XVII. m. 13
10
8-g
8
10
4 C
33
Digitized by Google

Digitized by Google

FLOREMUNDI RÆMUNDI

V. CL. OLIM CONSILIARII REGIS GALLIARVM
Ex Calviniano Catholici

SYNOPSIS

Omnium hujus temporis Controverſiarum tam inter Lutheranos, Calviniſtas quam alios plurimos.

SIVE

HISTORIA MEMORABILIS

DE ORTV, PROGRESSV, AC RVINIS HÆRESVM XVI. SECVLI.

Aucta & illuſtrata ex Scriptis

R. D. CASPARI VLENBERGII LIPPIENSIS.
Ex Lutherano Catholici
Coloniæ ad Sanctam COLUMBAM Paſtoris.

Acceſsit nunc

PARS III. SIVE CONTINVATIO DE ORTV ET PROGRESSV SCHISMATVM AC HÆRESEVM hujus Sæculi, ex ipſorum Schiſmaticorum Scriptis collecta.

IN MANIBVS DEI SORTES MEÆ.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus IOANNIS ANTONII KINCHII.
Anno M. DC. LV.

Cum Privilegio S. C. Majeſt, Generali.

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTISSIMO DOMINO, PAPÆ
Univerſalis Eccleſiæ,

INNOCENTIO X.

EMINENTISSIMIS DOMINIS
CARDINALIBUS
Purpuratis S. Romanæ Eccleſiæ Patribus.

VRbs veſtra à ſe ac Latinis ROMA vocata, in aliis Linguis omen fauſtum habet, ſiquidem apud Græcos eadem vox Robur germanica quadam dialecto Laudem ſeu Gloriam, in Hebræo verò idiomate multo dilicatiora etiam encomia ſonat: nam *Eccleſiam ſublimemque* notat quo Virgilius domeſticus eius Poeta ingenioſe alluſiſſe viſus eſt, cum eam ita deſcripſit vrbem,

Quæ tantum alias inter caput extulit Vrbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Fatetur hæc Onomaſticum Theologicum in inimica Romæ Vrbe Witeberga Anno 1564. opera Davidis Chytræi acatholici editum, ut alios ſilentio obvolvam, veluti Brunum in urbium Theatro. & ſane præclara illa & innumera alia etiam inimici de vera *Dei Civitate* enarrant, cum in ea non ſolum *Turris fortiſſima* nomen Domini ſit erectum, ſed Eccleſia orthodoxa *in petra exædificata* omnibus gentibus objiciatur videnda. Nihil ad hanc fortitudinem Tyros, nihil Trojanæ arces ac pergama, nihil muri, vel Babylonis palatia, Cyro Regi vix ſuperata, nihil Perſarum Regia Perſepolis, ab Alexandro non vi, ſed ignibus domita: nihil noſtri temporis fortisſimæ munitiones, Petra Siſimithræ in Bactriana, Camienitium in Moldavia, Iaurinum in Hungaria ac alibì omnes fortisſimæ arces, atque propugnacula, utpote quæ humana manus, ac natura conſtruxit, eadem etiam humana induſtria, ac poteſtas evertit, aut cum lubet evertere poteſt. Hanc verò Romanæ Eccleſiæ arcem

ſupra

ſupra *Petram*, nempè *Petrum* conſtructam nulla vis humana, nulla machinatio diabolica evertere unquam poterit; quia non ſolum à *Viro ſapienti* (pro ut Mathęi 7.cap.dicitur) ſed ab ipſa DEI *Sapientia* ſic ædificata, ſic corroborata, ſic firmiter ſtabilita eſt, *ut ſi deſcendat pluvia, ſi adveniant flumina, ſi venti flaverint, & in domum illam irruerint, minimè ſit caſura.* Imo ſi *portæ inferi* robur omne ſuum conferant, machinas ſuas omnes admoveant, furorem ſuũ omnẽ effundant, *contra eam* tamen *non prævalebunt.* Nec eſt *Capitis* ſolius ea ſoliditas, ſed eſt etiam PURPURATORUM PATRUM in Eccleſiæ bonum vigilantisſimorum, eſt magnorum in ea, Doctorum ſcripturæ ſenſa in omnibus Fidei articulis ſequentium, atque propugnantium, *Collum Sponſæ* Eccleſiæ DEI egregiè repræſentantium, quod fortisſimæ *Turri David*, in Canticis Canticorum, non invenuſtè aſſimilatur. *Turris* ea omnino eſt validisſima, *quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura Fortium.* Ejuſcemodi propugnacula ſunt Articuli Fidei, ſunt Traditiones ſacræ, ſunt Ritus Eccleſiæ venerandi, à Chriſto, & Apoſtolis accepti, hoc in libro Floremundi Ræmundi inſigniter propoſiti, ac defenſi. *Mille Clypei*, ſunt primi Catholicæ Eccleſiæ Magiſtri, atque Informatores poſt Apoſtolos ſanctisſimi, Clemens, Dionyſius Areopagita, Ignatius, Polycarpus: ſunt magni Doctores Græci, Athanaſius, Gregorius Nyſſenus, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Ioannes Chryſoſtomus. Inter Latinos eminentiores S. Ambroſius. S. Auguſtinus, S. Hieronymus, & S. Gregorius Magnus: ſunt omnis Linguæ, ac ſermonis mille alii. imò millia plura eruditisſimorum Virorum, qui doctrinæ ſuæ clypeis, hoc in Opere non raró productis, orthodoxam Fidem fortisſimè propugnaverunt, contra vim omnem hoſtilem egregiè firmaverunt, ſuiſque ſanctisſimis lucubrationibus mirificè exornarunt. Quid dicam de Tuis SANme PATER, clypeis, quibus arcẽ Fidei orthodoxæ propugnas? Quid dicam de veſtris EMINENTISSIMI CARDINALES, parmis & umbonibus, quibus ſummo PONTIFICI in defendenda veritatis arce, Eccleſia nimirum Catholica, non conſilium minus, quam auxilium affertis. Certè clypeus fuit, Ajacis clypeo impenetrabilior, *Conſtitutio* illa, ſive *Bulla* duplex toti Eccleſiæ utilisſima, Anno hoc (quo Tuæ Sanctitatis inſigne in lapide veteri ſculptum è ſubterraneis locis emerſit Romæ, & proximo, in quo Cometa ad Noæ columbam in cœlo natus adverſus ſeptentrionem eſt progreſſus) longè latéque per terrarum orbem promulgata, qua, SANCTISSIME PATER, ſub nomine Auguſtini latentes hæreſum autem veneno turgentes Doctrinæ gravisſima cenſura ſunt notati & ab omni Catholicorum uſu exterminatæ, atque condemnatæ. Auſus fuerat Author ille de ſchola Gomariſta-

mariſtarum aſſerere, *Aliqua* DEI *præcepta Hominibus juſtis, volentibus & conantibus, ſecundum præſentes quas habent vires, eſſe impoſſibilia, illisque deeſſe gratiam, qua poſſibilia fiant.* Quid ad hæc Arx Romana, cui Paſtorum & Epiſcoporum apex præſidet? Mille clypei prætenſi ſunt veritati. in illa tam grandi & gravi ætate, manibus adeo feſſis, immaculatum agnum ſæpiſſime DEO Patri ſanctiſſime, obtuliſti acuminibus Theologorum maximis & difficillimis intendiſti, ad ſtuporem prolixas defendentibus partibusque aures patentes dediſti, animaſti, invitaſti: ſed exhauſta abyſſo illa cum ipſi patroni malæ cauſæ ante ſententiam tuam ſe ſubducerent, & latere volendo ſe ante tuam æquiſſimam ſententiam damnarent, tum demum, non in Homines, quos uti DEUS amas, ſed in opera Hominum fulmina Cenſurarum evibraſti? *Propoſitionem, Temerariam, impiam, blaſphemam, Anathemate damnatam, & Hæreticam declaraſti, & ut talem damnaſti* Auſus fuit inimicus ſub nomine Viri alias pii ex eadem ſchola Gomari effutire, quod interiori gratiæ *in ſtatu naturæ lapſæ nunquam reſiſtatur,* Quid contra hæc? En clypeos, & tela Romana! *Sententia iſta hæretica declarata eſt & uti talis damnata.* Non erubuit idem falſus Auguſtinus pro vera doctrina obtrudere: *Semipelagianum eſt dicere, Chriſtum pro omnibus omnino hominibus mortuum eſſe, aut ſanguinem fudiſſe.* Quid ad hæc Romanæ Arcis Sapientia? *Falſam, temerariam, ſcandaloſam, & eo ſenſu intellectam, ut Chriſtus pro ſalute duntaxat Prædeſtinatorum mortuus ſit, impiam, blaſphemam, contumelioſam, divinæ pietati derogantem, & Hæreticam declarat, & uti talem damnat.* Et quorſum hæc omnia? Satis id in aperto ponis SANCTISSIME PATER, cum in eadem Bulla dicis: *Inter multiplices curas quæ animum noſtrum aſſiduè pulſant, illa imprimis cordi eſt, ut Eccleſia* DEI *nobis ex alto commiſſa, purgatis pravarum opinionum erroribus, tutò militare, & tanquam navis in tranquillo mari, ſedatis omnium tempeſtatum fluctibus ſecurè navigare, & ad optatum ſalutis portum pervenire poſſit.* Ecce finis tantorum laborum, ſalus eſt omnium populorum, quam, cum PURPURATIS PATRIBUS, in probanda vera Eccleſiæ doctrina ſtudioſè intendis, quam in Chriſtiana virtute promovenda negotioſe perquiris. Ob hanc tantam curam, atque vigilantiam, *Dignus es* (ut cum S. Auguſtino, ſerm. 28. de Sanctis, loquar) *dignus es, qui ædificandis in viſibli domo Populis, lapis eſſes ad fundamentum, columna ad ſuſtentaculum, clavis ad Regnum* cælorum. Quos officii tui titulos, ut *Aſſiſtentes Tibi magna Intelligentia* facilius, atque perfectius explere poſſint, Ecce ad laudatam Romanæ Eccleſiæ Arcem, cuſtodiæ Tuæ concreditam, affero & ego minimus novam ex Germania panopliam, Hiſtoriam nimirum Ortus, Progreſſus, & Interitus Hæreſum ſæculi nuperi, ab erudito

Digitized by Google

erudito atque prudenti viro, Floremundo Ræmundo conſcriptam, ab aliis poſt mortem Authoris conſummatam, nunc verò etiam à Religioſo viro auctam, & egregiè locupletatam. Panoplia hæc planè eſt inſignis, eſt controverſiarum omnium temporis ſolidisſima Synopſis, quâ multi in ſua Fide orthodoxa conſervari, quâ multorum pertinacia expugnari, quâ utrorumque pietas, atque religio confirmari poterit, atque ſtabiliri. Hanc SANCTISSIME PATER, ad pedes tuos (quos abſens demisſiſſimè exoſculor, cũ præſenti, in tanta locorũ diſtantia, nõ liceat) humillimè depono, conſecroque. Hanc etiã vobis firmisſimis Eccleſiæ Rom. Cardinibus vobis etiam Illuſtriſſimi Apoſtolicæ Sedis NUNTII ac LEGATI toto orbe diſperſi, in manus, imo in tutelam, patrociniumque trado atque conſigno. Admittite quæſo ad exquiſitisſimæ virtutis atq; doctrinæ veſtræ garophilacium hanc opellam continentem in ſe

Non Telamoniadæ clypei ſeptemplicis Orbes;

Sed multos clypeos æternarum veritatum hoc in Opere contentarum, omnemque armaturam Fortium EccleſiæPropugnatorum, & egregium ſacræ encyclopædiæ magnis in veſtris mentibus ornamentum. Id ſi gratioſé facitis, me etiam tam ſalutaris Operis, typo Colonienſi promotorem, inter minimos Clientes veſtros benevolentisſime ſuccenturiatis largâque benedictione veſtra mactum locupletatis, Ita ſpero, ita expecto, Coloniæ Agrippinæ, Anno Salutis partæ M. DC. LV. die

SANCTISSIME PATER

Tuus &

VESTRARUM EMINENTIARUM

Reſpectivè Filius, & Servus humillimus,

IOANNES ANTHONIUS KINCHIUS.
Bibliopola Colonienſis

AV

AVTHOR EDITIONIS PRIMÆ
AD LECTOREM CATHOLICUM & Acatholicum.

CHRISTIANE, & CATHOLICE LECTOR, flagras deſiderio cognoſcendi, tam Veritatem dogmatum circa Eccleſiam Matrem tuam, quam falſitatem adverſantium illi Hæreſum; Tu igitur es, ad quem hoc opus fuerat deſtinatum: certè pro te illud fuit conceptum. Infelix partus, qui needű maturus, ut in Mundo appareret editus, ſenſit ſe faſciolis miſeriarum involutum, in quibus etiam lachrymæ illi non defuerunt, quibus mors Autoris nimiű præcipitata deplorabatur. Eheu! Partus certè tã miſerabilis quam nobilis, qui coactus eſt videre Patrem ſuum ſepulchro inferri, antequam ipſe in lucem publicam vitamquo inferretur. Hic pupillus tibi dedicatur. Et verò quod donum tibi vel utilius, vel acceptius offerri potuiſſet? *Vtiliſſimum* eſt, ob argumentum quod tractat, quia in eo nihil præter ſalutem animæ tuæ quæritur; quia in eo ſiparium, quod ſectas in media nocte Hæreſeos occultabat, revelatur, oculiſque tuis detracta larva monſtrum illud deteſtabile, ſuo in antro, cui feliciter eſt inhumatum, objicitur. *Acceptiſſimum* verò idem opus exiſter, quia per liliorum candorem in Eccleſiæ doctrina emicantem ſentire poteris innumerabilium dulciſſimorum florum ſuavitatem, quorum diverſitas non parum te recreabit. Etiam rariſſimarum rerum varietas, qua Opus hoc effloreſcit, ſummâ te voluptate perfundet; multa enim pulchra ſtudioſè perquiſita, (quorum perfectio hominis animum non ſimplici gaudio titillat) multæ nobiles inventiones, quæ te in admirationem rapient, facile animi tui gaudium explebunt. Scis quæ encomia Hiſtoriæ adſcribantur. nimirum

Magiſtra docta temporum,
Eſt vita Mortuorum.
Eſt lumen ignorantiæ,
Humana imago vitæ.

Eventuum fert nuntia,
Quæ ſæcla dant caduca.
Theatra pandit omnium,
Scenaſque veritatum.

Sed & illud noſti ſcio, quod ea quæ Vniverſalem tangit Eccleſiam, quæque ejus deſcribit amplitudinem, quæ miranda ejus laudat facinora, quæ decantat inſignes ejuſdem victorias, longè omni profanæ Hiſtoriæ præſtet magiſque exoptabilis videatur, Iupiter ille Olympius (quem famoſus ſculptor Phidias ſic ſua arte expreſſit, ut immobilis, fixuſque hærens alio nuſquam oculos ſuos convertebat, quam quo Magiſter ſuus direxerat) Ille tamen tali manu fabrifactus nunquam ob aurum, eburque ſuum tanti æſtimatus fuit, quam ille, quem Humerus ſub diverſis formis exhibuit, dum finxit eum totius Mundi finem utrumque oculis percurrere. Imitatus eſt hunc Iovem Homericum utcunque in hoc Opere Autor non contentus oculos ittretortos conjicere in ſolam Franciam, ejuſque miſerias atque calamitates deſcribere, ſed proponit etiam ſtatum ſummorum Chriſtianitatis Capitum cognoſcendum. Quos cum ames Liber pla-

Digitized by Google

ber placebit. Diſplicuit autem prima editione pluribus, quod hoc Opus non Latinâ lingua, ut omnibus Nationibus uſui eſſe poſſet,ſed nativa gallica prodierit : at ecce nunc etiam Romana cyclade indutum, ut omnibus faciat ſatis, & theſaurum quem Gallia proprium ſibi vindicavit, communem facit Populis univerſis. Fatendum eſt enim;

Gallica magna Tuis luci myſteria donas;
Plus tamen omnigenis lingua Latina viris.

Sed quæ myſteria, inquis? videbunt hic omnes *Veritatem*, *Fidelitati*, & utrique *Doctrinam* tã dextrè, intimèq; permixtã, ut in quamcunq; minutulam partem benignos ſuos oculos conjecerint, tres eas proprietates ſua in perfectione poſſint recognoſcere; non minus quam Fuſores illi, qui auri, argenti, ærisque maſſas aliquas commiſcentes curant, ut ſe partes invicem pervadant intimè, bene uniant, & æqualiter exornent, ita ut metalla hæc ſub minima etiam portione,in juſta ſeſe proportione mixta,deprehendant.

At tu Lector, qui Majorum tuorum Fidem deſeruiſti; qui alios quæris perdere, dum te ipſum præcipitem agis; qui ingratiis ſuperbum cogitas exſtruere ædificium, dum ruinis tuis accumulas ruinas à pertinaci judicio tuo contra Dei Eccleſiam excitatas; cerne hanc tuam pulchriorem atque meliorem fabricam, veriſſimumque exiſtima, id omne, quod conſtruis, aliud nihil eſſe, quam ruinoſas macerias aut parietinas, quæ tandem tibi pro ſepulchro deſervient:

Namque Evangelium proprio tractando cerebro,
Protea perpetuo vis agitare modo.
Ordo nullus ineſt: nulla eſt conſtantia: qualis
Te rotat affectus, talis & error agit.

Et quamvis in tam multiplicia avia te ingerere, & per tortuoſas Labyrinthi vias incedere videaris, invenies tamen hic veritatis filum, quo ſecurè deduci poſſis, Tu illud ne dimittas, quod per omnes flexuoſas vias ad veram Cæli ſemitam te ducet. Verum ſicut Philoſophus ille, qui fingebat animas hunc mundum relinquentes introire in rotunditatem Lunæ, dicebatque has terreſtre Cœlum conſcendentes, non poſſe Cæleſtium corporum Harmoniam audire, quam diu in umbra terræ exiſterent, ſic Tu quiſquis es, non Lunam conſcenſurus, ſed Eccleſiam veram ingreſſurus expedi te umbris terrenis,apparentes opiniones non obiter attende, ſed penetrare labora ante omnia vero paſſiones animi tui moderare, maximè judicii proprii obſtinationem, quæ te morti æternæ involvet, hac quam diu languebis, non poteris ullo modo frui optima hac harmonia, quam *Veritas* cum *Fidelitate* & *Doctrina* Eccleſiæ cum utraq; tanquam Chorus Gratiarum nudarum & lætantium, in quo nihil poſſit reprehendi, efficiunt:

O Homo te nubes pragnans erroribus atris
Decipit; Ixion captus ut ante fuit.
Sponte, volenſque tua lumen rationis obumbras,
Teque bonis privat ſenſibus umbra Stygis.

Si mihi reponis, *Video non erro*, ego te obteſtor,ut tecum habites, & noris quam ſit tibi curta ingenii judiciique ſupellex, quoties non erraſti? Ex Adam cæcutimus, Cacodæmon accedit & veræ Fidei lumen innumeris opinionibus contrariis obtenebrat, idemque te, in perniciem tuam ſecuritatis obſcuritatibus involvit. Hic verò Liber econtrario te irradiat, obſcuraſque nebulas diſſipat, eâque ratione à ruina, interituque te præſervat. Accedit Cœlum

quod

Digitized by Google

quod in pertinacis ſuperbiæ tuæ montes ſuperciliosos, totos torrentes, & maria gratiarum effundit; ſed in iis hærere non valentes mox diffluunt, nihilque poſt ſe præter lutum, & infectionem relinquunt. Age, ab his ſuperciliosis collibus deſcende, in abyſſum te utilitatis tuæ immerge, judicium tuum illi Hominum multitudini qui ab Apoſtolis in unum ſenſum collecti in uno ſenſu hucuſque per ſucceſſionem claram propagati toto orbe invocant nomen Domini, & offerunt in cunctis gentibus hoſtiam mundam Domino, uti in Malachia prędixit. Huic te multitudini, in qua SS. Cyprianus, Auguſtinus, Hieronymus &c, ſalvi facti ſunt adjunge. Eccleſiæ dico, extra quam nulla ſalus reperiri poteſt, ſubmitte; Eam tuto ſequere, quæ Firmamentum eſt, & columna veritatis, uti Apoſtolus nominat in prima ad Timotheum Epiſtola c. 3. v. 15.

Interim, *Catholice Lector*, dole quod eodem authore intentum huius operis finem non videas executioni mandatum, ſed manu ſubſidiaria ſolum utcunque conſummatum vidiſſes, ſi author ultimam manum addere potuiſſet, faciem longè venuſtiorem, qui moriens plures defectus, & & eclipſes accuſavit, quibus lucem affundendam Mors ſæculo huic invidit, atque ipſi conſepelivit. Reliquerat ſolum titulum Libri 6. quo ſchiſma Anglicanum erat explanandum, ſeptimū tamen & octavum, quos magis ad ſe pertinere exiſtimabat, proſequutus, quia iis ſtatum Franciæ exponebat hinc vides in quo anno mihi fuerit deſudandum fructu eorum citiſſimè frueretis. Styli mei diverſitas, meæ tenuitatis (me non invito) puplicam faciet profeſſionem: & modicum, quod adjeci etiam ſub ſua deformitate ſerviet, ad reliquam Operis pulchritudinē, perfectionemque commendandam. Porro notum facio, quod in ea parte quam de Anglicano Schiſmate omiſſam ab Authore ſupplevi ſecutus ſim relationem DD. in Anglia Legatorum, Domini de Nouailles, Dominique de la Mothe-Fenelon: ſecutus ſum item Memoriale Domini Secretarii Reginæ Scotiæ, qui in hujus ſervitio fidelis uſque ad mortem permanſit. Quod ſi hic labor meus tibi mi Lector probatus fuerit, cum tempore proferam reliqua, quæ circa Franciam contigerunt: ut ſic manifeſtum faciam Hæreſin in hoc regno, ſicut in pluribus aliis, ultimum dominii ſui fulgetrum oſtentaſſe. Coronidis loco manifeſtabo, quomodo non pauci fluctuantes in Religionum tam parum confirmtarum incertitudine, retulerint ſe ad Arcam Eccleſiæ Catholicæ, quæ nos ſecurè ſemper deducet ad portum ſalutis æternæ, cum nec errarè valeat, nec perire. Vale.

Digitized by Google

VOTUM AUCTORIS.

ECce, Deus ter Optime Maxime, confertas hic turmas hoſtium tuorum, ex antiqui illius Serpentis, in Eccleſiæ tuæ agro diſſeminatis, dentibus enatorum; Ecce me eidem arenæ incluſum, & ad defendendum contra rugientes hos Leones, Dracones monſtroſos, & mordentes viperas, ſtrenue arma capeſſentem. Victoriam ego mihi facilem video, Domine; ſi modo cœleſtis tui lactis guttam tam linguæ quam pennæ meæ inſtillaveris, ut illa tamquam tonitru adverſam aciem percellam, hac vero crimen illud læſæ divinæ & humanæ Majeſtatis, infinita mala & enormes impietates, à portentoſis Hæreticis ac juratis eccleſiæ tuæ hoſtibus commiſſas, chartis his, ad æternam poſteritatis memoriam, inſculpam ac conſignem. Et quemadmodum olim, ô præpotens rerum omnium Deus, turrim illam Babylonicam, cœlo minantem, immiſſa linguarum confuſione, nullo negotio dejeciſti: ſic largire, quæſo, ut nova hæc Cadmea progenies, inter ſe commiſſa, mutuis armis & vulneribus contrariarum opinionum conficiatur. Siſte hæreticorum ambitionem, furorem eorum compeſce, & pro meritis eis retribue. Diffla ſpiritu tuo illas vanitatis ampullas. Vt penitus perdantur, ſatis erit producere illos tales quales ſunt: & ilices non erunt. Errorem commonſtrare, confutare erit. Ruunt illi in malum: nec inſtantem à tergo Nemeſin vident. Soli novas has aquilas obtuendo objiciamus, ſpurium fetum eſſe facile apparebit. Tu modo ô Deus, mihi per denſiſſimam hanc tot tamque diverſarum Hæreſeon caliginem ambulanti, earumque myſteria excutienti, cœleſtem illam tuam facem accende, ut tam tætros errores in lucem producere, atque univerſo Mundo oſtendere poſſim. Fave huic meo ad nominis tui unius gloriam ſuſcepto conatui, daque ut is omnibus ſit ſalutaris.

APPRO-

Digitized by Google

APPROBATIO ET CENSVRA Ordinarij.

Liber, *cui Titulus eſt* Florimundi Raemundi Hiſtoria de ortu & progreſſu hæreſum ſui ſæculi, auctus ex Caſpari Vlenbergij ſcriptis, *cum appendice, quia nihil Catholicæ Romanæ Fidei, vel moribus à Sancta Matre Eccleſia Catholica approbatis contrarium, ſed plurima eiuſdem Eccleſiæ filijs utilia, veluti* Synop*ſin omnium Controuerſiarum continet, ſingulari cum fructu in lucem edi poteſt. Coloniæ die* 10 *Septembris* 1654.

Georgius Paulus Strauius Epus. Ioppenſis Suffraganeus Coloni. & librorum cenſor ordinarius

Digitized by Google

Digitized by Google

AVCTOR EDITIONIS AVCTÆ

CVM HISTORIA MAXIME QVATVOR REBVS INNITATVR, NEMPE CHRONOLOGIAE Topographia, Genealogiæ, (id eſt Temporu, locorum, & ſucceſsionis inter homines, maxime Principes ac Dominos terrarum, notitiæ) denique Authorum, quibus hiſtorica fides inniti ſecurè poſsit, authentheſia, ſeu fida aſsignatione, aliqua ex parte te, Amice Lector, ſublevo in legendo præclaro opere Hiſtorico Raemondi, ac primo Chronologiam brevem ex Philippo Bebio S. Ieſu ſcriptore attexo, quæ omne tempus in hoc opere deſcriptum declarabit.

Anni Chriſti	Pontifices Rom.	Impp. occid.	Impp. Orient.
1341			Ioannes Palæologus cum Ioanne Cantacuzeno.
1342	Clemens VI.		
1346		Carolus IV.	
1352	Innocentius VI.		
1362	Vrbanus V.		
1370	Gregorius XI.		
1378	Vrbanus VI.		
1379		VVenceslaus piger	
1384			Manuel II. Palæologus
1389	Bonifacius IX.		
1400		Robertus Bavarus	
1404	Innocentius VII.		
1406	Gregorius XII.		
1409	Alexander V.		
1410	Ioannes XXII. al. XXIII.		
1411		Sigiſmundus	
1417	Martinus III. al. V.		
1418			Ioannes Palæologus
1431	Eugenius IV.		
1439		Albertus Auſtriacus Fridericus III. annis 54.	
1444			
1445			Conſtantinus XII. Palæologus ult. Imp. Turcæ Conſtantinopolim occupant. An. 1453. incipit Mahomet II.
1447	Nicolaus V.		
1452			
1455	Calixtus II.	—	
1458	Pius II.		
1464	Paulus II.		
1471	Sixtus IV.		
1484	Innocentius VIII.	—	1481. Bajazeth II.
1492	Alexander VI.		
1493		Maximilianus I.	

Anno Chriſti	Pontifices Romani	Impp. Chriſtiani.	Impp. Turc.
1503	Pius III.		
	Iulius II.		
1513	Leo X.		1514. Selymus.
1519	——	Carolus V.	1520. Solimannus.
1522	Adrianus VI.		
1523	Clemens VII.		
1534	Paulus III.		
1550	Iulius III.		
1555	Marcellus II.		
	Paulus IV.		
1558	——	Ferdinandus I.	
1560	Pius IV.		
1564	——	Maximilianus II.	
1566	Pius V.		1566. Selymus II.
1572	Gregorius XIII.		1574. Amurathes III.
1576	——	Rudolfus II.	
1585	Sixtus V.		
1590	Vrbanus VII. dies 12.		
	Gregorius XIV.		
1591	Innocentius IX.		
1592	Clemens VIII.		1595. Mahometes III.
1605	Leo XI.		1604. Achmath. F. ejus.
	Paulus V.		
1612	——	Matthias I.	
1619	——	Ferdinandus II.	1620. Muſtapha frater Achmathi.
1621	Gregorius XV.		1621 Oſman frater Achmathis.
1633	Vrbanus VIII.		1622.19. Maii Strangulatus Muſtapha iterum.
1636	——	Ferdinandus III.	
1644	Innocentius X.		1623. Amurathes frater Oſmanis.
1653	——	Ferdin. IV. Rex Rom. vivente patre aſſumptus ſeq. Anno obiit.	1626. Haſſon Begler.
1654			

Atque iſta quidem eſt Chronologia maxime neceſſaria ad hanc Hiſtoriam, Topographia vero aſſumenda eſt ex Tabulis Europæ paſſim extantibus, Genealogias, cum perobſcuræ ſint, & raro notæ, quantum opus eſſe judicavi, attexã XII. Authores paſſim in decurſu capitum & librorum nominati ſunt. Exordior autem à Bohemiæ Regum Genealogia utpote ſub quibus prima in Imperio Germanice hæreſis nata erupit in Europam, deinde ad Auſtriacam ſub qua, altera hæreſis Lutherana emerſit, & obſcuravit ſolem & aerem ſumo Apocalyptico, ut ibidem cap. 9. prædicitur, & in hac hiſtoria explicitum oſtenditur.

I. Genealogia

Premiſlaus III. vulgo Othogarus Rex Bohemiæ è Sclavica Zechi ſtirpe deſcendens, patris ſui oppugnator & à morte ſucceſſor Anno 1245. uxorem habuit Margaretam ſororem Friderici bellicoſi Auſtriæ Ducis, ex ea familia poſtremi, & ea in monaſterium ob ſterilitatem detruſa Cunigundem Roſciſlai Bulgarorum Regis Filiam. oppugnavit Rudolfum Habſpurgium, à quo occiſus in bello Anno 1278.

Wenceſlaus Senior Rex Bohemiæ uxor ejus Iudith F. Rudolfi Habſpurgii Cæſaris. Coronatus cum ea Anno 1297 Pragæ, in dotem accepta Egra & aliis locis aliquot Miſniæ ac Luſatiæ. ſecundis nuptiis duxit Eliſabetham, ſeu Richſam Polonam, aſpernatus Imperium poſt Rudolfum Cæſ. nominavit Adolphum Naſſovium, ipſe Rex Poloniæ creatur Anno 1300. Hungariæ quoque regnum aſpernatus, filio conceſſit, poſtea Otthoni Bavaro. obiit. Anno 1305.

Agnes nupta Rudolpho Habſpurgico Duci Sueviæ Anno 1273. 28. Septembris creato Francofurti Imper. Roman. obiit Anno 1291 idibus Iuliis ex Anna Comitiſſa Hohenburgenſi.

Beatrix nupta Ottoni Pio Marchioni Brandeburg. Item Catzelina nupta Ottoni Longo Marchioni Brandeburgic.

Ex Iudith Auſtriaca.

Wenceſlaus Iunior. ob Luxuriam & gulam Olomucii occiſus Anno 1306. ſine prole,

Iuditha nupta Roberto Naſſovio F. Cæſaris Adolphi.

Ex Eliſabeth Polona.

Eliſabeth nupta Ioanni Comiti Luceburgico (Henr. VII. Imp. filio) qui Regnum occupavit Anno 1311 Pragæ à Mog. Archiepiſc. Coronatus ex Eliſabetha Bohema.

Anna nupta Henrico Tirolioru & carinorũ Tetrarchę. certavit de Bohemiæ regno cum Ioanne Lucemburgio. obiit ſine prole.

Albertus I. &c. Imp. contra Adolphum Naſſovium factus 1298. occiſus Anno 308. ex Eliſabeth Carinthiæ Duciſſa nati XXI. in his.

Albertus II. Archi-Auſtr minimus fratrum, item ſapiens dictus, ex Canonico hæres ditionum. obiit Anno 1358

& alii vide eos pag. 79. partis Reuſneri.

Carolus IV. Imp. & Rex Bohemiæ fũdator Academiæ Prag. Anno 1360 & Bullæ aureæ conditor An. 1356 obiit An. 1378 de quo l. 4 c. 3. ex Eliſabetha Stetini & Pomeraniæ Duciſſa.

Henricus Comes Luxemb. & March. Moraviæ ac Dux Luſatiæ uxor Margareta Maulteſch. in.

ex Beatrice Borbonia

Wenceſlaus I. Dux Lucemburgi creatus à fratre Carolo IV. uxor ejus Ioanna, Ioannis III. Brabant. Ducis Filia

A

VVenceslaus Ignavus Imp. Roman. & Rex Bohemiæ, amotus ab imperio Anno 1400

Sigiſmundus Imp. Rom. Rex Pannoniæ ac poſtea Bohemiæ obiit Anno 1437. ejus uxor Maria Regina Vngariæ. 2. Barbara Herman. Comitis Cilleiæ filia.

Eliſabeth hæres Regnorum Bohemiæ & Pannon. nupta Alberto Auſtriaco V. Vide Genealogiam Auſtriacam

B

Lodocus Marchio Moraniæ

Procopius Marchio Moraniæ.

II. Genealogia Auſtriaca ſerviens primis IV. Libris.

Albertus II. Archidux Auſtriæ Comes Habſpurgius, Sapiens d. item contractus, ſacris ordinibus à Pontif. Roman. abſolutus, fratribus extinctis ſucceſſit obiit Anno 1358. 20. Iulii uxor Ioanna F. Vlrici Comitis Phyretarum.

Rudolphus Magnanimus obiit Anno 1365 ux. ejus Catharina Caroli IV. Imp. filia, quæ ei Tarviſanam Marchiam attulit. 2. uxor Margareta Henrici Tirolenſis Bohemiæ Proregis F. quæ ei comitatum Tirolenſem attulit, nulla proles, Hæredes fratres.

C

Albertus III. dictus cum Trica, Auſtriæ Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchiæ, VVandalicæ & Tarviſanæ Exarchus Bello Bohemico apud Snoymam menſe Auguſto deceſſit Anno 1395 uxor 1. Eliſabetha Caroli IV. Imp. Filia ſine prole. 2 Beatrix Burggravii Norimb. F.

Albertus IV. Patiens è terra S. rediit Anno 14.2 elapſus ex Francorum inſidiis obiit Anno 1404 uxor Ioanna Alberti Bavari.

C

Leopoldus II. d. Probus & Militiæ decus cum fratre partitus Tirolem, Turgoviam, Sueviam, Helvetiam, Sundgoviam, Briſgaviam, Alſatiam & Phyretarum comitatum tenuit, & plura adjecit bellis, obiit Anno 1386 contra Helvetios pugnans.

Fridericus Tirolios Helvetios & Sueviam tenuit, Ioannem XXII. perſequens omnibus exutus eſt, obiit 1440

Ernestus Ferreus obtinuit Stiriam, Carniolam & Marchiam Vandalicam ſeu Vinidorũ bellum in Italia pro Ruperto Cæſ. geſſit, obiit Anno 1435 Ziemburga Mazoniæ Ducis F. uxor eius.

D

C

Albertus V Auſtriacus Anno 1410 juvenis principatum aggreſſus 17 Iuli; fortuna faventiſſima brevi uſus, nam uxor ejus Eliſabetha F Sigiſmundi Imp. ipſi in dotem attulit, unica hæres, Regnum Bohemiæ, & Hungariæ & Lutzenburgi Ducatum defuncto patre ejus Anno 1437.

Anna nupta Guilhelmo III Duci Saxoniæ. Item Eliſabeth nupta Caſimiro Poloniæ R.

Ladislaus poſthumus Rex Bohemiæ & Hungariæ obiit in nuptiis 1457

D

Fridericus III. Romam profectus Leonoram Eduardi Portugalliæ Regis F duxit Anno 1452 XVI. Cal. April. Pacis amantiſſimus obiit An. 1493

Albertus VI. Briſgoviam Sundgoviam &c. gubernavit, obiit Anno 1463 ſine prole.

Maximilianus I. Imp. Roman. natus Neapoli Anno 1459 à Friderico patre in Regni conſortium aſſumptus Anno 1486 Maximarum virtutum, & rerum geſtarum gloria inclytus Is Luthero dæmonium inſidere conſpexit in comitiis, obiit Anno 1519 uxor ejus I. Maria F. Caroli Ducis Burgundiæ hæres Burgundic. & Belgic. provinciarum.

Cunigunda nata 1465 nupta Alberto utr. Bavariæ Duci

Philippus I. Dux Burgundiæ & Belgicarum Provinciarum ducta Ioanna F Ferdinandi Catholici Regis ſecundo genita Hiſpaniæ, (nam primogenita Catharina nupta eſt Henrico VIII. Angliæ Regi) Siciliæ, & Neapolis regna &c. acquiſivit dote unicæ hæredis, obiit ante patrem Anno 1506 in Hiſpania

Margarita connubiis ſatis infelix poſtea Belgium rexit, ſub qua Geuſii inchoarunt rebellionem.

Carolus V. Imp. Rom. & Rex Hiſpaniæ celeberrimus poſt Carolum Magnum, abdicavit ſe Imperio & Regnis Anno 1555 obiit in Hiſpania. uxor Iſabella F. Emanuelis Regis Luſitaniæ

Ferdinandus I. Rex Hungariæ & Bohemiæ & Rex Rom. Anno 1531 Anno 1556 Imp. poſt Carolum V fratrem obiit Anno 1564. VIII Cal. Auguſti IIX. Anna Ludovici Hungar. Regis filia

Eleonora nupta I. Emmanueli Reg. Luſit. 2. Franciſco R. Galliæ. itē Iſabella nupta Chriſtierno II. Regi Daniæ

Maria nupta Ludovico Hungar. Regi poſtea rexit Belgium, item Catharina deſponſata Frider. III Sax. Duci, mutata autem religione data Ioanni III. Luſitaniæ Regi

Philippus II Rex Hiſp. Siciliæ, Neapolis, Portugaliæ & Indiarum obiit Anno [illegible] uxores 4 ſucceſſive habuit

Eliſabeth nupta Sigiſmundo Auguſto R. Polon.

Anna nupta Alberto Duci Bavariæ

Maximilianus II Rex Hungariæ Bohemiæ & Imp. Rom. uxor Maria F. Caroli V. XVI. proles

Carolus &c. XV. Archidux Auſtriæ natus 1540 obiit 1590 uxor Maria F. Alberti Ducis Bavariæ

E F G

Ex Maria Luſitana Caroluſ- Dentatus Anno 1568 obiit ex Maria F. Henrici VIII. Angl. Regis nulla proles

Ex Iſabella Valeſia, 1. Iſabella Cl. Eugenia nupta Alberto Duci Auſtriaco 2. Catharina nupta Emanueli Duci Sabaudiæ

Ex Anna Auſtriaca Philippus 3. Rex Hiſpaniarum & Indiarum uxor Margareta F. Caroli Archiduc. Auſtriæ

Philippus IV. Rex

Rudolphus 2 Imp. obiit 1612 itē Matthias 1. Imp. poſt fratrem obiit 1619

Fernandus 2. Rex Hungariæ Boh. & Imp. ux. Anna Bavara

Ferdinandus III Rex Hung. Boh. & Imp.

III. Genealogia Regum Hungariæ aſſumptorum ex Familia Comitum Andium Cenomanorum, Siciliæ & Neapolis Regum, ſerviens Lib. 5. Cap. 6 &c.

Charolobertus Rex

Ludovicus Rex Hungariæ XXVIII. Anno 1342 Coronatus eſt poſt fratris necem Apuliam &c. Neapolitani Regni loca occupavit, Rex Ieroſolymæ & Siciliæ proclamatus & Anno 1348 in Hungariam reverſus, magnus inter Reges Europæ ſua ætate, obiit Anno 1382

uxor Eliſabeth F. Stephani Boſniæ Regis

Andreas Rex Neapolitanus occiſus Anno 1345

Catharina Calebs,

Maria Regina Hungariæ cum Matre regnavit Albæ uſque ad Anno 1384 quo Carolus parvus ex regno Neapolitano ab Vngaris inductus, occiſus eſt, ipſa captiva, poſtea liberata nupſit Sigiſmundo Regi Bohemiæ, & ei regnum attulit Hungariæ, is ex ea nulla prole ſuſcepta duxit 2 loco Barbaram Ciliæ Comitiſſam

Helvvigis nupta Iagelloni Poloniæ Regnum ei in dotem attulit

Eliſabeth nupta Stephano Fibulato Duci Bavariæ.

Eliſabeth Hæres regnorum paternorum nupſit Alberto Auſtriaco II. qui eum ea coronatus eſt Rex Anno 1439 obiit cum anno 1. & menſes 9 dies 27 regnaſſet gravida relicta uxore

Eliſabeth nupta Caſimiro R. Poloniæ qui obiit Anno 1492

Anna Maria Wilhelmo Duci Saxoniæ

Ladislaus Poſthumus Rex Hungariæ XXXIIS. natus Anno 1440 VIII. Cal. Mart. in cunis coronatus Rex Prorex ei datus Ioannes Corvinus Huniades factus etiam Bohemiæ Rex Pragæ moritur in apparatu nuptiarum An. 1457 Succedit ei in Hungaria Matthias Corvinus 1. Huniadis Filius ab Vngaris electus qui obiit Anno 1490 & ad Polonum Regnum delatum eſt

Vladiſ-

Vladislaus II Rex Bohemiæ & Hungariæ obiit Anno 1517 uxor Anna Comitiſſa Candales

Eliſabeth nupta Ferdinando 1. Cæſari

Ludovicus II. à Solymano Turca victus Anno 1526 in fuga periit 28 Auguſti

Ita regnum Hungariæ ad Auſtriacos devenit, contra Ferdinandum tamen electus eſt ab Hungaris *Joannes de Zapolia Comes Sepuſienſis*, inter quem & Ferdinandum I. demum ita conventum eſt ut iſte ad vitam maneret Rex, eo mortuo Ferdinandus ſuccederet. Sed Ioannes cum Iſabella Polona Regina reliquit filiolum XI dierum Stephanum, quem Turcæ implorati à Vidua in regno ſtabilierunt cum Regina, appellantes eum à patre ſuo Ioannem, datus eidem eſt tutor Georgius Martinuſius Monachus Benedictinus Catholicæ Fidei magnus conſervator & Cardinalis factus, quo occiſo per Ferdin. ſucceſſit in tutela Petrovitius peſſundator Relig. Catholicæ, primo Lutheranus, poſtea Arianus, per quem Hungariæ regnum inter contentiones de Regno ad extremam infelicitatem pervenit, Turca potiſſimam partem, reliquam Auſtriacis utcunque ſervantibus Chriſtianitati.

IV. Genealogia Regum Poloniæ ſerviens Lib, 4. Cap. 8. &c.

Ludovvicus Rex Poloniæ ſimul & Hungariæ, obiit 1382 ultimus maſculorum ex Familia Piaſteorum uxor Eliſabeth F. Stephani Regis Boſniæ.

Hedvvigis nupta ——— Iagelloni —— Wladislao Lithuaniæ Duci, ad Chriſtianam fidem cum populo ſuo, converſo. Is Lithuaniam perpetuo Coronæ Polonicæ univit, obiit Anno 1434 31. Maii quatuor ſucceſſive uxores habuit, ex quibus nati ſunt.

Ex 1. Hedvvige. Eliſabeth- Bonifacia cito mortua

Ex 2. Anna Comitiſſa Giliæ. Hedvvigis veneno à noverca ſublata

Ex Eliſabetha Pelicia ——— nulli

Ex Sconza Ruſſa Kiovenſium Duciſſa Coronata Anno 1434 quæ privignam Hedvvigem putatur ſuſtuliſſe

Vladislaus Iunior Rex Poloniæ poſt patrem 8. Cal. Aug. factus, eũ An. 1437 mortuo Alberto V. Auſtriaco Vngari in Regẽ poſtularunt, mox defecerũt. Turcæ formidandus, ita ut pacẽ rogaretur, cũ pacẽ datam rupiſſet ad Varnã cæſus eſt 1444

Caſimirus natus 1426 cito obiit item Eliſabeth nupta Erico Stolpenſium Duci

Caſimirus natus 1427 primo creatus Magnus Dux Lithuaniæ, cõtra Moſchos feliciter bellavit, cæſo fratre ad Varnã ad Regnum Poloniæ vocatus ægre venit, glorioſus Rex fuit, obiitq; An. 1492 uxor Eliſabeth F. Alberti V. Archid. & Imp.

Vladis-

H

Vladiſlaos natus 1456 adverſus Matthiam Corvinum Rex Bohemiæ electus poſtea etiam Hungariæ, uxor Anna Gandalana

Hedvvigis nupta Georgio Diviti D. Bavar. itē Caſimirus Dux Lithuaniæ. item Ioannes Albertus Rex Polon. poſt patrē. obiit Anno 1401

Alexander Magnus Dux Lithuaniæ, ab Huſſitis in Regem Boh. poſtulatus fruſtra. fratri ſucceſſit in regno, obiit An. 1506

Sigiſmundus natus Anno 1464 Rex Poloniæ factus eſt An. 1507 obiit Anno 1548

Eliſabeth nupta Ferdinando I. Regi Rom.

Ludovicus Rex Hungariæ & Bohemiæ.

Vxor Bona Sfortia

Sigiſmundus Auguſtus, natus Anno 1520 regnavit cum patre 20 annos, & poſt eundem, obiit Anno 1571. habuit uxores tres ſucceſſive ſine prole.

Iſabella nupta Ioanni de Zapolia Regi Hungariæ ejecto, item Goptiva nupta Henrico Iun. Duci Brunſvvic.

Catharina nupta Ioanni III. Sueciæ Regi ex quibus natus eſt.

Anna nupta Stephano Bathorio Palatino Tranſiluaniæ, qui per eam Rex Poloniæ creatus eſt poſt Sigiſmundum Auguſtum & Henricum Valeſium brevem Regem.

Sigiſmundus Rex Sueciæ & Poloniæ Vpſaliæ coronatus Anno 1594. 19. Febr dum in Polonia agit, regnum Sueciæ præreptum amittit. Vnde bella inter eum & Regnum extitere, obiit Anno 1632 ex uxoribus binis ſucceſſivè nempe.

1. Anna F. Caroli Archiducis Auſtriæ. —— Ex Conſtantia Maria F. ejuſdem Caroli

Catharina nata 1592. 24 Ian item Maria n 1600 item Chriſtophorus n. 1598

Ladislaus. Sigiſmundus natus An. 1595. Rex Poloniæ obiit Anno 1648

Vxores

1. Renata Cæcilia Ferdinandi II. Rom. Imp. filia. —— 2. Maria Duciſſa de Neverſ.

Ioannes Caſimirus natus 1609 Rex Poloniæ duxit fratris viduam relictam Mariam.

Ioannes Albertus natus 1612 item Carolus Ferdinand. 1713 natus Epiſcopus Vratislaviæ.

Alexander Carolus natus 1614 item Anna Catharina nata 1619

V. Genealogia Regum Daniæ Norvvegiæ ac Succiæ, videnda in fine libri 4. ſive 2. partis expreſſa p. 599.

VI. Genealogia Regum Angliæ ſerviens lib. 6.

Henricus V. Rex Angliæ XXXIV. coronatus 1413. cum Gallis bella geſſit acria, obiit Anno 1422. Vxor Catharina F. Caroli VI. Reg. Gall

Ex Henrico V. & Catharina F. Caroli VI. R. Gall.

Henricus VI. Angliæ Rex natus Anno 1422. is infans cæpit regnare paſſus graviſſima cum matre bella & exilia diverſa Anno 1471. in Carcere Londinenſi ab Eduardo IV. regni invaſore necatur.

Vxor Margarita F. Renati Siciliæ Regis & Andium Ducis

Eduardus Princeps VValliæ natus Anno 1453. trucidatus in pugna Anno 1471.

Ex Catharina eadem & Orveno Tyderio ſecundo Marito.

Edmundus Tyderius Comes Richemondiæ ux. Margarita F. & hæres Somerſetti Ducis.

Iaſpar de Hadfeld Comes Penbrochii & Dux Bedfordiæ.

Henricus VII. natus 1455 Comes Richmondiæ, in Gallia exul revocatus contra Richardum III. regni detentorem, Rex Angliæ coronatur Anno 1486 obiit Anno 1509. uxor ejus Eliſabeth Eduardi IV. Filia.

N nupta Polo

Richardus Polus ux. Margarita Duciſſa.

Arthurus Princeps VValliæ natus 1487. obiit ante patrem An. 1501. uxor Catharina Ferdinandi Catholici Hiſpan. Regis filia Matertera Caroli V. Imp. Roman & Hiſp. Regis quæ mox vidua facta ſine prole nupſit Henrico VIII.

Henricus VIII. natus An. 1491. Rex coronatus An. 1509. initio zeloſus defenſor Fidei Catholicæ, uxor 1. fuit Catharina vidua fratris intacta accedente diſpenſatione Iulii III. PP. poſt repudiata.

ex hac nata eſt Maria Regina Angliæ facta poſt Eduardum VI. fratrem ſuum, natû poſt Catharinam injuſte repudiatam.

Margarita nupta Iacobo IV. Scot. Regi vide ſeq. Genealogiam. poſtea Arcibaldo Duglaſſio, ex quo conjugio eſt Margarita Mater Henrici Stuarti qui fuit Mariæ Stuartæ Maritus de quo in ſeq Genealogia.

Maria nupta 1. Ludovico XII. R. Francorum
2. Carolo Brandonio, Duci Suffolciæ creato per Henritum 8.

Catharina innupta manſit.

Franciſca nupta Henrico Grajo Marchioni Dorceſtriæ, & poſtea Duci Suffolciæ, occiſus ob affectatum pro filia regnû Ao. 1554.

Eleonora nupta Henrico Clifforđio Comiti.

Ioanna Graja ab Eduardo VI. Rege hæres ſcripta machinatione patris ſui. occiſa Anno 1554.

Maria nupta N.

Catharina Graja nupta Eduar. do Seymero.

Reginaldus Polus natus 1500. Cardinalis Rom. Eccl. factus à Paulo 3.

Appendix de Henrici VIII. uxoribus

1. Catharina illicite repudiata.	2. Anna Bolenia ducta An. 1533.	3. Iana Semeria mortua in partis	4. Anna F. Ioannis 3. Clivenſium Ducis repudiata.	5. Catharina Havarda Capite plexa.	6. Catharina Parra ſupervixit Marito.	7. Eliſabeth Blontia Concubina.
Maria Reg.	Eliſabeth Reg.	Eduardus 6. Rex Ang. obiit 1553.				

Iacobus II. Stuartus Rex Scotorum electus Anno 1449. VI. Cal. April. litem multam habuit cum Duglaſſiis, & demum occubuit in bello contra Anglos Anno 1460 circa æquinoctium autumni, ei ex uxore Maria filia Arnoldi Egmondani Gelriæ Ducis nati ſunt præcipuè

Iacobus III. Stuartus qui patri in caſtris occiſo ſucceſſit Anno 1460 primis annis quieto regno uſus, deinde ob mores corruptos valde inquieto, tum à fratribus, tum ab aliis proceribus Prope Sterlinum cum Annandianis pugnans, in mola aquaria occiſus eſt menſe Iunio Anno 1588 judicatuſque eſt in ordinum conventu jure eſſe cęſus, ex Margareta filia Chriſtiani I. Daniæ R. nati ſunt ei

Alexander Dux Albaniæ, cum fratre Rege ſimultates habens, captus, & fuga elapſus terrore belli ab Anglis inferendi reſtitutus eſt; iterumque gratia excidens in Angliam fugit, bello illato Scotiæ, ope Iacobi Duglaſſii, infelix exul in Gallia obiit An. 1583. Huic ex binis ſucceſſive ductis uxoribus nati ſunt hi filii nimirū

Ioannes Comes Marriæ occiſus Anno 1480 menſe Decembri, quod inſidias fratri Regi ſtruxiſſet.

Maria - Catharina - Helena nupta eſt Iacobo Hamiltonio. Comiti Araniæ

Iacobus IV. Scotiæ Rex factus An. 1487. Aſtrologicis nugis valde implicatus ex eiſdem infeliciter gubernavit, occiſus ad Fluidonem ab Anglis in prælio ubi nobilitas præcipua cecidit. Huic ex binis nati ſunt filii, ex Margarita F. Henrici VII. Angliæ Regis uxore.

Alexander Stuartus Archiepiſcopus S. Andreæ obiit in bello cum fratre ad Fluidonem Anno 1513. VI. Id Octobris occiſis ibi 5000. Scotorum.

Ioannes Comes Marrenſis.

Ex N. Orcadum Regis filia.

Ioannes Stuartus Albaniæ Dux, poſt nepotum ex patruo ſuo ortorum mortem Anno 1513. Pro rex in Ordinum Regni Comitiis conſtitutus eſt donec Iacobus V. Matureſceret, quod munus fideliter adminiſtravit. Anno 1524 ab Hamiltoniis occiſus, Cui in tutorio Regni munere ſucceſſit filius ejus.

L.

Ex Anna Bononiæ Comitiſſa N. quæ nupſit N. Hamiltonio, ex quibus eſt natus

Patritius Hamiltonius qui Marpurgi ſtudens hæreſi Lutharana infectus, reverſus in Scotiam, Anno 1528. 28 Febr crematus eſt.

Iacobus V. Stuartus Anno 1526. VI. Cal. Martii Rex conſtitutus eſt Scotiæ mox ab Arcibaldo Duglaſſio hæreſi inquinato captus & An. 1527. elapſus à Schiſmatis Anglici, conſortibus ſubditis afflictus Anno 1542. obiit. K

Ex N. Concubina.

Guilhelmus Iacobus Ioannes Robertus invidia in Reginā viduam & ejus filium Iacobum V. concitati, regnum Scotiæ in extrema mala & Calviniſmū conjecerunt, diſtinctum tamen à Calviniſmo Galliarum, itē Anglicano. Geſta eorum exhibet Henninges in 4. Tomo Genealogici operis. parte 2. pag. 171

K | L

Maria poſtuma A.1542.18.nata Catholicè in Galliis educata. Anno 1558. 19. April. nupſit Franciſco II. Valeſio Galliæ Delphino, & poſt matris obitum Anno 1563. 20 Iun. in Scotiæ Reginā coronatur, ſed exagitata ab hæreticis & æmulis regni poſt multas calumnias mendacia, & captivitatem multam, Anno 1587. VI. Id. Feb. victima facta eſt Calvinianis ſecuri Eliſabethæ Reginæ Anglorum occiſa.

Maritus ſecundus illi fuit Henricus Stuartus ex quo conjugio natus eſt ei

Iacobus Stuartus VI. Rex Angliæ Scotiæ & Hiberniæ, veneno ſublatus ab Hæreticis, Vxor Anna F. Frid. II. Regis Daniæ.

Matthæus Stuartus Hamiltoniorū ob patrē cædē, ab iiſdē ut hoſtis. Scotia depulſus eſt Anno 1541 & in Angliā ſeceſſit, ubi damnatus eſt abſens & bona ejus confiſcata ſunt per Hamiltonios, Anno vero 1563. reſtitutus eſt patriæ & bonis per Mariam Reginam, qua periclitante iterum in Angliam rediit Anno vero 1571. Interrex ac mox Prorex factus eſt ei ex binis ſucceſſive uxoribus filii nati ſunt

Ex 1. ux. Margarita Hamiltonia.

Ioannes Leviniæ Comes.

Ex 2. ux. Margarita Arcibaldi Duglaſſii & Viduæ Iacobi IV. nata

Henricus Stuartus Comes Lenoſſiæ & Durlæus. aſſumptus in maritum à Maria poſthuma Regina dolis Calviniſtarum & inſidiantiū regno occiſus ſubjecto pulvere tormētario, crimine in innoxiam Reginam rejecto Anno 1567 10. Febr.

Carolus Leviniæ Comes.

Henricus Princeps Walliæ obiit 1612

Carolus Stuartus natus 1600. Rex Ang. Scot. Hibern. decollatus à Calviniſtis 1649 30. Ian. uxor Henrica Maria F. Henr. IV. Reg. Franc.

Eliſabetha nata 1604 nupta Friderico V. Electori Palatino, fugata de Regno Bohemiæ occupato ejus ſuaſu

Margarita nata 1598

Maria nata 1602

VIII. Genealogia Regum Galliæ, ſerviens lib. 1.3.7.8.

Ludovicus XII. ex Aurelianenſibus Valeſiis Galliarum factus eſt An. 1497. 27. Maii bella multa geſſit in Italia, obiit Anno 1515. 1. Ian. Vxor ejus 2. Anna Britannica Vidua Caroli VIII. Regis Franciæ.

Carolus Valeſius Comes Engoliſmæ obiit Anno 1494 Vxor Aloyſia ſeu Ludoviſia F. Philippi Ducis Sabaudiæ quæ obiit Anno 1532

Renata nupta Herculi Eſtenſi Duci Ferrariæ.

Claudia nata An 1499. nupta Franciſco I. Valeſio ex Engoliſmæ comitibus.

Franciſcus I. Gall. Rex natus An. 1594. per Claudiam Ludovici XII. filiam Rex factus An. 1514 bella acria cū Carolo V. geſſit, captus An. 1525 dimiſſusq; obiit An. 1547

Margareta Literata & Mnemoſyne dicta ſeducta à Lutheranis Magiſtellis nupta Henrico Regi Navarræ

Henricus Albretanus Rex Navarræus, & Bearnii Comes

M Ex his conjugibus

§§§ 2 N

Digitized by Google

Ex Franciſco I. & Claudia Valeſia					Ex Henr. R. Navar. & Margar. Valeſia		
Franciſcus Delphinus natus 1517 obiit 1536 Venevo	Ludovica & Carola immature obierunt.	Henricus II. natus An. 1519 Hæreticis infenſus Varia bella fortiter geſſit, Tullum, Virdunum & Metas occupavit, famoſam Cladem ad S. Quintin. accepit, pacem tandem cum Philippo Hiſp. faciens caſu periit Anno 1559	Carolus Dux Aurel. immature obiit.	Magdalena nupta Jacobo V. R. Scotiæ Anno 1537	Margareta nupta Emanueli Philiberto Duci Sabaudiæ.	Ioanna Vnica & hæres nupta Antonio Borbonio Duci Vendoniæ.	Antonius Borbonius Dux Vendomæ.

Franciſcus II. Rex Galliæ cito obiit Anno 1560 Nov. Decem. uxor Maria Stuarta.	Iſabella nupta Philippo R Hiſp. Anno 1547 obiit 1568	Claudia nupta Carolo Duci Lotharing.	Ludovicus Dux Aurelian. cito obiit.	Carolus Maximilianus dict9 IX. Rex Galliæ natus An. 1550 coronat9 1561 ſub eo Reformati omnia miſcuerunt. obiit An. 1574 uxor Eliſabeth Auſtriaca.	Henricus III. Dux Andinus & Engolismenſis Comes, electus in Regẽ Poloniæ Anno 1573. mortuo fratre Carolo IX. Rege revolavit in Galliã, occiſſus cultello Anno 1589.	Ioanna Victoria gemellæ	Hercules Andegavenſis	Margareta nata Anno 1553. prid. Id. Maii nupta Hẽrico IV. An. 1572. xv Calend. Septemb. ſine prole obiit.	Henricus IV Borbonius Rex Navarræ Princeps Bearnii. Dux Vendomæ, Galliæ Rex factus per Teſtam. Henrici III. Socerũ ſuũ A. 1589. 2. uxor Maria Medicæa ex hac
									Catharina nupta Henrico Duci Lotharingiæ.

Ludovicus XIII. Gall. Rex natus 1601. obiit 1643 Vxor Anna-Maria-Mauritia Filia Philippi III. Hiſp. Regis	Gaſtõn Ioannes Baptiſta Dux Aurelian. natus 1608 Vxores 1. Filia Henrici Ducis Monpenſerii 2. Maria Margareta F. Franciſci Vadomontii.	Iſabella nata 1602. obiit 1644. uxor Philippi IV Hiſpaniarum & Indiarum Regis.	Chriſtina nata 1606. uxor Victoriſ Amadæi Ducis Sabaudiæ	Henrica-Maria nata 1609 uxor Caroli Stuarti Regis Angl. Scotiæ & Hiberniæ à ſuis occiſi.

IX. Genealogia Comitum Palatinorum Electorum ad Lib. 5. Cap. 9. & Lib. 3.

Rupertus Rom. Imperator obiit Anno 1410. uxor ejus Eliſabeth Burggravia Norimb.

Ludovicus II. Barbatus, Item Cæcus d Præfectus Imp. apud Concilium Conſtantienſe Anno 1415 obiit Anno 1429 uxor ejus Mechtildis Pedemontana.	Stephanus natu minimus obiit Anno 1444. uxor Anna Veldentia & Sponhemia.
O	P

Digitized by Google

O P

Lodovicus III. Mitis obiit Anno 1451 uxor Margareta Sabauda.

Fridericus Victorioſus natus 1425. defuncto fratre ſuo tutor fuit Philippi F. ejus

Fridericus Dux Simmerenſis & Spanhemii.1 uxor Margareta F. Arnoldi Ducis Gelriæ.

Ludovicus Niger ex hoc deſcendunt, Bipontini & Veldentii.

Philippus Poſthumus Ingenuus d. Bello Bavariæ proſcriptus obiit Anno 1508. uxor ejus Margarita Bavara.

Ludovicus Comes de Levvenſtein V. Comites Werthemenſes.

Ioannes I. heros non tam militiæ quam pietatis amans obiit 1509. ux. Ioannetta Sarepontana.

Ludovicus IV. Pacificus d. Lutheranus factus obiit Anno 1544. uxor Sibylla Bavara. nulla proles.

Rupertus Virtuoſus obiit An. 1504. uxor. N.

Fridericus II. Comes Palatinus Elector Anno 1544. poſt fratrem ſuum. Anno 1546. hic religionem Catholicam palam abrogavit obiit Anno 1556. uxor Dorothea Chriſtiani II. Dan. Regis F. nulla proles.

Ioannes II. Pacificus, literatus & literatorum fautor. Imperiali Cameræ aliquot annos ſumma laude juſtitiæ tanquam Iudex præfuit, & demum obiit Anno 1557 uxor Maria Iacoba Comes Oetingenſis.

Otto Henricus Anno 1556 Elector factus eſt poſt patruum Fridericum II. ſub quo Calviniani Doctores in Academiam Heidelb. irrepſerunt Boquinus & Clebitius obiit 1559 Vxor Suſanna Brandeburgia. nulla proles

Philippus Bellicoſus improlis.

Fridericus III. poſt emortuã lineam priorem Elector An. 1559. Calviniſmũ ſancivit, obiit An. 1576. uxor Maria F. Caſimiri Marchionis Brand.

Ludovicus Palatin. Elector natus An. 1539 Acatholicus ſed Lutheranus, expulit Calvinianos Doctores obiit 1583. uxor ejus Eliſabetha F. Philippi Landgravii

Eliſabeth nupta Friderico Duci Saxoniæ. item Herm. Ludovicus XV. an. obiit

Ioannes Caſimirus natus 1543. bellicoſ' tutor & curator ſeptemviratus fuit pro fratuele Calviniſmum reſtituit. uxor Eliſabeth F. Augſt. Saxoniæ Ducis.

Suſanna Dorothea nupta Ioanni Wilhelmo Duci Saxoniæ. & Anna Eliſabeth nupta Philippo II. Landgrav. Haſſiæ.

Cunegunda Iacoba nupta Ioanni Com. Naſſ. Dillenburg. item Chriſtophorus obiit in bello apud Hollandos.

Anna nupta Carolo prin Somerlandiæ

Fridericus IV. Elector, natus An. 1574. 3 Non. Martii obiit ——— ux. Ludovica Iuliana princ. Vraniæ.

cæteræ proles cito obierunt.

Proles cito defunctæ.

Fridericus V. Elector Anno 1596. natus Anno 1619 Rex Bohemiæ factus obiit Anno 1632 uxor Eliſabeth F. Iacobi Stuarti Regis Anglorum

Ludovicus Wilhelmus natus 1600. obiit eodem. item Mauritius Chriſtianus natus 1601. obiit 1605

Luduvicus Philippus natus 1602 item Ludovica Iuliana nata 1564 uxor Ioan. Caſimiri Palatini Bipontini.

Catharina Sophia nata 1597. item Anna Eleonora nata 1598 obiit 1600

X. *Genealogia Electorum Saxoniæ ad lib. 1. 2. 3. 5.*

Fridericus Strenuus Dux Sax. militavit Carolo IV. Imp. obiit Anno 1380 per Catharinam F. Henrici Com. Hennenbergii Coburgum & adjunctas arces ſuæ familiæ adjunxit dote.

Fridericus I. Bellicoſus Elector militavit in Francia contra Stellares: in Boruſſia contra infideles; in Bohemia contra Huſſitas, meruit Electoratum ſuæ familiæ An. 1409 Ex Catharina Brunſvvic. & Luneburgica.

Guilhelmus II. Dives obiit Anno 1425 ſine prole.

Georgius obiit Anno 1411. Coburgi.

Fridericus II. Elector mortuus Anno 1464. VII. Id. Sept. Vxor Margareta Friderici III. Cæſaris Soror.

Sigiſmundus Epiſ. Herbipolenſis. item Anna nupta Ludovico Pacifico Haſſiæ Landgrav.

Catharina nupta Friderico II. Electori Brandeburg.

Guilhelmus III. ex Anna Alberti II. Cæſaris filia fæmellas 2. ſuſcepit.

Erneſtus Elector obiit An. 1486 VII. Cal. Sept. Vx Eliſabeth Bavara.

Albertus Animoſus Bellis adverſus Gallos, Belgas & Friſios geſtis inclytus, mortuus apud Embdam Anno 1500. uxor Zedena Georgii Boh. Regis filia.

Fridericus III. natus 1463. Elector, fundator VVitteb. Academiæ & Lutheri fautor ob. 1525. improlis Chriſtina nupta Ioanni Regi Daniæ vide Daniæ Genealog.

Albertus Archiepiſ. Mogunt obiit 1484 Cal. Maii. item Erneſtus Archiepiſc. Magdeb. item Margareta nupta Henrico Duci Brunſvvic.

Ioannes ſucceſſit fratri in Electoratu & hæreſi obiit 1532

Item, frater præmiſſorum, Ioannes qui ſucceſſit Friderico III. Improli Anno 1525 in Electoratu, & hæreſis ac Lutheri favore obiit Anno 1532 Vxor Sophia Megapolitana.

Ioan. Frider I. Lutheranus Bellum contra Brunſvvicenſem Catholic. & Cæſarem geſſit captus Anno 1547. x. Cal. Maii & abdicatus obiit A. 1554 Vxor Sibylla Iuliacenſis

Maria nupta Philippo Duci Pomeranorum. Cæteræ proles ſine prole fuerunt.

Ioan. Fridericus II. captivus capta Gotha ad Maximil. II. Imp. miſſus A. 1567 obiit 1595. Lutheranus. ux Eliſabeth Friderici Palat. F.

Ioannes VVilhelmus Lutheranus militavit in Gallia obiit An. 1573 uxor Dorothea Suſanna Palatina.

Ioan. Fridericus III. Cælebs obiit An. 1565. Ienæ Prid. Cal. Mov.

Ioannes Erneſtus Ioannes Caſimir. Fridericus obiit Anno 1572. 16 an. Ioannes Fridericus IV obiit 1560 infans

Fridericus Wilhelmus natus 1562 obiit 1602 ux. 1. Sophia VVirtenberg.

Ioannes Dux Sax. n. An. 157 ux ejus Dorothea Maria Anhaltina Mater plurium liberorum

Georgius Dux Catholicus religioſiſſimus. obiit Anno 1539. ſine prole.

Henricus defecit à fide Catholica obiit An. 1541. uxor Catharina Megapolitana.

Mauritus Dux Sax. fit Elector An. 1547 pro abdicato cogna. to, obiit 1553 ux. Agnes Landg.

Auguſtus militavit in Gallia cõtra Franc. R. Carolo V. poſt fratrẽ Elect. factus obiit 1586.

Sidonia nupta Erico Duci Brunvv. item Sibylla nupta Franc Duci Sax. itẽ Æmilia nupta Georgio Brandeburg.

Anna nupta eſt VVilhelmo Naſſav. Auraniæ Princ. 1561

Chriſtianus I Elector Sax. n 1560 obiit 1591 ux. Sophia Brandeburg F Ioannis Georgii

Chriſtianus II. Elector Sax. n. 1583 obiit 1611 ux. Hedvvigis F. Friderici II. Regis Dan.

Auguſtus n. 1589 ob. 1616 uxor Sophia Hedvv, Brunſ.

Sophia ux. Frã. ciſc. D. Pomer.

Digitized by Google

XI. *Genealogia Electorum Brandeburgicorum lib.1.2.4.*

Ioachimus I.Elector natus Anno 1484 Literatus, condidit Academiam Franco-furti ad Oderam Anno 1506 obiit Anno 1535 uxor Eliſabeth Ioannis Daniæ Reg s

Ioachimus II. natus 1505 approbavit Interimiſticā religionem, Lutheranam tamen ſervavit. obiit demū Anno 1571 tactus apoplexia uxores 1 Magdalena Duciſſa Saxoniæ — 2 Hedvvigis F. Sigiſmundi I. Polon.R.	Anna nupta Alberto III. Duci Megapolenſi & Catharina nupta Friderico O. nolsbachio, & Eliſabeth nupta Ioach. Friderico Adminiſt. Magdeburgio	Eliſabeth nupta 1 Erico ſeniori Duci Brunſvvici 2 Popponi Hennebergio	Margareta nupta 1 Georgio Duci Pomeraniæ 2 Ioanni Principi Anhaltino	Ioannes d. Prudens & Severus Lutheranus

Ioannes Georgius Elector natus 1525 obiit Anno 1598. Vx. 1. Sophia F. Friderici Ducis Lignicenſis — 2. Vxor Eliſabeth Filia Ioachimi Erneſti Anhaltini Princ.	Barbara nupta Georgio Duci Bregano & Lignicio.	Sigiſmundus Adminiſtrator Magdeb. & Halberſtadenſis, item Eliſabeth Magdalena nupta Franciſco Ottoni Duci Luneburgio	Hedvvigis nupta Iulio Duci Brunſvvicenſi, & Sophia nupta Guilhelmo Baroni Roſenbergio

Ioachimus Fridericus natus 1546 Adminiſtrator Havelberg. Lebuſienſis, & Magdeburg. uxor Catharina March-Brandeburgia	Erthmudis nupta Friderico Duci Pomerano. item Anna Maria nupta Barnino x. Duci Pomerano.	Chriſtianus	Ioachimus Erneſtus

Ioannes-Sigiſmundus Elector, natus 1572 Vxor Anna Brandeburgica	Anna-Catharina nata 1575 obiit 1612 nupta Chriſtiano IV. Daniæ Regi	Ioannes Georgius nata 1577 obiit 1624	&c

Georgius VVilhelmus Elector Vxor Eliſabetha Calotta Frid. IV. Elector Palatini F.	Anna Sophia nupta Virico Duci Brunſvvigio	Maria Eleonora nupta Guſtavo Adolpho Regi Sueciæ.	&c

XII. *Genealogia Landgraviorum Haſsiæ.*

VVilhelmus Haſſiæ Landg. dictus Medius; diviſam Haſſiam emortuis fratre & patruelibus totam poſſidere cæpit. obiit Anno 1509 tabe. Vxor Anna Duciſſa Megapolitana.

Philippus Landgr. Haſſiæ natus 1504 ad Lutheraniſmum defecit, fœderis Smalcaldici Dux factus & devergens ad Zvvinglianiſmum Anno 1546 à Carolo V. captus ſupplex ei, quem ludibrio habuerat, factus puniuſque Anno 1567 obiit X. prolium pater ex, Chriſtina Georgii Barbati Ducis Sax. Filia. Q	Eliſabeth ux. Ioan. Ducis Saxoniæ..

Digitized by Google

VVilhelmus IV. natus 1532 Caſſellenſis uxor Sabina F. Chriſtophori Duci VVirtenbergici

Ludovicus natus 1537 Marpurgenſis ſine prole

Philippus natus 1541 Rheinfelſenſis ſine prole

Georgius natus 1547 Darmſtadinus. 1. Vxor Magdalena F. Bern. Com. Lippienſis.

Mauritius natus 1572 ex binis quas ſucceſſive habuit uxoribus habuit proles plures nempe

Anna Maria nupta Ludov. Com. Naſſovio

Chriſtianus natus 1575 defunctus 1578

Ludovicus natus Anno 1577 Darmſtadinus Vxor Magdalena Marchioniſſa Brandeburg. XII. Prolium Mater

Chriſtina Vxor Friderici Com. Erpaeh.

Anna Vxor Albert. Com. Solmenſis.

Fridericus natus Anno 1585 Homburgius. Vxor ejus N.

Ex 1. Agnete C. Solms —— Ex 2. Iulia C. Naſſovia.

VVilhelmus, Conſtans natus —— obiit 1637 Vxor Amalia Eliſabeth Comes Hanovienſis.

VVilhelmus Haſſiæ Lädg. Caſſellenſis.

Mauritius natus 1600 obiit 1620 & Eliſabeth Vx. Ioan. Alberti Magni & Otto Adminiſtrator Hirſchfeld. ſine prole.

Agnes Vx. Caſimiri Princ. Anhalt: Philippus natus 1604 obiit 1616

Hermannus &c. Vxores 1. Sophia Iuliana Com. de Waldech 2. Cunigunda Iuliana F. Ioanne Georgii Anhaltini

Erneſtus natus 1627 Catholicus Vxor Maria Eleonora Catholica Comitiſſa Solmenſis

VVilhelmus — Carolus.

Georgius natus Anno . . . Vxor Sophia E-leonora Duciſſa Saxoniæ.

Ludovicus. Georgius.

Fridericus

Henricus

Ioannes

Ludovicus Philippus

Georgius

VVilhelmus Chriſtophorus

Georgius Chriſtianus

Fridericus

Digitized by Google

INDEX ARGUMENTORUM LIBRI I.

Argumentum Capitis Primi Fol. 1.

CVM in pace eſſet Eccleſia, multis præſagiis tempeſtas religionis prænuntiatur, & demum à Luthero infelix tragædia inchoatur qui tanquam ſtella de cœlo lapſa ſecum in miſerabilem ruinam, traxit ſuo tumore, quaſi tertiam partem Stellarum, adjuvantibus eum dæmone vitiis & favore hominum, ex diſſimulatione & eloquenti dicacitate eius acquiſito.

Argumentum Capitis ſecundi. Fol. 5.

Quomodo motus ob Religionis diſſidia exorti, variis cœlorum præſagiis & oſtentis fuerint præſignificati.

Argumentum Capitis Tertii Fol. 10.

Quomodo Deus imminentes mundo calamitates variis modis annunciet & prædicat,

Argumentum Capitis Quarti. Fol. 14.

Quomodo ſub initium Sæculi XVI. Religiones fuerint mutatæ, & Sectariorum qui anteLutherum in arenam prodierunt, imago ſive deſcriptio.

Argumentum Cap. Quinti. Fol. 19.

Lutheri Hæreſiarchæ Nativitas, & quomodo is Religioſam ſeu Monaſticam vitam ingreſſus & profeſſus ſit.

Argumentum Capitis Sexti. Fol. 26.

Quomodo ſacra expeditio contra infideles à Leone X. Papa promulgata diſſidio inter Dominicanos & Auguſtinianos anſam præbuerit, quo poſtea ſchiſma eſt exortum.

Argum. Cap. Septimi. Fol. 30.

Quomodo Diabolus Eccleſiam vexaturus Conventus Fratrum Spirituales & Oratoria obeat atque etiam ineat; quibuſque artibus ad ſeducendos homines utatur.

Argument. Cap. Octavi. Fol. 36.

Quomodo Lutherus publicè è ſuggeſtu docere cœperit & quam ob cauſſam.

Argumentum Cap. Noni. Fol. 39.

Progreſſus controverſiæ de Indulgentiis, Dominicani Luthero ſeſe opponunt, qui Romam citatus, demum cautè S. Sedis Legato ſe ſiſtit Auguſtæ, & quæ poſtea evenerint,

Argumentum Capitis Decimi. Fol. 47.

De Prima Diſputatione in negotio religionis habita, deque ejuſdem exitu.

Argumentum Capitis Vndecimi. Fol. 50.

Quomodo Lutherus excommunicatus fuerit: & quò deſperatio eum adegerit.

Argumentum Capitis Duodecimi. Fol. 56.

Quomodo Lutherus reprehenſis initio Indulgentiarum tantum abuſibus, totam deindè Veterum Religionem evertere conſtituerit.

† *Argu-*

Digitized by Google

Argumentum Capitis decimi tertii. Fol. 58.
Carolus V. Imperator in Germaniam proficiſcitur: videt, audit & damnat Lutherum.

Argumentum Capitis decimi quarti Fol. 63.
Caroli Quinti Imperatoris contra Lutherum ejuſque novam doctrinam edictum propoſitum Anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo primo, octava Maij.

Argumentum Capitis decimi quinti. Fol. 70.
Lutherus excommunicatus in cœpto pergit. Biblia in Teutonicam linguam vertere præſumit, multis additis, reciſis, depravatis. cum Diabolo conſortium habet, ut ipſe teſtatur.

Argumentum Capitis decimi ſexti. Fol. 79.
Quomodo Lutherus ex omnibus veteribus hæreſibus ſuam conſacinarit.

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI II.

Argumentum Libri Secundi Capitis primi. Fol. 84.

Libro hoc Secundo comprehēduntur omnes Sectæ & Hæreſes quæ turmatim poſt Lutherum inomnibus angulis eruperunt: ſed potiſſimum Anabaptiſtarum Sectam. Cuius originem ortum & progreſſum; tum doctrinam, vitam & mortem præcipuorum Hæreſiarcharum Auctor deſcribit: eorumque errores indicat, ac brevibus refutat.

Argumentum libri ſecundi capitis ſecundi Fol. 92.
Quomodo Anabaptiſtæ è Lutheranis prodierint & Sectariorum quæ inter eos comparatio.

Argumentum libri ſecundi capitis tertii. fol. 99.
De Synagoga Anabptiſtarum & præcipuis ipſorum fidei articulis.

Argumentum Libri Sec. Capit. quarti fol. 104.
De Apoſtolis & Prophetis Anabaptiſtarum.

Argumentum Lib. ſecundi Cap. quinti. fol. 107.
De ineptis quibuſdam Anabaptiſtarum conſuetudinibus in S. Scriptura ut ipſi ajunt fundatis.

Argumentum Lib. ſecundi. Cap. ſexti. fol. 110.
De compluribus Anabaptiſtarum factionibus ſeu diviſionibus earumque auctoribus.

Argumentum Lib. ſecundi. Cap. ſeptimi. fol. 114.
De Andrea Carolſtadio noſtri temporis Sacramentariorum anteſignano.

Argumentum Lib. ſecundi Cap. octavi. fol. 125.
De Hulderico Zuinglio & Ioanne Oecolampadio Helvetici Schiſmatis auctoribus.

Argumentum Lib. ſecundi. Cap. noni. fol. 136.
De Philippo Melanchthone Confeſſioniſtarum Patre & auctore.

Argumentum Lib. ſecundi Cap. decimi. fol. 144.
Quam in multis Lutherus ſibi ipſe adverſetur: & quam ille ſententiam contra Sacramentarios pronunciarit.

Argumentum Lib. ſecundi Cap. undecimi. fol. 151.
De Martino Bucero non vulgari hæreſios Ariſtarcho.

Argumentum Lib. ſecundi Cap. duodecimi. fol. 157.
De miraculis aliquot per Euchariſtiæ Sacramentum à Deo factis eodem tempore quo à Sacramentariis maxime impugnabatur.

Argumentum Lib. ſecundi Cap. decimi tertii. fol. 163.
De unitate Eccleſiæ & Adverſariorum diſcordia.

Argument. Lib. ſecundi Cap. decimi quarti. fol. 166.
De infinita Hæreſeon infælicis hujus noſtri ſæculi multitudine.

Argument. Lib. ſecundi Cap. decimi quinti. fol. 175.
De pluribus nefandis Hæreticis, qui regiones ſeptentrionales multiplici veneno infecerunt.

Argument. Lib. ſecundi Cap. decimi ſexti. fol. 185
De multis Scotis tam abſurdis quam impiis

Argument

Argum. libri ſecundi, capitis decimi ſeptimi. fol. 195.
Hæreſeon quædam figuræ, ex Apocalypſi petitæ.
Argum. libri ſecundi, capitis decimi octavi. fol. 198.
Quomodo quiſque novam ſibi religionem fabricare inſtituerit: & quam miſeris modis Catholici oppreſſi ſint & decepti.

INDEX ARGVMENTO. LIBRI III.

Argumentum Libri Tertii Capitis Primi. fol. 206.
HOc tertio libro motus & turbæ in Germania & Helvetia à Lutheri inſania, Munceri furore & Zuinglii ſomniis exortæ, explicantur: tum proteſtantium confœderationes: Lutheri cum Monacha nuptiæ, illo ipſo tempore quo innumeræ cædes ipſius cauſſa perpetrabantur, celebratæ, ejuſdem mors: adverſum proteſtantium prælium victoriæ imperatoris; Mauritii Saxonis & Alberti Brandeburgici defectio, clades, mors cum multis aliis rebus particulariter enarratis.
Argumentum libri tertii, capitis ſecundi. fol. 214.
De bello ruſticorum Lutherani Evangelii defendendi cauſa excitato deque miſerabili eorundem ſtrage.
Argumentum libri tertii, capitis tertii. fol. 218.
De Schiſmatis inter helvetios origine: deque iis quæ poſtea acciderant.
Argumentum libri tertii, capitis quarti. fol. 222.
De civili Helvetiorum bello & mutua laniena: ac de Zuinglii morte.
Argumentum libri tertii, capitis quinti. fol. 227.
De Petri Martyris & Bernardi Schini apoſtaſia, vita & morte.
Argumentum libri tertii, capitis ſexti. fol. 233.
Quomodo Lutherus in magna rerum omnium perturbatione à ſe excitata uxorem duxerit: & quam fœde de omni re carnali execullatus ille Monachus ſenſerit.
Argumentum libri tertii, capitis ſeptimi. fol. 240.
De fædere proteſtantium & Auguſtanâ Confeſſione Carolo V. Imperatori exhibita.
Argumentum libri tertii, capitis octavi. fol. 248.
De conventu proteſtantium Smalcaldiæ habito, & fædere ibi percuſſo: & Concilio à Clemente VII. indicto.
Argumentum libri tertii, capitis noni. fol. 252.
De diverſis ob tollendum Schiſma celebratis conventibus: & quis eorum fuerit exitus.
Argumentum libri tertii, capitis decimi. fol. 260.
Quomodo Lutherani Turcicum optarint dominatum, & cauſſa fuerint quod pars aliqua Chriſtianitatis ei ſubjecta ſit.
Argument. libri tertii, capitis decimi primi. fol. 263.
De Lutheri morte: deque ſummo ejuſdem faſtu & arrogantia, ac cæteris moribus.
Argumen. libri tertii, capitis decimi ſecundi. fol. 275
De diverſis malorum quæ ſequuta ſunt prodigiis.
Argument. libri tertii, capitis decimi tertii. fol. 278.
De Initio belli inter Carolum V. Imperatorem & proteſtantes.
Argument. libri tertii, capitis decimi quarti. fol. 281.
Quomodo Imperator bellum duxerit, proteſtantium interim copiis dilapſis.
Argumentum libri tertii, capitis decimi quinti. fol. 285.
De Smalcaldicis à Cæſare victis ac profligatis, & Germaniæ civitatibus in gratiam receptis.
Argument. libri tertii, capitis decimi ſexti. fol. 288.
De prodigiis quæ eo die quo prælium commiſſum eſt, evenerunt.
Argumentum libri tertii, capitis decimi ſeptimi. fol. 291.
Quid Imperator poſt victoriam egerit: & quomodo Interemiſtica religionis formula ſit procuſa.

Digitized by Google

Argument. libri tertii. cap. decimi octavi. fol. 295.
Quomodo Saxoniæ Dux Electorali dignitate privatus, & Haſſiæ Landgravius Cæſaris arbitrio ſe permittere coactus ſit.

Argument. libri tertii. cap. decimi noni. fol. 298.
Proteſtantium conatus in diſturbando interim Cæſario, item Concilio: Mauritii arma contra Cæſarem & mors: tum Alberti Brandeburgici facinora recenſentur.

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI IV.

Argumentum Libri Quarti Capitis Primi. fol. 307.

IN hoc quarto libro Huſſaticæ ſectæ, quæ Lutheranæ in Bohemiam aditum aperuit, origo monſtratur. Deinde religionis in Hungaria, Tranſylvania. & Polonia explicatur mutatio Novitiæ ſectæ cum Mahumetana comparantur. Oſtenditur ſumma calamitas & miſeria iſtorum populorum, apud quos omnia ſectarum & hæreſeon genera locum habent. Admirabiles denique mutationes in regnis Daniæ. Norvegiæ & Sueciæ ob religionis mutationem factæ recenſentur.

Argumentum libri quarti, capitis primi. fol. 309.
Excuſatio auctoris quod ſepoſitis paulisper ſæculi noſtri rebus, Huſſiticæ hæreſeos hiſtoriam altius repetitam interponat.

Argumentum libri quarti, capitis ſecundi. fol. 311.
Quomodo VViclephi hæreſis in Bohemiam illata & à Ioanne Huſſio propagata ſit.

Argumentum libri quarti, capitis tertii. fol. 317.
Bohemi fiunt Schiſmatici Ioannes Huſſius & Hieronymus Pragenſis ſupplicio afficiuntur.

Argumentum libri quarti, capitis quarti. fol. 323.
De Taboritis & Orebitis nec non de Ziſca hæreticorum duce ejus victoriis & morte & reliquis in Bohemia per ea tempora geſtis.

Argumentum libri quarti, capitis quinti. fol. 329.
De Picardis & Calixtinis eorumque errore: deque iis moribus qui Luthero exorto & religionis mutationem aggreſſo in Bohemia extiterunt.

Argumentum libri quarti, capitis ſexti. fol. 337.
Quomodo poſt Ludovici mortem regno Hungariæ in factiones ſciſſo, religionis ſtatus quoque convulſus & florentiſſimum regnum ad interitum pænè redactum ſit.

Argumentum libri quarti, capitis ſeptimi. fol. 342.
De mutatione religionis & reipublicæ in Tranſylvania ac miſerabili ejus ſtatu.

Argumentum libri quarti, capitis octavi. fol. 354.
Quibus modis Hæreſes in Poloniæ regnum irrepſerint.

Argumentum libri quarti, capitis noni. fol. 360.
Comparatio novæ Evangelicæ Doctrinæ cum Mahumetana.

Argumentum libri quarti, capitis decimi. fol. 368.
De ſeditioſis prædicantium in Polonia cõtra Regem ſermonibus de Ioanne Laſco Nobili Polono: de miraculis quibuſdam Euchariſtiæ: & de falſo prædicantis cujuſdam miraculo.

Argumentum libri quarti, capitis decimi primi. fol. 370.
Quibus rationibus Catholica in Poloniæ regno conſervata ſit religio.

Argumentum libri quarti, capitis decimi ſecundi. fol. 373.
Heretici in Polonia omnis dignitatis exſortes. Ibidem varia ſectarum inveniuntur genera. Iacobus Palæologus Dominicanus hæreſeos damnatur & punitur.

Argumentum libri quarti, capitis decimi tertii. fol. 380.
Poloni ſemper Catholicum regem eligere ſtuduerunt. Societatis Ieſu in Polonia Collegia & miniſtri cujuſdam hæretici converſio.

Argumen-

Digitized by Google

Argumentum libri quarti, capitis decimi quarti. fol.383.

De religionis in Daniæ & Norvegiæ regnis mutatione.

Argumentum libri quarti, capitis decimi quinti fol.388.

Quomodo Guſtavus Sueciæ regno occupato ad faciliorem ſui defenſionem religionem mutarit.

Argument. libri quarti, capitis decimi ſexti. fol.390.

De regno, captivitate, & morte Erici Regis narratio.

Argument. libri quarti, cap. decimi ſeptimi. fol.394

Quomodo Ioannes Rex Catholicam religionem in Suecia reſtaurare conatus ſit eoque defuncto Sigiſmundus filius regnó privatus.

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI V.

Argumentum Libri Quinti Capitis Primi. fol.1.

IN hoc libro Author demonſtrat, quomodo & quibus remediis magna Germaniæ pars ab Hæreſis contagione fuerit præſervata. Quomodo etiam Italia & Hiſpania eandem contagionem effugerint. Tum quomodo Carolus V. Imperium abdicârit, præter alia regna, Belgii regiones filio regendas commiſerit: & quam magnæ ac continuæ calamitates gliſcentem ibi hæreſin conſequutæ ſint. Quid Ferdinandus Imperator in religionis negotio egerit ac ſtatuerit, quam frequentes religionum in Germania mutationes acciderint: ſubditis partim vi, partim ultro ad principum ac Dominorum nutum ſeſe applicantibus. Multa denique tam ad reipublicæ quam religionis ſtatum pertinentia, & inprimis Hæreſeos decrementa exponit.

Argumentum libri quinti capitis ſecundi. fol.6.

Origo Soc. Ieſu firmiſſimi contra Hæreſes valli.

Argumentum libri quinti, capitis tertii. fol.15.

Quomodo Societati in Germaniam aditus ſit patefactus; eaque deinde per totum terrarum orbem ſe diffuderit.

Argumentum libri quinti, capitis quarti. fol.20.

Quomodo Italia hæreſeos evaſerit contagionem.

Argumentum libri quinti, capitis quinti. fol.25.

Quomodo Carolus V. Imperii Ferdinando fratri, & ſuarum ditionum adminiſtrationem Philippo filio commiſerit.

Argumentum libri quinti, capitis ſexti. fol.28.

De Hiſpania & quibus modis ea ab hæreſi fuerit præſervata.

Argumentum libri quinti, capitis ſeptimi. fol.33.

De iis quæ Imperator Ferdinandus poſt Caroli fratris diſceſſum ad Catholicam ſtabiliendam Eccleſiam egit.

Argumentum libri quinti, capitis octavi. fol.37.

De variis ac diverſis fidei confeſſionibus, Principum juſſu cuſis & per ipſorum ditiones divulgatis: deque altercationibus Theologorum.

Argumentum libri quinti, capitis noni. fol.40.

De frequenti & miſerabili Religionis in Palatinatu ad Rhenum mutatione.

Argumentum libri quinti, capitis decimi. fol.45.

De diverſis ac quamplurimis Hæreticorum ſynodis ac conventibus ac fruſtraneo eorundem exitu.

Argument. libri quinti, capitis decimi primi fol.54.

De concordia Religionum à Iacobo Andreæ Smidelino tentata: & quæ circa eam in diverſis Germaniæ locis evenerint.

Argumentum libri quinti, capitis decimi ſecundi. fol.59.

De forma Religionis ac Cæremoniis quibus Lutherani in Germania paſſim utuntur.

Argumentum libri quinti, capitis decimi tertii. fol.68.

In hoc capite Auctor incipientem hæreſeos

Digitized by Google

ruinam demonſtrat. Deinde de ſtatu Imperii in Germania aliqua dicit.

Argumentum libri quinti.capitis decimi quarti. fol.70.

De Archiepiſcopi Colonienſis ſanctimonialem uxorem ducentis apoſtaſia & ruina.

INDEX ARGUMENTO. LIBRI VI.

Argumentum Libri Sexti Capitis Primi.fol.74.

SExto hoc Libro Schiſma Eccleſiæ Anglicanæ explicatur è divortio Henrici VIII. & Catharinæ Hiſpaniarum Regis filiæ Caroli V. Sororis natum: tum quæ ab eodem & Edvardo ejus filio & ſucceſſore crudeliter ac nefarie perpetrata. Additur deinde quomodo Catholica religio à Maria Regina Henrici VIII. & Catharinæ filia Philippo Hiſpaniarum Regi nupta velut poſtlimino reſtituta; poſt ejus verò obitum ab Eliſabetha ejuſdem Henrici VIII. & Annæ Bolenæ Filiæ rurſus exterminata & variis atque inauditis modis contra Catholicos ſævitum fuerit. Tandem exponuntur res in Scotia turbatæ, & miſerabilis mors Reginæ Mariæ in Anglia crudeliter occiſæ.

Argumentum libri ſexti, capitis primi fol.78.

Ortus Schiſmatis Anglicani ex diſſolutione matrimonii inter Henricum Regem VIII. & Catharinam Hiſpanam.

Argumentum libri ſexti, capitis ſecunpi.fol.85.

Henricus VIII. Petit à Pontifice judices qui de divortio cognoſcant, qui dati mox revocantur Volſæus gratia regis excidit.

Argumentum libri ſexti, capitis tertii.fol.93.

Henricus Rex cum Anna Bolena matrimonium contrahit: ab Romanæ Eccleſiæ communione ſecedit: crudeliter multa perpetra excommunicatur. Regina Catharina diem ſuum obit.

Argumentum libri ſexti, capitis quarti.fol.104.

Henricus Rex Anna Bolena ob adulterium punita, Ioannam Seimeram, deinde Annam Clivenſem, hac rurſus repudiata, Catharinam Havardam ducit, hancque etiam poſt Cromvelum ſupplicio affici jubet.

Argumentum libri ſexti, capitis quinti.fol.112.

De morte Regis Henrici, & quamvis ſera ejus reſipiſcentia, ac teſtamento ejuſdem.

Argumentum libri ſexti, capitis ſexti.fol.118.

De Eduardi VI. Regno cujus Avunculus hæreſeos & Regni Protector Lutheraniſmum promulgat. De Cranmero primo Anglorum Apoſtolo: & quomodo Maria ſola inter Principes Catholicam Religionem profeſſa ſit.

Argumentum libri ſexti, capitis ſeptimi.fol.124.

Edvardus Seimerus Protector à Dudlæo circumventus ſupplicio afficitur: Eduardus Rex è vita decedit, condito teſtamento, quo Ioanna Regina declaratur: cui ex hoc faſtigio dejectæ, Maria ſuccedit.

Argumentum libri ſexti, capitis octavi.fol.130.

Maria Regnum init. Dudlæum una cum filio & Ioanna Regina capitis ſupplicio affici jubet, Catholicam religionem reſtituit. Matrimonium cum Philippo Hiſpaniarum Principe tractat, Thomas Crāmerus igni crematur.

Argumentum libri ſexti, capitis noni.fol.140.

Hæretici à Maria Angliæ Regno ejiciuntur. Philippus Hiſpaniarum Princeps in Angliam appellit, nuptiaſque cum Maria celebrat. Eccleſiæ reformandæ curam ſuſcipit. Angli ab excommunicatione abſolvuntur: totumq; regnum Pontifici obedientiam præſtat.

Argumentum libri ſexti, capitis decimi.fol.144.

Philippus ex Anglia diſcedit. Maria Regina moritur. Catholica religio proſcribitur. Eliſabetha Regina proclamatur: & pro capite Eccleſiæ ſe fert.

Argument.

Digitized by Google

Argument. libri ſexti, ca pitis decimi primi. fol. 150.

AnglorumReligio ab aliis ſectis in quibus differat. Eliſabetha Religionem mutat, retentis tamen quibuſdam ex Catholica Eccleſia &c.

Argum. libri ſexti, capitis decimi ſecundi. fol. 155.

De illegitimis Hæreticorum miniſtrorum connubiis. De puritanis de Catholicorum quorundam Martyrio: & invincibili feminarum aliquot conſtantia.

Argument. libri ſexti, capitis decimi tertii. fol. 162.

Mira quatuor puerorum conſtantia. Ieſuitarum in Angliam ingreſſus P. Edmundi Campiani, & aliorum ſacerdotum martyrium, cum miraculis aliquot.

Argument. libri ſexti, capitis decimi quarti. fol. 165.

De Nobilium quorundam Martyriis atque exſiliis. De Ioannis Nicolai Apoſtaſia: qui Roma Londinum reverſus, Catholicam religionem oppugnavit, tandem vero Rothomagi comprehenſus malitiam ſuam faſſus eſt.

Argumentum libri ſexti, capitis decimi quinti. fol. 168.

Martyria quorundam & circa ea miracula Cardinalis Caſtillioni mors. Oratoris Gallici in Anglia Privilegium.

Argumentum libri ſexti, capitis decimi ſexti. fol. 173.

De infortunato Mariæ Stuartæ viduæ poſt mortem Franciſci II. Galliarum Regis matrimonio: deque ejus captivitate & Moraniæ comitis proditione.

Argument. libri ſexti, capitis decimi ſeptimi. fol. 181.

De Maria Scotiæ Regina, quæ in Angliam fugit, ibique ab Eliſabetha in cuſtodiam datur. Dux Norfolciæ Moravii artibus everſus, ſupplicio afficitur: tandem & ipſe Moravius trucidatur.

Argumentum libri ſexti, capitis decimi octavi. fol. 186.

De proceſſu ab Anglis contra Mariam Scotiæ Reginam inſtituto variiſque artibus quibus Angliæ legibus eam ſubjicere conati ſint, tum quomodo eadem ad cauſſam dicendam producta, ac tandem damnata ſit.

Argumentum libri ſexti, capitis decimi noni. fol. 195.

De ſententiæ contra Mariam Reginam latæ exſequutione; Bellicurii legatione ac proteſtatione, incredibili Mariæ conſtantia, morte & ſepultura.

Argumentum libri ſexti, capitis vigeſimi. fol. 204.

De Hiberniæ Regno, ac bellis in eo ob religionem geſtis; deque ſtatu Eccleſiæ & perſequutionibus contra Catholicos excitatis.

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI VII.

Agumentum Libri Septimi. fol. 211.

SEquenti Libro Septimo demonſtratur, quomodo Lutherana hæreſis in Gallia irrepſerit, quibuſque artibus à Lutheranis ſit propagata; ſed pietate Franciſci I. Regis, ne pedem in regno figeret aut latius proſerperet prohibita: Margarita interim Navarræ Regina Schiſmati favente: & quibus modis. Ioannis Calvini novæ Hæreſeos auctoris thema genethliacum explicatur: quibus ille artibus prima ſectæ ſuæ fundamenta jecerit, ac Genevam tandem profugerit: ubi multa à nemine antea ſcripta recenſentur, ac ſimul cauſſæ quæ Galliæ populos ad novarum rerum ſtudium impulerant.

Argumentum libri primi, capitis ſecundi. fol. 214.

Quomodo Lutheraniſmo primus in Galliam aditus ſit patefactus.

Argumen-

Digitized by Google

Argumentum libri ſeptimi, capitis ſecundi. fol. 217.

De Franciſco I. Galliarum rege, ejuſque in litteras & litteratos, quos undique ad ſe accerſivit, amore.

Argumentum libri ſeptimi, capitis tertii. fol. 220.

Quomodo Margarita Franciſci I. Soror Navarræ Regina Lutheranis apud ſe receptum dederit.

Argumentum libri ſeptimi, capitis quarti fol. 223.

Quomodo Hæretici Franciſcum Regem ſeducere conati ſint; & quomodo Navarræ Regina Catholicæ Eccleſiæ fuerit reconciliata.

Argumentum libri ſeptimi, capitis quinti. fol. 228.

Quomodo Franciſcus I. Rex Galliæ regnum à periculo & interitu vindicarit.

Argumentum libri ſeptimi, capitis ſexti. fol. 231.

Quomodo Diabolus tamquam Dei ſimia, ſuos quoque habeat Martyres.

Argumentum libri ſeptimi, capitis ſeptimi. fol. 237.

Quales & è quo hominum genere fuerint primi novi Evangelii in Galliis miniſtri.

Argumentum libri ſeptimi, capitis octavi. fol. 242.

Ioannis Calvini natalis & judicium ex themate ejus genethliaco ſumptum.

Argumentum libri ſeptimi, capitis noni. fol. 245.

Quomodo Calvinus ad Theologiæ ſtudium animum applicuerit & Lutetia Engoliſmam profugerit.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi. fol. 247.

Lutheri & Calvini comparatio.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi primi. fol. 251.

Quibus modis Calvinus doctrinam ſuam propagare cœperit: & quibus Apoſtolis (ſcilicet) ad hoc uſus ſit.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi ſecundi. fol. 255.

De imaginum uſu, ob quem multi Catholicam religionem repudiarunt.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi tertii. fol. 258.

De libertate vel licentia omnium hæreſeon feneſtra.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi quarti. fol. 261.

De miſſæ ſacrificio & hæreticorum in eo abolendo conatibus.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi quinti. fol. 263.

De prima Calviniſticæ Eccleſiæ forma, deque manducatione Calviniſtarum quæ poſtea Cœna dici cœpit.

Argumen. libri ſeptimi, capitis decimi ſexti. fol. 267

Quibus artibus Religioſi utriuſque ſexus ad Calviniſticam Religionem vel libertatem potius fuerint pertracti.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi ſeptimi. fol. 271.

Quomodo Calvinus Genevam ſe contulerit, quæque ibidem fecerit ac geſſerit.

Argumentum libri ſeptimi, capitis decimi octavi. fol. 276.

Quomodo Calvinus propria auctoritate GenevenſemEccleſiam involarit & miniſtros inde huc illuc miſerit.

Argument. libri ſeptimi, capitis decimi noni. fol. 280

De primis CalvinianæSynagogæ miniſtris: & quomodo ii nomina ſua mutarint & magno numero Genevam accurrerint.

Argument. libri ſeptimi, capitis vigeſimi. fol. 284.

Quomodo Geneva civilibus Gallorum bellis creverit.

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI VIII

Argumentum Libri Octavi fol. 288.

IN hoc Libro tamquam in tabula, novæ à Calvino conſtitutæSynagogæ forma depingitur: fundamenta doctrinæ, inſtitutio & officia

cia

tia miniſtrorum Superintendentium, Diaconorum, Conſiſtoria, Conciones, Baptiſmum & Cœnam adminiſtrandi ratio, Pſalmorum cantillatio, ſepulturæ ritus, aliaque ad Calviniſticam religionem pertinentia explicantur: ſimul obiter controverſis aliquot articuli fidei explicantur ut hæreſeos error & impoſtura, Catholicæ vero Eccleſiæ veritas tanto facilius ab omnibus cognoſci queat.

Argumentum libri octavi, capitis primi. fol. 291.

Auctoris ſcopus in hoc libro; ejuſque excuſatio quod de controverſis quibuſdam religionis articulis diſputationes paſſim immiſceat.

Argumentum libri octavi, capitis ſecundi. fol. 292.

Scripturam ſolam id eſt novas hominum privatorum interpretationes omnium hæreſeon eſſe fundamentum.

Argumentum libri octavi, capitis tertii. fol. 301.

De Calvino qui omnes ceremonias abolevit: deque modis quibus primi Chriſtiani paganos ad Chriſtianiſmum adduxerunt.

Argumentum libri octavi, capitis quarti. fol. 306.

Hæreticos multas res ſanctas ac bonas ex ſuis Eccleſiis profligare, eo tantum quod eædem à Catholicis cum veneratione uſurpentur.

Argumentum libri octavi, capitis quinti. fol. 310.

Quomodo Calvinus Eccleſiam inſtituerit, capite deſtitutam: & tam nomina quam munera Epiſcoporum & Presbyterorum ex ea profligarit.

Argumentum libri octavi, capitis ſexti. fol. 313.

De miniſtris, eorum nominis origine, receptione, & officio.

Argumentum libri octavi, capitis ſeptimi. fol. 318.

De miniſtrorum, ſeniorum & Diaconorum officiis de ſynodis & colloquiis, eorumque omnium multiplici abuſu.

Argumentum libri octavi, capitis octavi. fol. 321.

De Calvinianæ Eccleſiæ conſiſtoriis.

Argumentum libri octavi, capitis noni. fol. 323.

De abuſibus & ſcandalis quæ circa conſiſtoria illa frequenter contingunt.

Argumentum libri octavi, capitis decimi fol. 327.

De templis, precibus, cantu, aliiſque ceremoniis Calviniſtarum.

Argumentum libri octavi, capitis decimi primi fol. 332.

De Baptiſmo Calviniſtarum.

Argumentum libri octavi, capitis decimi ſecundi. fol. 336.

De Cœna Calviniſtarum ejuſque multiplice abuſu.

Argumentum libri octavi, capitis decimi tertii. fol. 344.

De confuſione Matrimoniorum apud Calviniſtas.

Argumentum libri octavi, capitis decimi quarti. fol. 346.

De Pſalmorum cantu, quo Calviniſtæ multos initio ſeduxerunt.

Argumentum libri octavi, capitis decimi quinti. fol. 348.

De erroribus & falſitatibus à Maroto in Gallica Pſalmorum verſione commiſſis.

Argumentum libri octavi, capitis decimi ſexti. fol. 348.

De Clemente Maroto, qui primus Pſalmos Gallicis rhytmis illigavit deque ejus vita & morte.

Argumentum libri octavi, capitis decimi ſeptimi. fol. 350.

De Theodoro Beza Maroti imitatore, ac Pſalmodia à Calviniſtis introducta.

Argument. libri octavi, cap. decimi octavi. fol. 353.

De Calviniſtarum ſepultura.

INDEX
ARGUMENTORUM
PARTIS III. SIVE CONTINVATIO
DE ORTV ET PROGRESSV SCHISMA-tum ac Hæreſum hujus ſæculi ex ipſorum Schiſmaticorum ſcriptis Collecta.

LIBER NONVS

ARGVMENTVM fol. 355.

IN hoc libro continuator explicat Schiſma Calvinianum Ortum in Hollandia, inter Prædicantes & Doctores Reformatos quorum ex una parte fuit Iacobus Arminius Doctor Leydenſis, ex altera vero parte Franciſcus Gomarus ibidem Doctor, quorum Controverſia principaliter quidem erat circa Prædeſtinationem Dei, conſequenter tamen etiam circa alios articulos, à prædeſtinatione illa dependentes, aut cum ea connexionem habentes, nimirum 2. de Vniverſitate Redemptionis Chriſti, an nimirum omnes homines redemerit, eiſque meruerit, an aliquibus ſolum. 3. De Gratiæ divinæ auxiliis & concurſu cum Homine. 4. De converſione vel Iuſtificatione Hominis. 5. De perſeverantia Fidelium in Fide. De his enim prædicti Doctores & eorum adhærentes Sectarii contradictoria aſſeruerunt, ſciſſi in *Remonſtrantes* qui Arminium ſequebantur, & *Contra-Remonſtrantes* qui Gomarum ſecuti ſunt. Quid hi ſenſerint, & quomodo ſe invicem oppreſſerint doctrina & vi ſæculari etiam, exponetur iſto libro.

INDEX

Digitized by Google

III. *Inter Eccium & Carolſtadium, Georgii Saxoniæ Ducis operâ, diſputatio inſtituitur.*
IV. *Carolſtadio Lutherus ſe adjungit, & diſputandi provinciam in ſe recipit.*
V. *Incipit à S. Sedis auctoritate.*
VI. *Lutheri in hac diſputatione inconſtantia.*

Caput XI.

I. GEorgius *Saxoniæ Dux jam dicta diſputatione in Catholica Religione valde confirmatur.*
II. *Lutherus ad Papam ſcribit. Leonis in reprimenda hæreſi conatus; & Pontificii Legati error.*
III. *Conſuetudo & ceremoniæ Eccleſiaſticæ excommunicationis.*
IV. *Lutherus excommunicatus, ad deſperationem redigitur.*
V. *Lutherus Iuris Canonici libros publice concremat; & alia extrema audacia conſilia capit.*
VI. *Turpes Lutheri Prophetaſtri pictura, ſcripta & verba.*

Caput XII.

I. LVtherus *religionem plenam Libertatis fabricari conſtituit.*
II. *Omnibus quæ quis vult credendi poteſtatem permitti.*
III. *Ex Lutheri ſententia omnes homines ſunt Sacerdotes.*
IV. *In religionis negocio etiam parva magni ſunt momenti.*
VI. *Centuriatorum Magdeburgenſium judicium.*

Caput XIII.

I. IMperator *ad compeſcendam Lutheri inſaniam in Germaniam proficiſcitur.*
II. *Ad eum Lutherus ſe confert.*
III. *Quid præſente Imperatore actum.*
IV. *Imperator Lutherum damnat.*
V. *Lutheranos diffidentia invadit.*
VI. *Lutheri cum Trevirenſi Archiepiſcopo colloquium.*

Caput XIV.

I. QVod *munus ſit vel eſſe debeat Imperatoris.*
II. *Lutherus novæ hæreſeos auctor.*
III. *Lutherus antiquarum hæreſeon renovator.*
IV. *Variæ Imperatoris antequam ſententiam contra Lutherum pronunciaret, conſiderationes.*
V. *Imperatoris contra Lutherum Reſolutio.*
VI. *Imperatoris de non legendis vel imprimendis Lutheri libris Edictum.*

Caput XV.

I. LVtherus *in Pathmo ſua, ut ipſe vocat, latet.*
II. *Novam cudere Religionem conſtituit.*
III. *Diaboli cum Luthero Colloquium.*
IV. *Lutherus Pathmo ſua egreſſus, Carolſtadium iritat.*
V. *Quomodo Lutherus Academias abolere, & bonarum litterarum ſtudia extinguere conatus ſit.*
VI. *Montani dictum de primo Lutheri ingreſſu.*
VII. *Lutherus Bibliis transferendis atque interpretandis operam dat.*
VIII. *Infinitæ ibi falſitates & depravationes per Lutherum commiſſæ.*

Digitized by Google

IX. Lutheri & Zuinglii in eodem inſtituto æmulatio.

X. Lutherus pro lubitu ſuo SS. ſcripturas tractat, aufert, addit.

XI. Eccleſiæ in dijudicandis S. ſcripturæ libris, qui Canonici ſint, qui non, auctoritas.

CAPUT XVI.

I. EX *quibus velut cæmento & lapidibus Lutherus novam ſuam Eccleſiam ædificarit.*

II. Hæreſis Lutherana monſtroſa.

III. Ex omnibus præteritorum temporum hæreſibus conſarcinata.

IV. Lutherus Græcæ Eccleſiæ multa ſuffuratus.

V. Conciliorum auctoritatem reprobat & ſpernit.

VI. Notabile Eraſmi Roterodami dictum ſive de Lutheranis judicium.

Digitized by Google

INDEX CAPITVM
Libri Primi.

I. Eccleſia hoſtium ſuorum victrix, altiſſima fruitur pace.
II. Eccleſiæ Antiſtites, in utramque aurem dormientes, novo eoque improviſo bello opprimuntur.
III. Diaboli tempori & occaſionibus inſidiantis, ſagacitas & induſtria.
IV. Sleidani, quem Lutherani veluti pro altero T. Livio habent, in ſchiſmate hoc ejuſque cauſis deſcribendis vanitas.
V. Scopus operis hujus univerſi.
VI. Auctoris excuſatio.

Caput II.

I. Sub principium ſæculi XVI. variis Religionum mutationibus totus terrarum orbis perturbatur.
II. Ipſum quoque Cœlum multa futurorum malorum præſagia & indicia edit.
III. Imperiorum & rerumpublicarum ruinæ.
IV. Religionis mutationes.
V. Varia Prodigia in aëre ſive cœlo conſpecta, inſtantis Schiſmatis indicia.
VI. Potentia quæ Aſtris tribuitur, in laudem Dei cedit.

Caput III.

I. Vulgi voces & mala omina prædicti ſæculi initio paſſim audita.
II. Deus quibus modis nonnunquam nos de imminentibus malis & calamitatibus commonefaciat.
III. Religionis mutationes à quibuſdam prædictæ.
IV. Frater quidam Franciſcanus de futuro Religionis Schiſmate ante Lutheri adventum concionatur.
V. Mira ejuſdem hiſtoria.
VI. Cacodæmones idololatris populis abominandorum cultuum abolitionem prædicunt.

Caput IV.

I. Religionis in Perſide commutatio, ſub initium ſæculi XVI.
II. Sectariorum qui ante Lutherum in arenam prodierunt, imago ſive deſcriptio.
III. In Africa eodem tempore Religio mutatur.
IV. Itemque in Indiis.
V. Ac tandem etiam in orbe Chriſtiano.
VI. Pauli Iovii de turbis non minus miſerabili-

Digitized by Google

bus quam mirabilibus,ob Religionem paſſim excitatis,dictum ſive judicium.

CAPUT V.

I. *MArtini Lutheri,qui primus tam pernicioſi Schiſmatis auctor fuit, prima incunabula & nativitas.*
II. *Schema ejus genethliacum.*
III. *Mars & Iupiter in Luthero inſolentiam & contumaciam demonſtrant.*
IV. *Diverſa de hominum quorundam Nativitatibus judicia.*
V. *Lutherus monaſticam vitam amplectitur.*
VI. *Dotes ejus & vitia.*

CAPUT VI.

I. *LEo X. Papa Crucem contra Selimum Turcarum tyrannum jubet prædicari.*
II. *Principum Chriſtianorum erga Papam obedientia.*
III. *Crucis prædicatio terror Othomanicæ familiæ.*
IV. *Pecunia ex Crucis prædicatione collecta, Chriſtianæ Reipublicæ defenſioni applicanda.*
V. *Æmulatio inter monachos Auguſtinianos & Dominicanos,prima hujus mali radix.*
VI. *Ei ſchiſmati Dux Saxoniæ favet.*

CAPUT VII.

I. *DIaboli,primi mendaciorum architecti & parentis,in aſsilienda & turbanda Chriſti Eccleſia conſuetudo & verſutia.*
II. *Quomodo idem animas hominum à divina abſtrahat devotione.*
III. *Solus Dei amor omnem ad diverſandum nobis datum locum jucundum reddit.*
IV. *E Monachorum clauſtris & jam olim, & noſtro etiam tempore complures hæretici prodierunt.*
V. *Inſidiæ & machinationes quibus diabolus in ſupplantandis animabus utitur.*
VI. *Lutherus à vita Monaſtica deſilit.*

CAPUT VIII.

I. *COntroverſia ſive contentio inter Auguſtinianos & Dominicanos de Indulgentiis orta.*
II. *Staupicius Luthero concionandi dat negocium.*
III. *Lutherus in oppugnandis Indulgentiis mirifice deſudat.*
IV. *Ad Epiſcopos de ſuo concionandi inſtituto & materia ſcribit.*
V. *Indulgentiarum inſignes abuſus,à Fr. quodam Thoma enarrantur ac deplorantur.*
VI. *Iuſta Dei adverſus ejuſmodi abuſus judicia.*

CAPUT IX.

I. *QVid Leo X. Pontifex in his turbarum initiis fecerit.*
II. *Dominicani Lutherum undique oppugnant, qui non minus acriter ſeſe defendere conatur.*
III. *Non in hoc tantum,ſed aliis etiam articulis Lutherus erroris accuſatur, & aliarum rerum inſimulatur.*
IV. *Lutherus Romam citatus, coram Pontificis in Germania Legato ſe ſiſtit.*
V. *Recantat ſimul & perjurium committit.*
VI. *Obſequio & conniventiâ perditur.*

CAPUT X.

I. *QVæ nova,hominibus grata: & quomodo Lutherus mundum deceperit atque ineſcarit.*
II. *Lutherus,nomen ſuum ubique celebrari animadvertens,criſtas multo altius tollit, & incredibili arrogantiâ inflatur.*

III. *Inter*

Digitized by Google

INDEX CAPITVM

LIBRI NONI. Fol. 357.

CAP. I. De Duplici ſententia Calviniſtarum circa prædeſtinationem & primo quidem eorum, qui Antelapſarii dicti ſunt, quod ante lapſum Adæ prævisſam Prædeſtinationem à Deo factam aſſererent.

I. *Quid ſtatuant Antelapſarii de prædeſtinatione.*

II. *Citantur Antelapſarii Authores & eorum verba, ut de eorum ſenſu non dubitetur.*

CAP. II. Proponitur ſententia eorum Calviniſtarum, qui Sublapſarii dicti ſunt, quod Dei prædeſtinationem abſolutam poſt lapſum Adæ præviſum aſſererent.

I. *Quid Sublapſarii ſtatuant de æterna Dei prædeſtinatione.*

II. *Quomodo quidam Calviniſtæ ſeſe implicent, dum volunt mediam ſectam conſtituere, irrito tamen conatu.*

CAP. III. Inſtructiones ipſorummet Calvinianorum pro ante dictis duabus ſententiis intelligendis & refutandis.

I. *Quomodo vocem* Efficaciter *uſurpent.*

II. *Quomodo permiſſionem definiant Calviniani.*

III. *Frivola eorum diſtinctio inter Neceſſitatem Infallibilitatis & Coactionis.*

IV. *Quomodo intelligant hominem mutabilem conditum eſſe.*

V. *Ineptas alias eorundem diſtinctiones eſſe, inter Electionem & Salvationem; & inter Reprobationem & Damnationem.*

VI. *Quod ſub Reproborum nomine etiam Fidelium Filios comprehendant Calviniani Contra Remonſtrantes, ſeu Gomariſtæ.*

VII. *Syllabus Authorum qui è Calvinianis damnatam à Romonſtrantibus tenent ſententiam, & cur eam Syllabum ediderint.*

CAP. IV. De Calvinianis aliis contra prædictas ſententias pugnantibus, ſive de Remonſtrantibus aut Arminianis.

I. *Sententia Remonſtrantium decem Theſibus expoſita.*

II. *Declaratio harum Theſium facta per ipſos Remonſtrantes Anno 1619. 14. Ian.*

III. *Quomodo conveniunt Calviniſtæ in voce Electionis intelligenda.*

IV. *Quomodo iidem diſcrepent inter ſe.*

V. *Explicatur finaliter ſententia Remonſtrantium quoad prædeſtinationem in quatuor punctis conſiſtens, nempe cauſis, objecto, conditionibus, diſcrimine electionis ad gratiam & gloriam.*

VI. *Remonſtrantes occurrunt quibuſdam dubiis, vel objectionibus, de Fide, de Chriſto.*

VII. *Ordinem decretorum divinorum in Electione ſecundum ſuam ſententiam proponunt.*

VIII. *Aliæ eorundem Controverſiæ.*

Digitized by Google

CAP. V. Quænam Catholici omnes in his Calvinianorum ſententiis deſiderent.

I. *In ſententia contra Remonſtrantium.*

II. *In ſententia Remonſtrantium, ſeu Armenianorum.*

CAP. VI. De Confeſſione Belgica, & quæ circa eam evenerunt.

I. *Origo ejus & robur.*

II. *Summarie proponuntur eius dogmata.*

III. *Errores multiplices in ea admiſsi.*

IV. *Quod hos errores ipſi Calviniani agnoverint & oppugnarint.*

V. *Dei cura & providentia circa Eccleſiam Catholicam quo ad hanc litem.*

CAP. VII. De Catechiſmo Reformatarum Eccleſiarum ſeu Heidelbergenſi, & quæ circa eum acciderunt.

I. *Author Catechiſmi Palatini ſeu Heidelbergenſis.*

II. *Eiuſdem Synopſis.*

III. *Eiuſdem abſurda quinque in 1. quæſt. & Reſponſione deprehenſa.*

IV. *Similia plura ex aliis quæſt. & Reſponſionibus excerpta.*

V. *Idem à Catholico feſtivè exploſus.*

CAP. VIII. Schiſmatis inter Calvinianos Remonſtrantes & contra Remonſtrantes orti, initium & decurſus, An. 1567. Anno 1620.

I. *Initia Schiſmatis Calviniani inter Remonſtrantes & contra-Remonſtrantes.*

II. *Progreſſus eiuſdem ab Anno 1605. ad 1609.*

III. *Acta ab Anno 1609. ad Annum 1618. quo indictum eſt Conſilium Calvinianum vel Synodus Dordrechtana pro ſopiendo ſchiſmate.*

IV. *Dordracena ſynodi Acta.*

V. *Secuta poſt ſynodum Dordracenam.*

Digitized by Google

FLORIMVNDI RAEMVNDI

Conſiliarii olim Regis Galliæ

MEMORABILIS HISTORIA

De Ortu & Progreſſu ac ruinis Hæreſeon Sæculi XVI.

LIBER PRIMVS

Tractans de Ortu Hæreſis in Jmperio, & in quo ſtatu erat Chriſtiana Fides Anno 1500. noſtræ ſalutis.

ARGUMENTUM.

Cum in pace eſſet Eccleſia, multis præſagijs tempeſtas religionis prænuntiatur, & demum à Luthero infelix tragædia inchoatur, qui tanquam ſtella de cælo lapſa ſecum in miſerabilem ruinam, traxit ſuo tumore, quaſi tertiam partem Stellarum, adiuuantibus eum dæmone vitijs & fauore hominum, ex diſſimulatione & eloquenti dicacitate eius acquiſito.

PRÆFATIO OPERIS

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM.

I. *Eccleſia hoſtium ſuorum victrix, altiſſima fruitur pace.*

II. *Eccleſiæ multi Antiſtites in vtramq; aurem dormientes, nouo eoque improuiſo bello opprimuntur.*

III. *Diaboli tempori & occaſionibus inſidiantis ſagacitas & induſtria.*

IV. *Sleidani, quem Lutherani veluti pro altero T. Liuio habent, in ſchiſmate hoc eiusq; cauſſis deſcribendis vanitas, & contra eum meliores Authores producti.*

V. *Scopus operis huius vniuerſi.*

VI. *Auctoris excuſatio.*

I. ALlabente ſæculo poſt Chriſtum Salvatorem natum decimo-ſexto, Eccleſiæ poſt tam multa prœlia, victorias & triumphos, nulli iam, quã latè patet eius gremium, qui criſtas contra ipſam tollere auderent, hoſtes niſi extranei, Turcæ ſcilicet, Iudæi, & Gentiles ſupererant: omnia collum ultrò iugo eius ſubmittebant, omnia potentiam eius agnoſcebant, & imperium reverebantur. Jam duces ejus velut confecto bello victricia arma ad tholos ſuſpenderant, jam ex hoſtiũ ſpoliis trophæa pulcherrima in ſacris illis Palatiis erecta paſſim cernebantur; milites verò victores complicatis crucis in formam atque in ſinum compoſitis manibus, ſub umbra ejus tutò requieſcebant, exſpectantes dum illi

velut fugitiui aut ad ſigna Eccleſiæ redirent, aut peſſimo letho interirent. Inter ea dum hi Canticis ſuis & hymnis cœlum feriunt, Deo pro tot victorijs gratias agentes; illi terram matrem ſuam mordent, in eam mox deſcenſuri, cernere erat velut cumulos, è tot hæreſibus & hæreticis profligatis ſtructos, nimirum Hæreſium, Valdenſium, Petrobuſianorum, Arnoldiſtarum, Albigenſium, Vicleuiſtarum, Picardorum, Huſſitarum, & aliorum qui proximis retro quadringentis annis arma Eccleſiæ inferre auſi fuerant. Verum poſt dulciſſimam tam longi temporis pacem & quietem, ecce tibi nouum ac domeſticum bellum, quo poſt nefariam Arrij perfidiam, nullum vmquam aſperius aut crudelius Eccleſia ſenſit. Hoc nimirum illud eſt quo omnes ſuperiorum temporum controuerſię toties iam dijudicatæ, & infinitis propemodum tractationibus finitæ, è ſepulcro rurſum erutæ & renouatæ, in quibus ipſis tamen ſæpe diuinæ benignitatis & miſericordiæ radij etiam clariſſimè interfulſerunt. Vt enim Deus facilem manum dat, & ad ſe trahit eos qui verâ pœnitentiâ ducti, ſeſe humiliant, & errores ſuos agnoſcunt ac retractant; ita eorum qui peruicaciter ipſius ſe inſignibus & Eccleſiæ opponunt, capiti grauiſſima mala, velut extento ad ictum brachio, minatur. Hinc eſt quod Propheta dicit, inferos ad Dei vocem contremiſcere & diabolos ad ſonitum vocis eius fremere.

II. Quemadmodum longa malacia propinquam tempeſtatem nauigantibus plerumque minatur; ita diuturna hæc pax Eccleſiæ novarum turbarum fuit index, quæ non multo poſt exortæ ſunt. Dum enim Catholicorum ducum & militum nonnulli longa proſperitate quaſi ebrij genio indulgent, & immenſarum diuitiarum delicijs immerſi, ſub ſeptentrionali frigore, in vtramque aurem dormiunt; vetus ille hoſtis diabolus e latebris ſuis tanquam ex equo Troiano immanem gigantum & terræ filiorum numerum eduxit; qui cœlo bellum inferre auſi, muros Eccleſiæ quaſi apertos, & plurimis locis male cuſtoditos, inuadunt domos expugnatas diripiunt, ac velut obſcura in nocte, incendio ac cædibus in oppreſſos vndique graſſantur; adeo vt vix ad flammæ lucem Leopardi pellem ex Antenoris ædibus ſuſpenſam potuerint agnoſcere? & parum abfuerit, quin Raab quoque meretricis ædes (quamuis rubro fune, vt in direptione Hierichuntis, manus ab ea abſtinerentur, inſignitas) expugnarint. O infelicem felicitatem! O proſperitatem inſidioſam, quæ miſeris mortalibus dulci felle ineſcatis, tam amarum poculum miſces? Tu ſanè non minus, quam chariſſimi nobis Affectus, oculos noſtros excæcas, animoſque ita excantas, ut etiam ipſum felicitatis datorem agnoſcere nequeamus. Non ſic adverſa fortuna, oculos illa nobis aperit, & animum ab omnibus vitioſis humoribus & imaginationibus purgat, ut homo tandem melius ſe ipſum cognoſcere poſſit: quam cognitionem prô dolor! non tarò felicitas infelix obſcurat, aut etiam planè aufert.

Caſus ſiniſtros, dixeris rectè quidem
Homini moleſtos, ſed timendos proſperos.

Et hæc illa eſt, ut optimè Seneca inquit, quæ à ſe & ſuper ſe cauſſas ruinæ ſuæ attraxit.

III. Adhæc ſuomet ductu Malignus ille Spiritus à Deo maledictus, & æterno ſupplicio deſtinatus, Eccleſiæ ſine ulla intermiſſione inſidians, terribilem hunc & penè lethalem ictum etiam ei infligere voluit, ut damna olim accepta quodammodo ulciſceretur, & per Hæreſes non minus quam per Idola quondam Eccleſiam oppugnaret, ut Tertullianus in ſimili caſu dixerit. Quare tempus hoc valdè ſibi opportunum exiſtimavit, quo, non quidem priſtinam puritatem & innocentiam Eccleſia amiſiſſet, & relicto verbo Dei, ſibi ipſi relicta tamquam res ſuas ſibi habere juſſa eſſet, ut adverſarii ajunt, nequaquam: hoc enim eſſet, Dei, perpetuam Spiritus S. aſſiſtentiam Eccleſiæ polliciti promiſſa certa & infallibilia evacuare, de quibus quicunque dubitat, poteſt idem de eo dubitare, an Deus qui vniuerſa condidit, ſatis virium ad explenda promiſſa habeat, ſed quum animadverteret multos Eccleſiæ Antiſtites profundo ocio & deliciis, quibus jam diuturna pax, & per eam congeſtæ divitiæ, materiam ſuppeditabant, ſepultos; de conatibus ſuis benè ſperare cœpit, non aliter quam carnivoræ aves præpinguia animantia, quæ ſemianima jacere videt, ad eſcam ſibi obliquis oculis deſignant; iis vero quæ per paſcua vegeta exſultant ac currũt, appropinquare non audent. Et quemadmodum olim Attali Pergami regis, congeſtæ Romam, opes, Urbi illi invecto luxu, plus nocuerunt quam profuerunt: ita Eccleſia non parva è divitiis, vel earum abuſu potius, incommmoda excepit, quippe quum aurea in ea vaſa, ſed lignei eſſent ſacerdotes; pro eo quod olim lignea vaſa, ſed aurei ſacerdotes fuiſſent, eo tempore damna accepit, cum ante greſſo tempore hoſtis eam, utpote vegetam, & hoſtes etiam vltro prouocantem, minimè aggrediendam ſibi putârit: Nouerat enim quamdiu priſca illa diſ-

ciplina

ciplina in ea perdurauerit, facile ei fore omnes aſtus eludere, omnemq; vim elidere; at ea remiſſa, faciem ſibi aditum futurum. Inde eſt quod ad primum impetum, antequam murum grauiſſimus aries percuſſerat, nonnullos quibus Eccleſiæ ex parte, cuſtodia commiſſa erat, ſubito terrore perculſos vidimus in aduerſam partem, traditis clauibus, vltro transfugiſſe; alios incerta ſpe ſe aliquamdiu defendentes, ſacrorum quibus cuſtodiendis appoſiti erant, locorum ruina oppreſſos fuiſſe. Et quidem qui inopinato opprimuntur, à victis parũ abſunt; at qui vigilant, non facile hoſti præda fiunt. De illis Ezechiel Propheta loquitur, inquiens; O Infelices! non in arenam vos deſcendiſtis, non murum ad defendendam domum Iſrael oppoſuiſtis, tam molles in aduerſis, quam ebrij & feroces in ſecundis rebus. At profecto hactenus & ſortem & vſuram tam immoderatarum nimiumque experitarum voluptatum exſoluiſtis, vtpote in quas præcipuos huius furoris impetus ſeſe effudit. Nempe quum Deus punire mundum conſtituit, *à ſua domo incipere ſolet*, vt Apoſtolus inquit. *Ego*, inquit alibi, *Dominus, reſpicio ad Paſtores, & oues meas de manibus illorum requiram, faciam eos ceſſare à paſcendo & paſtores non amplius ſeipſos paſcent, ſed oues meas ex ore ipſorum liberabo.* En inter miſerias deprehenſi, quid ergo facies miſer iſta videns ſentiensq; Eccleſiaſtice? Fatere & agnoſce, virgas illas quibus humeri tui lacerantur, a diuina manu eſſe. Si conqueri vis de nemine alio conquerere niſi de teipſo: neque aliam cauſſam tuis miſerijs aſſigna, quam iuſtam Dei, non tuis tantum, ſed totius quoque populi, cuius animarum cura tibi commiſſa eſt, peccatis offenſi indignationem. Hic ille eſt malleus qui portas cœli percuſſit: hæc fomenta quibus diuinæ iræ accenſus ignis, tanta violentia in ipſam quoq; Dei domum graſſatus eſt & adhuc graſſatur.

IV. Porro nemini hac noſtra ætate (quam recte Noctem Mundi appellare poſſis) viuenti, ea incognita ſunt, quæ ex hac rebellione ſunt conſequuta, nimirum Deo omnipotenti ſuam gloriam, Eccleſiæ decus ſuum & honorem, & tandem omnibus Monarchis & Principibus imperium extorquere atq; eripere. Malum quidē hoc omnes ſentiunt; at mali cauſſam pleriq; non æque cognitam habent, idcirco vt eam, quæ malis noſtris, queis etiamnum obruimur, initium dedit exactè cognoſcamus, ab eius explicatione huic meo operi initiũ facio. Neq; enim harum rerum hiſtoria adeo peruulgata eſt, vt nemo ſit, qui eam neſciat, quin imo ſunt, qui eam ad captum ſuum & lubitum accommodent, vt ſcilicet, tãquam pij filij, patris ſui, hæreſeos vino, vel veneno potius ebrij, pudenda velent, & originis ſuæ turpitudinem ac ſpurcitiem occultent. Velamen hoc ſeu pallium contexuit Sleidanus ad cuius conſcientiam & libros plerumque recurritur poſthabitis ijs quę eadē de re Henricus VIII. Rex Angliæ, Georgius Dux Saxoniæ, Henricus Dux Brunſuicenſis, Thomas Morus, Eraſmus, Eccius, Lindanus, Hoſius, Cochlæus, Gropperus, Fontanus, Roncerus, Surius, & alij tam boni viri quã fide digni Auctores ſcripta nobis reliquerunt. maximeq; illa, quæ Caſparus Vlenbergius, ex ipſiuſmet ſchiſmatũ Authoris ſcriptis & dictis collecta, fideliſſimè tractauit poſtquã ex Lutheranis caſtris ad Catholicos recurrit. Ex his vti etiã ex Cardillo, & Hiſtoria Latomi & Gaſparis Gennepij Coloniæ edita Sleidani refutatione perſpicuum fit, quid de Sleidano ſit Chriſtiano homini cenſendum, nimirum tam pulchris tamq; aſtute quæſitis coloribus Hæreſim ab eo pictam ac fucatam, vt ipſa immaculata Ieſu Chriſti ſponſa ſimplicioribus videri poſſit? Tantus hic in lupo ouilla pelle regendo eſt artifex, tam multis Hiſtoriam ſuam infecit mendacijs, vt eorum ab vno homine vndecim millia notata ſint. Hinc factum eſt, vt quemadmodum Cyprianus Tertulliani ſcripta lecturus, *Cedo mihi Magiſtrum meum*, aiebat, ita Carolus V. inclytæ memoriæ Imperator teſte Surio in Chr. & Opmero Sleidani Hiſtoriã inſpecturus, *Pſeuſten* ſuum ſiue *Mendacem* porrigi ſibi iubebat, in quem merito illud Homeri detorquetur. Mos garrire tibi multa eſt.

Eamq; ob cauſam ipſe Sleidanus, vt Cromerus teſtatur, *Lutheri* potius *ac Lutheranæ religionis Encomiaſtes*, quã Hiſtoricus à viris cordatis harũq; rerũ peritis appellatus fuit. Olim pictor quidã vt capitis deformitatem in Pericle celaret, caſſide illud rectũ pinxit. Et alius Antigoni altero oculo capti formã delineaturus, dimidiam tantum faciei partem repræſentauit. eodem planè modo Sleidanus ea, quæ iuſtam in Luthero reprehenſionem merentur, miro quodam artificio occultãs, alium neſcio quem, nobis depingit ac proponit, & quidquid poteſt in laudem eius venatur: non tamen ita, quin multa eiuſdem vitia, faſtus in primis & arrogantiam, feritatem, oſcitantiam, polypragmoſynem, & imprimis carnales & immoderati animi affectus omni-

Digitized by Google

bus paſſim locis prodat & oſtendat. Interim nihilominus Lutheranorum hic alter, ſi dijs placet, Titus Livius, omnium fere manibus teritur, & in varias linguas transfuſus, neſcio qua dulcedine legentium animos allicit ac detinet. Ut enim aurum artificioſa cœlatum manu ac pictum gemmis quantumvis per ſe lucidis maius decus addit: ſic mira quædam non inconcinne contexta varietas Sleidani ſcripta ita commendat, ut legentis animum non modo non expleat, verum etiam magno reliqua cognoſcendi deſiderio accendat. Quoniam vero ſcriptor hic non ſine multorum pernicie, dum Statum Religionis & Reipublicæ exponit, nocentiſſimum Hæreſeos virus legentibus propinat: operæ precium facturum me putavi, ſi Antidotum hoc contra pararem & pro abſynthio & felle hæreticorum, ſincerum mel Chriſtianæ & Veritatis deguſtandum omnibus proponerem.

V. Quandoquidem verò pleraque omnes qui Chriſtianæ Reipublicæ quietem ſive ſpiritualibus ſive temporalibus armis perturbarunt, cauſſas & defenſionem ſuæ rebellionis non vulgari tantùm, ſed Latina quoque lingua, ut quæ omnibus ubique nationibus communis ſit, evulgarunt: nobis quoque faciendum putavimus, quo nempe à pluribus, atque adeo ab omnibus apud quos Latinæ linguæ uſus viget (apud quos vero non viget?) cognoſci poſſent. Nimirum *ſic Ars deluditur arte* Fine interim longè diverſo, ut ſcilicet ſcripta noſtra legentes Catholici, antiquitate, magnitudine & veritate Religionis ſuæ perſpecta, gaudeant ſibique gratulentur; Lutherani verò, Zuingliani & Calviniſtæ novitatem, vilitatem, anguſtias & impoſturas ſuorum dogmatum agnoſcere incipiant & deteſtari. Equidem futurum non dubito quin hic Catholici continuam Paſtorum ſuorum, ab Apoſtolis tamquam hereditario jure, tot jam ſæculis acceptam ſucceſſionem, meridiana luce clarius videntes, magna lætitia inceſſuri ſint: hæretici contra præ pudore, ut qui ſæculo ſuo antiquius allegare, nec tertiam generationem majorum, ipſi etiam tam jure quam facto ab Eccleſia tamquam ingrati filii, atque adeo hoſtes, exhæredati, ætatem producere poſſint, demiſſis manibus & tecto vultu diffugituri. Et hoc quidem modo illi in antiqua fide ſua confirmabuntur, hos vero, ſpero & opto, tandem novorum dogmatum ſive opinionum pigebit ac pudebit.

VI. Ad vos jam, ô Lutherani, Calviniſtæ & Zuingliani, mea ſe convertit oratio: Adeſte: arrigite, ſi vultis, aures ad ea quæ dicturus ſum, convertite oculos ad tot Eccleſiarum ſacrarumque ædium in pulvere iacentium ruinas, aſpicite tot regna & regiones cladibus ac ſtragibus funeſtas: ecquid aliud, miſeri, videbitis niſi triſtia patrum ac majorum veſtrorum imo & veſtri furoris ſigna ac veſtigia? Habebitis hic vitæ ipſorum quaſi compendium, & tanquam vivam ſchiſmatis hujus Luthero-Calviniſtici imaginem. Grande profecto opus, aggreſſum me ſentio, cujus pondus vel ſola cogitatione me quaſi attonitum reddit. In quo quidem conſcribendo non tam temporis quã ipſarum rerum & ſubiecti rationem habebo, nullibi bella aut diſſidia Principum merè civilia aut ad Reipublicæ ſolius ſtatum pertinentia intermiſturus, ut plerique alii hactenus fecerunt, nè lectoris animus aliis rebus occupatus, ab eo de quo agitur avocetur, aut intricatus paſſim obhæreſcat. Hanc certè hiſtoriam toti quotidiè Mundo antè oculos ponendam cenſeo, ut quiſque intelligat in quo ſtatu Chriſtiana religio decimo ſexto ſalutis noſtræ reparatæ ſæculo fuerit, eo nimirum tempore quo Hæreſis ex inferno progreſſa, cœlo denuo bellum inferre, & terrã ſuo ſubjugare imperio conata eſt: in quam multiplicẽ formam, velut Proteus aliquis, ſeſe eadem converterit & qui primi ſchiſmatis hujus fuerint auctores: quæque & quam multa non minùs admiranda quam deploranda graſſante paſſim hæreſiarcharũ furore, conſequuta ſint: verbo, quis ortus vel monſtroſus potiùs abortus, qui progreſſus Hæreſios fuerit, ut denique quis ejuſdem exitus futurus ſit, non dubiis argumentis lector colligere poſsit. Verè enim D. Hieronymus, dixit *Hæreſin refutat, quiſquis originem eius demonſtrat*: ego verò velut in theatro quodam ſub diverſis Scenis in diverſos Actus diſtinctis lamentabilem Tragœdiam producturus ſum. Primam perſonam ſeu protaſin aget Germania: quam velut pediſſequæ aliæ ad Septentrionem regiones quæ Hæreſi & erroribus decipiendas ſe præbuerunt, ſequentur. Epitaſin Anglia & Scotia, ſiue magna Britannia ut a reliquo orbe, ita ab Eccleſia quoque jam diviſa, ac tandem Francia Tragœdiæ huius Cataſtrophen conſtituet. In hoc theatrum ſpectanda veniet Hæreſis, paſſis capillis, oculis igne ardentibus, anguibus ex ore erumpentibus terribilis, à Sathana tamquam Hercule furioſo conducta atque incitata, qui cœlo natus ac terræ exitio imminens, magnam poſt ſe manum pertinacium Hæreſiarcharum ac hæreticorum trahit. Et hi

qui-

Digitized by Google

quidem partes præcipuas hic agent in varias vultus ſeſe transformantes perſonam modo ſimulantes modo occultantes, ſubinde morientes, ſubinde velut Hydræ capita renaſcentes. Apparebit hic tum ſingulare artificium & ordo quo in tanta rerum omnium confuſione ad deſtruendam domum Dei vſi illi; tum induſtria & modi quibus Catholici iam graſſanti malo obuiam ire conati ſunt. Et quemadmodum ex vna parte elucebit iuſtitia eius, qui ſemper bene facit quodcunque etiam facit, quando alij malefaciunt, ac præcipuè dum eiuſmodi turbas ac rebelliones in regno ſuo excitari permittit, vt tanto maiori ac certiori pace ac quiete poſtea fruatur: ita ab altera quoque parte miſericordia eiuſdem & promiſſorum veritas apertiſſimè ſeſe oſtendent, ut qui mediis in turbis ac hoſtium furore Eccleſiam ſuam, quam agitari, non ſubmergi voluit, tam clementer defendit; ac iam potenter omnibus periculis liberavit. Interim illud quoque Lector animadvertet, pauciſſimos eſſe qui Catholicæ Fidei veritati aures occludant, è contra gentes natione antea barbaras, locis infinitas, numero innumerabiles obviis ulnis eandem accipere atque amplecti. Urbem aliquam aut civitatem hic à Catholica religione abdicatam vides, alibi integram provinciam eidem de novo adiunctam videbis, provincia aliqua à Catholica Fide abſcedit? at integrum alibi Regnum eidem accedit. O miram Dei providentiam! Vix Septemtrionali frigore rigere cœpit Religio, quum ecce Auſtrino calore eadem liquefacta, ad ultimos etiam terrarum fines diffundi & propagari cœpit, uti ex Annuis Soc. JESU literis, & Indiarum Hiſtorijs conſtat.

QUOMODO MOTUS OB RELIgionis diſſidia exorti, variis cœlorum præſagiis & oſtentis fuerint præſignificati.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

I. *Sub principium ſæculi XVI. variis Religionum mutationibus totus terrarum orbis perturbatur.*

II. *Ipſum quoque Cœlum multa futurorum malorum præſagia & indicia edit.*

III. *Imperiorum & rerumpublicarum ruina.*

IV. *Religionis mutationes.*

V. *Varia Prodigia in aëre ſiue cœlo conſpecta, inſtantis Schiſmatis indicia.*

VI. *Potentia quæ Aſtris tribuitur, in laudem DEI cedit.*

I. PRofunda vt dixi pace, ſummaque Religionis concordia vniuerſus Chriſtianus Orbis fruebatur, in Maiorum fide vnuſquiſque acquieſcebat, nec vlla inter eiuſdem religionis ſocios niſi forte de finibus imperij proferendis erat contentio: quum ecce ſub initium decimi ſexti ſæculi (quod præcipuam noſtræ huic hiſtoriæ materiam præbebit) omnes Mundi partes ſchiſmate & Hæreſibus diſtractæ, infinitis calamitatibus & miſerijs inundari cœperunt. In Aſia, Africa, Europa, & nouo Mundo turbis & confuſionibus pullulantibus: dum alij impia Mahumetis commenta & mendacia expolire, alij Euangelicæ Veritatis intellectum nouum quærere ſtudent. Itaque videre erat eo tempore Muſulmannos cum Turcis; Iezelbas; cum Cazelbis; Seriphios cum Africanis; Chriſtianos denique cum Chriſtianis digladiationes inchoando infeſtis animis ac tanto furore depugnare, vt ne vltimæ quidem ſanguinis guttæ parceretur: dum illi veterem & à maioribus acceptam Religionem ſummo ſtudio tuentur, hi nouam introducere ac ſtabilire conantur, vt IV. libri huius Capite fuſius à nobis dicetur. Ita vno eodemque tempore Quatuor Mundi partes Religionum controuerſiæ perturbarunt, atque omnia ita miſcuerunt, vt ruptis fæderum vinculis populi antea inter ſe amiciſſimi, capitalibus odijs diſſidere cœperint, & in mutuam perniciem armari. Ex quo apparet quam vere à Gregorio Nazianzeno in I. de Pace Oratione dictum ſit, vti ad firmandam ac tuendam hominum concordiam nihil efficacius ſit, quam Religionis conſenſus, ita nihil eſſe quo eorundem animi magis diſtrahantur atque alienentur quam eiuſdem diuerſitatem.

II. Sane ipſum cœlum quaſi iratum tam his quam illis varijs ſignis ac prodigijs demonſtrauit, propediem fore vt ſuis ipſi manibus alter ab altero debitas pœnas expoſcerent. Quemadmodum enim fulmen primum in nubibus ſcintillas & fulgur quoddam longe lateque explicat, vt aër ipſe ardere videatur, mox horribili cum murmure ipſa terræ fundamenta concutit, antequam rupes & cœlo minaria cacumina diffindat ac diſſipet: aut quemadmodum antequam terra ad emittendos viſceribus ſuis incluſos ſpiritus, & quæ dorſo portat de-

glutienda dehiſcat, ſolet mugitus quidam a diri, & tremor ſentiri, multaq; alia inſtantis mali ſigna præcedere, vt quod aues circumuolitantes clamoribus & frequenti alarum concuſſu accolas ad fugam hortantur, atque ipſi etiam ſerpentes & venenata animantia è cauernis ſuis protepentia, ad tutiora loca ſe recipiunt: ita Deus Optimus Maximus, qui ex paruarum rerum caſu, magnarum nobis ruinam oſtendit, cuique omnia etiam antequam eueniunt, ſunt præſentia, non ſtatim iræ ſuæ gladium in eos a quibus offenſus eſt, diſtringit ac vibrat, ſed varijs prodigijs niſi a peccatis deſiſtant, ſcelerum pœnas hominibus denunciat, quarum initium eſt, vt Euſebius Lib. 9. de Demouſt. Euang. ait, conceptus inde pauor & conſternatio. Stellæ & aſtra tanquam Feciales ſunt aut tubicines magni illius Imperatoris, ad commonefaciendos homines miſſi, quanta rerum mutatio in cœli præparetur.

Natura quandoq; Deus: perfringere leges
Non dubitat, terra hac queis eſt adſtricta poluſque:
Naturam vt contra ſi qua forte ire videmus,
Accipiamus, vt inſtantis prænunciat cladis.

Ab eodem immortali Deo cœleſtia lumina nobis propoſita ſunt tamquam tabulæ aut Aduerſaria, vt in ijs ſancta ipſius decreta legeremus, & tum horribiles diuinæ iræ effectus, tum ſuauiſſimos clementiæ & benignitatis fructus ob oculos poſitos ſemper haberemus. Nec profecto cuiquam dubium eſſe debet, quin magnum hoc & tot aſtris inſignitum corpus vires ſuas inferioribus hiſce continuo imprimat, ſic vt omnia etiam inanima ad Dei omnipotentis nutum componere ſe & accommodare inducantur. Omnes Mundi huius partes felici illo matrimonio, quod Deus ab initio, velut Paranymphus, ſanxit, inter ſe coniunctæ ſunt, & mirabili quodam ordine velut concatenatæ: ſic vt actiones & paſſiones reciproce communicent, & ſempiterno quodam fœdere perſtent.

III. Per mutos hos interpretes, qui non niſi per ſigna quædam loquuntur, quique præcipua diuinæ potentiæ inſtrumenta ſunt, Deus ſæpe Rerum publicarum ortus, mutationes ac ruinas, prœlia clades, Regum ac Principum obitus ſignificat ac prænunciat: vt in magna illa perſequutione accidit, qua Antiochus Iſraeliticum populum grauiſſime afflixit. (*a*) Quæ ſigna & prodigia Ægyptus non vidit (*b*) tum quum eundem ſuum populum Deus inde educere vellet? Hæc in ſacris extant hiſtorijs: quorum ſimilia non pauca apud alios leguntur, quæ ſcilicet Xerxis illam, plusquam decies centena hominum millia ad excidium Græciæ ſecum trahentis expeditionem (*c*) quæ, Romanæ magnitudinis æmulæ, Carthaginis euerſionem (*d*) quæ bellum Ciuile inter Cæſarem & Pompeium (*e*) quæ necem eiuſdem Cæſaris præceſſerunt. (*f*). Et vt ad noſtra veniam, quis neſcit, tum quum Brunehildis, & Fredegundis ſceleratiſſimæ fœminæ, in regno hoc omnia permiſcuerunt; (*g*) vt & tum quum Ludouicus & Fridericus ciuilibus armis de Imperio contenderunt (*h*) multis prodigijs publicas has calamitates fuiſſe præſignificatas? Sed & morbos febreſque continuas & funeſta illa bella quibus Franciæ regnum ſub Philippo Valeſio miſere vexatum fuit; nec non multorum Regum ac Principum mortes crebra oſtenta præceſſiſſe hiſtoriæ reſtantur. Infinita alia exempla omitto, quæ extant apud eos qui temporum & rerum geſtarum memoriam litteris prodiderunt.

IV. Verum enimuero illud longe eſt admirabilius, quod per eadem aſtra Religionis mutationes ſæpenumero Deus oſtendit; &, ſiue ad puniendos malos, ſiue ad bonos exercendos ac probandos, Sathanæ in homines graſſandi licentiam permiſit. Sic idem admirabilem religionis & ſacrorum mutationem, quæ Chriſto D. & Seruatore noſtro nato accidit, per magnam illam Iouis & Saturni coniunctionem, quæ Natiuitatem ipſius præceſſit; ipſam vero Natiuitatem per nouam & inuſitatam ſtellam præſignificauit: vt & Paganiſmi abolitionem per Virginis imaginem in cœleſti iride, vt quidam ſcripſerunt, ab Auguſto conſpectam: (*i*) itemque miſerabile Hieroſolymitanæ vrbis excidium, per varia prodigia & portenta. (*k*) Sic Hermes & Aſcalius, vt Albumazar teſtatur (*l*) è ſigno Virginis ſemper virginem illam Dei filij matrem nutricem quodammodo agnouerunt quam modo dictus Arabs tamquam penicillo depingit, nec tamen tanto tempore exſpectatum Meſſiam agnoſcere potuit. Sic Iudaicæ religionis abolitio a minaci & prodigioſo Cometa fuit prænunciata, vrbi illi quam Deus omni terrarum nationi

a 2. *Machab.* 5. b. *Sap.* 17. *Exod.* 7. 8. 9. c. *Herodotus. lib.* 7. *cap.* 57. d *D. Liv. Florus.* e. *Cæſaris Com.* f. *Seruius in Virgil.* g. *Annales Franciæ.* h. *Bzouij Annales.* i. *Baron. Tom.* 1. *Annal* k. *Ioſephus l.* 1. *de bello.* l. *lib.* 10. *Introduct.*

ionl ditipiendam dare conſtituerat, tamdiu infeſtis ſuis radijs quaſi incumbente (*a*). Sic Chriſtianæ religionis incrementum victorioſum Crucis ſignum, (*b*) quod Conſtantino Imperatori apparuit, ſic frequentes & celeberrimæ Chriſtianorum ſub Theodoſio victoriæ à ſtella inſolita gladij formam præferente fuerunt ſignificatæ. Sic execrabilem Arij, in Trinitatem ac diuinam eſſentiam contumelioſi, hæreſin multa cœlorum prodigia præceſſerũt: & peſſimi impoſtoris Mahumetis aduentum magna Planetarum in ſcorpionis ſigno facta coniunctio: quo tempore Arabes excitata contra Imperatores rebellione, in Elnabi ſui, et gentium poſtea facti domini, Lege modis omnibus ſtabilienda, tanta contentione elaborarunt. Sic Carolo magno Imperatore inuſitatæ magnitudinis eclipſes multarum nationum ad Chriſtianam religionem conuerſionem prænunciarunt (*c*) vt & præclaras Eccleſiæ contra Henricum V. Imperatorem victorias (*d*) Sic paulo ante inſignem illam Chriſtianorum ad Echinadas de Turcis Anno M.D.LXXI. partam victoriam, Crucis inſignia ſuper Conſtantinopolitana vrbe apparuiſſe dicuntur (*e*) Sic Anno M.D LV. medio die lucentes flammæ ſuper ſancto illo ſacello, in quo Saluator noſter verbum caro fieri voluit, è Syria in Marchiam Anconitanam tranſportato, è cœlo delapſæ & conſpectæ, ad celebrandam & amplificandam Deiparæ Virginis gloriam è toto terrarum orbe homines exciuerunt & conuocarunt (*f*) Sic ignea illa pyramis ſeu columna, in aere ſuper Mexicana vrbe diu ſuſpenſa (*g*) Euangelij in nouo Mundo propagationem: & Crucis ſignum Anno M.D.X. in Orientali India conſpectum (*h*) & à Protege Albuquercio & Luſitanis magna veneratione adoratum eiuſdem ſalutaris ſigni in medio Sathanæ regno exaltationem, & tot præclariſſimas eorundem victorias præſignificauit: quod idem ſignum Anno M.D LX. quoque apparuiſſe ſcribitur (*i*) Sic crudeles illas tenetæ adhuc & adoleſcentis in Iaponibus Eccleſiæ perſecutiones, inauditi antea & horrendi terræ motus, tamquam conflictus quidam infernalis potentiæ (*k*) præceſſerunt. Si plus quam ſexcenta idola euerſa, & præalta illa apud Iaponenſes diabolica ſtatua fulmine percuſſa, certam nobis ſpem faciunt, idololatriam iſtis in regionibus funditus exciſum, veramque Chriſtianam ac Catholicam religionem longe lateque propagatum iri: vt multa alia circa religionem cæſaga prodigia & prodigioſa præſagia, ac tam oſtenta quam euenta prætercam, in cœlo not. quæ in vniuerſa Mundi naſcentis, adoleſcentis ſeneſcentis hiſtoria curioſus lector facile deprehendet & obſeruabit.

V. Porro quemadmodum prima Mundi naſcentis incunabula quæque circa illa acciderunt, à ſtellis & aſtris præſignificata fuerunt (vt prætcritorum ſæculorum percurrenti memoriam facile apparebit) ſic etiam eiuſdem quaſi decrepita ætas & finis, quando ſcilicet homo ille peccati ſolenni & perpetuo ſacrificio abolito, nouam religionem introducturus, Antichriſtianiſmum ſtabiliturus, ſeque ipſum tanquam Deum, vt Apoſtolus loquitur, adorandum exhibiturus eſt, multis ſignis ac prodigijs famoſus erit. Tunc quidem monſtri illius deteſtabilis, ad humani generis exitium nati, aduentus ſpecioſo noctis velo tegetur atque inuoluetur. Omnes planetæ, omnia elementa, vt ipſa S. Scriptura teſtatur, extremam illam rerum in toto Chriſtiano orbe mutationem, tamquam diuini iudicij interpretes annuntiabunt: adeoque ipſæ *cœlorum virtutes commouebuntur*; ſummaque infimis miſcebuntur, ac ſuſque deque omnia ferentur. (*l*) Vnicus ille Mundi oculus, Dei Imago, ac fecundus terræ parens, tam de ſplendore quam viribus ſuis multum amittet, ac lumen ſuum Lunæ maligne communicabit: & quemadmodum ſtellæ D.N. Ieſu Chriſti natiuitatem indicarunt, ita eædem Antichriſti aduentum & prodigioſam Chriſtianæ legis mutationem prænunciabunt. *Faciam*, inquit Creator, *vt omnes cœlorum ſtella, ô homo, ſuper te plorent ac lamententur* Siſte hic ſuperbæ, ſiſte curioſitatem tuam, nec quidquam vlterius inueſtiga: ſed illud potius conſidera, ſchiſma hoc quo fœde iam dilaceratam adeoque ab hæreticis viam Antichriſto præparantibus, ad extrema fere redactam Eccleſiam cernimus, ab ipſo univerſi huius opifice per eaſdẽ cœli, toties turbato rerũ ordine fractas ac mutatas virtutes, eſſe prædictum. Conſidera cœlum ineunte decimo ſexto ſæculo, nequaquam fuiſſe mutum, ſed veluti clara voce & quaſi intento digito magni illius Aduerſarij præcurſores indicaſſe. Sol, luna & reliqua luminaria quæ Deus in vaſto cœlorum fornice, miro inter ſe ordine diſpoſuit,

a *Ioſephus 7. Belli 12* b *Euſeb. in Vita Conſtantin.* c *Annales Francorum.* d *Natal Com. lib. 21.* e *Idem.* f *Hiſtoria Lauretana l. 3. c 24.* g *Acoſta.* h *Maffeius l. 5. Hiſt. Ind.* i *Gaſpar in Epiſt* k *Hiſtoria Martyr. Iapon.* l *Luc. 21. S. Hieron, Hom. 3. in cap. 4 Iſaia.*

poſuit quaſi tubæ fuerunt & indicia earum miſeriarum & calamitatum quas plena ipſe manu in nos effudit; & inſperatorum motuum nuncij, ob antiquæ & à maioribus acceptæ religionis innouationem toto paſſim orbe exortorum. Et quemadmodum Dionyſium Areopagitam horribili illa, quæ Christo D.N. in cruce moriente accidit, ac totum hoc hemiſphærium per tres horas tenebris inuoluit, conſpecta eclipſi, exclamaſſe fertur; *Aut Deus Natura patitur aut vniuerſa hæc machina diſſoluetur:* ſic Aſtrologi tot triſtibus Planetarum aſpectibus, tam varijs atque inuſitatis eorundem coniunctionibus, tot ſuperiorum concurſibus, tot inferiorum inter ſe, aut cum ſuperioribus, vel etiam cum ſtellis fixis coniunctionibus, tot denique cœleſtis illius exercitus ſignis ac velut teſſeris exciti atque attoniti, (*a*) magnum aliquod & inuſitatum malum præ foribus eſſe facile ipſi præuiderunt, & vna voce omnibus annunciarunt. Et certè, ſi verum fateri volumus, nullum à condito Mundo ſæculum tot ac tantis mutationibus fuit exagitatū quam hoc decimum ſextum, cuius curſum aperire mox incipiemus. Mirabiles tum contigêre Planetarum diſpoſitiones ac habitudines, frequentes conſpectæ ſunt & inuſitatæ magnitudinis eclipſes, multi item terribiles Cometæ apparuerunt, qui non ſunt, vt quidam opinantur, exhalationes quædam calidæ & ſiccæ, in ſupremam aëris regionem eleuatæ, & à ſole excoctæ; ſed noua potius corpora à Deo creata, & ad hominum terrorem in cœlo collocata & accenſa. Conſpecti quoque ſunt tres ſoles, tres Lunæ, & noua quædam neque vnquam antea viſa ſtella. Quid de coniunctionibus dicemus? quarum viginti vno menſe, & quidem ex ijs ſexdecim in ſigno Aqueo contigerunt (*b*) quod magnam non regnorum ſolum & ciuilis ſtatus, verum etiam Religionis mutationem portendit. præſertim Planetis omnibus cum ſole in bicorporeo ſigno concurrentibus. Sic enim videmus quatuor anni tempora ſeu partes bicorporeo aliquo ſigno definiti, Geminis ſcilicet, Virgine, Sagittario & Piſcibus. Sic etiam Planetarum combuſtio, quæ fit quando illi ſub radijs ſolaribus concurrunt ea quæ circa religionem euentura ſint deſignat, ac præcipue quando vis armorum admiſcetur, quod ille tum in Martis triplicitate reperiatur. Omnes, inquam Aſtrologi in Aſia, Africa & Europa, iudicia & ſententias ſuas in ſuſpenſo ac dubio habuerunt, ob tantam euentorum diuerſitatem & mirabiles Aſtrorum poſitiones diuerſis opinionum fluctibus agitati: quæ ſingula in Hiſtoriæ noſtræ ſerie ad annum quæque ſuum indicabimus. Sed nihil magis admiratione dignum viſum eſt quam magna illa Saturni, Iouis & Martis in Piſcium ſigno coniunctio: quæ itidem primorum noſtrorum parentum temporibus acciderat, tum quum apertis cœlorum cataractis, diluuio omnia perierunt, exceptis qui cum Noa in Arca ſeruati erant. Dici non poteſt quanto metu aſtrologi quorundam mentes perterruerint, adeo vt quidam aquarum eluuionibus terram inundatum iri conſtanter affirmarent. Verum non aquarum illud: ſed ſanguinis fuit diluuium. qui in omnibus terræ partibus ob nouas in Religione concertationes, à malè feriatis hominibus, qui quaſi toti antiquitati & conſentienti tot ſæculorum iudicio bellum indixerant, & ſtolidi vulgi conſcientias vexandas ſibi ſumpſerant, inuectas, copioſe fuit effuſus. Perſpicuè hoc ſanguinis diluuium portendit crux punicei coloris Vinariæ in Saxonia Feſto Natalis Domini viſa in cœlo hoc ipſo anno quo Lutherus primas theſes edidit contra Indulgentias (*c*). Quantopere, Deus bone, abditarum illi rerum inveſtigatores in explicandis his cœleſtium corporum prædictionibus deſudarunt, quam miſere ſeſe torſerunt, (*d*) dum quid tantas cœlorum minas ſecuturum ſit, aperire nobis conantur! Quamvis enim cœleſtium corporum vires & effectus ob incomprehenſibilem diuerſitatem humano ingenio vix ac ne vix quidem perueſtigari poſſint, ac noſtri oculi in rimandis diuinæ maieſtatis ſecretis ac futuris rebus dijudicandis pluſquam cæcutiant; nec credendum ſit omnia & ſingularum publicarum quam priuatarum rerum euenta & velut fata ſtellis tamquam diuinæ legis tabulis inſcripta, atque inde actiones noſtras & conſilia dirigenda eſſe; multo minus Deum ipſum (quæ ſtulta fuit Chaldæorum & Stoicorum opinio) Naturæ & Fati legibus, vt Iouem fabulæ ferunt Adraſtiæ decretis teneri: nihilominus tamen, vt cæteræ artes longo uſu & experientia conſtitutæ ſunt; ita diligenti quoque cœleſtium corporum & Planetarum, ejuſque quam ſinguli habent vigoris ac poteſtatis obſervatione, & cum iis quæ euene-

runt

a *Iulius Obſeq. hiſtor.* b *Stoflerus in ſphæram &c Conr. Lycoſt de prodig. Lauatherus de Cometis. Maiolus in diebus Canicul. Tract. de Comet. & prodig. Ortuuin Gratius.* c *Lycoſthenes.* d *Ioannes Lichtenbergius in ſuu præſag. Ioachimus Abbas Calaber.*

:unt collatione deprehenſum eſt ſtellas divina ꝓoviſione vim quandam & juriſdictionem in hominem & habere & exercere.

Credite mortales: quæ cœlo affixa videtis
Plurima divinum lumina numen habent.

Et profectò negari non poteſt, cœleſtium corporum non tantum in hæc quæ videmus elementa & in omne animantium genus, ſed etiam in ipſos homines vim magnam, minimeque obſcuram eſſe. Eadem ut claritate & ſplendore inter ſe differunt, ita diverſas quoque operationes & effectus habent. *Inſigna vobis erunt*, inquit Verbum iſta ciens. Eoque *Si quando rerum mutari fortè videmus*
Ordinem, & omnia miſceri ſurſum atq; deorſum,
Certo atq; infallibili ſigno colligimus, Deum hominum peccatis offenſum iraſci. Nec ſanè unquam quidquam præter aut contra Naturæ ordinem factum legimus, quin magnum aliquid & inſolitum ſit conſequutum. Nunquam ulla vel vis ſuperiorũ in inferiora vel Solis aut Lunę eclipſis contigit, quæ nõ inſignis alicujus mutationis aut calamitatis fuerit prænuncia: nunquam Cometa conſpectus eſt cujus cauda non longam miſeriarum ſeriem ſecum traxerit: nunquam Saturnus & Mars, præſertim in vigore uterque conſtitutus, ceteris Planetis languentibus, congreſſi ſunt, quin generalis quædã calamitas in illos populos qui horum Planetarũ virtuti ſubjecti ſunt, incubuerit. Longũ ir atq; adeo alienum hoc loco tum Planetarum inter ſe concurſus, oppoſitiones, conſpirationem & conſenſum, tum, quam in quoque ſigno ſeu domicilio vim habeant ac poteſtatem, aliaque hujus generis, longo uſu obſervata explicare.

VI. Tantum vero abeſt ut virium, quas corpora cœleſtia in hæc inferiora habent, indagatio quidquam de divinæ Majeſtatis magnitudine detrahat, ut eidem multum gloriæ addat. Præterquam enim quod illa teſtãtur Deum res hominum providentia ſua regere & gubernare (quod impii quidã negare non dubitant) ejuſdem etiam omnipotentia tanto magis apparet, cœleſtes has faces tamquã decretorum ter Optimi Maximi nuncios non ſine reverentia quadam adſpicientibus, quibus ille etiã in maximis rebus utitur, ut in imperiorum mutationibus gentiumque everſionibus. Nec vero ille tum quoque magnis atque horrendis ſignis ac prodigiis omnium rerum tandem futurum exitium ac finem oſtendit, ſed in dies quoque præcipua rerum humanarum eventa tamquam in ſpeculo intuenda atque animo præcipienda nobis proponit. Injuriã Deo profectò faciunt qui exiſtimant tantum ſtellarum & aſtrorum numerum à Deo creatum, ac tam mirabili ordine in cœleſtibus orbibus ſumma conſtantia in ſe redeuntibus ad ornatum tantum eſſe diſpoſitum.

Fornice quiſquis in hoc lucenteis aſpicis igneis,
Et terra atq; maris longè ſuperantia molem
Corpora, ne vanas jaculari credite ſ e n w o s.

Mihi quidem illi rectè ac dignè divina opera conſiderare videntur, qui futurarum rerum & cœleſtium decretorum præſagia & quaſi vaticinia ex iis quæ quotidiè fieri videntur, quodammodo cognoſcunt. (a) Neque vero cœlo aut ſtellis innocentibus, quæ in voluntatem noſtram nihil poteſtatis habent, primam cauſſam efficientem aut fatalem quandam & irrefragabilem neceſſitatem, qualem Stoici & Aſtrologi quidam commenti ſunt, qualemque in illis D. Auguſtinus, (b) in his Picus Mirandula, (prædictionibus eorum qui triceſimo tertio ætatis anno eum certo moriturum prodiderant, offenſus) exagitavit. Abſit à nobis hæc impietas, ut præpotentem omnium rerum Deum duræ illi Neceſſitatis Catenæ adſtringamus. Jmpia hæc deliria Democrito, Empedocli, Heraclito & aliis tam Philoſophis quam Poëtis paganis relinquamus, qui omnia Fato quodam inevitabili, (c) id eſt, ordine quodam naturali, ceu indiſſolubili rerum inter ſe colligatarum nexu, teneri prodiderunt. Hinc apud Homerum Deos videmus iratos & lamentantes quod Fatum rumpere aut tranſgredi nequeant. Sed qui in vera pietatis ac ſapientiæ ſchola edocti ſunt, ab hac Stoicorum & fatalium hominum ignava & ſtulta diſciplina longiſſimè abſunt, ac Deum non modo omni neceſſitate liberum fatentur, verum etiam Rerumpublicarum ortus atque interitus, ut & Religionis mutationes nequaquam à ſecundarum cauſſarum diſpoſitione ita pendere credunt, quin à prima illa mutari poſſint: quamvis nonnulli exiſtiment in magno hujus Univerſi libro rerum humanarum hiſtoriam atque eventa etiam antequam concepta, nata atque producta fuerint, deſcripta eſſe. Nos dicimus, aſtrorum minas averti, atque ictum vitari poſſe, ſecundum illud; *Sapiens dominabitur aſtris.*

Sic videmus Deum ſæpè conceptam ibi ſuperius in nos ſententiam, hic inferius mutare, quando ſcilicet vera pœnitentia & lachrymis peccata noſtra deflemus ac delemus. Hoc illud eſt quo fato-

B rum

a *S. Baſilius. S. Chryſoſt.* b *Lib. 4. cap. 11. De Civit.* c *Cic. De Fato.*

rum ordo rumpitur, quo Dei iudicia mutãtur, ſententiæ reuocantur, & reis deſtinata ſupplicia declinantur. Audi quid per Ezechielem Prophetam Deus loquatur. *Si*, inquit, *populum hunc peccatorum ſuorum pœnituerit, me quoque pœna quam infligere eis conſtitui, pœnitebit.* Tanta ſcilicet eſt Dei infirmitati noſtræ ſeſe accommodantis benignitas. Idem miſericors Deus, iam pronunciata in miſerum hominem ſententia, gratiam ſuam de nouo iterum obſignat, & vitam ei qui mortis erat mancipium largitur. Abraham Aben Eſra magni nominis inter Iudaicæ diſciplinæ Rabinos Doctor, de Iſraelitici populi ſeruitute loquens, affirmare non dubitat, (etſi ſatis quoad partem ſtolidè) Deum poſtquam ex aſtrorum influentia tamquam rerum futurarum Indice & Protocollo, vt vocant, populum adhuc diu in captiuitate futurum vidiſſet, commiſeratione & charitate motum, ſignorum adſpectus & conſtellationes diuina ſua virtute commutaſſe; exſilijque tempus abbreuiaſſe. Quare æternam illam Sapientiam, & primam, infinitam & incomprehenſibilem rerum omnium cauſſam agnoſcamus, quæ ſecundarum cauſſarum ordinem & conſequutionem regit & moderatur, tollit, firmat, mutat, quando & quomodo ipſi viſum fuerit: interim vero futura in præſentis temporis ſpeculo velut ad intuendum, vel certè coniectura eliciendum, nobis proponit.

QUOMODO DEUS IMMINENNENTES MUNDO CALAMITATES VARIJS MODIS ANNUNCIET & PRÆDICAT.

CAPVT III.

ARGUMENTUM.

I. *Vulgi voces & mala omnia initio ſeculi prædicti paſſim audita.*
II. *Deus quibus modis nonnunquam nos de imminentibus malis & calamitatibus commonefaciat.*
III. *Religionis mutationes à quibuſdam prædictæ.*
IV. *Frater quidam Franciſcanus de futuro Religionis Schiſmate ante Lutheri aduentum concionatur.*
V. *Mira eiuſdem hiſtoria.*
VI. *Cacodæmones idololatris populis abominandorum cultuum abolitionem prædicunt.*

I. AD recenſita hactenus multaque alia futurorum malorum præſagia, quibus vniuerſus quaſi Mundus vehementer fuit attonitus, acceſſit quoque communis vox hominum, in qua ſæpe mirabiles prædictiones apparent. Et quemadmodum aruſpices olim ex auium volatu, garritu & eiuſmodi, auguria ſumebant, quorum tamen ipſi ignorabant rationem: ita in hominibus occulta quædam vis tam boni quam mali imminentis quodammodo præſentiendi eſſe videtur. *Vox populi* (inquit non minus verum quam antiquum prouerbium) *vox Dei*; id eſt, ipſa eſt Veritas. Quotieſcunque vna & eadem de re omnes etiam locis & linguis diſcrepãtes populi idem conformiter loquuntur & ſentiunt, non illud iam pro hominum teſtimonio, in quorum animis vt plurimum altiſſimi ſunt receſſus, in verbis magna inconſtantia, in iudicio non minus varia, quam in vultu diuerſitas; ſed pro diuino oraculo ſeu clariſſima Dei voce habendum eſt, occultâ quadam vi, veras rerum imagines (vt Democritus ait) in aere imprimentis; & inſenſibili ſeu tranſpiratione ſeu inſpiratione hominum animis inſinuantis. Hinc eſt quod communis vulgi vox & vniuerſalis conſenſus, quem ὁμοφωνίαν Græci appellant, de rebus futuris multo certius quam de præſentibus pronunciat, quum in his ſæpe (vt Æſchines contra Timarchum inquit) in alijs raro multitudo fallatur. Quid quod communis hæc hominum vox tanto verior plerumque deprehenditur, quanto incertior eius eſt auctor: quaſi ex altiori quodam ac diuiniori fonte manantis. Et ſicut aliquando Panicus terror, nulla apparente cauſſa, ſubito timore exercitum ita percellit, vt ſanguine quaſi congelato, & corde ad pedes delapſo, ipſi etiam, vt cum Pindaro loquamur.

Dijs geniti fugiant, terroribus externati; ita etiam rumor aliquis ſæpe ſine certo auctore ortus, inconſtantis multitudinis ora conſtanter peruagatur, ac tandem verus eſſe deprehenditur. Populo Romano ludis Circenſibus & ſpectaculis intento, repẽte rumor percrebuit teſte Plutarcho, Perſeum regẽ à P. Æmilio victũ, & Macedoniã in prouinciæ formam redactam: cuius quidem rumoris auctor, vt idem teſtatur, numquam reſciſci potuit; fama hæc nihilominus velut momento quodam, ita ſe diffudit, vt omnes incredibili lætitia exſultantes læto carmine victoriam nondum cognitam celebrarint (a). Quemadmodum vero læta ſæpe animo, antequam euenerint, præcipimus; ſic animus noſter quandoque infortunium etiam, quum longe adhuc abeſt, neſcio quo inſtinctu ſentit, & timidus ictum, quem in ſe paratum videt, exſpectat, quamuis nulla metus cauſſa appareat; id quod noſtro

a. *Pauſan. in Phoc.*

ro magno malo, durante hoc ſchiſmate, & ex eo conflato ciuili bello, nô ſemel ipſi experti ſumus. a

II. Poſtquam Deus vrbem illam tantopere ſibi inimicam exſcindere conſtituit primum miſerabili li populo (omnium gentium deprædationi & otijs poſtea expoſito) extremam miſeriam & exitium per ipſorum conſcientiam denunciauit, quæ præter continuos morſus & tormenta, inſtantis exitij vaticinium ex ipſorum ore expreſſit, quum miſeros ſe & propediem perdendos eſſe clamitarent. Solet enim Deus fatorum noſtrorum curſum, liberrimæ ſuæ voluntati alligatum, diuerſis rationibus nobis oſtendere. Longo tempore priuſquam Chriſtiani ad Indias penetraſſent, & Euangelij lucem opulentis illis & vaſtiſſimis, ſed incognitis antea terris intuliſſent, omnium fere ſermonibus apud populos illos iactatum ferunt, venturam aliquando gentem barbatam, quæ nouum Deum nouamque religionem ſit annunciatura. Similiter in Europa antequam ſchiſmatis illa ſcintilla in Saxonia gliſcere cœpiſſet, dici vix poteſt quanto in metu totus fere Chriſtianus verſatus ſit orbis. Nondum conſpecta flamma, iam pleriſque incendium; & tranquillo adhuc mari, naufragium ante oculos obuerſabatur. Cis vltraque Rhenum habitantes populi Chriſtianæ Reipublicæ magna mala, & atrocem Eccleſiæ afflictionem impendere ominabantur. Eſt hæc diuinæ iuſtitiæ pars quædam, quod ex æquo doctis atque indoctis ſeſe manifeſtat. Neque enim ſatis illud Deo viſum eſt, decreta ſua velut ad tabulas cœleſtium ſignorum affixa publicare, vt quæ hac ratione non niſi profunda aſtrorum ſcientia inſtructis, & ſumma mentis agilitate ac contemplatione cœleſtia ſecreta rimantibus patent; indoctis vero, qui ea quæ ſupra ſe, nihil ad ſe pertinere exiſtimant, quique tamquam terræ filij, oculos continuo in terram defixos habent, vel potius ipſi tamquam animantia ad perpetuas tenebras condemnata, intra terræ viſcera ſine oculis degunt, abſtruſa ſunt & incognita: eoque non tantum in ijs quæ ſunt extra homines, verum etiam in ipſis hominibus & per ipſos homines judicia ſua manifeſtat, vt ignorantiam nemo prætendere, aut contra Deum pœnaſque ab ipſo inflictas murmurare poſſit. Nihil omnino accidit, quod non populari hac & communi voce multo ante fuerit denunciatum. Deus (inquit Ioſephus) hominum ſpectat vtilitates, deque ijs, quæ ſcire ad ipſorum ſalutem intereſt, in tempore ipſos certiores facit: at mala ſuo ipſi ſibi iumento, vt eſt in prouerbio, accerſunt, dicente Propheta. (*b*) *Perditio tua ex te eſt ô Iſrael & Poëta quispiam. Multos impendens terret ceruicibus enſis: Nec quiſquam vitare tamen ſtudet improbus ictum.*

III. Nec vero communis tantum populi vox tempeſtatem hanc, qua S. Petri nauicula breui agitanda erat, prædixit; verum etiam ſingulares quædam perſonæ, diuino incitante ſpiritu, quaſi Iliadem quandam noſtrorum malorum nobis contexuerunt. In Germania virgo Hildegardis, diuini interpres Numinis vaſtitatem illam & deſolationem quæ ſuperiori & noſtra ætate Chriſtianam religionem tantopere afflixit, quaſi digito præmonſtrauit (c) dicens: *Ah miſera Eccleſia! quid ages quo te vertes: Mille hæreſes in te orientur, quibus reſiſtere vix poteris. Ædes tua ſacra, atque adeò ipſa etiam ſacra profanabuntur: Principes contra te inſurgent, populi contra te arma capient: omniaque in ruinam tuam conſpirabunt. Quum primi illi homines luxui & voluptatibus ſeſe dediſſent (d) Deus aquarum eluuionibus vniuerſam terram ſubmerſit: at quia vltimi ſæculi homines incredulitate & quouis opinionum vento abripi ſe patientur, Deus Eccleſiam ab eis auferet.* Omnia eius ſcripta eiuſmodi minis plena ſunt, nec fere aliud quam pœnas, vindictam, ſtragem & vt vno verbo dicam, Catholicæ Eccleſiæ ruinam repræſentant: *quæ tandem recollectis viribus*, (inquit eadem virgo) *eos quos diabolus ad ipſam perſequendam vinculis exſoluit, catena rurſus conſtringet.* Poſt hanc Hieronymus Sauonarola, Dominicanæ familiæ monachus, cô ſimilibus vocibus Chriſtianum orbem implere non deſtitit (*e*) eadem prædicens, & vniuerſum Eccleſiaſticum ordinem metu & ſtupore defigens. Sic apud Mauros quoque in Granatæ regno Alfaquis quidam Moſquearum (*e*) ſeu fanorum Mahumetanorum ruinam, & Euangelij propagationem prædixit. (*f*) Et apud Perſas Techellisè ſpelunca ſua progreſſus tam imperij quam religionis ſciſſuram Muſulmanis vaticinatus eſt. (*g*) Ante vltimam Romanæ vrbis direptionem, in qua Carolus Burbonius occiſus fuit, homo quidam ignotus, indutus cilicio, diſcurrens paſſim ciuibus inſtantê ruinam & perniciem prædixit, vt ſuo loco latius à nobis explicabitur. (*h*) Sic in Anglia virgo quædam

B 2 Eli-

a *Sand. li.* 1. b *Oſee c.* 13. 9. c *lib. Reuelation.* d *Gen.* 7. 2. *Pet.* 2. 5. e *vide Bzouij Annales A.* 1494. *num.* 37. & *Anno* 1406. & *ſeqq.* f *Vide P. Cominæum in hiſtor Gall. Bzouium in Annal Anno* 1492 g *extat liber. prædict. eius Techellis.* h *Franck in Chron. part.* 2. *ætat* 6 *fol* 692. & *libellus de direptione vrbis Romæ ſub Carolo V.*

Eliſabetha nomine, inſignis, quæ paullo poſt ſequuta eſt, mutationis, dicam, an euerſionis? vates fuit non vana: quum ea noſtra ætas viderit (vt Sanderus ait (a)) quæ vmquam futura tum nemo ne per ſomnium quidem poterat cogitare. Thomas Morus vir omni virtutum genere præſtantiſſimus, nō ſolum imminentem tempeſtatem (vt idem Sanderus inquit) in ſpiritu præuidit, verum etiam pleraque omnia vti poſtea acciderunt, prædixit. Paullo ante Lutheri aduentū in Gallia Franciſcanus quidam vicatim circumijt, populum docens, ac de diuina ira pœniſque acerbiſſimis, quæ ipſorum capiti iam paratæ eſſent, commonefaciens. De quo homine dicere aliquid operæpretium mihi videtur, quod ſcripta eius nulla extent, quamuis ipſe vera malorum noſtrorum fatidica Caſſandra fuerit.

IV. Religioſus hic, nomine Frater Thomas, à vitæ verò morumque ſanctitate, *le ſainct homme*, id eſt, vir ſanctus vulgo appellatus fuit. Per mundum diſcurrens, iram Dei annunciabat, & ad pœnitentiam omnes cohortabatur. Is quam primum in oppido aliquo pedem poſuerat, ſtatim luſus omnes, luxum & voluptates velut publico inde proſcriptas edicto vidiſſes. Omnia meram pietatem & deuotionem ſpirabant. E proximis atq; remotis etiā locis populus cateruatim accurrebat, vt tā ſanctū hominem videret, ac audiret eius ſermones, qui tanta auditorum frequentia celebrabantur, vt ijs habendis loca publica aperire neceſſe eſſet, quod etiam ampliſſima templa tantam hominum multitudinem non caperent. Vltimum ille ſermonem Burdigalæ in magna illa area Conuentus, qui magnæ Obſeruantiæ dicitur, habuit, quo Aquitaniæ non ſine lachrymis, his inter alia verbis valedixit: O pulchra & plena deliciarum prouincia Mundi paradiſus! Heu quantis lachrymis exuberabis! Videbis ignes paſſim per campos tuos crudeliter graſſantes & ſuperbas has ædes, auitæ pietatis, & deuotionis teſtes, Eccleſiæ hoſtium, qui in te naſcentur, iniurijs & prædæ expoſitas. Videbis diuinæ iuſtitiæ exequutores & carnifices qui flagellorum ictibus negociatores de templis eijcient, Lupi in ouile irrumpent, & tam paſtores quam oues dilacerabūt. O Burdigala! Tu è mœnibus tuis ſubiectorum templorum incendia adſpicies, quin etiam ea, quæ muris tuis incluſa ſunt, hoſtium Eccleſiæ furorem & rabiem vix effugient. Et hoc quidem modo populi impietatem & Præſidum hypocriſim Deus iuſte puniet. Sed quēadmodū ſancta illa corpora quæ apud Toloſam requieſcūt, eius vrbis ſūt protectores & ſi ita dicere licet, Dij tutelares ſunt: ſic ô Burdigalenſes, S. Martialis veſter protector erit. Hæc quidem tum à pleriſque velut inania terriculamenta audita & accepta ſunt. Quis enim credere potuiſſet quæ a maioribus tanto labore & ſumptu exædificata fuerunt, tanta poſterorum rabie & furore deſtructum iri? Memini bonas quaſdam & ætate decrepitas feminas, quū Anno M D LXX. Romegonrius tēplo Lormontano, ſpectātibus è muro Burdigalæ ciuibus, ignem ſubieciſſet, in hæc verba erumpētes me audiuiſſe: Ecce tibi, ſancti illius viri Fratris Thomæ adimpletum vaticinium. Viuunt etiamnum vtriuſque ſexus homines, qui ex ijs quæ a patribus ſuis audiuerunt vere teſtari poſſunt, ſanctū hunc hominem verū fuiſſe Prophetam, vt qui ea quæ quinquaginta annis poſt acciderunt, iam tum non minus ac ſi iam eueniſſent, præuiderit ac prædixerit. Neque vero mala propterea eueniunt, quod prædicta ſint; ſed propterea prædicuntur, quod euentura ſint, niſi eorum cauſſa præcidatur: quemadmodum Ezechiæ regis & Niniuitarum exempla in SS. literis nos docent. Scripta huius hominis (quorū copiā mihi bona fortuna fecit) admirabilē quandam libertatem & parrheſiam præ ſe ferūt, qua is in corruptos omnium ordinū ac præſertim Eccleſiaſticarū perſonarum mores, vnico diuinæ iræ fontes, paſſim inuehitur, apertè inquiens, in ouili plures hœdos eſſe, quam agnos. *O indigni Prælati & Paſtores!* (exclamat ille in libello quodam, cui titulus eſt, CONDITIONES VERI PRÆLATI) *vobis ſatis eſt ventrem cibo & potu, arcam auro & argento implere, concubinā habere in lecto, mulā pinguem in ſtabulo: & hæc omnia ex Crucifixi ſumptibus pro quibus vix quidquam aliud facitis, quam* DOMINVS VOBISCVM *decantatis: tum ſcilicet probe munere perfuncti. Interim parum illud curatis, oues veſtræ damnentur, an ſaluentur.* Et hic quidem Religioſus ijſdem fere quibus Lutherus hac in re vocibus vſus eſt, vt ſuo loco, in cauſſa ſcilicet ſeu ſubiecto Schiſmatis explicando, commodius oſtendetur. Illud vero intereſt, quod hic miniſtrorum tantum & Prælatorum Eccleſiæ vitia perſtrinxit, doctrinā illæſam reliquit: at Lutherus apoſtata ipſam doctrinam, ab Apoſtolorum vſque temporibus huc vſque integram conſeruatam, exagitandam, atque adeo ſi fieri poſſet, eradicandam vna cum profeſſoribus eius ſibi ſumpſit. Antequam vero ad alia progrediar, facere nō poſſum, quin notabilia quædam hominis antedicti facta poſteritatis memoriæ prodam & commendem: idque eo tanto magis, quod a Beza idē ſcurriliter irrideatur.

a *De ſchiſm. Angl. fol. 104. 101.*

V. Hic

Digitized by Google

V. Hic ergo noſter per Mundum paſſim circumiens, cilicio indutus, vili aſello inſidens, & in ſumma paupertate atque auſteritate vitam agens, tandem in Aquitaniam peruenit, & loca maxime ſolitaria quærens, tandem circa maris litus in loco quodam Arcaizon apellato (inde ſcilicet quod quāſi centrū ſit ejus Arcus quem duo promōtoria, Oiſſiuum ſcilicet & Finis terræ faciunt) oberrans, mare vidit fluctibus tumidum, & tempeſtate quaſi imis à ſedibus euerſum. Eſt verò litus hoc nauibus iam periculoſum & formidabile, ut ſubitanea tempeſtate deprehenſis vix vlla ſpes ſit euadendi. Eo tempore duæ ibi naues ad exitium iam iam ferebantur: quibus conſpectis, Sanctus ille homo in genua procidens, & Crucis ſignū, (quod S. Hieronymus alias quoque feciſſe dicitur) in arena deſcribens, ardentiſſime Deum pro eorū qui in naui erant, & à præſentiſſimo exitio parum aberant, ſalute deprecari cœpit. Nec mora: ſtatim venti temittere, fluctus ſubſidere, aeri ſerenitas, ac mari tranquillitas reddi, multis hominibus non ſine admiratione adſpectantibus: ſic vt naues hæ (quod vmquam antea factum nemo quiſquam meminerat) naufragium euaſerint. Eodem tempore, ſeu forte fortuna ex fractæ nauis reliquijs, ſeu, miraculo quodā diuinitus eo delatam B. Virginis imaginem idem in litore inuenit, & in monte collocauit, ibique ſacellum, quod etiamnum in montibus illis inter frequentes pinos conſpicitur, loco admodum aſpero & ſyluestri ſibi conſtruxit, & aliquamdiu ſumma in auſteritate vixit. Sacellum vero ideo è ligno eſſe voluit, vt de loco in locum trāſportari poſſet. Eſt enim ibi ea loci natura, vt tempeſtatibus & ventis ſæpe arenarum cumuli diſijciantur, montes complanentur, & valles in montes eleuentur. Ex eo tempore locus ille in magna habitus fuit veneratione, vt etiam nautæ vela facturi vota ibi ſua & preces prius perſoluant: neque vmquam impias pitatarum ibi prædas agentiū manus ſenſit, niſi quod poſt aliquot annos Angli quidam myoparone eo delati, & in terram egreſſi, opulentā ſacræ huius ædiculæ paupertatem diripere auſi ſunt. Sed ecce tibi iuſta Dei iudicia, peccata ſæpe in ipſo veſtigio punientis. Vix illi cum ſacra ſupellectile & ornamentis, quæ inuenerant, ad nauē reuerſi, vela in altum fecerant, quum ecce cœlo ſereno & mari tranquillo, in ſcopulos deferuntur. & ad eos fracta naui, in ipſo quē impio ſacrilegio violauerant loci cōſpectu ab aquis abſorbētur. Multa alia quæ ex aliorū narrationibus de ſancto hoc homine cōperta mihi ſunt, ſilētio prætereo: quod eiuſmodi nō temere fidē habere ſoleam, nec quidquam tale ſine bona cautela litteris & poſteritati commendandum exiſtimem. Sed hæc de iſto ſatis.

VI. Idem Deus qui vaticinia non in ſapientum tantum, verum etiam inſipientum ore ponit, quique diabolos ſæpe, atque adeo ipſos mendacij parentes adigit vt Veritatis ſint interpretes, idem, inquam, Deus voluit vt ipſi dæmones in ſuo ipſorum regno idololatriæ ruinam, & Euangelij de IESV CHRISTO propagationem prædicerent. Mexicanam tum Ferdinandus Corteſius adornabat expeditionem, eaque feliciter ſuccedente, Crucis tropæa illis in regionibus primus ſtatuebat. Volētibus ibi paganis idolis ſuis ſacrificare, vox è terra audita fuit, dicentis: *Non eſt voluntas eius: qui omnia creauit hoc vt amplius fiat. Iam iam ruina veſtra tempus adeſt.* Vox hæc autes ſacrificare volentium continuo pulſauit: non minus quam illa, quæ, T. Liuio teſte, cladem Romæ à Gallis acceptam; aut quæ magni Panis mortē teſte Plutarcho vel Hieroſolymæ excidium apud Ioſephum de bello Iudaico, denunciauit. Mexicanis quidem Quetzocoal (id nomen eſt quod colunt idololatræ) voce lamentabili barbaræ & Crucis ſigno armatæ gentis aduentum prædixit. Motezuma, qui Rex regum ijs in locis fuit appellatus, quum intellexiſſet Chriſtianorum claſſem appuliſſe (quod factum eſt eodem anno quo Lutherus è S. Petri nauicula exſilijt) *Ecce*, aiebat, *barbaros illos, nouam religionem in mea regna inuehentes, vt Deus meus mihi fore prædixit. Sed fatis cedendum eſt.* Idem Texuco Regi prædictum fuit: in cuius regnum appulſis Chriſtianis, maligni ſpiritus tamquam mox de ſede ſua deijciendi, ingemuerunt (a) Sane ad Braſiliā prouinciam Luſitani duce Petro Aluaro diuinitus, per maximas etiam tempeſtates & pericula incolumes delati barbaris Chriſtum annunciatunt, erectoque ſaluificæ crucis ſigno ſacratiſſimum Miſſæ ſacrificium ſub dio magna veneratione peregerunt, adeo equidem, vt ipſis vaſtæ prouinciæ intuentibus incolis clariſſima miracula ſeſe coram exhibuerint, Dæmonibus, quibus ſacrificijs barbari litabant, vel eiectis prorſus, vel præpotentis Dei præſentiam atteſtantibus: qui quidem ipſi velut paranymphi aut vates ruinæ ſuæ fuerunt, vt etiam Apollo ille Pythius Auguſto importune oraculum ſciſcitanti reſpondit:

Me Puer Hebræus, Deus, & mortalis ab alma
Virgine natus Homo, terra iſtis pellit ab oris.

a. *Sur. comm. rerū geſtarū an. 1500 fol. 7 & 8.*

Digitized by Google

Ad tenebras. Mœſti ergo meis diſcedite ab aris.

Et hoc quidem modo tam boni quam mali Angeli, aſtra, Planetæ, vox communis tam Chriſtianorum quam idololatrarum varias rerum mutationes, & nouarum ſectarum ac religionum introductiones præuidere ac prædicere viſa ſunt. Et hæ ſanè prædictiones nequaquã vanæ fuerunt; vtpote quas ipſæ calamitates, per totum terrarum orbem, ipſo effectu conſequutæ ſunt, dum apud omnes vbique gentes (ô rem prodigioſam & admiratione digniſſimam!) ſub prætextu religionis arma arripiuntur, & tumultibus ac turbis omnia miſcentur. Sic eſt: momento mala exſurgunt & ſeſe expandunt. Neque in Religionis negocio res ſtetit; ſed varias etiam imperiorum ac Rerumpublicarum mutationes vidimus; dum ad vicinæ quæque ſeſe ſtatum accommodare cogitur, & altera alterius fortunam ſecum veluti trahit.

Audite famoſi illius & noſtra ætate celeberrimi Necromantæ dæmonem, de ortu, progreſſu & decremento eius ſectæ quæ è Geneuenſi lacu religionis ſuæ flumina deriuat (de qua ſuo loco) ita vaticinantem:

Quæ tanto ſtudio expetitur modo grata Lemani
Vnda lacus pariet iam mox faſtidia ſumma.
Quiq; ſonant iam cottidie plaudente popello
Sermones, primum hebdomadis, tum menſibus, inde
Vix etiam totis ſemel annis, accipientur
Auribus: ac tandem obmuteſcet dira cathedra,
Doctrinam & mores prauos damnante ſenatu.

Et quid mirum de iſto, cum Caluinus ipſe, vel ingenij ſagacitate, vel ſpiritus ſui reuelatione regni ſui ruinam & diſſipationem, poſt pauxilli temporis defluxum futuram præuiderit & prædixerit. *De poſteritate,* ait, *ego ſic ſum anxius, vt tamen vix cogitare audeam: niſi enim mirabiliter Deus è cælo ſuccurrerit, videre mihi videor extremam barbariem impendere orbi, atque vtinam non paulo poſt ſentiant filij noſtri fuiſſe hoc verum potius vaticinium, quam coniecturam.* Vide Petri Curſem. Deſp. Cal. cauſam. Caluin. præfat. Catech. Geneu. ad Miniſtr. Friſiæ orientalis.

Capvt IV.

ARGVMENTVM.

I. *Religionis in Perſide commutatio, ſub initium ſæculi* XVI.
II. *Sectariorum qui ante Lutherum in arenam prodierunt, imago ſiue deſcriptio.*
III. *In Africa eodem tempore Religio mutatur.*
IV. *Itemque in Indiis.*
V. *Ac tandem etiam in orbe Chriſtiano.*
VI. *Pauli Iouii de turbis non minus miſerabilibus quam mirabilibus, ob Religionem paſſim excitatis, dictum ſiue iudicium.*

Qvemadmodvm, verſutiſſimus ille Arabs, gentiſque ſuæ ſeductor, filius Sathanæ primogenitus, qui occidendo Alcoranum ſuum plantauit, vt filius Dei moriendo Euangelium ſuum ſtabiliuit, omnia quæ acquiſierat quamdiu vixit pacifice poſſedit: ita eiuſdem ſucceſſores, ſine vllis turbis aut diſſidijs altiſſima pace diu vſi ſũt, hominibus illis vaniſſima peſſimi pſeudo prophetæ ſuperſtitione miſere deceptis & inlaqueatis. Et quãuis nec ullum ille antiquæ vocis teſtimonium pro ſe haberet, nec miſsionem ſuam vllo vero miraculo confirmaſſet; ab ingenti tamen hominum multitudine, Mecham ad ipſius reliquias properantium, adorabatur, lege ipſius deteſtabili tamquam diuina paſsim recepta; donec tandem Anno reparatæ ſalutis milleſimo quingenteſimo, (*a*) nongentis circiter poſt impij Mahumetis ad inferos deſcenſum annis, magnum vulnus ſecta hæc accepit, noua hæreſi exorta, quæ innumeris turbis, ſeditionibus & conſpirationibus anſam dedit, dum nouum Perſarum imperiũ ex ipſo & in ipſo Othomanico imperio effloreſcit. Hoc eſt illud Eridis pomum, quod Turcas religione, animis & viribus hactenus coniunctiſsimos, inter ſe commiſit. Etſi enim magna Aſiæ pars ſub Arabum, Tartarorum, ac præcipue formidabilis illius Tamberlanis, quẽ Orientis fulmen merito quis appellare poſsit, imperijs dominum mutarat; Mahumetana tamen ſecta integra adhuc perſtabat, nec vllã ſenſerat mutationem. Idem cultus Taurisij qui Mechæ, eadem religio Trapezũte quæ Perſepoli vigebat. Exſtitit tandem Iſmael quidam ex Vſum Caſſanis prognatus ſanguine, (*b*) qui circa Annum M.D. imperium inuaſit, & mutato dominio, religionem quoque mutauit, nouam ſuperſtitionem inuehens, qua à monacho quodam Mahumetano, Techelli dicto, imbutus fuerat; tanta ſectæ confidentia, vt Sophi quoque nomen vſurpare non dubitarit, quæ vox Dei interpretẽ ſignificat: idque etiam ad poſteros tanquam hæreditarium tranſmiſerit. Poſtquam igitur hic Perſidem ingreſſus, pleriſque perſuaſit, ſe veram afferre Mahumetis religionem, quam ha-

a. *Vid. Biſar. lib.* 10. *&* *Iou. lib.* 13. b. *Laur. Sur. Commentar. rerum geſtarum fol.* 10. 11. 12. *& ſeqq.*

hactenus aiebat male fuiſſe intellectam; maiora animo voluens, auctis mirum in modum viribus, multas prouincias occupauit, ſibique ſubiectis imperauit, ut relicta Turcarum religione, Halis, quē verum Mahumetis diſcipulum dicebat, doctrinam & dogmata, ita vti ea à Techelli tradita erant, ſequerentur; atque intra triginta dies quique animū ſuum aperirent: qui vero ſectæ huic nomen dare recuſarent, gladio ferirentur: ex quo ſeuero & ſanguinario Edicto mirum eſt quanta breui rerum mutatio conſequuta ſit. Idem vt ſectæ ſuæ addictos à Turcis diſcerneret, voluit vt Perſæ rubris pileis vterentur, quum Turcæ albos, Tartari virides geſtent: hoc tamen in vniuerſo Turcarum imperio nemini niſi è Mahumetis proſapia ortis, vti licet. Hæc vero religionis mutatio nihil aliud fuit quam prætextus quidam quo nouus hic deorum Interpres ad inuadendū imperium vſus fuit. Quin etiam ferunt eundem de Mahumetana profliganda ac Chriſtiana amplectenda religione conſilia agitaſſe, (vt qui nihil aliud ſpectaret quam quomodo imperio potiri poſſet) & fortaſſe perfeciſſet, ſi Chriſtiani Principes maturè auxiliares ei manus præbuiſſent. Chriſtianis certe amicum ſe ſemper, Turcis vero & Iudæis hoſtem acerrimum oſtendit; ac ſæpenumero Maximiliano Imperatori, Regi Ludouico XII & Venetis fœderis ad exſtirpandum funditus Othomanicum imperium, feriendi auctor fuit. Eiuſdem veſtigijs inſiſtens Mahometus Perſarum Imperator, Anno M.D.CI. Clemente VIII. Pontificiam ſedem obtinente, legatos ſuos Romam miſit, vt cum Chriſtianis fœdus contra Turcas tractarent, vt ſuo loco latius explicabitur.

II. Porro Techellis poſtquam è latebris ſuis & ſpeluncis, vbi ſolitariam vitam in ſumma auſteritate egerat, prorepſiſſet, ad Iſmaelem Sophi ſeſe applicuit, ac breui ex monacho ſtrenuus Imperator euaſit, ferro & igne Hali vetuſti prophetæ, quem ſolum aiebat verum Mahumetanæ legis intellectum tradidiſſe, dogmata propugnans & propagans. adeoque Armeniam & Aſiam Maiorem breui tempore in partes ſuas pertraxit, Turcas qui Omaris interpretationem amplectuntur, infeſtiſſime vbique perſequens. Baiazethes etenim tot ſuorum cladibus, è contra vero proſperrimis hoſtium ſucceſſibus maximopere contriſtatus aperto Marte Techello tantæ æſtimationis Prophetæ, vt ſupra centum quinquaginta hominum millia eius & ſectam & caſtra ſequerentur, congredi non auſus, ſumma velut deſperatione adductus, arma contra Techellum ſumpta in ſubditos conuertit. (a) Quippe Conſtantinopolim profectus diuerſis incendia locis excitari, ac ſupra ducentas domos vna cum habitatoribus flammis abſumi iuſſit. Vnde graui inter ipſum & ſubditos orta diffidentia, poſt breue tempus iuſto Dei iudicio ab omnibus deſertus, qui nec ſuis nec Metonenſium Epiſcopo in ipſis ſacris conſtituto, pepercerat; à proprio filio Iudæi cuiuſdā opera ad id vtentis veneno ſublatus fuit. Iſmael interim tantū ſibi nomen & dignitatem compararat, vt velut Deus aliquis nuper cœlo delapſus a ſuis adoraretur; ipſeq; *Saich* Iſmael (ea vox Perſarum lingua deum ſignificat) appellari ſe pateretur. Super nouæ huius religionis fundamentis magnum illud Perſarum imperium tum extructū fuit; quo Babylonij, Medi, Aſſyrij, alijq; populi ad extremos vſq; Indiæ fines comprehenduntur. Hoc illud eſt imperium quod Othomanis multum hactenus negocij faceſſiuit, ac quominus fines latius proferrent obſtitit. (*b*) Eodem tempore quo Iſmael Sophus armorū metu & vi vniverſum Orientem concuſſit, ingens terræmotus Conſtātinopolitanam vrbem afflixit, adeo; vt Baiazethes ipſe ruinis pæne fuerit oppreſſus. Sinus maris inter Conſtantinopolim & Peram tanta vi concitatus fuit, vt ſpumātes fluctus ipſa mœnia fere ſupergrederentur. Non multo poſt, anno ſcilicet M.D.X. alius quidam Mahumetanus Cadi nomine (ut ad perfectam noſtrorum temporum tot ſectis diſtractorum ſimilitudinem nihil deeſſet) Iſmaelis exēplo non minus propitiam ſibi ſperans fortunam, nouam & ipſe ſectam commentus eſt, dicens, nec Halim, nec Omarem, Oelam, Culbā, Abocherim, Azebarem, Zeibem, Ierribem, aut quemquam aliū veram Mahumetanæ legis intelligentiā habuiſſe, ſed à ſe ſolo eam modo productam. Et quemadmodum in religionis ſchiſmatibus & turbis nullū dogma vnquam tam abſurdum fuit, eſt, aut erit, quod non aſtipulatores inueniat, & varios prætextus & modos ſeſe diffundendi apportet: ita huic quoque nouo doctori fautores ac ſequaces non defuerunt, quorum ille viribus adiutus, oppida quædam adeoque integras prouincias occupauit, & varia fortuna, modo victor, modo victus, aliquot prælia commiſit. Tandem vero, vna cum viginti quatuor mille hominibus in prælio interfectus, & vna cum ipſo ſecta eius extincta ac ſepulta fuit.

a. *Georg. Fabrit. in Chron. Turccio VVolfgangi Dreſchleri fol. 12. & 13. b. Biſar. lib. 10. Perſ.*

fuit. Turbæ hæ Bajazethis Turcarum Imperatoris rebus percommodæ fuerunt, quæ tot cladibus fractæ ac proſtratæ, peſſimo loco ſitæ fuerant, adeo ut Trapezuntino imperio Perſis cedere, & vicies centenis ſcutatorũ millibus pacem ab Iſmaele redimere conſtitutum habuerit. Sed Iſmael è medio victoriarum curſu domum revocatus & retractus, turbis à novo hoc propheta excitatis occurrere fuit coactus. (a) Ex quibus omnibus temporum illorum facies apparet, quando ſcilicet totus Oriẽs, ac præcipuè duo maximi & potentiſſimi Turcarum & Perſarum populi ob diverſas Mahumetanæ legis interpretationes infeſtiſſimis animis atque armis concurrerunt ac digladiati ſunt, tanta odiorum pertinacia ut non niſi mutua pernicie elui aut expiari poſſint. Hanc enim ſententiam decretoriam Turcarum Muphti id eſt ſummus Pontifex pronunciavit: Eum qui Perſam hæreticum, licet Mahumetanum, occiderit, multo gratiorem rem Deo facere quam ſi ſeptuaginta Chriſtianos interficiat. (*b*) Nunc rerum in Auſtrali plaga ſtatum itidem perſpiciamus.

III. Africa vetuſta Mahumetis dogmata, & antiquam Alcorani interpretationem hactenus amplexa fuit, donec Anno M D X I V. Monachus quidam Amether nomine, neſcio quo œſtro percitus, è cellula ſua pervolavit, & oppidatim circumiens, populumque ad pœnitentiam cohortans, novam Elfurcani expoſitionem, è ſola, ut ajebat, S. Scriptura hauſtam, novarum rerum cupidis obtruſit. Inter alia hic docuit, Halis, Omaris & aliorum interpretationes humani ingenii eſſe commenta: ad rectè vero interpretandum Elfurcanum, nudam & puram ipſius ſcripturam ſufficere, ut qui optimus ipſe ſui ipſius ſit interpres. Novus hic Monacho-miniſter & Miniſtro-monachus non miro tantum verborum artificio, ſed vitæ etiam exteriori quadã ſimplicitate & innocentia incredibilem hominum multitudinem ac præcipuè in Feſſano ac Marocano regno, ad ſuas partes perduxit, & novæ religionis prætextu ſubditos paſſim contra Principes armavit. Inde ad vicina regna progreſſus, uſque ad intimam Libyam penetravit, ac plus quam centum diſcipulos tamquam religionis ſuæ Epiſcopos & Mahumetanæ legis præcones, conſtituit; ipſe vero ſexaginta hominum millia ferè ſemper circa ſe habebat. (*c*) Tafileti rex, inter Africæ Principes non poſtremus, hominis fama motus, eum ad ſe acceſſivit, eo fine ut novo huic Prophetæ, de quo tam mira ubique jactabantur, conſcientiam ſuam denudaret, magno errore, ut poſtea patuit: ut qui hac ratione ambitioſo homini feneſtram ad imperium invadendum aperuerit, ac ſuam etiam vitam præſentiſſimo periculo expoſuerit. Statim enim ubi ille pedem in regno poſuerat, ſubditos ad rebellionem excitavit, & cœleſtium revelationum prætextu, Regem ipſum vita privavit, aſſumtoque Seriphii, id eſt, ſupremi Pontificis nomine, re ipſa regiam poteſtatem uſurpavit. Prioris deindè ſimplicitatis quaſi oblitus, nuſpiam niſi magna armatorum manu & pompa regia ſtipatus conſpiciebatur, conciones interim nihilominus, non tamen in Mahumetanorum Moſqueis, nec in Chriſtianorum, à quibus non alieno planè erat animo, templis, ſed patenti in campo ſub dio habebat. Idque unum agere videri volebat ut Mahumetana religio reformaretur. Quia vero Chriſtianis Turcarum Moſqueas ingredi capitale eſt, niſi ejurata religione ſua Mahumetanas ſuperſtitiones amplecti velint; Regius hic Pontifex ex æquo omnes, tam Chriſtianos & Judæos quam Mahumetiſtas ad conciones, ſacra & ceremonias ſuæ religionis admiſit: & felici rerum omnium ſucceſſu elatus, magnum ac prævalidum confecit exercitum, atque eo quinque reges ſubegit. Longum eſſet omnia ab ipſo commiſſa prœlia recenſere, è quibus unum maximè eſt memorabile, in quo ſupra centum hominum millia periiſſe dicuntur. Quid multis? ipſum etiam Mahumetem bellica gloria Seriphius hic ſuperavit, ac totius ferè Africæ imperium quadraginta annis tenuit, Turcis tam formidabilis ut apertè laceſſere eum non auderent, ſed occulto tantum magnitudini ejus obſtruere atque obicem ponere ſatis haberent. Unum reſtabat iis in locis Algerianũ regnum, reliquis Feſſæ ſcilicet, Maroci, Tremiſſæ, Tafileti, Arcæ & Suſæ regnis adjungendum: cujus rex viribus ſuis diffuſus, corrupto ſatellite, hominem inſidiis circumventum una cum præcipuis ducibus & Conſiliariis interfici curavit. Succeſſit ei nihilominus Abdalæ filius, cujus progenies etiãnum exſtat. Sed hæc mitto, breviter turbas illis in partibus eodem tempore quo apud nos veterum ſacrorum fundamenta fuere ſubruta, ob religionem exortas indicaſſe contentus. *Eodem tempore*, inquit Thevetus in Coſmographia ſua, (*d*) *quo Lutherus Chriſtianam religionem in Europa turbat & exagitat,*

a *Surius hiſtor fol. 16. & 17.* b *Leuncla. in ſupplem. Ann. Turca pag. 138.* c *Iov. de vir. illuſt. lib. 3. & 7. Genebr in Chron.* d *lib. 1. cap. 5.*

Digitized by Google

ut.& Reges ac Principes facem hanc funeſtam exſtinguere vel conantur vel diſſimulant Seriphius nouis pariter in Africa rebus ſtudet, eiuſdem fere cum Luthero farina homo, vt qui non minus quam hic pauper & vilis fuerit monachus, quis tamē ſeditioſis ſuis concionibus complures Reges ac Principes ſede & dignitate deiecit.(a) Hæ ſcilicet diaboli ſunt artes, omnia verſantis, & ſubiectos ſibi ad mutuas cædes nouis ſectatum & opinionum facibus accidentis.

IV. Dum ita Mahumetiſtæ & Haliſtæ de ſtultis & vanis ſuis ſuperſtitionibus inter ſe digladiantur, & Serephius ſectam ſuam ſtabilire allaborat, à Chriſtianis ex alia parte in propagando Ieſu Chriſti Euangelio, eiuſque cognitione remotiſſimis à noſtro orbe & incognitis antea populis illuſtrandis, vehementer fuit deſudatum, Deo tam pios conatus mirum in modum fortunante, vt Mundi huius princeps magna, poſeſsionis tot ſæculis iam vſurpatæ, parte intra breue tempus fuerit exturbatus Idem Deus Chriſtianorum ad ea loca aduentum diuerſis prodigijs iam ante præſignificauerat,(b) vt ignea illa pyramide, quæ toto anno ſupra Mexicanam vrbem conſpecta fuit: vt igne illo cælitus ſuper primarium eorum locorum templum delapſo: vt Cometa illo tricipiti, in medio die apparente, & ab Ortu ad Occaſum tendente: & alijs ſtupendis prodigijs, in India paſsim, ac præſertim in magni illius Principis Motezumæ regno circa Annum M.D.XVII. conſpectis, quo tempore Chriſtiani primum ibi locorum innoteſcere cœperunt, ſic vt illo ipſo tempore quo Lutherus Chriſtianam Eccleſiam inter Chriſtianos conuellere ac demoliri aggreſſus eſt, Chriſtiani inter idololatras prima Chriſtianæ fidei fundamenta ieceriut, longe lateque poſtea per ingentia illa terrarum ſpatia expanſæ: ſic vt pro exigua terræ particula, eaque niuibus & frigoribus infami, integri velut Mundi ad Chriſtianam rempublicam int adiuncti. Vt enim torrens obſtructo alueo, limites ſuos egreſſus alio erumpit, multoque latiorem viam & canalem ſibi facit: ſic Eccleſia apud nos oppreſſa ac quaſi deiecta, alibi pulcrior ac validior ſurrexit: ſic vt fidem è noſtro orbe profugientem alter ille obuijs vlnis excepiſſe videatur. Confluebant vndique eò Chriſtiani, apertoque Chriſtophori Columbi primum, deinde Americi Veſpucij, immortali memoria dignisſimorum opera & induſtria ad ignotos populos aditu, tam Hiſpaniæ quam Luſitaniæ reges cœptum opus ſumma contentione, ac magnis ſumptibus vrgebant, commodum eo ipſo tempore infideli Maurorum gente è Granatenſi regno, quod illi vltra octingentos annos inſederant, profligata. Horum iuſſu & ſumptibus inſtructæ & eo miſſæ fuerunt aliquot claſſes, tanta nauium agilitate, vt cum ventis ipſis de leuitate certare viderentur. Hæ tam ad Orientalem quam Occidentalem Indiam plenis velis conuolabant, & in medio tot periculorum & difficultatum mare tranquillari, breuia aperiri, voragines impleri videbantur, cœlo ipſo per alteram quandā viam lacteam nouos populos monſtrante, vt ad eos qui Sathanæ hactenus mancipia fuerant, ſalutare Ieſu Chriſti Euangelium deferreretur. Mox videre ibi fuit Crucis tropæa in celſiſſimis montium iugis paſſim erecta: perpetuum illud & ſolenne Chriſtianorum ſacrificium ſub arborum vmbris paſſim celebrabatur, dum noua quotidie ſacratum ædium fundamenta iaciuntur. Et quamuis barbari reges quibus poterant viribus noſtrorum conatibus reſiſterent, *Deus* tamen ipſorum animis incredibile atque inuictum robur inſpirauit, ac multis etiam miraculis editis auxilio ſuo vbique præſto fuit(c) Tales fuerunt fortiſſimi illi Chriſtiani Equites, Alphonſus & Franciſcus Alboquercij, Eduardus Pachecus, Ferdinandus Corteſius, Franciſcus Pizarrus, & alij, qui fruſtra frendentibus ac frementibus Sathana eiuſque miniſtris, ſalutare Redemptoris ſignum in terris illis erexerunt, dum idem interea apud Chriſtianos paſſim deiectum fuit & ſublatum: dumq; alij ſūmi Pontificis auctoritati & obedientiæ ſubducere ſe conantur, ecce tibi ex vltima vſque India Principes, qui Dei in Terris Vicario eandem promittunt ac præſtant. Viſi ſunt ſæpenumero pluſquam mille idololatræ à paucis Chriſtianis in fugam acti aut conciſi, non aliter ac ſi ardente illo gladio, quo ingens quondam Sennachetib regis exercitus fugatus fuit ac deletus, ipſorum humeri fuiſſent percuſſi. Hoc modo Chriſtiani tam armorum quam ſolius etiam nominis terrore non vrbes modo, ſed integra etiam regna occuparunt, conſtruxerunt templa, erexerunt altaria, & paganorum Pagodas, Guacas, & Pachicamas, Sathanæ antea deuotas ædes & idola, veri Dei Opt. Max cultui conſecrarunt Regibus Cananoris, Cochini, Calecuri, Mexici, Cuſci & alijs quidem contrauitentibus, & arma etiam opponentibus, ſed Dei gratia & noſtrorum virtute ſemper victis. Quamuis autem Sophus Perſarum rex, prophetæ ſui no-

a. *Vide Prateolum. fol.* 701. b. *Acoſta lib.* 7. *Hiſt. Ind. cap.* 23. c. *V. Maffeium in Hiſtor, Indica.*

men & doctrinam propagare cupiens, ad Cambaiæ regem legatos miſerit, qui vt Perſicam legem ſuſciperet, ei perſuaderent: omnes tamen ipſius conatus Chriſtianorum induſtria diſturbati ſunt, ac populis illis verus Mundi Saluator D. N. Ieſus Chriſtus fuit annunciatus, & Mahumetis atque Halis impoſtura & impietas detecta (a) Sicut vero Chriſtanorum Principum diſſidia hæreſibus ſæpe tam aditum, quam creſcendi copiam præbuerunt, ſic Indorum quoque inteſtina odia & diſtractiones Chriſtianæ religionis plantationem atque incrementa faciliora reddiderunt. Quæ poſt Guanacapæ patris mortem inter Atabalipam & Gaſcam extitit contentio, Franciſco Pizarro in Peruanum regnum aditum aperuit. Mutuis Tlaſcallenſium & Mexicanorum odijs prudenter vſus Ferdinandus Corteſius, tam hos quam vicinos populos facilius ſubegit, ab Indis Solis filius appellatus. Hic ſcilicet rerum mundanarum curſus eſt: *Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt. quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt.* ait ſapiens (b) Miracula quæ in conuerſione Indorum infidelium Deus operatus eſt, ſuo loco à nobis explicabuntur; quæ vero hoc loco breuiter attigimus, eo tantum pertinent vt intelligatur vniuerſum Mundum ſub initium decimi ſexti ſæculi religionum diſſidijs agitatum fuiſſe, dum inter Chriſtianos, paganos, idololatras, Muſulmanos, Haliſtas quidam noua dogmata comminiſcuntur; alij pro maiorum religione, & verè, quod dicitur, pro aris & focis depugnant. In quo diuinam admirari libet prouidentiam, hæc ipſa diſſidia ad Chriſtianorum ſalutem conuertentem. Sophi enim ſecta Othomanici imperij incrementum valde remorata eſt, ſic vt Mahumetanorum factionibus Chriſtianorum concordia multum adiuta & ſalus conſeruata fuerit. Sic ſacerdotes noſtri in nouum illum Mundum miſſi, Chriſtianam religionem, longe lateque propagarunt: quæ quidem antequam ſupremus ille iudicij dies veniat, ad extremos vſque terrarum fines percrebeſcere debet. Et hæc certiſſima ſunt diuinæ Sapientiæ veſtigia, quæ in omnibus eius operibus merito ſunt obſeruanda.

V. Dum omnes orbis partes varijs, vti diximus, iactantur tempeſtatibus, ecce decumanus quaſi fluctus ſuperueniens, Eccleſiæ apud nos naviculam pene oppreſſit: ac plane apparuit non vanas fuiſſe cœleſtium influentiarum & conſtellationum aliorumque prodigiorum minas. Eo enim ipſo tempore quo Dei Eccleſia in medio Sathanæ plantatur regno, dum Aſiæ, Africæ & Indiarum populi mutuis ob religionem cædibus in ſe graſſantur, peſtilens hæreſis in Europa gliſcere ac caput efferre cœpit: quam mox atrocia diſsidia & turbæ conſequutæ ſunt, adeoque infortunato ſchiſmate omnia exarſerunt, infelici Monacho primam facem ſubijciente. Rem miram videre quæſo! Totum ſcilicet Mundum eodem tempore in diuerſis terræ partibus à quinque Monachis varie commotum. Vnus Martinus Monachus furioſus tonat, fulgurat, ignem & flammas vomit, hoc denique omnibus modis agit vt Eccleſiam in Europa ſubuertat: alter Martinus Franciſcani Ordinis Monachus, & primus Vniverſalis Vicarij apud Indos Vicarius, Evangelium in novo orbe diſſeminat, & novam quaſi maximo cum labore ædificat Eccleſiam. Vnus Monachus, Techellis nomine, in Aſia noua ſua ſuperſtitione cælum terræ miſcet: alter Tecelius in Europa primus antiquæ religionis defenſionem ſuſcipit & contra Lutherum in arenam prodit. Serphius denique vel fortunatior illis vel ardentior, religionem mutando cucullum cum regio diademate, & librum cum ſceptro mutat. Et nihilominus hæc omnia iuſto & admirabili Dei iudicio euenerunt.

Qui, quamuis ſit ſimplex ſolus & vnus,
Edit diuerſos ſemper nihilominus actus,
Et tamen ex vno manantes fonte & eodem
Iuſtitia, qua cuncta regit, dat, mutat & aufert,

VI Sed Pauli Iouij illuſtris Hiſtorici de temporibus his & religionum ſectis iudicium audiamus. *Non multo poſt*, inquit (poſtquam Iſmael Perſarum imperium inuaſit, nouamque Mahumetanæ ſuperſtitionis opinionem promulgauit) *exarſit in Germania auctore Luthero dira hæreſis, qua populus, vt in Perſide acciderat ad inſaniam verſis, Chriſtiani dogmatis placita & veteres ſacrorum ritus vehementiſſime conturbauit. Ita vt facile crediderim ab occulta cœli poteſtate malignoque ſiderum concurſu proueniſſe, vt religiones toto terrarum orbe enatis factionibus, vno tempore ſcinderentur, quando non Mahumetani modo Chriſtianique, ſed & remotiſſimæ gentes idololatræ, aut ſidera aut portenta pro dijs venerantes, quum in India quæ ad Orientem vergit tum in Nouo Orbe ad Occiduam plagam reperto, nouas ſacrorum opiniones induerint.* Hic facere non poſſum quin inſignem eius fraudem & falſitatem qui eiuſdem Iouij hiſtoriam Gallica lingua interpretatus eſt, oſtendam, omnia

illa

a *Oſor. lib.* 10. b *Eccleſiaſtes cap.* 1. 9.

Digitized by Google

la quæ à Iouio de religionum mutationibus, & : dira Lutheranorum hæreſi dicta ſunt, alto lentio prætereuntis. Hoc ſcilicet illud fuit uod reformatam ipſius conſcientiam vſſit, uodque religioſus ipſius ſtomachus conco- uere non potuit. Quod ſi tanta illi impu- entia profanas mutilant hiſtorias, vt paucula erba ad Lutherum Hæreſiarcham pertinentia remaneant; qua fide ſacros ab illis libros tractari xiſtimabimus? Sed quoniam infelix illud ſchiſ- ia, cuius Lutherus primus auctor fuit, & natas in- e cum ſummo Chriſtianæ Reipublicæ periculo : damno Hæreſes explicare conſtitutum habeo; empus eſt, vt prima Lutheri incunabula & nati- itatem deſcribam. Nec vero in hoc eius imitabor xemplum, qui Iunonis autem pingere iuſſus dio eiuſdem, nihil niſi pedes pinxit: ſed potius, vt ictor fidelis, vultum & animum ita vti eſt, ac vi- um repræſentabo, & in propatulo ſpectandum mnibus proponam: nec committam vt vel odi- im vel adulatio vnius aut alterius partis à veritate, quam ex bonorum & fide dignorum Auctorum li- ris, & eorum qui tum vixerunt commentarijs & iarrationibus magno labore collegi, abduxiſſe ne & tranſuerſum egiſſe videatur.

.VTHERI HÆRESIARCHÆ Natiuitas: Et quomdo is religioſam, ſeu Monaſticam vitam ingreſſus & profeſſus ſit.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

. *Martini Lutheri, qui primus tam pernicioſi Schiſmatis auctor fuit, prima incunabula & nati- uitas, cum dæmone familiaritas, nominis poteſtas.*

I. *Thema eius genethliacum*

II. *Mars & Iupiter in Luthero inſolentiam & contumaciam demonſtrant.*

:V. *Diuerſa de hominum quorundam Natiuita- tibus iudicia.*

V. *Lutherus monaſticam vitam amplectitur.*

VI. *Dotes eius & vitia.*

I. MONACHUS hic qui Chriſtianæ Reipubli- cæ non minus mali conflauit, nec pau- ciora ſuſpiria & lachrymas expreſſit, quam Tur- :is, Perſis, Arabibus & Africanis duo illi alteri præced. cap. nominati Monachi, Islebij natus eſt (*a*) in Mansfeldenſi Comitatu (quem locum diſcipuli ipſius idololatræ nouam Bethlehem ap- pellarunt) Anno M. CCCC. LXXXIII. die XXII. Octobris, hora XI. & XXXVI. minutis O infelicem & infamem diem, dignum qui non tantum è Catholico Calendario, ſed ex omni hominum memoria, ſi fieri poſſit, era- daretur! Alij aiunt eum X. Nouembris, in D. Martini vigilia natum; eòque nomen hoc à pa- rentibus ipſi fuiſſe inditum. Sed credibile eſt Cardanum & Iunctinum qui tam curioſe ge- nethliacum eius thema deſcripſerunt, veram e- iuſdem Natiuitatem ſummo ſtudio peruestigaſſe ac prodidiſſe Cardanus certe XXII. Octobris na- tum eum ſcribit (*b*) Hanc, inquiens, veram eſſe Lutheri natiuitatem. Idem dicit Iunctinus. Et quamuis inter duos hos Aſtrologos, quod ad ho- roſcopum Lutheri attinet, quædam ſit diuerſitas; illa tamen tanti non eſt quæ cuiuſquam iudicium remoretur. Apud vtrumque enim Planetæ in eiſ- dem conſtituti ſunt domicilijs, Luna in duo- decimo, Iupiter, Venus & Mars in tertio, Sol, Saturnus & Mercurius in quarto. Iudicium ve- ro quod inde illi faciunt, poſtea videbis Hoc vero loco digna conſideratione mihi diuina videtur prouidentia Vt enim olim eodem quo acerrimus Catholicæ Eccleſiæ hoſtis Pelagius, eiuſdem acerrimus defenſor S. Auguſtinus, hic quidem in Africa, ille in Europa, natus eſſe fer- tur; ita eodem anno, menſe & die, quo in pla- ga Septemtrionali infans in lucem prodijt, Eccle- ſiæ poſtea confirmata ætate bellum illaturus, in plaga Auſtrali alius in Mundum prognatus fuit, qui tamquam ſtrenuus ſub Ieſu Chriſti ſignis dux, Eccleſiæ fines longe lateque ad populos in- cognitos prolaturus erat. *Lutherus in mundum na- tus eſt*, ſcribit Conſaluus de Ileſcas, *vt totum Mun- dũ perturbaret & infinitos Chriſtianos ſub diaboli ſig- na cogeret. Eodem tempore Ferdinandus Corteſius, Vallis Marchio, Medelini in Hiſpania natus fuit, vt infinitam barbararũ nationũ multitudinẽ tot ſæculis in miſerrima*

 Satha-

a Oſiand. centur. 16. Magdeb. Hiſtor. Eccleſiaſt Cochla. in Act Luth. fol. 1. Melanch. fol. 1. in vita Lutheri. alias 10. Nouemb. Miniſtro-mach. fol 15. Lutherus ipſe in de- clar. ſermonis de Euchariſtia qui addit locum eſſe in E- piſcopatu Halberſtadienſi, & Principatu Saxoniæ, Mans feldiæ vero ſeſe eſſe educatum; Magdeburgi & Iſenac- ſtuduiſſe &c. b *Card. de cent. genit.*

Digitized by Google

Sathanæ ſervitute detentam, ſub Ieſu Chriſti ſigna colligeret. Et, quemadmodum ab Aquilone(ut divinum teſtatur verbum) malum ſeſe expanſurum erat: ita eiuſdem remedium ab Auſtro venire decuit. In Saxonia Monachus ad Eccleſiæ ruinam; & eodem tempore in Biſcaia ad eiuſdem defenſionem Chriſtianus Eques natus fuit. (Jgnatius Lojola, fundator Societatis Jesu, ut in Gallicana editione Flor. Ræmundi.) O fortem Jeſu Chriſti militem! quem poſtea caput & auctorem vidimus ejus Ordinis, qui flagellum & carnifex omnis hæreſeos futurus erat. Eodem anno quo natus eſt ille Monachus qui ſtatuta legeſque Eccleſiæ everſurus erat, Sancta etiam Jnquiſitio, Hæreſeos terror, obex & peſtis, fuit inſtituta. Ut vero illud de Corteſii & Lutheri nativitate notabile eſt, ita in iis quæ ab utroque geſta ſunt, multa admiratione digna deprehenduntur. Lutherus Anno M.D.XVII. ut infra dicetur, Eccleſiam aſſilire & oppugnare cœpit. Eodem anno Corteſius in Novo orbe à Columbo detecto idololatriæ bellum intulit, & ducto ad Mexicum exercitu, Crucis ſignum, quod tum maximè in Europa cæpit deijci, in Jndia erexit. *(a)* Porro, ut ad Lutherum redeamus, pater ejus fuit Joannes Lůder vel Ludèr, mater Margarita, quam nonnulli ajunt fricandis in publicis balneis hominibus operã locare conſuevisſe. Cõmemorantur alia mirabilia de hac muliere, quomodo ſcilicet dæmon mangonis habitu à marito hoſpitio ſuſceptus, cũ ea congreſſus ſit, è quo partum illa hunc conceperit. Sed quæ hac de re ab aliis jactata & in ſcripta relata ſunt, lubens omitto. Quamvis enim privata illa communicatio & familiaritas, quam Lutherus, (ut diverſis ipſe locis fatetur *(b)* cum diabolo habuit, ut & illud, quod Maximilianus Jmperator in humeris ejus conſpexit, *(c)* tum corvi circa funus ejus crocitantes *(d)* & dæmoniaci eo die quo ſepultus ipſe fuit, à dæmonibus animam ejus ad infernum comitantibus liberati, (de quibus omnibus alio loco) faciunt ut ſuperius illud veriſimile videatur; ego tamen matrem Lutheri cum dæmone rem habuiſſe pro vero affirmare nolo. Eraſmus in quadam epiſtola, *(e)* ſed obſcuris verbis, id innuere videtur. Vvierus vero idẽ ut rem fabuloſam, *(f)* Cochlæus *(g)* & Simon Fontanus *(h)* ut rem veram, recenſent, *(i)* Fides ſit penes auctores: ad quos hanc contentionem remitto. Plures ſcriptores affirmant, Lutherum ſæpè dicere ſolitum, *dæmonem ſibi benè notum (k) & familiarem eſſe,* cum quo plus quam modium ſalis comederit. Jmo vero, *ſe generalem ac communem Dæmonem (l) à Deo excitatũ* non obſcuris ſanè, ſed apertis verbis ipſe declarat. Addit inſuper *inſignia ſibi nonnunquam ab illo veritatis hoſte argumenta ſuppeditari, (m) qui propius etiam ſibi quam Catharina ſua cubet, (n) & à quo quam à Cæſare interfici malit. Hunc dilectum & Sanctum ſuum vocat, hunc adorat* ſanctiſſimâ & individuæ Trinitatis majeſtate contempta, hunc invocat. *Dilecte inquit, Dæmon te oro apud Deum intercedere pro me dignare. Sancte ſathan ora pro me: Beate Diabole intercede pro nobis &c. (n)* Ajunt etiam, quum aliquãdo, dum Miſſæ celebrarus ſacrificium, Evangelium illud legeretur, cujus initium eſt: *Erat Ieſus eijciens dæmonium.* Lutherum inter alios Monachos adſtãtem, in terram ſeſe projeciſſe, magnaque voce exclamaſſe, *Non ſum ego, non ſum ego* (o) Sed ſive vera ſive falſa iſta ſint (certè multorum aſſeverantium teſtimonia non deſunt.) certè Margarita Lutheri mater juſtiores ob cauſas ſomniare ac certo credere potuit, ardentem ſeſe facem peperiſſe, quam Hecuba olim Paridis mater; qui tam benignè & hoſpitaliter à Menelao ſuſceptus, tam malam eidem gratiam perſolvit, patriamque ſuam exitio dedit. At Lutherus tamquam ſulphure & pice fumans ardenſque titiò, non patriam tantum, ſed magnam univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ partem incendit, & in cinerem ac favillas penè redegit. Hic ille eſt qui Gordium nodum, quo hactenus univerſæ Eccleſiæ pax & unitas conſtricta fuerat, uno ictu diſſecuit & diſſolvit. Et quemadmodum Trojæ excidium illi præcipuè imputatur qui Duratenum illum, & doli plenum equum fabricavit; ita ab hoc uno homine omnem illam malorum noſtrorum Jliadẽ in Religionis diſſidio promanaſſe, verè dicere poſſumus.

a *Acoſta lib. 7. c. 24.* b *Vlenberg c. 7. num. 3.* c *Tomo 6. operum Lutheri in tract. de Miſſa Angulari. Nicol. Serarius in Tract. de Lutheri magiſtro &c.* d *Vlenberg. vita Luth. cap. 34 num. 4.* e f *Eraſmus purgatione ad epiſtolam Lutheri non ſobriam.* g *VVier. lib. 3. cap. 15.* h *in præfat. Actorum Lutheri.* i *Hiſt. Cat. de S Font.* k *Vide Roſtium de pſeudo Iubilæo Lutheranorum.* l *Luth. lib. de Miſſa Angulari.* m *Tomo 6. Ienenſi fol. 360. & Colloq. menſalibus.* n *lib. de miſſa Ang. &c* o *Colloq. menſal. fol. 216. 281. & 259.* p *Colloq menſ fol. 202. 286. 288. & tomo 2. Vvitteb. fol. 251. a. Colloq. menſal. fol. 259. ibid. 286. ibid. 261. ibid. 288. Vide Cunrad. Andreæ in Angelico Luthero.*

Digitized by Google

ſumus (*a*) Martinus nomen ei fuit; **Lotter** vero cognomen, hoc enim ipſe in prima ad Eckium epiſtola ponit. Alij **Lauther** appellant. Verùm quia primum illud in Germanica lingua mali eſt ominis, ut quod Scurram, atque adeo nihili hominem ſignificat: alterum vero numerum Antichriſti, in Apocalypſi deſignatum, includit: Monachus hic noſter, & turpitudinem & malum hujus & illius omen averſatus, Luther dici voluit, quod eadem lingua Purum ſonat. Idem Manichæos feciſſe, ex Auguſtino diſcimus, (*b*) qui non ab anteſignano ſuo Mane, Manichæi (ne ſcilicet Μανία, id eſt, inſania, nomē ei dediſſe videretur (ſed Mannichæi appellati voluerunt, quaſi facta voce è Manna & χέω Fundo, quod ſcilicet doctrina ipſorum, quaſi cœleſtis ille cibus, è cœlo eſſet defuſa. Sed nomen Lutherus mutare potuit; colorem tamen & ſuum quaſi fatum mutare non potuit. Non enim modo Latinum ipſius nomen (ut non ſine myſterio cap. XXIII. lib. mei de Antichriſto à me annotatum eſt) ſed idem etiam Hebraicis, ut etiam Sectæ, & gentis è qua illa prodiit, Græcis litteris concepta nomina (*c*) truculentæ illius beſtiæ ſub finem Mundi Dei filio ſeſe oppoſituræ numerum repræſentant, ut ex ſequenti tabella apparet.

												Summa
ר	ת	ו	ל	ל								
200	400	6	30	30.								666
λ	ο	υ	θ	ε	ρ	α	ν	α				
30.	70.	400.	9.	5.	100.	1.	50.	1.				666.
σ	α	ξ	ο	ν	ε	ι	ο	ς				
200.	1.	60.	70.	50.	5.	10.	70.	200.				666.
M	a	r	t	i	n.	L	a	u	t	e	r.	
30.	1.	80.	100.	9.	40.	20.	1.	200.	100.	5.	80.	666

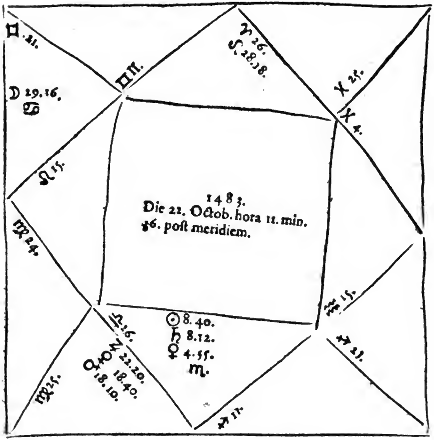
Nec vero illud ratione caret, quod nonnulli Mahumetem & Lutherum in eundem ordinem retulerunt, non minus hunc quam illum Antichriſti præcurſorem eſſe exiſtimantes, Uterque enim infamem illum numerum, à cœleſtium rerū Secretario in Apocalypſi (*d*) expreſſum, portat. Moſcovitas vero ajunt Lutheranis & Picardis exprobrare ſolitos, Luther ſua ipſorum lingua ſignificare hominem ferum & crudelem: quæ quaſi propria eſt Antichriſti nota.

II. Junctinus magni nominis Aſtrologus, genethliacum ſchema hominis hujus, libro III. deſcribens, Martem & Jovem in tertia domo conſtitutos; defectionē à fide ſignificare ait. Qui enim duos hos Planetas in tertia nativitatis ſuæ domo habēt, (ut Albupater & Homar antiqui admodum & Iudiciariæ periti Aſtrologi teſtantur) apoſtaſiam à fide plerumque patiuntur. Verum ut curioſo Lectori ſatis fiat, ecce tibi thema eius genethliacum, uti à Iunctino eſt deſcriptum.

C 3 *Verum*

a *Cochlæus Act. Lutheri anno* 17. *Sur. com. hiſt. anno* 17 b *Vide Coſal. Ileſ. hiſt. Pont.* 23. c *Lib. de hær. cap.* 42. & *lib.* 18. *contra Fauſt. c.* 22. d *Genebr. lib.* 4. *Chron. fol.* 713. e *Apoc.* 13.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Feruet mundus (ait Iunctinus *Lib.3.*) *huius ſchiſmate, quod quia Martem admixtum habet, & Caudam ſoluitur in ſeipſo infinitaque reddit capita.* (nota hic tot hæreſes ex vna Lutherana exortas) *vt ſi nihil aliud errorem conuincat multitudo ipſa opinionum oſtendere tamen poſſit, cum veritas vna tantum ſit, plurimos neceſſario aberrare.* Cardanus vero Lib. de cent. Genit. vbi de Lutheri natiuitate agit, Martem, inquit, Venerem & Iouem circa ſpicam Virginis in alterius hemiſphærij Meridiano coniungi, eique coniunctioni vim aliquam eſſe decretam, ſed ſine ſceptero quod omnes Planetæ in altero hemiſphærio exſiſtant, & ſpica Virginis ſemper propoſitu ſuo Religioni velut moderetur. De cetero Solem & Saturnum cum ſtella Libræ Auſtralis in loco futuræ magnæ coniunctionis, hæreſis huius robur demonſtrare, quum triplicitas illa iamdiu dominata ſit: verum Saturnum Soli coniunctum per tantos motus, nullam ei promittere dignitatem.

III. Habes duorum de Lutheri natiuitate Aſtrologorum iudicium, de qua alij eadem fere ſenſerunt,

ſerunt & prodiderunt, illud imprimis quod Mars & Iupiter in tertia domo ſibi occurrentes, defectionem ipſius ſignificarint. Saturnus quidem & Iupiter magna producunt ingenia, ſed vaga atque errabunda. Mercurius & Venus eloquentes faciunt & diſertos, ſed eoſdem mendaces, Mars & Mercurius in Scorpionis ſigno occurrentes, homines ad decipiendum aptos, & in defendendis erroribus inſignes ſophiſtas. Mars, Mercurius & Luna nullo alio interpoſito, promptos, acutos & ſubtiles, ſed vafros & verſipelles. Et ſicut Mars & Venus libidinem mirifice incendunt, etiam quando ijdem in Capricorni ſigno. Mercurio ibidem exſiſtente, congrediuntur: ſic Mars & Iupiter in Scorpione ſibi occurrentes, conſcientiam vehementer perturbant & irrequietam faciunt, vti Luthero accidit, quem fidem abnegaturum, & nefarium veræ religioni bellum illaturum, ijdem Planetæ d monſtrarunt Quod ſi duo hi Planetæ, Iupiter & Mars, in Libra aut Aquario conſtituti, & Luna in Geminis aut Libra fuiſſent oppoſitis cœleſtium is ſiderum poſitus ingenium producturus fuerat omnibus dotibus perfectum, & ad omnium rerum capiendam notitiam habile & accommodatum. Hic verò è contrario omnia ſignificant animum dubioſum, vagabundum, & ſchiſmaticum; quod idem in Philippi Melanchthonis qui Lutheri quidem fuit diſcipulus, ſed nouam poſtea ſectam cudit, geneſi fuit obſeruatum.

IV. Nec verò inania hæc ſunt ocioſorum hominum figmenta; ſed experientia optima rerum magiſtra, & vera judicij norma, ab aſtris quæ natiuitati noſtræ præſunt, non ſolum qualis vitæ noſtræ futurus ſit exitus, verùm etiam naſcentium tam virtutes quam vitia ſignificari, demonſtrauit. Hanc confeſſionem vel ab inuitis ipſe euentus extorquet: nec rationes quæ forte contra allegari poſſent, experientiam falſitatis conuincere poſſunt. Sic Aſtrologi, Ciceronis C XXV. annis ante natũ Saluatorem, V ſextilis V. r. hora LVI. minutis ante meridiem nati ſchema deſcribentes, in horoſcopo eius Mercurium & Venerem in ſecunda Virginis facie annotarunt; vnde de admirabili ſummi huius Oratoris eloquentia Aſtrologi coniecturam fecerunt: quam ſimilis Eraſmi hominis ſua ætate diſertiſſimi natiuitas comprobauit, quæ incidit in annum M CCCC LXVII diem Octo. XVII. VI. horam & XXXI. minuta poſt meridiẽ. Idem in Bẽbo ſub ſimili conſtellatione nato fuit obſeruatum. In Sauonarola ambitioſa ſuperbia, qua is Prophetam ſe poſtea ferre non erubuit, ab ijſdem Aſtrologis è genituræ eius themate notata & prædicta fuit, natus n. fuit Anno M. CCCC. LII. die Sept. XX. hora V. & XXIV. minutis à meridie, Venere & Saturno cõiunctis & Luna in hemiſphærij Meridiano conſtituta: eamq; ob cauſſam tanto ille Aſtrologiã proſequutus eſt odio, vt Pico Mirandulæ Comiti contra eam calamũ ſtringendi auctor fuiſſe credatur. Inſignis doctrina & eruditio Hermolai Barbari, Anno M. CCCC. LIII. die XXI. Maij, V hora & X minutis nati, in eiuſdem genethliaco themate promiſſa fuit, Habuit enim Mercurium ſoli in cauda draconis coniunctũ, in tertia domo, & in domicilio ſuo Lunæ oppoſito: quæ poſitura, ſecundũ Ptolomæi doctrinam, raram & exquiſitam eruditionem deſignat. Silentio hic diſertum & eruditiſſimum virum Panigarollam, Aſtenſem Epiſcopum, prætereo nec debeo nec volo: Is lucem hanc primum aſpexit Anno M D. XXVIII. die XXVI. Ianuarij, hora XIV. & XXXV. minutis poſt meridiem; Lunam habens in horoſcopo, & Mercurium in tertia domo Aquarij. Et quia in eius natiuitate Mercurius Lunam reſpiciebat, & Mars in ſextili erat aſpectu, facile inde colligi potuit Oratorem fore eloquentiſſimum, ſummo iudicio & memoria præditum. Sed ne verba mea & ſententiam quis calumnietur, aliterque quam par eſt, accipiat, iterum dico, Deum primam & ſupremam rerum omnium cauſſam eſſe. Solus ipſe cauſſarum tam neceſſariarum quam contingentium videt ordinem & dependentiam. Et licet tam diuerſi caſus ac tam varij rerum humanarum euentus ſolius Omnipotentis cognitioni ac voluntati reſeruari, aut certe ab ipſo cœleſtibus illis faculis inſcripti, & ad cognoſcendum quodammodo propoſiti ſint (neque enim hanc quæſtionem tot diſputationibus vexatam, neque vmquam deciſam, vlterius perſequi mihi eſt animus, vnice illud operam danti, vt intra Catholicæ Apoſtolicæ Romanæ Eccleſiæ ſepta me contineam) nihil tamen inconueniens eſt Deum per ſecundas & ſubalternas cauſſas agere, ſic inter ſe aptatas & colligatas, vt volũtatem eius omnia reſpiciant, eique obediant, ac ſæpe nobis tam bona quã mala, quæ in vita nobis euentura ſunt in ipſo limine prædicant. Sed, vt dixi, curioſius in iſta inquirere mihi non eſt animus, ad præcipuum ſcriptionis meæ ſcopum & materiam properanti. Noui ego virium mearum imbecillitatem: ac ſimul in quod theatrum prodierim ſentio. Illud tantum cum Poeta diſciplinarum oſoribus occino:

Quisquis

Digitized by Google

Quiſquis poſſe negat fieri quæ ſæpe videntur,
Hic fieri, hunc veſtris adytis excludite Muſæ,
Noſcere nec dignum cœli ſecreta putate.

V. Lutherus exactis primis adoleſcentiæ annis, & poſitis in Magdeburgenſi & Iſenacenſi collegijs humaniorum litterarum fundamentis, Erfordiæ Anno 1501. Philoſophiam aggreſſus, An. 1503. (a) ad Iuriſprudentiæ ſtudium ſeſe applicuit, quod ad explicandos olim difficiles legum nodos aptus ſibi videretur, & ex forenſi facundia (erat enim naturâ dicendi quadam facilitate præditus) laudem ſperaret. Sed propoſitum hoc, adeoque Mundum ipſum non multo poſt reliquit. Vix enim à limine ſalutatis Iuris principijs, cum ſtudiorum ſocio in campum animi cauſſa progreſſus, (b) repentina ſuperueniente tempeſtate, ſocium ante pedes ſuos fulmine exſtinctum vidit, fumo ipſe afflatus, ceteroqui ſanus & illæſus. B. Annæ, vt incolumis cæleſtis gratiâ Numinis euaderet, in tantis anguſtijs voto nuncupato, poſt quod iteratâ in tempeſtate & iterum præſenti periculo vehementer conſternatus, quaſi latebram aliquod quærens, vbi tutus lateret, terrore magis quam animi deuotione inductus (c) Eremitarum Auguſtinianorum ſodalitati nomen dedit, cœnobium Erfurdenſe, Anno M.D.IV. quum iam XXI. ætatis annum attigiſſet, ingreſſus. Hiſtoriam hanc ipſe recenſet in libello quodam quem De Votis Monaſticis ſcripſit, & patri ſuo, quamuis illiterato, nuncupauit. Tam ſubitam hominis mutationem amici & familiares ipſius magnopere ſunt admirati, vt qui hactenus in iuuenili hoc pectore numquam vllam pietatis aut religionis ſcintillam, ſed potius aperta omnium vitiorum ad quæ ætas illa propendere ſolet, ſemina & indicia perſpexerant. (d) Sed naturam ille ita abſcondere non potuit, quin ſtatim initio animi morbum proderet, applicatus officijs humilioribus & mendicationi religioſæ, vniuerſitatem veluti Magiſter Artium interpellauit, & ſeſe ijs exemit. (e) Vix etiam exacto probationis ſuæ anno, doctrinæ opinione inflatus, primus haberi, ceteriſque omnibus imperare volebat: ſed breui ſacerdotio poſt alios ordines initiatus Anno 1507. in quadrageſima. 2. Maii Dom. 4. poſt Paſcha primitias magno terrore obtulit, (f) demum tamquam fera & indomita beſtia, translatus inde, & VVitebergam Anno M.D.VIII. miſſus fuit, vt ibi forte cicuraretur. Eo tempore perniciosum admodum diſſidium inter Auguſtiniani Ordinis Religioſos exarſerat, adeo vt ſeptem Monaſteria ſeu Conuentus contra Ordinis Vicarium per Germaniā Generalē conſpirarint (g) quorum defenſione ſuſcepta, Lutherus rebellionis Aduocatus, ad eorum cauſſam agendam, Romam ablegatus fuit Anno 1510. Nouerant enim ingenium eius aſtutum, verſipelle, & intricatum & ad res eiuſmodi, ac præcipue ad alendas diſſenſiones à Natura quaſi factum. Alia quæ de prima ipſius iuuentute & religioſæ vitæ ingreſſu ab alijs narrantur, (h) omitto vt & illud, quod dum illud Euangelium legeretur, *Erat Ieſus eijciens dæmonium, & illud erat mutum*, ceu attonitus concidiſſe, & terribili voce exclamaſſe dicitur: *Ha! non ſum ego, non ſum ego:* ex quo tamen facile colligi potuit, qualis ille futurus fuerit, tantoque facilius multis perſuaſum fuit, à maligno ipſum ſpiritu fuiſſe inſeſſum. Sed nihil ego niſi ſub bona cautione ſcribere volo: quin etiam multa vltro tacitus præteribo, ea præſertim quæ ab inſtituto meo quodammodo videbuntur aliena. Sed age dotes & vitia, quæque alia tam bona quam mala in Luthero fuerint, propius inſpiciamus.

VI. Multis tam corporis quam animi dotibus præditum fuiſſe Lutherum, negari non poteſt. Nam præ multis Germanis, gente alioquin craſſo cælo nata, (i) & quod inde pronum eſt conſequi quandoque hebetiore, ingenio prompto fuit & viuo, felici memoria, ſingulari & facili vernaculæ linguæ eloquentia nemini ſuæ ætatis concedens. E ſuggeſtu declamans, velut œſtro percitus, accommodata verbis actione, auditorum animos mirifice percellebat, & velut torrens, quocumque vellet abripiebat. (k) Quæ dicendi gratia & vis paucis

a *Cochlæus in Actis Lutheri fol. 3. Surius Comment. hiſt. Anno 17. Matheſius in vita Lutheri Conc. 1. 4. 6. Luth. præf. in lib. de votis.* b *Matheſius in Vita Luth. fol. 6. Selnecc. in vita Lutheri fol. 2. n. 2. Cochl. fol. 2. Melanchto. in vita Lutheri fol. 6* c *Paulus Seidelius in hiſt. Luth. l. 1.* d *3. Chytræus in Chron. Saxon. fol. 223. ait Anno 1504. factum id, quod alij menſe Iulio Anno. 505. geſtum aiunt.* d *Cythr. lib. 7. Chron. Sax. fol. 224.* e *Matheſius Conc. 1. in vita Lutheri.* f *Bucholzerus ſub Anno 1507. Selnecc. ibid. fol. 2. Matthiſ. fol. 5. a 1. Conc. 4. Lutherus ipſe Colloq. Lat. Tom. 2. pag. 13. 14. 6. 5. fugiturum ſe fuiſſe ab altari niſi ſe Prior retinuiſſet.* g *Cochlæus in Actis Luth. fol. 3. Matthiſ. fol. 6. conc. 1. de Luthero. Selnecc. fol 3. Surius.* h *Cochlæus, Lindanus, Surius, Font* i *Tacitus de morib. Germ.* k *Cythr. li. 7. Chron ſax. fol. 223. 1. 4.*

Digitized by Google

paucis apud Septemtrionales populos conceſſa eſt, vtpote natura tardos & craſſos, vbi pleroſque ſermonem ad populum habentes, clauſis ac mutis, vt ita dicam, manibus, ſine vllo geſtu velut è libro aliquid recitantes, & tamquam immobiles ſtatuas cathedris affixos videas. Fuit idem omnis laboris patientiſſimus, quo etiam quaſi pro quiete vtebatur: in legendo & ſcribendo aſſiduus niſi quantum ei temporis Monialis ſuæ amplexus eripiebat, quæ magnum ipſi onus & impedimentum fuit, quo minus maiores in ſtudijs faceret progreſſus) magno & vaſto animo, ad audendum prompto, & ad id quo odium vel alius animi impetus ipſum rapiebat, impigro: in conuerſatione quotidiana comis & affabilis, ita tamen vt inter Principes etiam & magnæ dignitatis viros, præſertim Propheticum ſcrutans ſpiritum, ſupra ceteros grande quid ſpiraret. Fuit idem multæ lectionis, vt qui quatuordecim illis annis quibus Monaſticam egit vitam, bonos libros ſedulo euoluerit. Nullus vel in Philoſophia vel Theologia cum ipſo Sophiſta congreſſus eſt, (*a*) quem non Labyrintheis nexibus inuoluerit, adeo vt plerique totius Ordinis primas ipſi inter Scholaſticos diſputatores detulerint (*Fieri enim vix poteſt*, quemadmodum D. Hieronymus inquit, *vt hæreſeos auctor plane indoctus ſit.*) Quamuis ſcripta eius nihil exquiſitum aut ſingulare ſpirent. Sed hoc ſæculi magis quam hominis fuit vitium. Etſi non deſunt qui ſcripta Lutheri à Philippo Melanchthone, diſcipulo ipſius (ſed qui magiſtro, par euaſit) caſtigata & rudem ipſius & aſperum ſtilum limatum ac politum fuiſſe, aiunt. Et hæc fortaſſe cauſſa fuit cur Amſdorfius in Præfatione ſuper primum Tomum Operum Lutheri conqueratur, ea corrupta paſſim à quibuſdam & deprauata eſſe. Quidquid ſit ſtructura eorum monſtrat auctorem è numero eorum fuiſſe, *quibus curæ magis eſt cito quam bene ſcribere.* (*b*) illius pictoris exemplo qui vix manu ad tabulam poſita, iã perfectum ſibi opus gloriabatur; quum è contra Zeuxis ſuam in pingendo vel tarditatem vel moroſitatem non modo non celaret, ſed palam etiam præ ſe ferret atque iactaret. *Feſtinans canis cæcos parit catulos*, vetus dicit prouerbium. Luthero nihilominus dicendi illa facilitas, & ſcribendi promtitudo, tum ſingularis, quo inter dicendum aut diſputandum vtebatur ardor & vehementia, primũ apud diſcipulos, quibus Ariſtotelis libros explicabat, deinde etiam apud vulgus, poſtquam è ſuggeſtu publice declamare cœpiſſet, magnam exiſtimationem & fauorem conciliabant. Sed hæc tam corporis quam animi bona ingentia vitia æquabant ac contaminabant, inprimis fera quædam inſolens & intolerabilis arrogantia. Diſſimulari non poteſt, inquit Geſnerus Lutheranus, (*c*) Lutherum ingenio fuiſſe vehementi, & quineminem qui cum ipſo non ſentiret, ferre poſſet. Adeo impatientis hominis animum ambitio tranſuerſum rapiebat. Merum virus lingua eius fundebat: adeo vt aculeos eius & morſus vix quiſquam etiam amicorum potuerit effugere. Quin etiam ne ſanctiſſimorum quidem hominum cineri pepercit: quod etiam tã à Bucero, quam Eraſmo non ſemel fuit exprobratum. *Lutherus*, inquit Eraſmus, *animum ſuum iniurijs & conuicijs paſcit, nec ijs ſatiatur vmquam furioſo Oreſti ſimilis.* Nec minus moribus intemperans, quam in doctrina inconſtans ad extremam vſque fuit ſenectutem: quam repetitis fere cum Solis curſu vicibus mutarat ſubinde rurſus mutauit. Ex hac ipſius inconſtantia infinitæ propemodum & inter ſe pugnantes hæreſes exortæ ſunt; quemadmodum inter medios fluctus inſulæ nonnumquam exſiſtunt & emergunt. Fuit prætetea omnis ſubiectionis, auſteritatis & pœnitentiæ, qua Dei ira placatur, capitalis hoſtis: ieiunium vero, abſtinentiam & caſtitatem cane peius & angue oderat (*d*) adeo vt non dicere ſolum, verum etiam publice ſcribere non erubeſceret, naturam ſibi non è ligno ſed carne & oſſibus factam; nec magis ſe ſine feminarum quam vini vſu viuere poſſe, nec minus renes purgare, quam ventrem exonerare ſibi neceſſe eſſe. Sed hæc atque alia fœde & nequiter ab ipſo dicta & ſcripta ad nuptias ipſius reſeruamus, vt ex ijs Hymenæum atque Epithalamium ei concinnemus. Quid de ambitione eius dicam? quæ vt S. Auguſtinus (*e*) alibi dicit, vera omnis hæreſis mater eſt. Tantum certe ſibi tribuebat, vt tanquam alter Iupiter Mineruam capite incluſam teneret, aut tam-

a *Cochlæus in Actis, Diſputatorem acerrimum & vanæ gloriæ cupidum vocat. Mellerſtadius, profundos oculos habentem, & qui Doctoribus negotium eſſet facturus, & turbas daturus.* b *Vide Epiſt. Eraſmi ad Coclen.* c *In Biblioth. lit. M. Vide Sadolet. ad Sturm. Eraſ. in Hyperaſpiſtæ dialog. aduerſus Melanth. contra Epiſt. non ſobriam.* d *Ederus Inquiſ. Euang. Lutherus Tom. 2 fol. 2. Tom. 5. f. 119. clariſſime Andreas de Cornu ſiue P. Vetter in Luthero, ſobrio, caſto, mundo &c.* e *Lib. de peccato, cap.* VIII.

quam Hippias alter omnia præterita & futura, ſcire ſe arbitraretur. Magnum virum Lutherum futurum fuiſſe Beza in imaginibus ſuis dicit, ſi tantum prudentiæ & moderationis quantum Zeli attuliſſet. Quod in eo reliquum erat pudoris, immoderata libido; quod timoris, audacia; quod rationis, inſania extinxit. Verum quæ in Luthero præ ceteris inſignes fuerunt tam dotes quam vitia, ex ijs quæ poſtea in vita ipſius deſcribenda dicturi ſumus, melius intelligentur. Et certe alius eſſe non potuit qui vitijs & licentiæ latiſſimam feneſtram aperturus, obedientiam ac virtutem profligaturus, ſectæ denique ex omnibus ſuperiorum hæreticorum erroribus conſarcinatæ fundamenta iacturus erat. Quam vero in conſuendis variarum hæreſeon centonibus egregius ille fuerit artifex, ipſa hiſtoriæ noſtræ ſeries oſtendet. Habes, lector, Lutheri natiuitatem, educationem, & primum in Eccleſiam ingreſſum: videamus porro eius egreſſum & defectionem, eiuſque cauſſam & occaſionem. Sed vt legentibus omnia apertiora ſint, rem ab ouo, quod dicitur, repetere, operæ precium videtur.

QUOMODO SACRA EXPEDITIO contra infideles à Leone X. PP. promulgata diſſidio inter Dominicanos & Auguſtinianos anſam præbuerit; quo poſtea ſchiſma eſt exortum.

CAPVT VI.

ARGUMENTUM.

I. *Leo X. Papa Crucem contra Selimum Turcarum tyrannum iubet prædicari.*
II. *Principum Chriſtianorum erga Papam obedientia.*
III. *Crucis prædicatio terror Othomanicæ familiæ.*
IV. *Pecunia ex Crucis prædicatione collecta Chriſtianæ Reipublicæ defenſioni applicanda.*
V. *Æmulatio inter monachos Auguſtinianos & Dominicanos prima huius mali radix.*
VI. *Ei ſchiſmati Dux Saxoniæ fauet.*
VII. *Staupitij diſceſſio à Luthero & Saxoniæ Duce.*

I. DIci non poteſt quanto terrore Selimus Turcarum Imperator vniuerſum mundum circa huius ſæculi initium impleuerit; adeo vt iam Oriens quam Occidens vel ad famam continuatarum eius victoriarum contremiſceret. Hic enim populorum domitor & crudelis parricida, poſtquam debellatis Perſarum, Ægyptiorum & Mamaluchorum regibus tot regna & ditiones imperio ſuo adiecit, nihil aliud niſi vniuerſalem Monarchiam ſomniabat ac cogitabat. Iam ille in opulentiſſimas Italiæ & Hungariæ regiones oculos defixerat. iam ille Romanum Imperium ad prædam, iam Chriſtianorum templa ad impiæ ſuæ ſuperſtitionis receptacula deſignabat. Exſtimulabat ipſum animus vaſtus: quem frequens rerum ab Alexandro Magno & Iulio Cæſare geſtarum lectio & accendebat & alebat. (a) Horum enim Commentarios in patriam linguam traductos nūquam fere è manibus deponebat: adeoque horum exempla in omnibus ad imitandum ſibi habebat propoſita. Iam ille catenas & compedes miſeris Chriſtianis vinciendis præparabat, non aliter quam Germani olim, qui multos currus funibus & catenis onuſtos ſecum adduxerant, vt ijs Romanos ad cædem & captiuitatem opinionis errore & falſa ſpe ſibi deſignatos, vincirent. Hoc omnium Chriſtianorum periculo expergefactus Leo X. Pontifex Maximus Deique in magno hoc animarum imperio Vicarius, precibus & ieiunijs publicis Dei miſericordiam implorari iuſſit. adeoque ipſe vna cum ſacro Cardinalium collegio nudis pedibus ſeptem Romæ maiores Eccleſias viſitauit: tum etiam per legatos & Nuncios ad fædus & bellum contra tam formidabilem hoſtem Chriſtianos Reges, Principes & Reſpublicas excitauit circummiſſis Breuibus ſeu Bullis Apoſtolicis, quibus omnes ad aſſumendum Crucis ſignum & tam ſacram hanc expeditionem commonebantur. Ad Imperatorem miſſus fuit S. Sixti Cardinalis; ad Galliæ Regem, Cardinalis S. Mariæ; ad Regem Hiſpaniæ Cardinalis Ægidius; & ad Regem Angliæ Cardinalis Campegius. (b) Quia vero Chriſtiana Reſpublica factionibus tum diſtracta erat (quamuis vna vbique omnium eſſet religio) idem communis omnium parens ſub pæna Excommunicationis ſeriò edixit vt pacem omnes colerent, & in quinque annos generales inducias facerent

II. Huic Edicto morem gerentes Chriſtiani Principes vno conſenſu arma contra communem hoſtem vertere inſtituebant. Maximilianus Imperator & Franciſcus I. Galliæ Rex ſacro huic bello intereſſe ipſi decreuerant; ille quidem quum zelo

a *Vide Iouium tom 1 lib 14. & 17. Vide Tillet. & Guicciard lib. 13. Genebr. lib 4. Chronol fol 716.*
b *Nic. Sand. in ſchiſ. Angl. fol. 28. & 29.*

zelo cum proprio periculo ſtimulatus, vt cuius ad latus hoſtis tam potens & acer ſedebat, hic vero tamquam præcipuus ſacri huius fœderis auctor. Poſtquam igitur iam dictus Rex cum Pontifice Bononiæ congreſſus eſſet, multi paſſim Principes extiterunt, qui ſuſcepto voto & Crucis ſigno, militiæ huic nomen dederunt, eum in finem vt bellum ab Europa in Aſiam transferrent, & qui barbaris hactenus quaſi pro incude fuerant, iam porro pro malleo eſſent. Siſtite hic, inuidi & calumniatores, qui omne malitiæ virus contra Pontifices euomere, omneſque etiam ſanctas ipſorum actiones calumniari ſoletis. Siſtite, inquam, ab vna parte notate admirabilem illius humilitatem, qui a nobis, vt vos dicitis, pro Deo habetur, nudis pedibus Eccleſias obeuntis, in pane & aqua ieiunantis, & tam calidis ſuſpirijs & precibus pacem & miſericordiam Eccleſiæ, cuius directio a Deo ipſi commiſſa eſt, poſcentis; ab altera vero parte obſtupeſcite tantam Chriſtianorum Regum ac Principum obedientiam priuatas iniurias tam facile Reipublicæ condonantium, & vnius imperio tanto conſenſu acquieſcentium. Ita quidem conuenerat vt Romanus Imperator, cum Hungaris, Polonis & Germanis Conſtantinopolim aggrederetur; Galliæ Rex cum Heluetijs, Venetis & alijs Italiæ Principibus Græciam inuaderet; Hiſpaniæ, Angliæ & Luſitaniæ Reges cum ducentis nauibus bellicis, & centum triremibus à Pontifice inſtructis Conſtantinopolim eodem tempore quo Imperator terra, mari oppugnarent. Vides ingentes ad bellum apparatus, & omnes Chriſtianas nationes Crucis ſigno ſignatas, ad ſacram expeditionem accinctas.

III. Porro ſacræ hæ expeditiones, quas Cruciatas vulgo vocant Othomanico imperio ſemper formidabiles fuerunt, poſtquam prima hæc verba ſignis inſcripta prætulit: DEVS VVLT. Hac vna Mahumetes II. aliquandiu quaſi fræno conſtrictus, nihil contra Chriſtianos tentare auſus fuit. *Ego* (ait idem in quadam ad PP. Pium II. Epiſtola) *mortis Ieſu Chriſti culpam nullam habeo, quinetiam Iudæos à quibus ille Crucifixus eſt, execror & deteſtor. Cur ergo tu tuos contra me armas? Cur remiſſionem peccatorum ijs promittis qui bellum mihi intulerint?* Tum quidem Chriſtiani & vno nomine & vna religione coniuncti, ſub vno & eodem ſacræ Crucis vexillo militabant. Saxo & Italus, Hiſpanus & Anglus eidem cohorti erant adſcripti. Vna & eadem fides, vna eademque lex omnium animos ſtimulabat, voluntates coniungebat, & ad tam periculoſam & vltramarinam expeditionem Principis Chriſtianorum ſuaſu & mandato non ſolum contra infideles, verum etiam hæreticos ſuſcipiendam animabat. Recte enim ab Epiphanio dictum eſt, *prauam fidem ipſa infidelitate peiorem eſſe. Hos enim non credendo credere; illos vero credendo non credere.* Quod ſi eiuſmodi expeditionum exitus non ſemper votis reſpondit, eæque animoſe magis ſuſceptæ, quam feliciter perfectæ ſunt, Dei judicia ſuper nos agnoſcamus. *Bonum* enim *Conſilium ſæpe*, vt Solon aiebat, *infeliciter cadit*: nec valde Mundi judicium curare oportet, omnia ex euentu judicantis. Illud certum eſt, eiuſmodi conatibus hoſtium ſæpe conſilia eluſa atque eliſa fuiſſe. Negari non poteſt, ſi magni illi duo Principes Carolus V. Imperator & Franciſcus I. Galliæ Rex vires ſuas non ad mutuam perniciem & ruinam, ſed Turcarum oppugnationem conuertiſſent, Solimanum de Rhodo & Hungaria nunquam triumphaturum fuiſſe. Atque, ô, vtinam tot duces peritiſſimi, tot fortiſſimi milites tam Germani quam Galli, qui mutua laniena abſumti, in medijs patriæ cineribus ſepulti iacent, vim ſuam & arma contra Turcas coniunxiſſent! Quis non putet immaniſſimum tyrannum de ſua magis ſalute defendenda, quam aliorum oppugnanda cogitaturum fuiſſe? Tantum abeſt vt arma ille vltra Sigethum, quemadmodum, proh dolor, fieri vidimus, prolaturus fuerit. Quin certum eſt tantum imperium è manibus eius extorqueri, & à Gallica Nobilitate præcipue, cujus priſtinam virtutem in Sidonis, Tyri & Hieroſolymæ muri teſtantur, glorioſum ſalutis noſtræ tropæum ex Conſtantinopolitanæ vrbis turribus ac pinnis efferri, illudque pulcerrimum S. Sophiæ a Iuſtiniano Imperatore ædificatum templum, ad veræ religionis vſum repurgari potuiſſe.

IV. Ceterùm quandoquidem pecunia belli neruus eſt, ſine qua nihil non dico præclare, ſed ne geri quidem aliquid poteſt (id quod Græci optime intellexiſſe videntur, dum in eodem templo quod Marti conſecratum erat in Delo Inſula, theſauros ſuos aſſeruari voluerunt) neceſſe ſane tum erat de modis eius colligendæ, & tam arduum opus perficiendi cogitare. Et ad hunc quidem finem, Imperatoris aliorumque Principum rogatu Iubileum per omnes Chriſtianas prouincias fuit annunciatum, vt deuoti homines qui ipſi ad ſacrum hoc bellum ire non poterant, ad

Digitized by Google

eleemoſynas & quaſi contributionem quandam excitarentur: exemplo magnanimi illius è Græcia ducis, qui cum ad oppugnandam Trojam proficiſci ipſe non poſſet, jumentum ſuum Agamemnoni dedit. Quod ex devotis hiſce contributionibus colligitur argentum, non eo deſtinatum erat, ut S. Sedis calumniatores dicunt, ut in Vaticani ſeu Capitolii ærarium inferretur; ſed ut in ſtipendia militum, ad inſtruendam claſſem, & reliquos tanti belli apparatus erogaretur: parte etiam ejus aliqua magnum illud & ſuperbum S. Petri Eccleſiæ à Julio II. PP. cœptum ædificium abſolveretur. Antiqua jam olim fuit conſuetudo, ut in ejuſmodi neceſſitatibus Indulgentiarum theſauros recludat Eccleſia, quo ad opem ferendam Chriſtiano nomini, Chriſtianorum auxilia evocentur, iiſque ad Paradiſum via præparetur, quæ pœnitentia, precibus & eleemoſynis planior fit & facilior. Ipſi SS. Patres quotieſcunque Chriſtianus aliquis Princeps Eccleſiæ bona involare conatus eſt, iiſdem ad defenſionem uſi ſunt: quemadmodum tempore Ladislai regis Neapolitani factum legimus. Et hodie etiam ſacra hæc contributio quam *Croiſadam* ſeu *Cruciatam* appellant, in Hiſpania, adeoque in Indiis etiam durat, ſic ut ab unoquoque capite ad minimum bini Regales, uti vocant, exigantur, à ditioribus vero aut honoratoribus octoni ſolvantur: è qua pecunia præſidiis, quæ Hiſpaniarum rex contra Mauros & Turcas continuo alere cogitur, ſtipendia ſolvuntur: cujus ſumma ad vicies centena aureorum millia ſingulis annis aſcendere fertur. Noſtro tempore idem à Papa Luſitaniæ regi permittitur, ubi illud nondum fuit uſitatum, à primo ſacro Chriſtianorum bello, tunc quando infortunatus Rex Sebaſtianus majori animo, quam viribus, expeditionem contra Maroci & Feſſæ regem ſuſcepit, ſed in ipſa cum magna Nobilitatis parte periit. Eadem pecuniæ colligendæ ratio in Hiſpania & Italia nonnunquam adhuc iis, qui bonam Chriſtianæ Reipublicæ operam navant aut navaturi ſunt, à Pontifice conceditur: quo minus enim in Gallia & Germania idem hodie uſitatum videmus, in denorio vel deſpectus ejuſmodi rerum ab Hæreſi invectus, obſtat, ſic ut ejuſce rei cauſſa fores eorum nemo pulſandas cenſeat. Vidi ego in hac urbe (Burdigala) Alexandrum Nicolo Patonichũ, Sangiaci ſeu præfecti Scuratenſis fratrem, & Sinai ſupremo Baſſæ proxima cognatione junctum: qui à Papa Sixto V. Breve impetrarat quo Indulgentia iis qui eleemoſyna ipſum adjuvarent, concedebatur. Hic deſerta Mahumetana religione, multos Chriſtianos è miſerrima ſervitute liberarat, & eorum opera, edito prius atroci cum Turcis conflictu, duas triremes abduxerat; in quo quum oculos ſagittæ ictu amiſiſſet, à Pontifice beneficio aliquo affectus, per Breve illud, à Cruciata in Hiſpania Conſilio approbatum, plus quã viginti aureorum millia collegit.

V. In Germania Albertus Brandeburgicus, Elector & Archiepiſcopus Moguntinus, Primas Germaniæ, cui ea poteſtas à S. ſede tributa fuerat (a) hanc Cruciatam prædicandi populumque ad contributionem exhortandi provinciam Joanni Tecelio (*b*) Dominicano ſeu Jacobino monacho, Francofurti tum commoranti, demandavit: eo potiſſimum quod hominem hunc ei rei maxime idoneum cognoviſſet, ut qui jam ante miſſas in Livoniam & circumjacentes regiones à Pontifice Indulgentias, quo Teutonicis Equitibus Moſcovitico bello vexatis ſuccurreretur, prædicaſſet. Id Joannes Staupitius nobili genere natus, Generalis Auguſtiniani Ordinis Vicarius, non ad ſui tantum, verum etiam totius Ordinis contemptum & injuriam pertinere interpretatus eſt, ut qui longo jam tempore id muneris in Germania obire conſueverat. Et ſic hos quidem lucri ſpes inter ſe commiſit. O ambitioſa avaritia, quam care nobis conſtas! Non ſine cauſſa Philoſophus dixit, nullam capitaliorẽ Rerumpublicarum eſſe peſtem quam avaritiam: quamvis ambitionem multo magis noxiam eſſe velit is, qui nulla alia re quam humani generis odio celebratur. O *miſeri homines* (exclamabat ille) (*c*) *omnium malorum veſtrorum fons & origo eſt ambitio.* Vera & meliori auctore digna ſententia! ſed ad rem. Staupitius hac, ut ipſe interpretabatur, injuria irritatus, aperte proteſtatus eſt eam ſe minimè laturum. Tecelius econtra, circummiſſis undique Ordinis ſui Fratribus, non viva tantum voce, ſed ſcriptis etiam Indulgentias annunciavit & defendit, ac primus ſeſe iis qui S. Sedem ſub Indulgentiarum abuſus prætextu oppugnare inſtituerant, oppoſuit. Vidiſti ſu-

a *Cochlæus in Actis Luth. Surius in Comment. Anno* 1517. *Sedelius in Vita Lutheri initio. Matheſius. Selnecc. Melanthon in Vita eiusdem.* b *Cochlæus in Act. Luth. Selnecc. fol.* 5. c *Timon.*

ſuprà Techellim Perſam monachum patriæ religionis ritus mutantem: ecce tibi alium conſimili nomine in Europa monachum, eodem tempore antiquam religionem magno animo propugnantem.

Ac veluti ſi quando leo ſitibundus, & oſſe
Fulmineo metuendus aper, de monte ruentes
Fonticulum ad tenuem properant, dum cedere neuter
Suſtinet, in magnas exſurgunt pretinus iras,
Exacuuntq; feros dentes, tum plurima dantq;
Vulnera & accipiunt, donec qui robore victum
Se ſentit, fugit, & victoris ſubtrahit ira:

Sic duo hi monachi, productis quaſi etiam nigro & albo colore diſtinctis fratrum ſuorum cohortibus, concurrere & digladiari cœperunt (*a*) tanta vtrumque pertinacia, vt velut ex duorum attritu lapidum ſcintillæ excutiuntur, ita ex horum concurſu ignis exortus ſit quo vniuerſa Chriſtiana Reſpublica fere conflagrauit. Et Auguſtinianus inprimis, odio & inuidia, quæ non minus in monachorum clauſtris quam regum palatijs ſæpe regnant, inductus, opimum ſibi bolum è faucibus ereptum ægerrime ferens, vlciſci ſe, & Dominicanis quæcumque poſſet impedimenta obijcere conſtituit: id quod facile effecturum ſe putabat, ſi modum hunc Indulgentias prædicandi tamquã nouum & commentitium ſalutis ſubſidium criminaretur, & deuotam Germanorum liberalitatem frigefaceret, auaritiam ac latrocinia quæſtorum ſeu concionatorum exaggerando, & vti mos eſt maleuolis, vera quædam plurimis falſis ac mendacijs miſcendo (*b*). Quis enim credat, tam procul illorum Prædicatorum D. Dominici filiorum animas ab omni pietate ac Dei timore abſuiſſe, vt tam exſecrabiles blaſphemias, quarum ab aduerſarijs accuſantur, proferre auſi fuerint. At ex contentione hac (*c*) tamquam ſcintilla initio neglecta, tantum quantum videmus incendium natum eſt, quod momento longe lateque omnia amplexum, incomparabile damnum Eccleſiæ inuexit, & totum terrarum miſcuit orbem.

VI. Primis his motibus ſtatim potentiſſimus Germaniæ Princeps Fridericus Dux Saxoniæ ſeſe immiſcuit, eo quod Moguntino in Archiepiſcopatus Magdeburgici petitione fuiſſet poſthabitus, tum etiam quod Eccleſiaſticorum magnitudini & opibus inuideret. Tanto ergo faciliores aures Staupitio præbuit, à ſtationarijs illis ſeu quæſtoribus Germaniam expilari, & paucorum auaritiam vix totius populi opibus expleri conquerenti: eundemque vt acriter ſeſe opponeret, promiſſo ſuo fauore & auxilio, eſt cohortatus. Staupitius a Duce, vti dicere cœpimus, animatus, cœptam telam pertexere ſumma quidem diligentia allaborauit: nihilominus tamen vt Alexander olim primus Arianiſmi auctor, hæreſi ſuæ nomen non dedit. (Ario huncei honorem præripiente) ita Staupitius quoque quamuis primus lapidem, validiori poſtea brachio vibrandum, contra Eccleſiam conjeciſſet, ſectæ tamen, cujus ſi non auctor, certè promotor fuerat, nomen dare non potuit, ſed honorem hunc, vel potius turpitudinem alteri reliquit. E ſimili ferè contentione Bohemicum ſchiſma, quod etiamnum durat, extitiſſe legitur. Quum enim Wenceslao regnante Academiæ Pragenſis a Carolo IV. fundatæ Rectura Germanis commiſſa eſſet; Bohemi hac ſcti ſive injuria ſive injuriæ opinione, omnem vindicandi ſe de Germanis occaſionem quæſiverunt. Nec multo poſt homo quidam de ſchola Wiclevi ex Anglia hæretici libros apportavit; è quibus Joannes Huſs, bonus & ſubtilis Dialecticus diſputandi materiam deſumit, atque ita portas diviſioni ſeu ſchiſmati aperuit. Hic ille eſt, qui primus hauſtum è Wiclevi libris venenum, per ſcholas paſſim diſſeminavit. Nec ſegnius Germani ad diſputandum & contendendum incubuerunt; præcipua tamen de regimine & præeminentia erat contentio; qua tandem Germani Bohemis ceſſerunt, qui Joanne Huſſio duce novam ſibi Eccleſiam formarunt, Rege interea, homine ad ſerviendum quam ad imperandum aptiori, connivente, nec quidquam contra faciente. De hoc ſchiſmate prolixius hic agere ſuperſedeo, ut de quo alibi, quando ſcilicet Bohemiæ ſtatum indicaturus ſum, quæcumque eò pertinent explicare conſtitutum habeo. Nunc duorum iſtorum

 mo-

a *Theſes Lutheri contra Indulgentias Anno* 1517. *pridie omnium SS. edita, cum Epiſt. ad Alb. Archi-Epiſcopum Mog Vid. Tom.* 9. *Op Luth. German. Anno* 1569. *fol* 8. *& ſeq. Tom.* 1 *Ien. fol.* 12. *Tom.* 1. *Epiſt. pag.* 37. b *Selnecc de Orat. Aug. conf. & vita Lutheri pag* 5. 6. *contra Pontificis poteſtatem dicta inſinuat.* c *Cochl in Actis Luth. Vlenbergius in vita eiuſdem referunt quomodo Tetzelius Prædic. Ord. Francofurti ad Oderam ſtatim viſis Lutheri Theſibus alias Theſes oppoſuerit Item Ioannes Major Eckius Ingolſtad Theologus Annotationes in Theſes Lutheri, ex quibus ad Diſputationem Lipſienſem gradus factus eſt.*

monachorum de Eccleſiæ, ut illi de ſcholæ Cathedra inter ſe contendentium pugna, videamus; & quomodo ſpiritus diſcordiæ tertium quoque è ſuo clauſtro extraxerit, oſtendamus.

QUOMODO DIABOLUS Eccleſiam vexaturus, Conventus Fratrum ſpirituales & Oratoria obeat, atque etiam ineat; quibuſque artibus ad ſeducendos homines utatur.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

I. *Diaboli, primi mendaciorum architecti & parentis, in aſſiliendo & turbanda Chriſti eccleſia conſuetudo & verſutia.*

II. *Quomodo idem animas hominum à divina abſtrahat devotione.*

III. *Solus Dei amor omnem ad diverſandum nobis datum locum iucundum reddit.*

IV. *E Monachorum clauſtris & jam olim, & noſtro etiam tempore complures hæretici prodierunt.*

V. *Inſidiæ & machinationes quibus diabolus in ſupplantandis animabus utitur.*

VI. *Contra Angelorum Sanctorum ſtudium in iis ſ ivan is.*

VII. *Lutherus à vita Monaſtica deſilit.*

I. ILle, ille, inquam, qui vix creato è Nihili viſceribus hoc Univerſo, nefarium in ipſo cœlo bellum Deo inferre auſus eſt (quique poſtea hic in terra jam ultra pluries mille & ſexcentos annos bellum contra hominem à ſe per ſerpentem in terreſtri Paradiſo victum (*a*) non minùs ſtrenuè quam continuo geſſit) non tam vi quam verſutia (*b*) omnibus in rebus utitur, ut qua omnes hujus Mundi homines vincit: quumque Creatori nocere nihil poſſit, in Creaturam iram ſuam effundere ſtudet, non aliter quam latrunculi, qui hoſtium acie præterita, ſarcinas non tam victoriæ quam prædæ ſpe invadunt. Solet idem ut S. Hieronymus quodam loco notat, bellum homini illaturus, non aperto Marte pugnare, ſed inſidias locis opportunis collocare, aut excubitores corrumpere. Idem tanquam explorator aſtutiſſimus, alieno aſſumpto habitu, adverſariorum ſuorum qui Deo ſerviunt, quorumque curæ & cuſtodiæ Dei domus commiſſa eſt, foſſas, valla & propugnacula tranſcendit, omq; curioſo oculo omnia notat, illud inprimis, quomodo vigiliæ habeantur, id eſt, qualis vita ab Eccleſiæ Prælatis ducatur. Novit enim Religioſorū Deoq; dicatorum hominū domicilia Chriſtianæ Reipublicæ eſſe propugnaculā, ſeceſſum pietatis, fugam vitiorum, & latebras innocentiæ tutas. Ibi incluſi vivunt, qui ut ſpiritus libertate dignius ac melius Deo ſervire, & tentationes quibus homines in hoc Mundo vexari ſolēt, effugere poſſint, carnem domant & caſtigant: eoq; tam vita quam nomine Religioſorum, ab iis qui in Mundo vivunt, diſcernuntur (*c*) Hic ille omnes angulos, omnes receſſus & latebras excutit, an fortè animam aliquam ægram ejuſq; vitæ tædentem invenire, ac nanciſci aliquem poſſit (*d*) quem carceris, flagellorum, cilicii, jejunii pertæſum cato titillet, cui ſanguis bulliat, quemque venter ad helluationem vocet: qui denique tanquam Pſyllus aliquis, veneno ſuo aërem & terram poſtea inficiat. Vbi jam quaſi ex venæ tactu animadvertit illum tenium febri teneri, alium aliquo alio malè affecti animi morbo vexari, ut qui luxuriam præferat continentiæ, crapulam jejunio, libertatem obediētiæ, humilitati gloriā, opes paupertati: Deus bone quāta ſolertia magnus ille Venator plagas ſuas explicat, Vulcania retia tendit! immo ut prædam tanto certius aſſequatur, naſſis ſuis aquam, plagis terrā, & retibus aërem undique impedit. Diabolus ſuperbiſſimus ſpiritus, (ajt Religioſius quidam (*e*) ejus tentationibus ſæpè vexatus) eodem modo quo domino ſuo ſervire ſibi vult. nec hoc contentus, etiam quos poteſt ſervitio ejus ſubtrahit, ut quaſi de ipſo Deo triumphet. Tunc enim plenam ſibi adeptus victoriam videtur. Mavult ille ſibi ſerviri à Chriſtiano quam à Judæo, à Catholico quam ab hæretico, à Religioſo quam à ſæculari. (*f*) His (Religioſis ſcilicet) multò lautius ſtipendium ſolvere paratus eſt, propterea quod Deo ſacrati fuerunt. Ejuſmodi vaſa ſi fortè profanaverit, ſummam Deo contumeliam feciſſe ſe putat; non aliter quam ſi quis, ut de hoſte acerbius ſe vindicet, lectum ejus nuptialem polluat. Et quamvis ipſe Monaſteriorū, hic in montium & rupium cacuminibus, ibi in profunda & obſcura valle, alibi inter ſaltus avios, alibi in vaſtis ſolitudinibus ſitorum, poſitus à propoſito eum deterrere quodammodo debere videatur: videmus tamen nec clauſtris, nec habi-

a *Gen.* 3. b 2. *Cor.* 11. 2. *&c.* c *Vide Platum de bono Status Religioſi.* d 1. *Petri.* 5. e *Albaſpin. in Flagel.* f *Iob.* 40. 8. *&c. Habacuc.* 1. 16.

Digitized by Google

habitus duritie, nec lectorum aſperitate vultus & morum, aſſultus ejus vitari aut impediri poſſe. Nullus eſt locus tam munitus, quem non invadat; nullus tam altus murus, quem non tranſcendat, nullum tam profundum flumen, quod non traijciat; nullæ tam ſollicitæ excubiæ, quas non in ſoporem det; nullum clauſtrum, quod non perfringat; nullus tam vigilans canis, quem non incantet: nulla tam valida porta, quam non aperiat, non quidem arietis aut tormentorum ictibus, ſed aſtutia & mille eiuſmodi artibus. Hi ſunt illi arietes, hæc tormenta & machinæ, quorum vim & impetum ſæpenumero ſenſiſſe ſe bonus ille Monachus mihi dixit.

II. Omnem diaboli laborem S. Chryſoſtomus in eo verſari inquit, vt ingreſſum reperiat: id ſi conſequutus ſit, iam rem quaſi pro confecta habet. numquam ille vacuis abſcedit manibus, vt qui ad perdendos homines ſemper vigilat, quos inobedientiæ ſuæ ſocios ſibi eſſe cupit, vt Deo contumeliam faciat. Nam ſicut Deus eſt auctor Naturæ, ita Sathanas eiuſdem eſt deſtructor. Ille eſt vitæ fons, hic mortis principium: ille Veritas eſt, hic mendacium: ille origo & pater luminis, hic tenebrarum: ille auctor gratiæ, hic peccati. Diabolus ſerpentis pellem induit vt hominem ſub iugum ſuum mitteret; Deus vero hominis naturam aſſumſit, vt ex infernalis ſerpentis eum poteſtate liberaret. Ille vt facilius & felicius pugnet, omnibus armis ſtat inſtructus, plurimos ac diuerſos quaſi harpagones manibus tenens, quibus homines ad ſe attrahat. ille vigilat quādo homines dormiunt; laborat quando illi quieſcunt. Adeſt ille mane (vt idem inquit hoc ipſum expertus Monachus) vt ſacrum totius diei penſum nobis interuertat; meridie, vt diſcontinuet; veſperi, vt corrumpat. Non illi nocte laterna aut face opus eſt, vt nos inueniat: eſt enim ei nox pro die, & tenebrę pro luce. Omnes noſtras ille obſeruat actiones. Edentes ad intemperantiam; ieiunantes ad arrogantiam irritat. Arma ille ad defenſionē noſtri apprehenſa in ferulas, quibus nos percutiat, remedia in venenum, libertatem in carcerem, vertit. Et ſicut in S. Scriptura pluribus ille nominibus inſignitur (dicitur enim Tentator, Calumniator ſeu Diabolus, quod proprium ipſi nomen eſt, Serpens, Leo, Aduerſarius, Sathan, Princeps Mundi & tenebrarum, qui glorioſiſſimus ipſius eſt titulus) ita idem diuerſa quoq; retia & decipulas habet, tam locis & temporibus quam perſonis accommodata. Et quemadmodum piſcatores non diuerſa tantum inſtrumenta, ſed diuerſas etiam eſcas habent, quas, pro ut vnumquodque piſcium genus iis capi norunt, eis obijciunt; ita magnus hic piſcator varijs quoque ad ineſcandos homines vtitur irritamentis, nempe varijs Mundi illecebris carniſque voluptatibus, & delicijs, opibus, ac præcipue dulci illa & tantopere amata hominibus libertate ſeu licentia, qua tot infelices animæ perduntur. Et quemadmodum mare quantumuis vaſtum ac profundum nihil ſordidum aut morticinum patitur, ſed è ventre ſuo quæcumque talia in litus eijcit; ſic, Eccleſia quamprimum animam aliquam intra ſua viſcera veneno infectam incurabilem eſſe ſentit, eam a ſe ſegregat, & ei, qui illam iam poſſidet, tradit.

III Locus non poteſt quietem animo afferre. Solus Dei amor quemuis commorandi locum gratum facit; tum ſcilicet, quando abiectis priuatis affectibus, ſemetipſum quis abnegauerit, crucemque ſuam in collum ſuſtulerit. Nam velut oculus (vt S. Baſilij vtar ſimilitudine) qui in continuo eſt motu, & modo huc modo illuc, iam ſurſum iam deorſum reſpicit, nihil recte peruidere poteſt, ſed ad exactè videndum neceſſe eſt vt vno obtutu defigatur: ita hominis ingenium mille curis & ſollicitudinibus diſtractum, veritatis cognitionem aſſequi non poteſt, niſi omnibus deſiderijs & cogitationibus leuetur & euacuetur, quæ à cœleſtium rerum contemplatione auocant, & (vt cum Poëta loquar) *diuinæ particulam auræ* humi affigunt. Sic etiam impoſſibile eſt vt anima Dei amori immerſa naufragium faciat. Neque enim Deus vmquam hominem deſerit, vt Cyprianus teſtatur, niſi prius homo Deum deſeruerit. Talis vero Dei ac Domini deſertor continuo etiam in ſolitudine, vbi Deus plerumque frequens eſt, commorandi deſiderium amittit. Pulcerrimos Eccleſiæ flores, ait S. Hieronymus ad Marcel. in ſolitudinibus ſuccreuiſſe. Sed vt roſa ad ſolis radios ſeſe expandit, veſpere vero marceſcit, ac tanto magis pulchritudinem ſuam perdit, quanto magis ſol claritatem ſuam retrahit: eodem modo qui etiam minima ex parte ad Mundi tenebras & noctem redit, ſtatim frigeſcere animam, & ad ſpiritualia exercitia ſegniorem ſe fieri ſentit. Et quemadmodum ignis exſtinguatur neceſſe eſt, cui materia fuerit ſubtracta: ita amor Dei ſtatim expectoratur quamprimum terreſtrium rerum cura animum tetigerit, & quaſi è domi-

Digitized by Google

domicilio ſuo tranſtulerit. Et vt venenum quam primum ad cor peruenerit, corpus enecat; ſic vbi affectus animi & cupiditates rationem expugnauerint, ilicet anima ab iiſdem morti eſt tradita.

IV. Locorum illa ſolitudo iam olim diabolum non prohibuit quominus in illis Iouinianum, Theodotum, Pelagium, Eurychetem, Timotheum, Henricum, aliosque monachos & Religioſos inuenerit; qui velut ſub diuerſis ſignis, ſub vnius tamen ductu & auſpicijs, nefario Eccleſiæ indicto bello, domum Dei oppugnarunt, & partim etiam diripuerunt; diſcordiæ zizaniam inter bona pacis grana ſeminarunt; & mortem vbi viuifica fides vigebat, plantarunt. Numquam hoſtis ille Eccleſiam acrius aut periculoſius quam per eiuſmodi apoſtatas oppugnauit. Ex his locis Sergium ille produxit, à quo deteſtabilis Mahumetana ſecta cuſa eſt. Ex his locis idem noſtro tempore tot ſtultos iuuenes ad Mundi delicias & voluptates retraxit. Nulla domus aut familia eſt Religioſorum quæ impias eius manus & rapinam euaſerit. Auguſtinianis ille abſtulit Martinum Lutherum; Dominicanis Bucerum; Franciſcanis Conradum Pelicanum; Carmelitis Virerum & Petrum Richerium; ex S. Brigitæ ordine abduxit Ioannem Oecolampadium; è D. Bernardi ordine Thomam de Thielt; è Capucinorum cellulis deteſtabilem illum hominem Bernardum Ochinum; ex Carthuſianorum ſolitudine Petrum Martyrem protraxit: vt multos alios eiuſdem notæ taceam, vt Pomeranum Bugenhagium, Muſculum, Munſterum, Marloratum, Vitellum, Solon, Parroceli, Leſpine, Beraut, &c. qui exoriente Lutheraniſmo & Caluiniſmo hinc inde per varias Europæ regiones, ad colligendos ſibi ſtultæ impietatis ſocios, diſcurrerunt. Et hi quidem excerebrati & excucullati Monachi tamquam immundæ ſues in ſtercoribus & ſordibus huius Mundi ſeſe volutarunt, & cilicio, cucullo & pera abiectis, ad pallium & puellam conuolarunt, non iam latus roſario, ſed gladio cinctum oſtentantes.

V. Diabolus, vt teſtatur D. Gregorius, inſidias alicui homini ſtructurus, primum diſpoſitionem eius & affectus explorat, atque exinde laqueos ſuos nectit ac tendit: hac in re aucupes imitans, qui non vno ſed multis modis volucres captant. Aliter ille ſuperbos venatur, quorum ambitio vltra cœlum aſcendit; aliter auaros, qui ceu talpæ terræ viſceribus incluſi viuunt: aliter luxurioſos, qui velut hirci nihil niſi vbi libidinem expleant, quærunt; aliter timidos, qui ſuam, inſtar ceruorum, vmbram ipſi metuunt. Hinc verſutiſſimus ille piſcator eſcam illam hamo imponit, quam à piſciculis maximè ſcit expeti, nihil omnino admiſcens quod guſtum ipſorum poſſet corrumpere. Inſcitia eſſet auarum luxuria, luxurioſum auaritia, hominem ab omni ambitione alienum ſuperbia tentare. Nouit Panurgus ille, quem nihil iſtarum rerum latet, quibus muneribus ſinguli captari debeant. Hinc auaris iumenta mittit auro onuſta, quibus arcem eorum facile ſe ſcit expugnaturum: Samſones ille in Dalilæ ponit gremium, quæ abraſis capillis, omne eis rumpendi vincula robur adimit: Superbis alas addit, quibus quanto illi altius ad cœlum euolant, tanto miſerabiliori ruina decidant, & ad infernum vſque deprimantur. Sic alijs alia, & quidem vnicuique id ad quod naturâ maxime propendet, ſuggerit & ſubminiſtrat: tantoque magis quemque impellit, quanto faciliori ſponte duci ſe quiſque patitur, vt in omnibus apoſtatis videre eſt. Sic ille cum eremita aut Religioſo cuiuſcunque ordinis homine agit, ſic ad cor loquitur: Miſer homo! quid tibi opus eſt carnem affligere, ieiunare, vigilare, cilicium portare, monaſterio te includere, ac totam vitam in ſolitudine exigere? Miſer Capucine! Cur tu corpori viliſſimum pannum inijcis? cur cilicio pro lintea ſubucula vteris? cur nudis incedis pedibus? cur ſomnum capturus, ſtoream pro lecto tibi ſubſternis? vni vnicæ veſti ita incluſus veluti & affixus, vt mutare eam numquam, immo ne in extrema quidē hora, frigido & lethali ſudore ex omnibus membris dimanante, induſium tibi ſumere liceat. Cur tu, miſer Flagellator, à carnium eſu abſtines, & tanta auſteritate vitam traducis? Et tu Carthuſiane, ecquid eſt quod præter tot tamque acerbas carnis macerationes, chariſſimorum ſocietate te priuas? ne verbum quidem cum vllo homine ſine venia loqui audens, & ad vmbroſam illam ſolitudinem tamquam perpetuam carcerem damnatus. Quin tu meum audis conſilium. Perfringe hunc carcerem, erumpe è cuſtodia, & ea vtere libertate quam Deus tibi dedit. Liber natus es, non ſeruus. Quid attinet vt in tam exiguo vitæ curriculo tibi ipſi dulcem huius luminis vſum eripias? Non tam rigidus aut immiſericors eſt Deus vt hoc à te exigat. Chriſtus ſua paſſione & morte pro te ſatisfecit. Vbi quæſo in SS. litteris mandatur homini, vt ſibi ipſi compedes velut iniiciat, tantaque perferat & patiatur quò cœli compos fiat? Mera hæc eſt ſuper-

ſtitio

Digitized by Google

ſtitio. Poteſtu ſine Dei offenſione voluptates ac delicias hujus Mundi guſtare, genus tuum pulcrorum liberorum procreatione ad poſteros propagare, *& cum formoſa conjuge dulce ævum exigere: quo nihil homini optabilius aut beatius contingere potest.* (a) Quin tu ætatulam hanc primamque lanuginem Veneri & voluptatibus, canos vero demum Deo conſecras, hæc illi pars debetur. Et tu, quem Deus tantis ornavit donis: an te ipſum vis abſcondere? an tuis ipſe luminibus vis obſtruere? Potes in tanta religionum diverſitate quibus Deus in hac terra colitur, aut doctrinam tuam aut eloquentiam tuam oſtendere, aut eas conſequi dignitates in quibus & patriæ & Deo ſimul ſervias; potes divitias acquirere, neque in tam miſerabili paupertate perire. An cœlum eremitis tantum & monachis eſt conditum? Nuptiæ aut opes non Abrahamum, non Davidem, non alios illo excluſerunt. Temerè votum feciſti. Non tam juſtitiam ſuam, quam tuam infirmitatem Deus reſpiciet. Paullulum deguſta ea quæ ſunt in Mundo. Ubi voles, reverti poteris. An tu ſanctior es Davide, ſapientior Salomone, Samſone fortior, qui optimam vitæ partem inter mulierum amplexus exegerunt? Quin tu miſer compedes hos abjicis, & tam aſperæ vitæ incommoda cum Mundi deliciis commutas? Quid tu extremam illam vitæ horam metuis? Crede mihi tunc unum *Miſerere*, aut *Mea culpa*, omnibus miſeriis & culpis te liberabit, & ad cœleſtem vitam perducet, non minùs quam infamem illum cum Chriſto Cruci affixum latronem. Hoc ferè modo diabolus cauſſam ſuam agit, hujuſmodi perſuaſionibus ad ſeducendos homines utitur: ut latius apud eum videre eſt, qui Flagello ſuo apoſtatas uſque ad ſanguinem caſtigavit. Et quoties putamus, etiam in duro strato & cilicio jacentibus ab impudentiſſimo hoſte jam feminarum pulchritudinem, jam divitiarum commoda, jam carnis voluptates, atque alia libidinum fomenta ſubjici? Harũ tentationum aculeos D. Hieronymus quoque ſolitariæ vitæ decus, ſenſiſſe ſe ipſe fatetur, (b) inquies: *Sedebam ſolus, quia amaritudine repletus eram, horrebant ſacco membra deformia; & ſqualida cutis ſitum æthiopicæ carnis obduxerat, quotidie lachrymæ, quotidie gemitus: & ſi quando repugnantem ſomnus imminens oppreſſiſſet, nuda humo vix oſſa hærentia collidebã, de cibis vero & potu taceo; quum etiam languentes monachi aqua frigida utantur, & coctum aliquod accepiſſe, luxuria ſit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipſe damnaveram, ſcorpionum tantùm ſocius & ferarum, ſæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, & mens deſideriis æſtuabat in frigido corpore; & ante hominem ſua jam carne præmortuum, ſola libidinum incendia bulliebant.* Ecce qualem quantumque virum diabolus tentare non dubitârit. Iiſdem artibus ille S. Antonium in ſolitudine oppugnavit. Ut namque aurum & argentum à monetariis jam ſectione, jam Lydii lapidis contactu, jam malleo, jam igne probatur: ita illi quoque quos Deus totos ſibi vindicare conſtituit, variis ab eo modis tentantur.

VI. Verumenimverò quemadmodum ab una parte malus angelus eos quos è matris Eccleſiæ gremio abducere vult, aſſiduis vocibus & tentationibus fatigat: ita ex altera parte bonus Angelus eos ad quos non ſolum in vita, ſed divina quoque gratia & cœleſtis beatitudinis fruitione cuſtodiendos, à Deo eſt appoſitus, confirmat & confortat. (c) Et profecto in hac ipſa eremitica vita boni Angeli etiam malos multo frequentiùs aggrediuntur, & hoc ferè modo compellant: *Agite, amici noſtri & ſocii, reddite Deo creatori veſtro votum quod feciſtis. Ut nihil temerè promittendum; ita promiſſa religiosè ſervanda ſunt. Exigua eſt pœna hæc temporalis æternæ remunerationis, quam expectatis reſpectu. Pulchrè & benè negotiatur, qui parum perdit ut plurimùm lucretur. Iſtis ubi vos jam degitis locis multò ſimpliciùs ac candidiùs vivitur.* (d) *Rariùs hic homo labitur, rariùs peccati laqueis implicatur, ſi quando cadat facilius erigitur. Major hic cautio adhibetur in vita gubernanda; major ſecuritas ſentitur in quiete capienda. Dona Dei largiùs hic diffuſa ſunt; & quod acquirere hic quiſq; poteſt, omni ſpe & voto majus eſt. Solitudo omnes ſedat perturbationes, & rationi tẽpus ac facultatẽ largitur ex animo eas evellendi. Ut enim fera beſtia tantò faciliùs cicurãtur quantò manſuetius tractantur: ſic animi cupiditates, ira, pavor, triſtitia, quæ validæ animi ſunt compedes, facilius ſubiguntur ut rationi pareant, quando ſubſidere jam incipiunt, neq; continua agitatione irritantur atq; efferantur. Hic fugiẽdo pugnatur. Nè vos, nè cogitate clauſtra & ſepta veſtra*

a *Lutherus ad cap. 30. Proverbiorum in gloſſa marginali Bibliorum Germanicorum doctus ab hoſpita ſua Vidua Iſenaci.* b *Epiſt. 22. ad Euſtochium* c *S. Ignatius Lojola in libello Exercitiorum Spir. de motibus quos diverſi Spiritus excitant in anima.* d *S. Bernardus & alii Aſcetæ, præcipuè Hieronymus Platus de bono ſtatus Religioſi.*

Eo aut aut ſtrato meliori tibi ipſe interdicas? Iacobus Patriarcha non in lecto, ſed in terra dormiens, nec pulvinar capiti, ſed lapidem ſubſtratum habens, ſcalam illam cœleſtem, illam S. Crucis figuram, & Angelos per eam aſcendentes vidit: atque evigilans illum ipſum locum ubi tam duriter cubuerat, ſanctum eſſe pronunciavit Serpens hic eſt, qui prohibitum tibi offert pomum, ut in æternam te pertrahat damnationem. Dalila eſt, quæ ſinum ſuum tibi offert, ut in ſuis illecebris obdormiſcas. Betſabea eſt, nudam ſe oculis tuis ingerens, ut poſt commiſſum contra Deum adulterium, homicidio quoque animam tuam perdas. Concubinæ Ægyptiæ ſunt, quæ conjugii ſpecie te ad fornicationem & idololatriam allicere ſtudent. Quis Apoſtolorum, ut caput & magiſtrum ſuum ſequeretur, uxorem ſuam non reliquit? Sciebant illi, non eſſe militis in bellum proficiſci, uxori lateri adhærente. Qui cœlibes vivunt, nihil curant, quam quomodo Deo placeant. Quid miſeri? an regula veſtri ordinis dura vobis videtur? Quomodo capitis ſpinis coronati membra fieri poteſtis, niſi per caſtigationes & carnis mortificationem? Sed eſto: duræ ſint ejus quam vos ſequemini militiæ leges & diſciplina. An propterea deſertores fieri, & cum ignominia ad hoſtes transfugere vultis? Militaris virtus in laborum tolerantia præcipuè conſiſtit. Pagani athletæ ex ipſo labore vigorem ſumebant. Non pugnanti corona non datur. Non niſi victori laurea imponitur. Quin ergo in clauſtrorum veſtrorum circo fortiter contra diabolum Antagoniſtam veſtrum pugnatis: ubi Agonotheta veſter eſt Jeſus Chriſtus dux Spiritus S. ſpectatores Angeli & homines, præmium corona cœleſtis.

VI. Hoc ferè modo exiſtimemus cuſtodes illos fideles, hominem contra diaboli inſidias ac tentationes excitare atque animare; ſic illi Sathanæ ſeſe opponunt aſſultibus; ſic alas expandunt ſuper pullos ſuos, ne infernali aquilæ circumcirca volitanti præda fiant: ſic denique boni & mali ſpiritus de animarum ſalute vel tuenda vel perdenda concertant. Quod ſi inter tam multos aliquis reperiatur, qui carnalis quum ſit, carni adhæreat, & mundanus, à mundo abripiatur, relictoque cuſtode ſeſe lupi faucibus objiciat, ei illud occini poteſt: *Perditio tua ex te Iſrael, dicit Dominus.* Et illud Salvatoris noſtri: *Quoties volui te congregare, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.* Ex horum numero Lutherus fuit, Seductoris præda factus, dum declinat diſcipulus eſſe Salvatoris.

Ad hunc in Conventu Erfurdenſi Auguſtinianorum degentem primam ille machinam admovit cum vilia quædam & abjecta negotia illi ſunt demandata, ſcilicet ut ſcopis purgaret loca ſordida, ut cuſtodis officio fungeretur, ut Eccleſiæ fores aperiret clauderetque, ut horologium dirigeret, exiretque ſubinde mendicatum ſacco cervicibus impoſito, & quæ ſunt hujus generis quibus ad ſui ipſius contemptum & veram humilitatem manu duceretur: nam perſuaſit illi vaferrimus Spiritus indignum eſſe, hominem Magiſterii laurea decoratum adeò contemptum haberi, ſuggeſſitque ut Univerſitatem interpellaret, cujus interventu ab hujuſmodi moleſtioribus exercitiis liberatus fuit. (*a*) Idem verſutiarum artifex eidem diſcipulo ſuo, jam in minoribus doctrinæ ſuæ aſſueto, perſuaſit, ut cum jam Doctor Theologiæ eſſet promotus (*b*) contra juramentum, quo obſtrictus erat Erphordienſi Academiæ, ſui fiducia elatus D. Thomam alioſque Scholæ Doctores inter docendū cæperit carpere & ſugillare, quaſi paulatim ſibi ſterneret ad explodendos Theologos & evertendam Eccleſiæ Catholicæ doctrinam, quam Scholaſtici à majoribus ſuis acceptam adhibita methodo diligenter, explicatam poſteris tradiderunt. Ad horum autem opprimendam authoritatem, uſus eſt duplici ſtratagemate, nempè primò aſſerebat Evangelii ſinceram doctrinam obſcuratam eſſe Philoſophiæ quadam eluvione, per Scholaſticorum Theologorum culpam, qui loco Chriſti & Apoſtolorum Ariſtotelem & gentiles induxerint in Eccleſiam. Secundò Literatores ſeu Humaniorum ſtudiorum cultores in ſuam partem adverſus Scholaſticos tāquam barbaros attraxit, in quorum numero fuit etiam Eraſmus Roterodamus, ſub initium hujus diſſidij, donec is in rem profundius inſpexit, & pedem ſerò retraxit (*c*) Ad hoc ꝓpoſitū Luthero affulſit occaſio opportuna, dū Staupitius è Saxonia in Inferiorem Germaniā ad SS Reliquias colligēdas miſſus à Friderico Electore Saxoniæ, Luthero vicem ſuam demandauit, qua ille non ignaue uſus fuit, adeo ut ad Ioannem Langum ipſemet Lutherus glo-

a Caſpar Vlenbergius in vita Luth. cap. 1. num. 3. ex AA. b *Selnec. 18. Octob. An. 1512. per Andream Carolſtadium promotum docet Bu...lzer. 19. Octob.* (c) *Vlenbergius in vita Lutheri cap. ... num. 5.*

gloriofe ſcriberet: *Theologia noſtra & S. Auguſtinus proſpere procedunt & regnant in noſtra Vniuerſitate Deo operante, Ariſtoteles* (nempe Philoſophia) *deſcendit paulatim, inclinatus ad ruinam prope futuram ſempiternam. Mire faſtidiuntur Lectiones ſententiariæ (nempe Theologia Scholaſtica) &c.* (a) maxime vero tunc Diaboli verſutia ingenio huius hominis abuti cœpit, quum infelix illa inter Dominicanos & Auguſtinianos de Indulgentiarum prædicatione contentio exarſiſſet. Quam ille fouere cupiens, iuuenem hunc monachum rebus ſuis valde commodum fore videbat vtpote audacia & confidentia plenum, ſophiſtam præterea, non indoctum volubilis Sermonis, & ex hoc ipſo ſuperbum & ambitioſum: & qui quum fræno opus haberet, gloriæ calcaribus quum à ſe ipſo tum ab alijs (b) incitaretur. Et hæc quidem ambitio præcipuus fuit vncus quo diabolus eum in rete ſuum pertraxit: vt qui magnifice ſe circumſpiceret, ac nihil non ſibi tribuendum exiſtimaret, videns vnum ſe è tam multis ad hanc quæſtionem agitandam electum. Singulare hoc diaboli eſt artificium, & quaſi duplicatus ictus quo ille ad extremum fere contra eos vtitur qui reliquos eius ictus fortiter exceperunt. *Superbia*, teſte Auguſtino, (c) *communis omnium hæreticorum mater eſt.* Et alius ait, *in Hæreſeos regno Ambitionem & ſuperbiam primas tenere ſedes.* Quatuordecim annis Lutherus in Monaſterio vixit, ad rebellandum ſemper pronus, inconſtans, & quotieſcumque turba aliqua aut diſſidium inter Fratres extitiſſet, dux magis partium quam aſſecla. Hoc ſcilicet hominum genus diabolus quærit. Placidis & quietis amantibus ingenijs non vtitur, ſed feris, impetuoſis & vana gloria ac ſuperbia inflatis. Talis Lutherus fuit; inſtrumentum ſcilicet diaboli rebus promouendis aptiſſimum, vt ex triſtis huius hiſtoriæ ſerie parebit.

QUOMODO LVTHERVS PVblicè è ſuggeſtu docere cœperit: & quam ob cauſam.

Caput VIII.

ARGVMENTVM.

I *Controuerſia ſiue contentio inter Auguſtinianos & Dominicanos [illegible] Indulgentijs orta.*

II *Staupitius Lu[illegible] concionandi dat negotium.*

III *Lutherus in oppugnandis Indulgentijs mirifice deſudat.*

IV. *Ad Epiſcopos de ſuo concionandi inſtituto & materia ſcribit.*

V. *Indulgentiarum inſignes abuſus, à Fr. quodam Thoma enarrantur ac deplorantur.*

VI. *Iuſta Dei aduerſus eiuſmodi abuſus iudicia.*

I. QVEMADMODVM Martis olim ſacerdotes inter duos exercitus conſiſtentes, faces accenſas conijciebant, vt eo ſigno dato impetus fieret, ac hoſtili acie concurreretur, ſic diabolus vbi duas velut Auguſtinianorum & Dominicanorum legiones in mutuam perniciem armatas & in procinctu ſtantes vidit, oleum igni modis omnibus ſuffundere allaborauit, ac præcipue partium duces, quorum pleriſque de ſua magis quam Dei gloria, ac de olla potius quam animorum ſalute, certamen erat, inuidia, odio, auaritia & ambitione accendit. In quo certamine boni quidem ſancto diuinæ gloriæ zelo impellebantur, veruntamen cæcum malorum impetum ſiſtere aut cohibere non potuerunt. Sic ergo duo hi Monachorum ordines velut collato pede & infeſtis ſignis congredi cœperunt, Luthero vnius, Tecelio alterius partis duce & anteſignano. Agnoſcamus hic iuſtum Dei iudicium, qui domum ſuam purgaturus, diſſidium hoc inter duos ordines exiſtere permiſit; nec ſtrictum ſemel terribilis iræ ſuæ gladium prius recondidit, aut plagas ſanauit, quam iuſtitiæ ſuæ ſatisfactum, & caſtigationis tempus ſit elapſum. Sed ad rem ipſam accedamus.

II. Staupitius Generalis Auguſtinianorum Vicarius, ingenium & mores Lutheri optime perſpectos habens, ei mandauit, vt contra Indulgentias prædicaret, eorumque quibus illas publicandi munus demandatum erat, vitia & abuſus populo oſtenderet. Et hoc quidem munus lubenter ille ſuſcepit, tum vt iniuriam Ordinis ſui fratribus, vt putabant, illatam, vindicaret; tum vt gloriam & lucrum ex Indulgentijs ſperatum Dominicanis è faucibus eriperet. Sic illi per inuidiam & auaritiam in ſuggeſtum producto, propria Ambitio arma contra communem Dominicanis cum Eccleſia cauſam, ipſamque Eccleſiam ſubminiſtrauit. Excitatæ huius turbæ Staupicium non ſemel pœnituit. Sed ſero quid ageret? Iacta erat alea: telum ex arcu excuſſum reuocare non licebat. Idem ei accidit quod

a *Selnec. pag. 5 Epiſt. Lutheri.* b *Staupitius Vic. Generalis Auguſtin per Germaniam & alij ſeq. cap nominandi hi fuerunt.* c *Lib. de offi paſt. cap.* 8.

Digitized by Google

quod Eraſmo: qui quum liberius aliquanto de monachis, quos male ipſe tractatat, & à quibus male ipſe parumque honorifice tractatus fuerat, ſcripſiſſet, ſæpe poſtea dixit & ſcripſit, ſi quæ ſequura ſunt tempora nouiſſet, & Lutheri furorem prænidiſſet, numquam ſe facturum fuiſſe, vt eiuſmodi filiorum parens, aut eiuſmodi diſcipulorum doctor fuiſſe videretur: vt ex eius ad Albertum Carporum Principem epiſtola apparet. Verum ſapientis non eſt dicere, *Non putaram.* Multorum eſt opinio, ab Eraſmo primùm portam hanc apertam, quam Lutherus demum totam effregit. De vtroque certè Germani illud in ore habent: *Eraſmus*, aiunt *innuit; Lutherus irruit. Eraſmus parit oua, Lutherus excludit pullos. Eraſmus dubitat; Lutherus aſſeuerat.* Sic tum quoque ſcholaſtici homines de vtroque Græcum illud vſurpabant Ἢ Ἐράσμος λουθηρίζει, ἢ λούθηρος ἐρασμίζει, *Aut Eraſmus Lutherizat, aut Lutherus Eraſmizat.* Ego certe hunc grauem Lutheranæ ſectæ aduerſarium fuiſſe perſuaſum habeo, vt ſequentia oſtendent; quamuis Eccleſiæ hoſtes quidquid poſſunt è ſcriptis eius colligant & corradant, quò oſtendant Lutheranum eum fuiſſe; interim multa prætereunt è quibus contrarium euinci poſſit inter quæ excellit illud in verſione Noui Teſtamenti Act. XIII. *Illis autem Sacrificantibus & ieiunantibus &c.* Vnde Miſſa Sacrificium euidenter aduerſum Lutheranos euincitur. Ipſe certe Eraſmus ad Pontificem & Theologicam Facultatem Pariſienſem humiliter ſcripſit; & libros ſuos cenſuræ ſubiecit. Quidquid hac de re ſit, ſic ſentio, ſcripta Eraſmi ſano iudicio lecta & accepta (prout in Indice Expurgatorio librorum proponuntur) pietatem & timorem Dei legentium animis imprimere.

III. Accepto igitur à Vicario ſui Ordinis mandato, Lutherus ambitione tumidus quod tantum munus iam dudum expetitum ſibi demandatum eſſet, ſuggeſtum aſcendit, nunc huc nunc illuc diſcurrens, abuſus Indulgentiarum, Prædicatorum fraudes & expilationes quam odioſiſſime perſtringere & exagitare nuſquam ceſſans, inter alia dicens, *pulcram hanc eſſe fraudem ab Eccleſia adinuentam ad homines prouocandos ad pietatem & deuotionem. Et licet malum non ſit, decipiendum ita ſe præbere, ad maiorem deuotionem, non tamen nimiam his rebus ad eam deceptionem piam adhibendam credulitatem aut fiduciam admouendã eſſe &c.* Ridicula etiam, vt erat ingenio feſtiuo & mordaci, nonnunquam intermiſcebat, ita tamen vt non raro verba aliqua ipſi exciderent, quibus non ſolum S. Romanæ Sedis dignitas violabatur, verum etiam capitis Eccleſiæ poteſtas in dubium vocabatur. His ſuis ille de clamationibus tantum effecit, vt complures Indulgentiarum præcones pro argento iniurias & conuicia domum retulerint. Acceſſit, quod non multo poſt de Selimi morte allatum nuntium omnem fere prioris deuotionis calorem reſtinxit. Extincto enim tanto tyranno, cuius vaſtis cupiditatibus ne totus quidem Mundus ſufficere videbatur, quemque perpetua quædam felicitas ad ſepulcrum vſque comitata fuerat plerique Germani præſertim, omni ſe metu liberatos credebant.

IV. Lutherus ſermone & voce Indulgentiarum abuſus perſtringere non contentus, ſcripto inſuper ad Albertum Archiepiſcopum Moguntinum & Hieronymum Brandenburgenſem epiſtola, acerrime in earum præcones inuectus eſt, inter alia exprobrans, quod ad populum profiteri non erubeſcerent, *eodem momento, quo argenti in peluim coniecti ſonus audiretur, animas è purgatorio euolare; atque Indulgentias ſaluum eſſe conductum, quo animæ ad cælum certò ac tutò perducerentur. Hunc ſe abuſum ſilentio præterire non potuiſſe, quum nemo de ſalute ſua, neque etiam per gratiam Dei nobis infuſam certus eſſe poſſit; quum iuſtus etiam, vt D. Petrus teſtatur, vix ſaluetur.* Sed ab hac doctrina non multo poſt Lutherus deflexit. Neque epiſtolam eius vterque valde morabatur, vtpote hominis obſcuri, & qui ſcribendi hanc prouinciam ſi vero zelo duceretur, ei cui ex Ordinis Eccleſiaſtici regula & præſcripto incumbebat, relinquere debuiſſet. Neque hic eius ſtetit audacia: ſed epiſtolæ inſuper propoſitiones quaſdam adiunxit, è quibus omnis illa diſputatio poſtea nata eſt. Quin & maiora audens Theſes ſuas publice affixit, & in ſcholis diſputandas propoſuit. *Indulgentiarum præcones paſſim auaritiæ & fœdi quæſtus, vniuerſum vero Eccleſiaſticum Ordinem negligentiæ, deſidiæ & ignorantiæ inſimulans.* Ex aduerſo Tecelius non minus impiger ad ſe munuſque ſuum defendendum, quam Lutherus audax fuerat ad criminandum, ſuas & ipſe Theſes publicauit, quibus *Luthero reſpondet, Hæreticum eum appellans.* Lutherum Saxoniæ Ducis Electoris; Tecelium Pontificij Legati ſuſtentabat auctoritas, qui quod id muneris Tecelio demandaſſet, deſertum eum pati, aut Lutheri inſolentiam ferre ſalua auctoritate, non poterat. Præter communem vtilitatem, etiam de priuato honore agebatur. Fateamur libere

enim vero, velimus nolimus, fatendum eſt) non ſine cauſſa vitia eorum qui animarum curam agere debebant, à Luthero fuiſſe reprehenſa. Multi enim non oues, ſed lanam; non gregem, ſed adipem gregis quærebant. Paucis cura erat caulæ reficiendæ, & contra luporum inſidias & impetus obſtruendæ. Ventris curam plerique agebant, & popelli ſimplicitate abutentes, in vendendis Indulgentijs, & carnis diebus vetitis comedendæ licentia, quæſtum magis quam animarum purgationem ſpectabant; quum populum docere potius iſta debuiſſent. *Clauibus quæ à Deo S. Petro & ſucceſſoribus eius data ſunt, vere pœnitentibus cœlum recludi, obſtinatis peccatoribus occludi: à Papa Dei in terris Vicario, Indulgentias ex inexhauſto Eccleſiæ theſauro, qui ex infinitis Saluatoris, tum poſtea etiam Deiparæ Virginis & Sanctorum meritis congeſtus eſt, proferri:* Tum, *quomodo pœna æterna in temporalem commutetur: Quomodo mille, duo millia, &c. annorum in Indulgentijs intelligenda ſint: Quæ & quam antiqua huius rei in Eccleſia fuerit conſuetudo, ad ſalutem eius filiorum inſtituta & ſemper hactenus vſurpata, &c.* Iſta verò: *Animas audito argenti in peluim coniecti ſono, in Purgatorio præ gaudio exſilire, ac continuo euolare, tumque ſtatim etiam maxima peccata remiſſa eſſe: qui argento numerato Magnas has Indulgentias* (ſic enim nominabant) *ſibi acquiſiuerit, ei magnas Cœli portas ſtare apertas: & pœnam & culpam deleri, immo etiam futura peccata Indulgentiarum beneficio remitti:* Iſta, inquam, ſine ſcandalo dici non poterant. Hæc tamen poſteriora Indulgentiarum præcones dixiſſe ac docuiſſe, Lutherus in epiſtola ad Henricum Brunſuicenſem Ducem ſcribit: idemque Tecelium alijs horribilibus blaſphemijs, quas vix diaboli ipſi tempore vafri ingenij ſpiritus, proferre auſint, onerat. Et hoc eſt quod tam hoc, quam alia iſtius accuſationis capita, ſuſpecta reddit. De eadem re Guicciardinum audiamus, (niſi is ex fide aduerſæ partis ea ſcribat, nempe.) *Argentum hoc,* inquit) (a) *à Commiſſarijs ad hanc exactionem deputatis impudenter petebatur: quorum plerique à Papa Officiarijs poteſtatem hanc emerant. Plures eius miniſtri poteſtatem animas è Purgatorio liberandi vili precio vendebant, aut in tabernis conſumebant.*

V. Audiamus etiam quid bonus ille Eremita, cuius ſupra cap. IV. mentionem fecimus, Fr. Thomas eadem de re ſenſerit ac dixerit: qui non minori aſperitate quam Lutherus, ſed longe alia conſcientia & diuerſo prorſus fine in impudentes hoſce exactores inuehitur. Sed operæprecium eſt è libro, quem penes me habeo, qui etiam Anno M.D.XXII. typis eſt editus, verba quædam eius exſcribere. *Vide quæſo,* inquit, *Chriſtiane Lector, quomodo Bulliſtæ, vel potius nebulones illi Chriſtianum populum decipiant. Diſcurrunt illi per montes & valles, & miſeros idiotas facultatibus ſuis exſpoliant. Vtque tanto melius ac facilius deglubere eos poſſint, cum Parochis rem & conſilia conferunt, dicentes: Domine Paroche, apportamus Indulgentias plenarias. Quod ſi veſtro mandato populus conuenerit, & Proceſſiones factæ fuerint, nos tertiam eius quod inde collegerimus vobis dabimus, & de bonorum hominum fortunis vnà læti conuiuabimur. Ibi Parochus concubinarius, indoctus, mercenarius & non Paſtor, quò ventrem ſuum replere & ſcortum alere poſſit, cum iſtis Bullarum portatoribus tranſigit: qui pecunia inde perſas & nefas collecta, conviuantur, ſaltant, genioque indulgent: interim ſimplicitatem illorum rident qui opinione peccatorum veniam conſequendi, aut captiuos redimendi, pecuniam profundere non dubitarunt. O bone Deus! quis recenſere poſſet ea flagitia, quæ ſub Indulgentiarum prætextu ab infamibus iſtis quæſtoribus atque etiam redemtoribus committuntur? Sunt enim quidam adeo ſtulti, vt profligata omni conſcientia, Epicureorum more dicant: Age, lætos agamus dies, voluptatibus indulgeamus; exiguo precio redemta Bulla noxas noſtras omnes quantumuis graves & enormes, delebit.* Multa alia ab eodem in eandem ſententiam ſcripta omitto: non ſine ſumma animi acerbitate hæc ipſa à veritate ſcribere coactus. Conſimilis querela bonorum fuit tempore PP. Ioannis XXIII. (b) cum quum ille Indulgentias contra Regem Neapoleos promulgauit; quæ Bohemorum animis iam ante à Ioanne Huſſio accenſis, multo ardentiores faces ſubiecerunt, vt libro IV. à nobis dicetur. Debuit tamen Sleidanus in libri ſui veſtibulo, vbi de Bulla Leonis X. agit quæ velut pomum Eridis fuit, maiori vti integritate & fide. Scribit enim *Papam remiſſionem omnium peccatorum & regnum cœlorum promiſiſſe, ijs ſcilicet qui argentum pro Indulgentijs numeraſſent.* Sed cur, quæſo, idem *Pœnitentiam, Confeſſionem, Reſtitutionem ablatorum, quæ in eadem Bulla iniunguntur, vt cœleſtium clauium poteſtate, contritione, oratione & eleemoſyna mediantibus Indulgentiam pœnæ peccatorum in ea promiſſam conſequamur,* omiſit? Verum relinquamus iſta, quæ à quibuſdam nequiter & flagitioſe perpetrata Eccleſiæ tamen iudicio, ut patet, nunquam probata, iram Dei in omnes prouocarunt.

a *Guicciard. lib. 3. Peucer. in Chron. Carionis.*
b *Æne. Syl. cap. 35. Hiſt. Bohem.*

V. Hic

VI. Hic vero expendamus an jam cuiquam mirum videri debeat, ſi magnus ille Index (ſemper bonus, ſemper iuſtus, qui in pondere & ſtatera omnia menſurat) brachium ſuum exſeruerit, & manum fulminibus impleuerit, ad deijciendum & proterendum eos qui ipſius bonitate, eaque poteſtate, quam ille certis hominibus in terra commiſit, abuſi ſunt? an & mirum? Si Germaniæ Epiſcopos & Prælatos in ſeruitutem dederit? quum antea diuitijs, potentia & maieſtate etiam maximis Europæ Principibus non cederent; iam multis in locis tenui aliqua & miſerabili penſione, à ſuis hoſtibus pene dicam emendicata, vel ex inæquali cum ipſis diuiſione ſibi relicta portione fruuntur, imo prorſus plurimis locis exterminati ſunt de terra? quamuis reliquijs hoc tempore melior fortuna affulgere incipiat. Annon Deus ipſis per Malachiam Prophetam prædixerat? *Propter quod & ego dabo vos contemtibiles & humiles omnibus populis: quia non ſeruaſtis vias meas, & accepiſtis faciem in lege mea.* Negari non poteſt Lutherum aliquam cauſſam habuiſſe clamandi, & ſanctum noſtrum Eremitam, ſuſpirandi & votis poſcendi Reformationem. Sed vt S. Bernardus Eccleſiaſticorum vitia itidem aſperrime reprehendens, intra profeſſionis tamen & officij cancellos ſe continuit, & Monachos curæ ſuæ commiſſos tanto diligentius rexit: ſic Lutherum decebat, ſi Spiritu Sancto agebatur, in caritate Eccleſiæ ſuccurrere. At longe aliam ingreſſus eſt viam, qui abiecto cucullo, è Monaſterio profugus, non aquam incendio, ſed oleum & ſulphureum puluerem affudit, quo domus, quam purgandam ſcilicet ſibi ſumſerat, plane conflagraret, & in fauillam & cinerem redigeretur. Non eſt ſanus iſte modus purgandi, cum ex eo quod lauandum eſt, incendium aut pyram conſtruis. Auaros igitur nonnullos quæſtores & Indulgentiarum præcones excuſare nolo, qui vulgi ſimplicitate abuſi, magnam vim pecuniæ turpiter comparatunt, ac turpius profuderunt: O turpis & infamis *auaritia, radix omnium malorum*; vt recte Apoſtolus te appellat! Tu primam Hæreſi portam aperuiſti. Tu illam tam longam miſeriarum noſtrarum telam exorſa es: quemadmodum tu quoque innocentiſſimum Dei filium tradidiſti. Auaritia, auaritia, inquam, horum ſacrilegiorum primam Luthero anſam dedit: tum auaritia etiam quorundam Auguſtinianorum, qui ægrius forte ferebant quod & ipſi in partem non admiſſi eſſent cum ipſo Luthero: quem, vt apparet, initio nihil aliud in hanc arenam protraxit quam gloriæ deſiderium; eoque multo acrius aduerſariorum vitia poſtea inſectatus eſt. Quid, quod tum temporis Chriſtiana charitas pluribus in locis exſtincta, & humilitas proſcripta videbatur? In omnibus pene per ſeptentrionem Religioſorum familijs diſſolutio & ſuperbia regnabant: vulgus erat longæ & craſſæ ignorantiæ immerſum. Sic nimirum ceſſante agricola, —— *Infelix lolium & ſteriles dominantur auenæ.*

Eccleſiæ certe ager Borealis Prælatorum negligentia & pigritia totus quaſi ſentibus & ſpinis obductus ſquallebat; totuſque ob morum diſſolutionem & vitia, degenerarat in myricas. Quod enim ad doctrinam vniuerſæ Eccleſiæ Sanctitatemque eius attinet, ea integra ſemper manet & manebit, neque illius erroris poterit conuinci ob æternam aſſiſtentiam Spiritus Sancti, & promiſſam Eccleſiæ indefectibilitatem. Sed quemadmodum ſenectus deformitatem ſubinde affert, neque vllum tam bene compoſitum eſt corpus, aut ædificium tam bene coagmentatum, quod non vetuſtate in aliqua parte corrumpatur; ſic nulla eſt diſciplina, etiam in Dei domo, quæ in longinquitate temporis ſitum aliquem non contrahat, & à priſtina degeneret integritate, in hac vel illa regione terrarum. Ita enim comparatum eſt, naturæ lapſæ caſu, ut quanto leges fiunt antiquiores, tanto vitiata natura ſubtilius rimas aduerſus leges quærendo, vitia multiplicando magis inualeſcat: omniaque ſic quotidie fiant deteriora. In quo Natura aliter operatur quam ars quæ opera ſua indies politiora producit. Hinc Horatius de iſto degenere curſu Naturæ ſua concinit lyra:

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum peior auis, tulit
Nos nequiores: mox datura
Progeniem vitioſiorem.

PROGRESSUS CONTROVERſiæ de Indulgentijs, Dominicani Luthero ſeſe opponunt: qui Romam citatus, demum cauté S. Sedis Legato ſe ſiſtit Auguſtæ, & quæ poſtea euenerint.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Quid Leo X. Pontifex in his turbarum initiis fecerit.*

II. *Domi-*

II. *Dominicani Lutherum vndique oppugnant, qui non minus acriter ſeſe defendere conatur.*

III. *Non in hoc tantum, ſed alijs etiam articulis Lutherus erroris accuſatur, & aliarum rerum inſimulatur.*

IV. *Lutherus Romam citatus, coram Pontificis in Germania Legato ſe ſiſtit.*

V. *Recantat ſimul & periurium committit.*

VI. *Obſequio & conniuentiá perditur.*

I. NON ſine cauſſa Gordianus iunior Imperator dicere ſolebat, Infelices eſſe, qui Imperij ſceptrum tenerent, eo potiſſimum *quod verum raro audirent*. Et certe ita eſt. Sed meo iudicio, id multo magis de ijs dici poteſt, quibus claues S. Petri & animarum imperium eſt concreditum; niſi eis aſſiſtentia Spiritus Sancti præberet aliud robur, nam ob locorum per orbem totum diſtantiam à Româ, eis veritas poſſet occultari commodius, quam Imperatoribus minus late regnantibus, ac ſæpe aliter quam ſeſe habent res narrari. Et quid mirum? quum vtrique alienis oculis & auribus videre & audire cogantur: pluresque circa eoſdem ſint, qui ob priuatam vtilitatem, publicam prodere nihil penſi habent. Id certe omni tempore experientia docuit in facti quæſtione poſſe errari, etiam apud S. Sedem & forte etiam talis error Facti tempore Leonis X. PP. accidit, tunc quum Chriſtiana Reſpublica vitium facere ac diſſindi, vt ita dicam, cœpit. Is enim vt mitis ingenij erat Princeps, ita facilis erat ad credendum, graue illud quod ſuſtinebat onus pro aliqua parte de ſuis humeris in alienos ſæpe transferens. Et vt natura erat quietis amans; ita lubenter omnia quæ moleſtiam aliquam parere poſſent à ſe in alios reijciebat. Ex quo factum eſſe potuit, vt de tantis quæ in Germania exortæ erant turbis quoad omnes circumſtantias parum ex fide edoctus, vni fortaſſe parti aures præberet: quæ quotidiæ ſeditioſis Lutheri propoſitionibus ferebantur, tacita interim vera huius funeſtæ contentionis origine, quæ erat, infamis filiorum ſacrilegorum auaritia, qui & Eccleſiæ theſaurum, & honorem Dei in terris Vicarij, cui ille diſtribuendus commiſſus eſt, tam turpiter proſtituebant. Fama quoque erat, falſa fortaſſis, Magdalenam Mediceam Pontificis ſororem, partem habuiſſe pecuniæ, quæ Indulgentiarum forficibus tum de Ieſu Chriſti ouium velleribus detondebatur: cuius colligendæ cura, vt nonnulli ſcribunt hiſtorici, Epiſcopo Arembaldenſi, ad eiuſmodi munus apto homini, fuit demandata: quod ille auare nimis exercuit, tanto maiori omnium indignatione, quod ad explendas feminæ cupiditates ſacram pecuniam interuerti viderent. Verum de tali errore, non Iuris ſed Facti ego ſententiam ferre non auſim, cum probare eum non poſſim. Suſpiciones ipſas refero quæ ſæpe ipſæ nos fallunt. Sed & id quod Lutherus initio promiſerat, ſuppreſſum fuit, nimirum ſe Eccleſiæ capitis, id eſt Pontificis, quem pro Dei in terris Vicario agnoſcat, iudicio acquiſcere paratum. Niſi forſitan hæc ipſa Lutheri humilitas merum fuerit figmentum & tergiuerſatio, uti Caſpar Vlenbergius *(a)* ex ipſiuſmet Lutheri Vertumni verbis & actis oſtendit, nam cum Silveſter Prierias, dialogo quodam ſub initio Anno 1518. oppugnaſſet Theſes Lutheri, Lutherus abrogata authoritate D. Thomæ, & Scholaſticorum authoritate ad ſolas ſacras ſcripturas prouocauit, & pontificia Decreta ſe aſtrinxit, in qua re gradum primum Apoſtaſiæ manifeſtum fixit, paulo poſt ipſa etiam Pontificum Decreta convulſurus, ut videbimus. Cum etiam publica fama Lutherum crimine hæreſios notaret paſſim, metu adactus Analyſim Theſium ſuarum ſcripſit prolixam *(b)* ad abluendam maculam ſuam, quam Epiſcopo loci, Hieronymi Brandeburgenſis ſcilicet, cenſuræ ſubmiſit *(c)* Eandemq; ad Staupitium Generalem Vicarium Ordinis ſui miſit cũ Epiſtola rogans ut ad detergendam ſuſpicionem hæreſios a ſe, eam Leoni X. Papæ tranſmitteret, ad quem in Præfatione ait: *Beatiſſime pater, proſtratum me pedibus B. T. Offero, cũ omnibus quæ ſum & habeo. Viuifica, occide, voca, reuoca, approba, reproba, ut placuerit. Vocem tuam vocem Christi in te præſidentis & loquentis agnoſcam. Si mortem merui, mori non recuſabo.* Et ibid. *Proteſtor, ait, me prorſus nihil dicere aut tenere velle, niſi quod In & Ex Sac. Literis, deinde Eccleſiaſticis Patribus, ac Decretalibus Pontificijs habetur & haberi poteſt.* (d) Et in alia epiſtola quæ itidem in I. eius Operum Tomo reperitur, ſic ſcribit: Coram Deo & omnibus creaturis proteſtor, me nec velle nec voluiſſe vnquam Eccleſiæ Romanæ ejuſque Paſtoris auctoritatem conuellere. Confiteor hanc Eccleſiam eſſe ſupra omnia quæ ſunt in cœlo & in terra, vno IESV CHRISTO excepto.

Sed

a *In vita Lutheri cap. 2. & 3.* b *Tom. 1. operum Luth. Ienenſium fol. 51. & Tomo 9. VVittebergenſ. fol. 19.* c *Ibid ſeqq. paginis.* d *Vide Tom. 9. pag. 21. & Tom. 1. Ienenſ. pag. 56. Cochleum fol. 12.*

Digitized by Google

Sed vt Pammachius, teſtante Hieronymo, ad Damaſum Papam dicebat : *Fac me Pontificem Romanum, & Chriſtianus ero:* ſic Lutherus illud lubenter, credo, dixiſſet: *Facite me Cardinalem, & ero Papiſta.* Idem quippe Lutherus eodem plane Anno & menſe fere ſcribere auſus fuit Tom. 9. VVit. fol. 23. & Tom. 1. Ien. pag. 58. & 60. longe aliter: nimirum ſic: *Si Roma ſic ſentitur & docetur,* nempe aliter quam Lutherus, *Scientibus Pontifice & Cardinalibus, quod non ſpero, libere pronuntio his ſcriptis, Antichriſtum illum verum ſedere in templo Dei & regnare in Babylone illa purpurata Roma ; & curiam Romanam eſſe Synagogam Sathanæ:* & paulo poſt, *ſi ſic Roma credit, beata Græcia, beata Bohemia, beati omnes qui ſeſe ab illa ſepararunt, & de medio illius Babylonis exierunt: Damnati vero omnes, qui ei communicauerint,* &c. & poſt pauca ; *Nunc vale infelix, perdita & blaſphema Roma* &c. Extant hæc etiam Tom. 1. Latin. operum Lutheri. pag. 170. qui in altera Epiſtola tunc data multo apertius claſſicum Martis canit aduerſus Romanos, iſta ſcribens: *Mihi videtur, ſi ſic pergat furor Romaniſtarum, nullum reliquum eſſe remedium, quam vt Imp. Reges & Principes vi & armis accincti aggrediantur has peſtes orbis terrarum; remque iam non verbis, ſed ferro decernant.* Et paulo poſt; *ſi fures furca, ſi latrones gladio, ſi hæreticos igne plectimus, cur non magis hos Magiſtros perditionis hos Cardinales, hos Papas, & totam iſtam Romanæ Sodomæ Colluuiem, quæ Eccleſiam Dei ſine fine corrumpit omnibus armis impetimus &* MANVS NOSTRAS IN SANGVINE ISTORVM LAVAMVS? Hæc omnia, iſte ad pedes B. Leonis Papæ X. proſtratus humilis monachus: ut mirum non ſit, multos ignaros omnium eius ſcriptorum & actorum, inſpecta ſolum particula aliqua, mirifice condolere Luthero, tanquam non bene intellecto, vel non audito. Nouerat ille tempori & loco ſeruire, ut patet vel ex dictis his paucis. Porro ex Auguſtanis Comitijs Imp. Maximilianus Leonem Pontificem monuit de turbis per Lutherum excitatis, uti prouideret. Ille 7 Auguſti literas citationis Lutheri intra 60. dies Romã, edidit, quæ VVittebergam perlatæ trepidationem cauſarunt ad tempus, Luthero omnia circumſpiciente, qui demum id Conſilij inijt, ut per vniuerſitatis VVittebergenſis Profeſſores effugium reperiret, quod & inuenit. Itaque & hi & Fredericus Elector Saxoniæ, interceſſerunt literis Romam datis, laudando doctrinam excuſandoque innocentiam Lutheri, ut is non Romæ, ſed in Germania audiretur, (a) quod Pontifex gratiam faciens Electori indulſit, & Cardinali Caietano Thomæ de Vio, tunc apud Cæſarem Maximilianum Legato ſedis Apoſtolicæ commiſit, ut is Lutherum Auguſtam euocatum ſine ſtrepitu judicij in viam reuocaret, quod idem ſerio & diligenter egit, etſi ſpe ſua ſit fruſtratus, Luthero & ſuis Cardinalem eludentibus.

II. Ea ludificatio ut clarius perſpiciatur ab initio repetendum eſt, quod quidam Dominicanus ſeu Iacobita, Syluester Prieras nomine, (celebris Theologus, qui Summam illam ab ſe Syluestrianam denominatam compoſuit; ac tum Papalis Palatij Magiſterio fungebatur) Luthero ſeſe oppoſuit: quumque abuſus à Luthero notatos nec celare nec excuſare poſſet, multa de Pontificis auctoritate diſputauit, quam ſupra Concilia, adeoque omnem in terris poteſtatem eleuabat. Quemadmodum vero hic S. Sedem ad cælum vſque ſcriptis ſuis extulerat; ita Lutherus eandem contrarijs aſſertionibus ad infernum vſque deprimere ſtudebat, dicens inter alia: *Si vera ſint quæ à Silueſtro aſſeuerarentur, Romam non S. Petri, ſed Antichriſti eſſe ſedem,* &c. Mox alius Dominicanus prodijt, Iacobus Hochſtratanus nomine, ad dira ſupplicia Lutherum depoſcens. Nec Tecelius interim quieſcebat, à quo primum cum Luthero certamen erat ſuſceptum: ſic vt Dominicani gloriam profligati ac deuicti Lutheri vindicare ſibi voluiſſe videantur, forte Pontificij Legati, qui Dominicanus fuerat, auctoritate & fauore præcipuo confiſi : illaque etiam Indulgentias prædicandi inuidia atque æmulatio nondum plane eſſet extincta. E contra à Luthero plerique ex Auguſtinianorum ordine ſtabant: quorum multi poſtea deſertis Monaſterijs, Luthero ſeſe aſſociantes, ſibi ipſis exitium, & religioni multa damna procurarũt. Nõ multo poſt alij quoque Theologi huic ſe certamini immiſcuerũt: inter quos Eccius fuit, vir magni nominis & exquiſitæ doctrinæ uti & Emſerus & Cochlæus. Lutherus vbi ſe à tot tantiſque viris preſſum vndique vidit, tamquam fera beſtia è latebris protracta, faciem oppoſuit, vt miſſum ſe facerent clamans. Id ſi minus impetraret, cum Iunone apud Virgilium proteſtabatur: *Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.* Ego, aiebat, ſi perſequi me non ceſſabitis, egregie me vlciſcar. Sed inſania profecto eſt ita vindictam de alio ſumere vt & ipſe pereas potius

F quam

a *Idem fol. 15. Act. Luth.*

quam iniuriam ferat. Et ſicut aper à canibus cinctus, vbi euadere non poteſt, clunibus inſidens piloſque ſurrigens nudos oſtentat dentes, ac inter venatores in eum potiſſimum quem venabulum intentare ſibi videt, irruit: ſic Lutherus vndique laceſſitus & oppugnatus, & ipſe quidem nemini pepercit, præcipuum tamen impetum in Eccium & Syluestrum Prietatem conuertit, & Caietanum eluſit.

III Verum vt ijs qui de leuiſſimis etiam rebus inter ſe contendunt, noua contentionis materia quaſi ſub manu naſcitur, ſic vt ſæpe de verbis ad verbera veniatur: ſic hæc de Indulgentiarum abuſu, per earum præcones commiſſo, diſputatio mox alias ſecum traxit, adeoque diſquiri à nonnullis cœptum eſt: Vtrum Papa Indulgentias viuis & mortuis diſpenſandi poteſtatem habeat? Vtrum bona opera meritoria ſint & ſatisfactoria? Quæ differentia inter peccata mortalia & venialia ſit conſtituenda: & complures eiuſmodi quæſtiones, quas Lutherus initio attingere aut in diſquiſitionem vocare noluit. Quamuis enim Indulgentiarum præcones à Moguntino Archiepiſcopo delegatos magna vehementia inuaſiſſet atque increpuiſſet, nec ſanctam tamen Indulgentiarum inſtitutionem, neque abſolutam Pontificis eas diſtribuendi poteſtatem in dubium pro eo tẽpore uocauerat: quin etiam aperte ſummam hanc poteſtatem in Pontificis manu eſſe fatebatur, vt in I. eius Operum Tomo legere eſt Quod id m Lutheri prædeceſſor Ioannes Huſſius ſaſſus fuit, qui contra Eccleſiæ limina impingens, ab igne deuoratus eſt, ex decreto Spiritus Sancti in Conſtantienſi Concilio: vt nihil ex eo reliquum manſerit præter cineres, leuibus ludibrium ventis datos. Ille enim accuſatus quod hanc Romani Pontificis poteſtatem in dubium reuocaret. *Concedo*, inquit dicto loco, *Papam qui eſt immediatus Ieſu Chriſti Vicarius, poteſtatem habere largiendi Indulgentias & alia quæ pertinent ad Clauium poteſtatem: quæ qui receperit, tanto magis Deo appropinquabit.* Fuit id opportunè hoc loco monendum, vt eorum error oſtenderetur, qui Lutheri religionem, vt ſcilicet vetuſtatis aliquam opinionem ipſi concilient, cum Huſſij religione copulant, & eandem fuiſſe aiunt, ipſo Luthero inuito, qui Huſſitam ſe appellari, aut quod eius hæreſi faueret inſimulari, ægerrime tulit. *Numquam* (inquit ad Eccium, in diſputatione Lipſienſi) *Bohemorum ſchiſma ego approbauero, quamuis diuinum ius pro ſe habuerint: quum propria & priuata auctoritate ſe ab Eccleſia ſepararint, & vnitatem eius ruperint. Huſſio*, (inquit Lutherus alibi) *mecum non conuenit: qui ſi hæreticus fuit, ego decies plus fui. Ille enim tantum parum quid dixit, & Veritatis lumen afferre cœpit.* Sed hominis huius inconſtantiam & fraudulentam linguam in ſtabilienda ſua hæreſi libro IV. apertius in proparulo omnibus videndã proponemus Verũ eſt vt Huſſius magis infami & cruciabili morte periit: ita ex eius cineribus Lutherus deterior eſt enatus. Ea pro re vt Lectori ſatisfaciam, Ioannis Huſſij hiſtoriam ſuo loco aliquot Capitibus deſcriptam dabo: quæ licet a ſeculo quod deſcribendum ſumſimus, aliquanto ſit remotior, non tamen à ſubiecto noſtro abhorret. Et quemadmodum Huſſius VVicleuum, ita Lutherus Huſſij deliramenta ex parte eſt imitatus.

IV. Itaque Lutherus cum Aduerſarijs ſcripto ac voce confligens ad dicendam coram Aſculano Epiſcopo & Syluestro Prietate cauſſam nuper Romam citatus (hos enim Pontifex delegarat, vt rationes ipſius audirent, & ſi perſiſteret, tamquam contumacem & rebellem condemnarent) vociferati, Dei hominumque fidem implorare, ne Romam ire, & coram Syluestro, quem apertum ſibi inimicum dicebat, cauſſam dicere cogeretur, deprecans Verum vt crimen nihil magis quam Iudicis frontem & tribunal reformidat, ſic Lutherus vel ad nomen Romæ trepidabat. Vel vultus Inquiſitoris metum ei mortis iamdudum incuſſerat. *Nec S. Petrus*, aiebat, *nec S. Paulus ego ſum. Neronem illum valde metuo.* Et vt deſperatio neceſſitati remedia ſubminiſtrat, ſic Lutherus nullum omnium auxilia implorandi finem faciebat. (*a*) Inter alios ut dixi, cauſſam eius ſuſcepit Fridericus Saxoniæ Dux, ſcripſitque ad Pontificem litteris pro eo interceſſit, Pontificis etiam Legatum coram appellauit, ſpem faciens ſe Lutherum in viam reductuꝛum: tantumque effecit, vt cauſſa eius Legato ventilanda commiſſa fuerit. Ad quem Lutherus his verbis ſcripſit: *Fateor & alias ſaſſus ſum, me temerarium fuiſſe, nec ſupremi Pontificis nomen qua par erat reuerentia vſurpaſſe, quamuis inſtigatus fuerim. Agnoſco maiori modeſtia vti me, hancque materiam maiori charitate tractare, nec ſtulto ita reſpondere debuiſſe, vt ſtultitiæ eius particeps fierem. Huius facti ſane me pœnitet: omneſque vt mihi ignoſcant oro.* Non multo poſt Lutherus, ſub die octauo Octob Anno 15.&

a Selnec fol. 7. 6. 3.

Digitized by Google

no 1518 Auguſtam adueniens in ſui ordinis monaſterium diuertit, adducto ſecum VVenceslao Linck Noribergenſi apud Auguſtinianos Eccleſiaſte, viæ & Apoſtaſiæ ſocio. Nec abfuit Staupitius. 9. Octob. Cardinali aduentum ſuum per VVenceslaum indicans, ipſe niſi ſaluo Cæſaris conductu impetrato accedere recuſauit. Itaque tandem ſaluo, accepto conductu, ad Legatum Pontificis comitante VVenceslao, Staupitio qui primus hûc ſerum cauea emiſerat, inter carecta latente, Legatus benigniſſime accepto, nomine Pontificis Luthero tria propoſuit 1. *ut reuocaret, quæ de Indulgentijs contra receptum Eccleſiæ doctrinam in Theſibus & Sermone de Indulgentijs aſſeruiſſet.* 2. *Vt deinceps ab ijs docendis abſtinere ſe velle fidem faceret.* 3. *Vt nec in poſterum, à probatis in Eccleſia dogmatibus, aliena diuulgaret, ne publica pax Eccleſiæ perturbaretur.* Ibi commendatitijs Saxoniæ Electoris litteris, & verbis modeſtia plenis, vultuque ad grauem quandam & vere Religioſo dignam humilitatem compoſito, longa oratione innocentiam ſuam demonſtrare conatus eſt Lutherus, *proteſtans numquam ſe ab Eccleſiæ unitate ſeu communione diſceſſurum. Quod ſi ab Indulgentiarum præconibus, re ſacra turpiter abutentibus, incitatus dixerit aut ſcripſerit aliquid quod ſiniſtre quis interpretari poſſit, id ſibi vehementer dolere: neque tamen umquam ſibi animum fuiſſe Dei in terris Vicarium offendere; ſed omnia ſua dogmata Theologorũ Baſileenſium, Louanienſium, Friburgenſium, & inprimis Facultatis Pariſienſis, Chriſtianiſſima SS. Theologiæ ſchola* (ſic enim appellabat) *iudicio & cenſuræ ſubmittere, Cardinalis hominem* multo quam ipſe ſperauerat humanius acceptum & auditum grauiſſimis verbis monuit, *& quam grauiter peccaſſet contra Eccleſiam uniuerſalem inſurgendo, oſtendit; ut errorem fateretur ac retractaret, urgens.* At bonus hic monachus reſpondit: *Nullius rei male à ſe dictæ aut ſcriptæ ſibi conſcium eſſe, nec poſſe errorem reuocare cuius nondum ſit conuictus.* Caietanus vt erat homo ſingulari prudentia & doctrina præditus, breuiter errores aliquot Propoſitionibus Lutheri inſertos, & iam olim à Concilijs damnatos, ei oſtendit: nimirum quod negeт virtutem Indulgentiarum ex theſauro meritorum Chriſti promanare. Deinde in uſu Sacramentorum nouam quandam fidem exigat, qua ſcilicet homo certo ſtatuat peccata ſibi remiſſa eſſe, non habita ratione diſpoſitionis ſuæ, quodque hanc perſuaſionem appellet Fidem, eaque ſola dicat hominem iuſtificari. Prius illud Clementis VI. Decreto Extra. de Indulgentijs: alterum multis Sacr. Lit. teſtimonijs aduerſari, breuiter Cardinalis demonſtrauit. Lutherus utrumque aſſertionem tueri volens principio Clementis Decretum cum ſua opinione conciliare nitebatur, ſed cum id non poſſe fieri, Cardinalis oſtenderet, Lutherum iterum hortatus eſt, *ut ſcripta ſua reuocaret errorem fateretur, & veniam peteret.* Lutherus vacillans & dubius (quod infallibile ſignum eſt, eum à Dei ſpiritu neq[ue]aquam ductum aut incitatum fuiſſe) ſpacium de re tanta cogitandi ac deliberandi dari ſibi petijt: interim vero Indulgentiariorum vitia & abuſus iterum tam voce quam ſtilo acerbiſſime perſtrinxit. Etſi vero Cardinalem oportebat in hæc diligenter inquirere, nec ad eorum flagitia conniuere qui ſub pietatis prætextu populi ſimplicitate & Cardinalis, vel Dei potius & Eccleſiæ auctoritate abutebantur; ac præcipue ijs os occludere qui tam ipſum quam Magdalenam Pontificis ſororem pecuniæ ex Indulgentijs collectæ participes eſſe iactabant: Lutherus tamen ſuam cauſam non valuit probare. Debebat ſane agnoſcere Cardinalis, monachi huius querelas à ratione alienas non eſſe: debebat ille quæſtores Indulgentiarum meritis pœnis coercere; tum curare vt populus melius inſtrueretur, omniſque ignorantia & auaritia procul à domo Dei arceretur. Sed omiſſa quæ *Lutherum* in arenam protraxit, quæque vitia & diſſolutionem miniſtrorum aluit, occaſione, reliqua perſequamur. Verumtamen nec *Lutheri* omnis doctrina querelis adiuncta à veritate probatur. Sed ad *Lutherum* deliberantem reuertamur. Is altera die, re deliberata ad *Legatum* cum Staupitio redijt, & Notario ac quatuor Imperatoris Conſiliarijs præſentibus ſequentia verba, eodem fere modo quo honor alteri ablatus publice reſtitui ſolet, è ſcedula legit: quæ huc inferre viſum eſt, quod ea Sleidanus in *Lutherana* ſua Hiſtoria omiſerit, inque ijs quæ ad hanc *Lutheri* palinodiam pertinent deſcribendis parum integre ſit verſatus. Sic vero ſe habent. *Ego frater Martinus Lutherus, Ordinis Sancti Auguſtini, proteſtor quod reuereor & ſequor Sanctam Romanam Eccleſiam*

a *Eadem omnia fuſe Vlenbergius in vita Lutheri ex Tom. Lutheri 1. Latino. & Selnecceri oratione de Luthero. p. 8.*

in omnibus meis factis & dictis, præſentibus, præteritis & futuris. Quod ſi quid mihi excidit, aut ſi quid contrarium dixi, volo & rogo id pro non dicto haberi. Vide, quæſo, Lector, quomodo Eccleſia ſine ulla vi aut metu ex ipſo hoſtium ſuorum ore honorificam ſibi confeſſionem exprimere ſoleat, non aliter quam herba illa, cujus Plinius facit mentionem, reum ad ſuum ipſius deregendum ſcelus cogit. At Confeſſio hæc nihil aliud erat quam falſus quidam prætextus, ſub innocentiæ habitu inſolentem tegens malitiam. Idemque de Luthero dici poterat quod de Antipatro Alexander dixit, cum foris candido uti veſtitu, ſed intus totum rubrum eſſe & cruentum. Et quemadmodum cygnus plumas habet candidiores reliquo omni volucrum genere, ſed cutem magis nigram quam aliæ omnes: ſic monachus hic in confeſſione ſua mirum candorem & ſimplicitatem præ ſe ferebat, ut qui in omnibus tam præſentibus quam futuris Eccleſiæ iudicio & cenſuræ ſe ſubmittebat: interim verò deterrimum virus, quod poſtea evomuit, animo occultabat. Ut vero Lutherus ambiguis verbis utebatur; ita Cardinalis Lutherum nihilominus urgebat, ut miſſis ambagibus errorem liberè fateretur & revocaret: id ſi facere recuſaret, uſurum ſe ea poteſtate quam ab Eccleſia accepiſſet. Ille contra proteſtabatur nihil à ſe dictum, quod ſacris literis Eccleſiæ Patribus, aut rectæ rationi adverſaretur, verum quia ſe tamen hominem agnoſcat, qui errare poſſit & falli, paratum ſe ſcripto reſpondere ad ea quæ propoſita ſint capita. Quod Cardinalis permiſit alteroque die Lutherus prolixo allato ſcripto præſtare conatus eſt, ita illud concludens ut eum dare verba Legato appareret & habere mentem in erroribus obſtinatam. Ad quod viſum Cardinalis benè reſpondit Congeriem eſſe verborum, rogavitque ne ſui oblitus fiducia ſui elatus plus ſaperet quam par eſt, rigidam cervicem in gremium Eccleſiæ reclinaret &c. ſe, niſi aliam viam teneat, poſſe à ſuo conſpectu abſtinere.

V. *Sic* Lutherus indignatione & vindictæ ſtudio protractus, confuſionis metu nolens regredi, velut ille apud Homerum, *Deſtruit ædificat mutat quadrata rotundis*, ac ſententiam mutavit; & prioris ſuæ Confeſſionis ac proteſtationis, quod ſub Romanæ Eccleſiæ legibus vivere & mori vellet, oblitus, Cardinali Eccleſiaſticam cenſuram intetminante, veritus fortaſſe ne poſthabitis ſalvi-conductus literis, captivus detineretur, atque eodem modo quo Joannes Huſſius olim & Savonarola, tractaretur, clanculum abiit: id quod etiam Staupitius biduo ante fecerat, Et quidem manus ei injici Pontifex juſſerat, ut qui ſciret ea, quæ privatim ac ſecretò ageret cũ ijs, quæ publicè promitteret è diametro pugnare. Diſcendens Lutherus epiſtolam ad Legatum ſcripſerat, qua promittebat de Indulgentiis nihil porrò ſe diſputaturum: interim verò ſcripto publicis in locis Auguſtanæ urbis affixo, ab eo provocavit ad Pontificem melius informandum, ultimaque Octobris die eques Wittebergam reverſus eſt. Ex quibus omnibus animus ejus & intima ſenſa facilè perſpici poterant. Juramenti enim, quod ſupra feciſſe eum diximus, verbis adhuc intra labia ejus natantibus, jam ille perjurium animo conceperat, certus nihil eorum quæ pollicitus erat præſtiturum. Vix enim indè digreſſus, ad amicos ita ſcripſit, *Ne crederent, qua feciſſet aut dixiſſet Legato, ita feciſſe aut dixiſſe quaſi de doctrina ſua dubitaret, aut quod ſententiam mutaſſet, aut umquam mutaturus eſſet: ſed eo tantum omnia ſpectaſſe, quod ei qui Papa Legatus eſſet, reverentiam & honorem deferendum exiſtimaſſet.* Ecce tibi hominis duplicem ac tectum animum! ecce fidem & candorem Chriſtianum! Sic igitur Lutherus Ducis Saxoniæ & Academiæ Wittenbergenſis favore ſubnixus, in arenam rurſus prodiit, diſcipulorum & amicorum qui certatim cauſſam ejus ſuſceperant, & tamquam muli mutuo ſe ſcabebant, laudibus non mediocriter inflatus. Indigne tulit ejuſmodi diſceſſum Cardinalis, & 25. Octobris per literas Friderico Electori Saxoniæ rem cum Luthero geſtam expoſuit, hortans ut Lutherum vel Romam ire compellat, citatum nuper ad cauſam dicendam, vel è ditionibus ſuis ejiciat, nec ſe illius labe aſpergat. Has literas Elector 9. Novembris VVittebergam miſit, ad Lutherum, qui ſtatim reſpondit, prolixis literis, in quibus ſuo more Acta Auguſtæ exponit, ſpondetque ne periculum Electori accerſatur, ſe alio migraturum, actiſque gratiis eidem Vale dicit. Scienſque proceſſum contra ſe Romæ cæptum perſecutum iri 28. *Novembris Novam appellationem interpoſuit à Pontifice ad Concilium, utpote ab homine erroribus obnoxio, proteſtatus interim ſe nihil de Pontificis authoritate velle eſſe detractum.* His geſtis alij latebras Luthero ſuadebant,

bant, alii migrationem in Franciam, ubi opinio eſſet quorundam ipſi favens de Concilio ſupra Papam &c. ſed Electori id diſplicuit, qui eum ſecurum eſſe iuſſit, donec aliud quid ſtatueretur à ſe.

Jndè Romam iterum ut coram ipſo Eccleſiæ capite cauſſam diceret, citatus, ad futurum Concilium provocavit; proteſtatus nihilominus, nihil ſe Pontificis auctoritati detractum velle, modò is (ſic enim loquebatur) ſanæ eſſet opinionis. Jnterea verò ad Papam Leonem ſcripſit, culpam omnem in Cardinalem Caietanum reijciens. *Noſti*, inquit, *quomodo Legatus tuus inſidus, infelix & imprudens, ſe erga me geſſerit, cuius poteſtati ob reverentiam quam erga te habeo, me ſubmiſeram. Et quidem pacem illam averſatus eſt, quam uno verbo ſtabilire potuiſſet: quandoquidem ſilentium ego promiſeram, modo adverſariis meis os quoque occluderetur. Ille verò cauſſa eorum ſuſcepta multo acrius eos contra me incitavit, adeoque ad retractationem ſeu palinodiam cogere me voluit. Importuna ipſius tyrannis in cauſſa eſt quod id, quod iam in eo erat ut feliciter terminaretur, iam deterius multo evaſit, ſine ulla ſpe compoſitionis. Culpa igitur non mihi, ſed Caietano imputetur, qui ut ſilerem ferre non potuit.* Hoc ille ſenſu quum ad Leonem PP. ſcripſiſſet; paullo poſt alias ad eundem litteras, iiſdem ferè, quibus S. Bernardus ad PP. Eugenium, verbis conceptas, in quibus *Romana quaſi animam agenti Eccleſia ultima ſuſpiria & lachrimas perſolvit, tum etiam Leonis X. conditionem & fortunam deplorat, quod, tanta bonitatis Principi inter peſſimos, & in tanta omnium vitiorum ſentina vivendum ſit, ſimulque librum De libertate Chriſtiana nuper à ſe conſcriptum miſit.* Tum, licet ſero iudicatũ eſt vel animadverſum, duplicem errorem à Legato commiſſum, & quod quæſtorum Jndulgentiariorum abuſus non coërcuerit, & Lutherum evadere permiſerit. *Certè*, inquit Conſalvus de Jlleſcas, *Cardinalis nimis lente ac frigide cum Luthero egit: quem ſi capi, quod facile poterat, & ignis ſupplicio tradi curaſſet, tot mala qua videmus, non evenisſent. Sed ſic in fatis fuit.* Acceſſit deinde aliud, quod rem multo magis exulceravit, allato novo Româ diplomate, quo Jndulgentiarum præconibus ſuum in colligenda ſacra pecũnia munus confirmabatur, quantumvis ex ea re ante biennium tantis turbis occaſio nata fuiſſet. Hoc excitatus Huldericus Zuinglius, non minus Helveticas, quam Lutherus ante Saxonicas, Eccleſias turbavit, ut III. libro c. 3. dicetur. Lutherus interea Romam citabatur, & Perſarum more flagellis abſens cædebatur, præfixo LX. dierum ſalvo conductu, ut intra id ſpatium conſcientiæ ſuæ conſuleret, & errores revocaret. At ille riſui & ludibrio omnia habens, nihilominus humillimum & obedientem Romanæ Eccleſiæ filium in omnibus ſe ferebat: deprecans inter alia, ne quiſquam ipſius exemplo, parum reverenter eam tractare præſumat; quum aliorum ſtultitia & avaritia ei imputari nequaquam debeant aut poſſint. His & aliis fucatis verbis Lutherus univerſum Mundum decepit: quem Eraſmus, à Lutheri cauſſa initio non abhorrens, in epiſtola quadam monuit, *non contra Pontifices, ſed contra eos qui Pontificum auctoritate abutuntur, clamandum ac fulminandum; ubique vero modeſtiam magis quam inſolentiam & impetuoſitatem adhibendam eſſe.* Quemadmodum vero Lutherus obedientem Romanæ Eccleſiæ filium ſe ſimulabat, ita Fridericus Saxoniæ Dux ſenſus ſuos diſſimulabat, miſſis Romam litteris, *quibus ſi Lutherus ab Eccleſia Romana unione diſcederet nihil ſibi cum illo rei fore promittebat. Irritatum, eum quaſi invitum in hanc arenam protractum: modeſtia nihilominus limites non tranſgreſſurum.* Neuter promiſſis ſtetit: Lutherus doctrinæ opinione & gloriæ ſtudio inflatus; Dux verò ſiniſtro rerum ſuarum, quas Romæ miniſtri eius agebant, ſucceſſu offenſus. Nec mora Prodeunt Theologi Lovanienſes & Colonienſes; & tam voce quam ſcripto Lutherum ſtrenue oppugnant. Naſcuntur quotidie novæ diſputationes, novæ controverſiæ de Communione ſub utraque ſpecie, de Libero arbitrio, de Cœlibatu; ex qua quæſtione, complures Eccleſiaſtici perpuriſcere cœperunt. Pleriſque reſpondit Lutherus: ſed in omnibus eius ſcriptis ne unum quidem verbum reperias quod modeſtiam & charitatem Chriſtianam ſpiret. Libri eius non libri ſunt, ſed plauſtra infamibus conviciis & injuriis onuſta, quas ille inde plena manu ſpargit, ut in iis paſſim videre eſt, ac præſertim in libro De Captivitate Babylonica, quem Latine à ſe ſcriptum, in varias linguas transferri curavit: ut Judæis, Turcis ac Paganis omnem Chriſtianam religionem, tantis quantas ille deſcribit, abominationibus plenam amplectendi animum & voluntatem adimere voluiſſe videatur: quemadmodum Tartarorum rex iam olim Eccle-

ſię Chriſtianæ nuucium remiſit, offenſus mala eorum vita quorum doctrina tam ſplendidis laudibus ornabatur. Lutheri interim abſentis nomen Romæ forenſibus præconijs citabatur. In Italia oppugnabatur, qui in Germania interim ſuauiter & quiete fere viuebat: præpoſtero ſane conſilio, quum Saxoniæ Dux interpoſita Imperatoris auctoritate, ſollicitari debuiſſet, vt hominis defenſione abiecta, Sanctæ Sedis mandata exſequeretur.

VI. Inſcitia profecto erat, exiſtimare proceſſibus eiuſmodi malum hoc ſiſti poſſe. Aut prudenti quadam lenitate hominis huius, cum quum ſilentium promitteret, ferocitas demulcenda, minime vero crebro hic in ſuo ipſius nido irritandus erat; aut extrema ferro & igne adhibenda erant remedia. Dura, inquis, & aſpera medicina. *Sed aſpera dici non poteſt cuius effectus eſt ſalutaris: & ipſa ſanatione excuſare debet, etiam qui cum dolore & cruciatu ſanat; futura vtilitate præſens incommodum compenſante,* vt Tertullianus ait. Vbi legibus non poteſt, vi agendum eſt, & quidem mature. Non ignoro dici vulgo ſolere, a legibus id exigendum eſſe quod poſſunt, quando non poſſunt, quod volunt. Atqui Maximiliano Imperatori tum ſatis ſuperque erat virium: Germania quid rebellio eſſet ignorabat: Caietanus plus ſatis habebat auctoritatis. Quid ergo fuit quod tanto malo graſſandi licentiam dedit? Illud nimirum, quod obſcurum hominem Imperator contemſit, Cardinalis vero dulcibus ipſius verbis, & ſuis ipſius, quas Lutherus frequenter in ore habebat, laudibus conſopitus fuit. Nullum enim Caietani humanitatem ac benignitatem deprædicandi finem Lutherus initio faciebat. Illud ſane imprudenter vel negligenter potius à Caietano factum videtur quod hominem nullo ſaluo conductu ab Imperatore munitum, tum Auguſtæ tum alibi tamdiu oberrare permiſit, cui ſine vlla perfidiæ exprobratione, quod in mandatis habebat, manus inijcere potuiſſet. Sed & optimo iure ſecuritatis litteras Imperator Luthero denegare poterat, vt qui imprudenter in plagas ipſe ſe Auguſtam & alið ventitando coniecisſet. Sed vtrerque lenitate vtendum ſibi exiſtimauit: quod remedium inualeſcentibus malis admodum eſt periculoſum. Teſtatur enim experientia, morbos pecudum magis magiſque ingraueſcere & dilpalati,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora deos ſedet omina poſcens.

Et quemadmodum vrtica leni & ſuſpenſa manu contacta vrit, at rudi manu compreſſa obtunditur ac vim ſuam perdit: ſic naſcens quæcumque hæreſis facile opprimi poteſt, ſi auctori os claudatur, & irriſa eius ſtultitia & temeritate, vox plane adimatur. Hoc modo multorum fatuitas ſanata fuit. Contra obſtinatos vero non verbis ſed factis, non lenibus ſed aſperis remedijs vtendum, primiſque principijs obſtandum eſt. Dilatio enim ſeu mora nouas malo vires addit: tantoque illud fit incurabilius quanto magis inueterauerit. Hinc Syneſius ad Imperatorem Arcadium ſic ſcribit: Malum naſcens facile auertitur & ſanatur: at vbi inueterauerit, omnē medicinam reſpuit. Nimirum

——— ſero medicina paratur,
Quum mala per longas inualuere moras.

Et ſapienter monet Ariſtoteles, ad præcauendas imperiorum ruinas, turbarum quamuis tenuiſsimis initijs eſſe occurrendum. Nam quemadmodum in fluminibus videmus ſi quid inciderit aut aquarum impetu eò delatum ſit quod curſum remoretur, paullatim molem accreſcere, ac ſæpe integras inſulas exſiſtere: ſic in mundi huius, ac præcipue religionis negocijs ex paruis initijs magnæ rerum mutationes ſequuntur. An non exigua Arianiſmi Alexandriæ accenſa ſcintilla totum fere terrarum Orbem fœdo incendio inuoluit, eo quod primo ſui ortu non fuerat eſtincta? Sic Lutherana quoque hæreſis ex obſcuro Germaniæ angulo progreſſa, magnam Chriſtianæ Reipublicæ partem ſua contagione infecit, eam ob cauſſam quod initia eius eſſent neglecta. Sed hæc diuinæ voluntatis erant permiſsiones: hanc pœnam, adeoque multo maiorem peccata noſtra merebantur. Et quamuis veræ cauſſæ nos lateant, ſic tamen iudicare oportet eas plane eſſe iuſtiſsimas, vt quæ à iuſto omnium cauſarum motore, qui in numero & menſura omnia diſpoſuit, procedunt.

Quo loco cum Doctoribus nonnullis obſeruo admirabilem diuinæ ſapientiæ curam, ex qua mecum inſpecta quilibet Chriſtianus perſpicuè animaduertet, non temerè, ſed ſumma ſapientia permiſſiones hæreſum ordinari, ab ipſo qui permittit. nam prorſus ſimili ferè decurſu Hæreſes permiſſæ ſunt naſci in Eccleſia & inualeſcere ad tempus quo ordine ſana doctrina ab Apoſtolis in Symbolo Fidei eſt comprehenſa & propoſita. Siquidem vix exortus erat Chriſtianiſmus, cum Magi, ſe pro Deo vendiàtes populo, exorti, primum articulum dæmone adiuuante oppugnare cæperunt,

In quorum veſtigia Ebion, Cerinthus & Manes ingreſſi aliquod de diuinitate attributum euertere conati ſunt. his deinde Marcion ſucceſſit, qui verã incarnationem Filii Dei negauit, & quantumuis reciperet S. Lucæ Euangelium, omnia tamen loca verum corpus aſtruentia in Chriſto, per Caluinianum interpretamentum, *id eſt, figura Corporis* corrumpere molitus fuit, uti ex Refutatore eiuſdem Tertulliano legenti conſtabit. Succeſſit deinde Arius, qui verum Hominem confeſſus diuinæ eſſentiæ naturam in Chriſto negauit, nempe homœuſion volens inducere pro Catholico homouſio. Succeſſit illi Eutyches, qui utramque naturam in Chriſto confeſſus, utramque confudit, & mixtum effecit, ſed cum Eccleſia hoſce hoſtes iam vinceret proprietates naturæ vtriuſque in Chriſto aggreſſi ſunt oppugnare increduli tunc & vna voluntas Chriſti, & eius operatio, & paſſio, & mors multis modis in diſquiſitionem vulgi protracta ſunt, donec ad ipſum quoque Spiritum S. deuoluta eſt procella opinantium, & illius vel diuinitas vel à patre filioque proceſſio cæpit in dubium vocari per Græcos. Poſt hanc quoque ſectam ſuccumbentem, de Eccleſia articulus cæpit conuelli, nempe caput Oecumenicum Papa Romanus & pars opt. Eccleſiæ Sacti & cultus Sanctorum & his dicatarum imaginum uſus, de quibus cum acriter eſſet concertatum. Sanctorum communio, & quidem Auguſtiſſima illa cum Chriſto per Euchariſtiam à Berengario in Gallia cæpit euerti, & contra à recte credentibus firmari, donec Lutherus ſequentem articulum nimirum Remiſſionem peccatorũ aggreſſus eumq. in nihilũ redigere laborauit, ſuoq; errore omnes veteres in theatrum reduxit, tanquam immediatus Anti-Chriſti præcurſor homo peccati quæ enim alia pars de Symbolo reſtat oppugnanda, beſtiæ illi deterrimæ vltimæ, quã *carnis reſurectio*. quam tamen aduerſus ipsã Enoch. & Elias, non ſolum verbis ſed & experimento reſurrectionis ſuæ probabunt & veriſſimè & ſanctiſſime ab Eccleſia ſemper creditam fuiſſe.

DE PRIMA DISPUTATIONE In negocio religionis habita, deque eiuſdem exitu.

Caput X.

ARGVMENTVM.

I *Quæ noua, hominibus grata: & quomodo Lutherus mundum deceperit atque incęsarit.*

II. *Lutherus, nomen ſuum vbique celebrari animaduertens, criſtas multo altius tollit, & incredibili arrogantiâ inflatur.*

III. *Inter Eccium & Carolſtadium, Georgii Saxoniæ Ducis operâ, diſputatio inſtituitur.*

IV. *Carolſtadio Lutherus ſe adiungit, & diſputandi prouinciam in ſe recipit.*

V. *Incipit à S. Sedis auctoritate.*

VI. *Lutheri in hac diſputatione inconſtantia.*

QVæ noua, grata ſunt & accepta vulgo præſertim, in quo non eſt conſilium non ratio, non diſcrimen, non diligentia. Faciles omnibus noui aliquid afferentibus aures præbet, noua ſectatur, noua amplectitur; nec quidquam niſi præſentia reſpicit. Id in *Lutheri* hæreſi apparuit, quam plures præcipiti quodam iudicio, aut potius temerariâ credulitate amplexi ſunt, Lutherum videre, audire geſtientes. Ex quo factum eſt, vt paullatim Dei in terris Vicarius, eiuſque ſtatuta & leges in contemtum apud ipſos venerint. *Lutherus* interea ſcriptis ad Imperatorem, Reges, Principes, non Germaniæ tantum, ſed vniuerſæ Chriſtianæ Reipublicæ litteris, variè eorum animos verſabat, his adulando (vt in litteris ad Sabaudiæ Ducem apparet) illis tamquam Propheta & Dei legatus, diuinam iram interminando. Pronis auribus accipiebatur, quod nihil niſi Reformationem ſpectare aut poſcere ſe dicebat, proteſtans cetera integra & illæſa ſibi fore: vt qui tum monaſterio adhuc ſe contineret, ac diuinum Officium frequenter celebraret. Atque ô vtinam his ille ſe limitibus continuiſſet, non autem domum Dei (quam ſordibus miniſtrorum negligentia fortè infectam, purgandam ſuſceperat) tamquam alter Heroſtratus ſuccendiſſet. Hoc tamen ne faceret, multa adhibita ſunt etiam Anno ſequenti 1519. remedia. Sed & ipſi *Luthero* etiam indies ſuggerebantur occaſiones maiori & noua proteruia tendendi in ruinam grauiorem. Occaſiones profundius decidendi fuere, primo in Heluetia exurgens motus duce Zvvinglio qui primo Ian. primam cõcionem ſeditioſam habuit, quo die Tiguri monſtrum Hermaphroditi natum eſt, aptum omen hæreſis naſciturꝫ 2. Maximiliani Imp mors 12. Ian. 3. Importunus concurſus profectionis indictæ *Luthero* confluentiam Rheni in Archiepiſcopatu Treuirenſi, & diſputatio ab eo habenda Lipſiæ, & his ſimilia, tam ſuperiore anno Ioannes Eckius & *Lutherus* Auguſtæ Octobri

menſe

Digitized by Google

menſe congreſſi, ad tollenda ſcriptionum polemicarum ſcandala, diſputationem, publicam in huius anni Iunium Lipſiæ habendam condixerant, & Carolus Militius Roma in Saxoniam profectus hoc Anno cum Luthero contulerat, conuenerat que, Alteburgi, ut Luthetus datis humilibus ad Papam litteris cauſam cenſuræ eius ſubijceret (quod & 3 Maij fecit magnificè commendata Romana Eccleſia) & dum cauſa ab aliquo Germaniæ Epiſcopo, veluti Treuirenſi, cognoſceretur, ſilentium partes tenerent. Cum igitur improuide Militius Confluentiam profeſſus, Lutherum eodem ad Treuirenſem Episc. euocat, improuide diſputatio imminens euocati profectionem, & omnem deinceps Militij actionem & ſpem abrupit.

II. Ad Lutherum interea ſcholaſtica iuuentus certatim accurrebat, & verſibus alijſque encomijs tamquam alterum Herculem ad cœlum vſque efferrebat: ſic vt breui nomen eius per totum terrarum orbem celebraretur. Præſertim cum Eraſmus Roterodamus hoc ipſo tempore pro Luthero dediſſet epiſtolam ad Fridericum Elect. Saxoniæ declamatoriam tanquam cui lis mouentur ob Latinitatem & linguarum peritiam, confeſſus libros Lutheri ab optimis legi, etſi à ſe non ſint adhuc lecti. Iam Fama tantæ rei omnium animos mira exſpectatione ſuſpenſos tenebat:

Fama, malum quo non aliud velocius vllum.
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo;
Tam ficti praui que tenax, quam nuncia veri
Hac tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens; & pariter facta atque infecta canebat.

Ecquid animi Luthero fuiſſe putatis, vbi vidit ſe tamquam Demoſthenem olim. —— *digito paſſim monſtrari, & dicier, Hic eſt:* —— vbi Romam non aliter quam cœlum Iouis nutu, nominis ſui fama quaſi ſedibus emotam, nec minus ipſius metu quā ſi Hannibal ad portas eſſet, conſternatam animaduertit? Habet hoc vitium natura noſtra, vt adulationem amet, ſuiſque laudibus turgeſcat, & maiora quam capere poſſit præſumat. Sic Lutherus ſuperbia, certiſſima animarum peſte, elatus, tantos ſpiritus ſibi ſumpſerat, vt ſe pro diuino vate, & verba ſua pro oraculis habenda eſſe exiſtimaret. *Nomen meum,* ait in epiſtola ad Ducem Brunſuicenſem, *tum celebrari cœpit, adeo vt nullus opponere ſe auderet. Quæ licet exigua gloria valde mihi placebat.* Quinetiam paucis ad ſe aditum dabat: ſic vt Carolo Miltitio Papæ Nuncio ægre, & quidem ipſius Ducis interceſſione, bis videndi ipſius atque alloquendi poteſtas facta ſit: de quo ipſe Lutherus poſtea ſæpe eſt gloriatus Tum ille Apoſtolus, tū Euangeliſta audire, & cum Spiritu S. de reformanda Eccleſia, ac tota Chriſtiana Republica firmioribus tibicinibus ſtabilienda conſultare videri voluit. *Oculos tuos,* aiebat, *ô Germania, ad me conuerte: ad quam ſaluandam ego miſſus ſum. Accede ad me, chariſſima mea patria, & aperi aures Euangelio, quod hactenus numquam audiuiſti.* Sic quintus hic Euangeliſta loquebatur, ſuperbia & ambitione inflatus. Sed cedo Martine, vbi ſunt diuina miſſionis tuæ teſtimonia? vbi Prophetiæ? Vis dicam? Illæ ſunt, quæ *Attendere,* nos iubent (a) *à falſis Prophetis, qui ad nos venturi ſint in veſtimentis ouium, intus autem ſunt lupi rapaces. Hæretici,* vt recte Bernardus ait, (b) *ſpecie oues ſunt, feritate lupi, aſtutia vulpes.* Porro diſputationis Lipſienſis hæc fere ſeries fuiſſe reperitur.

III. Dum Lutherus noui Apoſtoli perſonam indutus Wittebergæ omnia miſcet; Archidiaconus quidam eiuſdem ciuitatis, Carolſtadius nomine, eandem religionem publice profiteri cœpit. Hic ex Eccleſiaſticorum ordine primus deſertis Eccleſiæ vexillis, ad Lutheri caſtra transfugit. Sed de furioſo hoc homine, & noua Secta, ab eo multum indignitate Luthero, ad magiſtri ſui ruinam procuſa, libro II. fuſius dicetur. Hic quum in ſcripta quædam Ioannis Eccij Ingolſtadienſis Canonici contra Lutherum incidiſſet, refutanda ea, ac Lutheri ſui, quem Doctorem SS. Theologiæ creauerat, exiſtimationem defendendam ſibi ſumpſit ediditque aduerſus Eckium libellum atro maledicentiæ felle ſcriptum. cui cum Eckius modeſtam reſponſionem oppoſuiſſet, ad Iudicium ſedis Apoſtolicæ, vel alterius Vniuerſitatis prouocando, Carolſtadius non minus amarum obiecit. Itaque tetandem eo deducta, vt Colloquio dies & locus, Lipſia nimirum, ſit deſignatus. Erat tum ciuitas hæc ſub ditione Georgij Saxoniæ Ducis, cuius frater Fridericus, vti ex ſuperioribus intelligi poteſt, Lutheri patrocinium ſuſceperat. Colloquio huic acriter ſeſe oppoſuit Lipſienſis Epiſcopus, non ignarus eiuſmodi concertationibus hæreſes non modo non retundi, verum etiam exacui & nouis opinionibus viam aperiri. Quemadmodum enim

a *Matth.* 7. b *Ser.* 66. *in Cant.*

Digitized by Google

enim è nubium colliſione non fulgura tantum & tonitrua exſiſtunt, verum etiam fulmina obvia quæque proterentia exſiliunt: ſic è diſputationibus cum Luthero eiuſque complicibus habitis contentionis ignis multo magis exarſit, adeoque Eccleſiam multo fœdius eſt depopulatus. Sic igitur repudiato prudenti Epiſcopi conſilio, Georgio Duce aſſentiente, locus & dies ad diſputandũ fuit condictus. Ego ſic ſentio: quando hæreſis alicubi invaluit, aut ab ipſo Principe toleratur aut etiam aſſeritur, diſputationes eiuſmodi valdè eſſe utiles, uti ſæpè in Gallia noſtra vidimus; ut quibus hæreticorum fraus detegi commodè, ipſiuſque hæreſeos impetus ſeu curſus quodammodo ſiſti poteſt. At pati ut modo ex inferis emergens hæreſis in publicam lucem producatur, & coram iis, præſertim quibus his de rebus iudicandi munus à Deo non eſt demandatum, cauſſam ſuam agere & tueri auſit, id ſanè perquam periculoſum mihi videtur.

VI. Fama hujus diſputationis inſtitutæ pervulgata, magna omnium animos exſpectatione accendit, Luthero tum Carolſtadii ſui doctrinam ad cœlos uſque efferente, quem poſtea ad inferos uſque depreſſit, ac nihil non ſibi arrogante, de cuius ſtultitia & nugis tantos viros inter ſe depugnantes videbat. Ad diem compromiſſum Eckius ſolus adfuit; ut & Carolſtadius, ſed hic magnum comitatum, & plauſtra libris onuſta ſecum trahens. Adduxerat inter alios Lutherus, cuius cauſa præcipuè agebatur, Philippum Melanchtonem Philoſophum & Grammaticum, qui tum Græcas literas VVitebergæ profitebatur, eumque velut triarium in ſubſidio collocârat. Idem Lutherus Carolſtadium obſecrabat, ut provinciam hanc diſputandi ſibi relinqueret, indignum eſſe aiens, ut tantæ dignitatis (erat enim Archidiaconus) & doctrinæ vir cum vili & obſcuro homine congrederetur. Econtra Carolſtadius rogabat, ut omnium qui toto terrarum orbe eſſent doctiſſimi ac primarii viri Propoſitiones defendendi honos ſibi deferretur. Sic duo illi athletes tamquam muli mutuò ſcatebant; & miſerum Eckium riſui & ludibrio habebant. *Leo his*, ſcribit Lutherus ante congreſſum, *iam mortuus & in arena proſtratus iacet*: epinicion ante victoriam canens. Diſputationem hanc in ſua arce Dux haberi voluit: cui ipſe una cum Conſiliariis ſuis & Academicis quotidie interfuit. Ab initio uterque Agoniſtarum proteſtatus fuerat, à fide & religione Catholica non diſceſſuros, & præcipuarum Univerſitatum iudicio ſeſe ſubmiſſuros. Utrimque conſtituti ſunt Notarij, qui argumenta & reſponſiones exciperent, & fideliter omnia in ſcripta redigerent. Primum diſputationis caput fuit de Libero Arbitrio: inde alia quædam per decem dies ventilata ſunt. Lutherus primo ſtatim die animadvertit Leoni huic nequaquam mortuo, ſed acutiſſimis dentibus & unguibus inſtructo, barbam vellere non ita facilè eſſe. Quare anxius valde, & ſudore æſtuans quod Carolſtadium ſuum tam male acceptum & tractatum videret, certamini continuando ſeſe obtulit. Nec detrectabat Eckius. Conſiliarii Ducis è colore, vultu aliiſque geſtibus quibus ille cucullo caput nudans, audientiam petierat, interioribus hominis motibus cognitis, eum rogarunt ut modeſtia in diſputando uteretur. Sed vicit hominem iracundia, eique verba illa toties poſtea ipſi exprobrata expreſſit: *Neque in nomine Dei cœptam eſſe eam diſputationem, neque in Dei nomine finitum iri.* Teſtantur hoc quotquot ei Colloquio interfuerunt, eiuſque Acta conſcripſerunt. Lutherus ad ſe paullum rediens, idem quod Carolſtadius proteſtatus eſt, itidem de dogmatibus ſuis iudicio Theologis Erfordenſibus & Pariſienſibus delato: illorum benevolentia confiſus, ut à quibus prima ipſius adoleſcentia litteris erat imbuta; hos vero, quanto à S. Sede obſuppreſſam Pragmaticam Sanctionem alieniori erant animo, tanto æquiores ſibi fore confidens.

Quemadmodum vero ij, qui quocumque tempore ab Eccleſiæ unitate diſceſſerunt, rebellionem ſuam ab oppugnatione ſupremi Epiſcopi & Pontificis Romani auſpicati ſunt, ut I. Cap. libri mei De Antichriſto demonſtravi (à Mercurio quippe, credo, didicerant, centoculum illum & vigilantem Argum occidendum eſſe, (*a*) ut Io abduci poſſit: vel potius è S. Scriptura, ubi dicitur, (*b*) Paſtore percuſſo, oves diſpergi) ſic eandem viam ingreſſus Lutherus, ad hunc fundamentalem lapidem convellendum, primum arietem admovit, ut eo ſecundum apparentem in vulgi opinione ſpeciem è moto (quia re ipſa emoveri non poteſt) univerſum Eccleſiæ ædificium diſſolveret ac proſterneret. Sed fruſtra corvus aquilæ obſtrepit. Nôrat ille capite hoc decuſſo, reliquum

a *lib. 1. metamorphoſ.* b *Zachar. 13. 7. Matth. 26. 31. &c.*

Digitized by Google

corpus, tamquã ingentem coloſſum ſubruto fundamento, vnà repente corruiturum. Hæc rebellionis Lutheranæ fuêre rudimenta. Schiſma D. Thomas ſic definit: (a) *Eſſe ſcilicet ſingularem & contumacem ſeparationem ab vnitate Eccleſiæ, eo quod quis Caput eius, qui eſt Papa Romanus, agnoſcere nolit.* Ad huius igitur poteſtatem, quam toties antea confeſſus fuerat, oppugnandam Lutherus pleraque argumenta ſua direxit, nihil dubitans hoc modo ordinem quo Eccleſia mirabiliter & pulcerrime inter ſe aptata eſt & colligata, perturbatum adeoque ſublatum iri: ordinem, inquam, qui ſine capite hoc ſubſiſtere non poteſt. Caput hoc tolle, ordinem quoque ſuſtuleris; tolle ordinem, animam vna Eccleſiæ, vires & eſſentiam quoque tolles. Sic Neſtorius, Manes, Dioſcorus & alij fecerunt. Hinc rectè S. Cyprianus. (b) *Neque enim aliunde,* inquit, *hæreſes obortæ ſunt, aut nata ſunt ſchiſmata, quam inde quod ſacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Eccleſia ad tempus ſacerdos, & ad tempus iudex vice Chriſti cogitatur. Cui ſi ſecundum magiſteria diuina obtemperaret fraternitas vniuerſa, nemo aduerſum Sacerdotum collegium quicquam moueret: nemo poſt diuinum iudicium, poſt populi ſuffragium, poſt coëpiſcoporum conſenſum iudicem ſe iam non epiſcopi, ſed Dei faceret; nemo diſſidio vnitatis Chriſti Eccleſiam ſcinderet; nemo ſibi placens ac tumens, ſeorſum foris nouam hæreſim conderet.* Sed quemadmodum fluctus ſcopulis illiſi franguntur potius quam frangunt: ſic quotquot petram hanc fundamentalem oppugnarunt, inuicta eius duritie fracti & quaſi in ſpumam verſi euanuerunt.

VI. Quamuis autem Lutherus caput hoc de ſummi Pontificis poteſtate magna contentione & vehementia diſcuteret, ita tamen ambigua vtebatur interpretatione, vt vna manu deſtruere, altera ædificare videretur. Atque hoc eo, quod auctor ſchiſmatis, vt ipſe dictitabat, eſſe nollet. Ab Eccio vero Bohemorum fautor & protector appellatus, vt quorum errores iam olim à Conſtantienſi Concilio damnatos ſequeretur & defenderet: *Mentiris,* inquit, pro ſolita ſua modeſtia. *Huſſita numquam fui: quos tamquam hæreticos damno, vt qui propria auctoritate ſe ab Eccleſia ſepararunt.* Verum enimuero conſtat ex omnium eorum qui Colloquij huius Acta conſcripſerunt teſtimonijs Lutherum ſupremam Romanæ Sedis auctoritatem agnouiſſe tandem, aperteque profeſſum eſſe, *hanc tamquam omnium Eccleſiarum matrem agnoſcendam eſſe.* Quin idem narrat Georgium Principem, apprehenſo vna manu Eccio, & Luthero altera, vt finem ipſorum De Pontificis primatu concertationi imponeret, ſic vtrumque compellaſſe: *Quid illud tanta contentione diſquiritis, vtrum Papa diuino aut humano iure ſupremum ſit Eccleſiæ in terris caput, quum ipſe ſit ſupremus Chriſtianorum Pontifex, ſemperque ſit futurus? Hic ſolus eſt, in quem Deus omnem poteſtatem contulit, vt ea deinde in plurium dominationem diffunderetur. Sine hoc enim velut ſacemate nullus Epiſcoporum alteri cederet, & confuſione ac turbis omnia miſcerentur: adeoque in Eccleſia non ordo, qui in ea pulcerrimus & conuenientiſſimus eſſe debet, ſed mera anarchia futura eſſet.* Hic Lutherus obmutuit, non ſine magna aſſiſtentium admiratione, quod illum non ſolum in hoc articulo, etſi nondum, vt debebat, diſcuſſo, ſed alijs etiam, ac præſertim illo qui eſt de Purgatorio, quem ille *Papalem ollam ſeu culinam* prius appellarat, contra primas ſuas Propoſitiones multa remittere viderent & audirent. *Credo,* inquit, *atque adeo dicere audeo Purgatorium eſſe; & cum S. Gregorio dico, eius mentionem fieri* XII. *capite Euangelij S. Matthæi, & lib.* II *Machab. cap* XII. Sic vt ſæpe intra Eccleſiæ ſepta ſe recepiſſe videretur; quæ tamen mox iterum tamquam erratica & ferox beſtia perfregit, ruptiſque repagulis, quacumque carnales eum trahebant cupiditates, ferebatur tantopere deſiderata libertate ſeu viuendi licentia tandem potitus.

QVOMODO LVTHERVS EXcommunicatus fuerit: & quò deſperatio eum adegerit.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *Georgius Saxoniæ Dux iam dicta diſputatione in Catholica Religione valde confirmatur.*

II. *Lutherus ad Papam ſcribit. Leonis in reprimenda hæreſi communis. & Pontificij Legati error.*

III. *Conſuetudo & ceremonia Eccleſiaſtica excommunicationis.*

IV. *Lutherus excommunicatus, ad deſperationem redigitur.*

V. *Lu-*

a 2.2. q.39. art.1. b ep.55.

V. *Lutherus iuris Canonici libros publice concremat; & alia extrema audacia conſilia capit.*

VI. *Turpes Lutheri Prophetaſtri pictura, ſcripta & verba.*

I. OPERAM profectò perderem, ac Lectoris abuterer patientia, ſi omnia quæ in iſto Colloquio acta aut diſputata ſunt, perſequi hoc loco vellem: præſertim quum nullam fere attulerit vtilitatem. Sleidanus primam hanc Goliathæ ſui pugnam leui percurrit brachio; & quamuis Eccius & Carolſtadius præcipuas partes ſuſtinuerint, ac diu inter ſe concertârint, ſolum tamen Lutherum in ſcenam producit, Romanæ primatum Eccleſiæ oppugnantem. Illud boni ex hac diſputatione conſequutum eſt, quod Saxoniæ Dux Georgius non mediocriter inde confirmatus, ad extremum vſque vitæ diem in Catholica religione conſtanter perſeuerauit, ac Lutheri acerrimus hoſtis fuit. *Ego*, inquit, in epiſtola ad Angliæ regem, (*a*) *cognoui tum quò euaſura eſſet hominis huius audacia, ſi non fibula ei fuiſſet poſita. Facile videre fuit, ſub ouilla pelle aſtutam vulpem latere.* Finito, vel abrupto potius colloquio, noui pſeudo-Apoſtoli VVitebergam reuerſi ſunt; & quamuis tam S. ſcripturæ quam SS. Patrum teſtimonijs & auctoritate victi eſſent, pro victoribus tamen ſe ferebant, diuerſis ſcriptis Carolſtadium excuſantes, quaſi is ſine charta & libris diſputare coactus fuiſſet, quum tamen plauſtra libris & chartis onuſta adduxiſſet. Id hoc quidem Lutherus in epiſtola ad Spalatinum affirmat. Iidem contra quam decretum ac promiſſum fuerat, Diſputationis articulos ad ipſorum incudem reuocatos diuulgarunt. Quin etiam, ipſe Lutherus ad Pontificem ſcribere, & Eccium arrogantiæ & temeritatis accuſare auſus eſt: vt qui ſuæ gloriæ ſtudio, Curiæ Romanæ turpitudinem detexerit, & compoſitionem quam eius Nuncius Miltitius tractabat, impedierit. *Ipſius exemplo*, inquit inter alia, *cognitum eſt, nullum pernicioſiorem eſſe hoſtem quam adulatorem.* E contra Hieronymus Emſerus, qui diſputationi quoque interfuerat, in Catholicorum fauorem veram totius rei hiſtoriam typis publicauit, non ſine magna Lutheri ignominia, cuius ille furorem non minus ſcite quam vere deſcripſit, & pluſquam centum teſtimonijs confirmauit. Duo tamen commoda populus Catholicus ex diſp. Lipſienſi nactus eſt, vnum quod *ſui cordis ſecretum furioſo clamore Lutherus aperuit, coram multis profeſſus eam rem nec in Dei nomine cœptam eſſe, nec terminandam.* Alterum quod poſt eam diſputationem paſſim traductus eſt Lutherus ſuiſmet ex dictis & chartis, quod dogmata tueretur quædam aliena à communi ſenſu Fidelium. quorum prius ita manifeſtum erat, ut redarguere ipſe licet effrons non potuerit. alterum verò conatus eſt obuelare, edito libello profeſſionis Fidei ſuæ, quoad articulos eos, circa quos erat ſuſpectus, in quo profitebatur SS. *eſſe inuocandos honorandoſque: defunctorum fidelium cruciatus eſſe caritate viuentium mitigandos: & Dei ac Eccleſiæ mandata eſſe obſeruanda: Opera per gratiam Dei facta eſſe bona. Eccleſiam Romanam etſi defectus quoſdam habeat, eſſe tamen à ſemper futuram talem, ut ſit cauſa recedendi ab ea. Pontificum Romanorum decretis eſſe obtemperandum.* (*b*) Sed hæc ipſa metu ſolo vel ſpe purgandi ſui apud homines, non autem ſeriò dicta ſequens tempus edocuit, aut certe ſi ſerio iſta profeſſus eſt, *arundo fuit ventis*, contrarijs ad ſtuporem *agitata*, verbo *Proteus aut Vertumnus Saxonicus*.

II. Dum Lutherus in hac arena vehementius quam antea deſudat, & iam hunc iam illum Fidei articulum conuellit Colonienſis Vniuerſitas libellis à Luthero editis oculos iudiciumque adhibuit, & ſcatentes erroribus Chriſtique fidelibus noxios declarauit, publicato damnationis decreto 30. die Aug. quorum exemplum ſecuti ſunt Doctores Louanienſes, 7 Nouemb. in quos proinde more ſuo Lutherus dentes & bilem exacuit, quos viri grauiſſimi flocci fecere; Iacobus tamen Latomus Louanij Doctor rationibus è SS. PP. petitis iuſtam damnationem Lutheri typis vulgauit (*c*) Et quia Phil'ip. Melanchton data 21. Iulij epiſtola falſo contraque fidem & pacta vulgarat de Lipſienſi diſp. ſibi placita capita quædam, Eckiuſque eum refutarat, acerbiſſimè calamum ſtrinxit in Eckium & poetaſtrorum chorum in eum armauit, quo genere pugnæ nihil territus Eckius Romam perfectus eſt ad informandum Pontificem de periculo, quod Germaniæ infelici incumbebat: (*d*) Leo PP. ſcriptis ad Saxoniæ Ducem, vnicum Lutheri fulcimentum, litteris, priores querelas repetit, & quam grauem

a *Data 6. April. 1519.* b *Vlenbergius in Vita Luth. cap. 4 num. 5.* c *Vlenbergius cap. 5. Vita Luth.* d *Idem cap. 5.*

uem tam ſuæ ipſius exiſtimationi quam vniverſæ Eccleſiæ injuriam faceret demonſtrat, qui ſinu ſuo tam venenatam aleret viperam, quæ lethali morſu mox ipſum eſſet confectura. *Qui*, ait quodam loco Papa Vrbanus, *alterius defendit errorem, deteſtabilior eſt eo ipſo qui errat: ut qui malitiam eius fovet, & plagas tendit quibus alij capiantur.* Lutherus ijs, quas ad Pontificem dederat litteris, plurima verba honorifica immiſcuerat; tandem vero ita concludit: *Pater ſancte*, inquiens, *Quantum ad revocationem eius quod dixi aut ſcripſi, ne quaſo, quiſquam cogere me præſumat, niſi Eccleſia cauſſam multo maioribus quam antea turbis involvere, ac rem plane exulcerare velit. neque enim ad interpretandum Dei verbum ullam ego legem vel auctoritatem recipere decrevi.* Suum ſcilicet vnius caput ac cerebrum pro Delphico oraculo & veritatis norma habebat. Vide, quæſo, extremam hominis ſuperbiam & vanitatem, qua ſuperbiæ parens eum inſtauerat! Saxoniæ Dux acceptis à Pontifice litteris, ſe excuſauit, dicens, *Sanctitatis ſuæ Nuncio minime è re viſum fuiſſe ut Lutherus Saxonia excederet, ne alibi, uti aiebat, multo plus mali daret, idque quod uno iam loco includeretur, ubique diſſeminaret.* Sed hoc profecto imprudens fuit & perniciosum Miltitij conſilium. Quis enim Lutherum a Saxoniæ Duce eiectum recipere auſus fuiſſet? Credibile ſane eſt; eum paullatim in eas anguſtias redigi potuiſſe, vt relicta Germania ad Bohemos fuerit transfugiturus. Et hoc quidem ille aſylum ſeu receptum ſibi ipſe deſtinarat, vti non ſemel poſtea ex eo, primam hanc ſuam fortunam commemorante, auditum fuit. Sed quem fauorem ab Hußitis exſpectare poterat, quos ille hæreticos appellando, non mediocriter offenderat? Et quemadmodum Caroli V. Imperatoris metus Germania; ſic Ferdinandi, Bohemia eum fuerat expulſurus: nec quidquam aliud reliquum futurum erat, quam vt nullibi reperta ſecura ſtatione, in Turciam profugeret. Fridericus Dux quamuis Pontifici obtemperaturum ſe ſimularet, Lutherum tamen tanto plus animabat ac ſuſtentabat, quanto magis alios in exitium eius conſentire animaduertebat. Ex quo factum eſt, vt Papa ad extremum deſcendere remedium, eoque gladio vti coactus ſit, cuius virtus reliqua arma temporalia & humanarum virium inſtrumenta tanto plus ſuperat, quanto vis ſupernaturalis inferioribus his rebus dignitate antecellit: Gladio, inquam, quem ille ab omnipotenti Dei manu accepit; vel Fulmine potius ſpirituali, vt Cyprianus appellat, quo Eccleſia non minus, quam naturali fulgure aer, purgatur. (a) atque hæc fere Anno 1519. geſta fuerunt. ſeq. vero An. 1520. 4 Ian. Ioannes Epiſc. Miſnenſis Lutheri libros damnauit, & Lutherus paſſim hominum fauores minis, dolis blanditijſque captauit.

III. Vetus eſt Chriſtianæ Eccleſiæ conſuetudo, vt contra omnes hæreticos, ſchiſmaticos & alios rebelles formidabilis Excommunicationis ſententia pronuncietur. Id quod ſingulis annis feria quarta ſacræ hebdomadæ fieri ſolet: qua Pontifex, peracto ſacro, Pōtificali habitu indutus, comitante vniuerſo clericorum ordine, in ſublimem quendam Eccleſiæ S. Petri locum aſcendit, vnde in ampliſſimam ſubiectam aream, in qua innumerabilis tum hominum cuiuſcumque nationis multitudo conuenit, eſt proſpectus. Ibi duo vtrimque ad Pontificis ſtantes latera, Bullam quæ *In Cœna Domini* appellatur, vnus Latina, alter Italica lingua conceptam prælegunt; cui inſerta ſunt nomina omnium hæreticorum, ſchiſmaticorū, & aliorum qui ab Eccleſia receſſi ſunt, quos certis verbis & cæremonijs Papa de nouo excommunicat & anathematizat. Quo facto, idem flammam ardentem proijcit, in ſignum maledictionis. Anathema (b) vero quo Eccleſia rebelles ab obedientibus ſeparat (quæ eſt maxima omnium in Monarchia Eccleſiaſtica pœna, & mors animæ, vt S. Aug. (c) loquitur) ſignum eſt eius ſeparationis quæ in extremo Iudicio futura eſt. Quod enim corpori vetus, idem noua Lex animæ ſtatuit ſupplicium, vt idem inquit. Tum etiam candelæ extinguuntur; quo tenebræ damnatis præparatæ ſignificātur. Igne enim animarū, quæ in cælis viuunt, ſignificatur immortalitas: quod is naturaliter ſurſum ad cœlos tamquam centrum ſuum feratur: & corporibus etiam abreptis, animæ nihilominus in magno illo & æterno igne, omnis lucis inexhauſto fonte, felices viuant. Per ignem quoque fides noſtra viua & feruens figuratur. Atque hanc ob cauſſam apud primos Chriſtianos etiam medio die Epiſcopis flammæ ardentes præferebantur (vt Nicephorus (d) & Suidas in vita Fulgentij Africani Epiſcopi teſtantur) vt olim quoque Imperatoribus

a *Vide Glycam parte* 4. *Annal. de punitione excommunicati. Nau. c.* 17. b *Tertullianus in Apolog.* c *Auguſtin. in Deuter. q.* 59. d *Vlenberg. in Vita Cap.* 32. e *Lib.* 10.

bus Romanis. Cuius rei cauſſam aut originem doctiſſimus Lipſius in Commentarijs ſuis ad IV. librum Annal. Taciti nullam aliam ſe reperire poſſe ait, quam id quod ab Herodiano poſt Antoninorum ſæculum notatur. Et eandem forte ob cauſſam Ducibus Venetorum per vrbem euntibus tæda ardens olim fuit prælata. Lumina ergo, vti diximus, in hoc Actu extingui ſolent, quum vt fides hæreticorum mortua, tum triſtitia quam inde concipit Eccleſia, ſignificetur: ſicut econtra in publicis gaudijs & feſtiuitatibus eadem accendi ſolent, vt S. Chryſoſtomus ait. (a) Hinc etiam apud nos in ijſdem ignes publice excitari ſolent. Licet autem Lutheri hoc eodem modo in maledictorum numerum relati candela extincta fuerit; hæreſis tamen eius paſſim accenſa indies magis magiſque gliſcebat: quod ille tam extrema deſperatione, quam vindictæ contra Papam ſtudio adactus, Deo, cœlo & terræ bellum inferre conſtituiſſet.

IV. Videns ergo Lutherus nullam ſpem ſalutis ſibi eſſe reliquam, neque vllum ad gratiam aut veniam receptum, niſi collum laqueo ipſe præberet; omnem iram cum fæcibus euomere, ac tamquam rabioſus canis obuios quoſque impetere cœpit, clamitans: *Vbi eſtis, ô Imperator & Principes? An tantam violentiam ferre potiſtis? Non veremini, ô Romani Antichriſti, ne lapides & ligna præ veſtrarum blaſphemiarum horrore ſanguinem ſudent? Ego ſi peream, exitium meum veſtrâ ruinâ nobilitabo.* Idem omnes potentias cæleſtes & terreſtres ad ſui defenſionem contra Papæ, vt appellabat, tyrannidem, euocabat, quem Chriſti olim Vicarium, iam Antichriſtum appellans, cui ſua manu lethalem ictum ſe inflicturum minabatur: *Mea, inquit, doctrina dominabitur; Papa vero cadet. Pacem recuſauit: bellum ergo habeat. Videbimus vter prior laſſus ſit futurus, Papa an Lutherus. Fatum ineuitabile Papam ad ruinam trahit, nec quiſquam, vt Daniel dicit, in auxilium eius veniet.* Sic pſeudoprophetes hic vaticinabatur palam; clam vero anguſtijs animi exitum non videntis, luctabatur ita vt Wittebergæ inſidias ſibi paratas ſciens, & gratiæ ſuæ in Aula Saxonis, ob læſos petulante lingua nobiles viros, diffidens, & præſagio fulminis Roma imminentis, de Transfugio ad Huſſitas conſilium ceperit. à quo tamen conſilio eum ſuperuenientes è Franconia Nobilium aliquot literæ, reuocarunt, omnem opem ſpondentes fortunarum & corporum ſuorum obiectu. Complures exiſtimabant, quemadmodum ſerpens virga facilius quam fuſte occiditur; ſic hæreſin hanc leui potius quam tam graui & ſeuera, quamuis iuſta cenſura potuiſſe extingui. Et quemadmodum qui à Tarantulis morſi ſunt, (b) tibiarum cantu ſanantur; ſic hæreſi infectos manſuetudine potius & lenitate ducendos, ac vincendos eſſe. Sed tam in hoc quam alijs ex euentu potius quam veritate iudicium fieri ſolet. Emunctæ naris ſcriptor Guicciardinus, *Melius forte futurum* ait, *ſi hominis huius fatuitas diſſimulata initio & contempta fuiſſet, vt quæ propria ſponte in ventum & fumum fuerit abitura: quum econtra tot tantiſque conatibus nihil aliud effectum ſit quam quod malum longius latiuſque proſerpſit. Quanto enim plures quantoque acerbius Lutherum perſequebantur, tanto illius cauſſæ maior apud populum accedebat auctoritas & fauor, exiſtimantem tantas ipſum perſequutiones ob vitæ innocentiam & ſanam doctrinæ reformationem ſuſtinere. Et certe conſultius fuerat ei ignoſcere:* quemadmodum coruos crocitare non moleſte ferimus, quod hanc à Natura habeant vocē, recte Veſpaſianus aiebat, Non ægre ferendum eſſe, ſi homines quæ corde concepta habent, aliquando effundant, ne retenta aut repreſſa, cum maiori deinde periculo & damno erumpant, vel ſaltem vt quiſquiſque ſit innoteſcat. Verum vniuerſa conſilia hominum incerta ſunt & timida.

V. Cum igitur 14. Iunij Romæ publico decreto foribus S. Petri affixo damnati eſſent Lutheri 41 errores accuſante Eckio, & damnationis ſententia per eundem & Hieron. Aleandrum miſſos in Germaniam Commiſſarios publicaretur (c) Lutherus incredibili Papæ æſtuans odio, quod ab eo Sathanæ eſſet traditus; multo quam vnquam antea acrius inſanire & furere cœpit certus iam extrema omnia moliri. Quod ipſum in libello ad comitia Ratisbonenſia miſſo præ ſe fert, omnium turbarum cauſſam in ſanctiſſimum Patrem (ſic per ludibrium eum appellat) à quo excommunicatus & diabolo eſſet traditus, conferendo; ſeipſum vero excuſando, vt cui omnium, vndiquaque ſtilis & calamis impetito, extrema ſe defendendi impoſita fuerit neceſſitas. Vbi vero accepit libros ſuos publice crematos (quaſi ijs abolitis, omnis Lutheranæ hæreſeos memoria vna foret interitura) ipſe quoque Iuris Canonici libros, vt & Leonis X. Bullam, inaudita tam vilis monachi audacia, conuocatis ad

a *Hom. 20 ad pop. Antioch.* b P. *Athan. Kircher in Magnete.* c *Vlenberg cum AA. ſuis, cap. 5. Bzouius An. 1520.*

hoc ſacrificium ſcholaſticis ſuiſque auditoribus, Witebergæ publice combuſſit, pronunciatis inter [illegible] a his verbis: *Quoniam tu conturbaſti Sanctum Domini, ideo te conturbet ignis æternus.* Facti huius decretum v. Operum ipſius Tomo inſertum legitur. Neque vnquam poſtea vllam animus ipſius quietem habuit. *Inuadamus* (exclamabat homo ille omnis humanitatis expers, (a) *Inuadamus omnibus quibus poſſumus armis filium perditionis, Pontifices, Cardinales, ac totam hanc ſentinam Romanam: lauemus in ſanguine ipſorum manus noſtras.* Ecce quomodo Sathanas tam lingua eius quam penna ad ſummam crudelitatem abuſus ſit. Hæc enim ipſa verba gladiatorijs ſuis libellis non vna lingua editis ac circummiſſis, inſerere non dubitauit. Sed quid dicis, Luthere? An S. Apoſtolus Paulus hoc modo gentiles tractauit? An ſic ille cum ijs quos ad Ieſu Chriſti cognitionem adducere cupiebat, loquutus eſt? *Quæ deſurſum eſt ſapientia,* inquit D. Iacobus, (b) *pudica eſt, pacifica, modeſta*: at ſcientia filiorum ſuperbiæ turgida eſt, arrogans, minax. Non igitur diuinæ domus zelo, ſed Papæ odio impulſus fuit Lutherus, vt ipſe in epiſtolis ſuis teſtatur, vbi dicit, *ſe non* IESV CHRISTI *amore, ſed Pontificis odio, cui igne & ſanguine bellum denunciaturum velit, certamen hoc ſuſcepiſſe: valdeque ſibi moleſtum eſſe quod multo plus mali facere iam ipſi non poſſet.* Qui Lipſienſi diſputationi interfuerunt multa incredibilis inſolentiæ adeoque furoris plena verba ex ore eius profecta annotarunt. Admonitus enim vt modiſtius ageret, ſiquidem Dei verbum non niſi cum modeſtia & ſpiritus lenitate tractandum eſſet: *Ego, aiebat, longe alia ſcribam, ſi Romanæ Sedi hæc diſplicere intellexero.* Et in præfatione libri De captiuitate Babylonica, *Dum illi,* inquit, *de mea a liqua hæreſi triumphabunt, ego aliam nouam procudam.* Nihil tum ille frequentius quam Antichriſtum in ore habebat (c) & vt ſimplices deciperet, primitiuæ Eccleſiæ ſimplicitatem demonſtrabat: quæ opulenta tum paupertate & ſublimi humilitate felix, ad eam, vti ab Eſaia vate prædictum fuerat, magnitudinem poſtea peruenire debuit, quam poſt redditam ei pacem & Imperatores Regeſque ad fidem conuerſos, ei obtigiſſe videmus & admiramur. Et ſicut ab vna parte Lutherus naſcentis Eccleſiæ paupertatem, ita ab altera morientis (ſic enim aiebat) pompam & maieſtatem graphice deſcribebat: *eam exemplo Pelagianorum* (d) *peſtilentiæ cathedram appellans; item Babylonem, cuius in Apocalypſi fit mentio, Sanctorum interfectricem, & ſathanæ ſedem*: quaſi eadem eſſet Roma quæ tempore Neronis & Diocletiani olim fuit. Atqui inter Romam paganam & Chriſtianam, vel potius inter Romam & Eccleſiam, vt facit Hieronymus, diligenter diſtinguendum eſt. Illa tum merito adultera & meretrix audijt; poſtea vero à SS. Patribus Ciuitas ſancta, Sedes pietatis, & omnium Eccleſiarum totius Mundi mater fuit appellata. Tempora ſcilicet diſtinguenda ſunt, nec quod de primis ſæculis dictum eſt, ad poſteriora eſt trahendum. Roma gentilis domicilium fuit Sathanæ, & thronus eorum qui tam Apoſtolos quam multa martyrum millia morti tradiderunt: at eadem iam eſt Eccleſiæ Dei Sedes, in qua Apoſtolorum ſedet ſucceſſor. Qui ſedem hanc occupat, non cum Ioue imperium partitus eſt, nec velut alter Briareus, deiecto Ioue, ſeipſum intruſit. Qua vos fronte, ô perditi mendaciorum parentis filij, eiuſmodi ſententiam contra eum pronunciare audetis, qui Sedem ſuam numquam tam alte verſus cœlos eleuatam eſſe cogitat, vt obliuiſcatur terram à ſe pedibus contingi? qui licet Dei in terris ſit Vicarius, hominem tamen, & quidem è terra & luto formatum in Dei conſpectu ſe eſſe meminit; nec tam D. Petri quam peccatoris ſucceſſorem, adeoque ſeipſum peccatorem eſſe nouit.

VI. Non ſine cauſſa reprehenſione dignus fore mihi viderer, ſi huius monachi fatuitates vel furias potius hoc loco recenſeam, quas ipſe Sleidanus celare non potuit: quæ ſi ipſo forte dignæ ſunt, dignæ tamen non ſunt quæ à me deſcribantur. Quoniam tamen noui hi Deucaliones, meliores Mundi, ſi dijs placet, reſtauratores, & Eccleſiæ repurgatores, ipſi à nouo hoc Apoſtolo doctrinam ſuam (quamuis ea iam immane quantum ab ea quæ olim fuit diſtet) accepiſſe ſe gloriantur: non abs re fuerit noui huius Euangeliſtæ ingenium & mores cum primis Chriſtianæ fidei architectis & fundatoribus conferre. Sicut vero Simonidis calcei diſtortos ipſius pedes arguebant: ſic hominis huius ſcripta animum eius nobis indicant & depingunt. E ſacco fruſtra tu aliud depromere tentes, quam quod in eo reconditum eſt. Et quemadmodum in priſcis illis Doctoribus humilitas, manſuetudo, benignitas, continentia & pietas

a *Epiſt contra Silueſt.* b *epiſt. cap. 3.* c *Vide epiſt. ad Argent. Cochla, Lindan. Emſer.* d *Aug. lib. 2. cap. 5. cont. Petit.*

Digitized by Google

tas mirabiliter eluxerunt; ita in hoc homine nihil niſi ſuperbia, furor, crudelitas, incontinentia, maledicentia & impietas notari poteſt. Vt vero Apellis manum vna linea prodidit: ita ex vno & altero dicterio ingenium & mores huius hominis, & ex vnguibus, quod dicitur, leonem facile agnoſcemus. In libello quem ille pro ſtrena ad ſacrum Cardinalium miſerat collegium, a minis contra ſanctiſſimam Sedem exorſus, poſt multas effutitas ineptias ſic tandem concludit, vt dicat, *ſe Papæ minas & Bullam ne pili quidem facere; eoſque qui ob minas moriantur, ventris crepitibus eſſe ſepeliendos.* O rarum Lutheranæ modeſtiæ exemplum ac teſtimonium! Quam longe ab hac ſcurrilitate etiam ipſi Ethnici abfuerunt, qui nec ambiguis verbis opinionem aliquam turpitudinis habentibus vti voluerunt! Monitus vero a diſcipulis & inprimis à Philippo Melanchthone, vt maiori vteretur modeſtia ac ratione, reſpondit: *Velle ſe pro tali haberi, velle maledicentia, conuicijs & opprobrijs contra Papiſtas refertum videri. Immo pulcrum ſibi & glorioſum ducere, ſi vſque ad vitæ finem exſecrationibus & iniurijs contra furciferos iſtos ſeſe exercere poſſit: & citius eos aquam expumice quam vel vnum bonum verbum ex ore ipſius expreſſuros.* O impudentem audaciam! O mons ô mali, Lernam atque abyſſum! inquit Euripides. Porcus hic in Ariſtippi Augia ſaginatus nihil fere niſi ſordidum ac ſtercoreum aut in ore habebat aut chartis illinebat, tanta fœditate vt vel ſola auditione aures, & lectione oculi conſcelerentur: vt inde *Propheta ſtercoreus* paſſim appellatus ſit. In eum eſt Andreæ Feliciani hoc Epigramma:

> *Stercora dum præ ſe ducit quacumque Lutherus,*
> *Oreq; ſpurciloquo nil niſi ſtercus habet;*
> *Num, rogo, Stercoreū dices hunc eſſe Prophetam?*
> *Qualia verba viri, talis & ipſe vir eſt.*

Hoc encomium Luthero veriſſime competere luce meridiana clarius perſpiciet qui eius operum Tomos perlegeret, quorum tamen, hanc ob cauſam legendorum, operam lucri fecit præclare M. Conradus Andreæ, ſeu P. Conradus Vetter è Soc. Ieſu, qui ex vniuerſis operibus Lutheri collegit floſculos dictorum eius, redegitque in locos communes ſeu Titulos iſtos: 1 Innocens 2. Humilis. 3 Verax. 4. Chriſtianus. 5 Deuotus. 6. Fidelis. 7. Angelicus. 8. Biblicus. 9. Grauis. 10. Caſtus. 11. Sobrius 12. Cygnæus, vel porcinus 14. Vtraquiſta 13. Pacificus 15 Mundus. 16. Manſuetus. 17. Iuriſta. ſub quibus titulis ipſa Lutheri verba ex eius operibus ita digeſta ſunt, ut ſub ſolo 15. titulo, 311. loca impuriſſime olentium & ſcurrilium verborum ex ſcripta ſit reperire.

Nec contentus tam ſcurrilibus conuitijs & atrocibus iniurijs ſcripta ſua infercire, etiam ſcalprum & penicillum adhibuit. Sicut enim Leopardus omnium animalium homini infeſtiſſimus, vbi ipſum hominem nanciſci non poteſt, imaginem eius ſibi obiectam inuadit, & articulatim dilaniat: ſic Lutherus furijs & intemperijs actus, *Leonis* PP. imaginem centum modis à ſe depictam miſere habuit & depexuit. Iam *ad inſtar cornuti diaboli*, iam *ſub forma aſini Midæ habentis auriculas*, iam *ſerpentis aperta ingluuie & faucibus minantis* figura. Magno numero paſſim eiuſmodi tabulæ Papæ figura pictæ & ſculptæ viſebantur, non ſolum ineptæ & ridiculæ, verum etiam ignominioſæ, adeoque profligatiſſimi hominis Chirophanis picturis turpiores ſcommatis & dicterijs adiectis non tam Theologo quam effronti nebulone dignis. Has ille plerumque librorum ſuorum frontiſpicijs præfigere ſolebat, vt Sleidanus non ſine voluptate quadam recitat: qui Scrophæ & Aſini picturam a *Luthero* editam repræſentat, eaque occaſione Prophetam illum appellat, addita tabulæ eiuſmodi inſcriptione: *Lutherus Prophetico ſpiritu donatus.* Nec diſſimulat tamen eundem propterea à multis fuiſſe reprehenſum. Nec vero libri tantum & Muſæa eiuſmodi emblematis depicta paſſim videre erat, verum etiam maius Torgauienſis arcis, vbi Saxoniæ Duces commorari fere ſolent, cœnaculum miram è *Lutheri* cerebro effictam ac depictam Ieſu Chriſti & Papæ Antitheſin oſtendebat. *De picturis eiuſmodi*, loquens Sleidanus, *ait eas à multis fuiſſe reprehenſas, quaſi parum ipſo dignas. Sed illum ſuas habuiſſe rationes; ac longius proſpicere eum vulgo exiſtimatum. Et in libris eius multa de magnis rebus exſtare vaticinia, quorum nonnulla iam impleta, alia adhuc in Dei ſint manu.* Idem hoc loco Sleidano accidit, quod remigantibus accidere ſolet, quò nauis agatur nihil proſpicientibus. Excuſando enim pſeudoprophetam ſuum, non modo ipſum, verum ſe quoque reum, & ipſius ſtultitiæ participem facit, chirurgi illius apud Iuuenalem exemplo, fœdum & putidum vlcus ſerico emplaſtro tegere ac celare conantis. Sed vbi vaticinia illa vel prophetiæ ſunt, quas hic *Lutheri* paranymphus nos celat? Reſtat ergo vt dicamus Mileſiam aliquam fabulam illum narrare & depingere nobis voluiſſe?

QVO-

QUOMODO LUTHERUS REprehenſis initio Indulgentiarum tantum abuſibus, totam deinde veterem religionem euertere conſtituerit.

Caput XII.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherus conſtituit, fabricari religionem plenam Libertatis etiam ad peccandum.*

II. *Omnibus quæ quis vult credendi poteſtatem permittit.*

III. *Ex Lutheri ſententia omnes homines ſunt Sacerdotes ſine ſubordinatione.*

IV. *In religionis negocio etiam parua magni ſunt momenti.*

V. *Montani dictum de primo Lutheri ingreſſu.*

VI. *Centuriatorum Magdeburgenſium iudicium.*

I. POSTEAQUAM animaduertit Lutherus iniuriis ſuis, probis & conuicijs parum admodum ſe profeciſſe, vt quæ nihil aliud eſſent quam vani & inualidi cōtra adamantinum murum emiſſi, & ſine noxa fere repulſi ictus: rem alia ratione aggredienda m ſibi ſtatuit, à Papa in Eccleſiam; & à moribus ſeu vita in doctrinam conuerſo impetu, ſperauit conatum hunc aliquanto felicius ſibi ſucceſſurum, quam alijs qui idem antea cum ſuo ipſorum exitio attentarant. Nam & iam ante multa ſibi præter ſpem eueniſſe videbat. Inprimis nomen ſuum obſcuro ante incluſum monaſterio, iam per totum orbem celebrari: Nihilque adeo ad ſummum gloriæ faſtigium ſibi deeſſe, quam ſi nouæ religionis auctor haberetur. Et quemadmodum crocodilus duriſſimis ſquamis vndique munitus non facile niſi ventre nudo & aperto lædi poteſt; ſic Lutherus corpus Eccleſiæ munitum quaſi Clypeis, per Carnalem in ea partem, tanquam ventrem potiſſimum impugnare voluit, obijciendo voluptates ad quas omnem ſuam doctrinam & dogmata direxit: non ignarus natura hominem fere à cœlibatu, ieiunio, pœnitentia, abnegatione ſui, baiulatione crucis ac cæteris auſteræ vitæ exercitijs abhorrere. Et certè ſicuti Christi, Eccleſia eſt ædificata ſuper petram duram, laborioſam &c. Ita Lutheri Eccleſia omnis eiuſque doctrina ventri quaſi eſt inædificata: vt in qua guloſi nec Vigilias, nec Quadrageſimam, nec vllos dies eſuriales repertuti ſunt, nec judicium ſuum ulli ſubijcere ſeu captiuare, nec voluntatem ſuam reſignare coguntur. Quocirca vt ſuam religionem carnalibus hominibus acceptiorem faceret, ieiunia in conuiuia, cilicia in teneras ſubuculas, ſeruitutem in libertatem commutandum, & Monachorum Deoque dicatarum virginum clauſtra perfringenda ſibi putauit: ſumma ſuo cuique modo viuendi genioque indulgendi licentia propoſita. Licentia, inquam, peſſima & infami omnium hæreſeon lena & conciliatrice. Hæc enim illa eſt, quæ hæreſibus portam aperit, viam ſternit, & planum facilemque curſum reddit, non viuendi tantum vt velis, ſed credendi etiam quæ velis, Libertas. Et certe magna illecebra peccandi eſt impunitatis ſpes, vt Cicero ait.

II. *Non iam amplius tempus eſt,* clamabat Lutherus, *torquendi conſcientias.* Par eſt vt vnuſquiſque quod vult credat. Hoc eodem ſcuto Donatiſtæ olim vſi ſunt, dicentes: Mi frater, quidquid lubitum fuerit, idem licebit: & quidquid voluptati vobis erit, per nos ſanctificabitur. *Libera res fides eſt, nec imperari poteſt.* Sed ô *felicem motum,* inquit Auguſtinus, *qui vt melior ſis cogit!* Econtra Lutherus. (a) *Si quis fide, aiebat, male vtitur, ſatis pœnarum ille in inferno dabit: & ſi ex numero ſumus electorum, quid attinet vitam hanc acerbam nobis facere? Cum fata rumpere non poſſimus. Prædeſtinati enim ſumus aut ad bonum aut ad malum. Præſcientia Dei nos præordinauit antequam nati eſſemus; facitque vt aut boni ſimus aut mali. Credamus modo, ſatis eſt, & quanto es improbior, tanto es Deo propinquior.* O deteſtabilem doctrinam! quæ omnem reuerentiam & cultum Dei conuellit & tollit. *Cur enim,* inquit aliquis, *vitam ego meam in tantis laboribus & ſudoribus traducam, vt poſſideam id quod ſine vllo meo labore iam eſt acquiſitum! Cur carnem meam ego macerem, quum nihilominus aut æternis deſtinatus ſim ſupplicijs, aut ſine vllis meis laboribus de ſalute mea certus.* Et alibi ait, (b) *Sicut Deo ſoli ius ſit noſtra bona opera remunerari, ita peccatorum noſtrorum pœnas eidem ſoli nos perſoluere debere: atque ita ſtulte agere qui ob ſecus facta pœnas à ſeipſis exigant.* O *nouam libertatem Euangelicam,* exclamabat Eraſmus, Lutheri eiuſque doctrinæ mentionem audiens, *ſentire & facere quod cuique bonum videatur: ſiquidem iam ſaluationis & damnationis decretum à diuina prædeſtinatione latum eſt.* Quid Auguſtinus hac de re? *Abſit,*

a *Luth. Tom. 4. fol. 319. Tom. 2. de Mini. Eccleſ.*
b *Serm. de Piſcat. Pet.*

Digitized by Google

Abſit, inquit, *ut dicamus vobis: Viuite quomodo vultis, quieſcite ſecuri. Deus neminem perdit. Fidem tantum Chriſtianam cuſtodite. Non ille perdet quod redemit. Non perire ſinet eos pro quibus ſanguinem ſuum effudit. Si ita loqueremur, cœtus quidem noſtros valde auctu- ri, ſed homines in infernum præcipitaturi eramus.* O quantum doctrina magni huius Eccleſiæ luminis Auguſtini ab impia Lutheri Auguſtiniani doctrina abeſt, cui diuina illa Ciceronis ſententia mirifice placuit: *O miſerum, cui peccare non licebat!* Econtra illam magni Epiſcopi ridebat, dicentis: *Qui te fecit ſine te, non te ſaluabit ſine te. Væ*, inquit Propheta Ezechiel, (a) *qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus; & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis, ad capiendas animas*, id eſt, qui viam ſalutis planam & facilem eſſe ipſis perſuadent. Hi quidem tanto periculoſius & grauius errabunt, quanto facilius ſibi ſalutis negocium imaginabantur.

III. *Omnis Chriſtianus*, aiebat nouus hic Chriſtianus, *Sacerdos eſt. Omnes annunciare poſſunt verbum Dei*, etiam ipſe diabolus & eius mater. *Omnibus quippe dictum eſt: Hoc facite in mei commemorationem.* Sed quid ais, bone vir? An D. Petrus Apoſtolus omnes Chriſtianos, ſacerdotes appellat? *Vos*, ait Lutherus ex illo: *genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta populus acquiſitionis.* (b) Sed audi Luthere. Loquiturne hic Apoſtolus de ſacrificio altaris? an alio ſpirituali? quo Deo offerimus preces noſtras & bona opera; de illo non de priore quo ſolemne illud D. N. & Seruatoris ſacrificium Deo offertur loqui, colligitur ex verbis præcedentibus, vbi inquit: *Offerentes ſpirituales hoſtias, acceptabiles Deo per Ieſum Chriſtum.* Et quoad hoc, omnes ſane ſacerdotes ſumus, quia ſcilicet viuas Deo hoſtias, ut D. Paulus loquitur, offerre debemus. Nec vero ſacerdotes tantum, ſed & Reges eſſe dicimur. Reges quidem vt animi noſtri affectus & cupiditates regamus; Sacerdotes vero, vt corpus & animam noſtram viuam Deo hoſtiam offeramus. (c) Martinus Chemnitius in Examine Concilij Tridentini magiſtrum ſuum ab hoc errore vindicare volens, nunquam eum ita ſenſiſſe ſcribit. At ſi animi interpres vox eſt, Lutheri certe verba aliter intelligi non poſſunt. Sic enim loquitur in libro De Captiuitate Babylonica: (d) *Eſto itaque certus, & ſeſe agnoſcat, quicumque ſe Chriſtianum eſſe cognouerit, omnes nos æqualiter eſſe ſacerdotes, hoc eſt, eandem in verbo & Sacramento quocumque habere poteſtatem.* Idem ſic argumentatur. (e) *Primo docendi munus omnibus eſt permiſſum: ſiquidem Eſaias Propheta & ipſe Saluator dicit: Omnes erunt à Deo docti. Secundum munus ſacerdotale eſt Baptizare. Atqui hoc ipſum omnibus, immò & feminis vſurpare licet. Tertium eſt conſecrare panem & vinum: quod itidem omnibus cum ſacerdotibus commune eſt, quum Dominus tam ad præſentes quam futuros dixerit: Hoc facite in mei commemorationem.* (f) *Ad officium Clauium quod attinet, illud itidem tam fratrum minimo quam ſummo Apoſtolorum fuit demādatum. Claues ad vniuerſam ſpectant Eccleſiam: & ſic tam ad minimum eius membrum quam ipſum Papam.* Quam gloſſam his verbis Chemnitius allinet? quē alium in ſenſum ea detorquebit? Idem Lutherus, *Vtinam*, inquit, *maiores noſtri voce hac*, Clerici, *nunquam vſi eſſent!* Idem votum iiſdem vere verbis cōceptum fuit eius qui peiotis hæreſeos caput & auctorem ſe fecit (g). Sed cur, quæſo, ab hac voce tantum abhorreris? quum Nicenum Concilium, Origines, Epiphanius & alij eandem differentiam quam nos inter Laicos & Clericos conſtituerint. Eſt vero vox hæc deriuata à κλῆρος, quod ſignificat Hereditatem ſeu ſortem: quod Clerici ſint ſors ſeu pars Domini, peculiaris ut Leuitæ in vet. Lege, etſi enim omnis Iſrael erat hæreditas Domini ſpecialiter tamen Leui.

IV. Verum enimuero quemadmodum aperta leui murorum ruinâ, hoſtes turmatim irrumpunt; aut rupto alicubi aggere, aqua longe lateque omnia innundat, nec vllo obice coërceri poteſt: ſic conuulſa per Lutherum prima Eccleſiæ porta, & emotis humilitatis & obedientiæ cardinibus, ſuperbia & arrogantia ita innaluit, vt nemo iam ab Eccleſia, ſed à ſeipſo credendi legem ac metam accipere debeat aut velit, ſi Luthero obedit. Quæ vero inde conſequuta ſint, libro II. videbis. Et hunc quidem hæreticorum morem Lutherus ipſe notarat, (h) *quos ait, ab vno aliquo articulo initium facere, deinde omnes conuellere aut negare.* Idem articulos Fidei annulo comparat, qui fractus, digito amplius accommodari non poteſt: itemque campanæ, quæ vel leuiſſima accepta fiſſura, ſonum omnem perdit. Quocirca mirum non eſt quod vniuerſa Chriſtiana Reſpublica commoueri ſit ſolita quam primum vel vnus Religionis articulus in dubium reuocari cœpit: quum Fides

H my-

a *Cap.13.* b *1. Pet 2.* c *Vid. Bellar. lib 2. de Sacr. cap. 15.* d *Fol 326.* e *Denbroz Miſſ cap. 5.* f *Matth. 18.* g *Calu de Monagam.* h *Tom. 2. fol. 261. Bren. Confeſſ. de Cœna.*

Digitized by Google

myſtici Eccleſiæ ædificij baſis ſit & fundamentum, ſic vt vno conuulſo aut mutato articulo, reliqui omnes eandem fortunam ſubeant, vt Illuſtriſſ. Cardinalis Bellarminus in Præfatione primi Tomi erudite oſtendit.

V. Audi quid hanc in ſententiam Gallus(a) quidam elegantis ingenij & doctrinæ homo dixerit. *Quando noua Lutheri dogmata, aut, magni fieri paſſim cœperunt, vidimus veterem noſtram Fidem diſputationibus & argumentorum collationibus valde concuſſam: & facile apparebat huius morbi principium mox in execrabilem Atheiſmũ declinaturum. Sunt enim homines eius natura, vt quum res ſuis ipſorum ponderibus & ratione dijudicare nequeant, ſpecie earum & communi quodam errore facile abripiantur. Quamprimum certe quis inducitur, vt opiniones ſeu dogmata, quæ in magna prius habuit veneratione, qualia ſunt quæ ad ſalutem ſpectant, contemnere quodammodo ac diſcutere auſit, adeoq́; Fidei ſuæ articulos in dubium & ad trutinam reuocet; idem ſtatim de cæteris quoq; Religionis capitibus nec plus auctoritatis nec fundamenti habentibus, dubitare incipiet; omnesq́; perſuaſiones vel à legum auctoritate, vel antiqui moris reuerentia animo impreſſas, tamquam tyrannicum iugum abijciet, cum propoſito nihil poſthac ſe recepturum aut crediturum, niſi quod prius ipſe ad ſui iudicii normam exegerit, eiq́; conueniens iudicarit. Sic ille veritatem turbans, medius mendacij turbis ſeſe immiſcet.* Nec minus docte atque appoſitè eadem de re Clemens Alexandrinus inquit, *Veritatem rem arduam, ac difficilem eſſe eius inueſtigationem, unde facile hæreſes naſcantur, præſertim in hominibus ambitioſis, & ſui ipſorum amore ægris, qui ſibi aliuq; perſuadent ſe intelligere illud quod tamen numquam didicerunt; nec ſcientiam, ſed falſam ſcientiæ habent perſuaſionem.*

VI. Hoc loco tacere non poſſum quin in hoſtium caſtra paullulum concedam, non vt transfuga, ſed vt explorator, & vnius Centuriatorum Magdeburgenſium notabile dictum, tamquam roſam è ſpinis, decerpam. Ait ille, *malas artes & fraudes quæ contra veram religionem adhibentur, ſimiles eſſe cuneo: cuius acies tenuis admodum eſt, lignoq; infixus, haud ita magnam fiſſuram facturus videtur: at vbi in rimam adigitur, paullatim hiatum ampliorem facit, donec tandem vel maximam trabem omnino diffindat.* Primam cunei huius Lutherani fiſſuram ait Cardinalis Hoſius fuiſſe de Indulgentijs diſputationem. Secunda latior multo fuit & profundior, Communicatio ſcilicet laicorum ſub vtraque ſpecie, & clericorum matrimonia. At Auguſtana Confeſſio quæ que poſtea ſequuta ſunt, tantam dederunt fiſſuram ac hiatum, vt niſi Deus propitius nos reſpexiſſet, numquam tam grandis hæc ſciſſura rurſus coaleſcere, & ad priſtinam integritatem redire poſſe videatur. Sed quemadmodum Milo athleta, quum omnia virium fiducia arborẽ in media parte hiantem diducere vellet, brachijs, redeunte ad ſe arbore, hinc inde conſtrictis, & deficiente conatu retentus, lupis eſca fuit: ſic quamuis hæreticus hic gladiator, alijque non minus validam quam antiquam Eccleſiæ arborem diſcindere annixi ſint, numquam tamen totam eam conuellent; ſed ſpes eſt potius eam priſtina vnitate rurſus coalituram, cum perpetua ignominia & ruina eorum qui diducere eam ac diuidere ſunt conati.

CAROLVS V. IMPERATOR in Germaniam proficiſcitur; videt, audit & damnat Lutherum.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

I *Imperator ad compeſcendam Lutheri inſaniam in Germaniam proficiſcitur.*
II. *Ad eum Lutherus ſe confert.*
III. *Quid præſente imperatore actum.*
IV. *Imperator Lutherum damnat*
V. *Lutheranos inuadit Spiritus rebellionis.*
VI. *Lutheri cum Treuirenſi Archiepiſcopo colloquium.*

I. QVATVOR iam circiter labebantur anni, ex quo Lutherus Eccleſiam turbare cœperat, cum iam Nobilitatem Germanicam in arma concitaret, edito ſcripto de grauaminibus Nobilitatis plane ſedioſo ac furioſo, Item libro de libertate Chriſtiana ad 6. Septemb. cum ei ſuppetias tulit etiam ſcribendo Vlricus Hüttenius Nob. Franco, qui acerbum ſcriptum contra Romaniſtas euulgauit, vt contra Tyrannos pro *Luthero*, & mox Rithmum (Tit. Clag vnd Vermanung) ſeditioſiſſimum & furioſiſſimũ. Coronabatur ſub id tempus nempe 10 Nou. Carolus V. Aquiſgrani, & aderat Imperatori Fridericus Elector Saxoniæ, cum damnationis Romanæ ſententia Wittebergã aduenit, qui monitus 18 Nou. ad Academiam VVittebergenſem reſcripſit perplexus, magis tamen Luthero fauens; quem ei fauorem inſtillauerat Eraſmus Louanio a Friderico euocatus, & conſultus de Luthero, qui ita patrocinatus eſt Luthero, ut deinceps Elector Apoſtolicos Nuntios aduerſus Lutherum.

a. *Montanus.*

Digitized by Google

therum noluerit audire. Cum igitur coronatus in Imp. Romanum Carolus Hiſpaniarum Rex, iuuenis non minus generoſus quam Chriſtianus & Catholicus, ex inferiore Germania, vbi tunc erat, in Germaniam ſuperiorem proficiſci, nouum hunc Prophetam audire, eiuſque inſaniam, quæ magnum malum Chriſtianæ Reipublicæ minabatur, compeſcere ſtatuiſſet, à Pontifice, qui in hunc finem Hieronymum Aleandrum ad eum ablegarat, præcipuè incitatus Comitia VVormatiam indicta fuerunt ad ſeq. Anni initium futura. Circa id tempus Lutherus librum ſuum De Eccleſiæ Reformatione, eidem Imperatori dedicarat, in quo valde ſe humiliat, & S. Athanaſij exemplo, ad pedes ipſius tamquam ad aram & aſylum ſe proſternit, *per omnia ſacra obſecrans, vt vim inimicorum, qui perſequi ipſum non ceſſarent, omneſque conatus ad exſtinguendũ vna cum ipſo Euangelium dirigerent, à ſe depelleret.* Sic ille loquebatur, ſic ſcribebat: tum omnes contentiones quæ inter Pontifices & Imperatores olim interceſſerant, ac præcipue de Neapolis & Siciliæ regno, velut è ſepulchro rurſus protrahebat; iuuenem hunc Principem vehementer exhortatus, *vt ne auctoritatem ſuam eripi ſibi ac pedibus conculcari pateretur, vt qui non minus iuris & imperij in clericos quam reliquos haberet, quos illi male Laicos appellarent: quum per Baptiſmum conſecrati omnes & ſacerdotes facti ſumus.* Hoc modo Lutherus in bonam Caroli gratiam & fauorem inſinuare ſe ſtudebat: vtque ijs quæ ſcripſerat, pietatis, deuotionis & ſanctitatis opinionem conciliaret, omnium paginarum frontiſpicijs IESV nomen præfigebat; interim vnice illud ſpectans vt Imperatorem cum Papa committeret, quod effecturum ſe non ſemel iactârat, eo præcipue confiſus, quod Imperatorem alieniori eſſe a Leone animo ſperaret, vt qui eius electioni quantum poterat obſtitiſſet. Quæ tamen ſpes valde illum fefellit: quod Religioſus hic Princeps ſuas iniurias inſuper haberet, vt quo Deo illatas vindicaret. Luthero iã ante non leuẽ terrorem incuſſerat, quod Imperator in omni ditione ſua Belgica libros ipſius cremari iuſſerat: quod etiam in quibuſdam ciuitatibus Imperialibus, vt Coloniæ ac Moguntiæ, factum fuit. Porro Fridericus Saxoniæ Dux vbi accepit Imperatorem VVormatiam proficiſci, magnis itineribus & ipſe eodem contendit, vt primus Imperatorem ſalutaret, ac in meliorem de Luthero ſententiam adduceret, quẽ ſanctæ vitæ atque doctrinæ hominem eſſe aſſeuerabat. Econtra Hieronymus Aleander Pontificis Legatus, XL. articulos è Lutheri libris excerptos, & hæreſeos iam olim à Concilijs damnatos, in frequentiſſimo Principum ac Statuum Imperij conſeſſu, recitauit: atque hoc effecit vt alter alterum intueri, & contra Lutherum eiuſque fautores murmurare inciperent. Quod vbi ſenſit Dux Fridericus, declinandæ inuidiæ cauſſa dixit, *Eos articulos non eſſe Lutheri, ſed in eius odium ab aduerſarijs confictos; neque librum illum De captiuitate Babylonica ex Lutheri officina prodiiſſe, ſed ſuppoſititium eſſe.* Ex aduerſo Aleandro ipſiſſimos hos Lutheri eſſe fetus aſſerente, ac re ad altercationem delapſa, viſum fuit Imperatori ac Principibus, Lutherum ipſum accerſendum eſſe, ne inauditum ſe damnatum eſſe quæri poſſet. Lutherus accepto celeriter eius rei nuncio pelli ſuæ ante omnia conſultum voluit, eoque ſalvum conductum non Imperatoris tantum, ſed Imperij quoque Principum manu ſignatum petiit. Annon vero digna hæc cœlitus ad perditam reſtaurandam Chriſtianam fidem, miſſo Propheta videtur conſtantia? Illi olim priſcæ religionis Antiſtites, tyrannos adituri, & in ipſo quaſi Sathanæ ſterquilinio Euangeliũ prædicaturi, an vllam vitæ ſuæ ſecuritatem expetebant? Certe tantum abeſt, vt honeſtam eius perdendæ quæſierint occaſionem. Sic igitur pio vnius Monachi ſaluo conductu publicæ expeditæ ſunt & ſignatæ litteræ, adiecta iſta conditione, *vt Lutherus in itinere neque concionaretur vſquam nec ſcriberet*: miſſuſque eſt VVittebergam Imperialis caduceator, qui eum VVormatiam deduxit, comitantibus Iona Eccleſiæ VVittebergenſis Præpoſito, D. Schurffio Iuriſconſulto, & Amsdorffio, quem poſtea Lutherus primum & vltimum ſua manu Epiſcopum conſecrauit, vt ſuo loco infra dicetur.

II. Ad hanc famam viæ paſſim & compita quacumque iter faciebat Lutherus ingenti hominum multitudine Monachi huius (cucullo enim tunc adhuc indutus erat, quem Anno MDXXIII. demum abiecit a) videndi deſiderio accurrentium, complebantur. Ipſe Lutherus curru in modum lecticæ facto & vmbroſo vehebatur, non iam vti olim quando ad Legatũ proficiſcebatur, pedibus ſuis inequitans. In diuerſorijs multa propinatio, læta compotatio, Muſices quoque gaudia, adeo vt Lutherus alicubi ſonora teſtitudine ludens, omnium in ſe oculos conuerteret, velut Orpheus quidam aut Amphion, ſed raſus adhuc & cucullatus, eoque mirabilior. Non hoc

H 2 orna-

a *Bzouius in Annal. An. 1521.*

Digitized by Google

ornatu Fr. Thomas, de quo ſupra, vitia reprehendendo & rebellionem Lutheri prædicendo, varias regiones obiens, inceſſit vili aſino, veſtitu duro & aſpero, pera denique, in qua omnis eius erat ſupellex, contentus. Quamuis autem ea lege ſaluum conductum Cæſar ei dediſſet, vt in itinere nullibi concionaretur aut ſcriberet: Erfordiæ tamen Dominica in Albis, contra Peregrinationes religionis ergò, Vota, & alios Catholicæ Eccleſiæ ritus publice prædicauit: Gaſpare Sturmio caduceatore conniuente, & ſedulo omnia quibus Lutherum oblectare poſſet, prouidente. Certe Luthero tum data fides iure quam optimo reuocari potuiſſet, vt qui prior legem ſibi præſcriptam violaſſet. Qui enim contra legem delinquit, eius beneficio indignus eſt. Sed cum caduceator ille fidem & Eccleſiam proderet, Deus ſuæ ſponſæ deeſſe monendo noluit, nam templum, in quo Lutherus concionabatur ruinam minari viſum fuit, cum terribili cõſternatione erumpere conantium, ut Dreſſerus, eiuſdem cum Luthero opinionis, teſtatur teſtis oculatus.

III. Venit ergo Wormatiam, hoc modo & hoc comitatu quem diximus Lutherus, die XVI. Aprilis Anno MDXXI. cum pridie nempe 15. Aprilis Pariſijs Lutheri libri fuiſſent damnati. (*a*) Et ad Imperatorem introductus, ac humaniter, ne terrorem cauſſari poſſet, receptus 17. April. monitus is tunc fuit, vt omiſſis ambagibus, ad quæſita tantum reſponderet. Tum Eccius vir tam Theologiæ quam Iuriſprudentiæ peritiſſimus, Treuirenſis Archiepiſcopi Officialis, Cæſaris nomine Lutherum primo Latine, deinde vt ab omnibus intelligi poſſet, Germanice rogauit, vtrum libros hactenus ſub ipſius nomine vulgatos pro ſuis haberet, & quod in iis continetur defendere vellet. Tum Lutherus ſimulans ſe Imperialis illius Maieſtatis intuitu perculſum, vel potius ſua ipſius conſcientia perturbatus, aliquantulum obmutuit: deinde paullum recollecto animo, libros ſuos titulo tenus recitatos agnouit & nunquam abnegaturum dixit: verum quum defenſio eorum vel reuocatio, quæ ijs continentur res ſit tanti momenti, ſpacium deliberandi petere. Ad hæc Eccius: *Etſi tu Martine, ex mandato Cæſaris ſatis intelligere potuiſti ad quid accerſitus ſis, eaque de cauſſa indignus cui longior cogitandi mora detur: Cæſarea tamen Maieſtas ex innata ſibi clementia diem vnum indulget meditationi tuæ, vt cras ad eandem horam hic compareas, ea conditione ne ſcripto ſententiam tuam proponas, ſed ore exſequaris.* Obſervet hic Lector Luthero fuiſſe catalogum librorum ſuorum exhibitum, inter quos & ille fuit De captiuitate Babylonica agnitus, quem Dux Lutheri eſſe negarat, ut vel hinc appareat inordinatus & cæcus Friderici Electoris affectus in cauſa Lutheri. Poſtero die 18. Aprilis ad conſtitutam horam reductus Lutherus, videns ſe in tam illuſtri cœtu ſtantem qui antehac in monaſterio educatus fuerat, quaſi pudore ſuffuſus (qui tamen in eius fronte nunquam, ſed potius ſumma temeritas & audacia domicilium habuit) rogauit Imperatorem ac Principes, vt ſi vel verbis vel moribus tam illuſtri conſeſſu parum dignis vteretur, id ſibi ac vitæ generi in quo meliorem ætatis partem conſumpſiſſet, condonarent. Deinde longam ac prolixam orationem Latina linguâ exorſus eſt, vndique ad Auditorum fauorem ſibi conciliandum conquiſitis Rhetoricis coloribus diſtinctam; iam blandiens Principibus, iam terrens ſcripturarum exemplis, de Regibus Ægypti, Babylonis & Iſrael, longè admodum petitis. Producto hoc modo, & quidem extra lineam, vt dicitur, in duas fere horas ſermone, Eccius qui è vultu Imperatoris & Principum moleſtiam quam è tam longa hauſerant oratione perceperat, interpellans: *ſatis*, inquit, *Luthere, verborum eſt. Nihil attinet Cæſaris ac Principum animos tam prolixa oratione fatigare. Ad hoc tantum quod heri ex te quaſitum fuit, ſimpliciter reſponde.* Tum Lutherus: *Niſi conuictus fuero teſtimoniis ſcripturarum aut ratione euidenti* (nam neque Papæ neque Conciliis ſolis credo, quum conſtet ea erraſſe ſæpius, & ſibiipſis contradixiſſe) *reuocare neque poſſum neque volo quidquam.* Deinde diſtinctionem librorum à ſe conſcriptorum fecit, ſeque veritatem vti eam è S. ſcriptura hauſerat, docuiſſe præfracte contendit, obiecto omnibus hæreticis, qui ante fuerunt, vſitato clypeo: proteſtans, ſe minime contumacem futurum, ſed errores ſuos ipſum damnaturum, ſi quid cum verbo Dei pugnans docuiſſe foret conuictus. Et quemadmodum Oracula dæmoniorum ambiguis olim verbis concepta erant, vt varia ac multiplici explicatione ad quemcumque euentum trahi poſſent: ſic Lutherus ad quæſtiones ſibi ab Eccio propoſitas aperte numquam reſpondere voluit, vt ſcilicet vndique effugium haberet. Hoc quippe in Arrii ſchola didicerat, qui quanto magis vrgebatur, tanto magis animi ſenſus ambiguitate velabat.

a *Authores apud Vlenbergium citati in vita Lutheri.*

Digitized by Google

velabat, Socrate teſte. (a) Fatetur quidem Lutherus in Papam & Ordinem Eccleſiaſticum ſe vehementiorem quam deceat, fuiſſe; nec tamen in hoc quoque quidquam retractare velle, ne hoc ipſo multorum inſolentiæ feneſtram patefaciat. Ad cauſſæ ſuæ defenſionem ſe illud ſeruatoris noſtri dictum ſibi ſumere: *Si malo ſum loquutus, teſtimonium perhibe de malo.* Et velut Imperator Theodoſius olim ex hæreticis eandem ob cauſſam conuocatis, initio ſtatim rogauit, *Annon priſci Patres & maiores Fidei vnitatem & veram doctrinam ſeruaſſent:* vt ſcilicet ſua ipſorum confeſſione eos iugularet: ſic Lutherus eodem gladio ab Imperatore tum petitus fuit. Sed quemadmodum illi (vt iidem teſtantur Hiſtorici) ambiguis & contrarijs etiam reſponſis Theodoſij interrogationem eluſerunt, ne ſi veros illos & irreprehenſibiles Paſtores fuiſſe faterentur, eorundem doctrinam probare neceſſe haberent: ita Lutherus quoque Patres illos & totam antiquitatem pluſimum ſe venerari dixit, ita tamen vt errare eos poſſe, atque erraſſe non ſemel agnoſcat. Inſtanti deinde Eccio, & vniuerſalem Eccleſiæ, cui Spiritus S. ſemper aſſiſtat, conſenſum ac infallibiles Dei promiſſiones vrgenti, Lutherumque reprehendenti quod pars & iudex eſſe vellet, ſpreta omni tam Pontificum quam Conciliorum auctoritate. Lutherus reſpondit, Iudicem ſe alium non recepturum quam ſolam S. Scripturam. Tum Eccius conuerſa ad Imperatorem oratione, idem dixit quod S. Hilarius ad Conſtantium Imperatorem olim dixiſſe fertur, (b) *Nullum ſcilicet vmquam fuiſſe hæreticum, qui non hæreſin & blaſphemias ſuas pro S. ſcriptura verbis venditarit. Solent quippe hæretici,* vt idem S. Doctor alibi dicit, *verborum cœleſtium ſimplicitatem ad ſenſum voluntatis ſuæ, non vero ad Decretum Veritatis accommodare. Hæreſis ex ſenſu, non ex ſcriptura naſcitur: & ſenſus eſt: non verbum, quod in crimen vertitur.* Et profecto res omnibus qui aderant nimis quam mira viſa fuit, vnum Monachum tantæ reperiri confidentiæ ac præſumtionis, vt omnibus Concilijs adeoque ipſi Eccleſiæ figmenta cerebri ſui præferre auderet, ac ſolus ſapere videri vellet, nec vultu ille fero alijſque geſtibus animi calorem atque elationem celare poterat. Quidni vt in hoc quoque omnium qui ipſum antecellerunt, hæreticorum veſtigia ſequeretur: qui quando inexplicabilibus laqueis irretitos ſe ſenſerunt, hac potiſſimum ratione ſeſe extricare atque euadere conati ſunt. Tantus quidem Antiquitatis conſenſus, tanta tot ſanctiſſimorum virorum & Doctorum Eccleſiæ auctoritas cor & conſcientiam eius aſſiduis morſibus rodebat. *Difficilis ſane,* inquit alibi, (c) *res eſt, tot ſæculorum auctoritatem conuellere, tot ac tantorum hominum iudicijs ſe opponere.* Ait ſæpe ſibi cor tremulum palpitaſſe, & reprehendens obiecisse: *Tu ſolus ſapis? Anne hactenus errarunt & errant vniuerſi? Tot ne ſæcula in tenebris & ignorantia iacuerunt?* Sed audi dignam homine concluſionem. *Proteſtor,* inquit, *contra eos qui tamquam fatui inſenſati contra me vociferantur quod contra Eccleſiæ conſuetudinem & omnes Patres doceam, me nihili omnia iſta facere.* Et hoc quidem modo ferus hic homo & arrogans ab Eccio coram Imperatore & Principibus in ſummas anguſtias redactus, euadere tentabat: ſuo exemplo veriſſimum illud Sapientis dictum eſſe oſtendens, *Maximam ſtultitiam eſſe ſapientiæ perſuaſionem.* Totus vero hic congreſſus nihil aliud fuit quam quædam Eccii & Lutheri altercatio, qui in ſua opinione pertinaciter perſiſtebat, nec vlla vel ratione vel auctoritate vel traditione dimoueri ſe patiebatur. *Quin idem gaudere ſe dicebat,* (Sleidano ipſo teſtante) *quod videret Euangelium ſuum tot turbis occaſionem dediſſe: quum Chriſtus ipſe prædixerit hanc Euangelij eſſe conditionem, vt etiam inter cognatos & conſanguineos pacis ac concordiæ vinculum ſoluat.* Imperator Carolus Lutheri contumacia offenſus, poſtridie ad Principum & Procerum conuentum ſententiam ſuam propria manuſcriptam miſit: quam integram hoc loco inſerere viſum eſt, a Sleidano pari fide, qua Edictum einſdem Imperatoris, quo Lutherus & doctrina eius damnantur, omiſſam. Sic vero habet.

IV. *Vobis conſtat, genus me ducere à Chriſtianiſſimis Imperatoribus, à Nobili natione Germanica, à Catholicis Hiſpaniæ Regibus, ab Archiducibus Auſtriæ, à Ducibus Burgundiæ; qui omnes Eccleſiæ Romanæ filii ad mortem vſque fideles perſtitêre, ſemperque Catholicæ fidei, ſacrarum Ceremoniarum, Decretorum, Ordinationum, ſanctorum morum, pro honore Dei, pro fidei augmentatione, pro animarum ſalute, defenſores fuere. Qui quidem fato functi, Nobis ex inſtituto Naturæ iureque ipſo hereditario, ſanctas quas diximus Catholicas obſeruationes quaſi per manus traditas reliquerunt, vt eorum exempla ſequuti viueremus, & in iis etiam moreremur. Atque ita Nos, vtpote qui Maiorum noſtrorum veri imitatores ſumus, diuina fauente gratia, tenere eo-*

a *Hiſt Tritar. lib. 4 cap* 10. b *Lib.* 2. *ad Conſt. lib.* 2 *ad Trin.* c *Libro de abg. Miſſ. in Præf.*

Digitized by Google

dem ad hunc vſque diem viximus. Ego itaque hac de cauſſa tueri decreui quidquid ipſi Prædeceſſores mei & quidquid ego ad præſens vſque obſeruaui: id vero præſertim & ante omnia, quod per ipſos Prædeceſſores meos tam in Concilio Conſtantienſi quam etiam in alijs decretum ſancitumque eſt. Quoniam vero conſtat Fratrem vnum tantum ſua quadam opinione deceptum, hallucinari, quæ contra totius Chriſtianiſmi ſententiam eſt, tam eorum qui antea acto tempore Nos ſupra mille annos præceſſerunt, quam eorum qui nunc viuunt; ex cuius quidem opinionis oſtentatione vniuerſum Chriſtianum orbem in errore ſemper verſatum eſſe videretur: eapropter decreui omnino regna omnia mea, Imperium, Potentatus, amicos meos, corpus & ſanguinem, vitamque & animam meam exponere, ne prauum hoc inceptum proſerpat vlterius, propterea quod Mihi magno dedecori cederet, atque etiam Vobis, qui nobilis & maxime celebris eſtis Germaniæ Natio: quibus id ad honorem, auctoritatem & prærogatiuam acceſſit ex priuilegio, vt præcipui iuſtitiæ obſeruatores Catholicæque fidei defenſores & protectores habeamur. Quod ſi quæ noſtris temporibus non ſolum hæreſis, verum etiam hæreſeos ſuſpicio, aut vlla Chriſtianæ religionis imminutio in cordibus hominum relinqueretur, id ſucceſſoribus noſtris perpetuæ vituperationi foret, Audito itaque pertinaci reſponſo, quod heſterna die in noſtro omnium conſpectu Lutherus dedit, meam ego vobis ſententiam teſtatam facio, pœnitere me moræ, qua contra ipſum Lutherum & falſam eius doctrinam procedere diſtuli; eoque hominem quidquid dicturus ſit, non amplius audire decreui: Mando ergo vt quam primum ex Mandati præſcripto reducatur, caueatque ipſe ex conditionibus in ſaluo conductu præſcriptis, ne publicas conciones habeat, ne populum falſam doctrinam ſuam vlterius doceat, ne denique operam vllam det vt noui quidquam vllibi excitetur, aut motus fiat. Et ſicut præfatus ſum, conſtitui me accingere ad procedendum contra eum, vt aduerſus notorium hæreticum æquum eſt procedi: ſimulque à Vobis exigo vt in hac cauſſa tanquam boni Chriſtiani decernatis quod debetis, & vt mihi facere promiſiſtis. Scripta hæc manu mea die XIX. Aprilis MDXXI.

V. Cæſaris hæc contra Lutherum hæreſeos damnatum ſententia, vt a bonis & Catholicæ religionis amantibus ſummo applauſu excepta fuit; ita Lutherana ſcabie infectis murmurandi in occulto & criminandi cauſſam dedit; ita vt noctu paſſim valuis illud inſcriberetur: *Væ terræ cuius Rex puer eſt.* Tum etiam ſcedula affixa fuit, in qua ſignificabatur ... Equites Germani Cardinali & Archiepiſcopo Moguntino ... quippe Germaniam inter Imperii Principes Decanus eſt, bellum indicere: in cuius ſcedulæ fine appoſita legebatur vox ipſa ſeditioſa Germanica Bundtſchuch / quæ ſignificat fœdus populare, ſeu potius coniurationem contra ſuperiores. Eodem tempore quo Imperator VVormatiæ contra Lutherum ſententiam tulit, Sorbona Pariſienſis Lutheri articulos Lipſiæ diſputatos condemnauit, vt Cochlæus teſtatur, qui comitiis his VVormatienſibus interfuit. Huius vero ſententia ſic ſe habet. *Sollicite,* inquiunt, *per nos examinata, & maturius conſiderata vniuerſa doctrina Lutherano adſcripta nomini, & ad plenum diſcuſſa exſecrandam illam erroribus ſcatere certo deprehendimus & iudicauimus, fidem potiſſimum contingentibus & mores: quodque ſimplicis populi ſeductiua ſit, omnibus Doctoribus iniuria, poteſtati Eccleſiæ & Ordini Hierarchico impie derogatiua atque in Spiritum ſanctum blaſphema. Et ideo veluti Reipublicæ Chriſtianæ pernicioſam cenſemus omnino exterminandam, ac palam vltricibus flammis committendam: auctorem vero ad publicam abiurationem modis omnibus legitimis compellendum, &c.* Hoc modo Academia Pariſienſis Lutheri doctrinam poſt Colon. & Louanienſem diris deuouit, quas vniuerſitates oportebat in Conſilium adhiberi cum de Luthero agebatur, ad has enim miſer ille appellauerat, Itaque in eo à nonnullis peccaſſe notatur Imperator, quod tam celebrium Academiarum ſententias non prius exquiſiuerit quam Lutherum ad ſe vocâret, vt tanto iuſtiores condemnandi eum, qui ad illas ipſas antea prouocauerat, cauſſas haberet: tum etiam quod aliunde doctos Theologos ad conuincendos Lutheri errores non accerſiuerit. Sententia hæc Sorbonæ Pariſienſis Lutherum fere ad inſaniam redegit: quam publico ſcripto deinde teſtatus eſt. Tum etiam in Saxonia prodigioſus fetus natus fuit, Vitulus Monachi cucullo intorti ſpecies quem alij Saxoniæ Minotaurum appellarunt, alij Vitulo Monachum, quo ſine dubio nouum hoc Monſtrum ac tot Monſtrorum parens fuit portentus.

IV. Treuirenſis Archiepiſcopus, incendium hoc reſtinguere cupiens, Lutherum priuatim ad ſe euocatum quam humaniſſime admonuit, vt ab errore deſiſteret, ac Conciliorum decretis ſententiam ſuam ſubmitteret. Ille vero tergiuerſatus. Conſtantienſis inprimis Concilij decreta reiiciebat, quod Ioannem Huſſium condemnaſſet, eo quod Eccleſiam definiſſet cœtum Prædeſtinatorum. Tum Treuirenſis, omnibus remotis, pri-

uatim

natim quomodo huic morbo tam graui medendum ſit, ab eo exquirit. *Ille* quod Gamaliel quondam ſuaſiſſet Phariſæis atque Scribis, optimum eſſe conſilium, neque Deo repugnandum eſſe dicit: *Si enim,* inquit, *à Deo hoc eſt quod cœpi, fruſtra repugnabunt homines: ſi ab hominibus, facile diſſipabitur.* Verumſane Vaticinium quum videamus iam Lutheri fidem ad tam paucos redactam, ſic vt Sectores eius nomen eius erubeſcant, Euangelicorum, Reformatorum, & ſimilibus nominibus ſeſe inſignientes: imo rami ſeu ſtolones ex hac arbore enati iam multo amplius ſe diffundunt, quam ipſe truncus. Nam quemadmodum malus Cydonia in altum ſe erigere ac ramos dilatare non quod pomorum grauitate deprimatur ad terram: ſic infauſta Lutheranæ Hæreſeos arbor excreſcere non potuit, tot malis fructibus & aliis Hæreſibus cito ex ea enatis. Sed ad hiſtoriæ filum redeamus. Luthero ob erroris pertinaciam complices ſui mirifice congratulati ſunt. Et veriſſime ille poſtea ſcripſit, *Nullum Hæreſiarcham vmquam exſtitiſſe qui ſententiam mutarit, & ad Eccleſiam redierit.* (a) *Eſſe enim hoc peccatum in Spiritum ſanctum: ac Dei permiſſu fieri vt obſtinatè illi in hæreſi ſua moriantur, ſecundum illud Eſaiæ: Oculos habent, & non vident; aures habent & non audiunt.* A Chriſto nullum Pontificum aut Scribarum, ſed diſcipulos tantum: nec ab vllo Propheta Pſeudoprophetam fuiſſe conuerſum. Hoc modo Lutherus ita & indignatione plenus è Conuentu VVormatienſi digreſſus eſt, quem ille poſtea magnum Agonem, circum, puluerem que, gloriæ denique triumphum appellauit; ſibi ipſi iratus, quod tam ſtulta humilitate (ſic enim aiebat) vſus eſſet. Suaſerant nonnulli vt captiuus detineretur: ſed Imperator fidem ei datam ſeruare voluit: Quamuis vero mandaſſet ei Cæſar, ne in itinere concionaretur aut ſcriberet; Lutherus tamen huius mandati immemor aut contemtor, & publice Iſenaci in Thuringia concionatus eſt 3. May. ac retro ad Principes Friburgo ſcripſit. Remiſit etiam Caduceatorem ſeu Fecialem Imperatoris, ne ipſius actionum eſſet arbiter. Fama quoque tum ſparſa fuit, Lutherum fuiſſe captum, violata fide publica & ſaluo conductu: vt ſcilicet populi animus & tentaretur ſimul & commoueretur. Delituit deinde in arce Alſtatenſi ſatis munita, dicta VVartberga in quam à duobus nobilibus viris laruatis & eorum binis miniſtris, in Silva inter Iſenacum & VVittebergam ex condicto quaſi captus ſub mediam noctem iuſſu Friderici Electoris Saxoniæ inductus fuit accepto à Duce Saxoniæ mandato ne inde digrederetur, quod nihil ei tutum videretur, per publicum Cæſaris Edictum proſcripto: quod edictum hoc loco, vtpote res multas ad hiſtoriam hanc pertinentes particulatim explicans, adſcribendum putaui.

CAROLI V. IMPERATORIS contra Lutherum eiuſque nouam doctrinam Edictum propoſitum Anno 1521 8. Maiji.

Capvt XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Quod munus ſit vel eſſe debeat Imperatoris.*
II. *Lutherus nouæ hæreſeos auctor.*
III. *Lutherus antiquarum hæreſeon renouator.*
IV. *Variæ Imperatoris antequam ſententiam contra Lutherum pronunciaret, conſiderationes.*
V. *Imperatoris contra Lutherum Reſolutio.*
VI *Imperatoris de non legendis vel imprimendis Lutheri libris Edictum.*

I. Carolvs V. *diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hiſpaniarum, vtriuſque Siciliæ, Hieruſalem, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnielæ: Comes Habſpurgi, Flandriæ, & Tyrolis &c. Vniuerſis & ſingulis ſacri Romani Imperij Electoribus, alijſque Principibus tam Eccleſiaſticis quam ſecularibus: Archiepiſcopis, Epiſcopis, Prælatis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militibus, Clientibus, Præfectis, Præſidibus, Iudicibus, Scultetis, Burgimagiſtris, Conſulibus, Scabinis Ciuitatum, Oppidorum, Villarum, Terrarum, & quorumuis aliorum locorum Communitatibus: necnon Vniuerſitatum Studiorum Gymnaſiorum Rectoribus, & locorum tenentibus, ſeu Officialibus eorundem, ac Cæteris quibuſcumque nobis, tam iure ſacri Imperij quam hæreditarie, aut alias quocumque modo ſubiectis: & fidelibus dilectis, cuiuſcumque ſtatus, gradus, aut conditionis ſint, & ad quos præſentes, vel earundem exemplum, noſtro, vel alicuius Prælati Eccleſiaſtici ſigillo, ſiue etiam publici Notarij manus ſubſcriptione, communicatum peruenerit, gratiam Cæſaream, & omne bonum. Ad veri Romanorum Imperatoris officium pertinet, non ſolum fines huius ſacri Imperij: quod prædeceſſo-*

a Lib. 1. contra Oecolamp. & Zwingl.

eſſe-

ceſſores noſtri, Germaniæ Principes, ob defenſionem S. Romanæ & vniuerſalis Eccleſiæ ſuo ſuorumque ſæpius effuſo ſanguine, per diuinam gratiam ſibi quæſierunt, ad orthodoxam viam adductis vel expulſis infidelibus, propagare. Verum etiam, ne qua hæreſeos labes aut ſuſpicio, in eam ſibi ſubditis Nationibus ſacroſanctam Religionem noſtram commaculet, ſummo ſtudio prouidere: At ſi qua iam oriri cœperit, eam omni ope, omnique cura, iuxta normam, à Sancta Romana Eccleſia hactenus obſeruatam, delere penitus & extinguere. Quod ſi quis alius è Maioribus noſtris, tanto Nos magis præſtare debemus, quanto Dei Opt. Maximi immenſa benignitas Nobis plura Regna & Dominia, pluresque & magis bellicoſos populos, maioreſque vires, quam iam multis ſæculis alioui Principi, qui hiſce titulis ſit potitus, ad ſuæ S. fidei tutelam & incrementum, elargiri dignata eſt. Accedit, quod quum ex paterno genere, è Chriſtianiſſimis Imperatoribus & Archiducibus Auſtriæ, Ducibuſque Burgundiæ: Ex materno vero, Catholicis, Hiſpaniarum, Siciliæ & Hieruſalem Regibus, ſimus orti: quorum omnium, pro fide Chriſtiana res præclare geſtas, nulla vnquam delebit obliuio: Non ſine graui conſcientia noſtra onere, & perpetua nominis nota, quadamque veluti nebula, fœlicibus ineuntis Principatus noſtri auſpicijs offuſa, factum crederetur, ſi, quæ iam ab hinc triennium pullulare in Germania cœperunt, nouas quaſdam hæreſes, immo veritus iam ſæpe olim per Concilia, & ſummorum Pontificum decreta, approbante Eccleſia, damnatas, & nunc denuo, veluti ab Inferis erutas, altiores iacere radices, vlla noſtra negligentia paſſi eſſe videamur.

II. *Sane, veſtrum neminem ignorare exiſtimamus, quibus erroribus & hæreſibus, ab Orthodoxa fide longe alienis quidam frater Martinus Lutherus, Ordinis Sancti Auguſtini, Religionem Chriſtianam, in hac præſertim Inclyta Germanica Natione, omnis infidelitatis & hæreſum perpetua oppugnatrice ita inficere conetur, vt niſi maturè occurratur, tota hæc Natio, & deinde ſerpente contagione vniuerſa Chriſtiana Reſpublica, in abominandum ſchiſma, & bonorum morum pacisque, ac tandem deteſtandam ſui pernitiem, prolapſura videatur. Quapropter, non immerito commotus Sanctiſſimus in Chriſto Pater Dominus Leo X. Sacroſancta Romanæ & Vniuerſalis Eccleſiæ Summus Pontifex: ad quem fidem Catholicam, & Eccleſiæ Sacramenta curare ſpectat, prædictum Martinum à principio clementer & paterne monuit, & hortatus eſt, vt à nefandis huiuſmodi inceptis deſiſteret, & iam ſparſos errores reuocaret. Quod cum ille neglexiſſet, & peiora ſemper prioribus adderet; idem Beatiſſimus Pater, ad opportuna, neque tamen inſueta remedia procedere ſtatuit. Itaque conuocatis ſæpius Reuerendiſſimis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, Epiſcopis, ac alijs Prælatis, nec non Regularium ordinum Prioribus ſeu Miniſtris generalibus, accerſitiſque pluribus ſcientia & probitate præſtantibus viris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diuerſarum Chriſtianarum Nationum Doctoribus & Magiſtris Prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in contumacia perſiſtente, ipſius ſcripta, tam Alemanico quam Latino ſermone edita & edenda, vt pernitioſa, & fidei vnitatique Eccleſiæ contraria, Authoritate ſua Apoſtolica præfatorumque ad hoc accedente Cardinalium conſilio & aſſenſu, ac Epiſcoporum & prælatorum, Doctorumque & Magiſtrorum matura deliberatione, damnauit, & vbique locorum comburenda, prorſuſque abolenda cenſuit & decreuit. Martinum vero ipſum, niſi infra certum expreſſum terminum, à publicatione Decreti ſanctitatis ſuæ, mutata ſententia, ſe errores ſuos reuocaſſe, & ad pœnitentiam rediſſe, docuiſſet: vt inobedientiæ & iniquitatis filium, vt ſchiſmaticum & hæreticum ab omnibus euitandum, & prout iura poſtulant, puniendum declarauit, ſub pœnis & cenſuris, quæ in Apoſtolicis literis, Bulla plumbea communitis, & ſuper hac re editis, latius continentur. Quas ad nos, vtpote Chriſtianæ fidei verum & ſupremum propugnatorem, & Sedis Apoſtolicæ, ſanctæque Romanæ & Vniuerſalis Eccleſiæ Primarium filium, & Aduocatum, per ſuum, & dictæ Sedis ſpiritualem Nuncium & Oratorem, honorabilem virum nobis dilectum, Hieronymum Alexandrum, eiuſdem Sedis Protonotarium, & Apoſtolicæ Bibliothecæ Præfectum, dedita ad hoc opera, miſit: petens atque requirens, vt pro officio ac debito Imperialis dignitatis, in vniuerſo primum Romanorum Imperio, deinde (quod Catholicum Regem & Chriſtianum Principem decet) in cæteris etiam Regnis, Dominijs & Prouincijs noſtris, & præſertim in Germania, præſtito in auxilium fidei Catholicæ brachio ſæculari, omnia & ſingula in iam dictis literis Apoſtolicis contenta, immobiliter obſeruari, & executioni mandari iuberemus. Poſt quas quidem prædicto Martino factas à Summo Pontifice, Monitionem, Vocationem, Citationem, & ipſius tandem Condemnationem, nec non præſentatas Nobis eiuſdem Beatiſſimi Patris literas, Bullamque Apoſtolicam, per varia & diuerſa loca Germaniæ publicatam, & noſtro iuſſu & mandato, non ſolum Louanij in Inferioribus Dominijs noſtris: verum & Coloniæ, Treueris, Moguntiæ, Leodij, executioni demandatam, tantum abfuit, vt idem Martinus reſipiſceret, errataque ſua reuocaret, & petita abſolutionis venia, in gratiam cum Summo Pontifice & ſancta Eccleſia redire procuraret, vt etiam deteſtabiliores peruerſi ingenij ſui fructus indies ederet, & perinde, ac in manifeſtam*

Digitized by Google

Eccleſiæ perniciem, furens rueret, complures aceruatim libros, non modo nouarum, ſed etiam à ſacris Conciliis olim condemnatarum hæreſum plenos: nec ſolum Latino, verum etiam, vt facilius vulgus peruerteret, Alemanico ſermone à ſe compoſitos, vel ſaltem ſuo nomine editos, fere quotidie diuulgaret.

III. In quibus (bone Deus) obſervatum ab Eccleſia iam tot ſæculis, ſeptem Sacramentorum numerum, ordinem, vſum diſſipat, confundit, deturpat: inuiolatas Matrimonij leges miris modis fœdiſſime inficit: Extremam Vnctionem cum VViclepho fictionem dicit: Communicandæ ſacratiſſimæ Euchariſtiæ ritum, ad damnata Bohemorum reuocat inſtituta. At, ſaluberrimam incõtaminatis peccato mentibus, confeſſionem primum ita inuoluit, vt confuſionem eam è confeſſione fecerit, mox etiam magna in parte conuellit, poſtremo adhuc peiora ſe de ea ſcripturum minatur. Vnde nonnulli iam (vt accepimus, quod vel auditu eſt intolerabile) ſumpta hinc occaſione, de confeſſionis inſtituto & modo cœperint ſubdubitare. Alij mutilatam & truncam fecerint. Alij vero (proh ſcelus, & confiteri ipſi deſtiterint, & nequaquam eſſe confitendum publice aſſerere ſint auſi. Porro ſacerdotalem ordinem, & per quod ſacroſanctum Chriſti corpus ſanguiſque conficitur, diuinum illud munus clauiumque cœleſtium poteſtatem non ſolum viliſſimi pendit Lutherus, & Laicis puerisque, atque adeo fœminis ipſis, communia facit: ſed & eoſdem Laicos, ad lauandas ſibi in ſacerdotum ſanguine manus incitat. Ipſum vero ſummum noſtræ Religionis Sacerdotem, diui Petri ſucceſſorem, & verum in terris Chriſti Vicarium, non niſi infamibus & probroſis nominat verbis, & frequentiſſimis atque inauditis Inuectiuis contumelijs, & blaſphemijs inſectatur. Liberum arbitrium prorſus nullum eſſe, ſed omnia certa lege ſtare, ex Manichæis quidem & VViclephi penu depromit, & tanquam irrefragabili argumento Ethnicorum Poetarum carminibus confirmat. Miſſæ venerabile Sacramentum neque defunctis, neque viuis alijs, quam ſoli celebranti ſuffragari ſcribit. Ieiuniorum & Orationum inſtitutionem, & conſuetudinem, ab Eccleſia obſeruatam, inuertit & corrumpit. De purgatorio, & Animarum, quæ in eo expiantur ſtatu, deque diuini ſacrificij & veniarum ſuffragijs, quæ à nobis fideles defuncti expectant, cum VValdenſibus & VViclephiſtis contra Eccleſiam ſentit: De Eccleſia vero ipſa militante, cum Pelagianis & Huſſitis. At Sanctorum Patrum authoritates & ſcripta, ab Eccleſia recepta, pro nihilo habet. Eſt vbi etiam ſæpe deridet, debitumque illis cultum & deuotionem deterit & diminuit. Obedientiam, & Regimen omne prorſus tollit. Vnde populi ad defectionem & rebellionem à ſuis, tam ſpiritualibus quam temporalibus Dominis faciendam, ad rapinas, cædes, incendia, cum magno ac manifeſto Chriſtianæ Reipublicæ diſcrimine, prouocentur. Quinimmo, quum vitam quandam ſolutam, licentioſam, atque ab omni lege explicitam, & vere ferinam inducere conetur, ita exlex homo, leges ipſas omnes damnat & contemnit, vt Decreta ſanctorum Patrum & ſacros Canones publico igni comburere non formidauerit: facturus peiora Ciuili iuri, ſi non magis ſæculi gladium, quam Pontificis excommunicationes & cenſuras metuiſſet.

Iam vero ſacroſanctis Concilijs palam contradicere, & pro ſuo arbitratu detrahere, non erubeſcit. E quibus potiſſimum Conſtantienſe illud, quod cum perpetua Inclyta Germanicæ Nationis gloria, pacem & tranquillitatem diſſidenti Eccleſiæ dedit: ita vbique mordet, & impure ſceleratque exlacerat, vt in magnum vniuerſalis Eccleſiæ dedecus & offendiculum, ſed Germanicæ præſertim Nationis opprobrium & ignominiam, Concilium ipſum nunc peſſime omnium erraſſe ſcribat, nunc Synagogam Sathanæ qui què in eo conuenerant, & Ioannem Huſſitam hæreſiarcham comburi iuſſerant, Sigiſmundum vtique felicis recordationis Imperatorem, & Sacri Imperij Principes, Antichriſtum, & ſuos Apoſtolos, homicidaſque & Phariſæos vocet. Quid, quod damnata in eodẽ Concilio omnia Ioannis Huſſitæ errata, Euangelica & Chriſtiana eſſe, & ſe recipere, probaturumque profitetur? Approbatos vero eiuſdem Huſſitæ articulos, nequaquam admittit. In tantumque prorupit mentis veſaniam, vt ſi ſemel Ioannes Huſſita fuerit hæreticus, ſe plus decies hæreticum Martinus glorietur: homo vſque adeo nouerum rerum ac potius perditionis humanæ cupidus: vt nihil ſere ſcripſerit, vel ſaltem ſuo nomine diuulgauerit, cui non aliqua peſtis, aliquis lethalis inſit aculeus: præter illos libros, ne nominandos quidem, ob execrandam eorum materiam, ipſius tamen titulo editos, & ab eo cum reliquis vt ſuos agnitos, quorum ſingula verba, ſingula venena merito quis dicat. Et ne omnia, quæ innumerabilia ſunt Lutheri errata, ſingulatim percenſeantur, tanquam ſi hic vnus, non homo, ſed Diabolus ipſe, ſub hominis ſpecie, ad perniciem humani generis, aſſumpta Monachi cuculla, quamplurimorum hæreticorum damnatiſſimas hæreſes, iamdiu ſepultas, in vnam ſentinam congeſſerit, & aliquas etiam nouiſſime de ſuo excogitauerit, ſub ſimulata prædicatione fidei, quam ad prætexendos ſuos dolos, tam ſæpe, tantoque opere obijcit: Fidem veram prorſus deſtruit. ſub libertatis, quam promittit, ſpecie: Diaboli iugum & ſeruitutem inducit, & ſub Euangelicæ profeſſionis nomine, omnem Euan-

gelicam

Digitized by Google

gelicam pacem & Charitatem, omnemque rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Eccleſiæ faciem inuertere, labefactare, & penitus peſſundare molitur.

IV. *Quibus omnibus per Nos, & conſilia noſtra omnium Nationum nobis ſubditarum, ſæpius & diligenter attentis & conſideratis, & præſertim in hac parte ab eodem Beatiſſimo Patre requiſitis, abſque inſigni macula noſtra, atque Orthodoxæ Religionis iniuria & detrimento, rem tanti ponderis negligere nequaquam potuimus, vt etiam non debuimus neque voluimus: Sed potius prædeceſſorum noſtrorum, Romanorum Imperatorum, veſtigijs inſiſtentes, eorumque pro libertate Catholica & Apoſtolica Eccleſiæ perpetuo laudabilia facta, ac pias & ſanctas, ſuper puniendis & exterminandis hæreticis, conſtitutiones obſeruantes, conuocatis ſæpius ad præſentiam noſtram propter hoc præcipue, Electoribus: nec non vniuerſis ſacri Romani Imperij Ordinibus & Statibus, in hoc VVormacienſi conuentu congregatis, de eorum omnium & ſingulorum vnanimi conſilio, matura deliberatione & conſenſu, in hanc tandem deuenimus ſententiam & concluſionem, vt quamuis hominem, ita à Summo Pontifice & ſede Apoſtolica condemnatum, & in ſua obſtinata peruerſitate obduratum, atque ab vſu Catholicæ Eccleſiæ alienum, & Notorium hæreticum audire, omni iure exceptum eſſet: tamen ad tollendam omnem cauillandi anſam (idque, quia nonnulli pleroſque libros Martino aſcriptos, ipſius eſſe apertiſſime inficiabantur) complures audiendum à Nobis prius hominem, quam in eum ad executionem Pontificij Decreti vlterius procederemus, aſſeuerabant, Martinum ſæpedictum, miſſo ad ipſum, dedita opera, vno è Caduceatoribus ſeu Præconibus & Heraldis noſtris, ſub libero huc veniend & hinc recedendi ſaluo conductu, accerſiri iuberemus: Quod & factum fuit: Non vt nos de hoc negotio iudicaremus, aut cognoſceremus (quum id dubio procul ad Romanum Pontificem, & Sedem Apoſtolicam pertineat,) neque vt res ſacroſancta fidei noſtra, nunc tandem, poſt tot ſæcula, per nouas altercationes, cum magno fidelium ſcandalo & perturbatione, a infidelium deriſione, in controuerſiam reuocari pateremur: Sed vt cum vulgi & plurimorum ita petentium ſatisfactione, hominis animum percontantes, eum bonis monitionibus & ſuaſionibus, ad rectam ſemitam (ſi fieri poſſet) reduceremus. Itaq; Lutherum in noſtra & ſacri Imperij Electorum, Principum, Prælatorum, & Statuum præſentia conſtitutum, iuxta formam Imperialis mandati, ſuper hac re nuper editi interrogari iuſſimus. Primum, Nunquid ipſe multos libros ſibi ob oculos adductos, & titulatim nominatos, & alios item, qui ſub ſuo nomine circumferuntur, compoſuiſſet. Deinde an ea, quæ in ipſis libris contra ſacra Concilia, Decreta Patrum, ritus & conſuetudines, à noſtris maioribus ad hanc vſque præſentem diem obſeruatas, ſcripſerit, reuocare vellet, & ad ſinum & vnitatem vniuerſalis Eccleſiæ redire, adhibitis ad hoc noſtro & Imperij nomine admonitionibus & adhortationibus, quæ obſtinatiſſimum hominem (etiam lapide duriorem) emollire, & conuertere potuiſſent. Qui ſane ſtatim libros ipſos antedictos vt ſuos agnouit, & confeſſus eſt, & nunquam ſe id negaturum proteſtatus: Immo & adhuc alios ſe compoſuiſſe dixit, quorum copia cum nobis non fuiſſet facta, idcirco in medium non fuerunt allati. Quantum vero ad reuocationem attinet, terminum ſibi ad reſpondendum dari petijt, qui quamuis merito negari potuiſſet, tum quia nouitates & errores in fide nulla ſunt dilatione tractandi, ſed ſtatim penitus reijciendi: Tum quia ex mandato noſtro ſibi legitime inſinuato, nec non etiam literis, quas ad eum dederamus, optime admonitus, quam ob cauſam vocaretur, non niſi ſtatim reſpondere paratus, ad tantum Imperialis Conuentus Conſeſſum venire debuiſſet: Tamen ex noſtra Clementia & benignitate, vnius adhuc diei terminum ad reſpondendum ſibi dedimus. Quo elapſo, rurſus coram Nobis, & prædictis Ordinibus Imperij Comparens, & ſimilibus adhortationibus ſæpius, vt ad cor rediret, efflagitatus, pollicentibus etiam nobis, ſi reſipiſceret, erroreſque ſuos agnoſceret, & quæ in ſuis libris damnata & mala eſſent, reuocaret: facile nos impetraturos, vt à Beatitudine Pontificis in gratiam benigne reciperetur, & adhibito fideli, æquo, & diligenti examine ex ipſius libris, quæ mala ſcripſerat, ſecernerentur, quæ vero bona, Authoritate Apoſtolica approbarentur: Sed ne verbum quidem in ſuis libris mutaturum, imprudentibus ſimul & impudentibus verbis, oriſque & Corporis geſtu, quoduis potius, quam religioſum aut ſanum hominem præ ſe ferente, apertiſſime negauit. Quinimmo, in noſtram & ſacri Imperij faciem, Summorum Decreta Pontificum, & Concilia ipſa ſacroſancta, erraſſe ſæpius, & ſibi ipſis contradixiſſe, & tandem nullius apud ſe momenti fore, aſſeuerauit: ſeque nihil ex his, quæ ſcripſerat, reuocaturum, niſi, euidenti ſibi ratione, & ſacra Scriptura authoritatibus ad ſua conſcientiæ animique ſatisfactionem & aſſenſum fuerit conuictus: Illud ſubinde repetens & inculcans (quo fraudum ſuarum virus, iam multis detegi cœptum, occultaret) conſcientia ſibi illæſa & integra neque velle ſe, nec poſſe verbum Dei immutare: Mala mens, malus animus. Quaſi vero Nos id ab eo peteremus, vt verbum Dei immutaret, ac non potius, vt iuxta verbum Dei verum, ad gremium ſanctæ matris Eccleſiæ, à qua tam impie quam

turpi-

Digitized by Google

turpiter defecerat, rediret. Cuius Authoritatem, quum tantam voluerit eſſe Dominus, idemque Deus noſter Ieſus Chriſtus: Vt qui Eccleſiam non audierit, tanquam Ethnicus & Publicanus ſit habendus. Idcirco non immerito vel eam ſolam omnibus inuentionibus, & vaframentis hæreticorum longe anteferendam nemo unquam, niſi perditiſſimus & vere hæreticus, ut Lutherus indicauit, qui ut tandem egregia ſua hic acta condigno fine clauderet, & quod peſſime inceperat, peius terminaret, & quid animi habeat, & quam fidelium clade exultet, vel in noſtro & ſacri Imperij conſpectu diſſimulare non potuit. Nam detorta (ut hæreticis mos eſt) à vero ſenſu ad ſuam impietatem Euangelica illa ſententia: Non veni mittere pacem, ſed gladium. Omnium ſibi, dixit, iucundiſſimam iſtam in rebus faciem videri, ob verbum Dei, ſtudia, & diſſenſiones fieri: Id eſt (quod vtinam ne experientia videremus ob diſſidentes ab Eccleſiæ ritu Lutheri opiniones, quas verbi Dei falſo titulo prætexit vere ſtudia contraria, & diſſenſſiones, & diſſidia, & ſchiſmata, & bella, & cædes, & rapinas, inter Chriſtianos concitari. Talis igitur, & tam ſubdola, atque hæreticis omnibus peculiari, reſponſione, Nobis, & ſacro Imperio à Luthero data, etſi decreueramus, ipſo ſtatim remiſſo, ad ulteriora progredi (id quod ex ſententia noſtra, manu noſtro ſcripta, & poſtera die publicata nemini non conſtare poteſt.) Tamen ad preces omnium Imperij Ordinum inclinati, adhuc ipſi triduum ad reſipiſcendum conceſſimus. Quo tempore duo Electores, duo Epiſcopi, duo Principes ſeculares, duoque Ciuitatum nomine, Vniuerſos Ordines, & ſtatus ſacri Romani Imperij repræſentantes, & ad hoc communi omnium iuſſu, & nomine deputati, vocato ad ſe Martino prædicto, nullum non admonendi & adhortandi eum, vt tandem reſipiſceret, & niſi id faceret, quæ ipſum à Nobis, & ſacro Imperio, legumque conſtitutionibus pœna manerent, declarandi officium fruſtra inſumpſerunt. Vnus etiam eiuſdem ſacri Imperij Elector, adhibitis ſecum duobus Doctoribus, pietate & ſcientia præclaris, non ſolum adhortationibus: ſed etiam multorum errorum euidentibus redargutionibus, ad ipſius uſque obmuteſcentiam factis, mox ſeorſim ipſum prudenter & humane commonefecit, vt ad ſummi Pontificis, & Sedis Apoſtolicæ, Noſtrumque & ſacri Imperij Statuum & cæterarum fidelium Nationum ſanam ſententiam, iuxta continuatum tot ſæculis Eccleſiæ ritum, potius quam ad ſuam unius opinionem reſpiceret. A qua ſi recedens, in ordinem redire vellet, id ſe primum nonnullorum ſanctorum patrum, qui & ipſi aliquando errauerunt, laudabili exemplo, deinde ſaluis, anima, corpore & honore facturum cognoſceret. Ad quæ Martinus antedictus, etſi varia pleraque & diuerſa, cumque eis, quæ ſcripſerat, pugnantia: nihilo tamen meliora, aut ſaniora, priuatim reſpondit, quam publice, coram nobis, & ſacro Imperio fecerat. Atque adeo ſe, non omnes modo ſupra memoratos, ſed & Concilium ipſum generale (ſi quod fieret) ſuſpectum habere proteſtatus eſt. Et (ut certiſſimo, & omne exceptione maiori, teſtimonio nobis conſtat) polluttiſſimo & ſceleratiſſimo ore profari non eſt veritus, res Euangelij & Catholicæ fidei, nunquam fuiſſe in Conciliis generalibus bene tractatas. Vnde non iniuria plurimum nobis mirari ſubiret (cur nam à ſummi Pontificis ſententia: ad generale Concilium nuper prouocarit, quum tam impie de conciliis ipſis loquatur & ſcribat) niſi manifeſtè ſciremus, ut nihil eſt hæreticis æquè formidabile, atque œcumenicum Concilium: ita nihil illis iiſdem magis proprium eſſe, quàm ut dictis factiſque & ſcriptis, ſecum ipſi diffideant. Quod ſi vſquam alibi, præcipue in Lutheri libris (diuina prouidentia ſic operante, quo ipſius vana ædificia per ſe ruant) paſſim legere & videre eſt.

His omnibus & ſingulis, ſic omnino ut præmittitur, ſe habentibus, quum prædictus Martinus, tam peruerſè & obſtinatè, in ſuis adeo manifeſte hæreticis opinionibus perſiſteret, ut ab omnibus iis qui ſapiunt, partim demens, partim etiam malo aliquo obſeſſus Spiritu iudicaretur. Nos iuxta tenorem ſalui conductus, ipſum ſtatim à conſpectu noſtro miſſum fecimus, datoque ſibi in comitatu uno ex Heraldis noſtris, & præſcripto termino, à die viceſima quinta menſis Aprilis, qua ex VVormacia diſceſſit, ad viginti deinde proxime futuros dies, quibus peractis, unà ſaluus conductus peractus & extinctus cenſeretur. Nunc tandem ad reliquas opportunas medelas, huic peſtilentiſſimo morbo neceſſarias, in hunc qui ſequitur modum procedere decreuimus.

Primum omnium ad honorem Dei omnipotentis, Romanique Pontificis, & ſanctæ Sedis Apoſtolicæ debitam reuerentiam, pro Imperialis dignitatis officio ac debito, nec non zelo & ſtudio, quo noſtrorum maiorum more & ingenita etiam Nobis vi ad defenſionem Catholicæ fidei, ſanctæque Romanæ & vniuerſalis Eccleſiæ honorem, tutelam & protectionem, omnes noſtras vires & facultates, Imperium, Regna, Dominia, amicos, vitam denique & animam ipſam noſtram, exponere ſumus parati. Ex Imperiali & Regia authoritate, nec non conſilio & aſſenſu Electorum, & omnium ſacri Ro. Imp. Principum, Ordinum, & Statuum, in hac celeberrima & frequentiſſima Imperiali Dieta VVormatiæ congregatorū, ad perpetuam rei memoriam exequendo ſanctiſſimi

domini noſtri Papæ, veri in hac parte iudicis ſententiam, decretum & condemnationem, in litteris Apoſtolicis (vt ſupradictum eſt) ad nos directis, contentam, Martinum Lutherum, vt membrum ab Eccleſia Dei abalienatum, vt obſtinatum ſchiſmaticum & Notorium hæreticum à Nobis haberi declaramus, & vt talem à vobis omnibus & ſingulis habendum decernimus & edicimus: Mandantes de eorundem Statuum conſilio & conſenſu, ſub criminis læſæ Maieſtatis, Noſtraque & ſacri Imperij grauiſſimæ indignationis, ac etiam amiſſionis feudorum, Dominiorum & bonorum omnium, gratiarum quoque & omnium Priuilegiorum à Nobis & ſacro Imperio dependentium, quæ obtinueſtis hactenus, aut prædeceſſores veſtri quomodolibet obtinuerunt: necnon proſcriptionis ac Banni, & interdicti Imperialis pœnis: ne quis veſtrum præfatum Martinum Lutherum, receptare, defendere, ſuſtentare, fouere, dicto, facto, aut ſcripto præſumat. Quinimo poſt elapſum ſupradictum viginti dierum terminum contra eum, vbicunque deprehenſus fuerit, & in manu aut facultate veſtra erit; iuxta formam Imperialis Banni procedatis, vel ſaltem perſonaliter captum tamdiu cuſtodiatis, donec Nos, à vobis de hac re certiores facti, de legitima in eum proſecutione facienda vobis ſignificemus: & vos tam ſancti operis & laboris debita præmia, & mercedem etiam vberem, cum impenſis ob hanc cauſam factis reportetis.

Et nihilominus eiuſdem Martini complices, adhærentes, receptatores, & quomodolibet fautores & ſectatores (niſi ſe iniquitatis ſemitam deſeruiſſe, & Authoritate Apoſtolica abſolutionis remedium conſecutos eſſe, fidem condignam fecerint) iuxta ſacras conſtitutiones, ac interdicti & Banni Imperialis legem & ordinem, libere & abſque vlla contradictione proſequamini, illoſque & illa capiatis, & in vſus veſtros, optimo & pleno iure conuertatis. Mandamus inſuper vobis omnibus & ſingulis præfatis, ſub eiſdem prænominatis pœnis, ne quis Martini Lutheri ſcripta à ſummo Pontifice Authoritate ſua Apoſtolica (vt præmittitur) damnata, aut alia quæcunque tam Latino quam Alemanico ſeu alio quouis Idiomate ab eo hactenus compoſita, vel in poſterum componenda vtpote mala, ſuſpecta, & à notorio & pernicioſiſſimo hæretico prouenientia, emere, vendere, tenere, legere, deſcribere, imprimere, aut deſcribi vel imprimi facere, aſſerere, ſuſtentare, prædicare; defendere præſumat: non obſtante, quod in illis etiam aliqua bona (ad fallendas ſimplicium mentes) immixta eſſent. In quo præter iuſtam Sedis Apoſtolicæ ſententiam, etiam laudatiſſimam veterum patrum inſtitutionem & conſuetudinem omnino exequendam duximus: qui Arrianorum, Priſcillianiſtarum, Neſtorianorum, Eutychianorum, & aliorum hæreticorum libros & in illis contenta omnia, tam bona, quam mala, promiſcue exuſſerunt, & adnihilarunt. Neque id immerito. Nam ſi optimi quique cibi, vnius tantum guttæ veneni (quo humanum corpus læderetur) infuſione ſuſpecti penitus ſunt abijciendi: quanto magis ea ſcripta, quibus tanta & tam noxia animabus venena paſſim inſerta ſunt, non ſolum nobis cauenda ſunt, ſed etiam (ne alijs noceant) prorſus deſtruenda & corrumpenda, atque ab omni hominum memoria venient obliteranda. Accedit ad id, quod quicquid boni in Martini libris reperitur, id antea à ſanctis patribus, quos Eccleſia recepit & approbauit, ſæpe dictum & ſæpius repetitum, abſque vllius periculi aut mali ſuſpicione legi & haberi poteſt.

VI. Et propterea ſub eiſdem pœnis omnibus & ſingulis ſupradictis, vobis omnes, vt quilibet veſtrum, tam Principes quam alij, ad quos iuſtitiam quomodolibet pertinet miniſtrare, & alij quicunque in vniuerſo Imperio, Regnis & Dominijs noſtris conſtituti, huiuſcemodi peſtiferos Martini libros, tam Alemanicos quam Latinos impreſſos & imprimendos, aut etiam manu ſcriptos, vbicunque reperiantur (vtpote magnæ ſeditionis, ſchiſmatis, hæreſeos, in Eccleſia Dei fomites) diripiendos, & publico igne conſumendos, penituſque abolendos cum effectu curetis, Apoſtolicisque Nuncijs, ſeu eorum Commiſſarijs, ſi operam veſtram ad hanc rem requiſiuerint, fideliter & diligenter aſſiſtatis: Et nihilominus in eorum abſentia, per vos ipſos hæc fieri, noſtro nomine & iuſſu, omnino & re ipſa faciatis. In quo omnibus fidelibus, dilectis, ſubditis noſtris, vt vobis ac Nobiſmetipſis aſſiſtant, & pareant, tenore præſentium ſub eiſdem pœnis iniungimus & mandamus. Verum quia maxime cauendum eſt, ne Martini libri, aut ex illis excerpta mala, ſuppreſſo aut etiam mutato authoris nomine, publicentur: quia etiam non ſine magna animi noſtri offenſa, multos quotidie videmus & audimus, cum alibi tum maxime in Germania, componi & imprimi libros pluribus malis traditionibus & exemplis refertos: & ne non omnino aſtu & dolo humanæ naturæ hoſtis Chriſtianis laqueos tendat multos, paſſim diuulgari picturas & imagines, non in opprobrium modo priuatarum perſonarum, ſed & ipſius Summi Pontificis & Sedis Apoſtolicæ contumelioſam excogitatas, ex quibus omnibus libris & picturis, Chriſti fideles in maximos, tam in fide quam in vita & moribus, prolabuntur errores, & non ſolum priuata odia, ſcandala & ſimultates (prout experientia docet) multis in locis exorta fuerunt: verumetiam ſeditiones, tumultus, rebelliones, ſchiſmata, in Regnis, Prouincijs, & populis,

atque

atque vniuerſa Dei Eccleſia (niſi prouideatur) iamiam excitanda formidantur. Idcirco ad hanc pernicioſiſſimam peſtem extinguendam, ex ſupradictorum Electorum & Statuum concordi animo & ſententia, omnibus & ſingulis ſupradictis, tam Imperiali quam hæreditario iure nobis ſubditis, ſub iam ſupradictis omnibus pœnis præcipimus & mandamus ne quis huiuſmodi famoſos & peſtilentes libros, ſeu quaſcunque alias ſchedas, ſcripturas, imagines, picturas, contra Orthodoxam fidem bonos mores, & id quod ſancta Romana Eccleſia hactenus obſeruauit: A quo etiam inuectiuas, criminationes & ignominias, contra Summum Pontificem, Sedem Apoſtolicam Prælatos, Principes, Vniuerſitates Studiorum, & eorum facultates honeſtaſque perſonas, componere, ſcribere, imprimere, depingere, vendere, emere, tenere habere: aut imprimi, deſcribi, depingi, vel vendi facere, quauis arte aut dolo audeat aut attentet. Quinimo ſub eiſdem pœnis iubemus omnibus & ſingulis ſupradictis & præſertim iis, qui iuſtitiæ miniſterio præſunt, vt eiuſmodi libros quoſcunque ante hac impreſſos vel poſthac imprimendos, necnon etiam manuſcriptos, cuiuſcunque ſint authoris, aut vbicunque locorum per ſacrum Imperium, atq; etiam noſtra hæreditaria Regna & Dominia inueniantur: ſimiliter etiam picturas huiuſmodi & imagines, noſtro iuſſu & nomine occupent, diripiant, & publico igni comburant. Et nihilominus huiuſmodi deteſtabilium librorum, codicum, ſchedarum, ſcripturarum, & picturarum, authores, & venditores, qui contra iuſſa noſtra facere præſumpſerint, (ſi modo vt legitime conſtiterit) nec non eorum iura & bona omnia & ſingula capiant, apprehendant, & detineant; ac iure bono quicquid ſibi licitum fuerit de illis diſponant: ita; quod de hoc nulli hominum, tam in iudicio quam extra, reſpondere ſint obligati.

At vt omnis eiuſcemodi & aliorum errorum occaſio tollatur, & ne falſa ſcribentium venena longe lateque diffundantur; ſed præclarum imprimendi libros artificium in bonos tantum, & laudabiles vſus exerceatur: ex certa noſtra ſcientia, animoque deliberato, ac Imperiali Regiaque autoritate, de maturo ſupradictorum Electorum, & aliorum ſacri Ro. Imp. Statuum, conſilio, deliberatione & vnanimi conſenſu volumus & ſub Banni & Interdicti Imperialis, ac aliis antedictis pœnis præcipimus & iubemus, tenore præſentis Edicti quod vim inuiolabilis legis habere decernimus Ne quis de cætero Chalcographus, & librorum impreſſor aut alius quiuis vbilibet per ſacrum Imperium, atque noſtra prædicta Regna & Dominia conſtitutus; libros vllos, ſeu aliam quamcunque ſcripturam; in quibus de ſacris literis, aut fide Catholica aliquid vel minimum tractatur, non habito prius conſenſu & voluntate Ordinarij loci, aut eius ad hoc ſubſtituti & deputati, cum Authoritate etiam facultatis Theologicæ alicuius propinquæ Vniuerſitatis, pro prima videlicet impreſſione: Alios vero cuiuſcunque rei & facultatis libros, ſchedas & picturas, de conſenſu ſaltem ordinarij; aut eius ad hoc ſubſtituti, vllo pacto imprimere vel vendere aut imprimi, vel vendi facere, directe vel indirecte, quoquo modo præſumat aut attentet, Quod ſi quis cuiuſcunq. ſit dignitatis, gradus, aut conditionis, hanc noſtram mentem, decretum ſtatutum, legem & ordinationem, in omnibus & ſingulis ſupradictis, tam Lutheranam, quam impreſſoriam materiam concernentibus, inuiolabiliter obſeruandam, vllo pacto, aut quouis quæſito colore vel ingenio, contra facere, aut venire, auſu temerario præſumpſerit: præterquam quod illud irritum decernimus & inane, etiam in læſæ Maieſtatis crimen, ac noſtram & Sacri Imperij grauiſſimam indignationem, proſcriptionisque & Banni, ac Interdicti Imperialis; necnon alias ſupradictas pœnas; ſe ipſo facto, incurriſſe cognoſcat; harum teſtimonio literarum, Sigilli noſtri munimine roboratarum.

Datum in Ciuitate noſtra Imperiali VVormatiæ, die octaua Menſis Maij. Anno Domini Milleſimo Quingenteſimo viceſimo Primo, Regnorum noſtrorum, Romani ſecundo: cæterorum vero omnium ſexto.

Quis vero negare poſſit, in eo à tot tantiſque viris, qui in Lutheri ruinam coniurauerant, grauiter peccatum fuiſſe quod hoc Imperatoris edictum exequutioni non demandarint? Digna enim erat monachi huius obſtinata contumacia, quæ viribus frangeretur, aut qui tamquam fera beſtia ex Imperij finibus procul profligaretur. Idque tanto erat facilius, quod qui eum occultabat, in aula & Imperatoris conſpectu præſens erat, qui vt eum indicaret, non difficillime poterat cogi: ſic vt ad monſtrum hoc conficiendum nullo novo Hercule opus fuiſſet Sed incendium exigua aqua initio, vbi vero inualuit, nullo mari reſtingui poteſt. Iam tempus monet vt cum Luthero in Pathmon ipſius ſecedamus. Obſeruatum eſt à quibuſdam (a) hoc loco quod eo ipſo die atque anno, quo ad hunc modum Cæſar Lutherum proſcripſit: natus ſit Petrus Caniſius Neomagenſis, is qui deinde Coloniæ ſtudens primus omnium ex Germanis ſeſe Societati Jeſu addixit, in qua ipſe inter primos cum Hæreticis ad finem vitæ ſuæ pugnando;

a Vita Caniſij

do, toto orbe celebrem (a) catechumenorum inter alia opera ſua pigella à acatholicis catechiſmis oppoſuit prouidente Deo Opt. Max. vt cum ad exequendum Cæſaris edictum non ſatis animi eſſet futurum primoribus Germaniæ, paruus lapis iſte de monte auulſus in ſtatuam Babylonicam (Lutheri ſcilicet opus) incurrendo pedes eiuſdem commoleret, & reliquum corpus diſponeret ad ruinam.

LVTHERVS EXCOMMVNICATVS in cœpto pergit. Biblia in Teutonicam linguam vertere præſumit, multis additis, reciſis, deprauatis. cum diabolo conſortium habet, vt ipſe teſtatur.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus in Pathmo ſua, vt ipſe vocat, latet.*
II *Nouam cudere Religionem inſtituit.*
III. *Diaboli cum Luthero Colloquium.*
IV. *Lutherus Pathmo ſua egreſſus, Carolſtadium irritat.*
V. *Quomodo Lutherus Academias abolere; & bonarum litterarum ſtudia extinguere conatus ſit.*
VI. *Lutherus Bibliis transferendis atque interpretandis operam dat.*

I. LVtherus Alſtetenſi ſolitudine nouê fere menſes per Nobiles Prelopſium & Steinbergium Iuſſu Electoris recluſus, ac delicatiſſime habitus, per ephebum conſcium cibos ei apportantem, nihilominus includi ſe fremens frendenſque, ſcriptis, quum aliter non poſſet, tam Germanica quam Latina lingua editis, vlciſci ſe omniaque miſcere conſtituit: quæ à diſcipulis ipſius tamquam diuina excepta oracula, incredibili ſtudio, fauore & celeritate per omnes regiones mox ſpargebantur. Et Chalcographos quidem vt ſtrenuam iis imprimendis præſtarent operam, facile lucri impulit cupiditas; legendi vero cupiditatem interdictum tanto magis accendit. Nec minus ille interim ſuis partibus addictos litteris ſuis excitabat, inter alia ſcribens: *Quare veſtrum aliquis ad reliqua non reſpondet? vel Ionas, vel Andreas Carolſtadius? Ecquid ceſſat Amsdorfius? An non vobis omnibus pariter Euangelij gloria vindicanda eſt Caput ergo contriui ſerpentis; corpus cur non queatis calcare?* Sed nihil peius ipſum habuit quam vbi Pariſienſium Theologorum ſententia ſe ſuoſque libros condemnatos vidit; eoque quam ille Facultatem antea primam totius Orbis, & ſcientiarum Matrem appellauerat, tum inauditis conuitiis onerauit. *Academia*, inquit, *Pariſienſis in parte ſuprema quæ Facultas Theologica nuncupatur, eſt à vertice vſque ad plantam mera & vt nix alba lepra vera nouiſſima Antichriſtianaque & capitalis hæreſeos; Mater omnium errorum in Chriſtianitate, maxima meretrix ſpiritualis quam ſol vmquam vidit, & vera poſtica Inferni Prophetatum eſt, temporibus Antichriſti omnes hæreſes, quæ vmquam fuerunt, in vnam Camerinam confluxuras mundumque perdituras. Id ego*, inquit, *oſtendere intendo de Pariſiis, Papæ veri Antichriſti maximo fornicationis cubiculo, atque probare eos eſſe peiores Montanis, Ebionitis, & omnibus qui vmquam fuerunt hæreticis.* Hæc ille tum contra Vniuerſitatem Pariſienſem, quam non multo ante omnibus ſcholis prætulerat, cuique cenſuram ac iudicium de ſe detulerat. plenis buccis ad populum Germanicè, deinde etiam ſcriptis vndiquaque effundebat. neque ſolum ipſe ſcurrilibus iocis, mordacibus ſannis, riſuque Sardonio in eam Vniuerſitatem incurrit: ſed etiam hyperaſpiſtes eius factus eſt petulcus Melanchton iuuenis vix 24 annos natus, impudenter auſus garrire aduerſus Doctores tantæ doctrinæ & ætatis (b) Scripſit in eodem delicato latibulo Lutherus *Enarrationem in aliquot pſalmos; & canticum D. Virginis. Tractatum de Confeſſione Franciſco à Sickingin patrono ſuo ſingulari 1. Iunij dedicatum.* Item *librum contra Catharinum de Antichriſto Poſtillam in Epiſtolas & Euangelia Dominicarum. Reſponſionem ad Bartholomæi Latomi librum. Bullam Cœnæ Domini* quam Veſpertinam ingluuiem appellat Germanicam in linguam ſcurrili translatione tranſcripſit. (c) interea Caroli V. Imp. Fidei profeſſio Romæ 10 Maij ex autographo lecta & eiuſdem zelus fuit in Conſiſtorio Pontificio præclarè laudatus. Accidit tunc ſi quid aliud vnquam rebus Lutheri opportunum, Eccleſiæ vero Catholicæ triſte, quod Robertus Marcanus, frater Leod. Epiſcopi, fretus Franciſci Galliarum Regis, ope, hinc, & ex alia parte idem Franciſcus Carolo V. bellum in Nauarræo Regno commouit (d) quo executio Decreti Cæſarei aduerſus Lutherum editi ſuſpenſa fuit,

a *eum Catechiſmum & Ferdinandus I. & Philippus II. Hiſp. Rex & Clemens VIII. ſancinerunt Edictis & decretis ſuis.* b *Cochlæus in Act. Vlenberg cap. 7. ad finem.* c *Vlenberg cap 8. vita Luth n. 1.* d *Bzouius in annal. An 1521 num. 27.*

Digitized by Google

fuit, & penitus infirmata apud homines, apud Deum autem, contra quem non eſt conſilium, aliud Eccleſiæ ſuæ remedium eſt deſtinatum, nempe vt per id ipſum bellum, quo cacodæmon ad ſuummet & Lutheri propoſitum abutebatur, exitium eorundem cauſaretur, dum 21. Iunij (eodem planè tempore, quo Lutherus dæmoni in abrogandæ Miſſæ Sacrificio conſenſit) Ignatius Loiola Eques Hiſpanus, in arce Pampilonenſi Nauarræi regni Gallorum ictibus læſus, per morbum & curam excitatus à Deo Spiritu tantum ex deteriore genere hominum, nempe è militaris licentiæ forma, profecit in ſanctitatem Eccleſiæ Dei ſeruiturain, quantum Lutherus ex optimo genere hominum, nempe Religioſorum ordine, in peius Spiritu Sathanæ communicando degenerauit (*a*) Ita vt ex eo die oppoſitis plane gradibus ille profecerit, hic defeciſſe ex Actis collatis notetur, nempe iſte lectione ad SS. imitationem & cultum affici, hic abire longius & abrogare: iſte durum caſtumque genus vitæ amplecti, ille illud excutere &c.

II. Vnde facile intelligit cordatus lector, quam arroganti exemplo nimiumque ſuperba imitatione imo blaſphemè Lutherus ſolitudinem ſuam & delicatam & impiam in Thuringia vocauerit. *Pathmon ſuam*, velut alter Euangeliſta Ioannes in inſulam olim à Cæſare Domitiano relegatus, vbi etiam, quemadmodum D. Ioannes ſuam Apocalipſin, plurimos libros conſcripſerit: itemq; *Eremum & locum exilij ſui, vbi Deus ſe ipſi reuelarit, & ſecreta ſua manifeſtarit.* Qualis vero hic Deus aut Angelus fuerit, poſtea apparebit. Hic Lutherus nouæ religionis ex veteris ruinis exædificandæ conſilium cum ſuo Angelo iniit, eo artificio, vt ianuæ ac feneſtræ omnes voluptatibus ac carnis deſiderijs apertæ, pudori vero & bonis operibus clauſæ eſſent, gnarus ſcilicet nulla re facilius homines allici ac tenacius retineri poſſe. Neque tamen ſtatim ſcopum ſibi propoſitum attingere potuit, ob ſummam conſiliorum & opinionum, quibus cerebrum ipſi æſtuabat, inconſtantiam. Dum vero omnes ſe vindicandi & quod propoſuerat efficiendi rationes circumſpicit. Idem Spiritus quaſi liberè iam emiſſus, in mortales paſſim furioſe inuaſit ſibi opportunos. nam eodem menſe Iunio ingens ſeditio exarſit Erfurti in Thuringia aduerſus Eccleſiaſticos Ordines, Flabello Lutheri excitata (*b*) & Solymannus Imp. Turcarum Belgradum initio Iulij cœpit oppugnare, quod 29. Aug. Chriſtianis ademit, (*c*) VVittebergæ Fratres Auguſtiniani, Lutheri Collegæ Miſſam, abrogare cœperunt menſe Octobri (*d*) aliaque triſtia fieri per eos qui Luthero communicabant poſtquam Dæmoni diſputando victus (in Iunio) ſe ipſo teſte triumphum conceſſit (*e*). Colloquium hoc ſuum cum dæmone tunc quidem ſubticuit, aliqua retentus verecundia Lutherus poſtea tamen ſucceſſu audacior factus, palam Mundo profeſſus prolixe in libro De Miſſa angulari deſcribit, vbi inter alia Miſſam, puram eſſe idololatriam, ipſius diaboli teſtimonio probat. Solet malignus hic ſpiritus, decipere aliquem volens, in angelum lucis ſe transformare: neque tamen ita ſe abſcondere poteſt quin aliqua parte aut nota ſe oſtendat. Vt S. Martinum deciperet, in Ieſu Chriſti forma apparuit. ſed ex ſuperbia agnitus ab eodem & confuſus fuit, relicto magno poſt ſe fœtore (*f*). Vt S. Antonium in naſſam pertraheret, mulieris ſpeciem aſſumpſit; ſed vir ſanctus è carnis quam patiebatur tentatione facile quis eſſet intellexit. (*g*) Quali tamen, monſtroſáne & terribili, vt Berengario, an alia forma ipſi diabolus apparuerit, à Luthero, quod meminim, proditum non eſt: neque integram ille hiſtoriam nobis recenſere voluit. Diſcipulorum ipſius quidam aiunt, Monachi ſpecie & habitu ad ipſum venire ſolitum, ſed ex vnguibus ab eo agnitum fuiſſe. Nam pleriſq; perſuaſum eſt, diabolum numquam maris aut feminæ ſpeciem ita induere poſſe quin defectum aliquem monſtroſum oſtendat, cornua interdum, caudam, aut vngues, aut tale aliquid hoc tamen vtcunque ſit, Lutherus certe ſæpius profitetur ſe exacte eum nouiſſe (*h*) quam confeſſionem cur mendacij ſuſpectam habere oporteat non video. Quoniam vero huc delapſa eſt oratio, intermittere non poſſum quin pulcri illius & magnifici Colloquij verba quædam recenſeam, vt tanto facilius Lector intelligat, quibus ſaxis noui huius

Euan-

a *Vita Ignatij per diuerſos ſcripta, & Tomus I. Hiſt Societ. Ieſu.* b *Vlenberg. Vita Luth. cap. 6. num. 2.* c *Bzouius Anno 1521. num. 30.* d *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 8. num. 3.* e *Vlenbergius. cap. 8. num. 2.*

f *Vita S. Martini per Sulp. Seuerum.* g *Vita S. Antonij per S. Athanaſium.* h *Lutherus in Concione de Turb. ſedandis.*

Euangelij fundamentum ſubſtratum ſit, & quis aut qualis Deus Luthero in Pathmo ſua ſecreta reuelarit.

III. Primus vero diabolus Lutherum ſic aggreditur. (a) Audi Doctor Martine Luthere eruditiſſime. Scis tu quindecim iam elapſos annos quibus tu quotidie ferè priuatas Miſſas peregiſti? Quid ſi Miſſæ illæ ſint abominabilis idololatria? Quid ſi non adfuiſſet ibi corpus & ſanguis Ieſu Chriſti, ſed teipſum nihil niſi panem & vinum adoraſſe, & alijs adorandum obtuliſſe? Cui ego, inquit Lutherus, ſic reſpondi: Sacerdos conſecratus ab Epiſcopo & unctus ſum, & ſic quicquid feci, ex mandato ſuperiorum feci. Et cur non conſecraſſem ego, quum Ieſu Chriſti verba protulerim & Miſſam bona intentione celebrarim? Hæc omnia, replicabat diabolus, vera ſunt. Sed & Turcæ & Pagani ex ſuperiorum ſuorum præcepto omnia faciunt, & ſacrificia etiam ſua ſerio & bona intentione peragunt. Sic & Sacerdotes Hierobeami omnia ex zelo & deuotione agebant, contra ſacerdotes Hieroſolymitanos. Et quid tu dices, ſi Ordinatio & conſecratio tua falſa ſit, ſicut & Samaritanorum & Turcarum ſacerdotes falſi ſunt, eorumq; doctrina falſa & impia.

Sudat mihi frons, ac cor palpitat, (inquit idem Lutherus) quoties talem ingredior diſputationem: in qua diabolus contra me exſurgit, argumenta ſua diſponit, & robuſta ac terribili voce vrget. In eiuſmodi diſputatione non multum temporis, nec ferè vlla deliberatio interponitur, ſed in inſtanti vna reſponſio ſequitur aliam. Quantum ad me, bene ego expertus ſum qui fiat quod homines nonnunquam in lecto mortui mane inueniuntur (Nota hic Lutheri Prophetiam de ſuaipſius morte.) Corpus quidem tantum ille occidere poteſt; nihilominus tamen idem in eas anguſtias animam quoq; redigere poteſt, vt momento temporis è corpore diſcedat: quò ille me ſæpe perduxit. Et verum dicam, in hac ille diſputatione me vicerat. Et quamuis innocentiam meam allegarem, tamen tam innumerabilium blaſphemiarum cumulo non poteram non terreri. Quas igitur contra ſacerdotium & ordinationem ſeu conſecrationem meam afferebat rationes, diligenter auſcultabam. Primo dicebat: An neſcis te tunc nullam cognitionem Ieſu Chriſti nec vllā veram fidem habuiſſe? Ad fidem quod attinet, nihilo melior es quam Turca. Nam & Turca, atque adeo ego etiam & omnes diaboli credimus ea quæ de Ieſu Chriſto ſcripta ſunt. &c. Habes lector partem aliquam Dialogiſmi inter magiſtrum & diſcipulum habiti, dicet merito Chriſtianus. O magnam cæcitatem! Quid fidei quæſo tribuendum ſit eiuſmodi diſputationi in qua diabolus ipſe Actuarius fuit & ſcriba? Recte quidam è Religioſorum D. Bernardi familia ad Lutherum tunc ſcripſit: Si Miſſa abominatio eſſet, vti tu blaſphemas, an putas diabolum contra eam diſputaturum, & ad eam abolendam argumenta ſubminiſtraturum, ac non potius modis omnibus eam ſtabiliturum magiſque confirmaturum eſſe.

Idem Lutherus in libro de Miſſa priuata ait, (b) ſe diabolum ſtudiorū habere ſocium, ac ſe pluſquam modium ſalis cum ipſo comediſſe. Crede mihi, inquit, me diabolum bene, immo quam optime nōſſe. Nihil verius ſponte confitentis de ſe elogio. Et is erat ſpiritus qui ipſum agitabat. Nec ſcribere nec legere poſſum (inquit in quadam ad Saxoniæ Ducem epiſtola) ſic diabolus caput mihi turbat. Sed hæc fortaſſe phantaſticæ fuerunt imaginationes, certè non illæ, quando, vt ipſe ſcribit, diabolus per cubiculum cum ipſo incedebat, & maligni ſpiritus torve ipſum intuebantur. Philippus Melanchthon & VVitecus alium recitant dialogum inter eoſdem habitum tum quum diabolus Monachi ſpecie ad ipſum veniſſet. Et hi quidem Lutheri cum diabolo congreſſus & colloquia valde confirmant id quod Bredenbachius libro VIII. cap XLI. ſcriptum reliquit, hoc modo. Quum, inquit, Imperator Maximilianus, felicis memoriæ, Auguſtæ eſſet in Comitiis Imperij, ac more conſueto, apertis foribus pranderet, Martinus Lutherus cum alijs quibuſdam idem cœnaculum ſuerat ingreſſus. Quem Imperator fixis oculis intuens, Baronem qui pincernæ munere fungebatur, ex Erpachiorum familia, ad ſe vocauit, eique dixit: Intuere hunc monachum à calce ad verticem, ac quid videas mihi refer. Tum ille, Video, inquit, cucullum in eius capite ſed præterea aliud nihil. Ibi Imperator propius accedere, ac melius contemplari hominem iuſſit, verbo illo quod fere ſemper in ore habebat, vtens: Per amorem Dei, fac quod iubeo. Baro quum ad Lutherum propius acceſſiſſet, ad Imperatorem reuerſus, nihil ſe vidiſſe dicit. Tum Imperator, At qui ego, inquit, diabolum creaturæ ſpecie monachi huius humeris inſidentem video. Videbis tu quas hic tragœdias & miſerias poſt mortem meam daturus ſit. Hæc ex Germaniæ quodam Principe qui tum cum Imperatore fuerat, audita, filius eiuſdem, qui adhuc in viuis eſt, me præſente (inquit Bredenbachius) duobus Electoribus narrauit, ac mihi ſcripto conſignata tradidit. Sed & quæ moriente Luthero & in ipſius funere deducendo acciderint, infra videbis. Illud fere conſtat, pleroſque Hæreſiarchas ſua ipſorum confeſſione cum diabolo priuatum habere & ſecretum conſortium, vt præter alia etiam Oecolampadij, Zuinglij, Carolſtadij,

Bio-

a Tom. 7. VVitteb. An 1557. Serarius de Luth. Magiſtro. b Tom. 2. Colloq. Menſ.

Digitized by Google

Brocardi, & noſtro etiam æuo Guilielmi Poſtelli exempla teſtantur: quorum hic in omnibus artibus, linguis & ſcientijs ad miraculum vſque doctus fuerat; quamuis non diabolum ſed Angelum Razielem fuiſſe contendat. Sed tam magnum virum Deus vt alios petire noluit, ſed paullo antequam vita excederet, oculos ipſi aperuit, vt alibi dicetur.

IV. Dum Lutherus in Pathmo ſua deſidet, inaudita cum inſania inuaſit omnem ſcientiam, cuius cupiditas à natura nobis innata eſt, perdendæ. Et quemadmodum Hadrianus vt Homeri opera aboleret, quantum poterat ſtudium adhibuit; ita Lutherus in perdendis Philoſophorum principis aliorumque ſcriptis totus fuit; nec concedere voluit vt in ſcholis Ariſtotelis aut Platonis ſcripta prælegerentur. Sola, inquiens, Biblia ab vniuerſo Mundo legi debere. Exſtat adhuc epiſtola eius ad Nobilitatem Germaniæ Anno M D XX. cum in finem ſcripta. *Vix*, inquit, *contineo me quin dicam, bonam mihi videri vt Vniuerſitates reformentur; quidquid alÿ contra dicant. Omne illud quod Papatus (id eſt tota antiquitas) ſtatuit & decreuit, non alio pertinet quam ad tegendos ipſius errores & vitia. Sancta ſcriptura derelicta eſt; & ſolus cæcus & paganus Ariſtoteles ſupra Ieſum Chriſtum eſt collocatus. Meum eſt conſilium, vt libri illi Phyſici, Ethici, De anima, &c. vna cum omnibus illis qui de rebus ſcripti ſunt Naturalibus, aboleantur. In his enim adoleſcentes & ingenium conſumunt & tempus perdunt. Ego non dubito quin vilis aliquis figulus maiorem & exactiorem Naturæ habeat cognitionem: quam quidem ex libris illis fruſtra ſperet.* Et contra Ambroſium Catharinum quodam loco inquit, *diabolum ad deſtruendam funditus Eccleſiam, aſtutiorem modum excogitare non potuiſſe quam Academiarum inſtitutionem.* Hæc Melanchthon & Carolſtadius ex ſacto ore Lutheri excepta, alijs poſtea inſtillarunt, incredibili ſtultitia dicam an furore: ſic vt multis in locis Germaniæ tam Vniuerſitatibus quam celebribus olim ſcholis magna fuerit tam Doctorum quam Auditorum infrequentia & ſolitudo, in Sileſia præcipue. Multi ſcholarium Wittembergenſium ſpiritu hoc vertiginis icti, libros ſuos Vlcano conſecrarunt. Tum nouæ ſcilicet ſcholæ, & noui ſanctificati Chriſtiani exſtiterunt. Teſtatur Staphylus (a) ſua ætate multos adhuc vixiſſe confuſionis huius oculatos teſtes Lutherus tamen ad ſe reuerſus, de reſtaurandis Scholis librum Anno M D XXIV. publicauit; & Carolſtadium à ſtiua, Melanchthonem vero è piſtrino retraxit: quorum vterque ex Sanctæ ſcripturæ præcepto, *in ſudore vultus pane ſuo veſci, & Philoſophiæ* (b) valedicere volebat, ob metum *ne ea*, vt eadem Scriptura per D. Paulum monet, *ſeducerentur.* Quem locum Lutherus inſigni falſitate deprauârat. Loco enim eius quod ſcriptum eſt, *ſecundum elementa Mundi*, (c) repoſuit, *ſecundum leges Mundi.* (d) Nec vero ſtulta hæc perſuaſio aliquorum hominum animis euelli potuit, quos *Bibliſtas* vulgo appellarunt, qui omnibus alijs libris neglectis, ſola Biblia diurna ac nocturna manu verſant, vt Turcæ quoque Alcoranum ſuum aſſiduo legunt ac relegunt, exiſtimantes quanto ſæpius quis eum legerit, tanto maiorem ſplendorem in cælis eum conſequuturum,

V. Porro Lutherus nouo afflatus Spiritu, eo ita intumuit, ut & ipſe & aſſeclæ eius id manifeſte deprehendere potuerint. Teſtantur hoc Acta eius poſt receſſum, imo ante eundem finitum, & epiſtolæ quædam & libelli poſt reditum ſcripſit (e) tum conciones octiduo poſt eundem reditum habitæ. Certe Tractatus duo, tum qui *contra falſo nominatum ordinem Eccleſiaſticam*, tum qui *in Henricum VIII. Angliæ Regem de Sacramentis eſt ſcriptus*, talem in eo mentis tumorem, tam apertum furoris incrementum produnt, ut ex hoc tempore Luthero adhærentes, eum vt *Virum Dei, & Prophetam, imo Tertium Eliam* admirentur & ſcribendo (f) profiteantur. Itaque qui hactenus auxilio & fauore Friderici Electoris Saxoniæ eluſerat poteſtatem Papæ, & Cæſaris, ex eo tempore ad ſubiugandum ſibi ipſum Fridericum animum aſſumpſit. Id paulatim ſic geſtum fuiſſe proditur. VVitteberga nuncium afferebatur, octobri fere menſe, quod ipſo abſente Miſſa fuerit abrogata ab Auguſtinianis, quam ipſe abrogare ſuo ſtatuto hactenus ſuperſederat, Item cum tumultu SS. Imagines confractas, & è templis aliquot eſſe eiectas, ea res occaſionem dedit Luthero ſcribendi *Librum de abroganda Miſſa*, quem Kal. Novemb. ad ſuos Auguſtinenſes cum litteris tranſmiſit

K (g) nec

a *Vid. Staph. de Ger. Bibl. verſ. & lib. de Luth. concord.* b *ad Coloſſ. 2. 8.* c *ibid.* g *Luth. in Præf. ſuper Comment. Melanch. in Paullum. Eraſ. Alb. contra Carolſtadium cui huius rei culpam Lutherani affricant.* e *Tom. 1. Ienenſi fol. 119. 141 145. 161.* f *gloſſema Tomo 1. Ienenſi fol. 58. 89. ad epiſtolas Lutheri datas poſt reditum ſuam ad Fridericum Elect. & ad Harmutum Cronbergium.*

Digitized by Google

(a) nec multo poſt, eodem menſe Wittebergam clam ipſe veniens ex Eremo ſuâ, ſuos in ſpiritu fratres conuenit, octiduo VVittebergæ apud Nicol. Amsdorffium commoratus eſt mentito habitu & VVartbergam demum reuertit, anxius ne quis ſe abſente mutatæ religionis lauream ſibi præriperet. Cum igitur An. 1522 ineunte Carolſtadius & alij hæreſes nouas *Cæleſtium Prophetarum* procuderent Ian. & Februario Lutheri patientia dirupta, vti dicere cœpimus, monitus Carolſtadium noua dogmata proponere, & ſua ipſius auctoritate nuper ſtatuas confregiſſe è templis eieciſſe; nunc nullum inter Chriſtianos mendicum tolerandum edito de ea re libello, ad Comitem Paſſaniæ docere (*b*) & Cæleſtium Prophetarum authorem factum eſſe, (*c*) ergo 5. Martij die è latibulo ſuo VVitebergam reuertit, magnas iras & vindictam animo coquens cum ex itinere audaces ad Fridericum Electorem literas dediſſet de ſuo reditu inuito principe, terrendo eum cœleſtibus ſuis viſis dicendoque magis Deo quam Imperatori obediendum eſſe, ſe vt Eccleſiæ & populi ſuæ fidei ſpecialiter commiſſi ſaluti proſpiceret, rediiſſe. Reuerſus, diſcipulum ſuum quod tale quid ipſo abſente & inconſulto facere auſus eſſet, acerrime exagitauit: vt qui hactenus imaginum vſum numquam reprobarat. Sic enim inquit quodam loco: *Ego dico Moſaica lege nullam aliam imaginem quam Dei prohiberi: neque interdictum Chriſtiano eſſe, Saluatoris Crucifixi aut alicuius Sancti imaginem habere.* Quæ de his duobus & exorta inter eos contentione dicenda reſtant, Secundo libro ſum explicaturus. Lutherus interim antiquum obtinens, totus in id incumbebat vt Eccleſiam deſtrueret, quamuis ſuam ille nulla adhuc certa forma ordinaſſet contentus in præſenti antiqua conuellere. Miſſa tum in ea iiſdem fere cæremonijs quibus apud Catholicos celebrabatur: & licet non deeſſent quidam mutationis cupidi, Dux tamen nullam admittere, nec vmquam Luthero pro ſuo lubitu graſſandi licentiam dare voluit, vti poſtea à fratre prædicti Ducis factum fuit: immo quoties à Luthero, ſententiam indies mutante, de his aut illis admoneretur, tantum ſperare eum bene, interim vero quieſcere iubebat. Lutherus interim ſcriptis, voce, precibus, minis omnes exhortabatur, vt oculos aperirent, & ſeruitutis iugum abiicerent.

VI. Interea Lutherus transferendis in Germanicam linguam Biblijs laborem impendebat, facile intelligens ad ſerendam in Eccleſia diſcordiam nihil fore efficacius quam inſipienti vulgo arma hæc (qua hæreticorum ipſe poſtea appellauit) in manus dare quibus & cum clero imprudenter confligere, & inter ſe in mortem diſſidere valerent, ipſo quieſcente inter tot turbas, quot capita de vulgo ſcripturam lectitarent, nullo iudice, nullo audito Magiſtro. Vſus eſt ad tranſlationem ſuam Doctore Medicinæ apud VVittebergenſes Caſparo Crucigero, qui deinde relicta profeſſione Medica, ſpiritu Lutheri afflatus profeſſus eſt nouam in templis doctrinam. Ac tum quidem Lutherus tanquam primitias Tranſlationis ſuæ edidit ſolum Nouum Teſtamentum, (*d*) vetus autem poſtea non modico tempore interiecto vtpote grandis operæ & curæ opus. Abſolutum opus magna omnium exſpectatione ſtatim publicatum, & Germaniæ patriæ ſuæ tamquam cœleſte donum nuncupatum & obtruſum fuit. *Iam alter Moyſes in Mundum veniſſe credebatur.* Et quidem aperte ille gloriabatur, (*e*) *totam Chriſtianitatem Bibliorum rectam ac veram translationem nunquam habuiſſe quam qua ab ipſius manu profecta eſſet. Septuaginta Interpretes ſenſum Prophetarum & Euangeliſtarum numquam tam genuine expreſſiſſe.* Eius diſcipulus Mattheſius alibi exclamabat, *Maximum diuinorum miraculorum noſtro tempore factorum hoc eſſe. quod Deus ante finem Mundi à D. Martino Luthero Biblia in Germanicam conuerti linguam curarit.* Hinc illa *de Biblijs ex ſubter ſcamna locis & ex puluere eductis* fabula, & innumera huiuſmodi partim falſa partim delira encomia, quæ vt Chriſtianus lector, quam ſolida ſint intelligat, aduertere placeat, oculos in Bibliothecas non dico Franciæ, Italiæ &c regionum ſed in ipſam Germaniam ſolam, in qua tam grandia mendacia pueri Lutheri fingendo ſparſerunt. Quid igitur ibi videbimus? 1. Biblia ſacra multis ſæculis ante Lutherum ortum in Germanicam & quidem Saxonicam linguam verſa fuiſſe, ita diſerte Ioannes Lampadius Caluinianus prædicans Bremæ, teſtatur in 3. parte Mellificij Hiſtorici cap. 8. inter Ludouici, Pij, qui Caroli Magni filius & ſucceſ-

a *Vlenbergius. cap. 8.* b *extat libellus ille Carolſtadij.* c *Vlenberg. in vita Philippi Melanth. cap. 3.* d *ad Coloſſ. 2. 8.* e *Luth. in Poſt. Coll. Menſa. Heshuſ in Proœm. lib. de Eccleſ.*

ceſſor fuit, rebus geſtis, de quo ad An. Chriſti, 818. ſcribit,(*a*) hæc: *Ludouicus ſcripturam ſacram in Saxonicam linguam conuerti curauit, quemadmodum poſtea Carolus ſapiens in Gallicam & Anglicam dialectos.* Extant hodieque in Bibliothecis Germaniæ pluribus Coloniæ, Moguntiæ, Herbipoli &c. Biblia Germanica, in quorum fine typis exaratum fertur ab ijs qui viderunt hoc: *Excuſa per Antonium Koburger in laudabili ciuitate Imperij* Norim*berga An. poſt natum Chriſtum MCCCC LXXXIII. die Lunæ poſt Innocauit* nempe aliquot menſes ante ortum Lutheri: aut igitur cæci fuerunt Germani, aut intoxicati, aut vehementer impetiti, qui aliter ſibi aduerſus oculorum ſuorum teſtimonia perſuaderi ſiuerunt de Luthero tanquam primo translatore. 2. Nec Lutherus quidem Biblia Veteris Teſtamenti tranſtulit, ſed ex Iudæorum antiqua in Germanicum idioma translatione Hebraicis litteris ſcripta ſuffuratus eſt, id ex collatione Bibliorum Lutheri ac Iudæorum deprehenſum eſt non ſemel, adeoque ex ipſo Initio Geneſis fit manifeſtum, vbi Iudaica Translatio, (pro verbis vulgatæ *In principio creauit Deus &c.*) prorſus eadem verba habet, quæ Lutherus exhibet nempe: Im anfang ſchuff Gott Himmel vnnd Erde. Habent igitur Lutherani Biblia Germanica veteris quidem Teſtamenti prout à Iudæis translata ac corrupta erant, & per Lutherum corruptiora facta, Novum vero corruptiſſimè per ipſum & Crucigerum editum. Sed hoc quam primum prodierat, omnium Catholicorum calculis & ſententijs fuit condemnatum; & etiam Ferdinandi, Imperatoris fratris, iuſſu flammis publice exuſtum; cuius *exemplum ſtatim Georgius Saxoniæ Dux, quo præſente inter Eccium & Carolſtadium habita fuerat diſputatio, (vt ſupra diximus) multique alij Principes imitati ſunt: tanto quidem illius zelo (ex dicta diſputatione vehementer aucto) vt omnes libros à librarijs coëmi, & in ignem conijci mandarit. Ne vero calumniæ locus eſſet, ex eo quod princeps optimus plebi inuideret ſcientiam ſanctorum librorum, per Empſerum continuo Novum Teſtamentum Translatum edidit, (*b*) Lutherus interim ad Germaniæ populos libellum ſcripſit, quo exhortatur eos ne magiſtratuum edictis parerent. *Qui enim libros ſuos magiſtratui cremandos traderet, ab eo Ieſum Chriſtum* in manus Herodis tradi. Nihilominus tamen exſequutioni edictum hoc multis in locis fuit demandatum.

Non mirabitur deinceps Lector, cur Lutherus & eius nepotes, tanto zelo vigeant librorum Biblicorum numerum & Canone Iudaico, cum in ipſa ſua Translatione Iudaizent. In ſolis Noui Teſtamenti libris vltra mille & quadringenta loca ab ipſo corrupta & deprauata ſunt, vt quidam notarunt. (*c*) Ipſe Buzerus etiam quum iam Lutheri ineptias & peruerſa dogmata ſequi inciperet, hoc ipſum in Dialogo contra Melanchthonem ei exprobrat, dicens, *Si Lutherus id poſtulet vt nemo ei contradicat, id quoque poſtulat, vt Deus ſit. Multa in verſione craſſa ab ipſo commiſſa errata.* His tamen non obſtantibus, vt Iudæi olim in memoriam promulgatæ à Moyſe legis ſolemne feſtum in inſula Pharo inſtituerunt, ſic aliquis Miniſtrorum Pomeranus nomine, vt oſtenderet hanc verſionem Sp. Sancti opus eſſe, VVitebergæ in honorem eius *Feſtum* inſtituit, *quod Translationem Bibliorum nominauit.* Quod quidem primum Lutheranum eſt feſtum. Et alius quidam ſcripſit, verſionem illam Luthero ſine dubio à Spiritu ſancto eſſe dictatam. At ſi Spiritus Sanctus primæ verſionis auctor ſit, etiam ſequentium auctor erit: vt pote quam Lutherus ter ac quater, ac ſæpe in deterius mutauit. In ſolo S. Matthæi Euangelio triginta quatuor loca aliqui notarunt, à Luthero in ſecunda editione mutata. Quid? ergo *Lutherum in prima à Spiritu ſancto deceptum dicemus?* Idem monitus à quodam amico, minus recte ab eo factum quod per vim alibi integra verba in S. ſcripturam intruſerit, eaque ratione Papiſtis iuſtam calumniandi anſam dederit, reſpondit: *Si Papiſta aliquis obmurmuret, dic tu Doctorem Martinum Lutherum ſic habere velle: eundemque dicere. Eſſe Papiſtam & eſſe Aſinum vnam eandemque rem eſſe.*

VIII. Lutheri hic in transferendis Biblijs conatus Zuinglium poſtea ad idem præſtandum excitauit (*d*) Eius operis exemplar a Tigurino Typographo, vt Lauaterus ſcribit, dono Luthero miſſum, idem non ſine conuitio remiſit. *Ego,* aiebat Lutherus, *iſtorum hominum libros, & ſcripta legere nolo, quum ſint extra Eccleſiam,*

a pag mihi 108 b *Vlenberg. Vit. Luth cap.* 10. *num.* 1. c. *Vide Staphylum Apolog. pag.* 2. *Emſerum in præfat. Noui Teſtamenti Reſcriptum Georgij Ducis.* d *Schluſſelb. lib.* 2. *d Theol. Calv. art.* 12.

Digitized by Google

& non ſolum ipſi ſint damnati, verum etiam ſecum ad Infernum multas miſeras animas abducant. Quos ego quam diu vixero, precibus & ſcripto oppugnare non ceſſabo. Idem Lutherus Zuinglij opus ſtatim damnauit, infelicibus flammis abolendum eſſe dictitans, quum nihil aliud ſit quam merarum corruptionum farrago. Et profecto ſic eſt. Noui hi Bibliorum interpretes vix quidquam aliud omni ſuo ſtudio perfecerunt, quam quod falſitates falſitatibus cumularunt; dum vnaquæque ſecta ſuo modo verſionem inſtituit, & tam ſenſum quam verba ad ſuas opiniones accommodat. Certe ab Oecolampadio (*a*) *ſexaginta ſeptem Verſiones* notatæ ſunt: Sed vt Lutherus, ita Zuinglius nullam aliam quam ſuam in Eccleſia ſua tolerare voluit. Eodem quaſi iure Anabaptiſtæ, itemque Waldenſes vtuntur, qui Biblia in Gallicam linguam conuerti, & in oppido Nouocaſtellano imprimi curarunt. Eadem Budneus in Polonicam linguam traduxit, impudenter aſſeuerans, *ſolam ſuam Verſionem veram eſſe:* eoque audaciæ progreſſus, vt Euangeliſtarum ordinem mutare auſus ſit. Idem in Poëmate ſuo fatetur, *ex omnibus libris nullum magis depranatum in quacumque lingua reperiri, quam Biblia:* Tigurini tandem omnibus quacumque vellent Verſione vtendi licentiam permiſerunt, quod Eccleſia, vt ipſi in Latina aiunt Præfatione, nulli Tranſlationi adſtricta eſſe debeat, ſed vnicuique liceat Biblia pro ſuo iudicio transferre. E contra Lutherani Lipſienſes in ſynodo Anno M.D. XXVIII. hoc decretum ediderunt. *Quum omnes Bibliorum verſiones, excepta ea quam vir Dei Martinus Lutherus fecit; corrupta ſint & deprauata; velle ſe ac iubere ne vlla niſi eiuſdem in Eccleſia legatur aut vſurpetur.* Lutherus ergo accepta Zuinglij verſione, eum *impudentem & diuini verbi corruptorem* appellabat. Ex aduerſo non minus Zuinglius contra Lutherum detonabat, *impoſtorem eum vocans, & qui diuinum verbum pro libitu ſuo mutet iterumque mutet.* Eodem modo Caſtalion & Beza in verſionibus ſuis magnas contentiones ſuſceperunt: quarum hic ſtrenuus fuit Caluinianorum dogmatum aſſertor, hancque ipſam *Lutheri verſionem tamquam nouam, inſolitam & corruptam* traducere non dubitauit: cui tamen Germani ita illuſerunt, vt dicerent: Pulchrum eſſe ſpectaculum quod Gallus Circulator Germanos Germanicam linguam cuius vix verbum intelligat, docere velit. Sed de Luthero & Zuinglio tum illud Lucani vſurpare licebat: —— *nec poterat Caſariam ferre priorem; Pompeiusve parem.*

Lutherus enim tamquam alter Pythagoras αὐτὸς ἔφα, *Ipſe dixit*, deberi ſibi putabat, nec quemquam tam in intelligentia quam verſione S. ſcripturæ ſibi parem, nedum ſuperiorem iudicabat. Quinetiam tantum ſibi ſumebat, vt non ſolum verba & loca ad ipſius guſtum parum facientia immutaret (*b*) quorum magnum numerum Lindanus Ruræmundenſis Epiſcopus, & Staphylus collegerunt) verum etiam ipſis Prophetis & Euangeliſtis vim quaſi inferre, & alios pro ſuo lubitu ſubſtituere auderet. Melanchthon quidem magiſtrum contra Staphylum defendere conatus, quum vero nulla aut debilia admodum reperiſſet tela ad defendendum, manus tandem dare coactus fuit. Sed præterquam quod Lutherus integros S. Scripturæ libros aggredi & loco quaſi mouere ſeu proſcribere non dubitauit (& ne te longe per ſcripturam circumducam) ecce tibi ſingulare effrontis cuiuſdam impudentiæ ſpecimen. Tota Chriſtianitas vna voce & lingua hactenus in ſymbolo Apoſtolico cantare ſolebat: CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM. Poſterius hoc verbum quum non ſatis ei placeret, proſcriptum ab ipſo, ac vox CHRISTIANAM ſubſtituta fuit: (*c*). Et ſic quidem habent omnia prima Symbola, tam Latina quam Germanica: vt & libelli Elementarij in puerorum vſum, etiam Antuerpiæ, atque in Polonia à Ioanne Laſco excuſi. Vtrum Lutherus adiuncti illius articuli, qui in Lutheranorum templis decantatur (quo plena omnium peccatorum remiſſio annunciatur) auctor fuerit, neſcio: certe de ipſius genio fluxit.

In tota orbis totius Chriſtianitate;
Tenetur in vnius ſenſus aqualitate,
Quod omnia omnium remiſſa ſint peccata.

Quæ verba Reſcius in ſuis Atheiſmis è vulgari Germanica lingua, qua illa à Lutheranis decantantur, in Latinum vertit.

IX. Porro vbi animaduertit Lutherus, doctrinam quam è ſuo cerebro tamquam alteram Iouis Minetuam parturiebat, ſuſtineri ac defendi non poſſe, ſi certis quibuſdam Sanctæ ſcripturæ libris eadem quæ hactenus conſtaret auctoritas: illos audaci manu ſuccillare ac conuellere aggreſſus eſt, Iudæos in hoc imitatus. Quamob cauſſam Iuſtinus Martyr in Dialog. contra Tryphonem hæreticos ſui temporis Iudæorum

a *Oecolamp. de verb. Dom.* b *Vid. Elench. Prateoli. Staph. de Germ. Bib. verſ.* c *Luth. contra Ambroſ. Catharin.*

Digitized by Google

rum pediſſequos appellauit, quod vtrique Scripturas truncare ſoleant. Quemadmodum vero lignator ſyluam ingreſſus, hic abietem, illic fraxinum ſibi deſignat, ex vna arbore ramos tantum deſecat, alteram vnà cum trunco deijcit, donec tandem ex harum omnium ſtrage ſtruem ſibi qualem vult concinnet: ſic Lutherus tamquam alter Marcion, per Sanctam ſcripturam graſſatus, plures eiuſdem libros, eos præſertim qui dogmatibus ipſius colorem aliquem præbituri videbantur, ſibi elegit, è quibus aſcia ipſius dedolatis, & ad propoſitum Lesbiâ regulâ accommodatis, hæreſin ſuam quæ hominibus placeret, exædificaret.(a) Et quemadmodum malus architectus regulam materiæ, & non materiam regulæ applicat: ita malignus hic artifex non dogmata ſua ſcripturæ accommodabat, ſed ſcripturam, ad dogmata ſua detorquebat. Et hoc omnibus hæreticis, vt Cyprianus (b) & alij omnes qui poſt eum ſcripſerunt, teſtantur, vſitatum eſt, vt poſtquam ab Eccleſia reciſi ſunt, ipſi quoque libros ab Eccleſia receptos recidant, & quæ ei ſoli debetur, hos reijciendi, illos approbandi auctoritatem ſibi vſurpent. Hinc Auguſtinus contra Fauſtum ait, *Hæreticos ſacrorum librorum teſtimonijs & auctoritate conuictos, falſitatis eos inſimulare, & ſic ad ſententiam toties confutatam reuerti.*

Hanc ob cauſſam Marcion olim *Mus Ponticus* fuit appellatus,(c) quod nonnulla Sanctæ ſcripturæ loca arroſiſſet, & plurima alia falſificaſſet. Quod ſi ij, Solone teſte, *qui humanas leges corrumpunt, peiores ſunt quam qui monetam adulterant,* quandoquidem plurimæ ciuitates nummis ex ære, cupro, aut alia materia admiſta, vtuntur ſine vllo ſuo detrimento,(d) legum vero corruptio ac tranſgreſſio plerìſque Rebuſpublicis exitium attulit: qua pœna eos dignos iudicabimus qui Dei verbum adulterant, legeſque ab eo præſcriptas conuellunt? Primum impetum Lutherus fecit in Libros Machabæorum, quos reijcit tamquam Apocryphos: quamuis eos ipſos Vertumnus ille in Lipſienſi diſputatione approbaſſet. Quin etiam optabat, Aurifabro atteſtante, vt ijdem plane iamdudum fuiſſent aboliti. Sed cuiuſnam ille Concilij decretum, cuius Eccleſiaſtici Doctoris teſtimonium producit? In Hebræo, inquit, Canone non reperiuntur: quaſi ſcilicet ex hoc ſolo Canonicos libros dignoſcere, & plus Iudæorum quam Chriſtianorum iudicio tribuere debeamus. Vides lector ut Lutherus Iudæorum diſcipulus factus, dum Eccleſiam matrem ſuam & magiſtram negat. Reuerſo è captiuitate Babylonica populo Iudaico, ne libri ſuppoſititij reciperentur, catalogus ſeu Index librorum Canonicorum qui in Arca repoſiti erant, factus, & ſecundum numerum Hebraicarum litterarum conſcriptus atque inſignitus fuit, ſic vt viginti duo tantum libri Canonici fuerint, inque iſto numero nec Machabæorum, nec Eccleſiaſtici, nec Eſdræ, nec Sapientiæ libri inueniantur. Id quidem verum eſt. Atqui quomodo in eum numerum referri potuerunt qui tum nondum ſcripti fuerant? An futurarum rerum Indicem quis conficere poteſt? An indiculo iſti addidit Deus nullum poſt hac librum à Spiritu S. dictandum eſſe? quomodo ergo, Luthere, Nouum Teſtamentum recipis? Iamdictis tamen libris Hebræos vſos, ex Ioſephi & aliorum Rabinorum teſtimonijs conſtat: vt qui pro defunctis orarint. Et S. Hieronymus quoque contra Iouinianum dictorum librorum teſtimonio vtitur. In magno illo Carthaginienſi Concilio cui S. Auguſtinus (e) interfuit, dubium illud ab Eccleſia ſublatum, ijdemque libri pro Canonicis agniti ſunt & iudicati. Et longo tempore antea Tertullianus & Cyprianus ijſdem contra Iudæos, atque etiam ad Chriſtianos in Martyrio confirmandos vſi ſunt: vti & Origenes, S. Ambroſius, & Iſidorus. *Iudæi,* inquit S. Auguſtinus, *libros Machabæorum pro Canonicis non habent, quos tamen Eccleſia pro talibus habet.* Sed & Dn. & Seruatoris noſtri ſigillo ijdem confirmati ſunt. Nam apud Sanct. Ioannem Euangeliſtam cap. x. dicitur, quod feſto Dedicationis templi à Iuda Machabæo inſtituto interfuerit: cuius mentio alibi non reperitur. Quin omnium totius Chriſtianitatis Eccleſiarum conſenſu ijdem in Oecumenico Florentino Concilio pro Canonicis recepti ſunt: & ſolus hic Monachus Apocryphos eos eſſe pronunciare auſit? Nec ibi Latinarum tantum Eccleſiarum, ſed Patriarchæ quoque Conſtantinopolitani, præſentis, & trium abſentium Legatorum, itemque Armeniæ, ac totius quaſi Græciæ conſenſus interuenit. Lutheri in hac re iudicium omnes ipſius ſucceſſores & diſci-

a *Irenæus l. 1. cap. 29.* b *De vnit. Eccleſ. Euſeb. cap. 5. lib. 5. Epiph. Hær. 24. Concil. diuerſis locis.* c *Tertull. lib. 4. contra Marcionem.* d *Demoſth. orat. contra Timocrat.* e *Lib. 3. ad Quirin. ep. 56. 63. ad Fort. Lib. ad Iud. lib. 2. de Sac. & vi bea. cap. 10. lib. 7. cap. 40. De cur. pro mort. & lib. 18. de ciuit. cap. 36.*

Digitized by Google

puli ſequuti ſunt, eo potiſſimum vt Purgatorium & Orationes pro mortuis exſibilarent. Econtra clariſſimum illud Eccleſiæ lumen Sanctus Auguſtinus ſanctos eos & Canonicos eſſe declarat, dum ait, (a) in Machabæorum libris legi ſacrificium pro mortuis offerri ſolitũ. Quamuis autẽ inter vetuſtos S. ſcripturæ libros ſeu Hebræos, ſeu Catalogo Eſdræ inſertos non reperiantur: tamen totius Eccleſiæ auctoritas clare demonſtrat, Canonicos eſſe habendos, quum videamus *inter Precationes quæ à ſacerdotibus iuxta altaria fiunt, eam quæ fit pro mortuis memoria, ſuum quoque habere locum.* Et Epiſtolam aliaque ex Machabæorum libris deſumpta in diuinis Eccleſiæ officijs ab antiquis temporibus Apoſtolorum publicè legi. Nec melius alios libros, vt Iudith, Tobiæ, Heſter, & Eccleſiaſtici, Lutherus tractat: quos in ſermonibus ſuis Conuiuialibus *Iudæorum figmenta, & neſcio quas Tragœdias & Comœdias appellat.* Idem ait, quæ de Iob ſcribuntur credere ſe non poſſe ita eueniſſe: ſed fabulæ argumentum eſſe. *Librum Eccleſiaſtici*, idem ſcurra inquit, *ſimilem eſſe equiti ſine calcaribus & ocreis equo inſidenti, nec quidquam præ ſe ferre quam calopodia quædam qualibus ipſe in Conuentu Fratrum vſus fuerit.* Quum Iuſtus Ionas eius diſcipulus, Tobiæ verſionem à ſe curatam exhibuiſſet: *Apage*, inquit, *iſthæc*, mi Iona *In hoc enim libello multa ſtulta & ridicula inueniuntur.* Sed & D. Iacobi epiſtola morſum eius effugere non potuit, *ſtramineam* eam appellavit: immo hanc præcipue inſectatus eſt, tamquam in fauorem Pontificum & Pontificiorum cuſam, nec à falſo abſtinuit, reponendo *cum* pro *ſine*. Etiam S. Pauli ad Hebræos, S. Iudæ, tertiæ S. Ioannis, & ſecundæ S. Petri fidem derogabat, aiens, nolle ſe eiuſmodi Epiſtolas in ſuis Bibliis habere, ſed permittere vt excludantur inde, & reijciantur. Nec S. Ioannis Apocalypſin pluris quam Eſdræ libros facere dicebat: immo vtroſque in profluentem ſe lubenter abiecturum. Quæ hæc eſt priuati hominis impudens confidentia & audacia, id unum velle damnare quod adeo conſtanti totius antiquitatis iudicio & conſenſu receptum fuit & approbatum!

X. Quinam libri Canonici ſint, qui non, Eccleſia ſupremam ſemper & abſolutam habuit diiudicandi auctoritatem ac poteſtatem: vtpote in qua Spiritus ſanctus præſidem agit. Hanc poteſtatem S. Irenæus, Athanaſius, Auguſtinus in ſcriptis ſuis paſſim inculcant & laudant. Et Eccleſia quidem iamdudum iudicauit quinam libri ad Bibliorum corpus pertineant, qui minus. Vide S. Clementem, Anacletum Hieronymum, Auguſtinum, Iſidorum, Damaſcenum, & ante omnes S. Dionyſium. Hos communis SS. Patrum conſenſus probat, ſolus *Lutherus* improbat; vtri credemus? Eraſmus homo ſæculi ſui primarius, arrogantiam hanc Lutheri ferre nequiens *Demonſtra nobis*, inquit, *Luthere, te nouum eſſe Chriſtum, qui talem in libros ſacros habeas poteſtatem.* Non minus libera graſſandi in ſacros libros vſus eſt Lutherus in verſione Pſalmorum, quos in modulos, ſed liberrima, ac ſæpe repugnante vero textus ſenſui, paraphraſi redactos, exemplo priſcorum hæreticorum vulgo pſallendos dedit: omiſſa etiam pulcerrima illa clauſula, quam Eccleſia vnicuique Pſalmo, in memoriam victoriæ contra Arium, adiunxerat, nimirum, *GLORIA PATRI ET FILIO ET SPIRITVI SANCTO*; quod forte ea Antitrinitarijs diſplicebat, quos in Germania & alibi latere, ac tempus tãtum & occaſionem ſeſe ipſi adiungendi captare non ignorabat. Sic enim rationes ſuas inſtituerat, vt quiſquis hoſtis Eccleſiæ, amicus ſuus eſſet. Hinc ad Bohemos ſcripſit, quod olim aduerſarium ſe eorum profeſſus ſit, id inde factum quod Papam Antichriſtum eſſe nondũ perſuaſum haberet: eoq; eos quos initio damnauerat, poſtea pro amicis & fratribus ſe palam habere atque agnoſcere, poſtquam nimirum certus iam ſit, Papam Antichriſtũ eſſe. Quid non audeat hic homo (vt ad vſurpatam ab ipſo nefarie ſuper ſacris libris auctoritatem vel libidinem potius redeamus) quid non audeat qui nec à Dominica Oratione malam manũ abſtinuit, verborum ordinem antiquo Eccleſiæ inſtituto receptum perturbando? Pro enim eo quod hactenus precari homines ſolebant: *Pater noſter qui es in cœlis*, Lutherus dici voluit, *Noſter Pater in cœlo, Nomen tuum ſit ſanctum* Tum etiam ad vltimam petitionem, Sed libera nos à malo, hanc clauſulam adiungendo: *Quia tuum eſt regnum, & virtus, & gloria, in ſæcula, Amen.* Pari impudentia & improbitate Angelicam peruertit ſalutationem. Loco enim, *Aue gratia plena*, poſuit, *Aue gratioſa*, & in Germanica lingua, Gegrüſſet ſeyſtu holdſeelige, id eſt, *Aue digna amari.* Sic Lutherus diuinum verbum & S. Scripturam ludificabatur, vt ei nouam ſuam Eccleſiam quodammodo inædificare videretur. Cæremonias vero quibus illa vſa & partim etiamnum vtitur, quinto libro deſcriptas dabo. Neque enim vna tabula tam multiceps ac multiformis diuerſitas deſcribi

a *Lib. de cur. pro mort.*

Digitized by Google

deſcribi poteſt. Eoque ſingulari capite eas ſpectãdas proponam: eam etiam ob cauſſam, quod qui torum etiam Sleidanum vel alios conſimiles ſcriptores perlegerit, Lutheranæ tamen Eccleſiæ faciem perſpicere totam nullo modo poſſit.

QVOMODO LVTHERVS EX omnibus veteribus hæreſibus ſuam conſarcinarit.

Caput XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Ex quibus velut cæmento & lapidibus Lutherus nouam ſuam Eccleſiam ædificarit.*

II. *Hæreſis Lutherana monſtroſa*

III. *Ex omnibus præteritorum temporum hæreſibus conſarcinata.*

IV. *Lutherus Græcæ Eccleſiæ multa ſuffuratus.*

V. *Conciliorum auctoritatem reprobat & ſpernit.*

VI. *Notabile Eraſmi Roterodami dictum ſiue de Luthero iudicium.*

I. LVTHERO homini vel multæ lectionis ac laboris ſponte, vel ſpiritu malo agitato per ſuggeſtionem vel in naturæ lapſæ miſeris impreſſionibus hærenti, caſu quodam facile admodum fuit omnium tam veterum quam recentiorum hæreticorum inuenire veſtigia ac perſequi, eorum artes condiſcere, exſculpere verſutias, & argumenta, quamuis ſæpe à SS. Patribus validiſſime profligata & deiecta, rurſus erigere & nouo quaſi cultu adornare. Prius fieri fuit poſſibile ex eo quod, licet ex tot librorum millibus quibus Mundum olim hæretici referſerunt, non vna pagina auctorum eorum ſuperſtes manſerit, nec illæ reliquiæ vltrices flammas effugerint: multo tamen plura, eorum fragmenta & tabulæ velut huius naufragij apud S. Epiphanium, Hieronymum, Auguſtinum, Hilarium, Ambroſium & alios qui Arrianorum, Donatiſtarum, Pelagianorum, Marcioniſtarum, Manichæorum, aliorumque hæreticorum tam memoriam quam ſcripta condemnarunt, adhuc exſtant & leguntur: quod fere aliter vis argumentorum, quæ contra ipſos adferunt, intelligi nequeat. Alterum fieri potuit facilius, ut pote Luthero ſe auidum præſtante diſcipulum genio malo, vti ipſe non ſemel eſt de ſe teſtatus. Tertius quoque modus non eſt incongruus, nam ſicuti ciuitas obſidione ad extremas famis anguſtias redacta, omnes cibos tam malos quam bonos abſumit: ſic Lutheri animus, odij contra Eccleſiæ caput veneno ſuffuſus, omnia quæcunque ad propoſitam ſibi vltionem quocumque modo ſpectare videbantur, ab antiquis Eccleſiæ eiuſdemque capitis hoſtibus ſine vllo fere delectu, hinc inde arripuit & mutuatus eſt, quæ iam olim alij, Naturæ lapſæ ductum ſine gratia ſecuti excogitarunt. Ita vt nihil aliud reliquum eſſet operæ, quam vt tot modis diſſoluta fragmenta rurſus coagmentaret, & è veteribus illis centonibus bene deſiccatis atque interpolatis nouam conſueret veſtem, ac tamquam aſtutus veteramentarius, pro noua venditaret: qua ſimilitudine eleganter in hac eadem re Gallicus Poeta Ronſardus vtitur. quam nos Latinis verſibus vt potuimus, expreſſimus. Is igitur ita canit.

Ac veluti pauper Corydon, valde obſitus annis
Panniſq;, ad ripam fluuij, aut poſt mœnia, fœda
Siue Cloacina quocunq; in fornice, mille
Colligit articulos fruſtillaq; ſtercore plena,
Aſportatq; domum, diſponitq; ordine. deinde
Eluta, defricta & depexa reconſuit; & ſic
Centonem mira tandem conſarcinat arte:
Sic ſimili ſunt cuſa Lutheri dogmata Marte.

Porro ad Eccleſiæ ſuæ conſtructionem Lutherus pleramque materiam ab antiquis hæreticis, vti diximus, mutuatus eſt, iam olim infamibus læſæ diuinæ & humanæ Maieſtatis inuſtam, & à Concilijs reprobatam. Tantum vero abeſt vt hæreſeos nominis eum puduerit, vt etiam in libro De Captiuitate Babylonica (vt quidem libri Anno MDXX. VVitebergæ impreſſi habent) proteſtari non dubitarit, *quamprimum Monachus aut alius quicumque nouas ipſius hæreſes refutare aggreſſus fuerit, ſe nouam interea procuſurũ.* Hoc modo Lutherus in fœtido hæreticorũ luto tamquã ſus immunda ſe volutauit; & tamquã animantia quædam aliorum excrementis viuentia, ab vno hoc ab alio aliud deſumſit. Et quemadmodum olim pictor neſcio quis, qui Trigridis corpori caput ouillũ, dẽtes lupi, auriculas vulpis, oculos baſiliſci, cerui collũ, vngues Leonis, alas ſtruthionis, & ſcorpionis caudã appinxit, moleſtè ferens, quod eidem monſtro Sirenum vocem addere non poſſet: ſic Lutherus multis antiquis ac iam intermortuis hæreſibus è ſepulcro rurſus excitatis atque in vnum conflatis, nouum monſtrum è pluſquam mille diuerſis formis compoſitum.

poſitum, Orbi Chriſtiano oſtendit vt multi è ſcriptoribus Eccleſiaſticis demonſtrarunt, veluti Bellarminus & alij, ſed exactiſſimè Liber ille qui dicitur Anatomia Eccleſiæ Catholicæ Romanæ, in cuius prima parte recenſentur, omiſſis plurimis, ducentæ quatuor nominatæ hæreſum ſectæ exortæ ex Lutheri ſchiſmate, in Tertia vero parte per ſingula ſæcula Hæreticorum dogmata recenſentur quæ in Lutheri ſectatorum phantaſtica capita ita influxiſſe oſtenduntur perſpicuè, vt negari, niſi à fatuo, non poſſit, ex illis corpus hæreſios Lutheranæ ad ſui confuſionem eſſe coagmentatum. Eodem vero modo Ebionem feciſſe Epiphanius teſtatur, qui ex ijs, quæ in diuerſis Sectis erant deterrima, nouæ hæreſeos corpus conſtituit; ab his dogma aliquod, ab ijs neſcio quam cæremoniam mutuatus, omnium vero malitiam & peruerſitatem imitatus. Interim quamuis nec fide nec vita Catholicus eſſet, Catholicus tamen audire & videri volebat. Et uti Mahometem ex Chriſtianorum, Iudæorum ac gentilium diſciplina centonem confeciſſe euidens eſt. Sic Lutherus ex ſcriptis VVicleui, Huſſij, & cuiuſdam Monachi excucullati, Henrici nomine, (a) qui S. Bernardi tempore errores ſuos diſſeminare cœperat, pleraſque ſuas hæreticas & ſchiſmaticas opiniones, reliquas vero ex turbido illo primarum hæreſeon mari hauſit.

III. Nam cum Simone omnium hæreticorum anteſignano, *liberum negat arbitrium*. Hunc enim Libero arbitrio nihil, fato omnia tribuiſſe Clemens teſtatur. Cum Donato, ait *Eccleſiam ex bonis tantum compoſitam eſſe, nec malos in ea vllam habere partem*. Cum Iebuſianis Montani diſcipulis, *omnium ordinum & graduum in Eccleſia diſtinctionem reijcit*. Cum Conſtantino, qui eam ob cauſſam à S. Athanaſio Antichriſtus fuit appellatus, *terrenum Principem in ſua ditione caput Eccleſiæ eſſe dicit*. Cum Iunonio, qui id ex Arrianorum fontibus hauſerat, affirmat *hominem ſola fide iuſtificari, bonaque opera, tamquam liberi Arbitrii fœtus, nihil ad ſalutem prodeſſe*. Ad quam doctrinam ſpecie aliqua veritatis confirmandam, in III. cap. Epiſtolæ D. Pauli ad Romanos verbis Apoſtoli in Germanica verſione vocem Allein id eſt, *Sola*, adiunxit: rogantibus vero qua auctoritate id faceret, multo impudentius reſpondit, *ſibi ita placere, quod Chriſtianus diues ſit, qui ob peccatum quodcumque animam ſuam perdere non poſſit, modo credat: quum nullum peccatum damnet hominem niſi ſola incredulitas*. Hoc idem dogma Simonis fuit, Irenæo & Theodoreto teſtibus. Et hoc ipſum quidam nouorum Euangeliſtarum præco ſimul & hiſtoriographus, inter Simoniacas hæreſes recenſet. Hunc certe articulum Lutherus quo melius eorum animis, qui pro ſua conditione & ingenio, picturis erudiuntur, in tabula quadam in qua Extremum & vniuerſale Iudicium depictum erat, Auguſtæ Vindelicorum ita adſcribi curarat: *In hoc die vnuſquiſque ſecundum Fidem ſuam mercedem accipiet*. Deum immortalem, quam multi putridi ac peſtilentes fructus hæc vna radix tulit! uti ſunt hi quod hoc modo Virtus Sacramentorum eſt inutilis: Pœnitentia, Eleemoſyna, Ieiunium & Oratio efficaciam ſuam amittunt. Quia vero non ignorabat Omnes SS. Eccleſiæ Doctores & Patres vno ore ac conſenſu aſſeuerare, ſola fide, quamuis ea in tenebris huius vitæ fax noſtra ſit, hominem non iuſtificari Papiſtas eos & Regni Papalis Iuſtitiarios ſeu Sanctos operarios appellare non erubuit. *S. Hieronymum*, idem impie ait, *Infernum magis quam cœlum promeruiſſe, eo tantum quod Operum Iuſtitiam contra Fidem aſſerat*. Sed ô felix nimium ſæculum, mi Luthere, quando linguæ tacebunt, & ſola opera loquentur! Sed videamus alias quaſdam veterum hæreticorum exuuias, quibus hæretica noſtra Cornicula ſeſe exornauit.

Cum Petro Abailardo Gallo, qui tempore S. Bernardi vixit, idem aſſerit, *omnia fato & abſoluta quadam neceſſitate fieri, nec poſſe aliter fieri*: faciens hoc modo Deum auctorem peccati, quamuis ad malum nihil nos alliciat aut trahat, quam propria noſtra voluntas. Cum Lurcone Iouiniano ait, *Ieiunium nullius eſſe meriti, nec ciborum vllam eſſe differentiam faciendam. Monialium coniugium tam Deo placere quam Virginitatem. Peccata omnia eſſe æqualia*. Cum Vigilantio *Sanctorum interceſſionem exſibilat*. Cum Arrio *Oblationes pro mortuis excludit*; itemque cum eodem aſſerit *inter ſacerdotes & Epiſcopos nihil intereſſe*. Cum Eutychianis, *Peregrinationes religionis ergò ſuſceptas*; cum VValdenſibus *Indulgentias* deſpicit. Cum Manichæis affirmat, *Aquam Baptiſmi ad ſalutem nihil prodeſſe*. Cum Pelagianis *Infantes ſine Baptiſmo ſaluari poſſe*. Cum VVicleviſtis idem *Miſſæ ſacrificium ex parte abolere* voluit. Cum Armenis *negat Matrimonium eſſe Sacramentum*; à quibus etiam hoc didicit, *in Euchariſtia vinum aqua miſcendum non eſſe*. Cum Donatiſtis dicit, *Eccleſiam multis ſæculis fuiſſe inuiſibilem*: quamuis

a *Vita S. Bern. cap. 5. Maſſo. in Phil. an. 5.*

Digitized by Google

tuis huncille articulum poſtea retractarit, vt in 11. Operum ipſius Tomo legere eſt. Cum VValdenſibus & Pauperibus Lugdunenſibus vult, *Paſtoribus & Prælatis Eccleſiaſticis non licere bona temporalia poſſidere.* Cum illis hæreticis qui Berengarium ſequuti ſunt, *admirabilem & ſupernaturalem Transſubſtantiationem in Euchariſtia negat*: cum Neſtorio, teſte Cyrillo negat *corpus Ieſu Chriſti eſſe in Euchariſtia, extra vſum Sacramenti.* Cum Græcis hæreticis & Schiſmaticis *affirmat, neceſſariam eſſe in Euchariſtia vtriuſque ſpeciei (Panis & vini) ſumptionem.* Quid tamen de S. Euchariſtia ſeu Cœna Domini ſenſerit, plenius libro 11. exponam. Cum VVicleuo *effectum & poteſtatem Excommunicationis reijcit*: cum laicis VValdenſibus, *poteſtatem ſeu auctoritatem Eccleſiaſticam*: cum Nouato, *poteſtatem remittendi peccata.* Cum Arrio *omnem Traditionum Eccleſiæ memoriam abolitam cupit, pedibus manibuſque ſoli ſcripto Verbo affixus.* Vt paucis multa concludam, ab omnibus hæreticis aliquid mutuatus, tanto formoſius hæreſeos corpus efformaturum ſe putabat, quanto è pluribus atque inter ſe diuerſis membris ac partibus eſſet compoſitum. In quo ſane non leuiter peccaſſe mihi videtur, qui non præuiderit ſi quiſque ſuum ab ipſo repetierit, ſe tamquam Æſopicam illam cornICulam in medio nudum relictum iri. Sed & Iudæorum ſynagogam intrare & aliquid ab eis diſcere non dedignatus eſt. Quemadmodum enim illi docent, Poſtello teſte, *peccatori quamprimum pœnituerit, remiſſum eſſe peccatum*: ſic Lutherus exploſa Pœnitentia quæ iram Dei ſedat & prædeſtinationem rumpit, nullum ſalutare remedium animabus applicandum ducit: ſed *vel vnum*, ait, (a) *ſuſpirium ad Deum emitte, & iam tibi obſignata erit gratia; immo quanto eris ſceleratior, tanto citius Deus in te gratiam infundet.* Illa vero Contritio quæ fit per diſcuſſionem, recollectionem & deteſtationem peccatorum, quando ſcilicet homo præteritos annos & offenſas in memoriam reuocat, grauitatem, multitudinem, fœditatem & magnitudinem peccatorum, ac vitæ æternæ iacturam expendit: *talis*, inquit Lutherus, *Contritio hypocritas, adeoque maiores quam antea peccatores facit. Iſta*, ait, *ſatisfactiones nihil aliud ſunt quam tormenta & carnificina conſcientiarum. Homines nati ſunt liberi. Ipſi Angeli nullam homini imponere legem poſſunt. Nemo hominum ſuper Chriſtiane vel vnam ſyllabam ſtatuendi ius habet. Reſtituendum eſt Euangelium, & abijcienda hominum ſeruitus, &c.* His & alijs emblematis ſplendet totus ipſius liber De Captiuitate Babylonica: quibus latiſſimam in omni licentia viuendi feneſtram aperiebat, & tamquam claſſico vniuerſum Mundum ad vitiorum caſtra conuocabat. Omitto hic ea quæ idem ex Alcorano deſumſit, de quibus poſt.

III. Porro deſiderium bonæ apud Græcos Patriarchas ineundæ gratiæ (vt ſcilicet cum iis velut coniunctis communis odii erga Romanum Pontificem caſtris, tanto magis Romanæ nocere poſſet Eccleſiæ) in cauſſa fuit vt in multis tam ad Fidem quam ad Cæremonias ſpectantibus, cum Græcanica Eccleſia ſimilitudinem aliquam affectarit, ac præſertim in Liturgia Lutherana, vt V. libro oſtendetur. De Græcorum verò Fide & Cæremoniis, quod eæ à noſtris auctoribus obſcurius aliquanto deſcriptæ ſint, multa ego non ſine labore cum pluribus circumſtantiis non ſcriptis, aliunde collegi: quæ Lectori non poterunt eſſe non grata. Græci igitur, vt hinc potiſſimum exordiar, Miſſas ſeu Liturgias ſuas iiſdem fere verbis & precationibus peragunt quibus Latini. Exemplar nos in manibus habemus, eadem forma, qua S. Baſilij & S. Chryſoſtomi opera, impreſſum. Ipſa Miſſa longior eſt aliquanto quam noſtra, ſic vt ei celebrandæ tres aut quatuor horæ impendendæ ſint, ſi adhibeatur cantus Symphoniacus. Vnam tantum quotidie in Patriarchalibus Eccleſijs recitant: ſed in Monaſterijs pro deuotione Religioſorum plures celebrantur. Idem à Lutheranis fieri poſtea animaduertes. Horas Canonicas & Officia quotidie cantant, ſed non Miſſam. Feria enim ſecunda, tertia & ſexta non celebratur Miſſæ Officium. Ordinis Eccleſiaſtici homines eodem fere veſtitu vtuntur quo Epiſcopi noſtri aut ſacerdotes: quemadmodum etiam multis in locis Lutherani. Sacerdos celebraturus, ad Altare accedens, pedes imaginis Saluatoris noſtri in plana tabula depicti, deinde S. Virginis, S. Ioannis, & eius Sancti qui Eccleſiæ eſt patronus, deoſculatur. Neque enim ab imaginibus plane abhorrent, vt nec Lutherani. Recitatis conſuetis precationibus, panis modicus ad Altare portatur, in quo Crucis ſignum ſuperna parte eſt expreſſum, & circumſcriptum his verbis: (b) ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, id eſt, *Rex Iudæorum.* Inde ſacerdos celebrans haſtulam ſumit vtrimque acutam, eam qua Saluatoris noſtri pectus confixum fuit, repræſentantem: eamque partem vbi Crucis ſignum eſt, exſecat, iiſdemque verbis quibus noſtri

L ſacer-

a *In Aſſert. art 5. & 9.* b *Panis Græcorum.*

Digitized by Google

ſacerdotes conſecrat. Reliquum panis populo diuiditur, vt apud nos panis benedictus. Poſtea vino in Calicem infuſo, aquam admiſcet, è vaſe ſartagini prunis ardentibus plenæ impoſito hauſtam, & aliquantum calefactam: ad repræſentandum, meo quidem iudicio, pro nobis effuſum ſanguinem, qui natura calidus eſt, quamuis alij exiſtiment eo Spiritus ſancti deſcenſionem figurari. Sic igitur Calicem & particulam illam panis rotundam accipiens, templum cum odoramentis & incenſis obit, populum ita inclamans: *Ecce Deum veſtrum. Adorate eum.* Cui mox omnes acclamant: *Credimus, Credimus*: in Crucis formam complicatis manibus, & capite ad terram inclinato. Reuerſus dein ad altare ſacerdos, preces continuat, tum quidquid panis ſub cruſta cui Crux impreſſa fuerat, remanſit, in vaſculum mittit; eumque populo communicanti diſtribuit. Neque enim ſine communicantibus vlla ab eis Miſſa celebratur.

Ab his non valde diſcedunt Lutherani, qui hoſtias quoque, quæ apud ipſos iis, qui Sacramenti recipiendi gratia altare accedunt, exhibentur, ſeruarunt. Græci ſacerdotes communicantibus exiguam panis reſeruari micam lentis magnitudine, cum guttula vini conſecrati, in cochleari inaurato, & ſic duobus ſpeciebus, pane, vino & aqua commiſtis, porrigunt. Idem etiam Lutherani faciunt, vno hoc à Græcis differentes, quod vna gutta contenti non ſunt. Panem conſecratum Græci ad ægrotos ferunt. Idem faciunt Lutherani: illi quidem cum lumine & face: hi vero ſine vllis Ceremonijs, adeo vt Miniſter ſeu Prædicans hoſtias ſuas ſub pallio aut in pera portet, ac demum apud ægrotum conſecret. Græci in Confeſſione Sacerdotibus conſcientiam ſuam denudant: aut altari innitentes, aut recti ſtantes; idem à Lutheranis, ac præſertim Auguſtæ, Lubecæ, Bremæ viitatum: alijs enim in locis in genua procumbunt aut adſident excipienti confeſſionem. Græci voluerunt vt ſacerdotes mariti eſſe ſinantur: quod vnum Lutherus pluſquam cetera omnia Eccleſiæ ſuæ dogmata mordicus arripuit & defendit, vt infra in eiuſdem Nuptijs quas deſcripturus ſum, plenius cognoſces.

Sed vt totam Græcanicæ Eccleſiæ faciem videas, & quibus in rebus cum Lutherana conueniat, quibus diſcrepet, pauca addam. Patriarcha Græcorum ſemper è Monachorum ordine, qui S. Baſilij dicitur, quique vnus in vniuerſa eſt Græcia, adſciſcitur, nec nuptias contrahere poteſt. Nam apud Græcos quoque Monachi, qui votum caſtitatis fecerunt, in cœlibatu perpetuo viuere tenentur; vt etiam Epiſcopi, qui nec vxores habent, nec carnibus veſcuntur, non minus quam ipſorum Patriarcha. Suaſit aliquando Philippus Melanchton ne ad Eccleſiaſticas dignitates vxorati vocarentur, quod verendum ſcilicet eſſet ne hoc modo Eccleſiaſtica bona diſſiparentur aut alienarentur: ſed conſilium hoc quod Luthero minus placeret, facile fuit repudiatum.

Apud Græcos ſi Diaconus velit fieri ſacerdos, neceſſe eſt vt antequam ordinem ſuſcipiat, vxorem ducat: alias eo ſuſcepto, à nuptijs poſtea abſtinere cogitur. Vxore vero mortua, idem fit Monachus. Sic etiam marito mortuo, vxor alteri nubendi poteſtatem non habet, ſed & ipſa Religioſarum monaſterio includitur. Luthero id valde rude & inhumanum viſum eſt: qui vt Monachatus ſeu Religioſæ vitæ capitalis fuit inimicus, ita omne caſtitatis votum cane peius & angue oderat. Pro eo enim quod Græci ſacerdotem, vnam tantum & vnicam vxorem habere volunt, Lutherus quot quiſque velit ducendi ac permutandi poteſtatem iis permittit, vt libro III. ex ipſo Lutherani Euangelij textu à nobis probabitur.

Vides opinor, quomodo ex veterum hæreſeon ac ſchiſmaticæ Eccleſiæ ruderibus & parietinis Lutherus ſuam Eccleſiam ædificarit: in qua ſi materies vitioſa eſt, ipſa certe ſymmetria & ſtructura multo eſt vitioſior. Quin vt teſtarum faceret quam ab omni ordine abhorreret, & confuſionem amaret, pronunciauit, *Summo Pontifice in Eccleſia nihil opus eſſe: eandem viſibile caput habere non poſſe: immo contra Dei verbum eſſe, vt in ſupremo Hierarchiæ gradu vnus ſolus collocetur.*

Quoniam vero non ignorabat dogmata ſua & opiniones ex aliorum hæreticorum & ſchiſmaticorum fontibus hauſtas iam olim ab omnibus Concilijs damnatas eſſe; atque inprimis Chriſtianæ Fidei ſtructuram *quatuor illis generalibus conſilijs tamquam ſolidiſſimo cubo inniti*, vt Gregorius ait: (*a*) inter cetera aſſerere non dubitauit, *Concilijs illis ſeu SS. Patrum Conuentibus Spiritum ſanctum non ita præſuiſſe, vt tam in moribus quam in fide errare non potuerint* (*b*) Et quamuis Spiritus S. Eccleſiam deſerere non poſſet, nec Eccleſia, vere

a *Lib.* 1. *ep.* 4. *in Regiſt.* b *Luth. de Capt. Babylon.*

vere Eccleſia ſit vllibi magis quam in Concilio generali, ſi tamen ipſum audire velimus (*a*) *credendum propterea non eſt Concilium errare, aut falſam doctrinam promulgare non poſſe.* Ergo S. Irenæus mentitus eſt quum dixit (*b*) *Vbi Eccleſia ſit, ibi S. eſſe Spiritum; & vbi S. ſpiritus ſit ibi eſſe Eccleſiam & omnem diuinam gratiam.* Quam bene huic conuenit quod Lutherus dicit (*c*) *Chriſtum Epiſcopis, Doctoribus & Concilijs iudicandi de doctrina poteſtatem ademiſſe, & omnibus Chriſtianis in genere dediſſe. Papam. Doctores & Paſtores poteſtatem habere docendi; ſed oues iudicare debere an vox illorum ſit vox Chriſti. Statuant illi,* inquit *& decernant quidquid volunt: noſtrum erit iudicare. Papa,* ait alibi, *tu cum Concilijs tuis concluſiſti: at ego iam iudex eſſe volo an illa recipere debeam, & an potuerint errare.* O audaciſſimum omnium qui vnquam fuerunt diuinæ ſapientiæ & ſcientiæ arbitrum atque exactorem! Sed nihil hoc mirum, quum & eodem fere modo Arrius de Concilio Niceno, Macedonius de Conſtantinopolitano, de Mileuitano in Africa Pelagius, Neſtorius de Epheſino, de Chalcedonenſi Eutyches, Huſſius de Conſtantienſi ſenſerint & loquuti ſint. At non ita S. Gregorius, qui *profitetur ſe omnia reprobare quæ à Concilijs ſint reprobata; & recipere quæ ab illis ſint recepta* (*d*). Quin etiam Petrus Martyr apoſtata (*e*) & Vrbanus Regius Lutheri diſcipulus (*f*) ſcribere auſi ſunt, *quamdiu ad Patres & Concilia confugerimus doctrinamque noſtram retulerimus, errandi finem nullum fore: quod luce clarius ſit non vnum tantum aut duo, ſed omnia turpiter erraſſe.* Sed nihil mirum quod Conciliorum auctoritatem illi conuellere auſi ſint, qui affirmare non erubeſcunt Apoſtolos quoque, etiam poſt miſſionem Spiritus ſancti, in errores impegiſſe. Lutherus certe ait (*g*) *etiamſi quid ab omnibus Concilijs decretum ſit, ſe tamen illud per ſcripturam examinaturum, nec vt humanis Traditionibus decipiatur, paſſurum.* Sic enim appellat ille Apoſtolorum Traditiones, & Conciliorum, ſupremarum Eccleſiæ Curiarum, decreta, quæ vere ſunt Verbum Dei iuxta illud: *Vbi duo vel tres in nomine meo &c.* per Scripturam vero intelligit ſuam ipſius ſcripturæ literam ſuamque ſub ea interpretationem, more omnibus hæreticis vſitatiſſimo, quippe hominibus qui ab Eccleſia ſeu communi conſenſu apoſtatarunt. Talem vero ab Eccleſia Catholica apoſtatam non ſolum reipſa ſed profeſſum & confitentem eſſe Lutherũ, luce meridiana clarius eſt ex ipſius autographo, nempe Libello ſuo de Captiuitate Babylonica, ibi; *Si forte,* inquit, *Concilium decreuerit ſub duabus ſpeciebus ſumendam eſſe Euchariſtiam, ego in contemtum ipſius vnam tantum recipere aut omnino abſtinere velim.* Qui fieri potuit, vt tam profligatæ ac deſperatæ audaciæ homo tot inſaniæ ſuæ complices ac ſocios inuenire potuerit, qui vt Concilijs aut Eccleſiæ capiti contumeliam faciat, etiam, ſuo ipſius teſtimonio res bonas & pias reprobat? Idem alibi hoc conſilium Chriſtiano dat, (*h*) *ne in Quadrageſima confiteatur, ne in Paſchate ad Euchariſtiam accedat. Vtque ita intra ſe dicat: Quia Papa, qui homo eſt, hæc ita ſtatuit, ea propter nihil eorum volo facere; ſi non mandaſſet, vltro facturus. Faciam ergo alio tempore, quo ab ipſo mandatum non ſit, tunc quum mihi placuerit, & deuotio animum ſubierit.* Eadem ſententia multis alijs in locis ab ipſo inculcatur, tantum vt ſtatuta & auctoritatem Eccleſiæ labefactet.

VI. Hinc Eraſmus poſtea melius ſapiens non minus ſcite quam vere de Lutherinis quodam loco ſcripſit, *Eos iugum humanarum conſtitutionum abieciſſe, ſed hominum itidem ſuaſu inductos. Nomen tantum mutatum eſſe Appellari Verbum Dei, quod nihil ſit niſi mera Libertas. Pro iugo hominum, eos iugum ſubiiſſe diaboli.* Et profecto non ſine cauſa omnes Hæreticorum Synagogæ Concilijs tanta diligentia fores & feneſtras omnes occludunt: quorum lumine non neſciunt; ſi vel tenues aliquot radij eò penetrauerint, omnes ſtatim tenebras diſpulſum iri. Sed multa alia ex eadem officina à Luthero deprompta in ſequentibus hinc inde ſparſa occurrent ipſius iudicia & decreta, quibus ille, tam impudens Eccleſiæ & Conciliorum contemtor, non minus fidei haberi volebat quam ſi cœlitus delapſa eſſent. Et quemadmodum Saluator noſter dixit 1. *Doctrina mea, mea non eſt, ſed patris mei qui me miſit;* ſic Lutherus aiebat (*i*) *Doctrina mea, mea non eſt ſed Ieſu Chriſti. Certus ego ſum, me errare non poſſe.* Sic ille de ſe: at quomodo de S. Concilijs, SS. Patribus & vniuerſa Eccleſia? *Omnes* ait, *immo vniuerſam Eccleſiam erraſſe.* Sed loqui profecto aliter non potuit, qui

a *Luth. de abroganda Miſſ. & in Viſion. Daniel.* b *Lib. 3 cap* 40. c *Tom 2. lib 2 Rat. Iud. Eccleſ In Serm. Attendite à falſ* Proph. *In* 500. *Art art.* 115. d *Loco citato.* e *De Votis pag.* 476. f *lib. de Eccleſ.* g *Ita ſæpe Luth. præcipue VVormatiæ An.* 1521. *in Aprili Reſpondit Cæſari ac* Principibus. h *Luth de Confeſſ part* 3. *cap.* 14. i *Lib. contra falſ.* Proph.

SS. illos Patres tamquam ſcopulum fugiendos, ſibi exiſtimauit: non ignatus, quamdiu pagina ex ipſorum ſcriptis, diuinitus per tot ſæcula in tanta rerum omnium & imperiorum deuaſtatione conſeruatis, ſuperſit, non defuturas quoque fidiculas, quibus veritas ex ipſius ore extorqueatur. Quam reuerenter vero de diuinis illis & cœleſtibus animabus, quas priora ſæcula tamquam æterna antiquitatis ornamenta ſemper coluerunt; ſentiat ac loquatur, III. liber explicabit. Iam tempus videtur, vt in Theatrum noſtrum nouos hæreticos prodeuntes ſpectemus: qui non minus, quam Choragus ipſorum Lutherus (tamquam ἀπὸ μηχανῆς ſcilicet) è cœlo veniſſe videri volunt. Lutherum interim in noui ſui Euangelij baliſtario varias machinas tam nouo quam cœpto bello patrando fabricantem relinquamus.

Finis libri Primi.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HERESEON SVPERIORIS SAECVLI
HISTORIÆ

LIBER II.

ARGVMENTVM SECVNDI LIBRI.

Libro hoc II. comprehenduntur omnes Sectæ & Hæreſes, quæ turmatim poſt Lutherum in omnibus Germaniæ angulis eruperunt: ſed potiſſimum Anabaptiſtarum Sectam. Cuius originem, ortum & progreſſum; tum doctrinam, vitam & mortem præcipuorum Hæreſiarcham Auctor deſcribit: eorumque errores indicat, ac breuibus refutat.

INDEX CAPITVM
LIBRI SECVNDI.

I. QVa hoc II. libro continentur, vix fore vt à poſteris vmquam facta fuiſſe credatur.

II. *Vnitas Eccleſiæ poſt Lutheri aduentum in varias partes ſciſſa.*

III. *Origo Anabaptiſtarum.*

IV. *Muncerus eorum Apoſtolus prodit.*

V. *Saxoniæ Dux ne Muncerum eijceret à Luthero impeditur.*

VI. *Miracula Munceri eiuſque diſcipulorum.*

Cap. II.

I. *E Lutheranorum ſchola Anabaptiſtas prodiſſe.*

II. *Primi Anabaptiſtarum Miniſtri ſeu Prædicantes.*

III. *Lutheraniſmi & Anabaptiſtarum ſectæ Collatio.*

IV. *Lutherani Zuinglianis turbas Anabaptiſticas imputant.*

V. *De Ioanne Matthæo primo Anabaptiſtarum Propheta.*

VI. *De Ioanne Leidenſi primo ipſorum Rege.*

VII. *De eius & aliorum qui ab ipſo exitu.*

Capp.

CAP. III.

I. ANabaptiſtæ S. ſcriptura vtuntur more omnium hæreticorum.
II. Ordo qui in ipſorum cætibus & Paſtoribus obſeruatur.
III. Fides Anabaptiſtarum in pleriſque nouorum Euangelicorum fidei eſt conformis.
IV. Forma quam in Cœna ſua obſeruant.
V. De ipſorum Baptiſmo & Matrimonijs.
VI. A Lutheranis & Zuinglianis Anabaptiſtas ſola ſcriptura vinci non poſſe.

CAP. IV.

I. Ficta Anabaptiſtarum pietas.
II. Quomodo Muncerus & Leidenſis plebem ſeduxerint.
III. Anabaptiſtæ tam Catholicorum quam hæreticorum vitia deteſtantur.
IV. In morte conſtantes ſunt, & de ſalute ſua certi ſibi eſſe videntur.
V. Vanitate Prophetarum ſæpius deprehenſa in viam tamen redire nolunt.
VI. Faceta de Anabaptiſtica muliere Narratio.

CAP. V.

I. DE Melchiore Hofmanno, magni inter Anabaptiſtas nominis & auctoritatis.
II. De alio Propheta ipſius ſucceſſore; & de Anabaptiſtarum ſimplicitate.
III. Anabaptiſtæ arma non ferunt.
IV. Iuſiurandum illicitum eſſe contendunt; & imagines deteſtantur.

CAP. VI.

I. ANabaptiſtarum ſecta in plures factiones diuiſa.
II. De ijs qui fœminis promiſcue vtuntur.
III. Munceriani & diuerſi hæretici ex eadem ſchola.
IV. De odijs Anabaptiſtarum inter ſe.
V. De alijs eorum Regibus poſt Ioannem Leidenſem.
VI. De Ioanne VVilhelmi vltimo Anabaptiſtarum rege, & eius morte.

CAP. VII.

I. PEr Sacramentarios diabolus Chriſto primum bellum intulit.
II. Andreas Carolſtadius primus noſtri temporis Sacramentarius.
III. Vnde ſuam doctrinam ſeipſo teſte hauſerit.
IV. Andreas Carolſtadius quis & qualis fuerit.
V. Ex amico intimo Lutheri acerrimus eidem fit inimicus.
VI. Carolſtadius primus ex ſacerdotum ordine, vxorem duxit.

CAP. VIII.

I. HVldericus Zuinglius nouus Euangeliſta apud Tigurinos.
II. Eius de Cœna Domini doctrina; à Spiritu S. vt aiebat, accepta.
III. Zuinglij fallacia.
IV. De Spiritu qui Zuinglio apparuit.
V. Lutheri Zuinglij & aliorum comparatio.
VI. Zuinglius à Luthero tamquam frater recipi petens, repulſam patitur.
VII. Zuinglius Pelagianorum errorem renouat.
VIII. Initium Zuingliani ſchiſmatis in Heluetia.
IX. De Ioanne Oecolampadio Zuinglij ſymmiſta.
XII. De eius morte: & quid de vtroque ſenſerit Lutherus.

CAP. IX.

I. DE Philippo Melanchthone, eiuſque horoſcopo.
II. Melanchthon Auguſtanæ Confeſſionis auctor.
III. Quantum Melanchthoni Lutherus tribuerit.
IV. Melanchthon è Scepticorum numero.
V. Poſt Lutheri mortem ſententiam mutat.
VI. Inſimulatur quod Lutheri opera deprauârit.
VII. Confeſſioniſtarum Fides, cuius Melanchthon fuit auctor.
VIII. Eorundem inconſtantia.
X. Vltima Melanchthonis verba, & obitus.

CAP. X.

I. INter erroneas opiniones perpetuæ ſunt digladiationes & contentiones.
II. Lutheri in articulo de Eccleſia & Miſſa contrarietas ſeu contradictio.
III. Itemque de Sanctorum interceſſione, & precibus pro mortuis.
IV. Lutheri in articulo de Euchariſtia incertitudo.
V. Item de Tranſſubſtantiatione & adoratione Euchariſtiæ.
VI. De communione ſub vtraque ſpecie.
VII. Quomodo diſcipuli Lutheri inconſtantiam eius excuſent.
VIII. Lutheri aduerſus Sacramentarios ſententia.
IX. Alia aliorum de ijſdem opinione.
X. Vltima Lutheri Confeſſio.

Digitized by Google

Cap. XI.

I. DE Martino Bucero.
II. Bucerus concordiam inter Lutherum & Zuinglium tentat, ſed fruſtra.
III. Quomodo Sacramentarij Bucerum retinere voluerint.
IV. Conuentus VVitteberga habitus de concordia inter Lutherum & Bucerum.
V. Buceri fluctuatio, etiam poſtquam Lutheri partes profeſſus eſt.
VI Bucerus tertium maritus, in Angliam proficiſcitur, ibique moritur.

Cap. XII.

I. IN omni antiquitate exſtare multa circa SS. Euchariſtiam miracula.
II. Miraculum quod Eraſmus narrat ſuo tempore factum eſſe. diuinitus quibuſdam qui SS. Sacramentum blaſphemauerant punitis.
III. Magnum & celeberrimum miraculum quod Laoduni in Veromanduis contigit.
IV. Hæreticorum argumenta contra SS. Euchariſtiam.
V. Sacramentarij negant Dei omnipotentiam.
VI. Quomodo corpus Ieſu Chriſti ſit in Sacramento

Cap. XIII.

I. VNitas, infallibilis eſt Veritatis nota.
II. Diſcordia Lutheranorum magnum ipſorum doctrinæ præiudicium affert.
III. Vnitas Eccleſiæ eſt eius conſeruatio.
IV. Quomodo Lutherani & Sacramentarij ſeſe mutuo conficiant.
V. Inter Aduerſarios diſcordes nulla eſt concordia niſi in oppugnanda Eccleſiæ vnitate.
VI. Comparatio quædam, illi qua Aretius Clericos porcis comparat, oppoſita.

Cap. XIV.

I. HÆreſis vna aliam atque aliam parit.
II. Plus quam ducentas noſtro tempore eſſe hæreſes.
III. De Adiaphoriſtis, quibus omnia ſunt indifferentia.
IV. De interimiſtis & Vbiquitarijs.
V. De Maioriſtis.
VI. De Oſiandrianis.

Cap. XV.

I. DE Auguſtinianis & Stancarianis.
II. De Adamitis.
III. De Sabbathariis & Clanculariis.
IV. De Dauidiſtis ſeu Dauidis Georgij ſectatoribus.
V. De Mennoniſtis, Deiſtis & Trinitarijs.
VI. De Michaele Serueto Hiſpano.
VII. Dictum Eraſmi & quid Trinitarij de ipſo dicant.
VIII. Lutherani & Caluiniſtæ mutuo ſe accuſant.

Cap. XVI.

I. DE Antimarianis, & alijs Deiparæ Virginis hoſtibus.
II. De ſtirpe B. Virginis.
III. De Antinomis, Beguinianis, Hutitis, & inuiſibilibus.
IV. De Libertinis.
V. De horribili Effrontium ſecta, & Valentinianis.
VI. De nouis Flaccianis, Manichæis, & Samoſatenianis.
VII. Miſera imperitæ plebis ſtultitia.
VIII. De Svvenckfeldio nouæ hæreſeos auctore.
IX. De Spiritualibus.

Cap. XVII.

I. QVæ ſit ſtella illa in Apocalypſi è cœlo delapſa.
II. Ante Lutheri aduentum Fides fuit vniformis.
III. Quid ſignificet fumus qui aerem obſcurauit.
IV. Quæ ſit turma illa locuſtarum.
V. Quæ caput non habent, vt & hæretici.
VI. Itemque regem inuiſibilem.

Cap. XVIII.

I. LVtherus tantam nouorum Doctorum multitudinem è ſchola ſua progreſſam videns, ſtupore defixus.
II. Vnuſquiſque nouæ ſectæ vult haberi Auctor.
IV. Querela Centuriatorum de magiſtratu populari
V. Quomodo primi Lutherani Catholicos aggreſſi ſint.
VI. Maior pars Catholicorum tum male inſtructa, ad refutandos aduerſarios.

LIB.

Digitized by Google

LIBRI SECVNDI ARGUMENTUM.

CAPVT I.

I. *Quæ hoc II. libro continentur, vix fore vt à poſteris vmquam facta fuiſſe credantur.*
II. *Vnitas Eccleſiæ poſt Lutheri aduentum in varias partes ſciſſa.*
III. *Origo Anabaptiſtarum.*
IV. *Muncerus eorum Apoſtolus prodit.*
V. *Saxoniæ Dux ne Muncerum eijceret à Luthero impeditur.*
VI. *Miracula Munceri eiuſque diſcipulorum.*

I. Hic ego te appello, chara poſteritas. Quid tibi animi erit iſta legenti? An cum Democrito incredibilem maiorum tuorũ ridebis ſtultitiam; an vero cum Heraclito tot ex vna Hæreſi in vniuerſum Mundum, adeoque ſuper te quoque effuſas miſerias deplorabis? Inuenientne fidem apud te quæ in hac tamquam tabula ad viuum repræſentata adſpicies? Credeſne vnum ſæculum tot peperiſſe monſtra; vnum Monachum tot apoſtatas? *Ad cuius tubam aperta abyſſo,* (a) *tot maligni ac furioſi ſpiritus exſilierunt, qui peſtilenti ſuo afflatu vniuerſam Chriſtianam rempublicam miſerrimum in modum infecerunt, omniaque depopulati ſunt.* Mihi quidem funeſtam hanc turmam intuenti.

—ſtant horrore comæ, & vox faucibus hæret.

Nam quis Apelles aut Protogenes tot monſtra ad viuum depingat? Conabor nihilominus: pictorem illum imitans, qui ingentem hominum turbã vel exercitum depicturus, anteſignanos tantum & præcipuos duces cum omnibus lineamentis, armis & inſignibus, reliquam vero multitudinem confuſa quadam vmbra, hic capite, illic pede, ibi aliquo alio membro exſtante, expreſſit. Sic ego quoque præcipuos hæreticorum manipulorum, ſub Luthero ſummo exercitus duce, præfectos, ad viuũ, quoad potero, tibi repræſentabo, cum eorum armis, inſignibus & impedimentis; calonum, lixarum & reliquam mediaſtinam turbam digito tantum velut indicare contentus. Sed quemadmodum peritus belli dux hoſtiles copias è tumulo contemplans, non primæ tantum ſed & poſtremæ aciei intentionem, iter conſilia obſeruat: ſic prudens Lector exercitum hunc Eccleſiæ hoſtium aſpiciens, non ſolum qui qualeſq; fuerint qui primos ducunt ordines, ſed etiam qui agmen claudunt, facile obſeruabit. Sed vt dixi, pleraſq; eorũ partem confuſa tantum vmbra repræſentabo. Nam quis in tanta, hominũ dicam an mõſtrorum colluuie, quã etiam ſummus ipſorum dux deteſtatur, vllum ordinem ſeruare? Quis tam multiformem diuerſitatem certis lineamentis & coloribus exprimere poſſit?

Ac velut annoſa erumpens ex arbore denſum
Veſparum (b) *examen, magno cum murmure circum*
Hinc atq; inde volat, redit hac, abit illa, volando
Seſeq; impediunt, ſubtus ſupraq; feruntur,
Et capita inter ſe quaſſant ſtridentibus alis.

Sic infra videbis confuſam hanc & vagabundam diuerſiſſimorum hæreticorum turmam ſine ordine, tumultuario inter ſe prœlio confligentẽ. (c)

II. Eo tempore quo turbæ & confuſiones in Germania naſci cœperunt, quod fuit circa annum MDXVII. vniuerſa Chriſtianitas vna fide & religione erat vnita, non niſi vnum Deum agnoſcebat, eius Vicario obediebat, eius ſtatuta & decreta amplectebatur; ſic vt vna omnium anima, ſenſus, vox, lingua eſſet: omneſque in vnius capitis nutũ ac ſapienti gubernatione acquieſcerent. Vna tum erat Eccleſia, Catholica vere appellata, vt quæ ſua Vniuerſalitate tam omnium dogmatum reuelatorũ, quam hominum tum præſentis, tum præteritorum ſæculorum Chriſtianitatem amplectebatur. At poſtquam Lutherus indiuiſibilem hanc vnitatem diſſoluit: pars illa auulſa momẽto temporis rurſus in infinitas alias diuiſa fuit: (d) vnde primus huius diuiſionis auctor ita fuit attonitus, vt facti pœnitere, ac remedium velle quærere videretur. Sed facile intelligebat, operam & oleum ſe perditurum. Sic enim inquit: (e) *Quid hoc eſſe dicam? Vix vnum os diaboli obturo: & ecce decem ille alia aperit.* Tum enim quiſq; inter primos eſſe volebat. Vnus clamabat: *Ecce hic Chriſtus,* (f) alius contra: *Non ibi eſt, Sed ecce apud me.* Omnes a Deo excitatos, à Deo miſſos ſe dicebant: non aliter quam ſi Spiritus Sancti aſſiſtentia non minus infallibiliter vnicuique ſingulatim, quam Eccleſiæ generatim eſſet promiſſa. (g) Licebat vnicuique de Deo ſentire, ſcribere, & loqui quid & quomodo vellet, nullo anti-

quæ

a *Apocal. 9 prolixe Lutherus cum ſequacibus deſcribitur.* b *Apocal. 9. Locuſtis aſſimilantur Lutheri ſequaces.* c *idcirco S. Ioan. loco cit. Vocat Locuſtas armatas in prælium* d *Selnec. hiſtor. Aug. conf. fol 15. & 16.* e *colloq. menſ. fol. 158 b fol. 273. b. & in præfat. in 1. Tom. Germ. Ien.* f *Matth. 24.* g *Eder inquiſit. Euang. part. 1. fol. 4.*

Digitized by Google

quæ Fidei reſpectu.(*a*) Hic vnum, alius alium articulum conuellebat. Hic doctrinam, ille mores Eccleſiaſticorum exagitabat: omnes vero nouis rebus ſtudebant, (*b*) nec tamen quid agerent ſciebant.(*c*) Numquam inter Babylonicæ turris ædificatores maior fuit confuſio & diſcordia quam inter nouos hos Euangeliſtas: qui nulla in re congruebant quam in perdendo, ſi fieri poſſet, ſummo Eccleſiæ capite. Synagoga denique diabolorum quædam vberrima exſtitit: quemadmodum D. Paulus multis locis fore prædixerat (*d*) Et quemadmodum Simonis magi omnium hæreticorum primi parentis & anteſignani hæreſis diuiſa fuit in Menandrianos, Baſilidianos & Saturninianos, vt Irenæus teſtatur; Marcionis in Lucianiſtas, Appellianos, Seuerianos, (*e*) Montani in Pepuzianos, Arrotyritas, & Phrygaſtas; Arii in Acacianos, Macedonianos & Eunomianos, vt Ruffinus ſcribit: ſic Lutheri hæreſis in tres velut præcipuos ramos ſtatim ſe diffudit, nimirum *Anabaptiſtas, Sacramentarios* & *Confeſſioniſtas.* (*f*) quos particulatim explicabo: è quibus deinde infinitæ aliæ hæreſes velut ſtolones, enatæ ſunt, vt ex ſequentibus non ſine admiratione videbis. Et has quidem tres ſectas non inepte quis tribus Iudæorum ſectis, (*g*) Phariſæis, Sadducæis, & Eſſæis comparauerit. Horum primi, qui ſublato libero arbitrio, ab ineuitabili neceſſitate dependere omnia aſſerebant, Confeſſioniſtis ſunt ſimiles; ſecundi Sacramentarijs; tertij Anabaptiſtis, quorum fides, vt ex Ioſepho colligi poteſt, ab Eſſæorum fide non longe abſcedit. Sed ab Anabaptiſtis exordiamur.

III. Qui ſuperioris ſæculi hæreticorum mores, & vitas, & quidem ſæpe non ſine oſcitantia, deſcripſerunt, in eo parum conſentiunt quiſnam primus maledictæ & infernalis ſectæ Anabaptiſtarum fuerit auctor. Hoſius Cardinalis æternum Poloniæ decus, (*h*) Eccius & Lindanus neſcio quem Balthaſarem. Hubnerum Pacimontanum ſiue Fridbergenſem auctorem faciunt, qui doctrinam hanc è Lutheri fontibus, vt infra videbitur, hauſit. Hic enim poſtquam ab antiqua Eccleſia defeciſſet vt nouam ſequeretur: iamque eum etiam Lutheranæ modo natæ, tamquam nimis antiquæ, ſcilicet, religionis pœniteret, nouam inuenit, Quippe, *Quæ noua, grata nimis ſunt omnibus.*

Lutheranos ergo reliquit, vt Anabaptiſtarum ſectam conderet, quos Germani Widerteuffer appellant, eo quod ante plenam ſeu diſcretionis ætatem baptizatos, rebaptizent, Hic idem ſcripta aliquot ſectæ ſuæ ſtabiliendæ euulgauit: & quamuis Tiguri, vbi in vincula coniectus fuerat, errorem reuocaſſet, mox tamen ad vomitum redijt, & in Morauia doctrinam ſuam diſſeminauit, ac ſanguine etiam ſuo (nam flammis exuſtus fuit) obſignauit, primum inter ſanctiſſimos, ſi dijs placet, Anabaptiſtarum martyres locum ſortitus. Bullingerus in libro quem contra Anabaptiſtas ſcripſit, (*i*) Nicolaum Storckium primum huius ſectæ auctorem fuiſſe dicit, vt & Melanchthon: qui tamen alibi, vti & Eraſmus Alberus, Carolſtadio: Zuinglio verò Anthonius Coruinus hæreſin hanc imputant. Omnes tamen tam Lutheri quam Zuinglij partibus addicti, quo magiſtros ſuos (vtrique enim, ſi non vt auctores, ſaltim vt qui anſam dediſſent, hæreſis huius laborarunt infamia (*k*) excuſent, Thomæ Muncero ſacerdoti apoſtatæ Carolſtadij diſcipulo, præcipuas partes adſcribunt. Muncero, inquam, homini cœlitus maledicto inferis benedicto, & infauſto terræ portento: qui poſtquam Lutheri libros *De Libertate Chriſtiana ſeu Euangelica, & de Captiuitate Babylonica legiſſet,* primus Germaniæ ſolum ſeductorum à ſe ſanguine rigauit. Et hic quidem eodem fere tempore, quo Lutherus Euangelicorum, factus fuit Anabaptiſtarum anteſignanus.

a *Luth. tom. 4. Germ fol. 319. b. Tom 1. Germ. fol. 537. colloq. menſ fol 4 a tom. 2. Germ. fol. 119. b. & 225. a.* b *Vide bellum S. Euangel. Andr. Iurgica. Schluſſelb. catal. hæretic. Admonit Ioh Lengenbrunner quid de Luth. eius doctr. & Prædicantibus reliquis ſentiendum* c *Vlenberg. cauſa. 13. c. 13. & ca. 16.* d *Phil. 3. 7. & 1. Petri. 1.* e *Prateolus lit. 5.* f *Vlenberg. cauſa 9. c. 9 Anatomia Eccleſiæ Catholicæ.* g *Ioſephus l. 2. cap. 2. de Bello.* h *lib. 1. de Hæreſ. noſtri temp. fol. 431.* i *de Orig. Anab. l. 1. cap 1 fol. 1. & cap 6. fol 12. Lamb. Hortenſ. lib de Anab. fol 1. Arnold. Meshouius in Hiſtor Anabapt. Franck. Chron. part 3. liter. VV Caſſand. & alij. Mycon. in vita Zuingl. Bucching. Chron. à nat. Chr. fol 340. Herm Moded. hiſtor. de prim. Anab. auctor fol. 63. Sacrament. præfat. in Protocoll. Franckendalenſe Vlenb. cauſ. 9 cap. 9. fol. 307. Biſmarc. in vita Carlſtadij. Seidel fol. 54. hiſtor. Luth. Cruſius par. 3. hiſt. Sueu. An 22. Luc. Oſiand. cent 16. lib. 1. hiſtor. cap. 36. fol 98 Seidel hiſtor. Luth fol. 16. Pomar. hiſtor. Sax fol 503. Selnec. hiſt. Aug. conf. fol. 31. Moded. de auct. Anab. fol 67. cap. 111. Sleid. lib. 4. & 5. fol 90 & ſeq. Cochl. in Act. Luth. fol. 130 L. Sur. com. hiſt fol. 140. Spang. Chron. Sax. & Mansfeld fol 695. ad fol. 618.* k *Eraſ. Alber. libr contr. Carlſtad.*

Digitized by Google

nus Sleidanus ait, Muncerum Lutheranæ doctrinæ odio, quam tamen initio profeſſus fuerat, ſuam publicaſſe, vt glorioſum Euangeliſtæ nomen acquireret. Quotquot tamen vitam & mortem hominis huius deſcripſerunt, vt Lindanus, Melanchthon, Hortenſius, (*a*) & alij, quos mihi videre contigit, inter Muncerianæ doctrinæ articulos, eum qui eſt de Anabaptiſmo non ponunt; nec ille vmquam eos qui in Eccleſia Catholica baptizati fuerant, rebaptizaſſe legitur. Illud tamen verum eſt, hunc primum eam doctrinam propoſuiſſe, quam Anabaptiſtæ poſtea quibuſdam in locis ſequuti ſunt. (*b*) Qua verò ratione & quo tempore Lutherus fundamenta Anabaptiſtici erroris poſuerit, Vlenbergius in vita (*c*) Lutheri hunc in Modum oſtendit. Fratres VValdenſes, qui in morauia & Bohemia degebant, comperto quod VVittebergæ noua Religio cuderetur, quoſdam diſcipulorum ſuorum ablegauerant VVittebergam exploratum an cum noua Eccleſia in communionem venire poſſent. Cum his Lutherus de varijs rebus egerat, imprimis vero de baptiſmate & S. Eucharistiæ Sacramento. Legati hi aſſeuerabant puerorum ſeu infantum baptiſmum retineri à ſuis, ea ratione, ut quia in iſta ætate nondum crederent, ea conditione tamen baptizarentur ut poſtmodum per ætatem informarentur de fide. Id Lutherus improbauerat, aſſerens præſtare, vt baptiſmus plane omitteretur, quam vt puer ſine fide propria baptizaretur. De Sacramento Euchariſtico profeſſi erant, ijdem quod ea contineretur corpus Chriſti. Sed quia ancipites animaduertit, Lutherus, rogauit eos, vt edito libello dilucide ſuam de hoc Sacramento ſententiam explicarent, quod paulo poſt fecerunt, edito libello Bohemicè ac Germanicè ſcripto, in quo Chriſtum nec eſſe in Euchariſtiæ, nec adorandum cenſuerunt, facta ſunt hæc ante Annū 1522. nam ipſo hoc anno Lutherus librū edidit de Euchariſtia, in quo & VValdenſium rationes diluit, & quod Legatis eorum aſſeruerat, repetit *Satius eſſe baptiſmum omitti quam infantes ſine propria fide baptizari.* Id plane eſt fundamentum Anabaptiſmi à Luthero infeliciter poſiti. Vtraque certe tam Lutherana quam Anabaptiſtica ſecta in Saxonia originem ſumſit, (ipſo Bucero teſte.) Hic Storckius Munceri magiſter tyrocinium ſuum fecit; hic ibidem Muncerus poſtea dogmata ſua ſpargere cœpit. Illud vero notatu dignum eſt, quod eodem loco Muncerus cathedram primum conſcendit, vbi Lutherus antea latuerat, & primos ſuos libros, inprimis illum de Captiuitate Babylonica conſcripſerat, nimirum in Alſtätenſi oppido, ad Thuringiæ fines, quod Lutherus, vt ſupra dixi, Pathmon ſuam appellare ſolebat. De Storckio Melanchthon ſic ſcribit. *Vidi Nicolaum Storckium, qui primus Anabaptiſtica ſecta venenum per Germaniam diſſeminauit, ac magnas turbas excitauit. Hic aiebat, à Deo quæ ſcire cuperet, in ſomno ſibi reuelari, & Angelum ſecum colloqui; atque Deum velle, vt Electi, ipſius ductu, terra imperium accipiant, atque Eccleſiam purgent. Idem Sacramenta deſpiciebat: atque etiamnum infelix erro circumcurſitat, & populum ſeducit.* Hæc de Storckio Melanchthon, qui vt Sergius Mahumeri, ita ipſe in propaganda ſuperſtitione Muncero fuit ſocius. Maubius idem fere ſcribit, (*f*) quod nimirum ſuis perſuaſerit ſibi cum Gabriele Archangelo eſſe colloquium, atque reformandæ Eccleſiæ & manus imponendi negocium demandatum. Tandem miſer hic Monachij in Xenodochio fuit exſtinctus. (*g*)

IV. Muncerus poſtquam ſe tamquam nouum Apoſtolum Mundo oſtendiſſet, tam in ſermonibus quam ſcriptis præ ſe tulit: *diuinitus ſibi inſpiratum vt tam Pontificem quam Lutherum oppugnaret,* (h) *quod vtriuſque doctrina eſſet vitioſa & impura. Pontificem nimium duris legibus atque vinculis alligaſſe hominum mentes: Lutherum ſoluiſſe quidem ea vincula, ſed in contrariam partem peccare, nimiumque indulgere. Suam vero doctrinam medium tenere. Non plus tribuendum eſſe Pontificijs Conſtitutionibus quam Lutheri ſtatutis.* (*i*) Interim externa quadam ſanctitatis ſpecie, vitia deteſtabatur, etiam quæ leuia videntur, ac docebat caſtigandum eſſe corpus ac ieiunijs macerandum: quæ à Luthero nimia ſagina diſtenta ſint. *Doctrina Lutheri,* inquit Anabaptiſtarum Apoſtolus Menno, (*k*) *carnalis & diſſoluta, populum carnalem & diſſolutum in tantam deduxit impietatem, vt inter Turcas & Tartaros maior reperiri non poſſit:*

a *Libr. de Anab. a. iiij. Mel in hiſtor. Munceri.* b *Luth. libr de Miſſa angul. tom. 7. VVit. latin. fol. 233.* c *cap 10. num. 5.* d *Tom. 1. Ien. pag. 220. Cochlæus in Actis fol. 102. & 3.* e *Tom. 3.* f *Ioach. Curaus in Chron. Sileſ. pag. 138. Henr. Rotteln. ibid. Manbius in loc. com. tit. de Eccl. fol. 481. Vlenb. cauſ. 21. cap. 21 pag. 760.* g *Sleid. lib. 5 fol 99* h *Eraſ. Alb. libr. contra Carlſtad. n 2. 3. & ſeq* i *Libr. de Chriſt. fide pag. 234.* k *Bucholtzer in Chronic. Sleid. lib. 5. Oſiand. lib. 1 cap 36 fol. 98. hiſtor. Eccleſ.* l *Mended de auctor. Anab fol. 07.*

Muncerus porro non ſolum ſermonibus ſuis, ſed habitu etiam ac tota vita mirabilem ſimplicitatem præ ſe ferebat, eaque ratione magnam ſibi apud vulgus auctoritatem comparabat. (*a*) Somnia item, ecſtaſin, reuelationes diuinas, & colloquia cum Deo fingebat. (*b*) Atque eã ob cauſam à ſeipſis ſerio & libenter, at à *Luthero* contemptim & per probrum Prophetæ cæleſtes & nominati ſunt & exagitati. Precationem tam ipſe quam diſcipuli, eleuatis ad cœlum oculis, in hæc verba fundebant: *Pater infunde animo meo perfectum deſiderium iuſtitiæ tuæ. Quod niſi feceris, te tuoſque Apoſtolos ad vnum omnes abnegabo.* Ecce tibi miram precationem, quæ & Dei abnegationem habet adiunctam. (*c*) Quid? putas, non ſtatim momento Spiritum ſanctum ad has preces deſcenſurum? O ſimplices, inquies, qui hoc modo decipi ſe patiuntur! Id vero mirum videri nemini debet: quum & ante & poſt Muncerum multi fuerint, qui his artibus populis impoſuerunt. Florentinis nihil eſt acutius, nihil callidius: & tamen his perſuaſit Sauanarola, ſe cum Deo colloquia habere, (*d*) vt Macchiauellus teſtatur, qui addit: *Vtrum hoc verum ſit, nec ne, non ſatis ſcio. Sed & de tali homine non niſi honorifice loqui volo. Illud tamen dico, decem hominum millia illud credidiſſe, quamuis tanta miracula non viderint, vt perſuadere ſibi hoc deberent. Sola ipſius vita, doctrina, & cathedra veritatis in qua ſtabat, hanc illis opinionem impreſſerunt. Quamobrem,* ait idem, *nemo debet eius perficiendi ſpem abijcere, quod ab alijs perfectum videt.* Hæc Machiauellus. Enimverò, nonne iſti ſuorum temporum Moſiculi, ſeu Noui Moyſes & Prophetaſtri, in huius Schola educari videri debent, cuius lectionem adeò graphice didicerant? qui familiarem in modum, quaſi facie ad faciem cum Deo ſermocinantur? Sic Muncerus, ſuo ipſius delirio, ſomnijs & reuelationibus deceptus, alios deinde decepit. Quia tamen intelligebat ad ſtabiliendam doctrinam ſuam alio fundamento quam ſomnijs & viſionibus opus eſſe; rerum inter omnes ex Sc. ſacra communitatem eſſe voluit, (*e*) Agrariæ illos olim legis aut ſiſachthiæ ſuaſores imitatus. *Fratres,* inquit, *omnes ſumus, & filij Adami. Quare æquum non eſt vt alij intereant fame, dum alij in ſummis diuitijs ac rerum abundantia delicientur. Apoſtoli nihil proprium habuerunt, (f) ſed omnia erant communia.* Hoc quidem dogma mirum quantam hominum multitudinem breui allexerit, quantas etiam diſcordias & ſeditiones pepererit, quæ à Sleidano & alijs deſcribuntur.

V. Saxoniæ Dux vbi de nouo vate Muncero audiſſet, *Lutherum* quid faciendum eſſet in conſilium adhibuit; qui ſuaſit, vt eum toleraret. Quemadmodum enim inſignis luxuriæ Imperator Gordianus ex omnibus puellis formoſiſſimas ac maximè deformes in balneas ad ſe adduci voluit, quod harum comparatione illarum pulcritudo magis appareret; ſic Lutherus quotidie noua, præſertim tam deformia monſtra enaſci non ægre ferebat, ſperans hoc modo doctrinam ſuam multo plauſibiliorem redditum iri. (*g*) Poſtquam autem vidit tantam ad Munceri partes acceſſionem fieri, ſuamque gloriam quodammodo obſcurari, vt qui non minus contra ipſum quam Pontificem Romanum paſſim inveheretur: calamum in eum ſtrinxit, (*h*) *diabolum incarnatum appellans;* ac ciuibus vbi concionabatur Muncerus & ſocij, conſilium dedit, vt eos eijcerent, niſi doctrinam miraculis confirmarent. Sic enim ſcribit ad Senatum & magiſtratum Mulhuſinum, *ſapienter eos facturos ſi Muncerum interrogarent à quo prædicandi acceperit poteſtatem. Si dicat à Deo id ei probandum, & vocationem ſuam miraculo aliquo confirmandam. Id ſi facere non poſſit, extrudendum. Illud enim Deo proprium eſſe, vt voluntatem ſuam per miracula declaret, quoties vſitatum ordinem mutari velit.* Sic Lutherus ab alijs exigi iubet quod præſtare ipſe numquam potuit. Probe tamen notat Lutherus, has veræ & legitimæ, ac non falſæ aut adulterinæ Eccleſiæ eſſe notas. Bullingerus quoque (*i*) cum Anabaptiſtis de Paſtorum vocatione diſputans, ab eis extraordinaria ſigna & miracula exigere non dubitauit. Et Lutherus legem hic eam præſcribit, quæ ſane omnibus nouam doctrinam afferentibus os occludere debet, niſi vni ipſi, qui tamquam alter Mahumetes priuilegium hoc cœlitus ſibi conceſſum iactat, vt ſit *Elnabi*, id eſt, Dei interpres, etiamſi nulla faciat miracula. *Si quis forte,* inquit, (k) *ad vos venit, & concionandi poteſtatem petit, quærite an habeat miſſionis ſeu vocationis ſuæ teſtimo-*

a *Bucholtzer. in Chronic. Sleid lib. 5 Oſiand. lib. 1. cap. 36. fol. 98. hiſtor. Eccleſ.* b *Moded de auctor. Anab fol 67.* c *Luth libr. de cæleſt. proph Bulling lib. 1 de orig. Anab. cap. 2. fol. 3.* d *Iou in elog. vir Commina. libr. 8 cap. 2. & c 19 Beſold. diſſ. 1. fol. 27.* e *Lamb. Hortenſ. hiſt. Anab. libr. fol 12. b. 2. Bulling. de orig. Anab. lib 1. cap 3 fol. 5.* f *Actor. Sleid. lib 4. & 5.* g *Coll. Menſ fol 153. Sleid. lib. 5. Luth. Tom. 2. fol. 455.* h *Melanchton in hiſt. Munc. Luth tom. 2. Ien. fol 455. 456. ad Senat. Mulhuſin. Sleid. lib. 5. fol 99 & 104.* i *Lib. 3. c 4. & ſeq. ad Anabapt.* k *Tom. 5. fol. 491.*

ſtimonium. Si à Deo ſe miſſum dicat, quærite vbi ipſius ſint miracula. Gaſtius qui edito Baſileæ An. MDLIV. libro multa notatu digna de Anabaptiſtis prodidit, inter alia dicit, *(a) rogatos quosdam de vocatione ſua & miraculis, noctu in lacum quendam caſtello vicinum, ingentem vim piſcium comportari curaſſe: quum deinde ipſos quacumque incederent ad Pœnitentiam vitaq; emendationem magno clamore cohortantes, (b) & extremum Iudicii aduentum annunciantes, ingẽs hominum multitudo ſequeretur, ac multi ex iis fame premerentur: vnum iſtorum præconum in genua prouolutum precari cœpiſſe, vt Deus populo eſurienti proſpicere ac bona ſua largiri vellet. Deinde, retia & naſſas afferri iuſſiſſe, ac cum ſociis in lacum ingreſſum, incredibilem piſcium copiam extraxiſſe, eoſque aſſiſtentibus diſtribuiſſe, magno cum omnium, qui hoc adſpexerant, ſtupore, quod antehac vix vllus in eo lacu piſcis viſus fuiſſet. Miraculum hoc ſtatim vndiquaque fuit diuulgatum, & piſces etiam ad diuerſa loca miſſi; multis ad hanc famam vndique confluentibus, & ad nouos hos Apoſtolos quos diuinos homines, & ad perditi Mundi ſalutem cœlitus miſſos dicebant, ſeſe aggregantibus.*

Similis fere miraculorũ artifex Mahumetes fuit: qui quùm Arabum miraculum aliquod ab ipſo flagitantium petitionem diu eluſiſſet, in montis cuiuſdam vertice vrnas aliquàm multas lacte plenas profunde defodit, populo deinde ſupra modum famelico, proſtratus Deum inuocauit, vt doctrinam ipſius teſtimonio aliquo corroboraret. Peracta precatione, terram effodi, & cœleſte illud donum ſcilicet, præter omnium ſpem inuentum, diſtribui iuſſit, barbaris illis magno ſtupore defixis. Menno Anabaptiſtarum Doctor præcipuus, in libro quem de libero ſcripſit arbitrio, ait, multos Lutheranos qui doctrinæ ipſius illuſiſſent, ſubitanea morte periiſſe: tum Vincentium neſcio quem, Anabaptiſmum refutare aggreſſum, ſubito loquendi vſum amiſiſſe. Ecce quomodo impoſtor hic Mundi ſimplicitate abutatur.* Lindanus Ruremondenſis Epiſcopus rem plane admirabilem narrat, cui tamen tanti viri auctoritas facile fidem addit. Dicit vero, nouiſſe ſe quoſdam idiotas & ſimplices homines, qui quum ante nec vel litteram legere ac ſcribere poſſent, factos Anabaptiſtas, non ſolum S. Scripturam expedite legerint, verum etiam explicare præſumſerint. Eoſdem dein quum ad Catholicæ Eccleſiæ gremium rediiſſent (ô inauditam diaboli aſtutiam!), non minus quam ante omnium litterarum imperitos rurſus fuiſſe. *Ego*, inquit, *diu exiſtimaui fabulas eſſe quæ hæc de re dicerentur, donec à Catholico quodam mihi noto monitus, vxorem ipſius ad Anabaptiſtarum concionem abiiſſe, eodem me contuli. Eò quum veniſſem, inueni ipſam in Bibliis legentem, iamque accinctam vt Baptiſmum reciperet. Quum vero eam inde abduxiſſem, ac librum, vt illum legeret, ei exhibuiſſem, illa ne litteram quidem in eo ſe noſcere confeſſa eſt.* Petrus Tyræus in libris ſuis De Dæmoniacis teſtatur Anno MDLX. ſe quoque Coloniæ ſutorem veteramentarium, & alterum ruſticanum, vtrumque Anabaptiſtam vidiſſe atque audiiſſe Biblia expedite legentes, quamuis eam artem nunquam didiciſſent. O periculoſam ac metuendam maligni ſpiritus ſubtilitatem, quum prodeſſe videtur, maxime nocentis! Sed ad Muncerum redeamus.

VI. Omnia miracula quibus vocationem ſuam Muncerus probauit, eiuſdem ſunt farinæ cuius illa quæ primus ipſius magiſter Lutherus per Chriſtianum orbem diuulgauit. Quanta verò hæc & qualia? *O miſeros Euangelicos* (inquit quodam loco Eraſmus) *(c) qui precibus ſuis nec claudicantem vllum equum ſanare potuerunt! Miracula ipſorum ſunt, ignis, ſanguis, cædes & carnificina. Nec ipſorum Deus, Deus pacis eſt, ſed diſſenſionis.* Hæc certe de Muncero vere dici potuerunt: qui vocationem ſuam nulla alia re probauit, quam quod omnibus in locis quæcumq; adiit, miſerias & calamitates plena manu diſſeminauit, quibus tandem & ipſe fuit abſorptus, à Principum exercitu vnà cum copiis ſuis, profligatus & captus. *Quum impetus factus eſſet*, inquit Sleidanus, *(d) miſeros homines velut attonitos ac mente captos neque ſe defendiſſe, neque fuga ſalutem quæſiiſſe, ſed carmen populare, quo ſancti Spiritus petitur auxilium, cantaſſe: quod plerique Munceri pollicitationibus confiſi (non minus fruſtra quam olim Baalitici ſacerdotes) cœleſtem opem exſpectarent.* Muncerus è prœlio in oppidum Francuſium profugerat, ſed captus ibi, pœnas luit. Interrogatus à Georgio Saxoniæ Duce, quid ita miſeros homines in fraudem pertraxiſſet, *Ego*, inquit, *feci quod cœlitus mihi fuit iniunctum. Hoc modo omnes magiſtratus qui doctrinam Euangelii recipere nolunt, coërcendi ac tractandi ſunt.* Nebulo hic dum ſupplicium apparatur, vultu ac omnibus rebus tamquam Prophetam ſe ferebat. Quæſtioni ſubiectus, inter ipſa tormenta, po-

a *Vide etiam Nicol. Bleeſdick. de ſect. Anab* b *Boland. in hiſtor. monaſt.* c *In ſua Diatriba.* d *Sleid lib. 5. pag. 103. Cyriac. Spang. Chron. Manſfeld. Pomar Chron. Sax. ſupra cit. loc.*

puli à ſe ſeducti ſimplicitatem riſit: atque intrepido animo tam Iudices quam ipſam mortem, cuius apparatum videbat, vltro prouocabat. Ad ſupplicij locum quum peruemiſſet, Principes hortatus eſt, *vt Biblia præſertim libros Regum diligenter legerent, ac verbum Dei diſcerent.* Hæc vltima ipſius fuerunt verba. Affirmant quidam, eum pœnitentiam egiſſe, in Catholica religione mortuum. Et Petrus Rebſtock Lutheri commenſalis, (*a*) ait magiſtrum ſuum poſt mortem Munceri, pro ipſo preces ad Deum fundere ſolitum. E Munceri, Storckij & Hubingeri cineribus variæ Anabaptiſtarum ſectæ enatæ ſunt: è quibus deinde infinitæ aliæ ruſus pullularunt. Poſt Munceri enim mortem ij qui ſupplicium euaſerant, alijque in eius ſchola educati, Sectam ſuam & religionem ad eam formam quam hodie in pleriſque Chriſtiani Orbis prouincijs videmus, redegerunt, adiunctis ad illius ſomnia & viſiones multis alijs delirijs. Iidem vt Religioni ſuæ aliquanto plus gratiæ apud vulgus nouitatis auidum conciliarent, formam baptiſmi mutarunt, ab omni Chriſtianitate ad illud vſque ſæculum obſeruatam; & ad nouarum ſuarum Eccleſiarum defenſionem, noua regna erexerunt, vt ſequenti capite oſtendam.

QVOMODO ANABAPTISTÆ è Lutheranis prodierint, Et ſectarum quæ inter eos, comparatio.

Capvt II.

ARGVMENTVM,

I. *E Lutheranorum ſchola Anabaptiſtas prodiiſſe.*
II. *Primi Anabaptiſtarum Miniſtri ſeu Prædicantes.*
III. *Lutheraniſmi & Anabaptiſtarum ſectæ* Collatio.
IV. *Lutherani Zuingliani turbas Anabaptiſticas imputant.*
V. *De Ioanne Matthæo primo Anabaptiſtarum Propheta.*
VI. *De Ioanne Leidenſi primo ipſorum rege.*
VII. *De eius & aliorum qui ab ipſo exitu.*

I. ADESTE, ô miſeri errones, & paulisper mecum conſiderate quot ſcholas Sathanas erexerit, poſtquam veſter ille Lutherus ab Eccleſia diſceſſit; Sed bene habet. Ipſi ſæculi illius infelicitatem diſſimulare non poteſtis. Sic enim in prima veſtra Centuria exclamatis: *O infelix ſæculum in quo tot ac tanti errores naſci ac renaſci viſi ſunt!* Sed quæ cauſſa eſt huius infelicitatis, ô *Lutherani*? Tundite vos veſtra pectora, rigate lachrymis ora, induite cilicium, & conſpergite vos cinere, ac patrum veſtrorum culpam deplorate. hi enim ſunt tantorum malorum auctores. At niſi propius acceſſeritis, eosque diligenter contemplati fueritis, vix erit vt recte eos cognoſcatis; quum hypocryſin mitis artibus occultent, & falſa alterius religionis arma præ ſe ferant. Sed laruam ipſis detrahite: ſanguinem in facie, ignem in oculis, audaciam in fronte, & rabioſam ſpumam in ore ipſorum deprehendetis. Omnis hæc fæx & colluuies, quæ tanto furore ad arma concurrit, apud vos & è vobis nata eſt. (*b*) Verum quidem eſt, quemadmodum flumina non eundem habent ſaporem quem fontes, ſic horum doctrinam ab illa quam Lutherus initio propoſuit, aliquantum diſtare, atque alium velut guſtum habere, ab illo tamen principium ſortita eſt. Ad hoc probandum nullis mihi alijs teſtimonijs opus eſt, quam quæ ex veſtratum patrium ſcriptoribus, Sleidano, (*c*) Bullingero, (*d*) Cornino, Gaſtio, Henrico Dorpio, (*e*) & Lamberto Hortenſio, (*f*) citaturus ſum; quandoquidem non neſcio Hoſij, Lindani, Cochlæi, Staphyli, Surij, Pratenſis ſeu Du preau, aliorumque auctorum Catholicorum teſtimonia non multum apud vos valitura.

II. Omnes in eo conſentiunt, Anno MDXXXII. Bernardum Rotmannum Oecolampadij diſcipulum ab Haſſiæ Landgrauio in Germaniam inferiorem, vt *Lutheri* ibi Euangelium annunciaret, miſſum, à ciuibus quibuſdam Monaſterij (quæ eſt primaria VVeſtphaliæ vrbs) in ſuburbio receptum. Is quum ſe ſolum tanto oneri imparem putaret, aliquos adiungi ſibi petijt quorum opera adiuuaretur. Additi ergo ei collegæ Hermanus Stapreda & Gotofridus Strabenius. Stapreda quamuis Lutheranum ſe ferret, præceptorem habuerat Henricum Roſſium, de quo paullo ante Traiectenſes ob Anabaptiſmum ſupplicium ſumſerant. Quemadmodum vero extraneæ hirundines, in triremi Antoniana eas quæ iam ibi nidificarant ac quaſi ius

a *Tom.1, Coll.pag. 49.* b *Vide inquiſit. Euang. Ederi fol.52. & ſeq & Bellum 5. Euang c. 10.* c *hiſtor. com. libr 10.* d *Libris 6. de orig. Anab. & lib 2. cap. 8.* e *In hiſtor. Monaſt. An. 1536. excuſa* f *Libr. de orig. Anab. fol. 7. a. 4. Sebaſt. in Chron. par 3. tit. de Anab,*

Digitized by Google

ius ciuitatis acquiſierant, expulerunt, & expulſarum nidos inſederunt: atque vti erinaceus gelu & pluuia contractus in cuniculi latibulum receptus contra pacta hoſpitem ſuum aculeis recaleſcens expulit; ſic noui hi homines neſcio quibus artibus Catholicis ciuibus profligatis, vrbem in ſuam poteſtatem redegerunt. (a) Introducti à dementato populo noui præcones, in priuatorum ædibus conciones habere iubentur, quod templorum fores à Catholicis eſſent occluſæ, ſed ad ipſa ſibi vi & ferro aditum recluſerunt. Eodem tempore Monaſterium venit ſarcinator quiſpiam Hollandus, Leidenſis, homo vilis conditionis, ſed poſtea toti Germaniæ formidabilis (b) *Is Catholicorum & Lutheranorum* diſcordia & contentionibus allectus, occaſionem hanc ſuas opiniones diſſeminandi valde opportunam ſibi non negligendam putabat. Erat vero Anabaptiſta vehemens, aſtutus, eloquens, & mediocris lectionis: audax inſuper & ad omnia proiectus Is contracta cum Lutheranis miniſtris familiaritate, cum ijs initio de paruulorum baptiſmo contulit, tantumque effecit, vt ſicut antea è Catholicis Lutherani, ſic è Lutheranis mox Anabaptiſtæ facti ſint: quæ res non Monaſterienſem tantum vrbem, verum etiam totam VVeſtphaliam ac vicinas regiones grauiſſime afflixit, ac pænè peſſum dedit. Bullingerus (c) Rotmannum hunc *ſacerdotem* vocat; ſed addere debebat, *apoſtatam*, ob ſummam hominis leuitatem: quamuis Melanchthon in epiſtola Anno MDXXXII. (d) in Vigilia Natiuitatis ad ipſum ſcripta, honeſto cum ornet elogio vti mulus mulum monens præcipuè acingenij ſui acrimoniam miſeris Zuinglianorum quæſtionibus implicari aut fatigari ſinat, Vtrum Chriſtus cœlo incluſus & affixus ſit, &c. Hic ille fuit Rotmannus, cuius operâ templa deiecta, atque omnia ſacra contaminata ſunt. Vt enim diabolus ſemper eſt diabolus, ſic hæretici ſemper ſunt hæretici, ac tam ductori & doctori ſuo quam ſibi inter ſe ſimiles. Hiſtoria Cœnæ Auguſtanæ huius Rotmanni mentionem facit, vt qui è Lutherano Sacramentarius, & è Sacramentario Anabaptiſta ſit factus nempe iuxta Philoſophum: *vnius corruptio, alterius generatio.* Impius hic homo cum aliquando cœnam ſuo more populo miniſtraret, in totius cœtus conſpectu acceptam hoſtiam fregit, (e) exclamans: *vbinam ô fratres, eſt caro & ſanguis ille?* Deinde in terram proiecit, ac per illuſionem. *ſi* inquit *hoc ſit Ieſu Chriſti corpus, annon putas in altare quam primum ſe recepturum, & miſſo cœlitus igne iniuriam hanc vindicaturum?* Hoc eodem argumento hodieque Sacramentarij, Zuingliani & Caluiniſtæ vtuntur. Sed nihil propterea de fidei conſtantia & firmitate remittere, ſed potius Dei patientiam admirari oportet. Dei prouidentiam quodammodo negare videntur, qui exiſtimant Dei manum ad blaſphemos vel cœleſti fulmine percutiendos vel hiatu terræ abſorbendos ſemper armatam eſſe debere aut miracula patrare, quæ ſibi adlibuerint. More eorum qui ipſi Domino dictabant: *Si filius Dei es dic vt lapides iſti &c. Et ſi filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus.* Exſpecta ait S Bernardus, nunc patientiam hebet Dominus, poſtea te confutabit. Sic pagani quoque Filij Dei incarnationem negabant, parum eius Maieſtati conuenire arbitrantes vt ad vilioris naturæ conditionem ſe dimittat; ac multo magis paſſionem eius & mortem, vtpote ignominiam & infamiam plenam. Iniuriæ illæ quas Ieſus Chriſtus in proculcata aut confracta hoſtia accepit (quamuis has noſtro (f) quoque non minus quam S. Auguſtini tempore vltus ſit (g) non ſolum non ad eius diuinitatem, ſed neque ad corpus eius pertingunt, quod immortale eſt & impaſſibile; neque vlla hic res malitiam illam hominum patitur quam ſpecies exteriores. Sed ad Monaſterienſes reuertamur. Poſtquam noui hi Apoſtoli Rotmanni potiſſimum ductu, ciuitatem expulſis Catholicis & Lutheranis, ſuæ poteſtati ſubiecerunt, populus vniuerſus rebaptizatus fuit, partim vi & metu, partim ſimplicitate quadam, quod, iram Dei metuerent, quam iſti tantopere minabantur, per vrbem diſcurſantes, & alta voce exclamantes: *Pœnitentiam agite, & rebaptizamini, &c.* (h) Quatuor igitur hi Miniſtri ſeu Prædicantes, in Lutheri ſchola primum inſtituti, memo-

a *Sur. cum hiſt. an 33. fol. 230. Cochl. in Act. Luth. fol. 287. M. Kerſebrab. hiſt. furoris Anab. Monaſt. Methonius in Hiſt. Anabap. Dorp. hiſt. monaſt. b. 1. & c. 11. a. Bulling de orig. Anab lib. 2 cap 8 fol. 46. & 47.* b *Modeſtus de auth Anab. fol 87. Hortenſ. lib 2. de Anab. fol. 25 & ſeq Sleidanus lib. 10.* c *lib. 2. cap. 8.* d *Eam epiſt. ad Rot. recitat Selnec. fol.* e *Vide Dorp. an. 33. b 1. & 2.* f *Loucheius ſpec Exempl. catechiſ. Hiſtorialis &c* g *Opt. lib. 6. Chryſ. ep. 1. ad Inn.* h *Boland. in hiſt. monaſt. lib. 3. Bulling lib. 2. cap. 8. pag. 47 Hortenſ. fol 61. Ederus in inquiſit. Euang. fol. 52. Prateol. catalog hæretic. tit. de Anab. Meſhonius in hiſt. Anabapt.*

Digitized by Google

res è magiſtro ſæpè ſe audiuiſſe, Sacramenta ſine fide recipi non poſſe (*a*) eoque nomine VValdenſes ab ipſo reprehenſos quod infantes baptizarent in eam fidem quam adulti eſſent habituri (valde enim errant qui Waldenſes cum Anabaptiſtis ſentire exiſtimant, quorum illi errorem in Apologia ſua aperte deteſtantur) atque adeo profeſſum eſſe, melius eſſe vt infantes ſine baptiſmo relinquantur quam ſine fide baptizentur: hanc Propoſitionem, vt Hoſius (*b*) & Staphylus ſcribunt, doctrinæ ſuæ fundamentum conſtituerunt. Hinc Balthaſar ille Hubingerus, de quo ſupra gloriatus eſt ſe habere Lutherum opinionis ſuæ auctorem atque aſſertorem: de quo ille poſtea conqueſtus, & numquam infantium baptiſmum à ſe reprobatum profeſſus eſt fruſtra, nam qui aſſeruerat ſatius eſſe infantium baptiſmum omitti, quam ſine propria fide baptizari, certe pædobaptiſmum improbauerat, cum euidens ſit infantes propriam fidem ante baptiſmũ habere non poſſe. Atqui etiam antequam Balthaſar Anabaptiſticæ Sectæ vexillum extuliſſet, iam Roffenſis Epiſcopus & Cochlæus Luthero errorẽ de pædobaptiſmo publicis ſcriptis exprobrarant. (*c*) Et Lampertus Hortenſius, qui integrum librum De Anabaptiſtis ſcripſit, quamuis Lutherum à calumnia hac, vt ipſe dicit, purgare ſatagat, fatetur nihilominus eius librum De libertate Chriſtiana in Germanicam linguam conuerſum, nonnullam turbis illis occaſionem dediſſe. Eoque Cochlæus ad Saxoniæ Ducem recte ſcripſit, (*d*) *Si Hubingerus iuſto ignis ſupplicio ſit affectus, cur Luthero vita permittetur, qui infœlicis illius ſectæ primus eſſet auctor?*

III. Quod ſi quis duas has Sectas inter ſe conferat, multis in rebus ſimiles eſſe deprehendet vt ex vna radice pullulaſſe non poſſit negari. Anabaptiſtæ manuum ſuarum labore viuunt, nec cuiquam in ipſorum cœtibus ocioſo viuere licet. Ideò Prædicans è cathedra in officinam ſuam ſe confert, aut etiam in agro ſtiuam rurſus apprehendit, vt infra oſtendam. Aiunt enim hoc à Deo ita mandatum eſſe, dicente: *In ſudore vultus tui veſcèris pane tuo.* Eadem imaginatio Lutheri ac Melanchthonis animum initio ſubierat, adeo vt dicerent, omnes Artes liberales tamquam inutiles, & quibus adoleſcentum ingenia fruſtrà detineantur ac deterantur, è Republica proſcribendas, ac ſolam agriculturam aliaſque ad vitam ſuſtentandam neceſſarias artes excercendas eſſe. Atque hanc ob cauſſam Staphylus ait, multos agris colendis & pecori paſcendo operam dediſſe. (*e*) Quin ipſe Melanchthon piſtori operam ſuam addixit, vt victum ſibi compararet: (*f*) & Carolſtadius, vnus ex primis Lutheri diſcipulis, ſtiuæ manum admouit, ac ligna vænalia VVitebergam connexit. (*g*) Sed Lutherus è Pathmo ſua reuerſus, ab hoc inſtituto eos diuertit, vt ſupra dictum eſt. 2. Anabaptiſtæ nullum alium librum quam ſacra Biblia legere volunt, eoque omnes reliquos libros in ignem coniecerunt. Annon eadem fuit Lutheri opinio, Anno MDXX ad Germaniæ Nobilitatem ſcribentis? quod nimirum Ariſtoteles, Plato, & alij eiuſmodi libri ex Vniuerſitatibus eijciendi ſint; & etiam figulus maiorem habeat rerum naturalium intelligentiam quam omnes illi Philoſophi. (*h*) Ex quo factum eſt, vt multi libros omnes combuſſerint, ſolo Bibliorum codice excepto: in quo aiebant omnes artes, omnes ſcientias contineri. Immò quibuſdam in locis publicæ ſcholæ clauſæ fuerunt, vt ſupra dixi. Anabaptiſtæ, inquit Gaſtius, bonas litteras & Philoſophiam contemnunt. Id quod etiam Vadianus ad Bullingerum teſtatur. Quam quidem illi opinionem etiam S. ſcripturæ auctoritate tuentur. Idem facit Lutherus, (*i*) allegans illud D. Pauli ad Coloſſenſes cap. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa Mundi, & non ſecundum Chriſtum.* quem ille locum, vt ſupra, inſigniter in Germanica verſione corrupit. Ab illa vero ſententia Lutherus non multo poſt diſceſſit, vt ex libro eius *De Scholis inſtituendis* videre eſt: vti & Melanchthon, edito *De legibus* libro, & alij plerique Lutherani: in qua tamen Anabaptiſtæ pertinaciter adhuc manent. Quamuis de Lutheranis etiam Vadianus & Gaſtius [*k*] ſcribant. Multos adhuc reperiri Paſtores Euangelicos, qui indiſcreto quodam zelo abrepti, in ea ſint hæreſi, Paſtoribus ad paſcendum gregem Domini, nullis alijs ſcripturis aut de Philoſophia ſcriptis libris, ſed Sancta tantum ſcriptura vel Biblijs opus eſſe. 3 Anabaptiſtæ Magiſtratum ferre recuſant, vſi ad hoc ſcripturæ teſtimonijs male detortis. Lutheri libri *De ſecu-*

lari

a *Supra cap. 2. ex Vlenberg.* b *Lib. 1. de hæreſ. noſtri tẽp. p. 431. co. 2.* c *Hoſ. ib fol. 432. Cochl. in Act. p. 10. & 103. Hortenſ. in princ. fol. 8. a. 4.* d *Cochl. ep. ad Georg. D. Sax.* e *L. Oſiad. cẽt. 16. lib. 1. c. 23 p. 85. Coch. in Act. p. 72. & 126. a. 25. Sur. cõm. hiſt. a. 1522. p. 115. Selnec. hiſt. Conf. Aug. fol. 26. Sleid. lib. 3 fol. 50. & ſeq. Pom. Chron. Sax. a. 22. Cythr. Fabr. & aly. Hiſt. cõf. Aug. a. 24. p. 38* f *Vid. ipſ. Præf. ſup. Annot. & Alb. cõt. Car.* g *Biſmarc in Vita Carl.* h *Vid. Staph. de Ger. Bibl. verſ. & de Luth. cõcor.* i *Luth. lib. 2. ad Nob. Germ. de libert. Chriſt.* k *De Lut.*

Digitized by Google

lari Poteſtate, De Captiuitate Babylonica. & Epiſtolæ contra Caroli V. Cæſaris Edictum, quid aliud loquuntur? Anabaptiſtæ ſuos ab armis & eorum vſu abſtinere volunt. Annō hæc eadem vna fuit ex primis Lutheri opinionibus? qui etiam ne cōtra Turcam quidem pro Ieſu Chriſti nomine pugnandum eſſe ſcripſit, vt ſuo loco dicam.[a] An non Zuinglius Tigurinos impediuit, quominus cum Galliæ rege, vt alij Heluetiorum pagi, fedus inirent. Equidus paret Anabapiſtarum doctrinam iu multis Lutheranæ eſſe conformem.

IV. Coruinus in Dialogis ſuis ait, Anabaptiſtarum doctrinam è Zuinglij ſchola prodijſſe, qui in libro *De baptiſmo*, XVIII. Concluſione aſſerit, paruulos inſtituendos eſſe priuſquam baptizentur, & vbi diſcretionis annos attigerint, tum demum eſſe baptizandos. Et Hubingerus quoque, vt Eccius ſcribit, Zuinglium opinionis ſuæ adſtipulatorem citauit, adeoque literas ab ipſo huius rei teſtes, habere ſe dixit.[b] Et hanc fortaſſe ob cauſſam apud Gallum Anabaptiſta quidam Zuinglio exprobrat quod ab ipſis defecerit. Idem ex Bullingeri libro contra Anabaptiſtas colligi poteſt, vbi initio ſtatim Diſputationis cuiuſdam Tiguri inter Hubingerum & Euangelicos Miniſtros habitæ, mentionem facit: in qua ait Anabaptiſtarum quēdam Zuinglium ita aggreſſum: *Adiuro te, Zuingli, per Deum viuum, vt veritatem dicas. Sperabat enim,* inquid Bullinger, *ſe hanc ab eo confeſſionem expreſſurum, paruulorum baptiſmum diaboli eſſe inuentum. Zuinglius tum quidem quantum potuit, verbis ſeſe purgare, ac poſtea Hubingerum ſcripto refutare conatus eſt: Anabaptiſtæ nihilominus in Apologia ſua multos tam ex Zuinglij quam Lutheri libris ad errorum ſuorum confirmationem textus allegant. Quin ipſe Zuinglius Lib de Baptiſ fatetur ſe aliquando in eo errore fuiſſe, vt crediderit, melius eſſe vt paruulorum baptiſmus vſque ad annos diſcretionis differatur. Paullo poſt vero ibidem inquit, Infantium baptiſmum tanti non eſſe momenti, vt propterea tantæ Tragadiæ excitandæ ſint. Ab Eccleſia vel admitti vel tolli poſſe, prout illa neceſſarium aut vtile iudicauerit.* Annon hoc eſt reipſa Anabaptiſmū introducere ac ſtabilire? An calumniatores dicēdi sūt qui affirmāt Lutherum & Zuingliū primos hanc Camarinā mouiſſe?

V. Stabilito Monaſterij & in alijs quibuſdā vicinis oppidis Anabaptiſmo, nouoq; creato magiſtratu, magna Anabaptiſtarū multitudo vndiq; eo cōfluxit. Eodem fere tempore VVormatiæ ex eorum numero quidam Iacobus Kautzius nomine, incredibili audacia Electorem Palatinū in publicis concionibus prouocare ac traducere nō dubitauit, inquiens inter alia: *Non me expelles, nec permittam me à te expelli, niſi prius regio hac tota, ac regna inſuper aliquot propterea deuaſtentur. Neque enim à te huc miſſus aut vocatus ſum, ſed à Domino deſtinatus ad docendum.* Sed de hoc monſtro qui plura cognoſcere cupit, Cochlæum legat (c) inter eos qui Monaſteriū conceſſerant piſtor quidam fuit ex Hollandia, Petrus Matthæus nomine, (d) primatij Prophetæ nomine inſignis. Hic quam primum eò veniſſet, diuinitus mandatum ſibi eſſe dicebat, vt omnes libri, ſolis exceptis Biblijs, in vnam ſtruem congeſti, exurantur: vtque omne aurum & argentum in publicum locum comportatum, æqualiter diſtribuatur. Difficile erat quidpiam abſcondere: quod duarum ſagarum ſeu diuinatricū operā Propheta hic etiamſi ſecretiſſimum eſſet non erueret (e) Poſt huius mortem (vltrò enim ad Epiſcopi qui vrbem obſidione cinxerat, caſtra procurrerat, a milite exceptus & confoſſus) ipſius locum occupauit Ioannes Leidenſis, de quo ſupra: quo nequiorem vix vlla ſæcula tulerunt. Hic rerum potitus, Edictum proponit de polygamia, cuius ſumma erat, *virum non eſſe vni deuinctum vxori, ſed licere quantumuis multas ducere.* Mox vt ſuo exemplo alios incitaret, ternas ducit vxores, quibus deinde adhuc XI. ſuperinduxit non aliter quam emiſſarius equus ex vno iumento in aliud inſiliens, quamuis fronte non niſi caſtitatem præſe ferret. Omnis ipſius comitatus breui tempore nihil aliud erat quam canum & olidorum hircorum grex, vt cum Saluiano loquar: qui in tanto ſcortorum numero, tot feminis commiſcebantur, ad quot libido ſufficiebat. Exemplum Prophetæ ſequuti reliqui quoque alij tres, alij quatuor, alij plures ducunt. Legerat nempe Propheta hic quæ Lutherus, è cuius libris doctrinæ ſuæ pleroſque articulos hauſerat, in Geneſin ſcribit, vbi (f) quæſtionem illam diſcutit, An Abraham recte fecerit, tot vxoribus ſuperinductis? Ac tandem ita concludit: *Ego,* inquiens, *conſuetudinem hanc introducere nolim.*

Sed

a Luth. tom. 2. Ien fol. 58. b & 435. tō 6 VVit fol. 577. b & 779 a. tō. 1. Ien p 429 a. Tō. 7. VVit. fol 13[illegible]. & tō. 2. VVit. p. 339 Cochl in Act a. 29 p. 200 Sur ib. Cunr. Andrea in Chriſt Luth vid bell. 3. Euang c. 10 b Myco. in Vita Zuingl Bull lib. 1 c. 4. 5. 6. & 7. c In Act fol 190. b 191 a. d Nicol Bleeſdick lib. de Dav Georg. Boland lib. 3 hiſt. Monaſt e P. Heuter hiſtor Belg lib 10 p 476. an. 34. Hortenſ lib. de Anab p 16 b 4 Kerſenbr hiſt. Anab. Monaſt. f Dorp. hiſt. Monaſt. c. ij. a. Sleid lib 10 fol. 230. & ſeq. Her. à [illegible] relat. hiſt g Expl. in Gen. A. 1525. ed.

Digitized by Google

Sed nec reprobare auſim, quum ſanctorum Patriarcharum exempla habeamus. Quod ſi gentiles olim crediderunt, Iouem qui tamen ipſemet erat adulter, abſtruſas etiam nemorum cauernas, luxuria contaminatas, fulmine petere: quanto magis verus noſter Deus infamem hanc & publicam luxuriam ſulphure & igne puniet? Interim hircus hic olidiſſimus eos, qui ſe ijs quæ à Deo, vt iactabat, ipſi reuelata eſſent, opponere auderent, gladio & alijs modis necabat. Et quemadmodum olim magnus ille tyrannus Attila Hunnorum Rex, vt crudelitatis ſuæ odium in Deum quodammodo deriuaret, Dei flagellum ſe dixit; ſic impius hic, vt ſcheleſtiſſimis ſuis dogmatis & factis colorem aliquem quæreret, Nuncium ſe Dei, & mandatorum eius Exſecutorem ferre non erubuit.

V. Ex Propheta demum Rex factus, publice coronam ſumit, in foro ſolium ſibi panno veſtitum aureo fieri curat, pro regum conſuetudine deligit ſibi proceres aulicumque comitatum, ex ornamentis eccleſiaſticis precioſe amictum. Quoties in publicum prodibat, Catonianam quandam grauitatem vultu præſeferebat. Ante eum equitabant adoleſcentuli bini; quorum dexter Biblia aureis laminis cooperta, alter euaginatum enſem geſtabat. Ibi omnes, niſi ſe ſatis vixiſſe arbitrarentur, in genua & ad pedes eius ſe proſternebant. Ipſe manu aureum orbiculum ferebat, his in ſcriptum litteris: REX IVSTITIÆ IN TERRA. (a) In omnibus verò tanta grauitate atque adeo maieſtate vtebatur, ac ſi rex natus, atque ad regnum educatus fuiſſet. Habeo eius effigiem corona capite, & collo craſſam auream catenam geſtantis, cui appenſus eſt orbiculus duobus gladijs transfixus, qui pectus attingit. Lateri eius adiuncta eſt primaria eius regina, Anna Delphonca nomine, inſigni forma mulier, pallio precioſiſſimis pellibus ſubducto amicta, & ingenti fibula connexo, cui addita eſt aurea lamina, in qua orbiculus itidem viſitur, duobus gladijs transfixus. Sicut olim Romanorum Imperatores, Reges Aſſyriorum, Mauritanorum Seriphij regiam Maieſtatem cum Pontificali dignitate coniunxerunt; ſic nouus hic rex quoque cœnam celebrans, ſacerdotis munus obibat, & panem ipſe ſingulis, Regina vero poculum porrigebat, iiſdem quibus Sacramentarij verbis: *Accipite, comedite, annunciate mortem Domini. (b)* Et hoc quidem modo Cœnam ille durante obſidione inſtituerat, in qua ſimul (vt etiam apud Belgas & Scotos fit) omnes, circa quatuor millia diſcubuerunt. Ait Lutherus, *non hanc fuiſſe exercitati alicuius, ſed rudis adhuc cacodæmonis technam: vel ſi ſit exercitatus, certè à Deo catenis ita reuinctum fuiſſe, vt ſubtilius inſidiari non potuerit.* Ita Lutherus de pullo ſui Magiſtri, à quo ipſemet fuerat altius artes edoctus Alſteti, & alibi, ut libro primo inſpeximus. decebat enim, ſi tamen in Sathanæ regno decentia vel ordo tenetur, ne diſcipulus eſſet ſupra magiſtrum. Cauit igitur gloriæ ſuæ his verbis Lutherus, ne alterius hæretici ſpiritus ſuo ſpiritu glorioſior videretur, pariter de ſe Cacodæmonem confeſſus, cũ alienum dæmonẽ ſuo, in excellentiæ certamine ſuccumbentem, inducit. Porro inter cænandum rex idem Anabaptiſtarum ſurrexit, & quendam, quem proditionis tamquam alterum Iudam inſimulabat, ſua manu decollauit, neſcio quem Chriſtum imitatus, niſi forte alium illum, qui antichriſtus dicitur & abinitio homicida fuit. In illa vero cæremonia ſeu actione cænali coronâ eximiam capite, multos vero precioſos annulos digitis geſtabat, aureo pallio amictus. Mira res! mira puritas Euangelij à Luthero in orbem ex ſub ſcamno reproducti! In quàm multo ampliorem & veriorem antitheſin, Luthere, habebas, quam in Chriſto & Papa Romano, quam in aula Torgauienſi pinxiſti. Sed pompam hanc ſi vis, latius vide apud Lutherum deſcriptam (c). In omnibus vero ſcriptis & libris ad hoc ſe miſſum ferebat, vt Ieſu Chriſti regnum inſtitueret, & ſcripturæ myſteria recte interpretaretur. Ad quam doctrinam denunciandam è ſuorum numero delegit XXVIII, qui, velut Pandora illa fabuloſa, vna manu ſalutem, altera maledictionem Mundo ferant; (d) Hos ille ſecum cœnatos emittit, & quò cuique proficiſcendum ſit demonſtrat, dato cuique præter viaticum nummo aureo, quem ijs in locis quæ doctrinam ipſorum non admitterent, relinquere iubentur, teſtimonium ſcilicet futuri interitus & exitij ſempiterni. Hi quum egreſſi ad ſuum quiſque locum veniſſent, horribili voce per oppida paſſim illud *Pœnitentiam agite*, ingeminabant; ſeque à Deo & Propheta eius, noua Hieroſolymæ rege, ad hoc miſſos dicebant vt Euangelium hactenus numquam recte

a *Vide Hortenſ. libr. de Anab. fol. 33. c. 1. Bulling. lib. 2. c. 9. p. 50. L Oſiand. lib 2. cap. 33. cent. ibid. fol.* 240. b *Pont Heuter. lib.* 10. *fol.* 477. & *lib* 11. *fol.* 490 *Dorp. & Hortenſ ibid. Alber lib contra Carlſtad.* c *Tom.* 2. *VVitteb. pag.* 414. d *Sleid lib* 10 *fol.* 232. *Boland lib.* 4 *hiſt. Monaſt. Daniel Suſat. in confeſſ. præd. ſuſ.*

recte intellectum interpretarentur, eoſque rebaptizarent: vt qui aliter regnum cælorum adipiſci non poſſent. Multis iam ſæculis vniuerſum Mundum à Papa fuiſſe ſeductum. Sed & Lutherum dum omnia interpolare velit, omnia corrupiſſe. (*a*) Vnus eorum, Knipperdolingus nomine, nihil ſcilicet niſi ſapientiam vt ſibi videbatur exhalans, (ego ſtultitiam dicam aut impietatem) obuijs in os inſufflauit, dicens, *Accipite Spiritum Sanctum* Mira quidem, inquies, res. Sed tamen talis, quam eandem veterem hæreticum Marcum feciſſe, Irenæus lib. 1. teſtatur. Miſſi iſti, noui Apoſtoli, pleriqueque capite diuerſis in locis mulctati ſunt, ac vnus tantum ad regem eſt reuerſus. Idem in Hollandiam poſtea alios ablegauit, nimirum Iacobum Campeſium, & Ioannem Matthiam, quorum opera Anabaptiſmus ibi valde fuit propagatus, vt & in Friſia, quo Ioannes Galleus miſſus fuerat. Quocunque illi venerunt, magnæ animorum mutationes ac turbæ exortæ ſunt, præſertim Amſterodami, vbi tres de nouis illis Euangeliſtis, tamquam Spiritu S. correpti, per plateas diſcurrerunt, primus clamans, *Ciuitas noua eſt Dei infantium*: ſecundus, *Pœnitentiam agite, emendate vitam*: tertius, *Maledictus ſuper omnes malos*. (*b*) Quæ præterea ſub nouo huius regis ac Prophetæ regno contigerunt omitto: vt quæ ab Henrico Dorpio, Lamberto Hortenſio, Kerſenbrochio, Bolando, & Arnoldo Meſhouio accurate ac prolixe ſunt deſcripta.

VI. Occupato, vt diximus, ab Anabaptiſtis Monaſterio, Germaniæ Principes, vicini præſertim Epiſcopo Monaſterienſi Franciſco Waldeccio, ciuibusque exulantibus auxilia decernunt, ac poſt inauditam fere famem (nam & infantes à parentibus comeſtos Coruinus ſcribit) vrbem in poteſtatem redigunt, capto inter alios ipſo quoque rege, & augendi ſupplicij ac terroris cæteris Anabaptiſtis incutiendi cauſſa per diuerſa loca circumducto. (*c*) Per hanc occaſionem, Landgrauij concionatores cum eo ſermonem contulerunt ac diſputarunt, de regno Chriſti, de Magiſtratu, de Iuſtificatione de Baptiſmo, de Cæna, de Incarnatione, de Coniugio; eoque illum tandem redegerunt, ſi Sleidano credimus, vt in plerisque aſſentiretur, & quidni aſſentiretur? quippe ex eodem ouo Luthero prognatus. Aliàs ex domeſticis Monaſterienſium hiſtorijs conſtat, pertinacem alienumque à Catholica fide Spirituum retinuiſſe, nam ad Epiſcopum adductus & rogatus, qua fretus auctoritate regnum ſibi in ciuitatem ac populum arrogaſſet, reſpondit, ſe diuinitus eò vocatum, hancque voluntatem vni ex Prophetis ſuis Deum manifeſtaſſe. Merito igitur Coruinus (& ipſe Lutheranus æque ac Sleidanus) qui huic diſputationi interfuit, Sleidanum impoſturæ arguit, ſcribens eum in pleriſque ſuis erroribus perſeueraſſe. Sic enim ſcribit: *Bone Deus, quas nugas ille nobis de regno Christi temporali afferebat, vſus ad hoc teſtimonijs quibuſdam ex Apocalypſi petitis! Quanta obſtinatione in errore de paruulorum baptiſmo perſiſtebat! quem à Papa inſtitutum aiebat. Neque ab hoc errore dimoueri potuit. Et quemadmodum pertinacia vltimum eſt ignorantium refugium; ſic ille mille potius mortes ſubiturum ſe dicebat, quam ab hac opinione diſcedere. De Cæna Domini rogatus, confeſſus eſt, initio ſe cum Zuinglio & Zuinglianis ſenſiſſe; ſed diuinitus poſtea ſibi reuelatum, Lutheri opinionem eſſe meliorem. Iudam vero Ieſu Chriſti corpus recepiſſe ac comediſſe, aut quemquam impium id recipere, prefracte negabat.* (d) *Inſtantibus, Sacramentorum virtutem non à noſtris meritis ſed verbo Ieſu Chriſti dependere, nihil aliud reſpondere potuit, quam, quum ipſi crederent quod vellent, permitterent ſibi quoque credere quod maxime verum videretur. Vnum quemque ſuo ſenſu abundare.* (e) *Credere in Sacramento hoc eſſe Corpus Chriſti, atqui non in vſum impiorum, ſed piorum. Ad humanã Chriſti naturam quod attinet, eum ex Maria Virgine natum fatebatur, ſed eo modo quo Sol per vitrum traducet. Vbi vero ſcriptura teſtimonijs victum ſe ſenſit: Lutherani, ait, valde cæci ſunt atque imprudentes, qui ſi meam velint amplecti ſententiam, omnium argumentorum quibus Zuinglius in diſputatione de Cœna vtitur vim euaneſcere videbunt. De Polygamia faſſus eſt, eam rem eſſe noui exempli nunc* (f) *Quum vero Deus eam in vetere Lege SS. Patriarchis pro peccato non imputauit, ſe quoque Electis eam pro peccato non imputaturum. Si tamen à magiſtratu prohibeatur, ei obediendum eſſe. In eo enim quod magiſtratus auctoritatem ac poteſtatem, ſiue boni ſiue mali, in dubium reuocaſſet, errorem ſuum faſſus eſt* (g) *hocque vnum caput retractauit, niſi quod de Iuſtificatione idem fere cum Lutheranis ſe ſentire declarauit, hominem ſcilicet ſola fide iuſtificari.* Reli-

N qui

a *Sur in hiſt com. an. 34 fol 235 & ſeq. Cochl. in Act. pag. 287. Kerſebr. hiſtor. Monaſt.* b *Horſenſ. fol. 61. b. 3. Dorp & Kerſebr. hiſt. Monaſt.* c *P. Hent. lib. 11. hiſt. Belg. p. 491 Sleid. lib. 10. fol. 237.* d *cent 16. Oſiand. cap. 31. lib. 2. fol. 235. & ſeq* d *Id docet Caluinus.* e *Hortens. fol 7. & Boland lib. 3. & 4.* f *Oſiand. cent 16. cap. 32. lib. 2. fol. 2. 9.* g *Eder. inquiſit. Euang. pag. 52. Bucchinger in Chron. Eccleſ. fol 340.*

qui enim Anabaptiſtæ, vt in Oecolampadij diſputatione & apud Gaſtium(*a*) videre eſt, docent nec Chriſti meritis nec Fidei omnia, ſed aliquid etiam bonis Operibus tribuendum eſſe, Maior vero fuit ſociorum ipſius Knipperdolingi, & Krechringi obſtinatio, vt qui nec vllum delictum faterentur, & ſua ad extremum pertinaciter defenderent.

Quum ſupplicio conſtitutus dies veniſſet (*Anno 1536. menſe Ianuario.*) admonitus Rex vt peccata ſua fateretur, ſeque ad mortem pararet, oblato ad id ſacerdotis miniſterio, non recuſauit. (*b*) Longum vero cum eo ſermonem habuit Ioannes Siberus, à quo Coruinus illa de Regis in erroribus, ac potiſſimũ de baptiſmo & humana natura Chriſti, perſeuerantia, accepiſſe ſe ſcribit. Sed nec Knipperdolingus, nec Krechringus vllam admonitionem admittere voluerunt; mirabili nihilominus conſtantia, vel rabioſa potius contumacia in medijs tormentis, ob Chriſti amorem ſe mortem oppetere gloriantes. Sic igitur ignitis forcipibus, quæ ad perpetuam ſcelerum deteſtationem vocis & plumbo ad columnas Curiæ Monaſterienſis ciuitatis affixæ viſuntur, lacerati atque excarnificati, infelices tandem animas efflarunt (*c*) ad altiſſimæ iuxta forum, in quo multoties peccauerant, turris peribolum exaltati & ferreis caueis ſeu clatris ternis incluſi, tanquam feræ intra caueas computruerunt. Hunc progreſſum & exitũ habuit, Monaſterio Weſtphaliæ ſubmiſſum à Landgrauio Haſſiæ Nouum de ſub ſcamno & puluere erutum Euangelium. poſt cuius experimentum Vrbs eadem altius ſapere cæpit, facta domicilium inſigne reducis in eam Catholicæ religionis. Sed non cum iſtorum vita, ſecta quoque extincta fuit, vt quam alijs in locis iam altas radices egerat. Rotmannus maximus in ea vrbe hæreſis author deſperatis rebus, in mediam hoſtium aciem cum vrbs caperetur incurrens, voluntaria morte ſupplicium præuenerat alias paria cum Rege ſupplicia luiturus. Poſt hæc multi alij quoque è plebe varijs ſupplicijs abſumti ſunt, tanta plerorumque pertinacia, vt vix credibile fieret eos qui tam alacriter mortem pro ſua fide ſubibant, tantorum criminũ, quæ ipſis imputabantur, reos eſſe. Sed habent etiã peccatores, cum in profundum venerint, duritiẽ, conſtantiæ ſimulatricem, vt ille latro, cuius oſſa cum frangerentur ſecuri, ad carnificem conuerſus vultu erecto, aiebat; parum abeſt vt ea ratione pedes inidoneos reddas. Lutherus (*d*) vero apud Principes & iudices publico ſcripto pro ijs tempore filijs ſuis interceſſit, *valde hanc miſerorum carnificinam ſibi diſplicere inquiens: quum vnicuique qua velit credere liberum eſſe debeat. Quod ſi quis non credat quæ debet, eum ſatis ſuperque in ſempiternis illis flammis ſupplicij daturum. Fruſtra ergo temporales pœnas infligi.* Sic Petillanus quoque apud S. Auguſtinum dicit: *Abſit à nobis tanta conſcientiæ culpa, vt quemquam ad noſtram religionem velimus cogere.* Et apud eundem Gaudentius itidem hæreticus: *Nos*, inquit, *vt quemquam apud nos retinere nolumus, vt qui didicerimus neminem ad fidem Dei noſtri cogendum eſſe.* Conſilium hoc Lutheri de Anabaptiſtis non vexandis ſequuti ſunt Bruſſelius in ſuis Pandectis, Vrbanus Regius in Locis communibus, & Brentius in prologo qui ex profeſſo ea de re editis libris aſſeruerunt, eis vitam non modo non adimendam, ſed conſcientiæ quoque libertatem permittendam eſſe. Atqui non hæc Lutheri mens fuit, quum amici & patroni ſui factum, quo is Iudæum artificioſe vt putat, homicidio iniquiſſimo ad cœlum demiſerat, tanquam heroicum & vere Chriſtianum laudauit, qui in impijſſimos homines Dei & hominum perduelles reos & euidenter conuictos per magiſtratũ iure procedi reprehendit. tantus fuit ille vertumnus. & qui iam ante manus voluit & iuſſit in ſanguine innoxio Papæ & Cardinalium lauare Imperatores & Reges. is ignibus & rotis dignos iubet liberos dimitti. O pudendũ Euangeliſtam! res vero cum Iudæo geſta & à Luthero laudata eo modo perſcribitur.

Franciſcus à Sickingen, Landſtalli toparcha. Lutheri, vt Sleidanus ipſe teſtatur, valde ſtudioſus miles, dũ per Mœnum fluuiũ Francofurto Moguntiam deſcendit Iudæum in eadem naui nactus, de religione diſputare cœpit. Quum Iudæo verba quædam liberiora quam vtriuſq; conditioni conuenitet, excidiſſent, Franciſcus, vt erat magnis viribus, hominem medium arreptum de naui in flumen protrubat, manu tamen ſuſpenſum tenens, eum inclamabat vt Ieſum Chriſtum pro Deo & ſeruatore ſuo agnoſceret, ac baptizari ſe pateretur, niſi aquis vellet ſuffocari. Iudæus mortẽ præſentem ob oculos videns, miſericordiam implorans, Ieſu-Chriſti nomen profitetur, ac baptizari petit. Ibi Franciſcus hauſtam caua manu è flumine aquam ter capiti eius inſpergit, addita ſolenni for-

a *Lib.* 1. *fol.* 148. b *Hentér. lib.* 11. *fol.* 491. c *Sleid. lib.* 10. *fol.* 238. *Hortenſ. lib. de Anab. fol* 81 *l.* 1. *Bulling. lib.* 2. *de orig. Anab. cap.* 11. d *Luth. Tom.* 4. *Germ. fol.* 319. *b.*

Digitized by Google

formula, *Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Baptizatum inde extracturum ſimulans, miſerum hominem in imum detrudit & ſubmergit, aiens: *ſe hominem hodie Deo lucrifeciſſe, & ad cælum miſiſſe, qui ſi enataſſet inde, ac ſpacium colligendi ſe habuiſſet, proculdubio olim* ad Diabolum rectà iturus fuiſſet. Factum hoc tanquã crudele pleriq; deteſtati ſunt, Lutherus tamen laudauit. Erat enim hic vnus ex ijs qui VVormatiam ipſum deduxerant, & cauſſæ eius imprimis fauebat (*a*). Sed iam ad III. caput tranſeamus, in quo ordinem & politiam Sathanicæ huius Synagogæ, & ſingulares quoſdam Anabaptiſticæ Fidei, è Lutherana & Zuingliana doctrina compoſitos articulos ſum deſcripturus.

DE SYNAGOGA ANABAPTISTArum, & præcipuis ipſorum fidei articulis.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

I. *Anabaptiſtæ S. ſcriptura vtuntur more omnium hæreticorum.*
II. *Ordo qui in ipſorum cætibus & Paſtoribus obſeruatur.*
III. *Fides Anabaptiſtarum in pleriſque nouorum Euangelicorum fidei eſt conformis.*
IV. *Forma quam in Cœna ſua obſeruant.*
V. *De ipſorum Baptiſmo & Matrimonijs.*
VI. *Lutheranos & Zuinglianos Anabaptiſtas ſolis ſcripturis vincere non poſſe.*

I. OMNES hæretici pro fundamento ſuarum opinionum hoc axiomate vtuntur, *Nihil credendum neceſſario aut faciendum eſſe, quod non ſit ſcripto Dei verbo expreſſum.* Hoc enim ſpecioſiſſimo pallio diabolus illuſiones ſuas ſemper velare conſueuit, vt Cyrillus iam ſuo tempore notauit. Et vero nulla vnquam tam abſurda fuit religio, quæ S. Scripturam pro ſe non allegarit? Certe omnes æquè Noui ſæculi iſtius Euangeliſtæ nihil niſi ſcriptum Dei Verbum admittunt. Hoc verbũ clamant & tonant, ſed plebem incautam illo pulchro prætextu mirifice deludunt, (*b*) litterarum tantùm corticem lambentes, ac ſuaipſorum commenta ad id interpretandum afferentes, neglecta interim Eccleſiæ interpretatione, *quam illi calumniantur eſſe hominum erroribus obnoxiorum congeriem & conſequenter eandem non eſſe Spiritus S. organum, aut Veritatis ſedem, ſed in doctrina quoque errare poſſe: Traditiones vero & Cæremonias hominum eſſe inuenta, primitiuæ Eccleſiæ incognita.* Et hoc vnum quidem axioma pes eſt & caput totius Anabapſticæ religionis. Ac quamuis plerique omnes indocti ſint & pluſquam Arcadica pecora ſtupidi, tertio tamẽ quoque verbo ſententiolam aliquam è ſcriptura adſpergunt; ſic vt nonnulli D. Pauli epiſtolas aut alios S. Scripturæ libros ad vnguem tenere videantur: è quibus formam ſui Baptiſmi, communionem bonorum, & puritatem ſuæ Eccleſiæ probare contendunt, more cæterorum hæreticorum. Itaque vafricie iſtâ, qua litteras Sacrarum Scripturarum mirificè laudant & in cælum extollant, ſenſum verum genuinum a Deo intentum, & Eccleſiæ ſuæ ſucceſſiue reuelatum deſeiunt, eius in locum ſubſtituentes ſua, quæ ipſi elegerunt ſenſa & affectus, eo res iam apud ipſos deuenit. Eón' rem rediſſe, vt nullum vlcus tam putidum ac purulentũ ſit, cui non è S. ſcriptura emplaſtrum quæratur! Vide mihi Lutheranum iſtum, qui ebrietatem Deo placere è S. ſcriptura probare voluit, edito Lipſiæ libro cui titulum fecit Regentenbuch / & Mansfeldiæ Comitibus dedicauit. (*b*)

Vt vero Anabaptiſtæ S. ſcripturæ libros in manibus, ita nomen Chriſti in ore frequenter habent; eodem modo quo illi de quibus S. Ignatius dicit, quod licet Chriſtiani non eſſent, Chriſti tamen nomen vbique etiam in popinâ prædicent; aut illi de quibus D. Paulus ad Philippenſes I. capite loquitur. In Lauffenſi Colloquio Anabaptiſta quidam Lutherano Miniſtro eum obiurganti quòd vix legere S. Biblia peritus, ea interpretari præſumeret, reſpondit: *ab eodem Deo qui rudem piſcatorem S. Petrum erudiuit, mihi reuelata ſunt, quæ ſpectant ad ſalutem. Quæcumque lego, Spiritu S. interprete intelligo; nec vllus in animo meo ſcrupulus reſtat. An falli poſſem, ſi textum ſequar à Deo nobis traditi Euangelij? Proximo iniuriam non facio, non blaſphemo, non iuro, non fero arma; cœnã Domini ad eum modum quo à Chriſto inſtituta eſt celebro; Fidem ante baptiſma eſſe debere credo. Annon hoc eſt vere Apoſtolos imitari?* Quam multos homines credulos

a *Selnec hiſtor. Aug. Con. pag.* 17. b *V. Myſterium Fraudis prædicantica Colon. excuſum authore Hieron. Mulmanno.* c *Lege Forn. lib.* 1. *cap.* 10. *de ebriet. Mathenoſ. &c.* d *Vide I. Munch in colloq. Alber. contra Carolſtad. Luth. lib de cæleſt. proph.*

his & ſimilibus verbis deceptos fuiſſe & adhuc decipi putas? Legimus in Anabaptiſtarum libris, Zuinglianos cum feminis Anabaptiſticæ religionis, ſcriptura armatis, diſputare ingreſſos, non ſine pudore repulſam paſſos: econtra ipſos quoque Prædicantes hac occaſione ad Anabaptiſmum tranſijſſe, vt de Iacobo Kautzio VVormatienſi Bullingerus ſcribit. (a) Vide apud Reſcium in quãtis anguſtijs Caluiniſtæ Poloni verſati ſint, quũ A. MDLXXXI. cum Anabapriſtis diſputationẽ ſuſcepiſſent, qui certe publice pro victoribus ſe tunc tulerunt. Idem Caluiniſtæ in Frankendalienſi colloquio experti ſunt, qui omnibus viribus anniſi, vt Anabaptiſtas è ſacris literis erroris cõfutarent, ſed eo euentu. vt Anabaptiſtæ ſacris literis æquè robuſtè armati, inuictè perſiſterent. Itaque Caluiniſtæ exarmati, vel ſuis armis implicati, demum Eccleſiæ Catholicæ arma corripuerunt, & Eccleſiæ judicio anniuerſali in explicãdis ſcripturis conſenſum Anabaptiſtarum ſenſui opponendo, eos hæreticos pertinaces declarare voluerunt, ridicule ſane, vt qui illos damnando, ſe ipſos eadem ſententia inuoluerunt. Sed multa nimis hoc de axiomate, quo tam illi quam plerique hæretici ſiniſtre vtuntur. Tranſeo ad præcipuos ipſorum fidei articulos, quos partim è Catholicis & Lutheranis ſcriptoribus, partim ex ipſorum libris, quibus tituli ſunt. *Reſtitutio vera Fidei. Myſteria Scripturæ. Exhortatio ad fidem, & apologia*, quos Bullingerus ſcripto ſuo contra eos ſubiunxit, excerpſi (b).

II. Principio aiunt 1. *Nec Catholicorum, multo minus eorum qui Euangelicos ſe appellant, Eccleſias, vere eſſe Eccleſias, ſed Sathanæ ſynagogas, ac præcipue ob grauiſſima peccata & vitia eorum qui eis præſunt. Solam ſuam Eccleſiam vere eſſe Eccleſiam, Apoſtolicæ conformem, & eadem ſimplicitate qua prima illius ortum tantopere commendauit inſignem. Pompam illam Papiſticam ab hac ſimplicitate, & artes qua hodie in nouellis Eccleſijs vſitentur, à priſtino illo candore & integritate longe abeſſe. Has enim ſerere diſcordias, accerſere clades, accendere bella, magiſque ad explicanda vexilla quam S. ſcripturam, & ad relegandam potius quam reducendam ac poſtliminio reſtituendam pietatem eſſe idoneas.* 2. *Porro in eligendis Miniſtris hac vtuntur ratione, ab Apoſtolis, vti ipſi credi volunt, petita. Poſtquam ſeniorum aliquis oſtendit quam neceſſaria ſit noui Miniſtri electio, tota multitudo coit, ac ſuffragia confert. Pluribus ſuffragijs electus promittit ſe gregem fidei ſuæ commiſſum bene ac fideliter victurum. Nec vllum ille ex hac dignitate nouum conſequitur titulum aut gradum, ſed eodem habitu, quo ante vtitur, cum omnibus ſcilicet communi. Sed nec vllum eis ſalarium penditur, ſed quiſque manuum ſuarum labore victum ſibi quærit: & è cathedra deſcendens, ad penſum redit, ac vel ſtiuam, vel malleum aut dolabram (ſunt enim plerique ad hoc munus delecti opifices) rurſus in manus ſumit. Hoc vero Apoſtolorum exemplo ſe facere dicunt* 3. *Templa aut ædes ſacro cultui deſtinatas vt Catholici & Lutherani non habent, ſed in priuatis tantum ædibus conueniunt, ac fere clanculum, niſi vbi tuto eis & ſecure habitare licet. Dantiſci, & in pleriſque Hollandiæ, Selandiæ & Friſiæ vrbibus & oppidis.* In nulla Catholici Regis ditione, vt nec in ſuperiori Germania tolerantur. Sed in Friſia Orientali, in VVeſtphalia, Pruſſia, Sileſia Morauia, Bohemia, ac regionibus ad Poloniæ regnum pertinentibus aliqua libertate gaudent: quamuis Catholici & Lutherani vbique eis præualeant. (c) Franciæ regnum hoc hominum genus vix nouit: niſi quod in Burdigalenſem & alios portus non pauci, ac plerique nautæ eò appellant, ac libere negociantur. Memini me nonnunquam medium inter decem aut duodecim horum mortificatorum (ſic enim videri volunt) varia de ipſorum religione cum ipſis diſputaſſe, illoſque quamuis nautæ eſſent ac deſpicabiles homines, ad omnia quæcumque inciderant, Scripturæ aliquem locum in numerato habuiſſe.

Narrauit mihi Ioannes Spondanus quum in Germania eſſet eò a Nauarræ tũc, poſtea Franciæ, Rege ad excolendum literis, tot donis à natura iam ante ornatum ingenium, miſſus; cupidinem ſe inceſſiſſe vnius ex Anabaptiſtarum primarijs, qui vulgo magni fieret, videndi atque alloquendi. Incidiſſe ergo in eum ex agro ſ[illegible]o ab opere reuertentem, tunica cinericij coloris indutum, ac reliquo veſtitu à ruſtico nihil differentem. Latinis verbis à ſe honorifice, vti mos habet, ſalutatum, caperata fronte reſpondiſſe, non aliter ac quemdam è Veteri ſtoa reſuſcitatum Catonem; *Caſialio vocer. quos mihi tribuis titulos, nec mihi nec cuiquam vere Chriſtiano conueniunt. Vanitatibus his mundi iamdudum ego valedixi.* Dicente Spondano; *ſe fama ipſius excitum, viſendi eius gratia veniſſe:* Ergo, inquit, *me-*

a *Lib. 1. de orig. Anab. cap. 7.* b *Reſcius fol. 119. Nicol. Bloesdick libr. de ſecta David Georg. Bulling lib. 1. cap 8. Et Apolog. Anab fol. 215 & [illegible]* c *Vide ſucceſſ. Anab. Modeſt de auctor. Anab. fol. [illegible] & 180. Curæus Chron Sileſ. par. 2. fol. 138. Sebaſt. Franck. Chron part 3.*

eum prandebis: ac ſimul cum dicto intra cubiculum eum abducit. Strata menſa, uxor lancem infert cibo elixo plenam. Lotis manibus, quinque aderant pueri, duo patrisfamilias filij; tres, eius commenſales: Finita precatione, bonus ille paterfamilias cibum æqualiter in tot quot conuiuæ erant, portiones diuiſum diſtribuit: quam tamen æqualitatem in potu non ſeruabat. Ipſe enim bonum vinum Rhenanum, (fortaſſe ad tractandum hoſpitem) ceteri cereuiſiam bibebant. Poſt tenue hoc prandium (quod tamen Anabaptiſta ille laudabat, & ſumtuoſum noſtrorum luxum ridebat.) Spondanus de articulis quibusdam religionis diſputare incepit, & inter alia de Baptiſmo: de quo ille ſatis prolixe ita diſſeruit vt in ſua religione bene verſatus non in uria videretur. Papiſtæ, aiebat inter alia, Confirmationem pueris dant quando baptiſmum dare oportebat, qui pueris nihil prodiſt fidem non habentibus. Nec Confirmatio, vt ipſa Decreta volunt, niſi ijs qui ad diſcretionis annos peruenerunt dari debet, vt ſcilicet infans in memoriam ſuſcepti à ſe Chriſtianiſmi reducatur Atque hic eſt Baptiſmus, inquit, ille. Spondano antiquam Eccleſiæ conſuetudinem opponente. Ille, ſi, inquit, antiquitatem volumus, age ad quatuor Euangeliſtas abeamus. Quod ſi vos Papiſtarum more antiquitatem allegare volueritis, Confeſſio veſtra Genevenſis (erat enim tum Spondanus Caluiniſta) mox in ſumum abibit. Prolatis deinde Biblijs (erat vero Serueti verſio) loca quædam ex S. Matthæi Euangelio & Actis Apoſtolorum ſuere lecta Spondano dicente, Annon Chriſtus dicit: Sinite paruulos ad me venire. Sic, ait Anabaptiſta; nimirum vt inſtruantur. Replicante Spondano: Qui fieri poteſt vt in tanta à Chriſto baptizatorum multitudine, nullus infans fuerit? Anabaptiſta, Annon, inquit, ſic ripetuit, vt nulli ibi infantes fuerint? Vobis incumbit probatio Neque enim inuenimus à Chriſto aut Apoſtolis infantes huius myſterij incapaces, fuiſſe baptizatos. Inde ad alia digreſſus, omnes vitæ ſuæ ac familiæ rationes explicabat: quomodo ſcilicet ipſe manus labore ad victum parandum, & animum SS. ſcripturarum lectione, ad diſcenda Dei mandata exerceret, aiens, hoc modo Apoſtolos & primitiuos illos Chriſtianos vixiſſe, manibus victum ſibi quærentes, & in honeſta ſua paupertate Deum glorificantes. Latine expedite atque eleganter loquebatur, Græcæ etiam linguæ non ignarus, quas linguas Spondanus exacte callebat, Græcam præſertim: vt qui viceſimo ætatis anno in Homerum & Heſiodum Commentarios dederat. Spondanus mihi ipſe faſſus eſt, ex hominis ſermone, moribus, frugalitate, & tam honeſta totius quamuis exiguæ familiæ ſpecie ingenti admiratione ſe fuiſſe perculſum: Sed quid mirum Caluiniſtam, tunc cum adhuc veram ſanctitatem ignoraret, admiratione Anabaptiſticæ hypocriſeos eſſe deluſum, quam poſtea Catholicus penetrauit & riſit!

III. Ad alia igitur religionis Anabaptiſticæ capita tranſeamus. Ea vero pleraque (de Baptiſmo & paucis alijs exceptis) Lipſienſi & Geneuenſi Confeſſionibus ſunt conformia. Cuius quidam noſter, Reformatæ, quam vocant, religionis, quo ego interprete cum illis diſputans vtebar (omnem enim eorum doctrinam, eiuſque fundamenta pernoueram) quum videret nouos hos Doctores, quos ille tamquam peſſimos hæreticos apud me traducebat, in pleriſque Geneuenſem Catechiſmum ſequi, eademque docere, vehementi correptus fuit admiratione. (a) 1. Nam & Miſſam tamquam Sathanæ inuentum deteſtantur. Aiunt eam in nouo D. N. Teſtamento non reperiri: nec ea opus eſſe, ſed ad diuinum cultum preces & Sermonem ſatis eſſe. 2. Deliriorum eſſe, Purgatorium credere: eoque nec illi pro defunctis orant. 3. Qui ſanctos inuocent, Deo facere iniuriam 4 Imagines itidem deteſtantur, à Cruce abhorrent. 5. Nomini IESV aut Deiparæ Virginis nullam reuerentiam deferunt. 6. Ad fidem neminem cogendum eſſe aiunt, vt quæ donum Dei ſit Nec Chriſtum nec Apoſtolos vlla vi vſos, aut contra hæreticos & infideles ſæculare brachium imploraſſe Hoc idem Lutherus docuit tunc quum Edictum de conſcientiarum libertate promulgauit. (b) Hæ eædem ſunt Propoſitiones, quibus primarius quidam in Francia Miniſter Caroli Martelli, Friſios, miſſis prius Doctoribus, ad Chriſtianam fidem compellentis, factum reprehendit magis quam laudat Zelus hic, inquit, (c) hominis bellatore condonari poteſt. Sed reuera animi armis vinci non poſſunt, nec religio imperari, ſed rationibus & argumentis in corda induci debet. Sic Anabaptiſtæ, nemini religionis cauſſa vim, multo minus quamcunque ob cauſſam Christiano mortem inferendam eſſe docent, ſed ſi opus ſit, excommunicatione vtendum. 7. Papam eodem quo Lutherani, Caluiniſtæ, & reliqui hæretici titulo inſigniunt, Antichriſtum appellantes: 8. Cum eiſdem, ſolenne ſacrificium & ſacerdotium tollunt. 9. Cum Zuinglianis, realem Ieſu Chriſti in Sacramento præſentiam negant, (d) ac Cœnam (ſic enim cum alijs Sacramentarijs appellant)

a Bulling. lib. 1. cap. 8. Alber. contra Carlſtad. b Franck. p rt. 3. tit. M. Corbl. in Act. & alij. c Serres in Inuent. d Gaſti fol 230. Bullin. lib. 6. cap. 8.

Digitized by Google

lant; non aliam ob cauſſam celebrandam dicunt, quam ad mutuam inter Chriſtianos charitatem confirmandam, & memoriam paſſionis Dominicæ recolendam. Forma eius celebrandæ tam in Ceremonijs quam fide aut doctrina ſimilis fere eſt ei quæ apud nouos Euangelicos, quos nonnulli Reformatos, nos Caluiniſtas appellamus, obſeruatur. Hoc ipſum Prædicantes Lutherani Anno MDLXI. *Caluiniſtis à Senatu, quum ſeptennium iam ibi commorati eſſent, eiectis, exprobarunt, quod ſcilicet eundem quem Anabaptiſtæ errorem fouerent. Communione enim corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti, quam Caluiniſtæ ſtatuunt, fideles quotidie etiam extra Cœnam Domini frui, excepto tantum ſigno externo, quæ ſunt panis & vinum ſanctificatum.*

IV. *Anabaptiſtæ Cœnam celebraturi, ſuperintendentes quoſdam ſeu inſpectores habent, qui tempus indicunt. Cœtu congregato, vnus Euangelium legit, lingua vulgari. Interim Paſtor ſuggeſtum conſcendit, & Bibliorum codicem ante ſe pluteo imponit. Pſalmos non decantant, vt plerique omnes alij Euangelici.* (a) *Aiunt enim, id ab Apoſtolis nuſpiam mandatum; nec permiſſum vt mares & feminæ permiſtis vocibus ac ſonitu templa impleant. Factis precibus, Paſtor locum aliquem ſcripturæ explicat. Sermone finito, de pane & vino exiguam particulam ad ſingulos fratres circumfert, qui omnes ſuis quiſque locis ſtantes, & capitibus nudi conticent. Panis hanc particulam ſinguli manibus tantiſper tenent, dum Paſtor ad locum ſuum reuerſus, pro ſe quoque particulam accipit. Tum ille longa oratione myſterium hoc explicat, ac tandem, Mei fratres,* inquit, *Accipite, manducate, & annunciate mortem Domini. Sic igitur ſinguli bucellam degluti unt, & ſuum Chriſtum fide accipiunt. Deinde eodem modo vinum circumfert, inquiens, Bibite in nomine Chriſti ad commemorationem effuſi ſui ſanguinis. Fit ſæpenumero vt hac ratione integrum diem abſoluant, Deo gratias agendo, precando, meditando, ac lachrymas precibus miſcendo, vt Anabaptiſtæ ipſi mihi narrarunt. Licet autem cum Zuinglio credant, Nihil in hoc Sacramento eſſe præter ſolum panem, nec corpus Chriſti aliter quam per fidem recipi; in eo tamen differunt, quod Zuingliani Cœnam non niſi in publicis cœtibus celebrant & accipiunt, quam Anabaptiſtæ etiam ad ægrotos deferunt, vt & Lutherani. Illi tranſeuntes panem & vinum accipiunt; hi vero ſuo in loco quieſcentes, dum ad ſe deferatur exſpectant.*

V. Præcipuus eorum error, quo à reliquis hæreticis diſcerni ſolent, circa baptiſmum verſatur, porro apud ipſos baptizandus cœtui ſe ſiſtit, & in genu procumbens, fidei ſuæ rationem reddit, & ſi quo officio aut magiſtratu functus ſit, eo ſe abdicat. Scribit Budneus, Nobilem quendam, turmæ ductorem, ſibi notum, qui hoc modo baptizari petierit, ac ſi voto potiretur, officium illud numquã amplius ſe accepturum ſit pollicitus. Si mores, & in concionibus frequentandis aſſiduitas probentur, omnes acclamant, *Fiat, Fiat*: quod ſi quis ſe opponat, & baptizando vitium aliquod aut ignorantiam fidei exprobret, Paſtor tantiſper abſtinet, dum omnia diſcutiantur. Si accuſator crimen non probauerit, cœtu excommunicatur. Sin nemo contradicat, Paſtor ſumtam manu aquam capiti baptizandi inſpergit, his verbis: *Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, ſine vlla alia cæremonia aut benedictione. Ad erroris vero ſui defenſionem, aiunt, Pædobaptiſmum in Eccleſia hactenus vſitatum, (b) expreſſo Dei verbo repugnare, neque ab Apoſtolis vſurpatum: ſed commentum eſſe Nicolai, alij dicunt, Eugenij Papæ; ad ſalutem neceſſarium eſſe rebaptizari, quod hoc modo ad nouam vitam regeneremur. Baptiſmum in infantia acceptum nullius eſſe virtutis. Secundum Dei verbum, prius credere aliquem debere quam baptizetur: neq; vnquam baptiſmi mentionem fieri, vbi non etiam fidei mentio fiat. Eunuchum Candaces cubicularium, & Cornelium antequam baptizarentur, in Chriſtiana fide fuiſſe inſtructos. (c) Chriſtum dicere: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit*. Neceſſe ergo eſſe vt fides & Baptiſmus mutuo ſe comitentur: nec à Seruatore nec ab Apoſtolis infantes vnquam baptizatos. Hæc ille fere ſcriptis prodiderunt; quæ profecto notatu digna ſunt, vt in quibus cardo noſtræ ſalutis verſatur. His non abſimilia Anno MCCXXX in Francia diſputauit Petrus quidam Brulius, qui ad fanum S. Ægidij poſtea fuit crematus. (d) Quod ſi hoc fundamentum firmum eſt & inconcuſſum, omnes controuerſias quæ in Eccleſia Dei incidunt, è ſolo Dei verbo ſcripto dijudicari poſſe & debere; ſic exiſtimo, quemadmodum Arriani olim, ita iam hac ratione Anabaptiſtas ſuperiores futuros. Id Lutherus ipſe fatetur. (e) *Concedimus*, inquit, *in S. ſcriptura nullum textum expreſſum eſſe ad refutandum Anabaptiſtarum errorem, vbi ſcilicet dictum ſit,*

Bapti-

a *Hortenſ libr. de Anab. Caſſand. Bulling. Dorp &c. Bull c.10. lib.6.* b *Bulling lib.6.c.1. & ſeq. fol.285.b. & cap.8. fol.191. bb.iij.* c *Act.8 & 10.* d *Sur. com. hiſt. fol 402. a.b.* e *Serm. cont Anabap. & Melanch. in loc. comm titul. de Baptiſmo parv.*

Digitized by Google

Baptizandos eſſe infantes, quia credant. Si quis ipſorum vrgere nos velit vt hæc verba ipſi oſtendamus, cedimus. Contumacium eſt Anabaptiſtarum, non verorum Chriſtianorum, tam anguſtis nos terminis circumſcribere. Illud ſatis cuique eſſe debet, quod inſtitutionem Apoſtolorum ſequimur, omni tempore in Eccleſia Dei obſeruatam, etiamſi ſcriptura id non præcipiat. Novus Gallorum Apoſtolus idem dicit, ac confitetur,(*a*) impoſſibile eſſe Pædobaptiſmum per ſcripturam probare. *Quare hic*, vt Tertullianus in ſimili re inquit, *ad Traditionem recurrendum eſt.* Quam regulam ſi tam hi quam illi obſeruaſſent, Chriſtianitas ad tam miſerabilem ſtatum numquam fuiſſet redacta. Sed videamus quibus artibus ac modis Euãgeliſtæ illi è retibus in quæ illos Anabaptiſtæ non ſemel adegerant, ſe explicarint.

VI. Oecolampadius magni nominis inter Zuinglianos Theologus, cum nouem Anabaptiſtarum doctoribus coram Baſileenſi Senatu diſputationem ingreſſus, ſuis ſuorumque vtpote plumbeis in hoc pugnæ genere, armis repudiatis, alia ex S. Eccleſiæ armamentario petenda ſibi indicauit,(*b*) Eia, inquit, *in nomine Domini oſtendite nobis, quando hæc noua baptizandi forma in Eccleſia recepta ſit, neque enim eam ex veſtro vobis capite introducere licet. Nos in hoc totius Eccleſiæ conſenſum & conſuetudinem monſtrabimus S. Cyprianus in epiſtola ad Fidum ait, paruulorum Baptiſmi in Carthaginenſi Concilio mentionem fuiſſe factam, non tamen tamquam in dubium vocati; ſed quod nonnulli imitatione Iudæorum, ante diem octauum eos non eſſe baptizandos dicerent: quæ, opinio ab Eccleſia fuit damnata. Origenes Commentarijs in epiſtolam ad Romanos aſſerit, conſuetudinem hanc infantes baptizandi ab Apoſtolis deſcendiſſe. An fieri poteſt* (inquit noſter Prædicans iam Catholiciſſans) *vt qui Apoſtolorum temporibus tam propinquus fuit, fabulas Chriſtianis narrare voluerit. tum quum Eccleſiæ traditione mendacij conuinci poſſet?* S. *Auguſtinus quoque affirmat, morem infantes baptizandi in Eccleſia ſemper viguiſſe. Eodem modo Concilium Mileuitanum de Pædobaptiſmo loquitur non, tamquam de re controuerſa; ſed ad confutandum Pelagianorum de peccato Originali errorem: ceteri qui doctorum hominũ, qui tamen infantium baptiſmũ reprobare non auſi ſunt.*(c) Hic Anabaptiſtæ, Lutheranorũ more loquentes; (d) *Adquid*, inquiunt, *nobis tot Patres Doctores, Concilia allegas? Homines fuerant, quorum dictis & decretis ſtare non tenemur, niſi quatenus ſe ſacra ſcriptura* (ecce tibi clypeum omni hæreſi ſtatum) *ſunt conformia. Atqui ex hac infantium baptiſmum probare non poteſtis:* (*e*) *neque nos in eo acquieſcere poſſumus quod fieri conſueuit, niſi fieri debere ex Scriptura doceamur. Quod ſi vſque ad hæc tempora in eo erratum eſt, certe tempus eſt vt error emendetur, poſtquam Deus veritatem nobis reuelauit; vtque purum & ſimplex Chriſti verbum amplectamur, qui vult vt fides præcedat baptiſmum. Neceſſe eſt vt qui baptizat & qui baptizatur, integram & perfectam habeant fidem; quod ſi non ſit baptiſmus, eſt potius Sathanæ, à Papa inuentus. Quid ergò ò miſeri!* excepit Oecolampadius, Catholice loquens. *An tot animarum millia, quæ in Eccleſia hoc modo baptizata ſunt, & quæ talem baptiſmum rectum eſſe crediderunt, æternis flammis adiudicata arbitramini? An credibile eſt à Deo eos Sathanæ tamquam prædæ relictos? An vos propterea à tam doctis & ſanctis hominibus per ſchiſma diſcedere oportet?* (*f*) Illis vero vnicam ſcripturam obijcientibus, & ex ea Pædobaptiſmum ſibi probari flagitantibus, quum iam Oecolampadio aqua hæreret, alius Prædicans Zuinglianus Thomas nomine ſubiecit: *Vultis vos vt expreſſo Dei verbo vobis probetur, Mulieres eſſe baptizandas.* Sed ipſum hoc argumentum æque premebat authorem eius quam aduerſarium ideoque erat inualidum in ipſius manu. Qui primam Diſputationem Baſileæ Anno MDXXVI. habitam ſcriptis conſignauit, ait, Anabaptiſtis locum aliquem Scripturæ ad probandum aliquod ipſorum Fidei caput allegantibus Oecolampadium reſpondiſſe. *Illa ſcripturæ loca longe alium habere ſenſum quam quę ipſi acciperent; idque ſe teſtimonio omnium Doctorum qui huc vſque vixerunt, & vniuerſali Eccleſiæ conſenſu probaturum. Verum & genuinum Scripturæ ſenſum eos nequaquam intelligere, vt quam illotis manibus tractent; nec velle ſapientiſſimis illis Patribus credere, quos omnis admirata ſit antiquitas. Nos habemus*, inquit Anabaptiſta *verbũ Dei, quod omnino illis debet præferri. Sacra ſcriptura pura eſt, & minime fucata. Eam nos cuſtodiemus, eam ſequemur, quamdiu nobis vita ſupererit; nec alicui, quod in ea ſcriptum ſit, fidem derogabimus. S. Spiritus dux noſter eſt, & per os noſtrum loquitur. Ille inſidias nobis aperit eorum* qui

a lib. de præſcript. b Bulling. lib. 1. de orig. Anab. cap. 7. fol 14. d. ij c Petr. Caniſ. in loc. com. Patrum. Tit. de baptiſmo. Coec. theſaur. Cath. de baptiſm. paruus. Bellarm. & c d Vlenb. cauſ. 7. pag. 175. e Oecol. lib. 2. Epiſt. f Oecol. diſp. Baſil. an 52. Luth ep ad Anab an. 57. Tom. 2. VVit. a. 48 fol 279. & ep ad duos pleban. contr. Anab. Tom. 2. fol. 229 Vlenb. cauſ. 13. cap 13. fol. 429. Hæretici de ſenſu ſcripturæ diſſentiunt.

Digitized by Google

qui humanis traditionibus ſimplices conantur ſeducere. Deo laus, aiebat qui inter eos præcipuus, *Ego in mea noui conſcientia me non peccare: & ſcio innocentiam quoque noſtram & veritatem religionis noſtræ animis veſtris eſſe exploratam.* Omitto alia in eandem ſententiam, vti & rationes noſtrorum Theologorum, ob quas illi teterrimam hanc hæreſin condemnarunt. Oecolampadij vero ſermones quos cum Anabaptiſtis habuit, ideo hic recenſui, vt oſtenderem, nec Zuinglianos nec Lutheranos, filiorum ſuorum hæreticorum à ſe progreſſorum, errores ſola ſcriptura refutare poſſe, ſed neceſſe eis eſſe ad Traditiones & Eccleſiæ conſenſum confugere: quod in ipſomet Bullingero, qui contra eos ſcripſit, perſpicuè cuiuis licet obſeruare. Et tamen illi ipſi Anabaptiſtarum per Traditiones & conſenſum Eccleſiæ refutatores, non ceſſant ijſdē armis quibus vinci vident Anabaptiſtas, pugnare contra Catholicos, & qui indignantur Anabaptiſtis vt pertinacibus, dum Traditioni & conſenſui Eccleſiæ cedere nolunt, ſibi ipſis non indignantur, quod Catholicis, eadem præferentibus arma, cedere recuſent. Cæci: cæci: qui æque ac Anabaptiſtæ, cum traditione vincuntur, ſe tamen victos fateri recuſant, ſed Scriptura, quam pro ſuo lubitu tractant, tamquam vallo incluſi, omnem impetum excipiunt, ita, vt proſtrati & victi pro victoribus ſe gerant. Sed videamus Geneuenſes quoque contra eoſdem antagoniſtas in arenam prodeuntes, & quibus illi armis pugnent. *Si vos*, inquiunt, *Dei eſtis Eccleſia, ſequitur Deum ſine Eccleſia fuiſſe vſq; ad annum M D XXII. quo Nicolaus Sterkius & Thomas Muncerus prima eccleſiæ veſtræ fundamenta iecerunt. Excutite omnes Mundi angulos, neminem qui vobiſcum vllo tempore ſenſerit, inuenietis. Quum vero Deus ſine populo & Eccleſia, & Chriſtus ſine regno non ſit, ſequitur vos non magis populū eius quā Eccleſiam eſſe poſſe*(a) O miſeri refutatores Anabaptiſtarum! mutato nomine de Vobis. O Geneuenſes, O Heidelbergenſes & c Reformati omnes; iſta fabula narratur. Cur vobis iſta eadem non dicitis & occiditis, cum à Catholicis ſic impugnamini? niſi quia vincere vultis Anabaptiſtas, & a Catholica veritate vinci recuſatis! & vos veſtro gladio inſipienter iugulatis!

Ad Matrimonium quod attinet, Anabaptiſtæ illud in eodem habent honore quo noui Euangelici. Contractum enim ciuilem eſſe aiunt; at Sacramentorum eſſe negant. Singuli vnam tantum habent vxorem, cui in publico ſuorum cœtu fidem dant. Qui Catholicam, Lutheranam, aut cuicumque alij religioni addictam habet, ſi ad ſuam ſectam pertrahere eam non poſſit, eam abdicat; quod ſi cum ea nihilominus cohabitet, excommunicatur. Neque enim cuiquam Anabaptiſtarum vxorem habere, quæ alteri, quam ipſorum religioni ſit addicta fas eſt: perinde atque Chriſtiano Iudæam aut Paganam ducere nefas. De ijs vero qui ſupellectilem hanc mira caritate communem inter ſe habent, deque alijs eiuſdem religionis capitibus, infra dicetur.

DE APOSTOLIS ET PROPHETIS Anabaptiſtarum.

CAPVT. IV.

ARGVMENTVM.

I. *Ficta Anabaptiſtarum pietas.*
II. *Quomodo Muncerus & Leidenſis plebem ſeduxerint.*
III. *Anabaptiſtæ tam Catholicorum quam hæreticorum vitia deteſtantur.*
IV. *In morte conſtantes ſunt, & de ſalute ſua certi ſibi eſſe videntur.*
V. *Vanitate Prophetarum ſæpius deprehenſa, in viam tamen redire nolunt.*
VI. *Facetia de Anabaptiſtica muliere Narratio.*

I. EST hæc diabolo velut innata verſutia, vt impietatem pietatis fuco occultet, & vitia virtutis ſpecie tegat. Idem per ſatellites ſuos tamquam in vaſe inaurato, lethale hominibus venenum propinat: id quod in pleriſque apparet, qui nouam hanc Anabaptiſmi doctrinam promulgarunt. Sane vſque hodie ſecta hæc per Germaniam Superiorem atq; Inferiorem hinc inde ſparſa, ſingularis integritatis & innocentiæ ſpeciem præ ſe fert. Sed ô Deus! quot perizomatis opus illis eſt ad pudenda eorum tegenda? Ea cum quantum potuerunt, texere tunc & ſimplicem populum, & tam praui quam boni tenacem ſeducunt; interim ipſi in profundam & exſecrabilem vitiorum ſentinam demerſi exertabit: *Anabaptiſta*, inquit Nicolaus

a *Vlenberg. cauſa 10. cap. 10. fol. 345. y. 5. Heidelberg. in Colloq Franckenthal. in præfat. b. 1. a. 6.*

Digitized by Google

laus Amſdorffius Lutheranus, (a) *vita ſanctitate modo Germaniam decipere incipiunt, quemadmodum Monachi olim totam Chriſtianitatem deceperunt. Lutherani & Zuingliani*, ait Hoſius, (b) *zelo religionis Anabaptiſtis multum cedunt.* Quum Burdigalam noſtram variæ nationes è plaga Septemtrionali negociandi cauſſa confluere ſoleant; volupe mihi nonnunquam fuit diverſarum religionum homines convenire, ac ſermonem cum eis conferre, ac præſertim cum Anabaptiſtis, ut myſteria ejus religionis perdiſcerem. Hic fateor me non ſemel ingenti perculſum admiratione, quum viderem eos in mediis negociorum turbis eundem vultum atque eundem animi ſtatum ſemper ſervare, nec ulla injuria, ita, aut quocunque alio affectu ab eo dimoveri; eundemque vivendi morem atque inſtitutum inter tot nationum colluviem retinere. Quum Anno MDXCVIII. in horum aliquot incidiſſem, eo tempore quo tota noſtra Aquitania extrema fame laborabat, poſt multa ultrò citroque verba, unus ex ijs liberrimo vultu & ſermone ita infit: *An vos Catholici, Chriſtiani dici vultis, qui delicijs immerſi ante fores fratres veſtros iacere ſinitis. En plateas veſtras languentibus & ſemimortuis plenas, interea dum menſæ veſtræ ciborum & vini delicijs redundant. En lazeros illos & cutem nudam oſtendentes; dum vos byſſo & ſerico veſtiti, ſuperbitis. Non hoc apud nos fieri ſolet. Nemo noſtræ religionis panem ſuum emendicat. Si cui quid deſit, id reliquorum fratrum liberalitate ultro ſuppletur. Nemo apud nos eleemoſynam petit; ſed nec quiſquam ocioſam vitam ducit. Omnes laboramus. Quod ſi quis naufragium aut iacturam faciat, ea communi omnium contributione ex parte reſarcitur.* Replicanti mihi, à Salvatore nobis prædictum, fore ut *ſemper pauperes nobiſcum habeamus* (c) reſpondit ille: *Sic eſt, id vero eò fit, ut monſtretur imperfectio eorum qui inter Fideles eſſe volunt, & tamē candidam illam veſtem, Charitatem ſcilicet non habent.* Hæc ille mecum. At miſeri iſti, qui litteris ſcripturæ mordicus adhærent, non conſiderāt. Chriſtum Dominum noſtrum nequaquam hanc legem ſuæ Reipublicæ imponere voluiſſe, *ut nullus in ea pauper inveniatur.* Eſt id non Chriſti ſed Andreæ Carolſtadij inventum, qui An. 1522. 27. Jan Wittebergæ edidit Tractatum *de abdicatione imaginum, &, Quod nemo in Chriſtianiſmo debeat eſſe pauper.* Sed quid hac cruciata quæſierit dæmon per os Carolſtadij ſecutæ graſſationes ruſticorum documento fuerunt. *Si* omnes eam perfectionem amplecti & capere poſſent, quæ Apoſtolorū tempore in primitiva fuit Eccleſia, (d) res foret non omnino difficilis. Sed Chriſtus Servator noſter, amplitudinem Eccleſiæ & difficultatem eiuſmodi perfectionis prævidēs, conſilium hoc tātum, non præceptū nobis dare, interim vero pauperes inter nos eſſe voluit, ut ſpiritualem eleemoſynarum negociationem, cujus fructus & in hac & futura vita percipitur, exercendi Chriſtianis non deeſſet occaſio.

II. Hac igitur ficta morum ſanctitate primi Anabaptiſtarum Apoſtoli, à Muncero, Leidenſi & alijs huc illuc per Germaniam miſſi, infinitā quaſi hominum multitudinem in ſua retia attraxerunt. Regionem aliquam peragrantes, ex arboribus, more Druidū (qui Græco nomine à quercubus ipſo Melanchtone approbante ſunt dicti eo quod in lucis & ſub quercubus ſacra peragerent teſte Sal Cæſare, Cicerone, Plinioque (e) olim apud Gallos, & concionabantur, & verbis partim dulcibus, tertio quoque verbo Chriſtum & Salvatorē ingeminantes; partim aſperis, iram Dei ſæviſſime comminātes, populum ſuarum partium faciebant. Inde ubi ad rivum, fluvium aut fontē pervoniſſent, eos qui vellent baptizabant, magna ſæpe velut oviū multitudine unum aliquem, qui primus id petebat, tāquam gregis ducem ſequente. Et quia Salvator Apoſtolis mandavit, *ut quod velut in ſecreto audiſſent, in tectis annunciarent*; fatui hi homines in villis & pagis domos, in ſylvis & ſolitudine rupes & præcipitia conſcendebant, (f) atq; inde quam poſſent altiſſima voce exclamantes, oculis in cœlum ſæpe retortis, omnes ut Pœnitentiam agerent, vitam emendarent, fortunas relinquerent aut in commune conferrent, ac baptizati, ſe ſequerentur, hortabantur. Hanc enim eſſe Dei voluntatem: quam niſi fecerint, iram ejus & pœnas graviſſimas experturos. Quidam Philippus Sartelanus nomine, Baſileæ per omnes plateas diſcurſans clamabat: *Pœnitentiam agite, deſiſtite à peccatis, rebaptizari vos ſinite. Ego enim adhoc à Deo miſſus ſum, qui Michaele Archāgelo interprete, populo Pœnitentiam me prædicari iuſſit. Hi Anabaptiſtæ*, ut Eraſmus in epiſtola quadam atteſtatur (g) *non minus Oecolampadianos ſeu Novos Evangelicos, quos animarum interfectores appellabant, quam Canonicorum vitia deteſtabantur.* Additq; Se-

O etiam

a *Libro. Recta fides de Cana.* b *Lib.* 1. *de Hæreſ. noſtri ſæc.* c *Matth.* 26. 11. d *Act.* 2. e *Heuter. fol.* 490. *lib.* 11. *de rebus Belg.* f *Cæſar.* 6. *Belli Gall. Cic. l.* 1. *de divin. Plin. l.* 30. *c.* 1. g *lib.* 23.

ctam hanc Principibus & Magnatibus valde eſſe odioſam, non ſolum quia magiſtratus tollat, ſed etiam bonorum communionem inter omnes eſſe velit ſanciatque. Ceteroqui nec templa habere, nec armis ſe defendere, nec deeſſe inter eos qui ſanctiorem ſi ſola externa facies expendatur ceteris pleriſque Sectarijs vitam ducant. Tandem ſubjungit: *Terrerí nos corvi alicuius crocitatione aut ſiniſtro volatu, atq; inde malū capere auguriū res noſtras ex cauta futurorū præſenſione adeo fragili ordinare. Attamen in tot tantiſque, quæ contingere videmus, merum dogmatūq; torneamentis, ita nos gerere, ac ſi ſenſibus eſſemus omnino capti.* Ita Eraſmus ſtuporem noſtrum in religionis malis præcavendis, & in alijs miram cautelam attentionemque taxat. videns, eundem populum Novorum horum Apoſtolorum ac pœnitentiæ præconum doctrinam; tanquam manna cœlitus delapſum, cupidiſſimis animis excipere ſine examine, ſine metu ſeductionis. quo loco duo Lectori ſuggero, quæ animo occurrunt, unum eſt, quod Eraſmus in eo, quod rectè arguit, impegit, cū nec ipſe eruditus adeo, Lutheri initia, peſſimos exitus habitura præſenſit, ſed fovit: alterum quod illud ipſum dogma Anabaptiſtarum, de armis ne quidem ad ſui defenſionem ſumendis, merum ſit ipſorum figmentum, cum ex Hiſtorijs certiſſimis Monaſterij, Amſterodami alijſque in locis patratorum (a) longè aliud ſentire de Anabaptiſtis omninò compellamur, niſi forte ex infelici armorum ſubinde tractatorum eventu, ad tempus aliquod, eorum nauſea laborarint.

III. Habeo penes me non ita multarum paginarum Colloquium, Anno M D XXX inter Catholicum, Lutheranum, & Anabaptiſtam habitum: in quo Anabaptiſta utrique graviſſime & impune exprobrat enormia crimina quibus ipſorum Eccleſiæ ſint pollutæ, plane ea libertate ac ſi uterque attonitus hæſiſſet. Scripſit etiam Germanus quidam contra Anabaptiſtas libellum, in quo errores eorum & ſuperſtitioſam ſimplicitatē notat, atque inter alia narrat, Ex eorum numero aliquē in prato concionantem, quum forte mulierem conſpexiſſet, cincinnis calamiſtratis, auro & gemmis fulgentem, ad eam converſa oratione, ſic loquutum: *Noſtræ ſorores non ita ornatæ ſunt. An tu nihil aliud habes quo hominibus placeas, quam ſuperbas has ineptias & mundum immundum? Deme has gemmas, monile ac reliquum ornatum, vende ea, & precium da pauperibus. Molles has & ſericas veſtes in cilicium muta. Audi quid S. Apoſtolus Petrus de ornatu mulierum dicat. Simulq; aperto Novo Teſtamenti libro, locum illum prælegit ex capite III. epiſtola I. Quarum nō ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, &c.* Hoc eò recenſere volui, ut intelligatur, quantopere priſcā illi ſimplicitatē cuius imago in noſtris paſſim libris occurrit, in omni cultu affectent, & libertate aliter viventes caſtigent. Itaq; veſtitus eorum omnis ex panno eſt; &, non aliter, quā Euſtathiani olim, omnes eos qui ſericis veſtimentis utuntur, *diaboli filios* appellant.

IV De eorundem contra omnem vim & tormenta admirabili conſtantia, vel rabie potius, quid dicam? qua errores ſuos in medijs flammis & cruciatibus ad extremum uſque ſpiritū & ultimam ſanguinis guttam defendunt; ut ſuo loco oſtendam. Habet nimirum & ſemper habuit diabolus ſuos quoq; martyres, ad ſuam ſcilicet gloriam propagādam. Hoſius (b) dicit, ex omnibus ſectis *nullam præiſtā, ferro & igne vexatam fuiſſe*, atq; intra ducentos annos nullam maiori conſtātia vel pertinacia potius, tormēta omnia ipſamq; mortē ſuſtinuiſſe, adeo ut in hoc Lutheranos & Zuinglianos multis paraſāgis antecedant. Eraſmus commiſeratione dignos eſſe ait, ut qui magnā partē errore potius quā malitia peccent: quāvis interim de ſalute ſua certiſſimos ſe eſſe glorientur. Hāc lectionē eos docuit primū quidē Lutherus, conſūmate vero Menno (c) unus ex primarijs ipſorū doctoribus, ſic ſcribens: *Falli non poſſum Credidi, ô pater cœleſtis, Verbo tuo, & per Spiritum S. illud tamquam Verbum veritatis ſuſcepi. Certus ſum, me hac mea doctrina, quæ Dei Verbum eſt, in extremi iudicij die non Mundum ſolum, ſed angelos etiam iudicaturum.* Atque his iiſdem ferē verbis Lutherus initio doctrinæ uſus fuit, quæ Anabaptiſtæ expoliuerunt.

V. Sed, Deum immortalem! quam ſæpe illi ab hoc ſpiritu decepti, numquam tamen ſuo ipſorum malo ſapientiores facti ſunt? (d) Muncerus ſuis auxiliatrices Angelorum legiones, ac victoriam ſine armis pollicitus, ſe ac quotquot ipſum ſequuti fuerant perdidit. Leidenſi imperium totius orbis terrarum promiſſum fuerat; idemq carnifici exuvias ſuas reliquit. Melchior Hofmannus, qui ab Helia miſſum ſe videri volebat, ac revelatū ſibi dicebat, fore ut magna cū gloria cenſū quadraginta

qua-

a *Arnold. Meſſhovius in Hiſtor. Anabaptiſtica libris*
b *Lib. I de hæreſ noſtri ſæc fol. 436 libr de Vera fide Hoſ. lib. I. de hæreſ. fol 432.* d *Alber. contra Carolſtad Sleidan. lib. 5 Spangenberg. Chron. Saxon. Pomarius &c.*

Digitized by Google

quatuor millibus diſcipulis comitatus Argentorato diſcederet, in pædore & ſqualore carceris fuit extinctus. (a) Complures alij ab eodem ſpiritu promiſſiones acceperant, vltimum ſupplicium effugituros; qui tamen ferro & igne paſſim ſunt abſumti. Feminæ cuidam Baſileæ captiuæ idem ſpiritus perſuaſerat, ſine cibo & potu miraculosè victuram: ſed poſt nouem dierum inediam, decimo mortua eſt. Millies Anabaptiſtæ extremi iudicij diem prædixerunt, ac Chriſti velut iam aperto cœlorum fornice egreſſum parantis, aduentum maxima deuotione exſpectarunt; Solem tamen conſueto curſu abeuntem & redeuntem hactenus viderunt. Ex ijs Propheta aliquis ſuorum auditorum animis hanc perſuaſionem ita impreſſit, vt vni tantum linteamini incubantes, totam noctem in rupium cauernis exegerint, Chriſtique aduentum exſpectarint, albo illo colore innocentiam ſuam teſtantes, ac miſerabili voce & ſuſpirijs Dei miſericordiam implorantes: verum vbi deceptos ſe viderunt, non ſine pudore ad ſuos quique lares reuerſi ſunt (b) Sed age, facetam de eodem ſpiritu narrationem adiungam, vt lectori faſtidium è continua hiſtoria paullulum detergatur.

VI. Mulier quædam Anabaptiſtica, excucullati monachi, eandem religionem profitentis vxor, cum marito in ſumma paupertate viuebat, ſic vt ad victum ſæpe panis etiam deeſſet. Nocte quadam Spiritus ei reuelat, ac iubet vt vicinas ac ſocias epulo excipiat, pollicitus nihil rerum neceſſariarum defuturum. Illa dicto audiens, mane omnes quotquot nouerat, inuitat. Huius conuiuij fama quum percrebuiſſet, plerique quibus fœminæ paupertas nota erat, mirari, vnde illi ad eam rem ſumtus; neque tamen quiſquam quidquam ſuſpicari, quod bonæ illa hactenus exiſtimationis fuiſſet, vt quæ in cœtibus eorum Biblia nonnunquã ipſis prælegeret. Accurrente magna hominum multitudine, vt & conuiuij apparatum & exitum viderent, iubet illa menſas ſterni, & conuiuarum ſuo quemque pro dignitate aut ætate loco conſidere: interim vero in tota domo nec fumus nec flamma conſpiciebatur. Omnibus iam prima fercula exſpectantibus, ac quum nihil adferretur, mutuo ſe reſpicientibus, illa conſtanti vultu circumiens rogat, vt paulíſper adhuc exſpectare ſuſtineant. Breui Angelos adfuturos, & omnium ciborum admirabilem copiam allaturos. Hoc enim miraculum præterita nocte à S. ſpiritu, qui mentiri non poſſit, ſibi reuelatum eſſe. Moram vero hanc interponi, ad tentandam ipſorum patientiam & fidem. Interim illa oculis ac manibus ad cœlum eleuatis, multis editis ſuſpirijs & gemitibus, vt olim Baalitici illi ſacerdotes, Deum obſecrare non ceſſabat, dicens: Mitte nobis, Pater, de cœlo panẽ, quibus multo maiora, nempe vitam promiſiſti. Sed hoc mortuo erat næniam cantare. Appetente ergo iam nocte, famès conuiuas domum ſuam quemque diſcedere. & ibi latranti ſtomacho præſentius remedium quærere coegit, multo turpius deceptos, quam illi quos Heliogabalus inuitauit, eiſque præter panes, fructus, ac cibos pictos nihil appoſuit, quibus ſi non ſtomachus, oculi tamen aliquo modo fuere recreati. Sic ergo bona illa à S. ſpiritu omnium riſui expoſita, vt ſtultitiæ, ita ludibrij quoq; vicinas ſuas ſocias ſibi aſciuit.

DE INEPTIS QVIBVSDAM ANAbaptiſtarum conſuetudinibus, in S. Scriptura, vt ipſi aiunt, fundatis.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

I. *De Melchiore Hoſmanno, magni inter Anabaptiſtas nominis & auctoritatis.*
II. *De alio Propheta ipſius ſucceſſore: & de Anabaptiſtarum ſimplicitate.*
III. *Anabaptiſtæ arma non ferunt.*
IV. *Iuſiurandum illicitum eſſe contendunt, & imagines deteſtantur.*

I. INTER eos qui Anabaptiſticam ſectam longe lateque propagarunt, non poſtremum locum obtinet Melchior quidam Hofmannus, qui & propriæ ſeu ſpeciali inter eos, & vt ita dicam ſubalternæ ſ. ctæ nomen dedit. Hic Embdam profectus, propalam, Comite qui Lutheranus erat, conniuente, Anabaptiſmum plantauit, & quamplurimos rebaptizauit. Fuit vero, (vt Vbbo Philippi ſcribit. (d) qui eiuſdẽ ſectæ doctor fuit & poſtea reſpuit) homo vehemens, & ex prompta facundia præditus. Contra Lutherũ & Zuinglium multa

a *Bleeſdich. lib. de ſecta Dauid. Georg.* b *Gaſt. fol.* 130 *Cruſ p.* 3 *Chron. Suev an.* 30. c *lib. Recog. fol.* 3. *Modeſt. de auct. Anab. fol.* 78. *f.* 1.

acerbe ſcripſit. Edidit etiam Commentarios in Apocalypſin, quibus multa mirabilia a que ab omni ratione aliena continentur: nec non figuras Moſaici Tabernaculi, & Myſteria Incarnationis. Idem Ubbo Deum teſtatur, quamvis Lutherus vehemens & tumultuoſus fuerit, Hofmannum tamen hac in re longe illo ſuperiorem fuiſſe; ejuſque exemplum ſe alioſque collegas ſequutos,[c] contra Lutheranos, Zuinglianos & Papiſtas, non minus quam contra omnes diabolos, detonare ac fulminare ſolitos. Eidem Hofmanno in Friſia Orientali doctrinam ſuam ſpargenti, ſenex quidam apparuiſſe dicitur, Heliæ Prophetæ ſpecie, ut diſcipuli ejus narrant, (a) eumque ita eſſe alloquutus: *Melchior, ab eo qui creavit cælum ac terram, ad te miſſus, tibique mandare juſſus ſum, ut Argentoratum, quæ nova eſt inſtar Hieroſolyma, proficiſcearis, ibique Verbum Dei annuncies, & populum rebaptizes. In vincula quidem ibi conijcieris, verum ſexto poſt menſe cum triumpho inde liberatus diſcedes, centum & quadraginta quatuor diſcipulorum millibus comitatus.* Melchior vaticinio huic ceu oraculo fidens, itineri ſe dat, & Anno M D XXXII. Argentoratum profectus, contra Lutheranos Prædicantes publicam diſputationem ſuſcipit, inprimis de Pædobaptiſmo, quem Sathanæ inventum appellabat. (b) Quum non multo poſt magiſtratus juſſu cuſtodiæ daretur, nihil territus, ſed lætus potius: *Hic*, inquit, *dies ad triumphum mihi à Deo promiſſum, viam mihi ſternet.* Ex carcere diſcipulos quos in Friſia habebat, frequẽter eſt conſolatus, (c) & per litteras in ſuum locum ſubſtituit quendam Joannem Tripenmacher nomine, qui Amſterodami ſectam ſuam valde amplificavit (ubi etiamnum illa maxime viget) ac tandem Hagam Comitis abductus, ſanguine eandem obſignavit, igni exuſtus: Melchior vero fruſtra exſpectata Heliæ ope, in carceris ſquallore obijt.

III. Dum in carcere attinetur Hofmannus, in eadem urbe novus quidam propheta exſtitit, Leonardus nomine, qui ſuas viſiones editis libris publicavit. Uſus hic fuit ope duarum ſagarum ſeu divinatricum, quarum una Urſula dicta, uxor erat ejusdem Leonardi propheraſtri; (d) altera Barbara nominabatur. Hæ ſæpenumero mirabiles prophetias viſioneſque ſocijs detegebant, eoque humanas mentes vanis futurarum rerum præſagijs rapiebant, ut ipſum Melchiorem ſumpta à cygno parabola, Verum Eliam; alium utpote Cornelium Poltermannum Enoch eſſe miro quodam aſtu permultis à Dæmone ſeductæ perſuaſerint. Quos demum ceu luminaria duo magna poſt medium annum Argentorato cum centum & quadraginta quatuor millibus Prædicantium, Apoſtolorum & nunciorum Dei inſignis virtutibus ac miraculis multis proditu os prædicabant. (e) Deplorat hoc loco ſupradictus Ubbo ſimplicitatem ac cœcitatem noſtram, qui eiuſmodi artibus circumveniri nos patiamur: atque ſe quoſdam ex hypocritis illis, Hofmanni diſcipulis diu apud ſe habuiſſe, qui doctrinam illius, ſcientiam & pietatem ad cœlum uſque laudibus extulerint, atque Anabaptiſtarum religionem, ob ſummam quæ ibi ſervat, Charitatem ſummopere commendarint. *Docent enim, omnes iniurias ſine murmure perferendas, nec defenſionem licitam eſſe, ſed ſecundum Evangelium omnia propter Dei honorem ſuſtinenda, bonum pro malo reddendum, inimicis benefaciendum, ei qui nos in dexteram maxillam percuſſerit, præbendam & alteram, &c.* (f) At non animadvertunt, Salvatorem duplicem protuliſſe doctrinam, unam præcipientem alteram conſulentem ſolum, & locis in Matthæi 5. 6. ac 7 capite allegatis, utramque miſceri, indicio Eccleſiæ diſcernendam, ſiquidem ea omnia ibi ad Apoſtolos loquitur & alios, qui Chriſtianam perfectionem utilli amplexuri erant, & quorum arma, verba, & præſidium humilitas futura erant. Quæſivi ego aliquando ex horum aliquo, An iniuria affecti, nullam plane animi ſentirent perturbationem? Tum ille, *Immò*, inquit (*nam & nos caro & oſſa ſumus ſicut vos*) *ſed Spiritus Dei ſtatim adeſt, ac patientiam animis noſtris inſpirat. Nec dici poteſt, poſt motum illum Monaſterienſem, quo tempore illi in noſtra religione nondum perfecte erant inſtructi, quemquam fratrem Chriſtianum ab ullo noſtrum percuſſum, læſum aut occiſum eſſe.* Et hinc docent illi, non licere Chriſtianis uti gladio, Chriſtus, inquiunt, S. Petrum propterea reprehendit, ac divinam hanc ſententiam pronunciavit: *Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Et hæc quidem etiam una fuit ex Lutheri propoſitionibus etſi is more & privilegio ſuo uſus eam ſæpe mutarit, verbo, calidum frigidumque pro tempore ſpirans. Facit huc ſequens hiſtoriola. Quum anno M DXLIII Anabaptiſta quidam in iudicio accuſaretur, qui inter alia illicitũ eſſe armorum uſum, nec

a *Bleesdick. de ſecta David Georg. in princ.* b *Bulling. lib. 2 cap 13. fol. 57.* c *Ubbo lib. Recog. fol. 4.* d *Ubbo ibid. fol. 7 & 8.* e *Modest fol 79. fol. 11. Bleesdick ibid in princip‑* f *Matthæi 5 &c.*

nec gladio percutiendum aiebat, roganti Iudici, ſi nocturnus fur fores ipſi effregerit, aut latro in ſylua ipſum inuaſerit, an illi argentum, huic iugulum quaſi vltro eſſet præbiturus, ac non potius pro vtroque quantum poſſit pugnaturus? reſpondit ille: *ad ſui defenſionem vix ac ne vix quidem arma accepturum, vt qui ſciret in Dei ſe ſuaque omnia tutelæ eſſe, qui omnes capitis ſui capillos numeratos habeat, & cuius voluntatem fieri aſſiduo precetur.* In Colloquio Lauffenſi Anabaptiſta à Catholico rogatus, *An non cum alijs Chriſtianis ad patriæ defenſionem contra Turcas arma ſumere vellet,* idem quod Lutherus initio ſui Euangelij, vt poſtea dicam, reſpondit: *Turcam precibus & oratione, non armis propugnandum eſſe. Hunc enim eſſe Dei flagellum, quo Papiſtas & nouos Euangelicos caſtiget.*

III. Fliſſingæ, & in alijs Hollandiæ & Selandiæ ciuitatibus, Anabaptiſtæ ad vigilias vocati, comparent quidem, ſed ſine armis: ijdemque in excubitorum ſtationibus tantum locantur, vt ſcilicet animaduerſo hoſte clamore eum prodant. Id enim ex religionis ſuæ decretis facere ipſis licet, at manum armis admouere, ac hoſtem depellere non licet. Nonnulli quidem arma portant, puluerem, fomitem, alia tormenta etiam inſtruunt & onerant; at ignem ſubijcere, aut gladium educere, religioni habent. Naues eorum (multi enim rei nauticæ, ac præſertim in Belgio, ſtudent) facile dignoſcuntur; vtpote nullis tormentis aut alio quocumque armorum genere inſtructæ. Si in piratas inciderint, velis remiſque effugere laborant. Si effugere non poſſunt, complicatis manibus ſeſe dedunt, ac Deum tum quoque laudant, dicentes: *Benedictus ſit Ieſus Chriſtus.* Hoc illi nomen frequenter in ore habent, tam certi ſalutis ſuæ, vt damnari ſe non poſſe, dicant. Nec vero tantum ab omni vi & iniuriæ repulſa abſtinent, ſed malefactori quoque manus inijcere nefas ducunt. Anabaptiſta quidam quæ huius opinionis argumenta haberet rogatus, *Quem,* inquit, *furem aut latronem Chriſtus D. N. & Apoſtoli ceperunt? cui malefico manus iniecerunt? Atqui eorum vitam & facta nos pro virili imitari decet.* In iudicio quoque contendere, aut magiſtratum gerere Chriſtianis prohibitum eſſe aiunt (a). Ex ipſorum enim ſententia *non opus eſt vllo alio magiſtratu quam Paſtore ac cæteris Paraſtatis;* nec alia ſententia quam quæ ab vniuerſo cœtu ſeu eccleſia fertur. *Quid, opus habemus,* inquiunt, *magiſtratu ſi Chriſtiani ſumus?* Rogati à me, ſi cui ipſorum facta eſſet iniuria, quam eius vindicandæ rationem eſſet ingreſſurus? Si aiebant, *is noſtræ religionis non ſit, coram ipſius iudice conueniendus; ſin eorundem ſacrorum ſit ſocius, monendus erit, vt iniuriam agnoſcat, ac pro ea ſatisfacturum ſe promittat. Quod ſi promiſſis non ſteterit, indicandus eſt Eccleſiæ, quæ vtroque audito ſententiam ferre conſueuit.* Ex quibus omnibus manifeſtum eſt quam mordicus imperita pietate vel dementati hi homines litteræ S. ſcripturæ & non ſpiritui inhæreant; quamque parum ad eiuſdem intelligentiam penetrare queant; quæ non è priuatorum hominum ſenſibus; ſed communi Eccleſiæ, tamquam veritatis magiſtræ & directricis, conſenſu veriſſime eſt haurienda.

IV. Ante omnia Iuſiurandum omne, etiam quamcumque ob cauſſam, illicitum eſſe contendunt, vſi ad hoc S. ſcripturæ teſtimonio, vbi dicitur, *Sit ſermo veſter, Eſt, eſt, Non, non*: adeo vt multi acerbiſſima potius tormenta ſuſtinere, quam iuſiurandum, etiam coram Iudice, præſtare maluerint (b). Apud Gaſtium Anabaptiſta quidam ſic inquit: *Iuſiurandum nullum facimus, quia Deus id in ſuo Euangelio prohibuit.* Etiam hodie vbi illi ſunt, in iudicio nullum ab eis iuramentum aut manus eleuatio exigitur, ſed ſimpliciter verum dicere iubentur.

Omnes ab imaginibus abhorrent, nec ſolum in templis, ſed domi etiam: quin etiam eaſdam ex Biblijs ac libris ſuis exſcindunt aut eradunt. Teſtatur idem Gaſtius, vidiſſe ſe fœminam Anabaptiſticam è domo emigrare, quod S. Virginis imago in vitro ibi depictam conſpexiſſet. *Et ego,* inquit, *ſi quando ad me veniſſent, rogabam eos an tabulis quæ frequentes in cœnaculo meo pendebant, offenderentur. Tum illi, Tibi,* inquiunt, *tamquam patrifamilias domi tuæ tuo more viuere licet, ſicut etiam nos arbitratu noſtro domi noſtræ viuimus. Veruntamen noſti, credimus, à Deo picturas &c. interdictas: ſtatimque illud, Non facias tibi ſculptile, decantabant.* Quod ad ſepulturam, ſine vlla pompa aut cæremonijs efferuntur, & communi cum reliquis ſectarijs loco ſepeliuntur; qui hanc eis ſocietatem poſt mortem non negant, vt faciunt Catholici. Vult enim noſtra religio, vt quos viuos error à noſtra ſeparauit Eccleſia, ijdem mortui à membris eius ſint ſeparati.

a *Vide Bulling. lib. 1. cap. 8. & lib. 5. cap. 9. & 10. &c.*
b *Bulling. ibid. cap. 11.*

DE COMPLVRIBVS ANABAPtiſtarum factionibus ſeu diuiſionibus, earumque auctoribus.

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

I. *Anabaptiſtarum ſecta in plures factiones diuiſa.*
II. *De ijs qui feminis promiſcue vtuntur.*
III. *Munceriani & diuerſi heretici ex eadem ſchola.*
IV. *De Odijs Anabaptiſtarum inter ſe.*
V. *De alijs eorum Regibus poſt Ioannem Leidenſem.*
VI. *D. Ioanne VVilhelmi vltimo Anabaptiſtarum rege, & eius morte.*

I. QVEMADMODVM reliquæ omnes hæreſes ita hæc quoque vix exorta, in plures factiones diuiſa fuit. Neque enim in regno diaboli nulla eſt concordia, uti nequam ſpiritibus uno ſolũ modo decepiſſe nõ ſatis eſt, indies noui aliquid comminiſcitur, indies noua diſcipulis ſuis ſecreta reuelat. Tanta vero eſt inter Anabaptiſtas diuerſitas, vt è Sueuia aut Morauia in Hollandiam profecti, non recipiantur, niſi rebaptizari. Sic ergo multi qui infantes in Eccleſia Catholica baptizati ſunt, ter baptizantur, vt teſtatur Schluſſelburgius libro XII. Verum age præcipuas ſectas ſeu factiones enarremus; omnes enim difficile, aut nobis certe, impoſſibile eſt. Sebaſtianus Francus in Chronicis ſuis XXX. ponit. (a) Quidam *Apoſtolicos* ſe appellant, quaſi veros Apoſtolorum imitatores. Hi nudis incedunt pedibus, eoſque mutuo ſibi lauant, & bona ſua relinquunt, ſeu in commune conferunt. Hanc enim illi veram Chriſtianorum notam eſſe aiunt. Hoc charitatis eſſe præceptum, ab ipſo Chriſto & Apoſtolis vſitatum. Non poſſe quem diuitem & Chriſtianum eſſe ſimul. Etſi autem lex hæc ſeu conſuetudo inter ipſos poſtea mutata eſt, tamen hodie etiam in Morauia communem habent diſpenſatorem ſeu Oeconomum, qui æqualiter omnibus neceſſaria diſtribuit. b) Verum age, vniuerſam huius Oeconomiæ rationem & admirabilem ordinem inſpiciamus.

Iam diu eſt quum in ſola Morauia circiter ſeptuaginta Anabaptiſtarum millia numerata fuerũt. Omnes enim in vnam matriculam relati ſunt, cuius numerus vel creſcit vel minuitur, prout plures vel pauciores naſcuntur aut moriũtur. Nullas proprias, aut certe exiguas habent poſſeſſiones, ſed mercede alienos agros colunt. In certas velut præfecturas diuiſi ſunt, & per diuerſorum dominorum ditiones diſperſi. Numero ſuo neminem adſcribi patiuntur, qui non manuum ſuarum labore victum ſibi non quærat, aut non opificium aliquod factitet: eoque rari inter eos ſunt Nobiles. Si qui vero ſocietati eorũ nomina dẽt, pro gladio ſtatim malleũ aut tale aliquod inſtrumentum ſumunt, vt eo ſibi ſuiſque more cæterorum victum quærant: qui pleriſque honeſtus & liberalis, quum multam mercedem mereant, ſumtum vero faciant perparce. In vnaquaque præfectura omnes in commune viuũt, habentque ſingulæ Præfectum ſeu Regentem, cui ſeniores quidam ceu paraſtatæ adiuncti ſunt. Hi diligentia quadam & induſtria admirabili ſingulis neceſſaria procurant. Præter hos Patrem habent, ſeu ſpiritualium rerum præfectum, qui qua publice qua priuatim eos in religione inſtruit & informat. Hic idem antequam ad opus exeant, quotidie orationem eis præit, quam alta voce pronunciat, ceteri iunctis manibus ac frequentibus ſuſpirijs ſilentio ſubſequuntur. Poſt precationem quiſque ad ſuum opus ac penſum vadit. Alijs concionibus quam precibus his publicis non vtuntur. Habẽt generalem præfectum ſeu caput ſuæ Eccleſiæ, ſed tam ſecreto, vt nemini niſi ipſis tantum notũ ſit, & alijs non reuelaturos, promittere cogantur. Cœnam celebrant bis quotannis, tumque mares & feminæ promiſcue aſſident, alter alterum inuitantes, ſed magna cum modeſtia: quam non in hac ſolum, verum alijs omnibus actionibus adeoque tota vita mirum in modum obſeruant. Eos ſi videas cœnaculum reficiendi ſui cauſa intrantes, menſiſque aſſidentes, Religioſorum potius bene ordinatorum quam hominum plebeiorum & mechanicorum Conuentum dixeris. Vbi menſæ aſſederunt, quadrantem fere horæ taciti ſedent vtraque manu ori admota; tumque meditari ac corde precari, adeoque ſæpe in ecſtaſin rapi dicuntur. Idem ab eis fit, ſublatis menſis. Inter cœnandum aut prandendum adſtat Archimandrita, (voce à Thebaidis Mo-

a *Franc. 3 part. tit. de Anab. Eder. inquiſit. Euang. fol. 52. Vlemb. cauſ. 9. cap. 9. pag. 306.* b *Cureus Chron. Sileſ. part. 2 pag. 140. Muncb. in colloq. Euang. Reform. fol. 4. Chriſtoph. Erardus in hiſtor. de Anab. in Morauia.*

Monachis olim vſurpata, appellatus) ſingulorum mores obſeruans, & caſtigans. Cibo ſumto ſinguli diſcedunt, nec ſalutantes alter alterum, nec ſalutati. Duo tamen aut tres ſæpe vnà ſpaciantur, nec interim cum alijs ſermonem miſcent. Opus miro ſilentio faciunt. Sæpe triginta aut quadraginta tur ſe ſimul vnà laborant, alij triturantes, alij vanno frumenta purgantes, alij aliud facientes (eiuſmodi enim operas dominis in quorum ditionibus habitant, exhibere coguntur) tanto ſilentio vt vix toto die verbum ex eis audias, & in Pythagoreorum ſchola educatos credas. Et in oppidis paſſim in vna officina triginta aut circiter laborant, tanta diligentia, vt vix oculos ad ingredientes aſpiciendos deflectant; ipſi certe vltro neminem ſalutent aut compellent. Quando noctu laborandum eſt, omnes in ſpacioſa quædam conclauia ſe conferunt, mares à feminis ſeorſim, multo penſilium lychnorum lumine illuſtrata, quorum fumus per fiſtulas quaſdam ſuperimpendentes foras exit. Tanta illis munditiei, & præcipue ſilentij cura. Si loquendum ſit, voce vtuntur humili & ſubmiſſa. Eadem eſt mulierum quamuis naturâ ſexus loquacium, diſciplina, quæ ſupellectilem & cibos curant. Vix credat quiſquam, quadringentos aut quingentos pueros ac puellas tanto ſilentio aſſidere, vt ſtatuas eſſe putes. Ii à feminis reguntur, vno & eodem veſtitu, eoque ſimplici admodum atque inornato, omnes amicti. Tecta pleraque ſunt è ſtramine; in domibus tamen mira vbique apparet munditi es.

Quando ſurgendi tempus eſt, vnus per dormitorium circumiens, clara, modeſta tamen voce clamat, Auff Brůder/Auff/ id eſt, Surgite fratres, eaque verba aliquoties repetit. Sacerdotes & Religioſos Catholicos non vt ceteri noui Euangelici odio & horrori habent: immo officinas eorum ingreſſos, nonnunquam munuſculo aliquo onuſtos dimittunt. Sed & erga peregrinos quanta poſſunt maxima humanitate vtuntur. Diebus Dominicis bini per pagos & villas incedunt, ac facile agnoſcuntur, dicentibus paſſim qui eis occurrunt, Es ſeind die Brůder/ id eſt, Fratres ſunt. Eo enim nomine quum hic tum alibi indigitantur. (*a*) Nigro ijs diebus vtuntur è lana veſtitu, baculoſque manibus ferunt, in primo quod occurrit diuerſorio menſis aſſident viatorum, initio magis muti quam piſces. Vbi vero vnà aſſidentes diligenter adſpexerunt, eorumque ingenia & mores paullulum cognouerunt, diſſerere incipiunt de extremo iudicio, de pœnis æternis, de Inferno, de diabolis & eorum crudelitate in excarnificandis damnatorum animabus & corporibus; idque vnice operam dant vt audientibus timorem incutiant (neque enim alios facile quam ſimplices & indoctos aggrediuntur) Quod vbi animaduerterunt, aliò deflexa oratione eos conſolantur, ac pollicentur viam ſe commonſtraturos, qua, vitatis omnibus iſtis cruciatibus & miſerijs, ad æterna gaudia perueniatur. Eam vero vnicam eſſe, vt quiſque a malo poſthac abſtineat, ac ſe rebaptizari ſinat. Et hóc quidem aſtu illi ad illiciendam rudem & indoctam plebem vtuntur, dum velut guſtum aliquem ſuæ religionis illi propinant, vt Lutherus iam ſuo tempore notauit. (*b*) Feſtos dies nullos obſeruant, ac ſine vllo intermiſſione laborant. Ex omnibus hæreticis nulli difficilius conuertuntur, non minus, immo multo minus quam Iudæi. Cauſſa eſt, quod doctrinæ S. ſcripturarum moribus, externam quandam innocentiam prætexunt. Ebrios, rixoſos, blaſphemos, & alijs eiuſmodi vitijs contaminatos non ferunt, ſed excommunicant ac ſuis cœtibus excludunt (quod illi appellant, in Mundum remittere) nec eos poſtea recipiunt. Biblijs vtuntur epitomatis, vel truncatis potius, in quibus quæ viſa ſunt retinuerunt, quodque de ſuo admiſtum eſt (cuius reſpectu reliquum omne fere nihil eſt) non minus tenaciter quam ipſum Dei verbum amplectuntur. A diſputationibus abhorrent: Quod ſi qui prouocati certamen detrectare non poſſint, ita intra ſepta & cancellos ſuos ſe continent, vt aſſiliri vix poſſint. Hæc fere eſt diſciplina, qua Anabaptiſtæ in Morauia Communitates ſuas regunt, in qua certe nec ordo nec quidquam quod ad religioſam aliquam domum moderandam pertinet, deſiderari poteſt. Sed inprimis fortunarum & conditionis æqualitas multos pellicere ſolet. (*c*)

Sunt etiam inter Anabaptiſtas qui *Puri* dicuntur quod ab omni peccato immunes ſe putent: eoque in oratione Dominica verba illa omittunt, *Et remitte nobis debita noſtra.* Aiunt enim hominem poſt acceptum in ipſorum Eccleſia baptiſmum, peccare amplius non poſſe. (*d*) Quia enim inquiunt

a *Munch. in Euang. Reformato.* b *In præfat. Tom. 2.* c *Vide Cura. in Chron. Sileſ. part. 2.* d *Eder. ſol 31. Hoſius. lib. 1. pag. 436. Gaſt. libr. 2. ſol. 23.*

Digitized by Google

quiunt, *Sanctum Spiritum nobiſcum habemus, quidquid faciamus, peccatum eſſe non poteſt. Nos ſumus electi ac prædeſtinati ad ſalutem. Omnes vnum tantum corpus, quemadmodum & vnum Spiritum habemus.* Hoc eodem modo Valentiniani loquuti ſunt, vt Epiphanius teſtatur. Eſt præterea alia ſecta quæ *Tacentium* dicitur, qui rogati de religione ſua, nihil reſpondent, ſed oculis tantum cœlum obtuentur. Alij *Separati* appellantur, qui in locis tantum ſolitarijs viuunt, nec vllo alio religionis exercitio quam meditatione vtuntur; vitia ſua, & inprimis ignauiam & ſtuporem ſolitudine tegentes. Quæ *Precantium* vocatur ſecta, plena eſt hypocryſeos. Vix finita precatione, incipiunt aliam; cum hominibus numquam loquuntur, nunquam comedunt, nunquam denique quidquam faciunt, niſi prius Deum comprecati. Credo dormientes quoque orare. *Rapti* quidam appellantur, qui ab ecſtaſi ad ſe reuerſi, mirabilia narrant quæ in Paradiſo aut Inferno viderint; tamque ea quæ a Deo iniuncta ſibi eſſe dicunt, ſine vlla mora aut metu exſequuntur: vt is qui Anno MDXXXVI. præſente patre atque matre fratri caput abſcidit, hoc à Deo mandatum ſibi aiens (*a*)

II. Sunt etiam qui *Liberos* ſe nominant, quod vt ſibi perſuadent, nec tributum nec obedientiam cuiquam Principi aut magiſtratui debeant. (*b*) Hi matrimonium rem Spiritualem eſſe affirmãt, eoq; feminis promiſcue vtũtur, exiſtimantes (quod de brutis vix quiſquam credat) commiſtionem illam ſine peccato eſſe; & ſic quaſi Platonicæ reipublicæ formam ſequuti: ex quo facile verum videtur quod à Tertulliano dictum eſt, E Platonis ſchola multas hæreſes prodijſſe. His ſimiles olim fuerunt Gnoſtici, & qui falſo nomine Nicolaitæ dicti ſunt, à Nicalao quodam, qui cum S. Stephano vnus fuit è primis Diaconis; vtque Deo liberius ſeruire poſſet, vxorem iuuenculam, forma & alijs dotibus inſignem, præſentibus Apoſtolis abdicauit, eoque petulantibus quibuſdam iuuenibus calumniandi occaſionem præbuit, qui Nicolaitas ſe appellarunt, ad introducendam fœminarum communionem. Hi apud Germanos appellantur Freygeiſter id eſt Libertini Spiritus, docentque quamcumque feminam, à quocumque viro ſuæ religionis rogatam, ſui copiam facere debere, vt ſi ille dicat: *Spiritus meus concupiſcit carnem tuam,* ſtatim illa reſpondeat, *Veni ergo, & faciamus mirabilia.* Felix Capito hiſtoriam recenſet de quodam eiuſmodi Inſpirato, qui amici domum ingreſſus ex templo in hæc verbo prorupit: *Spiritus ſanctus mandauit mihi vt cum vxore tua cubem. Bene habet,* inquit maritus: & vxori mandat vt morem ei gerat. Interea dum lectus paratur, forte adſpicit filiam & ætate & forma magis integram: ſtatimque ad matrem, *Non hoc,* ait, *vult Spiritus vt tecum, ſed cum filia tua cubem.* Quid fit? Vtraque Spiritui obedit, & carnem ſubijcit. Reuerſus mane maritus (lecti enim parte nequiſſimo illi hirco ceſſerat) hominem inter filiæ amplexus deprehendit: & iratus, *Quid?* ait, *Ergo Spiritus Sanctus mentitus eſt? Iuſſit ille te cum meo vxore concumbere, & ecce tu filiam!* (c) *Idem Spiritus mandat mihi vt à te pœnas exigam.* Demerſoque in inteſtina eius cultello, hominem occidit. Sic alius quidam ab eodem Spiritu inſpiratus, filium tamquam Iſaacum immolauit. Hæc tragica ſane & cruenta ſunt exempla: quod ſequitur plus habet leporis. Vetula quædam ad formoſum iuuenem venerat, *à Spiritu mandatum ſibi dicens vt cum eo cubaret.* At ille, *idem,* inquit, *Spiritus mihi mandauit, vt nonniſi cum bellis & iuuenculis rem habeam.* Contuli ego ſermonem cum Anabaptiſtis quibuſdam, qui opiniones ſuas non minus mordicus quam Lutherani aut Caluiniſtæ tuebantur. Rogati à me, communionem hanc feminarum inter ſuos eſſe pernegabant. Etſi non deſunt, qui ante annos non ita multos tales Synagogas in Morauia fuiſſe aſſeuerant. (*d*) Locus vbi monſtra iſta conueniebant, aſſeribus vndique conſtratus erat, quatuor digitos craſſis, & tres pedes longis. Poſt preces peractas, diligenter reſpiciebant an quis ipſorum ſectæ non particeps, cœtui intereſſet. Mox extinctis luminibus, quiſque quam vellet arripiebat, cumque ea libidinem explebat: vbi ſæpe quæ forma ceteris erant præſtantiores, in magnis erant anguſtijs, procis tamquam de Helena inter ſe contendentibus: & in tanta obſcuritate & tenebris congreſſus fiebant nefarij & inceſtuoſi. Audiui ego è Belga, (qui quum XX ætatis annum ſine vlla religionis cura attigiſſet, tandem me aſſiſtente, ſancto baptiſmi lauacro in Catholica Eccleſia ablutus eſt) in Hollandia paucos ante annos cœtus eiuſmodi fuiſſe. Addebat idem, Cauponem quendam vni ex ſuis amicis elegantis vir,

a *Alber. contra Carlſtad m. 5. Sur. com. hiſtor.* 160. *a.* b *Vide Prateol. catal. hæret. de Anab. Eder. in Inquiſ. Euang. &c.* c *Simile huius vide apud Alber. contra Caroleſtadium. m. F. & 7.* d *Cura Chron. Sil. part. 2. Hortenſ. hiſt. Anab. Mon. Refor. Euangel.*

Digitized by Google

virgunculæ neptis ſuæ copiam obtuliſſe, ſi ei cœtui ſe immiſceret. *(a)* Tota tamen hæc ſocietas, Fraterculorum dicta, iam perijſſe creditur. Supereſt tamen etiamnum ſecta eorum qui ab ipſis Anabaptiſtis *Impuri* dicuntur, eò quod præter alia, polygamiam permittunt. Certe Ludouicum Herſerum celebrem Anabaptiſtam tredecim vxores eodem tempore ſimul viuentes habuiſſe Lindanus auctor eſt. *(b)* Et Lutherus de alio quodam ſcribit, qui xxiv. habuerit, nec tamen in ijs omnibus libidinem potuerit explere. Multi quidem ab ipſis editi libri doctrinam hanc de polygamia probare videntur; improbe illud interpretantes: *Erunt duo in carne vna.* Et illud Apoſtoli: *Vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquaque maritum ſuum*: quibus dictis tamen tamquam tonitru omnis hæc turpis opinio collabaſcit. Fuerunt etiam qui *Deificatos* ſe dixerunt. Amſterodami liber excuſus eſt, hoc titulo: *Homo Deificatus.*

III. In ſuperiori Germania reperiuntur Muncerani: a fatuo illo burdone Muncero ſic dicti, *qui gladium Gedeonis datum ſibi aiebat, ad nouum inſtituendum Chriſti regnum* *(c)* Ex hac ſecta aliqui cum Valentinianis dicunt, *Chriſtum ex Maria Virgine non conceptum, ſed per eius vterum tamquam per canalem tranſijſſe.* Vnde vero hæc? nimirum patet Anabaptiſtarum Lutherus quoque idem dixiſſe cenſetur ſiquidem ait. *(d) Chriſtum corporaliter & ſpiritualiter è S. Virgine Maria natum fuiſſe:* quæ ſententia à Caluiniſtis ei exprobratur. Iidem Anabaptiſtæ *peccatum originale pro inani commento habent*: quam opinionem a Zuinglio ſe accepiſſe fatentur, *(e)* quod nimirum peccatum mortale ſit de remiſſione peccatorum dubitare. *Tum, vniuerſos homines, immo & diabolos, poſtquam ſatis pœnarum dederint, ſaluatum iri:* *(f)* qui error fuit Origenis in Concilio IV. Conſtantinopolitano à quingentis fere Patribus condemnatus. Ex ipſorum Doctoribus quidam credunt. *Tria eſſe tempora ſeu potius, Tres Mundos. Primum ab Adamo vſque ad Noah, qui purgatus ſit per aquam. Secundum in quo nos ſumus, per ignem purgatum iri. In tertio Iuſtitiam regnaturam, & ante generalem mortuorum reſurrectionem, Ieſum Chriſtum duo annorum millia cum Electis ſuis in hoc Mundo cum gaudio & voluptate victurum, eorumque labores & miſerias remuneraturum, Ad illum vero vſque diem, Animas vnà cum corporibus dormire* *(g)* Quam illi ſtultitiam à Chiliaſtis hæreticis, qui tempore Sixti I. vixere, didicerunt. Inter has vero ſectas nonnulli ſunt, *qui veteri Teſtamento non aliam quam hiſtoricam fidem deberi aſſerunt, vt quod per Nouum omnino ſit abrogatum.* Hæc Manichæorum fuit doctrina, vt S. Auguſtinus ſcribit. *(h)* Aiunt illi, Moſen cum Chriſto non eſſe commiſcendum. Sed reſpondet idem S. Doctor, *Eadem in veteri & nouo Teſtamento contineri. In illo vmbras eſſe & figuras; in hoc corpus & res ipſas. Ibi res figuratas, hic manifeſtatas.*

IV. Quamuis autem hæ & aliæ omnes Anabaptiſtarum factiones mutuo ſeſe oderint ac deteſtentur; exemplo tamen omnium hæreticorum, miro conſenſu in perniciem Eccleſiæ conſpirant, mutuaſque operas tradunt. Qui Ioannis Guilielmi vltimi Anabaptiſtarum regis vitam deſcripſit, teſtatur, Antuerpiæ duos è ſe viſos Anabaptiſtas ad mortem damnatos. Quum more vſitato ante ſupplicium ad cibum capiendum conſidere iuſſi eſſent, eorum alterum facere id recuſaſſe, *Nihil his in terris cum eo ſibi rei fore,* inquiens, *cum quo partem in cœlo habiturus non eſſet.* Vtrumque tamen Anabaptiſmum prædicaſſe & Mennonis ſe diſcipulos tuliſſe. Et hæc quidem diuiſio, omnis hæreſeos ordinaria comes, etiam olim inter Monaſterienſes gliſcere cœpit. Sic enim eorum quidam ipſe ſcribit. *(i) Tot fere opiniones ac ſectas inter ipſos fuiſſe quot Doctores; quod quiſque Prophetam ſe iactaret, & hic cum Deo, ille cum Angelis colloquium ſe habuiſſe ſimularet.* Hæc Vbbo ille, qui ab Anabaptiſmo ad Catholicam Eccleſiam redijt, librumque *Recognitionis* edidit. Hic idem ille eſt, qui Theodoro Philippi Amſterodami, Dauidi Georgio monſtro hominis Delphis, Simoni Mennoni Groningæ, tribus famoſis Anabaptiſtarum doctoribus, ac diuerſarum hæreſeon auctoribus, manus impoſuit, quorum hiſtoria me vocat, vbi prius Anabaptiſticorum regum catalogum, atque eorundem exitum vobis exhibuero, de quibus ſane Satyricum illud potius quam, uti ille de bonis, dici poſſit, *Omnes vni annulo inſcribi poſſe.*

V. De primo eorum rege Ioanne Leidenſi,

P eius-

a *Similia de Caluiniſtis & Puritanis habet Simon Tit in Britannomachia pag.* 276. *lib.* 3 *cap.* 3. b *Colloq. menſ. Germ. fol.* 415 *b.* c *Eraſ. Alber. contra Carolſtad.* d *Luth Tom.* 7. *Bullinger lib* 2. *cap* 13. *pag.* 58. e *Idem lib.* 1. *cap* 11. *fol.* 16. f *Franck Chron part.* 3. *tit de Anab. Ioannis Denck. Bulling lib.* 2. *cap.* 15. g *Idem libr.* 4. *cap.* 10. *& cap* 4. 5. 6. 7. *& ſeq.* h *Quaſt.* 13. *in Num.* i *Modeſt. de auct Anab fol.* 89 *ſ.* 6. *Vbbo in præfat. a. b & fol.* 26.

Digitized by Google

eiusque exitu ſupra diximus. Poſt hunc alius quidam Ioannes itidem nomine, relliquias regni colligere, eiusq; ſedem in Belgio conſtituere aggreſſus. (a) Bruxellis & coronam & caput perdidit. Ei ſucceſſit Cornelius quidam, ſed eadem fortuna Vltraiecti capite plexus. Poſt hæc interregnum fuit duodecim aut quindecim annis, nemine tam funeſtū diadema ſuſcipere auſo, donec diabolus tandē ſpurium quendam ſuſcitauit, Ruræmundani ſacerdotis filium, qui Monaſterienſis regni ruinam reſtaurare conaretur. Hic primo Lonanium, deinde Veſaliam venit; & ſub prætextu controuerſa quædam religionis capita diſcutiendi, cum variarum ſectarum doctoribus, quarum mira ibi eſt copia & ſumma libertas, ſermonem contulit, ac non multo poſt libellum de impuro eorum qui falſo Euangelici dicuntur, matrimonio publicauit: *in quo polygamiam defendit, & cum prægnantibus, ac cum iis quæ per ætatem parere nondum poſſunt, concumbere, peccatum eſſe aſſerit; idque beſtiarum more & exemplo probare contendit. Scriptura quoque, tamquam Delphico gladio, euincere conabatur, licere id quod vnus plus nimio habet, poſſidenti eripere eoque alterius paupertatem ſupplere & ſubleuare. Biblia vero non vt alij, litteralí (hoc hominum ambitioſorum & mundana ſapientium eſſe dictitant) ſed myſtico quodam ſenſu, quem ſcilicet Spiritus S. ipſi ſuggeſſit, interpretabatur.*

VI. Hac ille ratione breui tempore multos ſectatores attraxit; qui magiſtri doctrina, inopiæ ſuæ ſubuenire cupientes, Nobilium aliquot domos diripuerunt; ac per totam Cliuiam magna incrementa ſumſerunt, Rege, interim latente, ac nemini niſi ſuis noto. Erat homo proceræ ſtaturæ, grauitatem admirabilem, comitate tamen quadam temperatam præſeferens. Gladium ferebat, quem Gedeonis appellabat. Plures habebat reginas, regali ornatu conſpicuas. Cetera quæ nequiſſimus hic homo docuit & fecit, lubens prætereo. Captus fuit in Ducatu Cliuienſi An. MDLXXIV. vnà cum Eliſabetha, primaria vxore, quam Reginam matrem appellabant, & viginti concubinis, è quibus duæ tantum ſupplicio affectæ ſunt, reliquis ob ſimplicitatem vitæ gratia facta. Non ſine admiratione legi poteſt illa diſputatio, quam Eliſabetha (quæ vna ex damnatis fuit) cum Hanebergio Prædicante Veſalienſi habuit: in qua tot ſcripturæ loca & ſententias citat, vt aduerſarium penè obruere videatur. Sed hæc illas perſuaſiones tam de religione quam de marito ſuo, ad extremum vſque pertinaciſſimè retinuit, ac ſanguine ſuo obſignauit.

Poſt ſumtum de duabus reginis & proceribus aliquot ſupplicium, rex quoque ferreis compedibus onuſtus, in iudicium producitur. Licet vero quintum iam annum captiuus, in carcere totus eſſet emaciatus, vt vix incedere poſſet; magna tamē & truculenta voce iudices inclamabat: *Facite de me*, inquiens, *quidquid volueritis. Qui me creauit, quique me fecit vt ſim quod ſum, miracula ſua oſtendet vbi opus fuerit, meque è veſtris manibus liberabit. Bonus enim eſt, & in promiſſis ſuis verax.* At vanum hoc fuit vaticinium. Poſtquam enim miſer hic homo aliquot annos inter mille miſerias ipſa morte cruciabiliores, in carcere exegiſſet, tandem ad palum alligatus, & lento igne exuſtus fuit. Nullum delictum fateri omnino voluit: ſed durante ſupplicio, Deum inuocare, ac promiſſorum admonere non deſiſtebat. Ecce cineres vltimi Anabaptiſtarum regis: è quibus nullus adhuc nouus phænix prodijt. An vero futura ſæcula aliquem producturа ſint, experientia docebit. Ipſa certe ſecta vt è Lutherana velut naufragio enata eſt, ita in quibuſdam tantum Germaniæ, Belgij, & Poloniæ angulis deliteſcens, & ipſa non naufragium, ſed communem cum omnibus hæreſibus interitum exſpectat.

DE ANDREA CAROLSTADIO, noſtri temporis Sacramentariorum anteſignano.

Capvt VII.

ARGUMENTUM.

I. *Per Sacramentarios diabolus Chriſto primum bellum intulit.*

II. *Andreas Carolſtadius primus noſtri temporis Sacramentarius.*

III. *Vnde ſuam doctrinam, ſe ipſo teſte, hauſerit.*

IV. *Andreas Carolſtadius quis & qualis fuerit.*

V. *Ex amico intimo Lutheri acerrimus eidem fit inimicus.*

VI. *Carolſtadius primus ex ſacerdotum ordine, vxorem ducit.*

NON minus abſurda quam furioſa Anabaptiſtarum ſecta plures mihi paginas fecit quā initio

a *Hortenſ. libr. de Anab. fol. 84. in fine. Nicol. Bleesdick. nar. de ſecta D. Georg. lit. e. 7.*

Digitized by Google

initio conſtitueram. Quia tamen inter hæreſes noſtri temporis ipſa quoque ſingularem tenet locum; ac, quod ſciam, nemo vnus omnia eius, quæ quidem inueſtigari poſſunt, deſcripſit: ipſam quoque cum omnibus armis, inſignibus, manipulis, & impedimentis in hunc in campum producendam mihi exiſtimaui. Iam ad alias duas eiuſdem Lutheri, communis omnium parentis, filias accedo, ortum earum, vel abortum potius, lenocinia, & quidquid ad eas pertinet, deſcripturus; facto initio ab ea quæ licet peſſima ſit, & maxime deformis, ceruſsâ tamen ſuâ & fuco plures quam reliquæ procos inuenit. Sacramentariorum ſectam intelligo.

Quemadmodum vero magnorum exercituum imperatores, ad regnum aliquod occupandum proficiſcentes, quacumque iter faciunt obuia quæque quà vi quà fraude occupant quidem, proſternunt, & ne hoſtibus vſui ſint, ferro & igne corrumpunt: interim tamen ſuas omnes cogitationes & curas eò conuertunt, vt ipſa regni ſede aut eo in quo victoriæ ac rerum ſumma poſita eſt, potiantur: ſic vetus ille bellator & bellicoſus veterator, varijs ſtrategematis ac multiplici vi ciuitatem Dei oppugnat, ſtatuas confringendo, deijciendo altaria, leges omnes à Vicario Dei in Eccleſia ad eius conſeruationem latas contemnendo ac proculcando. Verum hæ leues tantum ſunt quædam procurſationes & velitationes. Plena acies ad oppugnandam præcipue ac deſtruendam Sacroſanctam Euchariſtiam, præcipuum Chriſtianæ religionis myſterium ac firmiſſimum fidei fundamentum, directa eſt. Vix Teſtamentum ſuum promiſerat Saluator, quum ecce Capharnaitæ muſſare incipiunt: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Vbi Cyrillus ait, *verbum illud Quomodo in Dei operibus vſurpare, Iudaicæ infidelitatis eſſe proprium: eoſque qui id faciant, omnibus pœnis & tormentis dignos eſſe.* Hinc S Auguſtinus, (*a*) diabolum domui Dei oppugnandæ primum velut arietem per Sacramentarios admouere teſtatur. Sic quod per Capharnaitas cœperat, per Simonem & Menandrum idem fuit proſequutus, qui diuinitatem atque immortalitatem Chriſti negabant. Ex horum ſchola prodierunt (*b*) Cataphrygæ, Pepuſiani, Manichæi, & Ophitæ Horum alij venerabili huic Sacramento infantium ſanguinem, alij ſemen virile, (ô nefariũ atque exſecrabile ſcelus!) admiſcebant. Nec minus ſtrenue poſtea idem auguſtum & ſacroſanctum Altaris Sacramentum oppugnatũ fuit per eos, qui pro ridiculo ſpectaculo ac ludo habebant atq; etiamnũ habent, ſacerdotem cum miniſtris adſtare ad aram, & ſuper fruſtillo panis verbis aliquot recitatis, in momento non lunã, ſed Dei filium, incantationibus ſuis, cœlo deducere. Sic enim impij iſti de ſacerdote loquuntur, *ad cuius preces*, vt S. Hieronymus ait, *corpus & ſanguis Ieſu Chriſti in inſtanti conficiuntur;* *& panis*, vt eadem de re S. Gregorius Niſſen. ſcribit, *in corpus Ieſu Chriſti mutatur*. O impios, qui incantationes, verba ex ipſo Saluatoris ore prolata, nominare audent! Poſt Simoniacorum & Menandrianorum inſultum diabolus aliquãdiu quieuit, ſed magis vt vires interea colligeret, quam pugnam omitteret: donec Anno DCCL. circiter Iconomachos excitauit, qui dicebant, in Eccleſia nullam aliam ferendam eſſe imaginem quam ſolã Euchariſtiam. Ad quam blaſphemiam tota contremuit Eccleſia; & animaduerſa iſtorum hominum fraude, definijt ac decreuit, (*d*) SS. Euchariſtiam non imaginem Ieſu Chriſti, ſed ipſum Ieſum Chriſtum eſſe. Quinquaginta annis poſt Scotus eandẽ quæſtionem mouere voluit, cui tamen mox à Concilio Vercellenſi os fuit obturatum. Poſt ducentos ab eo tempore annos Berengarius Archidiaconus Andegauenſis, diaboli inſtinctu maxima vi firmiſſimam hanc Eccleſiæ arcem inuaſit. (*e*) Ac meo iudicio non errant, qui primum hunc Sacramentariorum auctorẽ & patrem faciũt: cuius error poſtea à Zuinglio, realem præſentiam negante, & à Luthero quoque, impanationẽ tantũ concedente, fuit renouatus. At Berengarij vox in Francia tantum fuit exaudita, neq; vlterius potuit penetrare. Operæpretium eſt audire, quid de eodẽ Noui noſtri Euangelici in Francia ſentiant. Fatentur enim (*f*) Berengarium odio potius aduerſus Lanfrancum & Rogerium, & victoriæ ac gloriæ ſpe, quam veritatis reuelandæ aut defendendæ ſtudio, certamen hoc de Euchariſtia ſuſcepiſſe; immò eundem de Matrimonio & Pædobaptiſmo minus rectè ſenſiſſe. Sic ipſi pudenda patris ſui reuelant. Leo IX PP. vt naſcenti malo occurre-

a *In Pſal 54. S Ignat epiſt. ad Iren. Theodor. in Dial. Impa. Sept. Synod. Act 6.* b *Auguſt. hær. 64. de conſecr. diſt. 2.* c *Epiſt. 5. ad Euang.* d *2. Syn. Nice Act. 6 Damas. lib. 4. c. 14 Lanfranc. lib. de ver. corp. Chriſti Genebr. in Chron. Abbas Vrſperg.* e *Petr. Opecmer. in Chron an. 1099 fol 368. b. Malmesbur. in Chron. Angl. fol. 113. k iij. Vrſperg. Cario & alij.* f *Libro de ſtatu Eccleſiæ.*

ret, Berengarium ſtatim ab Eccleſia abſcidit; cum etiam hæreſin eius per Concilium Romæ celebratum condemnauit. Eius ſucceſſor Victor Concilium in Turonibus indixit, in quo Berengarius errorem ſuum abiurauit; deinde relapſus, Romam citatus fuit, præſentibus centum & tredecim Epiſcopis culpam ſuam faſſus, ſua manu eam in rem à ſe ſcripta cremauit, vt è Canone cuius initium, *Ego Berengarius*, &c. videre eſt. Id vero factum fuit Nicolao II. Pontificatum gerente, quem eam ob cauſſam Sacramentarij tantopere oderunt & deteſtantur: quamuis Lutherus (*a*) optet vt omnes Pontifices tam Chriſtiane ſe gerant vt hic erga Berengarium ſe geſſit, ad hanc confeſſionem eum reducens. Sed tertium relapſus Berengarius, & Gregorio VII Pontifice erroris conuictus, Archidiaconatu abdicato, ac bonis inter pauperes diſtributis, in monaſterium Cluniacenſe ſeceſſit, vt eius loci Chronicon teſtatur (*b*) Morti iam propinquus in lectulo decumbens, exclamaſſe dicitur, Letho mille mortibus peiori ſe emori, ob erroris & peccati ſui recordationem. (*c*) *Mi Deus*, inquiens (vt Guilielmus Bibliothecarius, qui illo tempore vixit, teſtatur) *tu hodie mihi, vt ſpero, apparebis ad meam ſalutem. Ah! quantopere Inferni metus animam meam affligit, ob prauam meam doctrinam; eo potiſſimum quod eos, quos ſeduxeram, ad veram Sacramenti tui cognitionem reducere non potui.* Nec tamen hominis huius pœnitentia culpam ita deleuit, quin memoria eiuſdem hodieque ſit deteſtabilis, vt qui primus omnium Sacramentarijs viam ſtrauerit, qui poſtea infames huius hæreſis reliquias recollegerunt. Scribunt quidam, (*d*) S. Hubertum al. Fulbertum morti proximum, quum monachum hunc in cubiculum ſuum introëuntem vidiſſet, exclamâſſe: *O Deus, quis iſte eſt! Ecce diabolum video auribus eius neſcio quid inſuſurrantem.* Lambertus Danæus, Sacramentarius Sedanenſis, contra eorum, qui præſentes Berengarium morientem aſpexerunt, eiuſque pœnitentiam & confeſſionem audiuerunt teſtimonia, ait, (*e*) eum doctrinam ſuam conſtanter ad extremum vſque defendiſſe, & in ea animam Deo reddidiſſe. Chemnitius Lutheranus econtra eum tamquam maledictum hæreticum deteſtatur. (*f*) Illud quidem negari non poteſt, nec conuerſione nec morte huius hominis, hæreſin eius fuiſſe extinctam, quæ, vt Guitmundus ſcribit, (*g*) in tres ſectas, vt fere hodie etiam Sacramentariorum, fuit diuiſa. Quidam enim Euchariſtiam vt meram figuram tantum percipiebant. Alij præſentiam corporis fatebantur quidem, ſed ita vt dicerent panis & vini ſubſtantiam manere. Alij vero panem & vinum in verum corpus & ſanguinem mutari, ſed non niſi a pijs ac tanto myſterio dignis percipi; in indignis vero ad priorem panis & vini naturam redire aſſerebant, hoc modo plus creaturæ quam creatori tribuentes, & verbo Dei vim ſuam adimentes.

II. Poſt Berengarium nemo contra auguſtum & venerabile Altaris Sacramentum os palam aperire, & Ieſu Chriſti in eo præſentiam negare auſus eſt. Petrobuſiani enim, Abailardi, Albigenſes, VValdenſes, VVicleuiſtæ & Huſſitæ balbutiebant tantum, corporis præſentiam ſub & in pane concedentes: donec tandem anno M. D. XXIV. quidam Lutheri diſcipulus, & primus quem ille ex ſacerdotum ordine Eccleſiæ ſubtraxit, (*h*) Andreas Caroloſtadius nomine (de quo primo libro aliquid diximus) Omnipotentis omnipotentiam denuo oppugnare non dubitauit, quod imaginari ſibi non poſſet quomodo idem vno & eodem tempore in altari ſimul & in cœlo eſſe, & panis caro fieri poſſit: non memor eius quod Euſebius Emiſſenus admonet, (*i*) *Non hic anxie inueſtigandum quomodo id fieri poſſit. Res diuinas non eſſe ſcrutandas, ſed credendas. Creatoris omnipotentiam, & diuini verbi auctoritatem pro lumine & ratione habenda, neque enim in rebus diuinis quidquam pretioſum & admirabile futurum, ſi ſcrutatio noſtra comprehendere poſſent.* Hic igitur magiſtri gloriæ inuidens, ſeque præ illo contemni ægre ferens, poſtquam duos fere annos Lutheri doctrinam profeſſus fuiſſet, nouam de S. Sacramento doctrinam comminiſci atque proponere ſtatuit. (*k*) quam à viro humana ſtatura maiori, qui ſibi apparuerat, accepiſſe ſe aiebat. Hunc quidem ille cœleſtem Patrem fuiſſe, Lutherus vero diabolum in Angeli ſpecie fuiſſe contendit (*l*) Docuit vero, panem in Euchariſtia nihil aliud eſſe quam ſignum & ſymbolum fraternæ ac Chri-

a *In magna conf.* b *Bergom. ſupple. Chron. Gerſon* c *Lanfr de Euchar. Guil. Biblioth. lib. 5. cap 58. de geſt. Angl. Sabell. in Ennead Vincent. part 2. ſpec lib 25 cap 30.* d *Malmesbur in Chron. Angl. loc. cit fol. 113.* e *Lib cont. Selnec pag 31.* f *Lib de Cœn. pag. 325* g *Lib cont Bereng.* h *Biſmare in Vita Carlſtadij Sur. Coccl. Genebr. in Chron.* i *De Symb hom 5.* k *Alber contr Carlſtad Hunnius libr. de Cœna Dni cap 14.* l *Tom 3. Ien pag 68. Zuing. in epiſt. ad quendam.*

Chriſtianæ charitatis: & Salvatorem verba hæc, *Hoc eſt corpus meum*, pronunciantem, non panem corpus ſuum appellaſſe, ſed corpus ſuum quod menſæ aſſidebat, commonſtraſſe, quaſi commiſerationis in diſcipulis excitandæ gratia dixiſſet: Ecce corpus meum in medio veſtrûm, quod in cruce pro vobis immolabitur; quod tamen (ut alius hæreticus (*a*) eadem verba interpretatur) mox reſuſcitatum & ad cœlos ſublatum videbitis. Sed quid? an quum Salvator ait, *Hic calix eſt ſanguis meus*, an venas ſuas oſtendit, & non id quod in calice erat? Chriſtus, ipſius opinione, ſedet ad dexteram Dei ita affixus, ut inde diſcedere non poſſit, niſi ad id demum temporis quando ad iudicium univerſale mortuos è ſepulcris eſt evocaturus. *At ſi in Sacramento ſit altaris* (*b*) *ait Carolſtadius, ut Papiſtæ & Lutherani dicunt, neceſſe eſt, ut è cœlo deſcendat, ut ſit in Sacramento, & è Sacramento rurſus in cœlum aſcendat, ut ſit in cœlo.* Sic ineptus hic & demens Chriſti corpus Naturæ legibus, veluti Promethea olim Jupiter caucaſiæ rupi, alligat vel inter cœlū & terram inſtar Mercurij volitare debere fatuè perſuadet. Idem porro alibi inquit, *Sibi tam perſuaſum eſſe Chriſtum in pluribus locis eſſe corporaliter, quam perſuaſum ſit, Sanctam Annam quinque habuiſſe capita, & innocentem infantem habuiſſe barbam duodecim cubitos prolixam.* Idemque dictum hoc, *Hoc eſt corpus meum*, *ait, plenam ac perfectam eſſe periodum, qua etiam Chriſtus alibi nulla Sacramenti facta mentione, uſus ſit: eoque à littera capitali H incipere, quod genus litterarum novæ periodi initium deſignet. Sic igitur verba iſta per parenthesin ut Grammatici vocant, inſerta eſſe, ſententiâ nihilominus integrâ. Melius facturos fuiſſe interpretes, ſi Græcam illam vocem, τοῦτο, Latinis immiſtam reliquiſſent, atque ita legiſſent, τοῦτο Hoc eſt corpus meum. Tum enim facile cognoſci potuiſſe, quid vox iſta τοῦτο ſignificet, quæ ſcilicet neutrius ſit generis, atque vocem Panis maſculini eſſe generis, eoq; cum illo τοῦτο non coniungi, nec inde eorum opinionem confirmari poſſe qui dicunt panē eſſe corpus Chriſti. Tam Græcam enim quam Latinam Linguam non permittere ut ſic dicatur, τοῦτο ἄρτος, aut, Iſtud panis eſt corpus meum. Se quidem in ea ſemper fuiſſe ſententia, Chriſtum corpus ſuum monſtrantem dixiſſe, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Neq; enim ibi panem monſtrare, neque dicere, Panis hic eſt corpus meum: ſed qui dicunt, Panem eſſe Chriſti corpus, mentiri, ac ſua figmenta proferre. Verba hæc, Hoc eſt corpus meum, utrimq; punctis incluſa, eoq; ſenſum eorum neque à præcedentibus neque ſubſequentibus pendere; ſed ea diſtincta à reliquis eſſe & ſeparata. Quocirca omnino fatendum eſſe, Chriſtum dicentem, Hoc eſt corpus meum, non panem, ſed corpus ſuum monſtraſſe* (*c*) Quid iam? nonne homo hic plane delirare tibi videtur? qui ut quæſtionem hanc tanti momenti decidat, nihil niſi cerebri ſui figmenta, abſurda plane & ab omni recto iudicio aliena affert!

III. Credo equidem (nec vana fides) Spiritum hunc à quo ille tam ratum, tam altum ac tam excellens myſterium didicit, ſpiritum aliquem fuiſſe familiarem, qui hæc ei commenta in aures atque animum inſufflarit, eundem forte quo olim Numa Pompilius ſub Ægeriæ Nymphæ nomine familiariter uſus eſt: quemadmodum poſt Lutherum Cōrardus Kizius ſcribit, ea occaſione Carolſtadium diabolum incarnatum appellans. Sed & ipſa veritas hanc confeſſionem ex ore eius expreſſit. (*d*) Fatetur enim ipſe, ſibi verborum iſtorum, *Hoc eſt corpus meum*, intelligentiam rimanti, quendam apparuiſſe, ac revelaſſe, omnes qui credunt Chriſti corpus in altari eſſe, idololatriam committere; & univerſam Euchariſtiam nihil eſſe quam mortis Jeſu Chriſti commemorationem: eoque tam Papiſtas quam Lutheranos qui aliter credunt, eſſe idololatras. (*e*) Initio quidem Carolſtadius Lutheri velut alter erat Alexis, & deliciæ domini: quem etiam cæteris omnibus præferebat, adeo ut in Lipſienſi diſputatione contra Eccium primas ipſi dederit, vel potius ſeſe ipſi ſuccenturiarit: at nunc, ut ſuperbos inter ſemper evenit, odia & iurgia inter eoſdem. Novam hanc Carolſtadij interpretationē & ſententiā complures ſtatim eodē ingenio præditi, amplexi; alij vero tamquam inſani hominis deliramentum, aſpernati ſunt. Eius auctorem ſeu ſuggeſtorem alij Sanctum, alij malignum ſpiritum eſſe dicebant: interim vero Carolſtadius in ſententia perſiſtebat. (*f*) Porro Luthero abſente ſeu latitante adhuc in Alſterenſi receſſu An. 1521. exeunte (*g*) idem VVitebergæ, ubi Archidiaconus erat, cōgregata temerariorum adoleſcentium manu, è templis ſtatuas confractas eiecit, & ſacrā Euchariſtiā profanis manibus contingendam exhibuit, experiri iubens, an ibi quidquam aliud eſſet præter panem.

a Oecolam. in expoſ. verb. Hoc eſt. b Carolſtad. in dial. de Cœn. cont. Conf. Luth. Lit. de ver. & fal. relig. c Vide Bijmarcum in vita Carolſtadij & Albertum R. 7 d [illegible] Lang. in vit. Carolſtad. e Rid. Schluſſelburg de Cœn. dō. f Selnec. orat. [illegible] confeſ. Aug. pag. 20 Cochl. fol. 126. g Vlenbergius in vita Lutheri cap. 9. [illegible]

nem & vinum;altaria demolitus eſt, & Chriſtianam Libertatem pleno ore prædicavit, ac præcipue in indifferenti ciborum vſu[*a*]:neq; quiſquã magiſtratuum tam cordatus erat, vt nefarij hominis conatibus obuiam iret.Id Lutherus è Pathmo ſua reuerſus An. *1522.* 6 Martij ægerrime tulit, eoque nomine in publicis ad populum concionibus ac ſcriptis etiam valde eum reprehendit, [*b*]non tam ipſa rei indignitate motus, quam quod talia ſe vtpote Euangeliſta & propheta inſcio & inconſulto auſus fuiſſet. Sed audi quid Euangelici in Palatinatu præcones de hac ipſa re ſcribant & iudicent. Aiunt [*c*] *poſtquam Lutherus ad euitanda pericula, VVitteberga digreſſus fuerit, Carolſtadium noua dogmata quæ ad Chriſtianam pertinent libertatem, proponere ac docere cœpiſſe; de licito omnium ciborum vſu, de Miſſa abolitione, de mutatione cæremoniarum, & Cœna Dominica reſtauratione: atque interim imagines omnes è templis eieciſſe. Quamuis autem horum nihil malum fuerit, ſe tamen male cœptas Carolſtadij actiones non probare, non ſolum quod rerum quarundam veritatem falſis & ineptis rationibus obſcurarit, verum etiam ſuo ipſius conſilio ac propria auctoritate, cum periculo & ſcandalo Eccleſiæ tum adhuc naſcentis, quædam facere auſus ſit, neque Luthero, quem Deus ad hoc peculariter elegiſſet, earum rerum auctoritatem detulerit.* Ecce quomodo hi in falſa Eccleſia caput agnoſcant, in vera reprobent. Lutherum aiunt a Deo fuiſſe electũ? Sed cur, quæſo, hunc potius quã Carolſtadium. Erat Lutherus perſona Regularis ordinis D. Auguſtini, nullam habens ordinariam Iuriſdictionem Eccleſiaſticam, niſi quam ei indulſerat ſuus ſuperior à Pontifice Romano acceptam, cum ea limitatione, qua eam & Generali Ordinis limitauerat Pontifex, & Generalis Prouinciali, & Prouincialis Luthero ipſi. & quam prætetea adhuc Epiſcopus loci vel approbare vel ratam habere debuerat. Adeo Lutherus in foro cæli dependebat à ſuperiore poteſtate. At Carolſtadius erat ab Ordinario ſuo Epiſcopo creatus Archidiaconus & Epiſcopus à Romano Pontifice acceperat ius paſcendi animas, proinde hic multo propinquius Ius habebat, quam Lutherus. Siquidẽ Archidiaconi ſunt Epiſcoporum oculi & dextra manus. O portebat ſane Caluiniſtas huius potius, vtpote melius fundatum ius habentis, & ipſorum ſententiæ magis fauentis, quam Lutheri partes ſuſcipere. Hic enim cum ipſis *Imaginum cultum idololatriam appellat*: non ſic Lutherus. Carolſtadius cum ipſis *ſacerdotum cœlibatum ſpernit*: Lutherus vero quãuis amore Nonnæ ſeu Religioſæ à ſe conſpectæ pene inſaniret, votum tamen prius violare auſus non eſt, quam Carolſtadius ei exemplo præiuiſſet. Ille cum Caluiniſtis *Miſſam abominationem appellat*; hic vero partem eius integram & illæſam reliquit. Ille *corpus Chriſti non in Euchariſtia, ſed in cœlo eſſe aſſeuerat*; Lutherus econtra ſub panis & vini ſpeciebus per omnipotentiam eſſe dicit. Ergo ſemi-Caluiniſtæ Carolſtadio potius, miſſi à Deo legati honorem, quam Luthero Caluiniſtæ deferre debebant: quorum tamen vtrumque eodem illi ore & quidem ordine peruerſo aliquoties, condemnant. Nam, ecce, alia tibia aiunt. *Carolſtadium reprehendendum quidem eſſe, ſed multo magis Lutherum. Hunc enim VVittebergam reuerſum, ea quæ ante probauerat improbaſſe, & quæ improbauerat approbaſſe, ex ira quadam & indignatione contra eum à quo ſe contemtum exiſtimabat. Tanto vere plus reprehenſionis mereri, quod hominis huius ætate & ingenio feroci ac limites tranſgreſſi, ardorẽ & feruorem non lenitate & manſuetudine reſtinxerit; ſed voce ac ſcripto magis inflammarit,* (*d*) *eum ad certamen prouocans, dato aureo floreno tamquam arrhabone. Quod enim ad Imagines & panis eleuationem attinet, confiteri Lutherum illa ſe abolere voluiſſe, poſtea tamen retinuiſſe, ne à diabolo quidquam didiciſſe videretur.* Sic quidem Caluiniſtici Euangelij in Palatinatu præcones de Luthero & Carolſtadio loquuntur. Ex quibus omnibus apparet, Carolſtadij furorem Lutheri inſaniæ velut frænũ quoddam aut remoram inieciſſe; vt qui Imagines è templis eijcere, aut Miſſam abolere noluerit, tantum eo ne diſcipulum, cui illum honorem forte inuidebat, imitari videretur. Sed & credibile eſt hoc eum patroni ſui Friderici Saxoniæ Ducis voluntati dediſſe, qui vt Miſsã plane aboleret, numquam conſentire voluit: (*e*) nam cum An. ſuperiore circa Octobrem Auguſtiniani Monachi Wittebergæ, Lutheri ſpiritu imbuti, ipſo abſente, abrogaſſent Miſſam in ſuo Conuentu, & Lutherus id datis ad eos literis Kal. Nou. probaſſet, & authores animaſſet, (*f*) Elector autem Fridericus, aman-

a *Vlenbergius in Vit Lutheri cap. 9 num. 2. Opemer. in Chron pag. 458. b. Seidel in hiſtor. Luth fol 15. Sur. com. hiſtor pag. 114. Card Hoſ. lib. 1. de hæreſ. pag. 427. Sleidan. lib 3 fol. 60 61.* b *Chytræus lib. 10. Chron. Sax. pag. 297. Luth. Tom. 7. VVitteb. edit. Vlenb loc cit. exhib. excerptum iſtiuſmodi concionũ* c *Hiſt. de Cœn. Aug. lib. de auct. Luth.* d *Peucer narrat hiſtor. de Melanch pag 9.* e *Vlenb. Vit. Luth cap. 9. num. 2. Hoſ. lib. 1. de hær. loc cit. Vlenb. cauſ. 21 c. 25. Alber contra Carlſt. v. 5. 6. Oſiand. cet. 16. lib. 1. c. 33. pag. 89. m.* f *Selnec. p. 25. Cochl p. 72. Matthiſ p. 32. To. 7. oper. Luth. VVitt.* daſ-

daſſet Doctorem Iuris Georgium Pontanum; ad Vniuerſitatem vt ſibi rationes inſolentis facti perſcriberent; & ad id delecti fuiſſent Ionas, Doltzius, Carolſtadius, Schurfius, Ambsdorffius & Melanchton. Hi auditis Auguſtinenſium rationibus, quas illi è Lutheri libro de Abroganda Miſſa, & Lutherus à diabolo ſe ipſo teſte, didicerant, eas comprobarunt ſuo calculo, & Electori reſcripſerunt, qui tamen rem altius perpendens, iſtos calculatores grauiter per Doctorem Iuris Chriſtianũ Beyer denuo admonuit, vt in re tanti momenti nihil innouarent pauci, aduerſus totam Eccleſiã. Et cum ea ratione in diſputationem incidiſſet cũ hiſce Apoſtatis ipſe Elector, & ſe, vtpote Theologiæ imperitus, nec Theologos alios adhibens, expedire non poſſet, Mandauit nihilominus, Traditione veteri victus, vt Canonici Collegiatæ Eccleſiæ ſuæ omnium SS. VVittebergæ, omnino Miſſæ Sacrificium retinerent, quod & fecerunt, donec Lutherus ſenſim perfregit, quod Carolſtadius & ſocij eius cum impetu factum voluerunt. (a) Ita factum fuit, vt Lutherus frigidam affundens feruori diceret: *ſe ſacrificiũ illud, eleuationem, & aliaè diuerſis rebus pijs & ſanctis compoſita, tollere plane nolle, quãuis multa ijs friuola & inepta ſint admiſta, Fridericus verò*, quoad vixit, Lutheri ferociã cohibuerit; cui cũ Ioannes Fridericus filius, Anno M DXXXII. patri ſucceſſiſſet, omnia permiſit, ſic vt ille tamquam nouus Pontifex, immò cœlitus miſſus Legatus abiecto monachali cucullo, quo hactenus vſus fuerat, Laici habitũ ſumeret, ac libitu ſuo omnia in ſacris rebus diſponeret. Reuerſus ergo, vti dixi mus, VVittebergam Lutherus, ita æſtuans, non voce modo & ſcriptis, verum etiam anathemate Carolſtadium ac reliquos iconoclaſtas inſectabatur, Imaginibus tum tam non iniquus, vt etiam Tomo III Ienenſi aperte ſcripſerit, à Moſaica lege nullam aliam q̃ Dei imaginẽ prohiberi, Crucifixi verò Saluatoris aut alterius Sancti imaginẽ, citra vllã impietatẽ, imò cũ fructu aliquo haberi poſſe. Et ſane etiamnũ Lutheranorũ templa varijs imaginibus tam pictis quam ſculptis ornata videmus: vt eas propterea Beza *Saxini prædicatores* appellet.

Verum ne quis calumniari nos aut ſiniſtre interpretari Lutheri verba exiſtimet, adſcribere ea placet. (b) Ait ergo: *Primum dico, ſecundum legem Moyſis, nullam aliam prohibitam eſſe imaginem Dei: Crucifixi autem vel alterius Sancti imaginem habere prohibitum non eſt. Sicut Gallia non curat ius Saxonicum, ſic nec ingeratur nobis Moyſes. Nos in nouo Teſtamento Moyſen nec videre nec audire volumus.* Idem alibi (c) præcepta de Imaginibus & Sabbatho inter cæremonialia refert, à Chriſto abolita. Et hoc quidem initium fuit & occaſio æmulationis inter Lutherum & Carolſtadium, quæ mox in apertas inimicitias erupit. *Scopus diaboli*, inquit Lutherus, (d) *non eſt Imagines demoliri, ſed hoc modo viam ſibi ad humanum effundendum ſanguinem aperire.* Et poſt pauca: *Etiamſi verum eſſet, & me credere oporteret, Doctorẽ Carolſtadiũ non amare neq; cædes neq; ſeditiones: attamen dicere me oportet, tum habere ſpiritũ ſeditioſũ atq; auidũ cædis, quamdiu in violenta Imaginũ demolitione p rſeuerat, temerariumq; vulgus ad ſe allicit. At dixeris, Nõ erit ſic obſtinatus, ſinet ſe doceri, & ab huiuſmodi cœptis deſiſtet. Quis? Doctor Carolſtadius? Verba quidẽ pulcre ſcit dare, & ſcriptis euulgare quod velit doceri, ac melioribus acquieſcere. Quando vere audiuit, aut ceſſit vlli? Quoties monuit eũ Philippus VVittebergæ, ne ſic tumultuaretur contra Moſen, contra Imagines, contra Miſſam & Confeſſionem? Quumque ego reuerſus contra iconomachiam & Miſſam eius prædicarem, cur non deſtitit, cur non auſcultauit?* Hæc de Carolſtadio tum Lutherus. Illum quidem Pſeudoprophetarum quorundam, apparitiones & colloquia cum Deo ſimulantium familiaritate vſum ac ſeductum fuiſſe conſtat. (e) Pelargi imprimis ſeu Storkij, Stubneri & Cellarij: è quibus Stubnerus cum Luthero diſputaturus, quum Spiritum Dei ſe habere dixiſſet, *Ergo*, Lutherus inquit, *non faciam vt cum Deo contendiſſe videar:* ſicque hominem eluſit.

Nullam vero ob rem acerbius reprehendit Carolſtadium Lutherus, quam quod S. Euchariſtiam profanis manibus tangendam ac tractandam exhibuiſſet. *Cauete vobis*, inquit (f). *Deus non poteſt ferre iocum, ſicut ſancti ferunt.* En miram Latini ſermonis elegantiam; ſed multo magis miſerabilem in tali homine zelum. Carolſtadius quamuis ad quotidiana Lutheri conuicia non taceret videns ſe contemptum præ Luthero tempori cedendum exiſtimans, VVitteberga diſceſſit. Orlamundam, à ciuibus eius oppidi vocatus, vt iſtic Paſtoris, vel verius Lupi, officio fungeretur (g) qui opiniones ſuas ibi diſſeminauit, magiſtri vero ſui *Impanationem* impugnauit. *Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt*, inquit Sapiens. (h) Id certe ſi vmquam, in his

a Vlenb. in Vit. Luth. cap. 6 num. 2 b Tom Ien 3. in 1. part cont cæleſt Proph. c Colloq menſal Germ pag 152. 15 Vlenb cauſ 18 cap. 18. d Luth. lib 1. de celeſt. Proph. Hoſ lib. 2. de hæreſ. fol. 427. e Selnec fol. 18. Biſmarc. in Vita Carolſt. f Serm. Dom. 4. Quadra. Cochl. Act. Luth. f. 45. Alb. contra Carlſt B. 3. 4 g Prou 13.

Digitized by Google

in his hominibus verum fuit. Lutherus Carolſtadium, quam diu cum ipſo ſenſerat, *magnum virum & Dei ſpiritu incitatum* eſſe prædicabat; at quum is novam ſectam ſibi cudiſſet, *hominem à diabolo poſſeſſum, immo diabolum incarnatum* appellauit. Sed operæ precium eſt audire, qua illi ratione in mutuas contentiones exarſerint. Rem Lauaterus, (a) Zuinglius & Wolfius (f) ſic narrant. *Anno* MDXXIV. *die* XXII. *Auguſti Lutherum & Carolſtadium Ienæ in diverſorio publico, cui pro inſigni erat niger Vrſus, è familiari ſermone in diſputationem de S. Euchariſtia delapſos, multis præſentibus inter alios Imperatoris iis in locum negotiorum geſtore, & Marchione Brandeburgenſi: quumque Carolſtadius realem corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti præſentiam tamquam impoſſibilem pernegaret, grauiter à Luthero propterea fuiſſe reprehenſum. At Carolſtadio ſuam opinionẽ mordicus defendente, ac dicente, etiam publico ſcripto eam defendere ſe paratum. Lutherum aperta crumena, aureum florenum protuliſſe, cum his verbis: Accipe, ſis, nummũ hunc, & fac quod dixiſti. Tum Carolſtadium accepto nummo, eo velut auctoramento ad prœlium hoc Sacramentarium ſeſe obſtrinxiſſe.* Sic Lutherus ſua propria pecunia adverſarios tam ſibi, quam poſteritati ſuæ emit, à quibus poſtea vehementer eius doctrina fuit oppugnata, & adhuc *ſine ulla ſpe (c) reconciliationis*, oppugnatur. Pignerationis huius Schluſſelburgius quoque mentionem facit, vbi Melanchthonis de Cœna Domini ſententiam explicat. Neque Lutherani factum negant, ſed aliis quibuſdam coloribus velant. *Ad florenum aureum quod attinet,* inquiunt, *de quo adverſarii tantopere ſe iactant, non eũ à Luthero propterea Carolſtadio datum fuiſſe (quemadmodum VVolfius diabolum magiſtrum ſuum imitans, ſcribit) ut ea malam cauſſam ſibi emeret; ſed quum Carolſtadius metuere ſe diceret, ne libri quem ſub prælo habebat, editio à Luthero impediretur; Lutherum, ut oſtenderet non modo editionem ſe non impediturum, verum etiam ſua ope qua poſſet promoturum, de ſuo aliquid contribuere voluiſſe. Neq; propterea diſſenſiones amaſſe Lutherum exiſtimandum; ſed quum intelligeret hominem illum in ſuo animo aliquid monſtri alere, maluiſſe illud quodquid eſſet, hoc modo in lucem protrahi, quam in ſecreto apud alios diffundi. Aureo hoc nummo vulpem illam è latebris ſuis fuiſſe extractam; & Carolſtadio Lutherum inſimulanti quod libri ab ipſo conſcripti editionem impedire vellet, os occluſum.* Porro ipſum Colloquium coram Gerardo VVeſtenbergio Colonienſi Doctore & aliis plurimis habitum Tom. 2. Ienenſi fol. 462. ad 466. & Tomo 9. VVitteb. fol. 290. ad 312 expreſſum, exhibet. Latine Vlenbergius Vit. Lutheri cap. 13. num 5. quod quiſquis legerit, admirabitur. Poſt illud vero leuæ habitum 23. Aug ad 24. Aug. Orlamundam inuitatus à Senatu venit Lutherus curru vectus, quem pedites Conſul & Senatores deducebant, ibidemque Carolſtadium perſequi cæpit (d) ſed primum à Senatoribus impugnatus Lutherus erroris & mendacii conuictus eſt, tum denique à Sutore in turba etiã idololatriæ aſſertæ, idque ex ſcriptura, magno vetimque clamore & zelo, donec in os vi conuictus ita condemnatus, ad currum ſuum feſtinauit, quamuis ad diſſerendum de Euchariſtia & Pædobaptiſmo reuocaretur. Sed ille ad libros ſuos remittens, exceſſit, euaſit, erupit. nec multum abfuit quin lapidibus & luto obrueretur. Acclamatum ita fugienti eſt: *Abi in nomine mille dæmonum. Vtinam præceps corruas fractis ceruicibus, antequam ciuitatem egrediaris* (e) Et ſic ille à ſuis Abſalonibus tractatus VVittebergam rediit, & Carolſtadium apud Electorem grauiſſime accuſans, ſcriptis exagitans, è Saxonia expulit fugauitque, qui Argentoratum tandem exul peruenit, & pactum ex Lutheri aureo dato, impleuit Germanico edito libro, in quo interloquentibus Emſero, Luthero, & Petro Laico, *de Horrendo & Idololatrico abuſu Venerabilis Sacramenti* diſceptatur. nec multo poſt idem alios fanaticos libros emiſit *de diuina reuelatione, De raptu ſeu ecſtaſi ſpirituali, De abolitione artium*, &c. Baſileamq; imprimendos miſit, ipſe deinde Tigurum, vt Zuinglium videret atque alloqueretur, profectus eſt: Luthero interim per litteras perſuadere voluit, quæ de præſentia corporis Chriſti aliiſque eò pertinentibus quæſtionibus ſcripſiſſet magis inueſtigandæ veritatis ſtudio quam quidquam definiendi propoſito à ſe ſcripta eſſe. At Lutherus omnes monuit, vt à Nouitio hoc Diabolo ſibi cauerent, qui Chriſti omnipotentiam & in Sacramento altaris præſentiam in dubium vocaret (f) edito libro de cæleſtibus prophetis: ex-

ſtat

a *Lauath. hiſtor. Sacram. an. 24. pag. 2. a. 2* b *VVolf. hiſtor Aug. Confeſ Vlenberg. Vit. Luth. cap 13. Pencerus Narrat. hiſt. de Philip pag. 9.* c *Liber intitulatus, Irreconciliabilis cum Lutheraniſmo Caluiniſmus.* d *Tom. 9. VVitteb. p. 214. Tom 1. Ienenſi pag. 466 & 2. pag 266.* e *Vlenberg. Vit. Luth. cap 14. fuſe Cochlæus, Melanchthon Mathiſius. Alb. lib. de Carolſtadio. Sleidanus l. 5.* f *Luth. lib. de cæleſt. prophet. Lauather. hiſtor. Sacram. pag. 3. an. 25.*

Digitized by Google

ſtat adhuc eius epiſtola, eam in rem ad Argentoratenſes ſcripta. Certum tamen eſt ab ipſo Luthero Carolſtadio anſam & materiam hæreſeos fuiſſe datam. Quemadmodum enim ab extremo ad extremum ſine medio aliquo tranſiri non poteſt; ſic Carolſtadius de Lutheri doctrina ad extremum Sacramentariæ hæreſeos eſt delapſus. Hic Carolſtadio fumum ad has tenebras à dæmone ipſius oculis circumfuſas, prætulit. Legerat enim quod ab ipſo ſcriptum erat, *Solam fidem, non Sacramenta iuſtificare.* Eoque Lutherus Tranſſubſtantiationem oppugnans, Sacramentariæ hæreſi feneſtram aperuiſſe, Carolſtadius vero primus ſe ingeſſiſſe, putatur. Quin affirmant Sacramentarij, Lutherum ante hanc æmulationem, in eadem fuiſſe cum Carolſtadio ſententia. (*a*) Sed pergamus, & quis ac qualis Carolſtadius hic fuerit, indicemus.

IV. Andreas Carolſtadius in Franconia natus, eo tempore quo Lutherus VVittebergæ publicè docere, atque Eccleſiæ iſtius regimen affectare cœperat, in Archidiaconum fuit electus: homo præceps, inflatus, inquietus, & turbulentus: quos ille affectus ſcintillantibus oculis prodebat. Quod ſi nemo eſſet, qui cum litigaret, ſecum ipſe litigabat, Prometheo infelicior, cuius iecur aquila tantiſper rodere ceſſabat, dum illud renaſceretur. Vt initio Lutherus Carolſtadium ad audendum aliquid pro illuſtrando Euangelio; ita Carolſtadius Lutherũ ad cœptũ opus perficiendum animabat. Quũ vero Lutherũ in formanda ſua Eccleſia valde occupatũ & anxium videret; auctor ei fuit vt nouam potius inſtitueret, quam veterem reſtauraret. Corpus Chriſti in pane eſſe nec ipſe credidit, & Luthero vt ne rem tam horribilem, vt ipſe dicebat, crederet, perſuadere modis omnibus allaborauit, dicens: *Chriſtum in cælo relinquendum nec in terris Anthropophagorum more à nobis deuorandum eſſe.* (b) Ad quæ Lutherus, Facile ſe in eam ſententiam conceſſurum, & Chriſti corporis in Euchariſtia præſentiam negaturum aiebat, vt qui hac ratione tam Papam quam vniuerſam eius curiam grauiſſime perculſum, atque adeo ad inſaniam redactum iri ſciret; (*c*) ſed quo minus id faciat euidentem rei veritatem obſtare, quæ de ea vel cogitanti, frænum inijciat. In epiſtola ad Senatum Spirenſem ſic loquitur: *Negare nec volo nec poſſum, ſi ante quinquennium Carolſtadius vel quiſquam alius perſuadere mihi potuiſſet, in Euchariſtia Sacramento nihil niſi panem eſſe & vinum, me non parum ei debiturum fuiſſe. Tum enim in articulo hoc diſcutiendo valde ſudabam, non neſcius me Papiſmo ingens vulnus hoc modo inflicturum. Sed Euangelici textus verba nimis clara ſunt & expreſſa, quam vt aliam interpretationem admittant.* En tibi integram noui Apoſtoli conſcientiam.

V. Contentio hæc inter Lutherum & Carolſtadium in tantum vt diximus exarſit, vt hic contra magiſtrum ſuum eiuſque diſcipulos, quos *Luthero-Papiſtas* appellabat, cornua erigere non dubitarit: in quibus ſane iam olim fœnum gerebat. De eo Melanchthon in epiſtola quadam hoc iudicium fert, *hominem eſſe barbarum, ſpiritu, doctrina, atque adeo ſenſu communi orbatum: in quo nulla S. ſpiritus aut diuinæ inſpirationis indicia, vel vlla humanitatis officia, ſed econtra plures impietates deprehendantur. In tota eius doctrina* ἰȣδαΐζειν ϗ ςασιάζειν *id eſt merum Iudaiſmum & ſeditiones ſpirare. Omnes ciuiles Ethnicorum leges contemnere ac proculcare. Principio Anabaptiſtarum errores à Nicolao Storckio in Germania diſſeminatos amplexum: deinde Lutheri odio, non vero vllo zelo aut pietate quæſtionem de Cœna Domini moniſſe. A Luthero enim ob iconoclaſiam reprehenſum, hanc ſe vindicandi rationem quæſiiſſe. Id ſe quum alijs teſtibus, tum libris ipſius abunde probare poſſe: in quibus ille ſine vllo iudicio aut ratione in obuium quemque incurrat & immanibus conuitijs debacchetur. Hæc vere eo à ſe ſcribi, vt vicini à tali monſtro ſibi caueant. Eſſe quidem aſtutum valde & verſipellem in captanda hominũ beneuolentia, ingenium tamen celare diu non poſſe, quod naturâ ipſi ſit vehemens & inquietum, eoque propter ambitionem & iracundiam facile excandeſcere.* His coloribus Melanchthon Carolſtadium, primum Zuinglianorum & Caluiniſtarum patrem nobis depingit, quem illi tamen ad cœlum vſque efferre non verentur. Lutherus teſtante Sleidano (*e*) Carolſtadium accuſabat, quod clandeſtinis illis doctoribus, qui viſiones & colloquia cum Deo ſimulabant, valde eſſet familiaris: Anabaptiſtas intelligens; qui eo tempore quo Carolſtadius itidem reuelationes & neſcio quæ alia iactabat, in Saxonia nati vel in eam aduenerant. Quin Melanchthon (*e*) & Eraſmus Alberus (*f*) eundem Anabaptiſticæ ſectæ primum auctorem fuiſſe aiunt. Et eiuſmodi quidem Lu-

a *VVelſ. in hiſt Auguſt.* b *Hoſ. lib. 1. de hæreſ. fol.* 425. 426. c *Luth. lib. de capt. bab & lib. contr. Reg. Angl. in epiſt. ad Argent Vid. Conr. Andreæ in Conſtanti Luther. Cochl. & Sur. Eder. in inquiſit. Euang. tab 5. de Sacramẽtarijs pag. 55. 56. Melanchthon in epiſt. ad Frid Miconiũ. Hoſius fol. 427. Lib. 5. pag. 117. Melan. in epiſt. ad Col. Hiſtoria Auguſt.*

theri, Melanchthonis, Sleidani, ac multorum aliorum de Carolſtadio fuere teſtimonia: qui tamen (ô ſtupendam cœcitatem) tantæ amentiæ ac vecordiæ homo, plures quam magiſter diſcipulos & ſententiæ de Euchariſtia ſocios etiam hodie habet. Bellum vero & pulchrum in primis eſt quod Lutherus alibi dicit: *Retinebam* inquiens, *elevationem Witeberga, ut agre facerem diabolo Carolſtadio, ad quam tamen omittendam inclinabam propter Papiſtas* (a) Ut merito Calviniſtæ objiciant: *An non hoc eſt plus affectibus ſuis quam Dei gloria tribuere.*

Porro Lutherus cœlum ac terram contra Carolſtadium armare non ceſſabat, veritus ne palma ſibi præriperetur. Tam grata erat pleriſque Carolſtadii doctrina, qui in manducatione, corporis Chriſti nullum percipere guſtum nec modum, quo illa fieret, perſcrutari poterant. O miſeram hominũ mentem cum ſibi ſe permittit, ſine lumine á Deo & Eccleſia ejus affulgente, Quam acutis & continuis ſtimulis fodicantur ea pectora quæ ſemel occupaſti, O præſumptio incredula! Tu ſcrupulum unum ſuper alium iniicis! Ut vero Lutherus & Melanchthon Papæ, ita Carolſtadius Lutheri odio in hanc arenam deſcendit, novamque ſectam inſtituit, Dei omnipotentiam circumſcribere atque intellectus ſui decempeda metiri volens, infallibili hoc, ut ajebat, axiomate uſus, *Quod unum corpus duobus locis ſimul eſſe non poſſit.* Non ſic Chryſoſtomus (b) qui ait: *O miraculum! ô Dei bonitatem! Ille qui in alto cum Patre ſedet, eodem inſtanti manibus noſtris tractatur! Corpus idem ſuum in cœlũ extulit, & in terra ut à nobis manducaretur, reliquit* Et Auguſtinus (c) *Panem hunc carnem Domini appellat, qui in unitate perſona ſemper, & quantum & quomodo illi placet, in cœlo ſimul ſit & in terra.* Sed Archidiacono VVitebergenſi illud occinamus quod Cantabrigienſis Archidiaconus Archidiacono Turonẽſi occinuiſſe fertur, inquiens. *Si qua tu de Chriſti corpore dicis, vera ſunt, falſum eſt quod univerſa per totum terrarum orbem credit Eccleſia. Omnes enim Chriſtiani gloriantur & lætantur, ſe in Sacramento verã Ieſu Chriſti carnem percipere Interroga Latinos, Græcos, Armenianos, & omnes tibi idem ducent.* Quod ſi Eccleſia Catholica falſa eſt, aut decepta ſequitur aut Eccleſiam univerſalem numquam fuiſſe, aut interiiſſe. Sed non ob hanc tantum cauſſam Carolſtadius Luthero bellum fecit, verum etiam eundem & quotquot eum ſequebantur, publicis ſcriptis tamq̃ Paparum adulatores, & nec de Miſſa, nec de peccatorũ Confeſſione, nec de Imaginibus, aliiſque compluribus articulis recte ſentiẽtes, traduxit (d)

VI. Sicut vero Carolſtadius *primus* fuit noſtri temporis, qui realem corporis Chriſti in Euchariſtiæ Sacramento (quod ille cum Judæis *Sakerment*, id eſt falſum ſignum appellabat) præſentiam negavit; ſic idem *primus* Miſſæ ſolemnia mutavit, *primus* ſtatuas confregit, & *primus* Catecheſin conſcripſit, ad cuius modulum & formam Calvinus poſtea ſuam direxit. Ut vero in omnibus primas obtineret, primus poſt Bernardum Feldkirchium, (e) Kembergenſis Eccleſiæ concionatorem, Velcurionis phyſici fratrem (qui omnium primus, omnibus Evangelicis Sacerdotibus Apoſtatis velut paranymphus, connubium non multo ante, Luthero ſubſcribente) publicâ ſolẽnitate è ſacerdotũ ordine matrimonium contraxit, & nuptias incredibili omnium apoſtaticorum ſacerdotum gaudio & publica acclamatione celebravit, viam, ad id quod tantopere jam diu deſiderarant, apertam ſibi gratulantium. Quam impotenter vero ac perdite ipſe ſponſam ſuam amarit, ipſe fatetur Quin etiam VVittebergenſes ſacrilegas has nuptias ſingulari & ad eas accommodata Miſſa celebrarunt, (f) cuius Epitome hæc eſt. MISSA NUPTIALIS CAROLSTADII. INTROITUS.

Dixit Dominus Deus, non eſt bonum hominem eſſe ſolum. Faciamus ei adiutorium ſimile ſui. Verſus. *Adhærebit homo uxori ſuæ, & erunt duo in carne una.* Gloria.

Oratio ſeu Collecta.

Deus qui poſt tam longam & impiam ſacerdotum tuorũ cæcitatem, Beatum Andream Carolſtadium ea gratia donare dignatus es, ut primus nulla habita Papiſtici iuris ratione, uxorem ducere auſus fuerit: Da quæſumus, ut omnes ſacerdotes recepta ſana mente, eius veſtigia ſequẽtes, eiectis concubinis aut eiſdem ductis, ad legitimũ conſortium thori convertantur. Per Dominum noſtrũ, &c.

Proſa ſeu ſequentia ſic

Deus in tua virtute Andreas Carolſtadius gaudet & lætatur, thalamo copulatus.

Piſcanti Epiſcopo ip, e primis factus piſcator eſt uxorũ.

Sacerdotes Pornolatrias diu, ad normam reduxit matrimonij.

It legibus tuis Romanum tuũ, Deus victor, ſtrenuus ſubiugavit.

Conſilium Pauli tui ſequens, & tam bonum ſe oſtendens coniugem. Mi-

a Eraſ. Alber. contra Carolſtad Y. 6. b Lib. 3. *de Sacerd.* c Tract. 68. Ioan d Colloq. *menſ.* 120. & 400 d Cythr *in Chron Sax pag* 253. *an.* 21. Biſmarc. *lib.* 1 *in vita Bugenhagij* e Cochl. *in Act. fol.* 126, 127. & *ſeq.* Becan *in titulis Calv. tit.* 6. *quæſt.* 2.

Mirantibus inuitisq; Papiſtis, vxorem quæſitam adibus nuper ſuis intulit.

Atq; magno decore Sacerdos inſcripſit titulos coniugatus Domino.

Illum ſacerdotem vere tuum credimus, Chriſti filij tui atque fraterculum.

Nos ergo Cõcubinis noſtris grauati, te, Deus, poſcimus,
Vt illius, qui Patres noſtros antiquos iactatus, tibi placet,
Nos imitatione gaudeamus in æternum.

Secreta.

Sacrificium noſtrum, quæſumus, Domine, benignus ſuſcipias, vt quod tuæ Maieſtati in Andreæ Carolſtadij nuptialibus primitiis deuote offerimus, eius efficacia à cunctis ſcortationis defendamur periculis. Per D. N.

Poſtremo complenda ſic:

Sint nobis, Domine, auxilio ſancti Sacramenti myſteria. Et ſicut Andreæ Carolſtadij connubiali celebritate lætamur: ita fac, quæſumus, ſacerdotum coniugia toto orbe feliciter auſpicentur, feliciter ſuccedant, & quam feliciſſime finiantur. Per D N Ieſum Chriſtum, &c.

Vides, Lector, quomodo noui iſti Luciani, Deũ, ſacra & homines ludibrio habeant. (a) Hoc vno Carolſtadius maiorem à Luthero gratiam iniuit quam ceteris omnibus quæ fecit, dixit, aut ſcripſit. nec Lutheri auribus quidquam auditu iucundius accidit. Ex eo enim tẽpore bene ſperare cœpit, fore vt aliquando Catharinæ Boræ ſuæ, quã deperibat, amore, quem litteris & libellis vltro citroque miſſiculatis hactenus fouerat, poti retur; ac quorum voluntates coniunctæ erant, corpora quoque coniungerentur. (b) Carolſtadius quamplurimos ſtatim amoris ſocios habuit, cuius nuptias fraterculorum aliquis laudans, ait, *In multis quidem illum antehac lumen ingenij ſui oſtendiſſe, ſed nihil præclarius ad æternam nominis gloriam ab eo factum, quam quod primus ex eo ordine publica ſolennitate coniugem ducere auſus fuerit.* O ſpectabilem & glorioſum triumphũ, fœminam à ſacerdote ſubactam! Ex hoc coniugio prurítus totum fere illis in locis Eccleſiaſticorũ ordinem inuaſit: nec quidquam propius fuit quã Lutherus ſibi ipſi Epithalamium caneret, & in Catharinæ ſuæ amplexus ſe daret; ſed retinuit ipſum Friderici Ducis reuerentia. qui monachum & monacham ſacrilegis nuptijs copulatos numquam videre ſuſtinuiſſet. Iam ſacerdotes cum Luthero conſultabant, non vtrum coniugẽ, ſed vtrum viduã, & vtrum prima mortua, ſecundã vxorẽ ducere liceret. quod apud D. Paullũ legiſſent, (c) Epiſcopum *vnius vxoris virum* eſſe debere. Quod Lutherus interpretabatur, (d) non intelligendũ eſſe de ijs qui ſucceſſiue, ſed qui ſimul plures vxores ſuperinduxerint. Immò requirere Paullum, vt Epiſcopus ſit maritus. *Hæc interpretatio ſi vera ſit,* (vt Hieronymus contra Iouinianum eadem de re aſſerit) *nec ipſe Apoſtolus, nec Diuus Ioannes Epiſcopi eſſe potuerunt, quũ neuter fuerit maritus.* Quod ergo Apoſtolus dicit, Epiſcopũ vnius vxoris virũ eſſe debere, hoc vult dicere, eos qui ſecundas nuptias contraxerint ad ſacros Ordines non eſſe admittendos: quemadmodum Epiphanius quoque teſtatur. (e) *Qui ſecundum maritus factus ſit, ſacerdotem fieri non poſſe aut debere.* Eccleſia quippe bigamos a ſuis miniſterijs ob cauſſas ſemper excluſit, ſic vt ne vidua quidem quæ plures maritos habuerit, in ſacris quæ alias fœminis committi fas eſt, miniſtrare poſſit nempe altariũ velamentis & lotioni & cæ. eiuſmodi quæ res in primitiua Eccleſia ſemper fuit obſeruata. Quia vero olim neceſſitas cogebat Apoſtolos ad Eccleſiaſticas functiones prouectæ ætatis homines vocare, *iis vxores quidem retinere, non tamen vt cum vxoribus, ſed cum ſororibus cohabitare licebat,* quam Paulus Apoſtolus diſerte (b) γυναῖκα ἀδελφὴν mulierẽ ſororem vocatam ſuis temporibus teſtatur. *Ex carnali enim matrimonio, vt S. Leo dicit, fit ſpirituale connubium.* Et ſecundum Hieronymum (f) *is Epiſcopus eſſe non poteſt, qui durante ſuo miniſterio liberos genuit. Immò talem* idem ait, *non pro marito habendum, ſed vt adulterũ puniendũ eſſe.* Et Origines ait, *ab illo ſolo iuge illud ſacrificiũ offerri poſſe, qui iugẽ caſtitatẽ ſeruarit.* (g) At Carolſtadius vt turpitudinẽ ſuam tegeret, Diui Pauli propheriã in Eccleſia Romanæ completam aiebat, dicentis, *venturos extremis diebus ſeductores, qui matrimonium ſint prohibituri.* At, mi Carolſtadi, quibus? idoneiſne matrimonio? an in idoneis? Si dixeris Apoſtolũ vẽturos nouiſſimis diebus qui prohibeãt matrimoniũ, matrimonij incapacibus, vt Eunuchis, pueris, voto Deo obſtrictis & huiuſmodi Apoſtolum mẽdacio manifeſto oneras; ſi dicas, venturos ex eius ſententia, qui capacibus matrimonio interdicant, verum dicis de Apoſtolo, ſed audacter mentiris ſubſumendo te tuique ſimiles Deo denuptos per votum caſtitatis matrimonij abſque diſpenſatione Dei, vel Vicarij illius, eſſe capaces, præuidens enim Apoſtolus Te tuique ſimiles et orum magiſtros dixit

Q 2 non

a *In Col. Menſ. fol.* 6. 8. 326. *&* 400. b *Friſius Modreminus lib.* 2. *de Eccleſ. Tract.* 7. *in præf. ad Paulũ Orich.* c 1. *Tim.* 3. d *In propoſ. de bigamia.* e *In compend. de Hær.* f 1. *corinth.* 9. g *Lib.* 1. *cont. Iouin.* *Vide Coccium theſ. Cath. de cælib. Sacerd. & Iacob. Keller. contra Heilbrun. &c.*

Digitized by Google

non de Romana Eccleſia, quæ matrimonium in debito honore atque pro Sacramento habet, ſed de Simone, Marcione, Tatiano, itemque de Encratitis, Heraclitis, Adamianis, Euſtathianis & Apoſtolicis, qui omnes matrimonium tamquam rem pollutam & impuram condemnarunt, Apoſtolus ibi loquitur.

Poſtquam vero Sacerdos hic apoſtaticus & vxoratus doctrinam ſuam de Sacramento publicaſſet, nec Lutherum, qui frænum Eccleſiæ confringere eum iam ante docuerat, amplius exaudiret, magna laborans inuidia, VVittebergâ Orlamundam abijt, quod eſt eiuſdem Saxoniæ ad Salam oppidum, quo etiam complices eius conceſſerunt, (*a*) ibique nouæ Eccleſiæ fundamenta iecerunt. Iudaizabat præterea idem Carolſtadius, vt qui diem Sabbathi potius quam Dominicum diuino cultu celebrandum diceret, quod hic ab hominibus, ille à Deo eſſet inſtitutus. Lutherus aduerſarium quaſi riualem ſibi ob oculos ductum ægre ferens, Orlamundam cum faſtu profectus, vt eius conatibus obuiam iret, à plebe, cui nouus propheta in delicijs erat, nequaquam amice exceptus fuit, vt ipſe in Epiſtola ad Argentoratenſes teſtatur, (*b*) inquiens: *At vbi veniſſem Orlamundam ad Chriſtianos eius* (Carolſtadij) *bene expertus ſum vim ſeminis quod ibi ille ſeminarat, vt gauderem me non lapidibus & ſtercoribus impetitum & eiectum fuiſſe: Vbi nonnulli tali me omine ac benedictione proſequebantur: Abi in maximam malam crucem, in mille diabolorum nomine. Atque vtinam collum prius frangas quam oppido exeas.* Reuerſus ergo VVittebergam Lutherus, multo magis tam voce quam ſcriptis in Carolſtadium & ſocios debacchatus eſt, edito *Cōtra cæleſtes Prophetas lib.* Narratq; inter alia pro eo, quod vere à Sutore Orlamundano fuerat conuictus ex Scriptura, aliam fabellam, veritati ſubſtitutam nempe: quum in eo itinere in ſutorem quendam Orlamundanum, de Euangelio multa blaterantem incidiſſet, atque ex eo quæſijſſet, quid de ſtatuarum confractione ipſi videretur, & vnde recte id factum eſſe, probare poſſent: (*c*) veteramentarium reſpondiſſe, Saluatorem in Euangelio (locum ſe neſcire, at fratres ſuos ſcire) præcipere, vt femina cum viro concubitura, albam & mundam induat ſubuculam; eademque ratione è templis ſtatuas eſſe eijciendas, vt purificentur, & à creatura liberentur. Ita Lutherus de victoria Sutoris, à ſe Orlamundæ reportata, ſcurriles iocos facere conatus eſt; & qui cum riſu vrbis fugit, fingit ſe audita tam profunda & ſubtili Theologia, cum riſu hominem dimiſiſſe. O veracem Prophetam & vere Novum Euangeliſtam!

Idem per Ioannem Fridericum iuniorem Principem effecit, vt omnibus Saxoniæ ducum oppidis & finibus Carolſtadio fuerit interdictum. (*d*) Daniel Toſſanus diaboli inſtinctu factum ſcribit, vt Lutherus quæſtionem hanc de Sacramento ſine cauſſa Carolſtadio intenderit: quod idem Ambroſius VVolfius ſcribit. (*e*) In his Anguſtijs poſitus Carolſtadius, Tigurum ſe contulit, vbi è Catholicæ olim Eccleſiæ Archidiacono, Zuiuglianæ Synagogæ Diaconus factus fuit. Sed quum ne hic quidem ad votum quidquam ſuccederet, cum Anabaptiſtis clam colludens, Lutherum interim humiliter deprecabatur, (*f*) vt ſua eum gratia ſubleuaret potius quam deprimeret immerentem. Hunc in finem Carolſtadius 2. Tractatus ad Lutherum miſit. 1. demonſtrat ſe cum ſeditioſis ruſticis &c non communicaſſe. 2. ſe de Sacramento Euch. inquirendæ veritatis cauſa ſcripſiſſe. His placatus Lutherus vtcunque, eum in Saxoniam redire permiſit, præſcriptis conditionibus, qui vna cum vxore ſua, nobili femina Kembergam conceſſit in villam quandam vno milliari VVitteberga diſtantem, vbi aliquamdiu tamquam pauper ruſticus, vitam miſere ſuſtentauit, lignum in oppidum conuehendo & alia ruſtica opera faciendo; indutus craſſa & ſqualidà tunicá, acruit eo gladio in lacera vagina condito accinctus. Nec alio titulo, niſi Nachbar Andres, id eſt vicinus noſter Andreas appellari volebat: eo ſanctæ cuiuſdam ſimplicitatis opinionem affectans. Talem nobis Carolſtadium Lutherani ipſi in Auguſtana hiſtoria deſcribunt: (*g*) qui tamen iterum A. 1528. inſidijs Lutheri retractus in arenam diſceptandi de Sacramento, rurſus ad ſilentium vel exilij ſententiā tolerandam à Luthero redactus eſt, hoc vnicè agente Luthero, vt in Carolſtadio poſſet deriumphare non veritatis ſed gloriæ ſtudio Sacramentarios filios vteri ſui hæretici (*h*) ſed contrarium ei euenit. Carolſtadius autem non multo poſt miſerijs & ſqualore confectus, & ab omnibus, etiā ſuæ religionis ſocijs, deſertus obijt. Ferunt quidā eum paullo ante obitum à Baſileenſibus ad parochiam

quan-

a *Alber. contr. Carlſlad.* R 3. *Laing. in Vita Carlſlad.* *Cochl. in Act. fol.* 127. b *Tom* 2. *Ien.* *Ger f.* 447. c *Tom* 2. *Ien. fol.* 44. d *Cochl. Act pag* 128. e *in hiſt. Conf Auguſt.* f *Vlemb. cap.* 16. *num.* 4. g *fol.* 38. *an.* 24. h *Vlemb. Vita Luth. cap.* 19. *num.* 6.

Digitized by Google

quandã Alſtetenſem vocatũ, non ſine omine quodã, vt Lutherani dicunt, quod Muncerus in loco eiuſdem nominis concionatus fuerat. Atqui ijdẽ recordari debebant, Lutherum quoque prima Eccleſiæ ſuæ lineamenta Alſteti duxiſſe. Baſileam inde euocatus, concionatoris munere aliquãdiu ibi functus eſt: quumq; die quodam concionẽ haberet, vidit magnæ ſtaturæ hominem templum intrantem, & ad latus Conſulis conſidentem *(a)* Finita concione Carolſtadius quærit ex Conſule quiſnam vir ille eſſet inſolitæ ſtaturæ, qui iuxta ipsũ conſediſſet. Conſule vero reſpondente, neminem à ſe viſum; totus conſternatus vnà cum Conſule domũ contẽdit. Aduenienti domeſti narrant, magnæ ſtaturæ hominem ædes ingreſſum, filium ipſius mediũ arripuiſſe, & in altum eleuatum, ſine vlla læſione in terram decidere permiſiſſe, additis his verbis, Patri ſuo multam ſalutem diceret; quẽ intra triduum eſſet viſurus *(b)*. Accedente ad reliquas animi & corporis miſerias hac quoque conſternatione, Carolſtadius poſt triduum extremum vitæ diem clauſit. Hunc quidem dæmonem fuiſſe, à quo, vt Brutus olim à malo ſuo genio, tamquam vadimonio ad mortem euocatus fuerit, dubiũ non eſt. Et forraſſe idem fuit à quo doctrinam illam accepiſſe ſe ſcribit (Luthero idem atteſtante) Chriſtum verbis his, *Hoc eſt corpus meum*, non panem ſed corpus ſuum quod menſæ aſſiſtebat, denotaſſe. Tigurini tamẽ Theologi, vt honori eius conſulerẽt, qui primus oculos ipſis aperuit ad cognoſcendam veram de Cœna Domini doctrinam, honorifico eum teſtimonio ornarunt. Confeſſioni ipſorũ inſerto, quo aiunt, *quam diu apud ipſos fuerit Archidiaconi munere functus honeſte ſe, & vt Chriſtianum decet, geſſiſſe, a bona cum gratia & venia Baſileam inde ſe contuliſſe: toto vero eo tempore nihil ipſorum Fidei cõtrarium docuiſſe. Hoc vero teſtimonium ſe ipſius perſonæ non autem libris, qui ſibi viſi non ſint, impertire: credere etiam Baſileenſes idem de ipſo teſtificaturos.* Vides, opinor, quomodo Sacramentariorũ ſchola multo ante Geneuenſem fundata, ſuo eum abſolutat calculo qui ab omnibus tamquam à maligno ſpiritu inſeſſus, fuit condemnatus. Lutherani à diabolo eum ſtrangulatum, neque hoc ipſos Caluiniſtas negare poſſe aſſeuerant, tot teſtium confeſſionibus, tot bonæ fidei ſcriptorum teſtimonijs, adeoq; ipſorũ Baſileenſium Paſtorum litteris confirmatum. Hic exitus fuit Carolſtadij, qui omnibus formidabilem Lutherũ primus laceſſiuit & aperto bello oppugnauit, qui altiſſimum Chriſtianæ religionis myſterium conuellere ac proculcare aggreſſus eſt, qui ſtatuas confregit, qui ſacerdotalis cœlibatus vinculum ſoluit: neque aliam nominis ſui memoriam reliquit, quam quod pleriſque nimis diu vixiſſe viſus eſt. Superſtitem habuit filium, Ioannẽ nomine, qui deleta patris hæreſi, ad Catholicam Eccleſiã redijt, & quo tempore Concilium celebrabatur, Tridẽti fuit. Sed iam ad alterũ, eumq; multo deteriorẽ eiuſdem ſectæ conditorem tranſeo.

DE HVLDERICO ZVINGLIO,
Et Ioanne Oecolampadio; Heluetici ſchiſmatis auctoribus.

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

I. *Huldericus Zuinglius nouus Euangeliſta apud Tigurinos.*
II. *Eius de Cœna Domini doctrina, à Spiritu S. vt aiebat, accepta.*
III. *Zuinglij fallacia.*
IV. *De Spiritu qui Zuinglio apparuit.*
V. *Lutheri, Zuinglij & aliorum Contentiones Sacramentariæ.*
VI. *Zuinglius à Luthero tamquam frater recipi petens, repulſam patitur.*
VII. *Zuinglius Pelagianorum errorem renouat.*
VIII. *Initium Zuingliani ſchiſmatis in Heluetia.*
IX. *De Ioanne Oecolampadio Zuinglij ſymmyſta.*
X. *De eius morte: & quid de vtroque ſenſerit Lutherus.*

I. DVm Lutherus & Carolſtadius in Saxonia tumultuantur ac delitia ſua ſpargũt, Huldricus Zuinglius, è milite Canonicus Conſtantienſis, in Heluetia ſomnia ſua quoque cæpit proponere. Et initio quidem ab Indulgentijs orſus eſt, vti Lutherus, ſed mox ad peiora cùm Carolſtadio prolapſus eſt; à quo tamẽ in Sacramentaria re quoad modum explicandi Verba Chriſti *Hoc eſt corpus meum* diſſentiebat, etſi in eo conueniebat, quod (c) contra vnanimem totius Chriſtianæ antiquitatis conſenſum realem corporis Ieſu Chriſti in Cœna præſentiam negaret: ac poſtea cum eo colloquutus, perlectis eius libris, à ſententia Lutheri

 quam

a *Alber. contra Carlſtad f. 1. b. f. 2. a.* b *Thom. Bozius tom. 2. de ſignis Eccleſiæ lib 23. cap 3. Lutherani in hiſt. conſ. Aug. pag. 40. Erſmarc in Vita Carlſtad. Vide Eraſ. Alb cont Carolſt. Tom. 3. Ien pag 28.* c *Hiſt. Conf. Aug. f. 41. Alber loc. citato.* d *Gramin us in vita ſuad. iij a Ioan. Sapidus in Epitaph. 8. diſtich. lit. x. 8. a.*

quiunt, *Sanctum Spiritum nobiſcum habemus, quidquid faciamus, peccatum eſſe non poteſt. Nos ſumus electi ac prædeſtinati ad ſalutem. Omnes vnum tantum corpus, quemadmodum & vnum Spiritum habemus.* Hoc eodem modo Valentiniani loquuti ſunt, vt Epiphanius teſtatur. Eſt prætereà alia ſecta quæ *Tacentium* dicitur, qui rogati de religione ſua, nihil reſpondent, ſed oculis tantum cœlum obtuentur. Alij *Separati* appellantur, qui in locis tantum ſolitarijs viuunt, nec vllo alio religionis exercitio quam meditatione vtuntur; vitia ſua, & in primis ignauiam & ſtuporem ſolitudine tegentes. Quæ *Precantium* vocatur ſecta, plena eſt hypocryſeos. Vix finita precatione, incipiunt aliam; cum hominibus numquam loquuntur, nunquam comedunt, nunquam denique quidquam faciunt, niſi prius Deum comprecati. Credo dormientes quoque orare. *Rapti* quidam appellantur, qui ab ecſtaſi ad ſe reuerſi, mirabilia narrant quæ in Paradiſo aut Inferno viderint; tumque ea quæ a Deo iniuncta ſibi eſſe dicunt, ſine vlla mora aut metu exſequuntur: vt is qui Anno MDXXXVI. præſente patre atque matre fratri caput abſcidit, hoc à Deo mandatum ſibi aiens (*a*)

II. Sunt etiam qui *Liberos* ſe nominant, quod vt ſibi perſuadent, nec tributum nec obedientiam cuiquam Principi aut magiſtratui debeant. (*b*) Hi matrimonium rem Spiritualem eſſe affirmãt, eoq; feminis promiſcue vtũtur, exiſtimantes (quod de brutis vix quiſquam credat) commiſtionem illam ſine peccato eſſe; & ſic quaſi Platonicæ reipublicæ formam ſequuti: ex quo facile verum videtur quod à Tertulliano dictum eſt, E Platonis ſchola multas hæreſes prodijſſe. His ſimiles olim fuerunt Gnoſtici, & qui falſo nomine Nicolaitæ dicti ſunt, à Nicalao quodam, qui cum S. Stephano vnus fuit è primis Diaconis; vtque Deo liberius ſeruire poſſet, vxorem iuuenculam, forma & alijs dotibus inſignem, præſentibus Apoſtolis abdicauit, eoque petulantibus quibuſdam iuuenibus calumniandi occaſionem præbuit, qui Nicolaitas ſe appellarunt, ad introducendam fæminarum communionem. Hi apud Germanos appellantur **Freygeiſter** id eſt Libertini Spiritus, docentque quamcumque feminam, à quocumque viro ſuæ religionis rogatam, ſui copiam facere debere, vt ſi ille dicat: *Spiritus meus concupiſcit carnem tuam,* ſtatim illa reſpondeat, *Veni ergo, & faciamus mirabilia.* Felix Capito hiſtoriam recenſet de quodam eiuſmodi Inſpirato, qui amici domum ingreſſus ex templo in hæc verbo prorupit: *Spiritus ſanctus mandauit mihi vt cum vxore tua cubem. Bene habet,* inquit maritus: & vxori mandat vt morem ei gerat. Interea dum lectus paratur, forte adſpicit filiam & ætate & forma magis integram: ſtatimque ad matrem, *Non hoc,* ait, *vult Spiritus vt tecum, ſed cum filia tua cubem.* Quid fit? Vtraque Spiritui obedit, & carnem ſubijcit. Reuerſus mane maritus (lecti enim parte nequiſſimo illi hirco ceſſerat) hominem inter filiæ amplexus deprehendit; & iratus, *Quid?* ait, *Ergo Spiritus Sanctus mentitus eſt? Iuſſit ille te cum meo vxore concumbere, & ecce tu filiam!* (c) *Idem Spiritus mandat mihi vt à te pœnas exigam.* Demerſoque in inteſtina eius cultello, hominem occidit. Sic alius quidam ab eodem Spiritu inſpiratus, filium tamquam Iſaacum immolauit. Hæc tragica ſane & cruenta ſunt exempla: quod ſequitur plus habet leporis. Vetula quædam ad formoſum iuuenem venerat, *à Spiritu mandatum ſibi dicens vt cum eo cubaret.* At ille, *idem,* inquit, *Spiritus mihi mandauit, vt nonniſi cum bellis & iuuenculis rem habeam.* Contuli ego ſermonem cum Anabaptiſtis quibuſdam, qui opiniones ſuas non minus mordicus quam Lutherani aut Caluiniſtæ tuebantur. Rogati à me, communionem hanc feminarum inter ſuos eſſe pernegabant. Etſi non deſunt, qui ante annos non ita multos tales Synagogas in Morauia fuiſſe aſſeuerant. (*d*) Locus vbi monſtra iſta conueniebant, aſſeribus vndique conſtratus erat, quatuor digitos craſſis, & tres pedes longis. Poſt preces peractas, diligenter reſpiciebant an quis ipſorum ſectæ non particeps, cœtui intereſſet. Mox extinctis luminibus, quiſque quam vellet arripiebat, cumque ea libidinem explebat: vbi ſæpe quæ forma cæteris erant præſtantiores, in magnis erant anguſtijs, procis tamquam de Helena inter ſe contendentibus: & in tanta obſcuritate & tenebris congreſſus fiebant nefarij & inceſtuoſi. Audiui ego è Belga, (qui quum XX ætatis annum ſine vlla religionis cura attigiſſet, tandem me aſſiſtente, ſancto baptiſmi lauacro in Catholica Eccleſia ablutus eſt) in Hollandia paucos ante annos cœtus eiuſmodi fuiſſe. Addebat idem, Cauponem quendam vni ex ſuis amicis elegantis

vir,

a *Alber. contra Carlſtad m. 5. Sur. com. hiſtor.* 160. *a.* b *Vide Prateol. catal. heret. de Anab. Eder. in Inquiſ. Euang. &c.* c *Simile huius vide apud Alber. contra Carolſtadium, m. F. & 7.* d *Cura. Chron. Sil. part. 2. Hortenſ. hiſt. Anab. Mon. Refor. Euangel.*

virgunculæ neptis ſuæ copiam obtuliſſe, ſi ei cœtui ſe immiſceret. *(a)* Tota tamen hæc ſocietas, Fraterculorum dicta, iam perijſſe creditur. Supereſt tamen etiamnum ſecta eorum qui ab ipſis Anabaptiſtis *Impuri* dicuntur, eò quod præter alia, polygamiam permittunt. Certe Ludouicum Herſerum celebrem Anabaptiſtam tredecim vxores eodem tempore ſimul viuentes habuiſſe Lindanus auctor eſt. *(b)* Et Lutherus de alio quodam ſcribit, qui xxiv. habuerit, nec tamen in ijs omnibus libidinem potuerit explere. Multi quidem ab ipſis editi libri doctrinam hanc de polygamia probare videntur; improbe illud interpretantes: *Erunt duo in carne vna* Et illud Apoſtoli: *Vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquaque maritum ſuum*: quibus dictis tamen tamquam tonitru omnis hæc turpis opinio collabaſcit. Fuerunt etiam qui *Deificatos* ſe dixerunt. Amſterodami liber excuſus eſt, hoc titulo: *Homo Deificatus.*

III. In ſuperiori Germania reperiuntur Muncerani: a fatuo illo burdone Muncero ſic dicti, *qui gladium Gedeonis datum ſibi aiebat, ad nouum inſtituendum Chriſti regnum* *(c)* Ex hac ſecta aliqui cum Valentinianis dicunt, *Chriſtum ex Maria Virgine non conceptum, ſed per eius vterum tamquam per canalem tranſijſſe.* Vnde vero hæc? nimirum pater Anabaptiſtarum Lutherus quoque idem dixiſſe cenſetur ſiquidem ait. *(d) Chriſtum corporaliter & ſpiritualiter è S. Virgine Maria natum fuiſſe:* quæ ſententia à Caluiniſtis ei exprobratur. Iidem Anabaptiſtæ *peccatum originale pro inani commento habent*: quam opinionem a Zuinglio ſe accepiſſe fatentur, *(e)* quod nimirum peccatum mortale ſit de remiſſione peccatorum dubitare. *Tum, vniuerſos homines, immo & diabolos, poſtquam ſatis pœnarum dederint, ſaluatum iri:* *(f)* qui error fuit Origenis in Concilio IV. Conſtantinopolitano à quingentis fere Patribus condemnatus. Ex ipſorum Doctoribus quidam credunt. *Tria eſſe tempora ſeu potius. Tres Mundos. Primum ab Adamo vſque ad Noah, qui purgatus ſit per aquam. Secundum in quo nos ſumus, per ignem purgatum iri. In tertio Iuſtitiam regnaturam, & ante generalem mortuorum reſurrectionem, Ieſum Chriſtum duo annorum millia cum Electis ſuis in hoc Mundo cum gaudio & voluptate victurum, eorumque labores & miſerias remuneraturum. Ad illum vero vſque diem, Animas vnà cum corporibus dormire* *(g)* Quam illi ſtultitiam à Chiliaſtis hæreticis, qui tempore Sixti I. vixere, didicerunt. Inter has vero ſectas nonnulli ſunt, *qui veteri Teſtamento non aliam quam hiſtoricam fidem deberi aſſerunt, vt quod per Nouum omnino ſit abrogatum.* Hæc Manichæorum fuit doctrina, vt S. Auguſtinus ſcribit. *(h)* Aiunt illi, Moſen cum Chriſto non eſſe commiſcendum. Sed reſpondet idem S. Doctor, *Eadem in veteri & nouo Teſtamento contineri. In illo vmbras eſſe & figuras, in hoc corpus & res ipſas. Ibi res figuratas, hic manifeſtatas.*

IV. Quamuis autem hæ & aliæ omnes Anabaptiſtarum factiones mutuo ſeſe oderint ac deteſtentur; exemplo tamen omnium hæreticorum, miro conſenſu in perniciem Eccleſiæ conſpirant, mutuaſque operas tradunt. Qui Ioannis Guilielmi vltimi Anabaptiſtarum regis vitam deſcripſit, teſtatur, Antuerpiæ duos è ſe viſos Anabaptiſtas ad mortem damnatos. Quum more vſitato ante ſupplicium ad cibum capiendum conſidere iuſſi eſſent, eorum alterum facere id recuſaſſe, *Nihil hic in terris cum eo ſibi rei fore,* inquiens, *cum quo partem in cœlo habiturus non eſſet.* Vtrumque tamen Anabaptiſmum prædicaſſe & Mennonis ſe diſcipulos tuliſſe. Et hæc quidem diuiſio, omnis hæreſeos ordinaria comes, etiam olim inter Monaſterienſes gliſcere cœpit. Sic enim eorum quidam ipſe ſcribit. *(i) Tot fere opiniones ac ſectas inter ipſos fuiſſe quot Doctores; quod quiſque Prophetam ſe iactaret, & hic cum Deo, ille cum Angelis colloquium ſe habuiſſe ſimularet.* Hæc Vbbo ille, qui ab Anabaptiſmo ad Catholicam Eccleſiam redijt, librumque *Recognitionis* edidit. Hic idem ille eſt, qui Theodoro Philippi Amſterodami, Dauidi Georgio monſtro hominis Delphis, Simoni Mennoni Groningæ, tribus famoſis Anabaptiſtarum doctoribus, ac diuerſarum hæreſeon auctoribus, manus impoſuit, quorum hiſtoria me vocat, vbi prius Anabaptiſticorum regum catalogum, atque eorundem exitum vobis exhibuero, de quibus ſane Satyricum illud potius quam, uti ille de bonis, dici poſſit, *Omnes vni annulo inſcribi poſſe.*

V. De primo eorum rege Ioanne Leidenſi,

P eius-

a *Similia de Caluiniſtis & Puritanis habet Simon Tit. in Britannomachia pag 276. lib. 3 cap. 3.* b *Colloq. menſ Germ. fol. 415 b.* c *Eraſ. Alber. contra Carolſtad.* d *Luth Tom. 7. Bullinger lib 2. cap 13. pag. 56.* e *Idem lib. 1. cap 11. fol. 16.* f *Franck Chron part. 3. tit de Anab. Ioannis Denck. Bulling lib. 2. cap. 15.* g *Idem libr. 4. cap. 10. & cap 4. 5. 6. 7. & ſeq.* h *Quæſt. 13. in Num.* i *Modest. de auct Anab fol. 89 ſ. 6. Vbbo in præfat. a. b & fol. 26.*

Digitized by Google

eiusque exitu ſupra diximus. Poſt hunc alius quidam Ioannes itidem nomine, reliquias regni colligere, eiusq; ſedem in Belgio conſtituere aggreſſus.(a) Bruxellis & coronam & caput perdidit. Ei ſucceſſit Cornelius quidam, ſed eadem fortuna Vltraiecti capite plexus. Poſt hæc interregnum fuit duodecim aut quindecim annis, nemine tam funeſtũ diadema ſuſcipere auſo, donec diabolus tandẽ ſpurium quendam ſuſcitauit, Rutæ inundani ſacerdotis filium, qui Monaſterienſis regni ruinam reſtaurare conaretur. Hic primo Louanium, deinde Veſaliam venit; & ſub prætextu controuerſa quædam religionis capita diſcutiendi, cum variarum ſectarum doctoribus, quarum mira ibi eſt copia & ſumma libertas, ſermonem contulit, ac non multo poſt libellum de impuro eorum qui falſo Euangelici dicuntur, matrimonio publicauit: *in quo polygamiam defendit, & cum prægnantibus, ac cum ijs qui per ætatem parere nondum poſſunt, concumbere, peccatum eſſe aſſerit; idque beſtiarum more & exemplo probare contendit. Scriptura quoque, tamquam Delphico gladio, euincere conabatur, licere id quod vnus plus nimio habet, poſſidenti eripere, eoque alterius paupertatem ſupplere & ſubleuare. Biblia vero non vt alij, litterali (hoc hominum ambitioſorum & mundana ſapientium eſſe dictitans) ſed myſtico quodam ſenſu, quem ſcilicet Spiritus S. ipſi ſuggeſſit, interpretabatur.*

VI. Hac ille ratione breui tempore multos ſectatores attraxit; qui magiſtri doctrina, inopiæ ſuæ ſubuenire cupientes, Nobilium aliquot domos diripuerunt; ac per totam Cliuiam magna incrementa ſumſerunt. Rege, interim latente, ac nemini niſi ſuis noto. Erat homo proceræ ſtaturæ, grauitatem admirabilem, comitate tamen quadam temperatam præſeferens. Gladium ferebat, quem Gedeonis appellabat. Plures habebat reginas, regali ornatu conſpicuas. Cetera quæ nequiſſimus hic homo docuit & fecit, lubens prætereo. Captus fuit in Ducatu Cliuienſi An. M D LXXIV. vnà cum Eliſabetha, primaria vxore, quam Reginam matrem appellabant, & viginti concubinis, è quibus duæ tantum ſupplicio affectæ ſunt, reliquis ob ſimplicitatem viræ gratia facta. Non ſine admiratione legi poteſt illa diſputatio, quam Eliſabetha (quæ vna ex damnatis fuit) cum Hanebergio Prædicante Veſalienſi habuit: in qua tot ſcripturæ loca & ſententias citat, vt aduerſarium penè obruere videatur. Stultas illas perſuaſiones tam de religione quam de matrimonio ſuo, ad extremum vſque pertinacisſimè retinuit, ac ſanguine ſuo obſignauit.

Poſt ſumtum de duabus reginis & proceribus aliquot ſupplicium, rex quoque ferreis compedibus onuſtus, in iudicium producitur. Licet vero quintum iam annum captiuus, in carcere totus eſſet emaciatus, vt vix incedere poſſet; magna tamẽ & truculenta voce iudices inclamabat: *Facite de me*, inquiens, *quidquid volueritis. Qui me creauit, quique me fecit vt ſim quod ſum, miracula ſua oſtendet vbi opus fuerit, meque è veſtris manibus liberabit. Bonus enim eſt, & in promiſſis ſuis verax.* At vanum hoc fuit vaticinium. Poſtquam enim miſer hic homo aliquot annos inter mille miſerias ipſa morte crudeliores, in carcere exegiſſet, tandem ad palum alligatus, & lento igne exuſtus fuit. Nullum delictum fateri omnino voluit: ſed durante ſupplicio, Deum inuocare, ac promiſſorum admonere non deſiſtebat. Ecce cineres vltimi Anabaptiſtarum regis: è quibus nullus adhuc nouus phænix prodijt. An vero futura ſæcula aliquem producttura ſint, experientia docebit. Ipſa certe ſecta vt è Lutherana velut naufragio enata eſt, ita in quibuſdam tantum Germaniæ, Belgij, & Poloniæ angulis deliteſcens, & ipſa non naufragium, ſed communem cum omnibus hæreſibus interitum expectat.

DE ANDREA CAROLSTADIO, noſtri temporis Sacramentariorum anteſignano.

Caput VII.

ARGUMENTUM.

I. *Per Sacramentarios diabolus Chriſto primum bellum intulit.*

II. *Andreas Carolſtadius primus noſtri temporis Sacramentarius.*

III. *Vnde ſuam doctrinam, ſe ipſo teſte, hauſerit.*

IV. *Andreas Carolſtadius quis & qualis fuerit.*

V. *Ex amico intimo Lutheri acerrimus eidem fit inimicus.*

VI. *Carolſtadius primus ex ſacerdotum ordine, vxerem ducit.*

NON minus abſurda quam furioſa Anabaptiſtarum ſecta plures mihi paginas fecit quã initio

a *Hortenſ. libr. de Anab. fol. 84. in fine. Nicol. Bleesdick. nar. de ſecta D. Georg. lit. e. 7.*

Digitized by Google

initio conſtitueram. Quia tamen inter hæreſes noſtri temporis ipſa quoque ſingularem tenet locum: ac, quod ſciam, nemo vnus omnia eius, quæ quidem inueſtigari poſſunt, deſcripſit: ipſam quoque cum omnibus armis, inſignibus, manipulis, & impedimentis in hunc in campum producendam mihi exiſtimaui. Iam ad alias duas eiuſdem Lutheri, communis omnium parentis, filias accedo, ortum earum, vel abortum potius, lenocinia, & quidquid ad eas pertinet, deſcripturus: facto initio ab ea quæ licet peſſima ſit, & maxime deformis, ceruſsâ tamen ſuâ & fuco plures quam reliquæ procos inuenit. Sacramentariorum ſectam intelligo.

Quemadmodum vero magnorum exercituum imperatores, ad regnum aliquod occupandum proficiſcentes, quacumque iter faciunt obuia quæque quà vi quà fraude occupant quidem, proſternunt, & ne hoſtibus vſui ſint, ferro & igne corrumpunt: interim tamen ſuas omnes cogitationes & curas eò conuertunt, vt ipſa regni ſede aut eo in quo victoriæ ac rerum ſumma poſita eſt, potiātur: ſic vetus ille bellator, & bellicoſus veterator, varijs ſtrategematis ac multiplici vi ciuitatem Dei oppugnat, ſtatuas confringendo, deijciendo altaria, leges omnes à Vicario Dei in Eccleſia ad eius conſeruationem latas contemnendo ac proculcando. Verum hæ leues tantum ſunt quædam procurſationes & velitationes. Plena acies ad oppugnandam præcipue ac deſtruendam Sacroſanctam Euchariſtiam, præcipuum Chriſtianæ religionis myſterium ac firmiſſimum fidei fundamentum, directa eſt. Vix Teſtamentum ſuum promiſerat Saluator, quum ecce Capharnaitæ muſſare incipiunt: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Vbi Cyrillus ait, *verbum illud Quomodo in Dei operibus vſurpare, Iudaicæ infidelitatis eſſe proprium: eoſque qui id faciant, omnibus pœnis & tormentis dignos eſſe.* Hinc S. Auguſtinus, (*a*) diabolum domui Dei oppugnandæ primum velut arietem per Sacramentarios admouere teſtatur. Sic quod per Capharnaitas cœperat, per Simonem & Menandrum idem fuit proſequutus, qui diuinitatem à qua immortalitatem Chriſti negabant. Ex horum ſchola prodierunt. (*b*) Cataphrygæ, Pepuſiani, Manichæi, & Ophitæ. Horum alij venerabili huic Sacramento infantium ſanguinem, alij ſemen virile (ô nefariũ atque exſecrabile ſcelus!) admiſcebant. Nec minus ſtrenue poſtea idem auguſtum & ſacroſanctum Altaris Sacramentum oppugnatū fuit per eos, qui pro ridiculo ſpectaculo ac ludo habebant atq; etiam nũ habent, ſacerdotem cum miniſtris adſtare ad aram, & ſuper fruſtillo panis verbis aliquot recitatis, in momento non lunā, ſed Dei filium, incantationibus ſuis, cœlo deducere. Sic enim impij iſti de ſacerdote loquuntur, *ad cuius preces*, vt S. Hieronymus ait, *corpus & ſanguis Ieſu Chriſti in inſtanti conficiuntur; & panis*, vt eadem de re S. Gregorius Niſſen. ſcribit, *in corpus Ieſu Chriſti mutatur.* O impios, qui incantationes, verba ex ipſo Saluatoris ore prolata, nominare audent? Poſt Simoniacorum & Menandrianorum aſſultum diabolus aliquādiu quieuit, ſed magis vt vires interea colligeret, quam pugnam omitteret: donec Anno DCCL. circiter Iconomachos excitauit, qui dicebant, in Eccleſia nullam aliam ferendam eſſe imaginem quam ſolā Euchariſtiam. Ad quam blaſphemiam tota contremuit Eccleſia; & animaduerſa iſtorum hominum fraude, definijt ac decreuit, (*d*) SS. Euchariſtiam non imaginem Ieſu Chriſti, ſed ipſum Ieſum Chriſtum eſſe. Quinquaginta annis poſt Scotus eandē quæſtionem mouere voluit, cui tamen mox à Concilio Vercellenſi os fuit obturatum. Poſt ducentos ab eo tempore annos Berengarius Archidiaconus Andegauenſis, diaboli inſtinctu maxima vi firmiſſimam hanc Eccleſiæ arcem inuaſit. (*e*) Ac meo iudicio non errant, qui primum hunc Sacramentariorum auctorē & patrem faciūt: cuius error poſtea à Zuinglio, realem præſentiam negante, & à Luthero quoque, impanationē tantū concedente, fuit renouatus. At Berengarij vox in Francia tantum fuit exaudita, neq; vlterius potuit penetrare. Operæpretium eſt audire, quid de eodē Noui noſtri Euangelici in Francia ſentiant. Fatentur enim (*f*) Berengarium odio potius aduerſus Lanfrancum & Rogerium, & victoriæ ac gloriæ ſpe, quam veritatis reuelandæ aut defendendæ ſtudio, certamen hoc de Euchariſtia ſuſcepiſſe; immò eundem de Matrimonio & Pædobaptiſmo minus rectè ſenſiſſe. Sic ipſi pudenda patris ſui reuelant. Leo IX PP. vt naſcenti malo occurre-

a *In Pſal 54. S. Ignat. epiſt. ad Iren. Theodor. in Dial. Impa. Sept. Synod. Act 6.* b *Auguſt. hær. 64. de conſecr. diſt. 2.* c *Epiſt. 5. ad Euang.* d *2. Syn. Nice Act. 6 Damas lib. 4. c. 14. Lanfranc. lib. de ver. corp. Chriſti Genebr. in Chron. Abbas Vrsperg.* e *Petr. Opeemer. in Chron an. 1090 fol 368. b. Malmesbur. in Chron. Angl. fol. 113. k iij. Vrſperg. Cario & alij.* f *Libro de ſtatu Eccleſia.*

Digitized by Google

ret, Berengarium ſtatim ab Eccleſia abſcidit; cum etiam hæreſin eius per Concilium Romæ celebratum condemnauit. Eius ſucceſſor Victor Concilium in Turonibus indixit, in quo Berengarius errorem ſuum abiurauit; deinde relapſus, Romam citatus fuit, præſentibus centum & tredecim Epiſcopis culpam ſuam falſus, ſua manu eam in rem à ſe ſcripta cremauit, vt è Canone cuius initium, *Ego Berengarius*, &c. videre eſt. Id vero factum fuit Nicolao II. Pontificatum gerente, quem eam ob cauſſam Sacramentarij tantopere oderunt & deteſtantur: quamuis Lutherus (*a*) optet vt omnes Pontifices tam Chriſtiane ſe gerant vt hic erga Berengarium ſe geſſit, ad hanc confeſſionem eum reducens. Sed tertium relapſus Berengarius, & Gregorio VII Pontifice erroris conuictus, Archidiaconatu abdicato, ac bonis inter pauperes diſtributis, in monaſterium Cluniacenſe receſſit, vt eius loci Chronicon teſtatur (*b*) Morti iam propinquus in lectulo decumbens, exclamaſſe dicitur, Letho mille mortibus peiori ſe emori, ob erroris & peccati ſui recordationem. (*c*) *Mi Deus*, inquiens (vt Guilielmus Bibliothecarius, qui illo tempore vixit, teſtatur) *tu hodie mihi, vt ſpero, apparebis ad meam ſalutem. Ah! quantopere Inferni metus animam meam affligit, ob prauam meam doctrinam; eo potiſſimum quod eos, quos ſeduxeram, ad veram Sacramenti tui cognitionem reducere non potui.* Nec tamen hominis huius pœnitentia culpam ita deleuit, quin memoria eiuſdem hodieque ſit deteſtabilis, vt qui primus omnium Sacramentarijs viam ſtrauerit, qui poſtea infames huius hæreſis reliquias recollegerunt. Scribunt quidam, (*d*) S. Hubertum al. Fulbertum morti proximum, quum monachum hunc in cubiculum ſuum introëuntem vidiſſet, exclamâſſe: *O Deus, quis iſte eſt! Ecce diabolum video auribus eius ne, cis quid in iuſſu vitem* Lambertus Danæus, Sacramentarius Sedanenſis, contra eorum, qui præſentes Berengarium morientem aſpexerunt, eiuſque pœnitentiam & confeſſionem audiuerunt teſtimonia, ait, (*e*) eum doctrinam ſuam conſtanter ad extremum vſque defendiſſe, & in ea animam Deo reddidiſſe. Chemnitius Lutheranus econtra eum tamquam male dictum hæreticum deteſtatur. (*f*) Illud quidem negari non poteſt, nec conuerſione nec morte huius hominis, hæreſin eius fuiſſe extinctam, *quæ, vt Guitmundus ſcribit*, (*g*) in tres ſectas, vt fere hodie etiam Sacramentariorum, fuit diuiſa. Quidam enim Euchariſtiam vt meram figuram tantum percipiebant.

Alij præſentiam corporis fatebantur quidem, ſed ita vt dicerent panis & vini ſubſtantiam manere. Alij vero panem & vinum in verum corpus & ſanguinem mutari, ſed non niſi a pijs ac tanto myſterio dignis percipi, in indignis vero ad priorem panis & vini naturam redire aſſerebant, hoc modo plus creaturæ quam creatori tribuentes, & verbo Dei vim ſuam adimentes.

II. Poſt Berengarium nemo contra auguſtum & venerabile Altaris Sacramentum os palam aperire, & Ieſu Chriſti in eo præſentiam negare auſus eſt. Petrobuſiani enim, Abailardi, Albigenſes, VValdenſes, VVicleuiſtæ & Huſſitæ balbutiebant tantum, corporis præſentiam ſub & in pane concedentes: donec tandem anno M. D. XXIV. quidam Lutheri diſcipulus, & primus quem ille ex ſacerdorum ordine Eccleſiæ ſubtraxit, (*h*) Andreas Caroliſtadius nomine (de quo primo libro aliqua diximus) Omnipotentis omnipotentiam denuo oppugnare non dubitauit, quod imaginari ſibi non poſſet quomodo idem vno & eodem tempore in altari ſimul & in cœlo eſſe, & panis caro fieri poſſit: non memor eius quod Euſebius Emiſſenus admonet, (*i*) *Non hic anxie inueſtigandum quomodo id fieri poſſit. Res diuinas non eſſe ſcrutandas, ſed credendas Creatoris omnipotentiam, & diuini verbi auctoritatem pro lumine & ratione habenda, neque enim in rebus diuinis quidquam pretioſum & admirabile futurum, ſi ſcientia noſtra comprehendi poſſent.* Hic igitur magiſtri gloriæ inuidens, ſeque præ illo contemni ægre ferens, poſtquam duos fere annos Lutheri doctrinam profeſſus fuiſſet, nouam de S. Sacramento doctrinam comminiſci atque proponere ſtatuit, (*k*) quam a viro humana ſtatura maiori, qui ſibi apparuerat, accepiſſe ſe aiebat. Hunc quidem ille cœleſtem Patrem fuiſſe, Lutherus vero diabolum in Angeli ſpecie fuiſſe contendit (*l*) Docuit vero, panem in Euchariſtia nihil aliud eſſe quam ſignum & ſymbolum fraternæ ac Chri-

a *In magna conf.* b *Bergom. ſupple. Chron. Gerſon* c *Lanfr de Euchar. Guil Biblioth. lib. 3. cap 58. de geſt. Angl. Sabell. in Ennead Vincent. part 2. ſpec lib 25. cap 30.* d *Malmesbur in Chron. Angl. loc. cit fol. 115.* e *Lib cont. Selnec pag 31.* f *Lib de Cœn. pag. 325* g *Lib cont Bereng.* h *Beſmarc in Vita Carlſtadij Sur. Coetl. Genebr. in Chron* i *De Symb hom 1.* k *Alber contr Carlſtad Hunnius libr. de Cœna. Dni cap 14.* l *Tom 3. Ien pag 08. Zuing. in epiſt. ad quendam.*

Chriſtianæ charitatis: & Salvatorem verba hæc, *Hoc eſt corpus meum*, pronunciantem, non panem corpus ſuum appellaſſe, ſed corpus ſuum quod menſæ aſſidebat, commonſtraſſe, quaſi commiſerationis in diſcipulis excitandæ gratia dixiſſet: Ecce corpus meum in medio veſtrûm, quod in cruce pro vobis immolabitur; quod tamen (ut alius hæreticus (a) eadem verba interpretatur) mox reſuſcitatum & ad cœlos ſublatum videbitis. Sed quid? an quum Salvator ait, *Hic calix eſt ſanguis meus*, an venas ſuas oſtendit, & non id quod in calice erat? Chriſtus, ipſius opinione, ſedet ad dexteram Dei ita affixus, ut inde diſcedere non poſſit, niſi ad id demum temporis quando ad iudicium univerſale mortuos è ſepulcris ſeſe evocaturus. *At ſi in Sacramento ſit altaris* (b) *ait Carolſtadius, ut Papiſtæ & Lutherani dicunt, neceſſe eſt, ut è cœlo deſcendat, ut ſit in Sacramento, & è Sacramento rurſus in cœlum aſcendat, ut ſit in cœlo.* Sic ineptus hic & demens Chriſti corpus Naturæ legibus, veluti Promethea olim Jupiter caucaſiæ rupi, alligat vel inter cœlũ & terram inſtar Mercurij volitare debere fatuè perſuadet. Idem porro alibi inquit, *Sibi tam perſuaſum eſſe Chriſtum in pluribus locis eſſe corporaliter, quam perſuaſum ſit, Sanctam Annam quinque habuiſſe capita, & innocentem infantem habuiſſe barbam duodecim cubitos prolixam.* Idemque dictum hoc, *Hoc eſt corpus meum, ait, plenam ac perfectam eſſe periodum, qua etiam Chriſtus alibi nulla Sacramenti facta mentione, uſus ſit, eoque à littera capitali H incipere, quod genus litterarum novæ periodi initium deſignet. Sic igitur verba iſta per parentheſin ut Grammatici vocant, inſerta eſſe, ſententiâ nihilominus integrâ. Melius facturos fuiſſe interpretes, ſi Græcam illam vocem, τȣ̃το, Latinis immiſtam reliquiſſent, atque ita legiſſent, τȣ̃το Hoc eſt corpus meum. Tum enim facile cognoſci potuiſſe, quid vox iſta τȣ̃το ſignificet, quæ ſcilicet neutrius ſit generis, atque vocem Panis maſculini eſſe generis, eoq; cum illo τȣ̃το non coniungi, nec inde eorum opinionem confirmari poſſe qui dicunt panẽ eſſe corpus Chriſti. Tam Græcam enim quam Latinam Linguam non permittere ut ſic dicatur, τȣ̃το ἄρτος, aut, Iſtud panis eſt corpus meum. Se quidem in ea ſemper fuiſſe ſententia, Chriſtum corpus ſuum monſtrantem dixiſſe, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur. Neq; enim ibi panem monſtrare, neque dicere, Panis hic eſt corpus meum: ſed qui dicunt, Panem eſſe Chriſti corpus, mentiri, ac ſua figmenta proferre. Verba hæc, Hoc eſt corpus meum, utrimq; punctis incluſa, eoq; ſenſum eorum neque à præcedentibus neque ſubſequentibus pendere; ſed ea diſtincta à reliquis eſſe & ſeparata. Quocirca omnino fatendum eſſe. Chriſtum dicentem, Hoc eſt corpus meum, non panem, ſed corpus ſuum monſtraſſe* (c) Quid iam? nonne homo hic plane delirare tibi videtur? qui ut quæſtionem hanc tanti momenti decidat, nihil niſi cerebri ſui figmenta, abſurda plane & ab omni recto iudicio aliena affert!

III. Credo equidem (nec vana fides) Spiritum hunc à quo ille tam ratum, tam altum ac tam excellens myſterium didicit, ſpiritum aliquem fuiſſe familiarem, qui hæc ei commenta in aures atque animum inſufflarit, eundem forte quo olim Numa Pompilius ſub Ægeriæ Nymphæ nomine familiariter uſus eſt: quemadmodum poſt Lutherum Cõradus Kizius ſcribit, ea occaſione Carolſtadium diabolum incarnatum appellans. Sed & ipſa veritas hanc confeſſionem ex ore eius expreſſit. (d) Fatetur enim ipſe, ſibi verborum iſtorum, *Hoc eſt corpus meum*, intelligentiam rimanti, quendam apparuiſſe, ac revelaſſe, omnes qui credunt Chriſti corpus in altari eſſe, idololatriam committere; & univerſam Euchariſtiam nihil eſſe quam mortis Jeſu Chriſti commemorationem: eoque tam Papiſtas quam Lutheranos qui aliter credant, eſſe idololatras. (e) Initio quidem Carolſtadius Lutheri velut alter erat Alexis, & deliciæ domini: quem etiam cæteris omnibus præferebat, adeo ut in Lipſienſi diſputatione contra Eccium primas ipſi dederit, vel potius ſeſe ipſi ſuccenturiarit. at nunc, ut ſuperbos inter ſemper evenit, odia & iurgia inter eoſdem. Novam hanc Carolſtadij interpretationẽ & ſententiã complures ſtatim eodẽ ingenio præditi, amplexi; alij vero tamquam inſani hominis deliramentum, aſpernati ſunt. Eius auctorem ſeu ſuggeſtorem alij Sanctum, alij malignum ſpiritum eſſe dicebant: interim vero Carolſtadius in ſententia perſiſtebat. (f) Porro Luthero abſente ſeu latitante adhuc in Altſtetenſi ſeceſſu An. 1521. exeunte (g) idem VVitebergæ, ubi Archidiaconus erat, cõgregata temerariorum adoleſcentium manu, è templis ſtatuas confractas eiecit, & ſacrã Euchariſtiã profanis manibus contingendam exhibuit, experiri iubens, an ibi quidquam aliud eſſet præter panem?

P 3

a Oecolam. in expoſ verb. Hoc eſt. b Carolſtad. in dial. de Cœn cont Conſ Luth. Lit de ver & fal relig. c Vide Biſmarcum in vita Carolſtadij & Albertum R 7 d Vid. Lang. in vit. Carolſtad e Rid. Schluſſelburg de Cœn dõ. f Selnec. orat. de autor conſeſ. Aug pag 20 Cochl ſol. 126. g Vlenbergius in vita Lutheri cap. 9. p. 1. m. 2.

Digitized by Google

daſſet Doctorem Iuris Georgium Pontanum, ad Vniuerſitatem vt ſibi rationes inſolentis facti perſcriberent; & ad id delecti fuiſſent Ionas, Doltzius, Carolſtadius, Schurfius. Ambsdorffius & Melanchton. Hi auditis Auguſtinenſium rationibus, quas illi è Lutheri libro de Abroganda Miſſa, & Lutherus à diabolo ſe ipſo teſte, didicerant, eas comprobarunt ſuo calculo, & Electori reſcripſerunt, qui tamen rem altius perpendens, iſtos calculatores grauiter per Doctorem Iuris Chriſtianũ Beyer denuo admonuit, vt in re tanti momenti nihil innovarent pauci, aduerſus totam Eccleſiã. Et cum ea ratione in diſputationem incidiſſet cũ hiſce Apoſtatis ipſe Elector, & ſe, vtpote Theologiæ imperitus, nec Theologos alios adhibens, expedire non poſſet, Mandauit nihilominus, Traditione veteri victus, vt Canonici Collegiatæ Eccleſiæ ſuæ omnium SS. VVittẽbergæ, omnino Miſſæ Sacrificium retinerent, quod & fecerunt, donec Lutherus ſenſim perfregit, quod Carolſtadius & ſocij eius cum impetu factum voluerunt. *(a)* Ita factum fuit, vt Lutherus frigidam affundens feruori dixerit: *ſe ſacrificiũ illud, eleuationem, & alia è diuerſis rebus pijs & ſanctis compoſita, tollere plane nolle, quãuis multa eis friuola & inepta ſint admiſta; Fridericus verò*, quoad vixit, Lutheri ferociã cohibuerit; cui cũ Ioannes Fridericus filius, Anno MDXXIII. patri ſucceſſiſſet, omnia permiſit, ſic vt ille tamquam novus Pontifex, immò cœlitus miſſus Legatus abiecto monachali cucullo, quo hactenus vſus fuerat, Laici habitũ ſumeret, ac libitu ſuo omnia in ſacris rebus diſponeret. Reuerſus ergo, vti diximus, VVittebergam Lutherus, ita æſtuans, non voce modo & ſcriptis, verum etiam anathemate Carolſtadium ac reliquos iconoclaſtas inſectabatur, Imaginibus tum tam non iniquus, vt etiam Tomo III Ienenſi aperte ſcripſerit, à Moſaica lege nullam aliam q̃ Dei imaginẽ prohiberi, Crucifixi verò Saluatoris aut alterius Sancti imaginẽ, citra vllã impietatẽ, immò cũ fructu aliquo haberi poſſe. Et ſane etiamnũ Lutheranorũ templa varijs imaginibus tam pictis quam ſculptis ornata videmus; vt eas propterea Beza *Saxicos prædicatores* appellet.

Verum ne quis calumniari nos aut ſiniſtre interpretari Lutheri verba exiſtimet, adſcribere ea placet. *(b)* Ait ergo: *Primum dico, ſecundum legem Moyſis, nullam aliam prohibitam eſſe imaginem Dei: Crucifixi autem vel alterius Sancti imaginem habere prohibitum non eſt. Sicut Gallia non curat ius Saxonicum, ſic nec ingeratur nobis Moyſes. Nos in nouo Teſtamento Moyſen nec videre nec audire volumus.* Idem alibi *(c)* præcepta de Imaginibus & Sabbatho inter cæremonialia refert, à Chriſto abolita. Et hoc quidem initium fuit & occaſio æmulationis inter Lutherum & Carolſtadium, quæ mox in apertas inimicitias erupit. *Scopus diaboli*, inquit Lutherus, *(d) non eſt Imagines demoliri, ſed hoc modo viam ſibi ad humanum effundendum ſanguinem aperire.* Et poſt pauca: *Etiamſi verum eſſet, & me credere oporteret, Doctorẽ Carolſtadiũ non amare neq; cædes neq; ſeditiones: attamen dicere me oportet, eum habere ſpiritũ ſeditioſũ atq; auidũ cædis, quamdiu in violenta Imaginum demolitione perſeuerat, temerariumq; vulgus ad ſe allicit. At dixeris, Nõ erit ſic obſtinatus, ſinet ſe doceri, & ab huiuſmodi cœptis deſiſtet. Quis? Doctor Carolſtadius. Verba quidẽ pulcre ſcit dare, & ſcriptis euulgare quod velit doceri, ac melioribus acquieſcere. Quando vero audiuit, aut ceſſit vlli? Quoties monuit eũ Philippus VVitteberga, ne ſic tumultuaretur contra Moſen, contra Imagines, contra Miſſam & Confeſſionem? Cumque ego reuerſus contra iconomachiam & Miſſam eius prædicarem, cur non deſtitit, cur non auſcultauit?* Hæc de Carolſtadio tum Lutherus. Illum quidem Pſeudoprophetarum quorundam, apparitiones & colloquia cum Deo ſimulantium familiaritate vſum ac ſeductum fuiſſe conſtat. *(e)* Pelargi imprimis ſeu Storkij, Stubneri & Cellarij. è quibus Stubnerus cum Luthero diſputaturus, quum Spiritum Dei ſe habere dixiſſet, *Ergo*, Lutherus inquit, *non faciam vt cum Deo contendiſſe videar*; ſicque hominem eluſit.

Nullam vero ob rem acerbius reprehendit Carolſtadium Lutherus, quam quod S. Euchariſtiam profanis manibus tangendam ac tractandam exhibuiſſet. *Cauete vobis*, inquit *(f)*. *Deus non poteſt ferre iocum, ſicut ſancti ferunt.* En miram Latini ſermonis elegantiam; ſed multo magis miſerabilem in tali homine zelum. Carolſtadius quamuis ad quotidiana Lutheri conuicia non taceret videns ſe contemptum præ Luthero tempori cedendum exiſtimans, VVitteberga diſceſſit Orlamundam, à ciuibus eius oppidi vocatus, vt iſtic Paſtoris, vel potius Lupi, officio fungeretur *(g)* qui opiniones ſuas ibi diſſeminauit, magiſtri vero ſui *Impanationem* impugnauit. *Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt*, inquit Sapiens. *(h)* Id certe ſi vmquam, in his

a Vlenb. in Vit. Luth. cap. 9 num. 2 b Tom Ien 3. in 1. part cont. cæleſt Proph. c Colloq. menſal. Germ pag 152. 15 Vlenb cauſ 18 cap. 18. d Luth. lib 1 de celeſt. Proph. Hoſ lib. 1. de hæreſ. fol. 427. e Selnec fol. 28. Biſmarc in Vita Carolſt. f Serm. Dom. 1. Quadra. Cochl. Act. Luth. f. 45. Alb. contra Carlſt. R. 3. 4 g Prou 13.

Digitized by Google

in his hominibus verum fuit. Lutherus Carolſtadium, quam diu cum ipſo ſenſerat, *magnum virum & Dei ſpiritu incitatum* eſſe prædicabat; at quum is novam ſectam ſibi cudiſſet, *hominem à diabolo poſſeſſum, immo diabolum incarnatum* appellauit. Sed operæ precium eſt audire, qua illi ratione in mutuas contentiones exarſerint. Rem Lauaterus, (*a*) Zuinglius & Wolfius (*f*) ſic narrant. *Anno* MDXX. v. *die* xxii. *Auguſti Lutherum & Carolſtadium Ienæ in diuerſorio publico, cui pro inſigni erat niger Vrſus, è familiari ſermone in diſputationem de S. Euchariſtia delapſos, multis præſentibus inter alios Imperatoris ijs in locis negotiorum geſtore, & Marchione Brandeburgenſi: quumque Carolſtadius realem corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti præſentiam tamquam impoſſibilem pernegaret, grauiter à Luthero propterea fuiſſe reprehenſum. At Carolſtadio ſuam opinionē mordicus defendente, ac dicente, etiam publice ſcripto eam defendere ſe paratum. Lutherum aperta crumena, aureum florenum protuliſſe, cum his verbis: Accipe, ſis, nummū hunc, & fac quod dixiſti. Tum Carolſtadium accepto nummo, eo velut auctoramento ad prœlium hoc Sacramentarium ſeſe obſtrinxiſſe.* Sic Lutherus ſua propria pecunia aduerſarios tam ſibi, quam poſteritati ſuæ emit, à quibus poſtea vehementer eius doctrina fuit oppugnata, & adhuc *ſine vlla ſpe* (*c*) *reconciliationis*, oppugnatur. Pignerationis huius Schluſſelburgius quoque mentionem facit, vbi Melanchthonis de Cœna Domini ſententiam explicat. Neque Lutherani factum negant, ſed alijs quibuſdam coloribus velant. *Ad florenum aureum quod attinet,* inquiunt, *de quo aduerſarij tantopere ſe iactent, non eū à Luthero propterea Carolſtadio datum fuiſſe (quemadmodum VVolfius diabolum magiſtrum ſuum imitans, ſcribit) vt eo malam cauſſam ſibi emeret; ſed quum Carolſtadius metuere ſe diceret, ne libri quem ſub prælo habebat, editio à Luthero impediretur; Lutherum, vt oſtenderet non modo editionem ſe non impediturum, verumetiam ſua ope qua poſſet promoturum, de ſuo aliquid contribuere voluiſſe. Neq; propterea diſſentiones amaſſe Lutherum exiſtimandum; ſed quum intelligeret hominem illum in ſuo animo aliquid monſtri alere, maluiſſe illud quidquid eſſet, hoc modo in lucem protrahi, quam in ſecreto apud alios diffundi. Aureo hoc nummo vulpem illam è latebris ſuis fuiſſe extractam; & Carolſtadio Lutherum inſimulanti quod libri ab ipſo conſcripti editionem impedire vellet, os occluſum.* Porro ipſum Colloquium coram Gerardo VVeſtenbergio Colonienſi Doctore & alijs plurimis habitum Tom. 2. Ienenſi fol. 462. ad 466. & Tomo 9. VVitteb. fol. 290. ad 312 expreſſum, exhibet. Latine Vlenbergius Vit. Lutheri cap. c. 13. num 3. quod quiſquis legerit, admirabitur. Poſt illud vero Ienæ habitum 23. Aug ad 24. Aug. Orlamundam inuitatus à ſenatu venit Lutherus curru vectus, quem pedites Conſul & Senatores deducebant, ibidemque Carolſtadium perſequi cœpit (*d*) ſed primum à Senatoribus impugnatus Lutherus erroris & in udacij conuictus eſt, tum denique à Sutore in turba etiā idololatriæ aſſertæ, idque ex ſcriptura, magno vtrimque clamore & zelo, donec in os vii conuictus ita condemnatus, ad currum ſuum feſtinauit, quamuis ad diſſerendum de Euchariſtia & Pædobaptiſmo reuocaretur. Sed ille ad libros ſuos remittens, exceſſit, euaſit, erupit. nec multum abfuit quin lapidibus & luto obrueretur. Acclamatum ita fugienti eſt: *Abi in nomine mille dæmonum. Vtinam præceps corruas fractis ceruicibus, antequam ciuitatem egrediaris* (*e*) Et ſic ille à ſuis Abſalonibus tractatus VVittebergam redijt, & Carolſtadium apud Electorem grauiſſime accuſans, ſcriptis exagitans, è Saxonia expulit fugauitque, qui Argentoratum tandem exul peruenit, & pactum ex Lutheri aureo dato, impleuit Germanico edito libro, in quo interloquentibus Emſero, Luthero, & Petro Laico, *de Horrendo & Idololatrico abuſu Venerabilis Sacramenti* diſceptatur. nec multo poſt idem alios fanaticos libros emiſit *de diuina reuelatione, De raptu ſeu ecſtaſi ſpirituali, De abolitione artium,* &c. Baſileamq; imprimendos miſit, ipſe deinde Tigurum, vt Zuinglium videret atque alloqueretur, profectus eſt: Luthero interim per litteras perſuadere voluit, quæ de præſentia corporis Chriſti alijsque eò pertinentibus quæſtionibus ſcripſiſſet magis inueſtigandæ veritatis ſtudio quam quidquam definiendi propoſito à ſe ſcripta eſſe. At Lutherus omnes monuit, vt à Nouitio hoc Diabolo ſibi cauerent, qui Chriſti omnipotentiam & in Sacramento altaris præſentiam in dubium vocaret (*f*) edito libro de cæleſtibus prophetis: ex-

ſtat

a *Lauath. hiſtor. Sacram. an. 24. pag. 2. a. 2* b *VVolf. hiſtor Aug. Confeſ Vlenberg. Vit. Luth. cap 13. Peucerus Narrat. hiſt. de Philip pag. 9.* c *Liber intitulatus, Irreconciliabilis cum Lutheraniſmo Caluiniſmus.* d *Tom. 9. VVitteb. p. 214 Tom 1. Ienenſi pag. 466 & 2. pag 266.* e *Vlenberg. Vit. Luth. cap 14. fuſe Cochlæus, Melanchthon Mathiſius. Alb. lib. de Carolſtadio. Sleidanus L. 5.* f *Luth. lib. de cæleſt. prophet. Lauather. hiſtor. Sacram. pag. 3. an. 25.*

Digitized by Google

ſtat adhuc eius epiſtola, eam in rem ad Argentoratenſes ſcripta. Certum tamen eſt ab ipſo Luthero Carolſtadio anſam & materiam hæreſeos fuiſſe datam. Quemadmodum enim ab extremo ad extremum ſine medio aliquo tranſiri non poteſt; ſic Carolſtadius de Lutheri doctrina ad extremum Sacramentariæ hæreſeos eſt delapſus. Hic Carolſtadio fumum ad has tenebras à dæmone ipſius oculis circumfuſas, prætulit. Legerat enim quod ab ipſo ſcriptum erat, *Solam fidem, non Sacramenta iuſtificare.* Eoque Lutherus Tranſſubſtantiationem oppugnans, Sacramentariæ hæreſi feneſtram aperuiſſe, Carolſtadius vero primus ſe ingeſſiſſe, putatur. Quin affirmant Sacramentarij, Lutherum ante hanc æmulationem, in eadem fuiſſe cum Carolſtadio ſententia. (*a*) Sed pergamus, & quis ac qualis Carolſtadius hic fuerit, indicemus.

IV. Andreas Carolſtadius in Franconia natus, eo tempore quo Lutherus VVittebergæ publicè docere, atque Eccleſiæ iſtius regimen affectare cœperat, in Archidiaconum fuit electus: homo præceps, inflatus, inquietus, & turbulentus: quos ille affectus ſcintillantibus oculis prodebat. Quod ſi nemo eſſet, qui cum litigaret, ſecum ipſe litigabat, Prometheo infelicior, cuius iecur aquila tantiſper rodere ceſſabat, dum illud renaſceretur. Vt initio Lutherus Carolſtadium ad audendum aliquid pro illuſtrando Euangelio; ita Carolſtadius Lutherũ ad cœptũ opus perficiendum animabat. Quũ vero Lutherũ in formanda ſua Eccleſia valde occupatũ & anxium videret; auctor ei fuit vt nouam potius inſtitueret, quam veterem reſtauraret. Corpus Chriſti in pane eſſe nec ipſe credidit, & Luthero vt ne rem tam horribilem, vt ipſe dicebat, crederet, perſuadere modis omnibus allaborauit, dicens: *Chriſtum in cælo relinquendum nec in terris Anthropophagorum more à nobis deuorandum eſſe.* (b) Ad quæ Lutherus, Facile ſe in eam ſententiam conceſſurum, & Chriſti corporis in Euchariſtia præſentiam negaturum aiebat, vt qui hac ratione tam Papam quam vniuerſam eius curiam grauiſſime perculſum, atque adeo ad inſaniam redactum iri ſciret; (*c*) ſed quo minus id faciat euidentem rei veritatem obſtare, quæ de ea vel cogitanti, frænum inijciat. In epiſtola ad Senatum Spirenſem ſic loquitur: *Negare nec volo nec poſſum, ſi ante quinquennium Carolſtadius vel quiſquam alius perſuadere mihi potuiſſet, in Euchariſtia Sacramento nihil niſi panem eſſe & vinum, me non parum ei debiturum fuiſſe. Tum enim in articulo hoc diſcutiendo valde ſudabam, non neſcius me Papiſmo ingens vulnus hoc modo inflicturum. Sed Euangelici textus verba nimis clara ſunt & expreſſa, quam vt aliam interpretationem admittant.* En tibi integram noui Apoſtoli conſcientiam.

V. Contentio hæc inter Lutherum & Carolſtadium in tantum vt diximus exarſit, vt hic contra magiſtrum ſuum eiuſque diſcipulos, quos *Luthero Papiſtas* appellabat, cornua erigere non dubitarit: in quibus ſane iam olim fœnum gerebat. De eo Melanchthon in epiſtola quadam hoc indicium fert, *hominem eſſe barbarum, ſpiritu, doctrina, atque adeo ſenſu communi orbatum; in quo nulla S. ſpiritus aut diuinæ inſpirationis indicia, vel vlla humanitatis officia, ſed econtra plures impietates deprehendantur. In tota eum doctrina* ἰȣδαΐζειν ϗ ςασιάζειν *id eſt merum Iudaiſmum & ſeditiones ſpirare. Omnes ciuiles Ethnicorum leges contemnere ac proculcare. Principio Anabaptiſtarum errores à Nicolao Storckio in Germania diſſeminatos amplexum: deinde Lutheri odio, non vero vllo zelo aut pietate quæſtionem de Cœna Domini mouiſſe. A Luthero enim ob iconoclaſiam reprehenſum, hanc ſe vindicandi rationem quæſiſſe. Id ſe quum alijs teſtibus, tum libris ipſius abunde probare poſſe: in quibus ille ſine vllo iudicio aut ratione in obuium quemque incurrat & immanibus conuicijs debacchetur. Hæc vero eo à ſe ſcribi, vt vicini à tali monſtro ſibi caueant. Eſſe quidem aſtutum valde & verſipellem in captanda hominũ beneuolentia, ingenium tamen celare diu non poſſe, quod naturâ ipſi ſit vehemens & inquietum, eoque propter ambitionem & iracundiam facile excandeſcere.* His coloribus Melanchthon Carolſtadium, primum Zuinglianorum & Caluiniſtarum partem nobis depingit, quem illi tamen ad cœlum vſque efferre non verentur. Lutherus teſtante Sleidano (*e*) Carolſtadium accuſabat, quod clandeſtinis illis doctoribus, qui viſiones & colloquia cum Deo ſimulabant, valde eſſet familiaris; Anabaptiſtas intelligens, qui eo tempore quo Carolſtadius itidem reuelationes & neſcio quæ alia iactabat, in Saxonia nati vel in eam aduenerant. Quin Melanchthon (*e*) & Eraſmus Alberus (*f*) eundem Anabaptiſticæ ſectæ primum auctorem fuiſſe aiunt. Et eiuſmodi quidem Lu-

Q theri

a *VVelſ. in hiſt August.* b *Hoſ. lib. 1. de hereſ. fol.* 425. 426. c *Luth. lib. de capt. bab. & lib. contr. Reg. Angl. in epiſt. ad Argent Vid. Cont. Andrea in Conſtanti Luther. Cochl. & Sur. Eder. in inquiſit. Euang. tab 5. de Sacramẽtarijs pag. 55. 56. Melanchthon in epiſt. ad Frid Miconiũ. Heſius fol. 427. Lib. 5. pag. 217. Melan. in epiſt. ad Col. Hiſtoria Auguſt.*

Digitized by Google

theri, Melanchthonis, Sleidani, ac multorum aliorum de Carolſtadio fuere teſtimonia: qui tamen (ô ſtupendam cœcitatem) tantæ amentiæ ac vecordiæ homo, plures quam magiſter diſcipulos & ſententiæ de Euchariſtia ſocios etiam hodie habet. Bellum vero & pulchrum in primis eſt quod Lutherus alibi dicit: *Retinebam* inquiens, *elevationem Witebergæ, ut agre facerem diabolo Carolſtadio, ad quam tamen omittendam inclinabam propter Papiſtas* (a) Ut merito Calviniſtæ objiciant: *An non hoc eſt plus affectibus ſuis quam Dei gloria tribuere.*

Porro Lutherus cœlum ac terram contra Carolſtadium armare non ceſſabat, veritus ne palma ſibi præriperetur. Tam grata erat pleriſque Carolſtadii doctrina, qui in manducatione corporis Chriſti nullum percipere guſtum nec modum, quo illa fieret, perſcrutari poterant. O miſeram hominũ mentem cum ſibi ſe permittit, ſine lumine à Deo & Eccleſia ejus affulgente, Quam acutis & continuis ſtimulis fodicantur ea pectora quæ ſemel occupaſti, O præſumptio incredula! Tu ſcrupulum unum ſuper alium iniicis! Ut vero Lutherus & Melanchthon Papæ, ita Carolſtadius Lutheri odio in hanc arenam deſcendit, novamque ſectam inſtituit, Dei omnipotentiam circumſcribere atque intellectus ſui decempeda metiri volens, infallibili hoc, ut ajebat, axiomate uſus, *Quod unum corpus duobus locis ſimul eſſe non poſſit.* Non ſic Chryſoſtomus (b) qui ait: *O miraculum! ô Dei bonitatem! Ille qui in alto cum Patre ſedet, eodem inſtanti manibus noſtris tractatur! Corpus idem ſuum in cœlũ extulit, & in terra ut à nobis manducaretur, reliquit.* Et Auguſtinus (c) *Panem hunc carnem Domini appellat, qui in unitate perſona ſemper, & quantum & quomodo illi placet, in cœlo ſimul ſit & in terra.* Sed Archidiacono VVitebergenſi illud occinamus quod Cantabrigienſis Archidiaconus Archidiacono Turonẽſi occinuiſſe fertur, inquiens. *Si qua tu de Chriſti corpore dicis, vera ſunt, falſum eſt quod univerſa per totum terrarum orbem credit Eccleſia. Omnes enim Chriſtiani gloriantur & lætantur, ſe in Sacramento verã Ieſu Chriſti carnem percipere. Interroga Latinos, Græcos, Armenianos, & omnes tibi idem ducent.* Quod ſi Eccleſia Catholica falſa eſt, aut decepta ſequitur aut Eccleſiam univerſalem numquam fuiſſe, aut interiiſſe. Sed non ob hanc tantum cauſſam Carolſtadius Luthero bellum fecit, verum etiam eundem & quotquot eum ſequebantur, publicis ſcriptis tanq̃ Papatus adulatores, & nec de Miſſa, nec de peccatorũ Confeſſione, nec de Imaginibus, aliiſque compluribus articulis recte ſentiẽtes, traduxit. (d)

VI. Sicut vero Carolſtadius *primus* fuit noſtri temporis, qui realem corporis Chriſti in Euchariſtiæ Sacramento (quod ille cum Judæis *Sakerment*, id eſt falſum ſignum appellabat) præſentiam negavit; ſic idem *primus* Miſſæ ſolemnia mutavit, *primus* ſtatuas confregit, & *primus* Catecheſin conſcripſit, ad cuius modulum & formam Calvinus poſtea ſuam direxit. Ut vero in omnibus primas obtineret, primus poſt Bernardum Feldkirchium, (e) Kembergenſis Eccleſiæ concionatorem, Velcurionis phyſici fratrem (qui omnium primus, omnibus Evangelicis Sacerdotibus Apoſtatis velut paranymphus, connubium non multo ante, Luthero ſubſcribente) publicâ ſolẽnitate è ſacerdotũ ordine matrimonium contraxit, & nuptias incredibili omnium apoſtaticorum ſacerdotum gaudio & publica acclamatione celebravit, viam, ad id quod tantopere iam diu deſiderarant, apertam ſibi gratulantium. Quam impotenter vero ac perdite ipſe ſponſam ſuam amarit, ipſe fatetur Quin etiam VVittebergenſes ſacrilegas has nuptias ſingulari & ad eas accommodata Miſſa celebrarunt, (f) cuius Epitome hæc eſt. MISSA NUPTIALIS CAROLSTADII.

INTROITUS.

Dixit Dominus Deus, non eſt bonum hominem eſſe ſolum. Faciamus ei adiutorium ſimile ſui. Verſus. *Adhærebit homo uxori ſuæ, & erunt duo in carne una.* Gloria.

Oratio ſeu Collecta.

Deus qui poſt tam longam & impiam ſacerdotum tuorũ cæcitatem, Beatum Andream Carolſtadium ea gratia donare dignatus es, ut primus nulla habita Papiſtici iuris ratione, uxorem ducere auſus fuerit: Da quæſumus, ut omnes ſacerdotes recepta ſana mente, eius veſtigia ſequẽtes, eiectis concubinis aut eiſdem ductis, ad legitimũ conſortium thori convertantur. Per Dominum noſtrum, &c.

Proſa ſeu ſequentia ſic:

Deus in tua virtute Andreas Carolſtadius gaudet & lætatur, thalamo copulatus.

Piſcanti Epiſcopo ipſe primũ factus piſcator eſt uxorũ.

Sacerdotes Pornolatras diu, ad normam reduxit matrimonij.

Is legibus ſuis Romanum ſuum, Deus victor, ſtrenue ſubiugavit.

Conſilium Pauli tui ſequens, & iam bonum ſe oſtendens coniugem. Mi-

a *Eraſ. Alber. contra Carolſtad* Y. 6. b *Lib.* 3. *de Sacerd.* c *Tract.* 68. *Ioan.* d *Colloq. menſ.* 126. & 400. d *Cythr in Chron Sax pag* 253. *an.* 21. *Biſmarc. lib.* 1 *in vita Bugenhagij.* e *Cochl. in Act fol.* 126. 127. & *ſeq.* *Becan in titulis Calv. tit.* 6. *quæſt.* 2.

Mirantibus inuitiſq; Papiſtis, vxorem quaſitam adibus nuper ſuis intulit.

Atq; magno decore Sacerdos inſcripſit titulos coniugatus Domino.

Illum ſacerdotem vere tuum credimus, Chriſti filij tui atque fraterculum.

Nos ergo Cõcubinis noſtris grauati, te, Deus, poſcimus,
Vt illius, qui Patres noſtros antiquos iactatus, tibi placet,
Nos imitatione gaudeamus in æternum.

Secreta.

Sacrificium noſtrum, quæſumus, Domine, benignus ſuſcipias, vt quod tuæ Maieſtati in Andreæ Carolſtadij nuptialibus primitiis deuote offerimus, eius efficacia à cunctis ſcortationis defendamur periculis. Per D. N.

Poſtremo complenda ſic:

Sint nobis, Domine, auxilio ſancti Sacramenti myſteria. Et ſicut Andreæ Carolſtadij connubiali celebritate lætamur: ita fac, quæſumus, ſacerdotum coniugia toto orbe ſe ictter auſpicentur, feliciter ſuccedant, & quam feliciſſime finiantur. Per D N Ieſum Chriſtum, &c.

Vides, Lector, quomodo noui iſti Luciani, Deũ, ſacra & homines ludibrio habeant. (a) Hoc vno Carolſtadius maiorem a Luthero gratiam iniuit quam ceteris omnibus quæ fecit, dixit, aut ſcripſit. nec Lutheri auribus quidquam auditu iucundius accidit. Ex eo enim tẽpore bene ſperare cœpit, fore vt aliquando Catharinæ Boræ ſuæ, quã deperibat, amore, quem litteris & libellis vltro citroque miſſiculatis hactenus fouerat, potiretur: ac quorum voluntates coniunctæ erant, corpora quoque coniungerentur. (b) Carolſtadius quamplurimos ſtatim amoris ſocios habuit, cuius nuptias fraterculorum aliquis laudans, ait, *In multis quidem illum antehac lumen ingenij ſui oſtendiſſe, ſed nihil præclarius ad æternam nominis gloriam ab eo factum, quam quod primus ex eo ordine publica ſolennitate coniugem ducere auſus fuerit.* O ſpectabilem & glorioſum triumphũ, fœminam à ſacerdote ſubactam! Ex hoc coniugio pruritus totum fere illis in locis Eccleſiaſticorũ ordinem inuaſit: nec quidquam propius fuit quã Lutherus ſibi ipſi Epithalamium caneret, & in Catharinæ ſuæ amplexus ſe daret; ſed retinuit ipſum Friderici Ducis reuerentia, qui monachum & monacham ſacrilegis nuptijs copulatos numquam videre ſuſtinuiſſet. Iam ſacerdotes cum Luthero conſultabant, non vtrum coniugẽ, ſed vtrum viduã. & vtrum prima mortua, ſecundã vxorẽ ducere liceret, quod apud D. Paulũ legiſſent, (c) Epiſcopum *vnius vxoris virũ* eſſe debere. Quod Lutherus interpretabatur, (d) non intelligendũ eſſe de ijs qui ſucceſſiue, ſed qui ſimul plures vxores ſuperinduxerint. Immò requirere Paullum, vt Epiſcopus ſit maritus. *Hæc interpretatio ſi vera ſit,* (vt Hieronymus contra Iouinianum eadem de re aſſerit) *nec ipſe Apoſtolus, nec Diuus Ioannes Epiſcopi eſſe potuerunt, quũ neuter fuerit maritus.* Quod ergo Apoſtolus dicit, Epiſcopũ vnius vxoris virũ eſſe debere, hoc vult dicere, eos qui ſecundas nuptias contraxerint ad ſacros Ordines non eſſe admittendos: quemadmodum Epiphanius quoque teſtatur. (e) *Qui ſecundum maritus factus ſit, ſacerdotem fieri non poſſe aut debere.* Eccleſia quippe bigamos à ſuis miniſterijs ob cauſſas ſemper excluſit, ſic vt ne vidua quidem quæ plures maritos habuerit, in ſacris quæ aliàs fœminis committi fas eſt, miniſtrare poſſit nempe altariũ velamentis & lotioni &c. eiuſmodi quæ res in primitiua Eccleſia ſemper fuit obſeruata. Quia vero olim neceſſitas cogebat Apoſtolos ad Eccleſiaſticas functiones prouectæ ætatis homines vocare, *his vxores quidem retinere, non tamen vt cum vxoribus, ſed cum ſororibus cohabitare licebat,* quam Paulus Apoſtolus diſerte (b) γυναῖκα ἀδελφὴν mulierẽ ſororem vocatam ſuis temporibus teſtatur. *Ex carnali enim matrimonio, vt S. Leo dicit, fit ſpirituale connubium.* Et ſecundum Hieronymum (f) *is Epiſcopus eſſe non poteſt. qui durante ſuo miniſterio liberos genuit. Immò talem* idem ait, *non pro marito habendum, ſed vt adulterũ puniendũ eſſe.* Et Origines ait, *ab illo ſolo iuge illud ſacrificiũ offerri poſſe, qui iugẽ caſtitatẽ ſeruarit.* (g) At Carolſtadius vt turpitudinẽ ſuam tegeret, Diui Pauli prophetiá in Eccleſia Romana completam aiebat, dicentis, *venturos extremis diebus ſeductores, qui matrimonium ſint prohibituri.* At, mi Carolſtadi, quibus? idoneiſne matrimonio? an in idoneis? Si dixeris Apoſtolũ vẽturos nouiſſimis diebus qui prohibeãt matrimoniũ, matrimonij incapacibus, vt Eunuchis, pueris, voto Deo obſtrictis & huiuſmodi Apoſtolum mẽdacio manifeſto oneras; ſi dicas, venturos ex eius ſententia, qui capacibus matrimonio interdicant, verum dicis de Apoſtolo, ſed audacter mentiris ſubſumendo te tuique ſimiles Deo denuptos per votum caſtitatis matrimonij abſque diſpenſatione Dei, vel Vicarij illius, eſſe capaces, præuidens enim Apoſtolus Te tuique ſimiles errorum magiſtros dixit

 non

a In Col. Menſ. fol. 6. 8. 326. & 400. b Fricius Modreuius lib. 2. de Eccleſ. Tract. 7. in praf. ad Paulũ Orich. c 1. Tim. 3. d In propoſ. de bigamia. e In compend. do Ari. f 1. corinth. 9. g Lib. 1. cont. Iouin. Vide Concilũ theſ. Cath. de cælib. Sacerd. & Iacob. Keller. contra Heilbrun. &c.

non de Romana Eccleſia, quæ matrimonium in debito honore atque pro Sacramento habet, ſed de Simone, Marcione, Tatiano, itemque de Encratitis, Heraclitis, Adamianis, Euſtathianis & Apoſtolicis, qui omnes matrimonium tamquam rem pollutam & impuram condemnarunt, Apoſtolus ibi loquitur.

Poſtquam vero Sacerdos hic apoſtaticus & vxoratus doctrinam ſuam de Sacramento publicaſſet, nec Lutherum, qui frænum Eccleſiæ conſtringere eum iam ante docuerat, amplius exaudiret, magna laborans inuidia, VVittebergâ Orlamundam abijt, quod eſt eiuſdem Saxoniæ ad Salam oppidum, quo etiam complices eius conceſſerunt, (a) ibique nouæ Eccleſiæ fundamenta iecerunt. Iudaizabat præterea idem Carolſtadius, vt qui diem Sabbathi potius quam Dominicum diuino cultu celebrandum diceret, quod hic ab hominibus, ille à Deo eſſet inſtitutus. Lutherus aduerſarium quaſi riualem ſibi ob oculos ductum ægre ferens, Orlamundam cum faſtu profectus, vt eius conatibus obuiam iret, à plebe, cui nouus propheta in delicijs erat, nequaquam amice exceptus fuit, vt ipſe in Epiſtola ad Argentoratenſes teſtatur, (b) inquiens: *At vbi veniſſem Orlamundam ad Chriſtianos eius* (Carolſtadij) *bene expertus ſum vim ſeminis quod ibi ille ſeminarat, vt gauderem me non lapidibus & ſtercoribus impetitum & eiectum fuiſſe: Vbi nonnulli tali me omine ac benedictione proſequebantur: Abi in maximam malam crucem, in mille diabolorum nomine. Atque vtinam collum prius frangas quam oppido exeas.* Reuerſus ergo VVittebergam Lutherus, multo magis tam voce quam ſcriptis in Carolſtadium & ſocios debacchatus eſt, edito *Cōtra caleſtes Prophetas lib.* Narratq; inter alia pro eo, quod vere à Sutore Orlamundano fuerat conuictus ex Scriptura, aliam fabellam, veritati ſubſtitutam nempe: quum in eo itinere in ſutorem quendam Orlamundanum, de Euangelio multa blaterantem incidiſſet, atque ex eo quæſijſſet, quid de ſtatuarum confractione ipſi videretur, & vnde recte id factum eſſe, probare poſſent (c) veteramentarium reſpondiſſe, Saluatorem in Euangelio (locum ſe neſcire, at fratres ſuos ſcire) præcipere, vt femina cum viro concubitura, albam & mundam induat ſubuculam; eademque ratione è templis ſtatuas eſſe eijciendas, vt purificentur, & à creatura liberentur. Ita Lutherus de victoria Sutoris, à ſe Orlamundæ reportata, ſcurriles iocos facere conatus eſt; & qui cum riſu vrbis fugit, fingit ſe audita tam profunda & ſubtili Theologia, cum riſu hominem dimiſiſſe. O veracem Prophetam & vere Nouum Euangeliſtam!

Idem per Ioannem Fridericum iuniorem Principem effecit, vt omnibus Saxoniæ ducum oppidis & finibus Carolſtadio fuerit interdictum. (d) Daniel Toſſanus diaboli inſtinctu factum ſcribit, vt Lutherus quæſtionem hanc de Sacramento ſine cauſſa Carolſtadio intenderit: quod idem Ambroſius VVolfius ſcribit. (e) In his Anguſtijs poſitus Carolſtadius, Tigurum ſe contulit, vbi è Catholicæ olim Eccleſiæ Archidiacono, Zuinglianæ Synagogæ Diaconus factus fuit. Sed quum ne hic quidem ad votum quidquam ſuccederet, cum Anabaptiſtis clam colludens, Lutherum interim humiliter deprecabatur, (f) vt ſua eum gratia ſubleuaret potius quam deprimeret immerentem. Hunc in finem Carolſtadius 2. Tractatus ad Lutherum miſit. 1. demonſtrat ſe cum ſeditioſis ruſticis &c non communicaſſe. 2. ſe de Sacramento Euch. inquirendæ veritatis cauſa ſcripſiſſe. His placatus Lutherus vtcunque, eum in Saxoniam redire permiſit, præſcriptis conditionibus, qui vna cum vxore ſua, nobili femina, Kembergam conceſſit in villam quandam vno milliari VVitteberga diſtantem, vbi aliquamdiu tamquam pauper ruſticus, vitam miſere ſuſtentauit, lignum in oppidum conuehendo & alia ruſtica opera faciendo; indutus craſſa & ſqualidà tunica, accuit eo gladio in lacera vagina condito accinctus. Nec alio titulo, niſi Nachbar Andreas id eſt vicinus noſter Andreas appellari volebat: eo ſanctæ cuiuſdam ſimplicitatis opinionem affectans. Talem nobis Carolſtadium Lutherani ipſi in Auguſtana hiſtoria deſcribunt: (g) qui tamen iterum A. 1528. inſidijs Lutheri tractus in arenam diſceptandi de Sacramento, rurſus ad ſilentium vel exilij ſententiā tolerandam à Luthero redactus eſt, hoc vnicè agente Luthero, vt in Carolſtadio poſſet detriumphare non veritatis ſed gloriæ ſtudio Sacramentarios filios vteri ſui hæretici (h) ſed contrarium ei euenit. Carolſtadius autem non multo poſt miſerijs & ſqualore confectus, & ab omnibus, etiā ſuæ religionis ſocijs, deſertus obijt. Ferunt quidā eum paullo ante obitum à Baſileenſibus ad parochiam quan-

a *Alber. contr. Carlſlad.* R 3. *Laing. in Vita Carlſtad.* *Cochl. in Act. fol.* 127. b *Tom* 2. *Ien.* *Ger f.* 447. c *Tom.* 3. *Ien fol.* 44. d *Cochl. Act pag* 128. e *in hiſt Conf. Auguſt.* f *Vlenb. cap.* 16. *num.* 4. g *fol.* 38. *an.* 24. h *Vlenb. Vita Luth. cap.* 19. *num.* 6.

Digitized by Google

quandã Alſtetenſem vocatũ, non ſine omine quodã, vt Lutherani dicunt, quod Muncerus in loco eiuſdem nominis concionatus fuerat. Atqui ijdẽ recordari debebant, Lutherum quoque prima Eccleſiæ ſuæ lineamenta Alſteti duxiſſe. Baſileam inde euocatus, concionatoris munere aliquãdiu ibi functus eſt: quumq; die quodam concionẽ haberet, vidit magnæ ſtaturæ hominem templum intrantem, & ad latus Conſulis conſidentem *(a)* Finita concione Carolſtadius quærit ex Conſule quiſnam vir ille eſſet inſolitæ ſtaturæ, qui iuxta ipsũ conſediſſet. Conſule vero reſpondente, neminem à ſe viſum; totus conſternatus vnà cum Conſule domũ contẽdit. Aduenienti domeſti narrant, magnæ ſtaturæ hominem ædes ingreſſum, filium ipſius mediũ arripuiſſe, & in altum eleuatum, ſine vlla læſione in terram decidere permiſiſſe, additis his verbis, Patri ſuo multam ſalutem diceret; quẽ intra triduum eſſet viſiturus *(b)*. Accedente ad reliquas animi & corporis miſerias hac quoque conſternatione, Carolſtadius poſt triduum extremum vitæ diem clauſit. Hunc quidem dæmonem fuiſſe, à quo, vt Brutus olim à malo ſuo genio; tamquam vadimonio ad mortem euocatus fuerit, dubiũ non eſt. Et fortaſſe idem fuit à quo doctrinam illam accepiſſe ſe ſcribit (Luthero idem atteſtante) Chriſtum verbis his, *Hoc eſt corpus meum*, non panem ſed corpus ſuum quod menſæ aſſiſtebat, denotaſſe. Tigurini tamẽ Theologi, vt honori eius conſulerẽt, qui primus oculos ipſis aperuit ad cognoſcendam veram de Cœna Domini doctrinam, honorifico eum teſtimonio ornarunt. Confeſſioni ipſorũ inſerto, quo aiunt. *quam diu apud ipſos fuerit Archidiaconi munere functus honeſte ſe, & vt Chriſtianum decet, geſſiſſe, & bona cum gratia & venia Baſileam inde ſe contuliſſe: toto vero eo tempore nihil ipſorum Fidei contrarium docuiſſe. Hoc vero teſtimonium ſe ipſius perſonæ non autem libris, qui ſibi viſi non ſint, impertire: credere etiam Baſileenſes idem de ipſo teſtificaturos.* Vides, opinor, quomodo Sacramentariorũ ſchola multo ante Geneuenſem fundata, ſuo eum abſoluat calculo qui ab omnibus tamquam à maligno ſpiritu infeſſus, fuit condemnatus. Lutherani à diabolo eum ſtrangulatum, neque hoc ipſos Caluiniſtas negare poſſe aſſeuerant, tot teſtium confeſſionibus, tot bonæ fidei ſcriptorum teſtimonijs, adeoq; ipſorũ Baſileenſium Paſtorum litteris confirmatum Hic exitus fuit Carolſtadij, qui omnibus formidabilem Litherũ primus laceſſiuit & aperto bello oppugnauit, qui altiſſimum Chriſtianæ religionis myſterium conuellere ac proculcare aggreſſus eſt, qui ſtatuas confregit, qui ſacerdotalis cœlibatus vinculum ſoluit: neque aliam nominis ſui memoriam reliquit, quam quod pleriſque nimis diu vixiſſe viſus eſt. Superſtitem habuit filium, Ioannẽ nomine, qui deſerta patris hæreſi, ad Catholicam Eccleſiã redijt, & quo tempore Concilium celebrabatur, Tridẽti fuit. Sed iam ad alterũ, eumq; multo deteriorẽ eiuſdem ſectæ conditorem tranſeo.

DE HVLDERICO ZVINGLIO, Et Ioanne Oecolampadio; Heluetici ſchiſmatis auctoribus.

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

I. *Huldericus Zuinglius nouus Euangeliſta apud Tigurinos.*

II. *Eius de Cœna Domini doctrina, à Spiritu S. vt aiebat, accepta.*

III. *Zuinglii fallacia.*

IV. *De Spiritu qui Zuinglio apparuit.*

V. *Lutheri, Zuinglij & aliorum Contentiones Sacramentaria.*

VI. *Zuinglius à Luthero tamquam frater recipi petens, repulſam patitur.*

VII. *Zuinglius Pelagianorum errorem renouat.*

VIII. *Initium Zuingliani ſchiſmatis in Heluetia.*

IX. *De Ioanne Oecolampadio Zuinglij ſymmyſta.*

X. *De eius morte: & quid de vtroque ſenſerit Lutherus.*

I. DVM Lutherus & Carolſtadius in Saxonia tumultuantur ac deliria ſua ſpargũt, Huldricus Zuinglius, è milite Canonicus Conſtantienſis, in Heluetia ſomnia ſua quoque cœpit proponere. Et initio quidem ab Indulgentijs orſus eſt, vti Lutherus, ſed mox ad peiora cum Carolſtadio prolapſus eſt; à quo tamẽ in Sacramentaria re quoad modum explicandi Verba Chriſti *Hoc eſt corpus meum* diſſentiebat, etſi in eo conueniebat, quod *(c)* contra vnanimem totius Chriſtianæ antiquitatis conſenſum realem corporis Ieſu Chriſti in Cœna præſentiam negaret: ac poſtea cum eo colloquutus, perlectis eius libris, à ſententia Lutheri

 quam

a *Alber. contra Carlſtad f. 1. b. f. 2. a.* b *Thom. Bozius tom. 2. de ſignis Eccleſiæ lib 23. cap 3. Lutherani in hiſt. conſ. Aug. pag. 40. Bijmarc in Vita Carlſtad. Vide Eraſ. Alb cont. Carolſt. Tom. 3. Ien pag 88.* c *Hiſt. Conf. Aug. f. 41. Alber loc. citato.* d *Gramin ... in vita ſuad. iij. ... Ioan. Sapidus in Epitaph. 8. diſtich. lit. x. 8. a.*

Digitized by Google

quam hactenus amplexus fuerat, diſceſſit, ſuamque ad Carolſtadij opinionem propius aliquanto accommodauit, vt in libro ſuo, De Euchariſtia ipſe fatetur. Annum hunc qui fuit MDXXV. (a) tamquam infortunatum ipſi Lutherani deteſtantur, vt in quo Sacramentariorum ſecta ita prodijt, in apertum ut profeſſionis ſuæ tutum locum & ſedem cœperit obtinere, quem in Carolſtadio vago non potuerat habere. Iuuerunt ad rem eam Anabaptiſtarum tumultus, ſeditioſa ruſticorum plebs cæſa, & Iubilæum à Papa promulgatum. Porro Zuinglius ne aliorum ſectator potius quam nouæ ſectæ conditor videretur, (b) Tigurinis perſuaſit, nec Lutherum nec Carolſtadium veram articuli de Cœna Domini intelligentiam habere, hunc tamen ab ea propius aliquanto abeſſe: à ſe autem vno huius tanti myſterij veritatem erutam eſſe & patefactam. Idem de Carolſtadij doctrina ſententiam rogatus, auctor fuit vt librorum eius lectione nemini interdiceretur, *vt cui nec animus nec arma, ſed dexteritas tantum ijs vtendi defuerit.* (c) *Aliquem veritatis guſtum habuiſſe, ſed figuram qua Corporis ſui perceptionem Chriſtus inuoluerit, accommodare neſciuiſſe.* A Luthero idem initio ſuorum Operum proteſtatur nihil ſe didiciſſe, ſed Euangelium prius etiam quam Lutheri nomen audijſſet, prædicaſſe: hoc modo magiſtri auctoritatem defugiens, à quo honorifico *Fortis Athletæ Ieſu Chriſti* titulo fuerat ornatus. Tantum ei placebant omnes, qui cum Catholica Eccleſia diuortium feciſſent.

Fuit vero Zuinglius, (e) quo tempore contra Eccleſiam rebellare cœpit, Canonicus Conſtantienſis; ſed carnis libidine de qua explenda vnicè, vt ipſe fatetur, cogitabat, victus, venditis Eccleſiaſticis beneficijs vxorem duxit. Cum aliquot annis diu in fœdiſſimo concubinatu vixiſſet. (f) Initio quidem ab omni diſputatione contra articulum de Cœna Domini abſtinebat; ac figuram illam, (g) pro quâ poſtea tamquam pro aris & focis pugnauit, occultabat: cœlibatum tantum ſacerdotum & Indulgentias oppugnabat, Lutheri exemplo, quãuis Heidelbergenſes Zuinglium nondum audito Lutheri nomine, tam voce quam ſtilo Indulgentias oppugnaſſe affirment, (h) vt ſcilicet demonſtrent ab eodem ſpiritu quo in Saxonia Lutherum, Zuinglium in Heluetia fuiſſe incitatum, cauendo, ut ſolent Filij ſuperbiæ, ne ab alio didiciſſe, ſed ſuo ingenio quicquid id demum ſit attigiſſe videantur. Sed ſiue id ita ſit, ut Heidelbergenſes aſſerunt, ſiue ſecus, parum refert, opinioni aduerſæ certe non deerunt argumenta, uti illud: quod credibile non ſit, quæ tum toti Orbi nota fuêre de Lutheri Indulgentiaria lite, ſolum Zuinglium ignoraſſe.

II. Zuinglius igitur tam realis, quæ in Catholica docetur Eccleſia, Præſentiæ, per Tranſubſtantiationem id eſt conuerſionem panis & vini; quam Lutheranæ Impanationis & Inuinationis, vt ita dicam, oblitus, idem fere quod Carolſtadius docere cœpit, nimirum Corpus Chriſti nec ſub ſpeciebus panis, nec cum pane eſſe poſſe, (i) ſed panem ſignum eſſe abſentis corporis, nec diſtribui aliud quam verum panem & naturale vinum. Hæc tota ſubſtantia doctrinæ Zvvinglianæ de cœna, de qua merito exclames. O profundam & ſupernaturalem plenam inauditi myſterij doctrinam! *Panem eſſe & manere panem; & vinum eſſe & manere vinum. Panem manducari & vinum bibi* &c idque cum phantaſia quadam, vel memoria, quod Chriſtus Dominus in ultima cœna etiã manducarit ipſe dederitq; manducandum panem ac bibendum vinum, ac poſtea ſit mortuus pro hominũ ſalute. Qua ſuppoſitione in ſuo cerebro facta, ſine omni authoritate ab Apoſtolis acceptâ, pergit & Sacramentum Euchariſtiæ &c. definit, *nihil aliud eſſe quam ſanctam & diuinam quandam populi in Eccleſia Dei gratiarum actionem pro paſſione & morte Ieſu Chriſti*, quæ audientes ſi interrogent, quomodo Chriſtus id quod tradebat diſcipulis ſuis, tradendo panem ac vinum, aſſeuerare potuerit. Hæc eſſe corpus ſuum, reſpõdet Zvvinglius; *Panẽ ideo vocari corpus Domini, quod illum manducãdo in memoriam reducatur paſſio eius & mors*, perinde ac ſi manducando piſa, & cogitando de ouis, dicamur mãducare pullos gallinarum. Itaque plurimam in hoc Sacramento, Homo ille effinxit figuram, neſcio cuius Rhetoricæ, *panem ideo appellari Corpus Domini, quod paſſio eius & mors tum in memoriam nobis reducatur.* Hinc vero figuram ille non minus, quam ceteri, fluctuans, quinque aut ſex

a *Hiſt. Confeſſ. Auguſtana.* b *Zuingl. Tom. 2. fol. 243. in ſubſidio. de Euchariſt. & fol 153.* b. c *Peucer. in Var. hiſtor. de Melancht. fol. 11.* d *Tom. 1. art. 18.* e *Pantaleon. in præfat. Vir. Illuſtr. in Zuingl.* f *Mycon. in Vita Zuingl.* g *Zuingl. in ſubſid. Euch. art 15.* h *Adm. Chriſt fol. 217.* i *Biſ. in Vita Carlſtad. Lauather. in princ. hiſt Sacramentario.*

ſe ex diuerſis modis velut iterum transfigurat & explicat. Corpus enim aliquando ſumit pro *Natura humana*, dicens, (*a*) Saluatorem corpus ſuum verum appellare cibum, non tamen carnem, ſed naturam humanam intelligere quæ carnem aſſumſit. Sed aliam ex eodem libro eiuſdem interpretationem accipe. Ait in hac actione *Saluatorem Carnis voce uti, ſed Spiritum intelligere, ſuam nempe diuinitatem:* hoc modo in Apollinariſtarum errorem incidens, humanam animam ſeu ſpiritum in Chriſto negantium, eiuſque diuinitatem ſubſtituentium in animæ locum. Poſtea Sacramentalia hæc verba alium in ſenſum detorquet, *Corpus pro morte & paſſione Saluatoris interpretans:* quam interpretationem ait ſequentibus verbis confirmari, *Quod pro vobis traditur* Itaque ad *Lutherum* quoque ſcripſit, omnem hunc actum nihil aliud ſibi videri quam mortis Saluatoris noſtri commemorationē. Quaſi ſi quis alicuius rei memoriā edere poſſit, id quod animæ & non corporis, cuius eſt accipere & edere, ſit actio (*b*) Exploſa ergo corporali manducatione, dicit *Panem & Carnem*, de quibus Saluator loquitur, *nihil aliud eſſe quam fidem, nec corpus ore, ſed ſpiritu percipi;* vero interim Ieſu Chriſti corpore ad dexteram Dei Patris in cœlis manente, ſeque animæ tantum per fidem inſinuante. Sic Zuinglius cum figura ſua vel potius plurimis in unam rem conuolutis figuris & tropis Rhetoricis, quales nulli hactenus oratores agnouerunt, ſed ſubtilitas Sacramentariorum mundo induxit, ita ut qui induxerāt ſe quid dicant, ipſi non intelligant. Verbo uno Zvvinglius ſuo & nouo perceptionis modo delirabat, nō memor eius quod à Cypriano multo meliori auctore dicitur, (*b*) *Panem quem Dominus diſcipulis porrexerit, non figurā, ſed naturā, diuini verbi omnipotentia mutatum, carnem factum eſſe.* Theophylactus hæreſin hanc præuidiſſe videtur, dicens: *Dominus non dixit, Panis quem dabo figura mea carnis eſt, ſed, Caro mea eſt Eoque recte credimus, Panem ad prolationem verborum, myſtica quadam benedictione & virtute Spiritus Sancti, in carnem Chriſti transmutari.* Si figura tantum ſit; nihilo plus habemus quam Iudæi; ſicque ad vmbrarum ſeu figurarum ſæculum relabemur. Deus ergo nos decepit, Corpus ſuum dare ſe nobis dicens, & tamen nihil dans niſi figuram. Figuras ergo tantum Sacramentarij, quaſi Chimæras aut vmbras, manducant. Ideo hæc ſententia Luthero quoque tam deteſtabilis viſa eſt, vt ad Francofurtenſes ſcribat, Vitam potius periculo exponendam, quā ſacramentum hoc è Zuingliani cuiuſquam manibus accipiendum eſſe. Audiens vero tot ineptias verborum illorum, *Hoc eſt corpus meum*, interpretationes, ſine bile, quod mirum eſt, eas ita refutauit: *Illud rogamus Sacramentarios*, inquiens, *vt ne verborum illorum vllam probationem à nobis poſtulent. Quod ſi velint, poſtulent eam ab infantibus, qui ſeptimum ætatis annum attigerunt, & iam legere hæc verba in ſcholis didicerunt. Extant Biblia Hebraica, Græca & Latina Monſtrent ergo nobis in quibus ſcriptū ſit, Hoc eſt ſignum mei corporis Id ſi non poſſunt, taceant igitur, & à ſcribendo tantiſper ceſſent dum Biblia eiuſmodi producantur, aut certis ac ſolidis rationibus probetur ſuam illam, veram eſſe interpretationem: ne toties illud vſurpandum ſit, Vbi eſt ſcriptura? ſi verba illa ſcripturæ, Hoc eſt corpus meum, ipſis reclamare nolunt.* Sic tū Lutherus loquebatur (eamque ob cauſam forraſſe Zuinglius tam inſigni falſimonia ſcripturā deprauare non dubitauit. Verumtamen Lutherus principia cum ſuis diſcipulis poſuit, unde Sacramētarij ſua dogmata hauſerūt & confirmarūt, nam A. 1525. Pomeranus & Melāchthō Theſes ſuas blaſphemas cōtra miſſam edidere & *Lutherus* Dominica aduentus, quæ fuit 3. Decemb. orationem habuit de ſumma blaſphemia, id eſt canone Miſſæ, quæ typis confeſtim eſt evulgata. Si igitur ex Lutheri ſententia, per conſecrationem non fiat converſio panis in Chriſti corpus, vtiq; panis qui erat ſubſiſtit, & is manducatur, ſi ſumitur, non vero corpus Chriſti, quod ipſum eſt dogma Sacramentariorum, dicamus igitur Lutherum poſuiſſe antecedens, vnde Sacramentarij deduxerunt conſequens

III. Quis vero credat, in quenquam hominem tantam audaciam cadere atque impudentiam, vt teſtamentum Saluatoris noſtri eo modo quo Zuinglius, corrumpere auſit? Mihi ipſi *Lutheranus* quidam, in Ducis Mainij comitatu, dum Caſtellonij muti quatiuntur, Teſtamentum nouum Germanica lingua in forma octaua Tiguri An. MDXXV. à Chriſtophoro Froſchouero impreſſum monſtrauit, in quo textus omnium Euangeliſtarum vbi de Cœna Dominicæ inſtitutione ſcribunt, (*d*) & verba hæc, *Hoc eſt corpus meum. Hic eſt ſanguis meus*, ita Germanicè reddita erant, Daß bedeut

mein

a *In expoſ. de Euchar.* b *Lib. 2. Inſt. de Cœn.* c *Lib. de Cœna Domini & prima Inſtit.* d *In 6. cap. Ioan & ſuper Matth.* e *In Defenſ. de Cœn. Vide Selnec. contra Peuc. de Verb. ſ Cœna. & in Pædag. Schluſſelb. lib. 4 contra Caluiniſt. Theolog. Alber. l. 4. hiſtor. Carlſtad.* f *Becā. Tit. 6. de Sacram. 4. 6 fol. 344.*

meiu Leib/ Daß bedeut mein Blut/ id eſt, *Hoc ſignificat corpus, Hic ſignificat ſanguinem meum* Quam tu, quæſo, audaciam, quam falſitatem huic parem inuenies? Cardinalis Hoſius in Tractatu de Hæreſibus ſui temporis, (a) teſtatur fuiſſe quoſdam qui pro verbis, *Hoc eſt corpus meum*, ſubſtituerint. *Hic eſt Panis meus*: itemque alios, qui vinum & panem nihil prodeſſe dixerint; eoque ſufficere vt Euchariſtia interiore animi motu percipiatur. Laſcus Polonus ita interpretatur, *Hoc*, id eſt, *Hic actus Cœna eſt meum corpus*. Non minus vero audacter, quem Lutherus, Rotmannus, Menno & Carolſtadius, aſſeuerat Zuinglius, hanc doctrinam à Spiritu Sancto ſe accepiſſe. *Certus*, inquit, (b) *ſum, Doctrinam meam à Deo veniſſe, quam Dominus reuelante S. Spiritu à me Mundo voluit annunciari.* At ſi hoc verum eſt, Zuingli, vnde fluctuatio illa tua, quæ paſſim in libris tuis apparet, & quam ipſe etiam in libro *De Vera & falſa Religione* fateris? Alium quoque tum Zuinglius librum edidit, *Subſidium de Euchariſtia* inſcriptum: Scriptaque ſua omnia vernaculâ linguâ publicauit, vt nempe omnes Sacramentariam Theologiam addiſcere poſſent. Quia vero non ignorabat opinionem ſuam à Luthero reprobari, in Præfatione eius libri ait, (c) eſſe quoſdam ita iniquos, obſtinatos & malignos, vt ſi videant veritatem ab alijs, quam ab ipſis annunciari, maledicere, calumniari, & tamquam furioſi inſectari non ceſſent. Sed puteum inſpiciamus, vnde nouus hic Democritus veritatem ſuæ doctrinæ hauſit.

IV. Narrat ipſe, ſibi verborum illorum, *Hoc eſt corpus meum*, ſenſum expendenti ſpiritum apparuiſſe (ater an albus fuerit, neſcire) qui nodum hunc ipſi ſoluerit, ac verum intellectum monſtrarit. Hoc loco Ioachimus VVeſtphalus Lutheranus Sacramentariorum doctrinæ valde illudit, (d) vtpote tali Monitore ſeu ſpiritu innixæ, de quo albus an ater fuerit, neſcitur. Schluſſelburgius vero, (e) Euentum monſtrare ait, doctorem hunc Zuinglij, quem cognoſcere non potuerit, cacodæmonem fuiſſe. Ex hac igitur Zuinglij & maligni ſpiritus familiaritate ac velut coniugio Caluiniſmus fuit progeneratus. Et hanc ob cauſſam fortè Lutherus Zuinglio dæmonis familiaritatem exprobrat, vt Tigurini ipſi non diffitentur. Sed ad confutandam eorum impudentiam qui hoc à Catholicis & Lutheranis in odium Zuinglij confictum eſſe aiunt, placet ipſius verba adſcribere.

Quum vero, inquit, *tredecima Aprilis lux appeteret (vera narro, adeoque vera, vt celare volentem conſcientia cogat effundere quod Dominus impertijt, non ignorans quantis me contumelijs riſibuſque exponam) cum, inquã, tredecima lux Aprilis menſis appeteret, viſus ſum mihi in ſomno multo cum tædio denuo contendere cum aduerſario ſcriba, ſicque obmutuiſſe, vt quod verum ſcirem, negante lingua beneficium ſuum, proloqui non poſſem: qui me angores, vt ſolent nonnunquam fallaci illudere nocte (nihil enim altius quam ſomnium narramus. quod ad nos attinet; tametſi leue non ſit quod* per ſomnium di*dicimus* gratiâ *Dei, in cuius ſolius gloriã iſta prodimus) vehementer turbare videbatur. Ibi ἀπὸ τῆς μηχανῆς viſus eſt monitor adeſſe* (Ater fuerit an albus, nihil me*mini, ſomnium enim narro) qui diceret: Quin, ignaue reſpondes ei quod Exodi* XII. *ſcribitur:* Eſt enim Phaſe, *hoc eſt*, Tranſitus Domini. *Protinus vt hoc phantaſma viſum eſt, ſimul expergeſio, & è lecto exſilio, locum apud ſeptuaginta vndique primum circumſpicio, ac de eo coram tota concione pro virili diſſero.* Vide figuratiuam corporis Chriſti receptionem, incertum ab angelo an diabolo reuelatam. *Quam bene putas* (inquit VVeſtphalus in Apologia contra Caluinum) *fundamento hoc fides noſtra nitetur? Animarum noſtrarum ſaluti nunquid bene proſpectum erit, ſi ſomniatori credamus, cui Monitor apparuerit, quem ater an albus fuerit, ipſe neſcit? Eia vero, fidamus ei, & credamus, verbum Eſt in S. ſcriptura accipiendum eſſe pro ſignificat, & corpus pro ſymbolo corporis. Abite, abite cum ſomnijs veſtris, & nigris Monitoribus: nos Dei filio auſcultamus & credimus, de quo Pater ipſe è cœlo clamat, Hunc audite.* (f) Memini me aliquando in horreo quodam vbi Caluiniſtæ conciones ſuas habebant, vidiſſe forte fortuna Zuinglij Opera menſæ impoſita: quibus ego apertis, hunc ipſum locum Prædicanti oſtendi, vbi diabolus Zuinglio apparuiſſe, & Corpus Chriſti in cœna nihil quam figuram eſſe corporis, reuelaſſe dicitur: vnde ille ira & pudore vehementer fuit affectus. Ille bonum, ego malum fuiſſe angelum contendebam. Vbicumque enim & quotieſcumque in S. litteris angeli Patriarchis, Prophetis & fidelibus apparuiſſe dicuntur, ea forma ſemper apparuerunt, vt angelos Domini fuiſſe facile cognoſci poſſet, neque de ipſis aut ipſorum man-

a *Hoſ lib. 1. de hæreſ. ad Reg. Polon fol. 428. lit. n. n. 4.* b *Tom. 2. in Act. diſp. Tigur.* c *Contra Luth. in præfat.* d *Apol. contra Caluin.* e *De Spiritu Zuingl. in præfat. Vlenberg. cauſſ 5. cap. 5. & cauſſ. 21 cap. 21. pag. 716. Zuing libr. Subſid. Euchariſtic. d 76. D. iij. a.* f *Vide Schluſſelb. lib. 4. Append. Theol. Caluiniſt.*

mandatis vllus ſcrupulus, in piorum animis, vt in Zuinglio, relinqueretur: vt in Geneſi, Exodo, Eſaia, S. Matthæo, & Actis Apoſtolorum videre eſt. Cœleſtes illi nuncij numquam nigro aut triſti ac lugubri veſtitu apparuerunt. Habitus hic tenebrarum ſpiritui conuenit, quem Zuinglius procul dubio vidit. Beza vt Zuinglium, qui ſeipſum hoc ſomnio denigrauit, excuſet, ait eum hoc ſcripſiſſe, ſomniumque repræſentaſſe, magis animi quam veritatis defendendæ cauſſa. Ergone per ludum & iocum res tam ſeria tractari debet? Ergo cœleſtes viſiones per iocum & ludibrium fingere oportet? Ipſe quidem Zuinglius ſatis monſtrat quid tam Beza quam alij de iſta re ſenſerint, quum ſcribit propria conſcientia victum celare hoc ſe non potuiſſe, tametſi non ignoret quantis ſe contumelijs riſibuſque ſit expoſiturus. (a) Serpebat nihilominus latè hæreſis Sacramentaria, quantumuis ſeſe Lutherus illi æque ac Catholicis omni conatu opponeret, vocaretque *pernitioſos, & noxios filiolos ſuos tenerrimos, ſuaues fraterculos & aureos amiculos, ſeditioſos ſpiritus & talei, qui nihil ſcirent niſi à ſe didiciſſent, quique ſic à tergo ſe adorirentur uti Catholici à fronte, porcos & canes, qui ſe lacerent, dum Sanctum & Margaritas illis proijcit* &c. Oppoſuerunt etiam ſeſe Sacramentarijs: Anno 1526. Lutherani prædicantes per Sueuiam, edito ſcripto, quod *Syngramma Suevicum* appellarunt, in quo verba Chriſti *Hoc eſt corpus meum* ex Lutheri ſenſu intelligenda oſtendebant, (b) & Sacramentarij Heluetici duce Zvvinglio illi *Anti Syngramma* Helueticum oppoſuerunt, (c) ei ſucceſſit Liber Lutheri acerbus de verbis Chriſti *Hoc eſt corpus meum*, A. 1527. ineunte. (d) Hoc edito in caſtris Sacramentariorum ad arma conclamatum eſt libro alio amarulento in Lutherum edito, qui breui in agoniam morbumque incidit, ex quo recreatus Anno 1528. *Confeſſionem de Cœna Chriſti* typis emiſit in Sacramentarios, (e) pugnatur acerbe.

V. Porro Landgrauius, qui Lutheri doctrinæ ut cœleſti fauebat, veritusne ea per nouam hanc diſſenſionem detrimentum, aut certe impedimentum acciperet menſe Iun. A. 1528. tam Lutherum quam Melanchthonem per litteras rogauit, vt cū Zuinglio ſententiam communicare, ac coram conferre non grauarentur, (f) ſed vterque valde dubie reſpondit. Melanchthon quidem *colloquium cum Oecolampadio ſeſe non detrectare aiebat; cum Zuinglio vero vt conferat, operæ precium ſibi non videri. Rem hanc non ita leuem eſſe, quum ſententia hæc valde placeat ijs qui diuina myſteria manu tangere, quod aiunt, & inſam altas res curioſe inquirere volunt.* Lutherus quoque datis XXIII. Iunij ad Landgrauium litteris, ait, *Se Lipſienſis diſputationis exitu monitum, facile videre, Colloquium id ſine vllo fructu abiturum, ad quod tam hi quam illi præconceptas opiniones ac præiudicia allaturi ſint, cum firmo nemini cedendi propoſito. Zuinglium errare, ſe certo ſcire; Diaboli has artes eſſe, quibus ille malum multo deterius faciat.* Non tamen prius deſtitit Landgravius quam ad Colloquium Marpurgi eſſet conuentum. (g) Lutherum comitati ſunt Melanchthon & Iuſtus Ionas; Zuinglium Oecolampadius, Bucerus & Hedio; quos duos ille per Argentoratum facto itinere ibique concione habita ſecum inde duxit. Venit quoque eo Oſiander Norinbergâ, Brentius Hala Sueuorum, Stephanus Agricola Auguſta Vindelicorum. Catholicorum nemo accitus fuit; quanquam Melanchthō id ſuaderet, ſed apud Landgrauium Lutheri auctoritas valuit, qui vocari eos nolebat. Diſputatio habita fuit inter Lutherum & Oecolampadium, Zuinglium & Melanchthonem An. 1528 Octobri quod metus eſſet, ne è duorum illorum æque ferocium colliſione tonitru aliquod exſiliret. Mira omnium inter ſe fuit in menſa & inter pocula humanitas, quamuis ambitione dogmatis ſui tuendi neutra pars alteri cederet Zuinglio & ſocijs Lutherus exprobrabat quod Naturas in Chriſto ita ſepararent, vt ex vna perſona duas facerent; quodque fratres Argentoratenſes Iudaizarent. Pelagianiſmi quoque eos accuſabat, vt qui de Peccato Originali, de Baptiſmo, de Iuſtificatione, de Miniſterio, & alijs Fidei articulis minus recte ſentirent ac docerent. Sic VVirtembergenſes quoque Theologi Lutherani in ſcripto quodam ad Proteſtantes Principes aiunt, *à diabolo hominem illum Zuinglium excitatum, vt non vnum ſolum,*

R *ſed*

a *Rhenec. in libr. de Ortu & prog. Calu.* b *Tom. 3. Ien. pag. 284 b. Vlenberg. Vit. Luth. cap 18. num. 1.* c *Lauather. Hiſt. Sacrament. pag 6.* d *Tom. 3. Ien. p. 336 b. Selnec. p. 34. Cochlæus. p. 188. Lauath. p. 12. Seidel p. 55. Vlenberg. Vit. Luth cap 18. num. 3.* e *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 19. num. 4. & Auth. ibi.* f *Vlenberg. ibid. cap 20 num. 2* g *Selnec. hiſtor. Auguſt. Confeſſ. fol. 35.* h *Sur. com. hiſtor. an. 29. fol. 170. lit. l. 5. Tom. 4. Ien. f 466. Cochl. in Act. Luth. fol. 218. b. 2. Cythr. Chron Sax Pantal. in vita Zuing. Miræus Chron. Eccleſiaſticopolit. fol. 1037. Vlenbergius vit. Luth. cap. 20 num. 2. 3. 4.*

Digitized by Google

ſed complures Fidei articulos labeſactaret. At Zuinglius & Oecolampadius aiebant, ideo ſe veniſſe vt ſolam illam de Cœna Domini controuerſiam diſceptarent; quod & factum eſt. Quibus vero argumentis Sacramentarij realem Corporis Chriſti præſentiam, quam Lutherus defendebat, oppugnarint, ex Actis apparet (a) Primum vero ſumptum eſt è verſ.64. VI. cap Euangelij S Ioannis, *Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquam* vbi Chriſtus dicit, manducationem Corporis ſui eſſe ſpiritualem. Ergo, inferebant Sacramentarij, non niſi ſpiritualiter recipi poſſe. Secundo: Vnum corpus pluribus in locis ſimul eſſe non poſſe. Quum ergo Chriſti corpus in cœlo ſit, ex ſymbolo Apoſtolico &c. ſcripturis, in altari eſſe non poſſe. Tertio ab Oecolampadio aliquam multa loca ex S. Auguſtini ſcriptis adducta ſunt, quibus ille dicit, *Sacramenta ſigna eſſe,* vt ſerpentem illum æneum in deſerto. &c. cum igitur Cœna ſit Sacramentum Corporis Dominici, ſignum Corporis Chriſti ſit, oportet. Ad hæc reſpondit Lutherus, quamuis apud S. Ioannem verſ 64. ſpiritualis manducationis fiat mentio, non tamen id obſtare quo minus S Cœnæ inſtitutio de corporali intelligi poſſit aut debeat, quæ ſpirituali nihil deroget, immo ad Cœnam quoque neceſſaria ſit. Sacramentarij in Saluatoris illo dicto, *Caro non prodeſt quidquam,* magnum victoriæ momentum ponebant: at Lutherus de Carne Chriſti id intelligendum eſſe negabat, (b) vt de qua ipſe dicat, verſ 52. &c. *Caro mea viuificat:* immo magnam blaſphemiam eſſe aiebat, dicere, Carnem Chriſti non prodeſſe quidquam, utpote qua data pro mundi vitâ, genus humanum redemptum eſt Apud eundem Ioannem I. capite dici: *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Verſum 64 de noſtræ tantum naturæ imperfectione, qua caro Chriſti apprehendebatur a Capharnaitis &c. incredulis manducanda fruſtillatim, uti carnes taurorum & Vitulorum, eſſe intelligendum, eo enim modo ſumptam carnem Chriſti, non prodeſſe ad quicquam eximium, à Chriſto intentum, ſed ſolum ad farciendum ventrem. Si tamen de Chriſti quoque carne viua totaque ſimul ſumenda etiam aliquo modo intelligendus ſit verſus ille 64 dicendum eſſe, Chriſti carnem Chriſtianis nihil prodeſſe ſi abſque fide percipiatur: tum enim eſſe ac ſi caro ſine anima. & quaſi mortua farciatur. Nec tamen etiam hoc modo Zuinglij opinioni inde vllum præſidium peti poſſe, vt qui Corpus Chriſti in Sacramento eſſe neget quod in dicto caſu nihilominus adſit, ſed non proſit. Melanchthon vero ad amicum ſcribit, *Zuinglianos nihil aliud habere in ore quam hoc, Caro non prodeſt quidquam. Se vero mortuum ſeſe malle quam hoc vel dicere, quod illi tanta peruicacia aſſeuerent & defendant.* Ad ſecundum argumentum Lutherus paucis reſpondit, non eſſe è ſenſibus noſtris de diuina omnipotentia iudicandum. Sed inter Zuinglium & Lutherum hac de re acris fuit contentio. Quomodo, aiebat Zuinglius, Deus ea credenda præſcripſerit quæ comprehendi nullo modo aut ratione poſſunt? Ingens profecto miraculum fuerit, ſolo verbo panem carnem fieri. Quis credat impium ſacerdotem tantum poſſe? Lutherus econtra Dei omnipotentiam & Chriſtianam humilitatem his & ſimilibus argumentis opponebat, noſtrum eſſe dicens etiam quæ magis videntur incredibilia credere, vt quod Deus factus ſit homo, & quod Deus & verus homo, mortem paſſus ſit Mirabile hoc myſterium non à ſacerdotis dignitate, ſed diuini verbi omnipotentia dependere. Donatiſtarum hunc eſſe errorem Sacramentorum vim in ſacerdotum bonitate fundare. Sane ad hoc reſponſum obmutuiſſe Zuinglium, Acta teſtantur. 3. Ad loca ex Auguſtini ſcriptis producta quod attinet, Lutherus reſpondit, Sacramenta quidem eſſe ſigna earum rerum quas ſignificant, verbi gratia, Cœnam Domini (potius Miſſam dixiſſet, ſi Catholicus fuiſſet Lutherus) ſignificare, D.N. Ieſum Chriſtum per mortem ſuam pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe; ſimulque peccatorum remiſſionem nobis *promittere & obſignare,* (procurare & efficere, Catholicè) non tamen inde ſequi Corpus Chriſti in Cœna non eſſe. Hoc illi modo Scripturam & SS. Patrum auctoritatem pro ſua quiſque opinione allegabant; & quamuis longiſſime inter ſe diſſiderent, in neganda tamen atque explodenda ſupernaturali illa Transſubſtantiatione mirificè congruebant. Sampſonicæ vulpes, quod ea vox in SS. literis non exſtaret. Sic Arrius vocem illam ὁμοούσιος, ſiue, Conſubſtantialis

a *Vide Diſput. ipſam an eod editam. & Synopſin apud Vlenberg. Vit Luth cap.* 20. *Luc. Oſiand. cent.* 16. *hiſtor. Eccleſ. cap.* 10. *libr* 2. *fol.*134. *fol.*135. *& ſeq.* b *Luc. Oſiand. loc citato. Selnec. loc. cit. ſupra. Peucer. tractatu. hiſtor. de P. Melanch. fol.*14.

tialis admittere noluit, tamquam S. Scripturæ & primæua Eccleſiæ ignotam. Quem S. Athanaſius Catholicorum cauſſam agens, ita refutat, inquiens: *In quo te vocabulum hoc offendit? An res, aut vox ipſa? Si res ſignificata antiqua eſt, vocabuli nouitate offendi non debes. Eccleſia enim nouis rebus vſa eſt, nec tamen res ipſas mutauit.* Idem nos dicere poſſumus incredulis illis, qui nomē hoc Transſubſtantiationis, ab Eccleſia, vt eo Sacramētariorum error conuinceretur, & antiqua fides retineretur, vſu receptum, in SS. litteris monſtrari ſibi petunt. at quo animo? diſcendine? non certè, nam in Conuentu VVormatienſi quum Lutherus negaret Transſubſtantiationem hanc primitiuæ Eccleſiæ notam aut creditam fuiſſe, Cochlæus ei ita occurrit: (a *Quid ais, Luthere? Anne, tu, S. Ambroſij librum De Sacramentis legiſti?* Tum Lutherus, *Legi*, inquit, *Verum Ambroſius non dicit Panem mutari, ſed conuerti.* Ecce animum nolentem diſcere, ſed euincere; ecce effugium non minus ineptum & ridiculum quam falſum! Ambroſius enim verbo *Mutari* etiam vtitur. *Mutat*, inquiens, *quando vult, inſtituta Naturæ.* & quid eſt Trāſubſtātiatio apud Catholicos aliud quam *mutatio* vel *conuerſio* ſubſtantiæ panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, per habentem ad id poteſtatem? Ita enim definiunt Catholici, profitentes ſe aliud eo verbo &c. nolle intelligi, nec intelligere ſolere. Nec Ambroſius tantum, ſed Cyrillus quoque, S. Auguſtinus, Euſebius Emiſſenus, Gregorius Nyſſenus Transſubſtantiationem hanc confirmant; quam vocem Lutherus a Thomiſtis confictam impudenter aſſererabat. Cui mox Cochlæus os obturauit, producto Lateranenſi Concilio, ſub Innocentio IV. ante D. Thomæ tempora celebrato. Nouorum nihilominus in Francia Euangelicorum Achilles (*b*) ſcribere non erubuit, Transſubſtantiationem non antiquorum à primis quingentis annis, ſed nouorum, atque adeo eorum, quos quotidie videmus, Patrū eſſe filiam, extremis his temporibus, tam doctrina quam moribus in Eccleſia plane corruptis natam. O miram cæcitatem, vel obſtinatam potius hæreticorum malitiam! qui ſi oculos aperirent, hanc eandem Transſubſtantiationem in Iuſtino Martyre, (*c*) Irenæo, (*d*) Tertulliano, (*e*) Origene (*f*) Baſilio, (*g*) Cyrillo, (*h*) Chryſoſtomo (*i*) & Auguſtino, (*k*) facile eſſent viſuri. Sed ad Lutherum redeamus, Transſubſtantiationem quidem negantem, ſed ita vt realem præſentiam defendat. Sed Zuingliani illud Luthero rectè obijcere poterant: *Si Corpus Chriſti realiter eſt in Sacramento, neceſſe eſt vt id fiat aut per motum localem ſeu loci mutationem, aut per nouam creationem, aut per conuerſionem ſeu mutationē rei vnius in aliam. At per motum localem id non fit, ſiquidem Saluator corpus ſuum diſcipulis porrigens, locum non mutauit, ſed corpus ſuum ſuis ipſe manibus portauit: iamq. etiam idem in cœlis eſt, ad dexteram Dei Patris. Sed nec noua creatio hic locum habet. Toties enim quoties ad altare fit conſecratio, noua fieret creatio, & ſic nullum eorum corporum in altari Crucis fuiſſet ſacrificatum. Ergo neceſſario, poterat dicere Zuinglianus, ad Papiſticam Transſubſtantiationem eſt confugiendum, quam tu, Luthere, ipſe negas, vnde tibi nulla relinquitur ratio exhibendi præſentem in cœna Chriſtum.* Poſt multam diſceptationem, animorumque exulcerationem, Luthero vndiq. magnifice ſe inferente, & quod Zuinglius multis annis ædificaſſet vno momēto deſtructū iri ſe mināte, diſceſſum fuit ab hac diſputatione, in qua ſola Diſcordia & Ambitio præſidebant !(*l*)

VII. Zuinglius lachrymis etiam ſed forte Crocodili) præſente Landgrauio, vt Schluſſelburgius & Brentius teſtantur, Lutherum & ſocios obteſtatus eſt, vt tamquam *frater* ab ipſis agnoſceretur ac reciperetur, quod cum nemine in hac terra pacem ac concordiam quam cum VVitebergenſibus eſſe ſibi mallet. (*m*) At Lutherus elata frōte ac verbis aſperis, *Maledicta*, inquit, *ſit talis concordia, quæ Dei cauſſæ præiudicium aut damnū affert. Ite, ite. Vos habetis aliū ſpiritū quam nos.* Quæ verba mirum eſt quam acerba Zuinglianis viſa ſint, quibus Lutherus aduerſarios vehementer à ſe exaſperatos ipſe gloriatur. Et ſanè non niſi mera hypocriſis poterat in Sacramentarijs fraternitatem à Lutheranis exigere, cū eorundem in ſubſtantiali articulo doctrinā uti impiam damnarent. (*n*) Hinc Zuinglius poſtea ſæpè conqueſtus fuit, Lutherum tam noxij ſchiſmatis eſſe cauſam. *Diabolus*, ait, *per homines obſtinatos nos tentat: qui veritatem Cœnæ Dominicæ ab alijs quam à ſe productam indignantes, tam-*

a *In Luthero Septicipite.* b *Philip. Morn. de Pleſſ cap. 7 lib. 4. Inſtit.* * *libr de cap. babyl* c *Apol 2.* d *Lib 4. c. 24.* e *Lib. in Marc* f *Lib. 8 cont Celſum* g *In Liturg.* h *Catech. 3 & 4.* i *Homil. 83 in Matth.* k *Serm 28. de verb Dom. Lib 3 de Trin. &c. Vide Opus Catechiſticum Caniſij. Tabulam Chronolog Gualtheri &c* l *Sleidan. lib. 6. fol. 148. Lauather hiſtor. Sacr. fol. 15 16. d. 3. Selnec. fol. 36. Schluſſelb. lib. 4 App. Theol. Calu. fol. 268. Oſiand ibid.* m *In praef. lib de ve & fal relig.* n *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 20. num. 4.*

Digitized by Google

quam furioſi multo magis quam ipſi Papiſtæ vociferantur, & aſperius in nos inuehuntur: ſed verè uterque æque nocens fuit, tumido animo in arenam prouecti. Et quamuis ad eos conciliandos Landgrauius nihil intermitteret, fruſtra tamen id fuit, Deo iuſtè Conuentum hunc & Colloquium, quod ex utraque parte erat *aduerſus Dominũ & Chriſtum eius,* (a) diſſipante. Quum enim nouum morbi genus, quod ſudor Anglicus vulgo dicebatur eo tempore Germaniam inuaſiſſet, atque eo tempore in oppido gliſcere cœpiſſet, Noui illi Apoſtoli mortis metu quamprimum inde diſceſſerunt. Conſignatum tamen eſt prius ſcriptum, quoddam XIV Articulorum, in quos conſenſerant, utriusque partis ſubſcriptione & nominibus 13. Octob. firmatum & obſignatum, &c. (b) vt Charitas vtrimque ſeruaretur, & à conuicijs abſtinerertur, donec verus verborum Saluatoris de S. Cœnæ myſterio ſenſus à Spiritu S. reuelaretur. Lutherus nihilominus apertè proteſtatus eſt, non *fratrum* ſed hæreticorum loco eos ſe habiturum. Et quamuis Landgrauio promiſiſſet, nihil ſe contra eos moliturum; quamprimum tamen VVitebergam redijt, contra Zuinglianos alioſque Sacramentarios calamum ſtrinxit, ijs quæ de Colloquio illo falſò circumferebantur, offenſus. (c) Peucerus Lutherum in ſententia ſua obſtinate perſtitiſſe ait, ne doctrinam ſuam erroris ſuſpectam redderet. Ioannes à Laſco Polonus ad Regem ſuum ſcribens, affirmat, Lutherum palmam Zuinglio dare coactum. Sed Lutherus, *iſtorum hominum conſuetudinem eſſe,* ait. *calumniari & mentiri: neque hoc mirum ſibi in eis videri, vt qui diabolum habeant ductorem ac doctorem.* Imo ipſe Anno ſequenti 1529. Coburgi agens literis ad Præpoſitum Bremenſem datis Diſputationis Marpurgenſis ſeriem ſuo modo recenſet. (d) Nec Lutherus tantum, cuius fides ſuſpecta eſſe poterat, ſed Melanchthon quoque de eo colloquio ſparſa à Sacramentarijs ſcripta inficiatur. Vide ſummam totius huius Colloquij paucis verbis conceptam, &, IV. Operum Lutheri Tomo inſertam, præfationem, vbi dicit: *Lutherum in ſententia permanſiſſe, verum Corpus & ſanguinem Ieſu Chriſti eſſe in Cœna; nec aduerſarios de ſua cedere voluiſſe. Lutherum rogatum vt pro fratribus eos agnoſcere vellet, reſpondiſſe, Pro fratribus eos ſe habere non poſſe: quorum damnet doctrinam* (e) Sed & in epiſtola ad Martinum Gerlicium idem Melanchthon ſcribit, (f) *Zuinglianorum ſiue Sacramentariorum doctrinam in Colloquio Marpurgenſi Anno* M D XXIX. *ſibi ſatis cognitam, vt qui eam à Chriſto non habeant. Puerili more eos Philoſophari: nec doctrinam iſtam diu ſubſiſtere poſſe.* Sed ad magnum noſtrum Sacramentariorum Atlantem redeamus.

VII. Zuinglius ille præter alios errores Neſtorianiſmi quoque inſimulatur. Voluit enim apud Ioannem, non *Verbum caro factum eſt,* ſed *Verbum caro facta eſt,* legendum eſſe, eo quod Deus in corpus mutari non poſſit, vt notat atque exprobrat ei Lutherus in libro De Concilijs. (f) Verumtamen ipſe in Neſtorij errorem incidit, (quum docuit. *Humanam Ieſu Chriſti naturam non eſſe omnipotentem, neque omnia ſciuiſſe aut cognouiſſe.* (g) Zuinglius poſtea Anno M D XXXV. monitus, errorem agnouit, ignoraſſe ſe prætexens, quod id dogma Neſtorium habuiſſet aſſertorem. Sed & Epheſini Concilij eam in rem decreta ab eodem aut ignorata, aut minus rectè perſpecta fuiſſe, inde apparet Pelagianorum quoque hæreſin Zuinglius ſecutus eſt. (h) dicens; *hominem ſola virtute æternam ſibi vitam impetrare poſſe; eaque Catonem & Scipionem cælum adeptos.* Aiebat idem, *ſi ſui arbitrij res eſſet, malle ſe eſſe in eo loco & ſtatu in quo ſunt Socrates & Seneca, quam in eo quo ſunt Pontifices Romani, Imperatores, & alij Principes Papiſtæ. Licet enim boni hi Philoſophi neque ex Verbo neque ex Sacramentis Deum cognouerint; omnibus tamen Dominicanis & Franciſcanis ſanctius ac religioſius vixiſſe.* Quin idem Franciſcum regem Francorum alloquens, ait, *Eum in vita illa æterna Herculem, Theſeum, Socratem, Ariſtidem, Numam, Camillum, Catones, Scipiones, & alias eiuſmodi illuſtres animas viſurum;* Hinc magnus eius temporis vir exclamabat, vix contineri ſe quin dicat, *Sancte Socrates, Ora pro nobis;* (i) Zuinglij hunc Atheiſmum Lutherus acerbè perſtrinxit, Ethnicum eum & Paganum appellans; at Gualtherus eius gener, & diſcipuli, necnon tota Tigurina Eccleſia;

a *Pſal. 2. Act. 4. 26.* b *Vlenb. loc. cit. Hoſius lib. 1 de Hæreſ. f. 429 Pomar. Chron Sax an. 29* Opemerus *ibid. Spangenberg. Chron. Mansfeld.* c *Schluſſelb. lib. 2. f. 109. Hoſ. loc. cit fol 431. 00* a d *Selnec. li. Recit. fol. 241. 242. & Vlenberg. Vit. Lut c. 2 num 4. litteras exhibens.* e *Peucer. Tract. hiſtor. de Melã. fol 13.* f *Lauater. hiſtor. Sacr. fol. 16. l. 4.* g *Lauather fol. 32.* h *Comment. in epiſt. ad Hebr.* i *Eraſ. Albor. libr. contra Carlſtad. Zuingl. in epiſt. fol. 29. a. & ſeq. fol 39. a. Baſiliæ apud Sebaſt. Henric. Petri: & Expoſit. fidei Cath ad Reg. Galliæ* k *Lauat in hiſt. Sacram. fol. 26. an 136. Bullin. in orthod. Conſ.*

Digitized by Google

cleſia, ac Miniſter quoque Geneuenſis, Daniel Toſſanus(a) nomine, qui contra Marbachium Lutheranum ſcripſit, eius defenſionem ſuſceperunt: è quibus poſtremus ille affirmare non erubuit, *Platonem, Numam, Scipionem & alios Paganorũ virtute excellenti præditos, in numero eſſe electorum.* (b) Hanc Zuinglij tamen ſententiam ipſe Oecolampadius reprobauit. Lutheranus vero quidam *à Zuinglij cælo vt nobis caueamus,* facete monet, *vt in quo Hercules quoque hoſpitium habeat, terribili ſua claua metuendus.*

VIII. Hoc modo Zuinglius, æque ac Lutherus olim Wormatiæ apud Comitia & alibi, confeſſus, vti putabat, confeſſionẽ bonam, fundauit glorioſè ſectam ſuam, apud Heluetios, Tigurinos præſertim, exorſam & fortius ex hoc tempore introduxit & ſtabiliuit, arrepta eadem, qua Lutherus occaſione, indulgentias ſcilicet, quas Franciſcanus quidam Mediolanenſis prædicabat, ac deinde ſacerdotum cœlibatum oppugnando: idemque ei quod Luthero accidit, vt ſcilicet vno (c) articulo conuulſo; paullatim ceteros quoque labefactare inciperet; ac tandem non minus quam Lutherum ſapere ſe exiſtimans, novam ſuo arbitratu ſibi religionem comminiſceretur. Ad quam hæreſin Bertrami veteris hæretici ſcripta magnam ei dederunt occaſionẽ eorũq; miſſâ copiâ Albertũ Brandeburgicũ ad ſuas partes adiungere ſtudebat: (d) ſed maluit hic Lutherũ q̃ Zuingliũ ſequi. Zuinglio oppoſuit ſeſe ſed cũ primis Ioannes Eckius, is enim An. 1526. viperam quaſi in cunabulis aggreſſus 5. Maij Ingolſtadij edidit ψευδολογίαν Zuinglij Germanicè inſcriptam Falſche ohnwarhafftige vnd verführiſche lehr Vlrich Zwingel außgezogen auß des Vlrichs Schrifften / eamque obtulit quatuor Epiſcopis Badenæ 16. die conuenturis in Comitium. extat libellus is in bibliothecis. Iidem Zuinglio non minus quam Luthero fortiter Dominicani primi ſe oppoſuerunt. Epiſcopus Conſtantienſis vbi de Zuinglij conatibus accepit, miſſo Vicario ſuo Ioanne Fabro, Senatum Tigurinum monuit, vt ne in religionis negocio quidquam temere decideret, ſed totius cauſſæ cognitionem Concilio quod inſtabat, permitteret (e) Zuinglius nihilominus ſomnia ſua de Sacramento aliaque commenta Tigurinis & alijs ita perſuaſit, vt, quamuis informis tum adhuc, Nouæ Religionis hic fetus pro legitimo fuerit ſuſceptus, & huc vſque non ſine maximis turbis & ſeditionibus fotus quamobrem Lutherani Zuinglium & Oecolampadium, vt contumaciter veritati reſiſtentes, cenſent biennio poſt horrendo Dei Iudicio è medio ſublatos eſſe. ſiquidem ipſe Zuinglius, (f) vt cordatum decet Miniſtrum, haſta inter medias cohortes ſtrenue pugnans, quadrageſimo quarto ætatis anno occubuit, vt infra dicetur; & Oecolampadius mærore animum ob repentinum exitium Zuinglij extinctus cum Core & Dathan, cenſetur, ſed de hoc fuſius infra dicetur. Atque hic ille Zuinglius eſt quem Beza *magnum Ieſu Chriſti Apoſtolum,* at Lutherus (g) *Sathanæ diſcipulum* appellat; quorum hic præterea ait, quum *tamquam latro & ſeditioſus alios cogere vellet vt errorem ipſius ſequerentur, iuſto Dei iudicio occiſum ac damnatum eſſe.* (h) Lutherum tamen pro eo precari ſolitum, commenſalis eius ſcribit. *Vtinam,* dicebat, *Deus ei ignoſcat, eumque in æterna gaudia ſuſcipiat!* Danæus, *verum Ieſu Chriſti Martyrem, vocat: qui tamquam alter Iudas Machabæus* (Iſcariotes dicere debebas, aiunt Lutherani) *mortem pro patria oppetierit.*

IX. Zuinglio Ioannem Oecolampadium, excucullatum Ordinis S. Brigitæ monachum, recte ſuccenturiamus. Hic erudiendis Comitis Palatini liberis primo fuerat præpoſitus (i): deinde parentibus & amicis vehementer vrgentibus, vt monachus fieret, proteſtatus eſt (vt diſcipulus ipſius Capito ſcribit) etiamſi ſexcenta vota fecerit, ſe nullum eorum ſeruaturum, niſi bonum ſibi videatur. Ingreſſum huius monachi videmus, quid exitum miramur? Poſtquam enim annos aliquot in Conuentu degiſſet, abiecto cucullo, vxorem duxit, è qua filium *Euſebium,* & duas filias *Irenen & Aletheam* (nota Apoſtolicam progeniem) ſuſcepit. Ait idem (k) ſe, quum maxime monaſterium relinquere cunctaretur, *à Spiritu S. maxime incitari, atque vt exiret moneri ſolitum.* Deſerta religione, ad Zuinglium tranſijt; & vt ille Tiguri, ita hic Baſileæ velut Epiſcopalem ſedem ſibi conſtituit, & veteris Eccleſiæ inſtituta ac ritus partim abrogauit, partim mutauit. Eam ob cauſſam Eraſmus nouationem hanc ægre ferens, vrbe

a *Toſſa. pag.* 380. b *Contr. Schluſſelb. lib.* 4. *App. Cal. Theol.* c *Oecol. in Iob. cap.* 16. *pag.* 68 *Beza lib. de puni. hæret.* d *Schluſſelb. lib.* 2. *Lauat. fol.* 32. e *Sebaſt. Franck. in Chron. part.* 2. *fol.* 702. 703. *anno* 28. f *Vid. Oſual. Mycon.* g *Tom.* 1. *Coll. pag.* 64. h *Sur. Cochl. an* 31. i *Pantaleon & Capito in vita Oecolamp.* k *Epiſt. ad Melancht.*

Digitized by Google

diſceſſit(a) qui quid de Oecolampadii libro, quo Euchariſtiam explicabat, ſentiret à Senatu rogatus, breviter reſpondit, *Doctum ſibi videri, diſertum, & bene elaboratum. Pium quoque dicturum fuiſſe ſi quidquam pium eſſe poſſit, quod Eccleſiæ conſenſui repugnat, à quo diſcedere, valde ſibi periculoſum videri.* ſic tum Eraſmus; qui tamen non ſemper ita locutus eſt. Rogatus ut contra Oecolampadium ſcriberet(*b*) ſeſe excuſavit; & ad invidiam declinandam, urbem aliquamdiu reliquit. Porro quoad ſententias, idem fere cum Zuinglio ſenſit Oecolampadius: & ut ille ſomniis, ita hic conjecturis pro opinionis ſuæ fundamentis utebatur. Sic enim ad Zuinglium ſcribit, (*c*) *quantum ex veterum ſcriptis conjectura aſſequi poſſit*, verba illa: *Hoc eſt corpus meum, per figuram ſeu tropum intelligenda: ſimul que Deum comprecari iubet, utrique ut oculos aperiat, ne cum tot hominum periculo incidant in errorem.* Jte iam, ſi placet, & ſalutis veſtræ anchoram & ſpem tam incertis opinionum fluctibus credite. Hæccine certitudo eſt eius doctrinæ quam illi cœlitus habere ſe ajunt? En tibi Zuinglium ab una, en Oecolampadium ab altera parte, utrumque novi Evangelii præconem & utrumque doctrinæ ſuæ incertum, illum, hîc expreſſis verbis; alterum ſupra faſſum, ſe neſcire Spiritus ſuus Doctor, albus an ater fuiſſet. Sed & ubi eorum Miſſio? quis mittens? ubi miſſionis teſtimonia? ubi miracula quibus ſuã illi miſſionem confirment? (*d*) Et tamen primus hic Baſileenſis Epiſcopus, vel potius, ut a multis Zuinglianis appellatus fuit, tyrannus, (*e*) ipſe docuit (*f*) eos *qui à Deo miſſos ſe dicunt, non recipiendos niſi miſſionem ſuam miraculis probent & confirment.* Præcipuus ex Lutheranis Oecolampadio adverſarius fuit Melanchton, qui ſententiam eius De Cœna Domini valde impugnavit, (*g*) miſſis è conventu Spirenſi litteris. Et quamvis Oecolampadius multum deprecaretur, ut inter ipſos privatim controverſia hæc diſceptaretur, res tamen tota emanavit, ſic ut varia doctorum iam de hoc quam de illo iudicia circumferrentur. (*h*) Narrant ipſi quum non vulgari doctrina præditus vir, Lutheri partibus addictus, Brückheimerus nomine, Oecolampadij de Cœna Domini ſententiam impugnandam ſuſcepiſſet, celeberrimi nominis pictorem Albertum Durerum plurimis contra eũdem argumentis uſum, arbitrato tandem monitum, *ne ultra colores iudicium ſibi ſumeret. Res hac eiuſmodi eſſe ut pingi non poſſint.* Tum Durerum: *Rectè hoc inquis, Sed & quod tu affirmas, nec dici debet, nec comprehendi poteſt.* Huius diſputationis Melanchthonẽ ſæpe in familiari ſermone mentionem feciſſe narrat Peucerus. Vere, vere Lutherus Angelus Apocalypticus, vel ſtella de cœlo decidua aperuit puteũ abyſſi, quo aperto tam late miræ hominum ineptiæ apparuerunt non minus SS. litteris quam penicillo abutentium! Sed ad Oecolampadium revertamur, qui relicto ad ſtivã primæ ſuæ opinionis auctore Carolſtadio, ambiguum (*i*) præſertim in ſententia de Cœna Domini, ſe ferebat, in diſputatione Bernenſi ad aſſeclarum uno propterea deſertus, quod eum ita precantẽ exaudiſſet: *Mi Deus, ſi opinio noſtra de Cœna Domini vera eſt, eam defende ac tu propugna.* Hic quidẽ Cellarius fuit, qui particula Si ſalutem ſuam periclitari noluit. Sed & in Colloquio Marpurgenſi non minus fluctuabat, inter alia Melanchthonem interrogans; Annon in his verbis *Hoc eſt corpus meum*, figura eſſe poſſit, ut in illis, *Ioannes eſt Helias: Petra erat Chriſtus: Ego ſum vitis &c.?* Ex qua hominis inconſtantia factum, ut Chriſtiani aliqui ceteroquin non mali ad Chriſtum in Euchariſtia his cogitationibus & verbis uterẽtur: *O Chriſte Ieſu ſi corpus tuũ illic eſt, ego adoro illud.* Quamvis autem horum duorum, Zuinglij & Oecolampadii Confeſſio cũ Genevenſi in multis non conveniat; Calvini tamen ſucceſſor (*k*) utrumque air De omnipotentis manu è faucibus Antichriſti (ſcilicet ſua opinione Papæ Rom.) ereptum, ut gladio Evangelii filium perditionis poſtea trucidarent & conficerent. En miſerum Romanũ Pontificem, duorum Helvetiorum gladio confoſſum & proſtratum! Quam ſuaves hi homines, cũ ſomniis ſuis & ſtultis imaginationibus ſibi placent! Scilicet is cuius poteſtas cœlitus accepta ad quatuor Mundi cardines ſeſe extendit, iam proſtratus iacet. quando multo plures per infinita terrarum ſpacia diffuſæ gentes indies noviter auctoritatem eius reverentur & poteſtatẽ agnoſcunt, ita ut poſt Lutherum centies latius regnet quam ante rebellionem eius, ille tamen, in phantaſia fatuorum proſtratus eſt, confoſſus eſt. nimirum quod in aliqua valle Helvetiorum contemnitur, id ubique ſperni autumatur.

X. Tan-

a *Oecol. ep ad Farell 11. Maij an 28.* b *Opemerus in Chron an. 28. 29. & ſeq.* c *Lib 3. ep ad Zuing. d Cur. cõ. kiſt fol 214 an 3..* e *Er ſ. ad Goelen.* f *Oecol. in Eſai. cap 13* g *Schluſſelburg. l. 1. Theol Calv fol. 140.* h *Luc. Oſiand. hiſt. Eccl cent. 16 lib. 2. Peucer hiſt de Melanc. pag. 13. & ſeq.* i *Schluſſelb. lib. 2. Theol Calv. fol. 08.* k *In Iconibus.*

X. Tandem poſt multas inter bellicoſos illos Alpium accolas excitatas ſeditiones ac cædes, Oecolampadius ex hac vita abijt, coram iuſto illo iudice eorum quæ docuit ac fecit rationem redditurus. Valde illum Zuinglij, cui vnicum tantum menſem ſuperſtes fuit, mors afflixiſſe putatur (a) quam ſæpè deplorabat; quem etiam, quamuis pro patria ſanguinem effudiſſet, longe feliciori morte dignum fuiſſe aiebat. Paullo ante mortem, *Ego*, aiebat, (*b*) *totus incertus in fide & fluctuans, abeo, coram Dei tribunali rationem redditurus atque experturus vtrum doctrina mea vera, an falſa fuerit.* Heus tu Oecolampadi, non opus eſt tam procul iudicium veri petere. Habebas Eccleſiam columnam veritatis &c. cur non audiſti eam? Amicitiæ certè, quæ inter ipſum & Zuinglium artiſſima fuit, plusquam conſcientiæ dediſſe liquet. Lutherani aiunt, eum Landgrauio aliquando in ſermone familiari dixiſſe, *vellē ſemanum ſibi abſciſſam fuiſſe, prius quam quidquam de hac controuerſia eſſet à ſe ſcriptum* (c) quod a Petro Plateano, qui ſermoni huic interfuerat, Luthero poſtea relatum affirmant. De morte eius diuerſa ſunt iudicia. (*e*) Lutherus a diabolo noctu eum in lecto ſtrangulatum ait. Beza peſte mortuum ſcribit. Capito, longo & graui morbo confectum obijſſe dicit, quumque amicum quendam ad lectum accedentem vidiſſet, rogaſſe: Ecquid nouarum rerum afferret? Illo nihil ſcire ſe negante, dixiſſe: Atqui ego ſcio. Mox enim in Paradiſum ego abibo. Alij econtra aiunt, eum exclamaſſe, iam iam in inferno ſe futurum. Lindanus in deſperatione mortuum auctor eſt: & alij eiuſdem temporis violentas ſibi manus inferre conatum eſſe affirmant.

Ecce tibi tres Sacramentariorum hæreſeos, quæ magnam Chriſtianæ Reipublicæ partem infecit, primos Auctores. En tres diuinæ ſi fas eſt dicere Veritatis præcones En tres eius doctrinæ columnas, quæ non toto biennio in octo diuerſas Sectas fuit diuiſa, vt ipſe Lutherus in quodam Sermone notat. (*e*) Weſtphalus nullam doctrinam citius fuiſſe propagatam, nec maiori conatu & hypocriſi defenſam ſcribit, quam Sacramentariorum, non Catholicis modo, ſed & Lutheranis tam exſecrabilem, vt reconciliationis ne minima quidem ſpes ſit. Et Sacramentarij quidem in Germania, Principum in Comitijs decretis, eadem conditione & loco haberi iubentur, quo Anabaptiſtæ, vt è Sleidano paſſim videre eſt. Lutherus ipſe dicit, (*f*) *Tres illos doctrinam ſuam à diabolo accepiſſe: ſeque qui alterum pedem iam in ſepulchro habeat, hanc ad Dei tribunal gloriam allaturum quod Carolſtadium Zuinglium & Oecolampadium, tamquam Sacramenti inimicos condemnarit, neque vllam ſibi vel verbis, vel litteris vel quacumque alia re cum eis amicitiam futuram, vti Deus iubet.* At Zuingliani, *Caueat*, inquiunt, *Lutherus, ne cum iſthoc tam atroci & implicabili animo omnium ſe hæreticorum caput & ducem conſtituerit, vt qui nihil commune cum eis habere velit qui ſolum Ieſum Chriſtum profitentur.* Porro Zuinglius Carolſtadij nomen quodammodo obliterauit, & Oecolampadij opera adiutus, è ruinis ipſius ſuam ſectam ædificauit, quæ Zuinglianorum eſt appellata. Et Lutherus, Peucero teſte, (*g*) relicto Carolſtadio, abdomine magis & faſtu quam doctrinâ inflato, omnes ſuas vires contra Zuinglium & Oecolampadium, multo validiores antagoniſtas, conuertit. Zuingliani vero, vt Bullingerus notat, in octo factiones fuerunt diuiſi: nimirum in Significariuos, Tropiſtas, Energicos, Arrhabonarios, Adeſſenarios, Metamorphiſtas, Iſcariotiſtas, & Neutrales. Mortuum Oecolampadium primum eius Ciuitatis epiſcopum (ſic enim ipſi appellant) Senatus Baſileenſis magnis honoribus eſt proſequutus, (*h*) erecto, quod adhuc in choro templi primarij conſpicitur, Epitaphio his verbis conſcripto: *D. IOAN. Oecolampadius, profeſſione Theologus, trium linguarum peritiſſimus, Auctor Euangelicæ Doctrinæ in hac vrbe primus, & templi huius verus Epiſcopus, vt Doctrina ſic vita ſanctimonia colendiſſimus, ſub breue ſaxum hoc reconditus iacet.* Ridiculum ſane in multis epitaphion. quid enim? Baſilea primũ ex Oecolampadio Euangelium audijt & non à B. Pantalo &c. Apoſtolorum vicinis? & quid illud Templi verus Epiſcopus? Nugæ, & naniæ.

Lutherus accepto de Oecolãpadij morte nũcio, exclamaſſe dicitur: *Ah te miſerum & infortunatũ Oecolampadiũ! Tu ipſe infelicitatis tuæ vates fuiſti, quum*

Deum

a Sim. Gryn. *de Oecolamp. Mycon. Capito. Pantaleon in proſopograph.* b *Luth tom. 6. fol 84.* c *Selnec fol. 36. Forſcheimerus in malleo Caluiniſt. q 2 3. Schluſſelb. Theo. Cal. lib. 2. fol 69. Luth. de miſſ. priu. Et in defen. de Cœn. Dom. Eraſ epiſt. ad Cochl. Lauat. fol. 21. Fran. Cor. lib. 2* d *Serm. ſup. Sacram. habito anno 1527. Hagenoæ.* e *Luther ep. ad Brem. Schluſſel. lib. 4. Append. Brem. adu. VVeſtphal. Beuml. in analy. diſp. Iac. And.* f *Hiſtor. de Melanch. fol 9 ſeq.* g *Laur. Sur com. hiſtor. fol. 214. an. 31 Lauath. hiſt. Sacr. fol. 21. f. 1 Hiſt. de Cœn. Aug.*

Digitized by Google

Deum ultorem tibi imprecatus es, ſi doctrina tua falſa eſſet. Deus tibi ignoſcat, ſi in tali ſtatu es, ut ignoſcere tibi poſſit. Lutherani etiam aiunt, (*a*) Martinum ſuum in Marpurgenſi Colloquio tam Zuinglio quam Oecolampadio infelicem hunc exitum prædixiſſe, his fere verbis: *Cavete vobis, domini. Metuendum enim eſt ne priuſquam triennium abeat, res in eum ſtatum deducatur, ut veſtram fortunam ſitis deploraturi.* Sicque eveniſſe, Zuinglio & Oecolampadio ante illud tempus horribili morte ſublatis. Sed hæc ſatis. Ad Confeſſioniſtas iam pergamus. Novum nihilominus Sacramentariorum magiſtrum libro VI. producemus, qui tamquam peritior artifex ſuperiorum illorum laboribus ſua fornace recoctis, aliam formam induxit.

DE PHILIPPO MELANCHTHONE Confeſſioniſtarum Patre & auctore.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *De Philippo Melanchthone, eiuſque horoſcopo; & iuventute.*
II. *Melanchthon Auguſtanæ Confeſſionis auctor.*
III. *Quantum Melanchthoni Lutherus tribuerit.*
IV. *Melanchthon è Scepticorum numero.*
V. *Poſt Lutheri mortem ſententiam mutat.*
VI. *Inſimulatur quod Lutheri opera depravârit.*
VII. *Confeſſioniſtarum Fides, cuius Melanchthon fuit auctor.*
VIII. *Eorundem inconſtantia.*
IX. *Vltima Melanchthonis verba, & obitus.*

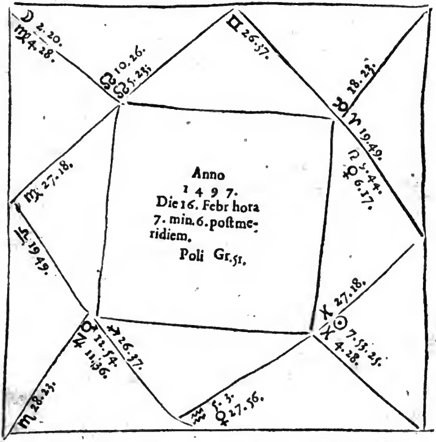
PHILIPPUS Melanchthon, tertiæ in hæreticorum exercitu aciei, Confeſſioniſtarum videlicet, dux (ut qui Auguſtanam Confeſſionem conſcripſerit) fidus Lutheri Achates & quaſi Mercurius Germanorum fuit: ingenio vivido & acri, placidiore paulo & modeſtiore præditus, & qui valde caveret, ne exceſſus in ipſo notari poſſet (*b*) Lutherani Melanchthonem Lurhero ſocium à Deo adiunctum ſcribunt (*c*) ſed diverſis omnino virtutibus ornatum. Non ille tanta quanta Lutherus pugnabat aut diſputabat vehementia, ſed dulci quadam lenitate tam concertationum eiuſmodi aſperitatem mitigabat quam Principum diſſidia componebat. Nec quiſquam ex omnibus qui contra Eccleſiam cornua ſuſtulerant, minus ambitioſus habebatur; eoque diſcipulos ſuos nequaquam Melanchthonianos appellari voluit, quanquam nomine hoc poſt mortem eius non pauci ſe iactarint, qui exſecrabiles poſtea errores pepererunt. (*d*) Vultu virtutis quandam ſpeciem & innatam bonitatem præ ſe ferebat; tanto maiori cum bonorum ac recte ſentientium periculo (*e*). Quemadmodum enim auro & pulcherrimis coloribus carioſum ſæpe & putridum lignum tegitur; ita hic externa pietatis ſpecie hæreſeos ſuæ ſordes velabat, ut etiam ij teſtantur, qui eum Germaniæ *ſecundum Prophetam* faciunt & appellât. Philoſophiæ & bonarum litterarum valde peritus exiſtimabatur. (*e*) ut & Græcæ linguæ, ad cuius profeſſionem è Thuringia, ubi Anno M D XVIII. docebat, à Friderico Saxoniæ Electore VVitebergam fuit evocatus, eo tempore quo Lutherus contra Indulgentias tonare incipiebat, quamvis ille vix adhuc viginti annos natus eſſet. Tum indiſſolubili duo hi amicitiæ nodo, quem neque mors neque opinionum diverſitas diſſolvit, conſtricti ſunt; ſic ut nulla ſine Philippo Martini ſtatua videretur. Duo hi gemini celebrabantur, tamquam felix illud S. Petri & S. Pauli par, *ſcilicet* Germanorum Apoſtoli: atque ut, quos ſibi ipſi tribuunt, titulos eis relinquamus (*f*) *unus* Lutherus ſcilicet, *Eſaias, alter Hieremias.* Sic enim Lutherus ſcribit: *Ego Eſaias ſum, Melanchthon Hieremias.* Hunc enim ſolũ, ut ipſius Lutheri diſcipuli fatentur, opinionũ ſuarum moderatorem & arbitrum Lutherus ferre poterat, ut ex horribili illa contra Eraſmũ de Libero arbitrio diſputatione apparet. Quũ enim Lutherus cũ ipſa recta ratione bellũ ſuſcepiſſe videretur (*g*) à Melanchthone corrigi ſe & ad meliorem ſenſum reduci paſſus eſt. Illud non immerito alicui mirũ videatur, quomodo animũ humanitatẽ utcunq; & litteratũ ac Philoſophiæ cognitione imbutum, illa opinio ſubire potuerit, ut *de ijs abdicandis & è Chriſtiana republica proſcribendis cogitarit.* Quum enim, ut alibi quoque dictum eſt, Lutherum magiſtrum de illo S. Pauli Apoſtoli, ad Coloſſenſes loco, *Cavete ne à Philoſophia decipiamini,* &c. differentem audiviſſet, ſtatim Ariſtoteli ac omnibus bonis litteris

a *Selnecc. hiſtor de prog. Aug. Con. fol.* 35. 1. 3. b *Boſeld. diſſert.* 1. *Alberus &c.* c *Schluſſelb theo. Calu. lib.* 2. *fol.* 1001. d *Bez. in Icon:* e *Sur. hiſt com. an.* 1560. *fol* 540. *Ioach. Camerar. in vita Mel. Adamus Sib. Sileſius ibid. Vlenb cauſſ.* 7. c. 7. *pag* 180. 181. *m.* 2. *Tom.* 2 *ſ.* 488. *f in libell. Germ. vita Lutheri pag.* 13. *Vlenb cauſ.* 15. *pag.* 510.

Digitized by Google

ceteris nuncium remiſit, nec in gratiam cum eis redijt prius, quã ab illo ipſo qui diuortio huic cauſſam dederat, paranympho perſuaſus, reſumpſiſſet.

Porro (a) natus eſt Philippus Melanchthon Brettæ, Electoralis Palatinatus oppido, XVI. Februarij Anno MCDXCVII. hora VII. & VI. minutis poſt meridiem patre Armamentarij Palatini cuſtode & matre Barbara Reutera. Illudque à Iudiciarijs Aſtrologis in Natiuitate eius obſeruatum fuit, (b) quum Martem eodem fere gradu in tertia domo, quæ ab Arabibus Religioni tribuitur, cum Ioue coniunctum habuerit, hæreticum & antiquæ Fidei aduerſarium fore. Sed vt curioſo Lectori ſatisfiat, ecce thema eius genethliacum.

II. Sed iam ad res ab eo geſtas tranſeamus. Melanchthon igitur uſus diuerſis Magiſtris & fautoribus imprimis Ioanne Reuchlino, ad Græcarum literarum ſtudium excitante Pfortzemij, Vnde Heidelbergam veniens Anno 1509. Philoſophiam, abſoluit A. 1511. quo loco cum dubitaretur an ea ætate per leges in Magiſtrum promoueri poſſet,

S offenſus

a *VVitteberg. in Vit. Melancht. b. 1. Bulcholtzer. in Chron. ad. A. 1597. Henr. Pantaleon. profeſſ. p. 3. fol. 191. in Melancht. Vlenberg. in Vit. Melancht. c. 1. num. 2.*

b *Vid. Iac. Heerbran. in Orat. Funebri.*

Digitized by Google

Deum ultorem tibi imprecatus es, ſi doctrina tua falſa eſſet. Deus tibi ignoſcat, ſi in tali ſtatu es, ut ignoſcere tibi poſſit. Lutherani etiam aiunt, (*a*) Martinum ſuum in Marpurgenſi Colloquio tam Zuinglio quam Oecolampadio infelicem hunc exitum prædixiſſe, his fere verbis: *Cavete vobis, domini. Metuendum enim eſt ne priuſquam triennium abeat, res in eum ſtatum deducatur, ut veſtram fortunam ſitis deploraturi.* Sicque eveniſſe, Zuinglio & Oecolampadio ante illud tempus horribili morte ſublatis. Sed hæc ſatis. Ad Confeſſioniſtas iam pergamus. Novum nihilominus Sacramentariorum magiſtrum libro VI. producemus, qui tamquam peritior artifex ſuperiorum illorum laboribus ſua fornace recoctis, aliam formam induxit.

DE PHILIPPO MELANCHTHONE Confeſſioniſtarum Patre & auctore.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

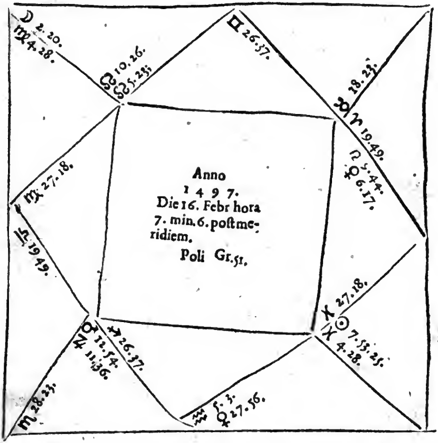
I. *De Philippo Melanchthone, eiuſque horoſcopo; & inventute.*
II. *Melanchthon Auguſtanæ* Confeſſionis *auctor.*
III. *Quantum Melanchthoni Lutherus tribuerit.*
IV. *Melanchthon è Scepticorum numero.*
V. *Poſt Lutheri mortem ſententiam mutat.*
VI. *Inſimulatur quod Lutheri opera depravârit.*
VII. *Confeſſioniſtarum Fides, cuius Melanchthon fuit auctor.*
VIII. *Eorundem inconſtantia.*
IX. *Vltima Melanchthonis verba, & obitus.*

PHILIPPUS Melanchthon, tertiæ in hæreticorum exercitu aciei, Confeſſioniſtarum videlicet, dux (ut qui Auguſtanam Confeſſionem conſcripſerit) fidus Lutheri Achates & quaſi Mercurius Germanorum fuit: ingenio vivido & acri, placidiore paulo & modeſtiore prædirus, & qui valde caveret, ne exceſſus in ipſo notari poſſet (*b*) Lutherani Melanchthonem Luthero ſocium à Deo adiunctum ſcribunt (*c*) ſed diverſis omnino virtutibus ornatum. Non ille tanta quanta Lutherus pugnabat aut diſputabat vehementia, ſed dulci quadam lenitate tam concertationum eiuſmodi aſperitatem mitigabat quam Principum diffidia componebat. Nec quiſquam ex omnibus qui contra Eccleſiam cornua ſuſtulerant, minus ambitioſus habebatur; eoque diſcipulos ſuos nequaquam Melanchthonianos appellari voluit, quanquam nomine hoc poſt mortem eius non pauci ſe iactarint, qui exſecrabiles poſtea errores pepererunt. (*d*) Vultu virtutis quandam ſpeciem & innatam bonitatem præ ſe ferebat; tanto maiori cum bonorum ac recte ſentientium periculo (*e*). Quemadmodum enim auro & pulcherrimis coloribus carioſum ſæpe & putridum lignum tegitur; ita hic externa pietatis ſpecie hæreſeos ſuæ ſordes velabat, ut etiam ij teſtantur, qui eum Germaniæ *ſecundum Prophetam* faciunt & appellãt. Philoſophiæ & bonarum litterarum valde peritus exiſtimabatur. (*e*) ut & Græcæ linguæ, ad cuius profeſſionem è Thuringia, ubi Anno M D XVIII. docebat, à Friderico Saxoniæ Electore VVitebergam fuit evocatus, eo tempore quo Lutherus contra Indulgentias tonare incipiebat, quamvis ille vix adhuc viginti annos natus eſſet. Tum indiſſolubili duo hi amicitiæ nodo, quem neque mors neque opinionum diverſitas diſſolvit, conſtricti ſunt; ſic ut nulla ſine Philippo Martini ſtatua videretur. Duo hi gemini celebrabantur, tamquam felix illud S. Petri & S. Pauli par, *ſcilicet* Germanorum Apoſtoli: atque ut, quos ſibi ipſi tribuunt, titulos eis relinquamus (*f*) *unus* Lutherus ſcilicet, *Eſaias, alter Hieremias.* Sic enim Lutherus ſcribit: *Ego Eſaias ſum, Melanchthon Hieremias.* Hunc enim ſolũ, ut ipſius Lutheri diſcipuli fatentur, opinionũ ſuarum moderatorem & arbitrum Lutherus ferre poterat, ut ex horribili illa contra Eraſmũ de Libero arbitrio diſputatione apparet. Quũ enim Lutherus cũ ipſa recta ratione bellũ ſuſcepiſſe videretur (*g*) à Melanchthone corrigi ſe & ad meliorem ſenſum reduci paſſus eſt. Illud non immerito alicui mirũ videatur, quomodo animũ humanitatẽ utcunq; & litteratũ ac Philoſophiæ cognitione imbutum, illa opinio ſubire potuerit, ut *de iis abdicandis & è Chriſtiana republica proſcribendis cogitarit.* Quum enim, ut alibi quoque dictum eſt, Lutherum magiſtrum de illo S. Pauli Apoſtoli, 1. ad Coloſſenſes loco, *Cavete ne à Philoſophia decipiamini,* &c. differentem audiviſſet, ſtatim Ariſtoteli ac omnibus bonis litteris

a *Selnecc. hiſtor de prog. Aug. Con. fol.* 35.1.3. b *Beſold. diſſert.* 1. *Alberus &c.* c *Schluſſelb theo. Calu. lib.* 2. *fol.* 1001. d *Bez. in Icon.* e *Sur. hiſt com. an.* 1560. *fol* 540. *Ioach. Camerar. in vita Mel. Adamus Sib. Sileſius ibid. Vlenb cauſſ* 7. *c.* 7. *pag* 180. 181. *m.* 2. *Tom.* 2 *f.* 488. f *in libell. Germ. vita Lutheri pag.* 13. *Vlenb cauſ.* 15. *pag.* 510.

ceris nuncium remiſit, nec in gratiam cum eis redijt prius, quā ab illo ipſo qui diuortio huic cauſſam dederat, paranympho perſuaſus, reſumpſiſſet.

Porro (*a*) natus eſt Philippus Melanchthon Brettæ, Electoralis Palatinatus oppido, xvi. Februarij Anno MCDXCVII. hora vii. & vi. minutis poſt meridiem patre Armamentarij Palatini cuſtode, matre Barbara Reutera. Illudque à Iudiciarijs Aſtrologis in Natiuitate eius obſeruatum fuit, (*b*) quum Martem eodem fere gradu in tertia domo, quæ ab Arabibus Religioni tribuitur, cum Ioue coniunctum habuerit, hæreticum & antiquæ Fidei aduerſari um fore. Sed vt curioſo Lectori ſatisfiat, ecce thema eius genethliacum.

II. Sed iam ad res ab eo geſtas tranſeamus. Melanchthon igitur uſus diuerſis Magiſtris & fautoribus imprimis Ioanne Reuchlino, ad Græcarum literarum ſtudium excitante Pfortzemij, Vnde Heidelbergam veniens Anno 1509. Philoſophiam, abſoluit A. 1511. quo loco cum dubitaretur an ea ætate per leges in Magiſtrum promoueri poſſet.

a *VVitteberg. in Vit. Melancht. b. 1. Bulcholtzer. in Chron. ad. A. 1597. Henr. Pantaleon. profeſſ. p. 3. fol. 191. in Melancht. Vlenberg. in Vit. Melancht. c. 1. num. 1.*
b *Vid Iac. Heerbran. in Orat, Funebri.*

offenſus Tubingam profectus, ibi A. 15[illegible] 25. Ian. ætatis 16. anno laurea magiſtrali donatus eſt, & ibidem Poeſios ac Hiſtoriarū profeſſionem ſuſcepit. *(a)* Excudebatur tunc Tubingæ Chronicon Ioannis Naucleri, cui edendo operam adhibuit Melanchton, eaque occaſione illud cum Sacris litteris conferre neceſſitatem habens, affici cæpit ad Theologiæ ſtudia, ad quæ fælicius proſequenda antea memoratus Renchlinus ei author fuit, vt ad Græcæ Latinæque linguæ ſtudium, Hæbrææ cognitionem adiungeret, addiditque inſtrumenta libros, methodumque imo ſuum de verbo mirifico librum ei dedit excudendum, quod occupationis genus maxime acuit ad culturam ingenij. Dum vero ea geruntur Elector Saxoniæ Fridericus Reuchlinum conſulit de Græcæ linguæ profeſſione, pro ſua nuper Anno 1502. inſtituta Academia Wittebergenſi. Ad hanc igitur capeſſendam idem Melanchtonem induxit An. 1517. ipſo quo Lutherus triſte bellum Eccleſiæ Catholicæ movere cæpit de Indulgentijs. Offerebatur quidem tunc Melanchtoni Tubingæ ab Vlrico VVittebergenſium Duce Beneficium Eccleſiaſticum, ſed ille illud alteri generi vitæ poſthabuit & in exitium ſuum faſcinandus à Luthero VVittebergam elegit, quo adueniens 25. Augusti in ipſam Eccleſiaſtici belli flammam excunte Anno incidit, & quod miſerabilius Luthero comes & ſocius errorum, imo Hyperaſpiſtes effectus, pro eo calamum ſtringere cæpit An. 1519. 15. Iulij cum annum 22 ætatis expleſſet Siquidem in Diſputatione Lipſienſi præſens eo die epiſtolam in fauorem Lutheri ſcripſit multis falſis aſperſam, quam D. Eckius Lipſiæ nactus, edito ſcripto erroneam oſtendit, imo imprudentem, vtpote hominis & iuvenis, & rem de qua agebatur non intelligentis; Grammaticæ magis, quam Theologiæ idonei. Ex quo tempore ſuam imprudentiam volens velare apologeticis operimentis, is grauiores errores ſcribendo deuenit, SS. PP. errasse turpiter profeſſus, eoſque ſibi, quam Eckio Ariſtoteles ſuus, eſſe notiores teſtatus magnâ ſane & honorifica de ſe perſuaſione in tantilla contra tam ſenem & peritum Doctorem, ætate. Sed Philippus pro ſe habebat poëtaſtrorum gregem quem in Eckium concitauit, vt eum petulanter ſannis & ronchis ſcurrilibus exagitarent, atque ita paſsiones in theatrum prodirent, veritate abacta. Anno deinde 1520. 25. Nov. nuptias celebrauit cum Cof. VVittebergici filia & ſequenti aduerſus Pariſienſium Theologorum cenſuram de libris Lutheri Aprili menſe editā ſcribens, ſcripto ſuo audacem titulum præfixit, nempe, *Aduerſus Pariſienſium Theologaſtrorum decretum Apologia pro Luthero* Tantum iam ſub Luthero homo 25. annorum profecerat nulla audita Theologia ſolum ex libris & ore Lutheri, ſpiritu accepto. Vt tamen Theologi nomen aſſequeretur priuatim quibuſdā diſcipulis Epiſtolam ad Romanos explicuit, ante cuius explicationem quoſdam *Locos Theologicos* dictauit viui ad Apoſtolica ſcripta intelligenda, vti aſſerebat, futuros, quos ipſo anno quidam typis vulgauit, ipſe ſeq anno 1522. caſtigatiores & eloquentia maiore donatos iterum emiſit. in quibus vti Lutheranam Theologiam complectebatur, ita ſtili humanitate multos ſeduxit, alias alienos à Lutheri doctrina & furore. quod intelligens Lutherus, Melanchtonē tam opportunū ſuis rebus, ſupra D. Thomam S. Hieronymū & Originē extulit, ipſumq; librū inter Canonicos Sacræ Scripturæ libros recenſendū, eadem cū Propheticis & Apoſtolicis authoritate habendū iudicauit; cū tamen ipſe Melanchton poſtea eundem librū coquens ac recoquens, augens & mutans, eū deinde loco ſuo ita mouerit, vt quæ prioribus editionibus fuerant ſanctiſſima, viſa, ipſemet demum aſſerta hæretica iudicarit, & damnarit. Idem Melanchton vnus fuit ex ijs, qui Miſſam ab Auguſtinianis abolitam eſſe, iure factum, aſſerere auſus eſt & dum ſe abripi ſinit à vento Lutheri, etiam a Caroloſtadiano in Enthuſiaſtarum ſententiam deijci paſſus eſt: nempe ſtudia litterarum eſſe abolenda &c. quæ fanatici aſſerebant ſiquidem pictoriæ arti ſe dedit, vt præceptū diuinum, *de labore manuum ſuarum viuendo* impleret Sed ex ea dementia per Lutherum reuocatus, cum illo inter errores ambiguus currere & vacillare in reliquæ vita ſibi ſolenne fecit. Miſer duabus maxime rebus: nempe quod adeo iuuenis VVittebergam vidit, & ſui laudibus intumuit *(b)* Itaque quæ Lutheri ſunt acta, eadem & Philippi fuerunt, eo vno excepto, quod diſcordiam, quæ in Noua, quam primū nata fuit Lutheri eccleſia, ſtatim gliſcere cæpit, ægerrime ferens, diuerſas Lutheri Zuinglij & aliorum, opiniones omnes conciliare modis omnibus ſatagebat, quamuis de pace Eccleſiarum deſperare nonnunquam ſe diceret,

a *Vlenberg. in Vita Philip. ex AA à ſe citatis. cap. 1. n. 1.* b *præmiſſa ex Vlenbergio in Vita Melanchtonis ex AA. ab eo citatis ſunt excerpta. cap. 1. 2. & 3.*

Digitized by Google

ret, ac valde metuere, ne aduerſarijs criſtas tollentibus, plane tandē diſſiparentur. Quoties cum Catholicis ei ſermo erat, nihil aliud ſpectare ſe, nihil aliud optare aiebat, quā vt emendatis abuſibus, & cōciliatis opinionibus, (a) Eccleſia in priſtinā concordiā & integritatē rediret. Cochlæus tamē VII. Philippica dicit, eum ſpecie quidem aquā, ſed reuera interim oleū incendio affudiſſe. Fronti quippe nulla fides, & inane eſt virtutis nomen & oſtentatio ſine re. Hic ille eſt, qui rogatu quorundam Germaniæ Principū, qui, vt Sturmius ſcribit, Lutherum ab ea manū abſtinere volebant, Auguſtanā Confeſsionē conſcripſit. (b) q̄ Proteſtantes in Saxonia, vt Laſcus & Oſiander aiunt, ipſis libris Canonicis præferunt. Id vero opus, ECCLESIÆ CORPVS poſtea fuit appellatum. Iidem teſtantur, Melanchtonis vocem apud Confeſsioniſtas plus valere quā Dei Verbū; vt qui in verba eius, Confeſsionem ſcilicet, iurare, ac Chriſtum negare cogantur. (c) Hunc librū Philippus ſua manu ſcriptum Imperatori in comitijs Auguſtanis exhibuit, vt libro III. dicetur: quæ tamen vrbs di Zuinglij magis Confeſsionē quam ca[illegible] quæ ipſi[illegible]s nomen præfert, amplexa eſt. Hic Quinti Euangelij auctori quem honorē Lutherani Luthero ſuo præreptum ægre ferentes, Melanchtonē ſcribam tantū, ipſam autem doctrinā Pontificali quadam prærogatiua a Luthero dictā eſſe aiunt. Qui vt è ſua auctoritate & decreto omnia pendere oſtenderet, manu ſua verba illa, DAMNAMVS SECVS DOCENTES, Confeſsioni ſubiunxit, quæ tamen poſtea ab illis ipſis qui ſingula eius verba pro oraculis habent, fuere expuncta (d) In multis enim duorum horum apoſtolorum & ſequacium doctrina diſcrepat: ſic vt ipſi Lutherani dicant, tantum intereſſe inter Lutheri & Melanchtonis doctrinam, quantum inter calidiſsimam æſtatem & glacialem hyemem: eamq. ob cauſſam Flaccius Illyricus Melanchthonem publico ſcripto tamquā Lutheri apoſtatam & deſertorem traducit. Ad huius Confeſsionis defenſionem inter Proteſtantes in Germania icta poſtea fuerunt federa, vt III. libro explicabitur (e).

III Non obſtante vero opinionum diuerſitate, Lutherus Melanchtonem omnibus in toto Mundo hominibus præferebat, illud in ore frequenter habens: *Contemptibilis eſt anima quæ contemnit Philippum.* Huic vni ſecreta ſua reuelabat: hunc à Deo miſſum dicebat, vt labores ipſius in propagando Chriſti regno adiuuaret. Librum eius *Locos Communes* inſcriptum, aſſiduo legebat atque relegebat (f) hoc addito elogio, eo vno cæleſtem doctrinam ad ſæculi vſq. conſummationem conſeruari poſſe. Immo teſtantur Heidelbergenſes, Lutherum optare ſolitum, (g) vt ceteris omnibus libris abolitis, ſolus hic ſuperſtes maneret. Sed quid Lutherum dicturum fuiſſe putamus, ſi pleraque ea quæ à Melanchthone Anno MDXXX. ſcripta & edita ſunt, poſtea Anno MDLV. penitus mutata vidiſſet? ſi eundem Commentarios in S. Pauli epiſtolas, quos Lutherus ad cœlum vſque efferebat, & quorum comparatione Hieronymi & Origenis ſcripta mera deliramenta eſſe aiebat, ſuos eſſe negantem audiuiſſet? Sed vt Lutherus Philippum honorabat, ita Philippus Lutherum reuerebatur ac tantum non adorabat, Patrem eum ſuum appellans, & vix vnquam à latere eius diſcedens. Cum eodem, antequam Monialem lecti ſociam adſciuiſſet, magnam noctis partem tranſigebat, iam de hoc iam de illo diſputans articulo, ac tamquam nouæ Fidei lineamenta deſignans (h). Patrem vero (ſi Lutheranis credimus) merito Lutherum vocabat, vt qui vnà cum Mictonio grauiſſimè ægrotans & in vltima vitæ linea hærens, precibus Lutheri in vitam reuocatus fuiſſe à Luthero ipſo glorioſè iactatur. Tam arctæ amicitiæ reſpectus Melanchthoni obſtitit quominus viuo eo ſententiam ſuam de Cœna Domini aperte proferre auderet (i) Et hanc ſeruitutē ipſum deploraſſe, Caluiniſta quidam auctor eſt, Lutheri, nemini cedere, nec à quoquam reprehendi ſuſtinentis, contumaciam ac furorem vehementer deteſtans P. Gelius tamen Melanchthoni perfamiliaris nequaquam ita timidum fuiſſe aſſerit; nec tamen Lutherum quamuis diuerſum ab eo de Cœna Domini ſentiret, propterea amicitiæ vinculū rumpere, aut contentionem cum eo ſuſcipere voluiſſe. (k) Quemadmodum vero Lutherus Melanchthonis hac in re libertatē ferebat, ſic Melanchton rationes

a *Camer. in Vita Mel. & VVitteb.* b *Cythraus & Greg. Caleſt. in hiſtor. Confeſſ. Aug.* c *Sur. hiſt. com. fol. 442. an. 48. Caleſt. fol 92 94. tom 4. de Aug. confeſſ.* d *Schluſſelb lib. 2. Theol. Calu Staph. de Luth. concor. Colloq. Altemb fol. 463* e *Sur. loc. citat.* f *Vlenb. cauſ. 7. cap. 7. fol. 180* g *Vide Praec. & adm Chriſt. de lib. Concor. fol. 205. Schluſſelb. lib. 2. Theol. Calu.*

omnes ſuas ita inſtituebat, ne magiſtri auctoritatem labefactaret. Et ſane valde metuebant hæretici, ne ſi duo hi reſtituendæ ac reformandæ (ſic enim loquuntur) Eccleſiæ principes inter ſe digladiarentur, tandem illa diſſiparetur. Calvinus (a) Melanchthonem magnum Eccleſiarum in Germania ornamentum; Petrus Martyr (b) virum incomparabilem appellat, ac Luthero etiam præfert, utpote omni ſcientiarum genere excultum. Morlinus vero tanta charitate præditum fuiſſe ſcribit, ut ſi poſſibile fuiſſet, totum Mundum humeris ſuis portare voluerit.

IV. Sed qualis qualis Melanchthon fuerit, in Pyrrhonis certe ſchola educatus videtur. Adeo continua dubitatio animo ejus inſidebat: unice id metuentis, ut ipſe dicebat, ne erraret. Jn ſcriptis ejus vix quidquam certi apparet. Atque hanc ob cauſſam Lutherani in Synodo quadam (c) Melanchthonis tergiverſationem inquiunt multis de fundamentis veritatis dubitandi occaſionem dediſſe, atque alios quo minus Auguſtanæ Confeſſioni nomina ſua dederint, avertiſſe: eoque à Papiſtis Doctoris hujus inconſtantiam Evangelicis non ſine cauſſa objici, quum is ſcripta ſua toties mutârit. Quotieſcunque à diſputatione aliqua cum Catholicis habita rediiſſet, vultu triſtitiam & animo conſternationem quandam oſtendebat. Dicere ſæpe ſolebat, *Vecordes ſibi admodum videri qui opiniones ſuas ſine ullo antiquæ Eccleſiæ teſtimonio proponere auderent*: eoque plures ille Catholicæ Eccleſiæ ritus atque alia retinebat. Quemadmodum enim beſtiæ cicuratæ ad innatam ferociam non ita facile redeunt; ita hic antiquæ pietatis Catholicæ, quam cum lacte ſuxerat tam cito non potuit oblivisci, (d) ut inprimis è conſilio ipſius quod Franciſco I Gallorum Regi dedit, apparet. Omnes ejus cogitationes, curæ & ſtudia in componendis religionum diſſidiis conſumebantur, adeo ut Lutherum quoque ſecreto carperet, tamquam ipſa Eccleſiæ fundamenta emoventem, ac præcipuè Papam nimiopere oppugnantem, quem ipſe pro omnium Chriſtianorum capite & Dei Vicario agnoſcere non abnuebat. (e) Ajunt Heidelbergenſes, in familiari ſermone aliquando Lutherum à Philippo monitum ut remiſſius aliquanto ageret, neve cauſſam vehementia ſua deteriorem faceret; eoque conſultum ſibi videri ut leni aliquo & placido ſcripto ſententiam ſuam teſtetur; illum reſpondiſſe: *iam quidem hac eadem de re ſe cogitaſſe; at ſi id faceret, vereri ne doctrina ſua pleriſque ſuſpecta reddatur. Eoque hanc ſe cauſſam Deo commendare, ac rogare ut ſe mortuo, aliquid in eam rem ipſe tentet.* (f) Hæc ultima fuerunt utriuſque inter ſe verba, ut infra quando Lutheri mortem expoſiturus ſum, dicam. Lutheri verba Alexander Aleſius Scotus Calviniſta, ſed in Germania ipſa educatus, Germanicâ linguâ citat, addens, iis ad Eccleſiam Bremenſem per Eberhardum Alingen delatis, miſſum ad Philippum Joannem Schlongrabium, veritatis exquirendæ cauſſa. Tum Philippum, *Non ſe hoc poſſe negare, reſpondiſſe: & ſcripto quoque libenter publicaturũ, ſi ſine Eccleſiæ ſcandalo & turbatione fieri poſſet. Id tamẽ teſtãento ſuo inſerturũ, promiſiſſe*, ac ſine dubio factum fuiſſe, niſi morte eſſet præventus. Alii rem aliter narrant, (g) nimirum quum aliquando ſententiam ſuam de Cœna Domini Melanchthon apertius, quam hactenus conſueverat, protuliſſet, Lutherumque rogaſſet, ut ea in re ſcripta ſua aliquantum moderaretur, is vero valde excanduiſſet, Philippum abeundi VVitebergâ conſilium cepiſſe, idque Gaſpari Crucigero aperuiſſe. Jd quum Lutherus reſciviſſet, ad Philippum his verbis uſum. *Controverſia illa, Philippe, de Cœna Domini, mea eſt, quam hactenus defendi & poſthac defendam vel ſine te. Tu, ſi ita videbitur, in contraria ſententia perſevera. Mihi quidem tuo auxilio & opera nihil ad hoc opus eſt.* An & quid Melanchthon ad hoc reſponderit, nec Peucerus nec quiſquam alius mentionem facit. Jd conſtat, inter eos conveniſſe, ut poſthac ab ea diſceptatione abſtinerent. Lutherus enim diſſenſionem hanc, ac de reali corporis Chriſti in Cœna præſentia dubitationem innoteſcere nolebat (h) Hinc idem in epiſtola quadam Anno M D XLIV. ſic ſcribit *Si quem forte dicentem audias, Philippum & Lutherum Sacramentariorum inſania adſtipulatos eſſe, ne tu hoc credas.* Sed hac de re plura vide inferius.

Jdem Melanchthon in omnibus ſuis ſcriptis ante annum M D XLVII. editis, Zuinglij & aliorum Sacramentariorum doctrinam deteſtatur, nul-

a *In 3. adm. ad VVeſtph.* b *Cont. Cardin. de Euchariſtia.* c *Colloq. Altemb. f.503.520. & Schluſſelb. libro 4. App. Th. Calv. & VVigand. ibidem pag. 287. Melan. de Cœn. Dom. cont. Anab.* d *Vide epiſt. lib. à Peuc. editum.* e *Mel. in epiſt. ad Carlovitium. Schluſſ. lib. 4 fol. 288.* f *Colloq. Maulbrun; & Peucer. nar. hiſtor. pag. 4. & contra Nic. Selnect.* g *Peuc. pag. 26.* h *Crellius Tract. de re Sacramentaria.*

Digitized by Google

nullam ſatis firmam rationem ſe reperire, dicens,(*a*) *qua ab antiqua ea in re dimouere nos debeat. Fieri quidem poſſe vt ocioſis ingenijs altera illa ſententia magis arrideat, vt humanæ rationi magis congruens: non tamen propterea ab Eccleſiæ ſententia diſcedendum eſſe. Verba illa, Hoc eſt corpus meum, eſſe inſtar tonitru* (b). *Quid ergo perculſum ijs animum contra ea dicturum, aut quod dictum è ſcriptura ad metaphoricam aſſumendam interpretationem allaturum? ſibi parum perites eos videri qui nouas hoc modo doctrinas ſpargunt, plus à ſe confictis rationibus quam S. Scripturæ verbis tribuentes.* Quumque idem Anno M D X L. in grauiſſimum morbum incidiſſet, teſtamento à ſe condito hæc verba inſeruit: (*c*) *Quantum ad Cœnam Domini attinet, in eo quod cum Bucero Anno D XXX. VVittebergæ conueni, acquieſco, & in hac confeſſione mori volo.* Quid vero de alijs religionis articulis ſenſerit, morbi grauitate impeditus tum latius explicare non poterat. De Colloquio vero illo VVittebergenſi infra in vita Buceri agam.

V. Mortuo Luthero, Philippus pleriſque ſententiam mutaſſe, & ad Sacramentarios inclinare videbatur,(*d*) ſic tamen vt magiſtri memoriam & auctoritatem non læderet. Criſpinum certè librarium Geneuenſem ad imprimenda Oecolampadij ſcripta hortatus eſt: ac literis vltro citroque miſſis cum Caluino & Bullingero amicitiam coluit. (*e* Lutheranus quidam Caloander nomine narrat, Melanchthonem aliquando à ſe obſecratum, vt ſuam de Cœna Domini ſententiã ſcripto conſignatam proferret, quo intelligeretur vtrum cum Luthero an cum Sacramentarijs ſentiret. Tum illum indignabundum reſpondiſſe, *ſatis ſuperque ea de re à ſe ſcriptum; at ſi eam controuerſiam attingere rurſus cogatur, facturum vt totus mundus obſtupeſcat.* Rogante dein Caloandro, vt quod eum rogaſſet bonam in partem acciperet, ac tam piæ ac honeſtæ petitioni locum daret: ſe quidem nomen eius defendere paratum contra omnes qui Melanchthonem credere negant panem in Cœna Domini verum eſſe & naturale Chriſti corpus: illum multo magis indignantem, ſcedulam forte repertam in terram proieciſſe, additis his verbis: *Heus tu Caloander, ſi verum & naturale Chriſti corpus eſt in pane conſecrato Cœnæ Dominicæ, quid prohibet quominus idem ſit in hac ſcedula?* Hac blaſphemia, ei, quod idem in Confeſſione Auguſtana ſcripſerat, plane contraria, è Philippi ore audita, Caloander non minori triſtitia quam admiratione correptum, ab eo ſe diſceſſiſſe ſcribit.

Alij cuidam Superintendenti, Mordiſio nomine, eadem de re Philippum vrgenti, ille reſpondit: (*f*) Facite vt hinc abire mihi liceat, nec dubitate me tum ſententiam meam de hac controuerſia libere perſcripturum. Stanislaus Reſcius(*g*), ſe præſente à Polonis quibuſdam de communione ſub duabus ſpeciebus rogatum, reſpondiſſe ait: *Nihil intereſſe, tam vnam quam alteram ſpeciem ſufficere.* Sic ergo Melanchthon omnes æque quid de Sacramento altaris ſentiret, incertos relinquebat (*h*). Eam ob cauſſam Caluinus ei exprobraſſe dicitur: *Quid tu, Philippe, non atramento obſignare audes quod alij ſanguine ſuo obſignant?* Nihilominus tamen magna erat apud omnes nationes Philippi fama & exiſtimatio: adeo vt etiam Franciſcus I. Galliæ rex eum ad ſe euocarit. Similiter Henricus VIII. Angliæ rex, poſtquam ab Eccleſia deſciuit, à Germaniæ Principibus Melanchthonem ad ſe mitti petijt, qui nouæ Eccleſiæ iaceret fundamenta: (*i*) Sed illi, Francofurti tum Anno M D. XXXIX. congregati, molli & timido Philippi animo parum fidentes, huic Regis petitioni nequaquam annuendum cenſuerunt, vt Caluinus ſcribit. Idem poſt eius mortem hanc in eo timiditatem notat, inquiens: O *Philippe Melanchthon, ad te prouoco, qui in altis cum Deo viuis, ibique nos exſpectas* (*k*). *Centies atque iterum centies tu tot laboribus defatigatus, optaſti vt in ſinu meo quieſcere atque animam reddere tibi liceret: & ego quoque nihil ardentius quam præſentiam tuam deſideraui. Quo voto ſi vterque potitus fuiſſet, tu quidem fortiorem te tam in congreſſibus quam in contemnenda inuidia & odio exhibuiſſes; malitia certe eorum repreſſa fuiſſet, quorum audacia per tuam mollitiam creuit.*

VI. Hic idem Melanchthon Lutheri opera poſt mortem eius caſtigauit, non ſolum ſtili ruditatem & ſcabritiem expoliendo, verum etiam res ipſas mutando, addendo, detrahendo. (*l*) Eoq; ab Illyrico & Gallo accuſatur, quod veram magiſtri ſui doctrinam corruperit ac deprauarit. Idem ei in Colloquio Altemburgenſi, cui Gulielmus Saxo-

a *Mel. epiſt. ad Rotman: Monaſt. Ioach VVeſtph de Mel.* b *Lib. de Ver. corp. Chriſti* c *Hiſt de Cœn. f.* 357. *Paucer. habet contrar. fol.* 43 *vſq; ad fol.* 49. d *Schluſſelburg. lib.* 4. *fol.* 274. e *L'auat hiſtor. Sacr. fol.* 32. *Selnec. in recit.* f *Peuc. ibid fol* 28. g *Lib.* 5. h *Luc. Oſiand. Centur.* 16. *lib.* 3. *c.* 40. *fol.* 703. i *Camerar. in vita Mel. & Pantaleon. in Proſop. Vir. Illuſt. Nigr in Chron* k *Peuc. nar. hiſtor. de Vita Melancht.*

Philippizare. Et Martinus Philippum ſuum ſæpe reprehendit, ſæpe rogauit vt manum de tabula, quod dicitur, tolleret, & à Confeſſione toties recudenda abſtineret: nonnumquam exclamans: *Quis tibi hoc mandauit Philippe?* Ipſi Confeſſioniſtæ in Synodo quadam cui Gulielmus Saxoniæ Dux, nouus è *Laicorum ordine tum Pontifex*, præſedit, conqueruntur, tam frequenti huius Confeſſionis mutatione multos offenſos, & ne nomen ei darent fuiſſe abſterritos. Omnino reor turpius non poſſe confundi confeſſionem illam quam ſi collatis editionibus diuerſis ſibi ipſi typo opponeretur. Tunc appareret confuſio Babylonica ad pudorem prædicantium & Proteſtantium & quomodo ne quidem unius ſæculi ſit Fides Confeſſioniſtarum. Sed audi quales adferant excuſationes. Aiunt primis illis Euangelij temporibus, nimirum Anno M D XXX *Spiritum S. ſecreta ſua nondum omnino reuelaſſe.* Cedo ſi Spiritus S. tum adhuc in Dei Patris ſchola ac diſciplina lectionem ſuam didicerit. *Conuentum non ita magnum fuiſſe.* At qui hoc præcipuum eſt duorum iſtorum Apoſtolorum Martini & Philippi vel Eliæ & Enochi opus. *Factam eſſe & oblatam tempore belli* At nullum bellum tum, ſed pax erat in vniuerſa Germania. *Conſcriptam eſſe feſtinanter.* Scilicet, quam iamdiu annis coctam elaboratam & perfectam Melanchthon eò apportauit. *Præſentiam Imperatoris & Principum reueritos, multa vel inuitos conceſſiſſe.* O miſeras conſcientias, quæ ad humaniſſimi & benigniſſimi Imperatoris conſpectum ac præſentiam pauent! Sic quidem illi Confeſſionis ſuæ metamorphoſin excuſant. Sunt vero tres Confeſſioniſtarum factiones, vt Staphylus notat, (a) quibus nos infra inter reliquas diuerſorum hæreticorum cohortes ſuum tribuemus locum & ſtationem. Omnes tamen Auguſtanam iactant Confeſſionem. Et quemadmodum apud Athenienſes olim nauis illa qua Theſeus celebrem illam expeditionem, quæ vellus aureum reportauit confecit, refectis antennis, foris, carina, aliſque partibus temporis longinquitate corruptis, idem ſemper nomen retinuit: ſic etiam Auguſtana Confeſſio, quamuis multoties mutata, nomen tamen non mutauit. Melanchthon tamen rogatu Prædicantium Anno M D L. VVitebergæ congregatorum, vt ad Tridentinum Concilium mitteretur, diuerſam aliquantum formam ei concinnauit, aliumque titulum indidit, nimirum, *Doctrina Eccleſiarum Saxoniæ;* & alibi, *Repetitio Auguſtanæ Confeſſione.* Sed qualiſqualis ſit, Lutheranorum certe eſt Euangelium; ad quam illi velut ad religionis ſuæ fundamentum prouocant. Non imprudenter Clebitius monet, de correctione Confeſſionis Auguſtanæ nihil ad populum loquendum eſſe, ne eius doctrina reddatur ſuſpecta. Horum vero Confeſſioniſtarum inconſtantiam ab Vlenbergio notatam, (b) apud eundem vide, non tantum in cæremonijs, verum etiam in articulis de Iuſtificatione, de bonis operibus, de libero Arbitrio, & alijs. (c) Neque enim in hoc poſtremo articulo Lutherus & Melanchthon vmquam conſenſerunt, quidquid Sturmius in Antipappo ſuo dicat. Ipſe Melanchthon ad amicum ſcribit, *Eraſmum falli quod exiſtimet ſua eum opera, in hac controuerſia vti. Sibi eiuſmodi altercationes non placere.* Nota etiam hic ſplendidum VVitakeri mendacium, dicentis, inter Auguſtanæ Confeſſioni addictos ſummum eſſe de omnibus Fidei articulis conſenſum.

VIII. Videamus paucis, ac primum de numero Sacramentorum, quam ſæpè illi ſententiam mutarint; adeo vt quid ſentiant plane neſcias, vel potius ipſi quoque non ſciant. Principio duo, deinde tria, ac tandem quatuor admiſerunt. Lutherus diu initio ſeptem cum Eccleſia Catholica Sacramenta agnouit, poſtea vnum tantum, deinde duo, vt ex locis Communibus Melanchthonis apparet; demum tria, vt epiſtola ipſius ad VValdenſes teſtatur, nimirum, Baptiſmum, Pœnitentiam, & Cœnam Domini. Melanchthonis inconſtantiam & fluctuationem diſcipuli eius ipſi deteſtati ſunt, adeo vt dicerent, A Deo ratione & iudicio eum ita orbatum, vt quid ſequeretur tandem & in quo acquieſceret, inuenire non potuerit. (d) In libro cui titulus, *Sententia de Cœna Domini*, inquit, Electoris illam ſententiam aliquo modo ſibi placere, qua ſilentium ijs qui coram ipſo de hac materia diſputare vellent, impoſuit, ne errores & turbæ in modo naſcente Eccleſia ſpargerentur. Licet vero Melanchthon Lutheri (e) de vera Corporis Chriſti præſentia opinionem initio amplexus fuerit; poſtea tamen ad Zuinglij opinionem magis acceſſit. Pro eo enim quod Zuinglius verba inſtitutionis ita exponit, *Hoc ſignificat*

a *Staph. de Luth. Concor.* b *Cauſſ. 9.* c *Vid. Epiſt. Camerarij.* d *Vid. Præf. Tigur. ad Eccl. Germ. Theol Cal lib. 2.* e *De Capt. Bab cap. De Eucha.* c *In aſſert. cont. Louani.*

Digitized by Google

ſignificat corpus meum, Melanchthon ait, *Hæc eſt communio mei corporis.* (a) Hinc Lutherani & VVigandini dicunt, quemadmodum Aaron olim vitulum aureum Iſraelitis, ita Philippum nouam idololatriam Germanis propoſuiſſe, multiſque perſuaſiſſe. Quin plures qui aurea nomen ipſius tantum non adorabant; doctrinam poſtea ipſius multis in articulis vellicare non dubitarunt. Accuſatur ab Heshuſio, ab Ebero defenditur. Prodeunt multæ paſſim Philippicæ, partim in honorem eius, partim in vituperium. Eundem Zanchius in Miſcellaneis reprehendit, & doctrinam in quibuſdam articulis refutat: vt & Simlerus in vita Petri Martyris; nec non VVigandus & Gallus, qui Aaroni Philippum comparant, Hieroſolymæ VVitebergam, dicentes: Inde tenebras ortas & diffuſas eſſe, vnde primum lux emicuerat. Prophetas quidem Hieroſolymis progreſſos: ſed & ex eodem loco impoſtores. Neque hoc ita de VVitteberga mirum videri debere, quum Philippo idem ibi euenerit, quod Aaroni Hieroſolymis. Sic illi de altero hoc Propheta loquuntur. Beza poſtquam Melanchthonem ad cœlum laudibus extuliſſet, ait, hoc vnum ipſius deeſſe laudibus, quod à quibus viuens cultus ac pæne adoratus ſit, ab eis iam mortui nomen per ſummam ingratitudinem laceretur atque conculcetur. Idem Phœnicem alibi appellat, qui poſtquam ad cœlum euolarit, omnem concordiæ in Dei Eccleſia ſpem ſecum abſtulerit. Quamuis hic idem Beza cum Vireto in Germaniam, petendi inde rebus & diſſidijs ſuis auxilij cauſſa, profectus, in VVormatienſi Colloquio Melanchthonis inconſtantiam & puſillanimitatem vehementer eſt admiratus.

IX. Scribunt nonnulli Melanchthoni iam animam agenti matrem grandæuam aſtitiſſe, hiſque ad eum verbis vſam: *(b) Mi fili, extremùm iam me fortaſſe tu vides, vtpote iam iam, vt videtur, è mundo diſceſſurus, & coram magno illo judice eorum quæ feciſti rationem redditurus. Tu ſcis Catholicam me fuiſſe, meque à te vt religionem mutauerim, & diuerſam ab ea quam maiores mei ſequuti fuerunt, amplexa ſim, inductam. Nunc te ego per Deum viuum adiuro, vt quænam melior ſit, mihi dicas, neque quid hac in re me celes.* Tum Melanchthonem clara voce, vt ab omnibus intelligi poſſet, dixiſſe: *Hæc plauſibilior, illa ſecurior.* Sic Melanchthon vt in omni ſua vita, ſic in morte quoque dubitauit. Peucerus narrat, quum paulo ante mortem teſtamentum conderet, ſibi eum dixiſſe, ſi vires ſibi ſuppetituræ ſint, ſuam ſe de Sacramento Euchariſtiæ ſententiam in vltima ſua voluntate ſcripto conſignatam relicturum. Quod ſi fiat vt ſupremam manum imponere non poſſit, è ſcriptis ſuis ac præſertim duabus epiſtolis ad Electorem Palatinum & Ioannem Cratonem Imperatoris Medicum, ſatis eam intelligi poſſe. Deinde velut alterum Paulum, ſuos monuiſſe, vt earum traditionum memores ſint, quas viua voce ipſis tam priuatim quam publice reliquiſſet Sed de hoc homine ſatis: de quo etiam nonnulla quando de Franciæ ſchiſmate agetur, attingam. Et ille quidem in eo vnice elaborauit, vt immoderatos animi in Luthero affectus cohiberet; *(c)* eoque mortem illius minus ægre tuliſſe putatur, vt qui tyrannide eius, cui, vt ipſe fatetur, tamquam mancipium & adulator ſeruilem in modum ſeruiebat. liberatum ſe eſſe, etiam ſibi gratularetur. Cochlæus ad Imperatorem Carolum V. ſcribens, ait, Lutheri nomen quidem præualuiſſe, at Melanchthonis non minus ad ſtabiliendam hæreſin, cuius alter auctor fuerat, momentum attuliſſe. Nam quum eſſet ingenio vafro & acuto, atque in Grammaticæ Dialecticæ ac Rhetoricæ rudimentis comptiori ſtilo exercitatus, magnam vbique per Germaniam in ſcholis aſſequutus eſt gratiam & fauorem. *(d)* Vnde etiam factũ eſt vt, iuuentutem præſertim ætate incautam, & natura ad malum quam ad bonum propenſiorem, immo multos doctos ſophiſmatum ſuorum ſubtilitate ad partes ſuas adiunxerit. Sed quid Melanchthonis inconſtantem & dubiam mentem admiramur? quum Lutherus ipſe, Carolſtadio & Zuinglio rem Sacramentariam turbare ac miſcere incipientibus, non minus hæſitarit, vt ſequenti capite oſtendam.

QVAM IN MVLTIS LVTHERVS ſibi ipſe aduerſetur: & quam ille ſententiam contra Sacramentarios pronunciarit.

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

I. *Inter erroneas opiniones perpetua ſunt digladiationes & contentiones.*

II. *Luther*[us]

a *In aſſert. cont. Louani.* b *Morus lib. 2. de Miſſ. Franc. Montan in Ver. def.* c *Bez. in Creophag. Thom. Neogergum. ſup. Pſal. 26. Melanch. in ep. ad Carlouit.* d *Cochl. Phil. 7.*

II. *Lutheri in articulo de Eccleſia & Miſſa cõtrarietas ſeu contradictio.*
III. *Itemque de Sanctorum interceſſione, & precibus pro mortuis.*
IV. *Lutheri in articulo de Euchariſtia incertitudo.*
V. *Item de Transſubſtantiatione & adoratione Eucharistiæ.*
VI. *De Communione ſub vtraque ſpecie.*
VII. *Quomodo diſcipuli Lutheri inconſtantiam eius excuſent.*
VIII. *Lutheri aduerſus Sacramentarios ſententia.*
IX. *Alia aliorum de ijſdem opiniones.*
X. *Vltima Lutheri Confeſſio.*

I. CHAMÆLEONTEM omnes aiunt colores aſſumere ſolitum, præterquam album: ſic hæreſis quoque omnes amplectitur opiniones, præterquam veram. Obliqua hic omnia, nihil rectum. Quid ergo mirum tantam inter hæreticos opinionum eſſe diuerſitatem, eoſque tanquam cæcos in tenebris hinc inde errare, & in ſeſe mutuo incurſare? Schola quippe hæreſeos ſchola eſt confuſionis & diſcordiæ, præfigurata in confuſione linguarum apud Babylonem. In hac qui ſunt, omnibus opinionum ventis circumaguntur, & quauis occaſione ſententiam mutant. Et quanto quiſque diutius à recta via deflectit, tanto difficilius ad eandem redit. Lutherum & diſcipulos eius videamus. Deum immortalem, quam illi toto cœlo inter ſe diſſident? (a) *Lutherus ait Aquam Baptiſmi neceſſariam eſſe ad ſalutem*: Bucerus (b) negat. *Lutherus ſcribit exorciſmos & abrenunciationes in baptiſmo meras eſſe ſuperſtitiones.* Brentius econtra (c) eoſdem ſuper creaturis vſurpandos tradit. *Lutherus* (d) *Liberum arbitrium omnino tollit*: Melanchthon vero (e) docet, horribilis mendacij & Manichæorum inſaniæ illos ſe participes facere, qui aiunt hominem omni plane libera voluntate deſtitutum. *Lutherus* (f) *affirmat bona opera mereri præmium tam in hac quam in futura vita*: at Apologia Auguſtanæ Confeſſionis & Bucerus, (g) contrarium docent. *Lutherus* (h) *matrimonium Virginitati.* Melanchthon (i) Virginitatem matrimonio præfert. *Lutherus* (k) *Papam Antichriſtum eſſe aſſerit*; Bucerus econtra (l) ſcribit, eas notas quæ Antichriſto tribuuntur Papæ non conuenire. Sed quid hoc mirum in diuerſis hominibus, & ijs quorum quiſque nihil præclarius putat quam nouellas opiniones comminiſci, quas poſt permiſſam ſibi quicquid velit credendi ac dicendi licentiam, tamquam ſimia catulos ſuos tenertime foueat ac tenaciſſime amplectatur. At quod vnus idemque homo, (m) quouis Proteo mutabilior, mille diuerſas & inter ſe pugnantes opiniones confingat & promulget, id vero quis non prodigioſam inconſtantiam, & certiſſimum fanaticæ ac diabolicæ doctrinæ teſtimonium eſſe dicat?

Lutherum ſolum in aſpectum producamus, & è libris eius quaſdam (omnes enim vix poſſibile eſt) repugnantes inter ſe opiniones colligamus, vt poſtea articulum illum de Cœna Domini, quem ille contra totius antiquitatis fidem interpretatus eſt, & Carolſtadio ac Zuinglio ſeſe ipſi opponendi anſam dedit, tanto melius enucleare poſſimus. Omitto hic octingenta ſeptuaginta & quatuor mendacia ab vno (n) tantum ex vno eius De Votis libro collecta. Et tamen veridicus hic vates gloriatur, à nemine vnquam ſe in mendacio deprehenſum. Murnerus certe non ſine multo ſale Lutheri hanc iactantiam retundit, eumque in illo ipſo libello quinquaginta mendaciorum conuincit. Verum aliquam multas eius contradictiones inſpiciamus.

II. Magnus hic Propheta in Confeſſione Fidei ad Anabaptiſtas ſcripſit, *ſub Papatu veram fuiſſe Eccleſiam, veram ſcripturam Sacr. verum Baptiſmum, vera Sacramenta, veras Claues Eccleſiæ*: idem vero poſtea è Papâ Antichriſtum faciens, omnia corrupta, nihil ſani fuiſſe ad ſanim vſque in ſcriptis ſuis inculcauit. Vt initio Eccleſiam ſuam tanto facilius plantaret, *affirmabat eam hactenus neſcio quibus in angulis hæſiſſe ac diſperſam, inuiſibilem latuiſſe* (quod etiam Quinto Euangelio, Confeſſioni ſcilicet Auguſtanæ, inſertum fuit.) Deinde vero ſuo ſe iugulans gladio, (o) fatetur, Eccleſiam ſemper viſibi-

T lem,

a *In Viſit. Saxonica & alibi.* b *Comment. ſuper Matth.* c *In ſtatutis Eccleſ. Ducatus VVirtenbergici.* d *In Aſſertionibus ſuis & lib. de captiu. Babyl.* e *Loc. commun. Anno 1552. editis.* f *In ſuis Declarationibus.* g *Scripto ad Conc. Trident.* h *In Ep. ad Alb. B.* i *In Apol.* k *Plurimis locis, & picturis.* l *In Paulum ad Philipp.* m *Vide Staphyl. Luth. concord. & Conradum Vetter, ſiue de Cornu. Euangeliſcher VVetterhan. Catechiſmum Luthero-Catholicum.* n *Dietemb. lib. De votis Conr. Andreæ in veraci Luthero.* o *Tom. 2. Germ. fol. 467. in Ed. 1551 & alibi.*

Digitized by Google

lem, & Sacramenta ſemper viſibilia fuiſſe; quod etiam Melanchthō in poſtremis Locorum Cōmū editionibus affirmat. Idem Lutherus (a) *Miſſam pro ſacrificio agnoſcit*, eamque in libro De Viſitatione, vulgari lingua vbi Latina non intelligitur, dici ac recitari iubet. At in Sermone de Nouo Teſtamento & alibi paſſim Diaboli appellat inuentum, quamuis formam eius aliquam in ſua Eccleſia reſeruarit. vt poſtea dicam *Lutherus, (b) iam Latina, iam vulgari, iam alta, iam ſummiſſa voce eam vult decantari*: idem iam Canonem ſolum pro Miſſa iam pro abominatione habet. Modo ei Miſſa eſt Euangelij compendium, mox idololatria Iudaicā deteſtabilior. Iam pluribus ea, etiam defunctis prodeſt: iam nemini niſi celebranti, ac tandem nulli omnino. Coniugium Sacramentum eſſe Tomo V ſcribit, at II. id negat.

III. In Sermone de Lazaro ait è Scriptura probari non poſſe, pro mortuis orandum eſſe: at è contrario in ſermone de Natiuitate Ioannis Baptiſtæ & in Reſolutionibus, concluſione xix. docet, ſanctum deſiderium quo animæ torquentur, Eccleſiæ precibus leniri, quum Deus velit vt eis ſubueniatur. Et in ſermone de Indulgentijs ait, nihil dubitare ſe quin Miſſa pro defunctis celebrata, multo maiorem eis afferat vtilitatem quam Indulgentiæ. Deinde in libro *De abroganda Miſſa* omnia illa quæ ante dixerat eludit, quamuis diuerſis in locis Purgatorium eſſe fateatur, immo pro certo atq; indubitato aſſeueret. Idem tamen ad Valdenſes, vt Purgatorium quis eſſe credat, neminem teneri ſcribit, quum nihil de eo in ſcriptura habeatur. Concluſione x contra Eccium Lutherus ait, Chriſti merita theſaurum eſſe Eccleſiæ, ac certum eſſe nos Sanctorum quoque meritis adiuuari. Idem alibi, ſe cū tota Chriſtiana Eccleſia ſtatuere dicit, Sanctos honorandos eſſe & inuocādos. *Quid enim*, inquit, *opponere quis poſſit ijs miraculis que hodie etiam Deus per Sanctorum Reliquias operatur?* Sed audiamus eum alibi loquentem. *Ego*, ait, *pro omnibus S. Petri meritis ne obolum quidem interduim, vt qui ſeipſum iuuare non potuerit*. In libro de Præparatione ad mortem dicit, Sanctos in auxilium eſſe vocandos, è contra vero idem in Capite de Fide, editionis de Anno M D XLIV. nec rogandos nec inuocandos eſſe affirmat. Et hanc quidem opinionem Lutheranæ Miſſæ fabri amplexi ſunt; ac propterea ex ea omnem Sanctorum memoriam ſuſtulerunt, contra totius Eccleſiæ conſuetudinem. Omnes enim qui in toto Mundo ſunt Chriſtiani, Latini, Græci, Moſcouitæ, Armenij, Abyſſini, & alij in Miſſis & Liturgijs ſuis Sanctorum commemorationem celebrant, Apoſtolorum in eo traditionem ſequentes, cuius S. Dionyſius & S. Clemens faciunt mentionem. *Quando ſacrificium celebramus*, (id eſt Miſſam) inquit Cyrillus, *Sanctorum commemorationem facimus, vt Deus ipſorum precibus & interceſſione, ſupplicationes noſtras exaudiat*. An putamus enim qui à Theodoreto ſtrenuus Apoſtolicæ Fidei Defenſor appellatur, Chriſtianis falſam doctrinam tradere, aut de vſitatis in priſca Eccleſia ritibus falſum teſtimonium dare voluiſſe? Equidem Sanctos nequaquam nos adorare animum vmquam induxerimus niſi eos inuocando & honorando, Deus etiam ſimul inuocaretur & honoraretur. Illos nos inuocamus, vt Deum nobiſcum inuocent, laudent ac celebrent. *Quod ſi illi quum in Mundo adhuc eſſent* (vt Hieronymus contra Vigilantium argumentatur) *pro nobis orare potuerunt; quanto melius idem iam facere poterunt, glorioſe in cœlis triumphantes? quorum virtus ad ipſas mortuorum corporum tumbas ſemper rediuiua ac recens apparet*. Idem S. Auguſtinus & S. Chryſoſtomus dicunt. Quis vero iam eſt perfrictæ frontis, vt à tantum horum ſententia prouocare auſit? niſi forraſſis malignus aliquis ſpiritus ex Inferno progreſſus. *Exiſtimandum non eſt*, vt inquit S. Gregorius, *quidquam in Mundo ijs ignotum eſſe exterius, qui interius diuina charitatis ſunt participes. In Dei lumine*, ait S. Bernardus, *diſcit quis quod neſcit, neque tamen quod ſcit obliuiſcitur*. Verum vt hominis huius inconſtantiam tanto melius cognoſcamus, alijque oſtendamus, non pigebit nos ſcripta eius, licet præter guſtum ac voluntatem, euoluere, atque ex ijs loca quædam producere è quibus tanto Propheta & Doctore nequaquam dignæ contradictiones elucescant, quas tamen ipſe in ſe agnouit. In Præfatione enim libris ſuis præfixa lectorem ante omnia *rogat & per Ieſum Chriſtum obſecrat, vti ſcripta ipſius cum iudicio & quadam commiſeratione legat, ac meminerit ipſum olim Monachum fuiſſe*. Dicamus primo de Euchariſtia.

IV. Certum eſt Lutherum initio de Sacramento altaris idem cum Catholica ſenſiſſe Eccleſia. Hinc ad Albertum Marchionem Brandeburgicum ſcribit, *quum opinio de S. Sacramento in Eccleſia ſemper fuerit vniformis, eam in dubium reuocare, nihil aliud eſſe quam dubitare, vtrum Deus Eccleſiam in terra habeat*. Et alibi ait, *Verba Chriſti nuda eſſe atque*

ape in,

a *Expoſit pſal.109 & in Reſolut. 26.* b *Cochl. in Septicipiti Luthero.*

Digitized by Google

aperta, neque vlla interpretatione eò deflecti poſſe, vt pa- nis corpus Chriſti pro nobis traditum & calix ſanguis pro nobis effuſus eſſe negetur. At poſtea ab hac ſententia ita deſciuit, vt quid ſenſerit, vix quiſquam certo ſcire potuerit. Nam in hoc vno de S. Euchariſtia articulo, triginta ſex Lutheri contrariæ inter ſe opiniones notantur. Iam enim illud *Hoc* exponebat *In*, iam *Cum hoc*: immo verba hæc centum alijs modis transformabat. Varietatem hanc Gaſpar Querhamerus ciuis Hallenſis notauit, quam etiam Tigurini Theologi Orthodoxæ ſuæ Confeſſioni ſubiunxerunt. Peucerus vero apud Schluſſelburgium (*a*) affirmat, eſſe penes ſe epiſtolam Lutheri manu ſcriptam, in qua ille Tigurinam approbet Confeſſionem. Tot tantaſque contradictiones omnes attingere hoc loco piget me ac tædet. Id ſane conſtat, Lutherum mille phantaſijs cerebrum ſuum hoc vno articulo, quid de realitate Corporis Chriſti in Sacramento ſentiendum ſit, defatigaſſe. Caroloſtadij opinio inepta ipſi videbatur, vti ſane erat ineptiſſima. Quid enim ineptius, quam dicere, Chriſtum dicentem: *Hoc eſt corpus meum*, Corpus ſuum & non Panem demonſtraſſe? Zuinglij opinionem prauam iudicabat & fraudulentam, vt qui pro vero Corpore & Sanguine Ieſu Chriſti nihil aliud quam ventum & fumum, id eſt, mera ſigna Chriſtianis in Sacramento reliquerit, quamuis Chriſtus non de vlla figura aut ſigno loquatur. Quod Zuinglius ægre ferens, *Lutherum dicebat ad eo ſibi non conſtare, vt tertia aut quarta quaque linea diuerſum, & modo hoc, modo illud, nihil vero certi vllibi affirmet, ac Dei verbo effronti quadam impudentia abutatur.*

V. Transſubſtantiationem Catholicorum, qui poſt verba conſecrationis panis & vini ſubſtantiam in verum corpus & ſanguinem Ieſu Chriſti conuerti, ac nihil præter ſpecies ſeu panis & vini accidentia remanere credunt, idem tamquam impoſſibilem explodit. Sed quid? *An qui ex nihilo id quod nondum erat facere potuit, non verbo ſuo res quæ ſunt in id quod non ſunt transmutare poſſit?* vt B. Ambroſius loquitur. (*d*) *Poſt verba Conſecrationis* Auguſtinus *non panem ſed Corpus Chriſti in Sacramento eſſe dicit.* (*e*) Et Ambroſius ait, *benedictionem illam maiores habere vires quam Naturam, quum hæc illa mutetur.* Cyrillus inquit (*f*) *panem Euchariſticum in propriam Chriſti carnem conuerti. Quemadmodum enim ſupernaturaliter carnem aſſumtam deificauit, vt ita loqui liceat; ſic eundem etiam in corpus ſuum ineffabili quodam modo transmutare. Et ſicut in hoc Sacramento,* vt B. Bernardus loquitur, *ſpecies videntur, quarum res vel ſubſtantia ibi eſſe non creduntur; ſic vere & ſubſtantialiter res hic eſt, cuius ſpecies non videtur.* Ibi enim ſpecies ſeu accidentia panis & vini videntur, at ipſa panis & vini ſubſtantia, vt quæ in oculos non incurrat, eſſe ibi non creditur: hic vero contraria plane ratione ſubſtantia corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti eſſe creditur, quamuis vtriuſque ſpecies non videantur. Vt enim cera in ignem impoſita, in ignem à quo conſumitur, propria amiſſa ſubſtantia, vertitur: ſic propoſita in hoc Sacramento elementa diuina virtute in aliam naturam, ipſumque corpus & ſanguinem Domini noſtri mutantur. Lutherus antequam Transſubſtantiationem impugnaret, præter ea quæ à SS. Patribus eam in rem ſcripta ſunt, obſeruare debuit, iam olim ante filij Dei incarnationem à Fidei noſtræ hoſtibus prodita in eorum archiuis teſtimonia extare.

Sic vero Rabi Cahana ſcribit. (*f*) *Sacrificium quod de vino fiet, non ſolum in ſubſtantiam ſanguinis Meſſiæ commutabitur, verum etiam in ſubſtantiam corporis conuertetur. Et in ſacrificio quod pane fiet, quamuis ille candidus ſit vt lac, eius tamen ſubſtantia in ſubſtantiam corporis Meſſiæ conuertetur. Et in ſacrificio vini erunt ſanguis & caro Meſſiæ, eademque erunt in pane, quum corpus Meſſiæ diuidi non poſſit.* Audiamus & alterum Rabi huius ſocium, qui ante Saluatoris Natiuitatem vixit, Iudam nomine. (*h*) *Panis hic panis Facierum dicetur, eo quod quando ſacrificabitur, de panis ſubſtantia in ſubſtantiam corporis Meſſiæ, quod de cœlo deſcendit, transmutabitur.* En tibi Transſubſtantiationem ab ipſis infenſiſſimis Chriſtianæ religionis hoſtibus vi veritatis extortam. Sed ne vlterius in Theologiæ abdita penetremus, noui huius Apoſtoli inconſtantiam oſtendere nobis ſat erit, qui libro II. contra Zuinglium ait, (*i*) *Diſputationem hanc, vtrum panis maneat aut mutetur, friuolam ſibi & inanem ſemper viſam: quamuis cum VViclefo credat, panem manere; & contra Sophiſtas omneſque Logicæ regulas & axiomata, Chriſti corpus ibi eſſe. De illo ſe contendere nolle, vtrum vinum maneat vel non; ſed ſufficere ſibi quod ſanguis ibi ſit, è vino quo Deus voluerit modo factus:*

T 2

a *Lib 2. Theol. Calu fol. 107.* b *Tom. 2 reſp. ad Conſ Luth fol. 454. & 458.* c *Lib. 4 de Sacram.* d *Hom 8 de ver. Dom* e *Epiſt ad Col.* f *In Demonſtratione de Euchr.* g *Sup. 28. cap. Num.* h *2. Tom. in Conſ. de Cœn. Dom.*

Digitized by Google

factum : ſeque potius cum Papiſtis purum ſanguinem, quam cum Zuinglianis purum vinum malle At econtra idem pluſquam ducentis locis dicit panem manere panem, & vinum manere vinum In libello de Euchariſtiæ adoratione, & alibi quoque, docet Chriſtum in Euchariſtia eſſe adorandum. *Non panem tantum*, inquit cæleſtes ſeu fanaticos Prophetas, *ſed Corpus Chriſti in pane habemus*. At ab hac ille ſententia poſt diſceſſit, vt ex Locis Communibus Philippi Melanchthonis, & Confeſſione VVitebergenſi apparet, vbi dicit, *Corpus ibi extra manducationem eſſe non poſſe: Eoque ſe nullum diem feſtum magis odiſſe, quam eum qui* Corporis Domini *appellatur.* Quod ſi panis in Euchariſtia maneat, idololatriam committere eos qui adorant. Eadem ratione idololatræ & illi cenſendi fuerint, qui ad pedes Saluatoris noſtri in his terris ad ſalutis noſtræ opus peragendum commorantis ſeſe abiecerunt, vt qui veſtem qua humanitas eius amicta erat, adorarint. Hic vero horribilem illam Sebaſtiani cuiuſdam Lutherani nota blaſphemiam, dicentis, *qui Chriſtum in Euchariſtia adoret, diabolum adorare.*

VI. Odioſa illa de duabus ſpeciebus à Bohemis primùm mota diſputatio & contentio Luthero mirum in modum initio diſplicebat. Ait enim, *Communicationem ſub duabus ſpeciebus probari quidem eſſe exempli, ſi per Concilij decreta aliter ſtatutum non ſit; quia tamen Chriſtus hac in re nihil tamquam neceſſarium ordinauerit, pacis magis eſſe habendam rationem vtpote à Deo nobis mandatæ, quam de ſpeciebus contentionem ſuſcipiendam. Neque probare ſe poſſe, vt Sacramentum Laicis ſub vna aut altera ſpecie porrigatur, niſi id fiat ex Concilij decreto.* In libro De Captiuitate Babylonica ait, *eos qui Sacramentum ſub vna tantum ſpecie percipiant, non peccare:* licet in Sermonibus ſuis & ſcriptis quibuſdam, ac præcipue in Epiſtola Conſolatoria ad Hallenſes contrarium affirmet, ſcilicet, *ſub vna ſpecie Sacramentum hoc bona conſcientia percipi non poſſe, hacque occaſione magnam hominum multitudinem in infernum præcipitatam. Immo quum Papa id prohibuerit, in eius contemtum ſub duabus ſpeciebus omnino eſſe communicandum.* Vide nihilominus quomodo idem in libro cui titulus eſt *Declaratio Euchariſtiæ, &c.* loquatur, ac conſcientiam ſuam denudet, vbi dicit, *Numquam hanc ſuam fuiſſe ſententiam aut intentionem, quod ſcilicet Epiſcopi propria auctoritate Communionem ſub duabus ſpeciebus diſtribuere poſſint; niſi id à Concilio generali ita ſit decretum.* Poſtea vero longe aliam, verè Chriſtianam ſcilicet, & Antichriſti præcurſore dignam ſententiam amplexus, non iam pacem Eccleſiæ, vt ſupra præ ſe ferebat, deſiderans, ſed meram diſcordiam & contentiones ſpirans, ſcribere non dubitauit, *Si forte Concilium ſtatuerit Euchariſtiam ſub duabus ſpeciebus accipiendam, non eſſe quidquam in hoc mũdo ob quod id facere, aut vt à ſuis fiat permittere velit; ſed econtrario in Concilij deſpectum, vna ſpecie contentos fore; immo potius, quam duabus ſpeciebus vtantur, tam vnam quam alteram dimiſſuros; & eis qui duabus ex Concilij auctoritate, vſi fuerint, anathema dicturos.* Sic homo ille in Captiuitate ſua Babylonica deſperabundus loquitur, qui tamen poſtea in Eccleſia ſua Communionem ſub vtraque ſpecie inſtituit; Laicis, vt aiebat, non minus quam ſacerdotibus neceſſariam; quamvis antea ſæpe Huſſitarum & Calixtinorum in eo errorem reprehenderit. Sed non ei in mentem venit quod contra Emſerum & alibi ſcripſerat, *Qui in materia religionis ſibi ipſe aduerſetur, & vel in vno tantum articulo mentiatur, à Deo eum non eſſe.* De coniugio ſacerdotum ſimilia fere ſenſit ac ſcripſit. Quum enim ferre non poſſet articuli huius ſeu controuerſiæ deciſionem ad Concilium remitti, in epiſtola ad Nobilitatem Germanicam impudentiſſime ait, *ſi de Sacerdotum coniugio Concilium aliquid ſtatuere atque indulgere voluerit, ſe ſacerdotibus permiſſurum vt potius tria ſcorta habeant quam vnam vxorem ducant.*

VII Lutherani vero vt Magiſtri ſui inconſtantiam colore aliquo velent, aiunt *eccleſiam ab eo non ſimul & ſemel, ſed ſenſim ac pedetentim ædificatam; neque* Deum *ab initio ſtatim ei omnia reuelaſſe Et ipſe Lutherus alibi orat, vt ſi quando erret, ſibi ignoſcatur, vt qui ſolus ſit, ac tanto oneri ferendo impar.* Quaſi Spiritus S. ei cui gratiam ſuam præſtare vult, ex dimidia tantum parte veritatem & dimidia falſitatem reuelet. Atqui, vt Ambroſius dicit, (a) *momenta gratiæ Spiritus S. nequaquam tarda ſunt:* Dei *opera perfecta ſunt: & vt, inquit ſcriptura, Deus numquam è dimidio conuertit* (b) Sed occurrunt, mirum videri non debere quod Lutherus paullatim à Spiritu S. illuſtratus ſit, quum etiam Chriſtus Saluator noſter indies profecerit, nec omnia cæle-

a *In Lucam.* b *Deut*, 23.

cœleſtia ſecreta ei ſimul ſint relevata. Hic eſt unus ex Lutheri atheiſmis,(*a*) quem etiam in diſcipulos ſuos transfudit, quemque etiam Zuinglius (*b*) Bucerus & Calvinus (*c*, amplexi ſunt, qui omnes affirmant, *Chriſtum non ſtatim initio omnem ſcientia ac ſapientia perfectionem, ut Papiſta ſomniant, habuiſſe, ſed paullatim & per gradus quoſdam accepiſſe*. Atrox hæc blaſphemia eſt; quæ ignorantiam Deo attribuit, contra S. Scripturæ: & omnium SS. Patrum qui umquam ſcripſerunt, auctoritatem. Sed quia Lutherus dicit ſe ſolum eſſe, ac tot tantaſque res aſſequi ſufficienter non poſſe; cur non eandem excuſationem admiſit, miſero Carolſtadio ſpiritus ſui imbecillitatem allegante, ut qui tum in veritate nondum plene fuerit inſtructus? *Carolſtadius*, inquit Lutherus (*d*) *eo ſe excuſat, quod initio ſpiritum non ſatis fortem habuerit At Dei ſpiritus hac excuſatione non utitur. O dæmon, iam ſcio quis ſis. D. Paulo poſt converſionem cœleſtis ſcientia ſtatim fuit infuſa: & poſtquam Spiritus S. deſcendit ſuper Apoſtolos, omnis error ab eis fugatus fuit & excluſus.* Sed agite, Numquid Lutherus poſtquam ab Eccleſia defecit, iam magna hominum multitudine ad ſe attracta, diu incertis opinionum ventis fuit agitatus, dum iam hoc iam illo modo tam doctrinā quā Eccleſiam ſuam format ac reformat? At quid miſeris illis animabus factum eſt? quò illæ pervenerunt, quæ ipſum ſequutæ, interea dum ille credit quod poſtea negavit, & dum improbat quod poſtea probavit, deceſſerunt? Hæc Lutheri inconſtantia Sacramentarijs occaſionem & animum dedit, Impanationem quam ille tanto labore ſectæ ſuæ perſuaſerat, ex ipſis Lutheri ſcriptis impugnandi ac refutandi. Etſi vero Beza fatetur (*e*) Lutherum ſæpius erraſſe; eius tamen auctoritate Calviniſmum paſſim defendit. Sed quid de hoc Schluſſelburgius? (*f*) Bezam ait more omnium Sacramentariorum, veritatem corrumpere. Meridiano enim ſole clarius eſſe, poſt Renatam Evangelij doctrinam, Sacramentariorum opinionem à nemine maiori zelo, ardore & vehementia quam à Luthero fuiſſe impugnatam. Verum audiamus ipſius contra Sacramentarios, tā varijs modis in ſanctiſſimum Sacramentum graſſantes, ſententiam, & quomodo ille in libro De Verbis Cœnæ Domini loquatur id unice permoleſte ferens, quod, ut alij, præſentiam Chriſti in Sacramento negare, etſi velit, non poſſit.

VIII. *De Tor Carolſtadius*, inquit Lutherus, *in verbis illis Hoc eſt corpus meum, pronomen Hoc miſere detorquet. Zuinglius verbum ſubſtantivum Eſt. Oecolampadius nomen Corpus. Alij totum textum pervertunt, & pronomen Hoc omnino delent, ſic interpretantes: Accipite, manducate corpus quod pro vobis traditum eſt, quod hoc eſt Alij alteram textus partem interpoſitis verbis, miſere crucifigunt dicentes: Accipite, manducate quod pro vobis traditum eſt, Hoc eſt corpus meum, in mei commemorationem, id eſt. Corpus meum non hic eſt r[illegible]ter, ſed tantum commemoratio mei corporis, ut textus intelligatur. Accipite manducate, hac eſt commemoratio mei corporis, quod pro vobis traditum eſt Præter hos alij ſunt (ut ſeptenarius numerus compleatur) qui dicunt, non agi hic de articulo aliquo Fidei, eoque non tanta vehementia hic diſputandum eſſe aut pugnandum, ſed liberum eſſe cuique credere quod videatur. Hi quidem omnia deſtruunt ac proculcant; & tamen eorum quilibet Spiritum S. habet, ſcilicet, neque in tam diverſis & contrarijs probationibus ac textus allegationibus quiſquam erroris vult inſimulari; quamvis neceſſario veritas tantum una ſit. Video quaſo, quam aperte diabolus nobis illudat.* Hactenus Lutherus, qui ſepticipitem illam Sacramentariorum hydram repræſentans, in ſe ipſum capitalem ſententiam pronunciat. *Ad quid*, inquit in Sermone de Eucharistia, *ego verba illa, Hoc eſt corpus meum, lubens volens obſcurem, & aſſiti quas ſubtilitates confingendo errorum labyrintho me [illegible] volvam? An in tam ſimplicibus & claris verbis ulla poteſt eſſe ambiguitas aut obſcuritas? Accipere panem, gratias agere, dare ad manducandum & bibendum. Hoc eſt corpus meum, Hic eſt calix ſanguinis mei. Et miſeri Sacramentarij ad ſudorem uſque, verba hæc eò detorquere laborant, ut ſignificent id quod eorum aliquis ſomniavit aut deliravit. Quid hoc eſt?* inquit in eodem libro: *Quis umquam legit in ſcriptura Corpus idem dici aut eſſe quod ſignum corporis? Et verbum hoc eſt, eſſe idem quod ſignificat? Qua umquam lingua tali phraſi aut modo loquendi uſa eſt? Ego certe nihil aliud perſuadere mihi poſſum quam hunc ipſum eſſe diabolum, qui per ſuperbiam ſuam malitiam in re tanta nobis illudat. Eſt alius*, ait alio in loco (*g*) *S. Spiritus, (nimirum diabolus) qui opinionem hanc auribus quorundam inſuſurrat & cerebro imprimit, diſputationem hanc non eſſe de re magni momenti non tanta vehementia diſputandum eſſe de eo, ubi*

a *Luth. in Conc. de Natal. Dom* b *Ad cap. 2. Luc.* c *Ad ca. 24. Luc* d *in Harm Evang. ad c. 3. Matt. & in Ioan. 6, 18. 21. Coloſſ. 1. & 8* e *Tom. 2. f. 35. cont. ſceleſt Prophet Lib. cont. Sabi.* f *Lib. 2, Theol. Calvin.* g *Tom. 2. Germ f. 257.*

Digitized by Google

quiſque credere poſſit quod voluerit Sic P. *Martyr*, ut Joſias Simlerus in eius Vita teſtatur, *Saxones quavis diverſum de Cœna Domini ſentientes, pro fratribus ſuſcipere non recuſabat, quod hæc de Sacramento quæſtio* (vide, quæſo, quanti homines hi altiſſimum noſtræ religionis myſterium faciant) *tanti momenti non ſit, ut propterea communio & Charitas Chriſtiana inter fideles rumpi debeat.* Et Muſculus aperte dicit, (a) *ſe lubenter pro fratribus habiturum quamcumque quis in controverſia de Sacramento, modo non Papiſtarum, opinionem ſequatur.*

IX. Nolo bonas horas male perdere, alias Sacramentariorum tam diverſas quam ineptas & deteſtabiles de hoc uno articulo opiniones colligendo: breviter tamen quaſdam attingam. Alij *corpus D. N. in Cœna aſſiſtere*, alij *exſiſtere*, alij *ſubſiſtere* dicunt; item *In, Cum, Sub, Supra, Infra, Subter, Penes panem eſſe: panem tantum manducari Vere, ſed corpus opinione ſeu fide: vinum non eſſe ſanguinem Chriſti, qui*, ſi Thomæ Eraſto Calviniſtæ credimus, (b) *ante mille & quingentos annos effuſus, computruit, nec amplius eſt in rerum natura.* Multas alias abſurdas phantaſticorum hominum opiniones omitto. Ab ipſo Luthero in ultima ſua Confeſſione, octo Zuinglianorum contrariæ opiniones notantur. E contra Melanchthon magiſtro ſe opponens, quinque Lutheranorum de eodem articulo diverſas atque inter ſe repugnantes ſententias producit. Quã pulchre vero Laſcus, qui primus Zuinglianiſ Evangelium in Polonia annunciavit, in hoc articulo ſibi conſtet, Lutherani è ſcriptis ipſius docent. (c) Aliquando enim verba illa ſic interpretatur: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, *hic eſt uſus in corpore & ſanguine meo.* Aut: *Hoc eſt meritum & gloria Paſſionis, Mortis & Reſurrectionis Corporis mei:* Vel: *Hoc eſt qualitas propria mei corporis:* Vel: *In hoc Sacramento myſterium mei corporis deſignatur.* Vel. *Hæc eſt forma, ceremonia & actio externa mea Cœnæ.* Vel: *Eſt panis & poculi impetrata participatio.* Vel: *Hæc eſt communio, uſus & ſocietas mei corporis.* Vel: *Hæc eſt extrema voluntatis meæ conteſtatio.* Quis unquam quidquam audivit inſulſius aut ineptius? His non diſſimilis eſt Campani Prædicantis interpretatio, dicentis, *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, *Hic panis eſt corpus, quod ego creavi.* Sic nempe ijs ſolet evenire qui à Catholica deſciſcunt Eccleſia, ut nihil iam ridiculum atque abſurdum à magiſtris ſuis proficiſcatur, quod non tamquam Palladium amplectantur. Porro dici non poteſt quantopere Lutherus hoc ſuo iudicio & ſententia univerſam Sacramentariorum cohortem exacerbarit, adeo ut nomen eius certatim lacerare ac infamare contenderint, hæreticum Antichriſtum, diabolum appellantes. *Deus*, inquit, Conradus Reſcius Sacramentarius, (d) *ad caſtigandam Lutheri, quæ in omnibus eius ſcriptis elucet, ambitionem & ſuperbiam, Spiritum ſuum ab eo abſtulit, eumque ſpiritui erroris & mendacij tradidit, qui etiam opiniones eius ſequentes ſemper poſſidebit, donec ab eis diſceſſerint.* Hinc Luthero quaſi condolens Eraſmus, *Antea*, inquit, *Lutherus ijs ſis tantum non Deus erat: idem vero iam delirat, iam inſanit, eo quod novo illi de Euchariſtia dogmati aſſentiri nolit. Sed non edentulus eſt Lutherus*, (e) *iniurias & convicia plena manu reſundens, & Zuinglianos ad omnes diabolos & in maximam malam crucem ablegans.*

Quem vero fructum Chriſtianitati concertationes eæ attulerint, è Bullingero diſce, (f) qui dicit, *implacabili hoc Lutheranorum & Zuinglianorum diſſidio Mundum ita turbatum, ut plurimi quid aut quẽ ſequi debeant ignari, aperte præſeferant nihil ſe credituros quam quod ipſis videatur.* Quis non videt latiſſimam ad omnem impietatem hoc modo feneſtrã patefactã? Et tamen famoſus vel fumoſus potius ille Vulcanus ſeu Faberculus, aquã igni & lumen tenebris conciliare aggreſſus, inter Lutheraniſmũ & Zuinglianam ſectã nihil aut parũ intereſſe ſcribit. Lavaterꝰ Zuinglianus in Præfatione quadã ait, *utrumque, tam Lutherum quam Zuinglium electos à Deo fuiſſe, ut multis cũ laboribus vitæque periculis multos ad Ieſu Chriſti ſervitium adducerent; ſed diſſidium inter hos duos maxime eſſe deplorandum ut quod obſtiterit quominus coniunctis viribus Antichriſtum proſtraverint & confecerint.* Sed quid ais mi homo? An Deus diverſarum religionum auctor eſt? Quid reſtat niſi ut dicatis ab hoc æque Mahumetem ac Jeſum Chriſtum miſſum fuiſſe? Atqui nihil in Deo contrarium ſibi eſt, ut qui unus & ſolus ipſa ſit Veritas.

X. Quoniam vero complures Sacramentarij Lutheri auctoritate ſuas partes munire conati ſunt; & Ambroſius VVolfius aſſeverat, *Lutherum* quod tanto impetu libros quoſdam protruſiſſet, pœnitentia ductum, in Conventu quodam in gratiam

cum

a *In Loc.* 310. b *Vid. Ioan. Ieſrel.* c *Vide VVeſtphal. Farrag. confuſ. & inter ſe diſſid. Scuſſelb. lib.* 3. d *Conſ. Heſſhuſ. de Cœna Lib. ne Pſeudoevangel.* e *Tom* 7. *de verb. Cœn. f.* 381. *& epiſt. ad Albert. Brandeburg.* f *In fund. ſir. con. Brent. cap.* 1.

cum Zuinglianis ſe redituturum promiſiſſe: vltimam eius non quidem de omnibus Fidei articulis, ſed de Euchariſtia, tamquam de præcipuo Chriſtianiſsimi fundamento, Confeſſionem, quatenus ad Corporis Christi in ea præſentiam, hoc loco allegare volui. *Animaduertens,* inquit Lutherus, *hæreſin vnam ſuper aliam pullulare, & diabolum nullum graſſandi ac furendi modum facere, vt poſt mortem meam ſcriptis meis ad ſuorum errorum defenſionem vtatur, quemadmodum iam quoque ab inſanis nonnullis Cœna Dominica & Baptiſmi corruptoribus factum eſt: coram Deo & hominibus Confeſſionem meam edere volui, in qua etiam, diuina auxiliante gratia, vſque ad finem vitæ perſeuerare, & cum ea coram Ieſu Chriſti tribunali comparere conſtitui: nimirum ſiquis dixerit, Lutherum ſi adhuc viueret, de hoc vel illo articulo aliter ſenſurum, vt quem non penitus excuſſerit ac perpenderit, valde illum errare. quum eadem tum futura ſit mea ſententia quæ iam eſt aut olim fuit. Ego articulos omnes diligenter expendi, & per ſcripturam iterum atque iterum examinaui: eoſque non minus acriter omnes defendere paratus ſum quam illum de Cœna Domini. Ebrius non ſum, neque inconſiderate hæc tracto. Scio quid dicam, ſcio etiam quod mihi iudicium in aduentu Domini ſubeundum ſit. Nemo ergo putet me in re tam ſeria ludere. Noui ego per Dei gratiam Sathanam, quis ſit Et quid ille in ſcriptis meis facere non audebit, qui diuinam ſcripturam corrumpere audet?* Explicata inde de quibuſdam Fidei articulis ſententia, Idem, inquit, *dico de Cœna Domini. nimirum quod verum Corpus & ſanguis in pane & vino manducetur & bibatur, etiamſi ij qui vel adminiſtrant vel percipiunt hoc Sacramentum, fide deſtituantur aut eo abutantur. Hæc mea fides eſt. Hoc omnes veri Chriſtiani credunt. & hoc etiam ſacra docet Scriptura. Quod hoc loco minus clare expoſitum in alijs meis libris intra quatuor aut quinque annos publicatis perſpicue explicatur. Rogo ergo bonos & pios, vt huius meæ Confeſſionis teſtes ſint, ac Deum pro me orent vt in ea perſeuerandi & vitam finiendi gratiam mihi largiatur. Quod ſi in extremo illo agone tentatio forte verbum aliquod huic Confeſſioni contrarium mihi expreſſerit, iam illud reuocatum volo & per hanc Confeſſionem proteſtor, id aliunde quam à Sathana procedere non poſſe. Sic me Deus adiuuet. Amen.* Idem alibi duobus circiter ante obitum annis(a) ſic ſcripſit: *Quicunque non vult credere panem in Cœna eſſe verum & naturale Corpus Chriſti, quod Iudas & mali omnes non minus quam S. Petrus & alij pij perceperint, à me procul abeat, & nec per litteras aliaue ſcripta aut ſermonem mecum communicet, nec vnquam ſperet ſe partem aliquã mecum habiturum. Hunc enim laborem fruſtra ſumet. Nec quidquam ad rem attinet quod hi phrenetici de ſpirituali communione tam multa blaterant, quodque in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum credere ſe dicunt, quum blaſphemo ore hunc Fidei articulum nobis ex ipſius Dei Filij ore his verbis. Hoc eſt Corpus meum quod pro vobis traditur, prolatum negent.* Quid iam, Sacramentarij? An quidquam hac de re clarius adferri vobis vultis quam hanc Lutheri Confeſſionem? itaque caput hoc concludam, ſequenti Martini Buceri de quo non ſemel ſupra facta eſt mentio, ingenium, vitam & doctrinam perſecuturus.

DE MARTINO BVCERO, NON vulgari hæreſeos Ariſtarcho.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *De Martino Bucero.*

II. *Bucerus concordiam inter Lutherum & Zuinglium tentat, ſed fruſtra*

III. *Quomodo Sacramentarij Bucerum retinere voluerint.*

IV. *Conuentus VVitteberga habitus de concordia inter Lutherum & Bucerum.*

V. *Buceri fluctuatio, etiam poſtquam Lutheri partes profeſſus eſt.*

VI. *Bucerus tertium maritus, in Angliam proficiſcitur, ibique moritur.*

I. MARTINVS Bucerus natus fuit Argentorati, patre Iudæo: quo mortuo, Dominicanorum cœnobio admodum adoleſcens incluſus, magnos in ſtudijs breui progreſſus fecit: ſed cum Eccleſiæ detrimento qui enim infideli patre natus in clerum cooptari, & ad ſacros Ordines promoueri, iuxta Canones non debuerat, virus, quod in eiuſmodi hominibus Eccleſia ſemper reformidauit, luculenter aduerſus eam euomuit factis, verbis & ſcriptis. Siquidem è Dominicana familia profugit, & non ſolum ipſe, ſed & Virginem Deo dicatam, è Monaſterio profugam, ſibi coniunxit, & Lutherum æmu-

a In Lib. quod verb. Chr. ſtent.

æmulatus inceſtu Apoſtaſium cumulavit (*a*) benigniſſimæque matri ſuæ Eccleſiæ à qua è Judaiſmo extractus nutritus & educatus fuerat, cum cæteris Apoſtatis, nefarium bellum indixit. Ac primo quidem ſub Lutheri ſignis militans, non longe poſt ab eo una cum Muſculo ad Sacramentariorum caſtra profugit: Sic tamen ut utrique ſectæ ſeſe medium interponeret, unam ex utraque conflaturus ſi poſſet.

II. Patuit hoc eius ſtudium in diverſis colloquijs Lutheranorum ac Zvvinglianorum, quibus tamen nihil eſt effectum eorum quæ Bucerus intendit, etiamſi unus eſſet ex præcipuis hæreſum fautoribus & propugnatoribus. propter linguarum plurium peritiam, & ſingularem, tam in Lutheranæ, quam Zvvinglianæ religionis myſterijs explicandis, ſollertiam, quæ tamen tota Catholicæ doctrinæ oppoſita, ita evaneſcebat, ut candor margaritarum ex oriente allaturum ſub radio ſolis diſparet. Jdem Anno 1528. adfuit colloquio, quod Bernates in Helvetijs de Religione indixerāt (*b*) ſuaſu eius & aliorū apoſtatarū Monachorū inter Catholicos & Zvvinglianos habendo, ſpecie quidem veritatis indagandæ, ſed intento pervertendi Catholicos. Jtaque nullus Catholicus Doctor ei adeſſe voluit, præter unum Conradum Trigarium Provincialem Auguſtinianorum. Jtaque quod intenderant Apoſtatæ perinde egerunt, ac ſi victoriam de comparere nolentibus reportaſſent, Sacra Catholica abrogarunt, fecerunt fœda (*c*) Cum igitur eodem Anno in Comitijs Spiræ ad Februarium indicta haberentur, deprehenſumque eſſet in ijs, quam graviter ipſi Status Novi Evangelij titulo amicti inter ſe diſſiderent, ſectis maxime Lutheraniſmo hinc, inde Zvvinglianiſmo, & hoc diſſidium Philippus Landgravius Haſſiæ ſopitum vellet concordiæ quadam lege, effecit is, quanquā ægre, hoc ipſo Anno 1528. tam colloquijs, tum litteris (*d*) ut ad finem Septembris colloquium de Concordia inter Zvvinglianam & Lutheranam factionem haberetur, quo potentius contra Catholicos uniti graſſarentur. Acceſſerunt igitur Marpurgum cum Luthero, Melanchton, Jonas, Oſiander, Brentius, Agricola, & cum Zuinglio, Oecolampadius, Bucerus, Hedio. Sed hi neque privatim, neque publica diſputatione conciliari potuerunt, &. uti Lutherus prædixerat fœdior diſcordia evaſit, cum utraque pars de altera ſpargeret, & mentiretur eſſe convictam erroris (*e*, & ſeſe mutuo ſcriptis acerbe idcirco impeterent. Ab eo tempore Martinus Bucerus vafro ingenio præditus ſeſe medium utrique parti litiganti ingeſſit, ut utriuſque imperium occuparet, quæ tamen etiam illum ſpes demum fefellit. aliquot tamen annis propoſito ſuo inſtitit. Nam comitijs Auguſtæ Vindelicorum Anno M D XXX ſed quibus Confeſſio Auguſtana Jmperatori fuit exhibita, interfuit, ſubſcribere eidem noluit, Principibus interim & Theologis perſuadere conatus, controverſias, quæ inter illos agitabantur, meram eſſe logomachiam, à quibus tamen ſi non deſiſtant, brevi fore ut à regia via plane deflectant, & in inexplicabilem errorum incidant labyrinthum. His ille verbis plerumque utebatur, de concordia tam inter Lutheranos & Zuinglianos, quam ipſos Zuinglianos inter ſe diſſidentes tractans. Jn ijſdem Comitijs acriter Bucerus, Capito & alij Sacramentarij inſtiterunt, ut à Lutheranis in Societatē offerendæ Confeſſionis admitterentur, idemque vehementer urgebat Philippus Landgravius, ſed nec illi, nec hi quicquam omni opera & collationibus effecerūt, adeo ut Landgravius offenſus eâ diſcordia è Comitijs diſceſſerit, & ex eo tempore in Sacramentariorum partes inclinarit, cum hi Lutheranos pro Fratribus agnoſcerentur, Lutherani vero fraternitatem aſpernarentur. E comitijs ijſdem Auguſtanis Bucerus, Principes novam Confeſſionem amplexos alloquutus, ſententiam ſuam de ea ſcripto conſignatam ad Lutherum miſit, cuius Melanchthon in epiſtolis facit mentionem. (*f*) *Bucerum nempe confiteri Corpus Chriſti eſſe cum pane.* At Lutherus Bucero reſcribere dignatus non eſt, Sacramentariorum aſtutiam ac malitiam ſatis ſuperque ſibi perſpectam dicens (*g*) quibuſcum nihil commune ſibi eſſe velit.

Neminem tamen æque ac Bucerum Lutherus reformidabat, præſertim poſt Colloquium Marpurgenſe. Neque ille Luthero errores, ac potiſſimum quos in Bibliorum verſione commiſerat, oſtendere dubitabat: ac Luthero id ægre ferente *Quid? inquit, An Lutherus ſibi contradicit non vult? Probet ergo ſe Deum eſſe.* Neque quidquam Lutheri indaga

a Vlenberg in Vit. Melancht c. 16. b *Surius in Commentario An. 1528.* c *Idem Surius ibidem* d *Vlenberg. vita Lutheri cap. 20. num. 2. ex Tom. 4. ſen pag 445 & Tomo 9. VVitteb p. 288.* e *Vlenberg. vit. Luth. cap 20. num 3 & 4. ex Authoribus ibi citatis fuſe.* f *Vlenberg. vit. Luth. cap. 25 22. 23. ex Auth ibi cit.* g *Tom. 2. ep fol. 24. incip. Per Cyriacū,* h *Luth. Epiſt. Vtinam vos brevi,*

Digitized by Google

indignationem moratus, Ducis, Saxoniæ & Argentoratenſium rogatu Auguſtâ Coburgum, vbi Lutherus iuſſu Ducis Saxoniæ tempore Auguſtani Comitij, veluti proſcriptus nuper hærebat (a) ad eum profectus eſt. Qua de re Lutherani in ſua de Cœna Domini Apologia (b) pulcram & notabilem hiſtoriam recitant.

Paulo ante Buceri aduentum, inquiunt, *Lutherus veſpertilionem in cubiculo ſuo captum, muro affigi iuſſit, ſumtoque animi gratia arcu, ſagitta medium confixit, ſic vt cor ſagittam extractam ſequeretur. Inde ad Vitum quitam memorabili. (venatore potius quam Propheta) digna actioni interfuerat, conuerſus, Ne tu, inquit, hoc ſine omine & lato praſagio factum puta. Mihi crede, breue videbis veſpertilionis alicuius cor à me tactum & confoſſum Quum vero eodem die Bucerus adueniſſet, Lutherus conſpecto homine, ſubridens ad Vitum ait: Ecce veſpertilionem, cui ego mox cor tangam.* Quod & factum eſſe, idem hiſtoricus dicit; nec tamen formidabilem illum Achillis & Hectoris congreſſum eiuſque euentum exponit. quare verò? quoniam longo Colloquio Lutherus Bucerum & hic illum circumvenire ſtuduerunt, ſimulando, fallendoque. Perſtitit tamen Bucerus in ſpe concordiæ ſanciendæ, quæ eius ſpes in hoc Lutheri congreſſu mirifice aucta fuiſſe videtur. Siquidem à Luthero ad Zuinglium & Oecolampadium confeſtim profectus fuit (c) & ſex ſecutis annis vehementer telam ſuam pertexere laborauit.

III. Aiunt quidam, Lutherum cognita Buceri ad Zuinglianiſmum inclinantis opinione, ne aduerſario ſuo oprionem, ſeu auxiliatorem non minori, quam ſe ſaretum ac renum vi præditum, ſua pertinacia adiungeret, Buceri opinioni initio non multum contradixiſſe. Hoc quidem teſtatur Ambroſius Wolfius. Quamuis autem in hoc congreſſu, interea dum Auguſtana Confeſsio ſub incude eſt, concordia aliqua inter Lutherum & Bucerum facta ſit, Bucerus tamen eam miro ſtudio celabat: deinde ad Zuinglium in Heluetiam profectus, eum non minus quam Lutherum ab omni conciliatione alienum offendit, dicentem: *Natum ſibi eſſe quam magno corde ſit iſte monachus, qui à prima ſua opinione numquam ſit diſceſſurus. In hac tentanda concordia oleum atque operam perdi.* Idem egit Bucerus cum Oecolampadio, quorum in Epiſtolarum libris reſponſa extant. Interea Annus 1531. inchoatus eſt, quo decurrente xi. Octobris Huldricus Zuinglius in prælio Tigurinorum cum 5. cantonibus percuſſus interijt, quem breui dolore confectus Oecolampadius aſſecla ſuus inſecutus eſt, magno Lutheri gaudio & pene triumpho qui Oecolampadium ignitis diaboli ſagittis confoſſum dixit. Poſt quorum mortem cum anxij eſſent Sacramentarij, ne à Bucero deſererentur, eo quod is ad Bullingerum & Leonem Iudam Zuinglij in Tigurina Eccleſia ſucceſſores ſcripſiſſet, *Lutheri opinionem magis eſſe probabilem.* Hinc vterque eum obſecrabat, ne hanc quoque ad reliquas Eccleſiæ è Zuinglij & Oecolampadij morte acceptas calamitates accedere pateretur, vt cauſſam eorum deſeruiſſe videretur. Tentabant interim Sacramentarij maiorum quoque vt Alberti Brandeburgici Boruſsiæ Ducis animum, vt eum, qui iam à Teutonico ordine, & fide Catholica defecerat, ſuæ opinioni adiungerent, ſed is à Luthero admonitus eſt, per litteras, vt ſibi caueret, argumento ab Vniuerſali Eccleſiæ conſenſu petito, quæ ſemper crediderit verè præſentem eſſe Chriſtum in Euchariſtia, ita Vertumnus ille Saxonicus armis Catholicorum contra aduerſarias ſibi hæreſes, & armis hæreticorum contra Catholicos graſſari perinde habebat, modo vinceret ex animi ſui propoſito. hac ratione inſidijs mutuis hæretici confligentes in annũ 1534 deuenere, quo An. menſe Decembri Conſtantiæ ad Lacum Brigantinum Conciliabulum conflauerunt Zuingliani, & Buceriani ad rationem aliquam inter Lutheranos & Sacramentarios concordiæ tentandam, in dogmate de Cœna, cui Bucerus omnem operam impendebat (c) Itaq; Bucero perplexis verbis nitente, & ſperante quod eorum ambiguitate partes in vnam ſectam contraheret, An ſequenti 1535. vehementer per Germaniam ſcribendo & curſitando de concordia actum eſt ſub patrocinio Landgrauij Philippi, qui iam fœdus pepigerat cũ Tigurinis & alijs, aliquot Heluetijs Sacramentariæ ſectæ addictis. Hoc igitur euocante Melanchtonem in Haſsiam, item Bucerum ex ipſo Conſtantienſi conciliabulo ad ſe acceſſente protinus vterque accurrit, & initio Anni vnius 1535. laboratum eſt in Sampſonicarum vulpecularum vnione. Dederat autem Lutherus in mandatis Melanchtoni abeunti in Haſsiam, vt Buceri mentem & num Zuinglia-

V ni

a *Fol. 175. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 33. num. 2.*
b *Vlenberg. Vit. Luth. cap 33. num. 2.* c *Baron. An. Chriſti 1534. num xi. Tom. xx. & Vlenberg. Vit. Melancht. cap. 21. num. 1.*

Digitized by Google

ni ab opinione ſua diſceſſuri forent, certiſſime exploratet. Fecitque id Melanchthon, ut ejus ad Urbanũ Regium Symmyſtam Lutheranum reſtatur. quibus indicat Bucerum cum ſocijs ſuis paratum eſſe ad Auguſtanæ Confeſſionis normam de Euchariſtia docere & profiteri publice, nempe quod Chriſti Corpus ſubſtantialiter vereque ſit præſens ac porrigatur ſumentibus, cum in Cœna Domini panis ac Vinum accipiuntur. (a) Acceſſit eodẽ ſtudiũ Auguſtanæ civitatis, quæ cũ conſiliũ mutandæ religionis coqueret legatos miſerat ad Lutherum duos, nempe Gereonem & Huberinũ, iuſſos concordiæ ſtudium quantum poſſent promovere. Jtaque Lutherus datis ad Senatum Auguſt. literis menſe Julio admodum benigne reſpondit ſe cum ſuis allaboraturum deinceps, ut animi diſſidentium ſincero nexu conjungantur, & non modo pax ſanciretur, ſed & ſuſpicionum cauſæ tollerentur. *(b)* Senatus Auguſtanus acceptas literas & conſilium alijs civitatibus communicavit, conventumque eſt ut Jſenaci Thuringiæ in civitate Anno ſequenti 1536. ad 14 Maij Synodus Luthero-Zvvingliana celebraretur, non Saxonis, nec aliorum ſed Lutheri authoritate indicta, quæ tamen ob Lutheri invalitudinem poſtea VVittebergam eſt tranſlata. (c) Venerunt ex Helvetijs miſſi Bucerus & Capito, qui 21 Maij VVittebergam ſponte venerunt, una cum Myconio Gothano prædicante, ubi aliquot dierum tractatu, demum in ſimulatam concordiam Conventum eſt, à mutuo fallentibus & falſis. Prolixe hæc Acta exhibet Ulenbergius (d) Sed partes ſingulæ aliter & aliter pro ſuo libitu narrant. Sacramentarij aiunt, Bucerum ad Lutherum reverſum ab eo impetraſſe ut Confeſſioni cuidam ſubſcripſerit, ad ipſorum Confeſſionem proxime accedenti, adeoque ut Bucero & Capitoni ſub animæ ſalute promiſerit, eam inviolabiliter ſe ſervaturum: ac tum eundem vaticinatum, niſi pax ab una & altera parte tam corde quam ore conſervetur, res omnes in deterius prolapſuras. Hoc idem in epiſtola ad Helvetios minatur. Sed hæc omnia Anno MDXLIV a Luthero revocata & infracta ijdem Sacramentarij teſtantur.

VI Porro Bucerum cum formula concordiæ VVittebergæ initæ Tigurini, maxime Bullingerus & Leo Juda rogarunt, ut ad Eccleſiæ utilitatem Tigurum veniret. Eo profectus Bucerus invenit nec illos nec alios ſuæ VVittebergenſi Concordiæ aſſentientes, Jtaque homo vafer inter incudem & malleum vehementer Tigurinos obſecrat ne Lutherum irritarent, ipſe pollicitus in eorum Confeſſione ſe permanſurum. Deinde Declarationem quandam conſcribit aliter verbis aliter ſenſu formatam cui Baſileenſes, Schafuſiani, & Sangallenſes ſubſcripſerunt; a Bernatibus vero ut eam approbarent impetrare non potuit. Sic homo ille ſerpentem imitatus fraude doliſque utramque partem ſub iugum ſuum mittere conabatur, ea arte graſſatus, ut aliud verbis præ ſe ferant, aliud ſenſu abſconditum gerant, quam Buceri artem deinde Calviniani avide amplexi, in præſens tempus ſtudioſe conſervant. Bucerus igitur VVittebergæ Lutheranus, in Helvetia palam ſe Zvvinglianum eſſe, ferebat, imo, quod Pellicanus in epiſtola quadam exprobrat, Lutherum eiuſdem ſecum eſſe ſententiæ aſſerebat. Hunc exitum habuit, VVittebergæ indicta Synodus à Luthero in qua ipſe ridiculus Papa præſedit, & magis ridicule Bucerus. Capito, Bugenhagius, ſeu Pomeranus, Jonas, Cruciger, Melanchthon, Menius Miconius Ex-Monachi & miſerabiles apoſtatæ, tanquam Patres, univerſæ Eccleſiæ corpus repræſentantes, conſederunt, & hæreticorum more ſe mutuo fefellerunt. imo ſibi fidem nullatenus adhibuerunt. (e) Porro Summa Conciliabuli illius VVittebergici hæc fere eſt. (f) *Lutherus cum Bucero quod quibuſdam Zuinglij & Oecolampadij opuſculis epiſtolam præfixiſſet, acerrime expoſtulavit, verum ille rejecta in typographum culpa, ſe excuſavit. Aliquot ibi ſeſſionibus de Cœna Domini magna contentione diſputatum fuit. Tandem omnes in Lutheri conceſſerunt ſententiam, nempe vere, realiter & re ipſa verum corpus & ſanguinem Jeſu Chriſti in Cœna eſſe ſine ulla ſpecierum mutatione* (Sed quomodo hæc cum VVittebergenſis Eccleſiæ confeſſione omnium Lutheranarum eccleſiarum matris conveniunt? ubi folio 144. ita dicitur: *Credimus tantam eſſe Dei potentiam, ut panis & vini in Euchariſtia ſubſtantiam annihilare, aut in corpus & ſanguinem ſuum mutare poſſit.*) Jbidem concluſum fuit, *corpus & ſanguinem Chriſti tam à malis quam à bonis recipi, nec myſterij huius veritatem à perſonarum dependere meritis ſed à bonis ſumi ad ſalutem, à malis vero ad iudicium.* At quo-

a *Vlenberg. Vit. Melanch. cap. 11. num. 1.* b *Vlenberg Vit. Lutheri cap. 27. num. 1.* c *Vlenberg. locis citatis.* d *Vita Luth cap cap. 27.* e *Vlenberg. loc. citatis.* f *Vlenberg. loc. citatis.*

quomodo hoc iterum cohæret cum alibi aſſeris? *modo illi fidem habeant. Turcam enim, Iudæum aut paganum, etiamſi panem accipiat corpus tamen Chriſti non accipere, non magis quam mus aut aliquod aliud animal quod panem illum devorarit.* Bucerus autem & Capito Argentoratum reverſi Acta Conventus Saxonici Baſileam miſerunt, à quibus Carolſtadius & Simon Grynæus Argentoratum ablegati, Bucerum Baſileam adduxerunt.

Verum acutiſſimi hi Theologi turpiter hallucinantur. Corpus enim Chriſti loco ſubſtantiæ panis, eſt ſub panis accidentibus, ac propterea integrum ibi manet quam diu ſubſtantia panis ibi permaneret! At panis ſubſtantia eouſque permaneret quoad accidentia & diſpoſitiones ad conſervationem dictæ ſubſtantiæ neceſſariæ, alteratæ ſunt & deſtructæ per accidentia & diſpoſitiones contrarias panis ſubſtantiæ: quemadmodum chili in ſtomacho qualitates paullatim in materiam panis introductæ, ac panis qualitates aliaque accidentia deſtruentes, tandem panem omnino corrumpunt & ex eo chilum faciunt. Vel ſicut qualitates ignis lignum amplexæ: paullatim ligni qualitates deſtruunt, quibus deſtructis, iam non amplius lignum eſt, ſed lignum in ignem eſt mutatum. Sic corpus Jeſu Chriſti ſub panis accidentibus aut ſpeciebus integrum permanet quamdiu accidentia illa non alterantur, & ſufficientia ſunt ad panis, ſi is adeſſet, conſervandam ſubſtantiam; ſed quamprimum accidentia à contrarijs, paullatim in hoſtiæ quantitatem *quæ pro ſubiecto eſt*, introductis, v. g. à calore ſtomachi aut alio naturali agente, ita alterata ſunt, ut nec apta nec ſufficientia ſint ad conſervandam panis naturam, corpus Chriſti ibi eſſe deſinit, eiuſque loco natura quædam novis illis accidentibus conveniens producitur. Sed non minus veram quam profundam hanc Theologicam contemplationem, in quam me novorum Evangelicorum error deduxit, omitto, illud hic docuiſſe contentus ad receptionẽ corporis Chriſti nihil intereſſe utrũ fidẽ quis habeat vel non; imo idem iã à Turca pagano, imo à quocumque animali, quam ab homine Chriſtia recipi.

Idem hic Bucerus diu ſe vehementer torſit, dicens, *Se quidem non negare corpus Chriſti in Eucharistia præſens eſſe; at ab impijs recipi, id vere horribile dictu ſibi videri.* quid igitur Bucerum dicturum putamus ſi Chriſti Corpus a diabolo tractatum & protractum legat apud Matthæum & Lucam? & veniſſe in manus peccatorum &c. utique iſta horribiliora videbuntur Bucero, & credi proinde non poterunt à pijſſimo illius animo. Tandem nihilominus Luthero ficte aſſenſus eſt. Scribit Myconius in epiſtola quadam ad Virum Norimbergenſem Prædicantem, *Bucerum & Capitonem ubertim tum fleviſſe, ſe vero omnes oculis ad cœlum elevatis gratias Deo egiſſe, ac poſt fraternos complexus & gratulationes, ad eccleſias ſuas unumquemque reverſos, ut unanimi voce doctrinam illam prædicarent Ante diſceſſum vero ipſorum Lutherum veſpertinam concionem habuiſſe, ex illo S. Marci: Euntes in Mundum univerſum, prædicate Evangelium omni creaturæ Addit ſibi quidem Lutherum ſæpius auditum; ſed tum vocem eius quaſi tonitru è cœlo veniens ſibi viſam* (a) Vide quomodo illi Martinum ſuum, tamquam novum Chriſtum deificent, Apoſtolos ſuos ad annunciandum Evangelium per univerſum terrarum orbem dimittentem. Sed horum Apoſtolorum concordia non diu duravit, quo uno mittentis ſtultitia & vanitas convincitur: & ſane Mundus ille in quem Lutherus eos miſit, pauca nimis terræ iugera complectitur Hoc in conventu, uti ſupra dictum eſt, Bucerus Lutheri partibus ſe palam adiunxit, atque etiam velut ad culpam eluendam, in Annotationibus ad VI. caput Joannis, peccatum ſuum aperte faſſus, ac veniam tam ſibi quam alijs precatus eſt. cum Bucerus apud Helvetios luctatur, & ſubſcriptionem in formam Concordiæ VVittebergæ allatæ, impetrare nequit, eo quod tam leviter in Lutheri gratiam diſceſſiſſet à Confeſſione, quam Helvetij veram ſe habere gloriabantur, ad ſubdola conſilia ſæpe converſo accidit aliquid opportunum, quo ſubſcriptionem aliquam expreſſit, nempe hæc dicebat ille concordiæ formulam ita eſſe conceptam ut ipſi verbis concordiæ à ſua ſententia diſcedere non compellantur, poſſe ergo ſuum ſenſum de cæna tenere, & nihilominus ſubſcribere, eo quod Lutherani Smalcaldicæ conventum agentes, Helveticas civitates non eſſent fœderi aſcripturi, niſi qui concordiæ de cæna ſubſcripſiſſent. Hoc demum ſtratagema Bucero ſucceſſit, & Anno 1537. literas ab Helvetijs impetravit quibus ad Lutherum datis ſignificarent,

a *Vid. Ludou. Rab. Vlmens. Superintend. Hoſp. de Hereſibus. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 2. & Vit. Melanch. cap. 11. Steph. Vinton.*

ter, ſibi placere ut annotũ ſuperiorum offenſiones oblivione aboleantur & pax inter eos vigeat &c. (*a*) Atque id eſt, quod Lavaterus ait, *Bucerum poſtquam ſe diu multumque torſiſſet, nec tamen id quod cupiebat poſſet aſſequi, ad Lutheri quidem partes ſe adiunxiſſe ſed non aliam ob cauſſam quam ut Argentoratum, ubi Paſtoris munere fungebatur, in fœdus Smalcaldicũ poſſet recipi, à quo ij qui cum Luthero & Lutheranis non ſentiebant, erant excluſi.* miſſus fuit hâc ſecunda expeditione iterum Bucerus ad Lutherum, at non cum Capitone ſed Lycoſthene ſocio, à quibus acceptis literis Helveticis, Lutherus Calendis Decembris benigne reſpondit Placere ſibi ſtudium concordiæ. ſed ominari non duraturum niſi compeſcant turbulentos &c ita larvata concordia irreconciliabiles animos tunc obtexit. (*b*) Bucerus deinde Argentoratum reverſus eſt.

V. Quãvis autẽ Bucerus cum Saxonicis Eccleſiis, ſe ſentire palã profiteretur, ſuas tamen quaſdã opiniones habebat medias, modo cauſã agens Lutheri quem nequaquam irritandum eſſe ſemper dictabat, modo Zuinglij favens opinioni, quæ meditatio Buceriana in hoc poſita erat, quod diceret Lutheri & Zvvinglij opiniones verbis tantum inter ſe diſſidere. Ad hunc quum Petrus Martyr inſignis Calviniſta Argentoratum veniſſet, ac concionem ad populum eſſet habiturus, vehementer à Bucero rogatus fuit, ut de Cœna Domini controverſiam non attingeret. aut ſaltim obſcuris verbis de tanto myſterio loqueretur, nec certi quidquam pro vel contra hanc aut illam ſententiam pronunciaret. Cui tamen Martyr dicto audiens non fuit, ſed aperte & palam ut Simlerus teſtatur; Zuinglij ſententiam defendit. Bucerus certe nihil minus ferre poterat quam controverſiam hanc coram populo diſceptá̃ri. eoque conſcientijs hac in re quod vellent credendi libertatem permittendam aiebat. Bullingerum vero in Commentarijs ſuper Matthæum (*c*) ſcribere non puduit, *ſe quidem ſemper ſuaſiſſe, & etiamnum optare, ut quæſtiones hæ de reali corporis Chriſti in Cœna Domini præſentia in extrema abyſſo ſuiſſent ſepultæ, atque omnibus pro arbitratu ſuo quod vellet quiſque credendi facta poteſtas.* Et hæc ipſa fere verba, hoc idem votum memini è Verbi quodam in Francia noſtra Miniſtro à me auditum. Bucerus porro ſummum conciliandarum partium ſtudium ſemper præ ſe tulit, eoque in nova Eccleſia exorta quæſtione, ſtatim ſe interponere ſolebat, inter partes ambiguus, & iam huic iam illi favens. Sic poſtquam Ulricus Dux VVirtembergicus *Haſſiæ* Landgravij opibus & armis ditionem ſuam recuperaſſet, & religionem mutare vellet, Snepſiuſque a Luthero cõmiſſus Lutheraniſmum, Blaurerus vero Conſtantiâ veniens Zuinglianiſmum intr oducere ſtuderet; ad rem coram Principe diſceptandam vocatus Bucerus ſe tamquam mediatorem interpoſuit, dicens *Corpus Chriſti in Cœna vere dari ſeu porrigi nimirum in ſubſtantia, & eſſentia iter. non vero in quantitate aut qua'itate totaliter, id eſt, ita, ut locum occupet* quo dicto, quiſquis tandem eius ſenſus fuerit utrique partiali quid dare conatus ſimul Lutheraniſmum ac Zuinglianiſmum inducere tentavit tanto peior ſingulis quanto duo mali iuncti peiores ſunt unoquoque ſeorſim. Dux nihilominus pro Auguſtana Confeſſione pronũciavit, utque eam ſubditi ſui ſequerentur impetravit. Lutherum hominis hujus inconſtantia pæne ad inſaniam redegit, quẽ ſummo & feroci ingenio præditum noverat, eoque nihil magis metuebat, quam ne ſua auctoritate, quam quantopere ipſe hactenus defenderat opinionem convelleret, aut certe magis dubiã redderet & ſuſpectam. Veruntamẽ non adeo diu Lutherus ſe tenere potuit, quin contra Sacramentarios caute agentes, excandeſcere & furere iterum inciperet, nam cum Anno 1543. Tigurini Biblia in Germanicam linguam tranſtuliſſent Froſchoverus bibliopola exemplar eorum VVittebergam velut munus amico Luthero miſit, qui irritatus eo munere reſcripſit ne ſibi eiuſmodi dona deinceps mitteret, nolle ſe participem eſſe Zvvinglianorum conatuum, utpote damnatorum hominum, & alios in damnationem præcipitantium. Tigurini igitur etiam verſionem Lutheri aſpernantes, opera Zvvinglij in Tomos redacta ediderunt, idcirco Lutherus efferatus bellum cum Sacramentarijs, adeo per Bucerum conciliatis, inſtauravit Anno 1544. edens ultimam ſuam contra eos Confeſſionem de Cœna, qua omnes Sacramentarios Carolſtadium, Zvvingliũ, Oecolampadium &c. Et pariter damnavit, Zvvingliani tacti vehementer exacerbati ſunt. Bucerus eos volens iterum componere nihil effecit, ſed illi ſeq. Anno 1545. Apologiam contra Lutherum ediderunt.

Ger-

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 4.* b *Vlenberg. Vit. Luth. ibid. & cap. 28. num. 3.* c *pag 235.*

Certum eſt, inquit Hiſtoria Cœnæ, (a) *Lutherum* tum (loquitur de Anno M D XLIII.) *in magnis difficultatibus eſſe verſatum, ut qui cinctum undique ſe inimicis & ab ijs quibus fidebat, deſertum ſe videret De Buceri præcipue inconſtantia & inſtabilitate querebatur.* is enim Anno 1542. deficiente à fide Catholica Hermanno de VVeda Archiepiſcopo Colonienſi, evocatus Bonnam, reformationem illius diœceſios conſcripſerat ediderat que, quæ extat, ſed quod in ea *de vera & reali corporis Chriſti in Cœna præſentia doctrinam non palam propoſuiſſet, ſed quodammodo celaſſet id alte ſenſerat Lutherus & querebatur.* Ad hanc reformationem Philippus initio vocatus fuerat, ſed is in Bucerum onus hoc rejecit. Eoque ad amicum ſcribens Lutherus, ait, *Bucerum nihil aliud agere, quam reconciliationes tractare: expertum tamen has artes nihil apud ſe valere Se quidem poſſum nihil ſcripturũ ſed per Philippũ, ut quam ipſi iratus ſit intelligat effecturum.* Advolarunt tunc Bonnam undique Apoſtatæ Monachi, ut vultures ad prædam, etiam ipſe Melanchthon Anno 1543 ſed Cleri ac Colonienſis Senatus & Civium zelo hi fugitivi ex clauſtris & ab Eccleſia apoſtatæ brevi tota diœceſi fugere cum depoſito Archiepiſcopo coacti ſunt. refutavit enim clerus & univerſitas Colonienſis turpem illam Buceri & ſociorum Reformationem, ſcripto quo inceſtus crimen Bucero typis eſt exprobatum, quod inani opera Melanchthon matrimonij falſo nomine conatus eſt obvelare Seducti dictum eſt tenebriones ſole Catholicæ doctrinæ & zelo ſe exerente fugerunt primum doctrinã deinde à morũ alteratione perſtricti. (b)

VI. Bucerus, mortuo e. tum excucullatis monachis uſitato, Capitonis Symmyſtæ olim ſui viduam in matrimonium duxit, qua mortua, ad ſecundas, de io ad tertias nuptias convolavit, illuſtri monachalis continentiæ exemplo. De matrimonio facile magiſtro ſuo aſſenſum præbuit, ut ſcilicet à moroſa uxore ſe expedire poſſet. *Quia Iudæis*, aiebat, *permiſſum fuit, facto cum prioribus divortio, alias ducere, ob cordis duritiem: idem Chriſtianis licitum eſſe debere, ſi pacifice inter ſe coniuges vivere non poſſint.* (c) Porro videns Lutherum in Germania Zuinglianos & Bullingerum in Helvetia, & Calvinum a ſe aliqua ex parte Argentorati nutritum atque educatum in Francia novo Evangelio propagando eſſe occupatos, valde florere; ſe pene, ob inconſtantiam & conatum conciliandi, quæ conciliari non poſſunt, contemptum, in Angliam abijt, metu etiam ne ab Imperatore devictis Proteſtantibus victorioſo, manus ſibi inijcerentur. Duxit ſecum Paullum Fagium, eodem metu correptum, & Hebraicæ linguæ peritum: qui vix appulſus, Cantabrigiam petens, diem obijt XII. Novembris Anno MDXLIV. Sic Bucerus deſerto ſuo grege, Angliam ſibi turbandam ſuſcepit. in qua poſt multa damna Catholicæ religioni illata, exacto triennio mortuus eſt Anno MDLI, ætatis anno LXI. In extremo conſtitutus agone acerrimos conſcientiæ morſus ſenſit, nec minus ut in tota vita, de ijs in quibus cardo ſalutis noſtræ vertitur, immo de adventu Chriſti dubitare viſus eſt, ut Angli ſcribunt, & Lindanus Epiſcopus Ruræmundanus. (d) Libertinus ait, paullo ante mortem Sacramentariorum eum doctrinã profeſſum, nec mirum ut qui eam ſemper cum Lutheraniſmo coniunxit, & velut Eutyches Chriſti naturas, inter ſe confudit. Nicolaus Sanderus lib. II. de Anglicano ſchiſmate narrat, Bucerum aliquando à Duce Northũbriæ (Barone Pagero reginæ Conſiliario interprete) rogatum quid de præſentia Corporis Chriſti in Euchariſtia crederet, reſpondiſſe: de ea ſe dubitare non poſſe, niſi de Evangeliſtarum Fide dubitare velit, *Sibi tamen non omnia quæ in N. T. de Ieſu Chriſto ſcripta ſunt, certa atque indubitata videri, quamvis hactenus id aperte dicere noluerit.* Et hac quidem dicendi libertate homo hic utebatur, quod Ducem illum parum religioſum eſſe ſciret. At Apologia de Cœna Auguſtana ait, iam libere eum quid de hoc articulo ſentiret, ſcribere cœpiſſe, *ſed morte præventũ, abſolvere opus non potuiſſe.* Sic ut vivum, ita mortuum Bucerum pars utraque ſibi vindicabat.

DE MIRACULIS ALIQUOT PER Euchariſtiæ Sacramentum à Deo factis eodem tempore quo à Sacramentarijs maxime impugnabatur.

Caput XII.

ARGUMENTUM.

I. *In omni antiquitate exſtare multa circa SS. Euchariſtiam miracula.*

V 3 II. Mira-

a fol. 379. b Vlenberg. Vita Melanchton cap. 26. num. Arnold. Meſhovius lib. de ſchiſmate Hermanni VVedani. Surius &c. b In Matth. cap. 10. d In Syntag. pag. ...

Digitized by Google

II. *Miraculum quod Eraſmus narrat ſuo tempore factum eſſe, diuinitus quibuſdam qui SS. Sacramentum blaſphemauerant punitis.*
III. *Magnum & celeberrimum miraculum quod Laoduni in Veromanduis contigit.*
IV. *Hæreticorum argumenta contra SS. Euchariſtiam.*
V. *Sacramentarij negant Dei omnipotentiam.*
VI. *Quomodo corpus Ieſu Chriſti ſit in Sacramento.*

I. EODEM tempore quo noui Heluetiorum Apoſtoli, Zuinglius & Oecolampadius Chriſtianorum animis hunc de Euchariſtia ſcrupulum inijciunt, & à filijs Lutheri in dubium vocata eſt cœleſtis omnipotentia, contra ipſius Lutheri ſententiam, loco corporis Chriſti, panem ſupponendo, Deus Sacramenti huius veritatem per miracula teſtatus eſt, quæ tamen ipſa apud incredulos parum valuerunt, vt qui pœnis à Deo, ijs qui impuro ſuo ore ſanctiſſimam hanc communionem, tamquam alteri Iudæ, profanauerant, inflictis, nec ad fidem nec ad pœnitentiam moueri ſe paſſi ſint. Nihilominus veluti Iudas Sacramento hoc indigne accepto, à dæmone ſtatim fuit inſeſſus, *& abiens laqueo ſuſpendit ſe:* ſic etiam omni tempore multi qui panem hunc Carnem factum aut irreuerenter aut ſine recta fide ſumpſerunt, miſerabili morte perierunt. Exemplo ſit hæreticus ille Macedonianus apud Sozomenum *(a)* & Nicephorum, *(b)* qui communionem è S. Chryſoſtomi manibus indigne accepit. Sed & dum hæc ipſa ſcribo, ille ipſe locus (in quo, peſte Burdigalam Aquitaniæ noſtræ metropolim infeſtante, iam verſor) recens diuinæ vltionis in eiuſmodi contemptores exemplum, infinita ſpectante hominum multitudine editum, mihi ſuppeditauit.

Iuueni cuidam, Paſchatis tempore communicantium turbæ immiſto, Sacerdos hoſtiam ore accipiendam porrigebat: quod tamen ille, etiam manu admota aperire non poterat. Sacerdos attonitus interrogat hominem vtrum peccata ſua prius confeſſus eſſet? Tum ille vbertim lachrymari incipiens, id ab ſe factum negauit, eoque mirabili Dei vltione à ſacra hac communione merito arceri. Exemplum hoc ſimile eſt ei quod a Gregorio Turonenſi de quodam, qui peccata ſua Confeſſarium celauerat, refertur *(c)* S. Cyprianus, *(d)* Optatus Mileuitanus *(e)* & alij *(f)* infinita eiuſmodi producunt exempla, quibus realis Corporis Chriſti in Euchariſtia præſentia, contra Sacramentarios ...maior. Sed omiſſis alijs, vnum vel alterum eius temporis quo primum infelix hoc ſchiſma exortum eſt, recenſeamus.

II. Eraſmus, teſtis hac in re minime dubiæ fidei, libro XX. Epiſtolarum *(g)* narrat quid Anno M D XXVIII. poſt, quindecim fere ſæculis, de vera corporis Ieſu Chriſti in Sacramento altaris præſentia, receptum & approbatum dogma, tanta tūc contentione diſcuſſum & a Sacramentarijs conuulſum fuit, acciderit. Æd ituum ait, pixidem quādam ſecum geſtaſſe, in qua erant hoſtiæ aliquot quarum in S. communione vſus eſt. Cauponam cum ſocio, qui itidem æditııus olim fuerat, ingreſſum, ab eo rogatum fuiſſe vt aliquam earum hoſtiarum expromeret. Quo recuſante, ipſum ſuis manibus aperta pixide vnam ſumpſiſſe, & per ludibrium ſacerdotes imitatum, conſecraſſe. Altero eam reprehendente, & vt verba illa quibus panis in corpus & ſanguinem Ieſu Chriſti tranſmutetur, non ita profanaret monente, impium hominem dixiſſe: *Sine me. Abi tu quo vis, quid ad te attinet?* Ac ſimul hoſpitam inclamaſſe, vt vinum ferret. Verum ſtatim ibi diuinam adfuiſſe vltionem. Vix enim miſerum illum cantharum ori admouiſſe, & Ecce trementem concidiſſe, & exſpiraſſe. Fabulam hanc non eſſe, ait Eraſmus, teſtes multos adfuiſſe, nec locum, cui vetus ciuitas, ſed vulgo Altenſtatt nomen, ignotum eſſe. Quin etiam plura eadem de re circumferri; ſe vero explorata tantum ſcribere voluiſſe.

Non abſimilis huic ea eſt hiſtoria quæ in Geldrienſi ditione Anno M D LXI. accidiſſe dicitur. Vbi duo iuuenes, Nouiomagenſis vnus, alter Vltraiectenſis, Paſchatis tempore depoſito pignore inter ſe certabant vter ſua oua citius exſorbuiſſet. Interea ſacerdos Antonius Vorſtilius nomine Sacramentum ad ægram fœminam deportans, ædes in quibus illi erant, forte prætereibat. Tum Vltraiectenſis audito nolæ ſonitu, ouum manu arripuit, &, *Ego, ouum hoc citius,* inquit, *deglutiam, quam æger ille quiſquis eſt, Deum ſuum triticeum* (ſein Semel Göttgen.) Sed res longe aliter cecidit. Vix enim ouum ori immiſerat, quum ecce miſero fauces ſimul

a *Lib. 8. cap. 5.* b *Lib. 13. cap. 7.* c *Lib. 1. de glor. Mart. cap. 89* d *Sermon. de Lapſ.* e *Lib. 4. cont. Donat.* f *Auguſt. de Ciuit. lib. 22. cap. 8. Proſper. Aquit. lib. 6. de Sacerd. Gul. in vit. Ber. lib. 1. cap. 10 Greg. Mag. lib. 4. dial. cap. 57. Bed. lib. 4. cap. 27. Aug. Hiſt.* g *Epiſt. ad Epiſc. Leodienſ.* h *Bredenbach. Collat. ſacr. lib. 7. cap. 90.*

Digitized by Google

mul & ſpiritus præcluſus fuit. In his ille anguſtijs candelam forte videt ex unco pendentem: eaque arrepta, bolum in faucibus hærentem detrudere conatur: ſed concidens, tortuis & in cœlum fixis oculis, præſente qui interea accurrerat, illo ipſo ſacerdote, & multis hominibus inſpectantibus, fuit præfocatus, omnibus diuinæ hoc iuſtitiæ exemplum admirantibus, & cantu quoque paſſim celebrantibus. En eadem Dei manus impiam & ſacrilegam manum, quæ diabolica quadam imitatione (eſt enim diabolus Dei ſimia) diuinam illam, quæ in altari fit oblationem, repræſentare auſa fuit, puniuit.

Aliud exemplum ponit Bredembachius lib. VIII. cap. XX his verbis. Contigit prope ciuitatem Harderuicum Catholicum quendam in die Cinerum agere in diuerſorio inter hæreticos: qui quum ientaculum ſumerent, & Catholicum inuitarent, vt cum ipſis ientaret, iſque antiqua ac unij religione ductus renueret; illi hominem dicterijs & contumelijs exceperunt, dictitantes, ſi ſacrum audijſſet, iam faciliorem fore ad ientandum & his ſimilia. Dictum factũ: Veſtigio quidam ex illis proſiliens: *Ego*, inquit, *operam hanc illi facile praſtitero: arreptumque menſarium orbem, eleuauit in deſpectum tremendi ſacrificij SS. Eucharistiæ. Sed mox in altum eleuata brachia obriguere vt ad ſe reducere non poſſet, paulloque poſt in eodem loco exſpirauit.* Hæc à viris integerrimis & fide dignissimis, inquit Bredenbachius, ad nos perlata ſunt. Idem aliud diuinæ vltionis Anno MDLXXVIII in alium qui SS. Sacramentum itidem blaſphemauerat, in Brabantia editum exemplum ponit. Sed & in Polonia & alibi paſſim eadem ſacrilega impietas varijs pœnis à Deo vindicata fuit, vt infra dicetur. Neque enim vnius loci duntaxat Deus eſt, aut vno loco impij egent correctione.

III. Quoniam vero Sacramentariorum erroris confutandi ſtudium etiam ad ea miracula quã noſtro tẽpore acciderunt, nos deduxit; hoc loco non poſſum nõ illud ponere quod meis ipſe oculis vidi, & cuius beneficio à profundo hæreſeos luto fui extractus. Et licet illud meo de Antichriſto libro inſeruerim; nihil tamen prohibet quo minus idem quoque hoc loco alia veluti inducta forma, proponam. Miraculum hoc inter pauca celeberrimum, factum eſt *Laoduni* Anno MDLXVI. in iuuencula quadam, Veruini non procul *Laoduno* nata, Nicolaa Obry nomine. Quamuis autẽ initio illa à pluribus diabolis obſeſſa fuerit, omnes tamen ante meum & ſociorum qui comitati me fuerant, aduentum ab ea expulſi fuerant, præter eorum Principem Beelzebub. Miſera hæc & infortunata fæmina, infinita ſpectante hominum multitudine in templum deducta, tam miſeris modis à diabolo habita ac torta fuit, vt oſſium fragor ac dentium ſtridor audiretur, totumque eius corpus nullam fere humanam ſpeciem præ ſe ferret. Inflabatur ei venter ad inſtar dolij, ingluuiem ita aperiebat vt ſtomachi fundus à prope adſtantibus poſſet inſpici, linguam pedis longitudine exſerebat, oculiſque craſſis & rutilantibus ita ſcintillabat vt eius adſpectum vix quiſquam ferre poſſet: cumque ita ſe in aerem efferebat, vt à duodecim aut quindecim hominibus non poſſet retineri. Laodunenſi Epiſcopo ſuper caput eius hoſtiam tenente, & ijſdem quibus S. Bernardus (a) olim in ſimili caſu vſus legitur, armis malignum ſpiritum oppugnante, ac dicente: *Ecce, ô infelix ſpiritus, iudicem tuum: ecce cœlorum virtutem: reſiſte ſi potes, ei qui dixit: Nunc Princeps huius Mundi eijcietur foras. Hoc corpus eſt, natum ex Maria Virgine, quod in arbore Crucis expanſum fuit, quod in ſepulcro quieuit, & reſuſcitatum, in cœlos aſcendit. Adiuro te in virtute cœleſtis huius maieſtatis, vt ex eius ancillæ corpore egrediaris.* His, inquam, & ſimilibus exorciſmis Epiſcopo malignũ ſpiritum oppugnante, dæmoniaca illa horrendum in modum ſe eleuabat, & auerſis à S. hoſtia oculis, mille blaſphemias euomebat. Deinde defixis in templi fornicem truculentis & minacibus oculis, ventum tamquã fumũ ex ore & naribus emittebat. Tũ tremens ac pauens, cõcidebat, & magna totius corporis deformitate, velut erinaceus in ſe cõuoluebatur. Quũ rogaretur vero, cur ad S. hoſtiæ cõſpectũ tanto horrore corriperetur, diabolus reſpõdit, ob illud, *Hoc eſt. Hoc eſt*; vim Sacramentaliũ horum verborum, *Hoc eſt corpus meum*, eo innuens.

Omitto multa ſtuporis plena verba, per diabolũ ex ore huius dæmoniacæ prolata. Tandem victus præſentia ſacratiſſimi Ieſu Chriſti corporis Beelzebub ex hoſpitio ſuo diſceſſit, edito prius velut ingenti fumo, quẽ horribiles fragores ſeu tonitrua inſequuta ſunt, adeo vt totum templum vnà cum adiunctis turribus inſonuerit, cum magno omniũ adſtantium ſtupore. Eſt ſane miraculum hoc maximis ac celeberrimis quæ vnquam viſa ſunt, annumerandum, quod nec ipſi diaboli ſupprimere aut obſcurare potuerunt; de quo etiam pro rei dignitate numquam ſatis dici poteſt. Sed ne longius

a *Vita S. Bern.*

Digitized by Google

gius à propoſito digrediar, finem hic facio. Quid in Polonia factum ſit, alio loco videbis. Pagani Philoſophi ex miraculis communem Naturæ ordinem ſupergreſſis, Naturæ rectorem omnium rerum effectorem cognouerunt quodammodo & admirati ſunt: at illi qui à Deo omnipotenti ſe miſſos gloriantur, interim vero nihil, niſi quod vident, credere volunt, Dei in his verbis, ex Dei ipſius ore prolatis, *Hoc eſt corpus meum*, omnipotentiam agnoſcere non poſſunt aut non volunt: atque ita Deũ non pro creatore & domino, ſed pro miniſtro Naturæ habent: quum tamen illis, teſte S. Hilario, Saluator noſter Ieſus Chriſtus omnem de veritate corporis & ſanguinis ſui dubitandi occaſionem nobis eripere voluerit.

IV. Verum enimuero, vt in tam graui re, in qua omnis præſentium controuerſiarum cardo vertitur, Lectorem antidoto quodam contra hæreticorum virus muniam, paucis præcipua eorum argumenta confutabo. Aiunt, *Annon Chriſtus apud Ioannem ſæpius dicit, ſe Mundum relinquere, neq; diſcipulos eum amplius ante extremi diem iudicij viſuros? Et in Actis, Angelus diſcipulis teſtatur, ſic venturum in terrã quemadmodum eum viderint euntem in cœlum.* Et S. Petrus dicit, *Cœlis eum contineri, donec venturus inde ſit ad reſtaurationem omnium rerũ quæ prædicta ſunt.* Addunt: *Annon ſedet ille iam ad dexteram Dei patris in cœlis, vnde venturus eſt iudicare viuos & mortuos? Quomodo ergo eodem tempore in Euchariſtia, & quidem tam diuerſis locis eſſe poſſit? Idquidem nulla ratione fieri poteſt*, inquiunt Sacramentarij. Sed cœci non animaduertunt, hoc modo Chriſtum ab ijs cœlo affigi non aliter quam à Iudæis olim cruci fuit affixus: quaſi eius in paradiſo quies, vtpote certa ſede & loco cõcluſi, pœna potius ſit, quam gloria. Sed facile poteſt intelligi, quanta ſit differentia inter hanc eius corporalem & inuiſibilem ſub ſpeciebus viſibilibus præſentiam, & vltimam illam ac viſibilem quæ plena erit cœleſtis gloriæ ac maieſtatis, quando ſcilicet ab ipſa morte rationem repoſcet, & totum Mundum ad tribunal ſuum euocabit. Aſcendit ad cœlos, id eſt, parem cum Patre poteſtatem accepit. Dextra vero Dei, vt S. Auguſtinus inquit, ſuprema eſt eius beatitudo. Mundum reliquit, non tamẽ vt nos relinqueret. Quin econtrario alibi dicit, *Et ego vobiſcũ ſum vſq; ad conſummationem ſæculi* (a) Alio modo hic in terris eſt, alio in cœlis. Quin ipſe Sacramentariorum Patriarcha (b) ait: *non eſſe in cœlo locum aliquem certum fingendum aut imaginandum, in quem humana Chriſti natura aſcenderit aut recepta ſit.*

Aiunt præterea, *Corpus nullum ſine dimenſionibus, neque etiam eodem tempore pluribus in locis eſſe poſſe.* O ſubtiles Philoſophos, qui infinitam Dei maieſtatem & potentiam Phyſicis axiomatis, id eſt, Naturæ alligant & ſubijciunt! Atqui, inquiunt, *Ariſtotelicum hoc principium plane eſt immotum & irrefragabile:* πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ, *Omne corpus in loco eſt.* Quin illi Lutherum potius audiunt, rectius de hac ipſa re iudicantem, & dicentem, (c) Ariſtotelem eiuſmodi myſteria, quæ nequaquam ad Naturæ leges examinanda ſunt, nullo modo percipere aut intelligere potuiſſe: & loquente Theologia, Philoſophiæ tacendum eſſe. Contra ac præter omnem Naturæ ordinem ac Phyſica aximomata ab admirabili illo architecto omnia ex nihilo facta ſunt; contra eadem axiomata tres perſonæ eâdem comprehenduntur ſubſtantia; contra Naturam Virgo peperit; contra Naturam humanum corpus ſaxum & ianuis clauſis pertranſijt, & cœlo receptum, nullum tamẽ certum occupat locum. Subſiſte hic tu, miſer Philoſophe, & perpetuo ſilentio doctam tuam ignorantiam teſtare, quando de Dei operibus ſermo eſt: tu vero quiſquis es qui diuinam potentiam Naturæ cãcellis audes includere, æternam gehennam tuæ huic audaci curioſitati præparatam eſſe ſcito. Recte Cyrillus Alexandrinus *maxima quæuis ſupplicia & tormenta eos mereri*, dicit, *qui Dei cauillantes opera, illud quærunt. An & quomodo hoc vel illud fieri poſſit:* (d) quum Dei voluntas, vt Clemens Alexandrinus teſtatur, *ad omnia operanda ſufficiat.* Eſt hæc infallibilis conſequentia: Poteſt Deus quidquid vult. At hoc vult, ſiquidem apertis verbis id dixit is qui ipſa eſt veritas. Quare nec de voluntate nec de potentia eius vllo modo eſt dubitandum, quamuis impoſſibilitatis quædam ſpecies animo noſtro & oculis ſeſe obijciat. Quin illa certa apud Chriſtianos Maxima, ſiue Regula eſſe debet, eo ipſo, quò parum credibile aliquid ſit, credendum eſſe, ſi authoritas diuina accedat.

V. Qui Sacramentariorum hac de re editos libros perlegerit, animaduertet nihil magis ab ipſis oppugnari quam Dei omnipotentiam, & quidem eiuſmodi verbis, quæ vix ipſi diaboli auſint pronunciare: (e) eorumque fidei fundamentum in co-

vno

a *Matth.* 28. b *Calu in Mar cap.* 16. *&* 19. c *Bened. Talman. in aſſect pag* 97. d. *Vid. S. Auguſt. lib.* 21. *de Ciuit.* e *Martyr. in dial. contra Brent. Danæus in Elench. Hæret pag.* 167. *Beza paſſim.*

Digitized by Google

vno conſiſtere, quod Luthero teſte, *non credunt id Deum poſſe facere quod Ieſus Chriſtus dixit.* Mirum ergo non eſt Catholicam doctrinam ab eis comprehendi non poſſe, quæ docet panem Corpus Chriſti fieri eo quod ipſe Chriſtus id dixerit, verum quidem corpus, non tamen vllis Mathematicis dimenſionibus, longitudini, latitudini aut profunditati ſubiectum. Poteſt enim Deus qualitatem & quantitatem, poteſt idem quando voluerit, accidentia omnia à ſubſtantia ſeparare, quemadmodum idem calorem & vim vrendi aliquando igni adimit (quamuis illa inhærens ſit qualitas, & à ſubiecto ſuo naturaliter inſeparabilis) tum ſcilicet quum tres adoleſcentes in medio igneæ fornacis illæſos conſeruauit. *Corpus hoc,* dicit S. Chryſoſtomus, (a) *eodem tempore in excelſis ad Patris ſedere dexteram, & hic infra manibus noſtris tractari.* Et quemadmodum corpus Ieſu Chriſti, quamuis verum & naturale, ſpiritualiter tamen & miraculoſe fuit conceptum: ſic idem non diuiſum ſed totum, non mortuum, ſed viuum Sacramentaliter & miraculoſe à nobis manducatur. Quod autem ſub ſpeciebus panis & vini Chriſtus id manducandum dedit, in eo ſe infirmitati noſtræ ſe accommodauit. Theophylactus quidem (b) *Panem videri, ſed reuera carnem eſſe affirmat,* de quo Eccleſia ita canit:

> *A ſumente non conciſus, non confractus non diuiſus, integer accipitur.*
> *Sumit vnus, ſumunt mille, quantum iſti tantum ille; nec ſumptus conſumitur.*
> *Fracto demum Sacramento, ne vacilles ſed memento, tantum eſſe ſub fragmento; quantum toto tegitur.*
> *Nulla rei fit ſciſſura, ſigni tantum fit fractura, nec ſtatus nec ſtatura, ſignati minuitur.*
> *Ecce panis Angelorum, factus cibus viatorũ, vere panis filiorum, non mittendus canibus, &c.*

VI. Sed quærunt, quomodo ſub tam exiguo pane ſeu hoſtia corpus viri comprehendi poſſit? Reſpondemus. 1. Quis à te, O Chriſtiane, exigit ſcientiam modi, quo Deus aliquid facit aut fecit? rem tibi reuelauit, cum panem haberet in manibus, dicendo *Hoc eſt corpus meum.* Hoc crede & ſufficit. Vt tamen nemo ſuſpicetur grandem hic latere contradictionem, Reſpondemus 2. Curioſis: Corpus Chriſti in Euchariſtia non eſſe modo cæterorum paſſibilium corporum, quæ partem vnam in vno loco, alteram in altero habent commenſuratam & coextenſam, ſed eo modo quo Angeli & animæ hominum ſunt in loco aliquo, nempe *toti in toto & toti in qualibet parte.* Manifeſte hoc experiuntur & vident Sacramentarij in dies in homine, cuius anima vna eademque numero manens ſine augmento & decremento ſui, modo eſt in infantili corpuſculo, poſtea in grandi ſtaturâ viri. Et hoc eſt quod Saluator innuere voluit, tunc cum apud S. Ioannem. Quomodo iis primis apud Capharnaum reſpondit pro Catholicis: *Verba quæ ego loquor vobis ſpiritus & vita ſunt.* Nimirum, non dabo vobis carnem meam, ad ſex pedes extenſam in longum & vnum amplius pedem in latum, vt eam ſic deglutiatis. hoc enim modo ora veſtra & guttur carnem meam non caperent, ſed exiſtentem ſub ſpeciebus panis, ad modum ſpirituum ſiue Angelorum, *qui toti ſunt in toto & toti in qualibet parte:* Sed neque dabo mortuam, vt piſcium & vitulorum & arietum caro datur manducanda de macello & culina; ſed *viuam,* ſiue *vitam ipſam,* eoque in vobis ita vt poſſitis pariter dicere *Spiritus oris noſtri Chriſtus,* & *Vita noſtra Chriſtus.* Sed pergunt argutari, dicentes, Chriſtum alibi quoque dicere, *Ego ſum vitis, ego ſum oſtium, ego ſum petra,* &c. neque tamẽ vere ac realiter horum aliquid eum eſſe. Sic quoque panem non eſſe ipſum corpus Chriſti, ſed figuram tantum. Sed an neſcitis improbi quæ ibi à Chriſto dicuntur, per parabolam tantum & ſimilitudinem dici? Cum nullam ibi aliam adiunxerit actionem, unde aliter quam hominum mos eſt talia, quam tropice accipi debere, conſtaret, dicimus enim hodieque de ſtupidis; *Truncus eſt: Aſinus eſt* &c. de gratioſis verò *flos eſt,* eſt *anima mea* &c. quæ dicentes cum neque hunc truncum, neque iſtum Aſinum & cæterorum aliquod monſtremus, tropo nos vti manifeſte indicamus. An tu Sacramentarie oſtendere potes quod Saluator vitem, oſtium aut petram manu tenebat, & ſe hoc monſtrando eſſe dicebat? quid igitur iſta de Vite &c. affers incongrua ad rem alienam? non dixit ille: Hæc vitis, hæc petra meum eſt corpus, quemadmodum in Cœnæ ſuæ inſtitutione fecit, benedicendo panem gratias agendo &c. adhibendo apparatum, ſed vos, ô pleni dolo, qui non ceſſatis ſubuertere vias Domini rectas. An vobis Chriſtus non eſt *vera vitis? Oſtium verum? vera petra* &c. quæ ſe eſſe dixit? certe eſt teſte S. Auguſtino & alijs Catholicis Doctoribus qui aiunt, *Quid ergo*

X *eſt*

a *Lib. de Sacerd.* b *In 26. cap. Matth.*

factus: ſeque potius cum Papiſtis purum ſanguinem, quam cum Zuinglianis purum vinum malle At econtra idem plusquam ducentis locis dicit panem manere panem, & vinum manere vinum In libello de Euchariſtiæ adoratione, & alibi quoque, docet Chriſtum in Euchariſtia eſſe adorandum. *Non panem tantum,* inquit cæleſtes ſeu fanaticos Prophetas, *ſed Corpus Chriſti in pane habemus.* At ab hac ille ſententia poſt diſceſſit, vt ex Locis Communibus Philippi Melanchthonis, & Confeſſione VVitebergenſi apparet, vbi dicit, *Corpus ibi extra manducationem eſſe non poſſe: Eoque ſe nullum diem feſtum magis odiſſe, quam eum qui* Corporis Domini *appellatur.* Quod ſi panis in Euchariſtia maneat, idololatriam committere eos qui adorant. Eadem ratione idololatræ & illi cenſendi fuerint, qui ad pedes Saluatoris noſtri in his terris ad ſalutis noſtræ opus peragendum commorantis ſeſe abiecerunt, vt qui veſtem qua humanitas eius amicta erat, adorarint. Hic vero horribilem illam Sebaſtiani cuiuſdam Lutherani nota blaſphemiam, dicentis, *qui Chriſtum in Euchariſtia adoret, diabolum adorare.*

VI. Odioſa illa de duabus ſpeciebus à Bohemis primùm mota diſputatio & contentio Luthero mirum in modum initio diſplicebat. Ait enim, *Communicationem ſub duabus ſpeciebus probati quidem eſſe exempli, ſi per Concilij decreta aliter ſtatutum non ſit; quia tamen Chriſtus hac in re nihil tamquam neceſſarium ordinauerit, pacis magis eſſe habendam rationem vtpote à Deo nobis mandatæ, quam de ſpeciebus contentionem ſuſcipiendam. Neque probare ſe poſſe, vt Sacramentum Laicis ſub vna aut altera ſpecie porrigatur, niſi id fiat ex Concilij decreto.* In libro De Captiuitate Babylonica ait, *eos qui Sacramentum ſub vna tantum ſpecie percipiant, non peccare:* licet in Sermonibus ſuis & ſcriptis quibuſdam, ac præcipue in Epiſtola Conſolatoria ad Hallenſes contrarium affirmet, ſcilicet, *ſub vna ſpecie Sacramentum hoc bona conſcientia percipi non poſſe, hacque occaſione magnam hominum multitudinem in infernum præcipitatam. Immo quum Papa id prohibuerit, in eius contemtum ſub duabus ſpeciebus omnino eſſe communicandum.* Vide nihilominus quomodo idem in libro cui titulus eſt *Declaratio Euchariſtiæ,* &c. loquatur, ac conſcientiam ſuam denudet, vbi dicit, *Numquam hanc ſuam fuiſſe ſententiam aut intentionem, quod ſcilicet Epiſcopi propria auctoritate Communionem ſub duabus ſpeciebus diſtribuere poſſint, niſi id à Concilio generali ita ſit decretum.* Poſtea vero longe aliam, verè Chriſtianam ſcilicet, & Antichriſti præcurſore dignam ſententiam amplexus, non iam pacem Eccleſiæ, vt ſupra præ ſeferebat, deſiderans, ſed meram diſcordiam & contentiones ſpirans, ſcribere non dubitauit, *Si forte Concilium ſtatuerit Euchariſtiam ſub duabus ſpeciebus accipiendam, non eſſe quidquam in hoc mũdo ob quod id facere, aut vt à ſuis fiat permittere velit; ſed econtrario in Concilij deſpectum, vna ſpecie contentos fore; immo potius, quam duabus ſpeciebus vtantur, tam vnam quam alteram dimiſſuros, & eis qui duabus ex Concilij auctoritate, vſi fuerint, anathema dicturos.* Sic homo ille in Captiuitate ſua Babylonica deſperabundus loquitur, qui tamen poſtea in Eccleſia ſua Communionem ſub vtraque ſpecie inſtituit, Laicis, vt aiebat, non minus quam ſacerdotibus neceſſariam; quamvis antea ſæpe Huſſitarum & Calixtinorum in eo errorem reprehenderit. Sed non ei in mentem venit quod contra Emſerum & alibi ſcripſerat. *Qui in materia religionis ſibi ipſe aduerſetur, & vel in vno tantum articulo mentiatur, à Deo eum non eſſe.* De coniugio ſacerdotum ſimilia fere ſenſit ac ſcripſit. Quum enim ferre non poſſet articuli huius ſeu controuerſiæ deciſionem ad Concilium remitti, in epiſtola ad Nobilitatem Germanicam impudentiſſime ait, *ſi de Sacerdotum coniugio Concilium aliquid ſtatuere atque indulgere voluerit, ſe ſacerdotibus permiſſurum vt potius tria ſcorta habeant quam vnam vxorem ducant.*

VII Lutherani vero vt Magiſtri ſui inconſtantiam colore aliquo velent, aiunt *eccleſiam ab eo non ſimul & ſemel, ſed ſenſim ac pedetentim ædificatam; neque Deum ab initio ſtatim ei omnia reuelaſſe Et ipſe Lutherus alibi orat, vt ſi quando erret, ſibi ignoſcatur, vt qui ſolus ſit, ac tanto oneri ferendo impar.* Quaſi Spiritus S. ei cui gratiam ſuam præſtare vult, ex dimidia tantum parte veritatem & dimidia falſitatem reuelet. Atqui, vt Ambroſius dicit, (a) *momenta gratiæ Spiritus S. nequaquam tarda ſunt:* Dei *opera perfecta ſunt: & vt, inquit ſcriptura, Deus numquam è dimidio conuertit* (b) Sed occurrunt, mirum videri non debere quod Lutherus paullatim à Spiritu S. illuſtratus ſit, quum etiam Chriſtus Saluator noſter indies profecerit, nec omnia

cæle-

a *In Lucam.* b *Deut.* 23.

cœleſtia ſecreta ei ſimul ſint relevata. Hic eſt unus ex Lutheri atheiſmis.(*a*) quem etiam in diſcipulos ſuos transfudit, quemque etiam Zuinglius (*b*) Bucerus & Calvinus (*c*) amplexi ſunt, qui omnes affirmant, *Chriſtum non ſtatim initio omnem ſcientia ac ſapientia perfectionem, ut Papiſtæ ſomniant, habuiſſe, ſed paullatim & per gradus quoſdam accepiſſe.* Atrox hæc blaſphemia eſt, quæ ignorantiam Deo attribuit, contra S. Scripturæ & omnium SS. Patrum qui umquam ſcripſerunt, auctoritatem. Sed quia Lutherus dicit ſe ſolum eſſe, ac tot tantaſque res aſſequi ſufficienter non poſſe, cur non eandem excuſationem admiſit, miſero Carolſtadio ſpiritus ſui imbecillitatem allegante, ut qui tum in veritate nondum plene fuerit inſtructus? *Carolſtadius,* inquit Lutherus.(*d*) *ſe excuſat, quod initio ſpiritum non ſatis fortem habuerit At Dei ſpiritus hac excuſatione non utitur. O dæmon, iam ſcio quis ſis. D. Paulo poſt converſionem cœleſtis ſcientia ſtatim fuit infuſa: & poſtquam Spiritus S. deſcendit ſuper Apoſtolos, omnis error ab eis fugatus fuit & excluſus.* Sed agite, Numquid Lutherus poſtquam ab Eccleſia defecit, iam magna hominum multitudine ad ſe attracta, diu incertis opinionum ventis fuit agitatus, dum iam hoc iam illo modo tam doctrinā quā Eccleſiam ſuam format ac reformat? At quid miſeris illis animabus factum eſt? quò illæ pervenerunt, quæ ipſum ſequutæ, interea dum ille credit quod poſtea negavit, & dum improbat quod poſtea probavit, deceſſerunt? Hæc Lutheri inconſtantia Sacramentarijs occaſionem & animum dedit, Impanationem quam ille tanto labore ſectæ ſuæ perſuaſerat, ex ipſis Lutheri ſcriptis impugnandi ac refutandi. Etſi vero Beza fatetur (*e*) Lutherum ſæpius erraſſe, eius tamen auctoritate Calviniſmum paſſim defendit. Sed quid de hoc Schluſſelburgius? (*f*) Bezam ait more omnium Sacramentariorum, veritatem corrumpere. Meridiano enim ſole clarius eſſe, poſt Renatam Evangelij doctrinam, Sacramentariorum opinionem à nemine maiori zelo, ardore & vehementia quam à Luthero fuiſſe impugnatam. Verum audiamus ipſius contra Sacramentarios, tā varijs modis in ſanctiſſimum Sacramentum graſſantes, ſententiam, & quomodo ille in libro De Verbis Cœnæ Domini loquatur id unice permoleſte ferens, quod, ut alij, præſentiam Chriſti in Sacramento negare, etſi velit, non poſſit.

VIII. *Doctor Carolſtadius*, inquit Lutherus, *in verbis illis Hoc eſt corpus meum, pronomen Hoc miſere detorquet. Zuinglius verbum ſubſtantivum Eſt. Oecolampadius nomen Corpus. Alij totum textum pervertunt, & pronomen Hoc omnino delent, ſic interpretantes: Accipite, manducate corpus quod pro vobis traditum eſt, quod hoc eſt Alij alteram textus partem interpoſitis verbis, miſere crucifigunt dicentes: Accipite, manducate quod pro vobis traditum eſt, Hoc eſt corpus meum, in mei commemorationem, id eſt. Corpus meum non hic eſt realiter, ſed tantum commemoratio mei corporis, ut textus intelligatur. Accipite manducate, hac eſt commemoratio mei corporis, quod pro vobis traditum eſt Præter hos alij ſunt (ut ſeptenarius numerus compleatur) qui dicunt; non agi hic de articulo aliquo Fidei, eoque non tanta vehementia hic diſputandum eſſe aut pugnandum, ſed liberum eſſe cuique credere quod videatur. Hi quidem omnia deſtruunt ac proculcant; & tamen eorum quilibet Spiritum S. habet, ſcilicet, neque in tam diverſis & contrarijs probationibus ac textus allegationibus quiſquam erroris vult inſimulari; quamvis neceſſario veritas tantum una ſit. Vide quæſo, quam aperte diabolus nobis illudat.* Hactenus Lutherus, qui ſepticipitem illam Sacramentariorum hydram repræſentans, in ſe ipſum capitalem ſententiam pronunciat. *Ad quid,* inquit in Sermone de Euchariſtia, *ego verba illa, Hoc eſt corpus meum, lubens volens obſcurem, & neſcio quas ſubtilitates confingendo errorum labyrintho me involvam? An in tam ſimplicibus & claris verbis ulla poteſt eſſe ambiguitas aut obſcuritas? Accipere panem, gratias agere, dare ad manducandum & bibendum. Hoc eſt corpus meum, Hic eſt calix ſanguinis mei. Et miſeri Sacramentarij ad ſudorem uſque, verba hæc eò detorquere laborant, ut ſignificent id quod eorum aliquis ſomniavit aut deliravit. Quid hoc eſt?* inquit in eodem libro: *Quis umquam legit in ſcriptura Corpus idem dici aut eſſe quod ſignum corporis? Et verbum hoc eſt, eſſe idem quod ſignificat? Qua umquam lingua tali phraſi aut modo loquendi uſa eſt? Ego certe nihil aliud perſuadere mihi poſſum quam hinc ipſum eſſe diabolum, qui per ſuperbam ſuam malitiam in re tanta nobis illudat. Eſt alius,* ait alio in loco(*g*) *S. Spiritus, (nimirum diabolus) qui opinionem hanc auribus quorundam inſuſurrat & cerebro imprimit diſputationem hanc non eſſe de re magni momenti non tanta vehementia diſputandum eſſe de eo, ubi*

a Luth. in Conc. de Natal. Dom b *Ad cap.* 2. *Luc.* c *Ad ca.* 24. *Luc* d *in Harm Evang. ad c.* 3. *Matt.* & *in Ioan.* 6. 18. 21. *Coloſſ.* 1. & 8 e *Tom.* 2. *f.* 35. *cont. ſceleſt Prophet Lib. cont. Salu.* f *Lib.* 2. *Theol. Calvin.* g *Tom.* 2. *Germ f.* 257.

quiſque credere poſſit quod voluerit Sic P. *Martyr*, ut Joſias Simlerus in eius Vita teſtatur, *Saxones quãvis diverſum de Cœna Domini ſentientes, pro fratribus ſuſcipere non recuſabat, quod hæc de Sacramento quæſtio* (vide, quæſo, quanti homines hi altiſſimum noſtræ religionis myſterium faciant) *tanti momenti non ſit, ut propterea communio & Charitas Chriſtiana inter fideles rumpi debeat.* Et Muſculus aperte dicit, (*a*) *ſe lubenter pro fratribus habiturum quamcumque quis in controverſia de Sacramento, modo non Papiſtarum, opinionem ſequatur.*

IX. Nolo bonas horas male perdere, alias Sacramentariorum tam diverſas quam ineptas & deteſtabiles de hoc uno articulo opiniones colligendo: breviter tamen quaſdam attingam. Alij *corpus D. N. in Cœna aſſiſtere*, alij *exſiſtere*, alij *ſubſiſtere* dicunt; item *In, Cum, Sub, Supra, Infra, Subter, Penes panem eſſe: panem tantum manducari Vere, ſed corpus opinione ſeu fide: vinum non eſſe ſanguinem Chriſti, qui*, ſi Thomæ Eraſto Calviniſtæ credimus, (*b*) *ante mille & quingentos annos effuſus, computruit, nec amplius eſt in rerum natura.* Multas alias abſurdas phantaſticorum hominum opiniones omitto. Ab ipſo Luthero in ultima ſua Confeſſione, octo Zuinglianorum contrariæ opiniones notantur. E-contra Melanchthon magiſtro ſe opponens, quinque Lutheranorum de eodem articulo diverſas atque inter ſe repugnantes ſententias producit. Quã pulchre vero Laſcus, qui primus Zuingliani Evangelium in Polonia annunciavit, in hoc articulo ſibi conſtet, Lutherani è ſcriptis ipſius docent. (*c*) Aliquando enim verba illa ſic interpretatur: *Hoc eſt corpus meum*, id eſt, *hic eſt uſus in corpore & ſanguine meo.* Aut: *Hoc eſt meritum & gloria Paſſionis, Mortis & Reſurrectionis Corporis mei:* Vel: *Hoc eſt qualitas propria mei corporis:* Vel: *In hoc Sacramento myſterium mei corporis deſignatur.* Vel. *Hæc eſt forma, ceremonia & actio externa mea Cœna* Vel: *Eſt panis & poculi impetrata participatio.* Vel: *Hæc eſt communio, ius & ſocietas mei corporis.* Vel: *Hæc eſt extrema voluntatis mea conteſtatio.* Quis unquam quidquam audivit inſulſius aut ineptius? His non diſſimilis eſt Campani Prædicantis interpretatio, dicentis, *Hoc eſt cor, us meum*, id eſt, *Hic panis eſt corpus, quod ego creavi.* Sic nempe ijs ſolet evenire qui à Catholica deſciſcunt Eccleſia, ut nihil tam ridiculum atque abſurdum à magiſtris ſuis proficiſcatur, quod non tamquam Palladium amplectantur. Porro dici non poteſt quantopere Lutherus hoc ſuo iudicio & ſententia univerſam Sacramentariorum cohortem exacerbarit, adeo ut nomen eius certatim lacerare ac infamare contenderint, hæreticum Antichriſtum, diabolum appellantes. *Deus*, inquit, Contardus Reſcius Sacramentarius, (*d*) *ad caſtigandam Lutheri, quæ in omnibus eius ſcriptis elucet, ambitionem & ſuperbiam, Spiritum ſuum ab eo abſtulit, eumque ſpiritui errorũ & mendacij tradidit, qui etiam opiniones eius ſequentes ſemper poſſidebit, donec ab eis diſceſſerint.* Hinc Luthero quaſi condolens Eraſmus, *Antea*, inquit, *Lutherus ijs ſis tantum non Deus erat: idem vero iam delirat, iam inſanit, eo quod novo illi de Euchariſtia dogmati aſſentiri nolit. Sed non edentulus eſt Lutherus*, (*e*) *iniurias & convicia plena manu refundens, & Zuinglianos ad omnes diabolos & in maximam malam crucem ablegans.*

Quem vero fructum Chriſtianitati concertationes eæ attulerint, è Bullingero diſce, (*f*) qui dicit, *implacabili hoc Lutheranorum & Zuinglianorum diſſidio Mundum ita turbatum, ut plurimi quid aut quẽ ſequi debeant ignari, aperte præſeferant nihil ſe credituros quam quod ipſis videatur.* Quis non videt lariſſimam ad omnem impietatem hoc modo feneſtrã patefactã? Et tamen famoſus vel fumoſus potius ille Vulcanus ſeu Fabeſculus, aquã igni & lumen tenebris conciliare aggreſſus, inter Lutheraniſmũ & Zuinglianam ſectã nihil aut parũ intereſſe ſcribit. Lavater Zuinglianus in Præfatione quadã ait, *utrumque, tam Lutherum quam Zuinglium electos à Deo fuiſſe, ut multis cũ laboribus vitæque periculis multos ad Ieſu Chriſti ſervitium adducerent; ſed diſſidium inter hos duos maxime eſſe deplorandum ut quod obſtiterit quominus coniunctis viribus Antichriſtum proſtraverint & confecerint* Sed quid ais mi homo? An Deus diverſarum religionum auctor eſt? Quid reſtat niſi ut dicatis ab hoc æque Mahumetem ac Jeſum Chriſtum miſſum fuiſſe? Atqui nihil in Deo contrarium ſibi eſt, ut qui unus & ſolus ipſa ſit Veritas.

X. Quoniam vero complures Sacramentarij Lutheri auctoritate ſuas partes munire conati ſunt; & Ambroſius VVolfius allevarat, Lutherum q od tanto impetu libros quoſdam protruſiſſet, pœnitentia ductum, in Conventu quodam in gratiam

cum

a *In Loc.* 310. b *Vid. Ioan. Ieſrel.* c *Vide VVeſtphal. Farrag confuſ. & inter ſe diſſid. Scuſſelb. lib.* 3. d *Cont. Heſſhuſ de Cœna Lib. ne l'ſeudoevangel.* e *Tom* 7. *de verb. Cœn. f.* 381. *& epiſt. ad Albert. Brandeburg.* f *In fund. fir con. Brent. cap.* 1.

cum Zuinglianis ſe rediturum promiſiſſe: vltimam eius non quidem de omnibus Fidei articulis, ſed de Euchariſtia, tanquam de præcipuo Chriſtianiſmi fundamento, Confeſſionem, quæ etiam ad Corporis Chriſti in ea præſentiam, hoc loco allegare volui. *Animaduertens*, inquit Lutherus, *hæreſin vnam ſuper aliam pullulare, & diabolum nullum graſſandi ac furendi modum facere, vt poſt mortem meam ſcriptis meis ad ſuorum errorum defenſionem vtatur, quemadmodum iam quoque ab inſanis nonnullis Cœnæ Dominicæ & Baptiſmi corruptoribus factum eſt: coram Deo & hominibus Confeſſionem meam edere volui, in qua etiam, diuina auxiliante gratia, vſque ad finem vitæ perſeuerare, & cum ea coram Ieſu Chriſti tribunali comparere conſtitui: nimirum ſi quis dixerit, Lutherum ſi adhuc viueret, de hoc vel illo articulo aliter ſenſurum, vt quem non penitus excuſſerit ac perpenderit, valde illum errare, quum eadem tum futura ſit mea ſententia quæ iam eſt aut olim fuit. Ego articulos omnes diligenter expendi & per ſcripturam iterum atque iterum examinaui: eoſque non minus acriter omnes defendere paratus ſum quam illum de Cœna Domini. Ebrius non ſum, neque inconſiderate hæc tracto. Scio quid dicam, ſcio etiam quod mihi iudicium in aduentu Domini ſubeundum ſit. Nemo ergo putet me in re tam ſeria ludere. Noui ego per Dei gratiam Sathanam, quis ſit. Et quid ille in ſcriptis meis facere non audebit, qui diuinam ſcripturam corrumpere audet?* Explicata inde de quibuſdam Fidei articulis ſententia, *Idem*, inquit, *dico de Cœna Domini, nimirum quod verum Corpus & ſanguis in pane & vino manducetur & bibatur, etiamſi ij qui vel adminiſtrant vel percipiunt hoc Sacramentum, fide deſtituantur aut eo abutantur. Hæc mea fides eſt. Hoc omnes veri Chriſtiani credunt. & hoc etiam ſacra docet Scriptura. Quod hoc loco minus clare expoſitum, in alijs meis libris intra quatuor aut quinque annos publicatis perſpicue explicatur. Rogo ergo bonos & pios, vt huius meæ Confeſſionis teſtes ſint, ac Deum pro me orent vt in ea perſeuerandi & vitam finiendi gratiam mihi largiatur. Quod ſi in extremo illo agone tentatus forte verbum aliquod huic Confeſſioni contrarium mihi expreſſerit, iam illud reuocatum volo & per hanc Confeſſionem proteſtor, id aliunde quam à Sathana procedere non poſſe. Sic me Deus adiuuet Amen.* Idem alibi duobus circiter ante obitum annis(a) ſic ſcripſit: *Quicunque non vult credere panem in Cœna eſſe verum & naturale Corpus Chriſti, quod Iudas & mali omnes non minus quam S. Petrus & alij pij perceperint, à me procul abeat, & nec per literas aliaue ſcripta aut ſermonem meum communicet, nec vnquam ſperet ſe partem aliquam mecum habiturum. Hunc enim laborem fruſtra ſumet. Nec quidquam ad rem attinet quod hi phrenetici de ſpirituali communione tam multa blaterant, quodque in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum credere ſe dicunt, quum blaſphemo ore hunc Fidei articulum nobis ex ipſius Dei Filij ore his verbis, Hoc eſt Corpus meum quod pro vobis tradetur, prolatum negent.* Quid iam, Sacramentarij? An quidquam hac de re clarius adferri vobis velis quam hanc Lutheri Confeſſionem? itaque caput hoc concludam, ſequenti Martini Buceri de quo non ſemel ſupra facta eſt mentio, ingenium, vitam & doctrinam perſequuturus.

DE MARTINO BVCERO, NON vulgari hæreſeos Ariſtarcho.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *De Martino Bucero.*
II. *Bucerus concordiam inter Lutherum & Zuinglium tentat, ſed fruſtra*
III. *Quomodo Sacramentarij Bucerum retinere voluerint.*
IV. *Conuentus VVitteberga habitus de concordia inter Lutherum & Bucerum.*
V. *Buceri fluctuatio, etiam poſtquam Lutheri partes profeſſus eſt.*
VI. *Bucerus tertium maritus, in Angliam proficiſcitur, ibique moritur.*

I. MARTINVS Bucerus natus fuit Argentorati, patre Iudæo: quo mortuo, Dominicanorum cœnobio admodum adoleſcens incluſus, magnos in ſtudijs breui progreſſus fecit: ſed cum Eccleſiæ detrimento qui enim infideli patre natus in clerum cooptari, & ad ſacros Ordines promoueri, iuxta Canones non debuerat, virus, quod in eiuſmodi hominibus Eccleſia ſemper reformidauit, luculenter aduerſus eam euomuit factis, verbis & ſcriptis. Siquidem è Dominicana familia profugit, & non ſolum ipſe, ſed & Virginem Deo dicatam, è Monaſterio profugam, ſibi coniunxit, & Lutherum æmu-

a In Lib. quod verb. Chr. ſtent.

æmulatus inceſtu Apoſtaſium cumulavit (*a*) benigniſſimæque matri ſuæ Eccleſiæ à qua è Judaiſmo extractus nutritus & educatus fuerat, cum cæteris Apoſtatis, nefarium bellum indixit. Ac primo quidem ſub Lutheri ſignis militans, non longe poſt ab eo una cum Muſculo ad Sacramentariorum caſtra profugit: Sic tamen ut utrique ſectæ ſeſe medium interponeret, unam ex utraque conflaturus ſi poſſet.

II. Patuit hoc eius ſtudium in diverſis colloquijs Lutheranorum ac Zvvinglianorum, quibus tamen nihil eſt effectum eorum quæ Bucerus intendit, etiamſi unus eſſet ex præcipuis hæreſum fautoribus & propugnatoribus, propter linguarum plurium peritiam, & ſingularem, tam in Lutheranæ, quam Zvvinglianæ religionis myſterijs explicandis, ſollertiam, quæ tamen tota Catholicæ doctrinæ oppoſita, ita evaneſcebat, ut candor margaritarum ex oriente allatarum ſub radio ſolis diſparet. Idem Anno 1528. adfuit colloquio, quod Bernates in Helvetijs de Religione indixerãt (*b*) ſuaſu eius & aliorũ apoſtatarũ Monachorũ inter Catholicos & Zvvinglianos habendo, ſpecie quidem veritatis indagandæ, ſed intento pervertendi Catholicos, Itaque nullus Catholicus Doctor ei adeſſe voluit, præter unum Conradum Trigarium Provincialem Auguſtinianorum. Itaque quod intenderant Apoſtatæ perinde egerunt, ac ſi victoriam de comparere nolentibus reportaſſent, Sacra Catholica abrogarunt, fecerunt fœda (*c*) Cum igitur eodem Anno in Comitijs Spiræ ad Februarium indicta haberentur, deprehenſumque eſſet in ijs, quam graviter ipſi Status Novi Evangelij titulo amicti inter ſe diſſiderent, ſectis maxime Lutheraniſmo hinc, inde Zvvingliani ſmo, & hoc diſſidium Philippus Landgravius Haſſiæ ſopitum vellet concordiæ quadam lege, effecit is, quanquã ægre, hoc ipſo Anno 1528. tam colloquijs, tum litteris (*d*) ut ad finem Septembris colloquium de Concordia inter Zvvinglianam & Lutheranam factionem haberetur, quo potentius contra Catholicos uniti graſſarentur. Acceſſerunt igitur Marpurgum cum Luthero, Melanchton, Jonas, Oſiander, Brentius, Agricola, & cum Zuinglio, Oecolampadius, Bucerus, Hedio. Sed hi neque privatim, neque publica diſputatione conciliari potuerunt, & uti Lutherus prædixerat fœdior diſcordia evaſit, cum utraque pars de altera ſpargeret, & mentiretur eſſe convictam erroris (*e*) & ſeſe mutuo ſcriptis acerbe idcirco impeterent. Ab eo tempore Martinus Bucerus vafro ingenio præditus ſeſe medium utrique parti litiganti ingeſſit, ut utriuſque imperium occuparet, quæ tamen etiam illum ſpes demum fefellit, aliquot tamen annis propoſito ſuo inſtitit. Nam comitijs Auguſtæ Vindelicorum Anno MDXXX ſed quibus Confeſſio Auguſtana Imperatori fuit exhibita, interfuit, ſubſcribere eidem noluit, Principibus interim & Theologis perſuadere conatus, controverſias, quæ inter illos agitabantur, meram eſſe logomachiam, a quibus tamen ſi non deſiſtant, brevi fore ut à regia via plane deflectant, & in inexplicabilem errorum incidant labyrinthum. His ille verbis plerumque utebatur, de concordia tam inter Lutheranos & Zuinglianos, quam ipſos Zuinglianos inter ſe diſſidentes tractans. In iiſdem Comitijs acriter Bucerus, Capito & alij Sacramentarij inſtiterunt, ut à Lutheranis in Societatẽ offerendæ Confeſſionis admitterentur, idemque vehementer urgebat Philippus Landgravius, ſed nec illi, nec hi quicquam omni opera & collationibus effecerũt, adeo ut Landgravius offenſus eâ diſcordia è Comitijs diſceſſerit, & ex eo tempore in Sacramentariorum partes inclinarit, cum hi Lutheranos pro Fratribus agnoſcerentur, Lutherani vero fraternitatem aſpernarentur. E comitijs iiſdem Auguſtanis Bucerus, Principes novam Confeſſionem amplexos alloquutus, ſententiam ſuam de ea ſcripto conſignatam ad Lutherum miſit, cuius Melanchthon in epiſtolis facit mentionem. (*f*) *Bucerum nempe confiteri Corpus Chriſti eſſe cum pane.* At Lutherus Bucero reſcribere dignatus non eſt, Sacramentariorum aſtutiam ac malitiam ſatis ſuperque ſibi perſpectam dicens (*g*) quibuſcum nihil commune ſibi eſſe velit.

Neminem tamen æque ac Bucerum Lutherus reformidabat, præſertim poſt Colloquium Marpurgenſe. Neque ille Luthero errores, ac potiſſimum quos in Bibliorum verſione commiſerat, oſtendere dubitabat: ac Luthero id ægre ferente *Quid?* inquit, *An Lutherus ſibi contradici non vult? Probet ergo ſe Deum eſſe.* Neque quidquam Luth. ... indaga-

a *Vlenberg in Vit. Melancht. c. 16.* b *Surius in Commentario An. 1528.* c *Idem Surius ibidem* d *Vlenberg. vita Lutheri cap. 20. num. 2. ex Tom. 4. Jen. pag. 405 & Tomo 9. VVitteb. p. 288.* e *Vlenberg. vit. Luth. cap. 20. num. 3 & 4. ex Authoribus ibi citatis fuſe.* f *Vlenberg. vit. Luth. cap. 25. 22. 23. ex Auth. ibidem.* g *Tom. 1. ep. fol. 24. incip. Per Cyriacũ.* h *Luth. Epiſt. Veinam vos brevi.*

indignationem moratus, Ducis, Saxoniæ & Argentoratenſium rogatu Auguſtâ Coburgum, vbi Lutherus iuſſu Ducis Saxoniæ, tempore Auguſtani Comitij, veluti proſcriptus nuper hærebat (*a*) ad eum profectus eſt. Qua de re Lutherani in ſua de Cœna Domini Apologia (*b*) pulcram & notabilem hiſtoriam recitant.

Paulo ante Buceri aduentum, inquiunt, *Lutherus veſpertilionem in cubiculo ſuo captum, muro affigi iuſſit, ſumtoque animi gratia arcu, ſagitta medium confixit, ſic vt cor ſagittam extractam ſequeretur. Inde ad Vitum quiddam memorabili, (venatore potius quam Propheta) digna actioni interfuerat, conuerſus, Ne tu, inquit, hoc ſine omine & laeto præſagio factum puta. Mihi crede, breue videbis veſpertilionis alicuius cor à me tactum & confoſſum. Quum vero eodem die Bucerus aduenisset, Lutherus conſpecto homine, ſubridens ad Vitum ait: Ecce veſpertilionem, cui ego mox cor tangam.* Quod & factum eſſe, idem hiſtoricus dicit, nec tamen formidabilem illum Achillis & Hectoris congreſſum eiuſque euentum exponit. quare verò? quoniam longo Colloquio Lutherus Bucerum & hic illum circumvenire ſtuduerunt, ſimulando, fallendoque. Perſtitit tamen Bucerus in ſpe concordiæ ſanciendæ, quæ ei os ſpes in hoc Lutheri congreſſu mirifice aucta fuiſſe videtur. Siquidem à Luthero ad Zuinglium & Oecolampadium confeſtim profectus fuit (*c*) & ſex ſecutis annis vehementer telam ſuam pertexere laborauit.

III. Aiunt quidam, Lutherum cognita Buceri ad Zuinglianiſmum inclinantis opinione, ne aduerſario ſuo opinionem, ſeu auxiliatorem non minori, quam ſe laterum ac renum vi præditum, ſua pertinacia adiungeret, Buceri opinioni initio non multum contradixiſſe. Hoc quidem teſtatur Ambroſius Wolfius. Quamuis autem in hoc congreſſu, interea dum Auguſtana Confeſsio ſub incude eſt, concordia aliqua inter Lutherum & Bucerum facta ſit, Bucerus tamen eam miro ſtudio celabat: deinde ad Zuinglium in Heluetiam profectus, eum non minus quam Lutherum ab omni conciliatione alienum offendit, dicentem: *Natum ſibi eſſe quam magno corde ſit iſte monachus, qui à prima ſua opinione numquam ſit diſceſſurus. In hac tentanda concordia oleum atque operam perdi.* Idem egit Bucerus cum Oecolampadio, quorum in Epiſtolarum libris reſponſa exſtant. Interea Annus 1531. inchoatus eſt, quo decurrente xi. Octobris Huldricus Zuinglius in prælio Tigurinorum cum 5. cantonibus percuſſus interijt, quem breui dolore confectus Oecolampadius aſſecla ſuus inſecutus eſt, magno Lutheri gaudio & pene triumpho qui Oecolampadium ignitis diaboli ſagittis confoſſum dixit. Poſt quorum mortem cum anxij eſſent Sacramentarij, ne à Bucero desererentur, eo quod is ad Bullingerum & Leonem Iudam Zuinglij in Tigurina Eccleſia ſucceſſores ſcripſiſſet, *Lutheri opinionem magis eſſe probabilem.* Hinc vterque eum obſecrabat, ne hanc quoque ad reliquas Eccleſiæ è Zuinglij & Oecolampadij morte acceptas calamitates accedere pateretur, vt cauſſam eorum deſeruiſſe videretur. Tentabant interim Sacramentarij maiorum quoque vt Alberti Brandeburgici Boruſsiæ Ducis animum, vt eum, qui iam à Teutonico ordine, & fide Catholica defecerat, ſuæ opinioni adiungerent, ſed is à Luthero admonitus eſt, per litteras, vt ſibi caueret, argumento ab Vniuerſali Eccleſiæ conſenſu petito, quæ ſemper crediderit verè præſentem eſſe Chriſtum in Euchariſtia, ita Vertumnus ille Saxonicus armis Catholicorum contra aduerſarias ſibi hæreſes, & armis hæreticorum contra Catholicos graſſari perinde habebat, modo vinceret ex animi ſui propoſito. hac ratione inſidijs mutuis hæretici confligentes in annũ 1534 deuenere, quo An. menſe Decembri Conſtantiæ ad Lacum Brigantinum Conciliabulum conflauerunt Zuingliani, & Buceriani ad rationem aliquam inter Lutheranos & Sacramentarios concordiæ tentandam, in dogmate de Cœna, cui Bucerus omnem operam impendebat (*e*) Itaq; Bucero perplexis verbis nitente, & ſperante quod eorum ambiguitate partes in vnam ſectam contraheret, An ſequenti 1535. vehementer per Germaniam ſcribendo & curſitando de concordia actum eſt ſub patrocinio Landgrauij Philippi, qui iam fœdus pepigerat cũ Tigurinis & alijs, aliquot Heluetijs Sacramentariæ ſectæ addictis. Hoc igitur euocante Melanchtonem in Haſsiam, item Bucerum ex ipſo Conſtantienſi conciliabulo ad ſe acceſſente protinus vterque accurrit, & initio Anni vnius 1535. laboratum eſt in Sampſonicarum vulpecularum vnione. Dederat autem Lutherus in mandatis Melanchtoni abeunti in Haſsiam, vt Buceri mentem & num Zuingliani

V

a Fol. 175. *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 33. num. 2.*
b *Vlenberg. Vit. Luth. cap 33. num. 2.* c *Baron. An. Chriſti 1534. num xi. Tom. xx. & Vlenberg. Vit. Melancht. cap. 11. num. 1.*

Digitized by Google

quomodo hoc iterum cohæret cum alibi aſſertis? *modo illi fidem habeant. Turcam enim, Iudæum aut paganum, etiamſi panem accipiat corpus tamen Chriſti non accipere, non magis quam mus aut aliquod aliud animal quod panem illum devoraret.* Bucerus autem & Capito Argentoratum reverſi Acta Conventus Saxonici Baſileam miſerunt, à quibus Caroloſtadius & Simon Grynæus Argentoratum ablegati, Bucerum Baſileam adduxerunt.

Verum acutiſſimi hi Theologi turpiter hallucinantur. Corpus enim Chriſti loco ſubſtantiæ panis, eſt ſub panis accidentibus, ac propterea integrum ibi manet quam diu ſubſtantia panis ibi permaneret! At panis ſubſtantia eouſque permaneret quoad accidentia & diſpoſitiones ad conſervationem dictæ ſubſtantiæ neceſſariæ, alteratæ ſunt & destructæ per accidentia & diſpoſitiones contrarias panis ſubſtantiæ: quemadmodum chili in ſtomoacho qualitates paullatim in materiam panis introductæ, ac panis qualitates aliaque accidentia deſtruentes, tandem panem omnino corrumpunt & ex eo chilum faciunt. Vel ſicut qualitates ignis lignum amplexæ: paullatim ligni qualitates deſtruunt, quibus deſtructis, iam non amplius lignum eſt, ſed lignum in ignem eſt mutatum. Sic corpus Jeſu Chriſti ſub panis accidentibus aut ſpeciebus integrum permanet quamdiu accidentia illa non alterantur, & ſufficientia ſunt ad panis, ſi is adeſſet, conſervandam ſubſtantiam; ſed quamprimum accidentia à contrarijs, paullatim in hoſtiæ quantitatem *quæ pro ſubiecto eſt*, introductis, v. g. à calore ſtomachi aut alio naturali agente, ita alterata ſunt, ut nec apta nec ſufficientia ſint ad conſervandam panis naturam, corpus Chriſti ibi eſſe deſinit, eiuſque loco natura quædam novis illis accidentibus conveniens producitur. Sed non minus veram quam profundam hanc Theologicam contemplationem, in quam me novorum Evangelicorum error deduxit, omitto, illud hic docuiſſe contentus ad receptionē corporis Chriſti nihil intereſſe utrū fidē quis habeat vel non; imo idem tā à Turca, pagano, imo à quocumque animali, quam ab homine Chriſtiano recipi.

Idem hic Bucerus diu ſe vehementer torſit, dicens, *Se quidem non negare corpus Chriſti in Eucharistia præſens eſſe; at ab impijs recipi, id vero horribile dictu ſibi videri.* quid igitur Bucerum dicturum putamus ſi Chriſti Corpus à diabolo tractatum & portatum legat apud Matthæum & Lucam? & veniſſe in manus peccatorum &c. utique iſta horribiliora videbuntur Bucero, & credi proinde non poterunt à pijſſimo illius animo. Tandem nihilominus Luthero ficte aſſenſus eſt. Scribit Myconius in epiſtola quadam ad Vitum Norimbergenſem Prædicantem, *Bucerum & Capitonem ubertim tum fleviſſe, ſe vero omnes oculis ad cœlum elevatis gratias Deo egiſſe, ac poſt fraternos complexus & gratulationes, ad eccleſias ſuas unumquemque reverſos, ut unanimi voce doctrinam illam prædicarent. Ante diſceſſum vero ipſorum Lutherum veſpertinam concionem habuiſſe, ex illo S. Marci: Euntes in Mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Addit ſibi quidem Lutherum ſæpius auditum; ſed tum vocem eius quaſi tonitru è cœlo veniens ſibi viſam* (a) Vide quomodo illi Martinum ſuum, tamquam novum Chriſtum deificent, Apoſtolos ſuos ad annunciandum Evangelium per univerſum terrarum orbem dimittentem. Sed horum Apoſtolorum concordia non diu duravit, quo uno mittentis ſtultitia & vanitas convincitur: & ſane Mundus ille in quem Lutherus eos miſit, pauca nimis terræ iugera complectitur. Hoc in conventu, uti ſupra dictum eſt, Bucerus Lutheri partibus ſe palam adiunxit, atque etiam velut ad culpam eluendam, in Annotationibus ad VI. caput Joannis, peccatum ſuum aperte faſſus, ac veniam tam ſibi quam alijs precatus eſt. cum Bucerus apud Helvetios luctatur, & ſubſcriptionem in formam Concordiæ VVitteberga allatæ, impetrare nequit, eo quod tam leviter in Lutheri gratiam diſceſſiſſet à Confeſſione, quam Helvetij veram ſe habere gloriabantur, ad ſubdola conſilia ſæpe converſo accidit aliquid opportunum, quo ſubſcriptionem aliquam expreſſit, nempe hæc dicebat ille concordiæ formulam ita eſſe conceptam ut ipſi verbis concordiæ à ſua ſententia diſcedere non compellantur, poſſe ergo ſuum ſenſum de cæna tenere, & nihilominus ſubſcribere, eo quod Lutherani Smalcaldicæ conventum agentes, Helveticas civitates non eſſent fœderi aſcripturi, niſi qui concordiæ de cæna ſubſcripſiſſent. Hoc demum ſtratagema Bucero ſucceſſit, & Anno 1537. literas ab Helvetijs impetravit quibus ad Lutherum datis ſignificarent,

a *Vid. Ludov. Rab. Vlmens, Superintend. Hoſp. de Hereſibus. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 2. & Vit. Melanch. cap. 11. Steph. Vinton.*

ret, ſibi placere ut annorũ ſuperiorum offenſiones oblivione aboleantur & pax inter eos vigeat &c. (*a*) Atque id eſt, quod Lavaterus ait, *Bucerum poſtquàm ſe diu multumque torſiſſet, nec tamen id quod cupiebat poſſet aſſequi, ad Lutheri quidem partes ſe adiunxiſſe ſed non aliam ob cauſſam quam ut Argentoratum, ubi Paſtoris munere fungebatur, in fœdus Smalcaldicũ poſſet recipi, à quo ij qui cum Luthero & Lutheranis non ſentiebant, erant excluſi.* miſſus fuit hâc ſecunda expeditione iterum Bucerus ad Lutherum, at non cum Capitone ſed Lycoſthene ſocio, à quibus acceptis literis Helveticis, Lutherus Calendis Decembris benigne reſpondit Placere ſibi ſtudium concordiæ. ſed ominari non duraturum niſi compeſcant turbulentos &c ita larvata concordia, irreconciliabiles animos tunc obtexit. (*b*) Bucerus deinde Argentoratum reverſus eſt.

V. Quãvis autẽ Bucerus cum Saxonicis Eccleſiis, ſe ſentire palã profiteretur, ſuas tamen quaſdã opiniones habebat medias, modo causã agens Lutheri quem nequaquam irritandum eſſe ſemper dictabat, modo Zuinglij favens opinioni, quæ meditatio Buceriana in hoc poſita erat, quod diceret Lutheri & Zvvinglij opiniones verbis tantum inter ſe diſſidere. Ad hunc quum Petrus Martyr inſignis Calviniſta Argentoratum veniſſet, ac concionem ad populum eſſet habiturus, vehementer à Bucero rogatus fuit, ut de Cœna Domini controverſiam non attingeret. aut ſaltim obſcuris verbis de tanto myſterio loqueretur, nec certi quidquam pro vel contra hanc aut illam ſententiam pronunciaret. Cui tamen Martyr dicto audiens non fuit, ſed aperte & palam ut Simlerus teſtatur, Zuinglij ſententiam defendit. Bucerus certe nihil minus ferre poterat quam controverſiam hanc coram populo diſceptari eoque conſcientijs hac in re quod vellent credendi libertatem permittendam aiebat. Bullingerum vero in Commentarijs ſuper Matthæum (c) ſcribere non puduit, *ſe quidem ſemper ſuaſiſſe, & etiamnum optare; ut quæſtiones hæ de reali corporis Chriſti in Cœna Domini præſentia in extrema abyſſo fuiſſent ſepultæ, atque omnibus pro arbitratu ſuo quod vellet quiſque credendi facta poteſtas.* Et hæc ipſa fere verba, hoc idem votum memini è Verbi quodam in Francia noſtra Miniſtro à me auditum. Bucerus porro ſummum conciliandarum partium ſtudium ſemper præ ſe tulit, eoque in nova Eccleſia exorta quæſtione, ſtatim ſe interponere ſolebat, inter partes ambiguus, & iam huic iam illi favens. Sic poſtquam Ulricus Dux VVirtembergicus Haſſiæ Landgravij opibus & armis ditionem ſuam recuperaſſet, & religionem mutare vellet, Snepſiusque à Luthero cõmiſſus Lutheraniſmum, Blaurerus vero Conſtantiâ veniens Zuinglianiſmum introducere ſtuderet; ad rem coram Principe diſceptandam vocatus Bucerus ſe tamquam mediatorem interpoſuit, dicens: *Corpus Chriſti in Cœna vere dari ſeu porrigi nimirum in ſubſtantia & eſſentia iter. non vero in quantitate aut qualitate totaliter, id eſt, ita, ut locum occupet* quo dicto, quiſquis tandem eius ſenſus fuerit utrique parti, al quid dare conatus ſimul Lutheraniſmum ac Zuinglianiſmum inducere tentavit tanto peiores ſingulis quanto duo mali iuncti peiores ſunt unoquoque ſeorſim. Dux nihilominus pro Auguſtana Confeſſione pronũciavit, utque eam ſubditi ſui ſequerentur imperavit. Lutherum hominis hujus inconſtantia pæne ad inſaniam redegit, quẽ ſummo & feroci ingenio præditum noverat, eoque nihil magis metuebat, quam ne ſua auctoritate, quam quantopere ipſe hactenus defenderat opinionem convelleret, aut certe magis dubiá redderet & ſuſpectam. Veruntamẽ non adeo diu Lutherus ſe tenere potuit, quin contra Sacramentarios caute agentes, excandeſcere & furere iterum inciperet, nam cum Anno 1543. Tigurini Biblia in Germanicam linguam tranſtuliſſent Froſchoverus bibliopola exemplar eorum VVittebergam velut munus amico Luthero miſit, qui irritatus eo munere reſcripſit ne ſibi eiuſmodi dona deinceps mitteret, nolle ſe participem eſſe Zvvinglianorum conatuum, utpote damnatorum hominum, & alios in damnationem præcipitantium. Tigurini igitur etiam verſionem Lutheri aſpernantes, opera Zvvinglij in Tomos redacta ediderunt, idcirco Lutherus efferatus bellum cum Sacramentarijs, adeo per Bucerum conciliatis, inſtauravit Anno 1544. edens ultimam ſuam contra eos Confeſſionem de Cœna, qua omnes Sacramentarios Carolſtadium, Zvvingliũ, Oecolampadium &c. Et pariter damnavit, Zvvingliani tacti vehementer exacerbari ſunt. Bucerus eos volens iterum componere nihil effecit, ſed illi ſeq. Anno 1545. Apologiam contra Lutherum ediderunt.

Cer-

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 4.* b *Vlenberg. Vit. Luth. ibid. & cap. 28. num. 3.* c *pag. 235.*

Certum eſt, inquit Hiſtoria Cœnæ. (a) *Lutherum* tum (loquitur de Anno M D XLIII.) *in magnis difficultatibus eſſe verſatum, ut qui cinctum undique ſe inimicis & ab ijs quibus fidebat, deſertum ſe videret. De Buceri præcipue inconſtantia & inſtabilitate querebatur.* is enim Anno 1542. deficiente a fide Catholica Hermanno de VVeda Archiepiſcopo Colonienſi, evocatus Bonnam, reformationem illius diœceſios conſcripſerat ediderat que, quæ extat, ſed quod in ea *de vera & reali corporis Chriſti in Cœna præſentia doctrinam non palam propoſuiſſet, ſed quodammodo celaſſet id alte ſenſerat Lutherus & querebatur.* Ad hanc reformationem Philippus initio vocatus fuerat, ſed is in Bucerum onus hoc reiecit. Eoque ad amicum ſcribens Lutherus, ait. *Bucerum nihil aliud agere, quam reconciliationes tractare: expertum tamen has artes nihili, ut ſe valere. Se quidem ipſum nihil ſcripturū ſed per Philippū, ut quam ipſi iratus ſit intelligat effecturum.* Advolarunt tunc Bonnam undique Apoſtatæ Monachi, ut vultures ad prædam, etiam ipſe Melanchthon Anno 1543. ſed Cleri ac Colonienſis Senatus & Civium zelo hi fugitivi ex clauſtris & ab Eccleſia apoſtatæ brevi tota diœceſi fugere cum depoſito Archiepiſcopo coacti ſunt. refutavit enim clerus & univerſitas Colonienſis turpem illam Buceri & ſociorum Reformationem, ſcripto quo inceſtus crimen Bucero typis eſt exprobatum, quod inani opera Melanchthon matrimonij falſo nomine conatus eſt obvelare. Seducti dictum eſt tenebriones ſole Catholicæ doctrinæ & zelo ſe exerente fugerunt primum doctrina deinde a morū alteratione perſtricti. (b)

VI. Bucerus, mortua, tum excucullatis monachis uſitato, Capitonis Symmyſtæ olim ſui viduam in matrimonium duxit, qua mortua, ad ſecundas, deinde ad tertias nuptias convolavit, illuſtri monachalis continentiæ exemplo. De matrimonio facile magiſtro ſuo aſſenſum præbuit, ut ſcilicet à moroſa uxore ſe expedire poſſet. *Quia Iudæis*, aiebat, *permiſſum fuit, facto cum prioribus divortio, alias ducere, ob cordis duritiem: idem Chriſtianis licitum eſſe debere, ſi pacifice inter ſe coniuges vivere non poſſint.* (c) Porro videns Lutherum in Germania Zuinglianos & Bullingerum in Helvetia, & Calvinum a ſe aliqua ex parte Argentorati nutritum atque educatum in Francia novo Evangelio propagando eſſe occupatos, valde florere, ſe pene, ob inconſtantiam & conatum conciliandi, quæ conciliari non poſſunt, contemptum, in Angliam abijt, metu etiam ne ab Imperatore devictis Proteſtantibus victorioſo, manus ſibi inijcerentur. Duxit ſecum Paullum Fagium, eodem metu correptum, & Hebraicæ linguæ peritum: qui vix appulſus, Cantabrigiam petens, diem obijt XII. Novembris Anno MDXLIV. Sic Bucerus deſerto ſuo grege, Angliam ſibi turbandam ſuſcepit. in qua poſt multa damna Catholicæ religioni illata, exacto triennio mortuus eſt Anno M DLI, ætatis anno LXI. In extremo confliсturus agone acerrimos conſcientiæ morſus ſenſit, nec minus ut in tota vita, de ijs in quibus cardo ſalutis noſtræ vertitur, immo de adventu Chriſti dubitare viſus eſt, ut Angli ſcribunt, & Lindanus Epiſcopus Ruræmundanus. (d) Libertinus ait, paullo ante mortem Sacramentariorum eum doctrinā profeſſum, nec mirum ut qui eam ſemper cum Lutheraniſmo conjunxit, & velut Eutyches Chriſti naturas inter ſe confudit. Nicolaus Sanderus lib. II. de Anglicano ſchiſmate narrat, Bucerum aliquando à Duce Northūbriæ (Barone Pageto reginæ Conſiliario interprete) rogatum quid de præſentia Corporis Chriſti in Euchariſtia crederet, reſpondiſſe: de ea ſe dubitare non poſſe, niſi de Evangeliſtarum Fide dubitare velit, *Sibi tamen non omnia quæ in N. T. de Ieſu Chriſto ſcripta ſunt, certa atque indubitata videri, quamvis hactenus id aperte dicere noluerit.* Et hac quidem dicendi libertate homo hic utebatur, quod Ducem illum parum religioſum eſſe ſciret. At Apologia de Cœna Auguſtana ait, iam libere eum quid de hoc articulo ſentiret, ſcribere cœpiſſe. *ſed morte præventū, abſolvere opus non potuiſſe.* Sic ut vivum, ita mortuum Bucerum pars utraque ſibi vindicabat.

DE MIRACULIS ALIQUOT PER Euchariſtiæ Sacramentum à Deo factis eodem tempore quo à Sacramentarijs maxime impugnabatur.

Caput XII.

ARGUMENTUM.

I. *In omni antiquitate exſtare multa circa SS. Euchariſtiam miracula.*

a fol. 379. b Vlenberg. Vita Melanchton cap. 16. num. Arnold. Meſhovius lib. de ſchiſmate Hermanni VVedani. Surius &c. b In Matth. cap. 10. d In Syntag. pag. 58.

II. *Miraculum quod Eraſmus narrat ſuo tempore factum eſſe, diuinitus quibuſdam qui SS. Sacramentum blaſphemauerant punitis.*
III. *Magnum & celeberrimum miraculum quod Laoduni in Veromanduis contigit.*
IV. *Hæreticorum argumenta contra SS. Euchariſtiam.*
V. *Sacramentarij negant Dei omnipotentiam.*
VI *Quomodo corpus Ieſu Chriſti ſit in Sacramento.*

I. EODEM tempore quo noui Heluetiorum Apoſtoli, Zuinglius & Oecolampadius Chriſtianorum animis hunc de Euchariſtia ſcrupulum inijciunt, & à filijs Lutheri in dubium vocata eſt cœleſtis omnipotentia, contra ipſius Lutheri ſententiam, loco corporis Chriſti, panem ſupponendo, Deus Sacramenti huius veritatem per miracula teſtatus eſt, quæ tamen ipſa apud incredulos parum valuerunt, vt qui pœnis à Deo, ijs qui impuro ſuo ore ſanctiſſimam hanc communionem, tamquam alteri Iudæ, profanauerant, inflictis, nec ad fidem nec ad pœnitentiam moueri ſe paſſi ſint. Nihilominus veluti Iudas Sacramento hoc indigne accepto, à dæmone ſtatim fuit inſeſſus, & *abiens laqueo ſuſpendit ſe*: ſic etiam omni tempore multi qui panem hunc Carnem factum aut irreuerenter aut ſine recta fide ſumpſerunt, miſerabili morte perierunt. Exemplo ſit hæreticus ille Macedonianus apud Sozomenum (a) & Nicephorum, (b) qui communionem è S Chryſoſtomi manibus indigne accepit Sed & dum hæc ipſa ſcribo, ille ipſe locus (in quo, peſte Burdigalam Aquitaniæ noſtræ metropolim infeſtante, iam verſor) recens diuinæ vltionis in eiuſmodi contemptores exemplum, infinita ſpectante hominum multitudine editum, mihi ſuppeditauit.

Iuueni cuidam, Paſchatis tempore communicantium turbæ immiſto, Sacerdos hoſtiam ore accipiendam porrigebat: quod tamen ille, etiam manu admota aperire non poterat. Sacerdos attonitus interrogat hominem vtrum peccata ſua prius confeſſus eſſet? Tum ille vbertim lachrymari incipiens, id à ſe factum negauit, eoque mirabili Dei vltione à ſacra hac communione merito arceri. Exemplum hoc ſimile eſt ei quod à Gregorio Turonenſi de quodam, qui peccata ſua Confeſſarium celauerat, refertur (c) S. Cyprianus, (d) Optatus Mileuitanus (e) & alij (f) infinita eiuſmodi producunt exempla, quibus realis Corporis Chriſti in Euchariſtia præſentia, contra Sacramentarios confirmatur. Sed omiſſis alijs, vnum vel alterum eius temporis quo primum infelix hoc ſchiſma exortum eſt, recenſeamus.

II. Eraſmus, teſtis hac in re minime dubiæ fidei, libro XX. Epiſtolarum (g) narrat quid Anno M D XXVIII. poſt, quindecim fere ſæculis, de vera corporis Ieſu Chriſti in Sacramento altaris præſentia, receptum & approbatum dogma, tanta tunc contentione diſcuſſum & a Sacramentarijs conuulſum fuit, acciderit. Æditu um ait, pixidem quandam ſecum geſtaſſe, in qua erant hoſtiæ aliquot quarum in S communione vſus eſt. Cauponam cum ſocio, qui itidem æditu us olim fuerat, ingreſſum, ab eo rogatum fuiſſe vt aliquam earum hoſtiarum expromeret. Quo recuſante, ipſum ſuis manibus aperta pixide vnam ſumpſiſſe, & per ludibrium ſacerdotes imitatum, conſecraſſe. Altero eum reprehendente, & vt verba illa quibus panis in corpus & ſanguinem Ieſu Chriſti tranſmutetur, non ita profanaret monente, impium hominem dixiſſe: *Sine me. Abi tu quo vis, quid ad te attinet?* Ac ſimul hoſpitam inclamaſſe, vt vinum ferret. Verum ſtatim ibi diuinam adfuiſſe vltionem. Vix enim miſerum illum cantharum ori admouiſſe, & Ecce trementem concidiſſe, & exſpiraſſe. Fabulam hanc non eſſe, ait Eraſmus, teſtes multos adfuiſſe, nec locum, cui vetus ciuitas, ſed vulgo Alteuſtatt nomen, ignotum eſſe. Quin etiam plura eadem de re circumferri; ſe vero explorata tantum ſcribere voluiſſe.

Non abſimilis huic ea eſt hiſtoria (h) quæ in Geldrienſi ditione Anno M D LXI. accidiſſe dicitur. Vbi duo iuuenes, Nouiomagenſis vnus, alter Vltraiectenſis, Paſchatis tempore depoſito pignore inter ſe certabant vter ſua oua citius exſorbuiſſet. Interea ſacerdos Antonius Vorſtilius nomine Sacramentum ad ægram fæminam deportans, ædes in quibus illi erant, forte præteribat. Tum Vltraiectenſis audito nolæ ſonitu, ouum manu arripuit, &, *Ego, ouum hoc citius*, inquit, *deglutiam, quam æger ille quiſquis eſt, Deum ſuum triticeum* (ſein Semel Göttgen.) Sed res longe aliter cecidit. Vix enim ouum ori immiſerat, quum ecce miſero fauces ſimul

a *Lib. 8 cap. 5.* b *Lib 13. cap 7.* c *Lib. 1. de glor. Mart. cap. 89* d *Sermon. de Laps* e *Lib. 4. cont. Donat.* f *Auguſt de Ciuit. lib. 22. cap. 8. Proſper. Aquit. lib. 6. de Sacerd. Gul. in vit Ber. lib 1. cap. 10 Greg. Mag. lib. 4. dial. cap. 57. Bed. lib. 4. cap 27. Aug. Hiſt.* g *Epiſt. ad Epiſc. Leodienſ.* h *Bredenbach. Collat ſacr. lib. 7. cap. 90.*

Digitized by Google

mul & ſpiritus præcluſus fuit. In his ille anguſtijs candelam forte videt ex vnco pendentem: eaque arrepta, bolum in faucibus hærentem detrudere conatur: ſed concidens, tortuis & in cœlum fixis oculis, præſente qui interea accurrerat, illo ipſo ſacerdote, & multis hominibus inſpectantibus, fuit præfocatus, omnibus diuinæ hoc iuſtitiæ exemplum admirantibus, & cantu quoque paſſim celebrantibus. En eadem Dei manus impiam & ſacrilegam manum, quæ diabolica quadam imitatione (eſt enim diabolus Dei ſimia) diuinam illam, quæ in altari fit oblationem, repræſentare auſa fuit, puniuit.

Aliud exemplum ponit Bredembachius lib. VIII. cap. XX his verbis. Contigit prope ciuitatem Harderuicum Catholicum quendam in die Cinerum agere in diuerſorio inter hæreticos: qui quum ientaculum ſumerent, & Catholicum inuitarent, vt cum ipſis ientaret, iſque antiqua ieiunij religione ductus renueret; illi hominem dicterijs & contumelijs exceperunt, dictitantes, ſi ſacrum audijſſet, iam faciliorem fore ad ientandum & his ſimilia. Dictum factũ: Veſtigio quidam ex illis proſiliens: *Ego*, inquit, *operam hanc illi facile præſtitero: arreptumque menſarium orbem, eleuauit in deſpectum tremendi ſacrificij SS. Eucharistiæ Sed mox in altum eleuata brachia obriguere vt ad ſe reducere non poſſet, paulloque poſt in eodem loco exſpirauit.* Hæc à viris integerrimis & fide dignisſimis, inquit Bredenbachius, ad nos perlata ſunt. Idem aliud diuinæ vltionis Anno M D LXXVIII. in alium qui SS. Sacramentum itidem blaſphemauerat, in Brabantia editum exemplum ponit. Sed & in Polonia & alibi paſſim eadem ſacrilega impietas varijs pœnis à Deo vindicata fuit, vt infra dicetur. Neque enim vnius loci duntaxat Deus eſt, aut vno loco impij egent correctione.

III. Quoniam vero Sacramentariorum erroris confutandi ſtudium etiam ad ea miracula quã noſtro tẽpore acciderunt, nos deduxit; hoc loco non poſſum nõ illud ponere quod meis ipſe oculis vidi, & cuius beneficio à profundo hæreſeos luto fui extractus Et licet illud meo de Antichriſto libro inſeruerim, nihil tamen prohibet quo minus idem quoque hoc loco alia veluti inducta forma, proponam. Miraculum hoc inter pauca celeberrimum, factum eſt *Laoduni* Anno M D LXVI. in iuuencula quadam, Veruini non procul *Laoduno* nata, Nicolaa Obry nomine. Quamuis autẽ initio illa à pluribus diabolis obſeſſa fuerit, omnes tamen ante meum & ſociorum qui comitati me fuerant, aduentum ab ea expulſi fuerant, præter eorum Principem Beelzebub. Miſera hæc & infortunata fœmina, infinita ſpectante hominum multitudine in templum deducta, tam miſeris modis à diabolo habita ac torta fuit, vt oſſium fragor ac dentium ſtridor audiretur, totumque eius corpus nullam fere humanam ſpeciem præ ſe ferret. Inflabatur ei venter ad inſtar dolij, ingluuiem ita aperiebat vt ſtomachi fundus à prope adſtantibus poſſet inſpici, linguam pedis longitudine exſerebat, oculiſque craſſis & rutilantibus ita ſcintillabat vt eius adſpectum vix quiſquam ferre poſſet: tumque ita ſe in aerem efferebat, vt a duodecim aut quindecim hominibus non poſſet retineri. Laodunenſi Epiſcopo ſuper caput eius hoſtiam tenente, & ijſdem quibus S. Bernardus (a) olim in ſimili caſu vſus legitur, armis malignum ſpiritum oppugnante, ac dicente: *Ecce, ô infelix ſpiritus, iudicem tuum; ecce cœlorum virtutem, reſiſte ſi potes, ei qui dixit: Nunc Princeps huius Mundi eijcietur foras. Hoc corpus eſt, natum ex Maria Virgine, quod in arbore Crucis expanſum fuit, quod in ſepulcro quieuit, & reſuſcitatum, in cœlos aſcendit Adiuro te in virtute cœleſtis huius maieſtatis, vt ex eius ancillæ corpore egrediaris.* His, inquam, & ſimilibus exorciſmis Epiſcopo malignũ ſpiritum oppugnante, dæmoniaca illa horrendum in modum ſe eleuabat, & auerſis à S. hoſtia oculis, mille blaſphemias euomebat. Deinde defixis in templi fornicem truculentis & minacibus oculis, ventum tamquã fumũ ex ore & naribus emittebat. Tũ tremens ac pauens, cõcidebat, & magna totius corporis deformitate, velut erinaceus in ſe cõuoluebatur. Quũ rogaretur vero, cur ad S. hoſtiæ cõſpectũ tanto horrore corriperetur, diabolus reſpõdit, ob illud, *Hoc eſt. Hoc eſt*; vim Sacramentaliũ horum verborum, *Hoc eſt corpus meum*, eo innuens.

Omitto multa ſtuporis plena verba, per diabolũ ex ore huius dæmoniacæ prolata. Tandem victus præſentia ſacratiſſimi Ieſu Chriſti corporis Beelzebub ex hoſpitio ſuo diſceſſit, edito prius velut ingenti fumo, quẽ horribiles fragores ſeu tonitrua inſequuta ſunt, adeo vt totum templum vnà cum adiunctis turribus inſonuerit, cum magno omniũ adſtantium ſtupore. Eſt ſane miraculum hoc maximis ac celeberrimis quæ vnquam viſa ſunt, annumerandum, quod nec ipſi diaboli ſupprimere aut obſcurare potuerunt; de quo etiam pro rei dignitate numquam ſatis dici poteſt. Sed ne longius

a *Vita S. Bern.*

vno conſiſtere, quod Luthero teſte, *non credunt id Deum poſſe facere quod Ieſus Chriſtus dixit*. Mirum ergo non eſt Catholicam doctrinam ab eis comprehendi non poſſe, quæ docet panem Corpus Chriſti fieri eo quod ipſe Chriſtus id dixerit, verum quidem corpus, non tamen vllis Mathematicis dimenſionibus, longitudini, latitudini aut profunditati ſubiectum. Poteſt enim Deus qualitatem & quantitatem, poteſt idem quando voluerit, accidentia omnia à ſubſtantia ſeparare, quemadmodum idem calorem & vim vrendi aliquando igni adimit (quamuis illa inhærens ſit qualitas, & à ſubiecto ſuo naturaliter inſeparabilis) tum ſcilicet quum tres adoleſcentes in medio igneæ fornacis illæſos conſeruauit. *Corpus hoc*, dicit S. Chryſoſtomus, (a) *eodem tempore in excelſis ad Patris ſedere dexteram, & hic infra manibus noſtris tractari*. Et quemadmodum corpus Ieſu Chriſti, quamuis verum & naturale, ſpiritualiter tamen & miraculoſe fuit conceptum: ſic idem non diuiſum ſed totum, non mortuum, ſed viuum Sacramentaliter & miraculoſe à nobis manducatur. Quod autem ſub ſpeciebus panis & vini Chriſtus id manducandum dedit, in eo ſe infirmitati noſtræ ſe accommodauit. Theophylactus quidem (b) *Panem videri, ſed reuera carnem eſſe affirmat*, de quo Eccleſia ita canit:

> *A ſumente non conciſus, non confractus non diuiſus, integer accipitur.*
> *Sumit vnus, ſumunt mille, quantum iſti tantum ille; nec ſumptus conſumitur.*
> *Fracto demum Sacramento, ne vacilles ſed memento, tantum eſſe ſub fragmento; quantum toto tegitur.*
> *Nulla rei fit ſciſſura, ſigni tantum fit fractura, nec ſtatus nec ſtatura, ſignati minuitur.*
> *Ecce panis Angelorum, factus cibus viatorũ, vere panis filiorum, non mittendus canibus, &c.*

VI. Sed quærunt, quomodo ſub tam exiguo pane ſeu hoſtia corpus viri comprehendi poſſit? Reſpondemus. 1. Quis à te, O Chriſtiane, exigit ſcientiam modi, quo Deus aliquid facit aut fecit? rem tibi reuelauit, cum panem haberet in manibus, dicendo *Hoc eſt corpus meum*. Hoc crede & ſufficit. Vt tamen nemo ſuſpicetur grandem hic latere contradictionem, Reſpondemus 2. Curioſis: Corpus Chriſti in Euchariſtia non eſſe modo cæterorum paſſibilium corporum, quæ partem vnam in vno loco, alteram in altero habent commenſuratam & coextenſam, ſed eo modo quo Angeli & animæ hominum ſunt in loco aliquo, nempe *toti in toto & toti in qualibet parte*. Manifeſte hoc experiuntur & vident Sacramentarij indies in homine, cuius anima vna eademque numero manens ſine augmento & decremento ſui, modo eſt in infantili corpuſculo, poſtea in grandi ſtaturâ viri. Et hoc eſt quod Saluator innuere voluit, tunc cum apud S. Ioannem. Quomodo iis primis apud Capharnaum reſpondit pro Catholicis: *Verba quæ ego loquor vobis ſpiritus & vita ſunt*. Nimirum, non dabo vobis carnem meam, ad ſex pedes extenſam in longum & vnum amplius pedem in latum, vt eam ſic deglutiatis, hoc enim modo ora veſtra & guttur carnem meam non caperent, ſed exiſtentem ſub ſpeciebus panis, ad modum ſpirituum ſiue Angelorum, *qui toti ſunt in toto & toti in qualibet parte*: Sed neque dabo mortuam, vt piſcium & vitulorum & arietum caro datur manducanda de macello & culina; ſed *viuam*, ſiue *vitam ipſam*, eroque in vobis ita vt poſſitis pariter dicere *Spiritus oris noſtri Chriſtus*, & *Vita noſtra Chriſtus*. Sed pergunt argutari, dicentes, Chriſtum alibi quoque dicere, *Ego ſum vitis, ego ſum oſtium, ego ſum petra*, &c. neque tamẽ vere ac realiter horum aliquid eum eſſe. Sic quoque panem non eſſe ipſum corpus Chriſti, ſed figuram tantum. Sed an neſcitis improbi quæ ibi à Chriſto dicuntur, per parabolam tantum & ſimilitudinem dici? Cum nullam ibi aliam adiunxerit actionem, unde aliter quam hominum mos eſt talia, quam tropice accipi debere, conſtaret, dicimus enim hodieque de ſtupidis; *Truncus eſt*: *Aſinus eſt* &c. de gratioſis verò *flos eſt*, eſt *anima mea* &c. quæ dicentes cum neque hunc truncum, neque iſtum Aſinum & cæterorum aliquod monſtremus, tropo nos vti manifeſte indicamus. An tu Sacramentarie oſtendere potes quod Saluator vitem, oſtium aut petram manu tenebat, & ſe hoc monſtrando eſſe dicebat? quid igitur iſta de Vite &c. affers incongrua ad rem alienam? non dixit ille: Hæc vitis, hæc petra meum eſt corpus, quemadmodum in Cœnæ ſuæ inſtitutione fecit, benedicendo panem gratias agendo &c. adhibendo apparatum, ſed vos, ô pleni dolo, qui non ceſſatis ſubuertere vias Domini rectas. An vobis Chriſtus non eſt *vera vitis? Oſtium verum? vera petra* &c. quæ ſe eſſe dixit? certe eſt teſte S. Auguſtino & alijs Catholicis Doctoribus qui aiunt. *Quid ergo*

a *Lib. de Sacerd.* b *In 26. cap. Matth.*

eſt vitis vera? nunquid addens vera hoc ad eam retulit vitem, vndè iſta ſimilitudo tranſlata eſt? nequaquam: ſic enim vitis dicitur per ſimilitudinem, non per proprietatem ſed cum dicit vitis vera, ab illa vtique ſe diſcernit, quæ expectata ut faceret vuas, fecit labruſcas. Si igitur vim diſcretionis attendimus Chriſtus & vitis vera eſt, & per ſimilitudinem eſt. Si Dominum cum vite quæ eſt in vinea Engaddi comparas, vtique non eſt iſta vitis & ſic nec Chriſtus eſt panis piſtoris ex farina & aqua permixtis coalitus, nec oſtium ex lignis & cardinibus coagmentatum, quæ in foro emuntur & venduntur &c. Vere iſta Chriſtus non eſt, & tamen vere eſt panis, quia ingreſſu ſuo reali in hominem, vt panis, eum confortat & viuificat in anima ſua, vt panis piſtorius in corpore confortat corpus. quid ad hæc habetis Sacramentarij ſtupidi?

Verum eplicant illi: Annon Chriſtus diſcipulis myſterium illud de manducanda ipſius carne non capientibus, dixit: *Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt, Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quidquam?* Vere ita dicit, neque tamen inde efficitur panem non eſſe corpus Chriſti. Sicuti enim ex eo quod Chriſtum dicimus Deum, Catholicus non debet negare eſſe & hominem; & dicendo eſſe carnem factum non negat ſemper fuiſſe Deum: ita ſimul vere eſt caro & eſt ſpiritus. Deus enim ſpiritus eſt, & anima eius ſpiritus eſt, & caro eius in loco exiſtendo ſpiritum imitari poteſt, & in Sacramento ſemper imitatur, ſicuti & tunc imitatus eſt cum ianuis clauſis ad diſcipulos intrauit. Hoc igitur Chriſtus voluit dicere: *Cogitatis vos, carnem quam ego vobis manducandam daturus ſum, carnem eſſe ſine anima, ſine ſpiritu, carnem denique mortuam & mere humanam, id eſt, à diuino ſpiritu & diuinitate ſeparatam. Erratis: Non ita vt vos cogitatis dabo carnē meam Ego carnem meam daturus ſum, cum anima mea humana & diuinitate coniunctam; quibus illa deſtituta, parum & quaſi nihil prodeſſet, & æternam vobis dare vitam non poſſit. Et ſic ſpiritus ero in ore veſtro ſtomacho veſtro: eroque ipſa vita, & ſecunda Trinitatis perſona, quæ vitam per hoc carnis ſuæ inſtrumentum præſens vobis largietur, in qua carne illa, tamquam in ara, veſtram ſalutem operata eſt ſuamque vobis gratiam communicauit. Et vitam yis infundit & largitur qui nec vitam nec ſpiritum antea habuerant. Hoc opus eſt Sancti Spiritus & Dei vitæ auctoris. Spiritus Sanctus accedit ad Elementa, eiſque vitam ſeu gratiam ſuam inſpirat. vt quæ antea ſine anima & vita fuerant, iam viua ſint & animata. Caro, id eſt, merus homo ſeu ſola virtus & operatio hominis, vtpote nimis ad tantum capiendum vel efficiendum myſterium infirmi. non prodeſt quidquam mea vero caro vtpote diuini ati unita mundi pretium eſt, datque vitam mundo,* &c. Et ſane vox hæc *Caro,* quoties in S. Scriptura ſola ponitur, (a) ſignificat, ſubinde partem illam hominis irrationalem, ſubinde purum hominum. Quaſi dicere voluerit Saluator: Senſus carnalis in tam altis & ſublimibus cogitationibus nihil valet, nihil poteſt, niſi Spiritus S. gratiá adiuuetur. Quando vero Saluator de ſua carne loquitur, ſtatim ſubiungit, *Caro mea, Corpus meum, Corpus Filij hominis.* Sic ergo hoc loco carnem abſolute nominans, non de ſua Carne, ſed de noſtra in tanto myſterio ſine Spiritus S. gratia perſcrutando imbecillitate loqui clare intelligitur. Sed hæc nimis alta ſunt, Sacramentariorum ſubtilium ingenijs, quæ Catholici vel ſimpliciter credunt, vel docte intelligunt. Itaque deſcendamus paululum de monte ad turbam, neque arcana Dei vlterius coram indoctis inquiramus; (b) *credamuſque Ieſum Chriſtum in ſancta eſſe hoſtia, non ſolum fidei noſtræ auxilio ut Sacramentarij, verum etiam vt Catholica ſemper credidit Eccleſia, Spiritus S. operatione,* qui id quod aberat Chriſti Corpus ad vocem ſacerdotum rite ordinatorum, Sacramentaliter, realiter, corporaliter, & ſpiritualiter præſens facit. Et hæc de Sacramentariorum contra Deum & Eccleſiam ſuper venerabili SS Euchariſtiæ myſterio, tam imperite, quam impie excogitatis iniurijs & blaſphemijs dicta ſunto. Vtinam vero recte viuendi potius quam diſputandi nobis eſſet deſiderium! & loco iſtorum verborum, *Hoc eſt* (quæ tanto conſtiterunt ſanguine, nec minores turbas quam illud ὁμοούσιον olim contra Arrianos, & θεοτόκος contra Eutychianos excitarunt) Concionatores nihil aliud quam amorem Dei & proximi in ore haberent, & auditores ad peccatum deteſtandum ac virtutum ardenti ſtudio colendam atque exercendam vnice adhortarentur, ac tam illius pœnam quam huius gloriam & cœleſte præmium inculcarent. Hæc enim duo veluti momenta ſunt & pondera, quibus actionum noſtrarum horologium facile in quamcumque partem mouetur.

DE

a *Matth 16. Ad Rom 3 & 8. Ad Gal. 1. Aug. in Pſal 58. Heſych in 22. cap. Leuitici* b *Vide per ſingula ſæcula id oſtendentem Gualterij Tabulam Chronologicam, & Garetium, & Caniſij opus Catechiſticum & Coturium, &c.*

Digitized by Google

DE VNITATE ECCLESIÆ ET Aduerſariorum diſcordia.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

I. *Vnitas, infallibilis eſt Veritatis nota.*
II. *Diſcordia Lutheranorum magnum ipſorum doctrinæ præiudicium affert.*
III. *Vnitas Eccleſiæ eſt eius conſeruatio.*
IV. *Quomodo Lutherani & Sacramentarij ſeſe mutuo conficiant.*
V. *Inter Aduerſarios diſcordes nulla eſt concordia niſi in oppugnanda Eccleſiæ vnitate.*
VI. *Comparatio quædam, illi qua Aretius Clericos porcis comparat, oppoſita, & Acatholicis aptiſſime applicata.*

I. QVEMADMODVM Vnitas & concordia ſecundum Gregorium Nazianzenum, Veritatis, tempore indiuiſa eius comes; ſic diuerſitas ac diſcordia eſt mendacij nota infallibilis. *Mendacij natura eſt,* teſte Lactantio, *(a) vt in nullo ſibi conſtet, nihil certum habeat; veritas econtra ſemper eſt vniformis.* Eadem inſtar palmæ, quanto magis premitur, tanto magis contra malignitatem obnititur. Veritas Dei eſt filia & cœlorum ciuis; at mendacium diaboli & inferni. Illa quidem in Catholica ſemper reperitur Eccleſia, læto & ſereno vultu cœlum ſuſpiciens, & vnam vocem ac linguam habens. *Et vero euidens eſt veritatis in doctrina ſignum,* vt Athanaſius ait, *(b) ſi omnes idem ſentiant, credant & loquantur.* Mendacium vero triſte ac moroſum, depreſſis in terram oculis, luto affixum hæret, centum linguas ac centum voces habet, Hydra multorum capitum, Chimæra diuerſarum naturarũ, vtriuſq; ſexus Hyæna, inferni denique oſtiaria, non triceps vt Cerberus, ſed innumeris capitibus, nec minus vario ac diſſono latratu terribilis. Veritas pacem, mendacium bellum perpetuum in ſe habet & adfert. Illa in Eccleſia Catholica domicilium ſibi elegit; hoc in Nouorum Euangelicorum fornicibus & ſynagogis ſtabulatur, quibus nulla eſt concordia, niſi ad male faciendum aut male dicendum. *Non eſt pax impijs,* inquit Eſaias vates, *(c) Diabolus,* vt ipſe Lutherus fatetur, *pater eſt diſſenſionis:* Deus vero eſt Deus vnionis & concordiæ, *(d)* in eodem fine ſnos conſeruans. Ac velut fluctus mutuo ſeſe excipiunt ac frangunt; ita hæreſes inuicem ſe perimunt, vt Hilarius inquit. *(e)* Neque vnquam vlla fuit ſecta quæ non eam à qua originem ipſa ſuam habuerat, condemnarit.

II. Videamus quomodo Lutheranorum cohortes, poſtquam à Catholicæ diſceſſerunt ſignis Eccleſiæ, mutuis lanienis, diffamationibus & iniurijs in ſe graſſatæ ſint. Vt enim recens conglutinata facile ſtatim diſſoluuntur, at difficillime quæ multis iam annis velut callum & duritiem obduxerũt; ſic vincula illa, ſi quæ inter Nouos illos Chriſtianos, facile rumpũtur, certo Dei conſilio & permiſſu, vt ſic diuiſi, propoſitum ſibi finem de exſtirpanda penitus Eccleſia non aſſequantur, *(f)* nõ magis quam audaces illi incredibilis operis inceptores, qui montes montibus imponere conati ſunt, vt immenſæ altitudinis turrim exædificarent. *Quæ mala, quæ miſeria, quam horribilia ſcandala,* inquiunt Tigurini, *(g) ex miſerabili illa Eccleſiarum, quæ relictis ſuperſtitionibus Papiſticis, puram Euangelij doctrinam amplexæ fuerant, exſtiterunt!* Et Bodinus tum Caluiniſta ait, *(h) ſi Germani in religionis mutatione conſtantiam aliquam præſtitiſſent, multo maiorem hominum ad ipſos futurum fuiſſe concurſum. Neq; enim Huſſitas aut Martiniſtas tantum, ſed mox Anabaptiſtas, Leidenſes, Zuinglianos, Carolſtadianos, Oſiandriſtas, VVeſtphaliſtas, Dauidiſtas, VValdenſes, interimiſtas, & alias ſectas innumerabiles erupiſſe conſtat.* Sed paucæ hæ ſunt. Lector; tu ſi paululũ patienter exſpectaueris, ſub finẽ libri multo plures in conſpectum à nobis productas videbis. Ipſe quidem Lutherus ſectæ ſuæ interitum ab hac cauſſa fore hariolatur; *(i) non ignarus nulla re facilius hæreticos quam ſuis ipſorum diſſenſionibus victos fuiſſe: nec Deum alijs contra eos armis vti, quam ſpiritu diſſenſionis, vti contra Babylonicæ olim turris machinatores. Hoc modo Arrianos, Donatiſtas, Pelagianos fuiſſe deſtructos; immo ipſos Iudæos non niſi ſua ipſorum diſcordia perijſſe. Vt recte Sanctus Hilarius gloriatur, (k) hæreticorum diſſidia,* pacem

a *Lib. 9. cap. 3. 3. Eſdr. 4.* b *In Apologia* c *Lib. 2 cont. Zuing. & Oecolamp.* d *S. Cyprianus de ſimplicitate* e *Lib 7. de Trinit.* f *Hier. in 8. Ezech.* g *In Præf. Apol ad reſor. Eccl. Germ.* h *Meth. cap. 2.* i k *Lib. 7. De Trinit.*

pacem eſſe Eccleſiæ. Hæc ipſe Lutherus, tam multiplices ſectæ ſuæ diuiſiones ſeu factiones ante mortem ſuam videns. quamuis ipſe Lutherus in quo alios caſtigat, multo magis ſit reprehendendus vti oſtendit Cochlæus & Conradus de Cornu. (*a*) Et Lauaterus (*b*) valde illud deplorat, quod multi Papiſtæ, Euangelium iam amplexi, tot tantiſque animaduerſis diſsidijs & diſſenſionibus, ad priores ſuas ſuperſtitiones redierint; alij vero adiungere prius ipſis noluerint, quam diſsidia illa viderent ſublata. Initio quidem Zuingliani, veriti ne auctoritate Lutheri plerique abriperentur, de Conciliationis modis deliberarunt, ac præcipue in Conuentu Bernenſi Anno M D XXXV: vbi Tigurinorum nomine adfuerunt Leo Iuda, Conradus Pellicanus, & Theodorus Bibliander, Baſileenſium vero Oſualdus Myconius & Simon Grynæus. Sed æque parum inter hos, quam inter ipſos & Lutherum concordia iniri potuit: tumque illis accidit quod *furibus*, vt Hilarius ſcribit, *accidere ſæpe ſolet, vt nimirum ſeipſi mutuis accuſantibus prodant.* Idem de illis hæreticis dici poteſt qui Poloniam & vicinas regiones teterrimis opinionibus infecerunt. Farnouius enim Arrianus Samoſatenianos Lituaniæ appellat Antichriſtos & Mahometis ſatellites. Ebioniſtæ qui ſunt in Lithuania, quorum anteſignanus Budneus eſt, Arrianos Lublinenſes vnà cum Checouicio eorum apoſtolo, Inferno addicunt (*c*)

III. Hæc ſectariorum diſcordia mirùm eſt quantopere Eccleſiæ concordiam & vnionem ſtabiliat; qua Eccleſia ſeipſam in ſeipſa continet ac conſtringit, non aliter quam vniverſi huius amicitia & concordia iuſta contrariorum inter ſe Elementorum attemperatione conſeruatur: Hac vnione & fidei ac doctrinæ conformitate Eccleſiæ ſtructura ad hunc vſque diem integra ſtetit, & inuiolata Hoc regius Propheta Dauid ſignificare voluit: dicens: *Cuſtodies eam à contradictione linguæ:* (*d*) Ad quem locum Auguſtinus monet, *hanc linguæ vnitatem in ſola reperiri Catholica Eccleſia, in qua ſub diuerſis carnis linguis vna tantum ſit lingua fidei & cordis.* Et hanc ob cauſſam in Chriſtianis Eccleſijs populus vnius tantum & quidem maioris campanæ ſonitu ad audiendum Dei verbum & Chriſtianæ fidei diſcendæ myſteria conuocatur, quamuis alias ſæpe alijs temporibus, quando alia ſacra fiunt miniſteria, ſeu mane ſeu veſperi plures ſimul pulſentur.

Fides Catholicæ Eccleſiæ vniformis eſt; at hæreticorum in ſynagoga ſedes eſt diuiſionis. Eadem fides in Iapone eſt, eadem doctrina, quæ Romæ. Nemini ab eo quod Catholica Eccleſia ſtatuerit, prouocare fas eſt. Fruſtra vero aduerſarij diuerſas Thomiſtarum, Scotiſtarum & aliorum factiones ſcholaſticas nobis obijciunt: ſiquidem ſcholaſticorum eiuſmodi concertationes de ijs tantum rebus ſunt de quibus ab Eccleſia nihil certi decretum eſt; qui tamen omnes arma ad Eccleſiæ pedes deponere, & eius arbitrio in omnibus ſtare parati ſunt. In his non de articulis fidei diſceptatur, vt inter Lutheranos, Caroloſtadianos, & Zuinglij diſcipulos; ſed ingenia tantum varijs quæſtionibus ad decreta fidei certa iam & promulgata, per diſputationes ſuas nihil dirimentes exercentur atque acuuntur. Catholici omnes fratres ſe poſt eas mutuo agnoſcunt, eiſdē vtuntur Sacramentis, vnà diuinis rebus & ſacris interſunt, vnius Eccleſiæ membra ſe ferunt, & ſub vno capite nimirum Pontifice Romano, omnes militant. At vos Zuingliani in Saxoniam ite, vos Lutherani Tigurum concedite; videbitis, credo, quæ inter vos ſit fraternitas, & ſanctæ illius vnionis quæ inter vos, *ſcilicet*, eſt, fructus reipſa percipietis. Annon illis ipſis in locis vbi vel rebellionis vel fortunæ vos ſocietas coniunxit, vt Antuerpiæ ſuperioribus annis, templa tamen veſtra & ſacra diſiuncta vidimus? adeo vt alij aliorum templa vix ſine horrore aſpicere poſsint, vt Stapletonus teſtatur (*e*) & ipſe Flaccius Illyricus in Confeſſione Antuerpienſi, atque optime nôrunt omnes qui eas regiones perluſtrarunt.

Quidam noſtri ſæculi ſcriptor (*f*) ad Catholicorum oſtendendas diſſenſiones inter alia ait, *Papiſtas inter ſe controuertere vtrum monachus cum cucullo ſepeliri debeat: vtrum Franciſcanus liceat pecuniam tractare: vtrum Diaconum præſente Epiſcopo alta voce Epiſtolam legere debeat: quin etiam de locorum ac ſedis prærogatiua inter ſe contendere.* Ex quo facete infert, inter Papiſtas grauem eſſe de religione controuerſias. Et Schmidelinus ſcribit, inter Papiſtas monachos alios album, alios nigrum ferre habitum; alios carnibus, alios piſcibus veſci; alios pecuniam tractare, alios ab ea peni-

tus

a *Cochlæus in Septicipite Luthero Conradus in Luthero conſtante. item* Euangeliſcher wetterhan. b *in Hiſtoria.* c *Vide VVilkouiana Conuerſionis cauſſas* d *Pſal.* 30. e *Lib de Calu. cap.* 13. f *Domi. Michale. in reſp. ad Miniſtromach.*

Digitized by Google

tus abſtinere. *Ecce, ait, quomodo Papiſtæ conſentiunt!* Sed ô ineptiſſimum hominem! An hoc eſt de Baptiſmo, de Sacramentis, de Iuſtificatione, de Libero arbitrio, de Euchariſtia, &c. & quidem iniurioſis verbis digladiari, vt vos hæretici facitis? pudeat obſecro vos huiuſmodi effugiorum.

IV. Audiamus ſaltim quid Treſuiri illi Euangelici de quibus in præcedentibus loquuti ſumus, de ſe inuicem ſentiant & loquantur, & tum Quinti illius Euangelij charitas facile elucebit. Deum immortalem! quibus non conuicijs in ſola quatuor illorum verborum Chriſti explicatione ſe mutuo conſcindunt? Alias enim ipſorum concertationes recenſere, infinitum ſit. Lutherus inquit? (a) *infelicem & peſſimum Zuinglium conſtituiſſe noua ſua interpretatione Chriſtianam Rempublicam peſſumdare*: monetque omnes, vt Sacramentarios, *veluti diabolos ſub humana ſpecie fugiant*. Idem *Carolſtadium furioſum & inſanum* appellat: *Omnes vero Sacramentarios ipſo diabolo peiores eſſe* dicit. Econtra Zuinglius (b) *Lutherum falſum Prophetam vocat, ſcurram, ſue fœdiorem, peſſimum hæreticum, impoſtorem, Marcione peiorem*. De eodem Zuinglio Brentij iudicium audiamus. Ait, *Zuinglij Maximas ſiue regulas, diaboli eſſe regulas: quæ ſi locum habeant, breui non Neſtorij tantum hæreſin, ſed Iudaiſmum quoque ac tandem Mahumetiſmum introductum iri* Econtra Campanius Zuinglium defendens, *Quam certum eſt*, inquit, *Deum eſſe Deum, tam certum eſt Lutherum doctorem eſſe à diabolo obſeſſum*. Schutzius Lutheranus, *Sacramentarios* ait *corporum atque animarum eſſe homicidas, pacis oſores ac perturbatores*. Sed pulcre inprimis Germaniæ Propheta Regij illius Prophetæ cantum ſuis affectibus accommodat, dum ad Iacobum Brentij Doctorem ita ſcribit. *Senex, decrepitus, piger, fractus, ac ſemimortuus quietem meam expecto. Intelligo enim ex litteris tuis Heluetios me deteſtari atque exſecrari. Certe id mihi perplacet. Vis tu ſcire, in quo iam ego hominum miſerrimus, beatum me putem? Beatus vir qui non abijt in conſilio Sacramentariorum, & in via Zuinglianorum non ſtetit, & in cathedra Tigurina non ſedit. Habes mei animi ſenſum. Ora Deum pro me, vt ego pro te. Et ſi prior abiero, quod opto, traham te poſt me; ſi tu prior abieris, trahes me poſt te* (c) Sexcenta alia hic mihi occurrunt in iiſdem officinis cuſa elogia, dum alter alterum hæreticum, Antichriſtum, diabolum, archidiabolum appellat. Sed ſi quis plura hanc in ſententiam ſcripta legere cupit, libellum videat à noſtri temporis ſcriptore confectum, in quo ille multis argumentis probat, doctrina nouorum iſtorum Euangeliſtarum è diaboli ſchola profectam eſſe: idque ipſorum confeſſione confirmat. Quid ergo de Geneuenſibus Miniſtris dicemus? qui in Apologia ſua aſſeuerare non dubitauit. *Eos qui Lutherani & Zuingliani appellantur, vere Chriſtianos eſſe & fratres. Nullam niſi de vna, & quidem non magni momenti re inter eos eſſe contentionem*. Ex quo intelligi poteſt quanti grauiſſimam illam de Cœna Domini controuerſiam faciant. Sic Caluinus (e) venerabilis Geneuenſium Apoſtolus ſuis perſuadere conatur, ſanctos illos Treſviros, (quamuis alterum ab altero hæreticum appellari non ignoret) in propagando Chriſti regno ſancta quadã coniuratione conſpiraſſe. *Quamdiu* inquit, *hic Lutherus, illic Oecolampadius, ab alia parte Zuinglius in reſtituendo Chriſti regno laborabant, conſenſus eorum fuit admirabilis. Vno ore omnes verum Dei cultum docebant* Idem dicit auctor Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. (f) Et in libro Harmoniæ impudentiſſime ſcribitur, *Tigurinam Confeſſionẽ Anno MDXXXVI. editam, à Bucero in conuentu Smalcaldico Anno MD XXXVII. fuiſſe exhibitam & à Principibus ac Theologis præſentibus, atque etiam ipſo Luthero approbatam*. (g) Apage cum his mendacijs ad extremos Garamantas, vbi periculum non eſt ne noſtri homines ea expiſcentur. Quid vero fruſtra veſtræ tam diſcordi doctrinæ concordiæ laruam inducitis? Quaſi ignota nobis ſit Lutheri ſententia, (h) præſente Zuinglio, *maledictam eiuſmodi concordiam eſſe pronunciantis*: itemque eiuſdem paulo ante mortem proteſtatio: *Nihil ſibi cum Sacramentarijs in æternum fore*. Annon Conradus Schluſſelburgius Superintendens Lutheranus *tot eſſe Sacramentariorũ hæreſes* teſtatur *quot ſint articuli Fidei?* concludens, inter vtroſque πόλεμον eſſe ἄσπονδον. Et Gallus Superintendens Ratiſponenſis, qui Lutheri tempore vixit, *non de leui aliqua re, ſed de præcipuis Fidei articulis controuerſiam eſſe dicit, nec eius componendæ ſpem vllam eſſe*. En tibi Nouorum Euangeliſtarum harmoniam & conſenſum. Sed quos magis idoneos

a *Lib. de Cœn. Chriſt Lib. cont. Sacrã. ad Alb. Pruſſ. Ducem Tom. 4.* b *Tom. 2. Epiſt. ad Esling. in Recog. proph. & Apoſt. in fine* c *In ſerpent. antiq. cap. 33. Quinque lapides Puteani Baſile. Vid. lib. de Miniſtromach. Caln. reſp. ad Pigh. de lib. arb. lib. 1. & lib. de Scand. pag. 234.* e *Gaſpar Hedio & V de ſupra cap. 11. hoc libro. Buceri acta p. Vid. Selneccer. in Pſal. 152. Tom. 1. Vlenberg in Vita Lutheri Melanchton. &c.*

Euangelicæ concordiæ teſtes queamus producere quam ipſos Germaniæ Typographos, quorum prælaſua libellis polemicis acerbiſſimorum conuiciorum plenis gemere nunquam ceſſant: vt è Francofurtenſium Nundinarum Catalogis videre eſt. Obſeruarunt nonnulli inter proximos aliquot annos ex ipſorum officinis plura ſcripta Euangelicorum contra Euangelicos (tales enim haberi omnes volunt) quam contra Catholicos prodijſſe (a) Cui enim ignota ſunt Lutheri & Zuinglij diſcipulorum, Caluini & Weſtphali, Bezæ & Heſhuſij, Brentij & Bullingeri, Flaccianorum & Melanchthonianorum, Heidelbergenſium & Tubingenſium certamina? Sed de hoc Lutheranorum & Caluiniſtarum diſſidio infra vbi de Franciæ ſchiſmate agetur, opportunior erit dicendi locus.

V. Nullum eſt aduerſarijs noſtris nec magis commune nec magis noxium bellum quam quod ipſi inter ſe gerunt. In omnibus ipſorum conuentibus Eridis illud pomum iactum videmus. Quẽadmodum enim venenũ aliud venenum ferre non poteſt, ſed vnum alterum pellit: ſic *hæreſis nullibi quam in propria ſua domo minus quietis habet.* Ac veluti vectores ad diuerſa loca tendentes, & diuerſas ob cauſas & negotia eandem nauim ingreſſi, nunquam idem ſpectant, aut ſocietatem inter ſe contrahunt; at ventis incrębreſcẽtibus, & mari fluctibus tumente, omnes ad commune periculum propulſandum, conſociatis animis & viribus occurrunt: Sic ij qui relicta S. Petri nauicula diuerſarũ hæreſeon ſe fluctibus commiſerunt, nullam inter ſe ſocietatem aut amicitiam colunt, niſi quando ab excommunicationibus aut cenſuris Eccleſiaſticis commune ſibi periculum imminere animaduertunt. Tunc enim diſcordes in concordiam coeunt, vt licet diſiuncti opinionibus, coniunctis tamen viribus, Eccleſiæ vnioni tanto melius poſſint reſiſtere: tunc caſtra coniungunt, tunc eadem ſymbola accipiunt, & ſub iiſdem ſignis in aciem prodeunt, nulla in re concordes, niſi in edendo, bibendo, creſcendo & genus humanum multiplicando, Papæ denique bellum faciendo.

VI. Quemadmodum ſues, (fœdum & moroſum animal) nullum inter ſe ſocietatem colunt, ſed petulci roſtris & morſibus ſe mutuo impetunt; nihilominus tamen quamprimum grunnientem aliquam audiunt, tum ſtatim ſurrectis pilis, laboranti auxilio accurrunt: ſic qui ab Eccleſia deſciuerunt, quamuis non minus ſe inuicem quam ipſam Eccleſiam capitali odio perſequantur, quamprimum tamen vel Eccleſiæ arma contra ſe, vnius criminis reos, expedita, aut occaſionem aſſiliendi Eccleſiæ vallũ, ſeu Pontificẽ oppugnandi vident, poſitis in ſpeciẽ inimicitijs, auxilia coniungunt, & mire cõſpirant. Hic mihi in mentem venit quod Plinius ſcribit. Quamuis inter Coruum & vulpem nulla ſit amicitia vel familiaritas, quoties tamen ille vulpem videt ab accipitre impeti, ſtatim aduolat, & pedibus, roſtro & alis inſidentem hoſtem percutit, donec prædam dimittat: ſic quoque Corui illi & Vulpes (hæreticos intelligo) quamuis parum inter ſe conueniant, contra Eccleſiam tamen arctiſſima faciunt fœdera: quæ deinde diſcuſſo periculo, mox ſoluunt Sic Ariſtides & Themiſtocles ad bellum contra hoſtem proficiſcentes, inimicitias deponere, ſed ex eodem reuerſi, rurſus ſumere ſolebant. Ac veluti, vt eſt apud Plinium, in Nili oſtio ingens agger ex hirundinum nidis inter ſe mira arte conſtructis conſpicitur, res quidẽ per ſe fragilis, ſtructura tamen & coagmentatione tam firma vt Nili inundationem facile ſuſtineat: ſic hominum iſtorum illuminatorum cohortes, per ſe infirmæ, vbi mutuis federibus in vnum coierunt, vim omnem eludere conantur. Hanc ad rẽ Briſſonius appoſite, *Mihi,* inquit, *iniuria & conuicia non placent. Venenum non habeo. Et quamuis è continua librorum ab Eccleſia aduerſarijs ſcriptorum lectione fellis aliquid fortaſſe hauſerim, conuicijs tamen non certabo.* (b) Sic nec ego. Quia tamẽ Euangeliſtæ illi nos porcorum gregi comparant (id facit Aretius Bernenſis Eccleſiæ miniſter) nemo, ſpero, mihi vitio vertet, quod eâdem, melioris tamen notæ, moneta, hoc eis debitum perſoluerim Sed iam velites luſtremus, qui leuibus armis ſuis procurſantes, dum Lutheranorum, Sacramentariorum & Confeſſioniſtarum acies in procinctu ſtat, Eccleſiam laceſſunt.

DE INFINITA HÆRESEON INfelicis huius noſtri ſæculi multitudine.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

I. *Hæreſis vna aliam atque aliam parit.*

II. *Plus*

a *Vid. Bellum Quinti Euangely Hulſemanni Caluiniſmum irreconciliabilem Acta in Haſſia inter Lutheranos & Caluinianos.* b *Commens. in Apocal.*

II. *Plus quam ducentas noſtro tempore eſſe hæreſes.*
III. *De Adiaphoriſtis, quibus omnia ſunt indifferentia.*
IV. *De Interimiſtis & Vquitarijs.*
V. *De Maioriſtis.*
VI. *De Oſiandrinis.*

I. QVEMADMODVM in magnis calamitatibus malum fere malo addi, & primum ſecundo aggrauari ſole; ſic in Schiſmate Eccleſiæ ex vna hæreſi alia, atque ex hac ruſum aliæ pullulant; eo quod erroris curſus nullis finibus ſit circumſcriptus. Ac veluti ab vno vitio ad alia tranſitur; ſic ab hæreſi vna in aliã deuenitur. Similiter *vt hæreſes cito naſcuntur, ita quoq; citò pereunt*, vt in ſignis hæreſeomaſtix S. Auguſtinus ſcribit (a). Et quemadmodum Arrius ille prius fere ad calcem peruenit, quam è carceribus fuit egreſſus: ſic noſtri quoque temporis complures hæreſiarchas prius curriculũ ſuũ abſoluiſſe, quam cœpiſſe vidimus. Alius enim alium ſequitur, candis inter ſe, vt Samſonis vulpeculæ, colligati: capitibus vero quã maxime diſiunctim: ſimiles illis auibus quæ ex vna regione in aliam auolant, prout hæc vel illa eſt calidior. Vt deniq; res omnes Naturæ gremio comprehẽſæ oriũtur atq; aboliuntur quotidie, ſic hæreſes in corde Eccleſiæ, vti fidelibus remedio ſurguntq; cadũtq;. Sic enim Diuus Paullus ſcribit, *oportere eſſe hæreſes, vt electi cognoſcantur*. Et bonus ille Lutherus Comment. in Pſalm. cxv. idem teſtatur, inquiens: *quamuis hæreſes & ſectæ multa apportent damna, id tamen boni afferre quod S. ſcriptura cognitionem nobis aperiunt*. Hoc igitur viperarum, matrem ſuam necat, conantium, genimine nullum ſæculum a nato & paſſo noſtro Saluatore ad hæc vſque tempora immune fuit (b). Primo ſæculo extiterunt Simon & Cerinthus. Secundo Gnoſtici, Marcionitæ, tertio Nouatiani & Samoſateniani. Quarto Arriani, Donatiſtæ, Euſtathiani, Eunomiani, Ardeani, Luceferiani, Seleuciani, Iouiniani, Heluidiani. Quinto Manichæi, Pelagiani, Neſtoriani & Eutychiani. Sexto Iacobitæ. Septimo Armeni & Mahumetani. Octauo Iconomachi. Nono Pauliniani. Decimo Græci. Vndecimo neſcio quæ quiſquiliæ, ſub quodam Bogomillo, & altero neſcio quo Tanſemo. Duodecimo Abeillardi & VValdenſes. Decimotertio Albigenſes. Decimoquarto Fraticelli, Beguardi, Lollardi, Flagellantes, & VVicleuiſtæ. Decimoquinto Huſſitæ. Decimoſexto Lutherani, Anabaptiſtæ, Sacramentarij: & qui non? de quibus poſtea dicemus. Quamuis autem totum curriculũ hæreſeos, quacumque oculos flectas, nihil niſi tam auctorum quam ſequacium ſtragẽ & exitia oſtendat. (c) vt qui pleriq; omnes è curru tanquã temerarij Phaethontes ſeu ſolis rectores (d) præcipitatis ceruicẽ fregerunt: nihilo tamen ſegnior ille mendacij pater, hoc ipſo plures ad idẽ decurrendum ſtadiũ allicere ſtuduit, ſimulans, hanc colluuiẽ eſſe Eccleſiam Militantẽ; ſuos milites, Dei eſſe milites; ſuoſque martyres, Dei eſſe martyres. Sed qui viderit ex vna parte exercitum veteranorum bene inſtructum, præeunte ſupremo duce, galeá caput tecto, manibus haſtam geſtante; ſequentibus deinde grauis & leuis armaturæ ferentarijs, & haſtatis, in quorum medio vexillũ explicatum volat, ſonantibus vndique tympanis, poſtremo denique agmine clauſum: ex altera vero imbellem puerorum turbam, in arundine per plateas equitantium, ligneis gladijs præcinctorum, fuſtes pro haſta humeris geſtantium, ſudariũ perticæ alligatum pro vexillo præferentium, & ollam pro tympano pulſantium, nullo certo ordine, omnibus imperantibus, nemine parente, hinc inde inter ſe circumcurſantium & conclamantium: is viuam veluti imaginem veræ & adulterinæ Eccleſiæ cernet. Sed non duces tantum, vti ſuperioribus capitibus factum eſt, videamus, verum etiam ipſas vulgarium militum copias luſtremus.

Triceps illa hæreſis, ſiue tres illæ factiones, de quibus in præcedentibus capitibus egimus nempe Anabaptiſtarũ, Confeſſioniſtarum ſeu Lutheranorũ, ac deniq; Sacramentariorũ in multas alias imo infinitas fere diſciſſę ſunt, dum hi illum, alij alium anteſignanum noui alicuius dogmatis inuentorẽ ſequuntur; & ſinguli nouam tam ſuæ quam aliorũ infelicitatis telam exordiuntur. Et quis omnes recenſere poſſit? quum ſoli Euſtathiani olim teſte Nicephoro, (e) in duodecim factiones fuerint diuiſi. Vix hoc proximum credere poterit ſæculum, quãdo hæreſis videbit interitũ illudq; Lactantij (f) verũ eſſe deprehendet, *Multitudinẽ religionũ irreligionẽ producere*. Omnes illi qui ab antiq. a diſceſſerũt Eccleſia, in Theatro Chriſtiãitatis ſeſe oſtẽtarũt, verba ſua pro Dei verbis vẽditãtes, (g) & vt plu-

quam

a *Tom. 9. ſer. de Cataclyſmo* b *Tabula chronologica Galteri item Anatomia Eccleſiæ Catholicæ* c *Vide Reuſnerum in opere Genealogico, vbi familia illuſtres hæreſis introducta authores extincta cernuntur plurima* d *Ouid. lib. 2. metamorph. initio.* e *Lib. 18. cap. 45.* f *Lact. lib. 1.* g *Vide fuſe in Myſterio ſtandis prædicantica auth. Hieron. Mulmanno.*

quam alij ſapere videntur, ſinguli novam aliquam opinionem comminiſcentes. Hæc enim vis eſt vocis αἵρεσις, quæ Latina lingua idem ſignificat quod *electio*: ſic ut hæreticus is dicatur, *qui novum aliquod & ſingulare doctrinæ genus, communi Eccleſiæ ſententiæ ſeu conſenſui contrarium, eligit, idque deinde tanta defendit pertinacia, ut totam Chriſtianitatem citatis condemnare quam errorem ſuum agnoſcere malit.* Hoc quidem fecerunt ac faciunt omnes noſtri temporis hæretici, prædeceſſorum ſuorum veſtigia ſequentes. Quod ſi horum aliquot enumeravero, cum omnes non poſſim, id eo fit, ut quemadmodum ab Heliogabalo olim octo calvi, octo gibboſi, octo claudi, octo podagrici, octo ſurdi, octo craſſi, octo macilenti, octo breves, octo longi convivio fuerunt adhibiti, ut tam male inter ſe convenientium hominum diverſitate ac diſſimilitudine riſum ſpectantibus moveret; ſic hic quoque lectores tantam hæreſeon licet à ſe invicem enatarum difformitatem ac monſtroſam diſcrepantiam videant, quæ tanta eſt, ut diabolus ipſe Mundi ſtultitiam ridere ac ludibrio habere, vel potius Germania in tot ſectas diviſa, in prædam ei data videatur.

II. In quovis fere angulo novam naſci videmus eccleſiam, quæ tamen ipſa etiam cum Luna ſubinde & cito quidem ſuam faciem mutat: ut Georgius Saxoniæ Dux non minus vere, quam facetè dixerit: (a) *Quamvis forte VVittebergenſes vicini ſui ſciant quid hodie credant; ſe tamen certò ſcire, neſcire illos quid cras ſint credituri.* Et eorum quidem qui Lutherani dici & haberi volunt, quique Lutherum doctrinæ ſuæ auctorem & patronum faciunt, triginta quatuor ſectæ à quibuſdam notatæ ſunt. Neque hoc à Catholicis ſolum, ſed ipſis quoque Novis Evangelicis factum eſt: *qui pluſquam ducentas una ſerie factiones recenſent* ut è Pantaleonis, Funcij, Lavateri, Lindani & aliorum ſcriptis apparet. (b) Mihi quidem ſentinam hanc vel potius cloacam diaboli fœdiſſimam aggredienti, religio quædam objicitur, tot execrabiles blaſphemias, quas tangere me oportet, exhorreſcenti: eoque breviter tantum hæreſes ceteris magis notabiles recenſebo. Et velut in parvo annulo ingentis coloſſi imago ſculpi poteſt; ſic tribus aut quatuor capitibus ingentem eorum repræſentabo multitudinem, quæ cœlo bellum inferre auſa fuit; non tamen gigantibus illis, ſed Pygmæis magis ſimiles, ſagittis armati, & in decutiendis ſegetum ariſtis non minus quam alij in celſiſſimis arboribus deijciendis laboris ſumentes. Veniam mihi dabitis, ſpero, Chriſtiani Catholici, tot tantasque blaſphemias coacervanti. Videbitis quemadmodum cicadæ ijſdem locis naſcuntur, vivunt & occidunt; ſic magnam iſtarum ſectarum partem ibi ſepulchrum, ubi prima earum fuêre cunabula, inveniſſe. Harum ego ſingulas nullo certo ordine, ſed prout quæque ſub manum venerit, recenſebo: nec ortum cuiuſque in tanta confuſione anxiè inveſtigabo. Quis enim in tanta confuſione ordo à me poſci queat? Tanto vero magis nullum mihi hic ſervandum ordinem puto, quod fidus hæreticorum Advocatus & malus hiſtoricus Sleidanus pleriſque velum obducit, pudore, credo, ſuffuſus, Prophetam ſuum tam multiplicis, difformis ac monſtroſæ prolis parentem evaſiſſe videns; atque alij etiam, qui tam in Gallia quam Anglia de reſtauratione Eccleſiæ ſcripſerunt, pleraſque ne nomine quidem ſibi notas eſſe ſimulant.

III. Vix Lutherus cucullum abjecerat, vix primum in Eccleſiam inſultum fecerat; quum ecce ingens rerum perturbatio per totum Chriſtianum Orbem ſequuta eſt, pleriſque horribili illa voce Lutheri intoxicatis: *Maledicti omnes qui aures ſuas doctrinæ meæ non aperiunt* vel potius fumo putei Apocalyptici, quem Lutherus clavi Doctorali ſua aperuerat, dum omnes homines Sacræ paginæ creavit Doctores, interpretes & Paſtores &c. Nec mora. Plurimi guſtata Evangelicæ libertatis dulcedine carni grata, & ipſi tentare aliquid voluerunt, aientes, tam ſibi quam Luthero licitum eſſe veritatem inveſtigare, & ſcripturæ ſecreta aperire. Honorem ex tunc quiſque & gloriam ambiebat, quiſque primus eſſe cupiebat. Unde recte à S. Auguſtino dictum eſt, *Mundanæ gloriæ cupiditatem omnium hæreſeon eſſe matrem. Quiſque Spiritum ſanctum ſibi datum dicebat.* Chriſtum hic, alius alibi monſtrabat; plane ut Salvator noſter eventurum prædixit. (c) Novam ſibi quiſque religionem formabat, omnes tamen interea nullam habebant. Recte Hieronymus, (d) *Hæreticos ſuum quemque Deum habere*, ait, talem ſcilicet qualem ipſi ſibi formarint. Nihil antea tam certum in Fide atque immotum fuerat, de quo non dubitabatur. (e) Nulla iam pax

erat

a *In Edicto ſuo.* b *Omnes has ad 212. nominatas Vide in Anatomia Eccl. Catholicæ Francof. 1653. cuſa in 4.* c *Matth. 24.* d *In c. 11. Oſee.* e *Vid. And. Fabr. in Herme. Evang.*

erat conſcientijs, nulla animis tranquillitas, qui anteà in gremio Eccleſiæ ſecurè & ſuauiter quieſcebant: diabolo omnem Fidem & religionem ex hominum cordibus paſsim eripiente, & diuerſarum opinionum turbis omnia miſcente. *Quot capita tot ſenſus, quot cerebra tot religiones, quot Doctores tot erant fides.* Atque vt omittam ſat multum (*a*) commemoratos *Anabaptiſtas*, qui ſunt prima fætura Lutheri & in Rotmanniſtas, Münzerianos, Adamitas, Stebleros, Sabbatarios, Clancularios, Manifeſtarios, Dæmoni ſaluos, communia omnia habentes, Condormientes, Eiulantes, Georgio-Dauidicos, Mennoniſtas Polygamiſtas 4… ſectas (*e*) diuiſi ſunt: Vtque etiam omittam *Sacramentarios* de quibus etiam ſupra (*c*) actum eſt, & minimũ in 35 ſectas diuiſi ſunt (*d*) ipſi Lutherani ſeu confeſsioniſtæ ſtatim exordio ſ.o in tria genera diſciſsi ſunt, nempe Molles Rigidos & Mistos (*e*) *Rigidi* ſeu Stoici, qui adhuc in pleraque Saxonia, Magdeburgi, Brunſuici, Lubecæ, Hamburgi, Lunæburgi, & alibi primas tenent Horum præcipui erant Matthias Flaccius Illyricus, Nicolaus Gallus Merlinus, Amsdorffius, alijq;. At Molles, per Miſniam, Franconiam, Norimbergæ, Vlmæ, & in parte aliqua Sueuiæ, vt & per VVittembergiam Horum deinde medij ſiue Miſti in Semitrianſſubſtantiatores, Extrauagantes, & Confeſsioniſtas recalcitratores diuiſi ſunt ſub quibus Oſiandrini Stancariani, Antiſtancariani & Schvvenckfeldenſes comprehenduntur (*f*) Adiaphoriſtæ inter Molles reputati à Melanchthone & Ebero Adiaphoriſtæ progreſsi ſunt: (ſic enim eos appellat capitalis ipſorum hoſtis Flaccius Illyricus) quorum etiamnum hic illic in Germania magnus eſt numerus, neque etiam Wittebergæ primaria Lutheri ſede, & in alijs Saxoniæ oppidis ad Electoris ditionem ſpectantibus deſunt. Contra Melanchthonem certe modo dictus Flaccius hanc pronunciat ſententiam. (*g*) *Quandoquidem*, inquit, *Philippus & eius compirites in ſuis opinionibus contumaciter perſiſtũt, ſuadeo ego vt pro Ethnicis & Paganis habeantur, nec quiſquam bonus cum eis communicet. Qui ſecus fecerit, ei ego iam iram Dei denuncio. Vult enim Deus vt vel calidi vel frigidi ſimus. Tepidos idem ex ore ſuo euomit; neque vera Eccleſia eos ferre poteſt, qui noua quadam & nunquam viſa coniunctione, calidum cum frigido confundunt.* Et illi quidem, vt veros & genuinos Lutheri decet diſcipulos, ne vnius quidem litteræ gratiam, aut vel latum vnguem cedere ſuſtinent: *ſeueri & crudeles homines*, vt inquit Sturmius, *quibus omnia perdendi eſt libido.* At reliqui faciliores aliquãto, concedunt, non ita pertinaciter in omnibus tuendam eſſe Lutheri ſententiam, vt qui interdum affectibus ſuis plus æquo indulſerit.

Quod ad Adiaphoriſtas attinet, ij Conſtitutiones & Ceremonias Catholicæ Eccleſiæ indifferẽtes exiſtimant, quibus pro arbitrio quiſq; vti poſſit vel minus, ſine vllo ſcrupulo, aut diſquiſitione. His illi vel addunt vel detrahunt, eã denique formã inducunt, quæ Theologis videtur: vt ex Theologorum VVitebergenſium & Lipſienſium Anno M D XLIV & M D XLV editis decretis conſtat. Ipſe quoque Zuinglius ait. (*h*) *in rebus externis, quæ expreſſo Dei verbo non continentur, licere cuique facere atque vſurpare id quod viſum fuerit.* Sed hoc nihil aliud fuit quam emplaſtrum ſeu cetuſla, tegendis interioribus animi vlceribus accommodata. *Omnia in peius ruunt*, inquit Amsdorfius, *Omnes clamant Euangelium inter nos perire, non alia ob cauſſam quam quod quiſque ſuum ſenſum ſequitur. Brentius & Adiaphoriſtæ in Colloquio VVormatienſi Zuinglium & Oſiandrum damnare noluerunt: noſtri vero in congreſſũ venire recuſarunt, niſi illi excluderentur. Adiaphoriſtæ dicunt & fingunt quidquid volunt, Imperatoris voluntati ſeſe ſuamque doctrinam accommodantes & quamuis Papiſticam Miſſam probent & amplectantur, pro Lutheranis tamen haberi volunt* Habes Lutherani Prædicantis de Adiaphoriſtis iudicium.

IV. Recenſui Lutheranorum tria genera, præter hæc ex eodem patre orti ſunt Semi-Lutherani, quorũ alij ſua propria dogmata Lutheri doctrinæ attexerunt, & horum ſunt minimum 8 ſectæ, (*i*) inter quos reperiuntur *Interimiſtæ*, quorum religio duobus ante Lutheri mortẽ annis cuſa fuit, vt ſuo loco oſtendam. Hi rurſum in duas aut tres claſſes diſtinguuntur. Alij enim *Interim* (*k*) Imperatoriũ ſequuntur, nec multum à Catholica Eccleſia abſunt, exceptis articulis de Communione ſub vtraque ſpecie, & Coniugio Sacerdotum: in ceteris omnibus Catholicæ Eccleſiæ conſentientes dicunturq; *Interimiſtæ Cæſarij*, At *Lipſienſes Interimiſtæ*

Y quæ-

a *Supra capitibus primis.* b *Anatomia Eccl. Catholicæ initio.* c *cap. 7. & e.* d *Anatomia Eccl. Catholica* e *ibidem & Genealogia Lutheri quinti Euangeliſt.* f *Anatomia citata initio* g *Hoſius in Actu Elbingen & Vlenberg in Vita Flaccij & Melanchthonis* h *Zuing. De Eccleſ fol. 85. & 89. Amsdorff. pub. Conf. pur. doctri* i *Vlenberg. in Vita Flaccij.* k *Anatomia ex Vlenberg. loc. cit.*

Digitized by Google

quædam ex Lutheri doctrina admiſcent, (*a*) cum Catholicis tamen opera ad iuſtificationem neceſſaria eſſe docent. Concedunt etiam ſeptem eſſe Sacramenta : & Epiſcopis ſuis obediunt. denique alij ſunt Interimiſtæ Francici, qui interim Lipſienſe aliquantum mutarunt. Breuiter, miſtura hæc quædam eſt antiquæ & nouæ religionis. Omnia eorum dogmata perſtringere, nimis longum eſſet & faſtidioſum : quare ſummatim hic attigiſſe ſat eſt. Ex eodem genere ſemiLutheranorum ſunt (*b*) Vbiquitarij magno numero, Hi credunt tam humanitatem quam diuinitatem Chriſti vbique eſſe, tam in Baptiſmo, quam in Cœna Domini, imò in ipſo quoque Inferno. Hic idem error fuit Eutychis, vt ex Theodoreto diſcimus (*c*). Sectæ huius auctor Brentius putatur, qui Homilia III. in Acta Apoſtolorum, inquit, *ex S. ſcriptura haberi Chriſtum ad cælos aſcendiſſe, non tamen ita; vt certum in viſibili cælo locum occupauerit, quo contineatur; ſed ipſum cælos penetraſſe, vt epiſtola ad Hebraeos loquitur & eleuatum eſſe ſupra omne id quod in cælo eſt & in terra,* ſiue vt adimpleret omnia. Idem in Colloquio Wormatienſi cum Ioanne Laſco, (*d*) præſente Duce VVirtembergico, ſermonem conferens, libere dixit. *Chriſtum non vere & naturaliter fuiſſe hominẽ, ſed ſpiritum duntaxat; neque vere mortuum, aut paſſum eſſe; ſed humanam naturam totam à diuina eſſe abſorptam.* Huic non diſſimilis fuit Seleucianorum Eutychianorum, Acephalorum, Monophyſitarum & Monothelitarum doctrina, qui omnes diuinæ & humanæ Naturæ in Chriſto, & vtriuſque proprietatum diſtinctionem, tam perſpicuè à SS. Patribus explicatam, comprehendere vel intelligere nequiuerunt. (*e*) *Docent ergo Vbiquitarij Chriſtum vbique præſentem eſſe. non in homine tantum ſed etiam omnibus alijs in rebus Eſſe eum in Sacramento. eſſe etiã vbiq;.* Sed quomodo homines ab Eccleſia refugi in eam opinionem inciderunt? non ſane alio duce quam Luthero, qui cum Chriſtum Dominum nollet fieri præſentẽ in Sacramento altaris per tranſubſtantiationem contra Catholicos, & tamen vellet eſſe præſentem, contra Zuinglianos alia ratio quam per Vbiquitatem eum ſiſtendi non occurrit Verum enimuero Chriſti corpus non ideo vbique eſt, vt ſit in Sacramento, quemadmodũ nec ipſum Sacramentum vbique eſt. Modus enim eſſendi quem Sacramentalem cum ſcholaſticis Doctoribus appellamus, nec diffinitiuus eſt, nec conſcriptiuus, nec repletiuus. ſed ſingularis & ſpecialis, talis ſcilicet quo corpus Chriſti in Sacramento eſt præſens. Doctrinam hanc à Luthero quoque ſuo aſſertam hauſiſſe Brentius exiſtimatur, dicente, *Vbi Deus ſit, ibi quoque Chriſti eſſe carnem.* (f) Atqui Deus eſt vbique. Ergo & Chriſti caro. Verum conſequentiæ huiuſmodi craſſam ſapiunt ignorantiam; vtpore ex Antecedentibus tam falſis, quam male intellectis exſtructæ, vt dixi, ipſe Lutherus ad probandã realem Chriſti in Cœna præſentiam, Chriſtum vbique eſſe aſſerit, vt qui ad dexteram Patris ſedeat, quæ ſane vbiq; eſt. *Chriſtus vt homo,* inquit Illyricus Vbiquitarius, *non eſt in cælo tamquam in loco; ſed cælum potius eſt in Chriſto quum Chriſtus vbique ſit.* At, ſi caro Chriſti vbique eſt, ergo in ſupremi illius Iudicij die è cælo non deſcendet, vt qui iam in terra ſit; neque in cælos aſcendiſſe dici poterit quum ibi fuerit. Reſuſcitatum eundem nemo recte dicere poterit, vt qui intra atque extra ſepulcrum fuerit; neque ad inferos deſcenderit, quum ſemper ibi fuerit. Ex quibus apparet quomodo Vbiquitarij omnes pene Fidei articulos hoc ſuo dogmate penitus conuellant. Neq; enim Chriſtus vbiq; eſſe dici poteſt, quũ ipſe dicat. *ſe non adfuiſſe quum Lazarus moreretur.* (g) Et Angelus fæminis teſtetur, *ipſum in ſepulcro non eſſe* (*h*) S. Lucas ait. (*i*) quod *nubes eum ſuſceperit ab oculis Apoſtolorum, in cælum eum aſcendere videntium.* Deus qui ſemper vbique eſt, de loco in locum non tranſit, vt dicit S. Ambroſius: (*k*) ſed in quantum homo, iam abit, iam venit, ac dicit : *Surgite, eamus* (*l*) Recte S. Auguſtinus *non neceſſe,* inquit (*m*) *eſſe vt quod in Deo eſt, etiam vbique ſit* : quum S Scriptura, quæ veriſſima eſt, *nos in ipſo viuere, moueri & eſſe* dicat. (*n*) nequaquam tamẽ, vt ipſe, vbiq; ſimus; ſed alio modo homo in Deo eſt, ſiquidem Deus alio modo in homine eſt, nimirum modo quodam proprio & ſingulari : Melanchthon qui viuo Luthero Vbiquitatis patrocinium quodammodo ſuſce-

a *Vid. Amsdorſium. Rigidum,* b *Anatomia loc. cit. Myconius reſp. ad VVeſtphal. Beza reſp. ad quæſt. Dan. Hoſman.* c *Vid. ep Flauij ad Leonem. Bellar. lib 3. cap. 4. Aug. hær. 59* d *Schluſſelb. Tom. 2. Theol.* Calu *fol 3.* e *Leo 1. epiſt. 9. 10. 52. 79. Theodor. lib. 4. Suid. de Eutyche. Euagr lib. 3 c. 34 & lib 4 c. 4. Damaſ de hereſ Niceph. lib. 18. c 45. Ioan 1. Mar. 19 Luc. 2 & 24. Clem. lib. 7. Apoſt. Conſt. c. 37 Ign. epiſt. ad Epiſc.* Dionyſ. *Areopag. de diuin nomin Iuſtinus Martyr in Expoſ. fidei. Mar. vlt.* f *Luth. Tom 3 lib. de aſſumpt Dom Ien. pag. 283.* g *Ioan. 11. 15.* h *Mar. 16. 6.* i *Act. 1.* k *Lib. 2 de fide cap. 4.* l *Epiſt 57 ad Dardanum.* m *Act. 17, 28.*

ſuſceperat, (a) eo mortuo eandem irriſit. *Corpus* Chriſti inquit, alibi, *in cœlo eſt, ſed cum divina eius Natura ubiq́ue eſt.* Et in Synodo Dreſdenſi Anno MDLXXI. unanimi Superiorendentium Saxoniæ, & VVitebergenſium ac Lipſienſium conſ nſu *Vbiquitas hæc condemnata fuit, tamquam Sathanæ inventum.* ac multo atrocius a Zuinglianis & Calviniſtis.

V Georgius Maior natus Norimbergæ Anno 1502 25. Aprilis, poſitis primis literarum fundamentis VVitebergam profectus, factus eſt Lutheri diſcipulus; & ipſo adhuc vivente profeſſor Theologiæ Novæ, ad Philippum deflexit in quibus ille Lutheri ruſticam auſteritatem caſtigabat. Jdem Anno 1545 ad Colloquium Ratisbonenſe ſuaſu Lutheri miſſus eſt, deiſtro domi Philippo, adeo ille fidebat Maiori, quãvis nec ipſi plene fideret, ob ſacramentariæ hæreſis favores. Cũ autem Maior 21. Januarij Ratisbonam Anno 1546. ingreſſus, ut cæteri Lutherani tricando de religione tergiverſaretur, accidit Lutherum 18 Februarij Jslebij mori, quo ſublato oppreſſæ hactenus meru linguæ Luthericolarum in plurimas hæreſes deceſſerunt, (a) inter quos etiam Maior in Eccleſia VVitebergenſi ſucceſſor, ab eodem nutritus & educatus, poſt mortem magiſtri, novum & ipſe ſignum ſuſtulit, & exercitum conſcripſit eorum qui *Maioriſtæ* dicti ſunt. VVitebergæ potiſſimum ac Lipſiæ ſeſe iactantes, quamvis è dia metro Luthero repugnantes. vt enim Lutherus docuit, Fidem ſolam (quam ille vocem magiſtrali ſua auctoritate ſacr. literi adiunxit) *ad ſalutem ſufficere*; ſic è contrario Maior ſcripturis convictus aſſeruit, *neminem ſine bonis operibus, (immo ne ipſos quidem infantes) ſalvari poſſe* (b) ut Staphylus ſcribit (c) Quin etiam *omnibus qui aliter docerent, etiamſi Angelus fuerit è cœlo, anathema dicit* quo anathemate præcipuè ſuũ Magiſtrum Lutherum fulminavit Nec vero alijs pepercit Flaccius Jllyricus illi eſt *diaboli organum*, alij aliud viſi eſſe contra Flaccius cum ſuis Maiorem eiuſque adhærentes idẽtidem *Luthero-papiſtas* vocitabat, quod ceremonias Eccleſiæ Catholicæ plurimas, bonaque opera nec non Spem, Caritatem præter Fidem neceſſaria eſſe docerent, Jmo *Vertiginoſos* eoſdẽ vocitabant. quod dicerent ſe Lutherum per omnia ſequi & tamẽ bona opera requirerent Adhæſerunt aptẽ Maiori illi ſchiſmatico Eberus, Menius, Mattheſius, Ferinacius, Cruciger Junior, Crellius alijque. Sed profecto æque omnes hæreticam ſuam pravitatem oſtendunt. Lutherus in eo, quod S. Scripturæ verbis, quibus bonis operibus merces promittitur, iiſque deſtituta fides mortua dicitur, vim inferr; Maior vero, quod infantibus bona operatribuit, ut qui ob organorũ indiſpoſitionem & humoris in tenellis membris abundantiam, nec ratione uti poſſunt. Porro Maioriſtas quidem (d) Mollibus Lutheranis adnumerant, qui etiam in alijs quibuſdam articulis à veris Lutheranis diſſentiunt. VVigandus rigidus Lutheranus, ait, *inter ſuos & Maioriſtas non eſſe de re levi contentionem, ſed de ipſis Fidei articulis. Ac veluti diabolus, Mahumetes, omnesq́; hoſtes Eccleſiæ nonnunquam S. ſcripturæ auctoritatem impietati & erroribus ſuis obtendunt; ſic multos hæreticos adnovit ſuas ſtabiliendas opiniones, Lutheri auctoritate abuti.* Certe Georgius Maior ſuæ huic de Juſtificatione ſententiæ ex Lutheri libro, de bonis operibus, præſidium quærit: Jllyricus vero ex eiuſdem in epiſtolam ad Galatas Commentarijs contrariam plane ſententiam defẽdit. Jdem ſcribũt Gallus, VVigandus, Merlinus, & alij, qui contra Maioriſtas ſtilum ſtrinxerunt. Sic horum ipſorum confeſſione, Lutherus, ut carbonarius ille Satyri in antro, ex eodem ore calidum & frigidum efflavit: (e) nec eius ſpiritus alius fuit quam ſpiritus contradictionis, qui nihil verũ ferre poterat quod non proculcaret aut depravaret, nihil falſum, cui non centum induceret colores. Rationes autem Maioriſticæ ſectæ Fundamentales erant hæ: (f) 1 Ut Antinomorum ſectam opprimerent, Bona opera eſſe aſſerenda. 2 quod populus Luthericus ſola fide nitens ad Epicuræiſmum devolveretur. 3 quod ſpes & caritas à Lutheranis multis ludibrio haberentur, eaſque vitrores vocarent mortem in olla, verſaltzen Muß. 4. Mandatum Cæſareum Jnterim. Maiori primum Antagoniſtam ſeſe obtulit publico ſcripto edito Amsdorffius, primus ille & ultimus à Luthero creatus Epiſcopus, tunc Magdeburgi exulans, depulſus per Cæſarẽ Naumburgenſi Epiſcopatu. ſecũdi adverſarij Flacciani cũ A. 1552.

Y 2 Comi-

a In cap. 3. ad Coloſſ. Matt. 1. lib. de corp. Chriſti loc. citat. Bulling. de tract. manſ. patr. b Vlenberg. prolixe in vita Maioris, Philippi, Lutheri. c Serm. de converſ. Pauli: & lib contra Amsdorff c Item Anatomia Eccl. Cathol. Vlenb in vita Maioris c. 1. n. 3 ex Actis ſynodi & Schluſſelburg. de Maioriſtis pag 28. d Illyr. cont. Maior f. 336. in lib de err. Maior. Item Genealogia Lutheri. & Anatomia Eccl Catholica. f Æſopus in Fabulis. f Vlenberg Vita Maioris cap. 1, num. 3.

Comitatus Mansfeldici Superintendens conſtitueretur Maior, hi enim ægrè ferentes contrariæ ſectæ hominem ſibi proponi, proteſtati ſunt, & eum ad purgandum ſeſe contra Amsdorfij librum compulerunt ille eam purgationem adhibuit ut iniuriam factā oſtenderet ab Amsdorfio ſibi, quippe docenti, id quod Lutherus de bonis operibus docuiſſet. Amsdorffius econtra cum Flaccianis contra Maiorē reſponſum edidit tale: *Dico ego Nic. Amsdorffius: Quisquis docet quod bona opera ſint neceſſaria ad ſalutem is Pelagianus eſt, & apoſtata & abnegator Chriſti &c. Itaque Compater meus Doctor Georg. Maier, Spiritum habet papiſticum, ſenſum & animum &c.* (a) Nihilominus Maior imperteritus Bonorum operum neceſſitatem porrexit urgere, & irritatus adverſarios bonorum operum in Concionibus appellavit *Indoctos, imperitos, indignos miniſterio eccleſiaſtico.* dignos vero agazonum officio *& qui ſtabulis aſinorum mulorumque Romani Pontificis expurgandis deſtinarentur.* Monitus hanc ob bilem manſuete reſpondit ſe revocaturum, ſed ab Jlluſtribus perſonis confirmatus in propoſito, nihil præſtitit, quin librum de Converſione Pauli ſcribens in eum omnia præſidia ſui dogmatis congeſſit, qui mox Lipſiæ excuſus eſt invitiſſimis Flaccianis Anno 1552. exeunte, & ſequente ineunte, quo cum Albertus Mansfeldenſis exul reſtitueretur, is Maiorem in exilium factione Flaccianorum eiecit, qui VVittebergam confugit, & Eraſmus Sarcerius ei in officio Jslebij ſeceſſit, ſub quo An. 1554. Synodus coacta, in quo Maioriſtæ oppreſſi ſunt, inter quos Stephanus Agricola vir eruditus cum eſſet, vid[ens] iniquitatem Lutherici ſpiritus, caput turbatum in Eccleſiæ Catholicæ ſinum, humilior factus reclinavit, opera Michaelis Sidonij & Julij Pflugij Epiſcopi Naumburgenſis. At inter Apoſtaticos viros bellum magis magiſque incruduit famoſis ſcriptis adverſum ſe configentibus, donec Maior An. 1558. aliquantum cedens importunitati verbalem palinodiam conſcripſit, qua animum de bonorum operum neceſſitate & iuſtificatione Catholicis ſere parem retinuit. Verum ille Adiaphoriſtis & Melanchthonicis mollibuſque Lutheranis ſatisfecit quidem illa ſua palinodia, Flacciani vero, qui eum hypocriſeos crimine ſuſpectum habebant, non ſatisfecit quod cum Maior adverteret reliquum bilis contentæ hactenus in eos effudit, tanta vehementia, ut Mancelius, cum inſtar rabidi canis irruere & mordere dicat. Sane Flaccium vocat *Maior Facem, tubam, Ducem caput[que] horribilis diſtractionis inter Lutheranos, Sinonē Græcorum fraudum artificem, hominem ſceleratum, ambitioſum &c. Similes vero ei eſſe, qui eum ſequantur* Hoc vēto perflati Flacciani in bellum iterum conſurrexerunt An 1563. quod neque cum morte Maioris extingui potuit. Maioris cauſam tuebantur VVittebergenſes, & Lipſienſes, & Auguſti Ducis ſubditi prædicantes; Flaccianos vero Saxonis Vinarienſis ſubditi & Civitates multæ per Germaniam, qui omnes lanceis & telis, è ſcriptura & Lutheri ſcriptis, aſſumptis configebant, & ſe configebant, & ſtercoribus ſe impetebant ex fimeto Lutheri copioſe arrepto Demum etiam Ducum Saxoniæ Conſilio ad Colloquium aliquod publicum, lis relata fuit. Jd Altenburgum Miſniæ Urbem indictū eſt. Jstic Juris Conſulti ex utraque parte tres, & ſex utrimque Theologi evocati adfuerūt, qui præſidente inſtar Pontificis Joanne Guilielmo Duce Saxoniæ 21. Octobris Colloquium id orſi ſunt, & per menſes aliquot in ſeq. annum 1569. protraxerunt, eo ſucceſſu, quo ſolent hæreticorum acephalæ Synodi devenire, nempe ut pro ſutura peior fieret ſciſſura. Jtaque Maior ſenio laboribus, & calūnijs fatiſcens An. 1570 titulo Teſtamenti librum emittens, ſuam de Juſtificatione ſententiam expreſſit & non multo poſt Anno 1574 VVittebergæ deceſſit vivus mortuuſq; a Flaccianis vexatus. (a)

VI Andreas Oſiander Lutheri itidem diſcipulus. G[u]nz[enh]auſij [o]ppido procul Norimberga parte fabro ferrario natus An 1498 (b) novam & ipſe ſectam è Lutherana, ſuam ſub incudem revocatam procudit, quæ ab eo *Oſiandriana* appellata fuit Hic alter Enoch videri ac haberi voluit, ut Lindanus ſcribit, & in ſuggeſtu enſe lateri accincto Thraſonice ſe oſtentabat. Tribus A A A. pro ſymbolo ſere utebatur, quibus ille triplicium hæreticorum, Lutheranorum, Zuinglianorum & Anabaptiſtarū oppugnationem deſignabat. Primum A. Deum deſignabat, qui Germanica lingua Allmächtiger dicitur. Secundum, famoſum illum Ducem Albertum, de quo ſequenti libro. Tertium, Carnificem eius Adamum nomine. Nonnulli, teſte Schluſſerburgio, (c) Judæum fuiſſe dicunt. Homo fuit vultu diſtorto & truculento ingenio tamen valido, Latinè Græcè & Hebraicè doctus, ad famam aliquā. Corruptus eſt Lutheri hæreſibus VVittebergæ inter primos Norimbergæ An. 1522 menſe Febr. ad D. Laurentij eloquentiam Lutheranam iuſſus profiteri

a *Vlenberg in Vita Maioris &c.* b *Vlenberg. in Vita Oſiandri.* c *Lib. de hæreſ.*

teri concionibus Dominica Sexageſimæ zizania prima 23. Februarij cœpit ſeminare pro tritico quo & ſeq. Anno ibidem Albertum Brandeburgicum Ordinis Teutonici per Boruſſiam Magiſtrum, ob comitia præſentem Norbergæ corrupit. denique & Anno 1524. Urbem ad mutandam religionem veterem impulit. (a) In eo exquirendo omnes ingenij nervos intendit, *utrum Corpus Chriſti, quod in communione accipitur, ut corruptibile ſumatur. Aiebat enim victimam ibi eſſe ſacrificio oblatam. Neceſſe ergo eſſe ut patiatur, & corpus illud quod paſſurum erat manducetur.* Sed quum mors Chriſti corpus non amplius attingat, quid, quæſo, attinet diſputare utrum ſit corruptibile? Cui quum in Cruce nullum os fractum aut comminutum ſit, ut Moſaico illi ſimile eſſet Paſchali agno; quanto magis in ſacrificio altaris idem manebit integrum, quippe quod Euchariſtia eſt ſeu gratiarum actio, in memoriam mortis eius, ſub ſpeciebus non cruentis. Corpus Chriſti in Euchariſtia tale omnino eſt quale extra eam, excepto loco eiuſque circumſtantijs. Quod ante paſſionem fuit impaſſibile, ita quoque in Euchariſtia tunc fuit impaſſibile &c. Si tribus illis diebus quibus anima Chriſti ad infernum deſcendit, ſacerdos aliquis conſecraſſet, corpus exanime ſub ſpeciebus panis fuiſſe repertum ita uti erat à Judæis male habitum & laceratum, atque etiam exſangue, ſuppoſito quod eo ſepultum corpus denudatum fuit: & eadem ſtante ſuppoſitione, ſub vini ſpeciebus ſolus fuiſſet ſanguis, ſine ulla corporis concomitantia. At poſt glorioſam corporis reſurrectionem, tale idem corpus eſt in ſacra Euchariſtia, plenum ſuo ſanguine, ab anima vivificatum, & divinitate ſuſtentatum: quemadmodum etiam ſanguis in calice talis eſt, precioſus ſcilicet, corpore & ſanguine conſociatis, impaſſibilis, incorruptibilis: immortalis, nec in hoc ſacrificio victima illa quidquam patitur, ut impius ille homo delirat. Cum igitur eatenus eſſet & ille Sacramentarius novus, merito An. 1529. ad Colloquium Marpurgenſe à Landgravio Philippo fuit evocatus (b) & ſeq. Anno Comitijs Auguſtanis adfuit, uti & Anno Smalcaldiæ Lutheranorum Synodo, tum Colloquijs Hagenoæ Anno 1530. & ſeq. Anno VVormatiæ, ac 1541. Ratiſbonæ celebratis, in quibus omnibus aliud eſt profeſſus in hominum gratiam, quam mens & conſcientia ei dictabat in articulo de Juſtificatione nec tamen ita ſe palliare valuit, quin ſenſa proderet, quæ ipſe Lutherus Marpurgi ex faſtu eius notavit. (c) Itaque (d) præcipua ei de hominis Juſtificatione fuit controverſia, qua vix ulla inter omnes maioris eſt ponderis, quam ille à Luthero diſcuſſam, ab Auguſtana tamen Confeſſione non ſatis clare explicatam aiebat, quindecim diverſas opiniones ſibi invicem repugnantes, à Lutheri tamen ac Melanchthonis diſcipulis defenſas adducens; quas ſi explicare omnes velim, rem plenam faſtidij ſim aggreſſurus, ac vix diſputationi exitum reperturus. Verbo Lutheri ſcripta velut Pandoræ fuerunt pyxis, è qua tot tamque diverſæ & contrariæ inter ſe ſententiæ evolarunt. Ex ijſdē Joachimus VVeſtphalus & Joannes VVigandus inter alios hunc errorem ſuxerunt, *Non poſſe nos iuſtificari ſanguine Chriſti qui in Cruce effuſus & in terra corruptus fuit.* In quo illi quum ſtoliditatem tum impietatem ſuam produnt, ac veriſſime à ſapiente dictū oſtendunt, *Spiritum ignorantem ſe ipſum decipere, & in cogitationibus ſuis perire.* Neque enim illud conſiderant, precium redemptionis eſſe precioſum ſanguinem Filij Dei, qui certe alius eſſe non poteſt quā is quem in paſſione ex omnibus membris ſui corporis pro nobis effudit ipſo Domino atteſtante in cœna: *Calix ſanguinis mei qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* (e). Sed ô te impium, qui dicis, precioſum illum ſanguinem in cruce effuſum, in terra computruiſſe! An ignoras, ſanguinem hunc cum Verbo hypoſtaticè fuiſſe unitum, & omnis utpote *ſanctum* per excellentiam (f) *corruptionis expertem? Unio enim iſta,* ut S. Cyrillus dicit, *nihil aliud eſt quam quod Filius Dei nobiſcum communicavit in carne & ſanguine; & quia ſanguis ille divinitati hypoſtaticè fuit unitus, Chriſtus una cum corpore & ſanguine reſuſcitatus fuit, nec ullam ſenſit corruptionem* (g). Hinc ſanguis ille in S. Scriptura paſſim vocatur *Sanguis Filij Dei, caro Dei,* &c. quæ integra unà cum ſuis oſſibus, nervis & ſanguine, eſt reſuſcitata. At ſi ſanguis in terra computruit, ſequitur profecto carnem ipſius non fuiſſe integram & perfectam reſuſcitatam. Et hoc illud eſt quod S. Athanaſius dicit, (h) *Ieſum Chriſtum in ſuo proprio ſanguine, quem pro nobis in cruce effudit, in cœlos portatum fuiſſe.* Idem dicunt S. Hieronymus (h). & Angelicus Catholicæ Eccleſiæ Doctor, (i) S. Thomas

a Vlenberg in Vit. Oſiandri cap 1. b Vlenberg. ibid. c Vlenberg in Vit Oſiandri cap. 1. num 1. Schluſſelburg. de Hæreſ. Oſiand pag 243 d Vid lib de Inducto Oſiandriſmo, an. 1580 Et Func de reb. Oſiand. e Matth 26. Marc. 14. Luc 22 Ioan 6. Cor 11 Act 20. 28 f Act. 2. v. 11 & pſal. 16. 10. g S Thom 3. q 2. art. 5. In cap 9 ad Hebr. h Ad Pammach. i Tho in 3. part. Sum. q. 34. art. 2. Innoc. lib. 4 de myſt. Miſſ cap. 20.

Aquinas Contra irrationalem ergo & teterrimam hanc hæreſin, (cuius tamen defenſionem vnus ex primarijs huius vrbis Caluiniſtis ſuſcipere voluit) ſic docet Catholica Eccleſia: *Chriſtum D N & Saluatorem in reſurrectione rurſus aſſumpſiſſe omnem illum ſanguinem, quem pro nobis à primo agone quo in horto ſanguinem ſudauit, vſque ad vltimum illum quo latus eius in cruce perforatum fuit, effuderat: quo quidem ſanguine Ieſus Chriſtus verus Deus & homo, nos redemit, lauit, iuſtificauit & ſaluauit.*

Docebat Oſiander, *hominem iuſtificari non ſola fide*, vt Lutherus vult, *multo minus per fidem cum bonis operibus coniunctam*, vt ex Catholicis furatus Maior; *ſed per iuſtitiam eſſentialem Ieſu Chriſti, in nobis habitantis*, (a) quam ille doctrinam, Sleidano teſte, à Luthero habere ſe dicebat. Et à quibuſdam ſic exponitur, nempe: *Deum ipſum vel Chriſtum, iuxta diuinam naturam eſſentialiter in nobis habitantem & impellentem ad bene operandum, eſſe iuſtitiam noſtram Et, errare eos, qui tantum in Chriſto quærunt Iuſtitiam, cũ ea nihil aliud ſit quam vnius æterniq; Dei, Patris & Filij & ſpiritus S eſſentia, habitantis quidem in nobis & ad bonum impellentis, verum ita tamẽ ut eſſentialis Dei Iuſtitia nobis propter Chriſtum imputetur, doneturq; quaſi noſtra ipſorum eſſet, & ex nobis orta* (b) Itaque Chriſtum incarnatum, obedientem & paſſum facit merè cauſam meritoriam imputationis illius à ſe confictæ, quâ Iuſtitia Dei æternâ nos iuſti eſſe cẽſemur, perinde ac ſi ipſe Deus eſſemus. Hanc ſummam Iuſtitiæ Oſiandrianæ putant eſſe, qui Oſiandri mentem conati ſunt penetrare. Mihi verò dogma hoc, Callimachi ſomnio videtur eſſe obſcurius. Quid enim quæſo hæreticus hic intelligit per eſſentialẽ Chriſti iuſtitiam in nobis habitantis? Sed profectò facile credo, ipſum ne ſeipſum quidem intelligere. Quomodo enim eſſentialis Ieſu Chriſti iuſtitia in nobis habitare poteſt, niſi illa vel a Ieſu Chriſto ſeparata ſit & in nos tranſmigrauerit, aut niſi ipſe Ieſus Chriſtus in habitum quendam quo animus noſter informetur, ſit commutatus? quo vtroque nihil eſt abſurdius. Proprium eſt illud hæreticorum, vt ſuis ſe ipſi induant laqueis. At Catholici, Spiritus Sancti, qui Eccleſiam ſuam numquam deſerit, adiuti gratia, illud firmiter tenent, *Iuſtificari nos non per ſtultas eiuſmodi imaginationes, ſed per gratiam inhærentem, quæ abundanter nobis infuſa à Deo, cooperatione noſtra ſecundum eiuſdem voluntatem interueniente, ſola nos Deo gratos facere poteſt.*

Idem hic nouus Enoch, ſi dijs placet, *Lutherum* & Melanchthonem accuſabat quod ipſi Mundanæ cuiuſdam ſeu Ariſtotelicæ doctrinæ eſſent auctores, carnem & non ſpiritum ſapientis quem in finem ille quædam, quaſi ſecreta cunctiſque abſcondita, ſenſa proferebat, inter quæ etiam illud fuit; *Verbum Dei eſſe duplex Externum ſeu prædicatum & hoc in ſcriptura contineri, aliud Internum, nempe ipſum Dei Filium, & hoc in mentibus noſtris ſeminari*, nempe vt ſupra dictum eſt, eſſe noſtram Veritatem iuſtitiam & cætera, quæ in nobis apparent bona. *Externum verò verbum Dei, paruieſſi momenti, & ſimile, vetuſto calceo in angulum proiectis*, (c) *Homines cæteros præter Chriſtum exiſtentes eſſe imagines vel ſimilitudines Chriſti Dei & Hominis, Chriſtum autem ſolum eſſe imaginem Dei ſine quo nemo potuiſſet eſſe vel fieri imago Dei: homines quoſdam eſſe conditos ad imaginem Chriſti, qui nempe ipſius iuſtitia eſſentiali informantur, alios ad ſimilitudinem eiuſdem, qui nempe eius eſſentiali iuſtitia carent, ſed ad laruam ſeu meram Chriſti figuram quæ ante incarnationem Dominicam Patriarchis apparuit, effigiati ſunt.* Hæc ſua ſecreta dogmata eruebat ille ex Hebræo textu, *Zelem*, imago, & *Demuth* ſimilitudo. Et hanc doctrinam a tempore Apoſtolorum aſſerebat rectè à nemine eſſe explicatam, Lutherum vidiſſe quidem aliquid, ſed animum non intendiſſe ſerio, aliaque huiuſmodi fanda atque infanda ſpiritu arrogantiæ congeſta, in quibus potiſſimum nouam inauditamque iuſtificationem effinxit. Ob qua Lutheranis & Auguſtanæ Confeſſionis profeſſoribus factus eſt inimiciſſimus, & ipſe viciſſim eos exagitauit, *Auguſtanam Confeſſionem vocando carnalem, phantaſticam philoſophicam, idololatricam, quæ Chriſtum pictum & fictum doceat in regno diaboli &c.* (d) Ita Oſiander lutum Lutheri quod in Catholicos ſæpe proiecerat, viciſſim in ora *Lutheri* ſectatorum, Dei iuſto iudicio, regeſſit. Fecit tamen mutuus metus Oſiandri ac *Lutheri*, vt viuo Luthero & Oſiander ſe ab illo, & hic ab Oſiandro publice carpendo abſtineret, etſi cauſas ſibi graues dediſſent. Mortuo vero *Luthero*, prædicantes cæteros vti vulpes & lepores Oſiander contempſit, & ſuum virus peruicaciter effudit, qua propter cum is Anno 1548 *Interim*

Cæſarium

a *Vid Gaſp. Vlenberg. cauſ. 9. & Vita Oſiandri cap. 1 num. 3.* b *Ita exponit Vlenberg loc. cit.* c *Vid. Stapl. fol 364.* d *Schluſſelburg in hæreſi Oſiander. pſal 46. Vlenberg Vita Oſiandri cap. 1. n 4.* e *Schluſſelburg. pag 94. l cit. Kemnitius pag.* 01. *Vlenberg. eius Vita cap. 1. n. 4.*

Cæſarium in Comitijs Auguſtanis approbatum aſpernaretur Norimberga fugatus in Boruſſiam ad Ducem Albertum, cui iam ante virus Luthericum Norimbergæ afflarat, confugit, & Regiomonte Profeſſor Theologiæ ac paſtor conſtitutus eſt, vbi inter alios Ioannem Funcium Chronologum eruditum & alios in ſuas partes, demum per hos & principem traduxit; ac Fridericum Staphylum tunc Lutheranum & principis Conſiliarium, aduerſarium nactus, ei occaſionem dedit ad Catholicæ Eccleſiæ ſinum reuertendi. Hic enim ſe Oſiandro cum alijs aliquot Viris oppoſuit. (*a*) Atque hunc in modum infelix Noui huius Prophetæ doctrinam Albertus Pruſſiæ Dux approbauit, adeoque omnes qui ei contradicerent, finibus elecit. Initio quidem concordia tentata fuit, ſed fruſtra, quod prius tam quiſque ſententiam afferret, nec in Iuſtitiæ diffinitione conuenirent. Melanchthonem & cæt. Vvitebergenſes cum Oſiandro in arenam quidem traxit Staphylus, ſed Melanchthon languide & veluti declinans congreſſus eſt, Oſiander ferociter. Vnde Zeloris Lutheranis non parum diſplicuit is, & quidam etiam ab Oſiandrum defecerunt. Nam Brentius &c. Sententiam eius de Iuſtificatione quodam modo probare videbatur, (*b*) dicens, *non ſine cauſſa ab Oſiandro ſtatui, eſſentialem iuſtitiam Dei habitantis in nobis, & nos ad bonum excitantis, noſtram eſſe iuſtificationem.* Nec ab hac ſententia Schmidelinus abhorrere viſus eſt, quamuis VVitebergenſes Theologi pronunciaſſent: *Nihil in S. ſcriptura à ſe reperiri quod cum Oſiandri doctrina conueniat.* Magnas ſane turbas in Lutherana Eccleſia excitauit Oſiander; quem etiam nonnulli ferunt ſermonis cum diabolo habuiſſe commercium, adeo vero ab initio propalatæ hæreſis ſuæ timidus euaſit, aut ferocire viſus eſt, vt nunquam in publicum prodiret, quin ſub veſte armaturam geſtaret, tam in Scholæ quam Eccleſiæ Cathedra. Cæterum in medio curſu, dum cum aduerſarijs luctatur, & recens natam hæreſin ſtabilit ac propagat Anno 1552. menſe Octobri tactus apoplexia repente concidit, & poſt durum agonem 17. Octobris animam luctantem exhalauit, ſine vllo pœnitentiæ ſigno natus annos 55. ſepultus in alieno Sepulchro, ex quo tamen rurſus extractus obſcuro loco & qui ex memoria hominũ abijt, eſt defoſſus (*c*) Palladius miſerabiliter mortuum ſcribit, & a Deo loquendi facultate ante mortem priuatum. Sed reliquos nunc perſequamur, breuiter tamen, ac leui, quod dicitur, brachio, niſi forte adeo inſignis alicuius vel ſtultitia vel prauitas occurrat, vt longiorem aliquanto explicationem requirere videatur. Vt enim in virtute laudis & honoris; ſic infamiæ in vitijs certi ſunt gradus.

DE PLVRIBVS NEFANDIS HÆRETICIS, QVI REGIONES SEPTEMTRIONALES MVLTIPLICI VENENO INFECERVNT.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *De Auguſtinianis Stancarianis, & Muſculanis.*
II. *De Adamitis & Orebitis.*
III. *De Sabbatharijs & Clancularijs.*
IV. *De Dauidiſtis, ſeu Dauidis Georgij ſectatoribus.*
V. *De Mennoniſtis, Deiſtis & Antitrinitarijs.*
VI. *De Michaele Serueto Hiſpano.*
VII. *Dictum Eraſmi, & quid Trinitarij de ipſo dicant.*
VIII. *Lutherani & Caluiniſtæ mutuo ſe accuſant.*

I. INTEREA dum pleræque regiones Septemtrionibus obiectæ, religionum diuerſitate fluctuant, & plerique noua audacia, quaſi Eccleſia ſub ferulam ad ipſos alphabetarios remiſſa, nouas interpretationes ac nouas doctrinæ formulas comminiſcuntur, & non minus Prophetam, non minus Spiritus Sancti, quam Lutherum, Melanchthonem, &c. quiſque participem, & ad Mundum noua Euangelij luce colluſtrandum miſſum ſe iactat; complures aliæ hæreſes non minus nouæ, ſed multo magis ineptæ ac ridiculæ paſſim emerſerunt. Inter alias, *Auguſtinianorum ſecta* in Bohemia exorta, vel potius renouata fuit; quæ ab Auguſtino Boemo dicta. (*d*) prætérquam quod cum veteribus Huſſitis & recentibus Anabaptiſtis dogmata quædam communia habet, *aſſerit cœlum & infernum* ad

a *Act.* 13. b *Vid. Epiſt. Bren. anno* 1551. *VVitebergæ impreſſam. Smidel. in lib. com. long. Catal. Vid. Hoſium fol.* 537. *& Martin. Chemnitij iudicium de Oſiandro.* c *Vlenberg in fine Vita eius.* d *Anatomia Eccl. Cathol. in Catal. Sectarum. Lindanus Reſcius.*

ad extremi vſque iudicij diem clauſa eſſe: animas interea magnum illud iudicium exſpectantes, omnis doloris experſes dormire: Chriſtum quantum ad humanam naturam, nondum in cœlo eſſe. eoque fruſtra pro animabus in loco quietis exiſtentibus, preces fundi. Ecce paucis verbis quatuor abſurdos errores. Primus eſt, *cœlum & infernum clauſa eſſe, ad extremum vſque iudicium:* quod S. ſcripturæ è diametro repugnat, Heb. 4. & multis locis inculcanti, (a) Deum poſt mortem vnicuique ſecundum opera ſua redditurum; tum paradiſum eis qui bene vixerint, a morte ſtatim præparatam. Quid ergo Saluator bono latroni promiſit, dicens, *Hodie mecum eris in Paradiſo,* ſi ante extremum iudicium eò peruenire non poſſit? Quid in cœlum triumphator aſcendens ſecum duxit, ſi non animas illas beatas? Non ita Gregorius Nyſſenus loquitur, quum ait, (b) *Anima ipſius requieſcit in cœleſtibus tabernaculis, vbi ſunt ordines Angelorum, vbi ſunt populi Patriarcharum, vbi chori Prophetarum, vbi ſedes Apoſtolorum. vbi gaudia Martyrum, vbi deliciæ ſunt Bonorum, vbi ſplendor eſt Doctorum.* Secunda hæreſis eſt, quod dicunt, Animas iudicium exſpectantes dormire. Non fidem tantum, verum mentem quoque omnem iſti amiſiſſe videntur, dum ex animabus glires faciunt, qui tota dormiant hyeme. Quorum opinio ſi vera eſt, certe Sanctus Stephanus valde errauit, ſub lapidum ictibus inuocans atque exclamans, *Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum.* (c) Et Sanctus Ioannes delirauit, quando illos *albis ſtolis indutos Dei throno vidit adſtantes,* (d) Et fabulæ ſunt quæ *de Lazaro & diuite* epulone in Euangelio Saluator dixit. (e) *Beatam animam exclamat* Sanctus Auguſtinus (f) *quæ ex corpore hoc terreſtri in cœlum euolat; quæ nec hoſtem timet, nec mortem, eo quod oculis ſuis eum videt cui ipſa ſeruiit, & quem amauit.* Tertia hæreſis eſt, quod Chriſtum aiunt, quantum ad humanam naturam, nondum etiam in cœlo eſſe. Quid vero contra Apoſtolicum ſymbolum, contraque omne id quod vel SS. Patres ſcriptum nobis reliquerũt, vel credidit hactenus antiquitas, magis hæreticum aut abſurdum confingi poſſit? Quartam omitto, nimirum precationes defunctis nihil prodeſſe; de qua alibi diſputamus. Atque hæc Hæreſis etiam ex Lutheri ſinu emanauit, vti patet ex 4. Tomo operum eius edit. Ienenſ. fol. 43. cuius etiam vltimis verbis obſignata ſint, ex Enarratione ſuper Geneſin cap. 29. omnium eius operum poſtremo, quod Melanchthon *Cycnæam cantionem* appellat. Ibi enim inter alia docet, tam animas quam corpora in ſepulcris quieſcere & dormire vſque ad conſummationem ſæculi? *qua doctrina,* ſi Sleidano credimus, (g) *Lutherus Papiſticum Purgatorium plane exſtinxit,* è S. ſcriptura probans, animas vſque ad extremum iudicium in pace quieſcere. Opinionem hanc ſcribit Polonus quidam Epiſcopus (h) ſe a magnate quodam audiſſe, ſic à Prædicante ſuo edocto, eo potiſſimum argumento, quod mors in Sacra ſcriptura *ſomnus* appelletur. Quin eundem Prædicantem iactaſſe hanc doctrinam diuinitus ſibi reuelatam, vt homines eo terrore liberaret, quem Papiſtæ ipſis incutiunt, dum docent, animas reſurrectionem exſpectantes, pro delictorum grauitate puniri atque purgari. Exclames merito: O præclaros ter otii domitores, imo *Liberatores!* qui furibus & latronibus audent mentiri, furcas & gladios eſſe abolitos. Vere vos eſtis de numero prophetarum, qui dicebant *pax* & non erat pax, conſuentes puluillos &c.

Porro inter Nouos Euangelicos numerandi quoque ſunt Stancariani, (i) a Franciſco Stancaro Mantuano ſic dicti, qui relicta Italia, tamquam terra hæreſibus ſerendis minus idonea, in Germaniam venit. ibique doctrinam ſuam ſparſit. Hic, vti Feuardentibus ſcribit in Lib. 1. Irenæi, cap 7. primum in Germania mox Polonia, æque ac Seruetus Geneuæ & Illyricus in Germania, Gnoſticorum virus ſparſit æternam Filij Dei perſonam obſcurare aggreſſus, dicens non eſſe patris perſonæ coæternam, & per metaphoram quandam dici Verbum Dei, quod tamen non ſubſiſtat, ſiue, vt Staphylus & Schluſſelburgius ſcribunt, Neſtorij errores renouauit. Si quidem duas Chriſtum ſuſtinere perſonas docebat, vnam Mediatoris, & aliam collargitoris; vnum à Trinitate hominem miſſum, alterum mittentem &c. aduerſus Paulum Clamantem 1. Tim. 2. *Vnus eſt hominum mediator Dei & Hominum homo, Chriſtus Ieſus.* Et Conc. Epheſinum ac Conſtantinopolit. Idem contra Oſiandrum

a 2. *Cor* 5. *Luc.* 23. *Eph* 4. b *Orat in* 5. *Epheſ.* c *Act.* 7. d *Apoc.* 7. & 14. e *Luc.* 16 f *Lib. Medit. cap.* 22. *Gregorius, & alij PP. quos refert Ioannes de Neapoli quæſt. diſput.* 41. *de Viſione beata animarum, Benedictus XII. & Concil. Florentinum* g *Lib.* 9. h *Martin. Bialobrzeſcius Epiſcopus Camenecienſis.* i *Vide Oricouium Roxolan in Chimara: & Collatio n Neſtorij cum Stancaro. & Anatomiam. Eccleſ. Cathol. parte* 1.

drum docuit. Chriſtum ſecundum humanam naturam tantum, noſtrum eſſe Iuſtificatorem ſeu Mediatorem, non minus, quam ille, pernicioſo & manifeſto errore, docuerat eum eſſe Iuſtitiam noſtram ſecundum naturam ſolum Diuinam, uti cap. præcedente oſtenſum. Noſtri enim redemptio opus eſt Ieſu Chriſti, tamquam vnius Perſonæ, non vnius Naturæ. Et inſania eſt, dicere vel exiſtimare, Ieſum Chriſtum eſſe ſolum perſonam diuinam, aut ſolum humanam naturam: quum vna ſit perſona ex diuina & humana natura. Idem porro Stancarus in Cœna non Corpus Chriſti, cum panis ſubſtantia, vt Lutherus, nec ſine Corpore Chriſti ſigna eius percipi cum Zvvinglianis voluit, ſed memoriam quandam Chriſti ſolum in ſumendis pane & vino debere fieri, & id eſſe cænam Chriſti genuinam & eius ſenſum. Porro Stancarus, cum infamaretur, quod obedientiam Regibus derogaret, niſi ad libitum plebis imperaret, aduerſus S. Petri & Pauli effata (a) nuper e Germania in Poloniam progreſſus inde in Ruſſiam perueniens contra Lutheranos acerbe ſcripſit. (b) *indoctos eos appellans, vt qui præter Theologiam VViteberg enſem nihil didicerint: ſuamque opinionem tam contra Saxones quam Tigurinos multis S. ſcripturæ teſtimonijs confirmans. Melanchthonem Antichriſtum nominat, ac dicit, vnum de ſua ſchola Doctorem pluris eſſe quam centum Lutheros, ducentos Melanchthonas, trecentos Bullingeros, & quadringentos Martyres: quos omnes ſi quis in mortario contuderit, vix vnam veræ Theologiæ vnciam ſit expreſſurus. Lutheranorum Chriſtum impanatum monſtrum vocat: Tranſſubſtantiationem Papiſticam, meram ait eſſe ſtultitiam; figuram Zuinglij, ſomnium; ſuam vero Cœnam, quæ memoria ſit mortis Ieſu Chriſti, veram eſſe cœnam: vſus ad hoc neſcio quibus Grammaticationibus. Cœna Papiſtica mala; Lutherana multo peior: Caluini omnium peſſima. Cœna Stancari diuina.*

Tam huic, quam Oſiandro, quod ad doctrinam de Iuſtificatione attinet, oppoſuit ſe Andreas Muſculus, à quo Muſculani denominati ſunt. *Hi docent, humanam & diuinam naturam in Chriſto ſimul opus redemptionis noſtræ peregiſſe, & eo quidem modo, vt ipſa diuina natura in cruce paſſa ſit: quum ſola humana natura opus redemtionis noſtræ peragere non potuerit.* Sed ô craſſam ignorantiam! quæ perſuadere nobis conatur Deum ex carne eſſe, qui pati poſſit; quaſi diuina eſſentia non ipſa ſit eſſentialiter diuina impaſſibilitas, aut Deus patiens à ſua eſſentia ſeparari poſſit. Rectè Athanaſius aduerſus hos Theopaſchitas, ne diutius lectorem moret, *rem*, ait, *eſſe mirabilem, quod idem fuerit patiens & non patiens; patiens corpore, in quantum homo; non patiens, in quantum Deus, natura impaſſibilis.*

II. Sed aliam vide diaboli aſtutiam. Dum paſſim, in Germania præſertim ac Bohemia (de qua libro ſequenti) maleferiati homines diuerſas hæreſes comminiſcuntur, rudis quidam homo Adamus nomine, cognomento Paſtor, circa Annum 1535. Adamitarum ſectam inſtituit, hominum, vt ipſe dicebat, ſanctificatorum, ſed reuera non pudore tantum, verum etiam omni mente ac ratione deſtitutorum. *Hi ad primorum parentum imitationem, in ſynagogis ſuis plane nudi conueniunt, & hyeme quidem in hypocauſtis calefactis.* Sed quid quæſo, alio calore ad libidinem accendendam opus, quam nudorum illo corporum adſpectu? O peruerſos homines! Demophontis illius Alexandrini ſimiles, qui ſub vmbra calebat, & ad ſolem frigebat. (d) Turpem horum nuditatem illi imitari videntur, qui Chriſtianam religionem omnibus ceremonijs, ſpoliarunt. Neque enim minus deformis mihi videtur religio ſine ceremonijs, quam corpus ſine veſte. Et iſta quidem hæreſis etiam S. Athanaſij tempore gliſcere cœpit; ſed pluribus ſæculis ſepulta, tandem primo ſub Ziſca, deinde Anno MDXXXV. in Hollandia, Amſterodami præcipue, Vltraiecti & Emdæ, rurſus emerſit. Chemnitius ait conuenticula eorum ſe vidiſſe Antuerpiæ Anno MDLXXXI. quo tempore regiones illæ Catholico regi rebellabant. Neminem vero admittunt, niſi nudum, (quis credere poſſit, tantam diabolum in eos, qui Chriſtiani eſſe volunt, habere poteſtatem) qui que integram horam tam viris quam feminis ſic ſpectandum ſe præbere poſſit. Is ſi digrediens affirmet nullam carnalis concupiſcentiæ titillationem ſe ſenſiſſe, pro fratre recipitur, vt qui donum perfectionis iam habeat; ſi vero pruritum libidinis & motum aliquem ſpiritui repugnantem ſenſiſſe ſe dicat, reijcitur, donec omni pudore cum veſtibus exuto, aſpectum illum ferre diſcat. Alanus dialogo VI. ſcribit, Amſterodami pulcram admodum iuuenculam, miniſterij officio in eorum ſynagoga fungentem, ſic nudam in publicum prodijſſe: quumque pallium ei ali-

a *In Apolog cont. VViteberg enſes, & Tigurin.*
b *1. Pet 3. Rom. 13.* c *Epiſt. ad Epictet* d *Vid Theo. Fab. lib. 1. Epiph. lib 2. Hæreſ. 52. Anatomia Eccleſ. Cathol. part. 2. Catal Sectarum.*

quis inijcere vellet, eo reiecto, dixiſſe, *Nulla ſe alia veſte opus habere quam ea quæ à Chriſto ſponſo ſuo ſibi data ſit.* Reſcius nuptias celebratas refert, in quibus ſponſus & ſponſa nullo alio veſtitu vſi ſint quam arborum folijs, ipſos vero ne ad veram Paradiſi effigiem nihil, ſcilicet, deeſſet, ita nudos ad arborem quæ in medio erat ſynagogæ, ſerpente circumdata, aſtitiſſe. Caſſander in Commentarijs ſuis de duabus naturis in Chriſto, teſtatur, *Adamitas præter alios errores, docuiſſe, in Chriſto vnam tantum fuiſſe naturam, vt perſonam.* O ſtolidos homines, qui in tanta rerum omnium ignorantia, tam profunda religionis myſteria perſcrutari, & cæci de coloribus iudicare audent!

Gemini fere his ſunt *Orebitæ*, qui videntur eſſe montanorum & paſtoritiam hominum genus, indoctum & rerum humanarum inexpertum, *hi æternam Ieſu Chriſti Filiationem negant, ac Scripturam vniuerſam reijciunt*, vniuerſum legis ſuæ theſaurum libello quodam incluſum oſtentantes, cui titulus eſt, Die Hütte Moſis, quo tamen nihil niſi ænigmata quædam Sibyllæ folijs obſcuriora continentur: quæ vt ipſi non intelligunt, ita interpretari quoque eas nefas eſſe dicunt, vt quæ ipſa Cœli ſint ſecreta. *Iidem Moſis reditum expectant, quem aiunt cœleſte illud Manna denuo apportaturum; quod illi Theſaurum Panum per manum Angeli ſui diſtributum appellant. Ab omnibus etiam ceremonijs, ac potiſſimum ſacrarum imaginum vſu abhorrent, & precantes nulla verba fundunt, ſed oculis tantum eleuatis cœlum obtutu intuentur; atque vbi aliquamdiu in iſto obtutu defixi hæſerint, terram oſculantur, ſacris ſuis hoc modo rite operati.*

III. His *Sabbathar*ios ſubiungemus (*a*) quorum ſecta Anno M D XXXIX nata eſt, inde dicti, quod *ſpreto die Dominico quo Chriſtus reſurrexit, Sabbathum obſeruant. Iidem Deum Patrem ſolum inuocant*, vt legitur in libello Lutheri contra eos ſcripto. Sed quid? An tu ſine cauſſa & ratione inſanire hos putas Luthere? Quod ſi omnes leges, regulæ & decreta noſtræ religionis è ſola S. Scriptura ſeu ſcripto Dei verbo petenda ſunt vt tu vis, nec quidquam credendum aut amplectendum ſit, quod eo non contineatur, cur, quæſo, diem Dominicum potius quam Sabbathum obſeruemus, quum non illum, ſed hunc ſanctificare nos Deus iuſſerit? Hũc Chriſtus ipſe obſeruauit; hunc Dei populus tam ſacrum habuit, vt eo ne vitæ quidem neceſſaria procurare fas fuerit. An ergo dies hic ab ipſo Deo quieti deſtinatus, ab hominibus mutari potuit, ſine expreſſo Dei verbo? Recte ergo Carolſtadius contra te diſcipulis ſuis & auditoribus conſuluit, vt Sabbathum potius quam diem Dominicum obſeruarent, quod ille a Deo, hic ab hominibus ſit inſtitutus. Quid vos, noui Euangelici, Sabbatharijs his reſpondebitis, niſi a Scriptura ad Traditiones velitis nobiſcum confugere? Quis vos docebit, Eccleſiam in honorem Reſurrectionis Saluatoris noſtri pro Sabbatho diem Dominicum feriandum ac ſanctificandum inſtituiſſe? Quid ergo mirum, ſectam quamuis abſurdam, complures tamen ſectatores inueniſſe; inter quos, vt Reſcius teſtatur, femina quoque fuit inter Polonos primaria, quæ deſerta priori ſua religione, Sabbathariorum opinioni acceſſit.

Eodem fere tempore *Clancularij* extiterunt, quorum Staphylus facit mentionem. *Hi religionem ſuam ore non profitentur, ſed ſatis eſſe putant, ſi eam in corde habeant.* ſimiles aliqua ex parte ijs qui in Frãcia Anno M D XLV. fuerunt a Caluiniſtica hiſtoria *Nicodemitæ* appellati, (*b*) *ex ſtimantes poſſe aliquem illæſa conſcientia Miſſam audire, dummodo cor non conſentiat*; quemadmodum etiam multos videmus Catholicos perſuaſum habere, non eſſe peccatum hæreticorum ſermonibus & precibus intereſſe, dummodo animus longe abſit: parum memores, neminem duobus ſeruire poſſe dominis. *Iidem Clancularij lucem & templa fugientes, domi tantum orant, ac ſacra ſua peragunt.* Cubiculum illis pro templo, menſa pro altari eſt: Eccleſiam in ſuarum ædium vmbra quærentibus Ah miſera Francia! quam multos tu hodieque alis & educas, qui ſine Miſſa, ſine Concione, ſine ſacris vitam tranſigunt, ad focum Deo ſacrificantes, non aliter ac ſi via ad cœlum per camini pateret fauces. Eadem viuendi ratione veteres illi hæretici vtebantur, de quibus Baſilius loquitur, (*c*) conquerens templa & altaria cultu diuino eſſe vacua, quod Clancularij illi, quorum dux erat Euſtachius, domi priuatim communicarent. Surdas vero has & clancularias preces etiam Perſius Satyricus irridet: ac publice potius omnibus audientibus faciendas eſſe cenſet. S. Chryſoſtomus ait, (*d*) *quamuis domi orare permiſſum ſit, impoſſibile tamen eſſe, vt quis eo ardore ac deuotione id faciat qua in Eccleſia, vbi voces noſtræ & gemitus*

a *Lindanus Dial. 2. cap. 9 Anatomia Eccl. Cathol. parte.1.* b *Tom. 1. hiſt. Eccleſ Geneu.* c *Epiſt. 73.* d *Tomo. 3. Edit. Pariſ. p. 323. A.B.*

mitus cum alijs conſociati, ad Dei thronum tanto citius atque efficacius perferuntur. Et Tertullianus(*a*) *eum in finem publicos illos cœtus fieri ſcribit, ut velut coniunctis armis & viribus precum noſtrarum exauditionem Deo extorqueamus: quæ vis Deo eſt gratiſſima.* Videntur horum Clanculariorum & Manifeſtariorum Anabaptiſtarum medij eſſe HORTENSES qui in hortis conuenire ſoliti fuerunt.(*b*)

IV. Ad *Dauidiſtas*, ſiue & Dauid Georgianos iam tranſeo, quorum ſecta Anno M D XLIV. in Friſia cœpit, auctore Dauide Georgio, Fabro Vitriario Gandauenſi, dicto alias Ioes Brück (*c*) is ſiue origine ſiue incolatu Hollandus, fuit homo plus quam furioſus, filius hiſtrionis cuiuſdam, Georgij ab Ameisfort nomine, & Gandani artem vitra pingendi aliquamdiu factitauit; vultu admodum rubicundo, è frequenti, credo, carbonum ſufflatione. Eo inſaniæ putidiſſimus hic Propheta progreſſus fuit, *ut Meſſiam ſe diceret, à S. Spiritu productum ac miſſum ad reſtaurationem domus Iſrael non per mortem, ſed per gratiam. Moſis, Prophetarum adeoque Ieſu Chriſti & Apoſtolorum doctrinam imperfectam eſſe aiebat*, hoc argumento. Si, inquit, *Apoſtolorum doctrina fuiſſet perfecta, Eccleſia nunquam perijſſet, ut de qua dictum eſt, quod portæ inferi aduerſus eam non prævalebunt. At ſub Antichriſto Romano Eccleſia perijt. Ergo Apoſtolorum doctrina non fuit perfecta.* Hæc aliaque non minus abſurda leguntur in eius hiſtoria, Antuerpiæ Anno M D LX. impreſſa: vbi inter alia iactat, *S. Spiritum ſuper ſe effuſum, ut veram Mundo legem & doctrinam adferret: ſe charum eſſe Dei filium, quem ille reſuſcitaturus ſit ad iudicandam vniuerſam Adami poſteritatem. 2. Matrimonium damnauit, & mulieres voluit eſſe communes* aduerſus Veteris & Noui Teſt. doctrinam(*d*). Lindanus Ruræmundenſis Epiſcopus teſtatur, Delphis Hollandiæ oppido ſibi oblata quædam ipſius manuſcripta, quibus oracula cœlitus ipſi reuelata, vti iactabat, conſignata fuerint. Inter dogmata eius hoc fuit. 3. *Animam omnis peccati eſſe expertem, ſolam vero carnem in vitio eſſe & culpa; eoque omnia corpora damnatum, animas verè ſaluatum iri.* An vero, miſer, neſciebas tibi Ezechielem 18 cap. & ſap. 16. aduerſari? Neſciebas ex naturæ lumine animam cum corpore à Deo tam arctè eſſe colligatam, vt difficile iudicatu ſit, vtrum anima corpori, an corpus animæ obediat? quamuis magis veriſimile eſt, penes animam imperium eſſe, vt quæ diuinæ naturæ ſit propior; ita tamen vt anima pulcritudinem & perfectionem aliquam accipiat à communione quam habet cum carne. *Caro lauatur, ut anima emaculetur, Caro vngitur, ut anima ſanctificetur. Caro cruce ſignatur, ut anima muniatur. Caro per manus impoſitionem obumbratur, ut anima per Spir. S. illuminetur. Caro corpore & ſanguine Ieſu Chriſti paſcitur, ut anima in Deo ſaginetur.* Quomodo ergo in remuneratione ſeparabuntur quæ in operatione iam ſunt coniuncta? Fieri certe hoc nullo modo poteſt, niſi Deum iniuſtum facere velimus. Anima eſt quæ incitat, mouet & impellit corpus, vt corpori nihil niſi obedientia relictum eſſe videatur. Et quemadmodum Deus iniuſtus foret, ſi corpus animæ, in faciendis bonis operibus ſocium, eorum meritis ac mercede priuaret: ſic quoque non minus futurus eſſet iniuſtus, ſi animam quæ corpori in peccatis & malis operibus fuit ſocia, à pœna vellet eximere. Sed ad refellendam hominis huius vel monſtri potius, non ſtultitiam ſed inſaniam. Tertulliani mihi Philoſophia & doctrina opus eſſet. Porro, vt Anabaptiſtæ mille potius mortes ſubeundas quam vel latum vnguem ab vllo religionis articulo diſcedendum eſſe docent, ſic è contrario hic aduerſum S. Pauli doctrinam (*e*) imo ipſius Chriſti Domini aſſertionem (*f*) aiebat. 4. *peccatum non eſſe, aliquando Chriſtum coram hominibus negare, modo in corde quis eum coram Deo confiteatur. Immo Apoſtolos ſtultitia inſimulat, quod eam ob cauſſam crucifigi ſe atque excarnificari paſſi ſint. Præterea hominis libertate indignum eſſe dicit, ut vni ſoli feminæ ſit alligatus; eoque plures feminas vni viro licere ducere, ut tam Mundus hic quam Paradiſus repleatur.* Et ſicut Lutherus libros quoſdam Biblijs ſubtraxit; ſic pari audacia Dauid omnes libros Moſis è S. Scriptura exterminandos cenſuit, quod forte apud Lutherum legiſſet, *ſi quis Chriſtiano Moſen eiuſque præcepta obiecerit, ei dicendum eſſe: Apage ad Iudæos cum tuo Moſe, Ego Iudæus non ſum: nec quidquam mihi rei eſt cum Moſe.* Itaque Lutherus etiam huic dementi facem prætuliſſe dici poteſt.

Metuens vero Dauid Georgius, ne in Imperio deprehenſus, meritas lueret pœnas, cum familia ſua & quibuſdam diſcipulis Baſileam commigrauit

Z 2 grauit

a *In Apolo. ad Gentes.* b *Anatom. Eccl. Cathol. par 1.* c *Vid. Schluſſelburg. lib. 12. & Reſc. de Atheiſ. fol. 16. rati. 8. Anatomia Eccl. Catholica part. 1.* d *Gen. 2 Eph. 5.* e *Rom. 10.* f *Marc. 8.*

grauit, ibique ſub nomine Ioannis à Bruel aliquandiu latens An. 1556. moriturus prædixit, *ſe poſt triennium reſurrecturum, ſuiſque cultoribus ampliſſima munera largiturum.* Quod dictum mirabile, non euenit quidem reſurgendo; ſed alio modo quam ipſe prædixit. Siquidem poſt mortem eius agniti oſſa ſepulcro extracta, & à carnifice vna cum ipſius libris cremata ſunt, & diſcipuli eius aliquot publice errorem abiurare ſunt coacti. Nec tamen vnà cum ipſo impia hæc hæreſis fuit extincta, quum etiamnum in Belgio & Trans-Iſulania Dauidiſtæ reperiantur, tantæ cæcitatis, vt magiſtri ſui aduentum etiamnum præſtolentur. Vanus tam in vno quam in altero propheta nec reſurrexit, nec ſuis mirabilia manifeſtauit. Apoplexia enim correptus, vſu linguæ amiſſo, obijt, oſſibus & reliquijs, vt diximus, combuſtis.

V Circa idem tempus nempe An. 1545. *Mennoniſtarum ſecta* prodijt, auctore quodam Mennone Simonis Friſio (a) qui Anabaptiſtarum deliria in methodum redegit. Hi ſummam blaſphemiam (b) *negant Ieſum Chriſtum eſſe Dei Filium, è Maria Virginis ſubſtantia natum, ſed dicunt eum ſubſtantiam ſuam è cælo attuliſſe.* Hominem hunc notum ſibi fuiſſe Lindanus ſcribit (c) qui per Friſiam, Hollandiam & Selandiam magnam animarum ſtragem dedit. Initio Lutherani Prædicantis officio in Ditmarſia fungebatur. A diſcipulis eius etiam armis res tentata fuit, direptis nonnullis oppidis, ſed magna ex parte cæſi fuerunt; quamuis hodieque multi in Hollandia & vtraque Friſia reperiantur. Et ſicut Lutherus ſeipſum Angelorum iudicem conſtituit; ſic Menno & Angelorum & omnium terræ Principum iudicem ſe fore dicebat, vt Hoſius ſcribit. Iidem alio nomine *Maliapi*, & in Friſia *Tibba* à Tibba quodam Mennonis coniurato vocari conſueuerunt.

Ex alia parte in Polonia circa An. 1564. *Deiſtæ alias Trinitarij & Tritheiſtæ dicti*, exorti ſunt à Georgio Paulo Cracouienſi prædicante Pauli Valentini Gentilis diſcipulo (d) qui & librum de controuerſijs noſtri temporis edidit & dicto anno Schema huiuſmodi propoſuit, quo ſe ſuamque hæreſin luculenter depinxit. Templum repræſentabat, in cuius tecto Lutherus ſedens tegulas deijciebat, Caluinus ad parietes collocatus eos concutiebat vi & machinis, ipſe ad fundamenta conſiſtens ea ſubruebat, dicens, *non omnia Luthero Deum dediſſe; plura Caluino ſibi vero & ſuis maiora eſſe reuelata*, illi quippe in Eccleſia & ſacris eius conuellendis re-formando occupati fuerunt, hic in fundamento ipſo Deo reformando laborauit. Hic & ſui ſectatores *tres Deos diuerſis gradibus ſtatuunt; Deum Patrem verum Deum; Filium Dei, non vnicum, Patre minorem; Spiritum S. & ipſum Deum, ſed Filio minorem.* Iidem per ſummam contumeliam Symbolum S. Athanaſij vocant *Symbolum Sathanaſij.* Stanislaus Baro Polonus, & Matthias Staduitius ſcribunt, Deiſtas opinionem ſuam Caluini, Martyris, Muſculi & Bullingeri auctoritate defendere. (e) Certe Teſtamenti Noui exſtat liber Anno M D XXX VIII. Tiguri impreſſus, in quo pro verbis illis, *Et hi tres vnum ſunt*, legitur, *Et hi tres ſeruiunt in vnum.* Quo loco etiam conſimiles hæretici in Colloquio Franckenthalenſi vſi ſunt. Ex quo patet, quam de religione Chriſtiana Lutherus bene ſit meritus aperiendo puteum abyſſi, & ſcriptis ſuis arma furioſis ac deſperatis hominibus ſubminiſtrando, de quibus illi omnia ſubuertant, & tandem ad omnium hæreſeon culmen & faſtigium, nempe ad Atheiſmum, & ipſi perueniant, & alios perducant. Inter hos quidam tanta fuerunt ſtultitia, vt Mundi tempora ſingulis Trinitatis perſonis attribuerint: *Deum Patrem aiebant Veteri præſediſſe Teſtamento; ſed poſtea ſub Nouo omnem ſuam poteſtatem in Filij manus conſignaſſe, qui legem ſuam ſiue Euangelium promulgârit, & Sacramenta inſtituerit; eaque ad tertium vſque Spiritus S. regnum duratura, in quo nullum quam tertia perſona futura ſit notitia.* Habeo librum ſcriptum manu Ioannis Brocardi, celebris illius è Geneuenſi ſchola progreſſi nugatoris, & Angliæ Reginæ dedicatum, hoc titulo, *De Secundo Ieſu Chriſti Aduentu*, in quo pleraque ſimilem fatuitatem vel inſaniam potius redolent. Et tamen hominem hunc quem nos vidimus, & de quo etiam aliquid in libris noſtris De Antichriſto diximus, multi tamquam eximium Prophetam, ſunt venerati Hiſtoria nouæ in Francia Eccleſiæ. (f) Deiſtarum ſectæ auctorem facit Gulielmum Poſtellum ſed ſine vlla auctoritate, probatione aut teſtimonio, idem nobis perſuadere conatur. Sed quia magno huic, immo maximo omnium quos ſæculum noſtrum produxit viro iniuriam fieri, & Atheiſmi crimen falſo impingi certo ſci-

a *Anatomia Eccl. Cathol. part. 1. Prateol Reſc. Cudſem Gault. Genebrard. An.* 1554. b *Symb: Apoſt Matth.* 1. *Rom.* 1. c *in dubit. & Tabul. Analyt* d *Anatomia Eccl. Catholica part* 1. *Vid. Epiſt Polonorū ad Senatum Geneuenſem Conſ. de corrupt. Verbi Dei. Epiſt. Deiſtarum ad Tigurinos.* f *Lib.* 2. *Hiſt. Eccleſ.*

ſcimus, famam eius hoc loco à calumnijs vindicare, remque omnem vti ſe habet, vere enarrare conſtituimus.

Natus eſt Gulielmus Poſtellus in Normaniæ præfectura Barentonienſi, miſſuſque ad litteratū ſtudia Lutetiam, breui perfectam Latinæ, Græcæ & Hæbraicæ linguarum cognitionem eſt adeptus: tanta diſcendi celeritate, vt libros non legere, ſed deuorare videretur, & vno die tantum proficeret quantum alij vix toto menſe. Mundum deinde luſtrandi & multorum hominum tam vrbes, quàm mores videndi deſiderio, in Italiam profectus, Venetijs in fœminæ cuiuſdam notitiā (nonnulli Monialem fuiſſe aiunt, frequentia per domos hoſpitaliter pauperibus miniſteria exhibere ſolitam) peruenit, & ab eius liberalitate neceſſaria ad abſoluendum ſtudiorum curſum, vt & inſtitutā peregrinationem ſubſidia accepit. Hanc ille ſemper poſt a in ſumma habuit veneratione, numquam aliter quam matrem ſuam appellans. Cæpe at tum ſumma illa omnium religionum confuſio, quæ hominis arrogans ſua ſponte, vt verum fateamur, & curioſum ingenium ita perturbauit, vt diu quid crederet, aut q̄ potiſſimum ſequeretur religionē, incertus hæreret. Quare omnia Turcarū, Iudæorum, & Chriſtianorum tam in Græcia quam in Germania & alibi habitantium myſteria excutiebat, ad libros quibus ea continentur, ſumma cura & attentione legebat. Tandem Romam reuerſus, in eam Societatem, quæ tum primum coibat (de qua in ſequentibus libris) fuit admiſſus. Sed quemadmodum admirabilis ingenij magnitudo, & omnium fere linguarum; & ſcientiarum cognitio facile ei aditum aperuerunt; ſic nimia etiam, quæ longe ſupra nos ſunt perueſtigandi, adeoque cœlū penetrandi audacia fecit; vt breui inde ſit dimiſſus. Neq; enim vlla alia coercitio aut animaduerſio in hac Societate vſurpatur. Certe ſi in vllo alio, in hoc homine verum eſſe apparuit illud Ariſtotelis, *nullum ingenium magnum eſſe quod non ambitionis aliquid & arrogantia in ſe habeat*. Ex hac Societate egreſſus dum Venetias redit, capitur, & Romam mittitur, vbi ab Inquiſitione ad perpetuum carcerem fuit damnatus. Sed quia Deus perire illum nolebat in quem plena manu dona ſua effuderat, factum eſt, vt in quodam tumultu protrubatis carceris cuſtodibus ac lictoribus euaſerit. Hinc relicta Italia: vbi, loquendi quod vellet, licentia ei adempta erat, Geneuam primum, deinde Baſileam conceſsit; tandem vero diligenter excuſſus Zuinglianorum & Caluiniſtarum cum dogmatis cum moribus, in Franciam reuerſus eſt, à Franciſco Rege, ſummo litterarum Patrono inter Regios Profeſſores receptus: quod ille munus magna cū auditorum admiratione atque vtilitate adminiſtrauit. Non multo poſt libellus ab ipſo editus, matris ipſius Ioannæ, & Italica lingua Venetæ Virginis (*La Vergine Venetia*) nomen præferens, famæ occaſionem dedit vel ſuſpicioſis vel timidis aliterue affectis, *vti Dauid Georgius ſe nouum Chriſtum ad redemptionem humani generis miſſum iactabat, ſic Poſtellum ſibi imaginari feminas per matrem ſuam redimendas*. Sed quis credat in tantum tamq; exactum ingenium iam inſignem cadere potuiſſe fatuitatem, vel potius inſaniam? Scripta certe eius omnia quæ videre nobis contigit, nihil tale præferunt; & à perſonis honeſtis & fide dignis, qui familiariter ipſo vtebantur, accepimus, ipſum Poſtellum Mundi ſtultitiam ridere ſolitum, tam abſurdam opinionem de matre ipſius Ioanna concipientis, quum tamen totus ille libellus Venetæ illius feminæ, quam velut alteram matrem colebat, laudibus eſſet dedicatus, vt hæc quaſi nutritia ipſi perſolueret, nomenque eius immortalitati conſecraret. Neq; enim minus ei debere quam matri ſuæ Ioannæ exiſtimabat, quòd huius quidem lacte eſſet enutritus, illius vero ope & ſubſidio tot tantaſq; peregrinationes confeciſſet, & ad eā doctrinam perueniſſet; qua Mundum veluti reſtaurare potuiſſet, ſi conſilio illius voluiſſet vti. Senem hunc multi Principes & docti viri, ad S. Martinum in Campo tunc habitantem, inuiſere ſolebant: vbi ſenex canus & barba ad vmbilicum vſque promiſſa venerabilis, cum omnibus tam factis quam dictis admirabilem quandā maieſtatem præferens, è cathedra tot tamq; graues ſententias fundebat, vt numquā ab vllo viſus atq; auditus ſit, qui non ſummo illius rurſus videndi atque audiendi, & continuo ab ore eius pendendi deſiderio teneretur. Aiunt ſi quando, ita poſcente rei materia, vehementius diſſertare inciperet, oculorū eius veluti igne ſcintillantium ardorem neminem ferre potuiſſe. Eius certe ſermonibus Carolus IX. Rex vnice fuit delectatus, eoque Philoſophum ſuum appellabat. Hoc interprete idem vſus eſt quum à Rege Ormuſio Legati (quorum princeps erat pecunioſus ille Aluarus Mendeſius) litteræ & munera, Bezoardici nempe lapides, veniſſent. Ferunt tum Poſtellum ad Regem dixiſſe, poſſe ſe è Gallia tum regno ad vltimos vſque Sinas ſine vllo inter-

prete ꝓficiſci quod omniũ interjectorũ tanto terrarum ſpacio populorũ linguas calleret. Porro multis ante obitum ſuum annis Catholicam religionem unicè fuit amplexus. abjectis omnibus quas admirabilis ingenij magnitudo cerebro eius olim forte impreſſerat, opinionibus totũ ſe Eccleſiæ permittens judicio. Miſſæ ſacrificium ſingulari devotione peragebat: ſic ut in vigilijs Nativitatis Chriſti media nocte, intenſo admodum frigore ſacrificanti, caput fumare videretur. Quoties vero ad verba Conſecrationis perveniſſet, extra ſe poſitus quodammodo videbatur. Ex hæreticis nullos magis oderat quam Sacramentarios Calviniſtas: qui etiã eam ob cauſſam famam tanti hominis turpiter traducere ac denegare auſi ſunt. (a) De ijs audi quid ſentiat, quid loquatur. *Vos, inquit, qui mille contra Deum blaſphemias effunditis; qui omnem Eccleſiæ contemnitis auctoritatem; qui velut beſtiæ ſine ullo ſacrificio, ſine ullis Chriſtianæ religionis myſterijs vivitis; qui modum hunc loquendi Trinitas unus ſolus Deus, barbarum eſſe exiſtimatis; qui denique præter formam nihil hominis habetis. &c.* Eius ſunt libri *De Orbis Concordia* quibus omnes hæretici, Judæi, Mahumetani, Pagani, facile refutari poſſunt, è quibus etiam auctor libri *De Veritate religionis Chriſtianæ*, tum etiam è Lud. Vivis, Savonarolæ & Succani ſcriptis, quidquid fere in eo probum eſt & laudabile, hauſit. Singulari vero Dei benignitate ei contigit, ut in Catholica Eccleſia extrema ſua vota redderet, animamque Deo conſignaret, XC. fere annos natus, ultimis verbis teſtatum faciens quantũ ab omnibus hæreſibus praviſque opinionibus ſui ſæculi, abhorreret. Sed hæc de Poſtello ſatis. Jam ad alias ſectas tranſeamus, nempe Novorum Ebionitarum (b) qui per Adamum quendam paſtorem Anabaptiſtam in Lithuania ſuſcitati ſunt circa An. 1568. Hi Chriſtum non Deum, ſed merum hominem profeſſi adverſus ſcripturas, (c) & ſymbolũ ipſum Apoſtolicum, legalia cum Evangelio ſervanda eſſe opinabatur.

VI Inter has maximè deteſtabilis eſt eorũ ſecta qui *Antitrinitarij* dicuntur, in Polonia, Lithuania, Moravia & Tranſilvania admodum frequens: cujus auctor fuit Michael Servetus Hiſpanus, qui è Lutherano Calviniſta Antitrinitarius factus eſt, ſupplicio famoſus: adjunctis ſibi Georgio Paullo, & Luca Steinbergero Prædicante in Moravia. Ex horum ſchola prodierunt infelices illi & exſecrabiles hæretici, Blandratus, Alciatus, Socinus, Gentilis, Gribaldus, Lilmannus, Paulus Niger, Budneus, Glinanus, Silniſcus, & alij, qui peſtilentis ſuæ contagione Sarmaticos præcipue populos infecerunt. Sed quid horum originem longius quærimus? Lutherus hos omnes excitavit, ſcribens, (d) *Trinitatis nomen in S. Scriptura non exſtare, ſed ab hominibus eſſe inventum.* Circa idem vero tempus quo Confeſſio Auguſtana ſub incude erat, nimirum Anno MDXXX. Servetus hæreſis ſuæ fundamenta iecit, ex Arrij & Samoſateni ſtercoribus exſtructæ. E Mahumetiſmo etiam aliquid admiſcuit; quod Hiſpanus Mahumetanorum in Africa conſuetudine familiariter eſſet uſus. Lutetiam deinde ad capiendum ingenij cultum profectus, Lutheranæ doctrinæ, cuius ſequaces in Academia illa paſſim deliteſcebant, venenum hauſit: quod cum ſpargere & ipſe cœpiſſet, in Delphinatum proficiſcens comprehenſus eſt, ſed mox partim negata, partim eiurata Lutherana hæreſi, dimiſſus. Lugduni poſtea operam ſuam typographo in corrigendis vel corrumpendis potius Biblijs locavit: inde in Germaniam profectus, libros ſuos de Trinitate, & Dialogos de Regeneratione, nec non Epiſtolas & Apologias quaſdam publicavit: qui quidem omnes quamvis deteſtabili hæreſi infecti, in Comitijs Ratisbonenſibus Anno MDXXXV. publice venierunt. Inter diſcipulos ſeu aſſeclas eius Bernardus Ochinus quoque numeratur, ut Schluſſelburgius libro XI. teſtatur. Genevam tandem abijt, ut cum Calvino ſententiam conferret: minus ſibi iniquum fore ſperans: quod ab eo ſcriptum legiſſet, verba illa *Sancta Trinitas Unus Deus*, tamquam barbariem ſpirantia, minus ſibi placere, (e) Sed & intellexerat Calvinum Lauſannæ tribus illis ſymbolis ſubſcribere noluiſſe, ideo præcipue quod in Niceno Filius *Deus* appellatur, ut Galenus in Farelli defenſione ſcribit: eundemque negare ex verbis illis *Ioannis* 10. *Ego & Pater unum ſumus*, evinci poſſe, Filium eſſe eiuſdem cum Patre Subſtantiæ; valdeque errаſſe antiquos illos Patres qui dicto hoc ad probandam perſonarum Trinitatis conſubſtantialitatem abuſi ſint. Sed Servetum ſpes multum fefellit. Neque enim Genevæ eam li-

ber-

a *Vide Iordan. in Reſponſ. ad Danæum.* b *Anatomia Eccl. Cath Coccius &c.* c. *Ioan.* 1. *Act.* 15 *Gal.* 5. d *In ſerm. Evang. Dom. Trin* e *Vid. Epiſt. Calvini ad Polonos f.* 63. *& Tigu. da Geneu. inter Calv. epiſt.* 139.

bertatem inuenit quã in Polonia reliquerat, ſibique rem cum duro & inclementi retiario eſſe nimis ſero intellexit, à quo vt paucis dicam, igni fuit addictus, Anno MDLV. Volebat nempe Caluinus miſeri hominis ſupplicio Arrianiſmi de ſe conceptam in animis multorum ſuſpicionem amoliri: (a) nihilo tamen ſegnius poſt mortem Serueti reliqui complices Trinitatem oppugnabant, & pro illo quod hactenus Eccleſia canere conſueuit, O *veneranda Trinitas*, ſuis in conuenticulis cani voluerunt, O *veneranda Bonitas*. Sed & voci illi ὁμοούσιος ſiue *Conſubſtantialis*, primã ab Arrio motam litem poſt duodecim fere ſæcula rurſus intentarunt quod in Sacra Scriptura non exſtaret. Iidem Ieſum Chriſtum pro Propheta tantum habent, quem aiunt tunc quum in Iordane baptizatus, & è cœlo vox illa audita eſſet (*b*), *Hic eſt filius meus dilectus*, in filium a Deo adoptatum fuiſſe. Annon hic idem Cerinthi & Ebionis fuit error, Hieronimo teſte? (*c*) Et quia Trinitatis myſterium hi homines comprehendere non poſſunt, vnum tantum Deum ſine vlla perſonarum diſtinctione eſſe volunt. Econtrario Deiſtæ de quibus ſupra dictum eſt *Deos tres faciunt*: in qua ſecta ante ſignanus noſtro tempore fuit quidam Petrus Gomeſius & alius quidam Farnouius nomine Ex illis & peſſimus apoſtata Steinbergerus Melanchthonis diſcipulus, qui Anno M DLXI. religionem in Polonia vehementer turbauit, *mallo, e* ait *ad monaſteriũ ſuum redire quam in Spiritum S. credere, quum Spiritus S. diuinitas neque ex nouo Teſtamento, vti nec ipſa Trinitas probari poſſit. Se quidem ad id non poſſe, vt quidquam credat quod non in Verbo Dei expreſſis verbis contineatur. Quoties Trinitatis nomen audiat: nomen id femina cuiuſdam ſibi videri quæ tres habuerit maritos.* Non opus eſt vt ad eiuſmodi blaſphemiarum peruestigandam origionem longius abeamus. (*d*) Lutheri ſchola Duratæus ille equus fuit, è quo omnes iſti Sinones ad veterem illam Troiam vt ſic loquamur, nempe Eccleſiam euaſtandam prodierunt. Budneus vnus ex Serueti diſcipulis, è S. Scriptura XI. loca ſeu auctoritates collegit, quibus probare nititur Spiritum S. Deum non eſſe. Reſcius vero narrat, Lithuanum quendam Equitem morti iam vicinum, quum ſymbolum recitaret Apoſtolicum, & verba illa, *Credo in Spiritum S.* iam protuliſſet ſtatim ſubieciſſe male à ſe dictum. neque enim in Spiritum S ſe credere ac mox infelicem animam efflaſſe.

VII. Eraſmus tantam ſectarum ac diuerſarum opinionum multitudinem quotidie pullulare videns atque audiens, Atheiſmum quam proxime ſuſtare facile coniecit, iuxta illud quod in Apocalypſi S. Ioannis de Luthero ſeu ſtellæ de cœlo cadentis tempore eſt præfiguratum dum prædicantibus ex eo exortis, ſeu locuſtis dicitur præeſſe Angelus dictus *Exterminans*. Hinc in epiſtola quadam ad Belgas ſuos ſcribit, *Nouos illos Chriſtianos nihilo meliores eſſe Iudæis & Turcis, vt qui Ieſum Chriſtum Prophetam quidem, aut etiam Deum aliquando appellent, eiuſmodi tamen Deum qui Moſe & Prophetis maior non ſit.* (*e*) Et tamen Antitrinitarij hunc eundem erroris ſui patronum facere non dubitant. (*f*) Aiunt enim, *à Luthero & Melanchthone tamquam Moſe & Aarone, craſſiores errores eſſe deiectos & profligatos. Poſt hos Zuinglium, Caluinum & Martyrem, velut Eſaiam, Hieremiam & Ezechielem, ſubtiliores in lucem protraxiſſe ac confutaſſe. Tandem vero Seruetum & Eraſmum, deſtructo in primis Trinitatis ac Deitatis Chriſti & Spiritus Sancti commento, velut Chriſtum & Sanctum Ioannem, Euangelicæ legis perfectionem attigiſſe.* A Lutheranis ijdem aiunt Papatus tectum deiectum, à Caluiniſtis muros ſubrutos, a ſe vero ipſa fundamenta eſſe euerſa. Sed de his latior erit dicendi campus quando de Polonia nobis ſermo erit. In Eraſmi quidem libris nihil omnino occurrit quod ad ipſorum erroris patrocinium faciat, niſi forte quum ait in Præfatione S. Hilarij Operibus præfixa, *A nobis Spiritum Sanctum Deum appellari, quod antiqui numquam fateri auſi ſint* In quo valde errat Eraſmus. Iuſtinus enim Martyr ait, *Spiritum S. eiuſdem eſſe cum Patre & Filio natura atque eſſentia* (g) Clemens Alexandrinus dicit, (h) *Spiritum S vnitate eſſe omnia, ad quem & per quem ſint res omnes.* Euſebius Alexandrinus *Patri & Filio conſubſtantialem appellat.* (*i*) S Athanaſius dicit, *Spir. S. Patris eſſe ſubſtantiam, eandem cum Patre & Filio Deitatem* Idem S. Baſilius aduerſus Eunomium (i) S. Chryſoſtomus (k) & S. Auguſtinus mille locis teſtantur. Sed de Eraſmo, & quomodo is initio diuerſarum opinionum quæ tum inundauerant, torrente abreptus, ad Catholicæ Eccleſiæ ſententiam

a *Vid. Piſan in Concil. Nicen.* b *Luc. 3. 22.* c *In Cath. Teſt. Script. Eccleſ.* d *Vid. Staph. de Luth. concor.* e *In Præf. lib. 5. Baſil. de Spir. S.* f *lib. de ver. & falſ. vn. Deĩ Pat. & fil cap 1.* g *In Expoſ. fid* h *Lib 5. Pæd. c. 12.* i *In Nic. Conc. diſp. cont. Arria* k *De Spir. S. lib. 3.*

Digitized by Google

ciam tandem ſe totum conformarit, alibi dicam. Ex Antitrinitarijs illis vix quiſquam maiori contentione peſtiferam hanc doctrinam propagauit, quam Georgius Paulus, de quo ſupra aliqua mentio fuit facta, *homo ambitioſus, impudens, impius, blaſphemus*, vti à Schluſſelburgio Lutherano appellatur, eam ob cauſam præcipue, quod ſcribere auſus eſt Lutherum ſcintillam tantum aliquam veritatis habuiſſe, ſibi vero ac ſocijs plenam victoriam & triumphum deberi.

VIII. Sed & Petrus Statot & Georgius Blandratus in eodem ſtadio vehementer deſudarunt. (a) Et hic quidem Albæ cum Lutheranis diſputans, aperte faſſus eſt à Luthero ſibi primum ad perviděndam veritatem, quam coram Senatu Genevenſi confeſſus, & quam etiam ad extremum uſque ſpiritum defendere paratus ſit, oculos eſſe apertos. Id vero illis negantibus, Commentarios Lutheri in primum Caput Geneſeos protulit: Sane Lutherum ad Arrianiſmum ſenſim delapſum, quum alia tum illud ſuſpicionem facit, quod non multo ante mortem è Litanijs verba illa tolli iuſſit, Sancta Trinitas, vnus Deus, miſerere nobis. (b) Deinde etiam Lutherani per Auſtriam Prædicantes, ex Colloquij ſeu Conuentus inter ipſos habiti decreto, ſolĕnem illam omnium precationum, quæ in Eccleſia fiunt clauſulam, *per Chriſtũ Dominum noſtrũ*, immutarunt, ſubſtituĕtes illa verba, *Per Chriſtũ ſeruum tuum fidelem*. Sed Lutherani culpam blaſphemiæ huius doctrinæ non magiſtro ſuo, ſed Zuinglio & Caluino imputandam eſſe cŏtendunt. Illa certè ad SS. Trinitatem directa precatio Caluino numquam placuit, quod barbariem ſaperet. Idem aperte ſcribit, *Filium non eſſe è ſubſtantia Patris genitum. Perſonas Trinitatis nihil aliud eſſe quam proprietates*. Quinetiam voces illas, *Perſona, ſubſtantia*, plane abolitas atque oblitteratas cupiebat. Deum immortalem! in quas tenebras incidunt qui clarum intueri ſolem non dignantur! Sed, meo iudicio non errauerit quis, ſi vtrique tam Luthero quam Caluino blaſphemam hanc doctrinam acceptam ferendam putet. Blandratus certe cum Lutheranis diſputans, Lutherum; cum Caluinianis, Caluinum auctorem producebat. Cum Prædicante quodam Caluiniano aliquãdo colloquens, cum rogavit ut quæ à Calvino *cap.* 111. *&* xv. *Inſtitutionum* de Ieſu Chriſto ſcripta eſſent, inſpiceret: quod ille facere plane recuſabat. Staucatus, (c) *Tua*, inquit, *ô Caluine, de Filio Dei doctrina, tota Arriana eſt*. Sed & in omnibus Catechiſmis nullũ de Trinitate verbum: & in omnibus Precationũ formulis nullã ad Dei Filium aut Spiritum Sanctum videas, legas audias. Hinc Schluſſelbergius Lutheranus, *Negare* inquit, *non poteſtis, veſtras omnes Eccleſias quas Reformatas dicitis, Arrianiſmum ſapere. Magiſter noſter Lutherus hanc pronunciauit ſententiam, omnes Sacramentarios Arrianos eſſe*. Sed & operæ precium eſt audire quomodo de nouis his Arrianis in Catalogo ſuo hæreſeon loquatur. *Doctrina Caluini*, inquit, *peſſimam Arrianorum hæreſim produxit, vt ipſi fatentur*. Sed & quantum à doctrina illa abſint, exemplis demonſtrari poteſt: quorum vnum hoc loco allegare ſufficiet, nimirum Adami Neuſeri, Prædicantis olim Heidelbergenſis primarij qui è Zuingliano Arrianus, ex Arriano denique Mahumetiſta factus, Conſtantinopoli cum multis alijs Caluiniſtis circumciſus fuit. (d) Idem non multo poſt, An. ſcilicet MDXXIV. die 11. Iulij. ad Stephanum Gerlachium ſua manu ſcriptam epiſtolam miſit, qua teſtatur, *nullum ſibi Arrianum notum eſſe qui non Caluiniſta fuerit. Tales fuiſſe Seruetum, Blandratum, Paulum, Alciatum, Dauidem, Gentilem, Gribaldum, Siluanum. & alios eoque qui Arrianiſmum vitare velit, ei Caluiniſmum fugiendum eſſe*. Has noui huius Muſulmani litteras idem Gerlachius Tubingæ honeſto ac mihi noto viro inſpiciendas dedit, qui ſuis oculis eas vidiſſe ac legiſſe ſe mihi teſtatus eſt. Ite Geneuenſes, ſi placeat, & inſpicite quæ Ioannes Matthæus in libro ſuo *De cauendo Caluiniſtarũ fermento* de vobis ſcribat. Negari certe non poteſt, & quidem ipſe Beza in vita Caluini fatetur, omnes illas hæreſeon ſordes quas Italia euomuit, Geneuæ fuiſſe collectas. Initio more in ſcholis vſitato quæſtiones eiuſmodi proponebantur: tandem vero aperte in Senatu quoq; coram Caluino ſtrenue aſſerebantur. Sed cum Caluino Dictatore cuncta ibidem gererentur, ipſius Confeſſioni Fidei pleriique quidem ſubſcribere coacti ſunt; ſed penna ſola perſæpe, cor vero procul erat ab eâ. Nec mora, vbi apoſtatæ illi viderent merces has eo loco, vnde primum eiuſmodi hæreticas merces pangendi exemplum luculentum erat acceptum, parum gratas eſſe, alius aliò dilabi cœperunt, vt venales eas alibi proponerent ita factum eſt

a *Vid. Symler. in præf. lib. de æter. Dei filio.* b *Staph. in epiſt. ad Epiſc. Agrienſem. Crom. lib. 2. Hoſi. in epiſt. ad Ducem Pruſſiæ Caluin. cont. Val. Gentil & 2. epiſt. ad Polonos. Inſt. lib. 1. cap. 13. ſect. 19. & 23 ibi. ſect. 25.* c *cont. Genev. f. 118.* d *Georg. Eder. in 2 part. Inq. Euang.*

Digitized by Google

eſt vt Geneua fieret ſentina, in quam Italia Galliaque ſordes vniuerſas apoſtatantium ſineret imanare, ſed eiuſmodi ſentina ex qua tanquam ſaturigine collectitia ruſſus peiore admiſtione Caluiniani Spiritus emanarent in reliquum orbem, maximè ſeptentrionem. ſæpius quidem Caluinus eiuſque ſectarij cum huius farinæ hominibus congreſſi ac colloquuti ſunt, ſed nullo cum fructu, vt Sendomirienſis An. 1568. cum Trideitis (a) & ibid. An. 1570. cum Miniſtris quarumlibet ſectarum (b) & Cracouienſis An. 1573. iterum cum Miniſtris cuiuſuis ſectæ (c) & Vilnenſis An. 1577. (d) & alterius cuiuſdam Anno MD LXXXI. celebratæ Synodi exitus teſtantur. Vos enim, ſiue Lutherani, ſiue Caluiniſtæ, vel inuiti fateamini neceſſe eſt, ſi ex vna ſcriptura res agatur, Nouis his Arrianis &c. cedere vos coactum iri, non minus quam Patres olim Veteribus Arianis, niſi ad vnanimem Eccleſiæ conſenſum & Traditionem, illorum exemplo, confugiatis. Hæc enim illos docuit, *tres perſonas conſubſtantiales eſſe, ſeu eiuſdem naturæ & eſſentiæ, quas nos adoramus vnum Deum in plenitudine Trinitatis, & æqualitate Trinitatis, in vna ſola Deitate: ſic vt ſubſtantiæ ſingularitas non confundat perſonarum pluralitatem, & Trinitatis diſtinctio Deitatem non ſeparet, quæ Vna tantum eſt; ſed maneat vna Trinitas, & trina Vnitas. Itemque in Ieſu Chriſto duas quidem & perfectas eſſe ſubſtantias, ſed vnam tantum eſſe Perſonam; vt nec naturarum diſtinctio perſonæ vnitatem ſeparet, nec ſubſtantiarũ diſtinctionẽ confundat vna perſona. In Deo vnam tantũ eſſe ſubſtantiã, ſed tres perſonas: in Ieſu Chriſto, duas ſubſtantias, ſed vnam perſonam.* Dic ſodes quiſquis es, qui nihil niſi S. Scripturam, nihil niſi expreſſum Dei Verbum audire vel recipere vis, quibus armis contra hos pugnabis? qua ratione te ab infinitis quæ ab ipſis afferuntur argumentis extricabis; niſi Traditionem & Eccleſiæ conſenſum velut pro ſacra habeas anchora? Sed infelices hos relinquamus; & ad alios eorum ſocios ac ſimilium hæreſeon Architectos tranſeamus, at præcipuos tantum. Omnes enim quis recenſeat? De illis quidem vbi de rerum in Polonia & vicinis locis mutatione agetur, nouus dicendi campus aperietur.

De Georgio Blandrato Italo illud hoc loco tantum addam, ab eo in Tranſiluaniam tranſgreſſo, Ioannem Secuſium, Principis medicum imo principem ipſum Lutheranum, inde Caluinianum, ac tandem Arrianum factum. Principis huius caſus multos alios quoque impulit ſecumque traxit. Biblia vero tum miſere admodum corrupta ſunt, quæ Blandratus à Iacobo Palæologo in Græcam, & à Polono quodam Matthæo nomine vtroque Antitrinitario, in Hebraicam linguam verti curauit, vt nouis ſubſtitutis vocibus & phraſibus, ſenſum euerterent, ſuiſque opinionibus accommodarent. Porrò Blandradiſtarum hæreſis fuit, præter alia infanda, ab Apoſtolis ſolum Deum Patrem & vnum hominem Ieſum Chriſtum fuiſſe prædicatum, ſed poſtea à Catholicis eſſe excogitatam Trinitatem, & duos in mundum inuectos Chriſtos. Ab Apoſtolis fuiſſe prædicatum, illico poſt Aſcenſionem Domini adfuturum Antichriſtum & Eccleſiam aboliturum, idque iam pridem factum eſſe, ac Chriſti regnum interijſſe funditus. Iidem coniunctis ſibi Caluinianis & Bezanis Miniſtris in Polonia & Tranſiluania, aſſeruerunt tres perſonas eſſe tres Deos & huius doctrinæ teſtes Caluinum, Bezam &c. Caluinianos primores citabant. (d) Hinc B za Statorium Blandratæ ſociũ acriter ſuis epiſtolis perſtrinxit. (e) Porro Blandrato aiunt à nepote pecuniæ eius inhiante vel alia cauſa mortem acceleratam præfocatione: de quo vide plura infra in Hungariæ & Tranſyluaniæ hiſtoriâ.

DE MVLTIS SECTIS TAM ABſurdis quàm impijs,

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

I. *De AntiMarianis, & alijs Deiparæ Virginis hoſtibus.*
II. *De ſtirpe B. Virginis.*
III. *De Antinomis, Boquinianis, Hutiſtis, & Inuiſibilibus.*
IV. *De Libertinis.*
V. *De horribili Effrontium ſecta, & Valentinianis.*
VI. *De nouis Flaccianis, Manichæis, & Samoſatenis.*
VII. *Miſera imperita plebis ſtultitia.*

a *Anatomia Eccleſ. Cathol. Tract. 2. pag. 113. Bzouius in M.S. Tomo XXI. Annalium.* b *ibid. pag. 115. Anatom.* c *ibid. ead. pag. Anatomia.* d *pag. 116. Anatomia cit.* e *Anatomia Eccl. Cathol. Tract. 5. ex AA. ibi citatis pag. 21. & 22.* f *Epiſt. 16.*

Digitized by Google

VIII. *De Suenckfeldio novæ hæreſeos auctore.*
IX. *De Spiritualibus.*

1. SEd nec tu, ô Sancta Dei Genitrix, hæreticorum noſtri ſæculi morſus effugere potuiſti: nec quiſquam fere Eccleſiam oppugnavit, quin te ſimul oppugnarit. O ſcelus! Etiam Antimarianorum nomine quidam gloriantur; & ut Antitrinitarij illi filio tuo noſtro Redemptori divinitatem; ſic illi Virginitatis laudem tibi ereptum eunt. Tam in te quam in illum iniurij, dum Θεοτόκον te, id eſt, *Deiparam*, appellari non ferunt. Aiunt infernales linguæ, ſerpentis illius, cuius caput illa contrivit, progenies Mariam alios quoque liberos habuiſſe, quod ipſum olim Cerinthus dixit, teſte Irenæo (*a*) nempe, Mariam non ſolius Jeſu Chriſti fuiſſe matrem. Idque Sacram Scripturam celare non potuiſſe, dum fratrum Chriſti mentionem facit. (*b*) Sed errant, ad litteram non ad rem attendentes. Si enim hæc ſit vis eius vocis ut *Frater* ſolum notet eos qui ex eodem patre vel matre corporaliter prognati ſunt dicendum quoque erit ex Gen 14. 14 Loth Abrahæ fuiſſe *fratrem*, qui tamen ex Gen. 14 12. manifeſte fuit *filius fratris* Abrahæ. Et Laban eadem ratione *frater* fuerit *Iacobi*, qui tamen avunculus fuit. Gen. 29. Nec hac iniuria contenti, *cæteris feminis ſimilem vel æqualem eam faciunt*, (*c*) *ſexus illius vitijs obnoxiam, & in peccatis conceptam.* Sed quodnam virium, quod peccatum eſſe potuit vel in corpore vel in anima eius quæ ſacrarium fuit divinitatis? (*d*) An divina maieſtate dignum erat, è corpore ſordibus infecto naſci? Sed hanc nobis doctrinam novorum Evangelicorum ſchola peperit; illa vetus Neſtorij fuit hæreſis ab infelici homine Steinbergero, Prædicante in Moravia, renovata. Melanchthon *Mariam non pluris quam quamvis aliam feminam peccatricem ſibi eſſe dicit.* (*e*) Alius *non minus eam peccato & damnationi quam Adamum & quemvis alium hominem obnoxiam fuiſſe contendit.* (*f*) *Peccatum æterno ſupplicio dignum ab ea commiſſum* ſcribit Spangenbergius. (*g*) *Æternam meruiſſe damnationem prodidit* Brentius (*h*) *Ambitionis & vana gloria accuſat* Oecolampadius. Audi quid Centuriatores dicant. (*i*) Aiunt, *omnes Patres erraſſe in eo, quod dicunt, Mariam Virginem ſingulari privilegio à peccato fuiſſe exemptam, nec quidquam vitioſum aut inquinatum in anima eius fuiſſe. Relicto enim Ieſu in templo, non minus peccaſſe, quam ipſam Evam, humanum genus perdendo. Unum & ſolum Ieſum Chriſtum à peccato eſſe immunem.* Sed quis Catholicorum hoc negat, inepti? Solus Chriſtus ſine peccato eſt per naturam, tam ratione hypoſtaticæ unionis, quam quod divina voluntas ſuppoſitum regebat: at B. Virgo per gratiam: *Maculam in ea non eſſe*, dicit Sapientia *Virgine hac nihil poſt Deum integrius, purius, ac mundius cogitari poſſe*, teſtatur S. Athanaſius. Diabolus ipſe per Mahumetis os fateri coactus eſt, *in hanc unam Virginem nihil ſibi iuris aut poteſtatis fuiſſe*: Virgo ante partum, & poſt partum Verbi increati, quod creavit cælum & terram. Et vos qui veri Chriſtiani videri vultis, nō ſolum in dubium iſta revocatis, verum etiam ludibrio habetis Scribit Calvinus, (*k*) *eam ſi virginitatis ſervandæ votum fecerit, Deo illuſiſſe.* Et alibi ait, *ex malitia quadam potentiam Dei ab ipſa circumſcribi ac contrahi; uti antea à Zacharia quoque.* additque *operam ludere, qui ab omnibus eam vitijs eximere velint.* Petrus Martyr (*l*) *Non oportet credere inquit, eam perpetuo fuiſſe virginem.* Et Beza in Colloquio Poſſiacenſi (*m*) *Quid hoc refert?* ait. *Cur hoc credam, quū S. Scriptura nihil de hoc certi afferat?* Quod ille reſponſum in ſuis ad Condæum Principem literis repetit probatque. Sic quoque Copronymus Iconomachus loquutus eſt, *Chriſtum ſcilicet natum eſſe ex matre ſua.* O indignum facinus! Haſcene eam quæ ſalutem mundo peperit, contumelias pati? de qua peſſimi non aliter loquuntur quam de viliſſimo Mundi reiectamento, ut Lutheri, (*n*) & Brentij (*o*) ſcripta teſtantur. *Incertis prognatam parentibus*, Centuriatores (*p*) ſcribunt, quamvis Scriptura aperte dicat eam de tribu Juda, & è regia ſtirpe Davidis fuiſſe ortam.

Sed quid horum improbitatem miramur? quū & olim Manichæi ſic locuti ſint, Auguſtino teſte (*q*) &

a Iren. lib. 1. cap. 25. b De *Antimarianis. Vid lib. Hieron ab Hamgeſte ad Car. l. Duc. Borbō. Caſſand. de duab. natur in Chriſto. Coccius lib. 8. Theſ Cath.* 14. & 19 c *Calvin in Har.* d *Matth.* 29. e *An. in cap.* 12. *Ioan ſive expoſ. Evan. de conception. Chriſti.* g *Poſtill in Dom. poſt Epiphan Ann in cap.* 2. *Ioan.* i *Cent.* 11. *cap* 4. *Cent.* 9. c. *lib* 1. *Cent.* 2 & 4. *De Concept. Virg. c.* 18. *Gregor. de Valent. lib.* 2. *de Euchar. cap.* 2. *Marlor. in cap.* 1. *Luc* k *Cal. Harm. in cap.* 1. *Luc. ver* 34. *In cap.* 4. *ad Rom* m *Bez. in praf N. T. Conſt. Mag. Ann pag.* 114. n *Luth Poſtil. Evang. de Ann.* o *Brent. in Evang.* p *Centuria* 1. *cap* 10.

Digitized by Google

(q) & Celſus Apoſtata, vt Origenes(r) ait, ignobilem eam & ruſticam appellarit. Sic nuper vnus, Euangelicorũ in Francia numero, S. cœlorũ Reginæ genealogiã carpere ac vellicare aggreſſus eſt, contra diuina S. Matthæi & S. Lucæ teſtimonia: quorum ille ab Abraham vſque deſcendendo, alter ad primum parentem Adamum aſcendendo, Ioſephi putatitij Saluatoris noſtri parentis genealogiam deducit. An vero vlla certior aut vetuſtior genealogia, quam illa Matthæi ac Lucæ Euangeliſtarum dari poſſit? non credo. Voluit enim Deus vt omnium tribuum & familiarum regiſtra à Synagoga, in qua Dei erat Spiritus, qui eſt *Spiritus veritatis* infallibilis, diligenter aſſeruarentur, eum in finem præcipue, vt veritas promiſſionum ipſius de Meſſia Abrahamo factarum, qui è tribu Iuda & familia Dauidis naſci debebat, liquido cognoſceretur. Sic etiam æterna Sapientia omnia quæ ad Meſſiam ſeu Vnctum Domini pertinent, certis quibuſdam ſignis notauit, ne quis deciperetur. Hinc videmus tempus & locum Natiuitatis à Prophetis prædicta, tum circumſtantias vitæ, paſſionis & mortis ipſius; nec non qualitates eius quæ fructum hunc benedictum in ventre ſuo portatura erat expreſſas. Et quanquam ex Græcis ac Latinis Patribus poſſem oſtendere à B. Luca Genealogiam B. V. recenſeri vti à S. Matthæo genus Ioſephi, tamen ſi quis hoc vellet negare, illum ego Beati Hieronymi ratiocinatione conuenirem dicendo, quod quamuis Sanctus Ioſephus Saluatoris noſtri pater non fuerit; quia tamen eum ab infantia educauit, Virginemque Mariam antea ſibi deſponſauerat, ob eam cauſam ipſius Ioſephi Genealogiam eſſe ab Euangeliſta contextam, vt ex ea B. M. V. genealogia intelligeretur. (s) Illa enim lex in lib. Numer. cap. 36. & vlt. expreſſa legitur, *ne fœmina alijs viris quam qui de ipſarum tribu, nubant, itemque vt omnes viri ducant vxores de tribu & cognatione ſua, quo hereditas permaneret in familijs, nec ſibi miſcerentur tribus.* Et hoc quidem petentibus Ioſephi poſteris, ita fuit decretum. Sic igitur Spiritus S. Ioſephi genealogiam deſcribens, & ab Adamo, per Abraham, Iudam & Dauid deducens, ſatis indicat Mariam Virginem Ioſepho deſponſatam, ex eadem fuiſſe ſtirpe. Huic rationi ſi Antimarianus ſe opponat, dicendo ex Tribu Leui licuiſſe ducere & duci de alia familia, & ſic Mariam poſſe ex Leui tribu aſſumptam videri, huic reſpondebitur illud: licet tribui Leui, cui nulla certi fundi erant aſſignati, cum alijs tribus, vt cum tribu Iuda &c. contrahere nuptias liceret, ac præſertim cum filiabus quæ hæredes non eſſent: Mariæ tamen Virgini tamquam vnicæ familiæ ſuæ & hæredi nulli niſi qui de tribu ſua eſſet, nubere licebat. Sed & ad præcidendam omnem dubitationem, Euangeliſtæ, dictante Spiritu Sancto, veram Saluatoris noſtri genealogiam ex linea maſculina Abrahæ, Iudæ, Dauidis, &c. deſcribere intendunt, è qua Saluator ſecundum promiſſiones Patriarchis illis factas, naſci debebat. Quod ſane fieri non potuit, niſi Sancta Maria Virgo, è qua ſola Chriſtus carnem aſſumpſit, ex eadem tribu, & familia, nimirum, Abrahæ, Iudæ & Dauidis fuerit, ex qua eius ſponſus. Hæc ad os impuris illis hominibus occludendum ſufficiunt, ac præſertim exſecrabili illi *Simoni Budnæo*, qui doctrinam hanc Antimarianorum præter alios Ebionitarum Nouorum de Chriſto in Lithuania diſſeminauit. Nos cum Sancto Ambroſio dicamus (t) *Claudat os calumnia, taceat hæreſis, nec vllum contra Dei matrem contumelioſum verbum proloquitur.* Bredembachius in Hiſtoria Liuonica narrat, fœminam quandam huius ſectæ in Feſto Aſſumptionis Diuæ Virginis ancillæ mandaſſe vt balneum calefaceret; excuſantem ſe vero, & diei illius atque ipſius D. Virginis reuerentiam obtendentem, his verbis increpuiſſe: Abi ſuperſtitioſa, & fac quod te iuſſi. Maria fœmina fuit vt ego, & nihilo plus. Quid fit? Inijciuntur in fornacem ligna, ſubijcitur ignis, nec tamen illa ignem concipiunt: mox vero delapſus è cœlo ignis vniuerſam domum corripit, & in cineres redigit.

III. Ad alios iam venio. Ac primum ad *Antinomos*, id eſt, Legis aduerſarios: quorum auctor fertur Ioannes Iſlebius Agricola & Iacobus Schenkius Lutherani Anno 1538. (u) Aiunt quidem hunc à Luthero perſuaſum, errorem agnouiſſe ac reuocaſſe: ſed Luthero mortuo ad vomitũ rediiſſe, teſtãtur Theologi Iſlebienſes. Hi non a ſua Theologia, quã Schluſſelburgius in LXV. redigit articu-

a *Lib. 13. contra Fauſt. cap. 9.* b *lib. 1. & 2. contra Celſum.* c *in cap. 15. Matthæi.* d *Epiſt. 7.* e *Vlenberg. Vita Melancht. cap. 12. num. 3. & Vit. Luth. c. 29. Anatomia Eccl. Cathol. Trac. 1.* f *Lib. 40.*

culos. (*a*) latiſſimam omnibus vitijs & flagitijs feneſtram patefaciunt, uti Lutherus quoque in libro de Concilijs. *Quamvis ſcortator ſis, latro, fur, &c. crede & ſalvaberis. Quiſquis Evangelij promiſſis crediderit, ſalvus erit. Quicquid libet, licet, modo in Chriſtũ credas.* (*b*) Annon hæc eadem initio fuit Lutheri doctrina? Nullum juſtitiæ Antinomi, ſed miſericordiæ tantum locum concedunt. Nullos eſſe diabolos credunt; ut Athei, nullum Deum.

Ex his prodierunt qui *Infernales* ac *Inferiales* dicuntur; (*c*) qui Infernum nihil aliud eſſe dicunt quam ſepulcrum; ut ita deſcenſus Chriſti ad Inferos, de ſepulchro eius tantum ſit intelligendus. Hunc intellectum articulo huic Lutherus primus affinxit, quem Bucerus, Beza & alij ſequuti ſunt. Et hic idem bonus Doctor, ut Inferni metu Mundum liberaret: quæ de eo dicuntur riſui habet, & fabulas eſſe dicit: quum etiam ipſi diaboli nondum ſint in inferno (vide Commentarios in II. caput Jonæ) neque animæ in Paradiſo, quæ extremum illud Judicium exſpectantes, tum demum ad ſuum quæque locum profecturæ ſint. Sunt alij qui *Boquiniani* vocantur, (*d*) à Boquino eorum magiſtro, qui docuit, Chriſtum non pro malis & improbis, ſed pro fidelibus tantum eſſe mortuum; eoque fruſtra malos ad menſam Domini accedere. Poſt hos exſtiterunt *Hutiſtæ* al. *Huſitæ* (*e*) qui ad certum & præfixum tempus extremi Judicij diem continuo exſpectant; & quamvis toties hactenus deceptos ſe viderint, illum tamen non minus pertinaciter quam Judæi Meſſiæ ſui adventum, exſpectant. Filiorum Iſrael nomen ſibi vindicant.

Porro Hutiſtæ à Joanne quodam Hut appellati ſ. qui in carcere mori quam ab errore diſcedere maluit. *Inviſibiles*, (*f*) ut Staphylus ſcribit, docebant Eccleſiam viſibilem eſſe non poſſe, ut quæ in cordibus Electorum ſita, ſoli Deo nota ſit. Hunc errorem Calviniſtæ quoque amplexi ſunt: qui quum Eccleſiæ ſuæ originem demonſtrare non poſſint, inviſibilitatis ei ſiparium ſeu velum obduxerunt. Sed fruſtra. Si enim inviſibilis eſſet Eccleſia, is qui prima eius fundamenta iecit, fruſtra nobis mandaſſet *ut fratrem incorrigibilem Eccleſiæ indicaremus.* (*g*) Quomodo ergo verba faciemus ad eum qui à nobis videri non poteſt? Annon vanum hoc & ridiculum fuerit fratrem corrigendi remedium? Et S. Paulus Apoſtolus Epiſcopis & Presbyteris Epheſinis mandans, *ut attendant ſibi & univerſo gregi, in quos Spiritus S. ipſos poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam Dei quam acquiſivit ſanguine ſuo,* (*h*) annon, inquam, rem impoſſibilem illis mandat, ſi Eccleſia videri non poteſt? Annon pulchrum ſit ſpectaculum videre Paſtorẽ cum pedo per campos hinc inde errantem, & voce ac fiſtula oves, quæ tamen nullæ uſquam apparent, vocantem ac ducentem? Quomodo vero illud intelligendum eſt quod *S. Paulus & Barnabas Antiochiæ Eccleſiam congregaſſe dicuntur* (*i*) ſi Eccleſia eſt inviſibilis? Quid ergo congregarunt? an phantaſmata; aut Democriti atomos? Idem S. Paulus in Actis *Eccleſiam non ſemel ſalutat.* (*k*) Quam ergo? an Chimæram, quam nunquam quiſquam viderit? Non ita eſt: ſed *Eccleſia ab Oriente uſque ad Occidentem ſplendoris ſui radios iacit* ut Origines ait. (*l*) Chryſoſtomus dicit *facilius eſſe obſcurare ſolem quam Eccleſiam.* (*m*) Et Cyprianus, *Eccleſiam lumine Salvatoris circumdatam, radios ſuos undique ſpargere ait* (*n*) Auguſtinus vero *cæcos eſſe eos affirmat qui magnum & excelſum hunc montem, Eccleſiam nempe, videre nequeunt.* his alijſque innumeris argumentis territi Inviſibiles eo ſe, duce Molinæo & alijs mendaciorum fabris; convertunt, ut duplicem faciant Eccleſiam Chriſti, unam Viſibilẽ comprehendentem & malos & bonos & reprobos & electos, aliam Inviſibilem ſolos bonos, ſolos electos & ſalvandos complexam. Sed, ô iterum cæci, fruſtra vobis talia conſuitis perizomata filij Adæ, *Una eſt Chriſti Eccleſia* uti & viri unius uxoris caput, non duarum. Itaque ſcyllam fugientes incidıtis in charybdim & declinantes malleum, impingitis in incudem, revertimini ad metam potius; & nolite diligere vanitatem & quærere mendacium.

V. De *Quintiniſtis* porro agamus qui à Quintino ſartore natione Picardo etiam *Picarditæ ſunt* nominati, orti Anno M DXXV. tum quum quiſque novam ſibi fabricaret hæreſin; in Brabantia alij A. 1518. aſſignant. Iſte Quintinus unà cum Copino Inſulano (*o*) Caput horum fuit & dux magnæ illius *Libertinorum* cohortis, omnes religiones amplecten-

a *Lib* 40. b *Tom. 1 Coll Menſal. Alber. in præfat. de lib. in Carolſtad. Chytræus. Schluſſelburg. Tom.* 7. c *Vide Staphil. Confeſſ. Mansfel. T. de Antinom. fol.* 89. *Luth. tõ.* 4. *Ien fol.* 43. *Luth de Conc. In cap.* 27. *Matth Beza in c.* 2. *Act.* d *Anato. Eccl Cathol* e *Anatomia Ecl Cath. Tr.* 1 f *Anato loc cit.* g *Matth* 18 h *Act* 20. i *Act* 14. & 15. k *Act.* 18. l *Orig. hom* 30. *in Matth.* m *Chryſ hom* 4. *in cap.* 6. *Iſa.* n *lib.* 3. *cont Parm.* o *Anatom. Eccl. Cathol.*

plectentis, nec ullam tamen habentis *Deo aiunt perinde eſſe quomodo quiſque ipſi ſerviat. Nullum eſſe peccatum niſi eorum opinionem, qui ſe peccare putant: Infernus illis eſt Timor Dei: Paradiſus conſcientia divini iudicij timorē contemnens. Ex his, ſi qui Deum eſſe credunt, eum tamen in throno ſuo minime ſatagendum cenſent. Quid enim, inquiunt, iſtiuſc minutia ad ipſum?* Hæc illi a Luthero didicerunt, qui in Captivitate ſua Babylonica ait, *Deum nihil curare quid nos faciamus.* Jjdem dicunt, *quemadmodum homines diverſis ferculis & cibis, ſic Deum diverſo cultu delectari.* Hæc eadem Themiſtij Philoſophi fuit ſententia, dicentis, Divinæ eſſentiæ eam eſſe magnitudinem & ſublimitatem, ut tamen diverſis modis, ad eius cognitionem pervenire queamus. Jacobus Curio in Chronologia ſua teſtatur, (a) in Palatinatu Anno MDLVI. mirā in eiuſmodi hominum fuiſſe frequentiam, quodque ibidem *Lucianiſtæ* dicti ſint, eo quod omnes religiones irrideant, ſacroſque, & in primis magni illius legiſlatoris Moſis libros pro nugis & fabulis habeant. Præivit etiam his Lutherus Tomo 3. fol. 40. 41. relatis, quæ hic appono: *Moyſen neque audire volumus, neque videre, nam Moyſes Iudaico populo datus eſt, neque quicquam ad nos pertinet, qui ex gentibus facti ſunt Chriſtiani. Sit igitur Iudæis ſicut Speculum Saxonicum, neque nos gentes inquietat, quemadmodum Gallia Speculum Saxonum non curat &c.* Et infra: *Cum quiſquā Moyſen tibi proponit cum ſuis præceptis, teque cogere vult ut ea obſerves tum dic: Abi ad Iudæos cum tuo Moyſe Ego Iudæus non ſum. Ne me cum Moyſe involvas. Ille Magiſter eſt omnium carnificum, nec quiſquam eum terrendo, minando, anguſtiando tyrannidem exercendo, increpando & fulminando ſup rat. Moyſen cum ſua lege ego nolo habere, eſt enim Chriſti Domini hoſtis &c.* Ad hanc tibiam ſaltitare cœperunt Libertini & Lucianiſtæ illi, ex quorum officina prodijt nefandus iſte libellus, in Germania, quamvis alibi excuſus, invaleſcente paſſim hæreſi, non infrequens, horribili titulo. *De tribus impoſtoribus &c.* inſcriptus, quo tres præcipue religiones, quæ unum & verum Deum, qui creavit cœlum & terram, quamvis diverſa ratione agnoſcunt, Chriſtiana nimirum, Judaica & Mahumetana, irridentur. Sed ex ipſis Inferni faucibus libellum hunc eructatum, non argumentum ſolum, ſed vel ſolus titulus oſtendit. In ſumma; libellus eſt ſæculo iſto dignus. Hunc ego infamem partum lubens æterno ſuppreſſiſſem ſilentio, niſi ante me Hoſius & Genebrardus eius feciſſent mentionem. Memini me puerum in Collegio Prelano exemplar vidiſſe apud Petrum Ramum, hominem excellenti doctrina præditum; niſi in pervestigandis religionis ſecretis multum operæ ac ſtudij poneret, ea ad Philoſophiæ leges expendiſſet. Dici non poteſt quam interim cupide libellus iſte nefandus fuerit exceptus, & per multorum manus vagatus. O cæca curioſitas, quot tu animas *in puteum illum infernalem* (b) per Lutherum reſeratum præcipitâſti! Sed quid? Annon ſuperioribus annis, nimirum Anno M D LXVIII Theſes Cracoviæ impreſſas vidimus, quibus hæc inter alias fuit inſerta. *Dicimus nos, poſt mortem animam non ſupereſſe. Figmenta hæc ſunt Antichriſti, ac potiſſimum Purgatorium & ſanctorum invocatio ad quæſtum excogitata: quibus animæ immortalitatem Mundo perſuadere voluit.* Alius huic non abſimilis, immo multo perniciosior libellus Cracoviæ Anno MDLXXXVIII. excuſus fuit, hoc titulo, *Religio Simonii:* qui Cœlum patrem, ac Terram matrem noſtram facit. alius Deus ibi nullus. Staphilus teſtatur. Anno MDLVI. (c) in Bohemia ſectam eſſe exortam eorum, *qui omnia quæ de Deo aut divino cultu dicantur, pro nugis & fabulis habuerint, ſtatuerintque animas unà cum corporibus interire.* Sunt hi ipſi illi Picarditæ Geneveæ Jtalus quidam in publica concione confirmavit eandem impietatem ut Verus ſcribit. (e) Eandem opinionem infelix quidam noſtri ſæculi Epiſcopus, homo multæ lectionis, feminæ amore poſtea perditus, tam doctrina quam exemplo ſuo ſubditis iam ante ab antiqua religione demotis, impreſſit; nimirum, Religiones omnes, modo in Deum ferantur, & Naturæ legibus conſentaneæ ſint, bonas eſſe. Quinetiam in conventibus aliquot bonorum iſtorum hominum deliberatum fuit, de una ex Judaica, Turcica & Chriſtiana religione conflanda.

Sed quid? Quam amabilis tibi videtur eorum hæreticorum ſocietas, quæ *Amoris familia* appellatur? Jtem *Fratres Amoris:* Auctor Cypriæ huius fa-

Aa 3 miliæ

a Pag 151. b *Apoc. 9.* c *In epiſt. ad Epiſc. Agr. Vid. Lib. Tiguri impreſſum An. 1587. B. Iob. ſides & confeſſio de reſurrectione mortuorum.*

Digitized by Google

militiæ fuit Henricus Nicolai, Hollandus, Sandero atteſtante (*a*) in Anglia potiſſimũ frequens eſt; hominũ eſt perditorum, qui *ſine Baptiſmo ac ceteris Sacramentis viuunt ac moriuntur: neque liberos vlla Dei aut ſacrorum cognitione, ſed ciuiliter tantum quibuſdam viuendi preceptis inſtruunt. In precationibus quotidianis tres tantum priores orationis Dominicæ petitiones recitant, neque peccatorum remiſſionem flagitant, vt qui ex Deo natos ſe ferunt, & patrem cœleſtem ſcire quod contentis in 4. poſtremis partibus orationis indigeant filij eius. Hoc ſufficere. Aiunt præterea Ieſum Chriſtum imaginem tantum eſſe eſſentiæ dextræ Patris. Patrem ſecum ipſis ſecundum hominem inferiorem humanificare; & ſecundum hominem interiorem in vno cum ipſo ſpiritu ipſos ædificare. Inde concludunt, Animam creaturam non eſſe, ſed increatam Deiparticulam* (b) *Secta ſua conditorem diuinum appellabant hominem, in Dei eſſentiam (ſic enim de ſeipſo ſupradictus* Nicolaus *loquitur) transformatum.* Ex hac hominum colluuie tamen Caluiniſtæ hominem flammis devoverunt Anno 1588. eo quod Chriſtum negaret vnquam in rerum natura fuiſſe.

V. Sed quid, putas, dicet poſteritas, ſi *Effrontium* nomen audierit? (ſic enim vel *Frontones* ab Eraſmo (*c*) vocantur.) *qui frontem ſibi eouſque radunt dum ſanguis effluat, ac dein oleo inungunt: ſicque pro Chriſtianis, nullo alio baptiſmo vſi, haberi volunt.* Hos idem teſtatur Anno M D XXXIV. vnà cum Prædicantibus Tranſſiluaniæ doctrinam ſuam ſparſiſſe. Dicunt præterea, *Spiritum Sanctum eſſe tantum mentis quandam eleuationem, & animi motum à Deo inſpiratum. Spiritus S. adorationem, idololatriam eſſe: quum Spiritum S. adorandum eſſe in ſcriptura nuſpiam habeatur.* Sed ô inepti! Annon Sacra ſcriptura Spiritum Sanctum Deum eſſe docet? Si Deus, ergo adorandus eſt. *Glorificate, & portate Deum in corpore veſtro*, inquit Apoſtolus. (*d*) Quem Deum? (inquit, S. Auguſtinus) niſi Spiritum S. cuius templum corpus noſtrum eſſe dixerat.

Fuerunt etiam eodem fere tempore *Valentiniſtæ*, à Valentino Gentili Conſentino Pædagogo orti & dicti qui Serueti errorem tam in Germania quam Polonia auſus fuit renouare, aſſerentes, *non tres eſſe perſonas in eadem eſſentia, ſed eſſentiam eſſe ſolius Patris, qui ſolus verus ſit Deus: Filium vero Patri eſſe conſubſtantialem, quaſi gratia aut ex mutuo; eundem nihilominus à Patre ſubſtantialiter differre.* Imputus hic homo ex Italia profugus, Tiguri primum, deinde Geneuæ virus ſuum ſparſit, lenius tamen tractatus quam Seruetus. Eiuratis enim erroribus, in vrbe manere iuſſus fuit; ſed metuens ne Serueto ſecundus adderetur, in Sabaudiam clam aufugit: vnde a Blandrato & Alciato ſimiliter Geneua profugis euocatus, in Poloniam cum eiſdem conceſſit. Ex horum inter ſe confuſis opinionibus nouum doctrinæ genus natum eſt, quod non exiguam Europeæ Sarmatiæ partem infecit. Huius opera Georgius Paulus è Caluiniſta Arrianus factus, & ipſe venenum ſuum multis in locis diſſeminauit. Lutherani & Caluiniſtæ quum ad hos oppugnandos alia arma non haberent, vim verbo Dei fieri dicentes, Concilia, Symbola Nicenum & S. Athanaſij antiquitatem denique eis obijciebant. & de ijs quæ ſuperbe antea contemnere & faſtidire ſolebant, honorifice tum loquebantur, antiquitatis auctoritate velut veteribus vtentes veſtimentis. Contra hos Sigiſmundo Auguſto rege iubente, Anno M D LXVI. inſignis Cõuentus in Polonia celebratus fuit, vt alibi dicam. Porro inter nouos hos Apoſtolos diſſenſione orta (Blandratus enim ex toto Arrianum ſe ferebat Alciatus ad Mahumetiſmum propendebat) Gentilis à Rege proſcriptus ac ditione ſua excedere iuſſus fuit Ante abitum Regi librum exhiberi curauit, in cujus Præfatione, folio ſexto, vehementer conqueritur, quod voces illæ monſtroſæ & abſurdæ (ſic enim loquitur) *Perſona Eſſentia, Vnitas, Trinitas*, ab Eccleſia receptæ ſint. Quis verò inde non extremam hominis malitiam animaduertat? Quum enim Eccleſiam penitus euertere conſtituiſſet, fundamenta eius primum ſuffodienda, & voces iſtas quæ veluti ſpeculæ ſunt, vnde hoſtilis aſſultus proſpiciatur, emouendas ſibi putauit. At Catholici qui Iudaizare neſciunt, vocibus iſtis *Perſona* & *Trinitate*, vtuntur, & infelices Tritheiſtas deteſtãtur. Iidem à vocibus *Eſſentia* & *Vnitate* quas noui Arriani deletas cuperent, nequaquam abhorrent. Sed ad Gentilem redeamus: qui Polonia eiectus in Morauiam, inde in Auſtriam, ac tandem Bernam Heluetiorum conceſſit, vbi eodem A. M D LXVI. vti Seruetus antea Geneuæ, fato functus eſt in igne eo quod Caluini nomen laceraſſet, in ipſo proteſtatus ſupplicio, ſe mortem hanc ob diuini nominis

a *Vide Reſcium fol. 343. Anatomia Eccleſ. Cathol. Tr. 1.* b *Acoſta de orig. hæreſ.* c *Epiſt.* d *1. Cor. 6.*

Digitized by Google

nominis & gloriæ defenſionem ſubire. Hic finis fuit Valentini Gentilis, à quo tot animæ ſeductæ & in exitium præcipitatæ ſunt: qui vti in propaganda ſua doctrina quamdiu vixit, audaciſſimus; ita in eadem defendenda ad mortem vſque fuit pertinax deſinens blaſphemare, cum deſijt ſpirare.

Sed & aliud ſectariorum genus in illis locis, per quæ noui Apoſtoli Geneua egreſſi, vagati ſunt, reperitur, eorum ſcilicet qui *Hoſmanniſtæ*. Vel Melchioritæ dicuntur. Iſte enim Hoſmannus Anno 1535. exortus in publicum Argentinæ concionatores ad diſputandum prouocauit ſuper articulis ſuis. Nempe Deum ex ſe, non Virgine carnem factum, vnam habere naturam: & hominem in gratiam receptum, & ſua culpa in peccatum relapſum, ſaluari non poſſe. Cogitet quiſque quomodo ille ad hanc ſententiam defendendam Scriptura vſus ſit, quæ frequentiſſime illud inculcat, *Deum peccatorem quotieſcumque pœnitentiam egerit, recipere paratum eſſe*: & quam bene ille S. Ioannis Baptiſtæ, Apoſtolorum, & ipſius Dei Filij & Saluatoris noſtri, ad pœnitentiam nos inuitantium, & ſalutem promittentium, verba intellexerit.

VI *Manichæorum* ſimiliter *Nouorum* hæreſin eodem tempore à Flaccianis renouatam circa Anno 1540 vidimus, denominatis: quamuis pro Lutheranis haberi velint. Certe Schluſſelburgius in libro De noua Manichæorum ſecta primas dedit. Matthiæ Flaccio Illyrico quos ille è Lutheranis & Sacramentarijs quaſi conflatos, Manis errores ſequi ſcribit. Id hominum genus in Auſtriam quoque penetrauit. Poſt Flaccium vero præcipui fuerunt, eius hæreſis aſſeclæ. Cyriacus Spangenbergius. Chriſtophorus Irenæus Saxoniæ Ducis Concionator. Martinus VVolfius Prædicans Orlamundanus. Matthæus Schneiderus Prædicans in Thuringia, & alij. Quemadmodum vero Flaccius Manichæos errores reſuſcitauit; ſic alij Samoſatenicos, vt Staphylus ſcribit. Qui horum libros, & inprimis Socini Samoſateniani contra Lutheranum Volanum legerit, deprehendet vix hunc alijs quam a Catholicorum armis atque argumentis vti, vtpote traditionibus & Patrum atque antiquitatis auctoritate eleuata; hacque vna ratione illorum ictus declinare. *Patres ſunt*, inquit Socinus. *Sed quid? Et ipſi homines ſunt. Numquid Deus non minus nos quam ipſos illuminare poteſt? In terra quidem iudex nullus eſt penes quem ſit religionis controuerſias decidendi poteſtas, quam ſolum Dei verbum*. Hæc diuerticula atque effugia ſunt omnium hæreticorum. Miraris, Lector, tantam hæreticorum ac iam diuerſorum colorum, tantam in ſchola Sathanæ claſſium, tantam Euangelicorum, ſcilicet, multitudinem: qui omnes ſe Ieſu Chriſti filios dicunt, qui omnes etiam cum vitæ periculo opiniones in ſuo cerebro natas mordicus tuentur, tam de ſalute quam de morte ſua certi.

Sed nondum ad tragœdiæ huius cataſtrophen peruentum eſt. In ſcena adhuc verſatur diabolus, & tamquam choragus, alias ſubinde atque alias nouas perſonas producit; vt ſunt *Vncti*, (c) *Puritani*, (d) & alij de quibus agemus infra vbi de Anglia ſermo erit. Sed & alios hic omitto, *Huſſitas, Taboritas, Vtraquiſtas, Calixtines*, in IV. librum ad Bohemiæ hiſtoriam reiectos; itemque, *Veteres VValdenſes* in Gallia (de quibus etiam alibi) & infinitos alios, nulla re quam ignorantia & pertinacia inter ſe conuenientes, vt qui veluti fluctus maris reciproco quodam opinionum æſtu inter ſe colliduntur, erroreſque fouent incompatibiles. Hos velut in ſtadio cum dæmonibus decurrere, ac de brabeo cum ipſis contendere, merito dixeris. Iidem nihilominus cum primitiua Eccleſia nati videri volunt. Mirum quod non ante eam; quemadmodum Arcades ante Lunam, natos ſe dicunt. Imo vero inuentus eſt eiuſmodi qui pro Lutheranis triumpharet hoc verſu. *Conſtans noſtra Fides annorum millia quinque, vltra ſexcentos in variata lucet*. Cum Catholicus religioni ſanctæ accinuiſſet. *Mille & ſexcentis micat inuariabilis annis*.

Sunt quoque *Fraticelli*, qui Ieſu Chriſti infantes ſe iactant. Infames hæretici, qui brutorum more in ſynagogis ſuis, extinctis candelis, promiſcue concumbunt. Horum ſecta quantum ad fidem, ex Lutheranorum & Picardorum confuſis inter ſe opinionibus eſt compoſita. Auctor eorum fuit quidam Hertzog nomine. præter recenſitos, hactenus ſunt quoque Semilutherani, Antilutherani, Luther-Oſiandriani, Luthero Zuingliani, Luthero Caluiniani, Luthero-Papiſtæ; & in vniuerſum tam fertilis eſt tamque multiplex Lutheranorum ſecta, vt vndecim eorum factionis Anno M D LIX. Principum iudicio hæreſeos fuerint condemnatæ, vt Stapletonus ſcribit (e) Silentio etiam præ-

a *Anatomia Eccl. Cathol. Tr. 1.* b *Socin. lib. de Chriſti Natu.* c *Anatomia Eccl. Cathol.* d *ibid.* e *Lib 4. Contron. 1. cap. 13.*

præterea *Manſfeldianos, Heshuſianos, Lopſenſes, Macedonianos*, de quibus Hoſius in AntiBrentio, & alij: qui omnes ad reformandam Eccleſiã ſe natos dicunt. Quamuis autem plerique harum ſectarum, quas in præcedentibus capitibus enumerauimus, Auctores in ſuo, vt ita dicam, fumario ſuffocati ſint, non paucos tamen ſucceſſores reliquerunt, qui populis Septentrionalibus opinionum ſuarum fumos vendiderunt: quorum memoria æterna potius obliuione oblitteranda, quam noſtris ſcriptis poſteris tradenda eſt. Quamuis horum quoque memoriam non aliter, quam Perilli taurum conſeruati operæ precium videtur, vt quoties eorum nomen vſurpatur, toties maledictiones & exſecrationes in auctorum capita iaciantur.

VII. Ab his miſeri & vecordes homines excantati, iam hunc iam alium nouorum iſtorum vatum ſectabantur. Vidiſtis ſupra eos qui montes Apocellanos, ductu Prophetæ ſui, conſcenderunt, vt inde ad cœlum aſcenderẽt: hic nouum audi prophetam, Lutheri diſcipulum, certum diem extremo iudicio & cœlorum apertioni conſtituentem; de quo Hanardus Gamerius ſcribit. (a) Hic Michael Stifelius Arithmeticæ aliquantum gnarus fuit: qui vidente fere atque audiente Luthero in pago VVitebergæ vicino, Holtzdorff dicto, auditoribus ſuis, ad quos docendos à Luthero fuerat appoſitus, perſuaſit, III. die Octob. A. M D XXXIII. Mundi fore finem Hac fama diuulgata, plerique in Saxonia & Miſnia relicta agricultura, & omni negociorum cura abiecta, totos ſe orationibus dediderunt. Forte illo ipſo die poſt horam decimam, quã ille vltimam cõſtituerat, atrox tẽpeſtas exorta, vaticinio fidem pæne fecit: cuius tamẽ vanitatẽ cœlum non multo poſt rurſus ſerenatum & multo magis quam antea ſudum, prætefecit. Tũ Stifelius vates captiuus VVitebergam abductus, ſed Lutheri opera liberatus, & ad Eccleſiam ſuam fuit remiſſus. Hac de re elegantes extant Poetæ cuiuſdam verſus, quos hoc loco apponere viſum eſt.

Eheu! Fauſte (precor) nunc, quod me perdidit audi.
Eſt in Saxonia, qua me nutriuit alumnum,
Patria, de lignis Holtzdorffia dicta vocatur.
Hac cùm ſuſciperet falſis de vatibus vnum,
Se ſimul & miſeros nos perdidit ipſa colonos
Funditus: & miſerò ſtricto velut enſe peremit.
Namque Michaelem quendam pro vate recepit
Nomine Stifelium, ſocium comitemq; Lutheri,
Cùm coleret monachos, & cùm turbaret eoſdem.
Is ſe ſacra putans myſteria ſcire deorum,
Quadrati numeri ſecum ratione putatq;
Dixit in hoc ipſo, quem nos memorauimus anno,
Quòd foret Octobris decimam lux circiter horam
Tertia ſupremi perituri terminus ani.
Credita ſub tanto res tanquam vera magiſtro,
Agricolas ruri, ſed & intra mœnia ciues
Luminibus claris obducta nube feſellit.
Quem non deciperet? credebat idipſo Lutherus
Vaticinaturo, ſubſcribebatq; Melanchthon.
Hi qui Miſniacam ſubigebant vomere terram,
Et qui Saxonici cultores ruris eramus:
Incultos agros, incultaq; tecta domorum,
Et patiebamur ſine frugibus arua perire,
Hoc ſatis eſſe rati, ſi tantum venter haberet,
Quantum ſufficeret dictas ad temporis horas.
Nos igitur ſocij, ſummu pro viribus omnes
Pergræcabamur ſic, vt nihil eſſet in ære,
Nil itidem pecoru. cùm tempora dicta venirent.
Cùm tamen ille dies Octobris tertius eſſet,
Conueniunt omnes, quorum ſtultiſſimus ipſe
Conſiſtit medius, fauſtumq; precatur; & orat;
Agricolis etiam fruſtra metuentibus, inquit
Stifelius clamans: ſurgendi tempus adeſſe,
Supremumque diem noſtra veniſſe ſalutis.
Nam quo quiſque modo veſtitus ſtaret ibidem,
Hoc debere ſtatim cœlo ſuper æthera ferri.
At cùm iudicij iamdudum tempus abeſſet
Vt dubitans ſecum præſagia falſa putaret,
Fortuita quidam veniens ab origine ventus,
Eludit ſubito mendacem turbine vatem.
Qui ſimul ac perijt, nos penè perimimus vnà,
Quòd non adfuerit iudex cum turbine Chriſtus.
Nam propter pecudes propter bona perdita, mœſtis
Grata dies nobis toties promiſſa fuiſſet.
Ergo Stifelium manibus poſt terga reuinctis
Atq; manus pedibus per mutua vincula nexis,
In curru poſitum nunc huc raptamus, & illuc,
Donec ad eximiam feſſi deuenimus vrbem,
Candida quæ niuei ſortitur nomina montis.
Hic nos iudicio damnandum ſiſtimus æquo,
Parua petituri magni ſolatia damno.
Sed fruſtra petimus fruſtra culpamus iniquum,
Fruſtra carceribus clauſum detrudimus hoſtem
Qui duce communis ſortis fortuna periſſet:
Nam (quia de corio fuit ipſe Lutherus eodem,
E quo Stifelio factum dedit ocrea nomen)
De manibus noſtris & certa morte redemptum
Excellens magica turpiſſimus arte Lutherus

Stifelium

Stifelium nota præfectum reddidit adi.
Nos vero miſeros, miſeros nos ille reliquit
Eluſos miſerè, q[illegible] impars [illegible] abe peſſuit:
Pars ſua crudeli confodit pectora ferro.
Pars quorum numerum fugiens mœſtiſſimus auxi,
Diuerſas adijt patrijs à ſedibus oras.
O vtinam vero contingeret infimus ordo,
In quo ſeruitij mihi pondera ferre liceret.

Alius quidam vecordiâ Stifelio nihil cedens, è noſtra ſchola egreſſus, (*a*) Ioannes Campanus nomine, in Cliuienſi ditione populo ſimilibus deliramentis illuſit. Omnes vero hi, quos in hæreſis hoc theatro diuerſo habitu à nobis productos vidiſti, quamuis ipſe Orcus nihil euomere potuiſſet exſecrabilius, impijs ſuis erroribus *Sacram Scripturam prætexebant, hanc cynoſuram ſuam & regulam eſſe iactabant; nec quidquam in ore ipſorum erat frequentius quam Euangelium:* à quo etiam, more omnium hæreticorum ſuperbum ſibi, ad Catholicis inſultandum ſomentes titulum, EVANGELICI appellari voluerunt. Et hunc quidem titulum non Lutherani tantum, ſed & Zuingliani, Caluiniſtæ, Anabaptiſtæ, & alij omnes ex æquo ſibi vendicant.

VIII. Horum vnus equeſtris ordinis, ſolus facere tentauit quod ipſe diabolus tentare vix auſit. Contra enim quam alij fecerant, Sacram Scripturam penitus abolere conatus eſt, Lycurgi credo, exemplo, qui leges ſuas ſcripto conſignari noluit. Hanc enim omnium controuerſiarum, & litium aiebat eſſe ſubiectum. Gaſpar Schvvenckfeld ei nomen fuit, quem *Lutherus* per ludibrium Stinckfeld appellare ſolebat. Licet vero doctrina huius hominis omnium fere reliquorum dogmatis aduerſaretur, non paucos tamen nacta fuit ſectatores. Fuit vero Schwenckfeld natione Sileſius, nobili loco natus, diſertus admodum, qui ſectam quandam inter Romanum Antichriſtum & *Lutherum* hæreſiarcham, vt VVigandus ſcribit, & ipſe in libro *De triplice vita* fatetur, intermediam cudere inſtituit; petitis ex Apocalypſi præcipue argumentis vel deliramentis potius, & in omnibus non litterali, ſed myſtico ſeu ſpirituali quæſito ſenſu. Inter alios ipſius ſectatores quos eloquentia & doctrina ſibi adiunxerat, fuit Sigiſmundus quidam Paſtor Lignicenſis, qui vnà cum Schuenckeldio Sileſiæ populos multis erroribus implicauit. A Friderico Palatino Comite eiectus Schuenckfeldius in Saxoniam abijt, vbi cum Luthero de aliquot Fidei articulis diſputauit, perſuaderi tamen non potuit, vt ad *Lutheranam* Eccleſiam, cum qua diuortium fecerat, rediret. E Saxonia Auguſtam Vindelicorum, atque inde Vlmam & Argentoratum peruenit, nouam ſuam religionem, totam ſpiritualem, & nihil carnale, vti dicebat, redolentem, vbique diſſeminans, ac plures paſſim tam eloquētia quam externa vitæ ſanctitate ſiquidem in ſe ipſum valde fuit rigidus, & hominum iudicio agebat vitam valde alienam à vitijs, quæ apud *Lutheranos* vigebant, à quibus ſuos ſtrenue auocabat, & priuatim in domibus habens conciones ad ſe alliciebat. Suos ſectatores *Confeſſores gloriæ Chriſti* appellari voluit. Lutherus vero hunc hominem acerbe oderat & quamuis, ex *Lutheri* ſcriptis dogma de Deificatione Chriſti hominis hauſiſſe ſe profiteretur, nihilominus tam ipſe quam omnes cum ipſo ſentientes in Conuentu Anno MDXXXVII. Smalcaldiæ habito, hæreſeos fuerunt condemnati. Eius de Cœna Domini ſententiæ ſiue Explicationi VVolfgangus Capito magni nominis Prædicans applaudit, præfatione libris eius præfixa.

Præcipua erratici huius Equitis dogmata fuerunt: (*b*) Ad ſalutem conſequendam nec lege nec ſcriptura opus eſſe: oportere hominem diuina inſpiratione doceri, & Dei opera in magno huius Vniuerſi libro propoſita contemplari, atque ex eis Dei cognitionem haurire. Scripturam S. meram eſſe creaturam & occidentem literam: Ieſum Chriſtum non contineri ſub littera; ſed diuino ſpiritu, qui ſe hominibus communicet, cognoſcendum eſſe. Ad hæc probanda, S. Scripturæ vtebatur teſtimonijs (*c*) Ac primo, *annon*, inquit, *apud S. Matthæum ipſe Saluator dicit. Nos vnum tantum magiſtrum in cœlis habere, neque alium eſſe qui docere nos poſſit aut debeat? Et apud S. Ioannem, ſolus Chriſtus Verbum eſſe dicitur. Et D. Paulus, Littera*, inquit, *occidit: ſpiritus autem viuificat* &c. Hic vero mi Lector vide quæſo, quam turpiter homines S. Scriptura abutantur, & inſignem hominis improbitatem, Scripturam ipſa Scriptura impugnare atque euertere conantis! vt legere eſt in libris ab ipſo editis. *De abuſu Euangelij*, & *De Verbo Dei*. Simili ratione Ambroſius,

B b

a *Lindanus lib 1. cap. 9 de fug. Ido.* b *Vid. Confeſſ. Mansfeld & Lauren Hartenr Illyr. in Præf ſuper Epiſtola Poſtelli Vlenberg. Vit. Luth cap 32. n. 2 Schluſſelb. in Catal. Hæret de Schvvenck. Curæus in Chron. Sileſia Anatom Eccl Catholica Tract. 1.* c *Eſa. 28. Iere. 29. 1. Theſſal. 2. 2. Pet. 1. &c.*

ſius, neſcio quis, vtrumque Teſtamentum reijcere non dubitauit, vt Eccius in Refutatione Zuinglianæ Confeſſionis teſtatur, & alius noſtri temporis ſcriptor, Otho Braunfelſius nomine, Euangelia ab Apoſtolis ſcripta eſſe negauit: adeoque hos ſæpius errasse, & vt Magiſtrum ſuum ornarent pluribus fictis narrationibus hiſtoriam ſuam referſiſſe, ſumma cum impietate aſſeuerauit. Schvvenckfeldius præterea renouatis veterum Manichæorum & Valentinianorum erroribus, docuit, Ieſum Chriſtum non in vtero Mariæ virginis virtute Spiritus Sancti fuiſſe conceptum, ſed, quod hominem à Deo ad nos redimendos expreſſe creatum, ſibi coniunxerit: huncq; ipſum hominem poſt ipſius aſcenſum ad cœlos Deum, factum eſſe. (a) Perſonam Filij eſſe quoque perſonam Patris. Non à Deo Patre verba hæc e cœlo prolata, *Hic eſt filius meus dilectus*; ſed vocem tantum fuiſſe è nubibus expreſſam. Fidem nihil aliud eſſe quam eſſentiam & naturam Dei. Omnes Chriſtianos naturales eſſe Dei filios, ex natura & eſſentia diuina ab ipſo procreatos; Chriſtum vero omnium eſſe ſanctiſſimũ, primogenitum & hæredem. O horribiles blaſphemias! Recte ergo Hoſius ait, Sathanæ Euangeliũ à Luthero initium cepiſſe: idemq. per Schuuenckfeldium fuiſſe conſummatum: tanta diſcipulorum & ſectariorũ frequentia, vt multis in locis Germaniæ & Heluetiæ plures Schuuenckfeldiani quam Lutherani reperti fuerint. Georgius quidem Hasfeldius Caluiniſta Schuuenckfeldium vitæ probitate atq; integritate Luthero ſuperiorem fuiſſe teſtatur, ſed Melanchthon longe aliter ſentiebat, dicens, Schuuenckfeldium centum habere manus, & armatas vndique circa ſe copias, quibus nefaria paſſim ſcripta ſpargat, & turbas atque ſeditiones exciret. Viginti octo annis quibus hinc inde vagatus eſt, quinquaginta libri ab ipſo ſcripti feruntur, à Schluſſelburgio libro X recenſiti: quos ille plerosque vixdum natos ad Lutherum mittere ſolebat, vt eum tanto magis vreret. Vide hic etiam Lector amice, qua ratione Lutherum Deus per ſuos punierit, & quamuis Lutherus implicitus fuerit malis ex ſuo abyſſi puteo aperto: ſiquidem miſſis ad Lutherum libris ſuis, cum nuncius Schvvenckfeldij cenſuram vrgeret, in hunc modum Lutherus nuncio eius reſcripſit: *Mi nuncie. Domino tuo Caſparo Schvvenckfeldio renuntiabis, quod à te litteras ipſius ac ceperim & libellos. Atq; Vtinam ille ceſſaret. Nam ignem accendit in Sileſia de Sacramento qui nondum extinctus eſt, ſed ardebit in ipſum perpetuo. Præterea nunc progreditur Eutychianiſmum renouans & Eccleſiam perturbat cuius rei mandatum non accepit, nec vocatus eſt. Inſanus morio per dæmonem obſeſſus nihil intelligit nec ſcit, quid garriat. Quod ſi non vult quieſcere, nõ eſt quod me poſt hac obtundat . . . . .* (Omitto ſpurciſſimum verbum a Luthero poſitum) *libellis mittendis, quos diabolus ex ipſo euomit, & per poſteriora emittit. Atq; hoc extremum à me iudicium habeat & reſponſum: increpet Dominus in te Satan, ſit ſpiritus tuus, qui te vocauit & curſus tuus. quo curris & omnes qui participant tibi Sacramentarij & Eutychiani tecum in perditionem, quia ſcriptum eſt; currebant & ego non mittebam &c. Anno 1545.* Ita Lutherus ſub finem vitæ valde munde.

Docuit idem Schuuenckfeldius, *ſtultum eſſe cogitare, Chriſti corpus in Sacramento præſens eſſe. Hominem ſine Sacramentorum myſterijs ſaluari poſſe, neque ea ad ſalutem eſſe neceſſaria. Corpus Chriſti è cœlo aſſumtum, modo quodam aereo pani circumfundi. Ex quo ſequitur, corpus Chriſti iam glorificatum omnia replere.* Vides Vbiquiſtarum originem. atqui Saluator corpus ſuũ ante glorificationẽ diſcipulis manducandũ dedit; & corpus poſt glorificationem demum, vt dicit Schvvenckfeldius deificauit. Non minus ergo inepta quam impia eſt Schuuenckfeldij opinio, quæ olim etiam fuit Appollinaris, Marcionis, & Valentini, exiſtimantium, Chriſtum corpus ſuũ è cœlo attuliſſe. Qui plures Schuuenckfeldij errores cognoſcere cupit, Confeſſionem Mansfeldenſem legat. Lutherus ſummus nouorum Euangelicorum Pontifex Schuuenckfeldium reprehendit quod docendi munus vſurparet, nec tamen vocationem ſuam probare poſſet. Sed feſtucam in oculo alterius vidit, qui trabem in ſuo videre non poterat.

Furioſi huius hæretici non minus furioſus hæreticus Lutherus (b) paſſim mentionem facit, ac præſertim vbi diuerſas de Cœna Domini opiniones recenſet. Schuuenckfeldius enim dicebat, verba hæc, *Hoc eſt corpus meum*, plane eſſe obliterãda vt quæ ſpirituali intellectu, obſtẽt. Sic verò intelligenda: *Hoc eſt corpus meum* id eſt, *Corpus meum eſt hoc*, nimirum ſpirituale quiddam. Zuinglius, vt ſcribit VVolfgangus Capito, *Eſt*, interpretatur pro *ſignificat*: Oecolampadius *Corpus* pro *figura Corporis*. Schuuenckfeldius, *Hoc*, pro ſigno quodam ſpirituali, quo animus ad panem illum cœleſtem

a *Cochl. cap. 3 & 4. de ſcrip. & Eccleſ. auctoritate.* b *Tom. 12. VVitt. p. 210. Tom. 8. p. 173. Schluſſelburg. de Schvv. p. 42.* c *Luth. Tom. 2. Germ. fol. 250 & in 17. cap. Ioan. & in Breui Conf. Tom. 8.*

Digitized by Google

ſtem, qui ipſe eſt Chriſtus, eleuetur. Nolo confutandis his ineptijs immorari: non poſſum tamen non mirari extremam eorum amentiam qui tam abſurdis, non dicam SS. litterarum Doctore, ſed ne homine quidem dignis, opinionibus aſſentiuntur. O cæcas hominum mentes, ô pectora cæca! O miram diaboli aſtutiam, & quiduis ſuis perſuadendi artem! Contra nobilem hunc Doctorem, cuius ſecta poſt mortem Lutheri præcipue inualuit, circa Annum M D LIV. *Lutherani* quamuis diuerſarum factionum Naumburgi ſynodum celebrarunt, cui interfuerunt Amsdorffius, Ionas, Pomeranus, Cruciger. Melanchthon. Coruinus, Bucerus, & alij: ac poſt multam diſceptationem ac diſſenſionem, Schuuenckfeldianorum ſectam condemnarunt, ac præcipue errores duobus libris Schuuenckfeldij *De duplici ſtatu Chriſti*, & *De vero Euangelij vſu*, comprehenſos.

IX. Schuuenckfeldianorum ſectæ affinis eſt illa quæ *Spiritualium* dicitur, qui & ipſi Scripturam nihili ferè faciunt. Vt enim Schuuenckfeldius paſſim, ac præcipue in libello *Valete* inſcripto, docet, Scripturam duos habere ſenſus, vnum literalem, qui ſit inutilis; alterum myſticum & ſpiritualem, ad quem ſola a Deo rapta anima penetrare poſſit: ſic Spirituales ſolis ſibi veram rerum ad religionẽ pertinentium cognitionem datam eſſe aſſerũt. nec opus eſſe Sacramentis aut vllis alijs ſubſidijs quam deuota meditatione. Saluatorem in Cruce verbis illis *Conſummatum eſt*, pronunciantis. ſatis oſtendiſſe; omnia ad ſalutẽ peracta, nec vllo amplius opus eſſe ſacrificio, lege, aut Sacramento. Sed & ex his eiſdem vltimis Saluatoris noſtri verbis, omnes noui iſti Euangelici omnium ceremoniarum & ſacrificiorum abolitionem euincere ac probare conantur, non conſiderantes, Dominum & Saluatorem noſtrum illis verbis tantum oſtendere voluiſſe, opus Redemtionis noſtræ iam à ſe eſſe perfectum ac conſummatum; & veteri Legi finem impoſitum; ac vetus illud ſacerdotale officium in longe excellentius eſſe commutatum, vt Sanctus Paulus in Epiſtola ad Hebræos teſtatur.

Omitto plures minorum gentium, vt ita dicam, hæreticos: quorum memoriam & ſtultam doctrinam ſilentio obrui quam poſteris tradi ſatius eſt. Quotquot vero extiterunt, à *Luthero* omnes proceſſiſſe: qui primus enſes gigantibus his ad cœlum oppugnandum, vel potius, tamquam alter Epeus Troianum illum equum. è quo tot armatorũ cohortes ad euertendam Eccleſiam prodierunt, fabricauit. O cœli opprobrium, ac terræ odium. hæretici! qui omnes nulla in re niſi in peſſumdanda Eccleſia conſpiratis. Sed agite prout lubet, omnes veſtras vires contra eam conuertite: ſtabit illa nihilominus, & tamquam firmiſſima incus, veſtros omnes ictus reſpuet atque eludet. Cyclopas hos & gigantes infernalis Vulcani miniſtros, (quorum omnem vim Eccleſia non minus fortiter quam rupes fluctuum impetum excipit ac frangit) merito diximus: videamus tamen an *ijdem locuſtæ illæ ſint, quarum in Apocalypſi ex ore infernalis putei egreſſarum ſit mentio.*

HAERESEON QVAEDAM FIGVRÆ, EX APOCALYPSI PETITÆ.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I. *Quæ ſit ſtella illa in Apocalypſi è cœlo delapſa.*
II. *Ante Lutheri aduentum Fidei fuiſe vniformis.*
III. *Quid ſignificet fumus qui aerem obſcurauit.*
IV. *Quæ ſit turma illa locuſtarum.*
V. *Modus quo locuſtæ progreſſæ ſunt.*
VI. *Regem non habent viſibilem hæretici vt Locuſtæ ſed inuiſibilem*

I. MIHI innumerabilem illam hactenus confuſo quodam ordine à nobis repræſentatam ſectarum multitudinem non ſine ſtupore intuenti, illud D. Ioannis de locuſtis ex abyſſi puteo egreſſis vaticinium (a) itemque alia nonnulla ibidem prodita, impleta videntur. Per ſtellam illam è cœlo delapſam quid aliud intelligas quam Lutherum Monachum, hominem è terra quaſi ad cœlum eleuatum, puritate & ſplendore quodam Eccleſiaſtici ordinis coruſcantem primò, deinde vero Mundi huius cœno immerſum, inceſtuoſis innexum nuptijs. & in carnis & ſanguinis voluptatibus ſeſe volutantem, (b) qui vt prius Dei amore. parentes, & fortunarum ac dignitatum ſpem omnem à ſe abdicarat: ſic earundem rerum ſpe ac dignitate, omnem rurſus pietatem ac religionem abiecit ac proculcauit. Et ſicut à Saluatore noſtro D. Petro Apoſtolo cœlorum claues datæ ſunt: ſic ei qui per ſtellam hanc deſignatur, à Sathana clauis infernalis putei tradita a S. Ioanne ſcribitur: è quo aperto, fumus tamquam ex magna fornace exierit, ſolemque obſcurauit.

 II. Ante

a *Vide Bellar. in Reſponſ. contra Chytraum: & P. Cotton, in Apologia.* b *Apocal. 9.*

II. Ante ſtellæ huius caſum omnes ad Occidentem regiones, adeoque vniuerſa Latina Eccleſia vnam religionem colebat. Eadem erat vbique fides, eadem Sacramenta, eadem ieiunia, iidem dies feſti, eædem cæremoniæ, idem cultus. Nondum erat vllum contra priſca illa altare erectum. Vnum ab omnibus ſacrificium quotidie frequentabatur, vnus Paſtor, ſummus Pontifex, vnum ouile eiuſdem matris lacte educatum agnoſcebatur, vt libro primo cap. prioribus oſtendi. Poſtquam vero ſtellæ illius de cælo Lutheri ex Eccleſia Catholica caſus accidit, & puteus inferni per eum apertus fuit, ſiue per *clauem Gradus Doctoralis* in Theologia Luthero per Academiam Wittebergenſem conceſſam, & à Carolſtadio promotore eius ipſi traditã; ſiue per Staupitium Prouincialem Auguſtiniani ordinis conceſſam contra Indulgentias a Dominicanis promulgatas An. 1517. prædicandi & ſcribendi *licentiam*, ſiue per *ſuggeſtionem* ambitionis & inuidiæ à dæmonio inſpiratæ, ſeu quouis alio modo inordinato datam facultatem ab authore non habente legitimam authoritatem tam denſus hæreſeon, ſchiſmatum & ſectarum fumus omnia ita obſcurauit, vt non dicam vna in prouincia aut vna vrbe, ſed in eadem domo vicini, amici ac cognati ſeſe internoſcere non potuerint, vt libro 2. ſatis demonſtraui. Vide hic, quæſo, quam mirabiliter Deus amicos, & Iſraelitas ab Ægyptijs ſepararit. Nos enim qui Dei gratia fumum iſtum infernalem euaſimus, Catholicos omnes non in Hiſpania tantum, Italia, Anglia, Gallia, verum etiam alio ſub ſole iacentibus & obuerſis climati noſtro regionibus pro fratribus agnoſcimus & habemus; at miſeri illi Septentrionales populi, quorum terras pluſquam Ægyptiæ tenebræ occuparunt, in eadem domo, vti diximus, vix ſeſe internoſcunt.

III. Tam ſolem quam aërem è fumo hoc obſcuratum Apocalypſis loc. citato teſtatur. Per ſolem Chriſtum D.N. intelligi tam Catholici quam hæretici aiunt interpretes, vt qui de ſe ipſo dicat: *Ego ſum lux mundi*(a). Per aerem vero verbum diuinum intelligendum eſt, per quod viuimus veluti & ſpiramus. An vero vmquam ſol hic iuſtitiæ magis fuit obtenebratus, quam quum nigri illi & palpabiles errores irrepſerunt? nimirum doceri cœpit per Lutheri progeniem: *Chriſtum Ieſum Deum non eſſe, non eſſe adorandum, de ſalute ſua deſperaſſe, pœnam damnatorum tuliſſe, &c.* Quam multis vero tenebris iidem Verbum Dei inuoluerunt! primò Traditione acceptum Verbum Dei abrogarunt, & ſola Scriptura propagatum reliquerunt; deinde ſacram Scripturam relictam quã horribilibus non tenebris inuoluerunt? quã multis contrarijs expoſitionibus eandem obſcurarunt? Omni enim verbo non ſcripto, ab hæreticis reiecto ac proculcato, Deus bone, quot interpretationes contrarias, quot Commentarios ſibi inuicem repugnantes, quot toto cœlo diſtantes ſententias natas vidimus! & quidem ijs de rebus quæ olim quum Eccleſiæ adhuc omnes ſtarent iudicio, nihil omnino habebant dubitationis. Vel ſola illa quatuor verba, *Hoc eſt Corpus meum*, quibus olim nihil erat lucidius, iam Sibyllæ folijs & quouis ænigmate obſcuriora videntur, vt ad ea explicanda Delio natatore, vt Socrates apud Platonem loquitur, opus ſit.

IV. *Locuſtas illas ex infernalis putei ore egreſſas quas* S. Ioannes Commemorat, perſpicue videmus indicari Prædicantes Lutheranos, & qui ab his docti manum & cerebrum appoſuerunt ad Biblia ſine authoritate legitima, nam Locuſta eſt animal ventricoſum adeo, vt præter ventrem vix quidquam habeat: & quamuis alas habeat, volare tamen vix poteſt, ſed vbi parum ſeſe in altum dedit, ſtatim ad terram, ventris pondere depreſſum, relabitur. Similes plane his ſunt hæretici noſtri ventri toti addicti, ieiunij omniſque continentiæ hoſtes. *Hic venter Deus eſt*, vt Tertullianus ait, *focus altare, cocus ſacerdos, quorum fides in culina calet, charitas in lebete bullit, & ſpes omnis in catino & diſco poſita eſt*: quibus illi rebus impediti, per viam mandatorum Domini gradi, aut contemplationis alis animum eleuare nequeunt, ſed quamprimum erigere aliquantulum ſe conantur, ſtatim locuſtarum more, in terram vel potius è cœlo ad infernum, Fidei omnia, bonis operibus nihil tribuentes, relabuntur. Locuſtæ etiam ducem nullum habent, ſed turmatim huc illuc circumuolitant, vt ſapientiſſimus quoque Rex notauit. Sic hæretici ducem nullum aut caput cui obediant, agnoſcunt. Superbiores enim ſunt quam vt cuiuſquam ferant imperium: nec quidquam in Catholicis magis reprehendunt quam quod omnes vni obedire ſuſtinent. Locuſtæ quoque mirum in modum fæcundæ ſunt ac breui longe lateque omnia obſident. Eodem modo hæretici

ciot

a *Ioan. 8.*

cito admodum creſcunt ac multiplicantur, ſicut paucis annis ingentem hæreticorũ, ad inſtar fungorum vna nocte enatorum, productam copiam vidimus.

V. *Locuſtæ hæ dicuntur à S. Ioanne exijſſe in terram & datam illis eſſe poteſtatem ſicuti poteſtatem habent Scorpiones terræ.* Quid verò eſt aliud exijſſe, quam prædicantes ſponte ſua, non vocatos à Deo, vt Aaron, nec miſſos, vt Apoſtoli, officium docendi, & populum ſeducendi, in ſuas partes, occepiſſe? ideo enim & Iudas exiuiſſe narratur, qui ad ſui arbitrij placita ſe conferebat; & falſi Prophetæ ſic exierunt, qui *currebant* Deo conquerente, *& ego non mittebam eos, loquebantur & non mandaui.* Hic exitus prædicantium ex arbitrio ſuo, ſine legitima vocatione Dei vel ſedis Apoſtolicæ, eſt adeo perſpicuus character locuſtarum, vt nemo hactenus prædicantium repertus ſit, qui eius rationem dare pro ſe potuerit, ſed omnino ibi *Conticuere omnes.* Porro poteſtas ſcorpionum non eſt obſcura, nempe cauda venenum infligere. Hoc qui ignorat a Nouis Euangelicis, maximis illis Conſolatoribus, & Paracletis, ingeri, legat peruideatque ſingulorum Hæreſiarcharum Vitam ac Hiſtoriam, maxime Lutheri, & poteſtatem Scorpionum in eo clare tenebit. Hinc *Vultum humanum* quem S. Ioannes locuſtis tribuit, initium denotat hæreticarum concionum, quæ blandæ ſunt & ſingularem pietatis ac ſanctitatis ſpeciem præ ſe ferunt, nihil hic audias niſi Chriſtum, niſi æternum Deum, niſi Dominum & Saluatorem noſtrum. At, at Scorpionis cauda fructus hæreſeos ſignificat venenatos & peſtiferos, triſtemque exitum: vt quæ Dei verbum falſis interpretationibus corrumpit, & ad varios defendendos errores detorquet; adeoque cauda ſua venenata ictos auditorum animos, lethali inficit veneno ſic ut ad odia, rebelliones, bella & crudelitates infandas perducantur.

Per coronas in locuſtarum capitibus arrogantia & ſuperbia hæreſeos deſignatur. Similes auro ſunt: quia hæretici ſplendidos ſibi ſumunt titulos vt qui Euangeliſtæ, Prophetæ, ſecundi Eliæ, Enochi, Mundi denique Reformatores & neſcio quomodo non à complicibus ſuis vocantur. Ferrea lorica obſtinationem eorum & pertinaciam ſignificat, vt qui victi etiam pro victoribus ſe gerant. Hæreſis enim proprium eſt rumpere potius omnia quam flecti. Similitudo equorum paratorum in prœlium, audaciam eorum & temeritatem denotat, qua nec Goliatho nec vllis terræ filijs cedunt. Per currus equorum volantium celeritas ſignificatur, qua hæreſes in diuerſis ad Septemtriones regionibus propagatæ ſunt. Omitto plures acutioreſque ſingulorum ſymbolorum in locuſtis expreſſorum expoſitionem, quam Interpretibus ſcripturæ vel alteri loco reſeruo, inter quæ eſt fœnum terræ & viride & arbores quæ Locuſtæ illæ lædere non potuerunt. Adhæc menſes quinque, quibus cruciabunt eos quos ſubigere non potuerunt, & ſimilitudo equorum & capillorum muliebrium, & dentium Leoninorum.

VI. Solum id adhuc addam quod *Locuſtæ illæ habent ſuper ſe Regem inuiſibilem, nempe angelum abyſſi,* cui etiam inuiti parere coguntur. Hic idem eſt quem Iobus Regem appellat filiorum ſuperbiæ & qui Luthero apparuit in arce Wartbergenſi Exterminator Sacrificij & Sacerdotij in Lege Noua. Et bene ei Nomen eſt, *exterminans*: eo quod vnà cum locuſtis nihil magis quam exterminare Eccleſiam omniaque perdere conetur. Aſcende in cœlum, obi terrarum orbem, deſcende in Infernum, luſtra Purgatorium: nihil omnino occurret quod non hæreſis inuaſerit. Hæc Trinitatem oppugnauit; hæc Chriſtum tam humana quam diuina natura ſpoliare, hæc eundem cælo includere, hæc Sanctis beatitudinem, angelis omnem venerationem, Eccleſiæ Sacramenta auferre: hæc eadem ſacerdotium, ſacrificia, Vota, Ieiunia, dies Feſtos, Altaria, Cruces, Reliquias, omnia denique pietatis ac religionis ſigna atque ornamenta auferre & abolere aggreſſa eſt. Sic igitur multo meliori ratione vaticinium hoc Apocalypticum B. Ioannis, de ſtella è Cœlo lapſa, & aperiente puteum abyſſi &c. Luthero eiuſque complicibus accommodari poteſt, quam B. Gregorio Papæ tam re quam cognomento Magno, ad quem illud ipſimet hæretici detorquere conati ſunt, veluti Chytræus, qui inſipide nullam habens vel ex tempore vel ex conditione hominis, vel alia re analogiam, inculcare contendit. *Stellam illam è cælo delapſam, Papam eſſe Gregorium, qui pro Paradiſi, quas habebat clauibus, abyſſi, id eſt, Inferni claues arripuerit. Fumum putei, doctrina Papiſtica eſſe contradictiones, locuſtas Monachos eſſe & ſacerdotes, quorum ſin-*

 gula-

ſingularis ille fuerit protector. Sed hæc ego pluribus hoc loco ventilare nolo, utpote in Antichriſto meo ſatis ſuperque diſcuſſa qui ſi quibuſdam forte ignotus ſit, is vel ex his paucis Chytræi delirantis nænias animadvertet 1. quod Beatus Gregorius de nullo ſtatu Eccleſiaſtico deciderit, ſed per minora Eccleſiæ officia & Gradus evectus ad ſupremum apicem in eo permanens conſtantiſſimè, obierit: Lutherus econtra aſcriptus in ordinem & Doctorem Theologiæ & ab ordine ſuo in ſæcularem vitam & a Theologia Veteri deſciverit in novam à ſe excogitatam. Secundo quod *Beatus* Gregorius claves habuerit, ipſo adverſario confitente, nempe Scientiæ, & Juriſdictionis Lutherus autem clavem Solius Scientiæ, ſine omni Juriſdictione. Tertio quod Beatus Gregorius claves quas ſemel acceperat, non mutaverit, Lutherus vero quod acceperat traditum mutaverit, ut ex utriuſque vita & actis collatis elucet. 4. Quod Fumus nullus ex S. Gregorij doctrina vel actus ſecutus ſit, quo obſcuratus ſit ſplendor gloriæ Chriſti vel Eccleſiæ, quia per illum etiam Anglia ad Fidem Chriſti acceſſit. At per Lutherum ut ex 200 hæreſibus ex eo natis ſupra liquet & gloria Chriſti per ſeptentrionem imminuta eſt & Eccleſia exciſa. Locuſtas vero eſſe monachos & ſacerdotes, id pro ea parte, qua illi uti Lutherus, Calvinuſque, Zvvingliuſque defecerunt ab ordine ſuo verum dicit Chytræus, qua vero parte Monachi & ſacerdotes propoſitum Fidei & profeſſionis ſuæ tenuerunt, non Locuſtæ ſane fuerunt ſed meſſores in agro Domini, è quo manipulos Gentium, ex Anglia, Scotia, Indiaque tota, in horreum Domini, ad ſtuporem comportarunt. Quod vero hunc, omnium qui poſt Apoſtolos fuerunt maximum & ſanctiſſimum Pontificem hæretici venenatis calumniarum telis potiſſimum impetant, cauſſa eſt quod ordo & ceremoniæ Eccleſiaſticæ, quæ Italia à Gothis & VVandalis vaſtata, nonnihil labefactatæ fuerant, ab eo ſint reſtauratæ. Ea enim tempeſtate noſtris temporibus ſimillima, omnes libri Eccleſiaſtici quos naciſci illi poterant, ab hæreticis combuſti, & [illegible]aria deſtructa erant & in pulverem redacta: quæ omnia optimus & ſanctiſſimus ille Pontifex reſtauravit, atque Eccleſiam priſtino nitori reſtituit, fidemque longe in Inſulas propagavit, [illegible]iles convertit: Ipſi Centuriatores (a) fatentur *ab hoc divini Verbi doctrinam, adeoque iſtam Chriſtianitatem, quæ hæreſi iam iam manus datura videbatur, fuiſſe conſervatam.* Tanta ſcilicet tanquam admirabilis veritatis vis eſt, ut vel ab invitis, quam cupit, confeſſionem extorqueat.

QUOMODO QUISQUE NOVAM ſibi religionem fabricare inſtituerit: & quam miſeris modis Catholici oppreſſi ſint & decepti.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherus tantam novorum Doctorum multitudinem è ſchola ſua progreſſam videns, ſtupore defixus.*

II. *Vnuſquiſque novæ ſectæ vult haberi auctor.*

III. *Laici Concilia indicunt.*

IV. *Quærela Centuriatorum de magiſtratu populari.*

V. *Quomodo primi Lutherani Catholicos aggreſſi ſint.*

VI. *Maior pars Catholicorum tum male inſtructa ad refutandos aduerſarios.*

I. LVTHERVS tot nouas quotidie emergentes opiniones, tot nouas ſectas naſcentes, & Sacramentariorum præſertim ſectam mirum in modum auctam, ac quotidie è ſua ſchola Nouum Nouæ Doctrinæ Auctorem prodeuntem videns, valde animo angebatur, immo de rebus ſuis pæne deſperare incipiebat. Præter enim eas ſectas quas veluti digito ſupra indicauimus, vna ipſius propriiſſima ſecta triginta quatuor diuerſis opinionibus erat diſtracta & velut *Triginta capitum fœtus enixa iacebat*, vt Bredembachius ſcribit vel vt alij multo plures, nempe ducentæ, quæ ſingulæ ſuos habuerunt aſſertores atque aſſeclas. Siquidem *Nonaginta ſolum hæreſes* reperit D. Auguſtinus à Chriſti tempore ad ſuam ætatem, annis 400, & Nicolaus

a *Cent. 6. cap. 10 pag. 979. & 980.*

laus Sanderus (*a*) ab ætate Auguſtini *centum octoginta & vnam.* at à Lutheri apoſtaſia An. 1517. cœpta ad Annum 1595 Stániſlaus Reſcius (*b*) & alij (*b*) cc. impleramq; eſt iterum exactiſſime quod ſcripſit Epiphánius (*c*) *Sicuti poetæ olim centimanum Briareum, aut Argum centum oculos habentem confinxerunt; ſic omnes huius temporis hæretici in corpus centum capita habens ſe ipſos efformarunt, & quilibet horum cupiens ſibi ipſi principatum conſtituere, caput nominauit ſe ipſum, aliam ac furioſam introducens doctrinam, præter Præceptorum ſuorum vanum laborem.* qui omnes tamen, vti de Gnoſticis ſcripſit Irenæus (*d*) *ſuam doctrinam Veritatis vocitant Euangelium. Neque enim.* Plinio teſte, *vllum tam impudens eſt mendacium, quod non aſſertorem aliquem; neque tam abſurdum deliramentum,* vt apud Varronem eſt, *quod non defenſorem inueniat.* Totus igitur non in ſtuporem tantum, ſed furorem quoque verſus, quod vix à ſe cœpti ædificij ruinas iam & rudera videret Lutherus apud intimos amicos hanc ſuam infelicitatem nôn ſemel deplorauit. Ad Norimbergenſes ſcribens, (*e*) *Rem* ait, *mirandam eſſe ac lachrymis dignam, quod multæ vrbes tantum Euangelij deſiderium præſeferant, vt deuoratura illud videantur, eidem tamen portas atque aditus omnes occludant.* Quantopere vero novatorum indies naſcentium opinionum multitudo animum eius perturbauerit, ſcripta eius paſſim teſtantur. *Sathanas,* inquit quodam loco, (*f*) *hanc prærogatiuam habet, vt tam inepta vel abſurda doctrina excogitari non poſſit, quæ non ſtatim à multis arripiatur ac mordicus defendatur nec vllus tam craſſus eſt error, quin nugatoris aut excerebrati alicuius calculo comprobetur; immo quanto quidque ineptius eſt atque abſurdius, tanto facilius tantoque à pluribus recipitur atque approbatur. Hoc nobis Germanis vitium innatum eſt, vt nouis rebus ſemper inhiemus: quibus ſi quis interdicere nobis velit, ad inſaniam nos & furorem redigat; at eadem ſi libere nobis permittantur, mox faſtiditis prioribus, magis aliquid nouum optabimus. Ego etiamſi centum annos vixero, nullum tamen quietis in Chriſtiana Republica conſtituendæ ſpem video. Adeo diabolus vinculis ſolutus vbique tumultuatur. Nihil aliud cupio, quam ex ſæculo quamprimum exire.* nimirum videns ſua culpa puteum abyſſi apertum exhalare tam tetros fumos, vt ipſi authori oculi dolerent. Inde dignum hoc, eius qui tantorum omnium malorum auctor fuit, votum, quidni verò ita voveret conſcientia vulnerata traditione tam copioſi Sanguinis in perditionem deiecti? iam tum enim Lutherus Euangelij ſui ruinam facile proſpiciebat. Hanc ipſe ſibi prædixit: vt in Commentarijs ſuper Geneſin, poſtremo ipſius, Anno M D XLIV. edito fœtu, legere eſt, vbi vaticinatur, *poſtquam deceſſerit, doctrina ſua eam fore conditionem, vt ad eam conſeruandam vix vlla ſatis futura ſint auxilia.* Caluinus ſane gloriatur, (*f*) ſe pluſquam ter centum animarum millia à Luthero abſtraxiſſe. quid non alij, ſi per ſingulos ineatur ratio, ſectarum principes, Lutherum ſecuti, ſed ſupplantatores patris ſui! Idem Lutherus Commentarijs ſuper Epiſtolam ad Galatas (quæ verba tamquam oraculum diſcipuli eius notarunt) inquit, *Multos ambitionis ſtudio ſeſe eleuaturos, ac ſub pietatis prætextu peruerſam doctrinam allaturos, & intra breue tempus omne id quod tam longo tempore ac tantis laboribus ab ipſo ædificatum ſit, euerſuros.* O vatem iam non vanum, & ſuæ ipſius ruinæ verum prophetam! Veruntamen idem propheta non videtur fuiſſe magnæ memoriæ, vtpote qui Tom. II. editionis Anno M D XLVIII. anteà ſcripſerat: *Quod doceo & quod ſcribo, in æternum manebit, etiamſi tota Mundi diſſoluatur ac diſſipetur machina.* Sed nihil peius eum habuit quam quod ſe qui initio tamquam Germaniæ Apoſtolus primum inter omnes locum habuit, poſtea multis alijs poſthabitum & ad infima fere ſubſellia redactum vidit. *Zuinglius, Oecolampadius, Caluinus, Bucerus, Melanchthon, & Martyr.* (aiunt illi qui contra Lutheranam Concordiam ſcripſerunt) *multo meliores Theologi fuerunt quam Lutherus.* Centuriatores quidem Lutherum ſtrenue defendunt; ſed is ab alijs multo acrius oppugnatur. Xylander Prædicans, eiurato Lutheraniſmo, *Non dubium eſſe,* inquit, *quin ſi Gamalielis conſilio, ad quod Lutherus iam olim cum doctrina ſua prouocauerat, obtemperetur, breui appariturum ſit, Lutheri doctri-*

a lib. de Viſibili monarchia. b in Centurijs. c Anatomia Eccl. Cathol. Tr. 1. d lib. 1. Hæreſ. 36. e libo 3. contra Hæreſ. cap. 11. f Super Pſalm. 82. g Lib. quod hæc verba Chriſti, & lib. de Cœna aduerſus Zuinglium h Calu. in vlt admon. ad VVeſtph. pag. 194. & 233. Hiſt. de Cœn. Aug. fol. 380. i Fol. 69. Xylander à Lutheraniſmo conuerſus.

doctrinam non à Dei ſpiritu ſed ex hominibus eſſe. Eoque ſperandum, doctrinam hanc in hominum natam cerebris, brevi rurſus interituram; præſertim quum inteſtino ſchiſmate & diſſenſionibus vires hujus ſectæ adeo debilitatæ ſint, ut nihil quam propinqua ejus ruina exſpectari poſſit. Et hunc quidem metum etiam Centuriatores omnibus fere paginis oſtendunt: nec mirum, ita enim B. Joannes Apoſtolus in Apocalypſi ſua cap. 9. in Prophetia de Locuſtis prædixit, quod nempe eos in quos poteſtatem non acceperunt ſeducendo & inficiendo, cruciabunt menſibus quinque, quos menſes ſi ad Lunares referamus curſus aut ſolares, jam pridem abſolutos videmus, cum vero adhuc dum crucientur fideles, tempus id utique Majora ſpatia nempe Saturnia erit referendum, ut ſinguli de menſibus quinis 30 fere annorum ſpatium concinnent, quo poſito cum quinies 30. periodi Saturnij ſideris ſint CL. annorum decurſus, & Lutherus Anno 1517. exeunte occuperit Catholicos cruciare, opinari licebit non abſque aliqua ratione adjectis ad eum anni numerum annis prædictis, CL interitum Luthericæ ſectæ ad Annum 1667. inſtare.

II. Nec mirũ ſane eſt, ſingulos novorũ iſtorum Evangeliſtarũ ſuis veluti claſſicum cecinisse. Poſt primarij enim ipſorum Magiſtri apoſtaſiam unuſquiſque è Saturniano & melancholico ſuo ingenio ſectam ſibi formabat; quiſque in ſua officina ad ſuum modulum Deum ſibi fingebat, ut merito exclamare poſſimus: vel cum Scriptura (a) *ſecundũ numerum civitatum tuarum, O* Septentrio, *erant Dij tui.* Et *unaquæque gens fabricata eſt Deum ſuum.* vel cum poëta; *Heu mihi quot Fidibus, luditur una fides.* vel. *Hei mihi, quam varia damen mortalibus arte*
Illudit, cæco mentes agit atq; furore!
Nullus ut in toto tam deteſtabilis error
Orbe ſiet, quẽ non hominũ pars magna ſequatur.

Rationem hujus calamitatis bene Lutherus ipſe vidit, inquiens. (b) *Violata Eccleſiæ concordia atque unitate, diſſenſionum nullus eſt finis. Sacramentarij primum à nobis exierunt, deinde Anabaptiſtæ, qui tamen longe inter ſe diſſident. Sic una ſecta provocat alteram, & una alteram condemnat. Ceſſante unitate, in infinitũ progredi numerum Mathematici dicunt; ſic diſturbata Eccleſiæ unitate, erroribus adſtumpra cludere impoſſibile eſt* O quovis alio quam hæretico, & quidem hæreſiarcha Luthero dignam ſententiam! An quiſquam putet hanc in eodem pectore in quo tot abſurdæ opiniones, natam, & ab eodem ore quo tot blaſphemiæ, prolatam? Circumferuntur verſus aliquot, Lutheri fortunam ſuam lamentantis perſonam repræſentantes quos ut lectu dignos & intellectu faciles adſcribo. Sic vero in eis loquitur Lutherus:

Si qua mihi juſtas expreſſit cauſa querelas,
Heu nunc præ cunctis digna querela venit.
Ille ego qui quondam famâ ſuper æthera notus,
Nunc me vix aliquâ gloria parte manet.
Omnia Calvinus rapuit, totumque per orbem
Illita vipereo dogmata felle ferit
Tu quoque dilectos inter pars prima Melanchthon,
Qui mihi præ cunctis fidus amicus eras,
Diceris extremâ liquiſſe in morte Lutherum,
In nova Calvini dogmata falſa ruens:
Hic ubi pallentes pervenit rumor ad umbras,
Heu mea concuſſit quàm gravis oſſa dolor:
Hinc Anabaptiſtæ, Smidelinus, Brentius, & qui
Muſculus exigui nomina muris habet,
Gallus, & Illyricus, nuper quoque miſſus ad Orcum
Zuinglius, & reliqui ſub a profana v gent.
Aſt ego qui quondam doctor, primuſque magiſter,
Quique his diſcipulis ſemina prima dedi:
Heu miſer ignotas profugus compellor ad oras,
Vixque al quâ nomen parte Lutherus habet.
Quamq; ego venabar laudem, famamq; decuſq;,
Heu modo diſcipuli cuncta tulêre mei,
Quos genui, quos hac peperit mihi lingua, manuſque,
Quorum præcipuus fautor, & author eram.
Hæc promiſſa fides? pietas hæc debita patri?
Heu mihi! quam pretium triſte magiſter habet.
Degeneres animi! genus execrabile mundo,
Tempore percipies præmia digna tuo.
Hæc ego vaticinor: Vates quoque vanus habebor,
Ni te, perfida gens, pœna parata manet.

III. Alia & prædictæ cauſæ proxima in infinitum multiplicandi hæreſes fuit immanis licentia interpretandi ſcripturas ſacras, à Luthero inchoata pro arbitrio, & alijs omnibus communicata. Et hoc potiſſimum videtur indicari *per apertionem putei abyſſalis* in Apocalypſi. Siquidem ſacra ſcriptura vere eſt abyſſus, in qua à diebus Moyſis uſque modo quatuor annorũ millibus ingenium humanum eminentiſſimorũ ingeniorum laborat, fodit & mendicat, & nondum fundum pervidere poteſt. Placuit valde indi populo, quod ipſi ſine ſcholarũ impenſa & labore a Luthero crearentur Doctores Sacro Sanctæ Theologiæ ac Scripturarum, & uſus eſt poteſtate docendi accepta a Luthero, & interpre-

a Ierem. 2. & 4. Reg. 17. b Luth. Tom. 5. cap. 5. ad Gal.

Digitized by Google

pretandi, & iudicandi, & hæc ſcripturam interpretandi & ad quemvis ſenſum detorquendi licentia multis civitatibus anſam dedit Conventus agendi, religioni quam vellent formam inducendi, & qui placerent Paſtores vocandi, falſa illa divini verbi moneta turpiter deceptis. Neque enim lupos à canibus diſcernere ſciebant; quum utrique eoſdem fere pilos, eandem magnitudinem, multaque alia ſimilia, ſed diverſas admodum naturas habeant & mores. Hinc ſcite Epictetus *multos ait, rapacibus lupis aditum ad ſe dare, eo quod fidis canibus ſimiles videantur.* In conventibus vero illis nemo poſtremus eſſe volebat, (*a*) ſed ſuam quiſque prænunciabat ſententiam: ut recte Lutherus dixerit, *eò rem rediiſſe ut Prædicantibus nihil amplius opus ſit.* (*b*) *Vnumquemque enim ſibi ipſi legem præſcribere. Ac licet porci ſint, vivant ut porci, & ut porci moriantur; omnes tamen magis quam ipſe Chriſtus Evangelicos videri velle.* Sic ille de ſuæ ſectæ hominibus loquitur. Et Centuriatores, *ô miſeros,* exclamant (*c*) *qui quam hodie pro vera receperunt doctrinam, cras tamquam falſam reprobant; & hæreſin appellant quod paulo ante tamquam ipſam Veritatem fuerant amplexi.* S. d, quæſo te, Luthere: annon in mentem tibi venit quod tuos auditores ac diſcipulos ipſe docuiſti, inquiens, (*d*) *Magiſtratum impedire non debere quominus unuſquiſquiſque credat & doceat quod bonum ipſi videtur, & vel veritatem vel mendacium amplectatur. Chriſtum Epiſcopis, Doctoribus & Concilijs de religione iudicandi poteſtatem abſtuliſſe, & omnibus dediſſe Chriſtianis, nempe Ioannis X. capite* Hanc eandem Lutheri doctrinam diſcipuli quoque eius profeſſi ſunt. Ex horum numero quidam non poſtremus, (*e*) *Concilium,* ait, *ad decidendas religionis controverſias exſpectandum non eſſe. Poſſe unumquemque de doctrina iudicare, falſam damnare, & veram amplecti. Poteſtatem hanc omnibus ſive doctis ſive indoctis, ſive laicis ſive Sacerdotibus, ſive Theologis ſive politicis, ab ipſo Deo eſſe conceſſam, ita tamen ut id fiat iuxta infallibilem divini Verbi normam.* Sed dic mihi, mi homo, quis illud dijudicabit & tibi indicabit, ô homo natura cæce, utrum norma illa recte adhibeatur? & utrum ad perpendiculum exacte directa ſit, vel minus? imo unde ſcies hoc quod adhibes uti normã, verè eſſe normam illam ſive verbum Dei genuinum? & deinde, te eius germanum ſenſum tenere? Si cum Luthero dixeris: *certus ſum, clarum eſt:* dic etiam cum eodem, *Ego iudicium Dei ſuper doctrina mea portare nolo; ſpero quod ſit bona.* Et quid facies in Judicio Dei ſi non ſit bona, tute enim Judicem te feciſti, & Doctorem cõſtituiſti, Ducem cæcorum, ad quos ducendos non es miſſus legatus.

VI. Huius porro novitiæ Eccleſiæ Prælati (paucis exceptis apoſtatis) fuerunt aut equites, aut mercatores, aut opifices, aut alterius è plebe conditionis: qui tamen certis diſtincti gradibus & titulis, ad Synodos vocantur. Mos enim hæreticis ſemper fuit, inãibus dignitatis & gloriæ cuiuſdam titulis eos qui ſe ipſis adiunxerint, ornare, ut ceteros ambitione alliciant, quos veritate ad ſe pertrahere nõ poſſunt: Recte Tertullianus, *In rebellium caſtris eſſe, idem eſt,* inquit, *ac merere.* In his vero Lutheranorũ conventibus ipſi Principes aliquãdo præſederunt, quorum plures ſummorum Pontificum in ſua ditione auctoritatem vindicabant ſibi atque uſurpabant. Saxoniæ Dux tot tamque diverſas religiones in regionibus ſuis pullulare videns, quatuor Viſitatores conſtituit, qui Eccleſias paſſim inſpicerent, & religionem ordinarent. Ex his duo erant ex equeſtri ordine, tertius Legum erat Doctor, Hieronymus Schurffius, & quartus artium Magiſter, Philippus Melanchthon, qui tum in Theologiæ ſtudio parum adhuc profecerat. Facta enim hæc eſt viſitatio An. MDXXVI Hi oppida raptim ac villatim circumeuntes, ridicule ſatis Paſtores alioſque eccleſiarum miniſtros examinabant, novam doctrinam & formam quam ipſi neſciebant præſcribebant: & novi paſſim ab ipſis Doctores conſtituti novas quoque doctrinas proponebant. Et quemadmodum primi Mahumetiſmi auctores (quæ hæreſis apud Chriſtianos nata eſt) religionem quandam comminiſci voluerunt quæ inter Judaicam & Chriſtianam eſſet intermedia? ſic etiam Viſitatores hi novam quandam Dei colendi ac credendi formam Saxonibus proſcripſerunt, ceteris quibuſdam Catholicæ religionis dogmatis, & ceremonijs, & quibuſdam è Lutherana admiſtis. Tum etiam Catholici qui in maiorum ſuorum religione perſtabant, expulſi: Lutherani vero ceteroqui admodum pertinaces, formam hanc religionis intermediam ſequi coacti ſunt. De Viſitatione hac Melanchthon librum publicavit, & Chriſtianæ

a *Vide Hiſtorias Colloquiorum, Synodorum, Conventuum &c. in Vlenbergio Vita Lutheri, Melancht. Maioris, Oſiandri. Anatomiam Ecl. Cathol. Tract. 2.* b *In Enarr. in cap. 15. Corinth. Tom. 5. in Matth. cap. 8.* c *Cent. 9. in Præfat.* d *Tom. 3. fol. 115.* e *Schluſſelb. de Synod. cõ. lib. 2. art. 15.*

Digitized by Google

Fidei articulos xx præſcripſit, addito mandato ut populus in ijs inſtrueretur. His poſtea Lutherus quoque manum admovit, pro lubitu ſuo addens, detrahens, mutans quod viſum fuerat, ut legere eſt apud Cochlæum. Hic tum quidem in Germania religionis erat ſtatus, quum Novi iſti homines magiſtratus auctoritate abuſi, & conſcientias ſuis regulis aſtringebant, & novam paſſim Eccleſiarum formam introducebant, Catechiſmis Lutheri præſcriptis. Id quod Centuriatores (*a*) & Zuinglius (*b*) multis in locis teſtantur. *Magiſtratus*, inquiunt, *politici, aut etiam eorum miniſtri cenſorio quodam ſupercilio novam religionis formam præſcribunt, & non minus imperioſe quam Romanus Pontifex obtrudunt.* Extant multorum hac de re querelæ, ac præcipue Melanchthonis, qui in Præfatione quæ Corpori doctrinæ præfixa eſt, *Nos*, inquit, *Romani iugum Pontificis, quod de ligno fuit, abiecimus; econtra vero iſtorum hominum iugo quod de ferro eſt, collum ſubdidimus. Ut vero politici magiſtratus ſua auctoritate Prædicantes paſſim conſtituebant; ita eoſdem quoque pro lubitu exauctorabant.* Sic non ita pridem Chriſtophorus Budnerus à ſenatu Ratisbonenſi res ſuas habere iuſſus fuit, quod de uſuris aliter quam ipſis placebat, ſentiret, ac doceret. Et Concionatores Magdeburgenſes & Auguſtani, quamvis alias ob cauſſas, ſimili modo tractati ſunt. Omnia Epiſcopis & Theologis è laicorum ordine plena erant: qui abſoluta quadam auctoritate de religionis controverſijs pronunciabant. Vulgus interea Biblia in vernaculam linguam verſa circumferebat: omnibus abacis ac menſis impoſita ea videre erat. Biblia opifices in officinis ſuis, Bibilia feminæ genibus ſuis impoſita. Totus Mundus Bibliorum lectione detinebatur. Lutherani, Zuingliani, Anabaptiſtæ, Antitrinitarij non magis ſine Biblijs quam ſine induſio erant. Ex indoctiſſimis repente eruditi ac quaſi θεοδίδακτοι fiebant: ſi pro eruditione illud habendum eſt, quod quis plurima S. Scripturæ ac loca memoriâ comprehenſa allegare poteſt: Eius, inquam, Scripturæ, quæ Lycophronis Caſſandrâ intellectu eſt difficilior, in cuius vero ſenſu inveſtigando quilibet fuit occupatus, adeo ut coci quoque hoc ſibi muneris ſumerent, immo fures & latrones: ut fuit Joannes quidam Stolzius qui An. MDLIV. Argentorati furti convictus, (*c*) & abſciſſis auriculis relegatus, non procul à Spira deinde Lutheranam religionem docuit, ex mutilatis auriculis tandem quis eſſet agnitus. didicerat enim in cataſta Luthericè concionari, nempe ſine bonis operibus ſola fide hominem iuſtificari.

D. Hieronymus, non minus exquiſita eruditione quam vitæ ſanctitate præſtantiſſimus, Perſij Satyrici Poetæ ſcripta non intelligere ſe fatetur & hi noſtri homines, ut plurimum vitijs toti dediti, tamq; craſſæ ignorãtiæ & involuti, ut ne minimæ quidem ex profano auctore petitæ rei, poſſint rationem reddere, omni linguarũ cognitione deſtituti, ac ne ſuam quidem recte intelligentes, ſecretorum divino verbo revelatorum cognitionem ſibi atrogant, & de graviſſimis quæſtionibus (quas divina ſapientia interdum altis & magnificis, interdum ſimplicibus & quaſi frigidis verbis, quorũ intellectus tamen arduus eſt, & à vulgaribus ingenijs non minus quã cœlum à terra remotus eſt, in ſcriptura nobis proponit) iudicandi partes ſibi ſumant? Digni ſcilicet hi ſunt divini verbi præcones atq; interpretes, digni SS. Theologiæ Doctores, omnium ſcientiarum maxime admirabilis, ſupernaturalis, & nemini niſi cuius animus omnibus cupiditatibus & affectibus purgatus ac totus contẽplationi deditus ſit, comprehenſibilis. Sic igitur ſinguli ex novis Evãgeliſtis cum Biblijs quod quiſque vellet credẽdi licentiam circumferebat. Omnia miſcere ac confundere ludus illis erat ac locus. *Fuerunt*, Eraſmo teſte, *& quidem è primarijs, qui Paſchatis tempore de Chriſti nativitate, & viciſſim die Natali Domini de Reſurrectione ad populum verba facerent.* Omnes Spiritu ſancto ſeu paracleto gloriabantur, omnes, etiam opifices ad ipſa Theologiæ adyta penetrare, omniaque eius myſteria expiſcari ſe poſſe credebant. Quaſi vero luſcitioſi vel cæci potius vulgi oculi, divini ſplendoris radios ferre poſſint, qui etiam aquilas talpa cæciores reddit.

V. His libris armati ſectarij, ſi quando in ſacerdotem aut Eccleſiaſtici ordinis hominem incidiſſent, ſtatim cum eis expoſtulabant; alius Miſſam in ſacra Scriptura, alius Purgatorium, alius Pædobaptiſmum, alius Trinitatem ſibi monſtrari, omnes deniq; religionis articulos expreſſis verbis probari volebat, poſthabitis Verbo Dei non ſcripto, & Apoſtolicis Traditionibus per tot ſæcula à maiorib⁹ ad nos derivatis, & cõmuni Chriſtianorũ conſenſu receptis hactenus atque approbatis. Hæreſiarcha enim Lutherus docuerat, *ſolam ſcripturam*

cuius

a *Cent. 7 in Præfa.* b *Zuingl. in Eccleſi.* c *Reſcius de Atheiſ. Sac. erat.*

cuius explicationem omnibus permittebat, omnium controuerſiarum religionis eſſe iudicem: quod axioma, reuera Eridis pomum, ab omnibus hæreticis qui vnquam fuerunt, aſſertum fuit ac propugnatum. Sed errorem ſuum Lutherus poſtea agnouit, ac ſerò, ſed ſero cũ Phrygibus deplorauit; adeo vt S. Scripturæ auctoritatem ab omnibus etiam ſtolidis & fungis vſurpari atque inculcari videns, ſæpe dixerit, eo rem rediiſſe, vt Euangelium ſeu S. Scriptura *Hæreticorum Liber* merito appellari debeat. *Quid hoc?* inquit ſexennio poſtquam ſectam ſuam condiderat. *Agricolæ qui olim in ſimplicitate viuere ſolebant, iam ſcripturam ipſi legere præſumunt, adeoque concionatoribus nihil opus ſe habere dicunt: quippe qui ſcripturam ſuo marte ſine interprete facile poſſint intelligere.* Idem Waldenſes olim feciſſe proditum eſt, inter quos etiam feminæ ſcripturas tractabant, immo ſuggeſtu conſcenſo, docendi ac publicas theſes diſputandi munus vſurpabant. A ſcriptoribus nonnullis Vrſulæ cuiuſdam è Lutheri ſchola progreſſæ nomen celebrabatur, quæ eò temeritatis ac dementiæ peruenit, vt pauperibus ruſticanis hominibus non concionaretur tantum, verum etiam Sacramenta adminiſtraret vt Manlius in Locis communibus teſtatur. Et alia quædam femina Zellin nomine, Argentoratenſis, contra Vlmenſem Prædicantem librum ſcripſit, in quo Lutherum, Philippum & Capitonem *Antiquos Patres* appellat. Sed quidni fœminæ ita agerent, cum ipſe Lutherus (u) qui ſexui huic tanto-pote à ſe amato vbicumque potuit ſemper gratificatus fuerat, nec cucullum tantum, ſed animam quoque immolauerat, poſthabita D. Paulli auctoritate, feminis hanc poteſtatem concedit, inquiens quodam loco, *In locis vbi feminæ tantum habitent, vt in Monacharum ſeu Deo dicatarum Virginum Conuentibus, vnam eligi poſſe quæ ceteris concionetur; & per conſequens etiã*, vt idem alibi dicit, *quæ baptizet, Confeſſiones audiat, & abſoluat*, &c. Ecce Nouas vobis, ô Chriſtiani, ſacerdotes cum Nouo Euangelio. Hic non dubito quin lectori in mentem veniat illud quod Tertullianus ſui ſæculi hæreticis exprobrat, inquiens: *In vera religione non eſſe permiſſum feminis loqui in Eccleſia, vt nec offerre, aut vllũ ſibi virile, nedum ſacerdotale munus vindicare.* Et cum quidem, ac ſemper etiam poſtea noui iſti Euangelici in omni quæſtione ſimplicium aures iſtis verbis obuerberabant: *vbi hoc ſcriptum eſt? vbi expreſſum Dei hac de re exſtat mandatum?* ne minimum quidem verbo Dei non ſcripto, antiquorum Eccleſiæ Doctorum interpretationibus comprehenſo & conſeruato, tribuentes quod ſi Catholicus in ſcripturis non adeo exercitatus, his Nouis Euangeliſtis, & *Vbi ſcriptum*, quærentibus occurrere non audebat, Videbas illico leonum inſtar ferocire Bibliſtas, & lacerare papam, Epiſcopos, ſacerdotes, & vſque in abyſſum omnes præcipitare; ſi vero cordatus & in Lege exercitatus apparebat, qui, *Vbi ſcriptum ſit*, norat & oſtendebat, ex. gr. de Miſſa Apoſtolorum tempore vſurpata ex Act. 13. citaretque pro ea Græcum textum λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστευόντων, & omiſſa verſione vulgata, & Patrum, apponeret verſionem amiciſſimi ipſorum Eraſmi Roterodami talem: *Cum autem illi ſacrificarent Domino ieiunarentque*, & ex Luthero Germaniam adiiceret tranſlationem Da ſie dem Herrn dieneten vnd faſteten (ſiquidem apud Germanos hodie, dum *Liturgia*, Græc. eſt *Miſſa* Latinorum ipſis nominatur Der Gottesdienſt) tum confuſio operiebat Nouos Euangeliſtas, ſi nondum ſatis in ſchola impudentiæ erant exercitati, aiebantque, ſe ſophiſticen auerſarii, velle ſe cum ſimplicibus conuerſari &c. Aut ſi effrontes erant, alium ſenſum illis verbis ſubeſſe fingebant, dicentes *illud Miniſtrare, ſacrificare, Liturgiamque eſſe orare, concionari* inſigni iterum fraude, doloque, niſi Catholicus hic iterum eſſet cautus, aduerſus dolos, ſciretque replicare, dicendo: *Vtique Apoſtolorum illud ſacrificare erat orare & concionari: bene dicis, Noue Euangeliſta, nam Miſſam facere omnino eſt præſtantiſſima oratio, vti altiſſimi mentes ſunt mentes Dei, & erat vtique etiam concionari, nam Miſſa eſt annuntiatio exhibitioque totius vitæ & paſſionis Domini, in publico fidelium Conuentu. Hoc vere dixiſti. Sed in hoc fallaciter egiſti, quod me oſtendente ſpeciem orationis & concionis ſummæ, me voluiſti vocare ad genus quaſi aſſerta ſpecie, non aſſeruiſſem genus: In hoc malum genium egiſti. Simili modo in ceteris controuerſiis procedendo fieri contingebat, maiore minoreve ſtrage animarum, prout in peritum aut imperitum Catholicum Noui Doctores incidiſſent, in quibus vniuerſim perpendendum; omnes hæreſes inde ortas, quod quiſque Scripturæ*

t *De abrog. Miſſ. Tom. 5. in 1. Pet. fol.* 445.
u *Naſ. cent. 2. Reſ. de Atheiſ. Luth. de inſt. mini. Eccleſ. fol.* 369.

literam excutiendi licentiam ſibi ſumebat, veri interim ſenſus, inueſtigatione neglecta, qui non niſi in Eccleſia reperiri poteſt, quique ab ijs peti debet quibus diuinitus datum eſt religionis myſteria interpretari. Hinc Rabini dicunt, tabulas illas in quibus Deus legem Moſi dedit, vno contextu ita fuiſſe perſcriptas vt nulla diſtinctio, nulla ſyllabarum ſeparatio apparuerit, forte etiã ita tranſparentes, vt ab vnoquoque à dextris, à ſiniſtris, ſupernè, infernè, recto atque inuerſo ordine legi potuerint: quarum tamen intellectum Deus ſoli Moſi tamquam fideli ſuo interpreti & Secretario reſeruauit atque reuelauit.

VI. Dum ita Noui Chriſtiani, Nouam fidem mordicus amplexi, Scripturam legunt ac relegunt, & ad ſuum ſenſum interpretantur Catholici multi Deum priſco ritu colentes & in primitiua illa viuentes ſimplicitate, importunis illis Nouatoribus antiquam fidem in dubium vocantibus, vix quod reſponderent habebant, niſi quod eos ad Paſtores & Sacerdotes ſuos ablegabant, vt quibus docendi munus diuinitus eſſet commiſſum (x) cum mandato vt fideles ipſos tamquam diuinorum oraculorum interpretes audiant ac reuereantur, eorumque præceptis obediant. Hoc vero perincommode Catholicæ religioni accidebat, quod ex hoc ipſo ordine Eccleſiaſtico, in Germania præſertim plerique Chriſtianæ fidei articulos obiter tantum ſcire contenti, ingenia ſua ſpinoſis & extra hæreſum tempora, non neceſſarijs quæſtionibus haud fatigabant: *vt quomodo in Trinitate alius eſſet atque alius & non aliud atque aliud; in Ieſu Chriſto vero aliud atque aliud, & non alius atque alius. (Alia enim res eſt eſſentia diuinitatis, & alia humanitatis; ipſa tamen deitas atque humanitas alius atque alius non eſt, ſed vnus ſolus idemque Ieſus Chriſtus, ſeu vna ſola eademque perſona) Item; quomodo Spiritus Sanctus procedens à Patre & Filio, Filius non ſit, vt qui Patri vnum ſubſtantia & natura procedat, & quem ille aeque ac filius repræſentat. Quomodo corpus Ieſu Chriſti vbique non ſit, quum tamen diuina naturæ, quæ vbique eſt inſeparabiliter coniunctum ſit. Quomodo ſolus Filius incarnari potuerit, qui tamen inſeparabiliter cum Patre vnitus eſt, & cum eo vnus idemque eſt Deus. Quomodo realis communicatio idiomatum reſpectu duarum Naturarum in Chriſto, non ſit origo vnionis hypoſtatica. Quomodo vnio hypoſtatica non conſiſtat tantum in communicatione diuinarum proprietatum cum humanitate, ſi Natura diuina humanam non aſſumpſiſſet, ſua ſubſiſtentia nudatam. Quomodo Prædeſtinatio cum libero Arbitrio poſſit conciliari. Quomodo in Euchariſtia accidentia eſſe poſſint ſine ſubiecto, materia panis & vini in nihilum redacta, aut in Chriſti corpus per conuerſionem mutata. Vtrum corpus Chriſti in ſubſtantiam eius qui id recipit mutetur; aut vtrum ſpecies illæ vim habeant corpus noſtrum ſuſtentandi & alendi.* Hæc inquam, & ſimilia tum inter ſcholaſticos diſceptabantur, ſed ad importunas Arrianorum, Antitrinitariorum, Samoſatenianorum, Lutheranorum & Zuinglianorum, omnia hinc inde tentantium, quæſtiones pauci expeditè & ſufficienter poterant reſpondere. Quin plerique etiam opibus quas longa pax Eccleſiæ attulerat, quaſi indormiebant, ſuiſque officijs ſegniter fungebantur. Tum vaticinium illud Prophetæ Amos impletũ fuit, *Famem non panis & vini, ſed diuini verbi Mundo minantis* Imo tempus illud erat de quo Eſaias dicit, *Sacerdotes aeque ac ſimplicem populum rudes fore atque ignorantes.* Eadem tum quæ antiquæ illi Sion, apud Ieremiam Prophetam ruina Eccleſiæ impendebat. Plerique in Germania Chriſtiani & Catholici erant tantum imitatione quadam, non ſcientia aut humilitate. Et quemadmodum ijqui ducentis aut trecentis annis ſine interruptione Titulorum à maioribus acceptorum tranquilla poſſeſſione vſi ſunt, tam longi temporis præſcriptionem ad ius ſuum probandum ſatis eſſe putant, nec priſca & rubiginoſa monumenta excutere quidquam penſi habent; ſic magna pars Prælatorum & Eccleſiæ præſulum, antiqua ſua poſſeſſione contenti, ſuam vitam ducebant, parum interim de legendis ſacris libris ſolliciti, donec improuiſo ſuper eos venit Tempeſtas & turbo vti in diebus Noæ diluvium. O infortunati Archimedes, qui interea dum ciuitas veſtra diripitur, figuris in puluere deſcribendis occupamini. O canes culinæ potius quam cuſtodiendo gregi intenti, qui dum muti eſtis, ac mille & quadringentorum annorum poſſeſſioni ac præſcriptioni nimium fiditis, & oues lupo & veſtram ipſorum cauſſam hoſtibus ferme prodidiſtis! Quid enim de ignorantia, luxu & vitijs temporum illorum dicam? quibus plerique immerſi nihil aliud quam otium ſpectabant, & cuticulam ſuam tantum curabant. Nam quemadmodum corpora pulueri ac ſoli expoſita multiſque laboribus exercitata omnes aëris iniurias facilius ferunt; delicate vero habita & molliter educata etiam leuibus rebus,

quum

x Matth. 28. Heb. 13. Luc. 10.

Digitized by Google

quum facile, tum grauiter offenduntur: ſic longa illa quies & felicitas in Eccleſiæ corpore multos prauos ac vitioſos humores peperit, è quibus deinde grauiſſimi morbi, ſymptomata, Febres & cõuulſiones exſtiterunt, à quibus etiamnum Eccleſia nondum conualuit, quamuis à cæleſti illo medico diuerſis remedijs aliqua ex parte ſubleuata ſit, & paullatim priſtinæ ſanitati reſtituta & reſtituenda ſpereretur elapſis 5. illis à Ioanne prædictis menſibus. Tantum tamen abeſt, vt populus nouo illo Euangelio melior fuerit redditus, ut etiam indies magis magiſque frænum vitiis permiſerit. Audi ipſius Lutheri teſtimonium. *Mundus*, inquit, (y) *quotidie peior fit ac deterior. Homines hodie magis auari, minus miſericordes, minus modeſti, magis incorrigibiles, in ſumma multo peiores quam olim in Papatu fuerunt.* Eundem dicere ſolitum Aurifaber teſtatur, *reuelato Euangelio virtutem fuiſſe exſtinctam, oppreſſam iuſtitiam, profligatam temperantiam veritatem à canibus quaſi dilaceratam fidem concuſſam, omnemque religionem ac deuotionem ex hominum animis eiectam.* Quis fructus huius reformationis melius ſcire ac depingere nobis potuiſſet, quàm hic ipſe Mundi, ſi dijs placet, Reformator? ſine cauſſæ quam hoc loco tracto præiudicio, illud ſilentio præterire non poſſum: quod hac ipſa de re ab Eraſmo ſcriptum eſt (z) graphice nobis Noui Euangelij fructus depingente. *Multos*, inquit, *Lutheranos video; paucos Euangelicos. Aſpice, quæſo, hos homines, & tecum perpende, annon luxus, auaritia, & ſcortatio magis inter illos vigeant quam apud eos quos illi deteſtantur. Vnum mihi commonſtra qui Euangelio hoc melior factus ſit. Atqui plures ego tibi monſtrabo qui facti ſint deteriores. Illud fortaſſe ſingulari quodam meo malo factum eſt, vt nullos ego viderim qui non per Euangelium hoc peiores euaſerint.* Audi etiam quid Iacobus Andreæ Smidelinus illæ Concordiæ (de qua libro V. dicam) Lutheranæ faber, eandem in ſententiam ſcribat. (a) *Noſtri*, ait, *homines, ne pro Papiſtis habeantur, omnia bona opera contemnunt. Loco jejunij, dies noctesque pergræcantur. Pauperes non veſtiunt, ſed ſpoliant. Precationes in blaſphemias vertunt. Nec inter Turcas quidem tanta reperitur impietas. Superbia humilitatis locum obtinet, nihil niſi ambitionem & faſtum videre eſt. Quod ſi quis eos reprehendat, Euangelij ſtatim reformationem obijciunt.*

Librum hunc prodigioſa Lutheranæ cuiuſdam feminæ Lipſienſis hiſtoria concludam, quam Manlius in Locis communibus, & Reſcius XXXIV. Miſcellanea recenſent. Hæc in Lutheri ſchola ac doctrina educata, clam cum filio inceſtus conſuetudinem habuit, adeoque filiam ex ipſo concepit, & clam ipſo educari curauit: quam grandiuſculam, filius amore eius perditus, vxorem accepit, atque ita eiuſdem pater, frater & maritus factus eſt. Mater quæ ſola id ſciebat, iam morti vicina Luthero rem omnem aperit; Lutherus ad Theologos ſuos Wittebergenſes refert: à quibus concluſum fuit, matrimonium hoc diſturbandum non eſſe, nec vllam peccatrici iſti pœnam imponendam, ſed fidem tantum, cuius alis in cœlum euolare poſſit, inculcandam eſſe. Vides, opinor, beneuole Lector, quum ex hoc tum ex alijs, quæ iſtorum, qui Euangelicos ſe iactant, vita ſit, vtpote ex doctrina propria æſtimanda. Sed operæ precium videtur, vt ad communem omnium quos hoc ſecundo libro recenſuimus, hæreticorum parentem redeamus, atque oſtendamus quibus ille modis, ferro nimirum atque igne, Euangelium ſuum introduxerit atq; propagarit.

y *In Poſtil. ſup. 1. Dom. Aduent. Aurifaber. fol. 525.*
z *Eraſ. in ſpongia ad Huttenum & Epiſt. ad Vulturium Anno 1529.* a *Concord. 4. in cap. 21. Lucæ.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ

LIBER III.

ARGVMENTVM TERTII LIBRI.

Hoc tertio libro motus & turbæ in Germania & Heluetia à Lutheri inſania, Munceri furore & Zuinglij ſomnijs exortæ, explicantur: tum Proteſtantium confœderationes: Lutheri cum Monacha nuptiæ, illo ipſo tempore quo innumeræ cædes ipſius cauſſa perpetrabantur, celebratæ, eiuſdem mors: aduerſum proteſtantium prælium: victoriæ Imperatoris; Mauritij Saxonis & Alberti Brandeburgici defectio, clades, mors; cum multis alijs rebus particulariter enarratis.

INDEX CAPITVM LIBRI TERTII.

CAP. I

I. *QVomodo Lutherus primis ſeptem annis iniurijs & contumelijs tam Eccleſiam quam optimum quemque vexarit.*

II. *Lutherani Principes bona Eccleſiaſtica inuolant.*

III. *Adriani & Clementis ſummorum Pontificum in exſtinguendo ſchiſmate cura.*

IV. *Lutherus bellis inteſtinis & turbis Chriſtianæ Reipublicæ ad ſuos conatus abutitur.*

V. *Principes contumelioſe tractat, populumque ad ſeditiones inſtigat.*

VI. *Primi Chriſtiani quibus modis populos ac homines ad Chriſtianam fidem adduxerint.*

CAP. II.

I. *INitium turbarum in Germania.*

II. *Ruſticani duce Lutherano quodam, tumultuantur.*

III. *Idque ſub prætextu Euangelij.*

IV. *Lutherus ignem à ſe accenſum exſtinguere conatur.*

V. *Nobilitas ruſticanos cædit.*

VI. *Prodigia quædam, ac miſeria inde orta.*

CAP.

Digitized by Google

Cap. III.

I. Zvinglius ſomniator Heluetiam turbat. II. Eius conatibus Epiſcopus Conſtantienſis ſeſe opponit.
III. Tigurini nouam Zuinglij doctrinam recipiunt.
IV. Celebris conuentus Baſileæ habitus, cui Zuinglius intereſſe recuſat.
V. Zuinglij doctrina condemnatur.
VI. Conuentus Zuinglianorum Bernæ habitus, in quo Zuinglij doctrina recepta fuit & approbata.

Cap. IV.

I. Zvingliani res Baſileæ turbant. II. Heluetiæ populorum natura bellicoſa.
III. Baſileenſes & Tigurini ſeſe armant.
IV. Zuingliani victi ac profligati.
V. Zuinglij mors in bello interfecti.
VI. Catholicorum victoria.
VII. Heluetij poſt primas Catholicorum victorias in pace viuunt.
VIII. De Rhætorum (qui Griſones vulgo) ſtatu & religione.

Cap. V.

I. De Henrico Bullingero Zuinglij ſucceſſore.
II. De Petro Vermilio, qui Martyr poſtea dici voluit.
III. De Neapolitana Eccleſia inuiſibili.
IV. De Bernardo Ochino.
V. P. Martyr in Angliam proficiſcitur.
VI. Mortua vxore, quæ Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.

Cap. VI.

I. In medijs Germaniæ turbis & miſerijs Lutherus nuptias celebrat.
II. Epiſtola Regis Angliæ ad Lutherum.
III. Lutherus Monachos & Monachas vt ipſius imitentur exemplum inuitat.
IV. Lutheri proles.
V. Lutherus ieiunij oſor.
VI. Ridicula Lutheri comparatio.

Cap. VII.

I. Lvtherani conſpirare incipiunt. II. Vnde proteſtantium nomen ortum.
III. Imperator Auguſtæ comitia celebrat: eò inuitatus Lutherus ire recuſat.
IV. Saxoniæ Dux Miſſæ intereſt.
V. Proteſtantium Confeſſio Imperatori exhibita.
VI. Zuingliani Lutheranorum ſocietatem ſeu fraternitatem ambiunt.
VII. E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.
VIII. Lutherus durantibus Auguſtanis comitijs, ſuis rebus proſpicit.

Cap. VIII.

I. Finitis Auguſtanis comitijs, Proteſtantes Smalcaldiæ conuentus agunt.
II. Imperator Carolus fratrem Ferdinandum in Romanorum Regem eligi curat.
III. Clemens Papa legatus ad Proteſtantes mittit.
IV. Paulus Papa Concilium indicit & promulgat.
V. Inter Imperatorem & Galliæ Regem pacem facit.
VI. Lutheri ſcurrilitas.

Cap. [illegible]

I. Colloquium Hagenæ abruptum, ob morbum Melanchthonis.
II. VVormatiæ rurſus cœptum, iterum ſine fructu, ob morbum Eccij.
III. Hungari Germanorum opem contra Turcas implorant.
IV. Dux Saxoniæ & Haſſiæ Landgrauius Henricum Ducem Brunſuicenſem bello perſequuntur. Archiepiſcopus Colonienſis ad nouationem ſpectat.
V. Comitia Spiræ habita. Lutherus Pontificis perſonam agit, & Epiſcopos conſecrat.
VI. Nouus conuentus Ratiſbonæ habitus iterum ſine fructu: multaq; prodigia in cœlo viſa.

Cap. X.

I. Lvtherus Turcam Chriſtianis Principibus præfert.
II. A faciendo et bello dehortatur.
III. Vt etiam alij hæretici.
IV. Solimanus Lutherum videre expetit.
V. Lutheri culpâ Hungaria & Tranſyluania amiſſa.

VI. Fr

Digitized by Google

VI. *Proteſtantes Chriſtianis laborantibus ſæpe auxilium denegarunt.*

CAP. XI.

I. *Lutherus Concilium impedire tentat.*
II. *In Patriam proficiſcitur, & ſubitanea morte opprimitur.*
III. *Eius ſepultura.*
IV. *Eius faſtus.*
V. *Lutherus nullum vnquam fecit miraculum: facere vero conantem quomodo diabolus tractarit.*
VI. *Eius contumeliæ in SS. Patres ſeu Doctores.*
VII. *Quomodo veteres Scriptores corrupti.*
VIII. *Laudes Luthero à diſcipulis ipſius adſcripta.*

CAP. XII.

I. *Lutherus Antichriſti præcurſor, cum totius Mũdi ſtupore.*
II. *De prodigijs quæ tum apparuerunt.*
III. *Tres ſoles in cœlo viſi.*
IV. *Itemque tres Lunæ.*
V. *Plurimæ Eclipſes Lutheri tempore conſpectæ.*
VI. *Aſtrologorum de ijs iudicia.*

CAP. XIII.

I. *Tota Germania ad bellum ſe parat.*
II. *Franciſcus Galliarum Rex Proteſtantium conatus Carolo Imperatori aperit.*
III. *Sleidani mendacium & in Regem Galliæ calumnia.*
IV. *Imperator & Proteſtantes exercitus conſcribunt.*
V. *Proteſtantes Imperatori titulum imperialem denegant.*
VI. *Bellum etiam indicunt.*

CAP. XIV.

I. *Papa Imperatori auxilia mittit.*
II. *Magnus Proteſtantium error; & ruinæ ipſorum initium.*
III. *Proteſtantes ab Imperatore profligantur.*
IV. *Ipſi ſeipſos conficiunt.*
V. *Mauricius Saxoniam inuadit & occupat.*
VI. *Sed ea à Ioanne Friderico recuperatur.*

CAP. XV.

I. *Belli iſtius gloria cui poſt Deum debeatur.*
II. *Palatinus Elector & Dux VVirtembergicus Cæſari reconciliantur.*
III. *Eius poteſtati multæ magnæ ac validæ vrbes ſeſe permiſerunt.*
IV. *Imperator in Saxoniam exercitum ducit.*
V. *Albim fluuium magno animo traycit.*
VI. *Saxoniæ Ducem vincit & capit.*

CAP. XVI.

I. *Diuerſa prodigia quæ illo die apparuerunt.*
II. *Miraculum circa Solem.*
III. *Ludouici Auilæ de illo teſtimonium.*
IV. *Aliud nobilis Itali.*
V. *Sleidanus Auilam mendacij accuſat.*
VI. *Imperatoris victoria petiti dictum, & quanti ea momenti fuerit.*

CAP. XVII.

I. *Error Imperatoris.*
II. *Eius in ſedandis religionis controuerſiis ſtudium.*
III. *Saxone capto, Landgrauius ſuis rebus diffidere incipit.*
IV. *Hala ad Imperatoris pedes ſe abijcit, & deprecatur.*
V. *Imperatoris reſponſum.*
VI. *Landgrauij impudentia.*

CAP. XVIII.

I. *Concilium Paulli IV. Pontificis morte retardatur.*
II. *Mauricij & aliorum artes ad diſturbandum Concilium.*
III. *Legatorum tergiuerſatio.*
IV. *Mauricius Imperatori ſe opponit.*
V. *Henricus II. Galliæ Rex, Germaniæ Protector dictus.*
VI. *Alberti Brandeburgici crudelitas, clades & mors, vt & Mauritij.*

LI-

LIBRI TERTII

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

I. *Quomodo Lutherus primis ſeptem annis iniurijs & contumelijs tam Eccleſiam quam optimum quemque vexarit.*
II. *Lutherani Principes in bona Eccleſiaſtica inuolant.*
III. *Adriani & Clementis ſummorum Pontificum in exſtinguendo ſchiſmate cura.*
IV. *Lutherus bellis inteſtinis & turbis Chriſtianæ Reipublicæ ad ſuos conatus abutitur.*
V. *Principes contumelioſe tractat, populumque ad ſeditiones inſtigat.*
VI. *Primi Chriſtiani quibus modis populos ac homines ad Chriſtianam fidem adduxerint.*

I. PRIMAM rabiei ſuæ ſpumam Lutherus in Leonem X Pontificem euomuit, à quo tamquam putridum membrum ab Eccleſia abſciſſus fuerat: adeoque primis illis ſeptem aut octo annis vix quidquam aliud egit, quam quod continuo quodam furore, inauditis conuicijs, inſolitis calumnijs, picturis abominandis, & blaſphemijs contra Romanam Sedem eſt debacchatus. Recte Auguſtinus, (a) *Hæreticorum*, inquit, *artes & machinas eſſe conuicia & maledictiones, vbi ſe perfidia conuictos ſenſerint.* Et quidem laudi ſibi ducebat ſingulari Lutherus bilem ſuam in eminentiſſima & maxima quæque euomere; inferiora vero minime ita ſua digna iudicabat. Hinc dicere ſolebat, etiam poſt mortem cineres ſuos bellum Papali turbæ irreconciliabile facturos. Siue ut alij referunt: *Peſtis eram viuens, moriens ero mors tua Papa.* Quamuis autem primos impetus in Pontifices tantum & Cardinales, tamquam Cæſaris ira dignos, feciſſet: poſtea tamen a capite ad membra minora deſcendit nulli religioſorum, ac ne ſimplicibus quidē & minimis pepercit, *adeo vt præſentiam eorum*, vt etiam Donatiſtæ olim, Auguſtino teſte, (b) *ferre non poſſet, quorum aſpectus priſtinum ſtatum ei in memoriam reuocabat.* Antiquum ſemper obtinent hæretici; qui nullum hominum genus ſemper magis oderunt ac perſequuti ſunt quam Religioſos ac Monachos: quod ſcirent, vt Sozomenus (c) & Ruffinus dicunt, religionem facilius ſubuerti non poſſe quam per ruinam religioſorum. Omnes quidem Chriſtianos, vt ſanctus quidam vir ait, diabolus, ſed præcipuo odio Monachos perſequitur. Hos Lutherus appellat *Sathanæ miniſtros, porcos infernales, Molochi adoratores:* ſed eoſdem S. Auguſtinus & S. Chryſoſtomus *Dei milites, & Ieſu Chriſti exercitum nominant.* Idem ſcurra Monachos *diaboli perdices* vocat: aitq; *inferni palatia raſis eiuſmodi capitibus pauimentata eſſe; ipſos inferos animabus eorum è corpore excedentibus, præ gaudio exſilire.* Centuriatores vero, *Quis*, inquiunt, (d) *ab eiuſmodi monſtris, humanæ ſocietatis hoſtibus non abhorreat?* Sic ille ſanctos homines, ſolitudinis decora, Eccleſiæ ornamenta & miracula, fortiſſimos contra inferni rabiem athletas, qui nullo quam diuino adiuti auxilio Sathanæ caput contriuerunt, & Mundum ac carnem, contemtis omnibus, quas ad inſaniam pleri que omnes mortales concupiſcunt, voluptatibus & delicijs, ſubiugarunt, appellat. *Abſit*, inquit S. Hieronymus, (e) *vt male de illis loquar qui ſacro ſuo ore Ieſu Chriſti corpus faciunt.* Quid Lutherus? *Abſit*, inquit, *vt cum furciferis iſtis vmquam pacem vel iudicium faciam. Ego ipſorum flagellum ero & carnifex. In ſanguine illorum manus nos lauare oportet.* Nolo alijs fœdis ac turpioribus eiuſdem Stercorei Prophetæ & V. Euangeliſtæ verbis ſcripta mea conſpurcare. Illud certe conſtat, tanta Lutherum maledicentia, tanta verborum obſcœnitate, tanta calumniandi impudentia vti ſolitum, vt vix quidquam tale ab vllo alio dictum aut ſcriptum reperiatur. (f) Et quemadmodum numquam ei contra eoſdem omneſque Eccleſiaſticos odij occaſio, ita quoque numquam calumniandi, & vulgi odio exponendi defuit materia. Nec difficile ſane eſt canem percutere volenti, fuſtem reperire. Quippe vt eſt apud Virgilium: *Furor arma miniſtrat.*

Sic quoque *hæreticorum proprium eſt*, vt S. Athanaſius dicit, *calumniari & mentiri.* Neque enim alias habent machinas quibus eorum exiſtimationem oppugnent, qui vt Deo propinquiores ſint, Mundo ſeſe ſubducunt. Sic Arrius eiuſque ſatellites Monachos & Religioſos Catholicos ſicarijs cædendos obiecit; (h) quorum tum tanta fuit mul-

a *Apol. 3 ad Ruff.* b *In Pſal. 132.* c *Lib. 6. cap 10.* d *Lib. 11. cap. 3.* e *Cent. 10 cap 4* f *Epiſt. 1 ad Heliod.* g *Videatur Conradus Vetter in Porco Luthero, Item mundo ac miti.* h *Niceph. lib. 11 cap. 8.*

Digitized by Google

titudo, vt in ſola Ægypto ac Thebaide ter mille numerati ſint. (*i*) Hunericus vero rex Arrianus ſimul ac ſemel quatet mille nongentos ſeptuaginta ſex in deſerta loca omni humano auxilio deſtitutos relegauit. Non minor in eoſdem fuit Gothorum, Hunnorum & VVandalorum crudelitas. Impius ille & nefandus Imperator ne nominari quidem dignus, per ludum & iocum quadraginta duobus Religioſis nates deſecari, deinde barbam & capillos pice oblini, ac tandem corpora eorum in clibano aſſari iuſſit. Non vlla eo tempore ſcripta extat hiſtoria, quæ non Religioſorum ſanguine rubeat, id eſt, qua non innumeræ eorum cædes & ſupplicia prodita ſint, vt videre eſt apud Paullum Diaconum, Victorem Vticenſem, Sidonium, Apollinarem, Nicephorum, Zonaram, Glycam & alios. Sed hiſtoriam noſtram perſequamur.

II. Perſuaſerat ſibi Imperator Edicto illo VVormatienſi non Lutherum tantum, ſed hæreſin quoque eius è Germania proſcriptam ac profligatam, vel certe curſum eius ita eſſe impeditum, vt magnos progreſſus facere non poſſet. Sed Lutherus qui tempori paullulum ceſſerat, vbi ab exilio reuerſus, nomen ſuum multo maiori in honore quam vnquam ſperauerat, haberi intellexit: mirum in modum ad cœptam telam pertexendam fuit animatus. Vſus eſt Lutherus delicatis ad Dominos terrarum decipiendos bolis nempe Bonis Eccleſiaſticis expoſitis eorum cupiditati. Nec mora, amplectuntur cauſſam eius Saxoniæ Dux & alij Principes ac domini: ſubque noui prætextu Euangelij neſcio quam nouam libertatem ſibi vindicant, bona Eccleſiaſtica paſſim inuolant: & in profanos vſus conuertunt. Et ſicut olim crudelis ille Valens Imperator publico Edicto omnes Religioſos monaſterijs excedere, (*k*) & vel caſtra vel quodcumque aliud vitæ genus ſequi recuſantes, gladio feriri iuſſit: ſic Lutherani quidam Principes non ſolum Monachos monaſterijs expulerunt, verum etiam ipſa monaſteria funditus euerterunt, vt ſpem omnem reſtitutionis eis præciderent: Oſſis interim, quod vt medullam exſugerent ipſi fregerant, particulam aliquam nouis paſtoribus & pauperibus obijcientes. In ſumma, in bona illi Eccleſiaſtica ſupremum ius ſibi vindicabant; ſub prætextu ea ſe inter pauperes & Scholarum ac Eccleſiarum miniſtros diſtributuros, de Lutheri conſilio, qui librum De Fiſco edidit; in quo vniuerſum Mundum hortatur, vt omnibus machinis non monaſteria tantum, ſed vniuerſam Eccleſiam euertant. Illos, in libro quem ſcripſit contra ſtatum Eccleſiaſticum, veros Dei appellat filios, qui omnes ſuas vires ad Epiſcoporum ſubuertendum imperium, conferunt. Mirum non eſt quod multi nouæ huic Eccleſiæ nomina dederint, vt prædæ, veteri illi Eccleſiæ detractæ, fierent participes. Sic falco vinciendum ſe aucupi præbet, vt cibum conſequatur: & beſtiæ etiam maxime feræ facile cicurantur ab ijs qui partem prædæ in venatione captæ ipſis obijciunt. Suauis hic & delicatus bonorum Eccleſiaſticorum bolus magnam hominum, præſertim laicorum multitudinem ad Lutheri partes attraxit: nec vero paucos Eccleſiaſticos permiſſi matrimonij illecebræ, vt quod hactenus cum ipſorum dignitatibus & reditibus incompatibile, vt loquuntur, creditum fuerat, iam facile eiſdem adiunxerunt. Apud Lutheranos enim Epiſcopus etiamſi vxorem duxerit, manet nihilominus Epiſcopus: & qui Abbas fuerit, etiam maritus, Abbas manet. Valde enim ipſis placet mitra capiti impoſita, & femina ſimul lateri addita: vt ita Plutone dignus concinnetur ornatus. Hinc innumerabiles extiterunt confuſiones: dum aliorum modeſtia cum immoderatis aliorum cupiditatibus certat.

III. Interea Pontifice Leone mortuo, Adrianus Papa qui ei ſucceſſit, modis omnibus ſchiſmati quo Chriſtiana Reſpublica plurimum affligebatur, remedium afferre conatus eſt: ſed immatura morte ſubtractus, & ad cœlum euocatus, quod inſtituerat perficere non potuit. Optimus hic Pontifex dicere ſolebat: *Magnam dignitatem, magnam eſſe ſeruitutem.* In huius locum ſurrogatus Clemens VII: in extinguendo quo Germania conflagrabat incendio, & reſtituenda pace Eccleſiæ, æque ac gentilis ſuus *Leo* fruſtra laborauit. Omnis ſpes enim in Concilio erat poſita: cuius ipſo Pontifice cogendi nulla fuit facultas, Principibus de priuato rerum ſuarum ſtatu & imperio omni vi inter ſe contendentibus. Eadem nihilominus quam prædeceſſores ſui ſuſcepta cura, Legatos in Germaniam miſit, qui cum Principibus *Lutheranis* agerent, ſed optimi Pontificis conatus *Lutheri* feritatem tanto magis accendit. Intelligebat quippe facile, alijs armis ſibi quam ſcriptura opus eſſe. Nimis enim debilis erat calamus ad id quod animo conceperat perficiendum; iamque longius proſerpſerat hæreſis & ex ea nata ſeditio, quam vt

iam

i *Caſſi lib. 7 cap. 39. Auguſt. cont. Petil. cap. 40.* k. *S. Hier. in Chron.*

Digitized by Google

tam debilibus inſtrumentis ſolum ſuſtentari poſſent. Ad manus veniendum erat, & gladius lateri accingendus, vt nouum ipſius fulciretur Euangelium, & inprimis Euangelica illa Libertate animos Principum alliciendos ſibi atque ineſcandos putabat. Lutherus igitur omnia turbare intentus, tantum effecit vt Principes ad religionis mutationem propendentes, Norimbergæ conuentum egerint, vel Senatum Imperij iſtic à Cæſare abſente conſtitutum corruperint potius, vt de religionis cauſſa aliquid ſine Cæſare cognoſceretur, & VVormatienſe decretum quo *Lutherus* eiuſque cauſſa condemnata fuerat, aboleretur. Imperator tamen qui tum in Hiſpania erat, hæc ad auctoritatis ſuæ præiudiciū pertinere interpretatus, poſtea Edicto vetuit, ne in religione quidquā mutaretur, ſed re integra ad Concilium vſque, de quo multus erat ſermo, dilata, VVormatienſe interea decretum obſeruaretur.

IV. Is tum erat rerum in Chriſtiana Republica ſtatus, qui *Lutheri* promouendis conaribus maxime inſeruiebat. Plerique enim Principes contentioni ac bello, quod tum inter Hiſpaniæ & Galliæ reges gerebatur, illigati erant. Franciſcus Galliæ rex, capto Mediolano, toti Italiæ metū incuſſerat. Solimanus profligato Hungarorum exercitu, eorumque rege cæſo, Germaniæ finibus imminebat. His tot tantiſque difficultatibus impediti, & prius longinquis & tranſmarinis expeditionibus ſæpe diſtenti, Imperator & frater Ferdinādus, foris Turcis aſſilentibus, intus Gallis vim facientibus, ac Lutheranis minantibus, vix vllas conſilia ſua explicā ditationes inueniebant. O quanti conſtas mundana dignitas! Ecce tibi, ſupremus Eccleſiæ præſul, qui nec vtriſque æquum & neutrum quaſi ſe exhibere, nec auctoritate ſua diſſidētes in concordiam redigere poterat, momento & ſe & vrbem rerum dominam & caput Imperij captam, & exteræ gentis poteſtati ac libidini ſubiectam vidit, ductu Caroli Borbonij, qui in ipſa oppugnatione bombardæ ictu percuſſus, nullum aliud ex capta vrbe trophæum retulit, quam æternum dedecus, quod & Eccleſiæ ſimul & Regi ſuo arma inferre ſit auſus. Tam ante, quam poſt hanc vrbis cladem plura acciderūt memoratu digna. Paullo ante homo quidam ignotus, pronectæ ætatis, ex agro Senenſi, ſqualida lacerna indutus per vrbis plateas curſitans, magna voce omnes hortatus fuerat, vt vitam emendarent, pœnitentiamque agerent: alioqui enim fore vt grauiſſimas propediem pœnas luant. Nec vnquam ille, quamuis à multis increpatus, clamare eademque verba ingeminare ceſſabat; ad exemplum Caſſandræ, aut eius qui Hieroſolymitanis ſimili clamore exitium prædixiſſe fertur: immo quanto magis prohibebatur, tāto magis clamabat, vt intra quatuor muros eum concludi neceſſe fuerit, è qua cuſtodia ab illis ipſis quorum aduentum prædixerat, fuit liberatus. Quibus ille dixiſſe fertur: Vos virga eſtis & flagellum quo Deus populum hunc impœnitentem caſtigat, & ad voluntatem ſuam implendam vtitur: at vbi virga hac ſatis vſus fuerit, eam in ignem cōijciet, & ipſos caſtigatores caſtigabit. Cui vaticinio in vtriſque exitus fidem fecit. Omnes enim ſacrilegi paullo poſt miſerabili morte perierūt, magna parte morbo contagioſo abſumti, reliqui vero ab ijs quos vicerant, ac deprædari fuerant, ſublati. (*l*) Lutheranus quidam, hiſtoriam hanc captæ vrbis, in qua nullum nō ſceleris, flagitij ac ſacrilegij genus perpetratum fuit, deſcribens, affirmat, militem quendam generoſum dixiſſe, voto ſe Luthero Prophetæ ſuo obſtrictum, fruſtum de corpore Papæ ſeſe deuoraturum; & quidem nihil ſe magis cupere quam votum hoc implere. Ait idem, milites è Pontificio ſacello ſtabulū equorum feciſſe; tum Lutherum, quem Eccleſiaſticis veſtibus atq; ornamentis indutus, miles quidam gregarius (ein Landtsknecht) repræſentabat, per ludibrium Papam creaſſe, omnibus manus in altum tollentibus atq; acclamantibus: *Lutherus Papa, Lutherus Papa.* Sed ad hunc ipſum nouum Pontificem abſentem coronatum redeamus. Quemadmodum araneæ non ſereno ſed pluuioſo atque obſcuro cœlo telas ſuas contexunt atque explicant: ſic Lutherus in tantis turbis ac nouis diſſenſionibus conſilia ſua ita moderabatur, vt Euangelicæ illius Libertatis, quam velut venalem propoſuerat, caſſibus multos Principes irretiret, & ad fœdus cum Saxoniæ Duce de Lutherana propugnanda doctrina feriendum, permoueret. Ex his præcipui erant Georgius Marchio Brandeburgicus, Erneſtus Dux Luneburgenſis, Princeps Anhaldinus, & Philippus Haſſiæ Langrauius: quorum hic magnas patriæ ſuæ attulit calamitates. Eſt vero Landgrauius apud Germanos dignitatis nomen, ſignificans Prouincialem Comitem. Horum quatuor ſunt in Imperio, nempe Thuringiæ, Alſatiæ, Leuchtembergæ, & Haſſiæ: quorū huius magna eſt potentia, imperiū Franconiæ finitimū. Erat vero is tū magni

l *Vid. Cochl. de Act. Luth. Pont. lib. 2. rer. mem.*

Digitized by Google

ſingularis ille fuerit protector. Sed hæc ego pluribus hoc loco ventilare nolo, utpote in Antichriſto meo ſatis ſuperque diſcuſſa qui ſi quibuſdam forte ignotus ſit, is vel ex his paucis Chytræi delirantis nænias animadvertet. 1. quod Beatus Gregorius de nullo ſtatu Eccleſiaſtico deciderit. ſed per minora Eccleſiæ officia & Gradus evectus ad ſupremum apicem in eo permanens conſtantiſſimè, obierit: Lutherus econtra aſcriptus in ordinem & Doctorem Theologiæ & ab ordine ſuo in ſæcularem vitam & à Theologia Veteri deſciverit in novam à ſe excogitatam. Secundo quod Beatus Gregorius claves habuerit, ipſo adverſario confitente, nempe Scientiæ, & Juriſdictonis Lutherus autem clavem Solius Scientiæ, ſine omni Juriſdictione. Tertio quod Beatus Gregorius claves quas ſemel acceperat, non mutaverit, Lutherus vero quod acceperat traditum mutaverit, ut ex utriuſque vita & actis collatis elucet. 4. Quod Fumus nullus ex S Gregorij doctrina vel actus ſecutus ſit, quo obſcuratus ſit ſplendor gloriæ Chriſti vel Eccleſiæ, quia per illum etiam Anglia ad Fidem Chriſti acceſſit. At per Lutherum ut ex 200 hæreſibus ex eo natis ſupra liquet & gloria Chriſti per ſeptentrionem imminuta eſt & Eccleſia exciſa. Locuſtas vero eſſe monachos & ſacerdotes, id pro ea parte, qua illi uti Lutherus, Calvinuſque, Zvvingliuſque defecerunt ab ordine ſuo verum dicit Chytræus, qua vero parte Monachi & ſacerdotes propoſitum Fidei & profeſſionis ſuæ tenuerunt, non Locuſtæ ſane fuerunt ſed meſſores in agro Domini, è quo manipulos Gentium, ex Anglia, Scotia, Jndiaque tota, in horreum Domini, ad ſtuporem comportarunt. Quod vero hunc, omnium qui poſt Apoſtolos fuerunt maximum & ſanctiſſimum Pontificem hæretici venenatis calumniarum telis potiſſimum impetant, cauſſa eſt quod ordo & ceremoniæ Eccleſiaſticæ, quæ Jtalia à Gothis & VVandalis vaſtata, non nihil labefactatæ fuerant, ab eo ſunt reſtauratæ. Ea enim tempeſtate noſtris temporibus ſimillima, omnes libri Eccleſiaſtici quos naciſci illi poterant, ab hæreticis combuſti, & a terra deſtructa erant & in pulverem redacta: quæ omnia optimus & ſanctiſſimus ille Pontifex reſtauravit, atque Eccleſiam priſtino nitori reſtituit, fidemque longe in Jnſulas propagavit, gentiles convertit: Jpſi Centuriatores (*a* fatentur, *abſque divini Verbi doctrinam, adeoque iſam Chriſtianitatem, qua hæreſi iam iam manus datura videbatur, ſuiſſe conſervatam.* Tanta ſcilicet tamque admirabilis veritatis vis eſt, ut vel ab invitis, quam cupit, confeſſionem extorqueat.

QUOMODO QUISQUE NOVAM ſibi religionem fabricare inſtituerit: & quam miſeris modis Catholici oppreſſi ſint & decepti.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherus tantam novorum Doctorum multitudinem è ſchola ſua progreſſam videns, ſtupore defixus.*
II. *Vnuſquiſque novæ ſectæ vult haberi auctor.*
III. *Laici Concilia indicunt.*
IV. *Querela Centuriatorum de magiſtratu populari.*
V. *Quomodo primi Lutherani Catholicos aggreſſi ſint.*
VI. *Maior pars Catholicorum tum male inſtructa ad refutandos adverſarios.*

I. LVTHERVS tot nouas quotidie emergentes opiniones, tot nouas ſectas naſcentes, & Sacramentariorum præſertim ſectam mirum in modum auctam, ac quotidie è ſua ſchola Nouum Nouæ Doctrinæ Auctorem prodeuntem videns, valde animo angebatur, immo de rebus ſuis pæne deſperare incipiebat. Præter enim eas ſectas quas veluti digito ſupra indicauimus, vna ipſius proprijſſima ſecta triginta quatuor diuerſis opinionibus erat diſtracta & velut *Triginta capitum fœtus enixa iacebat*, vt Bredembachius ſcribit vel vt alij multo plures, nempe ducentæ, quæ ſingulæ ſuos habuerunt aſſertores atque aſſeclas. Siquidem *Nonaginta ſolum hæreſes* reperit D. Auguſtinus a Chriſti tempore ad ſuam ætatem, annis 400, & Nicolaus

a *Cent.* 6. *cap.* 10 *pag.* 979. & 980.

laus Sanderus (a) ab ætate Auguſtini *centum octoginta & vnam*. at à Lutheri apoſtaſia An. 1517. cœpta ad Annum 1595 Staniſlaus Reſcius (b) & alij (b) cc. impleruntq; eſt iterum exactiſſime quod ſcripſit Epiphanius (c) *Sicuti poetæ olim centimanum Briareum, aut Argum centum oculos habentem confinxerunt; ſic omnes huius temporis hæretici in corpus centum capita habens ſe ipſos efformarunt, & quilibet horum cupiens ſibi ipſi principatum conſtituere, caput nominauit ſe ipſum, aliam ac furioſam introducens doctrinam, præter Præceptorum ſuorum vanum laborem.* qui omnes tamen, vti de Gnoſticis ſcripſit Irenæus (d) *ſuam doctrinam Veritatis vocitant Euangelium. Neque enim Plinio teſte, vllum tam impudens eſt mendacium, quod non aſſertorem aliquem; neque tam abſurdum deliramentum,* vt apud Varronem eſt, *quod non defenſorem inueniat.* Totus igitur non in ſtuporem tantum, ſed furorem quoque verſus, quod vix à ſe cœpti ædificij ruinas iam & rudera videret Lutherus apud intimos amicos hanc ſuam infelicitatem non ſemel deplorauit. Ad Norimbergenſes ſcribens, (e) *Rem* ait, *mirandam eſſe ac lachrymis dignam, quod multæ vrbes tantum Euangelij deſiderium præ ſe ferant, vt deuoratura illud videantur, eædem tamen portas atque aditus omnes occludant.* Quantopere vero nouarum indies naſcentium opinionum multitudo animum eius perturbauerit, ſcripta eius paſſim teſtantur. *Sathanas,* inquit quodam loco, (f) *hanc prærogatiuam habet, vt tam inepta vel abſurda doctrina excogitari non poſſit, quæ non ſtatim à multis arripiatur ac mordicus defendatur nec vllus tam craſſus eſt error, quin nugatoris aut excerebrati alicuius calculo comprobetur; immo quanto quidque ineptius eſt atque abſurdius, tanto facilius tantoque à pluribus recipitur atque approbatur. Hoc nobis Germanis vitium innatum eſt, vt nouis rebus ſemper inhiemus: quibus ſi quis interdicere nobis velit, ad inſaniam nos & furorem redigat; at eadem ſi libere nobis permittantur, mox faſtiditis prioribus, magis aliquid nouum optabimus. Ego etiamſi centum annos vixero, nullum tamen quietis in Chriſtiana Republica conſtituendæ ſpem video. Adeo diabolus vinculis ſolutus vbique tumultuatur. Nihil aliud cupio, quam ex ſæculo quamprimum exire.* nimirum videns ſua culpa puteum abyſſi apertum exhalare tam teiros fumos, vt ipſi authori oculi dolerent. Inde dignum hoc, eius qui tantorum omnium malorum auctor fuit, votum, quidni verò ita voueret conſcientia vulnerata traditione tam copioſi Sanguinis in perditionem deiecti? iam tum enim Lutherus Euangelij ſui ruinam facile proſpiciebat. Hanc ipſe ſibi prædixit: vt in Commentarijs ſuper Geneſin, poſtremo ipſius, Anno M D XLIV. edito fætu, legere eſt, vbi vaticinatur, *poſtquam deceſſeret, doctrina ſua eam fore conditionem, vt ad eam conſeruandam vix vlla ſatis futura ſint auxilia.* Caluinus ſane gloriatur, (f) ſe pluſquam ter centum animarum millia à Luthero abſtraxiſſe. quid non alij, ſi per ſingulos ineatur ratio, ſectarum principes, Lutherum ſecuti, ſed ſupplantatores patris ſui! Idem Lutherus Commentarijs ſuper Epiſtolam ad Galatas (quæ verba tamquam oraculum diſcipuli eius notarunt) inquit, *Multos ambitionis ſtudio ſeſe eleuaturos, ac ſub pietatis prætextu peruerſam doctrinam allaturos, & intra breue tempus omne id quod tam longo tempore ac tantis laboribus ab ipſo ædificatum ſit, euerſuros.* O vatem iam non vanum, & ſuæ ipſius ruinæ verum prophetam! Veruntamen idem propheta non videtur fuiſſe magnæ memoriæ, vtpote qui Tom. II. editionis Anno M D XLVIII. anteà ſcripſerat. *Quod doceo & quod ſcribo, in æternum manebit, etiamſi tota Mundi diſſoluatur ac diſſipetur machina.* Sed nihil peius eum habuit quam quod ſe qui initio tamquam Germaniæ Apoſtolus primum inter omnes locum habuit, poſtea multis alijs poſthabitum & ad infima fere ſubſellia redactum vidit. *Zuinglius, Oecolampadius, Caluinus, Bucerus, Melanchthon, & Martyr,* (aiunt illi qui contra Lutheranam Concordiam ſcripſerunt) *multo meliores Theologi fuerunt quam Lutherus.* Centuriatores quidem Lutherum ſtrenue defendunt; ſed is ab alijs multo acrius oppugnatur. Xylander Prædicans, eiurato Lutheraniſmo, *Non dubium eſſe,* inquit, *quin ſi Gamalielis conſilio, ad quod Lutherus iam olim cum doctrina ſua prouocauerat, obtemperetur, breui appariturum ſit, Lutheri doctri.*

a *lib. de Viſibili monarchia.* b *in Cenſurijs* c *Anatomia Eccl. Cathol. Tr.* 1. d *lib.* 1. *Hæreſ.* 36. e *libro* 3. *contra Hæreſ. cap.* 11. f *Super Pſalm.* 07. g *Lib. quod hæc verba Chriſti, & lib. de Cœna aduerſus Zuinglium* h *Calu. in vlt admon. ad VVeſtph. pag.* 194. & 233. *Hiſt. de Cœn. Aug. fol.* 380. i *Fol.* 69. *Xylander à Lutheraniſmo conuerſus.*

doctrinam non à Dei ſpiritu ſed ex hominibus eſſe. Eoque ſperandum, doctrinam hanc ex hominum natam cerebris, brevi rurſus interituram; præſertim quum inteſtino ſchiſmate & diſſenſionibus vires huius ſectæ adeo debilitatæ ſint, ut nihil quam propinqua eius ruina exſpectari poſſit. Et hunc quidem metum etiam Centuriatores omnibus fere paginis oſtendunt: nec mirum, ita enim B. Joannes Apoſtolus in Apocalypſi ſua cap. 9. in Prophetia de Locuſtis prædixit, quod nempe eos in quos poteſtatem non acceperunt ſeducendo & inficiendo, cruciabunt menſibus quinque, quos menſes ſi ad Lunares referamus curſus aut ſolares, iam pridem abſolutos videmus, cum vero adhuc dum crucient fideles, tempus id utique Maiora ſpatia nempe Saturnia erit referendum, ut ſinguli de menſibus quinis 30 ferre annorum ſpatium concernant, quo poſito cum quinies 30. periodi Saturnij ſideris ſint CL. annorum decurſus, & Lutherus Anno 1517. exeunte occupent Catholicos cruciare, opinari licebit non abſque aliqua ratione adiectis ad eum anni numerum annis prædictis, CL interitum Luthericæ ſectæ ad Annum 1667. inſtare.

II. Nec mirū ſane eſt, ſingulos novorū iſtorum Evangeliſtarū ſuis veluti claſſicum cecinisse. Poſt primarij enim ipſorum Magiſtri apoſtaſiam unuſquiſque è Saturniano & melancholico ſuo ingenio ſectam ſibi formabat; quiſque in ſua officina ad ſuum modulum Deum ſibi fingebat, ut merito exclamare poſſimus: vel cum Scriptura (a) *ſecundū numerum civitatum ſuarum*, O Septentrio, *erant Dij tui.* Et *unaquaque gens fabricata eſt Deum ſuum.* vel cum poëta; *Heu mihi quot Fidibus, luditur una fides,* vel.

Hei mihi, quam varia dæmon mortalibus arte
Illudit, cæco mentes agit atq; furore!
Nullus ut in toto tam deteſtabilis error
Orbe ſiet, quē non hominū pars magna ſequatur.

Rationem hujus calamitatis bene Lutherus ipſe vidit, inquiens. (b) *Violata Eccleſia concordia atque unitate, diſſenſionum nullus eſt finis. Sacramentarij primum à nobis exierunt, deinde Anabaptiſtæ, qui tamen longe inter ſe diſſident. Sic una ſecta provocat alteram, & una alteram condemnat. Ceſſante unitate, in infinitū progredi numerum Mathematici dicunt; ſic diſturbata Eccleſiæ unitate, erroribus adytum præcludere impoſſibile eſt.* O quovis alio quam hæretico, & quidem hæreſiarcha Luthero dignam ſententiam! An quiſquam putet hanc in eodem pectore in quo tot abſurdæ opiniones, natam; & ab eodem ore quo tot blaſphemiæ, prolatam? Circumferuntur verſus aliquot, Lutheri fortunam ſuam lamentantis perſonam repræſentantes quos ut lectu dignos & intellectu faciles adſcribo. Sic vero in eis loquitur Lutherus:

Si qua mihi iuſtas expreſſit cauſa querelas,
Heu nunc præ cunctis digna querela venit.
Ille ego qui quondam famâ ſuper æthera notus,
Nunc me vix aliquâ gloria parte manet.
Omnia Calvinus rapuit, totumque per orbem
Illita vipereo dogmata felle ſerit
Tu quoque dilectos inter pars prima Melanchthon,
Qui mihi præ cunctis fidus amicus eras,
Diceris extremâ liquiſſe in morte Lutherum,
In nova Calvini dogmata falſa ruens:
Hic ubi pallentes pervenit rumor ad umbras,
Heu mea concuſſit quàm gravis oſſa dolor:
Hinc Anabaptiſtæ, Smidelinus, Brentius, & qui
Muſculus exigui nomina muris habet,
Gallus, & Illyricus, nuper quoque miſſus ad Orcum
Zuinglius, & reliqui turba profana virûm,
Aſt ego qui quondam doctor, primuſque magiſter,
Quique his diſcipulis ſemina prima dedi:
Heu miſer ignotas profugus compellor ad oras,
Vixque al quâ nomen parte Lutherus habet.
Quamq; ego venabar laudem, famamq; decuſq;,
Hi modo diſcipuli cuncta tulêre mei.
Quos genui, quos hæc peperit mihi lingua, manuſque,
Quorum præcipuus fautor, & author eram.
Hæc promiſſa fides? pietas hæc debita patri;
Heu mihi! quam pretium triſte magiſter habet.
Degeneres animi! genus execrabile mundo,
Tempore percipies præmia digna tuo.
Hæc ego vaticinor: Vates quoque vanus habebor,
Ni te, perfida gens, pœna parata manet.

III. Alia & prædictæ cauſæ proxima in infinitum multiplicandi hæreſes fuit immanis licentia interpretandi ſcripturas ſacras, à Luthero inchoata pro arbitrio, & alijs omnibus communicata. Et hoc potiſſimum videtur indicari *per apertionem putei abyſſalis* in Apocalypſi. Siquidem ſacra ſcriptura vere eſt abyſſus, in qua à diebus Moyſis uſque modo quatuor annorū millibus ingenium humanum eminentiſſimorū ingeniorum laborat, fodit & mendicat, & nondum fundum pervidere poteſt. Placuit valde indi populo, quod ipſi ſine ſcholarū impenſa & labore à Luthero crearentur Doctores Sacro Sanctæ Theologiæ ac Scripturarum & uſus eſt poteſtate docendi accepta à Luthero, & interpre-

a Ierem. 2. & 4. Reg. 17. b Luth. Tom. 5. cap. 5. ad Gal.

pretandi, & iudicandi, & hæc ſcripturam interpretandi & ad quemvis ſenſum detorquendi licentia multis civitatibus anſam dedit Conventus agendi, religioni quam vellent formam inducendi, & qui placerent Paſtores vocandi, falſa illa divini verbi moneta turpiter deceptis. Neque enim lupos à canibus diſcernere ſciebant; quum utrique eoſdem fere pilos, eandem magnitudinem, multaque alia ſimilia, ſed diverſas admodum naturas habeant & mores. Hinc ſcite Epictetus *multos ait, rapacibus lupis aditum ad ſe dare, eo quod fidis canibus ſimiles videantur.* In conventibus vero illis nemo poſtremus eſſe volebat, (a) ſed ſuam quiſque prænunciabat ſententiam: ut recte Lutherus dixerit, *eò rem rediſſe ut Prædicantibus nihil amplius opus ſit.* (b) *Vnumquemque enim ſibi ipſi legem præſcribere. Ac licet porci ſint, vivant ut porci, & ut porci moriantur; omnes tamen magis quàm ipſe Chriſtus Evangelicos videri velle.* Sic ille de ſuæ ſectæ hominibus loquitur. Et Centuriatores, *ô miſeros,* exclamant (c) *qui quam hodie pro vera receperunt doctrinam, cras tamquam falſam reprobant; & hæreſin appellant quod paulo ante tamquam ipſam Veritatem fuerant amplexi.* Sed, quæſo te, Luthere: annon in mentem tibi venit quod tuos auditores ac diſcipulos ipſe docuiſti, inquiens, (d) *Magiſtratum impedire non debere quominus unuſquiſque credat & doceat quod bonum ipſi videtur, & vel veritatem vel mendacium amplectatur. Chriſtum Epiſcopis, Doctoribus & Concilijs de religione iudicandi poteſtatem abſtuliſſe, & omnibus dediſſe Chriſtianis, nempe Ioannis X. capite.* Hanc eandem Lutheri doctrinam diſcipuli quoque eius profeſſi ſunt. Ex horum numero quidam non poſtremus, (e) *Concilium, ait, ad decidendas religionis controverſias exſpectandum non eſſe. Poſſe unumquemque de doctrina iudicare, falſam damnare, & veram amplecti. Poteſtatem hanc omnibus ſive doctis ſive indoctis, ſive laicis ſive Sacerdotibus, ſive Theologis ſive politicis, ab ipſo Deo eſſe conceſſam, ita tamen ut id fiat iuxta infallibilem divini Verbi normam.* Sed dic mihi, mi homo, quis illud dijudicabit & tibi indicabit, ô homo natura cæce, utrum norma illa recte adhibeatur? & utrum ad perpendiculum exacte directa ſit, vel minuſſimo unde ſcies hoc quod adhibes uti normā, verè eſſe normam illam ſive verbum Dei genuinum? & deinde, te eius germanum ſenſum tenere? Si, cum Luthero dixeris: *certus ſum, clarum eſt:* dic etiam cum eodem, *Ego iudicium Dei ſuper doctrina mea portare nolo; ſpero quod ſit bona.* Et quid facies in Iudicio Dei ſi non ſit bona, cuius enim Iudicem te feciſti, & Doctorem conſtituiſti, Ducem cæcorum, ad quos ducendos non es miſſus legatus.

VI. Huius porro novitiæ Eccleſiæ Prælati (paucis exceptis apoſtatis) fuerunt aut equites, aut mercatores, aut opifices, aut alterius è plebe conditionis: qui tamen certis diſtincti gradibus & titulis, ad Synodos vocantur. Mos enim hæreticis ſemper fuit, inanibus dignitatis & gloriæ cuiuſdam titulis eos qui ſe ipſis adiunxerint, ornare, ut ceteros ambitione alliciant, quos veritate ad ſe pertrahere nō poſſunt: Recte Tertullianus, *In rebellium caſtris eſſe, idem eſt,* inquit, *ac merere.* In his vero Lutheranorū conventibus ipſi Principes aliquādo præſidebant, quorum plures ſummorum Pontificum in ſua ditione auctoritatem vindicabant ſibi atque uſurpabant. Saxoniæ Dux tot tamque diverſas religiones in regionibus ſuis pullulare videns, quatuor Viſitatores conſtituit, qui Eccleſias paſſim inſpicerēt, & religionem ordinarent. Ex his duo erant equeſtri ordine, tertius Legum erat Doctor, Hieronymus Schurffius, & quartus artium Magiſter, Philippus Melanchthon, qui tum in Theologiæ ſtudio parum adhuc profecerat. Facta enim hæc eſt viſitatio An. MDXXVI. Hi oppidatim ac villatim circumeuntes, ridicule ſatis Paſtores aliosque eccleſiarum miniſtros examinabant, novam doctrinam & formam quam ipſi neſciebant præſcribebant: & novi paſſim ab ipſis Doctores conſtituti novas quoque doctrinas proponebant. Et quemadmodum primi Mahumetiſmi auctores (quæ hæreſis apud Chriſtianos nata eſt) religionem quandam comminiſci voluerunt quæ inter Iudaicam & Chriſtianam eſſet intermedia; ſic etiam Viſitatores hi novam quandam Dei colendi ac credendi formam Saxonibus proſcripſerunt, ceteris quibuſdam Catholicæ religionis dogmatis, & ceremonijs, & quibuſdam è Lutherana admiſtis. Tum etiam Catholici qui in maiorum ſuorum religione perſtabant, expulſi: Lutherani vero ceteroqui admodum pertinaces, formam hanc religionis intermediam ſequi coacti ſunt. De Viſitatione hac Melanchthon librum publicavit, & Chriſtianæ

a *Vide Hiſtorias Colloquiorum, Synodorum, Conventuum &c. in Vlenbergio Vita Lutheri, Melancht. Maioris, Oſiandri. Anatomiam Eccl. Cathol. Tract. 2.* b *In Enarr. in cap. 15. Corinth. Tom. 5. in Matth. cap. 8.* c *Cent. 9. in Præfat.* d *Tom. 3. fol. 115.* e *Schuſſelb. de Synod. cog. lib. 2, art. 15.*

Fidei articulos xx præſcripſit, addito mandato ut populus in ijs inſtrueretur. His poſtea Lutherus quoque manum admovit, pro lubitu ſuo addens, detrahens, mutans quod viſum fuerat, ut legere eſt apud Cochlæum. Hic tum quidem in Germania religionis erat ſtatus, quum Novi iſti homines magiſtratus auctoritate abuſi, & conſcientias ſuis regulis aſtringebant, & novam paſſim Eccleſiarum formam introducebant, Catechiſmis Lutheri præſcriptis. Id quod Centuriatores (a) & Zuinglius (b) multis in locis teſtantur. *Magiſtratus*, inquiunt, *politici, aut etiam eorum miniſtri cenſorio quodam ſupercilio novam religionis formam praſcribunt, & non minus imperioſe quam Romanus Pontifex obtrudunt*. Extant multorum hac de re querelæ, ac præcipue Melanchthonis, qui in Præfatione quæ Corpori doctrinæ præfixa eſt, *Nos*, inquit, *Romani iugum Pontificis, quod de ligno fuit, abiecimus; econtra vero iſtorum hominum iugo quod de ferro eſt, collum ſubdidimus. Vt vero politici magiſtratus ſua auctoritate Prædicantes paſſim conſtituebant; ita eoſdem quoque pro lubitu exauctorabant*. Sic non ita pridem Chriſtophorus Budnerus à ſenatu Ratisbonenſi res ſuas habere iuſſus fuit, quod de uſuris aliter quam ipſis placebat, ſentiret, ac doceret. Et Concionatores Magdeburgenſes & Auguſtani, quamvis alias ob cauſſas, ſimili modo tractati ſunt. Omnia Epiſcopis & Theologis è laicorum ordine plena erant: qui abſoluta quadam auctoritate de religionis controverſijs pronunciabant. Vulgus interea Biblia in vernaculam linguam verſa circumferebat: omnibus abacis ac menſis impoſita ea videre erat. Biblia opifices in officinis ſuis, Bibilia feminæ genibus ſuis impoſita. Totus Mundus Bibliorum lectione detinebatur. Lutherani, Zuingliani, Anabaptiſtæ, Antitrinitarij non magis ſine Biblijs quam ſine induſio erant. Ex indoctiſſimis repēte eruditi ac quaſi θεοδίδακτοι fiebant: ſi pro eruditione illud habendum eſt, quod quis plurima S. Scripturæ ac loca memoriâ comprehenſa allegare poteſt: Eius, inquam, Scripturæ, quæ Lycophronis Caſſandrâ intellectu eſt difficilior: in cuius vero ſenſu inveſtigando quilibet fuit occupatus, adeo ut coci quoque hoc ſibi muneris ſumerent, immo fures & latrones: ut fuit Joannes quidam Stolzius qui An. MDLIV. Argentorati furti convictus, (c) & abſciſſis auriculis relegatus, non procul à Spira deinde Lutheranam religionem docuit, ex mutilatis auriculis tandem quis eſſet agnitus. didicerat enim in cataſta Lutherice concionari, nempe ſine bonis operibus ſola fide hominem iuſtificari.

D. Hieronymus, non minus exquiſita eruditione quam vitæ ſanctitate præſtantiſſimus, Perſij Satyrici Poetæ ſcripta non intelligere ſe fatetur: & hi noſtri homines, ut plurimum vitijs toti dediti, tamq; craſſæ ignorātiæ & involuti, ut ne minimæ quidem ex profano auctore petitæ rei, poſſint rationem reddere, omni linguarū cognitione deſtituti, ac ne ſuam quidem recte intelligentes, ſecretorum divino verbo revelatorum cognitionem ſibi arrogant, & de graviſſimis quæſtionibus (quas divina ſapientia interdum altis & magnificis, interdum ſimplicibus & quaſi frigidis verbis, quorū intellectus tamen arduus eſt, & à vulgaribus ingenijs non minus quā cœlum à terra remotus eſt, in ſcriptura nobis proponit) iudicandi partes ſibi ſumant? Digni ſcilicet hi ſunt divini verbi præcones atq; interpretes, digni SS. Theologiæ Doctores, omnium ſcientiarum maxime admirabilis, ſupernaturalis, & nemini niſi cuius animus omnibus cupiditatibus & affectibus purgatus ac totus contēplationi deditus ſit, comprehenſibilis. Sic igitur ſinguli ex novis Evāgeliſtis cum Biblijs quod quiſque vellet credēdi licentiam circumferebat. Omnia miſcere ac confundere ludus illis erat ac iocus. *Fuerunt*, Eraſmo teſte, *& quidem è primarijs, qui Paſchatis tempore de Chriſti nativitate, & viciſſim die Natali Domini de Reſurrectione ad populum verba facerent*. Omnes Spiritu ſancto ſeu paraclito gloriabantur, omnes, etiam opifices ad ipſa Theologiæ adyta penetrare, omniaque eius myſteria expiſcari ſe poſſe credebant. Quaſi vero luſcitioſi vel cæci potius vulgi oculi, divini ſplendoris radios ferre poſſint, qui etiam aquilas talpa cæciores reddit.

V. His libris armati ſectarij, ſi quando in ſacerdotem aut Eccleſiaſtici ordinis hominem incidiſſent, ſtatim cum eis expoſtulabant: alius Miſſam in ſacra Scriptura, alius Purgatorium, alius Pædobaptiſmum, alius Trinitatem ſibi monſtrari, omnes deniq; religionis articulos expreſſis verbis probari volebat, poſthabitis Verbo Dei non ſcripto, & Apoſtolicis Traditionibus per tot ſæcula à maiorib⁹ ad nos derivatis, & cōmuni Chriſtianorū conſenſu receptis hactenus atque approbatis. Hæreſiarcha enim Lutherus docuerat, *ſolam ſcripturam*

cuius

a *Cent. 7 in Præfa.* b *Zuingl. in Eccleſi.* c *Reſcius de Atheiſ. Sac. erat.*

Digitized by Google

cuius explicationem omnibus permittebat, omnium controuerſiarum religionis eſſe iudicem: quod axioma, reuera Eridis pomum, ab omnibus hæreticis qui vnquam fuerunt, aſſertum fuit ac propugnatum. Sed errorem ſuum Lutherus poſtea agnouit, ac ſero, ſed ſero cũ Phrygibus deplorauit; adeo vt S. Scripturæ auctoritatem ab omnibus etiam ſtolidis & fungis vſurpari atque inculcari videns, ſæpe dixerit, eo rem rediiſſe, vt Euangelium ſeu S. Scriptura *Hæreticorum Liber* merito appellari debeat. *Quid hoc?* inquit ſexennio poſtquam ſectam ſuam condiderat. *Agricolæ qui olim in ſimplicitate viuere ſolebant, iam ſcripturam ipſi legere præſumunt, adeoque concionatoribus nihil opus ſe habere dicunt: quippe qui ſcripturam ſuo marte ſine interprete facile poſſint intelligere.* Idem Waldenſes olim feciſſe proditum eſt, inter quos etiam feminæ ſcripturas tractabant, immo ſuggeſtu conſcenſo, docendi ac publicas theſes diſputandi munus vſurpabant. A ſcriptoribus nonnullis Vrſulæ cuiuſdam è Lutheri ſchola progreſſæ nomen celebrabatur, quæ eò temeritatis ac dementiæ peruenit, vt pauperibus ruſticanis hominibus non concionaretur tantum, verum etiam Sacramenta adminiſtraret vt Manlius in Locis communibus teſtatur. Et alia quædam femina Zellin nomine, Argentoratenſis, contra Vlmenſem Prædicantem librum ſcripſit, in quo Lutherum, Philippum & Capitonem *Antiquos Patres* appellat. Sed quidni fœminæ ita agerent, cum ipſe Lutherus (*u*) qui ſexui huic tantopere à ſe amato vbicumque potuit ſemper gratificatus fuerat, nec cucullum tantum, ſed animam quoque immolauerat, poſthabita D. Paulli auctoritate, feminis hanc poteſtatem concedit, inquiens quodam loco, *In locis vbi feminæ tantum habitent, vt in Monacharum ſeu Deo dicatarum Virginum Conuentibus, vnam eligi poſſe quæ ceteris concionetur; & per conſequens etiã*, vt idem alibi dicit, *quæ baptizet, Confeſſiones audiat, & abſoluat*, &c. Ecce Nouas vobis, ô Chriſtiani, ſacerdotes cum Nouo Euangelio. Hic non dubito quin lectori in mentem veniat illud quod Tertullianus ſui ſæculi hæreticis exprobrat, inquiens: *In vera religione non eſſe permiſſum feminis loqui in Eccleſia, vt nec offerre, aut vllũ ſibi virile, nedum ſacerdotale munus vindicare.* Et cum quidem, ac ſemper etiam poſtea noui iſti Euangelici in omni quæſtione ſimplicium aures iſtis verbis obuerberabant: *vbi hoc ſcriptum eſt? vbi expreſſum Dei hac de re exſtat mandatum?* ne minimum quidem verbo Dei non ſcripto, antiquorum Eccleſiæ Doctorum interpretationibus comprehenſo & conſeruato, tribuentes quod ſi Catholicus in ſcripturis non adeo exercitatus, his Nouis Euangeliſtis, & *Vbi ſcriptum*, quærentibus occurrere non audebat, Videbas illico leonum inſtar ferocire Bibliſtas, & lacerare papam, Epiſcopos, ſacerdotes, & vſque in abyſſum omnes præcipitare; ſi vero cordatus & in Lege exercitatus apparebat, qui, *Vbi ſcriptum ſit*, norat & oſtendebat, ex. gr. de Miſſa Apoſtolorum tempore vſurpata ex Act. 13, citaretque pro ea Græcum textum λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστευόντων, & omiſſa verſione vulgata, & Patrum, apponeret verſionem amiciſſimi ipſorum Eraſini Roterodami talem: *Cum autem illi ſacrificarent Domino ieiunarentque*, & ex Luthero Germaniam adiiceret tranſlationem Da ſie dem Herrn dieneten vnd faſteten (ſiquidem apud Germanos hodie dum *Liturgia*, Græc. eſt *Miſſa* Latinorum ipſis nominatur Der Gottesdienſt) tum confuſio operiebat Nouos Euangeliſtas, ſi nondum ſatis in ſchola impudentiæ erant exercitati, aiebantque, ſe ſophiſticen aduerſarii, velle ſe cum ſimplicibus conuerſari &c. Aut ſi effrontes erant, alium ſenſum illis verbis ſubeſſe fingebant, dicentes *illud Miniſtrare, ſacrificare, Liturgiamque eſſe orare, concionari* inſigni iterum fraude, doloque, niſi Catholicus hic iterum eſſet cautus, aduerſus dolos, ſciretque replicare, dicendo: *Vtique Apoſtolorum illud ſacrificare erat orare & concionari: bene dicis, Noue Euangeliſta, nam Miſſam facere omnino eſt præſtantiſſima oratio, vti altiſſimi montes ſunt montes Dei, & erat vtique etiam concionari, nam Miſſa eſt annuntiatio exhibitioque totius vitæ & paſſionis Domini, in publico fidelium Conuentu. Hoc vere dixiſti. Sed in hoc fallaciter egiſti, quod me oſtendente ſpeciem orationis & concionis ſummæ, me voluiſti vocare ad genus quaſi aſſerta ſpecie, non aſſeruiſſem genus. In hoc malum genium egiſti.* Simili modo in ceteris controuerſiis procedendo fieri contingebat, maiore minoreve ſtrage animarum, prout in peritum aut imperitum Catholicum Noui Doctores incidiſſent, in quibus vniuerſim perpendendum, omnes hæreſes inde ortas, quod quiſque Scriptura

t *De abrog. Miſſ. Tom. 5. in 1. Pet. fol.* 445.
u *Naſ. cent. 2. Ref. de Atheiſ. Luth. de inſt. mini. Eccleſ. fol.* 309.

quum facile, tum grauiter offenduntur: ſic longa illa quies & felicitas in Eccleſiæ corpore multos prauos ac vitioſos humores peperit, è quibus deinde grauiſſimi morbi, ſymptomata, Febres & cõuulſiones exſtiterunt, à quibus etiamnum Eccleſia nondum conualuit, quamuis à cæleſti illo medico diuerſis remedijs aliqua ex parte ſubleuata ſit, & paullatim priſtinæ ſanitati reſtituta & reſtituenda ſperetur elapſis 5. illis à Ioanne prædictis menſibus. Tantum tamen abeſt, vt populus nouo illo Euangelio melior fuerit redditus, ut etiam indies magis magiſque frænum vitiis permiſerit. Audi ipſius Lutheri teſtimonium. *Mundus*, inquit, (y) *quotidie peior fit ac deterior. Homines hodie magis auari, minus miſericordes, minus modeſti, magis incorrigibiles, in ſumma multo peiores quam olim in Papatu fuerunt* Eundem dicere ſolitum Aurifaber teſtatur, *reuelato Euangelio virtutem fuiſſe exſtinctam, oppreſſam iuſtitiam, profligatam temperantiam veritatem à canibus quaſi dilaceratam fidem concuſſam, omnemque religionem ac deuotionem ex hominum animis eiectam.* Quis fructus huius reformationis melius ſcire ac depingere nobis potuiſſet, quàm hic ipſe Mundi, ſi dijs placet, Reformator? ſine cauſſæ quam hoc loco tracto præiudicio, illud ſilentio prætertire non poſſum quod hac ipſa de re ab Eraſmo ſcriptum eſt (z) graphice nobis Noui Euangelij fructus depingente. *Multos*, inquit, *Lutheranos video; paucos Euangelicos. Aſpice, quaſo, hos homines, & tecum perpende, annon luxus, auaritia, & ſcortatio magis inter illos vigeant quam apud eos quos illi deteſtantur. Vnum mihi commonſtra qui Euangelio hoc melior factus ſit. Atqui plures ego tibi monſtrabo qui facti ſint deteriores. Illud fortaſſe ſingulari quodam meo malo factum eſt, vt nullos ego viderim qui non per Euangelium hoc peiores euaſerint.* Audi etiam quid Iacobus Andreæ Smidelinus illæ Concordiæ (de qua libro V dicam) Lutheranæ faber, eandem in ſententiam ſcribat. (a) *Noſtri*, ait, *homines, ne pro Papiſtis habeantur, omnia bona opera contemnunt. Loco jejunij, dies noctesque pergræcantur. Pauperes non veſtiunt, ſed ſpoliant. Precationes in blaſphemias vertunt Nec inter Turcas quidem tanta reperitur impietas. Superbia humilitatis locum obtinet, nihil niſi ambitionem & faſtum videre eſt Quod ſi quis eos reprehendat, Euangelij ſtatim reformationem obijciunt.*

Librum hunc prodigioſa Lutheranæ cuiuſdam feminæ Lipſienſis hiſtoria concludam, quam Manlius in Locis communibus, & Reſcius XXXIV. Miſcellanea recenſent. Hæc in Lutheri ſchola ac doctrina educata, clam cum filio inceſtus conſuetudinem habuit, adeoque filiam ex ipſo concepit, & clam ipſo educari curauit: quam grandiuſculam, filius amore eius perditus, vxorem accepit, atque ita eiuſdem pater, frater & maritus factus eſt. Mater quæ ſola id ſciebat, iam morti vicina Luthero rem omnem aperit; Lutherus ad Theologos ſuos Wittebergenſes refert: à quibus concluſum fuit, matrimonium hoc diſturbandum non eſſe, nec vllam peccatrici iſti pœnam imponendam, ſed fidem tantum, cuius alis in cœlum euolare poſſit, inculcandam eſſe. Vides, opinor, beneuole Lector, quum ex hoc tum ex alijs, quæ iſtorum, qui Euangelicos ſe iactant, vita ſit, vtpote ex doctrina propria æſtimanda. Sed operæ precium videtur, vt ad communem omnium quos hoc ſecundo libro recenſuimus, hæreticorum parentem redeamus, atque oſtendamus quibus ille modis, ferro nimirum atque igne, Euangelium ſuum introduxerit atq; propagarit.

y In Poſtil. ſup. 1. Dom. Aduent. Aurifaber. fol. 523.
z Eraſ. in ſpongia ad Huttenum & Epiſt. ad Vulturiunum Anno 1529. a Concord. 4. in cap. 22. Lucæ

FINIS LIBRI SECVNDI.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ

LIBER III.

ARGVMENTVM TERTII LIBRI.

Hoc tertio libro motus & turbæ in Germania & Heluetia à Lutheri inſania, Munceri furore & Zuinglij ſomnijs exortæ, explicantur: tum Proteſtantium confæderationes: Lutheri cum Monacha nuptiæ, illo ipſo tempore quo innumeræ cædes ipſius cauſſa perpetrabantur, celebratæ, eiuſdem mors: aduerſum proteſtantium prælium: victoriæ Imperatoris; Mauritij Saxonis & Alberti Brandeburgici defectio, clades, mors; cum multis alijs rebus particulariter enarratis.

INDEX CAPITVM LIBRI TERTII.

CAP. I

I. *QVomodo Lutherus primis ſeptem annis iniurijs & contumelijs tam Eccleſiam quam optimum quemque vexarit.*

II. *Lutherani Principes bona Eccleſiaſtica inuolant.*

III. *Adriani & Clementis ſummorum Pontificum in exſtinguendo ſchiſmate cura.*

IV. *Lutherus bellis inteſtinis & turbis Chriſtianæ Reipublicæ ad ſuos conatus abutitur.*

V. *Principes contumelioſe tractat, populumque ad ſeditiones inſtigat.*

VI. *Primi Chriſtiani quibus modis populos ac homines ad Chriſtianam fidem adduxerint.*

CAP. II.

I. *INitium turbarum in Germania.*

II. *Ruſticani duce Lutherano quodam, tumultuantur.*

III. *Idque ſub prætextu Euangelij.*

IV. *Lutherus ignem à ſe accenſum exſtinguere conatur.*

V. *Nobilitas ruſticanos cædit.*

VI. *Prodigia quædam, ac miſeria inde orta.*

CAP.

CAP. III.

I. ZVinglius ſomniator Heluetiam turbat.
II. Eius conatibus Epiſcopus Conſtantienſis ſeſe opponit
III. Tigurini nouam Zuinglij doctrinam recipiunt.
IV. Celebris conuentus Baſileæ habitus, cui Zuinglius intereſſe recuſat.
V. Zuinglij doctrina condemnatur.
VI. Conuentus Zuinglianorum Bernæ habitus, in quo Zuinglij doctrina recepta fuit & approbata.

CAP. IV.

I. ZVingliani res Baſileæ turbant.
II. Heluetiæ populorum natura bellicoſa.
III. Baſileenſes & Tigurini ſeſe armant.
IV. Zuingliani victi ac profligati.
V. Zuinglij mors in bello interfecti.
VI. Catholicorum victoria.
VII. Heluetij poſt primas Catholicorum victorias in pace viuunt.
VIII. De Rhætorum (qui Griſones vulgo) ſtatu & religione.

CAP. V.

I. DE Henrico Bullingero Zuinglij ſucceſſore.
II. De Petro Vermilio, qui Martyr poſtea dici voluit.
III. De Neapolitana Eccleſia inuiſibili.
IV. De Bernardo Ochino.
V. P. Martyr in Angliam proficiſcitur.
VI. Mortua vxore, quæ Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.

CAP. VI.

I. IN medijs Germaniæ turbis & miſerijs Lutherus nuptias celebrat.
II. Epiſtola Regis Angliæ ad Lutherum.
III. Lutherus Monachos & Monachas vt ipſius imitentur exemplum inuitat.
IV. Lutheri proles.
V. Lutherus ieiunij oſor.
VI. Ridicula Lutheri comparatio.

CAP. VII.

I. LVtherani conſpirare incipiunt.
II. Vnde proteſtantium nomen ortum.
III. Imperator Auguſtæ comitia celebrat: eò inuitatus Lutherus ire recuſat.
IV. Saxoniæ Dux Miſſæ intereſt.
V. Proteſtantium Confeſſio Imperatori exhibita.
VI. Zuingliani Lutheranorum ſocietatem ſeu fraternitatem ambiunt.
VII. E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.
VIII. Lutherus durantibus Auguſtanis comitijs, ſuis rebus proſpicit.

CAP. VIII.

I. FInitis Auguſtanis comitijs, Proteſtantes Smalcaldiæ conuentus agunt.
II. Imperator Carolus fratrem Ferdinandum in Romanorum Regem eligi curat.
III. Clemens Papa legatos ad Proteſtantes mittit.
IV. Paulus Papa Concilium indicit & promulgat.
V. Inter Imperatorem & Galliæ Regem pacem ſancit.
VI. Lutheri ſcurrilitas.

CAP. :

I. COlloquium Hagenoæ abruptum, ob morbum Melanchthonis.
II. VVormatiæ rurſus cœptum, iterum ſine fructu, ob morbum Eccij.
III. Hungari Germanorum opem contra Turcas implorant.
IV. Dux Saxoniæ & Haſſiæ Landgrauius Henricum Ducem Brunſuicenſem bello perſequuntur. Archiepiſcopus Colonienſis ad nouationem ſpectat.
V. Comitia Spiræ habita. Lutherus Pontificis perſonam agit, & Epiſcopos conſecrat.
VI. Nouus conuentus Ratisbonæ habitus iterum ſine fructu: multaq; prodigia in cœlo viſa.

CAP. X.

I. LVtherus Turcam Chriſtianis Principibus præfert.
II. A faciendo ei bello dehortatur.
III. Vt etiam alij hæretici.
IV. Solimannus Lutherum videre expetit.
V. Lutheri culpâ Hungaria & Tranſyluania amiſſæ.

Digitized by Google

VI. Proteſtantes Chriſtianis laborantibus ſæpe auxilium denegarunt.

Cap. XI.

I. Lutherus Concilium impedire tentat.
II. In Patriam proficiſcitur, & ſubitanea morte opprimitur.
III. Eius ſepultura.
IV. Eius faſtus.
V. Lutherus nullum vmquam fecit miraculum; facere vere conantem quomodo diabolus tractarit.
VI. Eius contumelia in SS. Patres ſeu Doctores.
VII. Quomodo veteres Scriptores corrupti.
VIII. Laudes Luthero à diſcipulis ipſius adſcripta.

Cap. XII.

I. Lutherus Antichriſti præcurſor, cum totius Mundi ſtupore.
II. De prodigijs quæ tum apparuerunt.
III. Tres ſoles in cœlo viſi.
IV. Itemque tres Lunæ.
V. Plurimæ Eclipſes Lutheri tempore conſpectæ.
VI. Aſtrologorum de iis iudicia.

Cap. XIII.

I. Tota Germania ad bellum ſe parat.
II. Franciſcus Galliarum Rex Proteſtantium conatus Carolo Imperatori aperit.
III. Sleidani mendacium & in Regem Galliæ calumnia.
IV. Imperator & Proteſtantes exercitus conſcribunt.
V. Proteſtantes Imperatori titulum imperialem denegant.
VI. Bellum etiam indicunt.

Cap. XIV.

I. Papa Imperatori auxilia mittit.
II. Magnus Proteſtantium error; & ruinæ ipſorum initium.
III. Proteſtantes ab Imperatore profligantur.
IV. Ipſi ſeipſos conficiunt.
V. Mauricius Saxoniam inuadit & occupat.
VI. Sed ea à Ioanne Friderico recuperatur.

Cap. XV.

I. Belli iſtius gloria cui poſt Deum debeatur.
II. Palatinus Elector & Dux VVirtembergicus Cæſari reconciliantur.
III. Eius poteſtati multæ magnæ ac validæ vrbes ſeſe permittunt.
IV. Imperator in Saxoniam exercitum ducit.
V. Albim fluuium magno animo traijcit.
VI. Saxoniæ Ducem vincit & capit.

Cap. XVI.

I. Diuerſa prodigia quæ illo die apparuerunt.
II. Miraculum circa Solem.
III. Ludouici Auilæ de illo teſtimonium.
IV. Aliud nobilis Itali.
V. Sleidanus Auilam mendacij accuſat.
VI. Imperatoris victoria petiti dictum, & quanti ea momenti fuerit.

Cap. XVII.

I. Error Imperatoru.
II. Eius in ſedandis religionis controuerſijs ſtudium.
III. Saxone capto, Landgrauius ſuis rebus diffidere incipit.
IV. Hala ad Imperatoris pedes ſe abijcit, & deprecatur.
V. Imperatoris reſponſum.
VI. Landgrauij impudentia.

Cap. XVIII.

I. Concilium Paulli IV. Pontificis morte retardatur.
II. Mauricij & aliorum artes ad diſturbandum Concilium.
III. Legatorum tergiuerſatio.
IV. Mauricius Imperatori ſe opponit.
V. Henricus II. Galliæ Rex, Germaniæ Protector dicitur.
VI. Alberti Brandeburgici crudelitas, clades & mors, vt & Mauritij.

LIBRI TERTII

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

I. *Quomodo Lutherus primis ſeptem annis iniurijs & contumelijs tam Eccleſiam quam optimum quemque vexarit.*
II. *Lutherani Principes in bona Eccleſiaſtica inuolant.*
III. *Adriani & Clementis ſummorum Pontificum in exſtinguendo ſchiſmate cura.*
IV. *Lutherus bellis inteſtinis & turbis Chriſtianæ Reipublicæ ad ſuos conatus abutitur*
V. *Principes contumelioſe tractat, populumque ad ſeditiones inſtigat.*
VI. *Primi Chriſtiani quibus modis populos ac homines ad Chriſtianam fidem adduxerint.*

I. PRIMAM rabiei ſuæ ſpumam Lutherus in Leonem X Pontificem euomuit, à quo tamquam putridum membrum ab Eccleſia abſciſſus fuerat: adeoque primis illis ſeptem aut octo annis vix quidquam aliud egit, quam quod continuo quodam furore, inauditis conuicijs, inſolitis calumnijs, picturis abominandis, & blaſphemijs contra Romanam Sedem eſt debacchatus. Recte Auguſtinus, (a) *Hæreticorum*, inquit, *artes & machinas eſſe conuicia & maledictiones, vbi ſe perfidiæ conuictos ſenſerint.* Et quidem laudi ſibi ducebat ſingulari Lutherus bilem ſuam in eminentiſſima & maxima quæque euomere; inferiora vero minime ita ſua digna iudicabat. Hinc dicere ſolebat, etiam poſt mortem cineres ſuos bellum Papali turbæ irreconciliabile facturos. Siue ut alij referunt: *Peſtis eram viuens, moriens ero mors tua Papa.* Quamuis autem primos impetus in Pontifices tantum & Cardinales, tamquam Cæſaris ira dignos, feciſſet: poſtea tamen a capite ad membra minora deſcendit nulli religioſorum, ac ne ſimplicibus quidē & minimis pepercit, *adeo vt præſentiam eorum*, vt etiam Donatiſtæ olim, Auguſtino teſte, (b) *ferre non poſſet, quorum aſpectus priſtinum ſtatum ei in memoriam reuocabat.* Antiquum ſemper obtinent hæretici; qui nullum hominum genus ſemper magis oderunt ac perſequuti ſunt quam Religioſos ac Monachos: quod ſcirent, vt Sozomenus (c) & Ruffinus dicunt, religionem facilius ſubuerti non poſſe quam per ruinam religioſorum. Omnes quidem Chriſtianos, vt ſanctus quidam vir ait, diabolus, ſed præcipuo odio Monachos perſequitur. Hos Lutherus appellat *Sathanæ miniſtros, porcos infernales, Molochi adoratores:* ſed eoſdem S. Auguſtinus & S. Chryſoſtomus *Dei milites, & Ieſu Chriſti exercitum* nominant. Idem ſcurra Monachos *diaboli perdices* vocat; aitq; *inferni palatia raſis eiuſmodi capitibus pauimentata eſſe: ipſos inferos animabus eorum è corpore excedentibus, præ gaudio exſilire.* Centuriatores vero, *Quis*, inquiunt, (d) *ab eiuſmodi monſtris, humanæ ſocietatis hoſtibus non abhorreat?* Sic ille ſanctos homines, ſolitudinis decora, Eccleſiæ ornamenta & miracula, fortiſſimos contra inferni rabiem athletas, qui nullo quam diuino adiuti auxilio Sathanæ caput contriuerunt, & Mundum ac carnem, contemtis omnibus, quas ad inſaniam pleríque omnes mortales concupiſcunt, voluptatibus & delicijs, ſubiugarunt, appellat. *Abſit*, inquit S. Hieronymus, (e) *vt male de illis loquar qui ſacro ſuo ore Ieſu Chriſti corpus faciunt.* Quid Lutherus? *Abſit*, inquit, *vt cum furciferis iſtis umquam pacem vel induciam faciam. Ego ipſorum flagellum ero & carnifex. In ſanguine illorum manus nos lauare oportet.* Nolo alijs fœdis ac turpioribus eiuſdem Stercorei Prophetæ & V. Euangeliſtæ verbis ſcripta mea conſpurcare. Illud certe conſtat, tanta Lutherum maledicentia, tanta verborum obſcœnitate, tanta calumniandi impudentia vti ſolitum, vt vix quidquam tale ab vllo alio dictum aut ſcriptum reperiatur. (f) Et quemadmodum numquam ei contra eoſdem omneſque Eccleſiaſticos odij occaſio, ita quoque numquam calumniandi, & vulgi odio exponendi defuit materia. Nec difficile ſane eſt canem percutere volenti, fuſtem reperire. Quippe vt eſt apud Virgilium: *Furor arma miniſtrat.*

Sic quoque *hæreticorum proprium eſt*, vt S. Athanaſius dicit, *calumniari & mentiri.* Neque enim alias habent machinas quibus eorum exiſtimationem oppugnent, qui vt Deo propinquiores ſint, Mundo ſeſe ſubducunt. Sic Arrius eiuſque ſatellites Monachos & Religioſos Catholicos ſicarijs cædendos obiecit; (h) quorum tum tanta fuit mul-

a *Apol. 3 ad Ruff.* b *In Pſal. 132.* c *Lib. 6. cap 10.* d *Lib. 11. cap. 3.* e *Cent. 10 cap 4* f *Epiſt. 1 ad Heliod.* g *Videatur Conradus Vetter in Perco Luthero, Item mundo ac miti.* h *Niceph. lib. 11 cap. 8.*

tam debilibus inſtrumentis ſolum ſuſtentari poſſent. Ad manus veniendum erat, & gladius lateri accingendus, vt nouum ipſius fulciretur Euangelium, & inprimis Euangelica illa Libertate animos Principum alliciendos ſibi atque ineſcandos putabat. Lutherus igitur omnia turbare intentus, tantum effecit vt Principes ad religionis mutationem propendentes, Norimbergæ conuentum egerint, vel Senatum Imperij iſtic à Cæſare abſente conſtitutum corruperint potius, vt de religionis cauſſa aliquid ſine Cæſare cognoſceretur, & VVormatienſe decretum quo *Lutherus* eiuſque cauſſa condemnata fuerat, aboleretur. Imperator tamen qui tum in Hiſpania erat, hæc ad auctoritatis ſuæ præiudiciũ pertinere interpretatus, poſtea Edicto vetuit, ne in religione quidquã mutaretur, ſed re integra ad Concilium vſque, de quo multus erat ſermo, dilata, VVormatienſe interea decretum obſeruaretur.

IV. Is tum erat rerum in Chriſtiana Republica ſtatus, qui *Lutheri* promouendis conatibus maxime inſeruiebat. Plerique enim Principes contentioni ac bello, quod tum inter Hiſpaniæ & Galliæ reges gerebatur, illigati erant. Franciſcus Galliæ rex, capto Mediolano, toti Italiæ metũ incuſſerat. Solimanus profligato Hungarorum exercitu, eorumque rege cæſo, Germaniæ finibus imminebat. His tot tantiſque difficultatibus impediti, & prius longinquis & tranſmarinis expeditionibus ſæpe diſtenti, Imperator & frater Ferdinãdus, foris Turcis aſſilentibus, intus Gallis vim facientibus, ac Lutheranis minantibus, vix vllas conſilia ſua explicãditationes inueniebant. O quanti conſtas mundana dignitas! Ecce tibi, ſupremus Eccleſiæ præſul, qui nec vtriſque æquum & neutrum quaſi ſe exhibere, nec auctoritate ſua diſſidẽtes in concordiam redigere poterat, momento & ſe & vrbem rerum dominam & caput Imperij captam, & exteræ gentis poteſtati ac libidini ſubiectam vidit, ductu Caroli Borbonij, qui in ipſa oppugnatione bombardæ ictu percuſſus, nullum aliud ex capta vrbe trophæum retulit, quam æternum dedecus, quod & Eccleſiæ ſimul & Regi ſuo arma inferre ſit auſus. Tam ante, quam poſt hanc vrbis cladem plura acciderũt memoratu digna. Paullo ante homo quidam ignotus, prouectæ ætatis, ex agro Senenſi, ſqualida lacerna indutus per vrbis plateas curſitans, magna voce omnes hortatus fuerat, vt vitam emendarent, pœnitentiamque agerent: alioqui enim fore vt grauiſſimas propediem pœnas luant. Nec vnquam ille, quamuis à multis increpatus, clamare eademque verba ingeminare ceſſabat; ad exemplum Caſſandræ, aut eius qui Hieroſolymitanis ſimili clamore exitium prædixiſſe fertur: immo quanto magis prohibebatur, tãto magis clamabat, vt intra quatuor muros eum concludi neceſſe fuerit, è qua cuſtodia ab illis ipſis quorum aduentum prædixerat, fuit liberatus. Quibus ille dixiſſe fertur: Vos virga eſtis & flagellum quo Deus populum hunc impœnitentem caſtigat, & ad voluntatem ſuam implendam vtitur: at vbi virga hac ſatis vſus fuerit, eam in ignem cõijciet, & ipſos caſtigatores caſtigabit. Cui vaticinio in vtriſque exitus fidem fecit. Omnes enim ſacrilegi paullo poſt miſerabili morte perierũt, magna parte morbo contagioſo abſumti, reliqui vero ab ijs quos vicerant, ac deprædati fuerant, ſublati. (*l*) Lutheranus quidam, hiſtoriam hanc captæ vrbis, in qua nullum nõ ſceleris, flagitij ac ſacrilegij genus perpetratum fuit, deſcribens, affirmat, militem quendam generoſum dixiſſe, voto ſe Luthero Prophetæ ſuo obſtrictum, fruſtum de corpore Papæ ſeſe deuoraturum; & quidem nihil ſe magis cupere quam votum hoc implere. Ait idem, milites è Pontificio ſacello ſtabulũ equorum feciſſe; tum Lutherum, quem Eccleſiaſticis veſtibus atq; ornamentis indutus, miles quidam gregarius (ein Landtsknecht) repræſentabat, per ludibrium Papam creaſſe, omnibus manus in altum tollentibus atq; acclamantibus: *Lutherus Papa, Lutherus Papa.* Sed ad hunc ipſum nouum Pontificem abſentem coronatum redeamus. Quemadmodum araneæ non ſereno ſed pluuioſo atque obſcuro cœlo telas ſuas contexunt atque explicant: ſic Lutherus in tantis turbis ac nouis diſſenſionibus conſilia ſua ita moderabatur, vt Euangelicæ illius Libertatis, quam velut venalem propoſuerat, caſſibus multos Principes irretiret, & ad fœdus cum Saxoniæ Duce de Lutherana propugnanda doctrina feriendum, permoueret. Ex his præcipui erant Georgius Marchio Brandeburgicus, Erneſtus Dux Luneburgenſis, Princeps Anhaldinus, & Philippus Haſſiæ Langrauius: quorum hic magnas patriæ ſuæ attulit calamitates. Eſt vero Landgrauius apud Germanos dignitatis nomen, ſignificans Prouincialem Comitem. Horum quatuor ſunt in Imperio, nempe Thuringiæ, Alſatiæ, Leuchtembergæ, & Haſſiæ: quorũ huius magna eſt potentia, imperiũ Franconiæ finitimũ. Erat vero iſtũ magni

l *Vid. Cochl. de Act. Luth. Pont. lib. 2. rer. mem.*

animi homo, ad audendum quidvis promptus: eoque Lutherus ad ſuas eum partes adiungere modis omnibus ſtuduit, tam felici ſucceſſu, ut benevolentiorem quam ipſum Saxoniæ Ducem eum ſemper deinde ſit expertus. Duo hi præcipua fuerunt Lutheranæ conſpirationis firmamenta. A nobilitate idem factionum ſtudium in vulgus proſerpſit, qui & ipſi, ad Evangelij, ut aiebant, defenſionem, fraternitates & confœderationes inſtituerunt, & ad arma ſe præpararunt. Erat vero tum ea vulgi de Lutheri doctrina opinio, ut multi quotidie, à priſca fide paullatim deficientes, ad novam ſine iudicio, arbitratu ſuo tranſirent. Quamvis autem Jmperator iam pridem VVormatienſi An. 1521. 8. Maij edicto interdicto id vetuiſſet. Jnfelici tamen ſorte evenit, ut illud edictum Cæſaris tarũ ac ſanctum quodammodo fuerit obolitum. Nam cum Cæſar abeſſet à Germania ad ſedandos motus in Hiſpania & alibi exortos conſtituiſſetque Vicarium Jmperij Electorem Palatinum Fridericum & quendam ei veluti ſenatum Norimbergæ collectos addidiſſet. Hi Anno 1522. bono zelo incipientes tractare negotium religionis, proditione Georgij Spalatini Secretarij in aula Electoris Palatini, & VVolfgangi Capitonis in aula Archi-Epiſcopi Moguntini qui Lutheri & Saxonis erant exploratores, (a) a propoſito delapſi ſunt non quidem ſtatim ad peſſima ſed gradũ zeli inferiorẽ eo quem iuxta Cæſaris edictum VVormatienſe tenere debuiſſent Siquidem Anno 1523. conventu illo Norimbergenſi ſoluto menſe Martio decretum in cauſſa Religionis promulgarunt Senatores Jmperij cum Vicario Cæſario; *Vt Evangelium populo proponatur iuxta S. S. Patrũ interpretationes ab Eccleſia probatas, ut Archiepiſcopi & Epiſcopi quoſdam conſtituant ſcientia divinarum literarum ſufficienter inſtructos, qui curam habeant huius rei, & exorbitantes benigne moneant, in Refractarios vero pœnis inflictis animadvertant: ut cum Imperatore agatur, quo quamprimum Concilium in Germania, non extra eam celebretur: Interea temporis dum Concilium convocatur,* nullibi *Libri typis expreſſi diſtrahantur, niſi probati calculo virorum prudentium, quibus curam illius rei Magiſtratus demandabit Vt ſacerdotes & monachi apoſtatæ, qui ſub matrimonij nomine ſibi mulieres copularint iuxta praeſcriptum Iuris Canonici puniantur* (a) Fuit inter Senatores hoſce Albertus Brandeburgicus Boruſſiæ Dux. Mag. Ord Teutonici, qui hoc Vicariatus Jmperialis tempore Norimbergæ præſens ſeductus eſt per Andream Oſiandrum apoſtatam Norimbergæ concionantem. (c) Hoc decretum, poſt favorem nimium Friderici Saxonis in Lutherum, alter fuit gradus Germaniæ infelici ad multitudinem Novarum Religionum. quo Lutherus proſcriptionem ſui cenſuit eſſe ſuſpenſam. (d) Et una ſecta Jntermiſtarum cæpit enaſci.

Acceſſit deinde tertius Gradus Anno 1524. cum iterum Norimbergæ conventus Jmperij habitus eſt, Cæſaris abſentis Vicarium agente Ferdinando Auſtriaco fratre. decretumq; eſt poſt multam deliberationem 18. Aprilis *Agẽdum cum Pontifice* (tunc Clemens VII. erat Anno ſuperiore creatus) *Cæſaris & Ordinum communi nomine ut, quamprimum fieri poſſit, in Germania liberum & Generale Concilium indicat, cuius authoritate definiantur orta de Religione controverſia, & motus ſopiantur Interim vero Novum Spiræ habendum eſſe Conventum, ad XI. Novembris in quo maturè deliberandum ſit & conſtituendum quomodo ſe quilibet in hac diſtractione debeat, interea temporis, dum res per Concilium definiantur, habere* (e) *Repetita ſunt etiam ſuperioris Anni conventu ſancita, prohibitique libelli Famoſi & pictura contumelioſa. Iuſſumque ut viri Docti & prudentes in Vniverſitatibus conſtituerentur per Principes & Ordines Imperij, qui Lutheri libros expenderẽt, & quæ retineri aut aboleri deberẽt dijudicarẽt* Gravamina quoq; *Nationis Germanicæ expenderẽt & moderarentur Deniq; VVormatienſe decretum in ſuis quique provincijs. quantum quidem poſſet fieri, pro temporum conditione fideliter exequerentur* (f) quibus decretis etſi revera conſcientiarum libertas permittebatur, Lutherus tamen acquieſcere detrectavit, ſed acerbiſſimè ſcripſit in Cæſarem & Principes (g) quæ pudor eſt referre, & pudor, fuiſſe à Principibus in Ardelione Sacrilego tolerata. Videns igitur Legatus Pontificis Cardinalis Campegius ruinam Germaniæ & Septentrionis imminentem, ut eam ſuſtentaret quomodocunque, collatis cum Ferdinando Auſtriaco Conſilijs ſub finem Junij alium conventum ex ſolis Catholicis inſtituerunt Ratisbonæ, nempe Archiepiſcopo Salisburgenſi, Ducibus Bavariæ, & Epiſcopis Ratisbonenſi ac Tridentino nec non legatis Epiſcoporum Bambergæ, Spiræ, Argentinæ, Auguſtæ,

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap.* 10 *num* 4. b *Vlenberg. Vit Lutheri cap.* 10 *num* 5. c *Vlenberg. Vita Oſiandri cap.* 1. *num.* 2 d *Vlenberg Vit Luth cap.* 10. *fi. e* e *Vlenbergius Vit Lutheri cap.* 12. f *ibid. Vide Vlenbergium Vit. Luth. cap.* 12. *num.* 12.

ſtæ, Conſtantiæ, Baſileæ, Friſingæ, Paſſaviæ, & Brixiniæ, convocatis, in quo Decretum VVormacienſe in Lutherum eiuſq; hæreſin confirmatum fuit & alia iuxta Eccleſiæ *Catholicæ decreta* (a) Jd ægre ferentes Lutherani Principes & Civitates Spiræ rurſus convenerunt, fœderis & religionis tuendæ cauſſa; ad quod magna ambitione pleræque per Germaniam urbes fuerunt ſollicitatæ, quæ menſe Julio Spiræ decreverunt, ut Civitates Viros bonos & peritos conſtituerent, qui capita religionis controverſa expenderent, & de ijs Senatui ſuarum urbium referrent. Ingens tunc ſcripturient ū vis, inſtar locuſtarum exijt. Sed irrito, nam Cæſar accepto decreto Norimbergæ facto illud Brugis in Hiſpania 15. Julij reſcidit, & conventum Spirã ad Novemb. indictum fieri vetuit expoſtulãs cum Jmperij Principibus de deſerta Religionis ſacta defenſione. (b) His diſſenſionum iactis undique ſeminibus, arma tandem moveri cœpta ſunt, quibus Lutheri propagandi opiniones pleroſque libido inceſſerat.

V. Quemadmodum ergo Lutherus non paucos populos, obedientiæ Paſtorum, continuæ ſucceſſionis, poſt adductam ad Chriſtianiſmum Germaniam, iure nitentium, ſubtraxit, ita idem ut civilis quoque magiſtratus contemneretur auctoritas, modis omnibus efficiendum ſibi ſtatuit. Poſt Papam ergo Jmperatorem, & poſt ſacrum Romæ Conſiſtorium, Jmperij Cameram oppugnandam ſibi ſumpſit, tanta inſania ac rabie, ut etiam, quæ ſacroſancta hominibus eſſe debent, atrociſſimis convicijs inſectaretur: Principes appellans (c) *Carnifices, Ieſu Chriſti interfectores, Herodes impios, intolerabiles tyrannos, Turcis multo peiores. Turca hic baptizatus* (inquit quodam loco, de Jmperatore loquẽs) *peior eſt Turca illo non baptizato.* (d) Elogijs eiuſmodi Principum omnia eius ſcripta ſcatent, ut etiam epiſtolæ, quas ad ipſos Principes, Georgium Saxoniæ, & Henricum Brunſuicenſem Duces miſit, quorum illum Sathanæ Apoſtolum appellat. Angliæ Regem quo modo tractarit, poſtea videbimus. *Principes* (ait alibi (e) *de Mundo ſunt; Mundus vero Dei hoſtis eſt. Rarum eſt videre Principem qui ſapiens ſit, ſed multo rarius, qui ſit vir bonus. Aut fatui ſunt plerique aut mali. Non iam Mundus talis eſt qualis olim fuit. Principum malitia & tyrannis ferri amplius non poſſunt. Actum cum ipſis eſt, ſi aque potentes ac Turca evaſerint.* Unus ipſius liber de Libertate Chriſtiana, qui manibus omnium tum terebatur, univerſalis potuit eſſe fomes rebellionis. Jn eo ille dicit, die Fürſten ſeyen Wildprat im Himmel, id eſt, *Principem rem rarã eſſe in cœlo. Deus*, inquit, *magnus eſt Dominus; eoq; neceſſe eſt ut carnifices habeat, qui nobiles ſint & illuſtres magnates.* Quin Mundum quaſi novum facturus, in libro ſuo de Captivitate Babylonica dicere non veretur, *non ullam eſſe ſpem reſtaurandæ Evangelicæ libertatis, niſi humanæ leges penitus aboleantur: ut nos, ait, de omnibus iudicare atq; omnia regere poſſimus. Addit, non poſſe ullum magiſtratum, immo ne Angelum quidem de cœlo Chriſtianis ullam legem præſcribere, niſi quam ipſi voluerint, ut qui omni ex parte ſint liberi.* Deinde quaſi ab ipſo Sathana incitatus, *ſe effecturum*, inquit, *ut nec Eccleſia Chriſtiana neq; Evangelii ullum agnoſcat magiſtratum, immo ut neſciat quid magiſtratus ſit. Hæc enim hominum eſſe inventa, & meram tyrannidem, ad miſeros Chriſtianos vexandos ac ſervitute premendos.* Ruſſus in eodem de Babylonica Captivitate libro ait, *Id ſibi compertum eſſe nullã Rempublicam legibus bene ac feliciter poſſe adminiſtrari. Si prudens ſit magiſtratus, felicius ab eo ex naturalis legis ductu Rempublicam, quam ex civilium legum præſcripto gubernatum iri, ut ex quibus nihil niſi malũ proveniat.* (f) Ad hanc vero ſuam opinionem, tam prompte ab Anabaptiſtis receptam & approbatam, confirmandam, loca S. ſcripturæ allegabat, ut illa quæ ſcripſit *D. Paulus ad Philippenſes 3. S. Petrus Epiſtola ſua cap. 5. Lucas Evangeliſta cap. 14* ubi humilitas Chriſtianis præcipitur. Vides opinor, quæ fuerit Lutheri de magiſtratu doctrina, qui ut primus ignẽ hunc ſeditionis in Germaniã, ita diſcipuli eius eundẽ in vicinas Chriſtiani orbis regiões intulerũt. Sed operæ precium eſt paucis indicare, quam reverenter ille Angliæ Regem tractarit: quem appellat *ſtultum, rabioſum, Cyclopem furioſum, porcum immundum, excerebratum, viperſam progeniem*: ac tandem poſt ſexcenta eiuſmodi convicia, velut è plauſtro ſparſa, *Ius mihi erit*, inquit, *Maieſtatem Angelicam luto & ſtercore conſpergere, & coronam iſtam pedibus conculcare.* Sic ille de Regibus, Principibus & magiſtratibus ſentiebat, ſic ſcribebat, ſic loquebatur. Nec melius magiſtrum imitati diſcipuli, eoſdem tractabant: ut videre eſt è Melanchthonis libro ad Bohemos & Sileſios: Georgij Maioris, De præſcriptione cœleſti contra Jmperatorem Carolum V. Juſti Menij epiſtola ad Magdeburgenſes, & aliorum. (g) Quis

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap.* b *Vlenberg Vit Luth c. 12.* c *Lib de ſac poteſt* d *Dont Ambro Cath.* e *Con. duo Caſmand. In ſermone cum veneris.* f *Vid Eder. in 2 part. Evang. Inquiſ* g *Vid. Gaſp Crucig in Pſal 20.*

ergo neget, Lutherum tamquam novum gigantē ac terræ filium caput ſuum non cœlo, ſed medio inferno intuliſſe, ad terreſtres deos oppugnandos.

VI. Atqui ô Evangelici, Mundi, ſi dijs placet, Reſtauratores, non hanc ſemitam ingreſſi, non his rationibus olim uſi ſunt Apoſtoli, qui populos omnes ad unius Jeſu Chriſti cognitionē adduxerunt. Non ita olim fecit Bonifacius, quādo prima Chriſtianæ religionis ſemina in Germania ſparſit. (a) Non ita primi illi Chriſtiani, fortiſſimi illi Jeſu Chriſti athletæ, loquuti ſunt. *Colimus*, inquit Tertullianus, (b) *Imperatorem, ut hominem à Deo ſecundū, & quidquid eſt à Deo conſequutum, ſolo Deo minorem. Sic enim omnibus maior eſt, dum ſolo vero Deo minor eſt.* Legati illi Jeſu Chriſti non ignem, ferrum & ſanguinem ſpirabant, uti Lutherus (c) *Principes*, divinum illud oraculum S. Paulus Apoſtolus, ait *à Deo miſſos, à Deo conſtitutos, ac Dei proreges eſſe*. In epiſtola ad Romanos capite XIII. eiſdē verbis illud nō ſemel repetit. *Non eſſe poteſtatem niſi à Deo.* Sed quēadmodū idē nihil auditoribus ſuis magis inculcavit quam erga magiſtratus obedientiam; ſic econtra Lutherus pluſquam Stētorea voce contra eoſdem conclamavit, ac naturalem illam Principibus obediendi ac debitum honorem præſtandi inclinationem modis omnibus è ſubditorum animis evellere conatus eſt; ut ſcilicet populi rebus novis ſemper ſtudentis, favorem ac ſtudia ſibi conciliaret. Id ergo unum reliquum erat, ut inverſo, vel in chlamydem potius mutato cucullo monachus nudum gladium manu tenens, velut alter Ziſca aut Zuinglius, exercitum antecederet, & pugnæ ſignū daret. Multorum ſermonibus celebratur vox illa Zuinglij dicentis, *incendium hoc religionis ſanguine exſtinguendum eſſe*: ſed non minus Lutheri illud apophthegma memorabile eſt, qui, ut Eraſmus in epiſtola ad Belgas fratres ſcribit, dicere ſolebat. *Evangelij naturam eſſe, turbas & ſeditiones excitare* nempe Lutherani. Idem in libello contra Ducem Brunſuicenſem, inquit, A riſu ſe abſtinere non poſſe, populos ita inter ſe commiſſos ac digladiantes intuentem: Quam diverſa eſt vox illa Salvatoris, dicentis (d) *Beati pacifici, quoniam Filij Dei vocabuntur.* Idem apud Evangeliſtam Marcum (e) diſcipulos alloquens ait: *Pacem habete inter vos.* Et apud S. Joannem: *Pacem meam relinquo vobis.* (f) Quid Lutherus? Ego inquit, *ſcio doctrinam meam bellum parituram. Papa illa mancipia omni armorum genere oppugnanda ſunt.* Et certe Salius hic ſive Martis ſacerdos, quod ſcripſerat ac dixerat, VVormatiæ præſente Imperatore verum eſſe demonſtravit, in hæc verba erumpens: *Non veni ut pacem adferrem, ſed gladiū.* Quæ verba ei, qui Chriſtianitatis ſpolia cum Luthero poſtea diviſit, tantopere placuerunt, ut eis pro ſymbolo uſus ſit. Cuius ſocius & aſſecla ad æternam rei memoriam ſcribere non erubuit. (g) *Evangelij ſui ſementem in cruento illo ad Druydarum urbem prælio primum iactam fuiſſe.* Sed quæſo, domini Evangelici in quo Evangelio repetiſtis, gladium à Salvatore ordinatum eſſe, ut eo Eccleſia plantetur ac propagetur? Nulla profecto alia ille inſtrumenta ædificandæ Eccleſiæ Apoſtolis dedit, nulla illi alia ſucceſſoribus reliquerunt: quam doctrinam & diſciplinam, quin etiam eoſdem monuit, ut perſequutiones æquo animo perferrent, atque animas ſuas in patientia poſſiderent. Sic moriendo, non occidendo, pluſquam trecentis annis primi Chriſtiani Eccleſiam propagaverunt: hacque una ratione populos vicerunt, reges domuerunt, & tyrannos captivos abduxērunt.

DE BELLO RUSTICORUM LUTHERANI EVANGELIJ DEFENDENDI CAUSA EXCITATO: deque miſerabili eorundem ſtrage.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

I. *Initium turbarum uti hæreſios in Germania.*
II. *Ruſticani duce Lutherano quodam, tumultuantur.*
III *Idq; ſub prætextu Evangelij.*
IV. *Lutherus ignem à ſe accenſum exſtinguere conatur.*
V. *Nobilitas Ruſticanos cædit.*
VI. *Prodigia quædam, ac miſeria inde orta.*

I. *Vsquando in ſpacium ſeſe effudere quadrigæ,*
Fertur equis auriga, nec audit currus habenas:

SIc ubi vulgi animis ſemel licentia permiſſa fuerit, ilicet quocumque quis impulerit, præcipites feruntur, avideque quamcunque res novandi omniaque miſcendi arripiunt occaſionem. Germani locuſtarum Apocalypticarum veneno iam ebrij, olim & ſumma hactenus obſervātia Principes

& Ma-

a *Vita eius in Moguntia Serarij, Surio, Sideribus Browveri &c. Epiſtola eiuſdem.* b *V. Conradi Andreæ ſeu Veteri Lutherum Pacificum.* c *Matth. 5.* d *Marc. 9.* f *Ioan 14* g *Bez. ad Angliæ Reginam.*

Digitized by Google

& Magiſtratus ſuos proſequi ſoliti lecto illo furioſi Lutheri libello, quem Captiuitatis Babylonicæ Prodromum inſcripſerat, ſtatim criſtas erigere, obedientiamque detrectare cœperunt. In eo quippe nouus hic Propheta (cuius doctrinæ fundamenta iam ante in libro de ſæculari poteſtate iecerat) docebat: *inter Chriſtianos nullam eſſe, vt ita dicam, ſuperioritatem; nullam poteſtatem, nullum magiſtratum.* Huius & illa ſunt: *Nullam ſpem eſſe ſalutis, quamdiu ſecundum leges humanas ſeu ciuiles reſpublica adminiſtretur. Rogandum eſſe Deum, ne ſubditi magiſtratibus obediant, &c.* Huius tubæ ſonitu exciti ſubditi contra Principes, clientes contra patronos, ciues contra magiſtratus, ſerui contra dominos per omnem fere Germaniam armare ſe cœperunt; ac dulciſſima pax in lugubre bellum ſubito fuit commutatum, incendiumque hoc inde à Thuringiæ & Saxoniæ finibus, Lutheri latibulis, progreſſum, ad Alpes vſque penetrauit, *ac magnam deinde Germaniæ partem*, vt Sleidanus fatetur, *peruaſit*, adeo vt An. 1525. in ſola Bambergenſi & Herbipolenſi diœceſibus Franconiæ, CXXXIII. nominatæ Arces Nobilium & Illuſtrium euerſæ in Catalogo meo recenſeantur. Taceo de alijs & de innumerabilibus cœnobijs. Et quidem diuina prouidentia Nobilitas Franconiæ ſenſit prophetæ ſui falſi fructuum primitias, quæ eius audaciam oblatis armis antea confirmauerat. Nihil tum audiebatur præter coniurationes, ſeditiones, direptiones vrbium prouinciarum deuaſtationes, Iliadem denique omnium malorum & miſeriarum, recteque de illo tempore Virgilianum illud vſurpari poterat: *Pallor vbique, pauor, & plurima mortis imago.*

Harum vero turbarum complices, quandoquidem de Euangelica Libertate ageretur, ſibi perſuaſerant eam eſſe cauſſæ ſuæ bonitatem ac iuſtitiam, vt nihil omnino illicitum putarent quod ad eam defendendam pertineret. Nec mora. Vix pauci obedientiæ iugum abiecerant, quum ecce omnis fere multitudo paſſim ſeſe commouit, ac contra Principes ac Magiſtratus conſurrexit. Equidem malo exemplo nulla perniciosior eſt doctrina, præſertim apud vulgus indeſertum, quod quæ ab alijs fieri & tolerari videt, quantumcumque mala ſint & turpia, licita tamen atque etiam honeſta putat: eoque fit, vt alter alterum ad idem audendum animet atque accendat. Eſt enim nefariorum eiuſmodi conſiliorum ea natura, vt qui ſemel aſſenſerint, peiora ac flagitioſiora indies aggrediantur, nec prius conquieſcant quam ad extremam malitiæ & crudelitatis lineam ſit peruentum. Reformationem quidem ſeditioſi hi ruſtici verbo flagitabant, interim vero nihil niſi turbas & horribilem confuſionem machinabantur: Sed nō magis ab hac hominū colluuione boni aliquid, quam a terra ex eluuione aquarum concreta vlla fertilitas aut frugum copia exſpectari poſſit.

II. Eorum qui primi arma contra magiſtratus arripuerunt, dux fuit Lutheranus quidam, Chriſtophorus Schaplerus nomine: qui breuiter ſimplici illa, & quæ velut mobile lignum alienis neruis ducitur, plebe magnum ſatis confecit exercitum, non armis tantum, verum machinis etiam ac tormentis inſtructum. Prodeunt in aciem infelices, ponunt caſtra, obuia quæque, monaſteria, arces, domos diripiunt atque incendunt, cædibuſque graſſantur. Et quemadmodum in rebus malis nullus modus aut menſura eſt, ſic peſſima hæc fæx hominum tanto furore ac rabie vſa eſt, vt in ſola Franconia vltra trecenta monaſteria & arces incenderit ac deuaſtarit, vt Claudius Conradus Vimpina (a) ſcribit. Multi ſane Comites, Barones ac Nobiles inauditam horum rabiem & crudelitatem effugere non potuerunt: inter quos Comes quidam Maximiliani Imp. gener, crudeliſſimo ſupplicij genere interemptus, & protentis haſtis ab ipſis confoſſus fuit; coniuge ad ipſorum pedes proiecta, & marito multis cum lachrymis vitam deprecante, ſumma cum iniuria reiecta. Nec mirum hoc in iis hominibus, qui nobilitati, virtuti, honeſtati & religioni bellum induxerant, & in quibus illorum quidquam eſſet, ſuſpendio omnes dignos exiſtimabant.

III. His vero omnibus, vti dicere cœperamus, cauſſa obducebatur, quaſi & Euangelij tueri doctrinam, & ſeruitutem à ſe profligare vellent. In literis ad Principes, inquiunt, *Nos congregati ſumus, vt Ieſu Chriſti nomen libere profiteamur, eiuſque diuinam iuſtitiam conſeruemus.* Eandem illi vocem, idem votum, quod auribus noſtris toties poſtea inſonuit, ingeminabant, nempe: *Viuat Euangelium.* Imo Lutherum ſcriptitando & edendo libellos imitati ſunt, & primo omnium XII. articulos edidere, ad imitationem Symboli Apoſtolorum, qui erant poſtulata talia quæ niſi ſibi concederentur oſtendebant media ſibi non defutura

a *Claud. Conr. Vimpina & Eraſm. Alb. cont. Zuingl.*

ta. b *Ex poſtulatis erat, vt ipſis liceret miniſtros Eccleſiæ eligere, qui verbum Dei pure doceant, nullis admiſtis hominum decretis* (vnicum Lutheri ſcutum) 2. *Nolle ſe poſthac vllas dare decumas, niſi quæ in Paſtores & egenos diſtribuerentur.* 3. *rem indignam eſſe, quod huc vſque velut conditione ſerui ſint habiti: quum tamen Chriſti ſanguine omnes in libertatem ſint aſſerti. Seruitutem illam deinceps ſe nolle ferre, niſi Scriptura ſacra teſtimonio demonſtretur, æquũ, eſſe, vt ferant.* Vt paucis dicam, omnes pares eſſe, vel potius, conſcientiam ſoli ſacræ Scripturæ, quam aſſidue in ore ac manu ferebant, ſi dijs placet, accommodando, ijs à quibus hactenus acceperant, leges præſcribere volebant. Interea Lutherus omnium ferè ſententijs, vt qui nihil hactenus ad populum maiori contentione quam Euangelicam libertatem iactauerat, velut harum turbarum auctor atque incentor deſignabatur. Nec abnuet, quisquam qui libros eius legerit, aut quintam eſſentiam eorum in Conradi Andreæ libro de pacifico & miti Luthero. quinimo Lutherus hos XII. Art. Rebelliũ cũ Auctario in Saxonia recudi curauit. In quo Auctario ait culpam eſſe in Magiſtratibus Eccleſiaſticis, & Deum per ruſticos deſæuire, quod contra ſuam doctrinam inſaniant, & quod orbis ſtupere poſſet, iubet principes ab his rebellibus ruſticis veniã petere; & aſſerit Magiſtratũ nec poſſe nec debere impedire, quo minus vnuſquiſque doceat, credatque quod collibitum ſit? ſiue Euangelium ſit ſiue mendacium. (c) Sed etſi id neſciretur de Luthero, aliunde conſtat eius Sanguinarius animus.

Si quis te cogere velit (inquit in quingentis à ſe promulgatis Articulis (d) *vt Papa in decretis ſuis fecit, ne tempore Aduentus aut Quadrageſimæ carnem edas, ne patere eam libertatem tibi eripi. Qua te Deus donauit: ſed potius in contemptum ipſius, fac contrarium, dicens: Quandoquidem carnis eſu mihi interdicis, & ex oppreſſione mea libertatis legem facere vis, vel inuito te carnem manducabo.* Neque hoc in ventris tantum cibis, ſed etiam alijs in rebus quæ liberæ eſſe debent, facere iubet (e) *Quis eſt inquiens, Papa? quis eſt ille dominus qui te voluntatis ſuæ & imperij mancipium reddere poſſit? Natura te libertate donauit, quam vel cum vitæ periculo tueri ac conſeruare debes.* Et quidem ſi Guicciardino credimus, Lutheri rebus multum illud obſtitit, quod ſubditis rebellionem contra Principes excitandi viam monſtrauit, ſimilis illius apud Homerum,

Cui iocus & ludus fuerat miſcere ſupremis
Ima, nec quoſuis dare, deijcere omnia, cœli
Denique, aqua, & terra compagem ſoluere totam.

IV. Vbi vero animaduertit ita incenſam plebis inſaniam, vt ad ſummas miſerias nulla fieri poſſet acceſſio; omniaque iam ſanguine redundarent, voce & ſtilo contra ruſticos conuerſis, incendium à ſe excitatum exſtinguere quodammodo conatus fuit, cuius tamen auctorem non minus impudenter ſe negabat, quam audacter antea ſeditioſas voces & ſcripta ſparſerat. Sed quid tu verbis fruſtra id negas quod actiones tuæ omnes loquuntur? Hanc præpoſteram Lutheri diligentiam, vel malitiam potius, Eraſmus libellos populari lingua contra Ruſticos ab eo ſcriptos videns, falſe ridet, (f) eumque ſuis illis prioribus de Euangelica contra humanam tyrannidem Libertate ſcriptis rebellioni ac tumultibus illis occaſionem dediſſe, aperte teſtatur. O ſummam hominis malitiam! Lutherus bello iam cui fomitem ipſe ſubiecerat, flagrante, pacem ſeruandam eſſe clamat: interim Principes hortatur, vt miſeros in fruſtra ſecent. Quinetiam Principem quendam libro II. contra Ruſticos appellans, ait *eorum cæde facilius ac melius cœlum, quam alios precibus, promeriturum.*

Dum ita Lutherus receptui canit, & turbas illas iam lenitate iam rebellium ſanguine ſedari ſuadet; Muncerus oleum igni affundit, & ſeditioſorũ animos multo magis inflammat, doctrinam ſuam pulcre itidem, è S. ſcriptura demonſtrans, nec minus Spiritu ſancto quam Lutherus præditum ſe iactans. Docebat vero, Euangelij libertatem armis eſſe propugnandam. Non vno Scripturæ loco *Deum promiſiſſe, adfuturum ſe miſeris, & oppreſſurum eſſe impios. Eam promiſſionem propriè ad ſe pertinere, vt qui regnum Dei vnice propagare ſtudeant. Principes quidem illos vocari, ſed reuera tyrannos eſſe. Deum olim Regibus mandaſſe, vt volumen legum quas ipſe tuliſſet diligenter inſpicerent; quod quidem illi minime faciant. Sicut ergo è templo quondam Chriſtus eiecerit emtores ac venditores; ita nunc etiam ſacrificulos eorumque patronos ac ſocios eliminaturum. Moriendum ergo potius quam Euangelij doctrinam ſibi eripi patiendum. A Deo victoriam ſibi certo certius promiſſam. Notum eſſe quid Gedeon, quid Ionathas, quid Dauid diuino ſubnixi auxilio ſe erint. Idem ſe facturum, &c.* Hæc quidem tum Noui huius Prophetæ (de quo libro II.

b *Vlenberg. Vita Lutheri cap.* 15. *num.* 1. c *Vlenberg. fuſe Vita Luth cap.* 15 d *Art.* 39. e *In ſerm. fer.* 4 *poſt Inuocauit*. f *Eraſ. in Hyperaſp.*

Digitized by Google

II. plura diximus) fuit oratio, ex aliorum ſcriptis à nobis excerpta. Sic vero credulum vulgus Muncerus dementaverat, ut quo vellet, eos facile inclinaret, ut qui ab ipſis pro vate cœlitus ad depellendam ab ipſorum cervicibus ſervitutem miſſo, à pleriſque haberetur.

V. Dum ita Muncerus cum ſuis ſecure agit, Nobilitas arma capit, & ſeditioſos paſſim invadit, vario rerum ſucceſſu, qui iam plerique tandem victi ac profligati, aut in prœlio occubuerunt, aut carnificis manu interempti ſunt. Horribilis tum admodum primo Muncerianorum, deinde reliquorum paſſim tumultuantiũ ſtrages fuit edita. Quidam ad ducenta fere iſtorum hominum, nec pedibus ad fugiendum, nec manibus ad pugnandum inſtructorum, millia varijs cladibus abſumpta prodiderunt, victorum tandem quoque ira in miſericordiam vertente. Et profecto excors ſit qui aut de vulgo conſtantiam, aut ab effeminatis & imbellibus victoriam ſibi promittat. Seditionis huius ſcintillæ ad Franciæ uſque limites evolarunt, ſed à Lotharingiæ Duce non ſine multorum cæde nempe 18000. ruſticorum mature exſtinctæ ſunt. Ecce tibi primos Lutheranæ doctrinæ fructus, à Petro Godalio quinque libris prolixe deſcriptos! Ecce Apocalypticas Locuſtas, ſimiles equis paratis in prœlium, & ſuper capita earum coronas libertatis & independentiæ &c. quæ breviter tantum attingere volui, inſtituti mei memor. Neque, opinor, ægre feret Lector, in alium locum eadem à me differri. His enim ſi hoc loco recenſendis diutius immorari velim, neque citra horrorem illud facturus, & libri prolixitate Lectori faſtidium ſim allaturus. Quare ad ea quæ plurima mihi dicenda reſtant, me accingo; quanto plus, & quidem difficilis admodum itineris, reliquum eſt, tanto incitatiori paſſu progreſſurus.

VI. Ad horum malorum cumulum complures deinde aliæ miſeriæ & calamitates acceſſerunt. O quanta Dei eſt potentia! quam gravis ipſius eſt manus! Felix ille, qui ſub divinæ & æternæ providentiæ alas ſe recipiens, ſpei ſuæ anchoram ibi iacit quò nulla rerũ mundanarum tempeſtas aut calamitas pertingere poteſt! Miſera quidem Germania, quam primum ſchiſmati favere cœpit, præſentem ſtatim divini numinis ultionem ſenſit. Primo enim totis ſeptem annis acerbiſſima eam fames afflixit: deinde novum morbi hactenus incogniti genus eam invaſit, & breviſſimo temporis ſpacio incredibilem hominum multitudinem abſumpſit. Vulgo, neſcio quam ob cauſſam, ſudor Anglicus morbus hic dicebatur, eò fortaſſis quod primus ſchiſmatis auctor ex Anglia prodierit, quod deinde ſcriptis eius in Bohemiam illatis valde fuit auctum; ac tandem à Luthero per univerſam Germaniam propagatum, qui Saxonum auxilio Eccleſiã oppugnare tanto facilius ſibi putabat, quod ab Huſſitis & viribus & numero inferioribus iam oppugnata eſſet, ac contagio, quæ pene quod reliquum erat mortalium depaſta fuit. Itaque omnia elementa in hominum perniciem coniuraſſe videbantur. Cœlum enim multa ac crebra lugubria ſigna ac prodigia oſtenderat: & Mare limites à Natura ſibi poſitos egreſſum, & vicina longe lateque inundans, ingentem hominum dederat ſtragem. Illud à nonullis obſervatum, & à ſancto quodam homine dictum eſt, nullam umquam eluvionem aut terræ motum exſtitiſſe quin ſingulare aliquid portenderint. Illo vero tempore quo prima coniurationis ac ſeditionis, quæque eas conſequuta ſunt malorum ſemina ſpargi cœperunt, quod fuit Anno M.D.XXIV. & ſequenti, admirabiles plane atque inuſitati à Mathematicis notati ſunt Planetarum poſitus atque aſpectus, & impendentes miſeriæ ac calamitates prædictæ. Viginti illæ coniunctiones, de quibus dixi capite ſecundo menſe Februario factæ ſunt: de quibus ſedecim in ſigno Aqueo contigerunt, omnibus Planetis cum Sole in ſigno bicorporeo coniunctis: ex quibus proculdubio (ſi modo quidquam Aſtrologorum prædictionibus tribuendum eſt) religionis mutatio, ut poſt omnes Aſtrologos ego quoque ſupra notavi, fuit præſignificata. Tanto vero coniunctiones illæ viginti magis ſunt admirabiles, quod numquam eodem menſe contigiſſe reperiantur. Planetarum enim periodi tam inter ſe diverſæ ſunt, (quum unus triginta, alius duodecim, alius uno anno, alius etiam viginti octo diebus curſum ſuum abſolvat,) ut tam multæ unum in menſem coincidentes coniunctiones ſumma admiratione dignæ merito videantur, quas quidem Luthero & reliquis ſchiſmaticis cœlum terræ miſcentibus, contigiſſe iam diximus. Sed & alia non minus mira prodigia, certiſſimi divinæ iræ contra nos præcones ac nuncij, in cœlis paſſim conſpecti ſunt: quibus Lutherus quoque in libello contra duodecim articulos ruſticorum Principes terret, & quamvis pacis ſtudium præ ſe ferat, crudeliſſimũ eis bellum comminatur. *Is, inquit, eſt hodie rerum*

Be ſta.

ſtatus, ut tyrannidem veſtram amplius ferre homines nec velint, nec poſſint. Transformari vos oportet, & verbo Dei (ſ o ſcilicet) cedere quod ſi plebs hoc tempore non perficiat alij ſuccedent, à Deo ad hoc excitati. Quod ſi inter tot cædes, latrocinia & ſtrages infelix fuit Germania, ut certe fuit, eo quod Lutheri doctrinæ aures præbuit, non ſane infelicior fuit Helvetia, à Zuinglio, qui doctrinam ſuam, ut ipſe narrat, ſtertens in ſomno, à bono vel malo genio incertum, acceperat, miſere diſciſſa & omni calamitatum genere vexata: de quo in ſequentibus. Luthero interim nuptialem ſibi cum Veſtali ſacrilegum thorũ apparante, & diem illum ex omnibus quos umquã in vita vidit (ſic enim in familiaribus dicere ſolebat) iucundiſſimum ſummo cum deſiderio exſpectante, aliquid dicemus.

DE SCHISMATIS JNTER HELVETIOS ORIGINE: DEQUE IJS QUÆ POSTEA ACCIDERUNT.

CAPUT III.

ARGUMENTUM,

I. *Zuinglius ſomniator Helvetiam turbat.*
II. *Eius conatibus Epiſcopus Conſtantienſis ſeſe opponit.*
III. *Tigurini novam Zuinglij doctrinam recipiunt.*
IV. *Celebris conventus Baſileæ habitus, cui Zuinglius intereſſe recuſat.*
V. *Zuinglij doctrina condemnatur.*
VI. *Conventus Zuinglianorum Bernæ habitus, in quo Zuinglij doctrina recepta fuit & approbata.*

I. HELVETIORUM gens, non minus corporis robore quam imperterriti animi magnitudine præſtans, concorditer hactenus in pagis ſuis, quamvis ſeparatas iuriſdictiones habentibus, arctiſſimo tamen inter ſe federe connexis vixerat, & quamvis exteris & adverſis inter ſe partibus militaret, pacem tamen domi colebat. Tandem vero mala quædam Erynnis orco progreſſa, civili excitato bello, Rempublicã hanc, cui unitæ ceteroqui nulla exteri hoſtis vis eſt formidabilis, vehementer concuſſit, populosque in ea comprehenſos ita commiſit, ut ſociorũ ac populariũ cruore terra paſſim irrigata, & cæſorum cadaveribus pinguefacta fuerit: idque ob unius tantum, & quidem obſcuri hominis ſomnium Hulderici ſcilicet Zuinglij, de quo libro ſecundo aliquid diximus. qui ab albo vel atro genio (colorem enim ipſe internoſceſcere non poterat) edoctus atque inductus, Lutheri æmulatione populis illis Novum annunciavit Evangelium, longe diverſum illud quidem ab eo quod vel Divus Beatus vel (a) alij Ss. ac Gallus primi apud Helvetios Chriſtianæ fidei doctores & Apoſtolici viri maioribꝰ ipſorũ tradiderãt. Fuit vero Zuinglius Canõicus Conſtantienſis, homo tum vehementis & fervidi animi, tum indomitæ libidinis, ut qui ob pruritum carnis, cœlibatum, ut ipſe fatetur, nullo modo ferre poſſet. Cœperat tum per Saxoniam & vicinas regiones ſpargi Lutheri doctrina; cuius veritatem ſcilicet, Zuinglius inter collegas primum, deinde palam iactabat, adiutus ad hoc ſcriptis quibuſdam quæ ad eas Regiones iam pervenerant. Per id tempus in Helvetiam veniunt Jndulgentiarum à Leone X. publicatarum præcones, ad pecuniam ex ijs colligendam pro Sacro in Turcas Bello, nec non Sancti Petri Baſilica perficienda, ut alibi. Eadem igitur occaſione Zuinglius qua Lutherus ante triennium uſus, eis ſeſe audacter oppoſuit, multa contra Jndulgentiarum abuſus & præconum malitiam deblaterans; & Junioribus ex Eccleſiaſtico ordine, quorum mores ſuis congruere noverat, iugi illius quod Papam voto caſtitatis ipſis impoſuiſſe dicebat excutiendi, & amplectendæ libertatis auctor fuit ſupponens turpi ignorantiã id iugi ſuavis, quod Papa ab Apoſtolorum temporibus acceptum conſervatum ibat, ab ipſomet Papa eſſe fabrefactum. nam cur Apoſtolus Paulus mulieres in eccleſia voluerit eſſe velatas, propter Angelos (b) nempe clericos caſtitatis Angelicæ legi adſtrictos, ne ex earum intuitũ concupiſcentia veneris inficerentur. Non tamen prius quiſquam deſerta Eccleſia & cœlibatu fæminis, ſive coniugio ſe mancipare auſus fuit, quam Carolſtadius ſacrilegis ſuis nuptijs, glaciem; quod dicitur, fregiſſet, & viam quaſi reliquis apparuiſſet. Zuinglius vero quum aliquamdiu Glaronæ & in Eremo D. Virginius docuiſſet, ita tamen ut hæreſeos virus, quoad poterat, celaret; Tigurum tandẽ conceſſit, quorum aures iam ante ipſius, contra Jndulgentiarum abuſus, clamores impleverant. Jn doctrina de Cœna Domini diverſum a Luthero do-

a *Helvetia Sancta* . . . . . *Rerum Almanicarum Tom.* b 1. *Corinth. Iſ, 10. &c.*

Digitized by Google

docuit. Vt enim *hic neſcio quam Impanationem*, id eſt corporis Chriſti in pane perceptionem; ita *Zuinglius figuram & tropum commentus eſt, quem ſibi nec vigilanti nec dormienti, ab angelo candido an atro ceteru incertum, per ſomnium reuelatum, ipſe narrat*, vt ſupra vidimus. Zuinglij hoc commentum poſteriores Sacramentarij varijs coloribus exornarunt; ſuo quiſque modo illud explicantes, omnes tamen eò tendentes, vt diuinæ in Eucharistiæ Sacramento omnipotentiæ compedes quaſi injiciant ac leges ponant.

II De Zuinglij indies magis magiſque quod animo hactenus occultauerat, effundentis conatibus edoctus Hugo Conſtantienſis Epiſcopus, apud Senatum Tigurinum ex omni hominum atque artificum genere conſcriptum, grauiter conqueſtus fuit, quod *homo ille non legitime miſſus aut vocatus, ad Nouam doctrinam, eam tamen omnibus ſua cura commiſſis annuntiaret*. Ad hos vocatus Zuinglius, cauſam ſuam facile defendit, & hominibus de agrorum bonitate & armorum vſu, quam iudicandũ de Theologicis rebus magis idoneis perſuaſit, vt ſecundum ſe pronunciarent: quod cum Doctor Ioannes Faber, illuc à Epiſcopo miſſus animaduerteret plebeios iudices eoſque iam ſeductos male iudicaturos, diſputationẽ quam cum Zuinglio, coram Senatu inſtituturus fuerat, ſponte deſeruit. Contentus dixiſſe, eſſe argumenta aduerſus Zuinglium, ſi iudices æqui nõ deeſſent (c). Quis vero non eiuſmodi concilium rideret in quo, vt ille de Athenienſium dixit comitijs, *Sapientes ac docti proponant, indocti vero & ſtulti iudicent & decernant?* Sic ergo a rudi hoc populo ſententia lata fuit, *qua Zuinglius doceat, Verbo Dei conſentire*. Hæc ſimiliaque aſtu antiquus ille ſerpens vtitur, vt nimirum peſtiferæ cuicumque doctrinæ pietatis velum prætexat, & dogmata vaniſſimi, fallis plena ac verbi diuini aut ſaltem Domini Dei ac Chriſti Saluatoris mentio tamquam teſſera & aparere, condiat atque incruſtet. Non pauci tamen in antiqua perſtiterunt religione, & impoſtorẽ, quamuis ſub Catholicæ religionis ſpecie adhuc latitantẽ in lucem protrahere non clamore ac conuicijs inſectari: & ipſum Zuingliũ & Leonẽ Iudã, cuius opera Zuinglius plurimum vſus eſt, vt qui plura, ex ore ipſius excerperet, ac propterea Euangeliſtes ipſius dictus fuerit. Hic ille eſt qui deinde Biblia in Teutonicam linguã transfudit, quã verſionem Lutherani poſtea, vt ipſorum magiſtro & Doctore paſſim diſsidentem falſitatis condemnarunt.

III Porro ad has controuerſias decidendas Senatus Tigurinus ſuprema quadam auctoritate Eccleſiaſticorum conuentũ indixit, & Conſtantienſem quoque Epiſcopũ per litteras inuitauit. Et hic quidẽ miſſo Vicario ſuo grauiter eos monuit, certam ẽ hoc nõ eſſe eius loci, neque in re tanti momenti ſic procedendũ, verum ad Concilij tamquã ſupremi iudicis notionẽ pertinere. At Zuinglius eiuſque complices regerebant, in re quæ ad omniũ & ſingulorum ſalutẽ pertineat, omnibus quoque, & ſingulis diſquiſitionem eſſe permittendã: Itaque plerique de plebe clamabant *tandem aliquando vincula perrumpenda & Romanæ Eccleſiæ tyrannidem coercendam eſſe* ijſdem plane verbis quibus Propheta Dauid, prænuntiauit (d) impios aduerſus Dominũ & Chriſtum eius vſuros, quæ ipſum quoque in Lutheri aſſeclis permiſit Deus, quorum princeps Vlricus initio ſchiſmatis Lutherici, librum emiſit cui præfixit quaſi verbum Dei, idem, quod Zuingliani iactabant nempe *Dirumpamus Vincula eorum* (Papæ & Epiſcoporum) *& proijciamus à nobis iugum ipſorum* (e) Idque cum Tiguri quidem ita factum, vlterius prorepſit. Siquidem Anno 1523. dimiſſo conuentu, publico Senatus Edicto Zuinglij doctrina LXVII. articulis comprehenſa, recepta fuit, ſic tamen vt templis atque altaribus adhuc inuiolatis, Catholicis in pace viuere liceret. Mox vero Zuinglius, qui priuatim cũ primo noſtri temporis iconoclaſta, vti & Sacramentario Caroloſtadio conſpirabat, Senatum modis omnibus ſollicitare atque vrgere cœpit, vt tam ſanctum, ſcilicet, opus tandem aliquando perficeret, & tam ſtatuas è templis amoueret, quam Miſſam abrogaret.

Harum rerum fama ad ceteros Heluetiorum pagos perlatã, Lucernæ An. 1524. habitus fuit conuentus. (f) de retinenda Catholica fide & miſſi ad Tigurinos legati, qui demonſtrarent *quam male in eo agerent, quod à temerarijs aliquot hominibus pulcherrimum otium & quietem tum Eccleſiæ tum Reipublicæ turbari, & diſcordiæ ſemina ſpargi paterentur*. Ad ea vero Senatus Tigurinus reſpondit 21. Martij: *Eam nunc lucẽ eſſe in multorũ animis exortam, vt plerique omnes in ſua ciuitate Biblica ſcripta diligenter euoluant; nec verendũ eſſe ne Miniſtri Scripturam detorqueant, quæ ſic in manibus omnium verſetur*. Se nolle porro hominũ placitis, ſed Dei verbo ſtare,

Ee 2 id

c *Anatom. Eccl. Cathol. Tr. 2 Diſput. Tigur.* d *pſal. 2.* e *ibidem Extat autenticus is liber Hutteni.* f *Anatom. Eccl. Cathol. Tr. 2 Conuentus Lucernenſis.*

id quod ex eo diſcant, credere &c. (g) Non multo poſt vero idem Senatus ſtatuas omnes quam late ipſorum patet ditio auferri iuſſit; ſicut iam ante Caroloſtadius Wittebergæ, inuito ac repugnante Luthero eas aboleuerat.

IV. Circa idem tempus Oecolampadius quoque Apoſtata Monachus Baſileæ, Catholicæ Eccleſiæ repugnantia docere cœpit vti Zuinglius Tiguri. Et hic quidem tantum effecit vt Tiguri Miſſa tandem fuerit abrogata: ille vero paullatim Iacobi Maieri Conſulis opera adiutus, eo vſque progreſſus eſt, vt Epiſcopalem ſibi auctoritatem arrogarit. Eodem œſtro perciti Schafuſani & quidam alij pagi, religionem & ipſi mutauere. Ea de re ij pagi qui Catholicā adhuc ſequebantur religionem, tam per legatos quam per litteras grauiter cum eis expoſtularunt. Tandem vero ex communi omnium decreto multum quoque ſollicitantibus Conſtantienſi, Baſileenſi, Curienſi & Lauſannenſi Epiſcopis, Badenæ inſtituta fuit An. 1526. diſputatio, quò à Catholicis primi nominis venerunt Theologi, Iacobus Faber Ferdinandi Conſiliarius, Thomas Murnerus, & Ioannes Eckius, ille tot iam ante cum Luthero habitis congreſſibus notus. Hugo Conſtantienſis Epiſcopus eo Vicarium ſuum ſiue ſuffraganeum miſerat Melchiorem, celebrem Theologum, Othmarum Luſcinum diſertum hominem, & Antonium Concionatorem ſuum aulicum, cum alijs nonnullis Eccleſiaſtici ordinis: Chriſtophorus Baſileenſis Epiſcopus, Auguſtinum Maierum, Iacobum Lempium, & alios exquiſita doctrina præſtantes viros: Sebaſtianus Lauſannenſis Epiſcopus, Conradum Tregerum Auguſtiniani ordinis Prouincialem, & Lodouicum Lubly Bernenſem. A Curienſi adfuerunt Petrus Speiſerus, & quidam eius Eccleſiæ Canonici: quorum omnium doctrina, tam ad hoc quam ad quoduis aliud ſufficiens, iam ante multis experimentis erat perſpecta. Multis ad tam celebrem conuentum affluentibus, Zuinglius tamen aberat, & quamuis velut præcipuus diuortij illius cum Eccleſia auctor multorum litteris & ſermonibus inuitatus, numquam tamen induci potuit vt eo veniret: quantumuis ei publica fide ſaluus conductus eſſet oblatus. ſed vt Lutherus Pontificali quadam auctoritate oracula conſulentibus è Muſæo ſuo ſeu cubiculo tamquam è tripode reddebat, ita Zuinglius non ſine faſtu Badenā venire recuſauit, periculum excuſans, vt qui Lucernatibus, Vranis, Suicijs, Vnteruualdijs & Tugianis, qui ſummo ipſum perſequerētur odio, vitam ſuam credere non poſſet. Quamuis autem non ſaluoconductū modo, verū etiam obſidibus oblatis, conuicijs pæne ad certamen euocaretur, in ſententia tamen perſiſtebat: lepus ſeu cuniculus, & Tigurum, quaſi ex ipſius arbitrio res agenda eſſet, vel Bernam vel Sangallum corrupta à ſe loca diſputationi deſignabat vt ibi populi multitudine quaſi iudicibus vinceret, qui eruditis illis ſe parem eſſe intus diffidebat. O mirabilem noui huius Heluetiorum Apoſtoli zelum, capiti ſuo tantopere timentis! Non ita primi illi fecerunt Chriſtiani, qui vbi maximum ingruebat periculum, ibi potiſſimum ad dimicationem ſeſe offerebant, & Chriſti nomen intrepide vbique profeſſi, per medios ignes & flam̃as ad martyrij coronam erumpebant. Sed terruit illum ſacerdotis cuiuſdam apoſtatæ, Conſtantienſis Epiſcopi poſtulatione nō multo ante cremati exemplum. Sic ergo Zuinglius viribus ſuis diffiſus, & intra Tigurinæ ciuitatis muros poſt principia latens, ne à tot tamque ſtrenuis Catholicæ Fidei militibus, quos Badenam veniſſe non ignorabat, male acceptus exiſtimationem ſuā perderet, Oecolampadium tamen eo ablegauit, additis velut optionibus Huldrico Studero & Brechtholdo Hallero, Canonico Bernenſi apoſtata, vt ſcilicet ijs victis, nihilominus ſibi res integra maneret.

V. Non obſtitit tamen Zuinglij abſentia quo minus ad diſputationem fuerit peruentum. Ac primo Catholici Theologi themata quædam quibus Catholicæ doctrinæ veritas adſtruebatur, & Zuinglianæ demonſtrabatur falſitas, propoſuerunt: inprimis vero Eckius continuis aliquot diebus excellentis ſuæ eruditionis mirifica dedit ſpecimina. *Felix, ſancta & immortalis eſt & erit viri huius memoria, qui in primis ſemper ſtans ordinibus, multiceps hæreſeon monſtrum & immanes illos ac feroces Goliathos fortiſſime afflixit ac cominus oppugnauit.* Penes quos vero victoria fuerit, exitus diſputationis à Notarijs ad hoc deputatis ſcriptus monſtrat. Cōmuni enim decreto ſeptem illa themata, de quibus inter Eckium & Oecolampadium diſputatum fuerat, tamquā S. ſcripturæ conſentientia, recepta fuere atque approbata, quamuis multum reclamante Oecolampadio; nimirum Hæc: primo *Verum Chriſti corpus atque ſanguinem vere adeſſe in cœna Domini (contra Zuinglij opinionem, qui id vaniſſime aſſeruerit nullis S. ſcripturæ teſtimonijs probari poſſe) ideoque Corpus Christi in Cœna Domini realiter &*

corpo-

poraliter percipi. Secundo, Chriſti corpus atque ſanguinem in Miſſæ ſacrificio pro viuis atque mortuis offerri. Tertio, virginem Mariam & reliquos ſanctos pro interceſſoribus eſſe inuocandos. Quarto de Sacramentorum numero, &c. vera hactenus docuiſſe Eccleſiam & adhuc docere. Quinto, poſt hanc vitam Locum eſſe, in quo animæ nondum omni contagione liberæ antequam cœleſtis gaudij fiant participes, purgentur. Sexto, infantes fidelium in peccato originali naſci. Septimo, non S. Ioannis, ſed Ieſu Chriſti baptiſmo peccatum originale deleri. Hoc modo tam Lutheri quam Zuinglij doctrina in hoc conuentu præclarè damnata fuit, ac ſtatutum vt nihil tam in doctrina quam cultu diuino hactenus vſitatis innouaretur: pœnæ etiam decretæ ſunt in eos qui contra feciſſent, ac lectis tractatis promiſſo inuicem facto, quod ab vno pago ſtatutum fuerit, id à reliquis ratum habitum iri. Hactenus bene illi ſanciuere illa quidem, ſed & oportebat decreto huic inſiſtere, & Tigurinos, qui ſoli viribus erant impares, ad decreta facienda cogere. Sane Zuinglius ictu hoc attonitus, quo ſe reciperet habitu. vs non erat, qui ſoluto cœtu in exequendo Conuentu, reſumtis viribus, ſuos poſtea ruſus excitare, & tam voce quam ſcriptis animare non ceſſabat. Faber qui Zuinglium prouocauerat, vbi cum in latibulo ſuo continere ſe vidit, ſcriptis rem egit, quæ adhuc extant; in quibus enormes Zuinglij contradictiones, & Oecolampadij in ſolo articulo de Sacramento altaris, centum & quinquaginta falſitates ſeu mendacia demonſtrat. Huius exemplo Roffenſis quoque in Anglia Epiſcopus, cuius memoriam nulla vnquam delebit obliuio, vtriuſque errores duobus doctiſſimis libris editis, refutauit.

VI Promulgato hoc apud Heluetios decreto, quod factum fuit Anno M. D XXVI. Zuingliani priuatim rebus ſuis intenti, publice nihil auſi ſunt, donec Anno M D.XXVII. Bernates, quorum præcipua eſt in Heluetijs potentia, eo proculcato, aliam ſua in vrbe diſputationem decreuerunt, (g) Zuinglio potiſſimum inſtigante, qui velut è longo animi deliquio recollectis viribus, ad priſtinam ferociam redierat. Cauſam apud reliquos pagos prætexebant Bernates, *quod religionis diſſidia indies augeſcerent, nec eadem eſſet etiam eorum qui Zuinglio adhærebant doctrina, & nouæ ſectæ paſſim gliſcerent. Per id enim tempus ſacerdos quidam eo progreſſus eſt inſaniæ, vt publicis in concionibus diceret, iam id tempus adeſſe quo Ieſu Chriſti Euangelium finem habiturum, & noua lex ſit introducenda. Nam vt Moſaica lex mille ſaltem & quingentis annis durauerit ſic Chriſti quoque legem non diutius duraturam, ſed iam periodum ſuam abſoluiſſe. Anabaptiſtæ præterea & alij hæretici à Morauia & aliunde irrepentes, ſimplicem plebem ſeducere, & mirum in modum ludificari cœperant; ſic vt trecenti circiter (quemadmodum eius temporis hiſtorici teſtantur) à phreneticis eiuſmodi doctoribus perſuaſi & à diabolo excæcati, in montis cuiuſdam iugum conſcenderint, exſpectantes ibi dum vnà cum anima & corpore in apertum cœlum ſuſciperentur.* Sed ad Bernates redeo, qui, vti dicere cœpimus, edito ſcripto futuræ in ſua vrbe diſputationi diem conſtituerunt, ad eamque finitimos conuocarunt Epiſcopos, monitos, vt ſi venire ipſi nollent, ſuos mitterent Theologos. *Deinde leges etiam perſcribunt, & vt in decidendis controuerſijs ſola S. ſcriptura pondus & auctoritatem habeat, edicunt, & omnibus vndecumque eò venturis, publica fide cauent; ſimulque themata, de quibus diſputandum eſſet promulgant.* Acceptis litteris, Lucernates, Vrani, Suicij Vnderualdij, Tugiani, Galreani, Friburgenſes, Soloturij, *prolixo ſcripto grauiſſimiſque verbis hortantur vt ab inſtituto deſiſtant, vt quod decreto Badenſi maxime aduerſetur, & ad initi fœderis ac pacti violationem pertineat. Addunt, non licere vlli populo aut prouinciæ formam religionis aut doctrinæ mutare, & quæ ab Eccleſia recepta ſunt, in dubium vocare, ſed hoc ad totius orbis pertinere Concilium. Quod ſi turbulentus aliquis nouum afferat doctrinæ genus, eum ſtatim comprehendendum & ſecundum leges puniendum eſſe, &c.* Nihil his omnibus commoti Bernates, pergunt, & actionem ad conſtitutũ diem inchoant. Eo Baſileenſes, Schafuſiani, Tigurini, Abbecellenſes, Sangalliani ſuos miſerunt. E Germania quoque nonnulli ab eiuſdem religionis ſocijs, velut auxilij ferendi cauſa ſummiſſi ſunt. Fuerunt ibi Zuinglius, Oecolãpadius, VVolfgangus Muſculus, Capito, Blaurerus & Hallerus: Epiſcoporũ vero nemo venit, vt qui eiuſmodi profanorum & à Deo derelictorum hominum conciliabulis præſentia ſua auctoritatẽ aliquam addere nollent. In quo tamen pernicioſe ab eis peccatum fuiſſe, poſtea deprehenſũ eſt, eo fere modo quo à Iudæis olim, qui ne Sabbatũ violarent, Romanis, quorum dux Pompeius erat, prędæ potius fieri, quã arma ad ſui defenſionem expedire maluerunt. Theologorũ enim, quos doctiſſimos habebant, operâ facile Zuinglianis q̃ ſibi ſumpſerant, prærogatiuã extorquere, & hæreſeos curſũ, quæ magnas inde vires accepit, ſiſtere potuiſſent. Vnus Reli-

g *Anatomia Eccl. Cathol. Tr. 2. Diſp. Bern. p. 35.*

gioſus Auguſtinianus in aciem prodijt: cui perpetuum Catholicæ religionis a ſæculo in ſæculum ſine vlla interruptione conſenſum alligant ac demonſtranti, Iudices ſeu præfecti diſputationis, quod lege cautum diceretur, ne quidquam præter S. Scripturam adferretur, ſilentium impoſuerunt: *quaſi Scriptura ſui ipſius interpres & eorum quæ ipſa pariunt dubiorum iudex eſſe poſſit, quum ſciamus omnes in religione controverſias è diverſo S. Scripturæ intellectu ſeu interpretatione eſſe exortas, ipſam vero ſine anima quaſi eſſe, nec ex ſeipſa oſtendere poſſe quænam pars verum, ub verborum corticibus latentem proprie ſe habeat intellectum, vt alio loco quando de Franciæ noſtræ Euangelicis ſermo erit amplius docebimus.* Et Catholicis quidem illi. Monachus, *Quandoquidem,* aiebat, *antiquos Patres & Eccleſiæ Doctores harum controverſiarum iudices admittere recuſatis, & è privato veſtro quem Scripturæ affingitis ſenſu omnia diiudicare vultis, arena non invitus excedo, & in pace vos relinquo, ſi modo pax vlla inter vos eſſe poteſt.* Sic igitur non illi Prædicantes ſine vllo antagoniſta, ſine vulnere ac puluere triumpharunt. Quod ſi Iudæi ijs Chriſti Salvatoris noſtri verbis offenſi fuerunt quibus affirmaſſe videbatur ſe templum illud Hieroſolymitarum, in quo ædificando tot anni fuerant conſumpti, ab ipſis deſtructurum, & triduo reædificaturum: quid ijs facere debemus, qui non totis viginti diebus Catholicam religionem, mille & quingentorum annorum ſpacio ab infinitis quaſi operarijs exædificatam, penitus aboleverunt, eiuſque loco novam quandam ex ſui cerebri modulo adſtruxerunt? Sic ergo Bernates, Tigurinorum exemplo, Catholicæ Eccleſiæ valedixerunt, & Miſſis, aris atque ſtatuis vbique ſublatis, Pontifici eius capiti, obedientiam renunciarunt. In hac ciuitate ſedem poſtea ſibi delegit VVolfgangus Muſculus Lotharingus natione: qui relicta monaſtica profeſſione, textrinam aliquamdiu fecerat, ſed ad litterarum ſtudia reverſus, & apud Bucerum educatus, quum conſcientiæ metu Argentina profugiſſet, Bernam commigravit, & diu ibi Superintendentis munere fuit perfunctus: quod munus primum Bertholdus Hallerus Canonicus apoſtata, deinde Franciſcus Colcus excucullatus monachus vſurparant. Quo vero tantæ rei conſervaretur memoria, Senatus Bernenſis rei geſtæ hiſtoriam auratis litteris columnæ inſcribi iuſſit. Bernatum veſtigia mox ſecuti ſunt Genevenſes: de quibus in Calviniſmi explicando origine dicendi locus erit. Conſtat certe, Bernatum Confeſſionem à Genevenſi multum initio diſcrepaſſe; quod inter alia imitteſta quædam folia, Simonis Coludri nomine inſcripta, ſed revera Caroli Molinæi opus, qui paucis ante obitum annis Calviniſmum deſeruerat, teſtantur. *Calvinum nempe Bernam veniſſe, vt haereticæ crimine, cuius à miniſtris quibuſdam inſimulatus fuerat, à ſe amoliretur: quinetiam Senatus decreto prohibitum fuiſſe, ne quis Calvini Inſtitutionum librum venalem haberet.* Porro illud Acatholicum Decretum Bernatum Eckius ſcripto oppugnauit, non tamen eo ſucceſſu quo ſperare poterat, ſi præſens cū Zuinglianis ante factum illud decretum fuiſſet cōgreſſus. Lutherus vero contra eoſdem ac reliquos Sacramentarios non minus acriter tonabat ac fulminabat, vt libro II. diximus. Eodem tempore Ambroſius Blaurerus monaſticæ vitæ deſertor, Thomæ Blaureri frater, cuius vtpote conſulis magna erat in vrbe auctoritas, fauore Zuinglij, Euangelium Lutheri Conſtantiam inferre conatus, vnà cum fratre non multo poſt eiectus fuit vt Beza pene defleuit, iſta verſificando ſcribens:

O nimium inconſtans Conſtantia! quis furor ille,
Membra ſacri vt cœtus deſtrueres ipſa, tuumq;
Servitio collum ſubdas!

Vane verſificator, quia Conſtantia in Fide 1500 annorum eſt Conſtans, tibi Homini religionis novæ, a ſpiritu ignoto excitatæ, profeſſori eſt Inconſtans! & Schiſmaticos ſacrilegoſque eijciendo, tibi a religione ſacris iecit. Et libertatem veram retinendo in Chriſto tuo vili iugo ſe nolens ſubdere, debet videri ſeruitium inde, ille, Agape profane.

DE CIVILI HELVETIORVM bello & mutua lanienа: ac de Zuinglii morte.

Capvt IV.

ARGVMENTVM.

I. *Zuingliani res Baſileæ turbant.*
II. *Helvetiæ populorum natura bellicoſa.*
III. *Baſilienſes & Tigurini ſeſe armant.*
IV. *Zuingliani victi ac profligati.*
V. *Zuinglij mors in bello interfecti.*
VI. *Catholicorum victoria.*
VII. *Helvetij poſt primas Catholicorum victorias in pace vivunt.*
VIII. *De Rhætorum (qui Griſones vulgo) ſtatu & religione.*

I. Iam

I. FIERI certe non potuit, quin poſt tot fulgura ac tonitrua, Zuinglianæ doctrinæ fulmen præcelſam aliquam arcem feriret: id quod non multo poſt Baſileæ factum fuit, è qua literatorū ille Eraſmus arrogantem Nouorum illorum Zuinglizantium Chriſtianorum ignorantiam ferre non ſuſtinens, Friburgum ſe receperat. Ciues enim Zuinglij ſomnia ſequentes, die conſtituto arreptis armis, turres, portas, ac præcipua vrbis loca à ſe occupata præſidijs firmatant, & excubias agebant non ſecus atque ſi hoſtis vicinus eſſet. Catholici econtra à conciuibus ſuis præuenti atque oppreſſi, leges ab ijs accipere cogebantur, quibus hactenus dare conſueuerant, ijſque cedere quorum violentiæ reſiſtere non poterant. Primum vero illi furoris impetum in templa effuderunt, conuulſis ac deiectis ſtatuis, Martyrum aliorumque ſanctorum virorum conſeruandæ memoriæ & honori, ante tot ſæcula poſitis. Poſthæc Senatum nouum ex ſuo crearunt arbitrio, promulgato tamen decreto, ne Senatui quidquam in ijs, quæ vel ad Rempublicam vel religionem pertineat, agendi poteſtas eſſet, niſi ex ducentorum quos ipſi elegerant, virorum conſenſu. Tum Tigurini, Bernates, Solodurij, hac de re certiores facti, cum Baſileenſibus: reliqui vero pagi Catholicæ religioni addicti, cum Ferdinando Auſtriaco, mutui auxilij cauſſa, fœdus inierunt.

II. Quia vero Heluetij natura bellicoſi ſunt, non multo poſt ad arma fuit deuentum. Nec mirū in ea natione, in qua ipſi quoque pueri vix è cunabulis prorepentes, iam arma circumſpicere; paullo vero adultiores, tractare atque exercere ſolent. Quin apud eoſdē conſuetudine atq; etiam lege receptum eſt, vt bubulci gladium ad latus non minus quam vomerem ad aratrum præſto habeant, nec ſine eo vel ad opus accedat quiſquam, vel ab opere diſcedat. Hinc quamprimum tympanū ab exteris aliqua plaga ſonuerit, ſtatim ad arma proſiliunt, vitamque ſuam ſtipendio oppignorant; adeo vt natio hæc integros exercitus vna fere nocte quaſi pariat, & ſub ſignis producat. Quamobrem etiam pacis tempore ab exteris Regibus ac Principibus ſtipendia accipere conſueuerunt. *Ludouicus* quidem X., Franciæ rex primus eos annua penſione, tamquam perpetuo militiæ auctoramento, Gallicæ coronæ adſtrinxit & obnoxios fecit. Zuinglius ergo quum animaduertiſſet religionis mutationem quam meditabatur, non ſine vulneribus & ſanguine (hæreſeos enim ſymbolum eſt Bibliorum codex in vna, & gladius in altera manu) abituram, Heluetijs modis omnibus perſuadere conatus eſt, ne vllos à peregrinis delectus haberi paterentur; indignum atque adeo impium eſſe dictitans, ſanguinem vitamque ſuam venalem habere, ac pluris licitantibus proſtituere, atque ita pro aliorum contentionibus, quæ ad ipſos nihil attinerent, mactandos ſeſe præbere. Quin multo melius eſſe agriculturam ac rem pecuariam, maiorum exemplo tractare, vireſque contra eos qui domeſticam ipſorum quietem interrumpere vellent, integras reſeruare. Et Tigurinis Zuinglius perſuaſit, ne Franciæ regi ſuis in finibus militem conſcribere permitterent, in ſpeciem quidem vt ſua defenderent, reuera autem vt vicinos inuaderent, atque oppugnarent.

III. Poſt Baſileenſem tumultum rebus potius aliquantum ſopitis, quam compoſitis, Tigurini & Bernates animati etiam copias educunt contra Catholicos pagos, ſcriptoque edito, cauſſam cur ita faciant, exponunt, inter alia recenſentes, quod illi ciuitatum ſuarum inſignia ad patibulum ſuſpendetint, & fœdus cum Ferdinando capitali ipſorum hoſte fecerint. Nec minus impigre Catholici ſuas producunt copias, ac caſtra ponunt, acceptis à Ferdinando auxilijs. Quum omnia ad prœlium ſpectarent, interuentu finitimorum, & Argentinæ ciuitatis cum Tigurinis paullo ante confœderatæ, compoſita res fuit, hoc inter alia pacto, *vt religio cuiq; libera eſſet, quum omnes pagi ſupremum in ſuis finibus imperium habeant; ne eius cauſa cuiquam vis fieret, Pactum hoc Anno 1529.* Hoc modo inter Catholicos & Zuinglianos bellum tum fuit compoſitū, non item inter Zuinglianos & Lutheranos; qui ſcriptis & libris, vt illi armis, mutuo ſeſe oppugnare ac lacerare nō ceſſabant. Et Lutherus quidem ac Zuinglius vtriuſque partis anteſignani toto triennio acerrime inter ſe digladiati ſunt, ſic vt neque pax neque induciæ, quam is plurimum ambiret Landgrauio, qui Marpurgum vtrumque ad colloquium euocarat, fieri potuerint, vt libro II. eſt demonſtratum. Quin etiam bellum hoc immortale illi poſteris ſiue ſucceſſoribus tradidiſſe videntur. Etſi enim Zuingliani Heluetiorum pagi vehementer inſtarent vt in Smalcaldicum fœdus reciperentur, à Saxoniæ tamen Duce impetrare id non potuerunt. Adeo Proteſtantes à Zuinglianorum ſecta abhorrebant. Landgrauius econtra ſummo Imperatoris odio cum Heluetijs Euangelizantibus priuatum fœdus percuſſit.

IV. Verum tamen pace vt dictum eſt inita; pluſquam Vatinianum Zuinglianorum erga Catholicos odium animis contineri non potuit, quin tandem erumperet, & pacem quamuis iuramento vtrimque firmatam turbaret ac diſſolueret. Et ſane Spiritus ille, qui per os Zuinglij, nihil quam ignem & flammas, vomebat, ſanguinem ac carnem humanam pro ſuauiſſimo cibo ac delicijs habet. Tigurini ergo ac Bernates, quum contra pacta & promiſſa Catholicorum ſubiectos ſeducere inſtituiſſent, vt ad imperata facienda eos cogerent, locis idoneis ac clauſtris viarum occupatis, ne quid ad illos deueheretur alimoniæ, prohibebant. Sed quemadmodum fames, vt eſt in prouerbio, lupum ſylua expellit, & cibum vndecumque quærere cogit: ſic Catholici rerum neceſſariarum inopia preſſi, contractis magna celeritate copijs, ſigna protulerunt, & opinione citius ad Tigurinorum fines peruenerunt, bello tamen his verbis prius indicto, quæ vti à Simone Fontano in Hiſtoria Catholica deſcripta ſunt, appono.

Quandoquidem iam ſæpe omnes & ſinguli ex æquo & bono ſatisfacturos vobis obtulimus: vos vero contra fœdera & pacta iuramento confirmata, contra pacem publicam, contra diſciplinam & concordiam Chriſtianam, contra fidem, charitatem, & quæ inter confœderatos eſſe debet amicitiam, atque adeo contra ius naturale, & contra omnem æquitatem, ſubditos noſtros ad rebellionem excitatis, ſic vt iam dudum fidem nobis datam violauerint, periuriumque commiſerint, dum Capitaneatus Sangallenſis, & præfectura Vallis Rhenanæ, & aliorum locorum ſubditi, imperium noſtrum detrectant, à vobis inſtigati, veſtrisque artibus & dolis ad inimicitias nobiſcum exercendas inducti, eum in finem, vt hac ratione nos ab antiqua noſtra & certa Fide Catholica dimoueatis, quod vos dicitis nolle Dei verbum audire, nec permittere vt ſubditi noſtræ ditionis, Veteris ac Noui Teſtamenti libros legant, immo velut homines omnis religionis expertes, malignos, proditores & pacis perturbatores traducitis: tum etiam, eam tantum ob cauſſam quod erroneam veſtram & laruatam religionem amplecti noluimus, annonam nobis intercluditis, vt non nos tantum, verum etiam liberos noſtros, qui adhuc in vtero matris ſunt, fame enecetis ac perdatis: quoniam denique ius omne nobis denegatum videmus, nec vllius ope ad iuſtitiam & rationem vos adigere poſſumus; ac iam tanto tempore tot tantaſque veſtras iniurias, vim & inſolentiam pertulimus, quarum nec adhuc vllum facitis finem, coacti ſumus coram Deo omnipotente, S. Virgine Deipara, tota curia cœleſti, atque omnibus ijs qui iuſtitiæ & iuris aliquam curam habent, de his rebus conqueri; ſimulque et conſilia noſtra & vires conferre, vt diuina adiuuante gratia, iniurias nobis illatas vlciſcamur. Quod præſentibus literis vobis veſtriſque adiutoribus & adhærentibus ſignificare, & honori noſtro conſulere voluimus. In quorum fidem & teſtimonium, confœderatorum noſtrorum Tuginorum ſigillum, noſtro omnium nomine his appendimus, Datis Anno M. D XXXI. die VI. Octobris.

His acceptis literis, Tigurini quoque copias vnà cum tormentis quibuſdam educunt, vnà cum Zuinglio tamquam altero Gedeone, cuius præſentiam hoc modo excuſat vafer ille tinctor colorum falſorum, Sleidanus: *Tigurinorum*, inquit, *ita fere conſuetudo, quum in hoſtem exitur, vt Eccleſiæ miniſter primarius vnà prodeat. Zuinglius etiam vir fortis alioquin & animoſus, quum ſecum reputaret, quod ſi domi reſideret, ac prœlium forte fieret aduerſum, fore vt magnam ipſe ſuſtineret inuidiam, quaſi concionibus quidem accenderet hominum animos, in ipſo autem diſcrimine remiſſe ſeſe gereret, voluit omnino communem ſubire martem.* Nec iniuria profecto aliorum reprehenſiones meruebat, ſi tam cruentæ tragœdiæ actor in ipſa actione velut è ſcena ſe ſubduceret, aut poſt ſiparium ſe abſconderet, nulla omnino perſona repræſentata; aut ſine ſuo periculo inſtar tubæ, *ære ciere viros martemque accendere cantu*, pergeret, & ſic homines ad mutuam lanienam excitare, ipſe interim poſt principia loco tuto ſibi cauere videretur. Zuinglius ergo vnà in hoſtem exiens, non ſeduli tantum Prædicantis, verum etiam boni militis, atque adeo ducis officium implere voluit, in prima acie conſiſtens, & ſuos ad fortiter pugnandum cohortans. *Deum exercituum*, inquiens, *numquam tam pia ac iuſta cauſſa defuturum, contra eos qui ad tuendam Papiſtarum idololatriam arma cepiſſent.* Sed mox & ipſe graui vulnere accepto proſtratus, & vniuerſus Zuinglianorum exercitus aut cæſus fuit, aut in hoſtium poteſtatem venit.

V. Zuinglium pſeudoprophetam quidam ſemianimem iacentem conſpicatus, rogauit, vtrum ſacerdotis copiam ſibi fieri vellet cui peccata confiteretur. Nihil vero reſpondentem, ſed terram mordentem, alter haſta transfixit. Sleidanus patronus impietatis huic quoque prælio non defuit calamo pictorio, ſuo. Nam ait, *in corpus Zuinglij exanime valde ſæuitum eſſe, & vix etiam illius morte potuiſſe odij acerbitatem exſaturari. Certe cadauer eius carnifici traditum & igne crematum fuit.* Chronicon Baſileenſe teſtatur, *antequam crematum fuerit, in*

quatuor

quatuor partes fuiſſe diſſectum? quin euiſcerato etiam adipem detractum (erat enim Zuinglius corpulentus admodum & obeſus) eoque ocreas militum inunctas. Lutherani aiunt. (a) *Tragicum hoc quidem & horribile eſſe facinus, in eò tamen admirabilia Dei iudicia notare vnumquemque, ac merito cum Dauide dicere poſſe: Iuſtus es Domine, & iuſtum iudicium tuum.* Aut cum Domino & Saluatore noſtro: *Niſi pœnitentiam habueritis, omnes ſimul peribitis.* Zuinglius certe homo fuit præferuidus, nihil niſi ignem ſpirans, & inter omnes qui contra Eccleſiam inſurrexerunt, vno Caluino excepto, maxime metuendus; adeo vt *tuba ſeditionis ac fomes rebellionis* merito dici poſſit, vt etiam ex ipſius ſcriptis, & inprimis libro IV. Epiſtolarum liquet, qui igitur viuus vt apoſtata & ſacrilegus exuri promeruit, ei in morte vltio Dei non defuit de quo contribulis ſui, Theodori Bezæ ſuſpiria & lacrymas, ita canentis, vt nos è Gallico vertimus, habe nempe muli de mulo elogium.

Vir bonus & fortis, ſupremi incenſus amore
Numinis & patriæ, hoſtili ſe Zuinglius enſi
Obijcit, & cæſus poſt in cineresq; redactus,
Præſtitit officium extremum patriæq; Deoq;.

Et hoc illud eſt quod vulgari verſu à diſcipulis ipſius iactatum fuit:

Occubuit patrio bellator Zuinglius enſe,
Et preſſa eſt armis gens populoſa ſuis.

Cum eo vnà occubuerunt quatuor ſacerdotes apoſtatæ, quum prius fortiter pro ſua religione, aut multo potius, pro vxoribus ac liberis, pugnaſſent. Horum vnus fuit Abbas Eremi excucullatus, necnon eiuſdem Conuentus Prior, tum Antonius Valderius Canonicus Tigurinus & Henricus Vtingerus eiuſdem Eccleſiæ Theſaurarius & Canonicus. Qui verò è prœlio euaſerunt, Tigurum ſe receperunt, amiſſis viginti ſex machinis tormētarijs, quas ſecum eduxerant. Accepto huius cladis nuncio, Bernates iubent Tigurinos bono eſſe animo, & auxilia ad cauſſam hanc communem pollicentur: Idem faciunt Baſileenſes, Schafuſani, Sangallenſes & Mulhuſini. Sic igitur exercitu, in quo triginta armatorum fuiſſe millia nonnulli prodiderunt, coacto, Tigurini rurſus egrediuntur. Nec moram faciunt pagi Catholici, quorum tamen vniuerſæ copiæ vix octodecim armatorum millibus conſtabant. Qui domi interim remanſerant totos ſe oratione & precibus dediderunt. Ex viduarum numero octodecim lectæ fuerunt, è quibus ſenæ alternatim in Eremi ſacello Deum ac Deiparam Virginem Mariam pro ſuorum victoria deprecarentur.

IV. Sleidanus, erubeſcens, credo, tot tantisque Zuinglianorum ſuorum clades deſcribere, quatuor aut quinque prœlia totidem ferè verbis abſoluit: quorum ego hoc loco è Catholicis ſcriptoribus petitam, aut ex eorum qui interfuerunt ore acceptam hiſtoriam ſubiungam. *Quum bipartitus eſſet Zuinglianorum exercitus, nec Bernates adhuc copias cum Tigurinis coniunxiſſent, Catholici celeriter promotis copijs, Bernates inopinantes oppreſſerunt, & in fugam coniecerunt, octingentis circiter occiſis, & totidem fere in proximo flumine ſubmerſis. Sed multo maior fuit ea clades quam non multo poſt, nimirum XXIV. Octobris M. D. LII. Zuingliani acceperunt. Noctem enim conatibus ſuis magis commodam ac propitiam fore exiſtimantes, quum diem bis aduerſum atque infelicem experti eſſent, copias producunt, vt hoſtibus ſomno oppreſſis, ſomnum cum nocte continuarent. At ſubodorati id Catholici, in armis parati ſtabant, lineis interulis, vt mutuo ſe per tenebras cognoſcerent, ſuper arma inductis. Magna hic cædes fuit, vtrisque aut mori aut vincere cupientibus: tandem vero,*

Poſt pugnam ancipitem, dubia & momenta Gradiui,

victoria penes Catholicos fuit, ſex millibus circiter Zuinglianorum in prælio occiſis. Nec ſic tamen fracti Zuingliani rurſus contractis tam profligati exercitus reliquijs quam nouis copijs, vigilia Omnium Sanctorum fortunam rurſus tentarunt, eodem quo prius euentu, quinque millibus iterum deſideratis. Solebant vero Catholici pro victoria non vota tantum facere, verum etiam gratias Deo agere in ſacello quodam, quod D. Virginis in Eremo dicitur, loco non religione tantum, verum etiam multis miraculis claro. Id ægrè ferentes Zuingliani, miro inſuper tam frequentes ſuorum clades vlciſcendi ſtudio incenſi, contractis quantas poterant copijs, dictum ſacellum funditus euertere ſtatuerunt. Ea re cognita, Catholici in armis parati ſic eos exceperunt vt circiter quinque millia rurſus ceciderint, multis Tigurinorum, Baſileenſium, Schafuſiorum & Mulhuſinorum ſignis captis. Hæc quinta fuit clades Heluetiorum. In diuerſis his conflictibus ſedecim Miniſtri ſeu Prædicantes bellatores, gladijs & haſtis ad extremum vſque ſpiritum fortiter pugnantes, ſimili quo anteceſſor ipſorum & Apoſtolus Zuinglius fato functi ſunt. Tot tantisque cladibus fracti Zuingliani, poſthac mœnibus ſeſe continuerunt, & Imperialium quarundem vrbium interceſſione, tan-

a *Hiſt. Auguſt fol. 198. Pſal. 118. Luc. 12.*

dempacem à Catholicis impetrarunt. Pleraque enim per Germaniam ciuitates ægrè ferebant, bellicoſam hanc nationem mutuis cladibus ſic atteri, ac ſuis viribus ad inteſtinam perniciem armari. O plusquam belluinam hominum crudelitatem. Quis vnqam audiuit, lupum à lupo, aut leonem à leone, quantumuis extrema fame agitatis, deuoratum? At ſolus homo hominem occidere nihil penſi habet.

Tantum relligio potuit ſuadere malorum
Diuerſa & ſeiſſum ſtudia in contraria vulgus.

O aureum illud ſæculum! quo non dico hominem, ſed innoxium quodcumque animal occidere piaculare habebatur. Ferreum vero noſtrum hoc merito dici poteſt, quo homines tamquam Eumenidum ſeu Furiarum miniſtri, nihil aliud quàm aliorum perniciem quærunt & moliuntur. Poſtquam ergo tantum Chriſtiani ſanguinis effuſum fuit, tandem pax inter vtriuſque religionis pagos facta eſt, hac conditione, quam nos è Gallicis verbis ſic Latinè expreſſimus: *Nos Tigurini & Bernates, debemus velle & volumus vt fideles noſtri confœderati quinque pagorum, & ipſorum ciues vnà cum Valenſibus & omnibus ipſorum ſocijs & adhærentibus, tam Eccleſiaſticis quam laicis, in ipſorum ciuitatibus, territorijs, præfecturis & dominijs, pace fruantur; idque ſine vlla reprehenſione, diſputatione aut quacumque alia maligna adiunctione, exceptione, & circumuentione, excluſa omni fraude. Similiter nos Quinque pagi volumus, vt Tigurini & Bernates ipſorumque adhærentes, in pace viuant neque etiam ob eam quam ſequuntur religionem vlla eis moleſtia aut turbatio inferatur.* Porro inter pacis huius conditiones & illa fuit, vt vtrique, Catholici ſcilicet cum Ferdinando rege, & Zuingliani cum Langrauio & Argentinenſibus factum fœdus reſcinderent.

VII. Secundum hæc Heluetiæ populi pacem inter ſe ſanctè coluerunt Zuinglianis tanta cladiū frequentia & magnitudine attonitis. Porro Heluetiorum pagi dicti Lucernates, Vrij, Suitij, Vnderualdij, Glaroenſes, Tugiani, Friburgenſes, Solodurij, Abbacellenſes in Catholicæ Eccleſiæ obedientia conſtanter permanſerunt: quamuis duo poſteriores ex his pagi vtramque tolerent religionem. At alij præter hos pagi nimirum Tigurini, Baſileenſes, Bernates, Schafuſiani, Zuinglij opinionem pertinaciſſime hactenus defenderunt, quamquam nonnihil iam ad Caluiniſmum deflexerint. Antea enim Heluetica Confeſſio ſeu religio Geneuenſi, & quantum ad ipſam fidem, & quantum ad ceremonias ſeu ſacrorum ritus, aliquantulum diſcrepabat: verum intra proximos retro viginti annos aliqua concordiæ ratio fuit inita. Hodieque tamen diſciplina Eccleſiaſtica non tam ſtricte apud Heluetios quam Geneuenſes obſeruatur. Heluetij etiam in Cœna ſua hoſtijs Catholicorum more paratis, Geneuenſes vero ea panis forma modoque parata qua in menſa indies communi ſeu vulgari plebs vtitur. Altaria etiam illi ſaxea habent & Baſileæ quidem marmoreum hodieque integrum viſitur, quod olim in Eccleſia Cathedrali diuino officio inſeruijt. Cumque cœna apud Heluetiorum vrbes celebratur, duo Prædicantes (ſic enim Miniſtros appellant) ad altare conſiſtunt, quorum vnus panem, alter vinum communicantibus porrigit. At in vicis & villis, Prædicans panem, laicus vero ſeu ruſticorum vnus vinum dat. Apud Heluetios in ſepultura defunctorum funebris haberi ſolet oratio: Geneuæ nequaquam. Baſileæ quidem, Schafuſiæ & alibi multa Epitaphia & alia funebria ornamenta adhuc extant; non vero Tiguri aut Bernæ. Baſileæ Eraſmi Epitaphium in Cathedrali Eccleſia, Oecolampadij vero in cœmiterio videtur. Geneuæ mortuis nihil, præter terram, datur. Quin idololatriam eſſe, aiunt, honores illos qui defunctis habentur. Exiſtimant quippe, ſatis eſſe cœlum pro vrna habere. Baſileenſes quidem & Schafuſij poſt Oecolampadij mortem diu Lutheranam religionem ſequuti ſunt, à Sulcero quodam Lutherano Prædicante perſuaſi; quo defuncto, Grynæus illius (de quo in Bezæ Iconibus extat elogium, filius) primum à Lutheri, deinde à Zuinglij opinionibus paulatim eos ad Caluiniſmum abduxit, miro aſtu ad hoc vſus. Primo enim Lutheranum ſe ſimulabat: poſtea vero amicis quos plurimos ſingulari morum tam grauitate quam comitate ſibi comparauerat, confiſus, Geneuenſem Confeſſionem populo aperte laudauit, vtque eam amplecterentur auctor fuit: quamuis Lutheraniſmi etiamnum fauillæ quædam veluti ſub cineribus vtrobique lateant. Ita religio pro hominum arbitrio tota gubernatur apud eos, qui nihil niſi diuino verbo expreſſum in Religione tolerandum ſuſceperunt, quidlibet enim ſub verbo diuino ingenium humanum inuenire poteſt, ſi à Regula Eccleſiæ dictantis veritatem recedit.

VIII. Eadem diſcordia ab Heluetijs ad Rhætos finitimos, quos Griſones vulgo vocant, propagata eſt: qui & ipſi, Heluetiorum exemplo, legitimi domini, Epiſcopi nempe Curienſis imperio ſeſe

ſub-

ſubduxerunt. Apud hos vero religio vtraque in viuo eſt. Quidam enim etiamnum in antiqua perſiſtunt religione, alij vero Zuinglij delitias amplexi ſunt, partim à miniſtris quos Tigurini ipſis ſubmiſerunt, partim à ſuæ nationis hominibus, ad Lutheranas, aut Caluinianas Academias ablegatis, ac domum cum noua doctrina reuerſis, perſuaſi. Quamuis autem eandem, quam Tigurini fidei formulam profiteantur, non tamen diſciplinam Eccleſiaſticam obſeruant. In eo vero illis prudentiores aliquo modo videntur, quod quendam veluti ſummum habent Pontificem. Sic enim merito appellari poteſt is penes quem ceteros Prædicantes eligendi atque abdicandi ſeu deponendi, officia diſtribuendi, & vitia ſeu crimina ſuo arbitratu puniendi ac corrigendi eſt poteſtas. Et hoc quidem officio ille quoad viuit fungitur; mortuo vero ſtatim alius ſurrogatur. Vulgo Miniſter Synodalis nominatur. Ad Rhætos pertinet vallis Bartholina, qua vix in Europa reperitur altera amœnior fertiliorve eo tantum nomine infelix quod hæreſi etiam ſit infecta. quamuis paucis ab hinc annis magnum illa ibi ac ferè lethale vulnus acceperit, ſex viris è nobili Parauicinorum familia ſimul ad Catholicam fidem conuerſis, quorum exemplum non parua populi multitudo ſequuta fuit. Audiui ego quendam noui Euangelij in Gallia (quamuis Gallus non eſſet) Miniſtrum, Franciſcanæ poſtea familiæ adſcriptum, narrantem, ſe cum anno M. D. XCIIX. ad Rhætos peruenisset, à Pontifice ipſorum ſeu ſynodali Miniſtro, Marco nomine, in valle Aengdina domicilium habendi veniam conciones publice ad populum habendi petijſſe, ac facile impetraſſe. Reperiſſe vero ſe ibi complures Italos è religioſorum Conuentibus profugos, Prædicantium munere fungentes, qui omnes cum vxoribus, liberis ac tota familia nihil habuerint, vnde viuerent, quam tenue quo vel ad conciones habendas, vel ſcholas regendas conducti erant, ſtipendium. Hic vero de quo loquor, conſcientiæ aculeis, eo quod ſchiſmate irretitum ſe animaduerteret, agitatus, vt quietem reperiret, omnes fere Chriſtiani orbis prouincias peragrauit, cum doctiſſimis cuiuſcumque religionis viris colloquutus. Quanto vero plures conuenit, tanto magis in erroris ac damnationis via ſe eſſe cognouit. Ad Rhætos ergo tandem profectus, ad miniſterium, eo quod Italicæ linguæ peritus eſſet, receptus fuit. Ibi dum eſſet, paullatim collegis quibuſdam amicis ſui dubia, ſed obſcure, proponere cœpit. Deprehendit vero pleroſque omnes eiſdem ſcrupulis vrgeri; ſed vel pœnæ metu, vel vxorum ac liberorum amore, ne ſcilicet ipſis ad monaſteria remiſſis, illis tamquam illegitime vel nuptis vel natis infamia inureretur, detineri. Miſeros! apud quos plus Mundi quam Dei poteſt amor, & quibus maior corporis eſt, quam animæ cura. Eouſque vero hæc res proceſſit, vt ſeptem miniſtri chirographis & ſigillis ſuis promiſerint, ſe hæreſin relicturos, modo ille a ſummo Pontifice veniam, & in Gallia vitæ ſuſtentandæ (in Italiam enim commiſſi criminis pudor redire eos vetabat) præſidia impetraret. Et hic quidem anno Iubilæo M.DC. Romam profectus, Clementem VIII. Pontificem, & Cardinalem Borromæum, ſancti illius & venerabilis Mediolanenſis quondam Archiepiſcopi nepotem, ſatis fauentes habuit; verum Cardinales inquiſitionis præſides cenſuerunt, nequaquam prius abſolutionem eis impertiendam, quam Romæ ad cauſam dicendam comparuiſſent. Vt enim Eccleſia portas nemini occludit, ita eadem in ijs aperiendis fatua feſtinatione non vult vti. Ex quo factum eſt, vt moræ ille pertæſus, in Galliam conceſſerit, ac Franciſcani ordinis monaſterio ſeſe incluſerit. O quam multi paſſim reperiuntur, qui iuuentæ calore ex monaſterijs profugientes, vbi deinde ad ſeſe redierint, nihil magis in votis habent quam cum Eccleſia reconciliari, modo ne ſecundum legum rigorem in eos ageretur. Atque tales arundines ſunt fulcra & columnæ Eccleſiarum Reformatarum, & quidem potiſſima, per Regiones haſce. nam qui à pueris hæreſin docti ſunt & minus fere ſcientiæ habent, & multo minus in dicendo vigoris, ſi cum his componantur, qui fugitiuorum more Catholicæ Eccleſiæ caſtra deſeruerunt, vti hodieque in Hollandia apparet.

DE PETRI MARTYRIS ET BERnardi Ochini apoſtaſia, vita, & morte.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

I. *De Henrico Bullingero Zuinglij ſucceſſore.*
II. *De Petro Vermilio, qui Martyr poſtea dici voluit.*
III. *De Neapolitana Eccleſia inuiſibili.*
IV. *De Bernardo Ochino.*

Digitized by Google

V. *P. Martyr in Angliam proficiſcitur.*

VI. *Mortua uxore, quæ Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.*

I. AD novitiam Tigurinorū Eccleſiam, Zuinglij morte paſtore viduatam, vocatus fuit, per Laicos homines Henricus Bullingerus, qui à Zuinglio quaſi in filius, ſex aut ſeptem annis iam per vicos paſſim & pagos novum Evangelium prædicaverat, tanta cum exiſtimatione, ut inter omnes eius ſectæ concionatores præſtantiſſimus haberetur. Js vero quadraginta tribus annis, quibus Tigurinæ eccleſiæ præfuit, uſus fuit inprimis opera hominis omnium qui noſtro tempore Catholicæ Eccleſiæ ſeſe ſubduxerunt, ſubtiliſſimi atque ingenioſiſſimi, qui nemini quam ipſi Calvino; etiam aliorum iudicio, cedebat; *Martyr* vel arroganti, vel deſpicabili titulo inſigniri voluit. Apud Germanos enim alterutro modo uſurpatur, ut & SS. Teſtium Chriſti, maxime qui ſanguinem ſuum in confeſſione fuderunt, denotet nomen Deorum, & eorum qui ægre ſuis in negotijs eluctantur, & cum miſerijs conflictantur, quam ego notionem ei viro competere & competiiſſe, nihil dubito, qui enim Apoſtatæ melius eſſe queat? Porro Bullingerus vivere deſijt an. M.D.LXXV. ætatis ſeptuageſimo primo: quem Beza poetica adulatione, non vera deſcriptione, ita depingit, ut etiam ſuæ religioni & univerſæ Bonitati irroget probrum, ut Epithaphium ipſius teſtatur quo ait *ſcientiam, pietatem, innocentiam & candorem eodem, quo Bullingerum, ſepulchro condi*, nihil igitur ſibi ipſi vel reliquo mundo ſcientiæ, pietatiſve aut alterius virtutis reliquit; qui ea bona cum Bullingero ſepelivit. Nihil minus hic dixero, verumtamen levius merito, Si dicam muli mutuum ſcabunt. Quia vero Bullingerum à Petro Martyre, omni ſcientiarum genere nullum æqualem inter collegas ac ſocios habente, plurimum adiutum fuiſſe diximus, non abs re erit einſdem ac Bernardi Ochini vitam (uterque enim eodem tempore cum ſummo ſcandalo, à Deo & Eccleſia defecit) deſcribere ut tanto melius appareat poſteris, à quibus hæreſis concepta in lucem producta, educata & fota ſit; ſimul ut eorum vanitas oſtendatur, qui in hiſce ſchiſmatis anctoribus ac propagatoribus, ſi quid laudabile forte deprehendant, laudandi nec finem nec modum faciunt, interim vero vitia quæ plurima & maxime inſignia in ijſdem occurrunt, alto ſilentio tegunte.

II. Petrus Vermilius (hoc enim verum & genuinum hominis nomen fuit; Martyris vero ſibi ipſe inani quadam ambitione tribuit) Florentiæ natus fuit honeſta familia. Puer cum lacte Latinæ linguæ notitiam imbibit, ſola matre, eius peritiſſima, ad hanc diſcendam magiſtra uſus. Ubi annum decimum ſextum ætatis attigiſſet, Fæſulas miſſus eſt, ad Conventum Regularium Sancti Auguſtini alij Carthuſienſium familiæ adſcriptum fuiſſe dicunt. Jnde non multo poſt, ſingularis ingenij indicijs ſeſe prodentibus, & fructum non vulgarem promittentibus, a Conventus eius Priore Patavium ac Bononiam ad Græcas & Hebraicas diſcendas litteras ablegatus, bre[illegible] mirum in modum profecit. Nondum viginti natus annos, concionādi ſuſcepit munus, ac per multas celeberrimas Jtaliæ urbes obijt, magno hominum concurſu ac ſua cum laude. Quæ res ſtatim animum eius mira quadam arrogantia inflare cœpit. Tandem Neapolin Joannem Valdeſium Hiſpanum hominem incidit, qui nuper è Germaniâ redierat, multis ſecum tam Lutheranorum & Zuinglianorum quam Anabaptiſtarum quoque, allatis ſcriptis ac libris. Eos quum Martyr, fidei nondum certus, inſpexiſſet, primò de Purgatorio dubitare, & locum illum D. Pauli in I. Epiſtola ad Corinthios (a) ubi dicit, *Vniuscuiuſque opus quale ſit ignis probabit* quo inter alia argumenta purgatorius ignis probari ſolet, aliter explicare cœpit, quam Catholici Doctores; qui omnes hactenus de igne illo quo animæ antequam ad æterna gaudia perveniant, ſordibus expurgendæ veniunt, intelligendum eſſe cenſuerūt. Graſſante dein ulterius hac de re receptis ab Eccleſia articulis dubitandi licentia, poſt hunc alios, ac rurſus alios, convellere, & tandem quidquid hactenus Antiquitas firmiter credendum eſſe ſtatuit, in dubium revocare cœpit.

Nam quem peccandi faciat finemve modumve
Qui ſemel excuſſit de fronte & mente pudorem?

Hoc igitur modo Vermelius paullatim ad ſui exitium progreſſus, primo ea quæ à Luthero, deinde quæ à Zuinglio de religione ſcripta ſunt, deguſtavit atque evolvit. Hæc ſcala fuit Hominis illius Peccatoris.

III. Sed audiamus, quæſo, quidnā Beza, Apoſtatarum eiuſmodi paranymphus, Martyri teſtimonium præbeat. Ait vero, *poſtquam etiam in medio Inferni* (conventus religioſorum intelligit) *ſingularem*

eam

a Cap. 3.

Digitized by Google

animi pietatem ſemper in omnibus oſtendiſſet, tandem cum Valdeſio unanimi conſenſu (Nota amplum & mirificum duorum apoſtatarum concilium!) *Deo Eccleſiam Neapoli colligere decreuiſſe, cui complures è nobilitate tam viri quam feminæ nomen dederint.* Sed quæſo te, Beza, vbi eſt Neapolitana illa Domini Eccleſia? Quæ ſi vnquam fuit, inuiſibilis certe, aut prius ſe edenata, quam nata fuit. Hæccine firma illa ſunt & ſolida & perpetua veræ Eccleſiæ monumenta? Super arena quidem illam ædificatam fuiſſe, præpropera eius ruina demonſtrat. Si enim petram illam pro fundamento habuiſſet, certe ne inferorum quidem portæ vnquam contra eam erant præualituræ. Nihil vero magis metuebat Martyr quam ne Romam ad dicendam cauſam mitteretur, vt qui nô ſet quam turpiter mitiſſimæ matris Eccleſiæ lenitate iam ante eſſet abuſus; à qua ob eandẽ cauſam euocatus, quum non tam innocentiã ſuam probaſſet quam melioris frugis impoſterum ſpem feciſſet, abſolutus, & *Lucam remiſſus fuerat, ubi prima, ſi Bezæ credimus, Chriſtianiſmi fundamenta iecit*, cum iam Luca 1400. antea annis Chriſtianam Fidem eſſet amplexa. Hic ego ſatis mirari non poſſum ſcriptorculorum eiuſmodi inſcitiam atq; ſtultitiã, qui ex *Apoſtatis Inuiſibilium eccleſiarum Apoſtolos* faciunt. Quales & cuius iſti ſint apoſtoli, vel ex eo in Martyre videre eſt, quod Religioſis quibuſdam Neapoli degentibus auctor fuiſſe dicitur, vt è monaſteriis exilierunt, ac foris ſibi maritos quærerent. In hac enim vna vere regia vrbe, vltra quatuor & viginti Deo dicatarũ virginũ, vt quidã ſupputant, ſunt Conventus. Qua quidem in re Martyr boni illius & caſti, ſcilicet (a) Lutheri exemplum ſequutus eſt; qui non ſecus ac famelicus aper vineã aliquam vuis grauidam, ſic ipſe monaſteria deuaſtare atque euertere conatus fuerat. Idem ſane facturus erit Martyr, ſi aditum reperire potuiſſet, vt cuius omnia vota & deſideria ad Moniales eiuſmodi tendebant, cucullo interim alijs, qui aſpera delectarentur vita, relicto. Quid multis? nullas magis ſuſpirabat, nullas magis ardebat puellas Martyr, quam inclutas illas virgines, quæ ſub velo illo ſacro natiuum colorem ac formæ gratiã multo facilius, quam ceteræ, conſeruant. Ergo etiã ex his primã ſibi vxorẽ duxit, eaq; defuncta, alterã. Nihil enim inſpirãte diabolo, magis cupiunt Apoſtatæ, q̃ vt quamplurimos perfidiæ ſuæ ſocios ſibi adſciſcant, quin etiã ijſdẽ perſuadere, eiuſmodi feminarũ conſuetudinẽ plus quã ceterarũ delectationis habere; eo nempe, quia plus habet peccati, dum ſacrum Deo domicilium violatur.

IV. Martyr ergo noſter (nomine non re, vt qui nihil minus quam verus eſſe Martyr cuperet) iam dudum ignem quod dicitur, in calcibus ſentiens, è monaſterio aufugit, perq; Florentiã iter faciens, Bernardinum Ochinum Capuciniani ordinis monachum alloquutus eſſe dicitur, qui Romam paullo ante citatus fuerat, quod pro concione quædã ſecus dicta effudiſſet. Tantus enim tunc paupertatis amator erat Ochinus, vt publicè dicere nõ vereretur, diuitias partem eſſe diaboli, nec licere Chriſtiano quidquã habere propriũ: quæ opinio ſpecie pietatis velata, iam dudũ ab Anabaptiſtis alibi iactata fuerat. In tanta vero tũ erat exiſtimatione, vt vnus optimus totius Italiæ cõcionator haberetur; vt qui admirabili quadam quũ actione tum linguæ facundia auditorum animos quocumque vellet raperet: ac tanto magis, quod vita doctrinæ conſonaret. Duo igitur hi monachi, in eadẽ naui verſari ſe animaduertentes, ne Romam perlati naufragium ibi facerent, in quemcumque alium portum appellere ſtatuerunt. Tutiſſimum vero viſum fuit in Heluetiam vel Geneuam, omnium eiuſmodi hominũ aſylum, vel verſentinam Italicam, ſe recipere. Intellexi è Monacho eiuſdem ordinis, à Ferrariæ Duciſſa Ochini fugam adiutam, eique veſtes & alia neceſſaria ſuppeditata. Tigurini quidẽ & Baſileenſes eorum adventum initio ſuſpectum habuerunt. Ut qui ſatis mirari non poſſent, quod concionatores totius Italiæ celeberrimi tam vili ſtatu; in exilio veluti, apud ſe viderent: eoq; ſuſpicabantur eos tamquam Sinones ſummiſſos: qui proditionem aliquam machinarentur, aut animas quas in viam ipſi (ſcilicet) reduxiſſent, clam ſeducerent. De Ochino tamen omnem tollebat ſuſpicionem quod puellæ iuvenculæ, quam ſpe matrimonii ineſcatam ſecum abduxerat, comitatus veniſſet; tum quod militarem veſtitum, quem cum Capucinianis illis centonibus commutarat, aſſumpſiſſet. Hic igitur ut indiſſolubilem cum hæreſi cõtractum faceret; cum puella illa matrimonium cõtraxit, quo viſo nihil de Ochino dubij, quin ſincere Apoſtatam ageret, remanſit. Hic enim eſt Gordius ille nodus, quo ij, quos ſuperbiæ & libidinis fervor monaſterijs evomit quaſi, atque expellit, hæreſi quam arctiſſime devinciuntur.

IV. Ochinus cum uxore aliquamdiu Genevæ commoratus ad tantam paupertatem fuit redactus, ut ſervilibus illa & abiectis miniſterijs vitam

Ff mi-

a *Vide Conradi Andreæ Lutherum caſtum, per proprios colores ſuamet manu depictum.*

Digitized by Google

chini apoſtaſiam miremur, quum poſt Tertullianum Origenes quoque tam miſerabiliter lapſus ſit, cuius nobilitatem, ſapientiam, temperantiam, vitæ ſanctitatem, raram eloquentiam & ſcientiam incomparabilem & præterita & præſentia, a que etiam futura ſæcula nunquam potuerunt, poſſunt aut potuerunt ſatis admirari. Sed nimirum Tertullianum iracundia, Originem faſtus & arrogantia, duos vero hos de quibus loquor, Martyrem & Ochinum, libido perdidit.

Porro apud Caluiniſtas Ochini ſcripta etiam num in precio habentur. Noui ego nobilem in Aquitania noſtra feminam, quæ ex Miniſtri ſui ſeu Prædicantis conſilio nullos fere alios libros in ſinu & manu geſtabat quam qui ab Ochino ſcripti eſſent. Eadem vero vehementer obſtupuit, quum quod de illo Caluini primi Geneuenſis Pontificis, tum etiam eius in eodem munere ſucceſſoris, fuiſſet iudicium ad oculum ipſi demonſtraſſem. Ille enim in Præfatione eius libri qui de perfidia Gentilis euulgatus eſt, Ochinum apertè dicit Arrianum fuiſſe & Antitrinitarium. Et alibi de Martyre loquens ait(f), *Ex Italia deſcendens fortuna comitem habuit Bernardinum Ochinum, Monachum inter Italos valde celebrem, & ordinis Capucinorum auctorem, qui tandem peſſimus hypocrita fuit deprehenſus.* Beza verò ad Dudithium ſcribens, *ſceleratum ſcurram, fautorē Arrianorum, Ieſu Chriſti & Eccleſiæ irriſorem nominat.* Nimirum ſic vlciſci ſe Beza voluit, exiſtimans ſe ab Ochino in Dialogo contra ſectam deorum terreſtrium, deſignatum vbi ait: *Eſſe quoddam hominum genus, qui quidquid ex ipſorum cerebro natum ſit, prò Fidei articulo haberi velint: eos vero qui ſequi ipſos nolint, hæreticos ſtatim condemnent. Quod per ſomnium ipſis in mentem venerit*(de Zuinglio loquitur) *ſcriptis conſignari, imprimi, & pro oraculo teneri. Neque vero exſpectandum, vt à ſententia vnquam illi diſcedant Tantumque abeſſe vt Eccleſiæ obedire velint, vt ab Eccleſia potius ipſis obedire cogatur. Hoc quid aliud ſit, quam Papam, quam Deum in terris ſe profiteri, quam hominum conſcientias tyrannicè opprimere?* Sic Ochinus de Geneuenſibus & Tigurinis loquitur. Quo vero ex hominis huius ad ſuas partes acceſſione tanto illuſtrius ac magnificentius ſtatuerent tropæum, cum Capucinorum ordinis per vniuerſum Chriſtianum orbem hodieque longè celeberrimi, auctorem fuiſſe prodiderunt. Sed falluntur. Capucinorum, qui ſunt Religioſi ſeu monachi, ſecundum primam S. Patris Franciſci inſtitutionem reformati, Congregatio initium cepit anno MD XXV. Ochinus vero demum anno M D XXX V eum ordinem eſt ingreſſus, & octennium in eo commoratus anno MDXLII eundem reliquit. Verius eſt, F. Matthæum Baſcium, Clemente VII Pontificatum adminiſtrante, prima huic ordini auſpicia dediſſe: qui vitæ ſecundum primam S Franciſci tam regulam quam exemplum inſtituendæ cupidus, lacernam ex multis centonibus conſutam & cucullum acuminatum ſumſit, & à Pontifice petijt, vt hoc veſtitus genere, ad S. Franciſci exemplum, vti ſibi liceret(g) Impetrata a Pontifice venia, duodecim primo ſocios ſibi adſciuit ſed eius inſtituti ſectatorum numerus mox mirum in modum fuit multiplicatus, Deo ſic diſponente, vt hæreſeos audacia & impuritas, ſancti huius ordinis probitate ac ſimplicitate retunderetur Sed vt ad Ochinum redeam: eſt penes me libellus Italica lingua ſcriptus cuius titulus hunc ſenſum præfert: *Narratio, in qua fideliter exponitur quomodo reformatio Fratrum Capucinorum ordinis S Franciſci initium ceperit. Compoſita à Reuerendo admodum P. F Mario de Mercato.* In hac inter alia narratur, non multo poſt Ochini apoſtaſiam ſancto cuidam homini Patri Ioanni, Hiſpano natione, Conuentus in Calabria Religioſo, Deum in ſylua Bellimontenſi deprecanti, atque inter alia Ochini peccatum & apoſtaſiam deploranti, feruore orationis extra ſe rapto, Ieſum Chriſtum per vocem in aere apparuiſſe, ſic dicentem: *Dic Generali tuo vt bono ſit animo, neque enim me vnquam congregationem hanc deſerturum quantiſper illa ſe intra regulas ad ſeruitium meum ordinatas continebit. Caſum vero Senenſis illius à me ideo permiſſum, ne reliquum gregem inficeret.* Eadem viſio eidem in ſylua ad Foſſam Sempronij ſeſe obtulit, vt idem ille ſanctus homo narrat; qui in hoc mundo martyrij coronam adeptus iam æterna illa & immarceſſibili æterni gaudij corona à Deo eſt coronatus. Poſt hanc enim viſionem, incredibili domini & magiſtri ſui ipſum inuiſere dignati incenſus amore, ex Generalis ſui conſenſu in Indiam nauigauit, vbi prædicans Ieſu Chriſti Euangelium, ad ipſius exemplum, vna cum ſocio cruci fuit affixus

V. Porro Martyr ille falſus niſi rei malæ martyrem velis intelligere Tigurinorum pertæſus. Argentoratum abijt, vt Bucerum videret: ibique primas contraxit nuptias cum pulcerrima quadam moniali Catharina nomine. Iuuenculæ huius amo-

f Cat. ad Polonos. g Vid. Moriſ. Hiſt. Relig. cap. 53.

amore captæ irretitus, integros ſex menſes ibi ſubſtitit, Buceri permiſſu, interim quod ab amoribus vacuum dabatur temporis, lectionibus ac concionibus publicè habendis tranſigens, donec Henrico rege defuncto, in Angliam vocatus fuit, ad exſequendum id ſub puero rege de quo ne cogitationem quidem Henricus ſuſcipere auſus fuiſſet, nimirum ad mutandam religionem. Commoda hæc vocatio non Martyri tantum, verum etiam Bucero & Paullo Fagio accidit, victricia Caroli Imperatoris, qui præcipuos Proteſtantium duces captiuos habebat, arma atque vltionem metuentibus. Hinc Beza dicit, *iiſdem fluctibus quibus penè ſubmerſa ſit in Germania eccleſia, eos in Angliam vſque expulſos.* Sanderus ait *Ochinum Martyri in hoc itinere fuiſſe comitem.* vt & is qui Auguſtanæ Confeſſionis ſcripſit Hiſtoriam, dicens: *Bernardinum Ochinum Italum, qui Geneuæ aliquamdiu commoratus fuerat, & Auguſtæ conciones aliquot habuerat, è monacho Zuinglianum factum, poſtea ad Anabaptiſtas tranſiiſſe, tandem vero Arrianum & capitalem Chriſtianæ religionis hoſtem euaſiſſe, multorum aliorum Sacramentariorum exemplo, qui etiam Mahumetanas ſuperſtitiones amplexi ſint.* Et ſane fieri poteſt, vt inde Ochinus in Poloniam abierit, vbi Antrinitariorum ſectam vigere ſciebat.

Martyr in Anglia quum eſſet, in quæſtione de S. Sacramento ſummam inconſtantiam animique perplexitatem oſtendebat, ſicque ſe inuoluebat, vt Lutheranus & Zuinglianus ac Caluiniſta ſimul videretur. Qui vel ſermones eius vel lectiones audiuerunt, aiunt eum hac de re materia quidquam dicere ingreſſum, quum peroraſſet, auditores æque incertos ac initio fuerant, quid credendum ſit, reliquiſſe. Exſpectabat nimirum cuiuſnam tandem infelix ille Cantuarienſis Archiepiſcopus & Eduardus Seimerus Anglici regni Protector, Lutherine, Zuinglij, an Caluini ſententiam, iam diu in Anglia iactatam amplexuri eſſent. Sic enim de eo Sanderus:

Petrus Martyr magis molliter & ſeruiliter in ſecta & doctrina ſua accommodatione ſe geſſit Nam Lutheri hæreſin quam in Germania imbiberat, & illinc ſecum in Angliam aduexerat, non aliter nec diutius defendendam vel retinendam ſtatuit, quam id Cantuarienſi & Protectori viſum eſſet: noſque ipſi qui hæc ſcribimus eum docentem audiuimus, quum impium quendam de Euchariſtia ac corporis Chriſti præſentia Tractatum ex Hiſtoria Cœnæ Dominicæ, & maxime ex 1. capite ad Corinthios adornaturus, in eam tractationem ita eſt ingreſſus, vt anxius ac pendulus prorſus hæreret, vtrumne Proteſtantium an nouorum Sacramentariorum ſibi eſſet dogma defendendum.

VI. Duxerat vero Martyr ſecum monialem ſuam, non tantum vt iucundam viæ comitem, verum etiam vigiliarum ac laborum oblectatricem. Neque enim Ochini exemplum ſequi voluit, qui lotricis ſuæ pertæſus, ab ea ſeſe liberauit. Nam etſi Beza dicat, eam collum ſibi caſu fregiſſe, & ad hanc grauiſsimo ſcilicet, vtatur teſte, Alciato nepe illo Antitrinitario, qui tot animarum in Polonia ſtragem dedit: ſuſpicantur tamen non pauci exitium hoc ab ipſo Ochino vxori fuiſſe ſtructū, ſed ab accuratiori inquiſitione ceſſatum, quod ille nondum Arrianum ſe profeſſus, bonum in Chriſto fratrem ſe adhuc ſimularet. Obijt vero in Anglia Martyris ſocia in S. Fridiſuidis, cuius celebris & ſancta in eo regno eſt memoria, ſepulcrum illata; ſed Maria regnante rurſus inde tamquam indigna tam ſacro loco, extracta; tandem vero Eliſabetha rerum potiente, Anno MDLXI. multo cum honore in eundem locum repoſita: vti videre eſt ex hiſtoria quæ de excucullata hac moniali ſcripta exſtat, in qua illa non aliter tamquam ſancta aliqua virgo laudatur, eiuſque pudicitia poſteris ad imitandum velut in ſpeculo proponitur. Sic olim in templo Apollinis Delphici Phrynæ meretrici ex auro ſtatua inter deas collocata fuit. Et quemadmodum Crates Philoſophus illam Græcorum luxuriæ trophæum nominauit: ſic nos iure dicere poſſumus, omnibus illis ſcriptis & monumentis æternam Petri Martyris incontinentiæ & ſacrilegij memoriam eſſe impreſſam. Exſtant literæ deſolati huius & calamitoſi mariti XXII. Aprilis Anno MDLII. ad Conradum Hubertum Argentoratenſis eccleſiæ miniſtrum ſcriptæ. quibus æternum ſuum luctum ob amiſſam vxorem teſtatur, dicens inter alia, ſe ea ætate tam inopinatam iacturam perferre non poſſe, ac quanto magis ætate prouehatur, tanto maiorem, atque adeo intolerabilem dolorem ſentire. Miſer tamen homo paullo poſt ſibi ipſe remedium quæſiuit & inuenit. Vt enim pruna prunam accendit; ſic in Martyris animo amor amorem inflammauit, eiuſdem quaſi ligni, & eiuſdem nominis. Tantum moniales & Catharinas Martyr ſupra ceteras amabat! Poſt obitum vero Eduardi, Martyr ſtatim de traijciendo mari cogitauit, metuens ne Maria rerum potita, hæreticorum Martyrum catalogum face-

faceret auctiorem, & tantam animarum, quam dederat ſtragem ſuo ſupplicio lueret. Quocirca navi conſcenſa, Antvverpiam traiecit: inde Argentinam profectus, non leves turbas ſtatim inter Prædicantes collegas conſcivit, quod de Sacramento altaris aliter doceret, quam antequam in Angliam abijſſet. Petebant Prædicantes Theologi a Senatu ut cum nova ſua doctrina faceſſere iuberetur; Philoſophi, ut retineretur. Præterea urgebatur, ut Concordiæ VVitebergæ paulo ante factæ ſubſcriberet. Quod quum facere recuſaſſet, tandem relicta Argentina, Tigurum migrare fuit coactus, accepto de Conradi Pellicani obitu nuncio, quem Beza dicit è fœtida Baſileenſium Franciſcanorum cloaca fuiſſe extractum. (a) Quanquam autem ætate iam gravis eſſet, quum tamen nec tum quidem carnem domare poſſet, Genevam profectus, ut monialem quandam Catharinam Merandam nomine, ob eandem cauſſam è Conventu profugam, matrimonio ſibi copularet. Neque enim alijs quam Monaſteriorum exuvijs ornare ſe voluit Martyr noſter. Tiguri vero in ſtatione ſua manſit, quoad in Franciam ad Colloquium Poſſiacenſe evocatus fuit: in quo ſummo ſtupore defixum aiunt, quum Bezam audiret de SS. altaris Sacramento inaudito, Brentiano ſcilicet ſeu Ubiquitariorum modo perorantem. Hinc arrepta occaſione, Tigurum reverſus, Dialogum illum de duabus Naturis in Chriſto compoſuit: qui mox valde acerbo reſponſo à Brentio fuit exceptus. Dum vero Martyr Brentij à quo parum humaniter tractatus fuerat, audacia provocatus defenſionem meditatur, ecce tot cum novella, credo, uxore congreſſibus exhauſtus, in morbum incidit, eoque vitam finit Tiguri Anno MDLXII. Novembris XII. Bullingerum relinquens ſuperſtitem, qui ex illo tempore uſque ad Annum MDLXXV pernicioſam ſuam doctrinam ijs in locis diſſeminavit. Habes, Lector, qui & quales Martyr & Ochinus fuerint, quibus hiſtorici & hæreſeos paranymphi tantum paſſim tribuunt. Quia vero mihi de Helvetijs eorumque novis Apoſtolis aliquid dicenti Lutheri hiſtoria interruinp[...] fuit, iam ad eum revertar, eidemque Religioſarum num. ro. & quidem eiu'dem quo duæ Martyris illæ Catharinæ nominis ſponſam daturu[...]

QUOMODO LUTHERUS IN Magna rerum omnium perturbatione à ſe excitata, uxorem duxerit: & quam fœde de omni re carnali excucullatus ille Monachus ſenſerit.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

I. *In medijs Germaniæ turbis & miſerijs Lutherus nuptias celebrat.*
II. *Epiſtola regis Angliæ ad Lutherum.*
III. *Lutherus Monachos & monachas ut ipſius imitentur exemplum, invitat.*
IV. *Lutheri proles.*
V. *Lutherus ieiunij oſor.*
VI. *Ridicula Lutheri comparatio.*

1. DUM ſic fatali quadam rabie an. 1525. ex una parte Germani, ex altera Helvetij mutuis, & quidem gratuitis cædibus in ſe graſſantur, dum ferro atque igne pagi atque oppida evaſtantur, dum campi cæſorum cadaveribus turgidi, teterrimum odorem exhalant, dum denique omnia in luctu & ſqualore iacent; ſolus Lutherus animo ſuo indulgebat, velut alter Nero è thalamo, quem tum ſibi maxime apparabat, patriæ incendium ac ruinam proſpectans, citharamque pulſans. (a) Poſtquam enim Catharinam de Bora, quam una cum octo alijs nobili fam[...]iliæ natis puellis è Monaſterio Nimicenſi rapi curaverat, diu multum ſollicitaſſet, ac tandem effeciſſet, ut quemadmodum ipſe cucullum iam ante ad ſepem ſuſpenderat, ſic ipſa ſacrum velum ventis ad ultima terrarum aſportandum dederit; non contentus tanto ſcelere, etiam venerabili hoc exemplo doctrinam ſuam obſignare voluit, ut Monachus cum Moniali publice copulari cerneretur. Celebrantur nuptiæ, accinuntur epithalamia, ignem, quo ita urebatur ut ad inſaniam pæne ſe redactū ipſe in Colloquijs ſuis Menſalibus (b) fateatur, mox extincturus. Q[...] a ve[...]o Lutherum diſcipuli Davidi compararent, non inſcite quiſpiam hanc ſimilitudinem ſequenti diſticho expreſſit

Quam Luther eſt ſimilis Davidi? hic carmina luſit
In cithara, in Nonna luſit at ille ſua.

 Toti

a Vid. Eraſ. in Epiſt. b Fol. 522.

Toti mundo tam novæ atque inuſitatæ antea copulæ ſpectaculum ruborem incutiebat. Ipſe etiam Carolſtadius è Monaſterio uxorem ducere auſus non fuerat. At Lutherus hoc ſuo facto gloriari, & impudenter iactare non verebatur, virginem hanc è medijs Sathanæ faucibus à ſe ereptam. Sic ergo hoc Hominũ pari per tam ſanctam, ſcilicet, copulam inter ſe compoſito, Lutherus inter ſacrilegos Monialis ſuæ complexus, voluptati indulgebat, dũ miſeri Germani furore ac rabie perciti, mutuis vulneribus concidunt, & oppida ac pagi civibus exhauriuntur. Qui genethliacum Lutheri thema prodiderunt (quod cap. IV. libri I. prolixè deſcripſimus) notarunt, Venerem & Jovem in domo tertia ſibi occurrentes, iuxta Aſtrologiæ regulas illud ſignificare, futurum ut is Religioſam monialem uxorem ducat. Sic enim Julius Firmicus libro III. ſcribit, illum qui Venerem cum Jove coniunctam aut bono aliquo aſpectu oppoſitam habeat, è Templo feminam, quæ vel ſacerdos ſit, vel ſacerdotis filia, ducturum. De quo etſi latiorẽ campum dicendi mihi aperiri video: quia tamen tota hæc diſputatio à Catholica Fide aliena quodammodo eſt, ad alia tranſeo.

Celebre hoc matrimonium, quod mille poſtea tam corpore quam animo apoſtatas nobis peperit Friderico demum Saxoniæ Duce defuncto confectum fuit: quo vivo Lutherus, quamvis libidinis flamma, ut ipſe de ſe ſcribit, medullas ei excedebat, nec leviter Carolſtadij exemplum eum incitabat, nihil tale moliri, vel certe operi tam ante forſan à ſe deſignato, extremam manum imponere numquam auſus fuiſſet: Quanquam enim in ceteris Principem haberet nimis dicto audientem, quoties tamen de matrimonio ſuo ſermonem injiceret, conſilium hoc nequaquam Principi probari facile animadvertebat, uti nec illud, quod monialium illius raptoris, itemque Florentinæ cuiuſdam Virginis, quæ ad Lutherum tamquam caſtitatis patronum confugerat, quamquam obvijs illis ulnis exceperat è Conventu Iſlebienſi profugæ publicis ſcriptis defenſionem ſuſcepiſſet. Quid multis? Toti Chriſtiano orbi mirum hoc atque inuſitatum facinus viſum fuit (quod nec ipſe Sleidanus diſſimulat) & monſtruoſi cuiuſdam eventus præſagium. Lutherus ſane non furere modo, verũ etiam data opera contumeliam Jeſu Chriſto facere voluiſſe videbatur, dum ſacram ſibi virginem deſpondit: quod qui facit, Jeſu Chriſti thorum (ut S. Baſilius de perſona ſimili huic Moniali loquitur) commaculat. Ad eiuſmodi quidem inceſtuoſas flamas extinguẽdas, alius SS. Patrũ, inferni glaciẽ præparatã eſſe ſcribit. Cyprian⁹ vero digna eiuſmodi ſcelere tormenta excogitari poſſe negat.

II. Sed videamus etiam, quomodo de his nuptijs rex Angliæ in quadam epiſtola loquatur: quam ita uti Latina lingua edita eſt hoc loco inſeruimus. *Ego (inquit Rex c) non paullo magis admiror, quod te non pudet ſeriò levare palpebras, vel in Deum vel in hominem quemquam probum oculos intendere qui te paſſus ſis inſtigante diabolo, in eam ingenij levitatem cadere, ut ob carnis ineptas & obſcœnas libidines quum frater Auguſtinianus eſſes, monacham Deo dicatam ſcelerato compreſſu violaris. Quid, quod non compreſſiſti ſolum (quale flagitium ſi deſignaſſes olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram viva ſubyſſet, & tu ad morẽ uſq; verberibus eſſes mulctatus) verum etiam (quod nimio eſt execrabilius) publice pro uxore inceſtiſſimis nuptijs traduxiſti, atque palam ſummo cum totius Mundi ſtupore, ſummo per orbem totum opprobrio veſtro, ſummo cum ſacroſancti coniugy contemptu, ſumma cum ſanctiſſimorum votorũ contumelia per nefas abuteris in quotidianum proſtibulum. Deniq; quod omnium maxime deteſtandum, te quẽ deberent tam execrandi facinoris pudor & dolor obruere, pœnitentiæ loco præ te fers miſer impudentẽ gloriã, tã longe fugies implorationẽ veniæ, ut etiã in ſceleris tui exemplũ paſſim pſeudo religioſos alios literis ac libris provoces.*

III. Hoc tum iudicium de Lutheri nuptijs Angliæ rex tulit, is qui Defenſor Fidei appellari meruit, quem tamẽ titulũ diu conſervare non potuit, dum Pontificiã poteſtatẽ involat, & Angelicanæ Eccleſiæ Caput vult dici, ut libri IV. cõtextus oſtẽdet. Nihilomin⁹ tamẽ Lutherũ ſemper oderat, nec Epiſcopis matrimoniũ permittere volebat, ægre id admodũ ferente Cranmero Cantuarienſi Archiepiſcopo, qui concubinã clã apud ſe habebat, ac diſcedens, ciſta artificioſẽ facta incluſam efferri ſecũ curabat, metu regis.

Conſummata Lutheri & Catharinæ copula, undique ſtatim Cupidinis claſſicum inſonuit. Tunc ſcalæ monaſteriorum muris ſunt admotæ, tunc eorundem fundamenta fuere ſubruta. Complures monachi iuvenes ſaltũ monaſteriorum ſepta tranſilientes, ſummo fervore feminas perſequebantur, præſertim eas, qui eodem Lutheri claſſico excitæ, abiecto velo, in eadem caſtra transfugerãt, ſolis vetulis quaſi pro habitationis precio relictis. Hoc enim conſilium bonus noſter Lutherus in libro ſuo de Votis monaſticis ipſe dat, ut nimirum quæ ſexageſimum ætatis annũ attigerint moniales

c *Epiſtola Regis Angliæ ad Lutherum.*

les in monaſterijs maneant, vt & monachi iam LXXX. ætatis annum egreſsi. His ille limitibus vtriuſque ſexus concupiſcentiam circumſcribit. Eraſmus noui huius Euangelij præcones irridens, ait,(d) eos ex infuſione ſcilicet S. Sancti, duas tantum res expetere, argentum & feminas. Cetera enim ipſum Euangelium aliunde ſuppeditare. Et licet in varias ſectas diſtrahantur, omnes tamen Bacchum & Venerem ex æquo colere, & ieiunijs ac caſtitati bellum indixiſſe! Idem dicit, vidiſſe ſe monachum apoſtatam, qui tres feminas habuerit. Itemque Sacerdorem apoſtatam, qui matrimonium cum altera is vxore contraxerit. Plura idem ait eiuſmodi Monachorum & Monialium paſsim exſtare exempla, quæ quam facile nubunt, tam facile repudiantur. Videre ſane eſt, quam cupide totum hoc excucullatum hominum genus ad matrimonium conuolet rati nimirum inceſtus ſuos ſub huius Sacramenti (Sacramentum enim eſſe etſi non omnes complures tamen ex ipſis credunt) velo latere poſſe, non ſecus atque Eliſa illa apud Virgilium, quæ amores ſuos illicitos cum Aenea ſimul conſilio ingenioq; *Coniugium vocat. Hoc prætexit nomine culpam,*(e) Sicut enim qui Officium aliquod maius in Eccleſia deſiderant, conſequi aliter id non poſſunt, quam ſi per continentiæ portam ingrediantur, & perpetuæ caſtitatis voto ſeſe obſtringent; ſic plerique qui a Catholica defecerunt Eccleſia, per carnalis concupiſcentiæ, velut poſticum ſeſe ex eadem proripuerunt. nō aliter quam ſi Incontinentia ſit porta lata Hæreſeos & perditionis, ſicuti continentia eſt via & porta arcta ad Eccleſia & Fidem Chriſti. O perditos homines! qui virginea illa pudicitia ac honeſtate proculcata, tamquàm ſues in immundo libidinum cœno volutantur; vitamque tam puram, tam glorioſam atque adeo pene Angelicam infamibus ac turpiſsimis voluptatibus poſtponunt; & nutriti in croceis amplexati ſunt ſtercora. Ex omnibus ijs vix vllus monaſticæ vitæ deſertor reperitur, qui non vel ante vel ſtatim poſtea feminarum fuerit implicitus amoribus, patris & magiſtri ſui Lutheri exemplum in hoc imitatus, apud quem caſtitas eodem loco fuit, quo Nymphai in pudicitia inter impudicos Satyros & Silenos. Sed quā multorum etiam animos acerbiſſima non multo poſt pœnitudo ſubijt, grauiterque afflixit! pati cum Lutheri paroxiſmis, angoribus ac preſſura, quam illi illatam per diabolum Ionas & Pomeranus affirmant, qui oculati teſtes angoris eius fuerunt. Inceſſit ſemel eum terror ille A. 1527. ſabbato poſt Viſitat. B. Virg. Feſtum mane, adeo vt ipſe ad extrema ſe venire arbitratus, Pomerano confeſsionem fecerit peccatorum & abſolutionē rogauerit &c. quæ in eius Tomis (f) reperiuntur deſcripta. Quemadmodum enim gulones delicato alicui cibo auidiſsime inhiant, ſaturi vero eundem faſtidiunt. ſic vbi ardor ille iuuentutis à pueritia fere monaſteriorum clauſtris cohibitus, deferbuit, illi vero indiſſolubili matrimonij nodo illigatos ſe, atque in eo plures ſpinas quam roſas reperire ſe vident, Deum immortalem, quæ tum non ſuſpiria, quæ prioris vitæ deſideria ac præſentis deteſtationes non audiuntur! vtpote a quibus non ſanctum modo illud vinculum votorum, verum etiam ipſæmet, de coniugio & affinitate ab Eccleſia latæ leges perinde vt Iudæorum renouatæ leges, inſuper habeantur ac ſine vlla verecundia violentur. Vt enim olim Iudæi ob adulterium facta diuortia & noua ab innocēti parte contracta coniugia tamquam licita approbarunt; ſic Lutherani quoque eadem permittunt, contra expreſſam S. Scripturæ auctoritatem, quæ vult, *vt quod Deus coniunxit, homo non ſeparet* quarum rerum conſcientia non poteſt non grauiſsime hominem affligere. Quæ vero hac de re Lutheranorum ſit ſententia, vide apud Melanchthonem in Locis communibus. & paſsim in libris Lutheri.

IV. Porro ex monſtroſo Monachi & Monialis matrimonio tres fetus maſculi ſunt procreati: quorum natu maior Ioannes nomine, Medicinam profeſſus eſt atque exercuit. anno MDXCIV. etiamnū ſuperſtes Intellexi ego ex viris honeſtis & fide dignis, qui aiebant vidiſſe ſe Hamburgi hominem hunc tantis honoribus à tota fere ciuitate exceptum quanti vix Principi haberi ſolent ac quia tum forte nuptiæ locupletioris alicuius celebrabantur, ei primum locum, vt ſcilicet ſponſæ aſsideret, fuiſſe datum. In tanto honore populi iſti nomen, memoriam ac poſteritatem ſeu ſobolem Prophetæ ſui habent Secundum nos vidimus, patri cognominē, inter equitum turmas quæ pro imo noſtro domeſtico bello Franciam depopulatum è Germania venerant, militantem, ad quem tamquam Germanici Prophetæ filium, multi curioſi-

d *Ad frat. inf. Germ.* e *Virgil Aen. 4.* f *Tom 3. Ien. f. 401 Matthiſ conc. de Luth fol 50. & 69 & Tō 2. Luth. epiſt pag. 325. & Tom 9 VVitteb. p. 238. 239. Selnec. ad A 1520 fol 32. &c. Vlenberg Vit. Luth. cap. 19. num. 1. compendio extraxit.*

Toti mundo tam novæ atque inuſitatæ antea copulæ ſpectaculum ruborem incutiebat. Jpſe etiam Carolſtadius è Monaſterio uxorem ducere auſus non fuerat. At Lutherus hoc ſuo facto gloriari, & impudenter iactare non verebatur, virginem hanc è medijs Sathanæ faucibus à ſe ereptam. Sic ergo hoc Hominū pacis per tam ſanctam, ſcilicet, copulam inter ſe compoſito, Lutherus inter ſacrilegos Monialis ſuæ complexus, voluptati indulgebat, dū miſeri Germani furore ac rabie perciti, mutuis vulneribus concidunt, & oppida ac pagi civibus exhauriuntur. Qui genethliacum Lutheri thema prodiderunt (quod cap. IV. libri I. prolixè deſcipſimus) notarunt, Venerem & Jovem in domo tertia ſibi occurrentes, iuxta Aſtrologiæ regulas illud ſignificare, futurum ut is Religioſam monialem uxorem ducat. Sic enim Julius Firmicus libro III. ſcribit, illum qui Venerem cum Jove coniunctam aut bono aliquo aſpectu oppoſitam habeat, è Templo feminam, quæ vel ſacerdos ſit, vel ſacerdotis filia, ducturum. De quo etſi latiorē campum dicendi mihi aperiri video; quia tamen tota hæc diſputatio à Catholica Fide aliena quodammodo eſt, ad alia tranſeo.

Celebre hoc matrimonium, quod mille poſtea tam corpore quam animo apoſtatas nobis peperit, Friderico demum Saxoniæ Duce defuncto confectum fuit: quo vivo Lutherus, quamvis libidinis flamma, ut ipſe de ſe ſcribit, medullas ei excedebat, nec leviter Carolſtadij exemplum eum incitabat, nihil tale moliri; vel certe operi tam ante forſan à ſe deſignato, extremam manum imponere nunquam auſus fuiſſet: Quanquam enim in ceteris Principem haberet nimis dicto audientem, quoties tamen de matrimonio ſuo ſermonem injiceret, conſilium hoc nequaquam Principi probari facile animadvertebat; uti nec illud, quod monialium illius raptoris, itemque Florentinæ cuiuſdam Virginis, quæ ad Lutherum tamquam caſtitatis patronum confugerat, quamquam obvijs illis ulnis exceperat è Convento Jslebienſi profugæ publicis ſcriptis defenſionem ſuſcepiſſet. Quid multis? Toti Chriſtiano orbi mirum hoc atque inuſitatum facinus viſum fuit (quod nec ipſe Sleidanus diſſimulat) & monſtruoſi cuiuſdam eventus præſagium Lutherus ſane non fuerit modo, verū etiam data opera contumeliam Jeſu Chriſto facere voluiſſe videbatur, dum ſacram ſibi virginem deſpondit: quod qui facit, Jeſu Chriſti thorum (ut S. Baſilius de perſona ſimili huic Moniali loquitur) contaminat. Ad eiuſmodi quidem inceſtuo-ſas flam̄as exſtinguēdas, alius SS. Patrū, inferni glaciē præparatā eſſe ſcribit. Cyprian⁹ vero digna eiuſmodi ſcelere tormenta excogitari poſſe negat.

II. Sed videamus etiam, quomodo de his nuptijs rex Angliæ in quadam epiſtola loquatur: quam ita uti Latina lingua edita eſt hoc loco inſerimus. *Ego* (inquit Rex c) *non paullo magis admiror, quod te non pudet ſerio levare palpebras, vel in Deum vel in hominem quemquam probum oculos intendere qui te paſſus ſis inſtigante diabolo, in eam ingenij levitatem cadere, ut ob carnis ineptas & obſcœnas libidines, cum frater Auguſtinianus eſſes, monacham Deo dicatam ſcelerato compreſſu violaris. Quid, quod non compreſſiſti ſolum (quale flagitium ſi deſignaſſes olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram viva ſubiiſſet, & tu ad morē uſq; verberibus eſſes mulctatus) verum etiam (quod nimio eſt exſecrabilius) publice pro uxore inceſtiſſimis nuptijs traduxiſti, atque palam ſummo cum totius Mundi ſtupore, ſummo per orbem totum opprobrio veſtro, ſummo cum ſacroſancti coniugij contemptu, ſumma cum ſanctiſſimorum votorū contumelia per nefas abuteris in quotidianum proſtibulum. Deniq; quod omnium maxime deteſtandum, te quā deberent tam execrandi facinoris pudor & dolor obruere, pœnitentia loco præ te fers miſer impudentē gloriā, tā longe fugiēs implorationē veniæ, ut etiā in ſceleris tui exemplā paſſim pſeudo religioſos alios litteris ac libris provoces.*

III. Hoc rum iudicium de Lutheri nuptijs Angliæ rex tulit, is qui Defenſor Fidei appellari meruit, quem tamē titulū diu conſervāre non potuit, dum Pontificiā poteſtatē involat, & Angelicanæ Eccleſiæ Caput vult dici, ut libri IV. cōtextus oſtēdet. Nihilominus tamē Lutherū ſemper oderat, nec Epiſcopis matrimoniū permittere volebat, ægre id admodū ferente Cranmero Cantuarienſi Archiepiſcopo, qui concubinā clā apud ſe habebat, ac diſcedens, ciſta artificioſē facta incluſam efferri ſecū curabat, metu regis.

Conſummata Lutheri & Catharinæ copula, undique ſtatim Cupidinis claſſicum inſonuit. Tunc ſcalæ monaſteriorum muris ſunt admotæ, tunc eorundem fundamenta fuere lubrica. Complures monachi iuvenes ſaltu monaſteriorum ſepta tranſilientes, ſummo fervore feminas perſequebantur, præſertim eas, qui eodem Lutheri claſſico excitæ, abiecto velo, in eadem caſtra transfugerāt, ſolis vetulis quaſi pro habitationis precio relictis. Hoc enim conſilium bonus noſter Lutherus in libro ſuo de Votis monaſticis ipſe dat, ut nimirum quæ ſexageſimum ætatis annū attigerint moniales

c *Epiſtola Regis Angliæ ad Lutherum.*

les in monaſterijs maneant, vt & monachi iam LXXX. ætatis annum egiſſet. His ille limitibus vtriuſque ſexus concupiſcentiam circumſcribit. Eraſmus noui huius Euangelij præcones irridens, ait,(*d*) eos ex infuſione ſcilicet S. Sancti, duas tantum res expetere, argentum & feminas. Cetera enim ipſum Euangelium abunde ſuppeditare. Et licet in varias ſectas diſtrahantur, omnes tamen Bacchum & Venerem ex æquo colere, & ieiunijs ac caſtitati bellum indixiſſe: Idem dicit, vidiſſe ſe monachum apoſtatam, qui tres feminas habuerit. Itemque Sacerdotem apoſtatam, qui matrimonium cum alterius vxore contraxerit. Plura idem ait eiuſmodi Monachorum & Monialium paſsim exſtare exempla, quæ quam facile nubunt, tam facile repudientur. Videre ſane eſt, quam cupide totum hoc excucullatum hominum genus ad matrimonium conuolet tam nimirum inceſtus ſuos ſub huius Sacramenti (Sacramentum enim eſſe etſi non omnes complures tamen ex ipſis credunt) velo latere poſſe, non ſecus atque Eliſa illa apud Virgilium, quæ amores ſuos illicitos cum Aenea ſimul conſilio ingenioq;, *Coniugium vocat. Hoc prætexit nomine culpam,*(*e*) Sicut enim qui Officium aliquod maius in Eccleſia deſiderant, conſequi aliter id non poſſunt, quam ſi per continentiæ portam ingrediantur, & perpetuæ caſtitatis voto ſeſe obſtringent; ſic plerique qui à Catholica defecerunt Eccleſia, per carnalis concupiſcentiæ, velut poſticum ſeſe ex eadem proripuerunt. nō aliter quam ſi Incontinentia ſit porta lata Hæreſeos & perditionis, ſicuti continentia eſt via & porta arcta ad Eccleſiã & Fidem Chriſti O perditos homines! qui virginea illa pudicitia ac honeſtate proculcata, tamquàm ſues in immundo libidinum cœno volutantur: vitamque tam puram, tam glorioſam atque adeo penè Angelicam infamibus ac turpiſsimis voluptatibus poſtponunt; & nutriti in croceis amplexati ſunt ſtercora. Ex omnibus ijs vix vllus monaſticæ vitæ deſertor reperitur, qui non vel ante vel ſtatim poſtea feminarum fuerit implicitus amoribus, patris & magiſtri ſui Lutheri exemplum in hoc imitatus, apud quem caſtitas eodem loco fuit, quo Nymphae in pudicitia inter impudicos Satyros & Silenos. Sed quã multorum etiam animos acerbiſſima non multo poſt pœnitudo ſubijt, grauiterque afflixit! pari cum Lutheri paroxiſmis, angoribus ac preſſura, quã nihil illatam per diabolum Ionas & Pomeranus affirmant, qui oculati teſtes angoris eius fuerunt. Inceſſit ſemel eum terror ille A. 1527. ſabbato poſt Viſitat. B. V irg. Feſtum mane, adeo vt ipſe ad extrema ſe venire arbitratus, Pomerano confeſsionem fecerit peccatorum & abſolutionẽ rogauerit &c. quæ in eius Tomis(*f*) reperiuntur deſcripta. Quemadmodum enim gulones delicato alicui cibo auidiſsime inhiant, ſaturi vero eundem faſtidiunt ſic vbi ardor ille iuuentutis à pueritia fere monaſteriorum clauſtris cohibitus, deferbuit, illi vero indiſſolubili matrimonij nodo illigatos ſe, atque in eo plures ſpinas quam roſas reperire ſe vident, Deum immortalem quæ tum non ſuſpiria, quæ prioris vitæ deſideria ac præſentis deteſtationes non audiuntur! vtpote à quibus non ſanctum modo illud vinculum votorum, verum etiam ipſæmet, de coniugio & affinitate ab Eccleſia latæ leges perinde vti Iudæorum renouatæ leges, inſuper habeantur ac ſine vlla verecundia violentur. Vt enim olim Iudæi ob adulterium facta diuortia & noua ab innocẽti parte contracta coniugia tamquam licita approbarunt; ſic Lutherani quoque eadem permittunt, contra expreſſam S. Scripturæ auctoritatem, quæ vult, *vt quod Deus coniunxit, homo non ſeparet* quarum rerum conſcientia non poteſt non grauiſsime hominem affligere. Quæ vero hac de re Lutheranorum ſit ſententia, vide apud Melanchthonem in Locis communibus. & paſsim in libris Lutheri.

IV. Porro ex monſtroſo Monachi & Monialis matrimonio tres fetus maſculi ſunt procreati, quorum natu maior Ioannes nomine, Medicinam profeſſus eſt atque exercuit, anno M D XCIV. etiamnũ ſuperſtes Intellexi ego ex viris honeſtis & fide dignis, qui aiebant vidiſſe ſe Hamburgi hominem hunc tantis honoribus à tota fere ciuitate exceptum quantis vix Principi haberi ſolent ac quia tum forte nuptiæ locupletioris alicuius celebrabantur, ei primum locum, vt ſcilicet ſponſæ aſsideret, fuiſſe datum. In tanto honore populi iſti nomen, memoriam ac poſteritatem ſeu ſobolem Prophetæ ſui habent. Secundum nos vidimus, patri cognominẽ, inter equitum turmas quæ primo noſtro domeſtico bello Franciam depopulatum è Germania venerant, militantem, ad quem tamquam Germanici Prophetæ filium, multi curioſitate

d *Ad frat. inf. Germ.* e *Virgil Aen. 3.* f *Tom 3. Ien. f. 401 Matthiſ conc de Luth fol 50. & 69 & Tõ 2. Luth. epiſt pag. 325. & Tom 9 VVitteb. p. 238. 239. Selnec. ad A 1520 fol 32. &c. Vlenberg Vit. Luth, cap. 19. num. 1. compendio extraxit.*

tate quadam concurrebant, nulla fere alia re quam ſtrenua perpotatione ac luxu inſignem. Quod illi paternum ſanè fuit (g). Quam enim diſſolutus ac mundanus homo pater fuerit, non vita tantum, verum etiam ſcripta ipſius teſtantur. Qui ipſum Lutherum viderunt, aiunt, ad ipſum iter facientem, etiam tum quum ad Imperatorem Wormatiam proficiſceretur, magnos hominum concurſus fieri ſolitos, in monachali habitu, quo tunc vtebatur, non ſolum genio largiter indulgentem, verum etiam tamquam nouum quendam Orphea fidibus ſuauiter canentem admirantium. Narrauit mihi vir honeſtus, in aula Saxonica tum verſatus, Lutherum die quodam Sibyllam Ducis coniugem ſalutandi cauſa in gynæceum ingreſſum, quum præ ceteris eleganti forma virginem conſpexiſſet, leniter permulſo eius mento, velut alludentem, ad Duciſſam conuerſum dixiſſe: O pulchrum diabolum! Equidem ſi tales in inferno eſſent diaboli, eò venire non recuſem. Hiſque verbis Duciſſam vehementer fuiſſe offenſam, Ducem vero Prophetæ ſui amore faſcinatum, dixiſſe, Lutheri corpus carne & oſſibus conſtare, vt ceterorum hominum: ſed animam eius plane diuinam eſſe ac cæleſtem. Tertius Lutheri filius fuit Paullus nomine, de quo nihil fere nobis conſtat.

V. Porro Lutherum quum ieiunij tum caſtitatis iuratum ac capitalem fuiſſe hoſtem, ſcripta ipſius demonſtrant. Atque hinc eſt quod idem *nihil magis ſe odiſſe dicit quam S. Hieronymum; ea quod nihil fere ille quam abſtinentiam & caſtitatem inculcet.* O D. Hieronyme. Huic quidem ſi dicto ſimus audientes, te vnà cum aſpero tuo habitu, cum deſerto, cum Bethlehem tua, tamquam inſanum, ad Anticyras relegemus. Scribit quidam Lutheri diſcipulus (h) *Ex omnibus SS. Patribus Hieronymum maximè Luthero magiſtro ſuo non odio tantum, verum etiam ludibrio fuiſſe habitum, vt in cuius libris nihil fere aliud niſi de ſeruandis ieiunijs, de caſtitate cuſtodienda, de carne maceranda legere ſit.* Quid, quod idem diuinum hunc virum, cuius ſanctitatem & eruditionem, tam præterita quam futura ſæcula admirata ſunt & admirabuntur, diaboli viridem ipſius ætatem tentantis aſſultus, & remedia contra eoſdem à ſe adhibita narrantem ſcurriliter irridet? Sic vero ſanctus ille vir loquitur, ſic carnem ſuam domat. *Vah peſſime aſine! (corpus intelligit multis verberibus pene excoriatum) Ego te vt meritus es, accipiam ſicque tractabo, ne laſciuias: Sic fame, ſiti, laboribus te excarnificabo, vt turpium amorum facile obliuiſcaris.* Sed quid opus è diſcipulorum libris petere teſtimonia, quum ipſius magiſtri auctoritas ad hoc probandum nobis ſufficiat? Audi quæſo, quomodo ille paucis verbis ſanctos illos viros omnes, qui per vitæ auſteritatem & carnis mortificationem animas ſuas ad cæleſtia eleuare, & endo cælo, vt Ennius loquitur, locare ſtuduerunt, irrideat. (i) *Omnis horum ſanctitas* (inquit excucullatus hic) *in eo poſita eſt, quod multum ieiunarunt, multum orarunt, duriter cubuerunt, multa denique, ſacco & lacerna induti, paſſi ſunt: quam ſanctitatem etiam canes aut ſues quotidie exercere poſſunt.* O verba talis libertatis patrono & patinario Monacho digna! De Epiphanio item adeoque tota Eccleſia quæ olim Aerianorum hæreticorum in ſancta hebdomada Catholicis carnem macerantibus, genio tum potiſſimum indulgentium peruerſitatem atque ingluuiem grauiſſimis verbis perſtrinxit, non melius loquuntur Centuriatores Magdeburgenſes (k) Quin aiunt, *magis hæreticum eſſe ac S. ſcripturæ contrarium ſuperſtitiones illas obſeruare, quam Chriſtiana libertate vti.* Audiuimus eundem illum prophetam, de Niceno Concilio, in quo lex cœlibatus renouata fuit, loquentem. *Quaſi vero*, inquit, *S. Spiritus nihil aliud agendum habuerit quam vt miniſtros ad res periculoſas, eaſdemque non neceſſarias, immo impoſſibiles obligaret.* Addit, *feminæ vſum homini non minus quam ipſius cibi neceſſarium eſſe.* Ne quis vero à Luthero hæc ſcripta eſſe negare poſſit, ipſius verba adſcribam. Sed prius veniam ore a Catholico & caſto, imo quouis honeſto animo, vt pace eius & ſalua caſtitate mihi ſcurram loquentem liceat introducere, vt ipſemet audiatur. (l) *Quam non eſt in meis viribus ſitum, inquit, vt vir ſim, tam non eſt mei iuris vt abſque muliere ſim. Rurſus vt in tua manu non eſt vt femina non ſis, ſic nec in te eſt vt abſque viro degas: non enim libera eſt electio, aut conſilium, ſed res eſt neceſſaria vt marem femina, feminam mari ſociari oporteat. Verbum enim hoc quod Deus ait,* Creſcite & multiplicamini, *eſt præceptum diuinum, puta opus quod non eſt noſtrarum virium, vel vt impediatur vel omittatur, ſed tam eſt neceſſarium quam edere, bibere purgare aluum, mucum emungere, dormire & vigilare. Eſt implantata natura, haud ſecus ac membra ad eam rem pertinentia.* Ecce aurea noui Patriarchæ

verba

g *Simon Fontā. in Hiſtoria.* h *Comment Geneſ. 22. ca. Aurifaber fol 377.* i *Luth. de ſeruo arbit.* k *Cent. 4. c. 5. pag. 401. Tom 5. fol. 119. Tom 2. ad falſ. Epiſc. erat fol. 326.* l *Serm. de matrimonio.*

verba, digni primæuo illo ſeculo, quo hominum genus non iam ad eam quàm iam videmus infinitatem quaſi erat multiplicatum. At noſtro quis niſi impudens negare auſit, id potius optandum vt multi ad alteram illam vitam Deo lucrifiant, quam in hanc generentur? Hanc tamen diuinam ſcilicet magiſtri ſententiam diſcipuli non magno tantum applauſu exceperunt, verum etiam populo tradiderunt, nimirum, (m) *Tam eſſe neceſſarium Veneris vſum quam eſt neceſſe vt mares ſimus. & magis neceſſarium quam edere bibere, purgare aluum:* Hanc doctrinam Lutherus Epicuri de grege porcus, Eccleſiæ ſuæ tam verbo quam ſcriptis inculcauit, *vnicuique vxorem non minus aſſiduè quam Heluetij enſes lateri accinctos geſtare ſolent, circumducendam (n) Licere hominem ait nihil aliud natum eſſe, quam vt genus ſuum multiplicent ac terram repleant* Hoc ille itinere Sacerdotem quendam Lunæburgenſem, vt vxore ducta Euangelium Lutheranum amplecteretur, impulit, iubens eum ſ... vxoris complexibus ... illud ... tis ... facere vt ... volu... tate priuare velit, quam nihil in hac vita iucundius homini contingere poſſit. In quam ſententiam (diuinus ſi fas eſt) eiuſdem vernacula lingua circumfertur verſiculus: *Nichts Liebers iſt auff erden Als Frawen Lieb dem ſie mag werden.* quem ipſe in ore ſæpe habere auditus eſt. & ne quis dubitare poſſit de Lenone, ſua manu ad cap. 30 prou. in biblia Germ. retulit, & ſane ... quem verſiculum Latine reddiderunt ſic: *Nil quantus quantus ſit habet, me iudice, Mundus Dulcius igniculis, dine Cupido tuis.*

Et in hoc quidem dicendi genere nouæ iſti libertatis præcones facundiam ſuam plurimum exercent. Aſſerit VVigandus, audiſſe ſe pro concione Prædicantem quendam quamplurimos verſus ex Ouidij lib. illo *De arte amandi* allegantem (o). Idem *duorum corporum in matrimonio coniunctionem appellat ſpiritualem, diuinam, & cœleſtem copulam:* ex quo illud facile poteſt intelligi magiſtrum ipſius Lutherum huic ſpirituali, cœleſti ac diuinæ meditationi velut trabali clauo fuiſſe affixum, vt qui ab vxoris complexibus adhuc calens, ad aram proceſſerit multo minus religioſus quam illi qui thus olim colligentes, *à fœminis abſtinebant. (p) quod illud deorum ſacer ficus adhiberetur* Nec tantum *viris ille auctor fuit, vt vxori renuenti ancillam ſubſtituerent; verum etiam vxoribus ſuaſit* (id quod Georgius Saxoniæ Dux in epiſtola quadam ipſi exprobrat) *vt viris penſum non perſoluentibus famulos ſuccenturiarent.* Audiamus ipſa nouiſſimi Euangeliſtæ verba. *Reperiuntur interdum uxores adeo pertinaces, ut ſi decies in libidinem prolaberetur maritus, præ ſua duritia non curarent. Hic opportunum eſt ut maritus dicat: ſi tu nolueris, alia volet. Si non vult uxor, veniat ancilla: ita tamen, ut antea iterū & tertio uxorem admoneat maritus, & coram alijs pertinaciam eius detegat, & ante conſpectum Eccleſiæ duritia eius agnoſcatur & reprehendatur; ſi tum renuat, repudiet eam.* Ex quo ita argumentari videtur. Uxorem poteſtatem corporis ſui non habere, ſed maritum. Quando ergo alter alteri corporis ſui poteſtatem negat, matrimonij vinculum diſſolvi.

Quid? an non digna tibi hæc verba videntur eo qui *Prophetam ſe atque Evangelij* (ſed pro Evangelio turpem libertatem Mundo annunciantis) *præconem ſe ferre auſit*: Iacobus Andreæ Smidelinus his de verbis cum Staphylo decertans, (q) ad extremum ad hoc pactum deſcendit. *Demonſtra*, inquit, *nobis Lutheranis verba hæc Latina lingua protuliſſe.* Si non vel tu uxor ancillam venire debere ac oportere *Nos D. Lutheri nomen diris devovebimus.* At Staphylus facile rogat: Ecquodnam, inquiens, hoc effugium eſt ad tegendam magiſtri tui ſpurcitiem? ſive ille dixerit, *Ancilla veniat*, ſive *Ancillam venire debere.* Quorum utrumque ſane idem ac geminum eſt. Annon iſſe ſcripſit: *Si non vult uxor, veniat ancilla?* Sed ſi cui minus hæc ſufficiunt, audiamus quod alio loco in eandē ſententiam dixerit ac ſcripſerit. *Hæc vis genitalis ait, & ferventis naturæ inclinatio in muliere, in corpore maſculo ſic creatur & conſervatur, vt nullus vota extra ... poſſit; ideo qui ſine muliere manere ſtatuit nomē hominis à ſe deponat, planū faciens ſe eſſe angelū aut ſpiritum.* Quā doctrinam ſequuti Lutheri diſcipuli, in Polonia paſſim, vt Vitonienſis ſcribit, ad exſatiandā ex eiuſdē præſcripto libidinē plures vxores duxerunt. Quin ipſe Lutherus in Commentarijs ſuper Geneſin anno MDXXV. impreſſis, polygamiæ conſuetudinē introducere ſe quidē nolle ait, nec tamē eandē, primorū illorū Patriarcharū reſpectu, dānare poſſe. Eodē auctore, aiunt illū celeberrimi nominis Iureconſultū Oldendorpium priori coniugi adhuc viventi alterā ſuperinduxiſſe. Quia vero mihi iā rem eſſe video cum eiuſmodi homine, qui vt libidines ſuas expiēdi haberet prætextū primo vota Deo fa-

m *Arcibal Hamilton Demonſt. Calu. Conſu. l. 2. c. 29. f. 230* n *In Colloq. Menſal. fol. 400.* o *In lib. de ben. & mal. Germ.* p *Plin. lib. 15 c. 24* q *Staph. de Bib. tranſlat.*

fregit ſacrilege, prætextu matrimonij, & illo nondum ſaturatus, etiam ipſam matrimonij legem proculcare, & latiſſimam impudicitiæ feneſtram aperire auſus fuit. facere non poſſum quin præclara aliquot eiuſdem in eandem ſententiam dicta ſubiungam; ac præcipue illud quod ait in ſermone quodam anno M D XX I. habito, qui VI. Tomo Operum ipſius VVitebergæ Anno M D LIII. excuſorum inſertus legitur, (r) ne quis ſuppoſititium hunc fetum exiſtimet. *Si femina* (inquit ſanctus hic caſtitatis auctor) *marito impotenti nupſerit, neque tamen cum alio aperte matrimonium contrahere, aut quid honeſtati contrarium admittere velit* quandoquidem in eiuſmodi cauſſis Pontifex plures teſtes, atque alia multa requirit) *et ego auctor ſum vt maritum ita alloquatur: Vides, mi marite, te mihi debitum reddere non poſſe, teque ita tam ætati quam corpori meo illuſiſſe, adeoque non in honoris tantum, verum etiam ſalutis meæ diſcrimen me coniecisſe. Quia ergo vides hanc ob cauſſam matrimonium inter nos conſtare non poſſe, permitte mihi vt fratri tuo aut vni ex proximis agnatis nubere mihi liceat. Sic enim & tu tam mariti nomen obtinebis, quam cauebis ne bona mea alio aut in extraneorum hæreditatum manus deuoluantur. Quemadmodum ergo à te inuita decepta ſum; ſic permitte mihi vt hac in re conſcium te ac volentem fallam. Atque hic ego dico, maritum conſentire debere, ac procurare, vt vxor matrimonij fructu non careat, & ex ipſius genere liberos acquirat. Quod ſi ille facere hoc recuſet vxori ſuadeo vt ab illo in aliam regionem fugiat, ibique alij nubat.* Quin vlterius homo impudentiſſimus progreditur, nec iam excuſationem, ſed laudem etiam tam turpi diuortio quærit, inquiens: *Olim Conſilium tantum dederam, quod tum adhuc eſſem timidiuſculus; at iam longe aliter ſentio, ac talem maritum qui vxorem, aut vxorem quæ maritum (licet hoc rarius euenire ſoleat) hoc modo deceperit, durius tractari volo. Neque enim parum eſt in re tam momentoſa & quæ non corpus tantum & fortunas ſed animæ etiam ſalutem concernit, per fraudem aliquem circumuenire. Æqua ab illo exigenda compenſatio eſt.* Quod quid aliud eſt, quam dicere: Talis femina aut maritus egregiè itidem ſcortari debet?

O diuinam Noui Euangeliſtæ, non carne modo & oſſibus conſtantis verum etiam in libidinis cœno ad aures vſque demerſi ſententiam! Quod ſi hanc legem recipimus, Deum immortalem, quam multa adulteria quam multa diuortia, & falſæ accuſationes nouas ambientium nuptias veluti momento exundabunt? Quæ inter viros & vxores querelæ non naſcentur? Doctrinæ huius incommoda demonſtrantibus, ac remedium ea præcidendi rogantibus, bonus ille Apoſtolus reſpondiſſe dicitur: (ſ) *Quid faciam? Perpetrato adulterio, vter coniugum innocens fuerit, matrimonium rurſus ineundi poteſtatem habet. At ſi me roges, vbi altera illa pars quæ in culpa eſt, manebit, ſi forte continere ſe nequeat? Reſpondeo, eum qui culpam commiſerit, à magiſtratu morte afficiendum, aut et in aliam regionem abeundum, ac ſi donum continentiæ non habeat, aliam vxorem ducendam. Si quis dicat, me tam viris quam feminis in longinquas regiones emigrandi, & vt alibi contrahere liceat, diſſoluendi matrimonium feneſtram aperire: reſpondeo: Quidnam ego hac in re poſſim ſtatuere? Ex duobus malis minus eligendum eſt & ne in longinquis locis ſcortentur, matrimonij potius contrahendi ipſis permittenda eſt poteſtas.* Sed non ob commiſſum tantum durante matrimonio adulterium, verum *etiam ob antegreſſam, (t) nondum contracto coniugio, ſcortationem; ob fugam aut longam ſeparationem alterius coniugum: ob mariti aſperitatem, amborum pertinaciam hæreſin, debiti maritalis recuſationem, morbum denique contagioſum, Novus hic Apoſtolus ſuis divortij poteſtatem facit, non minus quam ob eaſdem cauſſas ſeruos & ancillas dimittere, nouoſque conducere ſolemus.* (u)

Teſtatur Reicius, quum iuſſu Poloniæ Regis ad Papam Sixtum V. Romam proficiſceretur, ſe Auguſtæ Vindelicorum, qua iter faciebat, Lutheranum vidiſſe Prædicantem, qui alterius Prædicantis, Francofurti tum adhuc viuentis ac conſentientis, vxorem in matrimonium duxerit. Idem ille Prædicans, ad religionem Catholicam poſtea conuerſus, ait, collegas vxorum permutationem ſecum voluiſſe inſtituere: quodque genus mercandi inter id hominum genus ſæpe ipſe viderit. Ecce tibi Libertatis edictum! ecce caſtitatis votis, quæ tam multi ac ſancti homines fecerunt, non medium oſtenſum digitum tantum, verum etiam nigrum charta appoſitum, ab eo qui illud frequentiſſime in ore habebat. *Impoſſibilem eſſe continentiam. Vota vere illa Virginitatis diabolo, & contra morum ac vitæ honeſtatem fieri.* Melanchthon in Apologia Auguſtanæ Confeſſionis auctor eſt. At non meminit hic quod Zacharias Papa octingentis ante Lutherum

r *Tom 1. Ger. fol. 121. Refert. Cochlæus de cauſis matrimonij.* ſ *Serm. de matrim. fol. 121.* t *In cap. 7. Epiſt. ad Corithios impreſſ anno 523. & compendio eiuſmodi plurima loca è Lutheri operibus collecta Vide in Cõradi Andreæ Luthero Caſto. mundoq. pag. 231. & c.*

therum annis ad Bonifacium Germaniæ Apoſtolum ſcripſerat. *Sacerdotes poſtquam Sacros ordines acceperint, ab vxorum conſuetudine abſtinere, & vita ſocias abdicare debere.* Quod accipiendum eſt de maritis, qui in nouella illa adhuc Eccleſia diuinis ſeruitijs ſeſe mancipabant. Sed quam apta ac pulchra ſimilitudine Lutherus hanc impoſſibilitatem probet atque oſtendat, audire operæ precium mihi videtur.

VI. *Quemadmodum, ait, mater puero ſignum manu dat, vt ad ſe veniat, aut etiam voce eundem ad ſe vocat, quamuis certa ſit eum ire non poſſe: ſic Deus quædam nobis præcepit, quamuis certò ſciat nos facere ea non poſſe.* Sed quæ loto, qui ſic loquitur, annon Deo illudit, vel potius illud dicit, Deum nobis illudere? dum ſcilicet facere nos ea vult quæ plane ſunt impoſſibilia *Deus*, inquit S. Auguſtinus, (u) *nihil præcipit quod factu ſit impoſſibile; ſed præcipiens admonet te vt facias quod potes, ac cupias etiam, quod non potes.* Sic quamuis votum caſtitatis, omnium maximum & nobiliſſimum, valde ſit difficile, vtpote quod a furioſis hoſtibus tam ſæpe oppugnatur; impoſſibile tamen non eſt Notum eſt illud ex ipſis Gentilibus *Difficilia quæ pulcra.*

Et illud —— ſerpens ſitis, ardor arenæ,
Dulcia virtuti gaudet patientia duris.
Quin mihi nec placeat virtus, niſi parta labore.

Et ex ſacris literis tantopere iactatis apud Euangelicos quid non legimus & audimus fortius:

At quanto plus in tam arduo opere eſt laboris ac difficultatis, tanto maiorem etiam laudem & gratiam apud Deum meretur. Nondum vitijs totus ita occupatus eſt mundus, vt non quotidie in ſanctis quibuſdam hominibus admirabiles diuinæ gratiæ radios elucere videamus, quibus illuſtrati, ab omnibus turpium voluptatum ſordibus mundos ſeſe conſeruant, & terrenis his rebus planè ſe ſubducunt; nihil obſtante commentitia illa Lutheri impoſſibilitate Apoſtolus enim aduerſus eam ait, (x) *Fructus Spiritus eſt caritas &c modeſtia, continentia, caſtitas.* Et *Razias ille Machabaicus* (y) *multis temporibus continentiæ propoſitũ tenuit in Iudaiſmo, &c.* Et ſi enim ſpiritus præcepta atque exercitia cui caro ſemper reluctatur, prima facie grauia admodum & intolerabilia videntur, non plus tamen ea habent oneris, quam quale in nauigatione contra ventos ac fluctus huius Mundi opus eſt: etenim onus aliquod tam nobis neceſſarium eſt, quam naui neceſſaria eſt ſaburra, vt tanto contra omnem tempeſtatem tutiores in hoc mundi pelago inter medios tentationum fluctus enauigemus.

His qui cum Luthero per diuina præcepta ambulantibus viam ſpinis ac vepribus obſitam conſtratam muricibus, & præcipitijs vndique obſeſſam imaginantur, bene & appoſitè reſpondit S. Ambroſius, inquiens: *Si quis periculis abſterreri ſe ſinat, ei ab omni quoque labore ceſſandum eſſe, ne opprimatur; ab omni pugna deſiſtendum, ne vincatur: ei qui concupiſcentiam metuat, oculos claudendos; qui ambulare formidet, conſidendum.* Et D. Gregorius: *In flagellorum*, inquit, *ictibus, & in vitiorum pugnis non ſolum nos infirmitatem noſtram, ſed etiam in virtutibus progreſſum cognoſcere.* Nemo enim virium ſuarum in pace facit periculum. Nemo ſcire poteſt quantum profecerit, niſi in rebus dubijs & aduerſis. *Omnia in eo poſſum*, inquit S. Apoſtolus, *qui me confortat*. Velle hic, poſſe eſt. *Quæ à neceſſitate cœperunt*, vt recte ait Seneca, *faciliter exeunt* Et ſicut homines vino dediti quanto plus eius ingerunt, tanto calorem corporis magis incendunt, nec prius ceſſant quam ab ebrietatem peruenerint: ſic caſta & ſancta anima, vbi ſemel futuræ vitæ cogitationibus & curis occupata fuerit, cœleſtia illa bona ſitire ac deſiderare numquam ceſſat, & impletur quidem illa nũquam tamen ſatiatur Immo quanto vberior rerum ſpiritualium fuerit cibus, tanto magis earundem creſcit fames *Nullum eſt in Mundo bonum, nulla omnino virtus tam heroica & ſublimis, quam non vel ab ipſa natura inſitam habeamus, vel conſuetudine, vel neceſſitate acquirere poſſimus*, vt Tertullianus docet. Hæc vero neceſſitas ita comparata eſt, vt etiam voluntaria eſſe queat. Et quamuis in duabus his vocibus oppoſitio quædam ſeu contrarietas eſſe videatur: hanc tamen voluntariam neceſſitatem Caſſianus vnus ex illis eremi cultoribus vtilibus quibuſdam regulis explicat, quum ait: *Nihil omnium rerum tam durum eſſe atque aſperum, quod non anima in Deum abrepta molle fiat ac leue.* Omnis illa aſperitas ijs qui eiuſmodi eleuationes, omnem fere ſenſum corpori auferentes, ſentiunt, in ſummam dulcedinem commutatur Talis animæ ecſtaſis, corporis functiones ac ſenſus ita interficit, vt omnibus alijs rebus excluſis, omnes cogitationes ac ſenſus in vnum Deum ferantur, atque in eo toti quanti quanti ſunt, occupentur.

Falſa ergo eſt Lutheri Theologia, & illis Alcæi apud Plutarchum potius, quam Chriſtianæ Fidei dogma.

u *Lib. de natu & gratia.* x *Gal.5.23.* y *2. Machab.14.38.*

Digitized by Google

dem pacem à Catholicis impetrarunt. Pleraque enim per Germaniam ciuitates ægrè ferebant, bellicoſam hanc nationem mutuis cladibus ſic atteri, ac ſuis viribus ad inteſtinam perniciem armari. O plusquam belluinam hominum crudelitatem. Quis vmqam audiuit, lupum à lupo, aut leonem à leone, quantumuis extrema fame agitatis, deuoratum? At ſolus homo hominem occidere nihil penſi habet.

Tantum religio potuit ſuadere malorum
Diuerſa & ſciſſum ſtudia in contraria vulgus.

O aureum illud ſæculum! quo non dico hominem, ſed innoxium quodcumque animal occidere piaculare habebatur. Ferreum vero noſtrum hoc merito dici poteſt, quo homines tamqnam Eumenidum ſeu Furiarum miniſtri, nihil aliud quàm aliorum perniciem quærunt & moliuntur. Poſtquam ergo tantum Chriſtiani ſanguinis effuſum fuit, tandem pax inter vtriuſque religionis pagos facta eſt, hac conditione, quam nos è Gallicis verbis ſic Latinè expreſſimus: *Nos Tigurini & Bernates, debemus velle & volumus vt fideles noſtri confœderati quinque pagorum, & ipſorum ciues vnà cum Vallenſibus & omnibus ipſorum ſocijs & adhærentibus, tam Eccleſiaſticis quam laicis, in ipſorum ciuitatibus, territorijs, præfecturis & dominijs, pace fruantur; idque ſine vlla reprehenſione, diſputatione aut quacumque alia maligna adiunctione, exceptione, & circumuentione, excluſa omni fraude. Similiter nos Quinque pagi volumus, vt Tigurini & Bernates ipſorumque adhærentes, in pace viuant neque etiam ob eam quam ſequuntur religionem vlla eis moleſtia aut turbatio inferatur.* Porro inter pacis huius conditiones & illa fuit, vt vtrique, Catholici ſcilicet cum Ferdinando rege, & Zuingliani cum Langrauio & Argentinenſibus factum fœdus reſcindant.

VII. Secundum hæc Heluetiæ populi pacem inter ſe ſanctè coluerunt Zuinglianis tanta cladiũ frequentia & magnitudine attonitis. Porro Heluetiorum pagi dicti Lucernates, Vrij, Suitij, Vnterualdij, Glaronenſes, Tugiani, Friburgenſes, Solodurij, Abbatiſcellenſes in Catholicæ Eccleſiæ obedientia conſtanter permanſerunt: quamuis duo poſteriores ex his pagi vtramque tolerent religionem. At alij præter hos pagi nimirum Tigurini, Baſileenſes, Bernates, Schafuſiani, Zuinglij opinionem pertinaciſſime hactenus defenderunt, quamquam nonnihil iam ad Caluiniſmum deflexerint. Antea enim Heluetica Confeſſio ſeu religio Geneuenſi, & quantum ad ipſam fidem, & quantum ad ceremonias ſeu ſacrorum ritus, aliquantulum diſcrepabat: verum intra proximos retro viginti annos aliqua concordiæ ratio ſ. it inita. Hodieque tamen diſciplina Eccleſiaſtica non tam ſtricte apud Heluetios quam Geneuenſes obſeruatur. Heluetij etiam in Cœna ſua hoſtijs Catholicorum more paratis, Geneuenſes vero ea panis forma modoque parata qua in menſa indies communi ſeu vulgari plebs vtitur. Altaria etiam illi ſaxea habent & Baſileæ quidem marmoreum hodieque integrum viſitur, quod olim in Eccleſia Cathedrali diuino officio inſeruijt. Cumque cœna apud Heluetiorum vrbes celebratur, duo Prædicantes (ſic enim Miniſtros appellant) ad altare conſiſtunt, quorum vnus panem, alter vinum communicantibus porrigit. At in vicis & villis, Prædicans panem, laicus vero ſeu ruſticorum vnus vinum dat. Apud Heluetios in ſepultura defunctorum funebris haberi ſolet oratio: Geneuæ nequaquam. Baſileæ quidem, Schafuſiæ & alibi multa Epitaphia & alia funebria ornamenta adhuc extant; non vero Tiguri aut Bernæ, Baſileæ Eraſmi Epitaphium in Cathedrali Eccleſia, Oecolampadij vero in cœmiterio videtur. Geneuæ mortuis nihil, præter terram, datur. Quin idololatriam eſſe, aiunt, honores illos qui defunctis habentur. Exiſtimant quippe, ſatis eſſe cœlum pro vrna habere. Baſileenſes quidem & Schafuſij poſt Oecolampadij mortem diu Lutheranam religionem ſequuti ſunt, à Sulcero quodam Lutherano Prædicante perſuaſi; quo defuncto, Grynæus ille ſius (de quo in Bezæ Iconibus extat elogium, filius) primum à Lutheri, deinde à Zuinglij opinionibus paulatim eos ad Caluiniſmum abduxit, miro aſtu ad hoc vſus. Primo enim Lutheranum ſe ſimulabat; poſtea vero amicis quos plurimos ſingulari morum tam grauitate quam comitate ſibi comparauerat, confiſus, Geneuenſem Confeſſionem populo aperte laudauit, vtque eam amplecterentur auctor fuit: quamuis Lutheraniſmi etiamnum fauillæ quædam veluti ſub cineribus vtrobique lateant. Ita religio pro hominum arbitrio tota gubernatur apud eos, qui nihil niſi diuino verbo expreſſum in Religione tolerandum ſuſceperunt, quidlibet enim ſub verbo diuino ingenium humanum inuenire poteſt, ſi à Regula Eccleſiæ dictantis veritatem recedit.

VIII. Eadem diſcordia ab Heluetiis ad Rhætes finitimos, quos Griſones vulgo vocant, propagata eſt: qui & ipſi, Heluetiorum exemplo, legitimi domini, Epiſcopi nempe Curienſis imperio ſeſe

ſub-

Digitized by Google

ſubduxerunt. Apud hos vero religio vtraque in vſu eſt. Quidam enim etiamnum in antiqua perſiſtunt religione, alij vero Zuinglij delitia amplexi ſunt, partim à miniſtris quos Tigurini ipſis ſubmiſerunt, partim à ſuæ nationis hominibus, ad Lutheranas, aut Caluinianas Academias ablegatis, ac domum cum noua doctrina reuerſis, perſuaſi. Quamuis autem eandem, quam Tigurini fidei formulam profiteantur, non tamen diſciplinam Eccleſiaſticam obſeruant. In eo vero illis prudentiores aliquo modo videntur, quod quendam veluti ſummum habent Pontificem. Sic enim merito appellari poteſt is penes quem ceteros Prædicantes eligendi atque abdicandi ſeu deponendi, officia diſtribuendi, & vitia ſeu crimina ſuo arbitratu puniendi ac corrigendi eſt poteſtas. Et hoc quidem officio ille quoad viuit fungitur; mortuo vero ſtatim alius ſurrogatur. Vulgo Miniſter Synodalis nominatur. Ad Rhætos pertinet vallis Bartholina, qua vix in Europa reperitur altera amœnior fertiliorve eo tantum nomine infelix quod hæreſi eτ am ſit infecta. quamuis paucis ab hinc annis magnum illa ibi ac ferè lethale vulnus acceperit, ſex viris è nobili Parauicinorum familia ſimul ad Catholicam fidem conuerſis. quorum exemplum non parua populi multitudo ſequuta fuit. Audiui ego quendam noui Euangelij in Gallia (quamuis Gallus non eſſet) Miniſtrum, Franciſcanæ poſtea familiæ adſcriptum, narrantem, ſe quum anno M. D. XCIIX. ad Rhætos perueniſſet, à Pontifice ipſorum ſeu ſynodali Miniſtro, Marco nomine, in valle Anegdina domicilium habente veniam conciones publice ad populum habendi petijſſe, ac facile impetraſſe. Reperiſſe vero ſe ibi complures Italos è religioſorum Conuentibus profugos, Prædicantium munere fungentes, qui omnes cum vxoribus, liberis ac tota familia nihil habuerint, vnde viuerent, quam tenue quo vel ad conciones habendas, vel ſcholas regendas conducti erant, ſtipendium. Hic vero de quo loquor, conſcientiæ aculeis, eo quod ſchiſmate irretitum ſe animaduerteret, agitatus, vt quietem reperiret, omnes fere Chriſtiani orbis prouincias peragrauit, cum doctiſſimis cuiuscumque religionis viris colloquutus. Quanto vero plures conuenit, tanto magis in erroris ac damnationis via ſe eſſe cognouit. Ad Rhætos ergo tandem profectus, ad miniſterium, eo quod Italicæ linguæ peritus eſſet, receptus fuit. Ibi dum eſſet, paullatim collegis quibuſdam animi ſui dubia, ſed obſcure, proponere cœpit. Deprehendit vero pleroſque omnes eiſdem ſcrupulis vrgeri; ſed vel pœnæ metu, vel vxorum ac liberorum amore, ne ſcilicet ipſis ad monaſteria remiſſis, illis tamquam illegitime vel nuptis vel natis infamia inureretur, detineri. Miſeros! apud quos plus Mundi quam Dei poteſt amor, & quibus maior corporis eſt, quam animæ cura. Eouſque vero hæc res proceſſit, vt ſeptem miniſtri chirographis & ſigillis ſuis promiſerint, ſe hæreſin relicturos, modo ille a ſummo Pontifice veniam, & in Gallia vitæ ſuſtentandæ (in Italiam enim commiſſi criminis pudor redire eos vetabat) præſidia impetraret. Et hic quidem anno Iubilæo M.DC. Romam profectus, Clementem VIII. Pontificem, & Cardinalem Borromæum, ſancti illius & venerabilis Mediolanenſis quondam Archiepiſcopi nepotem, ſatis fauentes habuit; verum Cardinales inquiſitionis præſides cenſuerunt, nequaquam prius abſolutionem eis impertiendam, quam Romæ ad cauſam dicendam comparuiſſent. Vt enim Eccleſia portas nemini occludit; ita eadem in ijs aperiendis fatua feſtinatione non vult vti. Ex quo factum eſt, vt moræ ille pertæſus, in Galliam conceſſerit, ac Franciſcani ordinis monaſterio ſeſe incluſerit. O quam multi paſſim reperiuntur, qui iuuentæ calore ex monaſterijs profugientes, vbi deinde ad ſeſe redierint, nihil magis in votis habent quam cum Eccleſia reconciliari, modo ne ſecundum legum rigorem in eos ageretur. Atque tales arundines ſunt fulcra & columnæ Eccleſiarum Reformatarum, & quidem potiſſima, per Regiones haſce. nam qui à pueris hæreſin docti ſunt & minus fere ſcientiæ habent, & multo minus in dicendo vigoris, ſi cum his componantur, qui fugitiuorum more Catholicæ Eccleſiæ caſtra deſeruerunt, vti hodieque in Hollandia appatet.

DE PETRI MARTYRIS ET BERNARDI Ochini apoſtaſia, vita, & morte.

Capvt V.

ARGVMENTVM.

I. *De Henrico Bullingero Zuinglij ſucceſſore.*
II. *De Petro Vermilio, qui Martyr poſtea dici voluit.*
III. *De Neapolitana Eccleſia inuiſibili.*
IV. *De Bernardo Ochino.*

Digitized by Google

V. *P. Martyr in Angliam proficiſcitur.*
VI. *Mortua uxore, quæ Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.*

I. AD novitiam Tigurinorũ Eccleſiam, Zuinglij morte paſtore viduatam, vocatus fuit, per Laicos homines Henricus Bullingerus, qui à Zuinglio quaſi in ſinu, ſex aut ſeptem annis iam per vicos paſſim & pagos novum Evangelium prædicaverat, tanta cum exiſtimatione, ut inter omnes eius ſectæ concionatores præſtantiſſimus haberetur. Is vero quadraginta tribus annis, quibus Tigurinæ eccleſiæ præfuit, uſus fuit inprimis opera hominis omnium qui noſtro tempore Catholicæ Eccleſiæ ſeſe ſubduxerunt, ſubtiliſſimi atque ingenioſiſſimi, qui nemini quam ipſi Calvino, etiam alijorum iudicio, cedebat; *Martyr* vel arroganti, vel deſpicabili titulo inſigniri voluit. Apud Germanos enim alterutro modo uſurpatur, ut & SS. Teſtium Chriſti, maxime qui ſanguinem ſuum in confeſſione fuderunt, denotet nomen Deorum, & eorum qui ægre ſuis in negotijs eluctantur, & cum miſerijs conflictantur, quam ego notionem ei viro competere & comperiſſe, nihil dubito, qui enim Apoſtatæ melius eſſe queat? Porro Bullingerus vivere deſijt an. M.D.LXXV. ætatis ſeptuageſimo primo: quem Beza poetica adulatione, non vera deſcriptione, ita depingit, ut etiam ſuæ religioni & univerſæ Bonitati irroget probrum, ut Epithaphium ipſius teſtatur quo ait *ſcientiam, pietatem, innocentiam & candorem eodem, quo Bullingerum, ſepulchro condi*, nihil igitur ſibi ipſi vel reliquo mundo ſcientiæ, pietatiſve, aut alterius virtutis reliquit, qui ea bona cum Bullingero ſepelivit. Nihil minus hic dixero, veruntamen levius merito, ſi dicam muli mutuum ſcabunt. Quia vero Bullingerum à Petro Martyre, omni ſcientiarum genere nullum æqualem inter collegas ac ſocios habente, plurimum adiutum fuiſſe diximus, non abs re erit eiuſdem ac Bernardi Ochini vitam (uterque enim eodem tempore cum ſummo ſcandalo, à Deo & Eccleſia defecit) deſcribere ut tanto melius appareat poſteris, à quibus hæreſis concepta in lucem producta, educata & fota ſit; ſimul ut eorum vanitas oſtendatur, qui in hiſce ſchiſmatis auctoribus ac propagatoribus, ſi quid laudabile forte deprehendant, laudandi nec finem nec modum faciunt, interim vero vitia quæ plurima & maxime inſignia in iiſdem occurrunt, alto ſilentio tegunt.

II. Petrus Vermilius (hoc enim verum & genuinum hominis nomen fuit; Martyris vero ſibi ipſe inani quadam ambitione tribuit) Florentiæ natus fuit honeſta familia. Puer cum lacte Latinæ linguæ notitiam imbibit, ſola matre, eius peritiſſima, ad hanc diſcendam magiſtra uſus. Ubi annum decimum ſextum ætatis attigiſſet, Fæſulas miſſus eſt, ad Conventum Regularium Sancti Auguſtini alij Carthuſienſium familiæ adſcriptum fuiſſe dicunt. Inde non multo poſt, ſingularis ingenij indicijs ſeſe prodentibus, & fructum non vulgarem promittentibus, a Conventus eius Priore Patavium ac Bononiam ad Græcas & Hebraicas diſcendas litteras ablegatus, brevi mirum in modum profecit. Nondum viginti natus annos, concionãdi ſuſcepit munus, ac per multas celeberrimas Italiæ urbes obijt, magno hominum concurſu ac ſua cum laude. Quæ res ſtatim animum eius mira quadam arrogantia inflare cœpit. Tandem Neapolin Joannem Valdeſium Hiſpanum hominem incidit, qui nuper è Germania redierat, multis ſecum tam Lutheranorum & Zuinglianorum quam Anabaptiſtarum quoque, allatis ſcriptis ac libris. Eos quum Martyr, fidei nondum certæ, inſpexiſſet, primò de Purgatorio dubitare, & locum illum D. Pauli in I. Epiſtola ad Corinthios (a) ubi dicit, *Uniuscuiuſque opus quale ſit ignis probabit* quo inter alia argumenta purgatorius ignis probari ſolet, aliter explicare cœpit, quam Catholici Doctores, qui omnes hactenus de igne illo quo animæ antequam ad æterna gaudia perveniant, ſordibus expurgendæ veniunt, intelligendum eſſe cenſuerũt. Graſſante dein ulterius hac de re receptis ab Eccleſia articulis dubitandi licentia, poſt hunc alios, ac rurſus alios, convellere, & tandem quidquid hactenus Antiquitas firmiter credendum eſſe ſtatuit, in dubium revocare cœpit.

Nam quem peccandi faciat finemve modumve
Qui ſemel excuſſit de fronte & mente pudorem?

Hoc igitur modo Vermelius paullatim ad ſui exitium progreſſus, primo ea quæ à Luthero, deinde quæ à Zuinglio de religione ſcripta ſunt, deguſtavit atque evolvit. Hæc ſcala fuit Hominis illius Peccatoris.

III. Sed audiamus, quæſo, quidnã Beza, Apoſtatarum eiuſmodi paranymphus, Martyri teſtimonium præbeat. Ait vero, *poſtquam etiam in medio Inferni* (conventus religioſorum intelligit) *ſingularem anni*

a Cap. 3.

animi pietatem ſemper in omnibus oſtendiſſet, tandem cum Valdeſio vnanimi conſenſu (Nota amplum & mirificum duorum apoſtatarum concilium!) *Deo Eccleſiam Neapoli colligere decreuiſſe, cui complures à nobilitate tam viri quam feminæ nomen dederint.* Sed quæſo te, Beza, vbi eſt Neapolitana illa Domini Eccleſia? Quæ ſi vnquam fuit, inuiſibilis certe, aut prius ſepe denata, quam nata fuit. Hæccine firma illa ſunt & ſolida & perpetua veræ Eccleſiæ monumenta? Super arena quidem illam ædificatam fuiſſe, præpropera eius ruina demonſtrat. Si enim petram illam pro fundamento habuiſſet, certe ne inferorum quidem portæ vnquam contra eam erant præualituræ. Nihil vero magis metuebat Martyr quam ne Romam ad dicendam cauſſam mitteretur, vt qui nôſſet quam turpiter mitiſſimæ matris Eccleſiæ lenitate iam ante eſſet abuſus; à qua ob eandẽ cauſam euocatus, quum non tam innocentiã ſuam probaſſet quam melioris frugis impoſterum ſpem feciſſet, abſolutus, & *Lucam remiſſus* fuerat, *vbi prima*, ſi Bezæ credimus, *Chriſtianiſmi fundamenta iecit*, cum iam Luca 1400. antea annis Chriſtianam Fidem eſſet amplexa. Hic ego ſatis mirari non poſſum ſcriptorculorum eiuſmodi inſcitiam atq; ſtultitiã, qui ex *Apoſtatis Inuiſibilium eccleſiarum Apoſtolos* faciunt. Quales & cuius iſti ſint apoſtoli, vel ex eo in Martyre videre eſt, quod Religioſis quibuſdam Neapoli degentibus auctor fuiſſe dicitur, vt è monaſteriis exſilierunt, ac foris ſibi maritos quæretent. In hac enim vna vere regia vrbe, vltra quatuor & viginti Deo dicatarũ virginũ, vt quidã ſupputant, ſunt Conventus. Qua quidem in re Martyr boni illius & caſti, ſcilicet (a) *Lutheri* exemplum ſequutus eſt, qui non ſecus ac fanaticus aper vineã aliquam vuis grauidam, ſic ipſa monaſteria deuaſtare atque euertere conatus fuerat. Idem ſane facturus erit Martyr, ſi aditum reperire potuiſſet, vt cuius omnia vota & deſideria ad Moniales eiuſmodi tendebant, cucullo interim alijs, qui aſpera delectarentur vita, relicto. Quid multis? nullas magis ſuſpicabat, nullas magis ardebat puellas Martyr, quam incluſas illas virgines, quæ ſub velo illo ſacro natiuum colorem ac formæ gratiã multo facilius, quam ceteræ, conſeruant. Ergo etiã ex his primã ſibi vxorẽ duxit, eaq; defuncta, alterã. Nihil enim inſpirãte diabolo, magis cupiunt Apoſtatæ, q̃ vt quamplurimos perfidiæ ſuæ ſocios ſibi adſciſcant; quin etiã iiſdẽ perſuadet, eiuſmodi feminarũ conſuetudinẽ plus quã ceterarũ delectationis habere; eo nempe, quia plus habet peccati, dum ſacrum Deo domicilium violatur.

IV. Martyr ergo noſter (nomine non re, vt qui nihil minus quam verus eſſe Martyr cuperet) iam dudum ignem quod dicitur, in calcibus ſentiens, è monaſterio aufugit; perq; Florentiã iter faciens, Bernardinum Ochinum Capuciniani ordinis monachum alloquutus eſſe dicitur, qui Romam paullo ante citatus fuerat, quod pro concione quædã ſeceſſus dicta effudiſſet. Tantus enim tunc paupertatis amator erat Ochinus, vt publicè dicere nõ vereretur, diuitias partem eſſe diaboli, nec licere Chriſtiano quidquã habere propriũ: quæ opinio ſpecie pietatis velata iam dudũ ab Anabaptiſtis alibi iactata fuerat. In tanta vero tũ erat exiſtimatione, vt vnus optimus totius Italiæ cõcionator haberetur; vt qui admirabili quadam quũ actione tum linguæ facundia auditorum animos quocumque vellet raperet: ac tanto magis, quod vita doctrinæ conſonaret. Duo igitur hi monachi, in eadẽ naui verſari ſe animaduertentes, ne Romam perlati naufragium ibi facerent, in quemcumque alium portum appellere ſtatuerunt. Tutiſſimum vero viſum fuit in Heluetiam vel Geneuam, omnium eiuſmodi hominũ aſylum, vel vt ſentinam Italicam, ſe recipere. Intellexi è Monacho eiuſdem ordinis, à Ferrariæ Duciſſa Ochini fugam adiutam, eique veſtes & alia neceſſaria ſuppeditata. Tigurini quidẽ & Baſileenſes eorum adventum initio ſuſpectum habuerunt. Ut qui ſatis mirari non poſſent, quod concionatores totius Italiæ celeberrimi tam vili ſtatu; in exilio veluti, apud ſe viderent: eoq; ſuſpicabantur eos tamquam Sinones ſummiſſos: qui proditionem aliquam machinarentur, aut animas quas in viam ipſi (ſcilicet) reduxiſſent, clam ſeducerent. De Ochino tamen omnem tollebat ſuſpicionem quod puellæ iuvenculæ, quam ſpe matrimonii ineſcatam ſecum abduxerat, comitatus veniſſet, cum quod militarem veſtitum, quem cum Capucinianis illis centonibus commutarat, aſſumpſiſſet. Hic igitur ut indiſſolubilem cum hæreſi cõtractum faceret, cum puella illa matrimonium cõtraxit, quo viſo nihil de Ochino dubij, quin ſincere Apoſtatam ageret remanſit. Hic enim eſt Gordius ille nodus, quo ij, quos ſuperbiæ & libidinis fervor monaſterijs evomit quaſi, atque expellit, hæreſi quam arctiſſime devinciuntur.

IV. Ochinus cum uxore aliquamdiu Geneuæ commoratus ad tantam paupertatem fuit redactus, ut ſervilibus illa & abiectis miniſterijs vitam

Ff 2 mi-

a *Vide Conradi Andreæ Lutherum caſtum, per proprios colores ſummis manu depictum.*

chini apoſtaſiam miremur, quum poſt Tertullianum Origenes quoque tam miſerabiliter lapſus ſit? cuius nobilitatem, ſapientiam, temperantiam, vitæ ſanctitatem, raram eloquentiam & ſcientiam incomparabilem & præterita & præſentia a quo etiam futura ſæcula nunquam potuerunt, poſſunt aut potuerunt ſatis admirari. Sed nimirum Tertullianum iracundia, Originem faſtus & arrogantia, duos vero hos de quibus loquor, Martyrem & Ochinum, libido perdidit.

Porro apud Caluiniſtas Ochini ſcripta etiam num in precio habentur. Noui ego nobilem in Aquitania noſtra feminam, quæ ex Miniſtri ſui ſeu Prædicantis conſilio nullos fere alios libros in ſinu & manu geſtabat quam qui ab Ochino ſcripti eſſent. Eadem vero vehementer obſtupuit, quum quod de illo Caluini primi Geneuenſis Pontificis, tum etiam eius in eodem munere ſucceſſoris, fuiſſet iudicium ad oculum ipſi demonſtraſſem. Ille enim in Præfatione eius libri qui de perfidia Gentilis euulgatus eſt, Ochinum apertè dicit Arrianum fuiſſe & Antitrinitarium. Et alibi de Martyre loquens ait (f) *Ex Italia deſcendens fortuna comitem habuit Bernardinum Ochinum, Monachum inter Italos valde celebrem, & ordinis Capucinorum auctorem, qui tandem peſſimus hypocrita fuit deprehenſus.* Beza verò ad Dudithium ſcribens, *ſceleratum ſcortatorem, fautorē Arrianorum, Ieſu Chriſti & Eccleſiæ irriſorem nominat.* Nimirum ſic vlciſci ſe Beza voluit, exiſtimans ſe ab Ochino in Dialogo contra ſectam deorum terreſtrium, deſignatum vbi ait: *Eſſe quoddam hominum genus, qui quidquid ex ipſorum cerebro natum ſit, pro Fidei articulo haberi velint: eos vero qui ſequi ipſos nolint, hæreticos ſtatim condemnent. Quod per ſomnium ipſis in mentem venerit* (de Zuinglio loquitur) *ſcriptis conſignari, imprimi, & pro oraculo teneri. Neque vero exſpectandum, vt à ſententia vnquam illi diſcedant. Tantumque abeſſe vt Eccleſiæ obedire velint, vt ab Eccleſia potius ipſis obedire cogatur. Hoc quid aliud ſit, quam Papam, quam Deum in terris ſe profiteri, quam hominum conſcientias tyrannicè opprimere?* Sic Ochinus de Geneuenſibus & Tigurinis loquitur. Quo vero ex hominis huius ad ſuas partes acceſſione tanto illuſtrius ac magnificentius ſtatuerent tropæum, cum Capucinorum ordinis per vniuerſum Chriſtianum orbem hodieque longè celebratiſſimi, auctorem fuiſſe prodiderunt. Sed falluntur. Capucinorum, qui ſunt Religioſi ſeu monachi, ſecundum primam S. Patris Franciſci inſtitutionem reformati, Congregatio initium cepit anno M D XXV. Ochinus vero demum anno M D XXX V eum ordinem eſt ingreſſus, & octennium in eo commoratus anno MDXLII eundem reliquit. Verius eſt, F. Matthæum Baſcium, Clemente VII. Pontificatum adminiſtrante, primum huic ordini auſpicia dediſſe: qui vitæ ſecundum primam S. Franciſci tam regulam quam exemplum inſtituendæ cupidus, lacernam ex multis centonibus conſutam & cucullum acuminatum ſumſit, & à Pontifice petijt, vt hoc veſtitus genere, ad S. Franciſci exemplum, vti ſibi liceret. (g) Impetrata a Pontifice venia, duodecim primo ſocios ſibi adſciuit: ſed eius inſtituti ſectatorum numerus mox mirum in modum fuit multiplicatus, Deo ſic diſponente, vt hæreſeos audacia & impuritas, ſancti huius ordinis probitate ac ſimplicitate retunderetur. Sed vt ad Ochinum redeam: eſt penes me libellus Italica lingua ſcriptus, cuius titulus hunc ſenſum præfert: *Narratio, in qua fideliter exponitur quomodo reformatio Fratrum Capucinorum ordinis S. Franciſci initium ceperit. Compoſita à Reuerendo admodum P. F. Mario de Mercato.* In hac inter alia narratur, non multo poſt Ochini apoſtaſiam ſancto cuidam homini Patri Ioanni, Hiſpano natione, Conuentus in Calabria Religioſo, Deum in ſylua Bellimontenſi deprecanti, atque inter alia Ochini peccatum & apoſtaſiam deploranti, feruore orationis extra ſe rapto, Ieſum Chriſtum per vocem in aere apparuiſſe, ſic dicentem: *Dic Generali tuo vt bono ſit animo, neque enim me vnquam congregationem hanc deſerturum quantiſper illa ſe intra regulas ad ſeruitium meum ordinatas continebit. Caſum vero Senenſis illius à me ideo permiſſum, ne reliquum gregem inficeret.* Eadem viſio eidem in ſylua ad Foſſam Sempronij ſeſe obtulit, vt idem ille ſanctus homo narrat; qui in hoc mundo martyrij coronam adeptus iam æterna illa & immarceſſibili æterni gaudij corona à Deo eſt coronatus. Poſt hanc enim viſionem, incredibili domini & magiſtri ſui ipſum inviſere dignati incenſus amore, ex Generalis ſui conſenſu in Indiam nauigauit, vbi prædicans Ieſu Chriſti Euangelium, ad ipſius exemplum, vna cum ſocio cruci fuit affixus.

V. Porro Martyr ille falſus niſi rei malæ martyrem velis intelligere Tigurinorum pertæſus, Argentoratum abijt, vt Bucerum videret: ibique primas contraxit nuptias cum pulcerrima quadam moniali Catharina nomine. Iuuenculæ huius amo-

f Cal. ad Polonos. g Vid. Moriſ. Hiſt. Relig. cap. 33.

Digitized by Google

amore captæ irretitus, integros ſex menſes ibi ſubſtitit, Buceri permiſſu, interim quod ab amoribus vacuum dabatur temporis, lectionibus ac concionibus publicè habendis tranſigens, donec Henrico rege defuncto, in Angliam vocatus fuit, ad exſequendum id ſub puero rege de quo ne cogitationem quidem Henricus ſuſcipere auſus fuiſſet, nimirum ad mutandam religionem. Commoda hæc vocatio non Martyri tantum, verum etiam Bucero & Paullo Fagio accidit, victricia Caroli Imperatoris, qui præcipuos Proteſtantium duces captiuos habebat, arma atque vltionem metuentibus. Hinc Beza dicit, *ijſdem fluctibus quibus penè ſubmerſa ſit in Germania eccleſia, eos in Angliam vſque expulſos.* Sanderus ait *Ochinum Martyri in hoc itinere fuiſſe comitem.* vt & is qui Auguſtanæ Confeſſionis ſcripſit Hiſtoriam, dicens: *Bernardinum Ochinum Italum, qui Geneuæ aliquamdiu commoratus fuerat, & Auguſtæ conciones aliquot habuerat, è monacho Zuinglianum factum, poſtea ad Anabaptiſtas tranſiiſſe, tandem vero Arrianum & capitalem Chriſtianæ religionis hoſtem euaſiſſe, multorum aliorum Sacramentariorum exemplo, qui etiam Mahumetanas ſuperſtitiones amplexi ſint.* Et ſane fieri poteſt, vt inde Ochinus in Poloniam abierit, vbi Antitrinitariorum ſectam vigere ſciebat.

Martyr in Anglia quum eſſet, in quæſtione de S. Sacramento ſummam inconſtantiam animique perplexitatem oſtendebat, ſicque ſe inuoluebat, vt Lutheranus & Zuinglianus ac Caluiniſta ſimul videretur. Qui vel ſermones eius vel lectiones audiuerunt, aiunt eum hac de re materia quidquam dicere ingreſſum, quum peroraſſet, auditores æque incertos ac initio fuerant, quid credendum ſit, reliquiſſe. Exſpectabat nimirum cuiuſnam tandem infelix ille Cantuarienſis Archiepiſcopus & Eduardus Seimerus Anglici regni Protector, Lutherine, Zuinglij, an Caluini ſententiam, iam diu in Anglia iactatam amplexuri eſſent. Sic enim de eo Sanderus:

Petrus Martyr magis molliter & ſeruiliter in ſecta & doctrina ſua accommodatione ſe geſſit. Nam Lutheri hæreſin quam in Germania imbiberat, & illinc ſecum in Angliam aduexerat, non aliter nec diutius defendendam vel retinendam ſtatuit, quam id Cantuarienſi & Protectori viſum eſſet: noſque ipſi qui hæc ſcribimus eum docentem audiuimus, quum impium quendam de Eucharistia ac corporis Chriſti præſentia Tractatum ex Hiſtoria Cœnæ Dominicæ, & maxime ex 1. capite ad Corinthios adornaturus, in eam tractationem ita eſt ingreſſus, vt anxius ac pendulus prorſus hæreret, vtrumne Proteſtantium an nouorum Sacramentariorum ſibi eſſet dogma defendendum.

VI. Duxerat vero Martyr ſecum monialem ſuam, non tantum vt iucundam viæ comitem, verum etiam vigiliarum ac laborum oblectatricem. Neque enim Ochini exemplum ſequi voluit, qui lotricis ſuæ pertæſus, ab ea ſeſe liberauit. Nam etſi Beza dicat, eam collum ſibi caſu fregiſſe, & ad hanc grauiſsimo ſcilicet, vt ait, teſte, Alciato nempe illo Antitrinitario, qui tot animarum in Polonia ſtragem dedit: ſuſpicantur tamen non pauci exitium hoc ab ipſo Ochino vxori fuiſſe ſtructũ, ſed ab accuratiori inquiſitione ceſſatum, quod ille nondum Arrianum ſe profeſſus, bonum in Chriſto fratrem ſe adhuc ſimularet. Obijt vero in Anglia Martyris ſocia in S. Fridiſindis, cuius celebris & ſancta in eo regno eſt memoria, ſepulcrum illata; ſed Maria regnante ruſus inde tamquam indigna tam ſacro loco, extracta; tandem vero Eliſabetha rerum potiente, Anno MDLXI. multo cum honore in eundem locum repoſita: vti videre eſt ex hiſtoria quæ de excucullata hac moniali ſcripta exſtat, in qua illa non aliter tamquam ſancta aliqua virgo laudatur, eiuſque pudicitia poſteris ad imitandum velut in ſpeculo proponitur. Sic olim in templo Apollinis Delphici Phrynæ meretrici ex auro ſtatua inter deas collocata fuit. Et quemadmodum Crates Philoſophus illam Græcorum luxuriæ trophæum nominauit: ſic nos iure dicere poſſumus, omnibus illis ſcriptis & monumentis æternam Petri Martyris incontinentiæ & ſacrilegij memoriam eſſe impreſſam. Exſtant literæ deſolati huius & calamitoſi mariti XXII. Aprilis Anno MDLII. ad Conradum Hubertum Argentoratenſis eccleſiæ miniſtrum ſcriptæ, quibus æternum ſuum luctum ob amiſſam vxorem teſtatur, dicens inter alia, ſe ea ætate tam inopinatam iacturam perferre non poſſe; ac quanto magis ætate prouehatur, tanto maiorem, atque adeo intolerabilem dolorem ſentire. Miſer tamen homo paullo poſt ſibi ipſe remedium quæſiuit & inuenit. Vt enim pruna prunam accendit; ſic in Martyris animo amor amorem inflammauit, eiuſdem quaſi ligni, & eiuſdem nominis Taurum moniales & Catharinas Martyr ſupra ceteras amabat! Poſt obitum vero Eduardi, Martyr ſtatim de traijciendo mari cogitauit, metuens ne Maria rerum potita, hæreticorum Martyrum catalogum

face-

faceret auctiorem, & tantam animatum, quam dederat ſtragem ſuo ſupplicio lueret. Quocirca navi conſcenſa, Antvverpiam traiecit: inde Argentinam profectus, non leves turbas ſtatim inter Prædicantes collegas conſcivit, quod de Sacramento altaris aliter doceret, quam antequam in Angliam abijſſet. Petebant Prædicantes Theologi à Senatu ut cum nova ſua doctrina faceſſere iuberetur; Philoſophi, ut retineretur. Præterea urgebatur, ut Concordiæ VVitebergæ paulo ante factæ ſubſcriberet. Quod quum facere recuſaſſet, tandem relicta Argentina, Tigurum migrare fuit coactus, accepto de Conradi Pellicani obitu nuncio, quem Beza dicit è fœtida Baſileenſium Franciſcanorum cloaca fuiſſe extractum. (*a*) Quanquam autem ætate iam gravis eſſet, quum tamen nec tum quidem carnem domare poſſet, Genevam profectus, ut monialem quandam Catharinam Merandam nomine, ob eandem cauſſam è Conuentu profugam, matrimonio ſibi copularet. Neque enim alijs quam Monaſteriorum exuuijs ornare ſe voluit Martyr noſter. Tiguri vero in ſtatione ſua manſit, quoad in Franciam ad Colloquium Poſſiacenſe euocatus fuit: in quo ſummo ſtupore defixum aiunt, quum Bezam audiret de SS. altaris Sacramento inaudito, Brentiano ſcilicet ſeu Vbiquitariorum modo perorantem. Hinc arrepta occaſione, Tigurum reverſus, Dialogum illum de duabus Naturis in Chriſto compoſuit: qui mox valde acerbo reſponſo à Brentio fuit exceptus. Dum vero Martyr Brentij à quo parum humaniter tractatus fuerat, audacia provocatus defenſionem meditatur, ecce tot cum novella, credo, uxore congreſſibus exhauſtus, in morbum incidit, eoque vitam finit Tiguri Anno M D LXII. Novembris XII. Bullingerum relinquens ſuperſtitem, qui ex illo tempore uſque ad Annum M D LXXV perniciosam ſuam doctrinam iiſtis locis diſſeminavit. Habes, Lector, qui & quales Martyr & Ochinus fuerint, quibus hiſtorici & hæreſeos paranymphi tantum paſſim tribuunt. Quia vero mihi de Helvetijs eorumque novis Apoſtolis aliquid dicenti Lutheri hiſtoria interrumpenda fuit, iam ad eum revertar, eidem ex Religioſarum num.ro, & quidem eiu dem quo duæ Martyris illæ Catharinæ nominis ſponſam daturu

---

QUOMODO LUTHERUS JN Magna rerum omnium perturbatione à ſe excitata, uxorem duxerit: & quam fœde de omni re carnali excucullatus ille Monachus ſenſerit.

Caput VI.

ARGUMENTUM.

I. *In medijs Germaniæ turbis & miſerijs Lutherus nuptias celebrat.*
II. *Epiſtola regis Angliæ ad Lutherum.*
III. *Lutherus Monachos & monachas ut ipſius imitentur exemplum, invitat.*
IV. *Lutheri proles.*
V. *Lutherus ieiunij oſor.*
VI. *Ridicula Lutheri comparatio*

1. DUM ſic fatali quadam rabie an. 1525. ex unâ parte Germani, ex altera Helvetij mutuis, & quidem gratuitis cædibus in ſe graſſantur, dum ferro atque igne pagi atque oppida evaſtantur, dū campi cæſorum cadaveribus turgidi, teterrimum odorem exhalant, dum denique omnia in luctu & ſqualore iacent; ſolus Lutherus animo ſuo indulgebat, velut alter Nero è thalamo, quem tum ſibi maxime apparabat, patriæ incendium ac ruinam proſpectans, citharamque pulſans (*a*) Poſtquam enim Catharinam de Born, quam unà cum octo alijs nobili familia natis puellis è Monaſterio Nimicenſi rapi curaverat, diu multum ſollicitaſſet, ac tandem effeciſſet, ut quemadmodum ipſe cucullum iam ante ad ſepem ſuſpenderat, ſic ipſa ſacrum velum ventis ad ultima terrarum aſportandum dederit; non contentus tanto ſcelere, etiam venerabili hoc exemplo doctrinam ſuam obſignare voluit, ut Monachus cum Moniali publice copulari cerneretur. Celebrantur nuptiæ, accinuntur epithalamia, ignem, quo ita urebatur ut ad inſaniam pæne ſe redactū ipſe in Colloquijs ſuis Menſalibus (*b*) fateatur, mox extincturus. Quia vero Lutherum diſcipuli Davidi compararent, non inſcitè quiſpiam hanc ſimilitudinem ſequenti diſticho expreſſit

Quam Luther eſt ſimilis Davidi? hic carmina luſit
In cithara, in Nonna luſit at ille ſua.

a *Vid. Eraſ. in Epiſt.* b *Fol. 522.*

les in monaſterijs maneant, vt & monachi iam LXXX. ætatis annum egreſsi. His ille limitibus vtriuſque ſexus concupiſcentiam circumſcribit. Eraſmus noui huius Euangelij præcones irridens, ait,(d) eos ex infuſione ſcilicet S. *Sancti*, duas tantum res expetere, argentum & feminas. Cetera enim ipſum Euangelium abunde ſuppeditare. Et licet in varias ſectas diſtrahantur, omnes tamen Bacchum & Venerem ex æquo colere, & ieiunijs ac caſtitati bellum, indixiſſe: Idem dicit, vidiſſe ſe monachum apoſtatam, qui tres feminas habuerit. Itemque Sacerdotem apoſtatam, qui matrimonium cum alterius vxore contraxerit. Plura idem ait eiuſmodi Monachorum & Monialium paſſim exſtare exempla, quæ quam facile nubunt, tam facile repudientur. Videre ſane eſt, quam cupide totum hoc excucullatum hominum genus ad matrimonium conuolet tari nimirum inceſtus ſuos ſub huius Sacramenti (Sacramentum enim eſſe etſi non omnes complures tamen ex ipſis credunt) velo latere poſſe, non ſecus atque Eliſa illa apud Virgilium, quæ amores ſuos illicitos cum Aenea ſimul conſilio ingenioq; *Coniugium vocat. Hoc prætexit nomine culpam.* (e) Sicut enim qui Officium aliquod maius in Eccleſia deſiderant, conſequi aliter id non poſſunt, quam ſi per continentiæ portam ingrediantur, & perpetuæ caſtitatis voto ſeſe obſtringant: ſic plerique qui à Catholica defecerunt Eccleſia, per carnalis concupiſcentiæ, velut poſticum ſeſe ex eadem proripuerunt. nō aliter quam ſi Incontinentia ſit porta lata Hæreſeos & perditionis, ſicuti continentia eſt via & porta arcta ad Eccleſia & Fidem Chriſti. O perditos homines! qui virginea illa pudicitia ac honeſtate proculcata, tamquàm ſues in immundo libidinum cœno voluntantur; vitamque tam puram, tam glorioſam, atque adeo penè Angelicam infamibus ac turpiſsimis voluptatibus poſtponunt; & nutriti in croceis amplexati ſunt ſtercora. Ex omnibus ijs vix vllus monaſticæ vitæ deſertor reperitur, qui non vel ante vel ſtatim poſtea feminarum fuerit implicitus amoribus, patris & magiſtrī ſui Lutheri exemplum in hoc imitatus, apud quem caſtitas eodem loco fuit, quo Nympharum pudicitia inter impudicos Satyros & Silenos. Sed quā multorum etiam animos acerbiſſima non multo poſt pœnitudo ſubijt, grauiterque afflixit! pari cum Lutheri paroxiſmis, angoribus ac preſſura, quam illi illatam per diabolum Ionas & Pomeranus affirmant, qui oculati teſtes angoris eius fuerunt. Inceſſit ſemel eum terror ille A. 1527. ſabbato poſt Viſitat. B. Virg. Feſtum mane, adeo vt ipſe ad extrema ſe venire arbitratus, Pomerano confeſſionem fecerit peccatorum & abſolutionē rogauerit &c. quæ in eius Tomis (*f*) reperiuntur deſcripta. Quemadmodum enim gulones delicato alicui cibo auidiſsime inhiant, ſaturi vero eundem faſtidiunt: ſic vbi ardor ille iuuentutis à pueritia fere monaſteriorum clauſtris cohibitus, deferbuit, illi vero indiſſolubili matrimonij nodo illigatos ſe, atque in eo plures ſpinas quam roſas reperire ſe vident, Deum immortalem, quæ tum non ſuſpiria, quæ prioris vitæ deſideria ac præſentis deteſtationes non audiuntur! vtpote à quibus non ſanctum modo illud vinculum votorum, verum etiam ipſæmet, de coniugio & affinitate ab Eccleſia latæ leges perinde vti Iudæorum renouatæ leges, inſuper habeantur ac ſine vlla verecundia violentur. Vt enim olim Iudæi ob adulterium facta diuortia & noua ab innocēti parte contracta coniugia tamquam licita approbarunt; ſic Lutherani quoque eadem permittunt, contra expreſſam S. Scripturæ auctoritatem, quæ vult, *vt quod Deus coniunxit, homo non ſeparet* quarum rerum conſcientia non poteſt non grauiſsime hominem affligere. Quæ vero hac de re Lutheranorum ſit ſententia, vide apud Melanchthonem in Locis communibus. & paſſim in libris Lutheri.

IV. Porro ex monſtroſo Monachi & Monialis matrimonio tres fetus maſculi ſunt procreati: quorum natu maior, Ioannes nomine, Medicinam profeſſus eſt atque exercuit. anno M D XCIV. etiamnū ſuperſtes Intellexi ego ex viris honeſtis & fide dignis, qui aiebant vidiſſe ſe Hamburgi hominem hunc tantis honoribus à tota fere ciuitate exceptum quanti vix Principi haberi ſolent: ac quia tum forte nuptiæ locupletioris alicuius celebrabantur, ei primum locum, vt ſcilicet ſponſæ aſsideret, fuiſſe datum. In tanto honore populi iſti nomen, memoriam ac poſteritatem ſeu ſobolem Prophetæ ſui habent. Secundum nos vidimus, patri cognominē, inter equitum turmas quæ primo noſtro domeſtico bello Franciam depopulatum è Germania venerant, militantem, ad quem tamquam Germanici Prophetæ filium, multi curioſitate

d *Ad frat. inf. Germ.* e *Virgil Aen. 3.* f *Tom 3. Ien. f. 401. Matthiſ conc de Luth fol. 50. & 69. & Tō. 2. Luth. epiſt pag. 325. & Tom 9 VVitteb. p. 238. 239. Selnec. ad A 1520 fol. 32. &c. Vlenberg Vit. Luth. cap. 19. num. 1. compendio extraxit.*

tate quadam concurrebant, nulla fere alia re quam ſtrenua perpotatione ac luxu inſignem. Quod illi paternum ſanè fuit (g). Quam enim diſſolutus ac mundanus homo pater fuerit, non vita tantum, verum etiam ſcripta ipſius reſtantur. Qui ipſum Lutherum viderunt, aiunt, ad ipſum iter facientem, etiam tum quum ad Imperatorem Wormatiam proficiſceretur, magnos hominum concurſus fieri ſolitos, in monachali habitu, quo tunc vtebatur, non ſolum genio largiter indulgentem, verum etiam tanquam nouum quendam Orphea fidibus ſuauiter canentem admirantium. Narrauit mihi vir honeſtus, in aula Saxonica tum verſatus, Lutherum die quodam Sibyllam Ducis coniugem ſalutandi cauſſa in gynæceum ingreſſum, quum præ ceteris eleganti forma virginem conſpexiſſet, leuiter per malſo eius mento, velut alludentem, ad Duciſſam conuerſum dixiſſe: O pulchrum diabolum! Equidem ſi tales in inferno eſſent diaboli, eò venire non recuſem. Hiſque verbis Duciſſam vehementer fuiſſe offenſam, Ducem vero Prophetæ ſui amore faſcinatum, dixiſſe, Lutheri corpus carne & oſſibus conſtare, vt ceterorum hominum: ſed animam eius plane diuinam eſſe ac cæleſtem. Tertius Lutheri filius fuit Paullus nomine, de quo nihil fere nobis conſtat.

V. Porro Lutherum quum ieiunij tum caſtitatis iuratum ac capitalem fuiſſe hoſtem, ſcripta ipſius demonſtrant. Atque hinc eſt quod idem *nihil magis ſe odiſſe dicit quam S. Hieronymum; ea quod nihil fere ille quam abſtinentiam & caſtitatem inculcet.* O D. Hieronyme. Huic quidem ſi dicto ſimus audientes, te vna cum aſpero tuo habitu, cum deſerto, cũ Bethlehem tua, tamquam inſanum, ad Anticyras relegemus. Scribit quidam Lutheri diſcipulus. (h) *Ex omnibus SS. Patribus Hieronymum maximè Luthero magiſtro ſuo non odio tantum, verum etiam ludibrio fuiſſe habitum, vt in cuius libris nihil fere aliud niſi de ſeruandis ieiunijs, de caſtitate cuſtodienda, de carne maceranda legere ſit.* Quid, quod idem diuinum hunc virum, cuius ſanctitatem & eruditionem, tam præterita quam futura ſæcula admirata ſunt & admirabuntur, diaboli viridem ipſius ætatem tentantis aſſultus, & remedia contra eoſdem à ſe adhibita narrantem ſcurriliter irridet? Sic vero ſanctus ille vir loquitur, ſic carnem ſuam domat. *Vah peſſime aſine! (corpus intelligit multis verberibus pæne excoriatum) Ego te vt meritus es, accipiam ſicque tractabo, ne laſciuias: Sic fame, ſiti, laboribus te excarnificabo, vt turpium amorum facile obliuiſcaris.* Sed quid opus è diſcipulorum libris petere teſtimonia, quum ipſius magiſtri auctoritas ad hoc probandum nobis ſufficiat? Audi quæſo, quomodo ille paucis verbis ſanctos illos viros omnes, qui per vitæ auſteritatem & carnis mortificationem animas ſuas ad cæleſtia eleuare, & endo cælo, vt Ennius loquitur, locare ſtuduerunt, irrideat. (i) *Omnis horum ſanctitas* (inquit excucullatus hic) *in eo poſita eſt, quod multum ie iunarunt, multum orarunt, duriter cubuerunt, multa denique, ſacco & lacerna induti, paſſi ſunt: quam ſanctitatem etiam canes aut ſues quotidie exercere poſſunt.* O verba talis libertatis patrono & patinario Monacho digna! De Epiphanio item adeoque tota Eccleſia quæ olim Arrianorum hæreticorum in ſanctâ hebdomadâ, Catholicis carnem macerantibus, genio tum potiſſimum indulgentium peruerſitatem atque ingluuiem grauiſſimis verbis perſtrinxit, non melius loquuntur Centuriatores Magdeburgenſes (k) Quin aiunt, *magis hæreticum eſſe ac S. ſcripturæ contrarium ſuperſtitiones illas obſeruare, quam Chriſtiana liberta e vti.* Audiuimus eundem illum prophetam, de Niceno Concilio, in quo lex cœlibatus renouata fuit, loquentem. *Quaſi vero,* inquit, *S. Spiritus nihil aliud agendũ habuerit quam vt miniſtros ad res periculoſas, eaſdemq; non neceſſarias, immo impoſſibiles obligaret.* Addit, *femina vſum homini non minus quam ipſius cibi neceſſarium eſſe.* Ne quis vero a Luthero hæc ſcripta eſſe negare poſſit, ipſius verba adſcribam. Sed prius veniam ore a Catholico & caſto, imo quouis honeſto animo, vt pace eius & ſalua caſtitate mihi ſcurram loquentem liceat introducere, vt ipſemet audiatur. (l) *Quam non eſt in meis viribus ſitum,* inquit, *vt vir ſim, tam non eſt mei iuris vt abſque muliere ſim. Rurſus vt in tua manu non eſt vt femina non ſis, ſic nec in te eſt vt abſque viro degas: non enim libera eſt electio, aut conſilium, ſed res eſt neceſſaria vt marem femina, feminam mari ſociari oporteat. Verbum enim hoc quod Deus ait,* Creſcite & multiplicamini, *eſt præceptum diuinum, puta opus quod non eſt noſtrarum virium, vel vt impediatur vel omittatur, ſed tam eſt neceſſarium quam edere, bibere purgare aluũ, mucum emungere, dormire & vigilare. Eſt implantata natura, haud ſecus ac membra ad eam rem pertinentia.* Ecce aurea noui Patriarchæ verba

g *Simon Fontã. in Hiſtoria.* h *Comment. Geneſ. 22. ca. Aurifaber fol 377.* i *Luth. de ſeruo arbit.* k *Cent. 4. c. 5. pag. 401. Tom 5. fol. 119. Tom 2. ad falſ. Epiſc. ordinat fol. 326.* l *Serm. de matrimonio.*

verba, digni primæuo illo ſæculo, quo hominum genus nondum ad eam quàm iam videmus infinitatem quaſi erat multiplicatum. At noſtro quis niſi impudens negare auſit, id potius optandum vt multi ad alteram illam vitam Deo lucrifiant, quam in hanc generentur? Hanc tamen diuinam ſcilicet magiſtri ſententiam diſcipuli non magno tantum applauſu exceperunt, verum etiam populo tradiderunt, nimirum, (m) *Tam eſſe neceſſarium Veneris vſum quam eſt neceſſe vt mares ſimus & magis neceſſarium quam edere bibere, purgare aluum.* Hanc doctrinam Lutherus Epicuri de grege porcus, Eccleſiæ ſuæ tam verbo quam ſcriptis inculcauit, *vnicuique vxorem non minus aſſiduè quam Heluetij enſes lateri accinctos geſtare ſolent, circumducendam (in hac re homines aliud nihil aliud natos eſſe quam vt genus ſuum multiplicent ac terram repleant.* Hoc ſibi iſti nuper ſacerdote quendam Lunæburgenſem vt vxore ducta Euangelium Lutheranum amplecteretur, impulit, iubens eum ſ auiter vxoris complexibus frui, nec ſtultum illud caſtitatis votum tanti facere, vt propterea hac voluptate priuare velit, qua nihil in hac vita iucundius homini contingere poſſit. In quam ſententiam (diuinus ſi fas eſt) eiuſdem vernacula lingua circumfertur verſiculus: Nichts Liebers iſt auff erden Als Frawen Lieb dem ſie mag werden. quem ipſe in ore ſæpe habere auditus eſt & ne quis dubitare poſſit de Lenone, ſua manu ad cap. 30 prou. in biblia Germ. retulit, & ſane fuit quem verſiculum Latine reddiderunt ſic: *Nil quantus quantus ſit habet, me iudice, Mundus Dulcius igniculis, diue Cupido tuis.*

Et in hoc quidem dicendi genere nouæ iſti libertatis præcones facundiam ſuam plurimum exercuerunt. Aſſerit VVigandus, audiſſe ſe pro concione Prædicantem quendam quamplurimos verſus ex Ouidij libello *De arte amandi* allegantem (o) Idem *duorum corporum in matrimonio coniunctionem appellat ſpiritualem, diuinam, & cæleſtem copulam:* ex quo illud facile poteſt intelligi magiſtrum ipſius Lutherum huic ſpirituali, cœleſti ac diuinæ meditationi velut trabali clauo fuiſſe affixum, vt qui ab vxoris complexibus adhuc calens, ad aram proceſſerit multo minus religioſus quam illi qui *thus olim colligentes, à feminis abſtinebant,* (p) *quod illud deorum ſacrificijs adhiberetur.* Nec tantum *vires ille auctor fuit, vt vxori renitenti ancillam ſubſtituerent;* verum etiam *vxoribus ſuaſit* (id quod Georgius Saxoniæ Dux in epiſtola quadam ipſi exprobrat) *vt viris penſum non perſoluentibus famulos ſuccenturiarent.* Audiamus ipſa nouiſſimi Euangeliſtæ verba. *Reperiuntur interdum uxores adeo pertinaces, ut ſi decies in libidinem prolaberetur maritus, pro ſua duritia non curarent. Hic opportunum eſt ut maritus dicat: ſi tu nolueris, alia volet. Si non vult uxor, veniat ancilla ita tamen, ut antea iterū & tertio uxorem admoneat maritus, & coram alijs pertinaciam eius detegat, & ante conſpectum Eccleſiæ duritia eius agnoſcatur & reprehendatur; ſi tum renuat, repudiet eam.* Ex quo ita argumentari videtur. Uxorem poteſtatem corporis ſui non habere, ſed maritum. Quando ergo alter alteri corporis ſui poteſtatem negat, matrimonij vinculum diſſolvi.

Quid? an nondum ſatis tibi hæc verba videntur eo qui *Prophetam ſe atque Evangelij* (ſed pro Evangelio turpem libertatem Mundo annuncianti) *præconem ſe ferre auſit?* Jacobus Andreæ Smidelinus his de verbis cum Staphylo decertans, (q) ad extremum ad hoc pactum deſcendit. *Demonſtra,* inquit, *in his Lutheri verba hæc Latina lingua protuliſſe.* Si non velit uxor ancillam venire debere ac oportere *Nos D. Lutheri nomen diris devovebimus.* At Staphylus facere rogat: Ecquodnam, inquiens, hoc effugium eſt ad tegendam magiſtri tui ſpurcitiem? ſiue ille dixerit, *Ancilla veniat,* ſive *Ancillam venire debere.* Quotum utrumque plane idem ac geminum eſt. Annon ille ſcripſit: *Si non vult uxor, veniat ancilla?* Sed ſi cui minus hæc ſufficiunt, audiamus quod alio loco in eandē ſententiam dixerit ac ſcripſerit. *Hæc vis genitalis ait, & ferventis natura inclinatio in mulierē, in corpore maſculo ſic creatur & conſeruatur vt nullis votis tradi poſſit; ideo qui ſine muliere manere ſtatuit nemē hominis à ſe deponat, planū faciens ſe eſſe angelū aut ſpiritum.* Quā doctrinam ſequuti Lutheri diſcipuli, in Polonia paſſim, vt Vitonienſis ſcribit, ad explendā ex eiuſdē præſcripto libidinē plures vxores duxerunt. Quin ipſe Lutherus in Cōmentarijs ſuper Geneſin anno MDXXV. impreſſis, polygamiæ conſuetudinē introducere ſe quidē nolle ait, nec tamē eandē, primorū illorū Patriarcharū reſpectu, dānare poſſe. Eodē auctore, aiunt illū celeberrimi nominis Iureconſultū Oldendorpium priori coniugi adhuc viventi alterā ſuperinduxiſſe. Quia vero mihi iā tempus eſſe video cum eiuſmodi homine, qui vt libidines ſuas explēdi haberet prætextū primo vota Deo fa-

m *Arcibal Hamilton Demonſt. Calu Conſu. l. 2. c. 29.* f. 230 n *In Colloq. Menſal. fol. 400.* o *In lib. de bon. & mal. Germ.* p *Plin. lib. 15. c. 14* q *Staph. de Bib. trans.* are

fregit ſacrilege, prætextu matrimonij, & illo nondum ſaturatus, etiam ipſam matrimonij legem proculcare, & latiſſimam impudicitiæ feneſtram aperire auſus fuit, facere non poſſum quin præclara aliquot eiuſdem in eandem ſententiam dicta ſubiungam; ac præcipue illud quod ait in ſermone quodam anno M D XX I. habito, qui VI. Tomo Operum ipſius VVitebergæ Anno M D LIII. excuſorum inſertus legitur, (r) ne quis ſuppoſititium hunc ſerum exiſtimet. *Si femina* (inquit ſanctus hic caſtitatis auctor) *marito impotenti nupſerit, neque tamen cum alio aperte matrimonium contrahere, aut quid honeſtati contrarium admittere velit* quandoquidem in eiuſmodi cauſſis Pontifex plures teſtes, atque alia multa requirit) *ei ego auctor ſum vt maritum ita alloquatur: Vides, mi marite, te mihi debitum reddere non poſſe, teque ita tam ætati quam corpori meo illuſiſſe, adeoque non in honoris tantum, verum etiam ſalutis meæ diſcrimen me coniecisse. Quia ergo vides hanc ob cauſſam matrimonium inter nos conſtare non poſſe, permitte mihi vt fratri tuo aut vni ex proximis agnatis nubere mihi liceat. Sic enim & tu tam mariti nomen obtinebis, quam cauebis ne bona mea aliò aut in extraneorum hæredum manus deuoluantur. Quemadmodum ergo à te inuita decepta ſum; ſic permitte mihi vt hac in re conſcium te ac volentem fallam. Atque hic ego dico, maritum conſentire debere, ac procurare, vt vxor matrimonij fructu non careat, & ex ipſius genere liberos acquirat. Quod ſi ille facere hoc recuſet, vxori ſuadeo vt ab illo in aliam regionem fugiat, ibique alij nubat.* Quin vlterius homo impudentiſſimus progreditur, nec iam excuſationem, ſed laudem etiam tam turpi diuortio quærit, inquiens: *Olim Conſilium tantum dederam, quod tum adhuc eſſem timidiuſculus; at iam longe aliter ſentio, ac talem maritum qui vxorem, aut vxorem quæ maritum (licet hoc rarius euenire ſoleat) hoc modo deceperit, durius tractari volo. Neque enim parum eſt in re tanti momenti & quæ non corpus tantum & fortunas ſed animæ etiam ſalutem concernit, per fraudem aliquem circumuenire. Æqua ab illo exigenda compenſatio eſt.* Quod quid aliud eſt, quam dicere: Talis femina aut maritus egregiè itidem ſcortari debet?

O diuinam Noui Euangeliſtæ, non carne modo & oſſibus conſtantis verum etiam in libidinis cœno ad aures vſque demerſi ſententiam! Quod ſi hanc legem recipimus, Deum immortalem, quam multa adulteria quam multa diuortia, & falſæ accuſationes nouas ambientium nuptias veluti momento exundabunt? Quæ inter viros & vxores querelæ non naſcentur? Doctrinæ huius incommoda demonſtrantibus, ac remedium ea præcidendi rogantibus, bonus ille Apoſtolus reſpondiſſe dicitur: (s) *Quid faciam? Perpetrato adulterio, vter coniugum innocens fuerit, matrimonium ruſus ineundi poteſtatem habet. At ſi me roges vbi altera illa pars quæ in culpa eſt, manebit, ſi forte continere ſe nequeat? Reſpondeo, eum qui culpam commiſerit, à magiſtratu morte afficiendum, aut ei in aliam regionem abeundum, ac ſi donum continentiæ non habeat, aliam vxorem ducendam. Si quis dicat me tam viris quam feminis in longinquas regiones emigrandi, & vt alibi contrahere liceat, diſſoluendi matrimonium feneſtram aperire: respondeo: Quidnam ego hac in re poſſim ſtatuere? Ex duobus malis minus eligendum eſt & ne in longinquis locis ſcortentur, matrimonij potius contrahendi ipſis permittendi eſt poteſtas.* Sed non ob commiſſum tantum durante matrimonio adulterium, verum *etiam ob antegreſſam,* (t) *nondum contracto coniugio, ſcortationem; ob fugam aut longam ſeparationem alterius coniugum: ob mariti aſperitatem, amborum pertinaciam hæreſin, debiti maritalis recuſationem, morbum denique contagioſum, Nouus hic Apoſtolus ſuis diuortij poteſtatem facit, non minus quam ob eaſdem cauſſas ſeruos & ancillas dimittere, nouoſque conducere ſolemus.* (u)

Teſtatur Reicius, quum iuſſu Poloniæ Regis ad Papam Sixtum V. Romam proficiſceretur, ſe Auguſtæ Vindelicorum, qua iter faciebat, Lutheranum vidiſſe Prædicantem, qui alterius Prædicantis, Francofurti tum adhuc viuentis ac conſentientis, vxorem in matrimonium duxerit. Idem ille Prædicans, ad religionem Catholicam poſtea conuerſus, ait, collegas vxorum permutationem ſecum voluiſſe inſtituere: quodque genus mercandi inter id hominum genus ſæpe ipſe viderit. Ecce tibi Libertatis edictum! ecce caſtitatis votis, quæ tam multi ac ſancti homines fecerunt, non medium oſtenſum digitum tantum, verum etiam nigrum charta appoſitum, ab eo qui illud frequentiſſime in ore habebat. *Impoſſibilem eſſe continentiam. Vota vero illa Virginitatis diabolo, & contra morum ac vitæ honeſtatem fieri.* Melanchthon in Apologia Auguſtanæ Confeſſionis auctor eſt. At non meminit hic quod Zacharias Papa octingentis ante Lutherum.

r *Tom* 1 *Ger. fol.* 121. *Refert.* Cochlæus *de cauſis matrimonii.* ſ *Serm de matrim fol.* 121. t *In cap.* 7. *Epiſt. ad Corinthios imp. eſſ anno* 523. *& compendio eius modi plurima loca è Lutheri operibus collecta Vide in Cōradi Andreæ Luthero Caſto. mundoq. pag.* 231. *& c.*

theretum annis ad Bonifacium Germaniæ Apoſtolum ſcripſerat. *Sacerdotes poſtquam Sacros ordines acceperint, ab uxorum cōſuetudine abſtinere, & vita ſocias abdicare debere.* Quod accipiendum eſt de maritis, qui in nouella illa adhuc Eccleſia diuinis ſeruitijs ſeſe mancipabant. Sed quam apta ac pulchra ſimilitudine Lutherus hanc impoſſibilitatem probet atque oſtendat, audire operæ pretium mihi videtur.

VI. *Quemadmodum*, ait, *mater puero ſignum manu dat, vt ad ſe veniat, aut etiam voce eundem ad ſe vocat, quamuis certa ſit eum ire non poſſe: ſic Deus quædam nobis præcipit, quamuis certò ſciat nos facere ea non poſſe.* Sed quæſo te, qui ſic loquitur, annon Deo illudit, vel potius illud dicit, Deum nobis illudere? dum ſcilicet facere nos ea vult quæ plane ſunt impoſſibilia. *Deus*, inquit S. Auguſtinus, (u) *nihil præcipit quod factu ſit impoſſibile; ſed præcipiens admonet te vt facias quod potes, ac cupias etiam quod non potes.* Sic quamuis votum caſtitatis, omnium maximum & nobiliſſimum, valde ſit difficile, vtpote quod a furioſis hoſtibus tam ſæpe oppugnatur; impoſſibile tamen non eſt. Notum eſt illud ex ipſis Gentilibus *Difficilia quæ pulcra.*

Et illud —— ſerpens ſitis, ardor arena,
Dulcia virtuti gaudet patientia duris.
Quin mihi nec placeat virtus, niſi parta labore.

Et ex ſacris literis tantopere iactatis apud Euangelicos quid non legimus & audimus fortius; At quanto plus in tam arduo opere eſt laboris ac difficultatis, tanto maiorem etiam laudem & gratiam apud Deum meretur. Nondum vitijs totus ita occupatus eſt mundus, vt non quotidie in ſanctis quibuſdam hominibus admirabiles diuinæ gratiæ radios elucere videamus, quibus illuſtrati, ab omnibus turpium voluptatum ſordibus mundos ſeſe conſeruant, & terrenis his rebus planè ſe ſubducunt: nihil obſtante commenticia illa Lutheri impoſſibilitate. Apoſtolus enim aduerſus eam ait, (x) *Fructus Spiritus eſt caritas &c. modeſtia, continentia, caſtitas.* Et *Razias ille Machabæicus* (y) *multis temporibus continentiæ propoſitū tenuit in Iudaiſmo, &c.* Et ſi enim ſpiritus præcepta atque exercitia cui caro ſemper reluctatur, prima facie grauia admodum & intolerabilia videntur, non plus tamen ea habent oneris, quam quale in nauigatione contra ventos ac fluctus huius Mundi opus eſt: et enim onus aliquod tam nobis neceſſarium eſt, quam naui neceſſaria eſt ſaburra, vt tanto contra omnem tempeſtatem tutiores in hoc mundi pelago inter medios tentationum fluctus enauigemus.

His qui cum Luthero per diuina præcepta ambulantibus viam ſpinis ac vepribus obſitam conſtratam muricibus & præcipitijs vndique obſeſſam imaginantur, bene & appoſitè reſpondit S. Ambroſius, inquiens: *Si qui periculis abſterreri ſe ſinat, et ab omni quoque labore ceſſandum eſſe, ne opprimatur; ab omni pugna deſiſtendum, ne vincatur: ei qui concupiſcentiam metuat, oculos claudendos; qui ambulare formidet, conſidendum.* Et D. Gregorius: *In flagellorum*, inquit, *ictibus, & in vitiorum pugnis non ſolum nos infirmitatem noſtram, ſed etiam in virtutibus progreſſum cognoſcere.* Nemo enim vitium ſuarum in pace facit periculum. Nemo ſcire poteſt quantum profecerit, niſi in rebus dubijs & aduerſis. *Omnia in eo poſſum*, inquit S. Apoſtolus, *qui me confortat.* Velle hic, poſſe eſt. *Quæ à neceſſitate cœperunt*, vt rectè ait Seneca, *facilitèr exeunt.* Et ſicut homines vino deditiquanto plus eius ingerunt, tanto calorem corporis magis incendunt, nec prius ceſſant quam ad ebrietatem peruenerint: ſic caſta & ſancta anima, vbi ſemel futuræ vitæ cogitationibus & curis occupata fuerit, cœleſtia illa bona ſitire ac deſiderare numquam ceſſat, & impletur quidem illa nūquam tamen ſatiatur. Immo quanto vberior rerum ſpiritualium fuerit cibus, tanto magis earundem creſcit fames. *Nullum eſt in Mundo bonum, nulla omnino virtus tam heroica & ſublimis, quam non vel ab ipſa natura inſitam habeamus, vel conſuetudine, vel neceſſitate acquirere poſſimus*, vt Tertullianus docet. Hæc vero neceſſitas ita comparata eſt, vt etiam voluntaria eſſe queat. Et quamuis in duabus his vocibus oppoſitio quædam ſeu contrarietas eſſe videatur: hanc tamen voluntariam neceſſitatem Caſſianus vnus ex illis eremi cultoribus vtilibus quibuſdam regulis explicat, quum ait: *Nihil omnium rerum tam durum eſſe atque aſperum, quod non anima in Deum abrepta molle fiat ac leue.* Omnis illa aſperitas ijs qui eiuſmodi eleuationes, omnem fere ſenſum corpori auferentes, ſentiunt, in ſummam dulcedinem commutatur. Talis animæ ecſtaſis, corporis functiones ac ſenſus ita interficit, vt omnibus alijs rebus excluſis, omnes cogitationes ac ſenſus in vnum Deum ferantur, atque in eo toti quantiquanti ſunt, occupentur.

Falſa ergo eſt Lutheri Theologia, & illis Alcæi apud Plutarchum potius, quam Chriſtianæ Fidei dogma.

u *Lib. de natu. & gratia.* x *Gal. 5. 23.* y *2. Machab. 14. 38.*

dogmatibus conformis. Etenim, vt bene paganus quidam dixit, (z) *neque ad virtutem neque ad vitium neceſſitate trahimur, ſed voluntate inducimur.* Hoc vero animi puſilli eſt vitium, vt etiam non tentata formidet. Votum ſeruare Luthero fuit impoſſibile, at idem non modo tantæ Religioſorum atque eremitarum, ſolo pane & aqua vitam ſuſtentantium multitudini, ſed & Venetiarum Duci (cuius mentionem facit Volaterranus) (*a* Boleslao Regi Poloniæ, Henrico Imperatori & Kunigundi ipſius vxori, non poſſibile modo, ſed facile etiam fuit. Felix hoc par iam nuptijs copulatum, prima nocte vnanimi conſenſu perpetuam caſtitatem Deo vouerat, quam etiam ad finem vſque vitæ illibatam ſeruauit. Et hoc quidem votum in regali lecto factum, omnes illorum temporum ſcriptores laudant atque admirantur: quamuis id Luthero omnis continentiæ hoſti nequaquam placeat, vt qui in Epithalamio ſuo ſcriptum reliquit, *eos qui caſtitatem Deo voueant, Moloch idolo ſacrificare.* (*b*) At longe aliter S. Auguſtinus, inquiens, (*c*) *eum qui voluntatem faciendi votum dederit perficiendi quoque facultatem largiturum.* Et S. Bernardus, *Velle modo nos, iubet, ac poſſe ſtatim præſto fore.*

Sed quorſum me impudicus ille Monachi & Monialis concubitus abripuit? Ad propoſitum ergo redeo, monſtraturus deinceps, quomodo Lutherus poſt horrendam ruſticorum, quibus ille antea claſſicum ad ſeditionem contra Principes & magiſtratus cecinerat, ſtragem, poſtea ipſos quoque Principes contra Imperatorem, ſupremum ipſorum magiſtratum, armarit. Licet vero tanti belli apparatus, & quæ inde enatæ ſunt infinitæ miſeriæ & calamitates, vix multis voluminibus comprehendi poſſint; ego tamen ſummam illorum omnium paucis capitibus includam, hoc ordine, vt ſi non temporis vbique, rerum tamen ipſarum ſeriem ac connexionem ſequar, in quo ſane nihil aut parum intereſſe puto. Vt tamen etiam curioſis aliquo modo ſatisfaciam, res maxime memorabiles, vt & annorum tempus, breuiter adſcribam, vt plena horum omnium cognitio ex Hiſtoriarum & Annalium libris, vbi prolixè illa deſcripta exſtant, ad noſtrum vero Hæreſeon noſtri ſæculi hiſtoriam modo perſequendum inſtituit animo non valde faciunt, repeti poſſit.

DE FEDERE PROTESTANtium, & Auguſtana Confeſſione Carolo V. Imperatori exhibita.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherani conſpirare incipiunt.*
II. *Vnde proteſtantium nomen ortum.*
III. *Imperator Auguſtæ comitia celebrat: eò inuitatus Lutherus ire recuſat.*
IV. *Saxoniæ Dux Miſſæ intereſt.*
V. *Proteſtantium Confeſſio Imperatori exhibita.*
VI. *Zuingliani Lutheranorum ſocietatem ſeu fraternitatem ambiunt.*
VII. *E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.*
VIII. *Lutherus durantibus Auguſtanis comitijs, ſuis rebus proſpicit.*

I. VT Lector limpidius peruideat Rebellionum in Germanica authorem eſſe Lutherum eiusque doctrinam breuiter repeto ex ipſis Lutheri Actis quæ *Proteſtantium nomen vel Natalem* præceſſerunt, tanquam diſpoſitiones quædam, vti Philoſophi loqui ſolent, ad introducendam formam. Igitur Luth. cum ipſum non permouit alia res ad Schiſma ſuum quam inimicus animus Auguſtinenſium aduerſus Dominicanos vt lib. 1. cap. 8 (*a*) enarratum fuit. Cui inimicitiæ acceſſit deinde eiuſdem Lutheri acerbum odium aduerſus omnes illos expreſſum verbis & factis, qui Dominicanis, etiam ubi iuſtiſſimè Eccleſiæ Catholicæ cauſa propugnabatur, acceſſerunt, vt Papa, Cardinales & Epiſcopi, Academiæ & Doctores Catholici. (*b*) imo ipſi libri Iuris Canonici, in quibus exurendis (*c*) palam Anno 1520 menſe Decembri oſtendit, quid facturus fuerit de cæteris, ſi illi in ſuam poteſtatem venire potuiſſent. Huc pertinet odium ab eodem excitatum Anno 1521. Erphordiæ in Canonicos linguæ ſuæ flabello, quo vna nocte

z *Ariſt. in Ethicis.* a *Lib. 4. Crantz. lib. 3. cap. 12. Bauaria Sancta Raderi &c.* b *Luth. in cap. 7. 1 ad Cor.* c *Auguſtinus in Pſ. 17.* a *Vlenb. Vit. Luth. cap. 2.* b *Vlenber. ibid. cap. 1. diuerſis, & ſupra huc lib. 1.* c *Vlenb. cap. 15 n. 16.*

noćte 50. Canonicorum ædes à plebe direptæ ſunt & 7. funditus exuſtæ (*d*) 3. ab Eccleſiaſticarum perſonarum, veritatem propugnantium, odio progreſſus eſt ad ſæculares Principes ac Dominos terrarum Imperatorem, Regem Angliæ, Georgium Ducem Saxoniæ &c. in quos contumelioſa eius ſcripta typis vulgata hodieque ſuperſunt, vti malevolentiæ ipſius quædam Tropæa conſtituta in Bibliothecis & publicis Actis. Itaque eodem Anno 1521. in Comitijs imperij profitendo *Cedo nemini; nec Papæ nec Concilio niſi per ſcripturam ſacram edoctus acquieſco*, puteum abyſſi aperuit miſeris mortalibus, quo ſtatim Nobilitas, Franconiæ potiſſimum, et ſpe bonorum Eccleſiaſticorum, & reformandi ſtatus publici ad ſuum votum adhæſit, quæ etiam noctu valuis prætorij in comitijs iiſdem affixit minacem Schedam, qua 400 equites bellum Moguntino Archiep. indicebant. Ex quorum numero fuit Vlricus Huttenus vel ab Hutten dictus, qui librum edidit, cui oraculum præfixit tale, vt niſi cæci fuiſſent Germani, ex ipſa fronte agnoſcere potuiſſent, ex cuius ſpiritus officina liber ille prodiret: nempe illud pſalmi 2 *Dirumpamus vincula eorum* (nempe primo Epiſcoporum, poſtea cæterorum) *& proijciamus à nobis iugum ipſorum.* Et miſer ſcripturiſta non aduertens quid ſubiungat melior ſpiritus dicens: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos, Tunc loquetur*, &c. Ita turpiter ſe ſequentibus ſæculis denudatum riſui obiecit. Verumtamen ex ſcriptura à Luthero aperta. 4. Idem *Lutherus* abſente in Hiſpania Imperatore Carolo V. qui eum proſcripſerat toto Imperio, per ſuos emiſſarios Plavvinterum, Spalatinum &c. Fautores maximos medioximos Imperatoris proſcriptionem quodammodo irritam fecit in Norimbergenſi Conventu Cæſarei Senatus, qui Anno 1522. & 3. contraria Proſcriptioni Sacræ ſanciuit; quibus viſis *Lutherus* & proſcriptionem Cæſariam & Senatus Cæſarei in abſentia eius factam typis vulgauit, & ſcurriliter vtroſque commiſit & illuſit, Ita vt apud ſubditos authoritatem eorum omnem ſubneruauerit. nam in exordio ſcripti ſui de poteſtate ſæculari, ait *Germaniæ principes ad inſaniam à Deo redactos eſſe, eſſe hypocritas, qui aiant ſe Cæſaris mandata exequi vt Chriſtianos, & hoc non agant ſerio ſed ita fucate vt eorum nequitiam nemo non deprehendat. Olim id genus hominum dictos fuiſſe Nebulones, nunc vero Chriſtianos & obedientes. Atque hos eſſe principes quos Cæſar ad Imperij clauum in Germania collocarit. Cum igitur inſania morionum iſtorum ad exterminium fidei Chriſtianæ deſæviat, ſibi committendum non fuiſſe, quin ſaltem verbo eis reſiſteret, ſquamis illis ſeu bullis, vtpote qui iam Romanū idolum papam ipſum non reformidaret.* Deinde pergit, dicere ſimili tono, & ſono: *Chriſti gregem non egere gladij ciuilis aut Iuris miniſterio, vel politico magiſtratu, neminem in eius populo eſſe ſuperiorem, præter Chriſtum ipſum & ſolum quidem: Quicunque litiget in iudicio ſiue de bonis ſiue de honore, non eſſe Chriſtianum, ſed ſub Chriſti nomine gentilem vel infidelem.* Denique *Deus*, inquit, *dedit eos* (principes nempe de quibus illi ſermo eſt eo loco) *in ſenſum reprobum, & ad finem cum illis feſtinat, ſicuti cum Eccleſiaſticis illis Magnatibus. Itaque præpoſtere agunt, vt Dei omniumque hominum odio grauati pereant cum Epiſcopis cum Sacerdotibus, cum Monachis*, VNVS NEBVLO CVM ALIO. *Ab initio mundi rara fuit avis in terris princeps prudens, multo rarior probus princeps. Vt plurimum maximi ſunt Moriones, vel Nebulones omnium qui ſub ſole viuunt peſſimi. Lictores Dei ſunt, & carnifices. Nimirum Deus noſter magnus eſt. Dominus, itaque neceſſe eſt vt tales, adeoque nobiles, Illuſtres & diuites habeat. Eſtque hoc ipſius beneplacitum vt hos carnifices. Clementiſſimos Dominos appellemus &c.* quæ turpiora eo libro continentur(*e*) aliaq; infanda, quæ ſecuta ſunt in conciliabulis cogendis & coniurando. Nam eiuſmodi concionibus & ſcriptis, è *Lutheri* pectore, tanquam ſcrinio diuini verbi depromptis, defixi Germani, Anno 1624. ineunte Norimbergæ abſente Cæſare conventum celebrarunt, in quo inter Decretum Cæſaris Pontificisque, ac Luthericolarum ſententias media ſententia lata eſt, ad 18. Aprilis, *vt quamprimum in Germaniam liberum & Generale Concilium indicat Cæſar, cuius authoritate controverſiæ religionis ſopiantur. Et interim Nouus Conventus Spiræ celebretur ad XI. Novemb. ad diſcernendum quomodo ſeſe tantiſper quiſque gerat, dum Concilium celebretur.* Quaſi Lutherus & aſſeclæ eius eſſent Concilij ſententia quieturi, qui iam palam profeſſi erant ſe nulli concilio credere niſi ſcripturæ. Cæterum tamen hæc acta ſunt, ſed mox Catholici videntes ſe deludi eodem Anno 1524. menſe Iunio ſoli Ratisbonæ Conuentum habuere legitimum, de Decreto Cæſaris & proſcriptione *Lutheri* retinendis Hoc audientes Acatholici atque eorum patroni mox menſe Iulio Vrbium Imperij conciliabulum Spiram contraxerunt, vbi decretum factum eſt de Lutheri libris examinandis, & Magi-

d *Idem cap.6. n.2.* e *Vlenberg. cap.10. n.4.*

ſtratum vrbium per probos viros ad id conſtitutos, debere informari de controverſiarum in Religione ſtatu. Cæſar vero auditis Norimbergæ decretis ea protinus abrogauit 15. Iulij Brugis in Hiſpania datis ad Principes literis, vetuitque Spiræ indictum conuentum celebrari. Hoc tempus fuit in quo Ruſticorum ſeditio per Germaniam ſpiritu Lutheri concitata exoriens ad 300. fere millia hominum in ſequentem annum abſumpſit, nuptias celebrante Luthero Monacho cum Moniali. Celebrata ſunt poſt eam Tempeſtatem Comitia Spiræ Anno 1526 1. Maij, vbi de VVormatienſis Decreti executione litigatum fuit. Ruſus Anno 1528. vbi Decretum factum authoritate Ferdinandi Regis, Vicarij Imperatoris, vt Decretum VVormatienſe Cæſaris, vbi ſeruatum eſſet, porro ſeruaretur & alia quædam, contra quæ Saxo Elector & Landgrauius Proteſtari, in Aprili, *Proteſtantium*, nomini initium dederunt, poſt quod tempus in Germania magis magiſque iudicia & voluntates ſunt, diuulſæ. *(f)* Omitto cætera, vtpote prædictæ radicis germina, & ad annos quibus publica rebellio Principum apparuit pergo. Ea vero ita ſe habet. Catholici Principes & Epiſcopi, quibus conſtitutum erat intra veteris Eccleſiæ cancellos ſeſe continere, quum animaduerterent Lutheranos tam aperte quam clanculum multa contra ſe indies moliri, ac Treuirenſem inprimis Archiepiſcopum contra leges & Conſtitutiones Imperij armis inuadi atque oppugnari, adeoque Lutheraniſmum longè lateque propagari; Imperatori rem omnem ſcripto exponunt, & non ſolum Maieſtatem ipſius proculcari, verum etiam metum eſſe ne hæreſis inualeſcens, totum tandem Imperium opprimat, demonſtrant. Quamuis autem Imperator tum abeſſet, & bellis in Gallia atque Italia distineretur, ſtatim tamen Legatos in Germaniam miſit. & ſcriptis ad pleroſque Principes litteris, grauiſſimè omnes ad pacem eſt exhortatus. Interim in deterius omnia labebantur, augeſcente mirum in modum Lutheraniſmo, & Catholicorum numero decreſcente. Tum Lutherani *coire, fœdera inire, proteſtari, iurare, ſe pro Euangelio, id eſt, pro Lutheri opinionibus, mortem oppetituros.* Quin etiam primi arma arripiunt, falſo quodam indicio & rumore perterriti, quem de fœdere in ipſorum exitium icto, maleuoli nonnulli & vani homines diuulgarant Anno 1529. Quo ſane commento præcipuas fere Imperij ciuitates ad idem fœdus pertraxerunt, Argentoratum ſcilicet, Norimbergam, Conſtantiam, Vlmam, Magdeburgum, & alias, viginti quatuor numero: quarum exemplum deinde multæ aliæ quoque ſequutæ ſunt. Sed parum abfuit quin fœdus hoc in ipſo ſui ortu reſciſſũ fuerit. Quum enim eius cauſſa Norimbergæ conueniſſent, vt ſicut ante in proteſtatione, ſic iam in religione quoque concordiam aliquam & vnionem inirent; ſtatim ingens inter ipſos diſſidium gliſcere cœpit, dum alius hanc, alius illam Confeſſionem amplecti ſe dicit, nec vllus diſſenſionum exitus apparet. Tandem prudentioribus hoc vnum commodiſſimum remedium viſum eſt, *ne quidquam boni vel mali de Deo aſſereretur: Chriſti Corporis in Euchariſtia præſentiam qui vellet, crederet; qui non vellet, non crederet. Parum enim intereſſe credat quis hoc, vel non, modò fœderi contra Eccleſiam & Imperatorem nomen daret.* Hæc Landgrauij fuit ſententia. quam tamen Saxoniæ Dux euertit, effecitque vt Sacramentarij ab eo fœdere tum fuerint excluſi.

II. Ab hac proteſtatione & confœderatione, quæ Spiræ primum nata Anno 1528. deinde Anno 1530. Auguſtæ per Exhibitionem Confeſſionis educata, denique Smalcaldiæ honeſte veſtita fuerat, nomen ſortiti ſunt Proteſtantes. In Spirenſi quidem conuentu ijdem quinque has litteras V. D. M. I. Æ. id eſt *Verbum Domini manet in æternum,* Phrygio opere etiam pediſſequorum & Stabulariorum manicis intextas oſtentabant. Petierant ijdem a Ferdinando, vt publicas ipſis in templis conciones habere liceret: quod cum obtinere non potuiſſent, apertis ædium vbi diuerſabantur foribus, magna hominum accurrente multitudine, conciones habebant, quæ magnam partem conuicijs & calumnijs omnium Eccleſiæ Ordinum conſumebantur: dum interim etiam ſexta & ſeptima ferijs veru a ſtrident, & gratum lurconibus carnium nidorem culinæ ſpirant. Hoc ipſo tempore Lutherus librum ſuum de Hieroſolymitanæ vrbis excidio emiſit.

Poſt multos paſſim habitos conuentus, proteſtantes vt Imperatori, quem iratum ſibi non ignorabant. fucum facerent: *(g) magnificam ad eum decernunt legationem, & verbis humilitatis & obſequij plenis petunt, vt quod ad religionem attinet, res integrè relinqueretur, & vſque ad generale in Germania futurum Concilium conſcientiæ libertas ſibi permitteretur.* Hanc

f *Vlenberg fuſe prædicta in Vita Lutheri recenſet ex AA.* g *Natalis Comes lib 1.*

Digitized by Google

Hanc rem ad ſalutem animæ ſpectare: cuius rationem ſoli Deo qui eam creauit, omnes & ſinguli reddituri ſint. Horum Legatorum vnus Michael Cadenus ad latus eunti Cæſari libellum porrexerat, eleganter adornatum, quo ſumma doctrinæ Proteſtantium continebatur. (h) At Cæſar 12. Septemb. Placentiæ auditis poſt deliberationem multam 13. Octobris reſpondit, *vt qui in eſſet moram hanc & dilationem eò tantum ſpectare, vt partes illi interea ſuas magis magisque confirmarent, omninoque voluit vt factum VVormatiæ ſuperioribus annis decretum, ſeruaretur: eum vero qui librum illum attulerat, captiuum iuſſit detinere;* ſed is clam conſcenſo equo euaſit. Hanc repulſam paſſi Proteſtantes, alium ruſus Conuentum indicunt, Smalcaldiæ ad finem Nouembris. Anno 1528. futurum ac mox Anno ſequenti ſub initium Ianuarij alium, (i) & de Lutheri cauſſa ac religione defendenda, ac modis belli gerendi deliberant, nec ceſſabat eos hortari Lutherus, *vt in commune fœdus coirent, & quæ bello gerendo neceſſaria prapararent:* cuius Conſilium non Principes modo, ſed complures etiam Imperij vrbes amplexæ ſunt. Argentinenſium exemplo, qui contra expreſſas Imperij leges, cum Tigurinis, Bernatibus & Baſileenſibus fœdus contraxerunt. Vidiſſes tum Vulcanias officinas paſſim armis fabricandis calere, molettinas conficiendo puluere feruere, ex armamentarijs machinas ad vſum inſtrui, omnia denique ad Lutheri votum ferri, qui iam diu nihil magis quam inſignem aliquam ſtragem optarat.

III. Imperator ſperans omnes hos motus præſentia ſua ſe diſcuſſurum, indictis Auguſtam comitijs in Annum 1530, ad 8. Aprilis Bononia, vbi a M. Clemente VII. V. Cal. mart. coronatus eſt, ſerius in Germaniam proficiſcitur, (quo etiam nonnulli Proteſtantes Principes, hoc enim nomen ſibi iam ſumſerant, venerunt.) Saxoniæ Elector quamprimum domi de Cæſaris inſtituto cognouit, Torgam euocauit Lutherum, Melanchthonem, Pomeranum & Iuſtum Ionam admonuit, quid fieri vellet, (k) communi opera & ſtudio centunculum conſuerunt, & non multo poſt Saxo Torga, Coburgum & porro Auguſtam proficiſcitur, cum Ioanne Friderico filio. Venerunt etiam eò Erneſtus & Franciſcus Duces Lunæburgici, & VVolfgangus Princeps Anhaldinus. Saxonem aliquo vſque comitatus fuerat Lutherus: & ille quidem apud Cæſarem & Ferdinandum egerat, vt in vrbe aliqua Imperiali Luthero interim commorandi fieret facultas; verum nihil impetrare potuit, quod Cæſar, hoc ad exiſtimationem ſuam pertinere arbitratus, proſcriptionis contra eundem ſententiam reuocare nollet. Nihilominus interim in Saxonis ditione Coburgi (l) (neſcire ſe ſimulans quod omnes ſciebant) commorari eum patiebatur. In quo quam pernicioſe erratum fuerit res ipſa docuit. Sed & quæ tua hæc fuit timiditas, ô Luthere, qui quum Apoſtolum & os Dei te iactares, in publico tamen apparere, atque elata fronte, etiam cum vitæ periculo, vt veri illi Apoſtoli, religionis tuæ veritatem defendere non es auſus? (m) Huic ergo timido Prophetæ Coburgi tuto ſubſiſtenti, Saxo Melanchthonem & alios quoſdam vilioris monetæ Theologos ſuccenturiauit: qui vnà cum reliquis omnibus qui ad Conuentum illum venerant eiuſdem religionis Theologis communicata ſententia, Confeſſionis quandam formulam adornarant Torgæ. Licet vero Saxo ad Lutherum omnia referret, vt is ſuo ſuffragio ſingula vel approbaret vel improbaret, (n) bonus tamen ille homo decretum ſuum interponere noluit, ſed ad Saxonem 15. Maij. in hanc reſcripſit ſententiam: (o) *Legiſſe ſe Confeſſionem ſed ad eam adiungere aut quidquam adimere non poſſe. Sed & corrigere eam non facile ſibi futurum, vt qui tanta lenitate tractare iſta nequaquam poſſet.* Articulo tamen decimo hæc verba ob Sacramentarios adiecit *Damnamus ſecus ſentientes.* Multis vndique ad comitia confluentibus, vrbs intra paucos dies plena fuit concionatorum omnis generis, Lutheranorum, Zuinglianorum, Carolſtadianorum &c. ad quorum, *veluti Nouorum Chriſtianorum*, ſermones audiendos, vti fieri ſolet in nouarum rerum occurſu, magna accurrebat hominum frequentia, quum interim circa eos, qui veterem religionem docebant, ſolitudo fere eſſet. Verum poſt Imperatoris aduentum edictum fuit vt vtriuſque partis concionatores deſiſterent, donec de religione decidatur.

IV. Initio horum comitiorum accidit quiddam notatu dignum. Imperator ſacrum aditurus Saxonem adeſſe iuſſerat, ac ſibi præferre gladium

Hh 2 (quod

h *Vlenberg. in Vita Lutheri cap. 20. num. 5.* i *Vlenbergius Vit. Luth. cap. 20. n. 5.* k *Vlenberg. ibid. cap. 21.* l *Vlenberg. ibid.* m *Vid. Confeſſ. Sueſſij, Anno 1555.* n *Vlenberg. Vita Luth. cap. 21 num. 1.* o *Hiſt. de Cœn. fol. 137. & Vlenberg. Vit. Luth. cap. 21. num. 1.*

ſtatur. Eos qui Auguſtæ ſint, nempe Zuinglianos, *aperte iactare, vires, argentum, & exterorum auxilia ſe in promptu habere; ſeque Epiſcopatus pro lubitu ſuo diſtributuros.* Addunt: *ſatis ſe mirari non poſſe, quomodo illi qui Chriſtianam charitatem tantopere iactant, minas eiuſmodi iacere, & ad Chriſtianam perturbandam rempublicam conſilia & conatus ſuos dirigere auſint. Tam mala principia non poſſe non niſi in peſſimo exitu terminari Diabolum horribilem in Eccleſia tragœdiam machinari.* Sic Melanchthon tum, ſic Brentius ariolabatur: in quorum utroque plus quam in Luthero ſemper fuit moderationis, ſed tamen hæreſi ſemper inquinatæ, & contra Eccleſiam cuniculos fodientis.

Landgravius econtra in reſponſione ſua (quam totam huc lubenter appoſuiſſem, niſi lectori prolixitate faſtidium parituram exiſtimaſſem) *de Lutheranis vehementer queritur, qui Sacramentarios tam rigide atque acerbe tractent: ſimulque intercedit, ut liberam illis fidei ſuæ, quæ cogi nec poſſit nec debeat, confeſſionem relinquant, interim vero pro fratribus eos recipiant. Sed nec precibus, nec omnibus alijs, quas adhibuerat, Landgravius hac in re artibus quidquam potuit impetrare.* (s) Quin Melanchthon ipſe aperte profeſſus eſt, *Catholicorum ſe potius quam Sacramentariorum partibus acceſſurum.* Idem ad Ægidium Imperatoris concionatorem ſcribens, Deum deſtatur, *ſe nullam aliam ob cauſam cum Catholicis reconciliari cupiviſſe, quam quod vereretur ne alij Sacramentarijs ſeſe coniungerent. Quod ſi evenerit, de religione actum eſſe.* Non tamen interim ceſſabat Zuinglius, ſed & ipſe fidei ſuæ confeſſionem ad Principum conventum miſit, non minus liberum ſibi quam Melanchthoni aut cuivis alij aditum deberi aiens; ea re comperta, Melanchthon ad Lutherum (ut minutas quaſdam circumſtantias ab alijs omiſſas notem) in hanc ſententiam ſcripſit: *Zuinglius Confeſſionem ſuam impreſſam huc miſit; Vno verbo dico, hominem phreneticum eſſe. De peccato originis & Sacramentariorum uſu antiquos errores renovat; de ceremonijs Eccleſiaſticis Helvetico (id eſt barbaro) more loquitur; quas plane vult abolitas. Opinionem ſuam de Cœna Domini ſtrenue defendit: Epiſcopos vero omnes exterminare cupit. Mitto tibi exemplum: quod enim habui, in magnatum iam manibus verſatur.* Bucerus tunc intermedium ſe gerens, iam hos, iam illos Principes alloquebatur, *conquerens ſimultatem illam inter Lutheranos & Zuinglianos, quæ tamen mera ſit logomachia omnia peſſumdari.* (t) At Pomeranus Saxoniæ Ducis Cancellarius ei demonſtrabat, *tam longe Lutheri ſententiam à Zuinglij opinione diſtare quam cœlum à terra.*

Hac de cauſa Bucerus, qui Zuinglij opinionem hactenus propugnarat, paullulum de pertinacia remiſit, ſcripta ad Lutherum epiſtola, ad quam veluti hominis contemptibilis Lutherus ne verbum reſpondit. Itaque ipſemet aſſumpta humilis perſonæ larua Coburgũ profectus, vti veſpertilio eſt tractatus contemptim, verumtamen à Luthero non deſperans de pace reuerſus eſt ad Zuinglium (u) quæ omnia Apologiæ Auguſtanæ Confeſſionis inſerta ſunt. Porro omnes iſtæ Auguſtam apportatæ Cõfeſſiones duobus eruditiſſimis Theologis, Eccio & Fabro examinandæ datæ ſunt, qui præcipuos earum articulos, de Iuſtificatione, de Satisfactione, de Interceſſione Sanctorum &c. ſolide refutarunt, vti extant in Archiuo Electoris Moguntini manuſcripta. Quantum enim ad Corporis Chriſti in Euchariſtia præſentiam attinet, Lutherani ſententiam ſuam his verbis erant complexi: *De Cœna Domini docent, quod Corpus & Sanguis Chriſti vere adſint, & diſtribuantur veſcentibus in Cœna Domini: & improbant ſecus docentes.* (x) Sic vt Melanchthoniana hæc Confeſſio, quæ Auguſtana poſtea dicta eſt, Helueticam, & viciſſim hæc illam; Catholici vero tam hanc quam illam erroris & hæreſeos damnent. Quod de Auguſtana Confeſſione Ioannis Caſimiri Palatini theologi iudicium fecerint, apparet ex libro ab ipſis edito. Quid vero Geneuenſes de eadem ſenſerint, ex his manifeſtum eſt quæ publice ſcribere auſi ſunt, nimirum. *Eam initio non ex omnium Germaniæ Principum conſenſu fuiſſe conſcriptam, ſed à ſeptem tantum Principibus & duabus ciuitatibus ſubſignatam. Ac propterea nequaquam pro regula & norma fidei Eccleſijs obtrudendam, ſed potius vniuerſalis Eccleſiæ iudicio ſubijciendam, & ex diuini verbi præſcripto examinandam eſſe ac iudicandam.* Sed ô ſuaues homines! Vbi iſta eſt veſtra vniuerſalis Eccleſia? In quo Mundi angulo ſupremus ille omnium inter cœlum & infernum controuerſiarum Index latet? præſertim cum vera Chriſti Eccleſia evanuerit ex oculis vt Gyges ille annulo ſuæ inuiſibilitatis, Caluinus tamen in epiſtolis ad VVeſtphalum & Ioannem

 Laſ-

s *Vid. Reſponſum fol. 145. De Cœn. Aug.* t *ſupra libro 2. cap. 11.* u *ibid.* x *Vid. Dan. Hofman. in quæſt. & reſponſ. fol. 8. cap. 4. adu. Com. Berg. Vlenberg. Vita Luth. cap. 23.*

At Brentius & Snepffius indignabundi magna voce exclamarunt, *Non ſe eò veniſſe ut Lutheri ſcripta, ſed ut Fidei ſuæ Confeſſionem defenderent.* Vides quomodo Lutherus etiam vivus à diſcipulis ſuis fuerit deſertus. Tantum vero abeſt ut colloquio illo ſancita ſit concordia, ut ſchiſma etiam multo magis invaluerit. In quo ſcandalo Imperator nullum boni ac religioſi & pacis inter Chriſtianos amantiſſimi Principis officium omiſit, primores Proteſtantium jam privatim jam publicè alloquens, & ab exitio, ad quod proni ferebantur, revocans.

At cui non habitat tranquillo in pectore dulcis
Pacis amans, placida mens & compoſta quiete,
Hic facile in bellum ruet ingentemq; procellam
Mox dabit. Hunc fruſtra tu conſtringere tenta.
Viribus Efferveſcet enim magis & ſeſe efferet ira.
Multa dies variuſq; labor mutabilis ævi
Rettulit in melius.

Finis demum Comitiorum illorum fuit miſerabilis, nempe poſt oblatam Confeſſionem, & ejuſdem refutationem, Apologiam, plicas & replicas, Tractationem de concordia, animorum fucata quædam fieret compoſitio, re vera exulceratio, Proteſtantibus, cuncta ex arbitrio prædicantium & Lutheri poſcentibus, Catholicis dare cuncta non valentibus, utpote contra Fidem & Deum poſtulata (c)

Illi in poſtulando *libero Germaniæ Concilio, & interea dum per illud certi aliquid ſtatueretur, conſcientiarum libertate,* perſiſtebant. Hi iterum atque iterum dogmata eorum damnabant, uti & rationes allatas. Tandem de Principum aſſenſu ab Imperatore factum eſt *decretum quo Proteſtantibus tempus ad deliberandum de quibuſdam controverſijs ad religionem pertinentibus articulis conceſſum fuit, diligenter prius monitis, ne ab ea fide quæ univerſali conſenſu ab Eccleſia jam olim recepta eſſet, & tot ſæculis in ea perduraſſet, recederent. Prohibitum inſuper fuit, ne ſubditos vi ad ipſorum cogerent religionem; tum ne quidquam mutarent, neve quidquam imprimi & in vulgus ſpargi ſinerent, quod Romanæ Eccleſiæ adverſaretur: mandatum inſuper ut Eccleſiaſticis bona reſtituerentur: omniaque ad futuri uſque Concilij decreta in integro relinquerentur.* Neque hoc decretum Proteſtantibus placuit, ſed proteſtando quotidie Proteſtantes proteſtabantur, donec tandem quod precibus non poterant, vi & armis impetrare decreverunt.

Dum Auguſtæ habentur comitia, Lutherus in Franconia veluti in ſpecula in omnes occaſiones erat intentus, hoc unicè voluptati habens quod ſui cauſſa tantos tumultos ubique videret excitatos. Neque interim tamen otiabatur, ſed commentarium in Pſalmum ſecundum *Quare fremuerunt gentes?* procudebat, quaſi conventus ille contra Deum & Eccleſiam eſſet inſtitutus. Non multo poſt idem librum emiſit, Epiſcopis Auguſtæ Vindelicorum congregatis dedicatum, multis verbis eos ad ſuum recipiendum Evangelium exhortans. Sed & ad Principes Proteſtantes idem ſcripſit, & mirificè eos ad Evangelij ſui defenſionem quam ab ipſo acceperant, defendendam animavit. Sed audi, quæſo, ipſius de bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutione conſilium. *Flagitatur*, inquit, *à vobis ut bona Eccleſiaſtica reſtituatis, & Monachos è cucullis ſuis extractos reducatis* (Hoc ſane articulo nihil tā erat illis moleſtius) *Vos viciſſim ab eis ut tot animas perditas tot innocentes morte affectas, tot bona male uſurpata reſtituant efflagitato.* Id ſi fecerint, tum demum diſceptabimus ad quem bona illa pertineant.

Quamvis autem à comitijs abeſſet Lutherus, quotidie tamen de omnibus quæ agebantur per veredarios ultro citroque miſſos edocebatur. Quia autem nihil magis metuebat quam pacem Eccleſiæ, eoque Melanchtonis, quæ interea mœrori, ſuſpirijs atque lachrimis, ut Sleidanus loquitur, ſe totum dabat, facilitatem ſuſpectam haberet, ne ſcilicet eum Catholicis aliquam concordiæ rationem iniret, à quorum religione Confeſſio illa prima ab ipſo ſcripta in multis non longiſſime aberat, certe non tantum quantum Lutherus vellet, diſcrepabat: crebris illū litteris erigere & conſolari non ceſſavit. inter alia his verbis uti à Sleidano recitantur: *mihi quidem omnis hæc actio de doctrina Concordia diſplicet, nam fruſtra labor hic ſumitur, niſi regnum ſuum Pontifex abolari totum velit.* Exſpectavit nempe *ira hic filius*, ut Pontifex ad pedes ipſius abiectus, veniam peteret & miſericordiam imploraret; ratus firmā illam & inconcuſſam petram, ſuper qua ſupremi Pontificis auctoritas fundata eſt jam à ſe dejectam atque ſubverſam. At aliter ſentiebat Melanchthon, nimirum ad confuſionem vitandā neceſſarium eſſe, ut ſupremū aliquod Eccleſiæ caput agnoſcatur. Hæc enim ita à Luthero ſcripta & facta ſunt, decennio poſt quam ab Ec-

c *Vlenberg. Vit. Luth cap. 22. & in Vit. Melanchthon. cap. 6.*

Digitized by Google

ab Eccleſia defecit: quo ipſo tempore ad Leonem X. Pontificem ſcribens, *vitam ac mortem ſuam in ipſius manu eſſe aiebat, Vicarium Dei appellans quem poſtea Vicarium diaboli dicere non dubitauit.* tantum à ſe ipſo iam tum abierat Lutherus: qui quanto diutius vixit, tãto plus à ſe ipſo defecit, euidentis ſigno vecordiæ, vbi tanta erat indies mutatio mentis.

DE CONVENTU PROTESTANtium Smalcaldiæ habito, & fœdere ibi percuſſo: & Concilio à Clemente VII. indicto.

Caput VIII.

ARGUMENTUM.

I. *Finitis Auguſtanis comitijs, Proteſtantes Smalcaldiæ conuentus agunt.*
II. *Imperator Carolus fratrem Ferdinandum in Romanorum Regem eligi curat.*
III. *Clemens Papa legatos ad Proteſtantes mittit.*
IV. *Paulus Papa Concilium indicit & promulgat.*
V. *Inter Imperatorem & Galliæ Regem pacem facit.*
VI. *Lutheri ſcurrilitas.*

I. QVVM hoc modo Auguſtana Comitia ſine vllo fructu, quam quod vna pars alterius voluntatem exploraſſet, dolente admodum Cæſare, Luthero econtra, vt qui nihil æque quam ſchiſmatis à ſe facti extinctionem metueret, exſultante ac triumphante, exitum habuiſſent, Cæſar alium Conuentum pro Romanorum Rege eligendo indixit Electoribus Coloniam in 29. Decembris. At *Proteſtantes alium conuentum Smalcaldiæ indixerunt* ad 22. Decemb. eod. An. 1530 vt ſeſe ex mente Lutheri contra Cæſarem & Eccleſiam armarent, ac forte de Electione futura deliberarent. *(a)* Sed antequam quid ibi actum ſit, explicemus, audiamus quod Lutheri de comitijs illis fuerit iudicium. O *infamem,* inquit, *conuentum! An vnquam vllus infelicior fuit celebratus? An infelicior poſthac celebrari poſſit? An non Germaniam totam erubeſcere par eſt? Quid Turca dicet, ſi audierit noſtrum Imperium hoc modo adminiſtrari? Quid Tartari, quid Moſcouitæ dicent? Quis porro nos metuat, aut noſtri rationem habendam putet, ſi intelligat Germanos tamquam ſtultos, infantes & truncos ita à Papa circumduci & tractari? Satis ego iam vixi, iam Dominum meum Ieſum Chriſtum de Papa vlciſci incipio. Quod ſi in Papali hoc bello interfectus fuero, longam Epiſcoporum, Sacerdotum & Monachorum turbam poſt me traham, vt ſic cum proceſſione quadam ad ſepulchrum ferar. Et ipſi quidem cum omnibus diabolis in abyſſum inferni deſcendent, ego vero, in brachia Saluatoris mei me abdam.* Quis hic tibi Pericles? Annon tonare & fulgurare, non Germaniam tantum, ſed & totum terrarum orbem permiſcere verbis ſuis videtur? Sed ad rem.

Principes igitur Proteſtantes, quos diximus, non Reformationis, ſed à Luthero prædicatæ Euangelicæ libertatis cupidi, Smalcaldiæ conuentum indixerunt, (vbi iam antea non ipſi modo, ſed theologi etiam, Lutherus, Melanchthon, Bucerus, Oſiander, & alij non ſemel conuenerant) non vt de religione concilianda, aut pace ſtabilienda, ſed de libello gerendo clanculum deliberaretur. Lutherus vt & ipſe aliquid conferret, *librũ tum edidit, in quo omnes hortatur, ne ſub Cæſaris, ſi forte is bellum religioni faciat, ſignis militent, addita æterni exitij, ſi id fecerint, comminatione.* Neque hoc ſolum contenti fuerunt proteſtantes, ſed videntes Cæſarem in ſuo Coloniam indicto conuentu Electorali progreſſum, Saxone ſolo abſente & nequicquam per filium ſuum Ioannem Fridericum, contra Electionem proteſtante nihilo ſecius Ferdinandum Caroli V. fratrem Regem Romanorum eſſe creatum 5. Ianuarij An. 1531. & Aquisgrani inauguratum, ſub finem Martij iterum conuentum Smalcaldiæ celebrarunt. & plures vt ſe illi fœderi iungerent ſollicitarunt. *(b)* Ibidem Proteſtantes formulam quandam religionis conceperunt, quamuis Sleidanus tacitus prætereat. Id quod ex ea Præfatione quam Ioannes Gulielmus Saxoniæ Dux Corpori doctrinæ à Thuringiæ theologis editæ præfixit, vbi ſic loquitur: *Proteſtamur, quod poſt Prophetarum & Apoſtolorum ſcripta amplectimur & in magna veneratione habemus Articulos Smalcaldicos, à Luthero compoſitos, quos pater noſter, felicis memoriæ, Ioannes Fridericus tanti fecit, vt in maximis ſuis afflictionibus, vix vllo libro quam illo vſus ſit. &c.* Ex hoc eodem conuentu literæ ad pleroſque Europæ Principes miſſæ ſunt, quibus illi apud alios ſe purgant, apud alios vero ad tuendam hanc Dei cauſſam

ſam

a *Vlenberg. Vita Luth. cap. 24. n. 1. ex AA. ibi citatis.*
b *Vlenbergius Vit. Luth. cap. 24. num. 1.*

Digitized by Google

ſam & reformandam Eccleſiam auxilium implorant. Huic fœderi igitur Chriſtianus, qui armis Daniæ regnum occupaverat, ſubſcripſit. In idem receptus fuit Dux Wirtembergicus, contra Norimbergenſis conventus decretum. Illi quidem, ut regnũ ſuum ſtabiliret, nulla expeditior ratio viſa eſt, quam ſi religionem mutaret: quod & fecit Lutherani Prædicantis ſeu Miniſtri manibus coronatus. Huic verò ob ditiones litigioſas res erat: ſed mutatio hæc Religionis in Dania integrũ ſibi caput poſtulat. Henricus Angliæ Rex quamvis à Proteſtantiũ fœdere diu alienus eſſet; ad multa tamen Pontificis & Cæſaris odio, poſthabitâ, quam Deo debebat obedientiâ, conſenſit, & res eorum non parum promovit ac tandem fœderi ſe iunxit. A fœdere tamen excluſi ſunt Sacramentarij Zuingliani & Helvetij: de quibus Joannes Fridericus ad patrem, qui tum ægrotus decumbebat, relaturum ſe dicebat. Lutherus poſteà tam acriter ſe oppoſuit, ut aditus eis omnino fuerit præcluſus.

II. Cæſar uti dictum eſt quamvis tum in flore ætatis adhuc eſſet conſtitutus, metuẽs ne ex morte ſua novæ de ſucceſſione turbæ naſcerentur, de fratre Ferdinando in Romanorum Regem eligendo & Imperij ſucceſſore deſignando cogitationẽ ſuſceperat. Aiunt quidam Carolum V. videntem molem Regnorum diſſitorum, & quod dum uni præſens rebellionem componit, alteri occaſio detur inſurgendi, & pacem peſſundandi, in eam mentem deveniſſe; quidam vero aliter interpretantur, in hoc magis illud ſpectaſſe quomodo Imperij ſucceſſionem in ſuæ familiæ linea continuaret & velut hæreditariam redderet, quam quomodo religionem reſtauraret, eoque poſtea in Concilio Tridentino Bullam auream corrigere, & in præiudicium Maximiliani II. Philippum filium in regem Romanorum eligi voluiſſe: ut videre eſt ex epiſtola quadam Jacobi Amioti ad Morvillerium Gallorum Regis Conſiliarium. Sed hoc poſterius quantam fidem mereatur non ſatis apparet. Verumtamen Proteſtantes ægre tuliſſe electionem illam perſpicue per Saxonẽ proteſtando declararũt. Non multo poſt Cæſar, componendi diſſidij religionis cauſſa, conventum indicit Spiræ. Eo Saxo evocatus, ita ſe excuſavit, ut diceret *non modo ad profectiones inhabilem ſe eſſe, verum etiam ubicumque ſit futurus, non ſe poſſe verbi divini doctrina & prædicatione carere; & rem omnino poſtulare, ut Lutherum eò ſecum adducat, &c.* His ergo tergiverſationibus effectum eſt, ut conventus ille Ratisbonam, fuerit remiſſus ad ſequentis Anni 1532 initium. Interea menſe Junio Anni 1513. Proteſtantes Francofurti conventum indixerunt, abſente licet Saxone & ægro, eam occaſionem nactus Albertus Moguntinus ac Ludouicus Palatinus Cæſaris nomine, quem urgebat fama Turcicæ irruptionis, pacis actionem Proteſtantibus obtulere, ad 20. Auguſti diem, ſed ea actio in ſequentem annum eſt protracta, donec tandem poſt conventus Ratisbonæ à Cæſarianis & Schvveinitij à Proteſtantibus habitos, tertia Junij Proteſtantes Norimbergæ convenientes, & de pace ob Turcas componenda Conventi, non niſi conſulto Luthero tandem 23. Julij Anni 1532. pacem civilem Religionis uſque ad Generale Concilium ſanxere, cum Cæſarianis, quam ſecunda Auguſti Cæſar ratam habuit. (c) Interea rumorẽ de ingenti bellico apparatu (quo Solimannus de Lutheri conatibus certior factus, & Chriſtianorũ diſſidijs fretus, immo, ut nonnulli aiunt, ab ipſis Proteſtantibus ſollicitatus, Hungariam invadere parabat, ob quem Imperator, tantam Chriſtianæ reipublicæ tempeſtatem imminere, & à Proteſtãtibus nulla alia ratione auxilia impetrari poſſe videns, pacem publicam totius Germaniæ *nec cuiquã ulla religionis cauſſa, moleſtia aut vis fiat, donec per Conciliũ, cuius tum magna erat exſpectatio, certi aliquid eſſet decretum* ſanciverat, non vanum fuiſſe docuit eventus irrumpentibus in Auſtriam Turcis. Itaque Imperator tandem Proteſtantium metu liberatus, in Auſtriam proficiſcitur, & poſitis ad Viennam, quam Solimannus obſederat, caſtris, effuſam Turcarum populationem non ſol.m coercet, ſed & ditionibus Chriſtianis, cæſis multis millibus fugavit, quibus domum reverſis, Imperator quoque exercitum dimittit, non multo poſt in Italiam profectus, ut cum Pontifice, de ſanandis tam Religionis quam Reipublicæ vulneribus, conſilia conferret. vix pacem illam civilem Religionis Cæſar coactus extremis Reipublicæ periculis ſecunda Auguſti die confirmaverat, cum Joannes Saxoniæ Elector, illius Friderici (qui Lutherum primus contra Eccleſiam fovit) frater authorque Proteſtantium ad extrema vocatus, duriſſimo agone (d) 16 Auguſti eſt ad Dei Tribunal evocatus, cui filius eius Joannes-Fridericus tam in ditionibus, quam Proteſtantium directione ſucceſſit.

Ii III. Cle-

c Vlenberg Vit. Luth. cap. 24. n. 1. Bzovius in Annalibus &c d Vlenberg. Vit. Luth. c. 24. n. 4. ex Authoribus Lutheranis & Surio.

III. Clemens VII. in celſiſſima illa totius Chriſtianæ Reipublicæ ſpecula ſedens, ubi tam atras ſeditionis nubes, plenas grandine & fulgure Germaniæ, imminentes, magis indies magiſque ſe expandere. & iam iam in miſeram Germaniam fœdã effuſuras procellam vidit; tum etiam ab Jmperatore corã de ſtatu Germaniæ, ex 23. Dec. Bononiæ congreſſu, edoctus: ad Joannem Fridericum Saxoniæ Ducem, qui patri nuper ſucceſſerat, & inter Proteſtantes primas tenebat, legatum miſit Hugonem Rangonum Regienſem Epiſcopum qui certam Concilij, ut in eo controverſiæ religionis diſceptentur ac decidantur, ſpem faceret; loco ad id Bononiæ, Placentiæ aut Mantuæ deſignato. Sed hunc Pontificis conatum primo Proteſtantium tergiverſatio impedivit, qui Anno eodem ad 24. Junij Smalcaldiæ conventum habuere, in cauſa reſponſi dandi Legato Pontificio; deinde poſt Annum VII. Kalend. Octob. ſecuta mors ipſius Clementis, interpellavit. Qui ei ſucceſſit Paullus III. ad eandem rem Mantuam urbem Jmperialem delegit, non ſolum fide publica, ſed etiam obſidibus oblatis: demonſtrans ſimul urbem hanc ut vicinam Germaniæ, commodiſſimam eſſe; quum reliquis nationibus in Germaniam, tot ſectis pullulantem & ſeditionibus æſtuantem, parum tutum ſit proficiſci.

At Lutherani, qui leges dare non accipere volebant; primo dictitabant in Germania cogendum eſſe Concilium; ſecundo eidem præſidendi, aut ſupremam de Concilij decretis iudicandi, poteſtatem non ſolum non penes Pontificem Rom. eſſe, ſed nec penes quenquam eſſe debere, ſed liberum. Quam illi doctrinam ab Apoſtolo ſuo Luthero hauſerant. Quamvis enim is non ignoraret, nullum unquam inter Chriſtianos fuiſſe celebratum, cui non Romanus Pontifex vel ipſe vel per Legatos præſederit: & ad confirmanda Conciliorum decreta eiuſdem auctoritatem ſemper fuiſſe requiſitam: tamen homo qui nihil niſi turbas molitetur, facile videbat hac una ratione ſummã confuſionem in Eccleſiam invectum iri. *Numquid enim primum illud Nicenum Concilium à Sylveſtro Papa confirmatum fuit, cui eiuſdem nomine Oſius præſederat? Conſtantinopolitanum à Damaſo? Epheſinum à Cœleſtino, cuius nomine præſens fuerat Cyrillus? Chalcedonenſe à Leone? cuius Legati, teſtante Evagrio, eius fuerant præſides. Duo Conſtantinopolitana à Vigilio & Leone? Nicenum ab Adriano? ſeptimum Conſtantinopolitanum ab Adriano II.? Numquid primi Lateranenſis Concilij Caliſtus Papa fuit præſes? Innocentius III. ſecundi? Lugdunenſis Innocentius IV. Clemens V. Viennenſis? Florentini Eugenius Quartus? Leo Lateranenſis quarti? Et hæc quidem ſeptẽdecim illa ſunt Oecumenica ſeu generalia Concilia, quorũ tam indicendorũ quã confirmandorũ auctoritatẽ ac prærogativam totus Chriſtianus orbis Romanis Põtificibus ſemper detulit, quam homines iſti poſtremiſſimi eiſdem eripere conantur. Prô pudor!* ſed ut Deus nihilominus in ipſis, quas aſſumpſerant tenebris, lumen aſpergeret Proteſtantibus, fructus uberrimos, Falſorum Prophetarum indices, iiſdem in oculos, & ora ingeſſit. Siquidem menſe Majo hoc ipſo tempore, quo Legatus Apoſtolicus in Saxoniam veniebat, acturus de Concilio cum Saxone, Michael Stifelius Apoſtata Monachus, Lutheri Apoſtolus Tragi-Comœdiam illã de die Judicij in ſeq. feſto S. Lucæ adfuturo exorſus eſt in publico prope Wittebergam mundi Theatro, quam libro ſecundo capite 16. numero 6 deſcriptam exhibui & eodem prorſus Anno in lucem dedit, Lutherus librum ſuum de Miſſa angulari, in quo, Deo haud dubie ad ſalutem miſere ſeductorum impellente, apoſtatarum princeps Lutherus ipſe ſua manu mundo confeſſus eſt. ſuam doctrinam à Diabolo ipſo eſſe acceptam, ſeque in eius ſententiam conceſſiſſe (e) ſed & ipſe Lutherus eadẽ æſtate huius anni frequenter nocturnis terriculamẽtis infeſtatus & horrendis ſomnijs inquietatus deſcribitur in Colloquijs ſuis menſalibus. Tomo primo Latin. pag. 48. 49. 50. maxime Judicij extremi terroribus, quibus fanatico Stifelio videtur ianua fuiſſe aperta ad eam quam tetuli impoſturam (f) Sed & alia eodem tempore portenta terribilia evenére quæ Lutherana dogmata Germanis non ſolum ſuſpecta ſed & damnabilia declarabant, inter quæ eſt illud quod Anno 1543. pridie Natalis Domini Stasfurti in Saxonia Donerum Prædicantem Lutheranum dæmon ſpecie confeſſori hominis aggreſſus eſt, & per eum univerſam Chriſti Religionem evertere eſt conatus; & Anabaptiſtæ Monaſterij cunctis ſæculis infanda, ex Lutheri principijs aggreſſi ſunt. (g)

VI Si Sleidani cornicationi & nugis fidem quis habeat, Paullũ III Pontificẽ nihil magis quã Conciliũ metuiſſe: dicet: qui tamẽ in tãta occupationũ qui-

e *Vide Vlenberg. Vit. Luth. cap. 25. num. 3. Serarium de Lutheri magiſtro &c.* f *Vlenberg. ibidem num. 2.* g *Bzovius, Meſhovius & alij.*

Digitized by Google

quibus obrutus erat, mole, eius cogendi præcipuam curam habebat. Siquidem ea cauſa ſtatim ac Pontifex erat creatus 16 Jan. An. 1535. Romæ Comitia habuit, miſitque legatos ad Reges & Principes ob locum, de quo ſumma lis erat. Omnes certe qui vitam eius deſcripſerunt, fatentur quamuis ſenio multiſque laboribus fractum eò omni ſtudio incubuiſſe, vt ad exſtirpandas quæ ipſo Pontifice incredibili copia & fecunditate exſtiterant hæreſes, & Chriſtianæ Reipublicæ res ordinandas, ſanctum & legitimum Concilium celebraretur. Neque vnquam ſui præcipue temporis infelicitatem deplorare ceſſabat. Quum ergo quod Mantuæ indixerat Concilium multas ob cauſſas fuiſſet impeditum, Vicentiam, Venetorum ditionis oppidum, ad id delegit, miſſis eò Legatis ſuis, vt ipſius exemplo ceteri Principes ſuos quoque eò mitterent: verum nonnullorum cunctatio effecit vt lentè omnia procederent, vt hic quoque conatus fruſtra fuerit. Quia vero animaduertebat hæreſis contagionem (quæ tum Galliæ regnum quoq; inuaſerat, ac pæne afflixerat, vt VII. libro oſtendam) mirando celeritate indies longius latiuſque proſerpere; per Legatos Proteſtantes admonere atque vrgere non ceſſabat: quos illi incredibili contemptu & faſtu, tanquam ſoli eſſent rerum domini, non modò reiecerunt, verum etiam ludibrio habuerunt.

V. Nihilominus tamen vt tam ſanctum opus facilius procederet, idem venerabilis & ætate fractus ſenex Nicæam profectus, inter Cæſarem & Galliæ regem pacem confecit: eoſdem multis precibus atque etiam lacrymis obteſtatus, vt Vicentiam ipſi venirent ad Concilium, quo ſic tandem Eccleſiæ pax redderetur. Ac licet vterque ab hoc non alienus eſſet, obſtabat tamen vtriuſque regni, quæ nondum à bello reſpirauerant, negociorum multitudo. Bonus hic Pontifex in Cardinalium conſeſſu nullius rei quam morum in Eccleſiaſticis emendationis frequentiorem mentionem facere ſolebat, & inprimis Curiæ Romanæ, vbi propter omnium nationum concurſum, fieri non poteſt quin morum diſſolutio & luxus ſubingrediantur: è quibus, vt idē dicere ſolebat, omnes hæreſes naſci ſolent. Ex Cardinalium ergo numero quatuor, & ex Epiſcopis aliquot delegit, iiſque grauiter mandauit, vt Eccleſiaſticorum morbos circumſpicerent, & formulam emendationis conciperent. Quod diligenter quidem illi fecerunt: verum exitus monſtrauit, ad morbos tam inueteratos, & vniverſalem contagionem, quæ non Eccleſiaſticos tantum, verum etiam omnes ordines inuaſerat, diuerſis ac ingentibus opus eſſe remedijs; neque vnius diei aut anni hoc eſſe negotium, aut eiuſmodi, quod ſimul & ſemel ad priſtinam illam puritatem atque integritatem reduci poſſit. Puritatem dico morum, non doctrinæ. Falluntenim aut falluntur, qui doctrinæ emendationem Pontifici propoſitam fuiſſe aiunt, quum hæc, iuxta infallibile Dei promiſſum, pura & integra ſemper in Eccleſia conſeruata ſit, neq; à bonis aut vitioſis hominum moribus dependeat.

VI. At Lutherus pro ea qua omnibus in rebus perpetuo vſus eſt, ſcurrilitate tam ſanctum Pontificis deſiderium non modo irriſit, ſed contra hanc emendationem librum quoque publicauit, cui præfixa eſt *pictura; in qua Pontificem in ſublimi ſolio ſedentem circumſiſtunt aliquot Cardinales, qui caudis vulpinis ad longurios alligatis, veluti ſcopis, omnia ſurſum deorſum repurgant.* O hominem ab ipſa natura, vt ita dicam, ad ſcurrilitatem factum! Itane nihil omnino fuit, quod hic velut alter Lucianus non roderet aut ſubſannaret? Sed & tunc & etiamnum Deus, deriſoribus parauit iudicia. Erga Pontificis Legatum Saxoniæ Dux modeſte & reuerenter ſe geſſit, & ad ipſum quoque Pontificem humiliter ſcripſit. At Landgrauius, Lutheri deliciæ, nullam omnino eius habuit rationem, vt qui nulli alij quam ea quæ Smalcaldiæ conſtituta fuerat, auctoritate deferret: & quodam die quum Legatus, vt in mandatis habebat, Landgrauij colloquium expetiuiſſet, ille tanquam Sacramentariorum genio propinquior, *ſibi non vacare*, dixit; & eodem fere momento Lutherum inuiſit, grauiter ex calculo decumbentem. Quod quidem Legatus è ſuo diuerſorio videre poterat. Nihil tamen tot tantiſque impedimentis & repulſis abſterritus Pontifex, in propoſito ſuo conuocandi Concilij perſeuerabat, ſperans ſua tandem Chriſtiana patientia infidelium iſtorum duritiem ſuperatum iri.

Cum igitur Optimum Pontificem humana quidem media deſtituerent affligerentque, Deus ei grande ſolatium & manum ad ſancta propoſita ſua implenda præparauit. Siquidem antequam ex viuis excederet, vidit, & laudauit adiutorem *Digitum Dei* (i) quo Eccleſia in cunctas dæmonis machinas per Lutherū erectas erat pugnatura & vero triumphatura.

i *Hiſtoria Soc. Ieſu Tomus 1. Vita S. Ignatij Scriptores.*

Enimvero ſub ipſo *Societas Ieſu*, eo tempore quo ipſe iniquiſſime à Proteſtantibus contemnitur, & Turca inſurgit & morum reformatio in Eccleſia difficillima ei redditur, Pariſijs coalita, ad eius pedes ſupplex humiliſque, ſuis exercitibus & gratis & ſponte per orbem Sedi Apoſtolicæ & ipſi Servitura advenit, & Tribus religionis Votis per Lutherum, quantum is potuit, deſtructis, quartum obedientiæ Specialis erga Papam Romanum, quoad miſſiones inter infideles, adiecit. Quam eandem Societatem multo examine præmiſſo, conciliòque adhibito tandem primus ipſe 27. Septembris Anni 1640 laudavit & diplomate ſacro in Eccleſia Catholica, ut ſanctum inſtitutum approbavit, in cuius ille manibus, calamis, ore, ingenio & factis vivens etiamnum Hæreticos cunctos oppugnat, & oppugnare, dum vicerit, non ceſſabit.

DE DIVERSIS OB TOLLENDUM ſchiſma celebratis Conventibus: & quis eorum fuerit exitus.

Caput IX.

ARGUMENTUM.

I. *Colloquium inter Catholicos & Proteſtantes Hagenoæ abruptum ob morbum Melanchthonis & alias tergiverſationes.*

II. *VVormatiæ rurſus cœptum, iterum ſine fructu, ob morbum Eccij: item Ratisbonæ Catholicum.*

III. *Hungari Germanorum opem contra Turcas implorant.*

IV. *Dux Saxoniæ & Haſſiæ Landgravius Henricum Ducem Brunſuicenſem Catholicum bello perſequuntur. Archiepiſcopus Colonienſis ad novationem ſpectat.*

V. *Comitia Spiræ habita. Lutherus perſonam Pontificis ſumit, & Epiſcopos conſecrat.*

VI. *Novus conventus Ratisbonæ habitus iterum ſine fructu: multaq́; prodigia in cœlo viſa.*

1. IN tanta rerum omnium perturbatione, ac tot moleſtiſſimorum negociorum undis, Carolus Cæſ. pacis ſtudio nihil antiquius habuit. Turca enim magnis viribus imminente, perfacile videbat fruſtra ſe in finium defenſionem incubiturum, niſi pacem antea domi conſtituiſſet. Equidem Remedium quod Religioni à Concilio Generali piè à Papa apparabatur legationibus & alijs difficultatibus intercurrentibus plurimum retardaretur, & Proteſtantes omni modo ne ſucceſſum ſortiretur optabant & aperte impediebant. adeo vt Lutherus moras videns A. 1539. exultans librum de Concilijs emitteret, in quo Conciliorum vim alture ſubneruauit (a) Quocirca aſſentiente Pontifice, Lutheranis Colloquij de religione poteſtatem fecit, & priorum Edictorum exſequutionem in quinque proximos menſes ſuſpendi iuſsit. Primus igitur conventus An. 1539. menſe Ianuario celebratus eſt, in quo ex Cæſaris literis 25. Nou. Toleto datis XV. menſium induciæ ad colloquendum de religione promulgatæ ſunt, vt Theologi Catholici ac Proteſtantes Auguſto menſe adeſſe iuſsi ſunt ad Collationem placidam. Id tamen negotij in ſequentem annum 1540 dilatum fuit, quo eius rei cauſſa indictus erat Hagenoam conuentus, ad quem rex Ferdinandus, vt & ex Epiſcopis multi venerunt. Aderant etiam è Proteſtantibus nempe Theologi ipſorum magno numero, Bucerus, Brentius, Oſiander, & alij, Lutherus ipſe non venit; in hoc, ſi dijs placet, Pontifices Romanos, Saxoniæ Pontifex imitatus, qui vt tanto liberius omnes ſententiam dicerent & ſuffragia ferrent Concilijs præſentes intereſſe aliquando noluerunt. Interim dum ceteri litem ipſius perſequuntur, & alij turbis ab eo excitatis remedia quærunt, pinguis hic monachus cum monacha ſua Witebergæ delectabatur. In hoc conuentu tria præcipua ad deliberandum propoſita fuerunt, nimirum dogmata, Concilij celebratio, & bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutio.

Poſterius hoc, illud ipſum erat quod Proteſtantibus ægerrimè faciebat, vt quibus nihil grauius poſſet accidere, quam ſi ea quæ tanta auiditate inglutierant, reuomere quaſi & reddere cogerentur. Quare Lutheri ſequentes conſilium ſuis Theologis modum agendi talem præſcripſerant, vt vel collationem refugere, vel concordiæ nullo deſiderio teneri perſpicuè appareret. nam cum Catholici Auguſtanam Actionem reſumere vellent, & ijs quæ ibi conciliata fuiſſent, omiſsis ad cætera nondum conciliata dogmata tranſire, Proteſtantes ibi facta infecta reddidere, eo quod nunc acceſsione plurimum ad fœdus Smalcaldicum

a *Vide Vlenberg. Vit. Luth. cap. 36 n. 2. & 6. ex A.A. ibi citatis.*

Digitized by Google

rum animoſiores eſſent effecti, & quædam dogmata Auguſtanæ Confeſſionis iam tum immutaſſent. (*b*) prius aiunt doctrinæ ſeu dogmatum controuerſiam eſſe definiendam, quam de bonorum particularium reſtitutione ageretur. Ferdinandus econtra inſtabat vt ſaltim ad definitionẽ vſque litis bona ea ſequeſtrarentur. Sed neque hoc illi permittere volebant. Sic ergo & hic conatus, quo in tantis tenebris lux aliqua quæſita, tamque lenia a Catholicis propoſita fuerant remedia; ne pax Norimbergæ iuramento vtrimque ſancita violaretur, in fumum abijt. Cuius tamen rei inter alias etiã hæc fuit prætenſa cauſſa quod Melanchthon graui valetudine detentus, in itinere ſubſtiterat quaſi pars vtraque hominis huius opera & præſentia egeret ad colloquij bonum exitum inueniendum. Sed & rem multum impediuit Saxonis & Landgrauij abſentia, qui extra omnem modum Lutheri cauſſæ fauebant. Ferdinandus Rex videns tergiverſationes & proteſtantes ab Actis Auguſtanis reſilire, ideoque nihil modo effici poſſe, in alium Conuentum rem eandem reiecit. Itaque ad 28 Octob. (*c*) proximo conuentui locus deſignatus fuit VVormatia, quo (veluti pro beneficio) Pontifex quoque Legatos ſuos, ſi vellet, mittere poſſet; cuius tamen primatum nequaquam agnoſcerent.

II. Ad conſtitutum diem VVormatiæ Cæſaris Legatus Cardinalis Granuellanus adfuit. Venit quoque eò à Pontifice miſſus Cardinalis Campegius, Epiſcopus Feltrienſis. E Proteſtantium theologis præcipui adfuerunt Melanchthon, Bucerus, Brentius, Oſiander, quibus ſe admiſcuit Ioannes Caluinus, qui tum maxime Lutheri exemplo, & ipſe magnum aliquod facinus animo volvebat, &, vt ille Germaniam, ita hic Galliam permiſcere cogitabat. Quis vero & qualis fuerit ille Caluinus, Lutheri ſimia, ſeptimo libro à nobis deſcribetur, vna cum compendio vitæ ipſius. Dum præliminaria collationis illic diſcutiuntur annus ille exijt & primum An. 1541. Ianuario collatio de dogmatibus eſt cœpta. (*d*) In hoc Colloquio Eccius & Melanchthon, vterque ſane non ignobilis athleta inter ſe commiſſi, diſputandi partes ſuſtinuerunt. De peccato originali primam diſceptationem placuit conſtitui, de quo cum tertium congrediuntur 15. Ianuarij litteræ Cæſaris ſuperuenerunt, quibus omnis actio ſuſpendi, & in proximum conuentum Ratisbonenſem differri mandatum erat; ad quem & ipſe venit menſe Martio & Pontifex Legatum Gaſparem Contarenum Cardinalem ſubmiſit.

Conuentus hic inter paucos illuſtris fuit, quum Principum tum theologorum, quos præſtantiſsimos pars vtraque adduxerat, frequentiã, vt de controuerſis fidei articulis diſceptarent (*e*) vbi vtriſque collocutoribus exhibitus fuit liber per Granuellanum, Cæſari nuper exhibitus, qui putabatur Concordiæ ſemitam aperire, vt eum pariter euoluerent atque expenderent: in quo menſis eſt conſumptus & de communi conſenſu ſolum quædam 4 capita recepta per colloquium fuerunt, de quibuſdam vero, & quidem præcipuis capitibus eius libri conuenire non potuit. Eccius vero in Febrim incidit, vt diſputationi intereſſe non poſſet; nihilominus tamen ſententiam ſuam ſcripto exhibuit. His actis confeſtim ad Lutherum Proteſtantes miſerunt ſuo more Acta vt is ea probaret aut reprobaret, veluti nouus Papa, qui de Cathedra VVittebergica fundata ſuper ſe ipſo pronuntiauit voce & ſcripto, ad 12. Iunij. *Fieri non poſſe, vt ipſi in eandem ſententiam coaleſcant; nec Cæſarem id poſſe efficere, qui etſi bono animo in hac re verſaretur, Pontificios tamen ſubdolo animo agere, nec rem eis cordi eſſe.* Quin etiàm confeſtim ſuaſit Saxoniæ Electori, vt ſtatim collocutores ſuos reuocaret, (*e*) Auguſtanam Confeſsionem vna cum Apologia pro collocutoribus ſubmitteret, eique inſiſtendum decerneret. (*f*) Cæſar cum animaduertiſſet ad ſummam conciliationis parum hoc modo profici, quod neutra pars vellet cedere & Proteſtantes tergiverſarentur; de Pontificij Legati & Principum conſilio rem omnem ad futurum Concilium reiecit, ſeipſum in Italiam profecturum, de eius conuocandi modis cum Pontifice conſilia communicaturum pollicitus (*g*) At Proteſtantes omnino vt id in Germania haberetur poſtulabant; dicentes, ad ſingulas prouincias pertinere inſtituere verum Dei cultum atq; religionem; nec rem tanti momenti ad Generale vſque Concilium differendam eſſe: quod aliarum Nationum parum intereſſit quomodo Germani negotia ſua conficiant. Numquam vlla ex re Lutherus maiorem voluptatem cepiſſe dicitur, quam quod conuentũ hunc rebus infectis videret ſolutũ, cu-

Ii 3 ius

b *Vlenberg Vit. Luth. cap. 30. num. 6.* c *Vlenb. Vit. Luth. cap. 30. n. 6.* d *Vlenb. Vit. Luth. cap. 30. n. 6.* e *Sleidanus lib. 14 & 15. Vlenb. loc. cit.* f *Vlenberg Vit. Luth. cap. 30. n. 6.* g *Vlenb. loc. cit.*

ius exitum ſummopere reformidabat. Aiunt Sacramentarij, illud volentes oſtendere nec Lutherum a ſua ſententia fuiſſe alienum, eum ter ac quater exclamaſſe: *Age, age, mi pie & fortis Philippe! tibi hæc gloria debetur quod Papiſtis Sacramentum hoc eripuiſti, quod ego convellere numquam auſus fui.*

Mortuus eſt hoc tempore Epiſcopus Naumburgenſis Philippus, itaque Lutherani Epiſcopatum illum ſubito ad ſe raptum tradidere Amsdorffio Electore Saxone conſentiente, contra Electum Catholicum Iul. Pflugium cui Mauritius Dux interfauebat. Hinc lis inter vtroſque Duces Lutheranos & bellum in Paraſceue 31 Martij, & Paſchate ortū eſt quod tamen Haſſiæ Landgrauius compoſuit qui & præmiū pacis huius à Luthero retulit tale. Landgrauius. Tigurinos & alios Smalcaldico federi coniungere, eorumque Confeſſionem cum VVitebergenſi conciliare percupiens, Lutherum vehementer rogauit, vt in celebratione cœnæ Dominicæ, quum verborum Sacramentalium pronunciationem, tum hoſtiæ eleuationem omittere vellet. (Hactenus enim Lutherani quoque dum hoſtia eleuatur, ſigno dato ingenua ſe proſternere, & pectus percutere itidem vti Catholici, ſolebant.) Eoque hominem adegit, vt ne poſthac id fieret, edixerit.(i) Vnde paſſim fama increbuit Lutherum Sacramentariorum partibus acceſſiſſe: quà tamen ille nihil motus. intercedente Landgrauio, calamum quem acerbè ſæpius contra eoſdem ſtrinxerat, aliquamdiu ſuſpendit, donec à medico quodam Stephano VVildo, qui apud ipſum diuerſabatur, inter largiora pocula libere admodum reprehenſus, quod abolita hoſtiæ eleuatione, pleriſque ſuſpicionem iniecisſet quaſi in eo cum Sacramentarijs ſentiret, & nec ipſe veram Corporis Chriſti præſentiam crederet, iurauit ſe calumniam iſtam propediem ſatis ſuperque refutaturum, & Sacramentarios dignis modis accepturum, (k) Melanchthone interim vehementer ſollicito, & Lutheri impetum quantum poterat, retardante. Ex eo tempore Lutherus atrociſſimum cum Sacramentarijs bellum gerere, ſcriptiſque virulentiſſimis iterum inſectari eos numquam ceſſauit. Cui bello occaſionem dederunt biblia Tigurina nouiter excuſa ad eum tranſmiſſa (l).

III. Dum ita varijs diſputationibus, conteſtationibus & proteſtationibus Anno 1541. conuentus hic extrahitur, Legati ex Hungaria veniunt, rebus pene perditis auxilia petentes. Turca enim religionis inter Germanos diſſidio vſus, interea dum illi Ratisbonæ pro Lutheri delitijs tamquam pro aris & focis pugnant, & Peſtum & Budam regni metropolim, vna cum alijs quibuſdam locis, ſuæ ditionis fecit, ac valido præſidio muniuit, Ferdinandi exercitu cedere coacto, vt ſequenti libro dicam. Ferdinando vero ordinum ſuorum conuentus Pragæ, Bohemorum vrbe præcipua, agenti, proceres quidam Auſtriæ & vicinarum regionum, ſupplicem libellum tradiderunt, quo Lutheraniſmi, variarum linguarum ſcriptis iam vndique propagati, exercitium permitti ſibi poſtulabant: vt ſic ſcilicet priſca abolita aut mutata ſaltim Eccleſia, è Catholica, Lutherana & Huſſitica, nouam quandam ædificarent. Sed eos Ferdinandus ad proxime futurum Concilium reiecit. rogans vt interim nihil noui tentarent. Ecce quomodo Lutheri cauſſa populis iſtis arma contra Turcas ex manibus quaſi excuſſerit, & miſerrimis calamitatibus aditum aperuerit. Soluto conuentu Ratisbonenſi, Imperator in Italiam profectus, cum Pontifice de Concilio habendo tranſegit. Inde relicto apud Pontificem Cardinali Granuellano, cuius opera in omnibus maximi momenti negocijs, ob hominis prudentiam & ſingularem induſtriam, vti ſolebat, qui cum ipſo & de forma Concilij, & de auxilijs contra Turcam conſilia communicaret; cum claſſe, ad diſtrahendas Turcarum vires, in Africam traiecit: ſed nulla re memorabili perfecta, tempeſtate magis, quam hoſtium afflictus viribus, non multo poſt in Hiſpaniam reuerſus eſt. Poſt hæc alium conuentum Spiram indixit, ad quem miſſo Legato Pontifex, & magna contra Turcam auxilia, & vt Concilium in Germania habeatur, curaturum ſe promiſit. deſignatis ad id ciuitatibus Mantua, Ferraria, Bononia, aut Placentia: quarum quum nulla Proteſtantibus ſatis placeret, Tridentum XI. Kal. Iun. Anno Pontif. ſui VIII. Anno 1542. nominauit, ad Germaniæ fines oppidum, & recipiendis vndique eò conuenientibus Epiſcopis & Legatis opportunum (m). Quemadmodum vero ij qui male conſcij ſibi ſunt, ipſum quoque iudicij locum formidant, vt in quo paratam ſceleribus ſuis crucem quaſi videant: ſic Reformatores iſti non minus Tridentum quam Mantuam venire recuſarunt. Quem vero in finem Concilium

h *Vlenb. Vit. Luth. cap. 31 num. 3. & 4.* i *Vlenberg. loc. citat.* k *Schluſſelb. l. 2. fol. 109. Theol. Caluin.* l *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 32. num. 1.* m *Bzouius in Annal. &c*

cilium illi flagitatior. Lutherus in eo libello quem contra Henricum Ducem Brunſuicenſem, Catholicæ religionis tenaciſſimum Principem, hoc tempore ſcripſit, non diſſimulat, inquiens: *Concilium à se poſtulari, non vt doctrina ſua reformetur, ſed vt publice audiatur, & aboleatur Papatus.*

IV. Non multo poſt nimirum Anni 1543. æſtate inimicitiarum inter Catholicos & Proteſtantes, quæ ſub cineribus hactenus quodammodo latuerant, ſcintillæ in apertum incendium eruperunt. Ac primum Saxoniæ Dux & Landgrauius Henricum Ducem Brunſuicenſem omni ipſius ditione expulerunt. (n) Circa idem fere tempus Hermannus Archiepiſcopus & Elector Colonienſis, cuius eſt inter Germanos Principes magna potentia & auctoritas, Eccleſiæ rebellare conatus fuit, vocatis ad ſe Bucero & alijs Lutheranis theologis, & docendi munera admotis (o). His Archiepiſcopi conatibus ciuitas Colonienſis &c. Eccleſiaſtici fortiter ſeſe oppoſuerunt: quumque admonitionibus nihil proficerent, contra Archiepiſcopi temeritatem & furorem Pontificis ac Cæſaris opem implorant. Ab vtroque citatus Hermannus, quum aliquantulum fluctuaret, à Proteſtantibus vt in inſtituto perſiſteret, inductus fuit, promiſſis contra eos, qui ipſum oppugnaturi eſſent, auxilijs. Fuit vero Archiepiſcopus hic homo admodum rudis, adeoque omnis fere doctrinæ imperitus: vti è Cæſaris, ad Landgrauium pro ipſo intercedentem, reſponſione patet. Mutationis huius præcipua cauſſa Bucerus fuiſſe creditur, cui vni ille plus fere quam toti Eccleſiæ tribuebat. Quaſi vero vnius hominis doctrina aut ſcientia vniuerſalis Eccleſiæ (quæ thronus eſt cui Spiritus S. inſidet, tribunal in quo ſententiam fert, & ſuggeſtu è quo docet) conſenſui præferri debeat. Digna eſt Chriſtiano Principe Imperatoris Marciani vox, ſub finem Concilij Chalcedonenſis dicentis: *Impium eſſe qui poſt latam ab Eccleſia & tanto Epiſcoporum numero ſententiam, ſingularem aliquam opinionem animo retineat.*

Sleidanus culpam quamuis verecunde in Gropperum reijcit, qui Archiepiſcopo, apud quem, ob eximiam eruditionem, qua Cardinalitiam purpuram poſtea adeptus eſt, in magna erat auctoritate, Bucerum commendarat (p). Sed Gropperus in publicum edito ſcripto calumniam hanc à ſe amolitus eſt: in quo fatetur, ſe cum Bucero quidem aliquando tamquam cum viro litterato, egiſſe: & ab eo miſſam ſibi Confeſſionem à Catholica religione nihil aut parum diſcrepantem; vt ita in Archiepiſcopi gratiam ſeſe inſinuaret. Narrat Rouerus, Gropperum à Bucero aliquando rogatum vt mutationi quam tum inſtituebat aſſentiretur, ex zelo vere Chriſtiano reſpondiſſe, *Malle ſe, ſi fieri poſſet, mille ſubire mortes quam iam iuſtam cauſſam prodere.* Hinc Beza (q) *Hermanum ab vno familiarium non aliter, quam Chriſtum à Iuda proditum* exclamat: addens, *ipſum proditorem dignam facti ſui mercedem accepiſſe, Cardinalitij galeri fune ſtrangulatum.* Nec proſa tantum, ſed Gallicis rythmis idem argumentum luſit Beza, quos ſic vtcumque Latinos reddidimus.

At parte ex alia Gropperus imagine falſa
Decepto inſultat domino: dum perfidus auctor
Conſilij, in medio ſubſiſtit, fune ligatus
Purpurei pilei, qui infelici intercluſit
Vocis iter. Nec ſic tamen ardua cœpta relinquens,
Hermannus, ſolo perſtabat numine fretus,
Diuini exemplum memorabile valde fauoris!
Diuina vt fuerat Gropperus perfidus ira.

Ex quibus verbis fatuus quidam perſuadere mihi voluit, Gropperum ſibi ipſi violentas manus attuliſſe: quum Beza id tantum dicere velit, Groppero Cardinalitiæ dignitatis, in cuius ſpem erectus fuerat, cupiditatem obſtitiſſe quo minus pro Lutherana religione ſententiam libere diceret. Vir hic doctiſſimus, honorum & vitæ ſatur, Deo animam reddidit Anno MDLIX. ad pedes Adriani VI. Pontificis Romæ ſepultus: inter alia ab hiſtoricis ſuperioris temporis lumen & ornamentum Colonienſis Eccleſiæ appellatus. Bucerum quidem Archiepiſcopus initio ad ſe vocauerat, non vt in religione ab ipſo aliquid diſceret, ſed vt paullatim eum ad ſuas partes traduceret: interim parum cōſiderans, quemadmodum, ſi quis natare imperitus alteri à fluctibus abrepto ſuccurrere velit, plerumque fit, vt ambo ſubmergantur; ſic periculum eſſe ne ab eo quem ad Eccleſiam retrahere cupiebat ab eodem abſtraharur. Metiri atque expendere ſuas vires debebat Hermannus, vt qui ſciret, non ob eruditionem, ſed familiæ ſplendorem, ad ſummam hanc dignitatem ſe peruenisse.

n *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 31 num. 1.* o *Metthouius de Depoſitione Herman. Colon. Agrippinæ.* p *Sleid. mendacia Vide apud Rouerum lib. 3. Rer. memorab.* q *In icanibus.*

Digitized by Google

niſſe. Triennium fere tenuit hæc controuerſia; poſt quod Hermanno abdicato, Adolphus Comes Schauemburgius, quem ille ſuperioribus annis coadiutorem ſibi delegerat, fuit ſuffectus; cuius mandatu ſtatim per totam regionem quicquid Bucerus inſtituerat fuit abolitum, & qui antea eiecti fuerant, in dignitates & officia ſua reſtituti. Hoc modo hæreſis è Colonienſi Archiepiſcopatu, vbi iam aliquo modo ſedem ſibi fixerat, rurſus exterminata eſt, miſer vero Hermannus in exiguum VVedenſis Comitatus oppidulum migrare, & errorem ibi ſuum deplorare coactus, Anno M D LII. extremum diem concluſit.

V. Non multo poſt videlicet Anno 1544. Imperator in pace Germaniæ procuranda omnem mouens lapidem, alium conuentum Spiram indixit, 15. Iunij in ſequentem Decembrem. (r) quò Ferdinandus frater quem ſuo loco præſidere iuſſerat, cum pleriſque Principibus venit. In eo vix quidquam in commune conſultatum fuit, tempore mutuis querelis & accuſationibus tranſacto. Proteſtantes a Catholicis inſimulabantur quod cum Turcis colluderent; Catholici ab illis, quod libertati ipſorum inſidiarentur. Ibi quoque de Henrici Brunſuicenſis cum Saxone & Landgrauio controverſia actum fuit, ſed res omnis ad Cæſaris iudicium reiecta. Verum is moræ impatiens, & recuperandæ ditionis ſuæ cupidus, Galliæ regis inſtructus auxiliis, exercitum conduxit, & ſuam in provinciam ingreſſus, captis aliquot arcibus & oppidis, tandem ipſe in hoſtium manus incidit. Lutherus accepto eius rei nuncio, non vehementer modo lætatus, ſed & Landgrauium & ſocios hortatus eſt, vt vulpem (ſic ille Principem nominabat, quem cane peius & angue oderat) diligenter aſſeruarent. (ſ) Quin etiam librum ea de re ſcriptum ad Saxonem & Landgrauium miſit, in quo ex muſca elephantum faciens, victoriam hanc mirifice deprædicat. Inter alia etiam ait, *qui arma non arripiat quando poſſit. Dei beneficio vti nolle, ac ſe ipſum fruſtrari, immo Deum tentare: nec mirum eſſe ſi ipſe poſtea ceruices præbere ictumque excipere cogatur.* Eodem libello multum ſe dolere dicit, *quod pro Duce & filio non Galliæ & Angliæ reges captiuos habeant. Equidem hoc ſpectaculo,* inquit, *nihil mihi poſſet accidere iucundius. Interim vero hunc vobis elabi ne paſſamini. Id enim nihil aliud ſit quam Deum tentare.* Equidem his ei verbis pœnitentiæ quandam formulam præſcribendam cenſeo, vt dicat: *Mi Deus, tot tantaque ego commiſi flagitia; & tu tam leui pœna me caſtigas: quam ad extremum vſque vitæ meæ libenter perferam, abdicato omni dominio quod habui. quo indignum me, eoque iuſte ſpoliatum fateor. Iuſtus es, Domine, & iuſte quidem, valde tamen leniter, me puniuiſti.* Sic Principis illius infelicitati illudebat Lutherus, quem nullam ob rem oderat quam quod ſummo ſtudio & zelo Catholicam religionem propugnaret.

Prophetæ dein perſonam induens, ait? *Si hunc dimiſeritis, Papiſtæ qui pro ſalute ipſius vota faciunt, ſtatim dicent, Deum à ſuis ſtare partibus, vt à quo preces ipſorum ſint exauditæ. Sed preces ipſorum & vota non magis nobis timenda ſunt, quam Eliæ Baalitecorum Sacerdotum clamores. Tam preces Papiſtarum quam Deus ipſorum à nobis rideri debent.* Sed quorſum abripior? quam Camerinam moueo? Pudet plura eiuſdem execrabilis impudentiæ plena verba hoc loco adſcribere quæ ille in Catholicum hunc Principem euomit: qui tamen hoc à Deo beneficij conſecuturus fuit, vt hoſtes ſuos à quibus captus fuerat, poſtea ad Cæſaris pedes proſtratos & ſupplices viderit, vt ſuo loco dicetur. Interea vero Saxo & Landgrauius, prophetæ ſui Conſilium ſequuti, Henricum Ducem omnibus repudiatis, quas pro libertate ſua offerebat conditionibus, vſque ad ſuam ipſorum captiuitatem, captiuum tenuerunt.

Ad conuentum Spirenſem Hungariæ ordines legatos miſerant, qui regni calamitates & pericula expouerent, & matura auxilia poſtularent, quod & illi ſedulo fecerunt, oſtiatim velut circum euntes, & ſingulos principes viritim prenſantes; interim non ſine Lutheri & Lutherani ſchiſmatis exſecratione, quod tantas turbas in Germania & tota fere Europa dediſſet. Eis à Catholicis benigne & liberaliter reſponſum fuit, & auxiliorum ſpes facta, vti & à Proteſtantibus, non tamen ſine vſitata ipſis proteſtatione. Religionis diſceptationem Imperator vſque ad proximum Concilium, quod omnes vna voce flagitabant, differre, & interea pacem omnes inter ſe colere iuſſit. At Lutherus eos qui Concilium peterent, aperte irridebat, tamquam inconſiderato abreptos zelo, & quid peterent neſcientes. *Concilia,* aiebat, *Sathanæ eſſe comitia & Antichriſti conuentus* Librum etiam edidit lingua populari ſcriptum, *cui more ſuo*

picturam

r *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 33. n. 1.* ſ *Sleidanus. lib. 16.*

picturam præfixit, in qua Pontifex in ſublimi ſedet cathedra, circa vero plurimi ſunt cacodæmones. Nullum ſane vmquam librum publicauit Lutherus, qui non temeritatis atque inſaniæ ſingularis cuiuſdam notas præferat; ſed inter omnes hic præcipue, quem ſcripſit de Pontificatu Romano. Id autem vnum ſpectabat, vt Germanos a Tridentino auerteret Concilio, efficeretque ne eius ſe ſubmitterent decretis. Quomodo vero ei Tridentinum poſſit placere Concilium, qui *Niceni decreta tamquam è palea & fœno facta, & nulli rei niſi diſcordijs ſerendis vtilia,* impie calumniatur? (t) Quid, quod nec Concilio ab Apoſtolis celebrato parcit? Cuius decretis obediendum negat. Alioquin enim à leporum, cuniculorum, farciminum, & multorum delicatorum ciborum, quibus, *animalium ſanguis,* admiſceri ſolet, eſu eſſe abſtinendum. (u) Interea dum hoc modo Lutherus cum Concilijs Andabatarum more pugnat, idem ſummi quaſi Pontificis ſumta perſona, Eccleſiaſtica beneficia confert, adeoque Epiſcopos etiam conſecrat. Quum enim eo tempore mortem obijſſet Epiſcopus Naumburgenſis, in eiuſque locum Catholicus Iulius Pflugius à collegio eſſet cooptatus; Dux Saxoniæ a Luthero inſtigatus, Anno 1542 electionem hanc irritam habuit, & reiecto illo, vnũ ex VVitebergicis theologis inſtituit, à *Luthero* impoſitis manibus inauguratum. (x) O monſtroſam impudentiam! vt ſcilicet monachus ſacerdos, & quidem apoſtata, qui nec ipſius ſacerdotij ordinem conferre poteſt, & diabolo ſuadente ſacerdotium omne negauerat, Epiſcopum ordinare & conſecrare auſit! *Impoſſibile eſt,* (y) inquit Athanaſius, *vt ordinationes ab Secundo Arriano Epiſcopo factas Eccleſia Catholica probet.* Quid ille de monacho & quidem apoſtata, Epiſcopum conſecrare præſumente, dicturus fuiſſet? Manuum namque impoſitio ad ſolius Epiſcopi officium pertinet, vt ex diuerſis Actorum & ſcriptorum Apoſtolicorum locis videre eſt. (z) Sed hanc lectionem Lutherus in Arrij ſchola didicerat, qui *Sacerdotum & Epiſcoporum munera confundebant,* vt Epiphanius ſcribit, (a) qui ait, *Ordinem ſacerdotalem per baptiſmum infantes Eccleſiæ parere; ſed Epiſcopalem, Patres.* Ab hac occaſione declinati à Proteſtantibus Concilij & libri de Concilijs contra Concilium a Luthero editi. Nunc ad Acta reliqua Proteſtantium ab Anno 1544 reuertatur oratio. Equidem eodem Anno menſe Iunij Spiræ celebrata ſunt Comitia, in quibus auxilia & aduerſus Regem Galliarum Turcæ iam confœderatum, ac Sabaudiæ Duci infeſtum, & aduerſus Turcas Cæſar popoſcit: Proteſtantes vero, remedium aduerſus diſſidia Religionis. Et auxilia quidem adiudicata ſunt aduerſus hoſtes, diſſidiorum autem Tractatio in ſequentem Decembrem vrgente bello Gallico dilata fuit. (b) a Cæſare tum occupato belli vrgentis cura, tum quod Proteſtantes extorquerent à ſe diſceptationem de religionis negotio, & ſine hæc addictâ, operam ſuam ad bellum conferre recuſarent. Atque id fuit ob quod Paulus III. Pontifex Max. datis ad Cæſarem literis hoc anno eundem reprehendit, de nimia in Hæreticos facilitate cedendo exhibita. (c) Qui enim nuperis Ratisbonæ & alijs conuentibus tergiuerſati erant, & colloquia abruperant fuga, nunc videntes ſerio Generale Concilium, olim a ſe adeo poſtulatum adeo, apparatum inſtare, Colloquia mente peruerſa rurſus vrgere cœperunt. Effecit tamen Papa ijs literis ne Spirenſis Cõuentus in ſequent. Decembrem indictus in Religionis negotijs effectum ſortiretur, eo quod non Cæſaris, ſed Papæ ſit cauſas Religionis tractare. Itaque *Lutherus* ira æſtuans ſcurriliſſimo ſtilo ſuo aduerſus Papatum Rom. librum emiſit initio Anni ſequentis nempe 1545. dicens eum à *Diabolo* fundatum. Ex quo quis fuerit animus & os ac manus huius ſcurræ vel nebulonis ad finem vitæ propinquantis perſpicue agnoſcitur, &, vt poſteritas, cum libri eius aboliti erunt agnoſcat, pauciſſimas porcorum Margaritas ſalua Lectorum reuerentia & honore de hoc ſterquilinio Lutheri excerpo. ait enim de Pontificis ore, *per quod,* vti Act. 15. v. 7. in Concilio Ieroſolymit. dicitur, *Deus ab antiquis diebus elegit gentes audire verbum Euangelij & credere* (vti etiamnum per Indias fieri ſentimus) iſta nefanda *quodnã eſt os illud? an illud ex quo ventris crepitus prorumpit? quod ex eo egreditur tute* (Papa) *ſerua tibi. An vero illud os dicis, in quod vinum Corſicum influit? id canis impleat excrementis ſuis.* Tum ad Cardinales & Epiſcopos & Catholicos omnes ſe effundens addit: *Vah ſcelerati deſperatique nebulones & craſſi Aſini! itane cum Cæſare & Imperio loquimini? propter veſtri ventris crepitus & Decretales,* &c. *Si Concilium* (ita vocat Laicorum colloquia de Religione toties irrito tentata) *habere nolunt per nos ſane licet, vt qui Concilio non indigemus.*

t *Luth. lib. de Concilijs* u *Ibid Luth.* x *Vlenb. Vit. Luth. cap 31. num 3.* y *Athan Apol. 2* z *Act. 8. 13. 14 1 Tim. 4.* a *Epiph hær. 78.* b *Vlenb. Vit. Luth cap. 33. n.* c *Vlenb. ibid.*

digemus. Quod ſi iracundia mouentur, impleant braccam excrementis, eamque à collo ſuſpendant. id ſuffimentum eſſet, vel oſculum pro ſanctus iſtis tenerrimum &c. Ita in fine vitæ Cygnus ille Saxonicus, acute à Conrado Andreæ, *Schvvainiſcher Luther*, appellatus, quem legens nullo modo dubitare poteſt, quin dæmonium habuerit eximie & vehementer immundum. Iſte tamen eſt *Propheta, & Euangeliſta & Elias*, & neſcio, quid non? *Septentrionis.* O cæcitas plusquam Cimmeria, vel ebria! *(d)*

VI. Sic igitur & à tali porco docti Proteſtantes non ſatis liberum Concilij acceſſum ſibi fore cauſati, amicabile vrgebant doctorum hominum colloquium, vel ſuæ nationis Concilium: Catholici econtra quamcumque vellent ſecuritatis cautionem offerentes, vt ab eiuſmodi incœpto deſiſterent, vehementer eos rogabant. *Docuiſſe enim experientiam, colloquijs eiuſmodi diſſidia & contentiones incendi magis quam reſtingui: neque vnam prouinciam ceteris omnibus leges poſſe praſcribere.* At illi in ſententia perſiſtentes, rurſus proteſtando proteſtabantur, niſi petitioni huic ſuæ locus daretur, nulla ſe contra Turcam auxilia collaturos. itaque Ferdinãdus Rex Anno 1545. ad 24. Martij Cæſare moram faciente in concedendo colloquio, initium fecit VVormatienſis Comitij, *(e)* vbi ad Auguſtum vſque menſem inter Catholicos & Proteſtantes iterum diſceptatum eſt. Interea menſe Auguſto Merſeburgenſem Epiſcopatum occupant Proteſtantes, & Cæſar videns eos tergiverſando compoſitionem non ſolum eludere, ſed occupando bona Catholicæ Eccleſiæ graſſari, terminauit VVormatienſe colloquium, & prodente ſe indies magis magisque malo Proteſtantium animo, legatum, miſit ad Turcam de inducijs, veritus ne ſi foris cũ hoſte potentiſſimo bellum gereret, domi à ſuis circumueniretur, atque ita vniuerſam rem Chriſtianam in præſentiſſimum coniiceret periculum. Ne quid tamen quod paci aliquo modo ſeruire videretur, omitteret, conſenſit vt Ratisbonæ doctorum hominum colloquium inſtitueretur ſequ. Decembri quaternis deſignatis colloquutoribus nempe à parte Catholicorum, Maluenda, Billichio, Hofmeiſtero & Cochlæo; à parte Proteſtantium, Bucero, Brentio, Maiore, Snepfio (Melanchthon enim tum ægrotabat.) & præter hos quaternis auditoribus, & duobus præſidibus *(f)* Bucerus antequam ad colloquium proficiſcerentur, ſcriptis ad Landgrauiũ die XXIV. Decembris M.D.XLV. litteris, Lutheranis magnum ſcrupulum iniecerat. Landgrauius his acceptis litteris Saxonem ſtatim monuit, qui porro rem ad Melanchthonem retulit. Et quia ex Buceri litteris non obſcurum erat, eum in reformationis negotio medium quoddam inter Catholicos & Lutheranos iter ingredi, Melanchthon aperte proteſtatus eſt. *ſibi confuſionem illam vel conciliationem opinionum, quam nonnulli moliri videret nequaquam placere, vt quæ nouum ſtatim ſchiſma paritura, adeoque Auguſtanæ confeſſionis Eccleſiis exitium allatura ſit. Cogitent* inquit, *qui modo parum ſapiunt, quid tandem futurum ſit, ſi vnuſquiſque propriam ſibi ex ſuo cerebro comminiſci religionem velit.*

Quum ad dictum locum & tempus omnes conueniſſent, Anno demum 1546. Maluenda & Bucerus illud doctrinæ caput quod eſt de iuſtificatione hominis, duabus integris ſeſſionibus non ſine vehementia inter ſe diſceptarunt: in quo quidem omnes hæretici ſemper incredibili vſi ſunt pertinacia. Catholica enim docet Eccleſia, *nos verè iuſtos, noſtraq; bona opera eſſe meritoria, quamdiu iuſtitiæ gratiam retinemus, eoque pre a ... ipre... ando, ſiue in hac ſiue in altera illa vita nos apud Deum mereri* (è quo ſanctorum dependet inuocatio) *& bona noſtra opera in ſtatu gratiæ facta, mereri remiſſionem pœnarum pro peccatis præteritis, interueniente etiam theſauri Indulgentiarum diſpenſatione.* Quæ doctrina ſi vera non ſit, nihil ſane noſtris ieiunijs, precationibus, cilicijs, alijſque corporis macerationibus merebimur. Econtra novi Euangelici *Fidei omnia tribuentes, bona opera euertunt ac reijciunt, vt & ſanctorum invocationem, & Pœnitentiam, quæ externa corporis caſtigatione, & alijs bonis operibus demonſtratur.* Atque hinc tantopere caput hoc de Iuſtificatione hominis illi oppugnarunt, docentes, *ſolam fidem in Chriſtum Iuſtificare: cetera omnia opera inutilia eſſe & quaſi nihili, niſi in quantum Fidei ſigna ſunt.* De qua tamen diuerſæ admodum inter ipſos Lutheranos, Oſiandriſtas & Maioriſtas ſunt opiniones. Quamuis autem Bucerus eruditione ceteros ſuos collegas longe excelleret, nihilominus tamen vi veritatis eò adactus fuit, vt non abſurdas modo, verum etiam impias opiniones, modo ſibi conſtare vellet, aſſerere potius quam

d *Vlenberg loco. cit.* e *Vlenberg. cap. 33 num. 3. Vit Luth.* f *Vid. Epiſt. Eber. Billichij ad Colon. lib. 2. Rer. memorab. Vlenberg. Vita Luth. cap. 33. num. 7.*

Digitized by Google

quam victum ſe fateri maluerit; vti qui præſentes diſputatio[n]i intererfuerunt teſtantur. Hoc modo in dies aliquot protracto colloquio, dum modo voce, modo ſcriptis, iam hoc iam illo modo diſceptatur; ecce Catholicis nihil minus quam de Colloquij abruptione cogitantibus, duo è Proteſtantibus ſeſe ſubducunt, & noctu diſcedunt. Tulerunt hæc impatienter admodum Præſides, & reliquos qui remanſerant, grauiſſimis verbis vt continuent colloquium hortantur, dum illi qui iam profecti fuerant, reuocentur. At illi Saxoniæ Ducis mandatum cauſſabantur. Qui ſuperérant quum animi cauſſa extra vrbem deambulaturos ſe finxiſſent equis quos paratos ibi offenderant, conſcenſis, domum & ipſi properarunt, vti & Bucerus, Argentorato miſſus. Catholici ibi commorati, de colloquij huius abruptione contra Proteſtantes vehementer proteſtati ſunt: quorum hac de re ſcriptum *libro Rerum memorabilium* Coloniæ Anno M D LIX impreſſo, inſertum legitur. (g) Accidêrunt hoc tempore memorabilia quædam quæ cap. XI. num. 2. recenſebo.

Interea Campegius Cardinalis Pontificis ad Ratisbonenſem conventum Legatus, vt Lutheranorum calumnijs occurreret, & abuſibus ac vitijs quæ in Prælatis Eccleſiæ ; aſſim videbantur (vnde illæ hæreſes omnes naſci atq. eaugeri recte iudicabat) quodammodo mederetur, Principes rogauit *vt idoneos homines ad ſe mitterent, è quibus ſingula recte atq; ordine cognoſceret, & de cõuenientibus remedijs cũ ijſdem deliberaret:* Sed ſatis ſe iam reformatos arbitrabantur Proteſtantes, vtpote qui ex obedientia mandatorum tum Dei, tum Eccleſiæ ſeſe, ductu Martini Lutheri Apoſtatæ, ſenticbant emerſiſſe in Libertatem & licentiam vitæ qualem caro & ſanguis poterant optare, & quidem honeſtiſſimo ſub nomine Chriſtianæ libertatis omnia ad libitum poſſidere. Catholici autem malis & domi & foris preſſis magis de gemitu, quam reformatione cogitare libebat, videntes eam in ſua non eſſe poteſtate. Atque is fuit exitus vltimi ante Bellum Proteſtantium Colloquij, quo tempore ſe [illegible] nactos arbitrabantur aduerſus [illegible] palam [illegible] licerer.

Vt autem magis dilucide ob oculos ponatur [illegible] ad arma publicè ventum ſit, paulo altius repeto huius Anni 1546. geſta, nimirum Proteſtantes initio huius anni, miſſis ad colloquium [illegible] Maiore & Zochio, Francofurti inter [illegible] ſe conueniſſe, tum vt Tridentino concilio quod iam captum erat ſe opponerent, tum vt Hermannum Colonienſem Archiepiſcopum Apoſtatam adiuuarent, atque Cæſarem interpellarent de Cameræ Spirenſis Iudicio ex ſuo arbitrio & dictamine ordinando, aut ſi iſta impetrare non poſſent de Bello Cæſari indicendo. Erat tunc Cæſar Traiecti, vbi eum legati Proteſtantium de dictis acturi conuenere. Ille hos Ratisbonam ad Comitia, ad quæ ipſe iam tenderet, inuitauit vt communi Conſilio res agerentur. Se ſi quieti ſint nemini moleſtiam parare. Atque ita itineri ſe dedit Cæſar, qui vbi Spiram pervenit, & Romæ ſententiam de exauthorando Hermanno Colonienſi, & de colloquio Ratisbonæ per Proteſtantes abrupto cognouit. (*m*)

Landgrauius etiam acceptis fidei publicæ à Cæſare litteris, ad eum Spiram venit, vt Catholicos præuerteret, & Proteſtantium nomine *de Conſilijs quæ in ipſorum perniciem juſcepta, & de copijs quæ ad eorum exſequutionem clam conſcribi dicerentur, quereretur, quem in finem etiam à Pontifice Concilium indictum eſſet atque inchoatum.* Sermonem hunc inter Cæſarem & Landgrauium Sleidanus more ſuo ad longum recenſet, & Landgrauium oratorio more loquentem, & non Lutheri tantum cauſam ſtrenue defendentem, ſed & mordacibus verbis Cæſari quædam exprobrantem facit. quod ſane Cæſarem patienter tuliſſe non eſt veriſimile, vt qui tam Landgrauij arrogantiam, quam Smalcaldici foederis, cuius præcipuus erat promotor Landgrauius, ſecreta penitus perſpecta haberet & cognita. Ex altera parte Cæſar apud Landgrauium *de abrupto à Proteſtantibus colloquio querebatur: quod tamen omnino rurſus inſtitui ac continuari velit* (*n*) Poſt paucos dies Cæſar Ratisbonam recta contendit, & menſe Maio peruenit, quo Principes tam Catholicos, quam proteſtantes erant euocati Adfuerunt è Catholicis Tridentinus, Auguſtanus, Bamberg. Herbipol. Patauienſis & Hildeſhemenſis Epiſcopi, & ex ſæcularibus Mauritius Dux Saxoniæ, nondum Elector, Ericus Brunsvvicenſis, Ioannes & Albertus Brandeburgici. Proteſtantes vero alij varia cauſati, ſolum Oratores ſuos miſerunt cum multis querelis, varia cauſantes cur ipſi venire non poſſent, quoniam nolebant [illegible] iam enim certis indicijs & pacem cum Galliarum rege, & cum Turca indu-

Kk 2

g *Vid. Natal. Com lib.* 1. n *Cochla. cont. Marchio* m *Bzouius Annal. Tom.* 20. *Anno* 1546. *num.* 16. o *Brevij. Annal. loc. cit.*

inducias à Cæſare factas eſſe acceperant, unde dici non poteſt quanto metu conſternati fuerint: eoque quantas omnino poterant, copias conſcripſerunt, ut primi in armis poſſent apparere.

Ratisbonæ XV. Cal. Julij in Comitium itum eſt, peracto SS Miſſæ officio, conſenſu magno decretum ut Cæſar Tridentino Concilio aſſiſteret, illudque tutaretur, Proteſtantes eodem, quo toties provocaſſent, adigeret. Cæſar Nonis Julij Civitatibus Jmperij perſcripſit ſe in rebelles moturum, & quibus cauſis ad id moveretur Saxo & Landgravius Jdibus Julij ſe arma pro Religione ſumere edito ſcripto publicarunt. Atque ita ad arma deinceps fortiter itum eſt (p)

Ad Ratisbonenſem conventum Angliæ quoque rex Henricus VIII Legatos miſerat, Stephanum Gardinerum Epiſcopum Vintonienſem, & Cnevetum equeſtris ordinis virum, eum potiſſimum in finem, ut Principibus apud Pontificem, cui rebellaverat, interceſſoribus ad reconciliationem uteretur, aperte præſeferens, non aliam quam Romanam pro vera ſe agnoſcere Eccleſia. At infelix hic Princeps apud utriuſque religionis homines erat in deteſtatione ea, ut vix quiſquam audire eos dignaretur, ob evidenter iniuſte ab eo tentatum divortium, ex quo ingens illa multorum malorum Angliæ ſeries eſt exorta. Et hæc cauſſa fuit & occaſio, ut Cochlæus ſcribit, quæ dictum regem à Lutherana hæreſi avertit, offenſum ſcilicet eo quod nec Proteſtantes divortium ipſius, primam omnium quæ ſequutæ ſunt in illo regno, miſeriarum originem, probarent.

Sed omiſſa Anglia, Germaniæ res modo perſequamur: cui ipſum cœlum non obſcuris ſignis imminentia mala præſignificabat. Nam ut combuſtio Planetarum in triplicitate Martis, quæ Anno M D XXIV. contigit, religionis mutationem portendebat; ſic quatuor eclipſes, quas eo tempore, quo Lutheri deliria totum fere Mundum inter ſe bello commiſerant, utrumq; cœli luminare paſſum fuit, vehementer omnium animos terrendo obſtupefecerunt. Jn primis vero terribile erat ſolis deliquium, 24. Jan. Anno 1544. ut qui totus pene obſcuratus, vix malignā aliquam lucē Mundo reddebat, tectus interiore in parte ad X. digitos (q) Magnam hanc eclipſin Solis, tres Lunæ defectiones exceperunt nempe 9. Jan 4. Jul & 28 Dec uti Gauricus refert, quod iam inde ab eo Caroli Magni tēpore, quo is Saxonū gentē à paganiſmo ad Chriſtianam religionē traduxerat, numquam evenit.

Flebile eſt hic meminiſſe quomodo Hungari, quamque ſuppliciter, expoſitis ſuæ patriæ calamitatibus & periculis, à Germaniæ Principibus auxilia petierint, quæ vero Lutheranorum erga eoſdem fuerit charitas, quod Chriſtianæ Reipublicæ ſtudium, ſequenti capite oſtendam: Neque hoc ab Hiſtoriæ meæ ſerie alienum erit. Interea Cæſarem & Proteſtantes bellico apparatu occupatos paullulum relinquamus.

QUOMODO LUTHERANI TURcicum optârint dominatum, & cauſſa fuerint quod pars aliqua Chriſtianitatis ei ſubiecta ſit.

Caput X.

ARGUMENTUM.

I, *Lutherus Turcam Chriſtianis Principibus præfert.*
II. *A faciendo ei bello dehortatur.*
III *Vt etiam alÿ hæretici.*
IV. *Solimannus Lutherum videre expetit.*
V. *Lutheri culpâ Hungaria & Tranſylvania amiſſa.*
VI. *Proteſtantes Chriſtianis laborantibus ſæpe auxilium denegarunt.*

1. O Quam magna eſt corruptæ hominum naturæ malitia! quæ quum in alijs affectibus tum in ira præcipue & odio apparet. Ubi namque ſemel alicuius rei odium animum ſubierit, niſi protinus obſitas, indies ita augeſcit, ut nullis neque rationis frænis regi, neque ullo honoris reſpectu cohiberi, neq; vel Dei ſaltem reverentia & metu retundi, nedum exſtingi poſſit. Lutherum videamus: in quo contra Pontificem conceptum odium ita crevit, ut publice profiteri non ſit veritus, (a) *Turca dominatum multo quam Papæ eſſe tolerabiliorem. In Romana Eccleſia multo plus & turpioris committi idololatriæ atque impietatis, quam in Mahumetana.* Comparationem deinde inſtituit: *& quemadmodum*, inquit, *Turca Evangelij doctrinam per Alcoranum ſuum exſtinguit, ſic Papa per ſuas Decre-*

p *Idem* q *Gemma, Friſius in Radio Aſtronom. Lovanÿ vidit h. 8 53. poſt merid Cruſius Vlmæ h 9 a merid. Keplerus in paralip. Vitell. p 246 & Funcius XI digit. & cepiſſe noctēſcere uti crepuſculo veſpertino.*

Digitized by Google

cretales. Pergit: *Quid mali facit Turca? Occupat provincias, & temporaliter gubernat. Idem Papa facit; & animas noſtras & corpora ſimul deglutit: quod Turca non facit. Hic ſuam cuique liberam permittit religionem. Id Papa non facit.* In epiſtola vero ad Germaniæ Nobilitatẽ, *Turcarum dominatu ait nihil eſſe gratius aut acceptius, ut in quo nec Canonicũ nec Civile jus locum habeat. Eoque ſervitutem potius ſpiritualem unius* (Pontificis ſcilicet) *excutiendã, quã temporalibus armis alterius* (Turcæ nempe) *reſiſtẽdum.* In ſumma *Solimanno potius obediendũ quã Carolo.* Eraſmus ad fratres inferioris Germaniæ ſcribens, hunc ſermonẽ & hoc votũ ait frequens eſſe in ore Lutheranorum, *malle ſe ſcilicet ſub imperio Turca non baptizati, quam ſub imperio Turca baptizati vivere* (ſic Carolum V. Imperatorem illi appellabant) Hinc adeo factum eſt, vt plures etiam anteſignani huius ſectæ non ſolum Alcorani porticum, verum etiam ipſa Turcicarum Moſchearum adyta ingreſſi ſint, vt infra dicam, quando nobis de Polonia ſermo erit.

II. *Turcarum Imperatorem* Lutherus in quodam contra Caroli Cæſaris Edicta libello, dicit *multo prudentiorem eſſe & iuſtiorem Chriſtianis Principibus eoque populum monet, ne vel arma contra eum ſumat, vel quidquam in belli ſumptus contribuat. Quid enim boni* inquit, *evenire iis poteſt qui Deum tentant & blaſphemant! An non vides, ſaccum illum verminũ, Imperatorem, iactare ſe pro vero & ſupremo Eccleſiæ Catholicæ deſenſore?* Et alibi, (b) *Malè,* inquit, *faciunt qui contra Turcam arma ſumunt. Quod quid aliud eſt* (ò ſceleratam ſtropham & ſophiſticationem!) *quam Deo repugnare? qui nos eo tamquam flagello verberat.* At non tam religioſus fuit Lutherus, quum Saxonem & Landgravium contra Carolum V. Imperatorem; aut cum ſubditos & ruſticos contra Principes & Dominos armavit. Quia vero videbat hoc ſuum thema à pleriſque damnari, purgare ſe volens, ſcripto edito demonſtrat *cum Turca belligerandum eſſe, non quidem eo fine, ut ne religionem noſtræ contrariam ab ipſo accipere cogamur, ſed ut à vi & iniuria nos defendamus.* Sic etiam ſentiunt, ſic loquuntur, qui in ſchola ipſius educati ſunt. Huldericum Huttenum audiamus, cuius tam honorificum in Bezæ Iconibus exſtat elogium: *Aliquidem non invito,* inquit, *fiet, ut Turcis obediamus, qui fortes ſunt & iuſtitiæ ſtudioſi, & vires ſuas non religioni propagandæ, ſed imperio amplificando impendunt.* Et alibi optat, *ut Deus Turcam Papæ loco noſtris capitibus dominium imponat. Ferox huius hominis ingenium* Beza ait, *quum ad cœlum antea ipſum extuliſſet, gloriæ eius multum obſtitiſſe;* quæ tamen ad ſummum perventura fuerit, niſi in ipſo ætatis flore, anno nimirum XXX inſignis ille animi ardor antequam maturuerat, ſubitanea morte fuiſſet extinctus. Nec vero Lutheros tantum & Huttenos, verum etiam Oecolampadius & alij huius eiuſdem voti rei fuerunt, vti paſſim ſcripta eorum teſtantur.

III. In quo illi Arrianorum ſequuti ſunt exemplum, *qui teſte Athanaſio, cum paganis contra Catholicos Principes fœdera inierunt.* Sic etiam Albigenſes cum Miramolino Maroci rege, Mahumetano, de Caſtiliæ rege Catholico communibus armis oppugnando egerunt: quorum inſolentia eo vſq; etiam progreſſa eſt, vt Innocentio Papæ nunciari iuſſerint, *propediem ſe templa quæ Romæ ſunt, in equorum ſtabula converſuros.* Poſſem ego quæ novis iſtis Euangelicis cum Solimanno & Amurathe Turcarum Imperatoribus interceſſerint conſilia, quæ item Anglorum Reginæ Acatholicæ Legatus molitus ſit, è documentis à fide digno viro acceptis oſtendere; tum etiam quomodo Proteſtantes de Hieremia Patriarcha in exſilium pellendo cum Turca egerint ſed quia hæc ad politicam magis adminiſtrationem pertinent, omitto. Sed & hac de re amplior erit dicendi locus, quando noſtrorum Euangelicorum vexilla, pulcerrimum illud ſymbolum, TVRCICI POTIVS QVAM PAPISTÆ, &c. præferentia, in conſpectu omnium poſita videbis. Omitto quæ Launaius in Republica ſua Chriſtiana ſcripſit: (c) quẽ ſane incredibile eſt aliquid neſciviſſe, vt qui Conſiſtoriis illis & Synodis militaribus non ſemel interfuerit Sed & vel inuitis miſeræ Franciæ calamitates infra nobis expoſituris, harum rerum mentio obijcietur. Tacere tamen hoc loco non poſſum, quin memorabilem hanc hiſtoriam, & à Veneto quodam Nobili Relationibus ſuis inſertam, & à Manlio quoque in Locis communibus allegatam, recenſeam; quamuis eadem in Commentarijs ad Coronam Tertulliani, leuiter & velut extremo digito delibârim.

IV. Anno M D XXXIII, quum Solimannus accepiſſet, quantas turbas unus monachus in toto Chriſtianorum imperio dediſſet, & quod is inter

b *Luth. Tom.* 2. *ſol.* 49. c *lib.* 2 *cap.* 13.

alia Chriſtianis ne contra Turcas arma ferrent auctor eſſet; ſperans, novum hunc eſſe Prophetam, à Deo Mahumetis precibus & interceſſione in id ſummiſſum, ut viam ipſi ad reliqua Chriſtiani orbis occupanda ſterneret: Germanum hominem civem Hagienſem, qui aulam ipſius ſequebatur (hunc Epiſcopus Rutæmundenſis, idem narrans, ad Solimannum ab ipſo Luthero miſſum, velle videtur) ad ſe vocavit, & quis ac qualis eſſet ille Lutherus de quo tam multa dicerentur percontatus eſt: quot annos eſſet natus, quæ ipſius eſſet doctrina, &c. inprimis vero mirum ipſi videbatur, immo miraculi loco habebat, quod non iam dudum a Pontifice & Imperatore è vivis eſſet ſublatus. De quibus ſingulis cum ille reſpondiſſet, hominem ſcilicet eſſe tum temporis fere quinquagenarium; ac ſimul ingens illud atque atrox inter Chriſtianos ab hoc monacho proteminatum diſſidium expoſuiſſet: Solimannus exclamans; *O magnum*, inquit, *virum! qui Chriſtianam Rempublicam brevi, opinor, ad ruinam impellet. Atque utinam ille aliquanto eſſet iunior! Si mea quidem velit uti opera, bonum me & liberalem dominum experietur.* Ajunt, quum hæc Solimanni verba Luthero narrata eſſent, eum ſigno crucis manu facto, exclamaſſe: (d) *Ah! à tali & tam liberali domino cuſtodiat me Deus!* Unam tantum rem in Lutherana religione Turcæ diſplicuiſſe Eraſmus ait, quod nimirum velut individuas comites rebelliones & ſeditiones haberet annexas, quæ tandem victos & victores ſimul perdant,

uno totamq; ſepulcro
Contumulent patriam.

Hinc etiam Solimannus ſapiens ceteroqui Princeps; ut Hungarica reſtatur hiſtoria. (e) quum accepiſſet Lutheranos in Tranſylvaniam, à ſe nuper occupatam, irrepere, Iſabellam reginam, cuius protectionem contra Ferdinandum regem ſuſceperat, monuit, *ut ſi unà cum filio Ioanne bona ſua uti velit gratia, iſtos Novæ religionis homines ex omni ditione ſua quamprimum expelleret.* Nolebat enim perniciosam ſementem alibi quam in hoſtium ſuorum arvo fieri ac ſuccreſcere; quamvis utraque religio nimirum ſua & Lutherica affinitatē aliquā inter ſe habeat, ut alibi oſtendam.

V. Illud ſane citra mendacium negari non poteſt; diſſidia à Luthero excitata Turcarum res multum promoviſſe, qui eiuſmodi occaſionibus uti non neglexerunt. Et quemadmodum Romanum Imperium nulla res magis ad ſummum illam ſupra omnes ceteras gentes magnitudinem evexit, quam domeſticæ aliarum Gentium ſeditiones & diſcordiæ, quæ externæ potentiæ fores aperiunt, ſic Othomanicum Imperium ad eam quam nunc videmus & timemus potentiam, per ſchiſma hoc & diſſidium religionis præcipue gradum ſibi fecit. Nam poſt Rhodum Chriſtianis eo tempore quo Lutherus totum mundum perturbare incipiebat (f) ereptam, hoc veluti Chriſtianitatis maritimo everſo propugnaculo, alterum quoque terreſtre, florentiſſimum nempe Hungariæ regnum, periclitari ſtatim cœpit, adeoq; ſe ſtevi hoſtis omnium immaniſſimi prædæ & libidini fuit relictum. Qui miſerabile Hungariæ excidium literis conſignarunt, Luthero magnam eius culpæ partem imputant: ſiquidem Chriſtianis Principibus inter ſe de noua Lutheri doctrina dimicantibus, Turcæ non ſolum ultra centum quinquaginta Chriſtianorum millia partim ferro trucidarunt, partim in morte peiorem ſervitutem adduxerunt, verum etiam Budam, Belgradum, Albam Iuliam, & alias opulentiſſimas quondam urbes in ſuam redegerunt poteſtatem (g).

VI Notum ſatis eſt, nec Sleidanus diſſimulat, in omnibus illis primis Imperij conuentibus, Proteſtantes ſemper proteſtando proteſtatos eſſe, *niſi liberum ſibi ſuæ religionis permitteretur exercitium, nulla ſe contra Turcam, quamvis ipſorum capitibus proxime imminentem, auxilia collaturos.* Hæc ipſorum Anno M D X X X in comitijs Auguſtanis vox fuit & proteſtatio, quam etiam in omnibus qui deinde celebrati ſunt conventibus repetierunt. Immo tum quoque, quando Vienna à trecentenis Turcarum millibus obſeſſa, non Germania tantum, ſed & universa Europa in extremo verſabatur periculo, Proteſtantes otioſi tantarum calamitatum Germaniæ, velut extremam aleam tum iacientis, ſpectatores fuere. Quod ſi ea urbs à Turcis expugnata fuiſſet, nihil ſane erat quod illis obſtabat, quominus ad Rhenum uſque fines ſuos proferrent, & ferro flammaque omnia popularentur. Tranſylvaniæ quoque amiſſionem Lutheranorum ſeu Proteſtātium bello acceptā ferendā eſſe, iidē Hungarica-

cum

d *Man. lin Loc. commun.* e *Belleſor Coſmograph. ol.* 179. *Tomo.* 2. f *Vide Staph. de Luth. inter ſe concord. folio* 419. g *Sleidan. libro* 18.

cum rerum ſcriptores teſtantur. Et noſtro tempore Proteſtantes Maximiliano Imperatori contra Turcam ferre auxilia,& commune cum ceteris Chriſtianis Principibus fœdus contra Selimum inire recuſarunt, vt idem rerum Hungaricarum auctor ſcribit,& nos ſequenti libro latius oſtendemus. Quam multi inter Lutheranos vnà cum infelici illo Hulderico Hutteno Turcicæ dominationi ſe ſubdere optarunt, vt tantum omnem Papæ poteſtatem viderent abolitam! Sanctum nempe hunc zelum diſcipulus à magiſtro ſuo Luthero ſuxerat: à quo Turcica etiam in Polonia & vicinis regionibus ſuperſtitio longe lateque fuit propagata. Sed iam tempus eſt, vt ſandapilam ac funeſtas tedas ei a paremus, cuius doctrina tot homines morti dedit, totque animas æterno, tot regna ac regiones temporali exitio inuoluit.

DE LVTHERI MORTE: DEQVE ſummo eiuſdem faſtu & arrogantia, ac ceteris moribus.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus Concilium impedire tentat.*
II. *In patriam proficiſcitur,& ſubitanea morte opprimitur.*
III. *Eius ſepultura.*
IV. *Eius faſtus.*
V. *Lutherus nullum vnquam fecit miraculum; facere vero conantem quomodo diabolus tractarit.*
VI. *Eius contumelia in SS. Patres ſeu Doctores.*
VII. *Quomodo veteres ſcriptores ab ipſo corrupti.*
VIII. *Laudes Luthero à diſcipulis ipſius adſcripta.*

I. DVM ex vna parte Carolus Imperator & Ferdinandus Romanorum rex vna cum ceteris Catholicis Principibus vires ſuas contra Turcam expediunt, ac ſimul Proteſtantium conatibus obuiam ire conantur; ex altera parte ſummus Pontifex Dei in terris Vicarius, ex omnibus Chriſtiani orbis regionibus & angulis eccleſiarum Patriarchas, Epiſcopos & Antiſtites Tridentum ad Concilium euocat, vt certum aliquod & irrefragabile contra tot hæreſes in Germania & alibi pullulantes decretum fieret ac promulgaretur; iamque adeo apertis Concilij foribus An. 1546. totus Mundus eò properat: Lutherus omnium non modo hæreticorum,ſed & hæreſiarcharum anteſignanus, præſentiens Spiritum S. qui eiuſmodi cœtibus ſemper præſidere ſolet, diffinitiuam contra ipſum ſententiam pronuntiaturum; vt id impediret, omnem lapidem mouit. Quibus vero ad hoc artibus vſus ſit ex iis quæ paulo ante dicta ſunt, aliquo modo patet è ſequentibus vero manifeſtius intelligetur. Vt vero & ipſe turbis & diſſentionibus, quæ inter diſcipulos ſuos ortæ fuerant, remedium aliquod adferret, & in tanta confuſione ordinem aliquem ſtatueret, Synodos aliquot celebrari curauit, in quibus Sacramentariorum præcipuæ cauſa ventilata, ſed fruſtra fuit omnis illa quauis arte, dolo & vi tentata concordia; Deo nunquam permittente, vt extra ſacroſanctum ſuum tabernaculum vnitas reperiatur, ſed magis ſciſſuræ factiones & confuſio: *Vbi vmbra mortis, & nullus ordo ſed ſempiternus horror inhabitans* (a) Et veriſsimum eſt:

Subiectum eſt Sathanæ quidquid non numine plenum eſt

Sed Deum immortalem! quas non artes Lutherus & ſocij adhibuerunt, vt ne ſanctum illud Concilium Tridenti indiceretur? quid non conati ſunt, vt inductum impedirerur aut diſturbaretur? in quam non faciem ſe verterunt, vt efficerent ne quid certi ibi diffiniretur? quoties Proteſtantes proteſtati ſunt, *nulla huius concilij decreta pro validis habituros*? Cur, quæſo? quia à Pontifice Eccleſiæ capite indictum fuerat. Vnde factum eſt, vt quamuis anno MDXLV. 13. Dec. cœperit, ante tamen annum MDLXIV. Pio IV. Pontifice, decreta eius concluſa non ſint & promulgata: in quo nemo Lutheranorum, quamuis non tantum ſub fide publica vocati, verum etiam obſides eis oblati eſſent, comparere auſus fuit. Tantum vero abfuit vt reorum perſonam ſuſtinere ac culpam deprecari cogitarent, vt etiam inter Doctores, immo inter Iudices ſedere vellent. Sed de his in illo libro quo Franciæ ſchiſma expoſiturus ſum amplior erit dicendi locus: vbi ordinem, ſeſſiones, cæremonias & alia huius omnium fere quæ in Europa celebrata ſunt, illuſtriſsimi & celeberrimi Concilii explicabo: cuius finis in ipſum, quas tot tantaſque hactenus miſera Francia paſſa eſt calamitatum incidit initium.

II. Mira-

a *Iob.* 10.

Digitized by Google

II. Mira quædam circa hoc tempus inchoati Concilij euenerunt Luthero nam & portentoſus è Belgio nummus ei allatus eſt portendens captiuitatem proteſtantium(*b*) & confuſio maxima ex dæmoniaca puella infra recitanda, & impietas ſuæ doctrinæ adhærentium(*c*) & inſolens Tempeſtas fulgurum & turbinum Dominica poſt Natalem Domini ad Albim cuncta ſternens (*d*) Lutherus igitur & ſuis malis & futuri Concilij, à quo nihil niſi condemnationem & diras ſibi ſuæque hæreſi exſpectandum ſciebat, metu ſuſpenſus, & melancholiam ob rerum minime ex ſuo voto ſuccedentium odium, ſui tædium, nactus, profugium clam etiam ſua dilecta Sacrilega Catharina occepit, in ea fuga Merſeburgum ad Georgium Anhaldinum Principem receſſit, eum à quo vno Beza ait ſubditos in hoc Mundo gubernatos. & ex eo ad cœlum conductos nempe *Prædicantis* vili officio aſſumpto. Sua enim propria authoritate Princeps hic concionandi munus vſurpabat. Inde datis ad monialem ſuam literis, Melanchthonem & Pomeranum rogari iuſſit vt ipſius nomine vltimum eccleſiæ valedicerent, quod præſentem rerum ſtatum diutius ferre non poſſet: ſimulque monuit, vt conuaſatis omnibus, ad ſe veniret *Satis ſcio*, inquiens, *mea chariſſima vxor poſt mortem meam omnibus te odio futuram*. Hunc eius diſceſſum ægre ferens Academia, ad Ducem qui Torgæ tum erat, ſcripſit, & vt ipſius interceſſione & authoritate Lutherus remitteretur, petijt. Extant adhuc eæ litteræ, Calendis Auguſti anno MDXLV. ſcriptæ. Nec multo poſt tam a Duce quam Vniuerſitate Legati adfuerunt, qui Luthero vt VVittebergam reuerteretur, perſuaſerunt, vbi ille non multo poſt Troiano ſuo labori (totum enim decennium in eo deſudauerat) Commentarijs nempe in Geneſin, ſupremam impoſuit manum, quam tempeſtas illa horribilis antedicta & Tridentini concilij inchoatio excepit.

Eum VVittebergam reuerſum Mansfeldij Comites adſe vocarunt, diſſidiorum quæ multa inter ipſos extiterant componendorum cauſſa. Defunctis enim ex ea familia ijs, qui Catholicam ſequuti fuerant religionem, inter hæredes non ſolum de finibus & hæreditate, ſed & de forma religionis & cultus diuini contentiones ſtatim gliſcere cœperunt. Paullo ante id tempus miſſi quidam VVittebergam fuerant, qui Lutheri ſententiam exquirerent, *An poſt communicationem corpus Ieſu Chriſti in hoſtiis reſeruatis maneret*, Luthero abſente (erat enim tum apud Anhaldinum Principem) Melanchthon, nihil niſi panem reliquum eſſe reſpondit: ſed Lutherus reuerſus, quamuis in hoc ſibi ipſe aduerſaretur. *Corpus ibi eſſe aſſeruit: eoque conſuluit, vt ſi ſex aut quinque tantum hoſtiæ conſecratæ eſſent reliquæ, omnes vltimo communicanti porrigerentur, vti & vinum in calice reliquum*. Melius ſane hac de re Hieronymus Pragenſis olim prodromus malæ cauſæ reſpondit. nam rogatus, *quid ex pane poſt conſecrationem fieret?* Panem apud piſtorem manere reſpondit. nimirum nulla immutatione ſanctificatum, cum iuxta doctrinam diaboli ſeu Lutheri in ſuo de Miſſa Angulari libro, nullum ſit ſacerdotium, nec ſacerdos qui panem ſanctificet. Illud certum eſt multis locis apud Lutheranos illas ſuæ cœnæ cibi & potus reliquias parui fieri; adeo vt multa ridicule circa eas apud eos legantur patrata, inter quæ eſt & illud quod cuidam crimini datum ſit, quod eas per feneſtram pullis obiecerit, vt Naſus in centuriis ſuis ſcribit.

Hæc opinionum diuerſitas magna inter bonos illos Symmyſtas diſsidia & ſummam confuſionem inuexit; dum hic de reali corporis Chriſti in Euchariſtia præſentia illo, alius alio modo docet. Quare veritus Lutherus, ne Sacramentariorum tandem præualeret opinio, à Comitibus diſsidii quod inter ipſos erat, componendi cauſſa euocatus, tanto lubentius iter ſuſcepit, & cum Moniali & liberis, dignoque magnitudine ſua apparatu, in viam ſe dedit. Neque enim vti antea, velut Monachus, ſed velut inſignis aliquis Doctor & magnatum vnus, partiam ingredi ac ſuos viſitare, atque inde non minore cum pompa ad Saxones ſuos reuerti volebat. Sed hoc à Morte, cum qua eius rei cauſſa nullum pactum habebat, impeditus facere non potuit Aiunt quidam quum diſcedens Melanchthoni valediceret, quaſi vltimum illum congreſſum fore præſagientem, ſic ad eum loquutum; *Mi Philippe fateor in articulo de cœna Domini nimio vſque nos progreſſos*. Tum Philippus: *Ergo aſperitatem hanc, mi magiſter, leni aliquo ſcripto mitigemus, & ſententiam noſtram clare explicemus Equidem hac de re diu multumque cogitaui*, aiebat Lutherus; *ſed vereor ne hac ratione doctrinam meam ſuſpectam reddam. Quare totam hanc cauſſam Deo permitto. Vos poſt mortem meam quod poteritis facite*. Hæc aiunt Lutheri currum conſcendentis fuiſſe verba; qui tamen

pri

b *Vlenberg Vit. Luth. cap. 33. n. 3.* c *idem.* d *idem num 6. cap. 33.*

die eius diei publice pro concione inter alia dixerat ; *diabolum ſuis per Sacramentaries horribilem ſtragem machinari.* Advenienti Comites ad ditionis ſuæ fines magnam armatorum equitum manum CXIII. obviam miſerunt, qui *Prophetam hunc patrium ſolum reviſentem* magnifice & cum pompa deducerent. Quum ab Jslebio oppido non procul abeſſet, ingens tam malorum quam minorum tormentorum auditum fuit tonitru, ex quo Lutherus in animi deliquium incidit : quod plerique pro malo omine interpretabantur ; ſed mox hauſtu vini recreatus ; animum recepit. At *hanc infirmitatem animi*, quidam Jslebienſis in epiſtola quadam, Cochlæi ſcripto inſerta, *nequaquam ieiuno Lutheri ſtomacho adſcribendam eſſe dicit, ut qui Halæ in prandio pro more ſuo large ſe invitarit* ubi & verſum illum de *vitro* coctis vel arte vel naturâ, aquis entheatus, panxit. *Dat vitrum vitr.. Ione, vitrum ipſe Lutherus* Sic Lutherus Jslebij magna cum ſtulti populi acclamatione & gaudio fuit exceptus. Sequenti die ſuggeſtum in templo D. Andreæ ſacro conſcedens, more ſolito acerbiſſima in Papam & univerſam Hierarchiã Eccleſiæ convitia evomuit. Exceptus dein eodem die magnifico epulo, vehementer perculſus fuit incendij rumore, quod in vicinia, ex culinæ in ipſius gratiam & honorem plus nimio ferventis, ardore exſtiterat : quod tamen ab accurente undique multitudine mox fuit exſtinctum Quum ad menſam ſedenti temerè mors Paulli. IV. Papæ nunciata eſſet, nihil ulterius, veriuſne an fictus is rumor eſſet expiſcatus; *iam quatuor Pontificum morti, quibuſcum omnibus bellum geſſerit, ſuperſtitem ſe gloriatus eſt*, fati ſui tam propinqui ipſe neſcius, quam falſus alienæ triumphator.

Civis quidam Jslebienſis, Lutheri mortem deſcribens, ait, ipſum quotidie Halæ, Mansfeldij, & quacumque iter faceret, ut & Jslebij, genio indulſiſſe, non, prandio modo, ſed etiam cœnæ largiori ſemper aſſuetum. (*e*) Jdem teſtatur quidam Lutheri diſcipulus in epiſtola vernacula, quã Joannes Guiterus Latine vertit. Quid ergo mirũ, ſi tam continuis commeſſationibus, qui iam ante ætate languida, debilitato ſtomacho in morbum tandẽ incidit ? Hic ego te pie lector compello oro, ut advertas ad craſſum Melanchthonis mendacium, qui, in Præfatione Secundi Tomi Operum Lutheri, *magiſtro ſuo abſtinentiæ laudem tribuit, ac poſteritati perſuadere nititur, plurimum eum ieiunio uſum fuiſſe*, inimemor conviciorum, quæ contra magnũ illum quum ieiunij tum omnis abſtinentiæ præconem, S. Hieronymum tam ipſe quam alij in mẽſa Lutherum evomentem audiverant, & ab eodem ſcripta legerant, niſi forte Melanchthon ironice & antiphraſtice voluerit eo loco loqui. An enim abſtemium & ſobrium appellabimus, cui in omni vita nihil acceptius erat quam dapſilis cibus & potus? an abſtemiũ, Philippe, dices qui Halæ Saxonum grande vitrum propinans Jonæ ſuo ſe & illum unà, vas cerviſiarium aut vini faſſu eſt, hoc verſu *Dat vitrum vitro Ione, vitrum ipſe Lutherus* ultimo vitæ ſuæ menſe? qui ſibi largiores hauſtus adverſus tentationes omnes unicum remedium eſſe faſſus eſt? (*f*) Quam abſtemius vero fuerit, (*g*) vulgaris illa apud Germanos Cantilena, Trinck vnd iß Gottes nicht vergiß / quam ad ipſum auctorem plerique referunt, ſatis loquitur. Sed ad hiſtoriam redeamus. Lutherus igitur quum die XXVIII. Februarij, quo diem ſuum obijt, (*h*) cum eis quos menſæ adhibuerat (ut qui ſolitudinem conſcientiæ malæ tã medicinam ſi audias, quam tormentum ſi reſiſtas, tamquam voluptati inimicam unicè fugeret) largiter pranſus ac cœnatus eſſet, aliquantulum quievit, facetam interim narrans hiſtoriam de quodam, qui fame preſſus, diabolo ſe devoverat, modo cibum ſibi ſuppeditaret. Quo ſaturatum, diabolus de anima pro cibi pretio ſibi reddenda interpellavit. At ille, *Tibi*, inquit, *exſpectandum erit uſque dum mortuus fuero Nequaquam animam, cuius culpa hic nulla eſt, ſed corpus, quod famem perferre non potuit, tibi addixi.* Jbi diabolus, *Numquid*, ait, *qui equum emit, etiam frenum & ephippium unà emiſſe cenſetur? ſimulque cum dicto hominem cum anima & corpore aſportavit.*

Quum hac narratiuncula eos qui aderant, aliquã diu ipſe hilari vultu detinuiſſet, in lectum ſeſe compoſuit: in quo quum paululum quieviſſet, tãto ſubito dolore correptus fuit, ut priuſquam adveniſſent medici, exſpirarit. A quibuſdam proditũ invenio, eodẽ modo illũ, quũ è lectulo ventris exonerãdi cauſſa ſurrexiſſet, quo Arriũ, inteſtina effudiſſe At Sleidan⁹ & Juſt⁹ Jonas, pectoris dolore correptũ, poſt cœnã & pauxilli tẽporis quietẽ, animam reddidiſſe dicunt, quũ iam climactericum ætatis annum attigiſſet. Jnter alia quæ ille Juſtus de Lutheri obitu ſcribit, ait, eum morti iam vicinum, circumſtantes amicos his verbis monuiſſe: *Orate pro Domino Deo noſtro & Evangelio eius, ut ei*

e *Vid. libellum Cochlæi ſcript. de Act. Luth. adiunctum ſub finem.* f *Luth moritur* 18 *Febr* 1546. g *Reſp. ad Eq. Polo* h *Sleid. lib.* 17. *Vlenberg Vit. Luth. c. ult.*

cum Eccleſia ſua cauſſa bene ſuccedat. O novam & inauditam precationis formulam! Addidiſſe deinde: *Quia ei Pontifex & Concilium Tridentinum vehementer adverſantur.* Ecce tibi Teſtamentum! Ecce convicia & imprecationes, quas iam moriens impurus hic homo contra ſupremum Eccleſiæ caput effudit! Ecce extrema eius vota! Alius Lutheri diſcipulus ſcribit, eum aliquot annis ante, quam Smalcaldiæ ex calculi doloribus graviſſime decumberet, & à morte parum abeſſet, ſublatis in cœlum oculis & levatis manibus, ad circumſtantes amicos & diſcipulos ſeu valedicturum, his uſum fuiſſe verbis: *Deus vos, fratres, omni benedictione impleat, & Papam maledictione!* Quibus non minus inſatiabile ſuum contra S. Sedem odium teſtatus eſt. Quin etiam ſanctus hic homo è tã gravi morbo recreatus, publicum ſcriptum de reſurrectione ſua promulgavit, cuius initium eſt: *Poſtquam reſurrexi à mortuis.* Thomas Bozius non incelebris ſæculi noſtri ſcriptor, in II parte II tomi quæ eſt de Notis Eccleſiæ, ſcribit viſum à ſe hominem, qui tum inter Lutheri domeſticos ſeu famulos fuerit, & aſſeveratit, herum ſuum in ultimo agone illo, manus ſibi ipſi violentas afferre conatum eſſe, ſed à familiaribus propere accurẽtibus fuiſſe prohibitum: qui ut hoc prophetæ ſui infeliciſſimi probrum tegerent, omnes domeſticos iureiurando ſuper ſancta Evangelia, obſtrinxerint, ne quiſquam eius rei vel minimum quid propalaret. Quod fortaſſe tum factum fuit, quum extremis oppreſſus calculi doloribus, mortem vehementer optavit.

Petrus Thyræus in libro quem ſcripſit de Dæmoniacis, (*k*) notabilem narrat, quæ eo die contigerit quo Lutherus è vivis migravit, hiſtoriã, dignam quæ hoc loco apponatur. *Quo die*, inquit, *Martinus Lutherus ex hac vita diſceſſit, Dæmoniaci qui Gheela (Brabantiæ oppidum eſt) plurimi erant, & patrocinio S. Dymphnæ (quod iam multi multis annis experti erant) liberationem exſpectabant, omnes à dæmonibus liberati ſunt; & non ita multo poſt ab iiſdem rurſus occupati. Res hæc obſcura non eſt. ſiquidem poſtera die quum miſeros homines rurſus crudeles ſpiritus torquerent, interrogati; Vbi pridie latuiſſent: reſponderunt, Se mandato Principis ſui ad novi prophetæ & fidelis cooperarij, Lutheri, funus evocatos fuiſſe, eidẽq́; interfuiſſe.*

Addit deinde: *Confirmavit hanc rem Lutheri famulus, qui miſere morienti adfuit: & quum per feneſtrã auræ captandæ gratia, proſpiceret, non ſine magno terrore vidit non ſemel plurimos teterrimos ſpiritus, haud procul inde ſaltantes, & choreas agentes. Confirmarunt corvi, qui Lutheri corpus, quum Iſlebio VVitebergam deferretur, magno clamore comitati ſunt.* Hæc Thyræus. Similia fere de alijs hæreticis apud Cæſarium & alios leguntur. (*l*)

Quod ſi quis huic narrationi fidem derogare velit, cogitet quæ Lutherus ipſe de ſuo cum diabolo congreſſu & diſputatione, ut & diſcipuli ipſius, ſcripta reliquerint: quæ ſane facient, quo minus hæc incredibilia videantur. Et certe ut hæretici fideles ſemper fuerunt & ſunt dæmonum cooperarij, ſic eidem hæreticorum fideles quaſi ſunt Achatæ, ſocij & paraſtatæ: ut Egeſippus & Cyrillus (*n*) de Simone, Theodoretus (*o*) de Baſilide, de Marcione Innocentius, de Menandro Epiphanius, Euſebius de Theodoro, de Eutyche Theodoretus, Polydorus Virgilius de Berengario, ipſe Lutherus de Carolſtadio & Oecolãpadio, de Georgio Davide Baſileenſes, de Oſiandro & Zuinglio Eraſmus Alberrus, teſtantur. (*p*)

Hic finis vitæ fuit Martino Luthero: cui illud boni (ſi tamen tali homini quidquam boni contingere poteſt) contigit, ꝙ ſpiritum in eodem oppido ubi primũ eum hauſit & Catholico ritu baptizatus fuerat hæreticorũ maximus reddidit, nã Iona quærente per agoniam *An in doctrina quam hactenus profeſſus erat perſeveraret, & conſtanter vellet mori?* fertur reſpondiſſe; *Ita.* & hoc ultimum eius fuiſſe verborum in hac vita (*q*) Cum anno mortem eius antegreſſo aurigæ manum porrigens interpotandum, ipſe dixiſſet: Vbi Veneris ad ſocios tuos dices, *Te dextram tenuiſſe Doctoris Lutheri, Hæreticorum omnium Anteſignani deterrimi.* (*r*) Natus vero fuit tenui & obſcuro loco in prima educatione neglectus; vita & moribus diſſolutus. Et quamvis nihil in eo rarum aut excellens eſſet, pro Germaniæ tamen propheta & Apoſtolo à ſuis ſtupidis ſequacibus fuit habitus. Admirabili audacia ſacra & profana, divina & humana, adeoqe cœlum & terram permiſcuit, & miſerabili tam politicam quam Eccleſiaſticam adminiſtrationem clade affecit. Iuſtus Ionas ad lectulum in quo mortuus iacebat, aſſiſtens, Mansfeldiis Comitibus, vt extremum

i *Vitus Theodor. 4. Oper. Luth. præf.* in *Ioel.* k *part. 1. diſp. 8 ſect. 11.* l *Bredemb. Coll. 7 cap. 39. Cæſar. lib. 12. cap. 10.* m *Lib. 3. de excidio.* n *Catech. 6. lib. 1. fab* o *lib. 5. c. 3.* p *hær. 22. lib. 5. c. 16. lib. de ani Cath. 6. l. 5. cap. 33. lib. 4. fab. ibid. libro 9. hiſt Ang. l. 6. cont. Carolſtad. lib. de Miſſ angul.* q *Vlenberg. Vit. Luth. cap ult. num. 5.* r *Vlenb. loc. cit. ex Lutherano Mattheſio pag. 208. 209. 210. 211.*

mùm hominem aſpicerent venientibus, multis cum lachrymis eum commonſtrauit, inquiens *Ecce magnum illum virum! Ecce dormientem iam, qui Dei eccleſiam hactenus rexit & erexit. O Deus, excita, quæſumus, alium, ad nominis tui honorem, & Euangelij promotionem.* Aſsidente vero pictore qui mortui lineamenta in tabula repreſentaret, Idem Ionas ad circumſtantes conuerſus, *Diligenter hunc* inquit, *etiam atque etiam contemplemini. Hic enim eſt, qui multa animarum millia ab inferno liberauit.* Talia homo ille contra ipſius Lutheri de ſe ipſo confeſsionem.

Mortui dein cadauer, vltra modum fœtens, adeo vt nemo accedere propius poſſet, ſandapilæ plumbeæ impoſitum, & in templum oppidi primarium, D. Andreæ ſacrum, deportatum fuit, campanis interim toto oppido ſonantibus, & cruce funeri prælata: quod & ipſi Comites & magna hominum multitudo comitabantur. In templo idem Ionas funebrem orationem habuiſſe dicitur. Sed quomodo hoc cum Bezæ verbis conueniat, neſcio, qui in Iconibus ſuis Ionam hunc in Lutheri complexu exſpiraſſe dicit. *Nihil,* inquit, *omnium fere rerum egit, cui non Ionas, cuius conſilio plurimum vtebatur, interfuerit: cui etiam vicinarum eccleſiarum, & Halenſis inprimis curam demandarat, in qua etiam intra Lutheri complexum Deo animam reddidit, mortuus Euſeldiæ Anno M D XLV.* Adeo ſemper errant impij, vt ne quidem naturæ lumine nota ſcire attingant.

III. Accepto de Lutheri morte nuncio, Saxoniæ, Elector corpus a Mansfeldijs Comitibus, vt VVitebergam ad ſepulturam mitteretur petijt. Quo impetrato, funus currui impoſitum multis cum cæremonijs & pompa deducitur, panno atri coloris, albi coloris cruce decuſſato, obtectum; proxime in alio curru ſequentibus Moniali vidua, plena lachrymarum, & tribus filijs, quos illa tamquam *Æternũ inceſti monumentum & pignus amoris*, & venerabiles tanti prophetæ reliquias, populo paſsim oſtentabat. Sed dolorem ex mariti morte conceptum non parum leniarunt à Mansfeldijs Comitibus duo, & Saxoniæ Electore tria florenorum ipſis donata millia. Funus præterea comitati ſunt equites circiter quadraginta. Quum non procul à VViteberga abeſſent, præſto fuerat alius currus multo amplioris cum ornatu ſed ob intolerabilem fœtorem quem cadauer ſpirabat, loco id mouere nemo fuit auſus.

Sepulcrum ei factum eſt à regione ſummi altaris, additusque è candido marmore cippus. Ibi quoque non multo poſt mortui Melanchthonis corpus fuit reconditum. Circumcirca duodecim Apoſtolorum; à manu dextra, Saxonis, à ſiniſtra Brandeburgici Electoris ſtatuæ viſuntur. VVitebergæ Lutheri funus iterum Latina oratione à Melanchthone, & Germanica à Iuſto Iona celebratum fuit. Nec omiſſus fuit lepidus ille verſiculus, quo viuens Lutherus res à ſe geſtas deprædicarat, nempe:

Peſtis eram viuens, moriens ero mors tua Papa.

Hanc quidem ob cauſam illuſtris quidam Hiſtoricus hunc verſiculum tribuit, Mart. L. *auctor ſchiſmatis contra Papam*: quod tamen parum eſt quia ſepticeps potius Lerna dicendus fuerat; quod ſeptem præcipue hæreſeon ſiue ſectarum Auctor fuerit. etſi ipſe ſe viuentem Confeſſus fuerit vltra 50 ſectas peperiſſe. Reuera autem innumerabiles, quarum CCXII. diſtincta nomina obtinuerunt. (s) Sed quam verax ille fuit propheta, cuius vaticinium de morte Papæ nondum poſt C annos, quod à morte implendum erat, veriſimilitudinem ſinit ſperare. Mirum eſt quantum laboris pictoribus & ſculptoribus iam mortuus exhibuerit Lutherus, pictus, fictus, ſculptus, & quibus non modis expreſſus? Viſitur multis adhuc locis etiam in templis eius imago cum hac inſcriptione: DIVVS ET SANCTUS DOCTOR MARTINUS LVTHERVS PROPHETA GERMANIÆ. Et in pluribus locis Germaniæ, etiam in popinis, oſtentantur Ducis Saxoniæ & coniugis ipſius ante crucifixi imaginem genibus innitentium effigies, & penes hos Lutherus velut alter S. Ioannes. Quin etiam multi Germanorum ſi quando Lutheri nomen vſurpari audiunt, caput aperiunt, & in collegijs ipſius imaginem eodem modo quo nos Saluatoris noſtri crucifixi, venerantur. In pari fere apud eoſdem honore eſt Melanchthon: quorum vtriuſque effigies, tamquam mariti & vxoris fere coniungi ſolent. Et quemadmodum primi Chriſtiani in frontiſpicio altaris itemque in templorum porticibus Crucis ſignum inſculpere, & in vitris & feneſtris Ieſu nomen depingere ſolebant. (Hinc Reformatorũ noſtrorum illud Quodlibeticũ: *Illo tempore quo Ieſus & Maria feneſtris inſerebantur*) ſic noui Euãgelici ſimilibus locis Lutheri & Melãch-

s *Anatomia Eccleſ. Cathol.*

thonis imagines oſtentant. Hamburgi certe, *Bremæ*, Lubecæ, & alibi, omnes fere portæ, ianuæ, feneſtiæ, quæ publicas plateas ſpectant, tale aliquid præferunt. Sed enormem mihi & belluinam vide idololatr. à ſtultiſſimorũ hominũ; qui ad conſectãdã æternitati Magiſtri ſui memoriam, perſuadere nobis volunt, de ipſius adventu Sanctum Ambroſium & Sanctum Auguſtinum eſſe vaticinatos. Samuel apud Regionaldum Polum teſtatur in tabula depictam vidiſſe ſe Lutheri imaginem, Latina inſcriptione adiuncta: *Divinum atque admirabile vaticinium Divi Ambroſij & Auguſtini, de tempore & adventu Sancti Lutheri, qui contra Antichriſtum Romanum ſcribere cœpit. ut litteris huius verſiculi, numerum anni repræſentantibus, continetur; quod eſt apud Chriſti fideles admiratione & notatu dignum.* Tibi Cherubin & Seraphin inceſſabili voce proclamant.

Ex numeralibus his litteris, aiunt ſuaves iſti mulſores & eruditi homines *efficitur numerus MDXVII. qui idem numerus eſt anni quo contra Romanum Pontificem primum calamum ſtrinxit Lutherus.* Sed quæſo vos, an quidquam ineptius etiam per ſomnum potuiſſetis fingere, quam quod admirabili illo Seraphicorum & Cherubinorum Angelorum concentu, Lutheri tamquam alterius Meſſiæ adventum denotari dicitis? Itane miſerè cæci & hebetes eſtis, ut duo L L. quæ ſane & ipſæ numerabiles ſunt literæ & quinquagenarij notæ ſunt non videatis? Sed omnia illi ſuſque deque habent errare & mentiri dummodo Prophetam ſuum ad cœlum uſque extollant. Quin etiam neganter, Lutherum ſtellam illam eſſe de qua Sanctus Apoſtolus Joannes in Apocalypſi loquitur (t) Jllyricus, *Nos*, inquit, *non dubitamus; Lutherum illum principalem eſſe Angelum, qui per medium cœli volans Evangelium habebat æternum.* Et alibi, *Eliam eſſe dicis; qui ſecundum Chriſti adventum præceſſerit.* Sed & tu Jllyrice multum delitas iſta garriendo ex cap 14. Apoc. cum Sodalibus gregum tuorũ. Ad cap 9 Apoc. oportuerat oculos te tuoſq; convertere, illic Lutherũ tuũ Quinto Angelo tuba canente vidiſſes ſub forma *Stellæ de cœlo decidua, & aperientis puteum abyſſi*, & te ipſum ſub forma *Locuſtæ* delineatum. nam Angelus ille capite 14. Apocalypſios volans nimium adhuc à tuis meiſque temporibus eſt remotus, in futuris ſæculis revelandus, quando eorum, qui nomen Jesu & PATRIS eius portaturi ſunt, & Virgines erunt & agnum in vitæ ſuæ exemplo ſequuntur, numerus ad C.XL.IV. millia excreuerit. Cum his enim virginibus Commercium erit illi Angelo Apocalyptico, qui volans portabit *Evangelium æternum, ut Evangelizet ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem tribum & linguam & populum*, quorum nihil omnino competit Luthero tuo. is enim Virgines traxit ad propudium, & de ſacris fecit ſacrilegas, & de Chriſto nuptis fecit ſcorta Apoſtatarum. noſti Illyrice, quæ tibi ex Luthero tuo annumerata ſunt verba & facta, de eius continentia & amore Virginitatis, hoc ipſo libro cap. vi. potes etiam diſcere eius animum caſtum ex Condradi Andreæ *Luthero caſto* per L. articulos digeſtum & denique ex ipſo Lutheri decreto contra ſcorta Wittebergæ An. 1545. 13. Maij valuis Eccleſiæ affixo, quo adoleſcentes magis irritauit concludendo in hunc modum: *Summa res eſt, caue tibi à ſcortis* (antea vocatat mulieres ſcabioſas & infectas morbo Gallico) *Deumque roga ut bonam tibi puellam adiungat* (u) Vxorem honeſte dixiſſet Lutherus ſi honeſtam animum à puero coluiſſet, iſte enim modus vovendi apud Germanos eſt lenonum. Nihil itaque Luthero & Angelo illi Euangelium portanti commune eſt, niſi merus Euangelij prætextus & nudum Euangelici ſine re nomen. Sed neque iſto Angelo poteſt deſignari Lutherus, quippe qui non volauit per medium cæli ſed diligentiſsime ſe intra munitionem VVittebergæ continuit niſi eum vel Melancholia, vel ſalvus conductus Principum Sæcularium inde efferret. Nec ſuper omnem gentem & tribũ & linguam & populum euangelizauit, ſed ſuper ſolam Germaniam, & illius exilem particulam. Notum enim eſt quomodo Orlamundæ lapidum & fimi iactus declinarit, aſcenſu curru uti nouus Elias (x).

Sed videamus iam, quomodo vaticinia Lutheri impleta fuerint; vſi adhoc cuiuſdam Lutheri amantiſſimi diſcipuli teſtimonio, qui libellum edidit hoc titulo: *Verax narratio beneficiorum per Diuum Martinum Lutherum Germaniæ diuinitus præſtitorum.* In hoc inter alia dicit, Lutherum prædixiſſe *poſt annunciatum à ſe Euangelium, & Papatum abolitum, homines eouſque progreſſuros ut Deum non amplius cognituri, ſed recto gradu ad Sathanam pergentes, ex ſua phantaſia modulo vitam & doctrinam inſtituturi ſint. Idque iam eueniſſe. Papatu enim deſtructo,*

t *Apoc. cap. 14. Myr. cap. 10. Spangeberg.* u *Vlenberg. Vit. Luth. cap 31. num. 4.* x *Vlenb. Vit. Luth. cap. 14. num. 1. & 2.*

Ea, & populo à Romana ſeruitute liberato, eoſdem Euangelij quoque ſeruitutem detrectare, nec quidquam credere velle quam quod ipſis videatur. Loquitur vero de VVitebergenſibus & Lipſienſibus, qui magiſtri ſui Lutheri nomen & memoriam non multo poſt ipſius mortem deteſtari cœperunt, appellantes eum, *Philaution, Philoneicon, Eriſticum, Hyperbolicum, Polypragmona, Stoicum, durum, capitoſum, animarum & conſcientiarum tyrannum.* Sed titulos hos & elogia Luthero, & ridicula Lutheri vaticinia quæ ipſe Satan indies edit & optat, alijs relinquamus: & quæ de Luthero dicenda reſtant perſequamur.

IV. Quanta in hoc homine arrogantia fuerit, vix, ſcio, credet poſteritas, niſi tot ea æternis conſignata eſſet monumentis. Maiorem certe in nemine vmquam fuiſſe, certum eſt. Nam proculcata omni Chriſtianæ religionis antiquitate, cuius ille perpetuus fuit Ariſtarchus & cenſor, nihil frequentius in ore habebat, (y) quam *ſe ad hæc diuinitus miſſum, vt veram Legem Mundo daret. Doctrinam ſuam ipſum eſſe Euangelium, de quo Chriſtus ipſe in extremo iudicio daturus ſibi ſit teſtimonium, quod è cœlo illud acceperit. Iudicium ſuum Dei eſſe iudicium. Qui ſuis dictis ſeſe oppoſuerit, in eum æternis flammis Deum vindicaturum eſſe. A Deo ſe electum, qui Pontificem Romanum è throno ſuo deturbet. Interea dum dormiat, aut cum Melanchthone & Amſdorffio VVitebergæ cereuiſiam bibat, magis ſe Papatui incommodaſſe quam omnes Cæſares & reges qui vmquam fuerint. Se ſuper Leone ambulaturum, & pedibus ſuis ſerpentes conculcaturum. Quod à ſe viuo cœptum ſit, poſt mortem completum iri. De ſe S. illum Ioannem Huſſium, cum in vinculis eſſet Conſtantiæ, ita vaticinatum: A Papiſtis iam anſerem aſſari* (Hus enim Bohemica lingua anſerem ſignificat) *at poſt centum annos Cygni cantionem audituros* (z) Sic ardelio in libello quem contra Auguſtanum fecit Decretum, paratragœdiatur: cui ſi credimus, huic vni ſoli monacho Spiritus S. ea myſteria quæ Eccleſiam & tot tantoſque Orientis & Occidentis Doctores celauit, aperuit & reuelauit. Sed hoc idem dixerat Muncerus, idem dixerat Dauid Georgius, & alij eius temporis hæretici & hæreſiarchæ. Et ſicut olim neſcio quis Grammaticus gloriatus eſt, *litteras ſecum natas, & ſecum quoque interituras:* ſic Lutherus ſibi vni doctrinam, eruditionem & ſcientiam arrogabat: adeoq; titulum hunc à diabolo ſibi tributum ait. (a) Ad ſuam vſq; ætatem omnia plena fuiſſe ignorantiæ. Credas huic quaſi alteri Moyſi, ineffabile illud Adonai nomen reuelatum, neque ad tertium vſque cœlum ſolum hunc Paulum eleuatum, ſed in intima cælorum ſacraria & adyta perductum, vt abditiſsima illic diuinitatis myſteria rimaretur; & velut alter Prometheus, cœleſtem illum ignem vulgo in terram ad homines deferret. Audi quibus verbis Germaniam inclamet. (b) *Aperi oculos,* inquit, *miſera Germania. Ego, ego ſum, qui cœleſte lumen ad te adfero. Euangelium meum clarius eſt & euidentius, quam Apoſtolorum tempore vnquam fuit. Miſeri Germani! Antequam vos ego docui, quid veritas eſſet neſciuiſtis.* In libro vero quem de Pontificis & Epiſcoporum ſcripſit ſtatu, aperte ait, *Euangeliſtam ſe eſſe à Deo miſſum, ad Mundi ſalutem. Quicumque ſibi non obtemperauerit, Ieſum Chriſtum contemnere.* In more etiam habuit, vt litteris quas mediocris conditionis hominibus ſcribebat, nomen ſuum hoc modo ſubſignaret, *M. Lutherus Euangeliſta VVitebergenſis* (vnde etiam diſcipuli ipſius Euangelici appellari volunt) nonnunquam vero: *Propheta Germaniæ*: Simonis magi exemplo, qui ſeipſum Dei altiſsimi Virtutem appellauit. Sic Manes libri ſui frõtiſpicio titulũ hunc præfixit, *Epiſtola Fundamenti,* ſuperbis illis titulus vſus, *Manes Ieſu Chriſti Apoſtolus, Patris prouidentia.* Sic Montanus ſeipſum *Paracletum* nominauit: ſic Valentiniani *Gnoſtici, id eſt, ſcientes* dici voluerunt, vt Clemens Alexandrinus teſtatur. Luthero idem mihi accidiſſe videtur, quod Vincentius noſter Lerinenſis (noſtrum appello, quia Gallus fuit) Origeni accidiſſe dicit: *quem arrogantia ſic dedit præcipitem, vt nunquam poſtea reſurgere potuerit. Dũ enim magnus ille vir Dei gratia inſolenter abutitur, dum plus ſibi tribuit quam humana patitur imbecillitas, dum Catholicæ religionis ſimplicitatem contemnit, dum plus ſe ſcire quam ceteros omnes exiſtimat, dum poſthabitis Eccleſiaſticis traditionibus, loca quædam S. Scripturæ nouo modo interpretatur, ſeipſum perdidit, & Eccleſiæ magnum ſcandalum conciliauit.*

V. Sed o mirabiliorem in Luthero cæcitatem! Quis credat hominem hunc, *omni Dei & Eccleſiæ deſtitutum teſtimonio,* titulum hunc acquirere potuiſſe, vt *Germaniæ Apoſtolus* diceretur & crederetur? qui nec viuus nec mortuus vllum fecit miraculum, quo doctrinæ ſuæ veritatem confirmaret?

y *In 500. art. 3.* z *Ad falſ. d. Ecl. ſtat. Eccleſ. in reſol. Teuton cont. Rep. Angl In ſerm. ter. 2. poſt Inuocauit. Luth. contra Imperiale Edictum* a *Lib. de Miſſa Angulari.* b *In 500. art. art. 355. Tom. 6. fol. 165. Lib. de ſcholis erigend.*

Hoc Caluiniſtæ Heidelbergenſes eidem in libro quem contra concordiæ Formulam ediderunt exprobrant. Quum enim Anno M D XLV. paulo ante eius obitum è Miſnia quædam puella dæmoniaca ei curanda adduceretur vt immundus ſpiritus ab immundiore eijceretur, importune compulſus demum, in ſacrario Eccleſiæ aggreſſus eſt primum ultimumque ſignorum ſuorum, ſiquidem alijs verbis alijſque exorciſmis, quam qui a Sancta præſcripti ſunt Eccleſia vſus; à diabolo arreptus atque ita tractatus fuit, vt niſi quidam propere auxilio accurriſſent, de vita ipſius actum foret, cum igitur per fores mirabilis hic exorciſta erumpere tentaret, eæque ita a Dæmone conſtrictæ tenerentur, vt nec foris claue, nec intus niſu à limine ſuo auelli poſſet, & per feneſtras exitum clatri ferrei negarent, demum ſecuri per feneſtram iniecta, Staphpylus, præſens & ad fidem Catholicā poſtea reuerſus oſtium confregit, & exorcizato Luthero viam patefecit. Ita tum diſcipulus, qui præſens huic Mimo interfuit, ad longum hanc hiſtoriam recenſet, graphicè quum magiſtri tum ſuum ipſius pauorem deſcribens. Et ſane mirum erat imperitum hunc dæmonomaſtiga videre circumcurſitantem, tantoque pauore conſternatum, vt parturiret, quæ toties ore & calamo in alios liberaliter iactarat. Hinc illa melancholia, quæ eum adegit, vt in indignatione ſpiritus ſui VVitteberga, vultus declinans, abiret. Sed putidam hanc hiſtoriam omittamus: quam qui volet, integram legere poterit apud Staphylum, (Lindanum (c) Bredembachium, (d) Thyræum, (e) & alios.

Quantum vero Lutherus ſibi tribuerit, quam ſuperbè ceteros omnes contempſerit, inde etiam patet, quod dicere non erubuit: *Quæ hactenus tradidiſſet Eccleſia à Sathana profecta eſſe; quæ vere ipſe doceat, Spiritum Sanctum habere auctorem. Omnes cecutiſſe, vno ſe excepto Sibi datum eſſe Dei ſpiritum, quo omnes iudicare poſſit; at ſe à nemine iudicari poſſe.* Quid multis, *Nolo*, inquit, *Iudicium, ſed volo obſequium* Sic Propheta hic loquitur. Sed qualis Propheta? Propheta quidem *ſine miraculis, ſine quorum teſtimonio*, Irenæo teſte, *nullius umquam miſſionem Eccleſia acceptauit* Quod ſi olim Prophetæ illi nullum aliud teſtimonium habuiſſent quo probare potuiſſent ſe à Deo miſſos fuiſſe, quam ſuam ipſorum vocem, nemo ſane credere ipſis fuiſſet obligatus. Immo ſi Saluator noſter fluctus maris ſolo verbo non compeſcuiſſet, non ſedaſſet tempeſtates, cæcis viſum, ſurdis auditum, mutis loquelam, adeoque mortuis etiam vitam non reſtituiſſet, Iudæorum credere ipſi nolentium pertinacia Chriſto atteſtante peccatum non fuiſſet. O nimium creduli Lutherani! Lutherus veſter ait, *à Deo ſe miſſum vt Euangelium prædicaret, ipſeque ſibi titulum ſumit: vos ſtatim ſine vlteriori diſquiſitione illud creditis, immo Germaniæ Prophetam & Apoſtolum appellatis. Muncerus ſimilia & multo maiora de ſe iactauit: nimirum ſe cum Deo quaſi familiariter loqui, cur non ipſi fidem habuiſtis? Quia*, inquit Lutherus, *doctrinam ſuam nullis miraculis corroborauit.* Cur non idem Luthero reſpondiſtis, quod Epiſcopus quidam ante mille & ducentos annos Nouatiano cuidam? *Habetne donum linguarum quas non didicit? An futura prædixit quæ euentus probarit? An vere mortuos reſuſcitauit?* Horum enim aliquid habere oportet eum qui Nouum Euangelium prædicat. *Quamprimum nouus aliquis Doctor Nouam doctrinam ſpargere cœperit, miracula ab eo exigenda eſſe ipſe Lutherus aſſerit* Sed quomodo quæſo ictum argumenti petiti ex miraculis, Lutherus declinarit videamus. *Illuditur mihi paſſim*, inquit, *& miracula à me exiguntur. Quaſi vero doctrina mea cæcis viſum, & ſurdis auditum non reſtituerit.* Ecce tibi mirifica & bene certa miracula! ipſe ea ſolus vidit, quando omnes cæci erant ipſe ſolus videbat. Idem Menno Anabaptiſtis, idem Zuinglius Heluetijs, idem Seruetus Polonis, idem, peſſimus ille nebulo Dauid Tranſyluanis eodem iure perſuaſit. D. Auguſtinus, *auctoritate cœpta per miracula, per ſpem nutrita, per charitatem aucta, per antiquitatem confirmata, in Eccleſia Catholica retineri ſe ſcribit.* Et Lactantius *illam veram eſſe religionem* dicit, *quæ diabolos terreat, & ſedibus ſuis exturbet* (f). Quod quidem in Catholica Eccleſia fieri videmus. In hac dæmonum ſunt flagella & mallei, quibus *capita ipſorum conquaſſantur*, non vero in nouitia illa & heri aut hodie nata Eccleſia Miracula ſigilla ſunt, & quaſi tropæa contra eorum incredulitatem & obſtinationem erecta, qui per ſummam ſtultitiam Catholicæ Eccleſiæ gremio ſe ſubduxerunt. Cupis videre à Catholicis effecta? Lege hiſtoriam Nouæ in Oriente, & Occidente, dum ſeptentrionalis ab hæreticis inuaditur

& de-

c *Dial.* 3. *cap.* 1. d *Coll. al lib.* 7. *cap.* 40. *Thyræus de dæmoniac. parte* 3. *Vlenberg. Vit Lut. cap.* 33. *num.* 5. e *De falſ. ordin. Eccleſ.* f *Lib.* 4. *Inſtit. c.* 21.

Digitized by Google

& deſtruitur, plantatæ Eccleſiæ (g). Videbis ibi *vna cruce inſolitam hominum multitudinem obſtupefactam atque attonitam, & diabolos fugatos ac profligatos. Videbis ibi ſanctiſſimam Virginem Dei matrem pro Christianorum ſalute excubantem. & flammas multis hominum millibus a picientibus exſtinguentem, adeoque mortuos etiam reſuſcitantem.* Sed de his non eſt hic dicendi locus. Iam alias Prophetæ Lutheri dotes ac virtutes excutiamus.

VI. Tam iniquus & acerbus omnium Ariſtarchus & cenſor fuit Lutherus, vt ex omnibus S. Eccleſiæ Doctoribus nemo ſit, cui non ille dentem mordacem infixerit. Quantas, Deum immortalem! quamque atroces iniurias & calumnias *os hoc diaboli* (ſic Irenæus hominem Lutheri plane ſimilem appellat) in ſanctiſſimos ſimul & doctiſſimos illos viros euomit? Nec ſane mirum hoc cuiquã videri debet. quum teſte Athanaſio, *hæreticorum mos ſit nec viuis nec mortuis parcere.* Idem fecerunt Neſtorius, Nouatus, Samoſatenus, vt Socrates, Euſebius & Nicephorus teſtantur (*h*). Et quemadmodum Ariſtarchus, Cicerone teſte, pro Homeri verſibus non habuit, niſi eos qui ſuis antibus placuiſſent; ſic Lutherus in omnibus SS. Patrum libris ne vnum quidem bonum verbum aut ſibi probatam ſententiam (quamuis in plerisque tot fere ſint ſententiæ quot verba) reperire potuit. Nec mirum, quærebat enim tantum quæ ſuis opinionibus patrocinarentur. Omnes ille cæcos & ſacrarum literarum ignaros vocat. Eodem fere modo Pelagiani apud S. Auguſtinum loquuntur. Lutherus (*i*) *Patres ait pennam quidem in manu, ſed mentem interim alijs cogitationibus habuiſſe distractam. Et niſi ante mortem in quibuſdam ſententiam mutarint, Sanctorum, quod illis tribuitur, nomine non eſſe dignos. Omnes*, inquit, *neſciuiſſe quid ſpiritus ſit, quid littera; & quantum inter vtrumque interſit. Scripta ipſorum dubia eſſe & tenebricoſa. Non curare ſe mille Auguſtinos, non mille Cyprianos, non mille Eccleſias. Indignos illos eſſe qui calcei ſui corrigiam ſoluant* in Epiſtola ad Angliæ Regem profiteri non erubeſcit. Idem nouam quandam, veteri abolita, Miſſæ formam comminiſcens, *Scio*, inquit, *Papiſtas ad rauim vſque mihi Eccleſiam & Patres occlamare: ſed in tantare hominum iudicia ego nihil moror. Vbique vero in ſcriptis ſuis Patres deliraſſe, aut cæcutijſſe ait.* Sic ille generatim de omnibus ſenſit, ſic loquitur; nunc ſpeciatim quo hunc vel illum modo tractet, breuiter videamus (*k*).

Tertullianum *Carolſtadij dicit eſſe ſimilem*; id eſt, ſtultum eſſe & delirum; S. Irenæum *Dei blaſphematorem*; S. Chryſoſtomum *nugacem & ſeditioſum; eiuſque opera confuſanea eſſe. & ſine vllo ordine, ſine iudicio ſine fructu incompoſitam verborum ſtruem.* S. Hieronymum è SS. *Patrum catalogo expungendum eſſe: vt qui hæreticus fuerit. impius, & nullo iudicio præditus; qui nihil niſi ieiunia & Virginitatem crepet, & in omnibus libris nihil veræ religionis doceat ac tradat: immo niſi in extremo agone Deus ipſum reſpexerit, infernum magis quam cœlum meruiſſe.* In Præfatione ſuper Epiſtolam ad Philippenſes terræ hic vel potius, vt cum S. ſcriptura loquamur, iræ filius, Commentarios Hieronymi & Origenis cum ſuis comparatos, *meras eſſe ineptias & nugas*, ait. *S. Ambroſium* ait, *nihil niſi de ieiunio & precibus loqui.* Lutheri diſcipulus qui facetias ipſius vel ſcurriles potius iocos qui comeſſanti exciderunt, tam operoſe vnum in librum collegit, quodam loco ſic eum loquentem facit: *Si quis mihi numeraret ac donaret decem millia aureorum, nollem in eo periculo atque extremo ſalutis diſcrimine verſari, in quo Hieronymus eſt conſtitutus.* Quid ſi quis viginti millia tibi dediſſet, *Luthere*, an conditionem accepiſſes? Vide quomodo impurum hoc os de ſummo viro ac fideliſſimo Dei ſeruo loquutum ſit: quem Auguſtinus ex Africa, Oſius ex Hiſpania. Epiphanius ex Cypro, Theophilus ex Alexandria, & alij, tamquam diuinum oraculum in rebus dubijs conſuluerunt. Sed & quomodo eiuſdem vitæ ſolitariæ. cilicio, & carnis macerationibus illudit? Vt vero ſãctos illos Patres Lutherus tantum non inferno addicit; ſic *Vigilantium*, primum illud Franciæ portentum, *in cœlo locat. & librorum quos ſcripſerat, interitum deplorat. ſanctum hominem appellans.* Idem de Vigilantio Centuriatorum Magdeburgenſium eſt iudicium, qui eum *diuorum catalogo adſcribere non verentur.* Eſt hic mos hæreticorum. vt ijs benedicant, qui ab Eccleſia maledicti ſunt, & maledicãt illis qui ab Eccleſia ſunt glorificati. Hæreticum hunc (Vigilantium intelligo) ſuarum faciunt partium; ideoque ipſe Lutherus.

g *Maffei Hiſt. Ind. & Acoſta l. vlt. Vita Franciſci Xau. Ioſephi Anchieta. Iarrici Hiſtoria, Annuas Soc. Ieſu Indicæ. Athan lib. 1. cap. 29. Epiſt. ad ſolit. vit. agen.*
h *Lib. 7 cap. 45. lib. 6 cap. 36 lib. 5 cont. Iulian.* i *T. mi 7. lib. de Miſſ. priuat. fol. 231.* k *Fol. 7. Luth. Menſ. Coll. Vid. Pet. Rebſtock. Colloq. pag. 50. Reſc cap. 8. Luth. Tom. 2. fol. 476. Io. Aur. in Coll. Luth. fol. 378. Luth. Tom. 5. ad Galat. cap. 3. Tom. 3. de ſer. arb.*

Digitized by Google

therus *magis Chriſtianè quam S. Hieronymum, eum mortuum eſſe* ſcribit: *qui*, inquit, *ſi in illo de Sanctorum inuocatione errore mortuus eſt, æternæ damnationi eſt obnoxius.* Sic impij iſti & diabolici homines ſentiunt & loquuntur, eodem ſcilicet modo quo olim Neſtoriani, Nouatiani, Samoſateniani, & alij de ſeruis Dei & Catholicis Chriſtianis loquuti ſunt, vt apud Socratem, Euſebium, Nicephorum & Theodoretum legere eſt. Sed porro videamus quod *Lutheri* de ceteris ſit iudicium.

Baſilium ſic contemnit, *vt ne pili quidem faciendum* cenſeat, *vt qui merus ſit monachus.* Origenem ait *ne verbum quidem de Chriſto habere. In omnibus Athanaſij ſcriptis nihil eſſe ſingulare.* Quod ergo quidam objiciant ſibi Luthero, doctrinam ipſius non eſſe Patrum doctrinæ conformem, *ne huius quidem ſe facere, & ad eiuſmodi voces aures ſibi plane eſſe obturatas.* Alio loco contra Ruſticos ſcribens, ait, *etiamſi totius Mundi machina diſſoluenda ſit, velle ſe vt omnia quæ ipſe doceat, pro bonis & veris habeantur. Sculponeis vel pugno obturandum, adeoque cruentandum eſſe os illis qui ipſius doctrinam vellicare auſint.* Quid? an tibi hæc ſobrij hominis verba eſſe videntur? Staphylus qui Lutheri fuit diſcipulus, narrat *à magiſtro ſæpius ſe fuiſſe monitum vt SS Patrum libros caute legeret, atque ita ne ab ipſis caperetur: tum eatenus eorum ſententiam probaret quatenus S. ſcripturæ, id eſt ſuis delirijs, eſſet conformis.* Eadem vox fuit eorum qui poſt Lutherum non magis ſectis ſuis, quam opinionibus certum aliquem modum præſcripſerunt: quorum vnus ait, *Priſcorum Patrum teſtimonia tam ſollicite conquirere, nihil aliud eſſe quam fœtentis cœni ſtruem congerere, & turbidas aquas in vnam cloacam deriuare.* Et huius quidem tam grauis erroris cauſſa eſt particularis ſingulorum Ambitio, & præſumtio, qua omnes velut decumano aliquo fluctu, in pelagus illud errorum abripiuntur. Inſpice, Lector, *mendaces illas Centurias Magdeburgenſium Concionatorum, qui poſt Lutherum nouam Eccleſiæ formam introducere aggreſſi ſunt.* Nulla fere pagina occurret, quæ non inſigni, aliqua iniuria & contra tam ſanctos homines, terræ olim lumina, at cœli nunc inquilinos, calumnia ſit perlita. Aiunt, *Patrum ſcripta ciſternas eſſe arenoſas & pertuſas, immo fœtidas cloacas: quibus non plus fidei tribuendum ſit quam ijs qui lilia humeris ferunt.* Irenæum *quaſi furioſo eſſe ſimilem.* Clementem *nihil habere niſi ſordes & nugas.* Cypriano *nullum eſſe Deum.* Euolue omnia Caluini ſcripta, videbis omnes paginas ſimilibus SS. Patrum conuicijs refertas & quaſi illuſtratas. Ignatij Epiſtolas *pro fabulis habet,* Iuſtini Martyris *Conſecrationem pro incantamentis.* Gregorium Magnum, inquit, *à Spiritu Dei non fuiſſe ductum* Beza aperte coram Deo & Angelis proteſtatur, *S. Hieronymi in torquenda S. ſcriptura audaciam eſſe intolerabilem. Atque neminem id negaturum qui ſcripta eius contra Iouinianum & Vigilantium legerit. Sanctus hic vir* eidem Bezæ *eſt idololatra, blaſphemus peſſimus, & omnis iniquitatis plenus;* Origenes vero, *diaboli organum ſeu inſtrumentum;* S. Cyprianus *homo impurus, corruptus, amens, diuino ſpiritu & verbo deſtitutus.* Sed leuia hæc ſunt, ſi cum eis quæ Setteius Miniſter in Anti Ieſuita ſuo de Patribus S. Niceni Concilij ſcribere auſus eſt: *quorum conſeſſum inquit ſimilem ſibi ebriorum hominum conuiuio videri; immo nullum tam phreneticum conuiuium cogitari poſſe, ſi vel ipſe Bacchus pampinis coronatus, dolio inſidens, & trullam manibus tenens, Laſitharum & Manadum cinctus corona, cum tintinnalibulis, ſiſtris & thyrſis, alijſque inſtrumentis tali deo dignis pingatur, quam fuerit hic amentium & Dei & Eccleſiæ nomine abutentium hominum conſeſſus.* Zuinglius vero, *Quid mihi, inquit, rei eſt cum Patribus potius, quam cum Matribus?* O ſancti & admirabiles homines. Vos ego, vos apello, Eccleſiæ quondam columina, & lumina fidei: qui cum Deo iam æuum agitis ſempiternum. Quis credat hominem Chriſtianæ religioni vel initiatum, immo Diabolum potius ex impuri hominis ore tanta in vos contumelias & conuicia effundere potuiſſe? Adeone cæci & velut in tenebris palpantes in hoc Mundo oberraſtis, vt ipſi ſalutis viam non cognoſcere, nedum alijs commonſtrare potueritis; & tam vos quam alios quos ad cœlum educere debebatis, in abyſſum inferni detruſeritis?

VII. Sed his iniurijs non contenti homines peſſimi, etiam ſcripta SS. Patrum truncare, mutilare, & corrumpere non dubitarunt, vt cum ſuis eos conciliarent opinionibus. Peſſimum hoc ſane artificium vel maleficium potius eſt, & inſignis malitia; qua tamen plerique ſchiſmatici vſi ſunt. Videas pleroſque, vbi aliquo mulieris halitu afflati, aut laſciuo aſpectu capti, libertatis ſubnixi alis è Monaſteriorum ſeptis, vbi neſcio quid Græciſſare aut Hebraizare cœperunt, euolauerint, ſtatim Græcorum Patrum aut alijs S. ſcripturæ libris vertendis, vel potius peruertendis, manum admoliri. Sic *Oecolampadius Homelias S. Ioannis Chryſoſtomi, &*

ſuper

Digitized by Google

ſuper Geneſin Commentarios, vt & Theophylacti opera vertenda ſuſcepit. VVolfgangus Muſculus libros aliquot S. Baſilij, & Ioannes Langlaus Iuſtinum, Lambertus Humfredus Cyrillum Alexandrinum, Iacobus Faber Ioannem Damaſcenum, Bilibaldus Birckhaimerus Gregorium Nazianzenum, Laurentius Humfredus quædam Origenis Opuſcula. Ioannes Leunclauius Gregorium Niſſenum & hiſtoriam Michaelis Glycæ & Conſtantini Manaſſis, Ioannes Langlaus hiſtoriam Eccleſiaſticam Nicephori, Hieronymus VVolfius hiſtoriam Zonaræ, interpretari conati ſunt. Alios omitto, ac præſertim *Baſileenſes* theologos, *qui Anno M D LXIV. S. Athanaſij opera imprimi curarunt, in quibus quæſtio XXIV. Ad Antiochum, velut Papiſtica, omiſſa eſt,* quamuis eadem in antiquis, vt & a Gryphio An. MDXXX. excuſis exemplaribus habeatur. Eadem fide & integritate ijdem in Lactantio imprimendo vſi ſunt. Quot falſitates in Bibliorum à Vatablo curata verſione commiſſæ ſint? cuius impreſſori Roberto Stephano a ctor grandem dicam impegit, eò quod ie inſcio, ſuo nomine eſſet abuſus, & ſub eo tam multa falſa & corrupta promulgaſſet. *(l)* Verum ille forum declinans, Geneuam ſe recepit, omnis impietatis aſylum.

Quod ſi minutatim iſta omnia, ac præſertim quæ in Magdeburgenſibus Centurijs paſſim occurrunt, perſequi mihi eſſet conſilium. Deum immortalem, quot quantaſque falſitates, corruptiones & deprauationes demonſtrare poſſem! Quam multa truncata, mutilata, omiſſa, addita, inuerſa, prout fœdum erroribus ſuis patrocinium quærũt, aut Eccleſiæ lumina ſuis interpretationibus obſtruere conantur. *Rumpunt illi & corrumpunt omnia, vertunt, inuertunt, peruertunt; præſertim ſi quid opinionibus ſuis contrarium occurrat.* Ceteris enim accitis, id tantum relinquunt, quod minus ipſis repugnare videtur, & cui color aliquis induci poteſt. Hinc fit vt verbis SS. Patrum tamquam alienæ arboris ſuos inſerant, veluti palmites: qui tamquam ſylueſtres & adulterini nullum alium fructum ferunt, quam quod varijs modis illorum hominum fraudem & malitiam produnt. Tam multis locis adeo fœde ſcriptores illi à nouis his Marcionibus corrupti, deprauati ac mutilati ſunt, vt non minus quam Hippolytus olim ab equis diſcerptus, omnem priſtinam formam amiſerint, adeoque non ij qui ſunt videantur. Periodos ad ſuum placitum formant, verba ſine lance exigunt, ſyllabas vt volunt examinant. Addunt, demunt quod videtur. O importunos homines, quibus velut continua febri laborantibus, nullus bonus & ſalutaris cibus placet, ſed veluti prægnantes feminæ ea tantum expetunt quæ & fœda ſunt & noxia. Sed tuum eſt, ô ſancta multiſque nominibus illuſtris Societas IESV, & ſcientiæ promtuarium, domicilium eruditionis, & præſtantiſſimorum ingeniorum veluti receſſus merito quidem haberis, (cuius initium & progreſſum libro V. deſcribemus) tuum inquam eſt, ſpongiam tot inductis coloribus adhibere, & natiuum illum & priſtinum ſplendorem diuinis illis operibus reſtituere, & errores & fucos quos peſſimi illi homines illeuerunt, expurgare.

VIII. Quemadmodum vero in libra, ſi lancium vna deprimatur, altera ſurſum vergit & eleuatur; ſic Lutherus per SS. Patrum contemtum, inter ſuos ad ſummam gloriæ opinionem gradum ſibi conſtruxit. Nam & ipſe *Euangeliſtæ & Apoſtoli* titulum ſibi vendicare non dubitauit; & hæc eadem multaque alia encomia diſcipuli ipſius (de rigidis loquor, non mollibus, quales VVitebergenſes & Lipſienſes appellari ſunt) in omnibus quos publicarunt libris ipſi tribuunt: quorum ſane tanta eſt multitudo, vt nullos vmquam hæreticos *ſcribaciores* fuiſſe facile mihi perſuadeam. In his Magiſtrum ſuum *(m)* non honorant modo, ſed tamquam *cœlo delapſum Palladium adorant: alterum Paullum Apoſtolum, alterum Eliam Prophetam* (& hoc nomen ſibi ipſe etiam tribuit) *Tubam cœleſtem, Os Dei, S. Spiritus organum, alterum S. Ioannem Baptiſtam Chriſti præcurſorem, appellantes* Lutherum Funcius hiſtoricus ait, *velut alterum Ioannem Baptiſtam, agnum Dei qui tollit peccata mundi, commonſtraſſe: eiuſque aduentum multis vaticinijs & viſionibus longè ante fuiſſe prædictum:* quæ quidem ego VVitebergæ forte adhuc in Democriti puteo latere puto. Hoc loco mihi in mentem venit Pſaphon ille impoſtor, qui picas quaſdam verba illa, *Pſaphon eſt Deus,* ſonare edocuit, vt hominibus perſuaderet ſe Deum eſſe. At vicini, *Pſaphonem aiebant annum conuicio Deum, ſed hominum veraci ſermone impoſtorem perhiberi.* Sic quamuis Lutheranæ iſtæ picæ & pſittaci in hanc cantilenam ſemper fere in ore habeant, & eandem omnibus pagi-

 nis

l *Poſſeuinus, Bellarminus & alij.* m *Saxon. Theologi in ſupplicatorijs libellis ad Naumburg. fol. 63 Luth. tom fol 488. Fox in Act pag. 404.* n *Sarcerius Neander in lib. orb ter. 3 part Amsdorf. in præf. op Luth. Vibrand l. de bon. & mal. Germ.*

nis illinant. *Lutherum eſſe alterum Eliam, alterum Ioannem Baptiſtam, eſſe Dei Apoſtolum*: ſapientes tamen eis occantant, *Lutherum monachum eſſe apoſtatam, ſcortatorem, ſacrilegum, impoſtorem, hæreticorum Patriarcham*, quo nomine æque ſe ipſum nominavit (o) *& Antichriſti præcurſorem.* Aiunt illi, *Poſt Apoſtolos non fuiſſe maiorem inter homines quam Lutherum: qui tantum priſcos illos Doctores antecellat quantum Sol Lunam. Huic ſine dubio antiquos illos Patres, Hilarium, Auguſtinum & alios, ſi eadem vixiſſent ætate primas delaturos, & velut lixas & calones tam magnum ducem ſequuturos fuiſſe.* Albertus contra Carolſtadium aperte inquit. *Lutherum plus ſcire quam omnes Eccleſiæ Doctores: adeo ut ſi S. Auguſtinus adhuc viveret, honori illud ſibi ducturus ſit, ſi diſcipulus ipſius dicatur. Quinetiam D. Paulo Apoſtolo æqualem faciunt.* Quid dico Paulo Apoſtolo? *immo ipſi Chriſto.* Si placet, inſpice vnum ex præcipuis quæ habuerunt Colloquijs (p), vbi plus quam quadraginta locis vtuntur his verbis: *Hoc congruit verbis Chriſti & Lutheri; iuxta Lutheri Euangelium: teſte ſcriptura & Luthero non acquieuerunt S. Spiritui & Luthero*: Quo loco eundem habeant ſatis his verſiculis declarant (q).

Chriſtus habet primas, habeas tibi Paulle ſecundas:
Aſt loca poſt illos proxima Luther habet.

Hoc, aiunt alibi, *repugnat S. Paulli & Lutheri doctrinæ. In Actis Apoſtolorum, & Catechiſmo Lutheri, &c.* Vides quomodo ſemper ipſi S. ſcripturæ Lutheri ſcripta coniungant. Omnes, ſi ipſis credimus *qui ante Lutherum fuerunt, homines fuerunt*; ipſi vero Lutheri ſe diſcipulos profitentur, dijs paullo minores: qui ex medio Cherubinorum choro deſcenderint. *Reliquos omnes talpis fuiſſe magis cæcos*, ſe ad ſtuporem vſque lynceos, cæteros Papæ Aſinos; ſe quid? niſi Lutheri equos, vel certe mulos. Sic miſeri iſti homines loquuntur; qui quum veluti noctuæ in ipſa meridie cæcutiant, *aquila tamen clarius ſe videre opinantur.* Sed iuuat audire quibus titulis priſcos illos Eccleſiæ Doctores & lumina condecorarint ex quibus iam hi Lutheranos, iam illi Caluiniſtas faciunt. *S. Auguſtinum.* ait Pappus in Lutheri ſchola educatus, *Lutheranum fuiſſe.* At Witakerus contra Campianum id negat, & *Caluiniſtam fuiſſe* dicit. At VVolamus tam hunc quam illum mentiri ait: neque enim illum Lutheranum nec Caluiniſtam, ſed *idololatram* fuiſſe. Vides quã miſerè tamquam alterum Hippolytum diſcerpant! vel nouo miraculo poſt mortem ante 000. annos obitam reforment. Quin etiam quaſi conſpiratione facta, id vnum agere videntur, *vt omnem ſanctiſſimorum virorum qui Chriſti doctrinam ſanguine ſuo obſignarunt, memoriam deleant & tollant: vt quorum nomina è Calendario expunxerunt*, & in eorum locum omnium fœtidiſſima & turpiſſima ſubſtituerunt. Nam *Martino Papæ, martyrũ corona illuſtri, Martinum Lutherum ſuccenturiarunt, cuius natalem impij homines aiunt, alteram Chriſti fuiſſe natiuitatem*; quaſi Chriſtus in Luthero renaſci voluerit. Literarum primarum augurio ducti, S. Hilarij ſtationem Huſſio aſſignarunt; Saturnini Serueto, Gennadij, Gentili. Vix quiſquam eſt ex infima iſtorum hominum fæce, ad Ziſcam etiam vſq;, illam funeſtam Bohemiæ facem, qui non in iſto Sanctorum catalogo locum aliquem inuenerit, qui tamen mille potius ſupplicijs & cruciatibus digni ſunt. Qui de his plura ſcire cupit, ſupradictum Funcium legat, & Martyrologium Tomis aliquot concinnatum. Sed quomodo illi in creaturas & ſeruos non fuerint calumnioſi, quum ne ipſi quidem creatori & Deo pepercerint? Videre paſſim fuit in noui Teſtamenti libris & alibi, Tabulas ſiue imagines, Cœnam illam D. N. Ieſu Chriſti repræſentantes, ita factas & pictas vt in eis Lutherus cum inflatis ſuis buccis in medio ſedens *Chriſtum* referret, Philippus Melanchthon *S. Petrum*, Georgius Maior, Lutheri ſinui incumbens, *Ioannem*. Eberus *Andream*, Feſſingerus *Philippum*, Pomeranus *Iacobum*, Aleſius *Thomam*, & Iuſtus Ionas Lutheri pediſſequus, *Iudam Thadæum*, cui tamen tamquam Lutheri delicijs S. Ioannis locus potius tribuendus fuiſſe videtur. Re vera autem omnes erant meri Iudæ Iſcariothæ cauterio inſigniti, is enim ſolus intinctum panem, Symbolum Vtraquiſtarum ſeu ſub vtraque communicare per fas & nefas volentium, accepit. Tu quid tibi, Lector, de eiuſmodi hominum collegio videatur vide. Sic: nimirum *eos qui ſemel verecundiæ limites transgreſſi fuerint, gnauiter oportet eſſe impudentes.* Sed numquid eadem modeſtia qua ſe in hunc locum ingeſſerunt, deturbandi inde rurſus videntur? Ignoſce Lector, ſi quamprimum me hinc proripio, bufones illos teterrimos & ranas coaxantes audiens, atque ita ſe inflantes videns, vt magnis illis viris, quorum memo-

o *Vlenberg Vit Luth cap 13. num. 2. Vide etiam Conrad. Andreæ Lutherum Innoxium.* p *Cyriacus Spangenb. contra Steph.* q *Schluſſelb. in præ. lib. 7 Hære.*

memoriam Eccleſia numquam ſine honoris præfatione vſurpauit, qui cum cœlis commercium habuerunt, quique decies mille mortes ſubire, quam vnam Fidei ſyllabam corrumpere maluiſſent; iſtis, inquam, quorum gloria in omnia futura ſæcula perdurabit audeant æquiparare.

Quid? an Soles illos, quorum claritas mille Mundis illuſtrandis ſatis eſſe poſſit, a Luthero lumen mutuaturos credimus? An puriſſimas illas animas, quæ ab omni imperfectione & labe actiones, immo & cogitationes ſuas defæcare ſtuduerunt, impuro illo monacho, ex ſanctimonialis complexibus calenti in diſciplinam ſe tradituros fuiſſe exiſtimamus? O Luthere miſerrime! Potuiſſes tu quidem ab illis lumen mutuari, potuiſſes veram doctrinæ & morum regulam ab eis diſcere; ſed tu, velut talpa in tenebricoſis illis tuis cauernis ſepultus latere, quam ſalutaribus illis Veritatis radijs illuminari & ex cæco & anfractuoſo illo errorum tuorum labyrintho educi prælegiſti. At vos, ô Lutherani, Numquid Midæ illius ſimiles eſtis, qui inconditam & ſtridulam Satyri fiſtulam ſuauiſſimis tot Apollonium fidibus præferre non dubitatis? Apagite igitur ad rudes illos & Barbaros Schyras, qui hinnitu equi aut aſini rugitu magis, quam Muſico concentu delectantur. Miſſos vos facio in hoc Mundo, qui vos procul dubio in altero illo alio oculo quam nunc intuebimini, dicentes: *Nos inſenſati vitam illorum* (Catholicorum, Papiſtarum, Monachorum &c.) *æſtimabamus inſaniam & finem illorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt. Ergo errauimus, & Iuſtitiæ lumen non affulſit nobis &c.*

DE DIVERSIS MALORVM QVÆ ſequuta ſunt prodigijs.

Capvt XII.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus Antichriſti præcurſor, cum totius Mundi ſtupore.*
II. *De prodigijs quæ tunc apparuerunt.*
III. *Tres Soles in cœlo viſi ſunt.*
IV. *Itemq; tres Lunæ.*
V. *Plurimæ Eclipſes Lutheri tempore conſpectæ.*
VI. *Aſtrologorum de ijs iudicia.*

I. Postqvam tam Orientalis quam Occidentalis Eccleſia monachum illum, qui primum clauſtris monaſterij ſui perruptis, omni proculcata ſubiectione & obedientia, ad pileum quaſi omnes vocarat; qui Catholicæ Eccleſiæ antiquitati ſuperbiſſime illuſerat, qui tot ſeditiones, tot bella excitauerat & aluerat, nouam denique religionem, & nouum quaſi Deum Mundo inuexerat, tandem ſine vllo miſſionis ſuæ teſtimonio, mortuum vidit; non ſine cauſſa profecto hunc ipſum & ſi non Antichriſtus ipſe fuerit, præcurſorem tamen eius fuiſſe, plerique vera pietate & doctrina præſtantes viri arbitrati ſunt. Præterquam enim quod Lutheri nomen, ſicut alibi à nobis dictum eſt, (a) numerum illum Antichriſti nempe 666. præfert; ipſe etiam, quantum in ſe fuit, *iuge illud Miſſæ ſacrificium aboleuit, ſacroſanctæ Euchariſtiæ eleuationem atque adorationem prohibuit*, quod Antichriſtum facturum S. Hippolytus prædixit, ab ipſo denique conſuta religio in multis illi ſimilis eſt quam ab Antichriſto imperatum iri prædictiones teſtantur: præter hæc omnia, inquam, multa ſigna & prodigia, quæ aduentum vltimi illius Chriſti aduerſarij, qui in ſacra Scriptura etiam *homo peccati* dicitur præceſſura ſunt, Luthero in Eccleſiam graſſante, apparuerunt. De ſignis vero illis & prodigijs quum cœleſtium ille rerum ſecretarius in ſua Apocalypſi, tum ipſe Dominus noſter Ieſus Chriſtus in Euangelio teſtatur, ex quibus præcipua ſunt quod *Sol lugubri vultu terrebit, Luna obſcurabitur, planetæ omnes alterationem quandam ſentient, mare fremens terminos à natura poſitos egredietur, bello, peſte, fame homines ad deſperationem vſque affligentur.*

II. Hæc vero omnia Lutheri ſæculum vidit; quo admirabiles fuerunt Planetarum combuſtiones, & tot tamq; ſtupendæ Eclipſes, ſtellarum vero præcipue errantium terribiles formæ apparuerũt; Sol ferrugineo, mox ſanguineo vultu conſpiciendum ſe præbuit: & crux nigra, itemque aquila & leo mutuo ſe complexi, toti quaſi flammis lucentes viſi ſunt. *Recens ante confederationem Principum Germaniæ*, inquit Peucerus Lutheranus, *cum Galliæ rege, Anno MDLI circa tertiam à Solis exortu horam, XXI. Martij conſpeximus Parelia, quæ nitore propemodum Solem antecellebant. Erant arcu connexa Iridis variato coloribus & in Occaſum vergente, quẽ conſequebantur duo alij, corniculata ſpecie, minores multo & anguſtiores iiſdem inſignes coloribus ſeq; exteriore contingẽtes ambitu Eorum alter conuerſis in Solẽ cornibus, alter*

a *Lib. 1. cap. 5. n. 2.*

alter atq; in Occaſum porrectis, diutius unius horæ ſpacio cernebatur. Quæ vere portenderint, eventus oſtendit.

Aliud deinde prodigium apparuit, in quo tres Soles conſpecti ſunt, & inter hos duo parelia tanta claritate, ut Solem ipſum illum aſtrorum regẽ, obſcuraſſe pene viderentur: & quidem eo ipſo tempore quo contra Imperatorem occultæ fiebãt conſpirationes Peucerum ipſum audiamus. *Anno MDXLI. aliam vidimus pareliorum faciem. Sol velut in centro conſiſtebat: eum duo cingebant circuli lucidi, in ambitu interioris utrimque nitebat parelius, ceu ad extremum terminum diametri per centrum ſolis traiecti, conſtitutum; exteriorem arcus, iridis colore varius, effigie falcis, cornibus in Septemtrionem verſis inſcindebat. Quæ coniunctiones Regum & Principum, qui motus ſint ſequuti; notum eſt.*

I.I. Tres illi Soles, qui & tum & poſtea apparuerunt, tumultus & ſeditiones contra omnes fere Reges & Principes, quos religionis prætextu ſubditi imperio ſpoliare conati ſunt, excitatas præſignificarunt. Si Aſtrologis credimus, in iſta apparitione ſol Regem ſeu Principem repræſentat; parelij vero eos qui Regi vel Principi rebellant. Nam ſicut parelij ſolis lumen ſuum quaſi ſuffurantur, aut certe ſplendorem eius imitari conantur; ſic rebellium unicum votum & ſcopus eſt, *regibus coronas è capite decutere, ſibiq; imponere, legitimis hæredibus & ſucceſſoribus excluſis* uti Apoc 9. S. Joannes prævidit futurum in locuſtis. Circuli diverſi colores qui novos eiuſmodi ſoles cingunt, varias artes ac fraudes denotant, quibus rebelles peſſimos ſuos conatus palliant & occultant. Teſtantur hiſtoriæ, (*b*) ſub Octavij M. Antonij, & Lepidi triumviratu, quo Roma in ſuo ſanguine pæne natare viſa eſt, tres itidem Soles in cœlo apparuiſſe. Quemadmodum vero duo falſi ſoles ex his non multo poſt evanuerũt, uno ſole relicto qui vero & nativo lumine luceret; ſic ex Triumviris illis, duobus Antonio & Lepido ſublatis, totius Mũdi imperium penes unum ſolum Auguſtum remanſit. Ab Aſtrologis & alijs qui naturam & curſus aſtrorum curioſius obſervarunt proditum invenio, parelios hos, velut indices fuiſſe occultorum conſiliorum, atque in perniciem regnorum clam initarum ſocietatum, in cœlo eminentes omnibuſque obvij nitentes. Quemadmodum vero ſpecies illæ, quamvis expreſſam referãt faciẽ, fulgeantq; Solis inſtar, adeo clarè ac nitidè, ut ſolem illum ſplendore nonnunquam obfuſcent, durentque quantumvis diu, tamen diſſipantur tandem & diſpereunt: *ita fere coniunctiones confœderationeſque opprimendorum eorum cauſſa, qui rerum potiuntur, initæ, in nervum erumpunt ac diſſiliunt, ipſiſq; exitio ſunt auctoribus, quantumvis arctis devinciantur ac muniantur vinculis, feliciterque initio procedant.* (*c*) Paganis olim ſolenne fuit, ſi quando parelij eiuſmodi conſpecti eſſent, ad deos ſuos placandos ſupplicationes indicere & ſacrificia offerre. *Magni* nominis hiſtorici referunt, eo die quo ille quem univerſa non capit Mundi machina, parvulus ſtabulo includi voluit, tres in Oriente Soles apparuiſſe; qui in unum dein coierint; quo ſanctiſſimæ Trinitatis, Patris & Filij & Spiritus ſancti, unius myſterium ſignificatum fuit.

VI. Non equidem ignoro naturales eiuſmodi pareliorum cauſſas à Meteorologis aſſignari, qui dicunt eſſe quaſdam imagines, nubi roſcidæ & fulgenti impreſſas, ſubtili aliquo humore inter viſum noſtrum & Solem, in nube rotunda & æquali, Solique oppoſita, ſeſe obijciente. Tunc enim Solis radios in nubem eiuſmodi incidentes, in noſtris oculis ex reflexione tamquam in ſpeculo, ſimilem plane Solis figuram repræſentare. Et ſane minus hoc mirum videri potuiſſet meteorum, ſi Sole oriente vel occidente contigiſſet, quando nimirum eius radij imbecilliores ſunt quam ut nubes, in quibus illa fit reflexio, diſcutere poſſint; quas tempore meridiano facile diſcutere poſſunt. Ut vero parelia eiuſmodi pleno & medio die conſpiciantur, vix ſine miraculo contingere poteſt, neque umquam eveniſſe legitur quam circa Boſphorum aliquando: cuius rei Ariſtoteles & Plinius (*d*) faciunt mentionem. Hoc vero ipſo longè mirabilius eſt, tres Lunas eodem videri tempore, ſicut Anno M D L I. contigit. Vix enim tam debile Lunæ lumen ſine miraculo eiuſmodi reflexionem cauſſare poteſt. Hinc Cardanus de Subtilitate ait, minus mirum eſſe ſi tres Soles, quam ſi duæ Lunæ ſimul videantur. Et Plinius (*e*) tamquam rem prodigioſam notat, quod Cn. eo Domitio & C. Flaminio Conſulibus tres Lunæ in cœlo apparuerunt. At Germania Anno MCCC XIV. tres vidit non ſine ſtupore, ingentium malorum, quæ paullo poſt ſequuta ſunt, prænuncios, Ludouico Bavaro & Friderico Auſtriaco de Imperio, Electorum diſſenſionibus miſerabiliter diſtracto, cum magna hominum ſtrage & regionum

b *Vid. Dion l. 45. & 47. Plin. lib. 2. c. 31. Euſeb. in Chron. Cocci. in Theſau. Cathol. lib. 2 fol. 160.* c *Vid. eũd. Peucer. de Divin.* d *Lib. 2. cap. 31.* e *Lib. 2. cap. 31.*

Digitized by Google

num clade, inter ſe dimicantibus. Similem proh dolor ac peiorem eiuſdem Imperij cladem, à Luthero eiuſque diſcipulis illatam noſtra ætas vidit.

Hic ſilentio præterire non poſſum tot tamque admirabiles Eclipſes, quæ prodigioſo iſto ſæculo contigerunt. Fateor equidem ex conſtanti motuum cæleſtium lege iſta portenta fieri, ſi quis tamen cauſam cur ea Lex ab authore naturæ ſancita ſit, requirat; & exempla à multis congeſta & longo vſu obſeruata diligenter inſpiciat, non inficiari poterit nullam vnquam fuiſſe eclipſin quæ non ſuos habuerit effectus. Quum enim hoc munus luminaribus tribuiſſet Deus, *vt præeſſent diei ac nocti*: Sol tum fugatis abactiſque tenebris, gratia ac diuinis operibus neceſſaria luce terras perfunderet, tum inſidijs vegetaret & afficeret terrenas iunctas lumine, & calore & viuifico; Luna tum caliginem noctis nimiam diſcuteret, tum rigaret diurno calore pluſculum deſiccata corpora: ſi quis functionem hanc impediret, extincto vel obumbrato lumine alterutrius, id ſigni loco accipi voluit ac conſiderari, non vero contemni ac rideri ſicut ipſe dicit. *Erunt vobis in ſigna*. Certe priſcos non ſine horrore Eclipſes aſpexiſſe, & ad placandam numinis iram, ſolennes ſupplicationes ſacrificia & Proceſſiones decreuiſſe legimus. Quamdiu vero Sol Mundo huic illuxit, nullo ſæculo plures ac tetriores eclipſes contigerunt quam iſto de quo loquimur. Dum enim tota Germania hinc ad extirpandam, illinc ad defendendam hæreſin arma ſumit; Luna tota fœdum in modum ter atra caligine inuoluta fuit; Sol vero plus deunce ſui orbis obfuſcatus, adeo vt quibuſdam locis interdiu ſtellæ illuxerint ac conſpectæ ſint. Sequenti vero anno MDL. tota Luna terræ vmbra obſcurata fuit, Sole piſcium ſedem obtinente, & ibidem Venere ac Mercurio concurrentibus, Marte vero ex Cancro triquetro radio omnes ſ. nente.

VI. Quos autem (inquiunt Aſtrologi) concitauerint tumultus, quas acceleriter mutationes, quos portenderint religioni opinionum motus ac diſſenſiones, defectus iſti, ſatis notum eſt: ſolis præſertim defectus, quem à cœli culmine inclinatum deductumque in ἐπικαταφοραῖς (*f*) ſub Virginis ſidere, è veſtigio conſequebatur Libra, in cœli loco vocato Θεός, vehens Martem, ab vna parte quadratis Iouis, ab altera trigonis Saturni expoſitum radijs: qui vterque locus religioni præficitur, & cæli & Zodiaci: ſed libram Aſtrologi ſpecialiter Chriſtianæ religioni præſidere volunt; quæ poſtea ita exagitata fuit, vt magna pars vix quidquam ex ea retinere videretur. Infinita prodigia, viſa horrenda, terribiles cœli aſpectus, & oſtenta quæ miſeræ Germaniæ, noſtrarum in Gallia miſeriarum fonti, ingentem metum primum, deinde calamitatem inflixerunt, omitto, a Peucero libro XV. collecta: vt & illud, quod ad Bockelheim Hildeſiæ oppidum è terra copioſi ſanguinis riuus profluxit, & non procul à Merſburgo magna palus in cruorem verſa adeo rubuit, vt immenſa quæ ais ingereret: itemque quod ariſtæ ſanguinẽ guttatim extillarunt, & paulo ante Mauritij Saxonis cum Alberto Brandeburgico conflictum, cœlũ ſanguine pluit. Quid multis? Sanguine tum omnia plena erant; ſanguinem omnia ſpirabant. Peucerus ait, exiſtimare ſe eiuſmodi prodigia & oſtenta vel Dei manu vel Angelorum miniſterio formari, ac hominum generi ſpectanda proponi, vt ex his quæ ventura ſint diſcamus, niſi cum Epicuro ſentire quis velit, Mundum fortuito gubernari. Illud certum eſt, religionis ſchiſmati quamplurima oſtenta & prodigia ſemper præceſſiſſe. *Antequam VVandali in Africam irruiſſent, & florentiſſimas ibi Eccleſias miſere affl xiſſent, templum S. Fauſti*, vt Victor Vticenſis ſcribit, (*g*) *denſiſſimis, & quidem fœdum odorem exhalantibus tenebris obtectum fuit, nulla plane apparente cauſſa quam diuini ira numinis*. Quo tempore Henricus IV. Imperator contra Gregorium VII. Pontificem rebellauit, viſa ſunt non procul à Tornaco in patenti campo duo velut ſerpentum agmina inter ſe concurrere & dimicare. *Henrico V. contra Paſchalem & Gelaſium ſchiſma faciente, generalis terræ motus extitiſſe legitur, quo plurima templa & ædificia fuere proſtrata*. Etſi vero mihi conſilium non eſt, ſeditiones, bella, vrbium occupationes, direptiones, inſtructas acies, commiſſa prœlia, infinitorum hominum cædes, regionum & regnorum euaſtationes prolixe perſequi, quod hæc omnia ab alijs deſcripta extent (*h*) integram tamen hiſtoriam eorum quæ in Germania acciderunt, quam potero paucis comprehenſam lectori ob oculos ponere operæ pretium

Mm 3 vide-

f id eſt parte cæli in Signifero quæ totidem partibus in demerſum occiduum punctum ſigniferi præceſſit: quot partibus in emerſu anaphora ab horoſcopo relinquitur teſte Bud. de Aſſe. g *Lib. 2. Sigeb. Anno 1159.* h *Sigon. Lib.* ... *de Reg. Italiæ.*

videtur; quod in ijs velut imago quædam videatur funeſtiſſimarum turbarum, quæ non multo poſt in Francia exortæ, florentiſſimum regnũ graviſſimè afflixerunt. *Eſt enim hominis quum ſuo otio tũ aliorum patientia abutentis, lectorem longa rerum iam ante notarum narratione detinere.*

DE JNITIO BELLI JNTER CAROLUM V. JMPERATOREM & PROTEſTANTES.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Tota Germania ad bellum ſe parat.*
II. *Franciſcus I. Galliarum Rex Proteſtantium conatus Carolo Imperatori aperit.*
III. *Sleidani mendacium & in Regem Galliæ calumnia.*
IV. *Imperator & Proteſtantes exercitus conſcribunt.*
V. *Proteſtantes Imperatori titulum Imperialem denegant.*
VI. *Bellum etiam indicunt.*

CUM Luthero hæreſis Lutherana nequaquã
I fuit mortua; ut quæ iam nimis altas radices egerat, & per Principum diſſidia, odia & factiones, vulgata hæreſeon fulcra & ſuſtentacula, longe lateque fuerat propagata: alijs, Proteſtantium factioni in dies augeſcenti, ſeſe adiungentibus, ut de hoſtibus ſeſe vindicarent; alijs ut in prædæ, quam ex bonis Eccleſiaſticorum ſperabant, ſocietatem venirent. Nec tamen deerant, qui in tanta rerum omnium perturbatione quum veterem religionem & maiorum ſacra, tum obediẽtiam erga Jmperatorem conſervare anniterentur. Multi etiã tam vindicandi ſe quam creſcendi ſtudio, (ut in civilibus diſſenſionibus fieri ſolet) ab una parte repulſi, ad alteram ſeſe adiungebant: adeo ut vix quiſquam eſſet qui non alterutri, vel Catholicorum vel Proteſtantium federi eſſet adſcriptus. Validior tamẽ Proteſtantiũ erat factio. Melior Catholicorũ. nonnulli occaſioni vel tẽpori velificabantur, quos à maleficio Jmperatoris cohibebat præſentia: è quorum numero fuit Fridericus Palatinus Elector, qui licet Argẽtorato Paullum Fagium ad novas in ditione ſua ordinãdas Eccleſias evocaſſet, rem tamen diſtulit, & ab armis quam diu bellum duravit, abſtinuit. Aliqui etiam quamvis religionis Catholicæ obſervantiſſimi, non tamen quo par erat, ad eam defendendã zelo incumbebant: cui hominum generi Solonis leges infamiam inuẽdam ſtatuunt, ijs ſcilicet qui in bello civili, neutri ſe parti adiungunt. De Bavariæ Duce ſic loquitur in hiſtoria ſua magnus Alcantaræ Commendator: *Bavariæ Dux quamvis eſſet Catholicus, ita tamen frigide, ne dicam tim de agebat, ut diu in ſuſpenſo omnes teneret: ex quo Imperatoris conatus plurimum fuerunt retardati.* Econtra Proteſtantium numero quidam aperte Cæſarianarum partium ſe ferebant: ut Albertus & Joannes Brandeburgici, Mauricius & Auguſtus fratres Duces Saxoniæ, & alij, qui Auguſtanæ quidem erant Cõfeſſionis, ſed a Smalcaldico federe alieni. Etſi vero Jmperator tamquam benigniſſimus Princeps initio nihil intermitteret, ut eorum quos alieniores à ſe eſſe animadvertebat, animos ſibi reconciliaret; interim tamen, ceu prudens militiæ dux, ad bellum omnia diligenter præparabat, ut qui pacem ferre non poſſent, bello eos perſequeretur, & ad obedientiam reduceret; non ignorans, *præcipitibus morbis præcipitia adhibenda eſſe remedia.* Sed & facile intelligebat, Germanos natura feroces, nova inſuper iam Lutheri religione imbutos, ſine vi domari non poſſe. Jam ante omnia illorum conſilia & conatus exploraverat, in primis ex colloquio quod per Galliam iter faciens, cum rege habuit. Hoc loco ſi paullulum digrediar, & aliquid à propoſito noſtro non alienum, quodque apud neminẽ ſcriptorum, quod ſciam, extet, indicem, Lectori rem me non ingratam facturum puto.

II Jacobus Matignonus, Franciæ Mareſchallus, qui Henrico III. & IV. regnantibus Aquitaniæ ſumma cum laude præfuit, mihi narravit, Annæ Momorantio Franciæ Coneſtabili poſt prœlium San Laurentianum captivo, ſe in eadem cuſtodia aſſervato, audiente, à quibuſdam Proteſtantibus fuiſſe exprobratum, quod omnia quæ cum Rege ſecreto egerant, Jmperatori prodidiſſet: idque Granvellanum poſtea non diſſimulaſſe, & Regem ipſum iſta ſe inſcio per Coneſtabilem Jmperatori enunciata, per Langæum Legatum ſuum, ad Smalcaldici federis Principes ſeſe excuſaſſe. Tum Coneſtabilem omnem rei ſeriem expoſuiſſe, nimirum quum forte Jmperator in ſermone quem cum rege habebat, magnatis cuiuſdam Hiſpani feciſſet mentionem, qui rogatus ut Carolum Borbonium hoſpitio ſuo exciperet, his verbis reſponderit:

Iure

Iuro à Dios, ſacra Maieſtad, que antes pongo el fuego en my caſa: id eſt *Iuro per Deum ô Imperator, me potius ædes meas ipſum incenſurum:* Regem candore huius ſermonis illectum, ſubieciſſe: Dignam hanc eſſe nobiliſſimo viro & fideli cliente vocem: ac Principes, etiamſi proditionem ament, proditores tamen odiſſe debere. Deinde vlterius prouectum, Imperatori omnia quæ de Proteſtantium conſilijs & coniuratione comperta habebat, aperuiſſe, prolatis in medium litteris, in quibus & de armatorum numero, & de re pecuniaria, & de promiſſis Regi, ſi federi nomen daret, factis, perſcriptum erat: omnia denique ita Imperatoris oculis expoſuiſſe, vt hoc non minimũ ad victoriam momentũ attuliſſe cenſeatur. Inde enim conſilia ſua moderatum, Mauritium Ioannẽ Saxonem, Brandeburgicum, & alios ad ſuas traduxiſſe partes, Palatinum in officio retinuiſſe, cum Daniæ etiam rege, qui federis erat ſocius, ne auxilia Proteſtantibus mitteret, egiſſe. Immo tum Regem Imperatori ad Eccleſiæ defenſionem, omnes ſuas opes obtuliſſe; ſed hunc conſilia ſua, quæ aliò ſpectabant, diligenter celaſſe.

III. Addebat magnus ille vir, Sleidanum contra veritatem ſcripſiſſe, à Rege ducenta aureorum millia ad Saxonem & Landgrauium miſſa, quibus auxilia contra Imperatorem ſibi compararent. Nam etſi tunc Rex admodum ſibi fuerit infenſus, vt qui Imperatoris de reſtituenda Inſubria, iuramento etiam confirmatis promiſſis nimium fidens, regi quoque vt fidem haberet perſuaſiſſet, ſibi tamen rem aliter ſe habere, certo conſtare. Quinimmo Henricum Brunſuicenſem Principem Catholicum, quem Proteſtantes omni ſua ditione expulerant, pecunia à Rege fuiſſe adiutum. Quod vero Petrus Strozza regis hortatu trecenta aureorum millia Proteſtantibus mutuo daturum ſe promiſerit, meram fuiſſe ludificationem, vt euentus ipſe docuit, quum Iacobus Sturmius à Proteſtantibus ad numerandum & accipiendum illud argentum, pro quo Argentinenſes fideiuſſerant, miſſus fruſtra fuiſſet. Et argentum hoc tum quidem Proteſtantibus negatum, verum eſt: fieri tamen poteſt, vt bonus ille Eques ne honori Regis ſui deeſſet, ducenta illa ſcutatorum millia, quæ Rex perſolui ipſi curarat, mutuo dare Saxoni tentarit. Grauiter enim tum Carolo Rex ſuccenſebat, Inſubriam & Neapolim, quæ antiquitus ad Gallicam ſpectaſſe coronam contendebat, retinenti. Et ſi vero tum valde exacerbati vtriuſque partis in ſe inuicem fuerint animi, vt non ſolum ſcripta vtrimque edita, ſed etiam bellum tam diu ac tanta contentione, atrociter admodum & magna cum hominum ſtrage & regionum mutua deuaſtatione geſtum abunde teſtatur; neuter tamen a Catholicæ religionis obſeruantia dimoueri potuit: in quo ſingularis Dei miſericordia & prouidentia eſt agnoſcenda: vt infra quoque a nobis dicetur. Idem Coneſtabilis tum aliam hiſtoriam præſentibus narrauit, non minus ſcitu dignam: quam tempore ab hoc loco non omnino alienam, ſubtexere, operæ precium videtur. Accidit forte vt Regi cum Stamparum Duciſſa, quã efflictim amabat, ſermonem in cubiculo miſcenti, Carolus Imperator ſuperueniret. Cui Rex, facta ſalutatione, dixit: Vin tu ſcire, Domine frater, quid conſilij mihi pulcra hæc femina dederit? Annuente Imperatore, Suadet illa mihi, inquit, vt captivum te detineam, donec Inſubriam & Neapolim mihi reſtitueris. Tum Imperator, Certe, inquit, Domine frater, ſi bene illa tibi conſulit conſilio eius obtemperare debes. Tum vtrimque riſu oborto, ſermo de alijs haberi cœpit. Hoc liberiore aliquanto, ſed Gallijs familiari ioco dictum Imperatoris animo ſcrupulum aliquem iniecisse viſum fuit. Quum enim ſequenti die in ſecretius Regis cubiculum, ad cibum cum eo capiendum veniſſet, manus loturus ingentis precij adamantem, ab Indiæ prorege ſibi miſſum, digito detractum ori inſeruit, & inter lauandum ante pedes dictæ ſupra Duciſſæ, quæ mappam tenebat, cadere permiſit: quem illa humo ſublatum quum Imperatori vellet reddere; Nimis bella, inquit, iſta manus eſt: decus hoc ei nequaquam detrahendum cenſeo. Sit hoc monumentum amoris erga te mei. Sed vt ad Proteſtantes redeamus, inſtituti ordo poſtulat.

IV. Imperator poſtquam longo iam tempore malum Proteſtantium erga ſe animum & longe peſsimos auctoritati ſuæ derogantium, Eccleſiæ bona paſsim inuolantium, Sanctam Sedem Apoſtolicam, & Concilium quod Tridenti congregari cœperat, contemnentium, federa etiam ſua & conſpirationes iactantium, copias & pecuniam ad bellum faciendum occultè colligentium, conatus, totam denique Germaniam ad Lutheraniſmum propendere animaduerterit; quum legibus non poſſet, vi agendum ſibi, & Imperatoriam

digni-

dignitatem à contemtu vindicandum ſtatuit. Præter alias vero copias quas in parato tum habebat, Hiſpanos in Hungaria militantes, duce Aluaro Sandeo, euocauit, a Turcis in Chriſtianos, à quibus aliter tutus eſſe non poterat, arma transferre coactus; itemque Neapolitanas & quas in Inſubria habebat legiones nouo ſuper exercitu, variis ductoribus conſcripto Nec legnius ad bellū ſeſe Proteſtantes parabant, rati, facile ſe Cæſarem è Germania profligaturos: interim vero de Cæſaris bellum in ſe parantis conatibus grauiter conqueſti, omnem obedientiam palam promittebant clam vero nihil niſi rebellionem ſpirabant Federi Proteſtantium tota fere Germania nomen dedit, exceptis Bauariæ & Cliuiæ Ducibus, nec non iis regionibus quæ Ferdinando Romanorum Regi parebant, vt & paucis quibuſdam Imperij ciuitatibus. Sic igitur dum illi ad ſuum ipſorum properant exitium, hi veluti poſt carecta latentes, tam dubij belli exitum ſollicitis animis exſpectabant, conſilia inde moderaturi.

Etſi vero Angliæ Rex eidem federi nomen dederat, tamen ab Imperatore perſuaſus, fedus reſcidit, & promiſſa auxilia negauit. Cromuelus nihilominus, qui vnus omnia tum fere poterat, etiam Rege non aſſentiente, eius nomine federi ſubſcripſit. Qua de re Imperator apud regem queſtus, effecit vt publice de Cromuelo ſumtum ſit ſupplicium, non ſine manifeſto diuino vltionis exemplo, quod hic potiſſimus omnium malorum, quæ miſerum illud regnum peſſumdederunt, auctor fuerit.

Sleidanus belli huius cauſſam malitioſe in Imperatorem confert: quum tamen Proteſtantes antequam Imperator ad arma veniſſet, & fedus cum Pontifice concluſiſſet, in ſuperiori Germania omnia ferrent, agerent, & raperent. Fedus enim hoc inter Pontificem & Imperatorē, de tuenda contra Proteſtantium vim Concilij auctoritate, XXVI. Iunij demum Romæ concluſum fuit, quum Dux VVittembergicus & ſuperioris Germaniæ ciuitates XXI. iam inarmis eſſent, exercitu ad Vlmam conuenire iuſſo. *Vniuerſa copia in Ioannis Friderici Saxoniæ Ducis & Philippi Haſſiæ Landgrauij, à ſocijs ad id munus electorum, fidem adſtricta ſunt, Pontifici Sathanæ Vicario & diaboli mancipio, & Imperatori ſuo bellum factura* His enim, Chriſtiano ſcilicet dignis verbis cum qui exercitum Principum nomine alloquutus eſt, vſum, Sleidanus teſtatur. Nec mora. Ad Galliæ & Angliæ reges, vt & Ducem ac Senatum Venetum ſcribunt, & auxilia petunt. Heluetios quoque pars vtraque ſuarum partium facere ſtudebat; è quibus (in factiones enim ſciſſos ſupra docuimus) Catholici Imperatori auxilia promiſerunt; Zuingliani vero, etſi ex federe quod cum domo Auſtriaca eis intercedit auxilia debebant, reſponſum tamen diſtulerunt. Quamuis autem ob religionem præcipue bellum hoc ſuſceptum fuerit, Imperator tamen ne quoſdam alieniores à ſe, atque eorum acceſſione hoſtes ſuos firmiores redderet, nullam aliam cauſſam quam conſpirationem & rebellionem præ ſe ferebat, vt ſic ex ipſis Lutheranis quoſdam in officio retineret Quo ſane artificio illos mutuis diſſenſionibus diſtractos, ſuis partibus tanto facilius adiunxit. Deinde ad præcipuas Germaniæ ciuitates datis litteris eas monuit, vt ſibi reipublicæ perturbatores & rebelles ad officium reducere cupienti, debitam opem ferrent; quamuis pleraſque federi Proteſtantium nomen dediſſe non ignoraret. Interim Palatinus Elector, qui à Catholica quidem iam defecerat Eccleſia, vti ſupra attigimus, in fide tamen & obedientia erga Cæſarem permanſerat, Proteſtantes Cæſari reconciliare nitebatur. Idem ſtudium erat Mauritij Saxonis & Ioannis Brandeburgici. Palatinus inprimis princeps pacis cupidus, confederatos obteſtabatur, vt ab armis diſcederent, & Cæſari ſe ſubmitterent, offenſionemque ſibi peterent condonari At illi, quibus omnino conſtitutum erat belligerari, magno ſtudio copias conducunt; & innocentiam (cuius prætextus nulli vmquam rebellioni defuit) publico libello teſtari, *omnem culpam in Carolum conijciunt, qui Romani Antichriſti, & nefarij Tridentini Concilij impulſu bellum hoc & ad Euangelij doctrinam & ad Germaniæ libertatem opprimendam ſuſceperit* Sic ergo Hæreſis Lutherana tunc primo poſt M D LVI. à Chriſto nato annos ſub explicatis ſignis in procinctu apparuit ipſo quo obijt An. Lutherus, cui talibus victimis libuit ſectatoribus parentare. Saxone & Landgrauio ductoribus; quorum hic ob plurimas ac validiſſimas federi adiunctas ciuitates, tantum de motem animo conceperat, vt paucis diebus Imperatorem in triumphum ſe ducturum, Epiſcopos omnes exterminaturum, bona Eccleſiaſticorum pro ſuo lubitu diſtributurum, & hac de alieno liberalitate pleramque Germaniæ Nobilitatem ſibi obnoxiam facturum ſperaret Secretum hoc aiunt Lutheri fuiſſe conſilium (quemadmodum ante mortem ipſius

ipſius deprehenſum fuit) & libri de Fiſco ab ipſo conſcripti ſcopus, quod una hac ratione partes ſuas ſtabiliri & confirmari poſſe animadverteret. Sed nihil æque animavit Proteſtantes atque ſui Prophetæ Lutheri vaticinium de ſe editum, quod nempe mors ſua eſſet protinus letale exitium allatura Papæ. Adeoque tum omnes papiſtæ tum ipſa Italia ac Roma eſſet Proteſtantibus ceſſura in partem dividendam, cum vivo Luthero, ijdem Lutherani Romę occupatores duce Borbonio, peſtem Romæ intuliſſent. Nimium tamen hos credulos ſuus Elias & Evangeliſta fefellit, æque ac Stifelius ille extremi iudicij denunciator Holtzdorpianos ſuos agricolas. (*a*)

Quo vero factionis ſuæ robur oſtentarent, ac ſimul palam facerent quanta molirentur, & quam parvi Imperatorem facerent, non epiſtola tantum bellum ei indixerunt, verum etiam Imperatoris titulum ei negarunt. Priuſquam vero epiſtolam illam mitterent, diſputatum fuit, qui titulus Carolo eſſet tribuendus. *Saxo quidem Carolum Gandavenſem appellandum eum cenſebat, quod Imperator ſeu Cæſar ab ipſis ſine rebellionis nota vocari non poſſet. At Landgravio Imperatoris titulum ei non adimendum eſſe placebat, ne reliqui principes irritarentur: Nomen hoc inane ei non invidendum dicens, dummodo nullam ei concederent poteſtatem.* Tandem hæc fuit inventa ratio media, ut illum appellarent velut *eum qui pro Cæſare ſe gerat.* Landgravius quoque homo natura ferox, ſæpe dixiſſe, adeoque federatis civitatibus promiſiſſe dicitur, intra trimeſtre ſe Carolum Imperatorem aut captivum eis ſtiturum, aut Germania expulſurum. Sic ille novum ſibi regnum, cuius melior pars penes ſe futura eſſet, opinionis errore finxerat, ſua ipſius vanitate deceptus.

Decreto bello Proteſtantes copias ſuas, in quibus ultra ſexaginta peditum, & decem erant equitum millia, unà cum centum tormentis maioribus, ad Danubium collectas educunt, tantis viribus mirum in modum feroces: deinde ad Imperatorem in caſtra prope Landiſhutum in Bavaria, qui vix decem armatorum millia apud ſe habebat, & etiam ipſius Sleidani confeſſione, à Proteſtantibus præventus fuerat, adoleſcentem nobilem, & tubicinem, uti mos habet Germanorum, mittunt, qui epiſtolam qua bellum Cæſari indicebatur, perferrent. Factum eſt id Anno 1546. XI. die Auguſti (*b*) At Imperator conſpectum eorum averſatus non modo epiſtolam non accepit, ſed & per Albanum, in cuius tentorium perducti illi fuerant, nunciari eis iuſſit, *ſi quis in poſterum ab illis ad ſe veniat, fore ut loco muneris & torquis aurei, laqueum ab ſe ferat.* Non multo ante Cæſar Saxonem & Landgravium proſcripſerat, eorum bonis fiſco addictis. In huius proſcriptionis formula eos accuſabat, *quod eccleſiaſtica bona involaſſent, quod omnes terræ Principes, adeoque Turcam ipſum ad bellum ſibi faciendum ſollicitaſſent, ut tanto facilius rebus undiq; perturbatis, ſcopū iam diu propoſitum aſſequi poſſent.* Huius ergo proſcriptionis formula feciali pro reſponſo ad Proteſtantes perferenda data fuit; ad quam illi prolixe reſponderunt, ut apud Sleidanum videre eſt, qui hæc aliaque eò pertinentia copioſe deſcribit, ut ſuæ religionis fratres poſt mortē lavet. Tantæ vero huius federis, ut in quo tot tamque validæ civitates cōprehenſæ erant, vires eſſe exiſtimabantur, ut vix quiſquam crederet, Imperatorem caſtra aciemque conferre auſurum. Erat etiam illorum Principum, dulci libertatis nomine abutentium, non minor apud vulgus fides atque auctoritas, quam eiuſdem in Hiſpanos & omnem exterorum dominatum, odium. In caſtris Proteſtantium erant Joannes Erneſtus Electoris Saxoniæ frater, Joannes Fridericus Electoris filius, Philippus Brunſuicenſis, cum quatuor eiuſdem familiæ Principibus, Dux Luneburgenſis, Anhaldinus, & decē aut duodecim circiter Comites Germani. Quamvis autem, uti diximus, Imperator ad tantam vim ſuſtinendam parū validis copijs inſtructus eſſet, eos nihilominus quos circa ſe habebat, eduxit rectà contra hoſtem progreſſus, *cum propoſito*, ut ſæpius Avila ex ipſomet Cæſare audiſſe ſcribit; *aut vincendi aut in Germania moriendi; certa interim fiducia, divinum auxilium in tam pia & iuſta cauſſa ſibi nequaquam defuturum.*

QUOMODO IMPERATOR BELlum duxerit, Proteſtantium interim copijs dilapſis.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Papa Imperatori auxilia mittit contra hereticos.*
II. *Magnus Proteſtantium error, & ruina ipſorum initium.*

Nn III. *Pro-*

a *Supra lib. 2. cap. 16. num. 7.* b *Surius in Comment.*

III *Proteſtantes ab Imperatore profligantur.*
IV. *Ipſi ſe ipſos conficiunt.*
V. *Mauritius Saxoniam invadit & occupat.*
VI. *Sed ea à Ioanne Friderico recuperatur.*

I. OMnium animis in exitum hujus periculoſi & ancipitis belli, à quo plerique tam ſalutem quam exitum Chriſtianæ Reipublicæ dependere exiſtimabant, intentis, varia hominum judicia, vota & ſermones circumferebantur, prout quemque amor vel odium huius aut illius partis ſtimulabat. Ceteri plerique orbis Chriſtiani Principes, otioſi ſpectatores eſſe malebant, Imperatorem interim deſertum paſſi: quaſi non Imperatoris hæc ſed Dei cauſa, & nihil ipſorum intereſſet. Pudor ſane erat ſpectare tum Lybiæ & Schythiæ populos auxilia Imperatori, Chriſtianæ capiti Reipublicæ offerentes (nam & tres Tartarorũ duces ad Boriſthenem fluvium habitãtes ad Cæſarem profecti quatuor equitum millia; & rex Tunetanus totidem Arabum millia ei auxilio promiſerant, quibus tamen ille uti noluit) Pudor, inquam, erat videre tam remotas & à religione & orbe Chriſtiano populos auxilia Imperatori ad hoc bellum ultro ſpondentes, & Reges interim Chriſtianos complicatis manibus otioſos ſedẽtes, & tectũ ſua, quod dicitur, ſervantes. Sed mihi crede non impune hoc fuit: ut qui hæreſeos flagellum etiam ipſi bene poſtea ſenſerint, & in eam multa quoque ipſi ſtatuerint exempla.

Summus Pontifex animadvertens in hoc bello, in quo Dei potiſſimum cauſſa agebatur, temporalibus armis efficiendum, quod ſpiritualibus perfici nequiverat, auxiliares copias Cæſari ſummiſit, in quibus peditum erant millia decem, & equites levis armaturæ quingenti. His omnibus Octavianum Farneſium nepotem ſuum præfecit: cui militabant magni nominis duces, è Vitelliorum, Sabellorum, Urſinorum, Palavicinorum, Petilianorum & alijs illuſtribus familijs. Nec profectò contra infideles tantum, ſed & contra hæreticos Eccleſiæ vires ſuas experiri licet. In Apocalypſi dicitur *terra* (id eſt, temporalis potentia) *adiuviſſe mulierem*, ſcilicet Eccleſiam. Sic Leo Pontifex Leonem Imperatorem contra Eutychianos, & S. Gregorius Gennadium Africæ Exarchum contra VVandalos armavit. Sic Adrianus Papa Caroli Magni armis contra Longobardos uſus eſt. Quod ſi rem exacte perpendere veirmus, reperiemus profectò ab hæreticis Chriſtianæ Reipublicæ maiora pericula quam à paganis & Turcis eſſe pertimeſcenda. Hi enim foris Eccleſiam apertis oppugnant machinis; at illi tanquam inteſtini hoſtes, cuniculis rem agunt, & Eccleſiam ſuis ipſius armis oppugnant. *Nemo dubitare poteſt*, inquit Sanctus Chryſoſtomus, (a) *quin hæretici paganis ſint deteriores; quum hi per ignorantiam Deum blaſphement, at illi ſcienter veritati vim faciãt.* Et Sanctus Auguſtinus, (b) *multo peiorem eſſe*, ait, *Fidei deſertorem, quique è deſertore poſtea oppugnator factus ſit, quam eum qui nunquam deſeruit quod nunquam habuit.* Sic ergo his cauſſis motus Pontifex Eccleſiæ contra hoſtes ſuos ſubveniendum, & ingratos illos & rebelles filios, qui arma contra Matrem ſuam ſumpſerant, caſtiganda ſtatuit. Florentiæ quoque Dux Coſmus Medices, & Ferrariæ Dux Hercules una equitum aliquot turmas miſerunt. His omnibus collectis, Cæſar Ratisbonam, atq; inde Ingolſtadium petit, ſupremo legato ſibi conſtituto Ferdinando Toletano, Albæ Duce. Proteſtantium quoque exercitus, numero confiſus, diligenter progrediebatur, eo conſilio ut Cæſarianos velut plagis implicarent, aut caſtra ipſorum tormentis oppugnarent. Et quia copijs prævalebant, ſuperiorem quoque locum occuparunt, unde & caſtra ſua Cæſaris caſtris oppoſuerunt.

II. Omnes à quibus hoc bellum particulariter ita deſcriptum eſt, uno ore fatentur, magnum initio ſtatim à Proteſtantibus errorem commiſſum, unde etiam de exitu facilis conjectura fieri potuerit. Quamvis enim & viribus & loco ſuperiores eſſent, Cæſare tum ab equitatu parum inſtructo, occaſione tamen rei bene gerendæ uti neſciverunt, quæ talis fuit, ut ſi Landgravij uſi conſilio caſtra Cæſaris, ſimplice tantum foſſa tumultuario opere munita, oppugnaſſent, Cæſarem procul dubio in magnas conjectũri fuerint difficultates: qui quum eius diei fulmen & impetum ſuſtinuiſſet, nocte ſequenti caſtra ita communivit ut tempeſtatem omnem multo commodius deinde ferre poſſet. Multum quoque animi hæc Proteſtantium cunctatio Cæſari addidit, lenta & timida hoſtium, ad manus venire non audientium, conſilia inde recte æſtimanti. Eo die Cæſar fortiſſimi ſimul & prudentiſſimi Imperatoris functus eſt officio, dũ inter primos ſeſe periculis objiciens, ſuo exemplo om-

a Hom. 1. in Matth. S. Th. 2. 2. q. 10. art. 2. Lib. 2. 1. de civ. cont. cap. 25.

omnes ad quamuis fortunã ſubeundam animabat.

Eodem quoque die quis ſingulariter Cæſarem à Deo cuſtoditum fuiſſe neget? circa quem complures quaſi à lateribus ipſius abrepti, frequentibus hoſtium pilis percuſſi occiderunt: quarum vna quum ante pedes equi quo vehebatur, concidiſſet, immota iacuit, non ſine adſpicientium pauore. Auila diuina manu retentam, eam & quaſi ligatam ſcribit, quæ ſi vel paullulum reſilijſſet, certiſſimum vitæ periculum Cæſari fuerit allatura.

Cæſar per noctem illam & ſequens biduum diligenter munitis caſtris, quum Ingolſtadium quoque à tergo haberet, copias quas Comes Burenſis è Belgio adducebat, exſpectare ibi ſtatuit. Eæ erant equitum quatuor. & peditum decem millia. Etſi vero à Proteſtantibus militares manus, nempe ſex peditum ſigna, & mille ac ducenti equites, paſſim ad Rheni ripam erant diſpoſitæ, quæ Comitem tranſitu prohiberent, fruſtra tamen hic fuit conatus. Saxo & Landgravius poſtquã tormentis in caſtra Cæſaris fruſtra fulminaſſent, & præclaram pugnandi occaſionem amiſiſſent (quem errorem Sleidanus & Proteſtantium calamitatis & victoriæ Cæſaris initium atque cauſſam fuiſſe dicit) Burenſi obuiam proficiſci, & ne cum Cæſare ſe coniungeret, prohibere decreuerunt, licet hoc alij diſſuaderent, vt Sleidanus ait, neque hoſtem longius quærendum eſſe diceret, qui ſub ipſorum oculis atque aſpectu verſaretur. Id compertum Cæſari Burenſi nunciari curat, qui ab itinere deflectens, periculum facile euitauit, & ad Ingolſtadium Cæſari ſeſe coniunxit ne vno quidem amiſſo. In his anguſtijs Cæſaris ab hoſtibus vndique, & quidem in regione parum ſibi fauente, cincti parum abfuit quin nonnulli depoſita quam hactenus ſimulauerant perſona, apertè Proteſtantibus ſeſe coniunxiſſent: è quorum numero inprimis fuit Elector Palatinus, qui quadringentos armatos Smalcaldicis auxilio miſit. Veſpere poſt aciem illam caſtrorum Cæſaris oppugnationem, Landgrauius non procul à loco in quo tormenta collocata erant, cœnans, apprehenſo poculo, Scherrelino peditum ductori, *Age*, inquit, *propinemus omnibus ijs quibus hodie tormentorum noſtrorum ictus mortem attulerunt* Tum Scherrelinus, *Equidem*, ait, *quam multi hodie noſtrorum tormentorum ictibus interfecti ſint neſcio; hoc vero ſcio, ex ijs qui viui manſerunt, ne vnum quidem vel vnum pedem loco ſuo ceſſiſſe.*

III Imperatoris exercitu nouis copijs aucto, Proteſtantes quamuis adhuc numero ſuperiores, caſtris tamen & locis natura munitis atque impeditis ſeſe continebant. Cæſar interim ipſis fere inſpectantibus, pleraque oppida ad Danubij vtramque ripam ſita capiebat: quorum multa audito tantum Cæſaris aduentu deditionem fecerunt. Erat verò fluuius hic tantæ commoditatis, vt qui eum in poteſtate ſua haberet, non minimũ ad rei ſummam & plenam victoriam momentum obtinere putaretur. Caſtris ita vtrimque non procul à Donauerda poſitis, Dux Alban. per tubicinem Landgrauio nunciari curat: *quid ita montes & colles inſideat? cur non in planitiem deſcendat, & prælio contendat?* Landgrauius econtra, *ſe ſocioſque fuiſſe per quinque dies medijs in campis ante Ingolſtadium, & expetiuiſſe prælium, cur non conflixerit? Se quidem vbi prælio dimicandum videbitur, occaſioni minime defuturum.* Non multo poſt tamen Cæſar & Albanus, cum paucis equitibus ad hoſtes longius, ſpeculandi cauſſa prouecti, in manifeſto fuerunt diſcrimine, è quo tamen diuino beneficio elapſi, ad caſtra incolumes redierunt: Proteſtantibus interim & ſuas miſerias. ob vaſtatas paſſim regiones deplorantibus. & ducum ſuorum cunctationem & ignauiam deteſtantibus. Conflict⁹ omnes, oppidorum occupationes & recuperationes, ceteraque huius belli minutatim perſequi ſuperſedeo, quod hæc ad inſtitutum meum proprie non pertineant; & ab Auila & Sleidano, illo Catholicorum, hoc proteſtantium partibus addicto, articulatim & quaſi dietim deſcripta exſtent.

IV Proteſtantes ſeu Smalcaldici vbi & vrbes in contribuendis auxilijs remiſsius agere, nec eorum vllam ſpem è Gallia, Anglia, & Dania afferri, exercituum interim ſuum valde minui, Cæſarianum vero quotidie augeri, iamque hyemem etiam inſtare viderunt; Electoris Brandeburgici interceſſione pacem tentarunt; ſed quum eius conditiones duræ admodum viderentur, deductis in hyberna præſidijs, bellum ducere decreuerunt. Quare noctu collectis ſarcinis, diſcedunt, & denſæ nebulæ vſi beneficio quæ ſub auroram inciderat, in locum tutum euadunt, Saxoniam verſus inſtituto itinere, vt militem ibi recrearent, ac prope perditis rebus remedium aliquod afferrent. Cæſar vbi de diſceſſu ipſorum comperit, equites continuo emittit, qui de itinere cognoſcant, deinde ipſe quoq. cũ equitatu procedit: & quamuis Lantgrauium & iuniorẽ Saxoniæ Ducem eſſet aſſequutus, elabi tamen ſibi paſſus eſt. Etſi enim hi cum paucis

Digitized by Google

copijs ab exercitu longius abeſſent, Cæſar tamen qui de copijs ipſorum neſciebat, & multo maiores ſuſpicabatur, nec peditatum apud ſe habebat, nihil tentandum ſibi ratus, dum peditatus adveniret, eo diei bene, ut putatur, gerendæ occaſionem amiſit. Et ſane quis neſcit, multas præclaras victorias ſæpe unius rei ignoratione impediri? Gallorum vetus eſt proverbium. *Que ſi l'eſt ſcauoit ce que faict l'oſt, ſouuent l'eſt desfereit l'eſt.* id eſt, ſi unus exercitus ſciret quid aliter ageret, ſæpenumero non paſſurum, ut ſine prœlio diſcedatur. Hoc modo elapſi Proteſtantes, magnis itineribus in Sueviam contendunt, & in via aliquot civitates oppugnant & deditione capiunt: à Francofurtenſibus etiam, Moguntino Archiepiſcopo, & Abbate Fuldenſi pecuniam extorquent. Nec multo poſt dilabuntur, quum prius in Galliam, & Angliam, legationes decreviſſent, & federis ſocios Principes ac civitates de auxilijs per internuncios appellaſſent. Landgravius, traditis Saxoni quas habebat copijs, domum revertitur, parum feliciter adminiſtrato bello; cuius præcipua cauſſa fuiſſe putatur, quod non ex unius arbitrio res gereretur, ut vel ſic diſcerent unitatis neceſſitatem in Eccleſia qui in paucis millibus regendis ſine capitis unitate tam cito conſumebantur. Is error iam olim Romanum Imperium, funeſta illa clade ad Cannas accepta, ferme peſſumdedit: ut verum ſit, Satius eſſe in bello rei imperij ſummam uni mediocri prudentia inſtructo com̃itti, quam duos omnibus requiſitis dotibus ornatos duces, æquali poteſtate præditos exercitui præficere. Sic Livius de Fidenatium agens ſeditione, ait, *tum facile apparuiſſe quantum æqualis trium Tribunorum poteſtas Reipublicæ nocuerit, dum inter diſceptandum ſeropportuna elabuntur occaſiones, aut conſilia hoſtibus enunciantur. Atque hanc ob cauſſam unus tum Dictator creatus fuit, ut quod à tribus peccatum fuerat, ſolus emendaret*: Landgravius quidem antequam caſtra Cæſar ad Ingolſtadium poſuiſſet, cũ eius equitatu conflixit, (e) nonnullis deſideratis, quod eius factum Saxo adeo moleſte ac graviter tulit, ut ſi quid eiuſmodi poſthac ipſo faceret inconſulto, diſceſſurum profeſſus fuerit. Saxo vero & ipſe pulcherrimam occaſionem amiſit, qui Cæſare undique fere circumvento & incluſo, Landgravium opperiendum ſibi ſtatuerat, qui in tempore non advenit, nolens fortaſſe alij concedere quod ſibi conceſſum non fuerat. Rurſus Landgravius Cæſaris caſtra ad Ingolſtadium male adhuc munita videns, convocatis belli ducibus & conſiliarijs, *Quod ſi penes me ſolum* inquit, *eſſet adminiſtratio, ſicut tunc erat quando VVirtembergi cum reſtitui, univerſo cum exercitu caſtra Cæſaris iam ſtatim ſim oppugnaturus.* Sic igitur ingens ille exercitus, in quo aliquando centum peditum, & decem equitum millia vna cum triginta maioribus machinis fuiſſe dicuntur, ſub duobus illis ducibus nulla re perfecta, dilapſus fuit. Itaque Cæſar in caſtra reuertit, & diem vnum & alterum militi reficiendo dedit. Inde profectus, Bopfingam, Nordlingam, Dingelſpulum & alia quædam oppida deditione cepit; nullo quacumque ibat obiecto labore, quam hoſpicia militibus deſignandi, & deditiтios in gratiam recipiendi.

V. Dum ita ad Danubium caſtris vtrimque collatis, leuibus prœlijs decertatur, & poſthabitis hyemis incommodis & tempeſtatibus pars vtraque rei bene gerendæ captat occaſionem, tandem vero Proteſtantes diſcedunt, inſequente Cæſare: Ferdinandus Romanorum rex copias ſuas ex Hungaria, Sileſia, Bohemia & Auſtria euocat (licet non leue a Turca, quem Saxo internuncijs ad tentandum aliquid ſollicitabat, ijs regionibus periculum imminere ſciret) ad auxilium fratri ferendum, & Saxoniam, proſcripto Electore, occupandam. Sed & Mauritius & Auguſtus Saxoniæ Duces, quamuis vterque Proteſtantium religionis, & ille quidem Landgrauij genere eſſet, Cæſari militantes, pleraſque per Saxoniam ciuitates in ſuam fidem adigebant, ſic vt Elector breui tempore omni ſua ditione eſſet ſpoliatus: qui editis libellis Mauritium perfidiæ erga ſe, patriam & religionem grauiſſime accuſabat, at ille *ſupremo ſe magiſtratui obedientiam debere aiebat: & initio quidem ad rem pacifice componendam, & reducendo in gratiam cum Cæſare rebelles nihil omiſiſſe; verum illis arma incerta certa paci præferentibus, poſtquam iam leuioribus aliquot prœlijs dimicatum ſit, & exercitus Saxoniæ immineat, pati non poſſe, vt à Saxonica domo Ioannis Friderici prouincia diuellatur & in alienas deueniat manus: itaque eam in ſuam fidem recepiſſe. In hoc bello non de religione, ſed de Imperio decertari: cuius libertatem Cæſar non ipſi modo, ſed alijs etiam indulſerit.* Poſt etiam Landgrauius ad Mauritium generum profectus, concordiam tractauit, ſed Mauritius ſine Imperatoris venia nihil agere ſe poſſe dicens, in cœpto perſiſtebat.

Et hæc quidem aſtutia Imperator, vt dixi, ad Principum illorum amicitiam diſſoluendam vſus, eſt.

e Sleid. lib. 18.

Digitized by Google

eſt, dum ſcilicet Religionis negocium, quod alioqui multos alios Principes & ciuitates, quæ conſcientiæ permiſſa libertate domi ſeſe continebant, federi illi additurum fuerat, poſthabere ſe ſimulauit. Etſi enim bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutionem impetrarat, id tamen vi decretorum Conuentus Auguſtani & Spirenſis factum fuit. Mauritio quidem Cæſar bolum hunc obiecit, vt non ad occupandam modo ſed etiam tuendam præcipui aduerſarij ſui prouinciam eum accenderet. Poſtquam vero Landgrauij ad Mauritium generum interceſſio fruſtra fuit, Saxoniæ Elector cum decem peditum & quatuor equitum millibus ad fines ſuos profectus, per Thuringiam & Miſniam amiſſa pleraque recuperauit, Lipſia tantum & Dreſda exceptis, quæ præſidio munitæ, oppugnationem ſuſtinuerant. Mauritius belli ſumptibus, quos Ioannes Fridericus è communi federatorum ærario faciebat, de ſuo ferendis impar, Cæſarem de auxilijs ſollicitauit, qui equitum peditumque aliquot cohortes ei miſit, ductore Alberto Brandeburgico. At hic non tam prudens & circumſpectus dux quam audax miles, Landgrauij ſorore deceptus, dum epulis, & choreis tempus terit, ab Electore non modo totam fere ſuam ditionem, vt diximus, recuperauit, verum etiam Mauritium ſuis oppidis exuit, & inſtitutis nouis cum Bohemis conſilijs, argentifodinas quoque in poteſtatem ſuam redegit, Huſſitarum præcipue ope, qui per ſummum proditionis erga regem ſuum ſcelus Electoris rebus fauebant, adeo vt manus quoque nonnullas militares auxilio ei mitterent, vt quos eiuſdem periculi coniungebat metus.

DE SMALCALDICIS A CAESARE victis ac profligatis, & Germaniæ ciuitatibus in gratiam receptis.

Caput XV.

ARGUMENTUM.

I. *Belli iſtius gloria cui poſt Deum debeatur.*
II. *Palatinus Elector & Dux VVirtembergicus Cæſari conciliantur.*
III. *Eius poteſtati multæ magnæ ac validæ vrbes ſeſe permittunt.*
IV. *Imperator in Saxoniam exercitum ducit.*
V. *Albim fluuium magno animo traijcit.*
VI. *Saxonæ Ducem vincit & capit.*

I. MVLTIS argumentis in hoc bello ſumma Dei, cuius oculi non ſuper Regum tantum & Principum palatiis, verum etiam paſtorum caſis & tuguriis vigilant, in conſeruando Chriſtiano contra ipſorum Chriſtianorum ſceleratas machinationes Imperio, cura & prouidentia apparuit; ſed in eo præſertim, quod magnum & Catholicum illum Principem non ſingulariter tantum toto hoc tam graui durante bello protexit, ſed & ſalutaribus conſilijs inſtruxit. Nam vt olim Demetrio illi Poliorceræ fortuna ciuitates captiuas adduxiſſe & velut in manus tradidiſſe dicta eſt; ſic præclaræ illæ victoriæ quas Imperator conſequutus eſt, quaſi cœlitus delapſæ, omnes ipſius hoſtes, ne vno quidem excepto, ad pedes ipſius proſtrauerunt: ſic vt qui antea nihil quam de Imperatore vel in triumphum captiuo ducendo, vel omnibus exuto armis, è Germania inſtar gregarij militis cum baculo & pera profligando ſomniarant quum ſe, ſua omnia vitamque gratiæ ipſius permittere, & compedibus vincti, quacumque ibat victorem ſequi coacti fuerint; ciuitates, quæ portas ei ante oocluſerant, muros ei lubenter velut cum triumpho ingredienti aperuerint; & qui antea per contemptum, Carolum Gandauenſem appellarant, Patrem dicere non dubitarint. Plurimum vero beneuolentiam ei apud omnes auxit, quod victoria permodeſte vteretur, & affabilem ſe humanum omnibus præberet; quippe qui frequenter dicere ſoleret, longe pluris ſe facere ciuium beneuolentiam & amorem quam ipſam quamcumque ciuitatem: atque illud ſibi vnum propoſitum haberet, vt lenitate & clementia pacem publicam armis à ſe acquiſitam, conſeruaret. Omnes ſane à quibus bellum hoc vel litterarum monumentis conſignatum, vel eius mentio facta eſt, omnem eius tam tacito conſenſu laudem Cæſaris prudentiæ ſimul & patientiæ tribuunt; qui contra vſitatum militiæ morem, diſſentientibus pleriſque ducibus, totam hyemem exercitum ſub ſignis tenuit; & quamuis grauiſſimis arthritidis vrgeretur doloribus, ab eo nuſquam diſceſſit, ſed per niues & glaciem, dexterum crus faſcia obligatam circumferens, omnia boni Imperatoris munia diligenter ipſe obiuit, ac tum quando iam diſceſſurus putabatur, cum copijs quam proxime ad hoſtes acceſſit.

II. Vt vero Dux VVittembergicus primus arma contra Imperatorem ceperat, exercitumque produxerat, ſic idē primus ex rebellibus ſubiugatus & victus, abiectis armis, belli fortunam non amplius experiri decreuit. Poſtquam enim exercitum a ſua ditione non procul abeſſe, ſe vero tædio rerum ſuarum & morbo confectum, tum federatorum res malè procedere, & tam validas copias veluti niuem a ſolis æſtu diſparuiſſe animaduertit: primo quidem in arcem natura inexpugnabilem ſeſe recepit: deinde miſſis internunciis, veniā à Cæſare petijt, quæ ei negata, niſi ſe ſuasque fortunas omnes, totamque prouinciam ſine conditione Cæſari dederet, vt de ijs ipſe ſtatueret pro ſuo arbitratu. His perculſus miſer Huldricus ſuppliciter & demiſſe admodum Cæſari ſcribit, *miſericordiam eius implorans, & per Chriſti amorem obſecrans ne in ſe ſuoſque miſeros ſubditos grauius aliquid ſtatuat.* Tandem Cæſar ei ignouit his conditionibus: *vt ſupplex factus publice gratiam à Cæſare petat, vt dependat aureorum millia trecenta, vt tormenta ſociorum, relicta in ſuis finibus cum omni inſtrumento tradat, vt ab omnibus federibus diſcedat &c.*

Eodem fere tempore Elector Palatinus Fridericus, Halam ad Cæſarem profectus, *culpam ſibi condonari petit, quod Smalcaldicis ad Ingolſtadium caſtra habentibus auxilia miſiſſet non ipſius oppugnandi cauſſa vti dicebat, ſed quod ex federe priuato VVirtembergico ad hoc teneretur.* (a) Cæſar acribus eum verbis accipit, ignoſcit tamen, & vt errorem hunc atque culpam in poſterum accuratiori fide compenſet, hortatur. Miſerabile pleriſque videbatur, tantæ potentiæ & auctoritatis è Bauarica familia Principem, Imperatoris genus affinitate contingentem, videre nudatis canis, multis cum lacrymis veniam à Cæſare quam humiliter petentem. Manſuetudine hac & clementia Cæſaris, ad ignoſcendum quam ad puniendum longe propenſioris, plerique Germaniæ Principes & ciuitates Germaniæ allectæ, eius fidei & obſequio totas ſeſe dediderunt.

III. Ex ciuitatibus Vlmenſes magnæ potentiæ & auctoritatis, primi Cæſari fuerunt reconciliati: centum aureorum millibus & duodecim tormentis mulctati. Poſt hos in gratiam Francofurtenſes recepti ſunt, depenſis aureorum viginti millibus. Scribit Alcantaræ Commendator, quum Landgrauius illac domum è bello properaret, & Senatus ab eo quid porro faciendum eſſet quæreret, illum reſpondiſſe; *Cuilibet vt ipſi caudam ſuam bene cuſtodiendam. Cattum quoq; ſuis rebus non defuturum:* ſicque inſoluto hoc ænigmate, ab ipſis diſceſſiſſe. Horum exemplum ſequuti Memingenſes, quinquaginta aureorum millibus mulctati ſunt. Poſt hos diuerſis conditionibus in gratiam recepti Biberacenſes, Rauenſpurgi, Campodunenſes, Lindauii, Eslingenſes, & Auguſtani. Ad hos Sebaſtianus Schertelinus, qui Proteſtantibus militauerat, primum, deinde quum omnem ſibi ſpem veniæ præciſam animaduerteret, ad Heluetios profugit. Auguſtanis centum & viginti aureorum millia & duodecim tormenta imperata. Tandem etiam Argentinenſes cum Cæſare tranſegerunt, perſolutis triginta aureorum millibus, & traditis duodecim tormentis. Sic igitur pleræque omnes Imperij ciuitates ad Cæſaris obedientiam redierunt. *Saxo vero & Landgrauius, quos plerique antea ſummos federis duces agnoſcebant, hoſtes publici ſunt denunciati.* In quo admirabilis rerum humanarum inconſtantia, & inprimis vulgi, quod ſecundam fortunam velut heliotropium ſolem ſequitur, & ad quamuis auram circumagitur, mutabilitas apparuit. Quemadmodum autem victoriæ multo ſanguine partæ laus magna ex parte militum virtuti; ſic incruentæ gloria ſoli Imperatoris prudentiæ debetur. Carolus certe Cæſar nulla re maiorem laudem aſſequutus eſt, quam quod ciuitatum legatos ſupplices ad ſe venientes humaniter excepit, & pleriſq; ignouit, ſic tamen vt imperata facerent. Duo ſoli reſtabant, Saxo & Landgrauius. Et hic quidem vt erat magno & feroci animo, quamuis Elector Brādeburgicus ſollicite pro ipſo intercederet, aliquā diu pertinaciter egit, certis propoſitis conditionibus in quas, non in alias, pacem facere vellet. At Cæſar eodem modo illum quo VVirtembergicum tractare conſtituerat: eoque Brandeburgicum monuit, vt niſi Landgrauius abſque vlla conditione ſe dederet, ab omni porro deſiſteret actione.

IV. Interea Saxoniæ Elector fortunæ, quæ in Saxoniam reuerſo propitiam ſe dederat, diligenter inſtabat: Cæſare interim cunctante, & certam in ipſum vindicandi occaſionem circumſpiciente. Poſtquam vero de clade & captiuitate Alberti Marchionis Brandeburgici accepit, Vlma diſceſſit, & Saxoniam verſus iter inſtituit; ſed vehementiſſimis podagræ vexatus doloribus, Norlingæ aliquamdiu ſubſtitit, exigua cum ſpe ſanitatis recuperandæ. Vidiſſes tum hæreticos criſtam rurſus erigentes,

a *Sleid. lib. 18.*

Digitized by Google

exigentes, & eodem Imperatorem & Catholicam Eccleſiam ſepulcro propediem contumulatum iri ſperantes. Quum vero præter omnem ſpem conualuiſſet, Cæſar Norlinga profectus, Nurimbergam, inde Egram petit, proxime ad Bohemorum fines Ferdinandicæ ditionis in montuoſis & aſperis locis ſitum oppidum: quo etiam Ferdinandus & Mauritius iam ante venerant. Deinde cum omni exercitu eodem die Egra decedit, & magna celeritate in Saxoniam ducit, vt Electoris, qui nuper Fribergam quoque & Miſenum illuſtre ad Albim oppidum, Mauritio ademerat, progreſſum cohiberet. Sic decimo tandem die, quum continenter iuiſſet, ad Miſenum vbi Saxo tum erat, peruenit: qui ſubito Cæſaris aduentu oppreſſus, relicto oppido, quum ſublicium pontem incendiſſet, ad alteram Albis ripam caſtra poſuit, loco admodum munito, quum & fluuius magna ſui parte ad CCC paſſus latus interflueret, & ripa vbi caſtra habebat, in crepidines paſſim aſſurgens, vada redderet difficilia. Cæſariani transportandum quidem exercitum cenſebant, quomodo vero id fieri poſſet nō expediebant, loci ſitu pleriſque metum incutiente, & diſpoſitis ad alteram ripam à Saxone militum ſtationibus, cum tormentis & nauigijs aliquot, vt Cæſarianos quoquo modo impedirent.

V. Reperto tandem vado, licet profundo, Cæſar ea die exercitum omnino tranſmittere, & cum hoſte, ſi poſſet, confligere ſtatuit, antequam nouas ille vires colligeret, aut locis omnibus præſidio & commeatu diligenter munitis, Cæſaris vires diuturna obſidione diſtineret, & ſic bello in longum ducto, & Cæſare Saxonico bello occupato, ſocijs & reliquis Proteſtantibus res alibi turbandi occaſionem daret. Nam & Landgrauius tum exercitum colligere, & propediem in campum producturus dicebatur. Præmiſſis ergo leuis armaturæ equitibus qui ſingulos ſclopetarios à tergo vehebant, Cæſar aſturconi badio inſidens, ſella holoſerica punicea auro fimbriata inſtrato, ipſe auro radiante lorica tectus, ſine paludamento & galeam Germanorum more capite, manuque frameam lato ferro geſtans, ſpeciem magni illius Cæſaris referebat qui tranſito olim Rubicone, omni pacis conditione abiecta, in ſolo victoria ſpem ponebat. Sic ergo quamuis difficili tranſitu, alijs vi fluminis abreptis, alijs gladios tranſuerſos ore deferentibus, & natando ſe ſaluantibus, Cæſar vlteriori ripa ſine damno potitus eſt, hoſtibus, qui ad prohibendam deſcenſionem relicti fuerant, metu dilapſis. Sleidanus inſignis huius victoriæ hiſtoriam vno & altero verbo abſoluens, ait, *Saxonem* tum quum ab ijs quos Mulbergæ reliquerat nunciaretur, Cæſarem vtriusque ripæ potentem cum exercitu iam Albim traijcere, concionem ſacram audijſſe. Illud certum eſt, non ſuſtinuiſſe ipſum exercitus illius, faſcijs punicei coloris decuſſatis terribilis, & ipſum etiam fluminis, cuius præſidio potiſſimum confiſus fuerat, curſum ſiſtentis, aſpectum.

Didici ego è Galliæ quodam magnate qui in Germania diu verſatus eſt, Saxones culpam Ducis ſui concioni *Lutheranæ* tam propinquo hoſte indormitantis, in Curiæ Mareſchallum, ex Schonbergiorum familia, reijcere, qui, vti aiebant, ab Imperatore corruptus, impedierit quo minus nuncium de Cæſaris traiectione ad Ducem mature fuerit perlatum, ne Luthero-ſacræ ipſius cogitationes & diuinus ſcilicet cultus interpellarentur. Saxo, quamuis ſero, Cæſarem iam traieciſſe certior factus, exercitum ad iter inſtruit, & celeriter VVitebergam contendit; ita tamen vt extremum agmen eo carpenti hoſti os obuerteret: Cæſar vado reperto, & inſtructo primo ſuorum agmine, non exſpectatis impedimentis & ceteris in traijciendo adhuc per pontem ex hoſtium abductis nauigijs factum occupatis, eum quantum poteſt inſequitur. Quum in compito quodam forte fortuna Crucifixi Saluatoris imaginem, Sacramentarij cuiuſdam manu glande traiectam conſpexiſſet, eleuatis in cœlum oculis, *Mi Deus*, inquit, *ſatis ipſe tu ſuperque potens es ad tuas hodie vindicandas iniurias*. Saxonem interim cum exercitu, in quo ſex erant peditum & tria equitum millia, vnà cum viginti tormentis maioribus, longius progredientem Imperator cum quatuor omnino equitum millibus perſequebatur, nullo peditatu, nullis tormentis inſtructus, quæ paullatim ſubſequebantur.

VI. Iam vterque exercitus ad tria confecerat milliaria Germanica, vnus quidem viam VVitebergam verſus inſiſtens, vt tutum aſſequeretur locum; alter hoſtis tergo inhærens, vt eum diuerteret, & ad pugnam prolectaret: quum Saxo primum Cæſaris agmen, quod Albanus ducebat, conſpicatus, ſuos ad ſyluam quandam conſiſtere, & cū hoſte prœlium inire iubet: qui mox terga vertentes, peditatum deſtituerunt, ab inſequentibus

bus internecione fere deletum. Cæſar fugientes vnum milliare, alij longius, & ad tertia etiam inſequuti ſunt, a media fere die ad Solis vſque occaſum pugnatum fuit. Ad Cæſarem è conflictu redeuntem Aluanus Saxonem captiuum adducit, vultu ante per faciem ſanguine ex vulnere accepto perfuſum: qui vbi in Cæſaris conſpectum venit, *Quandoquidem ita fortuna tulit,* inquit, *ecce me tibi, Clementiſſime & potentiſſime Cæſar, captiuum ſiſto, vt me pro loco quo natus ſum dignitate tractes, rogans.* Tum Cæſar, *Iam nunc quem nunc mihi tribuis titulum longe diuerſus eſt ab eo quem ante mihi tribuiſti. Verum pro meritis ego te accipiam.* Integra hæc & plena fuit Cæſaris victoria, quum omnes fere qui cum Saxone fuerunt, aut occiſi aut capti ſint, exceptis quadringentis & amplius qui cum maiore natu Saxonis filio, itidem vulnerato, VVitembergam euaſerunt. Eſt ſane diligentia vna ex præcipuis militaris ducis dotibus, quum vna ſæpe hora amittatur, quod nunquam deinde recuperari poteſt. Quod ſi Cæſar eo die Albim non traieciſſet, victoriam ipſius curſum Albis procul dubio ſtitiſſet; qui ſequenti diei ita auctus fuit, vt non modo vado, ſed ne natatu quidem, ob ſummam aquarum violentiam, potuerit tranſmitti. Quin etiam ſi Saxo duodecim dierum ſpacium habuiſſet (quod captiuus non ſemel dicere ſolebat) ad triginta peditum & ſeptem aut octo equitum millia contra Cæſarem fuiſſet producturus. Fatendum ſane eſt ingens hoc fuiſſe militare facinus, nimirum profundum, ac nullibi fere vadoſum fluuium traiicere, hoſtem tam longe perſequi, ſolo equitatu tam equeſtres quam pedeſtres hoſtium copias, ſylua etiam quo ſe reciperent munitas, ſine omni tormentario apparatu, quo hoſtis abundabat, aggredi: hacque vna clade Proteſtantium factio tota fuiſſet deleta, niſi quidam poſtea publicam vtilitatem priuatis ſuis commodis & cupiditatibus poſthabuiſſent.

DE PRODIGIIS QVÆ EO DIE quo prœlium commiſſum eſt, euenerunt.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

I. *Diuerſa prodigia quæ illo die apparuerunt.*
II. *Miraculum circa Solem.*
III. *Ludouici Auilæ de illo teſtimonium.*
IV. *Aliud nobilis Itali.*
V. *Sleidanus Auilam mendacii non accuſat.*
VI *Imperatoris victoria potius dictum & quanti ea momenti fuerit.*

I. IN rebus vſitatum Naturæ curſum ſuperantibus, lente admodum & tarde haberi fides ſolet; & miracula vt plurimum in falſitatis ſuſpicionem veniunt, niſi locupletum auctorum qui ea ipſa quæ recitant viderint, nec ab alijs tantum acceperint, teſtimoniis comprobentur. Quod hoc loco ſcripturus ſum, quodque Anno M. D XLVII. Aprilis die XXIV. eo ipſo die quo memorabile illud Cæſaris cum Saxone prœlium commiſſum eſt, (a) accidit, tam admirabile eſt, vt vix vllam afferre auſim probationem ad demonſtrandum, cœlum & terram eo die in hæreſeos exitium coniuraſſe, niſi fide dignos haberem auctores, tamquam eorum quæ a me dicentur vades. Et quidem eo ipſo tempore quo Catholicus exercitus prœlij copiam, hæreticorum vero elabendi ſpacium quærebat, aquila viſa fuit, quæ Cæſarianum exercitum in gyrum circumuolitans luſtrauit, tamquam victoriæ, quam Imperialis aquilæ milites paullo poſt adepturi erant, prænuncia. Et lupus è ſylua progreſſus, in Hiſpanorum militum globum incidit, à quibus gladiorum ictibus ſubito confoſſus eſt. Sed ad ipſum miraculum veniamus.

II. Primò, cœlum tamquam igne ardens & Sol ſanguineo conſpectus fuit. Et vtrique exercitui Sol tardius incedere & longius victoriæ ſpatium dare viſus eſt. Sleidanus totum hoc, quod Proteſtantium cauſſæ parum faueret, paucis & obſcuris verbis tantum perſtringit, aiens, illis diebus ſolis aſpectum valde fuiſſe triſtem, obſcurum, pallidum & velut caligine quadam circumdatum, vt plerique à Saxonia longiſſime remoti & ignari quid ageretur, iudicarent magni aliquid portendi; nec enim in Germania ſolum, ſed per Galliam etiam & Britanniam id fuiſſe obſeruatum, & ita rem habere multa hominum millia teſtificari poſſe. Hæc Sleidanus. Verum Ludouicus Auila qui prœlio interfuit, & Baptiſta Gribaldus nobilis Italus, ille quidem II. belli Germanici libro, hic vero in quadam ſuarum Relationum, de prodigioſo hoc ſolis aſpectu ita loquuntur.

III. *Quo die prœlium commiſſum eſt,* inquit Auila, *ingens*

a *Vlenberg. Vita Melanchthon. cap.* 17.

ingens fuit ſolis aſtus, ſolque ſanguineum veluti colorem referebat: nobis vero intuentibus, multo altior & ab occaſu remotior quam pro diei tempore videbatur, quaſi curſum ille ſuum retardaſſet, vt diem faceret longiorem. Hæc quidem omnium eſt opinio: cui etiam contradicere non auſim. Idem eodem die Norimbergæ & in Gallia quoque obſeruatum fuit, vt ipſe Rex poſtea affirmauit: itemque in Pedemontio, vbi idem color ſolis viſus eſt. Quod ego tanquam rem maxime memorabilem notare quoq; volui. Hæc Auila.

Quo tempore Albæ Dux in Galliam venit, regis ſui nomine cum Eliſabetha regina matrimonium contracturus, ab Henrico II. rege, belli eius mentionem faciente, de hoc, Solis vultum mutantis, & quaſi curſum ſiſtentis prodigio rogatus, quidnam ipſe vidiſſet, *Totius mundi*, inquit, *Rex ſacratiſſime, & tum & poſtea de hoc miraculo conſtans fuit ſermo: mihi vero tum ab* ijs quæ in terra gerebantur, ocium non fuit vel oculos ad cœlum eleuandi, eiuſque faciem contemplandi. Hæc ego à Baſquio nobili Gallo, Aixenſi præfecto, antiquæ hominæ virtutis & fidei, ac Regi perquam familiari, accepi: cui poſtea is quoque honos à Rege obtigit, vt ex omni aulica Nobilitate ad prægustatoris munus fuerit adhibitus, Rege monito vt à veneno ſibi caueret. Tempus tamen cum eo quod idem Auila de hoc eodem rege ſcribit, nequaquam conuenit: quum Auilæ Commentarij iam decem annis ante fuerint impreſſi. Sed alterum auctorem Italum ſua lingua loquentem audiamus.

IV. *Quella battaglia è piena di coſe ſtupende, & di miracoli, &c. In hoc prælio multa res ſtupenda & miracula apparuerunt, cœlo ipſe fauorem ſuum omnibus in rebus erga Cæſarem monſtrante: in eo præſertim quod hoſtes qui capiendi eius ei abs ſibi paſſi ſunt occaſionem, poſtea victi in ipſius manus peruenerunt. Quum Cæſar ſuos in hoſtem duceret, Crucifixi vidit imaginem media in via à ſcelerato confractam iacentem: tum ex equo proſiliens, leuatis ad cœlum oculis, Etſi,* inquit, *ô Domine Deus, ſatis tibi ſit virium ad tuas vindicandas iniurias, quæſo tamen des mihi illam gratiam vt de impijs illis ſacrilegis hodie pœnas ſumere poſſim. Eſt vero res certiſſima, quod in illo temporis articulo quo vtrimque in procinctu ad manus conſerendum armata ſtabant acies, ſolem paullo ante clarum, ſubito ſanguineum colorem referre & obſcurari vidimus (quod à nullo mortalium ante viſum eſt) ſignificantem quaſi, ſe curſum ſuum ſiſtere, vt (noſtris) integram victoriam conſequendi daret ſpacium. Et vnus è concionatoribus noſtris, qui in noſtra tum cohorte erat per totam aciem diſcurrens, Bono animo eſte, inquit, filij! Ecce Dei ille oculus ſe inclinat vt ſingularem illum vobis præſtet fauorem, voſque admoneat & incitet, vt officium veſtrum in profligandis inimicis, ſuis impigre obeatis.*

VI. Quod ſi hoc à nobiliſſimis & grauibus viris, & teſtibus ocularis ſcriptum non eſſet, dubitandi forteaſſe quis cauſſam haberet. Nam quem fructum illi ex hoc mendacio ſperare potuiſſent? Quis credat, tantam illorum fuiſſe impudentiam, vt rem falſam per totum Chriſtianum orbem diuulgare auſi fuerint, quum in vtroque exercitu tam multi Principes & grauiſſimi viri fuerint, qui mendacij eos coarguere poſſint? Sleidanus certe quem Auilæ commentarios legiſſe certum eſt, ex eo, quod ipſum *impurum & mendacem hominem* appellat, quodque de tota Germania tam frigide, tam contemtim atque aliene loquatur, iuſtam in eum inuehendi cauſſam habuiſſet, ſi in hoc recitando miraculo, & in re tanti momenti, mendacij ipſum potuiſſet conuincere. Et quid ille amplius non dicturus fuerat, qui eodem loco quo de Auila loquitur, adiungit, Rei iſtius tanto maiorem eſſe indignitatem, quod libellus ille ſingulari quodam Cæſaris priuilegio ſit excuſus? Auilam reprehendit, quod ſcripſerit Albertum Brandeburgicum à feminis deluſum, cladem illam accepiſſe: at prodigioſam hanc ſolis ſtationem tantum abeſt vt carpat aut rideat, vt etiam ne verbo quidem attingat.

Sed & tertium auctorem addamus. Conſaluum de Illeſcas, qui in II. parte Pontificalis ſuæ hiſtoriæ Hiſpanica lingua conſcriptæ, de eadem re ſic loquitur. *Et ſol per todo àquel dia tuuo vn color ſanguineo, &c.* id eſt: *Sol totum per eum diem ſanguineum oſtendit colorem, & affirmant multi ſe in eo ſtationem quandam obſeruaſſe, qualis fuit tempore Ioſue: vt nimirum Carolus V. verorum Iſraelitarum dux ſpacium haberet vincendi, & inimicorum Crucis Chriſti vires frangendi. Idem color Solis qui in Saxonia, Norimbergæ quoque fuit conſpectus. Hæc ita ſe habere, ex multorum fide dignorum hominum teſtimonijs conſtat, eoque pro vero & ipſe hoc loco ponere non dubitaui.* Eadem de re circumferuntur verſus aliquot, memoria non indigni: quorum auctorem, ſi de nomine mihi conſtaret ſua hic eum gloria non fuiſſem fruſtratus.

Phœbe, quid alipedes ſeruis remorare quadrigas,
Nec rapidum prono tramite tendis iter?
Te ſub Atlantiaci tepidas vocat æquoris vndas,

& deditione* accepit 23. Maij, & biduo poſt ingreſſus inſpexit: 5. vero Iunij Septemviralem dignitatem cum ditione annexa à Ioanne Friderico captiuo capite proteſtantium eiuſque poſteris ablatam Mauritio Duci Saxoniæ & captiui ſobrino contulit (*b*) captiuus vero ex ijs locis abductus eſt, & paulo poſt Landgrauius Haſſiæ Philippus alterum factioſorum caput Halæ Saxonum captus eſt (*c*) Porro Ex-Elector cum abduceretur in vinculis zelo Academiæ Luthero-VVittebergicæ æſtuans filio in mandatis dedit, vt tempeſtate Belli diſſipatas reliquias Academicorum colligeret, & Ienam transferret, quod mox cœptum eſt, ſed pars Lutheranarum Academicorum VVittebergam cum Philippo Melanchthone redire maluit, quæ nempe Molliorum erat, Rigidiores vero Ienam conceſſerunt. (*d*).

QVID IMPERATOR POST VICTORIAM egerit: & quomodo Interimiſtica religionis formula ſit procuſa.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I. *Error Imperatoris poſt victoriam in captiuis detinendis.*
II. *Eiuſdem in ſedandis religionis controuerſijs ſtudium.*
III. *Concilium ſolutum redintegrari vult.*
IV. *Liber* INTERIM *cuditur.*
V. INTERIM *vndiq; impugnatur.*
VI. *Cæſar perſequitur nolentes recipere Interimiſticam Religionis formam.*

I. CLEMENTIA illa qua Imperator poſt victoriam Saxoni (quem Schluſſelburgius impudenter Ieſu Chriſti Martyrem appellat,) vitæ gratiam fecit, etſi laudem eius per totum Chriſtianum orbem plurimum illuſtrauit, ad Eccleſiæ tamen quietem & ſecuritatem parum profuit: ſic vt nouæ ſemper victoriæ nouas Imperatori peperiſſent curas. Nam vt in rebus proſperis & omnibus victorijs perpetua animi moderatione antehac ſemper vſus fuerat, adeo vt a militibus idem ei quod Hannibali exprobratum fuerit, quod nimirum Vincere ſciret, at victoria vti neſciret; ſic etiam eum ſatis habuit duos illos Principes per quinquennium fere aut ſexennium captiuos ſecum circumducere, compedibus quidem fere ſingulis diebus oneratos, nullo alio cum fructu, quam quod ex eorum ignominia, vt quidam interpretari non verentur, gloriam quæreret. Interea coniugum lamentationibus, liberorum & cognatorum querelis omnium tam Germanorum, quam exterorum Principum aures quotidie pulſabantur, pleriſque paſſim indignantibus tantos iſtos Principes, & quidem ſub exteræ gentis, quod inuidiam augebat, cuſtodia, tam diu tradeci: etiam inimicorum contra eoſdem odio tandem in miſericordiam verſo. Inter ceteros ijdem grauiter de hoc apud Galliarum regem conqueſti ſunt, qui iamdudum Cæſaris fortunæ & magnitudini inuidebat. Inprimis vero Proteſtantes Principes qui fidelem Cæſari in eo bello operam nauarant, pro captiuorum liberatione aſſiduo apud Cæſarem intercedebant: quum vero ſurdis auribus preces ſuas accipi viderent, graui concepta offenſione, tempus & iniuriam hanc, vti interpretabantur, vlciſcendi, & priſtinam patriæ libertatem reſtituendi, ſimulque controuerſiam de religione renouandi, opportunum circumſpicere cœperunt. Melius ſane Cæſarem facturum fuiſſe credibile eſt, ſi quibus vitæ gratiam fecerat, ijs integrum quoque libertatis beneficium conceſſiſſet, & ſic vniuerſo bello clementiâ finem impoſuiſſet. Sed fato quodam fit, vt fortuna ſæpe contra noſtra inſtituta, conſilia & præcautiones rerum euentus dirigat, eoſque in ſua manu eſſe demonſtret. Quis vero huius rei euentus fuerit, infra perſpicue videbis.

II. Poſteaquam Imperator tam graui bello alijſque intricatis negotijs ſeſe explicauit, circa Iulium menſem & à Principibus & ciuitatibus quos in gratiâ receperat (qui fere vnus victoriæ huius fructus fuit) ad decies ſexies centena millia aureorũ, & quingentas aut ſexcentas circiter maiores machinas mulctæ loco exegit: tum rebelles quoſdam & inprimis Magdeburgenſes, qui ſoli imperium detrectabãt, proſcripſit: primam omnium religionis curam ſuſcepit, quæ hactenus velut in ſuſpenſo manſerat. Quare & Eccleſiaſticis bona reſtitui, & templa polluta paſſim luſtrari atque expiari, diuinum denique cultum ad priſtinam formam inſtaurari iuſſit. Comitia deinde Auguſtam Vindelicorum in ſequentem menſem Septembrem indixit futura in quibus quum expoſuiſſet, omnium malorum quibus hactenus afflicta

b *Vlenb Vit. Melanch. cap. 17. num 2.* c *Mercator in Chronol.* d *Vlenberg. loco cit.*

approbatus; publice approbatus eſt ab Ordinibus Jmperij Menſe Martio Anni 1548. etſi idem Mauritius mox proteſtatus ſit ſuorum conſiliariorum inſtinctu, quaſi ſine ſuorum ſubditorum conſenſu, quorum religionem immutatam teneretur ſervare, nequaquam librum illum concordiæ poſſet approbare. (Erat vero liber hic ante Buceri adventum, uti dictum eſt, compoſitus, quem ab Electore Brandeburgico eidem datum, & ab alijs, excepto Brentio & Melanchthone ſubſcriptum, quum ille evoluiſſet, ſive quod minus ei placeret, ſive quod ſine ſua opera confectum ægre ferret, probare ſe non poſſe reſpondit, & clanculum abiens, Argentinam ſe recepit.

V. Ad librum hunc continentem Novam & Academicam religionis formam, antiquis Eccleſiæ conſtitutionibus contrariam, quamvis Pontifex ſanctiſſime reſpondit, *inauditum & monſtroſum eſſe, ut presbyter ordinatus uxorem ducere, & ſacrum officiũ adminiſtrare poſſit: & conſuetudinem illam cœnæ Dominicæ ſub utraque ſpecie ſumendæ iam pridem in Eccleſia abrogatam eſſe, & in his indulgendi poteſtatem nulli præterquam ſibi competere.* Nihilominus tamen Jmperator, pacis in Germania ſtabiliendæ ſtudio, librum in conſeſſu Ordinum Jmperij legi, ac deinde Latina & vernacula lingua excudi, & ab omnibus recipi iuſſit. Et è Lutheranis quidem alij receperunt, alij reiecerunt. Recepit Joachimus Elector Brandeburgicus; at frater ipſius Joannes reiecit. Subſcripſit Elector Palatinus; ſed ex eadem familia Dux Bipontinus ſubſcribere recuſavit. Dux VVirtembergicus eo per ditionem ſuam publicato, Miniſtros qui ſubſcribere nollent, dimitti iuſſit. Saxoniæ Dux captivus ut ſubſcriberet, numquam adduci potuit: uti nec eius filij: cui tamẽ Landgravius ſe ſubmiſit. maxima in Mauritio novo Electore erat difficultas, qui multis Principum & Cæſaris collationibus ut probaret induci non poterat, ſeductus per ſuos, donec ſuis iterum iterumq; conſultis Theologis rationi ceſſit & 15. Maij liber ille eſt publicatus, refutatis ſufficienter ijs quæ opponebantur. Et ſic quidem diſſenſionum & turbarum omnia plena erant: Brentius, Bucerus, & Muſculus, Lutherani Theologi librum hunc probare noluerunt, quem tamen alij complures approbarunt, & inprimis Jslebius Agricola, non obſcuri nominis Lutheranus Theologus, qui etiam præcipuus eius fuit auctor. Beza *Infelicem hunc partum à Lutherano apoſtata Islebij nomine editum* dicit: *ſed poſtquam ex eius lectione cognitum fuit, nihil eo niſi puræ doctrinæ & Eccleſiaſticæ politiæ depravationem contineri, à fidelibus Miniſtris ſtatim impugnatum, adeoque fuiſſe abolitum.* Sic Beza: quum *Interimiſtica illa religionis forma* à multis civitatibus recepta fuerit, atque adeo etiamnum apud nonnullos vigeat. Palladius *inſignem ait fuiſſe illam proditionem, qua nonnulli ex fratribus ipſorum, ut bonam ab Imperatore inirent gratiam, Interimiſticam illam religionem ſibi obtrudi, & ad Miſſam perduci ſe paſſi ſint, ex illa opinione, quod hæc & talia ſint adiaphora.* At Melanchthon etſi is multum huic Concordiæ libro reſtitiſſet uti ex actis eius liquet, timore tamen Cæſaris & Mauritij multum de Veteri pervicacia Luthero vivente uſurpata remiſerat, ut quaſi invitus librum tolerare videretur, quapropter idem à Flaccianis acerbe eſt exagitatus (d) qui pacificationi ſtudens reſpondit, *aliquam ſervitutem ferendam eſſe, modo cum impietate non ſit coniuncta.* Ut paucis dicam, ex Interimiſtico hoc libro nova religio procuſa eſt, quæ poſtea tam à verè Catholicis quam Lutheranis fuit oppugnata: quamvis Imperator, ut ab omnibus reciperetur, ſeuere edixerit, quo ſcilicet Proteſtantes hac ratione à Lutheraniſmo abductos, paullatim ad Catholicam reduceret Eccleſiam.

VI. Prædicantes doctrinam hanc approbare recuſantes, ſolum paſſim vertere & abire iuſſi ſunt. Ioannes Brentius Hala, ubi XXVI annos docuerat, diſceſſit. Oſiander Norimberga relicta, in Pruſſiam ſe contulit, ubi novam hæreſin procudit, de qua lib II. diximus. Blaurerus Conſtantiam reliquit. Muſculus Auguſtæ valedicens, Bernam Helvetiorum commigravit. Qui Spiræ & Wormatiæ docuerant, itidem alij aliò dilapſi ſunt. Et Ridicula tunc apparuit & mere humanum inventum Religio Lutherica, cum ex omnibus eius profeſſoribus nemo inventus eſt, qui Martyrij coronam pro Lutherana religione aut Confeſſione Auguſtana moriendo, appeteret; ſed omnes diſſimulando ſuam ferociam perſequutionem velis remiſque fugiebant. Quid de his Tertullianum dicturum? quid eis, ſi de ſuorum numero eſſent, exprobraturum putas? Utinam tum vixiſſet adhuc Lutherus, & nubes illas è leviſſimis cerebri ſui vaporibus formatas, momento diſſipari, id eſt,

Oo 3 Eccle-

c Ulenberg. in Vita Melancht. omnia illa exactiſſime refert cap. 17. & 18. d Idem cap. 18. & in Matth. Flaccio.

Eccleſiam quam ipſe ad finem vſque Mundi duraturam & ſibi & alijs perſuaſerat, omni forma & decore nudatam, repente concidere vidiſſet: Vere enim, Vere tunc Lutherana religio ex oculis euaneſcens innihibilis euaſit, cum profeſſores eius ſubticuerunt, paſſi nouam formam induci. Profectò animam tum agebat vniuerſus Lutheraniſmus: quam non dubium eſt quin Interimiſtica Religio penitus eliſura fuerit, ſi Concilio mature finis impoſitus, eiuſque decreta Imperatore Germaniã armis adhuc obtinente, promulgata fuiſſent. Ex ciuitatibus enim pleræque aliæ vltro, aliæ Imperatoris metu ac reſpectu Nouam illam Religionis Formulam amplexæ fuerant. At mora illa (quippe Anno M D LXIV. demum Concilium illud conclusum fuit) Hæreſi reſpirandi dedit ſpacium, effecitque vt dum extrema Concilij exſpectabantur decreta, Lutherana religio non priſtinos modo ſuos cultores permulſerit, ſed nouos etiam allexerit. Vt enim arbor quæ iam inueterauit, & radices alte egit, non facile deijcitur; ſic religio etiam falſa ex animo quem ſemel occupauit, ægre admodum euellitur atque exſtirpatur. Imperator interim nihilominus Imperij Ordines vt doctrinæ huic ſubſcriberent, vrgere non ceſſabat; adeo vt etiam ciuitates id facere recuſantes proſcriptæ, & è concionatoribus nonnulli comprehenſi & in vincula coniecti ſint, vt Vlmenſibus accidit, è quibus tamen duo ſubſcripſerunt. Quid multis? E ciuitatibus pleræque, vt Auguſta, Conſtantia, Lindauia, Vlma, &c. dicto Cæſaris audientes fuerunt: Argentinenſes vero & Magdeburgenſes mira pertinacia tergiverſabantur. Et illi quidem diuerſis legationibus Cæſarem obſecrarunt, vt in Auguſtana confeſsione vſq; ad Concilij determinationem perſiſtere ſibi liceret, interim vero nulla ſe impedimenta Catholicæ Eccleſiæ, aut eius de feſtis, de ieiunijs, & quæ eiuſmodi ſunt conſtitutionibus, nec ipſis etiam Eccleſiaſticis obiecturos: rogare tantum vt cuique quam velit religionem, citra ſcandalum profiteri liceat, donec à Concilio certi quid ſtatuatur. Quod ſi Cæſar ſimplicius aliquanto cum ipſis egiſſet, & propoſitum acrius vrſiſſet, dubium non eſt quin decretum illi recepturi fuerint. Quum enim Argentoratum venturus diceretur, mirũ eſt quãtopere etiam contumaciſsimi conſternati fuerint, ſic vt multi fortunis ſuis metuentes, relicta vrbe, aliò migrarint. Vbi vero Cæſarem iter Vlmam habere, & inde in Belgium deſcendere velle percrebuit, reſumptis animis aliam ad eum legationem miſerunt, cuius exitus poſt multam actionem is fuit, vt de reſtaurando diuino cultu cum Epiſcopo & alijs iuſſi ſint tranſigere. Tandem ergo Imperatore cum duobus captiuis Principibus, Saxone & Landgrauio, in Belgium transgreſſo, Argentinæ Catholica religio poſtliminio reſtituta, & Miſſa XXI. annos iam intermiſſa, in tribus templis expiatis prius, rurſus fuit celebrata: quod à Sleidano prolixe recitatur. Magdeburgenſes reſtabant, & Bremenſes, qui extrema perferre, quam illam religionis mutationem admittere maluerunt; in quos proſcriptionis lata fuit, & promulgata quoque in illos ſententia. At in proſcriptos cuiuis fortunam ſuam experiri ius eſt. Magdeburgenſes quidem quum diu muris ſeſe continuiſſent, tandem cum octo armatorum millibus & tormentis aliquot egreſsi, ab Archiepiſcopi & ijs quas Cæſar ei ſummiſerat copijs, aduerſo commiſſo prœlio, cladem acceperunt. Eius deinde belli cura Mauritio demandata fuit; qui vrbem obſeſſam fuſis auxiliaribus copijs, tandem ad pacis conditiones & veniam ab Imperatore petendam adegit; recepto religionis decreto, depenſis quinquaginta aureorum millibus, & duodecim tormentis maioribus traditis. Sic quoque ibidem Eccleſia reſtituta fuit, expiatis quæ hæreſis profanauerat, locis. Sleidanus rerum ſacrarum rudis, quo loco Miſſæ reſtauratæ mentionem facit, ſanctum hoc ſacrificium ſcurriliter irridet, omnes ceremonias quæ in eo adhibentur, ita repræſentans, vt ipſa Miſſa nihil aliud quam Mimus aut Comœdia, & ſacerdos hiſtrio videatur. quo facto ſuam manifeſte confitetur imperitiam vt qui quid Miſſa ſit plane non intelligat, perinde agens, ac ſi Gallicani idiomatis ignarus Gallicanos loquentes agenteſque videns ac audiens, eos vti Gallos & gallinas cucurire pronunciet. quæ, malum eſt iſta amentia hominum? quos B. Judas iam pridem notauit ſua epiſtola ſcribens: *Quæcunque quidem ignorant blaſphemant &c. Væ illis.* Quare operæ precium mihi viſum fuit, Catholico Lectori, vt hæreticorum inueteratam malitiam non videat modo ſed & manu tangat, ſacrarum illarum quæ in ſolenni & quotidiano ſacrificio vſurpantur, rationes alibi copioſius explicare, vti & pridem eodem à pluri-

Digitized by Google

bus ſunt explicatæ (e) Interim ô miſer ſcurra voſque omnes hæretici, qui ſacras Domini ædes polluiſtis, nobiſque eas expurgandi & de novo conſecrandi neceſſitatem impoſuiſtis, hoc ſcitote: primum per duodecim Cruces quas Epiſcopus in conſecratione Templorum depingit, *duodecim ſignificari Apoſtolos*; quod ipſi his armis & Sathanã & Mundum vicerint ac profligarint. Oleum quoque in hac conſecratione adhibetur, quòd liquor hic inter omnes nobiliſſimus ſit & natura ſua & ſignificatione. *Oleo*, inquit Cyprianus in Sermone de Chriſmate, *altaris lapides iunguntur, ut eiuſmodi ſacroſanctis myſterijs ſpiritualis quadam pinguedo ſubeſſe agnoſcatur, quæ externæ actioni efficaciam largiatur. Nam ut oleum omnibus reliquis liquoribus ſupernatat ſic ſacerdotalis dignitas, omnia in ſe continens, omnes in terra dignitates antecellit.* Lavantur & fumigantur ſaxa vel lapides, *ut intelligatur, illam non amplius iam eſſe negotiationis domum*. Latinas vero & Græcas litteras in pavimento deſcribit Epiſcopus, *ad ſignificandum, his duabus linguis ſancta myſteria Orientis & Occidentalis Eccleſiæ adminiſtrari*. Idem templi fores ingreſſurus pulſat, ſanctas reliquias deferens, *eò quod iſtum omnipotentis Dei auxilio omnes diabolos inde expellit, ut ſemper illa poſthac ſit Dei Domus*. Hæ quidem & ſimiles ceremoniæ à S. Auguſtino & ſancto Bernardo deſcriptæ extant. Vide igitur noſtri ſæculi putidam perverſitatẽ ea irridentis ad quæ viſenda priſci illi Chriſtiani tanto ſtudio, fervore & applauſu accurrebant. Euſebius, *Frequenter*, inquit, *cum gaudio & lætitia, ob templorum Dedicationes, feſtos dies à Chriſtianis celebrari, in quibus omnes Presbyteri conveniant, adeo ut nec procul inde diſtantes venire cunctentur*. Sanctus Baſilius excuſat ſe, *quod populum iſtiuſmodi ceremoniæ expectatione diu ſuſpendiſſet*. Et Sanctus Athanaſius *Imperatorem ad ſimilem actum invitat*. Nihil reliquum eſt, inquiens, ad integrum decus & ornatum, quam ut tu quoque conſecrationi à te ædificatæ eccleſiæ interſis. Et Proſper *ſe præſentem fuiſſe ſcribit, quando eccleſia quadam Carthagine ab Aurelio Auguſtini prædeceſſore Deo dedicata & conſecrata fuit: ubi in forium frontiſpicio non ſine ingenti miraculo hæc antiquis litteris inſcripta, reperta fuerint: Aurelius Pontifex dedicavit.* Sed quid opus eſt plura? quum de ceremonia hac Conſecrationis, quam Novatores Antichriſti notam appellant, omnis antiquitas honorificè loquatur.

QUOMODO SAXONIÆ DUX Electorali dignitate privatus, & Haſſiæ Landgravius Cæſaris arbitrio ſe permittere coactus ſit.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM.

I. *Heretici victoria Cæſaris attoniti & ſtupefacti.*
II. *Saxoniæ Dux Electorali dignitate exuitur.*
III. *Landgravius capto Saxone, animum deſpondet.*
IV. *Hala ad Imperatoris pedes ſe abjcit & per Cancellarium perorat.*
V. *Imperatoris ad eum reſponſio.*
VI. *Landgravij imprudentia.*

1\. MAGNA illa Saxonici belli victoria, pluribus deinde alijs velut concatenata, quibus & Landgravius non multo poſt ad Imperatoris proſtratus, & præcipuarum urbium portæ Cæſari apertæ, è Germania vero ad quingenta fere tormenta maiora abducta ſunt, Hæreticos omnia fere hactenus proſpere agentis, adeoque Imperiũ ex felici hujus belli, quem ſpe devoverat, exitu, in omnes affectantis, torrentem & impetum maximopere retardavit. Ex omni enim illa ſpe, ſtulti homines nihil aliud reportarunt, quam quod campos cæſorum cadaveribus oppletos, præcipuum factionis ducem captivum, alterum ſocij caſu perterritum, & nihil niſi vitæ, & quæ exigua reſtabat, ditionis ſuæ conſervandæ modos circumſpicientem, ipſi quoque non minus attoniti viderunt. Miſeri Prædicantes Lutherani, qui durante bello hactenus muſſarant, eo confecto huc illuc diſperſi, latibula quæſiverunt; & ad Helvetios imprimis nonnulli ſe receperunt. Nulla de rerum frequentior fuit aut conſultatio aut oratio, quam quibus modis effici poſſet, ne quid in Landgraviũ durius ſtatueretur: at Imperator, ſpreta omni intercesſione, nulla alia conditione in gratiam eum reci-

e *Expoſitio Miſſæ Argentinæ, Lipſiæ, Coloniæ, Moguntiæ &c. multiplex & olim & nunc edita eſt, imprimis accurate univerſã Vitæ ac mortis Chriſti œconomiã partibus ſingulis Miſſæ correſpondere oſtendit libellus Coloniæ editus Tit. Myſteria Fidei ſacro Miſſæ officio aptata.*

Digitized by Google

recipere volebat, quam vt qui rebellionis Saxoni fuerat ſocius, comes quoque eiuſdem fortunæ eſſet.

Saxonis quidem vita diu in ambiguo hæſit: tandem vero poſt multam conſultationem in eum lata fuit mortis ſententia, vt exemplo eius Smalcaldici fœderis reliquiæ preteritæ, tanto facilius ad officium redirent. Ante omnes vero Ferdinandus Rex, iniuriarum quas ab ipſo accepiſſet memor, vitæ gratiam ei faciendam inſtanter negabat. Cliuenſis tamē Brandeburgici & aliorum interceſſione, mortis pœna ei remiſſa eſt, ſed conditionibus paulo ipſa morte mitioribus.

II. Nam & *Electorali dignitati, præcipuo familiæ ſuæ decori, tam ſuo quam filiorum nomine renunciare, & præcipua ditionis ſuæ propugnacula, VVittebergam inprimis primariam ſeptemuiralis patrimonij vrbem, à qua poſt introductum eò Lutheraniſmum, munienda numquam hactenus ceſſatum fuit; vt & Gotham, alterum totius ditionis munitiſſimum propugnaculum, vt perpetuum eſſet rebellionis monumentum, demoliendum cum omni tormentario apparatu, Cæſari tradere coactus fuit. Iuſſus præterea eſt Albertum Brandeburgicum & Duces Brunſuicenſes ſine mulcta liberos dimittere, nec vllam aduerſus eos, vt & Magdeburgicos actionem deinceps mouere; tum bona Eccleſiaſtica ablata reſtituere; reliquis bonis ipſius confiſcatis & Ferdinando ac Mauritio adiudicatis, ea conditione, vt Mauritius Saxoni eiuſque liberis quinquaginta aureorum millia annua dependeret, & æs alienum ad centum aureorum millia ſolueret; Decretis denique Cæſaris & Imperij obedire.*

Sic igitur bonis & dignitate exutus Saxo, graues rebellionis ſuæ pœnas luit. Quia vero ſupplicium & pœna corporis ei remiſſum fuit, & additum fuit in conditionibus, vt eſſet in cuſtodia Cæſaris quamdiu ipſi videbitur. In iiſdem quoque, vt Sleidanus dicit, perſcriptum fuerat, vt quæ Concilium aut Cæſar de religione ſtatueret, ipſe approbaret: quum vero nulla ratione adduci poſſet vt aſſentiretur, eam particulam fuiſſe inductam. Sed Auila ſcribit, in iis quæ de religione cum ipſo acta ſunt, Saxonem initio aliquantum fuiſſe contumacem; quum vero poſtea magis ex ſententia reſpondiſſet, Cæſari negociū hoc omittendum viſum fuiſſe. Mirabilis ſane in tanta aduerſitate Principis huius fuit conſtantia vt qui etiam mortis in ſe latæ & per delegatum ſignificatam ſententia, non modo nullum indignum Principe verbum emiſit, ſed etiam nihil vultu commotus aut turbatus, incredibilem animi conſtantiam in omnibus ſemper præ ſe tulit.

III. Landgrauius quamuis nondum aduerſo commiſſo prœlio, nihilo tamen mitius acceptus fuit. Poſtquam enim de Saxonis captiuitate cognouit, rebus ſuis diffiſus, omnibus cogitationibus à bello ad pacem conuerſis, copias vix inſtructas dimittere cœpit, quæ breui inſtar niuis diſparuerunt: parum memor illius quod olim à multo præſtantiori duce dictum fuit, *Numquam nos vllo quantumuis ſiniſtro caſu ad eam deſperationem adduci debere, vt nullum ei remedium inueniri exiſtimemus.* Poterat enim Landgrauius quum ex iis quas ſecum habebat, tum ex Saxonicarum copiarum reliquiis facile exercitum conficere, ſeque cum Manſfeldij & Thumſterni, qui paullo ante Ericum Brunſuicenſem prœlio non admodum memorabili fuderant, vltra duodecim peditum, & quatuor equitum millibus conſtante exercitu coniungere. Saxonis filius tum Gotham ſe contulerat, arcem adeo munitam vt totius orbis vires parum ei formidabiles viderentur: vtpote præter incredibilem omnium rerum neceſſariarum copiam, centum maioribus machinis & tormentario apparatu quantus ad centum ictuum millia & vltra, ſatis erat, inſtructam. Non pauciores in Wittebergæ fuiſſe apparatum aiunt, cum tribus præſidiariorum millibus: quibus ſane viribus vel ingens poterat admodum diſtineri exercitus. Quid multis? Niſi Landgrauio animus defuiſſet, poterat ſane victoriarum Cæſaris curſum, ſi non omnino impedire, interrumpere tamen, & cum maiori nominis exiſtimatione vitam ſuam tueri. Sed malæ religionis, à qua nihil ſolidi haberet ſolatij, cultor & nuper inſigniter tumens, nunc metu torpens, & dies noctesque nihil aliud quam de venia conſequenda cogitans, hoc fortunæ debuit ludibrium, vt cum ſuo dedecore, alterius augeret gloriam.

IV. Halam ergo, vbi Cæſar tum erat, profectus, acceptis & ſubſcriptis conditionibus, captiuum ſe ſtitit. Conditiones fuerunt: *Vt fœderi Smalcaldico renunciaret; Concilij decretis & Imperij ſtatutis pareret. &c* Sic ergo in aulam ad Imperatorem throno inſidentem deductus, & in genua prouolutus, oculis in terram deiectis (vnde interiores animi motus apparebant) per Cancellarium ſic loquutus fertur.

Sereniſſime, potentiſſime, & inuictiſſime Princeps, clementiſſime Imperator, quod Dominus meus Philippus

Haſſia

Digitized by Google

Haſſiæ Landgravius anteacto bello Maieſtatem Tuam graviter offendit, & alios quoque in eandem culpam induxit, ſic ut iure in eum vindicare poſſis, hoc ei ſummopere dolet, eoque ſicut ante promiſit, tuæ voluntati totum ſeſe permittit, nulla re excepta: ac ſimul per omnia ſacra humiliter obteſtatur, ut & pro tua clementia factum ignoſcas, & proſcriptionis ſententiam; iuſte in ſe latam aboleas, & ditionem ſuam poſſidendam ſubditoſque regendos ipſi permittas; pro quibus ſimiliter, ut clementer eos in gratiam tuam recipere velis, deprecatur. Viciſſim promittit dictus Landgravius; ſe Maieſtatem Tuam ſemper tamquam ſupremum & unicè legitimum ab Omnipotente Deo ſummo omnium Monarcha, ſibi præpoſitum magiſtratum & dominum, omni honore, fide & obſequio proſequuturum, omniaque quæ fidelis cliens debet, tam ad Tuæ Majeſtatis quam Imperij ſervitium, neque contra facturum; hanc denique ſibi præſtitam gratiam ſummi beneficij loco habiturum, & cum ſuis omnia ea quæ conditionibus cum ipſo pactis continentur, fideliter impleturum.

V. Ad hæc Cæſar, ubi deliberaſſet, per unum ex Conſiliarijs ſuis reſpondit: *Etſi graviſſimam pœnam ſit meritus, ut & publicè conſtet, & ipſe fateatur; ſe tamen pro ſua benignitate & clementia, & quoniam Principes aliqui interceſſerint, nō recuſare quin & à proſcriptione liberetur, & neque ſupplicio quod ſit commeritus, neq; carcere perpetuo, neq; bonis etiam mulctetur amplius quam ſit in formula pacis definitum: ipſius etiam clientibus atque populo ſeſe ignoſcere, modo pacta ſervent, & ſuum hoc tantum beneficium deinceps agnoſcant.*

Surgenti qui hactenus genibus inſederat, Landgravio Cæſar neque dextram porrexit, neque ullam benevolentiæ ſignificationem dedit. Actionis huius ſpectatores erant Maximilianus Ferdinandi F. Philibertus Sabaudus, Legatus Pontificis, Epiſcopi & Principes aliquot Germaniæ, Bohemiæ ac Daniæ regum legati, tum duces ac præfecti militares complures; quibus omnibus inſolitum fuit ſpectaculum. Principem tantæ quondam ferociæ, omniſque alieni imperij antea impatientem, nunc alienis genibus advolutum adeoque alteram illam Aquilam ad ſupremum imperij culmen paullo ante ſubvolantem, iam humi videre deiectam. Eodem veſpere Landgravio apud Ducem Albanum cuſtodia ponitur, contra ſpem à Mauritio & Brandeburgico ipſi factam, qui fore dixerant, ut libertati reſtitueretur. Iidem tamen, omnibus modis brevi ſeſe effecturos uti liberetur, cuſtodiam hanc ægerrime ferenti promiſerunt.

IV. At culpam ſibi ipſi imputare debebat Landgravius, qui quum formulam tranſactionis ſua ipſe manu perſcripſiſſet, non viderat, licet cautum eſſet ne perpetuo carcere detineretur, non tamen id obſtare quò minus ad tempus ipſi poneretur cuſtodia; eoque eius arbitrium penes illum fore in cuius manus ſeſe tradebat. Quem errorem ipſe poſtea agnovit, quum die quodam, traditis iam arcibus & tormentis cum omni apparatu, & centum quinquaginta perſolutis, ex pacto, aureorum millibus, ex Albano, Cæſarem non niſi de perpetuo carcere ipſi caviſſe dicente, quæſivit, (a) *Ecquis tandem futurus eſſet captivitatis modus, aut quo temporis intervallo illa terminanda eſſet? Etiamſi*, retulit Albanus, *per quatuordecim aut amplius annos Cæſar te detineat, nihil tamen contra datam fidem fecerit.* Sed & idem reſponſi Mauritio intercedenti à Cæſare datum eſt, nempe quum vitæ gratiam Landgravio faceret, perpetuum tantum carcerem fuiſſe exceptum: ceterum cuſtodiam hanc ad tempus, ſuo reſervatam fuiſſe arbitrio. Sic alter ille fœderis Smalcaldici dux & præcipuus belli auctor, ſua imprudentia in cuſtodiam incidit; ſuoque exemplo docuit; per ea quibus ſibi homines ad altiora gradum ſtruunt, ad ima ſæpe ferri ac præcipitari. Secundū hæc facilia omnia Cæſari fuerunt; qui tormenta Proteſtantibus adempta, partim Mediolanum & Neapolim, partim in Hiſpaniam miſit, partim per Belgium tamquam partæ victoriæ manubias & trophæa, diſtribuit. Deinde Mauritium Electorali dignitati ipſo Saxone è feneſtra ceremonias deſpiciente, inauguravit: Mauritius vero domum reverſus, ejecto, monſtroſa illa Lutheri creatura, Amsdorfio, Julium Pflugium in Numburgenſem Epiſcopatum reſtituit. Atque hoc modo Proteſtātium, quibus certiſſimam Lutherus, paullo ante mortem, promiſerat victoriam, ut ex Epiſtola eius ad Saxonem & Landgravium de Brunſvicenſis captivitate apparet, tumor reſedit. Vanitatis ille S. Brigittæ vaticinationes arguit; quum tamen ipſius prædictiones multo vaniſſimæ compertæ ſint. Unum ejus infelicitati defuit, quod tantarum turbarum auctorem, cruentum eorum exitum, viventem intueri atque experiri oportebat.

a Sleid lib.19.

Digitized by Google

PROTESTANTIUM CONATUS in diſturbando Interim Cæſario, Item Concilio: Mauritij arma contra Cæſarem, & mors: tum Alberti Brandeburgici facinora recenſentur.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

I. *Acta Proteſtantium in Saxonia An. 1548. & q. ob interim Cæſarium.*
II. *Concilium Pauli IV. Pontificis morte retardatur Mauritij & aliorum artes ad diſturbandum Concilium.*
III. *Legatorum Proteſtantium tergiverſatio.*
IV. *Mauritius Cæſari ſe opponit.*
V. *Henricus II. Galliæ Rex, Germaniæ protectorē agit.*
VI. *Alberti Brandeburgici crudelitas, clades & mors, ut & Mauritij.*

I. POſt *Interim Cæſarium* ſeu librū, concordiæ in negotio Religionis, An. 1548. initæ, à cunctis Imperij Electoribus, Principibus & Legatis Civitatum approbatum, receptum & vulgatum menſe Majo, præcipua in ipsâ Saxoniâ Proteſtantium Acta hæc fuêre, quæ ſummatim recenſebo, cum ſint ingentes Tractatus, ut ex his perſpicue videatur, quis demum poſt Lutheri mortem præcipuus fuerit malorum in Germania incentor, nempe Philippus Melanchthon, qui uti vivente Luthero ejus individuus fuit aſſecla, ita poſt ejus obitum, fuit veluti alter Pſeudo-Eliæ, Pſeudo-Eliſæus. Res in hunc modum geſta eſt. In ipſis Comitijs Auguſtanis, quo minus Mauritius Novus Elector Imperij ex animo & ſolide acquieſceret Libro Concordiæ, qui *Interim* Cæſareum dicebatur, Melanchthon efficerat, is igitur uti ante *Cæſarij Interim* approbationem Mauritium Electorem abſens per literas & emiſſarios ſuos prædicantes inquietū reddiderat, ita eodem Libro iam approbato publice & per edictum ſancito, non deſtitit eūdem evertere parum reveritus Cæſaream Maieſtatem & Imperij ordinum conſēſum. Volebāt equidem Mauritius Interim Cæſareum recipere, ſed Melanchthonis ſervi ſui & miniſtelli metus inordinatus obſtabat Principi, ignoranti ſe omni iure eſſe illius &c. Dominū. Itaq; ſæpius proteſtatus, quod ſine ſuorum ſubditorum conſenſu (vide novam & inauditam antea in Imperio ſervitutem, Principis, quem Lutherani à jugo Papæ exemerant, ſuo ſubjecerunt) nihil abſolutè poſſet circa religionē concludere, demum 24. Maii è Comitijs Auguſtanis à Cæſare dimiſſus eſt, ea conditione ut ſubditos ſuos ad Interim Cæſarium acceptandum induceret. Initio Junij domū reverſus Melanchthonis ſtatim explorat ſententiam, iubetq; firmo aliquo & ſolido reſponſo ſibi explicari. Ille 16. Junij, *ſub fide ſilentij* ſcriptum Theologorum Witebergenſiū & Lipſienſium exaravit timidum, mancum, & tenebricoſum; *de Iuſtificatione, de Miſſa, de Confeſſione, de invocatione SS. quod ea nō viderētur, ex Interim Cæſario recipienda eſſe*, in alijs eiuſdē libri plurimis, tergiverſando, nec certum figendo veſtigium, quaſi in luto hærebat, interim mordaces aculeos in Catholicos inſpergere non omittebat. Hoc ſcriptum 27. Junij *clam tenebriores* iſti Mauritio ſuggerunt. Effecit tamen rerum gubernator Dominus, ut inimici capitales ipſius Melanchthonis, nempe Magdeburgici & Vinariæ Prędicātes Flaccianæ factiōis ſcriptum Melanchthonis nacti, mēſe Jul. typis propalarint. Interea Mauritius accepto Reſpōſo Melanchthonis continuo ordinum delectos Miſenam evocavit ad Comitium, ut cum eis deliberaretur de Reſponſo Cæſari mittendo, circa *Interim Cæſarij* approbationem. ſed ibi ruſus infelix Mauritius ſol[i]j ſeminatores Theologos Lutheranos adeſſe iuſſit, quibus collectis liber Cæſarij *Interim*, approbandus proponitur. Miniſtelli conſiderato & examinato ruſus *Libro* ſcriptum Novum adverſus *Interim* priori, ſimile conſcripſere per manum Melanchthonis ex ſingulorum lacinijs conſarcinatū, ſed prolixius quod ipſum hoſtes Melanchthonis Flacciani ruſus nacti etiam Magdeburgi typis ad contumeliam ejus divulgarunt. Ita miſer Melāchthon, à ſuis domi, à Cæſare foris in anguſtijs *& non eſt reverſus ad Deum patrum ſuorum, ſed in via Ieroboā patris ſui Lutheri* tuere perrexit. Cæſar Spiræ librū hunc Melanchtonis, à Flaccianis editū, nactus 31. Auguſti acerbas ad Mauritium Electorem dedit literas mandans ut Melanchthonem rebellionis incentorem è finibus ſuis eijciat. Mauritius acceptis his literis, *ſi mens non læva fuiſſet*, feliciſſimam ſibi ſuiſque facturus erat rem, ſi protinus Melanchthonem, iniquè populo & ſibi dominantem, utpote laicum & Grammaticum merum proſcripſiſſet, iuſſu Cæſaris ſeditioſum declaratum; ſed ille uti Philippus errorem errori adnectens, poſt multas demum moras Melanchthonem excuſare, deprecari pro eo &c. facere, quæ ad Tyrannidē eius cōtinuan-

Digitized by Google

tinuandam, ſuam ſeruitutem protelandam ſeruirent, datis litteris 31. Octobris ad Cæſarem. Ante has literas vtrimque exaratas Mauritius Elector à Delectis ordinum Miſenæ conuocatis ad 2. Julij reſponſum Cæſari dandum præſtolabatur; ſed illi ſe non expediebant, implicari à Theologis. interpolabant Theologi librum Cæſarium, & corrigebant, & explicabant, at Cæſar non eo fine eum Electori tradiderat, ſed vt aſſenſum præberent. Poſt mutam deliberationem placuit, Nouum ſtratagema, vt nimirum Melanchthon cæterique præſentes Breuem conſcriberent confeſsionem, ſeu ſummam doctrinæ quæ in Regionibus, ſub Electore Mauritio, traderetur, iuxta ſeriem capitum, quæ in Libro Cæſario per ordinem explicantur. Et hæc non Mauritij, nec ordinum nominibus ſed Theologorum qui cudebant nominibus ſubſcripta Cæſari tranſmitteretur. Hanc ſubſcriptionem auerſati ſunt *Magni illi Confeſſores*, metu iræ Cæſaris. Dum nihilominus Ordines vrgent animoſos viros, & Philippus ſcribit, alij meditantur, ſuper vnum eorum factus eſt Spiritus argutus, qui nec diſputandum cum Cæſare, nec librum libro opponendum eſſe prophetat, ſed ſupplicem libellum Cæſari offerendum, ne ſubditos iſtarum regionum ad dogmatum rituumque mutationem compellat. Gaudium obortū eſt Theologis oboriente hac luce, ſed ordinum delecti viri paulo prudentiores iſtis Scholarchis, expendentes propoſitum, plane hæſitarunt, & merito, poterat enim replicare Cæſar. *Quomodo igitur nuper ſponte tam prompte Saxones Fidem auitam, quam à Caroli Magni temporibus vltra* DCC. *annos, inuiolate ſeruatam à patribus. mutare potuiſtis, ad vilis apoſtatæ monachi tibiam. qui modo ad Totius Imperij Romani Cæſariſque authoritatem, xx. annorum perplexam & indies aliter aliterq; cuſam & recuſam religionem permutandam. tam ægre vos ſinitis induci Decretis, à veſtromet Principe approbatis?* Hac ratione Lux illa inſtar ſtellæ oborta, ſubito in ignem fatuum euaſit. Deniq; tertium quiddam in mentem venit, quod vtrique, & Theologi & Ordinum delecti probarunt, *Rogandum ſcilicet Electorem principem, vt is cum medius interueniat, & datis ad Cæſarem litteris ordinum nomine petat.* quod libello ſupplice continebatur. Hoc enim modo & Theologi & Ordines ſeſe ſerulæ ſubducebant Cæſariæ, & Principem eius iræ obiectabant, vt ſimia, quæ animalis alterius vngue aſturè vtebatur ad effodiendas è cinere doloſo nucleos dilectarum caſtanearum, ſed Mauritius perlecto hoc conſilio ad ſe dato reſpondit illis aſtutis, *nihil ab ijs ne nunc quidem in medium afferri, quod non pridem in Comitijs Auguſtanis præſens monuerit, idque frequenter, & eum in modum, vt maiore fide induſtriaque ne nunc quidem ipſe aliusue agere poſſit; & tamen apud Cæſarem obtinuiſſe nihil, vtpote qui non interpolationes & refutationes & commentarios ſed conſenſum cæteris Imperij ordinibus conformem requirat. Deliberandum igitur amplius.* Ita Mauritius illuſtriſsimo ſane iudicio, ſi non adiecisset; *Deſpiciendum eſſe an non paulo plus ſine religionis Lutheranæ detrimento, in gratiam Cæſaris poſſint largiri.* His enim extremis verbis arctè clauſis, vt aut obedientes, aut rebellles ſe declararent, effugium latum explicuit. Id tamen acuti homines non viderunt; ſed to. Iulij re infecta poſt octiduo actionem diſceſſerunt. Quod cum publico rumore per Germaniam innotuiſſet Ferdinandus Rex & Moguntinus Archiepiſcopus, alijq; etiam Proteſtantes Mauritium per literas ſerio cohortati ſunt, ne Cæſaris iram prouocaret, accedebant & Cæſaris literæ, iubentes vt Epiſcopis Iuriſdictionē Eccleſiaſticam reſtitueret. *Idcirco* Mauritius perplexior factus ad 23. Auguſti Conuentum indixit Pegauiam, Miſniæ oppidum, quo Epiſcopos duos Catholicos Miſenenſem & Naumburgium inuitauit, & tres Theologos, ac 4. è Nobilium ordine præcipuos viros ac Iuriſconſultum. Conſultatum eſt multum de Libro Cæſario: Politici à Theologis oracula præſtolabantur: pro illis Melanchton ſcedam ſcripſit, quatuor eſſe doctrinæ capita, in quibus cedere non poſſint, nempe *De Iuſtificatione ex Bonis operibus; de pœnitentia eiuſque partibus; de Miſſa & Canone; de Sanctorum inuocatione.* adiecit in breuicula charta calumnias in Catholicos animoſus domi Confeſſor, *ethnicam* vocans *idololatriam, ſi Sacramentum Corporis Dominici deportetur,* nō aduertens quod ipſum Chriſtum Dominum idololatriæ reum faciet. qui illud ipſum in cœna, ad ora Apoſtolorum deportauit, aut certè Apoſtolos, ſi quidem ipſi de manu Domini ſumptum ad ora ſua detuliſſe dicantur. Sed cum Melanchthon &c. Lutherani ab Epiſcopis ad Colloquium pertracti, diſceptādo coacti fuiſſent, vt formā loquendi Catholicā, quę *Virtutes & bona opera in fidelibus appellat Iuſtitiā* concedere & ſcripto ſuo inſeri paterentur, confeſtim Melanchthō ceu palinodiā canens reſilijt, aliā eſſe ſuam & libri Cæſarij ſententiā. Itaq; per eum hominē colloquium id etiam hac vice ad

25. Auguſti fuit abruptum. qod cum eveniſſet Mauritius multo amplius quam ante perplexus, inter ſubditorum metum & iram Cæſaris ſuſpenſus hæreoat. Ergo omnes ordines convocare inſtituit Torgam in 18. Octobris, quo etiam Theologos, qui Miſenæ adfuerant, evocavit. Jbi Elector, quid Cæſari reſpondendum ſit, rogat Collectos Ordines. Jlli cauſſam hanc, veluti Eccleſiaſticam ad Theologos reijciunt. His rogatis ut & Electorem & ſubditos è periculo eximant, perſpicua aliqua & Cæſari non ingrata ſententia, data, oblatus eſt ab Ordinibus liber alius, in quo præſcribebatur retinendum eſſe articulum de Juſtificatione, prout is Pegaviæ fuiſſet conciliatus, tum alij Catholici plures. Jncredibile eſt quomodo ſe tunc Theologi hi novelli torſerint. Nam & auſus Politicorũ ſibi præſcribentium capita doctrinæ indignabantur, & indignari palam non audebant, & capita ipſa eis diſplicebant & diſplicentiam aperte profiteri non audebant, Verbo, deſultorie, & per ambages vagabantur, & nova impedimenta ut ex longo ſpatio abſolvenda comminiſcebantur. Jtaque etiam is Conventus, re infecta ſolvitur culpa Theologorum Evangelicorum, dictus tamen eſt dies novo Conventui Celtenſi ad 15. Novembris & Theologorum numerus eſt duplicatus. Ubi conventum fuit ab illiſmet Theologis Ordinatio Eccleſiarum Henrici Ducis (parentis Mauricij Electoris) Lutheri conſenſu olim facta in medium adducta eſt, ut ea velut offa objecta ſopitentur Mauricius & Politici: hunc enim Theologi illi aſſerebant *augendam, & ſicubi opus mutandam eſſe & corrigendam* (utpote non ſuper petram à Chriſto, ſed ſuper Lutheri mutabilem arenam fundatam) ordinum delectis, offerebantque. Hi vero omiſſa ordinatione illa *Torgenſia acta reſumunt & ſcriptum Politicorum Theologis oblatum*, ut Cæſar tandem placari poſſit, ſed poſt velitationes demum eo res adducta eſt, ut Confeſſores illi magnanimi, totam religionem Lutheranam ſepelientes, ſolum de ſacro Oleo & Canone Miſſæ conſentire recuſarent. Quod cum effectum eſſet, quaſi iam Cæſari ſatisfieri poſſet celeuſma conclamatũ eſt, & Decretum Ordinibus proponendum, ut fieret, conſtitutum fuit. Atque ita Theologi amiſſa fide ſua penetota, ſaltem deforis, VVittebergam & aliò exeunte Novembri reverſi ſunt, nec deinceps ulli conſultationi de Cæſario Interim adhibiti palam fuerunt, eo quod Prudentiores inter Politicos viderent, novas perpetuo ſubnaſci difficultates, quamdiu ex eorum arbitratu res geratur, nullumque fore diſputandi finem, ſi horum iudici requirantur.

Priuſquam tamen Ordines omnes conuocaret Mauritius, Guterboci cum Ioachimo Electore Brandeburgico & Iulio Naumburgenſi Epiſcopo venit in Colloquium, quod odorati Theologi Lutherani, eodem armati ſcriptis contra Chriſma & Canonem Miſſæ (nam hæc ſola capita in Cellenſi Colloquio pervadare nequiuerant) concurrerunt, præcipue Melanchthon qui ſe arbitrabatur alterum Athlantem, cui cœlum Proteſtantium incumberet; eius igitur in Canonem Miſſæ ſcriptum utpote Grammatici, & Theologiæ vere ignari ante alia Contumelioſum fuit obtruſum. Sed fruſtra miſer eum laborem ſumpſiſſe viſus eſt, quia princeps neglectis Theologaſtris hiſce inter ſe, amicè egerunt, & Mauritius indubie pronior in Cæſaris voluntatem eſt effectus, Ioachimo Brandeburgico ſuadente, ut *Interim Cæſarium* acceptans inquietos Calcitrones ab ſua actione deinceps remoueret. Sane nec Melanchthon nec riuales eius acta Principum penetrare potuerunt. Sub hæc Mauricius 22. Decemb. Lipſiam omnes Ordines, etiam Epiſcopos Miſenenſem & Naumburgenſem more maiorum inter eos, conſcripſit. Die præſtituto conſultatum eſt de Cellenſi decreto, an ei porro ſit inſiſtendum, in quo omnia religionis capita cum Cæſario Interim conciliata viderentur, ita ut, excepta Confirmatione & canone miſſæ, Liber Cæſaris poſsit accepturi. Nebulas hic iterum Theologi clam, per eos, qui inter ordines ſuffragia ferebant, inſperſerunt, ita ut loco abſoluti Reſponſi Cæſari dandi de acceptato libro Interim, ipſimet Novum Decretum Epiſcopis offerrent, & id quidem ordines facerent, ſed oblatum ſibi Epiſcopi non acceptarunt, niſi quatenus cum Cæſario conveniret. Hoc illud eſt Decretum quod Flacciani, hoſtes Melanchthonis, *Magnum Interim Lipſienſe* ſannis & probris exceptum appellarunt, uti eiuſdem Epitomen mox ſecutam, ijdem *Parvum Interim* nominandum cenſuerunt.

Atque hic fuit tam operoſarum & diuturnarum conſultationum exitus una cum An. 1548 quo Lutherani in nouas ſectas ſunt diſſecti nempe *Interimiſtas Lipſienſes & huic Interim Repugnantes zelotas*, quorum unus paulo poſt dum Merſeburgi Ordinatio Eccleſiarum Saxonicarum, ex *Interim Lipſienſi* adornatur ad Martium An 1549 quaſi *Volumen*

Noua

Digitized by Google

Nouæ Legis vt id Torgæ ordinibus exhiberetur approbandum, audaciſſime concinnatores Lipſiaci Interim, & dictis vehementiſſimis & libro exarato aggreſſus perculit, ita vt mandatum à Principe exequi non fuerint auſi. Quod factum cum Elector intellexit, indigne quidem tulit, ſed is ſeſe ſuorum mancipiorum miniſtrum nimium ſæpe declarauerat, itaque & illos qui Torgæ adfuerant, & alios ditionum ſuarum ſuperintendentes & paſtores ad 1. Maij Grimmam per literas euocauit, vbi Ordinatio ſuo iuſſu conſcripta, & promulganda prælegeretur, quod factum eſt, approbatoque volumini Nouæ Legis, adiectum eſt mandatum ad ſatrapas & magiſtratus de exequendo 2. Auguſti, ſed hanc ordinationem, vti & Magnum Paruumque Interim Lipſienſium Flacciana factio Zelotarum ſeu Rigidorum Lutheranorum mordaciter inſectando per ludibrium *& Alcoranum & Pontificale Romanum* aliterque appellitare non ceſſabat, & ad ciuile inter ipſoſmet prædicantes Lutheranos ventum eſt bellum, quod deinde numquam reſtingui potuit. Iuſto Dei iudicio, vt qui primo ab Eccleſia Catholica deinde à Cæſaris pia voluntate deflexerant, male, inter ſe peſſimis diſcordijs diſcinderentur, & mundo manifeſtum facerent Eccleſiam à Luthero fundatam eſſe regnum in ſe ipſo diuiſum & deſolandum, poſt *quinque apocalypticos menſes*, (a) *quibus eis eſſet indultum, vt habentes ſignum Dei in frontibus ſuis* Catholicos *cruciarent.* (b)

II. Dum hæc in Germania gerūtur Paulus III. Pontifex, ſenio confectus (duobus enim annis octogenario maior erat) ex hac vita decedit An. 1549. IV. Id. Nou. (*c*) Ei ſuffectus fuit An. ſequenti Cardinalis Montanus, qui Legati ad Concilium Pontificij munus geſſerat; mutato, vt moris eſt, nomine, Iulius III. deinde dictus. Pontificis obitus Conciliū, ac præſertim illā de loco eius habendi quæſtionem diu ſuſpenſam tenuit: quod Cardinales ad electionem noui Pontificis Romam conceſſiſſent, Epiſcopis interea partim Tridenti, partim Bononiæ præſtolantibus: quorum tamen plerique domum poſtea redierūt, futuri Pontificis mandatum exſpectaturi. Imperator vero in Germaniam è Belgio reuerſus, Auguſtæ iterum menſe Iulio comitia celebrauit, religionis potiſſimum conſtituendæ cauſſa; in quibus præter concilij inſtaurationem procurandam, *decretum illud Religionis, quod Interim vocatum ſæpe diximus, vehementer vrſit*, quamuis illud non æque ab omnibus acciperetur: *Prædicantes vero Lutheranos, qui ei ſe opponebant, ſolum vertere juſſit.* (*d*) Grauiter deinde de quorundam ordinum ea re inobedientia conquerenti, reſponſum fuit, tantam religionis plagam & mutationem quantam vix quiſquam meminerit, tam cito ſanari non poſſe, pleriſque ad Concilij vſque definitionem rem differentibus, cum interim detrectantes altius in mare hæreſum & ſectarum deuolui ſe viderent. (*e*) cū igitur Cæſar Concilij Tridentini reſtaurationem a Julio III. impetraſſet, ea res novam Lutheranis anxietatem iniecit, & Melanchthon iuſſu Mauritij capita doctrinæ concilio offerenda conſarcinat. (*f*)

His in Comitijs Mauritius Landgrauium ſocerum ſuum, quem Cæſar Mechliniæ relictum, arctius cuſtodiri iuſſerat, quod fugæ conſilium iniiſſet, tam diu captivū detineri ac circumduci ægerrime ferens, per Legatos ſuos conteſtatus eſt, *non aliter ſe Concilium reſtaurandum Tridenti probare poſſe, niſi quæ præcedentibus ſeſſionibus in eo determinata ſunt, ab initio omnia retractentur: nec Papa aut ipſius delegati ibi præſideant; ſed Auguſtanæ confeſſionis theologi non ſolum audiantur, ſed decidendi quoque habeant poteſtatem.* Quæ poſtulatio ne quidem digna viſa eſt vt actis inſeratur, cum olim omnes in Concilium conſentirent. Inſtāte itaq; apud Pontificē Cæſare, (*g*) non multo poſt Patres Tridenti Iulij III. Pontificis iuſſu edito 14. Nou. rurſus conueniunt. Eò quoque accepta publica fide, & quæ vellent, vel ſcripto vel ore, vel publice vel priuatim proponendi poteſtate, Mauritij Legati & theologi poſtea profecti ſunt: vt & Electoris Brandeburgici, & Ducis Wirtembergici, qui ſinguli ſuas Confeſſiones Fidei ad Concilium miſerunt. Mauritius quidem Philippo Melanchthoni id negocij dederat vt librum doctrinæ capita continentem conficeret. Chriſtophorus vero VVirtembergicus, qui Patri Vlrico ſucceſſerat, Brentium conſimilē libellum conſcribere iuſsit. Idem à Theologis Alberti Brandeburgici factū. Sed Ciuitas Argentoratenſis, itemque aliæ Fidei ſuæ Symbolum eò miſerunt. Pleræque iſtarum Confeſsionū, diuerſas notas & characteres quaſi diuerſarum religionum præ ſe

Pp 3 ferunt,

a *Apocal.* 9. b *Vlenbergius prolixe in Vita Melanchthonis cap.* 18. 19. *&* 20. *à pag.* 248. *ad* 30. *vſque iſta omnia fere ex actis & ſcriptis Lutheranorū recenſet.* c *Onufrius, Bzouius in Annal. &c.* d *Vlenberg. Vit. Melanchthon. cap.* 20. *pag.* 294. e *Idem in fine cap.* 20. *ibid.* f *idem cap.* 20. *ibid.* g *Bzouius in Annal.*

Digitized by Google

ſerunt, vt potius inter ſe conciliandæ fuerint, quam cum Catholica Eccleſia, ſiue ſyncretiſmum aliquem tentandum cenſuerint plures, Synodo prius in Saxonia coacta, ſed ei cogendæ Melanchthon obſtitit, probe ſciens, quomodo Acephalorum Synodi ſoleant diſcordijs maioribus terminari. Quæ compoſita erat a Melanchthone (cui hactenus non minus quam ipſi Euangelio fides tributa fuerat) Tridenti non fuit exhibita: eo quod ſimulato Tridentum itinere iuſſu Mauritij Noribergæ ſubſtitit, donec ad bellum Mauritius Cæſari inferendum eſſet paratus: Et quamuis vna omnium Lutheranorum erat petitio, vt ſcilicet libri iſti ſingulorum Confeſſionem fidei continentes, publice in Concilio legerentur. Nonnulli tamen Proteſtantium theologi aliam religionis formulam ab Interimiſtica haud multum diſcrepantem, conficiendo (hi qui Dulces ſeu Molles Confeſſioniſtæ poſtea dicti ſunt) his qui Stoici ſeu Rigidi nominantur contentionis occaſionem dederunt, nam vehementer reclamarunt, & tamquam perfidos eos & abominabiles hæreticos publicis ſcriptis traduxerunt: quibus elogijs Magdeburgicæ Centuriæ referta ſunt. *Hoc modo quiſque collegæ & ſocij ridebat ſtultitiam, quum interim ſinguli, ex ſui cerebri modulo ſibi quiſque Eccleſiæ formam delinearent.* Flaccius Illyricus, vnus ex quatuor Magdeburgicarum Centuriarum compilatoribus, Melanchthonis diſcipulus, ne magiſtro quidem pepercit, quem alibi ait *nimia ſua facilitate veram religionem in ſummum diſcrimen conijcere*; alibi vero, ac præſertim in Præfatione Quintæ Centuriæ, *dolenter admodum deplorat, veram Lutheri, magni illius Germaniæ vatis, doctrinā paullatim obſcurari, adeoq́ extingui.*

III. Porro Proteſtantium ad Concilium Legati, quidam quum Tridentum veniſſent, & Cæſaris ibi Oratoribus legationis ſuæ, exhibito diplomate, fidem feciſſent, Pontificium adire Legatum iubentur. Tam vero illi erant teneræ conſcientiæ, vt hoc facere omnino recuſarent, aientes, *ſi quid cum eo communicaſſent, id eo pertinere viſum iri, quaſi cognoſcendi ius & auctoritatem præcipuam Pontifice tribuerent: quem Concilij præſidem ac iudicem nequaquam ferre poſſent.* Quinetiam petebant, *vt ij eodem quo reliqui Epiſcopi loco haberentur; & iuramentum quo reliqui Epiſcopi ipſi obſtricti erant, eis remitteretur.* Mauritius ſuos quidem theologos ad Concilium ſe miſſurum pollicitus fuerat, ita tamen vt hactenus acta & decreta retractentur. Idem VVittembergici Principis erat poſtulatum. Et vtriuſque quidem Legatis priuatim poſtea in domo Pontificij Legati auditis, grauiſſimis verbis demonſtratum fuit, *hanc maculā inſigni illi præſtantiſſimorum totius Chriſtianitatis Epiſcoporum & Theologiæ Doctorum cœtui nequaquam eſſe inurendam, vt quæ ab ipſis decreta ſunt, in dubium reuocentur.* Quod ſi Theologi ipſorum eo venerint, fidem ſuam ſe interponere, fore vti de rebus omnibus audiantur, de ſecuritate recte ipſis caueatur, & actio interea omnis vſque ad ipſorum aduentum intermittatur. Id vero eò factum eſt, ne vlla Proteſtantibus Concilij detrectandi, & varias excuſationes quærēdi cauſſa daretur. Statim ergo Salui conductus ſeu Cautionis formula eis data fuit: qua tamen acquieſcere noluerunt & nouis ſuperadditis poſtulatis & proteſtationibus, id Patribus extorquere conabantur, *vt ſuis quoque Theologis decidendi religionis controuerſias eſſet facultas; & vt ſacra Scriptura ſola eſſet loco Iudicis.* Econtra Patres eos rogabant *vt iſta omnia ad Theologorum vſque aduentum differrent: fore tum vt abunde audiantur; & ad totius Chriſtianæ Reipublicæ commodum ac ſalutem res exitum habeat. Scripturam quidem normam eſſe ad quā omnia dirigi debeant: ſed quum ipſa nec linguam nec vocem habeat, Iudicis ſane voce & ſententia, vt in ceteris legibus, opus eſſe. Eam vero ab alio quam à Concilio peti non poſſe, ſic tamen vt omnium qui antiquitus rexerunt Eccleſiam, Patrum ſententiæ ea ſit conformis.* Quū publicæ fidei formulam ſeu ſaluum conductum acceptum, ad Principes ſuos miſiſſent Legati, iam Mauritiani Theologi, & in his Melanchthon,[h] Norimbergam venerant; ſed iuſſi fuerunt expectare quoad vlterius de Principis voluntate cognoſcerent, longe ſane tum alijs conſilijs quam enodandis religionis controuerſijs intenti, nempe belli aduerſus Cæſarem gerendi, & illo Concilium turbandi. Qui vero Tridenti erant Proteſtantium Legati, quotidie nouos metus ſibi fingebant, quaſi Ioannis Huſſij & Hieronymi Pragenſis exemplo, iamiam carnifici tradendi eſſent. Tanta nimirum conſcientiæ vis eſt.

IV. Tandem quæ hactenus ſummo ſtudio occultata fuerant Conſilia, eruperunt. Mauritius enim, qui ad Cæſarem ſe venturum receperat, adeoque Oenponte iam vbi Imperator tum erat, ſibi deſignari curarat hoſpitia, retecta quā hactenus ſimulauerat perſona, vulnera quæ cicatricem iam duxiſſe

[h] *Vlenberg. Vit. Melancht. cap. 21.*

duxiſſe videbantur, reſiluit, inito cum Galliæ rege Henrico II. (qui contra Imperatorem tum bellum gerebat, & Octauium Farneſium de Parmæ poſſeſſione à Pontifice inueſtitum, ſed externis auxilijs abſtinere iuſſum, contra S. Sedis mentem, in fidem & patrocinium ſuſceperat) fœdere, bellum Imperatori prius intulit quam indixit. Ad integrum vtramque gentem vetuſtum fœdus renouandũ, & nouum conciliandum paullo ante Albertus Brandeburgicus in Galliam venerat, Regis Gallarum contra Caroli V. Imperatoris (Imperium familiæ ſuæ hæreditarium facere conantis, & violatis Imperij legibus, & priuilegijs,) vti dicebat, Electorum ac Principum dignitatem proculcantis ambitionem, opem implorans. fœdus hoc initum eſt inter Albertum Brandeburgium & Mauricium Saxonem Guilh. & Ludou. Heſſi captiui filios, tũ Mechelburgi & Pomeraniæ Duces & Anſeaticas ciuitates. Et Rex Gallarum quidem contracto cũ eis fœdere, auxilia promiſit, ſtatimque trium menſium ſtipendium 240. aureorum millia ſubmiſit fœderatis in cæteros menſes 80000. numeraturus (i) fruſtra renitente Cardinali Turnonio: cui apud Regem differenti, quam fœdus hoc Chriſtianiſſimi nomini apud cæteros probroſum futurum ſit, è Senatoribus quidam reſpõdit, Res ad regnum ſeu Imperium pertinentes nequaquam ad Breuiarij præſcriptum dirigendas eſſe. Interea ergo idem Rex cum triginta armatorum millibus ad vindicandam Germaniæ libertatem, S. Imperii Protectoris titulo inſignitus à Proteſtantibus, Metim 10. April. præter Tulli ac Verduni Epiſcopatus ſuos effecit, cum Mauritius & Brandeburgicus Auguſtam Vindelicorum obſident, & tertio die Aprilis deditione capiunt oppidanis muri ac valli parte improuiſo collapſa, perterrefactis. Huius belli fama Tridentum perlatâ, Patres omnibus viribus nudati, diſcedunt, commodam occaſionem exſpectantes, pace inter Principes facta, Concilium continuandi, & pacem Eccleſiæ tandem reſtituendi. in quo iam ceteris enucleatis, duorantum capita reſtabant, de Cœna Domini & ſacerdotum cœlibatu; de quibus, tamquam de ijs quæ inprimis illi vrgebant, Proteſtantium placuerat audire ſententiam.

Hoc vero bellum non Germaniam tantum, ſed Hungariam quoque grauiſſimis calamitatibus innoluit. Iam Ferdinandus quinque Bohemorum, viginti Hungarorum equitum, quinque Germanorum peditum, & totidem Hiſpanorum & Italorum millia, ſub ſignis habebat: ſed accepto de Mauritij conatibus nuncio, relicto Turca, fratri ſuccurrere coactus fuit. Qui Hungaricam eius temporis conſcripſit hiſtoriam, aperte fatetur, *potuiſſe tum Hungariæ res meliorem in ſtatum facile reſtitui, niſi ob inferiores motus à Mauritio in Germania excitatos Ferdinandus fluctuantibus Caroli fratris rebus ſuccurrere coactus fuiſſet, ſic vt nec pecunia nec milite ad amiſſa recuperanda vti poſſet: idque etiam calamitatum quæ iſto anno Tranſyluaniæ contigerunt, cauſſam fuiſſe.* Certum quidem eſt, Turcicum Imperium ex Chriſtianæ Reipublicæ incommodis, quæ pleraque Lutherano ſchiſmate accepta ferenda ſunt, mirum in modum ſuccreuiſſe. Ex alia parte, dum Mauritij & Brandeburgici copiæ dies aliquot, nulla re perfecta, terunt, Henricus II. Galliæ Rex de Concilij nullitate apud Patres Tridenti proteſtatur, quum ſibi ob grauiſſimos bellorum motus, ditionis ſuæ Epiſcopos eò mittere non ſit integrum. Antiquum nempe ſemper diabolus obtinet; eoque omnem ad impediendos ſanctiſſimos Patrum qui Tridenti erant, conatus, lapidem mouit. Quod enim Legatos ad Concilium Proteſtantes miſerunt; quod publicæ fidei formulam tam ſollicite poſtularunt; quod Theologos quoque eò ablegarunt, ſingulari eorum fraude factum fuit, vt quibus Concilium quoquo modo diſturbare erat propoſitum. Vti & illud ſubdole à Mauritio adornatum, quod Oenipontem ad Cæſarem venturum ſe ſimulauit: vt hac arte Imperatorem ſecurum, & à nulla re minus quam à talis hominis & officij ratione, & recenti beneficio tantopere ſibi obligati perfidia ſibi metuentem, tanto facilius opprimeret.

V. Bello huic vel rebellioni potius Mauritij & Brandeburgici prætextus quæſitus fuit, Religio, ad quam euertendam Tridenti Concilium indictum ſit; tum Germaniæ ab ijs qui tueri eam debebant oppreſſæ, & Landgrauij vltra quintum iam annum captiui, libertas. Galliæ vero Rex publico edito ſcripto, *Arma ſe ſumere teſtatus eſt, vt Saxoniæ Ducem & Landgrauium captiuos in libertatem vindicaret, & immenſam Imperatoris, ſine dubio totius Chriſtianitatis Monarchiam affectantis ambitionem compeſceret.* Ecce tibi validum antagoniſtam ab inuidis in arenam contra Cæſarem produ-

i *Bzouius in Annal.*

productum, Regem ſcilicet quum ætatis tum regni viribus florentiſſimum: qui verbo quidem Germaniæ reſtituendam libertatem præ ſe ferebat, ſed reuera nihil aliud quam honorem & commodum ſuum, ſine vllo religionis reſpectu, quærebat; adeoque illud vnice ſpectabat, vt eius cuius vires ſuſpectas habebat, magnitudinem imminueret, vti exitus docuit, Egreſſus enim regni finibus Gallorum exercitus, per Lotharingiam facto itinere, mox nullo negocio Metim, Tullum & Virdunum, antiqui Franciæ Regum patrimonij particulas, ſed ab Imperatoribus Germanis Tranſlato iſtuc imperio multis retro pactis poſſeſſas cepit: Anna Momorantio ſuadente; *Licere cõtra leoninam vulpina vti.* Argentinenſes cautioribus vſi cõſilijs, manus eius euaſerunt. Ex alia parte Mauritius, Albertus Brandeburgicus, & Landgrauii filius, ferro & igne quacumque iter habebant, omnia vaſtantes, multa crudelitatis paſſim veſtigia relinquebant, cum maximis eorum damnis qui fedus ipſorum recuſabant; ambitioſe admodum ad id ſollicitatis ciuitatibus, & concionatoribus qui Cæſaris antea iuſſu eiecti fuerant, reſtitutis.

Imperator tum Oeniponte erat, cum Ferdinando fratre de modis improuiſi huius belli componendi deliberans. Vbi vero Mauritium & ſocios occupata per voluntarios ciues Acatholicos Auguſta cum exercitu aduentare accepit, quum ad reſiſtendum nullas haberet vires, cum Ferdinando fratre tumultuarie noctu magna celeritate diſcedit, præeuntibus facibus, lectica delatus, & Villacum, quod eſt in Carnis ad Drauum flumen oppidum, ſe recipit. Interea tota Germania Gallici exercitus metu multa paſſim damna, qua ibat dantis, metu conſternata, pacem deſiderabat, ac belli huius auctores diris deuouebat imprecationibus, Confederatis etiam pacem non ſe abnuere ſimulantibus, *modo Landgrauius liberaretur, & cetera quæ vellent fierent.* Imperator enim iam ante Saxoniæ Ducem dimiſerat, ne liberationem eius ad ſuam gloriam hoſtis referret, & Mauritio qui in captiui bona & dignitatem à Cæſare immiſſus fuerat, ſcrupulus aliquis inijceretur. Paulo poſt ad Galliæ regem mittuntur legati, cum his poſtulatis, vt ſiſtat exercitum (facile enim videbant, Regem ex ipſorum diſſidijs ſua captare commoda) vt ab agrorum vaſtatione abſtineat, & miſeræ multitudini, in territorio Argentinenſi præſertim, pene euaſtato parcat, & ſua Conſilia à pace non ſegreget. Tam ſubita hominum belli ſtudio paullo ante ardentiſſimorum mutatione Rex præter omnem exſpectationem ictus, reſpondit, *Quandoquidem Principum liberatio iam certa, ſicque illud cuius cauſſa cum exercitu in Germaniam veniſſet, ipſe conſecutus ſit, velle ſe iam reductis copijs domum redire, cum gloria, quod Germaniæ libertatem reſtituiſſet.* Illud interim Rex ſilentio prætetibat, quod in hoc bello tantum operæ precium fuiſſet, adiecta ad regnum, cuius illa antiquitus fuerat, tam valida vrbe, & munitiſſimis oppidis. Hoc igitur modo Rex exercitum à Germaniæ finibus abduxit; quum hac de cauſſa, tum vt Campaniæ, quam Cæſariana incendijs vaſtabant copiæ, ſuccurreret. Imperator improuiſo tot ac tantorum hoſtium aduentu inermis pæne oppreſſus, pacis mentionem lubenter audiebat, quam tum Ferdinandus cum fratre Mauritio tractabat: Albertus vero Brandeburgicus, Dei hominumque contemtor, crudeliter admodum bellum gerebat, direptionibus, incendijs & cædibus, nulla ſexus aut ætatis habita ratione, omnia miſcens.

Tandem ergo pace cum Mauritio facta Paſſauij circa Iulij medium Landgrauius liberatur, ea conditione, vt quæ prima tranſactione promiſerat, omnia ſeruaret inuiolate: Mauritius vero cum tribus equitum & duodecim peditum millibus Ferdinando in Hungaria ſe toto anno militaturum recepit. Ad religionem quod attinet, conuenit, vt in proximo Imperij conuentum de ea deliberaretur: pacem interea colerent omnes, & propter religionem nulla cuiquam exhiberetur moleſtia. Quod tamen de Auguſtana Confeſſione ſolum intelligendum eſt: ex ſententia Decreti Anno MDLV. die XXIV. Septembris facti quod ſi habet:

Propter Auguſtanæ Confeſſionis doctrinam, religionem atque fidem, Cæſar, Ferdinandus Rex, ceterique Principes ac Ordines, neminem totius Imperio ſubiectum quocumque modo violent, nec ad deſerendam religionem ſuam, ceremonias atque leges, quas in ſua ditione vel iam inſtituerunt, vel poſthac inſtituent Confeſſionis Auguſtanæ ſocij, mandatis aut alia quamuis ratione cogant, neve contemnant etiam; ſed hanc religionem illis liberam permittant, ſimulque bona, vectigalia, facultates, poſſeſſiones atque iura: ſic vt pacate eis poſſint vti frui. Diſſidium quoque religionis non alijs quam pijs, amicis & tranquillis rationibus componatur. Eodem modo qui ſunt Confeſſionis Auguſtanæ ſeſe gerent erga Cæſarem, Ferdinandum

Digitized by Google

nandum Regem, cæteroſque Principes ac Ordines antiquæ religioni coniunctos, tam ſacras quam ciuiles, erga cæteros omnes Eccleſiaſtici ſtatus, eorumq; collegia, quacumque tandem illis migrarint habitandi cauſſa, modo vt recte procurentur miniſteria, &c. His omnibus & religionem ſuam & ceremonias, & leges, & poſſeſſiones, & vectigalia cæteraque iura libera permittant, nec vlla ratione impediant, quo minus illis pacate vtantur fruantur: & quidquid erit offenſionis atque litis, more ac legibus Imperij definiatur vbique. Qui non ſunt alterutrius religionis, hac in pace non comprehendantur. Hactenus Decretum. Ad hiſtoriam redeamus.

Imperator Metis tam ſubtiliter à Gallorum rege ſibi & Imperio ereptæ, recuperandæ cupidus, Alberto Brandeburgico, qui non ſine proditionis crimine à Rege ad Cæſarem tranſierat, in gratiam recepto, vrbem obſedit; ſed à magno illo Franciſco Guiſiano Duce fortiter repulſus, tandem obſidionem ſoluit. Quid vero iuris in Metim, Tullum & Virodunum vrbes antiquitus ad Galliæ regnum pertinentes, reges noſtri habeant, alio loco exponam.

VI. Albertus domum reuerſus, nouis collectis copijs, Epiſcopos VVirceburgenſem & Bambergenſem, vt & alios, miſerum in modum vexauit; omnibuſque quacumque ierat, direptis, dignas eo quod introducere volebat Euangelio, crudelitates exercuit, immenſa pecunia tam Epiſcopis quam ciuitatibus multatis. Vnum eius inprimis crudele memoratur facinus, quod nimirum quum duobus oppidulis magnum ruſticanorum hominum numerum incluſiſſet, vnà cum iumentis & pecudibus, ſubiecto igne omnes concremarit; & audiens boum mugitum & hominum, inter quos non paucæ erant mulieres grauidæ, complures infantes, eiulatum, *miſeris tamquam alter Nero non ſine riſu illuſerit*. Eundem aiunt, nouis excogitatis ſupplicijs, ſacerdotes ceruorum pellibus inſutos, canibus dilaniandos obieciſſe.

Atque hæc Alberti ſæuitia nouum in Germania bellum Anno ſequenti conflauit. Nam cum Albertus Epiſcopis ablata oppida, ad quæ ſibi reſignãda iniquiſſime eos adegerat, reſciſſo per Cæſarẽ irrito cõtractu nollet reddere, & Camera Spirẽſis iudicium pro Epiſcoporum iure pronunciaſſet, nec vllo modo ab iniuria Imperio & membris inferenda auerti poſſet, fœdus inter Mauritium, Mogunt. Herbipol. Bauarum, VVirtenbergium, & Henricũ Brunſuic. Palatinum, ac Ferdinandum Regem initum eſt, quorum exercitus comparati, aduerſus refractarium proceſſerunt. Producto vtrimque exercitu, duo illi hæreſeos propugnatores, qui arma paullo ante contra Cæſarem & Concilium Tridentinum coniunxerant Dei iuſto iudicio anno vertente diuulſi, alter de altero Læſæ Maieſtatis diuinæ & humanæ pœnas ſumpturi infeſtis armis concurrunt, atque inter ſe colliſi, ſuis ipſos ſe viribus euertunt, aſpero admodum & cruento commiſſo prœlio, in quo Mauritius victor, eodem die 9 Iulij fortunam & mortem & nouercam expertus, lethali accepto vulnere, paullo poſt deceſſit. Prœlium hoc multa præceſſerunt prodigia. Inter alia ſanguineæ guttæ in folijs arborum hærentes viſæ dicuntur. Horum duorum Principum concurſus Cæſaris rebus non parum profuit, & inprimis mors Mauritij, qui noua cum Galliæ rege tunc agitaſſe conſilia ferebatur. Hoc vero prœlio Alberti vires ita fractæ fuerunt vt vix quidquam deinde memorabile perficere potuerit. Nec diu poſt ab Henrico quoque Duce Brunſuicenſi cladem accepit. Tandem ab Imperatore proſcriptus, ad Galliæ regem confugit: cui ille, tamquam Principi afflicto & ſupplici, ius hoc hoſpitalitatis non denegauit. Quum vero Albertus, cuius cauſa Galliæ rebus clades non modica à Carolo in Belgis inferebatur, pleriſque in aula parum ſe gratum eſſe animaduerteret, in Germaniam reuerſus, veneno tamquam publicus hoſtis, extinctus fertur Anno 1557. At qui ſub ipſo militarant duces ac præfecti, iam diu rapinis & flagitiis aſſueti, Grombachio anteſignano, vt Alberti mortem vlciſcerentur, VVirceburgum oppidum inſidijs interceperunt, & occiſo Epiſcopo ſacra & prophana diripuerunt. Sic mors quoque Alberti multas miſerias & calamitates inuexit: quamuis ſcelus hoc auctoribus non diu fuerit impune. Grombachius enim cum quibuſdam complicibus, capta Gotha comprehenſus & carnifici traditus, funeſtum habuit exitum: vt cui viuenti adhuc venter apertus, & cor extractum, eoque ita cruento os obuerberatum fuit, corpore deinde in quatuor partes diſſecto ſuſpenſus. Hoc modo turbis illis Alberto profligato & eiecto, Mauritioque interfecto compoſitis, Ferdinandus abſentis in Belgio & contra Gallos in Arteſia occupati Imperatoris vices agens Auguſtæ comitia celebrauit; in quibus poſt multam diſceptationem quum nullus controuerſiarum exitus reperiretur, con-

cluſum fuit, *pacem vtriſque tam ijs qui Nouam & Auguſtanam Confeſſionem quam veterem & Catholicam ſequuntur religionem, concedendam, & proxime Ratisbonæ alium Imperij conuentum habendum, ac Pontificem rogandum eſſe, vt Concilium continuetur.* Erat is tum Paullus IV. Iulio enim III. mortuo, Marcellus ſucceſſerat: quo intra XXII. diem exſtincto, Paullus IV. ad Pontificatum fuit euectus. Sed quid? An tem ab inſtituto meo alienam cuiquam facere videbor, ſi admirabilem Marcelli electionem hoc loco paucis verbis exponam? Non ſane faciam, vt tam memorabilis hiſtoriæ, de qua Sleidani & aliorum altum eſt ſilentium, notitia poſteritatem defraudem. Quare eam vti in Sanctiſſimæ Virginis Lauretanæ miraculis deſcripta exſtat, recenſebo, vt hæretici, qui S. ſedem allatrare numquam ceſſant, vigilem inde Dei ſuper Eccleſiæ ſupermilitantis Vicarijs curam diſcant & agnoſcant. Ea vero ſic loquitur hiſtoria:

VII. *Hac inter Marcellus Ceruinus Cardinalis, vir doctrina pariter & ſanctitate clarus, in oppido Lauretanæ domui ſatis vicino (montem Fanum appellant) domicilium ſtatuerat. Suum id natale ſolum ferebat, reuera locum interuiſendæ natali B. Virginis Cellæ peropportunum elegerat. Inde Lauretum incenſo ſtudio ventitabat, in auguſtiſſime orbis ſacello ſacra operaturus. Itaque ſub Iulij III. Pontificis deceſſum Marcello ibi rem diuinam de more facienti, res euenit viſu euentuque mirabilis. Eximio candore ac ſpecie columba, multis inſpectantibus, ſupra eius caput, quum placide volitaſſet, nunc in ipſo Miſſali libro requieſcebat. Ea res obiecta oculis aſtantium pleroſque animis immobiles ſtupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali ſacrificanti præſto erat, vulgarem aliquam columbam eò forte delapſam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candida Columba indicio diuinitus olim deſignatos nonnumquam eſſe Pontifices, inhibet abigentem: ipſe cæleſtem columbam quieſcere ſinit, quoad ſacrificio peracto, ſua ſponte auolaret. Exinde cæleſte viſum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus, non ſuſtinuit via prius & comitijs committere ſeſe, quam veteri ſuo inſtituto Lauretanam virginem ſalutaſſet. Et aderat dies annunciatæ Virgini ſacer, qui ceteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Feſto ipſo die, excluſa incondita turba, ſacrum in auguſtiſſima cella facere attentiſſime cœpit. Inter ſacrificandum poſt initium Canonis, Eccleſiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effuſe precanti B. Maria cæleſti ſpecie, cælitum ſepta comitatu ſe offert, animoque eius Diuina luce ac dulcedine delibuto, ipſum fore Pontificem indicat: extemplo attonita mentis oculis ſubducit ſe. Marcello tam noua res ac ſubita admiratio tantum repente animi corporiſque totius incuſſit horrorem, vt ad aram trepidans pedibus ægre ſubſiſteret. Senſit ſacerdos eius adminiſter, aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, vtique quum eius faciem conſpiceret inſolito quodam ſplendore fulgentem; mox etiam notaret totum eius corpus noua circumdatum luce. Ergo quod ipſe viderat, deinde quum alijs multis, tum Raphaeli Riera qui rem literis prodidit pro familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipſe neceſſariorum, qui ſpectaculo adfuerant, precibus fatigatus, enunciauit denique totam rem, vti geſta erat, ac ſimul adiecit, Tantum vtique Pontificis munus longe altius eſſe faſtigio ſuo, ac propterea Deum fortaſſe alium ſibi Vicarium quaſiturum.*

Huius ego apparitionis hiſtoria librum hunc vt finiam, non inconueniens puto, vt quæ non minus poſteritatis memoria quam admiratione digna ſit. Quæ poſtea euenerint, libro V. explicata videbis. Nunc cum Sleidano finem Germaniæ rebus imponam: ſequenti libro quæ circa religionem in vicinis ei, vel potius ad eam pertinentibus regionibus euenerunt expoſiturus.

FINIS LIBRI TERTII.

FLORI-

FLORIMVNDI RAEMVNDI DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI HISTORIÆ

LIBER IV.

ARGVMENTVM QVARTI LIBRI.

In hoc Quarto Libro Huſſiticæ ſectæ, quæ Lutheranæ in Bohemiam aditum aperuit, origo monſtratur. Deinde religionis in Hungaria, Tranſyluania, & Polonia explicatur mutatio. Nouitiæ ſectæ cum Mahumetana comparantur. Oſtenditur ſumma calamitas & miſeria iſtorum populorum, apud quos omnia ſectarum & hæreſeon genera locum habent. Admirabiles denique mutationes in regnis Daniæ, Noruegiæ, & Sueciæ ob religionis mutationem factæ recenſentur.

INDEX CAPITVM LIBRI QVARTI.

Cap. I.

I. *EIus Baronij veterum Hæreſum originem & dogmata ſolide diſſegentis.*
II. *Conſilium Authoris cur Huſſiticæ ſectæ Hiſtoriam inſerat.*

Cap. II.

I. *DE Ioanne VVicleph Anglicano presbytero.*
II. *Heretici libri combuſti, & quomodo VVi-clephi ſcripta rogum euaſerint.*
III. *Similitudo hæreſeos VVyclephiſticæ & Lutheranæ.*
IV. *Artium Magiſter turbas excitat.*
V. *Laudabilis Eccleſiæ conſuetudo in prohibendis hæreticorum libris.*
VI. *Clementis VIII litteræ ad Auctorem, quibus ei hæreticorum libros legendi facit poteſtatem.*

Cap. III.

I. *AMbitio Concionatorum Bohemici ſchiſmatis cauſſa.*
II. *Huſſius VVyclephi libros in vulgarem linguam transfert.*
III. *VVenceslai Regis impura vita.*

Digitized by Google

IV. *Quis Primus hæreſeos eorum, qui ſub utraque ſpecie communionem expetiverunt, fuerit auctor.*
V. *Huſſius & Hieronymus Pragenſis ad Conſtantienſe Concil profecti cremantur.*
VI. *Turba ex Huſſij morte excitata.*
VII. *VViclephus & Huſſius primi pſeudo martyres.*
VIII. *Quæ poſt mortem Huſſij in Bohemia evenerint.*

CAPUT IV.

I. *De ijs quæ VVenceslai regis mortem conſequuta ſunt.*
II. *Ziſca Taboritarum dux.*
III. *Mors Ziſcæ.*
IV. *Ziſcæ ſtatua ponitur, eique Procopius Raſus ſuccedit*
V. *De Concilio Baſileenſi.*

CAPUT V.

I. *De Calixtinis, & eorum circa utramque ſpeciem in Euchariſtiæ Sacramento errore.*
II. *De Picardis: & Lutheri de ijs iudicium.*
III. *Lutherus mutata ſententia, Picardos Fraternitate dignatur.*
IV. *Bohemi Lutheri & Lutheranæ doctrinæ defenſionem ſuſcipiunt.*
V. *Ferdinandi leges contra Huſſitas & Calixtinos.*

CAPUT VI.

I. *Huſſitarum in Hungariam irrumpendi conatus.*
II. *Infelix Hungarorum diſſidium & bellum inteſtinum.*
III. *Deprimitur in Hungaria Lutheraniſ.*
IV. *Eorum conatus; & Catholicorum oſcitantia.*
V. *Perſequutio contra Catholicos.*
VI. *Calviniſtæ in Hungariam irrepunt.*
VII. *Diverſæ res in Hungaria geſtæ.*
VIII. *Quinam ex Hungaria proceribus Catholici manſerint.*

CAPUT VII.

I. *Ferdinandus Auſtriacus & Ioannes Sepuſius de Tranſylvania inter ſe contendunt.*
II. *De Georgio Monacho eiuſque vita & morte, ſuccincta Narratio.*
III. *Eius mors, Lutheranis in Tranſylvaniam aditum aperuit.*
IV. *Germani in Tranſylvania Lutheranam doctrinam ſpargunt.*
V. *Solimannus Lutheranam hæreſin è Tranſylvania eliminari iubet.*
VI. *Maximilianus Imperator à Proteſtantibus auxilia petit.*
VII. *Quinam Principes Maximiliano auxilia ſubminiſtrarint.*
VIII. *De Petroniti Arriani, qui Tranſylvaniæ Principis moderator fuit, crudelitate.*
IX. *Litera Ioannis Sepuſij ad Lutheranos in Germania.*
X. *Auſtriacorum de religione petitio.*
XI. *Mors Ioannis Sepuſij novas turbas excitat.*
XII. *In Tranſylvania omnium ſectarum genera nidulantur.*
XIII. *Rerum in Tranſylvania mutatio.*

CAPUT VIII.

I. *Polonia ab hæreſi immunis, uſque ad Lutheri circiter obitum.*
II. *Sigiſmundus I. Lutheranæ hæreſi ſe fortiter opponit: cui Sigiſmundi II. ſocordia aditū deinde aperuit.*
III. *Quinam auctores fuerint earum hæreſeon quæ etiamnum Poloniam affligunt.*
IV. *Polonia & circumiacentes regiones unam tunc religionem coluerunt.*
V. *Calviniſtæ & Lutherani confuſionum iſtarum cauſam ſibi invicem imputant.*
VI. *Evangelici Catholicos male appellant Turcas.*

CAPUT IX.

I. *Complures novi Evangelij articuli Alcorano ſunt conformes.*
II. *De Turcico quodam, qui Toloſæ in Gallia fuit, Legato.*
III. *Amurathes Turcarum Imperator à Chriſtianis non alieno eſt animo.*
IV. *Narratio de Gallico apud Turcarum regem Oratore.*

CAPUT X.

I. *Prædicantes in Polonia regem ſuum criminantur, nihili eorum calumnias facientem.*
II. *De Ioanne Laſco nobili Polono, Calviniſtarum anteſignano.*
III. *Miraculum circa Euchariſtiam in Polonia factum.*
IV. *Falſa Polychronij cuiuſdam Prædicantis miracula.*

CAPUT XI.

I. *Quorundam Poloniæ Epiſcoporum conatus.*
II. *Eccleſiaſtici ſtatus in Polonia opulentia & dignitas.*
III. *Facetum Philippi Auguſti Franciæ regis reſponſum.*
IV. *Palatini Podoliæ ad Catholicam fidem converſio.*

CAPUT XII.

I. *In Polonia hæretici, regni Senatores eſſe non poſſunt.*
II. Ca-

Digitized by Google

II. *Cardinalis Hoſius Catholicorum cum hæreticis colloquia fruſtra impedire conatur.*

III. *Diaboli miraculum, in Antitrinitarij cuiuſdam corpus progreſſi.*

IV. *De Andrea Dudithio Epiſcopo Quinqueccleſienſi.*

V. *De Iacobo Palæologo, eiuſque vita & morte.*

VI. *De Lutheranis, Anabaptiſtis, Calixtinis, & alijs hæreticis qui in Polonia ſtabulantur.*

CAPVT XIII.

I. HENRICVS *Valeſius ad Poloniæ regnum accerſitur.*

II. *Poloni Catholicum volunt habere regem.*

III. *Stephanus Bator Poloniæ Rex creatur.*

IV. *Eius ſucceſſor Sigiſmundus Suecus cum Maximiliano Auſtriaco de regno contendit.*

V. *Societatis Ieſu in Polonia Collegia.*

VI *Miniſter Lutheranus Polonus natione, Romam in Iubilæo profectus, ad Catholicam fidem conuertitur.*

CAPVT XIV.

I. CHRISTIERNVS *Rex Daniæ regno eijcitur.*

II. *Eius ſucceſſor à Proteſtantibus ad commune fœdus ſollicitatur.*

III. *Lutherus quoſdam ſuæ farinæ theologos in Daniam mittit.*

V. *Caluiniſmus in Dania gliſcit.*

VI. *De Noruegiæ regno.*

CAPVT XV.

I. GVSTAVVS *Sueciæ regnum inuadit.*

II. *Lutheranis locum dat.*

III. *Infamia Eccleſiaſticorum coniugia, & mira conſtantia Religioſorum.*

IV. *Guſtauus religionem mutat.*

V. *Eius miſerabilis exitus.*

CAPVT XVI.

I. E*Ricus Guſtauo ſuccedit.*

II. *Magicis ſtudet artibus, & fratrem in cuſtodiam dat.*

III. *Poſt ſeptem annos rurſus dimittit.*

IV. *De Ponto Lagardio, Gallo natione, militiæ præfecto.*

V. *Ericus innuptijs fratribus necem machinatur.*

VI. *A Finlandiæ Duce comprehenditur; & regno exuitur.*

CAPVT XVII.

I. I*Oannes Rex Sueciæ Catholicæ religioni clam addictus.*

II. *Lagardium ad Pontificem mittit.*

III. *Quid eius conatibus obſtiterit.*

IV. *Infelix mors Lagardij.*

V. *Ioannis Regis diſſimulatio.*

VI. *Eius filius Sigiſmundus, Rex Sueciæ, paterno regno ſpoliatur.*

EXCVSATIO AVCTORIS, QVOD ſepoſitis paulisper ſæculi noſtri rebus, Huſſiticæ hæreſeos hiſtoriam altius repetitam interponat.

LIBRI QVARTI.

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

I. *Laus Baronij veterum Hæreſum origines & dogmata ſolide detegentis.*

II. *Conſilium authoris.*

I. QVEMADMODVM venator feram indagans, veſtigia eius diligenter obſeruat, ac tamdiu & ſua ſolertia, & odora canum vi ac ſagacitate perſequitur, donec ad ipſum feræ cubile ac receſſum perducatur; ſic mihi intendenti penetrare ſæculi noſtri hæreſibus perturbatiſſimi negotium, & cupienti penetrare, tanquam clarâ in luce, cuiuſnam partis cauſſa ſinceris niteretur fundamentis, & cum illa deprehendiſſem, eâdem claritate alijs etiam proponere, vt & ipſi mecum agnoſcerent ſolidam veritatem, ante omnia viſum fuit vtiliſſimè me facturum, vt ipſas hæreſum origines primas, vti venator, indagarem. Hoc vero agenti immenſus apparuit labor, tanquam infinita ſilua excutienda, nimirum authentica documenta hiſtoriarum, in præcedentibus ſæculis à Synchronis authoribus, quibus tuto credi poſſet, conſcriptorum, conquirenda & inter ſeſe conferenda. Quis labor quem cordatiſsimum non deterreret? me ſane ita perculit eius magnitudo, vt id molienti videretur Dædalius quidam *Labyrinthus*, intricatiſsimis & anfractuoſis vijs ita implexus, vt euadere deſperarem, ob oculos verſari, & tamen animo inſidebat acris ſpes origines hæreſum ſolide penetrandi, vt earum fraudes & inſidias detegere, & inter eas vnam veritatem regnantem poſſem agnoſcere. O diuina prouidentia! dum hoc ago, dum angor prodit in lucem *Filum*, vt ſic loquar, *Ariadnæ*, quo in penetrando illo Hiſtoriarum Labyrintho, vti Theſeus ad receſſus intimos Minotauri, ſecurus ad Hæreſum cunctarum primæ cubilia

perſuaderem. Hoc ſignum ſunt *Annales Eccleſiaſtici à Cæſare Baronio*, illo literatorum Dictatore, & acerrimo, veræ Antiquitatis, & Antiquæ Veritatis Vindice, cum admirabilis ſcientia, & tot exquiſitæ lucubrationes, in præſenti ſæculo Cardinalitiam purpuram & in poſtero æternam gloriam meritiſſime pepererunt. Viſis his Annalibus facile ex earum cum Magdeburgicis illis centonibus collatione clarè perſpexi, me nullo alio indagatore opus habere, ad ſæcundum illum *aprum & ſingularem ferum* (vti ſcriptura loquitur) *qui de Silua vineam Domini peruaſtat*, è cubili ſuo excitandum, & canibus venatorijſque obijciendum, ſed ſolum incumbere mihi vt quæ ille ex authenticis & certiſſimis monumentis demonſtraſſet inſpiciens ad propoſitum meum applicarem, quod mihi ita cecidit vt inter proſperrima vitæ meæ euenta numerans, id ipſum alijs contentiſſime ſuadeam, ſi fundum in Religionis diſsidijs inſpicere, vel ſiluā hanc immenſam penetrare velint. Occurrent hic Hæreſiarchæ à temporibus ipſius ſaluatoris & Apoſtolorum eius exorti ſeductiones populorum, & eorundem per Apoſtolicam in S. Petro à Chriſto fundatam Eccleſiam profligatæ, nempe *Simon ille Magus*, protoparens hæreſiarcharum, ab ipſo Principe Apoſtolorum Petro è latebris in arenam atque è Syria in Romanæ Vrbis amphitheatrum protractus, & veluti *Nouus Icarus*, vti eum gentiles hiſtorici appellant, è cælo proſtratus, & membris confractis conquaſſatus ad Neronis palatium. Deteguntur hic *Menāder, Baſilides, Saturninus, Carpocrates, Marcion Tatianus, Montanus, Nouatus, Paullus, Manes, Euſtaſius*, & alij patre illo Simone digni filij. Et porro omnes vſque ad noſtrum pene ſæculum *Lucifugæ*, & angulis ac receſſibus ſuis, in quibus mirum in modum ſeſe propagarant, extracti & detecti, etſi enim Magnus ille Hiſtoriarum author, ætatem noſtram ſcribendo non attigerit proxime, ea tamen fundamenta ſtrauit, quibus inſiſtentes & ductum lineamentorum eius ſequentes, certiſſimam indicis in caliginoſo loco tanquam lucerna præclara perſpicuam attingunt & aſſequi poſſunt veritatem, niſi magis diligant tenebras, & vanitatem.

Equidem etiam illud in mentem mihi venit, vtiliſſimam rem facturum me, ſi ea quæ ille morte præuentus non abſoluerat adiuncta opera mea explerem, & ijſdem cum illo veſtigijs reliquos ad noſtrum vſque ſæculum errorum Magiſtros indagando e latebris extraherem mundoq; nudos proponerem, vt Adam, vt ſic clarius appareret quomodo noſtri ſæculi tenebriones, olim ſepultas hæreſes & a Romana Eccleſia obtritas, è fætidis monumentis ſuis rurſus extraxiſſent, Verum hoc meditanti, poſt multos labores apparuit etiam idipſum adhuc eſſe opus plurima difficultate perſperſum nec a me, ea qua à Baronio cæptum eſt, gloria poſſe conſummari, & occurrebat illud Virgilianum inverſum: *In magno labori at tenuis mea gloria*.

Quid enim ego poſt tantos tanti viri, Baronij dico, labores allaturum me poſſe ſperem, niſi interpretis munere, in Gallicam noſtram linguam. Annales eius Eccleſiaſticos vertendo, (quod tamen hominis potius eſt ocio abundantis, & ab alijs curis & ſcriptionibus vacui) fungi velim. Quos quidem Annales nec legendi nec laudandi ſtudio ſatis expleri queo, quid igitur agam? Meos ego labores minores vobis ego dico, quotquot accuratiores ſcientias non attigiſtis; non vt voluptate aliqua vos permulceam, ſed vt commodo afficiam. At vobis, qui etiam cum vitæ diſpendio grauioribus illis ſcientijs dies noctesque invigilatis, & quos

In libris oriens Sol videt atque cadens.

Vobis, inquam, ego ſuaſerim ne meis legendis operam & oleum, inprimis tempus, quo nihil vobis precioſius eſt, perdatis. Habetis opulentiſſima illa & laborioſa ſcripta, Genebrardi, Toleti, Baronij, Bellarmini, Valentiæ, Suareſij, Maldonati, & aliorum, à quibus omnia quæcumque ipſa prodere poſſit ſcientia conſignata exſtant. Equidem abortus hos meos cum felicibus iſtorū fœtibus nequaquam comparandos cenſeo, in hoc elegantem illum artificem imitatus, *qui quum gallum gallinaceum in tabula delineaſſet, ne viuum in officinam intromitterent, ſuis edixit*. Imperitiæ quippe ſuæ conſcius, opus ſuum cum Natura, à cuius perfectione longe aberat, comparari metuebat

II. Quare omiſſo illo maiorum virium inſtituto, hiſtoriam tantum earum quæ iſthoc & proximo ſæculo extiterunt, vel potius renatæ ſunt, hæreſeon perſequar. Inueniet hic Anglus VViclephum ſuum, Bohemus Huſſium, Germanus Lutherum, Gallus Caluinū, famoſiſſimos præ proximis retro ſæculis hæreſiarchas: è quibus etſi duo hi poſteriores potiſſimum totius huius mei operis ſunt ſubiectum, illis tamen duobus in hoc IV. libro locus etiam aliquis certas ob cauſas dabitur. Quia enim hæreſin perſequenti omnes Chriſtianæ,

Digitized by Google

næ, in quibus illa furoris ſui veſtigia triſtitia reliquit, Regiones ac regna mihi obeunda ſunt, ut quis in ſingulis tam Reipublicæ quam Religionis ſtatus fuerit in elapſo, & ſit in hoc novi ſæculi, nimirum Anni MDC. initio, intelligatur: a præſcriptis limitibus paullum mihi digrediendum eſt, & à Luthero ad alios quoque veniendum. Pro uno Martino videbis hoc loco duos Joañes, qui proxime ſuperiorum ſæculorum Eccleſiam hæreſibus ſuis contaminarunt: poſt quos tertius tandem longe illis deterior prodibit, qui magno niſu totam Eccleſiam demoliri aggreſſus.

Duorum ergo illorum hiſtoriam arceſſamus. Licet enim ab Æneа Sylvio, Joanne Cochlæo, (a) & alijs deſcripta exſtet; nobis tamen præcipua inde quæ ad inſtitutum noſtrum pertinere videbuntur, capita excerpenda, & Lectori breviter proponenda viſa ſunt. Nec inutilis, aut iniucunda erit noſtra novis in quibuſdam adijciendis diligentia. Poſtquam enim præcedentibus libris exorti in Germania ſchiſmatis, & in eadem admirabiles mutationes quas religionis invexit mutatio, tum longam inde natarum calamitatum ſeriem demõſtravimus: reliquum eſt, ut idem in vicinis ei & earundem miſeriarum ſocijs, regnis & regionibus faciamus, ut quibus ſingulæ factionibus & diſſidijs diſtractæ ſint intelligatur. Erit, ſpero, Lectori hæc non iniucunda varietas, cui alioqui tædioſum ſit in hoc theatro ſolam Germaniam cum Luthero ſuo ſpectare. Quia vero prima hæreſeos veneno infecta fuit Bohemia, age alterum hunc Joanni Huſſio, cui illa calamitates ſuas debet, in ſcena locum demus, Lutherum deinde quod hic demoliri cœperat, totum deſtruentem reproducamus.

QUOMODO VVICLEPHI HÆreſis in Bohemiam illata, & à Joanne Huſſio propagata ſit.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

I. *De Joanne VViclepho Anglicano presbytero.*
II. *Heretici libri combuſti, & quomodo VVicleрhi ſcripta rogum evaſerint.*
III. *Similitudo hæreſeos VVicleрhiſticæ & Lutheranæ.*
IV. *Artium quidam Magiſter turbas excitat.*
V. *Laudabilis Eccleſiæ conſuetudo in prohibendis hæreticorum libris.*
VI. *Clementis VIII. litteræ ad auctorem, quibus ei hæreticorum libros legendi facit poteſtatem.*

I. FUit in Anglia presbyter, parochiæ cuiuſdam Curio, Joannes VVicl-phus nomine, homo non vulgaris eruditionis, præſertim in Theologiæ quam profitebatur ſcientia. Hac ille ſua quantumvis exigua doctrina inflatus, Vigornienſem Epiſcopatum ambiverat; non minus ignominioſe quam ambitioſe quem petiverat, repulſus. Hac ille repulſa irritatus, omnes vindicandi ſe occaſiones circumſpexit, more hæreticis ab antiquiſſimis uſque temporibus uſitato, qui paſſione aliqua vehementi à via communi abacti deprehenduntur. Sic enim ob ſimilem cauſſam Eccleſiæ ſeſe ſubduxit *Valentinus*, ut Tertullianus exprobrat; ſic *Marcion*, ſcribente Epiphanio, ſic *Montanus*, teſtante Theodoreto, ſic *Novatus*, Sancto Ambroſio teſte. *Ætium* quidem, eo quod Epiſcopatu indignus iudicatus fuerit, hæreticum factum, Epiphanius ſcribit, (a) ut & Neſtorium. (b) Paucos certe ab Eccleſia deſciviſſe conſtat, qui non hanc cõmenti iniuriæ alicuius, quam illatam ſibi videri volebant, iniuriæ anſam arripuerint. Idem VVicleрhus fecit: qui cum Theologiam in Oxonienſi Academia profiteretur, irritatus, ut dixi, quum Eccleſiæ, à qua repulſus fuerat, auctoritatem, tum quoſdam Catholicæ Fidei univerſali hactenus conſenſu receptos articulos in dubium revocare cœpit; tanto maiore cum ſcandalo, quod ab omni hæreſeos mõſtro tum immunis eſſet Eccleſia. Quo vero Regi doctrinæ ſuæ virus in tanto facilius inſtillaret, perſuadere ei conatus eſt, *ipſum Anglicanæ Eccleſiæ eſſe caput, nec, excepto uno Ieſu Chriſto, aliud ipſi agnoſcendum*: qua quidem arte pleraque omnes hæretici terræ Reges ac Principes in ſuam naſſam pertrahere ſtuduerunt, quos tamen ipſos illi ipſi turpiter exauthorarunt. Sed dogmata hæc vix à VVicleрho ſpargi cœpta, primum Nationali Angliæ Concilio, deinde Pariſienſis, quæ parem tum non habebat, Univerſitatis cenſura, tandem etiam Univerſalis Romæ congregati Concilij decreto, hæreſeos & impietatis fuere condẽnata. Initio quidẽ cõprehẽſus fuerat, ſed quia pœnitẽtiã ſimulabat, iterum

a in *Hiſtoria Huſſitica.* a *Hæreſ.* 24. b *Theod. lib.* 2. *Epiph. Hæreſ.* 13.

Digitized by Google

ſum dimiſſus. Quum vero hæreſin ſuam diſſeminare non ceſſaret, proſcriptus, vt Lutherus apud Saxonem, ſic Wiclephus apud Lancaſtriæ Ducem latibulum quæſiuit & inuenit. Tandem quum patriæ haud ita multum incommodaſſet, pleriſque doctrinæ eius conſtanter ſe opponentibus, mortuus eſt Anno MCCCLXXXVII. Eius mortem VValſinghamus qui Angliæ res litteris prodidit, ſic deſcribit(c)

Die qui S. Thomæ Archiepiſcopi Cantuarienſis memoria ſacer eſt, quum Ioannes VViclephus, diaboli organum, hoſtis Eccleſiæ, & mendaciorum artifex ad concionem è ſuggeſtu habendam & pro more effundendas blaſphemias ſeſe præpararet, iuſto Dei iudicio in paralyſin incidit; ſic vt impurum illud os, quod tantas contra Deum & Sanctos blaſphemias euomere conſueuerat, mirabiliter non ſine ſpectantium horrore diſtortum appareret; lingua vltra modum incraſſeſcens, ad confitendum peccata ei verba negaret; & tremens caput aperte oſtenderet, ſententiam quam contra Cain Dominus pronunciauit, contra ipſum latam eſſe. Mortuus, diſcipulos aliquos reliquit, qui, vt eius æui ſcriptores teſtantur, nefandis criminibus & libidinibus ſe polluebant. Tandem XLI. poſt mortem eius anno, publico iudicio condemnatus, oſſa eius, vnà cum omnibus, qui reperiri potuere, ab ipſo compoſitis libris, combuſta ſunt, vt tam deteſtabilis hominis memoria penitus aboleretur. Ita VValſingamus (d)

II. Eodem modo *Arrij ſcripta*, Conſtantini iuſſu; Neſtorij, edicto Theodoſij & Valentiniani: *Eutychis & Apollinaris* mandato Imperatoris Martiani cremata ſunt, itemque aliorum qui poſt illos extiterunt: qui etſi innumeros fere libros ſcripſerint, illorum tamen omnium nulla exſtat memoria, quam quod publicis tam Eccleſiaſticis quam Ciuilis magiſtratus edictis hæreſeos damnati, & igni adiudicati leguntur(e). Nec tamen VViclephi ſcripta ſic aboleri potuerunt quin eorum nonnulla à quodam ipſius diſcipulo ab incendio ſeruata & alio aſportata ſint. Cochlæus Anglum fuiſſe dicit, *Petrum Payne* nomine, ex domo quam putridi piſcis vocabant. At hiſtoria pſeudo martyrum Bohemum fuiſſe ait, genere nobilem, qui Oxoniæ litteris operam dederit. Hic libros VViclephi primus in Academiam Pragenſem tum celeberrimam, attuliſſe fertur. Alij Hieronymum Pragenſem, de quo poſtea nobis ſermo erit, Oxonia domum reuerſum, VViclephi quædam ſcripta ſecum aſportaſſe dicunt, quæ iuuentus Academica, nouitatis plerumque auida, magno ſtudio ſibi compararit.(f)

Et hac quidem ratione putridum VViclephiticæ hæreſeos ſemen, quod patrium ſolum reſpuerat, in alieno ſolo, à putrida illa manu ſatum, facile ſuccreuit. Et ſicut is qui primus Ieſu Chriſti Euangelium in Saxoniam intulit S Bonifacius,(g) ex Anglia prodijt; ſic ex eadem natione is qui primus eam hæreſi infecit, eſt exortus. Quamprimum vero Vniuerſitas Pragenſis, cuius regimen tum penes Germanos erat, de VViclephi ſcriptis reſciuit, eorum lectione tamquam hæreſeos damnatorum ſuis ſtatim interdixit.

III. Inter abſurdas vero & impias VViclephi opiniones facile primum illæ de Sacramento Altaris locum obtinent, à Luthero poſtea reſuſcitatæ qui Impanationis primum auctorem ſe fert, turpi hac gloria VViclephum defraudans. Hic enim ita argumentabatur: *quemadmodum Ieſus Chriſtus ſimul ſit verus Deus & verus homo; ſic hoſtiam conſecratam eſſe ſimul corpus Ieſu Chriſti, & verum ac naturalem panem.* At, ſi comparatio hæc naturæ panis & naturæ Corporis Chriſti in Sacramento bona eſt vtique ſic bona erit, *vt ſicuti Natura Diuina & Humana in Chriſto Domino eſt vna hypoſtaſis, ſubſiſtentia, ſeu perſona aut ſuppoſitum*(nam varijs nominibus SS.PP. Concilia, & Theologi iſta ſecreta rudibus explicare conantur) *& quidem diuinum, quod fuit ab initio apud Deum, & erat* Deus, *lumen de lumine, Deus verus de Deo vero &c.* (h) *Sic Corpus Ieſu Chriſti & naturalis panis in Euchariſtia VViclephiſtica erunt vna Hoſtia conſecrata, & conſequenter tam Verbum æternum, eiuſque diuinitas pariter & Humanitas cum pane naturali, ſubſiſtent in hoſtia conſecrata, tanquam in ſuppoſito Nouo*, quod eſt grandis blaſphemia, & omnino eſt impoſſibile: *Vel certè natura panis cum ſuis accidentibus aſſumetur ad humanitatem & diuinitatem, vt ſubſiſtat in perſonalitate Dei, vt ſicuti olim dictum eſt,* (i) *Verbum caro factum eſt, & Deus homo factus; ita nunc nouo conditore vel Spiritu nouo VViclephi operante, verus fiat ſermo: Verbum panis*

c *VValſingham pag* 338 d *Vid. Tho. Val. Io. Nider.* 10. *de Turc. cere. Verue. Bertel de Luxenb. Blond* 11. *Niceph. lib.* 8. *cap.* 53. *Hiſt. tripar. cap.* 9. *S. Baſilis. de Spir. ſanct. cap.* 6. *& lib.* 7. *cap.* 6. f *Vid. Æn. Syl. lib.* 3. *cap.* 35. g *Vide Vitam eius in Moguntia Serrarij. Sideribus Brevveri, S. Marcellinum in Vita S. Suiberti. &c.* h *Symbola Nicena, Conſtantinopolit. &c.* i *Ioan.* 1.

nis triticeus factum eſt, vel Deus eſt factus panis, quorum utrumvis elegerit VVicIephiſta toto cœlo impinget, & vapulabit. Nam in priore ſenſu hæretici ſui erroris, unum Chriſtum dicet duplicem eſſe perſonam, nempe *divinam* quam ſemper habuit nec amiſit, & creatam nempe *Hoſtiam*, quam de novo accepit: in poſteriore vero ſenſu fatebitur, Chriſtum Dominum triplicis eſſe Naturæ nempe Divinæ humanæ, & paniceæ, niſi velit dicere panis ſubſtantiam ſeu naturam Chriſti Domini corpori tanquam novam veſtem inijci, quo tamen dicto æque impinget, cum verbum formæ, qua hoc VVicIephiſticum indaſium ei circumponitur, ipſi induſio contradicat, & ipſum deſtruat, dicente Domino & omni Eccleſia cum eo veraciter; *Hoc eſt Corpus meũ. Hic eſt Calix Sanguinis mei &c.* nequaquã vero: *cum Hoc eſt Corpus meum*, vel, *in Hoc eſt Sanguis meus.* omitto alia abſurda errorũ olida ſẽ[illegible]cera hic latentia. Ex illo vero paret, VVicIephi doctrinã de Euchariſtia, à Lutheri doctrina nõ multum diſcrepare, quum in hoc, tam in alijs articulis, ut *de indulgentijs, de ordine & hierarchia Eccleſiaſtica*, quam non minus quam Lutherus confundere & proculcare nitebatur, dicens inter alia, *omnem Eccleſiaſtici muneris dignitatem & efficaciam non ab ipſo officio, ſed à ſanctitate & doctrina fungentis pendere.* Quam vero contemptim & de univerſo ordine Eccleſiaſtico, & inprimis de Religioſis ſeu Monachis & ſentiat & loquatur, ſcripta eius multis locis teſtantur.

Auguſtinum, ille & *Benedictinum, & Bernardum damnatos eſſe ait, niſi pænituerint in hoc quod religionẽ ingreſſi ſunt. Diaboli eſſe filios qui Monaſteria condiderunt. Eos qui religiones eiuſmodi inſtituerunt, peccaſſe mortaliter. Omnes religiones à diabolo eſſe introductas. Eccleſiam Romanam eſſe Synagogam Sathanæ, &c.* Quædam ipſius dogmata ab Anabaptiſtarum delirijs non longe abeunt, ut quum dicit *verbo Dei repugnare, ut Eccleſiaſtici bona temporalia poſſideant, ſed certis tantum penſionibus illos contentos eſſe debere. Populum poſſe ad ſuum arbitrium dominos delinquentes corrigere, & de ſtatu deturbare. Decimas eſſe meras eleemoſynas, & propter peccata à Parochianis poſſe auferri. Oportere unũquemq; labore manuũ ſuarũ victũ ſibi comparare. Imperatores & ſæculares alios à diabolo ſeductos fuiſſe, ut Eccleſiam bonis dotarint temporalibus. Omnia iuramenta eſſe illicita, &c.*

Alios eiuſdem VVicIephi articulos omitto, ut quod aſſerit, *Epiſcopum vel ſacerdotem qui mortali ſit obſtrictus peccato, non conficere, nec baptizare, nec conſecrare:* quaſi in magno hoc myſterio homo non Deus, & creaturæ potius meritum & dignitas quã Dei potentia reſpicienda & conſideranda ſit. Ut & illud quod idem affirmat, *Omnia ex neceſſitate quadã abſoluta evenire. Deũ obedire debere diabolo.* Hæc & alia VVicIephi dogmata is qui pſeudo Martyrum hiſtoriam collegit, cautè ſane, vel aſtute potius omiſit illud ſolum inquiens, *à VVicIepho aliquos articulos contra Pontificij Cleri abuſus fuiſſe promulgatos:* quæ tamen diligenter perſequutus eſt in[illegible]ſignis Theologus Bohemus Priſbram nomine, qui quum initio VVicIephiticæ hæreſeos eſſet aſſecla, ad Catholicam poſtea Eccleſiam reverſus, impia VVicIephi dogmata ſcriptis vehementer oppugnavit.

IV. Interdictum vero illud de legẽdis VVicIephi libris, ſcholarium animos tanto maiori ut fieri ſæpe videmus, in illicitis, & vetitis, deſiderio accendit explorandi, quænam illa nova eſſet religio. Idem Fabritij libellis accidiſſe hiſtorici teſtantur: quos quanto magis Nero vetuit, & eos qui vel penes ſe habere vel legiſſe convicti fuerant, acerbioribus pœnis affecit, tanto maiori ſtudio conquiſiti & lecti ſunt. Idem VVicIephi & pleriſque hæreticorum libris evenit. Quaſi ignis ipſis cremandis ſuppoſitus, hominum animos ad ea legenda magis incendat. Germani quidem theologi peſtilenti huic doctrinæ quo minus latius proſerperet, diligenter obſtiterunt, quam tamen artium quidam magiſter, Bohemus natione, & magnæ inter ſuos & exiſtimationis & auctoritatis, eorundem odio (cuius cauſſas ſequenti exponam capite) occulte auditoribus ſuis commẽdabat & inſtillabat; adeo ut quamvis initio unà cum Priſbramo, eius condemnationi ſubſcripſiſſet, eam tamen propugnare poſtea non dubitarit. Hic inter Bohemos, per excellentiam quandam, Magiſtri Joannis, nomine celebrabatur nullo alio cognomine niſi à patria, quæ Huſs pagus erat, inſignis: obſcurus ſcilicet, & quaſi incerto patre natus homo. Huius præcipue ſtudio & opera factum eſt, ut exſequutio contra prædictam VVicIephi doctrinam lente admodum proceſſerit, unde brevi tempore univerſa civitas Pragenſis, tranſcriptis ſæpe & multiplicatis VVicIephi libris, fuit refert a. Hinc variæ in ſcholis contentiones exarſerunt, *hinc VVicIephiſtarum & Lollaldorum nomina* exorta ſunt. Sic enim novi illi ex Anglia progreſſi hæretici appellabantur, ſumpto ab ijs nomine, quos Anno MCCCXIII. extitiſſe Trithemius ſcribit, ut quibus pene erant gemini.

initio quidem voluptatem aliquam capiunt, at poſtea infinitas moleſtias & turbationes ſentiunt, ſerò damnantes ſuam ſecordiam, vt qui antequam nauim ſoluerant, futuram tempeſtatem non animo & cogitatione præcepiſſent Sed inprimis iuuentus iſtiuſmodi laqueis facile capitur, vt in cuius animis experientiæ multæ defectu, certa aliqua & firma veri perſuaſio nondum radices egit. Externā quippe illam & artificioſam orationis ſtructuram admirari, nondum maturo ad iudicandū his de rebus, quæ ſub verbis latent, iudicio, facile impelli ſe patiuntur: quemadmodum videmus aerem peſtilentem magis inſinuare ſe veſtibus lacinioſis & plicarum plenis, quam extenſis; & facilius iuuenilibus corporibus quam ſenilibus, quæ callum quaſi obduxerunt, adhæreſcere. Non ſine cauſa profecto is qui inter paganos ſapientiſsimus celebrabatur Plato, teneris animis poëtarum lectione interdixit, ne deorum illis transformationibus & turpibus amōribus numeroſa & auribus gratiſsima oratione decantatis offenderentur ac corrumperentur. Verus eſt verbum, *cum qui bene cœpit, dimidium facti habere*: quod in iuuenibus maxime verum eſt, quorum animus quoſcumque characteres & figuras quæ imprimuntur, recipit. *Cereus in vitium flecti*, vt cum Horatio loquar: eorum præſertim qui magis ad malum (quales fere omnes ſunt) quam ad bonum propendent: quū iſtiuſmodi animi maiorem habeant cum vitij imperfectione, quam cum perfectione virtutis analogiam & proportionem. Quod ſi, vt idem Plato dicebat, *periculoſum eſt iuuentutis animos obſcuris illis & ſtultis fere imaginationibus & fabulis imbui*: quanto maius periculum iiſdē erit ab ijs libris, qui falſam doctrinā, ſed fuco veritatis pictam, continent, ac ſenſim etiam aliud agentibus inſtillant?

VI. Conſuetudo hæc vel decretum potius Eccleſiæ diu me continuit quo minus ne oculos quidem legendis, quos innumeros fere quotidie hæreſis protrudit, libris conſcelerare auſus fuerim donec Antichriſtum meum conſcribens, vt infamem illam Ioannam à Pontificia Sede, in qua nonnulli eam, mentiendo ſibi ipſis, collocarant, deturbarem, hæreticorum arculas quoque excutere ſum coactus. Quocirca eius mihi opem implorandam putaui, qui & de futuro mihi veniam, & de præterito abſolutionem largiri poſſet: à quo & poſt multas dilationes, libros eiuſmodi legendi facultatem, etſi non ſine difficultate, impetraui; quam hoc loco, vt & Pontificium Breue, inſerere mihi viſum fuit, vt & pulcher ille atque admirabilis ordo ac diſciplina, qua Mater noſtra Eccleſia filios ſuos regit ac conſtringit, eluceſcat; & ab illis qui ſine diſcretione pernicioſis legendis libris ſeſe applicant, quanti periculi res ſit, regulas ab Eccleſia præſcriptas tranſilire, intelligatur. Sic vero ſe habet Breue Pontificis.

Clemens PP. VIII. Dilecto filio Florimundo Ræmundo, Senatori regio in Parlamento Burdigalenſi.

DILECTE *fili ſalutem & Apoſtolicā Benedictionē: grauis teſtis, & cui ob ſpectatā virtutē, & egregia animi ornamenta multum merito tribuimus, Filius noſter dilectus Cardinalis de Gioioſa narrauit nobis diligenter de tua pietate, de tuo zelo Catholicæ fidei, & de inſigni deuotione, quā geris erga hanc ſanctā Apoſtolicam ſedem, in qua is qui diues eſt in miſericordia, quique in altis habitat, & humilia reſpicit, nos immeritos Eccleſiæ ſuæ præſidere voluit. Tametſi libri tui de Antichriſto, & alij pro veritate Catholica & eiuſdem ſanctæ Sedis defenſione aduerſus profanas nouitatis ſectatores luculenter ſcripti, non ſolū eruditionē & eloquentiā, ſed zelum tuū, & deuotionē, quam diximus, manifeſtè oſtendunt. Tibi igitur, fili, gratulamur; quod dona, quæ à Deo accepiſti ad eius gloriā potiſſimū confers, & talentum à ſummo Patrefamilias tibi creditū fideliter & fructuoſe negotiaris: Quare has ad te litteras dare placuit, vt intelligeres te à nobis amari, & pias lucubrationes tuas nobis gratas eſſe, & vt tanto cum maiori ſpiritus hilaritate atque ardore pergas, Deo adiutrice gratia fidei cauſā aduerſus Sathanæ machinationes pro tua virili propugnare Nos enim induſtriæ & commodis tuis, quantū cum Domino poterimus, libenter vbi vſus venerit, ſuffragabimur, quēadmodū eidē Cardinali diximus. Interea laboribus tuis & vigilijs bene precamur, & noſtrā Apoſtolicā benedictionē tibi benigne impartimur Datū Romæ apud ſanctū Marcū ſub annulo Piſcatoris, die ſeptima Maij, MDXCIX. Pontificatus noſtri an. oct.*

Litteræ verò quibus mihi hæreticos libros legēdi ab generali Inquiſitione ſit facultas ſic habēt.

Ludouicus Epiſcopus Sabinen. Madrutius, Iulius Antonius Sanctorius Epiſcopus Præneſtinus ſanctæ Seuerinæ, Petrus Tituli ſancti Laurentij in Lucina Deza, Dominicus Tituli ſancti Chryſogoni Pinellus, frater Hieronymus Bernerius Tituli ſanctæ Mariæ ſupra Mineruam Aſculanus, Lucius tituli ſanctorū Cyrici & Iulittæ Saxius, Camillus Tituli ſancti Euſebij Burgheſius: & Pompeius Tituli ſanctæ Balbinæ Arrigonius nuncupati presbyteri, miſeratione diuina ſanctæ Romanæ Cardinales, in vniuerſa Republica Chriſtiana aduerſus hæreticā prauitatē

generales Inquiſitores à ſancta Sede Apoſtolica ſpecialiter deputati, dilecto nobis in Chriſto Florimundo Ramundo in Parlamento Burdigalenſi conſiliario ſalutem in Domino ſempiternam. Cum in generali congregatione ſanctæ Romanæ, & univerſalis inquiſitionis coram ſanctiſſimo in Chriſto Patre & Domino noſtro, Domino Clemente divina providentia Papa VIII. ac nobis infra ſcripta die habita pro parte tua, expoſitum fuerit per Illuſtriſſimum & Reverendiſſimum Dominum Franciſcum Tituli ſancti Petri ad Vincula S.R.E. presbyterum Cardinalem de Gioioſa nuncupatum, quod tu iam diu proſequeris recentium hæreticorum errores, & hæreſes refellere, & confutare & iam multa opera ad defenſionem ſanctæ ſedis Apoſtolicæ edideris, ac pro huiuſmodi tui inſtituti continuatione, & conſcientiæ tuæ ſecuritate ſupplicatum fuerit, ut pro tam neceſſario ad Dei gloriam, & animarum profectum praſtando officio, tibi quoſcumque hæreticorum, aut alios prohibitos libros tenendi, & legendi facultatem, & auctoritatem concedere dignaremur.

Nos quibus inprimis cordi eſt, ut omnis hæretica pravitas è mentibus hominum tollatur, ac ſummopere cupientes, ut S. Catholica & orthodoxa fides ubique floreat, & augeatur, huiuſmodi ſupplicationibus inclinati, ac de tua doctrina prudentia, & erga fidem Catholicam zelo, quibus apud nos fide dignorum virorum, præſertim dicti D. Franciſci Cardinalis teſtimonio commendaris, in Domino confiſi & efficacius, & fructuoſius in illis partibus munere tuo ad Dei gloriam & animarum profectum, fungi, faciliusque hæreticorum fallacias errorem ac hæreſes refellere & confutare poſſis & valeas, auctoritate Apoſtolica nobis commiſſa tibi, ut abſque cenſurarum, & pœnarũ incurſu, quoſcumque libros prohibitos & hæreticorum authorum etiam in indice librorum prohibitorum contentos, per teipſum tantum libere, & licitè, ſecrete tamen & ſine aliorum ſcandalo vel periculo, ad effectum illos, & eorum hæreſes, ut præfertur redarguendi, confutandi, & impugnandi, legere ac retinere poſſis, & valeas, licentiam & facultatem ad triennium tantum à data præſentium numerandum tenore earundem, damus, concedimus, impartimur, iniuncto tamen tibi, ut tam præſentium litterarum exemplum, quam hæreticorum librorum prohibitorum, quos huiuſmodi noſtræ facultatis vigore leges, an retinebis notam quamprimum exhibeas Reuerendiſſimo admodum in Chriſto Patri, Domino Archiepiſcop Burdigalenſi vel eius Officiali ſeu Vicario in ſpiritualibus generali vel alteri loci ordinario, ubi reſidebis, ut dicto triennio elapſo libri huiuſmodi ei conſignentur, vel poſt obitum suũ ſi te interim forte ex hac vita migrare cõtigerit; provideat diligẽter, ne ad aliorũ manus valeãt pervenire ſed mox tradãtur ignibus concremãdi: Nõ obſtantibus, in contrariũ facientibus quibuſcumque. In quorũ omniũ, & ſingulorũ fidẽ, & teſtimonium præſentes litteras per infra ſcriptũ noſtrũ officiique ſanctæ Romanæ & univerſalis inquiſitionis Notariũ fieri fecimus, & manibus noſtris ſubſcriptas ſigilli eiuſdẽ ſancti officij, quo in talibus utimur, iuſſimus appenſione muniri. Datũ Romæ in Palatio Apoſtolico apud S. Petrum in dicta generali congregatione ſanctæ Inquiſitionis, die XI. menſis martij MDXC. X. Pontificatus ſummi in Chriſto Patris & Domini Clementis Papæ VIII. An oct. X. F Catholica: approbo F. ã. Not.

Non equidem dubito, quin inuidi homines, qui vt araneæ quidquid venatæ fuerint, in venenum vertunt, ſic omnia etiam bona & laudabilia malam in partem interpretari ſolent, vbi has Pontificis ad me litteras hoc loco conſpexerint, ambitionis & mundanæ vanitatis me ſint inſimulaturi. Verum ſentiant illi & dicant quidquid velint, mihi quidem quam ſemel inſtiti viam tenere ſemper decretum eſt. Satis in ſe ipſa habet virtus præſidij; ſatiſque eſt bono viro vt talis ſit; licet non omnibus videatur, vt qui exiſtimationẽ & magnitudinem ſuam non tã externo ſplendore & hominum opinione quã interna animi conſcientia metiatur. Neque vero hanc ego calumniã anxiè effugiendã mihi exiſtimo, modo quod ago ad diuini nominis honorem & publicam vtilitatem vergat. Agnoſcite vos hic ô ſuperbi patris ſuperbiæ filij, eius humilitatem, quẽ vos dicitis a nobis pro Deo haberi: qui tamen vſque adeo ſe dimittit; vt mihi, in quo tamẽ nihil eſt quam prompta quædam & perpetua Dei cauſſam defendendi voluntas, facultas vero non ita magna, tam inſignem fauorem & beneuolentiam præſtare non dedignetur. Diſcite hinc quã grato ille animo agnoſcat eorum laborẽ, qui turpes illas ſæculi noſtri Harpyias & hæreſeos monſtra quibus poſſunt modis fugant, & perſequuntur, & conficiunt: Ita nempe Paſtor hic Vniuerſalis vniuerſæ Eccleſiæ curam gerit, vt etiam ad particularia deſcendat. Quin vos ô Catholicæ religionis alumni, in eius defenſionẽ ad extremum vſque ſpiritum incumbite, quum meum vobis oſtendat exemplum, quam prompta ſit Sua ſanctitas ad remunerandos veſtros labores; & *omnibus viribus ex Summi ore Pontificis, qui à Spiritu Sancto afflatus, errare non poteſt; infallibile hoc iudicium vobis comparare annitimini.* quidquid in hac cauſſa operæ & laboris collocaueritis, Deo gratum eſſe quod etiam ipſe non modo in cœlis, ſed etiam per magnum ſuum in terris Vicarium tam liberaliter compenſaturum ſeſe ſpopondit.

BO-

BOHEMI FIUNT SCHISMATICI. Ioannes Huſſius & Hieronymus Pragenſis ſupplicio afficiuntur.

CAPUT III.

ARGUMENTUM.

I. *Ambitio Concionatorum Bohemici ſchiſmatis cauſa.*
II. *Huſſius VViclephi libros vulgarem in linguam transfert.*
III. *VVenceslai Regis impura vita.*
IV. *Quis primus hæreſeos eorum qui ſub vtraque ſpecie communionem expetiuerunt fuerit auctor.*
V. *Huſſius & Hieronymus Pragenſis ad Conſtantienſe Concilium profecti cremantur.*
VI. *Turba ex Huſſi morte excitata.*
VII. *VViclephus & Huſſius primi pſeudo-martyres.*
VIII. *Quæ poſt mortem Huſſi in Bohemia euenerint.*

I. QUEMADMODUM indulgentiarum prædicandarum inuidia Lutherum in arenam contra Romanam Eccleſiam produxit, ſic Academicæ Pragenſis cathedræ æmulatio Ioannem Huſsium ad amplectendā Wiclephiſtarum hæreſin accendit: quæ vix nata, mutato nomine, Huſſitarū deinceps dicta eſt, & etiam nunc magnam Bohemiæ partem occupat. Pragenſem quidem Academiam Carolus IV. ex Luxemburgiorum Principum familia Rex Bohemiæ, ad formam Pariſienſis Vniuerſitatis inſtituit, & ampliſsimis Priuilegiis, dignitatibus & redditibus auxit (*a*) Erat vero in quatuor Nationes ab initio diuiſa, nempe in Bohemicam, Saxonicam, Bauaricam, & Polonicā: quarum tres hæ poſteriores æqualiter cum Bohemis ad publica officia & munera admittebantur. Et ſub hoc quidem inſtituto Pragenſis Vniuerſitas aliquamdiu ſumme floruit, ſic vt inter viginti ac triginta ſtudioſorū millia in ea numerata fuiſſe perhibeantur: donec homo quidā turbulentus (*b*) in nationis ſuæ contumeliā interpretatus quod plæraq; Vniuerſitatis munia & dignitates penes Germanos eſſent, ſurſum deorſum omnia miſcere allaborauit. Incenſis vtrimque, iuuentutis præſertim ſcholaſticæ animis, à iurgiis tandem & verbis ad verbera ventum fuit, non aliter ac ſi de ipſa Patriæ ſalute ageretur. Bohemi apud VVenceslaum regē conqueſti, quod exteri Germani indigenis præferrentur, atque omne fere imperium authoritatem in ſe deriuarent, petierunt vt ei rei modo in poſterum conſtituto, æquitas ſeruaretur. Rex à Bohemis perſuaſus, turbas illas componendi deſiderio, edixit vt poſthac vna Bohemorum natio ceteris tribus æquipararetur. Nouam hanc Regis conſtitutionem, præſertim circa Rectoris & Regentium electionē, Germani ægerrime tulerunt: quumque priuilegijs ſuis, vti dicebant, cedere nollent, vi & armis res diſceptari cœpit: ſed Bohemi & numero & patriæ prærogatiua ſuperiores & à Magiſtro Ioanne Huſsio inſtigati, Germanis claues & præcipua honorum Vniuerſitatis inſignia facile extorſerunt. Ex quo factum eſt, vt non multo poſt Germani duobus agminibus, in quorum vno mille, in altero tria millia ſtudioſorū fuerant, hi Lipſiam (vbi ex Pragenſis ruderibus noua & celeberrima poſtea Academia effloruit) illi vero Erfordiam commigrarint.

II. Hoc ſucceſſu elatus, & iam liberior factus Huſſius, VViclephi libros in vernaculam linguam tranſtulit; eorumque exempla ad præcipuos totius regni proceres miſit. Nactus deinde ob ſingularem ſcientiæ opinionem, concionandi munus, publicis ſermonibus VViclephi iactitabat innocentiam, & doctrinam tamquam Euangelicam commendabat: adeo vt non modò vulgus & ſæculares, verum etiam ex ordine Eccleſiaſtico nonnulli magnæ auctoritatis, libenter ei aures animoſque præberent: ij inprimis (vt eius temporis teſtantur hiſtoriographi) qui vel ære alieno oppreſsi, vel Eccleſiæ, in quam ob maleficia inciderant, correctionem metuentes, nouis rebus ſtudebant. Inter Huſsij vero ſectatores facile præcipue fuerunt Hieronymus Pragenſis, & Iacobellus quidam (*c*) vterque concionator egregius, qui conſcenſo ſuggeſtu, iniuriosas in Eccleſiam cantiunculas laicis confingendi & feminis etiā S. ſcripturam legendi occaſiones ſuppeditabant; adeo vt Eccleſiaſticos etiam ad diſputationē prouocare non vererentur. Ex harum numero vna præcipue celebratur, nomine Iezabel, Vrſulæ illius, quæ Lutheri tempore vixit, compar. Pragenſis Archiepiſcopus Subinco à Leporibus Librum VViclephi comburi palam iuſsit 200. conquiſitis exemplaribus, ſed quum in VVenceslao Rege, luxu & delicijs perdito, nihil aut parum admodum præſidij eſſe

Rr 3 vide-

a *Vid. Albert Crant lib. 10. de VVandalia.* b *Anno 1409.* c *Æn. Sylui. & Coch. lib. 1.*

videret, Pontificem primo appellauit; deinde ad Sigiſmundum Imperatorem profectus, calamitoſum Bohemiæ ſtatum ei expoſuit. Huic in ipſo conatu nondum plane deſperatis rebus remedium afferendi, mortuo Polonij non ſine fama veneni propinati ab Hæreticis, circa Anno 1405. Magiſt. Albicus Medic. Doctor. ſucceſſit, fauente VVenceslao (*d*) homo impenſe auarus & ſordidus. qui maiorem cellæ & horrei quam Eccleſiæ curam gerebat; non tam ſpirituali & ſalubri cibo paſcendis quam vellendis ouibus intentus. Inde factum, vt quæ prædeceſſor cœperat, numquam ad exitum ſint perducta. Euclionem hunc Æneas Syluius graphice admodum depingit, dicens, claues cellæ cingulo alligatas geſtare, & carnem ferinam aliunde dono ſibi miſſam, per famulos in foro vendere; atque etiam ne edacioribus miniſtris vteretur, anus edentulæ opera in culina vti ſolitum. Idem rogatus aliquando, eodem teſtante Syluio, *quis ſonus omnium maxime eſſet moleſtus*, *Eum*, aiebat, *quem maxillæ edentes, ederent*, qui deinde etiam hoc nefas adiecit male actis, quod Epiſcopatum vendiſſe dicatur. Et hoc quidem modo, neglecto commiſſarum ſuæ fidei ouium paſtu, miſerrimus ille viuebat Archiepiſcopus, vt nemo iam debeat mirari lupum illum infernalem in grege ad eum modum paſtore deſtituto tantam ſtragem ediddiſſe?

III. Alexander V. qui tum ſedem pontificiam tenebat, vbi de miſerabili ſtatu Bohemiæ cognouit, pro ea qua pro Chriſti grege excubabat ſolicitudine, Huſsium Romam ad dicendam cauſſam citauit. Idem deinde fecit eius ſucceſſor: qui inſuper ad VVenceslaum Regem vehementer affectuoſam ſcripſit Epiſtolam, monens vt malo in regno ipſius gliſcenti tempeſtiue occurreret. Hanc vero admonitionem VVenceslaus non maioris fecit quam præficæ næniam: vt qui dies noctesque continuis comeſſationibus exigeret, nec quidquam aliud curæ haberet, quam vt menſa opiparis ferculis & bono vino eſſet inſtructa; ijs quorum cerebella & delicatiora membra quotidie comedebat, animantibus perſimilis, de præſentibus æque ac de præteritis, & de futuris ac de præſentibus parium ſollicitus; adeo vt tamquam alter Vitellius etiam Regem ſe eſſe obliuiſceretur, niſi ſubditorum modeſtia ei memoriam ſubijceret. Summum illi bonum venter erat, & acceptiſſimus qui nouam ad irritandam, vel explendam gulam potius, voluptatem inueniſſet. Ferunt quum aliquando prandium non ita vti iuſſerat offendiſſet, iuſſiſſe miniſtrum caponis inſtar veru affixum, ad ignem torreri. Plusquam crudele & belluinum profecto facinus, vt circa tam lenem voluptatem, negligentia tam inhumano ſupplicio puniretur. Eiuſdem voluptatis Henricus VII. Angliæ Rex tam appetens quoque fuiſſe dicitur, vt Apitium quendam, obſcurum cetéroqui hominem, ad magnam dignitatem euexerit, eo quod caponem (quem ille cibum pro exquiſitiſſimis habebat delicijs) optime ſua cura aſſatum, ipſi appoſuiſſet (*e*) Quamuis autem, vti diximus, per ſummam ſecordiam omnia negligeret, magiſtratus tamen regni fretus legibus tres Huſsitas ſeditioſos comprehendi, & capite plecti iuſſit. At Huſsius cum ſuis corpora interemptorum infami loco detracta per vrbis Eccleſias circumtulit, cantantibus ſectæ ſuæ ſacerdotibus: *Iſti ſunt ſancti, qui pro Teſtamento Dei corpora ſua tradiderunt. Ecce Ieſu Chriſti martyres*: & tandem in ſacrarium templi Bethlehemitici, tamquam martyrum reliquias, aromatis condita repoſuit (*f*).

IV. Huſsius porro eandem quam omnes hæretici viam tenuit, quibus ſolenne eſt aliorum commentis & opinionibus nouas quaſdam admiſcere. Quare ijs quos ex VViclephi libris hauſerat erroribus, non contentus, ex ſuo quoque cerebro nonnullos ſuperaddidit; nihilominus interim ſe Catholicum eſſe proteſtans, vt VValſinghamus ſcribit. *Quid enim?* aiebat. *Proteſtor ego me Chriſtianum eſſe & manſurum. Quod ſi erraui, Eccleſiæ meo iudicio ſubmitto, quod ad ſepulcrum vſque ſequi paratus ſum: at volo, vt quæcumque à me dicta & ſcripta ſunt, ſecundum S. ſcripturæ & Doctorum ſenſum intelligantur. Quod ſi contrarium Fidei quid dixi, reuocatum volo.* Quæ quam ſincere ab eo ſint dicta euentus oſtendit, cū conuictus ab Eccleſia noluit ſubſcribere reuocationi. Itaque bono ſcuto male vſus eſt donec ſua confirmaret, more quo omnes hæretici ſemper vſi ſunt, ſolis ſibi interim de erroribus ſuis iudicium arrogantes (*g*). Illam vero de communione ſub vtraque ſpecie controuerſiam, quam poſtea ab ipſo denominari Huſsitæ inprimis vſi ſunt, non Huſsius primus, ſed Germanus quidam *Petrus Dreſenſis* nomine monuit: qui ob hæreſis ſuſpicionem Lipſia profugus, Pragam redijt, & puerorum docendo-

d *Catalogus Epiſcoporum Pragenſium.* e *Sanderus lib. de ſchiſ. Angl.* f *Æn. Syluius in Hiſt.* g *Thom. VValſing in Rich.* 1. *pag.* 200.

Digitized by Google

cendorum curam ſuſcepit. Ibi quum in *Iacobellum* celebrem oncionatorem incidiſſet nouam illam de Calice ſeu vtraque ſpecie Laicis non minus, quam ſacerdotibus communicanda, opinionem ei ſuggeſſit; vehementer mirari ſe ſimulans, quod tam grauis Romanæ Eccleſiæ error a tam docto viro nondum fuiſſet deprehenſus. Hanc deinde erroneam doctrinam Iacobellus & ſuis ſermonibus populo inſtillauit, & ſcripto, quod hodieque extat, propugnauit. Hoc illud Eridis fuit pomum, quod tantas poſtea in Bohemiæ regno contentiones, & cruentas etiam pugnas excitauit; pleriſque contra Eccleſiaſticos clamantibus, quod per inuidiam & contemtum Laicis alteram partem Sacramenti ſubtraxerint, & non dederint eis integrum corporis & ſanguinis Chriſti Sacramentum, vti à Domino inſtitutum fuit. Stupidis illis mortalibus non aduertentibus duo in Venerabilis Sacramenti tractatione eſſe à Domino N. inſtituta nempe panem & Vinum conſecrando mutare in corpus & ſanguinem Domini, quod eſt ſacerdotum, & id quod conſecrat, ſumi eſt à ſacerdote ex parte aliqua ſumere, quod eſt etiam Laicorum. Feruente igitur populi motu, Huſſius ex altera parte in Eccleſiaſticos itidem inuectus, *nihil eis præter decimas dandum clamabat*; tum Ioannis XXIII. PP. factum, qui Chriſtianos ad expeditionem contra Neapolis Regem cruce ſignari iuſſerat, factum atrociter calumniabatur, cuius exemplum Lutherus in Leone X. imitatus eſt. Interea Conſtantiæ Patres ad Concilium congregabantur, non quidem vt Huſſij reprimeretur audacia & refutaretur hæreſis, ad quam, vtpote iam ante in VViclepho damnatam, nullo nouo opus erat examine a Concilio quum legibus prohibitum ſit, ne ob ea quæ publicis Conciliorum decretis iam olim & determinata ſunt, noua Concilia cogantur (*h*). Eum vero in finem præcipue illud indictum erat Concilium, vt infelix illud ſchiſma, quo ambitione quorundam aliquot iam annos in tres factiones, vel tria potius capita diſtracta erat Eccleſia, componeretur. Tum enim tres a tribus factionibus electi, de Pontificatu inter ſe contendebant: *Ioannes qui Bononiæ, Gregorius qui Arimini, & Benedictus qui in Hiſpania commorabatur*, omnes ſibi addictorum nixi ope Principum. At paullo poſt ſchiſma perſanatum fuit, *Martino V.* vnanimi Patrum in Concilio Conſtantiæ congregatorum conſenſu & ſuffragijs ad Pontificatum electo, qui pacem Eccleſiæ reſtituit, eamque magna cum prudentiæ & moderationis laude, quatuordecim annos gubernauit.

V. Dum anxijs Patrum ſuffragijs Conſtantiæ de liberanda factionibus Eccleſia, & vno toti ouili paſtore præficiendo deliberatur: Imperator Sigiſmundus, cuius opem Bohemi, VVenceslao rege per ſecordiam omnia negligente, implorauerant, & ad quem etiam Sbinco Archiepiſcopus ea de cauſſa profectus in legatione mortuus fuerat, Patres rogauit, darent operam vt Huſſitarum hæreſi, qua florentiſſima prouincia vehementer affligebatur, idoneum & tempeſtiuum remedium afferretur, ne longius progreſſa, multo maiora mala daret. Viſum eſt ergo Ioannem Huſſium, præcipuũ eius auctorem, ad Concilium euocandum eſſe: qui citatus, accepta a Sigiſmundo Romanorum rege fide publica, eò venit, vna cum procerum quorundam Bohemiæ, ipſi adhærentium comitatu. Diſcedens Praga Anno 1415. amicis promiſiſſe dicitur, ſe vſque ad extremum ſpiritum doctrinam ſuam defenſurum; quod ſi recantare cogatur, id quidem fortaſſis ore, ſed numquam corde facturum. Venit etiam eodem Hieronymus Pragenſis, & ipſe citatus, homo laicus; qui tamen poſtridie ſe clanculum ſubduxit, & vnde venerat, redijt, domi iactitans, ſe fuiſſe Conſtantiæ in Concilio, ſed neminem contra ſe progredi auſum (*i*). Verum dum iſta iactat, comprehenſus, Conſtantiam reducitur. Hic VViclephi effigiem collo appenſam geſtabat, capite diadema ferentem; & in fronte SANCTI nomine inſcriptam. Vterque examinatus errorem confeſſi ſunt; ſed quum vrgerentur vt Confeſſionem manu ſua ſignarent, vt in Bohemiam ea mitteretur, pertinaciter vterque recuſarunt. Huſſius, quamuis non ignoraret iam Excommunicationis contra ſe latam eſſe ſententiam, domi tamen priuatam Miſſam celebrabat, aſſiſtentibus quibuſdam ſuæ ſectæ complicibus: tot vero tantiſque difficultatibus vndique circumuentum ſe videns, fugæ conſilium iniit, curru vndique ſtramine tectus ex vrbe delatus eſt: ſed è fuga retractus, & in Monaſterio Fratrum S. Franciſci cuſtodiæ mancipatus, Sigiſmundi regis fidem ſibi datam implorauit, grauiter eam ſibi infringi conqueſtus. Sed cogitare debuerat, Sigiſmundum Patribus ea in re præſcribere nihil potuiſſe, quum & ipſe Concilij decretis fuerit ſubiectus.

h *L. nemo. C. de S. T. & fide Cath. ca. maiores 24. q. 4.* i *Richenthalius.*

Digitized by Google

ictus. Sic ergo Huſſius tamquam pertinax hæreticus, non obſtante ſaluo conductu, quem impio homini, ad tutelam ſæcularem conceſſerat, ad iudicium productus fuit. Fecit quidem Sigiſmundus quantum decuit aut licuit: ſed perſpecta Huſſij, ab ipſo ſæpe vt Concilij ſe ſubmitteret iudicio, moniti, obſtinatione & malitia, publice proteſtatus eſt, *malle ſe per ſe & ſolum ſua manu pertinacem hæreticum comburere, quam defendere aut liberare.* Aiunt qui eius hiſtoriæ Acta collegerunt, (k) Sigiſmundum poſtea ad Patres his verbis vſum: *Iudicaſtis complures articulos ex Ioannis Huſſi libris excerptos, hæreticos eſſe & Catholicæ Fidei contrarios, itemque multa alia dogmata quæ in publicis concionibus ille aſſeruit, è quibus vel vnum ſatis foret ad condemnandum ipſum. Quapropter ſi noluerit eos errores reuocare & eiurare, legibus veſtris in eum, prout videbitur, & ipſe meretur, agere vobis licet.* Debuitne igitur aut potuit Imperator, Sæcularis homo, ſuis litteris ſalui conductus, Ioannem Huſſium aduerſus Eccleſiam Catholicam, aut Deum defendere? debuit ne Huſſium, ſi per viam prædo, aut fur exiſtebat aduerſus Leges eius terræ tutari, ne daret pœnas. Neſcire videntur quid Litteræ ſalvi ſint conductus qui iſta infanda in illis concedi volunt. Seruata eſt Fides Huſſio quæ data fuit. Non eſt punitus quidem ob crimina Maieſtatis diuinæ Læſæ quæ in Bohemia ante profectionem ſuam commiſerat, ſed ea quæ poſt ſalvum conductum acceptum Conſtantiæ commiſit.

Poſt aliquot dies Huſſius è carcere in Eccleſiam producitur, vbi plena erat Seſſio Concilij, præſente etiam ipſo Rege in habitu Imperiali, circumſtantibus Imperij Electoribus & Principibus. Ibi iterum admonitus vt culpam ſuam fateretur, & quinquaginta quinque erroneos VViclephi articulos, toties & in tam multis locis damnatos eiuraret, poſt multas ambages & tergiuerſationes tandem aperte faſſus eſt, ſe non poſſe tenitente conſcientia, condemnare, præſertim tres iſtos VViclephi articulos: *Sylueſter Papa & Conſtantinus Imperator errauerunt quod opibus dotauerunt Eccleſiam: Si Papa aut ſacerdos mortali obſtrictus ſit peccato, non ordinat, non conſecrat, non baptizat: item, Decimæ ſunt puræ eleemoſynæ.* Tandem ergo hæreſeos damnatus, degradatur, & ſæculari poteſtati traditur, à qua igni fuit adiudicatus. Iam palo alligatus, à quibuſdam rogatur, vtrum ſacerdotem ſibi dari velit cui peccata confiteretur. *Quum* annuiſſet, venienti presbytero, *nihil*, inquit, *confeſſione mihi opus eſt. Morior ego, nullo mortali peccato illigatus.* Sic Reichenthalius ſcribit, qui quum pleriſque Actis interfuit, tum ſupplicium ſpectauit. Immerito ſane tam Imperator quam Concilium ſæuitiæ accuſantur, ob Huſſij condemnationem & ſupplicium, quum ille potius crudelis cenſendus ſit, qui quum poteſtatem in malos vindicandi habeat, ea non vtitur; ſuaque conſcientia malis in bonos graſſandi aperuit feneſtram. S. Hieronymus Theophilum Alexandrinum Epiſcopum grauiter reprehendit, *quod nimia indulgentia & manſuetudine in eius temporis hæreticos vteretur, vt qua illi audaciores facti, hæreſes ſuas latius indies propagandi inde ſumerent occaſionem.* Defendere igitur hæreticum illum & incuſare Deum & Eccleſiam hæretici vindicem, eſt velle ſub prætextu immunitatis conceſſæ a præteritis delictis, immunitatem concedi ad perpetranda. Id tamen magno ſuo dedecore volunt Lutherani & omnes à Luthero afflati.

Non eadem fuit Hieronymi, quem ſocium Huſſio fuiſſe diximus conſtantia; vt qui hæreſin eiurarit, ac reuocationi ſua ipſe manu ſubſcripſerit, vti apud Cochlæum & alios fuſe illa perſcripta extant. Quum vero ob hanc reuocationem & abiurationem ab Huſſitis male audiret, & à prioribus amicis ſe deſertum, apud Catholicos vero, omnes ipſius actiones obſeruātes, contemtum ſe & ſuſpectum eſſe animaduerteret, mente confuſus & fluctuans, ad vomitum redijt, & eandem quam Huſſius martyrij coronam adipiſci decreuit. Sic Diabolus nempe hominibus illudit. Quare iterum impetrata audientia, ea quæ antea reuocauerat retractauit, mortem pro Ioannis Huſſij doctrina ſubire paratum ſe ferens.

Idem tamen in Sacramento Euchariſtiæ eandem cum Catholicis Tranſubſtantiationem aſſeruit, quod nimirum facto verbo panis in Corpus Chriſti commutetur. Quum ſacerdos quidam dixiſſet, Accuſaris paſſim, Hieronyme, quod aſſerueris panem poſt conſecrationem etiam manere panem: *at panis*, inquit ille, *apud piſtorem manet.* Omnes quidem tam præclaræ eruditionis & eloquentiæ acriſque ingenij virum ſingulari commiſeratione proſequebantur, & optabant (vt Poggius Florentinus teſtatur) vt in viam reuerſus, & rationi acquieſcens, vitæ ſuæ conſuleret. At ille in propoſito perſiſtens, mortē non modo nō exhorreſcere, ſed expetere etiam videbatur. Quum igitur nulla ratione

k *Cochlæus lib. 5.*

Digitized by Google

ratione à ſententia dimoueri poſſet, legibus in eum agi placuit: ſicque tamquam relapſus, eodem ſupplicio quo magiſter ipſius Huſſius (quo ætate & auctoritate minor, ſed doctrina ac facundia ſuperior fuit habitus) eſt affectus. Morti eius certe plurimi adſtantium illachrymarunt, in ipſo vitæ fine *Litanias & hymnos in Laudem Beatæ Virginis & Sanctorum* decantantis (*l*).

VI. Porro combuſtis tam Huſſij quam Hieronymi corporibus, omnes rogi reliquiæ & cineres collecti & in Rhenum effuſi ſunt: ne quid inde diſcipuli aſportarent, & tamquam ſacras reliquias idololatricè colerent.

Quum ergo aliud nihil ſupereſſet, terram loci in quo cremati fuerant, effoderunt, & in patriam ſecum aſportarunt, vt pro æterno aſſeruaretur monumento duorum horum Apoſtolorum, quorum illi memoriam & reliquias tam religioſe venerantur. At cineres hos cum mortui muli, paullo ante eodem loco ſepulti, cineribus permiſtos fuiſſe credibile eſt. Vbi vero in Bohemia de Huſſio & Hieronymo Conſtantiæ exuſtis fama percrebuit, dici non poteſt quam multa Huſſitæ mœroris ſigna ediderint, quem etiam atrato veſtitu & multis lamentis teſtabantur. Quinetiam femina quædam librum in eius defenſionem ſcripſit & edidit. In eiuſdem laudes Beza quoque minime eſt parcus, de Huſſij (quæ vox lingua Bohemica Anſerem ſignificat) ſupplicio ita exclamans: O *quam amabilis & opportunus vigilantis huius Anſeris fuit clangor: qui ſonora ſua voce, cœleſti magis quam terreſtri, Chriſtianos è tam diuturno veterno excitauit. Et tu quidem* (ſubiungit) *ô Huſſi, tamquam è cauea, ex hoc ingrato Mundo ad cœlum euolaſti. ſed tamen (ô rem miram!) dicere profecto poſſumus, tot cygnos qui poſt mortem tuam tam ſuauiter cantarunt, è tuis cineribus natos eſſe, vt Phœnix potius quam Anſer dici merearis.* Vides ergo Huſſium hic in cœlo collocatum, & quidem ab eo quem ille, ſi in viuis adhuc eſſet, tamquam iugis ſacrificij, veræ corporis Chriſti præſentiæ, Tranſubſtantiationis, & aliorum Catholicæ Eccleſiæ, quos pſeudomartyr hic ad finem vſque vitæ ſuæ credidit & aſſeruit, articulorum euerſorem & hoſtem, ad infernum eſſet ablegaturus. Ridicula laus, & ridiculus encomiaſtes, qui ab eo, quem laudat condemnatur. Et quem laudat ipſemet condemnat. Sed hæc ſunt acumina ingeniorum quæ à veritate apoſtatarunt.

VII. Ii quoque qui nouæ Eccleſiæ & eius Martyrum in ea hiſtorijs conſcribendis operam nauarunt (quamuis pro hiſtorijs vt plurimum fabulas nobis & mendacia obtrudant) *VViclephum & Huſſium tamquam Patres & progenitores* ſuos nequaquam aſpernantur. Et ex illo quidem nempe ambitioſo VViclepho, Stephanum protomartyrem faciunt, & primum ei in martyrum ſuorum ſignili locum aſſignant. Secundum ab hoc locum tribuunt Ioanni Huſſio, quem fidelem Ieſu Chriſti miniſtrum & ſeruum fuiſſe aiunt. Atque hæc agentes ipſi aduerſus ſe Teſtimonium dicunt, quod Eccleſia in qua hi ſunt primi martyres, Annis primum poſt Chriſtum natum 1400 ſit exorta, & ante id tempus in ſuo nihilo exiſtens ſine perſecutione, & pugna, beata ſit vſa quiete Hos duos Danæus (*m*) inquit *duas illas eſſe oliuas*, quæ poſt Antichriſti ruinam, Deo iubente, efflorucrint. At horum vtrumque negare non poſſunt *& Miſſam celebraſſe, & Euchariſtiam adoraſſe*, &. Huſſium imprimis, *Tranſubſtantiationem credidiſſe*, vt Prisbramus ſcribit, qui Huſſita fuit. An quiſquam maiori zelo ad Beatam Virginem Deiparam preces fundere poſſit, quam VViclephus? inquiens (*n*). *Impoſſibile eſt vt ſine Beatiſſimæ Virginis ſuffragijs vllum premium accipiamus. Et quidem auxiliorum quæ nobis illa praſtet, diuerſos eſſe gradus. Nam & eos quoque qui non prædeſtinati ſint ad ſalutem, ab ipſa iuuari, ne grauius ſcilicet peccent atque ob id tanto ſeuerius puniantur.* Alibi, *Nos*, inquit, *in Eccleſijs imagines tamquam ſigna adoramus, Deum vero ex omnibus viribus.* Et in explicatione Decalogi, *Quamuis*, ait, *in Veteri Teſtamento licitum non fuerit, Eccleſia tamen Imagines introduxit, vt laicis pro libris eſſent, & Chriſtianis Sanctos debite adorandos, in memoriam reuocarent.* Vides, opinor, ex Nouatorum noſtrorum decretis VViclephum idololatram fuiſſe, & tamen ab ijſdem primum nominari Apoſtolum, ad reformandam Eccleſiam miſſum. Ad alterum illum, Huſſium inquam, nunc veniamus: quem de Statu Eccleſiæ Commentarij aiunt, *Euangelij fontes Monachatus ſordibus & veneno infectos purgaſſe.* At ille Tomo II. ſic ſcribit (*o*). *Nolle ſe quidquam de Miſſæ ſacrificio demere: quum alibi decuerit, ſalutarem illam hoſtiam ad liberandos omnes eos qui Purgatorij pœnis cruciantur, pretium eſſe ſufficientiſſimum.* Et alibi

S ſ magna

l *Tom 2. epiſt. Ioan. Huſs fol. 353.* m *In Anti. cap. 26.* n *VVicleph. in ſerm. aſſum B. Virginis.* o *Apud* Criſpinum *Anno 1562. Huſſ tom. fol. 52. E, 35.*

magna contentione *ſacerdotes hortatur, vt Miſſas deuote ac humiliter celebrent.* Mille alia eiuiuſmodi apud eundem reperias; *de precibus pro mortuis, de animarum ex Purgatorio liberatione, &c.* vt Opera ipſius Norimbergæ Anno MDLVIII. à Lutheranis impreſſa legenti facile patebit: De Sanctorum vero ſuffragijs quæ ipſius fuerit ſententia, illud teſtatur, quod compedibus oneratus, ex Sanctorum meritis & precibus libertatem ſe ſperare dixit.

Siccine ergo idololatras & Miſſarum celebratores, eoſque qui alios quam Ieſum Chriſtum veſtro iudicio (*p*) propitiatores quærunt, martyrii corona dignamini? Siccine pro patriarchis & Eccleſiæ veſtræ Doctoribus eos acceptatis quos Lutherus & Melanchthon tamquam hæreticos & Sathanæ diſcipulos deteſtantur? Melanchthon certe *VViclephum hominem amentem & furioſum* appellat. ſeque ſcripta eius legentem, *mille errores* deprehendiſſe dicit. Lutherus vero inquit, *multas horribiles & diabolicas à VViclepho proditas eſſe blaſphemias* Ecce tamen eundem Noui Euangelii inter vos præconem & anteſignanum! Tanti nimirum apud vos eſt, Catholicæ Eccleſiæ poteſtatem proculcare, vt hoc vnum facinus ad cœlum & filiorum Dei nomen promerendum vobis ſatis eſſe putetur.

VIII. Exuſtis Conſtantiæ, vti diximus, Huſſio & Hieronymo pertinacibus hæreticis, Barones quidam & Nobiles Bohemi & Moraui, veteris fidei, quæ ab Anno DCCCXCIII. quo primum ijs locis annunciata fuit, integra ſemper manſerat, deſertores, de cæde eorum vlciſcenda, & doctrina ad extremam ſanguinis guttam defendenda coniurarunt. Quos Sigiſmundus Rex litteris (quæ extanti) dehortatus eſt, oſtendens, vtrumque ob pertinaciam iuſto ſupplicio eſſe affectum, vi qui toto Concilio, in quo clariſſima totius Mundi erant lumina (hanc enim laudem Huſſius ipſe eis tribuit) ſapientiores videri, nec pernicioſos ſuos errores reuocare voluerint. Interea Rector Vniuerſitatis Pragenſis & Magiſtri decretum ſuum ſeu Concilium de communione ſub vtraque ſpecie, quæ à Iacobello in concionibus præcipue vrgebatur, & præcipua poſtea Bohemici ſchiſmatis cauſſa fuit, promulgant: in quo etſi fatentur ſub ſpecie panis etiam ſanguinem contineri, nihilominus tamen calicem quoque non minus laicis quam ſacerdotibus porrigendum eſſe, ex ſua ipſorum auctoritate, contra leges ab Eccleſia latas & ipſius Concilij decretum pronunciant & concludunt. In medijs his turbis VVenceslaus tamquam alter Sardanapalus delicijs ſuis indormiebat, & culinæ magis quam Reipublicæ curam gerens, quidquid animo moleſtiam aliquam afferre poſſet, procul à ſe habebat. Vnde creſcentibus malis, eò temeritatis hæretici progreſſi ſunt, vt confuſis ordinibus in Eccleſia, Laici ſe adminiſtrandis Sacramentis ingererent. Crantzius ſcribit (*q*). Sutorem ſumto ſibi presbyteri officio, Cœnam populo ſub vtraque ſpecie diſtribuiſſe. In tantum vero Huſſitarum iam auctus erat numerus, vt ad oppidum quod Thabor nunc appellant, circiter triginta hominum millia conuenerint, atque ibi trecentas menſas parentibus in campis erexerint, in quibus Sacramentum Calicis non guttatim, vt apud Græcos, ſed totis congijs & cadis populo fuit miniſtratum. Congregatio hæc VVenceslaum è veterno aliquo modo excitauit, pertimuit, ne multitudo illa ſceptrum ſibi ereptum iret. Et profecto à periculo non procul aberat, niſi ei presbyter quidam Huſſita ſua facundia ſaluti fuiſſet. Nam is pro concione populum ſic tumultuarie congregatum & frementem, de Republica admonens, inter cetera in hunc modum loquutus eſt: *Viri fratres, quamquam ebrioſum & inertem ſortiti ſumus Regem, ſi tamen ceteros Principes expendimus, nemo eſt quem Regi noſtro anteferamus: quem rectè omnium Regum ſpecimen dixerim, quietum benignum, noſtri amantem. Nam quis eo regnante laceſſere nos audet? Licet nobis ex voto noſtro viuere. Quod ſi de religione non idem ſentit quod nos, ritum tamen noſtrum neque ipſe perturbat, neque alios perturbare ſinit. Quocirca par eſſe arbitror, vt preces pro eo ad Deum fundamus, eique longam vitam comprecemur, atque optemus, cuius deſidia, noſtra quies, noſtra ſalus eſt.* Hæc audiens multitudo ſtatim conquieuit: tumque rex iterum in vtramque aurem dormire cœpit, omni abiecta regni cura, quod interea à ſeditioſis hæreticis miſerum in modum lacerabatur; illis furorem ſuum præcipue in monaſteria & ſacra loca effundentibus, & per ſummum ſcelus & ſacrilegium ea diripientibus quæ à maioribus Deo & Eccleſiæ fuerant conſecrata. Quin etiam ab Eccleſiarum direptionibus reuerſi Huſſitæ presbyteri, ſacram Euchariſtiam armati in proceſſione circumtulere, Hymnos & alia cantica.

p *Melanch. in Comm. in epiſt. ad Philip. Meren. Apo. cap. de hum. tradit. In loc. com tom. 1. p. 463.*
q *In VVandal. l. 10. cap. 27.*

tica modulantes, ad alliciendam multitudinem. Quodam vero die quum iterum ſic armati conueniſſent, in Regiam tumultuaria prorumpentes, Regem orauerunt vt plures ipſis aſſignare vellet Eccleſias, Nicolao viro nobili, eius loci vnde Ioannes Huſſius traxit originem, domino verba faciente. Rex Nicolaum benigne audiuit, & populum bonam ſpem habere iuſſit; ſed dimiſſo populo, ſic Nicolaum alloquitur: Tu exorſus es telam qua me regno eiiceres; at ego laqueum inde nectam in quo tibi gulam frangam. Tum iſte propere ſe proripiens, populum multo magis ad ſeditionem inflammauit: ſic vt miſer Rex, in proximam arcem ex vrbe vix euaſerit, miſſis ad fratrem oratoribus qui eius auxilium implorarent. Huſſitæ Regem euaſiſſe ægre ferentes, furorem in Magiſtratum vrbanum conuerterunt: è quo nonnullos in prætorio deprehenſos ex altiſſimis feneſtris in forum præcipitarunt, qui infra ſtantis, *religioſa ſcilicet*, multitudinis haſtis ac verubus excepti, dirum ſpectaculum dilaniati præbuerunt, ſtante in foro interim Huſſitico ſacerdote, & Calicem populo oſtentante, & hymnum illum, *Pange lingua glorioſi* cum populo concinnente &c. Quibus nunciatis, infelix VVenceslaus, multorum malorum imagine animo obuerſante, in morbum incidit, & poſt paucos dies expirauit. De quo illud Salluſtij dicere poſſis: *Ventri atque ſomno deditus, indoctus atque incultus, vitam ſicuti peregrinans tranſegit: cui ſane contra naturam, corpus voluptati, anima oneri fuit, cuius & vitam mortemque iuxta æſtimare queas.* Mortuus vero eſt Anno MCDXIX quum annis LV. Bohemiæ regnum tenuiſſet; æque in morte atque in vita inglorius & infelix, vt qui ſine vlla pompa funebri ſit ſepultus. Hoc loco facere non poſſum quin eorum refellam opinionem, qui eos tantum miſeros eſſe aiunt, qui ſub imperio viuunt, vbi nihil cuiquam licet. Quin potius ij mihi longe infeliciores videntur, qui ſub tali viuunt imperio vbi omnibus omnia licent; & vbi potius quid licitum quam quid honeſtum ſit conſideratur.

Hic vbi quiſq; ſuo ſibi viuit more, facitq;
Quod placitum fuerit.

Quam ſententiam licet Ethnici hominis S. Auguſtinus (r) valde commendat. Et ô vere miſerum illum, cui etiam male facere licet! Veriſſimum enim eſt illud Comici (ſ)

Deteriores omnes ſumus licentia.

Vbi enim libido quid ſuggeſſerit, omnes ſtatim cogitationes & curas homo eo conuertit, vt eo quod concupierit, vel licitis vel illicitis modis potiatur.

Id ſane experientia in Huſſitis monſtrauit, qui nullum omnino ſcelus, per ſummam quam ſibi ſumſerant, licentiam intentatum reliquerunt. Tunc coniugum pudicitiæ violata, tunc virginibus caſtitas fuit erepta, tum viduæ violatæ, tum loca ſacra profanata, tum monaſteria diruta, tum Eccleſiæ euerſæ, & ſacra ac profana omnia direpta ſunt. Videre tum erat carceres & ergaſtula maleficis & flagitioſis deſtinata, bonorum virorum & qui furenti multitudini conſentire nolebant, plena. Ad male agendum omnes velis remiſque quum ſe tum alios incitabant; at qui bene agere vellet vel auderet, vix quiſquam reperiebatur. Tanta denique rerum omnium erat perturbatio, vt in antiquum chaos redituta omnia viderentur. Nec mirum. Vt enim Camelus aquam non bibit niſi pede prius proturbatam; ſic hæreſis non niſi perturbata Republica caput efferre poteſt.

DE TABORITIS ET OREBITIS nec non de Ziſca hæreticorum duce eius victoriis & morte, & reliquis in Bohemia per ea tempora geſtis.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

I. *De ijs quæ VVenceslai regis mortem conſequuta ſunt, ſpolia Eccleſiarum, Apoſtata Archiepiſcopus.*
II. *Ziſca Taboritarum dux.*
III. *Ziſcæ Victoriæ & mors diuinitus inflicta.*
IV. *Alexandrum deſerret Pont. ab ope Bohemorum.*
V. *Ziſcæ ſtatua ponitur eiq; Procopius ſuccedit.*
VI. *De Concilio Baſileenſi.*
VII. *Secuta Concilium in Bohemia.*

I. MORTVO vt ſupra dictũ eſt, Rege Wẽceslao A. 1519. furẽs Huſſitarũ multitudo rebellionis ducem ſibi elegit Ioannem Ziſcam, homi-

Sſ 2

r *Aug lib. 5. c. vlt. de Ciuit. Dei.* ſ *Cic in Tuſculanis.*

hominem & ætate florentem, & bellis exercitatum, quamvis uno carentem oculo, quem ſtrenuè pugnans olim amiſerat: qui ex prædæ ſpe perditiſſimis hominibus allectis, brevi magnum confecit exercitum: cum quo in Eccleſias quæ reſtabant, (quibus ornatu & opulentia vix, in tota Europa pares fuiſſe, Æneas Sylvius ſcribit) fecit impetum, ſepulchra, etiam Bohemiæ regum, effregit oſſibus diſiectis, & precioſis rebus ablatis; inaudito antehac, ſed uſitatiſſimo poſtea ſucceſſoribus ſcelere. Deinde velut omnia in prædam ipſis data eſſent, Huſſitæ urbes quoque & oppida diripuerunt, Pragenſem imprimis, in qua adverſis ſignis inter regios & Huſſitas, non ſine multorum cæde ibidem fuit concurſum. Interea Sigiſmundus VVenceſlai frater & hæres legitimus, ad regnum ineundum cum copijs advenerat, quem Ziſca omnibus modis impedire conatus eſt, dictitans eum hoſtem eſſe veritatis, eius iuſſu, vel certe permiſſu, duos illos veritatis teſtes occiſos; atque ipſum propterea regno indignum eſſe. At Sigiſmundus copijs ſuis fretus quamquam civitatem, Ziſca ſtrenue eam defendente, expugnare non poſſet, in arcem tamen ingreſſus, coronam ex Conradi Archiepiſcopi Pragenſis manibus accepit. Infelix hic Archiepiſcopus in hæreſin lapſus, ad Huſſitarum partes non multo poſt acceſſit; & tamquam ſummus Pontifex & Bohemiæ Patriarcha, Concilium indixit & celebravit, in quo nova Fidei formula præſcripta fuit, non tamen niſi in quatuor articulis à priſca religione differentis. Quorum *primus eſt de Verbo Dei libere ab omnibus docendo. Secundus, de Communione laicis ſub utraque ſpecie miniſtranda. Tertius, de opibus & dominio temporali ab Eccleſia auferendis, & Eccleſiaſticis ad priſtinam paupertatem redigendis. Quartus, de peccatis publicis prohibendis & puniendis, quæ illi aiunt nullo modo, neque ut maius vitetur malum, ferenda eſſe.* Poſtea vero idem Archiepiſcopus, conſcientiæ ſtimulis exagitatus,

menteq; carnificem nocte dieq; ferens,

miſerabili morte in caſtris Huſſitarum fuit exſtinctus.

I. Porro Ziſca ut firmum aliquod novi imperij, quod imaginatione ſibi finxerat, fundamentum iaceret, in colle quodam edito, aquis undique circumfluvijs incluſo, oppidum exſtruxit, triplici muro cinctũ, quod Tabor appellavit, ſumpto nomine a monte illo Judeæ, in quo divinitus illic facta transfiguratio Domini: unde poſtea Taboritæ hæretici dicti ſunt, quorũ ſecta ab Huſſitarũ hæreſi aliquantum differens, ei fere quam VValdenſes profitentur, ſimilis fuit, ut non ſolum ex Æneæ Sylvij & Cochlæi Hiſtorijs, ſed etiam ex ijs quæ Joannes Leucavitius ſacerdos Taborita, ſcripta reliquit, conſtat. Sæpe quidem inter hos & Huſſitas, ut & qui novi tum extiterunt, Orebitas, a Conrado Archiepiſcopo & Bohemica Nobilitate tentata fuit concordia, ſed fruſtra, quod Taboritæ viribus & armis, quibus ductore magni nominis Ziſca, prævalebant, confiſi, ne latum quidem unguem Huſſitis vellent cedere. Quis hic mirabilem non agnoſcat Dei providentiam! Ecce enim vix emergit nova hæreſis, quum ea ſtatim in factiones diſſilit, quæ inter ſe infeſtis ſignis concurrant, ut in Huſſitis & Taboritis videmus, qui tamen ubi cõtra Catholicos res gerenda eſſet, omnis obliti ſimultatis, coniunctis viribus eoſdem infeſtiſſime oppugnarunt.

III. Sæpe quidem Sigiſmundus Imperator cum exercitu regnum ingreſſus, ſubditos ad officium reducere conatus eſt, vix tamen ullum operæ precium fecit, Ziſca ſe ſtatim cum validis copijs obijciente, qui perpetuo victoriarum curſu, & ſumma fortunæ indulgentia, infinita fere ex hoſtibus cõgeſſit tropheа. Mira profecto res, ut qui alieno egeret ductu, nam & alterum oculum ijs bellis amiſerat, ipſe cæcus exercitum duceret ad victorias. Quamvis hunc militaris gloriæ ſplendorem valde obſcuraret crudelitas, ut qui quum promiſcue in omnes, tum præcipue in Eccleſias & Monaſteria, & omnem Clerum ſæviret; & monachos ac ſacerdotes aut vivos cremaret, aut alijs exquiſitis ſupplicijs interimeret. Quare impotentem huius dominationem & ſævitiam pertæſi Barones, Legatos ad Lithuaniæ Ducem miſerunt, ut regnum ſuſcipere vellet, orantes: & hic quidem nepotem ſuum cum duobus equitũ millibus in Bohemiam miſit, à Pragenſibus in civitatem receptum. At Ziſca & Taboritæ nullum omnino volebant habere regẽ: Huſſitæ vero talem qualis ipſis placeret. Hæc nimirum natura eſt hæreſeos, ut regibus ſceptra è manibus extorquere ſemper annitatur. Econtra Pontifex tamquam Eccleſiæ caput, per Legatos ſuos prædictum Ducem Alexandrum ab hoc inſtituto dehortatus eſt, ſcriptis ad eũ literis quarum exemplum hoc loco apponere volui.

Mart

Martinus Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, Nobili viro, Alexandro, Lituaniæ Duci, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem.

IAmpridem fama vulgaverat, te Bohemos hæreticos ſpe fovere, apertis auxiliis eos iuvaturum. Quod ſcilicet de te viro prudentiſſimo, & probato iam Principe Catholico difficile creditu videbatur. Sed tamen ſcripſimus Nobilitati tuæ, paterna charitate monentes, ut ab omni ſocietate, coniunctione & fœdere hæreticorum abſtineres, & eoſdem excluderes & privares fiducia ſubventionis tuæ. Nunc vero per tuas litteras & nuncium, diſpoſitionem tuam non dubiam nec obſcuram, de invadendo regno, & ſuſcipiendo prædictos in protectionem tuam habemus: Intelligentes ſententiam animi tui, magno dolore commoti ſumus. Videmus enim & manifeſte comprehendimus te ſi hoc feceris, ultra periculum Fidei: quod eſt ante omnia declinandum; magnam & horribilem novitatem Chriſtianitati nocivam moliri. Ex qua multo maior ſanguinis Chriſtiani effuſio, & graviora ſcandala, & crudeliora vulnera ſubſequerentur, quam ea ſunt, quibus aſſeris hac via velle mederi. Nam nemini dubium eſt quin Bohemi hæretici, ſi fuerint à ſpe tui præſidii deſtituti, ad obedientiam Eccleſiæ & recte vivendi normam, & ad cultum Dei facile reduci poſſent: vel ſola neceſſitate compulſi, fieretque brevi tempore conſueta tranquillitas, & devota religio in regno Bohemiæ, hac funeſta labe purgata. Qui ſi ſe viderint in protectionem tuam receptos, foveri atque defendi, reddentur acriores, & contra Eccleſiæ Dei inſtituta magis rebelles, & pertinaciores in hæreſi. Nec nos multum movet, quod aſſeris, te velle eos hac conditione recipere, ut errore depoſito, ad debitam Romanæ Eccleſiæ obedientiam revertantur. Omnia enim faciunt & pollicentur ſibi, ut te ſuis laboribus & erroribus immiſceant, & incendium magis excitetur. Per hanc viam ſimulata eorum reductio, non poſſet non eſſe ſuſpecta, per quam viam quærunt periculoſam diſcordiam inter Principes Chriſtianos ſeminare. Ut potentiſſimis Dominis inter ſeſe decertantibus, Romano imperio perturbato, & tota Chriſtianitate confuſa, poſſent ipſi peccare licentius. Nec exiſtimare debes, aliter evenire poſſe, ſi Bohemiæ regnum occupabis. Quod nullo modo per Electores Romani Imperii & Principes Almaniæ tolerabitur, etiam tacente chariſſimo in Chriſto Filio Sigiſmundo Romanorum rege illuſtri. Nec huius regni exiſtimatio tanta eſt, neceſſe debet apud te conſideratam providentiam, ut pro eo iuvare velis hæreticos, aliena per iniuriam occupare, & magnam Chriſtianitatis partem novo bello confundere & pernicieſe cum diminutione tui honoris & famæ, & certa animæ tuæ iactura: Quæ etiamſi omnia ad votum ſuccederent, diligentius cavenda eſſent. Quid enim proderit: etſi totum Mundum lucreris, animæ vero tuæ detrimentum patiaris? Quod vero te aſſeris, non ampliandi dominii cupiditate, ſed ſola hæreticorum reducendorum cauſa, ipſos ſub tuam defenſionem recipere: nullo modo probari poteſt. Nam cum per Dei miſericordiam Chriſtianus Princeps exiſtas, in cauſſa fidei debes cum diſpoſitione noſtra & Eccleſiæ, & noſtro & Apoſtolicæ Sedis Legato tranſmiſſo, & reliquis Chriſtianis Principibus conſentire, teque cum his iungere contra hæreticos. Non pro ipſis te defenſorem exhibendo, ſpecialem viam quærere eorum converſionis, quæ hoc modo quæſita, ſyncera credi non poteſt. Sed qualemcumque ipſi animum habeant, ſynceritati tuæ (quæ inter Chriſtianos huc uſque probata eſt) non convenit, à communi conſilio deviare, & eos ulla ſpeciali conventione ſuſcipere. Quod ne facias, tibi paterna dilectione conſulimus, te monemus, hortamur, tibique etiam præcipimus in virtute nominis Ieſu Chriſti, quod eſt nomen ſuper omne nomen. Et ſi feceris, ſcito, te Deo omnipotenti, nobis & Eccleſiæ (quam Deus non deſeret) & Chriſtiano nemini iniuriam facere, quam nec Deus ipſe feret, ſed verteret in periculum Capitis tui, & certam animæ tuæ damnationem. Nos vero (qui Vicarius eius ſumus in terris conſtitutus, in apice Apoſtolatus, ad conſervationem veritatis & fidei Chriſtianæ) dolenter & tamquam contra vitam noſtram, ſed neceſſario, contra te & quoſcunque defenſores hæreticorum, auctore Domino procedemus; quia ſic tenemur ex iniuncto nobis officio. Sed cum multa in diebus tuis opera digna feceris, pro amplificatione fidei ſanctæ, cogitare te non poſſumus, poſtremo tot recte facta velle ambitione corrumpere, & tantis cladibus hominum cauſſam dare. Quare fili dilecte, ab hac via ab hoc modo, ab hac opinione te retrahas, nec ſubſidia mittas hæreticis: nec eorum venenoſis pollicitationibus capiaris, quæ tibi certe ſunt ad inſtigationem Sathanæ, ad inquinandam famam & fidelitatem tuam involvendo te novis bellis & periculis, & effundendo ſanguinem Chriſtianum. Sed ſi ſalutem & reductionem Bohemorum deſideras, ſicut debes, eos nullis tuis viribus protectos horteris, ut ad præfatum Apoſtolicæ Sedis Legatum, ad hoc ſpecialiter deſtinatum à nobis, habentem plenam & liberam poteſtatem ſuper omnibus in iſta cauſa diſponendi, mittant, & ſe humiliter ſubmittant correctioni & diſpoſitioni ſuæ. A quo poterunt etiam ad nos cum ſecuritate tranſmitti. Sed tu ante omnia cave diligenter, ne ipſos ulla conditione tuearis, quia certi ſumus, quod à te deſtituti, ſtatim humilius ſe inclinabunt. Recreati autem per te, fient continuo deteriores. Quod ſi tu aliquo

modo inductus, defenſionem eorum ſuſcipere promiſiſti: ſcito, te dare fidem hæreticis, violatoribus fidei ſanctæ, non potuiſſe, & peccare mortaliter, ſi ſervabis: quod fideli ad infidelem non poteſt eſſe ulla communio. Cæterum poſtrema litterarum tuarum particula, per quam requiris, ut proceſſus contra hæreticos editos tollamus, vel ſuſpendamus ad tempus. Reſpondemus, hoc nullo modo fieri poſſe, de manifeſtis hæreticis in ſacro Conſtantienſi Concilio condemnatis, præſertim cum ſentiamus, communi cõſenſu Principum Alemaniæ exercitum præparari ad confuſionem eorum. Sed ut ſupra dixi, humiliter & ſyncere offerant ſe legato, qui cauſſa & voluntate ſua cognitis, diligentius de propinquo diligenter ſaluti ſuæ conſulet. Sed nobilitatem tuam iterum atque iterum admonemus, teque obſecramus per miſericordiam Jeſu Chriſti, ut tantam ſtragem & calamitatem per te induci non velis, quantã neceſſario ſecuturam videmus in Chriſtianis, ſi Bohemos hæreticos ſuſcipias defendendos. Datum Romæ apud S. Petrum XII. Calend. Junij. Anno Pontificatus noſtri Quinto.

His Pontificis precibus & mandato victus Alexander, revocato exercitu, Bohemos deſeruit: Barones verò & nobiles Huſſitæ, ſpe ſua fruſtrati, & impotentis Ziſcæ dominationis pertæſi, arma contra eum ſumunt: quorum ille ad tria millia cecidit, & reliquos qui Pragam ſe receperant, obſedit: ſed tandem Rokyzanæ potiſſimum, Huſſitici Prædicantis operâ pax facta eſt. His liberatus periculis Ziſca, exercitum in Auſtriam eduxit, ferro & incendijs quacumque ibat, graſſatus, & fœdiſſima immanis cuiuſdam & Barbari furoris veſtigia poſt ſe tamquam alter Attila relinquens. Poſt multas tandem & continuas victorias, tam contra Sigiſmundum Regem quam Germaniæ Principes, qui auxilium Imperatori tulerant, obtentas (quas particulatim hoc loco enumerare nihil neceſſe eſt) quum iam de pace in Ziſcæ quidẽ ſummum emolumentum (ut cui gubernatio totius regni, Ducatus inſuper & magnum auri pondus à Sigiſmundo promiſſa fuerãt) nõ ſine Regiæ Maieſtatis dedecore ageretur, peſte tactus in itinere expiravit: Mõſtrum (Æneas inquit) deteſtabile, crudele, horridum, importunum, quod poſtquam manus humana conficere non valuit, digitus Dei extinxit. Fecerunt illum morti vicinũ iuſſiſſe cadaveri ſuo pellẽ detrahi, & ex ea tympanũ fieri; nihil dubitare ſe inquiens, quamprimum tympani eius ſonitum hoſtes audirent, ſtatim fugam arrepturos. Magnum ſane belli fulmen Ziſcam fuiſſe, nemo res ab ipſo geſtas contemplatus negabit.

De eo Baptiſta Fulgoſus ſic loquitur. (a) Quiſ amiſſi in eo prorſus luminis incommoda, atque ex alia parte rerum quas cœcus geſſit, magnitudinem penſitare voluerit; tantum Hannibali Sertorioque altero tantum oculo captis, eum præpoſitum eſt, quantum ipſi propter lumen ei qui prorſus cæcus erat, proponendi viderentur. Hac enim gloria, quæ ingens ac rara eſt, deceſſit, quod dum vixit, maximis prælijs victor, numquam ab hoſte ſuperatus fuit. Qui non minus cum Natura certaſſe videri debet, quam ſenice Marius aut Scæva. Nam quamquam grandes natu multiſque vulneribus debilitati eſſent, hominis tamen ſpeciem ſervabant. A quibus tantum Joannes Ziſca ob cæcitatem abfuit, quantum à vivente mortuus. Neque enim inter videntes cœcus alius quam mortuus appellari poteſt. Hæc Fulgoſus.

V. Mortui Ziſcæ, cuius ductu hæreticorum res tam proſpere ſucceſſerant, memoriam Taboritæ tam ſuperſtitioſe vel idololatrice potius coluerũt, ut eius effigiem in porta oppidi Taborienſis publice ſpectandam locarint, adſtante Angelo, calicem manibus præferente. Quamvis autem tanti Ducis mors hæreticorum rebus multum incommodatura videretur; nihilo tamen ſegniores facti pleriqve *Procopium* quendam ducem elegerunt, qui Taboritarum nomine bellum deinceps geſſit. Pars altera, hoc reiecto, Orphanos ſeſe appellavere, quaſi Ziſcæ tamquam Patris obitu, omni ſolatio orbati. Procopius ille cognomento Raſus dictus fuit, eo quod ſacerdos fuiſſet: ſed & Magni nomen deinde, ob multas res feliciter geſtas, ei inditum fuit. Orebitæ quoque Bedricũ quendam Moravum natione, itidem ſacerdotem apoſtatam, ducem ſibi elegerunt, qui Sileſiam aſſiduis bellis afflixit; & non ſine ipſorum etiam Huſſitarum ſtupore & deſtinatione, uxorem publice duxit. Tres hi duces dici ſane vix poteſt, quanta vicinis regionibus damna intulerint, non villis tantum & pagis, ſed multis etiam opulẽtis oppidis direptis, per ludibriũ bellum ſe Philiſtæis & Idumæis facere dictitantes. Sic illi Catholicos appellabant, in quibus vexandis & ad internicionem, ſi poſſent, delendis nullum omnino quod vel ſæviſſimus umquam tyrannus excogitare potuit, crudelitatis genus prætermiſerant, nulla ſexus, nulla ſtatus, nulla ætatis habita ratione, cædibus in omnes promiſcue ſævientes. Quia

a *Lib. 5. de Fortitudine.*

Quin etiam deſeſſi cædibus, magnam Catholicorum vtriuſque ſexus multitudinem horreis incluſam, ſubiecto igne cremarunt; eò tandem immanitatis progreſſi, vt fetus è matrum vteris extractos in morientium matrum conſpectu medios gladijs diſſecuerint. Et per Deum immortalem! quis vel recenſere poſsit eorum numerum, qui in Auſtria, Morauia, Sileſia, Luſatia, & Miſnia crudeliſsime laniati, & martyrio ſunt affecti? vt vero terrorem latius ſpargerent, & flagitijs ſuis formam aliquam iuſtitiæ prætenderent, ſacerdotes & Catholicæ Eccleſiæ Paſtores deprehenſos, tamquam diuinæ & humanæ Maieſtatis læſæ reos, quatuor alligarunt equis, iisque in diuerſum actis, crudeliſsime diſcerpſerunt; Monaſteriorum archimandritas & Priores, ligneatum ſtatuarum è direptis Eccleſijs abreptarum ſtrui ſuperimpoſitos, viuos cremarunt, virgines vero & elegantiores feminas, ad libidinem reſeruarunt. Hoc modo incarnati illi diaboli, ſacerdotum apoſtatarum ductu, omnes regiones Bohemiæ vicinas depopulati ſunt, in Franconiam vſque, Hungariam, Poloniam & Auſtriam factis excurſionibus. Quæ ſane admirabilis, immo pæne incredibilis res, Alberti Crantzij iudicio, videri debet, vt vna ſcilicet natio tantum poſsit. Principes quidem Germaniæ & à Pontifice & Imperatore tamquā è profundo ſomno excitati, coniunctis viribus, aliquot prœlijs cum Huſsitis conflixerunt, ſed tamquam neſcio quo ſtuporis afflati ſpiritu, inferiores fere ſemper magna cum ignominia diſceſſerunt, omnibus impedimentis hoſti vix conſpecto in prædam relictis.

VI Dum ita paſsim rapinis, cædibus & incendijs ſæuirent, & Huſsitæ, Taboritæ & Orebitæ incepta & deliria ſua dogmata multorum millium ſanguine ſtabilire contenderent, Martinus Papa V. Concilium Baſileam indixit, quod deinde ſub Eugenio IV. qui in Pontificatu ei ſucceſsit, fuit continuatum. Ad id Huſsitæ quoque euocati, è ſuis aliquod Legatos accepta prius fide publica, eò miſerunt: quorum princeps fuit is, quem ſupra diximus, Procopius Raſus: qui cū trecentis equitibus & vexillo, cuius vna pars Crucifixi, altera Calicis (de quo ſcilicet potiſsimū contenderent) præferebat imaginem, Baſileam ingreſſus, omnium oculos in ſe conuertit, ob res bello poſt Ziſcā feliciter ſæpe geſtas. Deinde ad Synodū vocatos Iulianus S. Sedis Legatus luculenta oratione allocutus eſt, grauiter reprehendens, quod Chriſtianæ quietem Reipublicæ perturbaſſent: & amanter ſimul admonens, vt pacis conſilia amplecti, & quæ haberent dubia, amicabiliter in medium proponere vellent. Sic igitur illi totis quatuor diebus de quatuor præcipuis capitibus, ob quæ à Romanæ Eccleſiæ diſceſsiſſent obedientia, diſſeruerunt: quibus deinde ſequentibus aliquot diebus à Catholicis Doctoribus reſponſum fuit. Quum vero horum quidam inter reſpondendum crebro hæreſeos & hæreticorum vocabulum uſurparet, Procopius ille Raſus cum ſtomacho ſurgens, vix retineri potuit, quin ſtatim unà cum Bohemis è Concilio diſcederet. Controverſa illa capita quū aliquamdiu in ſynodo agitata eſſent, quorundam ab utraque parte deputatorum diſceptationi permiſſa ſunt. Feſtinantibus autem Bohemis in patriam redire, Concilium voluit, ut delegatorum congreſſus in ipſa urbe Pragenſi tamquam hæreſeos metropoli, fieret. Eò quoque Galliæ, & Hiſpaniæ Regum, Sabaudiæ & multorum Germaniæ Principum Legati accepta ab Huſsitis fide publica venerunt. Huſsitarum præcipuæ & multoties iam iteratæ querelæ erant, quod Ioannes Huſsius & Hieronymus Pragenſis extremo affecti eſſent ſupplicio, & ſub Cruciatæ nomine expeditio à Pontifice contra ipſos indicta, & à Principibus ſuſcepta: interim pacis ſtudium mire ſimulantes, modo poſtulata ipſorum non negligerentur. Diebus aliquot fruſtra tranſactis res ad Concilium, & à Concilio rurſus ad conuentum Pragēſem remiſſa, & tandem in hæc capita, donec alter de re tota decerneretur, conuentum fuit: *Ut communio utriuſque ſpeciei concederetur ijs qui eam requirerent, modo in alijs Eccleſiæ auctoritatem agnoſcerent; hoc obſeruato, ut ſacerdotes ſic communicantibus ſemper dicant, Corpus Chriſti ſub qualibet ſpecie totum & integrum contineri, &c.* Hoc modo pax quadamtenus compoſita fuit Anno 1433. Sed Orphani & Taboritæ publicæ quietis hoſtes, prædæ iam diu aſſueti, quum alios hoſtes non haberent, Huſsitis penes quos tum præcipua erat regni adminiſtratio, arma intulerunt; ſed ad internecionem fere in ipſo Pragenſis ciuitatis conſpectu deleti ſunt, Procopio Raſo, præcipuo tantorum malorum auctore, cum alijs antesignanis occiſo, & reliquis qui euaſerant, poſtea igne conſumptis. Tantum nefariorum hominum erat odium, ut Bohemiæ Barones omnem eorum memoriam penitus delendam cenſerent.

VII. Hæ-

Digitized by Google

VII. Harum rerum fama nec opinato accepta, Sigiſmundus, qui interea Romam profectus, à Pontifice Imperiale diadema ſuſceperat, in Bohemiam reuerſus, & à Bohemis, etiam ab Huſſitis pro Rege agnitus eſt. Huſſitæ ſimiliter, ab Excommunicatione abſoluti, ad Eccleſiæ vnitatem redierunt, cui Rokyzana ſacerdos & Doctor præcipuus Huſſitarum, vna cum aliis eiuſdem ſectæ anteſignanis, Iuramentum obedientiæ & fidelitatis præſtitit, promittens, ſe pacta inter delegatos inita ſeruaturum & à Romanæ Eccleſiæ fide non defecturum, permiſſa interim ijs, qui vti vellent, vtriuſque ſpeciei communione, donec à Concilio Baſileenſi certi quid ſuper ea re ſtatuatur. At eodem die quum in Catholica Eccleſia ſacris, quæ Catholico ritu celebrabantur, intereſſet, conſcenſo altari, Laico cuidam communionem ſub vtraque ſpecie porrexit. Hæc eius audacia (neq; enim in Catholica Eccleſia id facere ei licebat) parum abfuit quin nouas rurſus excitarit turbas: ſed præualente publicæ vtilitatis reſpectu, inquieti hominis inſolentia ferenda potius, quam nouis tumultibus occaſio danda videbatur. Nec ſic tamen ille quieſcere potuit, donec tandem regno fuit eiectus. Secundum hæc Sigiſmundus rex Epiſcopis quibuſdam negotium dedit, Miſſam ab Huſſitis corruptam inſtaurandi, exploſis quas vernacula lingua illi adiecerant, cantiunculis; itemque religioſos vtriuſque ſexus in monaſteria, vel potius ruinas monaſteriorum reducendi. Poſt multas actiones, tandem a Concilio decretum fuit, *communionem ſub vtraque ſpecie ex veteris Eccleſiæ ſtatutis non eſſe neceſſariam*. Petierant etiã Huſſitæ libertatem parvulis ſacram Euchariſtiam communicandi, nec non Euangelia & Symbolum in Miſsis populari lingua legendi: ſed in vtroque repulſam paſſi ſunt. Mortuo Sigiſmundo Anno 1437. V. Id. Decemb Znoymæ in Morauia; nec multo poſt etiam Alberto Auſtriaco ipſius per filiam Eliſabetham genero & ſucceſſore ad A. 1439. ſeditioſus ille Rokyzana in Bohemiam redijt, & cum ſuæ factionis hominibus effecit, vt Ladislao Alberti filio, vtpote minorenni & ſub matris Viduæ poteſtate degente, ad quem tamquam legitimum hæredem Bohemiæ regnum pertinebat, præterito, alius eligeretur: Huſsitis dicentibus (quo prætextu hæretici & olim plurimum vſi ſunt, & etiamnum vtuntur) eum qui ab alijs regatur idoneum eſſe non poſſe ad alios regendos. Regnum igitur Bohemi Bauariæ Duci obtulerunt, quod ille magno animo accipere recuſauit. Tandem Regis loco duos Vicarios regni conſtituerunt, vnum qui Catholicis aliquantulum fauebat, alterũ vero pertinacem Huſſiticæ ſectæ aſſeclam: qui capita religionis, de quibus inter delegatos Concilij & Bohemos tranſactum fuerat, denuo mutarunt. Ad componendum vero hoc ſchiſma Nicolaus Papa V. Legatum ad Bohemos miſerat, Pragæ honorificè ab ijſdem acceptum (*b*) ſed non multo poſt, furore Huſsitarum, Rokyzanam Archiepiſcopum ſibi poſtulantium, recrudeſcente, clam diſcedere coactum. Quin & Gubernatorem alterũ Bohemi ad extrema progreſsi, carceri incluſerunt, (in quo is miſerabiliter perijt) tam ſpiritualia quam temporalia pro lubitu ſuo diſponentes, & iam Pontifices quam Reges ſua ſibi auctoritate conſtituentes. Rokyzana enim Archiepiſcopi nomine & dignitate non contentus, ſupremã quoque in Bohemia Pontificis poteſtatem ſibi arrogauit. Tandem furore populi paullum remittente, modeſtiorum conſilio & opera Ladislaus rex acceptus, & Pragæ vſitatis Catholicæ Eccleſiæ cæremonijs coronatus fuit.

Tanto vero Ladislaus Catholicam amplexus erat religionem ſtudio, vt numquam hæreticorum ſacris aut conuenticulis intereſſe, aut eorum templa intrare voluerit, quamuis rogatus. Quinimo quum à Rokyzana quidam ſacerdos ſubornatus eſſet, vt Rege præſente Miſſam celebraret, Rex vbi accepit hæreticum eſſe, quamprimum inde eum abſcedere iuſsit; ni faceret extrema interminatus. Rokyzanam vero cum ſuis vbique & ſemper contempſit, quamuis ille poteſtatem tyrannice admodum exerceret. Quumque ille in feſto Corporis Chriſti ſacram Euchariſtiam per vrbem deferret, Rex illum è feneſtra conſpicatus nullum reuerentiæ ſignum præbuit. Percunctantibus amicis; cur nullum honorem ſanctiſsimo Sacramento exhiberet. *Non me latet*, inquit, *diuiniſſimum Chriſti corpus dignius eſſe quam vt ſatis umquam à me honorari poſſit. nec mea reuerentia gloriam eius auget, neque dehoneſtatio decus imminuit. Verum mihi cauendum eſt, ne dum Chriſtum honoro, ſacrilegum presbyterum Rokyzanam vulgo approbaſſe videar, quorum plerumque mores à Principis pendent exemplo. Nec illi me Deum contempſiſſe putabant, cuius ſacratiſſimum corpus in Catholici preſbyteri manu me ſemper ſummis honoribus proſequentem viderunt.* Aliud eiuſdem non minus notabile factum proditur. Nam ex

Hun-

b Anno 1448.

ria reuertenti, Rokyzana cum Clero ſuo obuiam proceſſit, magnam pompam ducens, & habita oratione de fauſto ac felici reditu eſt congratulatus. Rex autem hæreticum & peſtiferum hominem toruis oculis inſpiciens, nullas ei gratias egit: vbi vero Catholicæ Eccleſiæ Sacerdotes, ſacra ferentes, occurrerunt, *Hos*, inquit, *Dei miniſtros agnoſco*. Et ex equo deſiliens, conſalutatis omnibus, ſacram crucem oſculatus eſt. Licet vero quum Ladiſlai Regis pietate, & exemplo, tum Franciſcani cuiuſdam Monachi, à Pontifice miſſi, ſermonibus Catholici ritus in Bohemia & Morauia paulatim refloreſcere inciperent; vna tamen nec opinata Ladiſlai mors Anno 1457. X. Calend. Decembr. omnem ſpem euertit, & ſuſque deque omnia miſcuit. Veneno interemtum ſuſpicio fuit: cuius culpæ quidam Rokizanam affinem fuiſſe dicunt. Defuncto Rege, multis regnum ambientibus tandem Baro quidam Gyrzyko de Podiebrat Bohemus, Rokizanæ potiſſimum & Huſſitarum opera Rex electus fuit, fruſtra Catholicis tam Bohemis quam Morauis & Sileſijs ſeſe opponentibus: quos nouus Rex Georgius (hoc enim ei nomen erat) vi & armis imperata facere coegit.

Georgio, Huſſitica labe infecto, regnante, Hæreſis in Bohemia caput plane extollere ac triumphare cœpit. Tum Praga urbs duos Archiepiſcopos, Catholicum vnum, Huſſitam alterum, non ſine tanti monſtri deteſtatione vidit. Rex nihilominus ad Papam Pium II. Legatos miſit, qui ſuo tamquam Chriſtiani Principis nomine obedientiam ei præſtarent, ea lege, *ut pacta conventa (quæ Compactata vocant) Bohemorum, & inprimis de utriuſque ſpeciei communione, Pontifex approbaret.* Quod, ubi Papa denegavit, oratores re infecta domum reverſi ſunt. Rex hoc indigne ferens, indixit generalem totius regni conventum, ad quem & à Papa miſſus fuit Apoſtolicus Legatus. Quum vero Rex ad Eccleſiæ obedientiam redire nollet, à Pio primum, deinde a Paullo II. quoque illius ſucceſſore excommunicatus, & Bullæ *in Cœna Domini* inſertus eſt, publice etiam Chriſtianorum cruce ſignatorum, contra ipſum pronunciata expeditione, & Matthia Hungariæ rege in ipſius locum ſuccedere iuſſo. Sic duorum iſtorum, varia fortuna diu inter ſe belligerantium, contentionibus Bohemiæ regnum miſere diſciſſum fuit, & multis calamitatibus vexatum.

Tandem adigente conſcientia, Georgius Rex à Saxoniæ Ducibus petijt, ut ipſorum interceſſione cum Pontifice recõciliaretur; aut impetrarent ſaltim, ſi excommunicationis contra ipſum latam ſententiam tollere omnino nollet, ſuſpenderet ſaltim quoad ipſe audiretur. Sed quemadmodum Eccleſia neminem è gremio ſuo excludit, ſic in ijs qui eo ſemel exciderunt recipiendis, cunctanter & prudenter agit. Pontifex tamen in hac petitione minime difficilem ſe præbuit, & de cauſſa ipſius, ut & pœnitentia, cogniturum ſe promiſit. Sed antequam reverterentur ex urbe Legati, rex Georgius morbo conſumptus obijt: poſt cuius mortem inter Matthiam Hungariæ Regem, & Uladiſlaum Caſimiri Poloniæ regis filium, magna contentione de regno certatum fuit, facta tandem eius diviſione, ut Moravia, Sileſia & Luſatia Matthiæ cederent, reliquum penes Uladiſlaum maneret. Hic exitus fuit Georgij, qui ex hæreticis primus & ultimus Bohemiæ rex fuit: quæ tot tantiſque malis feſſa, ſub Uladiſlao & Ludouico regibus poſtea Huſſitis religionem ſuam exercendi libertatem & pacem induliſit.

DE PICARDIS ET CALIXTINIS eorumque errore: deque ijs motibus qui Luthero exorto & religionis mutationem aggreſſo in Bohemia exſtiterunt.

Caput V.

ARGUMENTUM.

I. *De Calixtinis, & eorum circa utramque ſpeciem in Euchariſtiæ Sacramento errore, ac argumentis.*
II. *De Picardis, & Lutheri de ijs iudicium.*
III. *Lutherus mutata ſententia, Picardos fraternitate dignatur*
IV. *Bohemi Lutheri & Lutherana doctrina defenſionem ſuſcipiunt.*
V. *Ferdinandi leges contra Huſſitas & Calixtinos.*

I. BOHEMIÆ regno vehementer afflicto, tamquam corpori male affecto, qui ſequuti ſunt reges quiete aliqua potius quam violento remedio opus eſſe iudicantes, ac ſimul Huſſitarum inſaniam

Digitized by Google

ſaniam lenitate quam aſperitate facilius ſanatum iri ſperantes; pacem eis ritusque ſuos ſine ulla interpellatione colendi licentiam concedendam ſtatuerunt. Hi vero tum & poſtea Calixtini dici cœperunt, quod de Calice in Eucharistia, Laicis quoque porrigendo, tamquam pro aris & focis, pugnarent: quem etiam vel pictum vel ſculptum ædium ſuarum veſtibulis præfigere ſolebant, ut hoc quaſi inſigni ſe ſolos veros Chriſtianos eſſe oſtentarent, qui Cœna Domini ita uti à Chriſto inſtituta eſt, uterentur. Et hic quidem error poſtea longe lateque fuit diſſeminatus, & innumeras animas ab Eccleſia ſeparavit. Hoc vero potiſſimum argumento quum iſti, tum qui hodie eandem ſequuntur opinionem, uti ſolent. Numquid, aiunt, Chriſtus in Cœna Apoſtolis & panem & vinum præbuit? (a) Numquid idem dixit, *Hoc facite in mei commemorationem*? Item *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. Et alibi: *Quicunque manducaverit panem & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini.*

Sed folium vertite, ô Huſſitæ, Lutherani, Anabaptiſtæ, Zuingliani, Calviniſtæ, & quoquot ab Eccleſiæ diſceſſiſtis unitate, qui omnes etſi in reliquis articulis diverſas admodum & inter ſe repugnantes ſequimini ſententias, in hoc tamen uno quaſi ore conſpiratis. Vertite, inquam, folium, & videbitis ſi totam inſpicitis Scripturam, hanc enim ſolam ducem ſequi decreviſtis, nullum reperietis fixum veſtri munimentum erroris, multa vero præſidia Catholicæ aſſertionis, quicquid enim de Corporis & Sanguinis Dominici controverſia deſiderare & diſputare poteſtis, id omne ad capita fere quinque revocatur. *Primum* ſunt Prophetiæ & Symbola futuri Sacramenti, in agno occiſo ab origine mundi unde veſtitus eſt Adam, in arbore Vitæ, in agno Paſchali, in manna deſertiſ, in panibus propoſitionis; in Sacrificijs & victimis Moſaicis, in ipſis panibus, quos Chriſtus præbuit in deſerto multis millibus, quæ omnes figuræ ut cæteræ Euchariſtiam ſub una ſolum manducabili, & non potabili ſpecie, Sacramentum hoc dandum manifeſtant. *Secundum* eſt Promiſſio ipſa Chriſti de hoc Sacramento poſtmodum dando Joannis ſexto, quo loco Sacramentum ſui Corporis & Sanguinis appellavit cibum & panem manducandum duodecies, & eidem ſub talibus nominibus expreſſo eandem penitus vim vivificandi, reſuſcitandi attribuit, quam utrique ſpeciei manducabili & potabili non niſi quater coniunctim expreſſæ, adjungit. clariſſimo adverſum vos Utraquiſtas præiudicio. niſi forte, ut quidam veſtrum feciſſe noſcuntur, qui ſcripturas, unde percelluntur, negant, aut uti Calvinus, ajunt; *ineptum eſſe, ut Chriſtus iſtic apud Ioãnem de Cœna ſua ultima ſit locutus*, utpote quæ tunc nondum fuerat inſtituta, quaſi nemo de re futura loqui, eamq. promittere, & ijs quibus promittitur commendare non poſſit! Ineptius igitur fuit, Calvini iudicio idem *Dominus*, cum de Baptiſmo locutus eſt Nicodemo; de iudicio extremo, de regno cœlorũ, deq. ſuamet paſſione. hæc enim nondũ erant cum de eis, qualia futura eſſent prænuntiabat. Dicerem hic: ô os impurum & maledictum! ſi quiſq; qui attendit, digniora in ſe nomina exprimere nõ cogeretur. Sed & oppono Calvino collegas ſui erroris Bezam, qui contra Heshuſium ſcribens, uti & Petrus ille pſeudo-Martyr fatentur, apud S. Joannẽ de cœna ſua ultima Dominũ fuiſſe locutũ. Omitto per ſingula ſæcula exſcribere SS. Patres & Cõcilia quæ Salvatorẽ eo loco de Sacramẽto ſui Corporis cenſuerunt fuiſſe locutũ, quorũ is ſane eſt numerus, ut iuſtum Eccleſiæ poſſint conſtituere Oecumenicũ conciliũ. His accedit Paulus vas electionis & Doctor gentium, qui in omni lingua Græca, Latina, Germanica &c. loquitur hodieque ad ipſos miniſtros. *Quicunq; manducaverit, vel biberit.* *Tertium* eſt, præcepto, de eo, quod ſic figuratum promiſſumq; eſt poſt inſtitutionem ſumendo, impoſita adultis neceſſitas, quam nullibi clarius teneris, quam illo, quem Catholici agnoſcunt apud Joannẽ loco expreſſam, ibi lego & audio, quã cara nobis ſit vita, quam cara reſurrectio, tam appetibile oportere eſſe nobis illud, quod XII. locis ſub una ſpecie & quater ſolum ſub duplici inculcatur. Et ſane fruſtra alibi Sacramenti ab omnibus adultis ſumendi, quæretis præceptum, quod alio loco ſcripturæ non eſt cuncti s impoſi nm, nam illud verbũ *Bibite ex hoc omnes*, fatue ad abſentes extenditur. cum S. Marcus ab his, ad quos id verbum dictum eſt, oſtendat fuiſſe impletum, dicens, & *biberunt ex eo omnes*, ſi igitur mi Utraquiſta te inter hos ultimæ cœnæ convivas accenſes, cenſe pari iure te iam ante 1600 annos de calice teſtante ſcriptura bibiſſe & noli accuſare Eccleſiam Catholicam quod tibi præcipiat id, quod iam bibiſti, Vide quantum argumenti tui ſubtilitate profeceris, qui te Metempſychoſios aut alterius Pythagorici erroris reum ſic delirando declaraſti. Et ut te domi tuæ nato argumento conveniam, ſi *omnibus de calice bibendum* eſt, ita ut autumare

Digitized by Google

vis, cur infantibus recens natis calicem illum à Domino præceptum non porrigis? cur multos inualidos in agone conſtitutos, tuorum Miniſtrorũ ſynagoga vna ſpecie defraudat? cur abſtemijs? cur Virginibus, vini guſtum pro probro alicubi habẽtibus, ſolum panem indulget Miniſterium? quod tanta neceſsitate à Domino aſſeritis præceptũ, vt opinione præcepti, vniuerſæ Eccleſiæ concordiam ſcindatis! De infantibus ſi mihi conſuetudinem Eccleſiæ opponitis, nihil agitis, quoniam his olim vna cum baptiſmo datum fuiſſe reperitis. Magnũ illum Martyrem Cyprianum Lib. de Lapſ. imo Muſculum veſtrum in Locis communibus conſulite, qui eam conſuetudinem multis, *vt piam & Chriſtianam extollit*, etſi Caluinus & Bullingerus de cæna (e) aduerſus Symmiſtam ſuum id ipſum condemnent, & de eis, qui ea conſuetudine aliquando ſunt vſi, *turpis erroris & impietatis pronuntiarint reatũ*. Quod vero ægros aut abſtemios, verecundiſve aliqua ſpecie ſe defraudantes toleratis, in hoc manifeſtos vos præuaricatores conſtituitis, qui quod docetis non curatis, & propter arbitrium veſtrum vel quoduis impedimentum permittitis violari a vobis aſſertũ Domini præceptũ. Sed & fruſtra ab ijs verbis præſidium petitis, quibus Apoſtolus iubet, *vt homo ſemetipſum probet*, quaſi illis infantes excluſi, adulti cenſeantur adſtricti: nequaquam. Probatio enim quam Diuus Paullus hoc loco requirit, ad animam ſpectat, vera Confeſsione & pœnitentia purgandam, & à peccatis lauandam: quod in infantes non cadit; quos etiam hanc ob cauſſam à communione non excludere poteſtis cum ſe probare nequaquam poſsint. Denique iam millies reſponſum eſt, Saluatorem ad corpus ſuum ſub panis & vini ſpeciebus conſecraturum, *non alios quam Apoſtolos in cœna ſua aduocaſſe*. Quamuis enim tunc etiam ſeptuaginta duos haberet diſcipulos, etiam Mariam Virginem, Magdalenam, Martham & cõplures alias feminas, quæ ſequebantur ipſum; *neminem tamen ad hunc actum præter Apoſtolos, vocauit.* Quin Lutherus aſſeuerat, (d) S. Virginem numquã Euchariſtiæ communione vſam. Et apud nos in Santonibus miniſter quidam à Nobili viro rogatus, vbi tum Beata Virgo fuerit: *Ecubi*, inquit naſum ſuſpendens, *illa fuerit quam ad colum, fila ducens*? O iocum, non riſu ſed vltricibus flammis dignum! & tamen vel ſic Catholicis ſeruientem, inſtar confeſsionis ab aduerſario conceſſæ, quod *Omnes* dictum Chriſti de bibendo non aſtringat. (f)

vti S. Cyprianus & alij SS. Patres vniformi conſenſu cum Paulo Apoſtolo exponunt eum locum. Quis igitur ex delectu illo non videt, Saluatorem hic non omnes abſolute alloqui fideles? (alioquin enim omnes eos aduocaſſet). *Quartum* eſt Sacramenti Inſtitutio,* quæ multa in ſe complectitur, nimirum Materiæ conſtitutionem, eiuſdem vt valide alij eandem miniſtrare poſsint cum poteſtate Extraditionem, Formam conſecrationis, & eiuſdem ab alijs valide vſurpandæ legitimam, cõmiſſionem, Denique conſecratorum Aſſumptionẽ, de quibus ordine & breuiſsime nunc vobiſcum confero. Et quidem quod attinet ad Materiæ pro Sacramento Dominici corporis electionem, cum ipſum manducari vellet ad noſtræ infirmitatis ſuſtentandæ ſubſidium, pijſsimus Saluator congruentiſsime Panem omnibus adultis, quibus parabatur, appetibilem, & Vinum pleriſque mortalium non inuiſum elegit, quã electionem ſuam in manus ſuas ſanctas eadem aſſumendo declarauit, ac mox præſentibus omnibus Apoſtolis ſuis electis in manus porrigendo poteſtatiue extradidit & illi tangendo poteſtatiue receperunt, vinum quidem in calice, panem vero vel immediate, vel, quod decorum eſt, in patena, vel orbe iacentem (neque enim ruſticis moribꝰ mihi fas eſt imaginari Dominum meum honeſtatis omnis conditorem) Seruat fideliſsime hæc omnia hodiedum Romana ſeu Catholica Eccleſia, quæ nullum vnquam cenſuit valide ordinatum, neque ordinat vnquam Dei pro Sacramento hoc miniſtrum, niſi panem in patena, & vinum in calice extradat ordinandæ perſonæ: & ea tangendo poteſtatiue ſe acceptare teſtetur, cũ igitur nihil horum, quæ in ſcriptura tam diſerte aſſeruntur, à vobis in Miniſtrorum veſtrorum ordinatione ſeruetur, manifeſte non ſolum præuaricatores vos confitemini ſcripturæ, & Dominici inſtituti) ſed &, vt nihil à veſtris miniſtris Sacramenti efficiatur, impie cauſatis, quia plebem Sacramenti, quod nullum efficitis, nominibus in eis ludificatis, & tam plebs communicata inanis Sacramenti de veſtra menſa recedit, quam inanis poteſtatis omnis ad id conficiendum Miniſter veſter acceſsit. Omitto alia vobis oggerere quæ veſtri Miniſtri, in calice peccant, qui & cochlearibus, & ſalinis, & ſcutellis & neſcio quibus non rebus, miniſtrando ſunt vſi; omitto ipſam materiam non raro peruerſam ab iiſdem fuiſſe, cum ſuc-

ſuccũ è pomis & piris & alijs expreſſum pro genimine viris à Domino aſſumpti, plebi eludificarunt.

Jam vero quod ad conſecrationes, ſeu benedictionis formam cæremoniaſque eius attinet, hic plane vos Utraquiſtas, Romana detriumphat Eccleſia, etiam ſolius ſcripturæ iudicio manifeſto: nam Chriſtus Dominus & Magiſter noſter in luminaribus ardentibus ad menſam ſuam panem & vinum tractavit, erat enim nox. 1. Cor. 2 *accepto pane gratias egit* Lucæ 22 & *elevatis in cœlum oculis ad ad Deum Patrem ſuum Omnipotentem tique gratias agens benedixit*, ut Sanctus Petrus in Miſſæ ſuæ Canone perſcripſit:. Sive ut verbo brevi idem exponit Matthæus *benedixit* 3 *fregit* ut Luc. Matthæus & Petrus conſentiẽter affirmãt, ſive ut Marc *benedicens fregit*. 4. *dedit diſcipulis ſuis*, uti Matth. Marc. Luc. Paul. & Pet. conſone teſtantur. *dicens: Accipite & commedite ſeu manducate*, uti Matthæus Paulus & Petrus, ſive ut Marcus verbo abſolvit *Sumite* 5. formam mutandi panis præſcripſit hanc *Hoc eſt Corpus meum* ut Matthæus Marcus Lucas Paulus & Petrus teſtantur, niſi quod Sanctus Petrus particulam *enim* amplius à cæteris omiſſam expreſſit. 6. intentionem quam in dando hoc Sacramento haberet, & vellet agnoſci, nempe *Sacrificij æterni*; æterni quidem dum per Sanctũ Paulum ait, *Donec veniat, mortem Domini annuntiandam eſſe*. Sacrificij vero. in eo dum per Sanctum Paulum ait: *Quod pro vobis tradetur* & per Sanctum Lucam, *quod pro vobis datur*; niſi forte tam ſitis rudes, ut quid inter *Vobis* & *pro vobis dari* interſit non capiatis, quo caſu vobis Grammatica magis opus erit, quã ſcriptura. 7. Denique ut formæ eiuſdem & ceremoniarum, quæ Dominus in Sacramento efficiendo uſurpaverat, poteſtas ad Apoſtolos intelligeretur valide trãſferri, adiecit teſtante Luca & Paulo: *Hoc facite in meam commemorationem.*

Obſervat hæc cuncta & exacte Sancta Romana Eccleſia, à temporibus Apoſtolorum ſibi continuè tradita, nam nunquam Sacramentum hoc ſine luminaribus in Menſa Dominica conficit, ut noſtis, qui hunc ritum, tanquam in cæcutientibus blaſphematis Deinde cum multa gratiarum actione idem Sacramentum celebrat, dum & horas Canonicas è pſalmis alijſq; ſcripturis pulcherrime cõpoſitas, recitat; & alios ad præparationẽ Miſſæ Sacerdotib' præſcribit, & ab introitu Miſſæ, uſq; Oblationẽ, ſeu Acceptionẽ panis & vini multis modis & cæremonijs benedicit & frangit, & formam panis in Chriſti corpus mutandi plane ut Chriſtus pronuntiat; & intentionem Domini, pro vivis & defunctis offerendo, conſervat, & in ordinationibus Miniſtrorum divinorum, poteſtatem utendi ea formã tradit adeoque iubet, ut cum Epiſcopo ordinante tam Canonem Miſſæ, quam formã conſecrandi, recens Ordinati pronuntient, quorũ omnium, niſi forte fractionem mechanicam panis, vos utraquiſta nihil (ſi paucos Huſſitas demamus) tenetis; quanquam ſæpius pro fractione panis cõſtet apud vos fieri ſciſsionem, non fractionem congruenter ſane genio veſtro ſchiſmatico, ut qui ſciſſuris nati ſciſſuræ, ſeu ſchiſmatis amorẽ hæreditatis. Poſtremò, a Chriſto Domino conſecratorum abſumptio plane eodem modo in Catholica Romanáue Eccleſia geritur, uti ab ipſo Domino geſta fuiſſe perhibetur. Ille conſecratam ſpeciem panis fracti ſuis porrexit, Sacerdos apud Catholicos legitime ordinatus cõmunicandis ſibi creditis porrigit. Ille poſt ſpeciem panis comeſtam calicẽ non conſecratam ſuis obtulit, ut diſerte S. Marcus aſſerit, dicens: *& accepto calice gratias agens dedit eis. & biberunt ex illo omnes.* Nempe illi quibus S. Matthæus narrat dictum eſſe: *Bibite ex hoc omnes.* Hanc vero calicem, ex quo ſic omnes iuſſi bibere, biberunt, fuiſſe non conſecratum, idem Marcus declarat, dum poſt verbum *biberunt ex illo omnes*, docet Dominum dixiſſe: *Hic eſt ſanguis meus novi teſtamenti, qui pro multis effundetur.* Patet igitur etiam ex veſtris adeo iactatis bibliis Apoſtolos ante conſecrationem calicis nudum vinum bibiſſe, quod de conſecrato nunquam æquè poteritis oſtendentis, uti vobis Catholici de non conſecrato remonſtrant. Neque volo ut mihi ogganniatis ex Catholicis Doctoribus qui forſitan concedunt Apoſtolos conſecratum bibiſſe. Nolo hos ex ore veſtro audire, quibus ipſimet credere non vultis, modo ex ſcriptura ſola vobiſcum, uti elegiſtis, contendo, & nos vinco, pro Catholicis: ſi cum Catholico mihi res erit, ſcio quomodo cum eo poſsim diſſentiendo in uno capite ſententiam dicente convenire. Quod vero Apoſtolos tunc ſacerdotes inſtituit, tradita eis ſacrificandi poteſtate, uſus ad eos his verbis, *Hoc facite*, patet, quod nõ ſolum apud profanos ſcriptores, ſed in Sacris (c) quoq; litteris *ſacrificare* ſignificat. Quod ſi verba hæc ad omnes pertinerent fideles, omnes fideles conſecrandi haberent poteſtatem, quod nec ipſi Miniſtri omnibus conceſſum volunt. dubitas de hoc.

c Levi. 19 3. *Reg.* 18 *Oſe.* 2. *Levi.* 9. *Num.* 6.

Hoc mi Lector? Attende praxin quæſo & vide An ij qui ſub vtraque ſpecie laicis Euchariſtiam dandam cenſent, penes omnes conſecrandi eam aut adminiſtrandi poteſtatem eſſe velint? Contrarium certe ipſa teſtatur experientia, quum vt apud hæreticos ſoli Miniſtri, ſic apud nos ſoli ſacerdotes hanc ſibi poteſtatem vindicent: & quidē hi quum ſacrificatores ſint, Salvatoris noſtri exemplo panem & vinum conſecrant, ſecundum ordinē Melchiſedech, qui vetus typus fuit Ieſu Chriſti, *vt qui in ſacrificio ſuo panē & vinū obtulerit* (f) Et hæc illa eſt figura eiuſq; adimpletio, qua magni ille nominis Iudæorum Doctor, Rabi Samuel motus, Chriſtianam religionem amplexus eſt. (g) Hinc etiam apud nos ſoli ſacerdotes, tamquam ſacrificatores, ſub vtraque ſpecie Saluatoris noſtri exemplo in Eccleſia communionem ſumunt, cum nempe Miſſam celebrant, alias nequaquam ne quidem feria ſextaſanctæ hebdomadæ, qua vti nulla fit conſecratio, ita quoque nulla percipitur ſub vtraque ſpecie communio. Quod quidem obſeruatur quam late patet Chriſtiana religio, etiā apud Græcos, per totum Quadrageſimæ tempus. In horum enim Eccleſijs ſacerdos numq; am niſi ſolo pane communicat, exceptis feria ſeptima & prima ſeu Dominica: ceteris enim diebus non conſecrat: Dominicis vero panem cæleſtem ſeu hoſtias, quibus ad ſequentis ſeptimanæ dies feſtos opus eſt, præparat. Quemadmodum vero Chriſtus Apoſtolos docuit, quomodo in ſacrificio illo corpus ipſius conſecrare debeant; ſic etiam tel-quis diſcipulis oſtendit, quomodo id ſub vna ſpecie in communione debeant ſumere. Numquid enim nō Emaunte à diſcipulis in fractione panis agnitus fuit? *Factum eſt* inquit, S. Lucas, *dum recumberet cum eis: accepit panem, & benedixit, ac fregit; & porrigebat illis.* Tum quidem Chriſtum, iam ſecundo corpus ſuum conſecraſſe, Catholici Theologi ſentiunt, S. Chryſoſtomus certe (h) & S. Auguſtinus (i) inquiunt, *Diſcipulis oculos fuiſſe clauſos, ne Saluatorem poſſent agnoſcere, donec panem ille conſecrarit.* Non ergo dubitandum eſſe quin hoc illud ipſum ſit Sacramentum, in quo agnoſcendum ſe nobis Saluator exhibeat. Sed quid opus eſt alijs argumentis; quum omnium S. Eccleſiæ Doctorum & Patrum conſtans hæc ſit ſententia (k) Neque ſane in totam publicis quam priuatis conuentibus ſeu conuiuijs, quibus Saluator noſter interfuit, pluries quam ter hac conſecrandi ceremonia vſus fuiſſe legitur: ex quo facile intelligi poteſt, non vulgarem illam aut vſitatam fuiſſe benedictionem. Et de communione ſub panis tantum ſpecie intelligi poteſt imo debet illud quod Lucas de diſcipulis dicit, (l) *Erant autem perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communione fractionis panis, & orationibus*; quod & poſtea in eodem capite latius explicat, Et capite vigeſimo quando dicit, Paullum & fideles circa mediam noctem conueniſſe ad frangendum panem, abſurdum ſane fuerit de cibo vulgari & vſitato hoc intelligere: & duo Noui illi Apoſtoli Lutherus & Caluinus idem de ſua cæna explicant. (m)

Quoniam vero huc noſtra delapſa eſt oratio; age controuerſiam hanc, ob quam non ignoto complures in hæreſi, quo minus ad Catholicam redeant Eccleſiam, detineri, craſſa Minerua paucis explicemus. Ac primo, quæro ex vobis, Huſſitæ, & quicumque vtriuſque ſpeciei communionem Laicis neceſſariam eſſe dicitis: Primi illi Chriſtiani, qui per Mundum obambulantes, vnà cum viatico panem conſecratum ſecum circumferebant, vt eo vel ad martyrium alacrius ſubeundum animarentur, vel ad animi ſolatium vterentur, anne corpus Domini noſtri acceperint? Non, opinor, negabitis, quum hiſtoria de ſancti Ambroſij fratre, ſanctam Euchariſtiam ſecum portante, vobis nota ſit; vt & illa, quam S. Baſilius recitat de duobus eremicultoribus, qui ſacerdotibus deſtituti, Sacramentum hoc ſecum aſſiduè geſtarunt, & ex ſuis ipſorum acceperunt manibus, vt innumera martyrum Acta idem conteſtantia de ſolo pane omittam. An hos vinum quoque conſecratum ſecum geſtaſſe dicetis? At fieri id non potuit; & ad contrarium patiē demonſtrandam argumenta nobis ſuppetunt. Quapropter fateamini neceſſe eſt, aut communionem ſub vtraque ſpecie non eſſe neceſſariā, aut primos illos Chriſtianos de corpore & ſanguine Chriſti non communicaſſe, cum eo tempore primis illis Chriſtianis panis Euchariſticus in manus dari ſoleret: quē illi ita conſecratū domum ſecum aſportabant, vt ex Cypriani ſcriptis aliorumq; plurium (t) patet. An vos idē de vino illis dato vllibi ſcriptū aut pictum legiſtis vel vidiſtis? Nec ſane citra multa incōmoda hoc fieri poterat. Panē Euchariſticū ad ægrotorū vſum ter-

Te 3 ſer-

f *Cyprian.* g. *Cabaſil. l. p. Liturg. ſap* 214. h *Chryſ. hom.* 17. *op. imp.* i *S. Auguſt. l.* 3 *de conſ. Euan c.* 2. k *Theoph.* 9. *in Luc. ep* 59. l *Act. Apoſt. cap.* 2. m *Luth. ſerm. de Eucha. Calu* 4. *Inc.* 17. n. n *Ep. ad Caſ patr.* 1 *Tert. ad vxorē de lapſ. Epiſt.* 5.

alijs Noui Orbis regionibus, vbi Vitis ignota eſt tanta vini copia peti poſſit? Multa ſane Græcis hic communicandi mos incommoda multasque confuſiones parit, quamuis exiguam tantum guttam, tantam quantam extremus cultri mucro ſuſtinere poſſit, communicantibus cochleari præbeant. Eadem fere ac maiora incommoda Huſſitæ in Bohemia experti ſunt, vt qui non pitiſſant, ſed Germanorum more liberaiores hauſtus amant. Cum enim ex Iacobelli Conſilio, prima cœna vino celebraretur, & quadraginta vel quinquaginta circiter perſonarum millibus diſtribueretur; quam tu aliam putas templi illius, quam popinæ cuiuſdam madidæ faciem fuiſſe? Hæc vero incommoda circa panem euenire non poſſunt: qui & vbique obuius eſt & parabilis, & ſine periculo & diſtribui & diu aſſeruari poteſt. Sed quid iudicat aliquis An Theologi potius quam Hiſtorici perſonam agis? Ad oleas ergo redeo; ſperans huic meæ euagationi eos facile veniam daturos, qui norunt quam altas error hic in multorum animis radices egerit, adeo vt hanc vnam ob cauſſam cum Catholica Eccleſia in gratiam redire cunctentur: quem quidem nos ſancto veræ religionis zelo inflammati, & delibare & refutare pro virili conati ſumus.

II. Calixtinis errorem ſuum pertinaciter defendentibus, poſt multa & cruenta bella, tandem liberum permiſſum fuit religionis exercitium, in nullo à Catholico differentis, quam quoad Calicis, & Euangelij vulgari lingua in Miſſa recitandi vſum. Eos nihilominus Eccleſia hæreſeos condẽnauit. Vt enim qui è naui in mare excidit, quãuis aqua nõ valde profunda ſit, nõ minus madeſit, quam qui in profundum prolabitur gurgitem: ſic non minus Huſſita, in vno ſolo articulo, ab Eccleſia diſſentiens, interitum ſibi acceſſit, quam Lutheranus in pluribus Eccleſiæ contradicens. Porro Taboritis ad internecionem fere deletis, noua ſecta antea incognita ſucceſſit. *Picardorum* dicta, à Picardo quodam Gallo, qui *è diſſuta Valdenſium veterum in Francia hæreticorum tunica centones quoſdam in Bohemiam aſportauit*. Hi contra Huſſitarum morem, præter Biblica ſcripta nihil recipiunt, ſacerdotes & Epiſcopos, vt olim Apoſtoli Matthiam, forte legunt, hoc modo (*a*). Nouem è ſuis eligunt, quorum nomina in ſcedulis inſcribunt: tres vero quorum nominibus vox EST adſcripta repetitur, ad munus deſignantur, qui modus etiam hodie ab eis vſurpatur. nulla apud eos cœlibatus lex eſt, aut profeſſio; quamuis plerique ſi Theologiæ Moſcouitæ ex auctori credimus. (*b*) primum caſtitatis votum ſeruent. Mortuis nullas faciunt exequias: dies feſtos & ceremonias habent per paucas. Hi à Bohemiæ regibus Morauia eiecti, in VValachiam commigrarunt: in Francia vero noſtra alicubi adhuc VValdenſium extant reliquiæ, à quibus illi ortum duxerunt. Quamprimum vero fama de Lutheri conatibus in mutanda religione percrebuit, Huſſitæ magnam in ſpem erecti ſunt, hunc diuinitus eſſe miſſum qui res ipſorum tum vehementer afflictas, reſtauraret. Lutherus econtra, indignabundus quod pro Huſſita haberetur, proteſtatus eſt, (*c*) *ſe cum ipſis nullo modo ſentire, neque vmquam ſenſurum, vt qui ſua ipſorum auctoritate ſchiſma fecerint, & ab Eccleſiæ receſſerint obedientia.* Idem de Picardis quoque iudicium pronunciauit; de quorum auctore ſic loquitur. *An credendum eſt*, inquit, *hæretico? qui ante quinquaginta annos demum adueniens, tot ſæculorum fidem & doctrinam falſam eſſe dicit: nec vlla affert argumenta & probationes, quam ſuum illud, Non credo*, Et alibi, *nullum vmquam, infelices illos hæreticos Picardos rebus ſuis auxilium à ſe ſperare iubet*: quos & nominat *diuini nominis blaſphematores, & Chriſti proditores.* Ruſſus alio loco intelligere ſe ait, *tria eſſe ſectariorum in Bohemia genera, inter quos etiam ſint Picardi, quorum de Euchariſtia ſententiam ſcripta quæ viderit, facile prodant, vt qui veram corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti in Euchariſtia præſentiam minime credant eoque à ſe pro hæreticis haberi.*

III. Poſteaquam vero Lutherus ab aduerſarijs vndique ſe obſeſſum & ijs difficultatibus de quibus numquam cogitarat, circumuentum vidit, vt (credo) tutus ipſi in Bohemia (quam proſcriptus parum abfuit quin ſtatim perierit) eſſet receptus, infamem palinodiam canere non dubitauit (*d*). *Felicem Bohemiam appellans, quæ à Romana Eccleſia ſeceſſerit, & de medio Babylonis egreſſa, numquam eò ſit reuerſura. Huſſitas quidem à ſe hæreticos appellatos, ſed eo tempore quo Papæ nonnulla concedenda eſſe adhuc exiſtimarit. Iam vero aliter erga ipſos eſſe animatum. Nomen iſtorum ſibi tum odioſum fuiſſe, quum Papam Antichriſtum eſſe nondum cognouiſſet. At iam accenſo diuinitus in Mundo Euangelij lumine, longe aliter de ipſis iudicare.* In Epiſtola vero ad Bohemos

a *Sleid. lib. 3.* b *fol 96.* c *Tom. 1. decla. dec. prec. pag 22. & Tom. 1. Ien. pag. 21 & in Diſput. Lipſienſi.* d

Sicut vero recentium vulnerum cura facilis, at eorum quæ iam coijſſe & cicatricem quodammodo obduxiſſe videntur, difficillima eſt: eo quod plerumque talibus malignum aliquod vlcus adnaſcatur; ſic Ferdinandus quantumuis omnia egerit, prauas tamen illas opiniones à maioribus acceptas, ex Huſſitarum & Calixtinorum animis eripere non potuit. Qui vt teſtatum facerent, ſe ab Vniuerſali Eccleſia defeciſſe, in ædium veſtibulis, vel feneſtris, iuxta inſignia, itemque in templorum porticibus, Calicem pictum aut ſculptum, vt ſupra diximus, oſtentant: quaſi ipſi veri eſſent Chriſtiani, etiam ſanguine Chriſti participantes, quo Catholicos priuatos eſſe aiunt. In Biblijs ipſorum verba hæc, *Bibite ex hoc omnes*, aureis litteris plerũque ſcripta cernuntur. Qui poſt Ferdinandum Bohemiæ & vicinis regionibus imperarunt, inprimis Rudolphus II. Edicto prohibuerunt, ne in tota eumprimis Sileſia, vlla alia religio quam vel Catholica vel Lutherana admitteretur: ſic vt Sacramentarij non minus quam Arriani aut alij hæretici, inde excluſi ſint. Lutheranorum quidem magnus eſt ibi numerus cum Catholicis nihilominus pacifice viuunt. Vratislanienſis certe Epiſcopus vnus fere Catholicam ibi magno animo religionem tuetur, non ſolum pro grege ſuo diligenter excubans, ſed etiam lupos vltro aggrediens & fugans: cui Abbates tres cumprimis vtilem & fidelem operam præſtant, Glogouienſis, Griſenſis, & Aurienſis. Vidimus Bohomiæ ſtatum, iam porro miſerabilem Hungariam & adiacentes regiones perluſtremus.

QVOMODO POST LVDOVICI mortem regno Hungariæ in factiones ſciſſo, religionis ſtatus quoque conuulſus, & florentiſſimum regnum ad interitum pæne redactum ſit.

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

I. *Huſſitarum in Hungariam irrumpendi conatus.*
II. *Infelix Hungarorum diſſidium & bellum inteſtinum.*
II. *De primis in Hungaria Lutheranis.*
IV. *Eorum conatus, & Catholicorum oſcitantia.*
V. *Perſequutio contra Catholicos.*
VI. *Caluiniſtæ in Hungariam irrepunt.*
VII. *Diuerſa res in Hungaria geſta.*
VIII. *Quinam ex Hungaria proceribus Catholici manſerint.*
IX. *Hæreticorum ſtudium ad ſeducendum.*
X. *Miraculum Euchariſticum Anno 1592.*
XI. *Dalmatia, Croatia, Boſnia Catholica ſeruata eſt.*

I. SEPTINGENTI & amplius effluxerunt anni, ex quo poſt ſuſceptam ſemel Chriſti religionem, Hungaria ab omni Hæreſeos aſſultu immunis perſtitit. At triginta ſeptem ante Lutherum exortum annis Anno 1480 Huſſitici quidam Prædicantes, regnante Matthia Huniade, eò immigrarunt; ſed vado tantum tentato, quum tranſitum nimis difficilem repertiſſent, quieſcendum ſibi ſtatuerunt. Ex ijs quidam nimis longe progreſſi, torrentis vi abrepti, in ipſo conatu perierunt. Impetrata enim audientia, quum petijſſent à rege vt liberum ſuæ religionis exercitium permittere ipſis vellet, Rex non minus prudentiæ quam fortitudinis laude inſignis, interrogauit eos, quænam illa eſſet religio quam adferrent, & cuius profeſſionem atque exercitium concedi ſibi peterent. Dicentibus illam eſſe, quã Deus ſanctiſſimis hominibus Ioanni Huſſio & Hieronymo Pragenſi reuelarit, *Ergo*, inquit Rex, *noua eſt illa religio, quam vos in regno meo diſſeminare cupitis, & contraria illi quæ in hoc regno ſemper viguit, ab eo tempore quo Chriſtiana fides Stephano regi primum annunciata fuit: vti etiam illa quam Catholica Eccleſia per totum terrarum orbem amplectitur? Atqui ferre ego nec poſſum nec debeo, vt populum ſeducatis Nec mora. iubet nouiſtos Euangeliſtas è Buda vrbe ſtatim, ſine longiori diſquiſitione educi, & viuos vnà cum libris ſuis, in terram defodi.* Supplicij huius acerbitas fecit, vt id genus hominum facilè poſthac ab eiuſmodi conatibus abſtinuerit, vtpote nullo Dei Spiritu ſed humano inſtinctu, cum quo non facile tormenta vincuntur. Sane quoad vixit hic Rex, Catholicæ religioni inprimis deditus, non vulgari felicitate floruit Hungariæ regnum: quæ illo ipſo tempore quo Lutherus infelici ſchiſmati portam aperuit, & Munceri furor Germaniam peruaſit An. 1525 quaſi momento euerſa fuit, Ludouico rege in prœlio contra Solimanum cum magna Nobilitatis parte occiſo. A. 1526. IV. Kal. Sept. Mei quidem inſtituti non eſt,

regni huius, quod opibus & potentia paucis olim ceſſit, at funeſtis Ferdinandi & Ioannis Tranſyluaniæ VVaiuodæ, eiuſque filij Stephani contentionibus ad extremas miſerias redactum eſt, ſtatum pluribus explicare; ſed propoſiti mihi operis lineamenta ſequutus, ea tantum modo exponam ex quibus intelligi poſſit, quomodo Hæreſis in regnum hoc ſubingreſſa, recepta & aucta ſit, & quantas turbas, eiſque annexam longam etiamnum durantium malorum Iliadem inuexerit, ſub quibus illa mirum eſt in quantum excreuerit robur. Neque enim Hæreſis ea loca amat, vbi pax eſt & quies; ſed vt anguillæ luto, & ſcatabæi fimo, ſic ipſa bellis & ſeditionibus ſe innoluit & tegit. Numquam illa iter ingreditur, niſi præmiſſis diſcordia & rebellione tamquam hoſpitij deſignatoribus. Sed age, totam hanc telam continuo & hiſtorico filo pertexamus.

II. Ludouico Hungariæ rege miſerabiliter extincto ad Mohacium, Ioannes Sepuſius Tranſyluaniæ Princeps ab optimatibus quibuſdam & ſuæ factionis hominibus Rex fuit electus: ſed Ferdinandus regnum hæreditario iure (vtpote ex Anna Sorore Ludouici vltimi Hungariæ è ſclauica gente Regis natus) ſibi deberi contendebat. Et ille quidem quum ſuis viribus defendere ſe non poſſet; in Turcarum Imperatoris fidem & tutelam, cum maximo Chriſtianæ Reipublicæ damno, & extrema regni pernicie, ſeſe dedit; hic vero Huſſitarum & Lutheranorum opera ad bellum hoc vſus, nihil aliud quam victoriam & regni acquiſitionem ſpectans, nouæ religioni aditum aperuit. Nulla tamen inſignis mutatio accidit, vſque ad annum circiter M. D. XL. quo Lazarus Suendius cum Germanis militibus a Ferdinando conductus, Agriam, Solnocum, Toccaium, & complura alia oppida, adeoque omnem fere regionem Tibiſco fluuio adiacentem Tranſyluano eripuit; & expulſis paſſim Catholicis Paſtoribus, Lutheranos ſubſtituit. Sic ergo coacti Catholici, ſub Turcis perfugium ſibi quæſiuerunt, à quibus & recepti ſunt, permiſſa religionis & fidei libertate: quam etiamnum Catholici præ ceteris qui ſub Turcarum viuunt imperio, retinent: non quod Turcæ nõ confiteãtur, nouas illas religiones maiorem cum Mahometiſmo ſuo habere ſimilitudinem (quam vno ſequentium capitum ſummatim oſtendam (ſed quod omnis nouitatis hoſtes, eam potiſſimum religionem tolerandam ſibi ſtatuant; quæ iam olim in Imperatoris ſui ditione fuit admiſſa. Eam vero potiſſimum ob cauſſam Turcæ hæreticos oderunt quod quum omnes religiones in toto Mundo, etiam Mahumetana, corporis caſtigationes, vitæ auſteritatem & ciborum abſtinentiam pro articulis fere religionis & ſanctæ animæ teſtimonijs habeant, illi tamen ieiunio, precibus & pœnitentiæ parum admodum tribuant. Atque hanc ob cauſſam Turcæ nouos iſtos Chriſtianos, *Chiompech*, id eſt, Canes appellare ſolent.

III. Primus qui Hungariam Lutherana infecit hæreſi, Michael Statius fuit, Melanchthonis diſcipulus. Hic cum ſuæ farinæ hominibus latibula primum ſibi quæſiuerunt in ijs montibus qui Poloniam, Morauiam & Ruſſiam ab Hungaria ſeparãt, vt & in oppido Caſſouia & alijs eorum locorum ijſdem vſi artibus quibus alij, qui in reliquis Chriſtiani orbis prouincijs hæreſes diſſeminarunt. Poſtquam enim dulcibus ſuis & magnam pietatis ſpeciem habentibus verbis, vt quibus nihil in ore frequentius quam Chriſti Domini & Diuini Verbi nomen, pleroſque illexerunt, id vnice elaborando, vt vnà cum nouis ſuis dogmatis non minus acerbum Papæ odium eorum animis imprimerẽt, quod contra Turcam illi antea habebant. Ex quo factum eſt, vt plures, relicta antiqua religione, noua Lutheri & Melanchthonis commenta ſequuti ſcholis ſuis Magiſtros è Germania venientes præfecerint, aut liberos ſuos VVitebergam & Norimbergam miſerint. Mox vero & in publicis concionibus, & in ſcholis & circulis etiam noua doctrina ſpargi cœpit. Ferdinando nequicquam etiam principijs morbi remedium afferre cupiente: qui inualeſcens poſtea, & totum corpus peruadens, tamquam gangræna etiam ad viſcera tandem & cor ipſum penetrauit.

IV. Meo iudicio non errant qui corruptionem hanc Epiſcoporum ignauiæ imputandam putant, qui ſcholas diœceſeon ſuarum collapſas & tantum non euerſas inſtaurare nihil penſi habuerũt. Nam & Iauarinum, & Poſonium, & Tirnauia vix vmbram aliquam priſtinæ celebritatis & frequentiæ retinuerant, e contra hæretici in nouis paſſim ſcholis & Academijs conſtituendis, nullis ſumtibus aut laboribus parcebant: qua vna re dici vix poteſt quanto opere res ſuas promouerint. Adoleſcentibus quibus ad ſtudia ſumtus deerant, ex publico ſubminiſtrabantur, quin & viritim a locupletioribus contribuebantur. Sic in Cyclopum iſtorũ ſcholis nigræ & peſtiferæ ſcientiæ iuuentutis animis inſtillabantur, vt miſeri Hungari, quæ ipſis tradebantur.

Digitized by Google

tor, doctrinam, tanto tenacius retinerent. Caluiniſtæ certe poſtquam Varadinum ſuæ poteſtatis feciſſent, eandem rationem ſequuti, nihil quod ad alliciendos hominum animos pertineret, prætermiſerunt. Ex omnibus tamen nihil hæreſin magis promouit quam tot Epiſcoporum, Archimandritarum, & Eccleſiaſticorum tam diuturno contra Turcas bello abſumtorum deceſſus, & eorum qui ſuperſtites adhuc erant, inopia, qua cum auctoritate viribus deſtitutâ hæreſeos impetum cohibere nullo modo poſſent. Etſi enim adhuc etiam multi in Hungaria Epiſcopi eſſe dicantur, ij tamen nomen tantum & dignitatem tanti muneris ſuſtinent, opibus interea Epiſcopatuum ad vſus militares diſtributis: adeo vt ipſi etiam non rarò pro pedo lanceam, & pro pacis baculo bellicam clauam ſumere cogantur. Eſt enim ibi moris, vt quoties Rex ipſe ad bellum proficiſcitur, Epiſcopi cum ſuis eum copijs comitentur. Vnde fit vt tot ſæpe ordo Eccleſiaſticus militum aliquis potius manipulus, caſtris quam Eccleſiæ propugnandæ magis idoneus videri poſſit. Magiſtratuum olim apud Romanos raritatem pro ſiniſtro nomine ſeu auguſio quidam interpretati ſunt, at nos meliori iure dicere poſſumus omnium miſeriarum & calamitatum quæ Hungariæ regnum penitus afflixerunt, caput & fontem ex Prælatorum & Catholicorum Doctorum vel penuria vel ſecordia, aut etiam imbecillitate erupiſſe. Nam & pluribus in locis Epiſcopales Eccleſiæ pleræque multos annos Paſtoribus caruerunt. Quin & Metropolitica & Archiepiſcopalis ſedes plus quam viginti quinque annis vacauit: quum poſt mortem Antonij Verantij de Dalmatia Maximilianus nullo ſucceſſore deſignato, opes Archiepiſcopatus in belli vſus convertiſſet. Idem poſtea de Agrienſi Epiſcopatu factum qui vna cum multis alijs, tandem in Turcarum manus peruenit. Quam multæ Abbatiæ & Prioratus vel militibus diuerſarum religionum ſtipendio, vel Nobilibus prædæ ceſſerunt, ne tenui quidem, in quorum vſum antiquitus fundati fuerant, Eccleſiaſticorum fungendorum munerum relicto veſtigio. Non melior Tranſyluaniæ fuit conditio, vbi Lutherani, Ariani & Caluiniſtæ Eccleſiaſtica bona inuolarunt, & in mille partes diſciderunt, ſic vt in tota regione vix duo integri Epiſcopatus reſtent. Quin etiam Epiſcopos hæreſi opponere ſeſe volentes, Nobilitas, prædæ particeps, deſeruit, & debito auxilio fruſtrauit. Sic Nicolaus Telegdius Quinqueeccleſienſis Epiſcopus, quum acerrime Lutheranis & Antitrinitarijs aliquamdiu reſtitiſſet, ab ijs a quibus adiuuari debebat deſertus, hoſtibus tandem ludibrio & prædæ fuit. Poſt multas tandem miſeri populi querelas & lachrymas, & ſæpe iteratas generalis Eccleſiæ Vicarij admonitiones, vt perditis pæne omnibus fideles Paſtores darentur efflagitantis, Imperator Rudolphus Anno MDXCIIX quoſdam ad Epiſcopatus illos deſignauit, ſed ea conditione, vt certas annuas pēſiones in vſum belli ſubminiſtrarent. Sic Archiepiſcopatus Strigonienſis Ioāni Kuttaſio datus fuit, ea lege vt ſeptingētos milites in caſtris, itēque trecentos in præſidijs aleret. In alijs idē factū.

V. Porro qui primus Catholicis in Hungaria apertum bellum intulit, militum dux fuit, Hungarus natione. Hic quum Agriam fortiter defendiſſet, & Achmatem Baſſam cum ignominia obſidionem ſoluere coegiſſet, quaſi Deo gratias pro tanto beneficio acturus, Lutheranorum qui tum primum gliſcebant, impulſu, monachos Franciſcanos ſua ipſius auctoritate ex vrbe eiecit; illos ipſos qui durante obſidione dies noctesque pro ſalute populi aſſiduis votis Deum fuerant deprecati. Triſte ſane, adeoque ipſis Turcis horrendum fuit ſpectaculum, videre miſerum monachum cruci, in qua Saluatoris erat imago, alligatum, nec lancea aliqua confoſſum aut clauis transfixum, ſed lēta tabe, ſubtracto cibo, miſerrime deficientem ac morientem; eò tātum quod martyrium pati quam exſilium mallet. At dignam tanto ſcelere poſtea tam barbari atque immanis ſupplicij auctor mercedem accepit, variante fortuna à Turcis captus, & Conſtantinopolim perductus, paloque infixus. Boni vero iſti religioſi à nouis Euangelicis quum hic tum alibi male habiti & expulſi, apud ipſos infideles plus fauoris & gratiæ quam apud hoſce Chriſtianos repererunt. Eos enim quos Agria eiectos diximus, Achmates Baſſa Budam admiſit: Solimanus vero inter optimos Principes numerandus, ſi Euangelij de Ieſu Chriſto luce colluſtratus fuiſſet, iiſdē, vt & alijs ob eandem cauſſam pulſis, tria loca aſſignauit, in quibus Chriſtianam religionem libere exercerent. Nihil eidem gratius fuiſſe dicunt, quam quod Lutheranos in hoſtium ſuorum imperio tanto numero ſuccreſcentes videret; à quibus aditum ſibi ad res proſpere gerendas, & quod reliquum erat Chriſtiani orbis occupandum, apertum iri non ignorabat: quos tamen in ſuo imperio ferre non poterat, tamquam omnis rebellionis & ſeditionis fomites atque au-

ctores: præter quam quod omnis in religione novitas Turcis ſemper ſuſpecta & inviſa eſt, ut qui experti ſint quantopere Caſelbaſiorũ & Jeſelbaſiorum factiones Otthomanico imperio incommodarint. Baſſam vero illum ſeu prætorem Budenſem cum Lutheranis ſæpe ita egiſſe ferunt: *Si Catholica religio, ut vos aietis, idololatria eſt, & impietatis mater, cur non Muſulmanicam potius, Doctorum quorundam è veſtris exemplo, reiecta Chriſtiana amplectimini, quam novam vobis veſtro lubitu fabricatis?* Quum deinde ab eodem Baſſa religionis ſuæ ritibus exercendæ libertatem & templa aliquot petijſſent, idem eos rogavit *an forma iſta religionis Matthiæ aut Ludouici Hungariæ Regum temporibus uſitata fuerit?* Negantibus, Nolo ter, inquit *Imperator & Dominus in ſuo imperio nihil novi velis introduci.* Vobis ego ſuaſerim ut ad antiquos ritus redeatis. Tanta etiam eiuſdem fuit erga Chriſtianam religionem obſervantia, ut ſuæ ſectæ hominem qui S. Euchariſtiam in Quinque eccleſienſi eccleſia ad pedes proiecerat, ſuſtuatione non leviter mulctarit.

VI. Poſtquam ergo eodem tempore quo Turcæ tam religionis quam reipublicæ in *Hungaria* ſtatui convellendo intenti erant, Lutheranorum & Antitrinitariorum hæreſis ibidem gliſcere cœpiſſet: tandem etiam, nimirum Anno Milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſecundo Calviniſtæ ſe ſe ingeſſerunt, & quidem maiori furore quam Lutherani: ut qui templa, altaria & Sᵗᵒʳᵘᵐ imagines, ab iſtis, immo a Turcis quoque integras relictas confregerunt & demoliti ſunt. Jidem Anno Milleſimo quingenteſimo octuageſimo inſigni proditione Varadini Catholicos oppreſſerunt. Quum enim feſto Paſchatis Catholici, ex veteri conſuetudine cum Crucis vexillis & labaris, hymnos decantantes, extra oppidum proceſſiſſent, Calviniſtæ quidam cum trecentis equitibus in eos nihil tale opinantes ex inſidijs eruperunt, & inermem hanc multitudinem, ereptis vexillis & labaris, nullo negocio diſſipârunt: qui ad oppidum refugientes, quum portas occluſas inveniſſent, patria extorres, alibi ſedes & domicilia ſibi quærere coacti ſunt. Tantum ſcelus quum magiſtratus punire neglexiſſet, Deus poſtea, ut infra videbimus, ultus eſt. Et hoc quidem modo Calviniſtæ in Pannonia inferiori & Palatoriana præcipuè ditione, ut Lutherani antea in ſuperiori, invaluerunt, quos inter utroſque & Catholicos multæ exortæ ſunt dimicationes. Horum temeritati & furori ipſo Imperatore fruſtra frænum inijcere conante. Antea quidem Sinane Baſſa Iavarinum tenente, Sacramentarijs ibi ſuæ permiſſum erat religionis exercitium; ſed recuperato oppido, Catholici ferre eos noluerunt: ut & Poſſonij & Tirnaviæ, unde Ruraſſius Archiepiſcopus cuiuſcumque generis hæreticos expulit. Strigonij etiam, poſtquam ea Anno Milleſimo quingenteſimo nonageſimo quarto, à Chriſtianis recepta fuit, ſola Catholica religio inſtaurata & conſervata eſt, ceteris omnibus ſectis proſcriptis. At Tieffenbachius quum Filleccum & Novigradum Turcis eripuiſſet, eiectis quos Turcæ toleraverant, Catholicis, novi Evangelij præcones introduxit.

VII. Hoc eodem anno Matthias Archidux Strigonium infeliciter obſedit, exercitu ex omni hæreticorum genere conflato, qui ſine Deo & religione viventes, iuſtam Dei iram merito in ſe & alios provocarunt, cuius permiſſu Sinan Baſſa profligatis Matthiæ copijs, multas arces & oppida Chriſtianis rurſus extorſit. At Chriſtiani cũ auxiliaribus Pontificis copijs Anno Milleſimo quingenteſimo nonageſimo nono reverſi, Strigonium tandem feliciter expugnarunt, poſtquam quinquaginta quinque annos ſub Turcarum fuiſſet imperio. Jllud vero mirum eſt, quod in expugnata urbe templa, altaria, cerei, libri, & reliquus apparatus Eccleſiaſticus, integra adhuc magna ex parte reperta ſunt, ut Agriæ, quã Palfius Nobilis Hungarus Catholicus, & Beroſtænus Baro Bohemus, petardo (quod genus machinæ a ſeditioſis noſtris inventum, Turcis incognitum eſt) interceperunt. Eadem ratione Javarinum, occiſo eius loci Baſſa, cum magno Turcarum damno expugnatum fuit. Eodem etiam anno Maximilianus Archidux Pappam à Sinane Baſſa prius occupatam recuperavit, ubi Catholici Lutheranis & Sacramentarijs permiſſi, eandem quam Varadinenſes ab eis fortunam exſpectabant. Sed perfidiæ ſuæ cõtra Catholicos poſtea Anno Milleſimo quingenteſimo nonageſimo octavo graviſſimas pœnas Calviniſtæ luerunt, oppido, unde iam dudum vera ejecta fuerat religio, à Turcis & Tartaris capto, & Calviniſtis vel miſerabiliter interfectis, vel in morte triſtiorem ſervitutem abductis, & magna oppidi parte flammis abſumpta, Catholicis interea è longinquo incendium ſpectantibus, tanto minori commiſeratione, quod illos ipſos quorum flagitia inulta homines ſiverant, iam viderent ipſi quaſi Dei manu punitos. Ex quibus omnibus iam, opinor, intelligi poteſt, quomodo infelix religio

aut

Digitized by Google

nis diſſidium extremam iſtis regionibus, iam ante ad omnem Turcarum iniuriam expoſitis, attulerit ruinam.

VIII. Quamvis autem hæreticorum ſive ſectariorum in Hungaria numerus (magna quippe Antitrinitariorum colluvies è Tranſylvania in hoc uſque regnum profluxit, ut ſequenti oſtendam capite) in univerſum Catholicorum numerum excedat, non tamen deſunt hic antiquæ & potentes familiæ, quæ maiorum religionem inviolatam adhuc conſervant. Et quidem celeberrimus ille Hungarici dux exercitus qui Javarinum occupavit, & Sinanem prœlio victum occidit, licet Anno M. D C. vitam hanc cum meliori illa commutarit, quatuor tamen liberos ſuperſtites reliquit, in Catholica religione à teneris annis educatos; qui omnes patris & pietatem & fortitudinem pro virili imitari conantur. Sic olim in Babylonica illa confuſione, ſacra lingua in domo & familia Heber divinitus conſervata fuit. Catholicus quoque fuit Erdodius, vetus Dalmatiæ gubernator, qui Anno M.D.XCIII. inſignem de Boſniæ præfecto victoriam reportavit; ut & is qui nuper ei ſuffectus eſt, itemque Dominus Jſtuanfius regni Palatinus: ut unum & alterum tantum primi ordinis recenſeam. Sunt quidem inter eoſdem Batorlitæ & B[illegible] Calviniſtæ, ſunt etiam Jlleſchaſcij & N[illegible]aſti Lutherani: quorum numerus licet Catholicorum numero maior ſit, nihil tamen de publica re ſine Epiſcoporum & Prælatorum aſſenſu conſtitui poteſt; ſic ut leges à Stephano vere ſancto rege primum latæ, paulatim vires reſumere incipiant: qui vel [illegible] præſagiens Hungariæ regnum ab hæreticis & ſectariis fœde aliquando laceratum iri, ſummam in eo & quaſi ſacroſanctam Eccleſiaſtico ordini poteſtatem atque auctoritatem eſſe voluit, ſicut ſine ipſorum aſſenſu nihil de rebus publicis, ut diximus, ſtatui aut ordinari poſſit: quo ſuo iure ſi Epiſcopi & alij utantur, ſpes eſt hæreticorum inſolentiam compeſci ac retundi poſſe.

IX. Ad diſſeminandas vero ſuas hæreſes, Lutherani Calviniſtæ & Ariani ſuo ſinguli modulo ſacra Biblia in vulgarem linguam certatim traduxerunt, locis paſſim corruptis ac depravatis, dum quiſque ad ſuum ea ſenſum accommodare nititur. Id vero peſſimum eſt, quod quum nullæ aliæ vulgatæ linguæ quam hæreticorum (in ſuis publ[illegible] an[illegible] falſitatibus, quam alij in conſervanda veritate magis diligentiũ) extent verſiones, Catholici quoque iiſdem vti coguntur. Cui tamen incommodo nuperis his annis à Patribus Societatis Ieſu, ſuſcepto in ſe nouæ adornandæ verſionis negotio, eſt proſpectum. Et inde quidem tanta malorum Ilias in miſerum hoc regnum redundauit; in quo non ita multis abhinc annis, nimirum anno M. D. LXXXVI. Baptiſmum publico ſcripto impugnatum audiuimus: quin & eo impietatis nonnulli deuenerunt, vt in Dei contumeliã præpinguem porcum muſto baptizare non dubitarint, omnibus quæ in Eccleſia cæremonijs obſeruatis. Impium hoc factum non procul à Caſſouia deſignatum, Reſcius in Phalariſmis ſuis auctor eſt. Non dico recenſere, ſed vel meminiſſe exhorreſco atrociſsimas blaſphemias, quæ ibidem contrà ſacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum ab impijs hominibus iactæ ſunt, quibus ſimile nihil vmquã à Lutheranis aut Calniniſtis ſcriptum extat. Vt vero Chriſtus Saluator noſter in diuerſis locis apud Chriſtianos, nempe in Polonia, in Belgio, in Francia, (vt partim diximus, partim in ſequentib⁹ dicemus) veram & realem corporis ſui præſentiam in hoc Sacramento à diabolicis hominibus tantopere oppugnatam, varijs modis demonſtrauit; ſic eandem Anno M D XCI Hungaris inſigni miraculo teſtatam facere voluit. cuius quidem narratio Viennæ primum Germanica lingua publicata, deinde in Latinam linguam conuerſa, in omnium fuit manibus. Id nos ſummatim hic recenſebimus; vt pius inde & Catholicus lector Dei creatoris ſui, tanta ſubinde edentis miracula, potentiam, hæretici vero cæcitatem ſuam agnoſcant, ac tandem cum Centurione pectus percutientes, aperte dicant & fateantur: Vere hic filius Dei eſt: verè in hoc Sacramento & realiter corpus & ſanguis Domini Ieſu Chriſti eſt præſens.

X. Menſe Septembri anni M D.XCI Iudæus quidam Leo nomine ad Chriſtianam religionem conuerſum ſe ſimulans, Pragæ, quæ Bohemiæ eſt metropolis, cum Franciſcanis Monachis notitiam contraxit. quumque facilem ad templa & ſacra loca haberet aditum, tres hoſtias conſecratas ex iis quæ ad infirmorum vſum aſſeruari ſolent, ſurripuit & cum hac præda Poſonium (Presburgum vulgo) in Hungariam ſe recepit, ibique duabus Iudæo ad quem diuerterat, venditis, Nickelsburgum perrexit. Ab illo momento Iudæi mox conuenerunt, quid hoſtiis illis faciendum eſſet deliberantes. Tandem vnus eorum cultrum arripit, eumque in panem cœle-

cœleſtē, qui menſæ impoſitus iacebat, defigit, inquiens: *Si tu Deus Chriſtianorum es, ſub his panis ſpeciebus velatus, age Deitatem tuam miraculo aliquo oſtende.* Vix ictum ille infixerat, quum ecce ſanguis copioſe in altum ebulliit, miſeris illis metu & ſtupore obrigeſcentibus. Eodem fere momento domus illa vbi erāt, fulmine tangitur, & vnà cum pleriſque omnibus (frequentes enim conuenerant) cæleſti igne abſumitur. Tres tantum ſemiuſtulati euaſerunt, diuino conſilio, vt & ſuæ malitiæ, & diuini quod viderant miraculi eſſent teſtes: quibus captis, remq; omnem faſſis, cutis viuis detracta, & corpus ſtipiti, ſupplicio illis in locis conſueto, fuit infixum. Tanto vero illuſtrius id fuit miraculum, quod & menſa, & duæ hoſtiæ, quarum vna cultri ictum præferebat, poſt incendium integra reperta ſunt, & infinita inſpectante hominum multitudine collecta & aſſervata. Ecce ibi mirabilia Dei opera, quæ cæci illi & in peccatis obſtinati Sacramentarij videre & agnoſcere nequeunt, quibus ſimilia non pauca Francia noſtra vidit. Narravit multis nobilis quidam Hugo nota (cui hac in re fidem deberi nemo, credo, negabit) quum pater ipſius cū militibus quibuſdam in templum irrupiſſet, unum ex illis ad ſacerdotē ſacrum facientem accurriſſe, & hoſtiæ ictum gladio infixiſſe, e qua ſtatim ſanguis emanarit, ſpectantibus mirū in modum attonitis, & poſtea non ſine ſtupore alijs idem narrantibus.

Jn toto vero Hungariæ regno, cuius magna pars Turcarum ſubeſt imperio, ita tamen ut Chriſtianis Catholicam profitendi religionem libertas permiſſa ſit, Societas Jeſu unum ſaltem habet Collegium, à Cardinali Dracouitio Epiſcopo Javarienſi olim fundatum, quod, licet frementibus & omni ex parte inſultantibus hæreticis, Catholicæ religioni magno ijs in locis & præſidio & ornamento iam ab annis aliquot fuit. Jllud vero quod eadem Societas Viennæ in Auſtria habet, longe uberrimos affert fructus, ut ad quod pleraque Hungaricæ Nobilitas filios pietate & litteris imbuendos mittit; unde fit ut complures quotidie deſerta hæreſi, ad Catholicam redeant Eccleſiam.

IX. Ad Dalmatiam, Croatiam & Boſniæ regnum quod attinet quæ à Ladiſlai uſque temporibus Hungaricæ coronæ fuerunt annexa, totus fere ille terrarum tractus, contra Lutheranorum, Picardorum & Arrianorum tam clandeſtinos quā apertos conatus, Georgij Draconitij, qui Jmperatori Ferdinando à Confeſſionibus primo fuit deinde Cardinalis factus, his regionibus tamquam Jmperatoris Legatus præfuit, potiſſimum opera cum æterna ipſius laude in Catholicæ Eccleſiæ unitate permanſit. Et rebus humanis defuncto, Thomas Erdodius Eques illuſtriſſimus & Catholicæ religionis ſingulari zelo flagrans, ſucceſſit: is qui Boſniæ præfectum Anno M D. X C III. memorabili prœlio fudit. Poſt hunc Joannes Dracovitius rempublicam in his regionibus Legati nomine adminiſtravit, Catholicamque religionem non minori zelo quam prædeceſſores & defendit & promovit. Ex Nobilitate quidem pauci hæreticorum partibus adiuncti ſunt, ij fere tantum qui in Seritinorum, Nadaſtiorum, Battianorum & aliorum Hungariæ procerum partim Lutheranorum partim Calviniſtarum ſunt familia, vel aulas eorum frequentarunt. Promiſcua vero plebs Dalmatiæ, etiam tranſlato in Hungariam domicilio, avitam religionem vel in media hæreticorum colluvie, conſtanter tuetur. Et licet Boſniæ regnū Turcico hodie ſubſit imperio, Catholica nihilominus religio, ſingulari Dei beneficio integra adhuc ibi conſervata eſt. Tranſylvaniam nunc luſtremus, non tam confinijs quam calamitibus & miſerijs Hungariæ proxime coniunctam.

DE MUTATIONE RELIGIONIS & reipublicæ in Tranſylvania, ac miſerabili ejus ſtatu.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

I. *Ferdinandus Auſtriacus & Joannes Sepuſius de Tranſylvania inter ſe contendunt.*

II. *De Georgio Monacho poſt Cardinali eiuſq; vita & morte, ſuccincta Narratio.*

III. *Eius mors, Lutheranis in Tranſylvaniam aditum aperit per Petrouitium Medicum, à Blandrato ſeductum.*

IV. *Germani in Tranſylvania Lutheranam doctrinam ſpargunt. Petrouitius Turcarū poteſtatē plantat.*

V. *Solimannus Lutheranam hæreſin è Tranſylvania eliminari iubet eo quod Nova eſſet, & Blandratus à nepote ſuo occiditur.*

VI. *Mortuo Ferdinando I Maximilianus Imperator infelicia auxilia petit pro Hung. & Tranſylvania recuperanda.*

VII, Qui-

Digitized by Google

VII. *Quinam Principes Maximilianus infelicia auxilia ſubminiſtrarint.*

VIII. *De Petrovic y Arriani, qui Tranſyluaniæ Principis moderator fuit, crudelitate.*

IX. *Caluiniſmo inualeſcente in Tranſyluania Litteræ Ioannis Sepuſij principis ad Lutheranos in Germania.*

X. *Mors Ioannis Sepuſij nouas turbas excitat: Stephanus Batorius à Lutheranis eligitur contra Maximilianum II. Imp.*

XI. *Steph. Batoreus Ieſuitas in Tranſyluania collocat, & fit Rex Poloniæ, ſuccedit ei frater, qui per Ieſuitas Tranſyluaniæ ſtatum emendat.*

XII. *Ieſuitæ à coniuratis hæreſis proſcripti. poſtea ipſe Sigiſmundus fugatus ab iiſdem.*

XIII. *Reſtitutus Sigiſmundus Turcas prœlio vicit coniuratis punitis, & Ieſuitas reducit.*

XIV. *Maleficiatus à Calabro Sigiſmundus fit infelix.*

XV. *Infelix Tranſyluaniæ ſtatus.*

I. TRANSILVANIA ampla admodum provincia Dacia olim dicta, Chriſtianam religionem ſub Stephano Hungariæ rege, ante ſexcẽtos circiter annos amplexa, poſt Mortem Ludouici regis Ferdinando Auſtriaco & Ioanne Sepuſio, qui alias de Zepulia Comes Sepuſienſis dictus eſt, de regno inter ſe contẽdentibus, in factiones & ſectas miſerabiliter admodum diſtracta fuit Bello hoc varia fortuna vtrimque aliquamdiu geſto An. 1540 tandem *in has conditiones conuentum eſt, vt quæ Ioannes armis acquiſiuerat loca retineret, quo ad viueret; ipſo vero mortuo, ad Ferdinandum ea redirent.* Ioannes defunctus filium infantẽ reliquit, vndecim tantum dies natum, Stephanum nomine, quem Turcæ deinde Ioannem appellarunt: vnde nouæ regionibus iſtis, Chriſtianis non cum Turcis tantum, ſed inter ſe quoque commiſsis, multoque aſperius exercitæ contentiones refrixerunt. Interalios infanti à patre tutor datus fuit *Georgius quidam Martinuſius, monachus,* homo non minus magni animi quam celebris in Hungaricarum rerum hiſtoria memoriæ: qui quoad vixit, & pupilli tutelam adminiſtrauit, hæreticorum eluſis conatibus, Catholicam religionem quantum potuit, ſaluam præſtitit; quam *Petrus Petrouitius*, moderandæ pupilli pueritiæ poſt ipſum admotus, plane peſſumdatam atque extinctam voluit, è Catholico primum Lutheranus, ac deinde ex Lutherano Arrianus factus. Sed quia in Monachi illius hiſtoria (quam Martinus Fumeus Gallica lingua deſcriptam exhibuit) multa notatu digna ſunt; vitam eius & res geſtas paucis deſcribere operæ pretium videtur. ex quibus inprimis incredibilis tam animi magnitudo quam prudentia, quæ in hoc homine ſupra conditionem & fortunam fuerunt, elucebunt: tanto magis, quod funeſta ipſius mors tam rempublicam quam religionem in Tranſyluania eodem exitio ingoluit.

II. Fuit igitur Georgius natione Dalmata, nobili familia, ſed in re tenui educatus. viliſsima puer apud Ioannis VVaiuodæ matrem miniſteria exercuit, calefaciendis hypocauſtis & apportandis lignis deſtinatus. Huius vitæ pertæſus inſtigante bono Angelo, relicta Ioannis aula, vitam monaſticã in Benedicti cœnobio extra Budam profeſſus eſt, cellariæque & erogandis eleemoſynis præfectus. Hic primum litteras didicit, & quamuis jam adultior, etiam Latine aliquid effari; in ſacerdotum ſeu presbyterorum ordinem tandem cooptatus. Ferdinando in regem aſſumpto, exulantem apud Sigiſmundum Poloniæ regem, VVaiuodam ſequutus, retento nihilominus habitu, multis & grauiſsimis in negotijs fidelem et operam nauauit, variaſque ac periculoſas legationes; veſtitu diſsimulante perſonam & ſecuritatem præſtante intrepidè obiuit; quibus officijs adeo ſibi *Ioannis* Sepuſienſis æmuli Ferdinandi Regis animum deuinxit, vt ab eo mox in regnum à Solimanno, cui tributarium ſe fecerat, reſtituto, in ſecretius conſilium allectus, & quæſtura regni, quæ dignitas primaria eſt, ornatus ſit, Varadienſi prius Epiſcopatu donatus, ac poſtremo tutor cum *Iſabella regina*, filio Stephano teſtamento relictus:

Non multo poſt Ferdinandus iuxta pacta, loca quæ Ioannes hactenus præſidio tenuerat, tradi ſibi petit, promiſſam compenſationem viciſsim reddere paratus Regina pacis admodum cupida, non abnuente, Georgius qui naturæ quodam inſtinctu ad magna adſpirabat, Ferdinandi petitionem eludit, & Budam interea non maiori tantum præſidio, ſed ſua etiam præſentia firmat: quumque Ferdinandi potentiæ imparem ſe facile animaduerteret, Solimanni opẽ pro pupillo implorat. Poſtea à Ferdinando cũ XL. hominũ millibus obſeſſa, & XL. machinis verberata vrbe, Georgius obſidionẽ tantiſper ſuſtinuit, quoad Mahumetes Baſſa, fuſo Ferdinandi exercitu, eam ſoluit. Hiſ ita-

Digitized by Google

ita geſtis, Solimannus Adrianopoli profectus in Hungariam venit, Budam amicitiæ ſpecie ingreſſus, vrbem occupat, & matrē Reginam vna cum filio pupillo & Georgio in Tranſyluaniam mittit, à Muſtapha Baſſa iam occupatam vt contra Ferdinandum eam defenderet, & Iſabellæ reginæ in manus conſignaret, Georgio priſtina officia; quæſtura inprimis confirmata ſunt; cuius tanta erat auctoritas vt penes matrem & pupillum titulus tantum & regij nominis vmbra, penes ipſum vero omnis eſſet poteſtas, ac totius regionis vires, quibus non exteris tantum, ſed ipſi etiam Reginæ formidabilis videbatur. Hiſce rebus mota regina, à Solimanno contra Georgium quaſi cum Ferdinando in necem filii & ipſius auctoritatem conſilia agitantem, auxilia petiit: Georgius vero cum Ferdinando clam agere cepit, admodū tum intricato, quod à Cæſare fratre contra Proteſtantes tum bellum gerente, vix vllum auxilium ſperare poſſet. Sane ſi accurate rem excuſſerimus, reperiemus bellum illud ob Lutheri deliria hinc exſtirpanda, illinc defendenda conflatum, tam Hungariæ quam Tranſyluaniæ, validiſsimis contra Turcam hactenus Chriſtianæ reipub. propugnaculis, extremam perniciem attuliſſe: quas nec Solimannus, nec Selimus, nec Amurathes inuadere vnquam auſi fuiſſent, niſi Germanorum diſcordijs facilem ſibi aditum apertum fore prævidiſſent. Ceterum monitus ab Iſabella Solimannus, Legatū ad Baſſam Budenſem miſit cum mandatis, vt Georgium vel viuum vel mortuum in ſuam redigeret poteſtatem. Id quum homo aſtutiſsimus, ad quem etiam intima Solimanni conſilia per exploratores quotidie deferebantur, reſciiſſet, Saxabellum in locum natura, arte, & apparatu omni munitiſsimum ſe recepit, vt inde cum Solimanno de oppidis & tota ditione quam in poteſtate habebat, armis diſceptaret, occupationem eius longe quam ille putabat, difficiliorem redditurus Interim nequaquam feriaus collecto iuſto exercitu, multa alia oppida capit, & Raſcianos reginæ partibus fauentes, prœlio commiſſo fundit. Poſt hæc à Solimanno veniunt Legati, cum mandatis Baſſam ad Budenſem & Moldauiæ ac VValachiæ præfectos, vt eos omnes qui à Monachi partibus ſtabant, ferro & igne perſequerentur. Quum vero Turcæ ob innatam gentibus illis contra ipſos odium, non multum proficerent, Regina tandem à Solimanno deſerta, & a Georgio Albæ Iuliæ obſeſſa, certis cum eo conditionibus tranſigit. Interea tripartitus exercitus à Baſſa Budenſi, Moldauiæ & Walachiæ regulis in Tranſyluaniam ducitur: Georgius vero ſtatim cum quinquaginta armatorum millibus Baſſæ ſe obijcit, dum interim ipſius Legatus Walachorum copias ſternit & profligat. Eandem fortunam veritus Baſſa, quantum antea ſex dierum itinere ſpacij confecerat, tantum vno die relegit, Budam nō multo poſt, vt in VValachiam, reuerſus. Sic breui tempore Georgius Tranſyluania hoſtibus liberata imperium ſibi non mediocriter ſtabiliuit, accedente etiam Solimanni conſenſu, qui tali homine amico quam inimico vti malebat. Sub hæc Georgius Vaiadinum conceſsit, vbi quum eſſet, de turbis à Tranſyluaniæ proceribus, monachalis imperij tamdiu pertæſis, à Regina contra ipſum, vt Stephano filio potius quam monacho regnum parerent, excitatis cognouit. Ipſe vero ad priſtinas artes conuerſus, cum Ferdinando iterum paciſcitur qui à fratris, deuictis Proteſtantibus tum victoris opibus adiutus, Ioannem Baptiſtam Caſtaldum cum mediocri exercitu in Tranſyluaniam miſit, addito mandato, vt omnia ex Georgij ſententia ageret, & ad omnia ei præſto eſſet. Ex altera parte Iſabella Solimanni opibus freta comitia Agnaretiæ indicit, quibus plerique procerum interfuerunt. Eo cognito, homo imperterritus, aſſumpto velut ad cuſtodiam corporis magno comitatu, ſtatim curru conſcenſo, eò ire ſtatuit, vt præſentia ſua reginæ conſilia diſturbaret. Dum in itinere eſſet, currus quo vehebatur, ſiue caſu ſiue aurigæ imperitia, dum per confragoſam viam incedit, euerſus eſt. Id quod pro ſiniſtro omine quū omnes qui circa ipſum erant acciperent, infauſtamque ex eo profectionem fore augurarentur, & vt domum rediret rogarent, ille vt erat ad magna natus, ideoque ſummus periculorum contemtor, ad eos renidenti vultu verſus, *Atqui fruſtra*, inquit *en fortuito euerſi in terra currus caſu mihi timetis, quem nunquam euertendi in cœlo curſus aſtri benignum protegit.* Igitur non intermiſſo itinere Agnaretiam venit, & ſola ſua præſentia reginæ conſilia diſsipauit, coniunctiſq; cum Ferdinando armis & conſilijs, reginam pupilli matrem ad duras conditiones adegit. Dū hoc modo non Remp. modo ſed & bellum adminiſtrat hic Monachus, adeoque inter primos ordines contra Turcas aut alios hoſtes ſuos ſtrenue pugnat, à Iulio III. Pontifice in Cardinalium cooptatur collegium, & Strigonienſem Archiepiſcopatū ſimul adipiſcitur, cujus prouentus annui ad centena & quinquage-

na ducatorum millia eſſe perhibentur. Quum vero Ferdinandus Monachi hujus (ſic enim etiam tũ Cardinalis vulgo appellabatur) conatus & conſilia ſuſpecta haberet quaſi cum Turcis colludentis; quum aperta vi vix poſſet aut auderet, quocunque modo è medio eum tollere decrevit. Id negotii Caſtaldo datum, qui executionem viris quibuſdam militaribus demandavit. Erat Georgius Bintij in caſtello quodam à ſe ædificato, loci amœnitate paucis cedente. Recepti in arcem abſque ulla ſuſpicione percuſſores, illuceſcente iam die oſtium cubiculi pulſant; è quibus Ferrarius Caſtaldo ab epiſtolis, litteras quaſi manu Georgij ſubſcribendas præferens, continuo introducitur. Eo intromiſſo, Cubicularium fores occludere volentem alius genu interſerto prohibuit. Jam ſurrexerat Georgius, & Breviario ſuo legendo intentus, ad menſam ſedebat: quum Ferrarius ad eum familiariter accedit; cum porrectis litteris, dum Georgius calamum ſumit ut nomen apponeret, Ferrarius pugione ei iugulum petit: ille vero exſurgens, & Mariæ Virginis nomen inclamans, pugno eum percuſſum, viribus robuſtior in terram deijcit. Tum ſtatim ad ſtrepitum accurrens Sfortia Palauicinus, ſtricto enſe, gravi vulnere medium quaſi caput ei diuidit; hæc verba exclamanti: *Jeſus, Maria! quid hoc eſt, fratres?* Cædes hæc & famæ Ferdinandi parum honeſtam notam inuſſit (ob quam & à Sacra Sede excommunicatus fuit) & rebus magnum attulit detrimentum: quod præter reliqua mala, hæreſis, cui Georgius hactenus omnem aditum obſtruxerat, in ea regione libere ſtatim vagari & triumphare cœpit. Perhibent harum rerum ſcriptores, hoc exitium cœnobij quendã præſulem Georgio præſagijſſe. Quũ enim Georgius proximam Eccleſiam ad arcis quã ædificabat, uſum everti, & cœnacula aliaque profanis uſibus deſtinata conclavia ſuperſtrui iuſſiſſet, eius loci Abbas eum acceſiſſe & his verbis monuiſſe dicitur: *Vide Domine, quid agas: & reſpice eum qui in te reſpicit. Anne dignum eſt, ut tu qui non Catholicus tantum, ſed Cardinalis es, & Monachus, Dei domum occupes, & ex ea tuam facias? Id quidem Deus, mihi crede, haud inultum ſinet: immo pœnam iam iam imminentem video.* Vaticinium hoc minime vanum fuiſſe, exitus docuit, Georgio illo ipſo in loco miſerabiliter tum confoſſo, quum in ſupremo iam dignitatis culmine ſtare ſibi videretur, & utrumque tam Solimannum quam Ferdinandum & ſpe & metu duceret, & in ſua quaſi poteſtate haberet. Theſauri quos infinitos fere congeſſerat, percuſſoribus partim prædæ ceſſerunt: quos tamen ad unum omnes miſerabilem quoque vitæ finem habuiſſe, ſcriptores plerique teſtantur. Hunc exitum habuit homo omnium ſuperbiſſimus (ſic *Hungarica* loquitur hiſtoria) & in occulto omnium qui umquam vixerunt, maximus tyrannus.

III. Hoc modo regio hæc natura & ſitu munitiſſima, ut ad quam invito qui eam tenet, vix ullus pateat aditus, belli officina, ut Xenophon de Epheſo dixit, & *Martius* veluti campus Chriſtianorum & Turcarum facta eſt. Quamdiu Georgius Monachus vixit, una in ea, nempe Catholica viguit religio; at eo mortuo, non in diverſas tantum ſectas diſtracta, ſed etiam in maximas calamitates eſt devoluta. Solimannus enim, annuum quod ei promiſſum fuerat, vicenûm millium ſcutatorum tributum accipere porro recuſans, Mahumetem Baſſam cum exercitu ad eam occupandam miſit: Ferdinandus vero defendere eam modis omnibus ſatagebat, ſed promiſſa auxilia præſtare nõ poterat, fratris *Cæſaris* viribus deſtitutus, contra quem nihil tale metuentem Mauritius Princeps Lutheranus, excitata rebellione, eo ipſo tempore arma ſumpſerat Anno 1547. Interim Iſabella quoque Regina Solimannum de filiò ſuo, cuius Georgius tutor fuerat, in regnum reſtituendo urgere non deſiſtebat, *Petri Petrouitij* opera potiſſimum ad eam rem uſa, qui occulte quidem initio Lutheranus fuerat, ſed Arrianiſmum poſtea aperte eſt amplexus; & quia frequens circa Principem erat, facile hæreſeos venenum incauto adoleſcentis animo inſtillavit. Utrumque vero Georgius Blandratus perdidit, natione Pedemontanus; qui Ticini ex Inquiſitorum manibus elapſus in Helvetiam primum & Germaniam, deinde in Tranſylvaniam profugit, ad medicam operam à Petrouitio & à Principe aſſumptus: ſed ultra crepidam interim frequenter de rebus Theologicis diſſerebat, & quidem de graviſſimis in tota Chriſtiana religione articulis, inprimis de Trinitatis myſterio, quod ille intellectus ſui & Phyſicarum regularum decempeda metiens, quum extricare ſe non poſſet, tam altum myſterium & ipſe contemptim habuit, & contemptim de eo loquens, apud alios in contemptũ adduxit. Rex interim ſive Princeps Catholicum ſe ſimulabat, nec vivente matre vel Lutheranum vel Arrianum ſe profiteri audebat, quamvis aula ipſius tam Lutheranis & Calviniſtis quam Arrianis pa-

teterí ſed matre defuncta, animi ſenſa nudavit, ut paulo poſt dicemus.

IV. Ex altera parte Ferdinandus, cogẽte neceſſitate, diverſarum ſectarum homines è Germania ſtipendijs conductos, ſuis auxilio miſit; inter ceteros Albæ Iuliæ cuſtodia *Bartholomæo Coruato* commendata, cuius auſpiciis Lutheranæ conciones ſtatim in publico haberi cœperunt, quod viuente Georgio Monacho tentare nemo auſus fuerat. Sed & Mauritius Saxoniæ Dux cũ duodecim peditum & tribus equitum millibus ad ferendam Ferdinando ex pacto opem in Hungariã profectus, multos Prædicantes Lutheranos ſecum adduxerat, qui nouum Euangelium nimiſquam impigre diſſeminarunt. Quamuis autẽ Mauritius nulla re memorabili perfecta immo ne viſo quidem hoſte, in Germaniam redierit, (a) non multo poſt in prælio contra Albertum Brandeburgicum interfectus, vberem tamẽ Peſtiferæ doctrinæ iis regionibus ſegetem reliquit, è qua ſuccreſcẽte, multo peiores ipſa radice, immo omnium deterrimæ ſectæ pullularunt, quæ etiam hactenus exſtirpari nunquam potuere. *Petrouitius* penes quem ſumma rerum erat, vbi Paulum Bornemiſſam quoque, qui ſolus Epiſcopus in Tranſyluania hactenus fuerat, patriæ tædio, quam Turcis & hæreticis prædæ relictum iri cernebat, ad Ferdinandũ quoque abijſſe accepit; eiectis paſsim Catholicis ſacerdotibus, Monachis & Canonicis, eorum facultates fiſco addixit, ſic tamen vt bonam partem ipſe ſibi ſeruaret. Deinde miſſa ad Turcam legatione auxilia ad Tranſyluaniam è Ferdinandi manibus totam extorquendam, ſollicitauit. A Sultano Moldauiæ præfectus & Caſſumbejus Reginæ Iſabellæ & Joannis filij rebus conſulere, & ubicumque ferret neceſſitas, præſto eſſe iuſſi ſunt. *Andreas* quidem *Batorius Catholicus Princeps, ut & Chriſtophorus eius frater*, quem Ferdinandus pro ſe Tranſylvaniæ Waivodam ſeu præfectum conſtituerat, patriæ res in ruinam & exitium properantes, pro viribus ſufflaminabat; ſed morbo & mœrore confectus, impedire non potuit quo minus Jſabella & Joannes Albam Juliam Turcarum ope reducti, totius fere regionis imperio potirentur. Secundum hæc Petrovitius non cum Moldaviæ & VValachiæ tantum VVaivodis, ſed & cum Baſſa Budenſi, & Boſniæ ac Belgradi Sangiacis de fœdere tractauit.

V. Poſtquam ergo nationibus iſtis bellicoſis quidem, ſed nouitatis auidis, libertas illa conſcientiarum vel licentia potius, a Germanis accepta ſalicũ movit, à magiſtratu petierunt, vt non ex tolerantia quadam, ſed ſub legum quoque fauore & præſidio, proteſtantium religionem exercere ſibi fas & ius eſſet. Quod quidem Edicto Tordæ promulgato ipſis conceſſum fuit, ita tamen vt reliquæ omnes ſectæ prohibitæ intelligerentur, vt & Sacramentariorum, & ea quæ An. M.D XXXVI VVitebergæ a theologis decreta ſunt, obſeruarentur. Quod vbi Solimannus, cuius armis Iſabella & Ioannes in ditionem reſtituti fuerant accepit, non Lutheranorum modo, ſed Antitrinitariorum; & alias ſectas ibi gliſcere, ſe eos monuit, ut novitatibus iſtis quamprimum obviam irent. An. 1558. Sic enim Fumeus in Hungarica ſua hiſtoria ſcriptum reliquit. *Circa id tempus Turcarum Jmperator Jſabellam reginam monuit, intellexiſſe ſe, quomodo præter eam quam ipſa profiteatur religionem, diverſæ ſectæ in regnum irrepſerint. Mandare vero, ſi bona ipſius gratia uti velit, ne ullo modo eas ferat, ut qui ſciat rebelliones inde naſci, inde periculum, ac tandem exitium ipſius imperio imminere, ſibi vero multas moleſtias exhibitum iri. Jubere igitur ut omnes iſtarum novitatum auctores è medio tollat.* Jdem hiſtoricus Solimannum graves ſane mandati huius cauſſas habuiſſe addit. *Jam dudum namque ait, hæretici in hoc regno nidulati fuerant & publicis ſuis concionibus zizaniam ſuam longe lateque diſſeminaverant, adeoque multos ab Eccleſiæ unitate diverterant, immo niſi hoc mandatũ eis metum inieciſſet, iam totum regnum erant inſeſſuri: qui tamen mox ut id Turcicus Jmperator iuſſerat, undique proſcripti fuerunt & expulſi.* Hæc Fumeus. Jn commentarijs vero quos penes me habeo, annotatum reperio, *Reginã Catholicæ religionis valde ſtudioſam utpote illuſtriſſima illa & optima Jagellonica Polonorum regum ſtirpe prognatam, magna cura tandem in hanc rem incubuiſſe, & diverſarum ſectarum Prædicantes è regno faceſſere iuſſiſſe, publice etiam propoſito Edicto, ne cuiuſquam alterius quam Catholicæ religionis exercitium permitteretur.* At illi vna parte egreſſi, altera rurſus ſubingrediebantur, ſceleſtiſſimi Petrovitij fauore, & adoleſcentis Principis conniuentia, cuius aures & animum Blandratus Arrianus iam dudum occupauerat; ſic vt qui corporis ſanitatem tuendam ſuſceperat, eius animæ exitium procuraret. Quis exitus huius hominis fuerit quæris? Quis alius, quæſo, niſi eo dignus, qui & Principem & Principis gubernatorem, adeoque tot animas perdiderat? Quum enim Anno M D LXXXVIII. Albæ Iuliæ in cubiculo horrendum neſcio

a *Hiſt. Hung lib. 6.*

quid-

Digitized by Google

quid exclamaſſet, & nepos quidam eius accurriſſet, *quid ſibi vellet* rogans: ille in impetu in eum facto, fauces ei elidere conabatur: iuuenis vero arrepto qui proximus forte adſtabat ſabulo pleno folliculo, tamdiu ſe defendit, ictuſque toties repetijt, donec capulari ſeni animam è vieto & imbecilli corpore eliſit. Is nuper ex Italia venerat, vt cognati, ſi quid ei humanitus accidiſſet, hæreditatem cerneret; cum vero ille hæredem illum aliter ſcribere nollet, niſi vt eandem quam ipſe profiteretur religionem, hic vero conditionem recuſaret, res ad eum vſque, quem iam diximus, caſum infecta manſit: poſt quem ille collectis ſarcinis, & & conuaſatis quæ poterat, clam diſceſsit.

VI. Hic rerum in Tranſyluania ſtatus fuit ad Ferdinandi vſque mortem; quo rebus humanis exempto, Maximilianus Imperator & Hungariæ ac Bohemiæ rex, ius ſuum armis perſequi non deſtitit. Vt vero omnibus ingens ſuum tam erga Catholicam religionem, quam Chriſtiani orbis imperium contra Turcas conſeruandi deſiderium teſtatum faceret; quamprimum regno & Imperio fuit inauguratus, Germaniæ Principes, etiam qui Proteſtantium ſequuntur religionem, vigere, ſollicitare & obſecrare non ceſſauit, vt intereuntem iam iam minantis Reipublicæ rationem habere, deque ea in melius reſtituenda, in commune ſe, cum conſulere vellent, indicto eum in finem Auguſtam Vindelicorum Imperij conuentu. At plerique Proteſtantium per alia negocia ſeſe excuſabant, in primis vero per nuptias, quas tum Landgrauij filius cum Ducis Wittembergici filia celebrabat. Poſt longas interpoſitas moras & tergiuerſationes plerique omnes de auxilijs conferendis aſſenſerunt: ſed lente omnia procedebant. Interim vero Ioannes non Tranſyluaniæ tantum Principem ſed & Hungariæ regem ſe ferebat, non ſuas quidem, ſed protectoris ſui immenſas vires omnibus ad terrorem oſtentans. Ad Hungaros ſcribens, à potentiſſimo Turcarum Imperatore & clementiſsimo ſuo benefactore per litteras & Zenzitium Legatum iniunctum ſibi eſſe aiebat, vt omnes regni ſtatus ad obedientiam ſibi præſtandam adhortaretur: eoque monere, niſi malam gratiam ab illo inire velint, qui ob immenſam potentiam facile immorigeros caſtigare poſsit, vt dicto ſibi audientes ſint antequam à maximo illo exercitu, qui iam Conſtantinopoli egreſſus in viam ſe dederit, opprimantur. Non defuerunt qui ad ſaniora conſilia Ioannem hortarentur, vt ſci-licet deſerto Turcico fœdere, cum Chriſtianis Principibus ſe coniungeret: ſed contrarium ei Petrouitius, totus hæreticus, facile perſuaſit. Solimannus ergo ab ipſo ſollicitatus, cum centum & quinquaginta hominum millibus expeditionem ſuſcepit, Pertao Baſſa paullo ante præmiſſo. Ei Ioannes rex ad Budam obuiam proceſsit, regio habitu & ſtipatu tyranni manus deoſculatus.

VII. Ex altera parte Maximilianus quoque in Italia, Hiſpania, Sabaudia, Germania, atque etiã in Gallia magnas copias contrahebat: in quo Bello Dux Guiſius iunior multis comitatus proceribus, tyrocinium facere vltro voluit. Eccleſiaſtici interim precibus & ſupplicationibus cœleſtis numinis iram placare ſtudebant: rumque inſtitutum fuit, vt ad campanæ ſonitum certis diei horis omnes vbicumque eſſent, ſeſe proſternerent, & flexis genibus Deum pro felici belli exitu comprecarentur; ſic vt in exercitu Principes & magnates ex equis deſcendere flexis genibus & complicatis manibus precari, ac terram oſculati viſi ſint. Quum vero Imperator quodam die Viennæ è feneſtra proſpectans, Lutheranos quoſdam vidiſſet, campana ſonante nihil ſe mouentes, hæc verba effatus eſſe dicitur: *Bone Deus! Vereor equidem ne hominum iſtorum ſocietas nobis damnoſa ſit & infelix.* Hæc quidem complures viri nobiles audierunt, & inter ceteros Timoteon Coſſæus Briſſaci Comes, cuius nomen in Gallijs hodieque celebratur. Sed quia inſtituti mei non eſt omnia, niſi ea quæ ad religionem ſpectant, perſequi; cetera quæ conſequuta ſunt, facile ſilentio prætereibo, quomodo Mahumetes Baſſa ſingulari artificio morte Imperatoris in tot hominum millibus celata, & exercitum & theſaurum omnem Selimo filio Solimanni integrum conſeruarit, & mortui hominis auſpicijs, poſt ſextum aſſultum, inexpugnabilem illam arcem centum maioribus machinis munitam, expugnarit; idque in conſpectu Maximiliani Imperatoris, qui quum ſuis opem ferre non poſſet, Viennam tandem retrocedere eſt coactus. Selimus quidem ex Mahumetis conſilio Conſtantinopolim profectus, Pertaum Baſſam Ioanni tamquam rerum omnium inſpectorem adiunxit; qui hinc Turca, illinc Arriano conſilia ipſius moderante, tandem abiecta omni diuini honoris cura; vniuerſam Tranſyluaniam hæreticis proſtituit, Selimo, præceptorum patris, vel neſcio vel oblito.

VIII. Petrouitium vero Michael Balſanius Lipponſis in quadam epiſtola ſcribit, *Catholicorum hoſtem fuiſſe acerrimum, adeo ut ad Turcas plerique & in oppida ab ipſis occupata confugere ſint coacti niſi peſſimo letho à peſſimis illis Chriſtianis exſtingui mallent. Inde factum, ut Eccleſiaſtici, metu Petrovitianæ tyrannidis, deſertis gregibus alio abierint, alij vero officijs & dignitatibus exuti, in ſolitudinibus quod reliquum ipſis fuit vitæ, miſere exegerint. Quod ſi quis contradicere aut reſiſtere auderet, eius fronti ſtigma inurebatur, Crux nimirum, illud pulcherrimum & glorioſiſſimum Jeſu Chriſti inſigne, Tau illud ſalutis ſignũ, honorabile virtutis & conſtantiæ, ad Crucifixi honorem, teſtimonium. Item novacula non coronam tantum, ſed cutem etiam & carnem ſacerdotibus abraſa teſtatur. Qua crudelitate multi perterriti, uxoribus ductis religionẽ mutare, quam in tam horribili perſequutione vota ſeruare maluerunt.*

Sed præ ceteris inſigne eſt quod ille Claudiopoli in res ſacras exercuit ſacrilegium, *ubi iuſſu ipſius altaria diruta, ſtatuæ confracta, omniaque Eccleſiaſtica ornamenta profanata ſunt. Quia vero iuxta antiquas regni leges, ſine Eccleſiaſticorum & Canonicorum conſenſu de ijs quæ ad rempublicam pertinent nihil decerni aut fieri poteſt, quatuor ex Nobilitate ab illis electi ſunt, Capitulares appellati, qui cum eadem qua veri Canonici auctoritate ac poteſtate publicis conſilijs intereſſent. Pauci ſane ex omni Nobilitate in Catholica religione conſtantes permanſerunt. Inter hos præcipui fuerunt Stephanus & Albertus Tordy, cum omni ſua familia, Chriſtophorus Kerezenius, Michael Telgedius, Dionyſius Makaius, Martinus Literatus, & ij fere omnes qui in montanis Tranſylvaniæ habitant. Viſi tum ſunt Lutherani Prædicantes cum tubarum clangore & tympanorum ſtrepitu Catholicorum templa ingredientes, profanas & blaſphemiarum plenas cantiunculas decantantes; quaſi Martio aſſultu Deiades, ſub impij illius Gubernatoris favore occupaturi.* O quam bene dixit Æſchines, quanto maior malis conceſſa ſit poteſtas, tanto maiora inde mala naſci! *Eodem tempore Claudiopoli erat Franciſcus David* (de quo libro tertio aliquid dictum eſt) *ſub Auguſtana, cuius profeſſionem ſimulabat,* Confeſſionis prætextu ſectæ ſuæ aſſeclas & vires quærens. *Hic Sacramentarium quendam Prædicantem, Martinum Calmenecium nomine à Petrovitio introductum, hominem argutum & omnium ſtropharum bene peritum, ad diſputandum provocarat. Accipit conditionem Martinus: conſtituitur locus & tempus, ac diſputatio præſentibus plerisque Tranſilvaniæ proceribus, per aliquot dies continuatur; tandem partis vtriuſque rationes collectæ ad Philippum Melanchthonem mittuntur, interpoſito compromiſſo, vt quicquid ille pronunciarit, ratum* pars *vtraque haberet, ac diverſas omnes opiniones repudiaret.* O rem miſeram & calamitoſam! Eone rem deueniſſe, vt contempta totius Chriſtianitatis & vniuerſalium Conciliorum auctoritate, in vnius hominis de ſchola & quidem meri Grammatici iudicio quis acquieſcat! Verum antequam à Melanchthone reſponſum veniſſet, Franciſcus David, relicta Auguſtana Confeſſione, Helueticam ſequutus eſt, quam tamen ipſam quoque mox repudiauit, à Blandrata quicum priuatim colloquutus fuerat, *ad Arrianiſmum pertractus*, vt & multi alij Principis Conſiliarij, Gaſpar Becus, Gaſpar Gorniſius, Chriſtophorus Fagimaſius, & Ioannes Gerendius: quorum hic poſtea Sabbathariorum anteſignanus, & diſcipuli ipſius Gerendiſtæ ſunt appellati.

IX. Non multo poſt Gallus quidam nomine & natione, *Calviniſmum* in Tranſyluaniam apportauit, adiutus a Matthia Denzio & alijs quibuſdam excucullatis apoſtatis, nimirum Petro Meliuis, Petro Carolino, Georgio Geontio, Petro Bekzazi, Ambroſio Dareczkero, & alijs. Nouos hos Calviniſtas *Antitrinitarij* ſæpe aggreſſi ſunt, & inprimis Franciſcus David, quem ita in Bibliorum lectione verſatum fuiſſe aiunt, vt pleraque dicta memoriter ad vnguem tenuerit. Diſputans aliquando cum Calviniſtis, Scripturæ ab ipſo ad ſuæ opinionis defenſionem allata loca ex SS. Patrum ſenſu & auctoritate interpretanda eſſe dicentibus, *Profecto ſuaves,* inquit, *homines eſtis qui vultis vt apud me Patrum valeat auctoritas; quam ſi Papiſtæ vobis opponant, ſtatim dicitis, homines illos fuiſſe, & errare potuiſſe. Ecquid pudet vos? Quod ſi Patrum vobis tanti eſt auctoritas, cur non Pontificiã doctrinam, tam iſtorum quam Conciliorum, quæ contra expreſſum à me allegatum Dei verbum mihi obijcitis, calculo approbatam amplectimini?* Ex quo apparet, neque hæreticos ipſos contra hæreticos vllam obtinere poſſe victoriam, niſi armis ex Catholicæ Eccleſiæ armario depromptis: quæ ſunt, Verbum Dei tam ſcriptum quam non ſcriptum, Traditiones ſcilicet & auctoritas Eccleſiæ, quibus omnes Eccleſiæ hoſtes cum perpetua ſua ignominia hactenus fuere iugulati. Ex ijs quæ dicta ſunt facile vides, lector, quænam facies ac quis ſtatus fuerit aulæ Tranſyluanicæ, in qua Lutherani, Arriani,

Cal-

Caluiniſtæ confuſi, quinam eorum plures animas perderent, certamen inter ſe ſuſcepiſſe videbantur. Rex ſiue Princeps etſi poſtquam Catholicæ valedixit Eccleſiæ, occulte cum Arrianis ſentiret, Proteſtantium tamen ſeu Auguſtanæ Confeſsionis religionem ſimulabat. Inualeſcente vero Sacramentariorum Tigurinam & Geneuenſem Confeſsionem iactantium ſecta, ad VVitebergenſes & Lipſienſes Theologos litteras Albæ Iuliæ XX. Septemb. Anno M D LXI. datas ſcripſit, in hanc ſententiam : *Se poſtquam animaduerterit Sacramentariorum ſectam, longe lateque per Chriſtianam orbem iam ſeſe diffundentem, in regno quoque ſuo gliſcere, pro eo quo ſemper à teneris annis puriorem religionem proſequutus ſit affectu, magnum dolorem percepiſſe, vt & fideles ſuos Hungaria & Tranſyluania ſubditos : qui in tanta Fidei Confeſſionum incertitudine & varietate, tam diuerſis opinionibus agitantur, vt vix quidquam certi habeant quod ſequantur. Hanc ob cauſſam ſubditorum rogatu, in ciuitate ſua Megyes conuentum indixiſſe, vt inprimis quid de Cœna Domini credendum ſit, ſtatuatur. Quod ſi certi nihil concludi poſſit, rem omnem ad ipſorum ſententiam relaturos. Interim vero mittere vtriuſque partis opiniones & rationes, vt ſecundum Verbum Dei iudicium de eis ferant; atque ita miſere afflictis in Tranſyluania conſcientijs ſolatium afferant. Qua in re & officium Deo acceptum, veris Chriſtianis dignum, Eccleſijs vtile, & ſibi inprimis gratum præſtituri ſint.* Theologorum ad hanc Principis Epiſtolam reſponſio Hiſtoriæ Confeſsionis Auguſtanæ inſerta legitur. Interea vero dum miſer hic Princeps extraneorum theologorum de religione exquirit ſententiam, vt aliorum ſaluti conſulat, ſuam ipſe domi perdit, & vti euocato Claudiopoli, Blandratæ medici commendatione, Dionyſio quodam Alexio, eius perſuaſione Lutheraniſmum amplexus à Catholica defecerat Eccleſia. (Quemadmodum videmus, vt apud Principes ij fere qui voluptates & ſanitatem ipſorum procurant, præcipua gratia floreant, & non modo acceſſum liberum, ſed & aures Principum ſibi patentes ſemper habeant) ſic porro eiuſdem Blandratæ inſidijs poſtquam Principem è Catholico Lutheranum fecit, familiaritate ipſius fretus, ad Arrianiſmum porro eum traducere ſtatuit, Franciſco Dauide eum in finem in aulam acceſſito. Hic ergo Segeſuarij præſente Ioanne Principe ſeu Rege multa impia contra antiquam de Trinitatis myſterio fidem pro concione effudit, nemine, ob Principis iſtic ſubridentis reuerentiam, opponere ſe aut contradicere auſo. Ex quo factum eſt, vt peſtilens illud virus breui tempore in multos fuerit diffuſum. Synodos ab iſtis conuocatas, aliaque id genus omitto, ne in hac miſerabili & calamitoſa prouincia diutius detinear. Quapropter eorum quæ ſequuta ſunt hiſtoriam paucis perſtringam.

X. Inducijs inter Selimum & Maximilianum factis, Tranſyluani aliquantulum reſpirare incipiebant: quum ecce mors Ioannis tamquam decumanus fluctus ſuperueniens, nouas tempeſtates & turbas excitauit. Licet enim Ioannes Arrianiſmo non occulte fauerit, pœnitentia tamen ductus, Maximilianum Imperatorem ſucceſſorem ſibi nominarat. At Tranſyluaniæ proceres exterorum pertæſi imperium, ſuæ gentis Principem ſibi optabant; Lutherani inprimis & occulti Sacramentarij, qui parum tutos ſe arbitrabantur, ſi Principatus ad Maximilianum Catholicæ religionis ſtudioſiſsimum & ſumma potentia præditum deuolueretur. Ab his ergo Princeps eligitur *Stephanus Batorius*; cui quamuis Catholico illi tanto magis fidebant, quod non dubitarent contentione illa de Principatu ipſius erga Maximilianum, quem ipſi pariter oderant & metuebant, odium valde exaſperatum iri. His ita inter ſe commiſsis, vtrimque bellum paratur. Quia vero Sultanum Batorio non minus quam Ioanni antea fauere certum erat, Maximilianus ad omnes Chriſtianos Reges ac Principes Legatis miſsis, opem eorum implorauit, qua à proteſtantibus fruſtratus fuerat, eo quod petitione ipſorum de religione annuere noluiſſet. Quum ergo Imperium ſummis cum difficultatibus inter frequentes Turcarum inſultus, Hungarorum & Tranſyluanorum proditiones, ac hæreticorum minas adminiſtraſſet, cœleſti illa immarceſsibili corona à Deo per mortem donatus, terreſtrem hanc & Imperialem Rudolpho filio reliquit, cui iam ante mortem patris Hungarica corona ab Epiſcopis Agrienſi & Zagabrienſi Poſonij impoſita fuerat, & ius traditum in annexum ei Tranſyluaniæ Principatum; quum prius iureiurando ſe aſtrinxiſſet, *Catholicam ſe Eccleſiam & contra Turcas & contra hæreticos, conſtanter & fideliter defenſurum*, quorum hi clandeſtinis ſuis machinationibus Chriſtianæ Reipublicæ non minus nocent, quam illi vi aperta.

XI. Ad inuidiam vero minuendam, Batorius repudiato regis nomine, *Princeps* tantum Tranſyluaniæ dici voluit, & quia facile videbat, ſub-

ditos vi ad Catholicam religionem adducere ſe non poſſe, leniotibus remedijs vtendum ſibi duxit. Claudiopoli ergo, vbi mira erat Arrianorum multitudo, Societati Ieſu Collegium exſtruxit, hanc, ceterorum Regum ac Principum exemplo, commodiſſimam rationem exiſtimās peſtem quæ ſub priori Principe longe lateque graſſata fuerat, reprimendi. Tanta vero de Principis huius virtute fuit exiſtimatio, vt Poloni, poſt Henrici III. Gallorum regis diſceſſum, vel reditum in Franciam, eum præ ceteris regno dignum iudicarint, Anno 1572. Itaque in Poloniam proficiſcens Stephanus Tranſyluaniæ Principatum in manus fratris ſui *Chriſtophori*, non minus Catholicæ religionis amantiſſimi Principis, conſignauit, eique præ ceteris omnibus rebus, curam Patrum Societatis Ieſu, ſuis auſpicijs in eam prouinciam adductorum, commendauit. Quod mandatum ille diligenter exſequutus eſt, & prædictos Patres in poſſeſſionē Collegij Claudiopolitaui miſit, eo ipſo tempore quo Prouinciæ Ordines comitia Tordæ habebāt: Anno 1579. qui quum Principem à propoſito hoc diuertere fruſtra tentaſſent, ad eum in hanc ſententiam ſcripſerunt: *Intellexiſſe ſe quum ex ipſius, tum ex sereniſſimi Poloniæ regis litteris cauſſas, ob quas Ieſuitarum Societatem in Tranſyluaniam introduxerit: quarum quum potiſſima ſit iuuentutis inſtitutio, rogare ſe etiam atque etiam, vt Patres illi intra prædictos limites continere ſe iubeantur, ne ob religionis diuerſitatem nouis turbis occaſio detur.* Qum vero Princeps Chriſtophorus eiſdem etiam Albæ Iuliæ Collegium aſſignare vellet, vt ad tam copioſam meſſem boni operarij vndique ſuppeterent, & res tantum non ibi conclamatæ in melius reſtituerentur: iidem Ordines, (in quibus omne genus erat hæreticorū) Claudiopoli Anno M. D. LXXXI. congregati, Prædicantium impulſu rurſus ei ſupplicarunt, *ne Ieſuitas amplius introduci ſineret. Quod ſi qua ciuitas ſit quæ Romanæ religionis Eccleſiaſten deſideret, prius inquiri iuberet an idpetentium tantus ſit numerus, vt Paſtore opus habere videantur; ac tum demum aliquis accerſatur. Æquum vero non eſſe, vt in paucorum hominum gratiam publica quies perturbetur.* Perſtabat nihilominus in propoſito Princeps; ſic vt inſtitutis ad votum Collegijs, plurimi indies ad Eccleſiam, quam temere deſeruerant, ſint reuerſi.

Chriſtophoro vita functo, *Sigiſmundus Batoriæus* filius ſucceſſit, magni animi ſummæque exſpectationis iuuenis, cui vix dum nato communis hominum opinio Principatum fuerat auguratus. Erat enim Catholicæ Eccleſiæ eiusque legum obſeruantiſſimus, vt cuius omnis pueritia & adoleſcentia à Patribus Societatis Ieſu tam litteris quam moribus formata & exculta fuerat. P. quidem Leleſium pueritiæ ſuæ moderatorem, ſemper ille tāquam parentem obſeruauit & coluit: cuius potiſſimum inſtinctu, diſſoluto quod prædeceſſores ipſius cum Turcarum tyranno contraxerant fœdere, & abdicato ipſius patrocinio, fœdus cum Rudolpho Imperatore iniit, quæque ad ſtatus ſui defenſionem pertinerent, diligenter præparauit, dicens, *malle ſe cum Chriſtianis ſociatum omnia perdere, quam infidelibus imperium & ſalutem debere.* O felicem & glorioſum Principem, ſi exitus tam præclaris principijs reſpondiſſet! In quæ præcipitia Reges & Principes ab ambitione, inuidia & zelotypia abducuntur! ſic vt ad ea ſæpe deſcendant quæ numquam antea præuiderant, immo ne cogitarant quidem: quemadmodum huic Principi accidit, vt in ſequentibus videbimus.

XII. Quum hoc modo Catholicis res ſub Sigiſmūdi Principatu, qui Patrū Societatis Ieſu Conſilijs præcipue vtebatur, proſpere aliquamdiu cederent, & eorundem opera multi quotidie ex hæreſi ad Catholicam fidem conuerterentur: ecce diabolus proceres aliquot, Lutheranis, Caluiniſtis vel Arrianis etiam fauentes ſuſcitat, ad fœdus inter ſe ſub libertatis prætextu, in Catholicæ Eccleſiæ, cuius proſperitati inuidebant, perniciem ineundum: qui decreto facto, *Anno 1588. contemta Principis ætate, Patres omnes è Tranſyluania proſcripſerunt. His vero iniuſte ſecum agi, querentibus, & vt lege ſecum ageretur, qui ſecundum leges recepti eſſent, neque inauditi damnarentur, aut vt ſi quod vel in moribus vel in doctrina ſcandalum commiſiſſent, id demonſtraretur poſtulātibus,* reſponſum fuit, Nullas alias ipſorum partes eſſe quam obedire, quos tacite appareat ad hoc a Papa eſſe conductos, vt prouinciam ſub Romanæ Eccleſiæ iugum redigant. cum vero conatū ſibi præuertendum eſſe. Sic ergo Principe valde inuito & reluctante Patres è prouincia eiecti, domicilium alibi quæſiuerunt: vixque hoc datum fuit Principis precibus, vt P. Alphonſum Carillum ſibi retinere liceret. Non multo poſt Patrum diſceſſum coniuratio contra Principem fuit inita, cuius dux fuit Balthaſar Batoræus Sigiſmundo proxima cognatione iunctus, Andreæ Cardinalis frater: qui cum ſocijs coniurationis, Sigiſmundo vel ferro vel veneno è medio ſublato, Principatum inuadere conſtituerat. Huius tam ſceleſtæ coniurationis quum indicia

indicia quædam emanaſſent, Sigiſmundus P. Alphonſo ad Cæſarem ablegato, quid in tanta re faciundum ſibi eſſet, Conſilium exquiſiuit, in qua nullius alterius fidem periclitari vellet. Alphonſo in itinere a coniuratis comprehenſo, litteriſque ad Imperatorem prolatis, adeoque tota re patefacta, Sigiſmundus cum fidelioribus aliquot miniſtris, ne in coniuratorum manus incideret, diſcedit: illi vero indicto ſtatim conuentu, coram Ordinibus proponunt: Quandoquidem Sigiſmundus Princeps ſua ſponte Principatum deſeruerit, priuatam vitam poſthac acturus, reliquum eſſe vt nouus Princeps eligatur. Id Balthaſaris potiſſimum Battorij instinctu factum fuit: qui Ordinum ſuffragia in ſe inclinatura ſperabat, vt qui ad eam dignitatem adſpiraret, parem non haberet. Interim idem P. Carillium dimitti iubet. Sigiſmundus quum locis tutis aliquamdiu ſe continuiſſet, vt quam viam Baltaſar initurus eſſet, interea videret, tandem ad Imperatorem proficiſci decreuit: verum P. Carillius in via ei occurrens, perſuaſit, ne longius diſcederet, eaque ratione omnium voluntates multo magis à ſe ſe abalienaret, ac tandem etiam ab amicis, & qui à partibus ipſius adhuc ſtabant, desererentur. Tuto eum quum omnibus Catholicis, tum maximæ populi parti fidere poſſe. Carillii Conſilio obſequutus Sigiſmundus, *Ordines prouinciæ certiores facit, falſum eſſe rumorem de ſe ſparſum, quod Principatui renunciauerit. Quod vero in tutum locum ſeceſſerit, cauſſas ſe graues habere, ac præ ſertim vt inſidias vitæ ſuæ ſine vlla cauſa ſtructas euitaret: qui tamen ne minima quidem offenſionis ſibi conſcius ſit, nec quidquam magis in votis habeat quam Principatum à patre ſibi relictum ſartum tectum conſeruare.* His in conuentu perlectis litteris, non Ordines tantum qui conuentui intererant, ſed etiam maior populi pars vna voce exclamarunt, *Volumus Sigiſmundum, Volumus Sigiſmundum.* Quare obſtupefactus Baltaſar, diſſimulato ſuo conatu, & ipſe aſſenſit.

XIII. Sic ergo ad Sigiſmundum Legati mittuntur, qui communi nomine eum vt rediret, rogarent; ille vero vt ſibi redeunti Ieſuitas reducere liceret, omnino volebat, tandem vero precibus quorundam vt tempori obſecundaret, & meliorem exſpectaret occaſionem victus, ſine illis reuerſus eſt, ab accurrente vndique multitudine incredibili plauſu & gaudio exceptus. Baltaſar quoque cum ſocijs honorifice ei obuiam proceſſit, ſuperiora excuſans, & omnem in poſterum obedientiam promittens. Quemadmodum vero illi conatus ſuos quibus poterant coloribus excuſabant; ita Sigiſmundus vindictæ, quam animo voluebat, ſtudium omnibus modis celabat, atque illis inprimis quibus maxime infenſus erat, ſingularem beneuolentiam & fauorem oſtentabat; in Baltaſarem quoque noui Comitatus beneficio collato. Tandem vero ſiue nouis contra ſe inſidijs compertis, ſiue priorum iniuriarum adhuc memor (abſolute enim imperandi cupiditas ſiue zelotypia omnia etiam arctiſſimæ cognationis vincula rumpit) captantes capere, & ſuis ipſorum irretire laqueis decreuit. Res tanto conſciorum ſilentio & fide acta, vt per armatos aliquot homines viginti circiter proceribus, qui officij cauſſa ad templum euntem comitatum aduenerant, manum inici iuſſerit: quorum deinde aliquot ad dicendam cauſam productos, & perfidiæ conuictos, in carcere necari iuſſit, Baltaſarem inprimis, multa nequicquam cum multis lachrymis obſecrantem. Re deinde ad prouinciæ Ordines, cur ſcilicet extremis iſtis remedijs ſibi vtendum, & perfidorum conatibus obuiam eundum ſtatuiſſet, relata, Principatum porro tranquille adminiſtrauit. Amurathes interim indigniſſime ferens, quod Sigiſmundus Rudolphi Cæſaris amicitiam ſuæ prætuliſſet, Sinanem Baſſam cum centum armatorum millibus contra ipſum ablegauit, cum mandatis vt viuum aut mortuum in ſuam redigeret poteſtatem: cui Sigiſmundus imberbis fere adhuc, ſed forti & magno animo iuuenis, cum quinquaginta millibus ſe ſe obiecit, & magnam Turcici exercitus partem concidit. Videre ibi erat religioſos ſeu monachos noſtros per mediam aciem, inter tormentorum fumum & fragorem, crucifixi imaginem in manibus geſtantes diſcurrere, & Chriſtianos ad fortiter pugnandum animare. Victoria hæc, quam poſtea *Lippæ* recuperatio valde auxit, inter paucas fuit memorabilis, & Principi huic iuueni magnam exiſtimationem & gloriam, toti vero Chriſtianæ reipublicæ magna commoda, adeoque ſecuritatem peperit: tanto illuſtrior, quod contra veteranum & multis contra noſtros victorijs inſolentem ducem, à tam paucorum annorum Principe parta eſſet. Secundum hæc Sigiſmundus Patres Societatis Ieſu, abolito quod Anno M. D. LXXXVIII. contra eos promulgatum fuerat, decreto, Anno M. D. XCV. in veteres ſedes & domicilia reduxit.

Digitized by Google

duxit, Catholicis paſſim vehementi gaudio exſultantibus, inimicis vero ipſorum, qui ſocietatem hanc cane peius & angue oderunt, metu perculſis: ſicque reſtitutis Collegijs, etiam publicas habendi conciones populumque docendi facultas ijſdem conceſſa eſt.

XIV. Poſt Ieſuitarum diſceſſum ſuperioribus annis in Tranſyluaniam venerat monachus quidam, Calaber natione, ſicque in Principis familiaritatem ſe inſinuarat, vt Confeſſarius ipſius factus ſit. Hunc plerique omnium eorum malorum quæ Principi poſtea acciderunt, auctorem, fuiſſe perhibent, vt qui & necromanticus fuerit, & omnibus odioſus. Quum enim Princeps Anno 1595. vxorem duxiſſet Mariam Chriſtianam, Caroli Auſtriæ Archiducis filiam, ita frigidum & maleficiatum ſe ſenſit, vt lenta tabe in ſingulas horas conſumi videretur: & quamuis abſentis amore flagrantiſſimo æſtuaret, præſentis tamen ne aſpectum quidem ferre poſſet. Idque malum tanto erat grauius quod nullum ei remedium afferri poſſet. Optimum virum P. Magium in Polonia & Auſtria diu verſatum, quum Anno M. DCI. in Franciam veniſſet, vt cum Rege de reſtituenda Societate ageret, Burdigalæ narrantem audiuiſſe memini, nuptiarum die feminam quandam in templo viſam fuiſſe, inuſitos quoſdam characteres humi deſcribentem; idque tum non animaduerſum, poſtea faſcini cauſam fuiſſe creditam. Alij monacho illi Calabro maleficium hoc adſcribunt, eumque cum habitu iſto ad Principem ideo veniſſe putant, et tanto faciliorem haberet acceſſum, quem ſcilicet optime erga religioſos affectum eſſe ſciret. Diuina certe eum vltio non multo poſt ſequuta eſt, phthiriaſi miſerabiliter conſumtum.

Tantis malis afflictus Princeps (nam & acerbiſſimos ſentiebat cruciatus, & animo ita nonnumquam abalienabatur, vt inſanire videretur. Anno 1598 Pragam ad Imperatorem profectus, totius prouinciæ imperium in manus eius conſignauit, pro compenſatione accepto quodam in Sileſia Ducatu: valetudine interea ſiue vi morbi, ſeu remediorum violentia tam animi quam corporis in deterius vergente. Viennam deinde profectus, Anno 1599. in feſto Corporis Chriſti vna cum Matthia & Maximiliano Archiducibus, venerabilem Euchariſtiam in ſolenni proceſſione comitans, ob rerum ante geſtarum magnitudinem, omnium oculos in ſe conuertit. nequiſſimum illum maleficum, qui tam generoſi Principis valetudinem corrupiſſet, vna voce deteſtantium. Quum deinde in Sileſiam veniſſet, & ditiunculam quam pro ampliſſimo Principatu acceperat, luſtraſſet, pœnitere eum conditionis cœpit, quumque Maximilianum Archiducem in itinere iam eſſe, adeoque Caſſouiam, vt prouinciam fratris Imperatoris Rudolphi nomine adminiſtraret, veniſſe accepiſſet, clam conſcenſo equo, relictis omnibus quæ apportauerat, celerrime in Tranſyluaniam contendit, ab Ordinibus, quamuis Rudolpho Imperatori fidem iam & obedientiam præſtitiſſent, ſumma cum gratulatione receptus. Rudolphus Imperator etſi hac Principis inconſtantia non mediocriter eſſet offenſus, tamen non modo familiam eius liberam dimitti, verum etiam bona quæ ſecum attulerat, reſtitui ei iuſſit. Non multo poſt idem Sigiſmundus, animaduertens ſe tanto imperio moderando in hac animi imbecillitate nequaquam parem eſſe, quum abſentis vxoris lectiſſimæ feminæ amore æſtuaret, cuius præſentis, vt diximus, ne conſpectum quidem ferre poſſet, Andream Batorium Cardinalem, cognatum ſuum, acerrimum antea inimicum, vt qui poſt Baltaſaris fratris necem cœlum & terram contra Sigiſmundum irritare numquam ceſſarat, è Polonia acceſſiuit, eique prouinciæ imperium, aſſentientibus ordinibus tradidit, Ipſe vero in Poloniam abijt, vt ibi quod reliquum erat vitæ, priuatus exigeret, redditibus quibuſdam ſibi reſeruatis, præter opulentam admodum ſupellectilem & magnam pecuniæ vim, quam Sinane Baſſa profligato è præda confecerat: quæ tamen breui poſt tota incendio perijt, omnibus quaſi elementis in miſeri Principis exitium vnà conſpirantibus. Eodem tempore vxor Sigiſmundi tantorum malorum pertæſa, in monaſterium quoddam Monialium conceſſit. Andreas Cardinalis accepta in fidem prouincia, cum Imperatore per legatos de pace ſtatim tractare cœpit, Pontificis potiſſimum interuentu. Interim Michael Moldauiæ VVaiuoda ſiue præfectus, cum magno exercitu in Tranſyluaniam profectus, multa loca, non prius denunciato bello, occupat. Cardinalis tam inſperato caſu oppreſſus, nec vllius iniuriæ aut inimicitiæ contra Michaelem ſibi conſcius, miſſis ad eum legatis, cur cum exercitu in prouinciam deſcenderit, exquiſiit; atque etiam à Legato ſeu Nuncio Pontificio impetrat, vt tamquam pacis mediator, ſe interponeret, & ad arma deponenda hominem exhortaretur. Ille vero nihil cunctatus, Legatum arce

quadam

Digitized by Google

quadam includit, & magnis itineribus cum exercitu progreſſus, miſſoque feciali a Turcarum Sultano mandatum ſibi eſſe dicit, vt totam Batoriorum, à quibus ſuperiori tempore non mediocrem cladem acceperat, funditus deleret: idem etiam ſibi à Romano Imperatore Rudolpho iniunctum. Ea re accepta, Cardinalis quantas poteſt copias contrahit: & quamuis viribus multo eſſet inferior, primam VValachi aciem fundit ac ſternit: ſed redintegrato prœlio, à Gaſpare Corniſio Arriano, equitatus duce, vt & Borſcaio Varadini præfecto Lutherano, Eccleſiaſtici hominis imperium moleſte ferentibus, turpiter deſertus, noctis vſus beneficio, ægre euaſit. Dum vero aliquamdiu hinc inde vagatur, tandem ex equo admodum laſſo ipſe non minus laſſus deſcendit, & in herba exporrectus à ſomno opprimitur. Delati ad eundem locum paſtores quidam, miſerum Principem ſic deprehenſum, non agnitum ſuo ipſius gladio iugulant, caputque ei amputant: quod VValachi iuſſu poſtea depictum, vnà cum acinace, equo & ſigno Cardinalis, Viennam ad Matthiam Archiducem Matthiam miſſum fuit. Hoc modo Michael VValachiæ VVaiuoda Tranſyluaniam occupauit, ac deinde Cæſaris Rudolphi nomine aliquamdiu adminiſtrauit: homo Græcæ fidei, & acerrimus Antitrinitariorum & Sacramentariorum hoſtis. Quum vero Imperator animaduerteret, VValachum abſolutum affectare imperium, & pernicioſa ſibi tractare Conſilia; Georgio Baſtæ viro rei militaris, quam ſub Ioanne Auſtrio & Alexandro Farneſio Parmenſi Principe in Belgio didicerat, peritiſſimo, prouinciæ occupandæ, hominisque in poteſtatem ſuam redigendi negocium dedit: quod & ille feliciter confecit & VValachum prœlio victum occidit. Quia vero multi adhuc in Tranſyluania erant Batorianarum partium ſtudioſi, Sigiſmundus eorum fauore fretus è Polonia in prouinciam rediit, & Principatum toties iam deſertum, rurſus occupauit; interim vero cum Rudolpho Cæſare de pace & amicitia ineunda egit, additis minis, niſi prouinciam ipſius voluntate obtineret Turcarum opem & patrocinium ſe imploraturum. Sic miſera hæc & infelix regio varijs modo proſperæ modo aduerſæ fortunæ caſibus diu agitata, ac tandem in extremis quas bellum adfert calamitatibus afflicta fuit, & tantum non peſſumdata.

XIII. Et hic quidem Tranſyluaniæ fuit ſtatus, in qua multiplex hæreſis Arrianorum, Antitrinitariorum, Sabbathariorum, Lutheranorum, Caluiniſtarum, & Anabaptiſtarum, cruentas admodum tragœdias excitauit. Quamquam enim Anno M.D.LVIII. Tordæ vt & poſtea A. M.D.LIX. Albæ Iuliæ, & rurſus Anno M.D.LX Claudiopoli in Ordinum comitijs decretum fuerit, ne præter Catholicam & Lutheranam, vllius in tota prouincia religionis exercitium permitteretur; paullatim tamen infinita illa confuſanearum ſectarum multitudo irrepſit. *Ecce hic Chriſtus eſt* aiebat Antitrinitarius, *ecce eum apud nos*, replicabat Arrianus: *non veſtra, ſed noſtra fides vera eſt*, clamabant Anabaptiſtæ, Tritheitæ, Samoſateniani, Caluiniſtæ. Et quemadmodum homines deſperati totam, quod dicitur, iacere aleam nihil penſi habent; ſic multi ex proceribus, in tanta diſparium & toto cœlo diſſidentium ſectarum turba, omnem fere religionis, adeoque etiam reipublicæ curã deſeruerunt. Hinc decretum illud Anno M.D.LXIII. ipſa S. Trinitatis Dominica factum, *vt quiſque quam vellet religionem ſequeretur, & diuerſarum ſectarum concionatores alijs, ac rurſus hi alijs, eodem in templo docendi & ſuo modo ſacra exercendi & Sacramenta adminiſtrandi locum darent*: quod & poſtea Anno M.D.LXVI. Tordæ, & Anno M.D.LXXI. Vaſrahele in Ordinum conuentu confirmatum fuit. Ab Anno quidem M.D.XL. Lutherana religio ſola præter Catholicam, in prouincia hac locum habuit (Arriani enim in occulto latentes, nomen ſuum profiteri non audebant) at poſtquam Caluiniſtis aditus patefactus eſt, omnis illa ſectarum turba vna irrupit, quaſi tali publicato decreto: *Accurrite huc Beelzebub, Aſtharoth, & omnes maligni atque infernales Spiritus: incudem veſtram tundite, fabricate vobis arma quibus veram religionem oppugnetis, atque etiam ſi fieri poſſet, exſcindatis: huc huc agite, ſocios veſtros viſite, obuijs vlnis ad excipiendum vos paratos; Ieſu Chriſti Deitatem primum, deinde humanitatem oppugnantes, purum & nudum hominem, æqualem Mahumeti Prophetam fuiſſe dictantes, negantes eius omnipotentiam, & Sacramenta truncantes ac ſcelerate auertentes.* O pulchrum decretum! Vt ſcilicet quiſque pro ſuo arbitratu viuat & credat quod velit. Sanctam hanc de Chriſtiana libertate legem à Luthero tantopere deprædicatam, ſucceſſores eius religioſe admodum ſeruarunt. In Tranſyluania certe quotieſcunque nouus Princeps electus fuit, iſta conditio ei fuit impoſita, vt quam quis vellet profitendi religionem omnibus liberam concederet facultatem: ex quo factum

Digitized by Google

eſt, vt nihil poſtea à pleriſque crederetur: adeoque de vera religione plane actum fuiſſet, niſi PP. Societatis Ieſu Claudiopoli & Albæ Iuliæ ſemina eius conſeruaſſent, & bonæ incolarum partis ad ſalutem duces atque auctores fuiſſent, cum certa ſpe etiam reliquos, per Dei gratiam, in viam reducendi, dum modo idem Deus optimus maximus ampliſſimam hanc prouinciam contra Turcarum machinationes & vim conſeruaret; qui hæreticorum fauore adducti, firmiſſimum hoc Chriſtianæ Reipublicæ vel occupare vel totum deſtruere multis iam annis numquam deſtiterunt.

QVIBVS MODIS HAERESES IN Poloniæ regnum irrepſerint.

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

I. *Polonia ab hæreſi immunis, vſque ad Lutheri circiter obitum.*

II. *Sigiſmundus I Lutheranæ hæreſi ſe fortiter oppoſuit: cui Sigiſmundus II ſecord. aditum deinde aperuit.*

III. *Quinam auctores fuerint earum hæreſeon quæ etiamnum Poloniam affligunt.*

IV. *Polonia & circumiacentes regiones vnam nunc religionem coluerunt.*

V. *Caluiniſtæ & Lutherani confuſionum iſtarum cauſam ſibi inuicem imputant.*

VI. *Euangelici Catholicos Turcas appellant.*

I. IN Poloniæ regno Catholica religio ſincera & incorrupta manſit ex eo vſque tempore quo Miecislaus deſerto paganiſmo, Chriſtianam fidem amplexus eſt; nec vllam hactenus ſenſerat mutationem. Quamuis enim Huſſitæ, Bohemi, tam lingua quam moribus Polonis fere ſimiles, ſectæ ſuæ virus in Poloniam deriuare ac diffundere modis omnibus conati ſint; à generali tamen Eccleſiæ conſenſu eiuſque vnitate auellere eam numquam potuerunt. Ex ijs aliqui ab Abrahamo Sbancio viro nobili in Sbanſino arce alebantur, qui virus ſuum in populum ſpargerent, (a) ſed Poloni Bohemorum mutuis ſe cladibus atterentium, ac totum regnum in extremis periculis inuoluentium exemplo prudentiores facti, in veteri religione perſtabant, & ſupremi in Eccleſia Paſtoris dicto erant audientes. Tantus vero Poloniæ regum erga Catholicam religionem ardor fuit & zelus hactenus, vt regna hæreſibus infecta vltro oblata, repudiarent. Quum enim Vladislao Bohemiæ regnum ab Huſſitis oblatum eſſet, ille accipere illud magno animo recuſauit. legatis reſpondit *religioni ſibi eſſe hæreticis imperare. Redirent prius ad Eccleſiam, tum conditionem regnandi ſe accepturum.* Atque hoc modo natio Polonorum tam populoſa quam bellicoſa ab hæreſeos labe immunis fuit conſeruata. Quamob cauſſam immortale illud Poloniæ decus Cardinalis Hoſius ait, *præ ceteris omnibus populis hanc Polonos gratiam Deo debere, quod numquam pugnantibus inter ſe hæreticorum doctrinis fuerint ſeducti, niſi poſt excitatum à Luthero ſchiſma. Antea enim vnam omnium & eandem fuiſſe vocem & doctrinam, ac ſummum in tota religione conſenſum: vt facile ciuitas illa potuerit recognoſci, cuius participatio, vt regius Pſaltes inquit, in idipſum* (b). Hoc vero diuinum beneficium poſt Deum ſingulari Regum ac Principum pietati acceptum ferendum eſt. quibus ſolis cum Chriſtianiſſimo & Nauarræis regibus diuinitus conceſſum eſt. vt coronas ſuperius clauſas geſtent, ſupremi dominij & ab omni alieno imperio liberi inſigne; atque etiam ſacro Chriſmate vngantur. Nam Daniæ, Sueciæ, Noruegiæ, Gothiæ, Bohemiæ, Hungariæ, Neapolis, Siciliæ, atque etiam Angliæ reges coronas geſtant ſuperiori parte apertas vt qui plerique ſuperiorem agnoſcant. Quanto vero iam Catholicæ defendēdæ quam propagandæ religionis deſiderio Poloniæ reges flagrarint, bella quæ contra infideles continua fere geſſerunt, tum etiam magnifica templa in honorem eius, qui pro Mundi peccatis crucifixus eſt, erecta, & ampliſſimis redditibus dotata, facile demonſtrabit. Quin etiam pleræque aliæ nationes decimas tantum bonorum Eccleſiaſtico ordini aſſignaſſent, hæc vna tertiam regij patrimonij partem tribuiſſe videtur.

II. Exorto vero Lutherano ſchiſmate, & hæreſi per totam Germaniam graſſante, contagio quoque tanti mali ad Poloniam peruenit, nihil minus metuentem quam fore vt tantæ turbæ ex tam tenuibus principijs naſcantur. Rex quidem Sigiſmun-

a. *Cromerus lib.* 12. b *pſal.* 121.3.

giſmundus I. cuius ob ſingularem virtutem & prudentiam tanta erat exiſtimatio, vt ab omnibus Principibus etiam ab ipſo Solimanno Pater appellaretur, memor rem ſuam agi, *paries cum proximus ardet.*

Conuocatis regni Ordinibus, aſſentiente maiori procerum parte, decretum promulgauit, *vt qui à Catholica diſcederent Eccleſia, pro Dei & Reipublicæ hoſtibus, ac læſæ diuinæ & humanæ maieſtatis reis, adeoque patriæ proditoribus, haberentur, & tamquam inteſtabiles ex Nobilium albo eraderentur.* Salutare hoc decretum poſtea totius Nobilitatis & regni Senatorum aſſenſu confirmatum, eoque omnes Lutheranæ hæreſeos conatus diu eluſi ſunt & repreſſi. Inprimis vero illud Rex prudentiſſimus cauerat(c), *ne iuuentus ad Germaniæ ſcholas hæreſi infectas ablegaretur, neque etiam litterarum doctores ac profeſſores è Germania accerſerentur.* Nihilominus tamen quidam vulpecularum more clanculum in Poloniam maiorem irrepſere, Picardi inprimis, Iacobi cuiuſdam Oſtrorogi, ductu, itemque *Lutherana* ſecta Cozmirtetum primum ac deinde Poſnaniam à *Stanislao* Oſtrorogio introducta gliſcere cœpit. Et duo hi quidem fratres libera paternæ labis & hæreticæ contagionis hæredes reliquerunt. Porro Sigiſmundo Anno MDXLVIII. octuageſimo primo ſuæ ætatis anno rebus humanis exemto, *Sigiſmundus II* filius ſucceſſit, Nobilitati magis quam regni ſenatoribus addictus, neque Lutheranis admodum infeſtus: ex quo magna rerum mutatio ſequuta eſt, non paucis è Nobilitate domum è Germania, quo à parentibus miſſi fuerant, reuerſis, & Auguſtanæ Confeſſionis apportata ſecum doctrina. Sed alij nouitatis auidi liberis ſuis ex VVitebergenſi & Lipſienſi Academijs alijſque locis hæreſi infectis præceptores accerſiuerunt: inter quos fuerunt Euſtachius Treſca & Matthæus Poleius, iuuenibus aliquot ex nobili & opulenta Goranorum familia moderandis atque erudiendis appoſiti ac pauxillo momento id hominum genus, Melanchthonis, ad quem mortuo Luthero omnes tamquam ad oraculum recurrebant, conſilijs vſi, longe lateque virus ſuum diffuderant, corruptis iuuentutis animis, & dulci illa Euangelica libertate, (qua vota proculcantur, ſpernuntur ieiunia, exterminantur peccatorum Confeſſiones & pœnitentia, apud Catholicos religioſe hactenus & rigide obſeruata) ineſcatis. Chriſtophorus Hegendorphinus ad moderandam iuuentutem & litteras docendas Poſnaniam accitus, primus Lutheri Catechiſmum diſcipulis obtrufit; cuius exemplum collegæ aliquot & Gymnaſiorum rectores mox ſequuti ſunt; dum interea Huſſitici quidam Prædicantes populum itidem ſermonibus ſuis ſeducere allaborant. Sed Andreas Bninius Poſnanienſis Epiſcopus iam pridem Abrahamum Sbanſcium Huſſitis fauentem, viaggreſſus, dedi ſibi quinque ſacerdotes Bohemos coegit, & inſtaurato Poſnaniæ iudicio, publice cremauit: ſed poſtea vis contagionis indies latius proſerpentis, non paruam Nobilitatis partem infecit, adeoque ad ipſos regni ſenatores peruaſit, à patribus quaſi hæreditario iure in liberos tranſlato, ſpreta, vel exoleta potius, cuius ſupra meminimus, lege, & apud ignobile tantum vulgus vim habere iuſſa: vt Sigiſmundi Auguſti *leges recte aranearum telis ſimiles* dictæ ſint, quæ muſcas tantum detinent, ſed à veſpis & crabronibus facile perrumpuntur. Graues quidem tam Epiſcoporum quam totius ordinis Eccleſiaſtici querelæ ad regem vndique deferebantur; ſed tam ſegniter ille & remiſſe omnia adminiſtrabat, vt Hæreſis breui tempore ad omnes regni ordines penetrarit. Procerum enim quorundam, qui Auguſtanam Confeſſionem aperte profitebantur, offenſionem magnopere verebatur, quorum auxilijs ipſi hinc contra Moſcouitas, illinc contra Tartaros grauiſſimis bellis impedito, opus erat. Neque vero in hac tantum re Sigiſmundus Auguſtus, ſed & in alijs omnibus eiuſmodi cunctatione vtebatur, vt inde à quibuſdam *Rex Giotron*, id eſt, *Rex craſtinus* fuerit appellatus, quod ſcilicet omnia differret ac procraſtinaret. Sed & in hoc grauiter ab eodem peccatum eſt, quod & ſectarijs conuentus habendi poteſtatem fecit, & templa ad nouæ religionis exercitium poſtulantibus aures præbuit; at cœlum ipſum tantas iniurias & blaſphemias hæreticorum non ferens, eodem tempore fulmen in ædes vbi illi conuenerant, immiſit, vt Hoſius teſtatur, regem in hæc verba, commonefaciens: (d) *Ne cogitaret forte fortuna ædes illas, in quibus de diuiſione Eccleſiæ agebatur, fulmine fuiſſe percuſſas, Dei hanc fuiſſe vocem, qua Conſilia iſta damnarit; adeoque metuendum eſſe, niſi Rex iſtorum ſe conatibus opponat, multo vehementiorem tempeſtatem in caput ipſius incubituram.*

c *Anno 1541.* d *Hoſ tract. de hæreſ.*

Ex quo effectum eſt, ut rex in Catholicæ quidem Eccleſiæ obedientia ſemper permanſerit; nullo tamen violento contra hæreſin remedio uti auſus fuerit, ſed turbatum metu malum diſſimularit. Simile quid Manuele Orientis Jmperium tenente eveniſſe, hiſtoriæ teſtantur. (e) *Quum enim Conſtantinopoli ipſo præſente Imperatore, de Salvatoris ſacrificio diſputaretur, quomodo ſcilicet fieri potuerit, ut Dei Verbum carne noſtra veſtitum, & verus homo factum, & ſacrificium ſimul eſſet & ſacrificator, ingens tonitru repente exauditum fuit, tanto maiori cum admiratione, quod anni tempus maxime eſſet alienum; quo plerique qui aderant fuère proſtrati. Eodem tempore*, inquit Nicetas, *Elias vir doctus & celebris, librum aperuit, lectiſque quæ ad tempus illud pertinebant, verba hæc invenit: Ruina & caſus ſapientum.* Et ſicut Manuel Jmperator, hactenus contempta Patrum auctoritate, Scripturam ſuo arbitratu & iudicio explicare ſolitus prodigioſo hoc eventu motus fuit ut Eccleſiæ eiuſque Doctorum auctoritati plus poſthac deferret: ita Sigiſmund' quoq; fulmine illo & alijs rebus monitus nullum umquam edictum in hæreticorum favorem promulgavit, quam multipliciter urgeretur. Quin etiam à regni Ordinibus ac Senatoribus comitia VVarſoviæ celebrantibus, ut de religionis negocio cognoſceret, rogatus, non minus pie quam prudenter reſpondit: *Rex ego ſum non Paſtor Eccleſiæ tantumque abeſt ut meum his de rebus velim interponere iudicium, ut etiam præſulum Eccleſiæ iudicio me ſubmittere paratus ſim.* Quia tamen idem conſcientiarum libertatem, ut vocant, omnibus indulgebat, factum eſt ut regnum novarum doctrinarum mangonibus ac prædicatoribus, brevi tempore ſit repletum: alijs è Saxonia, alijs ex Helvetia, Geneva præcipue & Tiguro accurrentibus. Quin etiam Servetum ex media Hiſpania eò advenìſſe conſtat, poſt quam Genevæ prima impietatis ſuæ tyrocinia feciſſet. Ex Jtalia vero Bernardinum Ochinum, & Valentinum Gentilem Mediolanenſem, eodem commigraſſe: ſic ut brevi tempore tam varijs ſtirpibus infinita hæreſeon & ſectarum turba enata ſit. Palatini quidam ad mutationem ſpectantes Melanchthonem conſuluerunt, quænam ex tot religionibus, ut omnium optima & maxime ſincera, amplectenda eſſet; miſſo eum in finem Petro Gomonſcio Lithuano: qui quum Anno M.DLVI. VVitebergam veniſſet, Melanchthonem adijt, expoſitiſque mandatis, Fidei confeſſionem exhibuit. Nam ut paullo ante quoque diximus, Luthero defuncto Melanchthonis præcipua erat inter Novatores auctoritas, ſic ut tamquam ſupremũ Eccleſiæ illorum caput, tantum non adoraretur. Sed Philippus tot negocijs impeditus, reſpondendi partes Selneccero dedit, qui ſtatim *Novam illam Polonorum doctrinam Arrianiſmum ſapere pronunciavit*: quod ubi Melanchthon intellexit, hominem ſine ullo alio reſponſo ad ſuos remiſit.

Jnterea in Polonia, ut in ea parte Livoniæ, quæ Polonorum ſubeſt imperio, à populo paſtores quales ipſi volebant, eligebantur: eaque eligendi ratio diu fuit obſervata, ut ſcilicet tale munus petens ad ſenatum ingrediatur, poſitiſque genibus, a Conſulibus & magiſtratu afflatus, divinum ſcilicet ſpiritum accipiat. Jnde manu eum apprehenſum Conſul in templum deducit, & in ſuggeſtum collocato Biblia Lutheri & Auguſtanam Confeſſionem in manus tradit, ut quidem Reſcius ſcribit. (a) At forma hæc poſtea mutata fuit, ſic ut ſolus ſuperintendens Miniſtris futuris manus imponat, & Evangelium prædicandi concedat poteſtatem. Quis ergo miretur tantam in Polonia ſectarum multitudinem quaſi repente extitiſſe? quales ſunt Antitrinitarij, Tritheiſtæ, Arriani, Samoſateniani, alijque. O non minus horribilem quam miſerabilem confuſionem! qua Mahumetiſmo paullatim ſubrepenti via ſternitur, ut Calviniſtæ & Lutherani à veritate coacti ipſi fatentur. Joſias certe Simlerus quodam loco ſcribit. (g) *Poloniæ Eccleſias* (de Lutheranis vero loquitur) *in magno & evidenti eſſe periculo, eo quod Turcis admodum vicinæ ſint & adfines. eoque metuendum, ne novi hæretici, quorum magna ibi ſit ſimilitudo, Mahumetanam invehant doctrinam.* Jdem Beza in quadam ſcribit epiſtola: & Sturmius Zuinglianus in libro quem contra Concordiæ Formulam edidit, *Vereri ſe*, inquit, *ne diſſidium hoc religionis & Eccleſiarum, & Novæ ſubinde exorientes ibi hæreſes Mahumetiſmo aditum patefaciant.*

III. Sed unde, quæſo, novi iſti hæretici, qui vobiſmetum incutiunt, prodierunt? Quis Arrianos, Deiſtas, Antitrinitarios, & alios tanta copia & varietate ſucreſcentes produxit; Numquid ex Ochini, Gentilis, Blandrati, Statorij, Alciati & ſimilis farinæ hominũ ſcholaſtli prodierunt? qui omnes Evangelicos ſe initio profeſſi, tandem ad Mahumetiſmum aut Arrianiſmum tranſierunt. ut Jo-

annes

e *Nicetas libro* 7. f *In Atheiſ. de ſac. ord.* g *In libro de æter. Dei Filio.*

annes Harenius, qui in Belgio noui Euagelii miniſterio aliquamdiu functus ad Catholicam poſtea rediit Eccleſiam, in libello quo conuerſionis ſuæ explicat cauſſas ſcriptum reliquit. Beza ipſe fatetur (*h*) Paullum Alciatum Mahumetanam religionem fuiſſe amplexum. Idem fecit celebris ille Iconoclaſta Adamus & Adamus Neuſerus, Miniſter quondam Heidelbergenſis ex Caluiniſta primo Arrianus, deinde ex Arriano Mahumetiſta factus, & Conſtātinopolim vna cum Ioanne Siluano profectus, Chriſtianam fidem aperte abnegauit, vt Micheas Muſulmannus apud Reginaldum (*i*) teſtatur: in Germania etiam plures alii ad Mahumetiſmum abducere conatus, vt videre eſt ex eo Colloquio quod Anno M. D. XCI. inter Catholicum quendam & Badium Caluinianæ religionis Miniſtrum fuit habitum; itemque ex ipſius Neuſeri litteris ad Stephanum Gerlachium amicum Anno M. D. LXXIV. die Iunij ſecundo ſcriptis. Eadem inconſtantia fuit Blandrati, qui ex Lutherano Tritheiſta, ac tandem Mahumetanus euaſit: itidemque Poloni cuiuſdam Muſtaphæ de Zanſi nomine, qui quum initio Caluiniſta fuiſſet, tandem ad Mahumetiſmum defecit, & Turcici Imperatoris nomine apud Poloniæ regē Legationem obiuit, vt Surius ſcribit (*k*) Georgius Paullus vero Paſtor Cracouienſis, Goneſius, Gribaldus, Volanus, Dauid & complures alii famoſi Noui Euangelii in magnis tam Poloniæ quam Tranſiluaniæ ciuitatibus præcones, repudiato Caluiniſmo, Arrianiſmum aperte profeſſi ſunt. Idem fecit Lucas Steinbergerus, Lutheri diſcipulus & Noui Euangelii in Morauia prædicans: & præ ceteris miſerabilis ille Bernadinus Ochinus, qui ad eas regiones profectus, quaſi nulla hactenus veræ religionis fuiſſet notitia, nouos canones Eccleſiæ Chriſtianæ (quorum exemplum Francofurti Anno M.D.LII impreſſum vidi) promulgauit.

IV. Ante Babylonicæ quondam turris molitionem vna tantum inter homines lingua & vnus ſermo erat: poſtquam vero Nemrothus inaudita inflatus inſolentia, quaſi Deo bello indicere, & per ſuperbam illam molem tamquam per ſcalas in cœlum conſcendere tentauit, Deus ad diſturbandum impotentiſſimi tyranni conatum, vnicam illam linguam in ſeptuaginta alias penitus inter ſe diſſonas, diuiſit (*l*) primogeniam vero in Heberis, qui Noæ erat filius, & Deū ſincere colebat, familia conſeruauit, à quo poſtea Hebræa ſiue Hebraica dici cœpit. Eodem modo antequam noui illi Apoſtoli, Ochinus, Gentilis, Alciatus & alij Babylonis operarij, in Sarmaticas illas regiones veniſſent, vnica tantum, nempe Catholica religio in Polonia, Tranſyluania, Hungaria, VValachia, Moldauia vigebat; omnes Catholico ritu ſacra eodem modo faciebant, & ſub Romanæ Eccleſiæ viuebant obedientia: à qua poſtquam illi ſe ſubduxiſſent, ea quam videmus variarum hæreſeon monſtra, & infelicia religionis diſſidia exiſtiterunt, ſic vt hæretici quidem in varias ſectas diſtracti ſint, vera autem religio penes Noæ poſteros, id eſt, fideles ac Dei metuentes, tum maiorum veſtigijs inſiſtentes, incorrupta permanſerit. Frāciſcus Liſmanus monachus apoſtata (qui poſtea ad Alcoranum doctrinam ſuam conformauit) mutationibus illis & nouitatibus non leuem cauſſam dedit, non tam Noui Euangelij ſtudio quam feminæ cuiuſdam amore, cuius conſuetudine vtebatur, Apocalypticæ Locuſtæ figuram exacte in ſe referens, nempe faciem mulierum. Quid multis? Nullus vmquam in toto terrarum orbe angulus tam fertilis, nullus vterus tam fecundus fuit, quam hæreſis in Sarmaticis regionibus, in quibus fere tot ſectas & religiones quot oppida & pagos reperias. Hinc Hedio ad Melanchthonem ſcribens *centum & viginti one enumerat*: quarum nonnullæ tres eſſe Deos, aliæ vnum tantum Deum quidem eſſe docent, qui nihilominus diuerſis modis & formis coli velit: aliæ vero (atque vtinam iſtorum hominum pars non multo eſſet maxima!) nullum Deum eſſe ſtatuunt, aut ſi ſit, eum tamen humanarum rerum nullam habere curam, ſed in ocio beatam vitam agere, credo inſtar Sardanapali volunt indicare. More hominum perditorum cogitantes cum Ethnicis, nullam Deo eſſe humanarum rerum curam. Atqui ſi ita ſit: qui fit quæſo, vt qui Deos tales eſſe credunt, ipſorum altaribus non parcant.

Pleſſæus in Epiſtola quam ad Galliæ regem ſcripſit De Veritate religionis Chriſtianæ contra atheos, conqueritur. *Miſerabili hoc tempore impietatem quæ antea in occulto tantum muſſarit, iam ſuggeſtum conſcendere, & horrendas contra Deum Euangelium blaſphemias effundere.* Hanc ego hominis

 con-

h *Vide Bezam epiſt. 26. i lib. 1. cap. 2. & lib. 3. Simler. in vita Bullingeri & de ater. Dei filio. Schluſſe b. Theol. Calu lib 1. Stanc. de mediat. fol 38. Caluin admon. ad Polonos.* k *Anno 1583.* l *Gen. 11.*

confeſſionem accipio, & ex eo quæro, quando atheiſmi & Ennuiſmi prodire cœperunt? An non, poſtquam Lutherus, Calvinus, Beza, & ipſe quoque Pleſſæus primævam fidem convulſerunt, anno quando illi puteum abyſſi aperuerunt, nempe credendi & vivendi uti placet libertatē? His quoque telis nihil frequentius in pſeudo evangelicorum libris occurrit, ut apud Gaſtium in libro II de Anabaptiſtarum erroribus, apud Corvinum in dialogis, & Hedionis ad Melanchtonem epiſtola videre eſt: quorum hic aperte queritur, *Novos illos Evangelicos incitato curſu ad atheiſmum ferri* Idem ait, *Papatum iam rejici, ſed interim vix quemquam Chriſtianis digna opera facere, adeoque omnem fere Dei timorem & reverentiam ex hominum cordibus eſſe evulſam.* Ad quam impietatē vero deuentum fuerit, ex ſequenti patet narratione *Non procul à Caſſouia Prædicanti quidam* (cuius ſectæ fuerit, non addo, quum Reſcius (*m*) quoque, à quo iſta accepi omiſerit) *convocatis aliquot ſuæ farinæ hominibus, & teſtibus baptiſmi* (quos Compatres & Commatres vulgo vocamus) *accitis, omnibus quæ in Romana Eccleſia adhiberi ſolent, adhibitis verbis & ceremonijs porcum baptizavit. Alius quidam quum Cœnam diſtribuenti panis deeſſet, libum communicantibus porrexit,* Romantij in Delphinatu ij qui *Reformati* dicuntur, *vitulum in Quadrageſima publice baptizarunt, & pro vitulo Lupum piſcem appellarunt.* Sturmius quidem Evangelicæ ſuæ religionis in tot tamque diverſas ſectas diſtractionem in libro de ineunda concordia deplorans, vaticinatur, *niſi Evangelici Principes ſuam interponant auctoritatem, & diſſidia illa exſtinxerint, caveri non poſſe quin mille nova quotidie hæreſes inter Evangelicos emergant, eandemque fortunam Europam, quam Aſia, Africa & Græcia ſubituram? aditu iam iam ad Mahumetiſmum quam atheiſmum patefacto.* Negari ſane non poteſt, multas Novorum iſtorum hæreticorum opiniones Alcorano ſeu Mahumetis delitijs valde eſſe adfines. *Turcæ enim ex Mahumetis præſcripto, unum Deum eſſe credunt; ſed Trinitatem in unitate negant Iidem Ieſum Chriſtum pro veraci Propheta, & homine, à peccatis immuni, è Maria Virgine ſine peccati labe nato habent: quam ſolam unà cum Ieſu filio, ex omni Adami progenie à Sathana intactam fuiſſe, Mahumetes in Azoare 66. ait.* Idem inquit, (*n*) *Chriſtum ad dexteram Dei in cœlu collocatum ſedere, unde olim ad generale iudicium venturus ſit.* Ad perſonam Salvatoris certè quod attinet, complures hæretici è Lutheranis progreſſi, idem cum Turcis ſentiunt. Exſtat Hieronymi Zanchij olim in Palatinatu theologi liber, *De tribus Elohim & uno Iehova*, ubi pulchra illa dogmata leguntur. Ite iam, Ite maledicti atque abominabiles mortales. *qui veſtra libertate nihil credendi licentiam publice omnibus propoſuiſtis, & veram à vobis religionem denuo productam, Papatumque deſtructum; ac Lutherum & qui poſt ipſum exſtiterunt, ſingulari divini Spiritus radio & occultorum hactenus myſteriorum cognitione colluſtratos fuiſſe non minus vane quam ridicule iactitatis.* In Polonia quidem & vicinis regionibus tabulæ quædam ſive picturæ circumlatæ ſunt, quibus Papatus ruina depicta effigiebatur, templo quodam depicto, cuius tectum Lutherus in culmine ſedens demolitur, & rudera deijcit, Zuinglius vero & Caluinus muros arietant. At Georgius Paullus Blandrarus & alij iſtorum ſimiles ligonibus fundamenta ſuffodiunt atq; funditus euertunt.

V. Tantorum diſſidiorum & confuſionum culpam Caluiniſtæ (de quorum doctrina & moribus fuſe in hoc Opere tractabitur) Lutheranis, hi contra Caluiniſtis imputant, qui ſub Euangelij prætextu, Arrianas, & Mahumetanas impietates ſpargant. Qua culpa ipſos non carere inde ſuſpicari quis poteſt, quod Tranſyluani quidam & Raſciani litteras ad Mahumetanæ legis interpretem ſiue Taliſmannum Conſtantinopolim miſerunt, quibus de ceremonijs Turcicæ circumciſionis erudiri petunt, eandem in Poloniam introducturi. Iacobus Andreæ Lutheranus theologus & Tubingenſis Vniuerſitatis Cancellarius, *Mirum non eſſe,* ſcribit, *quod multi in Polonia, Tranſyluania & Hungaria Caluiniſtæ Arriani, quidam etiam Mahumetani & Turcæ facti ſint. quibus Caluinus doctrina ſua latam iam dudum patefecerit feneſtram* Auctor vero, hiſtoriæ Auguſtanæ de Cœna Domini, complures Caluiniſtas, horribili & deteſtando exemplo, deſerto Chriſtianiſmo ad Turcas defeciſſe inquit. Alij quoque à Petro Statorio Geneuæ educato, Arrianiſmum ex Caluini libris hauſtum publice prædicatum aſſerunt.

Andreas Volanus Lutheri ſectator in Paræneſi ad Nouos Poloniæ Arrianos, *eos doctrinam ſuam Caluini auctoritate, cuius verba frequenter citent defendere ſcribit. Quumque initio Caluiniſtæ*

niſtæ

m *In Atheiſ. de Sacram. Baptiſmi.* n *Azoar. 5. & 31.*

niſtæ quidam in Poloniam irrepſiſſent, Caluinum ab ijs quid de Antitrinitariorum & Arrianorum dogmate ſentiret, rogatum, ita reſpondiſſe, vt multo maiores ipſorum animis ſcrupulos iniecerit. Quorum aliquem in hanc ſententiã ad eum ſcripſiſſe Stãcarus teſtatur: *Audiſſe ſe ex multis doctiſſimis illorum locorum viris, diſſertationem ad Pinckouianos miſſam, à Gallo potius aut Blandrata quàm à Caluino profectam videri: nec perſuadere ſibi potuiſſe tot propoſitiones Arrianam & Eutychianam hæreſin, ab ipſo in libro Inſtitutionum multis oppugnatam ac refutatam, ſapienter Caluino excidiſſe: neq; vnquam hoc crediturũ fuiſſe, niſi alteris literis pro ſuis illas aſſereret.* Hoc vero non Catholici tantum, verum etiam ij quos illi in Francia Patres ſuos appellant, & qui in Germania capitales ipſorum inimici ſunt, teſtantur. Audiamus vnum ex iſtis, (o) ex Lutherano Arrianum & ex Arriano Mahumetiſtam factum, in epiſtola Anno M. D. LXXIV. die Iunij II. ad Stephanum Gerlachium ſcripta, & huius contra Danæum libello inſerta, ſic loquentem: *Neminem ſe vidiſſe ſuo tempora Arrianum factum qui non prius Caluiniſta fuerit: quales ſint Blandratus, Alciatus, Franciſcus Dauid, Gentilis, Siluanus alij. Qui ergo ab Arrianiſmo abhorreat eum à Caluiniſmo ſibi cauere debere.* Stancarus vero Lutheranos fratres ſuos hortatur, vt a Caluini libris legendis abſtineant, & inprimis quæ ille de Trinitate, de incarnatione, de Euchariſtia, de Baptiſmo, de Præſcientia & Prædeſtinatione ſcripſit.

VI. Sed ſi verum dicere velimus, tam hi vere quam illi Turcis viam ante plane obſtructam & inacceſſibilem ſtrauerunt. Ioſias Simlerus in vita Bullingeri Zuinglianos, infamia hac Brentiũ, Illyricum & Muſculum onerari interim vtrique Catholicos cum Mahumetanis copulant, & Catholicam religionem cum Muſulmannica comparant, ſic vt Romanum Pontificem dicant multo infeſtiorem eſſe Ieſu Chriſti hoſtem, quam ipſum Turcam. Quum vero in Azoare XXXVII. legiſſent, bona opera meritoria eſſe ad ſalutem; & Mahumetem, ſequentem id quod ipſa naturæ lex & ratio dictat, in Azoare XX aſſerere, Deũ vnicuique ſecundum bona aut mala opera retributurum, ſtatim gloſſas has margini alleuerunt: *Ecce Papiſtarũ doctrinam.* Sic nuper Miniſter quidam de Caluini ſchola, epiſtolæ quam ad Nobilem eiuſdem religionis virum ſcripſeram, reſpondens, Romam cũ Mecha, & Catholicam Eccleſiam cum Turcica comparare non veretur. Verum vt promiſſo ipſi facto ſatisfaciam, ſequenti capite quoſdam nouæ religionis articulos cum Mahumetana conferam, vt appareat, Cardinalem Polum, quum videret Lutheranam doctrinam tam altas agere radices & longe lateque propagari, non ſine cauſſa exclamaſſe: *Ecce Alcorani ſementem.* Non equidem illud mihi propoſitum eſt, vt vllam perſonam iniuria afficiam; neque illos ego cum Iudæis aut Turcis, vt illi nos, iuxta æſtimabo: quamuis præcipuis ipſorum doctoribus Melanchthoni & Bibliandro Alcorani verſionem, in Germania diligenter admodum impreſſam, debeamus, è qua *Michaes Muſulmannus* apud Reginaldum, cum honorifico ſane iſtorum hominum elogio, *magnam Turcicæ ſectæ acceſſionem factam gloriatur: quam etiam Præfationibus ſuis exornarunt, & lectoribus commendarunt;* licet ſi verum dicere velimus: in toto Alcorano nihil ſit vel verbis elegans, vel ſententijs lectum atque argutum, quod lectoris animum detinere poſsit; ſed tetra quædam infinitorum errorum, deliriorum, mendaciorum & blaſphemiarum raphſodia & colluuies: vt merito dici poſsit, in nullis quæ vnquam vſquam prodierunt ſcriptis. *Deum veritatem inimicorum ſuorum contra eos qui ad cæleſte lumen oculos claudunt, clarius maniſeſtaſſe, quam in Alcorano.* Eundem tamen Lutherus liminari epiſtola exornare non dubitauit: in qua inter alia dicit, *ſi quis ex libro iſto Papiſtarum mores & vitam cum Turcarum vita & moribus comparet, illos his multo deteriores deprehenſurum; ſeque ita putare, Papiſtam monachum aut clericum ne triduum quidem inter Turcas viuere poſſe, quin ſuam deſerturus ſit religionem. Tanta ibi videri miracula, tot monſtroſa abſtinentiæ & diſciplinæ exempla, vt Carthuſianis & Benedictinis, ſi cum iſtis conferantur, pudorem incutiant: Neque veros Chriſtianos* (ô horrendam blaſphemiam, ab ipſo Sathana eructatam!) *neque ipſum Chriſtum, neque Apoſtolos, neque Prophetas tanta vnquam feciſſe.* Hæc Lutherus: ex quibus puto ſatis apparet, quæ a me hoc loco dicuntur, non ab vlla perturbati animi affectione promanare, ſed ab ipſa Veritate dictari; neque me in protrahendis, ſed iſtos in agnoſcendis ſuis erroribus cæcutire. Sanctes quidem & Feuardentius in Caluini & Bezæ ſcriptis plus quam centum Arrianiſmos notarunt. Equidem hanc hæreſeon inter ſe collationem lubenter miſſam facerem (ſi Mahumetiſ-

o *Adamus Neuſſerus.*

Digitized by Google

metiſmus enim & ipſe hæreſis eſt inter Chriſtianos nata non minus quam Lutheraniſmus) niſi vererer illos ſilentium meum pro ſua hac in te victoria interpretaturos. Agedum igitur pedem Novorum Euangelicorum & Reformatorum cum pede Mahometano conferamus.

COMPARATIO NOVÆ EVANgelicæ doctrinæ cum Mahumetana.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Complures noui Euangelij articuli Alcorano ſunt conformes.*

II. *De Turcico quodam, qui Toloſa in Gallia fuit Legato.*

III. *Amurathes Turcarum Imperator à Chriſtianis non alieno eſt animo.*

IV. *Narratio de Gallico apud Turcarum regem Oratore.*

I. QUEMADMODUM infelix ille *Sergius monachus apoſtata* præcipuum fuit Mahumetanæ inſtauratæ ſuperſtitionis inſtrumentum: ſic *Lutherus excucullatus monachus* noſtro tempore præcipuus fuit auctor ſchiſmatis omniumque hæreſeon, quæ Chriſtianam Rempublicam tantopere afflixerunt. Et quemadmodum *ad Mahumetanæ libertatis explicata ſigna monachi*, vt Bibliander ſcribit, ſturmatim conuolarunt; ſic *ad Lutherum magna apoſtaticorum turba ſe* adiunxit. Et vt Turcæ, *Muſulmanni*, id eſt (vt Poſtellus interpretatur) *veri fideles* dici volunt: ſic *Lutherani Euangelicos* ſeſe appellarunt, quaſi ipſi ſoli ſcilicet Euangelicam doctrinam ſequerentur, quamuis etiam Catholici ſub fidelium cenſerentur nomine. Lutherani quidem *nihil maiore in precio habere ſe iactant quam Euangelium*, quod eorum quiſque pro ſuo interpretatur lubitu; Turcæ ſimiliter *Euangelium ſiue Noui Teſtamenti libros ſummo in honore habent*, in quibus ſuum inueniunt Meſsiam: ac ſi quis Noui teſtamenti libros ipſis exhibeat, eoſdem deoſculari, capiti imponunt: quod inter ipſos maximæ eſt reuerentiæ genus, (quo etiam magnates in Gallia, ſi quando litteras a Rege acceperint, vtuntur, & in hoc quidem noſtros Euangelicos Turcæ præcedunt. Henrico quidem Albretano Nauarræ regi nullæ vmquã à rege miſſæ, fuerunt litteræ exhibitæ, quas non ille ſtatim deoſculatus, capiti impoſuerit, his verbis additis: *Deus Regem Dominum meum conſeruet!*

Mahumetes nouam ſuam legem Arabibus annuncians, *verum ſe Euangelium afferre iactauit, vt qui à Spiritu S. illuſtratus, & ad hoc tamquã Elnabi, id eſt, verus Propheta eſſet.* Lutherus quoque nouam ſuam doctrinam in Germania ſpargere incipiens, *Euangeliſtam ſe à Deo ad interpretanda fidei myſteria miſſum dixit, impudenter iactans: antequam ipſe adueniſſet, Mundum quid Chriſtus eſſet neſciuiſſe.* Mahumetis diſcipuli miſsionem ſuam ex S. ſcriptura probant, XVIII. Deuteronomij, XI. Matthæi & VII. Lucæ capita allegantes. *Lutherani* ſimiliter ad ſtabiliendam magiſtri ſui legem, miſeris hominibus perſuadent, *ipſum ſtellam illam eſſe, de qua S. Ioannes Apoſtolus in Apocal. loquitur:* (a) quemadmodum Adrianus quoque fecit, ab Antinoo ſuo faſcinatus, eſſe ſcilicet *illam ſtellam quam cœlum in Mahumetis produxerit fauorem.* Mahumetes ſub Gregorij Magni Pontificatu emergens, aiebat *Eccleſiam ab Antichriſto inſeſſam, & Euangelium quod Ieſus Chriſtus Dei nuncius, & Virginis filius attulerat eſſe corruptum.* Lutherus multis ſæculis iſto poſterior, ait, *eodem tempore, nempe Anno DC. & eodem Pontifice, Antichriſtum, hominem peccati, in Ieſu Chriſti locum ſeſe ingeſſiſſe, qui totus tum velut amiſſus fuerit & in occulto latuerit.* Mahumetes inquit, *Deum initio quidem Moſen, deinde Chriſtum ſapientiam Patris ac Meſſiam in mundum hunc miſiſſe, vt ſaluificam legem hominibus proponerent; quum vero lex illa à Chriſtianis proculcari inciperet, ſe à Deo allegatum eſſe, qui Mundum non amplius verbo & præceptis, ſed ferro & viribus aggrederetur, & de nefario prioris legis contemtu vltionem expoſceret.* Idem Lutherus dicit, *ſe ſcilicet in id à Deo miſſum, vt Chriſtianos, idololatria immerſos abyſſo ac plane perditos puniret.* Ecce quomodo vterq; eadem velut manu & eodem tempore Antichriſtum in S. Petri ſede collocent, ac populo perſuadere conentur, Deum Eccleſiam chariſsimam ſuam ſponſam, velut adulteram ac mille modis proſtitutam deſeruiſſe. Mahumetana ſecta armis introducta ac propagata, ſolis armis ac vi nititur (hinc etiam imperatori Turcarum Moſquetam

hue

a *Credo 22 cap. v 16. nam alia ſingulariter ibid. ſtella vetata infauſtum quid ſonant.*

ſive templum ingrediendi Taliſmannus, id eſt, Mahumetanæ legis interpres occurrit, & alta voce verba iſta inclamat: *Memineris, domine, imperium armis eſſe acquiſitum, & armis conſervari atque propagari oportere. Nova religio unde quæſo, niſi ex inſidijs, ſeditionibus & bellis initium habuit? Evangelij prima ſemina*, ait quidam ſeditionum in Frãcia non poſtremus auctor, *in campis Druydenſibus, ubi cruentiſſima illa prælia commiſſa ſunt, ſparſa eſſe.* Mahumetes ex *ſua religione omnia ſacrificia ſuſtulit, contra communem Naturæ inſtinctum, quæ docet, Deo non interiorem modo, ſed etiam exteriorem quandam oblationem deberi.* Sic & nova religio non ſine blaſphemia, *omne ſacrificium exterminavit.* Annon admirabilis in eo elucet Dei providentia, tam Mahumetem quam alios Eccleſiæ rebelles ita excæcantis, ut religionis omni ſacrificio deſtitutæ fuerint auctores? Eius enim ſacrificij inſtitutione quod Jeſus Chriſtus Chriſtianis reliquit & præſcripſit, omnibus alijs ſacrificijs quæ extra Eccleſiam fiunt, finem imponere voluit. Tres hodie ſunt religiones quæ verum Deum adorant, Judaica Mahumetana & Chriſtiana Prima ſacrificare non poteſt, deſtructo templo in quo ſolo Deus, ſacrificari ſibi juſſerat. Secunda ſacrificiũ nullum habet aut agnoſcit. Tertia ſola, Catholica nimirum religio ſacrificium conſervavit, & quotidie frequentat. Hoc quidem argumento Venerabilis Beda contra hæreticum, Miſſam ſacrificium eſſe negantem, uſus eſt, in hunc modum diſputans: *Miſer homo, quid facis? Annon vides, ſi Miſſa ſacrificium non ſit, te Deum præcipuo honore & officio, quod ipſi tamquam cæli & terræ Creatori debemus, ſpoliare? Si enim Chriſtiani Deo non ſacrificent, nullum omnino erit ſacrificium: quum nec Turca, nec Judæus, ſed ſoli veri Chriſtiani Deo ſacrificare poſſint. illi quippe diabolo ſacrificant* Sed ad alios quoque utriuſque, Mahumetanæ ſcilicet & novæ Evangelicæ doctrinæ articulos tranſeamus.

Turcæ *fato quodam & prædeſtinata fortuna omnia fieri credunt* Similiter novi Evangelici, *Stoicã quandam prædeſtinationem invexerunt.* Mahumetana religio *Baptiſmum deteſtatur, & parvulis etiam non circumciſis cœlum aperit:* Lutherus quoque *Baptiſmum deſpicatui habet, ad ſalutem non neceſſarium eſſe docet, & infantes etiam non Baptizatos vult ſalvari.* Mahumetani *nullum peccatum originale eſſe credunt.* Lutherus quoque *labem illam quam è matris utero in hunc Mundum afferimus, contemnit.* Zuinglius *non peccatum, ſed morbum quendam, velut famem ſitim & alias infirmitates eſſe dicit: atque nihil poſſe dici ineptius quam morbum iſtum per Baptiſmum tolli; & ob peccatum originale infantes cæleſti gloria privari.* Annon ex Alcorano tibi doctrina hæc videtur hauſta? Quid hoc aliud eſt quam Turcarũ & Paganorũ colonias in cœlum inducere. Quia enim ſolum peccatum cœlos occludit, nec quicquam obeſt baptiſmi defectus, ſequitur ſane infantes & Turcas & infideles ſine peccato mortuos, dignos eſſe cœli inquilinos. Sic Micheas Muſulmannus contra Saumelem Anglum apud Reginaldum argumentatur, in hoc ſibi valde gratulans, *quod nova Evangelicorum religio Turcarum & infidelium infantes regno Dei non excludat, uti vetus religio Papiſtarum.* Mahumetes, ut videre eſt in Azoare IV *in Euchariſtia vim quandam occultam & ſecretam eſſe concedit:* ſic Lutherus quoque *Chriſto ſuo impanato latentem quandam tribuit virtutẽ, moleſte ferens ut ipſe fatetur, quod realem Corporis Chriſti in hoc Sacramento præſentiam cum Carolſtadio, non plane tollere aut negare poſſet.* Mahumetani in omnibus ſacris & precationibus *nulla fere alia ceremonia utuntur, quam quod Davidis Pſalmos vulgari lingua, ac præſertim in caſtris ſub veſperam omnibus diebus Pſalmum ſexageſimum decantant. Hæc una item & ſola ceremonia apud novæ religionis homines uſurpatur.* Mahumetes omnia religionis ſuæ capita *rythmis vulgaribus deſcripta proponi juſſit*, ut vulgus cantus dulcedine tanto magis alliceretur. *Hac eadem aſtutia novæ religionis inſtauratores uſi ſunt, regij vatis Pſalterio verſibus & rhythmis, ut tam guſtum quam ſpeciem aliquam religioni ſuæ conciliarent, deſcripto.* Mahumetes *omnibus quæ occupaverat locis, Chriſtianæ militiæ inſignia, Cruces ſcilicet, ſuſtulit & delevit.* Idem fecerunt, *novi Evangelici, & inprimis poſteriores.* prædeceſſoribus ipſorum Lutheranis multo deteriores Primus quẽ Mahumetes ad religionẽ ſuã pertraxit, *ſervus ſuit ſive mancipium, cui libertatem ille promiſerat, ſi in ipſum vellet credere.* Primi quoque ac præcipui qui ſuperiori & noſtro tempore extiterunt, hæreſeon auctores, *viliæ fuêre ventris mancipia, quæ libertatis deſiderio monaſteriorum muros tranſilierunt* Mahumetes noluit, ut cuiquam religionis cauſa vis adferretur. Qui vero primas Lutheraniſmo fores aperuit, quã *eiuſdem libertatis ſeu licentiæ amans? quum Lutherus aperte dicat, datam omnibus à Natura eſſe libertatem credendi quod quiſq; velit.* Mahumetes *omnia altaria è Moſqueis ſeu templis ſuis proſcripſit.* Eadem Novi

qui poſt Lutherum venerunt Euangelici *vbique*
demoliti ſunt, profanis menſis in horreis, vbi conciones,
ſuas habent, contenti. Mahumetes *tam ſupremo Ponti-*
fici quem Muphti vocant, quam ceteris legis ſuæ inter-
pretibus vxores ducendi fecit poteſtatem. Idem Lu-
therus *Pfarrern & Heiſſ.rn. i. eſt parochis & diaconis,*
vt & Superintendentibus ſuæ religionis non permiſit
tantum, verum etiam quodammodo præcipit, vt caſti-
tatis vota non aliter quam diabolum fugiant & dete-
ſtentur. Apud Turcas *miniſtri Sacrorum à laicis ni-*
hil differunt: nam & vxores habent, & communi cum
alijs vtuntur veſtitu, & mechanicas etiam artes exer-
cent. Sic *apud noſtros Acatholicos Prædicantes nulla*
re ab alijs hominum ordinibus diſtinguuntur. Turcicæ
religionis interpretes ſiue theologi, quos Altaces
appellant, *nulla alia quam vulgari lingua vtuntur.*
Idem in noua fit religione. Mahumetes ait, *impoſſi-*
bile eſſe homini à feminarum conſuetudine abſtinere:
eoque ſuos ternas aut quaternas ducere iubet. dummodo
non ſit metus ne illæ ſe mutuis plagis concidant. Quæ
nam alia Lutheri fuit theologia, *ſupra libro III à*
nobis explicata, aperte dicentis, polygamiam in Euange-
lio non eſſe prohibitam. Mahumetes *ſi vir alicuius ex*
vxoribus conſuetudinem ferre non poſſit, dimittere eam
iubet, eiuſq; loco aliquā quæ placeat ſuperinducere (a)
ſic vt apud Turcas nec minus mira nec minus fre-
quens vxorum ſit repudiatio, quam apud nos fa
mularum mutatio. *Quid?* (b) *Qui vel quæ inquit,*
cum vxore aut marito viuere aut in gratiam redire
non poteſt, alibi matrimonium ſibi quærat neque enim
id Deus prohibuit. Et B.cerus, *non minus nobis quam*
Iudæis permiſſum eſſe dicit, diuortium facere, & aliam
ducere vxorem aut maritum (c) Mahumetes *ieiuni-*
um Quadrageſimale ab Eccleſia non minus pie inſtitu-
tum quam diligenter hactenus ſeruatum, aboleuit, pro
que eo alia ſuo arbitratu ieiunia inſtituit. Idem pſeu-
d euangelici noſtri non tantum proſcripſerunt, ſed etiam
omnem ciborum delectum penitus ſuſtulerunt, interim
neſcio quam ieiunij vmbram ex ſuo ipſorum cere
bro natam conſectantes.

Et quemadmodum omnes Nouæ Eccleſiæ Do
ores. SS. *Patrum antiquæ Eccleſiæ auctoritatem ſuſ-*
que deque habent ac defugiunt, non minus ab ipſo-
rum ſcriptis quam ſerpentes à vitea odore abhorren-
tes, vt qui non niſi ex veteris Eccleſiæ ruinis nouam
ſuam ædificari poſſe certo ſciunt: ſic vafer quoque
Mahumetes (d) non ignarus quantum priſcæ re-
ligionis auctoritas & continuata illa ſucceſſio
conatibus ſuis in noua ſtabilienda ſecta obfutura
eſſet, in Elfurcane ſuo in hanc erumpit que-
relam. *Si veſtri,* inquit, *maiores, quos Chriſtianos*
dicitis, ſtulti fuerunt & obcæcati, quid vos, an eos
ſequi vultis? Quod ſi feceritis, profecto iam omni-
bus ſurdis ac mutis, immo ipſis brutis beſtijs eſtis
deteriores. Et in Azoare XLI ſic loquitur: *Mihi*
quidem rectam iſtis commonſtranti viam nihil ha-
bent quod obijciant, quam ſe prædeceſſorum ſuo-
rum inſiſtere veſtigijs. At quid. ſi diabolus illos ad
inferni ignem abripuit? Quod ſi nos certiorem ipſis
& tutiorem ſemitam oſtendimus, cur eam ingredi re-
cuſatis? Priſci enim omnes delirarunt. Numquid
plane his gemina, immo eadem Noui noſtri
Euangelici, Proteſtantes & Reformati dicunt
& ſcribunt? Zuinglius certè quæ ſequuntur ex
ipſo tranſcripſiſſe Alcorano videtur (e) *Miſeri*
illi, qui Catholicos ſe dicunt nobis veram legem
afferentibus nihil aliud habent quod obijciant, quam
Patrum auctoritatem. At ſi Patres illi homines fue-
runt, certe etiam potuerunt errare. Lutherus ve-
ro *Patres veram Euangelij cognitionem habuiſſe ne-*
gat. Eam à ſe demum prolatam (f) *Se quidem in*
Sancti Ambroſij, Sancti Hieronymi, Sancti Auguſtini
& aliorum priſcæ Eccleſiæ Doctorum ſcriptis pretio-
ſam aliquam gemmam quærentem, nihil fere aliud
quam paleas, & in Conciliorum volumine carbones
reperire. Quod ſi quis Patrum iſtorum ſibi opponat
auctoritatem, nihil aliud ſe ei reſponſurum, quam ſi
Sanctus Cyprianus, Ambroſius, Auguſtinus, im-
mo ipſi Apoſtoli, Diuus Paullus, Petrus & Ioannes
aliud docuerint, ipſos erraſſe. Se enim certum eſſe,
doctrinam ſuam ab ipſo Deo eſſe profectam. Ergo ſi
Luthero credimus, etiam Propheta delirauit,
quando nos ita admonet: (g) *State ſuper vias, &*
videte & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via
bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium
animabus veſtris. Sed jam alia quoque duarum
illarum religionum dogmata inter ſe compa-
remus.

Quid noui Euangelici *de Sanctorum inuocatio-*
ne doceant, notum eſt, nimirum eam non modo non
licitam, ſed etiam deteſtabilem eſſe, vt qua honor
Deo debitus præripiatur. In Præcationum ſane qui-
bus

a *Azoar.* 8. b *In Gen c.* 16. *Bel. lib.* 3. *cap* 10. *Luth.* 5. *in* 1. *Cor. cap.* 1. *fol.* 4. *&c.* c *in Matth. cap* 18. d *Azoare* 13. *&* 19. e *Zuing. Tom* 1. *Exp. Act.* 64. f *Luther. Tom.* 5. *ad Gal. c.* 1. g *Ierem.* 6.

Digitized by Google

bus vtuntur formulis, nullam inuenias ad Jeſum Chriſtum, multo minus ad Spiritum ſanctum ſpecialiter directam. Iam Mahumetem audiamus eadem de re in Azoare XLIX. ſic loquentem: *Tu ſolum Deum ſine vlla intermiſſione & integre cordis inuocato, qui veram tibi præſcripſit legem. Hic quidem eos qui preces ſuas ad alios dirigunt, impunitos non dimittet. Chriſtianis etiam exprobrat, quod tres initio Deos, deinde mille & mille adorarint*(ſic enim Sanctos appellat, quorum memoriam celebramus.) Idem ſæculi noſtri Reformatores nobis objiciunt, nimirum *tam Sanctam Virginem, Deiparam quam Sanctos à nobis pro Diis haberi.* Mahumetes Chriſtianos ait, Virginem Mariam tamquam Deam colere. *O Ieſu Mariæ fili*(inquit nequiſsimus impoſtor) *tu quidem hominibus perſuaſiſti, vt & te & matrem tuam tamquam duos deos revererentur & adorarent.* Quod tamquam egregiè dictum Theodotus Bibliander Lutheranus in Commentariis ſuis in Alcoranum notare non neglexit. Mahumetes *Chriſtianos Catholicos vocat idololatras*, inquiens, *Deum iſtos imaginum cultores ſeu adoratores puniturum: quoniam dij iſti nec vitam nec vllum ſenſum habeant.* Sectarij *contra Catholicos nihil quam idem conuicium in ore frequentius habent.* Ille dicit, *imagines à nobis & ſtatuas tamquam deos adorari;* hi *ſalutem nos ab ijſdem petere calumniantur.* Et hanc quidem lectionem vtriſque a ſpiritu illo mendacij & tenebrarum didicerunt. Poſtrema Lutheri propago, & veluti nepotes, *Ieſu Chriſti & Sanctorum imagines ita deteſtantur, vt eas non modo paſſim deiecerint & confregerint, verum etiam contumelioſe ad cloacas rapuerint & cremarint.* Idem Turcæ faciunt. Quum enim Occhialis Baſſa rei maritimæ apud Turcas præfectus, tres inſignes naues, atque inter eas prætoriam quoque, quod hactenus numquam factum (Catharinetta enim quam Diagutes ante ceperat parui erat momenti) Melitenſibus Equitibus ereptas, Algerium abduxiſſet, Turcæ *pretioſam admodum D. Ioannis ſtatuam, quæ in puppi ſteterat, publice ſuſpenderunt, vti etiamnum ibidem videtur.* Mahumetes (teſtante Poſtello in libro de noui Euangelij & Alcorani concordia) *multa S. ſcripturæ loca truncauit ac deleuit.* Lutherus *ſimiliter non vnum & alterum dictum, ſed integros libros è S. ſcripturæ numero ſuſtulit,* vt libro III. à nobis eſt demonſtratum. Mahumetes Azoare XIX. *nos accuſat quod Papas noſtros ſeu Pontifices maximos adoremus.* Idem Lutherus dicit, ſimplicioribus perſuadens, *Papam à nobis in altari collocatum, tamquam Deum adorari, ac talem poteſtatem ei tribui qua infernum aperire, & animas inde educere poſſit:* Et ſi alia non minus putida ab ipſo nobis objiciuntur. Impoſtor ille in toto ſuo Elfurcane *nihil inculcat frequentius quam Dei miſericordiam, iuſtitiam vero vix verbo attingit. Deum ait, patrem eſſe indulgentiſſimum. Quem quis crederit, ſaluum fore.* Quid noui noſtri Euangeliſtæ, *annon Solam quoque fidem ad ſalutem ſufficere dicunt?* Lutherus certe aperte ait, *ex omnibus vitijs ſolam incredulitatem damnationem adferre. O felices Chriſtianos, qui modo credunt, damnari non poſſunt! In nouis iſtis Synagogis videas pleroſque lingua ardentes & manibus torpentes, id eſt, verbis quidem bona opera iactantes, ſed interim nihil eorum agentes. Libertatem, ſeu viuendi & quidquid placuerit agendi licentiam* a Mahumete propoſitam, *tantam populorum multitudinem Mahumetanæ ſectæ adiunxiſſe Paullus Diaconus teſtatur* (b) *ſic vt integras nationes exturbatis prioribus dominis, ad ipſum defecerint. Eadem licentia* Lutheraniſmo *portam quam latiſſimam aperuit, & ſubditos contra dominos armauit.* Vtriuſque ſane ſectæ conſtitutio *multo ſanguine conſtitit.* Et ſicut Mahumetana ſecta *in ſexaginta octo alias diuiſa quidem eſt,* duas tamen præcipuas & velut radices agnoſcit, quarum vna Leſarium hominem Arabem auctorem habet, & totam Africam, Ægyptum, Syriam & Turciam occupauit; altera vero Imenium quendam, à Perſarum Sophi recepta, & vi armorum, cum extrema fere Aſiæ pernicie, longe lateque propagata: ſic poſterioris huius ſchiſmatis præter innumeras duæ præcipuæ ſectæ ſunt, *Lutherana & Caluiniſtica;* è quibus plures quam ſexagies centum aliæ pullularunt. Quum Arabes miſsis ad Mahumetem legatis petijſſent, *vt regionem ipſorum natura ſterilem montibuſque aſperam planam faceret, & fluminibus ac riuis fecundis irrigaret, atque ita hoc miraculo legem à ſe propoſitam confirmaret, aut è priſcis illis Prophetis & doctoribus aliquem reſuſcitaret, qui teſtimonio ſuo Mahumetanæ doctrinæ fidem adſtrueret; impoſtor ille reſpondit, Deum à ſe hac de re conſultum, ſic reſpondere ſibi iuſſiſſe: iam olim ſe Prophetas & doctores miſiſſe, qui miraculis doctrinam ſuam confirmarint; verum tandem poſthac non miraculis aut verbis, ſed*

b Libro 8.

bus, ſed armis propagandam eſſe, è medio ſublatis ijs qui adiungere ſe eis nolunt. Lutherus vrgentibus Catholicis vt doctrinæ ſuæ veritatem miraculo demonſtraret, *nihil aliud reſpondit, quam quod Mahumetem reſponſiſſe diximus; nimirum, Miracula faciendi tempus iam dudum præteriiſſe. Idem alio loco ſectatores ſuos in Catholicorum ſanguine, manus lauare iubet, vt ſupra oſtendimus.* Verumenimvero quanta ſimilitudo & conuenientia ſit Mahumetanæ & Caluinianæ religionis, *ipſius Caluiniani Miniſtri,* vti à P. Poſſeuino deſcribitur, *teſtimonium audiamus, qui quum præfectum Turcarum vrgeret, vt ſectā ipſe ſuam captiuis Chriſtianis ſine periculo poſſet exponere, aſſerebat ſuum, id eſt hæreticorum Euangelium Corano ſiue Mahumetis legi non adeo eſſe diſſimile. Sanctorum enim aiebat, qui ſunt in cœlis, preces, Purgatorium item & alia, vti vos Mahumetani facitis, nos quoque Caluiniani negamus. Antiquas Bibliothecas & Synodorum memoriam, vti vos feciſtis, ipſi etiam ſuſtulimus. Plures vos Mahumetani vxores & concubinas ducitis: & nos Caluiniani mulierem, ſuperſtite licet marito, poſſe ſeiungi, & cum alio viro coniungi, alteram licet hic habeas vxorem, non ita ingens facinus arbitramur. Sacraria templaque in Synagogas ſeu Moſcheas mutaſtis, aut deſtruxiſtis: nos quoque ſacrarijs direptis eadem vel in noſtra Conſiſtoria, vel in equorū ſtabula, vel armamentaria conuertimus, vel deniq; ſolo æquauimus. Virginum ſacrarum conuentus inter vos nulli ſunt, nec qui virginitatem voueant inter vos habetis: nos quoque antiquiſſima eiuſmodi monaſteria euertimus. Conſcientiæ libertatem vnicuique in veſtris ciuitatibus permittitis: hanc nos quoque & à Regibus & à Rebuſpublicis vel armata manu exterquemus:* Ad hæc ridens Baſſa, *Quin, ait, iam vos Caluinianos & nos eoſdem breui futuros video, niſi quod relicto nobis aquæ potu, vos tamen vinum omnino retinere, eoque inebriari velitis.* Huc vſque Poſſeuinus. Et hactenus quidem, quæ ſit Lutheraniſmo cum Alcorano ſimilitudo & conformitas, aliquo modo oſtendimus; quibus ſi Caluiniſmus interponatur, facile duæ illæ inter ſe religiones velut maritari & in vnum conflari poterunt. Hæc tanto prolixius enarrare volui, quod opuſculum eius argumenti à magno illo linguarum doctore Genebrardo promiſſum, poſt mortem eius imperfectum manſerit, certe nondum typis ſit diuulgatum.

II. Ego quum Anno M.D.LXV. Toloſæ litteris operam darem, & è Turcia Legatus ad Carolum IX. Baionam profecturus, eò veniſſet, curioſitate quadam hoſpitium ipſius adij, & per interpretem cum honoratioribus aliquot ciuibus loquentem offendi. Quum vero inter alia quæri iuſsiſſet, vtrum inter præſentes aliqui eſſent nouæ religioni addicti; Ageſius vero vir nobilis Burdigalenſis, viciſsim quæſiſſet, cur iſtho ſcire expeteret? *Equidem,* aiebat, *homines iſtos libenter videre velim, vt eſſem alibi ſocij: quos certe nos plus quam reliquos Chriſtianos amamus non ſolum eò quod Papam capitalem domini noſtri hoſtem, capitaliter & ipſi oderunt, ſed etiam, quia religio* ipſorum ad noſtram propius accedit. Quod dictum inter Toloſanos poſtea omnium ſermonibus celebratum fuit, adeo vt Noui iſti Euangelici, Turcæ paſsim à vulgo dicerentur. Quum deinde ſuperioribus annis naues quædam ex magna illa ad Angliam ſubiugandam armata Hiſpanorum claſſe in litore noſtro naufragium feciſſent, & remiges quidam Turcæ è naufragio eluctati ad nos tamquam ad tutum libertatis & ſalutis aſylum confugiſſent, ego duorum ex ijs qui ſupra ceteros ſapere videbantur conſuetudinem mihi adiunxi, eoſque de fide ipſorum diligenter ſum percontatus. In omni vero ſermone tantam opinionum in Chriſtiana religione varietatem mihi obijciebant, ad nouam tamen quam veterem religionem procliuiores, quod hanc impoſsibilia credenda præcipere dicerent: in hoc reformatoribus noſtris plane gemini, quod nihil niſi quod oculis videri, aut manibus tangi, vel intellectu ſaltem comprehendi poteſt, credere volunt. Illud ſane intellexi, pro eo quem in triremibus obtinuerant loco, nimio plus ipſos in religione ſapuiſſe; vt qui forte ibidem, fruſtratis Inquiſitoribus, Lutherano aliquo ductore vſi ſint.

Franciſcum & Ægidium Noallios, quorum vterque apud Turcarum Imperatorem regis noſtri nomine Oratoris officio functus fuerat, narrantes audiui, Mehemetem purpuratorum principem, & Muſtapham Baſſam eum qui Cyprum expugnauit, ſæpe apud ipſos de rigore, quo rex noſter erga ſubditos ſuos in religionis negocio vteretur, conqueſtos eſſe, dicentes: *Debere regem in hoc potius ſui domini imitari exemplum, omnibus tam Chriſtianis quam Iudæis, modo tributum ſoluant, tam conſcientiæ quam religionis cuique ſuæ exercitium permittentis. Poſteaquam vero intellexerint, Nouæ iſtius religionis ſocios vt plurimum rebelles eſſe & ſeditioſos, regis conſilium laudaſſe, potius quam damnaſſe. Suum quidem dominum aiebant pro ſymbolo his verbis vti:*

Aut

Aut moriendum, aut obediendum? hancque legem ab omni Principe inuiolabilem eſſe ſeruandam. Et ſane Mehemetes idem non poterat ignorare, quæ domini ſui Solimanni, cuius præcipua negotia tractarat, fuerit ſententia, Quodque conſilium ille Reginæ Iſabellæ contra Nouos Euangelicos, qui in gratiam ipſius ſe inſinuare, & in Hungaria ſedem ſibi quærere ſatagebant, reddiderit, quamque ab omni Nouitate abhorruerit. E ſermonibus vero cum Baſsis illis non ſemel habitis facile Legati noſtri intellexerunt, illos controuerſiarum quæ inter nos ſunt de Religione, non plane fuiſſe ignaros; & ad ea etiam loca perueniſſe eorum hominum querelas, qui tanta contentione libertatem religionis à Principibus extorquere conantur quam eandem tamen ijs in locis, vbi numero & viribus præualent, ipſi alijs negant. Idem porro omnes teſtantur, qui regiones iſtas peruſtrarunt. Turcicus vero ad Poloniæ regem Legatus, Sacramentariorum cauſſam ſtrenue egit & defendit; ingenue faſſus, eorum doctrinam magno domino non diſplicere, tanquam à Mahumetana non valde abhorrentem. Idem Surius, Poſſeuinus in atheiſmis, & Schluſſelburgius libro primo Theologiæ Caluiniſticæ, immo ipſe Petrus Martyr teſtantur; vt quidem iam dictus Schluſſelburgius in epiſtola quadam ſcriptum reliquit. Narrant enim, quum Sultano aliquando diuerſæ Chriſtianorum de Eucharistiæ Sacramento ſententiæ explicarentur, *eum ſtatim Sacramentariorum opinioni tamquam magis probabili, ſuum adieciſſe calculum.* Vt enim hæretici, ita Mahumetani quoque, cœleſtia & diuina myſteria humanæ rationi accommodare, & ſecundum hanc de ijs pronunciare ſolent. Londini in Anglia Anno M. D. LXXXIX. libellus prodijt, à quodam, quem Angliæ regina ab Marocci regem Mahumetanum legarat, editus. In eo auctor dicit, à rege illo magnifice admodum & ſumma cum gratulatione ſe exceptum. primo ſtatim die mandata exponere iuſſum fuiſſe, quum Hiſpaniarum Regis Legatus viginti diebus audientiam vix impetrare potuerit. Et Mahumetanum quidem illum Principem aperte præ ſe tuliſſe, *ſe tam Hiſpaniarum regem quam religionem ipſius odiſſe, eò quod in ea Inquiſitionis ſiue Epiſcoporum & Prælatorum conſilio & præſcripto vteretur.* Addit idem, *Principem illum Dei eſſe timentem, in libris Veteris & Noui Teſtamenti bene verſatum; Anglicana vero tam nationis quam religionis, vtpote nulla ferentis idola, præ ceteris amantem.* Hoc ille Anglicus ſeu Caluinianus ſcriptor elogio in fidelem Principem, & Chriſtiano nomini inimicum cohoneſtat; & quidem non ſine graui Catholici Regis contumelia. Quo vero fauore Turcarum Imperator Sacramentarios proſequutus ſit, quidque de ipſorum ſenſerit religione, ſequens Narratio oſtendit.

III. Solimanno filius ſucceſsit Selimus, homo ebrioſus & ignauus, qui vix quidquam in vita laude dignum fecit, niſi illud forte quod eum qui fratrem Muſtapham natu maiorem patris iuſſu ſtrangulatum, ipſi lætabundus nunciarat, necari iuſsit. Ex hoc natus filius Amurathes, naturæ quodam inſtinctu Chriſtianos amabat, adeo vt ſecreta quadam vi Chriſtiana fides ei inſpirari videretur, quam fortaſsis à matre hauſerat. Hæc enim Cypria natione, in captiuitatem abducta, & Selimo ob raram formæ excellentiam donata, quamuis arcta cuſtodia teneretur, eam tamen religionem cui per baptiſmum inſerta fuerat, animo penitus infixam ſemper ſeruauit. A Selimo deinde in matrimonium ducta, hunc, quem diximus, Amurathem ei genuit; cui paruulo occultis ſermonibus Chriſtianæ religionis amorem inſtillare, quantum poterat, conabatur. Ex quo factum eſt, vt ille hoc modo educatus, & grandior factus, animum a Chriſtianis minime alienum geſſerit, nec ab ipſorum libris legendis abhorreret; vitium vero illud deterrimum & abominabile, cui pater tantopere indulſerat, vehementer deteſtaretur. Numquam tamen, vt nec auus ipſius Solimannus induci potuit, vt inter Chriſtianos qui in ipſius viuunt imperio Nouæ illi religioni, quamuis Mahumetanæ non ita diſsimili, ſed rebellionis infamia laboranti, locum daret; econtra vero ſeruis ſeu mancipijs Catholicis non modo liberum religionis ſuæ permittebat exercitium (in regio enim illo ergaſtulo, in quo plerumque duo aut tria captiuorum millia detinentur, licet illis ſacerdotes eligere, erigere altaria, proceſsiones, aliaſque in Catholica Eccleſia vſitatas ceremonias obire, pecuniam denique ad diuini ſeruitij ſumtus colligere) verum etiam eleemoſynas ſæpe eis mittebat, *petens vt Deum pro ſe deprecarentur.* Numquam idem Amurathes bellum contra Chriſtianos voluit ſuſcipere, quamuis à ſcelerato illo apoſtata Sinane Baſſa aſsiduè impelleretur, inquiens: *velle ſe vt oues vicinarum regionum,* id eſt Chriſtiani, *& lupi ſui ſiue*

Turca vnà paſcantur, & eodem ouili includantur. Sic ergo Sinane ad Perſicum bellum ablegato (quod ille, quamuis non ſine magna hominum clade, ſeliciter poſtea confecit) Chriſtiano orbi à Turcis pax fuit. Nihil vero Amurathi magis obſtitit quo minus Chriſtianam amplexus fuerit religionem, quam infelix illud & multiplex ſchiſma, de quo non à matre tantum, ſed etiam ab vxore (quæ itidem erat Chriſtiana) audiuerat. Certe a ſolius Principis conuerſione totum illud Imperiũ dependet, quum infinita Chriſtianorum tam Græcæ quam Romanæ religionis multitudo in eo habitet; & præcipui militiæ duces Vezires, Baſſæ, Beglerbegi, Sangiachi, Spachi vt vocantur, aliique aulæ officiarij pleriqueomnes Chriſtiani olim fuerint, ad Mahumetanam religionem ſpe honorum & diuitiarum allecti, & eorundem vſu & fructu hactenus in ea detenti.

In bellicoſa enim hac natione ſola virtus, ac præcipue militaris fortitudo nobilitatem parere cenſetur. Bubulco, caprimulgo, vel infimo ſellulario æque patet per fortia militiæ facinora ad ſummos honores aditus, quam nobiliſſimo cuique: vt Solimanno & Selimo imperantibus contigiſſe videmus. *Mehemetes,* qui in Boſnia caprarum paſtor fuerat, non modo primus purpuratorum (Vezirem vocant) ſed etiam gener Selimi Imperatoris fuit factus. *Ochialus* è Calabria ſubulcus, Algerij regnum & maris præfecturam adeptus: à Turcis poſtea *Ochiali Fertas,* id eſt, *Ochialus ſcabioſus* appellatus, quod quum a Turcis captus eſſet, eo vitio laboraſſet. *Aſanaga Baſſa* Veneti chirurgi fuit filius. *Aramaſates* è meſonauta Alexandrino Cypri præſes factus eſt. *Ibrahimus Algerij Rex* Gallus natione, ruſtici in Vaſconia fuit filius. Plures alios omitto, qui abnegata Chriſtiana religione, poſtquam rebus bello fortiter geſtis magnam ſibi virtutis opinionem pepererunt, ad ſummos honorum gradus à Turcarum Imperatoribus ſunt euecti: Quod ſi quis obiiciat, *Mamaluchos illos ſiue apoſtatas ipſis Turcis eſſe peiores,* non tamen opinor, negabit fieri non poſſe quin aliqua eius, quam honorum & diuitiarum cupiditate abnegarunt, fidei memoria animis eorum adhuc infixa hæreat, & conſcientiam nonnumquam pungat. Quod vero tanto Chriſtianorum odio flagrare videntur, eo fit vt veros Muſulmannos ſeſe oſtendant, atque ita honores & fortunas ſuas tanto melius tueantur. ... in Turcica aula verſati ſunt, optime norunt. Plures quidem enarrantes audiui, celebrem illum Baſſam & maris præfectum, cuius paullo ante mentionem fecimus, Ochialem, qui Chriſtianam fidem abnegarat, vt alapam à Turca quodam ſibi ad remos ſedenti inflictam, vlciſceretur. Chriſtianis ſemper fauiſſe, quam diu ipſi fortuna fauit, & in tam excelſo loco & ſtatu ad quem incredibilis eum virtus, fortitudo inprimis & liberalitas prouexerant, conſeruauit, tandem inter Græcæ puellæ inſigni forma præditæ brachia, expletis voluptatibus, defunctum, & pretioſo ornatu, Chriſtianorum in morem, quatuor cereis ardentibus, in lectulo collocatum. Et hoc quidem in ſtatu Ochialem inuenit is, quem Sultanus morbi ignarus, ad eum miſerat, cum mandatis, vt primariam ipſius vxorem peregrè abituram comitaretur. Amurathi Mahumetes filius in Imperio ſucceſſit: ſub quo Ochialis, vt equites quoſdam noſtrates Melitenſes & alios captiuos narrantes audiui, feſtis celebrioribus, captiuis Chriſtianis ac præcipue ſacerdotibus non alimenta tantum, ſed etiam argentum clam mittere ſolebat, rogans vt Deum pro ſe deprecarentur. Graſſante vero in vrbe Conſtantinopolitana horribili peſte, idem in palatio ſuo a Chriſtianis ſolemnem proceſſionem fieri voluit, in qua S. Rochi imago fuit circumlata cum reliquis apud Chriſtianos vſitatis ceremonijs. Mira rum res accidit. Quum enim vix vllus tota vrbe eſſet angulus quem non contagioſa lues peruaſiſſet, illa tamen ex quingentis captiuis, qui abſoluta proceſſione cuſtodijs in eodem palatio iterum incluſi fuerant, ne vnum quidem attigit. Plura fortaſſis quam inſtituti noſtri ratio fert, de homine illo dixi: ſed abripuerunt me admirabiles eius virtutes, animi inprimis magnitudo, & liberalitas, in rebus ſecundis moderatio, in aduerſis conſtantia, quibus ille pleroſque noſtri ſæculi duces longe eſt ſupergreſſus. Hic infeliciter à Turcis ad Naupactum commiſſi prœlij reliquias recollegit, & in tutum deduxit; & quamuis victus, prætorium Melitenſis militiæ vexillum, quaſi in victoriæ ſignum ad Sultanum miſit. Deinde incredibili diligentia reſtaurata claſſe, Guletam illam inexpugnabilem creditam arcem expugnauit; & tribus, inter quas & prætoria fuit, captis nauibus, Melitenſes equites magna clade affecit. Quotquot familiarius ipſum norunt animo Chriſtianum fuiſſe dicunt; eoque tres ſeruos Chriſtianos ſemper circa ſe habuiſſe, vt cum ijs de religione conferret, tum ſex aut ſeptem Mamaluchorum, id eſt, eorum qui à Chriſtiana defecerant religione, millia,

Digitized by Google

lia, ad omnia quæcumque vellet obeunda paratiſſimorum. Aiunt in animo eum habuiſſe, Algerij regnum cuius præfecturam obtinebat, è Turcarum poteſtate ad Chriſtianos transferre; ex quo ingens ſane ad Chriſtianam Rempublicam facta fuiſſet acceſſio, quum id regnum ad trecenta fere milliaria pateat; ſic vt vnius vrbis & portus occupatione omne illud terrarum ſpacium in Chriſtianorum poteſtate futurum fuerit. In ſecretioribus colloquijs ſæpe ex ipſo auditum fuit. Amurathem magnum aliquid & nec opinatum conari, & ſi vita ſuppetat, effecturum. At morte vterque præuentus, quod inſtituerant perficere nequiuerunt. Hæc ego tametſi non omnibus obuia, hoc loco breuiter delibare volui: quum vt lectoris animum aliquo modo recrearem, tum vt oſtenderem, à ſolius Imperatoris Turcici ſiue Sultani conuerſione, totius illius Imperij dependere conuerſionem. Quæ ſane mutatio facile accidere poteſt, in tanta apoſtatarum Chriſtianorum multitudine qui in eo Imperio degunt, & præcipua tam terra quam mari munia adminiſtrant; qui vt ante ad captandam gratiam Imperatoris Chriſtianam religionem eiurarunt; ſic ipſo volente lubenter ad eandem ſint redituri. Hoc quominus fiat factumve ſit, obſtitit cum promiſſime fieri potuit, ſub Amurathe noſtra ex Luthero nata perduellio. Atque vtinam ea eſſet Chriſtianæ Reipublicæ vnitas & concordia, vt vna lingua, vna fide & conſpirantibus animis id à Deo omnes peteremus! Equidem ſpes eſſet. Deum vota noſtra & preces aliquando exauditurum, ac Chriſtianos qui miſerrimam ſub immanibus illis tyrannis ſeruiunt ſeruitutem, in libertatem denuo reſtituturum.

IV. Quandoquidem in rerum Orientalium incidi mentionem, facere non poſſum, quin Euangelicorum noſtratium in Turcia conatus oculis lectorum ſubijciam, vt qui Turcici Imperatoris fores non ſemel pulſarunt, aditumque petierunt, ad eamque rem Mehemetis purpuratorum Principis (qui poſtea à Spachio quodam, cui Timarium, id eſt, prædium beneficiarum ademerat, interfectus eſt) interceſſionem exambire ſtuduerunt. Tanto vero dignior fide quem citabo teſtis erit, quanto magis ab omni vel adulandi ſuſpicione vel ſpe vtilitatis abeſt. Quem dico, Aloyſius Guechius eſt, nobilis Venetus, qui quum eſſet in ſereniſſimæ eius Reipublicæ apud Selimum Turcicum Imperatorem Oratoris familia, ſequentem Epiſtolam ad Senatorem quendam Venetum Bartholomæum de Rodolphis nomine ſcripſit, quo aulæ illius ſtatum expouit. Etſi vero rebus Septemtrionalibus Gallicas immiſcere, & Hugonotarum noſtratium (quorum nomen libro IX. demum enatum videbis) natiuitatem & cunabula anticipare quodammodo videbor: prudens tamen lector, vti ſpero, non propterea me extrauagari, aut ab inſtituto meo quidquam omnino alienum facere iudicabit.

Inter alia Venetus ille ſic ſcribit: *Baſſa talis eſt, vt ſtatim agnoſcat, an ſyncere quis & libere negocia cum ipſo tractet, & num Legati limites à dominis præſcriptos obſeruent. Quod ſi animaduertat, diſſimulanter aliud quam Legatus in mandatis habeat, agi, ſtatim eos homines procul à ſe habet. Eius rei memorabile exemplum vidimus in Gulielmo de Grand Ry, alias de Grand Champ dicto: qui quamdiu Regis ſui negocia ea qua par eſt fide tractauit, à Baſſa magno in honore fuit habitus, adeo vt omnia quæ de pace cum Romanorum rege tractata fuerant, cum ipſo communicaret, ex quo factum eſt, vt in gratiam regis, pacis concluſio diu fuerit dilata. Poſtquam vero intellexit, prædictum Legatum non tam Regis ſui quam ſubditorum ipſi rebellium commoda & vtilitates ſpectare, eius actiones ſuſpectas habere cœpit, nec ea qua antea erga ipſum familiaritate eſt vſus. E contrario, inſtante Legato vti Hugonotæ quoque ea pace comprehenderentur, Baſſa non ſine indignatione rogauit, Ecquinam tandem eſſent illi Hugonotæ? neque enim vllam nationem ſe audiuiſſe, quæ hoc nomine cenſeretur. Legatus ergo rem omnem ſcripto comprehenſam exhibuit: quod ſcriptum poſtea per multorum manus vagatum eſt, Baſſa Gallorum leuitatem irridente. in eo Legatus fatebatur, Hugonotas Gallorum regis eſſe ſubditos; ſed ob religionem, quæ Mahumetanæ in multis rebus ſimilis ſit, arma ſumere coactos. Inde rationes quaſdam explicabat, ad probandum, ſi Hugenotæ fœderi adſcriberentur, & in patrocinium à Turcarum Imperatore ſuſciperentur, magnas eam rem ipſius imperio vtilitates allaturam. Eorum enim opera regem diſtineri atque auerti poſſe, ne Hiſpaniarum regi infeſtiſſimo & potentiſſimo Turcarum hoſti, auxilium ferat. Sed & fore vt Romanorum Imperatoris conatus eadem opera per Germaniæ Principes & Reſpublicas, Hugonotarum cauſſæ fauentes, diſturbetur. Iidem niſi tantas in Gallia turbas excitaſſent, Turcas nihil in toto mari Mediterraneo fuiſſe habituros. Regiæ enim matrem conſtitutum habuiſſe, omnes portus & loca*

munita

Digitized by Google

munita Gallia ad mare illud ſita, Hiſpaniarum Regi tradere, Belgio compenſationis loco accepto: ſicque totum mare Mediterraneum in Hiſpaniarum regis poteſtate futurum fuiſſe. Hugenotis & Lutheranis ipſorum confœderatis exciſit, certum eſſe, Papam, Imperatorem, aliosque Reges & Principes Christianos coniunctis viribus Turcarum Imperium aggreſſuros. Vtilem etiam ad id Turcarum Imperatori Hugonotarum fore confœderationem, vt quandocumque libuerit, pacem cum Romanorum rege factam ſub honeſto prætextu poſſit rumpere: tumque ipſos Germaniæ quietem perturbaturos, ac vires facile diſtracturos, ſi in rem Imperatoris id fore videatur.

At Baſſa non ſine riſu & ludibrio adhæc excepta, per interpretem reſpondit: Iam videre ſe, à Gallia regem non legatum vel Oratorem qui negocia ipſius tractaret, ſed proditorem miſſum. Hugenotarum multo viliorem eſſe conditionem, quam vt cum totius orbis terrarum potentiſſimo Principe communi fœderi adſcribantur. Tuto illis fidem haberi non poſſe, qui in ſuum ipſorum regem perfidi ſint & proditores. Othomannorum conſuetudinem eſſe cum Regibus & Principibus, non cum mancipiis & perfidis res rationesque contrahere, nec proditorie & perfide, ſed bello aperto rem gerere. Domino ſuo facile eſſe quandocumque velit, Hugonotas illos ad officium reducere, niſi victoriam de proditoribus & rebellibus partam ſibi honorificam exiſtimaret. Atque hæc quidem tum omni populo Conſtantinopolitano in ore tum fuerũt, cum magna Turcarum & Baſſa inprimis laude; Gallorum leuitatem pleriſque vituperantibus.

Hæc ille, quibus capiti huic finem imponam. Interea vos qui Chriſtiani Reformati audire vultis, *ne poſthac quæſo, Turcas Papiſtis copulate, neve Mahumetiſtas Romanos nos appellate*: ſic enim efficietis, vt neque nos, qui Catholici ſumus & dicimur, veſtram religionem cum Mahumetana comparemus. Mahumetana enim hæreſis inter Chriſtianos è Monachi cerebro nata, vti & veſtra, & armis ſe hactenus tutata, vti & veſtra, Chriſtianæ Reipublicæ tantum non ruinam & exitium attulit, vti & veſtra. Quod ſi omnes Tragœdiæ ab vtroque excitatæ Actus in ſcenam producere vellem, verendum mihi eſſet, ne lectoris animum & tam crudelium ſpectaculorum immanitate defatigarem, & à præſcripto longius diſcederem Quare ad ſemitam redeamus, Oppilato ore eorum qui ad ſemitam inſtitutam redeuntes Calumnijs ſuis hoc ſe eſſe demonſtrant, quod de alijs mentiri non erubeſcunt.

DE SEDITIOSIS PRÆDICANtium in Polonia contra Regem ſermonibus: De Ioanne Laſco nobili Polono: de miraculis quibuſdam Euchariſtiæ: & de falſo Prædicantis cuiuſdam miraculo.

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

I. *Prædicantes in Polonia Regem ſuum criminantur, qui nihili eorum calumnias faciens, fores ad audendum aperuit.*

II. *De Ioanne Laſco nobili Polono, Caluiniſtarum anteſignano.*

III. *Miraculum circa Euchariſtiam in Polonia factum*

IV. *Falſa Polychronij cuiuſdam Prædicantis miracula.*

I. QVOT quamque diuerſæ in Poloniam ſectæ irrepſerint, ex ijs quæ ſuperius dicta ſunt, patet. Cauſam vero nonnulli regis Sigiſmundi Auguſti facilitati & diſſimulationi, aut forte etiam hypocriſi adſcribunt. Vulgatum eſt, ſed veriſſimum illud:

Principijs obſta: ſero medicina paratur
Quum mala per longas inualuere moras.

Neque enim Regem latebat, noui Euangelij Prædicantes in conuentu Petricouienſi Anno M. D. LXIV, habito, aperte dicere auſos. *Nullum ſe habere aut agnoſcere regem niſi Ieſum Chriſtum, illum ſpinis pro ſalute hominum coronatum regem.* Stancatus in Præfatione libri cuiuſdam aperte præ ſe fert, *ſi rex in eam quam deſiderent reformationem conſentire nolit, Nobilitatem nihilominus penes quam arma ſint & regni vires, Sathanæ imperio valedicturam, & Chriſti regno ſe adiuncturam. Singulis mandatum à Deo eſſe, vt licet fremente toto Mundo, ipſi magis obediant quam hominibus, Reges nihil aliud eſſe quam Dei Vicarios, &c.* Sic Nouitij Chriſtiani Principibus ſuis ſuperbiſſime inſultabant; adeoque in diuerſis locis multa crudeliter & furioſe patrabant, vt ex ijs quæ Petrus Scarga & Reſcius collegerunt patet: quorum

hic

Digitized by Google

hic teſtatur. *Nobilem quendam hæreticum ad exſatiandam rabiem ſuam ſacerdotem quendam non procul à VVarſouia cruci affixiſſe.* Quamuis autem regem non lateret quæ quum hæretici alibi, tum præcipue Georgius Paullus in Polonia, & Volanus in Lithuania ad populum nouarum rerum ſtudio & ſeditione inflammandum molirentur, nihilo tamen commotior ſatis habuit pro ſua perſona in Catholicæ Eccleſiæ permanere obedientia, interim nemini vllum religionis cauſſa negocium faceſſens, ſed pacem omnibus indulgens. Sic peſtilens hæreſeos morbus longe lateque prorepſit,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & melior a dees ſedet omnia poſcens.

II. Ioannes Laſcus nobilis Polonus, qui ex Anglia, vbi hactenus delituerat, Maria regno admota profugerat, vnus ex præcipuis fuit qui Caluiniſmum in Polonia proſeminarunt, adductis ſecum Anglis quibuſdam itidem fugitiuis. Huius fratrem Hieronymum à Laſco nos Anno M. D. LXXIII. vidimus, inter eos, qui vt Henricum Ducem tum Andegauenſem ad Poloniæ capeſſendum regnum accerſerent venerant, Legatos. Et de Ioannis quidem ab ineunte ætate bonis litteris imbuti doctrina magna erat exiſtimatio, qua ille fretus, inter tot tamque diuerſas doctrinas, quæ tum à varijs auctoribus in Polonia circumferebantur, Zuinglianiſmum tandem velut cerebri ſui commentis optime congruentem, cui adhæreſceret, elegit: ſed quum leges quæ acerrime in eos qui à Catholica deficientes Eccleſia ad Nouas ſectas tranſibant, vindicabant, metueret, in Germaniam primum, deinde in Angliam profugit, vbi Eduardo puero rege, Sacramentariorum ſecta vigebat: quo defuncto, & Maria in regnum ſurrogata, Laſcus vt & reliqui exſules hæretici proſcripti ſunt, qui inde Valedicto ſuis in perfidia fratribus, duabus nauibus in Daniam traiecerunt, vbi ſpe fundandæ ſuæ Eccleſiæ fruſtrati, tentato etiam fruſtra in Saxonia inferiori ſiue VVandalicis ciuitatibus aditu, tandem Embdam Orientalis Friſiæ vrbem primariam appulerunt. Annæ coniugis commendatione a Comite & Senatu recepti: vbi poſtea fluctuans hæc & diu errans Eccleſia aliquantulum conquieuit, immo altas egit radices. Laſcus inde patriæ viſendæ deſiderio, in Poloniam redijt, ex itinere VVitenbergæ cum Philippo Melanchthone colloquutus: atque ex eo tempore veram religionem, inquit Beza, id eſt, Caluiniſmum Polonis annunciauit, vſque ad annum M. D. LX. quo è viuis deceſſit. *Felix*, inquit idem Beza, *quod horribiles illas tempeſtates Arrianiſmi, Tritheiſmi, & aliarum hæreſeon quæ ibi poſtea inualuerunt, euitauit.* Diſcipulos vero reliquit non paucos, in eadem ſchola educatos, qui eandem doctrinam magnis conatibus propagarunt, Chriſtophorum Thretium, Paulum Laſcum, alios, qui è diuerſis locis & diuerſas ob cauſſas ad ea loca tamquam ad aſylum confugerant. Nihil vero Polonorum conſcientias magis perturbauit quam deſiderium Cœnæ Dominicæ ſub vtraque ſpecie ſumendæ; licet diuinitus ipſis Anno M. D. LVI. tale ipſis oſtenſum eſſet miraculum, quod merito etiam obſtinatiſſimorum hominum incredulitati, niſi eorum animi à maligno obſeſſi fuiſſent ſpiritu, remedium afferre debuiſſet. Id quamuis à pluribus ſcriptoribus proditum ſit, hoc loco tamen citra legentium faſtidium reperi poſſe arbitror. Interim illud Catholicus lector obſeruabit, quemadmodum tempore Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti plures fuerunt dæmoniaci, quam toto fere illo tempore quo durauit Iudæorum Synagoga; ſic ſæculo illo Sacramentario plura viſa fuiſſe miracula, quæ circa SS. Euchariſtiæ Sacramentum contigerunt, quam vllo retro à nato vſque Saluatore. Miraculum vero illud ſic habet,

III. *Pauper quædam & ſimplex femina, Dorothea nomine, Iudæi cuiuſdam in oppido Sachazeth familiaritate diu vſa, ab ipſo rogata fuit, vt ſi quando altare accederet Euchariſtiæ ſumendæ gratia, panem conſecratum ore exemtum clam in ſudariolo abſconderet, & ad ſe deferret: tres thaleros & veſtem holoſerico fimbriatam mercedis loco ipſi pollicitus. Facit infelix quod iuſſa erat, & Corpus Chriſti Domini in vigilia Paſchatis in pago Cotzo à ſe receptum, & deinde clam abſconditum, ſequenti die Mercurij Iudæo illi apportat, cum quo tres alij erant, Michalech, Sachan & Ioſephus: qui mox illud in Synagogam delatum pugionibus confodiunt. Quid fit? Ex ictibus copioſus promanat ſanguis, quem illi in vitrum collectum aſſeruarunt,*

(O rem nefariam & abominandam! Vide, quæſo amentiſſimorum hominum furorem: vide etiam præſentem Dei vltionem, qui quam grauiter contumelias huic SS. Sacramento illatas ferat, innumeris fere exemplis oſtendit.) *Simile Anno M. D. CXCII. Octobris Sternebachij euenisse*, auctor Regiſtri Mundi ſcribit; *vbi Eleazar & alij Iudæi hoſtias nacti, cultro eos confixerunt, cuius mucro cruentus*

etiam linteum quo illum inuoluerant, cruentauit. Quo nefario & impio facinore detecto, Iudæi illi omnes viui cremati ſunt. Hoc ſane miraculum non multum diſſimile eſt ei quod Sanctus Athanaſius de Iudæis quibuſdam refert, qui quum Ieſum Chriſtum in imagine ſua ruſus vellent crucifigere, ad ictus quos eidem infixerant, ſanguinem videre copioſe profluentem. Sed vt ad primum noſtrum redeamus miraculum, *Re patefacta, & coram Rege, qui Vilnæ tum erat in Lithuania, certis teſtimonijs probata, rex nihilominus diligenter amplius inquiri, & ſecundum comperta, in reos lege agi iuſſit. Denuo igitur re coram iudicibus ventilata, atque ita oculis ſubiecta vt negari non poſſet, nefaria illa ſacrilega vnà cum ſceleſtiſſimis Iudæis feria ſexta ante Feſtum Aſcenſionis Domini, vltricibus flammis abſumpta fuit. eodemque ſupplicio ſequenti die omnes Iudæi qui in Synagoga fuerant, ſunt affecti Anno 1556.* Quis vero dubitet hoc miraculo Deum Polonis illis Calicem in Cœnæ Dominicæ communione tanta contentione flagitantibus, oſtendere voluiſſe, quum corpus extra ſepulchrum ab anima, ſanguine & diuina natura nequaquam ſeparatum ſit, carnem Ieſu Chriſti, quam in ſacra communione ſumimus, mortuam & exſanguem non eſſe, ſed ſancto ſanguine, quem bibere deſiderant, pleniſſimam, à ſe recipi, vt cum manducant carnem, æque bibant ac manducent, quemadmodum intritum ex alueolo Abacuc Prophetæ Daniel ſumens in lacu, & edebat & bibebat.

IV. Miraculum hoc tam illuſtre quum poſtea Nouorum illorum Prædicantium oculis à Catholicis opponeretur, quidam inter eos Cracouiæ conciones habere ſolitus, tantam claritatem non ferens, contrario id obfuſcare voluit miraculo: eoque *hominem ruſticanum Matthæum nomine, pagi Biethagienſis colonum, exigua pecuniola conductum ſubornauit, vt mortuum ſe ſimularet. Qua ille conditione accepta, in feretrum impoſitus, & ad ſepulchrum delatus eſt ſequente funus uxore & toto domeſticorum grege, cum multo ploratu. Ibi quaſi forte fortuna aduenïens Polychronius (hoc enim nomen hiſtoria tribuit) ad tempus ſoras funus ſiſti iubet, & ſermone ad populum de Euangelij quod ipſis annunciaret veritate habito: O Deus, inquit, omnipotens, ſana obſecro manu tua omnipotente incredulitatem huius populi: & ad corroborationem veritatis, quam populo huic annuncio, exſuſcita, quæſo, mortuum hunc, tu qui Lazarum à mortuis reſuſcitaſti. Deinde mortuum inclamans. Matthia, inquit, prodi, ſurge Matthia. At verò ille, quod dicitur, mortuo naniam canebat. Aperta enim ſandapila, Matthias vero mortuus eſt repertus. Tunc vxor lamentari, Dei & hominumque opem implorare, & homicidam prædicantem deteſtari atque exſecrari, totam denique rem omnibus enarrare, dolore vocem veritatis indicem exprimente.* Teſtis huius retrogradi miraculi fuit Dominicanus quidam Religioſus, qui eodem die in oppidum venerat, in Ruſſiam inde proficiſcens; vt Reſcius, Lindanus & Alanus Copus in Dialogis ſuis teſtantur. Et ſicuti miraculum hoc nouos Euangelicos valde infamauit; ita aliud quod Anno M. D. LXXIX. Cracouiæ euenit, Catholicam fidem plurimum confirmauit, *Quum enim in ſolenni proceſſione Eucharistiæ Sacramentum circumferretur, ſutoris cuiuſdam Arriani vxor è feneſtra proſpiciens exclamauit: Ecce qualem vrſum Papiſtæ portant & adorant. Vix inde in cubiculum digreſſam diabolus arripit, tandem poſt horribiles vlulatus, cruciatus & blaſphemias, infelicem animam in mariti complexu exhalantem.* Huius rei tota ciuitas Cracouienſis, primaria regni vrbs, teſtis eſt, vt Reſcius ſcribit. En tibi audaciam & furorem hæreticorum! En Dei iuſtitiam, iniurias ſuas etiam hic ſæpe vlciſcentis! Eo vſque vero illorum progreſſa erat inſolentia, *vt ſacerdotem quendam alio colore accerſitum, cogere voluerint, vt Euchariſtiæ Sacramentum porco faſcijs inuoluto, tanquam ægro in obſcuro loco decumbenti porrigeret: qui tamen animaduerſa fraude, mori potius quam tam nefarium facinus admittere voluit.* Hoc quidem in oppido quodam Pruſſiæ Nitich nomine, accidiſſe memorant. Multa alia his ſimilia omitto, ab hæreticis, illis in locis ad Catholicam vexandam & opprimendam religionem, non minus, quam quæ dicta ſunt, flagitioſe perpetrata.

QVIBVS RATIONIBVS CATHOLICA IN POLONIÆ REGNO CONSERVATA SIT RELIGIO.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *Quorundam Poloniæ Epiſcoporum conatus.*
II. *Eccleſiaſtici ſtatus in Polonia opulentia & dignitas.*
III. *Memorabile Philippi Auguſti Franciæ regis reſponſum.*
IV *Palatini Podoliæ ad Catholicam fidem conuerſio.*

I. Ea-

I. FATENDVM omnino eſt, præter veritatem, quæ indiuidua Catholicæ Eccleſiæ eſt comes, ac propriam ipſius virtutem, Catholicæ religionis in Poloniæ regno conſeruationem doctrinæ & ſanctitati Epiſcoporum quorundam deberi: quorum multi animaduertentes, Paſtorum in Germania ſecordia & veterno euenisse, vt tot lupi in ouile irruperint, etiam atque etiam ſuper gregibus fidei ſuæ commiſſis vigilandum ſibi ſtatuerunt. Inter hos præcipui fuerunt, *Andreas Noſcouius Epiſcopus Plocenſis in Lituania, & Valerianus Epiſcopus Vilnenſis: ſuper omnes vero optimus ille & doctiſſimus Cardinalis Hoſius perdius ac pernox quaſi pro Eccleſia conſeruatione excubabat.* Ad ſubleuandam vero tanti oneris magnitudinem, miniſtros fideles & induſtrios ſibi accerſiuerunt, qui in partem curæ pro Dominico grege venirent, Patres nimirum Societatis Ieſu, qui paucis annis, inſigni fecunditate, vndecim Collegia & Reſidentias per Regnum illud periculis maximis inuolutum conſtituerunt, & magnum diuini verbi præconum, Confeſſariorum & iuuentutis moderatorum numerum in aciem contra hæreſin fugandam vndique & profligandam produxerunt, Catholicamque Eccleſiam ſarctam tectam pluribus in locis conſeruarunt. Auctoque ſubinde numero ad 1000. capitum cenſum, duas Prouincias Collegijs & Reſidentijs multiplicatis effecerunt.

II. Porro ad conſeruationem veræ in Polonia fidei non parum momenti attulere Eccleſiaſticorum in eo regno auctoritas & diuitiæ. Vix enim credi poteſt, quanta ibi Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, & aliorum Prælatorum tam quoad confœderationes, quam quoad externas opes ſit potentia. Aiunt Gneſnenſem Archiepiſcopum quadraginta, Cracouienſem ſexaginta, Poſnanienſem quadraginta quinque ducatorum millia annua in cenſu habere, detractis ſumptibus domeſticis. Qui minimum quindecim ducatorum millia ex redditibus percipiunt Gneſnenſis certe, Leopolienſis, Cracouienſis, Plocenſis, Vilnenſis, Cuiauienſis, ſinguli vltra quadragena ducatorum millia ex cenſibus annuis habent. Ex quo apparet, quomodo primitiua Eccleſia per paupertatem locupletata, & per vilitatem & humilitatem ſuam ad tantam dignitatem eleuata ſit. Res omnes ſua tempora habent & ætates. Et quemadmodum ſub primis velut Eccleſiæ cunabulis Chriſtianorum templa admodum humilia & inornata, paullatim vero ampliſſimis donarijs, & ad maiorem Dei honorem exquiſito ornatu fuere inſtructa: ſic Reges ac Principes terræ, poſtquam Chriſtianæ religioni nomen dediſſent, nihil honorificentius ſibi exiſtimarunt, quam ad Eccleſiæ pedes coronas ſuas deponere, & bona atque opes ſuas eius Præſulibus diſtribuere, vt tanto melius dignitatem ſuam tueri poſſint. Hoc quidem pleriquе omnes Chriſtiani Imperatores, Reges & Principes, fecerunt; inprimis vero Poloniæ reges, in qua Eccleſiæ præſulum tanta eſt dignitas, vt etiam ab aduerſarijs & inimicis ſummo honore afficiantur & demiſſe obſeruentur.

Quo tempore Andegauenſis ad Poloniæ capeſſendum regnum fuit accerſitus, vidimus in Gallia Palatinos Cracouienſem & Drohicienſem Trinitarios, Comitem item Tenchinenſem & Palatinum Lublinenſem Lutheranos, alioſque diuerſarum ſectarum Magnates, Archiepiſcopos & Epiſcopos ſummo venerationis cultu proſequentes, vt neſciam an maior à Catholicis honor ipſis potuerit exhiberi. Abſente quidem Rege, aut interregni tempore penes Gneſnenſem Archiepiſcopum præcipua eſt poteſtas, cui Regni proceres non minus obediunt quam ipſi Regi. Singulari vero magnificentia exteriori omnes vtuntur. Qui minimum, centum equitibus, alij ducentis, trecentis, aut etiam quadringentis equitibus comitati incedunt: domi vero præcipuorum regni procerum miniſterio vtuntur, immo nobiliſſimæ familiæ hæreditaria eiuſmodi officia honori ſibi ducunt. Quod ſi Proteſtantium aut Caluiniſtarum exemplo armis & vi Catholicam doctrinam propagare vellent, quantas, Deum immortalem, copias, vel contra omnes tam Regni quam ipſorum dignitati aduerſantes & opibus inſidiantes, omnes iſti Archiepiſcopi, Epiſcopi & Prælati contrahere & producere poſſent! Calumniantur quidem hanc potentiam Eccleſiaſticis in perſonis Miniſtelli verborum, ſed ita vt ſperent eam in Ora ſua deriuandam, aut abrogatam fores lupis ingreſſuris apertuiram. Sed Opes iſtiuſmodi & diuitiæ non minimum Eccleſiæ contra hoſtium aſſultus ſunt propugnaculum, vti ipſa Germania ſuo comprobat experimento.

III. De his memorabile inprimis Philippi Gallorum Regis cui Auguſti & Conqueſtoris ex merito fuit cognomen, dictum celebratur. Hunc Imperator Otho IV. tum Rex Angliæ &

Comes Flandriæ coniunctis viribus diu oppugnarant, iamque regnum, quemadmodum pellem ante captum vrſum, vt eſt in prouerbio, inter ſe partiti erant. De quibus tamen omnibus plures & inſignes victorias conſequutus, reſtituta pace & trãquillitate, vt Deo pro tot beneficijs gratiam aliquã rependeret, toto regno paſsim Eccleſias, Monaſteria & ſacra loca multis prouentibus auxit & locupletauit. Id quum ægre admodum ferrent ij qui vitam ærumnoſe inter tot pericula & militiæ labores acta, omnibus illis bellis bonam & fidelem Regi operam nauarant, & eius hac deuota liberalitate præmium virtuti & meritis ſuis debitum interuerti æſtimabant, eum admonuerunt, *rectius atque vtilius facturum, ſi opes ac prouentus regni ærario inferret, vt eis deinde quando neceſſe fuerit, ad ſtatus ſui defenſionem vteretur, quam ſi eandem in homines inutiles & in diem viuentes profunderet.* Qui vero Regem alloquebatur, è numero Togatorum erat, ne ſi ſagatus fuiſſet, rex non eos de publicis ſed de priuatis vtilitatibus ſollicitos eſſe putaret. Tum Rex è veſtigio ſic reſpondiſſe dicitur: *Equidem minus mira veſtra mihi videtur oratio, vtpote eorum qui domi aſſidue deliteſcunt, nec pericula niſi auribus & è longinquo ſentiunt. Nec quantis periculis conatus noſtri & actiones quotidie pulſentur, nec vnde victoriæ obueniant, ſcire mihi videmini. Equidem in ocio viuens, tam ab externis quam domeſticis hoſtibus tutus, ſæpenumero miratus ſum tantam Caroli Magni & aliorum meorum prædeceſſorum in Eccleſiam Catholicam liberalitatem: at poſtquam pericula non ſolum ad coronam, verum etiam perſonam meam propius acceſſerunt, ſic vt & de regno & de vita ſimul mihi dimicandum certandumque fuerit miratus ſum valde non multo maiori liberalitate ipſos erga eandem vſos. Id enim expertus ſcio, nec militem, nec equites, nec vlla arma ad victoriam quidquam prodeſſe, niſi Deus exercituum animum nobis & vires inſpiret. Ad diuinam vero impetrandam gratiam Eccleſiaſticorum, qui velut domeſtici ſunt & Dei familiares, nobis opus eſt miniſterio. Quocirca nolite mirari quod huic hominum generi bene facio. Quidquid enim eis à me præſtatur, id omne Deo & honori ipſius ac ſeruitio præſtatur.*

Nec minus memorabilis eſt Franciſci Regis vere Magni vox: quo audiente, quum omnium ſæculi illius virorum doctiſsimi, Budæus & Caſtellanus de bonis Eccleſiæ, deque modis quibus illa acquiſita eſſent, diſputare cœpiſſent, rex interfatus *Equidem, inquit, ſic cenſeo, ſi tam mea quam aliorum omnium Principum ſcrinia & archiua excutiatis, vix vllos antiquiores aut meliores titulos quam S. Petri inuenturos: cui ab Imperatoribus, Regibus, Principibus & populis factæ donationes vt antiquiſsimæ, ita optimo iure nituntur, quum noſtri & illorum tituli plerique vi & armis aut vſurpatione maiorum noſtrorum ſint acquiſiti.* Eccleſiaſticorum quidem in Polonia opes magna ad Chriſtianæ fidei conſeruationem attuliſſe ſubſidia, hiſtoriæ teſtantur, quas, vtpote ad inſtitutum noſtrum non ita pertinentes, hoc loco omitto, & ad ſpiritualia potius me conuerto.

IV. Porro in hoc regno Societas Ieſu tam doctrina quam vitæ ſanctitate magnam ſibi peperit auctoritatem, nec ſolum apud Regni ſenatores & proceres, verum etiam apud regem ipſum, qui P. Scarga & concionatore aulico & Confeſſario vtebatur. Quamuis autem Patrum horum ope multi quotidie ad Catholicam reducti ſint Eccleſiam; præter alias tamen inprimis memorabilis eſt Palatini Miezislauienſis conuerſio, quam vti à teſtibus oculatis accepi, enarrabo. *Palatinus hic quum die quendam ſacerdoti Catholico plus pietatis quam doctrinæ habenti, vellet illudere, hominẽ, ad prandium inuitarat. Menſæ aſsidentem, Palatino innuente, Prædicans quidam varijs quæſtionibus vrgere cœpit, iam caput aliquod doctrinæ, iam Papæ tyrannidem, iam diſſolutam Eccleſiaſticorum vitam in medium proponens. Tacet ad omnia bonus ille ſacerdos, ac ſtrenue interim appoſita veſcitur. Tandem ad Palatinum conuerſus, Quid hic hominis eſt, quæſo? O! inquit, Equidẽ ad prandium non ad diſputationem inuitatus ſum. ibi riſu ſolui omnes, & boni ſacerdotis ſimplicitatem, vel potius inſcitiam (ita enim videbatur) ludibrio habere. Tum ille, Equidem, inquit, iam hoc agam, & prandebo; vbi pranſus fuero, tum forte homini iſti reſpondebo. Sublatis menſis, ſacerdos ita infit: Hodie ſacrum in altari peragens, hac vſus ſum precatione: Diſcerne cauſſam meam de gente non ſancta. Spero ſane hunc ipſum Deum pro ſua omnipotentia & miſericordia preces has meas exauditurum. Facto deinde Crucis ſigno, Prædicantem ita alloquitur: In nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, per Dei, cuius ego indignus ſeruus & ſacerdos ſum, auctoritatem & poteſtatem mando tibi, maligne ſpiritus, vt obmuteſcas, nec per os iſtius hominis loquaris. Quid fit? Vix ille hæc verba pronunciauerat, quum ecce Prædicans piſce magis mutus ſedet. Tum ſacerdos iterum, Iam, inquit, vt homo loquere: & tibi reſpondebo. Hactenus enim cum maligno illo ſpiritu qui per os tuum locutus eſt, & tam atroces contra Ieſu*

Chriſti

Chriſti ſponſam iniurias] euomuit, verba commutare religioni mihi duxi. At Prædicans fruſtra loqui conatus, quum ne gry quidem proferre poſſet, demiſſo capite totus pudore perfuſus inde ſe proripuit, omnibus hoc miraculo obſtupefactis. Illi tamen eidem, muto quidem, nihilo tamen *minus aſtuto diabolo color non defuit, quo hanc Prædicantis infamiam palliaret, vi magicæ artis factum eſſe dictitans: à qua tamen ſuſpicione Gorſcium (id enim nomen erat ſacerdotis) vitæ ſimplicitas atque innocentia facile vindicabat. Palatinus vero miraculo hoc obſtupefactus, in ſe rediens, errore, in quo educatus fuerat, abiurato, vnà cum familia ſua ad Catholicam Eccleſiam eſt reuerſus; & in ea conſtanter perſeuerauit: quem Pibracus noſter tam ob ſingularem eruditionem & eloquentiam quam armorum vſum & rei bellicæ peritiam maiorem in modum laudare eſt ſolitus.* Idem hæretico cuidam presbytero eueniſſe Georgius Turonenſis teſtatur, qui cum Catholico in eadem menſa cibum capiens, eumque irridens, mirabiliter itidem fuit conuerſus. Ecce tibi veræ Eccleſiæ & legitimæ vocationis ſigilla, quæ in notha illa & ſpuria Eccleſia fruſtra quæras. At præſtigias eſſe & magicas artes dicitis. Idem Iudæi de Saluatore noſtro dæmonia eijciente & mortuos reſuſcitante dixerunt. Eadem arte S. Petrus maligno ſpiritui, qui Simonem illum magum in aëre ferebat, vires ademit. Et quondam, quæſo, miraculum in S. ſcriptura ſimilia Iudæorum conuitia, & calumnias effugere potuit? Sed ite vos, ſi placet, & magicas artes in ſubſidium accerſite. Agite, veſtra Matre vnum nobis producite miraculum, quo ſacerdotibus noſtris vocationem veſtrâ legitimam eſſe negantibus, os occludatis. Quid ceſſatis (quin extrema potius tentatis (qui tot facinora alia tentaſtis) quam vt hanc calumniam, vt vos dicitis, inultam ſinatis. Ite vos Prædicantes, & digitos veſtros in os dæmoniacorum inſerite, vt ſacerdotes noſtri faciunt. Periculum facite, an illæſos eos ſitis rurſus extracturi, Equidem cum Eraſmo potius crediderim, ſi veſtras omnes vires conferatis, ne claudicantem quidem equum vos ſanare poſſe. Sed ad inſtitutum redeo, à quo Palatini huius ad Catholicam fidem conuerſi hiſtoria nos paululum abduxit.

* * *

HÆRETICI IN POLONIA OMNIS dignitatis exſortes. Ibidem varia ſectarum inueniuntur genera. Iacobus Palæologus Dominicanus hæreſeos damnatur & punitur.

Caput XII.

ARGUMENTUM.

I. *In Polonia hæretici, regni Senatores eſſe non poſſunt.*
II. *Cardinalis Hoſius Catholicorum cum hæreticis colloquia fruſtra impedire conatur.*
III. *Diaboli miraculum, in Antitrinitarij cuiuſdam corpus ingreſſi.*
IV. *De Andrea Dudithio Epiſcopo Quinqueccleſienſi.*
V. *De Iacobo Palæologo, eiuſque vita & morte.*
VI. *De Lutheranis, Anabaptiſtis, Calixtinis & alijs hæreticis qui in Polonia ſtabulantur.*

I. EX omnibus ſectis quæ in Polonia & Sarmaticis vigent regionibus, *Trinitariorum* præcipua fere eſt, quæ vnà cum Græcanica non Poloniam tantum vtramque, ſed Lithuaniam etiam, Roſsiam & Volhiniam occupauit. Horum Metropolitani pluribus locis Patriarcham Conſtantinopolitanum agnoſcunt: interim à Senatoria dignitate excluſi. Econtrario omnes Catholici in Polonia Epiſcopi, regni ſunt Senatores. Trinitarii quidem quantum ad pertinaciam, ceteris omnibus hæreticis ſunt ſimiles: quoad articulos vero doctrinæ valde ſunt varij & pugnantes. (a) Sanctam tamen Sedem non tanto odio proſequuntur. *Demetrius Huniadinus*, homo non vulgari doctrina præditus (qua vtinam recte vſus eſſet!) vnus ex præcipuis fuit Trinitariorum antesignanis. Hic Claudiopoli ad populum declamans, multis execrabilibus contra SS. Trinitatem effuſis blaſphemijs, apoplexia correptus, in ipſo veſtigio animam exhalauit. Sed non cum ipſo hæreſis, quæ in ſucceſſores multo nequiores transfuſa eſt. Prodierunt tum tabulæ quædam & picturæ, quibus boni illi homines operis, quod Deus ſcilicet, per ipſos effecerit, magnitudinem adumbrare voluerunt. Picta in Tabula videtur S. Petri, quæ Romæ eſt, Eccleſia: quam Lutherus & aſſeclæ altè eleuatis

brachiis & intentis ictibus demoliri aggrediuntur, ſed defectum, tantum confractis & deiectis tegulis perrumpunt: Caluinus vero & Zuinglius parietes perſtringunt: at Seruetus ipſa fundamenta, extremā Papatui ruinam moliens, amoto ſcilicet lapide illo angulari, IESV CHRISTO, quem nec Lutherus nec Caluinus loco mouere auſi ſunt. Ecce quomodo Hæreſis quibuſdam velut gradibus ad ſummum peruenerit malitiæ & impietatis faſtigium, poſtquam aditus ſemel ipſi fuit patefactus. Anno vero 1566. (*b*) Lutherani & Caluiniſtæ, exiſtimationis ſuæ iacturam indigne ferentes, vt è quibus multi quotidie ad Arrianiſmum tranſibant, à Trinitariis etiam ſubinde ad diſputationem prouocati, tandem conditionem acceperunt. Sic ergo permittente rege Sigiſmundo Auguſto, Petricouiæ, vbi regni comitia erant habita colloquium de religione inſtitutum fuit, præſente regni Mareſchallo. E Caluinianis colloquutores fuerunt Andreas Radomianus, Sanicius, Syluius, & Procius; ſcriba Nicolaus Pluſius. Ex aduerſariis vero Georgius Paullus dux hæreſis Trithearum (vt eum Poſſeuinus appellat) Lutomirus, Pacleſius, Homanus; ſcriba Ioannes Caſanouius, is qui Caluinum ſcriptis editis antea oppugnarat.

II. Cardinalis Hoſius, vir non minus vitæ ſanctitate quam doctrina conſpicuus, accepta huius Colloquii fama, in quo non ignorabat ſanctiſſimum Ieſu Chriſti nomen fœdis modis laceratum & pedibus proculcatum iri; nulla ſenectutis & affectæ valetudinis habita ratione, è longo etiam nondum recreatus itinere (paullo enim ante Tridento redierat; ubi Legati officio erat functus.) quam celerrime ad regem profectus, modis omnibus inſtitutum iam Colloquium impedire annixus eſt. Sed quum nec precibus nec ullis demonſtrationibus regem, cui Trinitarij iam olim libellos ſuos exhibuerant, à propoſito ſuo divertere poſſet, non ſine dolore & indignatione ex aula & comitiis diſceſſit, in via multis cum ſuſpirijs ſæpe exclamans: O *Deus, in qua me tempora reſervaſti! An ferendum eſt, ut impij illi homines impuris ſuis vocibus aerem patria noſtra corrumpant? Exſurge Deus: quia hoſtes tui elevati ſunt contra te.* Porro ad Colloquium magno apparatu inſtitutum venerunt non pauci proceres, è maiore & minore Polonia evocati, ſed ij tantum qui vel Calviniſtarum vel Tritheitarum ſectæ adhærebant. Catholicorum enim nemo adfuit. Initio quæſtio erat *de præſide, quis & an unus eſſe deberet.* Placebat alteris vt alternis diebus vnus ex vtraque parte præeſſet. Tandem vero, quum in illo convenire non poſſent, duo electi ſunt, vnus unius; alter alterius partis. Quum vero ad rem ipſam accederent, Regni Mareſcallus, qui Calviniſta erat, ad pacem ceteros omnes exhortatus, inquit: *Conſtituta iam propoſitione qua de agendum eſt, agite in Dei unius & ſancta Trinitatis nomine exordimini.* Ubi protinus quidam adverſariorum ſuorum intuens, reſpondit: *Nos vero hic non dicimus, Amen. Neque enim novimus Deum iſtum Trinitatem, neque ullum ab eo auxilium ſperamus.* Tum alij, *Nulla iam alia*, inquiunt, *propoſitione nobis opus eſt, quum ſe hac obtulerit.* Sic ergo de SS. Trinitate diſputari cœptum eſt, ac potiſſimum *utrum Dei filius ab æterno ſit Deus, & Patri conſubſtantialis* Dici ſane vix poteſt, quot quantæque Trinitariorum blaſphemiæ paucis illis diebus quibus diſputatū eſt, auditæ fuerint, & quidē omnes, vti videri volebant, Dei Verbo innixæ, cui ad cauſæ ſuæ patrociniū allegato, mordicus illi inhærebant. Nec vero ex hac arce Caluiniſtæ eos deijcere poterant niſi Catholicorum armis. Quum enim Trinitarij ad ſui defenſionem fere tertium quoque verbo dictum aliquod Scripturæ adferrent, interpretatione, quam ipſi commenti fuerant, adiecta; Caluiniſtæ ſane ictus hos declinandi nullam aliam rationem inuenire poterant, quam *oppoſito traditionum & vniuerſalis Eccleſia, & SS. Patrum tam Græcorum quam Latinorum conſenſus ſcuto, qui conſenſus velut anima eſt & vita S. Scriptura.* Magni vero illius & Oecumenici Concilij Niceni auctoritatem producentibus Caluiniſtis, noui illi Arriani reſponderunt, Concilium illud erraſſe, in eoque fidem illam & doctrinam à Conſtantino Imperatore tum primum per vim fuiſſe introductam & conſtitutam: contra vero Conciliabulum Arrianorum Sirmii habitum comprobarunt, & Conſtantino laudatiſſimo Imperatori & primogenito quaſi Eccleſiæ filio, maledictum illum & ab vniuerſali Eccleſia condemnatum Conſtantium Arrianorum fautorem oppoſuerunt. Multis diebus in verborum illorum, *In principio erat Verbum*, interpretatione conſumtis, quum finis actioni imponendus eſſet, Calviniſtæ, ac ſi Catholicæ & Romanæ Eccleſiæ eſſent alumni, alta voce vulgatum illum Sacroſanctum hymnum cecinerunt: *Deo Patri ſit gloria, Eiuſque ſoli Filio, cum Spiritu Paracleto, in ſæ-*

culorum

b *Anatomia Eccl. Cathol pag. 111.*

culorum ſecula. Trinitarij vero quum hæc verba ferre non poſſent, quaſi furibundi ſeſe proripuerunt, negantes ſe velle dicere: *Amen*: quod tantam iniuriam Deo factam (ſic enim aiebant) minime tolerandum eſſe arbitrarentur.

Hic exitus fuit temere inſtituti, & infeliciter finiti Colloquii: qualis etiam multorum aliorum fuit: vt illius quod Tranſyluaniæ Principis iuſſu An. *1567.* Varadini inter nouos Euangelicos & Tritheitas; nec non Sendomiriæ Anno *1568.* (*d*) Albæ Iuliæ A. 1570. (*e*) Craconiæ, A. 1513. (*f*) Lublini & alijs tam Poloniæ quam Tranſyluaniæ locis, viuente adhuc Ioanne Principe à Blandrata ſeducto, habitum fuit; cui ſuccedens Stephanus Batorius Princeps Catholicæ religionis obſeruantiſſimus (qui ob inſignem virtutis exiſtimationem ad Poloniæ regnum poſtea vocatus fuit) Arrianorum effrænem audaciam repreſſit, impio illo & nefario homine *Franciſco Dauide* in carcerem incluſo, qui non minus Arrianus, quam Blandrata fuerat, *Chriſtum adorandum eſſe negabat, vt qui Deus non eſſet;* alias cum Papiſtis, *etiam reliquos ſanctos nobis eſſe invocandos.* In carcere quum in inſaniam incidiſſet, turma dæmonum apparente, exclamauit: *Ecce qui me comitem itineris exſpectant.* Monitus vt Ieſum Chriſtum invocaret, nequiſſimus homo, quouis Iudæo magis impius, *eum ſeſe inuocaturum negauit, qui ſe ipſum à cruce non potuerit liberare.* Sic os illud impurum tandem infelicem animam exhalauit. Similis exitus Blandratæ fuit, vt ſupra oſtendimus. Porro quamuis ipſis etiam ſectarijs Caluiniſtis & Lutheranis Nouorum illorum Arrianorum & id genus hominum hæreſis deteſtanda videretur, numquam tamen fere defuerunt magnæ auctoritatis & potentiæ viri, qui patrocinium eorum ſuſciperent, inter quos fuit *Palatinus Vilnenſis,* in quam vrbem tamquam ad fœdiſſimam cloacam, omnis generis hæreſes confluxerunt. Quis vero omnia colloquia & diſputationes ab anno vſque M. D. LXVIII. (*g*) ad hæc vſque tempora inter homines illos mille crucibus & ſupplicijs dignos habitas enumeret? quas Gaſpar VVilkonuski Medicus, poſtquam è Samoſateniano Catholicus factus eſt, in vnum librum collectas Vilnæ edidit: vt Volanus, Reſcius, & alij teſtantur. Inter alia ait. *P. Scargam Regis Confeſſarium litteras vidiſſe à ſupradicto Palatino ad filium ſcriptas, in quibus fatetur, poſtquam à Catholica defeciſſet Eccleſia, inquieto animo ſemper ſe vixiſſe, nec quod in tanta aduerſantium ſibi mutuo opinionum & ſectarum multitudine credendum ſibi ſtatueret, aut in quo acquieſceret, certi quidquam inueniſſe.* Patris exemplo ſapientior factus filius, ne hæreſeon in profundum barathrum abriperetur fluctibus, Catholicæ clauo Eccleſiæ gubernandum ſe permiſit. Nihil vero hereſeos progreſſum æque impediuit ac *Lutheranorum & Caluiniſtarum diſſenſiones, quarum calamitas,* inquit Hiſtoria Cœnæ Auguſtanæ, *cauſſa fuit quod plurimi qui Euangelio ante nomen dederant, ad Papiſmum redierunt à quo diſceſſerant, aut ad Sacramentarios tranſierunt: aut quod peius eſt complures ex eis nouas illas & peſtilentes hæreſes amplexi ſunt; pauci vero in vera (Lutherana ſcilicet, vt ille) religione conſtantes manſerunt.*

III. Circa id tempus Deus, vt miſeris illis Trinitarijs oculos aperiret, inſigne miraculum Cracouiæ patrauit. Quum enim religioſus quidam è S. Dominici ordine, P. Seuerinus nomine, dæmoniacum exorciſaret, & ſutorem quendam Trinitarium turbæ, quæ frequens accurrerat, vidiſſet immiſtum, ad eum conuerſus, *Qui tibi,* aiebat, *homo peſſime & infidelis, inter fideles eſt negocij? Veni,* inquit, *ille, vt myſterium hoc viderem: nec abnuo, vt omnes diaboli quos tu ex illo eieceris, in meum corpus immigrent.* Tum religioſus, *Fiat tibi ſicut optaſti.* vix domum redierat infelix ille Arrianus, quum ecce à diabolo arripitur, ac per integrum menſem horribilem in modum vexatur & torquetur, mille interim blaſphemias contra SS. Trinitatem effundens. Tandem miſerrimus in S. Catharinæ vigilia de feneſtra ſe præcipitauit, anima ei qui corpus ipſius inſederat, reddita. Tam triſti caſu mariti territa vxor, confeſtim Catholicæ Eccleſiæ ſe reconciliauit. Hæc vero ita ſe habere, in Polonia lippis & tonſoribus notum eſt.

Quia vero Noui Euangelij in Polonia præcones Nouas quotidie enaſci turbas, & in tantis diſſenſionibus Eccleſiam ſuam fluctuare videbant, de vno penes quem in ceteros omnes eſſet inſpectio, eligendo conſultare cœperunt, quod aliter diſciplina Eccleſiaſtica retineri non poſſet. Videri ergo ſibi neceſſarium, vt inter eos miniſtros qui in Polonia ſunt, vni alicui, qui prudens, ſapiens, pius, doctus & Spiritu ſancto plenus eſſet, ſuper ceteros Apoſtolica traderetur poteſtas, vt reliquos in Euange-

c *Anatomia Eccleſ. Cathol. pag. 113.* d *ibid.* e *ibid pag. 114.* f *ibid. pag. 114 & 115.*

Digitized by Google

Euangelica continere obediētia, & in delinquentes gladio ſpirituali tanto facilius animaduertere poſſet. *Ecce tibi Polonorum etiam hæreticorum Papam optantium vota! Ecce primatum, cuius odio turba illa in religione cœpta fuerant, ab ipſis etiam aduerſariis deſideratum!* qui tamen, repudiato mox iſto Conſilio, inter Nomadas illos & velut Hamaxobios locum habere non potuit.

IV. Porro è Trinitariorum ſecta noſtro æuo præcipui fuerunt *Breslaſkius* Caſtellani Sendomirienſis Secretarius, & *Andreas Duditius*, vterque aſtutus & in hæreſi ſua propaganda impiger: quibus poſtea *Iacobus Palæologus* malam operam nauauit. Ex his duo poſteriores, ob eruditionem non mediocrem digni mihi videntur, quorum hic breuiter contexam hiſtoriam: vt omnes intelligant, quam ſuperba ac proinde periculoſa res ſit illa ſciētia, qua inflatus animus vniuerſalis Eccleſiæ iudicio cedere detractat. Ac licet de his ab alijs quoque multa ſint prodita; non tamen ingratam rem lectori facturum me puto, ſi veluti ſpicas ab alijs relictas colligam, id eſt, ab alijs omiſſa breuiter enarrem.

Fuit igitur *Andreas Duditius* Hungarus natione, Quinqueeccleſiarum, (quod oppidum eſt Pannoniæ) Epiſcopus, ob doctrinam ac multarum rerum vſum Imperatori Maximiliano, dum vixit, percharus: pro quo multas de grauiſſimis rebus legationes magna cum laude obiuit. Tandem quum in Legatione ad Sigiſmundum Auguſtum Poloniæ regem nobilem puellam Sophiam Goniſellam nomine vidiſſet: formæ captus pulchritudine, ſic repente eius amore exarſit, vt dum ea poteretur, omnia ſuſquē deque habere, adeoque religionem potius deſerere decreuerit, quum aliter eius potiundæ ſpes nulla eſſet. Non agnoſcis hic ordinariam accritam fere omnium hæreſeon portam? Duditium tamen & verecundia aliquamdiu in officio continuit, & vana ſpes, breui fore, vt proculcatis Eccleſiæ legibus, matrimonij vſus etiam Eccleſiaſticis permittatur, cœlibatu ad Eremitas, Monachos & alios quibus tam durum perpetuæ caſtitatis placeret votum, ablegato. Quam ad rem ſe non exiguum momentum allaturum ſperabat, vt qui doctrina non vulgari, tum multarum linguarū peritia, & admirabili inprimis eloquentia eſſet inſtructus. Qua de re quum in Conſilio Tridentino nonnullorum Patrum animos tentaſſet, adeoque etiam publice verba facere auſus eſſet: à cunctis exſibilatus, & cum magna pudoris iactura domum reuerſus, contra leges Eccleſiæ Sophiam prædictam in matrimonium duxit, non minus poſtea infelix maritus, quam Colonienſis ille Archiepiſcopus, cum Canoniſſa aut Moniali ſua Agnete ſequenti libro à nobis in ſcenam producendus. Ex hac Sophia natus ei fuit filius, miſeri ſenis crux & flagellum. Sophia mortua, idem alteram vxorem duxit, è Bottechiorum familia; ac primo in Poloniam, deinde in Sileſiam, vbi omnium gentium dij in honore erant, commigrauit, in magna paupertate & miſeria vitam traducens, nec vllam certam religionem, in tanta confuſione profeſſus, ſed pariter omnes, etiam illam cui initio nomen dederat, Caluiniſticam ſcilicet, irridens. In Epiſtola quadam ad Bezam, qui Poëmata ſua ipſi dedicarat, ingenue fatetur, *Romanam Eccleſiam non ita Nouam Euangelicam, in tot factiones ac ſectas diſtractam, & plauſibili inſuper venerabilis antiquitatis & perpetuè conſenſus fundamento eſſe ſubnixam. Quod ſi Patrum in doctrina conſenſus ſit ipſa Veritas, eam procul dubio ſtare à Papiſtarum partibus. Ortis enim inter doctos in Papatu de quacumque re diſputationibus, ſtatim vel Conciliorum decretis, vel Pontificum auctoritate controuerſias omnes fuiſſe compoſitas.* Sic ergo hærebat, ſic fluctuabat Duditius, vt nulla ei placeret religio, adeo vt pro Sacris Biblijs, Platonis libris vteretur: libenter, credo, in hoc Iulianum apoſtatam imitaturus, qui in templis ſuis verſus Homeri decantari, & Platonis libros prælegi iuſſit, vt Sozomenus & Nicephorus teſtantur. *Satis eſſe*, aiebat Duditius, *vt Chriſtianus in Deū credàt, bene & honeſte viuat, Naturæ legem obſeruet, amet virtutem, & fugiat vitia: nec vlla alia opus eſſe ad ſalutem ſuam cuique procurandam religione.* Narrauit mihi Polonus quidam, multos tam in Polonia quam Hungaria proceres hominis huius manū quam diligentiſſime ſcriptas Epiſtolas adhuc penes ſe habere, ac ſedulo aſſeruare. Tandem quum Vratiſlauiæ domicilium fixiſſet, ſine vlla morbi ſuſpicione, mortis ſuæ horam prædixit. Ab Amico enim ad prandium inuitatus, quamuis ſanus & valens videretur, excuſauit ſe, inquiens: *Tempus iam eſſe vt aliò proficiſcatur, & vltimum Naturæ debitum perſoluat.* Deinde in lectulum ſe componens multa, ſed Philoſopho quā Theologo vel etiam Chriſtiano magis digna, cum ſumma adſtantium admiratione diſſerere cœpit. Nobilem Polonum multa de hoc homine narrantantem audiui, quæ moriturus ille dixerit, quæ fecerit; ſic vt quæ ille delirauit, etiam maxime ſanis cuiuſuis ſermonibus potiora viderentur: donec

tandem animam placidiſſime reddidit, tanta alacritate & conſtantia, ac ſi cœlos apertos ſibi videret. Hoc tamen minus mirum, quum non raro infamis vita, qualis Duditij fuit, honeſto exitu ſoleat terminari, vt videre eſt in Otthone Imperatore illo gentili qui Imperium male cœptum, & multo peius geſtum, morte fortiſſime obita, honeſto quodamodo fine clauſit. Idem tamen Polonus *non negabat, Dudithium atheum fuiſſe, ac nullam religionem habuiſſe: bis miſerum: quod Epiſcopatu exutus, & honorem atque exiſtimationem in hac vita & in altera æternam vitam perdidit, qui quam diu Catholicæ adhæſit Eccleſiæ, plenam gloriæ & honoris vitam duxit.* Sed iam itidem quæ & vita & mors fuerit Iacobi Palæologi videamus, eius qui infinitas ferme iſtis in regionibus animas ad exitium pertraxit.

V. Hic ex antiqua illa & Imperatoria apud Græcos Palæologorum ſtirpe ortus, è patriæ naufragio ægrè eluctatus, Romam venit, & eodem quo Pius (V. Papa poſtea) die ad religioſam Dominicanorum familiam fuit adſcriptus: à quo tamen moribus longe diſcrepabat. Vt enim ille inſignem humilitatem ac bonitatem in omnibus præ ſe ferebat: ita hic nihil niſi arrogans & ſuperbum ſpirabat ſic vt ex ſermonibus eius & diſputationibus facile colligi poſſet, eum in præcipuis Chriſtianæ religionis fundamentis vacillare. Quare Inquiſitioni traditus, non multo poſt Paulli IV. *Papæ* exceſſum Romana plebe in mortui memoriam ſæuiente, effracto carcere, ex Italia, parum tutum locum hæreticis iſtum eſſe animaduertens, in Germaniam profugit, & cum Lutheranis conſuetudinem contraxit: quorum vt & Zuinglianorum doctrinam & mores quum minus approbaret, in Poloniã conceſſit, vbi facile ſuæ farinæ homines reperit, eos nimirum qui Chriſtum Ieſum adoptiuum tantũ Dei filium eſſe dicunt, commodum ergo locum & occaſionem nactus, iã dudum conceptum animo virus euomere cœpit, & breui in quam plurimos transfudit: interim ne ſolitarius viueret, honeſto loco natã ad ſe puellam comitem aſſumſit, in Moraviam paullo poſt cum eadem profectus, vt tanto liberius ſibi viuere liceret, quod ea in regione ad ſuæ quiſque conſcientiæ normam fidem ac vitam ſuã conformaret. Etſi vero non ignorabat, Pium V. qui Paullo in Pontificatu ſucceſſerat ſuis mandaſſe vt omnes ipſius comprehendendi rationes inirent, tamẽ ſumma eius regionis libertate, & populi, à quo pro ſancto habebatur, fauore fretus inſidias omnes eluſit. Tandem defuncto Pio, quum velut defunctus omni periculo, ſecurius iã ageret, in Gregorij XIII. Pontificis manus incidit: qui quum audiſſet quantas paſſim noxas hic homo daret, effecit vt Maximiliani II. iuſſu, dum cum alijs pranderet euocatus, & in currum coniectus, prius Viennam, atque inde Romam perductus fuerit, quã populus ad eum liberandum coire potuit. Id quod Maximilianus I. quoque, Luthero telam rebellionis ſuæ exorſo, facere nec fruſtra hominis ad malum tam obſtinati pœnitentiam exſpectando tempus conſumere debuiſſet.

Palæologo Romam perducto, & carceri incluſo, poſtquam dies aliquot in eo ſolus exegiſſet, Pontifex duobus doctiſſimis viris eius examinandi negocium dedit, nimirũ P. Magio, (ei qui nõ ita pridem Societatis ſuæ reſtitutionem apud Henricum IV. regem mira ſedulitate procuravit,) & P. Bellarmino, ad ſummæ proximam Cardinalatus dignitatem poſtea evecto. Et hi quidem dies aliquot cum Palæologo diſputando conſumpſerunt, qui magna animi obſtinatione Arrianiſmum ſuum defendens, illud unicè urgebat, ut Filij cum Patre conſubſtantialitas è Sacra ſcriptura ſibi demonſtraretur, eandem interim illis ipſis quibus Arrius olim, Sacræ ſcripturæ locis impugnans. Quum ergo nec conciliorum auctoritate, nec Patrum, Scripturæ interpretum, conſenſu pertinacia huius hominis frangi poſſet, illud aſſiduè more omnium hæreticorum, occinentis, *Nihil ſibi cum Patribus eſſe negocij: Fuiſſe illos homines: nullo alio iudice quam Sacra ſcriptura opus eſſe*: in carcerem miſſus fuit: unde poſtea eductus, & pro Turcico veſtitu quem è Moravia ſecum aſportaverat, alba tunica pictis flammis rutulantibus conſperſa indutus, in æde Minervæ reus peractus, inde graviſſimis compedibus, manibus & pedibus & collo inditis, in profundam Nonnanæ turris foſſam eſt detruſus; paullo poſt vero ab ijſdem Patribus, & Stephano Tulcio iterum monitus, quum multo pertinaciorem quam umquam antea ſeſe oſtẽdiſſet, ad Joannis Lateranenſis ædem deductus, & conſuetis ceremonijs ſacro ordine exemptus, ac brachio ſæculari traditus, ab eoque igni fuit adiudicatus. Quum ad locum ſupplicij veniſſet, lignorum ſtruem tam ſibi quam magis quibuſdam & veneficis præparatam contemplatus, atque hos iam palis alligari cernens, ita exhorruit, ut ex eius vultu facile mortis metus conjectaretur. Ibi F. Bartholomæo P. Magij coadjutore, qui ipſum in Germania viderat,

Digitized by Google

& in carcere viſitaret, etiã atque etiam obſecrante, ut in ſe deſcenderet, & ne corpus tantum ſuum, verum etiam animam perditum iret, reſpondit Palæologus: *Atqui iam non licet revocare gradum*; innuens ſcilicet, viſo iam rogo omnibuſque ad ſupplicium paratis, nimis ſeram reorum eſſe pœnitentiam. Quibus celeriter ad Pontificem, menſæ tum aſſidentem delatis, optimus Pontifex in carcerem eum reduci iuſſit, in quo fidei ſuæ profeſſionem manu ſignavit: deinde in pegma ſive theatrum productus, errores ſuos publice eiuravit, Jeſum Chriſtum verum Dei filium eſſe confeſſus. Non tamen ſtatim vinculis ſolutus, ſed honeſtæ cuſtodiæ incluſus fuit Palæologus, quoad ſinceri animi fidem faceret; Corycæis appoſitis qui verba ipſius ſcripta, & mores quotidie diligenter obſeruarent. Quum vero poſtea in priſtinam hæreſin eſſet relapſus, Pontifex ea de re certior factus, P. Tulcio mandauit, vt aſſiſtente vno ex Inquiſitoribus ſine vlla diſputatione, Fidei ab eo exprimeret Confeſſionem. Ingreſſus ad eum P. Tulcius, *Reſponde*, inquit, *Palæologe, quid credas de his quæ tibi Pontificis Dei in terris Vicarij juſſu propoſiturus ſum, ſimpliciter nec eſt, vt tuam eloquentiam & tam Græcæ quam Latinæ linguæ peritiam hic oſtentes.* Quamuis ergo ille in ſingulis multa adhiberet verborum diuerticula, tamen ſimpliciter tandem reſpondere coactus, hæreſeos reus peractus, & eodem, quo Iaponenſes reguli in vrbem venerant, die extremo ſupplicio affectus & combuſtus eſt.

VI. Porro ex omnibus ſectis quibus ſcatet Polonia, *poſt Trinitarios*, præcipuas partes obtinent *Lutherani*, in magna præſertim Polonia, Pomerania, Liuonia ac Pruſſia, & inprimis Dantiſci, Elbingæ, Conigſpergæ; quibus tamen omnibus locis non deſunt magno numero Catholici, vt & Collegia ſeu Gymnaſia erudiendæ iuuentuti dicata. Cardinalis quidem Batorius ijs in locis degens, ſubditos ſuos in Catholica religione, quoad vixit, ſedulo retinuit. Interim *Calviniſtæ*, infeſti Lutheranorum hoſtes, Dantiſci præſertim, Cracouiæ, Poſnaniæ, & Vilnæ, tanta fecunditate ſuccreſcunt, vt mox præualituri videantur. *Anabaptiſtarum* vero magna eſt circa Dantiſcum, vt & in ſuburbijs, necnon in Sileſiæ finibus, itemque in Palatinatu Siradienſi, & circa Cracouiam multitudo: Lublini vero ijdem publico religionis ſuæ exercitio gaudent. Ex his tamen omnibus multi quotidie a Societatis Ieſu Patribus ad Catholicam Eccleſiam reducuntur. Henrici III. regis tempore mira erat in Poloniæ regno Calviniſtarum paucitas; nec vllum eis conceſſum erat religionis exercitium, niſi in ædibus Procerum quorundam priuatis: quibus tamen poſtea quamplurimi (vt natura hominum novitatis eſt avida) ſeſe adiunxerunt. Magnus quoque ibi eſt *Calixtinorum* numerus, Joannis Huſſij progenies: qui in armis ſuis, vexillis & veſtibus Calicem præferunt. Et hi quidem Cardinalem Hoſium, tanti viri fama & exiſtimatione moti, è Tridentino Concilio redeuntem interpellarunt, ut in Euchariſtiæ communione uſus utriuſque ſpeciei ſibi concederetur: id ſi fieret, in reliquis lubenter ſeſe Catholicæ Eccleſiæ legibus obtemperaturos. Cæterum Cardinalis multis rationibus demonſtravit, *has artes eſſe diaboli, hoc modo aditum ſibi aperire conantis, ut ſemel admiſſus, tanto facilius poſtea omnia repagula quibus hactenus Romana Eccleſia unitas munita manſit, perfringat. Eccleſiæ iure faſque eſſe, in ijs quæ iuris divini non ſunt, mutare aliquid aut diſpenſare; non vero nationi alicui particulari licere quidquam his de rebus ſuo arbitratu ſtatuere: alioquin Dei regnum multiceps fore monſtrum.* Inveniuntur etiam ibidem *Adamitæ, Fraticelli*, & aliæ obſcuræ & infames ſectæ; verum æque omnium odio & contemptu exagitatæ. De impijs vero *Judæis* quid commemorem? quorum & incredibilis in toto regno fuit numerus, & maximæ divitiæ, ab eo tempore quo Caſimirus rex Judææ cuiuſdam, Heſteris nomine, amore faſcinatus, univerſæ illi genti liberum toto regno commorandi domicilium & negociandi facultatem indulſit. Indigna ſane res eſt, illis *Dei* homicidis & crucifixoribus inter Chriſtianos plus favoris præſtari quam inter ipſos Muſulmannos ſive Turcas, quibus illi iam inviſi ſunt, ut nullum Judæum in ſectam ſuam admittant priuſquam Chriſtianorum more baptizatus; & à peccatis lotus ſit & purgatus. Quin etiam ſi Turca aliquis inſigne cui velit facere convicium, ſic eum compellat, *Bre chifont*, id eſt, Abi Judæe. Non colloquio, non ſalutatione eos dignantur. Et ſicut illi apud nos circulis flavi coloris, ſic apud Turcas eiuſdem coloris pileis diſcernuntur. Huius vero introductæ conſuetudinis ſequens occaſio memoratur. Baſſa quidam Pera Conſtantinopolim traijciens, quum forte fortuna Judæum obvium habuiſſet, veſtitu nihil à reliquis differentem, humiliter ab eo ſalutatus, viciſſim inclinato capite, ut Turcarum mos eſt, hominem reſalutavit. Quum vero poſtea comperiſſet Judæum illum fuiſſe, ſupra modum indignatus.

Digitized by Google

natus quod tantum eius generis homini honorem exhibuiſſet, ſtatim e miniſtris ſuis aliquot ablegauit, qui in ſeruum illum fuſtuario depecterent; deinde a Sultano idem Baſſa Edictum impetrauit, quo iubetur, vt omnes Iudæi poſthac flaui coloris pileum ferrent: id quod hactenus diligenter fuit obſeruatum. Sunt etiam ſub Poloniæ regum imperio quædam *Turcarum & Tartarorum* Hordæ, vt vocare ſolent, ad Boriſthenis ripam habitantes, & Mahumetanam legem obſeruantes. Omnibus his alta pax eſt: & per magiſtratum licet cuique quamcumque velit viam inſiſtere, ſiue eam quæ ad paradiſum, ſiue eam quæ ad infernum ducit. Ex his quæ hactenus dicta ſunt, Lector ampliſſimi & potentiſſimi Poloniæ regni, poſt Lutheranam exortam hæreſin miſerabilem in modum diſtracti ac deformati, ſtatum facile poterit cognoſcere. Meo quidem iudicio, id florentiſſimo quondam regno plurimum detrimenti attulit, quod Nobilitas filios iam litterarum & linguarum diſcendarum, quam peritiæ in rebus bellicis comparandæ cauſſa, ad exteras, adeoque hæreſi etiam infectas regiones mittere non veretur: immo nulla eis religio eſt filios ſuos regijs Oratoribus, qui Conſtantinopoli agunt, comites adiungere, vnde facile cogitari poteſt quam boni Chriſtiani domum reuertantur. Mortuo ad A. 1571 Nonis Iulijs Sigiſmundo Auguſto, ex Iagellonica ſtirpe Rege vltimo, iam Poloniæ quam Lithuaniæ Palatini & Caſtellani, quorum alij Lutheri, alij Zuinglij, alij Blandratæ, alij Serueti, alij Caluini, alij denique aliorum opiniones ſectabantur, *comitia indixerunt, vt in ijs non tantum per modum tolerantiæ, verum etiam publica lege conſcientijs libertas & pax cuicumque religioni concederetur.* Ac quamuis reliqui proceres, Eccleſiaſtici inprimis his conatibus acriter ſeſe opponerent; illi nihilominus peruicerunt, vt publico Edicto frænorum conſcientijs ac omnis generis religionibus fuerit permiſſum: quod poſtea etiam Henricus II. quum regno inaugurareretur, iuramento confirmauit, his verbis: *Inter diſſidentes de religione pacem manu tenebimus;* vti & ſequentes Reges: quod quidem Edictum tot tamque diuerſas ſectas & hæreſes in regnum inuexit, vt eius perpurgandi vix vlla ſpes ſit. Vix in regnum venerat Henricus, quum ſtatim Arriani, Trithæitæ, Samoſateniani, & alij eius farinæ homines ſupplicem illi libellum obtulerunt, quo ſibi tamquam veris Chriſtianis, & quorum doctrina primitiuæ Eccleſiæ examuſsim congrueret, vti iactabant, religionis ſuæ exercitium permitti flagitabant. Quod quidem rex & promiſit, & quam petebant conſcientiæ libertatem conceſsit. Non facile quiſquam dixerit quantæ inde turbæ & confuſiones enatæ, & quam deformia & portentoſa hæreſeon monſtra ſint exorta: quum ſibi vel quiſque deum fingeret, vel primi qui occurrerat fanatici & ad guſtum loquentis doctoris opiniones amplecteretur. O infelicem quiduis credendi licentiam! Econtra ô exoptatiſsimam illam libertatem, qua homo in ijs quæ ad Fidem pertinent, ſe ſuamque voluntatem & intellectum in ſeruitutem tradit, & eius ſubijcit legibus, quæ infallibili Dei promiſſo, errare non poteſt. Quin etiam ipſi Noui Euangelici Lutherani & Caluiniſtæ, Anno M.D.LXXXIII. regi ſupplicarunt, vt *diabolicam illam legem* (ſic enim merito eam appellabant, quæ abſurdiſsimis & maxime impijs quas humanum comminiſci poteſt ingenium, opinionibus libertatem & impunitatem præſtabat) abolere vellet. Idem vt in Lithuania faceret, Violanus *Stephanum Regem* Henrici ſucceſſorem libello quodam obſecrat, vbi rem ait in eo ſtatu iam eſſe, vt niſi quamprimum remedium afferatur, tot in Lithuania religiones quot oppida & pagi futuri ſint. Edictis certe illis de religionis libertate publicatis, ſtatim Biblia, vti à Budnæo, *Ebionitarum in Lithuania* parente, verſa fuerant, typis impreſſa & divulgata ſunt: quo nec Marcion, nec Lutherus, nec vllus fere vmquam hæreſiarcha audacior fuit atque impudentior, vt qui Euangeliorum peruerterit ordinem, quamplurima S. Scripturæ loca mutilârit, truncarit, addiderit, demſerit quidquid viſum fuit; ſic vt viginti ſex loca ad hæreſin ſuam, nempe Ieſum Chriſtum ab æterno Deum non eſſe, probandam accommodarit. Zeronichius Anabaptiſtarum doctor in ſuis Dialogis hominis huius errores, falſitates & blaſphemias ad longum enumerat: quos equidem non ſine horrore legi. O miſera Polonia! (cum Reſcio exclamare lubet) quæ tam feram beſtiam alere ſuſtinuiſti.

POLONI SEMPER CATHOLIcum regem eligere ſtuduerunt. Societatis Ieſu in Polonia Collegia: & Miniſtri cuiuſdam hæretici conuerſio.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Henricus Valeſius ad Polonia regnum accerſitur.*
II. *Poloni Catholicum volunt habere regem.*
III. *Stephanus Bator Polonia Rex creatur.*
IV. *Eius ſucceſſor Sigiſmundus Suecus cum Maximiliano Auſtriaco de regno contendit.*
V. *Societatis Ieſu in Polonia Collegia.*
VI. *Miniſter Lutheranus Polonus natione, Romam in Iubilaeo profectus, ad Catholicam fidem conuertitur.*

I. LVTHERANARUM in Polonia partium imbecillitas poſt Sigiſmundi mortem facile apparuit, quando in campis illis parentibus ad Warſouiam habitis comitijs, ſub longe maximo illo tentorio diſputatum fuit, cuinam potiſsimum ex tot competitoribus, regia corona eſſet imponenda. Poſtquam enim ex omni Chriſtianorum Principum numero Poloni ſibi regem eligere ſtatuiſſent, & Lutheranorum ſuffragia partim in Ioannem Suecorum regem, defuncti Regis Sigiſmundi per filiam Catharinam generum, inclinarent, ſtatim initio apparuit, conatum eiuſmodi paucorum viribus longe maiorem, & digniorem eſſe Polonicam coronam, quam vt ea cuiuſquam à Catholica fide alieni caput exornetur. Regnum vero id multi Reges ac Principes, miſsis legatis ambiebant; inprimis Carolus IX. Galliæ rex fratri ſuo Duci Andino id petebat: negotij huius conficiendi cura demandata Ioanni Monlucio Valentino Epiſcopo, ſpectatæ virtutis & ſolertiæ viro, vt qui quatuordecim legationes pro Galliæ Regibus ſumma cum laude obijt, ac pleraque ob quæ miſſus fuerat, ex animi ſententia confecit, à rege ei additus fuerat collega Vidus Luſignanus, Lanſaci Equitis nobiliſsimi filius, iuuenis præter natalium ſplendorem, inſigniter liberalis, & multarum linguarum peritus, quibus ille artibus & Nobilitatis animos ad Gallorum partes adiungere, & innata ſua lenitate Monlucij hominis acris & iracundi vehementiam poterat lenire.

Quæ in his comitijs ac noui regis electione acta ſunt omitto (a) quod ea ad inſtitutum noſtrum non multum faciant: hoc tamen vnum addo, Lutheranos & Proteſtantes Catholicis hac in re cedere coactos eſſe.

II. Quum vero ipſo tempore quo Andinus Dux Poloniæ rex renunciatus erat, res ad motum ſpectare videretur, æterna nominis fama digniſsima magna Nobilitatis pars proximæ ſyluæ adæquitans, decerptos è quercu ramos pileis impoſuerunt, conſentientis voluntatis inſigne. Tum magnus Samogitiæ Capitaneus Cocouitius q̃ potuit alte exclamauit: Regem habere volumus Catholicum & Orthodoxum, qualis eſt Dux Andinus. Cui ſtatim vno ore aſſenſi ſunt Laſcus Palatinus Siradienſis, Palatinus Breslienſis, Palatinus Plocenſis, Comes Tornauiæ, Ioannes Coſtka, Caſtellanus Dantiſcanus, Andreas Soborouius, Andreas Opalinskius curiæ tribunus, vnà cum fratre ſuo magno regni Referendario, item præfectus Warſauienſis, Mareſchallus Lithuaniæ, Abrahamus Sborouius, & alij magno numero nobiliſsimi Equites, inprimis è Maſſouia, quæ præ ceteris eius regni prouincijs ab hæreſeos peſte pæne intacta & incorrupta manſerat. Viſa rum ſunt in campis illis ad Warſauiam circiter triginta quinque equitum millia, vno ore & conſentientibus animis Andinum Ducem ſibi regem poſcentium. Et quidem Proteſtantes magnã conflare inuidiam ob ſocios religionis Hugonothas &c. in Francia male tractatos, conati ſunt; quæ tamen in ipſos auctores redundauit, adeo vt tandem Lutherani, Caluiniſtæ, atque ipſi etiam Trinitarij in Catholicorum ſententiam de rege è Gallorum ſtirpe eligendo conceſſerint. Horum præcipui fuēre Palatinus Craconienſis, ex Berlaſkiorum, & Vilnenſis, ex Raziuiliorum familia; Stanislaus Comes de Korka, Oſtorogij fratres, Palatini Cracouienſis gener Suffraneſcius, Caſtellanus Sendomirienſis, Comes Tenchinenſis, Palatinus Lublinẽſis, Caſtellani Pomeſani, & Camenecienſis, Palatinus Podoliæ, & alij: qui omnes ſuis ſuffragijs Catholicum ſibi regem eligere coacti ſunt, & eum quidem qui tam inſignes hactenus ab hæreticis rebellibus in Gallia, pro fratre ſuo Carolo IX, victorias reportarat; quique eo ipſo tempore quo Rex in Polonia dicebatur in Caſtris aduerſus Rupellas verſabatur, in quibus etiam Rex ſalutatus fuit XV. Kalen. Iun.

a *Legenda apud Bzouium Tomo XXII. Annalium Eccleſiaſticorum.*

Iun. An. 1573. Verum vt regem noſtrum in Poloniam euntem comitemur, animus non eſt, nec finit inſtituti noſtri ratio, quod ille nec in religione nec in ſtatu reipublicæ quidquam memorabile eo in regno perfecerit: in quod quum vix ingreſſus eſſet, A. 1574 XII. Kal. Iun. feſto Pentecoſtes, nō ſine veneni (vti Lutheranus ſcriptor tradit) ſuſpicione, mortuo fratre Carolo IX. ad auitā capeſſendam coronam clam, mutatis veſtibus, de nocte profectus Viennam atq; inde per Italiam in Franciam non multo poſt rediit, ac regnum per multa pericula & miſerias adminiſtrauit, vt infra quando de Francia nobis ſermo erit, dicetur.

III. Poloni quum Henrici reditum aliquamdiu fruſtra exſpectaſſent, tandem ad noui Regis electionem ſunt progreſſi. Quamuis autem Maximilianus Auſtriacus Imperator multorum procerum ſuffragijs rex deſignatus eſſet: quia tamen Poloni eam electionem Amurathi Turcarum Sultano, Auſtriacæ domus potentiam iam ante ſuſpectam & inuiſam habenti, minus gratam fore intellexerant: atq; ipſe etiam Maximilianus non ſatis mature in tam inſtabili hominum voluntate & re nimis quam lubrica regni poſſeſsionem adijſſet; Poloni denuo exquiſitis ſuffragijs, Stephanum Bathorium Tranſyluaniæ Principem, multis virtutibus commendatum & qui Annam Sigiſmundi, Vltimi Iagelloniorum è ſtirpe Regis Poloniæ filiam in matrimonio habebat, Regem ſibi accerſiuerant. Hic vero nulla habita Maximiliani ratione magno animo regni gubernacula ſuſcepit: quumque Amurathis ſibi gratia opus eſſe intelligeret, ad eam captandam, Legatos Maximiliani, vt Perſarum Regem de fœdere contra Turcas ineundo ſollicitarent, miſſos, in via deprehenſos occidi iuſſit. Hanc iniuriam vlciſcendi, tum regni, quod Maximilianus deberi ſibi putabat, vindicandi ſtudium, nec non Turcicæ potentiæ metus Maximilianum induxerunt, vt omnium Chriſtianorum Principum opem contra hoſtes ſuos imploraret, animaduertens à Germaniæ Proteſtantibus ſibi ea auxilia quæ tam euidens periculum requirebat, denegata eſſe, eo quod petitionibus ipſorum in religionis negotio annuere noluiſſet: vti hac de re Hungarica loquitur hiſtoria, Maximilianum interim Moſcouitarum Ducis ope expeditionem in Poloniam adornantem, mors interpellauit. Stephanus vero, ereptis Moſco Pleſcouia & Narua vtraque, & regni finibus ad Nouogardiam vſque illam magnam vrbem, prolatis, victorijs glorioſus, tandem & ipſe morti in prædam ceſsit Anno 1586. Idib. Decemb. cum annos decem & menſes ſeptem dieſque duodecim regnauiſſet in Polonia.

IV. Defuncto Stephano, Sigiſmundus Sueciæ rex Polonicæ Nobilitatis ſuffragijs ad regnum fuit aſſumptus coronatuſque A. 1587. XVI. Kal. Ian. Maximiliano, Cæſaris Rudolphi fratre contra eundem à proceribus quibuſdam electo, ſed mox auſpicijs Sigiſmundi victo & capto. Hanc Chriſtianorum Principum diſcordiam & inteſtinum bellum ægre ferens Pontifex, Cardinali Aldobrandino Legato ſuo (qui & ipſe poſtea ad Pontificatum fuit euectus, Clemens VIII. appellatus) eius componendi negocium dedit: quod quidem ille ſingulari cum laude non perfecit tantum, verum etiam Sigiſmundum Regem in Catholica religione, cui innutritus fuerat, plurimum confirmauit. Sic ergo pace inter Auſtriacos & Polonos facta, Maximilianus liber fuit dimiſſus. Porro is qui hodie eſt in Poloniæ regno rerum ſtatus, magnam nobis ſpem facit, fore vt in Catholica Eccleſia quotidie magis magiſque refloreſcat. Rex enim vt eſt Catholicæ religionis obſeruantiſſimus, ita nullius alterius exercitium in ſua aula permittit. Epiſcopi quoque in plantandis tam pietatis quam bonarum litterarum ſeminarijs, atque inde doctis producendis concionatoribus, nullis nec ſumtibus nec laboribus parcunt: vt ſunt Archiepiſcopus Gneſnenſis, regni Primas & Legatus, Archiepiſcopus Leopolienſis in Ruſsia, Epiſcopi Cracouienſis, Vratislauienſis, Chelmenſis, Plocenſis, Culmenſis, Preſmilienſis, Samogitienſis, Vilnenſis, Kiouienſis, Lucenſis, & Ianouccenſis, qui quatuor in Lithuania ſunt Epiſcopatus. Ad Catholicæ etiam religionis tam conſeruationem quam augmentum, multum conferre cenſendæ ſunt aſsiduæ innumerabilium fere Religioſorum in tanto regno preces. Sed & vulgi Sacramentis frequenter vtentis, indies magis magiſque creſcere videtur deuotio. Multum quoque illud iuuare quis exiſtimarit, quod pleriqque Senatores & proceres ad Fidem Catholicam reducti, & in ea iam corroborati ſunt: nec facile ad quamcumque dignitatem quis à Rege admittitur, niſi Catholicus, aut de quo ſpes eum hac ratione ad Catholicam Eccleſiam reuocari poſſe. Pruſsiam tamen excipio, hæreſi miſerum in modum infectam, & tantum non perditam, cui tamen tam multæ atq; atroces diſſenſiones futurum propediem interi-

tum minantur, & certam quaſi Catholicæ Eccleſiæ victoriam & triumphum promittunt.

V. Nullum vero firmius contra omnium hæreſeon inſultus propugnaculum excogitari poteſt, quam Societatis IESV frequentia in toto regno Collegia: quæ omnibus tam pietatis quam doctrinæ ornamentis ſub Patrum illorum ductu & prudenti directione ad inuidiam hodie florere videmus: Adeò vt ſequentibus tēporibus in duas Prouincias neceſſe fuerit Collegia domos & Reſidentias eorū diſpertiri, nempe vnam Poloniæ, alteram Lithuaniæ. In Polonica cenſa ſunt initio huius ſæculi hæc loca. Cracouiæ Domus profeſſa, Collegium & Domus Probationis, tum Collegia XIV. Poſnanienſe. Caliſſienſe, Leopolienſe, Sendomirienſe, Lublinenſe, Iaroslauienſe, Luceorienſe, Torunenſe, Camenecenſe, Gedanēſe, Rauenſe, Oſtrogienſe, Faultouienſe, Breſtenſe, præter Reſidentias IX. Choinicenſem, Præmiſlienſem, Mariæburgenſem, Crosnenſem, Graudentinenſem, Vinnicenſem, Valcenſem, Bydgoſtienſem, Barenſem. In Lithuanica autē, Domus profeſſa Varſauiæ; Vilnæ Domus profeſſa, Collegium, Domus probationis & Seminarium, quale & Bransbergæ, tum Collegia XII Bransbergenſe, Pultouienſe, Nieſuicenſe, Lomzēſe, Polocenſe, Rigenſe, Derpatenſe, Orszenſe, Krotzēſe, Smolenſcanum, Plocenſe, Vendenſe, præter Reſidentias & Miſſiones: in quibus maior iuuentutis quæ in toto regno eſt pars educatur, & tam pietate quam litteris imbuitur, adeo vt etiam homines alterius religionis filios ſuos ad capiendum ingenij cultum ad eos mittere non vereantur: quum in ceteris fere gymnaſijs inſcitia & barbaries graſſetur. Hi vero nec aures ſuas obſtruere, nec animos ita obfirmare poſſunt, quin ſalutares exhortationes à Patribus illis factæ aculeum aliquem relinquāt: ex quo fit, vt Sodalium etiam, ſpiritualibus exercitijs non minus deuote quam aſſidue vacātium, exemplo incitati, paullatim ſacris Catholicæ Eccleſiæ ceremonijs & myſterijs acquieſcant. Vnde non inepte quis ad extremum ijs in locis interitum auguretur, quæ iam etiam è multis vrbibus profligata in ſuburbijs hæret, vt Cracouiæ, Poſnaniæ, & alijs nobilioribus prouinciarum oppidis, in quibus omnes cuiuscumq; generis hæretici publicas habere conciones vetantur. In maiore Polonia maxima Nobilitatis pars ad Catholicæ Eccleſiæ gremium reuertit, reſtauratis paſſim templis quæ hæretici partim profanarant, partim euerterāt; antiqua inprimis & nobiliſſima Oſtrorogiorum, itemque Comitum de Korka familia, quorum illi antehac Huſſitarum ac Picardorum, deinde vero Lutheranorum ſectas magno ſtudio ſemper fouerant. Ex omni ſane Nobilitate pauci hæreſeos cœno immerſi manſerunt, exceptis quibuſdam in Pruſſia, Lithuania, & Ruſſia, vbi diuerſarum ſectarum magiſtratus mutuis odijs & ſimultatibus paullatim ſeſe conficiunt. Hoc tempore, immo iamdudum populis illis innotuit, *Romanum Antichriſtum,* (quo nomine olim tanquam mormolyceo pueri terrerī ſolebant,) *vniuerſæ Eccleſiæ eſſe Paſtorem, Dei in terris Vicarium; nequaquam vero hominem illum peccati, & filium perditionis, qui in ſuo ipſius nomine venturus, & Ieſum Chriſtum humanam carnem aſſumſiſſe negaturus eſt, à Iudæis tamquam Meſſias & Saluator recipiendus, quo tempore æternum illud ſacrificium, Miſſa ſcilicet ſiue Euchariſtia, abolebitur, vti Malachiæ illud vaticinium omnes Patres & Doctores Eccleſiæ à ſpiritu S. illuſtrati interpretantur.*

VI. Hoc loco facere non poſſum, quin veram hiſtoriā mirabilis conuerſionis ſub Gregorij XIII. Pontificatu in Polono quodam factæ, recitās, caput hoc de Polonia concludam. An. M. D. LXXV. qui Iubilæus fuit, ſenex quidam Lutheranæ religionis Miniſter Polonus natione, non tam ex deuotione quam curioſitate quadam Romanam illā Babylonem, Anno iſto Confuſionis (ſic Iubilæum appellabat) viſendi, quum Romam proficiſci decreuiſſet, eodem quo ceteri religionis ergò peregrinantes habitu iter ingreſſus, & cū iiſdem commune, S. Trinitatis nomine appellatum hoſpitium ingreſſus, triduum in eo, vt exacte omnia contemplaretur, permanſit. Eius vero Societatis curam tū gerebat Ferdinandus Medices, is qui hodie magnus Hetruriæ Dux eſt: qui vnà cum multis alijs proceribus, hoſpitum pedes abluere ſolebāt. Inter quos cum Miniſter hic forte eſſet, tantam in tantā dignitate humilitatem, vt & Pontificis in viſitādis Eccleſijs deuotionem & pietatem demiratus, ac tandem loca ſacra in quibus SS. Apoſtolorum & aliorum Sanctorum reliquiæ aſſeruantur, ipſe contemplatus, totius denique velut Mundi vndique ad reddenda Deo vota & fundendas ad SS. Apoſtolorum & Martyrum tumbas preces eò concurrentis religione obſtupefactus: diuino monente ſpiritu ad pedem altaris genibus innixus oculos aperire cœpit, iiſque ad cœlum eleuatis, quamuis aliud animo volueret, vt qui ſpectandi cauſſa tantum eò venerat, vehementer ingemiſcens, & Conſilium de vita & religione mutandis amplexus, propere è

medi-

media turba ſe proripuit, & ad S. Petri Baſilicam accurrens, ad pedes Pontificis qui in ſacello tum ibi erat, procidit, eos iterum atque iterũ deoſculatus, lachrymis & ſingultibus interim voce intercluſa, ne verbum quidem proloquutus. Pontifex ratus hominem forte eſſe, qui nefarij facinoris ſibi conſcius, id alijs audientibus propalare nollet, præſentes aliquantũ ſe cedere iuſſit, vt ſolum audiret. at ille recuperata voce, exclamans, *Minime*, inquit, *Pater ſancte, ſed iube hos manere: quippe peccati mei magnitudo pœnitentiam poſtulat publicam. Viginti tres iã ſunt anni, ex quo Sathanæ ſui Miniſter: at iam poſthac Ieſu Chriſti eiuſq; Eccleſiæ ſeruus eſſe cupio: ad quam, Sanctitatem Tuam humillime rogo, vt me admittere & tranſcribere velit.* Tum Papa hominem de ſingulis diligenter interrogatum, ipſe quoq; illachrimans, impertita benedictione, ad Cardinales quoſdam remiſit: a quibus ille examinatus & abſolutus, & ſacræ Euchariſtiæ communione munitus, quũ æſtu ardentiſſimo pleraq; loca ſacra viſitaſſet, nõ multo poſt in morbum incidit, & in Xenodochiũ S. Spiritus delatus, poſt triduum animam Deo reddidit, vnice gaudere ſe dicens, quod poſt tot tantaq; pericula ad portũ ſalutis tandẽ appuliſſet. Eius audita morte, Pontifex, apud quem tum erant P. Hieronymus de Marca, & P. Bernardinus de la Poſte, Capucini, ſublatis in cœlum oculis, in hæc verba cum D. Paulo Apoſtolo erupit: *O altitudo ſapientiæ! Quam multi miſeri peccatores vel in monaſteria vel in deſerta ſe conferunt, vt peccata ſua pœnitentia & vitæ auſteritate eluant: & hic tantum peccator tribus tantum diebus vera animi contritione peccatorum remiſſionem & paradiſum promeruit!* Complura ſane eiuſmodi hominum exempla habemus, quos Deus vix ad Eccleſiam reuerſos, & in ſtatu gratiæ conſtitutos, ad ſe e uocauit, & ad cœleſte regnum extra omne periculum tranſtulit: inter quæ Poloni huius Miniſtri non eſt extremum.

DE RELIGIONIS IN DANIÆ ET Noruegiæ regnis mutatione.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

I. *Chriſtiernus ex Dania regno eiicitur.*
II. *Eius ſucceſſor à Proteſtantibus ad commune fœdus ſollicitatur.*
III. *Lutherus quoſdam ſuæ farinæ theologos in Daniam mittit.*
IV. *Caluiniſmus in Dania gliſcit.*
V. *De Noruegiæ regno.*

I. EVangelium Ieſu Chriſti in Daniæ ſenſim plantatũ eſt, primus gradus inferendi in Daniam Euangelij factus eſt Bremæ, per S. VVillehadũ tempore Caroli Magni, conſtituto Epiſcopatu, ſecundus Hamburgi conſtituto Epiſcopatu, cui à Carolo M. præpoſitus eſt Heridagus, vt is Danis Chriſti notitiam inferret, ſed is ſæuientibus Danis parum in ea gente profecit, donec ſub Ludouico Pio Haraldus Daniæ Rex exul, ab eo in clientelam receptus & Chriſtianus effectus Moguntiæ, in regnum eſt reſtitutus, miſſis cũ eo Apoſtolicis viris inprimis S. Anſchario Bremenſi Epiſcopo, qui gẽtes ſeptentrionales Chriſti Regno ſubijcerent, quod etiam fieri cæptũ inſtabili vtcunq; fortuna, donec plenius aſpirãte diuina gratia tempore Ottonis II. Imp. ſedes Apoſtolica Romana in qua Dei in terris vicarius, quaſi in puppi Eccleſiæ reſidens pro ſalute omnium aſſidue excubat, manũ Regno Daniæ potentius appoſuit vt miſeros idololatras à ſeruitute Sathanæ in beatam filiorum Dei libertatem vindicaret. Ab eo tempore Regnum hoc veræ Fidei, quæ nuſquam niſi in Romana ſeu Catholica reperitur Eccleſia lumine illuſtratũ, in perpetua diuinæ claritatis profeſſione ac ſoliditate permanſit, donec A. M. D. XVII. Luthero in Germania tumultus aduerſus Eccleſiam Catholicam concitante, Regnũ hoc cũ vicinis in veteres tenebras, eſt relapſum, (a) cuius ruinæ hæc fuit occaſio. Imperabat in Daniæ ac Norvvegiæ regnis Altenburgicũ Stemma, & ex eo prærat Chriſtiernus I. qui etiam A. 1474 Romam religionis gratia ipſe adijt (b). Huic nati ſunt ex Dorothea Brandeburgia, filij 4. nempe Olaus & Canutus in primis annis defuncti, item Ioannes & Fridericus, diutius ſuperſtites, Ioannes Patri ſuo A. 1481 xi. Kal. Iun. defuncto Hafniæ ſucceſſit in regno Daniæ ac Noruegiæ; item Sueciæ, (quod pater eius Chriſtianus deficientibus ad ſeã Rege ſuo Suecis adiunxerat (c). Sed Regnum Sueciæ ei diuturnum non fuit, nam rebellantibus Suecis Chriſtina vxor eius, Filia Erneſti Saxoniæ Electoris, Stockholmiæ capta, vix tandem poſt biennium minis Imperatoris & Pontificis Roma-

a Ioan. Adolfus Cypræus Annal. Sleſuic. capitibus primus. 13. b Reuſnerus in opere Genealogico. pag 260. c Reuſnerus Lutheranus loc cit. & Henningus part 4. Genealog. Sueciæ ac Daniæ.

Digitized by Google

Romani dimiſſa, A.1503. à Rege Sueciæ Stenone de Stuere ad fines Danicos eſt reducta & dimiſſa. Iniuriam ſuam Ioannes Rex quidem 50000. armatorũ ulciſci voluit, ſed A.1509. à Lubecenſibus, nauali prælio victus, nihil efficere valens Alburgæ, in Iutia vel Cumbrica Cherſoneſo obijt A.1513. x. Cal. Martij. ſuperſtes erat eo moriente, & hæredẽ regni relinquente Chriſtiarum II. ex Chriſtina Saxonica natum, Fridericus I. frater Ioannis Regis, Dux Sleſvvici, Holſatiæ, VVagriæ & Stormariæ, male contentus, quod paucis terris ipſe, Ioannes potioribus vſus fuiſſet, neque vero clã fuit, inquietus Friderici animus qui malorum cunctorũ imprimis hæreſios portã in tria poſtea regna aperuit, Chriſtianus tamen II. magno animo aggreſſus paterna regna, de affinitate potente & ſibi domi, & aduerſus rebellantem Sueciam circũſpexit, & Gotſcalco Sleſvvicenſi Epiſcopo in Belgiũ miſſo Iſabellam Sororem Caroli V. coniugẽ A 1515. impetrauit. Indignabatur Fridericus Chriſtianũ II. patruelem ſuum tanta fortuna euehi, vtpote qui ſibi videbatur rãro fieri importerior, quãto ille amplius affinitate tanta eueheretur. Itaq; cum habuiſſet coniugem è Brandeburgica domo Annam Ioannis Electoris filiam, A.1514.. defunctam, deinde Sophiam Bugislaui X. Stetinenſium. In Pomerania Ducis filiam, quando in Saxoniæ ac Brãdeburgicis ditionibus efferueſcebat audacia Lutheri, in ſuas ditiones Fridericus iſte, quoq; nouos doctores irrepere tanto facilius permiſit, quãto per hos, Cæſaris hoſtes, & Saxonis atque Brandeburgici Electorum amicos, ſeſe validiorem aduerſus Chriſtianum II. affinem Cæſaris fieri poſſe opinabatur, cõciliatis religionis ſimilitudine animis, *cuius vinculo nullum inter mortales fortius reperiri ſolet.* Chriſtianus II. per Carolum V. potentior effectus rurſum ſibi ſubijcere molitur, Suecos, qui iam in Stenonem, vt Regem, aduerſus Chriſtianum I. coniurando conſenſerant, & conquieuerant; Guſtauum etiã Regni Suedici Archiepiſcopum, quod Chriſtiano Daniæ Regi ſe opponere nollet, fugatum in arce Stega obſidebant. Cum igitur is per Chriſtianum Regem eſſet obſidione liberatus, & in Daniam traductus, Sueci Stockholmij denuo coniurarunt, ſe ne quidẽ Pontificis authoritate interveniente vnquam Guſtavum Archiepiſcopũ recepturos. Sed, Lutheri templo Germanico, *quicquid in eius cauſa ſtatuerat ac decerneret etiam Papa, nihil ponderis ac momenti apud ſe habiturum eſſe, neq; vllo vitæ ac fortunarũ periculo ſententiam eſſe mutaturos, Denique cuiuſcunq; etiã criminis ac facinoris, ſiue violatæ Eccleſiæ obedientiæ ſeu Læſæ Maieſtatis Regni ac imperij inpoſterum rei agerentur huiuſmodi culpam ac pœnam, qualiscunq; ea fuerit omnibus & ſingulis ex æquo communem fore.* Hoc Decretũ, haud dubie Schiſmaticum, cum ad aures Pontificis Romani Guſtavus Archiepiſcopus incitante Chriſtiano II. detuliſſet, atq; Concilium Romæ eam ob cauſam conuocaſſet, ſententiam tulit, aduerſus Schiſmaticos, eius executionem Chriſtiano Regi per literas demandauit; qui per ſe ad eam rem curandam exactiſſime erat inclinatus Itaque Suecos bello aggreſſus vrbe Stockholmenſi dedita, acceptoque fidelitatis iuramento, Rex Sueciæ à Guſtavo antedicto Archiepiſcopo coram Caroli V. Imperatoris legatis, eſt Coronatus, & cõdonata offẽſa multitudini promiſcua, de authoribus iniuriarũ & Schiſmatis principibus ſumpſit ſupplicium, acceptiſque obſidibus in Daniam eſt reuerſus, Pontifex vero legatum Ioannem de Potentia Cardinalem in Sueciam miſit ad ea quæ geſta erãt, rata habenda & res eius regni ſacras ordinandas, Dum ea geruntur & Chriſtianus Rex Daniæ apud Imperatorem verſatur extra Regna ſua, in Visceribus Regnorum eius carcinomia malum increſcit, tam in Dania quam in Suecia. In Suecia, noua conſpiratio duce Guſtavo Erici, nuper Stockholmiæ ob Schiſma capite plexi, filio, qui obſes in Dania refugerat ope Lubecenſium; in Dania vero molitione Friderici Ducis, patrui Regis alia factio hæreticorum Ad quos motus compeſcendos, dum cum externo milite in Daniam reuolat Chriſtianus I. Rex, Catholicæ fidei Studioſiſſimus, proditione ſuorũ, vtroque regno prius ſe exutum ſenſit, quam ſuſpicaretur. Dani incentore Friderico recuſabunt externum militem per ſuas terras in Sueciam duci; Sueci crudelitate eius ſe læſos querebantur. Ita Chriſtianus Rex impoſitis rebus ſuis per naues in Belgium ad Carolũ V. effugere coactus, decenniũ exulauit Et quanquam metu Imperatoris Iſabella Regina in regnũ inuitaretur, illa tamẽ ire ſine marito ad rebelles recuſauit Interea Fridericus I. patruus Regis exulantis ſuffectus in locum Regis ferendæ hæreſi, in ſuis terris occaſionem dedit, ſuis rebus firmandis vt putabat, non incommodam, religionem valde aptam ad demulcẽdos animos hominum in Malum pronos. Ea occaſione *Lutheri* Locuſta grauiter, vſi ſunt, & impij quidẽ Apoſtatæ in regno ipſo, à fide & caſtitate deſiſtentes. vſi ſunt, donec A.1532. Chriſtianus II. exul Collectis demum nouis copijs naualibus ad recuperandum

regnum

regnum reverſus à Friderico patruo in Norvvegia captus bello, XXVII. annos in carcere Sunderburgi agens, vitam finiuit, VIII. Kal. Febr. A. 1559. vtramq; fortunam luculentiſſime, ſed peiorem diutiſſime expertus, Regni & Religionis veræ Catholicæ Studio in miſerias deuolutus. quod Studium in illo crudelitatis titulo Acatholici obvolvendo multos Catholicos fefellerunt, qui rem altius ſcrutari neglexerunt (*d*).

II. Chriſtiano igitur II. ſeu Chriſtierno tam exulante quam poſt reditum captiuo, Fridericus I. illi ſuffectus Daniæ quidem & Noruegiæ regna adeptus eſt; Suecia interim ab alio occupata, vt ſequẽti capite amplius dicetur. Quamuis autem Chriſtierni filius Ioannes ex Iſabella Auſtriaca Caroli V. Imperatoris ſorore prognatus, ab auunculo inſtanter petijſſet, vt ipſius ope in paternum regnum reſtitueretur: impetrare tamen nihil potuit, Imperatore tũ alijs grauiſſimis bellis occupato. Per id tempus Proteſtantes Smalcaldiæ conuentum agentes, vidẽtes Fridericum Regem Daniæ æque ac ipſi circumſpicere auxilia aduerſus Cæſarem, ſi iis incumberet, A. 1528. novum illum regem de fœdere cum ipſis ineũdo, & paulo poſt de Auguſtana recipienda Confeſſione ſollicitarunt: quod etſi Fridericus nõ grauate facturus videbatur, aperte tamen facere auſus nõ eſt, veritus ne quid ab Epiſcopis, quorum magna tum erat potentia, in regno nondũ bene firmato contra ipſum tentaretur; Euangelij nihilominus amplectendi (ſic enim loquebãtur) cupidum ſe eſſe demonſtrans, petebat vt Noui Prædicantes ad ſe mitterentur, qui antiquam fidem paullatim ex hominum animis euellerent. & velut aliud agentes, nouitatis depulſo odio, ſenſim Eccleſias reformarent. Sic ille alieni regni vſurpator vt ſe firmaret auxilijs cõtra Cæſarem fortaſſe Chriſtierno mittendis Lutheranis portam aperuit, qui in regno turbulento mox inualuerunt. Itaque An. 1526. Monachus quidam Fridericus apoſtata ab ordine ſuo, rupto carcere, in quem ob maleficia & facinora compactus fuerat, Sleſvvicum Novũ Euangelium quaſi Novus Apoſtolus intulit & in ſummo templo concionari orſus indies Canonicos & Põtificios calumnijs virulenta & petulantiſſima lingua pro ſcindẽdo acerrime debacchabatur, & eos plebi exoſos reddebat, cui ita placuit, vt ea hunc ſibi cum tumultu paſtorem dari poſtularet a Friderico, vti dictum eſt, Rege, qui importune flagitantibus ciuibus non aliud reſpondit: *quis Fridericũ vobis inuidet aut adimit. Habetote illum.* Simili ratione alij apoſtatæ, & à nemine authoritatem habentes ſubintrantes prophetæ religionem veterem ſeptingẽtis annis radicatam eradicare cœperunt, inter quos fuit Marquardus Sculdorp, qui ſororis ſuæ filiam in vxorem duxit, quod factum cum Catholici merito ſummopere deteſtarentur *Lutherus* VVittebergenſis Pontifex contra Eccleſiæ ſenſum edito ſcripto excuſauit, vti & Ambsdorfius, quem præuaricatorem deinde cum homines impunẽ feciſſẽt, Deus vitæ Dominus ſ[illegible] dote Anglico A. 1529. percuſſum ex inceſto coniugio auſtulit. Eodem A. 1526. Fridericus Rex Poloniæ regni comitia habẽs, inter quos & Epiſcopi erant, plane peſſundedit Religionem Catholicã omnibus edicens, vt ſecundũ Reformationẽ Euangelij ſpecioſe, prætenſi cũctæ Eccleſiæ teſtarentur. Epiſcopis aut carcer perpetuus, aut bonorũ ſuorũ poſſeſſio, in optionẽ data eſt, obtulit tunc Sleſuicenſe capitulũ canonicorũ 12000. Regi, ne Religio à *Luthero* inuecta introduceretur, ſed vt in Veteri Catholica & Apoſtolica religione & fide firmiter & cõſtanter permanerẽt. Verumtamen Catholica fides atque ſubuerſa eſt, quod externis cæremonijs ſaluis, alius ſenſus eſt ſubſtitutus, donec & illæ paulatim tollerentur ſine ſenſu. Eo modo Dania Lutherana apparuit & neſciuit, Epiſcopis quibuſdã apoſtatantibus paucis aut vno reſtante, qui in carcere obijt.

Friderico I. Rege ad eum modũ ingreſſo, & demũ A. 1533. IV Id Aprilis defuncto, nemine iã pro Chriſtierno captiuo pugnante, comes Palatinus Rheni & Bauariæ Dux Fridericus II. qui Dorotheã Chriſtierni II. Regis etiamnũ captiui filiam coniugem tenebat, regnum ad ſe tanquã legitimum ſucceſſorem pertinere iactabat. Vnde noui motus per Daniam extiterunt. Sed Dani, iam in hæreticam libertatem præcipitati, memores, quod Friderici I. Regis filius Chriſtiernus, ſeu Chriſtianus adoleſcẽs ex aula Ioachimi I. Electoris Brandeburgici, ac literarum ſtudio reuerſus parenti ſuo author fuiſſet vt abiectis Maiorum ſanctis inſtitutis, nunquã minus conuenientibus ſcripturæ, a Luthero in mundũ reductæ, puram ſcripturam, rotabilem ad omnem ſenſum, amplecteretur, & Religionem carni & ſanguini percommodãm tanquam rectæ rationi congruentem teneret, eundem Chriſtiernum III. Regem dixerunt (*e*).

III. Vt autem dilucidius appareat poſteris quid Lutherus ad Danici Regni perverſionem operæ attulerit inter antea memoratas turbas, ſilentio præ-

d *Cypræus in Annal. Sleſvvic. Reuſnerus in opere Geneal. &c.* e *Cypræus, in Annal. Sleſvv. Reuſnerus. &c.*

Digitized by Google

præteriri non debet, quod Lutherus è Saxonica ſua ſpecula omnia rerum momenta obſeruans & temporibus inſidians quoſdã regni proceres, quibus doctrinam ſuam non diſplicere intellexerat, litteris exhortatus eſt, vt ſicut Chriſtierni tyrãnidem a ſe depuliſſent, ſic à Papæ quoq; ſeruitute ſe ac regnum liberarent: duo maxime valida ad id tela ſubminiſtrans. *Epiſcopos enim & cæteros Eccleſiaſticos monuit, vt intolerabile illud cœlibatus onus à ſe abijcerent: ſeculares, vt bona & opes cæca quadam & indiſcreta pietate & deuotione à maioribus Eccleſijs donatas, ab eiſdem repeterent: atque hoc modo illos carnali voluptati, hos vero bonis Eccleſiæ inhiantes, facile in ſententiam ſuam adduxit.* Quum vero regem de inſtauranda Hafnienſi Academia cogitare intellexiſſet, Theologum ſua quaſi manu formatum ad eum miſit, *Ioannem Machabæum nomine, natione Scotum:* qui quod in Scotia Moniali quadam iuuencula abuſus eſſet, mutato habitu in Hollandiam traiecerat, atque inde ad Lutherum tamquam omnium eiuſmodi facinorum aſylum, VVitebergam confugerat. Hic in Daniam appulſus, quum ſuo exemplo, tũ doctrina multos excitauit, vt abiectis cucullis, vxorijs voluptatibus frui quam cœlibem & auſteram vitam agere mallent. Rex inprimis, ætate adhuc iuuenis, faciles Lutheranis aures præbuit; & quia Proteſtantes magna ipſi contra quoſcumque, qui controuerſiam ipſi de regno moturi eſſent, promittebant auxilia, facile induci ſe paſſus eſt, vt eorum federi nomen daret. Circa id tempus, nimirum Anno M. D. XXXVI. Lutherus decretum illud, quo quid de ijs quæ inter ipſum & Bucerum hactenus controuerſa fuerant, ſentiendum eſſet, ſtatuebatur, ad hunc regem in Daniam quoque miſit, quod ille amplexus, excluſis Zvvinglianis deinceps Lutheranæ religionis profeſſionem præ ſe tulit.

Inter Epiſcopos interim bõni & ſinceri imbecilliores erant, quam vt Regis conatibus poſſent reſiſtere: mali & mercenarij, Epiſcopales reditus thoris ſuis maritalibus aſſociare cupientes, etiam vltrò regem incitabant: qui Ioannem Bugenhagium Pomeranum VVitebergẽnſem Theologum à Luthero miſſum non tantum ſumma cum gratulatione excepit, verum etiam à concionibus ſibi, immo quaſi totius regni Metropolitanum eſſe voluit: adeo vt cum antiquo more regibus corona à primario regni Epiſcopo imponatur, Chriſtianus hic III. à iam dicto Pomerano vili homine de poſtremis populi coronari voluerit, vſurpatis ceteris omnibus ceremonijs, quæ antiquitus in eiuſmodi actu ſolebant adhiberi. Regis exemplo obſequutus populus, quam voluit doctrinam facile recepit. Tanto vero mitior ac minus periculoſa hæc fuit mutatio, quod antiquæ & in Catholica hactenus Eccleſia vſitatæ ceremoniæ in ſacris peragendis omnes fere retinerentur, vt & ornamenta & vaſa ſacra: & omnis vis à templis & locis ſacris abſtineretur. Nam & altaria eodem ſitu permanebant, & ſuper ea Crucifixi, in ijs vero duodecim Apoſtolorum & aliorum Sanctorum imagines, eodem ornatu, juxtà cereis accenſis, viſebantur: Prædicans eodem quo apud Catholicos ornatu ſactum, inſtar Miſſæ, peragebat; Veſperæ & Matutinæ aliaque Officia in Eccleſijs more ſolito decantabantur; in S. Euchariſtiæ communione etiam nihil ferè mutatum cernebatur, quam quod ſub vtraque ſpecie porrigeretur, ita flagitante populo, quem difficile erat erudire quam prudenter Eccleſia in eo fecerit, quod laicis communionem ſub vna tantum ſpecie dari iuſſit, vt alias diximus. Hæc, inquam, videns populus, mutationem hanc vix ſenſu perceptam, facile tulit: & talem formam religionis qualem Principi placere animaduertebat, ex manibus eius recepit. Nimirum,

Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, vt vita regentis.
Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus.

Idem Rex quum Sacerdotes & monachos ad inceſtas nuptias certatim conuolantes videret, tanto lubentius id ſe permittere dixit, quod alienarum vxorum pudicitiæ non facile poſthac inſidiaturos ſperaret.

IV. Etſi vero mutata in Daniæ regno religione, è Germania paſſim Prædicantes magno numero accurrerint, Sacramentarij tamen, Zuingliani & Caluiniſtæ diu ineo locum non habuerunt. Tandem Mariâ Angliæ regno admota, *Ioannes Laſcus Nobilis Polonus*, Zuinglianæ, quæ ibi fuerat, collectas Eccleſiæ reliquias duabus nauibus impoſuit, & curſum Daniam verſus direxit, ſperans Regem è tam miſerabili naufragio eluctatos ſi non alio, eo ſaltim nomine non grauãte recepturum, quod ipſi quoque acerrimi Romanæ Eccleſiæ eſſent hoſtes. Appulſus ergo, Regem adit, eique

Digitized by Google

eique non ſociorum tantum & comitum, verum ſuas etiam, vt qui ob religionem è patria crudeliter proſcripti eſſent, miſerias demonſtrat: & hoſpitium ac ſacra ſuo more faciendi ac docendi libertatem petit. Econtra Lutherani Regem monent, etiam atque etiam caueret ſibi ab eiuſmodi hominibus, nec ipſorum, qui Papiſtis multo peiores eſſent, doctrina regnum ſuum infici pateretur. Præ ceteris *Paulus Nouiemagus* Regis Concionator exſecrabiles eorum blaſphemias de Sacramento altaris & reali corporis ac ſanguinis Chriſti in eo præſentia Deique omnipotentia pluribus demonſtrauit. *Laſcus interim & Vtenhouius* Regem vrgere atque obſecrare non ceſſabant, & regeſtis in Lutheranos conuicijs, ipſos tamquam hæreticos & ſeductores, qui doctrina ſua ſemi-Papiſtica & regem & populum perditum irent, increpabant. Eodem etiam aliunde *Anabaptiſtæ & Trinitarij* quidam accurrerant: ſed tam hos quam illos Rex edicto quamprimum regno excedere iuſſit. Mirum eſt quantum vtrique, *Lutherani ſcilicet & Caluiniſtæ*, in Prophetæ quiſque ſui auctoritate præſidij ſibi quæſierint; quamuis Lutherus iam eſſet mortuus, Caluinus vero adhuc viueret. Lutheranus clamabat, *Lutheri & D. Pauli Apoſtoli doctrinam vnam atque eandem eſſe.* Caluiniſta econtra occinebat (f). *Lutherum hominem fuiſſe, & errare potuiſſe.* Tum ille: *Quid tu ais, Lutherum in doctrina errare potuiſſe, qui primus Euangelij lumen pane extinctum, ſæculo noſtro rurſus accendit?* Etſi vero Caluiniſtis quod replicarent non deerat, Lutheranis tamen cedere, & collectis ſarcinis aliò migrare coacti ſunt. Diſcedens Laſſcus ad regem ſcripſit, ad tantæ iniuriæ Deo & Eccleſiæ illatæ vltionem, cœlum ac terram inuocans. *Ecce* (inquit Auctor Hiſtoriæ de Confeſſione Auguſtana) *quomodo audaces & temerarij iſti homines etiam Reges, Principes ac Magiſtratus aggrediantur ipſorum conatibus ſeſe opponentes.* Idem ait, *prudenter regem feciſſe, tam malos hoſpites mature eijciendo: atque optandum eſſe vt omnes Chriſtiani Principes idem faciant, ne Sacramentarium illud virus longius proſerpat.* Hæc ille. At poſtquam Chriſtianus III. qui uſque ad Anno 1559. regnauit, Hollandis & Anglis non negociandi tantum in regno ſuo, verum etiam religionem exercendi facultatem conceſſit, paullatim Caluiniſmus ibi inualeſcere cœpit. Toto tamen regno non pauci Catholici etiamnum inueniuntur; quos in occulto ſacerdotes ſæculari habitu veſtiti docent, & conſolantur, donec tandem Deus ex hæreſeos tyrannide ereptis, veræ & Catholicæ religionis vſum ipſis ac toti regno reſtituat. Poſſem equidem hac de re multa ab alijs mihi ſuggeſta ſpeciatim referre; ſed quia nouos noſtros Euangelicos non tantum rerum ſtatum ſatagere, verum etiam ad ea quæ in longinquis prouincijs geruntur aures arrigere atque oculos emittere non ignoro (non illaudabili ſane zelo, ſi cauſſa bona eſſet; vt qui decepti in media perditionis abyſſo ſalutem ſuam operari ſe falſo ſibi perſuadent) vocem & calamum contineo, ne ijs qui veram Ieſu Chriſti Eccleſiam iſtis in locis reſtauratam cupiunt, periculum aliquod creem.

V. Eadem tempeſtas & calamitas quæ Daniam, Noruegiam quoque afflixit ac vehementer concuſſit. Ingruenti primum hæreſi Archiepiſcopus quidem Nidroſienſis magno animo ſeſe vnà cum populo fidei ſuæ commiſſo oppoſuit: ſed tandem manus dedit, partim Danorum violentia, partim alterius Epiſcopi ignauia & exemplo victus. qui cum è captiuitate euadendi nullam aliam rationem videret, è Lutheri, vel potius hæreſeos, cuius meretrix illa Babylonica in Apocalypſi figura eſt, calice bibit; vti & plures Canonici & Eccleſiaſtici, qui libertatem illam vxorem ducendi, & nihilominus interim Eccleſiaſticis bonis & dignitatibus fruendi, obuijs vlnis amplexi ſunt. Res tamen valde mira eſt, quod etiamſi regni huius incolæ iam ſexaginta & amplius annos Catholicæ religionis priuati ſint exercitio, eius tamen etiam ruſticani homines, quaſi per manus traditam memoriam ſeruant. Mihi quidem cum multis ex eo regno in noſtrum portum appulſis ſermo fuit, affirmantibus, numquam iſthic maiorum ſiue Catholicæ religionis ſine multis querimonijs & lamentationibus fieri mentionem; omneſque calamitates & miſerias eius mutationi vel profligationi vulgò adſcribi. In Noruegia certe poſtquam fama percrebuit, Sacerdotes quoſdam ſanctæ & Catholicæ Societatis in Sueciam appuliſſe (vt ſequenti capite oſtendam) quamplurimi in mag-

f *Vide repetit. Conf. Auguſt.*

Digitized by Google

nam ſpem erecti ſunt, fore vt aliquando in ſua quoque patria Catholica religio velut poſtliminio reſtituatur. Sed dies ille arcano Dei arbitrio adhuc reſervatur.

Cæterum illud miraculo non caret, quod Deus paſſim in rudium illorum & agreſtium hominum animis integram & perfectam veræ religionis notitiam conſervavit? ſic vt ideo religionis ſcientijs deſtituti videantur, quo magis fide & ſpiritu abundent, & nihil ſciendo ſint omniſcij, quum nihil habeant de quo diſputent, aut quod curioſius indagandum putent vel ꝑ vitij caveant, per quorum guſtum ſeducuntur, qui pereunt. Bene & apposite ad hanc rem Tertullianus ait *Nihil ſcire, eſt omnia ſcire.* Et Salvator noſter ipſe divinam hanc ſuo ore pronunciavit ſententiam. *Beati pauperes ſpiritu, quia ipſorum eſt regnum cœlorum.* Simplices fuerunt & rudes homines qui Chriſtum Salvatorem gratulatorio illo cantico *Oſanna*, exceperunt: quum Scribæ & Phariſæi, *Crucifige*, Pilato occinerent. Apud rudes & ſimplices homines, tanquam magis fideles & conſtantes, religionis Chriſtianæ veritas multis in locis tanquã fidei ipſorum commiſſum depoſitum manſit. Notat Bellonius, vniverſam Armeniorum nationem etiam poſtquam Turcarum tyrannide oppreſſi ſunt, in Chriſtiana fide ad noſtra vſque tempora inviolabiliter perſtitiſſe: eoque videri ſingulari Dei beneficio factum, ut quamvis multæ aliæ Chriſtum profitentes nationes Turcarum imperio ſubſint, ſoli tamen Armenij Chriſtianorum nomine indigitentur; ſic ut Armenianum aliquem nominare, idem ſit quod nominare Chriſtianum, & ſi quis Armenianus Mahumetiſmum amplectatur, jam non amplius Armenianus dicatur, ſic enim ſervus ejus diceretur, quẽ abnegaſſe noſcitur. Sed jam tempus eſt ut è Dania in vicinum Sueciæ regnum trajiciamus.

QVOMODO GVSTAVUS SVECIÆ REGNO OCCUPATO AD FACILIOREM ſui defenſionem religionem mutarit.

ARGUMENTUM.

CAPUT XV.

I. *Guſtavus Sueciæ regnum invadit.*
II. *Lutheranis locum dat.*
III. *Infamia Eccleſiaſticorum connugia, & mira conſtantia Religioſorum.*
IV. *Guſtavus religionem mutat.*
V. *Miſerabilis eius exitus.*

I. VT Sueciæ in Hæreſis abyſſum præcipitatæ ſtatus clarius perſpiciatur, eum paulo altius repeto, nempe Suecos circa eadem tempora, quibus Dani, ad fidem Chriſti Catholicam tempore Carolingorum & Ottonum Jmp. paulatim adductos, Anno 1150. S. Ericum Regem habuiſſe, qui Anno 1160 occiſus eſt, & SS. Catalogo adſcriptus a Pontifice Romano. Ab eo tempore in Fide Catholica ijdem perſtitêre ſub Regibus è S. Erici ſanguine prognatis uſque ad An. 1363. quo Magnus cognomento Smechius, Rex à proceribus ob libidines & tyrannidem pulſus ſolam Gothiam occidentalem tenuit, in reliqua Suecia ſuccedente Alberto Megapolenſium ex Germania Duce, qui Euphemiam Magni prædicti ſororem matrimonio iunctam habebat, ex quo porro Reges Sueciæ prognati regnarunt, uſque ad Chriſtophorum coronatum Upſaliæ An. 1438 qui An. 1448 obijt ſine prole poſt quem Carolus Canuti Torde ex alia familia electus à Suecis, Anno regni ſui octavo rebellione ejectus in exilium, locũ dedit Chriſtierno ſeu Chriſtiano I. Danorum Regi, qui viduam Chriſtophori Suecorum Regis matrimonio ſibi copularat. Sed & ipſe eiectus a Suecis, poſt ſeptennium revocato Carolo exulante, qui demum Anno 1470. obiens Rege vacuum regnum ſine hærede reliquit, quod Daniæ Reges Joannes Chriſtiani I. filius atque Chriſtianus II filius Joannis ſibi ſucceſſive vendicarunt, non ſine damnis & cladibus ultro citroque datis atque acceptis, donec Chriſtianus II. Rex Daniæ, uti capite præcedente narratum eſt, ſententiæ adverſus ſchiſmaticos Sueciæ proceres Romæ latæ executor, invitus factus Regno penitus eſt excluſus Anno 1521. quo iam mali genij, per Lutheri apertum puteum Abyſſi, in Septentrione, graſſandi acceperant poteſtatem, nam Chriſtiano in Daniã reverſo cum obſidibus, dum incaute obſides cuſtodiuntur, Guſtavus Erici Trollij Equitis Aurati (qui cum 60 proceribus, duobus Epiſcopis, VIII. Novemb. An 1520. titulo ſchiſmatis Stockholmiæ fuerat occiſus) filius, die quodam venatum exire ſe ſimulans, aſſumpto equitis ſeu ſtabularij habitu, clanculum aufugit An. 1519. quumque Lubecam perveniſſet, quis eſſet aperiens, ac civibus, ſi eorum ope in patriam reduceretur, tam in exportandis quam im-

importandis mercibus immunitatem à vectigalibus pollicitus, accepta oneraria, in patriam reuectus. eiectis Danis, breui maximo illo & florentiſſimo totius Septemtrionis regno potitus eſt A. 1523. 6. Iunij ſolemniter Rex renuntiatus.

II. Ita Guſtauus hic Suedica corona potitus, quamuis ab Epiſcopis & Prælatis in occupando regno plurimum eſſet adiutus, Catholicam tamen religionem mox Anno 1527. 18. Maij qui dies S. Erico eſt Sacer (a) iniquiſſimè profligauit, & Lutheranam ſubſtituit; ſic vt ſuo illi iumento malum ſibi arceſsiuerint, iuſto Dei iudicio, vt qui Hominis ex ſchiſmatico patre nati iniuſtis conatibus fuerant patrocinati. Huic vero mutationi præcipuam cauſam dedit Odium Romani Pontificis ob ſchiſma punitum & mala informatio rerum credendarum, & commercium apoſtatarum, quibus poſtea acceſſit affinitas, quam nouus rex multis vndique difficultatibus circumſeptus cum Saxonica domo contrahere ſtatuit, ducta in matrimonium Catharina F. Magni Ducis Lauenburgici ſorore, vt Germanorum armis & opibus ſe muniret. Deinde totus in ærarij curam incubuit, vt qui pecuniã belli neruũ eſſe ſciret. His cogitationibus dies noctesque occupatum quidam à ſecretis monuit, nihil opus eſſe, ab extraneis pecuniam, exactis acerbius vectigalibus, cum ſumma inuidia extorquere; ſupereſſe in regno rationes, quibus ærarium locupletari poſsit, ſi nimirum bona Eccleſiaſticorum ei inferantur, relicto illis quantum ad vitam honeſte & frugaliter ſuſtentandam ſatis eſſet; & præcipuis procerum parte etiam aliqua inde decisa, vt hoc obiecto bolo, os ipſis occludatur, & publica vtilitas cum priuata coniungatur. Hoc ille conſilio vſus, qui inſuper primos adoleſcentiæ annos in Germania exegerat, & Lutheranæ libertatis lotou deguſtarat. Lutheranis liberum aditum conceſsit, qui hactenus clam tantum irripere ſoliti fuerant: qui ſtatim incredibili ſtudio Biblia in vulgarem linguam traducta, alioſque de religione tractantes libellos diſſeminarunt, ac magnum magiſtellorum ac pædagogorum numerum ſummiſerunt, qui Nobilem iuuentutem erudirent; ac non multo poſt è ſcholis ad templa tranſlati, populum nouam docerent religionem.

III. Secretarius ille à quo conſilium iſtud regi ſuggeſtum fuiſſe diximus, vnam ex præcipuis Eccleſiaſticis dignitatibus à rege obtinuit, ac Lutheranorum res deinceps valde promouit: ducta etiam publice vxore, vt ſuo exemplo ceteros ad idem faciendum incitaret, nequaquam irrito conatu: quandoquidem non pauci eodem prurітu inſtigati, de eiuſmodi ſupellectili domibus ſuis proſpexerunt. Certiſsimum tum inter Eccleſiaſticos recte intellecti Euangelij habebatur argumentum, vxorem ducere; adeo vt matrimonium inſtar Tau illius, quo fideles obſignatur legumtur, & *τεκμήριον* veræ religionis haberetur, quam nemo recte poſſet intelligere, niſi qui, vt alter Numa Ægeriam, haberet. Quamprimũ quis cum Eccleſia diuortium fecerat, ſtatim vxorem ducebat: & vt in ſchedis quas penes me habeo perſcriptum eſt: *In ſignum relicta Eccleſia cogebantur vxores ducere.* Dici non poteſt quam multæ tum paſsim toto regno infames, & inceſtuoſæ, ac Deo atque hominibus inuiſæ nuptiæ celebratæ fuerint. A fide dignis proditum inuenio, Stocholmienſem Archiepiſcopiſſam, magnum ranarum numerum primo partu; & aliam pro infante, cercopithecum enixam eſſe. In tanta tamen confuſione ac fœditate, tantiſque diaboli, Mundi & carnis tentationibus Virginum Deo dicatarum conſtantia mirifice eluxit; quæ nec precibus, nec promiſsis, nec voluptatibus, nec miſeriis ac paupertate ad quam redactæ fuerant, a ſanctiſsimo perpetuam caſtitatem conſeruandi propoſito dimoueri potuerunt, vt Poſſeuinus teſtatur. (b) Gothi etiam pleriqe maiorum religionem modis omnibus tutati ſunt, eodemque animi ſenſu hodie etiam magno cum deſiderio Catholicæ Eccleſiæ in toto regno inſtaurationẽ exſpectant, vaticinio S. Brigittæ alias Birgittæ conformati; quæ ſanctiſsima perſona fundatrix ordinis S. Saluatoris apud Suecos nata, Et nupta in ſingulari eſt veneratione: cuius etiam multa vaticinia circumferuntur, quibus & hæreſeos incrementum & ruinam, & Catholicæ Eccleſiæ perſequutionem & victoriam prædixit. (c)

VI. Confecto opinione ſua facilius negotio, & mutationi illi eo vultu inducto, vt quamuis noua illa religio eſſet, veteris tamen illius Catholicæ plane gemina videretur. Neq; enim externis in rebus & ceremonijs quidquã aut parum certe mutatum fuit. Manſerant Archiepiſcopis, Epiſcopis & Sacerdotibus antiqua nomina; Miſſæ ſacrificium iiſdem fere ritibus quibus apud Catholicos pera-

a *Henninges Lutheranus in Genealogiarum 4. parte*
b *Poſſeu. in Refut. Dauidis Chytræi.* c *Vitis Aquilonia & Vita S. Birgittæ ac B. Catharina filia eius.*

gebatur. nam & hoſtia conſecrata à ſacerdotibus elevabatur, & ad elevationem quæ tamen nõ multo poſt abolita, campanæ pulſus ſonabat. Baptiſmus quoque priſtinam formam retinebat: omnes denique Eccleſiaſticæ ceremoniæ, paucis exceptis, obſervabantur: nec in templis quidquam mutatum conſpiciebatur.) His, inquam, confectis rebus, rex procerum quoſdam maiorem mutationem moliri ſentiens, ut hanc gloriam, ſi dijs placet, eis præriperet, primum Monaſteria & Religioſorum Convẽtus deſtruere animũ induxit, ocioſorũ & inutilium hominum receptacula eſſe dictans. Et hac quidem arte brevi ille Monaſteria ad ſolitudinem redegit, eorum vero exuvijs fiſcum non mediocriter locupletavit. Quin etiam ne ulla ſpes eſſet recuperationis, complura ſolo æquari iuſſit; exſtructa ex eorum rudetibus arce, in qua poſtea ipſius liberi captivi fuẽre detenti. Idem calices, vaſa ſacra aurea & argentea, ac hierothecas fiſco intulit, & proventus Eccleſiaſticos inter Nobilitatem diſtribuit, ſibi tamen meliori portione reſervata. Et quemadmodum olim Senatus Romanus Tarquinij Superbi è regno ejecti bona populo in prædam dedit, ut hoc modo perpetui contra ipſum belli gerendi neceſſitas omnibus imponeretur, & pace forte facta, nemo ad id quod omnes rapuiſſent, reſtituendum obligari poſſet: ſic Guſtavus ſacrilegij ſui partem inter Nobiles ac proceres diſtribuit, ne unquam poſtea, repetundarum metu, cum Eccleſia in gratiam redirent. Et hic quidem murus aheneus contra omnes eorum conatus qui Catholicam ijs in locis Eccleſiam reſtaurare ſatagerunt.

V. Nec Monaſteriorum ſacrilegijs contentus Guſtavus (quæ omnia demolitus fuerat, relictis tantum Epiſcopalibus & Parochialibus Eccleſijs) etiam tumbas & mortuorum ſepulchra inaudito fere ſcelere, depeculatus eſt, detractis paſſim ſaxis & tabulis marmoreis ac porphyreticis, quibus palatia ſua exornaret. Tandem a Deo, qui, ut recte quidam dixit, vindicem habet oculum, ferrea virga percuſſus, multas alienati & parum ſui ſibi compotis animi ſignificationes dedit; in primis quando Carolum filium tum puerum de ponte in præter fluentem deiecit, in quo ſine dubio perituturus fuerat, niſi ſatellitum quiſpiam & ipſe ſe deijciens laboranti ſalutarem opem tuliſſet. Ex illo ſane tempore miſer hic Princeps conſcientiæ ſtimulis exagitatus, &

Nocte dieq; gerens ſcelerum ſub pectore teſtem,

miſerabilem admodum vitam duxit, donec tandẽ invidia & atra bile contabeſcens, animam exhalavit. Aiunt eo ipſo momento quo anima è corpore evolaverat, malum ipſius genium ſub nigri moloſſi forma cubiculum eſſe ingreſſum, & dentibus ſtragula dentraxiſſe: tunc etiam tam horribilem tẽpeſtatem per totum regnum fuiſſe exortam, ut extremus ille dies Mundo finem allaturus videretur.

DE REGNO, CAPTIVITATE, ET morte Erici regis Narratio,

Caput XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Ericus Guſtavo ſuccedit.*
II. *Magicis ſtudet artibus: & fratrem in cuſtodiam dat.*
III. *Poſt ſeptem annos rurſus dimittit.*
IV *De Pontio Lagardio, Gallo natione militiæ præfecto.*
V. *Ericus in nuptijs fratribus necem machinatur.*

I. GUSTAVO ad Annum 1560. 29. Septembris defuncto, Ericus filius natu major in regno ſucceſſit; qui mox pecuniam omnem à patre per fas & nefas collectam partim in bello contra Danos, partim in voluptatibus & luxu conſumpſit. De cuius vita & morte (quarum utraque tragica fuit) ex regij Oratoris, qui Anno M D.LXVI eò miſſus fuerat, & admirabiles iſtas mutationes præſens viderat, Commentarijs, itemque aliorum fide dignorum relatu, qui iſtis in locis diu vixere, pauca hoc loco addere conſtitui, quod ea ab inſtituto noſtro non ſint aliena. Qua in re non unius alicuius incertam & dubiam fidem ſequar; ſed quæ ex omnibus mihi non ſine magno labore compertis maxime veriſimilia videntur, breviter indicabo.

II. Guſtauo ex primo cum *Saxoniæ Ducis* filia matrimonio Ericus natus fuit; ex ſecunda vero cum Nobili Suedici generis puella Margarita, Ioannes Dux Finlandiæ, Magnus Dux Oſtrogothiæ, & Carolus Dux Sudermaniæ. Ericus mortuo patre, religionem eodem in ſtatu reliquit quo eam invenerat, nec quidquam innouauit. Ioannes vero Finlandiæ Dux, nõ vulgare Catholicæ Religionis ſtudium ſemper oſtendit, vt ex ſequentibus patebit. Erat quidem Ericus multis animi & corporis dotibus ac tanta fortuna dignis virtutibus ornatus; quas tamen Aſtrologię iudiciariæ ac necromãtiæ

Digitized by Google

tiæ ſtudiũ valde deformauit, & ipſi atque aliis exitioſas reddidit. Quum enim malis illis artibus intellexiſſet, ſe ab vno ex magnatibus regno expulſum iri, Ioannem Ducem Finlandiæ ſtatim ſuſpectum habere cœpit, ac tanto magis, quod is, ducta in matrimonium Sigiſmundi Auguſti Poloniæ regis ſorore, femina Catholicæ religionis ſtudioſiſſima, noua illa affinitate, res ſuas valde muniuiſſet. Hæc prima odij inter duos hos fratres fuère ſemina, quod non niſi cum vita ipſorum fuit extinctum. Ioannem enim è Polonia cum coniuge vix reuerſum, Ericus in arce Wiburgenſi obſedit, ac tandem ad deditionem coegit, inter alia bis centies millium aureorum iacturam paſſum Ioanni cuſtodia incluſo Orbeiæ in Phylandia laudatiſsima vxor, ſpreta quam Ericus ei offerebat libertate, perpetua comes eſſe voluit, in eaque captiui ac filium & duas filias peperit; ad eas, Georgij Peſſoni potiſsimum malitia, vterque redacti anguſtias, vt vix neceſſaria ſuppeterent quibus vitam ſuſtentarent.

III. Hæc Erici erga fratrem inhumanitas multorum procerum animos ab ipſo alienauit, & plurimarum ſuſpicionum ac perpetuæ diffidentiæ cauſſa fuit. Deferebantur fere quotidie nomina eorum qui contra regem machinari aliquid dicebantur; & falſo accuſati, aut per formam iuſtitiæ, aut per ſicarios tollebantur. Quoſdam etiam rex ipſe manu ſua occidit, & inter alios pueritiæ ſuæ formatorem hominem ſexagenarium: à quo admonitus vt manſuetius ageret, nec ſe regnumque ſuum perditum iret, tyrannus ipſo Nerone crudelior, homini optime de ſe merito pugionem in pectus adegit. Ab eo tempore numquam mentis illum compotem fuiſſe ferunt, Manibus Præceptoris ab ipſo pœnas exigentibus, & velut alterum Oreſtem in furorem agentibus, qui illi perpetuus ad mortem vſque fuit comes. Aiunt in ipſo oculos ita ſcintillantes ſæpe viſos, vt eorum aſpectum nemo ferre poſſet, nec propius quiſquam accedere auderet. Inter hæc animo varijs curis diſtracto, præter omnium opinionem Ericus, exacto ſeptennio, quod periculoſum ſibi fore ex fatidicis cognouerat, velut omni periculo defunctus, fratrem Ioannem in carcere accedit, eumque amiciſsime non ſine lachrimis complexus, rogat vt ignoſcere ſibi velit: eductumque & libertati reſtitutum, regni gubernatorem pronunciat. Ioannes actis quam humillime regi gratijs, oblatum munus recuſat. Rex nihilominus Stocholmiam reuerſus, in conuentu procerum Ioannem regni Gubernatorem iterum deſignat: cui tamen illi, quibus regis ingenium perſpectum erat, aperte contradicunt, ac nullius præterquam ipſius regis imperium ferre ſe poſſe aut velle dicunt. Rex tamen in ſententia perſiſtens, Ioannem Gubernatorem regni iterum pronuntiat, & ad ſe vocatum, magno honore excipit, omnibus parere ei iuſsis. Tum Dux, qua erat prudentia, fratri miniſtrorum circa ſe in tam diuturna cuſtodia huc illuc dilapſorum ſolitudinem demonſtrat, ſimulque rogat, vt de ſuorum numero aliquem vellet adiungere, qui omnium ipſius actionum arbiter eſſet & teſtis, & in cuius fide rex ipſe poſſet acquieſcere. Rex animaduertens Ducem interea dum hæc loquitur, oculos in Gallum quendam, Pontium Lagardam nomine, oculos habuiſſe defixos, malo genio (vt exitus poſtea docuit) inſtigante, Mi frater, inquit, Pontium hunc tibi, ſi ita vis, adiungo, cuius forti & fideli opera ego hactenus ſæpe vſus ſum: & tu porro vti poteris. Sed quia hominis huius etiam Poſſeuinus in Moſcouia ſua facit mentionem, iſque non minimum ad rerum in Suecia mutationem attulerit momentum, ſancto quodam zelo vnà cum republica religionem quoque mutare fruſtra conatus; breuiter hiſtoriam eius attingam, & poſteritati, cuius memoria vir hic non indignus eſt, tradam.

IV. Pontius Lagarda patriam habuit ignobilem in Languedocia Galliæ prouincia pagem Rieus oppido vicinum. Militiam ſequutus cum Oilellio in Scotiam profectus eſt, bellum ibi Franciſci Galliarum regis auſpicijs gerente: quo confecto, cum viginti commilitonibus in Daniam trajecit, cuius rex tum contra Sueciæ regem magnis viribus bellum gerebat. Quemadmodum enim pyrauſtes non niſi in igne ſplendorem emittit, & Camelus non niſi turbidam aquam potat, ſic Lagardæ animus ab omni pace abhorrens bellum, quo ſolo emergere ſe poſſe ſperabat, vnicè quærebat & ſectabatur. Nõ multo poſt idem in prœlio quodam in Oſtrogothia commiſſo ſauciatus, in hoſtium poteſtatem venit. Erico Sueciæ Regi inter alios militabat Gallus quidam è Picardia, Philippus Mornaius, Varennæ Dominus, præcipuum apud regem gratiæ locum obtinens, quem, vt & fratres, Gallicam linguam docuerat. Is quum accepiſſet Gallum hominem è prœlio captiuum eſſe adductum, eum ad ſe vocat, & monet vt dominum mutet, & ad Suecos tranſeat, vbi certior

hono-

honoris & luculentioris fortunæ apud regem nationi ſuæ valde amicum, locus oſtendatur. Id conſilium Lagarda amplexus, à Varennio Erico regi ſiſtitur & commendatur: qui vbi hominem manu ac conſilio promtum eſſe cognouit, domeſticorum eum numero, attributo honorifico ſtipendio, adſcripſit. Erat vero Ericus rex mira corporis agilitate præditus, vt etiam vno ſaltu viginti quatuor pedes ſuperaret; in quibus alijſque corporis exercitijs Lagarda, non minus promto atque agili, colluctatore vtebatur: qui tamen ab alijs monitus, etiam quum vincere poſſet, regi non inuitus ſemper cedebat, ac victoriæ gloriam relinquebat. Hac ille familiaritate fretus, paullatim in gratiam regis ita ſe inſinuauit, vt etiam maximi momenti negotijs ſit adhibitus, & à Finlandiæ Duce, rege poſtea, primarijs regni muneribus præfectus, vt paullo poſt dicemus. Ad Ioannem redeo:

V. Quo poſt diuturnum carceris ſqualorem à rege, vt diximus, in gratiam recepto, Lagarda in Angliam ab Erico ablegatus fuit, vt Eliſabethæ nuptias ambiret. Cum repulſa inde ad regem reuerſus, ab eodem cum exercitu contra Danos miſſus eſt. Interea Georgius Perſonius varijs ſuſpicionibus & criminationibus regis animum per ſe leuem & inconſtantem, exulcerare non deſinebat: ex quo factum eſt vt regem non modo collati in fratrem beneficij pœnituerit, verum etiam immani conſilio eundem cum fratre Magno & procerum quibuſdam, quorum fidem ſuſpectam habebat, è medio tollere decreuerit. Quem in finẽ nuptijs ſuis diem dixit, IV. Iulij, An. M. D. LXVII cum lictoris filia (concubina ſua hactenus, quam ob ſingularem formæ elegantiam perdite amabat, iamque duos ex ea ſuſceperat liberos) Stocholmiæ celebrandis: à quo inſtituto quum Comes quidam ſanguinis cognatione ipſi iunctus, eum dehortaretur, per omnia ſacra obſecrans, ne regium ſanguinem cum tam vili & abiecta perſona miſceret, rex iratus hominem ſtatim interfici iuſſit. In his, inquam, nuptijs Ericus conſtituerat, eodem modo quo partes ipſorum antea in illo ipſo loco à Chriſtierno rege tractati fuerant (quam lanienam Olaus Magnus oculatus teſtis in Hiſtoria ſua deſcribit) tam fratres ſuos quam reliquos proceres excipere ac tractare.

Hoc conſilium quum rex inter mutuos complexus coniugi aperuiſſet, illa, vt erat non corporis modo, ſed etiam omnibus animi virtutibus ornata, illo vno infelix quod tam humili loco nata eſſet, tantum facinus ſub nuptiarum ſuarum prætextu patrandum deteſtata, Ioannem Finlandiæ Ducem monuit vt ab inſidijs ſibi caueret. Ita enim in regij noſtri Oratoris commentarijs ſcriptum inuenio. Eorum vero quæ poſtea contra Ericum ſuſcepta & geſta ſunt, quidam ſolum Pontium Lagardam auctorem faciunt, qui die quodam cum Ducis vxore hunc habuiſſe ſermonem ferunt: *Miror equidem, Domina, qui fiat, quod Dux sereniſſimus, maritus tuus & herus meus, non animaduertat, vniuerſi regni, fratris inſolentiam & crudelitatem iamdudum pertæſi, oculos in ſe defixos eſſe, & expanſis brachiis auxilium & liberationem à tyrannide, ab ipſo vno petere atque exſpectare, vt qui regia iſta corona non minus dignus ſit, quam immanis iſte tyrannus eſt indignus. Facile ipſi erit, modo velit, regnum hoc occupare, & ex paupere Duce in potentiſſimum Principem euadere. Quod ſi cunctetur, periculum ſane eſt ne in perpetuam captiuitatem, è qua non multo ante liberatus eſt, rurſus incidat. Equidem qui cum omnibus militia ducibus familiariter ſum conuerſatus, illud ſcio, ſex illa Scotorum regi militantium millia, ob non ſoluta ſtipendia iamiam ſeceſſionem ſiue rebellionem moliri. Magnus certe & Carolus Duces ac plerique proceres non minus moleſte ferunt, regem thorum ſuum regium viliſſima concubina & lictoris filia nuptijs commaculaſſe, nec quidquam aliud magis quærunt aut optant, quam occaſionem, illam cum omni prole ſua exſtirpandi. Apprehendenda eſt occaſio, quam fugientem fruſtra deinde requiras. Iam nimis diu tyrannus ille regnauit.*

In hunc modum perorante Pontio Duciſſa nihil aliud reſpondit, quam, *Iſta quidem dictu, non ita factu eſſe facilia: ſimulque hominem monuit, vt in omnibus ſumma cautione & prudentia vteretur.*

VI. In hoc rerum ſtatu Dux Ioannes vndique de inſidiis ſibi à rege fratre ſuo ſtructis, tum etiam de conſilijs, quæ cum Moſco agitabat, certior factus, Lagardæ conſilio à coniuge accepto vti conſtituit; ac tentatis procerum, atque etiam Scotorum ſtipendiariorum animis, quum pleroſque conatibus ſuis fauere animadverteret, ſumta à Stenone Eriſconio mutuò pecunia, ducentos equites primum conduxit; deinde Vaſteno occupato, & è gaza ibi reperta cuſis numis aureis & argenteis, iuſtum exercitum è Scotis & Germanis conſcripſit. Quo cognito, Ericus, qui nuper, vt diximus, cum concubina nuptias Stocholmiæ ſolenni ritu celebrarat,

brarat, eidem etiam regali corona impoſita tumultuarias copias ad duodecim virorum millia contra fratrem & proceres miſit, quæ vbi primum in conſpectum venére, magna ex parte ad ipſos transfugerunt. His confirmatior Dux cũ exercitu ad vrbem accedit. Ericus crebris transfugiis territus, & à domeſticis non minus quam ab externo hoſte ſibi metuens, vocatis ad ſe qui aderant regni proceribus, primo cum ipſis ſermonem confert, nouũ fidelitatis exigens iuramentum: deinde populum tumultuantem alloquitur, & quidnã ſibi vellet, aut de quo conquererentur, rogat. Tũ omnes vna voce Georgium Perſonium (id eſt Petri filium ab epiſtolis, ac præcipuum libidinum ac flagitiorũ adminiſtrũ, ad ſuppliciũ poſtulare. Sic ergo rege non abnuere auſo, Georgius vnà cum matre ſcelerum conſcia, & veneficii ac necromantiæ ſuſpecta ad Finlandiæ Ducem in caſtra deducitur; In via vero mater ex equo ſe deiiciens, collo fracto, ſupplicii pœnam & ludibrium euaſit: aiunt in via ex ipſa auditum, ſi filio vel vnum verbum in aurem inſuſurrandi ſibi facultas daretur non dubitare quin ſtatim liber futurus ſit. Georgius ad Ioannem (quem captiuum antea tam humaniter habuerat) adductus, & duabus horis per exercitum circumductus, præciſis naſo & auriculis ad furcã adfixis, ipſe etiam viuus horã in patibulo pendens, & inde magno cum luxatorum membrorum cruciatu demiſſus, ruſusque attractus, gratũ omnibus ſpectaculum præbuit, & inde depoſitus cruribus ac brachiis tota contuſis, poſtremo in quatuor partes diſſectus, & in compitis ac triuiis epulandus coruis fuit appoſitus.

Secundum hæc Ioannes Dux vrbem arctius obſedit; & tandem amicorum, quos intus habebat, opera occupauit, Lagarda intra portam Septemtrionibus obuerſam cum ſuis recepto: qui ſub ſignis, ſed ſine ciuium maleficio ingreſſus, per plateas, *Viuat Ioannes rex*, ingeminauit. Ericus ſub hæc in arcem ſe recepit, ſed mox recollecto animo cũ ſatellitibus & corporis cuſtodibus rurſus egreditur ratus ſe ſola præſentia ſua hoſtes diſturbaturum. Et primi quidem vultus maieſtate territi, de via ipſi cedentes, & honoris ſignificationem exhibentes, intra ordines eum receperunt. Tum Rex Lagardam & Stenonem Eriſconium auunculum aduenientes cernens, ſatellitibus imperat, vt ad nurum ſuam ambos conficerent. Rectã ad ſe euntẽ Lagarda vt ſe dederet imperat. Tum rex, Tibine, inquit, *peſſime proditor, me dedam? Nunquam hoc fecero: ſed iube aliquem mei ſanguinis ad me venire.* Appropinquãtem Stenonem miles, Erico innuẽte bipenni in caput adacta, inermem proſternit & cõficit; ceteri Lagardam aggrediuntur, qui licet armatus, tribus acceptis vulneribus, ſclopeto contra ipſum regem emiſſo, militum ſuorum opem inclamans, ægre fuit ereptus. Rex interim ſatellitio circumdatus ad arcem properabat: ſed Lagardæ celeritate præuentus & excluſus, in vicini templi aſylum confugit; vbi circumſeſſus, ingruente iam nocte fratri dedere ſe coactus eſt; qui cum mox Veſtrantium (quam arcem pater ipſius ex Eccleſiarum ruinis ædificarat) ſub cuſtodia miſit, vbi poſt decem annorum captiuitatem miſerabiliter eſt extinctus A 1578. (d) Sic Ericus ſucceſſorem habuit eum quem ſemper antea ſuſpectum habuerat: eo ſaltim felix, quod in tam longa captiuitate tot tamque horrẽda flagitia & crudelia facinora, quæ durante regno perpetrarat, deflere potuit & apud Deum deprecari. Eius filiorũ vnus iam grandiuſculus in Pruſſiam primum, deinde in Poloniam transfugit, cui *Sigiſmundus Ioannis filius, qui tum regnabat* in Polonia, ſuaſit, vt Eccleſiaſtico ordini nomen daret, Epiſcopatum pollicitus: quo tamen ille conſilio vti noluit, ſed in Moſcouiam profectus ducta in matrimonium magni Ducis nepte, dotis nomine amplam admodum prouinciam regendam accepit. Et hoc quidem modo Ioannes Sueciæ regnum occupauit; vel, vt melius dicam, magno omnium ordinum conſenſu & applauſu rex fuit renunciatus. Hic mihi vide fortunæ ludibria, quæ tam potentem regem à tam excelſo faſtigio in carcerem detraxit; econtra Lagardam ex infimo loco ad ſupremum fere eduxit: quem Ioannes rex non ſolum ampliſſimæ prouinciæ Liuoniæ Proregem fecit, verum etiam generum ſibi elegit, elocata ipſi filia notha, & Baronatibus quibuſdam in dotem aſſignatis. Non multo poſt eundem exercitui contra Moſcouiæ Ducem ſummo cum imperio præfecit, quum is Lutheranorum ignauia, Torpatum inſignem iis locis vrbem occupaſſet, & multa paſſim damna dediſſet. Iamdudum enim magna pars Teutonicorum, qui antea ſummum ijs locis obtinuerant imperium, Equitum, deſerta Catholica ad Lutheranam religionem tranſierant; tum vero non pauci hac itidem deſerta.

d *Henninges Orbeiam vocat, in qua etiam Ioannes captiuus fuerat.*

Græcanicæ ſeu Ruthenicæ nomen dederant, ſic vt nec Pontifici nec Imperio Romano quidquam amplius iuris in ſe eſſe vellent. Ex omni oppidanorum numero quingenti vtriuſque ſexus & omnium ordinum homines reperti fuerunt, qui inde profugiendo fortunarum potius, quam inter Schiſmaticos (quibus Lutherani non grauatim ſe adiungebant) viuendo, animæ iacturam facere maluerunt. Tum quidem antiqua illa Teutonicorum in Liuonia Equitum, Moſcouitis antea tam formidabilis generoſitas plane emarcuerat, alijs Lutheraniſmum, alijs Zuinglianiſmum amplexis, alijs abiecta S. Cruce militiæ illius inſigni, vxorem ac liberorum greges ſecum ducentibus: quæ tam morum diſſolutiones quam religionum diſſidia Liuoniam miſerrimis calamitatibus inuoluerunt. (e) Lagarda ſuſcepta contra Moſcouitas expeditione non ſolum impetus eorum repreſſit, verum etiam Naruam maritimum emporium ab eis antea occupatum, aſperrima hyeme obſeſſum, & ſexaginta machinis verberatum, ſex hebdomadarum ſpacio expugnauit, magnam & fortis militis & prudentis ducis laudem adeptus.

Hic iterum aliud ecce tibi fortunæ ludibrium! Varennius enim ille, cuius ope & commendatione Largardam emerſiſſe ſupra diximus, accuſatus quod Scotos milites corrũpere aggreſſus eſſet, vt Ericum è cuſtodia liberarent, capitis ſupplicio non multo poſt fuit affectus. Habeo penes me exemplum litterarum, à Ioanne Sueco ad Carolũ IX. Octob. XIV. Anno M.D.LXVIII. ſcriptarum, quibus de immani erga ſe ab Erico concepta proditione conqueritur. Ea vero ſic habet *Baſilius Magnus Moſcouiæ Dux Poloniæ Regis ſororem in matrimonium ſibi expetierat: verum illa Ioannem Finlandiæ Ducem ei prætulerat, quum aliis virtutibus, tum formæ commendatione capta. Ioanni enim ſedenti ſummam formæ gratiam ac proportionis elegantiam fuiſſe aiunt, quam tamen inſtante aut incedente non parum deformabat illud, quod crura breuiuſcula haberet. Præter multas animo dotes in Principe requiſitas, multarum habebat linguarum notitiam, ſic vt cum variarum nationum Legatis ſine interprete loqui poſſet. Repulſam hanc quum Ericus Moſcum ægre ferre ſciret ad gratiam eius ineundam per legatos promiſit, ſe fratris interfecti vxorem vnà cum vtriuſque ſorore, virgine pulcerrima, ad eum miſſurum, vt illa ipſius Ducis, hæc filii viginti tum circiter annos nati coniux eſſet. Nec mora mittitur ſtatim à Moſco in Sueciam Legatio, in qua ſexcenti Nobiles fuiſſe dicuntur, qui Sponſam vtramque domum deducerent. Quum vero Ioannis adhuc viui coniugem Ericus tradere non poſſet, pro ea Guſtaui viduam, ætate adhuc & forma florentem (vt quæ trigeſimum quintum ætatis annum vix expleuerat, vnà cum duabus ſororibus offert. Omnibus iam fere ad profectionem in occulto præparatis, feminæ de iis quæ clam ipſis rex conſtituerat, monentur. Tam triſti nuncio perculſæ miſeræ, cum Magno Duce agunt, eiusque opem implorant: & petito ab Erico commeatu, nauigio quaſi animi gratia exſpaciaturæ vrbe exeunt: quumque aliquot paſſus proceſſiſſent, à Magno, qui cum trecentis equitibus eas de compacto exſpectarat, exceptæ, magna celeritate ad Ioannem Finlandiæ Ducem deducuntur.* Rumor tum percrebuit, Ericum ſpe ſua fruſtratũ ira & indignatione in deſperationem verſa, vrbẽ Stocholmiam incendere, & collectis rebus precioſioribus in Moſcouiam transfugere decreuiſſe. Verum enimuero multa eiuſmodi ſæpe contra Reges ac Principes confingi, & ad conciliandum ipſis odium, ac ſubditos ad rebellionem excitandos in vulgus ſpargi ſolent, vti tum Erico accidit, qui, vt diximus, miſerabili morte in carcere fuit extinctus.

QUOMODO JOANNES REX CAtholicam religionem in Suecia reſtaurare conatus ſit, eoque defuncto Sigiſmundus filius regno priuatus.

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Ioannes Rex Sueciæ Catholicæ religioni clam addictus.*
II. *Lagardium ad Pontificem mittit.*
III. *Quid eius conatibus obſtiterit.*
IV. *Infelix mors Lagardii.*
V. *Ioannis Regis diſſimulatio in Lutheranis doctrinis & Catholibus ceremonijs.*
VI. *Eius filius Sigiſmundus, Rex Sueciæ, paterno regno ſpoliatus.*

I. IOANNES III. quam Sueciæ regem factum diximus, quamvis Lutheranã toleraret, animo tamen Catholicam colebat religionem: in cu-

ius

(e) *Ruſſonius Lutheranus Scriptor in Liuonica Hiſtoria fuſe deſcribit Calamitates Liuoniæ poſt Lutheraniſmum Inuectum.*

Digitized by Google

ius rei ſignum multa à Poſſeuino colliguntur ab eodem pie facta, & Catholicam fidem ſapientia: *vt quod ſexta cuiuſque feria ac ſtatorum dierum ieiunium coluerit, quod Quadrageſimale, vt Apoſtolicam traditionem, obſeruarit; quod S. Erici & S. Birgittæ corpora & oſſa thecis argenteis rurſus incluſa, per Catholicos ſacerdotes in priſtina loca reponi iuſſerit; quod denique multa alia fecerit quibus animum eius Catholica fide imbutum fuiſſe, facile probari poſſit.* Ad vxorem eius Catharinam quod attinet, numquam illa apertum Catholicæ religionis exercitium intermiſit, in qua & Sigiſmundum filium diligenter educauit. Quinetiam, marito nondum ad regium faſtigium euecto, proprium ſacellum habuit in quo ſacrum Catholico ritu peragebatur: ad quod multi quoque incolæ confluere ſolebant. Miſſus eſt eo Annæ Poloniæ reginæ (quæ Catharinæ ſoror & Stephani Battorij vxor erat) rogatu a Gregorio XIII. PP. Sacerdos quidam ſingulari doctrina & vitæ integritate præditus, ad Catholicam Eccleſiam reſtaurandam, & cum rege clam congreſſus, etiam atque etiam ab ipſo monitus fuit, vt zelo ſuo moderaretur, nec quam ob cauſſam veniſſet, ſtatim omnibus aperiret, atque ita ipſe ſibi in limine aditum obuallaret. Quo tamen eius opera ad eamdem rem commodius vti poſſet, eidē in Stocholmienſi nuper ab ſe inſtituto Gymnaſio Theologiæ profeſſionem demandauit: quo quidē munere ita ille perfunctus eſt, vt breui non exiguam ſtudioſæ iuuentutis partem à Lutheraniſmo abſtraxerit. Quum vero diutius latere non poſſet, Catholicum aperte ſe profeſſus, in templo quod Lutherani antea tenuerant, & frequentes magna omnis ordinis & ætatis accurrente hominum multitudine, conciones habuit, & ſacrum Catholico plane ritu celebrauit. Inde nonnulli in ſpem erecti, Reginam obſecrarunt, *vt pro Catholicæ religionis, qua florente, regnum etiam totum omni proſperitate floruerit, inſtauratione apud Regem intercederet.* Quin etiam ipſum Regem adierunt, idem petentes verum ille ſimulare, procraſtinare multa impedimenta cauſari, nec tamen ſpem omnem præcidere: Regina interim apud maritum vehementer inſtante, *vt quandoquidem regnum pacate poſſideret, ac non ſolum pacem cum vicino Daniæ rege, verum etiam eam ad rem à fratre ſuo Poloniæ rege parata auxilia in propinquo haberet, vt tam iuſto ſubditorum deſiderio ſatisfacere, ac tam ſanctum opus, quale eſt Catholicæ Eccleſiæ reſtauratio, aggredi vellet. Etſi enim hæreſis omnia longe lateque tenere videbatur, nondum tamen Catholicæ religionis radices ita exſtirpatæ erant, quin viridantes quidam rami ac ſtolones quotidie progerminarent.* In eo ſane vehementer tum peccatum fuit, quod accenſis tam ſancto deſiderio hominum animis non ſtatim plures doctrina & integritate præſtantes homines eò ablegati ſunt, qui bono illi homini in rem tam arduam auxiliares præberent manus. Neque enim facilius eſt hæreticum quam infidelem conuertere. Nam vt populi ſub imperium redacti facile in officio contineri, ſubditi vero ſemel rebellionem moliti difficulter admodum ad obedientiam reduci poſſunt, vt qui peccati ſibi conſcij, nec aliorum fidem experiti ſibi tutum ducant, nec ſuæ ipſi fidei idoneos obſides dare queant: eodem modo difficile admodum eſt obedientiæ iugum ijs rurſus imponere, qui ſemel id abiecerunt, & ab Eccleſiæ gremio ſeſe ſubduxerunt. Vulgatum eſt verbum, *non eſſe peius hominum genus, quam apoſtatarum ſiue Mamulukorum,* quibus Turcarum tyranni vires præcipue innituntur. Sic *nullos infeſtiores hoſtes habet Eccleſia quam hæreticos,* qui vbi ſemel Eccleſiæ valedixerunt, raro aut numquam ad eam reuertuntur. Deo certe, vt quidam ex Patribus ait, *multo minus laborioſum eſſet* (ſi modo in Deum caderet labor) *Mundum fabricari, quam hominem deuium ad Eccleſiam reuocare: quid ibi nihil niſi obedientiam, hic nihil niſi reſiſtentiam & contradictionem ſit reperturus.*

II. Porro Ioannes Rex quamuis, vt Poſſeuinus contra Chytræum teſtatur, Catholicæ Eccleſiæ reſtaurandæ eſſet cupidus, lente tamen admodum progrediebatur, conatus ſuos, quantum poterat, occultans. Lagarda ab eo in conſilium adhibitus ſuaſit, vt rem cum Romano Pontifice ac Poloniæ rege affine ſuo communicaret, interim vero caute omnia ac prudenter ageret, ne immature prolatum conſilium diſturbaretur, & turbis occaſionem daret. Idem Romam proficiſcendi negocium in ſe ſuſcepit, Pontifici regis deſideriū aperturus, & de modis tantā rem perficiendi conſulturus. Vix vllum aliud impedimentum obſtare videbatur, quam bona Eccleſiaſtica à Nobilitate iamdudum occupata, Epiſcoporum ac ſacerdotum coniugia. Huic quidem poſteriori obſtaculo illud remedium quæſitum, *vt Rex promiſerit, ſi cum Pontificis venia miſeris illis maritis munia ſua quoad viueret, obire liceret, curaturū ſe ne poſthac quiſquam admitteretur, qui non fidē daret Romanæ Eccleſiæ legibus ſe pariturum. Ad prius quod attinet, idem rex*

pollicitus eſt, ſe è prouentibus Eccleſiaſticis ducenta libellarum millia è fiſco, cui olim illata erant, reſtituturum: dum interim alij proceres ipſius exemplo moti idem facerent; quibus illa vi ſine maximo periculo eripi non poſſent. Additum & hoc fuit, vt Pontifex communionem ſub vtraque ſpecie populo id vnice flagitanti concederet vellet. Cum his mandatis Lagarda, aliam Legationis cauſſam prætexens, Romam profectus eſt: ſed mox re ſine coniecturis & ſuſpicionibus, ſeu certis indicijs deprehenſa, Magnus & Carolus Duces Regis fratres & regni primores, ac Nobiles, metu ne prouentus ac decimas tum etiam Abbatias, Prioratus, aliaque Eccleſiaſtica beneficia à Ioanne Rege ſibi ac maioribus in nauatæ operæ compenſationem aſsignata amitterent Regem adierunt, ac multis verbis rogarunt, *vt domum reuocato Legato, ab incepto deſiſteret, nec nouis turbis regnum inuolueret.* Similiter boni illi, martyres ſcilicet, Epiſcopi & prælati vxorati ſub Guſtauo non ignorantes, Apoſtolicis legibus maritis nequaquam permiſſum eſſe res ſacras tractare, aut diuinis fungi officijs, nec Pontificem in Eccleſiaſticis legibus tot Conciliorum auctoritate confirmatis, diſpenſare ſolere, querelis omnia miſcebant, omnemque mouebant lapidem, ne feminas dimittere cogerentur, aut ex ijs nati liberi pro ſpurijs & illegitimis haberentur.

III. Itaque pium hoc ac ſanctum opus reginæ feminæ religioſiſsimæ mors interrupit: quæ ſi diutius aliquanto vixiſſet, procul dubio, qua erat incredibili animi magnitudine & ardore, omnes difficultates & impedimenta facile ſuperaturam fuiſſe, ſpes erat. Summam eius pietatem & vnicũ votum vltima verba demonſtrant, quibus regem ſic affata eſſe dicitur: *Poſt meum*, inquiens, *exceſſum iube vt veri, id eſt, Catholici Chriſtiani, qui in tuo regno ſunt, pro me Deum orent: & ſi coronam hanc ad poſteros tuos tranſmittere cupias, ante omnia operam da, vt Eccleſia Catholica reſtauretur.* Cui optimæ coniugis voluntati rex obſequutus, iuſta ei Catholico more perſolui curauit, ac per vniuerſum regnum pro anima ipſius preces fieri iuſsit. Dum vero frequentiſsima Nobilitate in magno illo Vpſaliæ ab ſe inſtaurato templo, demortuæ exſequijs intereſſent, audita ſunt (ſapienti, ſine dubio regis conſilio) inter multa alia elogia, à pſeudo-archiepiſcopo eius ciuitatis, è ſuggeſtu declamante, hæc ipſa verba: *Regina inter ceteras praſtantiſſimas dotes, auitam Iagelloniorum & aliorum Chriſtianorum regum religionem Catholicam, ſine qua nemo ſaluus eſſe poteſt, conſtantiſſime ſemper retinuit.* (a) Poſt coniugis exceſſum rex multis vndique difficultatibus circumſeptus, Lagardam domum reuocauit, qui rem ob quam miſſus fuerat, multo quam potuerat impeditiorem Romæ deprehendit. In ſacro enim illo Conſiſtorio nihil niſi matura habita deliberatione, omnibuſque in quamcumque partem accurate perpendiculis decernitur, nec facile a legum norma deflectitur. Lagarda Roma diſcedens Catholicos quoſdam ſacerdotes ſecum adduxerat, qui miſeris Catholicis tam diu religionis ſuæ exercitio deſtitutis, ſolatium aliquod afferrent: ſed in Sueciam reuerſus, eum rerum ſtatum deprehendit, vt metus eſſet ne regi Catholicæ religionis inſtaurationem molienti, ab ijſdem à quibus illi impoſita fuerat, regia corona de capite decuteretur. Quum ergo rex ipſo facto hac in re quidquam aperte moliri nec poſſet nec auderet, quod proximum fuit, cum Archiepiſcopis, Epiſcopis & alijs Prælatis Lutheranis agere ſtatuit, vt ab ijs quas haberent coniuges retinerentur, Euchariſtia populo ſub vtraque ſpecie præberetur, ac Miſſa vulgari lingua perageretur in ceteris Catholici ritus obſeruarentur. Et cum his quidem non difficillima fuit tranſactio, facile cetera ferentibus, modo nuptiæ ipſorum & coniugia non interpellarentur; Nobilitas nequaquam potuit induci. Et hoc quidem modo res omnis in ſuſpenſo manſit, imo ſpes omnis eius perficiundæ plane decollauit, non ſine ſuſpicione etiam ab ipſo Lagarda multas remoras fuiſſe obiectas, ne tot bonis Eccleſiaſticis à rege, quem totum ſibi habebat obnoxium, muneris loco acceptis, exueretur.

IV. Vidimus hactenus Lagardam in ſumma collocatum dignitate, ac præcipua Suedici regni negocia nutu quaſi adminiſtrantem: ac tempus iam eſt vt idem inſigne ſummæ in humanis rebus inconſtantiæ nobis ſpectaculum præbeat, nec opinato & mirabili caſu tum potiſsimum deiectus, quando iam trabali veluti clauo fortunam ſibi confixam poſsidere videbatur. Miſſus n. a rege ad renouandas cum magno Moſcouiæ Duce inducias, confectis mandatis, maritimo itinere domum reuertens, quum iam fere Reualiæ portum teneret, alliſa ad ſcopulum naui protaque ita alleuata, vt puppis in qua ſedebat, in aquam ſubſideret, excuſſus ac fluctibus hauſtus perijt, num-

quam.

a. *Poſſeuin. in Reſp. Reſp. Chytræi.*

Digitized by Google

quam poſtea viſus Hic Lagardæ fuit exitus, qui è militie gregario dux, ac tandem Liuoniæ Prorex, ac regi gener factus, quod fortunæ debuit ludibrium, ignobili morte perſoluit; ex vxore notha regis filia, duobus filijs & vna filia relictis.

Diximus paullo ante, reginam morientē vltimis ſuis votis regē obſecraſſe, vt Catholicā Eccleſiam reſtauraret. quibus etſi rex ſatiſfacere vehementer cuperet, metu tamen regni amittendi (videbat enim Mundum opponere ſe ei quod cœlum ab ipſo flagitabat) tentare nihil audebat: quamuis interim non obſcuras daret ſignificationes, tam ſanctæ rei exſequendæ non voluntatem, ſed facultatem ſibi deeſſe, adeo vt multa contra animi ſententiam permittere cogeretur. Cuius inſigne hoc loco ponam exemplum.

V. Erat Stocholmiæ Curio quidam ſeu ſacerdos, homo bene doctus, qui ſacra munia ad formam Lutherano-Papiſticam, toto regno vſitatam obibat: qua in Baptiſmo infantium exorciſmi, crucis ſignationes, cerei, aliæque Catholicæ Eccleſiæ ceremoniæ ac ritus adhibentur, & puerperæ à puerperio in Eccleſiam primum ingreſſæ, cereum & panem offerunt. Narrarunt mihi duo noſtrates Nobiles, qui Pontij Lagardæ ſupradicti vxoris, naturalis Ioannis regis filiæ, exſequijs, ab ipſo rogati, interfuerunt, iiſdem fere quibus apud Catholicos fieri ſolet, ritibus eam fuiſſe elatam & ſepultam. *Nam & funus præceſſiſſe ſacerdotes & clericos ac ſcholares, crucis ſignum præferentes, & funebres cantilenas concinentes. Demortuam feretro impoſitam iacuiſſe, aperto vultu, quaſi viua adhuc eſſet: ſandapilam vero panno ſerico albo, argento & intertexto, & inſigni argentea cruce decuſſata fuiſſe contectam. Funere ad ſepulchrum delato, à ſacerdotibus preces recitatas; deinde duas cruces, vnam ad caput, alteram ad pedes fuiſſe collocatas, ac tandem eleemoſynas inter pauperes fuiſſe diſtributas. Nec vero in hac tantum re, ſed etiam in omnibus pene alijs Lutheranos illos iiſdem quibus Catholicos vti ceremonijs, veſtitu ac precationum formulis, ſed in doctrina Lutheri ſequi dogmata;* iidem oculati teſtes mihi affirmarunt. Sed ad rem Curio ille, ſiue ſacerdos, de quo dicere cœpimus, licet in externis rebus ad reliquorum ſui ordinis vitam ac mores plane ſe conformaret, numquam tamen, vt vxorem duceret, induci potuit. In concionibus vero *idem S. Petri & ſucceſſorum primatum, & clauium Eccleſiaſticarum poteſtatem, itemque Eccleſiæ antiquitatem & vniuerſalitatem at & ſacerdotum cœlibatum tanquam Apoſtolicam traditionem, ſtrenue propugnabat.* Epiſcopi & reliqui quorum id intererat, regem adeunt, *ſacerdotem illum Papiſtam eſſe aiunt, qui proculcatis regni legibus à ſuperioribus regibus iam pridem abolita dogmata aſſereret, magno cum populi vndique ad eius conciones audiendas accurrentis applauſu.* Rex viciſsim eis hominis doctrinam & egregiam apud omnes exiſtimationem proponit, *monens vt errores ei ſuos veris argumentis ac rationibus demonſtrent:* verum illi regem ac regium Conſilium non prius vrgere ceſſarunt, quam bono illi homini mandatum fuit, vt à publicis habendis concionibus poſthac abſtineret. Ac quamuis rex importunas Lutheranorum Prædicantium flagitationes ſurda aure non ſemel accepiſſet, tandem tamen iiſdem victus, eo ipſo tempore quo nuptias cum Gonella Bielk'a, quam priore mortua, vxorem duxerat, celebrabat, hominem ad ſe accerſit, & ſeptem præſentibus Epiſcopis, eorum quæ publice docuiſſe diceretur, rationem reddere iubet. Quod quidem intrepide ille fecit, multis rationibus *demonſtrans, nullam aliam eſſe Eccleſiam quam eam in qua S. Petrus Apoſtolorum Princeps, eiuſque ſucceſſores Romani Pontifices continua ſerie præſederint: ceteras vero omnes ſpurias eſſe & adulterinas.* Quem eius ſermonem Epiſcoporum quidam interpellans, *Patres ipſius aiebat eſſe, non docere ſuos ſuperiores, ſed eis obedire. Vocatum eſſe vt errorem agnoſceret ac deprecaretur, non vero vt facundiam ſuam oſtentaret. Reuocaret ergo errorem, ac Papæ dominationem, tamquam tyrannicam, deteſtaretur, ac regni legibus ac regijs Edictis obediret.* Rex etiam ipſe hominem obſecrabat, vt temporibus cederet, ac periculo ſe liberaret, multa emolumenta & honores pollicitus. At ille in ſententia immotus perſiſtens, *paratum ſe eſſe aiebat, doctrinam hanc ſanguine ſuo obſignare; neque coram hominibus id confeſſurum, quod coram Deo negaturus eſſet:* Tum Pſeudoepiſcopi multo magis fremere, & hominem quamprimum exterminandum dicere. Regis tamen interceſsione factum eſt, vt mitior in eum pœna lata fuerit, degradationis ſcilicet, quæ iiſdem quibus apud Catholicos ritibus fuit peracta. Die ad eam rem conſtituto Catholicus hic ſacerdos in Cathedrale templum deductus fuit, vbi tum rex quoque, licet inuitus, erat, vt actui intereſſet. Tum loci Epiſcopus, & ſex alij Epiſcopi Pontificalibus induti, & infulas capitibus, ac peda manibus geſtantes, præeunte Crucis ſigno, eadem pompa & maieſtate quæ in Catholica viſitur Eccleſia, proceſſerunt. Poſt lon-

Digitized by Google

gam habitam ab eorum vno orationem, hæreſeos ſcilicet, damnato capilli abraduntur, raditur etiam locus qui ſacro oleo quum ſacerdotio inauguraretur, vnctus fuerat, vt & digiti, quibus ſacram hoſtiam tractarat. Tandem ſacerdotali exutus habitu, & laicali ſeu vulgari amictus, ex Eccleſia eliminatur. Eum rex in remotam valde ab ijs locis prouinciam ſecedere iuſſit, & diſcedentem non ſolum viatico iuuit, verum etiam ad reliquum vitæ honeſte tranſigendum, annuos prouentus aſſignauit. Meiæus quidem, qui actum hunc præſens ſpectauit, in ſuis ad me literis teſtatur, non ſe tantum, ſed multos quoque alios inſignem huius hominis conſtantiam valde eſſe admiratos; quumque illo ipſo die in Sigiſmundi Principis, regis filij, ædibus hominem forte vidiſſet, dicentem audiuiſſe: *Parum eſſe hoc quod illo die pertulerit, præ il lo quod pro Chriſti ac veræ religionis amore pati porro paratus eſſet.*

VI. Hic rerum in Suecia fuit ſtatus, vſque ad regis Ioannis mortem, qui defunctus filium reliquit Sigiſmundum, è Poloniæ regis ſorore natum, & à matre in Catholica religione à teneris vnguiculis diligenter educatum: qui concordibus procerum ac ſtatuum ſuffragijs rex electus ac coronatus, patris ſequutus exemplum, religionem in quo eam acceperat ſtatu reliquit. Idem Stephano Battorio mortuo Anno *1586.* Idib. Dec. Poloniæ rex electus Caroli, Auſtriæ Archiducis, &c. natorem natu filiam Annam vxorem duxit. E Suecia diſcedens, quatuor proceribus regni gubernationem demandauit, *Carolo patruo* (qui vnus ex Guſtaui progenie ſupererat, Magno (poſt occupatum quoddam S. Brigittæ cœnobium, in furorem verſo & miſerabiliter exſtincto) diffidens: qui non multo poſt quatuor viros illos regnum auare & crudeliter adminiſtrantes comprehendit, ac ſupplicio affecit: nec contentus vicaria regni adminiſtratione, & ſubditi ac patrui officium oblitus, regnum ipſum affectauit. Quo cognito, Sigiſmundus claſſe conducta, in Sueciam traiecit, & ad Calmariam tempeſtate eiectus magis quam expoſitus, cum tribus hominum millibus recta Stocholmiam contendit: Carolus medio fere itinere cum quatuordecim Dalecarlorum, qui totius regni bellicoſiſſimi habentur, millibus ſeſe obiecit. Cum eo colloquutus Sigiſmundus, iniuriam quæ ſibi & legitimo regi & patrueli fieret demonſtrauit. Carolus viciſſim (vt numquam deeſt rebellioni prætextus) regi exprobrauit, *quod ad mutandam religionem & reſtituendum Papiſmum in regnum veniſſet, quod ſine ſumma rerum omnium perturbatione fieri non poſſet, ſi præſertim bona Eccleſiaſtica à proceribus & ijs qui hactenus ea poſſederunt, repetantur. Eum ſcilicet in finem ab ipſo Ieſuitas adductos, idque Pontifici ab ipſo promiſſum, vulgi rumore circumferri.* Sigiſmundum liberius forte quam temporis ratio poſtulabat, loquutum, Carolus, commiſſo leui prœlio ſuperior, capit, ac Stocholmiam abducit: vnde ille paullò poſt aſſumto naucleri habitu profugiens, in Poloniam redijt, nondum etiam dum ſpe regni recuperandi, & Catholicæ religionis reſtituendæ abiecta. Hoc ſucceſſu fretus Carolus, regem poſtea ſe tulit. Ad hunc modum florentiſſimum quondam Sueciæ regnum ſub Lutherano ſchiſmate varias mutationes ſenſit, tribus legitimis regibus intra breue tempus è regio throno deturbatis: & quod longe peſſimum eſt, in locum religionis Lutherano Papiſticæ paſſim, vt etiam in Dania, Caluiniſmus ſeſe ingeſſit. Sed ſpes eſt, fore vt per acerba illa hæreticorum diſſidia & factiones, in Septemtrionalibus illis regnis, crebris mutationibus obnoxijs, ſed erga legitimos reges bene affectis, Catholica tandem religio reflореſcat, omniaque in melius reſtituantur.

APPEN-

Digitized by Google

APPENDIX

DE SVCCESSIONE ET CONTENTIONE REGVM Sueciæ, Daniæ ac Noruegiæ

ILluſtrabit hæc appendix ea, quæ de regibus hiſce capite 14. ac 15. dicta ſunt, æque enim Genealogia Regum, ac Chronologia cum Topographia illuſtrat hiſtoriam. Sic igitur habe ex ipſorum Acatholicorum Scriptorum Geneologicis libris, nempe Eliæ Reuſneri & Hieronymi Henninges Familijs epitomen ſucceſſionis & fortunæ. Septentrionalium Regum, quo facilius vtpote domeſticis eorum ſcriptoribus fides habeatur.

Haquinus Rex Noruegiæ

Ingeburga nupta — — — — — Erico Duci Sueciæ, ex familia Regum Sueciæ orto.

Magnus Rex Sueciæ factus eſt, emortua alia linea cognatorum ſuorum Obijt Anno 1326.

Magnus Smechus Rex Sueciæ poſt patrem, ac Noruegiæ poſt proauum: Regnum Sueciæ amiſit ab Alberto II. nepote ex ſorore ereptum.

Euphemia nupta Alberto I. Megapolenſium Duci dedit occaſionē Regni filio Alberto, II.

Haquinus Rex Noruegiæ, vxor Margarita Filia VValdemari IIII. Regis Daniæ, & hæres, capto Alberto II Rege Sueciæ A. 1388. Tria Regna Daniæ, Noruegiæ & Sueciæ Coniunxit.

Adoptauit poſt mortē filij ſui Olai, Ericū ex ſua ſorore Ingelburga nepotem, natū Ducem Pomeraniæ, qui tenuit A. 1411. tria Regna Daniæ, Noruegiæ & Sueciæ Obijt ſine prole A. 1438. Succeſſit ei

In Nor-

In Noruegiæ & Daniæ Regno Chriſtophorus natus ex Sophia (ſorore Erici Regis ſine prole defuncti) & Ioanne Palatino Comite Banatiæ Duce (filio Ruperti imperatoris). obijt A.1448. ſine prole Vxor eius fuit Dorothea Brandeburgica quæ nupſit Chriſtiano I. ex ſtirpe Comitũ Aldenburgicorum, qui per eam Rex Daniæ ac Noruegiæ factus eſt. Et A.1457. etiam Sueciæ, ſed non vltra ſeptem annos cum Sueci Carolum reuocarunt. Vnde iterum ad arma ventum eſt, vltro citroque damnoſa. Obijt non recuperato regno Sueciæ A.1481.

Ioannes II. Rex Daniæ & Noruegiæ recuperauit quidem A.1597. regnum Sueciæ, coronatus 26 Nou. Sed eo breui per Stenonem excidit. & obijt Anno 1513.

Chriſtianus II. Rex Daniæ & Noruegiæ in Regnum Sueciæ bello requiſiuit, & demum A.1520. recepit. Sed exequendo ſententiam papæ aduerſus ſchiſmaticos ab offenſis A.1521. deiectus eſt dum abeſt à Regnis, in Germania agens apud Carolum V. Guſtauo Trollio Sueciam : Daniam ac Norvvegiam præripiente Friderico patruo ſuo,

Fridericus Dux Holſatiæ &c. Lutherizans Daniæ ac Noruegiæ regna Chriſtiano I. excluſo eſt nactus, quē etiã A.1532. captum ad vitã detinuit. obijt A.1533.

Chriſtianus III. Rex Daniæ & Noruegiæ, Lutheriſmum Stabiliuit confiſcatis bonis Eccleſiaſticis. Obijt A.1559.

Chriſtianus IV. Rex Daniæ & Noruegiæ.

In Sueciæ Regno Excluſo Chriſtophoro electus fuit Carolus quidam Filius Canuti Torde. inteſtinis diſſenſionibus, & bellis à Chriſtiano I. Rege, Daniæ ac Noruegiæ impetitus Anno. Regni octano in exilium ſeceſſit Dantiſcum Anno 1457. & Sueci ſe Chriſtiano I. Daniæ & Noruegiæ Regi ſubmiſerunt. Sed ſeptennio elapſo Carolus reuocatus eſt An. 1464. obijt A.1470. relictis ſolum filiabus duabus.

Exinde Gubernatores Sueciæ fuerunt aliquot.

I. Steno Suer A.1470 qui obijt ſine prole A.1504.

II. Suanto Stur cognatus eius obijt A.1512. eius filius

III. Steno Stur Iunior ſuccedit, fuit particeps Schiſmatis aduerſus Pontificem Romanum excitati in Suecia. Obijt. A.1520.

IV. Guſtauus Trollius obſes Chriſtiani II. is è Dania profugiens bello feliciter geſto vindicauit Sueciam, ſibi & libertati Lutheranæ & A.1518. factus eſt Rex Sueciæ. Hic bona Eccleſiaſtica per regnum confiſcauit, & proceribus ex parte diſtribuit, arcem ex quodam Monaſterio extruxit, in qua filij eius continuo captiui fuerunt, obijt demum A.1560. 29. Sept.

Ericus Rex Sueciæ factus An. 1560. fratrem ſeptem annis captivum tenuit, in maniam verſus amotus eſt A.1568.

Ioannes. poſt fratrem ob maniam captivum factũ, Rex conſtituitur, A. 1568.

FINIS LIBRI QVARTII ET PARTIS PRIMÆ.

FIORI-

Digitized by Google

r.

Florimundi Ræmundi

DE ORTV, PROGRESSV & Ruina Hæreſeon huius Sæculi.

HISTORIÆ PARS ALTERA

LIBER QVINTVS.

ARGUMENTUM.

In hoc libro Autor demonſtrat quomodo & quibus remediis magna Germaniæ pars ab hæreſis contagione fuerit præſervata. Quomodo etiam Italia & Hiſpania eandem contagionem effugerint. Tum quomodo Carolus V. imperium abdicarit, præter alia regna, Belgii regiones filio regendas commiſerit: & quam magnæ ac continuæ calamitates gliſcentem ibi hæreſin conſequutæ ſint. Quid Ferdinandus Imperator in religionis negotio egerit ac ſtatuerit. Quam frequentes religionum in Germania mutationes acciderint; ſubditis partim vi, partim vltro ad Principum ac Dominorum nutum ſeſe applicantibus. Multa denique tam ad Reipublicæ quam Religionis ſtatum pertinentia, & inprimis Hæreſeos decrementa exponit.

Digitized by Google

INDEX CAPITVM
LIBRI QVINTI

CAPUT I.

I. LVtheri hæreſi multi Catholici è ſomno quaſi excitantur.
II. Quinam ex iis fuerint præcipui.
III. Admirabilis Dei erga Eccleſiam Providentia.
IV. Quomodo Sathanas ſpe ſua fruſtratus ſit.
V. Multi à Lutherana hæreſeos contagione præſervantur.

CAPUT II.

I. Deus malo bonum opponit.
II. De Ignatio Loiola, Societatis Ieſu Auctore.
III. Is Romam profectus, multis ſuperatis difficultatibus Societatis ſuæ confirmationem impetrat.
IV. Socios ad omnes Chriſti nomen profitentes populos, dimittit.
V. Origo nominis Ieſuitarum.
VI. Ex eorum Societate omnis ambitio excluſa.

CAPUT III.

I. Ieſuitæ in Germaniam veniunt.
II. Romanorum Pontificum in ſalute hominum promovenda Providentia.
III. Quibus artibus Ieſuitæ juventutem imbuant, & informent.
IV. Magnus Societatis Ieſu Collegiorum in Germania numerus.
V. Nec non in Polonia & aliis locis.
VI. Societas Ieſu per univerſum Mundum diſperſa.

CAPUT IV.

I. Hæreſis non caput aut jugulum Eccleſiæ, ſed ea tantum membra ubi minus periculi, invaſit.
II. Italia ab hæreſi immunis.
III. Quibus contra eam remediis uſa.
IV. Italia religionis & ſanctitatis mater. Hæreticorum in eam calumniæ diluuntur.
V. Quanta pietate & devotione, Romæ præſertim, ibi vivatur
VI. Clementis VIII. Pontificis ſancta vita.

CAPUT V.

I. Caroli V. Imperatoris conſilia & conatus.
II. Oratio qua ad proceres belgii uſus eſt.
III. Philippus II. paternas ditiones regendas capeſſit.
IV. Caroli V. Imperatoris ſeceſſus.
V. Eius religio & devotio.
VI. Aliæ inſignes virtutes.

CAPUT VI.

I. Hiſpania tribus rebus ab hæreſi præſervata.
II. Fraternitates religioſæ.
III. Cruciata: eius inſtitutio, ordo, & proventus.
IV. Inquiſitio, & ad quid inſtituta.
V. Inquiſitio in Galliis ob hæreticorum crudelitatem, eiuſque neceſſitas.
VI. Inquiſitio Hiſpanica quæ crimina puniat. Pontius Leo cur condemnatus. Caſallo ante ſupplicium, ad Catholicam fidem converſus.

CAPUT VII.

I. Lutherani è Colloquio VVormatienſi turpiter diſcedunt.
II. Miraculum Auguſtæ Vindelicorum factum.
III. Maximilianus Ferdinando Imperatori ſuccedit.
IV. Proteſtantes de auxiliis contra Turcam ſollicitat, qui tergiverſantur.

CAPUT VIII.

I. Pace inter principes facta, calamo inter doctos dimicatur.
II. Quid Calvinus de Luthero ſenſerit & dixerit.
III. Faceta Narratio de Quodam qui nullibi repertis eiuſdem religionis ſociis, ad Catholicam Eccleſiam rediit.
IV. Colloquium Naumburgenſe.
V. Brema religio mutata & Calviniſmus ſenſim introductus.

CAPUT IX.

I. Lex in Germania, ut ſubditus Principis religionem ſequatur.
II. Beza Caluini juſſu ad Comitem Palatinum proficiſcitur, & fictam de Cœna Domini confeſſionem edit.
III. Comes Palatinus abdicato Lutheraniſmo Caluiniſmum amplectitur
IV. Eius filius & ſucceſſor Ludovicus, Caluiniſmo profligato, Lutheraniſmum reducit.
V. Iohannes Caſimirus adminiſtrator & tutor Friderici, patris in Electoratu ſucceſſoris, Lutheranis ejectis, Caluiniſticam religionem reſtituit.
VI. Scholares Lutheraniſmo addicti, diſcedunt.

CAPUT X.

I. Lutherani multorum librorum ſcriptores.

II. Con-

Digitized by Google

II. *Conventus & Colloquia religionis ergo vbi & quando celebrata.*

III. *Bucerus Zuinglianiſmo nuncium remittit.*

IV. *Conventus Ratisbonenſis.*

V. *Colloquium Maulbrunnenſe, in quo Vbiquitatem Brentius defendit.*

VI. *Colloquium Mempelgardenſe.*

CAPUT. XI.

I. *Dux Wirtenbergicus novam Fidei formulam conſcribi jubet.*

II. *Eius auctor Iacobus Andrea, vulgo* Schmidlein.

III. *Eam circumfert, ab alijs receptam, ab alijs exploſam.*

IV. *Auguſtus Saxonia Elector Concordia librum approbat: quem Iacobus Andrea Conſtantinopolim ad Patriarcham mittit.*

V. *Iacobus Andrea Lutheri filio Medico comitatus VVitembergam proficiſcitur, in magnum ibi periculum coniectus.*

VI. *Concordia liber ab Auguſto Saxonia Electore receptus, à Chriſtiano eius filio Calviniſmum amplexo, reprobatur.*

VII. *Mortuo Chriſtiano, Calviniſmus è Saxonia proſcribitur, Lutheraniſmus rurſum ſtabilitur.*

VIII. *Caluiniſta Saxonia eijciuntur. Aquiſgrani religio mutatur.*

CAPUT. XII.

I. *Argumentum huius capitis, quod eſt de diverſis Lutheranorum Ceremonijs.*

II. *Lutherus complures Catholica Eccleſia ceremonias retinuit.*

III. *Lutheranorum quorundam templa eandem fere ſpeciem & apparatum habent quem Catholicorum.*

IV. *Apud Lutheranos Epiſcoporum & ſacerdotum nomina mutata.*

V. *Interimiſta quibus ritibus Miſſam celebrent.*

VI. *Lutheranorum quidam ſacra hoſtia elevationem admittere voluerunt.*

VII. *Eodem fere veſtitu & ornatu Miſſam celebrant.*

VIII. *Quomodo cœnam diſtribuant.*

IX. *Forma Miſſa qua ab Auguſtana Confeſſioni addictis celebratur.*

X. *Modus Communicandi & Confitendi apud eoſdem.*

XI. *Elegans ceremonia in oppido quodam Marchionatus Brandeburgici, praſente Galliarum regis Legato, vſurpata.*

XII. *Lutherani dies feſtos, veteres Baptiſmi & Matrimonij ceremonias obſervãt, & à cibis prohibitis abſtinent.*

XIII. *De communi templorum, vbi Lutherani rerum potiuntur, vſu.*

XIV. *Lutherani Miniſtri, quos* Pfarrherrn/ & Helffer *appellant, veſtitu à laicis diverſo utuntur; & profanum Calviniſtarum habitum damnant.*

CAPUT. XIII.

I. *Iniuriam facere eos Germania qui totam Lutheranam appellant.*

II. *Ex ea reliqua hereſes & ſecta proſcripta.*

III. *Impoſtura Calviniſtarum, Germaniam à ſuis partibus ſtare affirmantium.*

IV. *Reipublica & Statuum in Germania diviſio.*

V. *Mos ſeu lex, de ſubditis in religione continendis.*

CAPUT. XIV.

I. *Archiepiſcopi Colonienſis in Germania auctoritas & vires.*

II. *Truchſeſius Agnetem Mansfeldenſem deperit.*

III. *Eorum amores diuulgantur.*

IV. *Femina cauſa religionem deſerit.*

V. *A Gregorio XIII. PP. excommunicatus & depoſitus, Archiepiſcopatum armis recuperare tentat.*

VI. *In eius locum novus Archiepiſcopus è Bavarorum Principum familia ſurrogatur Erneſtus.*

Digitized by Google

QVINAM PRIMI HÆRESEOS ET HÆRETICORVM conatibus ſeſe oppoſuerint.

CAPUT I.

I. *Lutheri hæreſi multi Catholici è ſomno quaſi excitantur.*
II. *Quinam ex iis fuerint præcipui.*
III. *Admirabilis Dei erga Eccleſiam Providentia.*
IV. *Quomodo Sathanas ſpe ſua fruſtratus ſit*
V. *Multi à Lutherana hæreſeos contagione præſervantur.*

I. OMnes illi divinæ juſtitiæ adverſus Prælatorum quorundam hypocriſin vel ſocordiam ac populi impietatem exſequutores; omnes, inquam, Lutherani, Zvvingliani, Anabaptiſtæ, Schvvenckfeldiani & ceteri id genus ſectarij, à quibus tot populos ſeductos, & Chriſtianitatem per ſeptentrionem pene everſam, in ſuperioribus libris vidimus quamvis extrema omnia conati eſſent, tandē tamen ab Eccleſia, contra quam ne Inferorum quidem portæ prævalebunt, repulſi ac victi diſceſſerunt, & *ruinas* (a) ab ſe factas, quantum fieri potuit Novi orbis ad fidem Catholicam acceſſione uberrima ad Orientem & Occidentem & Auſtrum, imo in ipſo Septentrione *reſtauratas* videntur. Ut namque cœlum numquam ita vaporibus ac nubibus tegitur quin ſplendor ejus aliunde ſe oſtendat: ſic tot præclara Eccleſiæ lumina fanaticorum ingeniorum opinionibus & commentis ita obſcurati non potuerunt, quin iis etiam in locis ubi tenebricoſa regnabat hæreſis, radijs ſuis alios percellerent, alios à diverticulis ad rectam ſemitam reducerent, alios denique languentes recrearent. Quumque res eo jam pæne rediiſſet, ut victrici hæreſi Eccleſia, ſola humilitate armata, ſuccubitura videretur; plures tanquam claſſico è profundo ſomno exciti, ei auxilio accurrerunt, contra Lutherum, Carolſtadium, Melanchthonem, Munzerum, Zvvinglium, & alios ad Eccleſiæ perniciem natos homines, acerrima ſuſcepta dimicatione, vocatiſque in ſubſidium Cyprianis, Irenæis, Tertullianis, Hieronymis, Auguſtinis &c. Quorum copiis novorum Evangeliſtarum manipulos ita profligarunt, ut magna Germaniæ pars ſalutem eis ſuam debeat. Et verum eſſe agnoſcatur, *non eſſe conſilium contra Dominum* (b) fruſtra diabolus ei ſe opponit, quod in cœlo eſt decretum.

II. Inter hos præcipui æque æterna memoria digni ſunt Cardinales, Thomas de Vio ſeu Cajetanus, Hoſius, Polus, Gropperus, Georgius Saxoniæ Princeps, Joannes Eccius Canonicus Ingolſtadienſis, Hieronymus Emſerus, Ambroſius Catharinus, Marinus Carraciolus, Cancellarius Badenſis, Joannes Fiſcherus, Jodocus Clichthoveus, Joannes Dietenbergerus, Joannes Cochlæus, & alij tam virtute quam doctrina præſtantiſſimi viri, quos ſupra in primis ordinibus velut anteſignanos vidiſti, & infra quoque videbis. Et quemadmodum Deus hominum conatus quantumvis exiguos adjuvat; ſic etiam eorum laboribus, qui antiquæ conſervandæ pietati, & profligandis, quæ totam Chriſtianam Rempublicam peſſundaturæ videbantur, Novitatibus, incubuerunt, mirum in modum benedixit. Utrum literatiſſimum Eraſmum in illorum numero ponere debeam, dubius animi hæreo, ut qui, ſi non in Catholica fide aliquo modo vacillavit certe, inter perſonas hujus vel illius religionis anceps inceſſit. Nam etſi acrem omnium Sectariorum inimicum fuiſſe conſtat; plerique tamen ipſius auctoritate ad errores ſuos defendendos uſi ſunt. (c) Sic Antitrinitarij in libro quodam ad Hungariæ Regem, cum Serveto ipſorum Propheta eum ſenſiſſe aſſerunt; & Picardi ſuarum eum partium faciunt, ut in Laſſiſij Apologia legere eſt, eo fortè quod Apocalipſin è Canonicorum librorum numero rejecerit, & teſtimonium illud quod D. Joanes in prima ſua Epiſtola SS. Trinitati reddit, expunxerit. Illud quidem certum eſt, in pleriſque eum ſcriptis Eccleſiaſticos Satyrice inceſſere, ſic, ut uſque ad annum MDXXIX. Lutheri rebellioni faviſſe videatur. Unde Proverbium illud, cujus primo libro memini, *Aut Eraſmus Lutherizat, aut Lutherus Eraſmizat.* Ab Eccleſiæ tamen unione numquā ſeplane ſeparavit: cæteri profeſſi hæreſin, ut ac tandem re ipſa oſtendit, contra privatorum quorundam vitia, non vero contra Eccleſiam aut ipſius dignitatem à ſe quamvis ſcientiæ perſuaſione, modeſtiæ limites aliquantum tranſgreſſo, calamum fuiſſe ſtrictum. Scite Scaliger, *Magnus*, inquit, *futurus Eraſmus, ſi minor eſſe voluiſſet.* E quo (ut Manlius è Melanchthone auditum ſcribit) quum poſt Imperatoris coronationem Saxoniæ Dux Fridericus quæſiſſet, *quid miſer ille ſuus monachus* (Lutherum intelligens) *commiſiſſet ut omnium fere odia experiretur, reſpondiſſe ajunt; Id unum, quod Papa coronam, & mitras Epiſcopis detrahere, ac Monachis cæteriſque Eccleſiaſticis illam evertere conaretur.* Verum utut ſit, Eraſmus certè longe aliter poſtea de Luthero ſenſit, quem peſſimi & infelicis Schiſmatis auctorem eſſe ſero ſapiens aperte profitebatur

(a) *Pſ.* 109. (b) *Prov.* 21. 30. (c) *Vid. Natal., Marian. Victor. & Ruar Cenomanum.*

Digitized by Google

batur. Quia vero non ea qua par erat prudentia & animi moderatione antea uſus eſt, apud multos præſtantiſſimos ſcriptores nomen ipſius infamiæ quadam nota aſperſum videmus. *Sic factem parvus nævus defœdat honeſtam.*

Illud tamen fatendum eſt, ipſius exemplo & auctoritate multos fuiſſe cohibitos quominus Lutheri & Zvvinglij hæreſes ſequerentur, quum viderent eum hujus præcipuè ſomniatoris, & Achatis ipſius Oecolampadij odio, Baſilea Friburgum, quæ civitas ſemper in Eccleſiæ obedientia permanſerat, commigraſſe. Dolendum ſane eſt, morte præventum nec Retractationum libros, nec ſcripta ſua contra Bucerum, quem capitaliter oderat, edere potuiſſe, quamvis ut id faceret à Thoma Moro ſæpius fuerit admonitus. Sed audi ejus proteſtationem omnium oculis expoſitam, qua Lutheranæ hæreſeos maculam totam abſtergit. *Ego, inquit, Jeſum Chriſtum cognoſco. Lutherum non cognoſco, ſed Eccleſiam agnoſco, Illud pro certo habe, quiſquis es, Lector quidquid Romanæ Sedi adverſatur, Eraſmi non eſſe.* Ipſe quidem in ſcriptis ſuis paſſim quam ſæpe Lutherum inſectatur! per ludibrium eum rogans utrum Chriſtus eſſet, & à quo poteſtatem illam ſacros libros ita truncandi accepetit. Magnum hunc virum Lutherani in ſuorum numero ponunt, Zvvingliani viciſſim ſuum eſſe contendunt. Utrique falſo. Audiamus, quæſo, quid ipſe in epiſtola ad Helvetios, contra libellum falſo inſcriptum, *Doctiſſimi Eraſmi Roterodami, & Martini Lutheri opinio de Cœna Domini*, de ſe proteſtatur. *Ego, inquit, neſcio utrum in libro illo plus fatuitatis aut malitiæ ſit. Sed ne ulla ſub nominis mei umbra anima ſeducatur, illud coram toto Mundo proteſtor, non recuſare me quin princeps hæreticorum habear, ſi in omnibus meis ſcriptis, quorum plura edidi, unum verbum reperiatur, quo evinci poſſit, me de Euchariſtiæ Sacramento aliter ſentire quam Eccleſia Catholica hactenus ſenſerit: ſimulque coram Deo proteſtor, me à fide univerſalis Eccleſiæ numquam deflexiſſe. Si quid aliis revelatum eſt, ipſi viderint.* Idem ad Melanchthonem ſcribens. *Quis hos, inquit, poſſit reprimere, qui neque ſummo Pontifici, nec Principi, nec magiſtratui, nec ſuo ipſorum Luthero dicto ſunt audientes? Evangelio ajunt ſe credere: ſed ipſi volunt eſſe interpretes. Et tolerari fortaſſe hoc poſſet, ſi ut ab antiquitate ſeſe ſepararunt, ſic in novitatibus ſuis concordes eſſent.* Hæc de Eraſmo eam ob cauſſam hic repetenda exiſtimavi, quod rari & Sæculo ſuo primarij viri memoriam & exiſtimationem à quibuſdam traduci animadverterim, quamvis nec Lutheranus ille, multominus è ſacramentariorum numero umquam fuerit. Ut vero initio D. Semper Virginis honori non æquus admodum exiſtimatus fuit, (a) ita poſtea ſingulari eam devotione coluit, facto Lauretanæ Virgini voto, hymniſque ac canticis in ejus laudem compoſitis, ut & Liturgia, ab Archiepiſcopo Veſontino approbata, & ſermone in ejus laudem valde eleganti. Verſibus etiam idem Genovevam Pariſienſium Divam tutelarem celebravit, cujus interceſſione à febri fuerat liberatus. Beza illuſtrium hominum, eorum præſertim qui de hæreſi bene ſenſerant, effigies & elogia ſcribere aggreſſus, fatetur quum in Eraſmi incidiſſet effigiem, de tabula manum tollere voluiſſe, eo quod ille ſuperſtitiones ridere contentus, religionem apertè profeſſus non eſſet, ſed malæ cauſſæ defenſionem ſuſcipere maluiſſet. (b)

III. Magna ſemper ac præcipue hoc tempore fuit Dei erga Eccleſiam ſuam providentia; major etiam bonitas. Quum enim illa à præcipitio jam parum abeſſet, per ſeptentrionem ecce is qui hominum judicia plerumque fallit, miſericordia motus auxiliatrices ei manus porrigit, & non multo poſt priſtinum vigorem reddit. Et ſicut *Deus malum numquam permittit, niſi ut bonum inde eliciat.* (c) ſic hac Lutheri rebellione plures ille in obedientia confirmavit & loco paucorum hominum, locis infinitas & multitudine innumerabiles populos ad Eccleſiam ſuam aggregavit: fugatis quæ tum in multis Eccleſiæ officiarijs craſſæ admodum erant, ignorantiæ tenebris, artium ac ſcientiarum lumen reduxit, adeo ut ipſi jam cœli ad inſpicienda entium mirabilia aperti videantur, ac verè dicere poſſimus, *per eos qui mortẽ nobis machinabantur, vitam nobis redditam.* (d) Et ſicut olim niſi Arrius & Neſtorius extitiſſent, numquam S. Incarnationis myſteria tam clare fuiſſent explicata per Symbola, Nicænum, Athanaſij, Conſtantinopolitanum, Epheſinum &c. (e) ſic niſi Lutherus prodijſſet, plures articuli, ac præcipue qui eſt de Eccleſia, SS. Communione, Sacramentis, & eximie inter alia de auguſtiſſimo altaris Sacramento, tenebris adhuc involuti eſſent quæ jam ita diſpulſæ ſunt ut detracto velo ipſa cato nuda, ut ſic dicã appareat. Jam Eccleſiæ Catholicæ pulchritudo in ſummo conſiſtit faſtigio, nec ullam in doctrina umbram de ſe jacit, non plus quàm ſol in Zenith conſtitutus, in urbe Siene. Oẽs Catholicæ Fidei articuli ita jam explanati ſunt, ut ſi diabolus vel criſtam vel caudã paullulũ umquã movere cœperit, ſemper in ſtupendis noſtri ſæculi

(a) *Vid. Pontan. & Poſſevin. in Aparatu. Caniſ. in Mariali.* (b) *Vide Beza Icones.* (c) *Auguſtinus* (d) 1. *Cor.* 13. (e) *Vide Tomos Conciliorum, Surij, Mercatoris, Binij &c.*

ſcriptis *illud ſemen reperturus ſit, quod caput ei ſit contriturum* (a)

IV. Sicut ex malis moribus bonæ naſcuntur leges; ſic hæreſibus Catholicæ veritatis dogmata ſtabiliuntur, & clare apparet eſſe illa dogmata æterna, & ſuper æterno principio fundata. Antiquus ille hoſtis religionem Chriſtianam funditus delere cogitabat; ſed toto erravit cœlo, tot Novi Mundi populis ad eam tunc primum adjunctis. Et quemadmodum Syracuſis aer nunquam ita nebuloſus eſſe fertur quin ſolis radij ſemel aut iterum videantur: ſic *Eccleſia Catholica* fruſtra *tenebrarum Principe* (b) ejuſque ſatellite ſive ſtella de cœlis decidua Luthero ſe ſecum fumo ſuo abyſſali interponentibus, *agnata ſibi & nativa claritatis radios quam late patet mundus, de ſe ſpargere numquam ceſſavit.* (c) *Et ſicut aurum igne* mollitur, non frangitur; purgatur, non conſumitur, uti nec uſu: *ſic Eccleſia omnibus illis perſequutionibus & hæreſeon incendijs multo pulchrior emerſit,* (d) quam temporis ei affricuerat longinquitas, detersa rubigine. Jam diabolus totam Germaniam *reti ſuo* incluſam habere ſe putabat; *ſed eo rupto,* (e) major pars evaſit.

V. Horum aliqui piſcem, quem Glaucum Latini vocant, imitati ſunt. ut enim hic hamo inverſo admorſo & cibo deguſtato, ſalvus abit: ſic illi extremis labris percepto Lutheranæ doctrinæ guſtu, ubi ſub ea nihil niſi meram, quidquid lubet faciendi, licentiam, & earum rerum quæ tot jam ſæculis in honore fuerunt, contemtum latere deprehenderunt, (f) ab ea abſtinendum ſibi rati, quamprimum refugerunt. Alij devoratis eſca & hamo, Scolopendræ exemplo, omnia intranea quoque evomuerunt donec hamum egeſſiſſent; iſſcilicet qui pro ſalutis via perditionis ſemitam ingreſſos ſe, adeoque jam ad præcipitium perveniſſe animadvertentes, uti Wicelij, Staphili &c. tandem errore agnito & abjecto, ad mentem & Catholicæ Eccleſiæ unitatem redierunt. Soli fere illi quorum Deus venter eſt, quique forte feminam aliquam miſeram inceſtarunt, firmiter apoſtaſiæ adhæreſcunt, fæx hominum & opprobrium Mundi; ſive ut S. Joan. loquitur in Apocalypſi ſua (g) *Homines qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.*

VI. Germaniam quidam totam Lutheranam appellant. Quam recte, infra dicetur. Ut enim in præcedentibus 4 libris Hæreſeos in ea ortum & mirabiles, velut nobiliſſima & ampliſſima provincia in triumphum ducta progreſſus oſtendimus; ſic in ſequentibus ejuſdem decrementa ac ruinam, quæ ſenſim appropinquat, exponemus. Nam veluti torrens momento temporis excreſcit, & alveo egreſſus, impetu ſuo obvia quæque abripit, paullatim dein pluvia ceſſante ſubſidet, & areſcentibus aquis alveum fere ſiccum relinquit: ſic hæreſis poſtquam ad ſummum pervenit faſtigium, paullatim jam deſcendere & ad interitum vergere incipit; cum prædictum ſit loco citato Apocal. iſtas Locuſtas non niſi menſibus quinque annorum ſcilicet cruciaturas Eccleſiam, quod tempus ad Annũ 1667. fere pertingit, ſic ut non ſolum ſperare, ſed certo ſtatuere debeamus, Catholicam Eccleſiam, *veterem illam & glorioſam Bellatricem:* (h) uti alibi à nobis appellatur, plenas de hoſtibus ſuis victorias tandem reportaturam, adeoque multo majores vires poſt aſſultum hunc recollecturam. Quod ſi quæ reſtant adhuc reliquiæ, commiſeremur potius quam metuamus. Ipſi Lutherani inſtantem ſuæ doctrinæ interitum hariolantur, ac præcipue is qui Lutheraniſmi Reſtaurator fuit. Sed videamus jam cœlitus miſſa ad deſtruendam hæreſin auxilia.

(a) *Gen.* 3. (b) *Epheſ.* 6. 12. (c) *Matth.* 5. 14. (d) 1. *Pet.* 1. 7. (e) *Pſ.* 115. 16 (f) *Ulenberg in Vita Luth. Paſſim. & Luth. ipſe in Captiv.* Babylon. *& libert. Chriſtiana &c.* (g) *cap.* 9. (h) *Cantic.* 9.

ORIGO SOCIETATIS JESU, firmiſſimi contra hæreſes valli.

CAPUT SECUNDUM.

ARGUMENTUM.

I. *Deus malo bonum opponit.*
II. *De Ignatio Lojola, Societatis Jeſu Auctore.*
III. *Is Romam profectus, multis ſuperatis difficultatibus, Societatis ſuæ confirmationem impetrat.*
IV. *Socios ad omnes Chriſti nomen profitentes populos dimittit.*
V. *Origo nominis Jeſuitarum.*
VI. *Ex eorum Societate omnis ambitio excluſa.*

I. Quemadmodum Natura communis hominum parens, & cui etiam minima vitæ noſtræ momenta curæ ſunt, ſerpentes è cavernis ſuis, ubi hyemis aſperitas mille nodis contortos & implicatos eos continuit, ante prorepere non patitur quam fraxinus eis inimiciſſima florere incipiat, ut contra venenatos morſus antidotum inde nobis parare queamus, nec prius ejuſdem arboris florem decutit quam illi jam in latibula ſua ſe abſconderint: (a) ſic Naturæ auctor, & Pater communis, nihil magis quam hominum ſalutem deſiderans, numquam ab infernali ſede

(a) *Geſnerus, Aldrovandus, Plinius &c.*

ſede hæreſin ad inficiendam terram erumpere permiſit, quin eodem tempore ſalubrem aliquam plantam produxerit, cujus ſucco contra peſtiferum ejus venenum uti ac præſervare nos poſſimus. Sed apertius, & ſine metaphora loquamur. In eo admirabilis Dei providentia elucet, quod quanto hæreſes magis invaluerunt, tanto fortiores Antagoniſtas excitavit contra Albigenſes, (a) *quorum reliquiæ adhuc extant*, Deus beatum illud par S. Dominicum & S. Franciſcum miſit, utrumque magnum magnæ religioſæ familiæ conditorem, quorum ope & ægrotæ animæ ſanarentur, & ceteræ à contagione præſervarentur. Certe omnes auctores unanimi conſenſu prodiderunt, à duobus his Chriſtianitatem ab interitu vindicatam. *Deus* ajunt, *voluit, ut ſub Innocentio innocens naſceretur, qui ſponſæ ſuæ innocentiam defenderet*: Et alius qui ab illorum ævo non procul abfuit, ac ipſe nihil aut parum religionis habuit, *Niſi Chriſtiana religio*, inquit, *à S. Franciſco aut S. Dominico in priſtinam integritatem fuiſſet reſtituta, jam dudum plane eſſet exſtincta.* Hi enim duo paupertate & vitæ Jeſu Chriſti imitatione, eam cordibus hominum rurſus inſculpſerunt, è quibus omnino fuerat oblitterata. *Duo hi pauperes Innocentio Pontifici in viſione quadam apparuerunt. D. Joannis Lateranenſis Eccleſiam; quam in ſomnio ille ad ruinam inclinatam viderat, manibus ſuis ſuſtentantes.*

Sic eo tempore quo Manichæorum & Pelagianorum hæreſis Mundum tenebris involvit, à Deo præclara illa Eccleſiæ lumina accenſa ſunt, S. Ambroſius & S. Auguſtinus, qui errantibus facem prælucerent, & Eccleſiam perpetuo lumine illuſtrarent. Sic idem B. Cyrillum Neſtorio, B. Hieronymum Joviniano, S. Athanaſium, S. Baſilium, utrumque Gregorium, in Oriente; in Occidente S. Sylveſtrum, S. Martinum, S. Hilarium Arrio ejuſque ſectatoribus, qui magnam Regum, Principum & Epiſcoporum partem laqueis ſuis irretierant, oppoſuit. Hi cœlitus tum miſſi Aeſculapij languenti atque adeo animam agenti Catholicæ Eccleſiæ [illegible] pharmacum propinarunt, ac ſalutem reſtituerunt. Eodem plane modo eo tempore quo Lutherus abjecto cucullo ex optimo genere hominum nempe Religioſorum ordine decidens, ut ſtella non ſe tantum, ſed alios quoque contra Deum & Eccleſiam armavit; Deus ex altera parte ex deteriore hominum genere nempe militari hominem excitavit, qui depoſito ſago, religioſum habitum aſſumeret. Hic ille eſt quem ſub nominis Jeſu vexillo Deus obſeſſæ ſuæ civitati in ſubſidium miſit, ut eam non ſolum ab inſidijs & ſtratagematis hoſtium contraque eorumdem aſſultus defenderet, verumetiam in hoſtes ultro irrueret, machinas eorum corrumperet, propugnacula dejiceret, cuniculos everteret, hoſtibuſque depulſis profugos intra muros Eccleſiæ ab eis deſertos reduceret, & ex perſequutoribus defenſores, ex hoſtibus redderet cives.

Hoc feliciter præſtitit Ignatius Loiola, tam nobilis & validi exercitus, qui per totum terrarum orbem in manipulos diſperſus, ſub Jesu nominis vexillo hæreſi continuum bellum facit, & Chriſtianum nomen ad extremos uſque terræ limites profert, dux & primus imperator. Anno MDXXI. Lutherus D. Petri Sedi & Vicario Wormatiæ ſeſe tandem reſolvit publicè coram Imperij Conſeſſu maximo quod hæreſim amplecteretur, dicens ſe *nulli Concilio acquieſcere vel Papæ niſi Solis ſcripturis.* (b) Ibi igitur poſt minores proluſiones contra Eccleſiam ei nefarium bellum indixit ac paulo poſt menſe junio cum dæmone, ut ipſe ſcribit (c) congreſſus ei cedens faſſus eſt non eſſe Sacerdotium nec ſacrificium in Eccleſia Chriſti eodem anno. Ignatius menſe junio Francorum tormentis Pampilonæ verberatus vulneratuſque in lectum doloris dejicitur, & lectis de Imitatione Chriſti: & SS. libellis converſus ad meliorem vitam, S. Petrum tamquam patronum & præcipue venerari cœpit & expertus. Ille D. Petri Vicarium invidiæ ſuæ atramento fœdum in modum deformabat; hic eximio carmine ſeu cantico divinas eius laudes exornabat quod quidem Ignatij primum omnium fuit opus: omitto cætera ex vita Lutheri & Ignatij acta actis opponere, velut opus grande illud ſolum innuo, quod hoc divinæ tam ſapientiæ quam omnipotentiæ non vulgare ſit opus, quod in hac immenſa mundi familia inimicas ſibique mutuo infenſas creaturas naſci vult, ita tamen, ut ſi opus, ab una contra alteram remedium petatur ad hominis utilitatem, & divinæ gloriæ manifeſtationem. Sic videmus *Lutheranorum factionem & Ieſu ſocietatem* uno fere eodemque tempore exſtitiſſe, finibus plane contrarijs; illos ad devaſtandam; hanc ad defendendam & amplicandam Eccleſiam. Et utrique in una quidem, ſed contrarijs plane radicibus prognati familia, fructus etiam plane diverſos ac contrarios pepererunt. Societatem illam quis non dicet *auxiliarem eſſe manum è cœlo contra novum Sennacharibum ſubmiſſam*? quam etiam firmiter ſperan-

dum

(a) *Vita S. Dominici, Annal. Eccleſ.* (b) *Vlenberg Via Luth. Cap. 6. num. 3. Bzovius in Annal. Surius &c.* (c) *Lib. de miſſa Angulari Serarius de Magiſtro Lutheri &c.*

Digitized by Google

dum eſt, non prius defecturam, quam omnes hæreſes ſint exſtinctæ. Divinitus ad hoc miſſa eſt hæc Societas, ut Mundo felicitatem, Eccleſiæ ſalutem, ſibi gloriam pareret & adferret. Sed primam ejus originem inſpiciamus, initio, ut omnia, exiguam, ſed quæ paucis annis per totum ferè terrarum orbem diffuſa eſt, & ſua magnitudine (quod abſque injuria ceterarum dictum velim, ut quæ & ipſæ ſuum quoddam fatum & tempus habuerunt, atque etiam honorabilem ſuum quæque tenent in Eccleſia locum) omnes religioſorum familias ſive Ordines, qui umquam in Chriſtianitate fuerunt, ſuperavit.

V. Ignatius Loiola, Societatis huius auctor atque inſtitutor, nobili loco natus eſt A. 1492. memorabilibus mirabilibus natura inſitam animi generoſitatem nactus in ea Hiſpaniæ ſeu Cantabriæ parte quæ Guipuſcoa vulgo vel Provincia dicitur. Puerili ætate tranſacta, in aulam Ferdinandi Regis à parentibus miſſus, ſic inter delicias Mundi verſatus eſt, ut omnium quæ ætas illa & vitæ conſuetudo fert, vitiorum impetum fortiter perferret, neque vel tranſverſum unguem abripi ſe pateretur ad viles res, ſed in omnibus certiſſimas innatæ virtutis & pietatis notas præ ſe ferens, iam tum magnum quid & ſingulare promittere videbatur. Solet enim Deus eos quorum opera ad rem quampiam inſignem uſurus eſt, mature divina ſua gratia illuſtrare, & deinde per omnem vitam deducere ac comitari. Et in hac quidem ſchola non effeminatus aulicus, ſed fortis miles evaſit; cujus virtutis ſpecimen mox edidit. Vix enim per ætatem armis ferendis idoneus. Pompeiopolim à Gallis obſeſſam fortiſſimè propugnavit, ſuoque exemplo ceteros militiæ præfectos iam deditionem facere cogitantes, ad fortiter ſuſtinendam impreſſionem animavit, donec ænea pila crus eius dextrum confregit, ſiniſtrum lapis muro excuſſus læſit.

Ignatio proſtrato, reliqui eius caſu perterriti tanto faciliùs ad deditionem faciendam ſunt inducti. Galli vero Ignatium humiliter habitum, non multo poſt ad ſuos dimiſerunt. Interea quum in lecto partem anni iaceret, eſſetque in profanis libris legendis auidus ad doloris oblivionem iuſſit ſibi aliquem eiuſmodi librum dari cuius lectione tempus falleret. Quum alii ad manum non eſſent, puer boni cuiusdam Angeli inſtinctu duos ei porrigit, quorum alter Chriſti Salvatoris alter Sanctorum vitas continebat. His ille legendis, Dei in creaturis admirabilia opera, quæ mira quadam varietate ibi depicta videntur, contemplatus, & eorum qui Mundi vanitatibus dediti, perpetuis curarum fluctibus agitantur, infelicitatem conſiderans, vitam commutare, & relicto ſæculo, cœlo ſe devovere conſtituit. Ex quo apparet, brevem calamitatem nonnunquam perpetuæ cuidam felicitati viam ſternere aditumque aperire. Simili inſpiratione duo Imperatoris Theodoſij Nobiles aulici, S. Antonij vitam legendo, è Mundi militibus, Jeſu Chriſti milites facti ſunt, & relicta aula, in ſolitudinem, ut liberius Deo ejuſque cultui vacare poſſent, ſe contulerunt. Ignatius ſancta hac inſpiratione quam libri illius lectio pepererat, diu noctuque agitatus, quam primum è vulnere convaluit, Mundi jam pertæſus, quem tamen vixdum XXX. annos tantum natus ſalutaverat, amicos inviſendi prætextu, *de domo (a) & cognatione ſua, adeoque de ſeipſo egreſſus eſt.* Anno 1522. initio veris & rectà Montem Serrarum, aptiſſimum devotioni & miraculis valdè celebrem locum, profectus, dimiſſis in itinere duobus famulis, ne quem vitæ ſuæ auſteræ præter Deum haberet teſtem. E via mendicum pannoſumque hominem adit, ſuas veſtes ſibi detractas illi dono dat, ipſe vero optato illo ſuo veſtitu, quem ante ſibi paraverat, induitur, gladium vero & pugionem ante aram beatiſſimæ Virginis appendi jubet; deinde noctem illam ante aram procumbens, inſomnem traduci[illegible]e novus Jeſu Chriſti miles cilicio indutus, cine[illegible]bus conſperſus, jejunijs & vigilijs confectus ad religioſam peregrinationem ſe præparabat, Dei opem aſſidue implorans, interea dum furioſus Lutherus longe diverſa agit tantum à Deo recedendo quantum ille accedebat. Siquidem eodem plane Anno & menſe quo Ignatius de ſæculo exijt Manreſanum in receſſum ſanctum, Lutherus à ſuo Alſtetenſi ſeu Wartbergenſij Patrono redijt Witebergam ad operanda mala quæ deinde geſſit. Ex Hiſpania Ignatius in Italiam profectus eſt. Anno 1523. ſtipem mendicans, & pane & aqua vitam tolerans, & ſub dio ferè humi cubans: ſicque Romam tandem pervenit, ſacra urbis loca obivit benedictionemque ſummi Pontificis reverenter accepit. Inde capto jam ante Hieroſolymas navigandi, ſanctum[illegible]Salvatoris Sepulchrum viſitandi conſilio, Venetias venit: ubi dum moraretur, navigandi commoditatem exſpectans, in platea nudus quidem veſtibus & algens, ſed precioſiſſimis virtutibus ornatus, & ardentiſſimo Dei amore flagrans, noctes agebat: adeo ut ex Senatorio ordine quidam Marcus Antonius Triviſanus nomine, ad Ducalem poſtea dignitatem evectus, noctu domi ſuæ quum eſſet, excitatū ſe repente hujuſmodi vocibus ſenſerit: *Tune ferre potes, ut mollibus veſtitus domi tua ſis, & ſervus meus*

(a) Gen. 12.

meus ſeminudus in porticu jacet? tu in lecto precioſo ſuaviter dormias, ille dura cubet humo? Viſione hac ſtupefactus ſurgit ſtatim Senator, & per incerta vagatus, tandem Ignatium cubantẽ offendit, frigore pœne enectũ domũ perducit, & liberaliter tractat.

Venetiis Ignatius in Palæſtinam ſivè Terram ſanctam navigavit, cum propoſito totius ibi vitæ ſuæ curſum exigendi, & peregrinorum qui eo ex omnibus Mundi partibus religionis ergo confluunt, ſervitiis immoriendi. Sed quemadmodum boni odores etiam è laceris centonibus ſpirant: ſic Franciſcanorum præfectus, pulcram & ſanctam quandam animam ſub tenui illo corpuſculo, & vili habitu latentem facilè deprehendit, Animadverſa ergo in tam juvenili ætate matura quadam & ſenili prudentia, tum præcipue inſigni quadam pietate & numinis reverentia, Ignatio ſuaſit ut in Hiſpaniam reverteretur, animumq́ue bonis diſcendis litteris applicaret, quarum imperitiam ajebat vivi eſſe hominis ſepulturam. Et ſicut aliàs divinæ illæ inſpirationes conſilia & actiones noſtras ad ea dirigunt, quæ ad Dei honorem noſtramq́ue ſalutem promovendam pertinent; ſic huic conſilio locum dans Ignatius, in patriam eſt reverſus, ac litterarum ſtudiis ſeſe dedidit, breviq́ue inde magna ſibi ad Philoſophiæ cognitionem adjumenta comparavit. Caput vero omnium ipſius exercitationum erat pietas & religio, quam unà cum ſtudiorum ſociis numquam intermittebat. Sed ut umbra corpus, ita invidia virtutem comitari ſolet. Et innocentia ſuos quoque perſequutores habet inter privatos. Vix innoteſcere cœperat Ignatius: quum ecce diaboli, magnum hunc ſuis conatibus adverſarium fore jam tum ſubodorantis, inſtinctu ab inimicis ad Inquiſitionem tanquam hæreſeos ſuſpectus defertur. Id crimen etiam tanto magis credibile videbatur, quanto atrocius paſſim per Lutherum tum introducta exſultabat hæreſis, ac quanto major hominum numerus ad Ignatium accurrebat. Verum auditus atque examinatus, innocentiam ſuam Inquiſitoribus facilè probavit, ab iiſdem ſtatim abſolutus. Nolo hîc omnia divino huic viro objecta incommoda recenſere, quibus ille coactus ex Hiſpania in Galliam venit, & ad Pariſienſem Academiam Anno M. D. XXVIII. ſe contulit ubi ille æque ſua ſancta conſilia, ac alii quidam è Germania advecti impias meditationes, maturavit, ut & in hoc antagoniſmus Ignatii ac Lutheri appareat, ſi ibi pararetur remedium a Deo, ubi dæmon parabat per apoſtatas ſubmiſſos exitium. In hac igitur univerſitate orbis omnia litterarum ac Philoſophiæ exercitia feliciter tractavit, & Theologiam in primis, cui totum ſe dedicarat, abſolvit.

Septem illis annis quibus Lutetiæ operam dedit litteris Ignatius, morum amabilitate, vitæq́ue ſanctitate ac innocentia magnam apud omnes non ſolum benevolentiam, verum etiam admirationem conciliavit; ut qui inter homines divinam quandam vitam ageret, Eccleſias, ſi quando prodiret, xenodochia, carceres viſitabat, ægris ſerviens, afflictos & captivos conſolans. Divitiæ ejus omnes & ſupellex erant cilicium & flagellum; deliciæ, librorum ſacrorum lectio; epulæ frequens S. Euchariſtiæ communio, qua omnibus diebus feſtis utebatur; ſermones, de virtutum pulcritudine & vitiorum deformitate. Dum hoc modo vitam agit Angelicam, majus aliquid moliri conſtituit. Ut enim ad militiam nati homines ludicris armorum exercitiis delectantur quidem, at quamprimum ingruit bellum, in ſerium certamen deſcendunt, & tam ſuæ quam ſociorum ſaluti invigilant: ſic Ignatius, cui hacterus ſua tantum ſalus curæ fuerat, ubi à Lutheri hæreſi longe lateque propagata magnum Eccleſiæ vulnus inflictum vidit, tot animarum perditionem miſeratus, de remedio aliquo, quo publicæ huic calamitati ſuccurreret, cogitare cœpit. Accedebat Turcarum non auditus modò, ſed & à ſe viſus, per iter Jeroſolymitanum, Dominatus armis prolatus & ſerpens ut cancer. Multum quoque eum angebat quod tam frequens eſſet de Novo Orbe & immenſis ejus divitiis ſermo, ad quas aſportandas totus undique Mundus convolabat, nemine tamen ut miſeri illi vera fide imbuti, & ad Chriſtum converſi, æternæ ſalutis efficerentur participes, curante. His igitur ille curis incenſus, ſed & ut graſſantem Lutheranæ hæreſeos vim retunderet, novam Societatem inſtituere decrevit, quamvis magnæ molis opus id futurum non ignoraret. Electis igitur ex omni amicorum numero novem ſociis animo & voluntate ſibi concordibus, tam præclarum opus auſpicatus eſt, & ad id perficiendum eoſdem ſocios animavit. O Beatum chorum Novenarium, non novem ſororum quas Muſas appellant, Mnemoſynes filiarum ſed novem fratrum, vere divinæ miſericordiæ filiorum, ſub ductu novi Phœbi, non illo ex Aganippe Poetico furore, ſed divino cœleſtis ſpiritus enthuſiaſmo afflati! [f]

[f] *Vita Ignatii per Ribadeniram Maffeium, Quaremont. Bidermannum, &c. Orlandinum tom, 1. Hiſt. Soc. Ieſu, &c. Bulla Canonizationis S. Ign. per Vrbanum VIII. edita.*

Primi ex his fuerunt Petrus Faber Sabaudus natione, & Franciſcus Xaverius Hiſpanus; hic quidem exquiſita ſcientia vitæque magis admirabili quam imitabili ſanctitate conſpicuus, & plurimis miraculis poſtea illuſtris [a] quæ licet veritatis hoſtes obſcurare connentur, ipſa tamen pro ſe loquûtur. Et hic quidem initio nimiam Ignatii, uti putabat, devotionem, ridere ſolitus, tandem tamen, ſi non ſuperior, par certè evaſit. His ſe adjunxerunt poſtea *Paſchaſius Broetus*, *Ioannes Codurius Galli*; *Iacobus Laines*, *Alphonſus Salmeron & Nicolaus Bobadilla Hiſpani*; *Claudius Iaius Genevenſis*, & *Rodericus Luſitanus*. Et hi quidem decem è ſex diverſis Nationibus collecti, decem primi fundamentales fuere lapides, in Franciæ metropoli, quæ poſt Romam, parem non habet, inſtitutæ hujus Societatis laudem. Decem hi quaſi ad Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem pia conjuratione facta, arctiſſimis ſeſe vinculis mutuo obſtrinxerunt, ut propagandæ fidei Catholicæ apud infideles & conſequenter Lutheri aliorumque hæreticorum ſeſe opponerent furori. Ut vero Deus *in numero, pondere & menſura omnia diſpoſuit*; ſic denarius hic non ſine cauſſa mirabiles res ab hac Societate effectum iri, præſignificaſſe exiſtimatur. Hic ille eſt numerus quem Arithmetici primum inter digitos agnoſcunt, nempe qui duobus pollice ſcilicet & indice [b] exprimi neceſſe habet, cũ minores, denario numeri digitis cæteris tribus exprimantur. [c] Eundem denarium ſine O figuræ jungere cum aliis aut concludere nequeunt; quo monemur, ut numerus hic nullum alium finem haberquam rotundum illum orbiculum, ſic res ab hac Societate gerendas iiſdem quibus terrarum orbis ſpaciis terminatum iri; huncque Decumanum illum fore fluctum, qui Lutheri myoparonem obruturus atque in profundum demerſurus ſit imo ab Angelo illo Apocalyptico [d] denotatum, qui habebat Evangelium æternum, ut evangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem & tribum & populum. Decem hi Anno M.D.XXXIV. die Aſſumptioni B. Virginis ſacro, ad ædem B. Mariæ quæ Mons Martyrum vulgo dicitur, & ab urbe Lutetia non procul abeſt, unà omnes convenerunt: ibique rite confeſſione facta, & ſacra Synaxi percepta, voto ſeſe obſtrinxerunt. [e] Antequam vero progrediar, lubet Franciſci Montani verba hic adſcribere, quibus Lojolam & Lutherum inter ſe comparat. *Martinus Lutherus*, inquit, *ab Eccleſia ut Eccleſiam oppugnaret; Ignatius Loiola è Mundo ut Mundum oppugnaret, profugit. Vterque ab Eccleſia initio nati, in iiſdem viſceribus concepti, & ab eodem ventre, uno eodemque ferè tempore tamquam duo gemini, Eſau & Iacob prognati. Lutherus velut Eſau poſtquam adolevit, diabolo inſtigante Eccleſiam turbare aggreſſus, & magnus venator animarum ad eas perdendas factus eſt: Ignatius vero tamquam Iacob à Deo Eccleſiæ defenſor & propagator, ac verus animarum ſalvandarum paſtor fuit electus. Ille relicta vitæ cœleſtis ſeu contemplativæ deliciis, & religioſa auſteritate, carnalibus voluptatibus totum ſe tradidit, ab jejunio ad epulas, ab humilitate ad vanitatem, à paupertate ad avaritiam, à regula ad diſſolutionem deſiliens, atque ut omni proculcata obedientia, tanto ſecurius in omnium turpium voluptatum ſordibus ſeſe volutare poſſet, ſupremo ſuo capiti bellum nefarium indixit ſimul & intulit. Hic vero relictis mundi divitiis, honoribus & deliciis, expreſſo voto, Eccleſiæ capiti & ſe adjunxit, & ad defenſionem Eccleſiæ novum exercitum conſcripſit. Lutherus ex Arrii, Manichæi, Donati, & aliorum veterum hæreticorum reliquiis novas contra Deum copias collegit: Ignatius econtra è SS. Eccleſiæ Doctoribus recentem ad Lutherum ejuſque ſequaces internecione delendos exercitum confecit. Lutherus Mundum flagitiis replere, & bonas è Religioſarum familiarum hortis plantas radicitus exſtirpare ſtuduit: Ignatius vero univerſale velut omnium virtutum ſeminarium & pulcerrimum religioſæ vitæ exemplar, inſtituit ac poſteris reliquit.*

Porro Ignatius ille, poſtquam adjuncta ipſi fuit exigua fratrum aliquot chorus,

Parva quidem numero, ſed bello vivida virtus;

in Italiam, atque inde in Palæſtinam proficiſcendi conſilium cepit, deſignato ubi convenirent, ſociis loco, nimirum Venetiis, & Fabro ætate & vocatione inter eos priore reliquis per ſuam abſentiam præeſſe juſſo. Vide hic Lector hunc Fabrum, is enim eſt qui vitæ & doctrinæ ſuæ malleo hæreſin per Germaniam per ſibi junctos deinde Lovanii ac Coloniæ fortiſſimè contrivit; interea dum alius in Gallia Faber ex infernalis Vulcani officina progreſſus, ſocios ſuos Cyclopas contra Eccleſiam armat, ut infra ſuo loco videbis. Antequam vero Italiam peteret, Ignatius in Hiſpaniam rediit, ut parentibus ac patriæ extra Europam abiturus valediceret, & ſociorum quædam negotia curaret, quacumque iter

[a] *Vita S. Fran: Xaverii per Turſellinum Maffeum &c. Indica Hiſtoria, Bulla Canonizationis ejus. Tomus* 1. *Hiſt. Soc. Ieſu. &c.* [b] *Sap.* 11. 21. [c] *Vide Bedam de Indigitatione &c.* [d] *Apoc.* 14. [e] *Hiſt. Soc. Ieſu Tom.* 1. *vita Ignatii. &c.*

Digitized by Google

iter faceret, aut ubicumque commodos eſſet auditores nactus, vitiorum fœditatem & virtutum pulchritudinem oſtendens, & acerrimos ad pietatem ſtimulos ſubjiciens. Ex Hiſpania inde in Italiam ſolvens, non ſine magnis difficultatibus Venetias pervenit, quo ſocii ad eum peregrinorum habitu venerunt. Ibi omnes omnia pietatis officia obibãt, pauperibus, & ægrotis inſerviendo, & captivos viſitando ac conſolando. Dum Ignatius itineri in Terram Sanctam neceſſaria Venetiis præparat, ſocios Romam mittit, ut ſacris locis viſitatis, benedictionem à Papa Paullo III. acciperent. Eorum aſpectu plurimum exhilaratus Pontifex, ut erat doctorum amans, quos etiam inter prandium aut cœnam diſſerentes lubenter audiebat, voluit, ut ſe præſente de quæſtione Theologica diſputarent. qua in re magnam illi exquiſitæ ſcientiæ & doctrinæ laudem ſunt conſequuti. Venetias inde reverſi, bello inter Chriſtianos & Turcas renovato, res ita impeditas offendunt, ut nulla Hieroſolymas proficiſcendi votique exſolvendi ſpes eſſet. Ne ergo ſuos otioſos eſſe ſineret Ignatius, per Italiæ urbes eos diſtribuit; ubi brevi tempore tam vitæ ſanctitate, quam ſingulari juventutem inſtruendi ſeu catechizandi dexteritate, magnum ſui amorem & admirationem in omnium animis pepererunt, adeo ut magnus quotidie ad eos fieret concurſus, inſigni cum juventutis emolumento, & incredibili parentum lætitia. Non multo poſt Ignatius cum Fabro & Laine Romam profectus eſt, ut à Pontifice Societatis à ſe inſtitutæ confirmationem impetraret. Hactenus enim ut ſimplices Sacerdotes vixerãt, ſine voto aut regula particulari. In itinere non procul ab urbe templum deſertum pro more ingreſſo Ignatio, ante aram proſtrato & ardentius oranti Jeſus Chriſtus apparuit, & ad Ignatium converſus, *Ego*, inquit, *Romæ vobis propitius ero.* Hac ille viſione mirum in modum recreatus, & in certiſſimam ſpem erectus, à Jesu Societati nomen dedit. Ad Pontificem Cardinalis Contareni doctiſſimi viri opera admiſſus, vitæ ac Societatis ſuæ inſtitutum aperuit, nimirum *ſub perpetuæ caſtitatis, paupertatis & obedientiæ voto, Eccleſiæ periculoſiſſimo ſchiſmate laboranti, quà poſſent ſuccurrendi, Evangelium vel extremis terrarum incolis annunciandi, in omnibus denique quæ Summus Pontifex juſſerit, ſine ulla contradictione obediendi.* Verum ſicut Romæ nova omnia ſuſpecta ſunt, ut quæ ſolis antiquitatis fundamentis nititur, petitioni eorum Pontifex ſtatim aſſentiri noluit, ſed tribus Cardinalibus eos examinandi ac rem totam diſcutiendi negocium dedit. Inter hos fuit Bartholomæus Guiditio, magnæ ob eximiam doctrinam & vitæ integritatem apud Pontificem auctoritatis. Hic initio acriter ſe Ignatii petitioni oppoſuit dicens, *Religioſarum familiarum multitudinem & diverſitatem plus turbæ & confuſionis quam utilitatis afferre, eaſque reformandas potius quæ ſint, quam novas formandas eſſe.* Sed Ignatius Deo confiſus, & virtuti omnia facilia eſſe non ignorans, non propterea animum abiecit, ſed tanto majori zelo & ſtudio quod inſtituerat, perficere laboravit. Qua in re dici vix poteſt, quot ei labores, partim invidia partim ignorantia aliorum, fuerint objecti. Ipſe nihilominus auxilia omnia conquirebat, Deum precibus, Pontificem obſecratione, Cardinales ſollicitatione defatigabat, ne tam ſanctum inſtitutum, quod ille ad Dei honorem & Eccleſiæ ſalutem ac gloriam ſuſcepiſſet, rumpi aut impediri paterentur. Revocatis ergo Patavio, Senis, Ferraria, Bononia & aliunde, quo eos miſerat, ſociis, tantum effecit, ut communi hominum deſiderio ſatisfaciendum ratus Pontifex, ex Cardinalium conſilio Societatem hanc aſſenſu ſuo approbarit & confirmarit, inſpecta tum Exercitiorum libello & Regularum, quas illa ſibi præſcripſerat, Synopſi, quam idem Paulus III. æterna memoria dignus in ſua bulla inſeruit, in hæc verba erumpens: *Spiritus Dei hic eſt.* Quod judicium omnes deinde ſequuti. Pontifices, ut & S. Concilium Tridentinum, ratum habuerunt. Confirmatio hæc facta eſt Anno M. D. XL. die XXVII. Septembris, eo tempore quo nova è Lutherana hæreſi enata & matrem ſupergreſſa hæreſis Genevæ potiſſimum ſtabulabatur, ut infra in Franciæ Schiſmate oſtendetur. Initio vero Pontifex ſociorum numerum *ad ſexaginta reſtrinxit*, eo conſilio ut novum Ordinem probaret prius, quam omnino approbaret, ac deinde pro fructus inde ſperati modo, numerum vel minueret vel augeret.

IV. Jacto ſub Dei in terris Vicarii auctoritate bono ac ſolido fundamento, Societati deinde facilius omnia ſucceſſerunt; adeoque ſub tam favorabilibus auſpiciis nihil difficile videbatur. Ignatius igitur operi manum admonens, Socios per Italiæ urbes diſtribuit, ut depravatis moribus medicinam facerent, & ad pietatem omnes erudirent. Et illi quidem per oppida & villas circumeuntes, *vitia reprehendebant, laudabant virtutem, errores confutabant, veritatem ſtabiliebant, juventutem ac rudes homines, qui non niſi ex conſuetudine ſacra officia adeunt, inſtruebant. In foro ſæpe, nactis ho-*

minum multitudinem, conſcenſo ſcabello aut editori loco, conciones habebant, id unice in oratione ſua ſpectantes ut populum à vitiis abſterrerent, & ad virtutes incitarent, magna cum omnium qui zelum & charitatem eorum facile perſpiciebant, admiratione. Tum quidem Chriſtianæ pietatis ardor penè refrixerat; quem tamen Ignatius incredibili ſermonis ardore rurſus accendit, adeo ut impietatis glacies paullatim liqueſcere, & frigidiſſimæ multorum animæ divino & cœleſti igne mirum in modum incaleſcere inciperent: quod omen è nomine ejus quidam ſingulari dexteritate exſculpſerat, invento hoc Angrammate:

IGNATIUS DE LOIOLA,
O IGNIS A DEO ILLATVS.

Novæ hujus Societatis fama pervulgata, Luſitaniæ Rex, qui tum maximè Chriſtianæ doctrinæ ſementem in India facere ſatagebat, à Goveano viro doctiſſimo, bonarum litterarum olim Lutetiæ Profeſſore, qui iſtic agentis Ignatii ac Sociorum virtutem penetrarat, monitus, ex ea idoneos ſibi aliquot ad eam provinciam homines mitti petiit, dato ut id à Pontifice impetraret, Petro Maskarenæ Oratori ſuo, negocio: quod quidem diligēter ille tractavit, plures tamen duobus impetrare non potuit, nimirū *Franciſcum Xaverium Hiſpanum, & Simonem Rodericum Luſitanum.* Ex his alter, Rodericus ſcilicet, à Rege in Luſitania retentus fuit, ut ejus opera in inſtituenda Conimbricenſi Academia uteretur: quæ quidem fertiliſſimum poſtea fuit ſeminarium multorum feliciſſimorum ingeniorum, quibus non vetus tantum, ſed Nova quoque Hiſpania, adeoque utraque India mirificis fructibus repleta atque illuſtrata; immo ad Perſas, Æthiopas, Japonios & Sinenſes uſque Evangelii lux perlata eſt. Xaverius ſumma cum voluntate ad tam amplam meſſem profectus, infinitas ſub altero illo cælo Orientis ſolis animas Chriſto lucrifecit: de quo alibi dicendi erit locus. Nos jam novo & Chriſtiano huic Argonautæ, vellus aureum in novam Colchidem, draconibus, tauris ignivomis, & Medæis veneficis refertam, apportanti, ac Crucis trophæum ultra quaſi Mundi limites cum immortali nominis ſui gloria, ſtatuenti, bene precati, ad propoſitum redeamus.

V. Mirum eſt quam magna paucis annis ſocietas hæc ſumſerit incrementa. Pontifex enim uberrimis qui ex hac Societate in Chriſtianam Rempublicam magis magisq; indies redundabant, fructibus permotus, priori ſtatuto abrogato, omnibus qui vellent huic Societati nomen dandi poteſtatem fecit, ſic, ut brevi magnus eorum fuerit numerus qui ad Jesu militiam ſunt adſcripti. Hoc enim nomine tāquam pro vexillo ſeu inſigni Societas hæc utitur, cujus auctor *non de ſuo Ignatianos, ſed Societatem* Jesu *appellari voluit, ut non in hominis alicujus ordinem adſcriptos, ſed ad Societatem* Jesu *vocatos ſe agnoſcerent, ſub illo ſummo imperatore mererent, & ejus ſigna ſequerentur.* Hoc ei nomen tam ab ipſis Pontificibus quam generali Eccleſiæ Concilio fuit confirmatum. Nec vero ab hoc nomine propterea ceteri homines excluſi cenſendi ſunt ut quidam Calumniantur imperitè, quemadmodum nec ceteri Principes minus pro Chriſtianis habentur atque agnoſcuntur, eo quod Francorum Rex *Chriſtianiſſimus* appellatur. Eodē jure Eccleſiaſtici dicūtur ii qui divini cultus ſervitiis ſunt cōſecrati; quamvis ab Eccleſiæ ſocietate idcirco nemo omnium excludatur. Qui Jeſu Chriſti doctrinā ſuſceperunt, initio Chriſtiani vocati ſūt, à Christo ſeu unctione Domini, quod nomen apud Judæos pluris æſtimabatur quā nomen Jesus, multis inter ipſos cōmune: ſicut Judæos magis inde offenſos videmus quod Salvator noſter Christus, quam quod Jesus fuerit appellatus. Et Apoſtoli quidem eorumq; ſucceſſores Chriſtianorum nomen, vere Dei filiis debitum, ſumpſerunt; Ignatius vero Jesu nomen Societatis ſuæ attribuit, ut non ipſe, ſed Deus auctor ejus eſſe intelligeretur: quod nomen tam Catholicis eſt venerabile, quam vile ſchiſmaticis, quibus Chriſtus, non Jeſus in ore eſt. Et hæc eſt Jeſuitarum, ut vulgus eos appellat, nominis origo; quod nomen in hac rerum omnium cōfuſione & ſumma hujus ſæculi impietati multis odioſū eſt, uti & olim paganis Chriſtianorum. Sed cur, quæſo, nomen crimini datur? Quæ nova hæc eſt nomina accuſandi formula? Jeſuita quidem nihil aliud ſonat, quā Jeſu Chriſti ſervum, non ut Chemnitius & Schluſſelburgius è vernaculo Jeſuvvider ineptā argutantur, adverſarium. Nec hoc nomine indigni videri debent ii, quorum opera tot animæ ab interitu vindicatæ, & ſupremo illi animarum Paſtori Jeſu Chriſto, quaſi novum Ovile in novo illo Mundo eſt conſtitutum.

Societas hæc ita amplificata, huc atque illuc ſeſe diffudit. Ignatius Romæ, quæ eſt commune velut terrarum Orbis domicilium vel curia remanſit, retentis ſecum Codurio & Salmerone, ut inde Societatis negociis proſpiceret, & novorum militū ſupplemētum ſubmitteret. Primum ejus opus fuit Lutherani converſio, qui clanculum venenum ſuum

ſpargere

ſpargere incipiebat. Hunc ab omnibus Theologis fruſtra tentatum, Ignatius accepta licẽtia, brevi ad Eccleſiæ gremiũ reduxit, publice abjurato errore. Rogatus quanam re potiſſimum Ignatius ei tam cito perſuaſiſſet, quod alii perſuadere non poterant, reſpondit, *Fieri non poſſe ut ibi vera fides ac vera religio non ſit, ubi tanta concordia, tanta charitas, in voluntate tanta bonitas, in actionibus tanta integritas reperiantur.* Idem alterius cujuſdam, Auguſtiniani monachi habitu concionantis, & Lutheranum virus recte diſſeminantis, conatus repreſſit. Sed è Judæis multos, in Fidei principiis diligenter inſtructos, ad Chriſtianiſmum convertit, & ut vetus lex, qua iis qui Chriſtianæ Fidei nomen dederint, bona omnia adimũtur, eum in finẽ olim lata ne utilitatis aliqua ſpecie converſionem ſimularent, antiquaretur à Pontifice facile impetravit. Nihilominus Ignatii in vitiis inſectandis libertas multorum ei odia atque etiam inſidias conflavit; quas tamen omnes Dei omnia hominum cõſilia & actiones dirigentis benignitate evaſit. Nec minori curæ Deo fuerunt Ignatii ſocii huc illud diſperſi: adeo ut tamquam veri & generoſi Hirpini ſuper incenſis paſſim ſibique ſubjectis invidiæ ac calumniæ rogis ambularent, ac ſine noxa evaderent.

VI. Porro Ignatio major cura & ab hoſte magis metuendo objecta fuit. Non ignarus enim quã dulcis eſſet & cæca ambitio, tum etiam quanto plures ex arbore rami decerpuntur, tanto magis eam ſterileſcere, atq; hoc modo plures Religioſorum familias ad interitum pæne redactas, præſtantiſſimis inde viris ad alia munera tranſlatis; cujus rei illuſtre exemplum præbet S. Benedicti Ordo, è quo uno XXIV. ad Pontificatum, CC. ad Cardinalatũ, DC. ad Archiepiſcopatus, MMMM. ad Epiſcopatum acciti ſunt: ſtatuit, ut ne quis hunc Ordinem ingreſſus ad Officium aut dignitatem quamcunque adſpiraret, ſed ut Eccleſiæ quacunq; in re juſſus eſſet, in gradu ſimplici deſerviret: quæ lex etiã non tam Principũ quam Sociorum voluntate diligenter fuit obſervata, adeo ut quum Claudius Jaius ad conſtituendum Viennæ gymnaſiũ ab Imperatore evocatus, ab eodem ad Tergeſtinum Epiſcopatũ deſignatus eſſet, multos dies in continuo pæne luctu jacuerit, quod eum effugere ſe poſſe diffideret. Inſtabat quidem aſſidue apud Pontificem Imperator, cujus precibus victus Pontifex tandem annuit, & Jaium Epiſcopatum accipere juſſit, ſed eo audito, Ignatius ad Pontificis pedis advolutus, per omnia ſacra obteſtatus eſt, ne in ipſis velut incunabulis Societatem fato, ut videtur, ad hæreſes reprimẽdas deſtinatam, honorum illecebra exſtingui, aut certe enervari pateretur. *Si enim mitris Epiſcopalibus & Cardinalitiis galeris ſemel ſociorũ ſuorum capita onerari magis quam ornari cœperint, ſtatim fore ut non ſolum aliorum incurrant invidiam, verũ etiam levitatis & ambitionis notentur, qui ſæculi gloriam per fugam felicius quæſiſſent. Qua vero fronte,* ajebat, *alios exhortabuntur, ut Mundi gloriam, omneſque ejus vanitates, ac ſeipſos cõtemnant? quando ipſi promptis amplexibus hæc ipſa amice attingant? Brevi etiam Societati viros quos habuerit præſtantiſſimos, ſubtractum, atque eam viduam relictũ iri.* Tandem Margaritæ Ferdinandi filiæ, ſingulari favore ſocietatem proſequẽtis interceſſione Jaius hac ſollicitudine fuit liberatus. Similiter quũ poſtea Pius IV. Franciſcum Borgiam, & Sixtus V. Toletum in Cardinalium numerum aggregare vellent, ad Generalis præfecti inſtantiam à propoſito deſtiterunt. Ac quãvis poſtea idem Toletus à Clemente VIII. Pontifice in Cardinalium collegium ſit cooptatus; Claudius tamen Aquaviva, Ducis Atrienſis Neapolitani filius Societati univerſæ eo tempore præpoſitus, multũ reclamavit, rogans atq; obſecrans ne Societatis regulæ infringerẽtur. Poterat quidẽ Pontifex abſoluta in eo ſua poteſtate uti, illo tamen excuſare hoc factũ ſuum maluit, quod Toletus XXV. annis Pii V. Gregorii XIII. Sixti V. Gregorii XIV. & Innocentii VIII. fuiſſet domeſticus, & Concionatoris & Theologi munere perfunctus, ac tunc etiam extra Societatem vixiſſet. Toleto mortuo, Sua Sanctitas Bellarminum ſurrogavit, magnũ illum, inquã, Bellarminũ, cujus laudibus mea oratio longè impar eſt, niſi forte hoc ipſum novũ laudandi genus eſt, eo aliquẽ laudare nolle quod omni laude ſuperior videtur. Perpetua nihilominus hæc lex Societati tot tamq; illuſtria pietatis & eruditionis decora conſervavit, Borgiam, Mardonatum, Turrianum, Riberam, Caniſium, & infinitos alios, qui ſanctam illam ſuam quietem cum omnibus Mundi honoribus & divitiis non permutent. Nempe qui Deo dicati ſunt, extra ſe nihil quærunt.

Sed ut ad Ignatium redeamus, is poſt difficilem admodum parvæ quidem adhuc naviculæ ſuæ toto tamen orbe protenſæ, gubernationem, in qua nõ minus prudentem quam fortem nauclerum ſeſe oſtendit, tãdem è procelloſo hoc mari in cœleſtem portum fuit invectus, laborum ibi ſuorum mercedẽ recepturus: felix quum aliis tum hoc potiſſimum, quod poſtquam à Deo vocatus fuit nunquã non de ſucceſſu ſuo cogitabat, ac omnes peregrinationis ſuæ dies numerabatur. Sic ergo accepta à Pontifice ex-

trema benedictione, omnibusq; quæ ad ſocietatem pertinent rite diſpoſitis, animam inter ſuos Deo reddidit Anno M. D. LVI. natus annos ſexaginta quinque: non minus placida morte quam omnis ejus & converſatio fuerat dulcis. Et certe nihil homini melius atque optatius contingere poteſt, quã bonus ex hoc vita exitus. Nos quidem priſcæ illius ſanctitatis omnium illuſtriſſimum in hoc viro habemus exemplar: cujus mortem non Roma tantũ, ſed totus mũdus quam late patebat Societas, deflevit. Sic vixit, ſic mortuus eſt Ignatius, magnæ illius & doctæ Societatis auctor, quæ firmiſſimum contra omnes hæreſes eſt & fuit monimentum. E primis decem ſociis quatuor ante ipſum deceſſerant, Codurius Romæ Anno M.D.XLI. Faber itidem Romæ Anno M. D. XLVI. Xaverius apud Sinas Anno M.D.LII. Jajus Viennæ eodem anno. Quinque ipſi fuerunt ſuperſtites, è quibus Broetus in Franciam miſſus, Lutetiæ anno M. D. LXI. Laines poſt Ignatium Præpoſitus generalis, Romæ Anno M.D.LXV. Rodericus Olyſipone Anno M.D.LXXIX. Salmeron Neapoli Anno M. D. LXXXV. & Bobadilla Laureti Anno M.D.XC. obierunt.

Quum vero hæretici tam calamo quam penicillo præcipuas ſectarum ſuarum conditores affabre ſummaque cum induſtria delineare ſtudeant; quis mihi vitio vertat quod ſanctis his hominibus divinæ doctrinæ nunciis & cœli alumnis, eorumque vita & meritis in Chriſtianam Rempublicam recenſendis paginas aliquot confeci? O terque quaterq; beatos, quibus procul ab omni cura & invidia, quibus reliquorum hominum vita conſumitur, in ſũma ac dulciſſima animi quiete vitam licet exigere! Antequam vero Caput hoc concludam, facere non poſſum quin duorum ex hac Societate præſtantiſſimorum quos unquam Francia habuit divini Verbi præconum memoriam repetam. Ii ſunt Edmundus Augerius Campanus; & Clemens du Puy ſive Puteanus Pariſienſis, Philoſophi & Theologi doctiſſimi ſimul & eloquentiſſimi, ad hominum animos commovendos & quocumque vellent inflectendos ab ipſa quaſi Natura facti. Ex his prior homo fuit cordatus admodum & laborioſus, qui ſummos Reges ac Principes lubenter alloquebatur, & ab ipſis humaniter accipiebatur; ſic ut Henrico III. Franciæ Regi fuerit perfamiliaris. Hujus potiſſimum opera Collegia, Dolæ, Lugduni & Burdigalæ jacta ſunt. Ætate provectus, aula relicta, Lugdunum commigravit, ut mortis meditationi tantò melius vacare poſſet. Non multo poſt, allato de Guiſii cæde nuncio, quum populus furore correptus arma paſſim contra regem arriperet, dici non poteſt, quam graviter ac ſerio bonus ille Pater publicis in Concionibus rebelles ad obedientiam, oſtenſa periculi magnitudine, & cauſſam regis ac Principis ſui, cujus conſcientiam non ſemel anteà direxerat, quantum poterat defendens, ſit cohortatus. Quum vero apud homines ira & dolore percitos ac plane excæcatos parum proficeret, non Lugdunum tantum, verum etiam ipſam Galliam reliquit, ac Comum ſeceſſit, ubi Anno M.D.XCI. diem extremum obiit. [a] Alter de quo loqui inſtitui, ab adoleſcentia uſque ingenio fuit ſimplici, miti ac placido, homo vere religioſus, ut cujus omnes curæ & cogitationes à terra abſtractæ, in cœlo verſabantur. Tanta in eo Naturæ erat temperantia, tanta in omnibus rebus moderatio, tanta præterea ingenii acrimonia, tam exquiſita doctrina, tam prompta tamque mirabilis non ſolum ad deſcribendum, verum etiam perſuadendum quidvis eloquentia, ut in eo Natura & Ars omnes ſuas vires experiri voluiſſe videantur. Præcipue in publicis concionibus tanta ille dulcedine in animos auditorum influebat ut facile quos vellet affectus eis imprimeret, atque ſuos quodammodo inſtillaret. Sed ad Clementis eloquentiam oſtendendam, vix alia quam Clementis eloquentia ſuffecerit. Horribili illa contra univerſam Societatem in Galliis excitata tempeſtate, in Aquitaniam profectus eſt, ut ab altero illo cœpta abſolveret; nec tamen quem ſperaverat, fructum aut attulit aut cepit, in ipſo ætatis flore ex hoc Mundo ſublatus. Non ſine lachrymis, amoris erga eum mei, teſtibus, hoc loco rem miram, quæ paullo ante obitum ipſius contigit, narrabo. Pro concione Clemente noſtro quatuor hominis noviſſima explicante, & Mortis dolores, horrorem extremi Judicii, ineffabiles cruciatus Inferni, & incomprehenſibilem æternæ vitæ gloriam ac felicitatem admirabili eloquentia repræſentante: Lacutius honeſtus & doctus vir, in ſomno eum vidit in ſandapila jacentem; ſicq; dormiens, in ſcribendo ei epitaphio erat occupatus. Poſtquam evigilaſſet, jubet ſibi dari lucernam, & illos ipſos verſus quos in ſomnis fecerat, chartæ inſcribit: & ſequenti die in templo D. Petri, quo ad audiendam prædicti Patris concionem venerat, nobis oſtendit, jam ante mortem denuncians ejus quem nos ſanum & valentem in cathedra ſtantem, & de æterna Paradiſi, ad quam paucos poſt dies abiit, felicitate cum ſummo noſtro omnium ſtu-

pore

[a] *Bibliotheca Soc. Ieſu, in voce Emundus.*

pore & admiratione cœleſtia verba fundentem audiebamus. Eos vero verſus ita uti auctori eos in ſomno animus dictavit, nec ulla deinde cura expolitos, hoc loco inſerere volui, exiſtimans non minus eos gratos fore poſteris, quam tum dolenter ab omnibus augurium illud vehementer extimeſcentibus, fuere accepti. Sic vero habent.

Præpete dum toties errabat ad aſtra volatu
Mentis, & hinc animi motu dum cærula Cœli
Templa frequentabat, tandem hũc ſuſcepit Olympus
Æternum, ipſe prior cœleſtis imagine formæ
Captus. Acerba igitur nobis non mortis ademit
Te, Puteane, dies; ſed dum te ad ſidera tollis,
Iſque rediſque animo conſuetum limen Olympi,
Terrea ſublimem te vita reliquit in aſtris,
Candidus ut degas cum DIs caleſtibus ævum,
Luceat & nunc te cœlo non purior ignis.

QVOMODO SOCIETATI IN GERmaniam aditus ſit patefactus; eaque deinde per totum terrarum Orbem ſe diffuderit.

Caput Tertium.

ARGUMENTUM.

I. *Ieſuitæ in Germaniam veniunt.*
II. *Romanorum Pontificum in ſalute hominum promovenda Providentia.*
III. *Quibus artibus Ieſuitæ juventutem imbuant & informent.*
IV. *Magnus Societatis Ieſu Collegiorum in Germania numerus.*
V. *Nec non in Polonia & aliis locis.*
VI. *Societas Ieſu per univerſum Mundum diſperſa.*

I. AEmulatio quæ inter duos potentiſſimos Chriſtiani orbis Monarchas, Carolum V. Imperatorem, & Franciſcum Galliarum Regem excitata primum, deinde tanta cum populorum ab utraque parte ſtrage, ad Philippum & Henricum eorum ſucceſſores derivata fuit, Lutheraniſmo, tot capitibus & antеſignanis orbato ac pœne proſtrato, ſpacium reſpirandi ac ſe recolligendi dedit. Nec mirum, tantis principibus inter ſe contentione pugnantibus, ut ad mutuam invaſionem, ſexaginta octo exercitus conſcripti dicantur. Qua in re uterque Proteſtantium non accipiebat ſolum, ſed quærebat etiam auxilia; qui tum in Imperio Novum ſibi alterum Imperium formarant, & fœdere ſtabiliverant. Sed iis quæ ad politicum ſtatum pertinent omiſſis, religionis ſtatum explicemus. Quemadmodum vero atrox hoc contra Eccleſiam bellum in Germania primo fuit excitatum, ita ad domandos, aut ultro etiam oppugnandos perduelles in eadem auxilia quamprimum comparari, aut aliunde acciri & novis copiis veteres ſuppleri neceſſe fuit. Primus ex Jeſuitarum Societate in Germania hæreſi bellum intulit Petrus Faber, Anno 1541. ineunte is Germaniam, juſſu Pont. cũ Petro Hortizio in Hiſpanias ituro & ab Imperatore comitia tũ Wormatiæ celebrante, evocato ingreſſus eſt. Natus hic fuit in pago quodam Genevæ vicino, qui puer anno ætatis duodecimo, paſtoritiam vitam agens perpetuæ caſtitatis votum Deo fecit, ex ovium paſtore magnus poſtea animarum in ovili Jeſu Chriſti paſtor factus; primus ex illis qui ſub Jeſu nominis vexillo, ſpirituali militiæ ab Ignatio adſcribi voluerunt.

Fuit hic præter inſignem doctrinam, amabili quadam vitæ gravitate ad conciliandum, & ſingulari prudentia ad retinendum hominum amorem præditus: quibus ille virtutibus quum aliorum Catholicorum Principum animos mirifice ſibi obligavit, tum Cardinalibus imprimis tam Moguntino quam Auguſtano, pergratus fuit. Hic primus Societati in Germaniam aditum aperuit, quæ tantopere poſtea ibi multiplicata eſt, ut in ea LXX. Collegia numerentur. Brevi mora in Hiſpaniis verſatus, in Germaniam rediturus juſſu Pontificis Faber nactus eſt viæ Comites & vitæ duos ex aula Regia Sacellanos Joan. Aragoniũ & Alvarum Alfonſum quorum prior Coloniam ad SS. Trium Regum, alter ad S. Urſulæ memoriam ſtudiaque amplius excolenda miſſi in Montano Gymnaſio Petro Caniſio Neomagenſi innotuerunt, quem fama Fabri excitatum & Colonia ipſum videndi deſiderio Moguntiam profectum, Chriſto Faber lucrifecit. Interea dum hi boni ſucceſſus veluti vadum in Germania tentant primo Coloniæ incepto Collegio; Cardinalis Moronus, Pontificis in Concilio Trident. Legatus, Ignatii ſuaſu Germanicum Collegium Romæ inſtituit, in quo ejus nationis adoleſcentes ſelecti bonis literis, ac præcipue pietate & virtutibus inſtruerentur, ut pro virili quiſque ſua bonam deinde patriæ operam navare poſſent; additis proventibus ad eam rem neceſſariis, quos Gregorii XIII. Pontificis liberalitas deinde plurimum auxit.

II. Quis hoc tam ſanctum Patrum iſtorum inſti-

tutum:

Digitized by Google

ritum ſatis digne laudaverit? qui in tanta hæreſeon tempeſtate, è multis undique ædificatis à ſe ſpeculis, errantibus non lumen tantum, verum etiam portus & tutas periclitantibus ſtationes oſtenderunt. In hoc illi vera doctrina ac Catholica fide imbuuntur, ut quum ſtudiorum finem facere viſum fuerit, in patriam reverſi, Domini vineam ab hæreſibus evaſtatam reſtaurent Neque vero uno Germanico Collegio cœpto contenti præter illud ibidem in uſum Græcorum, Anglorum, Illyricorum, Armeniorum & aliarum nationum videntur Collegia, ut Laureti Illyricorum exorſi, tam adverſis cum rebus, quam hominibus luctati, ſemper in ſalvum conſilia pia eduxerunt. O pulcram & admirabilem Eccleſiæ politiam! O ſummam ejus cujus auctoritate in ea omnia diriguntur, & ad eujus nutum totus pæne terrarum Orbis movetur, ſapientiam! Romani hujus collegii fundationem multum adjuvit Franciſcus Borgia Dux Gandiæ, Hiſpaniarum regi neceſſitudine conjunctus: qui Mundo abdicato, è Duce opulento pauper Jeſuita factus eſt, tanto majori eum omnium admiratione, quanto certior dignitatis ejus indies amplificandæ in ſæculo ſpes erat: Hujus exemplum ſequutus Antonius de Cardona, ex illuſtriſſima Hiſpaniæ Magnatum familia ortus, eidem Societati nomen dedit; tum Sanctius de Caſtilia, Petrus de Lodoſa, Jacobus de Guzman, & alii illuſtribus & nobiliſſimis familiis prognati qui omnes ſub Ignatio; Generali militiæ præfecto, ſpiritualem militiam ſequuti ſunt, dominationem ſervitute, imperium obedientia, divitias paupertate, & libertatem ſubjectione permutantes. Omnibus vero illis cujuſcumque nationis Collegiis & Seminariis Jeſuitæ præſunt, quorum admirabili prudentia juveniles animi, è terra jam ad cœlum adſpirantes, tam humanis quam divinis litteris imbuuntur. In hac officina aſſiduo ad bellum tenebrarum Principi inferendum neceſſarii apparatus comparantur, & novi exercitus ſubinde formantur.

III. Hi magni iſti ſunt & ſapientes tam corporum quam animarum ductores, quibus ex omni vita vix una horula perit, quæ non in expoliendis & ad virtutem & pietatem informandis teneræ juventutis animis collocetur. Ego in ipſorum collegiis non ordinem tantum & dexteritatem docendi, verumetiam miram temporis diſtribuendi ſollertiam vehementer ſæpe ſum admiratus, quæ tanta eſt, ut non dies, ſed vix ullum momentum ſine linea abeat, & nec ſtudia devotioni obſtent, nec devotio ſtudia retardet. Omnia vero ea ſunt moderatione, ut nec ingenia exhauriantur, nec corpora aſſiduis laboribus inutiliter conficiantur. Quemadmodum enim prudens venator nimium odori ſequi canis impetum retrahit; aut bonus agricola fertilem terram non ſine omni quiete ſubigit & fatigat, ne ſcilicet aſſiduo illo & nimio cultu tandem exhauriatur; ſic illi eos, quos nimiopere ad ſtudia inclinatos ac propenſos vident, frænis quibuſdam retinent, & ad liberales animi remiſſiones indies hora poſt cibū ultro deducunt. Eorum uni ſingulis noctibus per omnia cubicula circumeundi, & poſt certam horam lumina exſtinguendi munus demandatum eſt, ut omnes nocturna quiete recreati, mane tanto alacrius ad laborem conſurgant. Novi ego quoſdam, qui lucernæ inopia ad Lunæ lumen quod poterant noctis legendō aut ſcribendo exegerunt tantus in pleriſque impetus ad ea quæ illi inſtituto ſunt propria ornamenta. Præterea, ut medici eis qui viſus infirmitate laborant, repente copioſum lumen adſpicere vetant, ſed è locis primo obſcurioribus ad clariora paullatim deducunt, ut lucem tandem ſine ulla oculorum læſione ferre queant: ſic illi eos præſertim qui ad Eccleſiæ miniſteria deſtinati ſunt, non ſtatim ac humaniorum litterarum periti ſunt, aut Philoſophiam emenſi ad S. Scripturæ ſolem exponunt, ſed paullatim per inferiora magiſque facilia docendi uſu confirmant & ſenſim per Gradus Scholarum ad difficiliora perducunt. In hac Societate ordine & ſub certis regulis omnia fiunt. *Alia hic obſervatur ratio quam in novellis illis, Reformatis ſcilicet noſtri ſeculi Eccleſiis, ubi ſine ulla linguarum aut artium ad Theologiam neceſſariarum cognitione, imperiti adoleſcentuli ſchola prorepentes in ſuggeſtum producuntur, nullam, niſi velut pica aut pſitaci, ſine ratione garriendi artem edocti.* Porro in Jeſuitarum illa ſeminaria nulli ſuſcipiuntur, niſi qui ad Philoſophiam diſcendam apti judicati fuerint: cujus ſtudiis tres impenduntur anni. Hoc decurſo ſpacio, Theologiæ admoventur, cui totum quadriennium eſt conſtitutum. Septem his annis exactis, prævio examine quam ad quiſque provinciam maximè ſit idoneus, de generalis Præfecti voluntate diverſas in partes ad Eccleſiaſtica obeunda miniſteria ablegantur. In ſolo illo Germanorum ſeminario, è quo præter ceteros, tres magni viri prodierunt, continuo circiter trecenti adduntur qui velut promtum Chriſtianæ Reipublicæ ſubſidium in omnes partes cenſeri poſſunt. Omitto Nobile illud in media Germania Fuldenſe Seminarium S. Apoſtolicæ ſedis ſumptu multis

Digitized by Google

multis annis plurimo cum fructu provinciarum illarum & bono ſuſtentatum, & à Societate gubernatum.

IV. Societas hæc poſtquam in Germaniam ad commune reſtinguendum incendium venit, magna multorum alacritate excepta eſt, inprimis Ferdinandi Regis & Imperatoris, cujus liberalitate Collegium Viennæ primùm, deinde Pragæ quoq; fuit inſtitutum: unde ſtatim vox veritatis in mendacii regiones ſpargi cœpit, ſecundum illud Prophetæ. [a] *Super muros tuos, Hieruſalem, conſtitui cuſtodes tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Hujus exẽplo alii Principes & Reſpublicæ Catholicæ religionis obſervantes eidem Societati ſcholas paſſim erexerunt, Collegia inſtituerunt, ac certos reditus, quo ceteris curis vacui, inſtituendæ juventuti & communi ſaluti procurandæ unice invigilare poſſent, aſſignarunt, iis præſertim in locis ubi Lutheranorum & Anabaptiſtarum hæreſes invaleſcebãt: ex quo factum eſt, ut non pauci, errore ſuo agnito, ad Catholicam Eccleſiam velut poſtliminio reverſi ſint. Sed & multi ex Eccleſiaſtico ordine, qui olim in puppi ſedentes clavum tenere ſolebant, tum vero vilia tantum meſonautarum munia obibant, Societatis quaſi celeumate exciti, ad priſtina ſua munia accurrerunt, ſic ut conjunctâ horum operâ Catholica religio multis in locis unde turpiter profligata fuerat, reſtituta ſit. Germaniæ Civitatum *Colonia Agrippina* una ex primis, ſub hunc Ajacis validum cõtra omnes hæreticorum impetus clypeum, admiſſa Societate, ſeſe recepit, magno cum Reipublicæ fructu: quod plures quotidie à ſectis & hæreſibus ad Catholicæ Eccleſiæ communionem redirent; ſic ut hodie etiam Civitas illa firmiſſimum ſit Catholicæ religionis iis in locis propugnaculum & Catholicæ fidei per Germaniam Seminarium, de qua recte dici poſſit;

Quod Roma eſt Italis, hoc ſancta Colonia Teucris.

Eadem Societas pari humanitate & alacritate à *Trevirenſi Archiepiſcopo & Electore* ſuſcepta fuit, in cujus diœceſi brevi magnus tam ſectariorum quam Judæorum numerus Catholicæ ſe Eccleſiæ adjunxit. In metropoli hujus Archiepiſcopatus Academia eſt pervetuſta: quæ Societatis induſtria è ruderibus quaſi excitata & priſtino ſplendori reſtituta eſt. Sed & *Moguntiæ* Archiepiſcopi & Electoris liberalitate duo eis Collegia conſtituta ſunt, in quorum uno Patres degunt, in altero juventus certo precio alitur, & incredibili præfectorum ſollertia eruditur. *Wirceburgi* quoque, quam Herbipolim appellant, Epiſcopus magnificum ei Collegium ac ſeminarium ædificavit, in quo plures adoleſcẽtes Epiſcopi ſumtibus educantur, è quibus decurſo Philoſophici & Theologici ſtudii ſpacio, ad varia Eccleſiæ miniſteria idonei evocãtur. Quamvis autem tota hæc diœceſis (quæ pars eſt non minima Franconiæ) ab hæreticis undiq; circumſeſſa ſit, Societatis tamen potiſſimum induſtria ab hæreſis cõtagione fuit præſervata: quinetiam proximis quindecim annis multi ad ovile Chriſti reducti ſunt. *Fuldæ* quoq; Abbatis, qui Princeps eſt Imperii, beneficio, præter Patrum Collegium, Seminarium Nobilitatis fuit inſtitutum, ut Nobilis juventus in Catholicæ Eccleſiæ gremio educata, & à tam peritis magiſtris erudita, ad ejuſdem defenſionem olim tanto promtius accurrat. Sic legimus apud Gallos olim magnatum filios, ubi ſeptimum ætatis annum attigiſſent, Druydum curæ fuiſſe commiſſos, ut ab iis, tam in religione & majorum ſacris erudirentur, quam ad patriæ defenſionem animarentur. Quod ſi optimus ille Abbas, ſingulare doctrinæ & virtutis exemplar, non ab iis qui omne ei debebant auxilium, deſtitutus atque impeditus fuiſſet, majores certe à Collegiis illis fructus ſperari poterant, quorum tamen ne ſic quidem pœnitere bonos cives poteſt, & uberiores forte per Dei gratiam in poſterum inde redundabunt. *Confluentiæ* quoque Jeſuitarum eſt Collegium, ut & *Paderbornæ in Weſtphalia.* Sed & Argentoratenſis Epiſcopus eiſdem in oppido *Molshemenſi* Collegium inſtituit, ut in medio quaſi hæreticorum Catholicæ religioni eſſet præſidium. *Aquiſgranum* iidem à Senatu admiſſi, Imperatoris vero juſſu Lutherani & Calviniſtæ inde ejecti ſunt, quod nefas videretur, Thronum magni illius Imperatoris, qui primus Chriſtianiſſimus fuit appellatus, hæreticorum eſſe aſylum & receptaculum. Sed & *Auguſta Vindelicorum* ſedem eis non negavit, Cardinali Othone Truchſeſſio potiſſimum allaborante, qui nobiliſſimam & ampliſſimam urbem ab interitu vix aliter conſervari poſſe animadvertebat. Eo miſſus Claudius Jaius, Anno M. D. LIV. prima Collegii fundamenta jecit, Joannis & Georgii Fuggerorum liberalitate; tali cum fructu ut vicini qui antea magna ex parte hæreſi infecti fuerant, jam ad Catholicam religionem plane ſint adſcripti. Sed injuriam facere videor ſapientiſſimo & Catholicæ religionis ſervantiſſimo Principi, Alberto Bavariæ Duci, quod eum inter poſtremos nominem qui primus Societatem hanc ad ſe evoca-

[a] *Iſaia 62.6.*

Digitized by Google

euocavit, & quatuor illi præcipuas ſui Ducatus civitates inhabitandas conceſſit, *Monachium* ſcilicet *Friſingam* Epiſcopatu inſignem, *Lanſpergum*, & *Ingolſtadium*. Academia celebrem, Sed ecce optimi Principis ad Generalem Societatis præfectum Jacobum Lainem litteras: ut inde intelligas, quoſnam fructus iis in locis Societas attulerit, & quid de hæreſeon exſtirpatione ſperari poſſit.

ALBERTVS, DEI GRATIA, COMES PAlatinus Rheni, utriuſque Bavariæ Dux; Reverendo in Deo Patri Iacobo Layni, è Societate Ieſu.

EX litteris quas ſuperiori anno ad Paternitatem Veſtram miſi, rogans ut viri aliquot graves & docti è Societate veſtra ad Nos mitterentur, exiſtimationem Noſtram de veſtro ordine ſatis potuiſti intelligere, & quam magnos inde fructus ad univerſam Rempublicam Chriſtianam inde rediturοs ſperemus. Quæ ſpes noſtra nequaquam nos fefellit: ſiquidem quos poſtea ad nos miſiſti Patres, tam bene ac feliciter auſpicati ſunt, ut vitæ ſanctitate, ſalubritate doctrinæ & admirabili docendi labore alios ſuos fratres Collegii Ingolſtadienſis, vincere velle videantur: idque laudabili quadam & Eccleſiæ utili æmulatione. Et illi quidem jam in eo ſunt, ut ſuper ſolidis his fundamentis ædificium ſuperſtruant & abſolvant integra converſatione, ſermonibus & exhortationibus altius quotidie educendo, tum etiam ſepem vineæ Domini diligenter reparando ac muniendo, ne à beſtiis irrumpentibus vaſtetur, tum ſpinis exſcindendis & zizaniis evellendis, ſacra denique illa vinea modis omnibus excolenda. Equidem ex his Societatis veſtræ ſeminariis ſperamus Eccleſiam aliquando reformatum & priſtino ſplendori ſuo reſtitutum iri. Quis enim homo vere Chriſtianus non ex animo gaudeat, videns per excellentem filiorum Paternitatis veſtræ doctrinam vitamque laudabilem hæreticorum vires debilitatas, & pertinaciam confuſam ac pudefactam? De quo merito tibi tamquam ejuſmodi filiorum patri, congratulamur, quorum opera unice ſperamus hæreſes tandem exſtinctum, & Catholicam religionem reſtitutum iri. Huic gaudio noſtro & ſpei unum obſtat, quod Patres Societatis veſtræ his in locis parvo eſſe numero videmus, pro ea qui ſuſtinendi ipſis ſunt, laborum magnitudine. Augeſcente enim quotidie Catholicorum numero, multa eis onera ſimul ſubeunda ſunt, docendi in ſcholis, prædicandi, audiendi Confeſſiones, infirmos confirmandi, lapſos ſublevandi, multa denique alia miniſteria obeundi; quæ omnia, humano more loquendo, ſine ſummo valetudinis incommodo fieri ab ipſis non poſſunt. Quare Veſtram Paternitatem rogamus, ut filiorum, ob onera & labores quas ſupra vires perferunt, commiſerata, alios ad nos mittat, qui in partem laboris veniant, & in magna hac meſſe quæ in terris noſtris eſt colligenda, hoc denique Collegium ad requiſitam perfectionem perducendo, operam ſuam cum reliquis conjungant. Ex noſtra parte Nos quidem eorum neceſſitatibus ita providebimus, ut omnes inſignem noſtrum amorem & benevolentiam qua venerabilem veſtram Societatem proſequimur, cognoſcant; eum in finem conſilia noſtra omnia dirigentes, ut in Collegio noſtro Sancta & Catholica religio ſemper ſarta tecta conſervetur. Mandavimus etiam ut ſumtus omnes quos Patres ad nos mittendi in itinere facturi ſunt, de noſtro exſolvantur, ut Pater Caniſius vobis oſtendet. Monachii XXVII *Junii*, M.D.LX.

Sed jam alia Societatis in Germania Collegia perſequamur. Habent iidem Patres Collegium *Oeniponti*, quod præcipuum eſt opulentiſſimi Comitatus Tirolenſis oppidum. Ibidem Imperator Ferdinandus Anno M.D.LXII. Illuſtrem Scholam ſeu Academiam aperuit, exſtructis eum in uſum magnificis ædibus, & tanto auctore dignis. *Dillingæ* quoque Otho Truchſeſſius à Walpurg, Cardinalis & Epiſcopus Auguſtanus, eorumdem ſuaſu & ductu, nobilem Academiam inſtituit, è qua tanquam ex cornu copiæ multi docti viri prodierunt. *Fribugi* quoque in Brisgoia, & *Braunsbergi* in Pruſſia ſocietas ſedem fixit, magno cum juventutis fructu: adeo ut Lutherani quoque filios ſuos erudiendos eis paſſim tradiderint, hac tamen conditione, ut conſcientia ipſis libera permittatur. Sed plerumque fit, ut novellæ hæ plantæ, quæ nullo peccato actuali gratiam baptiſmi perdiderunt, fidei infuſæ virtute inclinentur, in ea dogmata & mores, quæ ſunt ſecundum Deum, & non ſecundum adinventiones cordis Lutheri, ut omittam illud, quod quocumque per ætatem flecti faciles tam conſuetudine pia quam exemplo ad Catholicam religionem efficaciter perducantur, ut multis exemplis eſt manifeſtum. Porro qui exacte ſcite cupit quibus in locis & Civitatibus quum in Germania tum alibi Societas hæc Collegia habeat Geographiam Eccleſiaſticam à diverſis editam, uti & chartam expanſam Provinciarum Soc. Jeſu aliquoties typis repetitam.

V. In his omnibus Collegiis infinitus quaſi eſt Jeſuitarum numerus, quorum de doctrina tanta eſt

exiſtima-

Digitized by Google

exiſtimatio, ut ſcientiæ omnes perditæ eorum operâ reſtitui poſſe videantur, ex quo teterrima eorum apparet invidia, quos Societati huic ignorantiam exprobare non puduit. Sed hoc convicium non minus in ipſis locum habet, quam in Hercule, ignaviæ & formidinis crimen. Hi aſſiduas cum Lutheranis aliiſque ſectariis contentiones ſuſcipiunt, atque inprimis ne juventus eorum veneno corrumpatur, operam dant. Eorum præſidio *Auſtria* quoque & *Polonia* contra hæreticos utitur. Nam à Ferdinando *Viennam* evocati, mox per reliquas quoque civitates diffuſi ſunt, in convertendis Turcis, Anabaptiſtis, Antitrinitariis & aliis, nulli labori parcentes. Cujus rei exempla nobis ſuppeditant *Praga, Olomutium, Gracium, Labacum, Linctum,* &c. quibus in locis Huſſitarum, Picardorum & Lutheranorum numerus, poſt Societatis adventum fere ad nihilum eſt redactus. *In Polonia & Lithuania plurima quoque. Collegia numerantur, Cracovienſe, Brunsbergenſe* (quod in Pruſſia eſt ad Poloniæ tamen ditionem pertinet) *Pultavienſe, Vilnenſe, Poſnanienſe, Iaroslavienſe, Pultaviſcenſe, Lublinenſe, Rigenſe, Caliſſenſe, Mieſvicenſe, Leopolienſe:* in quibus omnibus mira eſt tam doctrina omnigena quam virtute præſtantiſſimorum virorum atque adoleſcentum copia, ut iis locis ab hæreſi non valde metuendum ſit. Braunſpergenſe Collegium in Epiſcopatu Varmienſi Stanislaus Hoſius Cardinalis & Epiſcopus, Anno M.D.LXIV. è conſilio Tridentino reverſus, fundavit, ut Pruſſiæ inde diverſis ſectis laboranti ſuccurri poſſet. *Gallia quoque Belgica* frequentibus ejuſdem Societatis Collegiis abundat, quæ ſunt *Lovanii, Tornaci, in fano S. Audomari, Duaci, Antuerpiæ, Trajecti, Brugis, Iperu, Cortraci, Valencæni, Gandavi, Inſulis, Montibus Hannoniæ, in Atrebatibus, Bruxellæ, Cameraci, Lucemburgi, & Leodii:* quæ tamen primo illo populi regi rebellantis & hæreſin defendentis motu ac funeſto bello omnia fuerunt everſa, exceptis Lovanienſi, Sant-Audomarienſi, & Leodienſi; ſed deinde à magno illo Demetrio Poliorcete, Alexandro Farneſio Parmæ Duce, reſtituta, & è lateritiis marmorea, ut Roma ab Auguſto, facta ſunt: præſertim Antuerpienſe, Brugenſe, Valencænenſe, Iperenſe, Duacenſe & Tornacenſe. De novo vero poſtea ædificata ſunt Cameracenſe, Montenſe, & Cortracenſe. Iiſdem præſidiis pagi Helveticorum Catholici contra Zvvinglianos ſeſe muniverunt, Lucernates ſcilicet, & Friburgenſes, quorum civitas unius diei itinere à Lauſanna abeſt. Quam ob cauſſam Bernates Zvvingliani Lauſannæ quoque Collegium ſeu ſcholam inſtituerunt, & Friburgenſi quaſi oppoſuerunt. Cupide etiam hanc Societatem amplexus eſt & in ſua paſſim oppida recepit prudentiſſimus Dux Lotharingiæ, ejuſque ope potiſſimum ditionem ſuam ab hæreſeos contagione liberam conſervavit, quamvis mediam inter Galliam & Germaniam interjectam, & Sedano, Jametio, Mezeris, & Mediomatricum urbe, locis hæreticorum plenis, undique cinctam: exſtructa *Pontemuſſi* inſigni Academia, cui deinde Collegium quoque *Virdunenſe* acceſſit.

IV. Sic Ignatio ex Dei gratia ea contigit felicitas, ut vivens ac videns tam admirabiles laborum ſuorum fructus ceperit, & incredibilem Dei benignitatem in Societatem à ſe inſtitutam ſenſerit, qua illa intra paucos annos per totum terrarum orbem ſeſe diffudit. Ipſo enim vivente, duodecim conſtitutæ ſunt provinciæ, nimirum Luſitania, Caſtilia, Andaluſia, Arragonia, Italia, Neapolis, Sicilia, Belgium, Germania ſuperior, Francia, Braſilia, & India Orientalis, in quibus centum fere erant Collegia ſeu domicilia Societatis; è quo Lutherani facile conjiciebant doctrinæ ſuæ propagationem jam in puncto eſſe ſolſtitii civilis & retrogradationis; ac præclare ſecum actum iri, ſi omiſſo omni ulterioris acquiſitionis conatu, ſe ſuaque poſſent defendere. Hoc illud fuit quod Melanchthonem morti vicinum tam anxium habuit, ut audiens Ieſuitas flumina & maria transmittere, & culta omnia atque inculta peragrare, nec quemquam fere jam orbis eſſe angulum quo non penetrârint, & ubi non ſemen, ſanguine ſuo non raro tinctum ac rubefactum, reliquerint, ductis ex intimo corde ſuſpiriis exclamârit: *Ah quid hoc eſſe dicam? Video ſane totum Mundum brevi Ieſuitis repletum iri.* Quid hic dicturus fuerat, ſi hodie videret XXIX. Provincias, II. Viceprovincias, inque iis Collegia CCXCIX. (quamvis pauca ex illis nondum reſtituta ſint) XXIII. domus Probationum ſeparatas. XXXI. Novitiatus ſeparatos, & XCVI. Reſidentias: in quibus Anno M.D.XCIV. recenſita ſunt octo Jeſuitarum millia quingenti & undeviginti. Quid idem Melanchton dicturus fuerit, ſi iterata editione huius adverſus hæreſes hiſtoriæ, intelligeret jam ad XL Provincias numerum excreviſſe, & proportione Domos profeſſas ultra XXX. Collegia plura quam IO. Reſidentias fere totidem & Miſſiones multo plures, Sociorumque ad XX. Millia numerum excreviſſe. Ignoſcat mihi Lector tam multis Societatis hu-

Digitized by Google

cis hujus inſtituta deſcribēti. Per horū enim potiſſimum latera hæretici Eccleſiam petunt, hos tamquam victimas gladiis ſuis deſtinant, hos cane pejus & angue oderunt, *extremum eos Sathanæ excrementum, & poſtremum veneris crepitum* (venia ſit mihi ab honeſtis auribus) appellantes [a] At Vos, O invicti & indefatigabiles Æacidæ, cœlitus vos miſſos credimus, ut tam longo ac funeſto bello finem imponatis. Vobis, ut à Mercurio olim Ulyſſi, divina illa herba Moly à Deo data eſt, ut tantam miſerorum hominum à venefica illa Circe, hæreſi nimirum excantatorum & in beſtias transmutatorum multitudinem priſtinæ formæ reſtituatis, aliosque quos mali illius vis nondum attigit, præſervetis. A vobis, duces fortiſſimi, ultimus ille ictus Lernæo monſtro infligendus exſpectatur. In fatis nempe eſt, ut ſicut Troia ſub Pyrrho, ſic ſub vobis hæreſis pereat atque exſcindatur. Quamvis autem merita veſtra & labores non ut par eſt ab omnibus accipiantur & compenſentur, ne tamen ceſſate victorias veſtras perſequi, donec hoſtis plane proſtratus & devictus, in triumphum à vobis ducatur. Vidiſti ſupra hæreſeos ortum & progreſſum; hic ejuſdem vides decrementa. Sed ad hæreſeos in Germania hiſtoriam ſupra ad finem libri III. à me abruptam, redeo, ubi prius quomodo Italia ab hæreſis contagione immunis conſervata ſit, indicaro.

[a] *Schluſſelburg De Sect. Ieſu in Præfat.*

QUOMODO ITALIA HÆRESEOS evaſerit contagionem.

CAPUT QUARTUM.

ARGUMENTUM.

I. *Hæreſis non caput aut jugulum, ſed ea tantum membra, ubi minus periculi, invadere poteſt.*
II. *Italia ab hæreſi immunis.*
III. *Quibus contra eam remediis uſa.*
IV. *Italia religionis & ſanctitatis mater. Hæreticorum in eam calumniæ diluuntur.*
V. *Quanta pietate & devotione, Romæ præſertim vivatur.*
VI. *Clementis VIII. Pontificis ſancta vita.*

I. VEtus ille & verſipellis Eccleſiæ hoſtis, cor Eccleſiæ ab ictibus ſuis eſſe tutū animadvertens, exteriora ejus & quæ circa eam, omnibus viribus oppugnanda ſibi ſtatuit, ratus hac ratione pedetentim ad ipſa viſcera ſe aliquando penetraturum, ac plenam victoriam conſequuturum. His artibus ante Lutherum quoque uſus fuit in Bohemiæ ſchiſmate, quod veluti fermentum fuit noſtri temporis hæreſeon. Facile enim intelligebat vires ſuas tantas non eſſe ut capiti expugnando ſufficerent: eoque, & ſi omnia egerit, numquam tamen totam Catholicam religionem penitus evertere potuit, quæ capite ſuo tuta, facile omnes ejus impetus excepit & eliſit. Altiſſimi montes numquam ita nivibus & glacie tecti ſunt, quin ſumma eorum faſtigia cœlo proxima non vernent ac rideant, tum etiam quando omnia hæc inferiora frigore & gelu rigent. Ac licet ſol aliquando deficere nobis atque obſcurari videatur, numquam tamen hoc ita fit, quin pars aliqua Mundi lumine ejus colluſtretur. Idem nos de Eccleſia dicere poſſumus, de Spirituali illa Sion, de Monte illo ſancto; qui etſi frigore ac glacie undique infeſtatus fuerit, ſumma tamen ſui parte amabilem illam verni temporis viriditatem atque amœnitatem ſemper conſervavit. Et quamvis glaciales illæ cruſtæ deficientis charitatis, tum horribilia monſtra crepidini paſſim inſidentia, teterrimæque hæreſes undique aſſilientes, ſpeciem ejus pulcherrimam quodammodo tegāt & obſcurent, faſtigium nihilominus, multo altius quam ut quidquam earum rerum eo penetrare poſſit, priſtinum ſuum & nativum decus ac ſplendorem ſemper retinuit, ac porro retinebit. Sed nec ſol ille Juſtitiæ radios ſuos Eccleſiæ ita umquam ſubtraxit, ut eam in tenebris deſtituerit, quæ numquam in Eccleſia ingruunt, niſi quando lunatici ſeu fanatici homines, ira, concupiſcentia ambitione & ſuperbia inflati, miſerabiles nempe hæreſiarchæ, pertinaces Antæi & terræ filii, terram ſuarum opinionum inter nos & ſplendidiſſimum illud lumen interponunt, atque ita tenebras non ſoli, ſed oculis noſtris objiciunt: deteſtabiles & maledicti homines, qui ſerenum Eccleſiæ cælum tam atris nubibus obducunt, immo fœdis tempeſtatibus inquietant & turbant.

II. At, quæſo, quam tu Mundi mihi partem ab hæreſi mundam, quam regionem continuis ac numquam deficientibus omnes nubes penetrantis ſolis radiis colluſtratam oſtendes, niſi ſanctum illum Montem, pulchram illam & caſtam Sion? Italiam dico: Italiam, inquam, felicem religioſarum animarum receſſum: Italiam fidei cuſtodem, quæ ſaluti fuit ei, quæ ſalutem dat omnibus qui eam ſequuntur: Italiam quæ durantibus apud nos turbis & confuſionibus, quiete & gloria floruit.

floruit. O Italia, ſponſæ Dei aſylum, in qua illa rebus ubique perturbatis, magnitudinem & felicitatem ſuam invenit. Tu, inquam, ſine qua omnis magnitudo nihil eſt, & ſine qua ipſi felicitati deeſt felicitas. Italia, glorioſa provincia, quo Chriſtus ſeceſſit poſtquam plerique omnes ab ipſo receſſerunt. Italia, felix terræ Paradiſus, in qua femina illa cujus ſemini Deus jam olim vires conterendi caput ſerpentis promiſit (quæ Eccleſia eſt, inferni, diaboli, & omnium ejus ſatellitum victrix) tamdiu vixit, dum interea totus Mūdus moritur ad ſui damnationem, & in ſua condemnatione. *Iam aperta per Lutherum ſtellam de cælo lapſam, inferni cataractæ peſtiferas evomebant aquas, omniaque vaſtantes, jam novum diluvium, & primo quidem illo fœdius, toti terrarū orbi minabantur; jam venenati magnæ abyſſi fontes aquas eructabant quæ ſub Firmamento ſunt (quas jam quidem cum Origene pro dæmonibus accipio) & Mundum univerſum deſolabant:* quum ecce ſacra hæc Arca, ab illa ipſa quæ cœlos formavit manu conſtructa & ſuper ſolidâ illâ & inconcuſsâ promiſſionis magno illi Cephæ & ſucceſſoribus ejus factæ petra fūdata, portas ſuas ingredi ac ſalvare ſe cupientibus aperuit; hæreſi vero nunquam in ea pedem poſuit, omnem ad ſe aditum præcluſit.

O Roma, terrarum miraculum, quæ infinita nobis indies miracula producis! quis non obſtupeſcat, te non ſine miraculo in tanta publicarum calamitatum quæ orbem terrarum inundaverant, colluvie, integram & incontaminatam videns? Roma, inquam, ubi Noe, id eſt, Eccleſiæ quies in medio confuſionum diluvio, ſervata fuit. Roma, in qua velut in altera ſalutis Arca, tot felices animæ abdicata terra, ad cœlum adſpirant; tot caſtitatis amantiſſimi homines, Noæ exemplo, à feminarum conſortio ſe ſeparant; in qua etiam ut in ſacra illa Navi diſtinctæ fuerunt manſiunculæ, certi dignitatum & officiorum ſunt gradus. Stupidus profecto ſit oportet, qui non in ſummam rapiatur admirationem, animadvertens Italiam ab hæreſi undique velut obſeſſam, nec à Germania audaciſſimorum hæreſiarcharum ſeminario procul diſtantem, tum ceteris fere nationibus omnibus hac peſte laborantibus inviſam, firmam tamen & conſtantem, ut ſanctæ & immaculatæ caput decet Eccleſiæ, hactenus permanſiſſe, & omnes inferorum impetus fregiſſe; immo indies in certiorem magis magiſque ſpem erigi, hanc ei felicitatem fore perpetuam, Deo clementiſſime prohibente, ne viſio illa Pii V. Pontificis, quam de Italia defectura aliquando ei objectam Thomas Morus ſcribit, unquam effectū ſortiatur. Ad quam rem utiliſſime inducta eſt inquiſitio adverſus hæreticam pravitatem.

III. Quod ſi præter Dei benignitatem, qui Eccleſiæ ſuæ promiſit & juravit portas inferorum numquam contra ipſam prævalituras, ſed ipſam potius pulcherrimas de diabolis & omnibus hoſtibus victorias reportaturam. Si, inquam, alias quoque hujus felicitatis cauſſas inveſtigare lubet, non minimam ejus partem ſummorum Pontificum vigiliis & curæ adſcribendam eſſe facile deprehendemus: Deo quoque hanc ſanctis eorum laboribus mercedem retribuente. Ite homines invidia cæci, qui tantam gloriam non niſi limis ac ſiniſtris oculis intuemini, ite, ſi placet, & Romam Luxuriæ officinam, infamiam terræ, vitiorum receptaculum, voluptatum matrem, cuſtodem impietatis, idololatriæ ſpeculum appellate, unde nihil niſi homicidia, perduelliones, uſuræ, & carnales abominationes procedant; Babylonem appellate in ſua confuſione perditam, Ægyptum Cimmeriis obrutam tenebris, alteram Sodomam, omnia denique convicia congerite, omnes calumnias quaſcunque poteſtis, confingite, malitiam malitia, falſitatem falſitate, injurias injuriis cumulate: maxima nihilominus hæc urbs, quam *Solis civitatem* veteres Prophetæ nominarunt, cujus imperium ab Oriente ad Occidentem uſque extenditur, & iiſdem quibus ſolis curſus finibus terminatur, magnum hoc, inquam, Mundi theatrum, terrarum orbis domicilium, mater & matrix omnium Eccleſiarum, ſplendorem & pulchritudinem ſuam retinebit. Eſto, vituperent eam perverſi, quibus roſæ etiam & lilia male olent, damnent ac deteſtentur improbi; boni tamen omneſque tam veritatis quam virtutis ſtudioſi, integritatem prædicant & prudentiam Gubernatorum, religioſorum auſteritatem, devotionem populi, & ditiſſimorum civium vere Chriſtianis dignam charitatem. Qua fronte vos illam Luxuriæ officinam appellatis, quæ luxuriam non damnat tantum, verum etiam coercet, cui vos tanquam olentes hirci, immerſi hæretis? Quid ni enim hærere vos dicam, qui Lutherum illum ſequimini, qui magni facitis, ut Prophetam & Evangeliſtam & Eliam æſtimatis, ex cujus unius ore plures ſordes, turpitudineſque profluxerunt in veſtroſmet typos Wittebergenſes ac Jenenſes, quam omnium Italiæ, qui à temporibus Apoſtolorum extiterunt millibus, profluxerint. Ipſi typi veſtri adverſus vos teſtimonium dicunt. Quo igitur niſi mendaciſſimo ore, Terræ

infamiam illam dicetis, quæ iamdiu nihil gravius fert quam infames & ſacrilegos raptus atque inceſtus Deo dicatarum virginum? An vitiorum receptaculum illam appellabitis, cujus ſanctitas & perfectio quum mores veſtros perferre non poſſet, vobis profugiendi cauſſam dedit? Quomodo mater voluptatum dicetur, quam vos ideo fugitis quod à carnis voluptatibus ad caſtitatem & continentiam invitet? An illa cuſtos ſit impietatis, quæ ipſa eſt pietas, & qua nihil eſt religioſius, ut Sancta ab omnib. præterquā vobis, appelletur! Speculumne idololatriæ audiet, quæ tot gentes & nationes ab idolorum cultu ad Chriſtianam religionem adduxit? & nunc per utramque Indiam adducere indies non deſiſtit. An Babylonem dicetis, in qua vix quidquam admirabilius eſt quam decentiſſimus omnium rerum ordo, ac continua Epiſcoporum ſucceſſio, qui omnibus omnium temporum ſectis ſuere formidabiles, & quos etiam illæ non minus univerſæ oderunt, quam ſingulæ inter ſe inimicæ ſunt. Quibus Tertullianus etiam hodie, quod olim ipſarum ſimilibus, exprobrat, *non poſſe eos tam continuari Epiſcoporum ordinem & ſucceſſionem oſtendere:* quo ſane vel authentico & irrefragabili argumento Pontificum oſtenditur auctoritas. Sed quo jure Ægyptum appellabunt, & quidem tenebricoſam, eam quæ gratiæ lumen ad pleroſque populos ſparſit, quæque inſtar Phari eſt, ad quam omnes hæreſeon agitati fluctibus navim ſuam, tamquam ad ſalutis portum, dirigant neceſſe eſt: in qua etiam Pontifex velut alter Moyſes à Deo conſtitutus eſt, qui potenti virga Chriſtianos regere: qua ille tot tamque mirabilia fecit, & nos per medium Mare rubrum in terram promiſſionis deducit; non Pharao aliquis tyrannus, ſed, ut S. Bernardus ait, [a] *magnus Sacerdos, ſummus Pontifex, heres Apoſtolorum, primus ut Abel, gubernator generalis ut Noe, Patriarcha ut Abraham, ordine Melchiſedech, auctoritate Moſes, Samuel juſtitia, Epiſcopatu Petrus, & unctione Ieſus Chriſtus.* An Sodomam dicent, cui Deus perpetuam & nunquam defecturam gratiam promiſit? eam quæ ſita eſt ſuper ea petra, non quam olim augur quidam in Capitolio monſtravit, exclamans, Romam prius non interituram quam ſaxum illud eſſet ſublatum? ſed ſuper *Fide S. Petri, pro qua D. N. & Salvator ipſe Patrem oravit, ne umquam deficeret.* [b]

IV. Quin potius oculos illi conjiciunt in populorum non minus perditorum vitia, non conſiderantes quam ſæpe illi puniti ſint. Peccatorem qui in peccatum labitur & pœnitentiam agit, juſti nomen propterea non perdere Hieronymus inquit. Sic Roma, quamvis ejus incolæ Deum, ut cæteri quoque mortales, offendant, non propterea tamen non Sancta dici debet. Videamus quam multi ſancti homines, qui in S. Petri cathedra ſederunt, excommunicationibus aliiſque remediis ovile ſuum, non ſine maximis curis & laboribus purgare conati ſint. Legantur Acta Adriani VI. Pii V. Sixti V. Clementis VIII. Quos illi labores non exhauſerunt, ut omne id quod à ſe damnatum fuerat, exterminaretur! præſertim quum tandem animadvertiſſent, ipſa medicina morbos ſeu mala exaſperari; non aliter quam in magnis fit ulceribus, per quæ mali & purulenti humores evacuantur: quibus conſolidatis, illis alio defluentibus, totum ſæpe corpus corrumpitur, & pro uno ulcere multa in partibus antea ſanis enaſcuntur. Unum eſt, in quo ſecundum oculum humanum ſibi videntur cenſores illi, qui ſe Reformatores vocant, pedem firmum accuſando figere poſſe, nempe permiſſionem Malorum quorundam, uti ſunt Eccleſiaſticarum quarundam perſonarum vitia, & defectus quas illi mirabiles zelotæ, *neſcientes cujus ſint Spiritus,* confeſtim volunt de cælis igne devocato, tanquam Samaritas, vel Sodomitas, exuri. Hoc cum non confeſtim pro ſuo fatui judicii conceptu fieri conſpiciunt, confeſtim murum Phariſaicum repetitur adverſus Pontifices, adverſus Epiſcopos; *Hic peccatores recipit, & manducat cum eis.* Audio Novos Novatianos, Novos Tertullianos, Novos tales, qui *non vident manticæ* quod in tergo eſt. *Tecum habita,* ajebat prudens ille inter gentiles, *ut noris quam ſit tibi curta ſupellex.* Cenſere facile omnia poſſumus, emendare non item. Judæi permittuntur habitare in ditione Epiſcopi Romani vel alterius, & hoc te Lutherane urit. Lupanar alicubi non incenditur, hoc calumniaris, & tu domi tuæ ſentinam, & cloacam, & Sterquilinium te habere, & tolerare, imo extruere non damnas? Vide quæſo, ſi æquus es; In bene conſtitutis civitatibus leproſi à ſanis ſeparantur, inſani & mente capti includuntur ergaſtulis, domus etiam ſunt peſte infectis deſtinatæ, ne ſerpat contagio, aliaque noſocomia. Immo ipſa quoque ganea ſeu lupanaria eum in finem in populoſis civitatibus feruntur, ut ſentina illa eo defluente, reliqui à morte animæ cuſtodiantur; quod

[a] *Ad PP. Eugenium & quotquot Controverſias hujus temporis de Pontifice ediderunt ut Bellarminus, Becanus, Coturius, Ferrerus &c.* [b] *Luc.* 22.32.

quod hoc morbi genus maximè omnium ſit contagioſum. Quod vero hanc unam ob cauſſam diſſolutæ illæ feminæ tolerentur, non jubeantur eſſe, manifeſtum eſt ex tot præclaris de caſtitate ſervanda legibus, ex tot laudabilibus cuſtodiendæ pudicitiæ exemplis, ex ſeveris denique regulis, quibus infelicia illa diaboli mancipia coercentur, adeo ut his præcipue Roma inviſa ſit, ob rigidam quæ in eorum vitam uſurpatur, animadverſionem. Non illis cum honeſtis matronis aut feminis Romanis converſari, non curru vehi, non noctu quemquam admittere, multo minus alios accedere licet: excommunicatæ ſunt, privatæ Sacramentis, mortuarum cadavera in loca inhoneſta abjiciuntur, & bona confiſcantur. An ulla quæſo ſeverior à te ſuperciliosè Lutherane aut Calviniane excogitari poſſit ratio à vitii hujus fœditate ad frugem & honeſtam vitam eas revocandi? Nolo tibi regerere ſordes Doctrinæ Luthericæ libro 5. obiter monſtratas; nolo regerere Confeſſionem ejuſdem Evangeliſtæ de ſuo populo reformato editam.

Cur non potius illi, quæ aſſidue ibi fiunt, bona opera conſiderant? Cur pauciſſima lupanaria potius, quam monaſteria inſpiciunt? in his enim infinitum ſanctorum hominum videbunt numerum, qui Dei ſervitio ſeipſos impendunt, vitæque auſteritate cœlum acquirere ſtudent. Templa ingrediantur; nec fieri poterit quin exquiſitum ornatum, hominum ſacra frequentantium tam multitudinem quam devotionem, frequentes, ut vocant, ſtationes, ac copioſas indulgentias admirentur. Quodnam illud putas eſſe ſpectaculum, videre omnes quaſi Italiæ civitates ad unam Romam concurrentes, ac Principes viros, cilicio indutos, pedibus incedentes! Quid de proceſſionibus dicam? quæ frequentiſſimæ ſunt, Paſchali præcipue tempore.

V. Nocte ea quæ Salvatoris noſtri diem emortualem præcedit, Romani omnes ſacco induti, cereum ſinguli manibus geſtantes, Cardinalium aliquo ſingulis cohortibus, eodem veſtitu crucem præferente, ad Baſilicā D. Petri proficiſcuntur, Deo ibi pro peccatorum venia ſupplicantes, ac pœnitentiam agentes. Quid de Hoſpitalibus dicemus, quorum proventus annui ad tercentena aureorum millia æſtimantur, nec unquam quotidianæ ſtipes deſunt: ubi etiam ſingulis fere ſeptimanis Cardinalium aliqui pietatis ergo pauperibus pedes lavant tantæ ædificationis piæ vi, ut non raro Acatholici Romam venientes & hæc virtutum exempla ſpectantes cum lacrymis fateantur ſeſe in patria ſua mendaciis per Prædicantes ſuos fuiſſe circumventos, credendo eis, cum de faſtu, de impietate Romanorum Pontificum & Cardinalium verba darent. Quid de Xenodochiis, in quibus nonnunquam XVIII aut viginti peregrinorum millibus, ipſis Cardinalibus miniſtrantibus, victus gratis ſuppeditatur? Quid de reliquis quotidianis eleemoſynis? de tot magnificis ædibus ad varios uſus, vel educandæ juventuti, vel alendis orphanis ac pueris expoſitis, exſtructis? ubi illi, ac præſertim filiæ, magna cura ad nubilem uſque ætatem aluntur atque educantur. Jam quot ibi ſacrarum Deo Virginum ſunt monaſteria? quot pœnitentium? ad quæ tota vere Roma cum incredibili gaudio concurrere ſolet quoties peccatrix aliqua relictis Mundi vanitatibus ac lenociniis, ſe vitamque ſuam in poſterum Deo conſecrat & conſignat. Cui ignota eſt Romanarum matronarum ac virginum pudicitia & caſtitas? quæ tanta eſt, ut non colloquia ſolum, ſed etiam aſpectum virorum fugiant, fratrum & cognatorum non ſecus atque ab exterorum conſuetudine abſtineant, multum in his à Gallorum moribus abhorrentes, atque adeo oſcula non ſecus atque ipſum adulterium deteſtantes: ut ſingulæ familiæ religioſarum ſacraria eſſe videantur. Videant ergo quam inique faciant, qui ob unius aut alterius diſſolutionem omnes impudicitiæ, & ob unum Judam omnes proditionis damnant. Plutarchus ait Romam à prima ſua origine incendiis valde fuiſſe obnoxiam: at profecto meliori jure dicemus, eam hodie maledicentiæ & calumniæ igni eſſe expoſitam. O quantam vim gratiæ ſuæ in illam Deus effudit! ut omnes qui æquis eam adſpiciunt oculis, tam ament eam quam admirentur, ROMA, inquam, ad Orbis terrarum nata imperium: quæ à *Robore* nomen accepit, nomen ejuſdem ſi converſo ordine literarum legas, merus eſt AMOR cujus denique nomen in ſancta lingua ad ſignificandam Dei benedictionem, *Mammellam* ſignificat. *Hæc ſancta illa eſt Eccleſiarum mater, in cujus ſinum omnes tamquam filiæ confugiunt:* hæc nutrix eſt, è cujus uberibus omnes ſanæ doctrinæ lac hauriunt. Omnes veteris illius Regum victricis, domitricis populorum, imperiorum moderatricis triumphi nihil ſunt, ad ea quæ hodie ibi admiramur trophæa, collati, quorum faſtigia ad ipſum cœlum pertingunt: ipſique Angeli Sedi illi triumphali lætum carmen atque ovationem accinunt. Hujus potiſſimum ductu atque auſpiciis falſorum deorum coloſſis & idolis paſſim dejectis, Deo vivo ac vero templa atque altaria

Digitized by Google

tuia conſtituta, & polluta illa & cruenta Ethnicorum ſacrificia, *in puriſſimum & incruentum illud ſacrificium, quo Ieſus Chriſtus quotidie omnibus locis in hoſtiam vivam Deopatri offertur* (ut eſt apud Malachiam) & ſic diaboli cultus in Dei cultum commutatus fuit. Et quemadmodum Roma pagana nihil majus & potentius; ita Roma Chriſtiana nihil ſanctius eſt & glorioſius, in qua non jam illud Capitolii immobile ſaxum, ſed auguſtiſſima D. Petri Baſilica eſt admirationi, à magno Imperatore Conſtantino primum ædificata, ſed ad eum jam ſplendorem perducta, ut ſuperbiſſimis quibuſcumque veterum ſubſtructionibus non modo non cedere, verum etiam longe anteire videatur; tum infinitis theſauris repleta: in qua etiam ſacroſancta illa Eccleſiæ Sedes, cujus imperium Angelus nullum finem habiturum prædixit, fundata cernitur.

VI. Sed cur iſti calumniatores in religioſum & ſanctum Pontificem Clementem VIII. dentem Theoninum figunt? cur vitam ejus & actiones allatrant? ejus, inquam, qui in conſervanda inter Principes Chriſtianos pace, & Poloniæ, Tranſilvaniæ, Germaniæ, Hiſpaniæ, & Franciæ, quiete procuranda tantos labores exhauſit, ac tantos fecit ſumtus? Cur non recenſent illi exercitus, contra Turcas juratos Chriſtiani nominis hoſtes ipſius ſtipendiis conductos, & laborantibus Chriſtianitatis partibus ſummiſſos? Sed ut Chriſti in terris regnum amplificandi ſingularis huic Pontifici ſemper fuit cura; ſic multo maxime oves diſperſas, & diabolo atque inferno mox prædæ futuras, ad ſpirituale ovile reducendi. Quid ille non facit ut collapſa erigat, infirma ſuſtentet, perdita reſtauret? Annon ipſe Conventus religioſorum obit, ut vitam eorum & mores tanto certius exploret? Annon ipſe nudis pedibus in ſacris Proceſſionibus incedere viſus eſt: tum maximè quum de Rege noſtro ab Excommunicatione abſolvendo & in gremium Eccleſiæ recipiendo ageretur; & ad tam arduum negocium Dei auxilium atque inſpiratio imploraretur? Hic theſauros Eccleſiæ aperit & Indulgentias proponit; primus vero ipſe eas acquirere ſtudet. Quam ſæpe non impedientibus graviſſimis podagræ doloribus, utroque genu innixus per gradus illos ſanctos in quibus Salvator noſter omnibus membris cruentatis à Pilato conſtitutus ac populo his verbis, *Ecce homo,* oſtenſus fuerat, aſcendit! Annon idem die Jovis ſancto quotannis velut ſacerdotum minimus, peregrinorum audit Confeſſiones? Annon quotidie, ſi per valetudinem ei liceat, ſacrum Miſſæ officium ſeu Liturgiam ipſo Apoſtolorum tempore indies uſurpatam ipſe celebrat? & quidem tanto ardore ac zelo, ut eana ejus facies lachrymarum guttis ubertim ſæpe irrigetur, præcipue ubi ad conſecrationis verba pervenit? Nos quidem ipſum feria ſexta ſacræ hebdomadæ, quum hiſtoria paſſionis Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti recitaretur, tormentis ac doloribus ejus illachrymantem vidimus; dulci & admirabili animæ perquam devotæ compaſſione. Quot ille quantaſque eleemoſynas quotidie in ſuo cubiculo diſtribuit? Nonne decem ibi pauperes, mutati indies, ſingulis diebus aluntur? Hi prodeuntes ad prandium aut cœnam Pontifice, ad pedes ejus ſe abjiciunt: quos ille ſuis manibus ſublevat, deinde aquam eorum lavandis manibus affundit, ac menſam ſuæ oppoſitam, & iiſdem cibis inſtructam conſecrat, & ubi ſingulis potum infudit, ſuæ demum menſæ aſſidet, à pauperum menſa parvo intervallo diſtanti: tandem vero ita refectos, cum benedictione & munuſculo dimittit. Inter prandendum vero ſemper liber aliquis ſacer legitur. Feria quinta ſanctæ hebdomadæ, & ſæpe alias idem ſanctus Pontifex vigintiquatuor pauperibus pedes lavat & oſculatur, deinde in novo S. Petri Palatio prandentibus per duas aut tres horas miniſtrat. Interea vero diverſæ fiunt exhortationes, quibus charitas illa cõmendatur; tandẽ vero aureo nummo in quo Pontificis expreſſa eſt imago, & nova veſte donati ſinguli dimittuntur. Quam multos vero pauperes idem Pontifex viſitavit, ſuaq́ue voce exhortatus & conſolatus eſt in extremo agone conſtitutos? quam multis ſua manu SS. Euchariſtiam præbuit? Quam magnum ille captivorum & remis addictorum numerum ab infidelibus redemit? Quot ille tandem coronis, quot laureis Pontificalem ſuam tiaram ſeu mitram exornavit? neque jam quidquam aliud reſtat quam ut caput ipſius æterna coronetur gloria, inter Beatos illos ſanctos & Martyres qui Sedem hanc B. Petri tenuerunt receptus, ad quorum pedes quiſq; ſe humiliat, *ut in Ieſu Chriſto exaltari poſſit, tamquam ad ſpecioſum illum pedem, pacem Evangelizantis.*

(:)

QUO-

QUOMODO CAROLUS V. IMPERII Ferdinando fratri, & ſuarum ditionum adminiſtrationem Philippo filio commiſerit.

CAPUT QUINTUM.

ARGUMENTUM.

I. *Caroli V. Imperatoris conſilia & conatus.*
II. *Oratio qua ad proceres Belgii uſus eſt.*
III. *Philippus II. paternas ditiones regendas capeſſit.*
IV. *Caroli V. Imperatoris ſeceſſus.*
V. *Ejus religio & devotio.*
VI. *Aliæ inſignes virtutes.*

I. CUm igitur ad hunc modum Italia ab Hæreſi immunis perſiſteret Dei beneficio, Germania autem veluti Colicis paſſionibus & torminibus viſcerum ſuorum dilaniaretur, Imperator Carolus V. variis fortunæ caſibus exercitus, tandem rerum humanarum pertæſus imperio ac regnis omnibus abdicare ſe, eaque tantum quæ ad animæ ſalutem pertinent curare, poſt Imperium triginta ſex annos feliciter adminiſtratum, decrevit, quamvis ab hoc conſilio multa eum revocarent, cum primis incerta Germaniæ pax, quam ob non adverſam jam, ſed afflictam valetudinem, quibus opus erat præſidiis ſtabilire, nondum licuerat, neceſſaria morbis ejus remedia adhibere hactenus neque potuerat. Nihilominus tamen, & ut afflictæ valetudini conſuleret, & florentem filii juventutem potentiſſimi ac feliciſſimi hactenus Galliarum Regis fortunæ opponeret; miſſis ad Electores litteris, & ad Ferdinandum fratrem Imperii inſignibus, privatam poſthac agere vitam, & quod ejus ſupereſſet, in ſolius Dei ſervitio exigere conſtituit. Hunc in finem menſe Septembri Anno M. D L V. Philippum filium ex Anglia, cujus Rex per Mariam uxorem erat, Bruxellas evocatum, diligenter de rebus omnibus quæ ad imperium pertinent, erudivit, inter alia monens, ut cum Franciæ Rege, quo potentiorem magiſque formidabilem hoſtem non haberet, pacem faceret, aut temporibus obſecundaret: inprimis vero, ut Ferdinandi patrui ſui Romanorum, Ungariæ ac Bohemiæ Regis, ejuſque filiorum amicitiam omnibus modis conſervaret. Deinde ad XXIII. Octobris omnium Ordinum conventum Bruxellas induxit; in quo quum in ampliſſima palatii aula, frequenti Senatu, magnaque Nobilium & omnium Ordinum corona conſediſſet, hanc fere in ſententiam loquutus fertur.

II. *Mihi varios ac dubios fortunæ meæ caſus, ab eo tempore quo vix undevigeſimum ætatis annum ingreſſus, poſt mortem Maximiliani, Imperio admotus ſum, reputanti, quum multa alia Dei in me beneficia occurrunt, tum illud præcipue, quod è tot hominum millibus unum me ad ſummum hunc dignitatis gradum velut ſua ipſe manu perduxerit, & ab hoſtium inſidiis ſemper huc uſque clementer cuſtodierit, ipſis etiam meis inimicis in caſſes quos mihi ſtruxerant, conjectis. Deo ergo immortali ago gratias quantas animi mei anguſtia capere poteſt maximas, quod poſt tot labores exhauſtos, tot pericula tam mari quam terra ſuperata, hanc mihi gratiam fecit, ut tantum ejus beneficium, quo me ad hunc uſque diem incolumen conſervavit, mihi hoc ipſo loco vobis præſentibus, agnoſcere & prædicare liceat. Ex altera parte non poſſum non deplorare eorum infelicitatem, quibus magna imperia commiſſa ſunt, ob infinitos labores & pericula quæ comitari eos ſolent: illud veriſſime aſſeverans, poſtquam à morte domini ac patris mei, deinde aut materni, tot tantiſque regnis ac ditionibus adminiſtrandis præfectus ſum, non diem, non ullum fere temporis momentum ocio aut privatis voluptatibus me dediſſe, quod non multis moleſtiis fuerit permiſtum. Hujus rei teſtes ſunt corpus hoc laboribus fractum, & caput hoc jam olim ante tempus caneſcens. Sunt inter vos multi qui horum meorum laborum aut participes fuerunt, aut certe conſcii ſunt; teſtes mearum actionum fideles. Norunt illi utrum ego cauſſa ſim earum calamitatum, quæ jam triginta & amplius annis Chriſtianam Rempublicam afflixerunt. Dicant ipſi, quoties pacem ex animo me optaſſe audierint, adeo ut jure meo non ſemel cedere voluerim, quo noſtra arma contra immanem Chriſtiani nominis hoſtem conjungerentur. Quin ut viam aliis monſtrarem, & exemplo præirem, bis, ut ipſi noſtis, non ſine magnis periculis ipſe barbaro hoſti caput hoc meum objeci, exercitumque oppoſui, ceteris vero temporibus laboranti Hungariæ auxilia contra Solimanum ſummiſi. Quod ſi omnia ad votum non ſucceſſerunt, Dei voluntatem agnoſcamus, omnia manu ſua tenentis, qui ob peccata mea permittere noluit, ut tot tantiſque victoriis, quas mihi clementer largiri dignatus eſt, his adjunctis, inſoleſcerem. Quamvis autem ceteris Principibus ad inferenda infidelibus arma viam aperuerim; tantum tamen abeſt ut illi me ſequuti ſint, ut etiam eorundem auxilia contra nos evocarint. Iidem ditiones meas invaſerunt ac vaſtarunt,*

ſtarunt, neſcio quid juris in Mediolanenſem Ducatum prætendentes. Notum eſt pleriſque veſtrum, & Deus mihi teſtis eſt, quæ illis obtulerim, quæ tamen accipere illi pertinaciter recuſarunt. Nunc illa ſola me conſolatio ſuſtentat, quod Deus optime novit, quam invitus ad arma venerim, & quidem contra eum hoſtem, qui ægre ferens quod in ſede mea collocatus non fuiſſet, deturbare inde ſummis viribus me velle viſus eſt. Sed conatus ejus repreſſi; quibus modis tacere malo, ne per arrogantiam iterum quaſi de hoſte triumphare velle videar. Ego per vitam meam magnos & potentiſſimos habui adverſarios, qui plurimum mihi negocii faceſſiverunt, divina tamen benignitate factum eſt, ut non illi meum, quod optabant, ſed ego illorum finem viderim: quibus illud à Deo precor, ut qui in hac vita quieſcere numquam potuerunt, in altera illa placide ac beate quieſcant. Ex omnibus vero, Illuſtres Domini, nihil mihi moleſtius eſt atque acerbius, quam quod antequam ex hoc Mundo à vobis diſcedo, nullam adhuc rationem turbas illas, quæ ob religionis diverſitatem paſſim exortæ ſunt, componendi ac ſedandi video: quamvis nulla in re plus curæ atque operæ poſuerim. Deus ignoſcat illis qui meis conatibus obſtiterunt (& certe bonus hic, & arthritide fractus ſenex non raro ſub onere ſuccumbere quodammodo, atque aliorum potius quam ſua conſilia ſequi fuit coactus) ſed quia facta revocari non poſſunt, tempus eſt ut junioribus locum dem, idque, quod jam olim conſtitui, tandem exſequutioni mandem: id eſt, ut humeros meos tam gravi onere liberem. Illud vero ego vobis affirmo hunc ipſum diem non minus gratum mihi ac lætum fore, quam eum quo Imperialem ſuſcepi coronam. Mihi quidem vires meas expendenti, conſilium hoc ita neceſſarium videtur, ut velim nolim, aliter facere non poſſim: quumque mortem jam impendentem mihi non procul videam, par eſt ut veſtris rebus proſpiciam, ne illæ, me defuncto, aliquid accipiant detrimenti. Vnicum mihi filium Deus dedit, quem præſentem videtis, quem ego ut pater unice amo, quem vos etiam tamquam naturalem veſtrum Dominum, diligere & colere par eſt. Hunc ego vobis, Illuſtres Domini, & quotquot adeſtis, vobis commendo: rogans vosque adjurans ut juvenem hunc Principem pro decrepito hoc ſene accipiatis, natum, uti ſpero, ad veſtram omnium utilitatem & ſalutem. Hoc à vobis impetrare debent non tam preces meæ, non tam mea imbecillitas, quæ quo me redegerit videtis, quam ipſum jus, atque Dei voluntas; qui naſcendi conditione hunc vobis Principem dedit: hæcque ipſa acceptatio in veſtram præcipue cedet utilitatem. Pro omnibus vero quæ in vos à me umquam profecta ſunt beneficiis, pro tot laboribus quibus ſacra, libertatem, focos, uxores ac liberos veſtros defendi, pro omni denique benignitate & manſuetudine, qua erga vos ſemper uſus fui, hoc unum à vobis peto, ut filio huic meo eundem amorem, eandem obedientiam atque obſervantiam præſtetis quam mihi patri ejus haſtenus præſtitiſtis. Huic ergo regna, Principatus ac ditiones meas omnes jam trado. Veſtrum eſt in conſervando Dei cultu, in tuenda patria libertate, in defendenda juſtitia, auxiliares ei manus præſtare. Ad me quod attinet, rebus gerendis jam porro inutilem, de medicorum conſilio (etſi ſpes meas omnes in uno illo & cœleſti medico collocatas habeo) in Hiſpaniam ſecedere, ibique quod reliquum mihi vitæ reſtat, exigere conſtitui: extremum hoc à vobis petens, ut interim mei memoriam qua par eſt benevolentia, tamquam ejus qui veſtris commodis omnia poſthabuit, uſurpetis. Quod ſi aliquando tributa vobis impoſui, id ſane invitus admodum, & non niſi extrema neceſſitate coactus feci. Filio vero quibus veſtris neceſſitatibus ſuccurrere atque onere vos ex parte ſublevare poſſit, jam ego rationes commonſtravi. Hunc ego iterum à vobis peto, ut tamquam legitimum meum ſucceſſorem recipiatis. Quod ſi alacriter vos facientes videro, tanto lubentius ex hac vita diſcedam, relicto ſubditis meis bono Principe, & filio meo populo fideli. Hunc vos, tamquam caput veſtrum, amate: hunc tamquam à Deo vobis præpoſitum, obſervate, pacem & concordiam colite, & inprimis Catholicam religionem curæ habete. Extremum hoc eſt quod à vobis ſpero & peto: nec ſane ita de vobis meritus ſum ut hoc mihi negare poſſitis aut debeatis, &c.

III. Hæc Cæſaris oratio pleriſque adſtantium lachrymas expreſſit: quumque nemo eſſet qui non optimi Cæſaris voluntati morē gerendum cenſeret, Philippus filius aſſurgens, capite detecto, in genua coram patre procumbit: *quem ille manu capiti impoſita, Belgis & omnium patrimonialium regnorum ac ditionum Principem pronunciat, & ut religionem ac juſtitiam colat, hortatur. Sic enim divinum ei auxilium numquam defuturum.* Quod ille facturum ſe recepit, ac Deo ſimul, patri ac circumſtantibus gratias egit, ſeque commendavit. Poſt hunc Maria quoque Cæſaris ſoror Vidua Ludovici Hungarorum Regis, Belgii nuper Gubernatrix ſurrexit, ſeſque Imperio Belgii abdicavit ruptiſque Caroli ſigillis, Philippus omnem adminiſtrationem in ſe recepit: Carolus vero, reditibus tantum

tum quibuſdam ſibi reſervatis, menſe Auguſto Anno M. D. LVI. in Hiſpaniam navigavit, maximus omnium poſt Carolum M. Imperator, &c.

IV. Autonium Pereſium, eum qui tam Philippum regem quam res Hiſpaniæ pleraſque ſuis conſiliis rexit, quoad à fortuna ex alto deiectus fuit, narrantem me audiiſſe memini, Imperatorem exſcenſione facta, ubi primum in terra pedem poſuerat, in genua provolutum, corpus ſuum his verbis terræ primæ ſuæ matri reddidiſſe: *Garda te Dios, ô Madre muy que riday deſſerida auſine, &c.* id eſt: Salve chariſſima multumque mihi deſiderata mater! Sicut nudus è ventre matris meæ egreſſus ſum, ita nudus ad te velut ſecundam meam matrem revertor: & pro multis meritis quæ à te accepi, corpus hoc meum ægrum, hæcque debilia & laſſa mea oſſa tibi dono, quum aliud jam non habeam. Quæ verba multis adſtantium lachrymis fuerunt excepta.

V. Sic igitur optimus Imperator in monaſterio quodam Hieronymianorum, ad vitam ſolitariam valde commodo, dies noctesque in orationibus aliiſque pietatis exercitiis tranſegit, donec tandem Anno M. D. LVIII. die Septembris XIV. animam Deo reddidit, in altera vita laborum ſuorum mercedem recepturus. Antequam moreretur hæc ei quoque felicitas obtigit, quod res à filio ſub primis regni auſpiciis proſpere geſtas accepit, profligato Gallorum exercitu, & fano S. Quintini capto; tandem etiam ad Gravelingam eorundem conciſis copiis: qua cladium frequentia Gallorum res admodum fluctuabant, mox tamen Henrici II. Regis virtute fuerunt recreatæ.

Fuit vero Carolus omnibus virtutibus tanto Principe dignis ornatus. Fuiſſe fertur omnium ſuorum Conſiliariorum prudentiſſimus, omnium militiæ præfectorum fortiſſimus, omnium Judicum juſtiſſimus; felicior tamen in bellis per Legatos, quam ipſius ductu adminiſtratis: in rebus proſperis temperans; in adverſis conſtans: tanta vero erga Deum religione & pietate, ut nullum diem abire pateretur quo non ſacrum audiret, à quo non ulla eum negocia ſeu pacis ſeu belli revocabant. Certis diei horis conſuetas precationes, easque ſatis longas, recitabat; neque ullam tum ferebat interpellationem: *hæc* inquiens *arma eſſe quibus terra oppugnetur, ac cœlum expugnetur.* Quam ejus devotionem præfecti militares impatienti animo ferentes, dicere ſolebant: *Imperatorem ſæpius ac longius cum Deo quam cum hominibus loqui.* Quum aliquando precibus intentum quidam è domeſticis à Galliæ regis Legatis exoratus, interpellaſſet, utque eos ad audientiam admitteret, rogaſſet; exſpectare eum iuſſit dum preces abſolviſſet. Illo vero dicente, jamdiu eos exſpectaſſe, ac res magnas habere, quas cum ipſo communicari quamprimum, regis ipſorum plurimum intereſſet. *Et mea*, inquit Imperator, *cum rege meo iſta communicari qua jam communico, multo magis intereſt.*

VI. Solebat optimus hic Imperator quotieſcumque bellum contra Turcas, Hæreticos, Gallos, Anglos, Italos aut quoſcumque ſuſciperet, precationum libellum ſibiipſi conficere, quas pro re nata formatas, quotidie recitabat. In ſeceſſu illo ſuo mirum eſt quam religioſam & aſperam vitam duxerit, cilicia lacerna ſæpe indutus, ac loris corpus caſtigans, nihil denique meditans niſi mortem; cui vicinus flagellum illud & cilicium Philippo II. filio, ut perpetuum paternæ pietatis mnemoſynon, aſſervanda dedit. Hic quoque decurſo jam vitæ ſpacio, Mundum jam & omnia, quæ paternis adjunxerat, regna relicturus, vocato ad ſe Philippo III. filio, qui rerum nunc potitur, hoc idem præſtantiſſimum, & ultimum quod à manu ipſius accepturus eſſet, donum obtulit, inquiens, *in nodis illis ſanguinem hærere, non ſuum quidem, ſed patris ſui: monenſque, ut avitæ pietatis numquam obliviſceretur; ac ſimul oſtenſo corpore male affecto & ulceroſo, Vide,* inquit, *mi fili, quo etiam maximos Reges terræ mors redigat.* Sed fruſtra ego ingenii mei vires Caroli V. ſecundi Conſtantini laudibus defatigare ac perdere nolo, quas plures Iliades non capiant. Illud tantum addo, quemadmodum in Germaniam à Carolo Magno Chriſtiana religio primum introducta fuit, ſic ab hoc altero Carolo, nec minus Magno, eam in Germania fuiſſe conſervatam.

Sed quia eum in Hiſpaniam uſque deduximus, non abs re erit oſtendere quibus modis ea ab hæreſi fuerit præſervata.

):(

DE HISPANIA, ET QUIBUS MODIS ea ab hæreſi fuerit præſervata.

CAPUT SEXTUM.

ARGUMENTUM.

I. *Hiſpania tribus rebus ab hæreſi præſervata.*
II. *Fraternitates religioſa.*
III. *Cruciata: ejus inſtitutio, ordo, & proventus.*
IV. *Inquiſitio, & ad quid inſtituta.*
V. *Inquiſitio in Galliis ob hæreticorum Crudelitatem, ejuſque neceſſitas.*
VI. *Inquiſitio Hiſpanica quæ crimina puniat. Pontius Leo cur condemnatus. Caſallo ante ſupplicium, ad Catholicam fidem converſus.*

I. QUemadmodum experientia docuit nonnullos, fulmen perrupta horrendo cum tonitru nube, in terram dejectum, eorum in quæ reciderit animalium corpora, ſi viva ipſi occurrerint, non comburere: ſic hoc loco ſimiliter nobis ab omniſcia illa magiſtra diſcendum eſt, Deum, qui hæreſeos fulmen ſua manu tenet, ſi quando illud in terram & magna imperia ejaculetur, non tamen ea perditum ire quamdiu ſuæ ipſa invigilent ſaluti, ac vitam aliquam in ſe habeant. Hoc pulcherrimo ſymbolo adumbravit S. Joannes in Apocalypſi ſua cap. 9. loquens de Lutheri locuſtis: *præceptum eſt illis ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, niſi tantum homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.* nempe Confirmationis: Itaque hæreſis quæ nihil aliud quam animarum quærit exitium, omnia illa regna vaſtat quæ vita ac ſpiritu vacua fuerint, id eſt, in qua omnis religionis cura velut intermortua fuerit atque exſtincta. Germania quidem, Francia, Anglia, Polonia, Bohemia igne hoc fere penitus conflagarunt; at Hiſpania ingruenti hæreſi viva ac valida occurrens, flammam illam hæreticæ contagionis evaſit: Id quidem poſt divinam gratiam, Catholicorum Regum curæ, diligentiæ & pietati acceptum ferendum eſt, qui memores vulgati iſtius,

Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.

& ipſi naſcenti, aut nondum etiam naſcenti malo remedium adhibuerunt, & aliis rationem prohibendæ hæreſeos commonſtrarunt. Sed quoniam huc nos oratio deduxit, vehementer ſane peccare mihi viderer, ſi remedia hic non indicarem, quibus omnia Hiſpaniæ tam longè lateque patentia regna contra fulmen hoc, quod in ceteris Orbis partibus tot tantaſque ſtrages dedit, fuerint præmunita, & illæſa conſervata; & illo quidem tempore quo Turcæ ab Oriente arma minabantur, ad Occidentem tumultuabantur Saraceni ſeu Mauri, ad Meridiem Arabes, ad Aquilonem vero hæreſis pleno gradu graſſabatur. Nemo hic ſibi fingat quod Hiſpania ideo tuta conſtiterit quod ipſa in formam bubulæ pellis extenſa à tribus partibus duplici mari, Oceano nempe & mari Mediterraneo, & reliqua parte naturali quodam vallo, montibus nimirum Pirenæis, clauſa ac munita ſit; in his enim omnibus contra hoc mali genus nihil ei fuit præſidii; ſed potius in ſumma Regum diligentia, qua illi operam ſemper dederunt, ne quid Catholica religio acciperet detrimenti. Horum ſingulari prudentia tres præcipue res inſtitutæ ſunt, quibus potiſſimum hæreſes profligatæ & Catholica conſervata eſt religio: videlicet *Hermandatus ſive ſancta Fraternitas, ſancta Cruciata (Croiſade* vulgo) *& ſancta Inquiſitio.* Hæc ærea illa ſcuta, vel cœleſtia potius ſunt ancilia, quorum nitor Lutheri oculos ita perſtrinxit, atque excæcavit, ut velut Democritus ille, in tenebris hinc inde palpans, nullum in Hiſpaniam aditum reperire, aut vel paullo in ea longius progredi potuerit, quamvis animus & conatus numquam deeſſent. His tam laudabilibus tamque ſalutaribus circa animarum curam inſtitutis factum eſt, ut Hiſpania hæreſis jugum evaſerit, quod tamen illa toti Mundo imponere, ſibique in terra velut monarchiam inſtituere cogitabat. His in tanta rerum omnium confuſione ordo conſervatus: his à ſuperbo diaboli, infauſti infelicium hæreſeon architecti, dominatu vindicata fuit Hiſpania. Rigor ille contra hæreticos adhibitus optatam Dei ſponſæ quietem & tranquillitatem reddidit, & nativum ſplendorem ac pulchritudinem conſervavit. Ringantur infruniti hæretici, fremant & ſtridant quantum volunt, calumnientur juſtitiam, inhumanitatis, crudelitatis accuſent; nos certe tot tantaque bona ex his nata ac quotidie naſcentia videntes, ſancta hæc inſtituta non poſſumus non laudare, cum regna quæ illis caruerunt, centuplo majoribus malis bellorum civilium fuerunt implicata per hæreticos, quam mala illa ſint, quæ in ſolos ſontes per Inquiſitionem, &c. illa remedia ſunt inflicta. Cujus &c. quanta ſit utilitas & bonitas, nullum certius arbitror reperiri argumentum, quam quod ea malis & hæreticis non placent? Equidem vix

quid-

quidquam eſt quod pluribus turpioribus atque atrocioribus calumniis petitum atque diffamatum ſit quam iſtæ in Hiſpania uſitatæ adminiſtrandæ juſtitiæ ac conſervandæ Catholicæ religionis rationes atque inſtituta. Nos tamen nihilominus juſtis & idoneis rationibus facile, ſpero, evincemus, & æquo Lectori perſuadebimus, Reformationem hanc, quam Novi iſti Reformatores Eccleſiæ (qui omnia deformarunt) cane pejus & angue oderunt, reipſa ſanctam, juſtam atque utilem eſſe. Ordine ergo quid ſit Hermandatus, tum Cruciata & Inquiſitio, explicabimus.

II. *Hermandatus*, quod verbum *Fraternitatem* ſignificat, exacta juſtitiæ ſpecies eſt, perſequendis maleficis, qui ſe fuga ſubduxerunt, inſerviens. Hac utuntur, ad comprehendendos facinoroſos, quum alia media deſunt: inſequunturque eos, qui magnum aliquod crimen admiſerunt, quocumque etjam ſeſe contulerint, ſive ea ditio Regi Catholico pareat, ſive non. Quam ad rem exploratores adhibent, qui ſe in familiaritatem eorum, quos quærunt, inſinuant: nec cuiquam rei parcunt, quæ huc faciat, ſed omni induſtria, atque omnibus, quos excogitare poſſunt, modis conantur reum molliter ad ſe retrahere, atque in eam regionem, unde elapſus eſt, revocare. Adeunt hominem ſub ſpecie alicujus amicitiæ, ac intimam familiaritatem cum ipſo contrahunt, indigentem pecunia, ægrum, aut in alia neceſſitate conſtitutum omni ope juvant: atque ita hac amoris ſimulatione ineſcatum, in plagas jam antea præparatas conjiciunt, & in manus juſtitiæ tradunt. Quod ſi diffidentia hoc conſilium remoretur, tentant perſuadere homini, ut vel navi vel curru quem ipſi in hoc emerunt, iter aliquod animi gratia faciat: quo perductos abducunt quo volunt. Hac arte non raro Lutetiæ, Conſtantinopoli, & in Germania abrepti ſunt nobiles viri, & in Hiſpaniam ducti, ingentibus in eam rem impenſis ſumtibus, magnaque induſtria captatæ rei abſque tumultu gerendæ opportunitate. Qui in ſanctam hanc Fraternitatem adſcripti ſunt, in ipſo muneris ſui exercitio, viridi veſtitu; & pro armis, arcu fere utuntur. Habet hæc ſocietas ad ſuſtinendos tanti oneris ſumtus, ingentes reditus, quibus, quum enormis alicujus facinoris reus perſequendus eſt, minime parcunt. Non admittuntur ad Fraternitatem, niſi delecti, inculpati, vitæ probatæ, honeſto loco nati, munerum & corruptionis aſpernatores, validi, & ad tale negocium apti. Utque promtior ſit negocii ipſis commiſſi expeditio, cautum eſt per totam Hiſpaniam, ut in quovis oppido, caſtello, aut pago, ubi magnum aliquod facinus commiſſum eſt, continuo campanarum ſono ſignum detur omnibus, indagandi quid ſit, ac omni ſtudio explorandi, quonam ſeſe recipiat is, qui fugit: ſtatimque Hermandatus ſocii ad ſuas partes agendas ſeſe accingunt. Hodie hæc Fraternitas in multis Hiſpaniæ locis tanta religione obſervatur, ut homicidia, rapinæ, aut alia crimina ibi raro committantur, aut certe, ſi qua commiſſa fuerint, præſentiſſimam pœnam non effugiant. Præclara ſane Fraternitas, cujus tam admirabilis eſt fructus, ut virtutis augmentum, & tam opulenti Imperii (Juſtitia enim Regnorum eſt conſervatrix) merito baſis appelletur. Dixi breviter quid ſit Hermandatus. Jam, quid ſit *Cruciata*, videamus.

III. Cruciata duas ob cauſſas conſtituta eſt: primum ad colligendam pecuniam; quæ bono orbis Chriſtiani, redimendis apud Infideles factis mancipiis, faciendoque infidelibus & hæreticis bello impendatur: deinde, ut conſtet, num quis pietatis, & Sacramentorum frequentationem negligat. Obſervatur hæc Cruciata etiam in Italia, & Romæ quidem, eum in finem inſtituta, ne quis Mahumetano, aut Judaico, aut hæretico more vivat. Huic ordini omnes & ſinguli, ſine diſcrimine ſexus, anno ætatis ſeptimo nomen dare tenentur: nec quiſquam admittitur ad confitendum, niſi bullam Cruciatæ habeat, quam redimunt plebeii quidem binis, ut vocant, Regalibus, magnatum vero familiarum principes, octonis. Res in hunc modum adminiſtratur confeſſus ex Eccleſiæ Catholicæ præſcripto circa Paſchatis tempus ad menſam Domini participaturus ejus corpus accedit: quo ſumto, teſſeram accipit, qua ſcriptum eſt, *eum hoc anno & hoc die ſacra communione uſum eſſe.* Poſt Octavam feſt., parochus, aut alius, cui hoc negotium datum eſt, per totam parochiam capitatim teſſeras iſtas colligit; teneturque paterfamilias aut hoſpes ſiſtere omnes illos, qui octiduo ante feſtum Paſchatis domi ipſius, habita inquiſitione, inventi fuerant. Quod ſi quis teſſeram, aut juſtam excuſationem non habeat, in vincula conjicitur, & pecunia mulctatur; ſi vero hæreſeos ſuſpectus ſit, ad Inquiſitionem mittitur. Muneri huic præſunt Archiepiſcopi, Epiſcopi, & alii integræ & irreprehenſibilis vitæ homines: qui etiam ſummam judicandi poteſtatem habent. Commiſſarius generalis Anno M.D.XCV. fuit Cardinalis Franciſcus Avila. Reditus Cruciatæ opulenti ſunt admodum: Sancta vero appellatur

Digitized by Google

pellatur, ob fructus quos ſanctæ Catholicæ religioni affert.

IV. Etſi vero duo illa quæ jam recenſuimus Juſtitiæ tribunalia ad pacis & Catholicæ religionis in Hiſpania conſervationem plurimum attulerunt adjumenti, non minus tamen utile fuit Inquiſitionis munus; quod veluti firmiſſimus agger, fœdiſſimam hæreſeos eluvionem coercuit. Quia vero tam odioſe à nonnullis Inquiſitio hæc traducitur, formam procedendi quæ in ea obſervatur, deſcribere operæ precium mihi videtur. Inquiſitionis origo non ad Lutheri, ſed ad ea tempora refertur quibus Saracenis à Ferdinando Aragoniæ Rege devictis, in Hiſpania vivendi certis conditionibus permiſſa fuit licentia, ut nimirum certum perſolverent tributum, atque interim religionis cauſſa vis eis nulla inferretur. Bello confecto, & barbaris illis ſubjugatis, dictus Rex imperium ſuum ita conſtituendum ſibi exiſtimavit, ut Eccleſiæ dignitati ac ſaluti ſimul proſpiceretur; atque in primis damnabiles ſuperſtitiones eradicarentur. Doctis ergo quibuſdam viris negocium dedit in ea quæ ad Religionem pertinent inquirendi, & cavendi, ne Judæi vel Mahumetani, quorum adhuc ingens erat in regno numerus, zizania ſua diſſeminarent. Hæc conſervandæ Catholicæ religionis diligentia tam ipſi quam ſucceſſoribus Catholici nomen ac decus peperit; quamvis nonnulli titulum hunc Alphonſo Galæciæ regi à Papa Gregorio III. tributum ferunt, eo quod regnum ſuum Arriana hæreſi purgaſſet. Tum temporis *Iacobini Monachi* (quorum ordo à Dominico Hiſpano Caliguritano, Lexovienſis diœceſeos inſtitutus fuit) in tanta erant exiſtimatione, ut Rex Catholicus in omnibus quæ ad religionem pertinent; eorum ſtaret judicio: quod illi magna ſeveritate exercebant, In Cataloniæ enim regno, inſtitura contra Albigenſes inquiſitione, oſſa Arnoldi Caſtelboni & Ermoſynes de Bronicende filiæ, qui avus fuit Rogeril Bernardi Comitis Foxienſis, effodi atque exuri, ac cineres in aerem projici juſſerunt, quod hæreſis crederentur fuiſſe participes. Sed res tota Anno M.C.D.XXV. per Cardinalem Petrum Conſalvum Mendozam, Sixti IV. Pontificis interveniente auctoritate, fuit compoſita. Et hi quidem primi fuerunt Inquiſitionis auctores; ſed quia devictis Saracenis ſeverius aliquando illa contra Judæos & Mahumetanos fuit exercita, origo ad Ferdinandum refertur. Hæc jam olim à Papa Sixto IV. & Rege confirmata fuit, circiter Annum M.C.D.LXXV. ob innumeras nequitias quas Judæi in contumeliam Chriſtianæ religionis committebant: eademque poſtea Luthero dogmatizare incipiente, antiquæ conſervandæ religioni magno fuit adjumento, atque obſtitit, quominus tam ipſe, quam alii novarum ſectarum conditores in Hiſpaniæ quoque regnis novam Babylonem, ut in Polonia, Germania, Bohemia, Anglia & Belgio exædificarint. Ejus vero hic eſt ordo & proceſſus. *Quicunque hæreſeos ſuſpectus fuerit, ab officiario quem Familiarem vocant, coram Inquiſitoribus comparere jubetur. Nulla hic fuga, nulla dilatio. Nihil faſſus, liber dimittitur, conſtituto tamen Coryceo qui omnia ejus nihil tale cogitantis dicta & facta obſervet. Si quidquam Romanæ Eccleſiæ contrarium in eo animadvertatur, Inquiſitorum juſſu comprehenditur, & judicio ſiſtitur. Illud vero notatu dignum eſt, quod tam contra accuſatorem quam reum diligens habetur quæſtio, utrum ſcilicet vir bonus ſit; ac præcipue num inter ipſum & delatum inimicitiæ intercedant. Sed & quem Familiarem vocari diximus Officiarius talis eligitur qui in iis quæ ad religionem pertinent inculpatus, & qui à quarto gradu uſque tam paterna quam materna cognationis è Chriſtiana proſapia ſit ortus. Audito ac dimiſſo reo, Proviſor, ſeu Vicarius, vel Diœceſanus vocatur, & ad eius relationem accuſatus vel liber pronunciatur, vel in vincula conjicitur. Fugientem Alguazil ſeu lictor Inquiſitionis perſequitur; itemque Hermandatus ſeu Fraternitas, de qua ſupra: tantoque major hic adhibetur diligentia quanto fugiens majoris eſt auctoritatis & conditionis. Capti bona omnia conſignantur; damnati, confiſcantur. In his omnibus adminiſtrandis Iudices ſummam adhibent integritatem: qui omnes opulenti ſunt, & ab avaritia aut corruptionibus alieni. Vt vero leves ac temerariæ accuſationes impediantur, is qui falſo aliquem aut per invidiam accuſaſſe deprehenſus fuerit, ſevere punitur. Captivi omnia præter veſtem auferuntur. Vbi octiduum circiter in carcere deſederit, à cuſtode carceris monetur ut à Iudicibus audientiam petat: qua impetrata, ab iiſdem monetur, ſuppreſſo interim accuſatoris nomine, ut culpam ſua ſponte fateatur, promiſſa, ſi id fecerit, impunitate; & econtra terrore mortis ob oculos poſito. Si nihil faſſus fuerit, in carcerem reducitur; ac deinceps iterum atque iterum judicio ſiſtitur, utque ſua conſcientiæ rationem habeat, monetur. Si omnibus artibus nihil ab eo exſculpi queat, crux & Miſſale apportantur: ſuper quibus juramentum facere recuſans, ſtatim damna-*

damnatur. Iuratus, non tamen ſtatim abſolvitur, ſed infinitis quæſtionibus, de patria, amicis, &c. urgetur. Vbi nihil fateri eum Iudices vident (qui enim bene inſtructi ſunt, numquam ſeipſos accuſant, nec prius loquuntur quam ea quorũ accuſantur intellexerint) tum accuſationem ei aperiunt, teſtium tamen aut delatorum nomina reticent, de quibus divinare magis ex privatis inimicitiis quam certi aliquid ſcire licet. Inde Procuratorem ſeu Advocatum ſibi eligit, qui ab eo informatus, ad ſingula reſpondeat: quod melius eſt quam ſi è veſtigio reſpondere cogatur.

Duo teſtes fide digni atque irreprehenſibiles, ad rei damnationem ſufficiunt, non tamen ſemper, præſertim ſi de capite agatur: prætor vero, apud quem captivi aſſervantur, ſolus ſufficit; unus tamen teſtis ad torturam non ſufficit, niſi certas conjecturas aut alias graves habeat rationes. Poſtquam diebus aliquot reus de teſtibus ſeu delatoribus conjecturam fecerit, productus Inquiſitores interrogat: num ab his vel illis inimicis ſcilicet ſuis, ſit delatus. Quamvis autem teſtium nomina divinare aut ſcire non poſſit, aliis tamen rationibus purgare ſe poteſt, nimirum ſi probaverit ſe cum Eccleſiaſticis habuiſſe amicitiam, obſervaſſe præcepta Eccleſiæ, dies feſtos, jejunia, Miſſas audiiſſe, & cetera quæ hæretici impugnant, obiiſſe. Ad hæc producenda novem dies integri reo conceduntur. Exploratis omnibus, Inquiſitores, qui ſunt Eccleſiaſtici ordinis & Theologi, de fide reſponſa examinant: quibus ſi innocentiam ille ſuam ſufficienter probaverit, abſolvitur, non tamen ſine dura aliqua pœnitentia, ſi metus aut ſuſpicionis cauſſa adhuc ſubſit; ſicque in carcerem ducitur donec de fide eius plene cognoſcatur. Quod ſi ex ore eius nulla probatio extorqueri poſſit quæ vel ad condemnationem vel abſolutionem ſufficiat, tortura res agitur, quæ in Hiſpania fidiculis tantum fit aut aqua, etiam quodcunque ob delictum. Sed & ſupplicia ibi non tam atrocia ſunt, ut in Germania, Gallia, & Italia Hæretici igne puniuntur. Cetera ſuppliciorum genera quæ rota, corporum diſſectionibus in quatuor partes, equorum diſtractionibus, &c. fiunt, Hiſpaniæ ignota ſunt. *Ad incutiendum vero terrorem, reus cum vicario ſuo in locum ſubterraneũ, horroris plenum ducitur, ubi iam ante Iudices conſederunt. Interim carnifex nigro habitu ac tecta facie, hirtus infernalis ſpecie, et occurrit, & ad Iudices abripit: qui precibus & minis ab eo contendunt, ut ultronea confeſſione tormentorum dolores redimat. Nihil fateri volentem, Iudices carnifici torquendum tradunt. Si quæſtione hac quoque nihil ab eo exprimatur, infinitæ aliæ artes illaqueandi hominem adhibentur. Subornantur qui hæreſis cauſſa ſe quoque captivos ſimulant & familiariter cum ipſo converſantes, omnia eius dicta & facta obſervant. Vbi certis argumentis reus hæreſeos convictus fuerit, igni adjudicatur: ſicque flava tunica, in qua diabolorum horribiles ſpecies pictæ ſunt,* (id genus veſtis *Sambenit* vocant) *indutus, & pileo ad turriculæ inſtar, in quo homo ardens, & diabolus capiti eius inſidens, itidem pictus cernitur, ad ſupplicium educitur, epiſtomio prius ori inſerto, ne ad populum loqui poſſit, ſi obſtinatus maneat; ſi vero confeſſus fuerit & ante ſententiam de ſe latam, pœnitentiam egerit, incredibili omnium gaudio, pœna expiandis ipſius delictis impoſita excipitur.* An ulla juſtior aut lenior hæreſin, quæ tantopere Mundum afflixit, coercendi ratio excogitari poſſit? Quod ſi quis inſtitutum hoc cum iis legibus quas hæretici in locis imperio ſuo ſubjectis de religione tulerunt, comparaverit, Inquiſitio multo illis tolerabilior videbitur. Id ſi cui dubium eſt, videat, quæſo, quam multa crudeliter paſſim ac nefarie hactenus, ac præcipue quam primum emergere cœpit hæreſis, patrarint. Quot rapinæ, quot cædes ab ipſis ſine ulla inquiſitione, ſine ulla judicii forma deſignatæ ſunt? ut ipſis Arabibus & Mauris deteriores merito videri debeant. Quid quod ſolum ſacerdotis nomen in multis juſta ſupplicii cauſa viſa fuit? quod ipſo Chriſto Domino noſtro ſacerdote in æternum, haud dubie clam ſupplicio iidem perſequuntur.

V. Inquiſitio porro ejuſmodi ob juſtitiam Franciæ ita placuit, ut ipſo effectu ab ea fuerit recepta. Et quidem *Edictum illud Romorantinum*, à privato Regis Conſilio omnibuſque Franciæ Parlamentis approbatum, hæretici Hiſpanicam Inquiſitionem nominarunt, ut in quo de hæreſi quæſtio ad prælatos tantum & Eccleſiaſticos remittitur, omni de ea cognoſcendi poteſtate ſæcularibus Iudicibus ademta & omnes alterius quam Catholicæ religionis exercendæ cauſſa inſtituti Conventus, læſæ Majeſtatis crimine condemnantur. Sic enim Edictum habet:

Vt vero ſecreta ejuſmodi conjurationes in lucem protrahantur, mandamus ſub iiſdem pœnis ut omnes qui quoquo modo conſcii fuerint aut conſenſerint, ſtatim rem omnem Iudicibus aperiant, & reorum ſive complicium nomina deferant: quo in caſu bona fide & ſub verbo regio impunitatem reis, non reis vero, quingentas libellas Turonenſes, è damnatorum bonis confiſcatis ante omnia ſolvendas, promittimus. Omnes etiam Prædicantes, qui à Prælatis aut iis qui eius rei poteſtatem

rem habent, non ordinati fuerint; itemque omnes libel-lorum famoſorum & aliorum ſcriptorum quæ ad nul-lum alium finem, quam ad ſeditionem ſpectant, aucto-res; tum impreſſores, venditores, & quicunque eiuſ-modi libellos & ſcripta diſſeminaverint; declaramus & haberi volumus pro rebellibus, noſtris & publicæ quietis inimicis, ac reis criminis læſæ Majeſtatis, eoſque iiſdem pœnis quibus ſeditioſos & clandeſtinorum con-venticulorum auctores, ſupra dicto modo ab iiſdem Iu-dicibus puniri jubemus. Ne vero Edicto hoc noſtro quiſquam per malitiam ad calumniam abutatur: vo-lumus & mandamus ut omnes calumniatores, & qui falſo aut malitioſe aliquem detulerint, iiſdem pœnis afficiantur, quibus rei peracti erant afficiendi.

Quod ſi Edictum hoc quam ſancte conceptum & promulgatum, tam ſtrenue exſequutioni de-mandatum fuiſſet, tot tantiſque malis ac miſeriis Francia numquam eſſet involuta. Rigidum quibuſ-dam viſum fuit: at profecto, ſi tempora iſta conſide-remus, aſperioribus etiam remediis erat opus. Nul-lum umquam ſæculum atheiſmi aut hæreſeon, ex Calviniſtica novatione exortarum, fuit feracius. Quamvis autem omnia quæ hac de re dici poſſunt, vel enumerare admodum difficile ſit, pauca tamen, velut exempli cauſſa, indicabo. Promulgato, uti di-ximus, regio Edicto, ne quis hæreticus in Francia publicas conciones haberet, Rector quidam Col-legii Rothomagenſis, quatuor linguarum peritia ſe jactans, in vetitum nitens, & Regiæ Curiarum auctoritati medium quaſi oſtendens digitum, ſug-geſtum cōſcendit, ac conciones habuit, magna ac-currente Hugonotarum multitudine; quamvis A-nabaptiſta eſſet, dicens inter alia, *Propinquam An-tichriſti ruinam divinitus ſibi eſſe revelatam: à Deo ſe electum ducem, ut ipſius voluntatem exſequeretur: ſpe-cialiter ſibi à Deo mandatum eſſe, ut omnes malos Principes ac magiſtratus interficiat; promiſſumque, non prius moriturum, quam novus ſit & ab omni pec-cato purgatus ac purus Mundus conſtitutus.* Idem Prophetam ſe ſimulabat, & vaticinaturus, tam-quam ad tripodem Apollinis ſe proſternens, horri-biles geſtus edebat. Certiores hac de re facti curiæ Iudices, hominem comprehendi juſſerunt: verum his præfecti, qui Calviniſta erat, opera ex urbe eva-ſit: turi tamen ab agricolis agnitus, & in carcerem traditus, ac tandem unà cum duobus cognatis, ad ignem damnatus fuit. Sed illi ſpectato miſeri homi-nis vivi combuſti ſupplicio, hæreſin ejurarunt, ac pœnitentiam egerunt. Dici vix poteſt, quam multi libelli à furioſis hominibus ſcripti undique pro-dierint, quibus Regia auctoritas turpiter pedibus proculcatur, & optimi quoque Principes ut ty-ranni Nerone ac Domitiano crudeliores diffaman-tur. Quam tu mercedem hos meruiſſe putas? Qui volet, legat Calvini eo tempore ſcripta edita: nulla pagina occurret quæ non injurioſis contra Princi-pum auctoritatem, contumelioſis ac ſeditioſis vo-cibus plena ſit. Quid Amboſiana illa contra Fran-ciſcum II. Regem conjuratio? quam pœnam mere-tur? Tum Quid Guiteriana illa contra Carolum IX; Quid Hugonotarum cum Turcis confederatio Baſileæ concluſa? ubi Beza, Mallotus, Viretus, Se-gurius, Clemens, Rentius, Damurſius & alii præ-ſentes fuerunt. Quid de cædibus dicam innumeris per omnes totius Franciæ provincias commiſſis? Rupellæ triginta ſacerdotes ferreis hamulis in tur-ri ſpeculatoria cæſi; & mox inde in aquam præci-pitati ſunt. Quis neſcit apud Engoliſmenſes, Petra-corios, & alibi ſepulchra aperta, & cadavera in quibus parum adhuc carnis reſtabat, pugionibus confoſſa? Anne hæreticæ crudelitatis ſufficientia ſunt teſtimonia & argumenta, puteus Nemauſen-ſis, cædes Fumellana, inhumanum genere quidem nobiliſſimi, ſed flagitiis multo nobilioris factum, qui tanta cum infamia in femina quadam, ad quam apud Petracorios diverterat, hoſpitalitatis jura violavit. Annon Monbriſſonii Hugonotæ Catho-licos ut ſe ipſos de turri præcipitarent, coegerunt? Fleaci iidem ſacerdotum capitibus tamquam glo-bis luſerunt. In parochia Callenevillana hæretici Ludovicum Faiardum probatæ vitæ & doctrinæ ſacerdotem nova forma degradarunt, immiſſis in lebetem oleo ferventem ipſius manibus ac deinde oleo ſuper caput atque in os infuſo. Quid hac cru-delitate magis barbarum atque inhumanum dici aut excogitari poſſit? Quod ſi tum in hoc regno uti in Hiſpania Inquiſitio in uſu fuiſſet, facile quum hæc aliaque innumera ſcelera, tum illa mala quæ ob religionis diſſidium miſera Francia pertulit, præcaveri potuiſſent, cujus honor tot tamque in-famibus flagitiis valde fuit conſpurcatus; tum ſu-prema Regum auctoritas ab ipſis ſubditis peſſum-data, ut qui ceu Furiis acti, ſuorum Principum ci-neres in ventum projicere non dubitarunt. O igitur jam felix, O beatum ſæculum, quo nihil tale vide-tur vel auditur!

Hanc tibi debemus, Rex Auguſtiſſime, pacem,
Cuius monſtra manus compeſcuit omnia: munus
Hocce tuum eſt, quod iam voces, Hugonota, Papiſta,
Deſierunt. Omnes titulo cenſentur eodem

Iam

Digitized by Google

Iam Cives. Peragit tutus ſua ſacra ſacerdos:
Paſtor tutus oves agit, & mare navita ſulcat.
Nimirum hanc nobis peperit tua cura quietem:
Subque tua dextra tuti requieſcimus umbra.

VI. Sed in Hiſpaniam redeamus: in qua ad Inquiſitionis tribunal non quæſtiones tãtum de hæreſi, verum etiam blaſphemiæ, & in Deum ac Sanctos contumelioſæ voces deferuntur. Sic Michael de Barro Navarræus & de Rege ſuo bene meritus, Ordinis S. Jacobi Commendator, quum aliquando *por vida de Dios*, id eſt, *per Dei vitam juraſſet*, triginta & unum dies in compedes fuit conjectus. Qua de re quum apud Regem eſſet queſtus, Rex filium ſuum ipſi ſocium ſe additurum reſpondit qui catenatum pondus dimidiatum cum ipſo ferret. Ita enim de ſe meritum eſſe, ut lubenter juvare ipſum velit: hac vero in re nullam aliam gratificandi rationem diſpicere. Et conclave quidem carceris hic habuit aulæis ornatum, & cetera omnia non minus quam extra carcerem magnifica: compedes tamen ac catenas non minus duras ac graves quam de vulgo quis ferre cogebatur. Beza ut Imagines ſuas auctiores faceret, etiam Pontium Leonem admiſcuit, tamquam glorioſum martyrem ad cœlum uſque laudibus efferens. Sed nihil hoc mirum. Ejuſmodi hominibus liber ille plenus eſt: qui diaboli potius quam Dei ſunt martyres. Pontius enim hic præter hæreſis crimen, peccati quoque nefandi convictus, & ab Inquiſitione damnatus fuit. Sed cur Bezæ non liceat eos laudibus ornare, quibus idem, quod ille cum amaſio ſuo commiſit, (ut ipſe non diſſimulat, & alibi nos indicavimus) peccatum placet? Habeat ergo ſuum ſibi Pontium qui ſub tali iiſdem vitiis infami præfecto, optimo jure hæreſeos ſignifer eſſe meretur. Sed idem Beza alium ſuis adnumerat, qui tamen ſuus non eſt. Caſallum dico, qui præceptor fuit Joannæ, Caroli V. Imperatoris filiæ, Joanni poſtea Luſitaniæ Regi, Sebaſtiani patri nuptæ, ejus quæ inſigne Xenodochium & monaſterium Madriti ædificavit, in quod poſtea Maximiliani Imperatoris vidua, ejuſdem Caroli V. filia, conceſſit. Sed de Caſallo res ſic habet. Poſtquam ſuo ipſius teſtimonio hæreſeos convictus, & ab Inquiſitione ut vivus combureretur, damnatus eſſet, multi Hiſpaniæ magnates, ut vitæ ei gratiam faceret, apud Regem intercefferunt, ſpe facta fore ut hæreſin ejuret ac deteſtetur. Quibus Rex reſpondit, ſi filia quoque ſua vel micam haberet hæreſeos, eam ſe juſtitiæ ultro traditurum. Caſallus damnatum ſe videns, boni angeli inſpiratione monitus, de animæ ſuæ ſalute ſollicitus eſſe, erroreſque quos amplexus fuerat conſiderare cœpit. Cum docto ergo homine colloquutus, & tandem, quamvis doctiſſimus eſſet, erroris convictus, publice hæreſin ejuravit, & remiſſo Novatorum doctrinæ nuncio, Catholicæ Eccleſiæ fidei ſe conſignavit, & ad Romanæ Eccleſiæ unionem rediit. Hac victoria lætus Rex, ſupplicium homini leniri juſſit: qui ad locum ſupplicii productus, *longam & doctam de converſione ſua orationem ad populum habuit, ac proteſtatus eſt, ſe non ut Proteſtantem infidelem, ſed fidelem ac bonum Catholicum, in fide Eccleſia Apoſtolica Romana, extra quam ſalus non ſit, moriturum.* Quam confeſſionem etiam mox ſanguine ſuo obſignavit, glorioſo triumpho in cœleſtem Beatorum ſedem receptus. Hoc modo vitam Caſallus clauſit, cum æterno hæreticorum opprobrio, qui impudenti ſane mendacio ſuis eum accenſere non verentur, mentitis martyribus.

DE IIS QUÆ IMPERATOR FERDINANdus poſt Caroli fratris diſceſſum, ad Catholicam ſtabiliendam Eccleſiam egit.

CAPUT SEPTIMUM.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherani è Colloquio VVormatienſi turpiter diſcedunt, inter ſe diviſi & ſe mutuo damnantes.*
II. *Miraculum Auguſtæ Vindelicorum factum.*
III. *Maximilianus Ferdinando Imperatori ſuccedit.*
IV. *Proteſtantes de auxiliis contra Turcam ſollicitat, qui tergiverſantur.*

I. FERDINANDUS quamvis ut Imperii, ita & ſtudii fraterni in Eccleſia Catholica tuenda ſucceſſor eſſet: tamen quum à Turca, qui Hungariam pœne totam jam pervaſerat, externum bellum immineret, coactus eſt, ut Germaniæ ſtatum talem, qualem à Carolo acceperat, conſervaret, ad pacem domi conſtituendam omnem operam conferre. Itaque conventu imperii Ratiſbonam indicto, qui ad finem Anni 1556. cæptus in ſequentis anni ver protractus eſt, Proteſtantes Principes non ſemel interpellavit, *ut in federis adverſus Turcam ſocietatem ſecum venirent, reliquiaſque Hungariæ & Tranſſilvaniæ conjunctis copiis defenderent.* A quibus contra petitum eſt, *ut Religionis controverſia decideretur, quoniam id à Concilio, ob incidentes bellorum motus, factum non eſſet.* Imperator quem cautiorem jam

Digitized by Google

fecerant præteritarum rerum documenta, *æquum non eſſe reſpondit, ut cauſſa ad Eccleſiam univerſalem pertinentis, ſoli Nationi Germanorum permitteretur dijudicatio:* victus tamen ad extremum tum importunitate Proteſtantium, tum Catholicorum ſpem certam victoriæ Imperatori facientium, confidentiâ; *ut ad colloquium veniretur VVormatiæ ad* XIV. *Cal. Octob.* conceſſit.

Quia vero tota Germania ſpem conceperat, fore ut diſſenſiones Religionis cauſſâ obortæ in illuſtri hoc conventu dirimerentur, propoſitum eſt mihi formam ejus, ritum & eventum breviter enarrare. Indictum erat Colloquium Anno M. D. LVII. inter duodecim Theologos Catholicorum, & totidem Doctores Confeſſioniſtas, præſide Spirenſi Epiſcopo. Notarii conſtituti erant ad Acta Diſputationis excipienda, hac conditione, ut ea ſcrinio incluſa, cujus clavis penes Præſidem una, penes Doctores Catholicos una, & penes Lutheranos item una eſſet, ad diem Comitiorum Imperialium aſſervarentur. Et ne res abiret ſine fructu, tum Principum tum Theologorum cauſſa, decretum erat, ut quatuor utrimque Principes negocio intereſſent: quibus vel morte, vel morbo, vel alia ratione impeditis, alii qui eorum vicem ſupplerent, nominati fuerant. Numquam uti dicebam, tanta ſpes pacis, quanta tunc temporis, affulſit. Magno pollicebantur de ſe utrique. Catholici, ſcientes cauſam ſuam *fundatam in ſoliditate petræ, adverſus quam portæ inferi non prævalebunt*, & habentes viros illuſtri experientia, ex verſutiis Proteſtantium 40. annorum decurſu inſpectis, conſcii etiam diſcordiarum grandium & multiplicium, quæ inter ipſos Lutheranos aperte graſſabantur, conſtitutis, quaſi aciebus, Flaccianorum, qui erant *Rigidi*, & Adiaphoriſtarum, qui erant *Molles*, item Oſiandrinorum, & Majoriſtarum, qui omnes de Juſtificatione, & bonis operibus &c. credendis aliter quam alii, ſentiebant. Itaque ante conſtitutum diem Wormatiæ adfuerunt Catholici: Item Flacciani cum Brentio: at Melanchton primum cum Sociis ad initium Septembris advenit, quoniam hic Conventus, de Religione etiam ſuorum Symmyſtarum Horrebat, conſcientia deſertæ ſuæ, quam ipſe Auguſtæ conſcripſerat, Confeſſionis. Horrebant igitur Molles venire in congreſſum Flaccianorũ, & tamen declinare hoc tẽpore impoſſibile eis videbatur, utpote à principibus ſuis miſſos. Tentarunt igitur hi inter ſe ipſos diſcordes Reformatores, an aliquo Syncretiſmo ſua Schiſmata poſſent componere, tum Francofurti tum Wormatiæ, antequam cum Catholicis congrederentur. ſed Spiritus vertiginis, qui erat in his totis, neutro loco in concordiam viros diſcordiæ pervenire permiſit. Breviſſime res ita cecidit. Ante congreſſum cum Catholicis Theologi Lutherani *Rigidiores*, juſſu ſuorum principum, videlicet Vinarienſium Saxoniæ Ducum, ſub quibus Lutherus Schiſma ſuum cæperat, urſerunt Molles, ut anathematizarent ſaltem ſecreto Zvvinglianos, Oſiandrinos, Majoriſtas, & Adiaphoriſtas, quod coacti demum revera fecerunt Molles traditis clare ſubſcriptionibus, quæ ad Principes per Legatos referrentur. Atque hac larva concordiæ, Mollibus clam damnatis, cum Catholicis in colloquium venerunt. Cum igitur conſediſſent, Catholici Doctores opus eſſe affirmabant, *quum inter Catholicos & Confeſſionis Auguſtanæ Theologos inſtituta ſit diſputatio, excluſis reliquis ſectis omnibus, ut perſonæ conferentes, religionem aperte ſuam profiteantur: ſe quidem omnes eſſe Catholicos, & unam fidem uno ore confiteri. Idem igitur velint Theologi Proteſtantes profiteri, ut conſtet mundo ſolum inter Confeſſionis Auguſtanæ & Catholicæ fidei profeſſores colloquium eſſe habitum, & de religione concordatum.* Profuit in hoc articulo Proteſtantibus ad bene tempus quod ſarvatam ſaltem concordiam inter ſe iniiſſent, ante Diſputationem. Itaque eam profeſſi, cum Catholicis I. egerunt de Judice Controverſiarum, & hujuſce diſputationis: in qua actione, *Catholici Eccleſiæ authoritatem decidendi vindicabant, cujus ſententia in Conciliis Generalibus, item perpetuo PP. conſenſu expreſſa, ſit audienda.* Melanchton contra ad Sacram ſcripturam & Tria ſymbola (Apoſtolicum, Nicenum Conſtantinopolitanum) atque Confeſſionem Auguſtanam, authoritatem hanc revocabat, ſatis fatuè utpote adverſus ſuæmet Religionis principia, excludens Conciliorum ſententiam, & eandem in ſymbolis illis, præter ſcripturam aſſumendis, admittens, quodque multo erat turpius, *Confeſſionem à ſemetipſo compactam & ſolum quinque principum Germaniæ & duarum urbium ſubſcriptione initio firmatam*, in locum Generalium Conciliorum ſurrogando. Diſputatum eſt igitur acriter ab utraque parte. Catholici objiciebant Lutheranis arrogantiam, quod nimirum ſe ipſos Sanctiſſimis omnium ſæculorum Patribus, & ſuas opiniones, judicio univerſæ Eccleſiæ, & conſenſui totius Antiquitatis anteponerent, hi, qui Novi eſſent ab heri & nudius tertius, coaliti, & tamen ne quidem inter ſemetipſos conſentientes, quod ſatis convincant plures eorum

factiones,

Digitized by Google

factiones, Accidit hoc per moleſtũ Proteſtantibus, præſertim cum à Catholicis urgerentũr *ut, ſi admittere debeant Confeſſionis Auguſtanæ dogmata, ipſi ſe prius redigerent in unum de illa ſenſum, & ſubreptitios ſub ejus prætextu ſectarum authores anathemate notatos rejicerent, atque à Conſortio ſuo authoritate publica excluderent. Datam eſſe pacem Confeſſioni Auguſtanæ decreto publico, id beneficium ad alias ſectas non pertinere.* Facile videt Melanchton hic procellam in caput ſuum parari, itaque demiſſe rogabat, ut de controverſiis ipſis ageretur, ſed zelotæ Flacciani intendentes detriumphare Melanchtonem & in eo alteram Saxonum, Vinarienſibus infeſtam, domum, parendum poſtulationi huic Catholicorum cenſuerunt, & offerendas Præſidi Diſputationis hujus condemnationes domeſticarum hæreſum, quas antea Legatis principum privatim obtuliſſent. Fruſtra deprecabatur hoc Melanchton, Flacciani enim tam propinqui victoriæ, anathema dicendum palam urgebant. Itaque Melanchton, cedens tempori, ſeipſum anathemate ferit aliquot conſcriptis anathematiſmis, inter quos etiam Adiaphoriſtarum ſecta, cujus ipſe author erat, condemnabatur. Interim proteſtabatur etiam de injuriis Flaccianorum. Brentius vero Oſiandrũ noluit damnari, qua in re & Melanchtoni & Flaccianis ſe opponebat. In hac perturbatione voluntatum Flacciani Julium Pflugium præſidem colloquii ſponte accedentes ei *proteſtationem offerunt in qua Zvvinglianos, Oſiandrinas, Maioriſtas ſive Synergiſtas, & Adiaphoriſtas prompte damnabant, veluti alienos à Confeſſione Auguſtana, ideoque quoad religionem attinet, nihil ſibi cum iis ſectariis fore commune.* Atque in hunc modum Melanchton, qui Confeſſionem Auguſtanam ipſe compegerat ab eadem poſt 27. annos, per ſuos diſcipulos fuit excluſus, & veluti è Lutherana Rep. proſcriptus, & quod amplius eſt ipſe ſibi anathema, juſto Dei judicio, vivens dixit. Et Flacciani quidem exhibita ſua proteſtatione quaſi ad hanc damnationẽ ſolum veniſſent, confeſtim iter ingreſſi ſunt domum revertentes. Cæteri autem quinque Theologi Proteſtantium, nempe Schaeppius, Strigelius, Stoſſelius, Morlinus & Sarcerius recedentibus à communione aliis VII. Lutheranorum Theologis perſtiterunt. Unde colloquium hoc primo ſuſpenſum fuit deinde vero etiam plane diſſipatum. Siquidem conſulto Cæſare, quid in diſcordia Lutheranorum agendum eſſet, Lutherani, ne quidem eo jubente, & optante, conciliari deinceps non potuerũt, & Catholici ignorabant cum qua parte eorum qui ſe & damnabant, & tamen Confeſſioni adhærere aſſerebant, agendum eſſet. Nihil itaque actum eſt aliud eo colloquio, quam quod *turpitudo Hæreſis Lutheranæ indies in ſciſſuras maiores prolabentis, mundo apparuit*, quam Fridericus Staphylus, Jureconſultus, nuper è Lutheraniſmo ad fidem Catholicam reverſus, præſens huic colloquio, utpote Ferdinandi Cæſaris & Ducis Bavariæ Conſiliarius, qui cuncta Lutheranorum ſecreta noverat, edito libello vulgavit, ſub titulo *Trimembris epitome Theologiæ Lutheranæ*, in cujus tertia parte de variis Lutheranorum ſectis diſſerit, etſi eædem ſe Confeſſionis Auguſtanæ profeſſores eſſe affirmẽt. (*a*) Ita Lutherani, priuſquam ad manus ventum eſſet, pugnæ ſe ſubduxerunt, Catholicis inſtructa acie fruſtra prœlium exſpectantibus. Mox ecce tibi ſcriptorum aculeatorum & mordacium certamina, Nicolao Amsdorffio & Nicolao Gallo, qui erant ex numero Excommunicatiorum, adverſus Melanchthonem & Brentium qui alterius erant factionis, inſurgentibus, eoſque hæreticorum fautores, Zvvinglianos & Oſiandrinos appellantibus, qui veluti impii ſuis opinionibus Auguſtanæ Confeſſionis velum prætexant. *Nam in VVormatienſi Colloquio* (ſcribit Amsdorfius) *Brentius & Philippus Melanchthon, quum ipſi Zvvinglium & Oſiandrum damnare recuſarent, nos deridiculo habuerunt, & à Colloquio prorſus ignominioſe repulerunt, quod ad diſputationem progredi, niſi illorum prius damnato errore, nollemus. Quumque ii, qui poſt noſtrum diſceſſum remanſerunt, aliam doctrinam ab ea, quæ Auguſtana Confeſſione explicatur, ſe non propugnaturos ſcriptis ſuis teſtati ſint, nihil minus tamen faciunt quam quod ſunt profeſſi, & non Zvinglianos tantum, ſed & Oſiandrianos ſeſe oſtendunt. Controverſia noſtra* (dicebat Ratisbonẽſis Miniſter) *de graviſſimis Fidei capitibus fuit, qualia ſũt de Lege, de Evangelio, de Iuſtificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, de Ceremoniis: de quibus non potuit inter nos convenire.* Hic exitus fuit iſtius Conventus, aut potius Comœdiæ, & ſumtu Lutheranorum, & cum eorundem ignominia actæ. Miſer Melanchthon, vultu in terram dejecto, & corrugatâ fronte, pudore ſuffuſus perpetuo ſuſpiria ducebat: *Deus bone,* inquiens, *cum qualibus & quam cerebroſis hominibus negocium nobis eſt? Actum eſt de Eccleſia Domini.* Dixerit hic non nemo: *O miſeros Babylonis ædificatores!* alius *Parturiunt montes unde nihil*

[a] *Vlenbergius vita Melancht. cap. 23. fuſe ex AA. Lutheranis ibi cit.*

Digitized by Google

nihil niſi fumus & orbis riſus. An non jure omni hanc Babylonem compos mentis vitet?

II. Porro Ferdinandus ſeptemdecim imperavit annis, quibus omnibus nihil in religionis negocio memorabile geſtum eſt, niſi quod ſcriptis & libellis inter partes acerrime dimicatum fuit, interim ut ſequenti Capite oſtendam tum inter Proteſtantes, tum Catholicos, imprimis Staphylum, nam in hunc omnes pariter inſurrexerunt, qui in Trimembri epitome Theologiæ Lutheranæ, ſeſe in lucem aliter, quam vellent protractos è ſuis latibulis, dolebant. Ex Proteſtantium numero quidem Melanchton Anno 1558. Atro felle ſcriptum edidit, eo quod ipſe eſſet creatus Dux ternæ Phalangis Evangelicorum, & tunc ſumtus eſt Flaccius Illyricus, Andreas Muſculus, Jacobus Smidelinus, & Longinus Schvvenckfeldianus, &c. quibus omnibus idem Staphylus unam nervoſam reſponſionem oppoſuit, hoc titulo inſignitam: *Contra ædificatores turris Babylonicæ Reſponſio.* quo viſo Melanchton ſe pugnæ ſubtraxit, nec Staphylum deinceps laceſſivit. Cum vero turpitudo illa Lutherani Schiſmatis indies magis pervulgaretur, acrius de medicina luxato corpori adhibenda cæptum eſt cogitari, quam cogitationem Melanchton probavit; ſed opere impleri poſſe deſperans dixit demum veriſſimum hoc inter plurima falſa verbum, *Quod noſtri principes tolli controverſias cupiunt, voluntas laudanda eſt, ſed conantur hydræ caput præcidere hoc Sycophantico ſæculo.* prædixerat hoc Lutherus ipſe in captivit. Babylon. libro [a] *Dabo operam ut negocium ſcribendi habeant copioſum, præcurram enim, ut dum glorioſiſſimi victores de una aliqua mea hæreſi, ut eis videtur, triumphant, ego interim novam moliar.* Synodus opportuniſſimũ videbatur eſſe remedium ſopiendæ diſcordiæ, ſed Melanchton reſtitabat, æque à ſuis, quam à Tridentinis PP. timens fulmen anathematiſmi. In hac trepidatione & anguſtiis miſer Melanchthon reliquum vitæ exegit, adeo ut ne quidem Witteberga ſibi videretur eſſe tutus, uti ipſe in Epiſtolis queritur, & ſane fugam aliquoties tentavit, maxime initio Anni 1559. quo Flaccius invaleſcens Decem ſectis è Luthero ortis, anathema procuravit publice dici à Winarienſibus Ducibus: contra quod Wittebergenſis Academia inſurgens, ſcriptum plane maledicum emiſit. Sed dum ſe Lutherani concidunt Calviniſmus ſenſim in Germaniam, & primo Palatinatum irrepit. [b] & Melanchton Anno 1560. moritur. Pacem optimus Imperator unice ſpectabat; quæ tanto magis Chriſtianæ Reipublicæ erat neceſſaria, quanto ei majora à potentiſſimo hoſte pericula impendebant. Paullo vero ante mortem ipſius Auguſtæ Vindelicorum res accidit miraculo plena, quæ multos ad Catholicam fidem convertit. *Filia civis textoris à dæmone inſeſſa, à patre ad Prædicantes Lutheranos liberanda deducitur. Hi exorciſmis eam privatim aggrediuntur, ſed fruſtra; diabolo omnes eorum conatus irridente. Itaque excuſare ſe Miniſtri, & æterni Patris voluntatem ac decretum, qui pœnæ tempus nondum abbreviare vellet, obtendentes, patrem ad patientiam cohortari. Forte aderat è vicinia Chirurgi cujuſdam Matthiæ nomine filia, Catholicæ religioni addicta. Hæc dæmoniacæ patrem rogat, ut ſacerdotem quendam Catholicum, Patrem Simonem nomine, qui in templo Mauritiano concionabatur acceſſiri curaret. Patre aſſentiente venit ſacerdos, homo cæteroqui inculpatæ vitæ, & in his rebus non inexercitatus; precationibus ſe dat, & aquam luſtralem ſecum ad obſeſſam adfert. Quo illa conſpecto, mirum in modum angi atque horribiles ululatus edere cæpit. Quum vero ardentiſſima ſiti torqueretur, ex aqua luſtrali hauſtum ſumere coacta, ingraveſcentibus tormentis, multo crebrioribus atque atrocioribus injuriis in ſacerdotem; exorciſmis intentum, debacchabatur, tanta cum vehementia, ut vix à ſex robuſtis viris teneri ac conſtringi poſſet. Poſt longam quaſi pugnam & frequentem divini nominis invocationem, diabolus taurina voce omnibus audientibus exclamavit, Nequiſſime ſacerdos, numquam tu me hinc expelles: cedere tamen fortiori tandem & creaturam hanc Dei relinquere compulſus fuit: quæ non priſtinæ tantum formæ & corporis valetudini reſtituta fuit, verum etiam animæ ſalutem recepit, cum ſuis ad Catholicam Eccleſiam, in qua ſola vera miracula fiunt, reverſa.*

III. Defuncto Ferdinando VIII. Kal. Sextil. Anno 1564. Maximilianus filius ſucceſſit natus Anno 1527. cum jam ante Anno 1562. VIII. Kal. Dec. in Regem Roman. eſſet Electus. Ei vix Imperium ingreſſo Turca omnibus viribus incubuit. Solimanus enim jam ætate provectus, ut victoriis ſuis colophonem imponeret, cum exercitu Hungariam pervagatus, Sigethum, poſitis caſtris, acerrime oppugnabat. Imperator accepta periculi magnitudine, Principes Auguſtam convocat, ut de auxiliis conferendis ageretur. Ibi Proteſtantes alia atque alia obtendere; nonnulli bellum quod tum inter Daniæ & Sueciæ reges gerebatur, in quorum

regnis

[a] *Anno 2. b.* [b] *Vlenberg. Vit. Melanchton. cap. 23. & 24.*

regnis jam ante quoque religio mutata fuerat, uti ſupra libro 4. diximus; alii contentionem, quæ inter duos fratres Duces Winmarienſes, Electoris Palatini generos, exarſerat, quam tam dictus Palatinus quam Saxoniæ Elector plurimum ad res ſuas pertinere dicebant. At Philippus Haſſiæ Landgravius, & alii Principes tredecim ejuſdem religionis, Marpurgum ab eo invitati, ſe per nuptias filii ſui cum Ducis Wirtenbergici filia excuſabant. Horum vero Principum nomina erant. Philippus Haſſiæ Landgravius, Gulielmus & Ludovicus ejus filii, Philippus Dux Holſatiæ, Erneſtus Dux Brunſuicenſis, Chriſtophorus Dux Wirtenbergicus, duo ipſius filii, duo filii Comitis Palatini Electoris, Wolfgangus Dux Bipontinus cũ filio, & Joannes Georgius filius Marchionis Brãdenburgenſis. *Et iis quidem qui inviti aliquid faciunt, excuſatio numquam deeſt.* Non parum tum Imperator indignabatur, quod tam propinquo ſæviſſimi hoſtis metu, Principes genio & conviviis indulgerent; ſimulque verebatur ne per hanc occaſionem aliquid in religionis negotio de novo tentarent; præſertim quum ex omnibus Principum familiis qui religionem Proteſtantium ſequebantur, illo in conventu quidam præſentes eſſent. Præcipua ipſius cura fuit, ut Comitem Palatinum tam ad antiquam religionem, quam officium reduceret, qui Auguſtanæ Confeſſionis adeo inter ſe diſſidentis pertæſus, Genevenſem cujus vulnera tunc veluti recentis mercis latebant, fuerat amplexus, ut alibi oſtendam.

IV. Itaque Maximilianus, quod periculum in mora eſſet, ſolo Bavariæ Duce comitante, Auguſtam profectus eſt. Miſerunt quidem eo Proteſtantes Legatos ſuos; ſed Imperator, quod de magnis & ad totius Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem pertinentibus rebus agendum eſſet, Principes per omnia ſacra obteſtatus eſt, *ut ipſi eo venirent, nec bello inter Danos & Suecos decipi ſe ſinerent, ſed Ieſu Chriſti honorem ſuis nuptiis & epulis, ac publicas utilitates privatis anteponerent.* Interea Solimanus maximis viribus Hungariam pervagatus, pleraque ſuæ ditionis fecit. Comitiis tandem celebratis, deliberatum fuit, de hæreſibus Pace religionis non comprehenſis, immo Auguſtani Conventus Anno M.D.LV. habiti decreto damnatis, ex Imperio profligandis ac penitus exſtirpandis: tum etiam de auxiliis contra Turcam conferendis. Facile tum videbat Elector Palatinus, non ſolum Anabaptiſtas, Arrianos & alios hæreticos, verum etiam ſe ſuoſq; Calviniſtas, quorum Confeſſioni ſeſe adjunxerat, iſthac propoſitione deſignari. Quare omni ſtudio eo elaboravit ut hac de re eo in conventu nihil omnino fuerit decretum: de altero vero facile aſſenſit, ut nimirum contra Turcas auxilia contribuerentur; cujus expeditionis eventum libro IV. explicavimus. Et hic tum quidem rerum erat per Germaniam ſtatus: quem crebris offenſionibus, ac præſertim religionis diſſidiis vehementer labefactatum, mors Solimani non parum recreavit. Deo providente, ne dum ſuos flagellat & terret ad pœnitentiam, hoſtis nihilominus ſanctam Eccleſiam non plane conculcet.

DE VARIIS AC DIVERSIS FIDEI CONFESSIONIBUS, Principum juſſu cuſis, & per ipſorum ditiones divulgatis: deque altercationibus Theologorum.

CAPUT OCTAVUM.

ARGUMENTUM.

I. *Pace inter Principes facta, calamo inter doctos dimicatur.*
II. *Quid Calvinus de Luthero ſenſerit & dixerit.*
III. *Faceta Narratio de quodam qui nullibi repertis eiuſdem religionis ociis, ad Catholicam Eccleſiam rediit.*
IV. *Colloquium Numburgenſe.*
V. *Bremæ religio mutata, & Calviniſmus ſenſim introductus.*

I. PAce cum Proteſtantibus in Germania Principibus poſt Saxonem & Landgravium liberatis, ita tamen acciſis viribus ut movere nihil amplius poſſent; Mauritio etiam in prælio occiſo, & crudeli illo Alberto Brandeburgico profligato, à Carolo V. facta, & à Ferdinando Imperatore prudenter continuata: bellum inter Theologos acerrimum fuit exortum; compoſitoque ferreo bello, papyraceum acrius geri cœpit. Novæ ac multiplices prodeunt undique Fidei Confeſſiones, tam Principum quam privatorum Theologorum nomine. Unam Saxoniæ Dux edidit, aliam Comites Mansfeldienſes; rurſus aliam Chriſtophorus Dux Wirtembergicus; quibus non ſolum Zvingliani & Calviniſtæ, quorum ſecta tum in Germania gliſcebat, ſed Melanchthoniani etiam & Majo-

Digitized by Google

giſtæ, quamvis fideles olim Lutheri amici, hæreſeos condemnantur. Tum quoque odioſa illa & tot diſputationibus vexata, lapis offendiculi hæreticorũ, *de Cœna Domini quæſtio* inter Theologos rurſus ſumma contentione agitata fuit: de qua quid ſentiendum eſſet à Wolfgãgo Comite Palatino rogatus Melanchthon, more ſuo ita ambigue reſpondit, ut miſerũ Principem ex incerto multo fecerit incertiorem. Quia tamen Melanchthon Sacramentariorum ſententiæ ſubſcribere quodammodo videbatur; idem Princeps *formam quandam religionis conſtituit, & in ſua ditione tantiſper obſervari juſſit, donec aliter à ſe fuerit ſtatutum.* Idem in ditiuncula ſua fecit Georgius Princeps Anhaldinus quietiã aſſumto Prædicantis habitu, propria auctoritate è ſuggeſtu ad populum eſt concionatus. Hinc Beza *ſimul & boni Principis & vigilantis Paſtoris munus ab eo impletum ſcribit ac ſubditorum quidem Principem in terra, eorundem vero ducem ac ductorem ad cœlum fuiſſe. Ab hoc etiam longinquas nationes conſilia petiiſſe*, idem auctor eſt. Tanta hujus Principis primi & ultimi inter prædicantes erat auctoritas. Sed & alii Principes ſuas quiſque Confeſſiones promulgarunt, pleraſque à Melanchthone cuſis ac formatas. At Nicolaus Gallus Prædicans Ratisbonenſis contra Melanchthonem ſtricto calamo, *ambiguitatem ei exprobrabat; Lutheri de reali Corporis Chriſti præſentia in Sacramento altaris ſententiam ſtrenue propugnans.* Similiter Brentius junior, Profeſſor Tubingenſis patris ſui opinionem acerrime defendebat, *qui Zvinglianam & Calviniſticam doctrinam tamquam diabolicam & plenam impietatis condemnarat;* Principemque induxit, ut Zuinglianos & Sacramentarios publico Edicto proſcripſerit. Sed & inter Joachimum Weſtphalum Lutheranum & Joannem Laſcum Polonum Calviniſtam acerrimæ contentiones exſtiterunt, ut ſcripta utrimque edita teſtantur. Nec minus civiliter magnus ille Superintendens Heshuſius Calviniſtas tractavit. Sed & Calvinus egregie ſe ultus eſt: cujus ſcripta tam mordacia atque aculeata ſunt, ut hac in palæſtra omnibus qui ante eum fuerunt, palmam præripuiſſe videatur.

II. Calvinus vero Lutheranos perſtringens, immemor ejus fuit quod antea ſcripſerat; *Lutherum divino Spiritũ afflatu & à Deo miſſum fuiſſe. Hoc ſine ulla aſſentatione* (ait quodam loco) *nos Luthero teſtimonium perhibemus, fuiſſe inſignem Jeſu Chriſti Apoſtolum. Res ipſa teſtatur, non Lutherum, ſed Deum per Lutherum loquutum eſſe, & ex ore ejus fulminaſſe.* Si ergo Lutherus eſt Jeſu Chriſti Apoſtolus, Calvinus diaboli erit Apoſtolus; ut quem Lutherus in perſona Zvinglii & aliorum Sacramẽtariorum hæreſeos damnavit, ejuſque doctrinam curruum eſſe ſcripſit, quo innumeræ animæ ad Infernum deducantur. Sed & Calvinus ejuſque aſſeclæ Lutheranorum doctrinam peſtilentem eſſe ac morte dignam: & viciſſim Lutherani Calviniſtarum errores flammis expiandos eſſe ſcribunt.

Porro Brentius & Martinus Chemnitius Prædicans Brunſuicenſis ex una, & Henricus Bullingerus ab altera parte acerrimas inter ſe dimicationes ſuſceperunt. Et illi quidem ad Georgium Brãdenburgicum ſcripſerunt, *ut ſi ſalus ſua ſibi curæ eſſet, Calviniſtas non ſolum à ſe ſegregaret, verum etiam è tota ſua ditione ejiceret, ac pœnis coerceret; ut qui venenum ſuum longe lateque ſpargere ſatagant.* At Calviniſtæ econtrario hortati ſunt, tam hunc quam alios Principes, *ut Craſſiores Lutheranæ doctrinæ errores emendarent, ut quibus homines ad perditionem perducerentur. Et ſub Lutheraniſmo merum adhuc Papiſmum latere.* Inprimis vero Calvinus Melanchthonem ad ſuas partes pertrahere ſtudebat. *Et tu quidem*, inquit, *te occultas: at quid ſi mors interim te opprimat?* Neque tamen quidquam ab hoc polypo certi exprimi potuit: de quo Lutherani in Apologia de Cœna Domini, *Negare*, ajunt, *non poſſumus Melanchthonem non tam ſerio ac par erat, Sacramentariis ſeſe oppoſuiſſe, qui parum ſincere cum eo agebant. Debebat ille conſiderare, quantopere vulgi, qui fidem ipſi habuerunt, animos & conſcientias incertitudo illa perturbatura eſſet; & Calviniſtarum artes & fraudes melius perſpicere, qui hoc modo parvam ſuam doctrinam propagare conantur.* Tandem vero Imperii Statibus Francofurti, ut novo Romano Imperatori fidem & homagium præſtarent, congregatis, Proteſtantes Principes quum apud alios ſuos Theologos, tum Melanchthonem præcipue inſtiterunt, ut ſententias ſuas aperte proferrent, & quid de ſingulis articulis & controverſiis credendum eſſet, ſtatuerent. Habito ſuper ea re concilio, poſt multam diſceptationem à prædictis Theologis in hanc ſententiam concluſum fuit, *Quantum ad doctrinam de Cœna Domini, nos recipimus Catechiſmum Lutheri, Confeſſionem Auguſtanam, Articulos Smalcaldicos, ſecundum eum intellectum qui Apologia continetur, & Locos Communes Philippi Melanchthonis: quemadmodum etiam recipimus Reconciliationem & concordiam inter*

Luthe-

Digitized by Google

Lutherum & Bucerum Anno M. D. XXXVII. *multis piis & doctis hominibus præſentibus. VVitebergæ factam.* Hæc vero ambigua reſponſio è Melanchthonis tripode profecta, per eoſdem poſtea amplius declarata, & realis corporis Chriſti præſentia approbata fuit, ut è ſcriptis Apologiæ de Cœna inſertis videre licet: ad quæ tamen Sacramentarii nequaquam muti fuerunt. In omnibus his nullum de antiquis Conciliis verbum, nulla SS. Patrum, *qui fideles Chriſtianæ Fidei cuſtodes fuerunt, mentio.*

III. Cadmæa hæc progenies, vix terra è draconis dentibus exorta, ſtatim verſis in mutuam perniciem armis, ita invicem ſeſe invaſerunt, ut nullus conviciorum quibus alter alterum inceſſebat, modus, nullus diratum quibus una ſecta aliam devovebat, fuerit finis: ut ſcripta ab his atque illis edita teſtantur. *Quia in re non veritatis ſtudium, ſed ſua cuique ambitio dux erat.* Et ſane *mos eſt hæreticis,* ut S. Gregorius inquit, *in diſputando ſuam gloriam cum Veritatis jactura ambire.* Nihil minus illi quam Veritatem quærunt: ſed hæreſos vino ebrii, quid faciant, aut quam viam ingrediantur, neſciunt, hinc inde tamquam in tenebris oberrantes, & jam ad hanc jam ad aliam partem deflectentes. Talis fuit ille Melanchthonis diſcipulus, quem Staphylus narrat omnes ſectarum portas pulſaſſe, & apud omnium religionum, quæ in Septemtrionalibus vigent regionibus, ſocios Miniſterii munus quæſiiſſe, ſed poſt editam Fidei confeſſionem æque ab omnibus repudiatum. Nam è Saxonia ab Illyrico, è Pruſſia ab Oſiandro ejectum; in Polonia ab Antitrinitariis & Deiſtis, aliiſque novis Evangelicis, quorum ſectæ ibi prævalebant, locum ei denegatum; in Bohemia ab Huſſitis & Picardis, in Sileſia à Schuenckfeldianis, in Moravia ab Anabaptiſtis ſuas ſibi tes habere juſſum. Poſt longam diſcurſationem, miſerum hominem qui nullis aliis armis quam S. Scripturæ textibus & Lutheri ac Melanchthonis auctoritate ſuam religionem defenderet; nec tamen qui pro Chriſtiana & Evangelica agnoſcere eam vellent reperiret; tandem Viennam delatum, & tam de aliis ſuis miſeriis quam de tam longa & laborioſa peregrinatione apud viros quoſdam eruditos Catholicos conqueſtum: ſe nimirum omnes fere regiones obiiſſe, ut gentem aliquam ſeu nationem inveniret quæ in omnibus Lutheri & Melanchthonis doctrinam ſequeretur; ſed unum tantum Prædicantem reperiſſe, qui ſuggeſtum conſcendendi, & eandem Veritatem ſecum prædicandi poteſtatem ipſi facere voluerit. Idem deinde melius inſtructus, relicta hæreſi ad Catholicam Eccleſiam fuit reverſus.

IV. Principes Auguſtanam ſequentes Confeſſionem, fruſtra tentata inter Superindentes & Paſtores ſuos concordia, Naumburgi in Thuringia Anno 1561. conventum habuerunt, [*a*] ad quem Papa Pius IV. Nuncium ſuum miſit, exhortans ut Concilii decreta de religione exſpectarent, quod Imperator, Galliarum Rex, & alii Principes Chriſtiani magno tum ſtudio iterum flagitabant. Sed non plus hic conventus momenti ad conſenſum attulit, quam reliqui fere omnes. Quotieſcumque enim de religione inſtituta fuerat diſputatio, primo ſtatim congreſſu quando de Judice agebatur, factaque illis optione, ut doctrinam ſuam ei quæ primis quinque ſæculis viguiſſet, quamque puram & incorruptam fuiſſe ipſi fatebantur, conformem eſſe demonſtrarent, Conciliorum proferebatur in Scriptura interpretanda auctoritas. *Nos,* ajebant, *quatuor illa prima Concilia, Nicænum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum & Chalcedonium admittimus, quatenus tamen S. Scripturæ ſunt conformia.* Sed hic velim mihi dicant ſuaviludii iſti, ad quid opus ſit quatuor illorum Conciliorum ab aliis diſtinctione, ſi cautio hæc addatur, ut S. Scripturæ ſint conformia? O ineptam ac turpem non tam eluſionem quam illuſionem! Idem enim de Porphyrii & aliorum ſcriptis, ac de Alcorano quoque dici poſſit, quatenus ſcilicet S. Scripturæ ſunt conformia cujus teſtimoniis tam Mahumetes quam plerique alii utuntur. *Sicut ſepia,* inquit Gregorius Nazianzenus in oratione ad CL. Epiſcopos, *ubi in rete incidiſſe ſe animadvertit, effuſo atramento, quod pro ſanguine ei eſt, aquam infuſcat, ſicque evadit: ita & hæretici ſemper poſticum aliquod reperiunt, per quod ſe ſubducant;* nullum vero commodius quam quod Conciliorum decreta & SS. Patrum judicia libere, quando & ubi lubet, aſpernantur, S. Scripturæ, id eſt, interpretationi in ipſorum cerebro natæ, diſſentanea eſſe cauſſantes. Hoc vero modo nullus umquam controverſiarum erit finis, ut libro VIII. clarius oſtendam.

Dum itaq; Lutherani Molles cum Rigidis, & utrique cum Zvinglianis de concordia nequidquā tractāt [*b*] Calviniſtæ, vafri & verſipelles homines, Geneva

[a] *Anatomia Eccl. Cathol. pag.* 109. [b] *Vien. in vita Luth. Melancht. Flacii, &c.*

Digitized by Google

Geneva egreſſi, omnes undique ſuam propagandi doctrinam occaſiones captant; eumque in finem varios libellos paſſim ſpargunt, ii quum Bremam, quæ Archiepiſcopalis eſt inferioris Saxoniæ civitas, irrepſiſſent, fruſtra indignantibus ac frementibus Lutheranis paullatim magis magiſque invaluerunt. Horum præcipuus fuit Albertus Haldenbergius, qui Lutheranum hactenus ſe ſimularat, ſed paullatim ad Calviniſtarum doctrinam deflexit. Senatus cui novitas hæc initio non valde placebat, Theologorum Witenbergenſium, à quibus, uti ajebant, repurgati Evangelii veritas profecta eſſet, ſententiam exquiſivit: qui unà cum Melanchthone (is enim adhuc tum, ſcilic. A. M.D.LVI. in vivis erat) Auguſtanæ Confeſſioni inhærendum reſponderunt. Vocatus Hardenbergius, & Witembergenſis Eccleſiæ, omnium Eccleſiarum matris ſententiæ ſubſcribere juſſus, *Auguſtanam Confeſſionem*, ait, *plenam eſſe errorum: tum etiam diverſas eius exſtare formas quæ Papiſmum redoleant.* Illud probandum, ejus auctores divino ſpiritu illuſtratos fuiſſe. Quum ergo ut Auguſtanæ ſubſcriberet Confeſſioni impetrari ab eo non poſſet, jubetur ſaltem Concordiæ inter Lutherum & Bucerum Anno M.D.XXXVI. factæ articulos approbare. Ille vero ſæpius ex Melanchthonis ore audiviſſe ſe ajebat, articulos illos numquam communi conſenſu fuiſſe approbatos ac ſignatos. Mittitur ergo ad Melanchthonem, qui Wormatiæ tum erat, Joannes Schlungravius, qui rei veritatem exquirat. Is reverſus longe aliud quam Hardenbergius dixerat, reſponſum attulit, nimirum articulos illius Concordiæ à Melanchthone, Piſtorio, & aliis Theologis tanquam Chriſtianos & Evangelicos recipi atque approbari. Quo minus ergo tum Hardenbergius inſtitutum perfecerit, quum hoc tum bellum exortum obſtitit: ut & Danorum regis interceſſio, qui ut regnum quod legitimo domino extorſerat, ſtabiliret, Saxonicam Confeſſionem amplexus fuerat, & Bremenſes tum ne quid innovarent, ſollicitabat. Nec tamen animum abjecit Hardenbergius, ad Danos nequaquam pertinere dictitans, Germanorum conſcientiis ullas leges præſcribere. Interim Tilemanus Heshuſius in Superintendentem eligitur, qui non Hardenbergium tantum ſed omnes quoque Calviniſtas acerrimis ſcriptis inſectatus eſt: Hardenbergio ad Heidelbergenſis, Lipſienſis & Witenbergenſis Academiarum judicia fruſtra provocante.

Tandem vero Hardenbergius non Brema tantum, ſed tota etiam Saxonia ejectus, Habito Conventu Lunæburgi menſe Maio [a] Embdam Friſiæ orientalis metropolim profugit, ibique apoplexia fuit exſtinctus, diviſionis & ſeditionis poſt ſe relicto inter auditores ſuos ſpiritu è quo poſtea mutuæ exſecrationes, ac præcipuorum civium proſcriptiones exſtiterunt. Sic ejectis Calviniſtis, Bremæ Lutheraniſmus rurſum fuit ſtabilitus. At biennio poſt Calviniſtæ, ut de ipſorum doctrina plenius cognoſceretur petierunt, & ut *Colloquium Mulbrunnæ* inſtitueretur, Anno 1564. menſe Aprili [b] impetrarunt, cui Elector Palatinus & Dux Wirtembergicus interfuerunt, Brentio & Smidelino è Lutheranorum, & Boquino cum ſociis è Calviniſtarum partibus ad diſputandum delectis. Sed æque, immo magis incertis animis hinc diſceſſum fuit. Non multo poſt Brema, chariſſimi quondam ſui patris Lutheri abjecta memoria, Genevenſem Confeſſionem recepit. Anno 1562. Eſt vero hæc Imperialis civitas, quæ tamen in quibuſdam Archiepiſcopi, qui Proteſtantium doctrinam ſequitur, & è Ducum Brunſuicenſium eſt familia, imperium agnoſcit, eodem modo quo Brandenburgicus ſuperioribus annis Argentoratenſis Epiſcopatus Adminiſtratorem ſe tulit, nullo alio ſacro fungens officio, quam quod Eccleſiaſticos capit proventus, ut ſuo loco dicam. Attu, Lector, hic Septentrionalium populorum infelicitatem conſidera, qui ad Principis libidinem religionem mutare coguntur, ut ſequenti capite apertius oſtendetur.

[a] *Anatomia Eccl. Cathol.* [b] *Eadem.*

DE FREQUENTI ET MISERABILI RELIGIONIS IN PALATINATU AD RHENUM MUTATIONE.

CAPUT NONUM.

ARGUMENTUM.

I. *Uſus & Lex in Germania, ut ſubditus Principis religionem ſequatur.*
II. *Beza Calvini iuſſu ad Comitem Palatinum proficiſcitur, & fictam de Cœna Domini confeſſionem adit.*
III. *Comes Palatinus abdicato Lutheraniſmo Calviniſmum amplectitur.*
IV. *Eius filius & ſucceſſor Ludovicus, Calviniſmo profligato, Lutheraniſmum reducit.*

V. *Iohan-*

V. *Ioannes Caſimirus Adminiſtrator & tutor Friderici,patrie in Electoratu ſucceſſoris,Lutheranis ejectis,Calviniſticam religionem reſtituit.*
VI. *Scholares Lutheraniſmo addicti,diſcedunt.*

I. ILlud non tantum velut communi more receptum,verum etiam quaſi lege ſancitum in Germania paſſim obſervatur, *ut ſubditi vel Principum religionem quæcumque illa ſit,amplectantur,vel tamquam beſtiæ ſine ulla vivant religione.* Hinc fit, ut quotieſcunque Princeps Nova doctrina afflatus, religionem mutat, mutare & ipſi religionem, & tamquam acus nautica,quacumque à magnete ducuntur,ſequi cogantur. Neceſſe eſt itaque ut ſubditi cum Principibus ad Infernum aut Paradiſum vadant; aut ſi plus apud ipſos conſcientia quam obedientia &, qui Principi debetur, reſpectus poſſit,ſuis fortunis venditis, collectiſque ſarcinis alio migrent. Mihi quidem hi priſcis illis Galliæ militibus ſimiles videntur; qui dominis ſuis ita erant obnoxii,ut eandem cum ipſis fortunam, immo mortem quoque ſubire non vererentur. Nam quemadmodum Luna quæ pene nullum aliud lumen habet quam quod à ſole mutuatur, illud ipſum quoque ſole pereunte amitteret; at rurſus nato recuperat: ſic miſeri iſti homines poſtquam à Catholica Eccleſia diſceſſerunt, nullam aliam agnoſcere videntur religionem quam eam,quam à dominis ſuis mutuantur; eamque cum ipſorum imperio ſumunt, & cum morte deponunt. Subditis hic nullæ aliæ quam obediendi partes relictæ ſunt. Hoc loco memorabilia aliorum ſtultitiæ & levitatis, aliorum vero calamitatis & miſeriæ exempla nobis occurrunt. O miſeram miſerorum hominum ſervitutem! qui conſcientias ſuas aliorum libidini ita proſtituunt, & non aliter quam prædia beneficiaria pignori & nexui addicunt. O duram & crudelem legem! quæ ſubditorum animos omnibus opinionum fluctibus exponit, & alienæ voluntati ac libidini adſtringit.

II. Quomodo vero Palatinatus ad Calvinianum dogma amplectendum inductus ſit, per principem ſuum nunc penitius inſpiciamus. Ex Ruperto Rom.olim Imp.nobiliſſimi rami diverſarum Familiarum in Germania deſcendunt, unus per Ludovicum II. alter per Stephanum natu minorem,filios Roberti Imp. An.1410.defuncti. Horum Ludovicus II. dictus Barbatus item cæcus, An. 1429.moriens reliquit filios Ludovicum III. An. 1451. defunctum & Fridericum Victorioſum qui ante mortem ſuam quam Anno 1476. obiit, Tutor factus & fidus Philippi Poſthumi, è fratre ſuo Ludovico III. nati hic Philippus Poſthumus obiens An.1508. III. Kal.Martii reliquerat filium minorennem Electorem Ludovicum IV. dictum Pacificũ.Is eſt qui oriente Lutheraniſmo & Proteſtantium ſecta, ipſe plerumque pacis ſe arbitrum vel procuratorem inter partes interponebat, quanquam ipſe Lutheri Novo Evangelio, ſeductus per ſuos Doctores, inhæreret.cujus adhæſionis Schiſmaticæ primum fructum tulit, ut ſine benedictione propagandæ ſtirpis improlis obiret. Atque ita frater ejus Fridericus II. nativitate inter fratres tertius (nam natu ſecundus Rupertus jam A.1504. obierat) Elector factus, An.1546. 4. Ianuarii religionem priſtinam [a] palam mutavit, Itaque & hic ſine benedictione prolis decedens An.1556.natus annos LXXIII. Succeſſorem habuit Otronem-Henricum Filium Ruperti Virtuoſi fratris ſui, qui An.1556. factus elector poſt patruum, Lutherani dogmatis fuit ſectator; ſed & illius breve imperium fuit & ipſe nulla prole relicta deceſſit An. 1559. Ita Electoratus ad Stephani ſupra memorati filii Ruperti Imp. lineam alteram, nempe Fridericum III.qui fuit Ioannis II. filius, nepos Joannis I. pronepos Friderici Simmerenſium & Spanhemenſium progenitoris, abnepos Stephani ex Ruperto nati. Hic Fridericus III.Elector creatus An.1559. Calviniani dogmatis fautor An.1576.deceſſit relicto hærede Ludovico V. Electore, &c. iſte vero An.1583.moriens filios Fridericum IV. & Joannem Caſimirum reliquit. His [b] prælibatis ob arcendam obſcuritatem nominum in re nupera venio ad explicandum modum, quæ Calviniſſimus omnium primo in Germania & quidem ab Electore præcipuo inter ſæculares nimirum Palatino fit receptus. Accidit autem id hoc modo. cum inter Lutheranorum & Zvinglianorum Colloquia & diſceptationes Fridericus III. Genevenſis Confeſſionis à Saxonica valde diſcrepantis, frequentem mentionem fieri audiviſſet, eorum librorum qui ad eam pertinerent, mira cupiditate fuit accenſus. Ea re animadverſa, Calvinus, Argo in ejuſmodi rebus oculatior, & in omnes occaſiones propagandæ ſuæ doctrinæ intentus, Theodorum Bezam, è Francia fugitivum, Geneva ad eum ablegavit, ut Helveticam ac Genevenſem Confeſſionem ipſi offerret (Fabricius dicit Farellum ejus legationis

F fuiſſe

[a] *Reuſnerus in opere Geneal.* [b] *Reuſnerus in opere Genealogico.*

Digitized by Google

fuiſſe ſocium) Nec illorum adventus ingratus fuit Palatino. Erant enim in Beza tum juvene adhuc multæ tam corporis quam animi dotes, & inprimis grata quædam & amabilis facundia, ut quem tamquam alterum Ariſtippum omnis color & res decebat; vel qui ſe tamquam alter Alcibiades, omnium regionum moribus accommodare noverat: quibus artibus jam dudum Candidam illam ſuam, Parſienſis ſartoris conjugem, in Veneris pellexerat rete. Nihil vero æque quam diſſimulandi artem callebat, *ut qui uno pectore duo corda gerebat.* Et quemadmodum aſtutus imperator locum aliquem oppugnaturus, ad primum impetum nequaquam omnes vires educit, ſed vineas & aggeres ſubinde propius muris admolitur, donec tandem foſſam & vallum tranſcendat: ſic Beza, quo Principem hunc acerrimum alioqui Lutheranum, ad ſuas partes traduceret, ad colloquium admiſſus, *primum de intolerabili Galli tyrannide* (ſic enim Henricum II. regem appellabat) *cuius juſſu fideles* (Novi ſcilicet, ex puteo abyſſi tanquam vaporario emiſſi). *vivi cremarentur, graviter conqueſtus fuit; deinde ad controverſiam de cœna Domini tot diſputationibus agitatam delapſus, verum Ieſu Chriſti corpus & ſanguinem ſub ſpeciebus panis & vini dari ac recipi confeſſus eſt, nulla facta fides aut ſpiritualis, verſuta & qua in omnes ſenſus torqueri poteſt, manducationis mentione.* Tum vero Lutherani ſimplices adhuc gaudere, exſultare ac triumphare, velut jam in ſuam ditionem redacto præcipuo Sacramentariorum duce ac Legato. Nec mora, res ubique diſpalatur, & à Palatino ad Ducem Wirtembergicum non ſine gratulatione perſcribitur, magni triumphi opera & pretium, qui mihi ſimillimus videtur ei, quo Phryges equum Duratæum à Græcis conſtructum in urbem receperunt. Beza conciliato ſibi hac ratione Principe, ad Calvinum reverſus, Legationis ſucceſſum exponit: *qui cum falſitatis & perfidiæ à Tigurinæ Eccleſiæ Miniſtris accuſaretur* (nã rumor ediderat jam Bezam in Lutheranorum ſententiam conceſſiſſe) reſpondit, *id eo à ſe factum, quod animadverteret cæcos illos Lutheranos ad Evangelii lucem aliter adduci non poſſe, ut qui minime intelligerent, quomodo verum Ieſu Chriſti corpus in cœna Domini fide tantum perciperetur. Non leonina ſemper, ſed vulpina aliquando utendum.* Sic enim animatum illi ludificatores loquuntur. Idem tamen homo eodem ore profitetur multis in locis atq; *Chriſti corpus in cœna non magis recipi quam in Baptiſmo.* E contrario vero in libro ſuo II. De Sacramentis, *Nos*, inquit, *confitemur Chriſtum in cœna præſentem eſſe, non per imaginationem, ſed corpore ſuo circumdatum*, in quibus omnibus loquendi formulis vafritiem ſuam deſultoriam abſcondunt Calviniani Miniſtri. Reliqua ejuſdem hominis tam quæ ad doctrinam quam ad vitam pertinent, ad eum locum remitto, ubi de Colloquio Poſſiacenſi tractabimus, ne res Gallicas cum Germanicis confundamus. Illud tantum verbo dicam, his artibus omni in re Bezam ſemper fuiſſe uſum, & inſtar polypi, omnium ingeniis quibuſcum ipſi negocium erat, omnique tempori ac loco ſeſe accommodaſſe. Ejus rei ecce tibi notabile exemplum. *Quum Anno* M.D.LVII. *regnante Henrico II. Sacramentarii, qui falſo Lutherani videri volebant, ad ſupplicia paſſim traherentur, illi qui Genevam, omnium Sacramentariorum aſylum* (ut libro VIII. exponam) *profugerant, Legatos in Germaniam miſerunt Gulielmum Farellum, Theodorum Bezam, Gaſparem Carmelum, & Ioannem Budæum, magni illius Budæi bonarum litterarum parentis, filium* (quem quidem, ut hoc obiter addam, Beza in ſuis Iconibus, velimus nolumus, perſuadere nobis vult; de religione non idem, quod Catholicos ſenſiſſe. In quo eadẽ, qua in ceteris fide, utitur. Budæus enim de patre loquor, receptis ex inſtituto Eccleſiæ Sacramentis, in ſuis ædibus quæ ſunt in vico S. Martini, deceſſit, in parochia S. Nicolai in campis, ſepultus. Anno 1549. [a] Quod vero ſine ulla pompa ſepeliri voluit, non hæreſeos, ſed modeſtiæ eſt argumentum: Sed ad rem.) *Legati illi, ad Proteſtantes Principes eo miſſi, uti interceſſionem pro ipſis ad Galliæ regem impetrarent, quum eo tempore in Germaniam veniſſent quo conventus VVormatiæ habebatur nimirum menſe Auguſto, ut cap. VII. relatum eſt hoc ipſo libro, Auguſtanæ Confeſſionis doctoribus Fidei ſuæ Confeſſionem eidem plane conformem exhibuerunt; ut Hiſtoria Cœnæ Auguſtanæ teſtatur.* Atque ea verſutia, etiam ipſos Lutheranæ factionis præcipuos Doctores Wormatiæ congregatos ferme decepiſſent, niſi quidam Zelotæ Melanchtoni infenſi, per ejus latus ipſos quoque Sacramentarios confodere in animum induxiſſent. Siquidem is Sacramentariorum cauſæ renitentibus cunctis ſerio Lutheranis, colludere cum eis videbatur. Sane Wolfius auctor eſt hanc Cõfeſſionis ſimillimæ exhibitionem Melanchthonis factam eſſe opera, qui hoc modo Bezæ cauſſam favorabilem reddere voluerit: ſed Proteſtantes id negant, quum ipſe Melanchthon in

epiſtola

[a] *Vide Teſtamentum einſdem in Antiq. Pariſ. cap. 43. fol. 414.*

epiſtola ad Ducem Wirtembergicum conqueratur, *articulum de Cœna Domini in Confeſſione illa non ſatis dilucide eſſe explicatum, quem tamen ait in Synodo aliqua legitime congregata plenius ac melius explicari poſſe.* Id nihilominus *tunc ea Confeſſionis ſua amphibologica exhibitione Calviniſtæ effecerunt, ut Melanchton Sacramentariis Zvvinglianis, & in eis Beza anathema dicere noluerit, & Genevenſes Bezæ artibus Auguſtanæ Confeſſioni ſeſe inſinuaverint, ac ſub eius nomine latuerint, quo ſcilicet tanto facilius à Proteſtantibus auxilia impetrarent, de quibus alibi opportunior erit dicendi locus.* Nunc paucis mores hujus Protei indicare volui: *qui ad ſuos reverſus, factum hoc ſuum zelo fratrum è captivitate & miſeriis liberandorum excuſavit quidem, non tamen omnibus probavit.*

III. Elector Palatinus, lectis Calvini libris ejuſque Catechiſmis in Germanicam linguam tranſlatis, tum frequentibus Calvini, nullam occaſionem prætermittentis, epiſtolis ſollicitatus, ac præterea Lutheranæ religionis, cui novitatis gratia jam deceſſerat, ſatur, uti Pater ejus Joannes II. avi ſui Joannis I. ita & ipſe patris ſui religionem deſerere, & Calviniſmum amplecti ſtatuit. Lutherani doctrinam hanc à Clebitio ætate & ingenio feroci homine primò in Palatinatu ſparſam ac traditam ferunt. Sed & Melanchthon, à quo Princeps per litteras conſilium rogaverat, Sacramentariorum partibus faviſſe dicitur; eoque nomine hodieque apud Lutheranos exſecrationi habetur. Quum vero neminem in tota Germania reperiret, qui ad hoc reformandi munus ſatis videretur idoneus; à Calvino hominem aliquem, ſanctæ, ut ipſe cenſebat quidem, ſed lubricæ ac periculoſæ provinciæ parem; mitti ſibi petiit. Non enim ignorabat, huic ſuo inſtituto omnem fere Germaniam, tum inprimis præcipuos Auguſtanæ Confeſſionis doctores adverſaturos. Calvinus; habito juventutis in ſua ſchola educatæ delectu, Danielem Toſſanum Aurelianenſem, ſatis poſtea Germaniæ notum, ad hanc provinciam delegit, & præceptis bene oneratum dimiſit: cui Rheni Palatinatus Calviniſmum debet acceptum. Is poſtea hinc inde ac præſertim Baſilea, laboris ſibi ſocios adſcivit, & Principis juſſu per oppida & agros paſſim diſtribuit, *cum mandato, ut ſubditi aut novam illam Genevenſem Confeſſionem, Verbo Dei, ſcilicet, conformem, amplecterentur, aut cum rebus ſuis alio commigrarent. Hoc modo Calviniſmus in Palatinatum Electoralem fuit introductus.* Ceterum hac de mutatione certior factus Joannes Fridericus Dux Saxoniæ Vinarius Princeps Lutheranus, qui filiam Palatini Eliſabeth dictam An. 1558. pridie Id. Iun. ductam in matrimonio habebat, ægerrime factum hoc tulit, ipſeque Heidelbergam profectus, Theologos aliquot, inter quos erant Maximilianus, Martinus, & Joannes Stoſſelii, ſecum adduxit, qui cum novis illis Calviniſticis Prædicantibus de controverſis inter eos religionis articulis conferrent. Inter hos quum Thomas Eraſtus Principis Medicus & in Philoſophia exercitatus diſputandi in ſe provinciam ſuſcepiſſet, Stoſſelius, *Facile iam*, inquit, *video, veſtram cauſſam male habere, ut quæ Medicis opus habeat.* Sed in hac tota re non Deo gloriam, ſed ſuum quiſque honorem ab utraque parte quærebant.

IV. Sed quemadmodum Friderici Principis levitas Calviniſmo aditum aperuit; ita ſucceſſoris Ludovici V. inconſtantia nondum adultum ex omni ditione rurſus profligavit: Triennio enim poſt Fridericus II. mortuus tres filios reliquit, Ludovicum, Joannem Caſimirum & Chriſtophorum: quorum duo natu minores Calviniſmum ſequebantur, ille vero, in quem ut natu majorem tam imperium quam dignitas Electoralis derivata fuerat, rerum potitus nihil prius habuit quam ut Calviniſmo, quem numquam approbaverat, ejecto, avi religionem ſive Lutheraniſmum velut poſtliminio reſtitueret. Sic igitur Calviniſtis qui cum Toſſano Geneva & aliunde venerant, cedere coactis, & in eorum locum Lutheranis ſubſtitutis, in templo Heidelbergæ primario, quod S. Spiritui dedicatum eſt, Principis mandato organa Muſica, baptiſteria, altaria, Crucifixi imagines, & alia ornamenta Eccleſiaſtica, quæ *Calviniſtæ, quibus ſicca, macra, & omnibus ceremoniis denudata placet religio*, penitus amoverant aut confregerant reſtituta ſunt. Quinetiam ut calices aurei & argentei fierent ad Cœnæ Dominicæ uſum, viritim indictum fuit tributum: quos deinde poſt mortem Ludovici Joannes Caſimirus involavit, & in alios uſus convertit. Ad Calviniſticam enim cœnam vitrum aliquod vilis precii, uti quibus merum vinum contineri & propinari debet, ſufficit, & quorum Deus vaſa precioſa ad ſui cultum minime deſiderat. Nec vero Heidelbergæ tantum, ſed & per univerſum Palatinatum reformatio hæc inſtituta & exſequutioni mandata fuit, *addito mandato, ut ſubditi omnes abjecta Calviniſtica, quam vix primis labris deguſtarant, Lutheranam religionem amplecterentur.* Sed paucis poſt hanc reformationem annis Ludovicus

quoque, homo valetudinarius, è vita diſceſſit, An. 1583. 4. Id. Octob. relicto filio novem aut decem circiter annorum, & ejuſdem cum pueri avo nominis, Friderico, & alio Joan. Caſimiro.

V. Quo tempore Ludovicus è vivis exceſſit, Joannes Caſimirus in Colonienſi diœceſi pro Gebhardi Truchſeſii Electoris & Archiepiſcopi Colonienſis (qui deſerto voto, Canoniſſam è Mansfeldenſium Comitum familia violarat, cognatis urgentibus uxorem duxerat, ac religionem mutarat) amoribus bellum gerebat: cujus quum tædere ipſum inciperet, cæteris Proteſtantibus auxilia pro tantæ rei magnitudine parce admodum conferentibus, de morte fratris certior factus, magna celeritate, relicto exercitu domum contendit, & quorundam ipſius rebus faventium opera caſtellum Heidelbergenſe, ubi domicilium fere Electores habere ſolent, ſuam in poteſtatem redegit, atque inde pro Principe ſe geſſit. Tam improviſo adventu & mandato in legitimi Principis præjudicium promulgato, nec non præſentis periculi (neque enim procul copiæ aberant) metu conſternati, ſubditi, Joanni Caſimiro fidelitatis juramentum, tamquam nepotis ex fratre tutori & Adminiſtratori Electoralis Palatinatus, in novem annos præſtiterunt, eundem humilime precati atque obteſtati, ne in religione à Ludovico introducta & ſtabilita, quidquam mutari pateretur: quod & ille promiſit, ſed & rerum potitus, contra fidem & promiſſa non multo poſt pleraque innovavit, miſeris Lutheranis ne fortunam quidem ſuam omnium ventorum injuriis expoſitam deplorare audentibus, Calviniſtis econtra quamvis paucis, Principis tamen auctoritate ſubnixis, criſtas rurſus erigentibus, & à quibus antea acceperant, leges præſcribentibus. Quo vero Calviniſticam ſectam, à qua non parum in iis quæ hactenus tentarat, adjutus fuerat, firmioribus radicibus ſtabiliret, non religionem tantum, ſed Conſilia etiam & magiſtratus à fratre ſuo prius ordinatos, per omnem ditionem mutavit, aliis in eorum qui ſuſpecti erant locum ſubrogatis: Lutheranis vero Prædicantibus juſſit ut & à concionibus ad populum habendis, & claſſibus ſeu ſynodis inter ſe celebrandis abſtinerent.

VI. Eſt vero in civitate Heidelbergenſi Collegium quoddam (vulgo *Sapientiam* vocant) in quo viginti ſex juvenes Principis ſumtibus ad Theologiæ ſtudium educari ſolent, antiquitus à Catholicis fundatum, ut inde tamquam è ſeminario homines ad Eccleſias regendas depromantur. His quum Joannis Caſimiri nomine propoſitum fuiſſet, mallentne novam illam & Calviniſticam, quam invehebat, religionem amplecti, an cum Lutherana exulatum abire, & fortunam alibi quærere, unus tantum inventus fuit qui conditionem à Principe oblatam acciperet, ceteri vero omnes unà cum præfecto ſuo Marbachio, Theologi illius Argentinenſis filio, alio profecti ſunt. Baſilea deinde venit Joannes Jacobus Grynæus, magni inter ſuos nominis Theologus, à Ioanne Caſimiro evocatus, qui unà cum Toſſano diligenter omnia quæ ad Genevenſem ſtabiliendam religionem pertinebant, procuravit. Marpurgo quoque ab eodem Principe acceſſitus Sonnius quidam, in Marbachii locum Sapientiæ Collegio præfectus fuit: inter quem & Toſſanum acres deinde de Prædeſtinatione diſſenſiones extitere, & ad Auditores quoque ſeu ſcholares proſerpſerunt. Pupillo Principi idem Joannes Caſimirus præfectos ac rectores dedit puros Calviniſtas; nec quemquam qui aliter ſentiret, ullam publicis aut privatis Principis negociis manum admoliri paſſus eſt. O deliros, atque ipſo etiam communi ſenſu deſtitutos homines! Non videris quanto melius ſit legibus ſummi Eccleſiæ præſulis, cõtinua ſucceſſione perpetuam in religione uniformitatem & conſenſum tuentis, ſeſe ſubdere, quã ſtultis excerebrati alicujus Principis perſuaſionibus & à religione alienis affectibus, non optima, ſed prima ſequentis, ac ſæpe è duobus malis deterius eligentis, obtemperare. Verum enimvero non Caſimirus tantum, ſed etiam pupillus rerum adminiſtrationi admotus, religionem in qua educatus fuerat, quoad vixit, in ditione ſua retinuit, atque etiam omnibus qui ob eam aliunde ejecti fuerant, receptaculum præbuit: quæ res non parva attulit Palatinatui compendia, ut qui velut portus ſit ad quem omnes qui fidei fecere naufragium, appellunt. Et quo patet, quomodo quarta religio in Imperium nullo ſuffragio ſed ſola velut uſucapione irrepſerit, & adhuc in eo toleretur. Primo Catholica, quæ maximam partem amplectitur: ſecundo Lutherana, quæ duplex eſt, eorum qui formulam Interimiſticam, & qui Auguſtanam puram Confeſſionem ſequuntur: ac tandem Calviniſtica: quamvis hæc Palatinatu fere & aliis quibuſdam exiguis ditiunculis circumſcribatur, quamque ceterarum religionum homines capitali odio perſequuntur, ut commodius alibi dicam. Quantum ad Anabaptiſtas, Tritheiſtas, Antitri-

Digitized by Google

Antitrinitarios & id genus ſectarios attinet, iis neque in civitatibus Imperialibus, neque in Germanorum Principum ditionibus ullus locus conceditur, ſed vel in angulo aliquo Poloniæ, Moraviæ, Sileſiæ, aut Belgii latent, in quibus ſcilicet omnis generis ſectæ tolerantur, ut præcedenti libro oſtẽdimus. Francofurtum tamen Calviniſtis hoſpitium præbuit, quod eo ob celebrem mercatum, variæ nationes confluere ſoleant, eoque etiam variæ ibi ſectæ reperiuntur: imperium tamen penes Catholicos eſt & Lutheranos, quibus ſolis etiam in publicis ſacra peragere licet, ceteri vero in privatis domibus & hortis religionis ſuæ exercitium frequentant.

DE DIVERSIS AC QUAMPLURIMIS hæreticorum Synodis ac conventibus, ac fruſtraneo eorundem exitu.

Caput Decimum.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherani multorum librorum ſcriptores.*
II. *Conventus & Colloquia religionis ergò, ubi & quando celebrata.*
III. *Bucerus Zuinglianiſmo nuncium remittit.*
IV. *Conventus Ratisbonenſis.*
V. *Colloquium Maulbrunnenſe, in quo Vbiquitas à Brentio defenſa.*
VI. *Colloquium Mompelicardenſe.*

I. EX omnibus hæreticis, qui à primis uſque cunabulis, à Simone Mago primum inquinatis, Eccleſiam à qua defeciverant, multiplici arte ac vi oppugnarunt, nullos umquam acrius *ſcribendi cacoethes & insanabili prurito* tenuit quam Lutheranos. Teſtatur hoc multitudo ſcriptorum non contra Catholicos tantum, ſed Sacramentarios quoque, ſobolem ſuam, editorum uti liquet ex Catalogis annuis ac ſemeſtribus Nundinarum Francofurtenſium, in quibus libri in Claſſes Catolic. Lutheran. & Calvinianorum diſcerni ſolent. Sed neque hæreſis ulla plures ſynodos, Colloquia & Conventus habuit quam Lutherana; Catholicis interim miſerorum hominum fortunam vera pietate commiſerantibus, ut qui ſemel à regia via Eccleſiæ digreſſi, aut velut cæci in tenebris palparent, aut vagabundi atque errantes, in ſe mutuo incurſarent, nec pacem inter ſe facere poſſent Dictatore omni deſtituti, vel tanquam milites ſine Duce oves ſine paſtore ſenſibili. Omniũ vero iſtorum Conventuum exitus docuit, ut hominum ejuſmodi congreſſibus controverſiæ finiantur, tantum abeſſe, ut etiam magis inde augeſcant, ſuam opinionem ſingulis mordicus tuentibus, & gloriam magis quam veritatem quærentibus. Et quidem operæ pretium non eſſet, ejuſmodi malos infeliceſque conventus recenſere, quia tamen eorundem Acta peritura ſunt, & ut aliorum inſipientia ſapientior fiat poſteritas, præcipuos hæreticorum conventus exponere non gravabor.

II. Initium horum conventuum infelicium factum eſt An. 1517. Wittebergæ, Joanne Tetzelio Ord. Prædic. celebri viro, 106. Theſes opponente Theſibus Lutheri, [a] quas oportuerat Romam ad cenſuram tranſmiſſas fuiſſe, ne, uti evenit, animi religioſorum inter ſe exacerbati, colliſione grandi fulgura excitarent adeo magno animarum detrimento. *Primus* igitur ex principio infelici conventus celebratus eſt Auguſtæ in ipſis ſub Maximiliano I. comitiis, ad quæ citatus Lutherus, ut cum Cardinali Cajetano cõtroverſia ab ipſo mota componeretur, quo tempore ita Lutherus ſeſe geſſit ut, *ipſe Maximilianus in ejus humeris inſidentem Cacodæmonem conſpexerit* [b] & ille Cardinalis poſtulata generalibus verbis errorem confitentibus uſus, in ſpecie ullum de ſe agnoſcere recuſavit [c] *Secundus* conventus fuit Lipſienſis Diſputatio, inter Joannem Eckium & Lutherum, in qua etſi Lutherus ita preſſus ſit, ut cõfeſſus ſit palam, *Motum à ſe concitatum, nec propter Deum eſſe captum nec propter Deum finiendum eſſe*, nihil tamen emendationis, ſed multum mendaciorum pro Luthero ſcribentium ſubſecutum fuit. [d] *Tertius* Wormatiæ An. 1521. Aprilis, ubi Lutherus ipſe violati ſalvi ſui conductus reus, niſi Sturmius caduceator Cæſaris proditor fuiſſet capi pertinax potuit, ita tamen preſſus eſt, ut faſſus fuerit cordis ſui arcanũ, nempe ſe nec Conciliorum ſententia ſtare, ſed ſolis ſacris Scripturis, nempe ex ſuo cerebro explicatis, quam næniam hodieque omnes ejus ſequaces cantillant [e] uti ipſe orſus eſt. *Quartus* Norimbergæ An. 1522. cæptus & ſeq. terminatus, ubi inter Im-

[a] *Anatom. Eccl. Cathol. Tract.* 2. [b] *Vlenberg. Vit. Luth. cap.* 3. *& Anatomia cit.* [c] *Ibid. ibid.* [d] *Anatom. ibid. Vlenberg. Vit Lutheri cap.* 4 [e] *Anatom ibid. & Vlenberg. Vit. Lutheri cap.* 6. 7.

Digitized by Google

perii ſenatum abſente Cæſare imprudenter in præjudicium proſcriptionis Cæſariæ actum eſt per Lutheri ſubornatos [*a*] imprimis Oſiandrum. *Quintus* Tiguri An. 1523. ad Novæ hæreſis Zvinglianæ, exemplum Lutheri ſecutæ exortum, ubi Magiſtratus civilis judicandi poteſtate in ſacris aſſumpta, colloquium inutile effecit Catholicis. [*b*] juxta id Tertulliani de Reſurr. carnis. *Haretici conſcientia infirmitatis nunquam ordinate tractant.* *Sextus* iterum Norimbergæ An. 1524. ubi diſtractis conſultantium animis abſente Cæſare concluſum eſt ut Concilium generale poſtulatetur indici, & ſpiram indictus conventus ad diſquitendum quæ forent proponenda. Fruſtra jam enim olim fuerant definita per Concilia quæ Lutherus loco movebat. [*c*] *Septimus* Lucernæ in Helvetiis, A. eodem 1524. menſe martio, ubi ſaniſſimo Conſilio decretum eſt à pagis Catholicis, *Catholicam fidem, contra Zvinglium & quoſvis Novatores eſſe firmiter retinendam.* quod illis ſaluti fuit & laudi æternæ accreſcet, [*d*] *Septimus* æque ſalutaris Ratisbonæ, ubi Card. Campegius, Ferdinandus Rex, & Catholici convenientes, decreverunt ſtandum eſſe proſcriptione Cæſaris in Lutherum promulgata An. 1521. Wormatiæ, ereptæ ſunt eo decreto hæreſi plures ad Danubium provinciæ. *Octavus*, eod. A. Spiræ ab Imperii civitatibus celebratus circa Julium, ubi magiſtratui civili cujuſque urbis cenſendi res religionis male conceſſa fuit [*e*] *Nonus* Duorum Hæreſiarcharũ Lutheri videlicet & Carlo. ſtadii Jenæ ad 22. Auguſti ubi Lutherus aureo dato ſubarravit alterum ad ſcribendum adverſus ſe, Sacramentariæ ex hæreſis penu. [*f*] *Decimus* An. 1525. Halæ Suevorum, ubi Miniſtri Lutherani Syngramma ediderunt, quo Oecolampadii & Zvvinglii dogma damnarunt, Bucero & Brentio in medio ſe tenentibus, juxta id S. Vigilii Martyris l. 2. contra Eut. *Inconſona perfidorum ſententia, noſtra victoria eorum caſſa certamina* [*g*] *Vndecimus* Badenæ cod. A. ubi Zvvingliani damnati, niſi idem ſit hic conventus cum xv. *Duodecimus*, Francofordiæ, qui tamen potius fuit rebellio, cum Lutherani ſenatum aggreſſi exauthorant, & è ſuis 24. præficiunt, eiſque 47. articulos credendos, & obſervandos, & alia iniquiſſimæ acta [*h*] Recte Auguſtinus his inclamat: Tract. 11. in Joan. *Talia facere volunt Catholicos affligendo, & ſaltem talia pati nolunt. Sempiternas mortes faciunt & temporales ſe perpeti conqueruntur.* *Tredecimus* eodem jure inſeri poteſt, Aliquot Centenorum millium Ruſticorum per Germaniam incentore Luthero, & ejus ſequacibus. nam & hi articulos ediderunt, ſcripturæ ex ſuo ingenio aptatos, quibus omnem magiſtratum pro ſuo libitu reformare intendebant, ignibus & tormentis ac gladio, quibus graſſabantur abſumpti [*i*] *Decimusquartus* Comitia ſpiræ An. 1526. ubi V.D.M.I.Æ. ſymbolum, verbum Domini manet in æternum exortum eſt, poſtularuntque Templum in ea urbe, uti Gainas ab Arcadio conſtantinopoli, ſed repulſi, in hoſpitiis inter muſicam culinarum & canum dignum ſuæ religionis præſtiterunt ſibi exercitium, juxta id Tertulliani lib. de præſcript. conſtruunt ſibi ſynagogas ſine Deo, orbas fide, extorres, [*k*] *Decimusquintus* Badenæ in Helvetiis An. 1526. Diſputatio inter Catholicos & Zvvinglianos, ubi Zvvinglio non audente comparere vis tota in Oecolampadium verſa, concluſum in Catholica fide majorum tutius perſiſti, quam tranſiri in novam religionem, tam ægre defenſam [*l*] *Decimusſextus* Bernæ Helvetiorum, An. 1527. indictus, ſequente finiendus, inter Sacramentarios & Catholicos, ſed quoniam Magiſtratus Civilis iniquas Catholicis poſuerat leges, Catholici comparere recuſarunt, & Zvvinglianizantes Victoriam interpretati, quæ voluerunt, decreverunt, [*m*] *Decimusſeptimus* in Saxonia, ubi ad arbitrium Electoris Saxoniæ & quos adhibere voluit facta eſt Ordinatio ſeu Viſitatio Eccleſiarum Saxonicarum Luthero Germanice, Melanchthone Latine ſcripturiẽtibus, & ſibi mutuo contradicentibus [*n*] more hæreticis uſitato, cõmodo nobis, *nam inconſtantia hareticorum fidem noſtram confirmat, dum illi inſtar Chamaleontum mutantur, qui florum colore veſtiuntur*, ut ait Theodor. ep. 140. ad Aſparem Coſ. *Decimusoctavus* Anno 1529. Spiræ Comitia ibi contra ſana & temperata Decreta, Saxo & Landgravius appellando & Proteſtando, *Proteſtantium* nomini initium fecerunt, [*o*] ſecuti in hoc Donatiſtas, apud Aug. ep. 48. & lib. 3. contra Creſcon. cap. 46. &c. *Decimusnonus* Diſputatio Flensburgi in Dania præſen-

[a] *Anatom. l.c. Vlenb. vita Luth. cap. 10. num. 4. & 5. & vita Oſiandri cap. 1.* [b] *Anatom.* [c] *Vlenb. Vit. Luth. cap. 12. num. 1.* [d] *Anatomia Eccl. Cathol. pag. 91. & Vlenb.* [e] *Vlenberg. Vita Luth. cap. 12. n. 2.* [f] *Vlenberg. fuſe Vit. Luth. cap. 13.* [g] *Anatomia & Vlenberg. c. 18.* [h] *Anatomia. l. c.* [i] *Vlenberg. & alii plurimi A. R. ipſeque Lutherus.* [k] *Anatomia fol. 92. Vlenberg. Vit. Luth. c. 18.* [l] *Anatomia.* [m] *Anatomia* [n] *Anatomia.* [o] *Vlenberg. cap. 2. & Vita Luth. c. 1. Anatomia p. 94.*

præſente Regis Friderici filio Chriſtiano III. Cum reliquis regni proceribus multis, inter Lutheranos & Hofmannum Zvvinglianum negantem præſentiam Chriſti in Euchariſtia, qui obrutus à multis exulare coactus eſt, [*a*] juxta id Tertull. ſive Novat. de Trinit. *dum noſtra profitentur dogmata, veritas etiam ab inimicis probatur. Viceſimus* Marpurgi in Haſſia, inter Lutheranos & Zvvinglianos, & medios utrorumque ſeu Buccerianos, ubi omni virtute humana tentata eſt concordia duarum hæreſûm, eodem principio, Sacra ſcriptura ſe defendentium, & ſine capite ſeu judice effectum eſt concordiæ nihil, ſimulationis aliquid, nam, ne vulgo irriderentur, aliquid in quo conveniebant jam antea conſentienter definierunt; ob quod convenerant; nempe Sacram cœnam infectam reliquerunt. digreſſi vero quòd occulte egerant manifeſtarunt. Sacramentarii dicendo ſe trecenta argumenta attuliſſe, quæ Lutherani non ſolviſſent: Lutherani duce Melanchtone ad Catholicorum armaturam nempe SS. PP. unanimem conſenſum in interpretandis verbis *Hoc eſt corpus meum* confugere ſunt compulſi [*b*] quaſi SS. PP. valeant contra Sacramentarios vincere, quos nolunt contra ſe adduci victores æque ac Sacramẽtariori. O, *miſeri; qui omnes contra Eccleſiam veniunt, ſed dũ vincunt ſe invicem, nihil tamen ſibi vincunt*, ut ait Hilar. 7. de Trinit. In hoc diſſidio Lutherano-Zvvingliano Landgravius, oleum pro aqua affudiſſe ſe ſenſit, utpote quod ex eo tempore irreconciliabile evaſit. *Viceſimus primus* Conventus Norimbergæ, habitus à Proteſtantibus, qui tacti cõſcientia, quod ineunte anno Spiræ turpiter contra jus omne proteſtando *Proteſtantes* facti eſſent, autumno ſarcire voluerunt faſtum ſuum, & de modo excuſandi apud Cæſarem in Concilium venerunt, concluſeruntque per legatos Cæſarem in Italia Placentiæ commorantem eſſe placandum, & decipiendum; ut deflecteret in partes hæreticorum, quem in finem ei per unum Legatorum Michaelem Cadenum libellum inſigniter adornatum, breviter omnia Lutheranæ religionis capita continentem, offerri juſſerunt, authore Landgravio ſed gratiæ loco Cadenus carcerem, reportaturus erat, niſi per Venetias effugiſſet [*c*] *Viceſimus ſecundus* Conventus Suabaci inter eoſdem habitus circa cœnæ articulum, ſed & ibi magis aucta eſt eorum diſcordia. [*d*] apparuitque iterum verum eſſe dictum S. Hilarii 7. de Trin. *Victoria eorum triumphus eſt Eccleſiæ ex omnibus, dum in eo hæreſis contra alium pugnat, quod in hæreſi altera Eccleſiæ fides damnat. Viceſimus ſecundus*, iterum Smalcaldiæ An. eodem 1529. ſub finem Novemb. non jam inter Lutheranos & Zvvinglianos deſperatam ob concordiam, ſed inter meros Lutheranos, ubi intellecta ex Cadeno ira Cæſaris ſeſe fœdere conjungere intenderunt & initium fœderis Smalcaldici fecerunt [*e*] *Viceſimus tertius*, Norimbergæ An. 1530. Januario, eorundem Proteſtantium de promovendo fœdere Smalcaldico adverſus Cæſarem munimenta quærendo [*f*] *Viceſimus quartus* Auguſtæ Vindelicorum, in comitiis generalibus Imperii, ubi primum Fides Auguſtanæ Confeſſionis nata eſt, cum jam Eccleſia Chriſti 1500. annis in orbe à fine ad fines terræ fuiſſet dominata. ſed quæ fides? Diſcordium inter ſe Authorum, nam cum Confeſſionis illius articulus XII. expenderetur in quo ſatisfactio negatur eſſe pars pœnitentiæ, & Collatione tertia Cochlæus ex Luthero ipſo oſtenderet, ſatisfactionem debere admitti, ibi Sneppius & Brentius ſigniferi à Luthero apoſtatarunt recuſantes ejus ſcripta defendere, quibus & ipſe Melanchton, faber Confeſſionis ipſiuſmet, acceſſit, ipſam damnans Confeſſionem in craſtino, quam ſcripſerat in pridiano. Sed & ibi Catholici detriumpharunt Miſeros Confeſſioniſtas, cum dictio *Sola* à Confeſſione eorum debuit ipſis fatentibus expungi [*g*] ſed & ibi iterum Sacramentariorum Confeſſio oblata ab utriſque Catholicis & Proteſtantibus eſt damnata [*h*] circa Auguſtũ. Hoc ulcus jam olim in hæreticis tetigit Athanaſius or. 1. cõtra Arianos dicens: *admirabile eſt, omnes quotquot ſunt hæreſes in fingendo diverſa, pugnantia afferre, nec alibi niſi in falſitate ſibi invicem conſentire, & copulari, nec illud mirum, cum unum habeant authorem, qui ipſis ubilibet mendacia ſpargit. Viceſimus quintus*, Smalcaldiæ Tertius conventus An. 1530. 22. Dec. indictus à Saxone Joanne Electore, ut jam non rationibus vel ſcripturis, ſed armis fidem ſuam defenderent; quod decretum Lutherus animosè ſuo calculo, veluti pontifex quidam confirmavit, dictabat tunc Catholicis S. Hilar. hoc ex ad Conſtantinum Aug. contra Arianos ſcripto verbum:

Si autem

[a] *Cypræus in Hiſtoria Eccleſiaſtic. Seſvvic. lib.* 3. *cap.* 5. *pag.* 420. [b] *Anatomia. Vlenberg Vit. Lut. cap.* 20. *num.* 2. [c] *Vlenberg Vit. Luth. cap.* 20. *nu.* 5. [d] *Anatomia pag.* 95. [e] *Vlenberg. Vit. Luth. cap.* 20. *ad finem Anatomia pag.* 95. [f] *Vlenberg. ibid.* [g] *Vlenberg. Vit. Luth. cap.* 21. *&* 22. *ſeſe breviter Anatomia Eccleſiæ Cathol. pag.* 96. [h] *Ibid. & Vlenberg. c.* 23. *n.* 1.

Digitized by Google

ſi autem rapacia luporum oves peragunt, lupi eſſe per opus ſuum intelligantur. Talia ſunt lacerare, mordere, projcindere, &c. *Viceſimus ſextus* celebratus A. eodem exeunte Coloniæ, ubi præter Ferdinandi I. in Rom. Regem 5. Jan. Anni 1531. electionem, proteſtante contra eam Saxone per filium ſuum Joan. Fridericum [*a*] *Viceſimus ſeptimus Conventus.* Smalcaldiæ IV. An. 1531. ſub finem menſis martii à Proteſtantibus indictus, ubi exiſtentes multos, etiam extra imperium, ut Daniæ & Angliæ Regem ad ſuum fœdus pellexerunt, [*b*] *Conventus Viceſimus octavus* eodem Anno menſe Junio à Proteſtãtibus eſt celebratus Francofurti, ad corroborãdum fœdus ſuum, ubi Sacramentarios viſum eſt fœderi eſſe adſcribendos; ſed id ne fieret Saxo literis [*c*] datis ad congregatos ex Lutheri voluntate impedivit. *Viceſimus nonus* ibid. Francofurti eod. An. ad 20. Auguſti, in quo Albertus Moguntinus & Ludovicus Palatinus Electores inter Proteſtantes & Catholicos pacem politicam ſancire aggreſſi ſunt, quæ actio in ſeq. Annum 1532. producta fuit, & demum pax ejuſmodi 23. Julii concluſa eſt. [*d*]

III. *Triceſimus Conventus* Ratisbonæ initio anni 1532. habitus ob Turcas ingruentes, & diſſidia Religionis componenda, in quibus Pax cum Proteſtantibus cæpta, amplius Moguntino & Palatino commendata eſt. [*e*] *Triceſimus primus* Spiræ futurus fuit, at quia Saxo iſtuc invitatus voluit ſalvum conductum non ſolum ſuis concionatoribus aliis, ſed & Luthero, pridem proſcripto ad docendum ibidem concedi, negato quod tantopere Majeſtati Cæſaris adverſabatur, infectus ille conatus tranſiit, Interea Schvveinfurti Proteſtantes convenerunt, ubi de concordia religionis & civili pace tractatum fuit, ibi extorſere demum *Concilium convocandum, & libertatem Conſcientiarum,* ut vocant, ab Imp. coacto ob imminẽtia pericula à Turcis, [*f*] Volebant autem Concilium fieri non eo quo hactenus more, ſed ſuo ex dictamine, nempe *Liberum*, quod neminem obligaret, ad recipiendum decreta, & in quo nemo præ alio plus haberet poteſtatis, ſed omnes æquarentur, deinde Nationale, in quo omnes è Germania qui vellent comparerent & ſederent, excluſis aliis nationibus, ut docuit eventus, & Proteſtantes ipſi declararunt, An. 1533. cum Smalcaldiæ quintò conventum celebrarunt, qui fuit *Trigeſimus primus,* ubi ſcrutati ſunt, quid Legatò Pontif. ad Saxonem miſſo reſpond. in cauſa celebrãdi Cõcilii [*g*] impleverunt enim querelam veterem S. Hilarii ac Tertulliani in lib. de præſcript. *Vbi impietatis occaſio, novitas admittitur, ubi autem religionis maxima & ſola cautela eſt, (per conciliorum celebrationem) excluditur per iniquas conditiones ad ſolam ſcripturam provocando, ut hac via firmos fatigent, infirmos capiant, medios cum ſcrupulo dimittant*, ibidem Galliæ Rex prenſavit Proteſtantium amicitiam menſe Decembri [*h*] *Triceſimus ſecundus* celebratus eſt in Haſſia apud Landgravium intentiſſime cupientem è Lutherana & Calviniana unam conflare religionem cõcordem, & eam ob cauſam anno 1534. iſtuc Melanchton evocatus advenit, qui perſcripſit modos concordiæ, qui illico Conſtantiam miſſi ſunt, ad Helvetios ubi eadem de cauſa adhuc celebrabatur Conventus *Triceſimus tertius* Bucero tentante concordiam inter eoſdem conflare, ſed dicit propheta, *non eſt pax impiis*, itaque laboratum eſt iterum irrito conatu, aliis recipientibus conſilium Buceri, aliis aſpernantibus inter quos Tigurini & Bernates, veruntamen ubi ab Haſſo literæ venerunt Bucerum evocantes, is eodem accurrit ocyſſime, quaſi præda jam capta, diviſurus ſpolia perveniteq; in Haſſiam Ann. 1535. initio, ubi explorata diligenter mente & ſenſu Buceri ac Zvvinglianorum, quod Melanchtoni Lutherus mandarat, tamẽ verbis aliud ſonantibus, aliud ſecreto ſignificantibus Melanchton & Lutherus decepti ſunt, ita ut opinarentur, Zvvinglianos in articulo de cœna fore Lutheranos, & ideo Novus Pontifex aſſumpta ex ſemetipſo poteſtate ſynodum indixit celebrandam Iſenaci in Thuringia A. ſequente 1536. ad 14. Maii, ut dicam infra [*i*] Interea *Triceſimo quarto conventus alius* celebratus fuit III. Kal. Jul. An. 1534. Cadami in Bohemia pro pace quæ ibidem coaluit, [*k*] *& Triceſimus quintus,* Francofurti An. 1535. cum Henrici Regis Angliæ legatis, qui Proteſtantibus nuntiarunt, quomodo Rex ejectis Pontificiis præſulibus, impenſe faveat Proteſtantibus, quodque Chriſti doctrinam, uti ipſe, promoveant: quibus Proteſtantes viciſſim ſuam operam obtulerunt, & in ſeq. Annum ad Aprilem de Legatis in Angliam deſtinandis, ſynodum indixerunt [*l*] Vide *quomodo*

[a] *Vlenberg. cap. 24. Vit. Luth.* [b] *Vlenb. in Luth. c. 24. n. 1. Anatomia pag. 97.* [c] *Vlenb. ibid. & Anatomia. ibid.* [d] *Vlenberg. in Luth. cap. 24. num. 1. Errat Anatomia, alio fine opinata factum.* [e] *Bzovius in Annal.* [f] *Anatomia, & Vlenberg. c. 24.* [g] *Anatomia, Vlenberg. Vit. Melancht. c. 10. n. 2.* [h] *Vlenberg. in Melancht. c. 11. Anatomia pag. 98.* [i] *Bzovii Annales.* [k] *Anatomia, & Vlenberg. in Melancht. c. 11.*

Digitized by Google

modo hæretici etſi multis erroribus ſint diviſi, tamen communi nomine adverſus Dei Eccleſiam conſpirent. 24.q.3. *Triceſimus ſextus Tiguri* An.1535.6. Aug. à Zvvinglianis, adverſus Lutherum iratis, quod Lutherus Oecolampadium ſcripſiſſet à diabolo præfocatum exſpiraſſe; decreta eſt itaque Apologia contra Lutherum, cujus executio tamen impedita tunc fuit, eo quod Lutherus datis ad Argentinenſes literis, oſtentaret concordiæ ſpem cum Zvvinglianis [*a*] Itaque *Triceſimus ſeptimus Conventus* Aroviæ in Helvetiis Anno eodem 1535. indictus à Zvvinglianis, ut demum in Fratres à Lutheranis reciperentur; ſed nihil effectu..., imò etiam interdictum eſt, ne Iſenacum adirent, ubi à Lutheranis erat ſynodus celebranda, [*b*] Secuta eſt ſynodus Iſenacum indicta An.1536. quò à parte quadam Zvvinglianorum (nam hi in binas aut ternas ſectas ſe diviſerant, nempe Bernates nolentes concordiam in Luthero; Bucerianos, qui cõcordiam quærebant, & medios horum Tigurinos, qui attendebant ad eventa fortunæ) nempe Buceriſtarum, ipſe Bucerus, Capito & alii novem miſſi įverunt, qui Iſenacum delati, intelligunt Lutherum Dictatorem ægrotare, & ab eo Grimmam itinere diei ab Witteberga diſtantem locum tranſlatum eſſe ſynodum, deſignatis Melanchtone Grammatio & Crucigero Medico ad paciſcendum cum Zvvinglianis. Itaque Bucerus & Socii prævertentes Wittebergam Novam Romam adierunt, ipſum Lutheranorum oraculum conventura & ea ratione Conventus *Triceſimus octavus* Wittebergæ eſt celebratus in domo Lutheri ad 21. Maii diem [*c*] Acta extant memorabilia, quorum ſumma eſt Zvvingliani cedendo continuò Luthero, eumque & ſocios ſub umbra verborum ambiguorum circumveniendo, ejuſmodi pepigerunt concordiam, ſub qua diſcordes manerent, mundo opinante eos amicitiam compegiſſe, & opinio invaluit Bucerum Zvvinglio valedixiſſe. Capita concordiæ Melanchton ſextus Evangeliſta Luthero Zvvinglianorum concepit & ſcripſit, quæ utrique Magiſtratibus ſuæ partis proponerent Confirmanda. Lutherani facile approbarunt, cum ſcriptum hoc in modum Cothurni concepti omni pedi conveniret. Apud Helvetios autem ſciſſuræ apertæ ſunt. Buceriani ſubſcripſerunt, major pars Zvvinglianorum Magiſtratuum reſtiterunt captioſæ concordiæ verbis, & pro ratificatione ejus Luthero civiliter officia ſua obtulerunt, juſtò Dei judicio, ut qui contempſerat patres ſuos, à ſuis quoque filiis contemneretur, & ludificaretur [*d*] Interea Proteſtantes Aprili menſe anni ejuſdem 1536. Francofurti *Triceſimum nonum Conventum* effecere, in quo ad VIII. Kal. Maii deſignati ut in Angliam irent Jacobus Sturnius Melanchton, Bucerus, Draco, ſeu Draconites. Melanchton horrebat id iter ob ſupplicia anno ſuperiore illata his qui matrimonium Regis cum adultera prætenſum improbabant, ſed metum detexit mox enuntiata mors adulteræ Annæ Bolenæ. Sed & Bernæ apud Helvetios eo tempore ſynodus celebrata narratur in qua CCC. ferme excucullati Monachi more SS. PP. in Nicæno Concilio conſediſſe dicuntur, credo magis ut fæminam quiſque ſibi unam conquererent quam Veritatem, aut faciendæ concordiæ inter Lutherum & Zvvinglianos viam invenerent. [*e*] erit igitur iſte *Quadrageſimus Conventus* quo tempore Calvinus primum Inſtitutiones ſuas impias Kal. Aug. Baſiliæ excuſas emiſit, & IV. Non Junii Paulus III. Concilium Generale Mantuam in ſeq. annum per Chriſtianum orbem indixit. [*f*] ſecuti ſunt brevi innumeri conventus per Germaniam conſultantium & diſputantium quid circa indictum à Papa Concilium foret agendum Melanchton & quidam experti infelices eventus ſynodorum ſuarum acephalarum, acquieſcendum eſſe Generalis Concilii decretis aſſerebant, Alii nequaquam, & *erat ſciſma in populo* etiam de Concilio, & vertebatur gladius uniuſcujuſq; ad proximum ſuum 1. Reg. 14 Celebris enim inter has ſynodus fuit Smalcaldica VI. *Quadrageſima prima* Anno 1537. celebrata occaſione indicti à Papa Concilii, toties flagitati à Proteſtantibus. Ibi ut Zvvinglianis eſſent terrori Lutherus, Melanchton, Bucerus & Oſiander ſimularunt, ſe ad Concilium indictum acceſſuros, ſed larvam hanc ipſi brevi detraxerunt ſibi, & Zvvinglianos terrore liberarunt, ſiquidem Latinam & Germanicam excuſationem, cur ad id Concilium nollent venire ediderunt, & profeſſi ſunt ſe velle ſentire juxta capita Confeſſionis ſuæ Auguſtanæ, toties mutatæ, quod dum fit etenim in novas ſectas funditur Lutherani, nempe Magiſtratũ Civilem in Eccleſiaſticis rebus agnoſcentes & reſpuentes. Lutherus pro Reſpuentibus mox Librum edidit (hi deinde Antinomi dicti ſunt), capiſtra principum miſera in ora ſua intromitti permiſerunt,

[a] *Anatomia p. 99. Brou. in Ann.* [b] *Vlenberg in Melancht. cap.* 11. *n.* 1. [c] *Prolixe Vlenberg. in Luth. cap.* 27. & *Melancht. cap.* 11. *Anatom. ia pa.* 99. [d] *Vlenberg. ibid.* [e] *Relationes Gallicana.* [f] *Brou. annal.*

ferunt quod eos poſtea vehementer male habuit, cum pro uno papa remoto tot pontifices ſe nactos eſſe viderunt), quot Senatores in quavis curia reperiebantur ſimili modo Zvvingliani conventum *Quadrageſimum ſecundum* efficientes Bernæ ultima die Maii, ſeſe in ſectas Laſci & Weſtphali & Oecolampadiſtas diſciſſos videntes expulſo ſpiritu vertiginis, in unum corpus redigere ſunt conati, ſed & ibi magis aucta eſt diſcordiâ diſcordia *Confuſi ſunt operarii Babelis, ut non audiret unuſquiſque vocem proximi ſui.* Gen. 11. [a] Tranſilientur deinceps plurimi Conventus, cum lector videat, infinitum eorum numerum fore coacervandum, & paucos ſaltem attingam nempe An. 1537. Nickelsburgi inter Anabaptiſtas, & Smalcaldiæ iterum inter Cadmæos fratres. Anno vero 1538. menſe Aprili Tiguri, ubi Bucerus bilinguis exſufflatus eſt, & menſe Majo Brunſvvici, ubi ſe Rex Daniæ Proteſtantibus conjunxit, & brevi poſt Iſenaci ob ingruentem Turcam, ubi 24. Julii in Cæſarem Cameramque Imperialem Proteſtantes convocati conjurarunt, libere pronuntiantes *ſe potius Turcicam captivitatem pati velle, Chriſtianamque religionem extingui, quam vel unum Iota de Lutheri doctrina*, uti Saxo Francofurti An. 1539. ſe malle de S. Pauli Epiſtolarum, quam Luthericorum ſcriptorum veritate dubitare, neque ſe Ferdinandum Cæſarem Rom. agnoſcere. Eodemmet Anno Arnſtadii Proteſtantes convenere de Fœdere ſuo firmando, & Bonis Eccleſiaſticis expilandis, legatione ad Cæſarem & Reges Angl. & Franciæ mittenda, & ad Kal. Martias alia ſynodus indicta eſt Smalcaldiæ anno 1540. in quo de vera Auguſtanæ Confeſſionis intelligentia ſive interpretatione quæſitum fuit; qua in re licet tum Melanchthon, Jonas, Pomeranus, Bucerus & Cruciger vehementer deſudarint, exitum tamen reperire aut certum quid ſtatuere non potuerunt, ſingulis eam ad ſuum ſenſum interpretantibus. Eodem Anno Hagenoæ Comitia cum peraguntur Eckius & Melanchthon de pace Religionis colloquium cæperunt, Wormatiæ continuatum, Ratisbonæ finitum anno 1541. menſe Aprili cui ipſe Imperator interfuit, unà cum Gaſpare Contareno Cardinali & S. ſedis Legato: ubi Bucerus novam Confeſsionem protulit, modumque conciliandarum religionum oſtendit. Spiræ an. 1542. & Norimbergæ anno 1543. in quo malus Proteſtantium animus in ferenda afflictis Chriſtianorum rebus ope apparuit. Et Wormatiæ anno 1545. qui conventus animum Proteſtantibus addidit Concilii auctoritati ſeſe opponendi.

IV. Sed inprimis celebris fuit poſt Francofurtenſem Proteſtantium conventum, (ubi de ſuppetiis Hermanno Colon. Archiepiſcopo Apoſtatanti ferendis egerunt) ille Conventus, Ratisbonæ habitus anno M. D. XLVI. quo Imperator ipſe venit, inſtituto inter Catholicos & Proteſtantes Colloquio. Et ex illis quidem præcipui fuerunt Gropperus & Eccius, ex his vero Melanchthon & Bucerus quorum hic pro more ſuo rurſus intermediam quandam religionis formulam fuit commentus. Quum in menſem fere protracta fuiſſe diſputatio, undecim Lutherani Prædicantes, uti & Witebergenſes, ea impedimenta objecerunt, ut nullo operæ precio facto diſceſſum ſit, & quidem tanta inter ipſos ſententiarum diſcrepantia, ut relicta illa nova concordiæ formula, ad Auguſtanam rurſus confugerint Confeſſionem, & tandem variis quæſitis cauſſis ſeſe ſubduxerint, ut libro III. dictum eſt. Interea moritur Lutherus vir diſcordiarum an. 1546. 18. Febr. & mox ſecuto bello Smalcaldici fæderis Proteſtantes eidem conati ſunt vivorum hominum hoſtiis, qui unicam Chriſti hoſtiam abrogarant, parentare; niſi is conatus in capita eorum, ut ſagittæ parvulorum recidiſſet, captis anteſignanis ejus fæderis Saxone & Landgravio anno 1547. quo etiam Franciſcus Galliæ & Henricus Angliæ Reges deceſſerunt. Victoriam grandem Caroli V. ſecuta ſunt Comitia Auguſtæ Vindelicorum, ubi annus is Concordiæ in Religione tractatu eſt extractus, & ſequens in majum uſque conſumptus, quo demum *Liber Cæſarii Interim*, mediam inter Lutheranam & Catholicam religionem, Bucero ut creditur authore, complexus eſt publicatus, & imperii proteſtantibus imperatus anno nimirum 1548. Acceptatus à pleriſque eſt, ſolus Saxo Mauritius, novus Elector pro captivo nuper inſtitutus, metu ſuorum ſubditorum reſtitabat: Cujus mora multorum in Saxonia Conventuum, & talium quos mirari oporteat, occaſionem dedit, Deo ſapienter agente, ut ex cordibus Lutheri aſſeclarum cogitationes eorum eruerentur, & revelarentur. Hos Conventus exactè libro 3. cap. 12. num. 1. recenſitos habes, ne actum agi queraris, quibus adde illum conventum qui ante illos Lipſiæ an. 1548. eum Interim Cæſarium parabatur, celebratus eſſe videtur, in quo Lutheri opera ſub

[a] *Vlenb. in Oſiandro c. 2. n. 1. Melanchton c. 12. & in Luthero cap. 28. Anatomia pag. 100.*

ſub incudē revocata ſunt, eo quod diſcipulos ejus ſubpuderet paulatim antilogiarum & obſcœnitatum ſui Magiſtri, cujus verba oportebat eſſe purum verbum Dei [a] Item Boruſſicum Colloquium, inter Oſiandrum & Staphylum, tunc adhuc Lutheranum [b] Succeſſit his an. 1549. Conventus Lipſienſium & Wittebergenſum Theologorū, qui Ordinationem Eccleſiarum, juſſu Mauricii cōſcripſerunt, quam alii Lutherani Zelotæ irriſorie *Volumen Novæ legis* appellarunt. [c] Prætereo hoc loco Oxonienſem hujus Anni Diſputationem in qua Petrus Martyr in eas anguſtias eſt redactus, ut à ſuis Zvvinglianis ſibilis & clamoribus è cathedra fuerit deturbatus, [d] ſecuta ſunt Comitia Auguſtana an. 1550. in menſem Julium indicta, in quibus Saxo proteſtatus eſt Tridentinum Concilium ſe non approbaturum, niſi Theologi Auguſtanæ Cōfeſſionis definiendi in eo habeant poteſtatem, [e] viſa eſt ea proteſtatio altiores ſpiritus & arma ſapere nova, quæ ſane ſubſecuta fuerunt, nā an. 1552. bellum ineunte vere Mauricius inopinatum Cæſari intulit, quod Conventu Paſſavienſi eſt terminatum [f] circa medium Julii, ubi nemini circa religionem negotii aliquid faceſſendum eſſe declaratum eſt. Mortuo ſub hæc Mauricio Electore A. 1553. menſe Julio, Auguſtus frater hæreditatem & dignitatem adiens Auguſto menſe præcipuos Lutheranæ Opinionis ſectatores convocavit, ut eos ſibi faventes faceret, & per hos plebem adverſus Joannem Fridericum repetentem terras & dignitatem parenti ſuo ob rebellionem ablata [g] ſynodum illam Wittenbergicam ſecuta eſt alia qua inter Auguſtum Sax. & Joan. Fridericum diſceptatio compoſita eſt Auguſto vincente æmulum, qui an. 1554. obiit Catharro in matrio: & Naumburgi celebrata eſt, magna Lutheranorum ſynodus, ut ſuæ Opinionis Schiſmata multa & grandia ſanarent Maio convenere undique, eo, effecerunt nihil, uſi Chartaceo glutino manente & creſcente judiciorum diſſidio, [h] Eodem anno Betnæ in Helvetiis Zvvinglianorum ſynodus celebratur, in qua Calvinus in xv. articulis, ex Inſtitutionibus ejus collectis, Hæreſios damnatur, & Inſtitutiones eædem edi aut vendi vetitum fuit [i] Itaque Sacramentarii ipſi pro Eccleſia Inſtitutiones eas damnarunt prius, quam probarent quibus nunc gratioſe utuntur, ſuaves homines; ſecutum eſt. A. 1555. Norimbergenſe certamen inter Oſiandrinos, & alios Lutheranos, quod Melanchton chartaceo emplaſtro conatus eſt ſanare, verum ille tantum obtinebat ulcus, nā vehementius intumuit zelo Flaccianorum [k] adeo ut Wittebergenſium libros vetuerint legi An. 1556. ſecuta eſt Francofurtenſis Diſputatio in qua Calvinus cum Juſto Velſio publice diſputavit de libero arbitrio, cumque idem cum ejuſdem loci miniſtris de cauſa Sacramentaria vellet diſputare, tanquam Zvvinglianus eſt rejectus, [l] anno ſequente Colloquium illud Wormatienſe ſæculis ſecuturis celebrandum vix cœptum abſolutum fuit, cum Schiſmate inter Auguſtanæ Confeſſionis addictos, erumpente, ſibi mutuo anathema dicentes, profugerunt, Catholicis cedētes, [m] Recte Beda in cap. 5. Marci dicente: *Reprobos plures ſectæ, quam lingua diſſecando confundunt.* Amplius id apparuit, cum an. 1559. Duces Vinarienſes cum miniſtellis ſuis Græco & Germanico ſtilo Novem factiones Lutheranæ opinionis exploſerunt, [n] Comites vero Mansfeldenſes xi. alias ſectas Fratrum ſuorum, tanquam execrabiles hæreſes damnarunt; quibus gratis etiam Catholicos Jeſuitas adjecerunt, uti Calviniani in forma quadam cœnæ ſuæ ipſum Deum Anathematiſmo perculerunt, dum omnibus qui creaturam aliquam benedicunt, anathema dixerunt. Ex damnationes Saxonicorum, effecerunt, ut Hildelbergenſes de iis triumpharint, nam Clebitius videns diſcordiam tantam, librum vulgavit hoc titulo: *Victoria veritatis, & ruina papatus Saxonici* [o] eodem an. 3. Aprilis Diſputatio Hæreticorum Angliæ contra Catholicos iniquis legibus, & Judice illiterato Batono, impetata eſt ab Eliſabetha Regina, [p] an. 1560. Cabilone hæretici Laicam & Eccleſiaſticam poteſtatem ſynodo ſua tollere conati ſunt, affirmando omnes homines paris eſſe gradus, uno Rege excepto, ad tempus, quo anno Melanchton 19. Aprilis invitatis qui aderant ad prandendum ſecum, repente obrutus deliquiis ita ut ne quidem teſtamentum condere potuerit, deceſſit, [q] in medio bellorum inter Lutheranos ipſos æque ac Sacramentarios, à quibus undiq; impetebatur. an. 1561. Luneburgi Lutherani quidam damnarunt Zvvinglianum, Zvvingliani

G 2 in Tran-

[a] *Anatomia p. 105.* [b] *Vlenberg. in Oſiandro c. 2. n. 3.* [c] *Supra lib. 3. c. 12. n. 1.* [d] *Anatomia pag. 109.* [e] *Anatom. pag. 106.* [f] *Anatomia p. 106. Vlenb. in Melanch. c. 21. Brou.* [g] *Vlenberg in Melanch. cap. 21.* [h] *Vlenberg. in Melancht. c. 22* [i] *Anatomia.* [k] *Vlenberg. in Melancht. c. 22.* [l] *Anatomia p. 107.* [m] *Vlenberg. in Melancht. c. 23.* [n] *Vlenberh. c.* [o] *Anatomia pap. 107.* [p] *Anatomia p. 108.* [q] *Vlenberg. in Melancht. ad finem.*

Digitized by Google

in tranſylvania Luthericam, Bernenſes Lutherum ſequentes in exilium egerunt [*a*] Eodem anno Nurimbergæ tentata à Confeſſioniſtis damnatio Zvvinglianorum, ſed fruſtra, multis ad Zvvinglianos propendentibus, Hinc per Germaniam immane chaos libros ſcribentium adverſus adverſarios in omni pago pene contradictio & diſputatio audiebatur. [*b*] & Joan. Fridericus Saxoniæ dux Vinarius, cum multa contra Palatinum indignatione diſceſſit. In Tranſylvania Conventus Megyeſicus eod. anno de ultima cœna conventus celebratus eſt [*c*] & Diſputatio Poſſiaca in Gallia (de quo poſtea) an. 1562. Luneburgi menſe Majo Principes Inferioris Saxoniæ convenientes Calviniſmus Bremæ & alibi nidulati incipientem damnarunt. [*d*] Halberſtati idem factum eſt menſe Septembri anno 1563. Calvinicolæ Lauſannæ comitia celebrarunt, in quibus Calvinus rejitiens ſymbolum Athanaſii & Joan. 10. dictum: *Ego & pater unum ſumus*, de ſola voluntatis unitate interpretatus & Arrianus apparuit. [*e*]

V. *Maulbrunnæ anno* M. D. LIV. menſe Aprili [*f*] cui à parte Calviniſtarum Elector Palatinus, adductis ſecum Boquino & Oleviano, qui poſt Wirtembergici adventum cum Comite Witgeſtenio in Weſtphaliam diſceſſit, & à parte Lutheranorũ Ludovicus Dux Wirtembergicus interfuerunt, adductis Jacobo Andreæ Smidelino & Brentio qui Ubiquitatem Chriſti magnis conatibus propugnarunt. Conventus hujus Acta Germanica lingua poſtea promulgata ſunt, in quibus inter alia Lutherani de Calviniſtis ſic loquuntur: *Incredibilis eſt Calviniſtarum impudentia publicè jactantium ſe à nobis pro fratribus haberi, quos tamen neque in Eccleſiis noſtris ferre, neque pro fratribus, ſed potius pro inimicis IeſuChriſti, & à mendacii ſpiritu agitatis agnoſcimus.* Petricoviæ etiam an. 1566. habitus fuit conventus, in quo Calviniſtæ ſuſcepta contra novos Arrianos diſputatione, rem ad exitum perducere nõ potuerunt. [*g*] Eodem anno Pariſiis habitum eſt Colloquium 9. Julii inter Catholicos & Calvinianos: & Londini. [*h*] Varadini in Tranſylvania anno ſequẽti, inter eoſdem hæreticos, in quo conviciis & exſecrationibus res acta fuit. [*i*] Altenburgi an. 1567. in Miſnia inter Lutheranos Molles & Rigidos, in quo pars una magiſtrum ſuum in cœlum extulerũt, alii ejuſdem cum ceteris hominibus conditionis eſſe voluerunt. Tranſacto mutuis contentionibus integro fere ſemeſtri, tandem Molles Lutherani ſuis Lutheri, Rigidi vero ſeu Flacciani, Melanchtonis librorum & Auguſtanæ Confeſſionis lectione, earumq; ceremoniarum & Eccleſiaſticorum ornamentorum quæ hactenus in Miſſa apud Witebergenſes uſitata fuerunt, uſu interdixerunt, ne cum illis quidquam commune haberent. [*k*] an. ſequente 1568. in Dominiis Geran. Conventus Proteſtantium Confeſſionem Auguſtanam definivit eſſe Cothurnum omni pedi aptum, & in concluſione precum Per Dn. N. Jeſum Chr. *filium*, juſſerunt dici ut Mahumetani, *fidelem ſervum tuum.* [*l*] Eodem an. Sendomiriæ Calviniani cum Trideitis conflixerũt fruſtra ex ſcripturis Albæ Juliæ an. 1570. inter Tritheiſtas & Calvinianos diſceptatũ. Dreſdæ a. 1571. in quo Lutherani Lipſienſes à Flaccianis hæreſeos ſunt dãnati. Bernæ anno ſequẽti, ubi Sacramentarii in tot ſectas hactenus diſtracti, contra Eccleſiã cõmune fedus fecerunt. Cracoviæ, an. 1573. ubi omnes diabolorum qui in Polonia paſſim & Tranſylvania ſunt, cœtus fuere congregati: in quibus Daniel, Georgius, Jnrequius Cerdo, deteſtabilium hæreſeon anteſignani, dum ſibi quiſq; ſuiſque dogmatis fidem arrogare & alteris detrahere nititur, operam & oleum perdiderunt, ab adverſariis turpiter exploſi. Remburgi anno 1574. ubi Principes aliquot Imperii convenerant, adductis Eccleſiarum ſuarum miniſtris, ſed ſine ullo iridem fructu, ſingulis in ſententia ſua perſiſtentibus.

VI. Venio nũc omiſſis multis ad celebre illud Mõpelicardenſe Colloquiũ, in quo Theodorus Beza, & Jacobus Andreæ Smidelinus, Profeſſor Theologiæ & Cancellarius Univerſitatis Tubingenſis in Ducatu Wirtembergico, inter ſe congreſſi ſunt an. 1585. Id Colloquium concordiæ inter Lutheranos & Calviniſtas tentandæ cauſſa magno apparatu, magnaque hominum exſpectatione inſtitutum ac celebratum, longe diverſum finem habuit, utriuſque patris animis multo magis contra ſe mutuo exacerbatis. Beza enim dicebat corpus Chriſti tantum eſſe in cœlo, Smidelinus vero eſſe ubiq;. Tunc nova verborum monſtra nata ſunt. [*m*] *Vbiq. corp. Oralis, naturalis, Sacramentalis, omni majeſtaticũ &c.* Poſnaniæ eodem anno inter Calviniſtarum 300. miniſtros conventus eſt celebratus ad edendum unam conformem per omnia profeſſionem fidei, rogatu Palatini Poſnanienſis. Sed effectum nihil diſſenſione concordium in apoſtaſia. [*n*] anno 1587.

[a] *Anatomia.* [b] *Anatomia.* [c] *Supra lib. 4. c. 7. n. 9.* [d] *Anatomia.* [e] *Anatomia p. 3.* [f] *Anatomia l. cit.* [g] *Anatomia.* [h] *Anatomia.* [q] *Anatomia.* [i] *Anatomia p. 113.* [k] *Anat. p. 112.* [l] *Anatomia p. 117.* [m] *Anatomia p. 118.* [n] *Anatomia ibi.*

1587. Genadenſe colloquium celebratum eſt, ut concordia inter Lutheri & Calvini opiniones conficeretur. Magiſtratus Luthero plebs Calvino inhærebat: exitus fuit, ut quique quod vellet credere pergeret. [a] an. 1588. Vilnæ, quaſi in portu omniũ qui fidei naufragium fecerunt, ſynodus eſt habita, præter alias innumeras, illa in qua definitum eſt adorandum eſſe Patrem & Filium & Spiritum S. ſed non Trinitatem. [b] Item alia ſimilis Genadenſi definitioni. Item alia in qua Nobiles exprobrarunt miniſtris, *ſe neſcire quid crederent.* quibus miniſtri reſponderunt, *quod quamdiu Domini illi eſſent in curru nullus eſſet ordo.* His illi repoſuerũt: *quamdiu nos iſti ſcholares docebunt, errabimus.* poſt hæc probra mutua inita eſt concordia per amniſtiam. Alia an. 1589. ibid. coacta eſt, in qua Decretum fuit, *ut miniſtri de Trinitate rectè ſentirent, in prædicatione tamen à Trinitatis voce abſtinerent. Ne illegitimos filios baptizent, &c.* [c] Eodem an. 1589. Badenæ in Marchionatu ad Rhenum habita eſt Diſputatio inter Piſtorium & Smidelinum, &c. ſuper Marchionis ad fidem nuper reverſi Confeſſione, ubi Smidelinus noluit Dialectica forma coarctari ſuam loquacitatem, ſed ex ſuo contra Schvvenckfeldium libro ad eam adactus, aſſeruit ab Apoſtolis diſputationes eſſe vetitas [d] Eodẽ anno Lavingæ de bonorũ operũ neceſſitate diſputatũ eſt, inter Catholicos & malos Evangelicos; Illi probabant bonorum operum neceſsitatem ſic: Omne quod eſt neceſſarium Chriſtiano ut perveniat ad terminum, eſt neceſſarium ad ſalutem: Ex Apoſtolo Paulo Epheſ. 2. Opera bona ſunt ejuſmodi; ipſius factura ſumus creati in operibus bonis, ut in illis ambulemus: ergo. Ibi mali Evangelici, dixerũt eſſe neceſſaria non ut ſalutis cauſis, ſed ut merita, vel effectus fidei, ex præcepto requiſita. Ad quæ Catholici: *Ergo neque fides eſt neceſſaria, quia eſt præcepta.* mali Evangelici vero *Fides non eſt opus*: Catholici Joan. 6. *Hoc eſt opus Dei ut credatis in eum,* ait Dominus. Et confuſi ſunt adverſarii, non tamen emẽdati. [e] anno 1590. Alianenſe Maio Vilnæ Colloquium eſt habitum de ordine Eccleſiæ, quoad Catechiſtas, & Miniſtros, & editione librorum, nempe Catechiſtæ penes miniſtros habitent, nec Sacramenta miniſtrẽnt, ſed neque matrimonio copuleat ullum Miniſter diſtribuens cænam & non ſumens ſuſpendatur ab officio. Editiones librorum non fiant abſque cenſura deputatorum. plane uti Tertullianus 4. contra Marcionem docet: *quod quotidie reformant, illud prout à nobis quotidie revincuntur.* Ulmæ habitum fuit Colloquium, ubi inter utriuſque partis colloquutores de armis quibus in conflictibus ejuſmodi ſit utendũ, & unde illa petenda, non potuit convenire. Wittebergæ an. 1591. conveniunt Prædicantes, ut unam fidei regulam communem conderent, controverſos articulos definirent, Ordinationem Eccleſiæ generalem conficerent. [f] an. 1592. Viſitatio Saxonica damnavit Calvinianos, quod in Euchariſtia nuda ſymbola & ſigna Corporis Chriſti obtruderent, et de perſona Chriſti, baptiſmo, prædeſtinatione & perſcientia impie ſentirent. [g] Sic Ægyptii adverſus Ægyptios concurrerunt. an. 1594. Wittebergæ diſputatum inter Hunnium, & Huberũ, & adhærentes ſingulorum; Hunnius ad ſolos Electos, Huberus ad omnes homines prædeſtinationem extendebat: ſimili modo de aliis plurimis diſcrepantes inter ſe conflixerunt, volubiles in omnibus viis ſuis, ſed nunc in hanc nunc in illam partem ſeſe vertentes, modo vituperantes quod paulo ante laudaverunt, ut ait Athanaſius de ſynodo Nicena. Lepidiſſimum inter confligentes fuit, quod Hubetus docebat Lutherum revocaſſe ſententiam de ſeruo arbitrio: Hunnius vero negabat. Unde Huberina pars Hunnium ut Calviniſtam damnavit. [h] Infinita alia colloquia, & conventus diverſis temporibus habitos prætereo: in quibus Catholici cum omnium ſectarum hominibus congreſſi, palmam ſemper obtinuerunt, numquam ulla inter ipſos ſeceſſione facta: quum econtra Lutherani, Zvingliani, Arriani, Tritheiſtæ, Antitrinitarii, Svenckfeldiani, Anabaptiſtæ & Calviniani in varias ſectas & factiones ſciſſi ac miſere diviſi ſint, ut omnium ſynodorum eventus monſtravit. Sicubi vero Catholicos vicere acatholici mero dolo & armis. Siquidem hæreticæ fraudis iſta eſt ſolennis regula, Jactare Fidem eſſe donum Dei: eſſe ſuadendam non cogendam: nemini propter religionem perſecutionem eſſe movendam: Libertatem conſcientiis eſſe permittendam: at ubi invaluerint multitudine plebis, tunc conſpirare, tunc perſequi eliminare, multare, in carceres agere, & in vitam animadvertere. Exẽpla habet quotidiana Germ. Anglia, Dania, Suecia. &c.

Verum hoc loco facere non poſſum quin præcipui unius ex ejuſmodi conventibus, in quem tota Germania oculos, ob ſpem concordiæ, conjecerat, ceremonias & exitum paucis deſcribam.

[a] *Anatomia ib.* [b] *Anatomia p.* 118. [c] *Anatomia.* 119. [d] *Anatomia p.* 119. [e] *Anatomia ibid.* [f] *Anatomia p.* 120. [g] *Anatomia ib.* [h] *Anat. p.* 121.

Anno M. D. XVII. Imperatoris permiſſu, inter duodecim Catholicos, & duodecim Proteſtantes Theologos inſtituta fuit diſputatio: præſeſque deſignatus Epiſcopus Spirenſis, & Notarii quidam, qui Acta exciperent, & in arcula quadam, cujus unam clavem Catholici, alteram Proteſtantes haberent, ad comitia aſſervarent. Adjuncti etiam quaterni ab utraque parte Principes; tum etiam ſi qui forte è Colloquutoribus deceſſuri eſſent, alii in eorum locum denominati. Quid multis? A Proteſtantium parte parturiebant montes, ſed natus eſt ridiculus mus, cum æterna hæreticorũ ignominia. Facto enim initio, Catholici ſibi cum Auguſtanæ Confeſſionis Doctoribus diſputandi negocium datum ajebant, ceteris omnibus ſectis excluſis. Quare videndum ut utrimque deſignati tales ſint quibus nihil ejuſmodi poſſit objici. Se quidem omnes unam eandemque fidem profiteri, & idem per omnia ſentire. Sic res dilata, & per dies aliquot acerrime inter ipſos diſceptata fuit. Miſera enim Auguſtana illa Confeſſio in Confuſionem abire cœperat, uno hoc, alio aliud dicente. Porro è duodecim illis Auguſtanæ Confeſſionis Doctoribus, quinque ſeceſſionem fecerunt à ſeptem proteſtati numquam ſe iis ſubſcripturos quæ certi ipſorum collegæ de libro Arbitrio, de Juſtificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, & de Eucharistia conceperant, ut in quibus ab Auguſtanæ Cõfeſſionis textu longe admodum ſit diſceſſum, & ideo eoſdem ſeptem uti hæreticos privatim, inter ſe damnarunt, & illos ſeptẽ ad anathemati ſuo ſubſcribendum compulerunt, quo peracto cum ſpem haberent ſe concordes futuros in colloquio contra Catholicos, publice erupit, privatim facta ſeptem virorum à quinque viris damnatio, & quinque illi à ſeptem uti ab Hæreticis recedendo fugerunt è colloquio. Quamvis enim numero vincerentur, æque tamen pertinaces, poſt longam altercationẽ ſeptem illis cedere coacti, & à ſuis ipſorum collegis & fratribus irriſi, maledicti atque excommunicati fuerunt. Sed & ſeptem illi quum ejuſdem coloris homines in deceſſorum locum ſubſtituendos non reperirent, & ipſi ante conflictum receptui canentes, facilem Catholicis victoriam reliquerunt. Vix inde digreſſi, mordacibus & virulentis admodum ſcriptis mutuo ſeſe inſectari ſunt, ut videre eſt ex iis quæ Nicolaus Amſdorfius & Nicolaus Gallus contra Melanchthonem & Brentium, qui è ſeptem illorum numero fuerant, ediderunt, in quibus eos hæreticorum fautores, Zvvinglianos, Oſiandrinos, qui Auguſtanæ Confeſſionis velum impiis ſuis & tetris erroribus prætexant, appellant. Habes exitum huius conventus, vel Comœdiæ potius, in quo Lutherani tamquam inepti hiſtriones, omnium riſui & ludibrio ſeſe expoſuerunt. Dicamus O ærumnoſos Babylonis ædificatores! qui dum velut Cadmea illa progenies, inter ſe digladiantur, Catholici unanimi inter omnes conſenſu (qui in ſola Catholica Eccleſia ſemper reperitur) meliora exſpectant & optant, tam ridiculam quam miſerabilem ambitioſorum hominum diviſionem conſiderantes.

DE CONCORDIA RELIGIONUM A JAcobo Andreæ Smidelino tentata: & quæ circa eam in diverſis Germaniæ locis evenerint.

CAPUT UNDECIMUM.

ARGUMENTUM.

I. *Dux VVirtembergicus novam Fidei formulam conſcribi jubet.*
II. *Eius auctor Iacobus Andrea, vulgo* Schmidlein.
III. *Eam circumfert, ab aliis receptam ab aliis exploſam.*
IV. *Auguſtus Saxoniæ Elector Concordiæ librum approbat: quem Iacobus Andrea Conſtantinopolim ad Patriarcham mittit.*
V. *Iacobus Andrea Lutheri filio Medico comitatus, VVitembergam proficiſcitur, in magnum ibi periculum conjectus.*
VI. *Concordiæ liber ab Auguſto Saxoniæ Electore receptus, à Chriſtiano ejus filio Calviniſmum amplexo, reprobatur.*
VII. *Mortuo Chriſtiano, Calviniſmus è Saxonia proſcribitur, & Lutheraniſmus rursũ ſtabilitur.*
VIII. *Calviniſtæ Saxonia ejiciuntur Aquiſgrani religio mutatur.*

I. Ludovicus Dux Wirtembergicus, è Proteſtantium Principum numero unus, animadvertens Evangelicos, uti ſe nominant, tot factionibus diſtractos, non Catholicis tantum, ſed Genevenſis etiam religionis aſſeclis nuper in lucẽ progreſſis riſui eſſe, Doctores ſuos rationem aliquam faciendæ ſaltem inter Auguſtanæ Confeſſionis ſocios concordiæ comminiſci juſſit; Superintendentes ſuos non ſemel ita affatus. *Quid? nullusne omnino reſtat modus certum aliquid de controverſis illis articulis*

ticulis ſtatuendi, ac concordia reducenda? ne adverſariis noſtris & inimicis, non ſine cauſſa inconſtantiam noſtram, levitatem, & diviſionem ridentibus, fabula ultra ſimus? Omnes enim qui hactenus fuerant habiti conventus & colloquia illum diſcordiæ ignem auxerunt magis quam exſtinxerunt, ſingulis opiniones ſuas mordicus ruentibus. *Non facile*, inquit Chryſoſtomus de hæreticis loquens, *ſententiam ejuſmodi homines mutant. Quicquid evenerit, numquam illi à ſuo diſcedunt propoſito etiamſi veritatis lux clariſſima ante oculos proponatur: ut quibus durum ſit caput, collum ferreum, & frons area, ut Eſaias dicit: eoque emolliri non poſſint.* Id certe in Novis noſtris Evāgelicis veriſſimū compertum fuit, apud quos omnes vix cœptæ actiones abruptæ, omneſq; cōventus ſine ullo fructu ſoluti fuerunt. Quis enim non miſerabilem illam confuſionē dixerit, videns ab una eademque civitate jam hos ejici, illos vocari; mox rurſus his expulſis illos revocari? uti Magdeburgi accidit, ubi Heshuſius Superintendens Senatus juſſu de nocte in currum cū ſuis conjectus, & alio evectus fuit, eo quod doctrina ipſius Senatui per omnia non probaretur. Idem Ratisbonæ & alibi evenit. Quocirca his incommodis remedium adferre ſatagens Dux prædictus cum Jacobo Andreæ, Theologiæ Doctore & Academiæ Tubingenſis Cancellario egit, ut manū operi admoveret, & ex omnium religionum centonibus, unam aliquam bonam, ſi fieri poſſet, concinnaret.

II. Erat vero Jacobus Andreæ raræ doctrinæ & magni ingenii homo, ac, ſi Lutheranis credimus, qui poſt Lutherum in Theologiæ ſcientia facile ſecundas obtineret. Hic idem Mompelicardi cum Beza congreſſus, nec canitie nec calvitie ejus adduci potuit, ut amicam ipſi manum porrigeret, aut inter fratres locum daret. Sed & idem in conventu Wormatienſi viſus fuit pallio aulicum in morem facto manicisque exornato indutus, cultro venatorio ad latus accincto, ut Reſcius teſtatur. Tandem ambitioſus hic Faber, Snepfii & Brentii Junioris, collegarum ſuorum opera adjutus, librum procudit, quem *Concordiæ Formulam* inſcripſit, quod eo omnes articuli comprehenſi eſſent, in quibus ille conſenſum inter Lutheranos introducere ac firmare volebat, ſperans hac ratione ſe Catholicos quoque ineſcaturum. Eſt vero libro hoc in ſuperiori Germania nihil tritius, Bibliorum fere magnitudine, & vernacula lingua cōſcriptus, ut ab omnibus legi, & quid credendum ſit, ſciri poſſet. In hac ille tam Calviniſtarum errores quam Catholicam fidem in quibuſdā articulis damnat, optans inter alia, ut Deus horrendis tam Papiſtarum quam Calviniſtarum blaſphemiis finem imponat. In multis vero liber hic à primis Proteſtantium fidei Confeſſionibus longiſſime diſcedit, ut notat *Harmonia Genevenſis*. Speciatim quædam enarrare non poſſum, quod Latina lingua, quod quidem ſciam, numquam liber ille ſit editus. Veruntamen alii gnari Germanici idiomatis, interque hos etiam Saxo quidam plures novas hæreſes, præter infinita mendacia, notarunt. Quid doctiſſimus ille Cardinalis Bellarminus hoc de libro ſentiat, ſcripta ejus teſtantur. eundem Lindanus quoque ſcripto cui titulus eſt *Cōcordia diſcors*, refutavit. Sed & Sturmius novam quandam ad cœlum viam monſtrare nobis voluit, publicato anno M. D.LXXVIII. libro, cui titulum fecit, *Media via:* qui tamen nequaquam effecit quo minus Argentoratum eidem libro Concordiæ multis poſt annis ſubſcripſerit.

III. Librum hunc à Smidelino cuſum, Dux Wirtembergicus ad pleroſque omnes Imperii Principes & civitates Auguſtanæ Confeſſionis circummiſit, nequaquam eodem vultu ubique receptum. Ex omnibus vero Principibus nemo faciliorem ſe præbuit quam Auguſtus Dux Saxoniæ Elector, qui operæ precium judicabat, *communi hac doctrina Formula* omnes Lutheranos, tot factionibus hactenus diſtractos, colligari. Eundem librum amplexi ſunt Ulma, Biberacum, Norlinga, Dunckelſpülium, Heilbrunna, & aliæ Sueviæ civitates, Principis potiſſimum Wirtembergici ipſis finitimi commendatione; uti & Argentina tandem, nimirum Anno M.D.XCIX. licet Scholæ illius quondam Rector Sturmius, cui Beza tantum tribuit, ſcriptis ſuis librum illum jam olim valde infamaſſet. At aliæ civitates tot mutationum pertæſæ, Confeſſioni ſuæ inhærebant, tam librum quam auctorem irridentes. In illum circumfertur diſtichon perquam argutum:

R. habet Auſonium liber hic, R. habetque Pelagum,
R. habet Hebræum, prætereaque nihil.

Hæc quorundam tergiverſatio fecit ut auctor ipſe rheda hinc inde circumvehi voluerit, *Formulam hanc Concordiæ* tamquam Palladium aliquod aut Arcam Federis circumferens, locis quibuſdam magna cum gratulatione exceptus, aliis exploſus, prout ſtultarum opinionum venti hos vel illos afflarant. Ille maximos minimos ubique prenſare, rogare ut ſubſcriberent, ne Collegiorum quidem Rectori-

Rectoribus præteritis, ut ſcilicet multis doctorum hominum nominibus librum ſuum impleret atque illuſtraret, quæ ad X.millia eo in libro leguntur. Et plures quidem vix inſpectum auctoritate magis Principis quam ratione ducti, approbarunt: alii diu tergiverſati ſunt, non ſine mutuis altercationibus, alio quod alius approbaverat improbaute, & Superintendente à parocho parocho à diacono (Helffer vulgo) diſſidente; omnibus interim ex ſuo arbitrio conſcientias ſuas moderantibus. Facete quidam librum hunc Germanice **Wapen oder Geſellenbuch** nominarunt, quod mos ſit Germanis peregrinantibus libellum circumferre, qui amicorum aut clarorum virorum arma depicta, & nomina conſignata oſtentat. Alii gravius in hunc librum & ſubſignatores luſerunt, hoc diſticho:

In libro vitæ qui non potuere notari,
Nomen in hunc librum compoſuere ſuum.

A Daniæ rege quum oblato libro uxor chariſſima, à Smidelino ſubornata, ut ſubſcribere petiiſſet, ille librum in ignem conjeciſſe fertur.

IV. Poſtquam ita conſarcinator hic multorum nomina emendicatus eſt, & aliorum ſententias exquiſivit, primo ad Auguſtum Saxoniæ Ducem profectus, cui præ ceteris Concordia hæc placuit, liberaliter admodum receptus eſt, & poſt longam habitam cum eo ejuſque Doctoribus diſputationem (quod non omnes idem ſentirent, Smidelinus vero non aliter quam à Spirito Sancto dictatus fuiſſet, à libro ſuo ne jota quidem diſcedi vellet) tantum effecit ut liber iſte non in Germania tantum circumlatus, verum ad Patriarcham quoque Conſtantinopolitanum miſſus fuerit, cujus plurimum intererat cum Catholica redire in gratiam Eccleſia, a qua ſeipſum jam ante ſepararat. Et hunc quidem multis precibus obteſtatus fuit Smidelinus, ut tum miſerabilem illam, quæ ob intolerabilem Romani Pontificis auctoritatem, iam olim acciderat, diviſionem, tum eorum qui ſancto quodam tacti deſiderio, remedium aliquod reformandæ Eccleſiæ adferre ſatagerent, divortia cordi haberet. Sed Patriarcha conſideratis mature omnibus; & ad ſingulos craſſi iſtius voluminis articulos notis appoſitis, auctorem rogavit, ut ne poſthac ejuſmodi ineptiis moleſtus ſibi eſſe vellet. Quod ſi integrum Patriarchæ reſponſum hoc loco inponere voluiſſem, nimia ſane prolixitate faſtidium lectori parerem: quod curioſus lector ab aliis ſcriptoribus petet. Licet autem Smidelinus à Patriarcha ludibrio ſe habitum animadverteret, non tamen animum propterea abjecit, ſed per litteras eundem rurſus ſollicitavit: ut & reliqui Lutherani, miſſis ad eum Fidei ſuæ Confeſſionibus: quas tamen *ille omnes tamquam adulterinam monetam, licet diverſa forma, eiuſdem tamen materiæ, remiſit.* Verum ecce tibi nigram & inveteratam hominum iſtorum malitiam; qui hoc velut præjudicio læſos ſe exiſtimantes Anno 1581. eundem Patriarcham poſtea apud Turcarum Imperatorem, Baſſæ cujuſdam opera, perfidiæ & proditionis accuſare non dubitarunt, tamquam cum Papa communi Mahumetanorum & Lutheranorum hoſte conſpirantem: unde etiam miſero illi in exſilium ejecto, alter fuit ſubſtitutus. Facta ſunt hæc paullo poſt eam quam Chriſtiani à Turcis apud Echinadas reportarunt victoriam, Pio V. S. federis iſtius auctore, S. ſedem tenente. Sed ad Jacobum Andreæ revertor.

V. Is frequentes diverſis in locis paſſus repulſas, & ſupradicti Principis conſenſu ad Wittebergenſem & Lipſienſem Academias profectus eſt, ut Theologiæ ſtudium ejuſque Doctores reformaret. Quavis autem Lutheri filio, Principis Medico comitatus veniſſet, ut hominis iſtius tanquam Saxonum popularis & ob patris ſui Saxonii prophetæ memoriam vulgo chariſſimi præſentia ac ſocietas Smidelino Novo Moyſi, in ſua Lege nova promulganda invidiam minueret & excuſaret ac tanto plus adderet auctoritatis: paucis tamen librum ſuum probare potuit, imo plerique mirabantur, reprobum ſenſum in Filio Lutheri, quod is talem operam Smidelino, paternæ gloriæ æmulo, & ſubſtractori, præſtaret. Quum ergo poſtridie conſcenſo ſuggeſtu, magna accurrente hominum, ſcholarium præſertim (qui cives fere numero ſuperant) multitudine, concionem ad populũ haberet, & in ſermone Philippum Melanchthonem quondã ibi Profeſſorem, perſtringere cœpiſſet: ecce tibi obſcurum initio murmur & ſtrepitus, mox ingens clamor præſentis juventutis exoritur, Prædicantem illum primo verbis & conviciis, mox libris, lapidibus, & quidquid ad manum, inſectantis, tanto impetu ac furore, ut pacis hic & Concordiæ præco, in ipſa Eccleſia novo belli genere deprehenſus, ægre Rectoris & amicorum operâ ſtudioſorum manus evaſerit, ac lapideo huic imbri ſeſe ſubduxerit. Hoc modo evitato periculo, miſer hic Theologus Dreſdam profectus, graviter de hac injuria apud Electorem cõqueſtus eſt: verum

Digitized by Google

verum quia verendum erat ne tumultuantium & Magiſtri ſui honorem tam ſtrenue vindicantium pœna Vniuerſitati (id enim genus ſcholas Germani Principes magni faciunt, tam ob emolumenta quæ inde ad ſubditos redeunt, quam vt maiori in exiſtimatione apud exteros habeantur) non parum adferret detrimenti, verbis amiciſſimis hominem conſolatus, tantæ inſolentiæ rationes propediem exacturum ſe promiſit, interim acquiſcere iuſſit. Quum vero Smidelinus, ne eandem quam VVitebergæ fortunam ſubiret, Lipſiam ipſe proficiſci non auderet; Auguſtus Elector tam VVitebergenſes quam Lipſienſes Theologos per litteras, *vt Formulæ huic Concordiæ ſubſcriberent*, grauiter eſt cohortatus. Et plures quidem ſubſcripſerunt, non tamen ſua ſponte quam Principis auctoritate permoti. Nonnulli vero dubijs admodum verbis vtebantur, nimirum: *Hanc formulam vt probo ita ſubſcribo.*

IV. Porro Iacobus Andreæ de eorum qui, vt diximus, non tam ſponte quam alijs rationibus perſuaſi ſubſcripſerant, fide & conſtantia dubitans, è Tubingenſi Academia (quam ille non modo tunc temporis regebat, verumetiam ipſius Principis conſcientiam pro ſuo lubitu moderabatur) Theologum euocauit, qui omnium per Saxoniam Eccleſiarum inſpectionem ac curam haberet, & vt Formula illa ab omnibus Doctoribus & concionatoribus accurate per omnia obſeruaretur, inuigilaret. Is vero fuit Polycarpus Leyſerus, homo vulgaris, vt in quo nihil ſingulare erat, adeo vt ceteris VVitebergenſis Academiæ Theologis nulla re ſuperior, multis vero eſſet inferior. Licet vero plerique ægerrime ferrent, hominem nulla eximia eruditione aut rara aliqua dote eximium, ſed multis, vt diximus, inferiorem ſibi præpoſitum, ei nihilominus tamquam Superintendent obedire, & Formulæ illi, quoad vixit Auguſtus, inſiſtere coacti ſunt. Defuncto vero Auguſto Anno 1586. III. Id. Febr. Chriſtianus vnicus ex octo fratribus ſuperſtes patri ſuo Henrico (*a*) tantarum opum & Electoralis dignitatis heres, alio impulſus ſpiritu, electo Polycarpo, Formulæ illi nuncium remiſit, & ne ad vomitum, id eſt, ad Lutheraniſmum rediiſſe videretur, repudiata tam Lutheri quam Smidelini doctrina, Caluiniſmum aperte eſt profeſſus. Quod quidem quum ſubditi tum confederati, illius, inprimis è Saxonica familia Principes permoleſte tulerunt. Ille nihilominus vlterius progreſſus, Lutheranis in Academia Profeſſoribus, iis inprimis qui cum Smidelino ſentiebant, Caluinianos ſubſtituit, à Ioanne Caſimiro adfine ſuo ex Heidelbergenſi Academia ſibi miſſos.

VII. Dum hæc ita fiunt, miſeri ſubditi è Catholicis primo *Lutherani* ſub Luthero; deinde ſub Melanchthone, *Semilutherani Confeſſioniſtæ, vel Interimiſtæ*, ac nuper *Smideliniani* ſeu Fabriſtæ, & ad extremum Caluiniſtæ facti, ſub tanta mutationum viciſſitudine ſuſpirantes & ad deſperationem pæne redacti, exitum tandem aliquem exſpectabant. Quid fit? Biennio poſt è vita decedit Chriſtianus Anno 1591. Dreſdæ VIII. Kal. Octob. (*b*) relictis heredibus maſculis, ſed teneræ adhuc ætatis. Chriſtiano; Ioan-Georgio; Auguſto, Nouenni, Septenni & bimo. Vnde iterum, Religio Saxonum cæpit fluctuare ſub arbitrio Tutorum & Adminiſtratorum. Quis hic non dixerit, religionem Acatholicorum hanc illud ſingulare habere, vt cum domino & ipſa mutetur, quaſi mutabilitatis homagium ei præſtans? Subditi interim ſingulis annis nouas ac diuerſas Fides Confeſſiones alioſque libros eo pertinentes emere coacti, Smidelinum, Selneccerum, Brentium & Caluinum exſecrabantur. Poſt mortem Chriſtiani, quippe A. 1591. vti dictum eſt defuncti, re-religionem iterum mutarunt. Dux enim Vinarienſis Fridericus VVilhelmus Chriſtiani defuncti cognatus, è Saxonica familia alterius lineæ natu maximus, Electoratum affectabat, eo quod auo ſuo Ioanni Friderico, magno illi Lutheri Achilli, ereptus, & in Mauritium, porro in Auguſtum, cuius filius erat Chriſtianus, translatus fuiſſet. Quocirca vt non dignitatem ſolum Electoralem, verumetiam regiones ad eam pertinentes, quæ auo ipſius, poſt prœlium ad Albim, in quo captus fuit, Imperatoris ſententia ademtæ fuerant, recuperaret, copias contrahebat. Et magno quidem tum in metu ac periculo verſabatur Germania, ne in eas miſerias quas olim bello Smalcaldio ſenſerat, ruſus incideret; cuius quidem cineres etiam tum adhuc calebant. Nam & Principes diuerſa partium ſtudia ſequebantur; vt res omnino ad maximas turbas & rerum mutationem ſpectare videre-

a *Reusnerus in opere Geneal.* b *Idem ibid, in ſtirpe VVitikindea.*

tur. Tandem vero Imperatoris interuentu Vinarienſis, omiſſo bello, Adminiſtrator Electoratus & pupilli tutor electus fuit, tamquam ſenior & proximus eius adgnatus: qui ſtatim Academias VVitebergenſem & *Lipſienſem* denuo reformauit, & eiectis Caluinianis Doctoribus & Miniſtris, Lutheranam religionem reſtituit, vſus ad hoc Ægidij Hunnij, magni nominis inter ſuos Theologi, è Marpurgenſi Academia à Ludouico Haſſiæ Landgrauio, eum in finem ſibi miſſi, opera; qui miſeram plebem ad *Lutheri* Catechiſmum remiſit, vnà cum Polycarpo Leiſero & Georgio Mullero. Auguſtano quondam concionatore De tribus his Doctoribus ſtudioſi per ludibrium dicterium hoc iactabant. *Polycarpus pulcherrimus* (erat enim egregia corporis ſtatura ac forma;) *Mullerus grauiſſimus* (vt qui tam in verbis & inceſſu ſingularem quandam grauitatem præ ſe ferret) *Hunnius doctiſſimus*: quod hic quamuis exiguæ ſtaturæ & ſubfuſci coloris homo, quoad externam ſpeciem, ceteris contemptior videretur, ingenij tamen acrimonia & eruditione duos illos longe ſuperaret. Quia vero metus erat, ne trium horum Doctorum æmulatio in Academia turbas excitaret, Mullerus Vinarienſis Ducis iuſſu ad Academiam Ienenſem conceſſit, Profeſſoris ibi ſuſcepto munere, duo vero illi VVitebergenſi Academiæ operam ſuam diu vna nauarunt.

VIII. Eo quidem tempore plerique omnes alii cuiusuis notæ homines, qui Caluiniſticam aperte profitebantur religionem, in magno erant vitæ diſcrimine, vt contra quos vulgus per totam fere Saxoniam inſurrexerat, inprimis Lipſiæ, quæ populoſum admodum & præcipuum ijs in locis eſt emporium; adeo vt domus nonnullæ oppugnatæ, & effractis ianuis direptæ fuerint, eorum vero domini, vt & alij Caluiniſmo infames, ægre tumultuantis plebis manus euaſerint, & in Palatinatum ſe receperint. quod ſcirent, religionem ſuam nullibi in tota Germania quam in Palatinatu tolerari: quamuis paucis abhinc annis eadem in alias quaſdam regiunculas, quæ ſcilicet Principum Anhaltinorum, Comitum Hanoviæ, Wedæ, Iſemburgi, Furſtenburgi, & paucorum aliorum ſubſunt imperio, irrepſerit. Et quamuis varia ac multiplex ſit Lutherana religio, ſola tamen in Germania illam habet prærogatiuam, ob multas tetro Imperij pactiones initas cum Catholicis, quæ nunquam fermento Lutheri inquinatæ ſunt, aut ſeſe deprehenſo veneno medicamentis expurgarunt. Inter quas eſt etiam Ciuitas Aquiſgrauenſis, Thronus Imperij, vt vbique toleretur, exceptis Catholicorum quorundam Principum ditionibus ac ciuitatibus Imperialibus, quæ ſupremum ius imperandi habent. in quam Anno 1524. Albertus Munſterus Terræ filius, Lutheri vt profitebatur diſcipulus aduenit, docens, Catholicam Eccleſiam procul a veritate deflexiſſe, & errare in multis. 2. B. V. non eſſe meliorem alijs fœminis. 3. SS. Inuocationem & cultum nullius eſſe vtilitatis 4. vanum eſſe fructum Sacrificij Miſſæ 5. Reliquias a Carolo M. iſtuc inductas, non eſſe pluris, quam centonem mendicabuli. 6. pecunias melius impendi in Lupanaria, quam peregrinationes ad loca ſancta. 7. per indulgentias non plus lucrifacere in Eccleſia, quam in porcili. Imo porcilia abundare remiſſionibus. Ob has blaſphemias breui comprehenſus à Magiſtratu, dum in vinculis teneretur, aliunde Traiecto de homicidio ſub circumforanei ſpecie, & VVeſalia ob aliud homicidium carceremque perfractum accuſatus, pœnas ſupplicio dedit, ex quo Senatus illius Reip. intellexit quales Apoſtolos Lutherus in orbem emitteret. Impetita eſt nihilominus aſſidue & vaferrime ea ciuitas ab hæreſibus, quaſi ea capta, Thronus Imperij Romani ac B. V. Mariæ in ſeruitutem eſſet addictus, donec Magiſtratum Catholicum abrogantes rebelles Sectarij ſeſe ingeſſerunt & Cæſar cognita cauſa Catholicorum & proteſtantium, hos nullis mandatis parere volentes proſcripſit Anno 1598 30. Iunij & militari manu Archiepiſcopi Colonienſis Treuirenſisque, nec non Ducis Iuliæ, & Alberti Archiducis, Brabantiæ Ducis proſcripti Magiſtratus perſonas & bona capienda decreuit. quod ſequenti Auguſto euenit, reſtituto in locum ſuum Catholico Magiſtratu ad 1. Diem Septembris (*c*) qui vrgente Pontifice Romam demum Patres Societatis Ieſu aduocauit ad opem ferendam Catholicæ rei, quod illi Anno 1600. autumno ingreſſi grauiter præſtare cæperunt. Incredibile eſt quantis Acatholici molitionibus illos eo loco deturbare ſint, famoſis libellis, interceſſionibus Ordinum fœderatorum Belgij, criminationibus &

omnibus

c *Hiſtoria Aquiſgran, & Acta publica.*

Digitized by Google

omnibus inferorum artibus. Illi tamen locum ſuum non deſeruerunt, ſed pedem pedi opponentes exitium hæreſi, quod ſibi moliri non deſiſtit, indies machinatur *(d)*. Hæc de ea vrbe dicenda duxi, vt intelligatur Catholicos in Germania tota, non accipere ab Hæreticis Leges, vt quidam exteri opinantur, ſed ipſos quoque in certis territorijs ſceptrum, imo ſupremam Maieſtatem obtinere. Ex quo ſumma eiuſmodi hominum patet imprudentia, qui dum Eccleſijs ſuis pacem & libertatem quærunt, bellum ſibi, turbas & confuſionem pepererunt. Miſeri homines! qui continuo velut in armis ſunt, iam alios eijciunt, iam ipſi eijciuntur, iam hoc, iam illud credunt, prout ſcilicet domino ipſorum viſum fuerit, aut nouitius aliquis apoſtolus nouam ipſis fidem annunciarit. Bis, inquam, miſeri! qui in eo quod maxime firmum ac ſtabile eſſe debet, nullam ſtabilitatem habent. Interim vero qui veterem Lutheri religionem ſequuntur (neque enim ille nouos Lutheranos, neque Confeſſioniſtas, neque Interimiſtas vidit) non doctrina tantum, verum etiam ceremonijs immane quantum diſcrepant! de quibus ſequenti capite dicemus.

DE FORMA RELIGIONIS AC Ceremonijs, quibus Lutherani in Germania paſſim vtuntur.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

I. *Tranſitus ad diuerſas Lutheranorum ceremonias, à Magiſtratibus, vt Pontificibus inductas.*

II. *Lutherus complures Catholicæ Eccleſiæ ceremonias retinuit initio.*

III. *Lutheranorum Mollium, ſiue Interimiſtarum templa eandem fere ſpeciem & apparatum habent, quem Catholicorum, vnde ſubtilius fallunt.*

IV. *Apud Lutheranos Epiſcoporum & ſacerdotum nomina mutata.*

V. *Interimiſtæ quibus ritibus Miſſam celebrent, quos omittant malo.*

VI. *Lutheranorum quidam ſacræ hoſtiæ eleuationem admittere voluerunt.*

VII. *Eodem vere veſtitu & ornatu Miſſam celebrant, Interimiſtæ, quo Catholici.*

VIII. *Quomodo Cœnam diſtribuant.*

IX. *Forma Miſſæ ab Auguſtanæ Confeſſioni addictis celebratæ.*

X. *Modus Communicandi & Confitendi apud eoſdem.*

XI. *Elegans ceremonia in oppido quodam Marchionatus Brandeburgici præſente Galliarum regis Legato, vſurpata.*

XII. *Lutherani quos dies feſtos, veteres Baptiſmi & Matrimony ceremonias obſeruant, & à cibis prohibitis abſtineant.*

XIII. *De communi templorum vbi Lutherani rerum potiuntur vſu.*

XIV. *Lutherani Miniſtri, quos* Prædicanten & Helffer *appellant, veſtitu à laicis diuerſo vtuntur, & profanum Caluiniſtarum habitum damnant.*

I. EGo ſi hæreſin omnibus ſuis cum lineamentis & coloribus depingere, omneſque furias, quibus illa inter tam varios opinionum fluctus agitata, & in diuerſas partes diſtracta fuit, repreſentare velim, Deus bone, quam inextricabilem Labyrinthum ſim ingreſſurus! Equidem centum mille ſpeluncarum, tamque diſſormes inter ſe formas, quam nubium in aëre volitant, exprimendas mihi videam, ſi hoc labore defungi velim. Vnde enim, quæſo, initium faciam, tam diuerſarum ſectarum, quæ in Morauia, Tranſyluania, Valach a, Polonia & Belgio imo Germania ipſa, hæreſum matrice vermiculantur, & quæ II. libro à nobis partim (omnes enim impoſſibile eſt) indicatæ ac deſcriptæ ſunt, ſynagogas repræſentaturus? Quare ſatis mihi erit, earum omnium matrem hoc loco velut in tabula depictam exhibere, atque inſpiciendam proponere eam, inquam, quæ Lutherana dicitur: qua quidem appellatione tantum abeſt vt illi hactenus offendantur (vt Caluiniſtæ in Francia & alibi, Caluiniſtæ audire nolunt) vt etiam ea glorientur imo doloſe

d *Annua Soc. Ieſu Anno* 1600.

paſsim ſub nomine Euangelicorum, Auguſtanæ Confeſsionis &c. latere gaudeant. Sed cui potius ſectam hanc ſimilem dicemus quam tricipiti cuidam & centimano monſtro? In qua deſcribenda operæ precium facturus mihi videor, quod anemine, quod quidem ego ſciam, ordo, ritus, & ceremoniæ à Luthero eiuſque ſucceſſoribus in ipſorum Eccleſijs ſancitæ litteris conſignatæ exſtent, ſic vt neque nobis Gallis Lutheranorum in Germania, neque Germanis Caluiniſtarum viuendi ac ſacra celebrandi modus cognitus ſit & exploratus. Caluiniſtæ quidem, multo illis aſtutiores, omnibus viribus perſuadere nobis conantur, *ſe à Lutheranis pro fratribus haberi, eundem eſſe cœtum & eandem Eccleſiam* quamuis conſtet, inter Catholicos & Lutheranos aliquas eſſe inducias, & aliquem conſenſum vel tolerantiam; inter Lutheranos vero & Caluiniſtas bellum eſſe ἄσπονδον, ſic vt frigus cum calore, & tenebræ cum luce facilius conciliari poſsint, quam Lutherani cum Caluinianis. Ordo vero, vel confuſio potius Nouæ huius religionis, quæ nondum vnum integrum vidit ſæculum, & ſacrorum forma in libris paſsim editis, vt Statutis eccleſiaſticis Marchionis Brandeburgici, anno MDXXXIII. Mauritij Saxoniæ Ducis anno M D X L I V. Wolfgangi Comitis Palatini anno MDLVII. & poſtea anno MDLIX. recuſis, Chriſtophori Ducis VVittembergici anno M D L I X Reformatione religionis per Ioannem Gulielmum Ducem Saxoniæ Ienæ anno MDLXIX. facta in qua ille quaſi nouus Pontifex, ait, *Se ex poteſtate clauium à Deo ſibi traditarum, ſtatuere, &c.* item in Viſitationibus Saxonicis, ſub titulo, Verordnung / &c. anno M. D. LXXIV. & LXVIII. inſtitutis atque editis; nec non Ludouici Ducis Wirtembergici anno M. D. LXXXVIII. Tubingæ, & alijs alibi excuſis, deſcripta extat. Vt de liberis Imperij ciuitatibus nihil dicam, quæ ſingulæ quoque fere propriam religionis formam ſibi confinxerunt.

II. Sed videamus quibus ſacrorum ritibus ac ceremonijs Lutherus primitiuam ſuam eccleſiam inſtituerit atque exornarit, vt diuerſitas illa tanto magis appareat. Is non ignarus, religionem ſine cæremonijs diu conſiſtere non poſſe, multas res ac ceremonias ex antiqua illa Catholica eccleſia in ſuam tranſtulit, quæ adhuc in eius, quod etiamnum in Germania ſupereſt, eccleſiæ ſimulachro vſurpantur. Idem ad Franciſcum Gallorum regem ſcribens, ait: *quandoquidem Mundus cæremonijs carere non poſſit, nequaquam id ſe velle, vt veteribus abolitis, noua introducantur.* Nouerat quippe bonus hic Macchiauelliſta, ei qui ſtatum aliquem reipublicæ mutare, & nouum ſtabilire velit, quandam antiquæ faciem retinendam eſſe, quo populo perſuadeatur, integra adhuc eſſe omnia, & in mutatione illa parum aut nihil eſſe momenti. Et templa quidem, quæ in Germania plurima ſunt & ſumtuoſa, initio integra & inuiolata manſerunt, etiam monaſteria, medijs in ſyluis ac ſolitarijs locis poſita ſic vt nihil deiectum aut fractum fuerit, præter diuorum ſtatuas, & ijs tantum in locis vbi Carolſtadiani graſſati ſunt, aut Caluiniſtæ in Palatinatu: quam regionem ſolam illi antehæc tempora ſuæ ditionis fecerunt. Hinc ſi quis Catholicus in Lutheranorum templum ingrediatur, facile fiet, vt exiſtimet ſe in Catholicorum eſſe templo, quum maior hominum pars rem ex ſpecie externa potius quam interna atque ex ipſa veritate diiudicet.

III. Videbit ibi, ſi Molliorum de genere fuerint, vti in Dania & Suecia, & aliquot Germaniæ locis *chorum à reliqua templi ſtructura ſeu naui ſeparatum:* Occurrent ibi non minus quam apud Catholicos, *ſummum altare, cum appoſita Crucifixi imagine, duodecim Apoſtolorum ſtatua, diuerſa ſacella ſeu oratoria, baptiſteria, & in pleriſque organa Muſica, cerei & lampades ardentes, aliaque ornamenta eccleſiaſtica: quæ omnia expreſſas maiorum religionis notas præ ſe ferunt. In compitis etiam Crucifixi imagines adhuc à Lutheranis reuerenter habentur, vt & ſacra in campis ædicula, quas etiam ingrediuntur, & ante aram genibus innixi preces ſuas fundunt. Sacella etiam diligenter ſarta tecta conſeruant* Numquam *vero templa* (eccleſias enim dicere iam mihi religio eſt) *ingrediuntur, quin, vt dixi, in genua prouoluantur, conuerſa ad ſummum altare facie, eiſdem fere quibus Catholici ritibus & externa deuotione.* Id enim Caroli V. Interemiſtica Religionis forma induxit, cui Rigidiores ſeſe vehementer oppoſuerunt, malentes exulare quam tales cæremonias pati.

IV. Quamuis autem Lutherani ſuos etiam veluti larvatos Epiſcopos habeant & ſacerdotes, qui ijſdem fere quibus Catholici ornamentis vtuntur; tamen quemadmodum Turcæ oppidis & locis à ſe occupatis alia nomina imponunt, quæ ſcilicet victorias ſuas & imperij magnitudinem ad poſteros teſtatam faciant, & priſtini ſtatus

eorum

eorum populorum quos perdomuerunt, ſuoque ſubijcerunt imperio, memoriam penitus abolerent; ſic Lutherus quoque priſca illa ſacrorum officiorum & dignitatum nomina nequaquam ferre potuit, ſed noua, tamquam facinorum ſuorum contra Eccleſiam monumenta, induxit. *Epiſcopi enim loco, Superintendentem* (Græca voce in barbaram Latinam translata) *inſtituit.* Talium vero ſuperintendentium vnus plures ſub ſe habet parochias, quælibet vero parochia ſuum parochum ſiue Curionem, quos Pfarherrn; & quilibet parochus ſuos diaconos, quos Helffer. id eſt, adiutores appellant. Superintendens vero qui Epiſcopi eſt loco, aut reditus quoſdam è bonis Eccleſiaſticis, vel ſtipendium è publico ærario accipit, eiusque auctoritatem velut ſuperioris & Epiſcopi agnoſcunt ipſo minores. Exempli gratia Argentorati, quæ ciuitas Lutheranam religionem ſequitur, & maxime Franciæ noſtræ vicina eſt, ſeptem ſunt Parochiæ, quibus ſingulis præſunt vnus Pfarrerus ſiue Paſtor, & terni Helfferi ſeu Diaconi. Ioannes vero Pappus Laicus ſub nomine Superintendentis, Epiſcopi perſonam gerit. Epiſcopales vero reditus quidam è Brandeburgicorum familia, Adminiſtratoris titulo, ſibi vſurpauit: quod munus ille poſtea Ducis Wirtembergici filio eandem religionem profitenti conſignauit. Eius vero Adminiſtrationis nemini quam ſibi ipſi rationes reddebant Quare ea n ob cauſſam bellum inter Lotharingiæ Ducem & Electorem Brandeburgicum, Adminiſtratoris patrem, exortum, tandem vero his conditionibus compoſitum fuit, vt reditus, non ſolum inter Epiſcopos, Catholicum vnum, alterum Lutheranum, verumetiam inter Capitulum & Eccleſiæ miniſtros diuiſi ſint: ſic tamen vt duæ tertiæ ad verum & legitimum Epiſcopum redeant.

V. Quod vero antea dicebam Molliores Lutheranos & Interimiſtas habere cæremonias & templa valde affinia Catholicis ritibus, eo ipſo alios Rigidiores alijs cæremonijs vti indicabam & idcirco eſſe non leuem diuerſitatem, quæ vt tanto melius intelligatur, notandum eſt Lutheranorum duas eſſe ſectas præcipuas, vti alias dixi. Vnam eorum qui Auguſtanam amplectuntur Cõfeſſionem a Melanchthone Anno MDXXX compoſitam, & Imperatori exhibitam: alteram eorum qui Interimiſtæ dicuntur, à Libro quodam *Interim* vulgò dicto, in quo præſcripta fuit formula quædam religionis, quæ interim ab Anno MDXLVIII. dum deciſis religionis controuerſijs, certi quid a Concilio determinaretur, in magna Germaniæ parte, nempe in tota fere Saxonia, ac multis Imperij ciuitatibus in plaga Septemtrionali poſitis, vt Hamburgi, Lubecæ, Lunæburgi, Magdeburgi, Halæ, Norimbergæ; nec non in Marchionatu Brandeburgenſi & alijs in locis recepta fuit Liber hic in Germania paſſim videtur, ſub vernaculo titulo Kirchenordnung, id eſt, *Statuta rerum Eccleſiaſticarum.* quod in eo quum alia, tum ceremoniæ in Eccleſijs ac præſertim in Miſſa ipſorum vſitatæ præſcriptæ ſint quæ quidem Miſſa etſi nouam habeat faciem, multa tamen ex antiqua illa retinet. Nam & in illa frequentes audias repeti *Kyrieeleiſon, Alleluia, Dominus vobiſcum*: & ſacrum faciens Pfarrerus (ſic enim Paſtores ſuos appellant) poſtquam ad altare acceſſit, *Confiteor* ſuum aliaſque preces recitat, conſecrat etiam & communicat Catholicorum more, tum lingua vernacula conceptas multas precatiunculas intermiſcet. Euangelium etiam eadem lingua decantat. Lutherus quidem ipſe in libro De captiuitate Babylonica ait, *Miſſam ab Euangelio non eſſe ſeparandam, quum Miſſa Euangelij pars ſit, vel ſummarium potius & compendium.* Et alibi fatetur, *maximam partem, totius Sacramentorum quam Miſſæ verba eſſe & promiſſiones ipſius Dei.* Quin etiam grauiter conqueruntur Lutherani, *iniuſte ſeſe accuſari & calumnioſe, quod totam Miſſam aboleuerint, quum ea* (ſic enim Auguſtana loquitur Confeſſio) *reuerenter apud ſe celebretur, omnibus fere conſuetis ceremoniis obſeruatis* Apud Lutheranos tamen nulla fit hoſtiæ eleuatio, vt qui credant corpus Chriſti nõ alio modo aut fine ibi eſſe, quã vt manducetur, non vero adoretur, niſi ab eo qui illud accipit. Quaſi vero non verbũ Ieſu Chriſti, ſed ſola acceptio ſeu manducatio, præſens eius corpus ſtatuat. Ergo Saluator non dicere debuit, *Hoc eſt corpus meum*; ſed: Hoc corpus meum erit ſi vos illud acceperitis. Deliriũ hoc primus Lutherus delirauit, dicens, *Qui Sacramentum illud extra acceptionem ſeu manducationem adorauerit, idololatriam committere; quum illud ex rebus creatis ſeu elementis compoſitum ſit: eoque manentibus ſpeciebus, panem adorari! Chriſtum autem vere & realiter in hoc Sacramento eſſe, vt animarum tantum noſtrarum ſit paſtus ac cibus.* Sed facile hoc refutari poteſt. Quemadmodum enim humanitas, quam Chriſtus ad noſtri redemtionem

ptionem aſſumſit, ea adoratione quæ ipſi debetur, priuari non poteſt nec debet, ſic quoque Sacramentum hoc, in quo ille ſeſe animabus noſtris voluit communicare. Nemo ergo carnem hanc manducabit, niſi prius eam adorauerit. *Non ſolum vero non peccamus ipſam adorando, verum etiam peccamus non adorando*, vt Sanctus Auguſtinus dicit. (*f*) Aurea ſunt B. Chryſoſtomi verba, quibus Chriſtianorum animos ad Sacramentum hoc adorandum accendit, inquiens (*g*) *Magi infideles & barbari è longinquis locis venerunt ad Chriſti corpus in præſepi adorandũ. Eorũ nos qui fideles ſumus, imitemur exemplũ. Nihil illi viderunt præter pauperẽ caſã ſtramine conteſtam, & præſepe: tu vero altare vides, ſacerdotem, & Spiritum S. abundanter in hoc ſacrificio effuſum. Contremiſce ergo, ſollicitus ne parum reuerenter accedas tuamque pietatem oſtende, maiorem etiam quam reges illi barbari & infideles.* Sed obijcit Lutherus. *Chriſtũ corpus ſuum in hoc Sacramento non iuſſiſſe adorari.* Bella profecto argumentatio. quid ergo? Angeli non dicunt paſtoribus vt Chriſtum in præſepi adorent: ergo paſtores eum adorantes, fuerunt idolatræ? Angelus Virginem adorare non iubet, ipſa nihilominus eum adorat. Ergo idololatriam commiſit? Si Chriſti corpus in hoc Sacramento præſens eſt, certa inde & neceſſaria conſequentia euincitur ibi adorandum quoque eſſe? atque vti id fieri poſſit, eleuandum & populo commonſtrandum. *Quamuis enim eius rei nullum præceptum exſtet, tamen nihil quoque exſtat quo id prohibeatur.* Sacrificium eſt, quo in altari offertur; eoque eleuandum ibi & adorandum, in eoque vetus mos & ceremonia à Deo ipſo præſcripta ſequenda eſt. Hinc quidem morem omnes tam Græci quam Latini Chriſtiani ab antiquis vſque temporibus diligentiſſime obſeruarunt. *Apud Græcos ſacerdos poſt conſecrationem, calicem & panem manibus eleuatum tenens in medium vſque templi procedit; populus vero in terram proſtratus, inclinato capite, adorat, diaconis inclamantibus vt reuerentiam quam par eſt exhibeant.* Græci enim in liturgijs ſuis numquam in genua procumbunt, niſi in feſto S. Trinitatis, eoque die ſolum Miſſam genibus ſubnixi audiunt. (*h*) Alibi dum fit eleuatio, diaconus ita populum affatur. *Ecce eum in quem creditis.* In hac ego vrbe ſacris intereſui, ab Epiſcopo Armenio & ſacerdote quodam Abaſſino celebratis, qui eleuationem quoque & quidem non ſtatim poſt conſecrationem, ſed ante ipſam communionem, vſurpabant. Breuiario ille vtebatur Arabicis characteribus conſcripto, at è famulo ipſius, qui Italicam linguam callebat, intellexi, quando maius ſacrum apud ipſos celebratur, tum quando fit eleuatio; ſacerdotem populo dicere: *Vos eſtis pænitentes? Humiliate veſtra capita & adorate corpus Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quod hic eſt, corpus, inquam, & ſanguinem Dei noſtri Emmanuelis.* Tum populum vniuerſum exclamare: *Credo, credo, ex hoc nunc & ſemper.* De eadem eleuatione loquitur S. Dionyſius, (*i*) S. Baſilius, (*k*) S. Ioannes Damaſcenus, (*l*) & omnes vetuſti ſcriptores, quorum omnium teſtimonia allegare ſuperfluum videtur. Vnius tantum, nempe poſterioris, dictum hoc loco addam, ſic aientis: *Quando panis Euchariſtiæ in altum eleuatur, non tres dicimus, Sancti, aut tres, Domini, ſed vnus Sanctus.* Et hæc illa ipſa eſt eleuatio, quam, Hippolyto martyre teſte, Antichriſtus totam abolebit.

VI Ex Lutheranis quidam, vtramque religionem conciliare inter ſe volentes, hoſtiæ eleuationem atque adorationem inter adiaphora numerarunt. Exſtant acta vetuſtæ cuiuſdam ſynodi (vetuſtum appello quod cum noua hac religione ſimul fere cœpit) in Norvegia celebratæ Anno M D XXXVII. in quibus *ſacerdos qui altari ſeruit, poſt conſecrationem, ſi bonum ipſi videatur, hoſtiam decenter eleuare iubetur.* Et in alia Synodo, in qua Georgius Maior præſidem egit, Anno M D XLIX. *eleuatio hæc libero cuiuſque permiſſa fuit arbitrio* quam etiamnum quidam vſurpant. Hæc ſententia fuit Pomerani & Camerarij, à Mauritio Saxoniæ Duce ſuper hac re exquiſita, nimirum *vt parochus vel diaconus ſacrum celebrans poſt Introitum flexis genibus Confiteor recitet; tum Kyrie eleiſon; inde Præfationem Latina lingua, tum Sanctus, Pater Noſter, & Euangelium vernacula lingua ſubiungat, ac tandem hoſtiam eleuet.* Eam tamen Lutherus prohibuit: Anno 1543. Cum eam vltra XX annos retinuiſſet (*m*) abrogauit autem in Mauritij Landgrauij gratiam, qui Lutheranos & Sacramentarios in vnum corpus coagmentare ſtudebat. Hinc quoſdam, apud Lutheranos quando Miſſa celebratur, nulla fit eleuatio, & ſiue miniſtro ſeu populo communicante, alij operto capite aſſident

f in pſal. 69. g Hom. 61. ad pop. & ſuper 3 ad Eph & 17. ad Rom. h Vid. Leſtard. in Epiſt. hiſt. vni lib. 3. c. 53. i De eccleſ. hierar. cap. 3. k De Spir. S. ca. 35. l In epiſt. de Triſhagio. m Vlenberg. in Luther. cap 31. num. 4.

Digitized by Google

dent vel aſſiſtunt: quaſi nulla huic Sacramento, niſi ad manducationem, reuerentia debeatur. Fuit illa eleuandæ hoſtiæ abolitio gradus inſignis ad Zvvinglianiſmum, per quem Lutherus ipſe viuens deſcendit, & ſuis exemplo præiuit. Vnde ingens irreuerentia ſubſecuta eſt, exemplo ſit illud. In Aquitania noſtra quidam fuit nobili ortus familia, qui quum Miſſæ intereſſe religioni non duceret, quemadmodum interfuit in exequijs Ribeiracenſis Vicecomitis, reliquorum more genibus innixus ſingulos actus frequentauit: ſacerdote vero hoſtiam eleuante, ſine vllo reuerentiæ ſigno conſedit, non ſine magna aſſiſtentium admiratione, qui fatuam eiuſmodi hypocriſin numquam antea fortaſſe ſpectarant. Sic Angliæ regina Eliſabetha, quum initio multos Catholicorum ritus obſeruari iuſſiſſet, adeoque Catholicam ſe ſimulaſſet, mox hac ſanctæ hoſtiæ eleuatione prohibita, animum hæreſi infectum prodidit, vt VI. libro dicemus. Iam Miſſam Lutheranam abſoluamus.

VII. Qui eam celebrat, *epomide linea & palla ſacerdotali Catholicorum more amictus eſt. Adſtant ei duo diaconi, quorum vnus Euangelium, alter Epiſtolam, alibi Latina, alibi vernacula lingua recitat. Ad conſecrationem & alias ceremonias quod attinet, vulgari lingua eadem verba profert quæ Catholici, hoſtiamque & calicem ſimili tenet modo; eodem fere ornatu conſpicuum altare viſitur, cereis vel lampadibus ardentibus vtrinque ad cornua conſtitutis.* Hoc quoque addendum exiſtimo, vt Gallis noſtris ruborem incutiamus quod in omni Germania tam in Lutheranorum quam Catholicorum templis calices ſæpe ex ſolido auro facti ſunt, vel ſaltem argento eoque affabre deaurati intus & foris noſtris etiam maiores. Vile putatur ex argento non inaurato conſtantes habere. Omnes vero ad eiuſmodi vaſorum emtionem viritim contribuunt: à quibus Lutherani quidem ſacrilegas hactenus abſtinuere manus; nequaquam vero Caluiniſtæ in Gallia, vel etiam Palatinatu, Friderico Electore rerum potiente: quæ tamen ſub Ludouico, populi liberalitate denuo magnis impenſis comparata & in templa, etiam apud ruſticanos illata ſunt. Et certe illud pretioſiſſimo Sanguini Ieſu Chriſti, apud nos vti paſſim, contemtum aliquo modo affert, quod is ſtanneis calicibus, & quidem talibus quales quiſque domi ſuæ ad vſum vix ferret, infuſus videtur. *Abſolutis precibus, celebrans ad populum conuerſus, ſalutari Crucis edito ſigno, adſtantibus benedictionem impertitur, quam omnes flexis genibus & inclinatis capitibus accipiunt.* Talis vero Miſſa non niſi vna de die in quocumque templo celebratur; eandem vero reiterare, piaculum habetur, quod, vt ipſi dicunt, Deus toties a nobis fatigari nolit. ijs ſimiles, quos Auguſtinus ſuo tempore breues ait liturgias amaſſe (n).

VIII. *Eucharistiam ſumturi, ante altare ingenua Catholicorum more prouoluuntur: tum concionator ſiue miniſter quæ ſupra diximus ornamentis indutus, & ad præſentes conuerſus, poſt factam benedictionem ſeu conſecrationem, hoſtiam eis in os immittit, vt in Saxonia, Pruſſia & alijs in locis fieri videmus* (neque enim hoſtiam conſecratam in manus dant communicantis vt Caluiniſtæ bucellam panis) *Poſtea vero diaconus ijſdem calicem vnà cum vino conſecrato porrigit. Numquam vero apud Lutheranos Miſſa celebratur qua populus non communicet.* Id enim nefas eſſe, Lutherus pertinaciſſime aſſerit, Miſſas priuatas ſingulari libello de Miſſa angulari edito execratus. Sic enim eas appellat, licet male: quum omnis Miſſa etſi publico & cunctis conſpicuo loco non fiat, publicum ſit miniſterium pro cunctis oblata hoſtia, vt in qua omnes Chriſtiani ſi non ſacramentaliter tamen communicantur participes facti meritorum Chriſti. In primitiua quidem Eccleſia mos fuit vt omnes fideles in Miſſa communicarent, qui vero communicare nolebant, egrediebantur, vt S. Chryſoſtomus in III. homelia ſuper Epiſtola ad Epheſios, & in Expoſitione ordinis Romani notat: eademque Apoſtolica traditio etiamnum apud Armenios obſeruari narratur, etſi Armenium illum Epiſcopum, cuius ſupra feci mentionem, quotidie Miſſam dixiſſe ſeu celebraſſe, nemini tamen Euchariſtiam dediſſe notarim. Poſtquam vero ardor ille vehemens Chriſtianæ deuotionis refrigeſcere cœpit, Eccleſia filios ſuos ad tam crebram tanti myſterij vſurpationem obligare noluit, ne forte indigne aliquando illud ſumerent. Nihilo tamen minus qui Miſſæ aſſiſtunt, huius ſacrificij fiunt participes. Hoc enim Sacramentum, vt D. Thomas teſtatur (o) *prodeſt eis qui recipiunt, tamquam Sacramentum, & eis qui aſſiſtunt tamquam ſacrificium, in quantum ſcilicet pro ipſorum ſalute offertur.* Et noſtri Theologi dicunt, *duplicem in ſacrificio Miſſæ eſſe Communionem, vnam Sacramenta-*

n *Serm 15. de Temp.* o *3. part. q. 79 art. 7.*

mentalem, alteram Spiritualem : ſicut & ipſa & Sacramentum eſt & Sacrificium. Lutherus a t. male facere eos qui ſine populo communicante Miſſam celebrant. Ergo, mi Luthere, & S. Ambroſius & S. Chryſoſtomus male fecerunt. Uterque enim ſæpius Miſſam celebravit, nemine communicandi gratia ad altare accedente: de qua populi tepiditate graviter illi conqueruntur. Jpſe Salvator noſter S. Jacobo ſoli Euchariſtiam dediſſe narratur. Serapion ſolus communicavit; uti etiam ſacerdos ille S. Auguſtini, Miſſam in domo ab immundis ſpiritibus infeſſa celebrans. (*p*) Sic etiam apud Gregorium Nazianzenum ſolus quidam communicaſſe legitur. (*q*) Quocirca ad ſacerdotem ſacrificantem accipere illud pertinet, qui neminem ibi ſe ſiſtentem excludit. Sed ad Jnterimiſtarum ceremonias redeo, qui *veſpertinas preces alterno cantu, uti ex Gregorij Magni præſcripto in Catholica Eccleſia fieri ſolet, celebrant ac decantant.* Et hi quidem ritus ſunt ceremoniæ, apud Jnterimiſtas, quorum magnus eſt in Germania numerus, uſitatæ. Videamus iam eorum ſacra qui Auguſtani ſeu Confeſſioniſtæ dicuntur, ab Auguſtana Confeſſione, quæ meliori iure à nonnullis *Auguſtana Confuſio* appellatur.

IX. Hi vero per pleraſque Jmperij urbes ſparſi ſunt, quales ſunt Auguſta Vindelicorum, Ulma, Dinckelſpula, Norlinga, Biberacum, Hailbrunna, & aliæ, in Suevia ſitæ; ad Rhenum vero Colmaria, Argentoratum, Haganoa, VViſſenburgum, Lindavia, Spira VVormatia, Oppenhæmum, Francofurtum. Jnter Principes vero etiam complures ſunt qui Auguſtanam religionem ita amplectuntur, ut nullam aliam religionem in ditione ſua permiſſuros iuramento ſeſe adſtrinxerint; ut Dux VVirtembergicus, Landgravius Haſſiæ, Marchio Brandeburgicus, multique alij Comites & Barones quã quam, ut verum fatear, eadem libertate qua hanc aſſumpſerunt religionẽ indies dimittere, poſſunt, & forte dimiſſuri. Apud hos vero Miſſa illa Lutherana nunquaquam iiſdem quibus apud Jnterimiſtas ritibus & ceremonijs celebratur. *Templa tamen habent eodem ornatu ac ſimilibus veteris Chriſtianiſmi notis inſignia utpote erepta Catholicis. Certis horis parochus aut diaconus, candido amiculo indutus, ſuggeſtum conſcendit, & orationem ad populum habet, qua finita, ante altare provolutus, primum tacitus, deinde ad populum converſus, alta voce precatur, Miſſam celebrantium more, niſi quod ea ceremonia qua apud* Jnterimiſtas, *non adhibeantur. Sed nec eadem hic ornamenta ſeu veſtes Sacerdotales in uſu ſunt: nec diaconus, ſed ipſe celebrans tam epiſtolam quam Evangelium legere ſolet.*

X. *Finitis hiſce precibus, idem miniſter Cœnæ inſtitutionem lingua vernacula recitat, deinde hoſtias conſecrat. Poſtea communicaturi ad altare accedunt: cui adſtans Superintendens vel parochus, patena aurata hoſtias quaſdam exiguas imponit facteque Crucis ſigno, unam ſingulis communicãtib⁹ in os immittit, hiſce verbis* Accipe & manduca, hoc eſt verum Corpus Jeſu Chriſti quod pro te oblatũ eſt: *Ex altera parte Diaconus communicantibus calicem porrigit dicens :* Accipe & bibe: hic eſt verus Sanguis Jeſu Chriſti, qui pro te effuſus eſt. *Porro tam ante quam poſt communionem ſinguli Catholicorum more pro ſe quiſque precantur, contra quam faciunt Calviniſtæ qui nonniſi per os miniſtrorum Deum precari audent*, ut libro VIII explicabo. *Actione hac abſoluta, & accepta benedictione, unuſquiſque in locum ſuum recedit. Ante dies feſtos & ſolenneis concionator populum ut peccata confiteantur, & ad ſacrã corporis Chriſti communionem diligenter ſe præparent, exhortatur, ex præſcripto* Lutheri in libro, de Viſitatione, & Melanchthonis in tractatu De Pœnitẽtia & in Locis communibus, ubi antiquam hanc & ſalutarem Eccleſiæ conſuetudinem accurate obſervandam eſſe monet. Calvinianorum quidem, temere nulla prævia peccatorum confeſſione, ad Cœnam accedentium, conſuetudinem ſummopere ipſi deteſtantur. Sed quid hoc mirum in Calviniſtis? qui dicere non dubitant, Chriſti corpus tam longe a Cœna, quam cœlum a terra abeſſe, & tamẽ ſe illud manducare, quod eſt omnium miraculorũ maximum. Ad Lutheranos redeamus; apud quos *pridie eius diei quo Cœna celebranda eſt, apertis templi oſtijs communicaturi miniſtros ibi præſtolantes accedũt, & peccata confitentur Laicus Laico ita in rebus ſacris diabolus tamquam Dei ſimia ludit. Si qui in fide inſtrui debeant, terni aut quaterni ſe ſiſtunt. At ſi quis ſecretum quid habet, unde conſcientia morſus ſentiat ſecreſim illud miniſtro aperit, & veniam à Deo precatur, Miniſter vero illum conſolatur ex verbo Dei, ſeu annuntiat Evangelium, & ſic virtute verbi annuntiati, vel ſi placet alijs verbis adiectis, abſolvitur, quilibet enim prædicans eſt ſibi regula agendi. Multis locis pœnitentes ſeu confitentes in genua procumbunt: nonnullis vero novi coniuges prius non copulantur quam peccata confeſſi, ſacram acceperint communionem. Ad ægrotos etiam, ſacramentum hoc deſiderantes, parochus ſeu miniſter accerſitur, hoſtiam*

non

p *De civ. Dei.* q *Homel. 61. ad pop. Antio. & ſup. 3. ad Eph.*

non conſecratam appoſitam. *Cubiculum ingreſſus, cæteris omnibus ſecedere iuſſis, ſolus ægrum exhortatur, ut conſcientiam ſuam exoneret, & ſi quid eam mordeat, confiteatur. Quo facto, abſoluitur ille, ſigno Crucis capiti ipſius impreſſo.* Qua de re Lutherus in Sermone de Præparatione ſic loquitur. *Volo, ut homo in extremo agone conſtitutus, dicat: Si ſacerdos vel miniſter me abſoluat, equidem verbo ipſius non aliter quam Dei Verbo me ſubmitto. Tum enim firmam ſacerdotis abſolutioni fidem habere debes, ac ſi Deus ipſe iudicem aut Apoſtolum eius rei cauſſa ad te miſiſſet, immo ac ſi Deus ipſe peccata tibi remitteret. Data abſolutione, menſa ſternitur, eique calix & patena imponuntur. Tum parochus verbis inſtitutionis non aliter quam in templo recitatis, panem & vinum conſecrat.* *Interim aſſiſtentes rurſus ingreſſi, in genua procumbunt. Tandem parochus ad ægroti lectũ accedit, eique hoſtiam & vinum porrigit, verba illa ſolenni pronuncians, Crucisq; ſignum edens.* At non omnium locorũ idẽ mos eſt, Lutheri aſſeclis, ſed quot pagi & quot Miniſtrorũ capita, tot ritus. Verum enim vero ſumma illa credendi quod quiſque vult licentia, in cauſſa eſt vt apud Lutheranos nonnullos panis hic conſecratus minus reuerenter habeatur. F. Naſus Centuria II. faceram hiſtoriam recitat, Prædicantem nempe quendam prope Argentoratum, è Buceri ſecta ac diſciplina, quum ad ægrotum accerſitus eſſet, negotijs impeditum, filium ſuum miſiſſe, qui facta conſecratione, his verbis Sacramentũm ægro porrexerit. Trinck vnd iß/ Gottes nicht vergiß/ id eſt, *Bibe homo & manduca, mente à Deo non caduca.* imo vero repertus eſt, qui cum hominem peſte laborantem propius accedere horreret, venabulo affixum panem per feneſtrã ægroto porrexit. Alij vero Prædicantium, vt Albertus ſcribit, conſecrationem his verbis faciunt: *Accipite & manducate, & memoriam Domini vſurpate.* Alij nihil aliud, quam Dominicam recitant orationem. Alius quidam Prædicans, vt Aurifaber folio XLVI. teſtatur, calicem oblitus, nec vitrum quo vteretur reperiens, cochleari culinario vinum infuſum ægroto dedit, his verbis: *Accipe & bibe cochlear noui Teſtamenti, in remiſſionem peccatorum.* Lutherus id quoſdam narrantes audiens, cum riſu dixiſſe fertur: *Ego ſi conſul Norimbergenſis eſſem* (in horum enim territorio id factum fuerat) *hominem iſtum in carcerem ſtatim iubeam recondi, quod tali cochleari eiuſmodi zueca quam optime conueniat.* Hoſtias vero conſecratas non aſſeruant, quod Lutherus, quamuis tota repugnante antiquitate, extra communionem corpus Chriſti ibi eſſe neget. Audiamus vnum Cyrillum qui Epheſino interfuit Concilio, dicentem; *Eſſe quoſdam qui exiſtiment myſticam illam benedictionem* (de Euchariſtia loquitur) *inutilem eſſe, ſi quid mane ſuperſit. Grauiter vero eoſdem errare, Ieſum Chriſtũ enim non eſſe alium, nec corpus ipſius mutari, ſed virtutem benedictionis & gratiam viuificantem ſemper in eo manere. Virtutem enim viuificantem Dei Patris eſſe Verbum vnigenitum, quod caro factum ſit, nec tamen vnquam Verbum eſſe deſierit, ſed carnem ſuam viuificam reddiderit.* Ad Lutheranos iterum iterumq; reuertamur: qui in locis quibuſdam Veſpertinas preces decantant, ſicut Interimiſtæ, etiam in Ducatu VVirtembergico, ac præſertim diebus Sabbathi. In vniuerſum Muſicis organis vtuntur, alternatis cum cantu vicibus. Pueros quoque habent ſacris eiuſmodi, ac potiſſimum cantui ſeruientes, quos Chorales vocant. Diuerſis vicibus de die, mane ſcilicet, meridie & veſperi, eodem quo ante ſchiſma modo campana ſignum editur, olim ab Eccleſia ad honorem Deiparæ Virginis inſtitutum. Sed magna paſſim tam in hac quam alijs rebus eſt diuerſitas, vti apud Reſcium iſta enarrantem videre eſt. Ait enim, *Miſſam quibuſdam locis apud Lutheranos totam, alijs dimidiatam Latina lingua celebrari. Alibi cantores certos eſſe ad hoc in choro eccleſia conſtitutos, alibi omnes promiſcue cantare. Quibuſdam locis pueros, & quandoque etiam fœminas ſcripturam ſacram de pulpito prælegere. Alios habitu eccleſiaſtico, alios populari uti. Alij hoſtiam eleuant* (vt Clebitius contra Heshuſium ſcribens teſtatur) *alij conſuetudinem hanc repudiarunt. Alia forma ſacrorum eſt VVitebergæ, alia Norimbergæ: alia in Marchionatu Brandeburgico, alia in Ducatu VVirtembergico: alia Craconiæ, alia Vilnæ, Lublini, Poſnaniæ &c.* quare? quoniam omnia hæc ſunt humani capitis inuenta, ſubſtitutа in locum eorum quæ Apoſtoli, & eorum ſucceſſores Eccleſiam docuerunt. Hoc loco facere non poſſum, quin elegantem valde ceremoniam, quam à nobili Gallo qui præſens iſta vidit atque audiuit, accepi in Lutheranorum ſacris vſurpatam, deſcribam.

XI. Anno M.D.LXV. quum Carolus IX rex Franciæ Baionæ eſſet vt ſororem ſuam Hiſpaniæ reginam inuiſeret, venit eodem Turcicus Legatus, ducenta ſcutatorum millia, quæ pecunioſus ille Iudæus Migues regis oratoribus & miniſtris Conſtantinopoli agentibus mutuo dederat, repetiturus. Hac arrepta occaſione, Nouatores noſtri Reformantes & Reformati Regem noſtrum

Digitized by Google

calumniati ſunt, quaſi is Turcis in portum Tolonienſem claſſem ſubducendi, ad bellum inde Chriſtianis inferendum, poteſtatem feciſſet. Hoc paſſim rumore divulgato, Rex ut ſuſpicionem hanc à ſe amoliretur, Lanſacum iuniorem in Germaniam ablegavit, cum mandatis, ut Principes omnes, Epiſcopos & dominos cuiuſcumque religionis conveniret, & hanc ab inimicis in ſe confictam calumniam, ad conflandum ipſi odium, eſſe doceret. Poſt varias obitas ejus Nationis regiones, Lanſacus tandem Berlinum venit, ubi Brandeburgici Electores (Joachimus tunc erat) domicilium ut plurimum habent. Ibi quum eſſet, tum ſuapſius curioſitate incenſus, tum à Joachimo Marchione rogatus, templum intravit, ut ceremonias ac formam ſacrorum ibi uſitatam videret. *Preces veſpertinas decantabant eius templi Canonici, ſuperpelliceo & candidatuni cula noſtrorum more amicti* (eſt enim diabolus Dei ſimia) *vernacula tamen lingua pleraque peragebantur, niſi quod Hymni quidam Latina lingua intermiſcerentur*. Sed nihil mirabilius Legato noſtro accidit, quam quod *ſub finem cuiusque Pſalmi loco clauſula illius apud Catholicos uſitata, Gloria Patri & Filio, horribilis ſcloporum, quos aulici ac ſatellites Principis tam manibus quam cingulis appenſos geſtabant, ac contra templi fornicem exonerabant, ſtrepitus audiretur ſic ut tota ædes ardere videretur.* Quem quidem illi ludum aliquot vicibus repetebant. Quid tibi, Lector, de eiusmodi ſacris & Dei cultu videtur? Numquid Scythas illos tonanti Ioui obſtrepentes audire tibi videris? *Interim tympana quoque & taratantara non aliter quam olim in ſacris Berecynthiæ matris ita reſonabant, ut in caſtris potius aut media armatorum turma quam in Chriſtiana Eccleſia eſſe quis ſibi videretur.* In quo paganorum illi ſuperſtitionem imitati mihi videntur, ſolis lunæque labores ſiue defectiones lituorum ac tubarum clangore tympanorumque ſtrepitu iuuare conantium, ut Livius & Tacitus ſcribunt. Equidem puto ceremoniam hanc magis Legati noſtri honorandi cauſſa tum adhibitam, quam quod ipſorum conſuetudo in ſacris celebrandis ita ferat. neque enim credibile eſt uſque adeo illos inſanire, ut religionis ergo Martios eiuſmodi & profanos actus uſurpent & templum nitri & ſulphuris fœtore pro thure impleant. Quidquid ſit, inferni potius quam paradiſi illam repræſentationem fuiſſe; quilibet facile cogitare poteſt.

XII. Omnes Lutherani in Germania, tam Confeſſioniſtæ quam Interimiſtæ, dies feſtos aliquos obſeruant. Sic enim docet ipſorum Apoſtolus Lutherus, *quamuis à Deo nobis mandatum non ſit, ut die Sabbathi nullum omnino opus, ſicut Iudæi, faciamus; certos tamen dies feſtos & ſolennes obſeruandos eſſe, quibus populus ad audiendum Verbum Dei ac preces conveniat.* Idem Proteo mutabilior, in libro quem ſcripſit ad Nobilitatem Germaniæ, *ſuadet ut omnes dies feſti abrogentur.* Nihilominus tamen etiamnum apud Lutheranos complures dies feſti celebrantur, ſed magna inconſtantia, *alij eos, quos ipſi è ſacr. literis eruunt, alij hos, qui à Luthero tamquam ſummo Pontifice ſunt deſignati. Iidem ferias quartam & quintam ſacra hebdomada ſermonis, confeſſione & communione celebrant.* Dies feſtos S. Virginis, Apoſtolorum & Martyrum quorundam, Catholicorum more obſeruant: alij aliquos eorum expungunt. Sed in his ipſis vetus ut vocant, Calendarium ſequuntur. Ex quo ſæpe fit, ut Lutheranis apertis tabernis opus facientibus, Catholici ferientur; & viciſſim illi præſertim Auguſtæ, Spiræ, VVormatiæ, Francofurti, Ratisbonæ &c. Contumaciam quidem in hoc ſuam ipſi fatentur, adeo ut ex ijs quidam ſcripſerit, *Quum tam Aſtrologorum quam Chemnitij iudicio Calendarium neceſſario corrigendum ſit, idque cœlum clare edoceat, non immerito pro contumacibus haberi, qui quod verum eſſe agnoſcunt non tamen ſequuntur, ſicque hac re ab omnibus Mundi nationibus ſeparari ſe quodammodo patiuntur.* Sed cur obſecro ita? quia inquiunt, Papa Romanus Novum vetuſto Calendario ſubſtituit, à quo ne quidem bonam rem recipere ſibi fas eſſe arbitrantur: adeo religioſæ ſunt mentis. Miror quod non ipſum Cœlum à quo Papa regitur amoveant, utpote nihil cum eo commune volentes.

Ad baptiſmi ceremonias quod attinet, *apud eoſdem baptiſteria quæ ab antiquiſſimis uſque temporibus, etiamnum in uſu ſunt, ad quæ infantes baptiſandi apportantur. Tum Miniſter Baptiſmi recitata inſtitutione, baptiſandū à peccato originali abſolvit, adhibito exorciſmo, & S. Crucis charactere ter impreſſo, ſic ut eorū in hac ſacra actione ritus à Catholica Eccleſia ceremonijs parū abſint, ſed hæc ipſa miris modis indies mutantur. In matrimonijs etiā eaſdē fere ceremonias obſervāt. Iidē fe-*

ria

via quinta & ſexta ab eſu carnium aſtinent, vt & toto tempore Quadrageſimali. Cœmiteria in quibus defunctorum corpora quieſcunt, non minus quam Catholici ſacra & inviolata habent. Funera cum cantu efferuntur: quem in finem pueri quidam aluntur, qui funus præcedentes, vernacula lingua Pſalmos aut alias cantilenas tam per plateas quam in templo decantant. Multi inter ipſos Purgatorium eſſe credere videntur quoniam pro defunctis orant. Nam & ipſe Lutherus quodam loco dicit, *tutius eſſe & ad ſalutem certius pro animabus quæ in Purgatorio ſunt, preces ad Deum fundere; & miſericordiæ opera erga proximum exercere, quam Indulgentijs fidere.* Quin idem Lipſiæ cum Eccio diſputans, *quod Purgatorium ſit, pro certo credere ſe affirmauit.* Eandem ille ſententiam pluribus alijs libris repetiuit, ac præcipue in *Fidei Confeſſione, biennio ante mortem ipſius edita, in qua vult, vt pro defunctorum quiete preces fiant.* Alter Lutheranorum Apoſtolus Melanchthon idem ſentit ac docet. Inſpiciatur Apologia Auguſtanæ Confeſſionis, vbi ait, *Non ignorare ſe apud priſcos Eccleſiæ doctores exſtare paſſim orationis pro defunctis mentionem, neque illum à ſe prohiberi.*

III. Eccleſiaſtici quidam qui in ciuitatibus degunt Imperialibus alicubi reditus ſuos etiamnum percipiunt, vt & religioſi quidam Conuentus. In ijs vero Monaſterijs quæ in Lutheranorum Principum, Comitum ac Dominorum ſunt ditione, eiectis religioſis, loco Monachorum, pueri iam educantur, & literas docentur. In quibuſdam ciuitatibus, vbi Lutherani præualent, ijdem partem aliquam templi occupant, mediam nempe, in eaque conciones & alia religionis ſuæ exercitia frequentant; chorum vero religioſis permittunt. Argentorati Lutherani primarium templum ſibi vindicarunt, & religioſos omnes Ordines expulerunt, excepto eo qui Ioannitarum dicitur, & quatuor aut quinque religioſorum Conuentibus. Quum tamen nuper eo bello quod inter Ducem Lotharingiæ & Marchionem Brandeburgicum ac Senatum Argentinenſem, de Epiſcopatu inter ſe contendentes, geſtum fuit, Argentinenſes Carthuſienſium ædes quæ extra ciuitatis mœnia fuerant, flammis aboleuiſſent, facta pace, à Camera Imperiali contra ciuitatem latum decretum eſt, vt ædes illas ſuis expenſis reædificarent, ita vti antea fuerant. Vlmenſes itidem primarium vrbis ſuæ templum tenent, religioſos tamen adhuc ferunt. In ciuitatibus Lutherani in monaſterijs & alijs locis paſſim fornicem aliquem ad religionis ſuæ exercitium ſibi quærunt.

XIV. Sed & antiquam illam Eccleſiæ conſuetudinem Lutherani in Germania retinere voluerunt, vt nimirum perſonæ Eccleſiaſticæ à laicis habitu ſeu veſtitu diſcernantur, veruntamen alio fere, quam Catholici, nempe Senatoria toga, aut Tobardo quemadmodum paſſim videre eſt. Ecce quomodo ſpeciem aliquam Eccleſiæ Lutherani quodammodo habeant: at ſi de vera Eccleſia quæſtio ſit, nec illi profecto nec quiſquam alius eam extra Catholicam Apoſtolicam Romanam reperiet. Hinc non ſine cauſſa Lutherani ſi quando in Galliam veniant, ſatis mirari non poſſunt nouam illam quæ inani Reformatæ titulo gloriatur, religionem ſic omnibus ceremonijs & externis pietatis ac deuotionis ſignis nudatam eſſe ac plane quaſi informem. Iidem habitum Caluiniſticorum miniſtrorum nihil à plebeio differentem rident. Quod vero in horreis paſſim & profanis locis & conciones habentur, & Cœna Domini ſine vlla reuerentia & reſpectu ab ijſdem celebratur, id permirum ipſis videtur. Ante omnia tamen Caluiniſtarum de præſentia & participatione corporis Jeſu Chriſti in ſacroſancta Synaxi incredulitatem, tum eorumdem impia de Chriſti natiuitate, morte, deſcenſu ad inferos; de Spiritu Sancto, de Trinitate, de Prædeſtinatione, Prouidentia, & Omnipotentia Dei, de Sacramentis, de libris Biblicis, de fide iuſtificante, de libero Arbitrio, de baptiſmo, alijſque articulis, in quibus ſalutis noſtræ cardo vertitur, doctrinæ quæ apud illos viget, plane contraria dogmata deteſtantur. Hinc magni nominis inter Lutheranos Theologus(r) quodam loco exclamare non dubitat: *Et, ô Deum immortalem! quæ concordia inter nos & Caluiniſtas eſſe poſſit? qui Deum accuſant mendacij, qui omnipotentiam, quantum in ſe eſt, ipſi detrahunt, qui Euangelium corrumpunt. Dicamus cum Luthero: Maledicta ſit illa concordia quæ Verbo Dei periculum adfert.* Et Schluſſelburgius aperte teſtatur, non fore vt contentio illa inter Lutheranos & Caluiniſtas vmquam finiatur, priuſquam ſupremus Mundo dies illuceſcat. Idem in Præfatione ſcripti ſui Apologetici pro libro Concordiæ, *proteſtatur ſe intra viginti tres annos ducentos à Caluiniſtarum*

r *Vid. Stur. de concordia ratione ineunda.*

officina progreſſos libros euoluiſſe, ſed vere & ſancte affirmare poſſe, nihil in ijs firmi ac ſolidi, & in quo Chriſti amans anima acquieſcere poſſit; ſed econtra mille blaſphemias, conuicia, mendacia, falſe & ſcurriliter dicta, colluuiem denique errorum & contradictionum reperiſſe. Ex quibus facile intelligi poſsit, Caluiniſtas non eodem duci ſpiritu. Sed de hac diſcordia eiuſque effectibus latius infra. Conſtitutum [illegible] mihi eſt, in quadam huius operis parte duas has religiones inter ſe componere ac [illegible], quo intelligatur Caluiniſticam ab [illegible] damnatam ad quam originem ſuam referat.

IN HOC CAPITE AUCTOR INcipientem hæreſeos ruinam demonſtrat. Deinde de ſtatu Imperij in Germania aliqua dicit.

Caput XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Perperam Germaniam totam Lutheranam cenſeri.*

II. *Ex ea reliquas hæreſes & ſectas proſcriptas, excepta Auguſtana Confeſſione.*

III. *Impoſtura Caluiniſtarum Germaniam à ſuis partibus ſtare affirmantium.*

IV. *Reipublicæ & Statuum in Germania diuiſio.*

V. *Mos ſeu lex, de ſubditis in religione continendis.*

I. ET hactenus quidem originem hæreſeos, eiuſdemque apud ſeptemtrionales populos progreſſum enarrauimus: ſequitur vt exponamus, quemadmodum eadem decrementum accipere cœperit. Ex cuius rei particulari deſcriptione, diuerſarumque Prouinciarum, apud quas diuerſarum Religionum Profeſsio viget, enumeratione manifeſtum fiet, adhuc eam partem, quæ Catholicam fidem retinuit, fortiorem eſſe, reliquaſque quando libuerit, poſſe ſub iugum denuo mittere. Nam quidquid ab Eccleſia Romana ſeceſſionem fecit, eo ipſo ab vnitate corporis ſub vno capite Chriſti in terris Vicario, recedens, neceſſario in varias partes diſſectum, quaſi humi repit, nihil aliud quotidie exſpectans, niſi talem fatalem triſtemque ſuam ruinam & extremum interitum dicente Domino: *Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.* Nec minus iniuſte Galli Germaniam Lutheranam appellant, quam Galliam Caluiniſticam Germani. Sed omiſſa hoc loco Gallia, propoſitum eſt mihi ab iniuria vindicare Germaniam: bellicoſiſsimam profecto nationem, quæ pro Eccleſiæ incolumitate tot cruenta prœlia iniuit, tot glorioſas victorias reportauit: quæque non modo armorum, ſed & litterarum laude ceteras omnes Nationes prouocare non erubeſcat. Apparebit, quo pacto initio decimi ſeptimi ſæculi, ad quod poſt tot naufragia appulimus, in ijs locis, vbi eradicata fuerat Religio Catholica, eadem regerminet atque refloreſcat, non ſecus ac nouella arbor, quamuis ferro ſubinde accidatur, nouos tamen ramos producit. Vidimus, ea, quæ iam perijſſe arbitrabamur, adhuc magna ex parte agnoſcere ſummum Pontificem, Dei in terris Vicarium, adhuc patrum ſuorum Religionem ſequi, adhuc Eccleſiæ Romanæ antiquis legibus regi, & non ſolum Huſsij & Munceri veteres reliquias paulatim profligare, ſed cum ijs etiam, qui Lutheri, Zuinglij & Caluini ductum ſequuntur, certamen impigre ſuſcipere.

II. Nam quod attinet ad cœteros hæreticos, qui ducta à Lutheranis origine, non aliter ac viperæ quædam matres ſuas, à quibus conceptæ, in lucem editæ, quarumque adeo lacte enutritæ fuerant, tentauerunt ſuffocare: illis nullus iam in Germania, neque in Ciuitatibus Imperij, neque in ijs ditionibus quæ Principum aliorum & particularium Dominorum imperio ſubſunt, locus per Imperij Conſtitutiones datur, vnde nec patere deberet. Loquor autem de Anabaptiſtis, Antitrinitarijs & alijs id genus ſectis. Hi enim in latiſsimis hiſce prouincijs nuſquam habent iure vbi tuto conſiſtant, ſed omnis generis perſequutionibus ſunt obnoxij. Quo fit, vt hæ ſectæ cogantur, ſeſe aliquò recipere in Poloniam aut Morauiam, aut Sileſiam, item in Zelandiam & Batauiam, vbi eos Caluiniſtæ receperunt, & omni fauore complexi ſunt. Quod ſi etiam ab Auſtriæ Principibus alicubi tolerantur, non aliter id fit, quam quomodo etiam Iudæos patiuntur in ditionibus ſuis habitare, grauiſsima enim tributa coguntur pendere, & de cetero viuunt tanquam mancipia: quin etiam politicis conſtitutionibus pœnæ ipſis per Magiſtratum inferendæ à Principibus decernuntur.

III. Reſtant ergo ibi Lutherani tantum, qui

duiſi

diuiſi ſunt in Auguſtano Confeſsioniſtas ſiue Lutheranos Stoicos ſeu Rigidos (ſic enim eos qui Lutheri dogmatis mordicus adhærent; alios vero aliquanto magis remiſſos, Molles appellant) & Interimiſtas, qui ab alijs ſe iuncti ſunt, & quamuis ſub Lutheranorum nomine comprehendantur, ac per omnem fere Germaniam, inprimis vero per vrbes ſeptemtrionales ſparſi ſint, nequaquam tamen iam Catholicos virtute æquant, quamuis eoſdem antea longe ſuperarint. Hic vos, ô Galli Caluiniſtæ, qui nouæ veſtræ Eccleſiæ limites tam longe lateque protenſos dictitis, è chartis ac tabulis quibus veſtræ Mundum religionis depictum oſtentatis, Germaniam, quæſo, expungite. Quos enim vos *fratres* veſtros eſſe vultis, ij vos Sacramentarios appellare omnibuſque conuitijs inſectari non dubitant quoties in vos anathema dixerunt? quoties æternum irreconciliabiles vos eſſe declararunt? Neſcitis quid hæc elogia ſibi velint? Teuffelen / Durchteuffelte / Vberteuffelte / Verteuffelte Ketzer? Equidem interpres eſſe nolo, ne cauſtiones in me iritem. Mihi quidem vos idem facere videmini quod ære obruti mercatores; qui ad mendacitatem redacti, vt fidem quà poſſunt tueantur, aliena pro ſuis oſtentant. Quod ſi recte rationem inieritis, vix anguſtum aliquem angulum vbi latibula veſtra habeatis, ſolo quippe Palatinatu, & paucorum Comitum ditiunculis incluſi. Omnes enim qui Auguſtanam Confeſsionem ſequuntur, omnes Interimiſtæ, omnes Lutherani, molles, rigidi, & quicumque alij vobis contradicunt atque etiam anathema hodiedum annunciant. Numquid Lutherus nihil cum Sacramentarijs rei ſibi eſſe voluit? numquid ſocietatem eorum maledictam pronunciauit, idque verbum ſæpius poſtea repetiuit? Numquid eorum quos vos fratres veſtros eſſe iactatis, contra vos ſtrictos gladios? numquid fumum è ſclopis contra vos diſploſis in media Gallia vidiſtis atque etiam corpore excepiſtis? Noti ſunt vobis Comites Valdecij, Reingrauij, Comites, Barbienſes, Landgrauij Dietzæ, Comites, Marchiones Badenſes, Erneſtus Mandeslous, Otto, Porlitius, Carlouicius, & alij equitum peditumque præfecti, qui maiorem veſtrorũ in Dreydum campis, ad Moncontorium, Iarnacum, & alijs locis prœlio victorum cruentas ſtrages ediderunt, ac cæſorum corporibus terram fecundarunt. Sed vt & vanitas veſtra & ipſa rei veritas tanto melius appareat, calculum accuratius aliquanto ſubducamus, ac rem ipſam veluti ob oculos proponamus.

IV. Germania omnis in tres ordines ſiue Status diuiſa eſt. Primus ordo eſt Eccleſiaſticorum, qui potentes admodum ſunt, vt inter quos complures pro Imperij Principibus cenſentur. Ex horum numero ſunt primo Archiepiſcopi Moguntinus, Colonienſis, Treuirenſis, qui etiam Electorali gaudent dignitate; tum Salisburgenſis, Magdeburgenſis, Bremenſis &c. Poſt hos ſunt Epiſcopi Bambergenſis, VVirtiburgenſis, Leodienſis, Vormatienſis, Spirenſis, Argentinenſis, Curienſis, Auguſtanus, Tridentinus, Brixienſis, Veſontionenſis, Conſtantienſis, Hildesheimenſis, Ratzenburgenſis, Friſingenſis, Oſnaburgenſes, Monaſterienſis, Ratisbonenſis, Paſſauienſis, Baſileenſis, Cameracenſis, &c. Tum Abbates, Fuldenſis, Hirsfeldenſis, & alij; qui omnes, vti diximus, inter Imperij Principes numerantur. Secundus ordo eſt Principum ſæcularium, in quo ſunt multi Duces, Comites, & Barones magnæ potentiæ. Ad tertium ordinem pertinent ciuitates, quæ liberæ & Imperiales nominantur, vt quæ præter Imperatorem dominum non agnoſcunt, eique leue tributum pendunt: quamuis nonnullæ ſub particularium quorundam Principum ſint patrocinio. Earum ciues ſumma fruuntur libertate, & vtram volunt, vel Catholicam vel Lutheranam religionem ſequuntur. Ad ceteras enim ſectas quod attinet, nulla hic fertur, nec quiſquam vllam profiteri publice audet. Ex his vero vrbibus nonnullæ tam ſunt potentia, vt etiam cum potentiſſimis Principibus bellum ſuſcipere auſint, vt poſt bellum Smalcaldicum Magdeburgenſis ciuitas non Imperatori tantum, verumetiam toti fere Imperio ſeſe oppoſuit & noſtro tempore Brema, Norimberga, Lubeca potentiſſimis Principibus reſtiterunt. Porro tres hi ordines omnes & ſinguli ad comitia ab Imperatore indicta veniunt, aut Legatos ſuos mittunt: in quibus controuerſiæ religionis magnis contentionibus & varijs ſtudijs ſæpe hactenus diſceptatæ ſunt, dum vtrique tamquam pro aris & focis pugnant, & maiori fere quam religionis quiſque ſuæ propagandæ deſiderio tenentur.

V. In Germania vero inſtar ſanctæ & inuiolabilis legis hoc obſeruatur, vt dominus ſubditis quam vult religionem præſcribat. ſi ... Prin-

Digitized by Google

cipes Eccleſiaſtici qui merum habent imperium, nonniſi eos qui Catholicam profitentur religionem, in ditione ſua ferre neceſſe habeant. Idem ius eſt Principibus ſæcularibus. Quod vero nonnulli diuerſas tolerant religiones, fit metu rebellionis ſiue tumultus. In libro Concordiæ exſtat decretum, quo cauetur, ne vel Princeps vel quicumque Status Imperij alterum Statum aut Principem, ſuam recipere cogat religionem, multo minus vero alterius ſubiectos, in contumeliam legitimi magiſtratus, in patrocinium ſuſcipiat. Quamuis autem lex illa rigida videri poſſit, facit tamen pacis deſiderium vt non iniquiſſimo animo feratur. Quod ſi apud aliquem plus poſſit conſcientiæ vis quam domini metus, ei alio commigrandi datur facultas; recipiendi tamen eundem contra legitimum magiſtratum defendere licet. Si vero Princeps aliquis Eccleſiaſticus deſerta religione, vxorem velit ducere (vix enim alia eiusmodi metamorphoſeos cauſſa occurrit) ei ditio ſtatim aufertur, atque omne quod habuit imperium, vt quod ab Eccleſia dependet, abrogatur. Hanc quidem legem Proteſtantes non ſemel infringere atque abolere conati ſunt. Vidimus in campum productas acies, & muros paſſim ariete percuſſos, in diœceſi maxime Colonienſi, vbi duo Epiſcopi à Catholica defecerunt religione, Principatum nihilominus ac ditionem retinere ſummis viribus annixi. Veruntamen effecere nihil, fugati ſunt & miſere vitam terminarunt. Hermanni Epiſcopi hiſtoriam ſupra explicauimus; alteram Gebhardi etiam breuiter recenſeamus: quorum vterque in ſumma Electorali dignitate antea conſtituti, poſtquam Lutheraniſmo nomen dederunt, ad ſummas miſerias atque inopiam fuerunt redacti.

DE ARCHIEPISCOPI COLONIENSIS ſanctimonialem vxorem ducentis apoſtaſia & ruina.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

I. *Archiepiſcopi Colonienſis in Germania auctoritas & vires.*
II. *Truchſeſſius Agnetem Mansfeldenſem deperit.*
III. *Eorum amores diuulgantur.*
IV. *Femina cauſſa religionem deſerit.*
V. *A Gregorio XIII. PP. excommunicatus & depoſitus, Archiepiſcopatum armis recuperare tentat.*
VI. *In eius locum nouus Archiepiſcopus à Bauarorum Principum familia Erneſtus ſurrogatur.*

I. QVandoquidem de hæreſeos decremento dicere cœpimus, ab inſtituto non alienum erit infelicem Colonienſis Archiepiſcopi fortunam hoc loco commemorare, Dudithio illo Quinqueeccleſiarum Epiſcopo, de quo præcedenti libro diximus, multo infelicioris. Ex qua narratione liquido conſtabit, Lutheraniſmum ea in regione vbi regnum obtinere videtur, ibidem iacere, ac pæne animam agere. Eſt vero Colonienſis Archiepiſcopus inter Germaniæ proceres magnæ admodum potentiæ, & inter Eccleſiaſticos maximas poſſidere diuitias exiſtimatur. Hinc vt Conſtantienſis Epiſcopatus in Germania ampliſſimus (vt cuius iurisdictio longe lateque pateat) Argentoratenſis nobiliſſimus, Spirenſis religioſiſſimus, ſic Colonienſis opulentiſſimus prouerbio apud Germanos, ac poſt Romanam vrbem, Colonienſis ciuitas in fide Conſtantiſſima, & ipſi B. M. V. coæua æſtimatur. Huius Eccleſiæ prima fundamenta à Materno S. Petri diſcipulo iacta ſunt: cuius etiam ſingularis in fide Chriſtiana conſtantia, & perpetua erga S. Apoſtolicam Sedem ad hoc vſque tempus fuit reuerentia; adeo vt publico hoc elogio gaudeat: COLONIA FIDELIS ROMANÆ ECCLESIÆ FILIA (a). Archiepiſcopi huius loci fere ex Principum numero aut illuſtri aliqua familia leguntur; ijdemque Septemuirali ſeu Electorali dignitate ſunt conſpicui. Ditionem habent quum amplam tum opulentam; qua plurima ac pulchra oppida comprehenduntur, in quæ ſummum Archiepiſcopus habet imperium. Ad Archiepiſcopatum hunc pertinet Principatus Agrippinenſis tempore Ottonis Magni valde auctus, per Rheni ripam à Confluente Moſella & Rheno ad Rheni diuertigium iuxta Inſulam Batauorum protenſus,

a *Videatur Colonia Gelenij. Sacrarium Agrippinæ VVinhemij. Broelmanni Epidigma &c.*

Google

ſenſus. Cui deinde acceſſit Angariæ & VVeſtphaliæ duplex Ducatus, a Friderico Imperatore Henrico Leoni proſcripto ereptus, & Eccleſiæ huic donatus, Comitatus item Arnsbergenſis & alia.

II. Luthero in Germania Chriſtianam concordiam ac pacem turbantur, Hermannus Comes de VVeda, qui tum Epiſcopatum regebat, a Bucero incantatus, de mutanda religione & Lutheraniſmo introducendo cogitare cœpit: cui tamen Capitulum ſeu Canonicorum Collegium, in quo pleriſque magnis ac potentibus familijs erant oriundi, ſeſe oppoſuit: ac tandem eò res deuenit, vt Pontificis atque Imperatoris decreto, omnis tam politica quam Eccleſiaſtica adminiſtratio Hermanno ablata, eique aliis a Capitulo, fruſtra renitentibus Lutheranis confederatis, fuerit ſurrogatus qua in cauſa etiam & Caniſius operam ſuam peropportuno poſuit. Coloniæ tunc P. Petrus Faber, primorum vnus ex Societate Ieſu, Ignatij contubernalis, Catholicam religionem non parum promouit, quamuis Latine tantum concionaretur (quod eius loci ciuibus Latina lingua ita communis ſit, vt vernacula vel domeſtica ipſis videri poſſit) inter alios a Carthuſiæ ſi ordine benigne admodum ac munifice ſuſceptus & adiutus, vti ex litteris eius Conuentus Anno MDXLIV. à Ribadeneira hiſtoriæ ſuæ de Ignatio inſertis, videre eſt. Quemadmodum vero Bucerus miſerum hunc Principem ad ruinam impulit, ſic Faber Buceri conatibus in primis obſtitit, adeo vt is Argentoratum vnde venerat, Hermannus vero abdicato Epiſcopatu & Electorali dignitate, ad priuatam atque inopem fere vitam redire ſint coacti (*b*).

Nihilo Hermanni exemplo & ruina ſapientior factus Gebhardus Epiſcopus, ex illuſtri Truchſeſſiorum VValdburgenſium familia (quæ præclariſſimos bello & pace viros aduerſus hæreſin propugnatores etiam optimos Germaniæ dedit) ortus, & ipſe ſimilem inſaniam inſaniuit. Hic quum in Comitijs quibuſdam Coloniæ celebratis, conſpexiſſet forte fortuna, alij in magico Scoti illius celebris præſtigiatoris ſpeculo formoſiſſimam quandam Canoniſſam, è Mansfeldenſium Comitum genere prognatam, contemplatus eſſet, vehementiſſime ſtatim eam deperire, adeoque nihil aliud quam quomodo ea poriretur, cogitare cœpit: nec prius conquieuit quam eam ſeductam, Brulæ clam apud ſe domi haberet. Quamuis autem facinus hoc ſuum magno ſtudio celare cuperet (ſiquidem etiam ipſum vitium ſuæ turpitudinis quodammodo pudet) tamen vt ignis ſub cineribus aliquamdiu latens, mox fumo ſeſe prodit; ita turpis hic amor vel inceſtus potius diu latere non potuit.

III. Vt ergo etiam occultiſſima quæque tempus aperit & in lucem ... prior abit; ſic inceſtuoſus hic amor tandem ad omnium fere notitiam peruenit. Mirari omnes, queri ac deteſtari iniuriam Deo, Eccleſiæ, religioni, Archiepiſcopali dignitati, adeoque publicæ honeſtati factam, atque ad eam vlciſcendam Catholicos Principes cohortari. Agnetis (id enim nomen feminæ huic fuit) cognati, familiæ ſuæ honorem hoc facinore periclitari ægre ferentes, precibus minis, conuicijs apud ægrum amore animum inſtabant, vt inceſtum nuptijs cohoneſtaret, ſic vt miſer ille extremo huic malo extremum quærere remedium decreuerit.

Audiens ergo quotidie miſer Eccleſiam ſibi inceſtuoſos amores ac raptum Deo dicatæ virginis exprobrantem, animo fluctuans, tandem omnia miſcere conſtituit, ac non cœlibatui tantum & caſtitati, verumetiam ipſi Deo nuncium remittere.

Nam quod non facinus deſignet, qui ſemel omnem
Expulit ex anima ſpreta virtute pudorem?

IV. Vt ergo amoribus ſuis honeſtatis aliquod velum prætexeret, maiorum deſerta religione, ad hæreſim depoſita qua hactenus vſus fuerat ſimulatione, tranſiuit, noua religionis forma partim è Lutheraniſmo, partim è Caluiniſmo conflata. Sacrorum igitur hunc ritum inducere tentauit; *vt ante Miſſam cantaretur Pſalmus, inde caput aliquod è Nouo Teſtamento legeretur, adiuncta Collecta. Tum aliud caput è veteri Teſtamento legeretur, ac rurſus alius cantaretur Pſalmus. Tum Fidei recitato Symbolo concionator ſermonem haberet: quo finito, generalis explicanda Fidei Confeſſio, & Cantillaretur rurſus, tum S. Cœnæ inſtitutio recitaretur, vnà cum verbis Conſecrationis, Iterumque breuis cantaretur hymnus, & Euchariſtia ſumere volentibus adminiſtraretur: tandem vero tota actio Collecta & benedictione clauderetur. Et in his quidem omnibus vernacula tantum lingua liceret vti.*

b *Vide Meshouium de Hermanno Colonienſi Archiepiſcopo exauthorato excuſo Coloniæ &c.*

vti. A quibuſdam proditum inuenio, quum aliquando Monachus ex ea quæ Obſeruantium dicitur, Franciſcanorum familia, ad portam aulæ Epiſcopalis Bonnenſis veniſſet, eleemoſynæ petendæ cauſſa, Gebhardi iuſſu in cœnaculum vbi cum ſua nupta erat, introductum, ac depoſito cucullo, cum gynæcei puellis ſaltare iuſſum: ſic aliquamdiu ludibrio habitum atque irriſum, ſine eleemoſyna abactum, addita intermiuatione ne vmquam vel ipſe vel quiſquam alius eius ordinis rediret, niſi probe depecti vellet. Sic reformatus ille Epiſcopus cum femina ſua præſenti voluptati velificabatur, futuri ſecurus.

V. Interea Gregorius XIII. Pontifex Maximus, è ſuprema illa ſpecula in quam diuina prouidentia collocatus erat, tam pernicioſos Epiſcopi huius conatus animaduertens, pro ea qua totam Chriſtianam rempublicam complectebatur vigilantia ac ſollicitudine, litteris hominem admonere, & modis omnibus in viam reuocare, tentabat. Sed fruſtra id fuit: quod apud hominem amore irretitum plus Agnetis blanditiæ quam Pontificalia iuſſa poſſent. Hic vos, ô Mundi reformatores (ſi dijs placet) omnem reformationis veſtræ hiſtoriam euoluite, vitamque primorum veſtræ religionis auctorum ob oculos ponite. Diſpeream, niſi prima fundamenta a feminatum fere amoribus iacta conſtabit, iuxta Apocalypſicatum Locuſtarum figuram, quarum facies erant vti facies fæminarum, & ora, veluti leonum, in maledicendo & proſcindendo papam & probos. Illorum exemplo ergo Gebhardus Agnetem quoque vxorem duxit, Ducis Bipontini concionatore inceſtas nuptias copulante: ad quas ac ſimul ad Catholicæ religionis funus & exequias, non cognati tantum Agnetis, verum etiam alij Principes ac proceres Lutherani fuerunt inuitati. Exiſtimabat quippe Gebhardus, lectum ſuum nuptialem ſepulcrum fore Eccleſiæ, & Muſica inſtrumenta ac nuptialia organa atque epithalamia, mortuæ religionis velut næniam fore funebrem. Quin etiam tanta ſpe facinus hoc aggreſſus erat, vt iurare non dubitaret, aut moriturum ſe, aut Agnetem ſuam Archiepiſcopiſſam Colonienſem facturum. Quod vt melius perficeret, Bonnam præcipuum Archiepiſcopatus ad Rheni ripam ſitum oppidum, quatuor Colonia diſtans milliaribus, vna cum alijs nonnullis munitis locis, in poteſtatem ſuam redegit, & direpto per nefarium ſacrilegium Eccleſiæ theſauro, militem conduxit, qui non per diœceſin tantum Colonienſem, verum etiam vicinas regiones grauiſſima damna dedit.

Noui huius mariti cauſſæ fauebant Comes Palatinus, Dux Saxoniæ, Marchio Brandenburgicus, Electores, itemque Dux Bipontinus & alij Lutheranæ religioni addicti, eius contra Imperij leges & decretum Auguſtanum ſuſcepta defenſione. Sic enim habent verba decreti: *Si quis Archiepiſcopus, Epiſcopus, Prælatus, aut quiſquam alius Eccleſiaſtici ordinis, veterem religionem deſeruerit, is Epiſcopatui, Præpoſitura, aut quibuſcumque alijs beneficijs Eccleſiaſticis & prouentibus quos hactenus percepit, renunciet: ac tum Capitulo, vel ijs ad quos id pertinet, alium eligendi & in eius locum ſubſtituendi ius ſit.* Cui vt ſatisfieret, Capitulum Colonienſe, Ducibus fere, Comitibus, Baronibus & magna auctoritate præditis viris conſtans, quum Pontificem tum Imperatorem alioſque Catholicos Principes de Archiepiſcopi ſui conatibus certiores fecit, rogans vti ſua interpoſita auctoritate, tam pernicioſis conatibus obuiam iretur, & tantis deſignatis flagitiis debita pœna infligeretur. Et quidem tam Capitulo quam Senatui Colonienſi Ferdinandus Dux Bauariæ, Dux item Cliuiæ & alij Catholici in Germania proceres auxilia promiſerunt: Comes vero Arembergius à Parmenſi Principe, ſupremo tum Hiſpanici in Belgio exercitus duce miſſus, copias ſuas cum Capituli copijs coniunxit, dum interim ſpiritualia arma à Pontifice expediuntur, quibus inceſtuoſo huic non Epiſcopatus tantum ablatus, verum etiam ſacris atque omni Chriſtianorum communione fuit interdictum, Capituloque mandatum, vt alium in eius locum eligeret.

VI. Huic Pontificis mandato obtemperantes Capitulares, Erneſtum Bauariæ Ducis fratrem Gebhardo ſurrogarunt: qui interea dum ille cum noua ſua nupta ſe oblectat, per omnes Eccleſias paſſim preces & publicas proceſſiones fieri iubet; deinde diuinæ benignitati & iuſtæ ſuæ cauſſæ confiſus, quantum poteſt armorum apparatum conquirit. Contra Truchſeſſius quoque Proteſtantium opem implorat, & magnam ditionis partem Ioanni Caſimiro Comiti Palatino oppignorat. Nec mora. Contracto vtrimque exercitu, miſerum in modum tota vaſtatur regio, committuntur prœlia & conflictus; quibus plerumque victus Ioannes Caſimirus, domum tandem magno cum damno rediit. Caluiniſtæ quidem in Gallia quum Truchſeſſianis opem ferre molirentur, à Lotharingiæ Duce cæſi ac diſſipati ſunt. Sic ergo Erne-

ſtus

ctus Epiſcopus oppidis fere omnibus ac locis munitis intra breue tempus potitus eſt, bonam ei ac Capitulo operam nauante Friderico Duce Saxoniæ Lauenburgico diœceſin in priſtinum ſtatum reſtituit. Ad hunc Hulſam arcem obſidentem, præſidiarij loci equum claudicantem Sanctorum ſtatuis oneratum miſerant, ad quos ille eundem lignis patibuli in formam conſtructis onuſtum, remiſit. Bonnam adhuc tenebant Truchſeſſiani, Carolo apoſtatæ fratre præſidij præfecto; ſed & ipſa tandem, notho Brunſuicenſi, & Adolpho Nuenario, qui cum ſex hominum millibus alimoniam inferre conati fuerant, profligatis, obſeſſa & ad deditionem coacta fuit, prædicto Carolo in Bauariæ Ducis poteſtatem à præſidiarijs tradito. Bonna reddita, ceteræ quoque arces & oppida partim vltro ſeſe dediderunt, partim vi expugnata ſunt: ſic vt miſer hic maritus, non fortunæ tantum verum etiam Proteſtantibus, à quibus in tam ſancta (ſic enim aiebat) cauſſa tam turpiter deſertus eſſet, conuicium faciens, in Hollandiam ſe recipere, & apud Arauſienſem Principem perfugium quærere coactus fuerit, non multo poſt Argentoratum inde translato domicilio, viginti quatuor eius loci Capitularium collegio quorundam opera adſcriptus, vbi reliquum vitæ cum Agnete ſua in ſumma paupertate exegit. Quum poſtea Lutheranis quidam exprobrarent, quod Truchſeſſium in tam bona & ſancta cauſſa deſeruiſſent, cuius acceſſione ac defenſione communis Proteſtantium cauſſa, præſertim in ſuffragijs de Imperatore eligendo, multum adiuuari potuiſſet, reſponſum fuit à Lutheranis, certis indicijs ſibi compertum, Truchſeſſium ad Caluiniſmum magis quam ad Lutheraniſmum propendiſſe; eoque Ioanni Caſimiro Palatini Electoris fratri, qui ſolus tum in Germania Caluiniſmum fouebat, & ad bellum hoc ſuis ſumtibus vltra viginti armatorum millia coegerat, patrocinium relictum. Habes hic, Lector, paucis verbis totam belli Colonienſis comprehenſam hiſtoriam, ab alijs (c) prolixe deſcriptam: è qua imprimis illud patet quam infirma ſit ac caduca hæreſis, adeo vt Catholicis, modo ſuis veri viribus velint, Babel hanc funditus deſtruere atque exſtirpare facile ſit futurum.

c *Michaele Iſſelt de bello Colonienſi libris. 4.*

Ad Lectorem admonitio.

Dolendum ſane eſt, Auctorem neque extremam huic operi manum imponere, nec felicioris initium ſaculi videre potuiſſe; quamuis eius filius, eiuſdem ſtudij ac voluntatis heres, capita quadam V. huius libri qua deerant, ac ſextum integrum ſuppleuerit. Vt mirum non ſit ſtili ac iudicij acrimonia quadam à prioribus diſcrepare. Eoque illud vbi Auctor de ſanctiſſimo Patre Clemente VIII. Pontifice loquens ait ſe eundem vidiſſe lectioni Paſſionis D.N. Ieſu Chriſti illachrymantem, non de patre huius operis auctore, ſed de filio intelligendum eſt, qui anno M D C. patris librum de Antichriſto eidem Pontifice Romæ exhibuit. Interim vero dum quod deeſt ab eodem aut alio quodam ſuppletur, hoc quod iam damus, vtere, fruere, ac vale.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON NOSTRI SÆCVLI,

HISTORIÆ

LIBER VI.

ARGVMENTVM LIBRI SEXTI.

Sexto hoc libro ſchiſma Eccleſiæ Anglicanæ explicatur, è diuortio Henrici VIII. & Catharinæ Hiſpaniarum regis filiæ, Caroli V. ſororis natum: tum quæ ab eodem & Eduardo eius filio & ſucceſſore crudeliter ac nefariè perpetrata. Additur deinde, quomodo Catholica religio à Maria regina Henrici VIII. & Catharinæ filia, Philippo Hiſpaniarum regi nupta, velut poſtliminio reſtituta; poſt eius vero obitum ab Eliſabetha eiuſdem Henrici VIII. & Annæ Bolenæ filia rurſus exterminata, & varijs atque inauditis modis contra Catholicos ſæuitum fuerit. Tandem exponuntur res in Scotia turbatæ, & miſerabilis mors reginæ Mariæ in Anglia crudeliter occiſæ, &c.

INDEX CAPITVM LIBRI SEXTI.

CAPVT I.

I. *DE mixtura boni & mali, vitij & virtutis.*
II. *Matrimonium regis Arturi cum Catharina Ferdinandi Aragoniæ & Catharinæ Caſtiliæ reginæ filia, eiusque diſſolutio.*
III. *Henricus viduam Arturi fratris defuncti, Pontificis interueniente auctoritate, vxorem ducit.*
IV. *Henricus regnum præclare ac feliciter auſpicatur; ſed infami poſtea amori ſuccumbens ſe ac regnum perdit.*
V. *Volſaus Cardinalis diuortij inter Henricum & Catharinam auctor.*
VI. *Itemque Franciſcus Epiſcopus Darbienſis.*

CAPVT II.

I. *ANna Bolenia natales & mores.*
II. *E Francia reuertens ſingularem caſtitatem ſimulat.*
III. *Quibus artibus Volſaus Cardinalis diuortium inter Henricum*

Digitized by Google

Henricum & Catharinam apud Pontificem procurare conatus ſit.

IV. Noui à Pontifice iudices qui de diuortio Henrici regis cognoſcant, conſtituuntur, Laurentius Campegius & Thomas Volſæus Cardinales.

V. Campegij Cardinalis in Angliam profecti, cum Rege congreſſus & colloquium.

VI. Volſæus ſententiam pronunciat, non accepta prius à S. Sede Apoſtolica poteſtate.

C A P U T III.

I. HEnricus rex Academias aliquot ſuarum facit partium. Volſæum muneve ſubmouet, non multo poſt defunctum.

II. Crammerus Cantuarienſis Epiſcopus Henrici flagitys ſubſcribit.

III. Henricus Annam Boleniam, diuortij lite adhuc pendente, vxorem ducit.

IV. Cur tam Pontifex quam Imperator iuſtam de Henrico vltionem non ſumſerint; à Pontifice tamen non multo poſt excommunicatus eſt.

V. Propheti ſſa quadam matrimonium Henrici & Annæ ſceleſtum pronunciat.

VI. Fiſcherus Cardinalis & Thomas Morus per ſummam iniuſtitiam ſupplicio afficiuntur. Catharina regina diem ſuum obit.

C A P U T IV.

I. REx Henricus, Anna Bolenia repudiata, Ioannam Seimeram ducit, illam vere adulterij damnatam ſupplitio affici iubet.

II. Ritus ſacrorum ab Henrico rege inſtituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma ſumta. Mors Ioannæ Seimeræ. Reginaldus Polus ad Cardinalatum euectus.

III. Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.

IV. Eiuſdem nouum cum Anna Cliuenſi matrimoniũ.

V. Qua itidem repudiata, Catharinam Hauardam ſibi copulat, Cromuslo prius ſublato.

VI. Henricus flagitia flagitijs cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione ſua cum Eccleſia cogitationem ſuſcipit. Catharina itidem Hauarda ſupplicio affecta, Catharinam Parram ducit.

C A P U T V.

I. HEnricus ædes ſacras, hoſpitalia, Seminaria, Collegia, diripit ac deſtruit, & Thomam Hauardum ſupplicio addicit.

II. Morbo affectus, magna animi conſternatione ab Epiſcopis ad ſe accerſitis Conſilium ac modum reconciliationis cum Eccleſia exquirit.

III. Fräciſcanorum templum reſtaurat, ac ſolenne Miſſæ ſacrificium reſtituit: teſtamentum condit: ſub vna tantum ſpecie Euchariſtiam ſumit, ſumma cum reuerentia & honore: ac tandem obit.

IV. Leonis X. Bulla ſeu decretum, quo Henrico Defenſoris Fidei titulus tribuitur.

V. Mores & ingenium Henrici VIII. regis.

VI. Monumentum eius memoriæ à Cardinali Polo exſtructum.

C A P U T VI.

I. HEnrico poſt mortem falſum teſtamentum ſupponitur.

II. Edaardus Seimerus regis auunculus, nepotis ac hæredis tutelam vltro ſuſcipit, ac proregem ſe conſtituit.

III. Lutheraniſmus in Anglia publice concionibus habitis, primum diuulgatur. Cramerus Archiepiſcopus Cantuarienſis ex ſacerdotum numero primus in Anglia vxorem ducit. Hugonis Latimeri, primi Anglorum (ſcilicet) Apoſtoli hiſtoria.

IV. Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardus Ochinus in Angliam proficiſcuntur.

V. Noua religionis forma ab Anglicana Curia præſcripta.

VI. Sola Maria Eduardi regis ſoror, Catholicam religionem in aula Anglicana profitetur.

C A P U T VII.

I. EDuardus Seimerus prorex Thomam fratrem feminarum ambitione impulſus ſupplicio affici curat.

II. Dudlæus Comes Varuicenſis Catholicis contra proregem ſe coniungit, ſed poſt eius obitum ipſos deſerit. Mirabiles & abſurdiſſimæ temporum illorum hæreſes.

III. Eduardus Seimerus prorex, Duldæo accuſante, ad ſupplicium raptus.

IV. Mors regis Eduardi, & teſtamentum.

V. Ioanna filia Ducis Suffolciæ regina proclamatur.

VI. Ex altera parte Maria Catharinæ filia regina eligitur, & Londinenſem vrbem ingreditur.

C A P U T VIII.

I. MAria regina, arcem Londinenſem ingreſſa, ſuperbum illum à prædeceſſoribus vſurpatum

Digitized by Google

patum titulum, Supremi Anglicanæ Eccleſiæ capitis, abdicat.

II. *Dudlæus vna cum quatuor liberis ad mortem damnatus, ad Catholicam religionem ſe conuertit.*

III. *Catholica religio in Anglia reſtituetur. De Curia ſeu Parlamento Anglicano.*

IV. *Conditiones matrimonij inter Mariam Angliæ reginam & Philippum Hiſpaniarum Principem.*

V. *Maria regina contra Viatum & alios rebelles exercitum mittit, & captos ſupplicio afficit. Ioannæ Suffolciæ eiuſque mariti funeſta mors.*

VI. *Cramerus præcipuus ſchiſmatis & diuortij inter Henricum & Catharinam auctor, vna cum Riddlæo & Latimero Epiſcopis viuus comburitur: alijque ſupra centum hæretici ſupplicio afficiuntur.*

C. A P U T IX.

I. *DE Prophetiſſa quadam Zuingliana Hæretici ex Anglia proſcripti.*

II. *Sacerdotes debito modo non conſecrati ſub Henrico VIII. Miſſæ ſacrificium celebrant, Cardinalis Polus in Angliam ad reſtaurandam Catholicam religionem mittitur.*

III. *Eodem Philippus Hiſpaniarum Princeps appellit, nuptiasque cum Maria regina celebrat.*

IV. *Ab ijsdem Ordinum regni conuentus habetur, in quo de Eccleſiæ reſtauratione actum fuit: & quomodo Legatus Pontificius populum ab Excommunicatione abſoluerit.*

V. *Quanta prudentia in negocio reſtaurandæ Anglicanæ Eccleſiæ Cardinalis Polus vſus ſit.*

VI. *In Anglia paſſim obedientia S. Sedi publice præſtatur. tum Coniuratio quædam detegitur.*

C A P V T X.

I. *INfans in cunis loquitur; quod ſequentium malorum fuit præſagium.*

II. *Philippus ex Anglia in Hiſpaniam nauigat, numquam eo poſtea reuerſurus.*

III. *Maria regina moritur: cui Eliſabetha, ſi regno potiretur, multa præclare promittit.*

IV. *Sed Londini recepta ac regina proclamata, religionem mutat, & cur? Qualia eius regni fuerint initia.*

V. *Epiſcopi publice in conuentu Reginæ primatui contradicunt: ſed illa varijs prætextibus vtitur.*

VI. *Schiſma Anglicanæ Eccleſiæ ab ipſis regibus profectum.*

C A P U T XI.

I. *DE religione Anglorum: & quomodo ea, tam ab alijs hæreſibus quam Catholica fide differat.*

II. *Diſputatio inter Catholicos & Caluiniſtas habita: poſt quam Miſſa abrogata, & Epiſcopi atque alij Catholici variis modis fuerunt afflicti.*

III. *Pius V. Papa Angliam anathematis fulmine percutit.*

IV. *Eliſabetha regina in rebus ſpiritualibus & ab Eccleſia dependentibus magnam ſibi auctoritatem impie ſumit.*

V. *De Anglicanis in Belgio, Gallia, & Roma Seminarijs. Item de Martyrologio hæreticorum.*

VI. *Eliſabetha S. Crucis ſignum in honore habet: & Caluiniſtas reformationem à ſe præſcriptam amplecti cogit.*

C A P V T XII.

I. *SAcerdotum in Anglia vxores & ſpurij in ſummo ſunt contemptu.*

II. *De Puritanis hæreticis.*

III. *Rigidum contra Catholicos Edictum.*

IV. *Catholici quidam Angli martyrium paſſi.*

V. *P. Patiſſonij martyrium; & incredibilis quarundam feminarum conſtantia.*

VI. *Sex Religioſorum conuentus ex Anglia emigrant: moniales vero quod Anglos aliquot ad Catholicam fidem conuertiſſent puniuntur.*

C A P V T XIII.

I. *ETiam infantes & pueri ab hæreticis Anglis martyrio affecti.*

II. *Catholici in Anglia nullam ob aliam quam religionis cauſſam puniti.*

III. *Ieſuitæ in Angliam ingrediuntur.*

IV. *Edictum contra eos qui publicis hæreticorum concionibus intereſſe recuſant. P. Campianus capitur & martyrio afficitur.*

V. *Itemque ſeptem alij.*

VI. *Ioannis Nelſonii martyrium conſtantia, & miracula in ipſo & aliis diuinitus facta.*

C A P V T XIV.

I. *NObiles aliquot martyrio affecti.*

II. *P. Caſparis Haiuodi & aliorum Catholicorum martyrium.*

Nico-

Digitized by Google

III. *Nicolaus quidam apoſtata, multorum in Anglia malorum cauſſa. Rothomagi ad cauſſam dicendam pertractus quid confeſſus fuerit.*
IV. *Catholici in Anglia denuo proſcripti.*
V. *Curia ſeu Parlamenti ea de re ſententia.*
VI. *Inſignis hæreticorum pertinacia.*

CAPUT XV.

I. *Miracula quorundam martyrum. De Fiſchero Roffenſi Epiſcopo, & Thoma Moro.*
II. *Alia quædam miracula.*
III. *Iudices quidam Angli ob iniuſtè latam ſententiam ſubitanea morte à Deo Catholicorum cauſſam agente puniti.*
IV. *Eliſabetha cum exteris Principibus confœderationes. Mors VValſingami, Catholicorum, dum vixit flagelli.*
V. *Lamotta Fenelonius ætate venerabilis Eques; Galliarum Regis in Angliam Legatus Cardinalis Caſtillonius Hugonotarum defenſor eiuſq; mors.*
VI. *Soli Gallorum regis Legato in Anglia permiſſum domi ſua ſacrum Catholico ritu celebrare.*

CAPUT XVI.

I. *Odium inter Angliæ & Scotiæ reginas.*
II. *Scotiæ regina in Scotiam revertitur, & cũ Angliæ regina in gratiam redit.*
III. *Darleus de regina tollenda, ac regno in ſe transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.*
IV. *Darleus à Meravio Reginæ fratre ſpurio, aliiſque, quorum Princeps fuit Comes Bothuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.*
V. *Eadem captiva in lacum Lavinum ablegatur.*
VI. *Religionis in Scotia ſtatus, forma & ſumma.*

CAPUT XVII.

I. *Iacobus VI. Scotiæ Rex coronatur.*
II. *Regina è cuſtodia evadit.*
III. *Eliſabethæ promiſſis confiſa, in Angliam ſe recipit.*
IV. *Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.*
V. *Mors Comitis Moraviæ, nothi Reginæ fratris.*
VI. *Reginæ ſibi mutuo reconciliantur.*

CAPUT XVIII.

I. *Lex ab Eliſabetha lata, unde poſtea ſupplicii de Scotiæ regina ſumendi occaſio ſumta eſt. Babingthoni epiſtola.*
II. *Scotiæ regina arctiori cuſtodia mandatur.*
III. *A quadraginta octo viris cauſſa eius ventilatur.*
IV. *Quibus de rebus interrogata fuerit, & quid ad ſingula reſponderit.*
V. *Eiuſdem de Bulardi facto reſponſio ſeu confeſſio.*
VI. *Capitis damnatur. Aliquot eius ad Galliæ regem & Eliſabetham Angliæ reginam epiſtolæ.*

CAPUT XIX.

I. *Capitalis ſententia contra Scotiæ reginam publicatur & exſequutioni demandatur.*
II. *Bellieuræus Gallorum regis in Angliam Legatus ut exſequutionem latæ ſententiæ impediret, quæ tres menſes ipſius reſpectu dilata fuit.*
III. *Quid Scotiæ regina mortis ſententiam indicantibus reſponderit.*
IV. *Tentatur ut à Catholica deficiat religione. Ante mortem Pii V. Papæ permiſſu, Euchariſtiam ex ſuis ipſa manibus ſumit.*
V. *Quanta conſtantia ſupplicium adierit: eiuſque extrema verba.*
VI. *Magna gloria martyrium pro Catholica religione conſummat; animam que Deo reddit.*

CAPUT XX.

I. *Eliſabetha regina quomodò Hiberniæ imperio potita ſit.*
II. *Vulgus apud Hibernos ad conciones hæreticorum vi cogitur: nobilitatem interim Catholicæ religionis exercitium domi conceditur; ad confuſionem hæreticorum.*
III. *De Ultonia provincia, & præcipuis eius magnatibus.*
IV. *De Momonia, & ſeditionibus in ea excitatis.*
V. *De Conacia, & miraculis quorundam martyrum in Hibernia.*
VI. *Patricii Ochelii Epiſcopi ſanctitate conſpicui martyrium. &c.*

Digitized by Google

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON NOSTRI SÆCULI,
HISTORIÆ

LIBER SEXTVS.

ORTVS SCHISMATIS ANGLICANI, EX DISSOLUTIONE MATRIMONII INTER HENRICUM REGEM VIII. ET CATHARINAM HISPANAM.

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

I. *De mixtura boni & mali, vitij & virtutis.*

II. *Matrimonium regis Arturi cum Catharina Ferdinandi Aragonia & Catharina Caſtilia regina filia, eiuſque diſſolutio.*

III. *Henricus viduam Arturi fratris defuncti, Pontificis interueniente auctoritate, vxorem ducit.*

IV. *Henricus regnum præclare ac feliciter auſpicatur; ſed inſanis poſtea amori ſuccumbens ſe ac regnum perdit.*

V. *Volſæus Cardinalis diuortij inter Henricum & Catharinam auctor.*

VI. *Itemque Franciſcus Epiſcopus Darbienſis.*

I. *Fieri haud poteſt, contagionem quin mali, Ipſum bonum etiam ſentiat:* Ait Euripides, loquens de mixtura boni & mali, quæ in rebus mundanis inuenitur, vbi omnia continuo atque inſtabili motu ita agitantur, nihil vt certius ſit, quam, nihil eſſe certum.

Rebus in humanis nulla eſt conſtantia certa.
Vna dies verſat ſurſum infima, ſumma deorſum.

Diem Poeta ponit: at Demetrius Phalereus, vt melius exprimeret conuerſionis iſtius celeritatem, punctum maluit ponere, aut momentum, ſiue minutum. Porro ex hac confuſione boni & mali (quæ quum maximè inter ſe aduerſa fronte diſsideant, mirum eſt tamen quam arcto fœdere in his ſublunaribus coniunguntur) mali quoque cum virtute, ſimiliterque boni cum vitio coniunctionem, progredientes deducemus; nec dubitabimus ea in re Stoicis contradicere, qui illud pertinaciter contendebant, nec mali quidquam virtuti, nec vitio aliquid boni admixtum eſſe poſſe, eò quod virtus incurſantium malorum ſpeciem immutet, vitium vero, ſi qua ipſum ſequantur bona, continuo corrumpat. Et quanquam malum ex

ſe

Digitized by Google

ſe producere non poſſit, Deo tamen non eſt infrequens, de malis facere bona; qui genij mali aſſiduum eſt ſtudium ex bonis elicere mala. Docebit autem progreſſus triſtis huius hiſtoriæ (cuius infelicis eventus hodieque extant veſtigia) extremam vitij turpitudinem adiunctam habuiſſe ſpeciem boni, quæ acerbitatem ſuam atque aculeos fuco oblinens, decepit iudicia eorum, qui non aliò oculos ſuos conijciunt, quam in id quod amant, nec quidquam facilè amant, quam quod admirabilitatis humanæ quandam ſpeciem habet. Notabo præterea, quomodo caſtiſſimæ atque ornatiſſimæ principis matronæ ſingularem virtutem comitata ſit immaniſſima calamitas, & tanta fortunæ adverſitas, quantam vix aſſequi cogitatione licet, magno cum orbis Chriſtiani incommodo. Cuius narrationis pelagus ingreſſus, vela faciam Londinum verſus, ſpectaturus initium tot Tragœdiarum, quarum illic exhibita ſunt ſpectacula: ordiarque a Rege Henrico VIII. eiuſque uxore Catharina, hoc ſolum infortunio infami, quod tot calamitatum ipſa fuerit veluti fermentum.

Hic, de quo loquor, Princeps Henricus VIII. A. 1509 coronatus in Regem Angl. VIII. Cal. Julij, inde ab exortu Lutheraniſmi maculæ ſeſe obiecit conſilijs excucullati illius Germani, ſcabiem ſuam Eccleſiæ Anglicanæ affricare conantis: eiuſque ſcriptis maxime de Capt. Babylonica librum oppoſuit, quo ejus hæreſes doctè refutavit An. 1521. In eo enim tanta elucebat eruditio, ut prodigium ſit, ad primam ejus conſultationem & congreſſum Franciſcum I. Galliarum regem, mirifico literarum amore fuiſſe incenſum. Itaque Eccleſiæ bono hunc librum compoſuit, planè dignum illa purpura Religioſi Regis, tantoque illuſtriorem quanto auctor in ſublimiore faſtigio conſtitutus erat, quam is, quem in ea ſcriptione Adverſarium ſibi delegerat. Hoc ſuo illo labore a Pontifice Anno 1521 obtinuit titulum plenum dignitatis, ut appellaretur DEFENSOR FIDEI: honorificum ſanè titulum, & dignum illo, qui cum ſibi poſteritatique ſuæ acquiſivit, ſi quidem retinere eum voluiſſet, ac non fœdiſſima infamia eum maculaſſet, optimamque nominis ſui exiſtimationem obduxiſſet turpiſſimis, quæ ab impotentiſſimo tyranno proficiſci poſſunt, actionibus. At ipſe, velut alter Nero, poſt primum quinquennium tanti Tituli aſſumpti funeſtiſſima tempora inivit, cœptumque ſumma cum ſeveritate imperium inſigni crudelitate clauſit. Ut enim in noſtrum illud Naturæ Neronem imitaretur, Henricus VIII. primis regni ſuis annis tam bonam de ſe ſpem ac rem præbuit, ut ex ætatis ſuæ principibus parem haberet nullum, at poſtea, Deus bone! quantum inſequutum eſt vitiorum incendium, quanta peccatorum criminumque colluvies, quæ diſſolutio, quot cædes, quanta crudelitas, quam deteſtabilis luxus! quanta denique vitæ religioniſque mutatio, quam peſtilens flamma, quanta incendia latuerunt ſub prioris iſtius tranquillitatis felicitatiſque favilla! Mallem equidem cohibere calamum, nec paſcere ſequentis ætatis curioſitatem tot ſpurcarum actionum memoria, quarum tragica ſpectacula in hoc quoque exiguum theatrum producentur. Sed quid faciam? æquidem eorum, qui priores hunc callem triverunt, veſtigijs inſiſtendum, & ut integram hæreſeos hiſtoriam conficiam, in Angliam trajiciendum mihi eſſe video, ut illic velut catastrophen extremos ſpiritus ducentis Eccleſiæ videam, & ex cauſſa pudenda abominandum ſchiſma natum, explicem.

Itaque ut infelicis huius regni triſtis ruinæ cauſa intelligatur, res ab origine arceſſenda eſt: quam quum *Sanderus Ribadeneira*, & alij nonnulli prolixe deſcriptam reliquerint; optimum fuerit ut & ipſorum ego veſtigia ſequar, ne videlicet alicubi impingam in itinere adeo ſalebroſo, utque, ſi forte aliquando rerum, quas narrabo, enormitas impediat lectorem amantem veritatis, quò minus fidem narrationi adhibeat, habeam ejus auctores fide dignos. Fit enim non rarò, ut difficulter admodum fidem inveniant nimis enormia flagitia. Quamobrem eos auctores ſequar, qui quum ſint ipſi probati & fide digni, auctoritatem ijs quæ ſcripturus ſum, facile conciliabunt.

Dum S. Romanum Imperium felicibus auſpicijs Maximiliani (qui Anno 1518. in Januario obijt) adminiſtraretur; Franciæ regnum, nulli ſecundum, magna cum gloria ſua pareret Ludovico XII. (qui Anno 1515 Kalend. Januarij deceſſit) utenti conſilio optimi Legati ſui Georgij Cardinalis Amboſiani (de quo vulgo iactatum eſt proverbij loco illud, *Laiſſe faire à Georges*, hoc eſt, *Georgio manda ſi quid re-*

cura-

Digitized by Google

curatum velit) Ferdinandus vero in Hiſpania qui An. 1516. x. Kal. Jan. obiit, & Henricus VII. in Anglia An. 1509. deceſſabat, (*a*) feliciter rebus præeſſent: mira proſperitate gaudebat res Chriſtiana, planeque optata & fere vniuerſali tranquillitate fruebatur. Adeo enim illuſtriſsimis hiſce Principibus in Europa dominantibus, res ex voto fluebant, nihil vt videre eſſet maius Maximiliano; Ludouico Chriſtianiſsimo nihil fortunatius, Italicis triumphis glorioſo; nihil Rege Catholico, ſeu bello ſeu pace, felicius; nihil denique Henrico VII. Anglorum Principe, cuius etiam nomen erat formidabile, vel animi magnitudine, vel dignitate regali illuſtrius. Et vt certius agnoſcas numinis fauorem, quemadmodum Chriſtianus orbis communi pace erat inter ſe colligatus; ita ex aduerſo communes Religionis noſtræ hoſtes in factiones ſcindebantur. Iam enim Mahometanæ legis variæ ſectæ Alcorani ſui doctrinam quaſi in partes & fruſtra diſcerpſerant cui rei occaſionem dedit noua ſuperſtitio (adeo nouitate Religiones etiam firmiſsime conſtitutæ concutiuntur! & auſim dicere, ex his ipſis cauernis prodijſſe ventos, qui noſtram in Europa labefactarunt) *noua*, inquam, *ſuperſtitio Iſmaelis Sophi, ex magni Aſſum caſſani filia nati*, cuius errores ac nouas interpretationes occupati ab ipſo Perſici Regni maieſtas (vt fere honores magnis conatibus lucem præferunt) commendatiores populo reddidit. Iam Saraceni, poſt Bæticam octingentis fere annis poſſeſſam, magno cum eorum gaudio, quibus cordi eſt fidei Catholicæ gloria, tota Hiſpania exterminati erant. Quumque ſupereſſet adhuc nouus quidam orbis, ſub ſpiſsis tenebris paganiſmi, inferos pro dijs colentis ſepultus: vt nihil iſti ſæculo deeſſet ad ſummam rei Chriſtianæ promotionem, viſus eſt Iuſtitiæ ſol radijs ſuis, Europæ ſubtractis, colluſtrare hanc gentem in abyſſo abominationis perditam, gratiæque ſuæ, ſub occaſum noſtræ felicitatis, participes facere nouos hoſce populos, qui recepto Euangelio, militum Iesu Christi ordinibus adſcripti ſunt. Quarum rerum initio facto à Luſitanis verſus Meridiem, & Hiſpanis verſus Occidentem, adeò felix ſequutus eſt progreſſus, vt infinita ampliſsima regna (nobile profectò tropæum) Eccleſiæ poſtea adiuncta fuerint, deuotiſsima illa Societate Iesu, plurimorum Martyrum gloria inſigni, neque ſanguini neque vitæ ſuæ parcente, in apertam per Luſitanos & Caſtellanos apertam ianuam in aream meſsis ingreſſa.

II. Hic erat rerum, tum Politicarum, tum Eccleſiaſticarum ſtatus, hæc cœli terræque facies; quum Anno M. D Ferdinandus & Eliſabetha Reges Catholici nulla maſcula prole, ſed Ioanna, quæ Philippo I. Auſtriæ & Maria, quæ Emmanueli Luſitani Regi & ea, de qua dicam Catharina felices, cum Rege Angliæ affinitatem iungunt, data in vxorem filia ſua Catharina, virgine ſummis dotibus inſtructa, optimeque educata, Principi Arturo, Henrici VII. Anglorum Regis filio natu maiori. Conſtituta dote digna tali matrimonio, nuptiæ anno ſequente An. 1500. Londini, in Eccleſia S. Pauli celebratæ ſunt, decimo octauo Calendas Decembris, qui dies apud Anglos D. Erchenualdo ſacer eſſe conſueuit. Principes, pro more, ad thalamum nuptialem regia pompa deducti ſunt. Ceterum Henricus VII. qui excubaret pro ſalute filij ſui, de Medicorum conſilio cauerat, vt grauis quædam matrona, in eodem cum illis thalamo cubans, videret, ne Princeps, iuuenili ardore abreptus, cum præſenti valetudinis periculo, carne cum ſponſa ſua coniungeretur: eò quod Arturus decimumquintum ætatis annum vix dum attingens, tener adhuc atque inualidus, ex lento præterea morbo laboraret, cuius tabe poſt quintum menſem confectus, ex hac vita migrauit: quæ tamen valetudinis labes probe nota coniugium iſtud non impediuerat, propterea quod ſpes eſſet, fore vt tempus omnia in integrum reſtitueret: prætetquam quod fere Reges non ſui cauſſa matrimonia contrahunt, ſed ob bonum quietemque ſubditorum ſuorum, & ad proferendos Regnorum ſuorum terminos. Atque ita in ipſo ætatis flore exſtinctu eſt regius adoleſcens, ſine fructu eius boni, quod ipſi acquiſitum fuerat: id quod ob progreſſum hiſtoriæ notari meretur. Iam mihi vide, quid ſimus! *manipulum dierum præterfluentium, & uno momento euaneſcentium.* Et liberi maximum plerumque ſpei noſtræ fulcrum quid ſunt aliud, quam *granula arenarum, quæ turbo aliquis nullo negotio humo ſublata, in gyrum torquet & diſſipat?*

III. Nondum abſterſis luctus huius lachrymis, Catholici Principes filiam ſuam repetunt. Nihil accidere poterat triſtius Henrico VII. parti Arturi, diſſolutione tam præclaræ affinitatis,

a *Henninges in Genealogiis parte 4. Reuſnerus.*

Digitized by Google

tis, cujus non minus fuerat miſer eventus, quam infauſtum initium. Gloriæ ſibi ducebat, tam benignam, amabilem, liberaliſſimeque à natura dotatam Principem feminam circum ſe habere: vehementerque animum ipſius permovebant regiæ, quæ in Catharina elucebant, virtutes. Itaque quum nihil antiquius haberet, quam eam in Anglia retinere, petiit à Ferdinando, ut Henrico filio ſuo, Arturi principis fratri, duodecimum ætatis annum tum agenti, Catharina deſponderetur. Nec abnuit Ferdinandus, hac lege tamen ſi à ſummo Pontifice legitima diſpenſatio impetrari poſſet. Cauſſa primum in Anglia examinata fuit, ſed non deciſa. magis enim magiſque eventilata, ſummam tandem calamitatem in florentiſſimum hoc regnum invexit. Adhibita ſunt ad deciſionem negocii doctiſſima quæque ingenia: ſed rem, quæ explicanda ipſis erat, magis implicuerunt. Inquirentes enim, an contrahi ſalvâ honeſtate tale matrimonium poſſet, quum omnem lapidem moverent, inventus eſt tandem, ad quem offenderent. Nihilominus ad extremum (non tamen extremum hoc fuit; extremæ calliditatis hominum nequiſſimorum commentum, qui poſtmodum eadem vulnera, ſane cruenta, refricuerunt) reſponſum eſt uno ore à doctis, idque ex auctoritate Legum Imperialium, & Canonum Eccleſiaſticorum, novam iſtam affinitatem honori defuncti fraudi eſſe non poſſe. Reges tamen Ferdinandus & Henricus, ut major eſſet tutiorque rei auctoritas antequam quidquam ſtatuerent ulterius, rem retulerunt ad Pontificem, tamquam ſupremum judicem, tum jure, tum ipſorum conſenſu, Alexandrum VI. tum Romanæ Sedi præſidentem: qui non ita multo poſt moriens, Pio III. ſucceſſori ſuo hoc oneris reliquit. Sed & ipſe Pius prius vita, quam hoc negocio defunctus eſt. Ita magna iſtis Pontificibus, inito primum Pontificatu, negociorum moles incumbebat Re diu protracta, tandem Iulius II. majore cura poſt illos in cauſſæ hujus cognitionem incumbens, quum hominum totius orbis doctiſſimorum, qui fere, tamquam ad univerſale orbis theatrum, Romam confluunt, ſententias collegiſſet, pronunciavit, ob Regum publicum bonum, ob pacis inter duo orbis Catholici tam præclara Regna confirmationem, denique ob federis inter hoſce populos conſtitutionem, juris humani, quod ſolum obſtabat, vinculum, in hac quidem cauſſa locum non habere, eoque dictos Principes eo ſolutos fore, Atque ita nuptias illas contrahendi veniam poteſtatemque fecit.

Initis ſponſalibus, non aliud quam nuptiarum tempus atque feſtivitas exſpectabatur. Sed ut perpetuo verſatur inſtabilis rerum humanarum rota, deprimens quæ fuerant ſublimia, eandemque horam uni natalem, alteri fatalem faciens; dum præparatur pompa nuptialis, evenit, ut cogitandum eſſet de pompis funebribus. Eliſabetha enim, Infantis Catharinæ mater, in Hiſpania, Anno VI. Kal. Dec. itemque poſt Henricus VII. in Anglia Anno 1509. diem ſuum obierunt: cumque his etiam Angliæ felicitas finem habuit, extrema impietate poſtea contaminatæ, quæ ex iſtis cineribus ſubitò emicuit.

Attamen in Henrico Octavo, ad quem, poſt obitum patris, devoluta eſt corona, renaſci videbatur Anglici Regni magnitudo. Erat enim eximia corporis forma, benigna indole, & Majeſtate regia prædictus: elucebatque in tot dotibus, quibus erat à natura affatim ornatus, neſcio quid magnum, quod eum & gratioſum & formidabilem omnibus reddebat: judicio vero atque ingenio ætatem adhuc teneram longè ſuperabat. Is igitur ſui juris factus, & in ea auctoritate conſtitutus cui nihil non videtur licere, quum etiam nequiſſimis conſiliis nomen regium obtendatur, non nupturam ſibi Infantem Catharinam, ſeque huic affinitati renunciaturum profeſſus eſt. Ad quod eum incitabant adulatores nonnulli, quorum vox multorum malorum plerumque eſt cauſſa. Vt enim non ſtatim noceat, ſemina tamen quædam relinquit in animo, quæ ſuo tempore germinantia, peſtilentes fructus producunt. Non tamen effecit horum impulſio ad malum, quin Rex ad bonum pronior, conſideratis omnibus argumentis matrimonium illud oppugnantium, & ex altera parte trutinatis rationibus idem ſuadentium, interveniente diſpenſatione Pontificis, quæ publice recitabatur; præſentibus, negotiumq; urgentibus omnibus Regni Optimatibus, nulloque eorum, penes quos eſſet aliqua auctoritas, vel tantillum ſcrupulum opponente, toto etiam Senatu regni atque univerſo populo, publico conſenſu rem approbante; contrahere ſibi & matrimonio copulare ſtatuerit Infantem Catharinam: cujus quo die debebat initium ſumere felicitas, is ei aditus fuit ad vitam longe miſerrimam, & finis proſperitatis, quæ exſtincta fuit intra quamvis legitimos illos complexus, ubi accreſcere atq; augeri potius judicio omnium

nium debuiſſet. Atque in eo lecto, in quo omne Angliæ bonum concipi oportuerat, ruina atque exitium totius regni natum fuit.

Rex igitur, decimo octavo ætatis anno, tertio Nonas Iunil Anno 1510. Catharinam uxorem palam duxit: ac die Ioannis Baptiſtæ proxime ſubſequuto, non minus uxori, quam ſibi, regium diadema, cum ingenti omnium lætitia, quam excitati per totam Angliam ignes paſsim teſtabantur, imponendum curavit. At ignibus iſtis alterius generis flammæ poſtea ſupervenerunt, quæ initium hoc felix atque fortunatum, in triſtem ac crudelem eventum commutarunt. Ad hanc feliclitatis ſpeciem acceſsit cælitus demiſſum bonum, quod & ipſum tamen non niſi effigiem atque umbram quandam proſperitatis habuit. Nam quum Catharina filios tres, & duas filias enixa eſſet: maximus natu filius (cui etiam Henrico nomen fuit) nono poſt nativitatem menſe, è vita ſublatus eſt. Nec reliqui meliorem conſtellationem ſive fortunam fortiti ſunt, qui non diu, poſtquam nati ſunt, vixerunt. *Magnis caſibus obnoxia ſunt Principum palatia, & quanto major eorum eſt magnificentia, tanto horribilior eſt caſus ac ruina.* Sola reſtabat, tantæ jacturæ ſolatium, Princeps Maria, anno ſeptimo Henrici VIII. apud Grenuicum Anno 1515. duodecimo Calendas Martias in lucem edita.

Tantum curæ atque ſtudii adhibitum fuerat ad formandam Henrici Principis juventutem (ut naturalem indolis ejus bonitatẽ taceam) nihil ut de ipſo quam præclara ac laudabilia quæq; ſperandũ videretur, nec niſi quod benigniſsimis regibus virtus vel juberet, vel permitteret, ipſe de ſe promittebat. At nomen illud regiæ auctoritatis, & poteſtas illa abſoluta, quâ pro arbitrio omnia imperabat, ita inſuetum animum vicerunt, ut fervore quodam ætatis abreptus, mitiſsimam illam indolem cum naturâ omnium vitioſiſsimâ & perverſiſſimâ commutarit. Solet is eſſe eventus nimiæ felicitatis, rei admodum turbulentæ, ut volutans ſeſe, infinitiſque modis agitans, evertat ipſa quidquid contulit commodi, & in medio bonorum quæ poſsidet, excitet mille mala. Itaque ocio nimio mores ejus corrumpente, virtuteſque in vitia transformante, per omne genus fœdiſſimæ & maxime pudendæ nequitiæ volutabatur: eoque flagitia ejus progrediebantur ut vix etiam maxime creduli rebus quamvis veriſsimis fidem ſint habituri. Prima hujus metamorphoſeos præludia caſtiſsimæ quæque matronæ experiebantur: quumque animam ſuam turpitudine quotidie repleret, concupiſcentiam tamen tot adulteriis, immo tot nefandis inceſtibus explere non poterat. Itaque ſi qua erat forma ſpectabilis, quamvis cum ſumma caſtitate atque conſtantiâ conjuncta, huic vim inferebat: prorſus quaſi ad omnem honeſtatem hujus mundi oculos occluſiſſet, & gloriæ cœleſtis memoriam ſimul & curam omnem depoſuiſſet. Et, ut hujuſmodi animi peſtis perpetuo longius proſerpit, paullatim ille eo uſque progreſſus eſt, ut omnis ſpes, fore ut umquam ad bonam ille frugem redeat, brevi decollarit.

Contra Regina, omni virtute, prudentiâ, & Religionis ſtudio, ornatiſsima, ab ejuſmodi vita, quam mortem rectius dixeris, quam alieniſsima erat, ſolis dedita cœleſtibus curis, mundi, cujus amor omnes rapit, contemtrix. Terreſtrium palatiorum magnificentiam atque pompas ita averſabatur, ut contemtui eſſet iis qui vitam cœleſtem neglectui habent. Sæpenumero ſacrarum virginum collegio ultro incluſa, tanto cum zelo & conſolatione inter ipſas verſata eſt, ut extremum vale videretur dixiſſe vanitatibus mundi: cui quidem mortua eſſe voluiſſet, aut certe mundum ſibi mortuum fuiſſe optaſſet, ut ne in ipſo moreretur. Media nocte ſurgebat, ut nocturnis Religioſorum precibus intereſſet. Mane horâ quintâ ornabat ſe, ornatu non regio, ſed quam poterat ſimpliciſsimo, dictitans, animam, quum melior noſtri portio ſit, majore quoque ſtudio exornandam eſſe, quam corpus, magiſque annitendum, ut hæc Deo grata atque accepta efficiatur. Sub regio veſtitu, D. Franciſci habitu, ad cujus tertium ordinem (nam in hunc etiam nuptæ cooptantur) ſe adſcripſerat, utebatur. Omnibus ſextis feriis & ſabbathis jejunabat: omnibus B. Mariæ vigiliis ſolo pane & aqua vivebat: quarta & ſexta feriis peccata ſacerdoti confitebatur: Dominicis etiam ſumebat Euchariſtiam. Officium B. Virginis quotidie recitabat, ſex horis continuis mane in templo ſacris officiis vacabat hinc Sanctorum vitas, ancillis etiam adſtantibus, ad duas fere horas legebat: inde templum repetens, ibi fere manebat, donec tenebræ diſcedere eam cogerent. Tantis igitur gratiis colluſtrata, adeo agebat puram vitam atque angelicam, ut, tanquam cœleſtem vitã in terra meditans, immo exercens, omnibus exemplo eſſet. Hoc unum quod commendaret eam ſuperla

peris, reſtabat, ut vehementi aliquo tribulationis igne probaretur. is enim inſtar Lydii lapidis eſt illis, qui divino amore tacti, ſervitio Dei totos ſeſe devoverunt.

Rex tam ardens Religionis ſtudium, & tam indefeſſam ſanctiſsimorum exercitiorum continuationem probabat quidem admirabaturque, ſed ipſe interim voluptatibus ſuis atque luxui indulgebat. Nec ſine fructu: nam ex Eliſabetha Blunta al. Blontia genuit filium Henricum Fitzrei Comitem Noringhamiæ, quem Somerſetri al. Richmundæ Ducem creavit. [a] Mariam verò filiam, regio ſplendore educatam, & in diſciplinam nobiliſsimæ ſanctiſsimæque feminæ Margaritæ Sarisberienſis Eduardi regis quarti ex fratre neptis, Reginaldi Poli matri, traditam, jam grandiuſculam, declaravit Britannorum, quos olim VVallos vocabant, Principem (qui populus & inſulam primum occupavit, & ei nomen Britanniæ quo hodieq; utitur, impoſuit. Nã Anglosaxones, in auxilium Britannorum adverſus VVallos, hoc eſt, exteros, evocati, quum his devictis, animadverterent, nullo negocio ſe poſſe, pulſis iis in quorum auxilium venerant, rerum dominos ſeipſos conſtituere, arma in ſocios ſuos converterunt, ſubjugatoſque, ut á veris Anglis diſtinguerentur, VVallos vocarunt.) In hanc ergo Provinciam, quæ ad occidentalem Inſulæ oram; ſub quatuor Epiſcoporum diœceſibus, longe lateque diſtenditur, Maria ablegatur Nam quod apud Germanos eſt Rex Romanorum & Delphinus apud Gallos; hoc idem eſt apud Anglos VVалliæ Princeps. Mariæ nuptias multi Principes magnis ſtudiis ambiebant: inter quos erant, & Scotiæ Rex, Carolus V. Imperator, & Franciſcus I. Galliarum Rex, qui eam alteri ex filiis ſuis in uxorem petebat: habebat enim duos, Delphinum, & Aurelianenſem Ducem. Quorum quum nimis tenera judicaretur ætas, Rex Franciſcus ſeipſum obtulit Mariæ maritum. Nec Henricus abnuit, ſi tamen Carolus Clementem Papam, quem eo tempore militum ipſius inſolentia captivum tenebat, non dimitteret: nam bellum illi indicere cogitabat. Tandem Gallia abſtulit præclarum hoc cimelium, in quod tot principes oculos animumq; conjecerant, non forma ejus illecti tantum, ſed capti deſiderio ampliſsimi hujus Regni, cujus ad illam hæreditas pertinebat. Deſpõſa eſt ergo filio primogenito Regis Galliarum, peractiſq; apud Grenuicũ ceremoniis, juſſus eſt Elienſis Epiſcopus in Gallias trajicere, & de tam optata affinitate Regi congratulari.

Hinc facile apparet, quam conſtans apud omnes Principes Chriſtianos fides ac ſententia fuerit, de Catharinæ legitimis cum Henrico nuptiis; quum earum nuptiarum prolem, quæ non alia conditione, quam ſi legitima ſit, regnandi jus in Anglia cõſequi poteſt, tãto ſtudio in conjugẽ expetierint.

V. Henricus interea, ſuis moribus utens, nõ minus perdite, quã Catharina ſancte vivebat. Eo tẽpore Thomas Volſæus cœpit ſe in Regis gratiã inſinuare. cõformãs actiones ſuas Regis actionibus, & à flagitiis ipſius minime alienus. Eſt hic modus Principibus placendi expeditiſsimus, favere illorũ conſiliis, & ad exſequutionẽ cupiditatũ ipſorum maxime lubricarum, ſtrenuam audacemq; operã navare. Sic olim Mithridatis aulici, ad imitationẽ domini ſui, caput in alterum humerum deflexum geſtabant: quod idem hujus quoq; Regis aulici factitabant. Volſæus igitur, vafer & catus homo, animum induxit, omnia aſſentari, nihilq; vel hiſcere, niſi ad nutum ſui Principis *Humilis loco natus, ad magna non pervenit niſi per animi abjectionem*; quippe quem captivũ & maxime infamibus Principis ſui libidinibus obnoxium fecerat. Quum primũ in aulam irrepſiſſet; Regis Sacellanus fuit: nec multo poſt, Richardi Vintonienſis Epiſcopi opera, regiis eleemoſynis præfectus Sed quod ad magnitudinẽ ejus magis adhuc aditum patefecit, hoc fuit, quod Tornaco apud Morinos in poteſtatem Henrici redacto, Tornacenſis Epiſcopatus vectigalia ex Regis donatione cepit. Et hoc quidẽ initium illi fuit firmandæ naſcentis ſuæ fortunæ, quæ deinde ſolidũ robur acquiſivit, hac ratione. Poſt fructũ Epiſcopalium redituum, etiam ipſi Epiſcopatus ad manus ipſius devoluti ſunt, nimirum Lincolnienſis, Dunelmenſis, & Vintonienſis; tum autem Archiepiſcopatus Eboracenſis: atq; ita duobus maxime opimis Angliæ beneficiis fruebatur, Vintonienſi & Eboracenſi: ut omittam locupletiſsimas Abbatias, in quas ubiq; terrarum involabat. Qui enim cupiditatũ ſuarum ſervitio ſeſe ſemel obſtrinxit, numquam poſtea ſe extricare poteſt: *nec ulla eſt tam magna liberalitas, quæ hominũ concupiſcentias exſatiare queat: creſcunt enim dum implentur*. Tantus erat blandientis fortunæ erga Volſæum favor, ut intra paucorũ annorum ſpacium fieret & Cancellarius totius regni, & Cardinalis, & ad univerſum Angliæ regnum de latere Legatus Eratq; exterorum Regum is erga hominẽ amor, ut Volſæum penſionibus ſuis ditare, doniſq; & muneribus amicitiã ipſius exãbire, pro accepto beneficio interpretarentur.

[a] *Henninges Gemal parte 4.*

Ipſe

Digitized by Google

Ipſe Rex Henricus totus erat in ejus poteſtate, omnia pro illius arbitratu diſtribuens atq; adminiſtrans. Tanta magnitudo homini contigit ab illo, qui facit omnia, ut eadem poſtmodũ redigat in nihilum. Is hunc exaltavit, ut deprimeret alios, utq; ille inſtrumentum eſſet alienæ gloriæ, & ſuo exemplo nos inſtrueret, quo pede incedendum ſit in hoc mundo; quumque is, qui ad tantum faſtigium aſcenderat, ad extremum lapſus ſit, intelligamus quam parum ſperandum ſit illis, qui vix à limine bonam fortunam ſalutarunt, & tenuia dumtaxat quædam initia optatorum ſucceſſuum aſſequuti ſunt. Volſæus igitur, arrogantia atque ambitione turgens, non aliò jam aſpirabat, niſi ut tiara caput ſuum redimiret, & ſanctam ſedem conſcenderet. Quum animadverteret Carolus V. ſingularis prudentiæ Princeps, poſſe hominem ſuis rebus magno eſſe uſui, cœpit eum ſuum facere, & comitate, tamquam ad ineſcandam ejus ambitionem commodiſsima, in ſuas partes pertrahere. Scribebat ipſe manu ſua ad Volſæum literas: ſubſcribebatque in hæc verba: *Filius veſter & cognatus Carolus.* Miſeros, qui fumos, ventoſque in aere pendentes venantur, quum ſint ipſi magis etiam ſuſpenſi minuſque ſtabiles, quam bona, quibus inhiant! quin & miſeros Principes, qui, ut augeant triumphos ſuos, tot utuntur ſimulationibus diſſimulationibuſque, ad attrahendos nequiſsimos ſceleratiſsimoſque homines, qui ſuas factiones omni ratione juvent. Imperator ſpem fecit Volſæo (quæ tamen eum ſpes fefellit) ſi efficeret, ut Henricus Angliæ Rex perpetuum fœdus cum Cæſare coleret, Regemque Franciæ bello ſimul peteret, ſe ex altera parte effecturum, ut Volſæus, mortuo Leone decimo, fieret ſummus Pontifex. Implet Volſæus conditionem: ſed exſpectatione ſua excidit, idque magna cum Cæſaris laude. Is enim, Leone vita functo, de Volſæo ne per ſomnium cogitans quidem, Adrianum ſextum, ſanctiſsimæ vitæ hominem, Papam creandum curavit. Quod quum Volſæus ægerrime ferret, tempori tamen cedendum ratus, etiam Adriani mortem exſpectare decrevit. Sed & hic fruſtra fuit. Nam quum Carolus Franciſcum I. in prœlio Papienſi cepiſſet, atque ita eum in poteſtate haberet, quem regno exuere, ut ſuas ditiones augeret, conſtitutum habuerat, Volſæi non magnam deinde rationem habuit: quumque ad ipſum ſcriberet, non aliud, quam nudum Caroli nomen ſubſcriptionis loco apponebat. Quæ res ita animum Volſæi exacerbavit, ut ex eo tempore ruinam Imperatori meditaretur, ruptoque, quod cum ipſo coluerat, fœdere, ad hoſtes ejus tranſiret, & Chriſtianiſsimi Regis partibus totus accederet.

Initium vindictæ ſuæ inde ſumſit, quod maxime erat ad manum. Nam quum intelligeret, Henricum Regẽ alieniore animo eſſe à Catharina (Nuſquam eſt enim, ut proverbio dicitur, qui ubiq; eſt: quique amorem in multas diſpeſcit, tandem nullam amat) ad inurendam familiæ Imperatoris maculam, materteræ ejus à regio thalamo cum ignominia penitus diſjungendæ conſilium cepit. Quod animo agitans, Ioannem Longlandum Lincolnienſem Epiſcopum, qui Henrico erat à confeſsionibus compellat, prætexenſque veneno ſuo bonum publicum, & ſalutem Regis, rationes exponit, ob quas illegitimum eſſet Regis matrimonium: tandẽ addit, ipſius eſſe, de remedio cogitare. Longlandus Volſæo contradicere non auſus, par eſſe reſpondet, ut prior Volſæus Regem hujus rei admoneat, ipſique oſtendat, quam ſit grave peccatum, Regem tam pernicioſo matrimonio implicitum teneri, & germani fratris ſui thalamum polluere. Volſæus cum Rege ſermonem ea de re confere, cui Henricus aurem accommodaſſet, niſi eum retinuiſſet alicujus infamiæ metus. Longlandus qui Regi & cõſcientiæ ejus familiaris eſſet, id ſaltem petit, ut doctorum ſentẽtias exquirat. Annuit Rex haud difficulter, jãdudũ pertæſus Catharinæ, non ut duceret Margaritam Chriſtianiſsimi Regis ſororẽ, Duciſſam Alenzoniã, id quod Volſæus mẽte agitabat: aliò enim conſilia ejus ſpectabant. In examinanda hac cauſſa quum annum integrũ cum Conſilio ſuo inſumſiſſet, nihil tamen reperire potuit, ſuper quod fundaret deſiderium uxoris ſuæ dimittendæ, tam miſere interim deperiens Annam Bolenam, ut non niſi per ipſam vivere videretur, nec quidquam deſiderare præter ejus amplexus. *Ea eſt rerum pernicioſarum natura, ut nec normam patiantur nec menſuram*: morbique leves initio tempore ingraveſcunt. Sic accidit huic Principi, qui quum ſentiret morbum ſuum paulatim augeri, nova hac acceſsione penitus oppreſſus eſt. Vehementer inſtabat Volſæus, ut miſſis in Franciam Legatis Magaritam ſibi in uxorem peteret, & repudiaret Catharinam. Poſterius Rex habebat in votis, ſed de priori agere differebat, dũ cognoſceretur, poſſetne fieri divortium. Videbatur enim res non parum difficultatis habere, quippe quæ tantis Theologis, quos Rex conſuluerat, minime

plana

Digitized by Google

plaſta viſa fuiſſet, quin & Iulius Pontifex à prædeceſſore ſuo impetratam diſpenſationem novâ Bullâ confirmaverat.

VI. Accidit eo tempore, ut ex Francia legati adeſſent, qui Mariam Walliæ Principem, Delphino antea promiſſam, Aurelianenſi nunc Duci nuptū dari peterent. Henricus, poſtquam Legatos magnifice accepiſſet, auctor fuit Volſæo, ut ipſe Epiſcopo Tarbienſi, qui fuit Legatorum unus, negocium aperiret, non quidem Regis ſed ſuoipſius nomine, ut qui Francicam Anglicamque familias arctiore adhuc vinculo, per matrimonium Henrici cum ſorore Regis Franciſci, conglutinari ſummopere exoptaret. Volſæus cū Tarbienſi congreſſus, rem ita illi exponit privatim, tanquam ſi nulli eam, niſi ipſi ſoli, aperuiſſet. Epiſcopus à Volſæo circumventus, facileque perſuaſus, rem eſſe non ita magni negocii, in ſenatu Regis (ut fere Legati in iis, quæ ad Principum ſuorum utilitatem ſpectant, minime muti ſunt) bellam orationem habet, & non quidem jam VValliæ Principiſſam petit, ſed matrimonii inter Henricum & Margaritam Francicam mentionem proponit: utque matrimonium illud, quo jam rex tenebatur, illegitimum eſſe probaret, mille mendacia verbis ſuis admiſcet. Rex, tanquam ſi ea res ſibi nova, atque antehac inaudita ad aures accideret, attonito ſimilis, ægre ferre ſe ſimulat, quod controverſia ſuper ea re moveretur: tamen, ut conſcientiam ſuam, majoribus, quam hoc erat, oneratam criminibus, exoneraret, deliberandum amplius cenſet, certus nihilominus apud ſeipſum, progredi ulterius, ſi quos in conſilium prius adhibuerat, idem adhuc ſentirent.

Dum hæc in Anglia geruntur, non longè abfuit Romæ excidium. Decreverat Carolus Burbonius crudelius eam tractare, quam olim fecerunt veteres Galli: & niſi Deus ejus conatibus obſtitiſſet tum, quum ſacra mœnia tormentis quateret, flamma & ſanguine totam repleviſſet. Nunciatur in Angliam, Papam Clementem VII. captivum teneri. Quâ arrepta occaſione Cardinalis Volſæus Regem monet, ut triumphos ſuos augeat, quumque ſcripto adverſus Lutherum libro de ſeptem Sacramentis, titulum Defenſoris fidei ſibi jam acquiſiverit, gloriam iſtam nova gloria accumulet, Pontifice, quem Imperator captivum teneret, ex tam præſenti diſcrimine erepto. Rex, conſilium iſtud ſibi emolumento futurum ratus, ſperabat, ita ſe poſſe ſuo ſumptu Romanum Pontificem ſibi demereri, ut novū matrimonium contrahendi, uxoremque ſuam Cœnobio alicui includendi, facile veniam poteſtatemque ſit obtenturus. Itaque ſine mora Volſæum in Gallias cum trecentis aureorum millibus, & collegis duobus mittit. Volſæo mandata quædam occulta ſeorſim dat ad Regem Franciſcum I perferenda, de divortio Catharinæ, de matrimonio cum Regis ſorore, & de filiis ejuſdem duobus ex Cæſaris manu eripiendis. Lætus legatione Volſæus, mare trajicit. Sed dum Caleti agit, novas ab Henrico literas accipit, ut ne ullum de novo matrimonio cum Regis Galliarum ſorore ineundo verbum faceret, ſed tantum de reliquis articulis. Vehementer indignabatur Volſæus, videns prohibitum ſibi eſſe, quod omnium maxime in votis habebat. Erat enim illa propoſitum, per novas illas nuptias Regem Chriſtianiſsimum totum ſibi obſtringere atque obligare, ut eo deinde contra Imperatorem uteretur. Legationem nihilominus confecit: cujus is fuit ſucceſſus, quem Rex volebat, quemadmodum infrà à nobis dicetur.

HENRICUS VIII. PETIT A PONTIFICE judices qui de divortio cognoſcant, qui dati mox revocantur. Volſæus gratia regis excidit.

Caput Secundum.

ARGUMENTUM.

I. *Annæ Bolenæ natales & mores.*
II. *E Francia revertens, ſingularem caſtitatem ſimulat.*
III. *Quibus artibus Volſæus Cardinalis divortium inter Henricum & Catharinam apud Pontificem procurare conatus ſit.*
IV. *Novi a Pontifice judices qui de divortio Henrici regis cognoſcant, conſtituuntur. Laurentius Campegius & Thomas Volſæus Cardinales.*
V. *Campegii Cardinalis in Angliam profecti, cum Rege congreſſus & colloquium.*
VI. *Volſæus ſententiam pronunciat, non accepta prius à S. Sede Apoſtolica poteſtate.*

I. Dum Volſæus conſiliis ſuis in Franciam abripitur, Henricus in Anglia defixus, aliud nihil animo verſat, niſi tædium Reginæ, & Annæ Bolenæ amorē. *In igne non tantum ſpectatur,* quam

Digitized by Google

quam ſit magnus, ſed & quid urat atque depaſcat. Eodẽ modo & in hac animi paſſione, & in his flammis, quæ poſtea totam Angliam incendio complexerunt, non modo conſiderandũ eſt, quam violentæ ſint, ſed etiam quod ſit earum pabulũ, & cujus gratiâ ardeant. Henricus nil niſi Bolenam deperit, & ex confuſione inde in animo regis natâ, ortæ ſunt omnes in hoc Regno turbæ. Matrem habuit hæc femina Thomæ Boleni uxorem, ſed patrẽ incertũ. Hic Thomas Bolenus, eques, biẽnii legatione fũgebatur in Galliis. intra id tempus uxor ejus iſtam filiam enixa eſt. Ajunt, Regem Henricum VIII. quũ feminam hanc adamaret, ut eâ liberius frueretur virum ſub ſpecie honoris, in Franciam ablegâſſe, ipſumque ex ea hanc filiam genuiſſe, quam poſtmodum uxorem duxit. Thomas Bolenus in Angliam reverſus, quum familiam auctam deprehenderet, uxorem in jus vocatam apud Archiepiſcopi Cantuarienſis delegatos judices adulterii convincere, & deinde repudiare conſtitutum habebat. Illa Regi, quanto in periculo, niſi ille opem ferat, conſtituta ſit, ſignificat. Is Marchionem Dorceſtriæ ad Thomam Bolenum propere mittit, cũ iis mandatis, ut abſtineret à lite, condonaret uxori, eamque iterum in gratiam reciperet. Bolenus tamen mandatis regis non prius paruit, quam ab uxore audiſſet, ſe à Rege ipſo corruptam, viroque abſente pæne vi expugnatam, filiam iſtam non niſi ex Regis congreſſu habere. Ita tum uxoris deprecatione, tum Regis mandato, tum etiam Marchionis interceſſione motus, cum uxore in gratiã rediit, Annamq; deinceps filiæ loco educavit. Iam prius Thomas Bolenus aliam filiã ex conjuge ſua genuerat, cui nomen Mariæ impoſitum fuit. In hãc Rex, dum ad matrem commeat, oculos conjicit, eandemque deinde in aulam ſuam, immo & in adulterinum thalamum traducit. *Citius augentur vitia, quam minuuntur: & amor, ubi ſemel animum hominis occupavit, in eoque imperio potitur, rationem foribus excluſam & audire & agnoſcere recuſat.* Fertur, Regem aliquando ab equite quodam ex gente Bolenorum, cui Briano nomen eſſet, quæſiviſſe, quale peccatum videretur, matrem primum, deinde filiam cognoſcere? Cui Brianus, Omnino, inquit, tale, ô Rex, quale gallinam primum, deinde pullũ ejus gallinaceũ comedere. Conſtabat Henrici aula ex genere hominum perditiſſimo, qui quaſi palmâ propoſitâ, ita inter ſe decertare videbantur, quiſnã eſſet flagitioſiſſimus. Inter hos, ſi nequitiam ſpectes, facile princeps exſtitit hic, quem dixi, Brianus, obque id vocabatur *Inferni vicarius*. Henricus igitur, poſtquam filiam cum matre adulterando commiſcuiſſet, ut nihil deeſſet ad cumulũ omnis impietatis, & flagitii, quod excogitari poteſt, inceſtuoſiſſimi, ad alteram quoq; filiã Annã Bolenã, animum adjecit: quæ credebatur ipſius Henrici filia eſſe, quemadmodum Thomæ Boleni uxor viro ſuo affirmaverat, Marchione Dorceſtriæ, & aliis ſummæ dignitatis viris præſentibus.

Neſcitur, quæ dementia Regẽ Angliæ ceperit ut ab ipſa deformitate faſcinari ſe pateretur. Anna enim parum formoſa fuit, corporis ſtatura proceriore, oblonga facie, capillo nigro, colore ſubflavo: nullus erat in vultu decor: os deturpabat dens unus in ſuperiore gingiva prominens: in dextera manu ſextus adnaſcebatur digitus: ſub mento etiã ſuccreſcebat turgidũ neſcio quid cujus deformitatis tegendæ cauſſa colli & pectoris ſuperiora, quæ ex more nuda geſtabãtur, ipſa operiebat. Nec deerat tamen, quod eam cõmendaret, quiddã majeſtatem præferens, & ſimul amabile: facetus ſermo, ſaltandi, omniſque generis muſicis inſtrumẽtis ludendi peritia. Ceterũ imperioſa, moroſa, glorioſa. Vix decimumquintum ætatis annum attigerat, quum ab eo, qui Thomæ Boleno à poculis fuit, deflorari ſe paſſa, deinceps cum eo, qui eidem à ſacellis fuit, libidinem exercere perrexit. Inde in Franciam mittitur, ubi regio ſumptu, non longe à Briero, apud nobilem quendam virum educata, paulo poſt ad palatium regis Galliarum ſe contulit. Ibi tam impudice vixit, ut vulgo à Gallis appellaretur Haenea, ſeu *Equa Anglicana*, nihil Gallicarum matronarum gravitati ſimile habens. Quumque etiam ad regem ſalutandum progreſſa, ab eo aliquoties domi ſuæ familiariter inviſeretur, cœpta eſt vocari ab Aulicis *Mula Regia*. Lutheranæ ſectæ addicta quum eſſet, non tamen à ſolennibus Miſſarum Catholico ritu peractis abſtinebat.

II. In Angliam reverſa, Regis, qui unius amore non diu detinebatur, ſed concubinas ſubinde mutabat, vagum inconſtantemque animum facile cognovit. Fere enim turpes amores tædium rei amatæ poſt ſe trahunt. Igitur quum ſui amore Regem captum animadverteret, ipſa ſeſe duram atque inexorabilem adverſus ejus blanditias ac pollicitationes exhibuit, caſtitatẽ ſimulans, à qua erat alieniſſima. Non enim ignorabat, ea, quæ parvi conſtant, etiam parvipendi, magiſque juvare victorias diffici-

Digitized by Google

difficiliores: nec magni æſtimari formas, quibus facile eſt potiri: adeoque difficilem ſe ſe præbens tum, vt omnium, quæ in aula erant, feminarum caſtiſſima & religioſiſſima haberetur, tum Regem prorſus ſuum effecit, qui ſe felicem iudicabat, ſi repudiata Catharina, hanc virginem matrimonio ſibi copularet. Iā in Gallijs volabat rumor, Annam Henrico nupturam. Agebat tunc in Gallijs Thomas Bolenus, Annæ, vt credebatur, pater, Legatione fungēs vnà cum nobiliſſimo equite Antonio Bruno. Is ergo, re intellecta, ſtatuit reuerti in Angliam, detecturus Regi de Anna, quod magna eius intereſſet, quodque ab alio forte poſtmodum detectum, ipſi Boleno periculum creare poſſet. Reuerſus, impetrata à Rege ſecreta audientia, rem totam, ob quam venerat, exponit, dum ipſe in Francia olim degeret, natam vxori ſuæ Annam Bolenam: ac ſe quidem voluiſſe vxorem ea de cauſſa repudiare, niſi & Rex interceſſiſſet, & vxor aperte faſſa eſſet, Annam Bolenam eſſe filiam Regis: non debere ne per ſomnium quidem in mentem Regi venire tale matrimonium quod non poſſet illi eſſe non probroſum, immo exitiale, quippe ſi propriam filiam duceret. *Tace, ô ſtolide* (inquit Rex) *centum alij ex æquo tuam vxorem compreſſerunt: cujuſcunque illorum ſit filia, certe quidem erit vxor mea.* Tu ad legationem tuam reuertere, & ſi vis eſſe conſultum vitæ tuæ, rem ſilentio preme.

Nemo erat in toto Angliæ Regno ex viris cordatis, qui non ab his nuptijs maiorem in modum abhorreret. Præter ceteros, ij, qui ex Regio Senatu erant, memores, ſui officij eſſe Regem tanti erroris admonere, turpem Annæ vitam ipſi ob oculos ponere conſtituerunt Prius autem in rem totam inquirere ipſis eſt viſum. Eminebat inter Palatinos inſignis quidam aulicus Thomas Viatus, qui quum intelligeret, Senatum Regis hoc ipſum agere, ad eum vltro venit, ac ſe confeſſus eſt cum Anna Bolena rem habuiſſe, nihil minus cogitantem, quam Regem velle ipſam thori conſortem facere. Senatus ita inſtructus, quantis infamiæ maculis, atque adeo apertis criminibus Anna Bolena implicata teneatur, quibusque id documentis compertum ſit, Regi exponit, addito etiam eo, quod Viatus vltro confeſſus fuerat Rex amore (cuius ea eſt cæcitas, vt ne ea quidem cernat, quæ maxime omnium ſunt oculis expoſita) flagrans, reſpondet, nihil ſe dubitare, quin magna ſui obſeruantia & amore, publiciq; commodi ſtudio adducti eſſent, vt & iſta nunciarent, & tanta cura in rem ipſam inquiſiuiſſent, ſe tamen certo credere, omnia illa eſſe à nebulonibus ſuorum conſiliorum & pacis publicæ turbatoribus, conficta, atque adeo perſuaſiſſimum ſibi eſſe, Annam Bolenam eſſe honeſtiſſimam caſtiſſimamq; virginem: nec vllam ſe ex omnibus, quaruum tentaſſet pudorem, conſtantiorem Anna expertum eſſe.

Thomas Viat' ægre ferens, ſuo verbo fidem nō eſſe habitam, quibusdam ex Senatu dixit; ſi hoc Regi videretur, ſe curaturum, vt Rex ipſe, vera eſſe quæ dixiſſet, oculis ſuis videret, quantumque Annæ fidelitati fidendum ſit, aperte cognoſceret: valde enim amabat Anna Thomam Viatum. Quā rem quum Suffolciæ Dux Regi expoſuiſſet, Rex indignatus, Viatum ex aula ſua eijcit & Annæ totam rem narrat, quæ tanta aſtutia & calliditate crimen ſuum palliauit & quaſi incruſtauit, vt eius ream eſſe, minus etiam quam antea, Rex ſibi perſuaderet.

Cardinalis Volſæus, confectis ex ſententia negocijs, præterquā eo, quod maxime omnium concupierat, matrimonio ſcilicet Catharinæ cum Hērico, in Angliam reuertitur: reuerſum Rex monet, vt cauſſam repudij, quantum poteſt, apud Pontificem promoueat. Iam antea Volſæus Protonotarium ſuum Gamberum Romam miſerat, qui Pontificem doceret, quantum ipſius in libertatem reſtituendi cauſſa feciſſet, eique perſuaderet, vt in grati animi teſtificationem Volſæum, conſtitueret generalem Vicarium ſuum per Galliam & Angliam, quoad ipſe Pontifex libertatem reciperet, quod factum eſt ſeptimo captiuitatis ſuæ menſe. At Pontifex, cui ea res parum grata eſſet, rem diſtulit, quouſque libertas ſibi reſtitueretur. Vehementer abhorrebat Volſæus ab Annæ nuptijs: ſed quum tanto ſtudio diuortium Catharinæ ſollicitaſſet, quamuis conſilia ſua cancrino more incedere animaduerteret, obloqui non eſt auſus. *Solent peccata ſecum trahere ſua præmia,* ita hujus quoque, quod Volſæus procurauerat, mali compenſatio fuit, quod ſpe boni ſibi propoſita prorſus excidit. Iam cauſſa diuortij in tota Anglia per omnium ora ferebatur, alijs aliter de ea ſentientibus. Hi, qui nouis rebus ſtudebant, quique camelorum inſtar non niſi ex aqua turbida bibendum ſibi iudicabant, quum ex tanta rerum commutatione creſcere ſe poſſe animaduerterent, nouum iſtud matrimonium approbabant, alterum omni ratione impro-

Digitized by Google

probantes, tanquam illegitimum. Contrarium tuebantur prudentiores, & qui pacem amabant. Quodam die, Rege apud Cardinalem Volſæum agente, lectus eſt liber diffamatorius, quo Catharinæ matrimonium impugnabatur: certatim enim libri ab utraque parte conſcribebantur. Epiſcopi qui aderant, non aliud dicere auſi ſunt, quam ex iis quæ illic in medium proferebantur, juſte poſſe Regem ſcrupulum aliquem animo concipere. Eſt hic mos eorum, qui aulas Principum ſectantur, ut malint omnia ſurſum deorſum ferri, quam ut ipſi veritatem libere profitendo, detrimentum aliquod accipiant. Linguis aſſentatorum nulla eſt peſtis regibus perniciosior: nec magis metuendi ſunt proditores, quam adulatores. *Socrates dicebat, rem eandem eſſe veritatem cum virtute: & certe qui alteram odit, utramque odit.* Non erat tam hebes Rex, quin placendi cauſſa hæc ab illis proferri intelligeret, deteſtabaturque in animo ſuo id quod tum quidem approbare videbatur. Ut verò machinationibus ſuis colorem aliquem faceret, ſuaque auctoritate etiam prudentiores in ſententiam ſuam pertraheret, vocat ad ſe Thomam Morum, qui tunc quidem erat ex regio Senatu, ſed poſtea totius regni Cancellarius factus eſt, ſatagens eum, quod in magna æſtimatione eſſet, ſuarum partium facere. Huic præcipit, ut cum Doctore Foxio Regii Collegii apud Cantabrigiam moderatore, de divortio Catharinæ conferat. Negante Moro, fieri poſſe divortium, & Foxio contra affirmante, Rex, Morum, quem in ſententia perſtantem animadverteret, largitione corrumpere aggreditur: ſed & hic inexpugnabilis graviſsimi viri integritas deprehenſa eſt. Quapropter quum in Anglia parum rem ſuccedere intelligeret, alia eam via tentare ſtatuit. Stephanum Gardinerum juriſconſultiſsimum virum, qui nuper cœperat à ſecretis Regi eſſe, ad Papam unà cum Franciſco Briano mittit, jubetque de libertate reddita Pontifici gratulari, eundemque hortari, ut ad fedus cum Rege Galliarum adverſus Imperatorem ſeſe adjungat, ſic tamen, ut matrimonium Henrici cum Catharina, præter legem naturæ contractum, & temerè à Iulio II. Pontifice confirmatum, irritum declaret: fore eam rem gratiſsimam ipſi Catharinæ, cujus ea ſit ſanctitas, & tale Religionis ſtudiũ, nihil ut magis in votis habeat, quam ſe in monaſterium aliquod abdere, utpote quæ omnem mundi pompam, omnem regium faſtum contemnat & pro nihilo æſtimet. Placeat igitur ſuæ Sanctitati judices hujus negocii dare Cardinales Campegium & Volſæum: quod beneficium tã grato animo Rex Henricus ſit accepturus, ut ſtipendia ſit perſoluturus quatuor millibus peditum ad perpetuam cuſtodiã ſuæ Sanctitatis, quam tot Principes deſtructum eant. Non moverunt Pontificem tam ampla promiſſa, nec tam ſtrictæ obligationes, ut annueret Legatorum petitioni. Sed quum apud Urbem Veterem (hodie Orvietum) quo primum ex Adriani mole liberatus ſe contulerat, Legatorum propoſitiones audiviſſet, gratias eis egit, & cur in Gallicum fedus intrandum ſibi hoc tempore non putaret, rationem reddidit: addiditque, quod ad cauſſam divortii attineret, ſe, an legitime fieri poſſet, diſpecturum: & ſi poſſe conſtaret, omnia Henrici cauſſa facturum, eoſque, qui eo nomine moleſtiã ipſi exhiberent, adverſarios habiturum: interim ipſi ea de re cum certis Cardinalibus & Theologis agerent, qui de negocio pronunciaturi eſſent. Non poterat aliud reſponſum Legatis dari: magnuſque error foret, imprudentiæ Pontificem accuſare, quum ſingulari ſapientia in hoc negocio ſit uſus. Cardinales & Theologi, rationibus atque argumentis Legatorum perſpectis, examinatiſque omnibus, quæ in utramque partem diſputari poterant, uno conſenſu reſponderunt, *rationes à Legatis adductas non ſufficere ad divortium concludendum, minimeque eſſe matrimonium inter Regem Henricum VIII. & Sereniſſimam Catharinam illegitimum: ideoque opus non eſſe, ut alii hujus rei judices dentur, multoque minus, ut permittatur negocium Anglis, qui in gratiam Principis ſui juſtitiam pedibus ſint conculcaturi.*

Legati vehementer hac ſententia offenſi, benignius reſponſum ſe à ſua Sanctitate exſpectaſſe, apud Pontificẽ queſti ſunt, affirmantes, aliis Theologis Romanæ curiæ aliud videri: & ſi matrimonium Henrici jure divino interdictum non fuiſſet, tamen Regem oſtenſurum, ipſius Iulii diſpenſationem minime fuiſſe canonicam aut legitimam. Pontifex, cupiens & Regi gratificari, & conſcientiam ſuam illæſam cuſtodire, *Faciam*, inquit, *Regis cauſſa, quidquid jure facere mihi licebit. Ceterum agitur jam de Sacramento Eccleſiæ, quod quum ſit juris divini, nihil in eo nobis innovare licet: & agitur de matrimonio fidelium, auctoritate deceſſoris mei contracto, viginti annorum cohabitatione firmato, & denique prolis fructu corroborato.* Addit, *prævidere ſe magnum bellũ*

inter

inter Regem ipſorum & Imperatorem, qui tantam injuriam non ſit in ultam paſſurus :. ſui autem officii eſſe ut qui ſit communis Chriſtianorum pater, providere, ne quid turbarū in Chriſtiano orbe exeriatur. Nihilominus tamen, ut illius benevelentia, qua Regem ipſorum complecteretur, fidem ipſi faceret, efficeretque ne temere deciſum fuiſſe hoc negocium merito alicui videatur, iterum ſe Regis cauſſam aliis Cardinalibus & Theologis cognoſcendam commiſſurum.

IV. Novi hi judices, quamvis judicarent, Romæ hanc litem decidendam eſſe, tamen ob Regis, qui & libro edito fidem Catholicam defendiſſet, & armis ſummum Pontificem in libertatem aſſeruiſſet, in Eccleſiam merita, cupientes ipſi gratificari, ſtatuerunt judices in Anglia dandos, qui litem dirimerent. Exiſtimabant enim, utut caderet, non futuram rem adeo difficilem, quin remedium è veſtigio adhiberi poſſet, Pontifice judicum acta reſcindente, & cauſſam ad ſe revocante.

Hæc autem poſterior ſententia valuit apud Clementem, partim gratiæ Henrici nimirum ut quidam ſuſpicantur, dantem, partim nihil ſuſpicatum, quod falſa eſſent illa omnia, quæ de Catharinæ vel aſſenſu, vel monaſtica vita paſſim ſpargerētur. Dati ſunt ergo judices. Laurentius Campegius, & Thomas Volſæus. Regina, cui undequaque inſidiæ ſtruebantur (Nam velut umbra, ſole nubibus obducto, evaneſcit: ita qui nihil aliud, quam felicitatis eorum, quibus ſuam operam addixerunt, ſplendorem ſequuntur, adverſitatum nebulis prioris proſperitatis lumen offuſcantibus, nuſquam comparent) de his, qui ad urbem mittebantur, Legatis certior facta nō fuerat. Attamen ſimul ac tale quid ſuſpectum habere cœpit, *petiit à Pontifice per literas, niſi & ſe deſtructam, & cauſſa ſua juſtitiam oppreſſam vellet, ne quam legationem in Angliam de hoc divortio cognituram mitteret.* Simulque à Carolo V. Imperatore ſummis precibus contendit, ne ſe afflictam deſereret, cui vita mille mortibus ſit moleſtior, cuique omnes iſtæ inimicitiæ ob ipſius Cæſaris odium ſuſtinendæ ſint. Carolus, qui Pontificem dimittendo univerſum Cardinalium Collegium ſibi demeruiſſet, Legatum ſumma diligentia Romam mittit, perque eum apud Pontificem quæritur, *tam de nunciis à Rege Angliæ in Vrbem inſcia Regina (de cujus tamen honore præcipue agebatur) clanculum miſſis, quam de judicibus in ipſa Anglia, ubi omnia ad nutum Regis agenda ſint, datis non defuturum ſe materiæ ſuæ, ſed, niſi juſtitia cauſſæ ſuæ obtineat, Angliam armis invadere paratum eſſe: ſolam fornicationem harum turbarum originem eſſe, nec aliam ob cauſſam Regem uxorem ſuam repudiare velle, quam ut perditiſſima femina, quam perdite depereat, fœdis amplexibus fruatur.*

Pontifex quum intellexiſſet, ſuggeſtionem Regis Angliæ Legatorum falſam fuiſſe, quatuor nuncios celerrimo curſu, diverſis itineribus ad Campegium miſit, per literas ei mandans, *primum ut in itinere quam tardiſſime progrediatur: deinde quum in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat, in quo ſi non profecerit, Sereniſſimæ Reginæ Religionis ingreſſum perſuadere conetur; denique ne ullam in cauſſa divortii ſententiam abſque novo & expreſſo ipſius Pontificis mandato ferat.* Hoc (inquit) ſummum maximum ſit tibi mandatum. Aliis vero literis Viterbii datis, plane ſignificat, *ſi de ſua tantum perſona ageretur, ſe omnia pericula in Regis Henrici gratiam ſubiturum :* ſed nunc illius voluntati abſque injuſtitia & publico totius Eccleſiæ ſcandalo ſatisfieri non poſſe.

V. Campegius nonis Octobris Anno 1528. Londinum ingreſſus, ſtatim à Volſæo ad Regis palatium deductus eſt : ubi Rex & duo Cardinales de ſuis rebus multum diuque colloquuti ſunt. Diebus aliquot interpoſitis, *Campegius Reginam hortatur, ut pacis cauſſa tempori cedat, ſeque tot ærumnis, quibus quotidie angatur, eximat: longe & honeſtiorem & jucundiorem illi futuram vitam monaſticam ea quam nunc agat, moriens, quamvis ſit viva, quotidie.* Reſpondet illa, ſe quidem ultro dudum huc propendere, ſed quum videat id agi, ut vi ad Religionis ingreſſum compellatur, conſtitutum ſibi eſſe, eo magis reſiſtere, matrimoniumque ſuum, ad quod divinitus vocata ſit, conſtantiſſime, quoad vivat, tueri; *nec ſe Iudices iſtos recipere, utpote ſibi ſuſpectos, & per mendacia à Pontifice extortos : Volſæum totius hujus mali primum auctorem fuiſſe, propterea quod ſpe Pontificiæ dignitatis obtinendæ excidiſſet, nec Carolum Imperatorem conatibus ſuis faventem eſſet expertus.* vehementer offendit Volſæum (ut veritas plerumque odium parit) hoc reſponſum Reginæ, cauſſæque ejus adhuc iniquiorem fecit. Verum eſt, quod dicitur, *linguam in corde eſſe, non autem debere cor viciſſim eſſe in lingua:* & ſæpenumero evenit, ut iis, qui ad optatos conſiliorum ſuorum ſucceſſos pervenire cupiunt, aliud ſit exprimendum linguâ, aliud pectore clauſum gerendum. Ariſton dicebat, *plurimum nocere eos ventos, quorum flatu denudamur.* Regina, cui plurimum ea res incommodabat, tot incurren-

tium malorum impetu concuſſa quidem; ſed nondum fracta, ſola in Deum fiducia ſuffulciebatur, adverſuſque tot arietes honorem ejus quatientes perſtabat: & quamvis inimici ejus multas de ipſa victorias reportarent, virtus tamen ipſius & regia animi magnitudo adverſus omnes fortunæ injurias invicta permanebat. Campegius intellecta & Reginæ ſententia, & Regis pertinacia, & Volſæi ad obſecundandum Principis ſui voluntati promtitate, Pontificem de omnibus edocet, rogatque, *ut primo quoque tempore, quid ei faciendum cenſeat, præſcribat.* Pontifex quum humanis conſiliis parum promoveri animadverteret, ſperans Deum aliquando manum admoturum, rem procraſtinabat; ſi forte tempus (quod non raro ad mundanorum negociorum eventus multum momenti affert) remedium aliquod oſtenderet. Itaque ad ſex integros menſes, hoc eſt, à nonis Octobris, uſque ad quintum Calendas Junii An. 1529. à cauſſæ cognitione ceſſatum eſt.

Interea Rex, cujus moribus jam nihil erat corruptius, quum videret indignari populum tum ob adventum Campegii, tum quod unius meretriculæ cauſſa ingens malorum & bellorum pelagus ſeſe per totum Regnum effuſum iret, convocatis aulæ ſuæ primoribus, tanquam ſi nec conſcientiam nec animam haberet, in publico conventu proteſtatur, *ſe non alicujus feminæ amore captum, ſed ſolo conſcientiæ ſcrupulo adductum tantopere urgere, ut an legitimum ſit ſuum cum Catharina, fratris olim ſui uxore conjugium, dijudicetur.* Sed falſa eſſe quæ diceret, nemo ignorabat. Paullo ante Theologi reſponderant, dummodo Julii Pontificis, qui leges Eccleſiaſticas relaxarat, infirmaretur diſpenſatio, nullo negocio matrimonium diſſolvi poſſe. Stephano igitur Gardinero, & Franciſco Briano, qui Romæ agebant, mandatum eſt à Rege, peterent à Pontifice, primum, ut Julii Papæ diſpenſationem pronunciaret legibus divinis & humanis contrariam, ipſoque jure nullam; deinde ut poteſtatem faceret, Mariæ Valliæ Principiſſæ Henrici & Catharinæ filiæ cum Henrico Richmundiæ Duce, ejuſdem Henrici Regis filio notho, ſucceſſionis Regiæ ſtabiliendæ cauſſa, matrimonio conjungendi. Tanti faciebat Pontificis diſpenſationem, ut ea accedente, fratris cum ſorore conjugium procurare non vereretur. Hoc autem Regem petiiſſe, ex ipſius Pontificis ad Campegium literis cernitur. Addidit Henricus, ſuarum rerum ſatagens, literas ad Pontificem, ſua manu ſcriptas conſignataſque, quibus petebat, ut Pontifex ejus feminæ in uxorem accipiendæ, cujus ſororem carnaliter cognoviſſet, gratiam ſibi auctoritate Apoſtolica faceret. Erat Annæ Bolenæ ſoror Maria: hanc Henricus corruperat; quemadmodum ipſa Maria, ſorori ſuæ tantum honoris faſtigium invidens, palam dictitabat. Hoc igitur Henricus volebat, ut poſt Mariæ, quin & matris Mariæ & ipſius Annæ, ſtupra, Annam Bolenam in uxorem ducere ſibi per Pontificem liceret. Quod ita eſſe, Polus Cardinalis affirmat eo opere, *quod de unione Eccleſiaſtica* ſcriptum reliquit: additque, Henricum ita demum hoc ultimum impetraſſe, ſi ante conſtitiſſet, Julium Pontificem non habuiſſe jus, priore illa in cauſſa (hoc eſt in nuptiis cum fratris uxore) diſpenſandi. Legatis vero Regis Angliæ Pontifex reſpondit, ſe acturum cum Imperatore, ut authenticum illud Julii decretum, quod apud Cæſarem exſtabat, aut in Urbem Romam, aut certe in Angliam tranſmitteretur. Inſtabant Legati, ut niſi intra duos menſes proxime ſequuturos decretum Julii exhiberetur, ſua Sanctitas illud irritum ac nullum pronunciaret. De qua petitione quum Cardinales de Monte, & Quatuor Coronatorum, Epiſcopus Simoneta, & Theologi quidam ex mandato Pontificis cognoviſſent, viſa eſt omnibus iniquiſſima, tam ob temporis præſcripti brevitatem, quam ob inuſitatum edicti modum.

Pontifex, cui moleſta res eſſet, per literas cum Legato ſuo Campegio expoſtulat, *quod ejuſmodi mandata Romam perferri paſſus ſit, quæ in Anglia præcidi oportuiſſet.* In earum literarum extremo queſtus eſt, qui Papæ fuerat à Secretis, Joannes Baptiſta Sanga, Legatos Regis magnum malum Sedi Apoſtolicæ minatos, niſi Rex voti ſui compos fieret. Ex quo conſtat, Regem eo animo fuiſſe ut potius Eccleſiæ, quæ Dei ſponſa eſt, libellum repudii mittere vellet, quam libidinibus ſuis valedicere. In tempeſtate murmur quoddam prius eſt fulgure, in tonitru flamma emicat ante fulminis ictum & ædificiorum ruinas crepitus quidam prænunciat. Ita hæ quoque calamitates ingenteſque ruinæ non ſine antecedente minarum fragore evenerunt. Legati Brianus & Gardinerus per literas Henrico ſignificant, quibus adjunctis conditionibus Pontifex ea, quæ petierant, conceſſerat: nunciant præterea, inter Papam & Cæſarem recentem pacem factam eſſe, qua omnia, quæ Borbonii milites eripuerant, Eccleſiæ reſtituerentur. Metuens

ergo

ergo Rex Angliæ, ne per hanc concordiam & Papa illi minus deberet, & Galliarum Rex filiis à Cæſare receptis, ſua ope minus indigeret, atque ita undique deſertus, effectum dare, quod animo agitabat, non niſi difficulter poſſet: litis in Anglia deciſionem omni ratione accelerare conſtituit, quamvis Campegio in judicio aſſiſtere recuſante, eo quod nec Julii decretum coram exhibitum eſſet, & ipſe à Pontifice abſque novis mandatis de cauſſa illa ulterius cognoſcere prohibitus fuiſſet. Hunc tamen minis, blanditiis, muneribus, importunitate eo adegit, ut tandem una cum Volſæo, Londini, quinto Calendas Junias, anno 1529. in cœnaculo fratrum ordinis D. Dominici, tribunal conſcenderit. Mandatis igitur Clementis Papæ (ſed non ejuſdem revocatione) ante omnia recitatis, nominatim evocant, primum Regem Henricum, cujus vice procuratores aderant; deinde Reginam, quæ ipſa in medium prodiit. (O miseram! quæ propterea repudiata eſt, quod vir ejus turpiſſimos amores ſuos non niſi morte uxoris ſuæ ſtabilire, nec niſi ejus honore profanato, libidinibus ſuis pro voto obſequi poſſet.) Ingreſſa igitur in locum tam inauſpicatum, judices illos proteſtata ſuſpectos eſſe, recipere aperte recuſavit. Reſponſum eſt à Legatis, non profuturam Reginæ appellationem, niſi doceret, mandata ipſorum eſſe revocata. Et hoc quidem die nihil deciſum eſt. Proximo, quo in judicio conſeſſum eſt, Regina iterum affuit, ac tum quidem, propoſita ſolenni exceptione, ad Papam, omiſſa ulteriore litigatione, ſe provocare teſtata eſt, rationeſque, cur id faceret, has expreſſit. *Primum, quod locus judicii parum æquus videretur. Nam ſe in Hiſpaniis natam, ibi eſſe peregrinam: ideoque litem ſuam in Anglia, ubi Rex omnia poſſit, decidi non debere.* Deinde, *perſonas judicum non ſolum Regi devinctas, verum & ſubjectas eſſe, Volſæum ob Vintonienſem & Eboracenſem Epiſcopatum, Campegium, ob Sariſburienſem.* Rex animadvertens, cauſſæ ſuæ remoram injectam, nec ſententiam repudii à judicibus ferri, quamvis hi appellationem Reginæ non reciperent, ipſe in judicio ſeipſum ſiſtens, ſumma cum confidentia juratus affirmavit, *non odio Reginæ, ſed ſcrupulo conſcientiæ ſe impulſum, ut, an matrimonium ſuum ratum eſſet, judicio decidendum permitteret. Nam ſi vel odio aliquo, vel alicujus feminæ amore huc adductus fuiſſet* (*ut quidem vulgo crederetur*), *non ſe à Pontifice judices petiturum, ſed in ipſa Anglia ſoli Eboracenſi Cardinali de latere litem hanc decidendam permiſſurum fuiſſe. Nunc quum Cardinalibus hiſce ea poteſtas à Pontifice delegata ſit, ſe illorum ſententiæ penitus acquieturum.* Regina quæ actioni intererat, quum animum Regis nec commiſeratione emolliri, nec ratione flecti videret, de loco ſuo ſurgens, Regem ad dextram ſub conopæo conſidentem adivit, genibuſque ejus advoluta ab illo ſupplex precata eſt, *ut quoniam ipſa peregrina eſſet, litem iſtam, de qua ejus honor dependeret, non pateretur in Anglia diſceptari: ibi enim quod non juſtum æquumque eſſet, ſed quod Rex vellet, actum iri. Se quidem coronam, quam tam diu geſtaſſet, ad pedes Regis deponere, omnibuſque quæ ſunt in his terris ſublimia, renunciare paratam: ipſi tamen renunciare, aut vinculum, quo tam ſancte colligati eſſent, rumpere non poſſe. Aliud ſupplicium quæreret, quo ſummum tum erga ipſum amorem, tum obſequendi ipſi ſtudium nunquam à ſe depoſitum, compenſaret.* Quæ quum dixiſſet, oculos ſuos erga regem ſuſtulit plenos lachrymis, quæ etiam duriſſima corda mitigare debuiſſent, ſed Henrici animum flectere non potuerunt, in quem omnes Tiberiorum, Neronum, Domitianorum perditos mores confluxiſſe diceres. Aſſurgens tamen, & ſublatam benigniſſimis oculis intuitus, poteſtatem ſe illi facere dixit apud communem Chriſtianorum patrem litem perſequendi: populo interim, qui vultum ipſius, animi indicem, ſpectans, facile quid mente clauſum gereret divinabat, minime ſibi à lachrymis temperante, quòd Reginam eo anguſtiæ redactam videret.

VI. Regina accepto hoc reſponſo, ſtatim actis gratiis, ex loco judicii diſcedit. Sed vix egreſſæ nunciatur, ipſam à Rege & judicibus revocari. Minimè obſcurum videbatur, quin Regem promiſſi pœniteret: id quod acerbiſſimi mœroris & ſummæ indignationis Reginæ cauſſa fuit. Quæ, *Parebo* (inquit) *marito meo, non item iis, quos judices non agnoſco.* Jamque in judicii locum reverſura erat, quum id cauſſæ ſuæ magnum præjudicium allaturum eſſe, à procuratoribus ſuis admonetur. Itaque hac propoſita Regis nuncio excuſatione, *Hodie,* inquit, *primum domino meo Regi non parui, ſed quum proximè eum videro, hanc culpam deprecabor.* Henricus vero, promiſſi immemor, Legatos ad ſententiam ferendā omnibus modis urgebat. Diſputatur ergo, reſpondetur, replicatur, hinc Regis, illinc Reginæ procuratoribus cauſſā ſuā propugnātibus. *Nulla eſt tam injuſta cauſſa, cui nō inveniatur patronus, & cujus deformitati non aliquis color detur.*

Et ſæpe evenit cauſſidicorum induſtria, ut bona cauſſa iniqua prævaleat. Erant Sereniſſimæ Reginæ advocati, primum Gulielmus Varamus Cantuarienſis Archiepiſcopus. Deinde quinque Reverendiſſimi Epiſcopi, Guthbertus Tonſtallus tunc Londinenſis, poſtea vero Dunelmenſis, Nicolaus Veſtus Elienſis, Joannes Clercus Bathonienſis; Joannes Fisherus Roffenſis, Henricus Standicius Aſaphenſis, optimi viri & doctiſſimi. Quibus adjungebantur alii Theologi quatuor, Abelus, Fetherſtonus, Povellus & Ridlæus. Adverſus hos quum Regis advocati, literas Adriani Cardinalis, qui Pontificis quæſtor in Anglia quondam fuerat, recitaſſent, in quibus dixerat, ſe ex Papa Julio audiſſe, quum diceret, ſibi non videri quod in matrimonio Henrici & Catharinæ diſpenſationem poſſet interponere, ex altera parte procuratores Reginæ in medium protulerunt ipſius Julii literas ad Henricum ſeptimum conſcriptas, in quibus hæc verba erant: *De diſpenſatione matrimoniali nunquam negavimus, nec ſuſpicionem præbuimus, quo minus eam facere vellemus, ut aliqui minus vere dixerunt; ſed reſpondimus, nos exſpectare in illa concedenda tempus magis accommodatum, ut conſultius & maturius fieret, cum hujus ſanctæ Sedis & utriuſque partis honore.* Hæc Julius. Quibus lectis, Joannes Fisherus Roffenſis Epiſcopus, vir dignitate, doctrina & ſanctitate excellens, librum pro defenſione matrimonii Regis & Catharinæ doctiſſime ſcriptum Legatis exhibuit, ſimulque graviſſimam de eodem argumento orationem habuit, ad quam audiendam omnium aures attentæ erant. Quum dixiſſet, quatuor Legum Doctores librum etiam à ſe ſuper eadem re compoſitum obtulerunt. Mox idem tres alii libri in medio iſtarum tenebrarum lucem adſpexerunt, Joanne Clerco Bathonienſi Epiſcopo, Guthberto Tonſtallo Londinenſi, & Veſto Elienſi auctoribus. Ridlæus autem vir ab omni aſſentatione alieniſſimus, palam queſtus eſt de Legatorum iniquitate, quod jusjurandum calumniæ ſolis Reginæ procuratoribus detuliſſent, nihil eos aut dicturos aut ſcripturos Eccleſiaſticis Conſtitutionibus contrarium: quum interea iis, qui erant ex parte Regis, libera facultas eſſet, quæcunque vellet pro ſe dicendi. Hæc quidem Ridlæus: quamvis non uſquequaque tutum videatur vel ipſis juramentis confidere, quibus plerumque homines decipiuntur perinde ut pueri aſtragalis.

Rex omnia ſibi contraria animadvertens, eo magis urgebat, ut ad ſententiam ferendam Legati feſtinarent. Cui Campegius, excuſatione uſus, Non eſſe in re tanti ponderis, in quam omnium Chriſtianorum Principum converſi eſſent oculi, præpropero & præcipiti gradu progrediendum. Campegius enim, quemadmodum juſſus erat à Pontifice, dilationes quaſcunque poterat, interponebat: quumque ad finem uſque menſis Julii judicium extraxiſſet, licere ſibi negabat proximis duobus Auguſto & Septembri totis menſibus huic negocio vacare, eo quod moris eſſet Romanæ Curiæ, ut à fine menſis Julii uſque ad quartum nonas Octobris nullum exerceretur judicium. Rex vero comperendinatus iſtos moleſte ferens, ut timorem Legatis injiceret, tertio Calendas Auguſti Brandonum Suffolciæ, & Thomam Havardum Norfolciæ Duces, ad eos miſit, qui ſententiæ ferendæ accelerationem urgerent. Volſæo Regis voluntati ſuum accommodante, Campegius conſtantior, ſi quid poſt biduum, quod adhuc ſupereſſet, decideretur, id nullius roboris omnino futurum, reſpondit. Suffolciæ Dux quum nec impetraſſet, ut intra id tempus, quod adhuc reſtabat, res tota definiretur, per ſacram deierans Miſſam, neminem unquam Cardinalium quidquam boni in Angliam apportaſſe conteſtatus eſt. Quam ſevere autem Deus horum Ducum impudentem ſuperbiam ac adulationem, per eundem Regem, cujus cauſſam tam ſtudioſe egerant, ultus ſit, infra videbimus. *Sat cito punitur qui graviter punitur: moraque ipſa ſupplicium auget.* Nec manum Deus retrahit niſi ut ictum fortiorem infligat: atque plus dolet ſi Deus per eos puniat de quibus præclare meriti nobis videmur.

Duces ad Regem reverſi, nil niſi oleum camino addiderunt. Ut enim ſcintilla, levi aura agitante mox ingentem flammam excitat; ita iſti iracundia inflammati ita Regis animum furoris & inſaniæ facibus incenderunt, parum ut abeſſet, quin magnum aliquod ſcandalum publice daret, & ſurſum deorſum omnia miſceret. Pontifex interim Reginæ petitioni acquieſcens, Campegio & Volſæo Legatis ad ſe revocatis interdixit, ne amplius huic negocio ſe immiſcerent: cauſſam vero totam Paulo Capizuchio ſacri Palatii Apoſtolici cauſſarum Auditori & Decano, cognoſcendam, ipſique Pontifici demum referendam & explicandam commiſit: quem juſſit tam Regi quam Reginæ diem certum præſcribere quo

cauſſam

cauſſam apud ipſum per procuratores ſuos dicerent. Quæ Pontificis conſtitutio Brugis & Tornaci promulgata; & deinde in Angliam ad Sereniſſimam Reginam transmiſſa eſt, ut per ejus operam Legatis innoteſceret. Regina, quæ aliquantum ex iſtis ærumnis emergere tum videbatur, illuſtrem Senatorem, decus illud Angliæ, Thomam Morum, ad Regem legavit, ſciſcitatum ex ipſo, utrum hanc revocationem ſibi per Viatorem aut ejuſmodi publicum præconem nunciari vellet, nec ne. Rex dolorem, quem ex ea re capiebat, diſſimulans, Moro reſpondit, Nolle ſe ut ſuæ perſonæ fiat denunciatio, non recuſare tamen, quo minus Legatis de more obnuncietur: ut autem Romæ cauſſa decidatur, vehementer ſibi placere. Hæc quidem Rex dicebat, ſperabat tamen ſe apud Papam, ut aliter eveniret, brevi effecturum. Interea Campegius per literas Pontificis ad urbem omni cum feſtinatione revocatur. Cujus diſceſſu Rex offenſus, jamque omni ſpe rei ex animi ſententia conficiendæ excidens, odio Pontificis flagrare, atque ex eo tempore id, quod poſtea indigniſſime effectum dedit, animo concipere ac meditari cœpit. Jam regii furoris univerſum onus unus Volſæus ſuſtinebat, Rege omnem horum malorum culpam in ipſum conferente. Quod quum multi ex Principibus viris (qui Volſæo Cardinali omnia ex ſuo arbitratu adminiſtranti jamdiu invidebant) intellexiſſent, ita fortunæ ejus rotam impulerunt, ut tandem eam plane everterint. Collatis enim conſiliis, multa criminum capita in illum collegerunt, eaque ſuis chirographis obſignata Regi tradiderunt: atque ita jam tunc plagas contexuerunt, quibus deinde miſer ille implicitus fuit, cujus maximam ambitionem maxima dedecora, & fortunam nimis blandientem ſummæ miſeriæ exceperunt. Rex, cui ea res non ingrata erat, tantiſper tamen diſſimulavit, donec Campegius è Regno diſceſſit: cujus etiam diſcedentis ſarcinas excuti juſſit, explorandi gratia, ſi quid forte litterarum Volſæi deprehendere potuiſſet, nullas autem deprehendit. Poſt Campegii diſceſſum, Volſæus ad Regium comitatum reverſus, quum nec in conſilium amplius adhiberetur, & negligi ſe ab omnibus videret, tunc demum ſenſit infenſum ſibi eſſe Regem. Nec ita multo poſt, juſſu Regis à Duce Norfolciæ apprehenſus, cogitur ſe abdicare primum Cancellariæ magiſtratu, quem Rex Tomæ Moro contulit, ſperans fore ut hoc honore & beneficio ad ſuas partes pertrahi-poſſet, deinde Vindonienſi Epiſcopatu, quem poſtea Stephanus Gardinerus, qui Regi erat à ſecretis, & Romæ divortii cauſſam paulo ante egerat, ex dono Regis accepit, tum autem magnificentiſſimo à ſe Londini exædificato palatio, quod Rex ipſe invaſit: denique pæne omnibus bonis exutus, primum relegatur in villam Atherienſem, mox in Eboracenſem Archiepiſcopatum dimittitur. *En quomodo fortuna in rebus humanis tumultuetur.* Et quid aliud eſt humana felicitas, niſi beſtia, quæ quum ipſa ſit fame enecta, rictui tamen alterius expoſita eſt, ejuſque tandem fit præda & cibus. Volſæus male habitus ab eo ipſo, à quo ad tantum faſtigium evectus antea fuerat, Aulam deſerit, parum ſatagens rerum ſuarum, ut nos ſpectatores faciat ſuæ calamitatis.

HENRICUS REX CUM ANNA BOLENA matrimonium contrahit: ab Romanæ Eccleſiæ communione ſecedit: crudeliter multa perpetrat: excommunicatur. Regina Catharina diem ſuum obit.

CAPUT TERTIUM.

ARGUMENTUM.

I. *Henricus rex Academias aliquot ſuarum facit partium. Volſæum munere ſubmovet, non multo poſt defunctum.*

II. *Cranmerus impius Cantuarienſis Epiſcopus fit, ut Henrici flagitiis ſubſcribat.*

III. *Henricus Annam Bolenam, divortii lite adhuc pendente, uxorem ducit.*

IV. *Cur tam Pontifex quam Imperator juſtam de Henrico ultionem non ſumſerint, à Pontifice tamen non multo poſt excommunicato.*

V. *Propheteſſa quædam matrimonium Henrici & Annæ ſceleſtum pronunciat, ſed occiſa cum aliis.*

VI. *Fiſcherus Cardinalis & Thomas Morus per ſummam injuſtitiam ſupplicio afficiuntur. Catharina regina diem ſuum obit.*

I. HEnricus, toties re infeliciter tentata, eo magis tamen animum obſtinabat cœptam non omittere, donec effectam dediſſet. Itaque (ut ipſa deſperatio ſpem aliquam adhuc fovet) tum Cranmerum Cantuarienſem Archiepiſcopum Romam, qui cauſſam ſuam ibi ageret, mittit, tum in An-

glicos Theologos eodem ſecum crimine invo-
luturus, ut matrimonium ipſius cum Catharina il-
legitimum eſſe editis in publicum ſcriptis affir-
ment, ſolicitat: ut ſi forte ſummus Pontifex ſen-
tentiam contra Regem ferret, fucata quædam ſpe-
cies ad maliciam ejus velandam non deeſſet. Quin
& Reginaldo Polo Anglo, qui tunc Pariſiis dege-
bat, viro & genere & virtute illuſtri, & cujus do-
ctrina omnibus admirationi fuit, commiſſa eſt cura
eos, qui in iſta Academia doctiſſimi eſſent, in par-
tes regias pertrahendi. Sed quum ille tam turpe
mandatum excuſatione uſus à ſe removiſſet, dela-
tum eſt negocium Legato Billugio Comiti An-
glico, Romam miſſo unà cum Doctore Leo, &
Stociſlæo Londinenſi Epiſcopo, quibus additi
ſunt tres Iuriſconſulti, & Vrigonelus, Carmus
& Benedictus. Hi cum Langæo Gallo egerunt,
qui ineſcatus auro Anglico Theologaſtros quoſ-
dam parvi nomis, quibus charior erat pecunia re-
gia, quam animarum ſuarum ſalus, in ſuas partes
adduxit. Teſtis eſt hujus rei Ferdinandus Bra-
ſilienſis Epiſcopus, cujus hæc ſunt in epiſtola qua-
dam verba: *Nonnulli ex Theologis* (inquit) *adulte-
rantes verbum Dei, & ambientes favorem hominum,
corrupti muneribus & largitione Anglorum (qua mo-
neta eſt Anglis familiaris) inciderunt in laqueum Dia-
boli, & faverunt partibus Regis contra ſui animi ſen-
tentiam; neque vereor tam aperte hæc proferre, quando
teſtis hujus rei ſum oculatus.* Idem in Academia Co-
lonienſi tentatum fuiſſe Petrus Leidenſis comme-
morat: ſed fruſtra, recuſante illa famam precio væ-
nalem facere. De aliis item Germaniæ Univerſita-
tibus idem affirmat Ioannes Cochlæus, in iis ver-
bis, quæ ad Richardum Moriſonum Anglum par-
tes Regis defendentem ſcripſit. *Offerabatur*, inquit,
*mihi his annis ſuperioribus ampla remunerationis &
auri ſpes, ſi contra matrimonium Regis cum Cathari-
na, vel ipſe ſcribere, vel Univerſitatũ aliquot Germa-
niæ ſententias, quales aliquot Galliæ & Italiæ Acade-
miæ dediſſent, procurare voluiſſem. Sed quum eſſet ea
ſpes contra conſcientiam meam, dixi ſicut dixerat in
prima ſui tentatione Balaam.* Idem etiam auctor me-
moriæ prodidit, Huttonum quendam Regis Con-
ſiliarium Hamburgenſes & Lubecenſes ſollicitaſſe
ad divortii probationem, eundemque paulo poſt
fero mortis genere Bruxellis periiſſe. Quidam etiã
Crocus ſimili apud alias gentes largitione Regis
nomine uſus dicitur. Denique nullus non lapis mo-
tus eſt ad ſatisfaciendum ſtultiſſimæ Regis ſpei,
qui tanta pecuniæ vi non modo aliorum infamiam
& proprium dedecus, ſed & eam, quæ ſequuta eſt
poſtea, pœnitentiam emit. Omnium in veritatis de-
fenſione conſtantiſſimi fuerunt Anglici Theologi,
qui nunquam eo uſque Regi ſuo gratificari volue-
runt, ut matrimonium ipſius cum Catharina im-
probarent. Teſtis eſt Polus, ad ipſum Henricum in
in hæc verba ſcribens: *Non erat dubium, quin hæc
tua cauſſa in diſputantium ſcholas illata fautores ha-
bitura eſſet, quum Regem omni ſua auctoritate ac opi-
bus propugnantem haberet. Invenit illa quidem ali-
quos, ſed ex iis, quos fames magis, quam fama moveret,
nec tamen vel iſtos tam promtos, quam vos ſperavera-
tis, ut quæ initio cum iis, qui ipſius patrocinium ſuſce-
perant, in ipſo tuo Regno, ex omnibus ſcholis exploſa ſit,
ipſis etiam defenſoribus vario genere contumeliæ affe-
ctis. Nec certe ullo publico ullius Gymnaſii Anglicani
conſenſu, ubi conſiſteret, inveniſſet, niſi ea, quæ pluſ-
quam preces valere ſolent apud multorũ animos, mi-
narum referta Regia litera, aciem jam inclinatam ſu-
ſtinuiſſent. Quod ſi his copiis tibi domi pugnare neceſſe
erat: nihil attinet me nunc dicere quibuſnam foris ute-
rere.* En quid Polus ad Regem ſuum ſcribat, & quẽ-
admodum ipſi ob oculos ponat propriã malitiam,
qua corruptus unà ſecum omnes corrumpere co-
nabatur. Cantabrigienſis Academia Regi favebat:
Oxoniæ vero publicum ſigillum, doctiſſimorum
hominum, penes quos ibi erat auctoritas communi
ſuffragio ſæpius negatum homines peſſimi octo
clam convenientes, effractis ſacri loci foribus, lite-
ris in quibus Regis divortium propugnabatur, af-
fixerunt.

Dum hæc aguntur, redit Lutetia in Angliam
Reginaldus Polus, ſummæ eruditionis opinio-
ne florens. Hunc Rex aggreditur, eique, ſi
ſuam ſententiam probet, optionem dat ut utram
malit ex duabus Eccleſiis deligat, Eboracenſi &
Vintonienſi, ex quarum fructibus plus quam
ſexaginta millia aureorum, eo tempore col-
ligebantur. Quibus promiſſis quum nihil mo-
veretur clariſſimus juvenis, nondum trigeſi-
mum ætatis annum agens, fratribus ejus tamen
vehem[illegible]nter contendentibus atque urgentibus,
tandem coactus eſt de ratione aliqua apud ſe diſpi-
cere, qua Regi ſatisfaciens, ejus iram averteret.
Eam à neceſſitate ſuggeſtam exſequuturus, Regem
adit: à quo perhumaniter acceptus, quum ea para-
ret dicere, quæ cogitarat, Deo, qui & corda &
linguas hominum dirigit, voluntate, repente ſic
hæſit lingua, ut verbis exprimere quod animo
conceperat, nulla ratione poſſet. Quumque lo-
quendi

quendi facultas rediiſſet, nihil eorum effari potuit, quæ meditatus venerat, ſed è contrario ea omnia proloquutus eſt quæ tacere conſtituerat; Regi impietatem ſuam & cauſſæ iniquitatem ante oculos ponens. Quare tam inopinata Rex mirabiliter commotus, quum ſæpius Polum inter loquendum occidere cogitaret (ut uterque poſtea narrare ſolebat) orationis eius ſimplicitate ac ſubmiſſione prohibitus fuit. Porro quidquid in hac matrimoniali cauſſa afferri potuit argumentorum ac rationum; id omne comprehenſum conſpicitur in iis libris, quos Ioannes Roffenſis, Ioannes Holimanns Briſtolienſis, Epiſcopi, Abelus presbyter, & iſ ſeptem Iuriſconſulti; quorum antea mentio facta eſt, partim Latino, partim Anglico ſermone conſcriptos ſuper ea re reliquerunt. Apud Hiſpanos vero idem argumentum tractarunt Franciſcus Royas, Alphonſus Verveſius, Alphonſus de Caſtro, & Sepulveda: Apud Luſitanos, Alvarus Gomeſius: apud Germanos, Ioannes Cochlæus. Eraſmus, ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quidquam affirmare auſus eſt, donec Regem ab Eccleſia deſciviſſe cerneret. Apud Belgas ſcripſerunt Ludovicus de Schora; apud Italos Cardinales Cajetanus, & Ludovicus Nugarola Comes Veronenſis: apud Celtas pauci quidem; ſed tamen judicium ſuum interpoſuerunt de ea cauſa, Eguinarius Baro, Franciſcus Duarenus, & Connanus Regius libellorum magiſter. Deniq; ut gerebatur hoc negociũ in totius orbis theatro, ita omnium judicia ſubibat, aliis huic, aliis illi parti faventibus. Major tamen fortiorque pars ad Reginæ cauſſam probandam perpetuo inclinabat: quin auſim dicere & veritatem ab eadem ſtetiſſe, ſi modo communi & univerſali hominum opinioni recte plurimum à Philoſophis tribuitur, & vulgo receptum eſt ſine errore, ut quod omnium conſenſu comprobatum eſſe oſtenditur, id tanquam Dei ipſius teſtimonio confirmatum admittatur. Henricus omnia infeliciter ſibi ſuccedere videns, ut rei ſuæ melius conſuleret, terrorem aliquem Pontifici Romano injiciendum putavit. Itaque Anno milleſimo quingenteſimo trigeſimo palam edixit, ne quis ſuorum ſubditorum in Romana Curia citra Regis voluntatem quidquam deinceps peteret aut procuraret. Dum tanto malorum pondere premitur Rex infeliciſſimus, Volſæus interim, qui eorum auctor fuerat, in Eboracenſi arce inter gaudia & epulas ſplendide agit quin & mitram ſuam, quam Rex illi abſtulerat, repetere audet. Id Rex Volſæi ſuperbiæ imputans, nec ferendum judicans, jubet hominem, in ipſo die inaugurationi deſtinato, præſente nobilium ingenti multitudine, ab Henrico Northumbriæ apprehendi, & Londinum captiuum duci At is in itinere ad Lancaſtriæ oppidum IV. Calendas Decembris è vita migravit. En ſcelerum eventum! en ſortem hominum! quorum in vita ſi qua fuit ad tempus malacia & tranquillitas, mox ecce tibi rurſus tempeſtates ac procellas, & poſt mundanæ felicitatis diem, atram noctem adverſitatum. Et eſt viciſſitudo quædam adverſæ fortunæ, quæ non ſimul & ſemel omnem ſuum impetum in Volſæum effudit, ſed primum eum concuſſit, tum quum ex aula ejiceretur, deinde prorſus proſtravit, quum è vivis ſublatus eſt. *Parum fida res eſt, fortuna blandiens: nam in ipſo illo faſtigio, ad quod nos evexit, calamitatum noſtrarum ſemina exſurgunt, ipſa felicitate, ſi ſit nimia, ex ſe gignente & ſibi accerſente ruinæ ſuæ cauſſas.*

II. Illis ipſis diebus Gulielmus Varamus Archiepiſcopus Cantuarienſis qui ſummo ſtudio Reginæ partes defenderat, ex hac vita ad alteram illam evocatus fuit. Rex quum decreviſſet tanti honoris locum & tam opimum beneficium nemini prætterquam tali viro dare, qui ſuæ libidini in omnibus obſequeretur, à Thoma Boleno rogatur, ut id conferat Presbytero cuidam, qui ipſi fuerat à ſacello, quem dicebat divortium vehementer approbare atque exoptare, & in omnibus Regis voluntati ſuam accommodaturum. In quam ſententiam quum & Anna Bolena Regi ſupplicaſſet, hujus maxime precibus motus dictum presbyterum, Cranmerum nomine, deſignat Archiepiſcopum, ſub hac fœdiſſima conditione (verum nihil eſt tam turpe, quod non ambitioni, nihil niſi proprium commodum ſpectanti, pulcrum glorioſumque videatur) ut etiamſi Romanus Pontifex ſecundum Regis & Catharinæ matrimonium ſententiam ferret, ipſe tamen ex adverſo neceſſariò Catharinam eſſe repudiandam in Anglia pronunciaret. Quum autem Rex communioni Sedis Apoſtolicæ nondum plane renunciaſſet, neceſſe erat, ut Cranmerus à Romana Curia ſuæ dignitatis confirmationem peteret, Dolenda res & pudenda, ad Epiſcopalem dignitatem per favorem vel importunitatem evehi extremæ ignorantiæ homines. Itaque quum ille Regis quã Eccleſiæ majore teneretur ſtudio, & Regis eam eſſe mentem perſpiceret, potius ut Eccleſiæ

valitu-

valedicturus, quam Anna Bolena caritutus eſſet; ubi ventum eſt ad jusjurandum ſanctæ Sedi Apoſtolicæ præſtandum, Tabellionem accerſit, & coram eo conteſtatur, *ſe invitum obedientiam Pontifici Romano promittere, nec quidquam minus in animo ſibi eſſe, quam ut in Regis detrimentum illi fidem ſervet.* Hoc facto, omnibus cæremoniis ab iis qui Archiepiſcopalem honorem primum capeſſunt, obſervari ſolitis defungitur. Erat homo ſceleribus oppletus, ingenio lubrico & vafro, magna moliens & audax, denique inquinatus hæreſi: quam etiam ob cauſſam Maria deinde regnante, flammis traditum vidimus. è Germania adductam feminam, quum Epiſcopus eſſet, ſecum habuit, eandemque deinde mortuo Henrico palam in uxorem ſub Eduardo Rege duxit. Henricus rex iis quæ hactenus in cauſſa ſua geſta fuerunt, offenſus atque irritatus, quotidie multo pejora moliri cœpit. Et quemadmodum in flumine, re etiam minima fundo affixa, quidquid defluentis aquæ lapſus in eam impingit, ſiſtitur, atque rei illi ſeſe applicat, ita ut ea initio parva & infirma, paulatim magna & robuſta euadat; ita in torrente iſto malorum qui Angliam inundabat, res nihili, Amor videlicet mulierculæ, univerſo Regno ruinam adduxit: & ut dicam apertius, Regi adverſus Pontificem aliquid molienti res nihili fundamentum fuit ſchiſmatis, quod deinde omnes infeliciſſimi Regni Eccleſiaſticas leges peſſum dedit. Eſt Lex in Anglia, quam De Praemunire appellant. Rex, ut aliqua juris ſpecie in Clerum graſſari poſſet, re cum quibuſdam Conſiliariis, quos voluntati ſuæ aſſenſuros ſciebat, prævaricatæ hujus Legis litem Clero intendit *quod Pontificis & Legatorum ejus externam poteſtatem agnoviſſet*, eoque omnia ejus bona in commiſſum cecidiſſent, fiſcoque Regis inferenda eſſent. Clerus ab Archiepiſcopis ſuis & Metropolitanis, Cranmero, & Leio Eboracenſi præſule, qui actores hujus erant Tragœdiæ, deſertus, facile hujus accuſationis onere oppreſſus fuit. Et hoc initium fuit eorum, quæ mox ſubſequuta ſunt, malorum. Itaque Clerici, ut pro neceſſitate præſentis temporis, Regis voluntati concedendo ſeſe ex iſtis calamitatibus eriperent, una voce Regi ſupplicarunt, ut aureorum quadringenta millia, quæ ad criminis commiſſi expiationẽ ſuæ Majeſtati offerebãt, benigne accipere, reliquamq; eis pœnã remittere, & condonare dignaretur: idq; pro ſumma illa poteſtate, quã in Regno ſuo eum, tam in Clerum quam in reliquum populum habere fatebantur. Ex qua dicendi formula prima occaſio deinde ſumpta eſt (frivola ſanè & levis) ut Rex ſuperbum illum & glorioſum titulum aſſumeret, *ſupremumque Eccleſiæ Anglicanæ Caput* diceretur.

Quæ quum viri nonnulli graves viderent, & tanquam periti naucleri impendentem tempeſtatem jam animo proſpicerent; ſubtrahere ſe injuriis temporis, & in tutum recipere nitebantur. In primis Thomas Morus, vir doctrina, dignitate & virtute præcellens, rogavit, ut eum bona Regis venia abdicare ſe magiſtratu liceret, reddito Regi Cancellariatus ſigillo. Huic Rex ſuffecit hominem valde tenuis fortunæ, Thomam Audlæum, ſimulque facultates ejus, pinguis in Londinenſi civitate Abbatiæ acceſſione locupletavit. Quum autem hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata eſſent, ſimulque didiciſſet, quam impotenter in Annam Bolenam affectus eſſet Henricus, quodque ejus cauſſa matrimonii ſui diſſolutionem tantopere expeteret: Pontifex, qui jam antea non ſemel literis precibusque ſuis Henricum fruſtra tentaverat, nunc aliis literis, in forma Brevis conceptis, Regi præcipere pro ſua auctoritate ſub anathematis pœna ſtatuit, ne ad novas nuptias progredi indeciſa lite, tentaret. At Henricus, cui moleſtum erat quidquid conſiliis & libidini ipſius obſtabat (Amor enim, quo magis cohibetur, eò magis exardeſcit, Euripide teſte) omnem iſtam Pontificis actionem ſuſque deque habuit, & Annam recuſantem, niſi nuptiis intervenientibus, corporis ſui copiam Regi facere, vehementius etiam depetire cœpit. Hanc Pembruchi Marchioniſſam primum abs ſe conſtitutam, ad decimum Calendas Decembris, Anno 1531. in uxorem clam ducere conſtituit, eo quod de divortio Catharinæ nondum eſſet neque Romæ neque in ipſo Angliæ Regno pronunciata ſententia.

III. Rolandus ergo quidam tunc Presbyter (quẽ poſtea Rex propter hoc obſequium in Epiſcopum Lichfeldienſem cooptavit) accerſitur. Et Rex narrat, *ſententiam Romæ jam tandem ſecundum ſe pronunciatam eſſe, factamque ſibi eſſe poteſtatem novam uxorem ducendi: ad eam rem perficiendam ipſius potiſſimum, quem honoratum cuperet, opera uti velle.* Rolandus Reges, qui poteſtatem jubendi & cogendi habent, non mentiri arbitratus, actis gratiis, ad rem divinam faciendam ſeſe præparat. *Mox, credo* (inquit) *Majeſtatem tuam habere diploma*

Ponti-

Pontificis: idut exhibeatur & palam legatur promulgeturque, ſacri canones poſtulant, ut ne ignorantiæ cauſſam quiſquam obtendat. Tum Rex habere quidem ſe literas affirmat, ſed reclnſas eſſe in ſecretiore loco; parum autem decere, ut eo tempore allatum illas proderet. Acquieſcit Rolandus imprudens, completiſque ceremoniis, Henrico ſecundam vxorem tradit, prima nondum per ullam omnino auctoritatem in ullo judicio interpoſitam repudiata: immo illam tradit, ſine ulla diſpenſatione cujus ſorori jam antea Henricus ſtuprum attulerat: qui quidem eam diſpenſationem per literas à Pontifice, ut ſupra vidimus, petierat. Atque ita idem Henricus & matre, & ſorore, & ea ipſa abuſus eſt, quam poterat ſuſpicio eſſe ab ipſo genitam fuiſſe. Quis unquam fuit tot inceſtibus pollutus? & quos inceſtus tantum malorum conſequutum fuit, quantum hos ipſos? Accepto de novis iſtis nuptiis nuncio, ſereniſſima Catharina, relicto Regis palatio, in villam quandam, cui nomen erat Cimbalton, in provincia Bedfordienſi, parva familia comitata ſeceſſit, ibique orationibus, jejuniis aliiſque ſanctis exercitiis vacavit. Nemo erat ex ijs, quibus Religio & fides Catholica cordi fuit, qui non abeuntem lachrymis proſequeretur: ita omnes miſeriarum ipſius ſenſu, & abſentis deſiderio tangebantur, & pro negociorum ipſius, tum nimis deploratorum, felici ſucceſſu vota nuncupabant: Aula interim in hilaritatem atque lætitiam ſoluta erat, videbaturque omnis dolor & triſtitia una cum Regina abſceſſiſſe. Omnes ſolem iſtum recens exortum adorant omnes novæ Reginæ obſequia ſua deferunt, & placere ei omni opere ſtudent. Inter hos non poſtremi hæretici, *Pontifici Romano detrahentes, & tot annorum moram, quam in negotio divortii interpoſuiſſet, incuſantes, eius damnant & deteſtantur dominationem.* Hi apud Annam & Henricum valebant gratia, qui novæ uxoris ſtudio, acceſſum illis ad aulam liberiorem indulgebat. Inter ceteros, quos Anna his initiis Regi commendavit, fuit Thomas Cromuelus, qui Cardinalis Volſæi fortunam immitatus, ad tantam auctoritatem pervenit, ut omnia Regni negocia ipſius conſilio & opera gererentur. Henricus eum Cranmero Archiepiſcopo, & Audlæo Cancellario ſociare ſtatuit: *quorum quaſi trimviratu nihil peius aut ſeditioſius fuit*, aut Eccleſiæ infeſtius. Primo igitur illum ſcriniis regiis præfecit; deinde ſibi à ſecretis conſtituit; poſtea Equitem auratum & Baronem; deinceps Eſſexiæ Comitem creavit, magnum etiam Regni Camerarium, & ſigilli ſecreti cuſtodem. Hanc opportunitatem nacti hæretici, ſub Annæ favore omnes plagas tendunt Catholicis, Clero inprimis adverſus quem libellum famoſum in vulgus edunt, cujus erat inſcriptio, *Libellus ſupplex mendicorum.* In quo exaggerant ex una parte pauperum extremam indigentiam, ex altera vero opulentiam & ditiſſimos proventus hominum Eccleſiaſticorum: *Clerum Anglicanum ſuo numero bis milleſimam partem aliarum perſonarum non æquare, mediam autem partem divitiarum omnium poſſidere: Rogant itaque ut Rex centeſimam tantum partem quæ habeant, Clericis permittat, reliquas in fiſcum ſuum redigat, in pauperes diſtribuendas.* Huic libello, quum eſſet in manibus omnium aulicorum, Thomas Morus alium audacter opponit, eumque inſcribit, *Libellum ſupplicem animarum in Purgatorio.* In hoc demonſtrat, *Cleri opes vere eſſe theſaurum pauperum, qui maxime omnium ex iis ſuſtententur.* Annæ tamen & Cromueli & Cancellarii infeſtos Clero animos ea res non mutavit, qui Regi Ordinibuſque auctores fuerunt, exigendi ab Eccleſiaſticis, ut idem juramentum obedientiæ, quod Pontifici ſolerent, præſtarent Regi. Placuit Henrico vehementer conſilium, ſed quia res nova atque inaudita erat, vir aliquis magnæ apud Clerum auctoritatis, qui eam primo proponeret, deligendus videbatur. Propoſitus eſt Ioannes Fisherus Roffenſis Epiſcopus, quem Anna Bolena capitali odio proſequebatur, & veneno tollere conata fuerat. Is acceſſitus à Rege primum excuſatione & dilatione uſus eſt poſt, quum veniendum tamen eſſet, cognita Regis voluntate, omni ratione eximere ſe iſta provincia tentat. Rex contra iuratus affirmat, *ſe experiundi tantum cauſſa hoc poſtulare, ut quis eſſet Cleri in ipſum affectus & fides, cerneret, nec velle illud iuramentum ab Eccleſiaſticis præſtari, niſi hac expreſſa cautione, Quantum ipſis per Dei verbum permiſſum eſſet ac licitum.* Hic lapſus eſt Fisherus, & Clerum unà ſecum in errorem induxit. Nam quum plerique jam Cantuarienſi & Eboracenſi Archiepiſcopis adhæſiſſent, ipſe reliquos, qui adhuc renitebantur, in ſuam ſententiam pertraxit. Hac igitur arte circumventus Clerus, cum exceptione prædicta obedientiam Regi in cauſſis Eccleſiaſticis ac moralibus jurat. Quum hac ratione Eccleſiaſtici volentes Eccleſiæ communioni valedixiſſent, jam nihil reſtabat, niſi ut ferreretur ſententia divortii. Cranmerus igitur Cantuarienſis Antiſtes ex Henrici arbitrio certos

Digitized by Google

tos Epiſcopos, Procuratores, Advocatos, Tabelliones unà ſecum ducēs, ad pagnum Dunſtallenſem ſe contulit, qui proximè abeſt à Regia villa Amptilenſi, in qua eo tempore degebat Sereniſſima Catharina; quam ſæpius in jus vocatam, ubi per quindecim dies fruſtra exſpectaſſet, ſententiam contra ipſam nondum auditam (Rege eam rem ſibi ingratam eſſe ſimulante) pronunciat, dicitque *neceſſitatem jure divino impoſitam Regi eſſe, ut Catharinam repudiet, & libertatem conceſſam, ut alteram ducat.* Sic iudicato divortio per eos, penes quos eius rei poteſtas non erat, nuptiarum jam diu ante contractarum ſolennis pompa pridie idus Aprilis celebrata eſt Anno 1532. & Anna poſtridie Calendas Iunii Regio diademate coronata.

IV. Quum matrimonii huius fama, fines Angliæ egreſſa, ad Chriſtianorum Principum aures perveniſſet, dici non poteſt quantum admirationis, doloris, & indignationis in omnium animis ea impietas excitaverit. Inprimis vero Carolus V. Cæſar, Catharinæ ex ſorore nepos, adeo indigne rem tulit, ut injuriam generi ſuo factam graviter ulciſci ſtatuerit. Erat eo tempore in Italia Carolus: itaque Pontificem obnixe rogavit, ut in hoc negocio ſe adjuvaret, armatumque Eccleſiaſticis cenſuris bello Angliam petere pateretur, præſertim quum ſit etiam ipſe Pontifex graviſſime ab Henrico læſus. Clemens, quanquam & Caroli precibus, & tot querelis Anglicani Cleri vehementer ad auctoritatem ſuam interponendam moveretur, tamen quum Regis animum ab Annæ complexu nunc ſaltem poſt expletam libidinem ſperaret poſſe revocari, diſtulit rigidiora remedia, idque pro ea qua erat ſemper in Henricum indulgentia, quem non ut rebellem, neque ut læſæ Majeſtatis divinæ reum, neque ut fidei deſertorem, ſed ut dilectum filium tractabat, & ſalutem & exiſtimationem eius omnibus modis promovens. Itaque inter ſuum, quod meditatus fuerat in Galliam perficit, conventus Maſſiliæ Franciſcum primum Regem Chriſtianiſſimum. Fuit hoc Anno 1533. Eo conventu tranſactum eſt de nuptiis inter Laurentii Medicis junioris filiam, neptem Clementis ex fratre, & Aurilianenſem Ducem ſecundū Franciſci filium. Maſſiliæ igitur Pontifice commorante, advenientes ex Anglia Legati, omnem de emendatione Hērici ſpem penitus ſuſtulerunt: quorum eo uſque progreſſa eſt quodam die impudentia, ut Apoſtolicæ Sedis poteſtatē per ſummam arrogantiam imminuentes, inque præſentem Pontificem contumelioſe dicentes, ab ipſius auctoritate ad concilium futurum provocare non erubeſcerent. Quæ res & Pontificem & Regē ita exacerbavit, ut prioris ſuæ erga Henricum lenitatis atque indulgentiæ pœnitentia ducti, deinceps pro hoſtibus eius ſeſe gerere ſtatuerint. Et Franciſcus quidem apud Legatos Henrici profeſſus eſt, ſe federi, quod ipſi cum Henrico intercederet, renunciare: ſimulque auxilia, quæ ab ipſo petebant, Legatis negavit, reſpondens: *Aliis in rebus omnibus ſe fratris animum Henrico præſtiturum, ſed in iis quæ contra Religionem fierent, nec velle cuiquam aſſociari.* Pontifex vero in Italiam reverſus, cauſſa in ſacro Cardinalium collegio cognita & examinata, ſententiam tulit non longe ante mortem Anno Domini 1533. Pontificatus ſui XI. in hæc ipſa verba quæ ſequuntur.

Quum, pendente lite coram nobis, dilecto filio Capizuccho cappellano noſtro, ac ſacri Palatij Apoſtolici cauſſarū auditori & Decano, à nobis in Conſiſtorio Reverendiſſimorū commiſſa, inter chariſſimos in Chriſto filios noſtros Catharinam & Henricum octavum Angliæ Reges, de & ſuper validitate matrimonii inter eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam rejecerit, & de facto cū quadam Anna matrimonium contraxerit, contra mandata & decreta tam admonitionis quam inhibitionis in literis in forma Brevis, etiam de conſilio fratrum noſtrorum S.R.E. Cardinalium emanatis, contenta, temere & de facto attentando: Idcirco nos de illius poteſtatis quam Chriſtus Rex regum nobis, licet immeritis in perſona B. Petri conceſſit, plenitudine, in throno juſtitiæ pro tribunali ſedentes, & ſolū Deū præ oculis habentes, per hanc noſtram ſententiam, quam ex noſtro mero officio, ac de venerabilium fratrū noſtrorum S. R. E. Cardinalium conſiſtorialiter coram nobis congregatorū conſilio, ferimus, ejectionem & ſpoliationem dictæ Catharinæ Reginæ à quaſi poſſeſſione juris conjugalis, & Reginalis dignitatis, in qua tempore huiuſmodi motæ litis erat matrimonium inter prædictū Henricum Regem & Annam prædictam contractū, quum prædicta omnia notoria & manifeſta ſint, prout ita eſſe declaramus, Nulla, Injuſta, & Attemptata fuiſſe & eſſe, ac nullitatis, injuſtitiæ attemptatorumque vitio ſubjacuiſſe, & ſubjacere, prolemq; ſuſceptam ſeu ſuſcipiendam illegitimam fuiſſe & eſſe præfatamque Catharinam Reginam, ad ſuum priſtinum ſtatum & quaſi poſſeſſionem juris conjugalis & Reginalis dignitatis reſtitui & reponi debere, dictumque Regem dictam Annam à cohabitatione ſua & quaſi poſſeſſione juris Conjugalis & Reginalis ejicere & amovere debere, in his ſcriptis pronunciamus, decernimus & declaramus reſtituimus & reponimus, ejicimus & amovemus. Ea-

demque

Digitized by Google

demqua noſtra ſententia, & ex conſilio & mero officio noſtro prædicto, præfatum Henricum Regem majoris Excommunicationis & alias cenſuras & pœnas in dictis literis contentas, ob earum non paritionem & contemptū damnabiliter incurriſſe & incidiſſe, ac ab omnibus Chriſti fidelibus evitandum fuiſſe & eſſe, declaramus, mandamus. Et nihilominus volentes cū eodem Henrico Rege nomine pii patris benigne & clementer agere, cenſurarū prædictarū declarationem, uſque, & per totū menſem Septembris proxime futurum, ad hoc, ut ſententiæ & mandatis noſtris prædictis commodius parere poſſit, ſuſpendimus. Et ſi infra dictum tempus parere diſtulerit, ac dictam Catharinam in priſtinum ſtatum, quo tempore litis mota erat, non reſtituerit, præfatamque Annam à ſua cohabitatione & quaſi poſſeſſione juris Conjugalis & Reginalis non abjecerit, & dicta attemptata cum effectu non purgaverit, extunc præſenti declarationi locum eſſe volumus & decernimus. Ita pronunciamus.

Henricus hac accepta ſententia, tantum abfuit ut eidem pareret, aut pœnitentiam cogitaret, ut perditorum potius hominum more, qui correctionem nullam admittunt, pervicacius multo progrederetur, & nihil aliud, quam vindictam, animo verſaret: cujus primi impetus in Catharinam incurrerunt, feminam cujus inæſtimabilis virtus, & regia animi magnitudo inter ea, quæ ſunt in hoc mundo grandia, miraculo eſſe poterat. Itaque cæci affectus impetum per horribilia præcipitia ſequens, & tanquam furore actus, palam edixit, ne quis in poſterum Catharinam Reginæ nomine dignaretur; ſed ut tantum Arturi principis defuncti vidua ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus ab Anna, quod uterum ferret (unde poſtea fœtus prodiit Angliæ infauſtiſſimus) Mariam ex Catharina filiam Walliæ principem, tanquam ſpuriam & ex inceſtuoſis nuptiis procreatam, dignitate & regia ſucceſſione dejecit. Simul etiam cuſtodes & exploratores in ipſa Catharinæ domo conſtituit, nihil ut ibi gereretur, quod non reſciſceret. Quia diffidentia factum eſt, ut crudeliter multa ſtatueret in eos, qui bene cupiebant matronæ omni calamitatum genere afflictiſſimæ. Tunc & Ioannem Foreſtum, divi Franciſci de obſervantia religioſum, qui Catharinæ à confeſſionibus fuerat, in carcerem conjecit, & paucis poſt diebus Thòmam Abelum, Edoverdum Povellum & Richardum Fetherſtonum qui Reginæ cauſſam coram Legatis defenderant, recludi in cuſtodias juſſit. Vix effluxerunt menſes quinque ex quo Henricus Annam publice duxerat, quum illa ſeptimo idus Septembris in ipſo profeſto natalis beatiſſimæ Mariæ virginis, Anno MDXXXIII. filiam enixa eſt: quam certe non in legitimo matrimonio, ſed ante nuptias ab Hērico, aut certe alio aliquo procreatā fuiſſe neceſſe eſt. Hēricus quidē hujus feminæ quaſi incantationibus faſcinatus, ſuam eſſe perſuaderi ſibi paſſus eſt: & baptizandam curavit ſummo ſplendore ac celebritate, apud Grenuicum in Eccleſia fratrum Franciſci de Obſervantia. Nomen ei impoſitum eſt Elizabethæ. Vix edita erat in lucem, quum jam velut in ipſis cunis nil niſi cædem & ſanguinem ſpirans, mortis cauſſa plurimis extitit.

V. Erat illis temporibus virgo quædam inſignis ſanctitatis, Deo conſecrata, in monialium collegio auſteram vitam agens, quæ vulgo *Virgo ſancta Cantiana* appellabatur. Hæc vaticinans prædicenſque ea quæ poſtea evenerut, clare & palam aſſerebat, Henricum non amplius jam eſſe Regem, eo quod ex Deo non regnaret: Elizabetham vero Annæ filiam non prius regnaturam, quam Catharinæ filia *Maria* ad regni, quod jure hæreditario ipſi deberetur, ſediſſet gubernacula. Ob quæ verba in jus vocata, & in publicis Regni comitiis unà cum duobus D. Benedicti Monachis, Eduardo Bochingo & Ioanne Deringo, duobus etiam ſacerdotibus ſecularibus, Richardo Maſſero & Henrico Goldo (qui omnes eam ſpiritu Dei afflatam credebant) capitis condemnata fuit. Quam feminam quum Roffenſis Epiſcopus & Thomas Morus juſſu Regis diligenter examinaſſent, retulerunt Regi, ſe nullo indicio deprehendere potuiſſe, eam fanatico ſpiritu (quod tunc ſpargebatur) agitatam fuiſſe. Quo nomine Roffenſis accuſatus fuit, quaſi cum illa ſentiret, & Ioannes Adeſonus, qui ei fuit à ſacello, unà cum tabellione Cantuarienſi; duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edovardus Ehuatus, in vincula eam ipſam ob cauſam conjecti fuerunt. Quum autem varia eſſent hominum de Henrici actionibus judicia, Rex id ægre ferens, occurrendumque ratus, Londini optimates omnes juſſit coram Conſiliariis ſuis jurato profiteri: ſecundas eius nuptias legitimas eſſe, prolemque inde natam, Eliſabetham nomine, verum eſſe Regni heredem. Quam juriſjurandi formulam qui ſuſcipere nolebant, conſcientia prohibiti, in cuſtodiam dati ſunt: & in his Epiſcopus Roffenſis & Thomas Morus. Fratres autem minores,

Digitized by Google

qui de obſervantia vulgo dicuntur quum hac iniquitate permoti, liberius loquerentur tam in publicis diſputationibus, quam concionibus ſacris, & in Annæ matrimonium graviſſime inveherentur, ex Monaſteriis ſuis pulſi, & plerique in carceres conjecti ſunt. Rex quaſi ſitiens ſubditorum ſuorum ſanguinem, quum recens illud à ſe invaſum in Anglicanam Eccleſiam ſpirituale imperium fulcire, & ne poſt obitum ſuum in controverſiam veniret ſucceſſio, nuptiis ſuis auctoritatem aliquam atque robur conciliare ſtuderet, Comitia publica Regni indixit, ad tertium nonas Novembris futura. In his primas obtinebant Cranmerus & 13 Epiſcopi, qui toti erant ipſius voluntati addicti: Roffenſis in carcere tenebatur: Tonſtallus vero Dunelmenſis Epiſcopus Regis literis admonitus erat, ut Comitiis non intereſſet. Inter Principes auctoritate antecellebant, Carolus Brandonus Suffolciæ Dux, qui ſororem Henrici matrimonio habebat, cujus tota poſtea familia miſerrime periit: & Thomas Havardus Norfolciæ Dux, qui Regis voluntati aperte contradicere non fuit auſus, cuius iniqui obſequii mercedem poſtea retulit, perpetuis carceribus ab ipſo Henrico damnatus, filio eius etiam ſecuri percuſſo. Tanti nimirum eſt Regibus illorum vita, qui animas ſuas pro ipſis exponunt: & ſæpe Deus peccatorum punit per illum ipſum, in cujus gratiam peccatum commiſſum eſt. Sed quid actum fuit iſtis Comitiis? Non aliud certè, quam *ut Eccleſiaſtica diſciplina everteretur, hæreſis in locum eius ſuccederet, & ab obedientia ſancta ſedis D. Petri homines eximerentur. Decretum eſt enim, ut Maria, quam antea Valliæ principem populus profeſſus fuerat, omni dignitate privaretur: honores autem omnes & ſucceſſionis jura in Eliſabetham, tunc adhuc in cunis vagientem, transferrentur. Deinde ut omnis poteſtas ac juriſdictio in Anglos Pontifici Romano adimeretur: Anglicanæ vero Eccleſiæ ſummum in terris caput, ut ſolus Rex haberetur, cujus ſolius eſſet errores, hæreſes, abuſus omnes auctoritate ſua emendare. Atque illi propterea omnium ſacerdotum integri proventus primi cuiuſque anni, quo quis beneficium aliquod ſortitus eſſet, ſolverentur: illi omnium Eccleſiaſticarum dignitatum decimæ redderentur.*

O vos miſeros defunctos, qui proprios amicos & cognatos exſpectata hereditate defraudantes, tam amplos redditus Eccleſiarum præſulibus, Religionis cauſa conſtituiſtis! ut à pia veſtra intentione excidiſtis! Nonne ſatius fuiſſet pecunias veſtras in mare abijcere quam in hunc uſum, qui nullam vobis utilitatem affert, fruſtra eas impendere? Quinimò ipſum Papæ vocabulum perſequutus, *edici curavit, ut de cetero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa:* quam legem tanta ſævitia exſequutioni mandavit, ut capiti damnaretur, ſi cujus in libro vel ſolum nomen Papæ non deletum exſtaret. *In antiquorum Patrum operibus, ubi de S. Petri & ſucceſſorum eius primatu præclarè multa diſſeruntur, ſinguli in fronte ſcribere cogebantur (& fiebat diligentiſſima inquiſitio, ſi quis id facere neglexiſſet) ſi quid in eis operibus ineſſet, quod Pontificis Romani primatum tueretur aut confirmaret, ſe illud jam nunc reijcere, nec ullis patribus aut doctoribus in ea re aſſentiri velle.* In precibus ſeu Litaniis quæ pro Principibus Chriſtianis, & pro Papa à Chriſti fidelibus publice fiunt, Henricus hæc verba apponi præcepit: *Ab Epiſcopi Romani tyrannide & deteſtandis enormitatibus, libera nos Domine.* Nec contentus his quæ domi pro libidine conſtituerat ac fecerat, tentare etiam foris voluit, an exterum aliquem principem ad furoris ſui participationem, hoc eſt, ad fœdus ſecum adverſus Carolum Imperatorem ineundum, & ad obedientiam Romani Pontificis abijciendam pertrahere poſſet. Legatos igitur mittit ad Franciſcum Galliarum Regem: à quo præter exſpectationem ſuam malè accepti, ad certos Germaniæ Principes, qui jam dudum hæreſi Lutheranæ ſe addixerant, profecti ſunt. Illi quamvis lætarentur Henrici ab Eccleſia Catholica defectione, cauſſam tamen eiuſdem deteſtantes, ne ipſi quidem Legatis ſatisfecerunt: quibus re infecta in Angliam redeundum fuit. Ea res ita Henrici animum offendit, ut propterea Lutheri ſchiſma amplecti, & naſcentem eius religionem approbare nollet. Calvinum etiam Henrici primatum Eccleſiaſticum improbaſſe, Commentarii ipſius in Amos Prophetam teſtantur.

Sed quum totus orbis abhorreret ab iis, quæ faciebat Henricus, mitram tiaramque coronæ ſuæ adjungere moliens: ſoli Angli errorem hunc tum voce tum ſcriptis propugnabant, inter quos erant Sampſonius, Foxus, Moriſonus Gardinerus Vintonienſis, & Tonſtallus Dunelmenſis Epiſcopi. Sed & impugnabant eundem nonnulli, inprimis Polus: ad quem Rex Comitiorum acta per Curſorem ſuum Patavium uſque tranſmiſerat, literis humaniſſimè ſcriptis petens, ut quum Regi tam eſſet conjunctus ſanguine, in eius gratiam Ordinum decretis ſub-

ſcribe-

Digitized by Google

ſcriberet, & ipſe ad comprobandam novam Primatus auctoritatem opus aliquod edendo, ſuum erga Regem affectum teſtatum faceret. Hæſit aliquamdiu Polus dubius quid ageret: tandem ſtatuit non modo non tueri primatum illum, ſed & pro virili everſum deſtructumque ire. Laudabile profecto conſilium, & dignum principe tam generoſæ indolis & tam excellentis doctrinæ: quæ dotes ut raræ ſunt in principibus viris; ita magnitudinem eorum inſigniter illuſtrant. Nam quorum deſtituta ſcientia eſt magnitudo, magni ſunt tantum inter parvos, ut qui ſtemmatis nobilitate à multis æquentur: at qui cum magnitudine ſua doctrinam conjunxerunt, etiam inter magnos magni eluent. Ubi igitur excitavit ſe Polus, quatuor menſium ſtudio, quatuor illos elegantiſſimos de Unione Eccleſiaſtica libros abſolvit, quos Regi inſcripſit. Quibus quum impium Regis primatum, quem is in Eccleſiam & in ipſum jus divinum ſibi arrogabat, plurimis validiſſimiſque argumentis doctiſſimè confutaret: tantum ſibi odium apud Regem concitavit, ut Rex oblitterata omni conſanguinitatis, qua Polum contingebat, memoria, vitam ejus multis deinceps inſidiis peteret, eundemque læſæ Majeſtatis reum declararet: quin & interjecto deinde aliquo tempore, matrem fratremque & avunculum ejus, eandem (ut fertur) ob cauſſam neci traderet. Et quamvis tot cædes crudelitatem Henrici exſatiare debuiſſent, tamen ferarum ritu, quæ etiam ſedata fame nihilominus mordent, nihil de ea remittens, religioſiſſimos quoſque ad primatum illum ſuum agnoſcendum cogere ſibi propoſuit. Tres igitur ordinis Carthuſiani Priores, Joannem Hogthomum Londinenſem, Robertum Laurentium Bevalenſem, & Auguſtinum Vebſterum Exhamenſem, comparere juſſit coram conſeſſu Ordinum, cui præſidebat Cromuelus. His proponebantur nova Comitiorum decreta, & jubebantur jurejurando affirmare, Regem tam in Eccleſiaſticis, quam civilibus rebus ſupremum in Anglia eſſe caput. Quum illi nonnulla exciperent, & legis divinæ mentionem facerent, Cromvelus nullam ſe exceptionem admittere reſpondit; categorice illis, quæ proponerentur, affirmanda eſſe, ſive lex divina permitteret, ſive non, & quamvis aliter Romana ſentiret Eccleſia. Quibus jurare recuſantibus, res duodecim viris commiſſa eſt, ſecundum Regni conſuetudinem, ut judicium ferrent. Illi vero quum nihil quidquam morte dignum invenirent, ſententiam differebant, donec Cromuelus, ſe rem ad Regem delaturum, minitaretur. Quo nutu, qui etiam conſtantiſſimos nonnunquam labefactat, perculſi, ſententiam tandem pronunciarunt, qua damnati Priores, eodem habitu, quo in monaſteriis utebantur, in patibulum majoris ignominiæ cauſa acti ſunt. nec enim Henricus tantum Religioni tribuendum exiſtimavit, ut ex legum Eccleſiaſticarum præſcripto, vel gradu, vel habitu ante ſupplicium privandos curaret. Ad eandem judicii formam damnatus eſt Reginaldus Doctor, Brigittonſis Monachus, Theologus inſignis, & linguarum peritiſſimus; itemque alius quidam presbyter Joannes Hailus. Paſſi ſunt omnes eodem die, *quarto nonas Maii*.

V. His editis ſuppliciis, Henricus ut terrorem ceteris Monachis injiceret, & Priores Londinenſis occiſi membra in ipſa Monaſterii janua affigi juſſit; & viros duos ſæculares cœnobio præfecit, qui juniores monachos depravarent. Sed quum iſti nihil proficerent, velut alter Nero incredibili furore actus, tres alios Carthuſianos comprehendi juſſit: qui quum prius per dies quindecim continuos, injectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, erecti ſtare coacti eſſent, poſtea vimineis cratibus injecti, & per plateas urbis tracti, poſtquam laqueo ad breve tempus ſuſpenſi fuiſſent, mox vivi ſectis funibus demiſſi ſunt: tum autem carnifex pudendis præciſis, pectus ferro aperuit, & cor evulſum in ignem conjecit; demum capite abſciſſo, reliquum corpus in quatuor partes diſſecuit, illaſque partes elixas in locis publicis ſuſpendit. Præter hos Joannes Roceſtrius & Jacobus Valverus, & ipſi Carthuſiani, *quinto idus Maii* in civitate Eboracenſi, laqueo ſtrangulati vitam finierunt. Decem alii ejuſdem ordinis, quorum nomina Anglici ſcriptores commemorant, in carcere exſtincti ſunt. Adhuc Thomas Morus & Joannes Fiſherus Roffenſis Epiſcopus in cuſtodia tenebantur. Roffenſis poſt diuturnum carcerem, in quo agens à Paulo Papa tertio in Cardinalium Collegium adſcriptus fuerat, ad judicium productus, & Regi, tanquam Anglicanæ Eccleſiæ capiti, juſiurandum præſtare juſſus, renuit. Interrogatus an ipſe, ut Cardinalis denunciaretur, procuraſſet, negavit ſe umquam illum honorem appetiiſſe, multoque minus in ipſis vinculis eam dignitatem ambiviſſe. Quumque non tamen

de ſua ſalute, quam Eccleſiæ defenſione ſollicitus eſſet vir doctrina & ſanctitate inſignis, verumque pietatis Chriſtianæ exemplar, cœpit de impietate naſcentis ſchiſmatis graviſſimè diſſerere, deteſtans Regis primatum, & legibus divinis contrarium, adeoque *viam mortis eſſe* affirmans: ſed quum hæc dixiſſet, mortis ſententia de ipſo pronunciata eſt. Damnatus igitur & ad mortem productus vir dignitate & ſcientia longè excellentiſſimus, tam forti animo ſupplicium ſuſtinuit, ut de occiſorum ſuorum ſuperbia triumphaſſe dicendus ſit. Caput haſtili affixum, & in ponte Londinenſi omnium oculis expoſitum, quo diutius ibi ſuſpenſum manebat, eo magis floruiſſe, ac venerabilius factum eſſe dicitur, ob quam cauſam loco amotum traditur. Eadem quæ Roffenſis, Mori fortuna fuit: qui Londini honeſtiſſimo loco natus, ob excellentem doctrinam & rerum experientiam in Republica per annos pœnè quadraginta verſatus fuerat. Hic Roffenſem ad mortem duci certior factus, quum eandem Martyrii coronam vehementiſſime deſideraret; animo ad cœlum converſo, *Confiteor* (inquit) *tibi Domine, quod tantam gloriam non ſum meritus, non ſum ego iuſtus & ſanctus, ſicut Roffenſis tuus; quem elegiſti.* Quæ verba quum puſillanimitatem quandam & mortis metum indicare nonnullis viderentur, Regi ſignificata res eſt: qui ea de cauſſa ad Morum, primum principes aulæ ſuæ, deinde uxorem & liberos ejus miſit, qui viro ſuaderent, ut vitæ ſuæ ſervandæ rationem amplecteretur. Sed quum à ſententia dimoueri non poſſet, ablati ſunt ei omnes libri, ſocii dulciſſimi, & in his duo, quos ipſe in carcere compoſuerat, unum *De ſolatio in tribulatione*, alterum *De paſſione Chriſti*, quem non licuit ipſi ad finem pertexere. Quum jam quatuordecim ferè menſes in carcere fuiſſet, è turri Londinenſi extractus, adductuſque ante Cranmerum, Audlæum Cancellarium, Norfolciæ Ducem & reliquos judices, interrogatus fuit, quid ei de publica lege videretur, ſuper Eccleſiæ primatu comitiorum ſuffragiis ſancita. Morus ignorantiam ſimulans, experiri ſtatuit, an ambigue reſpondendo ſimul & animam ſuam & vitam poſſet conſervare: malens tamen vitam amittere, quam cum animæ ſuæ jactura, precio nimis caro, redimere, de cetero ſeſe illi commendarat, qui omnes vitæ noſtræ dies numeratos in manu ſua habet. Itaque quid illa lege contineretur ſe neſcire, nec omnino quidquam de ea inaudiviſſe, reſpondit. Audlæo vero Cancellario ſubinferente; At nos tibi denunciamus, quid illa lege cautum ſit, nimirũ, *Nullam cuiuſquam deinceps in hoc Regno, tam in Eccleſiaſticis quam in civilibus rebus, præter ſolius Regiæ Maieſtatis Henrici VIII. ſupremam poteſtatem auctoritatemque agnoſcendam eſſe, tu igitur viſne cũ concivibus tuis dictæ legi ſubſcribere?* *Si me,* inquit Morus, *pro cive habuiſſetis, ego de veſtro interrogato ſententiam apud vos meam profeſſus fuiſſem. Nunc autem me pro inimico veſtro habuiſtis, eiectumque ex aula tam indignis modis tractaviſtis, minime ut decere exiſtimem, me, quem à veſtris conſtitutionibus removiſtis, nunc de iis iudicium meum interponere.* Iratus Cancellarius, *Iam*, inquit, *diſſentire à lege te video, quum taceas.* Qui tacet, inquit Morus, conſentire videtur. *Ergone*, inquit ille, *aſſentiris legi?* *Quomodo*, inquit Morus, *id facerem, quum nemo aſſentiatur ei quod ignorat?* Quum aliud reſponſum exprimi non poſſet, judices accuſandum curarunt, *quod legi contradixiſſet, quodque Roffenſem ad cõſtantiam contra hoc Comitiorum decretum per literas animaſſet*. Quibus objectis, delata res eſt ad duodecim viros. Coram his aperte Morus ſibi decretum eſſe profeſſus eſt, nunquam ab Eccleſiæ Romanæ communione diſcedere, totum ſeptennium in hunc curam ſe impendiſſe, ut inveſtigaret, num Romani Pontificis Primatus legitimus eſſet? Eum divino iure niti, ex infinitis auctoritatibus deprehendiſſe: hanc ſuam eſſe ſententiam, hanc fidem, in hac ut mori liceat, vehementer optare. Vix hæc dixerat, quum omnes magna voce conclamarunt, ob læſæ Majeſtatis crimen mortis reum eſſe Morũ. Præter ceteros Norfolciæ Dux ſubintulit: *Num ſic propoſitum eſt tibi, More, tuam erga Principem tuum ingratitudinem atque impietatem oſtendere?* Cui Morus; *Tale de affectu meo teſtimonium nunquam perhibebit ea fides & obſequendi voluntas, qua erga Maieſtatem ſuam ſum maxima & conſtantiſſima.* *Ergone* (inquit Cancellarius) *tu vir melior aut ſapientior haberi vis, quam tot doctiſſimi viri, Epiſcopi, Abbates, Senatores, Nobiles, qui omnes ſubſcriptione ſua hoc decretum comprobarunt?* Ad quæ Morus: *Abſit, ut unquam timidiſſimorum hominum particularem ſententiam, quibus quæ vos cupiebatis metus expreſſit, præferam tot antiquis Patribus, tot Martyribus, tot Conciliis, qui contrarium docuerũt, nobiſque, quid in hac quæſtione ſequi oporteat, præſcripſerunt.* Plura dicturum vetuerunt progredi ulterius, ſimulque mortis ſententiam dederunt: quam

quam ſubiit *pridie nonas Iulias.* Corpus filia ejus{ Margarita inhumavit, adhibita etiam aliqua ceremonia. Sic occiſis ſanctis hominibus, non tamen ſedatus fuit tyranni furor, ſanguinem ſubditorum ſuorum ſitientis: ſed indies labebatur in pejora conſilia. Itaque ratione excogitata, qua Monaſteriorum bona ſub aliquo prætextu ad ſe raperet, *dixit ſe velle, tanquam ſummum caput Eccleſiæ, ſacra monaſteria viſitare.* Leum igitur quendam juris civilis profeſſorem, ad inquirendum in monachorum & ſacrarum virginum vitam ac mores miſit. Quæ viſitatio ita inſtituebatur, ut è monachis qui minor viginti quatuor annis fuiſſet, è monaſterio exire cogeretur; qui vero major eſſet, non cogeretur quidem, ſed tamen exire ſi vellet, impune poſſet: exeuntibus togam & aureos octo Abbas daret: de ſacris etiam virginibus idem fieret: ut hoc modo brevi evacuatis monaſteriis, Rex eorum bona invaderet, facta conſtitutione, *ut opimiores quique ipſorum theſauri, regiis quæſtoribus traderentur.* Leus ergo iſte commiſſum ſibi officium tam dextre obivit, ut in publicis Regni comitiis minora quæque monaſteria, quorum annui cenſus non niſi ad ſeptingentos fere aureos æſtimabantur, Regis libidini dederentur. Ita quum ſe caput Eccleſiæ Henricus jactaret, opus fuit tamen, ut beneficia Eccleſiaſtica Ordinum decreto ipſi aſſignarentur. Initio facto à minoribus, deinde & ad majora tranſivit, è quorum rapina divitiatum ingentem vim corraſit. Sed quamvis hic tamquam Tantalus tot tantiſque velut immerſus eſſet divitiis, momento tamen temporis juſto Dei judicio pauper euaſit.

Tanta rapacitas toti mundo erroſi fuit: omneſque, quibus tyranni immanitas innotuerat, Angliæ calamitatem deplorabant. Inprimis vero Paulus Papa tertius, ex nobiliſſima Farneſiorum, Parmæ Principum familia, ad Pontificatum, mortuo Clemente Septimo aſſumtus, tanquam communis Chriſtianorum pater, vehementer indoluit. Is accepto tot malorum nuncio, quum quid futurum eſſet, animo proſpiceret, tentatis omnibus remediis, ad extremum ſtatuit poteſtate ſua abſoluta in Henricum uti, ſperans eum cenſuris ſuis territum poſſe ab errore revocari. Unde ad tertium Calendas Septembris M. D. XXXV. Pontificatus ſui Anno primo, Henrici vero Regni vigeſimo ſeptimo, Bullam edidit contra Henricum, cujus hæc erat inſcriptio. *Bulla Pauli divina providentia Papa Tertii, citatoriæ Regis Angliæ Henrici & ſequacium, ſub pœna excommunicationis, & privationis Regni, ac omnium aliorum bonorum, & ſub nonnullis aliis gravioribus cenſuris.* In hac commemorata prius, qua ad ipſum excommunicandum impellatur, graviſſima cauſſa, ob tot ſcelera ab Henrico patrata, tot cædes, adulteria, inceſtus, ſacrilegia, proditiones, hæreſes, quodque ſe pro capite gerat Eccleſiæ Anglicanæ, rogat, & per omnia ſacra obteſtatur, ut revertatur ad gremium illius matris, quæ reſipiſcentes ultro recipit. Nolentem, citat cum complicibus. Parere recuſantem, Regno exuit; vetat ullum Religionis Catholicæ publicum exercitium in locis quæ ejus ditioni ſubſunt, fieri. Omnem Annæ Bolenæ ſobolem illegitimam facit & infamem. Henrico ne pareant, ſubditis prohibet. Eccleſiaſticos homines Angliæ finibus excedere jubet. Nobilibus præcipit, ut contra Regem inſurgant. Mandat, ut Henrici ſequaces & complices, ubicunque apprehendi poſſint, in ſervos capientibus cedant. Prælatis omnibus jubet, ut hanc Bullam in ſuis Eccleſiis evulgent, & Henricum excommunicatum denuncient. Eandem bullã Tornaci, Brugis, Dunkirkii, & per totam Angliam publice affigi decernit. Difficillimum factu eſt, ut corpori, quod totum corruptum eſt, ſanitas reſtituatur: attamen extremum hoc remedium morbo quamvis itidem extremo remedium forte aliquod attuliſſet, ſi quidem fuiſſet adhibitum. Sed Pontifex exſequutionem in aliud tempus rejecit, quod ſperaret ſummum illum mundanorum rectorem aliquam medicinam facturum, cogitans ab ipſius manu omnia, quæ fiunt in mundo, derivari, & ad increatæ illius potentiæ perſtringentem fulgorem non minus cæcutire etiam lynceos oculos, quam noctuas ad radios meridiani ſolis. Eo tempore ſereniſſima Regina Catharina, cujus contra tot adverſitates immotam conſtantiam nullius fortunæ impetus labefactare poterat, ſanctiſſimis pietatis exercitiis aſſidue vacans, quum inaudiviſſet Joanni Foreſto Franciſcano, qui ei fuerat à confeſſionibus, graviſſimos cruciatus præparari, ingentem animo concipiens dolorem, literas ad eum conſolationis pleniſſimas exaravit. Sanctiſſima hæc matrona, tantis calamitatibus undiq; preſſa, vitam ægre trahebat: ſi tamẽ vita dicenda eſt ejuſmodi cũ tot miſeriis conflictatio, in quibus eodẽ tempore & moriens & vivẽs, nõ tamen vel moriendi finem, vel initium poterat facere vivendi. Affligebat eã omnibus horis lupa illa, quæ

quæ lectum ejus polluerat. Perſequebatur eam maritus ſuus, & qui eum ſequebantur. Tot ergo modis divexata, in morbum incidit, quo decumbens quum mortem adventantem præſentiret, Henrico Regi ſcripſit in hanc ſententiam.

Domine mi Rex ac conjux dilectiſſime. Adventante jam mortis meæ hora, amor quo te perſequor facit, ut admoneam te paucis æternæ ſalutis animæ tuæ, quam univerſis hujus mundi bonis ac rebus mortalibus anteferre debes, neglecta etiam tui corporis cura; propter quam & me in calamitates multas, & teipſum in plures ſollicitudines conjeciſti. Sed ego tibi ex animo omnia condono, precorque ut eadem condonet tibi Deus. Quod reliquum eſt, commendo tibi Mariam, communem noſtram filiam, ut patris officium in illam præſtes. Tres item ancillas, & miniſtros meos omnes, ut illæ nuptui commode tradantur, his autem præter id, quod jam eis debetur, etiam unius anni ſtipendium integrum, velut cumulus accedat, ne plane inopes deſerantur. Poſtremo hoc unum teſtor, quod oculi mei te ſolum præ rebus omnibus mortalibus deſiderant. Vale.

En teſtimonium ſinceri animi, & generoſæ indolis, quæ tot modis offenſa jamque in mortis faucibus conſtituta, adhuc ſtudebat ſeſe illi probare, qui ipſa reprobata atque neglecta, terrenis voluptatibus ſeſe mancipaverat. Harum literarum exemplum miſit Cæſaris apud Regem oratori, ut ſi Henricus, quod petebatur pro famulis non faceret, Legatus curaret, ut Imperator curam protectionemque eorum ſuſciperet. Obiit Catharina, omni laudis genere digniſſima, in villa quæ Cimbaltona dicitur, in Comitatu Bedfordenſi VIII. Id. Jan. Anno Chriſti 1536. ætatis vero ſuæ quinquageſimo, non ſine veneni ſuſpicione. [a] Henricus autem acceptis Catharinæ literis, temperare ſibi à lachrimis non potuit, Euſtathiumque Capucium (is literas attulerat) rogavit, ut ſtatim ad eam proficiſceretur, multamque ſalutem ſuo nomine diceret. Hoc ultimum officium Catharinæ præſtitit Henricus. Sed prius mortua eſt Regina, quam Euſtathius Cimbaltonam perveniret. Corpus ejus mediocri honore, in vicina civitate, quæ Petri-Burgum dicitur, ſepultum fuit. Nunciata ejus morte, Henricus præcepit, ut omnes ſui domeſtici lugubri veſtitu uterentur: cui tamen præcepto Anna Bolena parere noluit, ſed in ſignum potius lætitiæ, flavi coloris ornamentis ſe ſuaſque ancillas veſtiri curavit: quamvis dolere ſe diceret, quod tam placido mortis genere Catharina obiiſſet, quodque non plus moleſtiarum ei fuiſſet à ſe exhibitum. Hoc videlicet male habebat Annam, quod Catharina in mediis afflictionibus ſuis ſolatium aliquod in virtute ſua habuiſſet, mortemque ipſam ita prævertiſſet mortis meditatione, ut quod reſtabat dierum, ſumma cum animi tranquillitate exigeret, horam, qua ex his miſeriis liberanda eſſet, placidiſſime exſpectans.

[a] *Henninges in Geneoſ. parte 4. p. 104. & alii.*

HENRICUS REX ANNA BOLENA ob adulterium punita, Joannam Seimeram, deinde Annam Clivenſem, hac rurſus repudiata, Catharinam Havardam ducit; hancque etiam poſt Cromuelum ſupplicio affici jubet.

Caput Quartum.

ARGUMENTUM.

I. *Rex Henricus, Anna Bolena repudiata, Ioannam Seimeram ducit, illam vero adulterii damnatam ſupplicio affici jubet, cum adulteris.*

II. *Ritus ſacrorum ab Henrico rege inſtituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma ſumta. Mors Ioannæ Seimeræ. Reginaldus Polus ad Cardinalatum evectus.*

III. *Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.*

IV. *Eiuſdem novum cum Anna Clivenſi matrimonium.*

V. *Qua itidem repudiata, Catharinam Havardam ſibi copulat, Cromuelo prius ſublato.*

VI. *Henricus flagitia flagitiis cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione ſua cum Eccleſia cogitationem ſuſcipit. Catharina itidem Havarda ſupplicio affecta Catharinam Parram ducit.*

I. Quod vulgo dici ſolet, *Dimidiũ facti, qui bene cœpit, habet:* id in iis, quæ mẽte atque ingenio perficiuntur, non ita ſe habere deprehenditur. In his enim ut initio etiam progreſſus reſpondeat, requiritur. Anna cœperat ſecundum ſenſum & Mundum bene: ſed finiit male. Quum enim fortunæ ſuæ præclarum fundamentum jeciſſet, quod reſtabat ædificii non ea, qua opus fuerat, ſoliditate ſuperſtruxit. Aſcenderat illa ad Regium culmen ſed inde deſcendendum ipſi fuit iiſdem ignominiæ & infamiæ gradibus, quos ad laſciviæ atque impudicitiæ ſuæ opprobrium velandum adhibuerat: Henricus, cui jam, qua erat vaga libidine atque inſtabili

ſtabili, tædium amplexuum Annæ obrepſerat, averſari & faſtidire eam cœpit (hic fructus conſequi ſolet, quũ re aliqua, cujus vehementi deſiderio diu flagravimus, tandem potimur) & in aliam puellã, quæ Annæ inſerviebat, Joannam Seimeram, ſimplici ingenio virginem oculos conjicere. Cujus pulchritudine captus, nec aliud præter eam cogitabat, & ne Annæ quidem blanditiis amplius delectabatur. Quod quum Anna intellexiſſet, continuo ita zelotypiæ ſtimulis agitata fuit, ut quietem nunquam capiens, & diverſis cogitationibus diſtracta, quid conſilii caperet neſciret. Unũ hoc Regi quaſi frænum indebat, quod utrum Anna ferret. Sed quum proles exſpectaretur, illa nihil niſi informen quandam carnis molem peperit, qui abortus fortunam quoque ejus, quæ poſt eam diem prorſus pedem retro tulit, abortire fecit. Quum autem ſciret Anna, Regem nihil magis in votis habere, quã ut & Regni & cupiditatum ſuarum hæredem filium haberet, nec quam Joanna Seimera à Rege adamaretur ignoraret: ſpem concepit fore, ſi filium ipſa gigneret, ut ea res Regis animum ab aliis omnibus ad ſe revocaret. Itaque conſtituit experiri, an alia quapiam via, quæ Regis vxor jam eſſet, etiam Regis mater effici poſſet. Putabat autem adulterii ſui crimen eo magis occultandum, ſi potius cum fratre ſuo Georgio Boleno, quam cum alio quopiam rem haberet. Quin etiam volebat (ut nihil eſt tam ſublime, ad quod non etiam vitium aſpirare audeat) de genere & ſanguine Bolenorum ex utraque parte eſſe, qui Regnum in Anglia occuparet. Sed quum neque ex illo ſcelerato inceſtu, quod maxime cupiebat, aſſequuta eſſet, cœpit animum ſuum ad vagam libidinem euſque applicare, ut præter Noreſium, Veſtonum & Bruertonum, homines non ignobiles, etiam Marcum quendam Muſicum ſuum, in regium thronum pelliceret. Nullum diu latet ſcelus: inprimis vero ea, quæ à libidine proficiſcuntur, flagitia, quo majore ſtudio occultantur, eo citius innoteſcunt. Rex malitiam mulieris ubi reſciviſſet, attonitus admirabatur: indignatuſque, quod ab ea, cujus gratia tam multa crudeliter deſignaverat, ſe deceptum videret (ut inopinati ictus magis feriunt, quam tela prævisa) furore dirumpebatur: quamvis ſe nihil ſcire ad tempus ſimularet. Quum vero Grenuici ludicris quibuſdam ſpectaculis intereſſet, atque Annam Bolenam vidiſſet ſudarium cuidam ex Nobilibus projicere, quo faciem abſtergeret: ita ira & furore excanduit, ut ſtatim è theatro prorumpens conſcenſo equo digrederetur, nemine ſalutato. Obſtupuit tota Aula hoc diſceſſu: Anna metu torpens, ſtatim Regem conſequuta eſt, hanc tempeſtatem blanditiis ſuis ſedatura. Sed quum per Tameſim fluuium Londinum veheretur, & medio fere itinere eſſet, à miniſtris Regiis, qui eam operiebantur, comprehenſa, & Arci, quæ ripæ fluminis imminet, incluſa eſt. Ibi Bolena primo mirari, atque adeo indignari, deinde queri, ac cœlum clamoribus complere; poſtremo ſupplicare ac inſtantiſſime petere, *ut ſi culpa affinem exiſtimarent, Regem alloqui, & culpam à ſe amoliri permitteretur.* Sed quum ſurdas aures pulſaſſet, ad extremum ad tribunal publicum educta, & ab ipſo Thoma Boleno inter alios judices conſidente, adulterii & inceſtus condemnata, capite plectitur. Atque ita coronam eadem qua eam aliis eripuerat, crudelitate amiſit: & Regiam dignitatem, quam per cædes inchoaverat, morte ſua finiit: ſupplicio affecta ab illo, quem ipſa impulerat ad profundendum tot innoxiorum hominum ſanguinem, quo ſe illa tanquam balneo quodam lavabat. Georgius vero Bolenus Annæ frater, Henricus etiam Noreſius, Gulielmus Bruertonus, Franciſcus Veſtonus, & Marcus Smetonus Muſicus, adulterii convicti, triduo poſt Annæ ſupplicium, eodem mortis genere affecti ſunt. Vix per Annæ mortem Regia ſedes vacabat, quum Joanna Seimera eandem occupavit, ſuper Annæ ruinam, ſuam fortunam ſuperſtruens: quemadmodum illa ſuam, magnitudinis Sereniſſimæ Catharinæ parietinis ſuper ædificaverat. Poſtridie igitur, quam Annæ cervices amputatæ ſunt, Henricus Seimeram duxit. Qua de re Cochlæus ſic loquitur ad Moriſonũ ſcribens: *Miſera* (inquit) *Anna, Regina pellex funeſto exitu ſatu declaravit; & iniquũ fuiſſe Regis cum Regina divortium, & inauſpicatum ſuum pellicatum potius quam matrimonium exſtitiſſe.*

II. Henricus vero, qui nunquam fatigaretur turbis excitandis, quum vix ab Anna ſe expediviſſe, & Seimeram in uxorem accepiſſet, ad tollendam omnium rerum licentiam, quæ Anna pro arbitrio omnia adminiſtrãte in Eccleſiam ſubingreſſa, univerſa miſcuerat, Comitia publica indixit; *Primatum tamen ſuum, ut illæſum cõſervaret, ne quiſquam de eo in hoc conventu verba faceret, præcepit: quem ut magis etiam nunc exerceret, tum Thomam Cromuelum generalem Eccleſiæ Anglicanæ Vicarium conſtituit, qui exinde ad Epiſcopatus, Abbatias & parochias, quos volebat, promovit: tum præter Comitia etiam Synodum Epiſcopalem coëgit.* In hac poſt diſceptationem de

Digitized by Google

fidei capitibus habitam, ſequentes conſtitutiones factæ, & in articulos ſex tributæ ſunt. *Horũ primus in Euchariſtiæ Sacramento, tranſubſtantiationem credendam eſſe jubebat. Secundus, unam ſpeciem Sacramenti Euchariſtiæ ad ſalutem ſufficere. Tertius, calibatum ſacerdotum omnino retinendum. Quartus, votorum caſtitatis & viduitatis non temere factorũ, neceſſariam eſſe perſolutionem: Quintus, non modo Miſſarum celebrationem juri Divino conſentaneam eſſe, verum & Miſſas privatas fieri bonum & neceſſariũ eſſe: Sextus denique auricularem confeſſionem in Eccleſia neceſſario obſervandam aſſerebat.* Qui ſecus doceret, aut crederet, in eum tanquam hæreticum animadverteretur. Has conſtitutiones quamvis à ſe contra Lutheranos factas, primus tamen ipſe Henricus violavit. Nam quum ſeptem Sacramenta ſtabiliviſſet, *tria tantum à Chriſto inſtituta fuiſſe credidit.* In Miſſæ Canone, *ubicunque Pontificis nomen legeretur, ſuum ſuppoſuit: Precationes, quæ pro Papa fiebant, abrogavit. In Sacramento Pœnitentiæ ſatisfactionis nomen abolevit. Purgatorium denique eſſe negavit.* Et quum ſanctus haberi vellet, res tamen ſanctas ac Deo conſecratas expilavit, & in profanos uſus cõvertit. Quis diceret eum, quum in hunc modum ſecum ipſe diſſideret, ſub Eccleſiæ, quæ tota uniformis & ſui ſimilis eſt, vexillo militaſſe? Ab his confuſionibus quum populus abhorreret, Henricumque cum ſuo primatu deteſtaretur, tandem cogere illum ſtatuit, ut ad Eccleſiam reverſus, honorem ei debitũ, quem injuſte ſibi vindicaſſet, redderet. Itaque Lincolnienſis primum provincia, deinde Northumbria, Cumbria, Dunelmenſis & Eboracenſis agri arma ſumſere, adeo ut quinquaginta virorum millia & amplius in aciem prodirent, quibus vitam ſuam pro Religione devovere decretum erat. Inſignia horum erant, quinque vulnera Servatoris. Calix cum hoſtia, & nomen Jeſu in medio expreſſum. Rex tãta multitudine territus. Norfolciæ & Suffolciæ Ducibus negocium dedit, ut quibus poſſent conditionibus tumultuantes compeſcerent: nam ſi ſemel ab armis diſceſſiſſent, non facile poſtea coituri denuo videbantur. Itaque impetrato colloquio, *Henricus ſanctiſſime promiſit, ſe omnia illa, quæ fidei Catholicæ eſſent contraria, emendaturum.* Data fide quum omnibus ſatisfacturum eſſet, reverſi ſunt ad ſua. At Rex violata fide, per ſpeciem novi tumultus eiſdem de cauſis poſtea excitati, plurimos ex nobilitate ultimum capitis ſupplicium ſubire coegit. In his fuerunt Barones duo, Darſius & Huſſius: Equites vero aurati, aliique nobiles multi, Robertus Conteſtablius, Thomas Percius, Franciſcus Bigotus, Stephanus Hamelthones, Thomas Gilbius, Nicolaus Muſgravius, Gulielmus Lumleus, Nicolaus Tempeſtius, & Joannes Bulmarius: Abbates ſex, Fontanenſis, Gernienſis, Riverius, Barlinghenſis, Saulienſis, Whalienſis, & Prior Berlingtonus, quique omnium caput exſtiterat, Robertus Aſchius. Quinque etiam ſacerdotes Lincolnienſes, & ſeptem laici: Monachorum denique ingens numerus. Quorum omnium mors non ſine aliqua præſenti Dei ultione ab Henrico perpetrata eſt, filio ejus notho, quem ex Elizabetha Blunta ſuſceperat, Richmundiæ Duce, quo nihil erat Henrico charius, eo ipſo tempore è vivis ſublato. Quum nihil Henricus de ſævitia ſua remittens, Anglorum ſanguinem ubique locorum effunderet: in Somerſetana provincia plurimos ob novorum vectigalium impoſitionem nonnihil tumultuantes occidit. Londini etiam uno eodemque die, illuſtriſſimum virum Thomam Fizgaretum Comitem Childeriæ Hibernum, ſimul cum quinque ejus avunculis, lugubri plane ſpectaculo, interfecit. Per id tempus Jana Seimera gravida, & jam partui erat vicina: quum exactis menſibus tantus ejus exſtitit dolor, & pariendi difficultas, ut Rege affirmante, facile ſe aliam uxorem reperturum, aperiendus fuerit matris uterus, ut ex eo Cæſar prodiret. Qua ratione ſervatus opera Medicorum partus, quum maſculus eſſet, Eduardus appellatus eſt. Joanna Ann. 1537. Idib. Octob. mortua, & Vindeſoriæ ſepulta, ſtatim Henricus de quarta uxore ducenda cogitavit. Jam magna ſpes erat de rerum Anglicarum meliore ſucceſſu, Religionis præſertim, in cujus gratiam tam multa fuerant in eo, de quo ſupra egimus, Epiſcoporum conventu præclare conſtituta. Quumque jam Henricus Annam Bolenam è medio ſuſtuliſſet, & Sereniſſimam Catharinam, ac Janam quoque Seimeram amiſiſſet, intelligeret præterea, univerſum populum ſuum ab hoc ſchiſmate vehementer abhorrere: quis non exiſtimaret fore, ut novo nuptiarum fœdere omnia in integrum reſtituerentur? Eodem Anno 1537. Paulus III. Pont. Reginaldo Polo, qui Henricum ſanguine proxime contingebat (quem ante Patavio evocatum, Cardinalem renũciaverat) legationem in Gallias decrevit, ut à Rege Galliarum adjutus cum Henrico ageret ut ſaniora tandem ſequerentur conſilia. Lutetiam ergo quum veniſſet Polus, quam honorificentiſſime ab

ab om-

ab omnibus exceptus eſt. Quod quum Henricus audiviſſet, miſit in Galliam citato curſu Nobilem quendam, qui omnibus modis à Rege contenderet, ut in ſuam poteſtatem Polum traderet: ni faceret, actum eſſe de amicitia. Rex nihil minus facere cogitans, quam quod Henricus petebat, Anglum autem infenſum habere nolens cujus opera eo tépore erat ei utilis, recrudeſcente inter ipſum & Cæſarem bello (ut ſemper privato commodo omnia poſthabentur) Polo clam denunciandum curavit, ut quam poſſet velociſſime, fuga ſalutem quæreret, fide data, incolumem in ſuo Regno futurum. Itaque Polus poſtero die Cameracum quam potuit breviſſimo itinere contendit; quo tamen non ſine ſummo vitæ diſcrimine pervenit, eo quod univerſum illud iter non ſolum Germanorum Gallorumque militum, verum etiam Anglorum perpetuis excurſionibus infeſtaretur: quo periculo territis Poli comitibus ac famulis, quum crucē, quæ Legatis Apoſtolicis anteferri ſolet, geſtare amplius nemo auderet, Polus ipſe invicto animo, inſigne illud Salvatoris in manus aſſumſit, magnaque conſtantia, tanquam in hoc ſigno victurus hoſtes Dei, erectum geſtavit.

Henricus ſpe fruſtratus, novas inſidias Polo ſtruit: præmium aureorum quinquaginta millium conſtituit ei, qui necem illi inferret. Sed ecce ſummis in periculis conſtituto Deus affuit. Everardus enim à Marchia, Cardinalis Epiſcopuſque Leodienſis, qui Senatui Belgico eo tempore præfuit, Polo ſignificat, tutiſſimum fore, ut Leodium, interpoſita fide publica, ad ſe veniat. Venit Polus. Quo audito, Henricus ſtatim cum Senatu Belgico egit, ut Polum traderet, reum læſæ Majeſtatis. Se Galli partes relicturum, & quatuor peditum millia ad auxilium Cæſaris, ſuis ſumtibus miſſurum, & ſex menſium ſtipendia e veſtigio in Senatorum manibus depoſiturum, ſi id fiat. Ingens ſane precium pro vita hominis tam arcto cognationis vinculo juncti. Sed novo huic Neroni exiguum videbatur. Cardinalis Leodienſis eam rem Polo exponit, qui miratur Regis amentiam, ſibique cavendum ratus, Romam accepto Pontificis mandato ſe recepit. Cui reverſo publica militum cuſtodia, adverſus Henrici furorem, à Pontifice aſſignata eſt.

Henricus quum Polum ex inſidiis elapſum videret, in matrem ejus furorem convertit, Comitiſſam Sariſburiæ, Georgio Duce Clarentiæ natam, qui frater germanus Eduardo Regi quarto fuerat. Ea damnata capite, quod literas à filio accepiſſe diceretur, & quinque Chriſti vulnerum in pectore imaginem geſtaſſe, ad V. cal. Junias, anni 1541. ſecuri percuſſa fuit. Cum ea eodem in judicio ſententia mortis lata fuit in Gertrudim Marchioniſſam Exonienſem, Reginaldum Polum Cardinalem, Adrianum Forteſcutum equitem auratum, & Thomam Dinglæum equitem ordinis S. Joannis Hieroſolymitani; quorum poſteriores duo, VI. deinde id Julii capite ſunt plexi. Quin & Margaritæ filius minor natu, Henricus Polus (adeo erat Henrico exoſum nomen Poli) in cuſtodiam traditus eſt Marchio etiam Exoniæ, Eduardi Regis Quarti ex filio nepos, & Eduardus Nevellus eques auratus, ex illuſtriſſimorum Comitum Varvicenſium ac Sariſburienſium familia progenitus, eo quod Henrici decretis adverſari crederentur, extremo ſupplicio affecti fuerunt. Eodem injuſtitiæ gladio multi quoque alii perierunt, quorum ut expeditius poſſimus contexere catalogum, omittimus hoc loco mentionem matrimonii cum Anna (Filia Joannis III. Cliviæ Ducis & Gulielmi Cliviæ Ducis, qui mortuo Geldriæ Duci ſucceſſerat, ſorore) An. 1540. contracti, quod Cromvelo ſumme expetendum fuerat viſum, eo quod Dux ille hæreticis faveret, Catholicis autem adverſaretur. Tenebantur in cuſtodiis Religioſi multi ordinis S. Franciſci de obſervantia pro quibus intercedente Uriſleo, Rex in ejus gratiam plurimis ſervatis quoſdam ſolum ad varia ſupplicia delegit. Ex quibus Antonium Brorbeum linguarum peritia clarum, ad XVI. Cal. Auguſti Anni 1538. ſtrangulandum curavit. Thomam vero Belchiamum, fame enecavit in carcere, III. Nonas Auguſti, & præter eum alios XXXII. Joannes autem Foreſtus ejuſdem inſtituti monachus, ad X. Cal. Junias, Londini in campo Fabro, duabus furcis alligatus, & lento igne toſtus fuit. Cum eo imago quædam ex Wallia allata, quod nimio populi concurſu celebrari diceretur, combuſta eſt. Quin & Nicolaum Careum, quem non ſolum ſibi à conſiliis, ſed equorum etiam præfectum, & ordinis S. Georgii & Aureæ Periſcelidis Equitem (quæ magna eſt apud Anglos dignitas) Henricus creaverat, ſecuri percutiendum curavit: quod & Leonardo Graio Hiberniæ proregi fieri præcepit. Joannes vero Lambertus Zvinglianus, à Cranmero condemnatus, ad Henricum Regem, tanquam Eccleſiæ ſupremum caput, appellavit, iſque recognita cauſſa, iterũ condemnatum, remiſit ad Cromuelem, qui mortis

O 2 ſenten-

ſententiam in Lambertum tulit, juxta quam ad x. Cal. Decembris publice crematus eſt.

III. Nec vero in viventes tantum & ſuperſtites Henricus deſævīit, ſed cum defunctis etiam & horum cineribus bellum geſſit. Nam & S. Albani Anglorum protomartyris, & Edmundi Regis, ob martyrium Anno D. CCCLXXI. ſubitum, in Canonem relati, & Divi Thomæ Archiepiſcopi Cantuarienſis tumulos expilavit. De quibus ſacrilegiis Richardus Hilliardus in hæc verba ſcribit: *Si unà mecum lector, adfuiſſes, & vidiſſes templorum profanationes, altarium everſiones, Donariorum ſeu oblationum direptiones, venerabilium reliquiarum & imaginum indigniſſimos cum blaſphemiis contemtus ac violationes; non tibi (credo) temperaſſes à lachrymis à luctu, à ſingultibus; quũ ea vidiſſes à Chriſtianis viris fieri quæ à barbaris tyrannis, ac Chriſti juratis hoſtibus nulla in hiſtoria perpetrata leguntur.* Ceterum quam innumerabiles theſauros ex his expilationibus Henricus corraſerit, ex eo conjicere licet, quod ex uno divi Thomæ monumento tantam divitiarum vim ablatam eſſe, is qui Regius quæſtor tunc erat, confeſſus eſt, ut ex iis ſex plauſtra boum ingentia onerata fuerint. Verum ut incredibilis & à multis retro ſæculis inauditæ impietatis cumulum expleret Henricus, hunc glorioſiſſimum Thomam, ab annis pluſquam quadringentis, Anno videlicet MLXXI. pro fidei Catholicæ defenſione occiſum, ſanctorum catalogo adſcriptum, atque infinitis miraculis toto Angliæ Regno illuſtratum, cauſſam iterum dicere per appoſitos Advocatos, poſt tot ſæcula coegit ipſumque perduellionis cõdẽnatum, inter Divos amplius cenſeri vetuit: imo capitale eſſe juſſit, ſi quis eum vel invocaret, vel diem commemorationis ejus ſacrum celebraret. Plurimaque alia hujuſmodi ſtatuit ac perpetravit ſæviſſimus tyrannis, mille Neronibus crudelior, Sardanapalis libidinoſior, magis impetus Mahometanis, & Atheiſtis ipſis magis atheus: quæ ex ſequentibus Pontificis maximi literis intelligi poſſunt. Pontifex enim Paulus Tertius, qui auditis Catholicorum in Anglia, tam horribilibus quaſi lanienis expoſitorum, afflictionibus, juſtiſſima cõmiſeratione commotus, ut publicis hiſce calamitatibus finem imponeret, ſententiam à ſe latam exſequutioni mandare conſtituit. Itaque priores ſuas literas, continuans, hæc ſubjungit. *Dum autem poſtea ad dictarum literarum exſequutionem deveniendum eſſe ſtatuiſſemus quum nobis per nonnullos Principes & alias inſignes perſonas perſuaderetur, ut ab exſequutione huiuſmodi per aliquantum temporis ſuperſederemus, ſpe nobis data, quod interim ipſe Henricus, ad cor rediret & reſipiſceret. Nos, qui (ut hominũ natura fert) facile credebamus quod tantopere deſiderabamus, dictam executionem hucuſque ſuſpendimus ſperantes (ut ſpes nobis data erat) ex ipſa ſuſpenſione correctionem aliquam & reſipiſcentiam, nõ autem pertinaciam & obſtinationem ac maiorem delirationem (ut rei effectus iam docuit) proventuram. Nũc autem reſipiſcentia & correctio huiuſmodi quam tribus fere annis exſpectavimus, nõ ſolũ poſtea ſequuta nõ eſt, ſed ipſe Henricus quotidie magis ſe in ſua feritate ac temeritate cõfirmans, in nova etiam ſcelera prorupit. Quippe qui nõ contentus vivorũ Prælatorum & Sacerdotũ crudeliſſima trucidatione, etiam mortuos, & eos quidem quos in Sanctorum numerum relatos, univerſalis Eccleſia pluribus ſæculis venerata eſt, feritatem exercere nõ expavit. Divi enim Thomæ Cantuarienſis Archiepiſcopi & martyris oſſa quæ in dicto Regno Angliæ, ob innumera ab omnipotente Deo illic perpetrata miracula, ſũma cũ veneratione in arca aurea in civitate Cantuarienſi ſervabantur, poſtquam ipſũ D. Thomam, ad maiorem Religionis cõtemptum, in iudiciũ vocari, & tanquam contumacem damnari, ac proditorem declarari fecerat, exhumari & comburi, & cineres in ventũ ſpargi iuſſit: omnẽ plane cunctarũ gentiũ crudelitatem ſuperans, quum nec in bello quidem hoſtes victores ſævire in mortuorũ cadavera ſoleant. Idem etiam Henricus omnia ex diverſorum Regum Anglorum & aliorũ Principum liberalitate donaria ipſi arcæ appenſa quæ multa & maximi precii erant, ſibi uſurpavit; nec putans ex hoc ſatis ſe iniuriæ Religioni intuliſſe Monaſterium ipſum Divo illi Auguſtino à quo Chriſtianam fidem Angli acceperunt, in dicta civitate Cantuarienſi dicatũ, omnibus theſauris (qui etiam multi & magni erant) ſpoliavit: & ſicut ſeipſũ in belluam tranſmutavit, ita etiam belluas quaſi ſocias ſuas honorare voluit, feras videlicet in dictũ Monaſteriũ expulſis Monachis intromittendo: genus quidem ſceleris, non modò Chriſti fidelibus ſed etiam Turcis inauditum. Quum itaque morbus iſte à nullo quantumvis peritiſſimo Medico, alia cura ſanari poſſit, quam putridi membri abſciſſione, nec valeat cura huiuſmodi, abſque eo quod nos apud Deũ cauſam hanc noſtram efficiamus Ulterius retardari nolentes ad dictarum literarum exſecutionem, quas ad hoc ut Henricus Rex eiuſque complices fautores, adhærentes conſultores, & ſequaces etiam ſuper exceſſibus per eũ noviſſime, ut præfertur, perpetratis, intra terminũ eis per alias noſtras literas prædictas, reſpective præfixum ut ſe excuſent, vel alias pœnas in ipſis literis contentas incurrant, extendimus & ampliamus publica-*

Digitized by Google

publicationem, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum calendis Ianuarii, anno incarnationis dominicæ, milleſimo quingenteſimo trigeſimo octavo, Pontificatus noſtri quinto.

Viſa I. Sauli Bloſius. Bap. Motta.

Et Pontifex quidem nihil aliud cogitabat, quam ut medicinam afferret morbo incurabili. Henricus vero hoc unum agebat, ut miſerias ſuas, quibus addi nihil poſſe videbatur, augeret. Cui Cormuelus conſilium ſugeſſit, quo omnium Angliæ monaſteriorum bona (qua erat inexplebili cupiditate) ad ſe transferret. Ita Henricus expulſis quatuor Fratrum Mendicantium, quos vocant, ordinibus, Auguſtinianorum ædes Cromvelo aſſignavit, donoque dedit quo ille loco, cœptum ſplendidiſſimum ædificium, fortuna eius mox pedem retro ferente, finire non potuit. IV. deinde Cal. Majas coactis Regni ordinibus, decretum eſt, ut omnia Religioſorum utriuſque ſexus monaſteria voluntati Regiæ permitterentur, bonaque univerſa fiſco cederent. Quo Senatus conſulto promulgato, vidiſſes illico vaſtata templa, ſacras domus dirutas, & eos, qui relicto mundo ſe Deo conſecraverant, ejectos, direpta denique & expilata cuncta. Cui injuſtiſſimæ uſurpationi, ut colorem aliquem faceret, non minus non quam deteſtando ſtrategemate uſus eſt. Inſtrumentum quoddam in formam libelli ſupplicis, Monachorum nomine conſcribi juſſit: in quo de amiſſa libertate, deque vitæ monaſticæ ſervitute conqueſti, monaſterii omnibus bonis ſeſe ceſſuros, omniaque eorum jura in manus ſuæ Majeſtatis reſignaturos teſtarentur, ſi hanc gratiam obtinerent, ut ex hac captivitate libere exire permitterentur. Hoc ſcriptum tranſmiſit Henricus ad omnia monaſteria per nequiſſimos quoſdam homines, qui variis artibus, ut ei ſubſcriberent. Religioſis perſuaderent, mentirenturque apud ſingulos conventus, id ab aliis jam eſſe factum, immo primam hujus rei cogitationem ac mentionem non niſi à Monachis optimis ac religioſiſſimis ortam eſſe. Qua fraude circumventis nonnullis, quum major pars talem agendi modum rideret, tandem ventum eſt ad apertam vim, ad rapinas, ad cædes: Richardo Vitingo Glaſconiæ, & Hugone Feringdono Redingi Abbatibus ordinis S. Benedicti, unà cum duobus Presbyteris, VIII. Cal. Decembris martyrio coronatis. Is quem nominavimus, Glaſconienſis Abbas, vir propter ætatem fere decrepitam venerandus, & magne in tota Anglia auctoritatis, accerſitus à Rege Londinum, rogatuſque ut publicæ iſti donationi ſubſcriberet, quum recuſaſſet, facta abeundi poteſtate dimiſſus eſt à Rege, ut qui videri vellet vi minime hoc exigere. Sub abitum, perſcrutatis illius ſcriniis, libellus quidam contra divortium Regis ſcriptus repertus eſt, quem ſatis eſſe ad mortis prætextum Henricus exiſtimavit. Itaque nonnulla parte comitatus ſui exutus Londino dimittitur, voluntatem Regis domi exſpectaturus. Quum autem non longe abeſſet à Glaſconia, intellexit in civitate Wellenſi Nobilium conventum haberi, ſeq; vocari ut adeſſet. Acceſſit ſtatim, & curiam ingreſſus, locum ſuum qui illi debebatur inter primos, accepturus aſcendebat: quum ecce eorum, quos Rex eo deſtinaverat, juſſu vetatur locū ibi capere, quod perduellionis crimine teneretur, ſtatimq; diſceptata cauſſa damnatur. Ad Monaſterii autem mœnia quum appropinquaret, oblato ſacerdote, qui in ipſa lectica confeſſionem audiret, ne unum aut alterum diem quidem ad mortis præparationem impetravit. Lectica enim deturbatus; ac crati vimineæ impoſitus, ad montis editi cacumen, qui Monaſterio imminet, terra pertrahebatur: ubi Monachali in habitu ſuſpenſus eſt. Idem pluribus aliis Abbatibus factum fuit: quibus mortuis, facile reliquum Monachorum vulgus diſperſum eſt, quorum omnium poſſeſſiones Henricus invaſit. Quum hac ratione Satanas deſtruendis hominum Religioſorum florentiſſimis ordinibus per Angliæ infelix Regnum fureret debacchareturque: ecce ex altera parte benigniſſimi Dei erga Eccleſiam ſuam, bonitatem & miſericordiam, qui ut tam inſigne damnum reſarciret, alium longe illuſtriſſimum Ordinem his ipſis temporibus excitavit. Is fuit maxima illa & celebetrima, inferorum poteſtatem ſub Ieſu vexillo & nomine impugnantium Societas quæ in omnes Orbis terrarum partes tanta celeritate & induſtria ſeſe penetravit, nullus ut hodie angulus exſtare dici poſſit, in quo illorum fructuum, quos venerabilis illa Societas mundo peperit, illuſtre aliquod teſtimonium conſpiciatur. Eadem plures populos Eccleſiæ lucrifecit, quam vel Lutheraniſmus, vel Calvinianiſmus, vel denique ille, de quo jamdudum agimus, Henrici primatus, ab eiuſdem communione animas abſcidit. Hujus ego & ortum & magnitudinem, & factorum gloriam, ex libro 4. cap. 2. & aliis qui de hoc argumento exſtat, intelligēdam Lectori permitto ipſe in tot atrociſſimarum crudelitatum, quarum mihi vel memoria luctuoſa & horribilis eſt, funeſta hiſtoria pertexnēda progreſſurus.

Digitized by Google

non laturum, ſi Cæſar bello Germanico detineretur, illo inſcio, ſtatuit ipſius nomine ſubſcribere. Non deſunt auctores, qui affirment, Cromvelum hæc Regis juſſu feciſſe, idque ut ſatisfieret Principibus Germanis, nec Henricus jusjurandum Imperatori datum nimis apertè violaret. Certè Cromvelus, quem Henricus propter Annam Clivenſem, odio habebat, hoc facto imprudens incidit in laqueos, quos aliis tendebat. Imperator enim re intellecta, de non ſervata fide, & fœdere cum hoſtibus ſuis percuſſo, cum Henrico expoſtulavit. Henrico, ſive quod conſcius non eſſet, ſive quod hoc per Comvelum feciſſet, nihil ſibi ea de re conſtare, interpoſito jurejurando, proteſtante: Cæſar fœderis exemplum ad Regem miſit. Quod ubi Cromveli manu ſubſignatum didicit, culpam à ſe amolitus, in illius malitiam conjecit, affirmans id à Cromvelo & inconſulto ſe, & invito eſſe factum. Quam ob cauſſam quum Cæſar aliis literis Cromveli perfidiam apud Regem graviſſimè accuſaſſet, & ut pœnas ſcelere dignas daret poſtulaſſet: Rex occaſione à Cromvelo primum, deinde minore negocio ab Anna Clivenſi eadem opera ſeſe expediendi lætus, Cromvelum, quem blandiſſimo vultu exceperat, interea interitum ei machinas, juſſit poſtera luce in Eboracenſi palatio adeſſe, habere enim ſe non parvi momenti negocia conſultanda. Venit Cromvelus magna pompa lætus, & inſigni clientum ſtipatus multitudine. Ingreſſus Senatum ubi conſediſſet, & ſermonem nonnullis de rebus exorſus fuiſſet: Thomas Hauardus Dux Norfolciæ magnus Regni Mariſcalcus, & Catharinæ Hauardæ, quam Rex erat ducturus, avunculus (ut appareret, hæc omnia Annæ odio, & ut Rex Hauarda ſua potiretur, geſta fuiſſe) Cromveli ſermonem interrumpens, *De his* (inquit) *Cromvele, videbitur alias: nunc autem de aliis rebus agendum eſt, reſpondendumque tibi coram Rege de criminibus quorum incuſaris, ut qui iniquitate tua & proditione hanc fere Rempublicam perdidiſti. Eaque ego de cauſſa te Regis nomine comprehendo, jubeoque ut me ſequaris. Simulque pro more, virgula quam manu tenebat, Cromvelum Dux tetigit.* Ille adeo hoc caſu obſtupuit, ut vix auribus oculiſq; ſuis, tē ita ſe habere, crederet. Quo ſtupore ligata lingua, tanquā inopinato ictu perculſus, nec quid diceret, nec quid faceret, in promptu habebat, ſed neceſſitate compellente, Ducem egredientem ſubſequutus eſt. Dux autem inſpectante univerſa multitudine, quam talis eventus non minor admiratio quam gaudium capiebat, eum militum præfecto captivum tradidit, ut in arcem duceret. Ataq; hunc ſummus ille rerum omnium rector ac moderator Deus felicitatis Comveli voluit eſſe finem: qui, ut pœnarum ſuppliciorumque tempus cuique aſſignat, hac quidem vice in miſerum Comvelum juſtam iram ſuam effudit, poſt menſem tertium nondum elapſum, ex quo ad ſummam dignitatem Henricus eum evexerat, hoc eſt, eo tempore, quo humanum judicium, cui ad providentiæ divinæ arcana non datur penetrare, nihil minus, quam hunc fore eius exitum cogitaſſet.

Actor, qui fuit Rex ipſe Henricus, volebat ut ſecundum legem, quā paulo ante ipſe rogaverat, abſens atque indicta cauſſa condemnaretur, atque ita eodem, quem in alios acuerat, ipſe gladio periret. Convictus igitur criminum, hæreſeos, perduellionis, feloniæ, quam vocant (cujus generis ſunt furta, homicidia & ſimilia) ac demum peculatus ſeu repetundarum, pronunciata ſententia, publicè ſupplicio afficitur, & unà cum ipſo crematur Gualterus Baro Hungerfordius, de ſcelere quodam infando condemnatus. Bona vero omnia, quæ ad Cromvelum pertinebant, ſtatim publicè ſub haſta venierunt. Occiſo Cromvelo Rex miſit e veſtigio qui nunciarent *uxori Annæ, non expedire multis de cauſis, ut diutius matrimonio conjungerentur. Et quanquam Majeſtati ſuæ non deeſſent legitimæ rationes, ob quas ſeverius ſuo jure cū illa agere poſſet, maxime quod hæreſi depravatam ſciret; tamen in eorum gratiam, è quorum familia oriunda eſſet, quam poſſet, benigniſſimè ſe eam dimiſſurum; & cupere ut à matrimonio ipſa diſcedat.* Anna cognito Regis morbo, quum amiſſo, quod habuerat præſidio, non jam diſceptandi cauſſam ſuam adeſſe tempus probè ſciret, morem gerere conſtituit. Sed ut prætextum ignominiæ ſuæ haberet, & ſiniſterius ſuſpicandi cauſas præcideret, in Senatu ultro faſſa eſt, ſe ante nuptias Henrici cum alio quodam clanculum contraxiſſe: quod falſiſſimum tamen fuiſſe proditur. Audita Annæ confeſſione, Comitiorum auctoritate divortium interpoſitum eſt inter Henricum & Annam poſt ſex menſes quā ducta fuerat duxitque octavo deinde die Henricus quintam uxorem Catharinam Hauardam: ex quiquis quinque uxoribus duæ Catharinæ fuerunt, & totidem Annæ, omnes fere pares calamitate, & una præterea Java Seimera.

VI. Hoc

Digitized by Google

VI. Hoc modo quum Henricus tum ab eo, qui
Proteſtantium cauſſæ favebat, tum ab Anna Cli-
venſi ſeſe expedivisſet; non tamen deſtitit quid-
quid inviſum ipſi eſſet, cædi deſtinare, ita crudeli-
tatibus aſſuetus, ut vix vivere ſibi videretur, niſi
ſanguinem quotidie effunderet. Unde ad III. Cal-
Auguſti, tres viri Catholici Theologiæque Do-
ctores, Thomas Abelus, Edovardus Povelus, &
Richardus Fetherſthonus, extremo ſupplicio affecti
fuerunt: quo etiam ipſo die tres hæretici Zvin-
gliani, Barnus Gerardus & Hieronymus mortem
ſubire coacti ſunt: ita quidem, ut ſinguli Catholici
cum ſingulis hæreticis (deteſtabili prorſus copula)
in eadem crate conjungerentur, hoc eſt, mors
vitæ, tenebris lumen, & infernus Paradiſo ſocia-
rentur. Cujus rei novitate quum omnes obſtupeſ-
cerent, Palatinus quidam ex Henrici aula petiit,
quænam cuique cauſſa mortis eſſet? quumque ac-
cepiſſet, alios ob Religionem Catholicam defen-
ſam, alios ob eandem impugnatam morti eſſe adju-
dicatos: *na* (inquit) *in poſterum ergo Regia Religionis
ero, hoc eſt, nullius.* De aliis pluribus præterea, quod
nollent Eccleſiaſticum ſuum Primatum agnoſcere,
ſupplicium Henricus ſumſit.

Deſperata jam in Angliæ Regno cauſſa Religio-
nis, quum aliud remedium ſupereſſe non videre-
tur, niſi ut Religio omnis abjiceretur, ſpes tamen
exorta eſt nova, omnia in integrum reſtituendi:
ſed eam eventus fefellit. Anno 1541. habita ſunt
Ratisbonæ Imperii Comitia, præſente Caro-
lo Imperatore, de aliqua concordia in negocio
Religionis, ſi fieri poſſent, ineunda, cujus etiam
rei cauſſa Paulus III. Pont. Cardinalem Contare-
num cum Legati auctoritate eo deſtinaverat.
Rex etiam Henricus eò miſit Henricum Cne-
vetum, equitem auratum, & Stephanum
Gardinerum Vintonienſem Epiſcopum, par-
tim ut eam, quam in fidei negocio ipſe ra-
tionem ſequebatur, qui Lutheraniſmum amplexus
non fuiſſet, ſed aliud à Catholicis & Proteſtantibus
diverſum ſchiſma introduxiſſet, Germaniæ Prin-
cipibus probarent: partim ut rationem quandam
cum Cæſare inirent, qua ad Univerſalis Eccleſiæ
communionem Henricus rediret. Iam enim tot
mutationum diſtractionumque quibus innocens
Eccleſiæ tunica diſcindebatur, pigere ipſum inci-
piebat.

Sed non fuit ita firmus & conſtans hic Regis ani-
mus, quin decretum eius mundanæ rationes im-
pedirent. Nam ut ſalvo ſuæ Majeſtatatis honore de
hac reconciliatione ageretur, negocium ſuis dede-
rat, honor autẽ iſte Deo & Eccleſiæ ipſius in igno-
miniam cedebat. *Redire enim, unde abierat, vo-
lebat: at reddere Eccleſiæ quod rapuerat, no-
lebat nec ullam admittebat mentionem pœnitentiæ,
aut publicæ enormium ſuorum criminum con-
feſſionis, quam tamen in recipiendo peccatore
pœnitenti intervenire debere, Eccleſiaſticis Canoni-
bus ſancitum eſt.* Itaq; negatus illi eſt ad Chriſti o-
vile aditus, propterea quod intrare, non ut ovis
ab errore revocata, ſed ut lupus cogitabat. Quam-
quam neſcio an ſatius futurum fuiſſet, ſi ex præ-
ſcripto harum legum, quamvis nefas ſit eas vio-
lare, in hoc quidem caſu, qui poterat emendatio-
nem in aliud tempus promittere, actum non fuiſ-
ſet. Eodem tempore Henricus, quo de ſalute animæ
ſuæ diſceptabat in conventu Ratisbonenſi, vxori
ſuæ interitum in Anglia meditabatur: quæ adulte-
rii apud Regni Ordines, ipſo accuſante, convicta,
cum mœchis ſuis Thoma Colpepero ab Culpepe-
ro, & Franciſco Dirhamo ab Durantio neci data
fuit. Henricus, quamvis poſt repudiatam Cæſaris
materterã Catharinã infeliciſſime ipſi matrimonii
cederent, non tamen à ſextis nuptiis contrahen-
dis abſterritus, Catharinam Parram viduam, Ba-
roni Latimero prius nuptam, quæ Comitis Eſſexiæ
ſoror fuit, vxorem duxit Anno 1543. hoc ſolo bea-
tam, quod Rex prius è vita ſublatus eſt, quam
ex vita ipſam (id quod in animo habuiſſe dicitur)
ob hæreſis crimen, cui ſe infenſiſſimum profiteba-
tur, ſuſtuliſſet.

DE MORTE REGIS HENRICI, ET quamvis ſera eius reſipiſcentia, ac teſtamento eiuſdem.

CAPUT QUINTUM.

ARGUMENTUM.

I. *Henricus ædes ſacras, hoſpitalia, Seminaria, Collegia, diripit ac deſtruit, & Thomam Havardum ſupplicio addicit.*

II. *Morbo affectus magna animi conſternatione ab Epiſcopis ad ſe acceſſitis conſilium ac modum reconciliationis cum Eccleſia exquirit.*

III. *Franciſcanorum templum reſtaurat, ac ſolemne Miſſæ ſacrificium reſtituit: teſtamentum condit: ſub una tantum ſpecie Euchariſtiam ſumit, ſumma cum reverentia & honore ac tandem obit.*

IV. *Leo-*

IV. Leonis X. Bulla ſeu decretum quo Henrico Defenſoris Fidei titulus tribuitur.

V. Mores & ingenium Henrici VIII. *regis.*

VI. Monumentum eius memoriæ à Cardinali Polo exſtructum.

I. QVum huius quoque nouæ Catharinæ tædium Henrico obrepſiſſet, redijt ad mores ſuos, nec content° ſacrilegijs, cædib°, deuaſtationib°, incæſtibus, nec ſatis habens, Eccleſiæ bona expilaſſe, omnia quæcunq; potuerat, iniuſtiſſime deprædaſſe, Monaſteriorum etiam plumbum, & lapides, & ligna vendidiſſe, theſauros Reliquiarumque arcas diripuiſſe, & Martyrum cineres vento commiſiſſe quinimmo parum exiſtimans, ex inſatiabili opum cupiditate populum ſuum nouorum vectigalium impoſitione exhauſiſſe, æſtimatis ſubditorum ſuorum bonis, eorum bonam partem ad ſe rapuiſſe, ad ſubueniendum luxui & ſtultiſſimis erogationibus ſuis monetam, per ſummam iniquitatem adulteraſſe: his, inquam, rebus omnibus nondum exſatiatus non modo Anno 1545. VIII. Cal. Decembris, ex omnibus cenſibus annuis totius Angliæ tam Decimam quam Quintamdecimam ſibi ſoluendam inſtituit, verum etiam poteſtatem ſummam accepit in Ptochotrophia & Xenodochia, in omnia etiam Noſocomia, Seminaria & ſtudioſorum Collegia, & in omnes denique Miſſarum fundationes, adeo vt nihil iam ſupereſſet ab eius tutum libidine. Et hic quidē Henrici aduerſus Eccleſiam furoris vltimus impetus fuit. Crudelitatis vero ſuæ poſtremum exemplum edidit in Thomam Hauardum Norfolciæ Ducem, equitem auratum iam ſenio confectum, perpetuis carceribus adjudicatum: tum Henricum Surriæ Comitem, ſecuri percuſſit, quorum vtriuſque opera in omnibus bellis, patris vero etiam in peruerſis ſuis conſiliis promouendis, vſus fuerat. In quo parem euentum ſortitus eſt cum reliquis, quos vidimus, vt Henrico ſe probarent, patratis maxime omnium deteſtabilibus ſceleribus in maximas calamitates & ignominioſam mortem incidiſſe, vt Volſæum Cardinalem, Annam Bolenam, Grajum, Cateum, Huttonum, Thomam Georgiumque Bolenos, Cromuelum: & infra videbimus Cranmerum Cantuarienſem Archiepiſcopū, qui contra Sereniſſimam Catharinam ſententiam pronunciauerat, à Maria Catharinæ filia, iuſtiſſimo iudicio flammis tradi: vt intelligatur, poenam cœlitus decretam, a nullo euitari poſſe, ſed ſerius ocyus quibusque digna factis præmia reponi, Quin etiam poſtea, rerum potiente Eliſabetha, illius quem diximus, Surriæ Comitis maior natu filius Thomas Hauardus poſtquam in euertendo bono publico Regni Anglici, & exſtirpanda Religionis Catholicæ memoria quantum potuerat allaboraſſet, tandem ipſe quoque exiſtimationem vna cum vita, publico affectus ſupplicio, amiſit, Sed quum omnes fere, qui Henrici libidinibus manus adminiſtras præbuerant, per ipſius Henrici manus Deus puniuiſſet, ad extremum etiam ab ipſo poenas repetere eidem eſt viſum, vt intelligeret, quam ſit forte brachium Domini: & vt pateret nunquam quemquam per aliena mala ad ſincerum bonum peruenire, & quamuis per diuerſa interualla eundem tamen omnibus finem inſtare.

II. Henricus igitur in morbum incidit, quo etiam exſtinctus eſt. Hæc illi turpiſſimarum voluptatum, quibus animam ſuam inquinauerat, pendenda vſura fuit. Iam qui toti modo ruinam minitabatur, qui ipſi etiam cœlo machinabatur interitum, qui indomitus, inuictus atque adeo omnibus formidabilis fuerat; eum ecce momento temporis ſuperatum, proſtratum, & duobus aut tribus paroxyſmis pæne oppreſſum! Morti vicinus, in magnam conijcitur trepidationem & metum, ſola eius cogitatione finem ipſi accelerante. Iam omnium, quæcunque vnquam nequiter deſignauerat, animum ſubiens memoria territabat: Iam quantum cruciatum ipſe ſubditis ſuis à ſe morte affectis, inflixerat tantum ſibi in vnica morte paratum cernebat *Hæc illum hora docuit, vitam noſtram nihil niſi Comœdiam quandam eſſe* (quamuis quæ ipſe geſſerat, potius cruentæ cuiusdam Tragœdiæ nomen mererentur) *nec quam diu, ſed quam bene actaſit, referre: hoc didicit, quamuis magnum annorum numerum, poſtquam efflaxit, inſtar vnici momenti, aut vnius diei nobis eſſe, ideoque bene viuendo huc eſſe contendendum, vt vnicus dies ſit nobis inſtar ævi integri.* In his anguſtijs conſtitutus, ſingulis horis in memoriam ſibi reuocabat, exiguo illo, quod exegerat, vitæ ſpacio, quantis malis populum ſuum affeciſſet. Ita tacta diuinitus conſcientia, quum penitus intimos eius receſſus excuſſiſſet, iam incipiens meditari ſalutem ſuam Princeps miſerrimus, ſtatuit reuerti ad Eccleſiam, per

Digitized by Google

quam datur acceſſus ad cœlum, & in hanc ſacram Arcam ſe recipere, vt à tam vaſto hæreſium diluuio, quod orbem terrarum inundabat, immunis eſſet. Conuocatis igitur Epiſcopis nonnullis, de hac re conſultationem inſtituit. *Fit enim, vt malis calamitatibusque preſſi, plus conſilij, ſapientiæ & ſanctitatis habeamus, quam fortunam proſperam experientes, cuius fauore velut inebriati, amiſſa iudicandi facultate omnia nobis amica, nihil infeſtum opinamur: prorſus quaſi irreconciliabile bellum eſſet proſperitati cum recto iudicio, & blandienti fortunæ cum bona mente.* Deficientibus iam viribus, Henricus in ipſo agone receptui canens, conſuluit Epiſcopos, qua ratione ad Eccleſiæ vnionem, quam adeo crudeliter ruperat, redire poſſet. Illi quamuis quid factu opus eſſet, probe intelligerent, tamen quid Henrico reſponderent hæſitabant. nam eum, qui nihil non ſcelerum libere audebat, libere alloqui nemo audebat. Verſabantur ante oculos complura exempla eorum, qui quum ſententiam iuſſi à Rege dixiſſent, tamen necei eiusdem mandato dati fuerant. Hic eos metus reprimebat, ne pectoris ſui ſenſa patefacerent aut veritatem Adeoque vnus ex Epiſcopis reſpõdit, *Regem omnibus viris ſapientiorem eſſe, & diuino conſilio Eccleſiæ Romanæ Primatum abdicaſſe.*

Ecce tibi in horum tergiuerſatione & adulatione tormenta & gehennam eorum qui Principibus placere vnice ſtudent: qui ſane eo nomine infelices cenſendi ſunt, quod veritatem raro audiant, vt quæ odium plerumque parere ſolet Nihil eſt aulicis hominibus fucatius ſimulatiusve Principis ſui fauorem vel Cœli ipſius iactura emerere. Quanquam Vintonienſis Epiſcopus ſeorſim Regi ſuaſiſſe dicitur, *vt conuocatis Regni Ordinibus, rem tanti ponderis, vnde Anglicani Regni vel felicitas vel exitium dependeret, cum illis communicaret; id ipſi, tum ad nominis gloriam, tum ad tranquillitatem conſcientiæ plurimum profuturum. Quod ſi ad eam rem, vi morbi inualeſcente, ſpacium temporis non daretur, ſaltem voluntatem ipſam & conatum minime inutilem futurum. Deo enim vel ſolum cordis votum non minus gratum futurum, quam ſi voto ſuſcepto per omnia reſpondiſſet.* Sed non ita firmas radices egit in Henrici animo hæc monitio, quin paraſitorum ſuperuenientium voces, quamcumque illa ingenerauerat bonam voluntatem, iterum euellerent. Verebantur enim, ne de bonis Eccleſiaſticis, quæ ipſi inuaſerant, controuerſia illis moueretur, & ne ad reddendum, quæ iniuſto titulo poſſidebant, adigerentur. Ad nihil igitur aliud valuit hæc Henrici cum Epiſcopis de reſtituenda vnitate Eccleſiæ oratio, quam vt vermem quendam in peruerſo & cauteriato eius animo relinqueret, qui tum quidem grauiter eum læſit, poſtmodum vero vſque adeo excarnificauit, vt poſt tam multa patrata ſcelera, voluntatem conciperet vnum opus bonum faciendi: quod quidem opus pauperibus, in magnas anguſtias iam redactis, inſignem commoditatem attulit.

III. Vigeſimo enim & primo die ante mortem, iuſſit aperiri & purgari Eccleſiam Fratrum Sancti Franciſci, quæ ad eum vſque diem, pulſis Monachis, clauſa remanſerat: voluitque Miſſam in ea celebrari, eamque parochialem fieri tertio Nonas Ianuarij Ad quam ſolennitatem congregato vniuerſo populo, frendentibus ac pudore ſuffuſis Lutheranis & Zuinglianis Hæreticis, Epiſcopus de Rocheſter, Regis Eleemoſynarius, ad continuanda Religionis Catholicæ pia exercitia populum exhortatus, Regis pietatem ac munificentiam collaudauit, qui in medio tantarum confuſionum in Regno ſuo, in quo Eccleſiæ honos nimium iam emarcuerat, eiusdem renaſcentis noua germina videre cuperet. Quæ res tantum excitauit in multitudine gaudium, vt vix à lachrymis ſibi plerique temperare poſſent. Pergens Epiſcopus literas protulit, quibus ſua Maieſtas in vſus pauperum perpetuos, prædictam Eccleſiam Franciſcanorum, iam Regia auctoritate parochialem factam, vnà cum Sancti Bartholomæi hoſpitali eidem annexo, annuiſque cenſibus aureorum fere mille, duabusque alijs parochialibus Eccleſijs, Sancti Nicolai & Sancti Eduini, ciuitati Londinenſi dono dabat; ea conditione, vt omnes iſtæ tres Eccleſiæ, in vnam illam, quæ Monachorum erat, coaleſcerent, eaque perpetuis deinde temporibus hac inſcriptione notaretur: *Eccleſia Chriſti ab Henrico octauo Angliæ Rege fundata.* Et hæc quidẽ quamuis nimis vilis & exigua admodum ſatis factio eſſet pro tot prius factis direptionibus, ſpem tamen atque ea ſpectationem hominum ſuperabat. Semper enim ita crudeliter & barbare Regnum adminiſtrauerat, vt ne optari quidem ad extremum exigua illa reſtitutio, nec tam placidus vitæ exitus poſſe videretur. quamuis ne tunc quidem à perpetrandis ijs, quæ minime ipſi licebant, abſtineret. Quibus ita conſtitutis, augeſcente ægritudine,

gritudine, de ſucceſſore cœpit cogitare Præuidebat enim tumultus & bella, quæ exſiſtere poſſent propter implicatiſſimas tot vxorum rationes. Nam quum ſex habuiſſet, tres Catharinas, duas Annas, & vnam Ianam: ex Catharinis primam repudiauit, ſecundam adulterio conuictam ſupplicio affecit, tertiam ſuperſtitem reliquit: ex Annis, Bolena quidem, plurimorum malorum radix, ob coniugij fidem violatam capite plexa eſt, altera vero dimiſſa: Iana denique aperto ad fœtum ſeruandum vtero perijt. Augebant hanc ſollicitudinem varia ſororum eius, in Scotia, Gallia, & Anglia matrimonia. Itaque rogatus ab Ordinibus Regni, vt ipſe ſtatueret, quid cuique in Regni ſucceſſione iuris ac rationis eſſe vellet, Teſtamentum condidit, & in eo ſtatuit, *vt Eduardus filius ex Iana Seimera, nouem annos natus primas omnium regnandi vices acciperet: cui ſine legitimis hæredibus defuncto, Maria ex Catharina filia ſuccederet: Maria ſimiliter ſine liberis mortua, ad Eliſabethā Annæ Bolenæ filiam corona deueulueretur: poſtea bis deficientibus, ad illos tranſiret ſucceſſio, ad quos iure communi pertineret. Deinde impuberi filio ſedecem conſtituit Tutores & Curatores, qui in fide Catholica eum educarent, quos adiurauit, vt in hæreſibus tanquam peſte hominum, ex Angliæ Regno exterminandis omnem operam collocarent.* Ad hunc modum in media illa perturbatione, compoſitis rebus, quum ægritudo maiores indies vires acquireret, Miſſam celebrari iuſſit: quumque ſub vnica ſpecie (quod ſemper obſeruauit) communicaturus, de cathedra, in qua ſedebat, aſſurgeret, vt genibus in terram defixis, Saluatoris noſtri Corpus adoraret; Zuinglianus autem quidam, qui adſtabat, diceret; *poſſe Maieſtatem ſuam in hac imbecilla valetudine ſedentem in cathedra Euchariſtiam percipere:* diuino aflatus zelo reſpondit, *Si me non modo vſque ad terram deijcerem, ſed & ſub ipſam terram demitterē, ne ſic quidem ſatis honoris huic Deo, à quo quicquid poſſideo profectum eſt, mihi viderer delaturus.* Inſtante mortis articulo, pateram vini albi popoſciſſe dicitur, & hæc verba dixiſſe: *omnia perdidimus*; deinde intermortuis vocibus, *Monachorum nomine aliquoties ingeminato expiraſſe*; non alia relicta ſui memoria, quam quod diu, quidem, ſed male vixiſſet. An. 1509. VIII, Kal. Iul. orſus regnare Regnauit annis triginta ſeptem menſibus decem, diebus ſex, quorum fere viginti vnum in pace Catholica transegit, ſed reliquo tempore ſupra fidem cruentas exhibuit tragœdias, deſijt autem An. 1547. ætatis 66. Indole fuit generoſa quidem, ſed nimis mulieroſus & voluptarius. Nam libidinis cauſa ab Eccleſia ſeceſſionem fecit, propterea quod Summus Pontifex non permitteret ipſi optimam Reginam Catharinam repudiare, vt in matrimonium aſſumeret laſciuam illam Bolenam, quæ poſtmodum effrenatæ libidinis condignas ſubijt pœnas. Literas amauit: & edito aduerſus Lutherum libro, magnificum ſibi titulum acquiſiuit: quam rem quia ſupra quoque attigi, viſum eſt operæ precium hoc loco apponere Leonis Decimi Pontificis Conſtitutionem, qua inſignem titulum *Defenſoris fidei* Henrico non diu inhæſurum aſſignauit.

Cum nuper dilectus filius Ioannes Clercus Maieſtatis tuæ apud nos Orator in Conſiſtorio noſtro coram venerabilibus fratribus noſtris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, librum quem Maieſtas tua fidei Catholicæ zelo accenſa, ac deuotionis erga nos, & hanc ſanctam ſedem feruore inflammata, contra errores diuerſorum hæreticorum ſæpius ab hac ſancta ſede damnatos, nuperque per Martinum Lutherum ſuſcitatos compoſuit nobis examinandum, & autoritate noſtra approbandum obtuliſſet; ac luculenta oratione expoſuiſſet, Maieſtatem tuam paratam eſſe, vt quemadmodum veris rationibus, & irrefragabilibus Sanctæ Scripturæ ac Sanctorum Patrum autoritatibus notorios errores eiuſdem Martini confutauerat; ita etiam omnes eos ſequi ac defendere præſumentes, totius Regni ſui viribus & armis perſequi, &c. Nos qui Petri, cui Dominus gregis ſui curam ſupremam commiſit, ſucceſſores ſumus, & in hac ſancta ſede à qua omnes dignitates ac tituli emanant, ſedemus habita ſuper his cum eiſdem fratribus noſtris matura deliberatione, de eorum vnanimi conſilio & aſſenſu, Maieſtati tuæ titulum hunc, videlicet, Fidei Defenſorem, donare decreuimus; prout te tali titulo per præſentes inſignimus; mandantes omnibus Chriſti fidelibus, vt Maieſtatem tuam hoc titulo nominent; & cum ad eam ſcribent, poſt dictionem, Regi, adiungant, FIDEI DEFENSORI.

Et profecto, huius tituli excellentia & dignitate, nullum neque dignius, neque Maieſtati tuæ conuenientius, nomen, conſideratis meritis, excogitare potuiſſemus: quod quoties audies aut leges, toties propriæ virtutis optimique meriti tui recordaberis, nec huiuſmodi titulo intumeſces vel in ſuperbiam eleuaberis, ſed humilior & in fide Chriſti & deuotione huius ſanctæ ſedis à qua exaltatus fueris, fortior & conſtantior euades: ac in Domino bonorum om-

nium largitore, lætaberis perpetuum hoc & immortale gloriæ tuæ monumentum poſteris tuis relinquere, illisque viam oſtendere, vt ſi tali titulo ipſi quoque inſigniri optent, talia etiam opera efficere ſtudeant. &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo vigeſimo primo quinto Idus Octobris Pontificatus noſtri anno nono.

Ecce ad cœlum vſque euectum laudibus nomē Henrici hac Pontificis Conſtitutione. Libro autē eius non parum territus Lutherus) indignabatur enim illum ex Anglico in Germanicum ſermonem ab Hieronymo Emſero conuerſum paſſim eſſe in Germanorum manibus) ſtatim conatus eſt reſpondere. In cuius reſponſionis Præfatione in hanc ſententiam ſcribit: *Ad me quod attinet, ego iſtis ſive Patrum, ſive hominum, ſive Angelorum, ſive dæmonum teſtimonijs, non inueteratam conſuetudinem opponam, non hominum multitudinem, ſed æternæ Maieſtatis ſermonem. ſed Evangelium, quod ipſi cogentur approbare Hic ſum, hic conſiſto hic maneo, hic me iacto, hic triumpho, hic Papiſtas, hic Thomiſtas, hic Henriciſtas, & omnes inferorū portas ſubſannabo. Diuina Maieſtatis ſuffragio nitens, non mille Auguſtinos non mille Cyprianos necmille Henrici Eccleſias adverſum me inſurgentes reformido.* Hoc libro innumeris iniurijs onerat Henricum Lutherus, & cuius fuerat ab Henrico accuſatus conuictusque, negat ſe vnquā in ſcriptis ſuis falſa teſtimonia allegaſſe. Pro Rege deinde complures viri docti replicarunt, Eccius & Murnerus in Germania, ex Anglis vero Roceſtriæ Epiſcopus & Thomas Morus, Lutherus in Reſponſione ſua proteſtatus fuerat, maledictis & mendacijs ſe nunquam, Regem vero in libro ſuo ſæpius vſum fuiſſe: quæ quidem Indigniſſima contumelia fuit, iniuſte in hunc Principem iacta. Cuius contrarium Murnerus oſtendit Quinquaginta enim mendacia, cum pudore impudentiſſimi hæretici, in libro eius notauit, collandato præclaro illo *Defenſoris Fidei* titulo, dato huic Regi, & Succeſſoribus eius ijs, qui rebus laudabiliter & pro Eccleſiæ bono geſtis ſeſe eo dignos præberēt. Quam duplicem gloriæ ſuæ coronam merito & virtute ſua, Regiæ dignitati coniunxerunt: nec ea priuari poſſunt, niſi per contraria merita, hæreſi fauendo amittant. Nam ſi male ſentiant de Fide, non iam ſunt eius legitimi Defenſores, ſed ſua culpa huj⁹ ſe tituli honore ſpoliarunt. Nō enim inſigniri eo merentur, niſi quamdiu ſub vexillo Eccleſiæ, à qua eum acceperunt, pergūt militare. Itaq; Eliſabetha Regina nullo ſane iure intercæteros dignitatis ſuæ inſigniores titulos, etiā hunc à patre ſuo relictum retinuit: quum potius odij illius, quo erga ſanctam Romanam ſedem Henricus flagrauerat, & barbaræ eiusdem immanitatis ſit hæres, quā eius boni, cuius commendatione omnes ſeculi ſui Principes anteiuerat, vt qui tam glorioſe armis Fidei, à Spiritu ſubminiſtratis Eccleſiam propugnaſſet. Vſurpat illā quidem *Protectricis Fidei* magnificum titulum, ſed ſimili prorſus vanitate qua alterum illum, Reginæ Franciæ, ſibi vendicat. O inanes titulos, exſtructos in aere, & vaniſſimæ vanitati ſuperſtructos! Quidam Miniſter Gallicus Serreſius, Reginæ Franciæ appellatione eam ornat: & obſeruatum eſt, ipſam in Edictis ſuis, quum noſtrorum Regum meminit, Reges illos indigitare, non Franciæ, ſed Francorum. Cupit illa audire *Protectrix*, ſed *Infidelitatis & Irreligionis* (ſi ita licet loqui) verius quam eius fidei, quæ à Saluatore Mundi orginem ſuam habet. Et tamen inaniſſima hæc vanitas in Anglia omnium aſſentantium applauſu comprobatur. Nulla re magis faſcinantur, magisve delectantur Principes, quam huiuſmodi aſſentatione: neque vllus eſt harum vanitatum terminus aut modus Facilime enim quorum pectora ſapientiæ & veræ gloriæ inania ſunt falſæ laudis vento inflantur & turgeſcunt, blandientisque linguæ veneno corrumpuntur. Simillima eſt gloria vmbræ: vtraque enim nihil eſt vanius. Sed eorum titulorum, qui nullo iure nobis conueniunt, honorem affectare, quid aliud eſt, quam ipſius vmbra, & nihili nihilum? Quod tamen facit Eliſabetha, cuius omnia facta titulis eiusdem contraria ſunt.

V. Sed redeamus ad Henrici capulum, in quo aliter eum conſiderare non poſſumus, quam conſiderando eius putredinem, corruptionem, ſpurcitiem, nequitiam, flagitia, & immanitatem. Tribus maxime vitijs inquinatus fuit, fornicatione, auaritia, & crudelitate. *Fornicatio* manifeſta eſt in tot illegitimis nuptijs, exſecrandisq; libidinibus, quibus indulgens eum luxuria coniunxerat hæreſin, quæ eſt animæ cum diabolo adulterium *Auaritia*, in tot incendijs, expilationibus, ſacrilegijs, per ſummā Impietatē ab ipſo commiſſis, in omnibus Regni ſui Monaſterijs, Eccleſijs & Hoſpitalibus, *Crudelitas* in eo, quod poſt dimiſſam Catharinam, è ſex, quas habuit, vxorib⁹ quotuor morte affecit, & præterea duas Heroinas, & tres Cardinales, quorum poſtremus ob ſolā abſentiam condem-

condemnatus fuit: Magnates, hoc eſt, Duces, Marchiones, Comites & filios Comitum, duodecim: Barones Equireſque Auratos novem ſupra viginti tres. Archiepiſcopos : Epiſcopos octodecim. Monaſteriorum Abbates ſive Priores, tredecim numerantur: Monachi, aut presbyteri, quingentia: Diaconi, triginta: Archidiaconi, quatuordecim: Canonici, ad ſexaginta: Doctores Theologiæ undequinquaginta. Ex laicis necavit Nobiles trecētos quinquaginta ſex: plebeios, centū viginti quatuor: & feminas centum & decem. Ex omni numero Martyres Solius Fidei Catholicæ cauſa occiſi cenſentur centum quadraginta ſeptem: quū ante interpoſitum divortium, animumq; ad libidinem applicatum, non niſi Suffolciæ Comitem, & Eduardum Buchinghamiæ ducem, è medio ſuſtuliſſet.

Viros literatos ſemper in precio habuit, curavitque ut ad publicas profeſſiones homines docti promoverentur, quibus etiam auxit ſtipendia. Epiſcopos (præter unum Cranmerum Cantuarienſem, qui ad hoc factus eſt, ut divortii negocio illius libidini ſubſerviret) & doctos nominavit & minime malos; adeo ut plerique eorum poſtea, tam Eduardo quam Eliſabetha regnante, ob Catholicę fidei confeſſionem carceres & vincula ſubierint, nec pauci martyrii coronam acceperint. Sacramētum Euchariſtiæ, quamvis id impedire conātibus hæreticis, ſummo ſemper in honore habuit. Iudicio exacto & gravi fuit, ſed quod vini potu facile corrumperetur : quæ res non raro ſubditis ipſius perniciem attulit, lenonibus, adulatoribus atque hæreticis (quibus Aulam ejus Anna Bolena repleverat) quidquid vellent ab ipſo impetrantibus.

Levitas in quibuſdam ejus actionibus fuit. Nam leviſſimis atque adeo ineptiſsimis de cauſsis quoſdam ab ipſo magnis dignitatibus ornatos fuiſſe, hiſtoriis proditum eſt; ut intelligatur, poſſe etiam magnum Regem in ſtultitiam incidere, & ſe deridendum aliis propinare. Alius enim ob porcellum egregie aſſatum (quo genere cibi libentiſsime veſcebatur) alius ob Exedram regiam commodiori ab igne diſtantia dextre locatam, alius denique quod in luſu aleæ elegantius ſe ac facetius gereret, nō beneficio ſolum, ſed etiam honore auctus dicitur. Quod genus compenſationis tam male atq; inepte collocatū, Regiæ liberalitatis nomen nō meretur.

Sed omnia, quæ perverſe ab Henrico patrata fuerunt, in compendium conferre, eorumq; ſummam quandam ad poſteritatis memoriam monumenti loco tranſmittere, impoſsibile foret: & præſtaret, æternis oblivionis tenebris eadē ſepulta jacere. Et ſane hæc via eſt, qua (ut Plutarchus ait) improbi ad mortem contendunt, quæ in abyſſum quandam tenebrarum eos præcipitat

Quà Mortis tenebroſa palus Acheronte refuſo
Evomit obſcuras atro de gurgite noctes:

defodiens eoſdem atque abſorbens in oblivionem Plutoni & Manibus ſacram.

VI. Polus Cardinalis quandam ſepulchri inſcriptionem commentus eſt, quæ Henrici res geſtas, tanquam in breviſsima tabella tribus verbis deſcriptas conſpiciendas exhibet. Verba ipſius hæc ſunt: *Si quis vellet* (inquit) *unica inſcriptione probroſiſſima, omnium ejus ſcelerum ac iniquitatum quaſi ſummam quandam ſimul complecti; nihil eſſet tam efficax ac idoneum* (conſiderata Henrici vita) *quam ſi ſepulchro ejus inſculperetur titulus ille, quo ipſe in vita tantopere delectus eſt*, SUPREMUM ECCLESIÆ IN TERRIS CAPUT. Hæc Polus Vbi conſidera mihi, Lector, quid mors poſſit. Iacent jam tituli illi ſuperbi, jacent coronæ, jacet faſtus jacent inimicitiæ adverſus Eccleſiam ſuſceptæ : nec jam Henricus majorem vel in hoc ſeculo gloriam habet, vel in altero cruciatum, quam, *Fuiſſe*. Nam quæ communes omnibus ſunt miſeriæ, ab iis ne quidem Regalis dignitas eſt immunis. Monumentum Henrico magnificum poſitum eſt, quod etiam nunc Londini conſpicitur, totum ex ære, vermiculato ad effigiem florum aliarumque figurarum opere circumdatū. Quod diutius fortaſſe durabit, quam duravit ipſe. De noſtris Regibus canit Ronſardus quæ cuilibet aptes.

Sacra Dionyſio cælato fornice templa
Luſtrans, ſpectabam Regum monumenta potentum,
Imperio quorum quondam concuſſa tremebat
Francia, qui magnos animos ſpes pectore magnas
Geſtabant, faſtu elati, quorumque voluntas
Lex erat, & forti fera milite bella ciebant:
Hos ego quum in cineres & humum jam morte reductos
Nec plus quam truncum aut ſaxum jam poſſe viderē,
Dicebam tacitus: Tantum ſunt nomina Reges:
Nam quotus ex tanto numero poſt funera vivit?

At Henricus non vivet, niſi cum hac nominis ſui perpetua infamia, quod infeliciſſimis auſpiciis regnaverit, & hæreſi viam patefecerit, quę per ipſius libidines ingreſſa pedem in Angliæ Regno fixit. Manebuntque in hominum memoria depravati ipſius mores, tanta varietate, & vitiorum virtutumque tam admirabili pugna inter ſe colliſi.

DE EDVARDI VI. REGNO: CVIVS AVVNculus hæreſeos & Regni protector, Lutheraniſmum promulgat. De Cranmero primo Anglorum Apoſtolo : & quomodo Maria ſola inter Principes Catholicam religionem profeſſa ſit.

CAPUT SEXTUM.

ARGVMENTVM.

I. *Henrico poſt mortem falſum teſtamentum ſupponitur.*

II. *Eduardus Seimerus regis avunculus, nepotis ac hæreſis tutelam ultro ſuſcipit, ac proregem ſe conſtituit.*

III. *Lutheraniſmus in Anglia publice concionibus habitis primum divulgatur. Cranmerus Archiepiſcopus Cantuarienſis ex ſacerdotum numero primus in Anglia uxorem ducit Hugonis Latimeri, primi Anglorum (ſcilicet) Apoſtoli hiſtoria.*

IV. *Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardus Ochinus in Angliam proficiſcuntur.*

V. *Nova religionis forma ab Anglicana Curia præſcripta.*

VI *Sola Maria Eduardi regis ſoror, Catholicam religionem in aula Anglicana profitetur.*

I. IN ſono, qui aures noſtras ferit, ita ſe res habet, ut interruptus repetituſque, quam continuus, ſit moleſtior. At malorum, quæ animum lædunt, alia eſt ratio. Ea enim leviora & tolerabiliora videntur, quum eorum per intervalla ſunt quædam remiſſiones, quam ſi nunquam patiantur nos reſpirare. Illa quidem, ſub cujus pondere etiam nunc Anglia gemit, calamitas, tantum abeſt ut ceſſaverit per mortem Henrici, cum quo unà & ſchiſma, &, unde illud prognatum fuerat, odium eodem tumulo condendum putabatur, ut majus etiam incrementum acceperit, deinceptque indies in pejus progreſſa fuerit. Hæreſis enim Henrici primum auſpiciis concepta, edita in lucem fuit ſub Regno pueri, cujus jam vitam deſcribemus: at Eliſabetha deinde regnante ad juſtam magnitudinem excrevit. Neque enim ullius magis idonea auſpicia eſſe potuiſſent ad ſpuriæ illius Religionis augmentationem, quam illius, quæ publico Ordinũ Angliæ decreto ſpuria declarata fuerat. Vix exſpiraverat Henricus VIII. quum qui lecto proximi erant, alıud teſtamentum, diverſum ab eo quod ipſe condiderat, ſuppoſuerunt, & Henrici nomine obſignarunt. Quo ſcelere omnem Regiæ ſucceſſionis legitimum ordinem interverterunt *Margaritam enim Henrici Septimi* filiam majorem natu, quæ Iacobo Scotorum Regi Anno 1500. nupta fuerat, & ad quam poſt Henrici Octavi liberos legibus Angliæ jus Regni pertinebat, prætermiſerunt, reliquis, quæ Henrici teſtamento continebantur, nihil immutatis; intenti in hoc ut imbecilli ſtirpe ſublata ipſi in Regnum ſeſe inſinuarent, uti docuit eventus, quamvis iis fortuna adverſa ciciderit. Et tamen ne ſic quidem Teſtamento obtemperatum eſt prorſus quaſi Deus ipſe (punire volens in hoc mundo eum, qui ex hoc mundo ſublatus jam fuerat) curaſſet, ut cujus tam formidabilis auctoritas fuerat, cum omnes jam contemnerent, & extremam ejus voluntatem infringerent. Mors ejus per aliquot dies occultata nam, 3. Non. Ianuar. obiit, 7. Calen. Februar. evulgata eſt. & interea, quo facto opus eſſet, conſultatum fuit. Tandem *Eduardus* Henrici ex Iana Seimera filius nonum ætatis annum agẽs, *non tantum Rex, ſed & ſummum Eccleſiæ Anglicanæ caput* pronunciatur. Quo facto ii, qui deteſtabiliũ harum legum prima fundamenta jecerunt, quam parum cerebri haberent, teſtatum fecerunt, dum animas captivarunt ſub illius ſpiritualem auctoritatem, cujus ob ætatem teneram & ſervili ſimilem conditionem nulla erat auctoritas. Nam quũ omnium confeſſione nec infantium, nec puerorum, nec adoleſcentium ætas ad negociorum mundanorum procurationem ſit idonea; multo minus ad cœleſtia expedienda ineſſe illis aliquam aptitudinem exiſtimandum eſt. *Sed ea eſt hæreſeos cæcitas, ut maximos quoſque defectus minime omnium agnoſcat.* Equidem præviderat Henricus, quid ex filii ſui imbecilli ætate eventurum eſſet mali: ſed non ſatis providerat. Conſtituerat ille impuberi filio ſuo ſexdecim gubernatores æquali poteſtate: ex quibus non pauci erant Catholici, nec quidquam antiquius habebant, quam exſequi, quod Henrico divinitus inſpiratum fuerat, hoc eſt, ad Eccleſiæ Catholicæ unitatem & Sacræ Romanæ Sedis obedientiam totius Regni ſtatum revocare. Sed qui potentia prævalebant, quum lõge aliud animo agitarent, haberentque ſibi propoſitum hæreſin promovere, & nollent res Eccleſiæ ablatas reſtituere; ſtatuerunt impedire; ne Princeps in horum ſexdecim Tutorum poteſtatem veniret: qui ſi ad rerum gubernacula admoti

Digitized by Google

moti eſſent, haud dubie negociorum illas turbas confuſioneſque ad felicem aliquam tranquillitatem perduxiſſent.

II. Erat Ianæ Seimeræ frater, *Eduardus Seimerus*: hic quum eſſet Eduardi Regis avunculus, tunc Hertfordiæ Comes, ſed paulo poſt Somerſeti Dux, Zuinglianæ hæreſios contagione infectus, ſtatuit propria auctoritate ſeipſum creare Regis tutorem Regnique Protectorem. Quod & fecit, nullo contradicente, præter Thomam Vriſlæum, virum Catholicum; quem Henricus ſummum Regis Cancellarium moriens reliquerat. Statim vero atque ſummam dignitatem adeptus fuerat, ut eam conſervaret, non neglexit quãplurimos beneficiis ſibi obſtringere, eorumque benevolentiam comparare, quibus Reipublicæ ſalute privata utilitas eſt antiquior. Itaque (quod facile erat) Regi puero autor fuit, ut novorum honorum acceſſio Regis nomine iis fieret, qui eos mererentur. Factus eſt ergo *Protector ipſe Somerſeti Dux*; *Parrus vero Eſſexiæ Comes*, qui Catharinæ ab Henrico relictæ frater erat, Marchio Northamtoniæ declaratur; *Joannes Dudlæus Liſlenſis* Baro, Varuici Comes conſtituitur; *Thomas Seimerus Protectoris frater*, Sudliæ fit Baro & ſupremus Claſſis præfectus; *Richardus Riccius ac Edmundus Sheffeldus* equites aurati renunciantur Barones; *omnes hæretici*. Et his fundamentis Seimerus auctoritatem ſuam firmavit. *Thomam vero Vriſlæum Cancellarium virum Catholicæ fidei deditiſſimum*. Suthamtoniæ Comitem declararunt quidem, ſed eundem poſtea & Magiſtratu ſe abdicare coegerunt, & ex Senatu Regio tam illum quam *Arundeliæ Comitem*, quod eſſent Catholici, ejecerunt. Hoc modo quum omnium ſibi animos conciliaſſet, ſimulque Regiam poteſtatem conſequutus eſſet, pro libitu eam adminiſtrabat: adeoque abſolutum imperium exercebat, ut omnia tam Eccleſiaſtica quam civilia non niſi ex ipſius mandato expedirentur: ipſe & Gubernator, & Protector, & Prorex, & Propapa, & quid non? ita ſui ex ſorore nepotis puerilem ætatem gubernabat, ut quaſi per ipſius os cuncta Rex loqueretur. Quare quum adhuc, licet in ſchiſmate, ritu & ceremoniis antiquis Clerici ordinarentur Zuinglianis ille voluit Eccleſiaſticos omnes, ad nulla poteſtatis aut juriſdictionis exercitia aliter accedere, quam ex ſpecialibus novi Regis mandatis, adimens illis Sacramentum Ordinis conferendi poteſtatem. *Cranmerus* ergo ipſe, Archiepiſcopus Cantuarienſis, & ex antiquiſſimis unus, non aliter quam novis Eduardi mandatis, uſque non ſemper & abſolute, ſed pro beneplacito pueri, datis ac duraturis, poteſtatem ſuam exercere cogitur. Sed ut appareat hæreſeos, ſerpentis Eccleſiæ hoſtis peſtifero veneno inflatæ vanitas, ecce ipſas literas Regis, quibus ad iſtum Angliæ Primatem ita ſcribit

Eduardus Dei gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, ſupremum in terris Eccleſiæ Anglicanæ & Hiberniæ, tam in cauſis ſpiritualibus, quam temporalibus, Caput; Reverendo Thomæ Cantuarienſi Archiepiſcopo ſalutem: &c. Quandoquidem omnis juris dicendi auctoritas atque etiam juriſdictio omnimoda, tam illa quæ Eccleſiaſtica dicitur, quam ſæcularis, à Regia poteſtate velut à ſupremo capite manat, &c. Ad ordinandum igitur queſcunque intra diœceſin tuam Cantuarienſem, & ad omnes etiam ſacros & presbyteratus ordines promovendum, per præſentes ad noſtrum beneplacitum duraturas, tibi damus poteſtatem.

Has atque hujuſmodi alias deteriores etiã Conſtitutiones Protector Eduardus Seimerus fecit, & Tẽpla, quæ Henrici rabies reliqua fecerat, perrexit deſtruere. Henrico enim propoſitum fuerat, tantũ auctoritatem Pontificiam impugnare, & immotã illam rupem, cujus fundamenta is jecit, qui *oravit, ne deficeret fides illius viſibilis capitis*, quod ipſe ex hoc mundo migrans nobis reliquit. Sed ut melius res ſuccederet, Novus hic Eduardi Protector publico edicto prohibuit, ne quiſquam Catholicorum de cathedra ad populum verba faceret, aut Eccleſiæ Catholicæ doctrinam annunciaret, ſolis Lutheranis & Zuinglianis docendi permiſſa poteſtate, quibus facile erat, quum nemo publice contradicere auderet, dolis populum ductare. Hi, ut Foxius ſcribit, nihil urgebãt majore vehementia quam *Regem, quum eſſet & Eccleſiæ & Regni caput, in utroque non minorem habere tum Eccleſiaſticam tum civilem poteſtatem in hac tenera ſua ætate, quam habiturus eſſet jam grandior effectus*. Cranmerus quoque ubique inculcabat, *Regem adoleſcentulum plus habere in capite ſcientiæ Theologicæ, quàm cunctos Angliæ Epiſcopos*.

III. Factum eſt hoc edicto, ut quaſi clauſis cœli portis, obſeratoque divini numinis favore, *inferni abyſſus apertis faucibus* eructaverit ingentem numerum hæreticarum peſtium ſive locuſtarum, quæ certatim tum eloquentiam ſuam oſtentabant, tum hæreſim proſeminabant. *Cranmerus Cantuarienſis Archiepiſcopus* inter primos prodiit in medium,

dium, jam palam ſcorto ſuo pro uxore utens. is Catechiſmum erroribus, impietatibus & Atheiſmis plenum, Eduardo Regi inſcriptum in lucem edidit, primum hæreſeos fetum puero conſecrans. Henricus non ita diu ante obitum, quendam Hugonem Latimerum propter ſuſpicionem hæreſeos, & comeſtam carnem in feria ſexta ſeptimanæ Sanctæ, de Vigornienſi Epiſcopatu deturbarat, (id quod argumento eſt, Henricum non niſi Eccleſiæ Romanæ primatum impugnaſſe.) Hic Hugo Latimerus ubi eam conceſſam poteſtatem accepit, cœpit paſsim ex publicis pulpitis detonare & conciones habere: quare comparato aliquo per Angliam nomine, vocatus eſt deinde *primus Anglorum Apoſtolus*, nimirum ex infernali illo Apoſtatarum cætu delectus, nõ autem is quẽ olim beatus Gregorius Papa in hanc inſulam ad fidem Chriſti annunciandam miſit, Auguſtinus doctiſſimus Monachus, aut, talis qui Auguſtino illi præripere eã Apoſtolatus poſt tot ſæcula laudem poſſit. Aduolarunt quoque ex Germania & Heluetia nõ pauci, relictis latebris ſuis, in quas eodem tempore ob victorias Caroli V. contra proteſtantes Smalcaldici fœderis cõſortes, abdiderant, apoſtatæ. In his erãt præcipui *Ioannes Hopperus, & Milo Coverdallus.* Quibus omnibus, Lutherano & Zuingliano more cõcionandi, ab iis, qui nihil niſi profanas haſce Religiones ſpirabant, continuo data copia fuit. Hi, de quibus loquor, quorum caput Protector erat, alia etiam ratione ad opprimendam Catholicam Religionem uſi ſunt. Regis enim Eduardi adoleſcentiam non niſi corrupto hæreſeos lacte enutriendã curarunt, ut jam inde à teneris quaſi unguiculis, pravis iſtis opinionibus imbutus, non facile poſtea ab eis recederet.

Dantur ergo Regi pædagogi duo hæreſi inprimis inſignes, qui Zuingliana doctrina illũ imbuerent. *Richardus Coxus* uxoratus Sacerdos, & *Ioannes Checus* Laicus; uterque Latinæ & Græcæ linguæ cognitione clarus: qui facile unà cum prima Grãmatices inſtitutione hæreſeos venenum puerili Regis animo inſtillarunt. Quin & feminarum ad hanc rem acceſſit opera. Neque enim una addita ipſi fuit vitæ morumque formatrix, velut Cornelia Gracchis, aut Aurelia Cæſari, aut Auguſto Accia: verum plures huic Principi adjunxerunt principes feminas, eaſque hæreſi deditiſſimas, imprimis dictas Henrici adhuc ſuperſtites uxores, *Annã Clivenſem & Catharinam Parram*, quarũ opera efficeretur, ut doctrinam propoſitam eo facilius Eduardus imbiberet. *Aulici quoque* ejus atque aſſeclæ cõmilitoneſque ex Principum familiis adſciti, omnes erant hæreſi infecti Iam, ut dictum eſt. præconibus fidei Catholicæ cathedras Protector ademerat: poſt vero etiam Academiarum pulpita Doctoribus interdixit; quã quidẽ ad rem magno molimine & artificio ipſi opus fuit. Nam quia Collegiorũ fere Rectores, homines ſunt in illa natione magni loci & auctoritatis, referre ſolet in negocio Religionis plurimum, quomodo Univerſitates ſint affectæ. Itaque quum fidem Catholicam maxima pars hactenus retinuiſſet, Protector ſubmotis Catholicis omnibus, in eorum locum juvenes, quos Lutheri aut Zuinglii manus formaverat, ſubſtituit. Nec contentus Doctores profligaſſe, adverſus libros etiam bellum ſuſcepit, qui quidem (ut magni cujuſdam Regis voce proditum eſt) Doctorum conſiliariorumque noſtrorum ſunt præſtantiſſimi. Nam eos auctores, qui Eccleſiaſticam doctrinam tradiderunt, *D. Thomam, Lombardum, Scotum, legi prohibuit.* Quinetiam quaſi horum clariſſimorum Eccleſiæ luminum prorſus ſepulturi memoriam, quorum tamen etiam in futuris ſæculis laus refloreſcet, quorumque nobis in tanta veneratione adhuc ſunt nomina, petulantes juvenes horum Scriptorum ingentem conquiſitam ſtruem, per urbem in feretro circumtulerunt; & demum in ignem conjectos cremarunt. Qui quidem ignis aliquando ad æternum ignem illos condemnaturus eſt. Sed non fuit tum extinctus ille ignis, verum vehementius etiam quam unquam deinceps exarſit; illiuſque ardentis rogi fumo horum hominum animarum lumen ſuffocatum, mentiſque oculi caligine obducti ſunt. Sane per ludibrium, hoc appellabant *funus ſeu exſequias Scoti*: ſed gloriæ potius ipſorum & fidei appellanda fuit funeratio, qua tunc exſtincta, nihil illis præter infidelitatem remanſit. Nihil in his Academiis vel componebatur vel exhibebatur, niſi verſus, cantiones, orationes, comœdiæ, picturæ, ad exagitandam Religionem Catholicam concinnatæ: hæ ſola erant tum ſtyli tum penicilli exercitia.

IV. Ad firmius hanc rerum novationem ſtabiliendam, evocant ex Germania tres inſignes hæreticos, *Martinum Bucerum, Petrum Martyrem, & Bernardinum Ochinum Italos*, tum Argentorati exſulantes, quibus ampliora præ aliis ſtipenda cõſtituta ſunt. Bucerum Cantabrigienſi Academiæ, Martyrem Oxonienſi præfecerunt: additis

antiquis

Digitized by Google

antiquis Profeſſorum honoratiis, præbendis Canonicalibus, aliiſque commoditatibus permagnis. Docebant autem ex ſuo quiſque ſenſu. Protector Zuinglianiſmum tuebatur, Lutheraniſmum Cranmerus. Bucerus autem in Iudaiſmum putabatur proclivis, idque ob reſponſum quoddam illius datum Dudlæo Duci Northumbriæ, præſente Barone Bagetto, Hiſpaniarum Regis piæ memoriæ Conſiliario. Quippe rogatus à Dudlæo Bucerus, quid ipſi de reali Corporis Chriſti in Sacramento Altaris præſentia videretur, reſpondiſſe fertur, *de vera corporis præſentia nullum merito dubitare poſſe, qui non dubitet de fide Evangeliſtarum: non tamen is ego ſum* (ſubjecit) *qui certo ea omnia credenda exiſtimem, quæ in Novo Teſtamento de Chriſto & eius actis ſcribuntur, quanquam nec hactenus aperte negare libuerit.* Hæc eſt illa Religio, ſeu Religionis contemtus verius, cui ſuperſtructa eſt hæreſis: huc tendunt tot dubia, quæ ab iis moventur, quorum pedes etiam in evidentiſſimis Scripturarum teſtimoniis, ad quemvis paſſum titubant. Hoc ſapiunt illa Lutheri verba, ubi Monachis auſteritates ſuas exprobrat: *Turcæ* (inquit) *pudore ſuffundunt noſtros Monachos, qui vix umbra ſunt, ſi cum illis componantur; vulgus autem, cum illis collatum, profanum prorſus: adeo ut nec Chriſtiani, nec Apoſtoli, nec Prophetæ, nec ipſe Chriſtus unquam tantum zelum demonſtrarint.*

Quæ etiam cauſſa eſt, cur ad Mahometaniſmum non pauci hodie tranſeant. Calvinus etiam peius quiddam dixit. Sed horret animus, eiuſmodi blaſphemias hic recitare. Petrus Martyr, monachus excucullatus, qui Monialẽ apoſtatricem ſibi copulaverat, quum primum veniret in Angliam, Lutheri imbutus opinionibus, ſub illius ſigno militabat: poſt vero factus eſt transfuga. Ea erat hominis inconſtantia, ut primum avita Religione, quam unà cum lacte imbiberat, relicta, ut Monachæ thalamo frui poſſet, Lutheranam amplecteretur; deinde vero quum in Anglia verſaretur, ad Protectoris & Cranmeri arbitrium profeſſionem fidei ſuæ conformaret. Sanderus optimæ fidei hiſtoricus, quique facile inter eos qui res Anglicanas memoriæ prodiderunt, palmam obtinet, ſe ipſum audiviſſe ſcribit, Martyrem docentem, & ita articulum de Sacramento Cœnæ Dominicæ tractantem, *ut anxius ac pendulus prorſus hæreret, Lutheranorumne, an Calviniſtarum partibus accederet.* Exſpectabat enim indies, *ut quid ſequendum eſſet, Parlamentum conſtitueret.* Itaque ut majore cum applauſu exciperetur à populo, qui eum videret magna eloquentia (nam hac laude pollebat) publicis Ordinum ſuffragiis, & Magnatum, qui conciones ipſius præſentia ſua frequenter cohoneſtabant, aſtipulatione receptam comprobatamque ſententiam proponere: ratus eſt, ſuam tantiſper ſuſpendendam eſſe. Tandem ſignificat illi Cantuarienſis, *decretum eſſe à Parlamento, Calviniſmum ſequendum eſſe, non Lutheraniſmũ:* nec tamen omnia immutanda eſſe, ſed manſurum nonnihil inter ipſos & Galliæ Calviniſtas diſcriminis Quo accepto nuncio, Martyr Sacramentariorum Calvinianorum hæreſin libere amplectitur. Iiſdem comitiis, quæ habita ſunt Londini Anno 1547. pridie Non. Novemb. & quibus Martyri perditionis Leges præſcriptæ ſunt, formata fuit *Religionis formula adeo multiformis, ut vere eam centonem quendam dixeris ex variis diverſarũ ſectarum partibus conſarcinatum:* quemadmodum etiam de Calvini hæreſi negari nequit, eam à ſingulis antiquorum hæreticorum, quos vetus Eccleſia damnavit, articulum aliquẽ hæreſeos mutuatam eſſe. Id quod propoſitum mihi fuit aliquando exercitii cauſſa accurate perpendere: jamque ad triginta hæreſes collegeram, Latinaque lingua deſcripſerã. Sed facile animadverti, majoris eam rem ingenii eſſe, quam ut à me feliciter abſolvi poſſit: quamvis illi minime difficilem exiſtimem, qui in antiquorum Patrum lectione vel mediocriter ſit verſatus. (a)

V. Hoc Parlamento factæ ſunt *Novæ conſtitutiones, novaque & prioribus ſeculis ignota Eccleſiæ jacta fundamenta. Hoc Concilio ſtatuta ſunt normæ & latæ leges, ſub quarum jugo Angli & viverent & morerentur.* In natura admirabilis apparet Creatoris ſapientia in hoc, quod quum tam multæ ſint res creatæ nõ tamẽ ſunt aliæ aliis ſimiles, & quæ eſt inter illas ſimilitudo, non eſt ſine aliqua etiã diſſimilitudine. Eadem eſt ratio ſpuriarum iſtarum Religionum, quas ex cerebro ſuo homines produxerunt: quas ſi ſeparatim omnes conſideres, diſpari vultu ſunt, multumq; aliæ ab aliis diſcrepant, & ſi quo in dogmate congruant, nihilominus notabili

Q aliqua

(a) *Præſtitit id jam Anno 1653. dum hæc editio poſtrema adornatur, copioſe & judicioſe Author Anatomiæ Eccl. Catholicæ, Tractatu tertio, in unà facie oſtendens doctrinas Veterum Hæreticorum, à Simone Mago exordiens, in altera Syneretiſmum noſtrorum ſectariorum apponens, quem ſuadeo, ut videat, qui hoc argumentum deſiderat.*

Digitized by Google

aliqua differentia diſcriminantur. Apparet hoc evidentiſſime in Anglica Religione, quæ quum videatur eſſe eadem cum Calviniſtica, peculiaria tamen non pauca habet. Quod ut intelligatur, animadvertendum eſt, quid in ſeculari illo, de quo diximus, Concilio conſtitutum fuerit, ubi homines militares de Theologia diſputabant, quaſique Regnum cœlorum partiebantur. I. *Lex fuit, ut ſine ulla exceptione, quidquid vel temporalium rerum vel Eccleſiaſticarum adhuc ſupererat, Sacella, fundationes, redditus, oblationes annuæ, Regis Eduardi eſſe deinceps cenſerentur.* II. *ut Epiſcopi, Archiepiſcopi, presbyteri, aliique, quorum & dignitates & tituli manerent, alio omnino ritu, quam Catholico ordinarentur.* Hinc aliam etiam formam Sacramenta adminiſtrandi adjunxerunt. III. *ut Imagines & Cruces, quæ adhuc quibuſdam in locis miraculorum gratia, colebantur, tollerentur. In locum verò inſignium præpotentis Dei, Imperatoris cœli & terræ hoc eſt, ſacræ Crucis, quæ Miſericordiam ipſius repræſentat, ſurrogarunt inſignia Regis ſui, vel Reguli potius,* qui præter exiguum Orbis angulum, ambientis Oceani quaſi ſepulchro incluſum, nihil poſſidebat. Cruces dejecerunt, & in earum locum ſubſtituerunt gentilitias Anglicorum Regum imagines, nempe tres leopardos, & tria lilia, hinc ſerpentis (ut Sanderus ait) nempe Draconis inde canis ſeu Moloſſi Anglici pedibus expanſis ſuſtenrata. Quin tantum potuerunt in his Comitiis Zvingliani, *ut Miſſæ ſacrificium abrogarent, ſancirentque, ut Euchariſtiæ utraque ſpecies cuilibet de myſteriis participanti neceſſario traderetur. Conſuetudinem ſacra officia Latina lingua recitandi antiquarunt, eademque in vulgarem tranſtulerunt:* quo factum eſt, ut Hiberni & Cornubienſes, qui forte aſſiſtebant, quoniam his peculiare idioma eſt, cum hi ſacris quaſi ritibus his Anglicæ religionis aſſiſterent, æque ac ante nihil eorum, quæ dicebantur intelligerent. *Adminiſtrandæ autem Euchariſtiæ ritum nihil aut parum immutarunt: Canonem enim Miſſæ integrum reliquerunt, converſum in linguam Anglicam.* Quamquam Calviniſtæ poſtea, quibus hoc videbatur nimis Catholicum, Canonem totum removerunt. Nemo erat ex Catholicis, qui Eccleſiæ cauſſam defendendam ex animo ſuſciperet, nemo qui mortem in tanta cauſſæ æquitate contemneret. Nonnulli quidem depugnarunt pro fide Catholica in illis Comitiis, Stephanus Vintonienſis, Edmundus Londinenſis, Cuthbertus Dunelmenſis, Nicolaus Vigornienſis, & Dajus Ciceſtrenſis Epiſcopi potuiſſentque pro doctrinæ ſuæ excellentia non parum Dei cauſſam adjuvare: niſi & ipſi victas manus tetendiſſent, jugoque hæreſeos ſponte collum ſubmiſiſſent. Ne enim proventibus ſuis & Epiſcopatibus, quos ab Eduardo Rege, non autem per Pontificis nominationem aut conſenſum obtinuerant, privarentur, huc prolapſi ſunt, ut perverſis illis conſtitutionibus ſubſcriberent. *Recte olim quidam felix pronunciavit illud ſæculum, quod Epiſcopi aurei, Calices autem lignei eſſent.* Nihil enim miſerius eſt, quam calices videre ex auro confectos, Epiſcopos vero ex ligno putri ac vermiculoſo. Rediribus hi tales inhiant, non dignitati Epiſcopali. Et illi quidem tandẽ pœnas hujus ſui criminis dederunt, partim ſub Eliſabetha, partim ſub ipſo Eduardo mulctati: nonnulli etiam in ipſo ſupplicio pœnitentiam facti ſui egerunt. His ergo approbatoribus multum adjuta eſt cauſſa hæreticorum, qui Edicta ab illis ſubſignata ſtatim per univerſum Regnum promulgaverunt, & immutata eſt Eccleſiæ forma, *ſplendorque Solis in Anglia eſt obſcuratus à fumo putei Abyſſi*, per Lutherum *aperti*, vel certe eclipſin quandam paſſa eſt Eccleſia, quæ cum non ſecus ac Sol quidam nos illuminat, & extra quam æterna tenebrarum caligine involuti degeremus, quamprimum illa ab humano cerebro procuſa, & Lunæ lumine mutabiliora opinionũ monſtra, inter ipſam & eorum, qui ſub eius regimine vivunt, mentis oculos ſeſe interpoſuerunt, Eclipſin paſſa eſt, & ſplendorem ſuum offuſcari uti ſaccum experta eſt quando ibi omnes illi, à qua profectum eſt, quidquid habemus, valedixerunt: omnes dilectiſſimæ hujus matris gremium reliquerunt: omnes relictis eius amplexibus in mortem & infernum ſeſe præcipitaverunt. Et ut olim in primis illis perſequutionibus, quum ſub Ethnicorum Imperatorum crudeli tyrannide miſeri Catholici gemerent, ita nunc quoque nonnulli clam divinum cultum exercebant, & Miſſæ officium in locis ſecretioribus, & ab acceſſu vulgi remotioribus celebrabant. Speluncæ tum, & rupes in plures cellulas excavatæ, erant illis loco ſacrarum ædium, ubi omnium religioſiſſime Deus colebatur. O Nero, tu vidiſti tunc barbaricam crudelitatem tuam inter eos, qui Chriſti gaudent nomine, reviviſcere? Tu quidem in eos ſæviiſti, à quibus alius, quam abs te (cui mille erant numina) Deus colebatur: nos vero vidimus eos, qui eundem Deum profitebantur, eandem ſalutem ſperabant, immani prorſus errore ruere in ruinam atque exitium & immaniore more alios ſecum

cum

Digitized by Google

cum trahere in abyſſum. Et quorſum hoc, ò Deus permiſiſti? *Iudicia tua abyſſus multa.* Hæreo, & inter innumera video, quod hujuſmodi permiſſionibus ſoles etiam mi Deus tuorum conſtantiam in calamitatibus & perſequutionibus probare, ut electi manifeſti fiant.

VI. Vnica fuit inter illuſtriores in toto Angliæ Regno femina, quæ conſtanter fidem retinuit. Maria O præclarum ſui ſexus decus & encomium! ſiquidem hanc virtutem familiarem ſibi atque ordinariam haberet. Maria illa, Henrici VIII. filia natu major Eduardi aurem Regis ſoror, cujus etiam poſtea caput Regio Angliæ diademate redimitum fuit, non exiguam hoc nomine laudem meretur, propterea quod invicta adverſus omnem inimicorum Dei rabiem, magno animo antiquam fidem ſervavit, nec ab Eccleſia ſe divelli eſt paſſa, neque unquam defatigata eſt in Dei cauſſa propugnanda. Principes eam adjurant, urgent, premunt: at illa inexpugnabilis perſtat. Rogata, *ut ſaltem publice miſſa celebrari, contra Regis edicta, non permittat,* reſpondet, *nunquam ſe antiquiorem melioremque colendi Dei ritum, à patribus acceptum, cum nova & nuper ad illorum arbitrium procuſa ſecta commutaturum. Non eſſe paucorum quorundam, eorumque imperitorum homuncionum, & Epiſcoporum ad alienam libidinem metu compulſorum intricatas quæſtionum ſpinas enodare; nec hominum præjudiciis præoccupatorum, ambigua diſtinguere, obſcura atque abſtruſa ſcrutari & in lucem proferre, nedum Leges ſalutis ſuæ conſcientiæ præſcribere.* Adjungens præterea, *futurum aliquando, ut hujus ſuæ adminiſtrationis tam inſolentis eos pœniteat; caveant igitur, ne fratris ſui pueritia ad iſtum modum abuterentur; fore tandem eius rei rationem reddendam.* Indignabatur Protector cum ceteris Aulicis, nihil niſi hæreſeos promotionem procurantibus, auctoritatem ſuam contemni à femina: quam propter amorem, quo illam frater jam grandiuſculus complectebatur, reformidabat. Et tamẽ, licet ſub hac umbra Regali tuta videretur adverſarii eius, ex cæco animi impetu eo temeritatis progreſſi ſunt, ut Sacellanos eius, quum coram ipſa ſacra officia pro more facerent, ſemel atque iterum conjicerent in carcerem. Sed re ſignificata Carolo Cæſari, conſobrino ſuo, is per oratores ſuos apud Regem Eduardum obtinuit, ne ſuper ea re amplius moleſtia Mariæ exhiberetur; ipſo etiam Eduardo ægre admodum ferente, quod tam inhumaniter cum ipſa ageretur. Itaque hæretici, quum hac non ſuccedere animadverterẽt, alia via experiundum rati, ea, quæ Parlamenti auctoritate, uti diximus, ſancita fuerant, exſequutioni mandare tentaverunt. Quam ob cauſſam à Protectore Regis nomine jubentur duo Primates, Cantuarienſis & Eboracenſis (quos ſolos Anglia Archiepiſcopos habet) per utriuſque ſuffraganeos Epiſcopos, diligenter curare, ut Parlamenti decreta recipiantur, & eiſdem promulgatis obtemperetur. Viſitatores præterea inſtituuntur, qui operam dent, ut factæ conſtitutiones obſerventur. Iam Biblia in Anglicum ſermonem traducta fuerant, & cum his Eraſmi in Novum Teſtamentum Paraphraſes. Quæ vertenda, & cum approbatione ſua edenda curaverat Henricus VIII. damnatis omnibus aliorum verſionibus (quomodo etiam Lutherus non niſi ſuam admittebat: & Zuinglius eas omnes rejiciebat, quæ diſcreparent ab ea, quam ipſe adornarat: ut & ceteris fere omnibus qui operam hac in re aliquam navarunt, nihil niſi quod ab ſeipſis profectum eſt, placet) & tamen, mira ſane res! his reformatoribus ne illa quidem Henrici VIII. verſio amplius placebat. Siquidem Protector eam quæ ab Henrico VIII. Rege approbata fuerat, verſionem pro authentica publicare noluit, ſed eas ſubſtituit quæ ab eodem damnatæ fuerant & igni adjudicatæ. *Hæ à Viſitatoribus paſſim circumlatæ, adeoque in publico templorum valuis affixæ, & multi emere hos atque eiuſmodi libros coacti fuerunt. Tum etiam ſalutare illud Chriſtianorum ſignum, & omnia alia Catholicæ fidei inſignia ex omnium manibus excuſſa ſunt. Conciones nihil niſi Libertatem ſonabant: Monaſteriorum clauſtra, quæ Henricus VIII. refringere cœperat, quam lata erant ad exitum monachis & religioſis patebant; carnis voluptates quibus etiam optima ingenia corrumpi ſolent, non permittebantur modo, ſed & laudabantur ac quaſi imperabantur:* Quod ſi temporum eorum ſtatum conſideremus, videbimus ſane omnium animos mira tum novandarum rerum cupiditate incenſos fuiſſe, ſicut pudicitiæ illa olim clauſtra, facile à luxuria fuerint expugnata, atq; etiam homines ceteroqui non mali, ad mũdana inde negocia extracti. Sed tanta animarũ clade non contentus diabolus, ſimul ac ſemel omnẽ jacere aleã voluit. Supererant in Anglia pauci aliquot Epiſcopi, qui in tanta morum ac doctrinæ corruptione, quamvis ab Henrico Rege ad eum gradum fuiſſent provecti, aliquid de Catholicæ integritate Eccleſiæ in ſuis animis retinuerant, & ſecreto Catholicorũ more vivebant & ſacris operabantur.

 Hos

Hos quum frigidiuſcule quam ceteros in traducendis ad errores aliis agere animadvertiſſet regni Protector, omnibus, etiam qui per ætatem minus erant idonei, vxoris ducendæ impoſuit neceſſitatem. In his fuerunt Epiſcopus Eboracenſis, Ceſtrienſis, Monæ inſulæ, & Sodorenſis Idem ſequuti ſunt Eccleſiarum Decani, & Canonici non pauci. Alii quidam Epiſcopi maſculè ſeſe huic impietati opponentes, ut Vintonienſis, & Guthbertus Dunelmenſis de gradu dejecti, & in cuſtodias dati ſunt. Quos ſequuti ſunt poſtea Londinenſis, Ciceſtrenſis, & Vigornienſis Epiſcopi, Deo illorum ignaviam præcedentem punienre. Res tamen vel ſic erat miſeratione digna, videre magnos illos viros Epiſcopatibus ſuis dejectos, & cathedras illorum hæreticos occupantes. Qua de re Ronſardus in hunc modum, Reginam Matrem alloquens, conqueritur:

Vah quam ſæpe bilis mihi fervet cruda, videnti
Mangones, mimos, balatrones, arte carentes
Et virtute omni, ſacris è cenſibus udum
Ventrem implere mero aſſiduo: & meliore palato
Dignis deliciis! Tantos tu cernis abuſus:
O Deus, & meritos diſperdere fulmine ceſſas?

Meo judicio, non quidèm prorſus toto cælo errant, qui hæreſeos ortum & progreſſum Eccleſiaſticorum hominum ignorantiæ imputandum cenſent: qui dum, veterno quodàm detenti, non niſi ventris curam gerunt, circumventi ſunt ab illis, qui vividiore quodã ingenio, & majora ſapere volente inſtructi, in Religionis negocio tantas turbas movendo, ad reſpondendum ſibi imparatos aggreſſi. Ad quam rem haud ineptè accommodari poteſt illud Stoici cujuſdam Philoſophema, *tum defeciſſe Progeniem bonorum, quum Doctorum orta eſt familia*; propterea quod virtus ſua natura ſimplex & omnibus expoſita, mutata ſit in ſpinoſam quandam & ſubtilem ſcientiam, in qua didicerunt mortales magis diſputare, quam ad primitivæ fidei præſcriptum vitam inſtituere. Veruntamẽ non ſoli ignorantiæ tantum nefas eſt attribuendum quantum in Anglia eſt commiſſum. In Anglia enim omnia erant plena hominum doctorum & vigilantium: Rex ad exſtirpandum monſtrum illud, quod omnia vaſtabat, omnem operam interponebat: Academiæ erant bene conſtitutæ: Cardinalis Polus vivebat: Morus Cancellarius diligenter pro Religione excubabat: Epiſcopi quorum hactenus mentionem feci, omnis doctrinæ laude excellebant quid igitur cauſæ dicemus? Culpa etiam tribuenda eſt cuidam mollitiei animorum, cedentium libidinoſi Principis voluntati, primò deinde & Protectoris Zuingliani tyrannidi. Sed verbo abſolvamus, Iuſtiſſime puniit eos Deus pariter, ob cauſas ſibi non ignotas etſi nos lateant.

EDVARDVS SEIMERVS PROTECtor, à Dudlæo circumventus, ſupplicio afficitur: Eduardus Rex è vita decedit, condito teſtamento, quo Ioanna Regina declaratur: cui ex hoc faſtigio dejectæ, Maria ſuccedit

Caput Septimum.

Argumentum.

I. *Eduardus Seimerus prorex Thomam fratrem, feminarum ambitione impulſus, ſupplicio affici curat.*

II. *Dudlæus Comes Varvicenſis Catholicis contra proregem ſuam rem agens, conjungit, ſed poſt eius obitum ipſos deſerit. Mirabiles & abſurdiſſima temporum illorum hæreſes.*

III. *Eduardus Seimerus prorex, Dudlæo accuſante, ad ſupplicium raptus.*

IV. *Mors Regis Eduardi, & teſtamentum.*

V. *Ioanna filia Ducis Suffolciæ, regina proclamatur.*

VI. *Ex altera parte Maria Catharinæ filia regina eligitur, & Londinenſem urbem ingreditur.*

I. ECce ad quem gradum perducta ſit hæreſis, Edoardo rerum potiente! Vide nunc etiam quo evaſerint conſilia eorum, qui Regno Anglico primum, deinde ſibi ipſis ruinam attulerunt! Polypus piſcis, qui hamum non fugit, ſed quærit propriis dentibus carnem ſuam abſumit, & brachia rodit. Hunc imitati ii, de quibus loquimur, Angliæ proceres, qui mortis æternæ hamum deglutiverant nec tam facilè, ac polypus, ab eo ſeſe expedire poterãt, quum cætera omnia ſibi ſubjeciſſent, nec haberent quod amplius morderent, converſo in ſeipſos furore, cœperũt inter ſe bello committi.

Vidi-

Vidimus hactenus partem Tragœdiarum, Catholicorum expenſis exhibitarum : videamus nunc quoque, quomodo mutatis perſonis ſuas hæretici egerint. Horret animus, tantum cædium deſcribere : attamen inchoata ſemel Anglicani Schiſmatis hiſtoria, ſanguine imbuendus fuit calamus, innoxius ad deſcribendum crudelitates iſtas extremas, & pœne fidem omnem excedentes, niſi Anglicano ſtylo deſcriptæ exſtarent. Et leviora quidem leviter duntaxat perſtringam, nec quidquam dicam niſi quod ad rem facit. Erat Edoardo Seimero Somerſetenſi Duci, & Regis Protectori, germanus frater Thomas Seimerus, mari & Claſſi regiæ præfectus. Is Catharinam Parram Henrici Regis ultimam uxorem, poſt Henrici mortem duxerat. Hæc Catharina, quæ ſe meminiſſet primam fuiſſe in tota Anglia, indignata eſt dignitatem ſuam minui, præcedendi honore in Protectoris uxorem tranſlato. Ex adverſo Protectoris uxor, mariti locum tenere, nec ulli volebat concedere. Hæc contentio non quievit in feminis, verum & ad viros tranſivit, qui una cum uxoribus etiam earum paſſiones domum duxerant. *Ambitio enim, quæ, eorum quæ ſunt à tergo negligens, tantum ea quæ à fronte ſunt ſpectat,* inter hoſce fratres, velut furore percitos, indigniſſimas proditiones Deo ulciſcente excitavit Protector, licet Regem regeret, tamen ab uxore ſua ita regebatur, ejuſque libidini obſecundabat, ut fratrem ſuum è medio tollendum unà cum eo ſtatueret. Partes illas hinc inde pro virili animabat Comes Varvicenſis, ſperans utroque Seimero everſo ſe poſſe eminere. Edovardus Seimerus, ut vindictam aliquo colore tegeret, decrevit perduellionis crimen fratri intentare. Itaque Hugonem Latimerum Miniſtrum Anglicanum ſubornavit, qui Thomam Seimerum pro concione traduceret, accuſaretque, ut qui in Majeſtatem Regiam neſcio quid molitus eſſet. Quo facto, Protector ſimulans ſe cauſſam Regis agere, revera autem vindictam ſuam ſub prætextu fidelitatis perſequens, conceptam animo proditionem exſequitur, ac Thomam fratrem ſupplicio affici jubet. Fuit hoc an. 1549. 30. Martii Dũ hæ turbæ moventur, Catholici arma pro fide ſumunt, Cornubienſes primum ac Devonienſes : & paulò poſt alii in Norfolcienſi, Suffolcienſi, Eboracenſi & Somerſetana provinciis: quibus in locis plebs adverſus magnates, bonorum ſuorum injuſtos poſſeſſores inſurgens in ipſorum domos & palatia impetum fecit, & obvia diripuit.

II. Et hactenus quidem Protectori ſatis ad votum res ſucceſſerant. Sed ut mutabiles ſunt res humanæ, nec uſquam ſtabilis felicitas, facilè everſa eſt ejus magnitudo. Nam quum Galli, tumultibus hiſce ad ſuum commodum utentes, circa Bononienſe oppidum, quod adhuc Angli tenebant, eos viciſſent: Varvicenſis Comes, Protectoris inimicus, perfidiæ eum accuſat. Edovardus unà cum Rege ad arcam Vindeſoriam præſidii cauſſa confugit. Sed quum videret, ſe ab omnibus deſtitui, & illos etiam, quorum ipſe promotor fuerat, pedem retroferre, ſe dedidit, & depoſita Protectoris dignitate, traditus eſt in cuſtodiam per Joannem Dudlæum Varvicenſem Comitem XV. Octob. M.D.XLIX. ex qua poſt quatuor menſes eductus fuit. Hic Dudlæus, ut viros principes in ſuas partes contra Protectorem protraheret, ſpem fecit Catholicis quibuſdam in auctoritate conſtitutis, ſi fidelem ei operam in deturbando Seimero navarent ſe curaturum, ut fidei Catholicæ ſplendor in integrum reſtitueretur. Sed conſequutus quod volebat, fidem datam poſtea fefellit. Interea hæreſin, quotidie nova parientem monſtra, non Catholicorũ modo, ſed ipſorum quoq; hæreticorum arma impugnabant quippe Zvinglianam novi ſuppullulantes errores infeſtabant. Inter ceteras ſectas, Arriana cœpit vires reſumere, Georgio quodam Pareſio eam tuente : quem Zvingliani contra ſuum dogma, quo alias aſſerere ſolent, non eſſe cujuſquam conſcientiæ vim adhibendam publice combuſſerunt. Valentinianæ etiam hæreſeos novus frutex exſtitit in Cantiana provincia : quadam Lutherana muliere, Joanna Buchera, negante, Chriſtum ex Maria virgine carnem ſumpſiſſe, quem dicebat per illam non niſi velut per canalem tranſiiſſe. Hæc combuſta eſt Londini, quarto Idus Maias. His diſſenſionibus, aliiſque inter hæreticos oborientibus, circa conjugia presbyterorum, quorum etiam liberi tandem habiri ſunt legitimi, excitati Catholici, animos ſumpſerunt, & Zvinglianis diſputationes de fide palam cœperunt deferre. In primis Richardus Smithæus, vir doctiſſimus & Theologiæ Doctor, qui in Oxonienſi Academia cathedram tenuerat illum Pſeudo Martyrem Petrum, de quo ſæpe alias dictum eſt, jam ibidem prælegentem, qui maxima florebat per omnem Angliam doctrinæ opinione, provocavit. Martyr viribus diffiſus, noluit cum eo in arenam deſcendere. Poſtea quum diſputationis moderatorem

rem commodum, hoc eſt, Zvinglianum poſtulaſſet, nactuſque eſſet Richardum Coxum, hominem Zvinglianæ factionis, qui poſtea factus eſt Elienſis Epiſcopus: diſputatum eſt de Euchariſtia per triduum continuum. Sed quum videret Coxus, ex parte Martyris non bene rem ſuccedere, diſputationem abrupit, prætendens, ſe à Rege revocari. Nimirum hæretici non niſi in fuga victoriam collocant, nec fuga quidquam eſt illis in malitia ſua inhonorificentius: quam deinde palliant coloribus quibuſdam, quamvis nihilo, quam res ipſa eſt, honeſtioribus. Nunquam defuerunt hominibus malæ fidei prætextus. Jam paſſim diſputabatur in Anglia. Fecnamus Weſtmonaſterii Abbas, Hopetum Superintendentem Gloceſtrenſem hæreticum, adverſarium habebat. Henricus Joliffas Catholicus cum Harlæo Epiſcopo Hercfordenſi commiſſus erat. Contra hos & Petri Martyris quendam libellum, quo is Euchariſtiam impugnaverat, Vintonienſis Epiſcopus in carcere librum compoſuit: & ejuſdem argumenti alterum Langdaldus contra Ridleum emiſit. Nec deerant illis temporibus eximii quidam concionatores, inter quos Criſpinus, Normannus & Henricus Colus erant formidabiles. Supererant etiam non pauci Epiſcopi Epiſcopatibus ſuis ob Catholicæ Religionis defenſionem dejecti Edmundus Londinenſis, Cardinerus Vintonienſis, Guthbertus Touſtallus Dunelmenſis, Nicolaus Hethus Vigornienſis. Multi quoque ex Catholicis Lovanii exulabant, apud Antonium Bonviſum Lucenſem. Alii Romæ, inter quos fuit Reginaldus Polus Cardinalis, qui Paulo III. mortuo Pontifex renunciatus fuiſſet, niſi ſacrum Cardinalium Collegium cenſuiſſet, fore, ut ad illam dignitatem evectus, non poſſet ipſe patriæ ſuæ ſalutem ore ac manibus procurare. Electus eſt ergo Joannes Maria Cardinalis Montanus, & Julius Tertius appellatus, anno M.D.XLIX. Præter Polum exulabant Romæ Thomas Goldwellus Aſſaphenſis Epiſcopus, Mauritius Clenocus Bangorenſis, & Patelus Vigornienſis, digni viri ſub quorum præſidio Anglia colligeretur uti ſub gallinæ alis; ſed fuit illud ſeculum vehementer infelix. Vix angulus erat in orbe terrarum, in quo nō monſtrum aliquod infernale exſiſteret. Tholoſæ (quæ Galliæ eſt Univerſitas) exſtitit, qui Joannis Baptiſtæ habere ſe ſpiritum jactaret; alter Lutetiæ, qui Sancti Petri Genio ſe foveri affirmaret; tertius Baſileæ, qui ſe Moſis Angelum poſſidere contenderet. Lutheri coquus culinæ fumo ebrius Juſtum ſe Jonam prædicabat. Paraviæ Rodulphus Moshan Lutheraniſmi & Papatus mediatorem ſe à Deo miſſum aſſerebat. In Hollandia denique David Georgius Sartor (ut hiſtoriæ teſtantur) palam profitebatur ſe verum eſſe Meſſiam, Regem Regum, ac Dei nepotem ita puteus abyſſi fumabat. Pro! Unquamne proditum eſt, tam ſtultis perſuaſionibus faſcinatos fuiſſe hominum animos? Quid enim in infimis inferni penetralibus potuit eſſe reconditum, quod non illo tempore in lucem prorupſum fuerit? De novo in Anglia Attiano, & Joanna Buchera ſupra diximus. horum ſocius fuit Milo Covardalus, diu in Germania verſatus. Is quum in Oxonienſi Academia, quæ arx erat Catholicorum, concionaretur, primum rejecit veram fidem Catholicam deinde in Lutheri, Zvinglii, & Calvini Religiones, tanquam erroneas, invectus, dixit, ſe inter has omnes veram viam per totos jam quatuordecim annos indagaſſe, & cognitam tandem in lucem prolaturum eſſe. Neſcio quid aptius in haſce res dicam, quam iterum fumum abyſſi apertæ per Lutherum cui adjunctus fuit tunc quoque Novus cruciatus, nominatus *Sudor Anglicus*, de quo Sanderus Anglicus ſcriptor, inquit, *illis temporibus, præter frequentiſſimos tam animalium quam mulierum partus prodigioſos, contagioſam quandam luem, univerſam Angliam pervaſiſſe, & paucorum dierum ſpatio infinitam fere hominum multitudinem proſtraviſſe: Tameſin etiam fluvium, quo Londinum alluitur, ad decimum ſextum Calendas Januarias, intra novem horas ter fluxiſſe & refluxiſſe*; quod alias ſingularum ſextenarum horarum periodo ſemel contingere ſolet, ſed pergamus Angliam contemplari.

Jam quinquennium Eduardus Regnum tenuerat, imaginaria poteſtate, plurimaque ſub ipſius nomine indigne deſignabantur. nam. Anno M.D.LI. miſerandum in modum plebs oppreſſa eſt, ademta illi pecuniæ quarta parte & quadrageſimo poſtea die alia quarta parte omnes & ſinguli per univerſā Angliam ſpoliati erant. Cui exactioni in privatorū bonis factæ, aliam adjunxerunt, in bonis Eccleſiaſticis. Emiſſi enim per univerſum regnum quæſtores, Eccleſias omnibus ornamentis ſuis ſpoliarunt, Regi eis opus eſſe prætexentes, relictiſque in quaque Eccleſia, unico calice, unica veſte ſacerdotali, & una campana, reliqua omnia abſtulerunt. An non hæ vere Locuſtæ erant Apocalypticæ?

III. Diximus ſuperius de Eduardi Scimeri Protectoris (qui fratrem ſuum ſupplicio affecerat, ipſe

Digitized by Google

ipſe eodem mox afficiendus) cum Joanne Dudlæo Comite Varvicenſi ſimultatibus. Ad eas jam eſt redeundum, ut videatur, quantum earum cauſſa ſit effuſum in Anglia ſanguinis: quo tantum abeſt ut turbæ illæ exſtinctæ ſint, ut etiam multo magis fuerint incenſæ. Dudlæus, quum Protectorem, Anglis omnibus formidabilem, in carcerem conjeciſſet, ex ea re magni animi exiſtimationem acquiſivit, quamvis durius haberetur ipſius quam Protectoris imperium. Præter magnifica promiſſa, quibus Catholicos ſuos faciebat (quamvis poſtea eos deſtitueit) Ruſſellum, dum Protector in carcere tenebatur, primò Comitem Viltonienſem, poſtea Marchionem Vinceſtrienſem creari curavit; & Pauletum Comitem Bedfordienſem; Harbertum vero, Comitem Pembruchiæ; Marchionem Dorceſtrienſem, Ducem Suffolciæ: ipſe autem pro ſe Ducatum Northumbriæ obtinuit Atque ita iiſdem artibus, quibus Eduardus Seimerus ad ſummam dignitatem pervenerat, quamque diu nimis uſurpaverat, Dudlæus eundē dejecit: cui univerſa hæc molimina & promotiones nulli quidem damno at inſigni emolumento fuerunt. Nam & auctoritatem per eas eſt adeptus, & potentiam non parum Protectoris periculo & damno firmavit: haud immemor Philoſophiæ, quæ docet unius generationē alterius eſſe corruptionem. Accuſatur Seimerus, quarto à captivitate ſua menſe, quod Dudlæi cubiculum occulto thorace munitus intraſſet, eo animo ut ipſum occideret: quo crimine intentato, unà cum uxore & amicorum fidiſſimis, in cuſtodiam traditur, atque è carcere eductus XXIII. Januarii ſecuri publice percutitur an. 1552. Paullo poſt Rudolphus Vanus, Milo Partrigius Michael Stanhopius, & Thomas Arundelius, Equites omnes aurati, ut conſiliorum Seimeri participes, eadem pœna plectuntur. His ita geſtis opinione ſua fortunatius, Dudlæus majora animo concipere cœpit, non ignarus, *Fortunam audacibus ſæpe præſto eſſe, ignavos vero repellere.* Sed ſpe ſua longe fruſtratus, & in medio curſu à fortuna deſtitutus, quod alteri paullo ante eripuerat, ipſe quoque amiſit. Erant in eo vero omnes ipſius cogitationes occupatæ quomodo regnum in ſuam familiam transferre poſſet: quod quidem per matrimonia facile conſequuturum ſe ſperabat. Res igitur in hunc modum adornata eſt. Erant ex genere Henrici VII. filia Maria Juniore, Carolo Brandonio Duci Suffolciæ nupta, nata Franciſca quæ nupta Henrico Graio Marchioni Dorceſtriæ produxerat filias binas aptas matrimonio, proneptes Henrici VIII. ex ſua, ut dictum eſt ſorore Juniore Maria. Et quoniam Eduardus Seimerus proregis titulo ad ſe rapto, corruptoque Teſtamento Henrici VIII. excluſerat Margaretam Seniorem Henrici VIII. ſororem nuptam pridem Jacobo IV. Scotorum Regi, ab Hæreditate Regni Anglicani; idcirco ſi Henrici VIII. Stirps extingueretur, indubiè videbantur proximæ fore iſtæ proneptes ex ſorore Maria deſcendentes, quoniam etiam Joannes Dudlæus jam Eduardum Seimerum ſupplantaverat, acatholicus acatholicum, Hinc proxima ſpes transferendi regale Anglorum ſceptrum in ſuam familiam Dudlæo affulſit. Quid fit? Ineunt Conſilium Suffolcius Henricus Graius & Northumbrius Dudlæus de maritandis proneptibus antedictis & per eas aperiendæ Januæ ad regnum. Dictum, factum Gutfridus ſeu Guilfordus Filius Joannis Dudlæi Northumbriæ Ducis ducit Joannem Graiam proneptem Henrici VIII. menſe maio. Anni 1552. alii alteras Atque ita Dudlæo via ad regnum aperta fuit. Hac apertâ, initur porro conſilium perfidum de tollendis Henrici VIII. liberis, patri in regno ſucceſſuris, ac tandem de regno inter ſe dividendo. Celebratæ ſunt nuptiæ trium proneptium Henrici VIII. uno die Londini in Palatio Duramenti, ubi tunc Dudlæus Northumbriæ Dux morabatur, nempe Joannæ Graiæ cum Guilfordo Dudlæo primogenito Northumbrii, Catharinæ Graiæ cum Pembruchiæ Comite, & Mariæ cum Huntingtoniæ comite, & demum idem Northumbrius Dudlæus Eduardum Regem, quo citius conſilium regni occupandi conſilium exequeretur, Eduardum VI. veneno inficit, & Londino recedit. [a] Hæc dum ita geruntur ineunte Maio Noallius à Chriſtianiſſimo rege in Angliam miſſus, Londinum appulit, ut Oratoris ibi munere fungeretur, Boisdauphino à rege domū revocato. Poſt octiduum uterque regem morbo correptum, ſalutandi & officii gratia adeunt. Ibi Noallius expoſitis adventus ſui cauſſis & dolorem ſuum de regis morbo teſtatus, in mandatis habere ſe dixit, ut apud regem commoraretur, daretque operam ut amicitia inter utrumque ſartatecta conſervaretur. Quamvis autem Eduardus vehementer admodum ægrotaret, exhibitum tamen legationis diploma ipſe legit, Boisdauphinum vero abaco argenteis vaſis inſtructo donatū, honorifice dimiſit; ſinceram erga regē benevolentiam

[ ] *Henninges acatholicus parte 4. Geneal. in Anglia Stemmatibus.*

Digitized by Google

dentiam omniaque inviolabilis amicitiæ officia Noallio pollicitus, & Dudlæus Eduar.

Initio Quintilis Dudlæus Northumbriæ Dux, Gallicarum partium ſuimet commodi gratia perſtudioſus, magno comitante Nobilium globo Grenuico Londinum venit ad Noallium, tum in ſuburbio Auſtrali diverſantem. Cum eo aliquamdiu colloquutus, poſtquam intellexit Noallium eam ob cauſſam, uti ſparſum fuit, præcipue miſſum, ut impediret, ne, ſi quid Eduardo humani accideret, Maria in reginam eligeretur, quod Imperatori Carolo addictam factionem omnibus modis moliri palam erat, omnem in eo operam promiſit, ac de pleraque aulica Nobilitate idem ſperare juſſit, iis quidem verbis, ut ingens hominis ambitio facile appareret. Quumque minus ſalubri loco Legatum diverſari animadvertiſſet, diverſorii longe commodioris uſum ei obtulit. Non multo poſt ejuſdem Ducis inſtinctu Senatus habetur: ad quem introductus Noallius, ſive ſua ſponte, ſive à Dudlæo inductus, inter cetera à rege Chriſtianiſſimo mandatum ſibi eſſe dixit, *ut exponeret, compertum ipſi eſſe, quomodo Imperator Legationem, cujus principes eſſent, domini de Courrieres, de Tholoſe, & Vicarius Aumontius, in Angliam decreverit, ſub prætextu quidem regem è morbo decumbentem, officii gratia viſitandi; revera autem regnum pro Maria ambiendi.* Ad hæc, prius habita deliberatione, quum idem ex aliis quoque locis jamdiu eſſet nunciatum, aut nunciatum diceretur, regii Conſilii nomine à Northumbrio reſponſum fuit: *qui primum pro tam inſigni benevolentia & fraterno amore erga regem ac regnum gratiis actis, de ipſo ac regno univerſo eadem regem Chriſtianiſſimum ſperare juſſit. Ad Legatos vero qui ab Imperatore venturi dicebantur, quod attinet, excludi eos nequaquam poſſe; at ſi quid aliud ſub ejus Legationis prætextu machinari conentur, jam proviſum ſibi eſſe ne quid effectum dare poſſint.*

IV. Tandem mortuus eſt Grenovici Eduardus 6. Julii Anno 1553. ætatis ſuæ anno decimo ſeptimo, regni vero ſeptimo, eodem menſis die quo pater ejus Thomam Morum capite feriendum ante aliquot annos curaverat: Deo juſtitiam ſuam teſtatam faciētem, peccata patrum in filiis puniri. Eodem pertinet, & ad eandem juſtitiam referri debet, quod nullus plane ex Henrici liberis (quos ille ut multiplicaret ac poſteritati perpetuaret, toties matrimonia mutare ſe fingebat) ſobolem ullam ex ſe reliquerit (licet omnes juventa florerent) ſed ſteriles tranſierint, ſine prole aut germine, ne patris tam impii propago ullas radices ageret, aut bonis Eccleſiæ per ſummum ſcelus ablatis frueretur. Eduardus moriens teſtamentum fecit, in quo inter alia coronæ hæredem inſtituit Janam Graiam, Suffolcienſis Ducis filiam, Dudlæi Northumbriæ Comitis filio nuper nuptam; excluſis Maria & Eliſabetha ſororibus, ut quæ Henrico adhuc regnante, publico Curiæ decreto illegitimæ ac regni incapaces eſſent pronunciatæ. Quis vero dubitaſſet, quin Northumbrius tantis opibus inſtructus, ac Principis favore ſubnixus, & ad imperium evectus, factioſus inſuper, vigilans, audax, mulierculis illis, in rebus Mundi parum verſatis, nullo negotio regnum fuerit erepturus? Sed enim Deus Optimus Maximus, ut omnes intelligerent à ſe uno regna dari ac transferri, contra omnium mortalium judicia, Northumbrii ambitionem ita repreſſit, ut pro regio throno, in ſupplicii locum productus, caput ſuum publicæ quieti conſecrarit.

V. Altero die poſt regis Eduardi mortem, circa veſperam, Dudlæus Northumbriæ Dux Clintonum rei maritimæ præfectum, & Jacobum Scroppium, unà cū Nobilium globo ac novo præſidio in arcem Londinenſem mittit, ac præcipuam fere Nobilitatem in verba Joannæ, Suffolcienſis Ducis filiæ, jurare cogit. Paucos poſt dies eadem Joanna publico edicto, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina proclamatur: quam rem populus inuſitato ſilentio indigne ſe ferre demonſtravit. quorum unus, cui Gilberto Potto nomen, neſcio quid obloqui auſus, ignominioſa pœna, deſectis auriculis, caſtigatus fuit; alii in carceres conjecti ſunt inter quos fuit Franciſcus Ingleſildus, Eques auratus. Sequenti Dominica nova regina per Tameſin fluuium regali pompa in arcem invecta fuit, multo tormentorum fragore excepta: eundem locum non multo poſt & vitæ & felicitatis ſepulchrum nacta. Poſtridie ejus nomine Edictū publicatur: quod hic inſerendum putavi, ut ſciatur, quæ Angliæ reginis de illegitimis natalibus ab ipſis etiam Anglis objecta ſunt, quibus fundamentis nitantur.

Joanna, Dei gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina, Fidei in terris defenſatrix, ſupremum Anglicanæ & Hibernicæ Eccleſiæ ſub Chriſto caput, omnibus & ſingulis noſtris bene amatis & fidelibus ſubditis, Salutem.

Quando-

Digitized by Google

Quandoquidem Eduardus VI cognatus noſter chariſſimus (cujus animæ Deus ſit propitius) patentibus literis, anno regni ipſius VII. die XXI. Quinctilis, in præſentia & cum conſenſu præcipuorum Conſiliariorum, Iudicum, & aliorũ gravium & prudentiſſimorum virorum, (quod id ad regni emolumentum & ſecuritatem facere videretur) ſcriptis, regis ipſius manu ſubſignatis, & magno ſigillo cõfirmatis declaravit, vi Actus cujuſdam & diplomatis ab Henrico VIII progenitore noſtro & magno patruo, felicis memoriæ ita conſtitutũ atque ordinatum eſſe, ut Eduardo filio ſine hæredibus defuncto, Regni hujus corona & imperium ad Mariam natu majorem filiam; hac vero itidẽ ſine liberis decedente, ad ſecundam filiã Eliſabethã ejuſque legitimos hæredes, iis conditionibus quæ à dicto rege Henrico ad limitandam ſucceſſionem tum fuerunt appoſitæ, devolveretur: at vero poſtea prædictæ Maria & Eliſabetha illegitimæ declaratæ ſint, utpote illa quidem è Catharina Auſtriaca, hæc ex Anna Bolena progenitæ, quarum utriuſque cum Henrico rege matrimonium, & ſecundum divinum Verbum & Eccleſiaſticas leges, interpoſito divortio, invalidum & nullum declaratũ, & utrumque illud divortium Parlamenti auctoritate, ſpecialiter vero XXII. anno regni ejuſdem Henrici, approbatũ & cõfirmatum fuit, ac poſtea ratum & firmum manſit: Eamque ob cauſſam prædicta Maria & Eliſabetha manifeſto jure ad talem hæreditatem adeundam, & hujus regni coronam, imperium, honores, dominia, &c. accipienda inhabiles ſint & incapaces, &c.

Cætera quæ ſequuntur nimis prolixa omitto; illis poſuiſſe contentus, ex quibus quum appareat, Mariam Catharinæ filiam nullam aliam ob cauſſam quam ob divortium regni hæreditate fuiſſe excluſam; divortium vero illud omnium recte ſentientium calculo & Martyrum Sanguine illegitimum ſit, & ipſo jure nullum: luce ſane clarius conſtat, Henrici cum Anna Bolena nuptias omnibus divinis & humanis legibus contrarias fuiſſe. Quumque Maria, ut poſtea videbimus, tamquam legitimo matrimonio prognata in reginam electa fuerit, facile intelligi poteſt quo jure poſt illam Eliſabetha regnum uſurparit. Dudlæus certe, ut eas excluderet ſic uti dictum eſt, omnem movit lapidem ut in ſuam familiam regiam poteſtatem tranſportaret; uſus inter alia Prædicantium ſive Miniſtrorum opera, *qui è ſuggeſtu ad populum tam Mariæ quam Eliſabethæ cauſſam palam impugnabant, Joannæ vero defendebant, ejuſque virtutes, ac præcipue ſummum religionis ſtudium mirifice commendabãt. Quin etiam à regni optimatibus fidem jurejurando ſancitam, & ſyngraphas Joannam reginam agnoſcentium & obedientiam ei ſpondentium Dudlæus idem exegit.* Cui quæſo tunc non viſa fuiſſet deplorata Mariæ cauſſa? utpote adverſarium eum habentis, in cujus manu titulus, dignitas, atque adeo totius regni opes erant, cujus partes proceres potentiſſimi ſequebantur, cui etiam Galliarum Rex Henricus, quem Dudlæus tradita Bolonia ſibi demeruerat, impenſe favebat & cui prædicantium greges prophetando ad plebem ſubſerviebant! In Carolo Imperatore parum ſpei erat, multorum armis circumſeſſo, & immenſa negociorum mole oppreſſo, ut licet maxime vellet, auxilium tamen mittere non poſſet. Iam enim Henricus Galliarum rex Protectorem ſe Germanicæ libertatis, & Proteſtantium Principum captivorum vindicem ſcripſerat, iſtoque cum Mauritio Saxone & Marchione Brandeburgico fœdere Carolo Imperatori bellum moverat moleſtiſſimum ac periculoſiſſimum, quo tres ampliſſimæ civitates & Epiſcopatus, Tullenſis, Virdunenſis & Metenſis ab Imperio avulſæ ſunt. Quin enim Oenipontano oppido, in quo Carolus eodem adhuc die fuerat, à Mauritio ſubito occupato, parum abſuit quin ipſe Cæſar in Confœderatorum poteſtatem fuerit redactus. Quibus difficultatibus circumventus Cæſar, eorum quæ in Anglia gererentur curam habere non potuit. Maria nihilominus per Secretarium quendam & amicos de morte Regis ſimul & de Northumbrii qui nonnullos jam ad eam in poteſtatem ſuam redigendam miſerat, conſilio certior facta, noctu conſcenſo equo ſumma celeritate ad Norfolciæ Ducem Thomam III. Havvardum ſe recepit. Erant vero tum Londini adhuc Cæſarei oratores, quorum perſuaſionibus & multorum procerum ultro accurrentium, nimirum Darbienſis, Haſtingiæ, Suſſexiæ Comitum, & aliorum ſtudio effectum eſt, *ut Maria regina fuerit proclamata. Anno 1553. 19. Julii.* Mox ex omnibus undique partibus tantus ad illam factus eſt concurſus, ut paucorum dierum ſpacio ad quindecim hominum millia circa ſe haberet. Ex optimatibus etiam plerique ad eam confluebant, ejuſque ſequebantur auſpicia, his tamen conditionibus, ne Principi extero ſive alienigenæ nuberet, nec quidquam in religione tum uſitata mutaret quas illa accepit, ut quæ fortunam ſuam effloreſcentem modis omnibus adjuvandam exiſtimaret.

VI. Cum hoc comitatu, vel exercitu potius Maria rectâ Londinum petit. Quam vero de tu-

multu per oppida & agros paſſim creſcente, & multitudine ad Mariam deficiente, allatum eſſet, *Joannes Dudlæus* Northumbriæ Dux conſcripto exercitu, & Henrico Grajo Duce Suffolcienſi Londini ad res adminiſtrandas relicto, turbis obviam ire ſtatuit: ſed à militibus deſertus, & in triumphum veluti à Maria ductus grato ſpectaculo eorum quos flagitiis ſuis multiplicitèr antea offenderat, oculos & animos pavit, *tamquam proditor & læſa majeſtatis reus condemnatus & capitis ſupplicio demum* XI *Cal. Septemb. affectus*, Etſi vero Gallicus Orator Ioannæ reginæ cauſſam quantum poterat, agebat, habita ad XIX. Auguſti diem coram regni Senatu eam in rem oratione: parum tamen admodum promovebat, præter ſpem & promiſſa nihil reportans, Nobilitate ac populo indies tanto numero ad Mariam confluente, ut minus quam decem dierum ſpacio triginta armatorum millia ſecum habuerit nihilominus vero tanta eſſet rerum ad victum neceſſariarum abundantia, ut cereviſiæ cadus uno Regali Hiſpanico, quatuor vero magni panes ſexta Regalis parte vænierint.

Conſiliarii & Optimates qui Londini manſeraot, animadvertentes magnam Nobilitatis partem Mariæ partibus ſe adjunxiſſe, tam Ioannam Grajam quam paullo ante Reginam proclamaverant, quam Henricum Grajum qui ducta Franciſca nepte Henrici VIII. Regis Suffolciæ Dux erat creatus, & Ioannam procrearat, [a] cuſtodia includunt, Mariam vero honori & regno reſtituunt, & reginam conclamant. Ioannes vero Dudlæus Northumbrius his acceptis, ſe ab omnibus deſertum videns, & ipſe ſolita acclamatione publicam lætitiam teſtatus eſt, Mariamque reginam Cantabrigiæ ſalutari juſſit, decimo poſtquam Ioannam reginam Londini proclamaverat die ſed uti dictum eſt in triumphum ductus XI. Cal Septemb. Londini ſupplicio affectus, de quo iterum cap. ſequenti accuratius dicetur. Quis hic inſperatam hanc mutationem, & victoriam ſolius Dei auxilio tam paucis diebus ſine prœlio partam, non ſummopere admiretur?

MARIA REGNVM INIT. DVDLÆVM VNA cum filio & Ioanna regina capitis ſupplicio affici, jubet Catholicam religionem reſtituit. Matrimonium cum Philippo Hiſpaniarum Principe tractat. Thomas Cramerus igni crematur.

CAPUT OCTAVUM.

ARGVMENTVM

I. *Maria regina, arcem Londinenſem ingreſſa, ſuperbum illum à prædeceſſoribus uſurpatum titulum, Supremi Anglicanæ Eccleſiæ capitis, abdicat.*

II. *Dudlæus una cum quatuor liberis ad mortem damnatus, ad Catholicam religionem ſe convertit.*

III. *Catholica religio in Anglia reſtituitur. De Curia ſeu Parlamento Anglicano.*

IV. *Conditiones matrimonii inter Mariam Angliæ reginam & Philippum Hiſpaniarum Principem.*

V. *Maria regina contra Viatum & alios rebelles exercitum mittit & captos ſupplicio afficit. Joannæ Suffolcœ ejuſque mariti funeſta mors.*

VI. *Cramerus præcipuus ſchiſmatis & divortii inter Henricum & Catharinam auctor, una cum Ridleo & Latimero Epiſcopis vivus comburitur: aliique ſupra centum hæretici ſupplicio afficiuntur.*

I. VT olim eis, qui durante adhuc Moſaica lege, ad ſanctam illam Hieroſolymorum civitatem, quam Deus ſibi præ omnibus tamquam ſedem elegerat, ſeſe conferebant, & ut verum Deũ adorarent, magnificum illud à Salomone exſtructum, & ab ipſo Deo conſecratum templum ingrediebantur, initio quocumque oculos verterẽt, nihil aliud occurrebat quam victimarum ſanguis, cultri, ignis, holocauſta, & victimarii, longius vero ad Sancta ſanctorum uſque progreſſos ſuaviſſimus balſami & incenſi thuris odor reficiebat atque oblectabat: ſic ego religioſam ſacroſanctæ Veritatis ædem ingreſſus, ut hujus Hiſtoriæ filum inde deducerem, initio nihil aliud deprehendi quam proditiones, cædes, lanienas, & multiplices miſerias; at ulterius nunc greſſum nobis proferentibus, longe pulchrior rerum ſpecies ſeſe offeret, ac regni multo tranquillioris ac lætioris, quod cum Henrici VIII. & Eduardi VI. imperio hactenus à nobis deſcripto comparatum, velut Sancta ſanctorum Anglicani hujus templi dici merito poteſt Hic enim templorum ſuperiori tẽpore everſorum inſtauratas parietinas, altaria ruſſum erecta, Crucis tropæa unde profligata erant repoſita, ſacra templis, templa ſacris, toti denique Eccleſiæ priſtinum nitorem reſtitutum videbis.

Illa quidem ut ſciſſum ſtudiis in contraria regnum,
Hæreſibus variiſque infectum, haud ſegnis inivit;
Diſſidia exſtinxit regalis frontis honore
Omnia, & exemplo pleroſque ad limina ſancta

Mariæ

[a] *Henninges Geneal. parte 4 pag. 121.*

Matris retraxit fugitivos, cœptaque rurſus
Majorum ritu celebrari ſacra ſueto.

Sed pedetentim mihi placet progredi, tot animarum in præceps euntium, ſed Dei beneficio ad ſalutis viam reductarum, & ad cœlum enitentium millia videre percupienti. Italus quidã vir magnæ experientiæ, qui legationem in Anglia obiit, in Commentariis, qui magno mihi fuerunt uſui, teſtatur, *ex omnibus nationibus nullam eſſe Principũ ſuorum religioni magis obnoxiam, quam Anglicanam. Hoc certum eſt*, inquit, *Principis exemplum & auctoritatem apud Anglos non modo vim magnam habere, ſed etiam omnia poſſe. Religioni quidem tantum tribuunt, ut in eam non unis vicibus mutanda, ad Principis nutum circumagantur: hoc affectioni & officio quo Regi tamquam ſubditi obſtricti ſunt, deberi exiſtimantes. Vivunt illi ut Rex vivit; credunt quod Rex credit; & quæcumque imperat faciunt: idque non religionis interna veneratione, ſed externo quodam obſequendi ſtudio & cultu. Quid multis! Gratiam Regis pluris faciunt quam Dei. Qui ſi regem Mahumetanæ aut Judaicæ religioni addictum nacti fuerint, procuidubio eandem ſequentur religionem. Unde tanto certior ſpes eſt, tandem ad Catholicæ Eccleſiæ unitatem, à qua temere diſceſſerunt, Principis qui ipſis contigerit exemplo facile redituros; quemadmodum defuncto Eduardo illam poſt Henrici VIII tempora à ſe deſertam religionem, rurſus obviis ulnis ac cupide amplexi ſunt.*

Verum ut ad propoſitum redeamus, hoc loco diligenter illud conſiderandum eſt, quam prope ante à naufragio abfuerit Angliæ regnum, tam cito, Maria rerum potita iis malis, quæ ex hæreſi naſci ſolent, liberatum fuiſſe. Diverſabatur adhuc Maria in ædibus unius ex Secretariis, ſex P. M. ab urbe Londinenſi diſtantibus: quò Gallicus Orator ad eam ſalutandi, & de regno gratulandi cauſſa contendit. Non multo poſt ab ipſo quoque Galliarum Rege allatæ ſunt litteræ, quibus poſt gratulationem. pacem & amicitiam ſe cum regina colere paratum oſtendebat. Tandem regina III. Sextilis, Anna Clivenſi Henrici VIII. vidua, Eliſabetha ſorore, & magno Nobilium globo comitãtibus, cum quatuor circiter equitum millibus Lõdinenſem arcem ingreſſa eſt, regali quidem corporis ornatu conſpicua, ſed internis animi tãto faſtigio dignis virtutibus longe fulgentior. In hac arce quindecim dies circiter commorata, res regni vehementer perturbatas ordinavit, omniumque ſaluti, quantum fieri potuit, proſpexit. Quemadmodum vero in ejuſmodi ingreſſibus Reges ac Principes ad teſtandam liberalitatem ſuam, aurum & argentum in vulgus ſpargere ſolent; ſic hæc quoque generoſa regina hujus officii minime oblivisci voluit: in quo tamen ut diverſam ab aliis, ita longe præſtantiorẽ atque ampliorem liberalitatis ſuæ exercendæ rationẽ iniit, non humi monetam projiciens, ſed ad cœlum præcipue munificentiam ſuam dirigens, atque in eo omnẽ ſuperiorum Regum liberalitatem ſupergreſſa. Facto ergo ab Eccleſia initio, *Sanctæ Sedi Primatus Eccleſiaſtici titulum redhibuit, atque eum ubicumque à prædeceſſoribus aut ſculptus aut ſcriptus fuerat, eradi ac tolli juſſit. Deinde Epiſcopos aut ob religionem dejectos, aut in carcerem truſos, honori & dignitati reſtituit, pulſis hæreticis, qui malo titulo dignitatem eam hactenus uſurparant. Iniquiſſimam etiam ſuperiori tempore contra Polum Cardinalem ſententiam reſcidit, eumque Roma, quo ille confugerat, revocavit. Graviſſimum vectigal ab Eduardo impoſitum, populo remiſit & ne adulterata pecuniæ permutatione tam miſere expilarentur ſubditi curavit. Denique ut perpetua illa regno eſſet felicitas, Catholicæ religioni in omnibus priſtinum ſplendorem reſtituit, & Eccleſiæ columnas, quibus Mundi ſalus innititur, ab hæreticis dejectas, rurſus erexit.*

Quibus omnibus rebus factum eſt, ut univerſum Angliæ regnum brevi mirũ in modum refloruerit: & Eccleſia inprimis fidelium bene cœptis precantium, votis adjuta, priſtinum ſplendorẽ recuperarit: non aliter quam poſt longam & triſtem hyemem verni temporis amabili jucunditate aer, terra, atq; adeo æther ipſe permulcentur. Hymni & cantica ubique perſonabant, omniaq; plauſu & publicæ lætitiæ indiciis ac feſtivitatibus perſtrepebant: ſoli hæretici, triſtis, quas contra Deũ hactenus erexerant, demiſſis, probro & ignominia pleni, ac piſcibus magis muti, triſte inter ſe intuebantur, nec quid ſperarent habebant. Ad Eccleſias & ſacra Catholicorum, rejecta novitiorum doctrina, magni fiebant procerum & plebis concurſus, omnibus reginæ exemplum ſequentibus, & eandem amplectentibus religionem. Nimirum ut alias dixi:

. . . . totus componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, ut vita regentis,
Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus.

Primum vero religionis actum regina eſſe voluit exſequias, Eduardo regi magna pompa & Catholico ritu celebratas: in quibus ſandapila holoſerico

Digitized by Google

nigro contecta, candida cruce nitebat, duodenis è Nobilitate ad ſepulcralem lectum continuò vigilantibus, Regina decē dies intra arcem Londinēſem, pro more Regū ejus gentis (nemo quippe legitimus rex habetur, qui non dies aliquot ibi pacifice ac tranquille ſe continuerit) cōmorata, rebus regni, quantum tā brevi temporis ſpacio fieri poterat, ordinatis, & proceribus quibus diffidebat, in poteſtatem redactis, Richemundam (quę arx nō procul Londino abeſt) profecta eſt, ut de captivorum cauſſis cognoſceret, è quibus Dux Norfolciæ, Somerſetani Ducis vidua, Vintoniēſis & Dunelmenſis Epiſcopi ſtatim cuſtodia fuerūt liberati.

II. Ad XVIII. Iulii Ioannes Dudlæus Northumbriæ Dux, unà cum filiis, uno Northamtoniæ Marchione, altero Varuici Comite, diverſi Veſtmonaſterium deducti ſunt, ut coram à judicibus interrogarentur. Viſebatur ibi haud procul ab eo loco ubi de reis ſupplicium ſumi ſolet, tabulatum viri ſtaturam altitudine æquans, exſtructum: in cujus angulo ſeptum erat, à reliquo corpore ſeparatum, in quo Iudices, quorū præcipua eſt in regno poteſtas, conſederant, numero viginti quatuor, præſide Duce Norfolciæ. Aderant etiam Mariæ reginæ procuratores. Poſtquam ſuo quiſq; loco conſediſſent, fecialis cuſtodem arcis Londinenſis, quem Conneſtabilem appellant, evocavit, & Northumbriū adduci juſſit. Qui ubi Norfolcium inimicum ſuum judicis throno inſidentem conſpexit, vehementer animo fuit conſternatus. Et ſane res videbatur à juſtitia quidem & æquitate nihil abhorrens, ludibrii tamen aliquo modò plena, ad puniendum maleficium, inimici manum gladio & judicis poteſtate inſtruere atque armare.

Northumbrius ubi in conſpectum Iudicum venit, venerabilem illum cœtum demiſſe ſalutavit. Ibi ſtatim Norfolcius literas fiduciarias quibus à Maria regina de Northumbrii cauſſa cognoſcendi poteſtas ipſi conceſſa erat, perlegi jubet. Quibus perlectis, Northumbrium interrogat, *Annon Joannam Londinum deduxerit, & reginam proclamari curarit: exercitum inſuper quo Mariam urbis atque regni aditu prohiberet, contraxerit atque eduxerit.* Reſpondit ille, *Grave ſibi ac permoleſtum eſſe, non quod ad eum ſtatum, quem omnes videant, redactus ſit, ſed quod coram infeſtiſſimis ſibi inimicis, Judicum loco aſſidentibus, cauſſam dicere cogatur, immo coram illis ipſis ex quorum decreto omnia egerit, atque qui paullo ante non minus quam ipſe quoque cenſuerint, Mariam non ſolum regni aditu prohibendam, ſed ex Anglia quoque omnino ejiciendam. Atqui contra jus faſque eſſe, ut ii in aliquem judices ſedeant, qui tamquam inimici merito ſint ſuſpecti. Hos vero quos inter ipſos videat, Marchionem Vinceſtriæ, Arondelii, Penbrochii & Sariſburiæ Comites, alioſque Barones non modo judices eſſe non poſſe, ſed etiam ad cauſſam una ſecum dicendam trahendos eſſe, ut ex quorum ſententia & decreto res omnes ipſe adminiſtrarit.* Verba hæc in nonnullorum animos tam alte deſcenderunt, ut ſilentio criminis confeſſionem teſtari viderentur. At Norfolcius, *Jam*, ajebat, *non alios accuſandi ſed teipſum purgandi tempus eſt.* Ibi Northumbrius *omniaque quæ feciſſet, libere faſſus, illud tantum replicabat, ſe nihil niſi ex Senatus decreto egiſſe.* Qua excuſatione non admiſſa, tamquam perduellis ad mortē damnatur, lata in eum ſententia, *ut crati impoſitus, extra urbem ad locum maleficorum ſuppliciis deſtinatum pertraheretur, ibique laqueo ſtrangulati corpus in quatuor partes diſſecaretur.* Pronunciata ſententia, Northumbrius ſupplex in genua procidens, *reginæ gratiam implorabat, vel ut ſaltem mitiori pœna afficeretur rogabat: item ut filiis parceretur, & eorum ætatis & innocentiæ ratio haberetur.* Tum Northamtoniæ marchio interrogatus & ſimiliter damnatus fuit, fruſtra lachrymis & ſingultibus Iudicum gratiam implorans; ac poſt eum Varvicenſis Comes Northumbrii major natu filius, qui magna animi conſtantia ſententiam mortis accepit. Poſtridie producti & ad mortem pariter damnati ſunt, Andreas Dudlæus Northumbrii frater, ejuſque filius Gilfordus, Ioannes Gattus prætorianorum ſub Eduardo præfectus, Henricus Gatti frater, ac poſtremo Thomas Palmerius equeſtris ordinis vir. Regina interim de damnatorum ſalute ſollicita Epiſcopum Vintonienſē aliosque Theologos ad Northumbrium & ceteros captivos in carcerem ablegavit, qui ex hoc mundo mox emigraturis viam in cœlum commonſtrarent. Et ecce tibi rem admirabilem! Vix cœperat loqui Vintonienſis, quum Deus Northumbrii & aliorum animis ſanctiſſimum inſpirarit *Catholicam*, Lutheri & Zuinglii rejecta atque ejurata doctrina, *fidem amplectendi, & in vera & Catholica Eccleſia moriendi deſiderium.* Inſignis hæc certe & memoratu digniſſima eſt converſio, ac tanto mirabilior, quanto majori ſtudio hæreſin illi antea & ſchiſma foverant. Sed miſericors eſt Deus, cujus auxillum omnibus eum invocantibus numquam deeſt. *Dominica ante ſupplicii diem pro-*

ximas

Digitized by Google

ſtima idem Epiſcopus ſacro ſanctum Miſſæ officium in carcere, præſentibus captiuis iam damnatis, deuote admodum celebrauit: quo peracto, Northumbrius coram vniuerſo cœtu proteſtatus eſt, ſe ac ſocios in Catholicæ Romanæ Eccleſiæ communione morituros; vtque præſentes eius rei ſibi teſtes eſſe vellent rogauit. Poſt hanc conteſtationem, quæ multis audientium lachrymas elicuit, iidẽ, quorum probrum iam in gloriam, triſtitia in gaudiũ, & momentanea miſeria in æternam felicitatem mutata fuerat, proſtratis corporibus, ſacro ſanctæ cœnæ viaticum acceperunt. Biduo poſt XXII. Auguſti Northumbrius læto quaſi vultu ad ſuppliciũ producitur, cui magnæ conſolationi fuit, quod liberis ſuis gratiam à regina factam accepiſſet. Vbi in pegma aſcendiſſet, ad populum orationem habuit, qua inter alia dicebat, *exiſtimare ſe, eiuſmodi mortis genus à Deo ideo ſibi impoſitum vt ad veram Catholicæ fidei, à qua antea deſciuerat, agnitionem perueniret, & Veritatis quam viuus negarat, moriens teſtimonium perhiberet. Quocirca omnes aſtantes etiam atq; etiam rogabat vellẽ vt conuerſionis ſuæ & reconciliationis cum Eccleſia, à qua ambitio eum antea abſtraxerat, fideles teſtes eſſe velint. Monuit etiam, vt nouæ religionis quæ malorum omnium quæ hactenus paſſi eſſent cauſſa fuerit, concionatores, vt ſeditionum buccinas regno eijcerent, ſi innocentes ſe coram Deo, & ſaluam Rempublicam vellent. Germaniæ ob oculos ſibi ponerent exemplum, quam Lutheri ſchiſma inextricabili errorum ex ſe mutuo pullulantium labyrintho inuoluerit. Liberarent ergo animas à damnatis illis ſectis & hæreſibus, quibus paullatim Atheiſmo via ſterneretur. Nouationis illius auctores opimis Epiſcopatuum & Eccleſiaſticorum beneficiorum facultatibus inhiantes, non tam boni publici quam priuati emolumenti ſtudio ductos. Id ſe ipſo fateri, quod ſcilicet damnabilem Caluini ſectam ſequutus ſit, eam tantum ob cauſſam, quod eius ope ſupremam in regno auctoritatem ſibi facile acquiſiturum ſe ſperaret. Eum vero miſero experimento edoctum, omnia iſta terrena nugas eſſe & ſomnia mera. Eius & aliorum delictorum veniam ſe à Deo & regina petere.* Hæc aliaque quum dixiſſet Northumbrius, non ſine circumſtantium lachrymis, populo iterum monito, *vt in maiorũ religione perſiſteret, & conuerſa ad Nobiles præſentes oratione, Vos, inquit, iterum atque iterum rogo, vt teſtes mihi eſſe velitis, me in Catholica religione extremum vitæ diem clauſiſſe. Recitato deinde 11. Pſalmo, ſignoque crucis ſuper locu in quo procubiturus erat facto, collum trunco impoſuit, & à carnifice manu lethalem ictum excepit.* Eadem pœna ſecundum eam Ioannes Gattus & Palmerius affecti ſunt, quum & ipſi prius hæreſin eieraſſent. Illud notatu dignum eſt, quod Northumbrius eodem die capitis pœnam ſubijt, nimirum XXII. Auguſti, quo pater ipſius & auus ante aliquot annos idem ſupplicium luerunt. Sed & Gatti patrem eodem quo filius die capite multatum à curioſis obſeruatum. Hunc vitæ finem habuit Northumbriꝰ, qui laqueis quos alijs tetenderat captus, ſeditionum ac conſpirationum contra Mariam reginam poſtea quoque inſtarum fomites morte ſua non tamen plane exſtinxit.

III. Circa initium Septembris ſacra officia Catholico ritu Londini & in ſuburbijs celebrari cœpta ſunt. Obſtinatiores nonnulli conquerebantur nequaquam hoc Reginæ promiſſis conuenire nimirum nullius conſcientiæ ſe vim inferre velle. Edicto enim quo regina ſubditos vt ad Catholicæ Eccleſiæ communionem redirent, inuitabat, verba hæc adſcripta erant, *Pro innata ſibi benitate & clementia neminem ſe ad amplectendos Catholicæ Eccleſiæ ritus coacturam, vſque dum communi ſtatuum conſenſu certius quid ac melius ea de re ſtatutum fuerit: modo interea à conſpirationibus & prohibitis conuenticulis abſtineant.* Riche mundæ quum eſſet regina, Cortinæum Deuoniæ Comitem creauit qui eius deinde matrimonio, cuius ſpes ipſi facta fuerat, fruſtratus, non parum momenti ad ſeditionem contra reginam poſtea exortam attuliſſe creditus eſt.

Pridie Calendas Octobris regina à Turri Veſtmonaſterium redijt, vt inſequenti die more maiorum vrbem ingrederetur, & inſignia reginæ ſumeret. Id magna pompa actum, deducentibꝰ eam plus 10. ex proceribus, atque inter eos duobus primarijs, qui Normaniæ & Aquitaniæ ducum vice erant, in quibus ampliſſimis Franciæ prouincijs reges Angliæ jus ſibi vindicant. Poſtridie Elizabetha ſorore & Cliuenſi Henrici patris olim coniuge, ſed mox repudiata magnaque illuſtrium matronarum turba, & exterorum principum oratoribus ſtipata procedit, & per arcus triumphales in via erectos, continuis acclamationibus excepta tranſiuit, in quibus conſpiciendi operis fuere quos Florentini & Genuenſes adornauerant, cum inſcriptionibus, quibus pietatem & iuſtitiam in Anglia reſtitutam Mariæ gratulabantur, ipſa pallio purpureo holoſerico amicta, cuius longum ac ſinuoſum ſyrma à cubicula-

Digitized by Google

& Norfolcij ducis vxore ſuſti-
iorum principe, templum ingreſſa eſt, dextra innirens
nebatur, Dunelmẽſi epiſcopo, & ſiniſtra Salopienſi Comiti.
ſequebantur Eliſabetha & Cliuenſis, tum LXX cir-
citer præcipuæ regni matronæ holoſericis pallijs
ac veſtibus ſebellinis pellibus fotis indutæ, coro-
nas in capite geſtantes. dein ordine duces, comi-
tes, marchiones, & alij regni proceres incedebãt,
tandem regina in locum editum in templo exſtru-
ctum perducitur à Vintonienſi & alijs x. epiſco-
pis, inde poſtquam eam diu Vintonienſis populo
oſtentauit, & veram reginam eſſe dixit, à cir-
cumſtantibus quæſiuit, *an non illam pro legitima re-
gni hærede agnoſcerent?* aſſentientibus confuſo vo-
cum ſono omnibus, regina ad altare deſcendit, i-
biq; præſtito ſollemni regum ſacramento ad au-
diendam ſacram concionem ſe compoſuit, quæ ab
epiſcopo de obſequio, quod regibus à ſubditis de-
betur, habita eſt: quo facto, exuto pallio ac ve-
ſte, ante altare proſtrata ſacro oleo vncta eſt, &
poſtea tribus coronis alia poſt aliam impoſitis, vl-
timam retinuit, tum decantato per ſymphonia-
cos BB. Ambroſij & Auguſtini cantico ſuggeſtum
rurſus aſcendit. diploma mox à Vintonienſi reci-
tatum, quo præteritorum venia omnibus conce-
debatur, & primo ipſe ad obſequiũ ſollemni more
(id impreſſo in ſiniſtram malam oſculo fit) defe-
rendum ad reginam acceſſit: quem ſecuti ſunt or-
dine Norfolcius ducum regni nomine, Vintoni-
enſis marchio pro marchionibus, & Arondelius
pro comitibus, tum reliqui Angliæ reguli. poſtea
ſacro celebrato regina eodem ordine & pompa
qua venerat, in palatium reuerſa eſt, vbi conuj-
uium magna lauticia apparatum erat. menſæ aſſe-
dere infrà eam Elizabetha ſoror & Cliuenſis, &
paullo inferius Vintonienſis epiſcopus, qui rem
ſacrã peregerat. dum prandetur, vir primarius De-
mockus nomine, qui hereditario iure honorarius
eſt regum Angliæ miles & pugil, in equo armat⁹
aulam, in qua conuiuiũ celebrabatur, ingreſſ⁹ eſt,
& per fecialem Mariam ſe pro vera & legitima re-
gni hærede agnoſcere pronunciari iuſſit, *& ſiquis
adeo temerarius eſſet, qui contra dicere auderet, cum eo
ſe duello decernere paratum oſtendit, proiectaq; in prouo-
cationis ſignum humi chirotheca ſemel atq; iterum men-
ſis per aulam diſpoſitas circumiuit, dein ante reginam
conſiſtens eam ſalutauit; quæ accepto aureo poculo ſum-
mo humanitate equiti propinauit, moxque vbi hauſit
poculum vacuum, ipſi dono dedit; quod ille abiecta
ſtatim haſta manu cepit, & abiens ſecum abſtulit.*

menſis remotis, poſtquam regina cum Principum
oratoribus (ij erant Cæſaris ac Ferdinandi Roma-
norum, & Maximiliani Boemiæ regum legati, Io.
Michaelius pro Venetorum rep. pro Coſmo Flo-
rentinorum duce Ioan. Bapt. Riſcolius Cortonen-
ſis epiſcopus) familiaris ſermones aliquanto
tempore conſeruit, in cubiculum ſe recepit.

Peractis coronationis ceremonijs, proxima cu-
ra de marito reginæ deligendo fuit: in quem fi-
nem regina ad V. Octobris totius regni comi-
tia (Parlamentum vocant) Londinum indixit, vt
ea de re quæ omnium intererat, omnium con-
ſilijs quod maxime expediens viſum eſſet, decer-
neretur. Quo vero nonnullorum etiam exteras
res ſcire cupientium ſatisfaciam curioſitati; bre-
uiter quid Parlamentum in Anglia ſit explicabo.
*Parlamento nomine plerique Conventus deſignantur,
vt quod etiam inter Concilia caſtat.* In Gallia vero
Parlamenta appellantur & Curiæ quæ ſupremum
habent iuris dicundi poteſtatem, & comitia
quibus regio orti ſanguine Principes ac primi
ac ſecundi ordinis proceres, ob res arduas &
grauiſſimas deliberandas, ad regem conuocantur.
In Anglia Parlamentum dicitur is Conuentus, qui
ex tribus regni ſtatibus conſtat: qui prout neceſ-
ſitas requiſiuerit, bis aut ter quotannis celebrari
ſolet. Vocantur eò toti⁹ regni primores tã Eccle-
ſiaſtici quam ſæcularis ordinis, Duces, Marchio-
nes, Comites, Barones, Equites, ciuitatũ & com-
munitatum Syndici ac delegati. Diuiſum eſt vero
Parlamentum in duas partes, quarum vna Supe-
rior, altera Inferior Dom⁹ ſiue Curia dicitur. In il-
la ſunt Regi cognati, Principes, Epiſcopi, Duces,
Comites, Marchiones, & ij qui Milordi dicuntur,
antiquioris ſtemmatis prærogatiuam habentes,
In hac ſunt Barones, Equites, Nobiles præfecti iu-
ri dicundo, ciuitatum & communitatum Syndici,
delegati ac procuratores. Abſque huius quidem
Parlamenti conſilio aut aſſenſu Rex in ijs quæ ad
ſtatum regni, ad leges ſcilicet, pacem aut bellum
ſpectant, nihil poteſt decernere. Quũ vero anima-
duertiſſent Reges, ſæpe inde fieri vt quod volunt
minime aſſequantur, operã dederunt vt quos vel-
lent ipſi ad hunc conuentum mitterentur. Primo
die Rex ipſe comitijs intereſt, & ea de quibus con-
ſultandum eſt proponit. Inde Superior Curia Infe-
rioris ſententiam exquirit; ac deinde communib⁹
votis quod maiori parti viſum fuerit decernitur;
quod tamen decretum à rege demum approbatur,
eòque præſente promulgatur. Sed ad rem. Parla-
mento

mento regni Maria regina, vt de nuptijs ſuis deliberaretur propoſuit; & pleriſq; aſſentientib⁹, decretum, vt Philippus Hiſpaniarum Princeps Caroli V. Imperatoris filius, reginæ maritus adſciſceretur. Pactis dotalibus hæ conditiones ſunt appoſitæ: *vt Philippus omnium vxoris regnorum ac prouinciarum titulos ſibi ſumat, ſociuſque in negotiorum adminiſtratione ſit, ſaluis tamen atque integris regni priuilegijs ac conſuetudinibus. Vt omnium munerum & officiorum diſtributio penes Reginam ſit, eaque nonniſi Anglis committantur. Ne Angliæ regnum bello quod inter Carolum V. Imperatorem & Regem Galliarum tum gerebatur, implicetur. Ne vlli exteri ad Reginæ conſilium aut regni Senatum admittantur. Vt ex Hiſpanijs in Angliam quotannis xxx. ſcutatorum millia inferantur. Vt primus ex hoc matrimonio natus filius Angliæ regnum; alter, ſi natus fuerit, Flandriæ Comitatum obtineat: iuri vero omni in Hiſpaniarum regna renunciet, ob Belgij donationem, ut & illius iuris quod Angliæ reges in Aquitaniam Galliæ prouinciam ſibi vindicant. Vt Angli Carolo V Imperatori in acquirendo Aquitaniæ Principatu ſuppetias ferant, iſque deinceps in Anglorum ſit poteſtate, &c. His iiſdem comitijs multa etiam decreta ad religionem ſpectantia facta ſunt, & breui poſt executioni mandata.*

IV. Carolus V. Imperator accepto de rerum Anglicarum nuncio, ampliſſimam eò miſit legationem, cuius princeps erat Lamorallus Ecmondanus Comes, adiunctis ei Carolo Lalanio, & Ioanne Momorantio Currerio, & Nigro, aurei velleris Equitibus: qui ſequentis anni die XVIII. Ianuarij in Angliam appulerunt. Hi quum Londinum veniſſent, poſt aliquot dies rem conficiunt, & matrimonium inter reges publicari curant. Ad huius rei famam proceres aliquot fremere cœperunt, indignati reginam in exteri ſiue alieni generis Principis manus conueniſſe: ac præcipue Cortinæus, Deuoniæ Comes, cui regiarum nuptiarum ſpes facta fuerat, ea fruſtratum ſe ægerrime ferebat. Seditionis vero præcipui duces fuerũt Petrus Carreus, & Thomas Viatus: qui re clam cum Henrico Suffolcio adhuc in Turri captiuo, ſed qui exorata vxoris precibus regina, prætextu morbi ad ædes ſuas fide data diuerterat, communicata, negotium differendũ eſſe cenſuerant in Philippi aduentũ, ne contra reginã, ſed contra exteri Principis dominatum pro patriæ libertate arma ſumpſiſſe viderentur: ſed Carreus, qui in mora periculũ eſſe exiſtimaret, per Cornubiam occulte militem cogit, reque citius quam ſperauerat detecta, oppreſſus, quum perfugium aliud non haberet, in Galliam tranſijt. Viatus qui videret iam euulgata ſua conſilia, diuerſa parte in Cantio, regione Galliæ proxima, populum ad ſeditionem vocat, quum diceret, *prauis conſultoribus vſam reginam, exteris nuptijs grauiſſimum Angliæ ſeruitium parare, & religionis periculum creare: ad quod propulſandum Londinenſis ciuitas vniuerſa ſecum arma ſumtura ſit.* Miſſis etiam ad alias prouincias Harpero, Coulpello & alijs è Nobilitate, ſimiliter ſeditioſas voces ſpargi, ac populum contra reginam armari curat. Tam vero gratum erat pleriſque libertatis nomen, tamque odioſa exterarum nuptiarum mentio, vt breui Viatus ad mille & ducentos armatos ad ſe pellexerit, cum quibus Roffenſem ciuitatem, à conſcijs quibuſdam admiſſus, occupauit. Ibi à circummiſſis ſocijs certior fit, iam ad VIII. virorum millia ad campanæ pulſum arma ſumere parata eſſe. Eodem tempore duarum nauium, quas regina ad vehendos in Hiſpaniam legatos armari curauerat, præfecti ad Viatum tranſierunt; è quibus tormenta aliuſque deſumtus apparatus magno futura vſui Viato videbantur.

De his motibus vbi accepit regina, Suffolcium cum ſubitarijs copijs aduerſus Viatum mittere deſtinauerat: verum ille conſcientia territus, periculo præuerterat, & cum ducentis circiter equitibus in Varuicenſem Comitatum ſe contulerat, fruſtra ibi homines ad arma vocare, & Ioannæ filiæ regnum rurſus aſſerere conatus: cuius honori quanto magis ſtudebat, tanto ei magis exitium maturabat. Miſſus à regina cum equitatu Huntingtoniæ Comes homo admodum ipſi infeſtus, qui vt perduellem antea iudicatum perſequeretur. Dudlæus circumuentus vndique & ab omnibus deſertus; diſtributa inter ſuos omni pecunia, in via dum hac illac ſalutis ſuæ incertus errat, ruſticum nactus, rogat vt latebras quib⁹ hoſtes ſuos fallere poſſet, ſibi oſtendat, id beneficij liberaliter ſeſe remuneraturum pollicitus. Sic qui paullo ante totius regni poſſeſſionem ſibi ac ſuis vindicandam ſomniauerat, iam vix latibulum vbi caput abſconderet inueniebat. Annuit ruſticus, & hominẽ noctu ad arborem annoſam admodũ atq; cauam duxit, atque in ea ſe occultare iuſſit, ſic vt vilis cortex tanto Principi pro tecto, atq; adeo integro eſſet domicilio. Eò noctu commeans ruſticus, pultem aliaque villatica eſculenta afferebat, quibus

Digitized by Google

quibus miſer vitam inter ſummas corporis atque animi anguſtias ſuſtentabat, dum interea toto regno fugitiuus peruestigatur, ac non pauci quibus ea cura demandata erat, eundem locum equis ac pedibus præteruehuntur. Mox promulgatur Edictum, quo ei qui Suffolcium captiuum reginæ ſtitiſſet, magna merces promiſſa, econtra in eos qui ipſum celaſſent, atrox pœna conſtituta erat. Hinc ruſticus ille ſiue metu ſeu præmij ſpe corruptus, ad Huntingtonium proficiſcitur, & ſcire ſe indicat vbi Suffolcius lateret: qui biduum à ruſtico deſertus, fame cogente interea ad ruſtici caſam ſe contulerat. Adiuncti ruſtico armati aliquot, quum arborem illam indagine quaſi cinxiſſent, vacuam eam reperiunt: ſed alij interim ad ruſtici caſam profecti, miſerum ibi captiuum faciunt, & Londinum perducunt. Sed ad Viatum redeamus: ad quem opprimendum regina Norfolcium & Hauardum rei maritimæ præfectum, cum valida armatorum manu miſerat. Ij de nocte profecti, Grauenſindæ, quod eſt ad Tameſis ripam oppidum, ſex milliaribus Rocheſtria, & triginta circiter Londino diſtans, aliquamdiu hæſerant, dum aliæ copiæ quoque à regina aduenirent. Die XXIX. Ianuarij Norfolcius Graueſinda egreſſus cum nongentis circiter equitibꝰ, ad pontem Toſſenſem Viatum obuiam habuit: vbi à quatuor ducibus, qui vnà cum militibus ſuis ad Viatum transfugerant deſertus, ægre Graueſindam euaſit. Hoc nuncio conſternata regina & qui cum ipſo erant, maiorem alibi tumultum veriti, quum à viribus quibus rebellium conatibus obuiã irent, imparati eſſent, Haſtinguæ Comitem vna cum feciali ad Viatum & ſocios miſerunt, qui belli ab ipſis ſuſcitati cauſſas ſciſcitarentur. *Quod ſi id factum dicant ob matrimonium cum Hiſpaniarum Principe, præcipitanter eos agere, quum nondum illud conſummatum ſit. Ponerent igitur arma; tuncq; reginæ gratiam eis non defuturam.* Summiſſionem hanc reginæ victoriam ſuam interpretatus Viatus reſpondit. *Non paſſurum ſe vt verba ſibi dentur. Habere ſe exemplum vnius è cognatis ſuis, qui dum blandis Henrici VIII. regis verbis auſcultat, capitis fecerit iacturam. hæc arma non contra ipſam, ſed contra exterorum machinationes pro patriæ libertate & gloria ſumta eſſe. Se quidem reginæ poteſtati lubenter ſe permiſſurum, ſi viciſſim illa Londinenſis Arcis cuſtodiam ſuæ & ſuorum poteſtati permittat, vſque dum ipſa Principi alicui indigenæ nupſerit.* Poſtulauit inſuper: *vt quatuor viros regina è conſilio ſuo eliminet, & prætorianorum ſiue ſatellitum præfecturam ſibi credat.* Horum poſtulatorum impudentia offenſa regina, in vrbem venit, & conuocatis tumultuarie populi comitijs, in Viatum vehementius inuecta, *quid illius conſilij, quid contra voluntatis ſuæ ſit oſtendit de matrimonio nihil ſe ſtatuiſſe niſi de procerum conſilio. meliorem ætatis partem in virginitate exegiſſe, neq; nunc adeo nuptudire quin ſi modo regni ordines ita expedire iudicent in eo vitæ genere libenter ſit permanſura. nam vt ſui connubij cauſſa Anglia periclitetur & ferro flammaque omnia miſceantur, id ſibi futurum longe acerbiſſimum. Permaneant igitur in fide, & in perfidia ſceleratorum hominum vlciſcenda ſibi præſto ſint. Hoc enim ipſorum officij eſſe, qui ſe tamquam legitimam patris ac fratris hæredem communi conſenſu reginam ſalutauerint.* Propoſita etiam ſunt poſtulata Viati ad reginam miſſa, ac publice recitata, quorum illud, vti diximus, primum fuit, vt in cuſtodiam ſe regina traderet, & de nuptijs illius, ac conſiliarijs vel retinendis vel mutandis ipſi ſtatuere liceret.

Confirmatis hoc modo ciuium animis, regina quæ ob comitatem & affabilitatem populo, & Nobilitati inprimis erat chariſſima, paullo ſecurius agere cœpit. Interea Cæſaris legati ſeditionis minuendæ cauſſa, tum etiam vt proprio periculo præuerterent nauibus conſcenſis diſcedunt. Viato vero paullulum cunctante, mirum eſt quantopere eorum qui cauſæ ipſius fauebant animi interea refrixerint ſic vt qui antea de redigenda in poteſtatem regina deliberarant, iam pro eius ſalute dies noctеſque excubandum ſibi exiſtimarent. Quare nihil territus Viatus, quum citra ſanguinem rem ſe confecturum ſperaret, cum copijs ſuis ad vrbis muros accedit, & in ſuburbio Auſtrino, in citeriori Tameſis ripa caſtra ponit. Sed vbi pontis portam nequaquam aperiri, neque ſe, vti ſperauerat, admitti vidit, ablatis à Norfolcio, qui cuſtodiæ vrbis inuigilabat, clauibus, & mutatis præſidiariorum ſtationibus, ne tum quidem deſperato ſucceſſu, quamuis de Suffolcij captiuitate iam cognouiſſet, x. ſupra Londinum milliaribus, quingentis equitibus qui intercludendo itineri appoſiti erant, in fugam coniectis, flumen tranſmittit, & ad Witthallæ (in qua arce tum regina & Conſiliarij diuerſabantur) portas accedit. Interea reginæ copiæ appropinquabant, Viatus nihilominus progreditur, & ad eam partem quæ S. Iacobi dicitur expugnato muro, regium

Palatium

Palatium prætereuectus, ad vrbis portas accedit, eaſque gladij capulo pulſatas, quum minime, vti ſperauerat, aperiri vidiſſet, ad ſuos fruſtra recipere ſe conatus, feciali impunitatem pollicito ſeſe dedit, à regina in carcerem abduci iuſſus. Interea Pembrucius Comes alia porta egreſſus cum delectis, à tergo Viati milites per pratum iacentes nec opinato aggreditur, & abſente duce confuſos nullo negocio fundit: pugnam regina è palatio per feneſtram inſpectante, & ſuorum animos tam præſentia quam voce & ſignis confirmante. Paucos poſt dies Viatus læſæ maieſtatis, in quatuor partes diſſectus pœnas dedit, alijque ex Nobilitate non pauci. Ex alijs captiuis ducenti circiter ſtrangulati ſunt, vt eorum exemplo aliorum audacia reprimeretur. Non multo poſt Suffolcius quoque capite plectitur, quum ante diem quartum fuiſſet damnatus, quod contra reginam arma ſumſiſſet, & Ioannæ filiæ regnum vindicare conatus eſſet: & paullo ante, nimirum Anno 1553. prid. Idus Februarij, Ioanna & Gilfodius eius maritus, Ducis Northumbrij filius ſecuri eſſent percuſſi: quod ſpectaculum quum admodum fuerit miſerabile, rem ipſam oculis ſubijciam.

Ioannæ quamuis Maria lubenter pepercisſet, quod tamen res periculi plena videretur æmulam non paucorum fauore ſubnixam relinquere, reginæ Conſilio ſupplicium de ea, vt criminis læſæ maieſtatis rea, ſumi placuit. Poſtremam certe coniurationem qua regina ipſa iterum proclamata fuit, perniciem ei attuliſſe conſtat: cui ceteroqui ignoſci potuiſſet, vtpote ætate adhuc infirmiori quam quæ vitrici & matris, imperioſæ atque ambitioſæ feminæ imperio reluctari poſſet. Miſſus ad Ioannam, quæ paullo ante mortis ſententiam ad ſe allatam nihil turbato vultu acceperat, Theologus, quum eam ad Catholicam doctrinam reducere tentaret, illa ſibi non tantum temporis eſſe dixit, vt controuerſijs de religione diſcutiendis vacaret: proinde quod ſupereſſet, pijs precibus & ſupplicibus ad Deum votis melius impendi poſſe. Erat vero Ioanna Græcæ & Latinæ linguæ ſupra ſexus conditionem admodum perita. Quare Theologus reginam adit, & vt ſupplicium eius triduum differretur rogat, quo de religione melius inſtrui poſſet. Quod & facile obtinuit. Interea Gilfordus Dudlæus Ioannæ maritus ſecuri percutitur: cuius corpus capite truncatum quum illa è ſuperiori arcis loco in proximum ſacellum ad ſepulturam ferri vidiſſet, animi paſſa deliquium, quaſi mortua concidit. Quum deinde paullulum ad ſe rediiſſet, in miſeras querelas & lamenta erupit, quibus adſtantium pectora effodiebat, ſic inter lachrymas & ſingultus loquuta. *Ah chariſſimum mihi & exoptatiſſimum corpus! Siccine muta tua vmbra extremum illud & triſte Vale dicere mihi negatur? Atqui iam iam ſpiritus hic meus animæ tuæ mille atque mille Vale dicet. Tu quidem aliò abiens me præuertiſti: at nihil ego hic cunctata, quantum potero felicitatem meam promouebo, & ſumma contentione ad te properabo. Equidem inibi iam ſum vt omnes noſtras miſerias iam iam ſim finitura: tu vero æternæ felicitatis guſtum iam præcepiſti. Morare paulliſper, morare ò dulcis mea anima. Ne ſic ſine me ad cœlum euola. Exſpecta dum qui eodem infortunio perfuncti ſumus, ad eamdem felicitatem vnà proficiſcamur. Cor meum tuo tam tenaciter conglutinatum eſt, vt diſceſſus tuus ipſam meam animam à corpore auulſiſſe ſecumque abripuiſſe videatur. Quid ergo reſtat, niſi vt quum iam abieris, deſiderium videndi tui, quo flagro, vnà tecum auferas. Eamus, eamus ad mortem, mille vitis mihi exoptatiorem, vt quæ viam mihi apertura eſt ad immortalem vitam. Quid exſpectatis, ô crudeles homines? Cur ſupplicium meum differtis? Quid de me ſperatis, iam iam chariſſimi mihi quod in terris habui pignoris iactura ac morte ſepulta? Quid reſtat porro, quam vt vitam inter ſuſpiria & lachrymas mille mortibus cruciabiliorem exigam? Sed bene eſt. Expande brachia. Venio, venio ad te, anime mi, æternum tecum victura, &c.*

Ingens hic mœror omnem à Ioanna in melius mutandæ religionis cogitationem excluſit: ſic vt in ea conuertenda Theologus fruſtra laborarit. A Turris præfecto, qui ſæpius ipſam viſitauerat, rogata, vt ſibi monumentum aliquod ſui relinqueret, libellum popoſcit, in eoque tres ſententias breues Græce & Latine (nam vtramque linguam apprime callebat) & denique vernacule conceptas deſcripſit, quibus innocentiam ſuam teſtabatur; & quamuis culpam morte dignam nõ diffiteretur, tamen ignorantiam ſuam apud homines ſaluis legibus errorem eum excuſare debuiſſe contendebat. Mane ex carcere producta pegma ſupplicio deſtinatum nihil turbato vultu aſcendit, Theologum manu trahens; quem comiter complexa, *Deus tibi*, inquit, *omnia abunde tribuat, pro humanitate qua me proſequutus es: quamuis ex mora hac & ſupplicij dilatione plus faſtidij quam ex proxima morte terroris ha-*

ſtenus ſenſerim. Quum deinde à regina veniam petijſſet, & viciſſim carnifici, qui lege in ipſam acturus erat, tribuiſſet, in genua procidens *Dei miſericordiam implorauit.* Finitis precibus, rurſus in querelas & lamenta erupit: mox ſeipſam ſolata, quod iam iam maritum ſuum potiore loco & vitæ conditione viſura eſſet. Tandem puellis pediſſequis adiuuantibus, comam ipſa ſibi ſoluit, reiectiſque in oculos crinibus, funeſto velo obductos, ceruicem gladio feriendam carnifici præbuit. Rogauerat quidem illa, *vt eadem ſecuri qua maritus percuteretur:* ſed hoc illi negatum. Iniuriam quoque ſibi fieri dicebat, quæ quintum iam menſem vterum ferens, ad ſupplicium raperetur: quod verum fuiſſe, poſt mortem eius eſt deprehenſum. Morti eius circumſtantes plerique, etiam qui Mariæ cauſſæ ab initio fauebant, illachrymarunt.

VI. Maria regina quum regnum aliquo modo ſedatis tumultibus, ſtabiliuiſſet, ceterorum captiuorum quoque cauſſam, qui aut læſæ maieſtatis aut hæreſeos rei erant, cognoſci iuſſit. Id negocij datum Stephano Gardinero Vintonienſi Epiſcopo, qui collegas ſibi adſciuerat, Tonſtallum, Bonerum, Hetum, Dainum, & Veſtonum: à quibus citati & intra triduum ſiſtere ſe iuſſi Nicolaus Ridlæus, qui Eduardo VI. rege Londinenſis fuerat Epiſcopus, Hugo Latimerus Epiſcopus Vorceſtrienſis, & Thomas Crammerus Archiepiſcopus Cantuarienſis, omneſque in Turrim Londinenſem incluſi; poſtea vero Oxonium abducti, vt diſputationem de religione cœptam abſoluerent. Ridlæi in Theologia non mediocriter verſati, magna fuit pertinacia, in qua ad extremum perſeuerauit. Latimerus paullo erat flexibilior. Tandem in multos dies ſine vllo fructu extracta diſputatione, Iudices à regina dati in ſacra æde Virginis Deiparæ conuenerunt, vbi à Veſtono, qui tum Præſidis fungebatur officio, fruſtra, vt latis à Maria legibus ſubſcriberent ſollicitati, tandem excommunicati & degradati ſunt. Sequenti de ſupplicatio ſiue Proceſſio in eadem Eccleſia celebrata eſt, pro impetrando diuino auxilio & Eccleſiæ ſolatio. Vltimo Septembris Ridlæus à Lincolnienſi Epiſcopo fruſtra iterum tentatus, quum manus dare atque errorem agnoſcere nollet, vnà cum Latimero æque pertinaci, capitis damnatus & flammis vſtulatus eſt: ambo multarum blaſphemiarum quas contra Deum & religionem effuderant, conuicti, & non minus quam antiqui illi hæretici, à quibus errores ſuos mutuati ſunt, mortis rei. De Crammero operæpretium videtur verem paullo altius repetamus.

Thomas Cramerus patrem habuit cognominem, matrem vero Annam Hatfildam, è Comitatu Notinghamenſi oriundos, in Cantuarienſi Archiepiſcopatu Gulielmi Vatami ſucceſſor. Hic ille eſt qui ſententiam diuortij contra Catharinam Henrici VIII. coniugem & Mariæ matrem, iniquiſſimam tulit, & Anglicano ſchiſmati primus aperuit feneſtram. Flagitioſum hunc apoſtatam hæretici in Martyrum ſuorum ponunt numero; quem tamen Angli fide digni ſcriptores teſtantur, *Mariæ Catholicam religionem reſtituenti promiſiſſe, in Eduardi VI. regis exſequijs ſacrum Miſſæ officium Catholico ritu lubenter ſe celebraturum.* Quam promiſſionem quum parum ad reginæ impetrandam gratiam valere, apud hæreticos vero odioſam ſibi eſſe intelligeret; publice proteſtatur: ſe ſt nihil vmquam tale ſibi in mentem veniſſe, ſparſis paſſim eam in rem per hæreticorum conuenticula libellis. Quibus ad reginam eiuſque Conſilium perlatis, Crammerus in carcerem Londini coniectus, & læſæ maieſtatis reus peractus, a regina nihilominus in gratiam recipitur. At non multo poſt hæreſeos conuictus, ad ignem damnatur; prius vero Oxonium ducitur, vt Theologorum opera ad Catholicæ Eccleſiæ gremium reduceretur. Ibi à Veſtono argumentorum pondere eo adactus, vt quod reſponderet non haberet, nouos illos Euangelicos, qui in tanto & inuincibili, vt putabant, viro plurimum ſpei habebant, omnium ludibrio expoſuit, hæreſin iam tum eierare paratus, niſi quod neſcio quæ Mundi impedimenta obſtare ſibi diceret. *O quam multi hæretici vltro ad Catholicam reuerſuri ſint Eccleſiam, niſi mundanis reſpectus laqueis ita tenerentur implicitis, vt non facile expedire ſe poſſint!* Ad obiectas ab ipſo difficultates reſponſum eſt à Catholicis, nequaq am tam leuibus cauſſis moueri eum debere quo minus obuiam gratiam amplectatur. Quum enim iam Eccleſia aditum ipſi aperiat, ne dubitaret quin ſimul omnium Catholicorum corda aperta ipſi futura ſint, & ingentem ex eius conuerſione (modo vera illa ſit) lætitiam perceptura. In ijs quæ ad cœleſtia ſpectant, oculos in terram non eſſe defigendos, Mundi huius dignitates mera eſſe offendicula, quibus impingentes, in æternum ruant exitium. His alijsque argumentis labefactatus Crammerus,

quum

quum diu ſecum ipſe pugnaſſet, tandem hæreſin eierare decreuit, ſolius veritatis, vt quidem aperte proteſtabatur, vi & ſtudio adductus, veniam modo eorum quæ contra reginam & Conſilium commiſiſſet, ſtipulatus. Qua promiſſa, ſequenti formula hæreſin eierauit.

Ego Thomas Cramerus tam Lutheri quam Zuinglij, adeoque omnem quæ puræ & ſanctæ contraria ſit, doctrinam reijcio & damno. Confiteor etiam vnam ſanctam Catholicam Eccleſiam, extra quam ſalus nulla eſt: cuius ſupremum caput Romanum agnoſco Pontificem, tamquam ſummum ſacerdotem, & Ieſu Chriſti in terris Vicarium. Credo etiam ſub panis & vini ſpeciebus in Euchariſtiæ ſacramento verum Chriſti corpus contineri, & diuina virtute panem in corpus, & vinum in ſanguinem Chriſti mutari ac transſubſtantiari. Ad ſex reliqua Sacramenta quod attinet, idem de illis credo & ſentio quod Romana credit & docet Eccleſia. Purgatorium credo locum eſſe, in quo defunctorum animæ ad tempus expurgantur atque expiantur: eoque recte Eccleſiam pro ijs orare, & Sanctorum quoque intereceſſionem implorare. In ſumma, profiteor me credere omnia quæ Catholica Romana credit & docet Eccleſia, & quod vmquam aliter crediderim ac ſenſerim, ex animo doleo: ſimulque Deum precor, vt ea quæ contra ipſum & Eccleſiam feci aut docui, clementer mihi condonet. Eos etiam qui meo exemplo aut doctrina ſeducti ſunt, rogo atque oro per ſanguinem Ieſu Chriſti, vt ad vnitatem Eccleſiæ quamprimum reuertantur; atque ita omne ſchiſma tollatur. Denique quemadmodum Eccleſiæ Ieſu Chriſti eiuſque ſupremo capiti, ſic etiam Philippo & Mariæ Angliæ regibus, eorumque legibus & ſtatutis obedientiam ſpondeo: Deumque teſtem appello, hanc confeſſionem nec placendi hominibus ſpe, nec diſplicendi metu, ſed proprio motu, ac tam meæ ipſius quam aliorum ſalutis reſpectu à me factam.

Reuocatio hæc & Confeſſio Cranmeri typis impreſſa & diuulgata multorum animos magna affecit lætitia reginæ inprimis, quæ tamen, licet vehementer deprecantibus Theologis, adduci non potuit, vt ſententiam in eum latam reuocaret, vtpote præcipuum ſchiſmatis ac hæreſeos, quę dubiam regni coronam ipſi fecerat, auctorem. Scribunt hæretici, miſeri Crammeri tes peſſime eum habuiſſe, vt cui neque ad conſcientiam, quam vehementer læſerat, neque ad gratiam aduerſariorum, quibus in omnibus ſatisfecerat, receptus pateret; apud bonos (hæreticos intelligunt) inconſtantiæ infamia, apud ceteros periurij probro laboraturo. Inſtante reginæ Conſilio vt ſententia exſequutioni demandaretur, Colus ad Cranmerum in carcerem mittitur, qui cum in Catholica fidę confirmaret; in omni ſermone illud præ ſe ferentem, poſtquam Catholicorum cœtui ſe adiunxerit, indies plus ſolatij animo ſe perſentiſcere atque haurire. Quum poſtridie idem reuertiſſet, iterumq; Cranmerum hortaretur, vt in maiorum religione ad extremum vſque ſpiritum perſeueraret, a quum omnis noſtra ſpes in cœlis repoſita ſit, mundana omnia nihili duceret: ille quamuis id quod erat aliquo modo ſuſpicaretur, inter ſpem tamen ac metum dubius, rurſus in Catholica religione viuere ſe & mori velle proteſtatus eſt. Quia vero mortis in ipſum lata ſententia diutius celari non poterat, ab eodem monetur, vt patienter eam accipere & ad mortem ſe præparare velit. Inſperato hoc nuncio perculſus Crãmerus, vbi moriendum ſibi vidit, dici vix poteſt quos tumultus, quas turbas animo exortas ſenſerit, ſic ſecum ipſe loquutus.

O me *miſerum! Quid agam? an ab ijs qui dum ſaluti meæ ſtudere ſe ſimulant, ruinam meam quærunt, his in triumphum ducar? An ſcopus ero illorum rabiei, qui nihil aliud ſpectaui, quam vt erroribus quibus detentus ſui, me extricarem? Vna illi manu vitam mihi offerunt, altera porrigunt mortem. Quomodo ergo vnum & alterum ſimul amplecti potero? Non faciam: quin potius me perdam, dummodo illi nullum lucrum ex me habeant. Licet illis promiſſa fallere? fallam & ego, neque patiar vt ſimul & ſeruatum me & perditum ab ipſis, gloriari poſſint. Moriendum eſt. Atqui morte mea tropæa illa quæ in Eccleſia ob meã conuerſionem erecturi fuerant, deijciam & proſternam. Hoc modo rurſus ijs animum addidero, qui meo exemplo impulſi, collum Eccleſiæ iugo ſubdituri erant, quos morte mea ad vindicandam meam iniuriam armabo.*

Quum ergo miſer ad vomitum redire ſtatuiſſet, non infelicitatem modo ſuam, ſed & cœlum ac terram deteſtari cœpit. Quia enim vitæ huius, quam vnice diligebat, ſpem omnem ſibi præciſam videbat, nihil aliud ſpectabat quam vt anima ſimul cum corpore perderetur: adeoque magnæ ſibi gloriæ futurum arbitrabatur, ſi Catholicos conuerſionis ſuæ gloria defraudaret. Vt vero tanto eſſet paratior, preces ad Deum, & orationem quam ad populum habiturus eſſet, charta conſignauit, & in ſinu ſecum ad ſupplicium tulit.

Circa nonam pronunciata à Iudicibus ſententia, Cranmerus è carcere ad ædem S. Virginis deducitur, latera eius claudentibus duobus religioſis. Ad fores quum perueniſſet, intus hymnus Simeonis, *Nunc dimittis*, &c. decantabatur. Ademto ſacerdotali charactere, obſoleta ad ludibrium, ſed eiuſmodi Angliæ Primate qualis ille erat, vel potius tanto hæreſeos patrono digna veſte indutus, pegma aſcendit. Ibi quum eo ornatu aſſediſſet, & Colus cauſas cur à regina damnatus eſſet, expoſuiſſet, Cranmerus turbato vultu, animi deſperabundi indice, plorabat & lamentabatur. Ad quem Colus accedens, monuit, vt errores ſuos coram vniuerſo cœtu reuocaret. Ibi Cranmerus depromtas ex ſinu preces, quæ Catholicam aliquo modo ſapiebant religionem, coram populo recitauit; deinde ad populum orationem habuit, in cuius fine plurima dixit, omnino digna quæ æterna obliuione ſepeliantur; proteſtatus ad extremum, *palinodiam illam ſuam contra conſcientiam, ſolo vitæ amore factam: atque in eo deteſtabile à ſe crimen commiſſum.* Doctores Catholici videntes miſerum ex eo quod vitæ ſpes ademta ipſi fuerat ad deſperationem redactum, in viam eum modis omnibus reducere conabantur: at ille à diabolo iam poſſeſſus, omnibus contemtis monitis, horrendas ex impuro ſuo ore blaſphemias contra Deum & Eccleſiam euomere non ceſſabat. Tandem ad ſupplicij locum raptus, & poſtquam veſtes ipſe exuiſſet, ligatis manibus, protenſa dextra, *Hæc*, inquit, *nefariè peccauit, quæ recantationi meæ & propoſitæ ab aduerſarijs doctrinæ ſubſcripſit. Prima ergo omnium pœnas luet.* Sic ergo rogo impoſitus, eandem dextram in flammas quam potuit longiſsime protendit; breui ignis violentia toto corpore in cineres redacto. Qui proxime aſtiterunt, aiunt, inter flammæ cruciatus, horribiles illum vlulatus edidiſſe, ac contra Deum ac Sanctos mille blaſphemias euomuiſſe. Hunc vitæ exitum Cranmerus habuit: qui vt flagitioſe vixerat, ita non minus impie, velut homo deſperatus, extremum vitæ diem clauſit.

HÆRETICI A MARIA ANGLIÆ regno eijciuntur. Philippus Hiſpaniarum Princeps in Angliam appellit, nuptiaſque cum Maria celebrat. Eccleſiæ reformandæ curam ſuſcipit. Angli ab excommunicatione abſoluuntur: totumque regnum Pontifici obedientiam præſtat.

Caput IX.

Argumentum.

I. *De Propheti ſſa quadam Zuingliana. Hæretici ex Anglia proſcripti.*

II. *Sacerdotes debito modo non conſecrati, ſub Henrico VIII. Miſſæ ſacrificium celebrant. Cardinalis Polus in Angliam ad reſtaurandam Catholicam religionem mittitur.*

III. *Eodem Philippus Hiſpaniarum Princeps appellit, nuptiaſque cum Maria regina celebrat.*

IV. *Ab ijſdem Ordinum regni conuentus habetur, in quo de Eccleſiæ reſtauratione actum fuit: & quomodo Legatus Pontificius populum ab Excommunicatione abſoluerit.*

V. *Quanta prudentia in negotio reſtaurandæ Anglicanæ Eccleſiæ Cardinalis Polus vſus ſit.*

VI. *In Anglia paſſim obedientia S. Sedi publicè præſtatur, tum Coniuratio quadam detegitur.*

I. Quemadmodum Pepuſiani olim, Montanus, Marcion, alijque hæretici vaticinatrices ſuas ſinguli habuerunt; (a) ſic & Zuingliana hæreſis in Anglia ſimilis mulierculæ opera ad aſtruendam ſibi fidem vti voluit. Induxerant enim Noui Euangelij Miniſtri puellam quandam octodecim annos natam, hæreſi ſimul & precio corruptam, in eam improbam ſimulationem, vt ſe permitteret in abdito inter duos muros cuiuſdam domus angulo ad tempus includi, & per fiſtulam ad id aptatam eas voces ederet quas iſtius ſtrophæ artificis ſuggererent. Nomen puellæ Eliſabetha Crofta erat, Londini in ſuburbio quodam habitans. Ita ergo illa inſtructa, & in loco ad fraudem accommodato collocata, mirabiles emit-

a S. *Aug. de hær. cap. 27. S. Hier. Epiſt. ad Cteſiph.*

emitteret continuo ex antro ſuo voces, easque tam ſonoras, vt per totam viciniam audirentur. Accurrunt vndique ciues, quid ſit inquirunt, mirantur, *voces non mortalis hominis, ſed Angeli eſſe aiunt.* Vbi vero ac toti regno ſpiritus iſte miſeriam, ærumnas & mala omnia comminabatur, *ſi nuptias cum Hiſpano, aut communionem cum Romano Pontifice admitterent. Multa item contra ſanctum ſacrificium & reliquam fidem Catholicam quaſi oracula fundebat.* Erant ex conſcijs, qui data opera ſe turbæ adſtanti ingerebant, & huius ſpiritus propheticas & obſcuriores ſententias, ad religionis euerſionem, & ſeditionem mouendam interpretabantur. Tandem Magiſtratus ad compeſcendam multitudinem, & luſtrandum quid ſit, accedit. Initio quidem fraus difficillime apparuit: ſed tandem inito conſilio de muro diffodiendo & vicinis parietibus, vnde voces reddi conijciebant, diſturbandis, miſera puella prodijt: & examinata quorum ſuaſu & conſilio hoc fecerit, confeſſa eſt ſtatim, *ſe à quibuſdam ſeditioſis ſectarijs ad iſtam nequitiam inductam eſſe.* Sanderus ait *puellæ huic vita gratiam factam: at ſchedæ quas habeo, capitis eam ſupplicio affectam teſtantur.*

Stabilito quodammodo regno, regina ad Catholicam quoque religionem in integrum omnino reſtituendam animum adiecit. Quare promulgato Edicto omnes hæreticos, peregrinos inprimis, regni finibus quam primum excedere iuſsit. Aiunt ad XXX. hominum millia, qui ſub Henrico Eduardo irrepſerant, tum ſolum vertiſſe. De Petro Vermilio Martyre diſceptatum fuerat in Senatu, ſeditum eſt in eã ſententiam, vt quia publica fide in Angliam venerat, cum ſuis incolumis dimitteretur. Buceri & Fagij cadauera exhumata & combuſta ſunt: Catharinæ item Martyris vxoris cadauer effoſſum fuit, & in ſterquilinio conditum. Mirum in modum tum Anglicana florebat Eccleſia. Magna vbique erat eruditorum virorum copia, qui tam è ſuggeſtu populo Verbum Dei pure annunciabant, quam in ſcholis è pulpitu doctiſsime explicabant, frementibus interim hæreticis, & quorundam vitæ, licet irrito conatu, inſidiantibus.

II. In his vero primis reſtituendæ Eccleſiæ initijs non leuiter à Clero paſsim in eo peccatum eſt, quod regina, vti dictum eſt facultatem exercendæ Catholicæ religionis concedente, multi ex ſuperiori Henrici & Eduardi temporibus ſchiſmate, canonum & regulæ Eccleſiaſticæ obliti, ad ſancta altaria & ſacrificia conuolabant: ex qua irreligioſa negligentia factum eſt forte, vt Deo vindice Anglia tam cito cum pientiſsima Principe etiam hoc ſummum religionis bonum amiſerit.

XVIII. Martij Eliſabetha Mariæ ſoror, à Viato inter conſcios nominata, in Turrim Londinenſem incluſa eſt. XXVII. Aprilis Ioannes Graius Suffolcij frater, capitis pœnam luit. Ceterum vt tanto melius Eccleſiæ rebus proſpiceretur, Regina Papam Iulium III. vt Polus Cardinalis ad ſe mitteretur rogauit: quia vero Pontifex tantum virum, nondum exploratis regni rebus, periculo obijcere nollet, Franciſcum Commendonum Cubicularium ſuum, poſtea Cardinalem præmiſit: qui de regni ſtatu omnia certiora referret. nec multo poſt Commendono Romam reuerſo Polus Legatus decernitur, cum ampliſsima poteſtate *Anglos ab excommunicatione abſoluendi, & in Pontificis gratiam recipiendi; ſimul etiam de pace inter Cæſarem & Galliæ regem agendi.* At Carolus Cæſar, antequam nuptiæ Mariæ cum Philippo filio omnino tranſactæ eſſent, vt Polus in Angliam ingrederetur, numquam conſentire voluit: quæ tandem V. Maij Parlamenti aſſenſu certis conditionibus concluſæ & approbatæ fuerunt. Maria regina quæ venienti marito obuiam procedere conſtituerat, verita ne Londinenſes in Eliſabethæ gratiam quidquam molirentur, Londino Richemundam, atque inde Nolſtochium abduci eam curauit, vbi diu illa, aula interim nuptialibus & alijs poſtea feſtiuitatibus perſtrepente, captiua manſit. Inde Maria Vintonium profecta eſt, vt Philippum maritum ibi exciperet: qua Londino digreſſa, Conſiliarij apud Noallium Chriſtianiſsimi Regis Oratorem ſeſe excuſarunt, *quod ipſum ad regales eiuſmodi ceremonias non inuitarent, vt qui vererentur, ne ob honoratioris loci prærogatiuam inter ipſum & Romanorum Regis Legatum contentio oriretur.* Noallius ad hæc reſpondit, *numquam ſibi auditum aut lectum, quod Romanorum reges vnquam Chriſtianiſſimis Regibus, quantum ad loci prærogatiuam, prælati ſint: ſe nihilominus reginæ & Conſiliariorum voluntati hac in re velle acquieſcere.*

Turbarum nouarum metus vndique tum ingruebat, frementibus pleriſque, quod regina contra promiſſum extero Principi nupſiſſet, & ei

quidem, qui omnes ſuas cogitationes & conatus eo conuerſurus eſſet, vt Angliam Hiſpaniæ adiungeret. Nonnulli vt Philippi cauſſam plauſibiliorem facerent, Genealogiam quandam edi curarunt, in qua Philippi genus à Ioanne Duce Lancaſtriæ, qui Eduardi III. regis fuit filius repetebatur, & Leopardi atque lilia Anglorum Auſtriacæ domus inſignibus coniuncta cernebantur. Quæ tamen res ſuſpicionem magis accendit quam minuit. Anno M. D LIV. XVIII. Cal. Sextilis Philippus cum CXXVI. nauium claſſe, Iuli obriga Caletorum portu ſoluit, triduo, poſt Hamtonam appulſus, fruſtra mari inſidiantibus Gallis Poſtridie naui ad id ſuperbe ornata exceptus, cum præcipuis Conſiliarijs & proceribus, in Belgium remiſſa claſſe, ad portus molem in terram deſcendit: & equo regio apparatu ſtrato, qui ad id paratus erat, inſcenſo, in oppidum venit, Die ſequenti poſt miſsitata vtrimque munera, Princeps magna ſuorum & regulorũ Anglorum, qui partim reginæ iuſſu, partim vltro ſalutat ipſum venerant, caterua ſtipatus, Vintonium ad reginam venit, in Epiſcopi, à quo Latina oratione ante exceptus fuerat, ædibus diuerſatus: ac ſalutata modo regina, ſequenti die longum cum ea colloquium habuit: tuncque Cæſaris legati ipſius nomine regno Neapolitano ceſſerunt, & ius omne quod ipſi in eo competebat, in Philippum filium tranſtulerunt. XXV. Iulij ipſo D. Jacobi feſto Anno 1554 nuptiæ celebratæ ſunt, rebuſque omnibus rite confectis, proclamationes titulorum vtriuſque publice factæ ſunt, Latina, Francica & Anglica lingua. Peracto ſacro, inter choreas ac conuiuia ac cetera regalis lætitiæ (quæ modica tamen fuerunt) oblectamenta, dies extracta eſt. Inde deducente regina, Philippus Londinum honorifico ac ſplendido paratu ingreſſus eſt, & in primario templo D. Paulli à Londinenſi Epiſcopo habita Latina oratione de Eccleſiæ & regni conſeruandis priuilegijs, VVithallam inde in regium palatium conceſsit. Non multo poſt Galliæ rex per Noallium regi ac reginæ gratulatus, omnem eis amicitiam & beneuolentiam pollicetur. Cardinalis quoque Polus, etſi Romæ, apud Papam & apud Cæſarem & Reginam Angliæ diffamatus eſſet per æmulos, menſe Septembri Calero in Angliam traiecturus ſoluit, & tam Caleti, quam Angli tenebant, quam Grauiſindæ magnifice eſt exceptus, oblatam ei diplomate reſtitutionis ſuæ, contra id quod dum ab Henrico VIII. decretum fuerat. Inde IX. Cal. Dec. Londinum ad Comitia iſtuc inducta & cæpta contendis, prælata cruce Argentea, inſigni Legationis Apoſtolicæ. (a)

IV. Philippus vt initio ſtatim conceptæ de ſe ſpei aliquo modo ſatisfaceret, ad XXI. Nouembris eodem Anno Status regni conuocarat. Ad ea comitia Polus Cardinalis venit; & expoſitis legationis ſuæ cauſsis, omnes monet vt Deo gratias agant, qui talem ipſis Regem dederit atque Reginam. Poſtridie quum orationem & poſtulata Poli approbaſſent Ordines, concepta fuit petitionis formula, qua Regi ac Reginæ ſupplicant, vt apud illum intercedant. Eius hæc erat ſententia. *Pænitere ſe vehementer ſchiſmatis, quod obedientiam Apoſtolicæ Sedi denegarint, & quod decretis aduerſus illam factis aſſenſerint: in poſterum vero ſe futuros in ipſius atque Reginæ poteſtate, & facturos quidquid omnino poſſint, vt eiuſmodi leges omnes atque decreta hu comitys abrogentur. Maiorem igitur in modum orare vt interueniant, & efficiant vt cenſuris abſoluti, in quas iuxta leges Eccleſiaſticas per ſchiſma inciderant, in Eccleſiæ gremium tamquam filij pœnitentes recipiantur, & deinceps in Romanæ Sedis & Pontificum obedientia ſeruire Deo poſſint, ad ipſius nominis gloriam, & ſuam ipſorum ſalutem.*

Altera die quum iterum adeſſet Rex, Regina & Legatus, conſurgit Cancellarius, & quid ſuper Legati poſtulatis decreuerint Ordines, clare pronunciat: deinde ſupplicem petitionem Ordinum ſcripto comprehenſam & obſignatam Regi tradit atque Reginæ. Quam illi apertam Cancellario dant vt pronuncietur. Tum ille *rogat ab vniuerſo cœtu (qui totam regnum repræſentat) num ratam habeant?* Illis affirmantibus, Rex atque Regina conſurgunt, eamque Legato tradunt. Is quum legiſſet, diploma legationis ſuæ vicißim exhibet. mox illud recitatur, *vt ipſos abſoluendi poteſtatem ei factam à Pontifice, omnes intelligerent.* Poſt orationem habet lingua vernacula, & quam grata ſit Deo pænitentia, multis exemplis oſtendit; & beneficij quo ab orco ad cælum reuocarentur, magnitudinem exaggerat. Mox conſurgit. Idem rex ac regina faciunt, & in genua vnà cum toto cœtu ſubſidunt. *Ibi tum ille Dei numen atque miſericordiam im-*

plorans

a *Bzouius Tomo* 20. *Annal. Anno* 1555. *num.* 16.

plorans obteſtatur, ut populum benigne reſpiciat, eique culpam ignoſcat: ſeque Legatum à Pontifice Chriſti Vicario dicens, ut illos abſolvat, de more benedicit toti multitudini, eamque abſolvit. Ad ſacellum deinde itum eſt, ibique Deo ſunt actæ gratiæ ſymphonia cantorum, & feſtæ lætitiæ edita ſigna ſunt: quæ tamen Angliæ non multo poſt in hæreſin relapſæ, diuturna non fuit, ut ſequenti capite oſtendam. Reconciliatio hæc incidit in profeſtum Sancti Andreæ Anno 1554. decretumque fuit à Polo, *ut quotannis die feſto S. Andreæ eius beneficij memoria ſingulari cultu celebraretur, & ut totus Clerus ac populus per univerſum regnum in ſua quiſque Parochiali Eccleſia, in genua provoluti, reconciliationis gratiam humiliter poſtularent.* (*b*)

In urbem mox miſſi Legati Elienſis Epiſcopus, Monti acuti Vicecomes, & Eduardus Carneus J.C. qui regni nomine obedientiam Pontifici præſtarent. Dici ſane vix poteſt quanto gaudio ij a Cardinalium Collegio & ipſo Pontifice, adeoque universo populo accepti fuerint: ſtatimque *ſupplicationes publica facta Deoque gratia ob tantum beneficium perſoluta ſunt: indulgentia inſuper ad modum Jubilai per Chriſtianum orbem publicata eſt.* Ad publicam hanc lætitiam alia quoque cauſſa acceſſit, quod nempe regina ferum iam concepiſſe crederetur. Quam ob rem per totum regnum *ſupplicationes decreta, & ab Ordinibus reginæ viginti librarum Sterlingenſium millia dono miſſa ſunt.* Anno ſequenti 1555. Septimo Januarij Noallius a Galliæ rege miſſus in Angliam redijt, litteraſque ſecum attulit, quibus reginæ adeoque toti regno de reconciliatione cum S. Sede gratulabatur. Idem quoque rex ad Polum Cardinalem ſcripſerat, eius induſtriam in promovenda hac ſibi tantopere grata reconciliatione, mirifice commendans.

V. In hac tamen reſtitutione religionis graves quædam intervenerunt difficultates, è quibus ſi Polus ſe ipſum alioſque nonnulla Indulgentia non expediviſſet, Angli non ita prompte in hanc reconciliationem & Pontificiæ auctoritatis agnitionem conſenſuri nec in officio permanſuri fuerant. Certum eſt, res omnes non eodem modo tractandas eſſe, Placidam alia, aſperam alia vulnera manum requirunt. Et in his quidem caſibus *faciendum eſt quod poſſumus, non vero tentandum quod volumus, ſi ſpes perficiendi abſit.* Quum ergo Polus Cardinalis, qui liberam pro re nata ex ſuo arbitrio agendi poteſtatem à Pontifice acceperat, animadverteret, difficile, atque adeo impoſſibile fore Eccleſiaſtica bona ijs qui ſub Henrico VIII. & Eduardo VI. regibus ea ad ſe rapuerant, extorquere (*facilius enim reperias qui Deum pro Mundo quam qui Mundum pro Deo deſerant*) ſumma prudentia, quam D. Bernardus omnium virtutum abyſſum appellavit, in toto hoc negocio verſandum ſibi exiſtimavit. Et bonorum quidem Eccleſiaſticorum vſurpatores regibus ac Legato ſupplicabant, vt pacifice ea vti ante poſſidere ſibi liceret. Quamuis autem petitio einſmodi eis qui cum Deo & Eccleſia reconciliari optabant, nequaquam digna videretur: tamen ordinibus poſtulantibus eò ventum eſt, *vt publico inſtrumento Pontificis nomine & auctoritate edito omnes de huiuſmodi bonis ac poſſeſſionibus in ſchiſmate acquiſitis, quoad pœnas & cenſuras Canonicas, in perpetuum ſecuros & abſolutos Legatus declararit. In quo tamen omnes graviſſime admonebat, vt quantopere iniuſta hæc occupatio & Dei voluntati & ipſorum conſcientia adverſaretur, mature ſecum perpenderent: quin potius reginæ, omnia ab Henrico patre Eccleſia ablata reſtituentis, ac monaſteria & templa paſſim reſtaurare pollicita, exemplum ſequerentur. In eodem ſcripto Legatus cum omnibus infra gradus ab Eccleſia prohibitos coniugatis diſpenſat, eorumque matrimonia & prolem iubet eſſe legitima: Epiſcopos etiam priori ſchiſmate factos confirmat.* Hoc velim attendant ij, qui in rebus arduis nimio zelo ac pertinacia vtuntur, ac de concepta ſemel ſententia aut eo quod iuſtum ipſis videtur, ne latum quidem vnguem volunt diſcedere: atque ita ſæpe rem ad extremam redigunt perniciem & deſperationem. Zelus enim prudentia deſtitutus, boni nihil, ſed potius mala omnia operatur. Imperent ſibi ergo homines in magnarum rerum adminiſtratione verſantes, & affectus ſuos ita refrænent, vt ne, quod malum eſt pertinacia ſua multo deterius reddant. Quod ſi tum Polus Cardinalis temporibus non obſecundaſſet, non modo nihil profeciſſet, verum etiam omnem rem & ſpem everteriſſet. Omnia vero à Polo tum acta, deinde Paulli IV. Pontificis aſſenſu & litteris ſtabilita fuerunt & confirmata. Epiſcopi vero hac communi

b *Fuſius hæc Bzovius & alij referunt.*

muni diſpenſatione ac confirmatione non contēti, ſinguli veniam prioris culpæ & confirmationē in ſuo quiſque Epiſcopatu à Pontifice petierunt, vno Landaffenſi excepto, qui ſolus poſtea ſub Eliſabetha in ſchiſma relapſus eſt.

Circa id tempus Guilielmus Thomaſonus, qui Eduardo VI. à ſecretis fuerat, ad furcas Tiburnas Londini laqueo ſtrangulatus eſt, eò quod regis ac reginæ occidendorum, cum quibuſdam alijs conſilium cepiſſet. Hac coniuratione eo ipſo die qui exſequutioni deſtinatus erat, detecta, rex à regina ac publico aliquamdiu abſtinuerunt. Interea paſſim multi hæreſeos damnati & combuſti ſunt, inter quos fuerunt Hopperus Epiſcopus Gloceſtrenſis, Bradfordus, Sanderus, alij, nobiles plerique loco nati.

VI. Ad VII. Februarij ampla & honorifica legatio ad Pontificem decreta per Epiſcopum Elienſem Montis acuti regulum & Eduardum Carneum I.C. Reginæ & Philippi nomine obedientiam ſupra memoratam Sedi Romanæ & Pontifici præſtitere. Ad Academias autem, vehementer, vt ex Reſcij & Andreæ Philopatri ſcriptis facile colligi poteſt, corruptas, in antiquum ſplendorem & diſciplinam reſtituendas, Polus præter ceteros miſit Nicolaum Ormanetum, Patauinum poſtea Epiſcopum, qui Oxonij & Cantabrigiæ Collegia omnia ad normam priſcæ gubernationis reduxit. Nulla vero re & reges & Cardinalis de Academijs meritus ſunt meriti, quam quod Petrum à Soto, Dominicani Ordinis, Carolo V. olim à Confeſſionibus, Profeſſorem Theologiæ conſtituerunt, ut à Petro Martyre omnia paullo ante diruta reædificaret: quod & ille breviſſimo tempore perfecit. Ita ergo Academijs & Republica ab hæreſeos fæcibus, quantum fieri potuit, purgatis, reſtituuntur ac ornantur paſſim templa, eriguntur & conſecrantur altaria, collegia noua ampliſſimis cum dotibus fundantur, cœnobia reædificantur, tota denique Eccleſia mirum in modum refloreſcit. Ad ſanctum ſacrificium & alia ſacramenta plebs alacri ſtudio concurrit: inprimis vero ad ſacramentum Confirmationis, quod in illa gente ſupra quam in ulla alia natione frequentatur & colitur, tam frequens turba confluebat, ut Epiſcopi pæne opprimerentur. Certe conſtat Ceſtrenſem Epiſcopum, quum nec irruentium vim ferre, nec omnibus ſatisfacere poſſet, vix & nonniſi magna Magiſtratus civilis ſuperuenientis diligentia, à plebis concuſſione liberatum fuiſſe. Menſe Martio iterum coniuratio in regis, reginæ & omnium Hiſpanorum caput, in lucem protracta & punita eſt. Regina vero Hiberni cuiuſdam Medici curæ valetudinem ſuam commiſit, & pharmaco uſa, nullum deinde amplius fetus, quem putabat, motum ſenſit. Multæ etiam Cruces & Sanctorum imagines, ignotis auctoribus, Londini deiectæ & confractæ ſunt: adeo inquieta ſunt regna quæ ſemel locuſtas illas apocalypticas de puteo abyſſi emiſſas admiſerunt, coronas in capitibus ſuis geſtantes, magiſtratus deturbantes.

PHILIPPVS EX ANGLIA DISCEDIT. Maria regina moritur. Catholica religio proſcribitur. Eliſabetha regina proclamatur: & pro Capite Eccleſiæ ſe fert.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. *Infans in cunis loquitur; quod ſequentium malorum fuit præſagium.*
II. *Philippus ex Anglia in Hiſpaniam navigat, numquam eo poſtea reverſurus.*
III. *Maria regina moritur: cui Eliſabetha, ſi regno potiretur, multa praeclare promittit.*
IV. *Sed Londini recepta ac regina proclamata, religionem mutat. & cur. Qualia eius regni fuerint initia.*
V. *Epiſcopi publico in conventu Reginæ primatui contradicunt: ſed illa varijs prætextibus utitur.*
VI. *Schiſma Anglicanæ Eccleſiæ ab ipſis regibus profectum.*

I. CApiti huic tam Mariæ reginæ exceſſus, quam totius Anglicani felicitatis exitus initium dabit, Eliſabetha ad regnum admota, quæ hæreſin ſtatim invexit. Præter cruces vero & imagines ſanctorum deiectas, quæ non levia futurorum erant auguria, Londini & alibi multi tam in Deum & religionem quam regem & reginam contumelioſi libelli in vulgus ſparſi ſunt, quorum tamen auctores nullo modo perveſtigari potuerunt. Et hæc quidem ab hominibus tum dicta & facta ſunt: at Deus ipſe quo-

quoque loqui tandem voluit. Menſe enim Aprili Londini infans natus fuit, qui morbo correptus, XV. dies nativitatis non minus articulate & diſtincte cum præſentibus loquutus eſt, quam puer aliquis ſeptennis, illud ſubinde repetens, *Orate, Orate*: donec tandem die XXV. fato fuit perfunctus. Interim adoleſcens XVIII. annorum prodijt, ab Anglis quibuſdam inductus, ut pro Eduardo VI. Rege, cuius vultum & lineamenta egregie referebat, ſeſe ferret. Nonnulli hoc facinus eorum adſcribebant malitiæ, qui miſero illi hoc ita vere ſe habere perſuaſerant, & ei tamquam Regi hactenus ſervierant: alij vero rei quamvis fictæ lubenter fidem habebant. Fraudi eiuſmodi color eſt inductus hac fabella in vulgus ſparſa: nimirum, alium pro Eduardo VI quaſi mortuo ſuppoſitum fuiſſe, ipſum vero & Mariæ & Northumbrij (Joannam reginam facere omnibus modis conantis inſidias veritum fuga & occultatione ſaluti ſuæ conſuluiſſe. Jamque fidem multis rei habentibus, parum a ſeditione aberat, niſi impoſtor comprehenſus, & triduo virgis publice cæſus, ad perpetuam carcerem fuiſſet damnatus: è quo quum poſtea eſſet liberatus, nec tamen ceſſaret deſipere, tandem ad furcas Tiburnas fuit ſuſpenſus. Nec ſane novum hoc aut inuſitatum impoſturæ eſt genus, quo etiam mortuos adhuc vivere ſæpe etiam prudentioribus fuit perſuaſum. Artemonem aiunt Antiocho regi totius corporis confirmatione ita ſimilem fuiſſe, ut Laodice ipſius uxor, eius opera in regno cui vellet reſignando, uſa ſit. Vibius artifex & Publicius ſervus Pompeio, Serapion Scipioni, Saluſtius petauriſta alteri Scipioni & vultu & omnibus corporis lineamentis perſimiles fuerunt. Romæ quidem in arena duo gladiatores duos Conſules, & Myrmillo bubulcus Severum Imperatorem vultu & corporis modo retuliſſe perhibentur, Etſi vero ſimilium impoſturarum exempla etiam alibi multa occurrunt; facile tamen prudentiores quum ex hoc tum ex alijs grande malum regno imminere augurabantur: quamvis tum omnia ſummam ſi celeſtæ tranquillitatem vulgo ſpondere videbantur. Quod quidem augurium minime vanum fuiſſe exitus, cum magno totius Chriſtianæ reipublicæ damno docuit.

II. Acceſſit ad publicæ hæc miſeriæ indicia domeſtica reginæ calamitas, è duorum ipſi proxima cognatione iunctarum feminarum levitate vel probro potius orta. Quorum vna filia ſororis Henrici VIII. Suffolcio Duci ante nupta, poſt mortem mariti, reſtagantibus amicis, Nobili quidem, ſed priuato homini nupſit, tanto maiori cum probro, quod ante nuptias conſuetudinem cum eo habuiſſe diceretur. Altera vero Varuicenſis Comitiſſa, Ducis Somerſetani filia, mortem marito (quidam etiam viuo eo id factum affirmant) eodem tempore duobus ex infima Nobilitate, nec vlla opulentia, aut alia virtute commendatis, matrimonium promiſit, & ad promiſſi confirmationem, corporis poteſtatem fecit, neutro quod alteri res cum illa eſſet, ſciente, ac te tum demum quum ab illa promiſſum vterque matrimonium exigerent, intellecta. Id regina grauiter admodum tulit, & alteri quidem initio cuſtodiam appoſuit, poſtea vero ei qui primus conſuetudinem cum ea habuit, nuptum eam dedit.

XVII. Junij An. 1555. Londini Ioannæ Aragoniæ, Caroli V. matris exſequiæ celebratæ ſunt. XXVIII. Auguſti rumor de reginæ morte incerto auctore percrebuit: quem vt refutarent, rex & regina, comitante Pontificis Legato, Grenuicum aſpectante populo, ſeceſſerunt. Triduo poſt Philippus in Belgium ad Carolum patrem traiecit ob bellum graue inter Gallos ac Cæſarem. Magna tum erat per totum Angliæ regnum annonæ caritas. In agro Norfolcienſi planities eſt, tota ſaxis & ſcrupis referta, vbi non frumentum, ſed ne herba quidem vmquam antea prouenit: quæ ſine vllo hominum labore tum magnam piſorum & radicum prædulcium vim produxit; ſingulari Dei miraculo, ſuos etiam in deſerto paſcentis Nobilem regij Legati Noallij familiarem narrantem audiui, è radicibus domum perlatis nouas protuberaſſe: eoſque fructus, ſe præſente, prædicto Legato, vt & Portugalliæ regis & Veneto Oratori in conniuio repræſentatos fuiſſe atque exhibitos.

Eodem tempore Oxonij & alijs locis hæretici aliquot ſupplicio affecti ſunt & A. 1555. XXII. Martij Polus Cardinalis Archiepiſcopus Cantuarienſis renunciatus eſt & quoniam finitis inter Philippum *II.* & Pontificem Paulum IV. inducijs vi. Id. Januarij in Jtalia bellum recrudnerat An. 1556. & Galliæ Rex Henricus in Pontificis partes acceſſerat aduerſus Albanum miſſo Guiſio, Maria Angliæ quoque Regina in mariti gratiam bellum Galliarum Regi denuntiauit. Quod & ipſi & An-

gliæ regno perniciem non leuem attulit. nam Caletum & alia quædam cis mare loca perdidit, & occaſionem calumniarum male affectis imprimis hæreticis præbuit. qui ſuæ cauſæ quantumuis malæ ſtabiliendæ intenti calumnijs Mariam Reginam Catholicam proſcindebant, & vulgus irritabant, & coniurationi nouæ flabellum adiecerunt. Itaque non multo poſt coniuratio de regibus, Legato Pontificio, ac toto regni Senatu è medio tollendis inita, in lucem venit: eamque ob cauſſam Thomas Hauardus, Graius, Troginortonus, Careus, & alij partim in cuſtodiam dati, partim etiam ſupplicio ſunt affecti. Tum hæc tum aliæ atque etiam ab ipſius ſacellano, qui poſt ſacrum peractum occidendæ eius negocium ſuſcepiſſe dicebatur, factæ conſpirationes, reginam ita perterruerunt, vt in publicum vix prodire auderet; adeoque in continuo mortis metu verſaretur. Neque ſolum in Anglia ſermones varij ſparſi ſunt, ſed etiam per Imperium, & Romæ aduerſus Cardinalem Reginaldum Polum, Legatum Apoſtolicæ Sedis, quem Paulus IV. PP. intellecta denuntiatione belli ab Angliæ Regina facta Henrico Galliarum Regi à Legatione Anglica amouit, ſiue quod in diſſuadenda ea denuntiatione officio pacificatoris apud Reginam defuiſſet, ſiue quod ſuſpicaretur eum in partem conſiliorum veniſſe, ſiue quod opinaretur non decere ſi rationes pacis præſente Legato pacis penitus turbari, aut denique ideo quod Galli ita apud Pontificem vt fieret inſtitiſſent. Accitus eſt igitur Romam Cardinalis Polus, magna omniũ admiratione, & quaſi de religione eſſet ſuſpectus, in eius locum ſubſtitutus eſt Guilielmus Pætus è Franciſcano ordine Epiſcop⁹ Satisburienſis, quem in Cardinalium numerum cooptauerat Paulus. Sed quominus ea aſſequeretur Pontifex interceſſerunt duo, nempe nuntij deferentes eam dignitatem Pæto, deterenti peruiam, atque mors Pæti ſuperueniens, deinde Philippi Regi & Mariæ Reginæ interceſsio apud ſedem Apoſtolicam, vt ſententia de Polo mutaretur, alioquin reuocato illo fore, vt omnia in Anglia in peius ruerent, & Catholicæ religionis initia reſtaurata ſubuerterentur. Polus præclare tunc ſe ſanctæ ſedis vocem audire oſtendit, ſiquidem à Roma adeunda retentus, inſignia Legati crucem argenteam præferri ſolitam, aliaque ſepoſuit, miſsique Romam Ormaneto, Pauli IV. animum ita placatum inuenit, vt Polum exemplo Chriſti ipſius, cui multa præter ius faſque obiecta ſint, fuerit conſolatus.

III Hæc ad initia An. 1557. fere geſta ſunt, interea Maria Angliæ Regina, varijs curis domi preſſa, & foris nullo ſolatio releuata quum eſſet etiam natura melancholica, viro etiam, cuius deſiderium impatienter ferebat, abſente, omni fere auxilio & ſolario ſe deſtitutam cerneret, facile morbum contraxit: quo indies inualeſcente, Eliſabetham, quam licet ſpuriam, ab Henrico VIII ſucceſsioni deſtinatam, eamque conſtitutionem à regni Ordinibus approbatam eſſe non ignorabat, è cuſtodia ad ſe euocauit, eamque in hæc promiſſa adegit: vt Maria è viuis ſublata, Eliſabetha æs alienum omne è regio patrimonio diſſolueret: vtque in religione vti ea nunc eſt, nihil mutaret. nec hæreſibus vllum locum concederet. Quæ licet Eliſabetha (quæ Catholicam ſe hactenus ſimulauerat, adeoque coram regio Senatu ſanctiſsimum iuſiurandum interpoſuerat, velle vt prius terra ſibi dehiſcat, quam Catholicæ religioni vllum detrimentum inferri pateretur) quæ, inquam, licet Eliſabetha promptiſsime facturam ſe recepiſſet; poſtea tamen inſigni erga Deum & homines perfidia ſuſque deque habuit. Tandem vero Maria, accedente etiam aqua intercute, quum ſacrum præſente ſe celebrari iuſsiſſet, febre paullatim conſumta deceſsit: virilis animi femina, & tanto faſtigio dignis virtutibus, ad inuidiam, dum vixit, ornata, dies mortis eius manſit incertus eo quod fuerit occultata mortis fama, vt interea hæretica factio rem ſuam ageret, telamque in poſterum texeret. Hinc alij XV Cal. Non. alij 5. Nou. alij 17. Nouemb. Anni 1558 mortuam ſcribunt(e). Eodem die ſub tertiam noctis horam quum illa mane obijſſet, è vita quoque demigrauit Reginaldus Polus Cardinalis, vt non amplius quam XVI. horarum ſpacium inter vtriuſque mortem interfuerit: nec deſunt qui veneno actum aſſerunt, ſicque Anglia ab irato flagitijs quæ multa ſibi quotidie committebantur, Deo grauiſsime caſtigata, hæreticis iterum in prædam ceſsit. Nata fuit Maria quum moreretur, annos XLIII. & IX. menſes, vno die minus: regnum vero tenuit annos V. & menſes IV. in eo qui-

e *Reuſnerus parte 5. operis Geneal. Henniges parte 4. operis Genealogici in Hiſpan. & Angliæ Regibus.*

Digitized by Google

quidem felix quod ſummo reſtituendæ Catholicæ deſiderio flagraret Eccleſiæ; ſed in hoc valde infelix, quod Eliſabethæ longe diſpari feminæ regnum reliquit. Initio quidem Mariæ incredibilem magnitudinem omnia ſpondebant, utpote in familiam totius orbis potentiſſimam nuptum collocatæ: quæ tamen omnia mox inſtar fumi evanuerunt, magno rerum humanarum inſtabilitatis documento. Illud vere dicere poſſumus, cum Maria in Anglia eodem veluti tumulo Catholicam fuiſſe incluſam religionem, & Cardinalis Poli mortem, hæreſeos vitæ dediſſe initium. Neque enim contra Antæum ullus iam teſtabat Hercules, qui etiam deiectus, ex ipſa terra vires reſumpſit.

IV. Defuncta Maria, Eliſabetha Londinum ingreſſa, & magno, hæreticorum inprimis quibus dies tum primum exoriri videbatur applauſu & lætitia excepta, pro regina ſe geſſit: quæ licet ſorore regnante Catholicæ religionis cultum ſimulaverit; verita tamen, ne ex quo nata fuerat matrimonio, iam ante ſummi Pontificis Eccleſiæque ſententia etiam Auguſtanæ confeſſionis profeſſorum è iudicio, damnato, de natalibus etiam ſuis & iure regnandi aliqua oriretur dubitatio, ſacris canonibus ſubeſſe recuſavit, & de religionis Eccleſiaſticique regiminis forma primo quoque tempore mutanda cogitavit. *Indicto ergo paſſim Catholicis concionatoribus ſilentio, & hæreticis ex varijs ubi exſulaverant hactenus, locis permiſſo reditu, quadam die Epiſcopo coram ſe ſacrum facturo præcepit, ne hoſtiam populo adorandam oſtenderet.* Quia enim Sacramentum hoc Catholicæ religionis præcipuam partem ac veluti fundamentum eſſe notat, in ceteris faciliora ſibi omnia ſpondens, hoc primum abolere conſtituerat. Unde factum eſt, ut in reginam conſecrare eam aut iniungere plerique omnes Epiſcopi recuſarint, præter unum eumque ultimum. Ne tamen forte de regno tamquã minus rite id adeptæ poſtea moveretur controverſia, *Catholico ritu inaugurari ſe permiſit, & iuſiurandum etiam Chriſtianis Regibus de fidei Catholicæ defenſione ac libertatum Eccleſiaſticarum conſervatione more maiorum præſcriptum præſtitit: & oleo quoque inungi voluit*, ſed non ſine riſu & faſtidio nam ſub papilionem parumper pro more ad regales induendas veſtes divertẽs, nobilioribus feminis circumſtantibus dixiſſe fertur; *Abite, ne fetor huius olei vos offendat:* quum tamen oleum illud omnibus gratijs refertum, & omnibus Arabicis ungentis ſit fragrantius. Habebat vero in familia & comitatu ſuo *homines nihili*: inter quos præcipua auctoritate apud ipſam erant Gulielmus Cæcilius Eduardo VI. quondam à ſecretis, & Nicolaus Baconus J. C. qui pro lubitu ſuo omnia adminiſtrabant. Ex proceribus vero familiariter præ ceteris utebatur Roberto Dudlæo (Northumbrij ſupplicio ſub Maria affecti) filio; cui etiam matrimonij ſpem fecit & illuſit.

Nec contenta temporali regno, etiam in Eccleſiaſticis rebus ſupremam auctoritatem ad ſe transferre ſtatuit: ac communi Parlamenti, ut vocant, decreto, *ſuprema Eccleſiæ regnorum ſuorum, etiam in cauſis ſpiritualibus, Gubernatrix eſſe & vocari voluit: omnibus ſolemni iuramento id profiteri adactis.* Forma Sacramenti hæc eſt: *Ego N. prorſus teſtificor & declaro in conſcientia mea. Reginam eſſe ſolam ſupremam Gubernatricem, & iſtius regni Angliæ, & aliorum omnium ſuæ Majeſtatis dominiorum & regionum, non minus in omnibus ſpiritualibus atque Eccleſiaſticis rebus vel cauſſis, quam temporalibus: & quod nemo externus Princeps, perſona, Prælatus, ſtatus vel potentatus, aut facto aut iure, habet aliquam iuriſdictionem, poteſtatem, ſuperioritatem, præeminentiam vel auctoritatem Eccleſiaſticam aut ſpiritualem in hoc regno. Ideoque plane renuncio & repudio omnes exterorum iuriſdictiones, poteſtates, ſuperioritates atq; auctoritates.*

Quum vero iuramentum hoc à Catholicis damnari, nec Calviniſtis etiam placere animadverteret, ut qui dicerent, eo reginæ longe ampliorem auctoritatem quam Henricus aut Eduardus ſibi vindicarint, tribui, eius expoſitionem ſeu correctionem quandam publicari iuſſit, nimirum ſe non aliud hic velle aut vindicare, quam quod prius patri fratrique ab Ordinibus regni tributum eſſet. Sed ut quibus in rebus hæc ſpiritualis ſeu Eccleſiaſtica poteſtas maxime conſiſtat, intelligatur, breviter leges & decreta Parlamenti eam in rem facta commemorabimus.

In primis iſta habet lex, *Omnia privilegia, præeminentiæ, prærogativæ, ſuperioritates ſpirituales, quæ ab illa poteſtate, vel humano, vel eccleſiaſtico iure, haberi aut exerceri poſſunt, quoad viſitationem, correctionem: ſeu reformationem cleri totius, ſeu quarumcunq; perſonarum eccleſiaſticarum; ad cognitionem etiã ac punitionem omnium errorum, ac hæreſum, ſchiſmatũ, abuſuum, &c. Volumus in poſterum quod Regio ſceptro in perpetuum ſint annexa.*

Digitized by Google

Decernimuſque Reginam ſuoſque hæredes ac in regali dignitate ſucceſſores, habere habitureſque eſſe deinceps, omnimodam poteſtatem nominandi & ſubſtituendi quoſcunque voluerint, qui eorumdem vice ac autoritate, eandem iuriſdictionem eccleſiaſticam exerceant pro beneplacito ſuo, perſonas viſitent; hæreſes, ſchiſmata, errores & abuſus caſtigent, aliudve quidvis iuris vel poteſtatis exerceant, quod ab vllo vnquam eccleſiaſtico magiſtratu exerceri potuit aut oportuit:

Decernitur item, ne clerus ad ſynodum vllam, aliorum quam regiis literis & mandatis conueniat; neve vllam canonem, legem, conſtitutionem ſynodalem ſeu prouincialem, vel faciat vel exequatur, ſine expreſſo maieſtatis ſuæ conſenſu & licentia huiuſmodi canones faciendi, promulgandi vel exequendi ſub pœna carceris & mulctæ pro Reginæ arbitrio imponenda:

Decernitur ne quis exeat regnum ditioneſque ſuæ maieſtatis, ad vllam viſitationem, concilium, conuentum aut congregationem, vbi religionis cauſa vſpiam fiet; ſed vt talia omnia, regia autoritate intra regnum fiant:

Item, ne Epiſcopi vel vllius nominatione, vel electione, vel vlla autoritate alia quàm regia creentur; neue iuriſdictionem poteſtatemque Epiſcopalem teneant aut exerceant, niſi ad beneplacitum Reginæ; nec aliter niſi per ipſam, & à regali maieſtate deriuatam autoritatem.

V. Et hæ quidem ſpurij huius & Noni Pontificatus leges ſunt & Conſtitutiones. Quo vero *proceres* tanto magis ſibi ac facilius deuinciret, Eccleſiaſticas poſſeſsiones à Maria Clero reſtitutas, rurſus inuolauit, illis in partem prædæ vocatis: *Commiſſarios* etiam qui rerum Eccleſiaſticarum curam haberent conſtituit, & in eis expediendis certo ſigillo vti iuſsit: tum omnia contra hæreticos promulgata decreta aboleuit; nec quemquam pro hæretico haberi voluit, nec aliquam opinionem pro hæreſi damnari, niſi omnium Ordinum conſenſu. Atque ita exules hæretici ſub Maria Regina depulſi in Angliam annuatim è Gallia Germaniaque &c. locis remearunt: quorum ope prima ſui Primatus aſſumpti fundamenta iecit: nam Epiſcopatibus aliqua ratione vacantibus Hæreticos ex exilijs reduces impoſuit: *Sarisburienſi* quidem Epiſcopatui, per mortem tam Petri Perouui Cardinalis, quam Cardinalis Poli, vacanti Ioannem Ievvellum, qui deinde Apologiam Eccleſiæ Anglicanæ pro Eliſabetha ſcripſit. *Herefordienſi* autem contra nominatum à Maria Regina Thomam Raynoldum Exonienſem Decanum, impoſuit Ioannem Scorium, Roffenſi Edmundus Gueſt. *Glocestriæ* defuncto recens ſeu naturæ fato, ſeu malis artibus hæreticorum (quorum non paucos exuri curauerat) Iacobo Brooo Catholico An. 1559. Initio Februarij impoſitus eſt Richardus Cheynæus Lutheranus, vt Germanos proteſtantes ſibi demereretur. *Briſtoliæ* vacanti Richardum Cheyney, Menenenſi An. 1559. 21. Ian. Thomas Yong. *Iſaphenſi* Richardum Dauyes 21. Ian. 1550. & Dunelmenſi Iacobus Pilkinſon. denique Ioannes Parchurſt, qui *Noruvico* præpoſitus eſt. Omnes fere ex exilio reuerſos, tamquam Fidei confeſſores, reuera ſubuerſores. (*d*).

Quum vero ne ſic quidem ſatis omnia quæ vellet ſtabiliuiſſe ſibi videretur, Ordinum conſenſum, ſine quo nihil, & cum quo omnia poterat, procurandum ſibi putauit. De Parlamenti Angliæ forma ſupra diximus. Poſtquam ergo regina operam adhibuiſſet, vt ex ſingulis prouincijs & ciuitatibus in alteram Curiam, quæ Inferior domus dicitur, ij cooptarentur quos ipſa ſuis maxime rebus commodos exiſtimabat; facile obtinuit, vt quidquid propoſuiſſet, ab hac comprobaretur. In prima autem Curia ſeu Domo ſuperiore plerique illam deprimatu Eccleſiaſtico propoſitione detеſtabantur, Epiſcopi in primis, qui non ita multo ante regni reconciliandi cauſa legationem obierant. Solus Cardinalis aliquis Polus deſiderabatur, qui reliquorum ſententijs ſua auctoritate pondus adderet. At regina ad aſtum conuerſa, quum Arundellio Comiti nuptiarum ſpem feciſſet, ita tamen vt de generis diſpenſatione (erant enim cognatione iuncti) à Pontifice impetranda ſpem nullam eſſe diceret: facile eum ad ſuas partes adiunxit. Et profecto nihil eſt quod homines facilius decipiat, aut in naſſam illectet, quam ſummæ dignitatis ſpes. Quotusquiſque Princeps eſt, qui vt regnum aſſequatur, non omnia poſthabeat? *Violentiſſima res eſt ambitio; numquam ea quæ retro ſunt: ſed quæ oculis tantum obuerſantur, aſpiciens.* Culicis aculeum prius vix ſentias; quam tumore prodatur. Sic Arundellij Comitis animus promiſsis & blanditijs reginæ delenitus, venenum ſub eis latens initio non animaduertit, at vim eius tandem magno cum ſuo malo ſenſit. Ineſcatus ergo fallaci ſpei hamo, cauſſam reginæ ſtrenue agebat.

Ex

d *Godvvinus in præſulibus Angliæ.*

Digitized by Google

Et quamquam initio pauci aſſentirentur, tandem tamen ſchiſmatica pars peruicit ea, quæ à Deo ſtabat, ſuccumbente, & Eccleſia peſſum eunte. Eliſabetha voti compos, procum hunc poſtea neglexit. Interea *homines prophani controuerſias religionis decidunt, & diuini cultus formulam praſcribunt; inter mendaciorum ſtrepitum Veritate prorſus ſilente.* Communi & vniuerſali hominum opinioni multum tribuendum eſſe etiam Ethnici dixerunt. Apud Chriſtianos quidem vniuerſalis ille in fide conſenſus certiſsimum Veritatis teſtimonium eſſe debet. At hic contra vniuerſalem conſenſum Eccleſiæ, contra communem totius Antiquitatis vocem, contra priſcorum Patrum decreta confuſum opinionum chaos miſcebatur, quarum nec pes nec caput apparebat. Ægyptij olim Græcis exprobraſſe dicuntur, *quod plerique inter ipſos pueri eſſent, id eſt, in antiquitatis cognitione parum verſati.* (d) Quanto magis id de hæreticis vſurpari poteſt? vt qui in religionis negotio ſui tantum cerebri commenta ſequuntur; omni interim Antiquitatis & Eccleſiæ auctoritate contemta Sed ad Arundelium redeo, cui poſt hanc ludificationem multum auctoritatis deceſsit. Alter vero; Norfolcius ſcilicet Thomas Hauuardus quem itidem ad ſuas partes blanditijs allexerat, non auctoritatem tantum, poſtea verum etiam vitam, capite ex Eliſabethæ iuſſu multatus A. 1572. amiſit, veluti Natalis habet ſuſpenſus & in partes diſſectus, velut læſæ maieſtatis reus. Epiſcopi qui Parlamenti decretis aſſentiri nollent, dignitatibus deiecti fuerunt, vno ſolo excepto. Accidit id A. primo Eliſabethæ Chriſti 1559. quo Elienſis Epiſcopus Thomas Thirlbæus reformationi Eliſabethæ reſiſtens in Turrim Londinenſem eſt coniectus, & Lincolnienſis Epiſcopus Thomas Wathonus cuſtodiæ datus, vti & Conuentrenſis atque Lichfeldenſis Radulphus Baynus, ac Gilbertus Bournus Bathoniæ ac Wellenſis Epiſcopus tum Exoniæ Iacobus Turberuilius. Norvvici Ioannes Hoptonus. VVigorniæ Richardus Patus. Ciſteſtrenſis Ioannes Chriſtophorſonus, Petroburgenſi David Poole. Eboracenſis Nicolaus Heath. Dunelmenſis Gurbertus Tonſtallus. Carleolenſis Ovvinus Ogelthorp. omnes exauthorati à Noua Primate & Parlamento, ſubſtitutis ijs quorum nomina deſcribi cenſeo indignum. Vnus, inter omnes Epiſcopos ſub Maria Regina receptos, Landauenſis Antonius Kirchin Dunſtan ex Monacho Weſtmonaſterienſi Epiſcopus ad æternam nominis ſui ignominiam Iuramento de primatu Eliſabethæ ſubſcribere non erubuit. Itaque ſæculares principes clerum deſerendo patriam ſuam infinitis calamitatibus ſubiecerunt; quibus ipſi poſtea miſerabiliter inuoluti fuerunt. (e) Alias certè Clerus ſumma conſtantia vtebatur. Feriæ Dux, qui tamquam Legatus Cæſaris hactenus conſilijs interfuerat, vbi miſceri omnia vidit, impetrata à regina facultate è regno diſceſsit, cumque eo Catholici non pauci, qui hæreſeos iugum ferre recuſabant: quibus deinde Hiſpaniæ Rex laudabili inprimis liberalitate ad ſubleuandas vitæ neceſsitates ſubuenit.

VI. Quum in ceteris Chriſtianæ Reipublicæ regnis hæreſes fere ab inquietis & turbulentis hominibus innectæ & ſtabilitæ ſint: in Anglia ſchiſma ab ipſis Regibus ortum habuit, vt Regale merito dici poſsit. Primam ei feneſtram aperuit Henricus VIII. quod ab Eduardo fotum & auctum, tandem ſub Eliſabetha totum regnum occupauit. Ecce vero: vix regno inaugurata fuerat Eliſabetha, quum ad eam fama perfertur, Mariam Scotiæ reginam, Galliarum regis filio primogenito Franciſco Valeſio quem Delphinũ vocabant, nuptam Anno 1558 Aprili menſe pro Angliæ regina ſe gerere, eumque titulum & inſignia publice vſurpare. Credibile ſane eſt, ob hanc iniuriam (vti videri volebat) Eliſabetham poſtea in miſeram illam reginam, defuncto marito, tanta perfidia ſæuijſſe vt infra oſtendam. Eliſabetha grauiſsimi belli metu implicita; à pecunia etiam & opibus pro neceſſitate parum inſtructa; regno inſuper in factiones ſciſſo ac diſtracto, quum omnia diſpexiſſet, non modo tantis ſe difficultatibus expedinit, verum etiam rete contexuit, quo miſerabilem illam reginam inuoluit. Regnum ſæuitiã & crudelitate, vitam diffidentia tuebatur. Tantum vero aberat vt regni conſortem ſibi aſciuerit, vt etiam potentiſsimos orbis Principes inani ſpe ludificarit, ſeque dixerit Virginem permanſurum, ac velle vt in marmore ſub quo ſepulta iaceret, hæc verba inſcriberentur: *Hic ſita eſt Eliſabetha, quæ (tot) annis Regina, & tota ætate ſua Virgo fuit.* Pulcrum ſane elogium, ſi re tam verum quam verbis ſplendidum fuiſſet.

Porro optimatibus iuſiurandum illud ſalua conſcientia ſe præſtare non poſſe dicentibus, curauit vt ſæculares Principes exciperentur, mo-

e Herodotus.

do ſuis ſuffragijs Epiſcopos clericóſque ad hoc iuramentum lege compelli permitterent. Ita multi ex magnatibus hac cautione pulcre ſibi proſpectum putantes, de Epiſcopis ac Paſtoribus ſuis non multum curarunt, eoſque irreligioſis iſtis legibus obnoxios reliquerunt. Quod ſtrategema illa in patris ſchola didiciſſe videbatur. Hic enim quum ad monaſteriorum Religioſorumque bona occupanda animum adieciſſet, facile in comitijs quod voluit effecit, non ſolum per Principes laicos, ſed etiam Prælatos Eccleſiaſticos ſæculares, qui parum ſua intereſſe putabant quid de Religioſis perſonis rebusve monaſticis ſtatueretur: ſed tandem & ipſi poſtea in prædam ceſſerunt. In hac tanta rerum perturbatione Nobilitas fere omnis quæ ab aula aberat, vt & populus magna ex parte Catholicam ſequebatur religionem. Sola Londinenſis vrbs & aula regia maxime erant corruptæ. Principes plerique Caluiniſmi ſtudium palam ſimulabant, clam tamen Catholicorum more viuebant. Ne vero aut reginæ gratia aut muneribus & dignitatibus exciderent, Caluiniſtarum conciones quidem publice audiebant, domi vero ſacrum Catholico ritu ſibi peragi curabant; ſic Deo & diabolo ſimul ſeruientes. Sed Principes illi Prælatos Eccleſiaſticos deſertos paſſi, & ipſi tandem à Deo deſerti, miſerabiliter perierunt.

ANGLORVM RELIGIO AB ALIIS ſectis in quibus differat. Eliſabetha religionem mutat, retentis tamen quibuſdam ex Catholica Eccleſia, &c.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *De religione Anglorum: & quomodo ea, tam ab alijs hæreſibus, quam Catholica fide, differat.*

II. *Diſputatio inter Catholicos & Caluiniſtas habita: poſt quam Miſſa abrogata, & Epiſcopi atque alij Catholici varijs modis fuerunt afflicti.*

III. *Pius V. Papa Angliam anathematis fulmine percutit.*

IV. *Eliſabetha regina in rebus ſpiritualibus & ab Eccleſia dependentibus magnam ſibi auctoritatem impie ſumit.*

V. *De Anglicanis in Belgio, Gallia, & Roma Seminarijs. Item de Martyrologio hæreticorum.*

VI. *Eliſabetha S. Crucis ſignum in honore habet & Caluiniſtas reformationem à ſe præſcriptam amplecti cogit.*

I. NVnquam Africa, *monſtrorum parens*, ob monſtroſos diuerſorum animalium inter ſe congredientium partus à veteribus dicta, vllam tigridem tam maculoſâ, aut quamcumque aliam beſtiam tam variegatâ pelle produxit, quantam Anglia in Leopardis ſuis, quibus pro inſignibus vtitur, non quidem coloribus, ſed religionum ſectis, earumque legibus ac ceremonijs plurimum inter ſe diſcrepantibus, varietatem ac difformitatem oſtendit: cuius nos hic aliqua lineamenta leui penicillo adumbrata, toti orbi ſpectanda proponemus, vt lectores hæreſeos multiplices formas non cognoſcere tantum & admirari, verum etiam deteſtari diſcant. Eliſabetha quidem (cui Leopardos pro inſignibus nemo inuidere debet) cæco conatu tam variam, verſipellem, ac confuſam ex omnibus ſectis Eccleſiam ædificauit, vt quamuis nihil fere Catholicum habeat, tamen nec Huſſitica, nec Lutherana, nec Zuingliana, nec Caluiniana, nec Catabaptiſta dici poſſit, & tamen ex omnibus aliquid in ea agnoſci poſſit: à Catholicis rerum exteriorum cortices & ceremonias, à ſectarijs cultus interiora & doctrinam mutuata. Primum ergo Viſitatores conſtituit, qui religionem ad eam formam qua ſub Eduardo VI. fuerat, reformarent. Dignitates Eccleſiaſticas quibus vellet, diſtribuit Epiſcopos conſecrat, veſtitum Eccleſiaſticis præſcribit, ceremonias aliaque quorum myſteria non caperet, proſcribit, pro lubitu denique omnia fert & agit. Cum Gallis Caluiniſtis non leuis ei erat contentio, quos nimis multa reijcere, & religionem omni religione nudatam ſequi dicebat: vt & Hugonota quidam Vaſco, *Catholicorum religionem nimis pinguem, Caluinianorum nimis macram eſſe dixit.* Eccleſiaſticos etiam à laicis veſtitu diſcerni omnino volebat: quæ etſi tamquam ſuperſtitioſa & Papiſtica explodrent Caluiniſtæ, illa nihilominus in ſententia perſtabat, inquiens, *Deum ſemper externis ceremonijs coli voluiſſe. altaria, cereos, ſuffumigationes Veteris legis vſu eſſe approbata.*

quum

quumque tam operoſe Principibus ſeruiatur, quanto magis Deo, regum regi, &c. Hanc vero externam religionis ſpeciem conſeruari volebat, vt populus tali mutatione minus offenderetur. Vnde Eccleſiaſtici non modo diuerſum a laicis veſtitum, verum etiam priſca Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, presbyterorum, Archidiaconorum, Canonicorum, nomina retinuerunt. *Relicta etiam in templis & compitis S. Crucis aliaque ſanctorum imagines; & orationes pro defunctis haberi iuſſa.* Cum Abbate etiam Vvſtmonaſterienſis egit Eliſabetha, *vt vnà cum monachis in monaſterio permaneret, & ſecundum leges præſcriptas ſacra adminiſtrarent:* quod facere illi recuſarunt. *Organa etiam, cantus, cerei, cappa, in vſu manſerunt; nec inuſitatum erat baptiſmum ſine concione adminiſtrare, aut frontem cruce ſignare. Cœnam Domini celebrantibus miniſtrorum vnus panem, alter vinum porrigit,* idque Muſcatellum nonnunquam. *In funebribus cantum adhibent, Adulterij conuicti publice alba amicti veſte producuntur. Regina in oppidum aliquod venienti clerus obuiam procedit. Eliſabetha natalis in Calendario rubris, Deipara vero atris & minuſculis litteris notabatur: & pro huius laudibus, illius Londini veſperi decantabantur. Ieiunia hodieque non religionis, ſed publici commodi cauſſa obſeruantur. Caluiniſtæ Galli, Belgæ, ſuas Londini habent Eccleſias:* è quibus illi immodeſtis ſtudijs Cruces, imagines, altaria, feſta, ieiunia profliganda eſſe aſſiduò clamant.

II. Hanc Eccleſiæ deformationem vel euerſionem potius quum plures Catholici ægerrime ferrent, ac hæreſi, quamuis irrito tandem conatu fortiſſime ſeſe opponerent; regina, vt imperitis aliquo modo ſatisfieret, publicam inter Catholicos & Proteſtantes diſputationem inſtitui voluit. Dicebant Catholici *æquum non eſſe vt quæ iam à multis ſeculis tot Pontificum, Conciliorum ac Patrum iudicijs definita, & ab Apoſtolis quaſi per manus accepta ſint, in quæſtionem vocentur; quia tamen regina id vellet, paratos ſe indubitatam ſuam fidem omni loco ac tempore defendere.* Propoſitis ergo in quæſtionem aliquot articulis, dies & locus diſputationis deſignati ſunt. Iudex delectus Nicolaus Baconus, homo laicus, & pertinax hæreticus, aſſiſtente in ſpeciem Archiepiſcopo Eboracenſi. Vix cœpta diſputatio irruentis multitudinis impetu & clamoribus ita perturbata fuit, vt peragi nihil potuerit. Inſignem animi magnitudinem oſtendebant Epiſcopi, quorum plerique omnium periculorum ſecuti, Excommunicationis cenſuram contra Reginam aliosque adhibendam cenſebant: ſed prudentioribus placuit, rem eam Romano Pontifici committendam potius. Nec multo poſt Pius IV. de tota hac re certior factus, Legatum in Angliam miſit, qui tamen Inſulæ ingreſſu fuit prohibitus. Et quãuis Pontifex reginam poſtea quoque ſollicitarit, vt legatos ſuos ad Tridentinum Concilium mitteret, Epiſcopi tamen nouitij, ignorantiæ ſuæ ſibi conſcij, Reginæ id diſſuaſerunt.

Eodem anno Eliſabetha publico Edicto, *ne poſt feſtum S. Ioannis Baptiſtæ ſacrum Catholico ritu fieret, prohibuit, ijs qui quodcumque officium Eccleſiaſticum Romano more adminiſtrarent, aut adminiſtrari ſibi curarent, graui indicta mulcta; nimirum vt qui in hanc legem prima vice commiſiſſet, vel ducentos aureos penderet, vel ſex menſibus in vinculis eſſet; ſecunda vice quadringentos aureos exſolueret, aut vnius anni vincula pateretur: tertia demum vice perpetuis carceribus addiceretur, omnibusque bonis mulctaretur.* Et hic ille dies fuit, quo hora Sathanæ & poteſtas tenebrarum in Angliam incubuit, ſublato quotidiano illo & ſolemni ſiue *Iugi ſacrificio* de quo prophetauit Daniel in diebus antiquis (*a*), Epiſcopi qui impietatibus his nullo modo conſentire volebant, præter vnum omnes de gradu & dignitate depoſiti, & in carceres ac cuſtodias coniecti ſunt, & longo tandem miſeriarum pleriquе tædio exſtincti. Catholici magno numero ex Inſula in varias orbis partes diſcedebant. Academiæ omni ornatu, pulſis Profeſſoribus, ſpoliatas ſe lugebant.

Pius V. qui tum Catholicam Chriſti regebat Eccleſiam, vt gangrænam hanc ſanaret, vel ſiſteret ſaltim, quum lenibus remedijs hactenus nihil profectum videret, aſperis vti ſtatuit; *lata in Eliſabetham Excommunicationis ac depoſitionis ſententia:* quæ quum paſſim exſtet, reperere hic eam nolo. Ob hanc ad Epiſcopale palatium Londini affixam nobilis quidam capitis ſupplicio fuit affectus. Qua re offenſa Eliſabetha, leges valde cruentas contra veteris fidei cultores promulgauit, quibus cautetur, *Primo. Ne quis Eliſabetham hæreticam, ſchiſmaticam, infidelem aut vſurpatricem vocet, ſub pœna capitis. Ne quis aliam quamcumque certam perſonam nominet, cui regnum, vel viuente vel mortua Eliſabetha, iure deberi dicatur, excepta Eliſabethæ legitima prole. Ne quis aſſerat, acceptas aut*

a *Daniel. cap.* 8 & 11. & 12.

aut geſtet vlla ſacra munuſcula, qualia ſunt Agnus Dei, cruces, imagines, calculi benedicti, &c. Bullas autem, Breuia Apoſtolica, inſtrumenta. &c. Roma deferre capitale ſtatuitur, vti etiam Eccleſia Romana reconciliari, Crimen læſæ maieſtatis pronunciatur. Eorum qui propter religionem in exteras regiones traiecerant, bona regio fiſco addicuntur. Non tamen interea magni quidam viri Catholicam religionem ſcriptis propugnare ceſſabant: inter quos *Nicolaus Harpesfeldus* in carcere egregium opus contra Centuriatores Magdeburgenſes, Copi nomine editum, conſcripſit; item *Thomas Hardingus, Nicolaus Sanderus, Gulielmus Alanus, & Thomas Stapletonus*, offenſi præcipue Ievvelli cuiuſdam Superintendentis Sariſburienſis Impudentia, qui in concionibus ſuis, vt erat diſertulus & animoſus, vehementer aſſerebat, *Proteſtantes nihil præter S. Scriptura, & antiquiſſimorum Conciliorum & Patrum auctoritatem tueri*, &c. Retundebatur hoc palpabile mendacium ſtupidi hominis ab Hardingo Catholico & alijs multis; verumtamen ille quaſi nihil audiret aut intelligeret, eadem mentiendo progrediens in concione ad crucem Paulinam habita enuntiauit fidenter, neſcio ex ignorantia, an malitia, certè falſo: *Multa eſſe dogmatum Pontificiorum capita, quæ nullo vel ſacra ſcriptura Teſtimonio poſſent comprobari, vel Patrum aut Conciliorum, dummodo ſexcentis poſt Chriſtum annis non eſſent recentiores, approbatione fulciri, ſpeciemue veri accipere. Impudens dictum, hominis parum verſati, præſertim pollicentis ſe continuo partibus aduerſis acceſſurum ſimul atque vnicum huiuſmodi Teſtimonium produxiſſent. Capita erant* XXVII. *quorum præcipua erant: De Miſſa priuata; de ſacra ſynaxi ſub vna ſpecie: de lingua non intellecta vſu in precibus de primatu Romani Pontificis; de transſubſtantiatione, de imaginum cultu, de ſcripturarum Lectione &c.* (*b*) His ille miſer apud plebem rudem Hiſtoriarum & Conciliorū & patrum domi ſuæ detriumphabat Catholicam Eccleſiam, perinde ac Thraſo ille qui de lupo in ſilua ſibi oblato vane iactabat, ſeſe in rictum eius immiſſæ brachio ad caudam vſque pertingendo, animal totum invertiſſe, veluti quandam rebus vacuam peram. Sed facile triumphabat, vbi omnium ora Edicto Reginæ, adeo erant obſtructa, vt nec hiſcere ſine Maieſtatis læſione liceret. Vt tamen vani hominis vel nunc, qui iſta protrita ſcruta magni faciunt, intelligant fatuitatem, videant obſecro Catholicos, qui iſta tractarunt, quique maxillas illas leoninas fregerunt. Quid enim ais Ievvelli? An Miſſa priuata non habet apud te in ſcriptura ſacra teſtimonium? obſecro te cum Chriſtus Dominus in cœna vltima panem accipiens & gratias agens &c. *Obtulit corpus & ſanguinem ſuum in remiſſionem peccatorum, & dixit eadem myſteria ita ab ipſis tractanda & offerenda eſſe pro multis*? An tunc in Templo Ieroſolymitano erat, an in cœnaculo? An quando Apoſtoli per domos frangebant panem, in templo coram populo vniuerſo fregerunt? & cum S. Lucas Act. 13. ſcribebat λειτουργούντων δὲ καὶ νηστευόντων αὐτῶν, *illis autem Sacrificantibus & ieiunantibus*, (vti Veſter Eraſmus & ante & poſt Lutherum vertit) ſiue vt vulgata habet *Illis autem Miniſtrantibus Domino & ieiunantibus*, & vt habet Anglica verſio. *As they miniſtred to to Lord, and faſted.* Hic tu Ievvelli ſtrenue finge nullam eſſe miſſæ priuatæ mentionem in ſcriptura, & dic miniſtrate Domino & ſacrificate, & Liturgiam Græce, Latine Miſſam celebrare, non eſſe in ſcriptura, & ſimiliter cætera capita tuæ impudentis aſſertionis pari modo dic non eſſe in ſcriptura fundata, tunc ſane rem tua fronte dignam præſtitiſti. Sed larua illa quum ſæpe, tum non ita pridem in Gallia Caluiniſtis detracta eſt, publice multipliciter commiſſæ falſitatis conuictis, per Tabulam Chronologicam Gualterij &c. ſed ad rem.

IV *Omnibus etiam Catholicis, qui religionem ſaluam cupiebant Eliſabetha publicorum munerum & ærarij adminiſtratione interdixit.* Vnde factum eſt, vt non pauci diſſimulatione ſibi vtendum putarent, quo fortunis ſuis conſulerent; quamuis maior Nobilitatis, vt & plebis pars adhuc eſſet Catholica, nec vere vllæ prouinciæ aut ciuitates, præter Londinum & quaſdam maritimas hæreſin amplexarentur. Multi tamen, vt dixi, dum reginæ gratiam venantur, longe grauiſſimum Dei odium incurrere non dubitarunt. Infelices, quicumque Deo imponere ſe poſſe exiſtimant: qui vt non fallit, ita nec fallitur. Certe quoquot tum temporibus obſecundandum putabant, paullo poſt vel in hæreſin inciderunt, vel alijs modis perierunt. Eliſabetha interim *in eos qui ritus Parlamentarios non ſequerentur, diligenter inquiri, & eos qui diebus Dominicis conciones non frequentaſſent, duodenis ſolidis multari iuſſit*: quæ mulcta poſtea valde aucta fuit Meliori certe ſorte perfida illa Iudæorum natio Romæ eſt, qui non omnes, ſed tertius quiſque in ſacram ædem

Mineruæ

b *Godvvinus de Præſulibus Angliæ in 38. Epiſcopo Sariſburienſi.*

Mineruæ ſingulis diebus Sabbathi venire coguntur, vt vbi de erroribus ſuis admoneantur, & contra ſe condemnationem ex ipſis Rabinorum ſcriptis audiant. In omnibus porro Eliſabetha ſummam tam de religione quam cæremonijs ſtatuendi poteſtatem ſibi arrogans, *ordinauit etiam vt diebus Mercurij, Veneris & Saturni ieiunium obſeruaretur, cum admonitione tamen, ne quis exiſtimet in eo religionis, ſed reipublica potius habitam fuiſſe rationem.* Mercurianum vero illud, Cæcilianum à quibuſdam dictum fuit, quod Cæcilius reginæ Secretarius auctor eius vulgo haberetur. Nec tantum vero regina in fide, cultu & doctrina normam clero præſcribebat, facultatem concionandi dabat & auferebat pro arbitrio, ſed etiam concionem habentes aliquando è regio ſolio alloquebatur: quemadmodum aliquando Eccleſiaſtem ſuum coram ipſa perorantem interrupit his verbis: *Domine Doctor vagaris, & effutis multa impertinentia. Recipe te ad textum quem exponendum ſuſcepiſti.* Galliarum regis Orator Lamotta Fennelonius duorum in Angliam attulerat, inſignia Ordinis S. Spiritus, & nouum Calendarium a Pontifice reformatum. Et illa quidem ſtatim placuerunt: *Calendarium vero quia à Pontifice venerat, initio quidem ſuſpectum, poſtea tamen quum iuſſu Reginæ examinatum ratione niti videretur, receptum fuit.* Et hic quidem religionis tum erat in Anglia ſtatus, Reipublicæ vero in ſpeciem aliquam videbatur eſſe tranquillior: vtpote pace apparente per totum regnum conſtituta. Interim nuptias Eliſabethæ multi magni Principes ambiebant, etiam Catholici, ea ſpe, fore, vt tam eam quã regnum ad Eccleſiæ vnitatem hac ratione aliquando reducerent. Et omnibus quidem illa tam exteris quam indigenis ſpem faciebat, ne bellum aut ſeditionem in ſe concitaret; tandem vero omnibus illuſit, *Virginem ſe morituram dicens.* Quamquam autem Tridentinum Concilium Eliſabetham Catholicæ religioni tot damna inferentem excommunicare ſtatuiſſet: quo minus tamen id factum fuerit, Ferdinandus Imperator effecit, qui eam filio ſuo coniugem optabat & ſperabat. Quæ ſpes quum deinde etiam euanuiſſet, excommunicationis in ipſam lata fuit ſententia; ſed abſque vllo fere fructu, rebus iam valde mutatis.

V. Serpente per Angliam indies hæreſeos latius contagione, aliquot docti viri in Belgium abierunt, & Duaci ſub regimine D. Gulielmi Alani Copi, qui poſtea à Sixto V. ad Cardinalitiam dignitatem fuit euectus, in diſciplinam collegialem coierunt, & paulatim in numeroſum creuerunt Collegium, quod primò bonorum maxime eleemoſynis, poſtea incredibili ſedis Apoſtolicæ beneficio ſuſtentatum, multos peperit optime inſtitutos ſacerdotes. Quum autem per id tempus Geuſij in Belgio tumultuarentur, Collegium hoc, quod hæreticis maxime odioſum erat, Deo ita diſponente, & Rege Chriſtianiſſimo permittente, Rhemos migrauit, vbi poſtea feliciter floruit, multoſque viros pietate ac doctrina præſtantes produxit Anno MDLXXIX. Gregorius XIII. Pontifex aliud inſigne Collegium Romæ, ampliſſimis dotatum reditibus, inſtituit. In quo illud ſtupendum fuit, quod quum alibi etiam apud Catholicos multi ad Eccleſiaſticum ordinem emolumenti & honoris cauſſa feſtinent, Angli tamen, & in his Nobilium filij non pauci, ſine vlla ſpe præmij, immo cum diſpendio paternæ hæreditatis, & cum certa exſpectatione periculi & ignominiæ, ſacros ordines ſuſceperunt. Et ex his quidem Collegijs quamplurimi prodierunt, qui Catholicam rem non parum iuuerunt & recrearunt. Econtra hæretici vt ſuæ quoque Eccleſiæ ſplendorem aliquem conciliarent, noua Martyrologia & Calendaria ediderunt, in quibus Eduardum VI. Eraſmum, Petrum Martyrem, Huſſium, VViclefum, *Latimerum* & Crammerum notatos erat cernere. Buceri etiam quem Cantabrigiæ exhumatum & combuſtum fuiſſe diximus, cineribus vel vmbris potius honorem reſtitui volebant, publicis illi ac celeberrimis denuo peractis iuſtis. Oxonij vero Petri Martyris concubinæ oſſa è ſterquilino in quod coniecta erant, ſummo ſtudio collecta, non priſtinæ ſepulturæ, ſed S. Fridiſuidæ antiquiſſimo monumento illata, & venerabilibus reliquijs ita permiſta ſunt, vt diſcerni non queant, hoc addito impio Epitaphio: *Hic requieſcit religio cum ſuperſtitione.* Sed ſcribi profecto oportebat: *Hic iacet pietas cum impietate, ſanitas cum corruptione, bonum cum malo.* Quis neget hanc illam Senecæ vrnam fuiſſe, in qua aurum & vipera ſimul incluſa fuiſſe dicuntur? Quæ communio Chriſti cum Belial? Non ita ambitioſi ſunt Caluiniſtæ, qui in vepretis æque ac in locis conſecratis humari, iuxta æſtimant & recte, illi de ſe ſic ſtatuunt, vtpote hæretici, legibus ciuilibus obnoxij. Alia conditio ſanctorum quorum Deus oſſa cuſtodit, & de quorum honore, qui olim Martyrum ſepulcris fuit habitus, totam Anti-

quitatem teſtem habemus. Sed non in hoc tantum, verum etiam alijs, ac potiſſimum in gradibus & dignitatibus Eccleſiaſticis Angli à Caluiniſtis plurimum diſcedunt. Eliſabetha quidem Henrici VIII. *legem de Epiſcoporum ordinatione reſtituit, qua cauebatur vt electus Epiſcopus nullas quidem Bullas Pontificias, ſed regium tantum diploma adferret, ſecundũ quod à tribus Epiſcopis cum conſenſu Metropolitani ordinatus,* iubebatur eſſe verus Epiſcopus, atque ità dici; etiam ſolemni vnctione adhibita: quam tamen Eduardus VI. ſuſtulerat. Accidit tum, vt quum noui quidam Epiſcopi creandi eſſent, Catholicus qui ritè ordinandi poteſtatem haberet, quærerentur. Quum vero Catholicorum nemo id facere vellet, inſtabant vehementer apud Archiepiſcopũ quendam Hibernum, quem in vinculis Londini habebant, vt hac in re operam ipſis præſtaret, libertate & magnis præmijs propoſitis: qui tamen nullo modo adduci potuit, vt hæreticis ſacras manus imponeret. *Et cur, quæſo, illi in re cæteroquin etiam nihil valitura, tanta cura & ſollicitudine elaboraſſent, niſi conſcij ſibi fuiſſent, nequaquam ſatis eſſe vt extraordinariam quis miſſionem prætendat, niſi etiam certa ac ſpecialia eius ſigna proferantur? Quæ, obſecro confuſio futura ſit, ſi quiſque annunciando Dei verbo ſe velit ingerere niſi vocetur à Deo vt Aaron.* Ridiculum eſt videre qualia ſibi effugia quærant Miniſtri hi cum de Vocationis ſuæ certitudine examen ſubire coguntur. Alij Doctoralem ex Academia titulum, alij Baptiſmum, alij Magiſtratus iuſſionem, mox Bibliã mox alia obtendunt. Quandoque etiam, ſed fruſtra Hebræorum Prophetarum exempla obtendunt. Neque enim illi *altaria contra altaria erexerunt*, nullius ſchiſmatis auctores fuerunt, nullos ſacerdotes aut Leuitas, quantiſcumque etiam vitijs notabiles, ab officio deturbarunt, ut Noſtri Novi Euangelici attentant. Quemadmodum vero Lutherus, etiam deſerta Eccleſia, legitime ſe ab Eccleſia vocatum & ordinatum iactabat: ita Anglicani pſeudoepiſcopi eodem fuco vtebantur, & tamẽ hi ipſi in omni ſermone Eccleſiam totis viribus impugnarent. *At ſcitote, ſuaues homines, quamprimum contra Eccleſiam criſtas erigere & vociferari incipitis, tamquam deſertores vos è militum manipulo expungi atque exauctorari. Inepte Eccleſiæ prætendit auctoritatem, qui eam ipſe non agnoſcit.* Legatus aliquis contra dominum a quo miſſus erat conſpirans, cumque hoſtibus ipſius colludens, iam non legatus, ſed proditor dicendus eſt, eoque ab ipſo acta dominum non obligant. Eodem modo hæretici poſtquam ſeceſſionem ab Eccleſia fecerunt, merito omni quam ab ea acceperant dignitate & officio excidiſſe cenſendi, adeoque pro hoſtibus eius habendi ſunt. Tanto vero in maioribus anguſtijs Anglicanæ erant Eccleſiæ, quod nec à Caluinianis nec a Lutheranis Epiſcopos petere poſſent, quorum opera vterentur, quum tam apud hos quam illos nulli ſint qui vllam iuriſdictionem à Deo datam in animas habere noſcantur. Ex quo apparet quam vere iactet Caluinus ſe primitiuæ Eccleſiæ, quæ ſcilicet primis quingentis annis fuerit integritatem ſequi, quum munera hæc & titulos *Primatum, Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Archidiaconorum, Diaconorum, &c.* omni antiquitati notiſſimos reijciat atque explodat. Eadem fide ait *Epiſcopi, Sacerdotis, Paſtoris & Miniſtri nomen promiſcue in S. Scriptura vſurpari,* quod eius mendacium tota facile refutat. Antiquitas, quæ munera hæc diligenter diſtinxit, & vt Sacerdotes ac presbyteri ab Epiſcopo ordinarentur ſanciuit, vt ex præceptis Timotheo datis (c) liquet, ſui imperat *ne manus cito imponas.* & ipſimet Timotheo etiam manus impoſitas fuiſſe demonſtrat (d) & fortiſſimo Titi Cretenſis Epiſcopi exemplo liquet. quibus accedit Clemens qui huius modi munerum diſtinctionis ipſum S Petrum Apoſtolum fuiſſe actorem, vti & S. Anacletus aſtipulatur.

Sed vt ad Anglos redeamus, quum Noui Epiſcopi omni legitima ordinatione deſtituti eſſent, atque ipſis legibus Anglicanis vere probarentur non eſſe Epiſcopi; brachium ſæculare inuocare coacti ſunt, vt laici magiſtratus confirmationem in futuris comitijs acciperent: atque hinc nomen illis impoſitum, vt vulgi dicterio *Parlamentarij Epiſcopi* dicerentur. Atque hæc quidem prima fuit forma ſchiſmaticæ in Anglia Eccleſiæ. At obſecro vos, vbi legiſtis, vel Antiochiæ, vel Epheſi, vel Alexandriæ Epiſcopum à populo ſiue laicis fuiſſe electum? vel manus impoſitas? Nos ab Apoſtolis id factum ſcimus. Videte oro lepidam conſtitutionem: *Caluenus Epiſcopum à populo vult eligi nec tamen ipſe aut quiſquam aſſeclarum à populo electus fuit.* Hanc eligendi poteſtatem non Papæ & Epiſcopis, ſed populo tribuendam eſſe clamitant hæretici: interim ipſimet populo omnino vel de facie etiam ignotos in cathedram homines producunt: quos deinde ex vnius horulæ diu ante concepta, & ad verbum recitata concione de ipſorum

c 1. Tim. 5. d 2. Timoth. 1. 6.

Digitized by Google

ipſorum dotibus, collectis priuatorum aliquot ſuffragijs, æſtimatione facta, populo obtrudunt. Sed quid? An Electionem hanc, an vero Electionis iam ante minus rite factæ ſinale conſultam approbationem potius dicemus? contrario. Coniuratio dicebat quædam in ſimili perſona.

VI. Porro Eliſabetha regina, vt Catholicorum, & inprimis exterorum Principum offenſionum quodammodo mitigaret, multa ex Catholicis cæremonijs retinuit: inter alia vero publice in menſa; quam ad inſtar altaris in ſacello collocari iuſſerat, cereos duos publice proponi voluit, ſed eos numquam accenſos ac crucem etiam in medio argenteam; ſæpe etiam dictitans, vt tam regni ſui quam exteris Catholicis facilius imponeret, *ſi non tam voluntate ſua quam ſubditorum importunitate, vt religionem mutaret fuiſſe coactam: ea tamen in re magna vſam moderatione. Interim modeſta femina dignitates ac functiones Eccleſiaſticas diſtribuebat: quas ſine vllo ſcrupulo illi ipſi qui Geneua & aliunde ad plantandam Caluini eiuſmodi ſuperbos, & vt ipſe loquitur, Antichriſtianos in Prælatis Principatus ac dominatus deteſtantes, doctrinam venerant, auidiſſime captabant, omiſſa fidei, precum ac regiminis formula, quam præceptoribus ſuis in Eccleſias Anglicanas traducturos ſe receperãt, Reginali Prælaturæ & præſcriptioni ſeruiliter ſe ſubmiſſent*, verbis à factis ſuis met, & ab vtriſque ſenſu diſcrepantes, vt vel ex ſua ſecum pugna ſeſe hæreticos eſſe probarent. Vt tamen prælationis aucupes, & fæminei Pontificatus in Eccleſia Anglicana approbatores illi, extra Angliam exiſtentes, & inuidia honorum offenſos ſocios beneficio aliquo placarent, Caluiniſtis Gallis, Belgis, VValonibus certas Londini procurarunt Eccleſias; inter quas & Nouas has Anglorum ſynagogas acerrimæ poſtea digladiationes exſtiterunt, adeo quidem vt ex miniſtris Gallicanis nonnulli ſint poſtea coacti diſcedere dum in Puritanos & Caluino papiſtas ſcinduntur. Et ex illis contubernijs quidam etiam igni ſunt traditi nam ad eas Eccleſias mox ſub prætextu Caluiniſmi, ex varijs gentibus omnium ſectarum impuriſſimi quique homines commigrarunt.

Alia etiam inter Caluiniſtas & Anglos diſſenſio nata fuit, de apparatu ſcilicet & veſtitu clericorum. Regina enim mandarat, *vt tam in publico quam in templo Epiſcopi, Canonici, aut beneficium aliquod habentes, eodem fere veſtitu, qui apud Catholicos vſitatus eſt, vterentur.* Cui decreto Caluiniſtæ numquam acquieſcere voluerunt, ſed nuncios & litteras ad confratres in Gallia, Germania & Heluetia, maxime ad Theodorum Bezam & Petrum Martyrum miſerunt, eorum ſententiam & conſilium expetentes. Sed his omnibus poſthabitis, *Regina decretum ſuum obſeruari voluit, certe, quæ in omnibus hæreſibus eſt, confuſionis teſtimonio. quæ vt contra Eccleſiam vnanimiter omnes conſpirant, ita ſingulæ mutuam ſibi perniciem moliuntur.* Tandem vero, vt alibi dixi, Eliſabetha omnis generis hæreſibus totum receptum dare coacta fuit, ad ſui regni totale exitium.

Nam in Angliæ regno quatuor potiſſimum ſectæ ſub ea ſunt natæ, quæ ad Caluinianam proxime accedunt, cæremonijs tamen multum inter ſe diſcrepant. *Prima* eorum eſt qui Reginam pro Eccleſiæ capite agnoſcunt, *Regia inde, vulgo vero Anglicana dicta*: cuius fundamenta Henricus VIII. iecit, Eduardus eduxit & Eliſabetha ſtabiliuit de qua hactenus ſatis eſt actum. *Secunda eſt Catharorum ſeu Puritanorum, vel Conſiſteralium*: quod ex Conſiſtorij præſcripto omnia agenda eſſe cenſeant. De ijs ſequenti capite dicetur. Tertia eſt *Baronitarum* à Barone quodam auctore nomen habens: de qua Beza Epiſtola LXVIII. Quarta *Domus ſeu Familia Amoris dicitur*, quæ cæteras omnes capitali odio perſequitur. Huius auctor Batauus quidam Henricus Nicolai fertur. Omnes vero virulentiſſimis ſcriptis mutuo ſeſe exagitarunt; quæ paſſim exſtant Inter alios VVittegiftus magnum contra Puritanos volumen edidit, quo Anglicanæ Eccleſiæ reformationem rite factam, nec à Geneuenſibus formulam eius petendam eſſe contendit. Eoſdem Baronitæ noua Angliæ Prodigia appellant. Stapletonus Puritanos ait reginæ primatum deteſtari, eamque ob cauſſam duobus Reginæ iuſſu, laqueo gulam fractam; ſexdecim vero circiter Geneuam ad Bezam aufugiſſe, ſed non hic finis malorum.

DE ILLEGITIMIS HÆRETICOrum Miniſtrorum connubijs. De Puritanis. De Catholicorum quorundam martyrio: & inuincibili feminarum aliquot conſtantia.

Capvt XI.

ARGVMENTVM.

I. *Sacerdotum in Anglia vxores & ſpurij in ſummo ſunt contemtu.*

V 2 II De

II *De Puritanis hæreticis.*
III *Rigidum contra Catholicos Edictum.*
IV. *Catholici quidam Angli martyrium paſſi.*
V. *P. Paſſonii martyrium, & incredibilis quarundam feminarum conſtantia.*
VI. *Sex Religioſorum conuentus ex Anglia emigrant: moniales vero quod Anglos aliquot ad Catholicam fidem conuertiſſent, puniuntur.*

I. POſſumuſne dicere, Thebanos iure merito in templo quodam ſuper quadrata columna tabulam collocaſſe, in qua diræ & horribiles exſecrationes contra Minyn, eo quod Ægyptios à tranquilla & frugali vita ad voluptariam traduxiſſet, inſculptæ erant vtique dices. & non hæreſiarchas illos deteſtabimur, à quibus tot homines *abiecto caſtitatis voto*, in immundam omnis immunditiæ abyſſum præcipitati ſunt, & tamquam Herculis olim ſacerdotes, qui femineo habitu ſacrificarunt, tandem à carnis voluptatibus victi, feminæ contubernium Deo prætulerunt? Apud Romanos Flamini Diali fermentum deguſtare nefas erat, eo quod corruptionis ſit ſymbolum, & ſi nimium in farinam mittatur, panem acidum & ingratum reddat. At quam multi ſacerdotes Chriſtiani fermentum illud corruptionis & immunditiæ deguſtarunt, quod poſtea panem illum Eccleſiæ ſanctificatum, quo anima & corpus noſtrum nutriuntur, corrupit? Fermentum hoc ſenes illæ & laſciuæ fuerunt feminæ, quorum impudico amore Noui illi Epiſcopi, excucullati monachi, perfidi ſacerdotes, Canonici & quicumque alij Clerici, pudicitiæ & continentiæ non minus atrox bellum indixerunt, quam prædeceſſores illorum & priſci ſacerdotes contra carnis libidines geſſerunt. Gulielmus Roſſæus (a) *infamibus hæreticorum matrimonijs nihil frequentius eſſe dicit, quam adulteria & repudia*: vt litium inde natarum frequentia teſtatur. *Inter Anglicanos Miniſtros* Sebaſtianus Haſius inquit, *frequens eſſe velut mercimonij genus, vxorum permutationem. Poynetus* Vintonienſis Epiſcopus, ſua non contentus, alienam etiam vxorem rapuit ac Maria regnum exorſa male conſcius in Germaniam Argentoratum vſque profugit (b) *Crammerus* ille Mulieroſus, & bigamus Archiepiſcopus, ducta in Germania Oſiandri Hæreſiarchæ nepte (c) quacumque iter faceret, concubinam arcæ incluſam, inter ſupellectilia ſecum vexit, illam neceſſitatis vas appellans. *Caſtellus* concionator quidam, Creſcens vulgi ioco dictus fuit, eo quod omni fere ſermone illud, *Creſcite & multiplicamini*, inculcaret. Quia vero vxorati hi Epiſcopi à regni ordinibus impetrare non potuerunt, vt proles ipſorum haberentur legitima, & plerique tam infelices erant vt ſcorta fere pro vxoribus duxerint: præſcriptum eſt à regina, vt nec preſbyteri nec Epiſcopi vllam deinceps feminam in coniugium acciperent, niſi prius certorum hominum iudicijs approbatam. Nihilominus tamen pauci inueniebantur, qui id genus hominibus etiam Archiepiſcopis, filias ſuas vxores dare vellent; connubia hæc infamia eſſe exiſtimantes. Collegiorum quidem Rectoribus permiſſus erat coniugij vſus interdicta tamen vxorum in collegijs cohabitatio, ne iuuentus ſcilicet corrumperetur. Nihil certe fere vmquam hæreticis tam probroſum fuit, quam iſta tam coniugiorum quam prolis publica & omnium iudicijs approbata infamia. In lege Moſaica agnum paſchalem manducaturis præceptum erat, vt à feminarum vſu abſtinerent (d) at laſciui illi hirci niſi concubinam habeant, vix dignos ſe putant qui ſacra tractent. Atqui dogma hoc nequaquam ex Conciliorũ canonibus hauſerunt, qui cœlibatum ſacerdotibus iniungunt. Concilium Nicenum I. (e) *ſacerdotibus prohibet, ne vllam feminam, exceptis matre, auia & ſorore domi ſecum habeant.* Quis vxorum mentionem non ibi facturum fuiſſe Concilium putet, ſi eas ſacerdotes habuiſſent? Calixtus Papa expreſsis verbis cœlibatum preſbyteris præcipit (f) Clemens I (g) Leo I. (h) Gregorius. (i) Origenes (k) aiunt, *ei tantum qui caſtitatis votum fecerit, licere ſacrificium offerre.* Chryſoſtomus in Homilia II. ſuper Iob inquit, *Epiſcopum monogamũ eſſe oportere, non quod hoc ita in Eccleſia obſeruandum ſit, vt uxorem habeat vel habuerit. Sed quod ſacerdotem omnino caſtitate ornatum eſſe deceat.* S. Auguſtinus in libro de adulterinis matrimonijs, *Solemus*, inquit, *clericorum continentiam eis proponere.* S. Hieronymus contra Vigilantium in hæreticos noſtri temporis *ſententiam damnationis pronunciat, qui adulterium caſtitati præferunt, & ma-*

a *Lib de iuſta Reip. in Hær. animad.* b *Goduuinus in Epiſcopis VVintonienſibus* c *Idem in Archiepiſcopis Cantuarienſibus.* d Exod 9. e *Conc Nic 1 can.3* (f) *Calix. apud Grat. diſt 27. can preſbyt* g *Clem 1. in can. Apoſt can.27.* h *Leo I. epiſt. 82.* i *Greg. epiſt. 42.* k *Orig. hom. 23 in Num.*

Digitized by Google

matrimonium apud Deum in maiori precio eſſe dicunt quam ipſam virginitatem. Et quidem huic potiſsimũ Virtuti hæretici iugulum inuaſerunt, vt per eius latus ceteras omnes peterent atque exſtirparent. Negari certe non poteſt, plures libidinis flammis quam religionis ſtudio accenſos, in Anglia, Germãnia, Belgio & alibi paſsim ad hæreticorum caſtra transfugiſſe, & etiamnum tranſire.

II. Verumenimvero vt impurus hic Miniſtrorum concubinatus ſpurios quamplurimos exclusit; ſic ipſa quoque hæreſis notham quandam ſectam excluſit, quæ olim tempore ita adoleuit vt matrem pæne ipſam ſuffocarit. Ex *Reformata* enim ſiue ea quam Eliſabetha inuexerat, & Caluiniſtica ſecta inter ſe colliſis alia quædam exſtitit, quæ Puritanorum dicitur, eo quod ceteris puriorem religionem habere ſe iactent. Anno M.D.LXXXVIII. in Anglia libellus prodijs, in Gallicam linguam deinde ab Hugonota quodam traductus, cuius auctor id vnice perſuadere conatur, inter Puritanos & Reformatos Chriſtianos nihil intereſſe: idque nomen illis tributum, qui Eccleſiam ad eam normam quæ Geneuæ, in Gallijs & Scotia obſeruatur, reformatam cupiebant. Idem tamen fatetur, Puritanos à ceteris Reformatis tamquam peſtem aliquam odio atque exſecrationi haberi. Inter alia facinora *Puritani hi, vt Caluiniſtæ in Gallia, clauſulam illam, Gloria Patri & Filio, &c. antiquitus ab Eccleſia ad refutandam Arrij & aliorum hæreſin filium cum Patre adorandum eſſe negantium, Pſalmis decantari ſolitam annexam, ſuſtulerunt.* Quod ſi quis ſcire cupiat quid Puritani de Parlamentaria illa reformatione & vulgaribus Proteſtantibus ſentiant; Reſcij Atheiſmos legat. Quis vero non diuina quadam prouidentia factum dicat, vt dum in Anglia, Londini præſertim, perſequutio Catholicorum ſumme ferueret, *Puritani* ibidem contra *Proteſtantes* inſurrexerint, eoſque ſcriptis & concionibus mirum in modum exagitarint? Eorum tres tum erant anteſignani: & quamuis omnes inter ſe diſſentirent, ſinguli tamen Propheticum ſibi ſpiritum arrogabant. Primus erat *Compingerus* quidam, qui *Pater miſericordiæ* dici voluit. Secundus, *Ardentonus* nomine, *Iuſtitiæ & vltionis præco*: Tertius, *Harqueletus*, fœdiori blaſphemia *Chriſti imago* dici exoptans. Hi omnes Regiam ſeu Parlamentariam eccleſiæ formam vt ſuperſtitioſam & impiam redarguebant, vtpote coronas ſuis capitibus aſſerere volentes, iuxta Apocalypticarum locuſtarum naturam: Itaque in reginam etiam acerrime inuehebantur, quod à Cantuarienſis Archiepiſcopi & Hattoni Cancellarij nutu & arbitrio tota penderet: eò tandem progreſsi, vt dicerent, *dignam eſſe reginam quæ à Deo puniatur & regno etiam priuetur, niſi Prophetis ad ſalutem ipſius excitatis dicto eſſet audiens.* Nihil vero in omni Anglorum religione (ſi modo religio dicenda ſit) tam religioſum erat, quod illi non vellicarent ac ſuggillarent. *Quin etiam futurorum prædictiones iactabant*, vti olim Phariſæi tempore Herodis fungentes à Deo conſtitutum eſſe vt ablato regno ab Herode in alium transferatur, cuius ipſi eſſent futuri nutritij qui Phariſæos fouerent, quibus alijſque artibus *non reginam tantum, ſed & vniuerſam aulam, adeoque totum regnum miris modis perturbabant*: ſic vt quemadmodum hæreſis Catholicam Eccleſiam perſequebatur paulo ante, ita nunc non minus ſeipſam conficeret, ac ſecum ipſa digladiaretur. Illud non ſine cauſſa miretur aliquis, repertos fuiſſe homines qui tam abſurdis ac nefandis dogmatis aſſentirentur. Sed nihil mirum: quum natura hominis tam nouitatis ſit auidiſsima quam corruptionis. Nefario cuidam nebuloni, qui Ieſum Chriſtum, vel imaginem eius ſe eſſe ferebat, Londini Anno M. D. XCI. die VII. Auguſti publice in foro gula laqueo fracta eſt. Alius pſeudopropheta, qui & ipſe tamquam alterum Meſsiam, ſe ad dexteram Dei collocarat, morti iam vicinus, horribiles effudit blaſphemias, Eliam inclamans, vt ignem cœlitus ad perdendos homines demitteret, eoque non cadente, peſsimam rem facturus circumſtantibus imprecatus eſt vt à Papa & peſte peſsimis modis perderentur. O homines, immo monſtra pluſquam furioſa. Atque vtinam cum huius vita inaudita hæc peſsimorum hominum rabies fuiſſet exſtincta! quæ multorum animis diu poſtea inhæſit. Eo tandem Puritanorum erupit audacia, vt *Nortonus* quidam librum, quo Regionales ſeu Parlamentarios Epiſcopos, eorum vitam & mores virulente traducebat atque oppugnabat, in lucem emittere conatus ſit. At quod iſte facere ab alijs impeditus non poterat in Anglia, Scoti quidam Puritani abunde præſtiterunt in ſua regione pro fratribus ſuis zelum aſſumentes, multis tam contra Reginam quam Anglorum Proteſtantium religionem libris vulgaris, ex quo factum eſt, vt regina Puritanos tandem ferre coacta ſit, vt & ipſa toleraretur ab ipſis,

& uno hoſtiũ cuneo liberata, tanto melius Catholicos primatum ipſius oppugnantes, exſtirpare poſſet. Menſe Octobri Hattonus regni Cancellarius, extremum vitæ diem clauſit, corde quidem Catholicus, ſed qui totum Reginæ ſe dederat, cui dũ placere ſtudet, in hæreſias malis actis animam diabolo ſacrificavit. Puritanos ille cane peius & angue oderat: ſed ambitione excæcatus, ceteris Proteſtantibus facile ſeſe accommodabat. Puritanorum vero præcipuus fautor & patronus erat Huntingtoniæ Comes, optimi Cardinalis Poli peſſimus pronepos, ad regnum hæreticorum opem acquirendum aſpirans.

Mortuo Hattono Cancellario (quod fuit XVII. Octobris) poſtridie regina Edictum ceteris quæ hactenus exierant multo rigidius contra Catholicos publicari iuſſit: quod nonnulli multo ante conceptum, ſed quo minus promulgaretur, à dicto Cancellario impeditum fuiſſe dicunt, eam præcipue ob cauſſam, quod eius auctor Cæcilius regni theſaurarius putaretur, à quo Puritanos quos oderat foveri non ignorabat. Harum vero legum duo ſunt genera. Aliæ enim ſunt pecuniariæ; aliæ capitales.

Leges Pecuniariæ.

1. *Quicumque ſedecim annos natus Proteſtantium concionibus & divino ſervitio intereſſe recuſaverit, ſingulis menſibus viginti librarum Anglicana moneta* (id eſt, ſeptuaginta ſcutatos Gallicos) *mulctam perſoluito. Qui in ære tantum non habuerit, tamdiu in carcere detineatur quoad perſolvere queat.*

2. *Miſſæ, etiam ſecreto, interfuiſſe convictus, totum annum in carcere detineatur, nec prius etiam poſt id tempus emittatur, quam centum & undecim ſcutatos perſolverit. Sacerdos vero qui Miſſam celebrarit, tamdiu & ipſe detineatur, nec prius dimittatur quam quadringentos & viginti duos fiſco regio penderit ſcutatos: itaque tot vicibus quot Miſſam celebraſſe fuerit convictus.*

3. *Nulli Eccleſiaſtico qui religionem Romanam & Papæ auctoritatem non publicè eierarit, ullum beneficium poſſidere fas ſit.*

4. *Qui eandem abiurationem non prius fecerit, ad nullum publicum munus adminiſtrandum admittitur.*

5. *Nullus ſcholarium aut litteratorum in Collegijs locum habere poterit, niſi prius in ingreſſu, vel graduum ſuſceptione Papæ in cauſſis Eccleſiaſticis auctoritatem eierarit.*

6. *Pupilli hæreditatem adire, aut fructus bonorum percipere non poterunt, niſi publicè prius iuramentum hoc præſtiterint.*

7. *Qui ſupra Baronatus ſunt dignitatem, & ad comitia vocari ſolent, nullum ſuffragij ius habeant, niſi Papæ auctoritatem prius eierarint.*

8. *Si quis iterum iuramentum hoc præſtare: ſecundum recuſarit, omnibus bonis mulctatus ad perpetuos carceres condemnator.*

9. *Qui Reginam ſupremum Anglicanæ Eccleſiæ caput eſſe negaverit, eadem pœna afficitor.*

10. *Qui munuſcula illa conſecrata, Agnus Dei roſaria Crucifixi imagines, & alia ſimilia in Angliam intuliſſe deprehenſus fuerit, omnibus bonis mulctator, & perpetuo carcere detinetor.*

11. *Qui pædagogum domi ſuæ habuerit Proteſtantium conciones & ſacra non frequentantem, aut à Calviniano Epiſcopo non approbatum, ſingulis menſibus tricenos ternos ſcutatos perſoluito, quam diu eum ſecum habuerit.*

12. *Qui noverit aliquem cuius opera alius cum Catholica Eccleſia reconciliatus ſit, aut reconciliatorem illum iuverit aut celarit, nec nomen eius ad magiſtratum detulerit, omnibus bonis mulctator, & in reginæ poteſtatem perſona ipſius traditor.*

13. *Qui alteri ſuaſerit ut ad Romanæ Eccleſiæ unitatem redeat, etſi id non procurarit aut effecerit, eidem pœnæ obnoxius eſto.*

14. *Qui auctor alteri fuerit, ut in cauſſis Eccleſiaſticis Papæ obediat, aut talem adiuverit, eandem pœnam luito.*

15. *Qui noverit aliquem qui perſuaderi ſibi paſſus ſit ut Papæ velit obedire, aut in futurum obedientiam promiſerit ſive hac in re ullum auxilium præſtiterit, nec nomen eius intra viceſimum diem ad magiſtratum detulerit, eadem pœna afficitor.*

16. *Qui ſacerdotem noverit, qui alteri abſolutionem dederit, aut illum iuverit vel celarit, eandem pœnam ſubito.*

17. *Sacerdos qui abſolvendi à Papa habet poteſtatem licet eam non exerceat, eadem tamen pœna punitor.*

18. *Qui talem poteſtatem habere ſe iactaverit, etiamſi non habeat, niſi rem ipſe aperiat eandem pœnam patitor.*

19. *Itemque, qui abſolutus fuerit, etiamſi id non petierit.*

20. *Qui religionem in Anglia iam uſitatam contempſerit.*

Digitized by Google

ſerit, eo fine vt alios ad Romani obedientiam Pontificis adducat, vel hoc ipſum effecerit, aut alij perſuaſerit vt quemcumque alterum ad Romanam religionem adducere conetur, eius bona fiſco regio cedunt.

Sequuntur leges Capitales.

1. *Quicumque dixerit, ſcripſerit, aut quocumque modo etiam rogatus confeſſus fuerit, Pontificem Romanum Anglicanæ eccleſiæ caput eſſe, aut quamcumque in id regnum poteſtatem habere in rebus Eccleſiaſticis, reus ſit Criminis læſæ Maieſtatis, & tamquam proditor puniatur.*

2. *Eiuſdem criminis reus eſto, qui ad Pontificem Romanum prouocarit, & Pontificias Bullas in Angliam Roma attulerit.*

3. *Item qui ſacra illa munuſcula, qualia ſunt Agnus Dei, roſaria, calculi benedicti, aut alias res eiuſmodi conſecratas in regnum apportarit.*

4. *Qui tertiùm requiſitus, Pontificiam auctoritatem ierare & ſupremam in cauſſis Eccleſiaſticis reginæ poteſtatem agnoſcere recuſarit, eiuſdem criminis reus eſto*

5. *Nec non qui Reginam ſchiſmaticam aut hæreticam eſſe dixerit ſcripſerit, aut alio quocumque modo aſſeuerarit.*

6. *Qui quamcumque perſonam ad Romanæ Eccleſiæ vnionem reduxerit.*

7. *Qui eidem reconciliari ſe paſſus fuerit.*

8. *Qui cuicumque perſonæ cum Romana Eccleſia reconciliationem procurarit.*

9. *Qui cuicumque vt ſe reconciliet, auctor fuerit, etiamſi eam reconciliationem ipſe non procurarit.*

10. *Qui alteri perſuaſerit, in rebus Eccleſiaſticis Papæ obediendum eſſe.*

11. *Item qui ille qui perſuaderi id ſibi paſſus fuerit.*

12. *Et qui vt alij id perſuadeatur procurarit aut conſilium dederit.*

13. *Qui poſthac in Pontificis futurum ſe obedientia promiſerit.*

14. *Quicumque ſacerdos Reginæ ſubiectum abſoluerit.*

15. *Qui abſoluendi in Anglia poteſtatem habuerit, etiamſi ea non vtatur.*

16. *Qui eam poteſtatem habere ſe iactarit, etiamſi non habeat.*

17. *Qui à ſacerdote vel prauia vel non prauia petitione abſolutus fuerit.*

18. *Qui alium abſolui procurarit.*

19. *Qui conſilium dederit, etiamſi abſolutionem non procurarit.*

20. *Qui vt alium quis abſoluat, conſuluerit aut procurarit.*

21. *Qui à religione in Anglia iam vigente alium dehortatus fuerit, eo fine vt Pontifici præſtetur obedientia.*

Ecce tibi omnium quæ vnquam fuerunt, iniquiſsime in Anglia de religione & rebus Eccleſiaſticis latas leges: quæ etſi ruinoſo admodum, vel nullo potius niterentur fundamento, ſeuere tamen in tranſgreſſores facta inquiſitione, multo ſeuerius ac crudelius exſequutioni demandatæ fuerunt. Supplicij vero forma ſic habet. *Damnatus crati ſupinus impoſitus, ad ſupplicij locum productus, & collo in laqueum inſerto aliquamdiu ad patibulum ſuſpenſus, inciſo fune ſemiuiuus demittitur: mox ſentienti adhuc virilia abſcinduntur, inde aperto ventre inteſtina extrahuntur, & in ignem proijciuntur. Tandem amputato capite, corpus in quatuor partes diſſecatur, eaque celebrioribus vrbis locis horribili ſpectaculo ſuſpenduntur: bonis interim omnibus fiſco addictis, & ſi nobili ſint familia, Nobilitatis inſignibus detractis.* Vides, quod nihil profecto crudelius eſt hæretico in alios poteſtatem habente, vtpote in quibus nihil omnino eſt Chriſtianæ humanitatis: qua feritate ita ſunt imbuti, vt ſi Catholici deficiant tunc eadem in ſeipſos quoque graſſentur. Noui iſti Nerones & Chriſtiani nominis perſequutores in Anglia Catholicorum ſanguinem ita ſitiebant, vt eo tinctus Tameſis ſæpe colorem mutarit. Interim tamen ijdem cum Catholicis quos funditus exſtinctos cupiebant, multo quam erat mitius agi clamabant. Quod ſi mille nouorum tormentorum ſuppliciorum formas, tum infinitam hominum ob Catholicam religionem varijs cruciatibus ſublatorum multitudinem enumerare hic velim; quauis Iliade maius, & cui nihilominus quotannis acceſsio aliqua fieri poſſet, opus mihi moliendum foret. Neque inter barbaras Indorum nationes, neque apud Margaiates & Toupinanbautios, neque inter Turcas & Arabes vnquam tot tamque crudelia facinora deſignata leguntur, qualia in Anglia inter Chriſtianos, ſi modo Chriſtiani dicendi ſunt quorum crudelitas & tyrannis nullo modo ſatiari poteſt.

IV. Verum vt ex quamplurimis paucos aliquot recenſeam, Anno MDLXXVII. Cuthbertus Maynus presbyter, primus ex ſeminarijs Anglicanis martyrium obiuit. Anno ſequenti Ioannes Nel-

ſonus

Digitized by Google

ſonus idem martyrium ſuſtinuit, eo quod etiam ex Calvini doctrina, Reginam hæreticam eſſe dixiſſet Anno MDLXXX. Gulielmus Tirvitus, Clariſſimi viri Roberti Tiruti equitis aurati filius primogenitus, religionis Catholicæ cauſa cōprehenſus, quod in ſororis nuptiis miſſam audiviſſe diceretur, in turrim coniectus eſt. Robertus Tirvitius Gulielmi frater, eadem de cauſa captus; & licet vehementer ægrotaret, nulla tamen interceſſione aut fidei ſponſione obtinere potuit, ut in turrim non conijceretur, unde paullo poſt mortuus eſt. Erant hoc ipſo tempore in hoc eodem carcere Hiberni proceres Catholici, Archiepiſcopus Armacanus, Comites Kilderenſis, & Clanticandenſis, Baro Delvinus, Nugentus item, Meuuſque nobiles, Rudolphus Cervinus, Thomas Cotamus, Robertus Jonſonus, Lucas Kirbæus presbyteri, Nicolaus etiam Roſcarocus, & Henricus Ortonus laici nobiles, ex alijs carceribus in Turrim perducti. Thomas Cotamus & Lucas Kirbæus presbyteri, Scavingeri filiam ad unam horam & amplius paſſi; ex quo prior copioſum ſanguinem è naribus emiſit. Rudolphus Cervinus, & Robertus Jonſonus presbyter, equulei tormento graviſſimè vexati. Rodulphus Ceruinus iterum equuleo ſubijcitur. Joannes Boſgravius Societatis Jeſu, & Joannes Hartus presbyteri, Joānes etiam Paſchalis nobilis laicus, ex alijs carceribus in hunc commutantur. Idem Joannes Hartus poſtquam dies quinque in terra decubuiſſet, ad equulei cruciatum deductus eſt; idem factum Henrico Ortono.

Anno Domini 1581. Chriſtophorus Tomſonus presbyter gravis, in Turrim deductus, eodem ipſo die equuleo ſubiectus eſt: Nicolaus Roſcarocus nobilis laicus equuleo tortus. Joann. Paſchalis & Herramus Stevenus laicus, tormentorum metu adducti, ut in publico conventu, nonnulla contra fidem profiterentur, nominatim ſe hæreticorum ſacra adire velle, inſequente die ad aliorum allectionem, liberi dimittuntur. Eodem die, eodemque conventu, Odoenus Hoptonus, Turris præfectus, cum eos militum vi ad eccleſiam pertraxiſſet, publicè proteſtatus eſt, ſe neminem in ſuo caſtro habere qui libenter eccleſiam proteſtantium non adiret. Joannes Nicolaus Miniſter antea Calvinianus, poſtea fictè Catholicus ut quaſi Roma rediens, & à fide excidens alios ad ruinam induceret exemplo, ultro ſe offerens ab hæreticis capitur & in Turrim conijcitur; ad quem Miniſtri ſtatim tamquam cum eo argumentum acturi, accedunt: ille autem ad diem ſtatutum fidem Romanam abiurat, & concionatoris munus contra Catholicos aſſumit, liberque ſtatim dimittitur. Idem Nicolaus ſuggeſtum conſcendit, in Romanum Pontificem, (cuius expenſis ſe aliquot annis Romæ vixiſſe iactitabat) invecturus, omnes captivi ad eum audiendum vi pertrahebantur, quem tamen debacchantem aliquoties interruperunt, & finita concione communibus vocibus exagitatum, exploſerunt. Atque ab hoc tempore ad feſtum uſque Pentecoſtes ſequentis, ſingulis Dominicis ac feſtis diebus cuſtodum ſive militum manibus, abrepti ſunt ad conciones hæreticas, quæ à miniſtris ad hoc deſignatis fiebant, audiendas; quot ſemper è ſuggeſtu diſcedentes præſente populo, mendaciorum conuincebant, & ad diſputationem prouocabant, exclamante interim & tormenta minitante Hoptono præfecto, ni tacerent. Id ſane eſt Libertatem conſcientiarum dare & vrgere, pudeat tam ſplendide mentiri. Thomas Brucous laicus collegii Romani paulo ante alumnus, in porta captus & ad Turrim adductus, in lacu ad menſes 5. detinetur. Geoig. Duttonus laicus ex alio carcere in Turrim perlatus cruciatuum metu poſt 64 dies hæreticorum poſtulatis ex parte conſenſit; vt adiret eorum ſacra: licet apertè profiteretur, ſe ipſorum communionem nunquam accepturum, ea tamen conditione libertate donatur. Ioan. Nicolaus iterum parata pro concione inuectura, pulpitum conſcendit, cuius honeſtandi cauſa nonnulli proceres, alijq; nobiles aulici, affuerunt; ſed ille tam ineptè ſe geſſit, ut eos puduerit, & Coramus presbyter mira ſpiritus libertate, graviſſimè eos officij ſui admonuit, quæ res mortis ſuæ deinde accelerandæ cauſſa fuiſſe putatur, Nicolaum tamen omnes ex eo die contempſerunt. Poſt Nicolaum diverſi miniſtri varijs temporibus inducti fuerunt, qui viciſſitudine quadam coram conviciarentur, ſingulis enim concionibus dum perſuadere volebant, ſeditioſos, rebelles, idololatras, ac perduelles appellabant. Alexander Briantus presbyter ex alio carcere, ubi ſiti ferè enectus fuerat, in turrim conijcitur, compedibusque graviſſimis per duos dies oneratur. Tunc aciculi acutiſſimi ſub ungues ei immiſſi fuerunt, ut confiteretur quo in loco P. Perſonium vidiſſet.

Digitized by Google

diſſet, quod fateri tamen conſtantiſſime recuſavit. Idem Briantus in lacum conijcitur, indeque poſt octo dies retractus eſt ad equuleum, quem paſſus eſt omnium graviſſimum in hoc ipſo die ſemel & die poſtero bis. ex ipſius tamen ore poſt auditum ſe nihil quicquam doloris ſenſiſſe in ultima hac corporis ſui diſtenſione, cum maximè ſævirent tortores, ut ingentes ei afflictiones inferrent. Joannes Paynus presbyter, proditione cuiuſdam Elioti, quem ille plurimis beneficijs affecerat, capitur, eodem etiam die Joannes Schirtus, & Georgius Godſalvus presbyteri comprehenſi, omnes in turrim conijciuntur.

Ceteros vero omnes quis enumeret? Quæcumque horribiliora tormenta, quoſcumque cruciatus exquiſitiſſimos, quoſcumque carceres ſpurcitiæ & horroris plenos cogitatione quis ſibi fingat, vix tamen eorum quæ Catholici in Anglia paſſi ſunt, vel minimam partem aſſequetur. Infiniti certe Prælati, Doctores & Confeſſores in carceribus paſſim mortui ſunt: qui etſi olim ad nullum alium uſum deſtinati fuerint, quam ut proditorum & ſceleſtorum hominum eſſent cuſtodiæ, cum tamen omnis generis, ſexus & ætatis hominibus, eo tantum quod Catholicam profiterentur religionem, pleni erant. In Briduelum carcerem olim meretricum cuſtodiæ aſſignatum, honeſtiſſimæ matronæ & virgines conijciebantur, inter quas iuvencula quædam Tonſonia nomine, miram conſtantiam præſtitit. In Cornubia provincia carcer eſt, in quo captivis præter panem [illegible] & aquam ſitu corruptam nihil præbitum fuit. Ijdem dum Londinum (quæ urbs centum leucis inde diſtat) deducuntur, equis macilentis per caudas invicem connexis ſine fræno, ſine ſella impoſiti, cruribus infra equi ventrem, & manibus ad tergum colligatis abripiebantur: quà iter facerent, à vulgo paſſim irriſi, & iniurijs affecti. O præclaros conſcientiarum Liberatum patronos!

V. Inter alios P. Pateſonus, in Collegio Rhemenſi educatus, in eundem carcerem cum ſeptem furibus detruſus fuerat: quos ille oratione ſua & admonitione ita convertit, ut ad ſupplicium producti, Fidem Catholicam omnes conſtanter ad extremum uſque ſpiritum profeſſi ſint. Qua de re accuſatus ille & crudeliſſime tortus, inter ſummos cruciatus animam Deo placide reddidit. Tres præterea ex eodem Collegio ſacerdotes, & duo Nobiles laici, quod cum ijs communicaſſent, extremo ſupplicio Londini affecti ſunt. Nobilis etiam femina Coplæi filia, cum alio Nobili capitis pœnam luerunt, quod Catholicum ſacerdotem hoſpitio ſuſcepiſſent: & quamvis vitæ gratia ipſis facta eſſet, ſi Calviniſticam Synagogam frequentare vellent, ut tamen ea gratia uterentur, adduci non potuerunt. Tres filias Helenam, Catharinam, & Mariam, quarum maior natu vix XVI. ætatis annum attigerat, matrona quædam nobilis, Alano Cardinali cognatione iuncta, habebat: quæ quum accepiſſet Edmundum Trafordum Reginæ emiſſarium, pervicacem Calviniſtam brevi affore, & grave periculum quum ob generis ſplendorem, tum opes (quas emiſſarij iſti unice venantur) ſibi imminere intelligeret, ſpiritualibus armis, & intimis ſacro illo viatico munita in tutum locum ſeſe recepit, relictis domi filiabus, quibus innoxiam ætatem præſidio fore ſperabat. Nec mora. Domus omnis ab hæreticis perquiritur; filiæ ubi mater ſit rogantur. Quam ut proderent, quum nullis precibus aut minis adduci poſſent, metuerent vero ne cruciatibus ſubiectæ fateri cogerentur; clanculum noctu & ipſæ diſcedunt, & quatuordecim dierum confecto itinere, tandem ad matrem perveniunt: cum qua in Galliam traijcientes, Rhemos ad cognatum ſuum Alanum confugerunt. Unius ex proceribus, Morganti nomine, uxori, ob Catholicam fidem accuſatæ, Regina impunitatem promiſerat, ſi modo templum, dum concionem haberent Proteſtantes, raptim vellet tranſcurrere: quæ quum reſpondiſſe, malle ſe mille vitas perdere quam quidquam in Catholicæ religionis præiudicium facere, multorum annorum carcere graviſſimiſque moleſtijs exercita fuit & defatigata. (a) In feſto Paſchatis tres itidem feminæ, cum ſacerdote qui Miſſam celebrarat, captæ, & ludibrij cauſſa per frequentiſſimas plateas, & ille quidem ſacris indutus veſtibus, ita ductæ & in carcerem detruſæ, ex legis præſcripto mulctam perſolverunt: ex quibus una Clithera, quod mira conſtantia reſpondiſſet, crudeli mortis genere extincta fuit, inter duas tabulas ſaxorum pondere exanimata.

VI. Inprimis vero Religioſorum conventus in Angliæ regno magnas ſuſtinebant calamitates, adeo ut ex quatuor, omnes inde in Belgium transfugerint, Franciſcani nempe & Carthuſienſes: rum

a *Vid. hiſt. Holingt. Anno* 1574.

Digitized by Google

duæ Monachorum familiæ. Quum autem ea quæ S Brigittæ conſecrata erat, creſcente quotidie monialium numero, ſed reditibus decreſcentibus, di.tueri ſe non poſſet, decretum inter Catholicos fuit, vt grandiores natu Rothomagum migrarent; iuniores ad parentes & cognatos ſe reciperent. Id quum regina comperiſſet, vnice his perſuadere conata eſt vt Caluiniſticam doctrinam amplecterentur; eumque in finem per procerum hæreticorum familias (erant enim pleræque nobili ortæ proſapia) eas diſtribuit. At tantum abeſt vt hæreticorum eis conuerſatio nocuerit vt etiam multas ipſæ ſuis perſuaſionibus, vita & exemplo ad Catholicam adduxerint religionem. Id quum magiſtratui innotuiſſet, in carceres inde & nonnullæ quidem perpetuos, detruſæ fuerunt Anno M.D CII. quo auctor Gallicè hæc conſcripſit, Burdigalam feminæ quædam religioſæ ex Anglia appulſæ ſunt: quæ opibus non mediocriter, cognatorum opera inſtructæ, in Hiſpaniam inde profectæ ſunt, monaſteria ibi ſuæ profeſsionis ingreſſuræ. Quis tantam conſtantiam, tamque admirabilem zelum non omnibus modis prædicandum dicat: quo imbecilles mulierculæ accenſæ, nulla viarum incommoda nulla maris aut terræ pericula, ſolo diuino fultæ amore, reformidarunt.

MIRA QUATUOR PUERORUM conſtantia. Ieſuitarum in Angliam ingreſſus, P. Edmundi Campiani, & aliorum ſacerdotum martyrium; cum miraculis aliquot.

CAPVT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Etiam infantes & pueri ab hæreticis Anglis martyrio affecti.*

II. *Catholici in Anglia nullam ob aliam quam religionis cauſſam puniti.*

III *Ieſuitæ in Angliam ingrediuntur.*

VI. *Edictum contra eos qui publicis hæreticorum concionibus intereſſe recuſant. P. Campianus capitur & martyrio afficitur.*

V. *Itemque ſeptem alij.*

VI. *Ioannis Nelſonij martyrium, conſtantia, & miraculum in ipſo & alijs diuinitus facta.*

I. AGe, Lector, iam in arenam Pythiorum ludorum deſcendamus, non quidem vt Pancratiatiſtas bene armatos, fortitudinis & roboris ſui egregia ſpecimina edentes, nec vt pueros cum pueris, vt olim ſolebat, commiſſos ſed potius, vt pueros, eoſque paucos, cum magna hæreticorum manu ad eius confuſionem congredientes ſpectemus. Supra quidem hæreſim velut arenæ incluſam ab vtriuſque ſexus hominibus in Anglia victam ac proſtratam vidimus: at iam videbimus, ingens hoc, informe & horrendum monſtrum ne contra pueros quidem ſe tueri poſſe. Leones à mulieribus & pueris vim abſtinent: quibus tamen ſæuiſsimi hi Leopardi & Anglicanæ Tigrides nequaquam pepercerunt Sed ad rem ipſam veniamus.

Anglus quidam Nobilis quatuor habebat filios, Thomam, Robertum, Richardum & Ioannem: quorum natu maximus iam decimumſextum ætatis annum agebat Hi dum in Lancaſtrenſi agro ſacerdotem qui diuinum celebraret officium, quærunt, à magiſtratu omnes comprehenſi fuerunt. Ad iudicium tribunalia producti, & vt Catholicam deſererent religionem & ſacerdotem proderent, tam minis quam promiſsis fruſtra tentati, tandem longa fame & ſiti cruciatu, quum iam iterum producendi eſſent, largiori vini potu inuitantur, vt ebrij vel tanto facilius flecterentur, vel in reſponſionibus hallucinarentur. At malitioſe ſecum agi grauiter conqueſti, eo die nihil reſpondere voluerunt. Inter alia multa illis magnifice à Comite Darbienſi promiſſa fuere: quæ tamen omnia magnis animis illi contemſerunt. Pædagogis deinde hæreticis in diſciplinam dati ſunt; vt ab eis corruptæ doctrinæ lac imbiberent. Sed ne hic quidem aſtus proceſsit. Tandem tres natu maiores fuga ſe ex hæreticorum manibus eripuerunt, & relictis ob Chriſti amorem omnibus fortunis, in Collegium Rhemenſe adſcribi voluerunt.

II. Verumenimuero operæ precium eſt ipſorum hæreticorum de ijs qui Eliſabethæ eiuſque Conſilij iuſſu ad ſupplicium rapti ſunt, loquentium teſtimonia proferre. Aiunt, illos non ob religionem, ſed proditionem ſupplicijs fuiſſe affectos At contrarium euincunt tum Conſiliarijs ab Eliſabetha datæ commiſsiones, tum leges ſupra poſitæ. Audiamus ipſorum verba. *Menſe Iulio* (inquiunt Holingshedo & Stouius in Annalibus An. 1559.) *Nicolaus Hethus alias Heath Archiepiſcopus*

Ebo-

Digitized by Google

Eboracenſis, Epiſcopi item Elienſis & Londinenſis, & alij tredecim vel quatuordecim ſimul comparere iuſſi coram Reginæ Conſiliarijs, eo quod recuſarent accipere iuramentum de Maieſtatis ſuæ primatu Eccleſiaſtico & de alijs religionis articulis, Epiſcopatibus ſuis priuati fuerũt: quod multis etiam Rectoribus, vicarijs, alijsque Eccleſiaſticis factum eſt, qui beneficijs ſuis exuti, diuerſis carceribus traditi fuerunt (a). Non ergo de crimine læſæ Maieſtatis, ſed de religione illi poſtulati fuerũt & damnati. Eandem ob cauſſam, quod ſcilicet Reginæ primatum fateri nollent, Cuthbertus Maynus, Ioannes Nelſonus, alij, extremum ſupplicium ſubierunt. Sed vt euidentiſſime intelligatur quam ob cauſſam Catholici in Anglia varijs pœnis affecti ſint, ſatis erit Parlamenti Edictum Anno M. D. LXXXI. publicatum proferre; in quo *omnibus omnia crimina condonantur, exceptis ijs qui in Catholica fide conſtantes permanerent: quos tamquam criminis læſæ diuinæ Maieſtatis reos puniri Edictum iubet.* Et tamen Eliſabetha toti Mundo perſuadere voluit, Catholicis ob conatus contra ipſius perſonam & regnum ſuſceptos, ſupplicia illa irrogata fuiſſe: quaſi pueri etiam, feminæ, & pauperes religioſi de euertendis regnis cogitarent. Conſtat profecto, iudices ſub ipſa ſchiſmatis initia hoc artificio vſos non eſſe, ſed reos ſimpliciter de Fide interrogaſſe. Sed mirum non eſt quod hæretici tantam martyrij gloriam ſanctis illis animabus inuideant: quæ tamen etiam in denſiſſimis Mundi tenebris tamquam ſol claritatis ſuæ radios vndiquaque ſparget. Sed iam aliorum quoque ibidem martyrium paſtorum florentiſſimas palmas videamus.

III. Quamuis ex Seminarijs, quæ ſupra paſſim erecta diximus, non pauci Catholicam religionem in Anglia lapſantem non modo ſuſtinerent, ſed indies magis magiſque cõfirmarent; inprimis tamen luculentam hac in re operã Patres Societatis Ieſu præſtiterunt: inter quos primi ac præcipui fere fuerunt Robertus Perſonius, & Edmundus Campianus. Quam vero capitali odio Eliſabetha Societatem hanc ſemper proſequuta ſit, inde quoque patet, quod & Turcarum Imperatorem ſollicitauit, *ne Patribus huius Societatis in imperium ſuum aditum permitteret, aut concionandi Chriſtianis permitteret facultatem*: quod tamen Galliarum regis Orator impediuit. Quum deinde Angli piratæ nauim verſus Braſiliam vela facientem intercepiſſent, Ieſuitas omnes in ea repertos (erant vero triginta octo, ad annunciandum Braſilianis Euangelium deſtinati) in mare biduo diverſis tormentis mactatos abiecerunt. Sed in Angliam redeamus, vbi duo illi tam doctrinæ quam vitæ integritate præſtantiſſimi viri breui tempore in promouenda Catholica religione incredibile operæpretium fecerunt, antequam quidquam reginæ innoteſceret: vt ipſe Campianus in Epiſtola ad Generalem Societatis Præpoſitum teſtatur; Campianus, inquam, fortiſſimus Chriſti athleta, qui vt olim Anaxarchus, liber animo ab omni hæreſeos plaga, corpus ſuum lubenter hæreticis tamquam vtrem contundendum obiecit. Ait vero, *ſe boni Angeli ductu, primo ingreſſu in eam domum veniſſe quæ antea Perſonium acceperat; ſtatimque magnam nobiliſſimorum iuuenum multitudinem ad ſe accurriſſe, à quibus veſtitus fuerit, & equo alijſque neceſſarijs rebus inſtructus; vt periculum tanto facilius euitaret. Quum vero diu latere non poſſet, dimittuntur paſſim per omnes prouincias qui captiuum ſiſterent: quos tamen ille, mutato ſæpius tam nomine quam habitu & domicilio, aliquam diu feſellit. Multi pro Campiano comprehenſi. Quod ille intelligens, omnes hæreticorum conatus ipſamque mortem ex alto deſpiciebat, & nunquam ſecurius agebat, quam quum illi in quærendo ipſo maxime eſſent inquieti. Latebat quidem, verum non vt martyrium effugeret, ſed vt tanto diutius in vinea Domini operaretur.* Quum toto regno fama de Ieſuitarum aduentu percrebuiſſet, multæ ſtatim vaniſſimæ de eorum conatibus & moribus fabulæ vulgari cœptæ. Atque vtinam in Anglia tantum, non etiam in Gallijs & alibi falſa eiuſmodi crimina Societati huic impingerentur. Quis enim neſcit in Gallijs pridem Catechiſmum extitiſſe, à quinque & Catholicæ religionis & omniũ Religioſorum iuratis hoſtibus, ſuppreſſis tamẽ nominibus compoſitũ? quo Gallorum animi in Societatis huius perniciem, multis per ſummam impudẽtiam confictis criminibus, accẽduntur. Sed ò tenebriones! Anne bonos viros, quales eſſe vultis, ita agere oportet? Nõ fruſtra eſt quod quinque eſſe voluiſtis: ad numerum ſcilicet illorum deaſtrorum quos Rhea, vt Ægyptij fabulantur, peperit. Idem numerus Baccho ſacer eſt, nec profecto fieri poteſt vt libellum hunc alij quam Bacchi thyrſo percuſſi, vel hæreſi potius ebrij elaborarint. Ait Plato, *Deum in Mundi huius fabrica quinarij numeri vſum eſſe compoſitione*: at ego dico diabolum vt Mundum diſperde-

X 2 ret,

a *Eadem Goduvinus Caluiniſta fatetur in Præſulibus Angliæ.*

Digitized by Google

deret, quinque hominum operam ſibi adſciviſſe. Notat Plutarchus, quinarium diviſionis eſſe numerum, ac pleraque à Natura per eum diviſa. Certe quinque hos illud unice ſpectaſſe certum eſt, ut Eccleſiæ unitatem dividerent, & quamplurimos à Societate hoc avulſos, contra ipſam Eccleſiam incitarent. Equidem quinque hos homines, quinque velut naturales hæreſeos ſenſus ſive potentias repræſentare exiſtimo. Primum, Senſitivam: ut qui à Societate hoc ſcripto prius laceſſitus atque oppugnatus, illud tantum ſpectavit ut huius iniuriæ, uti putabat, ſenſum ulciſceretur. Secundum, Cócupiſcibilem: qui ſcilicet ſuis laborantibus opem quocumque modo ferre cupiebat. Tertium, Naturalem: ut qui in Calviniſmo educatus, nihil aliud ſapere poterat. Quartum, Jraſcibilem: quippe qui nihil penſi habebat, dummodo veluti canis, obvios hos aut quoſcumque allatraret, quum mordere non poſſet. Quintum, Rationalem: ut qui iuſtam ſe tueri cauſſam ſibi perſuadens, interim eas ineptias effutit, quæ minus ſapere eum quam occiſam ſuem facile convincant. Sed de Catechiſmo hoc & Gallia noſtra ſatis. Jn Angliam redeundum nobis eſt, ubi *Patres Societatis incredibili ſtudio meſſem Domino colligebant, concionando, ſacramenta adminiſtrando, exhortando, magna lætitia à Catholicis ubique excepti, domicilia interim, ad vitanda pericula, ſæpius mutantes.* Jnter cæteros vero apud ipſos aſſiduus erat Georgius Gilbertus qui Perſonio certum periculum imminere intelligens, ut Romam rediret tantum non eum coegit. His quoque ſe adiunxerat Carolus Baſſettus, Thomæ Mori pronepos, & alij: quorum ſolertia effectum fuit, ut libri Catholici in ſpeluncis terræque cavernis clam impreſſi, per regnum ſpargerentur. Chiarcus & Hanmerus Calviniſtici Miniſtri in Campianum ſcripſerant, & Jgnatij Lojolæ, & totius Societatis vitam & inſtitutа miris modis exagitantes: quibus intra decé dies ita reſponſum fuit, ut ad inſaniam fere redacti fuerint. Prodijt etiam tum Alani contra Reginæ Edictum Apologia, de quo ut aliquid dicamus iam tempus eſt.

IV. Huic vero Edicto non modo Jeſuitarum in Anglia conatus, ſed etiam Recuſantes occaſionem dederunt: quorum numerus ita quotidie augebatur, ut ad quinquaginta millia numerata fuerint. Horum præcipui in carceres detruſi ſunt. Everardus Hanſtus pro fide Catholica in patibulo vitam finijt. Rudolphus Cetuinus & Cliftonus ſacerdotes comprehenſi. Vt vero Jeſuitis omnis conatus ſuos promouendi tolleretur facultas *Regina omnes patresfamilias apud ſuum quemque Epiſcopum profiteri iuſſit, quot liberos haberent, & utrum illi in regno vel extra regnum eſſent. Additum, ne quis ſuis extra regnum apud Ieſuitas diverſantibus, quidquam ad ſumtus mitteret, itemque ne quis Ieſuitis Seminariorum alumnis aut Catholicis ſacerdotibus hoſpitium præberet. Multa alia quoque præter hæc contra Jeſuitas Edicta tum promulgata ſunt: quorum præcipuus erat P. Edmundus Campianus.* Hic Londini natus, primo in ſchiſmatica apud Anglos eccleſia Diaconi munus obiit. Inde in Flandriam traijciens, ſermone cum Patribus quibuſdam Seminarij habito, hæreſin repudiauit, mox in Hiberniam profectus, eius inſulæ hiſtoriam conſcripſit. Poſt aliquot inde annos Romam adijt, ac Societati nomen dedit: à qua primum in Bohemiam, inde in Angliam, ad plantandam Domini vineam miſſus fuit: tandem à Georgio quodam Élioto, hoc modo parricidij à ſe commiſſi gratiam venante, proditus, & cum multis alijs Londinum deductus, cum hac inſcriptione *Hic eſt Campianus, ſeditioſus Ieſuita,* Dum Crucem prætervehitur, quam humiliter ſe inclinauit, ſimulque, vt potuit, Crucis ſigno ſe muniuit: mitam vultu conſtantiam præferens. Dici vix poteſt, quot & quam varijs cruciatibus viri huius patientiam hæretici tentarint: quibus quum nihil proficerent, diſputationibus eum aggreſſi, nihil aliud inde quam ludibrium reportarunt. Quare exacerbati, eo quod ſupra deſcripſimus, ſupplicij genere tollendum curarunt, XX. Nouemb. Anno MDLXXXI. Poſt hunc Rudolphus Ceruinus magnæ item doctrinæ & ſanctitatis ſacerdos (cuius teſtimonium etiam cuſtodiæ Præfectus, *Dei Baronem* ob ſingularem abſtinentiam appellans, ei perhibuit) & Alexander Briantus, eodem glorioſo martyrio vitam finierunt; quum ſumma animi & vultus hilaritate tormenta omnia eluſiſſent. Hunc aiunt quum in equuleo torqueretur, Nortono carnificem inſtiganti dixiſſe. *Tu vero plus quam ipſe Deus feciſti, ut qui ad corporis mei ſtaturam integri fere pedis menſuram addidiſti.*

V. Similiter XX. Maij Anno MDLXXXII aliquot alij ſacerdotes martyrio Londini affecti ſunt. Ex his Thómas Fordus ob Catholicam religionem mori ſe proteſtatus, replicante prætore, *non*

ob

ob religionem, ſed proditionem regno & regina intentatam ad mortem damnatum, reſpondit. *Ab eiuſmodi conſilijs alienum ſe ſemper fuiſſe: conſpirationis vero initæ tempore ſe ab Anglia longiſſime abfuiſſe.* Idem accuſatus, quod dixiſſet, *Papam habere poteſtatem Reges deponendi, id nouum dogma non eſſe*, reſpondit, *ſed etiam olim in Oxonienſi Academia, præſente Regina ventilatum, ipſoſque Caluiniſtas faſſos, eſſe cauſſas quaſdam ob quas Rex iuſte regno exui poſſit.* Vltima eius è patibulo deiecti verba fuerunt, *Ieſus, Ieſus, Ieſus, eſto mihi Ieſus.* Eiuſdem martyrij Fordo ſocius fuit, Ioannes Shirtus qui quum iiſdem vrgeretur, *vt criminis læſæ Maieſtatis reum ſe fateretur, id vere, vt & illud Reginam* (pro qua tamen preces fundebat) *Anglicanæ Eccleſiæ caput eſſe conſtantiſſime negaret, plebe, vt in eum tamquam proditorem ageret, carnificem inclamante*, eandem martyrij gloriam eſt conſequutus. Tertius his comes fuit Robertus Ionſonus: qui Catholicum ſe profeſſus, ceterorum quæ ipſi obijciebantur immunem eſſe, palam teſtabatur. *Eliſabetham quidem ſe pro vera Regina, ſed non pro capite Catholicæ Eccleſiæ agnoſcere.* Rogatus quid per Catholicam Eccleſiam intelligeret, *Eum* inquit, *cœtum cui Pontifex Romanus tamquam vniuerſalis Paſtor præſidet*, Latina lingua orans, miniſtro acclamante, vt ea lingua qua à Deo iuſſus eſſet, vteretur, *Facio hoc*, inquit, *niſi tu forte putas, Chriſtum vulgari Anglica lingua precatum eſſe.* Poſt hos Gulielmus Filbæus Lucas Chitbæus, Laurentius Richardſonus & Thomas Cottamus variorum criminum accuſantur, ac tandem morti adjudicantur. Filbæus orare iuſſus, *vt Deus reginam contra Papam vellet defendere*, facere illud noluit, *Papam reginæ hoſtem non eſſe inquiens.*

VI. Paullo ante nempe Anno MDLXXVIII. Ioannes Nelſonus presbyter ſupplicio affectus fuerat: quem aiunt, dum ſemianimi è patibulo demiſſo venter aperiretur, eleuata voce *vt Deus reginæ & miniſtris ipſius ſcelus condonaret, precatum eſſe.* Illud etiam pro certo affirmatur, ægrotos quoſdam deinde reliquiarum eius contactu ſanatos fuiſſe. Hanſius vero ille, cuius ſupra quoque mentionem obiter fecimus, nihil maiori ſibi gloriæ ducebat, quam *quod ex Miniſtro Caluiniano Catholicus Sacerdos factus, pro eadem fide moreretur.* Cuthbertus Maynus, de quo etiam ſupra, accepta mortis ſententia (quod fuit Anno MDLVII. die XXVII. Nouembris) quum orationi totum ſe dediſſet, conclaue totum flammis illuſtratum vidit: ac ſic biduo poſt magno animo mortem obijt. Ioannes Paynus à Caluiniſtis accuſatus, dicentes *quoſdam audiſſe, à quinquaginta hominibus conſilium de Eliſabetha necanda, & Maria Scota regina proclamanda conſilium eſſe initum, & vt læſæ ſe Maieſtatis reum fateretur in extremo mortis articulo à Richio Barone admonitus, innocentiam ſuam conſtantiſſime tutatus eſt*, & Baronem illum compellans, *Nuncia*, inquit, *Reginæ, me libenter omnia ipſi condonare; ſimulque mone, vt porro à fundendo innocenti ſanguine abſtineat.* Eboraci Anno MDLXXXIII. ſupplicio item affecti ſunt, Gulielmus Laicus, Richardus Kirkmannus, Ioannes Tonſonus, Gulielmus Hartus, & Richardus Therkellus, eo tantum quod Catholici eſſent ſacerdotes. Vintonij etiam duo laici, Ioannes Slaidus, & Ioannes Bodæus, morti adiudicati ſunt, non aliam ob cauſſam quam quod Reginam Anglicanæ Eccleſiæ caput eſſe negaſſent. Eodem anno & Gulielmus Carterus ſupplicium luit, ob id ſolum, quod librum impreſſiſſet à Gregorio Martino conſcriptum, in quo is virgines quaſdam ad ieiunium hortabatur, per quod Holoferni caput amputari poſſet, peccatum intelligens, quod illi malitioſe in Reginam dictum calumniabantur.

DE NOBILIUM QUORUMDAM martyrijs, atque exſilijs. De Joannis Nicolai Apoſtaſia: qui Roma Londinum reuerſus, Catholicam religionem oppugnauit, tandem vero Rothomagi comprehenſus malitiam ſuam faſſus eſt.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Nobiles aliquot martyrio affecti.*
II. *P. Caſparis Hainodi & aliorum Catholicorum martyrium.*
III. *Nicolaus quidam Apoſtata, multorum in Anglia malorum cauſſa, Rothomagi ad cauſam dicendam pertractus, quid confeſſus fuerit.*
IV. *Catholici in Anglia denuo proſcripti.*

Digitized by Google

V. *Curiæ ſeu Parlamenti ea de re ſententia.*
VI. *Inſignis hæreticorum pertinacia.*

I. VT in mari fluctus fluctum trudit & impellit; ſic in Anglia iniuria indies augeſcente, varius martyrium, mox infinita alia exceperunt; eoque hæreticorum ſæuitia progreſſa eſt, vt etiam proceres non paucos & nobiliſſimis ortos familijs inuoluerit. Inter quos fuerunt Iacobus Laburnus, Ioannes Feltonus, Storeus I. C. & Thomas VVodoſus presbyter: hic quidem damnatus, *quod Eliſabetham ex illegitimo connubio prognatam, & merito à Papa Pio V. regno priuatam aſſeruiſſet.* Morte etiam, quod Reginæ primatum negarent, affecti, Franciſcus Trogmortonus, Eduardus Ardenus, alijque. Nec hæreticorum caſſes effugere potuit illuſtriſſimus Dux Northumbriæ: quem poſtea Anno M D LXXXV. menſe Iulio ex ſuſpicione quod pro Catholicis contra reginam aliquid moliretur, occiderunt. Pagetus Baro fuga ſibi conſuluit: Arundeliæ vero Comes Ducis Norfolciæ filius primogenitus & hæres, à fuga propter ſolam conſcientiam ſuſcepta retractus, tandem in carcere occiſus fuit; & ipſius fratres, ſorores, cognati, affines indignis modis vexati. De alijs quamplurimis quid dicemus? Conſtat ob ſolam religionem ab hæreticis octo Comites, Barones decem, ſex & viginti proceres, Nobiles vero pluſquam trecentos quinquaginta, varijs modis è medio ſublatos eſſe tum feminas pluſquam centum & decem, inter quas multæ fuerunt nobiliſſimæ; & inprimis Northumbriæ Comitiſſa. Quis non miſerrimum Anglicani regni ſtatum tum fuiſſe dicat, in quo tanta graſſabatur ſænitia, vt parum Anglus videretur, qui non Catholicum aliquem ſupplicio tradidiſſet? Merito dixeris, Anglos tum faciem quidem hominum, ſed cor omnibus beſtijs crudelius habuiſſe. Harum enim omnis ita primo fere impetu conſumitur; at Anglorum in Catholicos odium nullo ſanguine potuit expleri, & vti S. Ioannes in Apocalypſi deſcribit, locuſtas illas Caluinianas: *dentes earum ſicut dentes leonum.*

II. Incidit quoque circa id tempus in perſequutorum manus Gaſpar Haiuodus, qui in Galliam ad ſuorum colloquium euocatus, quum a littore Normanico non procul abeſſet, ſubito aduerſo vento in portum Anglicanum delatus, a magiſtratu ſiſtitur, Londinum reducitur, & in carcerem compingitur; mitius ante mare quam nunc terram expertus. Inde non multo poſt cum alijs vinctis ſacerdotibus ad tribunal producitur, ſed improuiſo ceteris ſubtractus, per aliam ſecretiorem portam ad carcerem reducitur. Mox ſparſa ab hæreticis fama, Haiuodum in religione nutare: vnde ceteris captiuis non paruus mœror fuit iniectus. Sed impiam fraudem & ſummam Confeſſoris huic factam iniuriam tempus poſtea patefecit: vt qui tam minis quam promiſſis hæreticorum, Epiſcopatum ſi ad ſe tranſire vellet, offerentium, contemtis, in ſumma conſtantia permanſit, qua ſocij captiuitatis, Georgius Haddocus, Ioannes Mundinus, Ioannes Nettetus, Iacobus Fennius, & Thomas Emerfordus animoſiores facti, confeſſionem ſuam glorioſa morte lætiſſime compleuerunt. Eodem Anno M D LXXXII. die XV. Martij Antonius Fugatius Luſitanus nobilis, inſignis pro fide Catholica zelator, poſt duorum annorum incarcerationem, & grauiſſimos equulei toleratos cruciatus, quum morti eſſet propinquus (ſenex enim erat, & tormentis fractus) lectica clam emiſſus, paucis poſt diebus animam Chriſto reddidit. Sequenti vero anno Ioannes Someruillus, Eduardus Ardenus, cum Maria Someruili filia, Eduardi vxore, vt & Georgius Trogmortonus & incarcerati & damnati fuerunt.

III. Maximam vero ſanguinolentæ tragœdiæ occaſionem dedit Ioannes quidem Nicolaus, qui Roma reuerſus; multa de Catholicorum machinationibus apud Cardinales quoſdam fabricatis diſſeruit, vel potius finxit. Quum autem vidiſſet tot innocentes homines hac fraude ſublatos eſſe, conſcientiæ ſtimulis impulſus Cæcilium ſummum Regni Quæſtorem adit, ac fatetur, falſa eſſe ea quorum Catholicos inſimulauerat: à quo vix auditus, idem Reginæ ſecretario Valſingamo ſignificari curauit. Quumque à neutro eorum, vt voluerat, acceptus eſſet, arcis Præfecto, nec non presbytero cuidam captiuo rem quoque aperuit. Quo facto, ſtatim ex Anglia diſceſſit, ad Turcas profecturus, vt experiretur an non illorum religio melior eſſet, vel ad rem faciendam accommodatior quam Proteſtantium, tam barbare Naturæ iuſtitiam violantium? Sed in itinere quum multis difficultatibus impediretur, in Galliam conceſſit. quumque Rothomagum veniſſet, Catholicorum monitu à magiſtratu comprehenſus & interrogatus vniuer-

ſam

ſam mendaciorum ſuorum ſeriem retexuit, hæc præcipue falſus. *Papam, Cardinales, & vniuerſum Clerum Catholicum ab ſe iniuſtitia, rapina, & omnis generis flagitiorum falſo & malitioſe accuſatum. Falſo & emolumenti ſpe à ſe confictum, Romæ in Anglorum conſultari Seminario, quomodo regina è medio tollenda ſit.* Quum deinde, *quamuis incerto auctore, accepiſſet, Excommunicationis ſententiam contra Eliſabetham à Pio V. latam, à Gregorio XIII. reuocatam eſſe, famam eam ab ſe in Anglia diuulgatam. Non ſine perfidia Catholica quoque religionis ſtudium à ſe ſimulatum, quum Proteſtantium factioni ex animo eſſet addictus.* Vidiſtine certius vllum vnquam teſtimonium hæreticæ aſtutiæ ac perfidiæ, qua contra Catholicos quotidie vtuntur, multiſque exitium creant? Huius enim potiſſimum inducti perſuaſionibus Angli, omnes Catholicos falſo machinationis alicuius contra reginam inſimulatos perdere ſtatuerunt. quin etiam Parlamenti lege capitalis in omnes etiam proxime cognatos, ſententia lata eſt, qui vel minimum quid contra reginam tentaſſent: cuius vim Eſſexius Comes nullius quidem proditionis conuictus, ſed quod inuita regina aliquid molitus eſſet accuſatus, non ita pridem eſt expertus.

II. Quia vero Anglicani regni Senatus animaduertebat hac ſanguinaria crudelitate multorum animos offendi, ſeque male paſſim tam apud exteros quam indigenas audire: clementia quadam, licet ipſa morte acerbiori, erga Catholicos vti ſtatuit. Quare ex omnibus carceribus captiuos non paucos in exſilium mittere decreuerunt, rati hoc pacto fucatam ſuam elementiam diuulgari poſſe. Atqui vix horum quiſquam erat qui non in patria pro Catholica fide mori, quam precariam vitam inter exteros trahere maluerit. Tum enim ijs opus erat qui domi hæreſi ſe quam fortiſſime opponerent, non vero ijs qui muliebriter foris in exſilio calamitates ſuas deplorarent. Neque vero ideo angebantur quod patriæ & fortunarum iactura eſſet facienda, ſed quod reliquos Catholicos mortis ſuæ exemplo ad conſtantiam animare non poſſent.

Hac de re is qui Hiſtoriam à Sandero cœptam perſequutus eſt, & ipſe ex eorum fuit numero, ſic ſcribit: *Quum dies à Magiſtratu eſſet illis deportandis deſignatus, dantur cuiuslibet carceris præfecto eorum nomina qui in exilium erant deſtinati, & vt vinctis diem præſcriptum denunciet, mandatur, vt ita mature de rebus ad viam ac victum neceſſarijs ſibi prouiderent; nam publicis ſumptibus (quod à multis expectabatur) non niſi in naue erant alendi: ſed ipſi carceribus interea concluſi, nec ad vllius colloquium niſi cuſtodibus præſentibus admiſſi non multum adiumenti ad iter ac futurum exilium obtinere potuerunt; vt vel hoc nomine iſtud exilium deſolatis hominibus calamitoſiſſimum videri debuerit. De voluntate tamen Reginæ certiores facti, quiſque quod potuit fecit, vt, ad viaticum nonnihil veſtium aut nummorum à ſuis procuraret.*

Dies tandem venit, licet ſæpe neſcio quo Conſilio dilatus, & mutatus. ibantque ij quibus [illegible] tranſportandi data ſunt mandata, repetentes à variorum carcerum præfectis: eos qui deſignati erant ad exilium. Ducti ſumus omnes ad nauem in Thameſi flumine prope iannuam arcis ſitam; iamque conſcendere iubemur, vbi ex noſtris quidam, præſertim R. Pater Gaſpar Haywodus omnium nomine palam conqueri cœpit, nos ſine cauſa ſine crimine, ac ſine iudicio planeque indemnatos non debere patria pelli, ac proſiteri nos vltra non iures, nec patriam, ac populum Catholicum qui in ea eſt, noſtro vnquam conſenſu relicturos, ſed ipſorum in conſpectu ad teſtificationem communis fidei noſtræ & ipſorum, lubentiſſime morituros. Patriam noſtram ac ſalutem iſtorum nobis vita noſtra longe chariorem eſſe.

Sed cum hac ratione nihil proficeretur. literas ſaltem ac mandata Principis, quibus ad perpetuum exilium damnamur (inquit) *oſtendite. Sed conceſſum non eſt, at ſublatis velis cum multa mulierum conſalutatione ac commiſeratione in altum delati ſumus. Poſt biduum vero, cum iam in oceanum multũ proceſſiſſemus, R. P. Gaſparus & alij, iterum obnixè rogarunt regios miniſtros, vt vel tunc tandem ſententiam ac literas exilij videre ac legere liceret.* Victi illi, mandatum exhibuerunt, in quo cum illud legiſſent, *Has tales perſonas ſuis & aliorum confeſſionibus multarum in ſuam Maieſtatem & Rempublicam ſeditionum ac machinationum reas inuentas, omneſque vel in iudicio de iiſdem criminibus conuictas, vel propter ſimilia in carcere detentas, licet mereantur extremum ſupplicium, tamen regiam clementiam motius hac vice agere volentem, extra patriæ fines tantum deportandas, hoc præſenti ſcripto decernere:* Hæc, inquam, cum in hanc ſententiam legiſſent, flebiliter clamarunt vna voce omnes, *ſe falſiſſimis calumnijs ac grauiſſima iniuria affici, cum nec*

ipſi, nec ſociorum Catholicorum quiſquam, vllum vnquam rebellionis aut in Reginam aut patriam conſpirationis crimen, vel leuiſſimo verbo confeſſi ſint; & ex ijs ipſis quos tum deportabant, vnus falſiſſima accuſatione, in iudicio publico fuiſſet abſolutus. Proinde P. Gaſparus in eam ſententiam multa locutus, iterum atque iterum obſecrat ductores ſuos, vt ad cauſam dicendam in Angliam reducantur, ac publico iudicio ſiſtantur; vel ſaltem vt ibi pro Christo potius & innocentia ſua defenſione iugulentur, quam vt hac luculenta infamia in aliena terra compareant. At reſponſum eſt, id in ipſorum poteſtate non eſſe, ſe mandatum regium implere debere. Proceſſimus igitur, vt potuimus nos inuicem conſolantes, ac gaudentes quod hanc contumeliam pro nomine Ieſu, vtcumque patienter tulerimus, ac tandem Deo iuuante Boloniam appulimus, vnde poſtquam ductoribus noſtris valediximus, ad varias Galliæ vrbes, vt quiſque habebat commoditatem profecti, demum omnes ferè Rhemos ad communem patrem Alanum perreximus.

In quemcumque autem locum ad confratres aut ſuperiores noſtros venimus, eos de nobis valde anxios reperimus, audierant enim hæreticorum aut maleuolorum falſis rumoribus, nos hoc exilium ob metum periculorum in Anglia vltro procuraſſe, ſtationem noſtram reliquiſſe, aut etiam, quod grauius eſſet, aliquid hæreticis in religione ceſſiſſe. Sed quum rem omnem ex nobis abunde intellexiſſent, multique noſtrum ſe porrò paratos eſſe dicerent, quandocumque ſuperioribus placeret, ſine omni periculorum exceptione redire, incredibiliter lætati ſunt in domino. Atque de iſtis non domi trucidatis, ſed ita patria pulſis, in exemplum ac argumentum clementiæ Regiæ, aduerſarij paſſim loquuntur libenter; & in eo perſiſtunt atque inſtant tam impudenter, vt quo plures fuerint in exilium detruſi, eo magis elucere putent magiſque commendari apud exteras nationes, præclaram iſtam Reginæ clementiam. Nuper igitur eadem fraude & crudelitate qua ſuperiores, in Galliam eiecerunt viginti duos ex Eboracenſi & Hullenſi carceribus, qui omnes ſacerdotes ſunt, vno excepto, qui tamen eſt Diaconus. Hi omnes maxima ex parte, non ſolum vinculis & carceribus, ſed ſenio etiam ſunt confecti. Nam alij ſexaginta, alij ſeptuaginta, alij plures annos habent, & inter eos vnus eſt octogenarius. Multi horum licet ſint valde ſenes, magnam tamen ætatis partem in vinculis peregerunt; ita vt reperiantur, inter illos qui viginti & ſex annis, patientiſſime & conſtantiſſime tulerint omnia illa incommoda quæ tot annorum, & talium hæreticorum iniquitas incarceratis ſolet afferre.
Hæc quidem ille.

VI. Liber deinde in Anglia procuſus fuit, *Iuſtitia Britannica* nominatus, eoque inſigni illi ſæuitiæ in Catholicos exercitæ, color quæſitus. Nec mirum hoc in hæreticis: qui etiam fœdiſſimas ſuas actiones quocumque prætextu palliare norunt. Ei libro alius deinde à Catholicis fuit oppoſitus, & quamplurima eius mendacia oſtenſa. Legens hunc quidam Reginæ Conſiliarius, ad amicum dixiſſe fertur; *Miror cur Pontificij etiam prudentiores tam aperte, preſſe ac libere ſua Maieſtatis ac magiſtratuum actiones & edicta refutent atque inſectentur. nam licet* (aiebat) *fortaſſis nos in religione & regimine erroris conuincant: illud tamen cogitare debent, nos huc vſque progreſſos, ſaluo honore & ſecuritate noſtra non poſſe reſilire; nec tantam reginam ob humilium iſtorum & pauperum hominum demonſtrationes ac clamores poſſe aut velle pedem referre.* Sic ille. Ex quo hæreticorum elucet pertinacia: quibus idem accidit quod ijs qui in vepreta incidunt; qui tanto magis manus & corpus vulnerant, quanto tenacius vepres & ſpinas apprehendunt. Et quotuſquiſque hæreticorum, etiam erroris conuictus, errorem fateri voluit? Succumbere malunt, præſertim qui iam exiſtimationis aliquid collegerunt, quam cedere: diabolo mundanæ vanitatis puluerem oculis ipſorum inijciente, vt excæcati in exitium præcipites labantur, & alios ſecum trahant.

MARTYRIA QVORVMDAM & circa ea miracula. Cardinalis Caſtilioni mors. Oratoris Gallici in Anglia priuilegium.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *Miracula quorundam martyrum De Fiſchero Roffenſi Epiſcopo, & Thoma More.*
II. *Alia quædam miracula.*
III. *Iudices quidam Angli ob iniuſte latam ſententiam ſubitanea morte à Deo Catholicorum cauſſam agente, puniti.*
IV. *Eliſabetha cum exteris Principibus confederationes. Mors VValſingami, Catholicorum, dum vixit flagelli.*

V *La*

V. *Lamotta Fenelonius ætate venerabilis Eques Galliarum regis in Angliam Legatus. Cardinalis Caſtillionius Hugenotarum defenſor, eiuſque mors.*

VI. *Soli Gallorum regis Legato in Anglia permiſſum domi ſuæ ſacrum Catholico ritu celebrare.*

I. SVnt colores quidam adeo ſcintillantes & fulgidi, vt niſi vmbra quadam obfuſcentur, oculorum aciem perſtringant & hebetent, nec rectè adſpici poſſint. Atqui certus ego ſum, Catholicorum animos non modo non hebetatum, ſed etiam magis illuſtratum iri, ſi perſequutionum illis Catholicæ religionis in Anglia tenebris, licet copioſo martyrum ſanguine illuſtratis, nouum & inſolitum diuinorum miraculorum ſplendorem addidero: quibus Deus Catholicæ religionis veritatem ſtabilire, & gratiam ſuam veræ Eccleſiæ teſtatam facere ſemper voluit. Hæc inſtar linguæ ſunt, qua Deus homines nonnunquam compellat, ſimul & ad Catholicam Eccleſiam compellit. Horum ecce tibi pauca quædam, Lector, quæ Deus in glorioſis illis martyribus operatus eſt. Videbis hic non viuentes modo, ſed & mortuos, non loquela tantum res præditas, ſed & mutas, Catholicæ fidei teſtimonium perhibere.

Ioannes Fiſcherus fuit Roffenſis Epiſcopus, cuius martyrio affecti caput haſtili affixum, & in ponte Londinenſi omnium oculis expoſitum, quo diutius ibi ſuſpenſum manſit, velut altera virga Aaronis eo magis floruit: ob quam etiam cauſam inde detractum fuit.

Eo die quo Thomas Morus magnus ille vir, Henrici VIII. iuſſu ſecuri percuſſus fuerat, filia Mori Margarita peragrabat ſanctas Eccleſias & eleemoſynas pauperibus plena manu diſtribuebat; iamque omnibus elargitis cum in templo quodam orationi vacaret, *Heu mihi* (ait ad ancillam) *oblita ſum ſyndonis qua patris corpus inuoluatur.* Audierat Roffenſis Epiſcopi cadauer, ſine presbyteris, ſine cruce, ſine lumine, ſine linteis proiectum fuiſſe in humum, nec affuiſſe qui ſanctum martyrem ſepeliret. Neque vero quiſquam ei hoc officium præſtare audebat. Quod, ne patri quoque ſuo accideret, Margarita cauebat. Conſuluit ei ancilla, vt de proximo acciperet linteum. *Quomodo* (inquit) *id faciam, cum nihil pecuniæ reliqui habeam? Credent tibi,* ait ancilla. *Quanquam* (inquit Margarita) *longè à domo abſim, nec his hominibus nota ſim, tamen periculum faciam.* Acceſſit itaque ad vicinam tabernam, poſtulauit quantum ſufficere credidit; cumque de precio conueniſſet, manum veluti quærendæ pecuniæ cauſſa, in peculam miſit, eo animo, vt diceret, *præter ſpem ſibi eueniſſe, quo minus adeſſent pecuniæ: ſed ſi crederetur ſibi, ſe quamprimum id quod conuenerat reddituram.* Ecce autem, cum certo ei conſtaret nihil omnino paullo ante reliquum fuiſſe, tamen iam in pera iuſtum ſyndonis precium reperit, nec vno teruncio plus minusve, quam eo tempore ex pacto perſolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadauer inuoluit; & quia feminam ac præſertim filiam, nemo ab officio pio repulerat, Chriſti Martyrem honeſte ſepeliuit. Et de Moro quidem hæc tam Sanderus quam Ribadeneira ſcribunt.

De Carthuſienſibus monachis ſub eodem Henrico martyrio affectis, hoc etiam miraculum circumfertur, quum corporum in quatuor partes diſſectorum partes celebrioribus vrbis locis ſuſpenſæ eſſent, toto trimeſtri nulla in eis putredinis indicia apparuiſſe, quaſi non morticinæ, ſed adhuc viuæ carnes eſſent. Aiunt, *quum forte religioſus quidam eiuſdem monaſterij ex deſperatione in profluentem abijcere ſe vellet, à ſanctis his martyribus impeditum, donec re comperta, illi ad tantum ſcelus via obſtructa fuit.* Alius Religioſus Auguſtiniani Ordinis, Ioannes Eſtonus nomine, in carcerem coniectus, quo Henricum pro Anglicanæ Eccleſiæ capite agnoſcere nollet, inſtantis ſupplicij metu vehementer conſternatus, quum Deum quam potuit ardentiſſime deprecaretur, vt conſtantiam largiri ſibi vellet, vocem cœleſtem audijt, *vt curſum fortiter conſummaret exhortantem, nec pro veritate mori pertimeſceret, cui cœleſte paratum eſſet auxilium.*

In Hibernia Theologus quidam Ioannes Traherſius nomine, captiuus detinebatur, eo *quod librum ſcripſiſſet quo S. Petri & ſucceſſorum primatus defendebatur.* A iudicibus interrogatus, *an libri iſtius auctor eſſet, non ſolum id intrepide affirmauit, ſed etiam oſtenſis tribus digitis, Hi,* inquit, *ſcripſerunt.* Damnatur ergo, & rogo imponitur. Verum ecce, diuino proculdubio miraculo accidit, vt toto flammis conſumpto corpore, tres illi digiti in-

Y tegri

Digitized by Google

tegi tremanſerint, nec potuerint comburi. Inſigne & hoc eſt miraculum, ibidem factum, quod ex Hiberni cuiuſdam fide digni hominis ore excepi. *Sacerdos,* inquit, *peracto ſacro, calicem cui conſecrata inerat hoſtia, in altari ſtantem oblitus erat. Non multo poſt eodem venit Epiſcopus ſchiſmaticus, Richardus Bradem, aliquot proceribus comitatus: & detecto calice, quum hoſtiam profanis manibus vellet excipere, illa omnibus attonitis, è calice exſilit, & quacumque manus vertebat Epiſcopus, ſe ſubducit. Quum ergo eam apprehendere non poſſet, ſacerdotem illum accerſi curat, ad cuius tactum illa ſubſiſtens, nullo negocio in calicem fuit repoſita.* Miraculum hoc Villæcarri factum eſt, in Comitatu Dublinenſi, diœceſi vero Medenenſi. Nobilem hominem noui è Comitatu Venaſcinenſi, & Hugonotam quidem (cuius teſtimonium hac in re ſuſpectum eſſe non poteſt) qui me & alijs præſentibus non ſemel narrauit: quum pater ipſius bellis illis ciuilibus ſacerdoti in templo ſacrum facienti cum militibus ſuperueniſſet, vnum ex his, exſecratione adhibita, conſecratæ hoſtiæ pugione duos ictus intuliſſe, atque inde ſtatim copioſum promanaſſe ſanguinem. Hoc ille oculis ſuis ſe vidiſſe teſtabatur, nec minus tamen pertinaciter in hæreſi perſeuerabat, miraculum hoc exſecrationi, qua miles vſus fuerat, imputans. Quaſi vero quoties impius aliquis miles diuino nomine ad exſecrationes & blaſphemias abutitur, Deus ſtatim miraculo id diſplicere ſibi oſtenderet.

Scriptum à quibuſdam inuenio, *Ioannis Foreſti, itidem martyrio ſub Henrico affecti, corpus numquam flammis totum conſumi potuiſſe: & in ipſius ad palum alligati capite candidam columbam ab infinita hominum multitudine fuiſſe conſpectam.* Alexander Brianus in Epiſtola quadam ad Patres Societatis ſuæ teſtatur, *ſe ſecundum ac tertium* (quod ſine præſenti diuino auxilio fieri non poterat) *crudeliſſima tormenta in equuleo, ſine omni doloris ſenſu ſuſtinuiſſe.* Tantum ſcilicet potuit feruens precatio, qua is Deum inſtantiſſime rogabat, vt ſibi nõ minus quam adoleſcentibus illis in fornacem ardentem, aut Danieli in leonum foueam coniectis, præſto eſſet vellet.

III. Inter omnia vero quæ rum dum Catholici paſſim in Anglia ad ſupplicium rapiuntur, miraculoſe acciderunt, quod Oxonij contigit maxime eſt memorabile: vbi ſubitus & peſtilens morbus judices & aſſeſſores omnes, ipſumque etiam Prouinciæ Præfectum nec non duodecim alios qui Rolandum Grinſæum pro Catholica religione cauſſam dicentem condemnauerant, ita inuaſit, vt iſti ſtatim, illi vero poſt paucos dies ad vnum omnes interierint: nõ multo poſt etiam quingenti circiter varijs locis extincti fuerint. Quæ vero ſatis digna pœna ijs reperiri poſſet, qui ſacroſanctam hoſtiam pedibus conculcare, vel etiam, quod horribile dictu eſt, fœdiſſimæ corporis parti immittere non dubitarunt? Anglus quidam Rendatus nomine, quum aſſeruiſſet *Deum tam perfidiæ in Iuda quam conuerſionis in Paulo fuiſſe auctorem,* paullo poſt in cubiculo ſe ipſum ſuſpendit. Addam hac loco inſignem impietatem Galli cuiuſdam Caluiniſtæ, Memeiaci nomine, Miniſtri Chalnienſis: ad quem quum dæmoniacus quidam eſſet adductus, nec ille hominem curare poſſet, metueret vero ne Caluiniſtica religio propterea in deſpectum veniret, hominem culeo inſutum, clam in flumium abijcit, atque ita tam animam quam corpus eius perdidit, ſimulans interim, alio eum à ſe miſſum, qui ex eiuſmodi curatione glorioſam captare nollet. Sed in Angliam redeo, vbi nullum tam dirum ſupplicij genus eſt quod non Catholicis fuerit adhibitum. Quidam pedibus ſuſpenſi eouſque donec excrementa per os egererentur. Quidam ferarum pellibus inſuti, & canibus laniandi obiecti: Deo interim varijs indicijs iram ſuam oſtendente, tum præſertim quum in templo primario Londinenſi menſa, in qua Caluiniſtæ cœnam ſuam celebrare ſolebant, de cœlo tacta conflagrauit; nec minus miſericordiam erga Catholicos diuerſis modis demonſtrante. Gulielmi Lacij captiuitatem & martyrium Deus cuidam presbytero in carcere reuelauit. Gulielmo Filbæo in ſomnis venter aperiri atque inteſtina extrahi viſa ſunt: quod & poſtea ipſi accidit. Quum Eberardo Vauxio venter iam eſſet apertus, & detracta inteſtina atque in ignem coniecta, clara voce exclamauit. *O felix dies:* Cor vero euulſum poſtquam ter ſubſilijſſet, acuto ferro transfixum & flammis fuit traditum. Anno M D XCIX. duobus ſacerdotibus Georgio Nicolao & Iaxleio, in Seminario Rhemenſi educatis Oxonij manus à magiſtratu iniectæ ſunt, Interrogati à Franciſco VValſingamo, Caluiniſta acerrimo, *an ſacerdotes eſſent,* illis fatentibus VValſingamus intulit. *Ergo proditores eſtis.* Tum Georgius, *conſequentia,* inquit, *hæc bona non eſt.* Tormentis per XV. horas interrogatos & in carcerem

redu-

Digitized by Google

reductos hæreticus quidam adijt, Catholicum ſe eſſe fingens, ſed nondum adhuc bene inſtructum: eoque petijt vt hominem ſibi commonſtraretur à quo melius erudiretur. Sed aſtutiam hanc Georgij prudentia facile eluſit. Tandem ergo damnati, euiſcerati, & in quatuor partes diſſecti ſunt, & corporum partes ex veteri arcis muro ſuſpenſæ. Quas quum Miniſtri quidam veluti recentes, & vultus ipſorum quaſi ſpirantes adhuc vidiſſent, pugionum ictibus deformare conati ſunt. Hoc comperto facinore, magiſtratus inde eas detractas, demiſſis brachijs ad ciuitatis portas ſuſpendi iuſſit. Ibi à multis etiam hæreticis, notatum, Georgij brachium quaſi ciuitati minantis ſpeciem prætuliſſe. Idem nondum captiuus quum furem ad mortem damnatum accepiſſet, qui à captiuis in Catholica fide inſtructus, Confeſſarium tantum deſideraret, Nobilis aſſumto habitu carcerem ingreſſus, hominem non modo poſt factam peccatorum exomologeſin abſoluit, verum etiam ita animauit vt in Catholica fide magna cum omnium admiratione, conſtantiſſime mortuus ſit. Quis vero omnes enumeret, ob Catholicam religionem varijs ſuppliciorum generibus affectos? quorum nomina & alia quæ huc pertinent integris libris deſcripta curioſus Lector apud alios facile inueſtigabit. Nec vero domeſticis Catholicorum contenta perſequutionibus Eliſabetha, etiam apud vicinos Gallos, Belgas & Scotos hæreſin omnibus modis fouit, rebellium ſuſcepto patrocinio (qua in re fruſtra Chriſtianiſſimum regem ſollicitans, & Hiſpaniarum regi bello indicto, ſtructiſque auro ex Indijs venienti per piratas inſidijs, Hiſpanicæ potentiæ non leui intentato periculo. Anno M. D. XCI. Franciſcus VValſingamus, vitam finijt, qui præter alia multa mala quibus Catholicos exagitauit, fontes ſeminarij Rhemenſis per emiſſarios veneno inficere conatus, & Alano eius Rectori necem machinatus fuerat. Eiuſdem opera effectum eſt, vt rex Chriſtianiſſimus Catholicos ex Anglia ob religionem profugos regno ſuo excedere iuſſerit: eoque ipſius mors Catholicos multis calamitatibus ſubleuatura videbatur. Interim Eliſabetha, vt Catholicos & in primis eos qui Philippo regi ſub Pariſienſi Duce militabant, domum pelliceret, emiſſarios ſuos in omnes prouincias amandat, vt vbique iſtud ſpargant, Angliæ reginam non eſſe in ſuos tam iniquam vti à multis exiſtimetur, neque adeo quid quiſque de religionis articulis ſentiat ſollicitam eſſe, modo de Catholicis certa & ſecura eſſe poſſit, nihil eos contra patriam cum exteris facta conſpiratione molituros, nec ipſam in vllo, ne pro religione quidem illato bello, deſerturos. Eodem tamen tempore multi vndique ſacerdotes vbique in carceres rapti, quod in Inſula manſiſſent, aut eo veniſſent.

Quod ſi quis omnia quæ Londini tantum in Catholicos crudeliter perpetrata ſunt recenſere velit, vix finem, (tanta eſt multitudo) vix fidem (tanta eſt atrocitas) ſit reperturus. Ibi præter alios carceres alijs vſibus deſtinatos vndecim erant & publici & capaces: Porta VVeſtmonaſterienſis, Flitum, Neugatum, Briduelum, Cōtoria duo, Bancus regius, Mariſcalcaium, VVitlionum, Clincum, & Turris ſeu Caſtrum: qui omnes Catholicorum pleni erant. In vno Turris vero carcere ſeptem tormentorum genera modo huic modo illi adhibebantur. *Primum* erat lacus ſiue ſpelunca quædam ſubterranea, viginti pedum altitudine profunda, omni lumine deſtituta. *Secundum*, cubiculum quoddam ſeu antrum arctiſſimum, vix hominem erectum capiens, quod ab exigua requie, Angli *Litileſium* appellant. *Tertium*, equuleus, quo machinis rotiſque ligneis hominis membra in diuerſa diſtrahuntur. *Quartum* vocabant Schauingeri filiam, ab inuentore forſan: conſtans ex circulo ferreo, qui manus, pedes & caput in vnum compingit. *Quintum*, ferrearum chirothecarum, quibus manus grauiſſimo cruciatu affliguntur. *Sextum*, vinculorum quæ brachijs geſtantur. *Septimum* denique Compedum ferreorum qui pedibus aptantur. O qui gemitus in omnibus his ſunt audiri eorum, qui Pontificem Romanum pro capite Eccleſiæ agnoſcunt! *Obſtupeo, mihi ſtantque coma, & vox faucibus hæret,* quoties inauditam illam hæreticorum feritatem, qua in ſacerdotes præcipue, & alios Catholicos graſſati ſunt, lego aut mecum conſidero. Vah! Siccine reliquos interim Catholicos Reges ac Principes ocioſos ſediſſe ſpectatores, nec quemquam damno Ioſephi fuiſſe affectum?

V. Anno M D LXIX. Rex Chriſtianiſſimus in Angliam miſerat Lamottam, Fenelonium, vt Legati ibi munere fungeretur. Eodem mox venit Cardinalis Caſtillonius, cum putatitia ſua vxore, vt Hugonotatum ibi cauſſam ageret. Et hic quidem non minus quam regius Legatus magni-

Digitized by Google

ſice exceptus fuit & habitus: nec vmquam ad reginã venit, quin oſculo exciperetur. Eidem magnificum non procul a regia, aſsignatum erat palatium. Vnde vulgi dicterium, Condæi Principis Legatum regio dignatione multa eſſe ſuperiorem. Vterque nihil cum altero commune habere voluit: ob diuerſas quippe cauſſas miſsi. Hic vt Hugonotis à regina impetraret auxilia; ille vt impediret. Etſi vero regina Hugonotas pecunia aut alijs rebus aperte numquam iuuit: Epiſcopi tamen & alij Proteſtantes non exiguam pecuniæ ſummam ſubſidio eis miſerunt. Sed ne hoc quidem factum Regina probauit. Sub finem anni LXIX. regius Legatus, accepto, licet ob contrarios ventos, tardiuſcule, de prœlio Iarnacenſi & Condæi cæde nuncio, Gallo mercatori in Anglia habitanti, ad ſe accerſito rem aperuit: qui mox etiam noctu per Catholicorum circumcurſitans domicilia, famam per totam vrbem diuulgauit. Territi hoc nuncio Caluiniſtæ, Reginam adeunt, & de rumore illo per Galliarum regis Oratorem diuulgato conqueruntur. At ille factum hoc negabat (neque enim iuſſerat) addens, de rumoris veritate nihil dum ſibi certo conſtare. Paucos poſt dies quidem aulicus à Rege miſſus certum de tam præclara victoria & Hugonotarum regis morte nuncium in Angliam pertulit; quod reginæ dolorem non mediocrem; Caſtillonio vero Cardinali deſperationem pene attulit. Sequenti anno miſsis in Angliam Equitum tribuno Momorantio, & Foxio, de matrimonio inter reginam & regis fratrem Ducem Andegavenſem iam à regina in Equeſtrem Periſcelidis ordinem allectum, tractari cœptum eſt. In Gallia quoque pacis iniecta mentione Caſtillonius Cardinalis reditum in patriam parabat, multos exſules ſecum reducens: ſed aduerſo vento Doueram reiectus, Cantuariam conceſsit; vbi morbo correptus, vndique accurrentibus Medicis, eorum vni ſomnium ſuum narrauit, quo vir quidam ſibi apparuiſſe videbatur, & oſtenſa pyxide dicere: *Accipe & manduca, cumque morieris; quod ſi non manducaueris, tamen morieris.* Cui ſomnio fides conſtitit, poſtquam compertum eſt, venenum ei in puluere, quem poſt cibum ex capſula argentea ſumere ſolebat, à cubiculario fuiſſe propinatum.

VI. In vniuerſo Angliæ regno omnis Sacramentorum Catholico ritu adminiſtrandorum, præſertim vero ſacri Miſſæ officij celebrandi interdictus erat vſus; id tamen priuilegij Galliarum regis Oratori regina conceſſerat, vt domi ſacra Catholico more peragere ipſi liceret: eoque domus ipſius velut terreſtris quædam erat Paradiſus, quo multi Catholici quotidie, vt ſacris intereſſent, confluebant. Videre erat ibi (vt oculatus teſtis Oratoris illius nepos mihi dixit) ſacerdotes populari habitu incedentes, & gladijs etiam accinctos, mox quum eò veniſſent poſitis profanis, & ſumptis ſacris veſtibus, ſolenne illud ſacrificium magna cum deuotione, ac non ſine ſpectatorum lachrymis Deo offerre. Circa id tempus ad eundem Oratorem venit mulier quædam vetula & paupercula, & cum rubore *ſe cognatione ipſi iunctam, vtpote nobili Bidonnetorum genere prognatam olim vero religionis zelo è Monaſterio vbi Abbatiſſa fuerat, profugam, præſenti viro (is ſutor fuerat, ſed tum in Griſeſea inſula Miniſtri ſeu Prædicantis obibat munus) nupſiſſe fatetur.* Tum ille: *Equidem & me tibi, & te mihi ignotam eſſe facile patior, quæ ex Nobili virgine vilem te ancillam, & ex Abbatiſſa Caluiniſtici Prædicantis concubinam ipſa feceris: & ſic vtrumque, data eleemoſyna, dimiſit.*

Rumore in Angliam de Hugonotarum Lutetiæ perpetrata cæde perlato, regina regium Oratorem diu auerſata, tandem quum ad eam cœlo admodum pluuio veniſſet, ita compellauit: *Non tu vides ipſum cœlum Franciæ veſtræ calamitates deflere? Equidem Principem tuum aut crudelem eſſe oportet, aut ſanguinarios miniſtros & proditores circa ſe habere. Quis non dicat, Gallos veſtros è decalogo præceptum de non occidendo expungere voluiſſe?* Ad hæc Legatus modeſte admodum rationes expoſuit, quibus Rex tam vitæ quam regni ſui ſecuritati in tempore conſulere coactus fuerit. Eodem tempore in Angliam venerunt Gabriel Mongomerius, Vidamus Carnutenſis, Segurius, alij, qui Lutetiæ euaſerant; itemque ex litteratorum ordine duo, quorum vnus Graſſus nomine Rothomagenſis cauſſidicus, Commentarios poſtea in Apocalypſin, alter Brocardus Venetus, librum de Papatus ruina; Portalius vero aliunde ſomnijs, omnes meris ineptijs ac delirijs refertos, conſcripſerunt. Quamuis autem Eliſabetha Pariſienſi illa cæde magnopere eſſet offenſa, & Hugonotarum res valde inde afflictas non neſciret: Legato tamen ſe rebellibus ſubditis nulla contra regem auxilia præſtituram promiſit; nec minus tamen Mongomerio vt claſſem quinquaginta nauium, ad opem Rupellanis obſeſsis ferendam, conduceret, permiſit. Ad ean-

dem

dem deinde cædem excuſandam miſſus Retſius Equitum Tribunus ſeu Mareſcallus, ſimul de matrimonio inter Reginam & Ducem Alenconium tractauit. ſed regina puſtulatum morbo tum laborante, res in aliud tempus dilata fuit. Mongomerius vero in Gallia poſtea captus, & Lutetiam ductus, capitis ſupplicium luit.

DE INFORTUNATO MARIÆ Stuartæ viduæ poſt mortem Franciſci II. Galliarum regis matrimonio: deque eius captiuitate, & Morauiæ Comitis proditione.

Caput XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Odium inter Angliæ & Scotiæ reginas.*
II. *Scotiæ regina in Scotiam reuertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.*
III. *Darlæus de regina tollenda, ac regno in ſe transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.*
IV. *Darlæus à Morauio Reginæ fratre ſpurio, alijſque, quorum princeps fuit Comes Bethuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.*
V. *Eadem captiua in lacum Lauinum ablegatur.*
VI. *Religionis in Scotia ſtatus, forma, & ſumma.*

I. VEtus eſt illud Tyrannorum; *Fidem ſi violanda ſit, regni cauſſa violandam eſſe, in ceteris pietatem colendam* (a). Eius rei illuſtre ac flebile exemplum Anglia dedit in Maria Stuarta Scotiæ regina, in cuius ſupplicio omnium regum maieſtati turpiter fuit illuſum. Eam in theatrum hic producere mihi viſum eſt, vt gloria eius ob cauſſam Dei & Catholicam religionem martyrio affectæ tanto magis in conſpicuo ponatur. Ducto ergo altius exordio à primis velut cunabulis ad ſepulchrum vſque eam comitabimur: quod quidem etſi triſte adſpectu, non minus tamen quam ipſe regius thronus gloriæ habet & felicitatis.

Defuncta Maria Angliæ ex Henrico VIII. legitima regina, Henricus II. Franciæ rex, qui filio Franciſco II. Mariam Scotorum Regis filiam in matrimonium Anno 1558. menſe Aprili collocari curarat, omnem legitimam Henrici VIII. prolem exſtinctam videns, præter vnam Eliſabetham, quæ tamen & Parlamenti decreto, & Pontificum Bullis illegitima declarata fuerat: Mariam velut proximam hæredem, vtpote ex Margarita Henrici VIII. ſorore, & Iacobo IV. Scotorum rege natam, (b) Angliæ reginam proclamari & Franciæ ac Scotiæ inſignibus Anglicana adiungi iuſſit, quo facto & quædam Mariæ felicitas ex dignitate & ſpe noui regni obtinendi, aliquando viſa eſt oboriri, & Angliæ ſtatus in ſecuro de ſucceſſione certa collocari.

At non diuturna hæc fuit felicitas. O ſpem fragilem & caducam! Ecce, dum Maria ad Angliæ adſpirat coronam, non modo de ſua ipſius corona, ſed vita etiam periclitatur! Sic quod ſummo ipſi honori & emolumento futurum videbatur, in extremam, ſi externa hæc ſpectemus, perniciem ceſſit. *Neſcio quo fato factum dicam, vt nulla vmquam cum Anglis confederatio vel affinitas Gallis felix fuerit.* Omnis certe hæc titulorum, omnis imperij acceſſio paullo poſt in fumum abijt. Maria in Gallia Angliæ ſe reginam ferebat; at illa altera, hac in re legitima multo felicior, Londini regnabat, Eliſabetha nempe, illa infamis Annæ Boleniæ proles, à regni Ordinibus ad regnum euecta, deiecto Huntingtoniæ Comite, qui vnius diei rex fuerat. Ex illo vero dici vix poteſt, quantam iræ molem Eliſabetha aduerſus Mariam conceperit, præſertim quum metueret, ne Galli armis regnum illud vindicare ſibi conaturi eſſent: quorum impetum nondum ſtabilito regno ægre ſuſtinere ſe poſſe intelligebat. Quocirca omnia prius tentanda ſibi rata, quæ Catholicam hactenus ſe ſimulauerat religionis cultum mutauit, vt hæreticorum armis & opibus ſeſe muniret, miſſiſque ad Gaſparem Colinium Caluinianæ ſectæ amicum, maritimæ rei in Gallia præfectum legatis, cum eo egit, vt regnum turbis vndique inuolueret, atque ita regem ab oppugnandæ Angliæ cura & cogitatione auocaret. Et hoc quidem primum fuit fundamentum inter Gallos Hugonotas & Anglos Proteſtantes initæ confederationis. Habebat tum in Gallia domicilium ex Scotica Nobilitate primarius iuuenis, Iacobus Hamiltonius

a Cicero de officijs b Henninger 4. parte Genealog. in Scotia Regum Familia. Item Renſnerus.

Digitized by Google

nomine, cuius pater Caſtelli-Eraldi Ducatu à rege donatus fuerat. Is igitur promiſſis & coniugij ſpe ſeductus, quam Hugenotarum partibus ſe adiunxiſſet, detecta Amboſiana coniuratione, in Angliam fugit, ubi in magna inopia & ignominia miſeram vitam traduxit. In Scotia Maria regina fratrem habebat nothum, Jacobum Stuartum nomine Arranæ, poſtea etiam Moraviæ Comitem, quem Jacobus rex Eccleſiaſticis aliquot beneficijs donari curarat. Hunc Eliſabetha per Cnoxium apoſtatam aggreſſa, faciliſſimo ad hæreſin, deinde ad ſuam factionem adiunxit. Hic ille eſt qui innumera mala Catholicis, pleraque publica officia hæreticis diſtribuit, ut Maria aliquando in regnum reverſa, Catholicæ religioni ubique obicem poſitum inveniret. Tanta vafricie Calvini ſpiritus Regnis inſidiatur.

II. Interea mortuo Henrico II. patri An. 1559. Idib. Julij, Franciſcus II. Mariæ maritus non diu ſupervixit. Quo Anno 1560. Nonis Decemb. ſine prole (e) defuncto, Maria in Scotiam redijt, frequenti procerum concurſu & lætis populi acclamationibus excepta, ſolis hæreticis reditum eius ægre ferentibus, tam religionis quam Guiſiani nominis odio. Eliſabetha officio in ſpeciem deerat, *miſſis legatis, ſcriptiſque ad eam honorifice litteris, quibus & adventum ei gratulabatur, & ſi Principi alicui ex Anglis, vel Roberto Dudlao, quem ipſa Ganymedis loco habebat, vel Thomæ Havarto Norfolciæ Duci nubere vellet, Angliæ coronam ſe illis impoſituram pollicebatur. Additum munus, adamas in duas æquales partes diviſus, cum promiſſo, quamprimum quacumque circumventa ſemiſſem ad ſe miſſura eſſet, ſtatim ſe ea viſa, auxilio ipſi advolaturam.* Econtra Maria adamantem cordis effigie ſculptum annuloque inſertum, Eliſabethæ dono miſit, cum his Latinis Georgij Buchanani verſibus:

Non me materies facit ſuperbum,
Quod ferro inſuperabilis, quod ignis,
Non candor maculæ carens, nitoris
Non lux perſpicui, nec ars magiſtri
Qui formam dedit hanc, datam loquaci
Circumveſtijt eleganter auro:
Sed quod cor Dominæ meæ figura
Tam certa exprimo, pectore ut recluſe
Cor ſi luminibus queat videri,
Cor non lumina certius viderent.
Sic conſtantia firma cordi utriq;
Sic candor maculæ carens nitoris
Sic lux perſpicui, nihil doli intus
Celans, omnia deniq; æqua præter
Unam duritiem. Dein ſecundus
Hic gradus mihi ſortis eſt faventis,
Talem Heroida qu. d videre ſperem,
Qualem ſpes mihi nulla erat videndi,
Antiqua Domina ſemel relicta.
O ſi ſors mihi faxit, utriuſq;
Nectam ut corda adamantina catena,
Quam nec ſuſpicio æmulatiove
Livorve, aut odium, aut ſenecta ſolvat!
Tam beatior omnibus lapillis
Tam ſim clarior omnibus lapillis,
Quam ſum durior omnibus lapillis.

Et hæc quidem optimæ reginæ ſinceritas cauſſa ipſius fuit ruinæ. *Mater periculorum*, ait proverbium, *eſt ſecuritas* & *Mater ſecuritatis eſt diffidentia*, quâ una Eliſabetha imperium ſibi diuturnum conſervavit: quum econtra non imperium modo ſed vitam quoque Maria perdiderit, eo quod proditoribus nimiam habuerit fidem, fratri notho imprimis, quem ex Priore Santandreani cœnobij Moraviæ Comitem creavit. Quæ reginæ liberalitas prudentioribus etiam tum ſumme diſplicebat, ut quam tam ipſi, quam reipublicæ in exitium ceſſuram facile augurabantur. Hoc enim honore ille non contentus, etiam regnum tandem ambire cœpit, uſus potiſſimum ad id Cnoxij cuiuſdam, acerrimi ac ſeditioſi concionatoris opera. Qua de re monita regina, tantum abeſt ut conatibus eius præverterit, ut etiam cum nobiliſſima fœmina matrimonium ei conciliarit, nempe Maria Keta Martialis Comitis filia. (d)

Mariæ reginæ nuptias complures exteri Principes ambiebant, & inprimis Hiſpaniæ ac Sueciæ reges. Sed obſtabat Moravius, & quæcumque poterat impedimenta ſubijciebat: ut qui regnum ſibi ipſe affectaret: ad quod facile perventurum ſe exiſtimabat, regina ſine prole extincta. Quia vero ad Hamiltoniorum familiam regnū proxime ſpectare non ignorabat, & ipſe acerrimas cum ea ſimultates ſuſcepit atque exercuit & Læviniæ

c *Rauſnerus & Henninges.* d *Henninges loco citato.*

uiniæ Comitem cum ea commiſit. Is tum in Anglia aberat, ibique ducta vxore, duos filios genuerat: quorum natu maior Darlæi dominus dicebatur, genere & forma præſtans circiter vndeviginti annorum iuuenis. Huius in maritum aſciſcendi reginæ auctor fuit Moranius, etſi non ſerio id ageret, vt qui minime tam paucorum annorum, & quidem priuatæ conditionis iuueni nupturam putaret; ſed eo conſilio, vt ſimultatum & odiorum ſemina inter Hamiltoniorum & Læuiniæ Comitum familias iaceret. Ab his nuptijs quum præter ſpem regina non abhorreret, Matthæus Stuartus, Læuiniæ Comes, qui, vt diximus, in Anglia hactenus exſularat, bonis ac dignitati reſtitutus fuit. Cum eo in Scotiam redijt Henricus filius, à regina comiter acceptus: quem quotidiana illecta conſuetudine non mediocriter amare cœpit, ac tandem virum ſibi adſciuit, clam indignante Morauio, & tam patri quam filio necem, reginæ vero captiuitatem machinante. Hoc conatu fruſtratus Moranius, cum Angliæ regina fedus renouauit, accepta ab ea quater mille librarum annua penſione; ac per totum regnum rumorem per ſeditioſos concionatores ſpargi curauit, nuptias illas eò ſpectare vt Papanæ factionis aſſumto rege, reformata, ſi dijs placet, religio exſtirparetur, & nobilitas ad reſtituenda Eccleſiæ bona cogeretur. Quibus dici non poteſt quantopere hæreticorum animi fuerint commoti. Equidem Catholico regi vix quidquam probro ſuis contingere poſſe exiſtimo, quam ſi hæreſi liberam graſſandi permittat facultatem, ac ſibi ipſi ſubditis ſuis morem gerendi neceſsitatem imponat, vti tum Mariæ reginæ accidit cui vnus tantum Sacerdos permiſſus erat, qui Miſſam Catholico ritu celebraret qui tamen in conſpectu reginæ à Morauii miniſtris iniurioſe fuit pulſatus. Ipſe Buchananus, qui ex meris mendacijs earum rerum hiſtoriam contexuit, in Caluiniſticis Conſiſtorijs decretum ait, vt de eo tamquam idololatra, ſecundum Moſaicam legem, pœna ſumeretur. Tandem Morauius, adiuncta ſibi magna tam procerum quam plebis factione, regi ac reginæ apertum bellum indixit, nihil diſsimulans, id ſe velle vt Darlæus regno deijceretur. Regina vero quamuis bello parum aſſueta, ſingularem tamen animi magnitudinem in omnibus præ ſe ferens, mox & ipſa quantas potuit copias contraxit, iiſque rebelles fudit ac fugauit: qui plerique in Angliam ſeſe receperunt. Harum rerum accepto nuntio, Eliſabetha cum ſuis habita deliberatione, non apertum cum Scotis bellum gerendum, ſed Mariam reginam inſidijs circumueniendam eſſe decreuit: quæ & facile ſint proceſſura, Mortonij potiſsimum opera, qui in Scotica aula pleraque pro ſuo lubitu adminiſtrabat. Huius conſilij præcipui auctores fuerant Cæcilius & Thomas Randolfus: qui vnà cum Bacono ab Eliſabetha in Scotiam miſsi, cum Mortonio, Rutheno, Lindeſio & Macgillo conſpirationis ſocijs, conſilia communicarunt. Hi deinde Darlæum ſolum nacti, ei ſuaſerunt vt muliebri imperio ſeſe eximeret, ac regnum, quod conſortis impatiens ſit, ipſe adminiſtraret. Ad eam rem ſua auxilia nunquam ipſi defutura. Etſi vero in omni hac re parum ſit difficultatis, tamen etiamſi vel maxime impedita eſſet, rem tantam, in qua & de honore ipſius & publica regni ſalute ageretur, omittendum non eſſe, ſed mature aggrediendam. Nihil vero iuuenis animum magis pupugit ac commouit, quam Dauidis Riccij mentio, quo miniſtro regina in rebus ſuis pleriſque vtebatur, quum ob ſummam induſtriam & dexteritatem, tum ſingularem fidem percharo. Huius illi auctoritatem & potentiam inuidioſe exaggerabant omniaque non modo ipſius nutu circumagi, ſed etiam proceres, atque adeo ipſum regem contemni calumniabantur. Huius ergo audaciam reprimendam & ſuperbiam inſigni exemplo retundendam ac ſine dubio eo ſublato, reginam quæ nutu eius circumageretur alia conſilia ſecuturam, & tam regem quam proceres maiori in precio habituram. Sic ergo Dauidis cædes decernitur, ipſo rege certis capitibus ſubſcribente.

III. Nec vero difficile erat iuuenilem Principis animum ambitione cæcum expugnare. Cnoxio interim publico ſcripto Gynæcocratiam inſectante Mortonius vt ex vna regem, ita reginam ex altera parte incitabat, & quaſcumque poterat inter maritum & vxorem odij cauſſas ſerebat, Darlæum id agere inſuſurrans, vt regni arbitrium omnemque poteſtatem à regina in ſe ſolum transferret. Inter hæc regina omnium illorum ignara, abſente Morauio, regni comitia indicit ad res tam religionis quam Iuſtitiæ melius conſtituendas, Darlæo clam indignante, vt qui ſciret de pœnis eorum qui in Angliam profugerant

tam-

tamquam perduellium, actum iri. Sed ex poſtea
res inciderunt quæ totum regnum miſeris modis
conturbarunt. Primo Cardinalis Sanctandreanis
deinde Dauidis Riccij cædes. Et huius quidem
ordo ſic habet. Quum rex a maleuolis inſtigatus,
Riccium, cui regina multum fidebat, tollere de-
creuiſſet, vnà cum Iacobo Duglaſſio Mortonij
Comite, Patricio Lindeſio, & Patricio Ruueno,
in cellam reginæ vbi cœnabatur, per ſcalas angu-
ſtas & ſecretas aſcendit. Tum regina Ruueni po-
tiſſimum habitum contemplata (arma enim lon-
gæ tunicæ ſuperinduerat, galeam capiti impoſi-
tam gerens) Quid hic, ait, Ruuene, ridiculus qui-
dem, ſed nullius boni index, ſibi vult apparatus.
Tum ille, Nebulonem, inquit, quærimus, quem tu
ô regina, nimis magno in precio habes: digito in
Riccium intento. Ibi regina perterrita, vim ab
homine deprecari cœpit: ſed intentato pectori
pugione ſilere iuſſa eſt, niſi cum eo interfici ma-
let. Sic miſer ille ante reginæ pedes, iuſtitiam im-
plorans confoditur & trucidatur. Anglorum qui
primi huius cædis ſuaſores fuerant, Conſilium e-
rat, hoc facinore in conſpectu reginæ perpetrato
fetum quem iam fere adultum regina vtero geſta-
bat, perdere, inimicitiasque irreconciliabiles in-
ter regem & reginam ſeminare. Si enim iſtius tan-
tum hominis cædem quæſiſſent, facile eius alibi
occidendi poteſtatem habuiſſent.

Patrata hac cæde, à coniuratis reginæ cuſtodes
ſunt appoſiti. Poſtridie Morauius ex Anglia re-
uerſus eſt, à regni Ordinibus ad comitia euocatus
Habita deliberatione, reginam tollendam eſſe, à
quibuſdam decretum aiunt. Cædis in Riccio per-
petratæ cauſſa ad litium prætexitur: cui tamen
pauci fidem habebant, quum Dauidem iam ſen-
effetum ac deformem, nullam etiam ob cauſſam
quam ob ſummam fidem & induſtriam reginæ
petebarum fuiſſe non ignorarent. Quin etiam de
Catholicis omnibus in toto regno interficiendis,
& Darlæo ſolo Rege proclamando Conſilia inita.
Morauius interim, homo aſtutus & verſipellis re-
ginam clam adit, & ſuperioris cædis ac proditio-
nis ignarum ſe ſimulans, rogat vt regina facinus i-
ſtud auctoribus ignoſcat. Tum regina, ne mini-
mum quidem de priſtina Maieſtate remittens,
Nihil certi hac de re ſtatuere ſe poſſe inquit,
quamdiu velut in cuſtodia aſſeruaretur: libertati
vero reſtituram, plus illis præſtituram quam pete-
re aut exſpectare auſint. Morauius inde Regem
de bona Reginæ voluntate edocet: qui mox & ip-
ſe eam adit, & vt præteritarum iniuriarum memo-
riam deponere vellet obſecrat. Et regina quidem
maritum acriter initio obiurgat, & quam impru-
denter egerit demonſtrat. Anglos quippe & con-
iuratos id vnum ſpectare & agere, vt ſe cum fetu
exſtincta, ipſum quoque deinde è medio tollant.
Mox ille errore cognito, multis cum lachrymis i-
terum veniam precatus, omnem conſpirationis
ordinem detegit: decretum nempe à coniuratis,
Flaminium, Leuinſtonum & Iacobum Balforium
in iudicio reos peragendos, & publice ſupplicio
afficiendos alios proceres alijs modis tollendos:
tum feminas aliquot primarias ſuffocandas eſſe:
ac ſimul promittit ac proteſtatur, ſe contra Re-
ginæ libertatem nihil poſthac moliturum. Inde
proceribus, & maxime coniurationis ſocijs, præ-
claram reginæ voluntatem prolixe exponit, &
pro ipſius libertate intercedit. Re diu multum-
que diſceptata, alijs reginæ cædem vrgentibus,
alijs nouam eius gratiam hoc beneficio captanti-
bus, tandem Darlæo reginæ, ex morbo etiam
affectæ, cuſtodia permittitur: qui ea nocte vnà
cum illa ex Edimburgenſi arce Dumbarum pro-
fectus, tumultuarias copias, in quibus nouem
millia armatorum erant, collegit. Hoc inopinato
euentu perterriti coniurati plerique in Angliam
aufugerunt: Morauius vero non multo poſt, de-
precantibus pro eo nonnullis proceribus, ex An-
glia reuocatus, & à regina in gratiam receptus fuit:
quæ quidem gratia deinde in ipſius reginæ ac re-
gis exitium vertit.

Darlæus, Morauium & ſocios in tanta apud
reginam auctoritate eſſe, vt ipſorum arbitrio o-
mnia adminiſtrarentur, indignatus, reginæ con-
ſilium de tollendo Morauio detexit: quod illa a-
uerſata, regem ad alia Conſilia flexit. Quia vero
Darlæus hoc ſuum propoſitum iuuenili quadam
temeritate ita celare non poterat, quin eius indi-
cia ad Morauium peruenirent: Morauius inſidijs
regem ſibi præuertendum decreuit. Circa idem
tempus Mortonius, Lindeſius & alij Scoti trans-
fugæ, Eliſabethæ commendatione in gratiam à
Maria regina recepti ſunt: qui mox, vix dum re-
uerſi ſcelerata in patriam & reginam Conſilia a-
gitare cœperunt, atque illud præcipue, vt inter
regem & reginam diſcordiarum ſemina ſererent.
Quum vero animaduerterent, ad reginam con-
tra maritum incitandum nullas valere artes,
Mo-

Morauium ad regem tollendum allegarant, communicatis cum Bothuelio Comite ambitioſo & crudeli homine Conſilijs, vt cædi manum præſtaret, & reginæ, velut ad compenſationem facinoris, matrimonio promiſſo, confectiſque etiam publici Notarij, Alexandri Haij, manu eam in rem tabulis. O rem inauditam barbariæ plenam: Siccine & regiam Maieſtatem contemni, & ſummam illam formæ elegantiam à ſubditis tamquam peſſimi facinoris & parricidij auctoramentum venalem haberi: Vnica illa reſtabat cura, quomodo ſcilicet omnis facti inuidia & ignominia in ipſam reginam deriuari poſſet. Morauius vt ſuſſpicione ſe eximeret, reginam monuit, Glaſcuæ à Darlæo marito, eius patre Læuiniæ, & Glencarniæ Comite de regno ipſi auferendo Conſilia haberi: quæ præſentia ſua facile eſſet euerſura. Interim in morbum rex incidit: quem regina multoties inuiſit, omnibuſque humanitatis officijs proſequuta eſt. Conualeſcentem Morauius induxit, vt habitationem paullo ſalubriorem quæreret. Sic ergo is ad Kirkofeldij cuiuſdam ædes diuertit à Morauio ex Araniæ Comitis, Hamiltoniorum familiæ principis, palatio quò regina eum comitata fuerat, deductus. Apperente iam deſignandi facinoris die, Morauius, vxoris morbum prætexens, ex aula diſceſſit, prius tamen Heteſio indicans, illi nocti Regem non fore ſuperſtitem, quod & accidit: ſiquidem inter tertiam & quartam noctis horam, ædes in quibus rex diuerſabatur, ſuppoſito & incenſo puluere conuulſæ, & miſer Princeps eius violentia occiſus eſt. Facinus hoc regina, vti patebat, indigniſſime tulit, & in eius auctores inquirendi negotium Argatheliæ Comiti dedit. in quo tamen ille ſegniter admodum verſatus eſt, vt qui coniurationis eſſet particeps. Tandem Bothuelius publica omnium voce, & affixis etiam ſcriptis deſignatus, comprehenditur, & parricidij accuſatur: quod tamen illeiudicium, vtpote in quo plerique Morauij factioni addicti ſedebant, facile cluſit. Videbant enim, Bothuelium damnatum procul dubio ipſos quoque tamquam conſcios proditurum, atque ita reginæ innocentiam, in quam omnem facti inuidiam deriuare cupiebant, patefactum iri: quæ mariti corpus è ruderibus erutum, non ſine lachrymis regijs maiorum tumulis inferri iuſſit, ſine vlla fere pompa, vt quæ in toto ſuo comitatu vnum tantum ſacerdotum haberet.

Nō multo poſt Bothuelius coniurationis ſocios de promiſſis appellat. Illi reginam adeunt, & vt maritum ſibi ex Scotica Nobilitate (neque enim exteri Principis imperium Scotos facile laturos) eligere vellet, rogant, propoſito Bothuelio. Sed id matrimonium reginæ minus placebat, cauſſanti eum iam cum Hauntlææ Comitis ſorore nuptias contraxiſſe. At illi diuortium inter eos factum aiunt. nec multo poſt de Bothuelij vxoris morte nuncius affertur. Quare Bothuelius occaſione vtendum ratus, quum procerum in ſuas cum regina nuptias conſenſum ſcripto conſignari, & ſigillis ipſorum confirmari curaſſet, reginam Sterlino, vbi filium inuiſerat, redeuntem intercipit, & Dumbarum abductæ, procerum illud ſcriptum de nuptijs exhibet, rogans vt & ipſa aſſentiretur, nec ſua tergiuerſatione nouis turbis occaſionem daret. His circumuenta difficultatibus regina, & ab omnibus deſerta, quamuis ægre, tandem tamen aſſenſit, præſertim quum ita in Bothuelij ſe eſſe poteſtate intelligeret, vt euadere inde nullo modo poſſet. Morauius ac ſocij quamprimum de Bothuelij cum regina matrimonio nuncium acceperunt, arma ſtatim arripiunt, Bothuelium diuulgatis ſcriptis regiæ cædis inſimulatum perſequi, ac reginam liberare ſe velle prætexentes. Duncalmo inde Bortuicum profecti, & reginam & Bothuelium in poteſtatem redigere tentant; qui tamen Dumbarum inde, mutatis veſtibus, euaſerunt. Eo variis ex locis multis confluentibus, regina breui iuſtum fere exercitum confecit, & inde Carberillum duxit. Ibi à rebellibus quidam miſſus reginæ expoſuit, arma ea non contra reginam, ſed Bothuelium ſumta: à quo ſi cauſſam ſuam ſegregare vellet, facile ei cum Nobilitate conuenturum. Sic ergo regina vt pacis ſe cupidam oſtenderet, Bothuelium à ſe diſcedere iuſſit, ac totam ſe rebellium poteſtati permiſit: quod omnium illorum quæ experta illa poſtea eſt, malorum cauſſa fuit & origo. Edimburgum enim regni metropolin ac regum ſedem velut in triumphum ducta, dici vix poteſt quantas contumelias perpeſſa ſit. Erat in vexillo quodam militari depictus Henricus rex mortuus, & iuxta filius infans, vindictam parridicij à Deo expoſcens: cuius quidem quum alij ſcriptores hæretici, tum Buchananus inprimis in rerum Scoticarum Hiſtoria, reginam inſimulare non verentur. In An-

glia etiam libellus prodijt, à Ioanne Ointedo Londini Anno M.DLXXXVII. excuſus, titulo Apologiæ pro iuſta ſententia contra Mariam Scotiæ reginam lata, eadem calumnia plenus, quum nulla pagina ſit, quin mariti cædem a regina deſignatam inculcet. Omnes vero quibus auctor illius utitur probationes ex Buchanani Hiſtoria deſumptæ ſunt: quo ego vel inſaniorem hæreticum, vel mendaciorem hiſtoricum, vel vaniorem atque impudentiorem hominem in toto orbe vix reperiri puto. Verum quia atrox admodum hæc eſt calumnia age paucis eam refutabimus, & idoneos teſtes producemus.

Ac primum quidem, Alexandrum Haium, Notarium, qui hunc de cæde regis contractum ſcripto conſignavit. Tum ipſius Moravij confeſſionem Hereſio factam, quum ea de re Eboraci ab Anglis interrogaretur. Sed & idem alibi dum fluvium quendam inter Edimburgum & Fermelinodunum traijceret, eum faſſum eſſe conſtat. Proxima poſt parricidium die Robertus Durius ab Archiepiſcopo Glaſcuenſi, reginæ apud Galliæ regem Oratore miſſus, reginam monuit, Hugonottis in Gallia intellectum, atrocem contra regni primates agitati proditionem. Edicta etiam contra Bothuelium à conjuratis publicata, & ſumma in eo capiendo negligentia, reginam numquam cogitati facinoris ab invidis & malevolis inſimulari facile evincunt. Omnes tum Bothuelium ad iudicium poſcere, nec tamen quiſquam, regina iam in poteſtatem redacta, de eo comprehendendo laborare, quin etiam ultro in regno commorandi facultatem connivendo dare. Atqui ſi ſolus is regiæ cædis reus fuiſſet, facile comprehendi poterat. Sed metuebant illi, ne Bothuelius captus ſocios proderet. Ut ergo fugiendi neceſſitatem quaſi ei imponerent, Nobiles quoſdam & Bothuelij miniſtros quæſtioni ſubjectos, eò potiſſimum adigere conati ſunt, ut reginam cædis conſciam eſſe faterentur. At tantum abeſt ut quidquam illi de regina faſſi ſint, ut etiam ultro Moravium, Mortonium & Lindenſium, qui matrimonij inter reginam & Bothuelium tabulis ſubſcripſerant, nominarint, inprimis vero Arcibaldum Duglaſſium, Mortonio proxima cognatione iunctum: quod & litteræ ab eodem ad reginam ſcriptæ (quarum autographon penes eos proceres eſt qui in Galliam poſtea profugerunt) aperte teſtantur. Bothuelius interim territus, in Daniam ſe recepit: ubi à Scotis mercatoribus agnitus, & eorum ſuggeſtione in cuſtodiam datus, omnia humanitatis officia a rege expertus eſt, quibus tamen uti noluit, ac tandem exacto decennio, vitam clauſit, excuſata prius diligenter de Darlæi cæde cuius ipſe auctorem ſe fatebatur, regina, omnibuſque conſcijs præſente Epiſcopo quodam & alijs, nominatis: idque poſtea ipſe Rex Daniæ quum ad alios Principes, tum inprimis ad Eliſabetham Angliæ reginam diligenter perſcripſit.

Sed ut eò unde digreſſi ſumus redeamus, poſtquam Maria regina ultro, in ſubditorum manus ſeſe tradidit, non quidem in regiam arcem Edimburgi (quæ ſtatim ablata inde alió regni corona, direpta fuerat) ſed in cuſtodiam, ac poſtridie equo impoſita, & vili admodum veſtitu induta, & per ora vulgi traducta, ad lacum Lævinum inde deducta fuit. Ibi varijs deliberationibus habitis, nonnulli cenſebant in lecto ſtrangulandam eſſe, ac rumorem ſpargendum quod mortem ſibi ipſa conſciviſſet, Sed hoc conſilium alijs nimis crudele videbatur. Moravius tum in Gallia erat, & in ſermone cum Guiſijs de ijs quæ in Scotia accidiſſent habito, magnum quem inde caperet dolorem præ ſe ferebat, interim vero Scotiæ proceres ad cædem reginæ hortabatur, qua viva in patriam redire nollet. Quo minus vero capitalis tum in Mariam ſententia lata fuerit, Angliæ regina præcipue obſtitit, quæ iure prius agendum, ac Mariam regia dignitate privandam cenſebat, ne de Regina ſumptum à ſubditis ſupplicium dici poſſet: miſſo ad eam Nicolao Trogmortono, cum litteris quibus dolorem ſuum quem ex adverſa ipſius caperet fortuna, teſtabatur; & quia inimici è medio eam tollere decreviſſent, niſi regno cederet, idque in filium puerum transferret, monebat, ut eorum voluntati ſeſe accommodaret, quum præſertim quidquid hac in re faceret, nullam vim eſſet habiturum, utpote ab invita per vim extortum. Sic regina à Lindeſio potiſſimum mortem ipſi minitante, coacta, regno ſe abdicat, tabuliſque ea de re confectis, nondum tamen ab ipſa lectis, ſubſcribit; prius tamen vi ſe coactam proteſtata: cum quibus Lindeſius Sterlinum profectus, reliquos ſuæ factionis proceres ad Iacobum VI regno inaugurandum evocat. Eodem tempore Ioannes Hamiltonius Epiſcopus Santandreanus, regni Primas, & ipſe indictis comitijs, cum reginæ amicis de ea liberanda deliberat. Dum hæc ita geruntur,

tur, Morauius è Gallia redit, vt & comitijs & regis coronationi intereſſet. Iis comitijs ex ordine Eccleſiaſtico interfuerunt Adamus Orcadenſium Epiſcopus, a rerum Scoticarum Scriptoribus necromantiæ & veneficij infami aſperſus, & Abbates nonnulli Morauio cognatione iuncti. His acriter ſe oppoſuerunt dictus Santandreanus Epiſcopus, Atgatheliæ & Huntlææ Comites, itemque Hereſius. Sed nihilominus illi cœpta conſilia perſequuti ſunt. Morauius tamen, qui regnum ipſe affectabat, conatu ſuo fruſtratus eſt.

VI. Hic quidem tum erat Reipublicæ in Scotia ſtatus: nec melior, immo multo deterior erat religionis ſtatus. Leſlius Roſſienſis Epiſcopus, in Commentarijs ſuis rerum Scoticarum ait, Anno M. D L I X. antequam regina è Gallia appulisſet, ſynodum in Scotia fuiſſe habitam, vt tot exortis in religione turbis remedium quæreretur. Vix dum in regnum venerat Maria, quum proceres quidam ſupplicem libellum multis erroribus & calumnijs refertum (Primos vocant Reformationis articulos) ei obtulerunt, quo petebant, vt diuinus cultus vulgari lingua perageretur, vtque populo Epiſcopos & Paſtores eligendi fieret poteſtas: multaque alia extorquere conabantur, quæ tamen regina non modo facere recuſauit, verum etiam Cnoxium & alios duos ſeditioſos concionatores, qui ad Lindeſij & aliorum patrocinia confugerant ad dicendam cauſſam adeſſe iuſſit, qui omnes fere ſe ſubduxerunt. Ac licet proceres nonnulli hæreticæ factionis pro eis intercederent; regina tamen aperte proteſtata eſt, effecturam ſe vt iſtorum exemplo territi alij ſaniora conſilia ſequantur, & à regno perturbando deſiſtant. Nec mora. Vaſtantur cœnobia, templa ſpoliantur, diripiuntur bona Eccleſiaſtica: inprimis Carthuſianorum, Carmelitarum & Franciſcanorum monaſteria ſolo æquantur. Religioſi, qui barbarorum hominum manus ægre euaſerant, ad reginæ pedes prouoluti, iuſtitiam implorant. Sed fruſtra: Morauio rebellibus ſe adiungente, & cum exercitu Edimburgum verſus contendente. Etſi vero regina primarios ciues & vrbanum magiſtratum ſummopere rogarat, ne rebelles admitterent, ſtatim tamen à tumultuante plebe Morauius admiſſus & in vrbem receptus fuit. Quare regina inde celeriter Dumbarum ſe recepit: quo non multo poſt de vaſtatis ab hæreticis templis & direptis regijs theſauris rumor fuit perlatus. Alanus ſcribit, Epiſcopos ab hæreticis ædibus ſuis eiectos, omnibuſque bonis exutos: ab iiſdem deiectas & confractas ſacras imagines, & hoſtiam Euchariſticam furcæ affixam, ac tormentorum ictibus petitam fuiſſe. Nec minus cum priuatis Catholicis actum, quorum bona militi in ſtipendium fuerunt aſſignata. Multa tum crudeliſſime patrata: ſed illud inprimis, quod impij homines ſeni cuidam ſacerdoti multis ictibus confixo, etiamnum ſpiranti ac videnti carnis particulas è corpore exſciderunt, eaſque hamis affixas piſcibus pro eſca obiecerunt: & hominem ita horrendis modis excarnificarunt, donec tandem ſpiritum Deo reddidit.

Horum tumultuum & turbarum præcipui actores erant Paullus Methem piſtor quidam, & ſupradictus ille Cnoxius: quorum hic quidem Maria in Anglia regnante, Geneuæ Caluino operam dederat, eiuſque dogmata imbiberat. Ab eodem tum liber ſcriptus fuit & editus, quo Anglos ad Mariæ cædem exſtimulabat. Hæreticus hic apoſtata, abiecto cucullo, vna vxore non contentus etiam paternum thorum commaculauit, inceſtu cum nouerca commiſſo: quam ob cauſſam etiam in Angliam profugere coactus fuit. Vnde poſtea reuerſus, tres puellas ſecum circumduxit, quibus & mox quartã addidit, nobili genere prognatam, & philtro ſeu veneficio ab ipſo incantatam. Eraſmus quodam loco ait, Monachum ſibi notum eſſe, qui pro vna tres vxores duxerit; itemque ſacerdotem quendam, ceteroqui hominem non malum, qui feminam adulterio ante ab ipſo corruptam matrimonio ſibi iunxerit. Ex horum apoſtatarum numero Buchananus quoque fuit, & ipſe è monaſterio profugus, qui complures ſeduxit & perdidit.

Porro Scotorum religio à Caluiniſmo Anglorum multis in rebus diſcrepat. Nullos dies feſtos Scoti celebrant: eoque ab Anglis ridentur, dicentibus, Scotos continue laborare, Anglis tamen multo eſſe pauperiores. Quum Lamotta Fenelonius Chriſtianiſſimi regis Legatus in Scotia ageret, non ſolum pro tanti regis dignitate parum honorifice fuit habitus, quod regina captiua, rex vero in rebellium eſſet poteſtate, periculum etiam adijt, ſeditioſis quibuſdam clamantibus, non ferendum eſſe eum qui Antichriſti inſignia, Crucem ſcilicet, Equeſtris Ordinis S. Spiritus in Gallia inſigne, publice ferret: adeo vt prætor Edimburgenſis ad arcendã iniuriam ædes

V. *Curiæ ſeu Parlamenti ex dere ſententia.*
VI. *Inſignis hæreticorum pertinacia.*

I. VT in mari fluctus fluctum trudit & impellit; ſic in Anglia ſæuitia indies augeſcente, varius martyrium, mox infinita alia exceperunt, eoque hæreticorum ſæuitia progreſſa eſt, vt etiam proceres non paucos & nobiliſſimis ortos familijs inuolverit. inter quos fuerunt Iacobus Laburnus, Ioannes Feltonus, Storeus I. C. & Thomas VVodoſus presbyter: hic quidem damnatus, *quod Eliſabetham ex illegitimo connubio prognatam, & merito à Papa Pio V. regno priuatam aſſeruiſſet.* Morte etiam, quod Reginæ primatum negarent, affecti, Franciſcus Trogmortonus, Eduardus Ardenus, alijque. Nec hæreticorum caſſes effugere potuit illuſtriſſimus Dux Northumbriæ: quem poſtea Anno M D LXXXV menſe Iulio ex ſuſpicione quod pro Catholicis contra reginam aliquid moliretur, occiderunt. Pagertus Baro fuga ſibi conſuluit: Arundeliæ vero Comes Ducis Norfolciæ filius primogenitus & hæres, à fuga propter ſolam conſcientiam ſuſcepta retractus, tandem in carcere occiſus fuit; & ipſius fratres, ſorores, cognati, affines indignis modis vexati. De alijs quamplurimis quid dicemus? Conſtat ob ſolam religionem ab hæreticis octo Comites, Barones decem, ſex & viginti proceres, Nobiles vero plusquam trecentos quinquaginta, varijs modis è medio ſublatos eſſe tum feminas plusquam centum & decem, inter quas multæ fuerunt nobiliſſimæ; & inprimis Northumbriæ Comitiſſa. Quis non miſerrimum Anglicani regni ſtatum tum fuiſſe dicat, in quo tanta graſſabatur ſæuitia, vt parum Anglus videretur, qui non Catholicum aliquem ſupplicio tradidiſſet? Merito dixeris, Anglos tum faciem quidem hominum, ſed cor omnibus beſtijs crudelius habuiſſe. Harum enim omnis ira primo fere impetu conſumitur; at Anglorum in Catholicos odium nullo ſanguine potuit expleri, & vti S. Ioannes in Apocalypſi deſcribit, Locuſtas illas Caluinianas: *dentes earum ſicut dentes leonum.*

II. Incidit quoque circa id tempus in perſequutorum manus Gaſpar Haiuodus, qui in Galliam ad ſuorum colloquium euocatus, quum a litore Normanico non procul abeſſet, ſubito aduerſo vento in portum Anglicanum delatus, a magiſtratu ſiſtitur, Londinum reducitur, & in carcerem compingitur; mitius ante mare quam nunc terram expertus. Inde non multo poſt cum alijs vinctis ſacerdotibus ad tribunal producitur, ſed improuiſo ceteris ſubtractus, per aliam ſecretiorem portam ad carcerem reducitur. Mox ſparſa ab hæreticis fama, Haiuodum in religione nutare: vnde ceteris captiuis non paruus mœror fuit iniectus. Sed impiam fraudem & ſummam Confeſſori huic factam iniuriam tempus poſtea patefecit: vt qui tam minis quam promiſſis hæreticorum, Epiſcopatum ſi ad ſe tranſire vellet, offerentium, contemtis, in ſumma conſtantia permanſit. qua ſocij captiuitatis, Georgius Haudocus, Ioannes Mundenus, Ioannes Nutterus, Iacobus Fennius, & Thomas Emerfordus animoſiores facti, confeſſionem ſuam glorioſa morte lætiſſime compleuerunt. Eodem Anno M D LXXXII. die XV. Martij Antonius Fugatius Luſitanus nobilis, inſignis pro fide Catholica zelator, poſt duorum annorum incarcerationem, & grauiſſimos equulei toleratos cruciatus, quum morti eſſet propinquus (ſenex enim erat, & tormentis fractus) lectica clam emiſſus, paucis poſt diebus animam Chriſto reddidit. Sequenti vero anno Ioannes Someruilus, Eduardus Ardenus, cum Maria Someruili filia, Eduardi vxore, vt & Georgius Trogmortonus & incarcerati & damnati fuerunt.

III. Maximam vero ſanguinolentæ tragœdiæ occaſionem dedit Ioannes quidem Nicolaus, qui Roma reuerſus, multa de Catholicorum machinationibus apud Cardinales quoſdam fabricatis diſſeruit, vel potius finxit. Quum autem vidiſſet tot innocentes homines hac fraude ſublatos eſſe, conſcientiæ ſtimulis impulſus Cæcilium ſummum Regni Quæſtorem adit, ac fatetur, falſa eſſe ea quorum Catholicos inſimulauerat: à quo vix auditus, idem Reginæ ſecretario Valſingamo ſignificari curauit. Quumque à neutro eorum, vt voluerat, acceptus eſſet, arcis Præfecto, nec non presbytero cuidam captiuo rem quoque aperuit. Quo facto, ſtatim ex Anglia diſceſſit, ad Turcas profecturus, vt experiretur an non illorum religio melior eſſet, vel ad rem faciendam accommodatior quam Proteſtantium, tam barbare Naturæ iuſtitiam violantium? Sed in itinere quum multis difficultatibus impediretur, in Galliam conceſſit. quumque Rothomagum veniſſet, Catholicorum monitu à magiſtratu comprehenſus & interrogatus vniuer-
ſam

Digitized by Google

ſam mendaciorum ſuorum ſeriem retexuit, hæc præcipue ſaſſus. *Papam, Cardinales, & vniuerſum Clerum Catholicum ab ſe iniuſtitia, rapina, & omnis generis flagitiorum falſo & malitioſe accuſatum. Falſo & emolumenti ſpe à ſe confictum, Romæ in Anglorum conſultari Seminario, quomodo regina è medio tollenda ſit.* Quum deinde, *quamuis incerto auctore, accepiſſet, Excommunicationis ſententiam contra Eliſabetham à Pio V. latam, à Gregorio XIII. reuocatam eſſe, famam eam ab ſe in Anglia diuulgatam. Non ſine perfidia Catholicæ quoque religionis ſtudium à ſe ſimulatum, quam Proteſtantium factioni ex animo eſſet addictus.* Vidiſtine certius vllum vmquam teſtimonium hæreticæ aſtutiæ ac perfidiæ, qua contra Catholicos quotidie vtuntur, multiſque exitium creant? Huius enim potiſſimum inducti perſuaſionibus Angli, omnes Catholicos falſo machinationis alicuius contra reginam inſimulatos perdere ſtatuerunt. quin etiam Parlamenti lege capitalis in omnes etiam proxime cognatos, ſententia lata eſt, qui vel minimum quid contra reginam tentaſſent: cuius vim Eſſexius Comes nullius quidem proditionis conuictus, ſed quod inuita regina aliquid molitus eſſet accuſatus, non ita pridem eſt expertus.

II. Quia vero Anglicani regni Senatus animaduertebat, hac ſanguinaria crudelitate multorum animos offendi, ſeque male paſſim tam apud exteros quam indigenas audire: clementia quadam, licet ipſa morte acerbiori, erga Catholicos vti ſtatuit. Quare ex omnibus carceribus captiuos non paucos in exſilium mittere decreuerunt, rati hoc pacto fucatam ſuam clementiam diuulgari poſſe. Atqui vix horum quiſquam erat qui non in patria pro Catholica fide mori, quam precariam vitam inter exteros trahere maluerit. Tum enim ijs opus erat qui domi hæreſi ſe quam fortiſſime opponerent, non vero ijs qui muliebriter foris in exſilio calamitates ſuas deplorarent. Neque vero ideo angebantur quod patriæ & fortunarum iactura eſſet facienda, ſed quod reliquos Catholicos mortis ſuæ exemplo ad conſtantiam animare non poſſent.

Hac de re is qui Hiſtoriam à Sandero cœptam perſequutus eſt, & ipſe ex eorum fuit numero, ſic ſcribit: *Quum dies à Magiſtratu eſſet illis deportandis deſignatus, dantur cuiuslibet carceris præfecto eorum nomina qui in exilium erant deſtinati, & vt vinctis diem præſcriptum denunciet, mandatur, vt ita mature de rebus ad viam ac victum neceſſarijs ſibi prouiderent; nam publicis ſumptibus (quod à multis expectabatur) non niſi in naue erant alendi: ſed ipſi carceribus interea concluſi, nec ad vllius colloquium niſi cuſtodibus præſentibus admiſſi non multum adiumenti ad iter ac futurum exilium obtinere potuerunt; vt vel hoc nomine iſtud exilium deſolatis hominibus calamitoſiſſimum videri debuerit. De voluntate tamen Reginæ certiores facti, quiſque quod potuit fecit, vt, ad viaticum nonnihil veſtium aut nummorum à ſuis procuraret.*

Dies tandem venit, licet ſæpe neſcio quo Conſilio dilatus, & mutatus. ibantque ij quibus nos tranſportandi data ſunt mandata, repetentes à variorum carcerum præfectis: eos qui deſignati erant ad exilium. Ducti ſumus omnes ad nauem in Thameſi flumine prope ianuam arcis ſitam; iamque conſcendere iubemur, vbi ex noſtris quidam, præſertim R. Pater Gaſpar Haywodus omnium nomine palam conqueri cœpit, nos ſine cauſa ſine crimine, ac ſine iudicio planeque indemnatos non debere patria pelli, ac profiteri nos vltra non iuret, nec patriam, ac populum Catholicum qui in ea eſt, noſtro vnquam conſenſu relicturos, ſed ipſorum in conſpectu ad teſtificationem communis fidei noſtræ & ipſorum, lubentiſſime morituros. Patriam noſtram ac ſalutem iſtorum nobis vita noſtra longe chariorem eſſe.

Sed cum hac ratione nihil proficeretur. literas ſaltem ac mandata Principis, quibus ad perpetuum exilium damnamur (inquit) *oſtendite. Sed conceſſum non eſt, at ſublatis velis cum multa multorum conſalutatione ac commiſeratione in altum delati ſumus. Poſt biduum vero, cum iam in oceanum multũ proceſſiſſemus, R. P. Gaſparus & alij, iterum obnixè rogarunt regios miniſtros, vt vel tunc tandem ſententiam ac literas exilij videre ac legere liceret.* Victi illi, mandatum exhibuerunt, in quo cum illud legiſſent, *Has tales perſonas ſuis & aliorum confeſſionibus multarum in ſuam Maieſtatem & Rempublicam ſeditionum ac machinationum reas inuentas, omneſque vel in iudicio de yſdem criminibus conuictas, vel propter ſimilia in carcere detentas, licet mereantur extremum ſupplicium, tamen regiam clementiam mitius hac vice agere volentem, extra patriæ fines tantum deportandas, hoc præſenti ſcripto decernere:* Hæc, inquam, cum in hanc ſententiam legiſſent, flebiliter clamarunt vna voce omnes, *ſe falſiſſimis calumnijs ac grauiſſima iniuria affici, cum nec*

eſſe.

Powered by Google

ipſi, nec ſociorum Catholicorum quiſquam, vllum vnquam rebellionis aut in Reginam aut patriam conſpirationis crimen, vel leuiſſimo verbo confeſſi ſint; & ex ijs ipſis quos tum deportabant, vnus falſiſſima accuſatione, in iudicio publico fuiſſet abſolutus. Proinde P. Gaſparus in eam ſententiam multa locutus, iterum atque iterum obſecrat ductores ſuos, vt ad cauſam dicendam in Angliam reducantur, ac publico iudicio ſiſtantur; vel ſaltem vt ibi pro Chriſto potius & innocentia ſua defenſione iugulentur, quam vt hac luculenta infamia in alienaterra compareant. At reſponſum eſt, id in ipſorum poteſtate non eſſe, ſe mandatum regium implere debere. Proceſſimus igitur, vt potuimus nos inuicem conſolantes, ac gaudentes quod hanc contumeliam pro nomine Ieſu, vtcumque patienter tulerimus, ac tandem Deo iuuante Boloniam appulimus, vnde poſtquam ductoribus noſtris valediximus, ad varias Galliæ vrbes, vt quiſque habebat commoditatem profecti, demum omnes ferè Rhemos ad communem patrem Alanum perreximus.

In quemcumque autem locum ad confratres aut ſuperiores noſtros venimus, eos de nobis valde anxios reperimus, audierant enim hæreticorum aut maleuolorum falſis rumoribus, nos hoc exilium ob metum periculorum in Anglia vltro procuraſſe, ſtationem noſtram reliquiſſe, aut etiam, quod grauius eſſet, aliquid hæreticis in religione ceſſiſſe. Sed quum rem omnem ex nobis abunde intellexiſſent, multique noſtrum ſe porrò paratos eſſe dicerent, quandocumque ſuperioribus placeret, ſine omni periculorum exceptione redire, incredibiliter lætati ſunt in domino. Atque de iſtis non domi trucidatis, ſed ita patria pulſis, in exemplum ac argumentum clementiæ Regiæ, aduerſarij paſſim loquuntur libenter; & in eo perſiſtunt atque inſtant tam impudenter, vt quo plures fuerint in exilium detruſi, eo magis elucere putent magiſque commendari apud exteras nationes, præclaram iſtam Reginæ clementiam. Nuper igitur eadem fraude & crudelitate qua ſuperiores, in Galliam eiecerunt viginti duos ex Eboracenſi & Hullenſi carceribus, qui omnes ſacerdotes ſunt, vno excepto, qui tamen eſt Diaconus. Hi omnes maxima ex parte, non ſolum vinculis & carceribus, ſed ſenio etiam ſunt confecti. Nam alij ſexaginta, alij ſeptuaginta, alij plures annos habent, & inter eos vnus eſt octogenarius. Multi horum licet ſint valde ſenes, magnam tamen ætatis partem in vinculis peregerunt; ita vt reperiantur, inter illos qui viginti & ſex annos, patientiſſime & conſtantiſſime tulerint omnia illa incommoda quæ tot annorum, & talium hæreticorum iniquitas incarceratis ſolet afferre. Hæc quidem ille.

VI. Liber deinde in Anglia procuſus fuit, *Iuſtitia Britannica* nominatus, eoque inſigni illi ſæuitiæ in Catholicos exercitæ, color quæſitus. Nec mirum hoc in hæreticis: qui etiam fœdiſſimas ſuas actiones quocumque prætextu palliare norunt. Ei libro alius deinde à Catholicis fuit oppoſitus, & quamplurima eius mendacia oſtenſa. Legens hunc quidam Reginæ Conſiliarius, ad amicum dixiſſe fertur; *Miror cur Pontificij etiam prudentiores tam aperte, preſſe ac libere ſua Maieſtatis ac magiſtratuum actiones & edicta refutent atque inſectentur. nam licet* (aiebat) *fortaſſis nos in religione & regimine erroris conuincant, illud tamen cogitare debent, nos huc vſque progreſſos, ſaluo honore & ſecuritate noſtra non poſſe reſilire; nec tantam reginam ob humilium iſtorum & pauperum hominum demonſtrationes ac clamores poſſe aut velle pedem referre.* Sic ille. Ex quo hæreticorum elucet pertinacia: quibus idem accidit quod ijs qui in vepreta incidunt; qui tanto magis manus & corpus vulnerant, quanto tenacius vepres & ſpinas apprehendunt. Et quotuſquiſque hæreticorum, etiam erroris conuictus, errorem fateri voluit? Succumbere malunt, præſertim qui iam exiſtimationis aliquid collegerunt, quam cedere: diabolo mundanæ vanitatis puluerem oculis ipſorum inijciente, vt excæcati in exitium præcipites labantur, & alios ſecum trahant.

MARTYRIA QVORVMDAM & circa ea miracula. Cardinalis Caſtilioni mors. Oratoris Gallici in Anglia priuilegium.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *Miracula quorundam martyrum De Fiſchero Roffenſi Epiſcopo, & Thoma Moro.*

II. *Alia quædam miracula.*

III. *Iudices quidam Angli ob iniuſte latam ſententiam ſubitanea morte à Deo Catholicorum cauſſam agente, puniti.*

IV. *Eliſabetha cum exteris Principibus confederationes. Mors VValſingami, Catholicorum, dum vixit flagelli.*

V La

V. *Lamotta Fenelonius ætate venerabilis Eques Galliarum regis in Angliam Legatus. Cardinalis Caſtillionius Hugonotarum defenſor, eiusque mors.*

VI. *Soli Gallorum regis Legato in Anglia permiſſum domi ſuæ ſacrum Catholico ritu celebrare.*

I. SVnt colores quidam adeo ſcintillantes & fulgidi, vt niſi vmbra quadam obfuſcentur, oculorum aciem perſtringant & hebetent, nec rectè adſpici poſſint. Atqui certus ego ſum, Catholicorum animos non modo non hebetatum, ſed etiam magis illuſtratum iri, ſi perſequutionum illis Catholicæ religionis in Anglia tenebris, licet copioſo martyrum ſanguine illuſtratis, nouum & inſolitum diuinorum miraculorum ſplendorem addidero: quibus Deus Catholicæ religionis veritatem ſtabilire, & gratiam ſuam veræ Eccleſiæ teſtatam facere ſemper voluit. Hæc inſtar linguæ ſunt, qua Deus homines nonnunquam compellat, ſimul & ad Catholicam Eccleſiam compellit. Horum ecce tibi pauca quædam, Lector, quæ Deus in glorioſis illis martyribus operatus eſt. Videbis hic non viuentes modo, ſed & mortuos, non loquela tantum res præditas, ſed & mutas, Catholicæ fidei teſtimonium perhibere.

Ioannes Fiſcherus fuit Roffenſis Epiſcopus, cuius martyrio affecti caput haſtili affixum, & in ponte Londinenſi omnium oculis expoſitum, quo diutius ibi ſuſpenſum manſit, velut altera virga Aaronis eo magis floruit: ob quam etiam cauſam inde detractum fuit.

Eo die quo Thomas Morus magnus ille vir, Henrici VIII iuſſu ſecuri percuſſus fuerat, filia Mori Margarita peragrabat ſanctas Eccleſias & eleemoſynas pauperibus plena manu diſtribuebat; iamque omnibus elargitis cum in templo quodam orationi vacaret, *Heu mihi* (ait ad ancillam) *oblita ſum ſyndonis qua patris corpus inuoluatur.* Audierat Roffenſis Epiſcopi cadauer, ſine presbyteris, ſine cruce, ſine lumine, ſine linteis proiectum fuiſſe in humum, nec affuiſſe qui ſanctum martyrem ſepeliret. Neque vero quiſquam ei hoc officium præſtare audebat. Quod, ne patri quoque ſuo accideret, Margarita cauebat. Conſuluit ei ancilla, vt de proximo acciperet linteum. *Quomodo* (inquit) *id faciam, cum nihil pecuniæ reliqui habeam? Credent tibi,* ait ancilla. *Quanquam* (inquit Margarita) *longè à domo abſim, nec his hominibus nota ſim, tamen periculum faciam.* Acceſſit itaque ad vicinam tabernam, poſtulauit quantum ſufficere credidit; cumque de precio conueniſſet, manum veluti quærendæ pecuniæ cauſſa, in perulam miſit, eo animo, vt diceret, *præter ſpem ſibi euenisse, quo minus adeſſent pecuniæ: ſed ſi crederetur ſibi, ſe quamprimum id quod conuenerat reddituram.* Ecce autem, cum certo ei conſtaret nihil omnino paullo ante reliquum fuiſſe, tamen iam in pera iuſtum ſyndonis precium reperit, nec vno teruncio plus minusve, quam eo tempore ex pacto perſolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadauer inuoluit; & quia feminam ac præſertim filiam, nemo ac officio pio repulerat, Chriſti Martyrem honeſte ſepeliuit. Et de Moro quidem hæc tam Sanderus quam Ribadeneira ſcribunt.

De Carthuſienſibus monachis ſub eodem Henrico martyrio affectis, hoc etiam miraculum circumfertur, quum corporum in quatuor partes diſſectorum partes celebrioribus vrbis locis ſuſpenſæ eſſent, toto trimeſtri nulla in eis putredinis indicia apparuiſſe, quaſi non morticinæ, ſed adhuc viuæ carnes eſſent. Aiunt, *quum forte religioſus quidam eiuſdem monaſterij ex deſperatione in profluentem abijcere ſe vellet, à ſanctis his martyribus impeditum, donec re comperta, illi ad tantum ſcelus via obſtructa fuit.* Alius Religioſus Auguſtiniani Ordinis, Ioannes Eſtonus nomine, in carcerem coniectus, quo Henricum pro Anglicanæ Eccleſiæ capite agnoſcere nollet, inſtantis ſupplicij metu vehementer conſternatus, quum Deum quam potuit ardentiſſime deprecaretur, vt conſtantiam largiri ſibi vellet, vocem cœleſtem audijt, *vt curſum fortiter conſummaret exhortantem, nec pro veritate mori pertimeſceret, cui cœleſte paratum eſſet auxilium.*

In Hibernia Theologus quidam Ioannes Traverſius nomine, captiuus detinebatur, eo *quod librum ſcripſiſſet quo S. Petri & ſucceſſorum primatus defendebatur.* A iudicibus interrogatus, *an libri iſtius auctor eſſet, non ſolum id intrepide affirmauit, ſed etiam oſtenſis tribus digitis, Hi,* inquit, *ſcripſerunt.* Damnatur ergo, & rogo imponitur. Verum ecce, diuino proculdubio miraculo accidit, vt toto flammis conſumpto corpore, tres illi digiti in-

Digitized by Google

integri remanſerint, nec potuerint comburi. Inſigne & hoc eſt miraculum, ibidem factum, quod ex Hiberni cuiuſdam fide digni hominis ore excepi. *Sacerdos, inquit, peracto ſacro, calicem cui conſecrata inerat hoſtia, in altari ſtantem oblitus erat. Non multo poſt eodem venit Epiſcopus ſchiſmaticus, Richardus Bradeus, aliquot proceribus comitatus: & detecto calice, quum hoſtiam profanis manibus vellet excipere, illa omnibus attonitis, è calice exſilit. & quacumque manus vertebat Epiſcopus, ſe ſubducit. Quum ergo eam apprehendere non poſſet, ſacerdotem illum accerſi curat, ad cuius tactum illa ſubſiſtens, nullo negocio in calicem fuit repoſita.* Miraculum hoc Villæ carri factum eſt, in Comitatu Dublinenſi, diœceſi vero Medenenſi. Nobilem hominem noui è Comitatu Venaſcinenſi, & Hugonotam quidem (cuius teſtimonium hac in re ſuſpectum eſſe non poteſt) qui me & alijs præſentibus non ſemel narrauit: quum patet ipſius bellis illis ciuilibus ſacerdoti in templo ſacrum facienti cum militibus ſuperueniſſet, vnum ex his, exſecratione adhibita, conſecratæ hoſtiæ pugione duos ictus intuliſſe, atque inde ſtatim copioſum promanaſſe ſanguinem. Hoc ille oculis ſuis ſe vidiſſe teſtabatur. nec minus tamen pertinaciter in hæreſi perſeuerabat, miraculum hoc exſecrationi, qua miles vſus fuerat, imputans. Quaſi vero quoties impius aliquis miles diuino nomine ad exſecrationes & blaſphemias abutitur, Deus ſtatim miraculo id diſplicere ſibi oſtenderet.

Scriptum à quibuſdam inuenio, *Ioannis Foreſti, itidem martyrio ſub Henrico affecti, corpus numquam flammis totum conſumi potuiſſe: & in ipſius ad palum alligati capite candidam columbam ab infinita hominum multitudine fuiſſe conſpectam.* Alexander Briantus in Epiſtola quadam ad Patres Societatis ſuæ teſtatur, *ſe ſecundùm ac tertiùm* (quod ſine præſenti diuino auxilio fieri non poterat) *crudeliſſima tormenta in equuleo, ſine omni doloris ſenſu ſuſtinuiſſe.* Tantum ſcilicet potuit feruens precatio, qua is Deum inſtantiſſime rogabat, vt ſibi nõ minus quam adoleſcentibus illis in fornacem ardentem, aut Danieli in leonum foueam coniectis, præſto eſſet vellet.

III. Inter omnia vero quæ tum dum Catholici paſſim in Angliaad ſupplicium rapiuntur, miraculoſe acciderunt, quod Oxonij contigit maxime eſt memorabile: vbi ſubitus & peſtilens morbus judices & aſſeſſores omnes, ipſumque etiam Prouinciæ Præfectum nec non duodecim alios qui Rolandum Grinſæum pro Catholica religione cauſſam dicentem condemnauerant, ita inuaſit, vt iſti ſtatim, illi vero poſt paucos dies ad vnum omnes interierint: nõ multo poſt etiam quingenti circiter varijs locis extincti fuerit. Quæ vero ſatis digna pœna ijs reperiri poſſet, qui ſacroſanctam hoſtiam pedibus conculcare, vel etiam, quod horribile dictu eſt, fœdiſſimæ corporis parti immittere non dubitarunt? Anglus quidam Rendarus nomine, quum aſſeruiſſet *Deum tam perfidia in Iuda quam conuerſionis in Paulo fuiſſe auctorem,* paullo poſt in cubiculo ſe ipſum ſuſpendit. Addam hac loco inſignem impietatem Galli cuiuſdam Caluiniſtæ, Monciaci nomine, Miniſtri Chalnienſis: ad quem quum dæmoniacus quidam eſſet adductus, nec ille hominem curare poſſet, metueret vero ne Caluiniſtica religio propterea in deſpectum veniret, hominem culeo inſutum, clam in fluuium abiecit, atque ita tam animam quam corpus eius perdidit, ſimulans interim, aliò eum à ſe miſſum, qui ex eiuſmodi curatione gloriolam captare nollet. Sed in Angliam redeo, vbi nullum tam dirum ſupplicij genus eſt quod non Catholicis fuerit adhibitum. Quidam pedibus ſuſpenſi eouſque donec excrementa per os egererentur. Quidam ferarum pellibus inſuti, & canibus laniandi obiecti: Deo interim varijs indicijs iram ſuam oſtendente, tum præſertim quum in templo primario Londinenſi menſa, in qua Caluiniſtæ cœnam ſuam celebrare ſolebant, de cœlo tacta conflagrauit; nec minus miſericordiam erga Catholicos diuerſis modis demonſtrante. Gulielmi Lacij captiuitatem & martyrium Deus cuidam presbytero in carcere reuelauit. Gulielmo Filbæo in ſomnis venter aperiri atque inteſtina extrahi viſa ſunt: quod & poſtea ipſi accidit. Quum Eberardo Vauxio venter iam eſſet apertus, & detracta inteſtina atque in ignem coniecta, clara voce exclamauit. *O felix dies:* Cor vero euulſum poſtquam ter ſubſilijſſet, acuto ferro transfixum & flammis fuit traditum Anno M D XCIX. duobus ſacerdotibus Georgio Nicolao & Iaxleio, in Seminario Rhemenſi educatis Oxonij manus à magiſtratu iniectæ ſunt. Interrogati à Franciſco VValſingamo, Caluiniſta acerrimo, *an ſacerdotes eſſent,* illis fatentibus VValſingamus intulit. *Ergo proditores eſtis.* Tum Georgius. *conſequentia,* inquit. *hæc bona non eſt.* Tormentis per XV. horas interrogatos & in carcerem redu-

reductos hæreticus quidam adijt, Catholicum ſe eſſe fingens, ſed nondum adhuc bene inſtructum: eoque petijt vt hominem ſibi commonſtrarent à quo melius erudiretur. Sed aſtutiam hanc Georgij prudentia facile eluſit. Tandem ergo damnati, euiſcerati, & in quatuor partes diſſecti ſunt, & corporum partes ex veteri arcis muro ſuſpenſæ. Quas quum Miniſtri quidam veluti recentes, & vultus ipſorum quaſi ſpirantes adhuc vidiſſent, pugionum ictibus deformare conati ſunt. Hoc comperto facinore, magiſtratus inde eas detractas, demiſſis brachijs ad ciuitatis portas ſuſpendi iuſſit. Ibi à multis etiam hæreticis, notatum, Georgij brachium quaſi ciuitati minantis ſpeciem prætuliſſe. Idem nondum captiuus quum furem ad mortem damnatum accepiſſet, qui à captiuis in Catholica fide inſtructus, Confeſſarium tantum deſideraret, Nobilis aſſumto habitu carcerem ingreſſus, hominem non modo poſt factam peccatorum exomologeſin abſoluit, verum etiam ita animauit vt in Catholica fide magna cum omnium admiratione, conſtantiſſime mortuus ſit. Quis vero omnes enumeret, ob Catholicam religionem varijs ſuppliciorum generibus affectos? quorum nomina & alia quæ huc pertinent integris libris deſcripta curioſus Lector apud alios facile inueſtigabit. Nec vero domeſticis Catholicorum contenta perſequutionibus Eliſabetha, etiam apud vicinos Gallos, Belgas & Scotos hæreſin omnibus modis fouit, rebellium ſuſcepto patrocinio (qua in re fruſtra Chriſtianiſſimum regem ſollicitans, & Hiſpaniarum regi bello indicto, ſtructiſque auro ex Indijs venienti per piratas inſidijs. Hiſpanicæ potentiæ non leui intentato periculo. Anno M. D. XCI. Franciſcus VValſingamus, vitam finijt, qui præter alia multa mala quibus Catholicos exagitauit, fontes ſeminarij Rhemenſis per emiſſarios veneno inficere conatus, & Alano eius Rectori necem machinatus fuerat. Eiuſdem opera effectum eſt, vt rex Chriſtianiſſimus Catholicos ex Anglia ob religionem profugos regno ſuo excedere iuſſerit: eoque ipſius mors Catholicos multis calamitatibus ſubleuatura videbatur. Interim Eliſabetha, vt Catholicos & in primis eos qui Philippo regi ſub Pariſienſi Duce militabant, domum pelliceret, emiſſarios ſuos in omnes prouincias amandat, vt vbique iſtud ſpargant, Angliæ reginam non eſſe in ſuos tam iniquam vti à multis exiſtimetur, neque adeo quid quiſque de religionis articulis ſentiat ſollicitam eſſe, modo de Catholicis certa & ſecura eſſe poſſit, nihil eos contra patriam cum exteris facta conſpiratione molituros, nec ipſam in vllo, ne pro religione quidem illato bello, deſerturos. Eodem tamen tempore multi vndique ſacerdotes vbique in carceres rapti, quod in Inſula manſiſſent, aut eo veniſſent.

Quod ſi quis omnia quæ Londini tantum in Catholicos crudeliter perpetrata ſunt recenſere velit, vix finem, (tanta eſt multitudo) vix fidem (tanta eſt atrocitas) ſit reperturus. Ibi præter alios carceres alijs vſibus deſtinatos vndecim erant & publici & capaces: Porta VVeſtmonaſterienſis, Flitum, Neugatum, Briduelum, Cōtoria duo, Bancus regius, Mariſcalcaium, VVitlionum, Clincum, & Turris ſeu Caſtrum: qui omnes Catholicorum pleni erant. In vno Turris vero carcere ſeptem tormentorum genera modo huic modo illi adhibebantur. *Primum* erat lacus ſiue ſpelunca quædam ſubterranea, viginti pedum altitudine profunda, omni lumine deſtituta. *Secundum*, cubiculum quoddam ſeu antrum arctiſſimum, vix hominem erectum capiens, quod ab exigua requie, Angli *Littleſium* appellant. *Tertium*, equuleus, quo machinis rotiſque ligneis hominis membra in diuerſa diſtrahuntur. *Quartum* vocabant Schaningeri filiam, ab inuentore forſan: conſtans ex circulo ferreo, qui manus, pedes & caput in vnum compingit. *Quintum*, ferrearum chirothecarum, quibus manus grauiſſimo cruciatu affliguntur. *Sextum*, vinculorum quæ brachijs geſtantur. *Septimum* denique Compedum ferreorum qui pedibus aptantur. O qui gemitus in omnibus his ſunt auditi eorum, qui Pontificem Romanum pro capite Eccleſiæ agnoſcunt! *Obſtupeo, mihi ſtantque comæ, & vox faucibus hæret,* quoties inauditam illam hæreticorum feritatem, qua in ſacerdotes præcipue, & alios Catholicos graſſati ſunt, lego aut mecum conſidero. Vah! Siccine reliquos interim Catholicos Reges ac Principes otioſos ſediſſe ſpectatores, nec quemquam damno Ioſephi fuiſſe affectum?

V. Anno M D LXIX. Rex Chriſtianiſſimus in Angliam miſerat Lamottam, Fenelonium, vt Legati ibi munere fungeretur. Eodem mox venit Cardinalis Caſtillonius, cum putatitia ſua vxore, vt Hugonotarum ibi cauſſam ageret. Et hic quidem non minus quam regius Legatus magn-

dem deinde cædem excuſandam miſſus Retſius Equitum Tribunus ſeu Mareſcallus, ſimul de matrimonio inter Reginam & Ducem Alenconium tractauit. ſed regina puſtularum morbo tum laborante, res in aliud tempus dilata fuit. Mongomerius vero in Gallia poſtea captus, & Lutetiam ductus, capitis ſupplicium luit.

DE INFORTUNATO MARIÆ Stuartæ viduæ poſt mortem Franciſci II. Galliarum regis matrimonio: deque eius captiuitate, & Morauiæ Comitis proditione.

Caput XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Odium inter Angliæ & Scotiæ reginas*

II. *Scotiæ regina in Scotiam reuertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.*

III. *Darlaus de regina tollenda, ac regno in ſe transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.*

IV. *Darlaus à Morauio Reginæ fratre ſpurio, aliiſque, quorum princeps fuit Comes Bothuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.*

V. *Eadem captiua in lacum Lauinum ablegatur.*

VI. *Religionis in Scotia ſtatus, forma, & ſumma.*

I. VEtus eſt illud Tyrannorum; *Fidem ſi violanda ſit, regni cauſſa violandam eſſe, in ceteris pietatem colendam* (a). Huius rei illuſtre ac flebile exemplum Anglia dedit in Maria Stuarta Scotiæ regina; in cuius ſupplicio omnium regum maieſtati turpiter fuit illuſum. Eam in theatrum hic producere mihi viſum eſt, vt gloria eius ob cauſſam Dei & Catholicam religionem martyrio affectæ tanto magis in conſpicuo ponatur. Ducto ergo altius exordio à primis velut cunabulis ad ſepulchrum vſque eam comitabimur: quod quidem etſi triſte adſpectu, non minus tamen quam ipſe regius thronus gloriæ habet & felicitatis.

Defuncta Maria Angliæ ex Henrico VIII. legitima regina, Henricus II. Franciæ rex; qui filio Franciſco II. Mariam Scotorum Regis filiam in matrimonium Anno 1558. menſe Aprili collocari curarat, omnem legitimam Henrici VIII. prolem exſtinctam videns, præter vnam Eliſabetham, quæ tamen & Parlamenti decreto, & Pontificum Bullis illegitima declarata fuerat; Mariam velut proximam hæredem, vtpote ex Margarita Henrici VIII. ſorore, & Iacobo IV. Scotorum rege natam, (b) Angliæ reginam proclamari & Franciæ ac Scotiæ inſignibus Anglicana adiungi iuſſit, quo facto & quædam Mariæ felicitas ex dignitate & ſpe noui regni obtinendi, aliquando viſa eſt oboriri, & Angliæ ſtatus in ſecuro de ſucceſſione certa collocari.

At non diuturna hæc fuit felicitas. O ſpem fragilem & caducam! Ecce, dum Maria ad Angliæ adſpirat coronam, non modo de ſua ipſius corona, ſed vita etiam periclitatur! Sic quod ſummo ipſi honori & emolumento futurum videbatur, in extremam, ſi externa hæc ſpectemus, perniciem ceſſit. *Neſcio quo fato factum dicam, vt nulla vnquam cum Anglis confœderatio vel affinitas Gallis felix fuerit.* Omnis certe hæc titulorum, omnis imperij acceſſio paullo poſt in fumum abijt. Maria in Gallia Angliæ ſe reginam ferebat; at illa altera, hac in re legitima multo felicior, Londini regnabat, Eliſabetha nempe, illa infamis Annæ Boleniæ proles, à regni Ordinibus ad regnum euecta, deiecto Huntingtoniæ Comite, qui vnius diei rex fuerat. Ex illo vero dici vix poteſt, quantam iræ molem Eliſabetha aduerſus Mariam conceperit, præſertim cum metueret, ne Galli armis regnum illud vindicare ſibi conaturi eſſent: quorum impetum nondum ſtabilito regno ægre ſuſtinere ſe poſſe intelligebat. Quocirca omnia prius tentanda ſibi rata, quæ Catholicam hactenus ſe ſimulauerat religionis cultum mutauit, vt hæreticorum armis & opibus ſeſe muniret, miſſiſque ad Gaſparem Colinium Caluinianæ ſectæ amicum, maritimæ rei in Gallia præfectum legatis, cum eo egit, vt regnum turbis vndique inuolueret, atque ita regem ab oppugnandæ Angliæ cura & cogitatione auocaret. Et hoc quidem primum fuit fundamentum inter Gallos Hugonotas & Anglos Proteſtantes initæ confœderationis. Habebat tum in Gallia domicilium ex Scotica Nobilitate primarius iuuenis, Iacobus Hamiltonius

a Cicero de officijs b *Henninger 4. parte Genealog. in Scotia Regum Familia. Item Reinſnerus.*

Digitized by Google

nomine, cuius pater Caſtelli-Eraldi Ducatu à rege donatus fuerat. Is reginæ promiſſis & coniugij ſpe ſeductus, quam Hugenotarum partibus ſe adiunxiſſet, detecta Amboſiana coniuratione, in Angliam fugit, ubi in magna inopia & ignominia miſeram vitam traduxit. In Scotia Maria regina fratrem habebat nothum, Jacobum Stuartum nomine Arianæ, poſtea etiam Moraviæ Comitem; quem Jacobus rex Eccleſiaſticis aliquot beneficijs donari curarat. Hunc Eliſabetha per Cnoxium apoſtatam aggreſſa, facillimo ad hæreſin, deinde ad ſuam factionem adiunxit. Hic ille eſt qui innumera mala Catholicis, pleraque publica officia hæreticis diſtribuit, ut Maria aliquãdo in regnum reverſa, Catholicæ religioni ubique obicem poſitum inveniret. Tanta vafricie Calvini ſpiritus Regnis inſidiatur.

II. Interea mortuo Henrico II. patri An. 1559. Idib. Iulij, Franciſcus II, Mariæ maritus non diu ſupervixit. Quo Anno 1560. Nonis Decemb. ſine prole (c) defuncto, Maria in Scotiam redijt, ſiequẽti procerum concurſu & lætis populi acclamationibus excepta, ſolis hæreticis reditum eius ægre ferentibus, tam religionis quam Guiſiani nominis odio. Eliſabetha officio in ſpeciem deerat, *miſſis legatis, ſcriptiſque ad eam honorifice litteris, quibus & adventum ei gratulabatur, & ſi Principi alicui ex Anglis, vel Roberto Dudlæo, quem ipſa Ganymedis loco habebat, vel Thomæ Havarto Norfolcia Duci nubere vellet, Angliæ coronam ſe illi impoſituram pollicebatur. Additum munus, adamas in duas æquales partes diviſus, cum promiſſo, quamprimum quæcumque circumventa ſemiſſem ad ſe miſſura eſſet, ſtatim ſe ea viſa, auxilio ipſi advolaturam.* Econtra Maria adamantem cordis effigie ſculptum annuloque inſertum, Eliſabethæ dono miſit, cum his Latinis Georgij Buchanani verſibus:

Non me materies facit ſuperbam,
Quod ferro inſuperabilis, quod ignis,
Non candor macula carens, nitoris
Non lux perſpicui, nec ars magiſtri
Qui formam dedit hanc, datam loquaci
Circumveſtijt eleganter auro:
Sed quod cor Dominæ meæ figura
Tam certa exprimo, pectore ut recluſo
Cor ſi luminibus queat videri,
Cor non lumina certius viderent.
Sic conſtantia firma cordi utriq;
Sic candor macula carens nitoris
Sic lux perſpicui, nihil doli intus
Celans, omnia deniq; æqua præter
Unam duritiem. Dein ſecundus
Hic gradus mihi ſortis eſt faventis,
Talem Heroida quod videre ſperem,
Qualem ſpes mihi nulla erat videndi,
Antiqua Domina ſemel relicta.
O ſi ſors mihi faxit, utriuſq;
Nectam ut corda adamantina catena,
Quam nec ſuſpicio æmulatiove
Livorve, aut odium, aut ſenecta ſolvat!
Tam beatior omnibus lapillis
Tam ſim clarior omnibus lapillis,
Quam ſum durior omnibus lapillis.

Et hæc quidem optimæ reginæ ſinceritas cauſſa ipſius fuit ruinæ. *Mater periculorum*, ait proverbium, *eſt ſecuritas* & *Mater ſecuritatis eſt diffidentia*, quá una Eliſabetha imperium ſibi diuturnum conſervavit: quum econtra non imperium modo ſed vitam quoque Maria perdiderit, eo quod proditoribus nimiam habuerit fidem, fratri notho imprimis, quem ex Priore Santandreani cœnobij Moraviæ Comitem creavit. Quæ reginæ liberalitas prudentioribus etiam tum ſumme diſplicebat, ut quam tam ipſi, quam reipublicæ in exitium ceſſuram facile augurabantur. Hoc enim honore ille non contentus, etiam regnum tandem ambire cœpit, uſus potiſſimum ad id Cnoxij cuiuſdam, acerrimi ac ſeditioſi concionatoris opera. Qua de re monita regina, tantum abeſt ut conatibus eius prævertetit, ut etiam cum nobiliſſima ſemina matrimonium ei conciliarit, nempe Maria Keta Martialis Comitis filia. (*d*)

Mariæ reginæ nuptias complures exteri Principes ambiebant, & inprimis Hiſpaniæ ac Sueciæ reges. Sed obſtabat Moravius, & quæcumque poterat impedimenta ſubijciebat, ut qui regnum ſibi ipſe affectaret: ad quod facile perventurum ſe exiſtimabat, regina ſine prole exſtincta. Quia vero ad Hamiltoniorum familiam regnũ proxime ſpectare non ignorabat, & ipſe acerrimas cum ea ſimultates ſuſcepit atque exercuit & Læviniæ

c *Reuſnerus & Henninges.* d *Henninges loco citato.*

Digitized by Google

uiniæ Comitem cum ea commiſit. Is tum in Anglia aberat, ibique ducta vxore, duos filios genuerat: quorum natu maior Darlæi dominus diceba- tur, genere & forma præſtans circiter vndeviginti annorum iuuenis. Huius in maritum aſciſcendi reginæ auctor fuit Moraujus, etſi non ſerio id ageret, vt qui minime tam paucorum annorum, & quidem priuatæ conditionis iuueni nupturam putaret; ſed eo conſilio, vt ſimultatum & odiorum ſemina inter Hamiltoniorum & Læuiniæ Comitum familias iaceret. Ab his nuptijs quum præter ſpem regina non abhorreret, Mathæus Stuartus, Læuiniæ Comes, qui, vt diximus, in Anglia hactenus exſularat, bonis ac dignitati reſtitutus fuit. Cum eo in Scotiam redijt Henricus filius, à regina comiter acceptus: quem quotidiana illecta conſuetudine non mediocriter amare cœpit, ac tandem virum ſibi adſciuit, clam indignante Moraujo, & tam patri quam filio necem, reginæ vero captiuitatem machinante. Hoc conatu fruſtratus Moraujus, cum Angliæ regina fœdus renouauit, accepta ab ea quater mille librarum annua penſione; ac per totum regnum rumorem per ſeditioſos concionatores ſpargi curauit, nuptias illas eò ſpectare vt Papanæ factionis aſſumto rege, reformata, ſi dijs placet, religio exſtirparetur, & nobilitas ad reſtituenda Eccleſiæ bona cogeretur. Quibus dici non poteſt quantopere hæreticorum animi fuerint commoti. Equidem Catholico regi vix quidquam probro ſuis contingere poſſe exiſtimo, quam ſi hæreſi liberam graſſandi permittat facultatem, ac ſibi ipſi ſubditis ſuis morem gerendi neceſſitatem imponat, vti tum Mariæ reginæ accidit cui vnus tantum Sacerdos permiſſus erat, qui Miſſam Catholico ritu celebraret qui tamen in conſpectu reginæ à Moraujj miniſtris iniurioſe fuit pulſatus. Ipſe Buchananus, qui ex meris mendacijs earum rerum hiſtoriam contexuit, in Caluiniſticis Conſiſtorijs decretum ait, vt de eo tamquam idololatra, ſecundum Moſaicam legem, pœna ſumeretur. Tandem Moraujus, adiuncta ſibi magna tam procerum quam plebis factione, regi ac reginæ apertum bellum indixit, nihil diſſimulans, id ſe velle vt Darlæus regno deijceretur. Regina vero quamuis bello parum aſſueta, ſingularem tamen animi magnitudinem in omnibus præ ſe ferens, mox & ipſa quantas potuit copias contraxit, ijſque rebelles fudit ac fugauit: qui plerique in Angliam ſeſe receperunt. Harum rerum accepto nuntio, Eliſabetha cum ſuis habita deliberatione, non apertum cum Scotis bellum gerendum, ſed Mariam reginam inſidijs circumueniendam eſſe decreuit: quæ & facile ſint proceſſuræ. Mortonij potiſſimum opera, qui in Scotica aula pleraque pro ſuo lubitu adminiſtrabat. Huius conſilij præcipui auctores fuerant Cæcilius & Thomas Randolfus: qui vnà cum Bacono ab Eliſabetha in Scotiam miſſi, cum Mortonio, Ruueno, Lindeſio & Macgillio conſpirationis locijs, conſilia communicarunt. Hi deinde Darlæum ſolum nacti, ei ſuaſerunt vt muliebri imperio ſeſe eximeret, ac regnum, quod conſortis impatiens ſit, ipſe adminiſtraret. Ad eam rem ſua auxilia nunquam ipſi defutura. Etſi vero in omni hac re parum ſit difficultatis, tamen etiamſi vel maxime impedita eſſet, rem tantam, in qua & de honore ipſius & publica regni ſalute ageretur, omittendum non eſſe, ſed mature aggrediendam. Nihil vero iuuenis animum magis pupugit ac commouit, quam Dauidis Riccij mentio, quo miniſtro regina in rebus ſuis pleriſque vtebatur, quum ob ſummam induſtriam & dexteritatem, tum ſingularem fidem percharo. Huius illi auctoritatem & potentiam inuidioſe exaggerabant omniaque non modo ipſius nutu circumagi, ſed etiam proceres, atque adeo ipſum regem contemni calumniabantur. Huius ergo audaciam reprimendam & ſuperbiam inſigni exemplo retundendam ac ſine dubio eo ſublato, reginam quæ nutu eius circumageretur alia conſilia ſequuturam, & tam regem quam proceres maiori in precio habituram. Sic ergo Dauidis cædes decernitur, ipſo rege certis capitibus ſubſcribente.

III. Nec vero difficile erat iuuenilem Principis animum ambitione cæcum expugnare. Cnoxio interim publico ſcripto Gynæcocratiam inſectante Mortonius vt ex vna regem, ita reginam ex altera parte incitabat, & quaſcumque poterat inter maritum & vxorem odij cauſſas ſerebat, Darlæum id agere inſuſurrans, vt regni arbitrium omnemque poteſtatem à regina in ſe ſolum transferret. Inter hæc regina omnium illorum ignara, abſente Moraujo, regni comitia indicit ad res tam religionis quam Iuſtitiæ melius conſtituendas, Darlæo clam indignante, vt qui ſciret de pœnis eorum qui in Angliam profugerant tam-

Digitized by Google

tamquam perduellium, actum iri. Sed ex poſtea res inciderunt quæ totum regnum miſeris modis conturbarunt. Primo Cardinalis Sanctandreani; deinde Dauidis Riccij cædes. Et huius quidem ordo ſic habet. Quum rex à maleuolis inſtigatus, Riccium, cui regina multum fidebat, tollere decreuiſſet, vnà cum Iacobo Duglaſſio Mortonij Comite, Patricio Lindeſio, & Patricio Ruueno, in cellam reginæ vbi cœnabatur, per ſcalas anguſtas & ſecretas aſcendit. Tum regina Ruueni potiſſimum habitum contemplata (arma enim longæ tunicæ ſuperinduerat, galeam capiti impoſitam gerens) Quid hic, ait, Ruuene, ridiculus quidem, ſed nullius boni index, ſibi vult apparatus. Tum ille, Nebulonem, inquit, quærimus, quem tu ô regina, nimis magno in precio habes: digito in Riccium intento. Ibi regina perterrita, vim ab homine deprecari cœpit: ſed intentato pectori pugione ſilere iuſſa eſt, niſi cum eo interfici mallet. Sic miſer ille ante reginæ pedes, iuſtitiam implorans confoditur & trucidatur. Anglorum qui primi huius cædis ſuaſores fuerant, Conſilium erat, hoc facinore in conſpectu reginæ perpetrato fetum quem iam fere adultum regina vtero geſtabat, perdere, inimicitiaſque irreconciliabiles inter regem & reginam ſeminare. Si enim iſtius tantum hominis cædem quæſijſſent, facile eius alibi occidendi poteſtatem habuiſſent.

Patrata hac cæde, à coniuratis reginæ cuſtodes ſunt appoſiti. Poſtridie Morauius ex Anglia reuerſus eſt, à regni Ordinibus ad comitia euocatus Habita deliberatione, reginam tollendam eſſe, à quibuſdam decretum aiunt. Cædis in Riccio perpetratæ cauſſa ad hæreſium prætexitur: cui tamen pauci fidem habebant, quum Dauidem iam ſeneſcentem ac deformem, nullam etiam ob cauſſam quam ob ſummam fidem & induſtriam reginæ perchatum fuiſſe non ignorarent. Quin etiam de Catholicis omnibus in toto regno interficiendis, & Darlæo ſolo Rege proclamando Conſilia inita. Morauius interim, homo aſtutus & verſipellis reginam clam adit, & ſuperioris cædis ac proditionis ignarum ſe ſimulans, rogat vt regina facinus iſtud auctoribus ignoſcat. Tum regina, ne minimum quidem de priſtina Maieſtate remittens, Nihil certi hac de re ſtatuere ſe poſſe inquit, quamdiu velut in cuſtodia aſſeruaretur: libertati vero reſtitutam, plus illis præſtituram quam petere aut exſpectare auſint. Morauius inde Regem de bona Reginæ voluntate edocet: qui mox & ipſe eam adit, & vt præteritarum iniuriarum memoriam deponere vellet obſecrat. Et regina quidem maritum acriter initio obiurgat, & quam imprudenter egerit demonſtrat. Anglos quippe & coniuratos id vnum ſpectare & agere, vt ſe cum fetu exſtincta, ipſum quoque deinde è medio tollant. Mox ille errore cognito, multis cum lachrymis iterum veniam precatus, omnem conſpirationis ordinem detegit: decretum nempe à coniuratis, Flaminium, Leuinſtonum & Iacobum Balfurium in iudicio reos peragendos, & publice ſupplicio afficiendos alios proceres alijs modis tollendos: tum feminas aliquot primarias ſuffocandas eſſe: ac ſimul promittit ac proteſtatur, ſe contra Reginæ libertatem nihil poſthac moliturum. Inde proceribus, & maxime coniurationis ſocijs, præclaram reginæ voluntatem prolixe exponit, & pro ipſius libertate intercedit. Re diu multumque diſceptata, alijs reginæ cædem vrgentibus, alijs nouam eius gratiam hoc beneficio captantibus, tandem Darlæo reginæ, ex morbo etiam affectæ, cuſtodia permittitur: qui ea nocte vnà cum illa ex Edimburgenſi arce Dumbarum profectus, tumultuarias copias, in quibus nouem millia armatorum erant, collegit. Hoc inopinato euentu perterriti coniurati plerique in Angliam aufugerunt: Morauius vero non multo poſt, deprecantibus pro eo nonnullis proceribus, ex Anglia reuocatus, & à regina in gratiam receptus fuit; quæ quidem gratia deinde in ipſius reginæ ac regis exitium vertit.

Darlæus, Morauium & ſocios in tanta apud reginam auctoritate eſſe, vt ipſorum arbitrio omnia adminiſtrarentur, indignatus, reginæ conſilium de tollendo Morauio detexit: quod illa auerſata, regem ad alia Conſilia flexit. Quia vero Darlæus hoc ſuum propoſitum iuuenili quadam temeritate ita celare non poterat, quin eius indicia ad Morauium peruenirent: Morauius inſidijs regem ſibi præuertendum decreuit. Circa idem tempus Mortonius, Lindeſius & alij Scoti transfugæ, Eliſabethæ commendatione in gratiam à Maria regina recepti ſunt: qui mox, vix dum reuerſi ſcelerata in patriam & reginam Conſilia agitare cœperunt, atque illud præcipue, vt inter regem & reginam diſcordiarum ſemina ſererent. Quum vero animaduerterent, ad reginam contra maritum incitandum nullas valere artes,

Mo-

Digitized by Google

Morauium ad regem tollendum allegarant, communicatis cum Bothuelio Comite ambitioſo & crudeli homine Conſilijs, vt cædi manum præſtaret, & reginæ, velut ad compenſationem facinoris, matrimonio promiſſo, confectiſque etiam publici Notarij, Alexandri Haij, manu eam in rem tabulis. O rem inauditam barbariæ plenam: Siccine & regiam Maieſtatem contemni, & ſummam illam formæ elegantiam à ſubditis tamquam peſſimi facinoris & parricidij auctoramentum venalem haberi: Vnica illa reſtabat cura, quomodo ſcilicet omnis facti inuidia & ignominia in ipſam reginam deriuari poſſet. Morauius vt ſuſpicione ſe eximeret, reginam monuit, Glaſcuæ à Darlæo marito, eius patre Læuiniæ, & Glencarniæ Comite de regno ipſi auferendo Conſilia haberi: quæ præſentia ſua facile eſſet euerſura. Interim in morbum rex incidit: quem regina multoties inuiſit, omnibuſque humanitatis officijs proſequuta eſt. Conualeſcentem Morauius induxit, vt habitationem paullo ſalubriorem quæreret. Sic ergo is ad Kirkofeldij cuiuſdam ædes diuertit, à Morauio ex Araniæ Comitis, Hamiltoniorum familiæ principis, palatio quò regina eum comitata fuerat, deductus. Appetente iam deſignandi facinoris die, Morauius, vxoris morbum prætexens, ex aula diſceſſit, prius tamen Hereſio indicans, illi nocti Regem non fore ſuperſtitem, quod & accidit: ſiquidem inter tertiam & quartam noctis horam, ædes in quibus rex diuerſabatur, ſuppoſito & incenſo puluere conuulſæ, & miſer Princeps eius violentia occiſus eſt. Facinus hoc regina, vti par erat, indigniſſime tulit, & in eius auctores inquirendi negotium Argatheliæ Comiti dedit. in quo tamen ille ſegniter admodum verſatus eſt, vt qui coniurationis eſſet particeps. Tandem Bothuelius publica omnium voce, & affixis etiam ſcriptis deſignatus, comprehenditur, & parricidij accuſatur: quod tamen ille iudicium, vtpote in quo plerique Morauij factioni addicti ſedebant, facile eluſit. Videbant enim, Bothuelium damnatum procul dubio ipſos quoque tamquam conſcios proditurum, atque ita reginæ innocentiam, in quam omnem facti inuidiam deriuare cupiebant, patefactum iri: quæ mariti corpus è ruderibus erutum, non ſine lachrymis regijs maiorum tumulis inferri iuſſit, ſine vlla fere pompa, vt quæ in toto ſuo comitatu vnum tantum ſacerdotum haberet.

Nō multo poſt Bothuelius coniurationis ſocios de promiſſis appellat. Illi reginam adeunt, & vt maritum ſibi ex Scotica Nobilitate (neque enim exteri Principis imperium Scotos facile laturos) eligere vellet, rogant, propoſito Bothuelio. Sed id matrimonium reginæ minus placebat, cauſſanti eum iam cum Hautilææ Comitis ſorore nuptias contraxiſſe. At illi diuortium inter eos factum aiunt. nec multo poſt de Bothuelij vxoris morte nuncius affertur. Quare Bothuelius occaſione vtendum ratus, quum procerum in ſuas cum regina nuptias conſenſum ſcripto conſignari, & ſigillis ipſorum confirmari curaſſet, reginam Sterlino, vbi filium inuiſerat, redeuntem intercipit, & Dumbarum abductæ, procerum illud ſcriptum de nuptijs exhibet, rogans vt & ipſa aſſentiretur, nec ſua tergiuerſatione nouis turbis occaſionem daret. His circumuenta difficultatibus regina, & ab omnibus deſerta, quamuis ægre, tandem tamen aſſenſit, præſertim quum ita in Bothuelij ſe eſſe poteſtate intelligeret, vt euadere inde nullo modo poſſet. Morauius ac ſocij quamprimum de Bothuelij cum regina matrimonio nuncium acceperunt, arma ſtatim arripiunt. Bothuelium diuulgatis ſcriptis regiæ cædis inſimulatum perſequi, ac reginam liberare ſe velle prætexentes. Duncalmo inde Borruicum profecti, & reginam & Bothuelium in poteſtatem redigere tentant; qui tamen Dumbarum inde, mutatis veſtibus, euaſerunt. Eo variis ex locis multis confluentibus, regina breui iuſtum fere exercitum confecit, & inde Carberillum duxit. Ibi à rebellibus quidam miſſus reginæ expoſuit, arma ea non contra reginam, ſed Bothuelium ſumta: à quo ſi cauſſam ſuam ſegregare vellet, facile ei cum Nobilitate conuenturum. Sic ergo regina vt pacis ſe cupidam oſtenderet, Bothuelium à ſe diſcedere iuſſit, ac totam ſe rebellium poteſtati permiſit: quod omnium illorum quæ experta illa poſtea eſt. malorum cauſſa fuit & origo. Edimburgum enim regni metropolin ac regum ſedem velut in triumphum ducta, dici vix poteſt quantas contumelias perpeſſa ſit. Erat in vexillo quodam militari depictus Henricus rex mortuus, & iuxta filius infans, vindictam parricidij à Deo expoſcens: cuius quidem quum alij ſcriptores hæretici, tum Buchananus inprimis in rerum Scoticarum Hiſtoria, reginam inſimulare non verentur. In An-

Digitized by Google

tur, Morauius è Gallia redit, vt & comitijs & regis coronationi intereſſet. Iis comitijs ex ordine Eccleſiaſtico interfuerunt Adamus Orcadenſium Epiſcopus, a rerum Scoticarum Scriptoribus necromantiæ & veneficij infamia aſperſus, & Abbates nonnulli Morauio cognatione iuncti. His acriter ſe oppoſuerunt dictus Santandreanus Epiſcopus, Argatheliæ & Huntlææ Comites, itemque Hereſius. Sed nihilominus illi cœpta conſilia perſequuti ſunt. Morauius tamen, qui regnum ipſe affectabat, conatu ſuo fruſtratus eſt.

VI. Hic quidem tum erat Reipublicæ in Scotia ſtatus: nec melior, immo multo deterior erat religionis ſtatus. Leſlius Roſſienſis Epiſcopus, in Commentarijs ſuis rerum Scoticarum ait, Anno M. D L I X. antequam regina è Gallia appuliſſet, ſynodum in Scotia fuiſſe habitam, vt tot exortis in religione turbis remedium quæreretur. Vix dum in regnum venerat Maria, quum proceres quidam ſupplicem libellum multis erroribus & calumnijs referrum (Primos vocant Reformationis articulos) ei obtulerunt, quo petebant, vt diuinus cultus vulgari lingua perageretur, vtque populo Epiſcopos & Paſtores eligendi fieret poteſtas; multaque alia extorquere conabantur, quæ tamen regina non modo facere recuſauit, verum etiam Cnoxium & alios duos ſeditioſos concionatores, qui ad Lindeſij & aliorum patrocinia confugerant ad dicendam cauſſam adeſſe iuſsit, qui omnes fere ſe ſubduxerunt. Ac licet proceres nonnulli hæreticæ factionis pro eis intercederent; regina tamen aperte proteſtata eſt, effecturam ſe vt iſtorum exemplo territi alij ſaniora conſilia ſequantur, & à regno perturbando deſiſtant. Nec mora. Vaſtantur cœnobia, templa ſpoliantur, diripiuntur bona Eccleſiaſtica: inprimis Carthuſianorum, Carmelitarum & Franciſcanorum monaſteria ſolo æquantur. Religioſi, qui barbarorum hominum manus ægre euaſerant, ad reginæ pedes prouoluti, iuſtitiam implorant. Sed fruſtra: Morauio rebellibus ſe adiungente, & cum exercitu Edimburgum verſus contendente. Etſi vero regina primarios ciues & vrbanum magiſtratum ſummopere rogarat, ne rebelles admitterent, ſtatim tamen à tumultuante plebe Morauius admiſſus & in vrbem receptus fuit. Quare regina inde celeriter Dumbarum ſe recepit: quo non multo poſt de vaſtatis ab hæreticis templis & direptis regijs theſauris rumor fuit perlatus. Alanus ſcribit, Epiſcopos ab hæreticis ædibus ſuis eiectos, omnibuſque bonis exutos: ab iiſdem deiectas & confractas ſacras imagines, & hoſtiam Euchariſticam furcæ affixam, ac tormentorum ictibus petitam fuiſſe. Nec minus cum priuatis Catholicis actum, quorum bona militi in ſtipendium fuerunt aſſignata. Multa tum crudeliſſime patrata: ſed illud inprimis, quod impij homines ſeni cuidam ſacerdoti multis ictibus confixo, etiamnum ſpiranti ac videnti carnis particulas è corpore exſciderunt, eaſque hamis affixas piſcibus pro eſca obiecerunt: & hominem ita horrendis modis excarnificarunt, donec tandem ſpiritum Deo reddidit.

Horum tumultuum & turbarum præcipui actores erant Paullus Methem piſtor quidam, & ſupradictus ille Cnoxius: quorum hic quidem Maria in Anglia regnante, Geneuæ Caluino operam dederat, eiuſque dogmata imbiberat. Ab eodem tum liber ſcriptus fuit & editus, quo Anglos ad Mariæ cædem exſtimulabat. Hæreticus hic apoſtata, abiecto cucullo, vna vxore non contentus etiam paternum thorum commaculauit, inceſtu cum nouerca commiſſo: quam ob cauſſam etiam in Angliam profugere coactus fuit. Vnde poſtea reuerſus, tres puellas ſecum circumduxit, quibus & mox quartā addidit, nobili genere prognatam, & philtro ſeu veneficio ab ipſo incantatam. Eraſmus quodam loco ait, Monachum ſibi notum eſſe, qui pro vna tres vxores duxerit; itemque ſacerdotem quendam, ceteroqui hominem non malum, qui feminam adulterio ante ab ipſo corruptam matrimonio ſibi iunxerit. Ex horum apoſtatarum numero Buchananus quoque fuit, & ipſe è monaſterio profugus, qui complures ſeduxit & perdidit.

Porro Scotorum religio à Caluiniſmo Anglorum multis in rebus diſcrepat. Nullos dies feſtos Scoti celebrant: eoque ab Anglis ridentur, dicentibus, Scotos continue laborare, Anglis tamen multo eſſe pauperiores. Quum Lamotta Fenelonius Chriſtianiſſimi regis Legatus in Scotia ageret, non ſolum pro tanti regis dignitate parum honorifice fuit habitus, quod regina captiua, rex vero in rebellium eſſet poteſtate, periculum etiam adijt, ſeditioſis quibuſdam clamantibus, non ferendum eſſe eum qui Antichriſti inſignia, Crucem ſcilicet, Equeſtris Ordinis S. Spiritus in Gallia inſigne, publice ferret: adeo vt prætor Edimburgenſis ad arcendā iniuriam ædes

in quibus Legatus verſabatur, nocturno præſidio firmare coactus fuerit. Hac legatione effectum eſt, vt Iacobus VI. confirmato cum Galliarum rege fœdere, in libertatem ſe vindicarit, & præcipuos turbarum auctores, Anguſiæ & Goreæ Comites, capitis ſupplicio affici iuſſerit. Totum tum regnum ab Eliſabethæ Anglorum reginæ nutu dependebat: quæ in omni vita id ſemper egit, vt vicinis dominaretur, & manum ad conſilia ſua exſequenda, promptam ſemper atque armatam haberet. Et vero ſemper tyrannicum eſt & crudele fœminarum imperium. Quum Caleto ab Hiſpanis capto Angliæ regina Legatis miſsis, Henrico IV regi Chriſtianiſsimo auxilia offerret, ac nonnulli de eius crudelitate, in primis ea quam in Scotiæ reginam exercuiſſet, conquererentur, Rex, Fruſtra, vos, inquit, cauſſas inueſtigatis cur Eliſabetha Mariam reginam e medio ſuſtulerit, ſiquidem nulla vmquam fœmina regnauit, cuius non inſignis notetur crudelitas. Idem quum Eliſabetha pro ſumtibus quos in auxilia regi mittenda factura eſſet, Caletum tradi ſibi pro pignore cuperet, præter morem ſuum iurans, Legato his verbis reſpondit: *Allez, dite à voſtre Maiſtreſſe, que i'aimerois mieux auoir receu vn grand ſoufflet du Roy d'Eſpagne, que d'elle vn chiquenaude.* Id eſt: Ite, & dicite Dominæ veſtræ malle me ingentem alapam ab Hiſpaniarum rege accipere quam ab ipſa talitrum. Quamuis autem in temporalibus rebus rerum Scoticorum arbitrium penes Eliſabetham eſſet, in ſpiritualibus tamen ſupremam, vti in Anglia auctoritatem ſibi numquam potuit comparare. Ac licet multos Principum ac procerum, vt & Miniſtrorum ſibi haberet obſequentes, adeo vt ad eius præſcriptum tam rempublicam quam ſermones ad populum moderarentur: numquam tamen eandem quam in Anglia religionis formam introducere potuit; vt ex ſequentibus facile patebit.

In Scotia vix integrum templum multo minus imaginem aut alia ornamenta in ijs reperias; forma religionis iam olim à Cnoxio ad Caluini & Bezæ præſcriptum redacta: Epiſcopi tamen & nomen & prouentus aliquamdiu retinuerunt, donec abhinc duodecim circiter annis reliquis Miniſtris petentibus tam dignitatis quam redituum æqualitas introducta fuit, fruſtra renitente Iacobo VI. rege, vt priſtini ſplendoris vmbram aliquam in Eccleſia retineret. Epiſcopi quidam hanc imminutionem indigne ferentes, in Angliam ſe receperunt. Nobilitas vero quod Miniſtrorum prædæ ſuperfuit, inuolauit; vtque poſsidere ea tuto ſibi liceret Ordinum (è quibus multi quoque prædæ erant participes) conſenſum & confirmationem impetrauit. Pſalmos Scoti decantant, in vernaculam linguam à Quilparto quodam Curione, miro Calendariorum conficiendorum artifice, translatos. Quo vero melius intelligatur, quantum Caluiniſtica Scotorum irreligioſa religio ab ea quæ apud Gallos vſitatur diſcrepet, ſingularia quædam illius ex Nobilis Scoti, qui ad nos ob religionem confugit ore excepta breuiter hic indicabo. Baptiſmum itidem vt apud nos Galli Caluiniſtæ adminiſtrant; niſi quod infantes in ſuggeſtum ad Miniſtrum deferuntur. Matrimonia nullo ritu peraguntur; ac ne annulis quidem ſubarrhantur. Ieiunia celebrant ijs quæ apud Catholicos ſunt plane contraria; quum plerique diebus Dominicis vſque ad veſperam à cibis abſtineant, & quando alij Dominicæ Reſurrectionis memoriam cum gaudio recolunt, auſteritatem victus ſibi indicunt. Immo illum ipſum diem quo Cœnam ſuam celebrant, ieiunantes tranſigunt, quaſi ob peccatum, quod ſcilicet buccellam panis illius ſui Euchariſtici deuorarint, pœnam ſibi infligentes. Cœnam quando celebrant, primus panis buccellam vicino, inde alij alijs ordine porrigunt. Deinde poculum ad ſummum plenum circumfertur, atque ex eo magnis hauſtibus potatur. Mortui ſine vlla pompa, cantu aut exſequijs ſepeliuntur niſi quod in quibuſdam locis campanula funeri præfertur, eaque ſignum datur. Baronum tamen ac Nobilium funeribus gentilia inſignia præferuntur. In adulterijs puniendis miram ac plane ab ea quæ in Gallijs vſurpatur diſcrepantem rationem ac diſciplinam ſequuntur: quæ pœna etiam ijs qui Miſſæ interfuerunt conſtituta eſt. Siue vir ſiue vxor adulterij conuicti, in publica concione loco omnium oculis expoſito non procul à ſuggeſtu vnde Miniſter concionē habet, tribus diebus Dominicis collocantur. Ibi nomine & cognomine à Miniſtro rogantur, quā ob cauſſam in eum locū ſint producti. Tum illi culpam ſuam fatentur, & delictum narrant; veniamq; ab auditoribus circumſtantibus petunt: quæ etiam non grauate ipſis conceditur. Circa hoc aliquando ridiculum quid accidit. In oppido quodam regē ad concionem venturo pegma fuerat apparatum.

rum. Dum regis exſpectatur aduentus, iuuencula adulterij accuſata à Miniſtris iubetur in locum ad id deſtinatum aſcendere. Illa pudoris & confuſionis plena, dum huc illuc circumſpicit, in locum regi præparatum aſcendit, atque inde populo ſe oſtentat, non ſine multorum riſu. Vbi hac pœna adulterium à Conſiſtorio eſt vindicatum, ciuilis quoque magiſtratus à reis pœnas ſumit. Qui Miſſæ interfuiſſe conuictus fuerit, vili lacerna indutus (adulteris alba interula inijcitur) ad fores templi conſiſtere iubetur interea dum Miniſter preces recitat, quibus finitis, ad concionem audiendam intromittitur, & certo loco conſiſtens, omnium oculis exponitur. Inde vbi finita concione rurſus ad preces venitur, ille templo vtraque exigitur, & ad fores ſtare iubetur. Et hæc quidem pœna pro Miniſtri arbitrio, ſex menſibus fere continuatur. Ecce tibi pulcram illam ridiculæ Deformationis ideam. Quis non tam mirabilis ac miſerabilis Reformationis auctores rideat? qui nihil rectum putant niſi quod ipſi faciunt, nihil probant niſi quod ex ipſorum officina fuerit profectum. O Babylonicæ turris ædificatores, qui tam miſere Dei Eccleſiam deformaſtis, quid aliud exſpectatis quam vt propediem funditus opus veſtrum deſtruatur?

Me miſerum! poſt tot cædes, tot funera, totum
Vſque adeo varijs ſectarum erroribus orbem
Diſtrahier, paſſimque ſeri fera ſemina belli!
Sed quando in fatis fuit hoc, age mente feramus
Æqua, & ſperemus tandem meliora futura.

DE MARIA SCOTIÆ REGINA,

Quæ in Angliam fugit, ibique ab Eliſabetha in cuſtodiam datur. Dux Norfolciæ Moranij artibus euerſus, ſupplicio afficitur: tandem & ipſe Morauius trucidatur.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I. *Iacobus VI. Scotiæ rex coronatur.*
II. *Regina è cuſtodia euadit.*
III. *Eliſabethæ promiſſis confiſa, in Angliam ſe recipit.*
IV. *Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.*
V. *Mors Comitis Morauiæ, nothi, Reginæ fratris.*
VI. *Reginæ ſibi mutuo reconciliantur.*

I. TEmpus iam eſt vt in theatrum hoc noſtrum res diuerſiſsimas, felicitatem & infortunium, clementiam & crudelitatem, vitam & mortem bonum & malum producam. Et quemadmodum vna eademque catena & captiuum & cuſtodem alligat: ſic res plane inter ſe contrariæ, hoc loco à nobis ſub vnum aſpectum repræſentabuntur, & clariſsimæ reginæ libertas & captiuitas vnis iiſdemque vinculis adſtricta cernetur. Videbis hic eandem è cuſtodia elapſam, & ex inimicorum manibus liberatam, mox in crudeliores hoſtes incidere, & ab iis à quibus ſalutem quærebat, miſere perdi atque occidi, ô inſignem proditionem! Siccine, ô Eliſabetha, brachium periclitanti cognatæ porrigis, vt mox in præſentiſsimum exitium eam detrudas? ſiccine omnia amicitiæ & beneuolentiæ ſigna das, vt proditionem celes? ſiccine oppida & regnum tuum ſubditorum crudelitatem fugienti pro aſylo offers, vt in mortis naſſam tanto facilius pertrahas? Recte Sophocles:

Humana ſi conſideres, dubio procul,
Plura mala ſemper quam bona occurrent tibi.

O crudelem illam ſecurim qua regius ſanguis fuſus, & candida illa ceruix abſciſſa eſt: cuius aciem Eliſabetha dulci promiſſorum melle tam fraudulenter rexit. Hinc Gallicus ille Poeta non ſine cauſſa exclamat:

Hei mihi! quæ pauidam ſubit admiratio mentem
Narrantem quoties Gallum de cæde Scotorum
Audio reginæ. Tunc inquam: ô ſi Angla Maria
Æmula virtutes imitari Iſabella ſtuderet,
Vna duos ſoles nunc illa quidem inſula haberet,
Quæ nunc ſæuitiæ inſolita veſtigia pandit.

At vterque hic ſol ingentem paſſus eſt eclipſin, ille quidem proditionis infamia, hic indigna cæde obſcuratus. Verum enimvero quemadmodum ſol & reliqua aſtra cœleſtia medias inter nubes multo maiora & lucidiora videntur: ſic pulcherrima

rima hæc ſtella in infinitis pæne calamitatibus & miſerijs multo præclarius illuxit. Erat vero regina hæc cœlitus tantis ornata virtutibus & tam corporis quam animi dotibus, vt credibile ſit, Eliſabetham ideo eam conſpicere noluiſſe (neque enim vnquam in conſpectum ipſius venit) ne pietate & miſericordia erga eam commoueretur: quum antea nemo vnquam tantæ inhumanitatis inuentus fuerit, qui viſam non adamarit atque admiratus ſit. Sed ad puerum eius filium redeamus, qui IV. Calendas Augusti Anno M.D. LXVII. quum vix tertium ætatis annum expleſſet, ſolitis cæremonijs regno inauguratus fuit. Iurarunt pro eo in leges Iacobus Duglaſſius Mortonij Comes, & Alexander Humius. Morauio vero, licet diſſentientibus non paucis proceribus, Proregis munus fuit demandatum: & ſic omne imperium commiſſum. Hamiltonij inprimis ægre ferebant, paucos eoſque non potentiſſimos, ſine ſuo, quod nunquam exſpectauerant, aſſenſu, rerum arbitrium ad ſe reuocare, & rem tantam priuatis Conſilijs peragere ac præcipitare. Quum ergo nobilitatem circuiſſent, raros præter eos qui primi conuenerant, in ſuam ſententiam pertraxerunt: quod plerique ſpectatores potius quam actores rerum haberi vellent. Ita ergo publica cauſa priuatis rationibus poſthabita, regia poteſtas in Morauium translata eſt: qui mox eos ſibi homines in Conſilium & publicæ rei adminiſtrationem adſciuit, quos rebus ſuis commodos exiſtimabat. Quis vero deinceps in Scotia quum reipublicæ tum Catholicæ inprimis religionis ſtatus fuerit, facile eſt cuique cogitare. Neque enim quidquam aliud Morauius, penes quem ſumma rerum omnium erat poteſtas, ſpectabat quam vt tam Catholicam religionem quam omnes ipſi addictos, promiſcue exſcinderet atque exſtirparet. Circa regis coronationem quum aliæ difficultates, tum, illa inciderat, cuius regis inaugurandi munus eſſet. Coronandi regis partes Cnoxius apoſtata, tamquam primarius Eccleſiæ Miniſter, ſibi vindicabat, inprimis vero illud vrgebat, Regem nequaquam oleo ſacro, quo Catholici antea reges, inungendum eſſe: quum id meram & deteſtabilem ſuperſtitionem ſaperet. At reliqui hæretici contendebant, antiquiſſimis ceremonijs nihil derogandum eſſe: ne alij occaſionem inde arriperent regis non agnoſcendi. Ea difficultas reſtabat, quum conſecrandi regis munus ad minimum Epiſcopo debebatur, vnde ille quæreretur. Inuentum tandem eſt Orcadenſium Epiſcopus, qui omnes ceremonias, excepto Miſſæ ſacrificio, celebrauit. Et hæc quidem Anno M D LXVII. die XX X. Iulij facta ſunt, quadrageſimo quinto poſt reginæ captiuitatem die. Rege coronato, Morauius rogatus vt pupilli tutelam ſuſciperet, quod licet ille vnice ambiret, recuſare tamen ſe ſimulabat: & ad reginam quæ in lacu Læuino aſſeruabatur, profectus, diligenter ſeſe excuſabat omnem ei fidem & obſequium pollicitus. Reginæ inſtanti vt ab ipſius & patriæ proditoribus Conſilia ſegregaret, ac de ipſa liberanda potius cogitaret, illud in ſua poteſtate non eſſe reſpondit. Prouecto deinde vlterius ſermone, multa virulenta contra reginam effudit, adeoque proteſtatus eſt, ſe in ipſa euertenda nihil diligentiæ omiſſurum. Sic inde Edimburgum profectus, XXIV. Auguſti Anno M D LXVII. Morauius prorex & pupilli tutor fuit electus: Vix munus illud ingreſſus ſtatim Catholicam religionem profligauit, & è Senatu eos qui reginæ fauebant eiecit; & Eccleſiam quaſi funditus in toto regno euertit. Quemadmodum Mæander per obliquos flexus decurrens, vbi vicina litora arroſit, tandem in ſuum alueum redit: ſic hæreſis caſtiſſimum Eccleſiæ thorum varijs ſectis commaculans, tandem, Deo ſic diſponente, vbi iam omnia occupaſſe videtur; in nihilum reditura eſt: idque etiam in Scotia aliquando fore, minime eſt deſperandum. Quatuor rege puero potiſſimum decreta facta ſunt: quorum primo Catholica religio omnino fuit profligata: ſecundo Caluiniſmus receptus & ſtabilitus, & in eos qui ſuſcipere nouam religionem recuſarent crudelia ſupplicia ſtatuta ſunt: tertio, omnia ea quæ facta fuerant tamquam iuſte & legitime facta, rata eſſe iuſſa ſunt: quarto vt Dumbarum, arx Scotiæ limitanea, vti Morauius Angliæ reginæ promiſerat, ſolo æquaretur. Interea vero dum hæc fiunt, regina in lacu Læuino ſtricte aſſeruabatur, omni papyro, ne ad alios ſcribere poſſet, immo ipſius quoque luminis vſu priuata.

II. In hac tamen indigniſſima fortuna ſingularem illa animi magnitudinem præ ſe ferebat. Tandem Georgius Duglaſſius, frater eius in cuius poteſtate arx erat, adoleſcentem quendam ex arcis miniſterio ſibi deuinxit, cumque eo reginæ liberandæ

liberandæ conſilium ſuſcepit. Quum ergo die quodam Comes neſcio quis in arce magnificum epulum celebraret, vtque regina ei quoque intereſſe vellet, rogaſſet, illa morbum ſimulans ſeſe excuſat. Interim omnibus vino in hilaritatem ſolutis, Gulielmus (id adoleſcenti nomen) claues arcis præfecto furtim aufert, & reginam vt ad fugam ſe pararet monet; quæ aſſumto virili habitu, per medium cœnaculum vbi potabatur, ac deinde per quatuor arcis portas ac ſtationes tranſgreſſa, euaſit. Tranſeuntem quidam è ſatellitio diligenter notarat: & quia vtrum regina eſſet dubitabat, Gulielmum ſtatim quæſiuit; ſed is ſtatim ac cum regina per vnam portam tranſierat, eam clauſit, ſic vt perſequendi eos nulla eſſet facultas. Reginæ fuga comperta, quædam è gynæceo Ioanna Queneda nomine, per feneſtram deſiliens, eam ſequuta eſt. Vix triginta paſſus progreſſi, tota arce tumultuari audiunt, cuſtodibus reginam fugiſſe clamantibus: quumque ablatis clauibus ſequi non poſſent, per feneſtram reginæ fugam proſpectabant. ad quam excipiendam Georgius Duglaſſius cum equitibus aliquot ad lacus ripam expectabat. Hac de re certior factus Morauius, quantas potuit copias repente contraxit. Eius factioni fauebant Glameſij, Kircadij, Ogiluij, Semplij, Rutteni, Lindeſij, Mortonij, Marriæ & Glencarniæ Comites, & vniuerſa Duglaſſiorum familia. A reginæ partibus ſtabant præter totam Hamiltoniorum familiam, Rothuſiæ Comites, Cambelli, Leuinſtoni, Setonij, Flaminij, Bruſſij, Herieſij, Balfurij, aliique. Huntilææ Comes & Ogiluius etſi & ipſi ad auxiliandum reginæ copias contraxerant, ad eam tamen venire non potuerunt. Et hic quidem poſtea ob Catholicam religionem in Galliam ſe recepit, ac Burdigalæ domicilium fixit, vbi multa quæ ad harum rerum notitiam pertinent, ab eo ſum expiſcatus. Catholicorum Conſilium erat regina Britannoduni, quæ inexpugnabilis arx eſt, relicta, fortunam belli tentare: ſed Morauius per exploratorem edoctus, cum exercitu quem habebat, Landſidum perijt, atque ita reginæ iter impediuit. Ibi vtrimque infeſtis armis concurſum eſt; ſed victoria tandem ad Morauium inclinauit. Scribunt nonnulli, eius qui primam in reginæ exercitu aciem ducebat, morbum in ipſo pugnæ initio ſimulantis proditione id factum: alij caduco morbo ſiue epilepſia correptum eum dicunt. Quidquid fuerit, tanta certe pertinacia & contentione pugnatum eſt, vt quibus haſtæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quidquid ad manum erat, in ora hoſtium aduerſa iacerent. Ex ſola Hamiltoniorum familia ſeptem & quinquaginta deſiderati, & viginti ac ſeptem capti ſunt: vnde reliquorum numerus facile conijci poteſt. Regina, quæ ipſa aduerſum pugnæ exitum ſpectauerat, cum equitibus ſuæ partis, qui integri ex acie redierant, verſus Angliam iter intendit. Quum extra periculum iam eſſet, cum ſuis conſultauit, quonam potiſſimum ſibi confugiendum eſſet. Suadebant nonnulli vt in Belgium ad Ducem Albanum, alij vt in Galliam, amicam regionem traijceret: ſed neutrum horum facile erat in tanta omnium ad id neceſſariarum rerum inopia. Includere ſe Catholici alicuius Principis arci periculoſum itidem videbatur; ne obſeſſa, vi inde extraheretur. Quare in Angliam ſecedere ipſi viſum eſt, ad quam multa alia inuitabant, ſed inprimis quod teſſeram amicitiæ & hoſpitij, quam Angli *Token* appellant, ab Eliſabetha miſſam ſecum haberet; adeoque in omnibus quas ad eam in cuſtodia dederat litteris, promiſiſſet, ſi venire in Angliam Maria vellet, ſe ad regni vſque limites ei obuiam profecturam, ac ſecum deducturam. Quod ſi ab Eliſabetha nulla impetraret auxilia quibus in regnum reſtitueretur, putabat tamen abitum in Galliam nequaquam ſibi ab ea negatum iri. Sed & coram de cæde Darlæi mariti, Eliſabethæ cognati, purgare ſe cupiebat, nec dubitabat quin Eliſabetham, comperta ſua innocentia æquiorem eſſe habitura. Cui tamen Conſilio Ioannes Hamiltonius Santandreanus Archiepiſcopus, homo magnæ prudentiæ, vehementer reclamauit, certam & ineuitabilem ruinam reginæ prædicens.

Sic ait illachrymans: verum hæc dum mente volutant,
Extimuere ſenes, gemituſque dedere profundos.

Et hoc quidem Mariæ ipſa Lamottæ Fenelonio Chriſtianiſſimi regis, ad eam Legato, quum Eliſabethæ permiſſu, in Anglia, domum reuerteres, cum ea colloqueretur, non ſine lachrymis narrauit. Angliciani Hollingſedi cuiuſdam Annales,

ad excuſandam Eliſabethæ crudelitatem compoſiti, dicunt, Mariam non vltro & ſponte, ſed vi & neceſſitate coactam in Angliam veniſſe, vt quæ ſubditorum armis premeretur, adeòque ad ſupplicium quæreretur: nec poſt aduerſum prœlium vllum tutum locum haberet, donec Oreckingtonum, qui Angliæ in parte Occidentali portus eſt, appuliſſet. At falſum id eſſe multis conuinci poteſt: quum vel in Belgium vel in Galliam traijciendi Maria adhuc poteſtatem haberet. Omitto alia quæ ibidem habentur. Sed nihil putidius eſt, quam quod miſeram exulem Angliæ coronam affectaſſe ſcribunt. Scilicet quæ ſuam tueri non poterat, & quæ vnius ſpurij conatibus inter ſuos obſiſtere non poterat, in alieno regno, adeoque in ipſo carcere cœlum terræ miſcebit? In eadem Apologia multa, ſed valde ſiniſtre adducuntur eorum Regum ac Principum exempla, qui ab alijs morte ſunt affecti. Nemo enim horum proditione hac in re vſus eſt. Et huius quidem perfidiæ exempla Hamiltonius à maioribus repetebat. Iacobum I. Scotiæ regem dum per Angliam in Galliam contendit, Flamburgi ab Anglis duodeviginti annis detentum, nec prius niſi graui perſoluto lytro, dimiſſum. Macolmum IV. ab Henrico II. ad præſtandum de Northumbriæ Ducatu homagium euocatum, vnà cum fratre Gulielmo Anglorum caſtra in Galliam ſequi coactum. Ducem Albinum Iacobi III. fratrem ab Anglis piratis captum, ægre deceptis cuſtodibus euaſiſſe. Quibus omnibus exemplis hoc vnum tamquam multo illuſtriſſimum addi poteſt.

III. Quum nihilominus Maria in Angliam ire conſtituiſſet, Archiepiſcopus fruſtra ſe obniti videns, Conſilij ſui, quod regina aſpernaretur, publicum teſtimonium ſibi dari voluit. Sic ergo præmiſſis ad Eliſabetham Flaminio & Hereſio, Londinum verſus iter ingreditur. Verum ab Eliſabetha, obuiam ei miſſo Franciſco Cnollio ſatellitij præfecto, Carleoli ſubſiſtere iubetur; ſtatimque cuſtodes apponuntur. Color quæſitus, eo ſine id factum, ne Maria in rebellium ſubditorum manus incideret. Atqui ô boni, quænam illa eſt ſecuritatis aut præſidij ratio, qua quis eò traditur quò ab inimicis vnice fuerat experitus? Atqui ſi hoc timebatur, cur non Eliſabetha ſtatim exercitum miſit, & ſubditorum repreſſa rebellione, Mariam in regnum reſtituit? Sed aliud Mariæ intendebatur; quæ à Scrupo limitaneo Præfecto Carleolo Bortonum Eliſabethæ iuſſu deducta fuit.

Moraujus interea pro rege ſe ferens, omniumque rerum arbitrium ſibi vindicans, indictis comitijs proceres qui reginæ cauſſæ fauebant, citari iubet, & læſæ Maieſtatis damnatorum bona fiſco addicit: nonnullorum etiam arces cepit & præſidijs occupauit, alias quoque diruit. Eius conatibus Huntilææ, Crafordiæ, Argatheliæ, Caſſiliſſæ & Eglintoniæ Comites, vna cum Hamiltonijs & alijs proceribus ſe oppoſuerunt, iuſto fere confecto exercitu. Quo territus Moraujus ab Eliſabetha auxilia petijt; quæ ad Mariam reginam ſtatim ſcripſit, vt ſuos ab armis, quibus ſalus ipſius procul dubio extreme eſſet periclitatura, reuocaret: quod ſi faceret, omne ſe in recuperando regno auxilium ipſi præſtituram. Sic ergo Mariæ reginæ iuſſu Catholici ab armis diſcedunt, poſtquam Moraujus promiſit ſe nihil niſi ex comitiorum præſcripto acturum: quod tamen ille minime ſeruauit. Menſe Septembri conuentus celebratus eſt, cui reginæ nomine interfuerunt Ioannes Leſſius Roſſienſis Epiſcopus, Gilbertus Brunus, Bodius, Hereſius, Galuinus Hamiltonius, Ioannes Gordonius, Iacobus Cocburnus: ab hæreticis adfuerunt Orcadum Epiſcopus, Robertus Petcarnius, Mortonius, Lindeſius, Iacobus Macgillius, Robertus Duglaſſius, Henricus Balnauius, & Georgius Buchananus. Ab Angliæ regina miſſi ſunt Thomas Hauartus Norfolciæ Dux, Comes Suſſexiæ, Rudolphus Sadlerius, & alij nonnulli. In hoc conuentu quum poſt longam de mandatis diſputationem, nihil omnino eſſet decretum, Eliſabetha omnium rerum ad ſe reuocato arbitrio, iudicis partes ſibi vindicauit. Maria ad dicendam coram deputatis illis cauſſam euocata ſuos miſit quidem, prius tamen proteſtata ſe neque illorum neque Eliſabethæ iuriſdictioni ſubeſſe: ideoque id nec ſibi nec poſteris aut regno fraudi eſſe debere. Ibi de cæde mariti obiecta per legatos ſuos ita ſe purgauit, vt aduerſariorum calumnia non ſine ipſorum ignominia facile appareret. Quare Eliſabethæ Commiſſarij non ſolum omnia diligenter in acta retulerunt, verum etiam Eliſabethæ fideliter narrarunt, certo perſuaſi, Mariam extra culpam, aduerſarios vero parricidij reos eſſe. Eliſabetha vero vt captiua ſibi elaberetur minime conceſſura, Morauiũ, Mortonium, Lindeſium & reliquos grauiter increpat, quod ſegniter in cauſſa hacte-

cte-

Digitized by Google

nus verſuti eſſent quam ſi perſequi non ceſſarent ad optatum finem ipſa perductura eſſet. Primum ergo Buchananus rebellium rogatu famoſum contra reginam libellum conſcribit. Reginam quippe oderat, quod ab ejus patre Jacobo V. ob Lutheraniſmum (unde poſtea ad Calviniſmum, & tandem ad atheiſmum devenit) regno fuerat ejectus. Idem deinde rerum Scoticarum Hiſtoriam ita corrupit, ac tot calumniis & mendaciis referſit, ut hodieque liber iſte toto regno ſit interdictus. Cupide nihilominus illum Angli acceperunt, ac ſtatim per Galliam, Germaniam, & alias regiones magno numero diſtribuerunt. Ad objecta quidem Mariæ Legatis facile erat reſpondere, ſed moniti, Eliſabetham id unice agere ut Maria vel innocens rea perageretur, rogarunt ut præſenti adverſariis reſpondendi fieret poteſtas. At rebelles nihil minus fieri cupiebant, quam ut præſens regina audiretur interim Eliſabethæ animum odiis ac ſuſpicionibus accendere non ceſſabant. Quum ergo judicium protelaretur, nec Maria ad reſpondendum admitteretur, præcipui Angliæ procerum adverſarios ea quam reginæ intentabant pœna afficiendos eſſe non obſcure murmurabant.

IV. Moravius ne faba in ſe cuderetur veritus, ad novas inde proditionis artes ſe convertit. Quare Norfolciæ Ducem adit, & Mariæ reginæ matrimonium oſtentat, à quo non dubitaret quin nec ipſa, nec univerſus Scotorum populus abhorreret. Et hæc quidem inter vicinos populos pacis conficiendæ ratio commodiſſima videbatur: ſed mox in Norfolcii exitium vertit. Moravius accepta non mediocri à Norfolcio pecuniæ ſumma, ac libro commeatu, tum reginæ etiam litteris, quibus illa ſuos ab actionibus contra Moravium in Scotia inſtitutis deſiſtere juſſerat, antequam diſcederet, rem omnem Eliſabethæ exponit, & quanto id eum ipſius periculo futurum ſit oſtendit, neque enim dubium eſſe, quin Norfolcius homo potens & ambitioſus, tam Angliæ quam Scotiæ regem facere ſe conaturus ſit. Illa Moravium quieto animo eſſe jubet. Norfolcii ambitionem propediem ſe repreſſuram. Quo minus vero etiam reginam Mariam evertat, Galliæ regem ſibi obſtare, cujus inimicitiam merito reformidet. Inter Eliſabetham & Moravium convenerat, ut Scotiæ regnum inter ipſos divideretur: utque Moravius regem puerum in Angliam mitteret, ipſe viciſſim Mariam in ſuam acciperet poteſtatem. Exinde Maria multo arctiori cuſtodia fuit incluſa. In Scotiam reverſus Moravius reginæ liberandæ inprimis cupidum ſe ſimulat, & convocatæ Nobilitati, matrimonium quod inter Norfolcium & Mariam tractaretur proponit: miſſo, interim Roberto Melvino, qui de reginæ voluntate certum aliquod teſtimonium afferret, quo deinde contra ipſam uteretur. Et Norfolcius quidem promiſſis Moravii deceptus, per litteras eum monuit, ut promiſſum ſibi cum Maria regina matrimonium maturaret: cui ille novis iterum promiſſis onerato, amice reſpondit, litteras interim Norfolcii ad Eliſabetham miſit: quæ hominis jam ante ſibi ſuſpecti, ut qui Catholicis non obſcure favebat, & capitalem contra Mariam ſententiam pronunciare recuſaverat, tollendi occaſionem amplexa, in turri Londinenſi ſecuri percuti juſſit, edita ad populum cauſſa, quod ſe invita matrimonio cum captiva Scotiæ regina tractaſſet, quum tamen conſtaret, ejus rei Eliſabetham quoque non ignaram fuiſſe, nec ab eo conſilio initio abhortuiſſe. Sed credibile eſt diffidentia abreptam, longe alium animum poſtea induiſſe.

V. Interea dum Norfolcius in Anglia ad ſupplicium producitur, in Scotia de Moravii cæde conſilia ineuntur. Tardus quidem ad pœnas Deus eſt, ſed tarditatem illam ſupplicii gravitate compenſat. Sic Moravius nihil minus quam ſe mortalem eſſe cogitans, & nominis ſimilitudine inflatus (nam & ipſi Jacobo Stuarto nomen erat) pro ipſiſſimo Scotiæ rege ſe ferens, immo Angliæ quoque regnum ſomnians, repente & uno ictu fuit everſus. Is paullo ante in Angliam ad Eliſabetham miſerat Robertum Petcarnium, Fermelinoduni Abbatem, qui ea quæ Moravius in regni adminiſtratione geſſerat, à regina approbari ac rata haberi impetraret. Mox ab Eliſabetha miſſus Thomas Randolfus Moravio expoſuit, ab Angliæ Parlamento Mariam ob crimen læſæ Majeſtatis jam capitis damnatam eſſe: ideo præcipue, quod in Gallia Lotharingorum Principum, capitalium Calviniſticæ religionis inimicorum inſtinctu, Angliæ inſignia uſurpaſſet. Quod quidem nuncium ut Moravio gratum erat, ita ſententiæ exſequutionem tamdiu differri, vehementer diſplicebat. Interea Eliſabetha Moravium urgebat, ut ad regni fines ſibi præſto eſſet, & uti convenerat, regem puerum traderet, Mariam vero in ſuam acciperet poteſtatem. In eo dum eſt Moravius, dumque Letha Edimburgum proficiſcitur ut puerum inde deduceret: Calviniſta quidam Nobilis, Jacobus Hamiltonius nomine, vindicandæ à Moravio acceptæ injuriæ cupidus, cum

in via ex inſidiis, globulo plumbeo paullò infra umbilicum adacto ac prope renes tranſmiſſo, eodemque ictu Georgii Duglaſſi equum, qui ultra eum erat, exanimavit, ac celeriter ſeſe ſubduxit. Moravius percuſſus paucis quibus ſupervixit horis, nullo pœnitentiæ ſigno edito, non invocato divino nomine, ſed multis profuſis blaſphemiis tandem exſpiravit, illa verba paullo ante obitum frequenter repetens: *Ego ex eis mingentem ad parietem non ſupereſſe permittam.* Imminente jam extremo agone, totus in furorem verſus, & horribilibus phantaſmatis, ut qui cum diabolo rem habuiſſe creditur, agitatus, ſæpe exclamavit, *Ice, ice, ice:* qua voce Scoti in ſumma animi perturbatione uti ſolent. Sic vixit, ſic mortuus eſt an. 1571. 27. Jan. miſer ille Moravius; præcipuus quæ toto regno commiſſa ſunt, ſacrilegiorum auctor, & Catholicæ religionis exſtirpator. Mors ejus omnibus Proteſtantibus luctuoſa fuit, & inprimis Anglorum reginæ. Nomen ejus hæretici ſtatim Martyrum Catalogo adſcripſerunt, & magnificum ei tumulum ſive Mauſoleum exſtruxerunt, qui ſepulcra & monumenta majorum tota vita ſua deſtruere ſatagebat. In quo quidem divinam merito agnoſcimus juſtitiam, quæ eum qui reginæ ſuæ necem machinabatur, prius ad exitium pertraxit.

Sic æquum fuerat, qui aliis intendere mortis
Caſſes parabat, prius iiſdem prendier.

VI. Accepto de Moravii morte nuncio, Eliſabetha Suſſexiæ Comitem cum decem circiter armatorum millibus ad limitem miſit, cum Maria regina tranſigere ſe velle ſimulans, his tamen conditionibus, ut illa Angliæ reginam ſuperiorem agnoſceret, & Scotiæ arces ac loca munitiora Anglorum poteſtati permitteret, filium etiam regem & proceres aliquot obſidum loco traderet, tum omni injuriarum abjecta memoria, exteris fœderibus renunciaret, & à Catholica religione diſcederet. Quibus cum Maria aſſentiri nec vellet, nec poſſet, hæretici Eliſabethæ animum multo majoribus ſuſpicionibus impleverunt, Mariam non regnum modo affectare, ſed reginæ etiam vitæ inſidiari dictitantes: quibus illa impulſa (neque enim figulus figulo tantum, ut eſt in proverbio, ſed & reges regibus invident) æmulam, uti videbatur, tollere decrevit, ut quæ tantarum virtutum etiam in captiva elucentem omniumque oculos perſtringentem ſplendorem ferre non poſſet. Ad Mariæ calamitates illa quoque tum acceſſit, quod filius ejus Jacobus VI. anno M.D.LXXXII. procerum quorundam & ſubditorum proditione, in cuſtodiam datus fuerat, è qua tamen ille non multo poſt evaſit.

[a] *Eliſabetha cum Maria in gratiam redire ſe velle ſimulat.*

DE PROCESSU AB ANGLIS CONTRA Mariam Scotiæ reginam inſtituto, variiſque artibus, quibus Angliæ legibus eam ſubjicere conati ſunt, tum quomodo eadem ad cauſſam dicendam producta, ac tandem damnata ſit.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

ARGUMENTUM.

I. *Lex ab Eliſabetha lata, unde poſtea ſupplicii de Scotia regina ſumendi occaſio ſumta eſt. Babingthoni epiſtola.*
II. *Scotia regina arctiori cuſtodia mandatur.*
III. *A quadraginta octo viris cauſſa ejus ventilatur.*
IV. *Quibus de rebus interrogata fuerit, & quid ad ſingula reſponderit.*
V. *Ejuſdem de Balardi facto reſponſio ſeu confeſſio.*
VI. *Capitis damnatur. Aliquot ejus ad Galliæ regem & Eliſabetham Angliæ reginam epiſtolæ.*

I. EA eſt rerum humanarũ conditio, [a] ut nihil ſtabile, nihil diuturnum ſub ſole reperiatur, ſed mira ac perpetua viciſſitudine omnia in ſe circũvolvãtur. Cujus nõ minus illuſtre quam luctuoſum exemplũ Mariæ Scotorũ reginæ fortuna nobis exhibet: quam primo in regia dignitate collocatam, mox in acie ac prœlio contra ſuos verſantem, poſtea in lacu Lævino captivam, ac tandem in Angliam fugientem vidimus. Sed ô miram rerum mutationem! Ecce enim dum jam illa omnes tempeſtates effugiſſe videtur, in ipſo portu miſera naufragium facit. Quid profuit è lacus Lævini cuſtodia elapſæ gratulari, ſi poſtea eandem in carcerem multo tetriorem compingi videamus? Nunc illa nobis tantum conſolatio reſtat, quod omnia adverſa æquo animo ferentem & ex alto quaſi deſpicientem, ſic denique humanas res ſupergreſſam prædicare nobis licet, ut nullus ad eam ictus pervenire poſſit.

Eliſabetha quamprimum Mariam in ſua habuit poteſtate, omnia ſua conſilia & cogitationes eõ convertit, ut vivam eam ſibi elabi numquam pateretur.

[a] *Decretum Curiæ Anglicanæ.*

teretur. Eum in finem in regni comitiis XXVII. anno regni Eliſabethæ à XXIII. Novembris uſque ad XXIX. Martii ſequentis anni celebratis decretum factum eſt in hanc ſententiam: Quum ſalus hujus regni, ſecundum Deum, in reginæ incolumitate potiſſimum conſiſtat; & vero manifeſtum ſit, quæ conſilia & conatus nuper tam extra quam intra hoc regnum, non ſolum contra reginæ perſonam & vitam, ſed etiam in certiſſimam reipublicæ perniciem ſuſcepti fuerint: propterea ut tantis periculis obviam eatur, rogantibus trium Ordinum ad hæc comitia legatis, communi Parlamenti auctoritate decretum eſt, Ut ſi poſthac in regnis reginæ noſtræ imperio ſubjectis quæcumque rebellio excitata, aut aliæ ejuſmodi conſpirationes initæ fuerint, quæ vel ad reginæ perſonam ac Majeſtatem lædendam, in favorem cujuſcumque qui jus aliquod poſt mortem reginæ in hoc regnum ſibi vindicet, vel ad regni ſtatum perturbandum pertineant, XXIV. Judices è Conſilio privato ac procerum ordine, ut & Curiali Senatu, quem Recordarionis appellant, à regina nominandi, poteſtatem habeant, vi hujus decreti, de iſtis ac ſimilibus cognoſcendi, & poſt diligentem examinationem ſententiam pronunciandi, ac reos damnandi. Qui damnati hoc modo fuerint, eos omni ſuo jure quod alias prætendere poterant, privatos, ac regni hujus incapaces pronunciamus, &c.

Quis non videt, decretum hoc unice eo ſpectaſſe, ut Scotiæ regina ab omni ſucceſſionis jure, immo ipſa vita excluderetur? Qui ignominioſum Mariæ ſupplicium juſtitiæ prætexto palliare conantur, litteras allegant ad Babingthonum neſcio quem ſcriptas, quibus illa libertatem ſuam ei commendabat. Sed ut proditorie hæc conficta eſſe appareat; totius rei ſeriem paullo altius exponam. Gilbertus quidam Giffordus poſtquam aliquot annos tam in Rhemenſi quam Romano Seminario litteris operam dediſſet, in Angliam reverſus ut Dei & Catholicæ Eccleſiæ cauſſam promoveret, diaboli cauſſam ſumma diligentia egit, ab hæreticis perſuaſus, ut operam ſuam in perveſtigandis ac protrahendis Catholicis commodaret, Walſingamo viam commonſtrante qua commodiſſime id facere poſſet. Eodem ſuggerente Giffordus in Rhemenſe Seminarium reverſus, ſacerdotio inaugurari voluit: deinde Lutetiam profectus, in Thomæ Morgani nobilis viri, & qui de Maria regina in libertatem vindicanda vehementer laborabat, familiaritatem ſeſe inſinuavit. Qua in re Giffordus quoque ſuam ei operam promiſit. Sic ergo à Morgano in Angliam remittitur, datis litteris quas ad Babingtonum perferret. Ille literas Thomæ Philippo Walſingami Secretario deſcribendas dat, deinde Catholicis quibus inſcriptæ erant, tradit, & reſponſum petit. Giffordus poſtea Lutetiæ comprehenſus, multis apud eum deprehenſis litteris & inſtructionibus, totum hujus proditionis ordinem detexit. Hæretici ſubodorati Catholicos in Maria regina liberanda ſatagere, atrocem ei hinc invidiam & odium conflarunt, regni affectati crimen improperantes. Capitur Babingtonus, & quæſtionum doloribus ac tormentis victus, plus fatetur, quam ſciebat. Eliſabetham anxiam Walſingamus magis impulit, & ad cognatæ cædem animavit. Quin vix quiſquam in aula erat, qui non miram de reginæ ſalute ſollicitudinem præ ſe ferret. Eodem tempore Hugonota quidam Gallus Cavagnius nomine, capitis ſupplicio poſtea Lutetiæ ob proditionem & alia flagitia affectus, à Calviniſtis ſubornatus, Mariam perdere omnibus modis ſtudebat. Unde tandem factum eſt, ut Eliſabetha Mariæ cognatæ necem apud ſe decreverit, miſſo certo homine ad Sariſburienſem Comitem, ſummum rerum capitalium quæſitorem, cum mandatis, ut quamprimum litteras accepiſſet, Mariam quam in cuſtodia habebat, ſupplicio affici curaret. Ejus rei quum indicia quædam ad Lamottam Fenelonium regis Chriſtianiſſimi Oratorem emanaſſent, ſtatim ad Eliſabetham profectus, tam multa eam in rem diſſeruit, ut illa quietem noctu capere non poſſet. Dormiebat cum Eliſabetha in eodem cubiculo Staffordiæ domina: cui illa è ſomno excitæ inſomnium ſuum narravit, nimirum viſam ſibi Mariam primum, deinde ſe quoque decollari. Tum Staffordia, Cauſſa, inquit, hujus ſomnii procul dubio eſt decretum contra Mariam ſupplicium. Quia vero res adhuc in integro eſt, ſuaſerim ego ut Conſiliariis aliquot accerſitis, quid illa in re faciundum ſit amplius deliberes. Vocantur ergo Comes Lancaſtriæ & Betfordiæ, nec non magnus regni quæſtor ſeu Theſaurarius: qui ut ante acerbæ in Mariam ſententiæ auctores fuerant, ita nunc ut ne reginam offenderent, differendam eam eſſe ſuadebant. Mittitur ergo ad Sariſburienſem Comitem Georgius Lancaſtrii domeſticus, tanta uſus celeritate, ut illum alterum pæne prævertetit.

[a] *Hiſtoria de Antonio Babingtono.*

Hoc nuncio Mariæ reginæ familia recreata, melius ſperare cœpit: ſed ea ſpes non multo poſt in ſummum mœrorem fuit converſa.

II. Eliſabethæ enim juſſu Maria ab Amia Pauleto Anno M. D. LXXXVI. die XI. Auguſti, arctiori cuſtodiæ fuit incluſa. Unde quum paullo poſt ad venationem, qua plurimum delectabatur, profecta, & aliquanto celerius progreſſa eſſet, apud Pauletum tardiuſcule ſubſequentem, quod eum præſtolata non eſſet, ſeſe excuſavit. Ille comiter accepta excuſatione, Nuncium ab Eliſabetha regina, cum mandatis ad ipſam, adeſſe reſpondit: qui ex equo deſcendens Mariam ſic affatus eſt: Eliſabetham reginam ſatis mirari non poſſe, quod clandeſtina contra ipſam & regni ſtatum conſilia tractare non ceſſet: quod ſuis ipſa oculis viderit ac legerit. Quum ergo è miniſtris & domeſticis quoſdam in culpa eſſe non ignoret; non ægre ferre debere eorum ſeperationem. Reliqua ex Pauleto intellecturam. Ad hæc regina. Non primam, ajebat hanc eſſe calumniam, qua apud reginam traducta eſſet. Ab ejuſmodi ſuſpicione à præſenti in qua eſſet fortuna ſatis ſuperque ſe purgari, etiamſi ſingularis illa animi affectio atque obſervantia, qua ſemper ipſam proſequuta ſit, ejuſmodi conatus non inhibuiſſet. Sed facile videre ſe quid agatur. Petenti cum Navio ſecretario ſuo colloquium, non ſolùm illud denegatum fuit, ſed miniſtri plerique aut vi ab ea diſtracti, & in diverſas cuſtodias abducti, aut alius aliò hinc inde dilapſi ſunt. Pauletum deinde aliam viam ingreſſum, regina quonam ipſam abduceret rogat. Quum ille in multo commodiorem locum dixiſſet, regina, Ego, inquit, moriar potius, aut ad eum unde egreſſa ſum locum redibo. Statimque ex equo deſiliens, quum pedibus ægre incederet, pediſſequa ſuſtentante greſſum adjuvabat. Tum ad Pauletum converſa, inter lachrymas & ſingultus, Turpe ajebat & indignum eſſe, liberam & exteram Principem feminam hoc modo tractari. Comitatum ſibi adjunctum latrone potius quam regina dignum. Reginam ſe quoque eſſe, nec minus illuſtri familia prognatam quam Eliſabetham: quam in ſe multo æquiorem eſſe ſciret, ſed à Conſiliariis utrique male volentibus ſeduci. Viderent ergo quid agerent, & ad quorum injuriam iſta pertinerent: quam ſine dubio aliquis exterorum Principum eſſet vindicaturus. Tandem quum fruſtra hæc à ſe dici videret, Pauletum rogat, cujus juſſu ita ſecum ageretur. Ille Eliſabethæ juſſu reſpondit, prolatis litteris, quibus ei mandabatur ut Mariam in arctiorem deduceret locum, addita quanta opus eſſet cuſtodia, donec aliud ipſa fieri juberet. Tum Maria exclamans,

> *Hæc*, inquit, *dextra fideſque eſt?*
> *Sic nos in ſceptra reponis?*

Quum hoc modo fortunam ſuam aliquamdiu deploraſſet, tandem appetente jam nocte, equum rurſus conſcendit, Tiqueshallam, in Walteri Aſchami ædes deducta. Pauletus vero miſſis aliquot è ſuis, omnes Mariæ miniſtros & domeſticos in cuſtodiam dari, omniaque conclavia, arcas & chartophylacia obſignari jubet: quæ poſtea à duobus reginæ conſiliariis aperta ac provoluta ſunt, atque inde tres corbes chartarum pleni aſportati. Hæc XVIII. Auguſti facta ſunt. Decem diebus poſt Maria Chartelaium deducitur; magno cum comitatu. Ibi quum eſſet, Pauletus die quodam Mariæ nunciari jubet, habere ſe pauca quæ cum ipſa loqui vellet. Morbum excuſantem nihilominus adit, & argentum atque aurum quod penes ſe haberet, conſignari ſibi petit: quippe famam ſpargi multos pecunia ab ipſa ad proditionem ſubornari, & ad rebellionem excitari. Illa calumniæ hujus atrocitate vehementer offenſa, licet diligenter admodum ſe purgaret, impetrare tamen non potuit, quominus omnis ipſi theſaurus fuerit ablatus, etiam ea quæ ad ſumtus funebres illa deſtinarat. Detractum ei tum quoque omne fere fuit miniſterium, ac pauci iique neceſſarii tantum relicti. Non multo poſt idem Pauletus iterum reginam adit, & quantorum criminum à diverſis inſimuletur oſtendit, inprimis Babingtonium quendam confeſſum eſſe, ſex viros à ſe ſubornatos qui Eliſabethæ occidendæ partes ſuſceperint; qua cæde patrata, conjurati iniecto in proxima horrea igne; omnibus ad incendium reſtinguendum accurrentibus, Pauletum cum uxore & familia occidere, & Mariam è cuſtodia educere ac reginam proclamare conſtituiſſent: & ad eam tuto deducendam equites aliquot in propinquo collocandos. Maria inſignem hanc adverſariorum mentiendi libidinem demirata, iterum diligenter ſe purgat, de Babingtonio inprimis, quem ſibi ne notum quidem eſſe jurabat: addens nihil hactenus inſidioſe aut proditorie à ſe contra reginam tentatum, ſed varias etiam machinationes contra eandem detectas. Aliquanto poſt Pauletus aerem inſalubrem cauſſatus, reginam monet, ſibi ejus

aliò deducendæ negotium datum eſſe. Inde ergo xx. Septembris digreſſa, quum Bortonium perveniſſet, rurſus à Nobili quodam ab Eliſabetha miſſo, qui ſecretum cum ea petierat colloquium, de eo ipſo quo antea à Pauleto monetur, quod nimirum contra reginam ſecreta conſilia injiſſet. Sed illa multis adductis argumentis innocentiam ſuam non minus quam adverſariorum malitiam manifeſte demonſtravit.

III. [*a*] Octobris Calendis Pauletus Mariam reginam certiorem facit, Eliſabetham de iis quæ ipſa ad objecta reſpondiſſet edoctam, vehementer admirari quod nihil eorum, de quorum tamen veritate ſatis ſuperque conſtaret, fateretur. Quare è Conſiliariis ſuis mittere aliquot decreviſſe, qui ipſam interrogent. Tum Maria non modo nullum timorem, ſed lætitiã potius vultu teſtata, quidquid futurum ſit, æqui bonique facturam ſe reſpondit. Poſt XI. Octobris Judices ab Eliſabetha delegati Fodrinhgamum (id arci nomen eſt, ubi captiva aſſervabatur) venerunt: quorum nomina ſtatim Mariæ reginæ ſunt edita. Erant vero Thomas Bromleius regni Cancellarius, Gulielmus Buchorſtus regni theſaurarius, Eduardus Comes Oxonienſis magnus Cubicularius, Georgius Comes Sariſburienſis regni Mareſcallus & ſupremus Juſtitiarius, Henricus Comes Derbienſis, Gulielmus Comes Vigornienſis, Eduardus Comes Rutlandiæ, Georgius Cumbriæ Comes, Ambroſius Comes Varvicenſis, Henricus Comes Lincolnienſis, Antonius Montis acuti Vice-comes, Eduardus Savagius, Eduardus Morlæus, Eduardus Staffordius, Arturus Greius Viltonienſis, & alii, numero triginta quatuor. Hi quum in ſacello arcis ad audiendam concionem conveniſſent, interea ad Mariam litteras ab Eliſabetha ſine ulla honoris aut amicitiæ præfatione ſcriptas mittunt, quibus ſignificabat: Quandoquidem ea quæ certo ſibi comperta eſſent, negare perſiſteret, tum etiam ullius judicio ſubmittere ſe recuſaret; Proceres quoſdam, Conſiliarios & Juriſconſultos ab ſe delegatos qui in omnia diligenter inquirerent, & ſecundum leges pronunciarent. Quum ergo in regno ipſius jam ſit, legibus quoque ejuſdem ſubjectam eſſe. Ad hæc Maria pro ſolita animi magnitudine reſpondit, Nullum agnoſcere ſe Eliſabethæ aut cujuſquam alterius imperium. Scriptas illas litteras eſſe tamquam ad ſubditam: ſe vero non minus quam Eliſabetham reginã eſſe, & regis filiam & Eliſabethæ proxima cognatione junctam. In Angliam veniſſe Eliſabethæ promiſſis illectam, ac præter jus omne cuſtodia incluſam. Multa in ſe crimina ab adverſariis conficta eſſe, illud inprimis quod contra vitam reginæ aliquid machinata fuerit; quod falſum eſſe liquido ſit demonſtratura.

IV. [*b*] Hæc agebantur in ſpacioſo quodam cœnaculo, quod nõ procul à reginæ conclavi diſtabat. Ad parietem Judices delegati ſedebant; in medio vero menſæ quædam collocatæ erant; ſic denique locus incluſus, ut præter Cõmiſſarios nemo intrare poſſet. Quum delegati ingreſſi eſſent regina quoque intravit, velum capite ferens, & talarem tunicam induta, cujus oblongum ſyrma pediſſequa ferebat. In ſella holoſerico ſtrata collocatam pro regali Satellitio, puellæ quædam è gynæceo, aulæ præfectus, medicus, & alia miniſteria circumſtabant. Ibi Cancellarius longam exorſus orationem cauſſam ejus conventus expoſuit, ut nimirum eorum quorũ Maria rea diceretur, & inprimis quod contra Eliſabethæ reginæ vitam & ſtatum aliquid molita eſſet, veritas inquireretur. Id dum fieret, reginæ quæcunq; poſſet ad ſui defenſionem conquirendi ac proferendi facultatem concedi. Deinde ad reginam converſus, rogat eam ut commiſſionis & mandatorum ſibi datorum tenorem cognoſcere velit. Tum illa multis itidem expoſuit, quomodo in Angliam olim venerit, ut promiſſis ſibi à regina auxiliis in recuperando regno uteretur: Sed non modo ſpe & promiſſis eſſe fruſtratam, verum etiam contra omne jus jam totos ſeptemdecim annos in cuſtodia aſſervari. Liberam ſe nihilominus & ſupremi juris eſſe Principem; nec delegatos illos aut quemcumque alium pro judicibus agnoſcere. Et licet coram illis comparuerit, nõ tamen hoc vel ad ſuum vel ad filii aut regni ſui præjudicium pertinere debere: quum id eo tantum fecerit, ut toti Mundo innocentiam ſuam teſtatam faceret. Ibi Cancellarius ullum Mariæ ab Eliſabetha promiſſũ eſſe auxilium negavit: addens, proteſtationem illam fruſtra interponi, nec quidquam ſupremo Eliſabethæ juri & Majeſtati derogare. Quum enim talis in Anglia criminis ſe ream fecerit, merito etiam legibus ejuſdem eſſe ſubjectam. Inde jubente Cancellario Mandati formula lecta eſt, quam quum Maria pro legitima ſe non agnoſcere dixiſſet, Procurator Fiſcalis illius æquitatem & jus reginæ Eliſabethæ multis demonſtrare conatus eſt. Inde ad ipſum crimen ventum: cujus probationes

[a] *Maria à delegatis interrogatur.* [b] *Quibus de rebus Maria accuſata fuerit, & quid reſponderit.*

quum ex Babingtoni, Georgii, & ſex aliorum confeſſionibus peterentur, regina verò Babingtonum ignotum ſibi eſſe, nec umquã cum eo, uti etiam ſex illis aliis, quidquam vel ore vel ſcripto communicaſſe, reſpondiſſet, alter Fiſcalis Procurator (duo hi ſeorſim menſæ aſſidebant) litteras à Babingtono paullo ante mortem ſcriptas protulit. Hæc ante meridiem acta. A meridie rurſus complures epiſtolæ, tum Navii & Curlei reginæ domeſticorum depoſitiones perlectæ: ad quæ ſingula regina ſufficienter reſpondit, quamvis tumultarie ac ſine certo ordine & interrogandi ac reſpondendi modo omnia agerentur. Quum inter cetera Theſaurarius ei objeciſſet, quod in Gallia jam olim Anglicani regni inſignia & titulum uſurpaſſet, illa, Non ſum neſcia, inquit, hunc maxime eſſe aculeum qui Eliſabethæ ſororis meæ animum pungat. Atqui ne ipſa quidem ignorat, id non meo, ſed Henrici II. Galliæ regis, ſoceri mei conſilio factum eſſe. Replicanti Theſaurario, cur non poſt factam pacem ipſa inſignibus illis abſtinuerit, reſpondit: Nulla conditione obligatam fuiſſe, ut jure ſuo tam facile cederet aut renunciaret. Eliſabethæ tamquam natu majori, lubenter ſe ceſſiſſe & adhuc cedere, modo illud quoque ipſi faterentur, ſe proximam eſſe hæredem, Iacobi V. quippe filiam, & Henrici VII. neptim. Notos ſibi eſſe inimicorum conatus, qui non hoc jus tantum ſed & vitam ipſi eripere unice ſtuderent. Sperare ſe nihilominus, Deúm à quo hactenus clementer ſervata ſit, patientiam ad perferendum quidquid tandem futurum ſit, ſibi conceſſurum: atque eundem rogare, ut de ipſa quod viſum fuerit ſtatuat, ad nominis ſui gloriam & Catholicæ fidei, pro qua libenter ſanguinem profuſura eſſet, propagationem. Minas omnes & terrores facile ſe contemnere, omniaque pati decreviſſe; utpote certam, quæcumque Dei ac religionis cauſſa relinquerentur, cum fenore rurſus adjici, aut multo melioribus bonis compenſari; eos vero qui Deum hic negarent, in altera illa vita rurſus à Deo negari, atque adeo æternis ſuppliciis addici.

(a) V. Tam Babingtoni inde quam aliorum litteræ ac ſcripta ſæpe lecta ac relecta ſunt; ac tandem Balardi cujuſdam confeſſio, unius ex iis qui Eliſabethæ mortem machinari dicebantur. Rogata an Balardum noſſet, ab amicis ex Gallia monitam ſe reſpondit, venturum in Angliam propediem eo nomine hominem, Catholicæ religionis perſtudioſum, qui quæcumque poſſet ei officia præſtare cuperet. Interea vero aliunde ad ſe delatum, eundem Valſingamo eſſe valde familiarem: Valſingamum vero infeſtum ſibi admodum eſſe, ac tam ipſam quam filium ſublatos cupere. Hæc de Balardo ſcire, quem numquam viderit vel audiverit, nec quidquam cum eo communicarit. Ibi Valſingamus conſurgens, nihil tale ſibi umquam in mentem veniſſe proteſtatus eſt, nec quidquam à ſe factum aut dictum quam quod à bono & fideli erga reginam ſubdito requireretur. Amplius deinde rogata, ecquid de quatuor illis equitibus ſciret, qui ut Eliſabethæ occiſæ nuncium ad ipſam perferrent, deſtinati eſſent: Nihil omnino ſibi notum eſſe reſpondit. Prolatæ inde literæ characteribus conſignatæ: quarum nonnullas ipſa agnovit, nihil tamen quod nocere ipſi poſſent, continentes Morganum quidem iis fortaſſe ad alia uſum: eorum tamen quæ vel ipſe vel Parrus contra reginæ vitam machinati dicantur ne in minimo quidem conſciam eſſe. Navium Galliarum regis eſſe ſubditum: nec ſe iis Principum Chriſtianorum ad reddendam de eorum qui libertatem ipſius quærant aut optent actionibus rationem teneri. Ad penſionarios quod attinet, habere Angliæ reginam tales in ipſa quoque urbe Roma, & quidem diverſæ religionis. Sed longum eſſet omnia, quæ illa non ſine Iudicum admiratione ad ſui defenſionem diſputabat, recenſere. Tandem ad Theſaurarium & utrumque Fiſcalem converſa, Profecto, ſubridens inquit, ſatis duriter à vobis hæc quidem vice tractata ſum, quæ tamen veſtras verſutias minime intelligo. Sed id Deus vobis condonet. Hic finis fuit hujus actionis; è qua, ut & totius proceſſus forma Mariæ reginæ facile conjicere licebat, caput ſuum peti, ſeque jam ante ab iiſdem judicibus Londini prædamnatam: hanc vero actionem eo fine tantum inſtitutam, ut injuſtæ ſententiæ exſequutioni color aliquis juſtitiæ quæreretur. In ſermonibus quoque cum Pauleto habitis palam oſtendebat, nullam aliam ob cauſſam quam ob Catholicæ religionis profeſſionem tantis odiis ſe exagitari; idque agi ab adverſariis, ut quamvis omni crimine libera, in perduellionis damnatorum numerum referatur. Quare multo ardentius precibus ad Deum fundendis incumbebat: interim vero in omnibus ſexu majorem animi conſtantiam præ ſe ferebat.

VI. Quum-

(a) *Maria ad Balardi depoſitionem reſponſio.*

Digitized by Google

(a) VI. Quamvis autem delegati illi Iudices nulla confeſſione aut ſufficienti probatione intentati criminis Mariam reginam convincere potuerint: Eliſabetha tamen ſententiam contra ipſam à Iudicibus latam exſequutioni mandare decrevit. Quare miſſis die Novembris XIX. ad Mariam Buchorſto & Besleo, quid à Iudicibus decretum eſſet nunciari jubet. Ii unà cum Pauleto & Drurio reginam accedentes, monent ut quandoquidem inſidiarum Eliſabethæ vitæ ſtructarum rea peracta ſit, culpam fateatur ac deteſtetur, & ad mortem ſeſe præparet. Ibi illa nihil territa, nihil gratius jamdudum nunciari ſibi poſſe reſpondit, ut cui mors multo minus quam tam diuturna captivitas acerba futura ſit. Agnoſcere ſe Angliæ conſuetudinem, ubi omnes qui jus aliquod in regnum ſibi vindicant, morti tradi ſoleant. Gaudium ſuum omne non jam in terris, ſed in cœlo eſſe. In tam juſta cauſſa non lubenter tantum, ſed & cupide mori ſe velle. Illud unice ſibi dolere, quod Catholicos tam dura ac dira hactenus perpeſſos, nondum in libertatem & majorum religionem reſtitutos, & vexationibus illis liberos videre poſſet. Monita deinde, quod paullo ante Arondeliæ, Pembrochæ, Northumbriæ & Veſtmerlandiæ Comites mille & quingentorum equitum ac decem millium peditum exercitum ad ipſam liberandam confeciſſent, ſed jam in turri Londinenſi & ipſi captivi aſſervarentur; id omne ſe inſcia factum eſſe dixit: nec dubitare tamen quin a Galliæ rege & Guiſiis avunculis ſuis fuerint inſtigati, ut pro ipſa in libertatem vindicanda aliquid tentarent. Besleo replicante, ipſam Angliæ reginæ æqualem eſſe voluiſſe, quum tamen non ignara eſſet, uno in regno non plus quam unam ſupremam eſſe poteſtatem: indignabunda, Ego, inquit, regina ſemel conſecrata ſum, & ſi vel ſordidiſſimo carceri aut ergaſtulo includar, regina eſſe non deſino. Addens, vi in Anglia ſe detineri, nec ob ea quæ pateretur, quidquam regiæ ſuæ dignitati vel juri derogari poſſe. Jus ſibi eſſe in Anglicani regni ſucceſſione multo quam ipſi melius, ut quæ ſola ex Henrici VII. poſteris ſupereſſet. Quomodo vero æqualitatem affectare poſſit, quæ captiva detineretur? Verum quid, inquit, opus eſt verbis, quum jam damnata ſim? Tum Buchorſtus, à Parlamento quidem jam latam eſſe ſententiam, ait; verum à regina adhuc ſuſpenſam, ut tanto melius ad mortē præparandi ſe tempus haberet. Ergo, illa inquit, pecuniam meam jam olim funeris ſumtibus à me deſtinatam, ſed nuper ablatam; ut & chartas meas ac condendum teſtamentum, reddi mihi velim. Quod & ex parte factum, Poſtridie eoſdem rurſus ad ſe vocavit, & poſt longum cum eis habitum ſermonē, Gallica lingua epiſtolam ad Eliſabetham ſcripſit, hoc argumento.

(b) *DOMINA. Ad mortem, ex ijs quæ renunciari mihi juſſiſti, jam dudum præparata, apud Deum & te proteſtor, tam lubenter me ex fallaci hoc mundo diſceſſuram, ut poſtea nihil aliud mundanum quod quoque modo oblectationem aliquā afferre poſſit, ſperarim aut deſiderarim, præter id quod ad ſublevandam meam conſcientiam per Buchorſtū & Besleum, & per poſtremas litteras manum mea ſcriptas à te petii: quod totum tuæ eſt benevolentiæ, nec ad cujuſquam pertinet offenſionem. Quantum ad ſuperiores meas petitiones attinet, partim earum mihi conceſſa ſunt, & inprimis eleemoſynario meo pars pecuniæ meæ eſt reddita; ſed ex libris & cartis, pauca tantum ad me relata ſunt. Quia vero exiſtimo non te velle ut ea quæ mea ſunt, & inprimis quæ ad dotem meam propter nuptias attinent, in alienas deveniant manus, quum ex eiſdem nulla tibi quoque ſperari poſſit utilitas, ego vero ſine illis ſupremam meam voluntatem vix, ut volo ordinare poſſim: rogo ut omnes libri rationum, chartæ, codicilli, ad rem meam privatam ſpectantes, mihi reddantur, ut & quod pecuniæ reliquum eſt, quò de omnibus ut volo diſponere, tum debitorum meorum rationes inire, quæ exciderunt in memoriam revocare, & hæc omnia teſtamenti mei exſequutoribus, quibus magno uſui poſt mortem meam futura ſunt, tradere poſſim: præſertim quum ſine iis Navii ſecretarii mei, qui captivus jam detinetur, commentarii, plane mihi ſint inutiles, niſi vel coram, vel ſaltim per litteras cum eo communicandi, & omnia accuratius ex eo intelligendi mihi ſit facultas. De quibuſdam etiam cum Pauleto & Drurio loquuta ſum, de quibus illi ad te ſcripturos ſe receperunt, à quibus jam reſponſum exſpecto, ut & chartas aliquas, & pauca à Navio Secretario meo: nec convenire arbitror, ut litteris meis amplius tibi moleſta ſim. Vereor enim ne prior mea epiſtola tibi ſit reddita, aut quod eam legere nolueris, perſuaſa fortaſſe magnum quid aut ſingularem aliquam gratiam in ea me petere; aut verita, ne meis commota demonſtrationibus ingenii tui humanitas ad perdendum tam miſerè proprium tuum ſanguinem te faceret cunctantiorem. Atqui, Domina, fruſtra illi quicunque ſunt, tantam ſibi puſillanimitatem ab utraque parte imaginantur. Omnem his ſcrupulum quem illis innata tibi humanitas & comitas injicit, facile*

[a] *Maria Scotiæ regina capitis damnatur.* [b] *Mariæ Epiſtola ad Eliſabetham.*

facile eximere poteris, ſi petitionis meæ ac ſimul voluntatis tuæ ſummam eis indices; quarum illa hoc tantum ſpectat, ut pauca mihi in morte mea gratificeris: quæ quum conſtituta ſemel & certa jam ſit, facile concedent, ſpero, ut mortuæ corpus ſepultura, vel ob cognationem, vel certe ob charitatem Chriſtianam debita afficiatur. Quapropter per paſſionem Domini noſtri Ieſu Chriſti iterum te rogo & obſecro, ut ne diutius in miſerrima hac mortis exſpectatione, omnibus pœnis acerbiore, me relinquas, ſed decretum & voluntatem tuam plane ſignifices; promittens, ſi petitioni meæ annueris, me in ipſa morte Deum pro ſalute tua & omni tam temporali quam æterna felicitate deprecaturam. Quod ſi repulſam paſſa fuero, omnia tamen patienter feram, adeoque eo nomine multum me tibi debere exiſtimabo, quod acerbiſſima hac exſpectatione diutius me torquere nolueris, ſed ex miſero hoc ſtatu liberaris: in quo utinam miniſtrorum meorum miſeria, tam valetudinis quam temporis jacturam ſine ullo operæ pretio facientium, cognita tibi eſſent! Scire denique expeto, ſi ante mortem meam ſecreti aliquid quod vel ad te vel ad alios attinet, communicare tibi velim, cui tuto id poſſim committere: quum plures ſint, qui varias ob cauſſas etiã quæ indicata fuerint, minime ad te ſint perlaturi. Interim DEVM veneror precorque, ut tantum felicitatis tibi in hoc Mundo largiatur quantum ego inde diſcedens, in illo altero, miſericordia ipſius confiſa exſpecto; quam non mihi tantum opto atque imploro, ſed etiam omnibus iis, qui per mortem meam innocentem me ex vita hac miſera protrudere atque exterminare ſatagunt. Idem Deus Optimus Maximus clementer omnibus condonare velit, qui me calumniati fuerint; uti & meis, ſi qui fortè fuerint apud quos temporalis utilitatis aut ſpei reſpectus plus valuit quam conſcientia, officium & fides. Sapientia tibi ipſi abunde eſt, qua & rebus tuis poſt mortem meam conſulere, & particulariter ad tuas utilitates accõmodare omnia poſſis: quod fiet inprimis ſi virtutem ipſam à falſo eius colore, & officium ac fidem à cupiditatibus ac paſſionibus animi, atq; inde profectis conſiliis bene diſcernas. Equidem ſpero mortẽ meam, quam tot votis expeti jam video, multas tibi ac aliis magnaſque res commonſtraturam, quibus ſpes ſit Dei gloriam illuſtratum iri: optoque ut omnia ad divini nominis honorem, tui ædificationem ac conſervationem, ut & totius hujus Inſulæ proſperitatem ac ſalutem eveniant; pro qua etiam in meliori fortuna, ſanguinem ac vitam meam profundere nunquam dubitem. Sed, ut dixi, equidem lubenter ex hac vita diſcedo, in qua me video tam patriæ quam tibi, (cui tamen omnia bona, utpote tam propinqua cognatione devinctæ, ſemper optavi) parum utilem eſſe poſſe; econtra vero plures meo nomine ad malitiæ ſuæ colorem ac prætextum abuti: quarum omnium rerum, uti & meorum conſiliorum ac cogitationum judicium Deo juſtiſſimo Iudici committo. Ex carcere meo Foringhamenſi, Anno MDLXVIII. die XII. Ianuarii.

Aliam huic ſubjungam, quam paullo ante mortem eadem clariſſima regina ad Galliæ regem itidem propria manu ſcripſit: hoc argumento.

(a) DOMINE affinis. *Poſtquam Dei peccata mea punituri permiſſu, Regina hujus meæ cognatæ poteſtati me tradidi, ac plus quam viginti annos in ſummis moleſtiis & ærumnis hic exegi, tandem tam ipſius quam Senatus ſententia ad mortem me damnatam eſſe intelligo. Rogavi quidem ut chartæ meæ ablatæ ad commodius diſponendam ſupremam meam voluntatem, mihi reſtituerentur; ſed nihil eorum quæ mihi uſui eſſe poſſent, uti nec alterius condendi teſtamenti facultatem hactenus impetravi. Petii quoque ut poſt mortem corporis mei in regnum veſtrum, cujus regina olim fui, tranſportandi mei fieret facultas, ſed & hoc negatum. Hodie à prandio mortis mihi denunciata eſt ſententia, quæ in me tamquã criminis ream per acta, cras hora ſeptima ante meridiana, ſine ulla lõgiori mora, exſequutioni mandabitur. Quia ergo omnia & ſingula quæ hic acciderunt, prolixe narrare jam non vacat: ea tam ex Medico meo quam aliis meis miniſtris intelligere poteris. Illud mihi credas velim, me per Dei gratiam mortem nequaquam reformidare, ſed contemnere; quam etiam innocentem me ab omni crimine ſubire proteſtor. Duæ ſunt omnino damnationis meæ & mortis cauſſæ, Catholicæ religionis profeſſio, & juris quod Deus mihi in hoc regno dedit, defenſio: nec tamen dicere mihi licet, mihi ob Catholicam religionem moriendum eſſe: ſed id unice agitur, ut meam cum illorum religione permutem. Quem in finem Eleemoſynarium meum à me abſtraxerunt; & quamvis in iiſdem adhuc ſit ædibus, eum tamen ad audiendam confeſſionem meam & Dominici corporis communione me reficiendam admittere recuſant; ſed urgent ut ab ipſorum, quos ideo adduxerunt, Miniſtris & concionatoribus tam doctrinam quam extrema ſolatia accipiam. Quomodo vero in hac vita meæ cataſtrophe me geſſerim, hi qui litteras has ad te perferent, plerique in tuo regno nati, teſtabuntur. Reſtat ut rogem te atque orem, quandoquidem in omni ſermone te ſingulari me amore proſequi teſtatus es, ut jam virtutem illam tuam omnibus in rebus, quibus potes, erga me oſtendas atque exerceas, inprimis vero*

in

(a) *Maria ad regem Galliæ epiſtola.*

Digitized by Google

in remunerandis miniſtris meis conſcientiæ meæ ſuccurras, & quod ipſa facere non poſſum, in te recipias. deinde vt preces fieri iubeas pro ea quæ olim Chriſtianiſſimæ Reginæ titulo fuit inſignita, & iam Catholica moritur, omnibus fortunis ſpoliata. Ad filium meum quod attinet, velim ita eum vti merebitur, commendatum habeas (neque enim pro eo reſpondere poſſum) vti & meos omnes famulos & domeſticos: pro quibus iunctis apud te manibus intercedo. Mitto ad te duos lapides, raræ ad tuendam ſanitatem virtutis, quam ego tibi perpetuam, vitamque diuturnam ac felicem opto. Eos rogo tamquam vltimum animi pignus ab amantiſſima tua glore iam iam moriente accipias. Famulos meos iterũ tibi commendo. Ex ijs quæ mihi apud vos debentur, rogo vt tua liberalitate (pro quo ego quã primum his corporis vinculis exceſſero, Deum deprecabor) religioſorum Conuentus ad Dei honorem fundetur, tum eleemoſynæ requiſitæ diſtribuantur. Die Mercurij, ſecunda poſt mediam noctem hora.

Poſt Buchorſti & Beslei diſceſſum Pauletus, ex reginæ cubiculo regia inſignia aſportari iuſſerat: tum illa ſacram tabulam in eorum locum ad pietatem animi excitandam eo ipſo loco affixam Pauleto alio die redeunti, commonſtrauit, his verbis: En tibi multo regalius ornamentum quam id quod mihi auferri iuſſiſti. Porro quoniam aliam quoque epiſtolam ad magnatem quendam in Gallia ipſius quoque manu ſcriptam nactus ſum, eam huc apponere viſum eſt, vt ea quæ paullo ante mortẽ ipſius facta ſunt intelligantur.

Conſilium de fuga toties mihi propoſitum, ſed inſidiatorum metu diu omiſſum tandem amplexus ſum. Quæ acciderint, ex Medico & alijs meis miniſtris intelliges. vtrum & quatenus condendi teſtamenti facultas mihi futura ſit neſcio, ac ſi maxime permittantur, rationem tamen qua id facere poſſim, vix video, tam nummis quã libris meis & chartis omnibus ablatis. Accedit quod & ad hanc rem idoneum hominem non habeo qui operam ſuam mihi præſtet: quamuis vt ſaltem Eleemoſynarij mei poteſtas mihi fieret, rogarim ſed nullum adhuc accepi reſponſum. Quocirca ſi horum nihil conficit, rogabis Sanctiſſimum D N. Pontificem, Regem Chriſtianiſſimum, Regem Hiſpaniarum, Ducem Lotharingiæ & alios Chriſtianos Principes, amicos & cognatos meos, vt eorum ope tam nummi quam libri mei itemque ſupellectilis quæ nondum inter miniſtros meos & creditores diſtributa ſunt, reſtituantur. Scio hanc orationem non parum admirationis animo tuo allaturam: ſed ſcire debes, à Buchorſto, Pauleto (quem æquum mihi & beneuolum experta ſum) Drurio, & Beslee ſignificatum mihi eſſe me Parlamenti ſiue Ordinum huius regni ſententia ad mortem eſſe damnatam: idque reginæ iuſſu ſe mihi renunciare, ſimulque hortari, vt culpam meam & delictum in ipſam agnoſcam. Vt vero tanto æquiori animo mori, & conſcientiam meam exonerare poſſem, Epiſcopum & Decanum à regina ad me mitti aiebant. Illud quoque addebant, cauſſam meæ mortis eſſe inſtantiſſimas ſubditorum preces, qui reginam, viuente me ipſius competitrice (vt quæ iam olim titulum & inſignia huius coronæ vſurparim, neque ijs abdicare me niſi ſub proximæ hæredis conditione voluerim) nullam vitæ aut Status ſecuritatem promittere poſſint: quum etiam nunc Catholici me ſupremam ſuam dominam agnoſcant & appellent, ipſius vero reginæ vita tot inſidijs appetita ſit. Deinde, (cuius quidem rei præcipuam habeat rationem) quam diu ego vixero, ſtatum religionis quam eadem regina profiteatur, tutum atque incolumem in hoc regno conſiſtere non poſſe. Ad quæ ſic reſpondi, Deo me gratias agere tanto honore dignanti, vt ad Catholicæ religionis in hac inſula reſtitutionem commodum, immo neceſſarium inſtrumentum eſſe dicar: cuius quamuis indigna, & perpetua ſectatrix & tutrix eſſe velim, adeoque ſanguinem meum, vti non ſemel proteſtata ſum, pro Catholicæ Eccleſiæ cauſſa profundere parata ſim. Quod ſi populus ad pacem ac publicam vtilitatem huius inſulæ mortem meam conducere exiſtimet, me equidem non recuſare, quin viginti annorum quibus hic detenta fui, captiuitatem vita mea compenſem. Gratias etiam Deo me agere, quod ſine horum Epiſcoporum ac Doctorum opera peccata mea tam in Deum quam in Eccleſiam agnoſcam, nec vnquam iſtorum errores & doctrinam approbauerim. At ſi Catholici ſacerdotis mihi fiat poteſtas, me lubenter eo tam ad exonerandam conſcientiam quam Sacramentorum vſum percipiendum vſuram: vtque talis mihi permittatur, per omnia ſacra rogare atque obteſtari. Dicentibus, futurum fortaſſe, vt in Sanctorum aut Martyrum referar catalogum, quum tamen merito regina, cuius ſceptrum excutere conata ſim, intentati parricidij pœnas luam, reſpondi: nequaquam me tam arrogantem eſſe vt ad diuinos illos honores adſpirem: ac quamuis illi diuino permiſſu, non vero vllo prætextu iuſtitiæ, (quum regina ſim quæ ſuperiorem non agnoſcat) in corpus meũ poteſtatem habeant, nullam tamen habere in animam meam, nec ſpem iſtam mihi auferre poſſe, Deum per miſericordiam ſuam qua pro me mori voluit, ſanguinem ac vitam meam, quam pro defenſione Eccleſiæ

(a) *Mariæ ad Galliæ quendam magnatem Epiſtola.*

Sed ad Tragœdiæ huius Cataſtrophen veniamus, in qua regalis illus magnanimitas & conſtantia multo clarius elucebit.

Illa quidem tanquam celſis radicibus arbor
Nixa gerens mulier pectuſque animumq́; virilem,
Omnes excepit conſtanti mente labores:
Quæque viri exhorrent, alacris, nil territa vultu,
Nil animo ſubijt, ſimilis lætæ, atque renidens.
At vos Francigenæ, Mariæ diademate ſacro
Qui caput ornatum, ſceptro duplicique decoram
Vidiſtis dextram hæc oculis tam triſtia ſiccis
Aſpicitis, toto numquam ſpectacula Mundo
Viſa? Quin, vt par eſt, generoſas concipite iras,
Et tantum prohibete nefas

DE SENTENTIÆ CONTRA MARIAM Reginam latæ exſequutione; Bellieurij legatione ac proteſtatione; incredibili Mariæ conſtantia, morte & ſepultura.

CAPUT DECIMUMNONUM.

ARGVMENTVM.

I. *Capitalis ſententia contra Scotiæ reginam publicatur, & exſequutioni demandatur.*

II. *Bellieurius Gallorum regis in Angliam Legatus vt exſequutionem latæ ſententiæ impediret, quæ tres menſes ipſius reſpectu dilata fuit.*

III. *Quid Scotiæ regina mortis ſententiam indicantibus reſponderit.*

IV. *Tentatur vt à Catholica deficiat religione. Ante mortem Pij V. Papæ permiſſu, Eucharyſtiam ex ſuis ipſa manibus ſumit.*

V. *Quanta conſtantia ſupplicium adierit: eiusque extrema verba.*

VI. *Magna gloria martyrium pro Catholica religione conſummat, animamque Deo reddit.*

I. QVemadmodum venti inconſtantes, & modo remiſſi modo vehementes, nautis ac nauigantibus multo plus negotij ac periculi faceſſunt quam magna aliqua tempeſtas, quæ continuo flatu atq; impulſu nauim breui ad portum optatum propellit; ſic longa illa viginti annorum captiuitas Mariæ reginæ multo plus moleſtiarum attulit, quam violenta mors, cuius beneficio portum ſalutis breui momento aſſequuta eſt. O mirã rerum mutationem! Id ipſum quod omnium malorum caput exiſtimatur, in ſummam optimæ reginæ felicitatẽ vertit! Videte peruerſi homines, quid veſtri effecerint conatus. En illam ipſam quam vos ad abyſſum vſque deprimere cogitaſtis, in ſummo gloriæ ac felicitatis faſtigio collocatam. Vt merito dies hic quem ex omnibus vos acerbiſſimum ei fuiſſe putatis, lætiſſimus ac fauſtiſſimus ei fuiſſe cenſendus ſit. Tum enim demum viuere illa, tum immortalis eſſe cœpit, quum per mortem hanc temporalem non vita ſolum ipſius, ſed honor etiam atque dignitas omnino extincta credebatur. Quare triumphali hoc curru inuectam contemplemur ac ſequamur, & incredibilem eius virtutem ac conſtantiam admiremur, qua quanto magis deprimebatur, tanto magis exſurgebat.

namque quid formoſius vmquam
Gallia vidiſti, quam quum tenera illa puella,
Bina manu geſtans regali ſceptra decore,
Permulſit blando liquidum aera & athera vultu
Me miſerum! quonam tantus decor ille receſſit?
Aſpice pullato luctum teſtantia amictu
Omnia, poſt gladio quam pulcra & candida ceruix
Illa abſciſſa fuit, iacet & ſine nomine corpus.

Sed vt ad inſtitutum reuertamur, Vix Commiſſarij, de quibus ſupra, Londinum reuerſi, Eliſabethæ quæ à Maria regina vel ipſi audiuerant, vel in cauſſa eius compererant, expoſuerunt, quum ſtatim in aula fama percrebuit, Mariam reginam capitis eſſe damnatam: quod factum fuerat etiam antequam illi Fodringhamum fuiſſent ablegati. Quæ quidem ſententia IV. Decembris Anno MDLXXXVI. Richemundæ promulgata fuit: in qua Eliſabetha, fatetur, Mariam ſe in fidem & patrocinium ſuccepiſſe: & ſic perfidiam ipſa ſuam teſtatur & damnat. Non multo poſt Eliſabetha nonnullis Angliæ proceribus mandauit, vt ſententiam illam exſequerentur: quod mandatum huc apponendum eſſe duxi, vt liqueret (quod hactenus præfracte negant hæretici) ad Mariæ damnationem nihil magis valuiſſe quam religionis reſpectum. Sic ergo habet.

Eliſabetha, per Dei gratiam, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina, Fidei Defenſatrix, Fidelibus noſtris dilectis & cognatis; Georgio Comiti Sarisburienſi, magno Angliæ Mareſcallo, Henrico Comiti Cantij, Henrico Comiti Derbienſi, Georgio Cumbriæ Comiti, Henrico Comiti Pembrochæ, Salutem. Viſa ſententia à Nobis & Conſiliarijs noſtris, Nobilibus & Iudicibus contra

Digitized by Google

Mariam quondam Scotiæ reginam Iacobi V. Scotiæ quondam regis filiam ac hæredem, quæ communiter Scotiæ Regina appellatur, Francorum regis viduam, lata & ab omnibus noſtri regni Statibus in nuper habito Parlamento non concluſa ſolum, ſed poſt maturam etiam deliberationem tamquam iuſta & legitima, confirmata: viſis etiam aſſiduis ſubditorum noſtrorum precibus, rogantium Nos ac ſollicitantium, vt non modo ad publicationem, ſed etiam exſequutionem eiuſdem ſententiæ contra perſonã prædictæ Mariæ procedamus, quum in longiori eius detentione certo & euidenter non vita ſolum noſtra, ſed & ipſi ſubditi, eorumque poſteri, atque adeo publicus regni ſtatus, tam quoad Euangelium & veram Chriſtianam religionem, quam quoad pacem ac tranquillitatem, periclitentur: poſt multas dilationes tandem dictam illam ſententiam promulgari iuſſimus, hactenus vero ab eius exſequendæ dandis mandatis abſtinuimus, licet interea à Parlamenti noſtri Statibus quotidie moneremur, omnes noſtros ſubditos tam ex Nobilitate quam alijs Ordinibus, pro ea qua vitam noſtram, & qui ex ea dependet, felicem huius regni ſtatum complectuntur cura, nihil magis petere atque deſiderare, quam vt prædicta ſententia exſequutioni mandetur Quamuis autem aſſiduæ illæ flagitationes, preces & conſilia cum naturali noſtra inclinatione & benignitate vehementer pugnarent: tamen victi tandem tam ipſorum precibus, ad vitæ noſtræ ſecuritatem ſolummodo ſpectantibus, quam publici ac priuati in regno noſtro ſtatus reſpectu, conſenſimus vt Iuſtitiæ curſus vltra non inhiberetur. Eoque vobis, tamquam nobiliſſimis & præcipuis regni noſtri membris mandamus, vt viſis his quam primum Fodringhamum vos conferatis, & præſentibus Amia Pauleto arcis præfecto alijſque regni noſtri Officiarijs ſæpedictam illam ſententiam quo vobis videbitur loco tempore ac modo, in perſona dictæ Mariæ exſequutioni mandetis: non obſtantibus quibuſcumque legibus aut contrarijs iuſſionibus, &c. Grenouici I. Februarij, regni noſtri anno XXIX.

II. Mandatum hoc tertio menſe poſt ſententiæ publicationem editum fuit. (c) Interea vero Henricus III. Galliæ rex. vt rebus pæne deſperatis remedium aliquod afferret, Pomponium Bellieurium, ad Cancellariatus dignitatem merito poſt euectum, ad Eliſabetham miſit: qui vixit Londinum appulſus, ſummam ſtatim hæreticorum iniquitatem & acerbiſſimum in Mariam odium expertus eſt. Vt enim ab Eliſabethæ aditu & colloquio eum excluderent, famam ſpargi curarunt, Lutetiæ vnde Legatus venerat, contagioſam luem vehementer graſſari, atque ea Legati miniſtros eſſe infectos. Quam difficultatem quum patientia ille viciſſet, Eliſabethæ quæ in mandatis à rege habebat, non ſingulari modo facundia, ſed mira etiam libertate expoſuit: Regem ſuum Mariæ, tam propinqua cognatione ſibi deuinctæ, vtpote quæ fratrem regis natu maiorem in matrimonio habuerit, & Franciæ regina conſecrata ac coronata fuerit, cauſſa ac præſenti fortuna vehementer affici; nec quidquam ei moleſtius poſſe contingere, quam ſi ſacri illi Gallicorum liliorum flores, quibus Mariæ caput paullo ante ſplenduerat, in aliena terra marceſcere ac conculcari videantur. Quod ſi antiqui inter Galliam & Angliam federis reſpectus ab hoc triſti & cum omni ratione pugnante propoſito auocare eam non poſſit: illud ſaltim conſideraret, rem fore non noui modo & inter Reges ac Principes hactenus inuſitati, verum etiam ad omnem poſteritatem deteſtabilis exempli. Principis manum non decere fulmen (vti quidam pernicioſo errore quo metuerentur, pingi voluerint) ſed clementiam potius & benignitatem, qua ſacroſanctæ leges non modo non violantur, verum etiam conſeruentur. Rem eſſe fer[illegible]ditam, à quocumque rege aut reginam ſu[illegible]emam aliquam Principem, in quem nullum illi ius ſit, capitis ſupplicio condemnari atque affici: ſi qui vero id fecerint, eos æterna apud omnem poſteritatem infamia laborare. Regi aut Principi in neminem quam ſubditos ius eſſe. Supremos Principes non niſi à ſupremo iudice poſſe iudicari. Hanc ſententiam non modo in Mariæ, ſed ipſius etiam Eliſabethæ caput latam, vt poſſe quæ dicter, Reginam iuſtitiæ manibus tradi poſſe. Plagam hanc non facile coaliturum. Cogitaret ſecũ, quanta mala Conradini ſupplicium inuexerit, & in primis Siculas illas veſperas. Inter Mariæ tamen & Conradini cauſſam multũ intereſſe. Hunc enim armata manu Neapolitanum regnum fuiſſe ingreſſum, vt tam vitam quam regnum Carolo Andegauenſi eriperet: Mariam inermem & ſolam fere, in

(c) *Bellieurius Galliæ regis legatus exſequutionem impedire nititur.*

ſtre, in Angliam tamquam ad aſylum confugiſſe, ut contra rebelles ſubditos cognatæ reginæ opem imploraret. At pro auxilio, viginti annorum captivitatem ſuſtinuiſſe, ac tandem capitis damnatam. Non hanc idoneam eſſe avertendi periculi, quod tam ipſi Eliſabethæ, quam religioni ac univerſo regno impendere dicant, rationem, quæ cum inaudita in tantam reginam crudelitate conjuncta ſit. Quin potius multo majora inde pericula ac magis cruenta damna oritura. Quod ſi rebus ſuis bene conſultum velit, non tam perdere quàm conſervare reginam Scotiæ anniteretur: ejus vita certiſſimum futurum ſit tam publicæ quā privatæ tranquillitatis ac ſalutis pignus. Hanc unam eſſe, quæ tam Gallorum quam Scotorum arma divertere ab Angliæ regno poſſit. Notum eſſe quorum iuſtinctu regina ad extrema hæc & præcipitia conſilia deſcenderit, eorum nempe qui nihil magis metuant, quam ne Eliſabetha mortua, Maria regnum hæreditario jure ſibi debitum aſſequatur. Prætextum ſumi religionem, quam nuper audiente te diſputarunt, conſervari non poſſe, vivente ea quæ à teneris annis Papiſmi erroribus infecta, omnibus modis exſtinctam eam cupiat. Atque hanc unam cauſſam eſſe, cur illam è medio, & quidem crudeli ſupplicio ſublatam velint: in quo non reginæ commodum & regni ſalutem, ſed ſuas ipſorum utilitates & affectiones ſequantur. Regem vero ſuum reginæ omnia fauſta cupere, ac rogare, ne ſubditis illa ſuis regias coronas tam contumelioſe habendi faciat poteſtatem: non ignorarum in rebus ad imperii dignitatem & incolumitatem ſpectantibus optimum eſſe tam anticipitia ac periculoſa remedia procul habere, ac nihil quod neceſſe non ſit, mutare. Vereretur ſuo ipſa conſilio, quod Gallorum regibus per bella iſta civilia non ſemel dediſſet: quum certum ſit, tam acerbas pœnas de ſummis Principibus in quos nulla nobis poteſtas eſt, ſumtas, non modo non prodeſſe, verum etiam ſumma pericula & graviſſima damna afferre. Quod ſi poſthabitis bonis conſiliis afflictam reginam, non, prout clementiæ & hoſpitalitatis lex poſtulat conſolari, ſed ex mera invidia atque odio peſſumdare ipſa voluerit, regem ſuum eam injuriam quam graviſſime laturum, ejuſque ulciſcendæ rationes initurum: ut in re quæ ad communem omnium Regum & ſupremorum Principum, & inprimis ad Galliæ Regum injuriam ac contumeliam pertineat.

Diſſerentem ita, ac multa alia dicentem Bellieurium, Eliſabetha contra quam aliàs ſolita erat, impatienter audivit, tandem vero ita reſpondit: Quandoquidem res hæc tam gravis ſit atque ardua, ſe cum ſuis Conſiliariis ſuper ea amplius deliberaturam. Ad id vero tantum Bellieurii oratio miſeræ reginæ profuit, quod exſequutio ſententiæ tres menſes fuerit dilata. Hæretici interim tam Angli quam Galli Eliſabetham urgere non deſiſtebant, hi monendo ac varia conſilia ac pericula comminiſcendo; illi ſupplicando. Prædicantes inprimis nulla re ſuam illam religionem incolumem conſervari ac ſtabiliri poſſe clamitabant, quam Mariæ reginæ morte: quæ Angliæ ſceptro olim potita, ſine dubio alterius illius Mariæ exemplum imitatura, & exſtincta vera religione, Papiſmum reductura, & totam inſulam tyrannico Pontificum jugo rurſus ſubjectura ſit. Sed & univerſum Eliſabethæ conſilium Lotharingicæ & Guiſianæ domus odium incitabat. Ad pericula quod attinet, Galliæ regem ſuis rebus ita impeditum eſſe ajebant, ut nihil minus quam de Anglia oppugnanda cogitare poſſit: idque facile ipſos Hugenotas prohibituros. Scotiæ regem, in cujus regno tantam ipſa habeat factionem partibus ſuis addictam, non valde metuendum eſſe: ac facile animum ejus ſucceſſionis in regno ſpe placari poſſe. Guiſianorum non eas eſſe opes, ut tanto regno metuendæ ſint. Hiſpaniæ regem jam ante capitali odio Eliſabetham perſequi: hacque ipſa ratione non minimam occendi ipſi occaſionem ſublatum iri. Et ut horum nihil eſſet, incertum tamen quodcumque bellum tantum periculi non habere, quantum longior Mariæ vita non modo ipſius Eliſabethæ vitæ, ſed & religionis & totius regni ſtatui atque incolumitati allatura ſit; ut quæ factionis ſuæ viribus Angliæ ſceptrum comparare ſibi nunquam ſit ceſſatura. Quin jam illam à pleriſque Catholicis pro regina ac ſuprema domina agnoſci, atque ita nominari. Apud regni ordines reginam non ſemel conqueſtam eſſe, adeoque ægerrime tuliſſe, quum ut proximi ſibi hæredis & ſucceſſoris nomen ederet, rogaretur. At Papiſtas non modo Mariæ hoc jus poſt mortem Eliſabethæ, ſed ipſa adhuc vivente, tribuere ac vindicare. Quibus aliiſque rationibus homines invidi & Catholicæ religionis hoſtes infeſtiſſimi Eliſabetham perpulerunt, ut de Maria ſupplicium ſumi juſſerit.

III. Maria interim mortis nuncium exſpectās, in carcere cœleſtem quaſi vitam auſpicata erat, aſſiduæ divinarum rerum contemplationi, precationi.

tioni,[a] jejunio, aliiſque ſpiritualibus exercitiis dedita,jam viam ſibi ad cœleſte illud gaudium parans. Quum paullo ante mortem in morbum incidiſſet, Medicus ægre à cuſtodibus veniam prodeundi impetrare potuit ut herbas quaſdam ad remedium neceſſarias quæreret. Decreta Mariæ morte Eliſabetha Besleū ad Comites circa Fodringhanum habitantes miſit: qui unà cum rerum capitalium quæſitore XXV. Februarii Fodringhamum venerunt; ſtatimque à prandio Mariæ reginæ ſignificarunt , habere ſe quod cum ipſa loqui vellent. Illa quamvis in lectulo ægra decumberet, nihilominus nunciari eis jubet , ſi res magna ſit de qua ſecum agere vellent , brevi paratam fore. Sic ergo è lecto ſurgens , ad pedes ejuſdem conſedit , frontem quantum in illa fortuna poterat, explicans,& gaudio aliquo modo renidens, quum in quotidianis precationibus aſſiduas lachrymas profunderet. Ingreſſus ergo ad eum Satisburienſis unà cum Cantii Comite. Amia Pauleto , Drurio & Besleo,nudato capite, aduentus ſui cauſſam expoſuit: nimirum , Reginæ ac Conſilio Ipſius, uti & univerſis regni ſtatibus , bonum & ad quietis ac publicæ ſalutis conſervationem neceſſarium viſum eſſe ut ſententia contra ipſam lata executioni demandaretur. Lectis inde à Besleo tam ſententia quam Eliſabethæ mandato ; Maria intrepido animo ſic loqui cœpit : Miſericordiæ quædam ſpecies eſt , eos quos perdere ſemel decreveris, longiori mora non torquere. Quamvis autem captivitas mea , in qua jam viginti annos per ſummas miſerias & ærumnas vixi (ſi vita dicenda eſt,& non potius crudele ſupplicium , in qua viva ſimul & mortua omnibus viſa ſum,quum nec vivendi initium nec moriendi finem reperire poſſem) cita morte me fruſtrata ſit ; tamen vel jam quoque quod affertis mihi nuncium gratum mihi eſt,quum brevi omnibus me miſeriis defuncturam intelligam : eoque nomine magnas vobis habeo & ago gratias. Mortis quidem hujus ignominiam innocentia mea facile delebit ; at ægritudinem , quas in carcere hactenus perpeſſa ſum moleſtiæ abſtergent. Equidem poſtquam Mundi vanitatem,hominum perfidiam, ac rerum omnium inconſtantiam experta ſum , dici non poteſt quantopere omnia hujus Mundi regna & opes contemnam,& mortem,quam in propinquo tamquam omnium mearum ærumnarum finem ac ſalutis portum video , obviis ulnis excipere cupiam. Optatiſſimum hoc nuncium tribus jam integris menſibus ſummo deſiderio exſpectavi: quāvis,ut verum fatear,illud animo meo quodammodo moleſtum eſt,quod ex fide illa quam juramento ſancitis Reginæ ſororis meæ promiſſis habui, nullum aliud fructum cepi quam juſtum dolorem,jam,licet ſero,tam turpiter deceptam me videns. Sed utut ſit , me quidem vita citius quam ipſi ſerviendi voluntas deficiet; hancque benevolentiam & deſiderium mecum in ſepulcrum feram. Nunc illa una conſolatio me ſuſtentat, quod pro Dei ac Catholicæ religionis cauſſa mortem obeo : cui & pauxillum hoc quod reliquum mihi eſt vitæ; & quidquid in venis ac corpore meo reſtat ſanguinis,lubens conſecro, ſummo ad alteram illam vitam quamprimum tranſeundi deſiderio accenſa. Sed & illud mihi non levi eſt ſolatio,quod intelligo regni hujus ſtatum,& coronam optimæ meæ ſororis,cujus magnitudini , Deum teſtem laudo , numquam invidi , per mortem meam omni periculo liberatum iri : etſi vereor ne commoda illa quæ mortem meam nonnulli allaturam putant , in graviſſima damna & pericula propediem commutentur. Equidem numquam ſperaſſem , ſororem meam tanta ſeveritate, vel potius crudelitate in me uſuram , quum nulla re à me læſa aut offenſa ſit : niſi quis pro læſione illud interpretari velit, quod miſera & captiva femina ex carcere evadendi rationes non negligat. Qua in re ſi quid culpæ eſt , certe tam atroci pœna vindicari non debet. Regina ſum libera, neque ullius hominis imperio ſubjecta , & vel invitis omnibus,talis moriar. Caput meum funeſtum Anglis erit ſpectaculum ; & veſtrum quod ex morte mea capitis, gaudium , gloriæ mihi erit & triumpho. Multi ſplendorem magis gladii quā ipſum ictum formidant : at ego illius in caput meum paratæ funeſtæ ſecuris tam ſplendorem quam ictum magno animo contemno. Nullum vobis nec in corpus nec in animam meam eſt imperium ; quorum alterum quum à veſtra injuria defendere non poſſim, Deus ſaltim alterum conſervabit:in cujus manus me totam tradidi, omnéque propriam à me voluntatem abdicavi,ut ipſius voluntati in æternum obediam. Inter omnes fortunæ adverſitates nihil aliud ſecundum aut fauſtum exopto quam Dei gratiam; quam conſequuta,non potero non beate mori. Cur non renidenti vultu cœlos aſpiciam, quum illi renidenti vultu me ad ſe vocare videantur ? Cur non bono meo gaudeam,

[a] *Mortis ſententia contra Mariam ejusq; reſponſio.*

gaudeam, quæ omnibus malis jamjam liberam me fore video? Cur non felicitatem hanc mille vitis potiorem, cupido animo ampleƈtar?

IV. Hæc quum illa renidenti ac ſerena fronte, [a] ex qua facile ſummam animi tranquillitatem cōjicere licebat, dixiſſet, impoſita SS. Bibliis Anglica lingua, ſed à Catholico viro, conſcriptis dextera, interpoſito juramento proteſtata eſt, numquam ſe quidquam contra Eliſabethæ ſororis ſuæ vitam machinatam eſſe, nec de ea evertenda umquam cogitaſſe; ſed potius optima & fauſtiſſima quæque optaſſe. Ibi unus circumſtantium, Iuramento huic fidem ſe habere poſſe negavit, utpote quod libro Papiſtico adhibito fieret. Adeo eis quibus mors deſtinata eſt, omnia in exitium vertunt. Secundum hæc regina à Commiſſariis petiit, ut quod reſtaret vitæ quiete tranſigere, atque interim de rebus ſuis diſponere ſibi liceret; utque eum in finem chartæ aliaque jam dudum ablata, quæ nemini tamen utilia eſſe poſſent, ſibi reſtituerentur. Besleum conſolari volentem illa interpellavit, ipſius conſolatione nihil opus ſe habere dicens. Quum ille ut ſaltim Decanum Petroburgenſem, hominem erudirtiſſimum, audiret, petiiſſet; Regina, Si Catholicus eſt, inquit, libenter ſane audiam; ſin minus, rogo ut Eleemoſynario meo ad me aditus permittatur. Quod quum Besleus illæſa conſcientia ac ſine graviſſima reginæ ſuæ offenſione facere ſe poſſe negaſſet, ſimulque hæreticorum more quædam diſſerviſſet illa ita reſpondit, ut poſtea Besleus numquam os niſi in laudes ipſius aperuerit, omneſque reginæ tam ingenium quam conſtantiam admirati ſint. Antequam digrederentur Comites reginæ ſignificarunt, poſtridie moriendum ipſi eſſe: quo nuncio nihil illa turbata ſtatim ſequentem epiſtolam ad Eleemoſynarium ſuum ſcripſit.

Hodie ab hæreticis tam ut religionem meam desererem, quam ipſorum uterer ſolatiis, impugnata ſum. Ex Burgonio vero & aliis intelliges, me de fide mea, in qua mori certum mihi eſt, fideliter proteſtatam eſſe. Petii ut mei conveniendi tibi poteſtas fieret, quo peccata confiteri & ſacramentum è manibus tuis recipere mihi liceret. At id crudeliter mihi negatum; ut & tranſportandi in Galliam corporis mei, & condendi teſtamenti, aut quidquam aliud niſi per ipſorum manus ſcribendi poteſtas. Quandoquidem ergo te aut alium Catholicum ſacerdotem habere non poſſum, peccata mea univerſim, quæ ſpeciatim enarratura eram, confiteor; teque in nomine Dei precor & obteſtor, ut ad peccatorum meorum expiationem hac noƈte mecum vigilare, Deumque pro me obſecrari, tum abſolutionem ab omnibus peccatis mittere mihi velis. Conabor equidem ut præſentibus illis convenire me tibi liceat (quod de aulæ meæ Præfeƈto jam mihi permiſſum) cumque genibus tuis advoluta, benediƈtionem à te petam. Interim velim ad me certas precationes mittas, quibus tam hac noƈte quam ſequenti mane commodiſſime uti poſſim. Tempus enim breve eſt; nec ſcribere mihi amplius vacat, reliqua tibi commendo &c.

Viribus inde exigua buccella paullum refocillatis, omne ad ſe domeſticum miniſterium convocavit, & ubertim flentes ac plorantes ſuaviſſimis verbis, ipſa, jam animo nihil quam mortis imagine obverſante, conſolata, quod reliquum habebat auri & argenti, veſtium & aliarum rerum diſtribuit, ſingulos rogans, ut Deum pro ſe deprecarentur. Oratorium mox ingreſſa, litteras quaſdam ſcripſit: deinde nudis innixa genibus totam noƈtem in oratione, & Paſſionis Domini Noſtri Ieſu Chriſti contemplatione tranſegit, bis tantum interim ſurgens, pauxilli vini ſumendi gratia quo vires adverſa valetudine, præter alia incommoda, valde proſtratas, reficeret. Paulo ante diem, quæ longam illam mortis noƈtem allatura ipſi erat, duas gynæcei virgines, quæ in oratorio remanſerant, & ipſas egredi juſſit: cumque ſolitaria multo ardentius in preces effuſa, ſacratiſſimum corpus Chriſti ex ſuis ipſa manibus accepit (ut quidam affirmant) faƈta ad id in caſu neceſſitatis, à Pontifice ſingulari poteſtate, ne tam ſalutari viatico privaretur. Circa horam nonam prætor ſeu capitalium rerum quæſitor advenit, album baculum manu ferens: illam vero nihilominus orationi ferventiſſime inſiſtentem, duo nobiles, quos Pauletus cubiculo appoſuerat, ut ſurgeret, monuerunt, qui deinde faſſi ſunt, ſe tantam ac tantis tam animi quam corporis dotibus ornatam reginam ſine ſummo dolore ac commiſeratione aſpicere non potuiſſe.

V. Antequam cubiculo egrederetur, [a] tam miniſtros quam virgines lacrymis, ſingultibus ac dolori nimium indulgentes, ſic affata eſt: An vos quietem meam mihi, ac bonum veſtrum vobis ipſi invidebitis? Me quidem ſi amaretis, gratularemini mihi, jam mox tot ærumnis & calamitatibus

[a] *Quanta conſtantia ſupplicium adierit, &*

Digitized by Google

mitatibus quibus jam diu oppreſſa fui, liberandæ. An nulla alia arma nobis ſunt quibus afflictionem hanc vincamus,[a] quam impotentes lachrymæ? Quid? non vos laborum meorum finem, & gloriæ initium videtis? O quam amœna & jucunda via eſt quæ ad cœlum ducit! O beatas animas, quibus ex miſeriarum hac valle quamprimum emigrare, & ad ſui originem revolare datur! Vt totus hic terrarum orbis, & omnia quæ in eo ſunt, ad cœleſtes illos orbes & ingentem machinam nullam habent comparationem; ſic tota etiam longiſsimæ hominum vitæ periodus ad ſempiternum illud ævum minus nihilo eſt. Mequidem nihil in hac mea morte ſollicitam habet, quam quod fidelia veſtra officia & diuturna ſervitia non uti volo remunerari aut compenſare poſſum. Hoc tamen quidquid eſt, à me accipite, tam animi mei erga vos pignus quam adverſi mei caſus monumentum. Mei vos, quæſo, tamquam dilectæ veſtræ reginæ memoriam, quoad vixeritis, illibatam in futurum conſervate; jam vero in dulci cœleſtis gloriæ, quam à Deo mihi paratam ſpero, memoria ut moriar permittite.

Hæc quum illa magno animo dixiſſet, nec quiſquam eſſet qui lachrymas & ſingultus teneret; Comes Sariſburienſis cubiculum reginæ ingreſſus, monet ut eò diſcenderet ubi jam ad funeſtum illud ſpectaculum omnia erant præparata. Tum illa exigua panis buccella & vini hauſtu ſumto, velum capiti injicit, quumque iterum toti gynæceo oſculo genis impreſſo valedixiſſet, miniſtris vero dextram oſculandam præbuiſſet, ad ſupplicii locum alacri greſſu perrexit.

Hei mihi! quæ video ſpectacula? Siccine tantam
Reginam, longa ſerie tot Regibus ortam;
Illam quam nuper venerata eſt Gallia regis
Vxorem; Scotiæ patribus quæ jura vocatis
Non pridem dederat, duplici diademate fulgens,
Illa qua majus nil tota Britannia habebat,
Infami cæſam, (ſcelus ah!) periiſſe ſecuri!

Eadem majeſtate qua ſemper ante ſolita fuerat grandientem, ex miniſtris nonnulli, quibus id permiſſum fuerat, ad feralem ſupplicii locum ſequebantur, qui totus pullata veſte inductus, non tam luctum omnium piorum teſtabatur, quam ſupplicii atrocitatem & injuſtitiam deteſtabatur. In medio podium ligneum erat erectum, quadratum duodecim pedes longum & latum, duos altum. Ad id quum veniſſet regina, Amiam Pauletum rogavit ut enitentem adjuvaret, dicens: Vltimum hunc fore laborem quem ipſi impoſitura, ac primum gratum officium quod ab illo poſtulatura eſſet. Mediæ inter Sariſburienſem & Cantii Comites ſtanti Besleus ſententiam & exſequutionis mandatum prælegit: interea vero ſpectatores plerique attoniti, vix ſibi ipſis credebant, ſe videre tantam tamque omnibus animi ac corporis dotibus ad unguem perfectam Principem, in tam triſtis mortis confinio verſantem. Et quemadmodum, ut eſt in vulgato verſiculo,

Gratior eſt pulcro veniens e corpore virtus:

Sic omnibus illud numeris abſolutum formæ decus & corporis pulcritudo, animi perfectionem quæ præcipue in conſtantia ac mortis contemtu elucebat, plurimum commendabat.

VI Poſtquam ergo in vere regio hoc throno[b] (è quo plus ipſi gloriæ quam omnibus regibus ex omni regia pompa acceſſit) conſtitiſſet, oculiſque intrepidis totum conclave, in quo trecenti circiter homines congregati erant, percurriſſet, in genua procidens, paucis verbis iterum de innocentia ſua proteſtata eſt, ſanctiſſimeque juravit, Dei nomen in teſtimonium advocans, nihil ſe contra ſororis ſuæ (ſic enim in omni ſermone eam appellabat) vel vitam vel regni ſtatum machinatam eſſe, aut cum quoquam conſpiraſſe. Tum circumſtantes his verbis alloquuta eſt: Vix dubium mihi eſſe poteſt, quin inter tam multos, qui triſtem hunc meum, Francorum & Scotorum reginæ, & Anglicani regni hæredis, finem ſpectatum huc veniſtis, non omnino nulli ſint, qui fortunam hanc meam & triſtem vitæ exitum commiſeratione, atque adeo lachrymis proſequuturi ſint: quos tamen rogatos velim, ut innocentiam potius meam laudent, quam mortem (quæ nihil niſi gaudium & ſolatium mihi afferre poteſt) deplorent. Equidem morior expers omnium quorum arguor criminũ, & animam meam pro Catholica religione, in qua ſemper vixi, ſacrifico. Quod ſi poſt diligentem in omnes meas actiones & conſilia inquiſitionem, quidquam deprehenſum foret quo ſororem meam non dico læſiſſem, ſed vel minima injuria aut moleſtia affeciſſem; equidem vita indignam me ipſa putarem. At licet nullius omnino mihi erga ipſam delicti conſcia ſim Deus tamen ad aliorum meorum peccatorum expiationem ad extremam hanc me neceſſitatem deduxit, infirmis quidem periculoſam,

[a] *quibus verb. ſuos conſolata ſit.* [b] *Ejus extrema verba, & glorioſus exitus.*

Digitized by Google

loſam, ſed glorioſam iis qui per crucem Salvatoris omnia ſuperant & vincunt. Quare mortem hanc tamquam à Deo miſſam accipio: quem humillime veneror precorque, ut iis qui triſtem hunc mihi exitum præpararunt, clementer ignoſcat; gratum mihi illum quidem, niſi falſus qui obtenditur prætextus, ingratum mihi cum quodammodo & amarum redderet. Mihi tamen illud ſolatio eſt, quod Deus ipſe, qui ſolus occulta hominum, atque adeo ipſa cordis penetralia videt, tandem aliquando innocentiam meam diſſipatis Injuſtitiæ nebulis, in lucem producet. Et ratio contra me inſtituti proceſſus, & cetera omnia coram Deo & æquis hominibus ſatis ſuperque non modo à mortis reatu, verum etiam omnis criminis ſuſpicione me excuſabũt. Meo exemplo mundani homines ſceptra, coronas, & quidquid in hoc Mundo eſt, diſcent contemnere, poſtquam me quoque tam luctuoſum fortunæ ludibrium debuiſſe videbunt. O quam periculoſa, quam exitioſa eſt hæreſis iis in locis ubi imperium nacta eſt! Quod ſi in hoc cœtu quiſquã eſt Catholicus, eum ego rogo atque oro ut Deum pro ſalute mea deprecari, mihique innocentiæ & mortis in Catholica Apoſtolica Romana religione obitæ, teſtimonium perhibere velit: iterumque proteſtor; libertatem hanc unam ob cauſſam à me quæſitam atque optatam, ut Catholicam religionem in hac inſula promovere poſſem. Atque ita clementiſſimæ Dei voluntati unice acquieſcens, morior, qui brevem hunc dolorem & ignominiam æterna gloria mihi compenſabit.

His dictis, [a] ad aulæ ſuæ præfectum converſa, rogavit ut tam triſte nuncium ad regem filium, atque unà extremam hanc matris benedictionem quam crucis ſigno expreſſerat, perferret. Hujus, ajebat, injuriæ ultionem Deo commendo: ſimulque omnibus ira ignoſco, uti peccata mea à Deo mihi condonari volo. Deinde ad Anniam Pauletum, Quæſo, inquit, mi Paulete Eliſabetham ſororem meis verbis exora, ut quæ miſeris meis famulis teſtamento legavi, rata habeat, neque ſeverius eos tractet, quod eorum nonnulli meam tamquam reginæ & dominæ ſuæ libertatem procurare ſatagerunt: in quo quum fidelium miniſtrorum officiũ fecerint, ſane non tam pœnam quam laudem merentur. Illud vero quod reginam ſororem rogavi, ut corporis mei in Galliam tranſportandi meis fieret poteſtas, nec quidquam ipſi obeſſe poteſt, & regali meæ dignitati eſt debitum. Nec mirum videri debet quod in terra amica & ſancta, & quæ Catholicam colat religionem, requieſcere cupio, ut nimirum precationum aliorumque meritorum fiam particeps: etſi non ignoro, etiam ei qui in ſterquilinium abjicitur, à Natura paratum eſſe ſepulcrũ. Ecce tibi admirabilem charitatem, conſtantiam, & Chriſtiana Principe dignum ſtudium. Ethnicorum eſt & hæreticorum omnem ſepulturæ curam ſuſque deque habere, & cum illo Philoſopho nihil interreſſe putare, humine an in ſublimi corpus putreſcat: aut cum Wiclepho dicere, Mundũ univerſum Dei eſſe templum, nec referre in qua ejus parte quis ſepeliatur. Sed ad luctuoſæ mortis revocor narrationẽ. Extremis erga homines precibus & mandatis defuncta regina, ad Deum preces Latina lingua fundere cœpit: quas quum Miniſter quidam interrupiſſet, illa vero quæ cum hæreticis nihil commune ſibi eſſe vellet, ægerrime hoc ferret, Sariſburienſis Miniſtrum tacere juſſit. Tum illa alias deprecationes, *Libera me Domine*, & *Miſerere mei Deus*, recitans, quum gynæcei virgines ſingultientes audiviſſet, ad eas converſa, per Deum obteſtata eſt, ut caſum hunc patienter ferrent. Poſt longam precationem à Cantii Comite iterum tentata fuit, ſumta occaſione ex Crucis quam manibus illa geſtabat, effigie, quam nihili ajebat eſſe; ac ſatius fore ſi crucem Chriſti pectori haberet impreſſam. Cui illa graviſſimis verbis reſpondit, ſignum hoc ſive objectum valde eſſe neceſſarium, ut quo animæ ad cœlum, quod illo reſeratum ſit, eleventur. Vix quiſquam ſane aderat, qui in tam triſti ſpectaculo lachrymas teneret. Finitis precibus, ac ter Crucis expreſſo ſigno, ſurrexit, & pediſſequarum opera velum ac ſuperiores veſtes poſuit. Accedentem carnificem holoſerico amictum, & torque aureo ſuperbientem, & operam in detrahendis veſtibus præbere volentem, illa manum abſtinere juſſit; ægre tamen impetravit. Quum Crucem quam collo geſtarat, pediſſequarum uni donare vellet, atque pro ea duplum precium carnifici offerret, repulſam paſſa eſt. Ferali ergo linteo pediſſequarum opera velatis oculis, & venia carnifici data, in genua rurſus provolvitur, & Pario marmore candidiori protenſa cervice, gladii ictum exſpectabat. Sed carnifex caput trunco impoſitum, ter repetito ictu abſcidit. Sanguis argentea pelui fuit exceptus. His pleraq; omnia ſimilia apud Puckeringium, Scoticarum rerum ſcriptorem, deſcripta exſtant.

[a] *Extrema ejus mandata.*

Ecce Caledonii commiſſa piacula regni,
Infandumque nefas; quum regia colla ſecuris
Et gemmarum diadema ferit: quæ nulla vetuſtas
Funere majus habet ſeris nec proferet annis
Poſteritas magnique necem mirabitur inſtar
Prodigii. Regina, tuam Sed gloria major,
Quo tibi culpa minor; tantoque celebrius orbe
Nomen erit, quanto fidei conſtantia major,
Dum jugulum petit intrepidum ſcelerata ſecuris.
Quæ tibi mens tum lictor, erat, quum verbere crudo
Colla ſecas, manibus quæ non contingere fas eſt?
Si Marium poſt Teutonicos mors ipſa triumphos
Fugit, & attonito percuſſor conſtitit ore:
Tu Mariam vita privas, nec torpuit ictus
Majeſtate ſacri capitis, ferrumve repreſſit
Dextra nec anguſtos acies defecit in artus?
Hei quantus Regina jacet ter maxima truncus!
Quæ matres Regumque nurus ſupereminet omnes.

Caput abſciſſum carnifex aliquamdiu ſpectatoribus oſtentavit, cum his verbis: Deus incolumẽ ſervet reginam Eliſabetham. Deinde: Sic pereant omnes Evangelii hoſtes. Quam lugubre, Deus bone, ſpectaculum! Videre tantæ Reginæ caput à corpore reſectum, cruore adhuc madens, in carnificis manibus! illud caput inquam, cui nec continuæ ærumnæ & res adverſæ, nec viginti annorum captivitas, nec mortis terror (qui multis ſæpe una nocte canos attulit, totumque corporis habitum immutavit) nec denique ipſe cruor nativum decus & incomparabilem olim pulcritudinem ita auferre poterant, quin ejus aperta lineamenta etiam in funeſto illo actu apparerent. Petierat à Pauleto Mariæ gynæceum, ut mortuæ corpus ſibi exuere, & in loculum componere liceret, utque ab eo carnifex manus abſtinere juberetur: ſed id impetrare non potuerunt. Aſportatum inde in cubiculum, tum primum quum jam corrumpi inciperet, balſamo fuit inunctum, & plumbeo loculo incluſum: ac tandem ſine ullo honore aut pompa funebri, Petroburgi in templo ſepultum, ubi jam olim quoque Catharinæ Hiſpanæ, ejus quæ Caroli V. ſorori & Henrici VIII. Angliæ regis uxor fuit, corpus fuerat humatum. Inter alia Angli ſcriptores qui hiſtoriam hanc mille mendaciis & falſitatibus, quoad crimina Mariæ impoſita cauſſamque ſupplicii, referſerunt, ajunt, aſſeres è quibus pegma conſtructũ fuerat, pannos, pavimẽtum & quidquid cruore reſperſum fuerat, aut aqua ablutum fuiſſe aut flammis traditum; quod ſcilicet metus eſſet, ne olim iſta inter reliquias aſſervarẽtur & honorarentur. Sũto de Maria ſupplicio, ſtatim Comitis cujuſdam filius ad Eliſabetham fuit ablegatus, qui de tota re certiorem eã faceret. Cujus rei fama ubi Londini percrebuit, per totam urbem ſtatim campanarum ſonitu & accenſis ignibus, publicæ lætitiæ ſigna data ſunt; ac parum Anglus habebatur, qui non magno gaudio exſultare videretur. Eliſabetha vero accepto nuncio eo die in cubiculum ſe abdidit, verita ſcilicet ne probro ſibi haberetur, ſi de cognato ſanguine ipſa triumphum velut ageret, ac tam ignominioſa morte propinquæ ſuæ lętaretur. Nec tamen vultũ ita fingere aut ad triſtitiã componere poterat, quin occultæ lætitiæ indicia ſe proderent. Quamvis autem nobiliſſimæ reginæ morti quamplurimi illachrymarint, tum multi etiam ſummi Reges ac Principes enormiter ea ſe læſos ſenſerint; nemo tamen juſta ultione maculam hanc delere conatus eſt. Gallia religionum diſſidiis & civili bello ita erat implicita, ut exterarum rerum curæ ſupereſſe aut vacare nõ poſſet. Reliqui vero Chriſtiani Principes ocioſi tam cruentæ tragœdiæ ſpectatores, quã injuſtæ cædis ultores eſſe maluerunt. Sed quis non miretur, filium quoque tantis dotibus ornatũ ſic matris oblitum, ut de ejus morte ulciſcenda nũquam cogitaſſe videatur? Atqui erit fortaſſis, quando tanta, ut molliſſime dicam, patientia apud poſteritatem probro ipſi erit: quum Naturæ, divinis & humanis legibus tam matris quam ſuum ipſius honorem reparare teneatur.

Sed Deus, ipſe Deus tanti ſe criminis olim
Se dabit ultorem, novus aut naſcetur in orbe
Alcides, qui reginæ miſeratus iniquum
Hoſpitis exitium, vindex ſecet æquora claſſe,
Pollutumque manu cognato ſanguine regnum
Expiet armata, ac doceat manſueſcere ſævos.
At te tantarum moveant ſpectacula rerum,
Hæreſis, incutiantque tibi tua monſtra pudorem,
Si quis adhuc ſupereſt: tua nunc fraus omnis, & error
Et tacitis patuere dolis, poſitisque bidentum
Exuviis, patefacta lupi præcordia crudi.
Sed tollantur humo ſuſpiria, nubila ſanctum
Sanguinis excipiunt inſontis, & ipſe piorum
Exaudit lachrymas genitor, nec deſeret unquam
Militiam dux ille ſuam, nec parva rependet
Præmia, ſed rutilis victores inſeret aſtris,
Perpetuoque gregem electum tutabitur ævo.
Non eadem tibi conditio, non fata parantur,

Impietas

Impietas, dabis æternas, dabis improba pœnas
Tempore, cumque tuis auctoribus ipſa peribis.

Atque hic fuit exitus Mariæ Iacobi V. Scotorum regis filiæ, Franciſci Galliarum regis conjugis, Anglicani regni hæredis : cujus tam animi quam corporis dotes, antequam finem capiti huic impono, paucis deſcribere operæ precium videtur.

Nata fuit Maria Anno M. DXLII. menſe Decẽbri, ex regali Stuardorum, Scotiæ regum familia, patre Iacobo V. & matre Maria Guiſia, Longovillani quondam Ducis vidua, mortua anno M. DLXXXVII. menſe Februario. In Galliam abducta fuit Anno M DXLVIII. menſe Auguſto, quum vix ſextum ætatis annum attigiſſet: ut Angli, qui ſui regis filio eam conjugem expetebant, ea ſpe fruſtrarentur: quod ut inter Gallos & Scotos ſummæ neceſſitudinis, ita inter Anglos & Scotos acerbiſſimi odii & inimicitiæ, quæ magnis cladibus utrimque fuit exercita, cauſſa fuit. Mortuo Franciſco II, marito, eodem menſe, nempe Auguſto, Anno M. D. LXI. In Scotiam rediit : ubi Henrico Stuarto Darlæo Læviniæ Comitis filio, eoque ſuorum fraude ac proditione occiſo, Bothuelio Comiti coacta nupſit. Tandem à ſuis ipſa quoque prodita, & prœlio cum rebellibus commiſſo victa, in Angliam confugit, ut cognatæ reginæ armis & ope, liberaliter ab Eliſabetha ultrò promiſſa, ad recuperandum patrium regnum uteretur. Veram & legitimam Anglicani regni fuiſſe hæredem ne ipſi quidem Angli vel quicumq; hæretici negare poſſunt: utpote nata ex Margaritæ, quæ Henrici VII. Anglorum regis fuit filia, & Iacobi IV. Scotiæ regis conjugio ; quum jam ex Henrici VIII. poſteris præter Eliſabetham nemo eſſet ſuperſtes. Catholicæ Romanæ religioni à teneris annis innutrita, eandem non ſolum ſemper profeſſa & conſtantiſſime, quantum in regno hæreſibus penitus corrupto fieri poterat, tutata eſt, verum etiam pro ea vitam profundere non dubitavit. Certum enim eſt; ob duas has potiſſimum cauſſas Mariam morte affectam. Primo, odio religionis: quod hęretici, ea viva ; Catholicis numquam patrocinium & reſurgendi ſpem defuturam intelligerent. Deinde, metu ſucceſſionis: quod iidem facile ruinam ſuã prævidebant, ſi Maria aliquando (quod jus utpote proximæ & legitimæ hæredi, vivæ numquam eripi poterat) rerum in Anglia potiretur. Quum ergo male actum ſecum iri viderent, ſi Eliſabetha ante Mariam moreretur, id operam dederunt, ut ante Eliſabetham mori cogeretur. Ad animi & ingenii dotes quod attinet, non ſolum tanta femina ſed Principe etiam dignis virtutibus ornata fuit: ſed conſtantia ejus præcipue in morte enituit, ob quã vel ſolam felicium & beatorum numero adſcribere eam non veremur. Ingenio fuit vivo & ſupra ſexum capaci. Sex linguarum gnara, quas omnes non utcumque ſed eleganter callebat Latinæ ſcilicet, Gallicæ, Italicæ, Hiſpanicæ, Angliæ & Scoticæ: adeo ut eruditio quam in filio ipſius rege miramur, quaſi hæreditario à matre accepta videatur. Formæ venuſtate ac totius corporis ad elegantiam compoſiti decore, paucas illius ævi æquales, ſuperiorem certe neminem habebat. Tantam vero in omni vita fortunæ inconſtantiam experta eſt, ut inter illuſtria exempla merito poſſit numerari. Ac quamvis vita ejus exitum habuerit valde durum & cruentum, nihilo tamen ceteris qui molliſſime decedunt infeliciorem, ſed fortunatiorem etiam fuiſſe merito cenſemus. Et ſi rationes recte putamus, diverſæ quidem ſunt ſemitæ quibus ab hac vita eximus, unus tamen idemque locus eſt quo omnibus tandem eſt veniendum: veluti diverſis carceribus emiſſæ quadrigæ per ſtadium ad unum eundemque calcem decurrunt. Recte Philoſophus ille mortem unam alia majorem eſſe negabat, ſed æquali menſura mortem in mortales omnes exercere imperium & vim ſuam, illam nimirum qua finem vitæ imponit. Mortem vero unam beatiorem eſſe altera ut non nego, ita inter maxime beatas hujus reginæ mortem numerandam affirmo : ut qua Catholica religio & Dei gloria plurimum fuerit illuſtrata. Nos quidẽ omnibus votis optamus, ut tantæ reginæ filius aliquando ad Catholicæ Eccleſiæ gremium revertatur, atque ita ceteris virtutibus hoc uno, ſine quo illæ nihil, colophonem addat : Ad extremum glorioſiſſimæ reginæ martyrium hoc epigrammate, quod in Theatro Crudelitatis hæreticorum legitur, concludimus.

Poſt varias clades miſerorum: & cædis acervos:
Inſontum, comes exornat ſpectacula mater
Supplicio, & regum ſoror & fidiſſima conjunx.
Illa Caledoniis diademate claruit oris,
Sed micat in cælis fulgentior: unde corona
Sanguinis, infandæque manet vindicta ſecuris.

Cc 2 DE

(a) *Mariæ reginæ natales, ingenium & mores.*

Digitized by Google

DE HIBERNIÆ REGNO, AC BELLIS IN eo ob religionem geſtis: deque ſtatu Eccleſiæ, & perſequutionibus contra Catholicos excitatis.

Caput Viceſimum.

ARGVMENTVM.

I. *Eliſabetha regina quomodo Hiberniæ imperio potita ſit.*

II. *Vulgus apud Hibernos ad conciones hæreticorum vi cogitur, nobilitati interim Catholicæ religionis exercitium domi conceditur, ad confuſionem hæreticorum.*

III. *De Vltonia provincia, & præcipuis ejus magnatibus.*

IV. *De Momonia, & ſeditionibus in ea excitatis.*

V. *De Connacia, & miraculis quorumdam martyrum in Hibernia.*

VI. *Patricii Ochelii Epiſcopi ſanctitate conſpicui martyrium, &c.*

I. EQuidem nihil magis cuperem, quã lectoris animum tam frequenti atque injucunda incredibilium crudelitatum mentione hactenus defatigatum & attonitũ, in fine hujus Hiſtoriæ aliquo modo recreare, ac veluti novo aliquo ſole prçteritam tempeſtatem rurſus ſerenare. Quis enim tanta tamque impia facinora & flagitia in miſeris Catholicis deſignata legens, non dico frontẽ non caperet, ſed demiſſo vultu, quantum poteſt, fugiat, & horum frontem hæreſim deteſtetur? Sed me miſerum! Quocumque me verto, nihil niſi triſtiſſima quæq; & neſcio an illis ſupra recitatis pejora occurrunt: adeo ut quo calamum meum intingam, nihil videam niſi ſanguinem piorum martyrum; nec ulla verba quibus narrationem hanc abſolvã, repertam, quam equuleos, fidiculas, ferrum flammas repræſentantia. Ac quamvis non invitus infelici illa terra pedẽ extulerim, oramq; Angliæ ſolverim ut merito jam inimicas atque infeſtas Catholicæ religioni terras exhorrere debeam: facere tamen non poſſum, quin in proximam inſulã Hiberniam vela faciam curſumque dirigam, ut & quæ ibi hæreſis patravit, vel ſaltim centeſimam eorum partem lectori oſtendam. Hic vero ego nequaquam cum Homero ſentire me profiteor, qui in principio ſuæ Iliados ita canit:

Non curant humana dii, nec quiſquis in alto
Eſt poſitus quæ ſunt infra ſe reſpicit, expers
Sed curæ, placidus tranquillum tranſigit ævum.

Non ita, inquam, Domine: ſed tuam agnoſcimus manum, peccata noſtra hoc modo punientis, & regna Mundi pro liberrima tua voluntate diſponentis. Tu enim infelix illud Anglicanum regnum velut pro derelicto hactenus habuiſti, quod quidem tamdiu ſub graviſſimo omnium malorum onere gemet, donec tua expiata indignatione, bellum Eccleſiæ facere ceſſabit, & à ſanctorum cædibus & perſequutione abſtinebit. Diligenter quidem ſcriptorem aliquem inveſtigavi, qui omnem regni hujus hiſtoriam (quantũ quidem ad noſtrũ inſtitutum attinet) accurate perſequutus eſſet, aut coram ipſe ſingula vidiſſet atque annotaſſet: quia vero talem nanciſci non potui, pauca modo perſtringemus; ac velut olim Magellanus terræ Auſtralis antarcticæ, ſic nos regni hujus oras tantum legemus, ac de longinquo inſpiciemus. Equidem ea tantum hic narrabo quæ ex ſacerdotibus nonnullis ob Catholicam religionem ex Hibernia profugis, audivi.

Hibernia dividitur in quatuor partes ſeu provincias principales, Vltoniam, Connaciam, Momoniam, Lageniam: quibus aliqui quintam addũt, Mediã; quod in medio Inſulæ ſit poſita. Et hæ quidem etſi omnes tam natura quam arcibus & præſidiis ſatis munitæ ſunt: ſola tamen Vltonia Anglorum armis invicta hactenus reſtitit. immò & ab iiſdem præclaras victorias reportavit Eliſabetha ſane in populis his ſubjugãdis omnia extrema remedia adhibuit, ſæpius tamen fraude quã viribus uſa. Sed fruſtra alia arma ab hæreticis, quibus pugnent, requiras. Illa enim quamprimum prœlio victam ſe, ſuaſque res profligatas animadvertit, pacem Catholicis quibus vellent conditionibus indulſit: deinde promiſſis duces duxit atq; illexit, ac tandem Londinum perductos, capite truncari juſſit. Illud tamen non ſine divino miraculo factum videtur, quod quaſcumque etiam vires in univerſo hoc regno expugnando & ſub jugum mittendo adhibuerit, ſæpius tamen exercitus bene ordinati, & quidem ab hominibus ſine ullo ordine fere pugnantibus, victi ſint.

Sed illud lõge mirabilius eſt, [b] quod etiã armis Anglo-

[a] *Quomodo Eliſabetha Hiberniæ imperium acquiſiverit.* [b] *Hiberni Catholicæ religionis tenaciſſimi, ejuſque exercitium Nobilibus permiſſum.*

Digitized by Google

Anglorum victi populi, ab hæreſi tamen hactenus vinci non potuerunt, ſed hodieque in Catholica à majoribus accepta religione conſtantiſſime perſtant. Quis non miretur è tot populis vix unum repertum qui non dico operam ſuam novo Evangelio annunciando impendat (quod illi in gentilibus ſuis deteſtantur) ſed qui Proteſtantiũ conciones frequentet, niſi coactus? Nobiles certe Hiberni, qui in procerum Anglorum aliquod regni munus adminiſtrantium ſunt comitatu; dominos ad templi uſque portam comitantur, minime tamen ingrediuntur, ſed inde ad ſuam quiſque domum ſe confert, ſacris ibi patrio & Catholico ritu operaturus. Nec mirum tam altas in Hibernorum animis Catholicam religionem egiſſe radices, quum regnum hoc inter paucа unum ſit quæ Chriſtianam fidem prima ſuſceperunt, nimirum Anno CCCXXXV. regnante apud Scotos Finchomarcho rege. Et hoc quidem mulieris Pictæ cujuſdam opera, quæ reginæ inſinuata Anno CCCXXII. Chriſti nomen illi mirifice prædicavit reverendumque effecit: Regina Regem docuit, Rex autem univerſum populum ad ſacroſanctum baptiſma ſuſcipiendum diſpoſuit circiter dictum annum CCCXXXV. Ex eo tempore gens hæc quantumvis fera, caſtiſſime tamen Catholicam religionem ſemper coluit, & magna ex parte adhuc colit, Nobilitas præſertim, quæ non in oppidis, ſed ruri paſſim in arcibus & caſtellis habitat. Sed hæretici non templis tantum Catholicos, verum etiam ipſis Sanctis, ſub quorum nomine & patrocinio Deo conſecrata ſunt, ſpoliarunt. Narrat Reginaldus, quum Henricus VIII Angliæ rex inſtituto contra S. Thomæ Cantuarienſis manes proceſſu, nomen ejus è Sanctorum catalogo eradere conaretur, & Edicto illo in Hiberniam perlato, loci cujuſdam Epiſcopus regi morem geſturus, Eccleſiæ quæ in honorem dicti S. Thomæ conſecrata fuerat, nomen mutare, eique aliud indere vellet: populum vehementer indignatum, ut apud quem ille ob multiplicia accepta beneficia, in magna eſſet veneratione, Epiſcopum acceſſiſſe & quemnam Sanctorum S. Thomæ ſurrogare vellet quæſiiſſe. Quum ille Petrum & Paulum reſpondiſſet, tum univerſos clamaſſe: Quid ergo futurum, ſi hos quoque è Sanctorum delere catalogo regi libebit? Tum Epiſcopum reſpondiſſe: Ergo SS. Trinitatis patrocinio eam commendabimus, quod nomen ſacroſanctum & venerabile eſt & ſemper erit. Sed quid dicturus fuerat hic Epiſcopus, ſi quis eas blaſphemias quas Calviniſtarum hæreſiarcha & anteſignanus paſſim in libris ſuis, ſed inprimis in eo qui inter ipſos, tamquam Chriſtianæ doctrinæ Summa, immo norma habetur, Inſtitutiones dico, contra illam ipſam ſacroſanctam Trinitatem effundit; ubi etiam uſitatam illam in Catholica Eccleſia precationem. *Sancta Trinitas, unus Deus miſerere noſtri* impie irridet, ipſi objeciſſet? Vt taceam infinitos alios, quorum ad Trinitatis articulum, atheiſmos, quos Sanctius & Fevardentius multis probant & declarant. Ecce tibi ſtultitiam vel inſaniam potius eorum qui à diabolo ſeducti ſunt! Ecce impietatem eorum qui dum Eccleſiam reformare volunt, omnia deformant, & novam multiplicium errorum & blaſphemiarum Babylonem condunt! Porro in hoc regno, poſtquam ab Eliſabetha ſub jugum veluti miſſum fuit, etiamnum pauci admodum Miniſtri ſive Prædicantes novi Evangelii reperiuntur, qui in ipſa inſula nati ſint Illa enim ad propagandam, cujus Defenſatricem ſe fert, doctrinam, non Curiones tantum in pagis, ſed Epiſcopos etiam per diœceſes (quæ toto regno quinquaginta ſunt) conſtituit, & infula ac pedo donatos, ovilibus præficit. O pulcram & regalem miſſionem! O ſuperbam & authenticam Prælaturam! quæ ad Apoſtolicam illam (ſi diis placet) conformata, ſæcularem Principem habet auctorem; & eum quidem, qui ut eum legitima uxore facere poſſet divortium, cum Chriſti ſponſa Eccleſia divortium facere non dubitavit. Illud vero Anglicanis illis Miniſtris incommodiſſimum accidit, quod etiamſi longiſſimos ad Hiberniæ populum habeant ſermones à paucis tamen quæ dicunt intelligantur: quum Hibernica dialectus ab Anglicana non minus differat quam Vaſconum à Francorum lingua. Sed ab acutis hominibus excogitata eſt ratio qua huic incommodo mederentur. Habito enim à Miniſtro ſermone, interpres quidam ſurgit, & quæ ille dixit, pleraque auditoribus Hibernica lingua repetit atque exponit. Sed quam fideliter putas? quam apte? quam vere? Quod vel unum teſtimonio eſt, in quantis anguſtiis nova illa verſetur religio, & quam exiguis finibus circumſcribatur. Quamvis autem Hiberniæ vulgus ad conciones ejuſmodi non gravate accedat; nemo tamen ex omnibus eſt qui de Beata Virgine Maria, vel de alio quocumque Sanctorum, & inprimis de S. Patricio, quem tamquam patronum venerantur, contemtim loquen-

Digitized by Google

loquentem audire ſuſtineat, ſed ſtatim obturatis auribus cum multa deteſtatione aufugiunt:

Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi incautus, trepiduſque repente refugit.

Quin etiam nonnullis in locis pueri Miniſtrum forte occurrentem tamquam monſtrum aut prodigium ſturnatim perſequuntur, exſibilant atque irrident, Antichriſtum appellantes. Scribit auctor Gallicæ hujus hiſtoriæ, ſuo tempore duos hæreticorum in Hibernia fuiſſe anteſignanos, unum Lutheranum, Milerum nomine, Archiepiſcopum Caſſelienſem; alterum Fernatum, Calviniſtam, Archiepiſcopum Tovanum. Quinam hodie ſint, nobis ignotum eſt. Tanta vero idem ait Miniſtros abominationi eſſe Hibernis, ut huic hominum generi omnia mala & calamitates quæ ipſis accidunt, acceptas ferant. Quinetiam familiam illam è qua Miniſter aliquis prodiit, infauſtam & Deo inviſam exiſtimant, ac cum ea tamquam ignominioſa, nihil rei ſibi eſſe volunt, uſque dum longo tempore infamia hæc (ſic enim putant) deleatur. Illi qui ſub crudeli Anglorum tyrannide velut captivi detinentur, etſi conciones hæreticorum coacti frequentant, tamen non vultu modo, ſed verbis quoque ſummum hæreſeos odium præ ſe ferunt, ac pro Catholicæ Eccleſiæ reſtitutione aſſidua vota faciunt. Eccleſiaſtica beneficia Nobiles obtinent, quorum plerique à Romano Pontifice diſpenſationem ſuper ea re impetrarunt, tanto facilius, quod metus eſſet ne illa univerſa ab hæreticis involarentur: cū conditione tamen, ut quandoquidem toto regno publicū Catholicæ religionis exercitium erat prohibitū, illi partem eorum quum in alia pia opera, tum inprimis in ſacerdotum & religioſorum paſſim deliteſcentium alimenta impenderent.

Ex omnibus vero Hiberniæ provinciis, ut ſupra quoque dixi, ſola Vltonia ab hæreſeos contagione hactenus fuit libera: regio ampla, paludibus referta, & immanibus ſylvis umbroſa, in quas Catholici ingruente aliqua perſequutione, tamquā in aſylum ſe receperunt. Scotiam freto non admodum magno proxime habet disjunctam. In hac Hugo Oneal Tironi Comes, Anglorum copias magna cum ſua gloria non ſemel fudit, eoſque impedivit quo minus quæ vellēt perficere potuerint. Et tam hic quidem quam Odoxneal aliique regni proceres contra Eliſabetham & ab ipſa miſſos vicarios arma continuo geſſerunt, Catholicamque Eccleſiam non incolumem modo, ſed florentem etiam conſervarunt, fruſtra frementibus hæreticis, ac ſuum ipſorum cor edentibus. In hac provincia nullius quam Catholicæ religionis viget exercitium; omniaque Eccleſiaſtica beneficia Pontificis auctoritate diſtribuuntur.

Porro durante hoc bello, quod à ſupra dictis ducibus pro Catholicæ Eccleſiæ defenſione, non ſine magna utrimque ſed majori Anglorum clade diu geſtum eſt, in Vltonia tres fuerunt Epiſcopi ſingulari pietate ac doctrina præcellentes. Primus, Raimundus Archiepiſcopus Armacanus, Vltoniæ Primas qui anno M. D. XCV in prœlio in Connacienſi commiſſo provincia, occubuit. Secundus Redmondus, Epiſcopus Erienſis, totius regni Vice-Primas: qui dum ſuorum conventum in templo quodam celebrat, unà cum aliquot aliis Epiſcopis Anno M D CI. pridie feſti S. Matthæi, ab irruentibus ſicariis trucidatus eſt. Tertius Richardus, Epiſcopus Celmorienſis, Frāciſcani ordinis Religioſus: qui ſexaginta annis ſacrum illum habitū geſtavit, & non ita pridem tam ſenio quam honore plenus vixit, poſtquam è carcere, in quo Londini aliquamdiu detentus fuerat, eſt liberatus. Et hi unà cum reliquis clericis, omnes tam hæreſeos quā diaboli aſſultus fortiſſime ſemper repulerunt, tāta conſtantia & felicitate, ut gloriari poſſint, ex ovibus ſuæ curæ commiſſis ne unam quidē ſua incuria hæreticis ac lupo illi infernali, prædæ factam eſſe. Quæ laus cum ſtrenuis illis ducibus cōmunis ipſis eſt ut quorum temporalia arma ſpiritualibus horum armis præclaram operam præſtiterunt. Quin eo tandem res deducta fuit, ut Eliſabetha toti huic provinciæ immunitatem à tributis & liberum religionis exercitium obtulerit, ea conditione, ut ne quid in aliis regni partibus Tironus & ſocii molirentur, neque aliis idem tentantibus auxilia præberent: quas tamen conditiones accipere illi recuſarunt. Quare exacerbati Angli, vires ſuas omnes periclitari voluerunt: atque ita in Vltoniam cum exercitu profecti, Anno M. D. XCV. locum quendam natura & opere egregie munitum obſederunt. Vltonienſes accepto ſociorum periculo, mox caſtra hoſtium magnis viribus oppugnant, ac tandem expugnata diripiunt; cæſis duobus circiter hæreticorum millibus, reliquis per fugam ægre elapſis, amiſſis omnibus impedimentis, machinis, & caſtrenſi apparatu. Tanta tum in Anglorum caſtris panis copia reperta fuit,

ut loco inde nomen *Animbriſchi*, id eſt, *Vallis panum* manſerit.

Anno MDXCVII. in eadem provincia Vltonia atrox itidem inter Anglos hæreticos & Hibernos Catholicos prœlium commiſſum fuit, in quo præter magnam gregariorum militum numerum, octodecim magni nominis Equites, una cum Henrico VValop Angliæ Mareſcallo deſiderati ſunt. Summus militiæ dux Ioannes Noritius globi ictu ſaucius, & in Momoniam tranſportatus, paullo poſt ibidem deceſſit. & inſuper duorum & viginti Capitaneorum morte prœlium illud inter pauca inſigne fuit. Anglicani exercitus reliquiæ ad templa tamquam ad aſyla confugerunt: ubi pleriſque à victoribus vitæ gratia facta eſt, ea conditione ut in Angliam renavigarent, neque contra Hiberniam amplius arma ferrent.

Tantam ſuorum cladem ægerrime ferens Eliſabetha, & illæſa exiſtimatione à cœpto bello ſe deſiſtere non poſſe videns, multo validiores copias contraxit: interim vero Proregi ſeu Vicario mandavit, ut hoſtem quibuſcumque poſſet modis diſtineret, tum ipſam regionem vaſtaret, meſſemq; jam matureſcentem corrumperet, ut penuria illi & fame victi, ad obedientiã redirẽt. Hoc accepto mãdato, Brochus (id enim Proregi nomen erat) quantum potuit militũ ſuorum numerũ collegit, & incolas etiam non paucos, furcis & fuſtibus armatos ſecum duxit. Cum his Vltoniam ingreſſus, ad Abdonhubd, id eſt, nigrum fluvium caſtra poſuit, ac per agros ejus loci fertiles, omne frumentum tanta celeritate aſportavit, ut Oneal vix ſe ſuoſq; armandi ſpatium haberet. Is exploratis hoſtium viribus, eductis quas collegerat copiis, cum Anglis conflixit, eoſque fudit ac fugavit, cæſo inter alios Kildarienſi Comite, Hiberniæ regulo; & ipſo Prorege vulnerato, qui ægre in oppidum Droheratenſe perfugit, ubi paucos poſt dies ex vulnere deceſſit. Eadem felicitate Catholici etiam in aliis inſulæ partibus uſi ſunt, ipſa fortuna, vel Deo potius, juſtæ cauſſæ ſuffragante.

In Momonia provincia Comes Gerardus Gerardini, Mauricii filius, vir magnæ inter ſuos auctoritatis, nec minoris ob adjunctam ſibi pleramque Nobilitatem potentiæ, ſtrenue itidem Anno M. C LXXIII, contra hæreticos multa geſſit, [a] Catholicamque religionem omnibus viribus propugnavit. Quod bellum totum ſexennium continuo, ſine ullis induciis duravit, Comes hic tres habuit fratres, Thomam, natu majorem, Ioannem & Iacobum; filium vero unicum. Thomas à paterna hæreditate excluſus fuit, quod minus legitimo conjugio natus haberetur: ſed quamdiu Gerardinus vixit, nihil contra fratrem tentavit. Iacobus Gerardini cognatus Romam eo tempore profectus eſt, ut Pontificis auxilia ſollicitaret: qui Philippum Hiſpaniæ regem per litteras monuit, ut Hiberniam armata manu invaderet, & ſuæ faceret ditionis. Et à Philippo quidem miſſus tum fuit Italus quidam, militum tribunus: qui quum aliquamdiu bellum in Hibernia geſſiſſet, tandem fraudulentis Anglorum promiſſis deceptus fuit; & ſecretò cum eis pactus, noctu clam intra caſtra eos recepit, qui mox obvios quoſque trucidarunt, & quidquid in iis repertum, diripuerunt. In perfidiæ hujus mercedem Angli Italum hunc Comitem crearunt; ſed non multo poſt in Dingelano oppido, unà cum ſuperioris cædis reliquiis jugularunt. Poſt hanc cladem Gerardinus Iacobum cognatum ſuum in Connaciam miſit, ut auxilia inde accerſeret. Is cùm in itinere in exiguum hoſtium, ſed pugnacem manipulum incidiſſet, magna alacritate prœlium commiſit, hoſteſque diſiecit ac fugàvit: verum dum victoriam perſequitur, ab hæretico milite miſſili globo trajectus, occubuit, ac victoriam quamvis cruentam hoſti reliquit. Gerardini non melior, immo pejor aliquanto fortuna fuit: qui ab Anglis captus, quum in Angliam tranſportari recuſaret, capite in patria fuit multatus. Simili pæne fato fratres ejus functi ſunt, in bello omnes cæſi. Filius vero in Angliam abductus fuit, & cuſtodia incluſus. Thomas, qui Gerardino, Ioãni & Iacobo ſuperſtes fuit, moriens duos reliquit filios: quorum primus nomine Iacobus, patri ut virtute, ita ſimili vitæ exitu fuit ſimilis. Gerardino è vivis ſublato, Hibernia quatuor annos ſub impotenti Anglorum dominatu manſit, dum interim Iacobus Thomæ filius nihil intentatum relinqueret, ut Momoniam provinciam ſub imperium ſuum redigeret. Cauſſæ ejus pleraquè omnis Nobilitas favebat, & legitimis nuptiis patrem ipſius natum aſſerebat. Inprimis Oneal, qui Anglorum in Vltonia velut flagellum erat, Iacobum animabat, & quibuſcumque rebus poterat, juvabat. Sed & fortuna conatibus ejus ſubſcribebat, victricia arma undique per totam provinciam circumferentis; Anglis interim tanta clade affectis, & eo redactis, ut præ metu ſe abderent, nec extra ſpelæa ſua apparere aude-

[a] *De Momonia provincia, & bellis ibi geſtis.*

Digitized by Google

auderent. In hoc bello ſummus militiæ dux Noritius vna cum fratre Henrico, mortem oppetijt, poſtquam omnes ſuas copias & vires vidit diſſipatas. Quum ergo in viribus Anglis ſpes nulla eſſet, ad ſolitas artes & fraudes confugerunt: & quia facile videbant Iacobum armis ſuperari non poſſe, alterum illum Iacobum Gerardini filium qui Londini captiuus detinebatur, libertate donatum in Hiberniam remiſerunt, attributo Momoniæ principatu, vt ita duos hos inter ſe committerent, deinde ex occaſione vtrumque non Principatu tantum, ſed vita etiam priuarent.

Iacobus Gerardini filius in Hiberniam apulſus, magnam omnium de ſe concitarat exſpectationem, obuerſantibus adhuc patris in rempublicam meritis: eoque ſtatim cupide ab omnibus exceptus, Iacobus vero Thomæ filius etiam ab intimis deſertus eſt: Quod Populi ſtudium quum animaduertiſſet Thomæ filius, proteſtatus eſt, ſi quidem de ſolo Momoniæ Principatu eſſet controuerſia, ſe lubenter omni iuri quod ſibi competeret, in gratiam cognati ſui, renunciaturum: quia vero manifeſtum ſit Catholicæ religionis potiſſimum in hoc cauſſam agi, cui per cognatum ſuum Angli exitium moliantur, ſe quidem in hac cauſſa lubenter fortunas omnes & ſanguinem velle profundere. Nec mora. Gerardini filius copias quantas poteſt contrahit: ijſdem contra cognatum eductis, iubet vt ad pedes ipſius ſe abijciat, & Principatum quem ipſi captivo eripuerat atque vſurpabat, reddat. Idem non ſuadebat modo, ſed flagitabat quoque vniuerſa Hibernorum Nobilitas, qui magno numero Anglicanis copiis ſe coniunxerant, & arma contra eum verterant, cujus auſpiciis multas præclaras hactenus victorias contra eoſdem quos jam ſequebantur, obtinuiſſent Iacobus religionem nullo modo ſic ſalvam fore dictitans, fratrem ad Onealem ablegavit, ut hæc omnia ei renunciaret, & auxilia poſceret: verum antequam frater rediiſſet, Iacobus à cognato ita circumventus atque obſeſſus fuit, ut ſine pugna evadere non poſſet. Quare cum copiolis ſuis cum hoſte congreſſus, nullo negocio victus ac captus fuit, una cum Comite Clancarniæ Florentino, & uterque Londinum miſſus Nec vero ea victoria Iacobo diu felix fuit. Dum enim provinciam totam obit, ac Nobilitatem ſuam facit, jamque pulcre ſibi in Principatu confirmatus videtur; Angli voluntati ejus diffiſi, non multo poſt veneno dato, hominem è medio ſuſtulerũt. Hiberni tam turpiter ſe proditos indignati, contra Anglos rebellarunt, & cum Iacobi, qui Londini captivus ſervabatur, fratre conjunctis viribus, Anglos multis magniſque cladibus denuo affecerunt. Vtebatur vero Iacobi frater Onealis potiſſimum auxiliis: ad quos etiam prætere a ſe adjunxerant Iſſuluanus Beiti, Baro Mauritius, Ochonchourius, Chierri, Redri, & Degiean, Equeſtris ordinis viri, cum præcipua Nobilitatis parte, qui tantis tamque infamibus injuriis, quas longo tempore ſub Anglis pertulerant, atrociter læſi atque irritati, multo quam umquam antea acrius, velut pro aris ac focis dimicarunt. Et hoc quidem bellum etiamnum durat, ac durabit quamdiu Gerardini poſteri ſub Eccleſiæ legibus vivent.

Eo tempore quo hæretici in Anglia plenas furori ſuo contra Catholicos habenas laxaverant, (a) Hibernus quidam Theologus, Ioannes Traverſius nomine, accuſatus fuerat, quod de primatu Petri ejuſque ſucceſſorum librum ſcripſiſſet. A judicibus interrogatus an ipſe ejus libri auctor eſſet rem faſſus eſt, tres ſimul monſtrans digitos, quibus in illo ſcribendo eſſet uſus. Quare ad ignem damnatus, ſupplicium magna conſtantia pertulit. Mirum vero eſt, immo certũ divinæ Majeſtatis miraculum, quod tres illi digiti ab omni flammæ injuria immunes, nec tum nec poſtea cõburi potuerunt, ut fide dignus auctor Sanderus teſtatur.

In Momonia provincia, dum hæreſis undique graſſatur & more ſuo omnia devaſtat, vir nobilis, magnæ auctoritatis, imaginem quandam Deiparæ Virginis, & nonnullas Sanctorum Reliquias iconoclaſtarum furori ſubduxerat, & in ſpeluncam non procul à maris litore aſportarat: cumque locum deinde orandi cauſſa ſæpius frequentavit? Re tandem patefacta, bonus ille comprehenditur, & ad judices adductus, imaginem tradere jubetur in contumacẽ, bonis omnibus confiſcatis, capitis pœna ſtatuta. Sic ergo coactus, imaginem reddit: quam arreptam mox unus ex hæreticis pedibus conculcat & comminuit, fragmentis igni deſtinatis. Sed divinum numen, ut hanc injuriam ipſi Deiparæ Virgini, cujus imaginem repræſentabat, factam, vindicaret, ſtatim ſequenti nocte unum ex miniſtris ſuis ad miſerum hunc ablegavit, qui eum flagellis atrociter cæderet Nec ſupplicium hoc effugere poterat quidcumq; faceret, aut ubicumque ſe abſconderet hæreticus.

Aliud

(a) *Miracula in Hibernia facta.*

Aliud quiddam multo magis admirabile ſacerdos quidam fide dignus mihi narravit, aſſerens multorum etiam hæreticorum teſtimoniis id fuiſſe confirmatum. Id ſic habet. Quum die quodam preſbyter Catholicus in Mediæ provinciæ quadam eccleſia ſacroſanctum Miſſæ officium celebraſſet, & calicem, in quo conſecrata erat hoſtia, oblitus, in altari reliquiſſet, poſt horam circiter ingreditur idem templum hæreticus Epiſcopus, Richardus Bradeus nomine, comitante Barone Delvino & aliis: quumque rectà ad altare acceſſiſſet & calicem aperuiſſet, immiſſa manu hoſtiam excipere conatur: quam miraculoſe è Calice exſilientem quum idem fruſtra apprehendere niteretur, illa hinc inde ſaltans, manus eius eluſit. Accedunt mox alii, ſed nemo ex omnibus eam comprehendere poterat. Quare laſſus jam epiſcopus ſacerdotem acceſſiri juſſit: cui mox illa tractandam ſe præbuit. Hoc Villæcaſtri, quod ſupranominati Baronis Delvini eſt municipium, accidiſſe idem presbyter memorabat.

Ad Connacjam vero quot attinet, tam altas in hac provincia radices egit hæreſis, ut exſtirpari nequeat. Non deſunt tamen hic quoque Nobiles, qui majorum religionem adhuc ſequuntur. Inter hos quidam fuit venationi valde deditus; qui quum mane quodam produſſet, quadraginta aut quinquaginta circiter canes, (qui Moloſſis allis & Locrenſibus tam magnitudine quam generoſitate nihil concedunt) ſecum ducens, ac feram à canibus cubili excitam perſequeretur, ſtrepitum audit quaſi adventantium equitum, quumque animadvertiſſet, hoſtium eſſe turmam, qui ad capiendum ipſum venerant, revocatis ſuis, ſylvæ beneficio, ſeſe ſubduxit Henrici [illegible] inſidiis & acriter ipſum perſequuntur, ac ſylvâ [illegible] perluſtrantes, tam ſe quam equos defatigant. Ille poſtquam è ſylva evaſit ſuos in ordinem cogit, canes diſperſos colligit & contra hoſtes ſylva itidē jā egreſſos immittit ac voce incitat. Quorum impetum illi non ſuſtinentes, ſtatim ſe in fugam dant, in qua moloſſi illi incredibilem ſtragem edunt, tam equos quam homines morſu impetentes, & in terram dejectos laniant, ſic ut ducenti circiter hoc modo periiſſe dicantur, præter eos quos Catholici Baronis Comites ac miniſtri manibus ſuis, ſine ullo ſuo damno interfecerunt.

Hæreticorum crudelitatem Catholici Epiſcopi non magis in Hibernia quam in Anglia effugerunt. Inter hos præcipue memorandos eſt Domitius Hurleus, qui à Pontifice Gregorio XIV. Caſſilienſis Archiepiſcopus creatus, & ut gregem diſperſum colligeret in patriam reverſus, obvium habuit modicum admodum fidelium Chriſtianorum numerum, ex omni naufragio ſervatum; ac tandem quod Epiſcopalia munia obiiſſet, comprehenſus eſt. Et primo conditiones opimæ oblatæ ſunt apoſtatare ſi vellet, & fidei Catholicæ renunciare, At ille quo promiſſis hujuſmodi flecti nō poterat perſuadere eis nitebatur ut placide ſecum conferrent: illi vero ira & furore perciti, quæſtionibus eum ſubjiciunt. Ocreas enim oleo pletas pedibus induunt, & Epiſcopali mitra & habitu ornatum, ante luculentum focum collocant, ut vi flammæ aduſtis ocreis, tibiæ ſimul arſerint, adeo ut detrahentes ocreas, ad genua uſque carnem avulſerint, nudis relictis oſſibus, nec quidquam tanta eius in tormentis moti conſtantia, quodam mane eundem vimineo conſtrictum laqueo ſuſpenderunt, quò langueret diutius.

(a) VI. Sed inſignis admodum eſt crudelitas, qua iidem hæretici in Patricium Ohelium uſi ſunt: cujus hiſtoriam a Reſcio in Phalariſmis prolixè dedeſcriptam, paucis hic recenſebimus. Hic à teneris annis ſancto Franciſcanorum Ordini, qui de obſervantia dicuntur, innutritus fuerat: ob ſingularem vitæ ſanctimoniam ac Religioſo dignas virtutes, Majonenſis Epiſcopus à Gregorio XIII. deſignatus. Suſcepto Epiſcopatus munere, nihil prius habuit quam ut irreligioſos Religioſorum mores reformaret. In quo conatu ſtrenue deſudantem, Prorex inveſtigari juſſit. Habebat hic comitem, Conatium Ornarium, Principis Arbachadei filium, eiuſdem Ordinis monachum: qui unà cum eo captus, & ad proregem adductus, non minori conſtantia fidem ſuam profeſſus eſt. Sic ergo uterque obſcuro carceri includuntur, ubi totos quindecim dies numquam jucundiſſimæ hujus lucis aſpiciendæ eis fuit poteſtas. Repente deinde productos Prorex minis ac terrore aggreditur, repræſentans quā grave ſuppliciū meriti eſſent qui reginæ legibus non obtemperarent. Affirmarent ergo ac juramento ſententiam ſancirent, credere ſe, Reginam eſſe caput Eccleſiæ. Ohelio idem tres Epiſcopatus pro uno pollicebatur, ſi novæ religioni ſubſcribere vellet. Quæ verba ille nullo reſponſo dignatus, riſu excepit. Quare iratus Prorex, ocreas oleo ſale, butyro, & pulvere impleri, ac pedibus induci, atque ita aquæ bullienti imponi juſſit; quibus detractis,

(a) *Martyria Epiſcoporum quorundam.*

nuda oſſa relicta ſunt. Inter hos cruciatus Prorex iterum inſtat, ut errorem ſuum agnoſcat: tumque ſe cruciatibus his facile remedium inventurum. At glorioſus hic martyr, quamvis ad mortem uſque eſſet languidus, hanc tamen Proregis vanitatem iterum riſu proſequutus eſt. Tunc ille multo iritatior, inſpectante utroque exercitu (duplicem enim tum habebat, Proteſtantium unum, Catholicorum alterum) per carnificem crura oſſibus nudata, tum brachia & digitos intra duo ſaxa confringi, atque ita ad patibulum duci juſſit. Quum ad ſupplicii locum veniſſet, laqueum collo geſtans, Commiſſarios rogavit, ut unam horam ſibi concederent, qua populum alloqueretur. Sed quum ægre dimidiatæ horæ ſpacium impetraſſet, multa de ſe ac fide ſua diſſeruit, circumſtantes Catholicos ſalutaribus præceptis inſtruxit: ſic denique omnium animos commovit, ut nec hæretici ipſi à lachrymis ſibi temperarent. Tandem ad Proregem converſus, ſic infit: Tu quidem, ò Prorex corpus hoc injuſte torſiſti, multaſque mihi feciſti injurias: quarum ultionem in hoc Mundo à nemine poſco, ſed te ad divinæ Majeſtatis tribunal cito, ut ibi tuarum iniquitatum rationes reddas. His verbis ſupra modũ exaſperatus Prorex, ac tacitũ animo vulnus ſentiens, nõ minus amaris verbis reſpondit: I. quantum eſt hominum perverſiſſime, i quam citiſſimo gradu ad infernum. Citationem ego tuam nihili facio, ac verba tua ſtipula leviora duco. Sic ergo ſanctus ille homo, unà cum ſocio ſtrangulatus, ad æternam gloriam evolavit. Tanta vero infinitarum virtutum hujus hominis in omnium animis inſederat memoria, tanta de ſanctitate eius erat opinio, ut plerique Catholici non aliter quam ſanctum venerarentur: quod quidem etiam non pauca miracula ad reliquias eius facta, teſtantur. Prorex cum exercitu ad civitatem Limiricenſem profectus, (ubi quinque dierum ſtativa habuit) die quodam cum Catholico Barone obambulans, quum ad locum ubi duo illi beati martyres pendebant, adveniſſet, Baronem inquit: Ecce perfidum illum hominem qui me ad tribunal Dei citare non dubitavit, quum tamen jam anima eius in inferno infelix degat, corpus vero è funeſta hac arbore pendeat, avibus devorandum ac cœli injuria corrumpendum. Tum Baro, Mihi, inquit, non placet, prorex, nec æquum mihi videtur, ut nobili orti proſapia inter fures & latrones patibulis alligati conſpiciantur. Prorex iterum, Non ignoro, ait, te Catholicum eſſe, ſed mihi crede, propediem fore ut contumaciæ tuæ pœnas luas. Non multos poſt Prorex in morbum incidit, qui in dies augeſcens, mox vitã ipſi abſtulit, decimoquarto poſt ſanctos illos ſupplicio affectos die. In quo facile omnes non modo divinam juſtitiam, ſed miſericordiam etiam agnoſcunt, ut qui Catholicæ religionis veritatem tot tamque miraculoſis teſtimoniis ab omni ævo ſemper corroboravit.

Ad finem libri hujus apponere viſum eſt Catholici Scriptoris Sanderi verba, ſic librum ſuum de Schiſmate Anglicano claudentis.

Sed de his dulciſſimæ patriæ meæ calamitatibus non libet plura hoc tempore dicere, gentis potius olim religioſiſſimæ, miſeram convenit deplorare fortunam; adeoque homines ex hac barbara & bruta hæreſi immutatos, ut cum omni religione etiam humanitatis ſenſum exuiſſe videantur, quodque cum priſcis temporibus patrumque etiam noſtrorum memoria ſacris epiſcoporum, presbyterorum ac religioſorum perſonis tam inſignem venerationem ſemper exhibuerint, ut *ubicunque* (inquit venerabilis Beda) *clericus aut monachus adveniret, gaudenter ab omnibus tamquam Dei famulus exciperetur; & ſi in itinere pergens inveniretur, accurrebant omnes & flexa cervice, vel manu ſignari, vel verbis illius ſe benedici gaudebant;* eo (inquam) nunc res noſtræ ſint prolapſæ, ut iis in perdita gente noſtra, non ſolum nullus tribuatur honor, ſed quod nec illis vivere aut eſſe liceat; quodque eorum conditio ſit furum, latronum, homicidarum, perduellium ac quorumvis ſceleratiſſimorum hominum ſorte longe intolerabilior: eo miſeros Britannos meos perduxit impia hæreſis & eccleſiaſticæ communionis diſrupta ſocietas.

PROLOGVS AD LECTOREM.

SPectatum ſatis eſt, nihil inclementius ætas
Protulit ulla patrũ, mentem furor impius omnem
Exuit humanam: nulli ſua profuit ætas
Non ſexus, non innocui lactentibus annis,
Non ſenibus ſua canicies, venerandaque multis
Majeſtas vitæ meritis: non forma pudorque
Fœmineus teneri ſubduxit corporis artus
Supplicio: non inſontis reverentia cauſſa,
Vindictaque metus: nec copia tanta nefandæ
Cædis inexpletas ſatiavit ſanguine fauces.
Diverſumque genus lethi ſpecieſque cruentas

Funeris

Funeris inſoliti, nulliſque exercita ſaclis
Vidimus in noſtro pœnarum inventa theatro.
Vidimus exanimis ſævire in viſcera trunci,
Et rabiem cineri non indulgere ſepulto,
Sanguineiſque trucem manibus fœdare cruorem.
Sancta profanatis myſteria vidimus aris.
Quid ſupereſt? coramne tuos attollere vultus
Hæreſis audebis? cauſſamque animumque nocendi
Aut aliquo poteris prætexere nomine culpam?

Sed hæc ſatis ſunto. Nos jam in Gallias trajiciemus, quoſnam ibi fructus hæreſis pepererit, viſuri.

Finis libri Sexti.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ
LIBER VII.

ARGVMENTVM SEPTIMI LIBRI.

Sequenti libro Septimo demonſtratur, quomodo Lutherana hæreſis in Gallias irrepſerit, quibuſque artibus à Lutheranis ſit propagata; ſed pietate Franciſci I. regis, ne pedem in regno figeret aut latius proſerperet prohibita: Margarita interim Navarræ regina ſchiſmati favente; & quibus modis Ioannis Calvini novæ hæreſeos auctoris thema genethliacum explicatur: quibus ille artibus prima ſectæ ſuæ fundamenta jecerit ac Genevam tandem profugerit: ubi multa à nemine antea ſcripta recenſentur, ac ſimul cauſſæ quæ Galliæ populos ad novarum rerum ſtudium impulerunt.

INDEX ET SVMMARIA CAPITVM ſequentis Libri Septimi.

CAPUT I.

I. LVTHERANAE hæreſeos contagio in Gallia glifcit.
II. Eccleſia hoſtium in concinnanda eccleſia ſua hiſtoria vafrities & doli.
III. Scommata eorum & calumniæ à Catholicis contemnuntur & ridentur.
IV. Quanta turba & confuſiones à nova religione nata ſint.
V. Status religionis & reipublicæ eodem tam in bonis quam in malis vinculo eſt colligatus.
VI. Gallia poſt introductam hæreſin, nullum non malorum genus experta eſt.

CAPUT II.

I. FRANCISCI I. Galliarum regis bonarum literarum reſtaurator, & ſummus fautor ac patronus.
II. Homines ſcientia præſtantes undique ad ſe vocat & accerſit.
III. Eum Lutherus ad partes ſuas traducere conatur.
IV. Quibus artibus ad id ſit uſus.

CAPUT III.

I. LUTHERANISMI prima ſemina in oppido Meldenſi publice ſparſa.
II. Et à quibus.
III. Lutherani ad promovendos conatus ſuos muliebres operas ambiunt.
IV. Margarita Navarræ regina doctorum quorumdam virorum patrocinium ſuſcipit, nondum recte eorum explorata integritate.
V. Gerardi Ruſi hiſtoria, qui Benearni Principatum hæreſi infecit: & qua tum Navarrenæ fuerit aulæ facies.
VI. Ruſus Abbas Cleriacenſis, Temporiſator vulgo appellatus, Catholicum ſe ſimulat.

CAPUT IV.

I. REGIS Franciſci animus ab hæreticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.
II. Guilielmus Bellaius Langæus ab eodem in Germaniam mittitur: & Miſſa quadam forma ſeptem punctis ſive articulis comprehenſa proponitur.
III. Rex Philippum Melanchthonem ſub fide publica in Galliam evocare ſtatuit.
IV. Sed ſapientis Turnonii Cardinalis conſilio ſententiam mutat.
V. Navarræ regina ad Catholicam Eccleſiam redit.
VI. Regis ad Melanchthonem Epiſtola, cum huius ad illam reſponſo.

CAPUT V.

I. LUTHERANORUM machinationes.
II. Eorum audacia Rex offenditur.
III. Regis oratio.
IV. Sex Lutherani combuſti.
V. Catholica Eccleſia Franciſco I. Galliarum regi, & Carolo V. Imperatori ſalutem ſuam & incolumitatem debet in ſuis terris.
VI. Franciſcus I. Rex inſigni à Theodoro Beza injuria affectus.

CAPUT VI.

I. QUANTO inculpatius in ſpeciem vivunt hæretici, tanto magis nocent.
II. Hæreſis ex pſeudomartyrum ſuorum pervicacia magna cepit incrementa.
III. Hæreticorum ſupplicia Catholicæ Eccleſiæ magis nocuerunt, quam profuerunt.
IV. Poteſt hæreticus pro Ieſu Chriſto mortem obire, nec tamen propterea martyris nomen meretur.
V. De vera & ficta conſtantia.
VI. Etiam diabolus ſuos habet martyres.

CAPUT VII.

I. PRIMI in Galliis Lutherani homines ex vulgi fæce plerique omnes fuere.
II. Primus novi Evangelii in Galliis Miniſter lanæ carminator.
III. S. Scripturæ libri ab hæreticis vulgo ad legendum dati.
IV. Vulgus à ſacrarum litterarum tractatione abſtinere debet.
V. Apud hæreticos etiam feminæ Miniſteriis Eccleſiaſticis fungendis ſe ingerunt.
VI. Quam indignum ſit libros ſacros in vulgi officinis & paſſim profanari.

CAPUT VIII.

I. HOMINES de ſchola primi Lutheraniſmum in Gallia ſeminarunt.
II. In varias ſectas & factiones miſere diſtrahuntur.
III. Ioannes Calvinus Galliæ Lutherus.
IV. Eius nativitas & horoſcopus.
V. Genethliacorum conjectura ſeu prædictiones.
VI. Calvino ſupremi Pontificatus dignitas in Nativitate promiſſa.

CAPUT IX.

I. CALVINUS apud Bituricenſes literis operam dans, de Melchioris Volmari conſilio ad Theologiæ ſtudium animum applicat.
II. Volmarus primus Calvini animum hæreſi corrupit.
III. Calvinus Lutetiam profectus, mox inde Engoliſmam ſe confert.
IV. Calvinus Græcus Claiſſenſis agnominatus, & cur.

CAPUT X.

I. CALVINUS melius aliquanto moratus quam Lutherus.
II. Sed in concionando parum facundus.
III. Lutherana hæreſis dicitur craſſa; Calviniana ſubtilis & quomodo id ſit verum.
IV. Calvinum ambitio perdidit.
V. Eius mordax & ſuperba natura à Volmaro notata.
VI. Tilletus Calvinum in Germaniam abducit.

CAPUT XI.

I. CALVINUS apud Pictavos merces ſuas exponere incipit.
II. Prima ejus dogmata ſive propoſitiones.
III. Primum Calviniſticum Concilium Pictavii in in horto quodam celebratum.
IV. Calvini Primi Apoſtoli.
V. Iuventus ſcholaſtica à Calviniſtis ſeducta.
VI. Mos omnium hæreticorum in ſacerdotum vitia invehendi.

CAPUT XII.

I. IMAGINUM ſeu ſtatuarum uſus in Eccleſia Calviniſtis præcipuus rebellionis prætextus.
II. Vox Imago male pro Idolo ſumitur.
III. Dei præceptum de Idolis quomodo intelligendum.
IV. In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.
V. Imagines apud Chriſtianos in honorem Dei erectæ.
VI. Ad quid conducant.
VII. Calviniſtæ Dei confracta imagine, diaboli integram relinquunt.
VIII. Quomodo Catholici Sanctorum imaginibus utantur.

CAPUT XIII.

I. GALLI in eo Troianis ſimiles, quod nimis facile crediderunt.
II. Libertas hæreſeos janua.
III. Cur dies feſti à Calviniſtis exploſi.
IV. Eccleſiaſticorum quorundam mala vita & ignorantia pleraque mala nobis pepererunt.
V. Quæ hæretici ſuis conatibus artificioſe prætexere norunt.
VI. Religio ſuis ipſius ſtat inconcuſſa viribus.

CAPUT XIV.

I. MISSÆ ſacrificium à diabolo ſemper oppugnatum.
II. Ejus inſtitutio quoad ſubſtantiam.
III. Forma Eccleſiæ, arbitrio & diſpoſitioni à Ieſu Chriſto permiſſa exceptis pauciſſimis ab ipſo Chriſto ordinatis.
IV. Miſſæ nomen unde.
V. Ceremoniæ ſubſtantiam non mutant.
VI. Non de vocabulo, ſed de re ipſa diſputandum eſt.

CAPUT XV.

I. CALVINISTICA Eccleſia diu nullam certam formam Eccleſiæ habuit, ſed neque adhuc habet.
II. De clandeſtinis Calviniſtarum cœtibus.
III. Forma cœnæ Calviniſticæ, quæ Manducatio tum appellabatur.
IV. Narratio caſus cujuſdam, qui dum ea celebratur evenit.
V. Complures Calviniſtæ Catholicos ſe ſimulant.
VI. De rebus aliquot dubiis Proteſtantium in Germania & Genevatium theologorum ſententias exquirunt.

CAPUT XVI.

I. CALVINI Evangelio percrebeſcente, multi utriuſque ſexus Religioſi monaſticum habitum abjiciunt.
II. De quodam Monacho Dominicano, à Calviniſtis ut religionem deſereret tentato.
III. De quibuſdam qui Catholica religione ad ſeducendos alios abuſi ſunt.
IV. Inprimis ut populum ad idololatriam perducerent.
V. An illa vera fuerit idololatria.
VI. Quæ Idololatria ſit materialis, quæ formalis.

CAPUT XVII.

I. CALVINUS relicto Pictavio, in Aquitaniam ad Ruſum & Ferrium proficiſcitur.
II. Gulielmus Farellus primus apud Genevates rebellionis auctor.
III. Calvinus diu hinc inde vagatus, Genevam concedit.
IV. Tres itidem Apoſtoli eodem ad Calvinum proficiſcuntur.
V. Calvinus rebus novis ſtudens, Geneva eiectus.
VI. Ratisbonam abit ad comitia Imperii.

CAPUT XVIII.

I. CALVINUS & Farellus Geneva ejecti, ſociorum quibus cum abſentes etiam colludebant opera revocantur.
II. Petrum Viretum Sabaudum una adducunt.
III. Calvinus propria auctoritate Genevenſis Eccleſiaſtæ munus uſurpat.
IV. Calviniani Miniſtri miſſionem ſeu vocationem ſuam probare non poſſunt.
V. Claudius Eſpencæus cum Calvino Genevæ colloquitur.
VI. Calviniani Miniſtri ſuam ipſi vocationem in dubium vocant.

Caput XIX.

I. **C**ALVINUS *Geneva pro Epiſcopo ſe gerit, & Miniſtros à ſe ordinatos huc illuc ablegat.*
II. *Primis novi Evangelii Miniſtris nomina ſua mutare uſitatum.*
III. *Calvini auctoritas Genevæ formidabilis.*
IV. *Multi ad videndum & audiendum Calvinum Genevam ſe conferunt.*
V. *Scholares quidam ſtudiis relictis, ad Calvinum proficiſcuntur.*
VI. *Qui è quovis ligno Miniſtros, tamquam Mercurios, format.*

Caput XX.

I. **G**ENEVA *prima & præcipua hæreſeos ſedes, vel ſentina.*
II. *Ad quam tamquam aſylum omnis generis homines confluxerunt.*
III. *Geneva per inteſtina Gallorum bella crevit.*
IV. *Eadem Galliæ viribus ad ſui defenſionem uſa.*
V. *Gallia poſt Turcas in auxilium vocatos multum priſtini ſplendoris & virium amiſit.*
VI. *Plerique Principes magis de ſtatu ſuo conſervando quam Dei propugnando honore ſunt ſolliciti.*

QUOMODO LUTHERANISMO PRIMUS in Galliam aditus ſit patefactus.

Caput Primum.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherana hæreſeos contagio in Gallia gliſcit.*
II. *Eccleſiæ hoſtium in concinnanda Eccleſiæ ſuæ hiſtoria vafrities & impoſturæ.*
III. *Scommata eorum & calumniæ à Catholicis contemnuntur & ridentur.*
IV. *Quantæ turbæ & confuſiones è Nova religione natæ ſint.*
V. *Status religionis & reipublicæ eodem tam in bonis quam in malis vinculo eſt colligatus.*
VI. *Gallia poſt introductam hæreſin, nullum non malorum genus experta eſt.*

I. **Q**UEMADMODUM morbi contagioſi, qui ſunt velut divinæ iræ flagella, primo de domo in domum, deinde ex uno oppido in aliud proſerpunt, ac tandem totas pervadunt ac depopulantur regiones, ſic ut quacumque oculos quis flectat, nihil aliud occurrat quam

Luctus ubique, pavor, & plurima mortis imago:

ſic peſtilens quoque Hæreſeos virus, quo non minus, quam illis, Deus populi ſui peccata punire ſolet, poſtquam in Saxonia gliſcere ſemel cœpit, mox paullatim non totam tantum fere Germaniam infecit, verum etiam ultra Rhenum in mediam noſtram Galliam ſeſe effudit, ſecumque infinitas miſerias & calamitates invexit. O Rhene, vetus Galliæ limitum arbiter, idemque fidelis Romani Imperii contra barbaras à ſeptemtrionibus nationes quondam propugnator! [a] ſiccine munus tibi creditum deſeruiſti, ut ſeptemtrionali illi hoſti aditum præbueris, qui non Galliam ſolum devaſtavit, verum etiam ſacrum Romanæ Eccleſiæ imperium convellere eſt aggreſſus? Tu, qui quondam legitimi thori quaſi arbiter, ſpurios undis hauriebas, legitime vero natos ſanos & incolumes ad ripam tranſmittebas; qui, quæſo, factum eſt, ut tantum ab illa naturæ tuæ rara & mirabili dote mutatus, tam multos ſpurios perferre potueris, qui ad vexandos, adeoque internecione delendos veros Jeſu Chriſti & Eccleſiæ filios, egreſſi, & ultra citraque graſſati ſunt? Cur non Nili Ægyptum fecundantis naturam potius imitatus es, quem nullum umquam peſtilentem vaporem exhalare ajunt? Siccine par fuit, illas delicias, illam Europæ paradiſum à te infici & contaminari? Argentina illa tua, Argentina fuit, illa heu nimium vicina Franciæ, ubi multiceps illud Hæreſeos monſtrum primum ſtabulatum fuit, vireſque ſuas ad Galliam aſſiliendam collegit. Hoc aſylum fuit Lutheriſtarum & Zvinglianorum, ſub Martini Buceri infeſtiſſimi Catholicæ Eccleſiæ adverſarii, ductu. Hoc receptaculum fuit eorum qui è Galliis proſcripti fuerant; & hoſpitium eorum qui Calviniſmo favebant. In hac urbe *novellæ hæreſeos Thalmud.* præcipuum ruinæ noſtrum inſtrumentum, procuſus fuit & abſolutus; illæ ſcilicet *famoſæ Calvini inſtitutiones.* In hac denique urbe prima novorum Evangelicorum Gallicana Eccleſia inſtituta, ad quam tamquam ad prototypum, ceteræ deinde per Franciam paſſim ſunt conformatæ. Sed operæ precium eſt rem à primis velut principiis arceſſere; ſic tamen ut operis noſtri ordo à ſcopo nihil diſcedat.

II. Principio ſatis non eſt ut in genere ſciamus, quomodo hæreſis è Septemtrionali angulo Auſtrum verſus

[a] *Scriptores Romani & Cluverius in Antiqua Germania.*

verſus progreſſa, omnium quæ Sol aſpicit regnorum florentiſſimum ſervaſerit; neque mala quæ inde extiterunt, quæque ad eum ſtatum miſeram Galliam redegerunt, ut de priſtino ſplendore nihil ferme præter nomen retinuerit, ſub uno tantum aſpectu proponenda nobis & indicanda ſunt: ſed expedit omnino, ut omnia minutatim ac particulariter enarrētur, quo poſteritas noſtro exemplo ſapientior facta, tanto melius hoc omne hominum genus pernoſcere & ab iis cavere ſibi diſcat. Quo loco conſideranda veniūt, primo ipſa hæreſeos cunabula, è quorū complexibus nata à quibus ſuſcepta & educata, paullatim adoleverit, atq; id roboris aſſequuta ſit, ut ex eo, quem occupavit loco non facile deturbari poſſit, antiquam illam fidem ab Apoſtolis eorumq; ſucceſſoribus per manus nobis traditam, qua tot jam ſeculis regnum hoc ſtetit, omni bonorum genere affluens, & fama uſque ad ſidera notū, ſub non minus falſo quam ſuperbo Reformationis prætextu, non mutare tantum, ſed etiā plane evertere molita. Hoc ſpecioſo Reformationis velo fatalis illa Helena deformitatem & turpitudinem ſuam tegere conata eſt. Et ſicut Sleidanus novam hanc meretriciam ſponſam centumculis quibuſdā non inconcinne conſutis exornare ſtuduit, dū toto ſuo libro id agit, ut Lutherus magnus & mirificus vir videatur: ſic auctor libri cui titulus eſt, *Hiſtoria Eccleſiaſtica Reformatarū in Gallia Eccleſiarū, &c.* [a] multus eſt in Calvini laudibus, ut hoc veluti fuco & ipſe ſuæ Helenæ procos quærat & inveniat. Utenim qui à Catholica defecerunt Eccleſia, peſſima quæq; de iis quos reliquerunt, præſumunt, & explendo odio, aliis etiam perſuadere nituntur: ita libri quoq; iſtius auctor, qui ex aliorū ſuggeſtis hiſtoriam ſuā conſarcinavit, quiq; in Præfatione ipſe Novæ religionis ſociū ſe profitetur, id potiſſimum agit, ut eorū nomina & honorem qui hæreticis ſeſe oppoſuerunt, laceret & infamet: quos homo impudentiſſimus paſſim, ut capitales Jeſu Chriſti hoſtes vixiſſe, ac tandē ut furioſos & deſperatos Antichriſti ſatellites mortuos eſſe, fingit. Nihil ibi frequentius occurrit, quam modò: *hunc divinitus percuſſū*; modo, *illum cœleſtiu ira numinis conflagraſſe*, atque adeo *omnia elementa in nova ſuæ Eccleſiæ hoſtes, divino juſſu & ultione, conſpiraſſe. Non Regibus, non ſūmis Principibus, quorū tamen inter homines auctoritas ſemper ſacroſancta fuit, non ceteris in ſumma dignitate conſtitutis, parcitur:* interim vero abjectiſſimi &, ut ille ait, omniū hominum poſtremiſſimi, tamquam Euangelii & regni Jeſu Chriſti reſtauratores, laudātur, & Orci mancipia ad cœlum efferuntur. Vide hic effrontem hominum iſtorū audaciam, ſua ipſorum elogia ſcribentium! Notum enim eſt, Cōmentarios ab illis ipſis ſcriptos, quorū laudes omnibus fere pagellis ad nauſeam decantantur: nō aliter quā ſi pictor aliquis ſuum ipſius vultum non qualis eſt, ſed qualē eſſe velit, falſis coloribus depingat, & tā ſibi quam aliis ſpectandum atque admirandū proponat. Iidem ſuæ quoq; farinæ homines & pſeudomartyres, quantis laudibus ornant! ac veluti muli mutuū ſcabunt! Ex his certe, quāvis falſiſſimis & ab omni ratione alienis, ingens illud Martyrologii hæreticorum volumen confectum eſt & conſarcinatum. Et quemadmodum *hæreſis in pleriſque veri ſimia eſt Eccleſiæ*; ſic in eo quoq; eam imitatur, quod novi Evangelici ſuas quoq; Synodos provinciales & nationales celebrant, ad quos Miniſtri (ſic enim appellantur) certis mandatis à ſua quiſque communitate inſtructi, undique accurrunt, & variis de rebus tam ad omnes quam ad ſingulos & privatos ſpectantibus, conſultant, ſententiaſq; de iis quæ ad ſuam promovendam Eccleſiam pertinent, dicunt. Iſtis in libris capitalibus litteris ſcripta videas eorum nomina qui Geneua egreſſi, primā Calviniani Evangelii ſementem fecerunt. Videas ibi frontiſpicio præfixum nomen ejus, qui velut pedaneus ſenator emendicatas ab aliis hiſtorias tamquam ſententias, unum in faſciculum conſtrinxit; aut tamquam cæmentarius è variis ruderibus hinc inde collectis, magnificam hanc, ſi diis placet, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ arcem exſtruxit. Videas ibidem nomina eorū qui iſtis hæreticorū conatibus ſeſe oppoſuerunt, atro notata calculo; ut qui *tyranni, carnifices, & hoſtes filiorum Dei* (ita enim hæretici ſe impudenter vocant) traducuntur. Ex his porro omnibus unus aliquis poſtea electus eſt, qui ab aliis particulatim congeſta, ac plerumque conficta, vel aliter quam ſe habent recenſita, in ordinem digereret, atque ita Scriptoris Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, nomē & dignitatem deinceps obtineret. Hic addit demit quæ vult, *deſtruit, ædificat, mutat quadrata rotundis*: non ſuos tantū, verum etiā aliorum affectus & fidem ſequutus. Hinc tot tamque ridiculæ ineptiæ, hinc tam atroces calumniæ & injuriæ; probroſi invidiæ & odii, quo obcæcati miſeri illi ſunt, partus. Hinc tot glorioſa multorū, qui igneis curribus triumphantes cœlum (*ſcil.*) ingreſſi ſunt, martyria libris illis deſcripta leguntur; quæ cùm non ſint aliud quam reorum & rebellium ſupplicia, apprehenduntur ut martyria ſacra, & ſine lachrymis

à ſimplici-

[a] *Hiſtoria Præſidis de la Place.*

Digitized by Google

à ſimplice & credulo vulgo legi non poſſunt, *innocentes illos agnos rabioſorum luporum dentibus* (ita enim ſingulari numeroſæ orationis artificio repræſentantur) *tam miſeris modis diſcerptos lugente ac frémente*, qua ratione ego diaboli ipſius pœnas deſcribere poſſim, dummodo Angeli boni nomen, pro cacodæmone ſubſtituero.

III. Porro ſcriptorum ejuſmodi fraudes & mendacia facile me impulerunt, ut ab injuria & odio vindicandos mihi ſtatuerim eos, qui hæreſi undiquaque graſſanti fortiter ſeſe oppoſuerunt: digni profecto ob idipſum æterna laude & memoria, qua ſanè ego, quantum in me erit, & quantum præſentis inſtituti ratio patietur, nequaquam eos defraudabo. Nec tamen malum illis pro malo reddam, aut injuriam injuria rependam. Quid enim facias? Nempe hominibus iſtis innatum eſt, ut aſſidue nobis in faciem exſpuant, & conviciorum ac maledictionem nimbos in nos effundant. Utantur ergo ſuis, ſi volunt, moribus, & tertio quoque verbo mendax aliquod convicium aſpergant, per me licet: Eccleſia interim omnia iſta ex alto deſpicit, adeoque hominum iſtorum probra & convicia honori ſibi ducit; & inſtar cumini, per maledicta & exſecrationes olim ſexti, tanto felicius provenit ac creſcit. Medicos hac in re imitemur; & ſicut illi vitulino felle cordis doloribus medentur; ſic nos venenato iſtorum hominum felle & maledictorum bile, errores ipſorum atque animi vitia emendare, & quantum in nobis erit, ab interitu eos vindicare ſtudeamus.

IV. Interim vos, O Reformati (hoc enim nomen & calamis & gladiis & haſtis vobis hactenus acquirere voluiſtis) oculos aperite, & miſeræ veſtræ patriæ ſtatum in hac veluti tabula depictum, diligenter perluſtrate. Quamvis enim, ut Euripides monet, antiquæ ac jam præteritæ calamitates novis lachrymis deplorandæ non ſint; ſcio tamen, niſi cor vobis ferreum & Marpeſia caute durius ſit, ubi tam luctuoſa furoris veſtri paſſim videritis veſtigia, à veris lachrymis vobis non temperaturos. *O quanto facilius eſt deſtruere omnia & vaſtare, quam ædificare ac reſtaurare! Hoc opus hic labor eſt*, ubi nulli eſtis: alterum vero illud ô boni Reformatores, nimis quam bene didiciſtis; ad erigendam fidem inter gentiles & Mahometanos plane eſtis rudes, plane ac pluſquam pueri eſtis (quod itidem ſui temporis hæreticis Chriſtianorum Juriſconſultus Tertullianus exprobravit) at in demoliendis, quæ SS. PP. erexerunt, pene eſtis architecti. Sed plane Mirabiles architecti qui paucis annis omnia ferè ſexcentorum & mille retro annorum opera dejeciſtis; ac plura bella, quam Romani olim pro acquirendo univerſi terrarum orbis dominio geſſerunt, accendiſtis pro veſtri cerebri phantaſiis vanis hominibus inculcandis. Ut enim de ſola Gallia noſtra dicam, in ea novies omnibus copiis & viribus pugnatum, nempe ad Veram, Druydas, S. Dionyſii fanum, Jarnacum, Moncontorium, Coutracum, Sanliſium, & Jurium: pluſquam ducenta prœlia commiſſa ſunt, quæ (ut de minutis quotidianis conflictibus nihil dicam) infinita hominum ſtrage etiam cruentiſſimis quæ umquam commiſſa ſcribuntur, prœliis æquiparari poſſunt. Quid de urbibus, oppidis & arcibus dicam? An ullus toto ferè regno locus fuit, qui non captus, mox receptus, inde iterum receptus, & omni belli clade vexatus fuerit? Quid? Annon ultra decies centena civium veſtrorum & popularium millia, partim gladio partim incendiis miſere abſumſiſtis? Quas vero urbes, arces & oppida non diripuiſtis? Tanta longa ſcilicet civilis hujus belli calamitatum fuit ſeries, tam prolixa malorum noſtrorum Ilias, ut facilius fuerit in hoc regno locum aliquem aere vacuum (quamquam id per Naturam fieri non poteſt) quã à belli miſeriis immunem reperire. Illud tam glorioſum & ſuperbum ædificium, quod majorum noſtrorum pietas & religio tam feliciter exædificavit, vos momento ferè temporis ita deſtruxiſtis atque exinaniviſtis, ut extremum caſum jamjam minaretur, niſi Deus interim fulcrum aliquod ſuppoſuiſſet, & in præceps euntem publicæ felicitatis currum velut ſufflaminaſſet.

V. Non ſine magno quidem noſtro damno tum experti ſumus, Religionem & Rempublicam ita interſe colligatas eſſe, ut vere de illis dici poſſit, quod Juriſconſultus de navi dixit: *Si dividas, perdis*, & de Chriſti Domini veſte S. Bernardus *Deſtruitur ſi ſcindas*. Ut enim altera alterius tam in bonis quam in malis fortunam & ſtatum ſequitur, & religio præcipuum omnis imperii ſive reipublicæ eſt fundamentum (ſiquidem ut vere Poëta noſter Gallicis verſibus canit,

Proſperitas omnis regionis vincta tenetur
Religione, parique gradu plerumque feruntur
Religio & regio, ſeu pax ſit rebus optima,
Seu bellum cum cive aut quocumque hoſte geratur,
Religione ſtatus, nam ſola innititur omnis:
Hæc animos hominum connectit ſola catena.

ſic nihil eſt quo cujuſcunque imperii ſtatus magis pericu-

Digitized by Google

ac periculoſius labefactetur, quam religionis diſſidiis. Et quemadmodum in Muſicis ſi quis vel leviſſimo etiam vocis flexu ab artis præceptis diſcedat, ſtatim omnis illa concentus ſuavitas perit, neque jam delectantur aures, ſed offenduntur; ita in Republica quamprimum vinculum hoc diſſolvitur, & in varias partes diſtrahitur, quid aliud quam confuſionem & turbas exſpectabis, quæ ipſum tandem imperium, niſi mature componantur, ſint everſuræ? *Religionis incolumitate patriæ ſalutem contineri* Iſocrates ethnicus dixit: cujus etymon quidam inde derivatum volunt, quod animos & corda hominum religet, & ſacro quodam nodo conſtringat [a] Hic cardo eſt, in quo præcipua publicæ felicitatis pars vertitur. Hac una Romanos omnes gentes ac nationes ſuperaſſe, M. Tullius gloriatur. At Tertullianus in Apologetico, *Romani Imperii magnitudinem & diuturnitatem, Religionis potiſſimum curæ, & omnis in ea novationis odio tribuendum eſſe, non invitus fatetur.* Recte enim ab Sapientibus ſemper judicatum fuit, quæ tot ſæculorum uſu & duratione confirmata ſint, ſine ſcelere atque impietate, novitatis tantum ſtudio, mutari atque aboleri non poſſe: quum res humanæ, ut Hippodamus Pythagoræus dixit, nullam in divinis mutationem admittant, quæ non cum ipſarum ruina ſit conjuncta. Recte Ennius:

Moribus antiquis res ſtat Romana viriſque.

Et quemadmodum partes vitales in homine ſine ſummo vitæ periculo lædi nō poſſunt: *ſic in religione etiam, ut quæ velut anima eſt Reipublicæ, & firmiſſimum omnium legum fundamentum; ne minimum quidem mutari poteſt, quin multa ſtatim inde mala & pericula ad Rempublicam redundent.* Hanc unam tamquam primam & firmiſſimam baſin, quotquot in optimè conformanda hominum ſocietate elaborarunt, Reipublicæ à ſe deſcriptæ ſubjecerūt. Huic divinus ille Plato primum in ſua, cogitatione magis quam opere effingenda, Republica locum tribuit: qui etiam ejus rectoribus primum hoc tradit præceptum, ne quidquam in religione mutari aut novari patiantur, quam certiſſimum ſit, ex religionis mutatione, imperii quoque ſequi mutationem.

VI. Id ſi ulla alia ſub ſole regio, Gallia certe noſtra experta eſt: quæ quamprimum novæ religioni & hæreſi aditum præbuit, priſtinæ ſuæ felicitati longum, atque utinam non æternum, Vale dixit.

Ex illo retro ruere, ac ſublapſa referri
Omnia.

Miſera Gallia! quæ veluti cōmunis omnibus Chriſtianis ara hactenus fuiſti, & poſt Henricum illum Aurelianenſem apoſtatam, nullum hæreticum produxiſti [b] eadem poſthac inſtar theatri eris, in quo non varia tantum hæreſeon monſtra, verum etiam graviſſimæ ex eis natæ calamitates repræſententur. O te miſeram Galliam.

Quam quum non poſſet vis illa aliena domare:
Viribus ipſa ſuis ſeſe confecit, & ægram
Ducit nunc animam, letho exitioque propinqua.

O inconſtantem Gallorum nationem! quantum à priſtina majorum conſtantia degeneraſti, qua illi in recepta ſemel, integre atque inviolabiliter conſervanda ſemper religione uſi ſunt! Sed quid queror? Nimirum ad præcipitium hoc conſueta temeritas te deduxit. Tu quidem omnibus qui poſthac futuri ſunt, exemplo eris & documento, quam perniciosum ſit à Fide Catholica deficere atque apoſtatare. Contemplare, ſodes, in hoc libro tantarum tragœdiarum auctores; aſpice furioſos illos Oreſtes in ſcenam ſanguine undantem hic à nobis productos: aſpice, inquam, eos, qui divinitus ut pœnas à te ſumerent, conducti videntur; qui ea incendia excitarunt, quibus univerſum pæne regnum conflagravit, quæ etiam non niſi ruina videntur exſtingui poſſe. O iterum miſeram Galliam! quæ ex calamitatibus tuis & miſeriis tamquam novus mūdus denuo creata quodammodo prodiiſti! Heu infelicem ac fatalem ruinam, qua boni ac mali pariter ſæpe ſunt oppreſſi! O felix quondam regnū! O melior Orbis terrarum pars! quas ego faces à divina ira accenſas; quas in religionis negocio diſſenſiones, quam funeſtas tibi contentiones præparatas video, à quibus tandem in præſentiſſimum exitium præcipiteris? Sed quonam abripior? Quin hoc potius ago; & primam noſtrorum malorum telam explicare aggredior.

[a] *Macrob. Saturn. lib. 2. cap. 6. Lact. l. 4. Auguſt. de ver. relig. in fin. D. Tho. 2. 2. q. 81. art. 1. Platus lib. 1. de bono Religioſi &c.* [b] *Vixit an.* 1230.

DE FRANCISCO I. GALLIARUM REGE, ejuſque in litteras & litteratos, quos undique ad ſe accerſivit, amore.

CAPUT SECUNDUM.

ARGUMENTUM.

1. *Franciſcus I. Galliarum rex bonarum litterarum*

Digitized by Google

reſtaurator, & ſummus fautor ac patronus. Uti & Margareta Navarra Regina, Soror ejus.

II. *Homines ſcientia undique acceſſuntur.*

III. *Eum Lutherus ad partes ſuas traducere conatur, & per eum Galliam totam.*

IV. *Quibus artibus ad id ſit uſus.*

I. QUo tempore novi Evãgelii præcones in varias ſectas diſtracti, Germaniã & ipſam non minus in varias factiones diviſam tumultu & turbis implebant (ut ſuperioribus libris vidimus) ac Lutherus inprimis, licet excucullatus tantum Monachus, univerſum mundum territabat, hominum conſcientiis tranquillis hactenus, irreligioſam religionem objiciendo, vel potius impietates ſuas inſtillando: Galliæ res is Rex moderabatur, quo jamdiu vix quiſquã tanto honore, uti etiã Chriſtianiſſimi, & Primogeniti Eccleſiæ filii titulo dignior fuit habitus. Is Franciſcus Primus fuit, non nomine tantum, ſed multis quoque aliis maximo rege dignis virtutibus Primus; in quo tamen vix quidquã magis commendatur, quam quod incredibili amore, ſtudio & benevolentia tam litteras quam litteratos omnes proſequutus fuit. Quod quidem in eo tanto rarius fuit ac mirabilius, quod numquam major in Galliis litterarum ac bonarum artium ignorantia ac barbaries fuerit, adeo ut litteras ſcire, probri pene loco haberetur. Neque enim tum univerſa Galliæ Nobilitas quidquam aliud in oculis atque animo habebat, quam armorum tractationem. Hoc Julianus ille apud Balthaſarem Caſtellionem in Aulico, Gallis exprobrat, *Franciſco ſcilicet nondum regni habenis admoto; ſimulque ſub ejusdem imperio meliorem & Galliis mentem & litteris fortunam ſpondet ac præſagit.* Sic enim ibidem loquitur: *Vitium hoc*, inquit, *Gallis omnibus jam familiare eſt, ut litteras negligant aut etiam contemnant. Quod ſi tamen aliquando futurum eſt, ut Princeps Engoliſmenſis (ſic tum Franciſcus vocabatur) regnum adipiſcatur; magna me ſpes tenet, quemadmodũ armis mirum in modum jam floret Gallia, ſic non minus priſtina litterarũ ornamenta facile recuperaturam. Memini enim quũ nuper in aula eſſem, audiviſſe hunc eundem, Gallorũ hac in re negligentiam ac ſiniſteritatem vehementer deteſtantem; ipſas vero litteras, ſolo naturæ inſtinctu, contra totius gentis mores, ſummis laudibus efferentem.* Vaticinium hoc non vanum fuiſſe, eventus docuit. Illud vero ſingulari quoque Dei providentia factum videtur, quod illo tempore vir omnium quos umquam Gallia produxit, eruditiſſimus exſtitit, *Gulielmus Budæus*, is cujus opera potiſſimum Franciſcus deinde in reſtaurandis literis eſt uſus. Facile enim intelligebat rex prudentiſſimus, *non minus ad conſervandum imperii decus litterarum quam armorum præſidia eſſe neceſſaria*: quorum utrumque ita curabat, ut integra, armorum laude manente, litterarum ſtudia veluti de ſepulcro excitaret; ut merito inde *Parens & Reſtaurator litterarum* dictus ſit; frequenter illud in ore habens quod Comes quidam Andegavenſis ad Ludovicum Caroli Simplicis filium ſcripſiſſe fertur, *Regem illiteratum ſimilem eſſe aſino coronato.*

II. Porro Franciſcus rex, incredibili, ut dicere cœpimus, reſtaurandarum litterarum deſiderio ardens, viros doctos ex Italia & Germania nõ paucos evocavit, inter quos etiã fuit ille ſui ſæculi miraculum, Eraſmus, qui humaniorum litterarum facem pæne exſtinctam antea & in barbariei cineribus ſepultam, in Francia rurſus accendit. Quin etiam ultro magna doctorum hominũ multitudo tanti regis fama excitata, in Franciam undique confluxit, inter quos etiam *Lutherani* quidam fuerunt; Luthero & Melanchthone eos quos maxime ad proſeminandam novam in tam fertili ſolo religionẽ idoneos judicabant, ſummittentibus. Ex omnibus vero Galliæ peſtibus nemo magis idoneus viſus eſt quam Bucerus, Argentinæ degens: ubi prima de Gallia novis dogmatibus inficienda cõſilia procuſa ſunt & collata, mirifice id propoſitum impiorũ adjuvit, quod eodem quo frater affectu Margarita Navarræ regina ardens, multos & ipſa doctrina præſtantes viros ad ſe allexit, ac liberaliter ſuſtentavit: in quorum numero vix fuit poſſibile cavere quin unus & alter Lutheranus ſeſe ingereret, à quibus deinde reliqui etiam depravati & eadẽ lepra infecti ſunt. Ex his unus fuit is, qui, ut VII. oſtendam capite, primus ei qui funeſto deinde patriam incẽdio involuit, titionem ſubminiſtravit. Principum exemplo, ut fieri ſolet, moti proceres, plerique doctorum hominum amicitias & familiaritates ſibi adjungebant: ex quo factum eſt, ut ſylveſtre illud & rude ſæculum, momento temporis mirabiliter omni ſcientiarum & artium genere, profligata barbarie, fuerit expolitum. Sed ut olim apud Romanos ſic apud nos quoq; *bonorum & proborum hominum genus tum defecit, quum Philoſophi & Oratores primũ prodierunt*, poſtquam ſcilicet vetus illa & ſimplex majorum virtus in loquacem quandam & abſtruſam ſcientiam degeneravit, ſic ut ars bene dicendi, bene vivendi artem ſuſtuliſſe videatur, Sorbona quidem

quidem primatia non Galliæ tantum, ſed univerſi etiam orbis ſacrarum litterarũ ſchola, pluribus regi ac ſenatui regio demonſtravit, quam pernicioſe in eo erretur, quod ad litterarum profeſſionem ſine delectu paſſim quicumq; admitterentur. Neque enim periculo carere, quod Grammatici etiam falcẽ in alienam meſſem mitterent, & Theologicarum rerum ſuſciperent tractationem. Sic enim fore, ut quiſque hic Græcam, ille Latinam, alius aliam verſionem exagitandam ſibi ſumerent, aut propriam comminiſcerentur, ſicque hæreſos virus doctrinæ ſuæ inſpergent. O bonum & ſalutare conſilium, ſi modo ei fuiſſet obtemperatum! Beda quidem & Quercæus, uterque magni nominis Theologus (quos Genuenſis Eccleſiæ Hiſtoria duas magnas beſtias appellat) hac de re ipſi regem monuerunt: quem tamen immoderatus erga litteratos amor ſic tranſverſum rapuit, ut neminem doctrinæ commendatione inſignem repudiari vellet: quin etiam aliunde venientibus pleriſque luculenta ſtipendia aſſignavit, diſputationibus eorum ipſe interfuit (Latinæ enim linguæ uſum aliquem habebat, quamvis Hiſtoria Genevenſis Eccleſiaſtica maternam tantum calluiſſe prodat) & eorum ſermonibus quum alias, tum inter prandendum & cœnandum mirifice delectabatur, adeoque quoſvis Scholares filios ſuos appellabat. Quid tu, ajebat aliquando ad magnatem quendam, qui Scholari alapam inflixerat. An tu filiis meis manum afferre audes? Sane eum in animo habuiſſe conſtat, antequam moreretur, Profeſſorum à ſe inſtitutorum numerum augere, gymnaſiumque ampliſſimum regia magnificentia ædificare, in quo omne genus bonarum artium & linguarum doceretur, & ipſi Profeſſores cum ſexcentis ſcholaribus publico ſumtu alerentur: quam in rem quinquaginta aureorum millia annuo erogaturus eſſet.

III. Ut vero olim Syracuſanus ille Archimedes admirabilium machinarum inventor, ad earum uſum nihil aliud poſcebat quam pedem unum & alterum ſolidæ terræ, in quo eas ſtatueret, facile deinde earum ope & artificio ad quæcunque pertingere eæ poſſent, omnia ad ſe & quocumque vellet attracturus: ſic Lutherus primarius ſchiſmatis & hæreſos architectus, non ſine cauſa ſibi perſuaſerat ſi magnum hunc Principem ſuum feciſſet, de cetero plana & expedita ſibi fere omnia ad univerſam Franciam ſuis partibus adjungendam. In hoc uno omnem victoriæ ſibi ſpem poſitam, facile intelligebat. Quare nihil æque cupiebat, quam liberũ ſibi ad hunc regem ſive per litteras, ſive per ſubornatorum à ſe hominum ſermones & colloquia, aditum parare ſolitus, Magnos ante omnia captandos eſſe, reliquam turbam facile ſequuturam. Sperabat enim quemadmodum Conſtantio Imperatore in Arrianiſmum lapſo, & Chriſtiana religione à Juliano deſerta, peſtis eadem totum fere Imperium pervaſit; ſic rege hoc ſuæ factioni adjuncto, univerſam Galliam Lutheranizaturam. Et ſane ita eſt. Quemadmodum inferiores orbes cœleſtes primi mobilis ductum ſequuntur; & rota horologii machina admirabiliter inter ſe connexa, unius rotæ pondere circumagitur: ſic Principes motibus & actionibus reliquos facile quamcumque in partem flectunt, adeo ut virtutes modo, ſed etiam vitia eorum exprimere conentur, nec tam quid ab illis fieri debeat quam quid fiat, penſi habeant. Non ignorabat Lutherus, ſi apud ullam nationem illud verum ſit quod Poëta dixit,

Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus;

illud apud Gallos longe eſſe veriſſimum, ut qui reges ſuos paullo minus quam ipſum Deum colant, omneſque eorum actiones, tamquam ſimiæ, imitentur. Neque enim Gallorum rex ſubditorum perſonas tantum, verum etiam ipſos animos & corda ſibi habet obnoxia. Hinc etiam non *Franciæ* modo, ſed & *Francorum Rex* idem nominatur, quod non facile de alio quocumque inter Chriſtianos rege dixeris. Sed, pro dolor! hunc devoti animi Gallorum erga reges ſuos affectum hæreſis in multis novarum rerum ſtudio captis non labefactavit modo, verum etiam pæne exſtinxit, ut hiſtoriæ noſtræ ſeries docebit.

Porro Lutherus, qui S. illam Apoſtolicam Sedem evertere penitus conſtituerat, ut firmiſſimam hanc ejus columnam & fulcrum convelleret, nihil omnino diligentiæ prætermiſit: commoda ad eam rem occaſione uſus, quod plerique qui doctrinam ſuam vænalẽ expoſituri, in Franciam conceſſerant, Lutheranæ eſſent factionis, & ab ipſo quid agendum eſſet bene inſtructi. Quin etiam ipſe ad Regẽ ſcribere, & unà cum commendatitiis Saxoniæ Ducis litteris, libros ſuos ad eum mittere auſus eſt, quod intellexiſſet Principem illum librorum lectione vehementer delectari: proteſtans interim, ut tanto facilius fidem ſib faceret, nihil ſe aliud ſpectare quam ut mundum ſemen à zizaniis mundetur, & Eccleſia tamquam

Augiæ ſtabulum, ab ſe tamquam Novo Hercule repurgetur; ac ſimul rogans, ut ſe inaudito, nihil ſtatueret. Eundem regem Zvinglius etiam ad ſuas partes traducere conatus eſt, dedicato ipſi libro *De vera & falſa religione:* ut etiam Antichriſtianæ ſuæ (Chriſtianæ voluit dicere) doctrinæ *Inſtitutiones* ad eundem miſit is, qui duobus illis Hæreſiarchis excluſis, præcipuum poſtea inter ſectarios in regno locum ſibi vindicavit. Quid multa? Nemo fere erat ex omnibus illis Novitiis Evangeliſtis, qui non fores has pulſandas, aditumque tentandum ſibi exiſtimaret, interim inter ſpem ac deſperationem boni ſucceſſus fluctuantes. At tandem fruſtra omnis eorum fuit conatus. Rex enim ab omni Novitatis quod eo tempore ſingulare Dei donum fuit, ſtudio alieniſſimus, nullis precibus, nullis obſecrationibus adduci potuit, ut cum Eccleſia faceret divortium. Et ut erat admodum curioſus, controverſiarum quidem fontes ac ſchiſmatis cauſſas cognoſcere non abnuebat, emendandis erroribus, ſi qui deprehenderentur, omnem opem pollicitus: ſed quum malitiam eorum qui ruinam Eccleſiæ ſub hoc prætextu moliebantur, quo erat acerrimo judicio ac profunda prudentia, ſubolfeciſſet, quamplurimas ſtatim alienæ ab omni hoc hominum genere, qui jam ſuum eſſe ſibi perſuaſerant, voluntatis ſignificationes dedit, ut in ſequentibus oſtendam. Jam enim tempus eſt ut primum Lutheranæ in Galliis Eccleſiæ fundamentum inſpiciamus.

QUOMODO MARGARITA FRANCISCI I. ſoror, Navarræ regina, Lutheranis apud ſe receptum dederit.

CAPUT TERTIUM.

ARGUMENTUM.

I. *Lutheraniſmi prima ſemina in oppido Meldenſi publice ſparſa.*
II. *Et à quibus.*
III. *Lutherani ad promovendos conatus ſuos muliebres operas ambiunt.*
IV. *Margarita Navarræ regina doctorum quorundam virorum patrocinium ſuſcipit, nondum recte eorum explorata integritate.*
V. *Gerardi Ruſi hiſtoria, qui Benearni Principatum hæreſi infecit: & qua tum Navarrenæ fuerit aulæ facies.*
VI. *Ruſus Abbas Cleriacenſis, Temporiſator vulgo appellatus, Catholicum ſe ſimulat.*

PAVONEM ajunt, volucrum ſuperbiſſimam, ubi diverſicolore illo plumarum ornatu, (quod ſingulis annis et non minus quam arboribus accidit) quem antea ad ſolis radios tanto cum faſtu explicare ſolebat, orbatus fuerit, intra cortē ſuam præ pudore ſe continere, nec prodire inde, donec cauda ipſius variis coloribus picta, priſtinum illud lumen ac ſplendorem recuperarit. Eodem modo Hæreſis, ferum & horrendum monſtrum, deformitatis ſuæ (quam tamen ſanctitatis prætextu quantum fieri poterat, velabat) ſibi conſcia, in publico apparere ac conſpiciendam ſe prius dare auſa non eſt, quam plumarum aliquot pulcrarum in ſpeciem adſcititium ornatum ſibi acquiſiviſſet, quibus & turpitudinē ſuam tegeret, & hominibus novitatis cetero qui avidis, tanto facilius ſeſe venditaret. Vidimus certe initio in diverſis Galliæ locis eandem paſſim jam naſcentem, mox rurſus denaſcentem, jam deficientem, inſtar Lunæ, jam augeſcentem, ſic ut momento tēporis tamquam peſtilens anguis modo è cubili ſuo proſerperet, mox rurſus eodem ſe abderet atq; occultaret; aut velut nocturnum fulgur ſubito erumperet, nec minus ſubito evaneſceret. Tādem vero paullatim in Meldorum civitate, à Lutetia non ita procul diſtante, an. M.D.XXIII. è latibulis ſuis prodiit, & in aperto quaſi ambulare cæpit. Hæc illa fuit civitas, quæ primum Lutheranæ hæreſi hoſpitiū aperte præbuit, cū perpetua nominis ſui infamia: unde poſtea LUTHERANI MELDENSES in [a] proverbiū abierunt. Ajunt novellæ eccleſiæ hiſtorici, in hac urbe Evangelium (Lutheraniſmum intellige) fideliter fuiſſe annunciatum, alacriter receptū, auctum brevi tēpore admirabiliter, & cōſtanter propugnatum. Erat tū ejus loci Epiſcopus Gulielmus Briſſonetus, qui licet circa gregis fidei ſuæ cōmiſſi cuſtodiā non eſſet indiligens, primus tamē Lutheranis ibi portā aperuiſſe exiſtimatur, curioſitate quadā ductus, ceteroqui laudabili, ſi cū prudētia fuiſſet conjuncta. Is enim cōtracta cū novis litterarum profeſſoribus, qui Lutetiam tunc undiq; convolarant, & multorum aures atq; animos Græciſſationibus & Hebraizationibus ſuis titillabant, notitia & familiaritate, aliquot ex iis [b] Lutherano Zvinglianos ad ſe evocavit; inter quod quatuor fuere præcipui, Gulielmus Farellus Delphinas, Jacobus

[a] *Lutherani Meldenſes.* [b] *Quatuor primi apud Gallos noſtri temporis hæretici.*

cobus Faber, Arnoldus & Gerardus Ruſi, Picardi, homines facundi admodum, & in bonarũ litterarũ ac linguarum ſtudiis, quæ Lutetiæ profeſſi fuerant, bene verſati. Et horum quidem manibus prima hæreſeos ſemina in Galliis jacta, paullatim adoleverunt, nimiæ facilitatis Epiſcopo ad conatus eorum connivente. Neque enim quis ſolus ſibi errat, ut ait Sapiens; ſed alios quoque in devia mittit: ac fere fit, ut ſtulti ſtultitiam ſuam & deliria aliis, quibus cum ſunt, tamquam ſcabiem affricent.

(a) II. Hi ergo Meldas profecti, ſub Catholico habitu ſemi Lutheranorum (ſic enim erant) perſonam occultantes, mox in civium familiaritatem ſeſe inſinuarunt, priſcæ interim majorum pietati, à qua plane diſceſſiſſe videri non volebant, novum aliquod dogma aſpergentes, ac præcipue D. Virgini Deiparæ & ſanctis cœlitibus exhibitum hactenus honorem, quaſi is Deo ſoli deberetur, calumniantes: qua arte olim quoque Arriani uſi ſunt, Deitatem filio, quod illa ſoli Patri competeret, detrahentes; interim vero modo hunc modo illum Fidei articulum partim cuniculis partim aperto Marte, per S. ſcripturam male detortam, impugnantes & convellentes. Et facile quidem illis fuit, ut eſt gens hominum novitatis avida, eorum animos qui aures ipſis præbebant, novis dogmatis imbuere, quum plerique indocti eſſent & ſimplices, manuariis artibus vitam ſuſtentantes, ſartores, ſutores, textores, & id genus. Vbi vero diutius ſe latere non poſſe animadverterunt (jam enim ubique fama de hæreſi Meldis gliſcente percrebuerat) mature collectis velis antequam tempeſtas ingrueret, naviculam in tutum aliquem portum ſubducendam ſibi ſtatuerunt; Epiſcopo non minus benigne tutum illis exitum quam ingreſſum antea procurante, & illis vel ſolo Martyrii nomine alas ad fugam addente. Epiſcopus præventus & hæreſeos accuſatus, ad primam ſtatim correptionem, ignorantiam ſuam faſſus eſt, ac tandem ad ſaniorem mentem rediens, errorem agnovit, ac reſipuit, & ad extremum uſque ſpiritum deinceps in Catholica Eccleſia perſeveravit; ut & unus ex quatuor illis, Arnoldus Rufus. (b) Hinc Bezæ illud, dicentis in ſuis Iconibus, Briſſonetum præ aliis hanc laudem aſſequutum, quod primus Evangelium in Galliis plantaverit, qua tamen ſeipſum deinde privârit, ab iis quibus nimium tribuebat, ita faſcinatus, ut veritatem abnegarit & condemnarit. (c) Farellus, relicta Gallia, in Helvetiam abiit, Zvinglium de dubiis quibusdam, quæ animo conceperat, conſulturus. Inde Genevam profectus, eius quæ non multo poſt ibi facta eſt, mutationis auctor fuit, ut ſuo loco dicetur. (d) Faber in Aquitaniam profugiens Neraci latibulum ſibi quæſivit, ſub Henrici Albretani, Navarræ regis, qui Franciſci ſororem Margaritam in matrimonio habebat, favore & patrocinio deliteſcens, & neſcio quam novæ religonis formam commentus, quam ita amplectebatur, ut tamen à veteris Eccleſiæ corpore ſegregatus videri nollet: tanto faciliorem aditum apud reges jam dictos reperiens, quod uterque, & rex & regina, jam ante guſtu aliquo Proteſtantium religionis eſſent imbuti. (e) Gerardus Rufus, quem Rouſſelium Galli appellant, in Germaniam abiit, ut magnum hominem, qui fama ſui & ſtupore totum orbem impleverat, oculis videret. Vt vero tres iſti diverſas ſemitas ingreſſi ſunt, ita iidem diverſas quoque religionum formas, ſuo ſibi quiſque modulo, exſtruxerunt. Faber cognomento Stapulenſis (vicus eſt ignobilis, unde homo iſte obſcuro loco natus, prodiit) ſub Navarræi regis patrocinio diu vixit; & quamvis Catholicũ ſe ferret, eorũ tamen animis quibuſcum converſabatur, multos de fide ſcrupulos injiciebat, & novas opiniones inſtillabat. Memini me in templo Neracenſi Epitaphium ipſius legiſſe, his verbis conceptum:

(f) *Corpus humo, mẽtemq; Deo bona cũcta relinquo*
Pauperibus: Faber hæc dum moreretur, ait.

Quamvis autem Rex & regina è Meldenſium illorum fugitivorum ſermonibus, in Catholica religione multo facti eſſent tepidiores, nihil tamen tum in divino cultu eiuſque ritibus mutatum fuit.

(g) IV. Inter hæc dum Franciſcus rex in regno ſuo contra peſtilentem illam Rheni inundationem muniendo ſatagit, Margarita eius ſoror, Navarræ regina, diverſo ſtudio in aggeribus perrumpendis & hæreſeos rivis in regnum deducendis elaborabat, fucata quadam pietatis & publicæ ſalutis ſpecie decepta. quem ſuum errorem ipſa tandem quoque agnovit. Et ut olim Arriani Imperatorem captantes, ut fidem ſibi facerent, in ſororis ipſius gratiam ſeſe inſinuarunt; ſic Lutherani tam clancularii quam notorii, quum Franciſci regis aures ſibi obſtructas animadverterent, ad ſororem eius Navarræ reginam, recurſum habuerunt, miſeris ſibi inimicorũ fraude oppreſſis, auxiliũ tam voce quã

 libell s

(a) *Primi hæreſeos præcones.* (b) *Beza in Iconibus.* (c) *Gulielmus Farellus.* (d) *Iacobus Faber Stapulenſis.* (e) *Gerardus Rufus.* (f) *Mortuus Anno 1532.* (g) *Lutherani feminarum operàuſi, & quarum.*

Digitized by Google

libellis petentes; velut proxenetis aut productricibus ad hoc uſi feminis quibuſdam è gynæceo, jam ante à ſe irretitis. Inter hac præcipuæ fuerunt Stamparum Ducilla, regis gratia florens, nec non dominæ de Cani, & Peiſſeleu, quarum hæc Duciſſæ erat ſoror: à quibus deinde aliæ atque aliæ in eandem naſſam fuere pertractæ. Nec ſane multo ſanguine hæc victoria conſtitit: pleriſque Eccleſiaſticarum legum, earum præſertim quæ de peccatorum exomologeſi facienda latæ ſunt, pertæſis, ac manus ultro tendentibus. Meminerat ſerpens ille aſtutiſſimus, quam feliciter hoc telo in terreſtri illo paradiſo contra primum noſtrum omnium patrem uſus eſſet, eoque miſerum unà cum toto humano genere, uno ictu proſtraviſſet: itemque quantum numerum filiorum Dei, muliebribus technis per Balaamum pſeudoprophetam ſubvertiſſet. Nec ignorabat, hac una machina pluſquam ceteris omnibus viros quoſdam, expugnari ac vinci poſſe: atque ideo tam prioribus quam poſterioribus his ſæculis ea plerumque uſus eſt Proprium enim feminarum eſſe S. Hieronymus dicit, ut decipiantur, & deceptæ, alios decipiant. Quod ſi prima femina diaboli partibus ſe non ad adjunxiſſet, nulla illi ſpes de patre noſtro Adamo expugnando fuiſſet. Tertullianus de prima noſtra matre Eva loquens, eam, ait, portam fuiſſe diaboli, utquæ prima ad fructum interdictum manus extenderit, & prima à Deo defecerit, & Dei in homine imaginem quam diabolus aggredi auſus non fuerat, momento temporis obliterarit, Apud Origenem Lucifer ille gloriatur, ad viros expugnandos nullis ſe armis quam priſtinis illis, nempe muliebribus technis uti. S. Chryſoſtomus vero ait, diabolum, extincta omni Iobi familia, ſolam uxorem voluiſſe manere ſuperſtitem, ut per eam invictæ illum pietatis & patientiæ militem, qui in ſterquilinio ſedens, & & teſta ulcerum ſaniem detergens, multo majorem quam aureæ aliorum ſtatuæ, claritatem ac ſplendorem de ſe fundit, oppugnaret. Et ſane Evam tum ille alteram repererat, ſed non veterem illum Adamum. Eaſdem machinas deinceps magiſtri illius diſcipuli ut plurimum adhibuerunt. Simon Magus, primogenitus Sathanæ (ut à S. Ignatio appellatur) ad propagandam ſuam hæreſin, Helenæ cujuſdam opera uſus eſt; Apelles, Philumenæ, Tertullianus teſtatur. Marcion vero per feminam aditum ſibi Romæ patefecit. Montanus Priſcillam & Maximillam quaſi cooperarias habuit. Paulus Samoſatenus ſub Zenobiæ alis latuit. Arriani inprimis adjunctis ad ſuas partes Imperatorum uxoribus, acerrime ſæpe Catholicos oppugnarunt. Eorum dux Arrius per Conſtantiam magni illius Imperatoris Conſtantini conjugem effecit ut ab exſilio revocaretur. Priſcillianus feminis ad ſe miro verborum lenocinio alliciendis ante omnia ſtudebat. Nicolaus eadem arte integros feminarum greges ſibi adjunxit: quibus mox juvenes nō minori numero ſeſe adjunxerunt. Cur vero hæretici feminas præcipue captent, S. Chryſoſtomus hanc rationem reddit, quod illis ſexus virto & temeris & nimis credulis, facile error etiam quicumq; perſuaderi poſſit. Sed ad viduas iidē potiſſimū ſeſe applicare ſolent, quod maritatæ non tam facile circumvenire poſſint, ut quæ viros ſuos in conſilium adhibere ſolent, nec de bonis, quæ in maritorum ſunt poteſtate, quidquam fere cōmunicare poſſunt. Ergo vnde certior victoriæ ac lucri ſpes ſe oſtēdit, aut juvētuti, aut feminino ſexui inſidiantur. Hunc hæreticorum morē eſſe idē Tertullianus ait, ut quibus nullæ alias vires ſint quam quas ex aliorū infirmitate ſumunt: eoq; non facile alios aggredi quam ætatem illam improvidā, & ſexum imbecillem. Nec mulieribus tantum, ſed & aliis per mulieres diabolus retia ſua tendit. Illas ubi ceperit, eis deinde tamquam decipulis ad alios capiendos utitur. Habet omnino ſexus ille molle quid, ſed occulta magis vi quam aperta violentum, quo virorum animi ita domantur ac ſubjugantur, ut etiam quum poſſunt, jugum hoc excutere nolint. Non ſine cauſſa neſcio quis, feminas vel margaritis precioſiores, vel aſpidibus magis venenatas eſſe dixit. In bellis quidem ob religionem geſtis mulierum fuſi & colus plus mali neverunt ac texuerunt, quam præpilatæ virorum haſtæ & gladii acutiſſimi damni dederunt.

III. Navarræ regina, bona, ſed nimiæ facilitatis Principiſſa, poſtquā ſemel hæreticis aures præbere cœpit, libros eorumdē per gynæceum ſibi oblatos, non modo non repudiavit, ſed cupide etiā recepit, ac legit; dato etiā Sylvanectenſi Epiſcopo, qui regia a ſacris erat Confeſſionibus, negocio, ut conſuetas Precationū Eccleſiæ formulas è Latino in vulgarē ſermonem cōverteret, multiſq; cum ea habitis ſermonibus, quibus ut de nova religione melius ſentiret, homini perſuaderi poſſe ſperabat. Domus ipſius omnibus ob religionē proſcriptis ac profugis inſtar aſyli erat. Illud ſane utriuſq; patris hiſtoriographi teſtātur, huic uni feminæ, nihil mali cogitātī, Lutheranos in Gallia ſalutē ſuā debere; & per hanc unam ſteuiſſe quominus Reformatæ, ut poſtea dici

dici voluit, eccleſiæ ſeges in ipſa herba & primis quaſi incunabulis fuerit exſtincta. Præterquam enim quod precibus eorum & verbis ſpecioſis initio & ad miſericordiam compoſitis, nequaquam vero tantæ quantam poſtea vidimus, confidentiæ plenis aures lubenter accōmodabat; etiam ſuis ipſa ſumtibus quum in Gallia tum in Germania complures in ſcholis & Academiis alebat, adeoq; omnibus qui religionis cauſa periclitabantur, benigniſſimā patronam ſe præſtabat, iis præſertim qui Argentorati & Genevæ deliteſcebant. Conſtat certe eodem una vice quatuor aureorum millia inter doctos diſtribuenda ab ipſa miſſa eſſe. Quod quidem omne regiæ ipſius magnificentiæ ac liberalitati adſcribendum eſt, uti vitæ exitu reſtatum fecit. In ſecretioribus Curiæ noſtræ tabulis ſcriptum invenio, eam abſente marito, qui provinciam pro rege adminiſtrabat, Senatum ingreſſam, magno ſtudio pro Andrea quodam Melāchthone captivo & hæreſeos accuſato interceſſiſſe, id Philippum Melanchthonem Saxoniæ Ducis Conſiliarium, per litteras à ſe flagitaſſe dicēs. Andreas hic ad litterarū in ſcholis profeſſionem è Germania evocatus, in oppido Tonnino Aginnatium novam cognati ſui doctrinam, Auguſtanæ Confeſſioni conformē, diſſeminarat, quæ quidem brevi tempore ita ſuccrevit & adolevit, ut hactenus nullo modo potuerit exſtirpari. Vt paucis dicā, bona hæc regina toto illo decennio nihil magis curæ habuit, quam ut eos quos rex ob perverſa dogmata Iuſtitiæ tradere conſtituerat, liberaret, & ceteros quicumque poſſet ratione juvaret. Quam ob cauſſam ſæpius regem adiit, multoſq; cum ipſo ſermones habuit, id præcipue agens, ut commiſeratione quadam erga Lutheranos animum leniter ac mitigaret, velut ſuccidanea ad idem Stamparum Duciſſæ opera abutens.

Gerardum Rufum è Germania reverſum eadem regina non modo benigne excepit verum etiam familiarium ſuorum numero adſcripſit, eius de religione ſermonibus vehementer delectata. Ex hujus conſilio Bibliorum, quæ tum nuper in Gallicā linguam converſa, & craſſis characteribus impreſſa erant, lectioni totam ſe dedit, & quidem ita, ut pleraſq; Novi Taſtamenti hiſtorias ſcenicis rhythmis illigatas, evocatis ex Italia præſtantiſſimis Comœdis & hiſtrionibus, coram marito repræſentari curaret. Vt vero hominū illud genus id ſibi præcipue negocii datum exiſtimant, ut quæ dicunt quæque faciant dominis unice placeant: ſic hiſtriones illi, perſpectis reginæ ſenſibus, in omni fere loco Eccleſiaſticum ordinem falſo aliquo dicto aut convicio inceſſabant. Nulla Comœdia peragebatur, in qua non Monachus aliquis aut Eccleſiaſtici ordinis homo introduceretur, qui pro mimo eſſet: adeo ut nulla oblectatio capi poſſe videretur, quin Deus ejuſque miniſtri offenderentur. At riſus hic poſtea in fletum fuit converſus. Rex non minus facilis quā Regina, has Tragicocomœdias non lubens tantum ſpectavit, verum etiam Conciones hæreticorum, quas Exhortationes vocant, in conclavi ſuo haberi paſſus eſt, verba faciente eo quem diximus Ruſo, aut interdum excucullato Tarbenſi monacho, cui Soloni nomen, & acrior quam illi dicendi vis erat. In his pleno ore tam cōtra Papam quam univerſum ſacerdotum ordinem convicia profundebantur, tanta cum licentia, ut plerumq; ipſos etiam auditores ſuppuderet. O ſerenum & quantivis pretii monachum! qui antequam moreretur, quintam duxerat uxorem. In ritibus quos uſurpabant, ſpeciem aliquam licet exiguam pietatis & devotionis præ ſe ferebant; interim vero nulla re magis quam vero & genuino S. ſcripturæ intellectu gloriabantur. Foxius vero & Grammontanus Cardinales, ægre ferentes regem à majorum inſtituto deflectere, ac Catholicis ritibus ac ſacris tantum velut dicis cauſſa ac perfunctorie intereſſe, ex aula diſceſſerunt. Vt vero ante a ludis & Comœdiis ad Exhortationes; ſic poſtea ab his ad Manducationē (ſic enim tum Cœnam ſuam appellabant) eſt deſcenſum, quæ in loco quodam ſecreto officinæ monetariæ, quæ Podii eſt erat apparata. Franciſcus Rex cum Podii fierent edoctus, ſimulq; a Sorbona, quæ libellum nuper ſub reginæ nomine, & titulo *Speculi animæ* peccatricis, æditum damnaverat, monitus, vehementi concepta indignatione, ſororem ad ſe accerſivit. Venit illa, unà cum Burio Aquitanæ Præſide, Rufum illum ſecum ducens; & obſtructas veritati aures animumq; pervicacem afferens. Venientem rex, licet tenerrime eam amaret, ac delicias ſuas appellare ſoleret, acriter corripuit; ſed illa ira reſpondit ut Catholicam ſe eſſe ſimularet. In omni vero ſermone neſcio quam novam Miſſæ formam, ſeptem punctis conſtantem, inculcavit: quin etiam eidem perſuaſit, ut Rufi & duorum aliorum apoſtatarum Conradi & Bertholdi ſermones audire non ſit dedignatus. Sed vix illi os aperuerant, quum ſtatim ex ipſo halitu peſtilens quod in animis ipſorum latebat, ulcus fuit deprehēſū: Ex his ob hæreſin in vincula conjectus Bertholdus, revocato errore, ad Eccleſiæ gremiū ſe recepit, & in eo ad finē uſq; vitæ cōſtanter

Digitized by Google

ter permanſit, ſicque animæ & corporis libertati ſimul conſuluit. Conradus vero, abjecto religioſo habitu, & aſſumta juvencula comite, in Helvetiam profugit; ac tandem Genevam profectus, & ut animæ, ita corporis quoque oculis orbatus, in magnis miſeriis vitã exegit. (*a*) Rufus itidẽ comprehenſus ſed reginæ interceſſione mox liberatus, Neracum ſe abdidit; eiuſdem favore Abbas Cleriacenſis, mox etiam Oloronenſis factus Epiſcopus. Sic quidem miſeræ oves lupi cuſtodiæ erant commiſſæ, tam habitu quam ceteris rebus Catholicæ Romanæ Eccleſiæ filium ſe ſimulantis. Etſi vero Calvinus Rufum hunc tamquam unum ex Anteceſſoribus ſuis, à quibus doctrinam ſuam hauſerit, laudet; ipſe tamen tam voce quam ſcriptis ſæpe ſæpius proteſtatus eſt, ſe nec Zuinglianum nec Lutheriſtam eſſe, ſed Ruſiſtam Hoc certe elogium in Eccleſiaſtica illa hiſtoria ei tribuitur, quod aliquantum quidem profuerit, numquam tamen roformatis eccleſiis plane ſe conſociarit. Vidi apud hominem quendam doctiſſimum, Aquitaniæ noſtræ civem, ſcripta quædam Rufi de S. Euchariſtia, in quibus neſcio quod corpus Chriſti ſpirituale & glotificatum, & carnis & oſſium expers, ſibi imaginatur: quem errorem is de quo dixi homo ita imbiberat, ut nulla ratione ex animo eius evelli poſſet. Et in hanc quidem ſententiam differentem ipſum non ſemel audivi: quam eandem libellus quidam ipſius ſuper eadem materia ſcriptus, ſed nondum impreſſus, præferebat. In moribus ſane ac vita nihil erat quod magnopere reprehenderes, niſi falſa doctrina cetera omnia corrupiſſet ac dehoneſtaſſet. Nam & in numero ſuo obeundo ita erat aſſiduus, ut ſæpe uno die ter concionaretur: multum eius virtutes illuſtrante Laſcarnienſis Epiſcopi ignavia, qui nobiliſſima Albretanorum ortus familia, voluptates unice ſectabatur, ac reginæ gratiam in omnibus aucupari ſtudebat. Quid boni putas miſer hic populus talibus paſtoribus commendatus ſpetare poterat? Quid aliud, inquam, quam ut hæreticis ac lupo infernali præda tandem fieret?

(*b*) Contra Rufum hunc inprimis Calvinus librum *Adverſus Nicodemitas* ſcripſit: Beza vero quod Navarræ regina tandem ab ipſis defecerit, huic præcipuæ imputandum cenſet, ut quià Catholicæ Eccleſiæ dogmatis & ceremoniis non ita longe abiret. Miſſam celebrans, communionem cum aliqua populi parte ſumebat: prius vero, altari tergum obvertens, ſermonem ad populum de Sacramenti illius myſterio habebat. Hic primus contra Eccleſiæ omniumq; tot ſæculorum conſenſu confirmatorum Conciliorum auctoritatem Catholico indutus habitu, communicantibus Euchariſtiam ſub utraque ſpecie publice porrexit. Ut vero ſimplicem populum ad ſe attraheret, vulgari ſermone in orationibus plerumque utebatur. Vicarium habebat Benedictini ordinis Monachum Aimericum nomine, ſibi plane geminum, qui etſi religioſum habitum geſtaret, nihil minus tamen quam Catholicam religionem prædicabat. Idem Rufo mortuo, abjecto cucullo, ductaque vxore apud Cleriacenſes novi Evangelii Miniſter factus, infortunatam vitam duxit, quod, ut ipſe dicere ſolebat moroſam vetulam arripuiſſet.

(*c*) Porro quia Rufus ille ſingularis alicujus ſanctitatis ſpeciem in moribus & vita externa præ ſe ferebat, ut qui loco canum & vertagorum pauperum catervam, & pro equis ac ſatellitio, multos pueros & deſtinatos litterarum ſtudiis aleret; facile fiebat ut multorum animis unà cum novæ religionis deſiderio, (in qua tamen ipſe adhuc animi dubius fluctuabat) antiquæ odium paullatim inſtillaret, O miſeros, qui à regia via umquam ad incognitas ſemitas deflexerunt! Quod ſi cuique religionem ſuo pede & modolo fabricari liceat, Deum immortalem, quæ inde confuſio naſcetur? Id ſi Rufo licet, cur non & Calvino? Si Calvino, quo minus Serveto? Sic fiet, ut quot capita, tot novarum religionum architecti ac diverſarum ſectarum auctores futuri ſint. Ecquis vero tandem in tanta humanarum opinionum varietate & inconſtantia errandi finis eſt futurus? Quæ enim umquam tam perverſa ac tam monſtroſa fuit opinio, quæ non colore aliquo pingi potuerit quæque non ſuos invenerit aſtipulatores? eos præſertim qui vel levitate vel ambitione quadã ab Eccleſia jã diſceſſerunt. Nullum certe dogma tam abſurdum eſt, quod non aliqua S. Scripturæ auctoritate probari quodammodo & palliari poſſit, ſi cuique eam ſuo ſibi ſenſu interpretari, & ad quod vult accommodare liceat. Rufus certe neſciet ex eorum fuit numero, qui novam conſtituere eccleſiam ſatagunt, ſed pendentes animi, quam viam inſiſtere, aut quibus modis id efficere debeant, ignorant. Memini ſenem quendam Cleriacenſem mihi narraſſe, idque in honorem, uti putabat, prædicti Abbatis, quum in lectulo morti proximus jaceret, ex longo animi deli-

(a) *Rufus Abbas Cleriacenſis, deinde Olorona fit Epiſcopus.* (b) *Rufus à Calvino impugnatur.* (c) *Rufus ſpecioſam agit vitam.*

deliquio, ad ſe reverſum circumſtantibus, è quorum numero & iſte ſenex erat, dixiſſe, à diabolo ſibi exprobratum, quod tam longo tempore miſſificando, multiplicem idololatriam commiſiſſet. Cui ego, Atrox ſane, inquam, hoc eſt peccatum, contra diaboli ſcilicet decalogũ, & digna tali auctore exprobratio ſive objectio: qua Lutherum idem etiam exagitavit, ut libro primo oſtendimus. Porro in oppido hoc Cleriacenſi generali quadam conjuratione primũ omnia altaria everſa, ſtatuæ confractæ, ac tota religionis facies mutata fuit, neque ad hoc uſque tempus ibi Catholica Eccleſia potuit reſtaurari. Vah! quam difficile eſt religionis quam ſemel cum nutricis lacte quis imbibit, oblivisci! Quod ſi quis tẽporalis alicujus commodi reſpectu religionẽ mutet, idem tamen ad vomitum facile redibit, & in priſtinos errores relabetur. Et quemadmodum natura difficillime vinci poteſt, ut quæ etiã furcis, ut Poeta inquit, expulſa, tamẽ uſq; recurrit: ſic tã veræ quã falſæ religionis, in qua quis educatus eſt, opiniones vix ac ne vix quidem, niſi ſingulari interveniente Dei gratia, ex hominũ animis evelli queunt. Tãti eſt à teneris aſſueſcere. Hinc D. Auguſtinus, Valde difficile eſſe ait, id cui quis aſſuevit, relinquere, ac voluntatem tanto acrius obniti quanto magis longa conſuetudine ſit indurata. Et hactenus quidem fontem tibi monſtravi earum miſeriarum quæ primo Aquitaniam, ac deinde univerſam Galliam inundarunt. Et ut illa prima Novitates iſtas ac religionis mutationem accepit; ſic, quantum ex humano judicari poteſt ingenio, poſtrema ad Catholicæ Eccleſiæ gremium videtur reverſura.

QVOMODO HÆRETICI FRANCISCVM Regem ſeducere conati ſint; & quomodo Navarræ Regina Catholicæ Eccleſiæ fuerit reconciliata.

Caput Tertium.

ARGUMENTUM.

I. *Regis Franciſci animus ab hæreticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.*

II. *Gulielmus Bellajas Langæus ab eodem in Germaniam mittitur: & Miſſæ quædam forma ſeptem punctis ſive articulis comprehenſa proponitur.*

III. *Rex Philippum Melanchthonem ſub fide publica in Galliam evocare ſtatuit.*

IV. *Sed ſapienti Turnonii Cardinalis conſilio ſententiam mutat.*

V. *Navarra regina ad Catholicam Eccleſiam redit.*

VI. *Regis ad Melanchthonem Epiſtola, cum hujus ad illum reſponſio.*

I. DVm importunis feminarum illarum precibus, dum variis de religione ſermonibus ac diſputationibus, atq; etiam quorundam imprimis Melanchthonis (qui eodem tempore libellum emiſerat de utriuſque religionis concordia) & aliorum litteris animus Regis fatigatur; Lutherani id præcipue operam dabant, ut quoſdam Eccleſiaſtici ordinis tam Monachos quam Parochiarum Paſtores, ad ſuas partes traducerent, & non tantum ad exagitanda Eccleſiaſticorum vitia, verum etiam ad carpendos, ut videri volebant, in Eccleſia graſſantes abuſus inflammarent. Nec mora prodeunt mox vænales homines, è ſuggeſtu tam in perſonas Eccleſiaſticorum quam univerſum Eccleſiæ ſtatum varia deblaterantes. Quorum ſermonibus ad Regẽ delatis, rex ipſe audire eos decrevit. Ut vero olim Gallus D. Petrum Apoſtolum, cantu ſuo erroris admonitũ ab interitu retraxit; ſic alius quidã Gallus optimum noſtrum Regem pæne in extremam perniciem traxiſſet. Erat vero Gallus hic ad D. Euſtachii Luteriæ Paſtor, qui parũ abfuit, ut diximus, quin gallicinio ſuo non è ſomno homines excitaret ſed in exitiabilem atq; æternum ſomnum dederit. Quamquã enim Lutheri ſchiſma nequaquã probaret, ut quo Eccleſiæ rupta erat unitas, in ſermonibus tamẽ, quos præſente Rege, ac præſertim de Sacramento altaris, habebat, multa valde imprudẽter inculcabat, adeo ut aliquãdo diceret, ſpeciebus illis nequaquam adhæreſcendum, ſed fidei alis ad cœlos evolandũ eſſe, illud ſubinde repetẽs: *Surſum corda, ſurſum corda:* & ad eũ ſenſũ D. Pauli Apoſtoli verba allegans, quibus ea quæ ſupra ſunt in cœlis, non ea quæ infra ſunt in terra, quærere nos jubet, poſtquã Ieſus Chriſtus à mortuis reſuſcitatus, ad dexteram Dei patris cõſedit. Hæc ille verba ad nauſeam uſq; inculcabat: quaſi tanti ſacramẽti nulla habẽda eſſet ratio vel conſideratio, ſed cor tantum elevandum, nec Chriſtus alibi quã ad dexterã Dei patris quærẽdus eſſet. Quid multis? Bellai Cardinalis opera effectum fuit, ut Gallus hic in ſecretiorẽ locũ vocatus, explicata ſua de Sacramento Altaris ſententia regi ſcrupulos non leves injecerit. Idem de aliis quoque Fidei articulis regi quum varie reſpondiſſet, ad Inquiſitorem miſſus eſt; à quo examinatus & damnatus, mox tamen juſſu Regis liberatus fuit, ea conditione, ſi aſſertiones ſuas S. ſcripturæ teſtimoniis probare poſſet. Interea vero Lotharingus & Turnonius Cardinales Galli hujus cantu excitati, veriti ne

braret: ſic tamen ut populus quoque S. Euchariſtiæ communicaret. Secundò, ut nulla hoſtiæ fieret elevatio. Tertiò, eadem quoque non adoraretur. Quartò, ut Euchariſtia tam à populo quam à ſacerdote ſub utraque ſpecie ſumeretur. Quintò, ne in hoc ſacrificio D. Virginis Deiparæ aut aliorum Sanctorũ fieret commemoratio. Sextò, ut ad communionem panis vulgaris maſſa, uti apud Græcos, adhiberetur, quam ſacerdos in altari frangeret, ac poſt ſumtam ſibi particulam, reliquam populo ſive communicantibus diſtribueret. Septimò, ne ſacerdotes cœlibatus legi adſtrigerentur. Ecce tibi formam Miſſæ ſeptipunctalis, de qua tum multi varie diſſerebant, unoquoque ad ſui pedis, vel ut melius dicam, ſui cerebri & judicii modulum eam aptante. Duabus vero rebus Miſſa hæc à Lutherana differebat: quod hæc vulgari lingua peragatur, & hoſtiæ, ut apud Catholicos adhibeantur.

III. Navarræ regina interim, pietatis opinione decepta, Regem urgere non ceſſabat ut ſub fide publica Lutheranos in Galliam evocaret. Inter alia quum die quodam privatim cum Rege tam de vitæ quam doctrinæ Proteſtantium ſimplicitate colloqueretur, tandem ad Philippi Melanchthonis mentionem ſermonem deflexit, in quo præter vitæ integritatem ac doctrinæ præſtantiam, animi lenitatem ac pacis ſtudium inprimis commendabat, à furioſo illo tam Lutheri quam Zuinglii impetu valde alienum. Addens, non vanam ſpem eſſe, ſi cum Sorbonæ Theologis committeretur, ignem qui univerſale Chriſtiano orbi incendium jam minetur, diſſidium religionis exſtinctum iri; ac brevi futurum, ut ſopitis omnibus contentionibus, omnium animi & judicia in eandem doctrinam conſpirent. Rex ſororis & aliorum præcibus victus, quum ultro quoque Melanchthonis videndi atq; alloquendi deſiderio teneretur, miſſo ſalvi conductus diplomate, hominem ad ſe venire juſſit. Eius rei fama divulgata, Lutherani jam ante victoriam epinicion canebant. Bellus ille noſtrâs Poeta, qui in quodam ſuo poemate feſtivo ſaltu à gallo ad aſinum tranſilit, quique tum aulam hiſtrionicis ſuis nugis oblectabat, poſtea vero Davidis Pſalterium in rythmos redegit, ut ſuam quoque ſymbolam conferret, ita cecinit.

Ie ne dis pas que Melanchthon
Ne declare au Roy ſon advis:
Mais de diſputer vis à vis,
Nos maiſtres n' y veulent entendre.

Id eſt:

Non equidem id jubeam, Regi ne forte Melanchthon
Suam explicet ſententiam:
At conferre pedem pede, verbaque reddere verbis,
Noſtri magiſtri ecce abnuunt.

IV. Sed periculũ hoc bonus ille Franciæ tutelaris Angelus, & Cardinalis Turnonii, Lugdunenſis Archiepiſcopi, qui muliebres illas technas ſuboluſſecerat; prudentia mature avertit ac diſcuſſit; è quo ille præ ceteris immortalẽ laudẽ ac gloriã eſt cõſequutus. Quum enim captata occaſione, die quodam ad Regẽ veniſſet, librũ eleganter ornatũ manu ferens; ac Rex, ut erat rerum iſtarũ curioſus, Ecquis lepidus ille liber eſſet rogaſſet: Cardinalis, Non lepidus tantũ, inquit, ô Rex, ſed & ſalutaris hic liber eſt, ab uno ex primis veſtræ Franciæ Epiſcopis, Irenæo ſcilicet in Lugdunenſi Eccleſia conſcriptus. Eum quũ paullo ante evoluerem, forte incidi in locum quendam libri Tertii, ubi indicat, quãto ſtudio Apoſtoli eos fugerint ac deteſtati ſint, qui Chriſtianæ doctrinæ ſanitatẽ ac veritatẽ corrumpere nitebantur, adeo ut non modo colloquio eorum, ſed & ædibus ac locis ubi illi eſſent, abſtinuerint. Narrat hic vir ſanctus, audiviſſe ſe è Polycarpo quum S. Ioannes Apoſtolus balneum aliquando eſſet ingreſſus, & ibidẽ Cerinthũ hæreticum vidiſſet ſtatim retrolato pede, exclamaſſe: Fugiamus hinc quamtum poſſumus, ne loc⁹ in quo veritatis hic hoſtis verſatur, nos deglutiat, aut ruina opprimat. Hoc tantus Apoſtolus feciſſe legitur: tu vero ô rex, qui licet potentiſſimus ſis terræ Monarcha, homo tamẽ es erroris periculo expoſitus (errare enim, labi ac decipi propriũ quodammodo eſt hominis) Tu, inquam, Lutheranorum anteſignanum evocaſſe diceris, ut cum eo colloquaris? Neſcis, ô rex, quam pernicioſa ſint ejuſmodi colloquia. Inde ad alia digreſſus, multa in eandem ſententiam non minus prudenter quam libere diſſerebat, ut qui Regi perquam familiaris ac charus eſſet: quibus ſcilicet periculis regnum eſſet objecturus, quã juſtas diffidentiæ cauſſas S. Sedi eſſet præbiturus; quãtopere hoſtiũ ſuorũ quũ Imperatoris, tũ Italiæ Principum res eſſet promoturus: quibus omnibus tantum effecit, ut Rex ſolemni juramento interpoſito promiſerit, ſe in Eccleſiæ obedientia permanſurum, quoad certi quid, à Concilio generali decerneretur. Verendum ſane erat, ſi Melãchthon, homo non minus in diſputãdo acutus quam in dicendo facundus, moribus etiam ſedatũ quid, ac tota vita ſimplicitatem quandam atque integritatem præ ſe ferens, cũ Rege fuiſſet colloquutus, malũ non leve daturũ fuiſſe: ut cujus animus jã ante variis de religionis controverſiis, inprimis

vero,

vero de communione ſub utraque ſpecie, diſputationibus ita erat implicatus, ut de ea populo concedenda in congreſſu Nicenſi præſens cum Clemente Pontifice egerit. Sed quidquid ſit, Lutheranis quidem tum aditus fuit obſtructus. In ejuſmodi quidem hæreticorum colloquiis tamquam ſub cineribus ignis latet. Ac velut animalia vel beſtiolæ quædam ſunt, quarum morſus prius non ſentitur, quã tumor appareat: vel quemadmodũ fungi quidam ſunt, quorum venenum ita lentum eſt, ut pedetentim hominẽ abſumat: ſic hæreſeos virus paulatim in animis eorum quos ſemel afflaverit, magis magiſq; gliſcit. Quæ res tanto periculoſior in Rege eſt, quanto plures ipſius exemplo ad idem faciendũ invitantur: quum veriſſimum ſit quod Poëta dicit:

Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.

Illo vero privilegio Reges & Magnates gaudent, quod omnes ipſorum actiones, quantumcumque etiam malæ & pernicioſæ, probandæ ſint. Tanto vero majus in colloquio illo erat periculum, quod initio nec ad defenſionem nec ad aſſultum ſufficientibus armis multi ex Catholicis noſtris athletis inſtructi eſſent.

Verumenimvero ne tam præclaræ feminæ ac tanto rege dignæ ſororis gloriam obſcurare videar; reliqua mihi pertexenda ſunt. Certum quidẽ eſt aliquot ante obitum annis eam errore ſuo agnito, præcipitium in quo ſtare videbatur, declinaſſe, & ad Catholicæ Eccleſiæ gremium reverſam eſſe; proteſtatam prius, non malitia quadam animi, aut ſiniſtra opinione de majorum religione, ſed ſola afflictorum hominum commiſeratione adductam, quæ hactenus à ſe acta eſſent feciſſe. Beza certe ei exprobrat, quod gloriam ſuam multum obſcurarit, decipiẽdam ſe præbens iis qui facilitate ipſius abutebantur. At illa Reformatæ Eccleſiæ Hiſtoria longe ulterius progreditur, dicens: Eam à Deo derelictam, ad primam ſuam idololatriam rediiſſe, ſibiq; exitium attraxiſſe. At ô felix exitium quod ſalutis fuit initium! O laudabilem & ſanctam idololatriã: qua illa jam morti vicina corpus Creatoris ſui recepit, animamq; Deo reddidit inter Crucis, quam in lectulo aſſidue ſecum habebat, amplexus. Sic enim eam mortuam, Franciſcanus quidam Religioſus, Ægidius Calliau nomine, mihi narravit, qui extremã ei unctionẽ impertivit, & animam exhalanti adſtitit. Ex Domina de Riberac, quæ illuſtri Candaliorum familia orta, in ſupedictæ reginæ familia educata fuerat, audiſſe memini, à Calvino eam tam litteris quam internunciis crebro fuiſſe monitam, ut veritatem omni ſtudio propugnaret, illum vero viciſſim ab ipſa rogatum, ut ad ſe venire non gravaretur, quo melius edocta, errorem agnoſceret atque emendaret. Sed ut Mutianus olim de neſcio quo dixit. Conſilium lubenter eum dare, ſed periculum omne averſari, ut tubicen ille in Æſopi fabulis, qui claſſicum quidem canit alioſque ad prœlium excitat, ipſe vero ſtatim de tuto loco ſibi proſpicit: ſic Calvinus ſuos ad martyrii gloriam vehementer accendebat, eamdem vero ipſe remis veliſque fugiebat. Eodem tempore quo Navarræ regina Novatoribus favebat, Ferrariæ quoq; Duciſſa, regio & ipſe Franciæ Regum ſanguine orta, majori eoſdem ſtudio proſequebatur. Mirambellus certe Ferrariæ novam illam religionem hauſit, quam deinde non Santonibus noſtris tantum intulit, ſed & poſteris ſuis quaſi hæreditariam tradidit. Ibidẽ Antonius Pontius, unus ex præcipuis Aquitanicæ Nobilitatis, Catholicæ Eccleſiæ repudium miſit, cum qua tamen nõ multo poſt in gratiam rediit; ac deinceps in mediis illis bellorum civilium incendiis majorum religionem ita propugnavit, ut in patriæ cineribus pæne fuerit ſepultus. Cum hoc ego de Hæreſeos ortu & aliis rebus ſæpe colloquutus ſum, ut qui naturæ quodam inſtinctu litteras valde amaret, & conſiliorum ac factorum etiam ſecretò Franciſco & Henrico regnantibus ſuſceptorum gnarus erat: ſed quia tum de Hiſtoria hac conſcribenda ne cogitabam quidem; multa ex ipſo audita memoriam meam effugerunt; quædam tamen retinui, inter quæ & hoc eſt quod paullo ante de Cardinali Turnonio recitavi.

Doctus quidam & ætate profectus Monachus Dominicanæ familiæ, Benearnenſis patria, Aradſu nomine, exemplum mihi monſtravit Epiſtolæ cujuſdam, quam Melanchthon ad Rufum illum, cujus non uno loco mentionem ſupra fecimus, ſcripſerat, utq; Margaritæ Navarræ reginæ eam legeret, rogarat: quã hoc loco lubens inſeruiſſẽ, niſi ea neſcio quo caſu mihi periiſſet; ut nimirũ lectori oſtẽderem, quibus artibus noſtri temporis hæretici, Arrianorum ac reliquorum qui umquã exſtiterunt exemplo, aures atq; animos Principum incantare, ac ſubdolis ſuis, ſed aliquo pietatis ac ſãctitatis colore tinctis verbis ac rationibus in naſſam ſuam attrahere conati ſint. Ut vero damnum hoc quodammodo reſarciam, & lectoris animo aliqua ex parte ſatisfaciam, tam regis ad Melanchthonem Epiſto-

lam

ſam, quam hujus ad illam reſponſionem velut ſucceturiabo. Regis nomine ſcripta Epiſtola ſic habet.

Jam pridem ex Gulielmo Bellaio Langæo, Cubiculario noſtro, & privati noſtri Conſilii Cõſiliario, ſingulare tuum concordiæ faciendæ, & turbarum ac diſſidiorum in Eccleſia componendorum deſideriũ intellexerã; poſtea vero tam ex litteris ad ipſum ſcriptis, quam ex Barnabæ Vocæi ſermonibus etiam cognovi, lubenter te ad nos venturum, ut cum Doctoribus & Theologis noſtris de reducenda ad unionem Eccleſia, & antiqua Eccleſiaſtica diſciplina ac politia reſtauranda conferres: quã rem ego omni ſtudio ac ſollicitudine complecti ac promovere cupio. Sive igitur venias ut privatus, ſive publico nomine legatus, mihi longe eris gratiſſimus, ac re ipſa me & pacis, & Germaniæ dignitatis perquam ſtudioſum experieris, &c.

Ad hanc Epiſtolam Melanchthon reſpondit:

Quamvis pulcerrimum Franciæ regnum, Rex Chriſtianiſſime ac potentiſſime, multis aliis rebus quibus undique ornatum cernitur, omnia alia regna excellat: inter præcipuas tamen laudes principem locum id obtinet, quod bonarum litterarum ſtudiis præ ceteris floruit, & pro Chriſtianæ religionis defenſione aſſidue excubavit. Unde etiam Chriſtianiſſimorum nomen Reges ipſius merito adepti ſunt: quæ quidem laus maxima & auguſtiſſima eſt omnium quæcumque in hac terra homini tribui poſſunt. Quare Regiæ veſtræ Majeſtati nihil laudabilius eſt ac honorificentius, quam quod etiam hoc tempore de Eccleſia, non violentis remediis, ſed Rege optimo ac Chriſtianiſſimo dignis rationibus, conſervanda laborat: dum in tantis diſſenſionibus tam unius quam alterius partis vehementiam ita reprimere ac moderari ſtudet, ut explicata & repurgata Chriſtiana doctrina, & Jeſu Chriſti gloriæ, & Ordinis Eccleſiaſtici dignitati, & paci publicæ conſulatur. Nihil certe tantam gloriam ac laudem meretur, quam ejuſmodi deſiderium, ejuſque auctores ac ſuaſores; nihil Rege dignius cogitari poteſt. Quapropter Majeſtatem Veſtram rogo atque oro, ut in hanc curam ac cogitationem omnibus viribus incumbere non ceſſet. Quamvis enim publica illa diſſenſio diſſolutis quibuſdam ac pravis Doctoribus aditum in totis quibuſdam patefecerit: multa tamen à bonis viris in apertum producta ſunt, quæ commonſtrari atque in Eccleſia conſervari permagni intereſt. Ac licet petulantia malorum reprimenda ſit: Regiam tamen Veſtram Majeſtatem obſecro, ne quorũdam ſcriptorum acerbitate eò abduci ſe patiatur, ut etiã ea quæ bona ſunt & Eccleſiæ utilia, eliminentur. Ad me quod attinet, numquam immoderatæ eorum opiniones mihi placuerunt, qui pulcerrimum illum & ſanctiſſimum Eccleſiæ ordinem corruperunt ac diſſolverunt, ut quo omnes nihil charius & antiquius habere debent. Et quia ſcio, impenſe te favere omnibus iis qui in eo quo ego litterarum genere verſati ſunt: Deum teſtor, me quamprimum Regiæ veſtræ Majeſtatis aſpexi epiſtolam, omne ſtudium ac diligentiam adhibuiſſe, ut quantocyus mihi ad Majeſtatem Veſtram proficiſcendi eſſet facultas, ut qui nihil magis in votis habeam quam Eccleſiam pro virium mearum tenuitate juvare. In bonam vero ſpem erectus ſum, poſtquam intellexi, Regiam Veſtram Majeſtatem, pro ſingulari ſua prudentia & pietate nihil magis deſiderare, quam ut publicæ utilitati & divinæ gloriæ in omnibus proſpiciatur. Quantis vero difficultatibus impeditus jam tenear, ex Vocæo Majeſtas Veſtra cognoſcet: quæ etſi profectionem meã retardarunt, animũ tamen à priſtino diſſidia Chriſtianæ religionis componendi propoſito ac deſiderio nequaquam dejecerunt; uti Vocæus Regiæ Veſtræ Majeſtati latius declarabit. Quod ſupereſt, Regiæ Veſtræ Majeſtati humilime me commendo, ac promitto, me ad bonorũ ac doctorum hominũ qui in Eccleſia ſunt, judicia, meum ſtudium ſemper accommodaturum. Chriſtus Regiam Veſtram Majeſtatem florentem & incolumem conſervet ac gubernet, ad communem totius orbis ſalutem, & divinæ gloriæ illuſtrationem. Ex Saxonia, V. Calendas Septembris, M D XXXV.

Non multo poſt idem Melanchthon ad eundem Regem libellum quendam miſit, hoc titulo inſcriptum: *Conſilium de moderandis Religionis controverſiis, ad Gallos*: in cujus initio Papæ auctoritatem ac poteſtatem in Eccleſia Monarchicam concedit, quum ob alia, tum hoc potiſſimum reſpectu, ut univerſalis doctrinæ conſenſus inter omnes quæ ſub Eccleſiæ ſunt obedientia, retineatur. Ibidem dicit, magnam illam auctoritatem ac poteſtatem, quam Papa in regna & imperia obtinet, nec ad Eccleſiam, nec ad Evangelium quidquam attinere. Hanc propoſitionem indigniſſime tulit Lutherus, cujus omnia ſtudia eo directa erant, ut Papalem illam majeſtatem, quæ vel ſolo nomine erat terribilis, dejiceret ac proculcaret. Econtra Melanchthon tam doctrinæ moderationem atq; intellectum quam ceremoniarum atq; abuſuum correctionẽ ad Papam

remittebat: iniquum eſſe ducens, ut quod ab unius dependet arbitrio, ad plurium judicia referatur. Quia vero ſciebat Lutherus, quanti Melanchthon paſſim ab omnibus in Germania fieret, conſilium ejus ſive opinionem de moderandis religionis cõtroverſiis vellicare aperte non audebat, quamvis privatim ea de re ſæpe conquereretur. Reliquos concordiæ à Melanchthone propoſitæ articulos omitto, tanto periculoſiores quanto propius à Catholica religione aberant. Nunc ad inſtitutum revertor.

QUOMODO FRANCISCUS I. REX GALLIÆ regnum à periculo & interitu vindicatir.

CAPUT QUINTUM.

ARGUMENTUM.

I. *Lutheranorum machinationes.*
II. *Eorum audacia rex offenditur.*
III. *Regis oratio.*
IV. *Sex Lutherani combuſti.*
V. *Catholica Eccleſia Franciſco I. Galliarum regi, & Carolo V. Imperatori ſalutem ſuam & incolumitatem debet.*
VI. *Franciſcus I. Rex inſigni à Theodoro Beza injuria affectus.*

QUAMQUAM vero Lutherani, ob tot undique objecta impedimenta & obſtructos ferme omni ex parte aditus, iuter ſpem ac metum diu ambigui hærerent; animum tamen nequaquã deſpondentes, quanto acrius premebantur, tanto obnitebantur & ipſi pertinacius, neque ullam plane artem omittebant, qua conatus ſuos promoveri poſſe ſperabant. Verum ecce, dum jam in portu navigare ſibi, ac voti compotes videntur, contrario vento abrepti, pæne naufragium fecerunt. Neque enim eo contẽti quod paſſim per totum regnũ libellos ſuos Latina & Gallica lingua ſcriptos diſſeminaſſent, etiam in ſecretius regis conclave, pueri cujuſdam, qui myropolæ regio, Ferreto nomine, inſerviebat, ad id opera abuſi, compluſculas ſcedulas & chartas intulerunt, immo in ipſo cœnaculo ſparſerunt. Quin eò progreſſa eſt ipſorum inſolentia, perpetua hæreſeos comes, ut cubiculi regii januæ neſcio quæ Edicta affixerint, quibus Regi, niſi novo Evãgelio locum daret, divina ira denunciabatur. Quotidie cernere erat Fontis-bellaquei vel Lupariæ portis, itemq; in cõpitis paſſim & triviis urbis Pariſienſis libellos ejuſmodi, tam ſcriptos quam typis expreſſos, magno numero affixos, adeo ut annus quidam ejus tẽporis nomen inde acceperit, vulgo *L' annee des placarts*, id eſt, Annus libellorum ſive Paſquillorum dictus. In his tota Eccleſia omniſque ejus ordo & politia lacerabatur, in SS. Miſſæ ſacrificium præcipue horrendæ effundebantur blaſphemiæ, hoc tandem addito Epilogo: Omnes Epiſcopos & ſacerdotes eſſe pſeudoprophetas, dãnabiles, ſeductores, apoſtatas, lupos, mercenarios, idololatras, impoſtores, mendaces, proditores, fures, blaſphematores, exſecrabiles, animarũ homicidas, Jeſu Chriſti abnegatores, divini honoris prædones, ipſis diabolis deteriores. Hæc elogia ſunt, quæ in famoſo libello, Novi-caſtri apud Helvetios impreſſo, & à Farello, ut creditur, cõpoſito, ſacro ordini tribuuntur: quæ itidem ſecundo libro hæreticorum Martyrologii inſerta leguntur: dignum ſcil. tali opere frontiſpicium. Hoc imprudenti zelo, ait auctor ejuſdem Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, rẽ & ſpem omnem fuiſſe everſam, Rege penitus alienato, qui jam, ut ipſi dicunt, guſtum aliquem veritatis perceperat, adeo ut & à ſorore Navarræ regina & duobus Langæis fratribus, quorum alter Epiſcopus erat Pariſienſis, perſuaſus, magnum illum Philippum Melanchthonem, ad cognoſcendam plenius cauſſam ad ſe evocarit.

Porro optimus hic & ſapientiſſimus Princeps, tanto in religione ſua conſtantior quanto magis impugnabatur, impudentiſſimorum hominum ſub Reformationis prætextu Eccleſiæ exitium molientium, nec à minis interim abſtinentium, audacia atque inſolentia offenſus, in ejuſmodi libellorũ auctores diligenter inquiri juſſit. Neque enim quidquam ſibi antiquius ac prius habendum exiſtimabat, quam ut laudem illam & honorem quem Pius II. ad Ludovicum XI. ſcribens, Regibus noſtris tribuit, illibatum ad poſteros tranſmitteret; Nimirum Franciæ Regum proprium eſſe, Catholicam religionem & Eccleſiaſtici ordinis dignitatẽ tueri. Quemadmodum vero incendia ſæpe non aqua tãtum, ſed ædificiorum demolitione reſtinguuntur, ut ſcilicet materia & alimentum igni ſubtrahatur; ſic Rex mandavit, quo hæreſi gliſcenti ſtatim obviã iretur, ut ſine ulla tergiverſatione vel exceptione ii qui Eccleſiæ rebellarent, & de Fide Catholica male ſentirent, ſevere coercerentur, atq; inſanabiles è medio tollerẽtur. Hinc rogi exſtructi atq; incenſi, hinc patibula & furcæ, futura Lutheranorũ diverſoria, erecta ſunt: quod quidem unicum contagioſi

bujus

hujus mali averruncandi ac profligandi remedium videtur: Erat tum ſupremi ſenatus Cancellarius Antonius Pratenſis, quo ſuadente, ac rege auctore, varia Edicta contra Novatores illos publicata ſunt. Quia vero rex non ignorabat quam avido novitatis ingenio eſſent Galli, adeo ut malo illi nonniſi divino auxilio occurri poſſe videretur; ipſe vero nihil magis cuperet quam titulum illum à Carolo magno ſibi ac prædeceſſoribus quaſi per manus traditum, ad poſteros illibatum tranſmittere: edixit, ut ſollennis ſupplicatio Lutetiæ haberetur, cui ipſe interfuit, pedibus incedens capite nudo, manibus ardentem cereum geſtans; comitantibus regiis liberis, cognatis ac reliquis Principibus, univerſo Curiæ Pariſienſis Senatu, & exterorum Regum ac Principum Oratoribus, innumera denique promiſcuæ plebis multitudine. Inde in Curiam Epiſcopalem reverſus rex, è loco æditiore primores ad ſe vocatos ſic alloquutus eſt.

Si in verbis quæ ad vos facturus ſum, nullum artificioſæ orationis veſtigium apparebit, minus mirum vobis videri debet: quandoquidem ejus rei de qua vobis dicere conſtitui, nimirum divini honoris ſtudium ac zelus, ita animum meum inflammat, ut quid prius aut poſterius dicam fere neſciã; animadvertens quam graviter Rex ille regum, per quem nos regnamus, & cujus ego in regno ſum vicarius, ad id conſtitutus ut ſanctam ejus voluntatem fieri faciam; videns, inquam, quam graviter Deus paſſim offendatur; & malitiam atque acerbam peſtem eorum conſiderans, qui florentiſſimã, ac tot ſæculis à ſupremo Rege defenſam ac conſervatam Francorum Monarchiam nõ debilitare modo, verum etiam plane evertere conantur. Fateor ſane, etiam antehac ſæpe graviſſima mala in regnum hoc incubuiſſe: conſtat tamen ſuperiores Reges prædeceſſores meos in Chriſtiana & Catholica religione conſtanter ſemper perſeveraſſe, & CHRISTIANISSIMORUM regum titulum illibatum ad poſteros tranſmiſiſſe, quem nos etiam hodieque portamus, & Deo auxiliante, ad finem uſque vitæ portabimus. Ac licet bona hæc noſtra Pariſienſis civitas ſemper antehac præ ceteris velut caput atq; exemplar ac ſpeculũ omnium vere Chriſtianorum fuerit; nuper tamen Novatores quidam exſtiterunt, qui ſalutari doctrina deſtituti, atque errorum tenebris obfuſcati, tam Sanctorum precibus ſuis apud Deum pro nobis intercedẽtium, quã ipſius Jeſu Chriſti, ſine quo nihil bene aut feliciter agere poſſumus, honorem vellicare aggreſſi ſunt. Turpe ergo ſane nobis fuerit, ſi quantum in nobis eſt, deterrimos iſtos homines non confundamus, atq; etiam exſtirpemus. Atq; hanc ob cauſſam ego vos huc evocatos monere ac rogare volui, ut omnes ſiniſtras de religione opiniones, quibus periculũ eſt ne inter vos cõmittamini, ex animo ejiciatis, tũ liberos veſtros, familiares & domeſticos in Catholicæ fidei obedientia contineatis; adeoq; etiam ſi quem contagioſa hac peſte infectũ noveritis, ſive is etiam frater, cognatus aut affinis veſter fuerit, eũ indicare non dubitetis, ne ſilentio veſtro vos ipſos quoq; tanti maleficii reos oſtendatis. Ad me quod attinet, qui Rex veſter ſũ, ſi quod membrorũ meorum deteſtabili illa cõtagione infectum ſcirem, lubenter id abſcindendum vobis præbiturus, imò ſi quem liberorum meorũ iſta ſecta irretitum deprehenderem, ultro eum ipſe ſim ſacrificaturus. Quia vero ſtudium veſtrum & zelum erga Catholicam religionem & Jeſu Chriſti honorem liquido perſpexi, etiam atque etiam vos moneo ac rogo, ut in eo perſiſtatis. Quod ſi feceritis, vobiſcum ego vivam atque agam, ut bonum regem decet, operamque dabo, ut in bona pace ac tranquillitate, tamquam fideles ſubditi ac veri & Catholici Chriſtiani honeſte vitam traducatis.

Hæc fatus illachrymari cœpit: quæ res etiam adſtantibus lachrymas expreſſit, omnibus una voce acclamantibus ac proteſtãtibus, ſe in Catholica religione vivere velle ac mori. Deinde iterum preces ac ſupplicationes in D. Genovefæ templo habitæ ſunt. Et quia rex Juſtitiariis mandaverat, ut in Edicta ſua de religione ſpernentes, ſine ulla conniventia ſevere animadverterent, eodem die ſex Lutherani à Curia rei peracti ac damnati, & ut eorum exemplo reliqui terrerẽtur, igne cremati ſunt: quo facto Lutheranorum animi mirum in modum conſternati ſunt & attoniti, adeo ut multi qui jam iter è Germania in Galliam adornarant, veluti viſo ac calcato ſerpente refugerint; multi econtra è Galliis in Germaniam & Helvetiam ſe receperint, ne Vulcano conſecrarentur. Ab his inſtigati Proteſtãtes Principes apud regem per litteras interceſſerũt, ut cum religionis ſuæ ſociis mitius ageret. Iſta vero ſupplicia ſequenti capite repræſentabo, & bonos illos martyres, ſcil. in theatrum hoc noſtrum producam, ut omnibus conſtet quam vere ac juſte hæretici de iſtorum conſtantia glorientur: cujus ſpecie tamen diabolus multos decepit. Quia vero tum Gallia undiquaque oppugnabatur, rex Langæum fratrum in Germaniam ablegavit, ut Proteſtantium

animos

animos ſeveritate illa quamvis juſta ſuppliciorum exulceratos, demulceret ac reconciliaret, quum interim nihilominus Edicta contra Lutheranos exſequutioni mandarentur. Hac Legatione Langæus id a Proteſtantibus meruit, ut (ſicut Hiſtoria ſæpius à nobis citata loquitur) non tam Dei quam regis voluntati in eo obſequutus eſſe dictus ſit.

V. Ex quo factum eſt, ut quamdiu Franciſcus I. rex vixit, hæreſis tamquam compedibus illigata, nuſquam potuerit progredi, aut ſtabiliri. Tanto enim ſtudio pto Dei honore & tranquillitate Eccleſiæ rex excubabat, ut omnes hæreticorum fraudes facile deprehenderet, eluderet atque elideret. Vix Siſyphi illi ſaxum illud ſuum contra montem provolvere cœperant, quum ſtatim regia manus adfuit, rurſumque illud ad imum uſque dejecit. Nec tamen ceſſabant hæretici, ſed labore velut in orbem redeunte, ut alter ille Siſyphus, qui protrudens.

Saxum, ſudans, nitendo, non proficit hilum,

ſpe omni tandem fruſtratos ſe viderant. Fateamur libere quod fatendum eſt, niſi Chriſtianiſſimi hujus regis tanta cura & ſollicitudo in conſervanda Catholica religione interveniſſet, ardentiſſimum illum Gallorum erga eandem ardorem ac zelum in glaciem abiturum fuiſſe. Et quamvis regis animus, ut ſupra diximus, undique omnibus machinis oppugnaretur, divina tamen providentia firmus atque immotus perſtitit, ejuſque exemplo ceteri etiam, quantumvis novitatis avidi, in officio permanſerunt. Hinc illud quod in ſupra citata Hiſtoria ſcriptum exſtat: *Magnates tum cœpiſſe voluntates ſuas & affectus ad regis voluntatem accommodare, & paullatim in Sacra Scriptura* (id eſt, Novi Evangelii) *lectione tepidiores, tandem etiam omnibus aliis deteriores factos eſſe.* Quod ſi alter horũ Monarcharum, Franciſcus aut Carolus, ſectariorum cauſſam ſuſcepiſſet, ſine dubio hæreſis dimidium veluti Chriſtianitatis orbem inundatura fuerat. At illi velut ob imperii æmulationem ſimultates exercebant; ſic in Catholicæ Eccleſiæ defenſione mutuis ſtudiis conſpirabant; uterque S. Sedis obſervandiſſimi, & acerrimi Lutheranorum hoſtes.

Hinc ille qui virorum doctrina & pietate illuſtrium, id eſt, omnis generis hæreticorum (neque enim aliud nomen reperio, quo miſcellaneam illã diverſarum ſectarum hominum, quorum in libro illo elogia pulcra ſcilicet deſcripta exſtant, colluviem comprehendam) ille, inquam, qui ſuæ farinæ hominum Icones divulgavit, excuſat ſe, quod inter eos regi quoque huic noſtro locum eſſe voluerit, quaſi tali honore, credo, minus digno. Sic enim loquitur: *Ne tu ægre fer, rex potentiſſime (neque enim Chriſtianiſſimi eum nomine dignatur) quod huic quoque libro, quamvis iis tantum quibus tu vivos acerrime adverſatus es, dedicato, tuum nomen inſertum eſt.* Et tu, Chriſtiane lector, ne indignare, quod hic quoq; ejus vides imaginem, qui puræ doctrinæ ſũmus fuit adverſarius. Quæ quidem ille ideo dicit, quod ejus imaginem poſt quinquaginta duorũ Miniſtrorum, diverſarum & inter ſe pugnãtium ſectarum, collocaſſet, atq; ita cum famelicis illis Pædagogis, Monachis inceſtuoſis, ſcholaribus & ſacerdotibus luxurioſis ac diſſolutis, qui inferni thronũ ſtabilire, & divina ac cœleſtia religionis myſteria proculcare conati ſunt, conjunxiſſet: in quo ſane tã glorioſi Principis memoriam ac famam non parum læſit. O picturas illas incompatibiles, hominũ mutorum quidem, nihilo tamen minus inter ſe digladiantiũ! Omnia hic muta ſunt fateor: at in ipſo tamen ſilentio diſſonum quoddam murmur variarũ & pugnantium doctrinarum auditur. An vero non dico tam magnus ac potens, ſed tã pius ac religioſus Princeps inter illos turbarum ac ſeditionũ fomites, inter Clauſtrorum monaſticorum excremẽta, inter ſcholaſticas ac pædagogicas ſordes, inter omnis impietatis inquinamenta collocari debuit? Conjunctio ſane hæc vel miſtura nullam omnino habet proportionem. Conſociatio hæc transfugarum ab Eccleſia cum Rege Chriſtianiſſimo & primogenito Eccleſiæ filio valde diſpar eſt & mõſtroſa. An tu mi homo, tanti regis nomen ac gloriã, etiam præſtantiſſimorum Scriptorum ſtilo majorem ac digniorem, tam exiguo contemti libelli angulo comprehendi poſſe putas? illius forte exemplũ imitatus, qui integrã Homeri Iliada minutiſſimis litteris deſcriptã, nuci incluſit. Nũquid potius, ô magne & invicte Monarcha, locũ Xerxis aut Alexãdri magni dignitati, pompæ & magnificentiæ æqualẽ merebatis; quorum hic Athon montem pro ſtatua ſibi efformari juſſit? Itane hominẽ ſub imperio tuo natum, hæreditario illo Galliæ regibus titulo te defraudare, & tamquam Jeſu Chriſti Adverſarium infamare. Neque tamen rex optimus omni illi ſua vigilantia & cura impedire potuit, quo minus divina contra peccata noſtra exardente indignatione, graviſſimis malis ac miſeriis in regnum hoc aditus fuerit patefactus. Spes quidẽ fuerat, fore ut hæreticorũ cineribus hæreſis ſepeliatur; quæ tamẽ ſubinde repullulavit, divinæ iræ & prænũcia & adminiſtra

niſtra. Sejuncta ſunt longe divina ab humanis cõſilia. Quæ hominibus uno modo deliberata ſunt, Deus alio exſequi ſolet: ac juſtitiæ ſuæ malleo hominũ corda quovis ferro & adamãte duriora prius ferire non ceſſat, quam emollita fuerint, & divinę ſe ſubiecerint voluntati. Vidimus hactenus Hæreſeos in Francia ortum & progreſſum; non multo poſt ejuſdem decrementum, ac tandem quibus ad futurum ſæculum vivere contigerit, præcipitem viſuri ruinam. Interea vero miſerorũ illorum atq; obcæcatorum hominum ſupplicia lectori repræſentemus, eorumq; inter ferrum ac medios ignes, quibus tamquam Sathanæ martyres uſtulandi objecti ſunt, pertinaciam expendamus.

QVOMODO DIABOLVS TAMQVAM DEI Simia, ſuos quoque habeat martyres.

CAPUT SEXTUM.

ARGVMENTVM.

I.| *Quanto inculpatius in ſpeciem vivunt hæretici, tanto magis nocent.*
II. *Hæreſis ex pſeudomartyrum ſuorum pervicacia magna cepit incrementa.*
III. *Hæreticorum ſupplicia Catholicæ Eccleſiæ magis nocuerunt, quam profuerunt.*
IV. *Poteſt hæreticus pro Ieſu Chriſto mortem obire, nec tamen propterea Martyris nomen meretur.*
V. *De vera & ficta conſtantia.*
VI. *Etiam diabolus ſuos habet martyres.*

I. PAntheram ajunt rerum Naturalium ſcriptores tam ſuavem ſpirare odorem, ac pellẽ habere tam pulcra verſicolorum macularũ varietate diſtinctam, ut reliquas feras ad ſeſe alliciat, & illectas devoret: utpote omniũ maxime ferum & ſævum animal, quod & nominis ipſa teſtatur ratio, à πᾶν & θὴρ, id eſt omnimoda feritate derivati. Ejuſdem naturæ & ingenii eſt diabolus, dũ nimirũ hæreticorum feritatem & ſordes ſuaveolenti quadam & grata virtutum ſpecie tegit, eaq; ſimpliciũ animos ad ſe allicit, quos deinde illa infernalis pãthera ferino ſuo rictu deglutit ac devorat. Hinc eſt quod plerunque hæreticos videmus initio miram quandam vitæ ac morum integritatem præ ſe ferre, ut non ſanctificati tantum, verum etiã deificati quodammodo videantur; ſicut ex Adamitarum & Anabaptiſtarum exẽplis hodie quoq; patet. Atqui tanto ab hoc hominum genere majus eſt periculũ, quod ſub perſona hac ſimulata inveteratam ſuam malitiam celant, & ſub vultu nive ac marmore cãdidiore animum ebeno nigriorem ac duriorẽ gerunt. Hinc magnus ille Origenes recte dixit, ab Hæreticis bonæ vitæ majus eſſe periculum, ut qui facilius doctrinam ſuam aliis obtrudant quam ii qui moribus ſunt diſſolutis. Qui enim male vivit, ut idẽ inquit, nõ facile aliis erroneam ſuam doctrinã perſuadebit: at qui bonis eſt moribus, facile eorũ qui aurem ipſi præbent, ſimplicitati imponet, bonæ atque integræ vitæ velo pernicioſam ſuam & hæreticam doctrinam celans. Eoque idem monet Origenes, ut hæreticos probam in ſpeciem vitam agentes inprimis fugiamus, ut quorum mores non tam à Deo quam à diabolo dirigantur: & quorum bona opera velut eſca ſunt, quã diabolus hamo erroris inducit. Idem ante Origenẽ S. dixit Ignatius, monens, Vt eos qui novam adferunt doctrinã, etiamſi homines ſint fide digni, etiamſi frequenter jejunent, etiamſi caſtitatem ſollicite cuſtodiãt, etiamſi miracula faciant, adeoque Prophetico ſpiritu ſint præditi, tanquam lupos ovilis pellibus tectos, fugiamus, atque etiamſi bona ſua pauperibus erogent, etiamſi miracula faciant, montes transferant, & per medios ignes, ad conciliandam opinionibus ſuis fidem, tranſeant, horrori nihilominus atque abominationi habeamus.

Hac vitæ ac morũ, Chriſtianis digna, ſi exteriora ſpectes, ſimplicitate ac modeſtia, primo Lutherani, ac deinde Calviniſtæ multos in Gallia deceperunt: qui quũ credere nõ poſſent, falſam doctrinam vitæ tam ſanctæ atq; innocentis comitẽ eſſe poſſe, nec ſub tam exquiſito Anchiſæ ducis veſtitu tam fœdã eluviẽ latere, majorũ deſerta religione, ad homines ejuſmodi nihil niſi meram ſanctitatẽ ſpirantes, defecerunt. Nihil illis frequentius in ore erat quam Ieſu Chriſti nomen: nullũ aliud juſjurandum quam unum illud *Certe* vel *Ita*, inter eos audiebatur. Iidem omnis luxus, ſuperbiæ, & ceterorum in Mundo, ac præſertim apud Catholicos, ut illi jactabant, frequentiũ vitiorũ hoſtes ſe profitebantur. In feſtis ſolennioribus & epulis loco tibiarũ & choreatum, ſublatis menſis, ex Bibliis aliquid legebatur, aut ſpiritualis quædã cãtio, inprimis Pſalmus aliquis, poſtquã is liber in rhythmos redactus fuit, cantillabatur. Feminæ inprimis ſingularẽ in veſtitu & habitu modeſtiam præ ſe ferebant, ſic ut in publico hve quædã dolentes, aut Mariæ Magdalenæ pœnitentes viderentur, ut Tertul. de ſui ævi mulierib⁹ loquitur. Viri toti mortificati,

Digitized by Google

Spiritus S. œſtro ſive enthuſiaſmo quodã percuſſi videbantur. Quid multis? Ioannis illius Baptiſtæ, in deſerto pœnitentiam prædicantis perſonã præ ſe ferebãt. Quibus ſuper ceteris vigilandi cura demandata erat, ſi quando eis occurrerent, nutu aut oculi nictu quid vellent indicabant. Quin ex ſolis geſtibus ſuos agnoſcebant, ut olim gladiator ille, qui ex ſola elegantia retrocedendi eos qui è ſchola ſua prodiiſſet, à ceteris facile diſtinguebat. In hac externa modeſtia iidem nihil quam humilitatẽ & obedientiã oſtentabant, non crudelitate, ſed patiẽtia, non occidendo, ſed moriendo doctrinam ſuã ſe cõfirmare velle profeſſi: ſic ut veteres illi Chriſtianorum mores, & primitivæ Eccleſiæ innocentia in eis revixiſſe, adeoque cum Reformatione illa aureum ſæculum rediturum videretur.

III. Rogi interea paſſim accenſi viſebantur. Sed quemadmodum ex una parte juſtitiæ ac legũ ſeveritas in officio populum continebat; ſic eorum qui ad ſupplicia ducebantur, & qui vitam citius quam opiniones ſuas eripi ſibi patiebantur, incredibilis pertinacia multos in ſtuporẽ dabat. Quis enim nõ miretur, ſimplices mulierculas ultro tormẽta ſubire, ut fidei ſuæ dent experimentũ, & ad mortẽ ductas, Ieſũ Chriſtũ Salvatorẽ inclamare, ac Pſalmos cantillare? Virgines ad acerbiſſimos ſuppliciorũ cruciatus alacrius quã ad lectũ nuptialẽ properare? Viros terribili conſpectu ſuppliciorũ apparatu, gaudio exſultare, & ſemiuſtulatos ex ardente rogo ipſis ſuppliciorum auctoribus illudere, candentiũ forcipum laniatus indomito animi robore atque alacri vultu ſuſtinere, omnes deniq; acerbiſſimorũ dolorum fluctus inter carnificum manus, tamquã rupem immotam excipere atque elidere, atque ita velut ii qui Sardoam herbam comederunt, ridentes mori? Triſtia ſane illa incredibilis conſtantiæ ſpectacula non ſimpliciorum modo, verum etiam gravium virorum animis non exiguum ſcrupulũ injecerunt: quum credere non poſſent, malam eã cauſam eſſe pro qua illi tam alacriter mortẽ ſubibant. Alii miſeris condolentes, indignatione cõtra perſequutores exardeſcebant: & ſi quando nigricãtes illos palis catenis innexos, ſuppliciorum teſtes, adſpicerent, à lachrymis temperare ſibi non poterant, ipſo corde cũ oculis cõplorante. Inde multos deſiderium cepit eorũ libros legendi, & Fidei fundamenta cognoſcẽdi, à qua ne exquiſitiſſimis quidem cruciatibus avelli eos poſſe videbant: quũque ea in re nullo alio quã proprii ſenſus & judicii ductu uterentur, facile nõnulli in errorẽ abrepti ſunt eas opiniones quæ primæ occurriſſent, mordicus amplexi, ita animo impreſſas ut nullo tormentorũ aut ſuppliciorum metu obliterari poſſent. Quid multis? quanto plures igni addicebantur, tanto plures ex eorundem cineribus renaſci videbantur.

Bonum virum, Dei amantẽ & Catholicæ religionis obſervantiſſimũ ſæpe narrantem audivi, quum puer adhuc neſcio quẽ hominẽ de ſchola, Vindocinũ nomine, Aginni ad fluminis ripã cremari vidiſſet, ſe & multos alios tam triſti atque inuſitato antehac ſpectaculo magnopere fuiſſe attonitos ac confuſos: ut qui perſuadere ſibi nõ poſſent, quin is qui moriens ſolũ Ieſum Chriſtũ in ore habebat, ſolũ Ieſum Chriſtũ invocabat, injuſte ad mortẽ eſſet damnatus. Memini quũ Annas Burgus Pariſienſis Senator Lutetiæ ignis ſupplicio eſſet exſtinctus, totã civitatẽ ejus cõſtantia obſtupuiſſe. Nos quidẽ à ſupplicio reverſi, in Collegiis noſtris tanti hominis morti illachrymati ſumus, ejuſq; jã mortui cauſam diſceptavimus, nõ ſine exſecrationibus in Iudices illos injuſtos (ſic enim nobis perſuaſeramus) à quibus ille juſte erat condẽnatus. Hujus ſane quã ex ipſo rogo habuit, una oratio, plus Catholicæ Eccleſiæ detrimẽti attulit quã centũ Miniſtri afferre potuiſſent. Equidẽ ſic exiſtimo, quã primũ oborta ſit hæreſis, expedire forte Auctorẽ publice ſupplicio affici & è medio tolli, ut alii unius aut paucorũ exẽplo ſapientiores facti, ab ejuſmodi contagione ſibi caveant. Sicut enim viperarũ morſus non niſi earundẽ cineribus ſanari poteſt; ſic quæ Hæreſiarchæ, genimina viperarũ, dant vulnera, nulla re melius quã eorundẽ cineribus curantur. Quãvis enim Ioannis Huſſi publice cõbuſti ſuppliciũ diſcipulorũ animos multo magis accenderit atq; efferarit, quorũ tanta fuit erga magiſtrũ reverentia, ut etiã terram ubi crematus ille fuerat, ſecũ aſportarint, quum cineribus in profluentẽ abjectis, potiri non poſſent. fatendum tamen eſt, Bohemiæ regis ignaviã hæreſi illi præcipuã creſcendi ac multa in regno crudeliter ac nefarie patrandi occaſionẽ dediſſe. Alia ratione optimus noſter rex Philippus Auguſtus quondã uſus eſt, qui Cottereanorũ in Galliis & Flandria Anno M CXXVII. ut Annales noſtri teſtantur, natam hæreſin, ſimul & ſemel radicitus exſtirpavit. Idẽ Albigenſes tam legibus quã armis perſequens, omnes fere ad internecionẽ delevit. Quando malum aliquod invaluit atq; inveteravit, publica illa & triſtia juſtitiæ exẽpla periculoſa admodũ ejus tollendi ſunt remedia, ut quibus incendia ſæpius excitentur quã reſtinguãtur.

Varia

Digitized by Google

Varia illa in diverſis locis Chriſtianæ Reipublicæ ædita ſpectacula materiam ſuppeditarunt duobus illis ſpiſſis voluminibus, Gallica lingua ſub *Martyrologii* nomine Genevæ apud Criſpinū impreſſis; itemq; aliis quibuſdā, uni Latina à Foxo, alteri à Pantaleone Germanica, itemq; alteri ab Adriano quodā Anglica lingua conſcriptis: qui libri omnes mille falſitatibus & impoſturis referti ſunt. Hac materia Hiſtoria iſtorū hominū Eccleſiaſtica tumet, in qua nihil frequentius occurrit quā mors ſive ſuppliciū unius ex obcęcatis illis, qui miſerabili deſperatione in falsā ſalutis ſpē abrepti, vitę ſuę nimis quā prodigi fuerūt, ſic lamētabiliter deſcripta, ut fieri vix poſſit quin legentiū animi cōmiſeratione quadā moveantur. Apud Fevardentiū in Dial de Par. Miniſter quidā ſic loquitur: Equidem negare non poſſum, me in libris iſtis legentē quā conſtanter illi pro Evangelii veritate & divini nominis honore mortē oppetierint, nō poſſe nō eorū virtutē admirari, & ad religionē ſequendā provocari. In his libris cōfuſos cernas omniū feræ ſectarū homines, Wiclephiſtas, Huſſitas, Lutheranos, Zuinglianos, Calviniſtas, Buceranos, & quos non? qui tamen publicis ſcriptis ſe invicē infamant, & mille injuriis ac conviciis proſcindunt, dū alii alios, hæreticos, Antichriſti præcurſores appellāt, ut ſuperius notavi, Ii tamen omnes ſi in ſua hæreſi mortui fuerint, martyrū Ieſu Chriſti albo ſine ulla differentia adſcribūtur. Atqui aliā fuiſſe martyrū in primitiva Eccleſia mentē, Euſebius teſtatur, dicens, ſi quando Marcioniſta aut aliquis alius hæreticus cū eis ad ſuppliciū duceretur, rogatos ab eis lictores, ne ſanguinem ſuum cum illorū ſanguine confundi, aut nomina cum illorum nominibus in idem album referri pateretur. Lutherani certe indigne admodum ferre hodieq; videmus, ſuos eidē Categoriæ ſeu Prædicamento cum ceteris ſectis eſſe adſcriptos. Et Weſtphalus contra Laſcū ſcribens, Galliæ noſtræ martyres, abominabiles diaboli Martyres appellare nō dubitat. Apud Calviniſtas vero nihil intereſt unde martyres iſti, ſive ab Oriente ſive ab Occidēte veniant. Omnes promiſcue Dei vocantur filii, & veri martyres, modo Eccleſiæ Catholicæ repudiū miſerint. Parum refert quid quiſq; credat, modo Romanū deteſtetur Pontificē. Ejuſmodi hominū de perſequutione gloriātiū infelicitatē S. Aug. deplorat; ut qui nō propter veritatem patiantur, ſed à diabolo mendacii patre poſſideantur; & qui quū vivant ut mali, ac moriātur ut ſcelerati, ut martyres tamē honorentur. Cyprianus vero inquit, Etiamſi propter Ieſu Chriſti nomē ejuſmodi homines occiſi fuerint, crimē tamen eorū ac rebellionem purgari non poſſe. Neq; enim qui in Eccleſia non ſit, martyrē appellādum. Et idem Auguſtinus eum qui extra Catholicā eſt Eccleſiam, etiamſi baptiſatus ſit, & propter Ieſu Chriſti nomen occidi ſe patiatur, negat ſalvari poſſe. Quid vero Calviniſtæ noſtri? Ex Wiclepho S. Stephanum protomartyrem faciunt: quem tamē Lutherus cōplures & diabolicas blaſphemias docuiſſe teſtatur. Et Melanchthon VViclephi libros ſe legiſſe inquit, ſed in uno de Cœna Domini articulo multos craſſiſſimos errores deprehendiſſe, ex quibus quo ſpiritu afflatus fuerit, facile appareat. Addit: Eundem quid fides ſit neſciiſſe; & S. Scripturæ dicta inepte confundere atque allegare.

Verum quidem eſt, hæreticos, etiā omniū deterrimos, pro veritatis defenſione cruciatus ac mortē ipſam ſuſtinere poſſe: ut ſi Anabaptiſta quis à Turcis captus, & ut Ieſum Chriſtum natum & crucifixum abneget ſollicitatus, etiam acerbiſſima tormenta & cruciatus ſubire maluerit, pœnā quidem, non tamen martyrium paſſus dicetur. Quia enim cum veritate illa quam confitetur, & pro qua ſanguinem ſuum effundit, falſitates quædā & errores cōmiſti ſunt; pœna illa martyrium dici non poteſt, nec ad ſalutem quidquā prodeſt: ſiquidem ut nulla communicatio eſt lumini cum tenebris, ſic veritas cum mendacio nihil commune habet. Nā & ipſum bonum ex mali admiſtione contagionē trahit: & fœdus odor ſuavē corrumpit: & mendacium quod veri admiſtum habet, deſtruit ac perdit. Quod ſi martyrium quod exſortes Eccleſiæ ob articuli alicujus veritatem ſubeūnt, non modo nullā utilitatē habet, ſed etiā velut prælibatio quædā eſt futurorum in æternum ſuſtinendorum cruciatuum: quid de iis dicemus, qui ut propria cerebri ſui cōmenta defendāt, mortē patiuntur? Nec ſane mirum adeo videri debet, quod pro iis non minus alacriter quā alii pro veritate mortē oppetunt, quum ſua quiſq; commenta, ut Epictetus ait, non minus quā liberos ex ſe natos amet, & ſua cuique nō cupido tantum, ſed & opinio, Deus fiat. Quin etiam ingenii noſtri fetus tanto ardentius quam liberos amamus, quanto anima corpore eſt præſtantior. Idemq; docet Epictetus, facta mortalium quæ vulgo mirari ſolemus, ex alta firmaque perſuaſione mentis, quā prolepſin Stoici vocant, proficiſci: nec aliquid poſſe fingi tam arduum, tam durum aut dirum, quod non intrepide & conſtanter det effectui, ſive vir,

Digitized by Google

ſive femina, ſive puer, cui fuerit mens firmiter perſuaſa, ſic eſſe opus facto.

V. Natura ſatis viriũ habet ad tormenta omnia perferenda. Id quod puerorũ apud Lacedæmonios docent exempla, cruentos flagellorum ictus vultu renidenti aſpernantium. Natura, vel potius firmo animi propoſito inductus Scævola manũ uſtulandã dedit, & oculo quidẽ indignabundo, nullã tamẽ doloris ſignificationẽ dante adipem in flammã deſtillantẽ aſpexit, ut hoc facto æternum ſibi nomen conciliaret. Feminam quandam Italicam legimus, cõjurationis accuſatam, in mediis equulei cruciatibus ſibiipſi linguam demorſam in tyranni faciẽ exſpuiſſe, ne doloribus victa conſcios proderet. Quid Horatius Cocles, pro patria fecit? Annon M. Curtius ultro in terribilem illam voraginẽ ſe præcipitavit? Lucretia illa quam ob cauſam ſibi ipſa gladio pectus transfixit, quam ut caſtitatem ſuam æternæ famæ cõmendaret? Hinc Tertul. Quoſdã, ait, ſolius mundanæ gloriæ ſtudio, ignẽ ſuſtinuiſſe, & in veſtibus ardentibus ſpacium aliquod viæ emẽſos eſſe: alios flagellantibus corpus ac mẽbra immota præbuiſſe; & in arena venatoribus ultro objeciſſe. At ambitioſa hæc eſt & affectata cõſtantia. Quod ſi natura ex ſe tantam vim nõ habeat, ut ejus ſolius ductu atq; impulſu hæretici ſimulato vultu & ficta quadam magnanimitate ultro in ignẽ tamquam in lectum roſis conſtratum ſe injiciant, aut collum laqueo non ſecus ac torqui alicui precioſo induendum præbeant: adeſt mox diabolus, quod naturæ deeſt de ſuo ſupplens, obcæcans miſeros, eorumq; ſenſus ita ſtupefaciens, ut velut extra ſe poſiti videantur. Quum enim nôrit in acerbo illo animæ & corporis divortio, illam, ſi partem aliquam cum impœnitẽtia (quæ verum eſt peccatũ contra Spiritum Sanctum) habeat, ſibi in prædam cedere; omnibus viribus id agit ut miſeros iſtos in peccatis obſtinatos, in incredulitate nimis credulos, & in ipſo exitio ſecuros reddat, dũ eis perſuadet, hãc ipſam mortẽ, vitam ipſis futuram, quæ tamen æternæ mortis eſt initium. Quãmultos enormium criminũ convictos, vidimus in ipſo ſupplicii loco innocentiam ſuam deprædicantes, & dũ per plateas ducuntur, ſe ad martyriũ proficiſci jactantes? Quammulti etiam pro falſa religione morti ſe objiciũt? Quod ipſe vidi atq; audivi, narrabo. Quũ Anno MDLXXXVIII. ingens illa ab Hiſpaniarũ rege ad occupandam Angliam armata claſſis naufragium feciſſet, magnus Turcarum qui ad remos ſederant numerus ad Galliæ oras erat ejectus, vel potius, ut ipſis videbatur, in ſalutis portum appulſus. Nec Gallorum eis defuit humanitas. Statim enim magiſtratus juſſu & hoſpitium & cetera ad victum neceſſaria eis prębita ſunt; doctis inſuper viris negocium datum fuit, ut an ſuſcipiendum baptiſmũ & amplectendam Chriſtianam religionem perſuaſionibus ſuis eos inducerent: quorum exhortationibus ipſe interfui. Sed illi omnes una voce, admirabili fiducia, reſponderunt, prius vitam ſibi eripi paſſuros quã à Mahumetis Prophetæ ſui lege diſcederent. Quod ſi Fidẽ ſuam abnegare voluiſſent, jamdudum ab Hiſpaniarum rege ſibi & libertatẽ & neceſſaria vitæ ſubſidia eo nomine fuiſſe oblata. Poſtquam vero divino beneficio in Franciæ regno pedem poſuerint, multo juſtiorem habere cauſam in ſua religione perſeverandi, pro qua vitam profundere jam ante parati fuiſſent. Quid multa? Nec rationes à Theologis noſtris allatæ, nec noſtræ omnium preces ac promiſſiones ipſis factæ, à Mahumetana ſuperſtitione dimovere eos valuerunt.

VI. Diabolus enim, qui ſemper fuit & erit Dei ſimia, etiam ſuos martyres habere voluit, eoq; illorũ animos quos ab Eccleſiæ unitate ſeduxit, ſpecie quadam magnanimitatis armat, quæ veræ cõſtantiæ ponderibus appenſa atq; examinata, nihil minus quam veras notas & qualitates illius habet: ut quæ ex infernalib⁹ hauſta fontibus, brutalitas potius, aut furor vel inſania, quam magnanimitas aut conſtantia dicenda ſit. Paganos illos priſcos videamus. Annon in dæmonum quos colebant, honorẽ, artus ſuos incîdebant, lacerabant, adeoq; ſeipſos pæne totos deglubebat? Id ipſum quidem etiãnum Novi Orbis incolæ faciunt, & nec à dæmonũ cultu hactenus omnino avocari potuerunt. Quæ doctrina umquam rudior fuit aut abſurdior quã Mõtani? At quammulti & quam magni viri eam amplexi ſunt: ac tantum abeſt ut pro illius dogmatis licet abſurdiſſimis, mortem ſubterfugerint, ut etiã ultrò eam ambierint. Quod ſi Donatiſtarum & aliorum Hæreticorum ſcripta adhuc exſtarent, quę, putas, elogia legeremus eorum, qui pro errorum ſuorum defenſione mortem oppetierunt? Nulli umquam tanto ſtudio vitam ſuam conſervare, quanto illi perdere ſtuduerunt.

Tormentis ultro ſe objiciebant; & flagris cæſi, ſine ulla lachryma, ajebant, ut frumentum quanto melius excutitur & ventilatur, tanto purius eſt, ſic animã, quanto vehementioribus cruciatib⁹ corp⁹ urgetur, tanto melius purgari. S. Aug. fidelis & oculat⁹ ejuſmodi ſpectaculorum teſtis, Tantũ, inquit, in

Digitized by Google

In Donatiſtis martyrii pro fide obeundi fuiſſe deſiderium, ut catervatim paganorum ſolennitatibus ſeſe ingeſſerint, eiſq; jugulum & pectus nudum ultro præbuerint, ut occiderentur rogantes. Quinetiam quum pagani cædiũ ejuſmodi adminiſtri eſſe nollent, multos ſibiipſis manus intuliſſe, mille potius mortes obire quã vel unum ſuorum dogmatũ retractare paratos. Iidem judicibus, ex commiſeratione ſupplicia differentibus, minabantur. S. Bern. de quibuſdam ſæculi ſui hæreticis loquens, Multos, inquit, obſtupuiſſe, videntes illos non mira tãtum patientia, verum etiam læto vultu ad ſupplicia & ignem properantes. Neſciebant ſcilicet miſeri, quanta diaboli eſſet tam in corpora quàm animas eorum, in quos ſemel imperium ſibi vendicaverat potentia. Sed quid ego exempla diaboli martyrum quorum multa millia ſemper habuit, ex præteritorum ſæculorũ memoria revoco? Quod ſi numerũ vel infamium Adamitarum, vel ſtultorũ Anabaptiſtarum, qui mortẽ oppetere quã ab opinionibus ſuis diſcedere maluerunt, inire poſſemus, deprehẽderemus profecto, & majorem illorum multitudinem & admirabiliorem conſtantiã, vel potius pertinaciam fuiſſe, quam omnium eorum qui umquã vel è Lutheranis vel Calviniſtis martyrii coronâ honorati ſunt. Nullam ſectam jam à duodecim ſæculis veritatem ſuæ religionis majori patientia & conſtantia probare voluiſſe, quam Anabaptiſtarũ & Adamitarum, Cardinalis Hoſius teſtatur. Narrat Æneas Sylvius, feminas quaſdam Adamiticæ ſectę mediis in flammis tamquã in lecto roſis conſtrato jacentes, Deũ, ut ipſæ putabant, canticis celebraſſe. De Anabaptiſtis noſtri ſæculi idẽ teſtãtur Iuſtus Menius, Hoſius, Surius & Gaſtius, qui tanquã novi Anaxarchi, mediis in tormentis carnifici, atq; ipſi dolori illudebant; & atrociſſima ſupplicia pro Dei honore (ſic enim miſeri ſibi perſuaſerant) ſuæq; fidei defenſione libenter ſuſtinebant. Anno MDXXIX teſte Gaſtio, quum de primario quodã Anabaptiſtarum Doctoré quæſtio per carnifices haberetur, ut indicaret, cuinam rebaptiſatus eſſet, ubi ſuæ religionis aſſeclæ cõventus ſuos haberent, & quinã illi eſſent; ille ne gemens quidẽ ad Officiarios cõverſus, mirabili conſtantia, O vos nihili homines, inquit, cur non potius vitã mihi jamdudũ ademiſtis, priuſquam me in obſcuro hoc loco tamdiu incluſũ tenuiſtis: in quo ſol meas quotidie miſerias vidit, mihi vero ſolem ne ſemel quidẽ videre licuit. Quid, peſſimi homines, miſerabile hoc corpus torquetis atq; excarnificatis? An ut conſtantiæ & patiẽtiæ meæ periculum faciatis? Atqui lingua mea prius palato adhæreſcet quã fratres meos ſit proditura. Tempus nondum adeſt. Corpus quidẽ meũ in veſtra eſt poteſtate. Id vos cõburite, laniate, uti vultis. Ad me quidem illud nihil attinet. Novi ego, nihil illud eſſe niſi ſaccum ſtercore plenum. Ieſus Chriſtus os mihi obſeravit, ut nullum verbum inde egrediatur quod fratribus meis noxam aut præjudiciũ afferre poſſit. Erratis, ſi doloribus me ſubigere conamini. Nihil horũ anima mea ſentit. Nõ illa in his tormentis eſt, ſed ob interiorem Dei cõſolationem, gaudio & lætitia exſultat. Rebaptiſari volui, fateor; neq; ejus me pœnitet. Feci enim ꝙ Spiritus S. & S. Scriptura fieri jubent. Sic enim turpem illam & abominabilem vitam reliqui, & regeneratus ſum. Deinde ad eum qui proxime adſtabat converſus, valide inſtanti, ut indicatis ſociis, tãtis ſe tormentis exſolveret, in faciem exſpuit, inquiens; Vade poſt me Sathana. Nõ intelligis quis S. ſit ille Dei Spiritus qui in me loquitur. Depoſitus ab equuleo, laxatis ac pæne confractis omnibus mẽbris, Deus, inquit vobis tantorum dolorum quos pro veræ fidei defenſione mihi inflixiſtis, gratiam ac veniã largiatur. Hæc ille de hæretici hujus pertinacia: quorum multa ſimilia exempla apud eos exſtant qui ſectariæ illius colluviei res literis prodiderunt. Antonius Coruinus qui Anabaptiſtarum Regis, Leydenſis illius ſartoris, ſuppliciũ præſens adſpexit, ait, quum tam ipſe quam ſocii ignitis forcipibus lacerarentur, admirabilẽ præ ſe ferentes conſtantiam nihil aliud dixiſſe, nihil ingeminaſſe quam illud: Pater, in manus tuas commẽdo ſpiritũ meum. Eſto mihi auxilio, ô Deus. In ceteris omnibus doloribus, qui multi & diuturni fuerunt, nihil aliud fere ex ipſis auditum. Ille ipſe qui Anabaptiſtarum errores in librum collegit, narrat, vidiſſe ſe quamplurimos in aquam & ignem conjectos, ne unum quidem gemitum, doloris indicẽ, edidiſſe. Nihil illis frequentius in ore fuiſſe, quam Salvatoris illam ſententiam: Beati qui perſequutionẽ patiuntur, quoniã ipſorum eſt regnum cœlorum. Dixiſſes profecto, ait idem, agnos illos eſſe, qui ad laniena ducti, ne os quidem aperiunt. Et hac quidem conſtantia nõnullorũ è ſpectatoribꝰ animi ita perculſi ſunt & attoniti, ut firmiſſime ſibi perſuaſerint, plenum crudelitatis & Chriſtianis parum dignũ eſſe facinus, talia ejuſmodi hominibꝰ ſupplicia irrogare. Nec mirum ſane: quum vitæ ſimplicitas & in rebꝰ externis innocẽtia, perſeverãtia in agone mortis, crebra divini Verbi uſurpatio, ac Dei invocatio

Digitized by Google

populi animos admiratione, atq; adeo variis dubitationibus opplerit. Lambertus Hortenſius in libro quem De tumultibus Anabaptiſtarũ fecit, auctor eſt, Anno MDXXXV. ejus ſectæ quinq; feminas & ſeptem viros ad ſupplicium productos, ſua in ſupplicio conſtantia univerſæ ſpectantis multitudinis animos in ſtuporẽ dediſſe. Quum Melchior Hofmannus propriæ inter Anabaptiſtas ſectæ cõditor, Argentorati, quo Lindavio ſe cõtulerat, in vincula eſſet conjectus, gratias primũ Deo egit (ut quidem Obbo Philippus diſcipulus ipſius ſcribit) quod hora illa tantopere à ſe deſiderata tandẽ veniſſet, qua pro Dei nomine aliquid pateretur: deinde elevatis ad cœlum manibus, per Deum vivum ac ſempiternum juravit, nullo alio cibo quã pane, nec alio potu quam aqua uſurum, uſq; ad eum diẽ quo illum à quo miſſus eſſet, digito ſit commonſtraturus. Neminem certe ajunt fetorem illum & ſqualloremcarceris, in quo tandem exſtinctus eſt, majori conſtantia pertuliſſe. De hoc quidem & ejuſmodi farinæ hominibus recte illud Arceſilæ uſurpari poteſt, dicentis: Ecce tibi hominẽ flagitioſiſſimum, patientia & cõſtantia ad infelicia ac deteſtabilia ſcelera abutentem! Idem fecerunt Servetus Genevæ, & Valentinus Gentilis Bernæ Helvetiorum ſupplicio affecti. Uterq; felicitatem ſuam jactabat, ut qui pro veritatis atq; Evangelii defenſione morerentur. Hæ nimirum diaboli artes ſunt, ut quos ab Eccleſia ſemel abduxit, eos quã pertinaciſſimos reddat; & mulierculis etiã Catonis illius animos inſpiret. Nec ſimplices tantum & rudes, verum etiam doctiſſimos viros nonnumquã irretit. Cujus rei unum hoc loco exemplum proferã. Teſtantur rerum Indicarum ſcriptores, ante aliquot annos hominem quendam exquiſitæ eruditionis, nullius morbi aut alienati animi prodente ſe indicio, inter novitios illos Chriſtianos jactare cœpiſſe, ſe Chriſtum eſſe ac Salvatorem, à Deo Patre ut verum ipſis Evangeliũ prædicaret miſſum. Quę hominis inſania contrariis Patrum Societatis Ieſu demonſtrationibus abunde refutata, quum carceris diuturnitate ac tædio ſanari non poſſet, vivus ille combuſtus eſt. Rogo jã impoſitus, cantica perſonabat, Deoque Patri gratias agebat, ſublatis in cœlum oculis ejus aperturã, & auxilio accurrentiũ Angelorum (ſic enim ſibi perſuaſerat) præſentiam exſpectans. Quo & aliis ſimilibus conatibus diabolus teneram illam & adhuc adoleſcentem Eccleſiam turbare voluit, ut in Antichriſto meo oſtendi.

Martyrem igitur non pœna ſed cauſſa facit, ut Auguſtinus inquit. Illa æqualis eſſe poteſt, hæc diverſa eſt. Unius cauſſa zelus alterius deſperatio eſt. Ille occiditur: hic coronatur. Quis vero nõ ridet eorũ impudentiam, qui è variis lanienis ſpiſſum illud Martyrologii volumen confecerunt, in quorũ numero multi ſunt ob alia crimina occiſi? Pantaleon ſuo Martyrologio Poltrotum illum, qui ob Guiſii Ducis cædem ſupplicio affectus eſt, adſcribere non veretur. Atqui Mundi à Chriſto redemti tempore, ſol lugubri vultu dolorem ſuum quaſi teſtatus, & Salvatorem, & utrumq; latronem, tã bonum quam malum, pariter vidit cruci affixos. Pœna ęqualis erat, ſed cauſſa diſſimilis. S. Auguſtinus ait, multos atrociſſima tormenta perpeſſos eſſe, ſed ob peccata; non conſtantia, ſed pertinacia; non ut ii quos perſequutus ſit, ſed quos poſſederit diabolus. Idem Donatiſtas ſuppliciis ultro occurrentes, graviſſimis verbis objurgat ac revocat, inquiens, quæ patiantur, contra Ieſum Chriſtum eſſe, ut quæ non ad ipſius gloriam, ſed ob ipſorum peccata & flagitia patiantur. Magnam eſſe dementiã, martyrii gloriam eos jactare, qui quum vixerint ut latrones, etiam ut latrones moriantur. Et S. Cyprianus, Quamvis, inquit, ejuſmodi homines ob Ieſu Chriſti nomen interficiantur, tamen nec ipſorum ſanguine maculam illam elui, nec malitiã ſupplicio purgari. Quamobrem vero? Quia, inquit, martyr eſſe non poteſt, qui ſit extra Eccleſiam. Quin etiamſi iidem flammis uſtulentur, aut à beſtiis devorentur, non tamen id Fidei coronam, ſed potius infidelitatis ipſorum pœnam; nec vitæ religioſæ finem, ſed deſperationis fore clauſulam. Occidi tales poſſe; coronari non poſſe. Quod ſi lectio Platonici libri de Animæ immortalitate tantum potuit, ut Philoſophus quidam de rupe in mare ſe præcipitarit, & Cato ſibi ipſe mortem conſciverit: quid mirum hodie etiã nonnullos reperiri, qui opinionis errore decepti, & à diabolo excæcati, nulla ſupplicia aut tormenta reformident, male facientes, quum benefacere ſibi perſuadeant? S. Bern. monet, ne mirum hoc nobis videatur: quũ diabolus magnã habeat poteſtatẽ; ut quos ſæpe inducit ut ſuſpẽdant ſe, præcipitẽt, aut propriis manibus occidãt; eodẽ modo homines tentans quo Salvatorem, cui perſuadere voluit, ut de pinnaculo tẽpli ſe dejiceret. Quantopere vero primus hic Lutheranorum & Calviniſtarum fervor ac zelus poſtea refrixerit, ex ſequẽtibus patebit. Calvinus quidẽ in ſcriptis ſuis paſſim cineres eorum qui pro Evangelio mortẽ oppetierint, magnificè jactat; quem VVeſtphalus Luthera-

theranus irridens, ſi Catabaptiſtæ, inquit, eorum qui in Belgio occiſi ſunt, inire velint numerum, multo majorem fore. Eſto: è Calvini ſchola prodeuntes quidam maleconſulti diſcipuli ignis ſupplicio ſeipſos objecerunt. Idē certe & olim Anabaptiſtæ fecerunt, & hodie non minus alacriter faciunt, divinis laudibus martyres ſuos ad cœlum uſq; efferentes. Calvino Genevæ ſepiis ſe continēti, facile fuit miſeros illos ac ſtultos, qui in diverſis Chriſtiani Orbis partibus etiam cum vitæ diſpendio magiſtri delirta propugnabāt, his ac ſimilibus verbis animare: Bono animo eſtote, fratres. Alacriter ad ignē pergite: nullum ſupplicium aut dolorē formidate: Hæc via regia ad cœlum eſt. Ecce Chriſtum expanſis brachiis vos exſpectantem, & ad æterna gaudia vobis præparata introducere geſtiētem. Interim vero bonus ille vir cuti ſuæ metuens, loco ſibi canit, Genevæ mœnibus ſe includens, neque umquam inde egreſſus, ne vitæ periculum adiret quod alios fortiter contempere jubebat. De quo facete Ronſardus Poeta Gallicus ſic ludit:

Calvinus annis obſitus dudum, quid eſt
Quod ſe Genevæ continet, nec Franciam
Adit, ut honorem martyris quærat ſibi?
Illos Tragœdos nempe homo ignaviſſimus
Imitatur, alios qui ſubornant, ſcenicas
Partes peracturos; populo fabula
Vt ſi minus prebetur, ipſi non tamen
Exſibilentur, aut ſiant ludibrio.

QVALES ET è QVO HOMINVM GENEre fuerint primi novi Evangelii in Galliis Miniſtri.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM.

I. *Primi in Galliis Lutherani homines ex vulgi fæce plerique omnes fuère.*

II. *Primus novi Evangelii in Galliis Miniſter lanæ carminator.*

III. *S. Scripturæ libri ab hæreticis vulgo ad legēdū dati*

IV. *Vulgus à ſacrarum literarum tractatione abſtinere debet.*

V. *Apud hæreticos etiam feminæ Miniſteriis Eccleſiaſticis fungendis ſe ingerunt.*

VI. *Quam indignum ſit, libros ſacros in vulgi officinis & paſſim profanari.*

QVi novæ Eccleſiæ è variis centonibus novā pro ſuo lubitu conſarcinarunt Eccleſiaſticā Hiſtoriā, ajunt, quemadmodum Deus per res Mundi contemtas & abiectiſſimas ejuſdem ſuperbiā & arrogantiam proculcare voluerit, dum ſcilicet nō Reges aut Principes, ſed pauperculos ac rudes piſcatores elegit, qui Evangelium Mundo annunciarent, ſic eundem veram ſapientiam ac divini Verbi cognitionē, ſapientibus ac doctis hujus ſæculi abſconditā, ſimplicibus & indoctis revelaſſe. Primos enim qui Evangelicæ veritatis cognitionem accceperint, homioes de plebe, & mechanicis artibus vitā ſuſtentantes fuiſſe: adeoq; multos qui nullā artē antea quam mechanicam tractarint, aut terrā aratro proſciderint, repēte eximios factos eſſe Theologos. His tamquam gēmis quum illa Pſeudomartyrologia, tum Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ libri, paſſim diſtincti atq; exornati ſunt. Alios videas docentes, alios catechizantes, alios prædicantes, alios evangelizantes, omnes propriam ſibi quiſq; Fidem ſuo marte cudentes, S. Scripturam ad ſuum ſenſum detorquentes, ſacro miniſterio ſine ulla legitima vocatione ſe ingerentes, & illotis manibus ſacra tractātes; alios ab aliis ad prædicandum Evangelium deputatos ac miſſos, omnes vero pari ignorantia irretitos, omni ſolidaSS litterarum cognitiooe deſtitutos, & in incerto ſtultarum, erronearū ac falſarum opinionum, ac ſui cerebri cōmentorum ſalo fluctuantes. Quod ſi forte in aliqua re aliqua eis rationis lux illuceat, profecto idē illis accidit quod iis qui tenuiſſimum Lunæ nubibus obtectæ lumē adſpiciunt. Et certe ſimilis eſt ignorantia illis ſpeculis, quę omnium objectorum imagines falſas, ac vero multo majores repræsētat. Et ſicut olim apud Iudæos Scribæ ac Phariſæi Moſaicā legē prædicabant, viā tamen ſuæ ipſorū ſalutis ignorabant; ſic noſtri hi nihil frequentius in ore habent quā Ieſu Chriſti nomē, nihil tamen minus quā Ieſum Chriſtū agnoſcunt. Similis fuit olim Waldenſiū hæreticorum ignorantia, quam noſtro ſæculo renatam videmus. Vt enim in arboribus quibuſdā & flores ac fructus uno atq; eodē die enaſcuntur ac cadūt; ſic ex ruſticanis atq; imperitiſſimis hominibus repente ſcholares, Baccalaurei atq; Doctores, ſi diis placet, facti ſunt. VValdus homo bonarum artium atq; litterarum ignarus, poſtquam S. Biblia in vulgarē linguam Gallicam traduci curavit, certatim omnes dies noctesq, eorum lectioni incubuerunt, adeo ut quidam integros libros memoriter tenerent Idem de repentinis ejuſmodi, & à mane ad veſperam natis Doctoribus reformatorū noſtrorū Eccleſiaſtica prodit Hiſtoria. Vix illi à primo limi-

ne lit.

Digitized by Google

ne litteras ſalutarunt: & ecce tibi ſtatim peritiſſimos Grãmaticos! Iidẽ ne rudimenta quidẽ Grammaticæ ſciunt: & ecce tibi Rhetores argutiſſimos! Quumq; nec Logices præcepta, nec rei naturalis ſcientiã vel primoribus labris deguſtarint, magni tamen Philoſophi videri volũt: Philoſophi quidẽ ſine ulla Philoſophiæ, & Theologi ſine ulla primorum Theologiæ fundamentorũ cognitioni. Inter alios ibidẽ exemplum ponitur ruſtici cujuſdã, qui quum neq; ipſas literarum figuras agnoſcere poſſet ac diſcernere, Novum Teſtamentum ab aliis prælegi ſibi curavit, deinde literarum characteres imitatus, textum Latinum cum Gallico verbatim contulit, atque aſſiduo labore perfecit, ut teſtimonia quæ vellet, è SS. literis proferre ſciret, familiamque ſuam erudiret, ac Papiſticos Sacerdotes facile refutaret, ut prædicta Eccleſiaſtica loquitur Hiſtoria. Sed ecce tibi alterum, cujus Beza facit mentionem, hominem ejuſdem farinæ.

II. Ioãnes Clericus, inquit, lanæ carminator fuit in oppido Meldenſi, qui ſingulari zelo inflamatus, & Dei cognitione, quã ex Bibliis tunc utcumq; in Gallicã linguã translatis hauſit, inſtructus, primus in dicto oppido, An. MDXXV. Antichriſto ſeſe oppoſuit, & Eccleſiæ florentiſſimæ, quæ poſtea ibi fuit, inter ſuæ cõditionis homines fundamẽta jecit; ubi etiã tandẽ fuit combuſtus. Ecce tibi lanæ carminatorẽ, primum novæ Eccleſiæ architectum & fundatorem. Ecce tibi primum ejuſdẽ in Gallia martyrẽ Sic enim appellant illos, qui ob erroris pertinaciam ſupplicio ſunt affecti: de quibus ſingulari capite libro VIII. dicam. Idem aliquot ante annos in eodẽ oppido flagris cæſus fuerat: ut inde exclamare reformati noſtri Hiſtorici non dubitẽt, Meldenſem urbem hoc nomine gloriari poſſe, quod martyrum primitias Deo obtulerit. Neſcio equidẽ an ex impuri hujus cineribus vel cadavere longo poſt tẽpore alius quidã Petrus Clericus, nõ magis hoc nomine dignus quã ille enatus ſit, ut nomine, ita arte eundẽ hunc referens: quippe qui & ipſe lanæ fuerit carminator. Ille quidẽ, Ioãnes nempe, primus fuit, cui Hiſtorici primi in Gallia Miniſtri titulũ tribuunt Is enim Lector Miniſterii apud Pictonas fuit: cui titulus iſte ab eo collatus fuit, qui revera ſummũ Pontificatũ ſupra Lutheranos Galliæ noſtræ tũ ſibi uſurpabat, & eorũ non fidẽ tãtum verum etiam nomina mutabat, ut non multo poſt dicetur, ubi novi hujus nominis etymologia & ratio à nobis explicabitur. Novum vero dico, in hac ſignificatione qua pro Eccleſiæ Paſtore accipitur,

Atqui in nova Eccleſia nihil non novũ eſſe oportebat. Petrus hic Clericus primus è ſuggeſtu novũ Evangeliũ docuit, & difformẽ quandam reformatæ Eccleſiæ formam à ſe collectæ concinnavit. *Eo tempore, ut loquitur eadem Hiſtoria, forma quædã Eccleſiæ in oppido Meldenſi conſtituta eſt, quũ cives quidam & inquilini, poſt jejunia & preces, Miniſtrum ſibi elegiſſent quendam Petrum Clericum nomine, arte quidem ſeu opificio lanæ carminatorem, ſed qui præter vitæ integritatẽ in SS. litteris valde erat exercitatus, quãvis nullius quã Gallicæ linguæ haberet notitiam: cujus ſedulo infidelium cœtu prædicantis & Sacramenta adminiſtrantis Miniſterio Deus ita benedixit, ut multis undiq; è pagis accurrentibus, brevi circiter quadringenti utriuſq; ſexus homines numerati fuerint, eoq; ob multitudinem diu latere non poſſent.* Vides hic, ſi iſtis credimus, primũ Evangelii in Gallia Miniſtrum, Petrum Clericũ: inſignẽ certe Clericum, & non nomine hoc tantum, ſed & ſtatua dignum, ut qui nullius quam vernaculæ ſibi linguæ cognitionem habuerit, & interim dum lanã carminat & fila ducit, grandis Theologus affectus, & à ſuæ artis & farinæ ſeminibus, fullonibus textoribus, ſartoribus ad Miniſteriũ vocatus fuit. Numquid homines iſti tam ſibi quam aliis illudere, aut à Deo ſenſu communi privati videntur, qui centones ſuos tam male conſutos, atque adeo turpitudinem ſuam ultro oſtendunt? Quaſi vero in domo Dei in plebis vel etiam ſingulorum ſit poteſtate, Eccleſiaſticum ſibi conſtituere magiſtratum, Epiſcopos & Paſtores eligere: quum Apoſtoli, immò ipſe Salvator noſter in nullo alio quam ejus à quo miſſi eſſent nomine, audiri voluerint, ſuamque miſſionem infallibilibus argumentis demonſtrarint. Multos alios ejuſdẽ farinæ homines, cæmentarios, carpentarios, ſutores, ſartores, ſcrutarios, & id genus omitto, qui Argẽtorato, Tiguro aut Geneva reverſi, & Spiritus S. ſcilicet, illuſtrati, novũ Evangeliũ prædicarunt, novellas eccleſiolas paſſim plantarunt, Paſtores cõſtituerũt, & Mãducationẽ (ſic enim Cœnã Domini primitus appellabant) adminiſtrarũt: cujus ritus ac cęremonias poſtea deſcribã. Verũ ne ſine ratione inſanire videantur, ajunt ſu[illegible]s iſti homines, permiſſum eſſe cuilibet docere, & in convertẽdis infidelib⁹ laborare. Fatemur hoc ſane: ſed unde, quęſo, probabitis, poſt converſionẽ infidelium licere privatis hominibus ſuo arbitratu ſibi Eccleſiã cõſtituere, ejuſq; architecturã, ut ita dicam, & imperium ſibi arrogare? E contrario ſane legimus ab Eccleſia Hieroſolymitana, poſtquã auditum eſſet de iis qui ad Dominũ

converſi

conuerſi fuerant, Barnabam miſſum, qui eos Antiochiam conduceret, vbi primum illa fidelium multitudo Eccleſia appellata fuit: nec quiſquam, niſi hæreticus, ſine legitima miſſione, titulum aut miniſterij in domo Dei munus vſurpauit.

Porro Meldenſis illa Eccleſia, à Farello, Fabro, & Rufo, vt ſupra diximus, primitus collecta, non multo poſt diſſipata eſt, Lutheranis dum cœtus ibi ſuos carminatore duce haberent, comprehenſis, & Lutetiam obductis, pleriſque etiam mortis ſupplicio affectis, ac reliquis per meliorem inſtructionē ab errore reuocatis. Sed horum omnium ſupplicia & ardentes illos rogus, ſempiterni illius ignis hæreticis præparati, præcurſores, hoc loco repræſentare conſilium mihi non eſt, expoſituro tantum, quanta cũ pertinacia illi ad mortē vſque perſeuerarint, vt ſcilicet hoc colore malam ſuam vitam celarent. Atqui, ſi Cypriano credimus, id genus homines non martyrij accipiũt coronam, ſed diuiſionis ſuæ pœnam luunt: nec eorum ſupplicia religionis zelo, ſed deſperationi potius adſcribenda ſunt.

III. Vti Lutherus indicto Eccleſiæ bello S. ſcripturam promiſcuæ multitudini legendam obiecit, vnde momento temporis tot hæreſes natas ac denatas vidimus: ſic eodem artificio vſi ſunt primi in Gallia noſtra Schiſmatis auctores, vt qui incredibili diligentia nullis parcentes ſumptibus, SS. Biblia ad ipſorum guſtum in Gallicam linguam tra ducta diuerſis locis magno numero excudi curarint. Inter hos Robertus quidã Oliuetanus, An. M. D XXXV ab hæreticis VValdenſibus, hinc inde in vallibus quibuſdã Prouinciæ lateribus, inductus, primus traductioni manus admouiſſe dicitur: cuius verſio eorundem ſumptibus Nouicaſtri apud Heluetios excuſa eſt. Teſtatur Beza, mercatorē quendã noſtri temporis, Petrum Buſſeriũ nomine, fortunas ſuas omnes vendidiſſe, & in SS. librorũ editionem impendiſſe. Illecti mox lucri cupiditate complures tam in Gallia quã Germania Typographi, certatim ad eã rem operas ſuas obtulerũt: quibus tot Bibliorũ editiones, tot Catechiſmos, Clypeos fidei, Anatomias, & id genus ſcripta debemus: & inprimis Pſalmorũ illum in rhythmos redactorũ libellũ, qui paſſim apud hæreticos arida pumice expolitus, inauratus, & varia forma atq; cultu ornatus aſſiduis manibus circumfertur: cuius vel ſola elegantia, feminas præſertim, ad emendũ ac legendum inuitat. Et quemadmodũ auari mercatores parui lucelli ſpe non longinqua tantum itinera ſuſcipiunt, verũ etiam maris tempeſtatibus ac mille periculis ſeſe obijciunt: ſic famelici quidã typographi, deguſtata primi quod perceperãt lucri dulcedine, vt tanto faciliorē ſibi tam in oppidis quam rure ad Nobilium ædes haberent acceſſum, tanquã inſtitores inter friuola & crepundia quæ circũferebant, libellos eiuſmodi abſcõdebant, quos deinde mulierculis aut alijs curioſis hominibus clã donabãt, & vt in occulto haberent rogabant, quo tãto illi magis ad lectionem eorũ accenderentur. Ex his Circumcellionibus & malarũ merciũ inſtitoribus permulti deprehenſi & in ignē coniecti ſunt, eò quod leges à Rege & magiſtratibus latas violaſſent. Suaues ſunt Eccleſiaſticæ toties à nobis citatæ Hiſtoriæ conſarcinatores, quãdo friuolarios eiuſmodi velut Cicerones quoſdã & Demoſthenes, in Curijs magna omniũ admiratione & ſtupore perorãtes faciunt. Inter alios aiunt, Ioannem Chaboriũ quendã, librorũ quos Geneua apportauerat venditorem, graui & erudita ad Conſiliarios Curiæ habita oratione, audientium animos vehemẽter cõmouiſſe: cui etiã cum tribus Sorbonæ Doctoribus diſputandi permiſſa fuerit facultas, quã tamen illi defugerint. O inſignem vanitatem! Sed eiuſmodi nõ minus falſis quã vanis narrationibus libri iſtorũ referti ſunt, in quibus etiã imperitis librarijs & idiotis Miniſtrorum & Eccleſiæ Fundatorum tituli tribuuntur. Illorum vero hominũ opera breui ingens librorũ Noui Teſtamenti in vulgarē linguam miſerabiliter tranſlati copia Galliam inundauit, ſancto Dei verbo, omnis generis & conditionis hominibus, feminis, pueris, ac ceteris, diuina iſta myſteria quæ ſub litteratum cortice latent, nequaquã capientibus, turpiter proſtituto. Quid vero hoc aliud eſt, quam gladium furioſo in manus dare, quo is non alios tantum, ſed ſeipſum quoque occidat? Sicut enim gladius offendit ac defendit, prout ſcilicet tractatur ſic S. Scriptura & vitã dat & adimit, prout ea quis vtitur. Sapiens mater Eccleſia periculoſũ eſſe ſemper indicauit, promiſcue omnibus SS. litteras tractandi facere poteſtatē: ea in re priſcorum hominum, qui ſartam tectam religionem ſuam conſeruare ſtuduerunt, prudentiam imitata. Hebræi quidem ante trigeſimum ætatis annum ad Geneſeos & Cautici Canticorum lectionem neminem admittunt, veriti ne quis verbis aut exemplis inde petitis abutatur: vt S. Hieronymus auctor eſt. Et Deus ipſe Eſdræ mandat, vt partem doctrinæ ſuæ promulget, partem alteram in occulto habeat. Triſmegiſtus ille Mercurius ait, Nullam eos habere religionē qui diuina myſteria vulgo proſtituũt.

Idem frequēter in cœleſti ſua Hierarchia inculcat S. Dionyſius Hebræorū exemplū imitati ſunt plerique omnes, qui ſalutaribus regulis & legibus Reſpublicas ſuas munire ac conformare ſatagerunt: quamuis obſcura tantum, & velut per tranſennam aut nubem tranſparēte naturalis cognitionis luce eſſent illuſtrati. Diuinus ille Plato in epiſtola quadā ad Dionyſiū tyrannū de ſacris quibuſdam myſterijs diſputans, rogat vt eam ſtatim concerpat, ne forte in vulgi manus incidat. Idē VII. legū ſanxit, cauit, ne quiſquam ſcriptum aut librum quemcunque, inconſulto magiſtratu cōponeret, recitaret, aut promulgaret, ne quid inde religio caperet detrimenti. Idem Pythagoras, Socrates, Ariſtoxenes, inuiolabiliter obſeruarūt. Plotinus quidē iuramēto ſe obſtrinxit, ſe numquam quæ ab Ammonio didiciſſet propalaturū: quod quum violaſſet, phthiriaſi miſerabiliter perijt, vt Porphyrius teſtatur. Sed quid multis opus eſt? Saluatoris noſtri intueamur exemplū qui de regno cœlorum myſteria Apoſtolis reuelauit, ad cæteros vero parabolas loquutus eſt. Et idem monet, ne margaritas ante porcos proiiciamus. Ad quid vero opus fuiſſet Apoſtolis, ſacerdotibus, & Eccleſiæ Doctoribus, quos Deus, vt Scriptura teſtatur, ad regendū ordinauit, ſi SS. litterarum tractatio atque interpretatio non minus ad alios, etiam feminas & opifices, quam ad hos pertineret? Dedit Deus iam olim Eccleſiæ ſuæ, & adhuc dat Legatos, quorum vocem tantum, non vero illorum pſeudoapoſtolorum, qui Legationis ſuæ fidem facere non poſſunt, quiq; ſeditionis potius incentores ſunt, ad omni ſcelere, impietate & ſacrilegio vexandam Eccleſiā ab ipſo inferno ſummiſſi, exaudire nos oportet. In hanc ſententiā pulcre atq; apposite inquit S. Cyprianus, Rudi ac ſimplici plebi nequaquam permittendum eſſe, vt ſuo marte S. ſcripturam legat, ſed eos audiendos eſſe qui interpretandi habent auctoritatem. Qui CIII. S. Hieronymi Epiſtolam legerit, facile quo nouos hos & repentinos theologos, illotis manibus tam ſacrā ſcientiam tractantes, reſetet habebit: vbi ſic loquitur: *Agricolæ cæmentarij fabri metallorū, lignorūve caſores, lanarij quoq; & fullones, & ceteri, qui variā ſupellectilem & vilia opuſcula fabricantur, abſq; doctore non poſſunt eſſe quod cupiunt. Quod medicorum eſt, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola ſcripturarū ars eſt quam ſibi omnes paſſim vindicant. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc Sophiſta verboſus, hanc vniuerſi præſumunt, lacerant, docent antequam diſcant. Alij adducto ſupercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de S. litteris philoſophantur. Alij diſcunt, pro pudor! à feminis quod viros doceant: & ne parum hoc ſit, quadā facilitate verborum, immo audacia ediſſerunt alijs quod ipſi non intelligunt.* Et, quæſo te, vnde pleraſque omnes hæreſes & dogmata iniquitatis nata putas, quam ex deprauato S. Scripturæ ſenſu, ac nimis audaci, immo peruerſa ac plane contraria verborum interpretatione.

V. Quod ſi S. hic pater adhuc in viuis eſſet, & ſacra profana omnia ſursum deque habita atq; inter ſe confuſa cerneret, multo magis ſane exclamaturus ac ſæculi noſtri peruerſitatē deteſtaturus ſit: vt in quo feminæ paſſim nō tātū Theologiæ ſcientiā affectare, verū etiā palā S. Miniſterij officia exercere viſæ ſunt. Anno ſ Vrſula quædā in Germania, Lutheri tempore, ſuggeſtum conſcendit, atq; inde de rebus ſacris ac religionis controuerſijs ad populū declamauit? Idem in Scotia altera quæpiam fecit, vt Lāgæus in Lutheri vita teſtatur: & alia quædam in Bohemia, Huſſitarum ſecta grassante, vt libro IV. à nobis indicatum eſt. Qui ſub primis hæreſeos in Gallia initijs luſtra & ſcelæa frequentarūt, quorū nonnulli adhuc ſunt ſuperſtites, norūt quid ibi actum ſit, quum ſcilicet inter feminas quæ plus ſapere ſibi videbatur, dum Miniſtri expectatur aduentus, ex SS. Biblijs earū aliquē prælegit, ſuamq; deinde ſententiā ſubiunxit. Plæraeque quæ pœnarū metu hinc a nonnullis Geneuā profugerūt, Theodoro Bezæ in diſciplinā ſeſe tradiderūt, qui ſingulis diebus horā vnā ea ū inſtitutioni impēdit, vernacula lingua textum aliquem S. Scripturæ interpretatus: quod idē antea quoq; Lauſannæ fecerat. Gallieni Imperatoris tēpore femina quadā Plotini Philoſ. ſcholā frequētaſſe dicitur: quod quidē ego aliquo modo tolerandū eſſe arbitror, ob liberaliū artium curioſitatē. Neq; ſane eas ego vehemēter reprehēdēdas ac dānandas exiſtimo, quæ S. Scripturæ lectioni ſūt deditæ, atq; in eius allegādis teſtimonijs bene exercitatæ: vt vero publica obeāt in Eccleſia miniſteria, ferri nullo modo poteſt, quum in eo nō tantū modeſtiæ ſexui huic cōgruētis limites tranſiliant, verū etiā leges ab Eccleſia præſcriptas violent, quibus expreſſe in Eccleſia loqui prohibētur. Silentiū feminarū eſt lectio, cuius tutum, vt veteri verbo dicitur, eſt præmiū. Harpocrates certe, ille iuratus loquacitatis hoſtis, inquit, ſi rupturā ſilētij mulcta luere feminæ cogerentur, breui omnibus boniſ eas ceſſuras vt quibus ſilentium crudelis gehennæ eſt loco. Apoſtoli mulieres, vti diximus, in Eccleſia loqui prohibuerunt: at longe alia ratione

ſæculi

ſæculi noſtri Reformatores, vtuntur. Non longe abibo, nec quorum memoria iamdudũ ſepulta eſt & obruta, exempla in lucem producam. Meminerũt multi etiamnũ ſuperſtites, in mõte Marſano (quod Aquitaniæ eſt oppidum non incelebre) An. M.D. LXXII. feminam quandam Gutteriam Bordenauiã nomine, Blaſij de Brahenne vxorem, è ſuggeſtu auditoribus interea dum Miniſter exſpectatur, è Biblijs aliquid prælegere ſolitam. Aliam vero Claudiam Aliſantiam nomine, cauſidico cuidam eiuſdẽ oppidi ciui nuptam, Theologiæ profeſſionem ita ſibi vindicantem, vt Miniſtrũ ſæpe reprehenderet atque erroris inſimularet. Quin eadem nõ Diaconi tantum munus vſurpauit, verum etiam de Prædeſtinatione librũ ſcripſit, Regis ſorori, quæ Duci Barenſi poſtea nupſit, dedicatũ, vt quũ A. M D XCII. in Galliam illa iter faceret, imprimeretur. Et quia in huius rei mentionem incidi, vt ſcilicet miſerabilem nouitiæ Eccleſiæ confuſionem explicẽ, inde ortam quod laicis atq; idiotis SS. librorum lectionem promiſcue permiſerunt, vnum aut alterũ exẽplum adhuc addam, ridicula quidem, talia tamen quæ ſuam etiam habeant vtilitatem. Muliercula quædam quum XXV. caput Eccleſiaſtici, in quo feminarum malitia viuis depingitur coloribus, legi audiſſet: Quid, inquit, an hoc Dei ſit verbũ? Ego certe diaboli opinor. Memini in Curia noſtra Burdigalenſi olim militem quendam reformatæ, ſcilicet, religionis, accuſatum, quod hiſtoriam de Balaamo legi audiens, in hæc verba erupiſſet: Eũ aſino multo ſtolidiorem, qui credat beſtiam loquutã eſſe. Fabulas eſſe & nugas meras. Quid vero homo eiuſmodi, vix ea quæ ante pedes ſunt videns, de multis alijs S. ſcripturæ locis dicturus ſit? An Oecolampadium hac in re imitabimur, dicere non verẽtem in S. ſcriptura contradictiones reperiri? Super quo Lutherus exclamat: *Ecce in quam horribiles errores diabolus etiam homines eruditos abripiat?* Atqui ô Martine tuam ipſius inſpice manticã, & quam nefarie libro S. Iobi, & D. Iacobi epiſtolæ illuſeris, reuolue. Ille quidẽ, de quo paullo ante diximus, mileſ credere nõ potuit, aſinã loquutã eſſe: quid ſi alius credat iumẽta ſaluari? quum Deus expreſſe per prophetam dicat, velle ſe vt homines ac iumẽta ſaluentur. Quid enim mirũ, ſi quomodo hæc verba intelligẽda ſint, ſimplex aliquis & literarũ ignarus neſciat, quum ea à me allegata etiam Miniſter quidã recte ac genuine interpretari nõ potuerit: alius vero per iumẽta feminas intelligendas aſſeuerarit? Noui feminã grauiter inde offenſam, quod in Canticis Salomon legiſſet: *Nigra ſũ, ſed formoſa, filia Hieruſalẽ, &c.* ac propterea amauit me, & *Introduxit rex in cellaria ſua.* Super quibus illa verbis pulcre admodũ & ſingulari ingenij acumine philoſophabatur.

Porro vernaculæ hæc linguæ, in quam S. ſcriptura paſſim traducta circumfertur, multis tamẽ difficultatibus ac nubibus inuolutæ facilitas (vt patet ex tãta hæreticorũ multitudine, qui omnes, S. Auguſtino teſte, in hæreſin ideo delapſi ſunt, quod S. Scripturæ verum ſenſũ ſe habere inaniter præſũpſerint) illa, inquã, vernaculæ linguæ facilitas multorũ animis ſcrupulos ſane nõ exiguos iniecit, atq; Eccleſiã magnopere perturbauit. Numquid enim vidimus mercatorem ad abacũ ſuum ſedentem ad ſui iudicij lancem, fabrũ ad ſuam normam, pædagogũ ad Grammaticæ, Medicum ad Philoſophiæ leges S. Scripturæ dicta expendentes? Quin etiam, vt ſupra diximus, etiam mulierculæ, quaſi de colo ac lana res eſſet, iudicium ſibi ac cenſuram de S. Scripturæ interpretatione ſumſerũt. O rem indignam ac pudendam! Videre paſſim etiam in cauponis SS. Biblia abaco expoſita; & ſacra vaſa ab illotis & immundis manibus tractari. Operæpretium eſt, quid nuper Theologus, vir tamen noſtri ſæculi doctiſſimus, hac de re ſenſerit, explicare. *Ab omni,* inquit *ratione abhorret, quod libros ſacros, religionis noſtræ ſacratiſſima myſteria continentes, illotis paſſim manibus verſari videmus. Tam ſerium ac venerabile ſtudiũ non ita perfunctorie ac leui velut brachio tractari debet. Totum illud hominem & actionem deſtinatã ac quietam deſiderat: in cuius auſpicatione illa ex diuino Miſſæ officio verba,* Surſum corda, *quotidie vſurpanda ac repetenda. atque corpus etiam ita componendum moresq; ac geſtus ad eum modum temperandi ſunt, vt omnia ſingularem quandam attentionem ac reuerentiam teſtentur. Credo equidem,* adiungit idem, *libertatem illam ſiue licentiam tam religioſam atq; arduam Scripturam in varias linguas transferendi atque interpretandi, plus periculi quam vtilitatis habere.* Sed caput hoc pulcerrima Tertulliani ſententia concludamus, monentis, vt ſi S. Scripturam recte intelligere ac veritatem cognoſcere cupiamus, regulam ab Eccleſia nobis præſcriptam accurate obſeruemus: quam eadem ab Apoſtolis, Apoſtoli à Ieſu Chriſto, Ieſus Chriſtus ab ipſo Patre accepit. Quò enim, inquit S. Auguſtinus, ad rem tam altam ac profundam intelligendam, melius ac tutius confugere poſſumus quam ad Eccleſiam, quæ falli ac decipi non poteſt? Sed ne lectorem diutius detineam, tempus ſane eſt vt quis ac qualis

Digitized by Google

Joannes Calvinus, ille miſerandi in Gallia Schiſmatis præcipua fax atq; auctor, fuerit, oſtendā qui dum alij paſſim veram Jeſu Chriſti Eccleſiam quærunt, illam à ſe inventam, & è ruderibus quaſi erutam, & ſuper monte illo, omnibus conſpicuo loco, expoſitam ac reſtauratam eſſe iactat. Et quemadmodum Bohemi Huſſium, Germani Lutherum, Helvetij Zuingliũ, Angli Buceriũ, Scoti Cnoxiũ, Dani Bugenhagium, Livoni Pellionem, Tranſylvani Blandratam, reſtaurati apud ſe Evangelij auctores faciunt; ſic Galli Calvino eundem ſe honorem ac gloriam debere profitentur.

JOANNIS CALVINI NATALIS & judicium ex themate ejus Genethliaco ſumptum.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

I. *Homines de ſchola primi Lutheraniſmum in Gallia ſeminarunt.*
II. *In varias ſectas & factiones miſere diſtrahuntur.*
III. *Joannes Calvinus Galliæ Lutherus.*
IV. *Ejus nativitas & horoſcopus.*
V. *Genethliacorum coniectura ſeu prædictiones.*
VI. *Calvino ſupremi Pontificatus dignitas in Nativitate promiſſa.*

I. TErtullianus, poſtquam hæreticos vetis coloribus depinxit, & in veterum illorum pictura novitiorum mores ad vivum expreſſit, recte ac bene inquit, Philoſophos, eorum qui Eccleſiæ pacem ac concordiam primi turbarunt, Patriarchas veluti atque anteſignanos fuiſſe. Idem nos de ſæculo noſtro perverſo dicere poſſumus: nempe primos hæreſeos parentes atque auctores fuiſſe homines de ſchola, Gramatices magis, Philoſophiæ aut Mathematicarũ ſcientiarũ quam Theologiæ peritos. Libros illi legebant, linguas intelligebant; ſed non ſapientiam. Ariſtotelis callebant ſubtilitates; at à Divo paulo, tradita myſteria non capiebant. Recte quidam Philoſophiam, Humanam, Theologiā, divinam Sapientiam appellavit. Hanc ſi intelligendā, ut fidem ei habeas. Quot dum alios perdunt, ſeipſos quoque perdiderunt? Videre id eſt in multis Philoſophis, qui velut Pelion Oſſæ, & utrumque Olympo imponentes, cœlum conſcendere, in ſacrarium Dei irrumpere, & incomprehenſibilia Dei myſteria, ac divinorũ operum cauſſas ac rationes perſcrutati auſi ſunt. Miſeri! qui inſtar Dædali cereis pennis ad ſolem evolare non dubitant, quibus liquefactis in mare decidentes, miſere ſubmergantur & pereant. Sic Thales aſtra eorumque motus è terra fixis in cœlum oculis contemplatus, in foveam pedibus ſubiectam, nec tamen à ſe viſam, præcipitavit. Sic Empedocles, dum Ætnæi incendij cauſas propius explorat, eiuſdem flammis abſumptus eſt. Et Ariſtoteles quod Euripi ſive marini fluxus ac refluxus cauſas indagare non poſſet, periiſſe in eo fertur. Quid de Tertulliano, Origine, & alijs dicam? qui quum iam in ipſo fere ſalutis portu extra omne tēpeſtatis periculum verſari viderentur, quia tamen opinionibus ſuis nimium velificati ſunt, atque errorum fluctibus ſeſe expoſuerunt, triſte ſane naufragium eos feciſſe, & ad perpetuam ſuā infamiā, ſectis nomina dediſſe videmus. Hinc olim Origeniſtæ, Valētiniani, Montaniſtæ, Marcioniſtæ, Hermogeniani: & noſtro tempore Melanchthoniani, & alij eiuſdē farinæ. Supra indicavimus qui & quā multi; Grammaticuli ac magiſtelli ſive Philoſophaſtri, ſub primis Lutheraniſmi incunabulis in Galliam irrepſerint, ac modò in propatulo ſe oſtenderint, modo hinc inde ruſum in latebras ſeſe abdiderint, qui tamen omnes omni conatu nullũ certum ac firmum inviſibilis ſuæ Eccleſiæ fundamentum ponere diu potuerunt; inſtabili tantum & fluctuanti arenæ inædificantes ac velut contis & incerta opinionum vada explorantes, & velut in tenebris palpantes.

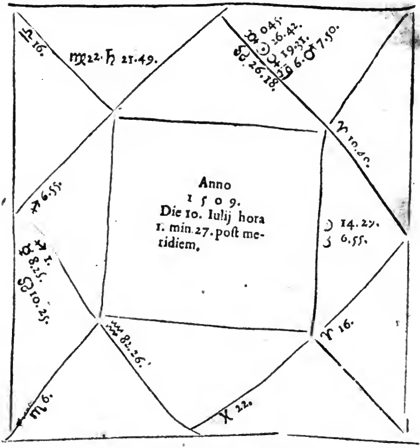
II. Suas quiſque opiniones, ſeu cerebri commēta ſequebatur, aliorum vero dogmata faſtidiebat. Unus Lutheri, alius Zuinglij partibus adſtipulatur, hic Melanchthonis, ille Oecolampadij, alius Buceri probabat opiniones. Ut paucis dicam, novitia illa fides vagabunda ſine capite, ſine pedibus, ſine ullo certo fundamento fluctuabat atque errabat. Erratici huius agminis in Aquitania noſtra antecurſores veluti fuerunt Faber & Rufus, qui primi Eccleſiam aſſilierunt, ſequente eos longo Grammaticorũ ac magiſtellorum agmine, ut paulo ante dixi. Ex omnibus tamen nemo tātæ erat audaciæ, qui, ut Lutherus in Germania, ipſa Eccleſiæ fundamēta auderet cōvellere, quũ ſeparationē illam ab Eccleſia, & novæ Fidei fabricationem, plenam evidentiſſimi periculi eſſe omnes iudicarent: Satius putantes, intra vetuſtate cariosam Eccleſiæ domum, vel parietinas potius ſe continere, quam

quam ea tota ſolo æquata, nouam moliri. Et hæc quidem multorum fuit, ſchiſma omne auerſanti um, ſententia. donec tandem homo quidam confidentiſsimus prodijt, qui velut ille Epheſini templi incenſor. Eccleſiam à fundamentis ſubruere aggreſſus eſt. vulgatis paſſim opinionibus ſuis ac commentis, & ad partes ſuas quampluri mis religioſæ vitæ deſertoribus alijſque libidinoſis hominibus, ſumma propoſita vitæ licentia, traductis. In ſumma cœlum terræ permiſcere, & ex diuerſis atque inter ſe pugnantibus opinionibus conflatam ac miſcellaneam religionem homo hic fabricari voluit.

Qui quoniam non minus quam Germaniæ Lutherus, funeſta Galliæ noſtræ fax fuit, non abs re facturus mihi videor, ſi vitam eius, mores, doctrinam, & quibus in ea propaganda modis vſus ſit, fuſius aliquanto deſcripſero atque indicaro. Ex huius enim capite tamquam è Pandoræ pyxide, omnia mala, calamitates & miſeriæ, quibus pulcerrima Europæ pars peniriſsime iam diu afflicta fuit, prodierunt atque exundarunt. (*a*) Nomen eius omnibus quidem notum eſt; at ingreſſus eius & cetera quæ ad hanc rem pertinent, pleroſque latent. Multa tamen interim, ab alijs prodita omittere mihi viſum: præſertim quum vereat ne apud quoſdam plus odium valuerit quam veritas: monente etiam ipſo prouerbio, cum laruis luctandum non eſſe, exemplo Agamemnonis apud Homerum inquientis, minime committendum eſſe, vt eorum qui in ſepulcris quieſcunt, manes vellicemus, aut conuicijs ac contumelijs oneremus. Mihi quidem nihil de hoc homine ſcribere conſtitutum eſt (quamuis multa hic lector à nemine alio prodita deprehenſurus ſit) quam quæ vel ipſius ſubiecti argumentum mihi ſuggeret, vel fide digniſsimorum hominum teſtimonia, vel etiam hiſtoriæ & libelli à noua illa reformatione hic ibi paſſim excluſi atque excluſi, ſuppeditabunt.

IV Ioannes Caluinus, funeſta Galliæ, immo totius Chriſtianæ Reipubl. fax, ac tantorum malorum auctor, natus eſt Nouioduni in Picardia X. Iulij Anno MDIX O diem Nefaſtum, qui non hominis, ſed longæ miſeriarum noſtrarum catenæ natalis fuit! Nomen ei primū fuit, Ioannes Chauuinus; pater Gerardus Chauuinus; mater, Anna Fronaꝛa. Sed quemadmodum Lutherus primum ſuum nomen mutauit; ſic noſter hic non Chauuinus, ſed Caluinus appellari voluit. Sed quum ne hoc quidem nomen ſatis ipſi placeret, eo fortaſſe quod tranſpoſitis litteris, impius ille atque atheus *Lucianus* inde reſultaret, Alcuini nomen ſibi aliquandiu ſumſit, eius qui Caroli magni præceptor fuit, magnam laudem ob inſtitutam Pariſienſem Academiam conſequutus: vti apparet ex prima Inſtitutionum Caluini editione, Argentorati Anno M. DXXXIX primitus vulgata, quæ nomen hoc aperte præ ſe fert. Quia vero ſupra famoſorum hæreſiarcharum Lutheri & Melanchthonis Natiuitates ſeu themata genethliaca poſui: par ſane videtur vt tertij huius horoſcopum itidem ſubiungam, cuius typus ſic habet:

a *Surius in Comment. Prateolus in Catal Heret. Bolſecius in Vita, Romeus in Idea Caluini. Demochares. Vaſquerius. Sainctes, Zindanus. Abraham Bzouius in Annalibus. Caietus, Heshuſius Weſtphalus. Schluſſelburgius, Vide Reginald. fol. 259. Serarium in Caluino ſtigmatico.*

V. Aſtrorum in hoc natali ſchemate poſitus ſatis indicat, hominem hunc multis præclaris dotibus ornatũ fore, quas tamẽ multa econtrario vitia comitatura ſint. Saturnus quidẽ in domicilio Virginis excellentẽ eruditionẽ hominis oſtendit, ſed ratiõe quæ male collocata ſit, vt Iunctinus ad XIV. cap. lib. III. Ptolomæi De Aſtrologia Iudiciaria docet. Mercurius in domo Solis, firmam ei memoriam ac ſingularẽ ſcriptis animi concepta exprimendi gratiã atq; elegantiã promittit, vt ex II. libro Schoneri einſdem argumenti intelligi poteſt. Et quamuis Mercurius combuſtus ſit, id tamẽ ſupradictæ doti nihil obſtat, præſertim quum cor Leonis in angulo Meridionali collocatũ, idem ei polliceatur: quod vt Cardanus teſtatur, ſapientiæ ac prudentiæ ſedes eſt. Luna vero ſextili ſuo aſpectu, & Saturnus in domo Mercurij ſingularem ingenij acrimoniam denotant; ſed quæ ſtultitiam quoque ac nimiam ea quæ ſupra ſe ſunt indagandi curioſitatẽ habeat adiunctam. Heu (cum Chilone exclamare libet) quã difficile eſt ſeipſum noſſe! Luna quidem vna cum Tauri oculo, vitiũ hoc naturæ turbulentum ingenij imperum, nihil niſi ſeditiones ac bella ſpirantis ſatis demonſtrat. Hoc quidem Cardani in Aphoriſmis de hominis huius Natiuitate eſt iudiciũ. Similiter Mars in IX. loco extra domiciliũ ſuũ conſtitutus. Aſcendentis tamẽ dominus, monſtrat, ſacrilegum illum & hæreticum fore hominem, omnis diuini timoris expertem, eo tamen ad externam ſpeciem & hominum opinio-

opinionem ſibi conciliandam, utentem. Eadem hypocriſis per Scorpionem in horoſcopo conſtitutum, & in IX. domo Mercurio coniunctum præſignificatur: ut idem docet Junctinus Inflexibilem vero homini pertinaciam Mercurius & Luna, uterque in ſignis fixis verſantes, indicant. Mars vero in Cancro conſtitutus, amariſſimam bilem & iracundiam implacabilem hominis oſtendit. Signa enim terreſtria, ſi Cardano credimus, iracundiam ita imprimunt ut nunquam evelli poſſit, non minus quam canicula diebus canicularibus rabie correpta, ab ea ſanari non poteſt.

VI. Sed nihil obſtantibus his omnibus Nativitatis vitijs, quæ poſtea in ipſam Calvini vitam influxerunt, Juppiter in domo ſua una cum corde Leonis magnam ei exiſtimationem & honorem quem inter ſuos conſequutus eſt, præſignificavit, ut qui Elias alter, S. Paulus, ſol Mundi, Os Dei, homo inculpatus, non ſine ludibrio ſimul & impietate à ſuis appellari meruerit: quàvis Scorpio Aſcendens ab omni illum dignitate in vera Eccleſia excludat, tum quod Juppiter Marti, qui Aſcendentis eſt dominus adverſus ſit, tum etiam quod Cancri ſignum, quod Jovis eſt exaltatio, naturaliter clericalem ordinem ſignificans, in nona verſetur domo, quæ religioni & Eccleſiæ eſt attributa: ut curioſo Lectori ex prædictis Junctini ac Schoneri libris facile patebit. Equidem non is ſum qui velim neſcio quod fatum comminiſci, & res has inferiores Aſtrorum influentiæ neceſſario adſtringere: quum ſciam doctrinam hanc iam olim ab Eccleſia damnatam eſſe. Nihilominus tamen quum mihi peſſimorum hæreticorum & in ijs Lutheri, Melanchthonis & Calvini antesignanorum explicâda eſſet hiſtoria: ut aliquo modo lectoris ſatisfacerem curioſitati, etiam Nativitates eorum prodere volui, ut ne minuta hæc etiam poſteritati ignota eſſent: interim intra Catholicæ Eccleſiæ ſepta, in qua extremũ ſpiritũ mihi emittere certũ eſt, me cõtinens, nec ab eius legibus vel latum unguem deflectens.

QVOMODO CALVINUS AD Theologiæ ſtudium animum applicuerit, & Lutetia Engoliſmam profugerit.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Calvinus apud Bituricenſes literis operam dans, de Melioris Volmari conſilio ad Theologiæ ſtudium animum applicat.*

II. *Volmarus primus Calvini animum hæreſi corrupit.*

III. *Calvinus Lutetiam profectus, mox inde Engoliſmam ſe confert.*

IV. *Calvinus Græcus Claixenſis agnominatus, & cur.*

I. CAlvinus poſtquã ex ephebis exceſſit, poſitis jam literarum fundamentis, de parentum conſilio ad Iuriſprudentiæ ſtudium animum appulit, non minus ac Lutherus, miſſuſque Aurelianum ſub Petro de Stella, inſigni nominis Juriſconſulto, qui poſtea Pariſienſis Curiæ præſes fuit, prima fecit tyrocinia: inde Avaricum Biturigum profectus, magnam illum Alciatum leges explicantẽ audiuit. Hæc de ſeipſe ſcribit in Præfatione quã Commẽtarijs ſuis ſuper Pſalmos præfixit, vbi inter alia ſuperbe admodũ ſe cũ Davide comparat, inquiens, *Se vocationis ſuæ initia ſeſe numerum Davidis exemplo, tamquam in ſpeculo, contemplatum eſſe: & quoties in Propheta Lutius vitæ curſum intuebatur, viam ſibi ab illo commonſtrari viſum fuiſſe.* Apud Bituriges quum eſſet in Meliorem Volmarum, quẽ Navarræ regina fovebat, incidit, magno tam ſuo quam totius Chriſtianitatis damno. Erat autem Volmarus Germanus natione, Græcarum literarum profeſſor, homo multæ eruditionis, & in linguarum ſtudio bene verſatus: quo eodem Calvini ſucceſſor quoq; præceptore uſus eſt. Volmarus quum in iuvene hoc ſingularem ingenij alacritatem, firmitatem memoriæ, & magnam lectiones & alia quæcumq; ex præceptoribus audiſſet, quæ deinde ipſe mira ſermonis tam elegantia quam facilitate, ſcriptis conſignabat, colligendi atque explicandi dexteritatem animadvertiſſet, præ ceteris diſcipulis diligere ac magnifacere eum cœpit. Die quodam cum diſcipulo magiſter animi gratia deambulans, auctor ei fuit, ut poſito Juſtiniani Codice, ad Theologiæ omnium ſcientiarum magiſtræ ac reginæ ſtudium animum applicaret. O infelix Chriſtianorum rebus conſilium. Quæ quũ à Luthero iam valde eſſent afflictæ, quid reliquum erat niſi ut à tali ingenio omnino peſſumdarentur? Suffoderat iam ille cuniculos, ad quos hic incenſo velut pulvere uno Spiritu diſſlandos, & ad ruinam faciendam, incubuit.

II. Volmarus quamvis Catholicum ſe ſimularet, Lutheranum tamen virus Calvino inſtillabat, tantamq; hac velut promulſide hæreſeos ſalivam in eo excitavit, ut tam fœtidam non minus quam veritam eſcam non prius ingurgitare ceſſarit, quã ea non ad ſaturitatem modo repletus, verũ etiã morti

datus

datus fuerit: is, inquam, qui viuens, multa animarum millia ad æternum exitium deduxit. De quo illud vere, quod olim de alio quodam, dici poteſt, Malum ipſum & didiciſſe & docuiſſe, & alios malos reddendo, ſeipſo peiorem eſſe factum. Quod ſi omnia iſta mala & venena, quæ ab hominibus iſtis profecta ſunt, vnam in maſſam colligantur, quis negeret illam iniquitatis cumulum iam ſeſe oſtendiſſe? An ergo deliraſſe Sorbona cenſenda eſt, quæ regem ſupplici libello monuit vt Magiſtellis illis ex Germania ſurrepentibus aditum in regnum ſuum præcluderet, & iam receptos elimi naret? quum vnus Volmarus tantorum cauſſa malorum fuerit, corrupto Caluino, qui poſtea tot hominum millia hæreſeos labe infecit. Sed ad rem. Caluinus Volmari aliquamdiu vſus conſuetudine acquiſita aliqua Græcæ linguæ cognitione, eiuſdem conſilio obtemperare ſtatuit, relicta Pariſienſi Academia Nouiodunum in patriam reuerſus, vbi patris opera Canonicatum, vt vocant, nactus, Crucifixi ſine Eccleſiæ ſumtibus vixit. Volmarus interim frequenter ad eum ſcribebat, libroſque quos è Germania acceperat, mittebat, acriter exhortans vt de reformanda atque illuſtranda Dei Eccleſia cogitationem ac curam ſerio ſuſciperet, multis aſperſis laudibus, quibus hominis alias ambitioſi animum vehementer incendebat. Et quidem ab vno Volmaro ad tantos conatus ſe impulſum, Caluinus ipſe multis in locis fatetur. Quin etiam idem Volmarus, licet ab Vlrico Duce Wirtembergico domum reuocatus, litteris tamen animare Caluinum non ceſſabat. Illud tamen mirum cui merito videatur, quod idem Caluinus vbi de vocatione ſua agit, Volmari ne verbo quidem meminit, ſed illud tantum inquit, occulta Dei prouidentia ſe pertractum fuiſſe.

III. Nouioduni aliquamdiu commoratus Caluinus, Lutetiam rediit, inque Collegio Fortereſtano domicilium habuit. Auctor Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ vt profuſus vbique eſt in huius hominis, quem Deum pæne fecerunt, laudes; ita hoc loco quoque ait, Eccleſiam Domini valde ab eo, poſtquam Legum ſtudio valedixiſſet, fuiſſe amplificatam, Veritatem docente. O muſteum ac recentem Theologum! qui diuinam ſcientiam vix primo limine a ſe ſalutatam, iam alios docere præſumebat. Domini illa Eccleſia, quæ Lutetiæ colligebatur, inuiſibilis erat; & nouus hic propheta eo tempore de quo hic loquitur hiſtoria, nondum viceſimum & tertium annum ætatis expleuerat, ac vix ac ne vix quidē D. Pauli Epiſtolas perlegerat: quamuis interea eos quos de Fide non optime ſentire non ignorabat, modis omnibus corrumpere ſatageret. Conſtat ſane inter chartas eius ab inquiſitoribus multas deprehenſas eſſe, quæ non ſuſpicionem hæreſeos, ſed apertum crimen præ ſe ferrent. Quum ergo parum tutum ſe fore arbitraretur, Engoliſmam (qui vltimus & remotiſsimus tractus eſt Pariſienſis Curiæ iuriſdictioni ſubiectus) ſe contulit, vbi triennium Ludouici Tilij Canonici Engoliſmenſis & Curionis Calixenſis (qui Ioannis Tilij, Pariſienſis Curiæ Protonotarij, & alterius fratri cognominis Meldorum Epiſcopi frater fuit) ſumptibus ſeſe ſuſtentauit, patronum interim nutritiorum vice Græcam linguam, cuius, licet tenuem, habebat notitiam, docens. Aiunt quidam, & à multis ſcriptum inuenio, Caluinum magni & deteſtabilis flagitij à primario Boncurtenſis Collegij ſodali fuiſſe accuſatum, & ad puerorum querelas contumaciæ damnatum. In hac officina Vulcanus ille peſtilentes ſuas atque hæreticas opiniones primum cudit, quas deinde vndiquaq; diſſeminauit. Hic enim primam Inſtitutionum ſuarum telam exorſus eſt, quam deinde alibi pertextam, ad capiendos ſimplicium animos tetendit, paſsim atque explicauit: quem ego librum Hæreticorum Alcoranum vel Thalmud non iniuria appellandum cenſeo, vt in quo omnes ſuperiorum temporum & quæ etiam vnquam forte exorientur, hæreſes atque errores congeſti leguntur, è Locis communibus Melanchthonis, Hyperij, Sarcerii, & id genus libellis magnam partem conſarcinato. At Weſtphalus Lutheranus meram Oecolampadii ſapientiam ac doctrinam, ſed immutatam paullulum atque amplificatam in eo contineri ait.

IV. Porro Græci Calixenſis cognomine tum Caluinus celebrabatur, eo quod in Curionis illius eſſet familia, quodque Græce linguæ quamuis non exactam haberet cognitionem, eam tamen plurimum oſtentaret tanto maiori cum admiratione quanto tum temporis vſus eius erat rarior, qui Gallis non multo poſt reddītus fuit familiariſſimus, poſtquam è patria profugi quidam Græci exſules à Coſmo Hetruriæ Principe in Italiam accerſiti ſunt, à quibus inde ſuauiſsimæ linguæ riuuli in Galliam quoque noſtram profluxerunt. Hic ergo Græculus noſter, collecta aliqua hominum exiſtimatione & ſama, vt erat omnibus qui litteras amabant, charus, in omnibus ſermonibus

quos

quos cum eis habebat, religionis inijciebat mentionem, & quaſi aliud agens, mordacibus verbis auctoritatem ac traditiones Eccleſiæ vellicabat. His ille artibus non difficillime complures magnæ auctoritatis viros in ſuam ſententiam pertraxit: inter quos præcipuè fuerũt Antonius de Chailou, Conventus Butevillani Prior, Lutheranorum Papa, poſtea cognominatus; nec non Abbas Baſſacenſis, uterque literatus, & in bonis conquirendis libris perquam ſtudioſus; ut & Torſacus, Præſidis de la Place frater, Hiſtorici poſtea munere apud Calviniſtas functus. Ad hos Calvinus frequenter ventitabat, interveniente etiam non raro ipſo Tilio, in arce quadam non procul ab oppido Engoliſmenſi ſita, & Girac appellata, in qua Prior ille Butevillanus ordinarium domicilium habebat. Ibi Inſtitutiones ſuas Calvinus depromebat, & Theologiæ ſuæ myſteria revelabat atque explicabat, quantum quoque die ſcripſiſſet, ipſis recitans. Quo in labore tã erat aſſiduus, ut noctes ſæpe diebus continuaret, tam ſomni quam cibi ac potius interim omnino oblitus. Verum enimvero eo quo cœpi pede tramitem hunc decurrere, atque integram hominis huius, in malum Galliæ noſtræ nati hiſtoriam pertexere, ac minima etiam perſequi libet. Equidem ut in conquirendis varijs quæ eo pertinent documentis nulli labori peperci; ſic ſpero lectorem in cognoſcendis impoſtoris huius, poſt homines in Gallia natos maxime verſipellis, dolis atque aſtutijs, operæ aliquid non gravate collocaturum.

LUTHERI ET CALVINI COMPARATIO.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. *Calvinus melius aliquanto moratus quam Lutherus.*
II. *Sed in concionando parum facundus.*
III. *Lutherana hereſis craſſa, Calviniana ſubtilis.*
IV. *Calvinum ambitio perdidit.*
V. *Eius mordax & ſuperba natura à Volmaro notata.*
VI. *Tilletus Calvinum in Germaniam abducit.*

I. MULTUM ſane duo illi novi Evangelij doctores Lutherus & Calvinus, qui inceptis ſuis toti Mundo impoſuerunt, tam moribus quam opinionibus & doctrina inter ſe diſcreparunt. Calvinus quidem ſtrictiorem vivendi diſciplinam ſecutus eſt, & ſecus quam Lutherus, à carnis & ventris voluptatibus etiam primo adoleſcentiæ ingreſſu alieniorem ſe oſtendit. Lutherus enim abdomini ſerviebat, nec linguæ modrabatur; adeoq; in craſſo corpore craſſiuſculum aliquãto ſpiritum alebat, Calvinus econtra tenui & macilento corpore animum viridem & non minus conſilio quam cum audacia cautum geſtabat; homo etiam iuvenili ætate cibi ac potus abſtinentiſſimus, ſive ut valetudini conſuleret, ut qui continuis fere capitis doloribus vexaretur; ſive ut ad litterarũ ſtudia, in quibus dies ac noctes erat aſſiduus, tanto eſſet alacrior atque expeditior. Beza ait alibi, vidiſſe ſe illum toto biduo ab omni cibo ac potu abſtinentem. Ne vero quis exiſtimet id ſuperſtitione quadam ab ipſo factum, addit: Cauſſas ieiunij huius fuiſſe, ventriculi debilitatem, & hemicraniam, quibus præſentius remedium non eſſe quam inediam, vel certe temperantiam, experientia ſe edoctum affirmabat. Lutherus quæcumque ſplendida bilis ſuggereret evomebat; at Calvinus odium, invidiã, & quæcumque alia intimis receſſibus condita habebat. Lutherus animum, quod dicitur, in fronte geſtabat, nihil fere celans: at Calvinus ſummus diſſimulandi artifex, ſubtriſti vultu affectus à cogitationibus & verbis plane diſſentientes mentiebatur. Lutherus genio indulgens, per ſummam hilaritatem tempus trãſigebat: Calvinus econtra ſummam in moribus affectabat gravitatem, nam & pauca & non niſi ſerijs atque arduis de rebus loquebatur, nec ſenſus ſuos facile expromebat; & quia natura erat melancholicus, paucorum hominum conſuetudine vtebatur, & eorum tantum quos morum ſimilitudo ipſi conciliabat, ſolitudini ita deditus, vt diceret, nunquam ſe minus ſolum eſſe quam quum ſolus eſſet. Ipſe fatetur alibi, ſibi naturam verecundam & agreſtem aliquantum cõtigiſſe, quietem & tranquillitatem ſuper omnia diligenti; eoque ſeceſſum ſe & latebras omnibus modis quæſiſſe atque optare: verum tantum abeſſe vt voto ſuo hactenus potiri potuerit (vide iactantiam huius lucifugæ) vt etiam ſeceſſus ſui loco publicæ ſcholæ habeantur. Ecquid hic homo vanæ gloriæ prurit ſe ipſum titillare tibi videtur? Illud ſcilicet dicere vult, totum Mũdum ad ſe tanquam ad alterum Ioannem Baptiſtam accurriſſe, vt Chriſtum ipſis monſtraret. Similis ſcilicet Calvinus erat veſpertilionibus, qui prius nidum non

relinquunt quam ſol occideret; cumque è latebris ſuis in templis evolant, ut oleum lucernis affuſum exhauriant, atque ipſas lampades exſtinguant. Engoliſmæ dum moratur Calvinus, conclavi quodam in Tilij ædibus, plus quatuor librorum tam impreſſorum quam manuſcriptorum millibus inſtructo, fere ſe continuit, tam abſtractus ab omni hominum conſuetudine, ut etiam amicorum intimi (quod ex vitis fide dignis & oculatis teſtibus didici) ægre ab ipſo admitterentur. Tanti otium ſuum faciebat.

II. Lutherus patria lingua fuit eloquentiſſimus, ut cuius oratio plurimum ex ipſo quoque ſolo nativæ elegantiæ hauſit. Quum enim in ceteris Germaniæ partibus, Franconia ſcilicet, Bavaria, in Rheni tractu, Suevia & alibi Germanica lingua craſſum quid & inſuave ſonet, ſolà Miſnia eleganter dicendi palam omnibus præripit: Et quemadmodum Florentia in Jtalia, Lutetia in Gallia, Madritum in Hiſpania ſuæ quæque linguæ perfectæ elegantia commendantur; ſic Lipſia primarium Miſniæ oppidum eadem inter ceteras omnes Germaniæ civitates laude floret: à qua, patria Lutheri Jſlebium non longe diſtat. Fuit ergo Lutherus orator quum diſertus tum vehemens: in Calvino econtra quotieſcunque è ſuggeſtu ad populum verba faceret, nihil erat quod auditoris animum allicere aut detinere poſſet, multa econtra quæ faſtidium & nauſeam afferebant, ut qui nulla actionis elegantia inſtructus eſſet, & illud ſuum, *Quid moror?* fere ſemper in ore haberet. At ſi quando in Catholicos, ac præſertim Eccleſiaſticum ordinem linguæ fræna laxaret (quod fere ſemper fiebat) Deus bone, quomodo puſilli illius corpuſculi iugulũ ſive guttur inflammabat, quomodo vocem efferebat, & quam maximum poterat exclamabat! Sæpe in has voces erumpens: *Vobis ego dixi, & vos ſcitis, Prophetam me eſſe.* De hac eius in dicendo vehementia Beza loquens, Eos, inquit, qui viderint ac noverint quibuſcum homininibus Calvino res fuerit, optime iudicare poſſe, ad quid vehementia illa vere Prophetica & tum profuerit, & ad omnem poſteritatem profutura ſit. Sed quemadmodum Lutherus, quantũ ad vernaculam utriuſque linguam attinet, dicendi laude ſuperior, ſcribendi Calvino æqualis fuit, ut cuius libri hodieque ab ijs qui nativam Germanicæ linguæ elegantiam diſcere cupiunt, legi ſolent: ſic Calvinus latine ſcribendi laude excelluit, vt qui à puero in litteris elegantioribus multo maiorem quam ille operam poſuerat, adeoq; omnia eius linguæ myrothecia diligenter excuſſerat, ac ſtilum inde melius formarat. Uterque laboris fuit patientiſſimus, ut librorum ab eis ſcriptorum multitudo teſtatur. Calvinus certe ea in re vix parem habuit: nam viginti tribus illis annis quibus Genevenſem Epiſcopatũ uſurpavit, quotidie concionabatur, & diebus Dominicis plerumque bis; Theologiam vero ter ſingula quaque hebdomada in ſchola prælegebat, ac feria ſexta quaque diſputationem, quam Collationem vocabant, habebat. Quod reliquum erat temporis libros conſcribendo & ad epiſtolas, quæ undique ad eum tanquam ad ſummum hæreticorum Pontificem magno numero mittebantur, reſpondendo conſumebat.

III. Lutherus religionem craſſam & pinguem, ut ita dicam, commentus eſt, Calvinus ſubtilem & bene alembicatam. Jllud à curioſis obſervatum eſt, hæreſes ab Auſtro progreſſas multo ſubtiliores eſſe ijs quæ ab Aquilone prodierunt. Horum enim auctores plerique ieiunia, abſtinentias, vota, cœlibatum & alia carni minus ſuavia evertenda ſibi ſumpſerunt: illi vero, & divinam & humanam Chriſti naturam, proceſſionem Spiritus Sancti, Dei omnipotentiam, corporis Chriſti in S. Euchariſtia præſentiam, aliaque fide magis quam ſenſibus cõprehendenda impugnarunt. Et quemadmodum ij qui regiones inhabitant ventis ac turbinibus infeſtas feroces ſunt ac turbulenti qui montana incolunt, duri atque agreſtes, quod ipſe locorum ſitus & qualitas hominum animis diverſos imprimat mores, ut Plato, Tertullianus, Hippocrates, Xenophon in Cyropædia, Vitruvius & alij teſtantur: ſic conſtat eos qui in frigidis locis habitãt multo hebetiores eſſe ac ſtupidiores ijs qui in locis præfervidis morãtur. Jlli Baccho & Veneri (hi enim pleruq; individui ſunt comites;) plurimũ dediti ſunt, corpore craſſo, ingenio ſimplici ferè ac fraudis expertes: hi vero corpus gracile habẽt & ſiccũ, ſed ingeniũ cautũ, ſubtile, ac malitioſũ. Jlli in actionibus lẽti ſunt & tardi: hi ſumma celeritate in omnib' utũtur. Jlli religionis nõ ita tenaces ſunt, aut certe minus religioſi eſſe viderẽtur, ut quibus animus non minus quã aër ipſe quẽ hauriunt, frigeat, eoq; omnes religiones ſibi ferendas iudicent: hi vero ut ingenia habeãt ad contẽplationẽ magis diſpoſita, ſic deorũ metu vel ſuperſtitiõe facilius ducũtur, & religiões ſemel ſuſceptas magna cõſtãtia tuẽtur. Calvinus ergo ingenij acumine Luthero præſtantior, altiſsima Chriſtianæ religionis myſteria conuellere

Digitized by Google

ſere aggreſſus eſt, nimirum Dei benignitatē, iuſtitiam atque omnipotentiā, Lutherum eo nomine irridens, ꝙ corporis Chriſti in Euchariſtia præſentiam, ſtultè (ſic enim loquitur) faſſus eſſet. Hinc in Præfatione Commentarii ſuper Pſalmos præfixa queritur, ꝙ Germanos pleroſque ſibi infeſtos habeat, eo quod ſtultæ ipſorū opinioni ſiue phantaſiæ de manducatione corporali in Cœna Domini ſubſcribere nolit. Idē ſæpe dicere ſolebat, nihili fere eſſe quæ Lutherus fecerit, nec Chriſtianā Rempublicā plus ei debere q̄ viator aliquis digito viam monſtranti debeat. Ipſius exemplum nequaquam imitandum eſſe, vt qui ſemipapiſta fuerit. multo ſatius fore nouæ Eccleſiæ fundamenta iacere, q̄ ab ipſo poſitis ſuperædificare. Et ſicut præſtanti ſculptori facilius ſit in rudi marmorea tabula perfectū aliquod opus elaborare, artiſque ſuæ excellentiam oſtendere, quam ab alio cœptū ad vmbilicum deducere: ſic multo melius fore Eccleſiæ lineamenta de nouo deſcribere, quā Lutheri exemplo, antiquæ illius fugientia ſequentē veſtigia, rugas explicare, maculas eluere, & priſtino nitori reſtituere velle. Illud etiam conſideratione, dignū eſt, quod duo hi Antichriſti, dum quiſq; ſectā ſibi propriam condit, infeſtis animis inter ſe concurrunt, nec alter alterum ferre poteſt, quamuis vtriuſque nomen Apocalypticæ illius beſtiæ numerū includat. Vt enim Luther. ſicut I. libro notauimus) ſic Caluini quoq; nomen in Hebræa lingua numerū illū ſexcenta ſexaginta Lex, 666. præfert.

י 10.

ו 6.

ח 8.

נ 50.

נ 50.

ק 100.

ל 30.

ו 6.

נ 50.

נ 50.

ו 6.

ש 300.

Summa 666.

Quamuis autem Caluinus alicubi in Lutheri laudibus minime parcus videatur, vt quem Chriſtianæ religionis reſtauratorem appellat; illud tamen ferre minimè potuit, pro altero Elia eum haberi atque honorari. Hinc eiuſdem diſcipuli poſt magiſtri mortem hac proteſtatione vſi ſunt, Eos qui Lutherum Prophetarum numero adſcribunt, & ſcripta ipſius pro fidei norma obtrudunt, male de Ieſu Chriſti Eccleſia mereri, & tam ſe quam eccleſias ſuas aduerſariorum riſui exponere.

Fatendum omnino eſt, Caluinum mirè prompto, alacri ac ſubtili fuiſſe ingenio, multaſque in eo dotes laude dignas emicuiſſe, niſi propinquo vitiorum infectæ fuiſſent contagio. Lutherum quidem ad euertendam Eccleſiam conſtat noxium admodum fuiſſe inſtrumentum; at Caluinum multò magis. Iniuriæ opinio & vindictæ appetentia Lutherum peſſimæ hæreſeos auctorem fecit; ambitio & arrogantia, indiuiduæ & hæreſiarcharum & hæreticorum comites, Caluinum multo peioris. Neque enim Caluinum quidquam aliud in arenam protraxit, quàm gloriæ cupiditas, vt qui pulcrum duceret, digito monſtrari & dicier: hic eſt. Quod quidem commune fere eſt magnorum ingeniorum & malum & naufragium. Certe Tertullianus ait, quicumque vitæ huius ſalum ſine rationis clauo velit traijcere, cauere non poſſe quin ſæculi fluctibus in profundum tandem abripiatur. Lutherum ſupra audiuimus, ſtatim initio rebellionis ſuæ gloriantem. *Omnes,* inquit, *de me loquebantur, omnes me laudabant: nec quamuis exigua hac gloriola diſplicebat.* Quid Caluinus? Ipſe recitat, quamprimum SS. litterarum guſtum aliquem perceperit, & alijs dederit, omnes qui purioris doctrinæ deſiderio tenebantur, ad ipſum tamquam ad Apollinis oraculum accurriſſe; & quamuis ipſe vix dum diſcere cœpiſſet, ab ipſo doceri voluiſſe. Iactat Lutherus, ſe primum Euangelij hactenus non intellecti lumen Mundo accendiſſe. Caluinus ſine iactantia illud ſe affirmare poſſe ait, ad S. ſcripturam intelligendam plus ſe adiumenti attuliſſe, quam omnes Doctores qui poſt Papatus initium fuerunt. In Reformationis vero formula Galliarum regi exhibita, non minus vane quam imprudenter iactat, diuini nominis honorem à ſe in integrū velut poſtliminio reſtitutū. Victor Caietus, qui vnus fuit ex præcipuorū olim Miniſtrorū numero, & pleraque ſecreta eius religionis perſpecta habuit, in Formulario ſuo Reformatæ, quæ prætēditur, religionis, poſt ipſius cōuerſionē edito, ſic loquitur: *Cōſtat Calu. publice pro cōcione & in ſuggeſtu*

Propheta nomen ſibi ipſi tribuiſſe, atq; eo dementia prouectum, vt non Principibus tantum; verumetiam magno Regi maledixerit, eo quod ſuorum ſubditorum mortem contra illos vlciſci noluiſſet; atq; ita excanduiſſe, vt non ſine graui ſcandalo & tumultu pileum è ſuggeſtu proiecerit, & nullo ſolito more factu prius precibus, è concione digreſſus ſit, illud tantum repetens: Experiemini vos me Prophetam. Præ ceteris vero omnibus qui in hoc genere aliquid attentarunt, Caluinus bene & eleganter ſcribendi laude excelluit: quam tamen frequentia ſcripris eius inſperſa in alios maledicta & ſcommata plurimum minuunt. Numquam enim ille ad ſcribendum acceſſit, niſi animo maleuolentia & inuidia ſuffuſo; vt quemadmodum Draconis olim leges non atramento ſed bile, atque adeo veneno ſcripti videantur. (*a*) Neq; enim bene tantū, ſed etiam maledicendi palmam omnibus eum præripere voluiſſe recte dixeris. Quod tamen ille ipſe ad Bucerum ſcribens ita excuſat, vt dicat, *Hoc non tam ingenij quā genij eſſe vitium* (*b*) Inter elogia quæ Romanæ Eccleſiæ tribuit, illa mitiora quodammodo ſunt quibus eam Babylonē appellat effrontem, derelictam, idolis ſeruientem, proſtitutam, necromanticam: quid non deniq? Etſi vero Caluinus primus fere & ſolus libris Gallica lingua conſcripris antiquam religionem conuellere conatus eſt, breui tamen magnum ſectariorum numerum ſibi adſciuit, homines, vt plurimum bonarum & ſacrarum inprimis litterarum rudes, qui lepore & elegantia ſtyli capti & quaſi incantati, faciles nouitijs iſtis dogmatis aures nō grauatè præbuerunt.

Mordax certè, virulentū, atque adeo ferum Caluini ingenium non tam thema eius genethliacum (de quo ſupra) quam ſcripta ipſius produnt. Nullibi, ille Reges ac Principes mitius tractat quam præcurſor ipſius Lutherus, brutas beſtias, aſinos, ſtultos paſſim appellans; quibus ſi contra Deum (id eſt contra Geneuenſis Miniſterij ſtatuta) fedus ineant, aut moliantur aliquid, non modo non obediendum, ſed facies etiam conſpuenda ſit. Quam vero eorundem titulum ridet, quo ſe *Dei gratia* Reges aut Principes ſcribunt? An vllum vmquā mordacius aut virulentius ſcriptum lucem aſpexit quā Caluini Inſtitutiones? Quas ille toties à ſe interpolatas, tot tantiſque conuicijs & iniurijs referſit, vt non ſolum quidquid ſplendida bilis, ſed etiam quidquid quartanæ febris, quæ medullas ipſi exedebat, quidquid calculi, quidquid hemicraniæ, quidquid hemorroidū dolores ſuggerebāt, in ſcriptū illud effudiſſe videri poſſit, quibus ille efferat[9], & velut œſtro percuſſus, in obuiam quemque incurrere atq; arietare nihil penſi habebat: at remittentibus paululum doloribus, vltra modum inflatus, ſuæ ambitioni veliſicabatur: & ſic velut ſerpens venenarum ictum lingua, & tamquam Baſiliſcus lethiferum aſpectum oculis geſtabat. Sed de Caluini ingenio cui potius credemus quam Volmaruo? ei ſcilicet qui primus Caluini ingenium penitus explorauit, & animum hæreſi corrupit. Sic vero ad Farellum ſcribit: *Non tam metuo ingenii (Caluini ſcilicet)* τὴν διεϐολοτὸν, *quam benè ſpero. Id enim vitij aptum eſt rebus noſtris, vt in magnum aſſertorem noſtrorum dogmatum euadat. Non enim facile capi poterit, quin maioribus tricis aduerſarios inuoluat.* Epiſtola hæc penes Miniſtrum quendam fuit Pictauienſem, Chriſtianum nomine, quam ille compluribus monſtrauit, odio atque æmulatione, frequentiſſimo inter iſtos homines vitio, adductus. Quin etiam Caluino Epiſtola illa vt ſibi traderetur petenti non modo non annuit, ſed plura eius exempla inde deſcripta aliis communicauit: vnde capitales inter ipſum & Caluinum inimicitiæ extiterunt. Chriſtianum Caluinus Papam Pictauienſem; Caluinum Chriſtianus Epiſcopum Vniuerſalem & ſummum Geneuenſem Pontificem huius nominis primum per ludibrium appellabat. Ad Caluinum placandum & Chriſtiano reconciliandum Conſiſtorium Pictauienſe Alexandrum Gaudionem, Chriſtiani collegam, Geneuam miſerat, ſed fruſtra. Neque enim faciles iras gerebat Caluinus. Et quamuis corpore non ita magnus, animo tamē vaſtus ac ferus, non minus quam paruus ille deus Terminus illud, *Cedo Nulli*, præ ſe ferebat. Launaius certe qui & ipſe ex eorum fuit numero, ſcribit, inſitum veluti eſſe huic hominū generi ſiue ſectæ, vt nemini iniuriam condonent: adeoque fieri non poſſe vt qui tali ingenio non ſit, diu Miniſter eſſe poſſit. Chriſtianus ergo, quo pacem à Caluino redimeret, in Normaniam ſecedere fuit coactus: parumq; abfuit, quin Miniſterio plane ſe abdicauerit; ſed mortuo Caluino, Pictauium ad priſtinum munus fuit reuerſus.

VI. Caluinus quamdiu Engoliſmæ commoratus eſt, Catholicum ſe ſimulans ſacris etiam, ſed quā fieri potuit rariſſime interfuit, quin etiam à Collegio ad recitandas preces Latinas lectus fuit: quod munus ſemel atque iterum in æde D. Petri obi-

a *VVeſtph. in Apol. Conf. Cal pag.* 438. b *Calu. in Ioel. Zach.* 11. *Ioan.* 11. *Ad Gal.* 4. & 13. *Amos.* 5. *Inſtit. lib.* 4. *c.* 1. *§.* 3 & *cap* 13. *§.* 20.

Digitized by Google

obiuit. Ab omni certè, quàmdiu Engoliſmæ fuit, quæ Catholicæ contraria eſſet, religionis exercitio, precibus ac concionibus abſtinuit: illud ſolum in omni ſermone quem cum tribus illis (de quibus ſupra) Eccleſiaſticis habebat, profeſſus, ſe veritatem indagare velle. Tilius hauſtis animo Caluini opinionibus, miro deſiderio eos videndi incenſus qui Catholicæ Eccleſiæ bellum indixerant, Geneuam primum, inde in Germaniam profectus, aſſumto Comite Caluino. Id ægerrimè ferens Tilij frater Curiæ Pariſienſis Protonotarius, fratrem ſequutus, breui in Galliam reduxit, relicto in Germania Caluino, qui poſtmodum Rufo, de quo ſupra, in familiam ſe dedit: in cuius comitatu pleroſque Catholicæ fidei aduerſariorum anteſignanos viſitauit atque alloquutus eſt. Memorabile eſt, quod quum Caluinus a Bucero ad Eraſmum, tergiuerſantem adhuc, nec hæreticorum libidini obſequentem, adductus eſſet, iſque de intricatis aliquot religionis capitibus ſermonem cum ipſo contuliſſet, ad Bucerum conuerſa oratione Caluinum demonſtrans dixiſſe fertur: *Video magnam peſtem oriri in Eccleſia contra Eccleſiam.* Simile quid de Berengario primo Sacramentariorum auctore hiſtoriæ teſtantur, nimirum quum is in Fulberti Carnutenſis Epiſcopi in lecto decumbentis cubiculum ingreſſus eſſet, ſanctum virum à circumſtantibus quæſijſſe, Quid is eſſet hominis, cui diabolum auribus neſcio quid inſufflantem videret. Tilius porro tam in patriam quã ad meliorem mentem reuerſus, Caluini doctrinam repudiauit, & ab ea ſemper poſtea abhorruit. Caluinus econtra ægrè ferens primo hoc veluti trophæo ſe defraudatum, Tilium quibus poterat modis ſuggillabat, turpiter eum defeciſſe, & ad Papiſtas ſe recepiſſe, in Præfatione Commentariorum ſuper Pſalmos ſcribens, nec vmquam deinde eius memoriam niſi per conuicium & probrum vſurpans. Tilius interim, contemtis his latratibus, publice facta, vt diximus, Lutheraniſmi (neque enim tum Caluiniſmus adhuc notus erat) abiuratione, Archidiaconus electus eſt: (de qua dignitate cum Renaudio, in Gallicis hiſtorijs ob proditionem ac rebellionem, cuius ſignum ijs temporibus primus popularibus ſuis extulit, noto, longa ei lis fuit) & quantum antea in promouenda, tantum deinceps in impedienda ac retundenda noua religione diligentiæ adhibuit.

QUIBUS MODIS CALVINUS DOctrinam ſuam propagare cœperit; & quibus Apoſtolis (ſcilicet) ad hoc vſus ſit.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. *Caluinus apud Pictauos merces ſuas exponere incipit.*
II. *Prima eius dogmata ſiue propoſitiones.*
III. *Primum Caluiniſticum Pictauij in horto quodam celebratum Conſilium.*
IV. *Primi Caluini Apoſtoli.*
V. *Iuuentus ſcholaſtica à Caluiniſtis ſeducta.*
VI. *Mos omnium hæreticorum in ſacerdotum vitia inuehendi.*

I. CALVINUS in Galliam reuerſus, Pictauium conceſsit, & in doctorum hominum, quibus antea ex aliorum ſermonibus notus erat, familiaritatem facile ſe inſinuauit. Tam ſcientia enim ſiue doctrina quam virtus facile amatores inuenit: & excellentia, ſiue ad bonũ ſiue ad malum, ingenia, vt Philo ait, diu latere non poſſunt. Nec vllum commercij genus eſt, quo homines etiam maxime inter ſe peregrini, atque adeo abſẽtes facilius colligantur, quam doctrinæ ac literarum. Harum cõmendatione Caluinus breui multorum ſibi amicitiam adiunxit; & inter alios Frãciſci Fonqueti, Prioris Monaſterij Mouſterienſis, qui & hoſpitium ipſi præbuit: necnon Caroli Leſagi, Scholæ apud Pictauienſes Rectoris in eodem quo Caluinus oppido nati, magnæ exiſtimationis viri, præſertim apud regis matrẽ, regni tum gubernatricem: quæ & ipſa parum abfuit, quin fuerit ſeducta. Caluinus interim contracta cum doctis illorum locorum viris familiaritate ita vtebatur, vt frequentem quidem faceret religionis mentionẽ, ſed obſcuram admodum & magis ad tentandum quam ad docendum. Tandem vero nonnullis ſecreta ſuæ religionis, & quid ipſe de Lutheri, Melanchthonis, & Zuinglij, quaſi triumvirũm opinionibus ſentiret, aperuit, & in loca quam maxime potuit ſecreta abductis, ſcripta ſua & precandi formulas à ſe conceptas oſtendit, & in genua pro-

volutus ad communes ſecū preces inuitauit: quas magna vehementia & deuotione, vt videbatur, recitabat. Quia vero facile intelligebat ad inſtitutum ſuum perficiendum non tantum hominum de ſchola opera[illegible]d etiam magnorū & in Republicæ adminiſtratione conſtitutorum auctoritatem requiri: primam machinam Renerio Epiſcopalis ſedis Vicario generali admouendam ſtatuit.

II. Quum ergo apud hunc die quodam vnà cùm alijs litteratis hominibus in horto diuerſaretur, & religionis, ac Lutheri & Zuinglij opinionū iniecta eſſet mentio (neque enim tum doctis tantum, ſed etiam indoctis, & ſæpius quidem inter pocula de religioni diſputare ſolenne erat) Caluinus bene ad hanc rem præparatus, præcipua religionis capita explicare aggreſſus, tandem ſermonē ſuū omnem in diſputatione de Miſſæ ſacrificio cōſumſit. Inter alia querebatur, Lutherum plagam hanc, quam incruſtare potius quam ſanare conatus ſit, è mala fere peiorem feciſſe. Et non aliter quam iis qui per noctis vmbras iter faciunt, velut ſcintillam tantum exiguam apparuiſſe, ac viam leuiter tantum & perfunctorie commonſtraſſe. Inde factum, vt multos Papatus errores ferendo fouerit. Atqui remedijs multo aſperioribus & cauterijs opus eſſe: & Romanæ Eccleſiæ idololatriam (ſic diuina appellabat officia) vno impetu eſſe proſternendam atque euertendam, & priſtinæ integritati (ſuas imaginationes intelligens) omnia reſtituenda. Ante omnia vero tā Pontificia quam Lutherana profligata Miſſa, Cœnam Domini eiusque ritus ad priſtinæ formæ amuſſim exigendos eſſe. Barbarum quippe eſſe & impium, Chriſtum è cœlo detrahere, & ligatum quaſi & compeditum per Sacramentum hoc traducere, ac tandem manducare. Talem quippe manducationem ſpiritualem non eſſe, nec per fidem fieri. Quod eò dicebat, vt inter Lutherum & Zuinglium mediam quandam viam ingrederetur, nec corporis realitatem omnino tollere videretur. Atqui ſi corporalitas à corpore tollatur, vbi, quæſo, realitas illa permanebit? Et quomodo realitas illa ſubſiſtere poterit, quum Caluinus dicat, Chriſtum ſecundum humanam ſuam naturam in cœlo manere: panem vero & vinum nihil aliud eſſe quam arrham & ſigillum, quo omnia à Chriſto nobis promiſſa confirmentur? Quamuis autem Caluinus primum ſe huius doctrinæ de vero Cœnæ Dominicæ intellectu, & vera Chriſti præſentia, auctorem iactet: certum tamen eſt hæreſin hāc è VVicleph ſchola & libris eum hauſiſſe; de quo ſupra ſatis multa diximus: vti etiam ex iſs colligi poteſt quæ in Actis Concilij Conſtantienſis & apud Prisbramum, qui VViclephianam eierauit hæreſin, leguntur. Diſcipuli deinde aliquot Caluini alium carnis Chriſti per fidem manducandæ modū commenti ſunt, contra magiſtri auctoritatem negantes materialis carnis communionem per S. Spiritus irradiationem animæ impertiri poſſe, & ſimilitudinem à Sole, qua Caluinus vtitur, irridetes, In vniuerſum docent, realem Ieſu Chriſti ſubſtantiam, non vero corporalem, animæ infundi & communicari. Quis autem non videt inuiſibilem hanc ſubſtantiam Platonicarum idearum ſimilem eſſe? Alij nouam neſcio quam transſubſtantiationē confingunt, ſic vt ſubſtantiæ panis, ſubſtantia corporis Ieſu Chriſti adiungatur: quæ tamen iam non Transſubſtantiatio, ſed Vltra aut Cōſubſtantiatio dicenda erit. Et hi à Lutheranorum opinione non multum abſunt. Alij exploſa Transſubſtantiatione, neſcio quam nouam, & non minus re quam nomine agreſtem & abſurdam Tranſconditionationem admittunt. Ipſe certè Caluinus, de Sacramento hoc loquens, vocibus his, irradiatione, traiectione, defluxu, deſtillatione, inſpiratione, &c. frequenter vtitur: cuiusmodi multæ aliæ phraſes apud eundem & alios occurrunt. Alij concedunt animam & corpus noſtrum corpore Ieſu Chriſti nutriri: non quod corpus ipſum reuera manducaretur, ſed per fidem & imputationē. Alij manducationem non neceſſariam eſſe aiunt; & manducare nihil aliud eſſe quam credere. Sunt etiam qui dicant, etiamſi ſpiritu & virtute carnis Ieſu Chriſti participemus, non tamen ipſa participare carne. Omnibus fere idem accidit, quod iis qui nouos fontes fodere cupiunt. Vt enim hi effoſſa altius aliquanto terra, iam hic, mox alibi ebullientis aquæ ſcaturiginem deprehendunt, quæ arenam modo in hanc modo in illam partem expellat; ſic quanto altiùs Sacramentarij cloacam hanc ſuam fodere conati ſunt, tanto plures ac fœdiores opiniones erupiſſe videmus.

In horto primi noſtri parentes decepti fuerunt. In horto etiam pauci hi, quos prius diximus, à Caluino ſunt ſeducti. Etſi enim Caluinus nequaquam ea dicendi qua ſcribendi gratia ac vi polleret, tāta tamen in dicendo vehementia vtebatur, vt auditoribus non moroſiſſimis facile quæ vellet perſuaderet, in horto illo, inquam, primum Caluiſticum celebratum fuit Concilium, quod Galliæ poſtea tanto conſtitit. Ei interfuerunt Antonius

Duguius

Digitized by Google

Dogeius Profeſſor Academicus, Philippus Veronius Epiſcopalis ſedis procurator, Albertus Babinotus & Ioannes Vernouius, Pictauienſes. Præcipua vero cum Caluino, vt diximus, diſputatio fuit de reali præſentia corporis Chriſti in Sacramento. Hic enim lapis ille eſt offendiculi, ab ipſo tam ad Catholicos quam Lutheranos ſupplantandos obiectus. Tantopere vero diſputatio eius præſentibus placuit, vt ea quæ dixiſſet, ſcripto conſignata ſibi tradi petierint. Quod ille non grauate fecit. Poſt hæc pauci illi in locis ſecretis & ſpeluncis, & per pagos etiam & villas frequenter conuenerunt: quibus mox acceſſit Ioannes de Boiſſeau Borderius, cauſſarum patronus; & alius quidam Vortumianus appellatus. Tandem etiam Carolus Leſagus ſectæ huic nomen dedit. Ex his tamen Borderius, homo valde doctus, XL annis poſt Caluiniſmo repudiato, in Catholica religione vitam clauſit, quum LXXX ætatis annum pæne attigiſſet. In locis illis ſecretis prima Caluiniſtica Cœna celebrata fuit, quam Manducationem poſtea appellarunt, vt ſequenti libro oſtendã. Exhortatione prius à Caluino facta (ſic enim conciones ſuas initio nominabant) & implorato diuini Spiritus auxilio, vt gratiam ſuam ſuper paruum illum gregem in nomine ipſius congregatum effunderet. Deinde lecto è S. Scriptura capite aliquo, non ipſe ſolum ambigua explicabat, vel potiùs magis inuoluebat; ſed aliorum etiam ſententias, tamquam in priuata diſputatione exquirebat. Et hæc quidem ſacra iſta celebrandi forma aliquam diu poſtea in vſu fuit.

IV. Caluinus interim ferrum ſibi in igne eſſe intelligens, conatus ſuos omni arte promouere ſatagebat. Quid multis? Tribus tandem è ſecretiori hoc conuenticulo perſuaſit, vt doctrinam hãc nouam per Frãciam, apud eos præſertim qui aliquem Lutheraniſmi guſtum haberent, diſſeminandi, & vti iactabant, miſerè deceptis Papiſtis oculos aperiendi prouinciam ſuſceperint. Hoc enim nomine eos vocabant qui antiquam, & per manus ab Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus traditam Fidem ſequuntur. Conſilio ergo habito decretum fuit, vt Vernouius Pictauij & in vicino agro animas lucrifaceret, vel perderet potius: dum reliqui in longinquioribus locis venantur. Ad ſumtus vero eam in rem modicum pecuniæ collectum fuit. Duo illi vt ſecuritati ſuæ conſulerent, noua ſibi nomina (vti mos ferè eſt ſectarijs) ſumſerunt. Eorum vnus *Le bon homme*, id eſt, Bonus vir; alter *Ramaſſeur*, id eſt, diſperſi gregis recollector dici voluit. Et ille quidem paſſim oberrans, in cõuenticulis tam preces, quam Manducationem ad nouam illam formam, quæ à viro illo Dei, vti iactabat, tradita erat, celebrabat. Et quia hic antea in Pictauienſi Academia Inſtitutiones in Miniſtraria (ſic tum Iuris illud Auditorium vocabatur) prælegerat, Caluinus & alij vix eum alio quam Miniſtri nomine appellabant: ex quo factum puto, vt Caluinianæ ſectæ diſſeminatores & nouæ doctrinæ Prædicatores, Miniſtri dici cœperint, & adhuc dicantur. Sed hac de re alibi latiùs. Recollector ille viginti fere annos in colligendis, vel vt verius dicam, diſpergendis Chriſti ouibus conſumſit: & quamuis homo eſſet pæne illiteratus, atque ineptus, quoties tamen in Eccleſiaſticos inuehebatur, tamquam Pericles aliquis tonare & fulgurare videbatur. Caluinum in omni ſermone iactabat, & ſcripta quædam eius nõ ſecus ac Sibyllinos libros oſtentabat. Hi tres, vt Victor Caietus inquit, Caluini mandatorum fuere exſequutores, Galliæ perturbatores, & primi ſchiſmatis auctores. Ecce tibi eorum maiores, qui Mũdi Reformatores audire volunt. Quid agitis miſeri Therſitæ atque Iri? An Aiacis & Achillis ſimiles eſſe vultis? Quid vos, qui heri atque hodie tamquã fungi nati eſtis, genealogiam veſtram ex alto repetitis, & ad ipſos Apoſtolos refertis? Sed rectè habet. Infamis veſtræ originis teſtem Victorem Caietũ habemus, eum qui celebris olim inter vos concionator fuit, quem veſtrũ olim tantis ornaſtis laudibus, nunc noſtrũ omnibus modis infamare conamini: illum, inquam, qui nouit quinam vos ſitis, & vnde ſitis; cui denique veſtra omnia ſatis ſuperque nota ſunt atque explorata. Scio equidem quid vobis doleat: nempe hunc exquiſitæ eruditionis hominem totum in eo eſſe, vt quæ tam exemplo quã doctrina olim deſtruxit, nunc reſtauret. Hic de Recollectore hoc veſtro loquens, ait, eum pagos & villas per Pictonas, Santonas & Engoliſmenſem agrum obijſſe, nec quidquam intentatum reliquiſſe. At Bonus ille vir, de Caluini Conſilio, in Toloſana vrbe latibulum ſibi quæſiuit, non ignarus eò ad capiendum ingenij cultum à Nobilitate liberos magno numero mitti. In hac certe Vniuerſitate ab ijs qui emergere cupiunt, prima fere dignitatum fundamenta iaciuntur.

V. Vernouius, quia notior erat quam vt diu latere poſſet, Pictauij manſit, vt inter Academicam iuuentutem, ad credendum natura facilem, & no-

uarum

uarum rerum cupidam, doctrinæ ſuæ zizania diſſeminaret. Tam hic vero quam reliqui illud inprimis agebant, vt Profeſſores & Rectores iuuentutis ad ſuas partes adiungerent, nō ignari, quemadmodum proſtrato imperatore facilis plerumq; eſt victoria; ſic his veluti iuuentutis deuictis ducibus, facile gregarios illos milites ductū illorum & auſpicia ſequi ſolitos, manus quoque præbituros. Et quidem ille quem Boni viri nomē aſſumſiſſe diximus, Aginni, quod oppidum prima mihi cunabula præbuit, Rectorem quendā ſcholaſticæ iuuentutis Sarraſinum nomine, ſuarum partium obtruſit, qui primus Caluiniſmum ibi, licet recte, docuit. Et mox ſuccenturiatus fuit eiuſdem conditionis homo, Vindocinus nomine: qui primus in prædicto oppido ob hæreſin vltricibus flammis vſtulatus fuit. Mox huc illuc alij circummiſſi ſunt, in Aquitania præſertim, Andreas Melanchthon Germanus Toninium; Andreas Caruinus Atrebatenſis Villam nouam, ſub ſcholaſtici magiſtri habitu theologi ſeu Miniſtri munus exercens: Andreas de la Voye Picardus ad fanum S. Fidei; alij alio. Poſſem equidem plurium eiuſmodi hominum nomina hoc loco citare; ſed duos illos commemoraſſe mihi ſufficit, vt tam Caluini quam ab ipſo miſſorū Apoſtolorum fraus & aſtutia, tanto melius appareat, vt qui hac potiſſimum ratione, corruptis nimirum præceptoribus, pernicioſæ ſuæ doctrinæ virus ſcholaſticæ iuuentuti inſtillare ſategerunt. Memini Burdigalæ ex horum numero, ſed inferioris ſubſellii Pædagogum aliquem, Valeſium nomine, conſuetudinem illam qua initio lectionis cruce ſe quiſq; ſignare ſolebat, tamquam ineptam & ſimiis potius conuenientem irriſiſſe; deinde priuatim capita quædam nouæ religionis, veluti per ludum & iocum inculcaſſe. Qua arte quid mirum ſi animos noſtros adhuc tenellos facile ſubegerit? nam

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu.

Quemadmodum videmus, ea quæ prima animis pueritiæ impreſſa ſunt, difficillime vbi vel paullulum radices egerint, euelli. Vt enim oculi maligni vel aſpectus quoque ad ipſum infantium cor facile penetrat, eique virus quodammodo affundit; ſic teneri iuuentutis animi hæreſeos aconito facile intoxicantur, niſi bonis remedijs præſeruatiuis, vt vocant, & inprimis impenetrabili illo quem Polybius Cordis cuſtodem appellat, lapide muniti ſint. Et hoc quidem modo, vt ad propoſitum redeam, à Caluino miſſi Mercurij in duabus illis Academijs, Toloſana ſcilicet & Pictauienſi, plurimum damni dederunt. Quid vero hoc mirum in iuuenibus, quibus ſanguis calet, & animus futuri improuidus & periculi ſecurus, cæca tam nouarum rerum quam falſæ libertatis cupiditate flagrat? Quid gratius his prædicari poterat, quam à carnium eſu etiam diebus vetitis non abſtinendū, non ieiunandum, non peccatorum exomologeſin apud ſacerdotem eſſe faciendam? Et alioqui ita cōparatum eſt, vt noua etiam quæcumq; magis placeant quam vſitata. Quocirca minus miror, non paucos noua hæc dogmata ita mordicus fuiſſe amplexos, vt etiam imberbes fere adhuc tam corporis quam animæ iacturam facere maluerint quam hæreſi renunciare. Adeo ſcilicet peruerſus ille ſpiritus animos illos teneros faſcinauerat. Et hi quidem, vt eſt ætas illa, vbi ſemel frænos ruperit, ad quidvis audendū proiecta, primi famoſos contra Eccleſiam libellos templorum valuis affixerunt, fores effregerunt, ſtatuas deiecerunt, baptiſteria fœdiſſime conſpurcarunt, mille denique inſolentias, noctu præſertim, vel ſacrilegia potius, commiſerunt. Creſcente in dies furioſorum hominum numero conuentus haberi publice cœpit, & Miniſtri quidam electi ſunt, qui verbum Dei, quod nūquàm didicerant, docerent. Decretum etiam, ne cui ſcholarium, qui Veritatis cognitionem haberet (huius enim prætextu tamquam clypeo vtebātur) ſine Miniſtrorum licentia domum diſcedere liceret, vt ipſorum teſtantur Hiſtoriæ. Diſcedentes vero ab ijſdem copioſe inſtruebantur, quomodo domi & alibi paſſim ſe gerere, & quas diuini verbi amplificandi rationes inire deberent.

Ne vero neceſſaria ad hanc rem deeſſent ſubſidia, multis libellis partim contra Eccleſiaſticos diffamatorijs, partim formulas quaſdam precandi & nouæ fidei capita continentibus, emiſſarij illi inſtructi fuerunt. Franciſci I. enim & Henrici II. temporibus libelli illi Catechiſtici, qui poſtea regnante Franciſco II. tanto numero in publicum euolarunt, clanculum tantum circumferebantur. Dici vero vix poteſt, quam late peſtis hæc inter Gallicam iuuentutem per totum ferè regnum breui tempore proſerpſerit, alijs alios inficientibus, dum quiſque nouæ illius religionis ſecreta expiſcari conatur. Videre erat paſſim textores, ſutores, ſartores, fullones, inſtitores, vel clam vel palam

etiam

Digitized by Google

etiam ad populum è verbo Dei, vti iactabant, declamantes, & nouas fundantes Eccleſias. Conſtat certe, Anno M. D. XL. in omni horum numero vix quemquam litteratum fuiſſe. Satis illis erat, ſi nouum Teſtamentum vulgari lingua legere, & ineptis quibuſdam ratiunculis Catholicorum dogmata impugnare & in dubium reuocare, omnia deniq; ſuo more explicare poſſent. Ecce ex quam tenuibus initijs ad tantam magnitudinem progreſſa ſit hæreſis! Et quamvis iſtorum hominum quibus contra Catholicam fidem vtebantur, leuia admodum eſſent & futilia argumenta, eadem tamen ad multorum implicandas conſcientias nimis magnam vim habuerunt, eorum præſertim, quibus melior deinde inſtructio non obrigiſſet.

DE IMAGINVM VSV, OB QVEM multi Catholicam religionem repudiarunt.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

I. *Imaginum ſeu ſtatuarum vſus in Eccleſia, Caluiniſtis præcipuus rebellionis prætextus.*
II. *Vox Imago male pro Idolo ſumitur.*
III. *Dei præceptum de Idolis quomodo intelligendum.*
IV. *In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.*
V. *Imagines apud Chriſtianos in honorem Dei erecta.*
VI. *Ad quid conducant.*
VII. *Caluiniſta Dei confracta imagine, diaboli integram relinquunt.*
VIII. *Quomodo Catholici Sanctorum imaginibus vtantur.*

I. VNA ex præcipuis cauſſis, ob quas multi ex clariſſima Eccleſiæ luce in ſpiſſas hæreſeos & errorum tenebras præcipitarunt, illa erat, quod dicerent, honorem vni Deo debitum, à Catholicis imaginibus tribui. Quum enim in Biblijs legiſſent illud, *Ne facias tibi imaginem*, &c. (quod tam inepte verſum quam male intellectum eſt) ſtatim Catholicos veluti idololatras condemnabant, Eccleſiam idololatriæ ſynagogam appellantes, vt in qua dij lignei & lapidei adorarentur: quam rem infamiæ plenam & Deus ipſe ſumme odetit, & omnes veri Chriſtiani ſemper vehementer ſint deteſtati. Quare illo præcepto, *Ne facias tibi imaginem*, &c. auditorum aures in omni fere ſermone obuerberabant, atque eo vno Catholicos nihilo paganis & idololatris meliores eſſe, conuinci poſſe aſſerebant: quos tamen non Catholicos, ſed Papiſtas appellabant, nouo quidem nomine, ſed cuius pudere neminem debeat; quum nihil aliud eo ſignificetur, quam Catholicos ſpirituales eſſe infantes Sanctiſſimi Domini noſtri Papæ, Dei in terris Vicarij.

II. Noui illi Bibliorum traductores atque interpretes, vel corruptores potius, vt in pleriſque alijs locis libidini ſuæ contra conſcientiam nimis indulſerunt, ita tam in capite IV. Deuteronomij quã alibi voci *Idolũ*, *imaginis* nomen ſubſtituerunt; quaſi neſcientes ſcilicet, Imaginem genus eſſe, vt Dialectici vocant, Idolum ſpeciem; ſpeciem vero ſub genere, non autem genus ſub ſpecie comprehendi. Quid, quod in Gallica etiam lingua vox Idolum ſemper in malam partem ſumitur, non ita Imago? Nam & Ieſus Chriſtus Dei Imago; & homo quantumuis vilis & abiecta creatura ad Dei Imaginem conditus dicitur. Imaginum vſus eſt, vt & templis ornamento ſint, & ijs quorum res geſtas & victorias repræſentant. Idola vero ideo eriguntur, vt animos hominum ad ſacrilegum falſorum deorum cultum abducant. Quin etiam Idolum, vt D. Paulus teſtatur, nihil eſt, quia rem ſcilicet quæ non eſt repræſentat. Etiam pueris in ſchola notum eſt, Imaginem ſemper ad aliquid referri; idolum vero ad nihil aliud quam ad ſeipſum. Euſtathius in XI. Odyſſeæ, Idolum eſſe ait velut vmbram quandam, aut mente conceptum phantaſma, quod veri nihil in ſe habet. Et hinc illorum quos pagani adorarunt deaſtrorum ſtatuæ, Idola appellatæ ſunt: quæ licet materia & certa forma conſtent, nihil tamen quod in rerum ſit natura, ſed vanum tantum, & id quod numquam Deus fuit, immo ne id quidem quod illis adumbratur, repræſentant.

III. Præceptum vero de Idolis non faciendis aut colendis, quod à Deo populo recens ex Ægypto educto datum fuit, de illis tantum quæ Ægyptii adorabant, idolis intelligendum eſt. Quia enim verendum erat, ne populus diuinitus electus, ex longa Ægyptiorum conſuetudine & cohabitatione contagionis aliquid traxiſſet, eoque facile ad falſos Deos colendos abduci poſſet; impietati huic non ſine grauiſſima cauſſa per præceptum hoc occurrere voluit. Sed age Aut Deus hoc mandato omnes imagines prohibuit, aut aliquas tantum, eas

nimium quæ diuinæ gloriæ derogant. Alterutrum horum aduerſarij concedant oportet. Atqui primum verum eſſe non poteſt quum Deus ſibi ipſe non repugnet, nec contraria præcipiat. Quomodo vero Deum repugnantiæ & iniuſtitiæ nota liberabimus, ſi eos tamquam idololatras ab ipſo puniendos fore dicamus, qui exemplum ipſius ſequuntur & imitantur? Numquid enim Deus, etiam poſt latum decalogum, Cherubinos humana facie in templo ſuo collocari, æreum ſerpentem in ligno ad crucis formam erigi, aliaque opera quorum vſus in templo & ad ſacra futurus erat, boum, leonum, &c. ſpecie fieri voluit? Circumfer oculos per totum illud ſtupendi operis Salomonis templum Vbique imagines ſculptæ occurrent: vt caput VI. lib. III. Regum legenti facile apparebit.

IV. Lubenter vero fatemur & credimus, Deum nequaquam ſibi poſſe repugnare, vt qui ſemper idem ſit ſibique ſimilis. Hinc Plato non immerito Poëtas & fabularum auctores è Republica ſua exterminauit, quod in theatris deos ſibi ipſis repugnantes, & modo in hanc modo illam formam mutatos producerent. Iouem illum mihi quis videat; modo in aureum imbrem, modo in cycnum, modo in aquilam mutatum. Tum Protea illum Virgilianum, de quo ille:

Tum variæ illudent ſpecies, atq; ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraq; tigris
Squamoſuſq; draco, & fulua ceruice Leæna.

Ex quibus ſane patet, Deum omnem imaginum vſum nequaquam prohibere voluiſſe: vt quibus ipſe in templo ſuo locum eſſe voluerit, tum vt ornamentum ei aliquod afferrent, tum vt myſticæ ſignificationi atque inſtructioni inſeruirent. Quid? quod magnus ille Propheta Daniel Deum patrem, antiquum illum dierum, omnibus fere lineamentis & coloribus nobis depingat? quamuis idem non ignorauerit, Deum incorporalem eſſe, immaterialem, inuiſibilem, neque vlla figura poſſe exprimi. Et profectò fruſtra omnis humana induſtria penicillo aut quocumque alio modo Dei nobis effigiem elaboratura erat, niſi vir ille diuinis ſic depictam nobis exhibuiſſet. Quare credendum eſt, illas tantum Imagines diuino mandato prohiberi, quibus alius quam verus deus adorandus repræſentatur, aut alius falſorum Deorum cultus introducitur; quales illa idola fuerunt, quæ Ægyptii adorarunt, itemque vitulus ille aureus à populo Iſraelitico conflatus, Draco ille Babylonius, & infinita alia apud alias gentes. Et hoc quidem modo ipſi Iudæorum Rabini, vt apud Aben Eſram in Decalogum videre eſt, præceptum hoc interpretantur.

Nihil horum ſimile imagines Chriſtianorum habent: quæ non modo non contra Deum, ſed in eum ſolum finem erectæ ſunt, vt hominum mentes ad Deum erigantur. Ipſe Saluator noſter Ieſus Chriſtus faciei ſuæ effigiem nobis reliquit, vt eius humanitatis contemplatione tamquam per ſcalam Iacob, & præcipuum noſtræ ſalutis organum, ad cœlos euecti, plenam Dei notitiam aſſequeremur. O verè diuinam effigiem, longe alia quam Zeuxis aut Apellis manu efformatam! O cœleſtem tabulam: in qua diuinæ illius faciei radij nullo alio quam ipſius Dei penicillo expreſſi ſunt.

Quis magnum illum Leonem, tantæ ſanctitatis virum mentiri voluiſſe dicat, quando ait, vidiſſe ſe illam imaginem, & omnino talem viſam, quæ humana manu fieri non potuerit? Quid? annon liceat nobis habere ſiue ſcriptas, ſiue pictas, ſiue ſculptas hominum, vel etiam cœleſtium naturarum effigies: quum intellectus noſter tam imbecillis ſit, vt nihil niſi phantaſia mediante apprehendere poſſit: hæc vero per ideas & obiectas imagines moueri neceſſe habeat? Et quis ille eſt tam diuinæ mentis, qui ſine his vel et imaginum alis ad cœleſtium rerū contemplationem euolare poſſit? quòd etiam ſi peruenerit, facile tamen inde abſtraheretur, niſi ab externis iſtis rebus ſubſidium petat: vt D. Paulus docet. Quin rationem nullam video, quin ijs imaginibus quæ tam Maieſtatem quam amorem diuini numinis eiuſque miniſtrorum nobis repræſentant, eundem ad minimum honorem eandemque reuerentiam tribuere debeamus, quæ Regum ac Principum picturis, immo chirothecis & ſudarijs tribui ſolet; quibus à pleriſque flexo genu oſcula imprimi videmus.

IV. Nec vero obiectis eiuſmodi ſolum homines vulgares, ſed docti etiam opus habent: vt quorum animi non minus terreſtrium rerum frequenti meditatione & occurſu à cœleſtium contemplatione abducuntur. Ex obiectæ vero imaginis conſideratione animus altius ſeſe ad earum rerum, quæ per illam repræſentantur, contemplatione erigit. Nonne Pythagoras fuit qui dixit, numquam ſe templa ingreſſum, deorum contemplari effigies,

quin

Digitized by Google

quin magnam in intellectu & cogitationibus ſentiat mutationem? Quod ſi miſer paganus falſo hoc obiecto cœleſtem quandam eleuationem ſenſit; quid verum aliquod obiectum apud Chriſtianum non poterit? Ea eſt naturæ noſtræ velut in centro inferiorum creaturarum conſiſtentis imbecillitas, vt tantum ſpacium quantum eſt inter res terreſtres & cœleſtes, inter viſibiles & inuiſibiles traiicere aut emetiri nõ queat, niſi alis quibuſuam eleuetur. Quis vero Moyſe illo maior erit, qui faciem Dei, magnum illum & immenſum tam potentiæ quam gratiæ & miſericordiæ ſolem, recto obtutu aſpicere poſſit? Sed bene habet. Non pauci etiam ex ipſis Eccleſiæ hoſtibus ab ipſa veritate coacti, fatentur hoc præcepto Imaginum vſum non plane prohiberi; ſed ita intelligendum eſſe (vti etiam in Leuitico explicatur) non adorandas eſſe, id eſt, ex imagine non eſſe idolum aut falſum deum faciendum. Bucerus certè poſt longam de imaginibus diſputationem, ea a ſe ſcribi inquit, non eum in finem quod putet Chriſtianis omnem imaginum vſum interdictum eſſe; ſed ideo tantum, quod earũ vſum cupiat ita temperari, vt nihil diuinæ gloriæ & Eccleſiæ ædificationi derogetur. Idem Spangenbergius in Margarita ſua Theologica dicit, idem Vrbanus Regius, idem Petrus Martyr: nec plus vel minus Catholici eadem de re docent. Non ergo illa iam inter nos etiam & ſchiſmaticos quæſtio eſt, verum imaginum vſus permiſſus ſit, ſed tantum quibus modis & ad quid illis vtendum ſit. Eoque Lutherani etiam poſt ſchiſma, imagines in templis retinuerunt, Crucifixi præſertim, vti etiam Angliæ regina, ſicut alibi diximus.

VII. In has tamen aliasque Caluiniſtæ furorem ſuum paſſim effuderunt. Scribunt nonnulli, in oppido quodam Occitaniæ Sangillio appellato, Caluiniſtas, confractis tam Ieſu Chriſti quam aliorum Apoſtolorum imaginibus, Iudæ Iſcariotæ tantum imaginem integram reliquiſſe. Antuerpiæ Crucifixi confracta imagine, Geuſij angeli bono cruciario adſtantis imaginem itidem confregerunt, at diaboli, impij cruciarij animam excipientis, integram reliquerunt. Idem diuerſis locis factum, fide digni hiſtorici tradunt; ſemperque diaboli, vel Saluatorem vel Sanctos tentantis, imaginibus parcitum, illorum vaſtatis atq; abolitis. Londini Hiſpanus templum ingreſſus, quum S. Michaelis Archangeli ſtatuam confractam, Sathanæ autem ſub pedibus ipſius iacentis adhuc integram vidiſſet, educto gladio eam punctim ac cæſim impetens, exclamaſſe fertur: Apage, apage ſceleſtiſſime, nõ plus quam ceteris tibi hic loci erit. Lindanus Epiſcopus Ruræmundenſis teſtatur, quum reformationis cauſſa diœceſin ſuam obiret, vidiſſe ſe inter alia Geuſiaci furoris monumenta, inter plures ſanctorum confractas imagines, ſolius Sathanæ, tamquam virginem tentantis ibi repræſentati, adhuc integram, quam apprehenſam in terram proiecerit, inquiens: Et tu hinc eiicieris, infelix Sathan, neque enim fas eſt vt ibi maneas, vbi ſatellites tui venerabiles Ieſu Chriſti & ſanctorum imagines tanto furore confregerunt.

VIII. Sed, quæſo, ô hæretici, ne illud dicite, nos lapides & ligna adorare. Neque enim nos in Crucifixi imagine quidquam aliud adoramus, quam quod per illam nobis repræſentatur. Sed quid? An non ipſe S. Auguſtinus ægrotantibus conſulit, vt Crucifixi imaginem prope lectum habeãt? Ne vos in cordis noſtri ſecreta amplius quam fas eſt inquirite, quaſi noſtras ante altaria imaginibus ornata genibus inſidentium cogitationes, & oculorum ac manuum voces, vt ita dicam, intelligeretis. Nec vero vetularum quarundam aut ruſticæ plebis ſimplicitate amplius abutimini: vt quos ex reſponſionibus vobis non ſemel datis optime noſtis non neſcire differentiam illam quæ eſt inter lapidem vel lignum, vel ipſam figuram, & inter id quod per ipſum repræſentatur. Quod ſi quis tamen ſit tam ſupinus ac craſſus qui hac in re errorem committat; is quidem error non Eccleſiæ, ſed iſti homini imputari debet. Docet enim Eccleſia, vnum ſolum Deum adorandum eſſe, imaginibus vero honorem habendum eſſe ob id quod repræſentant. Sed mittamus iſta, de quibus pius ille & doctus vir Ludouicus Richeomus abunde ſcripſit. Sed quid ô ſuaues homines? Numquid vos ipſi idololatræ eſtis, qui Lutheri, Caluini & aliorum imagines in tanta habetis veneratione? Huius quidem imaginem in intimis feminarum etiam, in Gallia cubiculis diligenter videas & honorifice aſſeruari; illius vero in Germania non pictura modo expreſſam, ſed tapetibus etiam intextam in feneſtris, parietibus & atrijs paſſim & etiam ipſis librorum operimentis, Crucifixi loco impreſſam. At inquiunt, ſe imagines eiuſmodi animi tantum cauſſa habere. Sed ô Deum immortalem: An Bezæ curæ fuit, excucullatorum monachorum ac ſacrilegorum hominum, etiam collegarum ſuorum icones in æs incidi, & cum vaniſſimorum

elogiorum lenocinio populo venditari: & ex primis illis Chriſtianis nemini curæ fuiſſe putatis, vt diuina illa & cœleſtis tam Ieſu Chriſti quam matris ipſius, vt & Apoſtolorum effigies poſteris traderentur? An feminam illam, à ſanguinis fluxu per Chriſtum ſanatam, idololatriæ inſimulabitis, quod ipſius effigiem in ære exprimi curauerit, quam à ſe viſam Euſebius teſtatur? An rex ille Edeſſenus ſuperſtitioſus fuit, qui Ieſu Chriſti effigiem tanto ſtudio deſiderauit? Sed quid de ſupina illius vel aſinina potius dicam ignorantia, qui ſcribere auſus eſt, primis quinque ſæculis imaginum vſum Eccleſiæ fuiſſe ignorum? cuius vanitatem & mendacium hiſtoriæ eorum temporum ſatis ſuperque oſtendunt. Fateantur ergo, quod omnino fatendum eſt, imaginum vſu intelligentiam, memoriam, & voluntatem, quæ tres ſunt rationalis animæ potentiæ, mirifice adiuuari. Per repræſentationem namque illam res à Saluatore noſtro & Sanctis glorioſe geſtæ, Intellectui velut ob oculos ponuntur; ex quo deinde ſumma Dei in nos beneficia Memoriæ occurrunt ac tenacius infiguntur, quorum denique recordatione, & ſanctorum quorum effigies aſpicimus, exemplo Voluntas noſtra ad Dei amorem acrius incenditur atque inflammatur.

DE LIBERTATE VEL LICENTIA omnium hæreſeon feneſtra.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

I. *Galli in eo Troianis ſimiles, quod nimis facilè crediderunt.*
II. *Libertas hæreſeos ianua.*
III. *Cur dies feſti à Caluiniſtis exploſi.*
IV. *Eccleſiaſticorum vita & ignorantia pleraque mala nobis pepererunt.*
V. *Quæ hæretici ſuis conatibus artificioſè prætexere norunt.*
VI. *Religio ſuis ipſius ſtat inconcuſſa viribus.*

I. QVOTIESCVNQVE miſerum Galliæ noſtræ quæ tam facile hæreſibus aditum præbuit, ſtatum conſidero (conſidero autem ferè quotidiè) toties miſerabiles illos Troianos mihi videre videor, ligneum illum equum ſuis infortunatis manibus incredibili ſtudio in vrbe attrahentes; è cuius deinde vtero homines armati noctu prodeuntes, pleriſque ciuibus oppreſsis & occiſis, vrbē nullo negocio ceperunt. Et quemadmodum Troiani quum portæ anguſtiores eſſent, quā vt magna illa moles per eas introduci poſſet, ſuis ipſorum manibus partem muri diruerunt, & per ruinas equum illum fatalem induxerunt: eodem modo complures Catholici, poſtquam aliquamdiu nouæ illi & monſtroſæ ſectæ reſtitiſſent, tandē eam totis pectoribus acceperunt. Mirabile hæreſeos venenum eſt, non per oculos modo, os, & nares, ſed velut apertis omnibus poris, per totum corpus in animum ſe inſinuat. Ah miſeri Troiani! Ah Catholici! Quid vos Sinoni fiditis? quid vos Caluini vocem auditis? Merito vobis, ô Troiani, Græcorū; merito vobis, ô Catholici, hæreticorum munera ſuſpecta eſſe debent. An opus illud Duratæum ad Mineruæ honorem factum putatis? An à Caluino Dei honorem quæri putatis? An æquum eſt fictis potius Caluini, velut alterius Sinonis lachrymis, quam fideliſsimis Laocoontis, id eſt, legitimorum Paſtorum monitis moueri? Cur non, vt ille Durateo fæto armis equo, ſic vos illis hæreticorū fraude plenis machinis rationis lanceam intorſiſtis? Numquid non iam olim aſtutiſsimas veteris illius Vlyſsis artes experti eſtis? Vos quidem ô Troiani, merito puniti eſtis, qui regis veſtri filiam Caſſandriā vaticinandi munere ab Apolline donatam, audire noluiſtis. Sed & veſtra pœna iſta eſt, ô Chriſtiani, qui à vera illa virgine, regis regum filia, illibata Chriſti ſponſa, cui ſoli ille verum à falſo, lumen à tenebris, & bonum à malo diſtinguendi gratiam contulit, aures animoſque auertiſtis, & hæreticorū ſermonibus auſcultaſtis. Quam multi namq; inter vos, quum vt Vlyſſes, aures cera obturare, aut velut Xenocrates ſuaſit, ferreis inauribus inducere oportebat, ne harū Sirenum non cantus, ſed incantationes audiretis, eaſdē non modo apertas ipſis præbuiſtis, verum etiā vltro eaſdem tamquā amabiliſsimas nymphas amplexati eſtis, nihil loca tot animarū naufragijs infamia metuentes.

II. Ex omnibus vero nouæ religionis illecebris, quibus homines tanquam piſces hamo capere hæretici ſolent, nihil gratius aut iucundius animis eſt quam libertas illa ſiue licentia, quam in-uentuti præſertim illi oſtendunt. Apud hos guloſus egregios cauſſæ ſuæ inuenit patronos. Cur quæſo, inquiunt, patiamur certis diebus à Ro-

mana Eccleſia carnis vſum nobis interdici? Annon hoc verbo Dei, præſertim ei loco qui eſt apud D. Matthæum cap XV. aperte repugnat? Numquid hoc illud eſt quod Apoſtolus prædixit, venturos extremis temporibus ſeductores, qui præcepturi ſint abſtinentiam à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, ſimulque nubere prohibituri? Et hunc quidem locum homo ſimplex ac rudis mihi obiecit; faſſus inter alias hanc non poſtremam fuiſſe cauſam, cur à Romana Eccleſia diſcedendum ſibi exiſtimarit. Sed ô miſere decepti homines! quorum oculi tam viui luminis radios ferre non poſſunt, nec erroris ſui fundum perſpicere. Atqui generoſæ aquilæ, quarum obtutus ſolis huius claritate nihil hebetatur, facile vident, iſta contra hæreticos quoſdam dicta eſſe, qui cibos omnino, tamquam natura ſua malos atque immundos damnarunt: quales olim fuerunt Manichæi & Priſcillianiſtæ, qui carnium vſum omni tempore ſuis prohibuerunt. At Catholicæ Eccleſiæ hæc non eſt ſententia, quæ peccatum carnibus nequaquam alligat (alias enim earum vſus omnino & ſemper malus eſſet) ſed certis tantum diebus, ob myſteriorũ quæ in ijs acciderunt reuerentiam, à carnium eſu abſtinere præcipit: vbi peccatum non in ipſo cibo eſt, ſed in præceptorũ Eccleſiæ contemtu: quemadmodũ in paradiſo quoq; olim mors non à fructu ligni vitæ, ſed à primorum parentũ inobedientia profecta eſt. Imitatur nimirũ ſapientiſſima mater Eccleſia bonos medicos, qui ægris nonnunquam & certis cibis & vini vſu interdicunt, ad recuperandã facilius ſanitatem. Quis tamen medico exprobret, cibos & vinũ ab ipſo reprobari? Id ſcilicet vnum ſpectat Eccleſia, vt ſpiritum noſtrum præparet ac viuificet, carnis vero ſtimulos retundat; vtque contemtis rebus terreſtribus, ad cœleſtia ſine vllo impedimento adſpiremus. S Bernardus ex regulæ ſuæ præſcripto à carnium eſu ſemper abſtinuit, nón, vt ipſe inquit, ex ſuperſtitione quadam, ſed vt carnem ſuam mortificaret. Carnem enim nutrire, eſt carnis vitia ſimul nutrire.

III. Quemadmodum vero noui iſti Apoſtoli illud, *Ne facias tibi ſculptile, &c.* ſemper in ore habent; ſic etiam non minus frequenter auditoribus ſuis illud, *Sex diebus operaberis, &c.* inculcant: atque ſumpta inde occaſione, dies feſtos, ab Eccleſia inſtitutos damnant, non ſine vulgi applauſu, quod plus in labore ſuo & induſtria quam in Dei prouidentia fiduciæ habeat, ij præſertim qui quotidianis laboribus victum quærunt, & de die in diem viuunt. Dies feſtos etiam aiunt Paganiſmum redolere, Non eſſe à Deo ordinatos, ſed meram eſſe ſuperſtitionem, qua Deus vehementer offendatur. Spectandam potius eſſe Creatoris legem, qui ſeptimam diem ſanctitati ac quieti conſecrarit. Idem olim Catholicis à Manichæis objectum fuiſſe, apud Sanctum Auguſtinum videre eſt. Fatemur ſane, Deum nobis permiſiſſe ut ſex diebus Septimanæ opus noſtrum faciamus, ſeptimum vero cultui ipſius & gratiarum actioni impendamus. Sed quid? An ideo nobis prohibuit, ne alijs quoque diebus feriemur, quo tanto melius diuino cultui, ad præſcriptum S. matris Eccleſiæ, vacare poſſumus? Deus unam ac breviſſimam orationem, immo ut Calviniſtæ dicunt, vel ſuſpirium non aſpernatur. Una ſola cogitatio, qua nihil eſt in Mundo levius, precium illud nobis acquirit, quod omnes res Mundi huius longiſſime ſuperat: an ergo ideo non multum ac frequenter orandum eſſe dicet? Præcipit Eccleſia, ut quotannis die Paſchatis, qui velut rex eſt omniũ dierum, SS Euchariſtiæ Sacramentum percipiamus: ergo ad ſacram illam menſam nemo frequentius accedet? Quod ſi inſtitutione dierum feſtorum in nova lege præceptum DEI violatum dicas; neceſſe eſt ut fatearis in antiqua etiam lege idem violatum fuiſſe, inſtitutis Eſdræ, Dedicationis, & alijs diebus feſtis, præter eos quos Deus ipſe inſtituerat. Ergo Apoſtolos Spiritus S. ductu deſtitutos dices, quum Epiphaniæ, Reſurrectionis & Aſcenſionis feſta inſtituerunt, ut apud S. Clementem, Tertullianum & Cyprianum legimus? Horum exemplum ſecuti Eccleſiæ Præſules nonnullos alios dies ſacros eſſe iuſſerunt, ut ijs tam Redemptionis myſteriorum, quam martyrum & ſanctorum virorum memoria celebraretur. Eſt tamen ſpes quædam, Hugonotas noſtros hac in re tandem aliquando ad mentem redituros. Paucis enim abhinc annis in Cleriacenſi oppido, quod velut metropolis eſt & ſedes Caluiniſmi in Aquitania, anniuerſaria illa feſta, vti & dies feſti SS. Apoſtolorum religioſe celebrari cœperunt. At D Mariæ feſta iamdudum apud eoſdem è Calendario eraſa ſunt, quæ quidem nos nullam aliam ob cauſſam tam ſolemniter colimus, quam vt auguſtiſſimi myſterij de incarnatione Filij Dei memoriam conſeruemus, proque tanto beneficio immortales Deo gratias agamus, vt qui hoc præcipuè inſtrumento redemptionem & ſalutem noſtram eſt operatus.

noſcunt, Eccleſiæ eiuſque ordinibus obtrectare. Videmus enim etiam rabioſos canes cœlo oblatrare. Sed fruſtra. Facile enim à lupo, ne detrahatur, Luna ſibi cauebit.

DE MISSÆ SACRIFICIO, ET hæreticorum in eo abolendo conatibus.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Miſſæ ſacrificium à diabolo ſemper oppugnatum.*
II *Eius inſtitutio.*
III. *Forma, Eccleſiæ arbitrio & diſpoſitioni à Ieſu Chriſto permiſſa.*
IV. *Miſſæ nomen vnde.*
V. *Ceremoniæ ſubſtantiam non mutant.*
VI. *Non de vocabulo, ſed de re ipſa diſputandum eſt*

I. VERSUTUS ille Panurgus nulla in re quã in augusto & quotidiano ſacrificio abolendo, maiori conatu ſemper elaborauit: vt qui bene norit omnia ſalutis noſtræ myſteria, eorum qui in perſona Saluatoris noſtri miraculosè contigerunt, memoriam contineri: qualia ſunt, Incarnatio, S. Eucharistiæ inſtitutio, Paſsio & Mors, Reſurrectio & Aſcenſio Saluatoris. Idem propitiatio eſt inter Deum & homines, ſolidum Chriſtianæ religionis fundamentum, æternæ ſalutis pignus, mortuorum ac viuorum ſolatium. Quid ergo mirum, quod verſipellis ille Sathanas eorum quoque ſaluti per Caluinum eiuſque doctrinam inſidiatur, animos tanto odio & rabie erga ſalutare illud ſacrificium accendit. Hoc illi in Noui Teſtamenti libro, quem aſsidue ſecum circumferunt, ſollicitè indagant & venantur; vbi vero ipſo vulgari, *Miſſæ* ſcilicet, nomine expreſſum non inueniunt, ſtatim ſublatis in cœlum manibus, multis cum ſuſpirijs exclamant: O cœlum, ô terram! ſiccine à tot retro ſæculis decepti, & per humanas adinuentiones ad idololatriam adducti ſumus! Ex hoc hominum genere veteramentarius quidam Burdigalenſis ad Cauſsidicum eiuſdem vrbis, a quo vt ad Catholicam rediret Eccleſiam admonitus fuerat, venit, proiecto in menſam quem ſub pallio geſtabat, Bibliorum codice, inquiens: Equidem Miſſam frequentare non abnuo ſi eam mihi in nouo Teſtamento oſtendas, Mihi ſane folia omnia & ſingula peruolutanti, ne vox ipſæ quidem occurrit. Tum alter ille: Quid narras, inquit, homo ſuauiſsime? Ergo ne illud tuum *Credo in Deum* poſthac vſurpes moneo; neque in nouo Teſtamento verba hæc reperies. Tum nec vlla Sacramenta, nec Trinitatem eſſe credas: quum ne hæc quidem in libro illo exſtent. Non poſſum hic quin cum S. Auguſtino exclamem. O miſeri homines! qui ſine duce libris diuinorum myſteriorum plenis vos immiſceris, ac ſine magiſtro de ijs quæ non intelligitis, iudicatis. Borderius vnus ex primis Caluini diſcipulis, narrare ſolebat, Caluinum cum Carolo Sagio de Miſſæ ſacrificio in Pictonibus habito ſermone, monſtrato Bibliorum codice dixiſſe: Hæc mea Miſſa eſt. Deinde proiecto in menſam pileo, ſublatis in cœlum oculis, exclamaſſe: Equidem, Domine, ſi in extremo iudicio punire me velis eò quod Miſſam non frequentarim, iniuriam mihi fieri dicam, quum mihi vt id facerem, non præceperis. Ecce enim hic legem tuam, ecce Scripturam, vt religionis norma eſſet à te traditam: in qua nullum ego aliud ſacrificium reperio, quam quod in altari Crucis fuit immolatum. Sic ille. Atque hoc quidem omnium hæreticorum ſemper fuit pſeudothyron.

II. Sed audi, Caluine. An neſcis, Saluatorem noſtrum eo die quò myſteriorum hoc myſterium inſtituit, ac precioſum ſuum corpus manducandum dedit. Apoſtolis vt idem facerent præcepiſſe? id eſt, vt itidem ſacrificarent. Ipſa quidem Miſſa nihil aliud eſt, quam Euangelicum ſacrificium, à Prophetis prædictum, multiſque figuris ſignificatum; ac publica ac celebris magni illius myſterij quo Mundus ſanctificatus eſt, repræſentatio, vt D. Thomas loquitur. Dicere Miſſam, nihil aliud eſt; quam accipere panem, gratias agere, conſecrare, & panis ac vini ſubſtantiam in carnem ac ſanguinem Ieſu Chriſti, virtute Sacramentalium Verborum conuertere. Eadem ſacrificium eſt, & ſacra actio, in qua cauſſa populi, precibus & oblatione corporis ac mortis Saluatoris noſtri interuenienſibus, coram Deo agitur, vt Auguſtinus teſtatur.

III. Sacrificij huius offerendi mandatum Chriſtus Apoſtolis dedit, eorumq; ſucceſſoribus; formã vero ac ceremonias Eccleſiæ arbitrio reliquit

vt

vt apud Juſtinum Martyrem, Tertullianum, Origenem, S. Auguſtinum, & alios videre eſt. Et hic quidem, Extremum actum quem Salvator ad Crucem proficiſcens, in hoc Mundo obierit, ait, illum eſſe quo corpus ſuum manducandum dederit, ad memoriam ſui recentem ſemper conſervandam. Formam vero & ordinem certum non præſcripſiſſe, ſed Apoſtolorum, quibus Eccleſiæ deſtinarat gubernationem, arbitrio reliquiſſe. Quid vero de Circumciſione in Veteri, & Baptiſmo in Novo Teſtamento hæretici dicent, quorum forma utrobique a Paſtoribus & Sacerdotibus præſcripta eſt? Idem S. Auguſtinus alibi dicit, Ceremonias quæ in Sacramento uſurpantur, nos ab eadem habere traditione, à quo Symbolum fidei habemus. Et S. Baſilius, *Quis*, inquit, *ille inter ſanctos eſt, qui verba invocationis, quãdo Euchariſtia elevatur, uſurpata, ſcripta nobis tradidit?*

IV. Eſto, inquiunt hæretici. Nullibi tamen legimus ſacrificium hoc à Salvatore Miſſam nominatum. At idem nec cœna, nec Sacramentum in ſcriptura appellatur. Quemadmodum Deus creato univerſo Adamo non uxori modo, & animantibus, ſed etiam ipſis ſtellis nomina imponendi poteſtatem dedit: ſic Salvator noſter divinum hoc myſterium certo nomine appellandi, Eccleſiæ ſuæ Paſtoribus facultatem conceſſit: quod quidem illi ab Hebræa lingua mutuati ſunt, ut Alcuinus, Iſidorus, ac Rabanus cenſent. Ipſe certè Melanchthon, Reuchlinus, Munſterus & Bibliander fatentur, myſterium hoc à primis Chriſtianis velut occultum ſemper, ac præcipuè erga infideles, fuiſſe habitum. Et ſanè tanta eſt eius dignitas, ut admiratione potius & ſilentio, quam voce exprimenda ſit. Solis fidelibus notum erat hoc myſterium, quod & à SS. Patribus tremendum appellatur. Poſtquam vero infideles calumniari Chriſtianos cœperunt, quaſi in cœtibus ſuis pueros ſacrificarent ac comederent, tum demum myſterij huius adyta reſerarunt, & quale illud ſacrificium eſſet, toti Mundo oſtenderunt, ut ex Tertulliani & Juſtini Martyris ſcriptis videre eſt. Mihi quidem in ſacræ huius actionis inſtitutione Salvator noſter excellentem aliquem pictorem imitatus videtur, qui prima lineamenta ſua ipſe manu, qua par eſt ubiq; arte deſcribit & adumbrat, pueris deinde ac diſcipulis ipſam tabulam coloribus exornandam ac perficiendam tradit, qui interim illud unicè operam dant, ne a magiſtri manu ac penicillo exorbitent atque aberrent. Eodem modo pulcherrima hæc tabula, qua per corporis crucifixi exhibitionem, paſſionis ac mortis Salvatoris noſtri myſteria repræſentãtur, à primo quidem illo incomparabili magiſtro delineata, ſed à duodecim illis diſcipulis eorumque ſucceſſoribus (diſcipulis quidem ipſius magiſtri, ſed perfectiſſimis aliorum magiſtris) exquiſito variarum ceremoniarum velut colorum ornatu inſtructa atque expolita, ac contra omnem temporis iniuriam, ſitum ac ſqualorem eo ornatu integra hactenus conſervata eſt. Quis niſi amens dicat vel exiſtimet, non eſſe hoc vere idem ſacrificium à Salvatore noſtro inſtitutum, eo quod orationes quædam ac ceremoniæ, tam ad explicationem quam ornatum ac reverentiam cuius myſterij pertinentes adiunctæ ſunt? An tu Apellis picturam eſſe negabis, eo quod ab alio exterſa, renovata, aut vivaciori aliquo colore inducta ſit? Imperitiſſimus ſit oportet, qui neſciat accidentia à ſubſtantia diſtinguenda eſſe; remque tam diu eandem manere, quam diu ſubſtantia manet illæſa. Sic homo octogenarius idem ac non minus homo eſt quam illo die fuit quo natus eſt; Quamvis tam animi quam corporis habitus longe ſit diverſus.

V. Omnes iſtæ divinæ ceremoniæ, cantiones, orationes, manuum elevationes, pectoris percuſſiones, genuum flexiones, Crucis formationes, benedictiones ſeu conſecrationes, ei Miſſæ, quam Dominus quo die ſacroſanctum hoc Sacramentum inſtituit, celebravit, nullam omnino afferunt mutationem. Atqui (aiunt novi iſtius Euangelij ſatores) hæc omnia hominum ſunt adinventiones. Fateamur. Sed quorum hominum? Eorum nempe in quibus nihil pænè humani, ſed divina omnia fuerunt. Homines fuerunt, ſed diſcipuli ab ipſo filio Dei edocti; & Apoſtoli, à Spiritu ſancto illuſtrati: quorum inſtituta, ut Sanctus Cyprianus inquit, non minorem habent auctoritatem quam quæ ab ipſo Jeſu Chriſto ordinata ſunt. Quod non de Apoſtolis modo, ſed eorum etiam legitimis ſucceſſoribus intelligendum eſt. Neque enim quidquam Deus Apoſtolis promiſit, quod non etiam ad futuros Eccleſiæ rectores pertineret, eos, inquam, qui eadem auctoritate legitime eſſent cõſtituti. Hi iidẽ Spiritũ S. non illuſtratorẽ modo, ſed & cuſtodẽ habuerunt. Heſychius certe Hieroſolymitanus Epiſcopus teſtatur, ſanctum Spiritum tum quum hoc ipſum myſterium celebrarent, in Apoſtolos deſcendiſſe. Hinc magnum illud Lateranenſe Concilium, cui

plures

Digitized by Google

plures quam vlli alteri Epiſcopi, Prælati, Reges ac principes ex omnibus terræ partibus interfuerunt, hanc proteſtationem edit: Eccleſiam ſemper integra fide cuſtodiuiſſe id quod ab Apoſtolis accepit, qui ei regulam officiorum Eccleſiaſticorum tradiderint. A beatiſſimis S. Petro & Paulo, qui Romæ mortui quieſcunt, ipſum modum ſacrificii celebrandi accepiſſe, qui huc vſque inuiolabiliter ſit conſeruatus.

An ex tam infinita aſſiſtentium multitudine neminem putamus inuentioni huic, ſi humana & diabolica, vt impii iſti loquuntur, ac non multo potius cœleſtis ac diuina ſemper eſſe habita, contradicturum fuiſſe? At cæca hæreſis nihilominus etiam nunc ſacro ſancto huic ſacrificio, à prima ac poſteriori Chriſtiana antiquitate recepto atque approbato, obmurmurat. Atqui non de nomine, ſed de re ipſa diſceptandum eſt: Arianis olim reſponſum fuit, ὁμοϑσιον, ſeu conſubſtantialis nomen, tamquam nouum & in ſacris litteris inuſitatum calumniantibus Hoc illud ſacrificium eſt, cuius mentio fit in Actis Apoſtolorum, quod nimirum Apoſtoli ſacrificio ac precationi intenti fuerint. Hoc illud eſt à Malachia prædictum ſacrificium. Quod quidem S. Auguſtinus' in ſermonibus ſuis Miſſam appellat. Sermones vero hos non ſuppoſititios, ſed ipſius Auguſtini genuinos eſſe, ipſe Petrus Martyr fatetur. Siue ergo hoc ſacrificium cum Græcis *Liturgian*, ſiue cum Armenianis *Corbon*, id eſt, oblationem, ſiue *Canonem vniuerſalem* cum Æthiopibus, *Curbone*, id eſt oblationem, cum Ægyptiis, ſiue *Alcorban*, id eſt, Sacrificium, cum Arabibus, ſiue *Miſſah* cum Chaldæis appelles; idem nihilominus erit ſacrificium, quod in Eccleſia Dei ſemper celebratum fuit, & ad finem vſque Mundi celebrabitur. Hæc illa ſancta Miſſa eſt, cuius antiquiſſimus Gallicarum rerum ſcriptor Gregorius Turonenſis tam ſæpe meminit; cuius ab Apoſtolis celebratæ in Vaticana & Regum noſtrorum bibliothecis formulæ extant: qualis illa eſt S. Iacobi Apoſtoli, à Conſtantinopolitano Concilio ante mille annos pro authentica recepta, quam & noſtris temporibus Ieremias Patriarcha pro tali agnouit, vt Cruſius Lutheranus ipſe in Turcogræcia ſua fatetur. Formulã hui' Græce conſcriptam doctiſſimus vir R. P. Fronto Ducæus in Catharinæ Mediceæ bibliotheca vidit. Similis etiam à S. Marco Euangeliſta conſcripta in quodam Calabriæ monaſterio, Ordinis S. Baſilii, reperta eſt. Quod ſi priſcorum Papiſtarum, vt vobiſcum loquar, teſtimonia vobis non ſatis faciunt; agite, primos veſtros Caluiniſtas audite. Bullingerum inſpicite, apud quem Miſſæ formula, vti ea poſt Apoſtolorum tempora vſitata fuit, noſtræ plane per omnia ſimilis, extat. Vt Centuriatores taceam, qui diuerſis locis eandem ſimilem omnino prodiderunt. Plura hac de re diſſerere hoc loco nihil attinet, quum totum hoc argumentum à præſtantiſſimis viris, Murerio, Richeomo, Bordeſio, & aliis non minus docte quam copioſe pertractatum, atque eios qui ſacrificium hoc abolere conatus eſt, non error modo, ſed & impietas clariſſime oſtenſa ſit.

DE PRIMA CALVINISTICÆ ECCLESIÆ forma, deque Manducatione Caluiniſtarum quæ poſtea Cœna dici cœpit.

Caput Decimumqvintum.

ARGVMENTVM.

I. *Caluiniſtica Eccleſia diu nullam certam formam Eccleſiæ habuit.*
II. *De clandeſtinis Caluiniſtarum cœtibus.*
III. *Formæ cœnæ Caluiniſticæ, quæ Manducatio tum appellabatur.*
IV. *Narratio caſus cuiusdã qui dum ea celebrature uenit.*
V. *Complures Caluiniſtæ Catholicos ſe ſimulant.*
VI. *De rebus aliquot dubijs Proteſtantium in Germania & Geneuatium theologorum ſententias exquirunt.*

TAm fanatico ſpiritu animique incertitudine agebantur omnes illi, qui à Caluino ſeducti à vera Eccleſiæ ſemita exorbitarant, & in Francia circumcurſitabant, vt nec quid facere, nec quam formam Eccleſiæ ſuæ dare vellent, ſatis conſtitutum haberent. Quiſque cubiculum ſuum pro templo atque oratorio habebat, ibique quibus vellet modis Deo ſacrum faciebat, & ſi diis placet ſeruiebat: non aliter quam ſi nulla vnquam Chriſtiana religio, nulli certi colendi ac precandi Deum Sacramentaque adminiſtrandi ritus extitiſſent Fideles illi Dei filios, vti & omnes veteres hæretici, S. Auguſtino notante, ſe iactabant. Quod ſi forte pauculos aliquot collegiſſent ſuosque feciſſent, in ſpeluncis locisque ſecretis conueniebant, non tantum vt ſuo modo ſacra facerent.

rent, verum etiam de religionis ejuſque propagandæ modis inter ſe conferrent. Ibi alii Saxonicam, alii Tigurinam, complures Genevenſem Fidei Confeſſiones in medium producebant: ſed ſenſim Calviniſmus Lutheraniſmum multis paraſangis ſuperavit. Calvinus enim etſi Argentorati deſideret, oculos tamen undiquaque circumferebat, ac ſcripta ſua tam Latina quam Gallica, Fidei compendium continentia, circummiſſitabat. In quibus ſpargendis multi tanto ardebant fervore, ut nec rei familiari, nec vitæ etiam parcerent. Vix lucem aſpexerat Calvini Catechiſmus, quum ſtatim in omnes ferè linguas, Hebraicam, Græcam, Latinam, Italicam, Germanicam, Polonicam; Anglicam, Scoticam, Belgicam, & Hiſpanicam tranſlatus fuit: ut ſcilicet omnibus nationibus novum hoc innoteſceret Evangelium. Quæ res dici vix poteſt quantam animarum ſtragem dederit, eorum nempe qui glandes ambroſiæ, putres lacunas nectari, ſtercus margaritis præferebant, & terram in Novatorum iſtorum, quam cœlum in SS, illorum Patrum ſpeculo aſpicere malebant.

II. Dum ita in occulto, metu legum, novæ religionis cultores deliteſcunt, erant inter eos qui Monitores (*Advertiſſeurs* Gallice) appellabantur, qui fratribus ſymbolum & locum in quo conventiculum habendum, & ſimiarum more aliqua religionis imitatio exprimenda eſſet, indicabant. At velut infauſtæ illæ & à reliquarum conſortio excluſæ aves non niſi noctu circumvolitant, vixque ullum ſomnum ac quietem capiunt: ſic quoque novitii iſti Chriſtiani tum maxime

Quum tacet omnis ager ſylvæ pictæque volucres,
Atque homines pecudeſque ſimul ſopor altus habebat,

cœtus ſuos obibant. Quæ quidem res multis impudicis factis, ut quidam perhibent, occaſionem dedit, ſpirituali charitate in carnalem amorem converſa. Fama certè ferebatur, precibus factis, lumina non ſecus atque olim apud Adamitas in Bohemia, extingui, tumque à ſingulis quam quiſque vellet, comprimi. Hic quidem cœtum obeundorum mos, præſertim in vaſta illa Pariſiorum urbe, diu fuit uſurpatus; atque inde, Monitorum illorum, tamquam amoris inter feminas & viros proxenetarum opera, multorũ pudori vel fraus facta vel vis illata. Audi quid Cayerus, teſtis in hac re fide dignus dicat *Seniores*, inquit, *præſertim in occultis eccleſiis, ſub ſe Monitores quoſdam habebant: quorum tamen munus, ob multa quæ inde provenerunt ſcandala, poſtea ſublatum fuit.* Vide quomodo illi Eccleſiæ exemplo, ad tempus aliaſque occaſiones ſeſe accommodent, formamque mutent, ut & in multis aliis rebus. Quæ vero illa ſcandala ſint, addit Cayerus, Feminis ſcilicet nonnunquam unum locum pro alio fuiſſe indicatum, unde illæ in maxima pericula & anguſtias inciderint. Quod quidem exemplum, inquit idem Cayerus, bene conſiderandum eſt iis, qui ſub precum prætextu noctu ita oberrare amant: quum interim à vera Eccleſia ſeparati ſint. Nec vero nocturnæ à D. Paulo habitæ prædicationes luciſugas hos excuſare valent: quum Spiritus Sancti Eccleſiam ſemper gubernarit, & à pollutionibus ejuſmodi integras ſervarit. Hæc Cayerus, qui ſane plura ſibi comperta, addere potuiſſet. Porro ne cœtus ejuſmodi facile deprehendantur, eis habendis domus quam commodiſsime ſitæ, multiſque pſeudothyris inſtructæ eliguntur, ut nec ingredientes facilè notari, & ſuperveniente periculo tanto facilius elabi poſſint. Miniſter vero qui concionem habet, fritillum & chartas luſorias in promptu habet, periculum luſus prætextu diſcuſſurus, ut Luperaltus cum Lutheranis aliquot Lutetiæ deprehenſus fecit. Melius illi atque honeſtius, qui calculis computatoriis ac rationum libris ad eam rem abutuntur.

III In his cavernis lociſque occultis novelli iſti Chriſtiani initio formam aliquam Cœnæ cõmenti ſunt, quam manducationem appellarunt, à Calvino primum iis traditam, quos in Crotellæ ſpeluncis docebat, antequam ſcilicet ordinem illum & modum Cœnæ celebrandæ, qui in Calviniſticis cœtibus jam obſervatur, præſcripſiſſet, quod demum factũ eſt Anno MDLVII quo Catechiſmũ ſuum abſoluit & foras dedit. Sed formam hujus Manducationis videamus, ab iis mihi narratã qui ipſi interfuerunt. Primo è cœtu aliquis ad id deputatus loca quædam ex S Scriptura, in quibus de Euchariſtia agitur, è libro legit Inde Miſſam tanquam diaboli inventum, multis conviciis & horrendis blaſphemiis proſcindit ac deteſtatur. Tandem, Mei fratres, inquit, panem Domini, in memoriam paſſionis & mortis ejus, manducemus. Tum ubi menſæ fratres aſſederunt, idem panem frangit, ac ſingulis buccellam porrigit, quam illi alto ſilentio & profunda in ſpeciem devotione manducant. Eodem modo calix per fratrum manus circumfertur. Poſt hæc idem Deo gratias agit pro eo quod Papiſmi abuſus & errores ipſis cõmonſtrarit;

ac

Digitized by Google

ac veritatem revelarit. Hac abſoluta gratiarum actione tam miniſter quam ſinguli Orationem Dominicam & Symbolum Apoſtolicum recitant: ſicq; cœtus dimittitur. Antequã vero diſcedant, omnes jusjurandum dant, ſe religionis hoc ſuæ ſecretum nemini aperturos; veterum hæreticorum exemplo apud quos illud uſitatum erat: *Jura, perjura, ſaltim ſecretum ne prode.* Hæc quidem Mãducatio, uti paullò ante dixi, inter novos illos Chriſtianos diu uſitata fuit, donec Calvinus Eccleſiam ſuam aliquanto melius efformavit, & Miniſtros à ſe creatos, huc illuc miſit. Vidi hominem, qui apud Turonenſes Manducationi ejuſmodi nocturnę interfuit, adminiſtrante monacho quodam Auguſtiniano, habitũ adhuc Regularem ferente, qui poſtea ſtrangulatus eſt. In Podienſi oppido Benearnenſis ditionis, Carmelita quidã Tarbenſis, Solon nomine, noctu cõciones ſuas in molendino habere, ac Manducationes adminiſtrare ſolebat, quibus Henricus Albretanus, domeſticis fere omnibus inſciis, ob metum ne res ad Franciſcum Regem, quem ægre iſtud laturum non ignorabat, non raro intererat. Sunt penes me cõmentarii ab uno miniſtrorum ipſius conſcripti; quos ad faciendam, ubi neceſſe fuerit, huic hiſtoriæ fidem, diligenter aſſervo. At bonus ille Princeps ut nimia facilitate hæreticis ſe adjunxerat, ita non multo poſt ad Catholicæ Eccleſiæ gremium rediit.

IV. Hic ego rem notatu dignam, quæ in Manducorum iſtorum quodam cœtu contigit, narrare operæ precium puto. Nonnulli cives Lutetiæ, metu ne in urbe proderentur, diverſis viis ad eundem locum ab urbe aliquanto remotum, profecti fuerant, ut Manducationem ejuſmodi celebrarent. Pane jam diſtributo, miniſter forte lagenam, in qua vinum ſacramentali potationi deſtinatum erat, evertit. Effuſo vino, miſeris quid porro facerent hæſitantibus quidam conſilium dedit, ut aqua ſubſtitueretur: quod tamen ab aliis ſtatim fuit repudiatum, ut qui forte legerant quæ Sanctus Auguſtinus de Hydroparaſtis, & Sanctus Cyprianus de Aquariis ſcripſerunt: quorum hæreſin quum tota antiquitas damnavit, tum Divus Thomas pluribus ſcriptis refutavit. Vt enim noſtri temporis hæretici puro & mero vino in Cœnæ ſuæ adminiſtratione utuntur, contra primitivæ Eccleſiæ morẽ, quæ vinum calici infuſum aqua ſemper miſcuit, ut S. Cyprianus notat: ſic priſci illi meram aquam conſecrabãt atq; offerebant. Valde ergo anxii miſeri iſti fideles, tandem à Diacono quodam monentur, poſſe ab uvis (autumnus enim tum erat) ſuccum exprimi, & vini loco adhiberi. Non diſplicuit hoc conſilium cœtus præſidi: ad quod probandum, XIII. Caput Numer. legere ſuis cœpit, in quo mentio fit uvæ grandiſſimæ, à duobus in pertica è terra promiſſionis ad populum Iſraeliticum deportatæ, quam Redemptoris in Cruce pendentis figuram eſſe ajebat. Hic ego ſcire velim, annon Manducantes iſti ſimiles fuerint veteribus illis hæreticis, qui antequam altare accederent, uvas conſecrabant. Verum ecce tibi non minorem ſcrupulum eorum, qui è Galliis in Americam deducta Coloniá, novum Calvini ibi Evangelium propagare conati ſunt, opera præcipuè Petri cujuſdam Richerii Carmelitæ apoſtatæ, qui primus ejuſdem Evangelii apud Rupellenſes præco fuit. Quæ vero hujus & aliorum vita fuerit ſcire cupiens, Launæi ſcripta legat; me enim tam infamia & horribilia facinora hoc loco commemorare, tædet ac pudet. Res ſic habet. Poſtquam ſanctificati iſti in nova illa Colonia aliquamdiu commorati fuerunt jamq; nullum omnino vinum, præter exiguum quid reſtaret; orta eſt quæſtio, utrum alio quã vino potus genere vel liquore Cœnam Domini celebrare fas eſſet. Quidam ajebant, quum Dominus vino uſus ſit, atque ipſe diſcipulis dixerit, ſe poſt hac de fructu vitis non amplius cum ipſis bibiturum, vino omnino celebrandum, nihilq; ex prima inſtitutione mutandum eſſe. Alii contra diſſerebant, quum Chriſtus tum in Iudæa fuerit, quum Cœnã inſtitueret, uſitato ibi potu uſum eſſe: qui ſi in terris illis incultis & vini ſterilibus fuiſſet, non ſolum uſitato ibi potu, ſed & eadem ex contuſis radicibus farina fuerit uſurus. Quid multis? Cõcluſum tandem eſt, quẽadmodum ſpecies panis & vini ubicumq; earum copia haberi poteſt, nequaquam permutandæ, aut aliæ earum loco ſumendæ ſint: ſic nihil prohibere quominus illis deficientibus, aliæ res, quibus iſtis in locis homines ad alimẽtum utuntur, adhibeantur: allegata ad hoc etiam Lutheri auctoritate, qui ubi aqua deſit, cereviſiam, lac, aut alium liquorem ad baptiſmum adhiberi poſſe dicat. Et hanc opinionem poſtea Theodorus Beza amplexus eſt: quæ etiam, ut Lerius teſtatur, à pluribus tum probata fuit; quæſtio tamen indeciſa manſit, quod ad iſtam extremitatem non ſit deventum. Hac de re Calvinus conſultus (teſte Beza) reſpondit: Servatoris noſtri Sacramentum

hoc inſtituentis conſilium fuiſſe, ſpiritualis cibi communionem ac participationem oobis repræſentare, id eſt, ſui ipſius, ſub communis panis ac potus ſymbolis Quod ſi tum in Iudæa alius potus fuiſſet vſitatus, Chriſtum certe eo potius quam vino vſurum fuiſſe: id quod ipſe ſcopus quem Chriſtus in Cœna ſpectauit, ſatis declaret. Exiſtimat ergo Caluinus, eos qui non contemtu aut temeritate, ſed neceſſitate coacti alio potus genere ijs in regionibus vſitato vtuntur, Chriſti conſilio nihil omnino diſcedere. Hanc vero Caluini ſententiam Conſiſtorio atque integro cœtui ita placuiſſe dicit, vt eos qoi ita à vini ſymbolo dependẽt, vt alterã Cœoæ partẽ omittere, quam vrgente neceſſitate aliud proportionatum ſymbolum ſubſtituere malunt, ſuperſtioſe facere iudicarint. Quin etiam cereuiſia aut alioliquore Cœuam adminiſtrari poſſe. Ecce tibi Caluiniſticã Theologiã. Audi iam viciſſim quid hac in re Catholica ſentiat Ecclesia, ne Lectoris animus in dubio relioquatur. Materia ad conſecrationem ſanguioi s Saluatoris noſtri, neceſſaria, vinũ eſt, ſine quo nec ſanguis IeſuChriſti nobis dari, nec Calix beoedictionis benedici vllo modo poteſt. Nã vt Sacramenta, quantũ ad eſſentiã, à diuina ſunt inſtitutione; ſic, quantum ad eorum eſſentiã & naturã, oihil in ijs mutare fas eſt. Porro inſtitutionem haoc aut ex S. Scriptura diſcimus, quæ nobis modũ à Chriſto in Sacramentorũ inſtitutione obſervatum tradit, ac ſimiliter obſeruare iubet: aut eorũ inſtrnctione qui modum hunc vel ab ipſo Ieſu Chriſto, vel eius Apoſtolis, eorumq; diſcipulis & ſucceſſorib. acceperunt, ſequeodo id quod D. N. aut ipſe aut per Spiritum S. declarauit ac facere iuſſit. Quantum ad Dei Verbum attinet, colligi certe inde non poteſt, vel Dom: noſtrum vel Apoſtolos alia materia quam vino vſos: idq; ipſi aduerſarij fatentor. Quia ergo expreſſe iubemur facere ꝙ Seruator fecit, hocq; mandatum ad ea certe pertinet quæ ad eſſentiam actionis D. N Ieſu Chriſti pertinent, ex quo generectiam materia eſt ſiue obiectum; omnino etiam ſub eo panis & vinum comprehendetur, vt ex ijs ſacrificium & ſacramentum fiat. Materia ergo in hoc Sacrameoto à S. Scriptura ad panem & vioum reſtricta eſt. Etſi vero D. N. vinum aqua miſcuit, non tamen id eo fecit vt aqua Sacramenti huins eſſet materia, vt quæ ad id non pertineat, niſi quatenus traditione accepimus vinum aqua io ſacra hac actione miſceri ſolitum, vti etiamnom communiter ſobrietatis amaores homines raro meracum bibunt. Et quemadmodũ aqua Calici infunditur non tamquam potus, ſed conſideratione vini, tanquam eius temperamentum: ſic eadem nequaquam principalis eſt materia in Calice, ſed vini tantum adiunctum, vnde & parum tantum admiſcetur. Sed quamobrem? inquis. Ad repræſentandam Ieſu Criſti cum Ecclesia ſua vnionem: quæ quidem vnio ſaoguine & aqua, quæ ſimul è Chriſti latere profluxerunt, præfigurata eſt. Ad traditionẽ vero quod attinet, credidit ſemper Catholica Ecclesia, atque ita omnes Doctores ac SS. Patres ſenſerunt & docuerũt, Calicem Domini ſine vino, tamqoam materia neceſſaria, conſecrari aut benedici non poſſe: eoqoe ijdem hæreſeos eos damnarunt qui ſola aqua vtebantur, nõ minus qoã eos qui panis loco ad conſecrationem corporis Dominici aliam materiam ſubſtituere voluerunt. Ex quo apparet Volaterrani error, ſcribentis, Papam ſacerdotibus io Noruegia ſioe vino, quod in illis locis nullum ferè eſt, Miſſas celebrandi ac cooſecraodi poteſtatem feciſſe. Atqui nec Papa, nec Concilium Ieſu Chriſti inſtitutiooem mutare poſſuot. Quoniam ergo homines iſti, diuinorum conſiliorum, ſcilicet, interpretes, ſub neceſſitatis vel dignitatis prætextu, Ieſu Chriſti inſtitutionem, cootra vnaoimen Catholicæ Ecclesiæ doctrinam omniumque SS. Patrum conſenſum, in eo quod præcipium in hoc Sacramento eſt, violare auſi ſunt; quis non effrænem & Phariſaicam quandam arrogantiam in eis agnoſcat? Ceſſent igitur canes iſti allatrare Ecclesiam, eo quod Sacramtotum hoc cæremonijs quibuſdam, tanto myſterio dignis, ornauit: quæ quum ad ipſius Sacramenti eſſentiã non pertineant, non immerito in Ecclesiæ poteſtate earum ordinatio cenſenda eſt. Sciaot vero hoc, vbi materia deficiente Sacramentum hoc adminiſtrari nequit, bonam ac promptam voluntatem ac deſiderium tam ad ſatis faciendum Dei mandato, quam ipſum corpꝰ Domini recipiendum ſufficere. Coosiderent qua conſcientia infantes ſine Baptiſmo (Sacramento omuino neceſſario) mori permittant potius quam vt eos extra concionem ſiue priuatim baptiſent; quum huius rei nullum omnino à Deo habeant mandatum. Vide, quæſo, hominum peruerſitatem Idem ſub neceſſitatis prætextu, Eucharitiæ inſtitutionem potius omnino euertere malunt, dum ſcilicet alium liquorem quam à Chriſto ordinatum ſubſtituunt, quam Sacramenti huius vſu carere. Sed profecto fieri non poteſt, quin error ac mendacium quaſi ſorex, ſuis ſe ipſa

indi-

Digitized by Google

indiciis prodant. Quibus vos armis, ô Calviniſtæ, veteres illos hæreticos impugnabitis, ut Pepuſianos, qui cum pane frumento; aut Aquarios, (quos Clemens Alexandrinus 1. libro Stromatum aperte hæreticos appellat) qui loco vini aqua in hoc ſacramento utebantur? Vt de aliis nihil dicam, qui pro vino lac, aut deniq; aliquid aliud ſubſtituerũt: quorum omnium error in idem coincidit. Quin etiam ob hoc ipſum Calviniſtæ à Lutheranis reprehenduntur, uti ex libro II. Theologiæ Calviniſticæ, & ſequenti de duobus abſtemiis hiſtoria videre eſt: quæ ſic habet Cardinali Hoſio, apud Imperatorem Ferdinandum Legati Apoſtolici munus obeunte, duo nobiles cum Ieſuitis diſputationem de cõmunione Calicis ſuſceperant A quibus rogati (neuter enim vinum bibebat) quomodo Cœnã ſuam celebrarent: unus reſpondit, ſe ex ſuperintendentium conſilio, aquam adhibere. Alter vero, Hoc, ajebat, ego nequaquam à meis Paſtoribus impetrare potui. Equidem Magdeburgenſes in cõſilium adhibui, qui reſponderunt, ſi velim ſanguinis Dominici fieri particeps, nullo modo me Calice abſtinere poſſe. Horum offenſus pertinacia, Auguſtam profectus ſum, ubi mihi idem fuit reſponſum. Periculum deinde in meo cubiculo facere volui, utrũ vino uti poſſem: ſed infuſum omne reluctans ſtomachus rurſus egeſſit. Re diu multumq; in Conſiſtorio ventilata, tandem concluſum fuit, debere me quando Cœna celebraretur, Calicem quidem accipere, atque ori vinum admovere, tumque etiamſi nihil deglutiam, fide tamen me Chriſti ſanguinis futurum participem. O lepidum commentum! quod neſcio equidẽ quomodo cum reali manducatione quam Auguſtanæ Confeſſionis homines fatentur, conciliari poſſit. Hiſtoriam hanc Reſcius in Atheiſmis ſuis de Trinitate recitat. Sed ad miſeros noſtros errones redeo.

Non multo poſt novæ iſti religionis ſectatores cum Manducatione ſua è cavernis ac hortis longe ab hominum cõmercio remotis, in publicum eruperunt, quamvis ſpiritum domi, uti ajebant, in cubiculis ſuis relinquerent. Inde vero magnæ cõtroverſiæ inter Calviniſtas ortæ ſunt, quibuſdam dicentibus, ad vitandam perſequutionem, licere Miſſam accedere, modo animus integer & in veritatis cognitione firmus perſiſtat; eoq; externam illam actionem neminẽ debere offendere. Calvinus qui Genevam tanquam ad aſylum confugerat, ibique tutus ſe continebat, acerbum ſcriptum contra perſonatos hos fideles, quos Nicodemitas appellat, Anno MDXLV. edidit. Multi nihilominus in ſentẽtia ſua perſiſtebant, ajentes, Domini ſolius eſſe cõſcientias judicare, ut cui ſoli interiora animi cognita ſint ac contra rationem eſſe, Eccleſiam vix dum natam, quamque nihil magis quam ſilentium & ſecretum tutam præſtet, præſentiſſimo periculo objicere, ac hoſtibus penitus exſtinguendam ac proculcandam dare.

VI. Dubia porro hæc in omnibus fere eorum cœtibus ventilata ſunt, nec leves inde contentiones ac ſimultates exſtiterunt, ferventioribus eos qui ad Catholicas ſtarent Eccleſias increpantibus. Quocirca legatos in Germaniam, Helvetiam, ac Genevam miſerunt, ut Theologos quid hac in re faciundum eſſet, conſulerent. Quorũ diverſæ fuerunt ſententiæ Saxones enim, Licere, ajebant, declinandi periculi cauſſa Papiſticis intereſſe ceremoniis, verum id quã poteſt rariſſime faciendum. Calvinus è contra, cui aliena pellis vilis erat, Deo pure ſerviendum, & tam corpus quam animum ab omni idololatriæ labe purum ſervãdum, recte, etſi minus vere, monebat. Sic ergo incertiores quam antea redditi, ex miſeris illis nonnulli hypocriſis velo utebantur, & corpus quidem ad Miſſæ ſacrificium afferebãt, cor vero domi in cubiculo relinquebant. Alii vero Calvini ſequuti conſilium, & animi ſui ſententiam libere profeſſi, novum illud Pſeudomartyrologium nominibus ſuis & Actis longius fecerunt, ut infra videbis.

QVIBVS ARTIBVS RELIGIOSI VTRIVSque ſexus ad Calviniſticam religionem vel libertatem potius fuerint pertracti.

Caput Decimumsextum.

ARGVMENTVM.

I. *Calvini Evangelio percrebeſcente, multi utriuſq; ſexus Religioſi monaſticum habitum abjiciunt.*

II. *De quodam Monacho Dominicano, à Calviniſtis ut religionem deſereret tentato.*

III. *De quibuſdam qui Catholica religione ad ſeducendos alios abuſi ſunt.*

IV. *In primis ut populum ad idololatriam perducerent.*

V. *An illa vera fuerit idololatria.*

VI. *Quæ idololatria eſt materialis, non formalis.*

QVemadmodum morbus omnes pravos corporis male affecti humores excitat; ſic Lutheri ſtultitia ac Calvini rabies omnes eorum qui

Digitized by Google

extra Mundum quidem erant, nihil tamen minus quam Mundum reliquerant, affectus atq; animorum velut viſcera commoverunt. Vix fama novæ hujus carnalis, ac tribus illis diis, Baccho, Cereri ac Veneri conſecratæ religionis percrebuerat, quum male feriati quidam Monachi gaudio ſtatim exſiliebant, jam pro nbedientia licentiam, pro continentia impudicos amplexus, pro paupertate divitias, pro carnis maceratione omne voluptatum genus ſibi imaginabantur uoiceq; deſiderabant: eoq; tam gratæ rei nuncios obviis ulnis excipientes, abjectis cucullis, quà cuiq; commodum erat è Monaſteriis dilabebantur. *Vota hæc caſtitatis ac cœlibatum Calvinus animarum laqueos appellat, & totam antiquitatem deſipuiſſe in eo dicit. Nec perfidiæ accuſari poſſe qui jugum hoc abjecerint: quum quod hominibus placet, id Deus ipſe irritum eſſe jubet. Quod ſi quis antea quum adhuc in errore & ignorantia verſaretur, obligatus fuerit; eundem jam veritatis cognitione illuminatum, iſtis ſuperſtitionis laqueis per Dei gratiam liberum eſſe* Hoc modo Calvinus in Francia, ut antea Lutherus in Germania Religioſos ad pileum vocabat: quorum etiam plurimi donec ſecundùm citarentur non exſpectabant, ſed ad primam vocē cucullos, lacernas, interulas laneas, cinctus cânabeos, & unà cum veſte, ut Herodotus de feminis inquit, omnem pudorem ac honeſtatem abjiciebāt, obliti illius quod S Auguſt. ex D. Pauli verbis demonſtrat, eos qui poſt caſtitatis votum conjugia contrahunt, latam illàm viam quæ ad infernum ducit, ingredi. S Bern. de Henrico apoſtata loquēs, *eos qui relicto religioſo habitu ad carnis & ſæculi ſordes revertuntur, canibus ad vomitum redeuntibus comparat. Addit, eoſdem quum ob criminis enormitatem cum amicis & notis converſari non audeant, collectis velut ſarcinis tamquam fugitivos hinc inde oberrare, & Verbum Dei, ſcilicet, prædicando, victum ſibi acquirere.* Ex hoc hominum genere mirum in modum nova ſuccrevit Eccleſia, obſtetricante præcipue libidine, cujus explendæ ſpes ut ante Monaſteria pæne ſolitaria reddiderat, ſic præſens ac paratus uſus novæ religioni velut trabali clavo affigebat. Quid quæris? Ex Apoſtatis repente evaſerunt Apoſtoli. Nam ut perſequutio martyres, ſic hæteſis apoſtatas facit Ex hac materia Calvinus novam ſibi ſuā Eccleſiam ædificavit: cujus præcipuum veluti fundamentum carnalis erat voluptas. Raro enim caſtum aut pudicum reperias hæreticum, S Hieronymo teſte. Inuſitata iſta hactenus ad cœlum per carnis intra formoſæ amplexum mulieris mortificationem aſcendendi via, mox infinitis trita fuit veſtigiis. Iidem religioſi homines è Monaſteriis, noctu fere egreſſi (tenebras enim hoc hominum genus amat) Cruces ac Calices non raro ſecum aſportabant, non quidem ut Crucem ſuam portantes, Chriſtum ſequerentur, ſed ut feminæ alicujus aut puellæ conjugium hoc precio ſibi conciliarent, ut à quorum nuptiis initio honeſtiores fere abhorrebant: unde fiebat ut non indotatæ modo, ſed & Infames ac proſtitutæ à novi Evangelii Miniſtris paſſim ducerentur. Hæc illa eſca eſt, omnium malorum cauſſa: qua capti homines, in perditionis abyſſum præcipitantur. Vt enim vix ullibi ſanctiores homines reperias quam eos qui in Monaſteriis conſtanter perſeverarunt; ſic nulli pejores ſunt quam qui religionem deſeruerunt. Hi inſtar lampadum ſunt, claro fulgore coruſcantiū; quibus exſtinctis nihil fœtidius eſt magiſq; putidum. Nullum quidem in retrahendis fugitivis laborem intermittebant religioſorum præfecti; ſed quemadmodum pulli ubi ſemel è cavea evolaverunt, revocantis vocem nō exaudiunt, ſic desertores iſti omnes ſuperlorū admonitiones ſpernebāt, ac conatus eludebant. Horum exemplo mox alii atq; alii utriuſq; ſexus inſtigati, catervatim abjectis cucullis novo Evangelio nomen dederunt. Vxorem ſibi Monachus; Monialis maritum quæſivit; aut vagæ libidini totos ſe dediderunt. Erāt qui in Monaſteria ac Conventus libellos paſſim ac ſchedas injicerent, quibus ſolitaria vita traducebatur In ipſa etiam Monaſteria utriuſq; ſexus homines nonnulli irrepſerant, qui libidinū flammas ſub cœnobiticarum regularum cineribus hacten' occultas ac ſuppreſſas, flatu ſuo excitabāt: adeo ut mirum ſit, quomodo ſimplices illæ columbæ à laqueis ubique poſitis & dulciſſima voluptatis eſcā cavere ſibi potuerint. Vnde factum eſt, ut Monachi ac Moniales ſicut antea ſub eodem religionis fuerant jugo, ſic jam eandem quocumq; vellent modo vivendi licentiam amplecterentur; ac tam inter ſe quam cum aliis matrimonia contraherent. Ac velut Æſopica illa vulpecula, amiſſa cauda, omnibus perſuadere conata eſt, ut & ipſæ grave & inutile, uti dicebat, pōdus abjicerent; ſic etiam excucullati Monachi reliquos religioſos vehemēter exhortabantur, ut & ipſi ad ſepem, quod dicitur, ſuſpenſis cucullis, relictaq, ſolitaria vita, hominum cœtibus rurſus ſe jungerent, ac quæ cæteri, Mundi negotia obirent, Dici certe vix poteſt quam variæ artes excogitatæ ſint quum ad horum qui Monaſteria de-

ſerue-

ſeruerant, excuſandam, tum ad illorum qui remãſerant, accendendam libidinem. Sed, ô Deus bone! quæ quãtæq; curæ, ſollicitudines ac miſeriæ inde natæ ſunt? ſub quibus novi illi conjuges, indiſſolubili monſtroſæ copulæ catena illigati, miſerabiliter gemebant. Non pauci eorum paupertate oppreſſi, vile opificium aliquod exercere, aut ruri opus facere, magnoq; labore victum ſibi acquirere coacti ſunt. Hinc bibliopolæ, circumforanei, frivolarii, pædotribæ, & qui non homines exſtiterunt? Ad Miniſterium vero tantum diſerculi aſſumebãtur. In Monialium vero ædibus multi Miniſtri nidulabantur, Deo dicatarum Virginum contubernio utentes. Teſtatur Cajetus, duos ſe Pictavii vidiſſe, ob raptum ejuſmodi non parum periclitantes. Notum eſt, Barro apud Luſign anos Miniſtro ex Monaſterii cujuſdam ſpoliis Monialem nõ illepidam prædæ ceſſiſſe, quam in Vaſconiã ad bellũ profectus, Mauprerii depoſuit. Similis præda Chriſtiano Miniſtro Pictavienſi obvenit. At Belloloco, itidẽ uni ex Galliæ Miniſtris, bolus ex ipſis faucibus fuit ereptus. Hos tres Curia Pictavienſis tamquam raptores & ſacrilegos condẽnavit. Hæc illa turunda eſt, hæc ambroſia, tantopere à Rabelæſii diſcipulis & Calvini ſectatoribus deſiderata. Monialium carnem ante omnia illi expetebãt, ac veluti canes, unice veſtigabant ac venabãtur, facile ubi præda parata ſibi eſſet, odorati. Quem vero odorem putrida hæc ac putida vaſa ſpirarent, non difficile judicatu eſt. S. Greg. develatam Religioſam alloquens, inquit, Quod ſi Ananias ob pauxillum argenti violato voto mortem meritus ſit, quã pœnam illa mereatur, quæ Deum non argento, ſed ſeipſa; jam ſervitio ejus devota, defraudet. Hos ergo laqueos tam Lutherani quam Calviniſtæ Religioſis, junioribus præſertim tendebant, ac velut Catholicæ Eccleſiæ exſuviis novellam ſuam exornabant, ſcilicet. Sed ô pulcram Eccleſiã, cujus fundamenta inceſtibus atque adulteriis innituntur! An vero ex Agare iſta ulla alia quam ſpuria & Iſmaelitica proles naſci poteſt? Certe illecebræ iſtę O Calviniana Synagoga, columnæ tuæ ſunt: hi angulares tui ſunt lapides, hæ ornamenta templorum tuorum, hæ lampades tuæ quarum lumen qui ſequitur, in æternas abyſſi tenebras deſcendit: hi doctrinæ tuæ ſunt præcones, hæ novi veſtri tubæ ſunt Evangelii, ac vox nõ clamantiũ in deſerto, ſed civitates inflãmantium, in provinciis ſerentiũ diſcordias, regna & imperia evertentiũ, omnẽ deniq; pacem atq; obedientiam ex Chriſtiana Republica profligantium. O dignum æterno igne hominum genus! ut qui diſcordiæ omniumq; malorum ſcintillas per totum orbem ſparſiſtis, & tam noxia incendia conflaſtis, & adhuc foveris.

Vir bonus ac literatus mihi narravit, ſe quum ætatis anno xx. Lutetiæ Dominicanorum familiæ adſcriptus degeret, à Porciano Principe, novam religionẽ ſub primis civilis belli initiis amplexo, ſæpenumero rogatum, quam ob cauſſam tot tantiſq; donis à Deo ornatus (erat enim nobili prognatus familia) Monachalem habitum induiſſet: quẽ ſi vellet abjicere, honorificum ipſi in aula ſua locum fore Sciebat enim huic à fratre majore natu nihil ex patrimonio quam gladium ac pallium relictum; quæ ille eum cucullo & Breviario cõmutarat. Quum fruſtra aliquoties ſurdum ad ejuſmodi impugnaſſet, forte fortuna die quodã puellam idem cubiculum ingreſſam eſſe, quã Princeps manu arreptam ad ſe deduxerit, his verbis eam cõpellans: Quæſo te amica mea, ut in hac anima Deo lucranda operam tuam mihi præſtes. Nec diu moratum cubiculoque egreſſum, ſine ullo arbitrio utrumq; reliquiſſe. Ibi ſe à puella delicias ejuſmodi mirifice edocta, quum verbis tum geſtibus, manuũ cõpreſſionibus aliiſq; modis tã vehementer fuiſſe impugnatum, ut nunquam in vita majorem tentationis impetum ſuſtinuerit, diabolo & carne faces ſuggerentibus. Tandem reverſum Principem, denuo rogaſſe, ut conditionẽ oblatam accipere vellet: ſe quidem omnia ipſius cauſſa facturum. Tum redeunte quaſi animo, ſe reſpondiſſe, Cum Deo ſuper hac re ſe conſultaturum Re apud animum contrariis inter ſe affectibus diſtractum, omnes in partes verſata, tandem ſe S. Pauli Apoſtoli cõſilium ſequutum, quamprimum inde in Lotharingiam ſeceſſiſſe, & à Barenſi Duce fuiſſe ſuſceptum. Idem poſtea Theologiæ apud Santonas profeſſor fuit, ac vitam Religioſo dignam ad extremum uſque ſpiritum egit. Hãc narrationem prolixius aliquãto recitare volui, ut intelligatur quibus artib⁹ hæretici eos quos cauſſæ ſuæ utiles fore arbitrantur, captẽt. Quia enim doctis & ad gravia negocia idoneis hominibus deſtituuntur, neceſſe eſt ut eos à nobis velut ſuffurentur. Suffurari vero aut ad ſe pertrahere vix poſſunt, niſi ejuſmodi voluptatum delinimentis, quibus nihil blandius eſt atq; acceptius, ineſcatos Alium novi vicinũ mihi Nobilẽ, qui ut juvenẽ quendã Franciſcanæ familiæ monachũ à religioſa vita diverteret, pro cucullo, quẽ clã auferri juſſerat, thoracem ac chlamydem ſupponi juſſit,

Digitized by Google

juſſit, atque ita excucullato venuſtam juvenculam comitē addidit. quæ poſtea Crux ipſius fuit. Alium quendā ex Obſervantium, qui dicuntur, apud Burdigalenſes Ordine mulieres nonnullæ reformatæ ita ſequebantur ac prenſabant, ut nuda manicis ipſius brachia immitterēt, multis cum ſuſpiriis ac querelis. quod tàm venuſtum, ut erat revera, ac valentem juvenem tam aſpero habitu indutum viderent. Quin tanta erga miſerum charitate afficiebantur, ut pro ſtramine cui aliàs incubare ſolebat, molliſſimi ſui lecti partem offerrent. Et his quidē actibus uterque ab Eccleſia fuit abſtractus. Nam ejuſmodi Religioſi tenui admodum filo adſtricti, ægre intra clauſtrorum ſepta continentur. Illud quidē mirum eſt ex quatuor centenis Religioſorū millibus, à Luthero ac ceteris tam hæreſiarchis quā hæreticis paucos tantum ad apoſtaſiam fuiſſe pertractos. Sed & hoc admiratione nō caret, quod noſtro ſeculo tam multi, qui quum in vera ſint Eccleſia, etiam in ſæculo ſalutem ſuam operari, atq; interim Mundi commodis uti poſſent, ultro voluntariæ, & perpetuæ ſervituti ſeſe mancipant. Initio quidem Religioſi pleriq; à Calvino ſeducti, Monaſteria non deſerebant, ſed eodem quo antea uſi habitu, proventibus ſuis fruebantur. Abbas Valentię in religioſo habitu hæreſeos rudimēta populo pro concione in Gallia tradebat, ut & frater ipſius Abbas Bonnevallenſis. Quoſdam metus, alios proventus Eccleſiaſticos amittendi metus, quo minus Lutheraniſmum apertè profiterentur, continebat.

Sacerdotes quamvis hæreſin ſinu foverent, Miſſam nihilominus celebrabāt Sed vide hic exſecrabilem quorundam impietatem, ſine ulla conſecratione, aut verborum Sacramentalium prolatione ſacra facientium. Cujus impietatis Abbas Cleriacenſis idēq, Oleronenſis Epiſcopus accuſatus, ſeſe purgavit, ac deinde quoties ſuo modo miſſificaret, verba conſecrationis alta voce pronuntiavit, non ſecus atq; olim factum eſt, ut in S. Iacobi Liturgia notari, & ex iis quæ Iuſtinus Martyr in II. ſua Apologia ſcribit, colligi poteſt. Idem apud Æthiopes Chriſtianos adhuc obſervari ajunt. Eccleſia vero morem hunc abolevit, & verba illa conſecrationis à ſacerdote ſummiſſa voce proferri voluit, ut magnum hoc myſterium nō ita diſpaleſceret, aut hac occaſione profanaretur. Huic vero ſtatuto ſimplicitas quorundam cauſſam dedit. Quum enim paſtores quidā verba quibus ſacerdos corpus Domini noſtri conſecrabat, memoria retinuiſſent, & unus ſuper prolato è pera pane eadē pronuntiaſſet, ſtatim ad verba illa, *Hoc eſt corpus meum*, pro pane caro apparuit, ſed is ſtatim ab igne cœlitus delapſo fuit conſumptus, illis ſermonis uſu per tēpus aliquod privatis. Hujus miraculi veritate cōperta, Eccleſię decreto ſtatutum eſt, ut verba illa conſecrationis à ſacerdote ſummiſſe pronunciarentur, ne vulgo eis abutendi detur occaſio. Iſti vero perſonati Catholici multo pejus faciebant, panem non conſecratū elevantes, & populo cōmunicantes. In Calviniſtica Synagoga etiam hodie moris eſt, ut panis ſine ulla benedictione, conſecratione aut verborum prolatione communicantibus porrigatur. Quid, quod Calvinus verba conſecrationis magica carmina & incantationes appellat? Quæ ejus aſſecla Viretus non minus venenato, ſed novo convicio Magodiā vocat. Malo Miniſter, quē Lutetiæ poſt conditum illud à Ianuario menſe Edictum, quod Calviniſmo latiſſimam in Gallia feneſtram aperuit, concionātem non ſemel audivi, jactitare ſolebat, ſe decem aut duodecim annis Miſſam ſine ulla panis conſecratione celebraſſe. Equidē minus rectè facturus mihi videor, ſi quod jam movi dubium ſive quæſtionem indeciſam relinquam: utrum ſcilicet populus hoſtiam non conſecratam adorans, & ex falſorum ſacerdotum manibus recipiens, idololatriā committat, aut defectus hic à Deo ſuppleatur.

In quo illud primo conſiderandum eſt, poſtquā ſacerdos ab ordinario Paſtore receptus aut miſſus eſt, communi omnium voce ac judicio pro legitimo ac rite ordinato ſacerdote habendum, cui Eccleſiaſticum miniſterium ſecundum formam, geſtus ac ceremonias ad unumquodq; requiſitas ac præſcriptas, exercendi munus incumbat. Vnde populus quantum ad legitimā ſacerdotis vocationē ſeu miſſionē, nihil amplius indagare, ſed eum qui à Superiori datur aut permittitur recipere tenetur præſertim ſi nullæ ad id munus neceſſariæ dotes in eo deſiderentur, ipſeq; in externis idem fecerit, quod in officio iſto quam optimè exercitati. At ſi idē ſuo arbitratu Paſtores ac ſacerdotes ſibi eligat, ungues canis à lupi unguibus nihil diſcernēs, culpæ expers non erit. Sic enim omnis generis homines, apoſtatas & alios, immo etiam qui ſacerdotes nondum ſunt, ad tam ſacrum munus admittens, ut in Germania olim factum eſt, ubi à reliquo populo ſublata ſcilicet cœlibatus lege, ſacerdotes diſcerni vix poſſunt, ipſe ſui mali cauſſa erit, ut qui legem atque ordinem à Deo præſcriptum violarint. Hanc ergo culpam ſuaipſorum levitate vel credulitate potius contractam, ſibi ipſis imputabunt,

Præ-

Præterea ſi adoratio hæc facta ſit cũ omnibus cōditionibus ac circumſtantiis quæ actionem moraliter bonam, laudabilẽ ac meritoriam faciunt, quales ſunt, locus, tempus, modus, ignorantia illa coram Deo & hominibus excuſari poteſt. ut quæ facta ſit ſecundum Eccleſiæ intentionem , quæ eſt, Chriſti corpus non aliter quam conſecratum adorare. Hinc Theologi ad probandam omnium humanarum actionum tam bonitatẽ quã validitatẽ, hanc regulam tamquam certum axioma tradunt: Omnes ſcilicet humanas actiones in materiã debitam, aptam & convenientẽ, tempore ac loco opportunis incidentes, eaque forma ac modo quo par eſt exercitas, moraliter bonas eſſe ac vitio carere. Vt exempli gratia, recte dicimus, ſuam nõ alienã, ac licitis, nõ prohibitis diebus, meſſem demetere; & eleemoſynam de ſuo, non de alieno, & ex charitate, non ex hypocriſi dare ; in uno gradu nuptias contrahere, in alio abſtinere ; & ſi qua alia ſunt ejuſmodi, actiones bonas eſſe & laudabiles. Sic actio illa populi voluntaria , hoſtiam non conſecratam quam tamen conſecratam eſſe ſimpliciter credit, adorantis ac recipientis, bona eſt, in debitam ac requiſitam materiam incidens, ſi non ex ſe, ſaltim ex eo quod humana poteſt apprehendere ſapientia: quum hoſtia illa ceteris conſecratis ſimilis ſit, & à ſacerdote legitimè ordinato in Catholica Eccleſia hora ordinario ſervitio ſeu ſacrificio deputata, ſuper altari conſecrato, cum ornamentis. geſtibus, aliiſque externis quibus Eccleſia in ea re uti ſolet ceremoniis, tractetur atque adminiſtretur. Quare actio hæc ex bona fide profecta, vitio atque errore caret, neque pro idololatria haberi poteſt.

VI. Idololatria verò, ſi qua hic eſt: materialis, eſt ut Theologi noſtri loquũtur, nõ formalis, id eſt, in ſe quidem idololatria eſt, quum purus panis & vinum pro Chriſti corpore ac ſanguine adoretur; ſed non in decepti populi intentione, qui pro ſuæ adorationis objecto corpus & ſanguinem Chriſti habet, & neq; hoſtiam quam ſacerdos manibus tenet ſine tacita illa & implicita conditione adorat, ſcilicet totum illud tam grande myſterium ex Ieſu Chriſti præſcripto Eccleſiæq; uſurpata conſuetudine peragendum eſſe. Neq; eſt ut quis exiſtimet, defectum hunc conſecrationis à Deo occulta quadam & divina virtute ſuppleri : quum ut id credamus, nulla Dei promiſſio, neq; ulla alia conſecrandi formula quam quæ ſacris illis ab ipſo Chriſto prolatis verbis cõtinetur, exſtet : quæ quidẽ verba in Sacramentis id efficiunt atq; operantur quod ſignificant, ex ore legitimorum ac rite ordinatorũ ſacerdorum prolata. Ex quibus ſequitur, nullã hic eſſe conſecrationẽ, neq; ejus defectum à Deo ſuppleri; qui tamen fidelium actionem natura ſua vitioſam ſupplet, & intentionem probat, ſacrificii ac Sacramenti effectus ad menſuram devotionis cuique applicans Sed jam trium illorum, Galliæ noſtræ Reformatorum veſtigia proſequamur, quibus apoſtatæ illi ac deſultorii Clerici aliquantulum nos abduxerunt.

QVOMODO CALVINVS GENEVAM SE contulerit, quæque ibidem fecerit ac geſſerit.

Caput Decimumseptimum.

A R G V M E N T V M.

I. *Calvinus relicto Pictavio, in Aquitaniam ad Rufum & Fabrum proficiſcitur.*
II. *Gulielmus Farellus primus apud Genevates rebellionis auctor.*
III. *Calvinus diu hinc inde vagatus, Genevam concedit.*
IV. *Tres itidem Apoſtoli eodem ad Calvinum proficiſcuntur.*
V. *Calvinus rebus novis ſtudens, Geneva ejectus.*
VI. *Ratisbonam abit ad comitia imperii.*

I. DVm duo illi præcurſores, Bonushomo & Ramaſſator ſive Conſarcinator, hæreſiviã ſternunt, & velut ſigno S. ſcripturæ ex arce oſtẽſo, claſſicum contra Eccleſiam canunt, ac homines paſſim in Gallia . Religioſos præſertim utriuſque ſexus ad pileum vocant, ſuæque cõſpirationi quãplurimos ab antiqua Catholica ſimplicitate ac pietate abſtractos, innectunt: Calvinus ne Pictavii, re jam quam agitabat in apertum erumpente, comprehenderetur veritus, hoſpitis conſiliũ ſequitur, & Neracum ad Rufum & Fabrum, de quibus ſupra, proficiſcitur, ut unà cum eis ſub Margaritæ Navarræ reginæ præſidio lateret. Ait Beza, bonũ illum ſenem, de Fabro loquens, Calvinum grato ac læto animo excepiſſe, quaſi præſagientem ab hoc Eccleſiam in Galliis reſtauratum iri. Illud vero nõ dicit, Rufum à Calvino viſitatum tamquã dominũ à ſervo, quamvis non ignoraret eundem dum per Germaniã oberrat, Calvini miniſterio uſum fuiſſe , quod eum narrantem plures à Rufo in literis

Digitized by Google

educati, non ſemel audiverunt. Ibi Calvinus Rufo ſcripta ſua cōmunicavit, præſertim Inſtitutiones Chriſtianæ religionis, Engoliſmi conceptas atq; inchoatas; ſimulq; Eccleſiæ in priſtinam puritatē reſtituendæ propoſitum ei aperuit, inquiens, nihil omnino ſani in Catholica ſupereſſe Eccleſia, ſed vetus illud ædificium planiſſime eſſe dejiciendū, ac novum inſtruendum. Rufus vehementer admiratus, ut ipſe poſtea ſæpe dixit, tantam tamque ſenilem malitiam in animum juvenilem cadere poſſe, hominem ad rationem reducere conabatur, inquiens, Neceſſarium quidē eſſe ut domus Dei purgetur, verum eam non deſtruendam, ſed fulciendam eſſe potius: quod niſi fiat, tā ipſum quā quoſcunque alios qui hac in re aliquid tentārint, ejuſdem ruinis oppreſſum ac ſepultum iri. Vidi ego ſchedas Rufi manu ſcriptas, quibus ſuam de Cœna ſententiam exponit, longè à Calvini opinione diſcrepantem: quas quidem ſchedas Medicus noſtræ Aquitaniæ non incelebris, Clerïaceēſis patria, Rufi ſumptibus puer in ſcholis educatus Franciſco Cādali Epiſcopo quondam Atrenſi communicavit. Hac inter dominum & famulum contentione effectum eſt, ut Calvinus Ruffum Temporiſatoris, id eſt, hominis inconſtantis, & conſilia ſua temporibus accommodantis nomine traduxerit, ac librum etiam *Des Temporiſeurs*, Gallica lingūa conſcripſerit, in quo dominum præcipue venenato dente impetit. Faber quamvis in Calvini ſententiam magis quam Rufus inclinaret, hominem tamen quantū poterat retinebat, metuens ne præferuidum hoc ingenium omnia miſceret atq; everteret; eoq; diſcedenti conſulebat, ut Melanchthonis tā opiniones quam exemplum in omnibus ſequeretur. His inſtructus conſiliis Calvinus Lutetiam profectus eſt, ſed parū tutum ibi ſe videns, & à rogo ſibi metuens, jam tum patriæ excidium meditans, Gallia exceſſit, quæ ingrata ſcilicet, uti conqueri poſtea ſolebat, tanto homini domicilium denegare ſuſtinebat. Argentoratum ergo profectus totum biennium Bucero operam dedit, hunc unum aptiſſimū perturbandi Eccleſiam inſtrumentum ſibi fore, rectè judicanti. Scripſerat tum inter alia Bucerus librum *De carne Chriſti*: cujus ſimilem nec à Luthero nec à Zuinglio ſcriptum ajunt. Hunc cupide legit Calvinus, ſimulque Bucero Inſtitutiones ſuas cōmunicavit, quas ibi ac Baſileæ tandem ad umbilicum ductas, Franciſco I. Galliarum Regi dedicare non dubitavit.

Quemadmodum vero Lutherus laudi ac gloriæ ſibi ducebat, quod Evangelium ab ipſo prolatum multarum turbarum ac ſeditionum cauſſa eſſe diceretur, adeoque lætitia exſultabat ſi populos ad mutuam lanienam videret inter ſe commiſſos; ſic Calvinus ut & ipſe quo Spiritu regeretur, teſtatū faceret, pro ſymbolo primæ Inſtitutionum editioni præſcripſerat gladium undiq; flammis circumdatū, cum his verbis: *Non veni pacem mittere, ſed gladium*. In quo neſcias utrum horum uterq; magis in vaticiniis ſuis verus, quam in ſuis ipſorum opinionibus vanus fuerit. Dum Argentorati deſidet Calvinus id primum operam dabat, ut eos qui pœnæ metu è Galliis profugerant, conſilio & auxilio juvaret deinde ubi in honore aliquo & hominū exiſtimatione ſe eſſe vidit, omnibus quæ in tota Germania gererentur negociis immiſcere ſe ſtudebat. Vbi vero accepit, Ferrariæ Duciſſam, è regio Gallorum ſanguine ortam, veræ religionis (ita enim loquebantur) aliquem habere guſtum, ad eam ſe contulit, omnibuſq; modis ſuaſit, ut Romanæ Eccleſiæ valediceret, non tamen à Luthero præmonſtratam quidem, ſed nondum perpurgatam ſemitam, ſed quam ipſe à Deo ſingulariter ad id vocatus, totam jam complanaturus eſſet, ingrederetur. Hac de re etiā in ſecretiori Duciſſæ cubiculo ſermones aliquot habuit, Pontis toparcha inter alios præſente: nec exiguam pecuniæ ſummam corraſit, pleriſque ad priſcæ illius ſcilicet Eccleſiæ exemplum bonorum ſuorum partem ad novi hujus Apoſtoli pedes deponentibus, quæ ille deinde inter exſules ac proſcriptos Gallos dividebat: inſimulatus tamen poſtea, quod in diſtribuendis quatuor librarum millibus, quas Margarita Navarræ regina Genevenſi Eccleſiæ eleemoſynæ nomine miſerat, mala fide verſatus eſſet.

Vagationis pertæſus Calvinus Genevam ſe cōtulit, ubi jam antea dum cum Tilio oberrat, in quorūdam notitiam ſe inſinuarat. Ea civitas tum Sabaudiæ Duci rebellare incipiebat, Gulielmo Farello ſeditioſorum conatus accendente ac fovente. Hic ille eſt cujus ſupra libro III. mentionem feci, è Meldorum civitate profugus. Iudæi filius, cui Ferreau nativum nomen: homo in diſputationib' atq; omni ſermone quovis torrente vehementior, ut qui è cathedra inſtar Periclis alicujus, fulminaret. Hic præcipuus auctor fuit mutationis quæ tum & poſtea Genevæ facta eſt, quò Baſilea ejectus ſe contulerat. Calēdarium Hiſtoricum à Iohanne Gregorio & Iacobo Stoer Anno M.D.LXIX. impreſſum teſtatur, Anno M.D.XXXV. die XVII. Au-

guſti,

Digitized by Google

guſti, celeberrimam civitatem Genevenſem, juxta veritatis Evangelicæ præſcriptum, reformari cœpiſſe: q̄ tamen in ſecunda editione omiſſum eſt, ne Calvinus qui ſequenti anno demũ eò venerat, hoc honore defraudaretur. Sub primum adventũ Calvinus omnibus ſe dabat, adeo ut cauponas etiam præſertim ubi frequentes conveniſſe videbat, ingrederetur, ac pueros etiam, ad ſe colligeret, eoſq; cantilenam aliquam vel rhytmos, in Eccleſiæ & Eccleſiaſticorum contemptũ factos doceret. Perſonam vero ſuam tam ſcitè egit, ut in Dominicæ S. Trinitatis vigilia quoſdam ſectæ ſuæ homines in templum S. Petri immiſerit, à quibus mox ſtatuæ & imagines confractæ fuerunt. Hic tamen tumultus tum ſedatus eſt; ſed quia ſacrilegi illi primarias totius familias cognatione attingebant, rei facile judicio ſe ſubduxerunt, Farelli factione prævaleſcente. Tandem ergo hac pervagante licentia, & non Farellì tantum ſectatoribus, ſed & Bernatibus aliiſq; vicinis fomitem ſuggerentibus, & quod Anno M.D.XXVIII. cœptum fuerat urgentibus, tota civitas rebellavit. Factum eſt hoc Anno M D.XXXV. uti ex ſequenti patet inſcriptione, quæ æneæ tabulæ ad Curiam Genevenſem affixæ, inſculpta viſitur.

Quũ Anno Domini M.D XXXV. profligata Romani Antichriſti tyrannide, abrogatisq; ejus ſuperſtitionibus, ſacroſancta Chriſti religio hic in ſuam puritatem, Eccleſia in meliorem ordinem ſingulari Dei beneficio repoſita, & ſimul pulſis fugatiſque hoſtibus urbs ipſa in ſuam libertatem non ſine inſigni miraculo reſtituta fuerit: ſenatus populusque Genevenſis monumentum hoc perpetuæ memoriæ cauſſa fieri atq; hoc loco erigi curavit quo ſuam erga Deum gratitudinem teſtatam faceret.

Vix ortis his turbis, Petrus de Baume Genevenſis Epiſcopus, unà cum Clero urbe exceſſit; qui quũ initio hominibus iſtis rerum novarum ſtudioſis aditum non ut debuit, obſtruxiſſet, eorundem conatibus oppreſſus errorem, licet ſero, agnovit, tum ſcilicet quum malo remedium afferre non poſſet. Vt enim præviſa jacula minus feriunt; ſic incauti facile dejiciuntur ac ſuperantur O quã multa mala ejuſmodi negligentia ac ſegnities invexit! Ignavi homines, quas miſerias in veſtra ac noſtra capita non concivistis? Quod ſi publicæ ſalutis curam plane ex animo ejeciſtis, annon privatæ reſpectus excitare vos debuit? Veriſſime enim à Solone dictum eſt, nullam eſſe feram, nullum repagulum vel obicem, quo publicum malum à privatarum ædium ingreſſu cohiberi poſſit. Sed ad Farellum redeo, qui opera præcipue Perrini cujuſdam utebatur, hominis factioſi, ſed funeſtum exitum ſortiti. Vt enim Auguſtus ad aram Iulii Cæſaris memoriæ conſecratam, omnes conſpirationis participes quos nanciſci poterat, interfici juſſit. ſic Perrinus iſte, annitente Calvino, in ipſo ſaxo quod olim altaris uſui inſervierat, Calvini vero juſſu ad locum reorum ſuppliciis deſtinatum, deportatum fuerat, capite fuit truncatus. Ex aliis audivi, & in ſchedis quibuſdam ipſe legi, Perrinum ipſum lapidem hunc ſacrum, in quo ante corpus Ieſu Chriſti conſecrari atque offerri conſueverat, in locum illum infamem tranſportari curaſſe, ut maleficorũ ſanguine poſthac tingeretur; nequaquam tum ratus, ſe primam fore victimam ad altare hoc immolandam. Perrino à Calvino crimini datum, quod ad inſtar Sicularum veſperarum, Gallos omnes exſules cum ſuæ factionis hominibus trucidare conſtituiſſet. Hoc ergo modo Genevenſis civitas perdita fuit, in qua jam lõgo tempore hæreſis ſub Calvini vexillo triumphat: quæ olim etiam Felici V. Antipapæ, Cardinali Genevenſi, pro Eccleſiæ capite ſe gerenti, perfugium prębuit. Eodem tempore Tiguri, quæ civitas à Geneva non longiſſime abeſt, infans natus fuit triceps, cum tribus manibus, & tribus pedibus. quod monſtrum procul dubio iſtius ipſius de quo jam multa diximus, monſtri præſagium fuit ac figura.

III. Farellus ſuis diffiſus viribus, ad perficienda incœpta Calvinum Ferraria revertentem, in auxiliũ vocavit. Is invitũ ſe ſimulans, quanto magis rogabatur ut Eccleſiæ Domini inſtaurãdæ manum admoveret, tanto magis tergiverſabatur, alio ſe vocatum cauſatus. Quemadmodum vero rei magnopere expetitæ ſimulata repulſa animũ multo majori accendit deſiderio; ſic Genevenſes novam Eccleſiam ac rempublicam jamdudum moliti, quanto magis Calvinus deteſtabat, tanto vehementius retinere eum ſtudebant: ut ipſe dicat ſe invitum manere ibi coactum. Quare munus S. Scripturam interpretãdi, & conciones ſive exhortationes Gallica lingua faciendi ſibi ſumſit, à Gallis præcipue conductus, qui partim e Lugdunenſi aliiſque provinciis profugerant, ut ignes quos ſibi accenſos ſciebant, vitarent; partim ut creditorum defraudationes S. Spiritus pallio velarent. *Ipſe Calvinus fatetur, ſe Gulielmi Farelli tam conſilio & exhortatione quam terribili adjuratione, immo ab ipſo Deo quaſi extenſa manu, Genevæ fuiſſe retentum. Quum enim precibus nihil proficere*

omnibus recitari juſſit, in qua Zuinglius, quem jam uti virum Dei laudabat atque extollebat, mille cōviciis lacerabatur. Qua ex re quum magnum ſibi conflatum odium ſciret, relicta Berna Argentoratum conceſſit, à Bucero iterum amice humaniter exceptus, ubi ſuas uterque opiniones cū Lutheri deliriis miſcendo, rurſus novam religionis formulam commenti ſunt. Ibidem rogatus a Bucero Calvinus, Gallis quibuſdam exſulibus cōcionandi munus ſuſcepit. Hic ille cœtus eſt, quem primam Gallicanam vocant Eccleſiam; eo in primis notabilis, quod ex proſcriptis ac fugitivis cōſtabat. Ait Calvinus, eadem proteſtatione ſe à Bucero, quē præſtantiſſimum Chriſti ſervum appellat, eademque obſecratione qua à Farello quaſi coactum, munus id ſuſcepiſſe, propoſito inter alia Ionæ Prophetæ exemplo, quo vehementer fuerit commotus. Sic ergo Calvinus Argentorati Dei Verbum aliquamdiu interpretatus eſt, eo fere modo quo Profeſſores ſive Doctores in ſcholis è cathedra ſolent; nullo tum adhuc conſtituto ordine (ſi modo in tanta confuſione ullus ordini locus eſſe poteſt) nulla certa politia, quæ paullatim poſtea fuit introducta. Simile enim quid quale Genevæ antea, Calvinus moliri hic non audebat. Quamvis autem Bucerus non in omnibus cum ipſo ſentiret, liberam tamen ei quæ vellet dicendi ac docendi poteſtatem permittebat. Erat vero Bucerus, cujus libro II. frequens fit mentio, ex Dominicano Monacho, apoſtata, qui Lutheri contra Eccleſiam ſcriptis ac concionibus excitus, abjecto cucullo ſtatim juvenculam laborum ſociam ſibi adſcivit; eaque mortua, duas deinde unam poſt aliam ſuperinduxit. Videmus vero pleroſque iſtos Reformatores ad nullam aliam rem tanta cupiditate atque ardore convolaſſe, quam ad inceſtas ejuſmodi nuptias: quæ ſane Reformatio longe diſcrepat ab ea quam S Ioannes virginitate ſua inſtituit, & conſilio ſuo approbavit. Calvinus Idelettam Burenſem, Ioannis Eſtordeurii Leodienſis quondam civis, anabaptiſtæ, viduam, à ſe converſam, uxorem duxit, illam quidem adhuc integra ætate & forma florentem, ſterilem tamen. Antonio vero Calvino fratri uxorem dedit Antverpienſis civis, Nicolai de Fer nomine, qui foro fraudulenter ceſſerat, & Genevam, ubi Spiritus S. portam quam latiſſime omnibus aperiebat, tamquam ad aſylum confugerat, filiam ſimulq; officinam ei librariam inſtruxit, ut tanto facilius libros ſuos per fratrem poſſet diſtrahere. Sed miſero huic infelix hoc evenit conjugium, filia ipſius in adulterio deprehenſa, & Genevæ publice à carnifice virgis cæſa: quæ infamia Calvinum ad inſaniam fere redegit. Id Beza in Præfatione ſuper Ioſue quaſi leviter intento digito innuere videtur. Quū enim dixiſſet, Calvini domum omni ſcortationis infamia caruiſſe, addit, Deum tamen ejuſdem patientiam per eos qui proxima cognatione ipſum attingebant exercuiſſe. Idem tamen, atque adeo multo pejora Iacobo ac Davidi accidiſſe. Eodem infortunio Theodori Bezæ neptis Dionyſia nomine, Cornelii cujuſdam Hebraicæ linguæ apud Genevenſes Profeſſoris uxor, involuta fuit, tanto tamen felicior, quod ſive Bezæ reſpectu & auctoritate, magiſtratu connivente, ſive paullatim jam collapſa diſciplina, à virgarum ſupplicio immunis fuit. Falluntur enim, qui apud Genevenſes adulterii reos capitali ſupplicio affici putant. Ipſum Bezā audiamus, qui ut Magiſtri ſui Calvini manſuetudinem in majus extolleret, quāvis, inquit, in omni bene conſtituta civitate adulteri morte digni judicentur, Genevæ tamen Calvino vivente, nullum ſimplex adulterium morte fuiſſe punitum.

VI In hoc ſuo exſilio Calvinus ad Ratisbonenſia comitia Anno MDXLI. Argentorato unà cū Bucero profectus, quantum poterat, ſententiam ſuam de Cœna Domini vel occultabat, vel ambiguis verbis ita pingebat, ut quamvis cum Zuinglio idem quodāmodo ſentire videretur, nihilominus tamē peculiare quid ſaperet, & ab omnibus fere diſſentiret. Quod animadvertentes Lutherani, velut agmine facto claſſicum cecinerunt, ac cœlū ac terrā contra ipſum inclamarunt. Hic ille fons eſt & ſcaturigo acerbiſſimorum diſſidiorum quæ inter Lutheri & Calvini diſcipulos poſtea extiterunt: hæc illa Pandoræ pyxis eſt, ex qua tot probra, convicia, ac bella etiam proruperunt: quæ contentiones ut hactenus ſedari non potuerunt, ita numquā ſedari poterunt, quum Lutherani Calviniſtas multo majori odio proſequantur quàm ipſos Catholicos, ut ſuo loco oſtendam. Hæc illa comitia ſunt, quæ ad diſſidia religionis tollenda, Wormatiæ inchoata, ac Ratisbonæ continuata, nullum alium exitū habuerunt, quam quod eadem vehementius deinde gliſcere cœperunt: quibus magni nominis ab utraque parte Theologi interfuerūt: Calvino interim opiniones ſuas ſedulo occultante, ut quibus apud Lutheriſtas & Melanchthonianos, cum Catholicis concordiam tentantes, locū minime fore facile intelligebat: quāvis animi ſui ſenſa in reſponſo ad

ea quæ Cardinalis Farneſius Pauli III. Pontificis nepos & Legatus à latere, coram Imperatore Carolo & Ferdinando Romanorũ Rege contra Proteſtãtes propoſuit, animi ſui ſenſa ſatis denudarit. Lutherani certè dicunt, Calvinũ ſe cum ipſis ſentire præ ſe tuliſſe. At Zuingliani ſuarum partium eum fuiſſe ajunt. Quidquid ſit, Calvinus poſtquam Lutherum mortuum ac Proteſtantes proſtratos vidit, perſuaſit ſibi, neminem eſſe qui impugnare ipſum auderet. Quocirca propriæ factionis ducem ſe conſtituit. Idem poſtea ſæpe dicere ſolebat, magnum ſe ex tot tamque præſtantium virorum aſpectu ac converſatione fructum cepiſſe, Melanchthonis inprimis, quem mirifice laudabat; ſeq; inde multo animoſiorem ad cœpta perficienda factum. Soluto, vel abrupto potius à Proteſtantibus colloquio (ut ſupra dixi) Calvinus Argẽtoratum rediit, hanc laudem nactus, ſi Bezę ſoli id affirmanti credimus, ut per excellentiam Theologus appellaretur, quique in Dominicæ Cœnæ negotio pluſquã ceteri unquam vidiſſet. Ipſe tamen in Inſtitutionibus ſuis ſic loquitur: *Porro de modo ſiquis me interroget, fateri non pudebit, ſublimius eſſe arcanum, quam ut vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat. Atq; ut apertius dicam, experior magis quam intelligam. Itaq; veritatem Dei, in qua acquieſcere tuto licet, hic ſine controverſia amplector.* Hactenus ſub Chriſtianæ humilitatis alis deliteſcẽs Calvinus. Sed jam porro audi ejuſdem verba. *Nobis ſufficit*, inquit, *Chriſtum è carnis ſuæ ſubſtantia vitam in animas noſtras ſpirare, immo propriam in nos vitam diffundere, quamvis in nos non ingrediatur ipſa Chriſti caro.* In Harmonia ſua dicit, Verba illa, *Hoc eſt corpus meum.* Metonymice eſſe accipienda. In Commentariis vero ſuper primam ad Corinthios planiſſime ait, Se in hac quæſtione nullam ſimilitudinem admittere: quamvis ipſe ſui oblitus, pluſquam centum locis ſimilitudine columbæ, canalis S. Spiritus, fontis, &c. utatur, & ad corporis Chriſti negandam præſentiam, cœli ac terræ intervallum alleget. Idem tamen in iiſdẽ Commentariis dicit ſecretam S. Spiritus virtutem non tantum poſſe congregare, ſed conjungere etiam atque unire quæ locis inter ſe disjuncta ſunt. Quæ vertigo hæc eſt? quæ inconſtantia? ſed inter ſe pugnantes hominis hujus opiniones perſequi nec hujus loci eſt, nec mei inſtituti. Nunc ceteras vitæ à Calvino actæ partes perſequamur.

QVOMODO CALVINVS PROPRIA AVctoritate Genevenſem Eccleſiam involarit, & Miniſtros inde huc illuc miſerit.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

I. *Calvinus & Farellus Geneva ejecti, ſociorumque quibuſcum abſentes etiam colludebant, opera revocantur.*

II. *Petrum Viretum Sabaudum unà adducunt.*

III *Calvinus propria auctoritate Genevenſis Eccleſiaſtæ munus uſurpat.*

IV. *Calviniani Miniſtri miſſionem ſeu vocationem ſuam probare non poſſunt.*

V. *Claudius Eſpencæus cum Calvino Genevæ colloquitur.*

VI. *Calviniani Miniſtri ſuam ipſi vocationem in dubium vocant.*

I. QVamvis Farellus, is qui primas ſeditionis faces apud Genevẽſes accendit, & cives atque advenas contra Epiſcopum ac legitimũ magiſtratum concitavit, ejuſq; opera Calvinus ex urbe proſcripti atque ejecti eſſent, ſuam nihilominus in eadem civitate habebant atque alebant factionem. Quamdiu enim uterq; vixit in exſilio, nullã omnino occaſionem intermittebant quin & per literas & libellos aſſidue ſuos exhortarentur; illudque inprimis operam dabant, ut diſcordiarum ſemina inter cives ſererent, non ignari in turbida aqua facilem eſſe ac copioſum plerumq; piſcatum, ac per civiles diſſenſiones latiſſimam quum privatis ulciſcendis injuriis totique innovandæ Reipublicæ, tum hæreſi propagandæ aperiri feneſtram. Qui eis conatus tãto facilius ſucceſſit, quod civiũ alii Catholicæ religioni, alii Zuinglianæ ſectæ ſive Bernẽſi Confeſſioni eſſent addicti, alii vero novã fidem meditarentur: atq; adeo plerique omnes novis rebus ſtuderent. At paucis abſolvam, eò rem adduxit Farellus, ut ſenatus ac civium decreto ab exſilio revocatus ſit. Qui deinde Calvinũ ad ſe vocavit, relicto Argentorato Genevam itidem profectum, quamvis quum alii tum Bucerus inprimis in retinendo eo valde laboraſſent. Quo vero animo atq; affectu eò redierit, ipſe teſtatur, inquiens; Se multo cum mœrore, ſollicitudine ac lachrymis (quarum optimum teſtem Deum habeat) ad gregẽ à quo ante abſtractus fuerat rediiſſe. Beza vero tã invitum revocantibus aſſenſiſſe ſcribit, ut divini judi-

Digitized by Google

judicii metu ac minis adducere eum neceſſe fuerit Calvini hic reditus incidit in XIII. diem Septēbris Anni milleſimi quingenteſimi quadrageſimi primi: quem diem Genevenſes tamquam primum Calviniani Pontificatus notant, quem Pontificatum ille totis viginti tribus annis geſſit,

II. Porro duo iſti, Farellus & Calvinus, tertium quendam ſibi adſciverunt, conſtituto velut triumviratu, quo omnia ſuo arbitratu circumagerent. Is erat Petrus Viretus Orbenſis, Sabaudus natione, qui Monachus olim fuerat, Ordinis Carmelitarū, homo non tam diſertus quam loquax: inde à Calvino, qui neminem quam ſeipſum magni faciebat, *Maiſtre de Caquet*, id eſt, loquacitatis magiſter appellatus, quem ego Lutetiæ tum quū Calviniſmus magno impetu in Gallia erupiſſet, concionantem audivi. Communi tum ſermone Calvini ſcientia, vehementia Farelli, & eloquentia Vireti jactabātur. Et ſane negari non poteſt, Viretū hunc omnibus artibus quibus ad decipiēdos ſimplices animos opus eſt, fuiſſe inſtructum Triumviratus iſte deinde à reformatis auctoribus electus tripus, ipſi vero κατ' ἐξοχὴν Evangelii Miniſtri dicti ſunt. Hoc certe titulo à Beza inſigniuntur: qui ad æquandū, credo, Evangeliſtarum numerum, quartus deinde adſcriptus fuit. Viretus Lauſannam primum; quod oppidum eſt Genevæ vicinum, deinde Nemauſum & Montem peſſulanum miſſus, ac tandē in Benearniā à Ioanna Navarræ regina evocatus fuit, ubi è vita deceſſit. Anno M.D.LXXI Calvinus Genevā reverſus, ita omnia verſavit, ut brevi nō Epiſcopatum modo, verum etiā dominatum ſibi arrogarit, res omnes tam ad religionem quam civilem adminiſtrationem ſpectantes, ſuo arbitratu diſponens. Farellus Novum caſtellum in Bernatum ditionem profectus, Miniſterq; factus, Calvino faciliorē creſcendi copiā dedit, ubi decrepita plane ætate, quippe ſeptuagenarius, tum calculi & arthritidis doloribus, perpetuis fere ſenectę comitibus, vexatus ac tantum non fractus, juvenculam uxorem duxit, ancillæ ſuæ filiam, ſuperioris ætatis vigorem fruſtra ſæpe inter frigidos amplexus exoptans, atque illud uſurpans,

O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos!

III. Sic ergo Calvinus propria auctoritate Paſtorem ſe ac Miniſtrū Genevenſis Eccleſiæ conſtituit, licet ei tū alius legitime ordinatus præeſſet, quam etiam poſtquā ad Chriſtianam religionē adſcripta eſt, Catholici Epiſcopi eadē fide & auctoritate tenuerunt. Neq; enim hæretici aut ſectarii umquam infidelē aliquā nationē convertiſſe leguntur. Calvinus nihilomin⁹ ſine ullo diplomate, ſine miſſione, antiquū illū Epiſcopatū invaſit, atq; ita veteri Eccleſiæ novā ſuperſtruxit. Sed nos cum Cypriano quærimus, Quomodo ille pro Paſtore agnoſci poteſt, qui vivēte legitimo Paſtore, ordinariā habēre ſucceſſionē, à ſeipſo cœpit; ac nemini ſucceſſit? Nō ignorabat Calvinus quid de ipſo Lutherus ſenſerit ac dixerit, inquiens, Etiamſi homines iſti qui ſine ulla vocatione Miniſterio ſe ingerunt, ſanctiſſimi eſſent, ex eo tamen quod non vocati ſe ingerunt, manifeſtū eſſe, quod ad docendum à diabolo miſſi ſint. Eum qui hoc hominum genus audiat, diabolū audire, qui per os ipſorum non minus quā per dæmoniacos loquatur. Audi quæſo, quomodo amplius eoſdem exagitet Lutherus Eſto, inquit, nullam illi habent vocationem, ac Spiritum Sanctum habere ſe dicunt, talentum vero à Domino acceptū, non eſſe abſcondendum. Sed mi frater, bonam ego tibi mentem exopto. Etiamſi enim Salomone aut Daniele ſis ſapientior, ſi tamen vocationem nullā habeas, non minus quam ab ipſo inferno tibi cavebis, ut vel unum verbum proloquaris. Quod ſi Dominus opera tua opus habeat, omnino ille te vocabit. Sed Calvinum ipſum idem dicentem audire operæpretium eſt *Ne homines*, inquit, *inquieti ac turbulenti (quod alias futurū erat) temere ſe ad docēdum vel regendum ingererent, nominatim cautum eſt, ne quis ſine vocatione publicum in Eccleſia munus ſibi ſumat.* Ipſe nihilominus non modo ſe ipſe ingeſſit, verum etiam Epiſcopum, adeoque caput novæ Eccleſiæ conſtituit. Quis enim Epiſcopus Calvinum ordinavit? quis conſecravit? qui licet ab ipſa Catholica Eccleſia ſacerdotalem characterem accepiſſet, tamen ab ipſa deficiens, eundem perdidiſſet Hoc idem judicium Calvinus de duobus Galliæ Epiſcopis gregis ſui deſertoribus tulit: qui ſoli poſt Lutheraniſmum è Germania in Galliam propagatum, ex ſacro illo & ſupremæ dignitati proximo ordine defecerunt, ac tamquam monſtra omnibus abominationi fuerunt. De Onelpho Trecenſi, & Spifamio Nivernenſi quondam Epiſcopis loquor: qui poſtquam Genevam profugerunt, novam ibi ordinationem ſuſcipere coacti ſunt, quaſi illa à Catholica facta Eccleſia nullius eſſet valoris. Sed à quibus, quæſo, hominibus miſeri illi ex Epiſcopis molitores facti, de novo ordinari ſunt? Nimirum à pædotribis quibuſdam, litteratoribus, ac laicis, qui propria auctoritate in Calvini Conſiſtorio locum aliquem occupārant.

Idem

Digitized by Google

IV. Idem omnes alii minorum, ut ita dicam, gentium Miniſtri paſſim fecerunt, qui vel ſua ipſorum auctoritate Genevâ prorepentes, vel à ſolo quam Calvino aut aliis, qui ipſi nullam miſſionem habebant, miſſi, docendi in Eccleſia munus ſibi ſumpſerunt, ſub illo prætextu, quod domum Dei, totam, ſi iſtis credere volumus, conſpurcatam ac corruptam, expurgare ac reſtaurare vellent. Calvino oēpe in mentem non venit, Prophetas omnes maxime vigente in populo Dei idololatria, in ſynagogis tamen fuiſſe verſatos (tantum abeſt ut eas deſtruere conati fuerint, ut Calviniſtæ jam faciunt) uti nec id quod ipſe ſcripſerat, ſcilicet ab Eccleſiæ unitate diſcedendum non eſſe, etiamſi aliqua vitia & errores in eam irrepſerint; modo fundamentū, quod Ieſus Chriſtus eſt, integrum maneat. Quamdiu enim Eccleſia eſt, divortium cum ea facere minime licet, quamvis ſive hominum malitia, ſive negligentia Paſtorum ſive Principum conniventia, ſive denique temporis longinquitate complures in eam irrepſerint abuſus. At Calvinus, Donatiſtarum aliorumque ſuorum majorum ac prædeceſſorum exemplo, Eccleſiæ repudium aperte miſit; cum illis ipſis dictitans, ſponſam illam Chriſti non amplius eandem eſſe quam olim, ſed multis nævis ac rugis deformem, ac ſordibus contaminatam. Hoc eſt quod Beza in omnibus ſuis ſcriptis ad nauſeam uſque inculcat. Recte tu, mi Theodore. Eodem enim jure uxorem tuam dimittere ac ut res ſuas ſibi haberet jubere poteras, poſtquam ſcilicet ex Candida illa verſibus tuis tam honorifice decantata, anus edentula ac rugoſa facta eſt; poſtquā nativus ille genarum rubor in pallorem abiit, poſtquam ſcilicet candidæ illæ fauces nigredinē contraxerunt, poſtquam denique omnis ille formæ decor emarcuit. At Eccleſia nequaquam deſinit eadem eſſe Eccleſia, quæ olim durante primo illo vigore ac pulcritudine fuit; non minus quam ſpōſa, etiam amiſſa priſtina quam nuptiarum tempore habuit formæ venuſtate, ſponſa tamen atque uxor mariti manet. Sed inquis, Eſto: nil tamen prohibet quo minus novum ei ornatum addamus. O egregios ornatores! Credo, ut ornatior eſſet Eccleſia, caput ei amputare, ac jugulum ferire voluiſtis. Boni iſti reformatores ejus exemplum imitari mihi videntur, qui quum vicini domum negligenter cuſtodiri videret, eam ipſe invaſit, ac legitimū dominum ejecit. Aut illius, qui vicini domo ardente, non aquam, ſed ligna & oleum ad reſtinguendum ſcilicet incendium, apportavit. Dicitis vos, Eccleſiarum Paſtores in faciendo officio negligētes fuiſſe. At cur non eoſdem bono veſtro exemplo excitaſtis? Putanda arbor eſt; non exſcindenda. Everrenda domus eſt, non evertenda. Corrigēdus homo eſt, non occidendus. Quis vobis invadendi propria veſtra auctoritate Eccleſias jus conceſſit? Quod ſi decem aut duodecim Iuriſconſulti à ſchola adhuc recentes, Præſidem alicujus Curiæ & ſenatores comprehēderent, eiſque ejectis, & aſſumpto Iudicum habitu, tribunal occuparent, cauſati Iuſtitiam hactenus eos non uti oportebat exercuiſſe, vel leges non intelligere: an recte hos feciſſe diceretis? Si temerarius ille fatuus, qui purpuratis illis Pariſienſis Curiæ, quæ ſemper ipſius Iuſtitiæ templum fuit aſylum, Patribus impias & ſacrilegas manus injicere auſus eſt, eorum quos velut in triumphum duxerat, & Baſtilianæ arci incluſerat, munus uſurpare voluiſſet, an vos Acta ejus & aſſeclarum tamquam regii & legitimi in regno noſtro magiſtratu approbaſſetis? Quis vero unquam Propheta vel Apoſtolus ſine vocatione Verbū Dei annunciare, ac Paſtoris munus vindicare ſibi atq; exercere auſus eſt? Recordamini, Domini Miniſtri, quæ Deus ejuſmodi hominibus apud Prophetam Hieremiā minitetur, nec dubito quin, ſi non plane collū obduxerit veſtra conſcientia, divini judicii metus animas veſtras vehementer ſit perculſurus.

V. Theologus quidam Gallus, Catholicus, Bononia Anno MDXLIIX. in patriam revertens, quū per Genevam iter faceret, atq; intellexiſſet Calvinum Epiſcopi ibi munus uſurpare, hominem adiit & de ipſius vocatione privatim ſermonem contulit, ſed aliud reſponſum exſculpere non potuit quā id quod olim Donatiſtas S. Auguſtino dediſſe ferunt: ſcilicet, moris quidē in Eccleſia fuiſſe ut Miniſtri ordinaria quadā via ad munus id vocarētur, ſed tum quum Eccleſia eſſet viſibilis, & ad divinæ legis normam inſtituta; ſe vero quum nequaquam talem, ſed penitus corruptam ac depravatā, immò ſine ulla Eccleſiæ formæ invenerint, miniſterium ſuſcipere atq; ad id alios vocare neceſſario coactos eſſe. Hæc eadē veterum hæreticorum vox fuit, dicentium, Totum Mundum corruptum, atq; omnē ſinceræ Chriſtianæ religionis formam eſſe abolitā; quæ ſola apud ipſos ſana & integra reperiatur. Ergo nullus amplius (inquit Eſpencæus, cujus ſingularis doctrina poſtea tā in ſermonibus quam variis diſputationibus enituit) nullus ergo, inquā, in orbe amplius fuit Chriſtianus? Ergo Eccleſia id unū egit, ut infernū civibus impleret? Ergo demū ante

ante quindecim annos Veritas urbi illuxit? Fateor, inquit Calvinus, ſemper fuiſſe fideles, ſed variis locis hinc inde diſperſos, non tamen ſub veræ & legitimæ quæque notas illas retinuerit, Eccleſiæ forma congregatos. Hoc quidem Calvini eſt effugium, ut & omnium hæreticorum, qui in Eccleſiæ inviſibilitate ſemper ſeſe abſconderunt, neque miſſionem ſuam ullis miraculis, Moſis, Prophetarum, adeoque ipſius Salvatoris noſtri & Apoſtolorum exemplo probarunt & confirmarunt.

VI. Scio ego in Pictavienſi ſynodo ſecunda, Anno M.D.LIX. clanculum apud Beauſſæum toparchã celebrata, quoſdam qui cum Eccleſia jam divortiũ fecerant, vehementer ſchiſma deteſtatos, de redeundo in gratiam cum Eccleſia ſerio cogitaſſe, inter quos non poſtremus fuit Abbas Valentiæ in Pictonibus, nobili Veracorum ortus familia; qui etſi religioſo adhuc ſive monaſtico habitu uteretur, Miniſtri tamen perſonam ſuſtinebat & agebat. Et hic quidem ut primus ex Archimandritarum ſeu Abbatum ordine, à Calvino ſeductus, Eccleſiæ repudiũ miſit, ſic primus etiam ſchiſmatis atrocitatẽ & ſenſit & publica voce deteſtatus eſt. In ſynodo famoſus quidã Advocatus Borderius nomine, unus ex Pictavienſibus Calvini primitiis (de quibus alibi dixi) multis ac vivis rationibus toti cœtui demonſtravit, nõ ita temere divortium cum Eccleſia faciendum, ſed conſtanter in ea manendum eſſe. Inter alia ſic diſſerebat: Nos quidem, inquit, turpiſſimẽ ſacrilegii rei ſumus ſemperque erimus, eo quod ſine legitima commiſſione aut vocatione Miniſterii auctoritatem uſurpavimus: etiamſi religio quã profitemur ac defendimus, omni errore careat. Metuendum ſane eſt ne Deus nos ut olim Core, Dathan & Abiron, qui ſacrificandi muneri ſe ingeſſerant, horribiliter puniat. Huic etiam Abbates Roanenſis & Bonnevalenſis, iam dudum à Calvino in naſſam pertracti aſſentiebantur: ſed totum negocium ad Calvinum remiſſum fuit, qui ſilentium eis impoſuit. Quamvis autem Miniſtri illi variis argumentis vocationem ſuam probare & colore aliquo pingere ſemper conati ſint; eis tamen Catholici os rationibus longè efficaciſſimis occluſerunt, ut Rogerio, & Toſſano Aurelianenſi Miniſtro. Miniſtros quoſdam dicentes audivi, diſputationis hujus Camarinam in ipſorum cœtibus ſæpe fuiſſe motam; atque ibi pleroſque confeſſos eſſe, quæcunque ad probandam hanc vocationem afferrentur, ſycophantias eſſe ac nugas meras.

At vos, ô Miniſtri, ſecretiora ſynodorum veſtrarum Acta inſpicite, earum præcipue quæ an. M.D.LXIII. Mondiderii in Picardia, præſide Matthæo Vireto; Ferti ad Jovarrum, idemque Blanchii anno M.D.LXIV. Aliſii ad Ourſam anno M.D.LXV. Lumigni in agro Brienſi anno M.D.XVI. celebratæ ſunt. Quum ſynodus has audis, prima hæreticorum Conſilia audire te puta. Sed ô carioſam antiquitatem, quæ vix quadraginta habet annos! Reliquos conventus in Aquitania & Occitania paſſim habitos omitto. Synodorum, iterum dico, veſtrarum Acta inſpicite; & in iis vel ſcholaſticos, & quidem imorum ſubſelliorum homines; vel cauſidicos, qui linguæ ſuæ volubilitatem in foro juridico vendere populo non poterant; vel etiam ſellularios opifices, relictis officinis ac ſtationibus ſuis, aſſumtoq; Miniſtri nomine, cœtui præſidentes, ſe ſe non ſine pudore intuentes invicem videbitis, conſcios quippe ſine legitima vocatione animarum curam ſe ſuſcepiſſe. Equidem certò mihi conſtat, complures alterum alteri confeſſos eſſe, Romanam Eccleſiam Jeſu Chriſti eſſe Eccleſiam, ab Apoſtolis & iis quos illi ad opus hoc vocarunt, inſtitutam, & legitima vocatione ac perpetua ſucceſſione cõtinuatam, cujus radix & origo ſit ipſe Jeſus Chriſtus: eoque Eccleſiæ hujus Paſtores legitimos, eſſe Apoſtolorum ſucceſſores: nec obvitia & abuſus, qui fortè irrepſerint, veræ Eccleſiæ jus perdere potuiſſe, adeo ut eam deſerere planè nefas ſit. Conſtat ſane quantopere Antonius Chandæus Sadeel aliàs dictus, & Capetus, primarii in Gallia Miniſtri, in quæſtionibus quas collegæ nonnulli, quibus conſcientiæ aliquid reliquum erat, de legitima ſua vocatione propoſuerant, exſolvendis deſudaverint. Neque enim Eccleſia ullam unquam aliam miſſionem ſeu vocationem agnovit, quam eam quæ continua Paſtorũ ſucceſſione ab ipſius Jeſu Chriſti vocatione, auctoritate ac poteſtate deſcendit, ab ipſo ut homine, in Apoſtolos tamquam Epiſcopos collata, ac deinceps de manu in manũ ſucceſſive ſine ulla interruptione per eorundem ſucceſſores continuata. Ut paucis abſolvam, nulla alia in Eccleſia eſt legitima vocatio, quã ea quæ facta eſt ab homine Paſtore, qui eã ab alio acceperit ejuſdem gradus & qualitatis, cum poteſtate eam alteri conferendi, ac cõtinuandi. Salvator enim noſter poteſtatem hanc nõ niſi ſemel originaliter fundavit, & quidem quum adhuc in terris viveret, in perſona S. Petri & Apoſtolorum, qui eam ob cauſſam Fundamenta Eccleſiæ appellati ſunt; unà cum facultate eam aliis ipſorum ſucceſſoribus conferendi, qui porro poteſtatem

Digitized by Google

tem haberent alios eadem cum poteſtate ordinandi, continuata ita uſque ad ſupremum Mundi diem ſucceſſione, quoad, ut S. Paulus loquitur, omnes Chriſto obviabimus. Sic Salvator noſter Petrum ſucceſſorem inſtituit, Petro Linus ſucceſſit, huic Clemens, & ſic deinceps. Et S. Paulus Timotheum habuit ſucceſſorem, hic Epaphroditum, &c. Sic alii aliis, donec ad noſtra uſque tempora eſt perventum.

Hæc quidem de legitima Miniſtrorum Eccleſiæ vocatione breviter ac velut in tranſcurſu dicta ſunto, ut poteſtatis illius quam nos Paſtoralem appellamus, fundamentum aliquanto melius intelligatur. Ex quibus manifeſtum eſt Prædicantes Lutheranos, Calviniſtas, Zvinglianos, Anabaptiſtas, & omne id genus, nihilo plus eſſe quam perſonas privatas, & miſeros eunuchos omni generandi aut alios creandi vi deſtitutos. Quamvis enim nonnulli inter ipſos ſacerdotes fuerint in Catholica Eccleſia ordinati, auctoritatem tamen manus imponendi aliosque mittendi nullam extra Eccleſiam habuerunt: quæ quidem poteſtas ſuperiori tantum, nempe Epiſcoporum ordini data eſt: adeo ut etiamſi veritatem prædicarent, id unum tamen ad os eis occludendum ſatis eſſe poſſit ac debeat, quod ſcilicet legitime vocati aut miſſi non ſunt; eoque a nemine qui ſalutem ſuam amet audiendi.

DE PRIMIS CALVINIANÆ SYNAGOGÆ Miniſtris: & quomodo ii nomina ſua mutarint, & magno numero Genevam accurrerint.

CAPUT DECIMUMNONUM.

ARGUMENTUM.

I. *Calvinus Genevæ pro Epiſcopo ſe gerit, & Miniſtros à ſe ordinatos huc illuc ablegat.*

II. *Primis novi Evangelii Miniſtris nomina ſua mutare uſitatum.*

III. *Calvini auctoritas Genevæ formidabilis.*

IV. *Multi ad videndum & audiendum Calvinum Genevam ſe conferunt.*

V. *Scholares quidam ſtudiis relictis, ad Calvinum proficiſcuntur.*

VI. *Qui è quovis ligno Miniſtros tamquam Mercurios format.*

I. CALVINUS voti ſui cōpos factus & Genevæ, unde Farellum tamquam rivalē ac competitorem exturbarat, ſolus Epiſcopi munus uſurpās, oculos animumque in primis ad miſeram Galliam, matrem ſuam & altricem, deprædandam adjecit, miſeram, inquam, Galliam, ſed longe feliciſſimam futuram niſi monſtrum hoc umquam concepiſſet, aut conceptum in ipſo partu tamquam abortum ſtatim exſtinxiſſet; aut ſi quod ipſe optabat, eveniſſet. Complures enim Calvini cognati & amici affirmarunt, cum puerum ſæpenumero Naturam accuſare ſolitum quod muliebrem ſexum ſibi non tribuiſſet: quod votum neſcio an umquam in alterius viri animum ceciderit; à Platonis quidem ſententia omnino diſcrepat, cui inter alia ob quæ gratias diis ſuis agebat, & hoc fuit, quod non feminā, ſed maſculum ipſe naſci voluiſſent. Dum ita Genevæ deſidet Calvinus, omnia quæ in Gallia paſſim fiebant (tela enim hæc publicarum calamitatum iamdudum cœpta erat) ad eum tamquam ſummū Pontificem referebantur. Hæc Delphi illi erant, unde Calvinus velut Apollinis tripodi inſidens, toti Chriſtianitati oracula reddebat. Hæc Roma illa erat, unde ille Nuncios ſuos & Legatos in omnes terrarum partes mittebat, ad cōſolandos præcipue ac confirmandos eos, qui opiniones ipſius etiam cū periculo defendendos ſuſcepiſſent: uti ex illorum patet pſeudomartyrologio, in quo multa paſſim Calvinianæ iſtius conſolationis atque exhortationis veſtigia exſtant. Et quemadmodum ſedulus & ad rem attentus Paterfamilias ſingulis domeſticorum ad quæ maxime idoneum quemq; exiſtimat, negocia imponit, ipſe laborum adſtans arbiter atque ἐργοδιώκτης: ſic Calvinus exploratis ſingulorū ſuæ factionis hominum indole & viribus, hoc uni alii aliud munus demandabat, ac Miniſtros in omnes partes emittebat, qui velut erucæ ac locuſtæ brevi omnia corruperunt ac vaſtarunt. Novis his & adhuc docendis hominibus ſatis erat, ſi paullo diſertioribus labiis inſtructi eſſent. De quibus Hieremias ſic inquit: *Falſo Prophetæ vaticinantur in nomine meo. Non miſi eos, & non præcepi eis: neque locutus ſum ad eos.* Ajunt, conquerentibus quibuſdam quod juventus Miniſterio deſtinata genio & ocio indulgeret, nec fere ulla alia in re quam in canina aliqua comparanda facundia elaboraret, Calvinum reſpōdiſſe: Sinerent bonos iſtos animo ſuo obſequi pro quibus ipſe dies noctesq; vigilet. Apud ſe iſtos præmāſum cibum bona copia reperturos. Ea vero erat Calvini ambitio ut ferre nō poſſet eos, qui nō optimas ſtudiorum horas in libris ipſius legendis collocarent. Hinc quodam loco inquit, eſſe nonnullos, qui ſuo confiſi ingenio, nemine ſcripturas explica-

tem.

Digitized by Google

tẽ audire, neq; ullius Commentarios legere dignétur. Id vero Deo ſummopere diſplicere, qui nolit, ut ſubſidia iſta negligamus, huncq; deſpectum atque arrogantiam in nonnullis acerbe aliquãdo vindicet. Horum vero Miniſtrorum quorum opera Calvinus ad inſtiturum ſuum promovendum ac perturbandam Galliam uſus eſt, præcipui fuerunt. Antonius Rupi-Chandeus, & Maſſonius, quẽ ille Luteriam ablegavit, ut novi Evãgelii Miniſterio fungeretur, dum ipſe interea Genevæ tamquam in ſpecula ſedens novæ ſuæ Chriſtianitatis univerſam Remp. verſaret ac moderaretur.

II. Quemadmodum vero Æneas & ſocii abjectis Trojanis inſignibus & armis Græcorũ aſſumſerunt, ut ſub falſo eorum prætextu tanto tutius latere, tãtoq; facilius Græcos fallere poſſent: ſic novi iſti Evangeliſtæ, ne nihil haberent quod novum non eſſet, nova ſuſcepta à Calvino novo Apoſtolo miſſione, nova etiam nomina ſibi indiderunt, ac nova inſignia præ ſe tulerunt. Angelus Vermilius, Petrus Martyr, Jacobus Cocus, Juſtus Jonas. Joannes Maſſonius primus Pariſienſis Eccleſiæ Miniſter, la Riviere; Joannes de Pleurs, Eſpoir; Claromontius primus apud Rupellanos miniſter, Fontanus appellari voluerunt. Fuit qui repudiato Geberti nomine de Bergeri; alius de Trẽblert, pro de Roches dici voluit. Ipſe ille Rupi-Chandeus Sadael deinceps, Colonius, Barellus; le Gai, de la Pierre, idemque etiã Boiſnormandus dicti ſunt. Carolus de Albiac ſuſcepto miniſterio de Pleſſis; Andreas Maſurius, la Place, alii aliis nominibus noti fuerũt. Quin etiã magnus ille Theodorus Beza, quum primum Genevam cum Candida ſua veniſſet, eleganti & convenientis ominis nomine, Tibaldum Maium ſe appellavit.

Perſuaſerant ſibi forte iſti homines, quemadmodum Deus, ut inquit S. Hieronymus, ſervorũ ſuorũ nomina numquam mutavit quin magnum aliquod myſterium ſimul indicare voluerit; ſic quoq; hanc ſuorum nominũ permutationem myſticũ aliquid habere ſimplices exiſtimaturos. Aut quemadmodũ Romani Pontifices ſuſcepto Pontificatus munere, priſtino depoſito nomine novum ſibi ſumunt, nequaquam propterea Baptiſmo, ut hæretici calũniantur, renunciãtes, ſed id indicantes, cum nova hac & ſuprema in terris dignitate novã ſe quaſi naturã & virtutẽ accipere: ſic miniſtri illi innuere voluerunt, ſe ad miniſterium vocatos velut depoſitis veteribus exuviis, quaſi novos homines repente prodire. Sed quemadmodum ſerpens etiamſi veterem pellem deponat, non tamen ſerpentis naturam deponit; ſic iſti, etiamſi priſtina nomina mutarint, nõ tamẽ indolem ac mores mutarunt, ne hilo quidem meliores, immo multo deteriores facti. Idem fateor inſtitutum ab iis obſervari, qui religioſum Cappucinorum ordinem ingrediuntur: ſed longe diverſiſſima ratione. Cui enim non admirationi ſit, homines reperiri tãto religionis ardore inflammatos, ut abjecta purpura, abjecto torque aureo, abjectis ceteris equeſtrium ordinum inſignibus, laceruam ac cilicium ſibi ſumãt, Mundumq; cum omnibus ſuis rebus æternum valere jubeant? Sed facile iam illam cogitationem omitto, quam ob cauſſam nominum hæc mutatio, quæ in ſecreto plerumque non vero tum quando ad miniſterium recipiebantur, fieri ſolebat, à Prædicantibus introducta atq; uſurpata ſit. Neq; enim alios quoq;, quos tamen multo plures poſſem, eandem ob cauſſam ſub cenſuram hoc loco vocare volo. Illud tantum addo. Quemadmodum inter animantia quædam ſunt quæ pedum ſuorum veſtigia, præſertim circa cubilia & latibula ſua cõfundunt, ne à venatoribus perveſtigentur ac deprehendantur: ſic multos ex illo hominum genere hac nominum mutatione, vel prioris ſuæ vitæ turpitudinem, vel generis ſui infamiam, tegere, vel denique periculis ſe ſubducere voluiſſe. Jam ad Calvinum revertamur.

Calvinus Genevæ tantam obtinebat auctoritatem, ut non modo ab omnibus, etiã ipſis Reipublicæ primoribus obſervaretur ac coleretur, verũ etiã quaſi adoraretur. Cujus rei Beza lepidum adfert exemplũ ejus, qui quum morti jam vicinus eſſet, perſuadere ſibi non poterat à Deo ſibi peccata remiſſa eſſe, niſi à fideli illo Dei ſervo, quem toties ante ac tam graviter offenderat, itidẽ veniam impetraſſet. Idq; in illius laudem Beza dicit, Calvini vitã deſcribens. Id vero etiam intelligi poteſt ex illa contentione, quæ inter Italũ quẽdam & Sabaudum extitiſſe fertur, Sabaudio Calvinũ non modo ad cœlos uſq; ſed etiam ſupra S. Paulum efferente. Quid? Bezam ipſum audiamus, quodã loco aperte profitentem, Se quæ à Calvino profecta ſint, non minus recipere, & merito quidem, quam ea quæ ex Domini ore ſint prolata. Hanc vero ſuam auctoritatẽ Calvinus non minus imperioſe exercuit quàm humiliter alii deferebant. Quæcumq; vellet, fiebant; nec quidquam quod non vellet, fieri poterat. Quod ſi quis contra ipſum vel formam Eccleſiæ aut Reipublicæ ab ipſo introductã, diſciplinam præcipue Eccleſiaſticam hiſcere auderet, ſtatim illud audiebat:

Cornu ferit ille, caveto.

Digitized by Google

In quo ſane ſi quiſquam alius, Calvinus fœnum gerebat. Ad diſciplinam illam quod attinet ſæpe ejus tentata eſt reformatio, ſæpe alia forma propoſita, Calvino ſemper obnitente. Unde multæ ac magnæ turbæ ac ſeditiones exortæ ſunt, præſertim anno M.D.XLVIII. M.D.LIV. M.D.LV. Beza ait, Calvinum non ſemel nudis ſe gladiis medium objeciſſe, ac ſua tantum præſentia furibundos ac deſperatos homines revocaſſe. Quotieſcumque ille ſive in Conſilio ſive in Conſiſtorio à ſe formato, (de quo ſequente libro dicam) ſententiam dicebat, nemo erat ex omnibus qui vel ſolo verbo contra mutire auderet. Adeo omnes non modo in ſententiam ejus pedibus ibant, ſed ultro etiam antequam dixiſſet, applaudebant. Quid multis? Voci ejus omnes obediebant. Satis erat hic illud Pythagoræorum *αὐτὸς ἔφα. Nullum ex ejus ore verbum evolabat, quod nõ pro ipſius Veritatis filia haberetur. Tantopere illũ omnes verebantur. Interim ſub illo ſanctitatis velo, invidum ille & nihil niſi vindictam ſpirantem animũ occultabat, cujus quidem aculeos & vim multi ſenſerunt, tũ præſertim poſtquam ille abſoluti imperii ac nullis limitibus circumſcriptæ poteſtatis dulcedinem deguſtavit, & deguſtatã, imperiosè uſurpavit. Quod ſi quis opponere ſe auſus eſſet, Deũ immortalem quomodo ille excandeſcebat! quomodo tumultuabatur! Is ipſe qui tam liberali penicillo laudes ejus depinxit, ait, quum ſua natura ipſe eſſet cholericus, & ingenio miro prompto, hominum quorundam immodeſtia, infinita negociorum varietate ac multitudine quæ pro Eccleſia Dei quotidie ſuſtinebat, ac tandem ſub vitæ finem familiaribus ſibi morbis, difficiliorem aliquanto ac moroſiorẽ fuiſſe redditum. Heshuſius in Defenſione ſua affirmat, viſum eſſe Calvinum judicio in quo de capite alicujus agebatur, aſſiſtentem, & mortis ſentẽtiam in reum ferentem. Cajetus ait, in politicis negotiis Calvino ſemper inter magiſtratus ac primores Reipublicæ locum fuiſſe, etiam in criminalibus judiciis; eaq; re ipſum gloriatum eſſe. At hoc in Catholica Eccleſia nequaquam permiſſum eſt, in qua Eccleſiaſtici judices non modo nullã habent de capite cujuſquam ſtatuendi poteſtatem; ſed etiã ſcribis ſi qui adſint ex Eccleſiaſtico ordine, decreto quo quis mortis damnatur ſcribendo intereſſe non licet; qui vero cõtra faciunt, in irregularitatẽ incidunt, & beneficiis Eccleſiaſticis privantur. Alius vir erat Calvinus, qui inter magiſtratus ſuum obtinebat locum, & unà cum civitatis Syndico tribunali inſidebat, cum eiſdem ibat, & inter præcipuos magiſtratus medius, uni prætori primum locum cedebat. Sic omnes narrant qui vel Genevæ educati ſunt, vel Genevenſium res experientia nôrunt. Margarita Navarræ regina, Princeps benigna admodum & liberalis, quatuor Francorum, ut vocãt, millia ad Calvinum Genevam miſerat, in pauperes exſules ac profugos Gallos diſtribuenda. Quæ quidem ille accepit; in diſtributione tamen mala fide verſatus eſt. Hac de re certior facta regina, de Calvino conqueſta eſt. Calvinus in Conſilio factũ ſuũ excuſavit, & quibus potuit prætextibus palliavit. Ut vero ſatis ſapere q; ſibi ejuſmodi excipiendos impetus eſſe, nec vel omnes reginas hili ſe facere oſtẽderet, inſolenter admodum reginæ, ad refutandã, uti dicebat, calumniam, ſcripto reſpondit, quod & coram ſenatu civitatis legit, eoque præſente obſignavit. Idem tamen poſtea aliud ſubmiſſe admodum & humiliter ſcriptum pro illo ſuppoſuit, ac nuncio ad reginam perferendum dedit. Hac fraude poſtea in apertum erumpente, Calvinus toti civitati fabula fuit, ut Bolſecus ait, qui tum Genevæ vixit.

Qui Geneva ultro citroque commeabant, dici non poteſt quam effuſi in Calvini laudes fuerint, quas non pleno tantum ore, verum etiam buccinis decantabant, tantaque narrabant miracula, ut nullus eſſet juvenis, qui quidem emancipatus ac ſui juris eſſet, qui non hujus tanquam alterius & novi ſancti Pauli Apoſtoli videndi deſiderio afficeretur. Tantos vero ille laudum ſuarum habebat præcones, ut prædicandis illis ſatiari non poſſent. Ex quo fiebat ut plures undique Genevam, tanquam alteram Corinthum, ad novam hanc Laida confluerent. Quinetiam multi relicta patria, in illum Sabaudiæ angulum commigrarunt: quam nonnulli Hierapolim, id eſt, Sanctam Civitatem appellarunt: ut Stephanus le Roy in ſuo de Martyribus libello. Ex omni vero hominum genere nulli facilius infeſcati ſunt, quam pictores, horologiorum artifices, aurifabri, librarii, typographi, & quicumque in aliquo artificii genere excellebant. Ut enim tabula quanto candidior eſt, tanto facilius infuſcatur; ſic fraude hæreticorum acutioris ingenii homines facilius capti ſunt quam Minervæ, ut dicitur, pinguioris. Omnes hi artifices, quorum vita non minus erat diſſoluta quam opera licentioſa, dum colores ſuos terunt, dum horologiorum rotulas ordinant, dum Chimæras ſuas æri inſculpunt, dum varia ducunt emblemata, intellectus ſui acumine ipſos cœlos perforare ac penetrare ſatagebant, ac tot animo

phanta-

Digitized by Google

phantaſias cõcipiebãt quot hexacontalithos colores de ſe reddit. Omnes elegãtiores Poëtæ huic ſe factioni admiſcebant. Non minus vere quam ſcite ſapiẽs ille Imperator M. Aurelius ait, lupanaria omniũ formoſiſſimis feminis, ac viris robuſtiſſimis repleri fortiſſimos quoſq;, latrones; ſubtiliſſimos, fures & impoſtores evadere. Eodem modo naſcẽtem aut jã vix natã hæreſin homines acutiſſimi amplexi ſunt, eo quod Fidei clypeo non eſſent armati; ac dum Eccleſiã voluerũt perdere, ſeipſos perdiderũt, Dei donis nõ aliter quam furioſus gladio, ad ſe & alios lædendos atq; interimendos uſi. Inter litteratos primi fuerunt Medicinæ Doctores, ut qui non niſi certiſſimis argumentis credere vellent. Qui poſtquam omnem rerum Naturalium ſcientiam diligẽter evolviſſent, nec Chriſtianæ religionis myſteriorum cauſſas reperire atq; enucleare poſſent; pleraq; nullius momẽti, alia vero impoſſibilia eſſe credere cœperunt, ut quæ intellectus ſui anguſtiis cõprehendere nequirent. Ex quo factum eſt, ut non minus incertam ac fluctuantem religionẽ amplexi ſint, quam ſcientia ipſorum incerta eſt; ac potius maleſanis hæreticis, quam ſanis Catholicis ſeſe adjunxerint. Et ſicut ſcarabæus neglecta roſa ſtercus quærit, ipſique Medici ex variis ſpeciebus inter ſe cõmiſſis pharmaca ſua cõponunt: ſic homines iſti ex variarum religionum colluvie novã aliquam ſibi religionem conflarunt, tam ab aliis quã a ſeipſa diſcrepantem. Videre adhuc eſt ſenes quoſdem, quod reliquũ ipſis ætatis eſt ſine ullo religionis exercitio tranſigentes, quibus illa una eſt religio quod nullã religionem habẽt. Ne tamen honeſtiorum aliquot ex hoc hominum genere famam hic ac memoriam lædã, quoſdã qui ex lapſu reſurrexerunt, & ad Catholicam reverſi ſunt Eccleſiam, hoc loco recẽſebo: inter quos eſt Raoullius le Maiſtre, Henrici IV. Chriſtianiſſimi regis Medicus ordinarius. Faieni apud Lemovices non ignobilis Medici, mentionem omittere hic non poſſum, cui mors non minus felix quã infortunata vita obtigit. Hic a puero Calviniſmo innutritus, quum à vitæ meta nõ procul abeſſet ſtilis eſt in fine paroxyſmi cujuſdã febrilis, viſum ſibi fuiſſe angelũ, æternæ damnationis reum ipſum pronunciantem, niſi hæreſin abjuret. Quia ergo litteratus erat, nec vanum hoc ſpectrum eſſe facilè intelligebat, rogavit, ut docti aliquot viri, & inprimis de Societate Ieſu, accerſerentur: cum quibus collato ſermone, ſpacium pœnitendi nactus, hæreſi renunciavit, libroſq; à ſe contra Catholicam Eccleſiam ſcriptos, ad ignem ipſe damnavit. Hic ego vos rogo Calviniſtæ, ut vel unum Catholicum proferatis, qui in mortis articulo religionẽ ſuã mutarit. Nullum reperietis. At è contrario plurimi ex veſtris extrema ſua ſuſpiria in Catholicæ gremio Eccleſiæ reddiderunt, qui toto vitæ ſuæ tempore antea eandẽ impugnarant. Sic dominus de Morlas, vir nobilitate ac doctina præſtans, poſtquã in Calviniſtica religione conſenuiſſet, in ipſo mortis articulo proteſtatus eſt, ſe ut Catholicum mori velle; veniaq; petita, Religioſi hominis copiam ſibi fieri petiit cui peccata confiteretur. Eodem modo Fajus extremum vitæ diem clauſit, quum pridie adhuc Calviniſtã ſe profeſſus eſſet. Sic centeni aliquot alii qui idẽ fecerunt, proferri poſſent. Vnum adhuc exemplum non poſſum quin citem hoc loco, quod Anno MDCI. eodẽ tempore dum Caput hoc conſcribo accidit, quodque ex Actis Curiæ noſtræ probari poteſt. Homo quidam honeſto loco natus, accepta mortis ſententia, Miniſtrum qui in ultimo hoc actu ſibi aſſiſteret, accerſiri juſſerat. Interea dũ hic quæritur, Religioſus quidam ad eum venit, & conſolari eum incipit. Adductus tandem Miniſter, Religioſum rogat ut ſecedat pauliſper, neq; ovem ſuam ſibi ſurripiat. Morem gerit ille, & in angulum cubiculi ſecedit. Poſt multa verba reus Miniſtrum ſic alloquitur: Domine Miniſter, jam viginti annos veſtram ego religionem ſequutus ſum, ſed jam eam deſero. Aliqua enim animum meum ſpes tenet, Deũ mei miſerturum, & S. Spiritus quem unumquemq; noſtrum habere jactatis mihi dictat, religionẽ ſimplicis hujus monachi veram, veſtram vero falſam eſſe. Quare permitte, quæſo, ut cum pace in Catholica Eccleſia moriar. Sic ergo Religioſus munus hominis conſolandi, à Miniſtro ante ſibi ereptum, rurſus ſumpſit. Miniſter vero diſcedens, ceu vi veritatis coactus dixit, Deum in extremo vitæ unicuique gratiam ſuam inſpirare prout velit. Sed è diverticulo redeo, porro oſtenſurus, quomodo etiam acutiſſimi homines à Calvino decepti, ſordes eius pro auro amplexi ſint.

V. Vir quidam ex Aquitania nobiliſſimus mihi narravit, ſe quum Toloſæ in Academiæ xyſto cum ſociis aliquot deambularet repentinã quandã Spiritus S. vim ſenſiſſe: non quidem illius qui in forma columbæ ſuper Chriſtum deſcendit, nec eius qui in Apoſtolis ſub forma diſpertitæ linguæ apparuit; ſed novi cujuſdam & inviſibilis Spiritus, qui Calvini & Genevæ nomen aſſidue auribus ipſorũ inculcabat, & animo inſinuabat; ſimilis illius, quem Zuinglius neſcire ſe ait, utrum albus an ater fuerit. Hoc velut

Digitized by Google

œſtro perciti quinque vel ſex ſcholares, eodem accenſi deſiderio, collectis ſarcinis, dies noctesque continuato itinere Genevam profecti ſunt, deſiderio tam ſancti videndi, atq; audiendi hominis, pedibus alas addente. Equidem ex illis quæ ille mihi dixit, magnum illum heroem Godefridum Bullionium non tantam ex murorum Hieroſolymitanorum, quantam hos ex Genevenſis civitatis aſpectu cepiſſe voluptatem credo. Quam ingreſſi quum audiiſſent illa ipſa hora concionem, quam Exhortationem vocabant, haberi, curriculo ad templum properarunt, ut Calvinum è cathedra verba facientem viderent atque audirent: cujus invenuſtos geſtus, habitum atque ſermonem admirati facilè intellexerunt, multa vero majora prædicari, & abſentes admirari ea, quæ præſentes contemnerent. E templo egredientem adeunt illi, ſalutant, & rem omnem exponunt: ac beatus ſibi videbatur, qui propius eum contigiſſet. Tum Calvinus ad eos, Hæc, inquit, Dei ſunt miracula, ô fratres, ad vineæ ſuæ culturam vos vocantis. Ex hoc ut & aliis fide digniſſimis viris didici, in Calvino nullas ſingulares fuiſſe vel ingenii vel eloquentiæ dotes, niſi quod quotieſcunque in Catholicos debacchaietur ſeipſo diſertior videbatur. Animi certe virulentiam ipſius ſcripta ſatis teſtantur.

VI. Is quem mihi hæc & aliis narraſſe dixi, poſtquam tres aut quatuor circiter menſes Genevæ eſſet commoratus, ac vix primis labiis Theologiam deguſtaſſet, à Calvino Miniſter fuit deſignatus. Etſi verò felici admodum ingenio, & in bonis litteris mediocriter eſſet verſatus; oneris tamen gravitatem diligenter perpendens, ſeſe excuſavit, Calvino nihilominus uti munus ſuſciperet, urgente, & Apoſtolorum allegante exemplum, quos Deus ideò elegerit, ut Mundi ſapientiam confunderet. Poſt eum Beza quoque juvenenem urgere cœpit allato Titi & Amos Prophetæ exemplo, quorum uterq; quum juniores eſſent, docendi tamen in Eccleſia munus ſuſcepiſſent. Difficilem Scripturæ intellectum cauſſanti, idem Vergilianos hos verſus, tamquam formalem, credo, Scriptura textum, repoſuit:

Carpe manu namq; ipſe volens facilisque ſequetur,
Si te fata vocant.

Sic illi victo Calvinus manus ſocietatis præbuit, ac collata Miniſtri poteſtate in Lotharingiam ad novam condendam eccleſiam miſit: qui tamen non multo poſt magno eccleſiæ Domini ſcandalo fuit, hoſpitis ſui viri nobilis filiam ad parum honeſtam conſuetudinem pelliciens, vel potius, ut ipſe ajebat ab illa pellectus. Antequam verò Geneva diſcederet. Calvini juſſu nomen mutarat, Villerochum ſe appellans: quod poſtea unà cum Calviniſmo depoſuit, in Catholica religione mortuus. Ab hoc ego multa quæ ad infelix hoc ſchiſma pertinent, ſecreta accepi. Erat enim homo multæ experientiæ ut cujus opera Calviniſtæ tum quum novum Huguenotarum exſiſteret nomen, in multis ac magnis rebus uſi fuerant.

QVOMODO GENEVA CIVILIBVS GALlorum bellis creverit.

CAPUT VIGESIMUM.

ARGUMENTUM.

I. *Geneva prima & præcipua hæreſeos ſedes, vel ſentina.*
II. *Ad quam tamquam aſylum omnis generis homines confluxerunt.*
III. *Geneva per inteſtina Gallorum bella crevit.*
IV. *Eadem Galliæ viribus ad ſui defenſionem uſa.*
V. *Gallia poſt Turcas in auxilium vocatos multum priſtini ſplendoris & virium amiſit.*
VI. *Plerique Principes magis de ſtatu ſuo conſervando quam Dei propugnando honore ſunt ſolliciti.*

I. GEnevenſis civitatis, quæ prima parvæ ſuæ magnitudinis fundamenta ex variarum nationum poſuit colluvie, exemplo patuit, nihil infirmũ eſſe quod neceſſitatis vinculis colligetur. Ecce enim, ipſo Sabaudiæ Duce ægre ferente, indignante Epiſcopo frementibus Catholicis, qui tum magno erant numero, in parva hac civitate præcipua Calviniſticæ hæreſeos ſedes conſtituta, atque inde longè lateq; propagata fuit; nec Catholica ibi Eccleſia unquam potuit reſtaurari. Tanto ſtudio ſectarii in hac parva ſua Roma conſervanda elaborabant: ſic inter ſe connexi ac conſtricti, ut nemo eos poſſet diſiungere, ut qui pleriq; omnes eadem tempeſtate eſſent jactati, & adhuc in eadem navi verſarentur. Hoc aſylũ erat omniũ qui è Gallia, Anglia & Belgio vel ob Lutheraniſmum proſcripti erant aut profugerant, vel ob flagitia ac ſuppliciorum metum ſeſe ſubduxerant.

II. Falſi monetarii, falſi teſtes, falſi notarii, & id genus hominum, perpluentibus flagitiis, ſub hujus à Farello cœptæ Reformationis tectum ſe recipiebãt Hic impunitas colligabat flagitioſos, hic libertas ſervos ad pileũ vocabat. Hoc fugitivis erat refugiũ aſylum

aſylum prodirorum, inceſtorum receptaculum, abſolutio damnatorum. Hic impudicitia caſtitatem, virginitatem matrimonium ſub jugum miſerat: hic ſuperbia humilitati inſultabat, ſimplicitati fraus, novitas antiquitati, hæreſis denique religioni, hic in unam, cloacam avaritia, rapinæ, perfidia perjurium confluxerant. De quorundam qui eò venerant aut venturi dicebantur flagitiis conquerentibus, ac ne ſcelerati homines reciperentur monentibus, Calvinus reſpondit: Sinite eos venire, nos meliores eos reddemus. Nulli ſinum ſuum claudit Eccleſia. Multi quidem ſimplices ac boni ceteroqui homines, ad quos alliciendos blanditiis, ad capiendos variis fraudibus utebantur, creditorum metu, ad præclaram hanc Rempublicam confugiebant; verumtamen magna peregrinorum pars vel è Iuſtitiæ manibus evaſerant, vel fidem abnegarant. Hic omnes in ædificanda illa nova eccleſia operas ſuas & opes conferebant, illi præcipuè qui foro ceſſerant, ut hoc modo bonorum ſuorum ſemiſſem creditoribus præreptum, ſibi ſervarent. Ac quamvis, ut variarum nationum homines, linguis, moribus, conſiliis, ac religionibus inter ſe diſſiderent: omnes tamen in nova hac condenda Babylone unanimiter conſpirabant.

III. Sic nova facta Reſpublica Genevenſis civitas, in noſtris diſſenſionibus concordiam tutata eſt, & noſtris miſeriis crevit, cui nunquam etiam eorum defuerunt auxilia, qui niſi ſuæ ipſi quieti invidiſſent, meritò in eius exitium conjurare debebant; uſitata jam Principibus arte, qui omnia ad ſuum trahentes commodum, ac temporibus inſidiantes, majorem conſervandi ſui, vel ex vicinorum damnis augendi imperii, quam divinæ amplificãdæ gloriæ habent rationem. Vnde factum eſt ut uno contra jam dictã civitatem aliquid moliente, ſtatim alter patrocinium eius ſuſceperit. Galliæ regibus Sabaudiæ Ducis conatus ſemper impedientibus, ne ex Helvetia militum in Galliam commeatus intercluderetur; ac ſimul ut is qui hoſtis aliquando eſſe poſſet, propiorem hoſtem oppoſitum ſemper haberet; nec tutum modo regnum ab invaſione præſtaretur, ſed etiam ad vicinos ubi nondum plane ſpes omnis decollavit, aditus pateret. Magnũ quidem Franciſci I. erga Catholicam religionem fuit ſtudium, magnus zelus: nihilominus tamen quum Sabaudiæ Dux Genevenſes rebelles ſuos domare, & civitatem, quæ non religionem modo, ſed & ſtatum reipublicæ mutaſſet, ad obedientiam reducere ſtatuiſſet; rex eius conatibus obſtitit, miſſo Rentio Cenio magni nominis duce; qui validis copiis eò profectus, Ducem re infecta obſidionem ſolvere coëgit.

IV. Poſt hæc Geneva, quam rectè Galliæ incẽdiũ dixeris, Galliæ viribus ſubnixa, omnes hoſtiũ minas contẽpſit, & conatus eluſit. Vnde novi illi cives inflati, Legatos miſerunt de fœdere cũ noſtris regibus, ut cum quibuſdã Helvetiorũ pagis jã fecerant, incundo: quos Annas Momorantius Galliæ Conestabilis, cujus conſilio & prudentia Henrico II. rege, præcipuè res adminiſtrabatur, nequaquam id è regum dignitate fore ratus, acerrimè increpitos faceſſere juſſit, ſic eos alloquutus: Abite quantocyus, dicite egregiis illis dominis veſtris Genevenſibus, uti veniant interula tantum induti, cum laqueo è collo pendente, & ad regis pedes proſtrati, ſuppliciter veniam implorent. Nimis certè viles illi ſunt, quam ut cum tanto rege fœdere & amicitia jungantur. Hæc tum Coneſtabilis, Catholicæ religionis zelo impulſus. Sed res poſtea valde mutarũt; quum ſæculo noſtro pluſquam ferreo Chriſtiani, & Catholici quidem non hæreticorum modo, ſed & infidelium amicitiam expetierint, & opera ſint uſi. Quare mirũ non eſt, nos contẽni, ut quos ad portas Principis ſui auxilia mẽdicãtes viderint. Gallia ſanè accepto ad Niceam incomparabili detrimento, magno cum ſuo malo tum didicit, quã periculoſum ac damnoſum ſit, eiuſmodi ſociis & amicis uti.

V. Monlucius Galliæ Mareſcallus & alii in Commentariis ſuis non verè minus quã prudenter notarunt, quod ex illo tempore res Gallorum cœperit

In peius ruere, & retro ſublapſa referri:

quum paullò antea nõ reſpirare modo, ſed & planè convaleſcere cœpiſſent. Quod quidem Venetiarum Dux Henrico III. regi è Polonia revertenti, non tam exprobavit, quam ut ne ipſe tale quid faceret, fidele conſilium dedit, in hunc modũ loquutus. Vnde tu putas, ô Rex, tot tantaque mala tam in regnum quam in prædeceſſores tuos profluxiſſe, quam ex hoc amicitiæ & fœderis cum infidelibus contracti fonte? Non tu putas, tot Chriſtianorum millia, à pirata Babaroſſa in auxilium ab auo tuo vocata, & religione ejurata, Mahumetiſmo nomen dare coacta, jã in inferno contra miſeriæ ſuæ auctores, Dei vindictam implorare? Infidelium quidem opera ſe imperiumq; tueri licet; ſed cum infidelibus fœdus offenſivũ ac defenſivum percutere, id nihil aliud eſt quam Deo bellum indicere, qui ſuo tẽpore de temerariis illis hominibus ultionem ſumere novit, tanto graviorem quanto magis ſeram.

Hæc ſenex ille optimus: quæ rex nihil aliud quam Status quaſdam, ut vocant, regulas, de regni ſui defenſione ac ſecuritate allegans, bonam in partem accepit. Hujus pater Henricus II. Princeps valde Catholicus cum Proteſtantibus fedus iniit, eorumque patrocinium præ ſe tulit: quod pater ipſius Franciſcus I. numquam ut faceret adduci potuit: quibus ut antiquam amicitiam, quæ inter Galliam & Germaniam, velut germanas ſorores, ab antiquis uſque temporibus ſemper fuit, ipſe quoque porro conſervare vellet, petentibus, reſpondit: Quando Dei cauſſa agatur nullam eſſe amicitiam quæ non diſſolvatur. Meliori ſanè conſilio quam Henricus filius: qui poſtquam Proteſtantibus auxilium tuliſſet, ii deinde Henrici prolem oppugnarunt, ac regno privare conati ſunt. Sic & ſequentes Galliæ reges Geuſiis in Belgio quà clam quà palam favorem & auxilium præſtiterunt, contra naturalem ipſorum Principem: qui plena manu aurum Peruvianū in bellum hoc diſpenſans, oleum incendio addidit non ægrè laturus ſi Eccleſiæ hoſtes etiam Galliæ hoſtes fuiſſent. Scit enim bellum noſtrum ſuam eſſe pacem, & lucrum ſuum noſtrum damnum. At nec Alphonſus Hiſpaniæ, nec S. Ludovicus Galliæ rex hoc animo fuerunt.

VI. Eſt hoc omnibus Principibus & eis quorum conſiliis imperia adminiſtrantur uſitatum ut maximam publicæ ſalutis & imperii conſervandi habeant rationem. Huc omnes ipſorum actiones ſpectāt ac diriguntur, memores fortè illius antiquæ legis: *Salus populi ſuprema lex eſto.* At in eo valde errāt, immò peccant, quod publicæ utilitati etiam divinas leges cedere volunt. Vnde fit ut ſæpè Dei cauſſam deſertam patiantur, tantum, ut ſuam defendant. Quam juſtas Chriſtiani cauſſas habent conquerendi de eo Principe, qui odio Catholici Regis vicini ſui Feſſanum regi de Laracha occupanda conſilium ſuggeſſit; qui etiam cauſſa fuit, ut eius civitatis, idemque Zaphiri prætores, crudeli martyrio ſint affecti, Gallus uterq; natione, uterque apoſtata, ſed qui in eo jam erant, ut errorem ſuum inſigni in Rempublicam Chriſtianam beneficio eluerent atque emendarent. Multa alia huc adferre poſſem exempla, ſed quia legiſſe me memini, ad eum locum in quo Auguſtus natus fuit nemini niſi religioſo quodam cum reſpectu, ingredi auſum, manum de tabula tollo. Immortali certè corona dignus eſt Vladiſlaus Poloniæ rex, qui Bohemici regni coronam ideo accipere recuſavit, quod populo hæretico imperare nollet. Ab hoc quam longè abſunt hujus ſæculi mores! Carolus V. Imperator de republica Chriſtiana cæteroqui optime meritus, cum Henrico VIII. Angliæ rege ſchiſmatico fedus iniit, ut contra Galliam ſe muniret. Eius filius Philippus etiam Principis alicujus tum ab Eccleſia diſiuncti, amicitiam expetiit. Quid multis? plerique Principum non tam religionem quam regionem ſpectant; adeoque multi rebellium res cum damno religionis promovent, & florentes videre exoptant.

Dabis hic mihi veniam, optime Rex, magne Gallorum Monarcha: & humilium ac fidelis tui ſubditi fidelem libertatem bonam in partem interpretaberis. Homines plerumque vel metu quodam id quod verum ac rectum eſt dicere Principibus non audent, vel ut eis adulentur, falſa dicunt. Tam hi quam illi minime digni ſunt quorum Principes conſiliis utantur, ut qui magis per adulatoriæ picturæ licentiam diſpenſare ſecum ſtudeant, quam ſeveræ hiſtoriæ legibus ſe adſtringere. Et quemadmodum pictores eorum quos depingunt nævos quam maxime poſſunt umbra quadam occultant, ut etiam acutiſſimorum oculos fallant, econtra vero ea quæ pulcritudinem aliquam habent ita in propatulo collocant, iiſque coloribus depingunt, ut in omnium oculos incurrant: ſic noſtri ſæculi plerique omnes ſcriptores in eorum quos laudandos ſuſceperunt, virtutibus ac recte factis prædicandis non ſolum nimii ſunt, (quod aliquo modo ferri poterat) verum etiam quæ peccata ſunt non ſilentio modo premunt, ſed & commendant ſæpe & ornant. At veri Hiſtorici munus eſt, operam dare non tam ut quos deſcribit, excellentes ac magni, quam, ipſe verus videatur, nec minus vitia quam virtutes, quæ laude, quæ reprehenſione digna obſervare ac notare: & ut verbo abſolvam talem quemque deſcribere, qualis eſt non qualis eſſe vult aut debet. Hanc virtutem in Livio lubenter omnes agnoſcunt, cujus tanta fuit exiſtimatio, ut ab ultimis uſque Galliæ & Hiſpaniæ finibus quam plurimi graviſſimi viri eius tantum videndi cauſſa Romam venerint, quos infinita illa ſpectacula, vel miracula potius tantæ urbis quorum veſtigia adhuc miramur, attrahere non potuiſſent. Tales fuerunt etiam Thucydides, Tacitus,

Sueto-

Suetonius, & pleriſque omnes qui nomen aliquod habent inter Hiſtoricos, quorum imitatione & exemplo ego eorum Principum de quorum vita mihi aliqua mentio facienda eſt, bona ac mala, virtutes ac vitia deſcribam. Hoc illud eſt quod Demetrius Phalereus Ptolemæo reſpondiſſe dicitur, ſolos ſcilicet libros ſine ullo rubore aut fuco verum libere dicere. Sed quid ego vereor, ut mihi per talem regem liceat bonos ac religionis amantes reges merito ornare præconio, & malorum facta ac vitia perſtringere? Equidem perinde peccat qui malorum mores ac facta carpere non audet, quam qui virtutes ac recte facta debito elogio defraudat. Domitiano imperante, nemo Titum Imperatorem Humani generis delicias, nemo Caligulam populi Romani natricem, nemo eundem Mundi Phaethontem appellare audebat. At optimo Imperatore Adriano rerum potito, velut poſtliminii jure reſtituta libertate, tam vitia quam virtutes ſingulorum in aperto proponere, ac prout quiſque meritus erat vel laudare vel vituperare licebat. Sic tua, Rex Chriſtianiſſime, clementia ac bonitas calamo meo eam dabit libertatem, veraci ſcriptore dignam, ut ne in Hiſtoria hujus contextu ullam vim veritati facere cogar. Vive feliciter, Rex, vive, vale, ac perenna, cum tuo & regni tui bono.

Deus de noſtris annis tibi addat, tibi, inquam, cui minor cura eſſe debet regni quam eius qui regna & imperia diſpenſat ac ſervat.

IN SEQVENTEM LIBRVM AVCTORIS PRÆFATIO ad Nicolaum Villarium.

OFFERO tibi non Coronam Tertulliani, Gallice à me verſam; non pompam Antichriſti, juſto volumine à me depictam? ſed tale munus, quod ego ex omnibus Chriſtianæ Reipublicæ regionibus collegi, & tale opus, in quo concinando jam diu me deſudaſſe, ipſe noſti. Ex ceteris regionibus tandem multo labore defatigatus in Franciam noſtram veni, cui qua poſſum, opitulari conor, & à vicinorum exemplis præcepta aliquot ſaluberrima præſcribere, quæ in tanta graſſantis hæreſeos licentia ſequi debeat. Quo labore defunctus, ad novum Orbem navigare conſtitui, oſtenſurus quanta ibi Catholica Eccleſia ſumſerit incrementa; adeo ut Deus velut relicto hoc orbe, in illum alterum commigrare, ac perpetuam ſibi ſedem ac domicilium ibi eligere velle videatur. Antequam vero oram ſolvam, Galliæ noſtræ, Deo annuente, duos alios adhuc libros dabo. Equidem ſic ſentio, meum hunc librum, in quem quæcumque ſelectiſſima habui, congeſſi, merito damnatum iri, niſi aliquem in eo etiam patria mea dem locum: quæ inter omnia regna Chriſtiana pietatis præcipuam laudem ac primum locum ſemper habuit; jam (prô dolor) aliqua ex parte amiſit. Videbis hic diverſas mutationes, & eorum conatus qui omnia ſuſque deque miſcuerunt, ordinem ſine ordine, & deformem hæreticorum omniaque deformantem reformationem. Mihi quidem iſta ſcribenti tædium ſæpe obortum eſt: regulas tamen omnium quæ umquam nata ſunt hæreſeon maxime irregularis religionis deſcribere viſum eſt. Victi longis verborum ambagibus, victores brevi utuntur oratione. Sic ego in hoc libro, pro illa Mundi victrice Eccleſia loquens. Hunc vero librum ſub felicibus tui nominis auſpiciis exire volo: ſimulque omnia mea ſtudia voluntati tuæ atque imperio offero, &c.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ
LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

In hoc libro tamquam in tabula, novæ à Calvino conſtitutæ Synagogæ forma depingitur: fundamenta doctrinæ, inſtitutio & officia miniſtrorum, Superintendentium, Diaconorum, Conſiſtoria, Conciones, Baptiſmum & Cœnam adminiſtrandi ratio, Pſalmorum cantillatio, Sepulturæ ritus, aliaq; ad Calviniſticam religionem pertinentia explicantur: ſimul obiter controverſis aliquot articuli Fidei explicantur, ut hæreſeos error & impoſtura, Catholicæ vero Eccleſiæ veritas tanto facilius ab omnibus cognoſci queat.

SVMMARIA SINGVLORVM CAPITUM hujus Libri.

CAPUT I.

I. *Intentio & ſcopus Auctoris & cur hic de controverſiis quibuſdam religionis addita diſputationes.*

CAPUT II.

I. *Omnes hæretici inde ſe perdiderunt, quod S. Scripturam ad ſuum ſenſum interpretari conati ſunt.*
II. *Quodnam poſuerit Calvinus doctrinæ ſuæ fundamentum.*
III. *Hæretici quod volunt in Scripturis venantur.*
IV. *Primitiva Eccleſia in ipſo ſtatim ortu exſtincta ac perdita fuiſſet, ſi Calvini regulam voluiſſet ſequi.*
V. *Sola S. Scriptura littera non facit Chriſtianum.*
VI. *Antiquitatis reſpectus firmiſſimum ſemper fuit Eccleſiæ munimentum.*
VII. *Quomodo humanæ traditiones ab Eccleſiæ traditionibus diſtinguendæ ſint.*

CAPUT III.

I. *Lutherus quaſdam Eccleſiæ ceremonias retinuit, Calvinus omnes penitus abolevit.*
II. *Calvini de ceremoniis judicium.*
III. *Chriſtiani cum Paganis multa habuere communia.*
IV. *Ceremoniæ divinum cultum auguſtiorem reddunt.*
V. *Diabolus ceremonias ex Eccleſia profligavit*
VI. *Paganorum religio velut ſimia fuit Chriſtianæ.*

CAPUT IV.

I. *Cur novi reformati res quæ apud Catholicos in magna habentur veneratione, inprimis Cruces, oderint ac deteſtentur:*
II. *Cur altaria iidem ſuſtulerint.*
III. *Nomini Ieſu nullum habent honorem.*
IV. *Cur dies feſtos aboleverint? & quo habitu utantur.*
V. *Cur jejunia ab Eccleſia indicta obſervare nolint*

VI. Iidem

VI. Iidem in Cœna Domini non Calicibus ſed poculis & vitris utuntur.

Caput V.

I. Calviniſtica Eccleſia ſordes & deformitas.
II. Eccleſia Calviniſtica nullum habet caput.
III. Domus Dei in terris eius quæ in cœlis eſt, ſimilitudinem referre debet.
IV. Vnitas ſine certo capite conſervari nequit.
V. Calvinus Epiſcoporum & presbyterorum nomina inducit.
VI. Archiepiſcoporum Burdigalenſium ſeries & ſucceſſio.

Caput VI.

I. Calvinus miſſo Epiſcopi nomine, Miniſtri nomen retinuit.
II. Nominis eius origo.
III. Verba Bezæ ad Lanſaci toparcham.
IV. Calviniſtica Eccleſia nullos agnoſcit Doctores.
V. De Miniſtris: quorum officium in veteri Eccleſia fuit famulari, in nova, regere ac gubernare.
VI. Quomodo Miniſtri recipiantur.
VII. Quo loco monachi excucullati apud Calviniſtas habeantur.
VIII. De manuum impoſitione.

Caput VII.

I. Abuſus circa Miniſtrorum miſſionem ſeu diſtributionem.
II. Miniſteria non facile permutanda.
III. Miniſter quandoque à plebe deligitur atque accitur.
IV. De Senioribus, & Superintendentibus.
V. De Diaconis & Corycæis.
VI. De Colloquiis, & ſynodis, & ratione quam in hiſtoria Eccleſiarum ſuarum conficienda obſervant.

Caput VIII.

I. De Conſiſtoriis, eorumque mirabili confuſione.
II. De numero Conſiſtorialium, & poteſtate.
III. Quamdiu officia iſta durent.
IV. Seniores crimina ad Conſiſtorium deferunt.
V. Conſiſtoriorum rationes ſeu computationes.

Caput IX.

I. Seniores (quos vocant) vicinorum mores & facta obſervant.
II. Deſcribitur & libris Conſiſtoriorum.
III. Quam multis nugis ij referti.
IV. Intemperies Conſiſtorialium in reprehendendo veſtium luxu.
V. Quam inutiles ſæpe ſint Conſiſtoriales illæ admonitiones & correctiones.
VI. Scandala inde orta.
VII. Conſiſtorialis confeſſionis notabilis hiſtoria.

Caput X.

I. Chriſtiana Eccleſia à Calviniſtis dejecta & vaſtata.
II. Qualia ſint Calviniſtarum templa.
III. Calviniſmus etiam quum maxime viguit, in horreis exercitus.
IV. Concionum ordo, & irreverentia erga Deum.
V. De Concionum ante ambulis.
VI. De Miniſtrorum habitu: & quali in primitiva Eccleſia ſacrorum miniſtri vſi ſint.
VII. Similitudo Chriſtianæ Eccleſiæ cum Navi.
VIII. In Catholicis Eccleſiis omnia vocalia; in Calviniſticis omnia muta ſunt.
IX. Precandi apud Calviniſtas modus.
X. Confuſio in Cantu.
XI. Quid in Concionibus frequentiſſime inculcent miniſtri.
XII. Quam irreligioſe ſacra apud Calviniſtas obeantur.

Caput XI.

I. De Baptiſmo Calviniſtarum, quem ad ſalutem neceſſarium non eſſe ajunt.
II. Calviniſtæ Pelagianorum & Manichæorum errores renovant.
III. Errant in eo, quod laicos in caſu neceſſitatis baptiſmum adminiſtrare poſſe negant.
IV. Nullis in eo utuntur ceremoniis.
V. De ceremoniis antiquitus in baptiſmi adminiſtratione adhiberi ſolitis.
VI. De patrinis & Matrinis, ut vocant, & nominum impoſitione.

Caput XII.

I. Idololatræ & Hæretici figuram aliquam Cœnæ Dominicæ ſervant.
II. Ad ſacra nec altaribus nec ullo alio ornatu utuntur.

III. De altaribus Catholicæ Eccleſiæ.
IV. Quibus ritibus Cœnam adminiſtrent.
V. Mos & ritus primitivæ Eccleſiæ.
VI. Ingens abuſus Calviniſtarum in porrigendo Calice.
VII. Calviniſtæ ad Cœnam ſuam pane fermentato & vulgari, Catholici in Euchariſtia, exemplo Salvatoris, azymo utuntur.
VIII. Calviniſtarum in hoc Actu irreligioſitas, & Catholicorum in eodem devotio.
IX. Cœna Calviniſtarum Peripatetica, & de novorum Evangelicorum diverſitate.
X. De benedictione quæ in Euchariſtia adhibetur.

Caput XIII.

I. De matrimonii Calviniſtarum, & eorum confuſione.
II. Iidem ob commiſſum adulterium alteri nubendi ſuis faciunt poteſtatem.
II. Quibus ex cauſſis maritis uxores repudiare liceat.
IV. Quibus ex cauſis uxori etiam vivente marito, alii liceat nubere.
V. Compluſculæ eiuſmodi repudiorum hiſtoria.
VI. Vera hiſtoria quæ Genevæ contigit.

Cap. XIV.

I. Pſalmi Davidici apud omnes populos qui aliquam Dei habent cognitionem, in precio habentur.
II. Pſalmorum decantatio à Pontificibus certis quibuſdam regulis conſtituta.
III. Etiam Turcæ Pſalmos decantant.
IV. Vt & omnes hæretici, exceptis Anabaptiſtis.
V. Populus Pſalmorum cantillatione ab hæreticis infeſcatus.
VI. Primorum Lutheranorum & Calviniſtarum conſuetudo.
VII. Mos decantandi Pſalmos in Catholica Eccleſia.
VIII. Pſalmi à novis Evangelicis profanati.

Cap. XV.

I. Beza & Maroti Pſalmodia.
II. Maroti error in principio Pſalmorum.
III. Alius eiuſdem error.
IV. Idem à vero ſenſu propter rhythmum diſcedit.
V. Atheiſmi infamia laborat.
VI. Beza Pſalmos ſuos pro lubitu fecit ac refecit: & quomodo uterque errores ſuos emendarit.

Caput XVI.

I. Primi Lutherano Calviniſtæ in Gallia Pſalmos non decantarunt.
II. Clemens Marotus bonus ævi ſui Poeta.
III In Italiam fugit inde reverſus, ex conſilio Franciſci Vatabli, Paſmos Davidis in rhythmos redigit.
IV. Ob litterarum imperitiam, multos errores in regio illo opere vertendo committit.
V. Theologica Academiæ Pariſienſis Facultas Pſalmorum à Maroto verſorum publicationem impedire conatur.
VI. Marotus Genevam ſe confert, flagris ibi ob flagitium cæſus.

Caput XVII.

I. Theodori Bezæ nativitas & eruditio.
II. Idem ſcabie doloribus vexatus, ad deſperationem pœne redigitur.
III. Beza Eccleſiaſticum Prioratus munus adipiſcitur.
IV. Eccleſiæ repudium mittit: & quare.
V. Genevam ſe confert.
VI. Maroti & Bezæ Pſalmi rhythmici Muſicis numeris includuntur.
VII. Melodia Pſalmorum Calviniſtarum laſciva.
VIII. Quando Pſalmi in concionibus decantari cœperint.

Caput XVIII.

I. Omnium religionum homines pro animabus Deum deprecati ſunt, & corpora honeſta ſepultura affecerunt.
II. Iudæorum conſuetudo pro defunctis deprecandi.
III. Quam Pagani à Iudæis mutuati ſunt.
IV. Omnes antiqui Scriptores precum pro mortuis meminerunt.
V. Defunctorum corpora honeſte habenda.
VI. Sepulturæ honeſtas ab ipſa Natura commendatur.
VII. Sepulchra inter res ſacras.
VIII. Cur hæretici in Eccleſiis ſepeliri cupiant.
IX. Sepulturæ cura ad Epiſcopos pertinet.
X. Calviniſtarum querela.

AVCTO-

AUCTORIS SCOPUS IN HOC LIBRO; ejuſque excuſatio quod de controverſis quibuſdam religionis articulis diſputatioues paſſim immiſceat.

CAPUT PRIMUM.

SI qui magnorum illorum mundi ſubactorum res geſtas memoriæ tradiderunt Titus Livius, inquam, Tacitus & alii accurate nobis ſigillatimque deſcriptos reliquiſſent populorum mores, ordinem Religionis, Magiſtratuum leges & politiam, magno nos labore ſublevaſſent in inquirendis; & tanquam in media nocte tot retro ſæculorum palpando indagandis muniis Pontificum, ritibus Senatorum, Magiſtratuum ineundorum honoris, formis judiciorum, aliiſque rebus permultis, quæ in illorum hiſtoriis deſiderantur. Nam quod doctiſſimi noſtro ſæculo viri quatuor, Turnebus, Lipſius, Manutius & Sigonius, multis gravibuſque in locis adeo inter ſe diſſentiunt, ut conciliari vix queant, id veterum illorum præteriti temporis ſcriptorum, non noſtro fit vitio, qui ex tanta caligine lucem eruere non poſſumus. Plutarchus eadem moleſtia in re levi offenſus, de iis conqueritur, qui clariſſimorum virorum, Niciæ, Demoſthenis, Phocionis, Thraſybuli, & Theramenis, qui Socratis ætate vixerant, matres nominibus ſuis indigitare, ſuperioribus temporibus neglexiſſent. Idem ex altera parte non parum ſe debere profitetur Platoni & Antiſtheni, quod ille pædagogi Alcibiadis, hic vero ejuſdem nutricis nomen exprimere non ſuperſediſſet. Quin eadem ſcriptorum ſupina negligentia factum eſt, quod

Septem urbes magni certant de patria Homeri,
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ.

Sæpe inter illas ad arma ventum eſt hanc ſolam ob cauſſam, quod unaquæque hunc ſibi honorem attribueret, quod antiquiſſimi Poëtarum nutrix fuiſſet. Quæ cauſſa eſt, cur ſemper exiſtimaverim, magnum eſſe eorum vitium, qui rerum geſtarum hiſtorias populorumque mores literis conſignare aggrediuntur, ſi temporum ſuorum particularitates (ut vocant) id eſt, etiam minuta quæque attingere prætermittant, quæ ut jam ſine communia pervulgataque, ſequentibus tamen ſæculis non poſſunt non exiſtimari rara.

Si viſum fuiſſet ſanctis Patribus, aut Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptoribus, qui primis quinque ſæculis ſcripſerunt, omnium ſuæ ætatis hæreticorum ritus, mores, ingenia & opiniones, & quid de quoque fidei articulo ſenſerint, ſpecialius & quaſi minutatim perſequi, quod illi craſſius generaliuſque fecerunt, non niſi prima illorum lineamenta exprimentes; puduiſſet, opinor, poſteros originis ſuæ, erubuiſſentque tam pudendorum patrum ſe hæredes profiteri. Sed factum eſt hoc fortaſſe ad ſupprimenda illorum nomina (quemadmodum olim illius, qui templum Dianæ Epheſiæ incenderat, damnata memoria eſt) & ad fœdidas illorum ſordes ignorantiæ tenebris obruendas.

Ego vero, quem infelix hoc ſæculum in abyſſum hujus de ortu, progreſſu, & decremento novæ hæreſeos Hiſtoriæ invitum præcipitavit, evitandam mihi cenſui hanc culpam, in quam lapſi ſunt veterum hiſtorici, ac monſtrum hoc totum repræſentandum, cum ornatu ſuo, inſignibus, armis, totoque novo ſuo apparatu atque inſtrumento; nec tantum ea exponenda, quæ in vultu, figura & habitu ejus exteriore conſpiciuntur, ſed omnium interiorum ejus partium anatomiam faciendam; quo futurum ſæculum in ea cognoſcenda non hallucinetur; & ut in lucem producatur hodiernæ hæreſi imminens condemnatio, faciatque præjudicium illi, quæ deinceps exſtitura eſt. Exſtinctio enim Lutherano Calviniſmo, aut in vallibus quibuſdam, reliquiarum inſtar Valdenſium Angrunicorum, occultato (certe indies eum decreſcere, manifeſtum eſt) ſine dubio alia quædam hæreſis exorietur; quemadmodum ex Wiclephiſtis Huſſitæ, ex Huſſitis Lutherani, & ex his Calviniſtæ originem traxerunt.

Qui meus labor gratus erit aliquando piæ poſteritati, dum non unguem tantum ut ex eo Leonem cognoſcant; ſed ferventes oculos horrentes pilos, ungulas denteſque cruentos & caudam, incitamentum adhuc furoris ipſius, denique leonem totum deſcribo. Nec vero depingam hoc libro hæreſin informem adhuc, qualis erat quum nondum ſublatis oculis lucem fugeret, & præ pudore in locis ſubterraneis delitеſceret, aut ex uno Regni angulo in alterum, non ſecus ac ſciurus de ramo in ramum, tranſiliret, nec auderet in medium fori prodire: ſed talem, qualis poſtmodum facta eſt, exaltatam videlicet, in ſolium gloriæ ſuæ, cum omni ſua majeſtate & magnitudine, quum inebriata piorum ſanguine, Eccleſiarum Chriſtianarum ruinis ſun-

fundamenta ſua inædificavit, & ex earum ruderibus muros ſuos fabricavit; Triſte profecto tanti furoris & rabiei monumentum. Itaque hic liber ante oculos ponet ordinem, architecturam & politiam Eccleſiæ Calviniſticæ jam ad ſummum gradum perductæ, Templa ejus, Conciones, Sacramenta, Conſiſtoria, officia Miniſtrorum, Seniorum, Diaconorum & Superintendentium. Quo fiet, ut veteris Eccleſiæ pulchritudo, majeſtas & magnitudo tanto evadat conſpectior, collata ad novæ hujus deformitatem, humilitatem, & utilitatem. Quod ſi, dum in hoc argumento verſor, falcem, quod aiunt, immitto in alienam ſegetem, ad demetenda ſtirpitus zizania, quæ Hæreſis in pulcherrimos Eccleſiæ campos copioſe conjecit, quis id carpet? Si dubia quædam moveo ab eadem hæreſi ad turbandam domus Dei unitatem excitata, quæ eſt cur eo nomine reprehendar? Conſilio certo id facio: Nam quemadmodum Synagogæ Hæreticorum ſcriptores hiſtoriis ſuis fabuloſis capita quædam in Religione controverſa paſſim inſperſerunt, ut Lector unà cum narrationibus ipſorum, doctrinæ, quam illi propinant, facilius percipiat guſtum: ita mihi quoque hoc propoſitum fuit, ut Lector, dum hiſtoriam legit Hæreſeos, ſimul agnoſcat fallacem doctrinam erraticorum illorum, ſpirituum, inquam, malitioſorum & fraudulentorum, quos hæreſis produxit: eademq; opera intelligat imprudentiam, ne dicam ſtuporem & inſaniam miſerorum illorum, qui capi ſe & in caſſes induci ſunt paſſi dulci eorum cantu, qui primi eos aggreſſi ſunt, eo ipſo oſtendentes, quemadmodum ii, qui minimo quoque auræ afflatu frigeſcunt, parum firmæ ſunt valetudinis, ita infirmam quoque admodum fuiſſe fidem ipſorum, & conſcientiam maligno aliquo ſpiritu exagitatam, propterea quod relicta magna illa & regia via Eccleſiæ, in deſerta atque avia loca ſeſe contulerunt. Nec tamen tanta utar in hac tractatione, ſubtilitate, quin ii, quibus præcipue mea elaborata ſunt ſcripta, ad novæ iſtius Theologiæ fundum & interiora ejuſdem adyta queant penetrare, ſemperque veritatis aliquo radio colluſtrari.

(*,*)

SCRIPTURAM SOLAM, ID EST, NOVAS hominum privatorum interpretationes, omnium hæreſeon eſſe fundamentum.

CAPUT SECUNDUM.

ARGUMENTUM.

I. *Omnes hæretici inde ſe perdiderunt, quod S. Scripturam ad ſuũ ſenſum interpretari conati ſunt.*

II. *Quodnam poſuerit Calvinus doctrinæ ſuæ fundamentum.*

III. *Hæretici quod volunt in Scripturis venantur.*

IV. *Primitiva Eccleſia in ipſo ſtatim ortu exſtincta ac perdita fuiſſet, ſi Calvini regulam voluiſſet ſequi.*

V. *Sola S. Scripturæ littera non facit Chriſtianum.*

VI. *Antiquitatis reſpectus firmiſſimum ſemper fuit Eccleſiæ munimentum.*

VII. *Quomodo humanæ traditiones ab Eccleſiæ traditionibus diſtinguendæ ſint.*

I. EX præcedentibus libris didiciſtis, omnibus iſtis hæreticis, qui Germaniam, Galliam & Belgium infeſtarunt (aſtutiores illos dico) nihil in ore eſſe, niſi Scripturam, nihil eos velle credere, niſi Scriptura contineatur, ex Scriptura formare omnes ſuas chimæras & nugas, ex Scriptura ſuam ſibi quemque Religionem ſuo arbitratu fingere, Scripturam in omnes ſenſus, non aliter ac mollem ceram in omnes figuras, variare. Idem fecerunt omnes illorũ anteceſſores, inde à Patriarcha illorũ Simone, qui ſemper magiſtralẽ quandã auctoritatem in Scripturam ſibi arrogarunt. Nam quemadmodum ex iiſdem floribus aranea venenum, apis vero mel exſugit: eadem plane ratione ex Scripturæ ſacris locis, unde tot ſanctas divinaſque meditationes ſancti Patres exſculpſerunt, iſti mille errores, mille opinionum monſtra hauſerunt. Sic ex eadem Scriptura & ſalus proficiſcitur, & perditio: quemadmodum Poëtæ non ſine myſterio fabulantur, ſanguinem Gorgonis, qui ex dextri lateris venis profluebat, omnis generis morbos ſanaſſe, ſiniſtri vero lateris ſanguinem pernicioſum fuiſſe & lethalem. Quapropter non ſine cauſſa dixit Lutherus, Scripturam eſſe librum Hæreticorum, & ſolem oculis etiam maxime lippien-

lippientibus aſpectabilem : & quemadmodum nullum ſit vitium , cujus non aliquis reperiatur patronus , ita nullum eſſe hæreticum, qui non locum aliquem Scripturæ ad ſuum particularem ſenſum detorquere poſſit. Nam utin hydropico ſiti enecto , quidquid alimenti ingeritur , in aquoſam ſubſtantiam convertitur , atque ita aqua , quæ rerum omnium , Pindaro teſte , eſt præſtantiſſima, illi nihilominus eſt mortifera, & morbum ejus nutrit : ita quidquid in Scriptura hæreticus legit , eo venæ illius inflantur atque intumeſcunt, vincula vitæ ipſius & continentiæ diſſolvuntur , harmonia qua corpori Eccleſiæ unitus fuerat, diſſipatur atque evaneſcit, tandemque ipſe à gremio Matris ſuæ avulſus , eo magis marceſcit flacceſcitque , quo plus peregrini hujus cibi aſſumit , qui in æternam mortem tandem illum dat præcipitem. Muncerus, quamvis Anabaptiſta , Prophetam ſe eſſe ex Scriptura probabat. David Georgius homo prorſus diabolicus , ex Scriptura, ſe Meſſiam eſſe aſſerebat. Carolſtadius ex Scriptura revelationes ſuas confirmabat, ut & Zvinglius ſomnia ſua & viſiones nocturnas ex eadem Scriptura demonſtrabat. Sathanas ipſe cum Deo contendens , Scriptura uſus eſt. Quid igitur metuis inquit Chryſoſtomus hæretico ſcripturam allegante ? Sæpenumero, inquit Athanaſius in vita S. Antonii , maligni ſpiritus exaudiuntur concentu harmonico pſallentes , & ſacras Scripturas impuro oro concinentes : nec tato, dum nos legimus , referre audiuntur extremas voces , tamquam Echo. Diabolus quoties cum Luthero conferret , Scripturam allegabat , ut ſcriptum eſt à me poſt ipſum, libro primo. Denique ſemper Scriptura fuit arca , in qua omnes hæretici hæreſeos ſuæ fundamenta jecerunt : & pulvinar , quo caput ſuum reclinarunt : & veteres ac laceri centenos , quibus nuditatem ſuam tegere ſemper conati ſunt. Hæc illis ludus veluti eſt gladiatorius , hæc campus prælii , hæc circus , ubi ſeſe exercent ; hæc theatrum eſt , ubi dramata , vel potius tragœdias ſuas exhibent : quamvis nec magiſterium ſint aſſequuti gladiaturæ , nec jus habeant armorum, nec ab Athletarum collegio agnoſcantur, nec perſonam , quam ſuſtinent, digne ſciant repræſentare , nec denique in ulla harum functionum eam , qua opus eſt, auctoritatem à legitimo Magiſtratu obtinuerint. Scriptura nihilominus fidem illis facit , & tutos præſtat inter homines , ſine cujus auctoritate ejecti fuiſſent , tamquam miſſi à diabolo. Et ut nullum eſt periculoſius venenum eo quod ſaccarro obtectum eſt, eo quod avidius deglutiatur, & poſtea difficilius ejiciatur: ita nullus æque eſt error noxius, ac is, cui verbum Dei prætexitur, quo multi per ſimplicitatem ſuam capiuntur, non ſecus ac aves, quæ dum cibum quærunt , mortem inveniunt inter arbuſta & dumeta arte aucipis concinnata, plena laqueis & viſco.

II. Calvinus qui Lutheri doctrinæ ſuam quam maxime , quamvis varie confirmavit, licet (quo erat animo elato) profiteri noluerit, ſe quidquam illi debere, hanc Maximam ſive Regulam quaſi in limine putatitiæ ſuæ Eccleſiæ collocavit. *Scripturam ſolam eſſe judicem controverſiarum Religionis, nec alio opus eſſe.* Hac regula ſe ſciturum, an credere debeat Symbolo Sancti Athanaſii, profeſſus eſt in Synodo Lauſannenſi, teſte P. Carolo, qui interfuit. Eandem eſſe ſuiipſius interpretem ; inſignem fieri Deo injuriam , ſi dicamus , Scripturam , quam ipſe nobis reliquit , obſcuram eſſe. Et hoc eſt quod movit diſcipulum ipſius dilectum , quem tamquam alterum Joannem, ſinu fere fovit. Bernardinum Ochinum , poſtea , ut expoſui libro quarto, Arrianiſmum amplexum , ut hanc pronunciaret ſententiam : Sacræ literæ , inquit, in ſe ſunt prorſus perſpicuæ , in iis maxime , quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria. Quod ſi non exſtat in illis diſerte dogma Trinitatis, ad credendum illud nemo obligatur. Non enim niſi illud tenemur credere, quod clare eſt in Scriptura explicatum Nimirum oblitus erat hic Gallorum Pſeudoapoſtolus, ſe alio loco ſtultos excerebratos appellaſſe eos, qui ſe putant intelligere Scripturas. Ecce qui dicat in ſecundam ad Timotheum: Per hoc , inquit , retunditur arrogantia quorundam inſenſatorum , qui ſe gloriantur non indigere Doctore, eo quod ſufficiat ſolius Scripturæ lectio. Nam qui mura Scriptura contentus auxilium vivæ vocis aſpernatur , experietur quam ſit malum , conſtitutum à Deo & Chriſto diſcendi medium contemnere. En quomodo in omnes ſenſus eam torqueat , modo facilem faciens tractabilemque & mox rurſus obſcuram & tractatu difficilem. Si non poſſet, inquit Tertullianus, perperam intelligi Scriptura, nulla foret hæreſis. Facilis eſt, inquiunt Simplex igitur fuit atque rudis Auguſtinus, dicens, Deum eam

obſcuraſſe

Digitized by Google

obſcuraſſe multorum variorumque myſteriorum velo obducto, ut per laborem difficultatemque arrogantia noſtra compeſceretur, liberareturque animus noſter faſtidio illo, quo plerunque laborant res obviæ & faciles. Obſcura, inquit alio loco Calvinus, nos exercent, at facilia ſatiant. Sed oculatis iſtis Argis omnia ſunt facilia & expoſita, quæ aciem oculorum habent non minus penetrantem, quam Linceus ille, de quo eſt apud Plutarchum, cui nec rupes, nec lignum, nec mons, nec ullum aliud corpus quantumvis ſolidum objiciebatur, quod non viſu penetraret. Omnia illis ſunt facilia: at miſero illi & cæco D. Auguſtino nihil non eſt difficile. Quod intelligo, inquit, in lectione Sacræ Scripturæ, nihil eſt, reſpectu illius, quod ignoro. Ezechiel Scripturam appellat librum involutum. Eadem eſt magnus ille liber ſeptem ſigillis munitus, quem aperire nemo poteſt, præter Agnum, aut Sanctos, per ſpecialem illius aſſiſtentiam. Qua de re elegans exſtat magni illius viri, quem per excellentiam Theologum appellamus, comparatio. Quemadmodum picturæ quædam ita ſunt in omnes partes obverſæ, ut quacunque eas, te ſequi intuitu videantur, quod tamen omne in uno aliquo puncto aut lineamento poſitum eſt, quod pictores tantum intelligunt: ita qui in ſacras literas oculos intendit, pluribus eas ſenſibus aptas deprehendit, qui omnes judicio ejus ſatis quadrant, quum unus ſit tantum genuinus & certus. Si perſequutus fuiſſet ſimilitudinem, addidiſſet etiam hoc: Quemadmodum tabula iſtam proprietatem non habitura ſit, ut quaquaverſus adſpectum obvertat, ſi ipſius picturæ, aliò quam in ipſum pictorem, obtutus defigatur. (Hæc enim ratio eſt, ob quam imagines vultum oculoſque ſpectatoribus obvertunt: quod non accideret, ſi aliò quam in artificem, viſus dirigeretur.) Sic qui Scripturam contemplatur, ſi animum ad verum Eccleſiæ ſenſum, inſuper habita ipſa littera & ut ita dicam, Scriptoris calamo, (ut etiam in picturis nulla penicilli habetur ratio) intendit, in S. Scriptura intelligenda numquam aberrabit. Secus; erroneo viſu mendacium arripiet pro veritate, & umbram pro corpore, & quod de Ixione fabulis proditum eſt, nubem pro vera Junone amplexabitur. Scriptura, inquit quidam Barcinonenſis Epiſcopus, ſimilis eſt horto omnis generis arboribus conſito, quarum aliæ aliis fructibus ſunt onuſtæ, tum hybernis, tum æſtivis. Quidam naturæ ſunt bonæ, quamvis crudi, alii, cocti tantum: quidam ſuccum habent dulcem, alii acidum, qui tamen durant diutius, & coctione redduntur mitiores. Ita in ſacro Dei verbo quædam ſunt in ipſa literæ ſimplicitate ſalubria, alia periculoſa admodum atque inſipida, niſi recoctione, hoc eſt recta explicatione miteſcant. Sed non permiſſum eſt cuivis, in hac re aliquid conari, inquit S. Dionyſius, licet nemo non poteſtatem hanc ſibi ſumat.

III. Hæreticus quidquid invenit in domo Dei & in divinis ceremoniis, ſcrutatur ac perquirit, atque ex eo totum id, quod habet, compilat, id ſolum uſurpans, quod ſuæ opinioni favere arbitratur: omnia deinde ſuæ imaginationis fonti imponit, quas vult formas inde eliciens; ex quibus ſibi ſectam fingit ſpecioſis prætextibus inſignem, & ſub verbi Dei nomine è ſuis phantaſiis idolum ſibi exſculpit, eaſque fuco obducit, ne agnoſcantur, quemadmodum mangones veteres pannos interpolant, ut pro novis eos vendant. Patres quum viderent ſua ætate hæreticos ſcripturam perpetuo in ore habere, eodem modo exclamarunt, quo nos hodie: Quid hoc ſibi vult ſuo quiſque modo Scripturam lacerat. Aliter eam exponunt Novatus, Photinus, Sabellius; aliter Donatus & Macedonius; aliter Apollinaris, Neſtorius & Eutyches. Nos loco illorum veterum ponamus Lutheranos, Zvinglianos, Anabaptiſtas, Calviniſtas. Omnes iſti, ut Vincentius Lerinenſis ait, Scripturam ubique in ſcriptis ſuis inculcant, adeo ut ne paginam quidem in libris eorum reperias, quam non paſſim occupent ex Veteri & Novo Teſtamento deſumta teſtimonia. Et quemadmodum Monetæ adulteratores alia metalla pauxillo auro & argento admiſcent, deinde Regum ac Principum imagines & nomina imprimunt, ſine quibus erogari moneta illa non poſſet: ſic hæretici falſa interpretatione depravatis S. Scripturæ locis, divini verbi nomen obtendunt, iiſque ad opiuionum ſuarum portenta velanda, ac populo commendanda abutuntur. Et quemadmodum homines graveolentes alarum hircos paſtillis aliiſque adſcititiis odoribus; ſic hæretici doctrinæ ſuæ fœtorem divini verbi fuco velare ac tegere ſtudent. Sed velut etiam ſi æthiopem quis ceruſſa inducat, ſimus tamen naſus, labia pendula & craſſa, & malæ turgidæ qualis ſit facile produnt: ſic fruſtra Sectarii nefarios ſuos conatus religioſis prætextibus velant, quum aliunde illi ab omni parte appareant.

Iamdu-

Digitized by Google

Jam dudum patuere doli, & ſub veſte latentis
Ulceris albidula fœdum pus atque venenum.

Eſſe inter Scripturæ libros nonnullos (ait ille, (a) quem merito pictorem hæreticorum appellavit) quos hæreſis vel non recipiat, vel ſi recipiat, addendo aut demendo corrumpat, ut ſuo propoſito inſerviant. Et illos ipſos, quos admittit, non retinere integros, ſed adulterare, truncare, deformare, & varijs interpretationibus diſtorquere, atque ad arbitrium ſuum fingere. Hoc eſt quod faciunt & fecerunt, quotquot umquam ab Eccleſia deſciverunt, qui ſummam auctoritatem ſibi aſſumunt in Scripturam, eique volunt præſidere, in hoc ut non admittant pro Scriptura, niſi quod placet, nec pro vero Scripturæ ſenſu & interpretatione, niſi quod proprium cerebrum ipſis dictat. Quod ſi firmum eſt hoc Calviniſticum fundamentum, non poſſe ullo modo ſine Scriptura conſervari Religionem, conſequens eſt, duobus annorum millibus nullam fuiſſe in mundo Religionem, propterea quod toto illo temporis ſpatio non fuit Scriptur. Ubi enim fuit Scriptura, ante Moſen? Sed & hoc conſequitur in Evangelica Apoſtolica, & Chriſtiana Eccleſia, ad quinquaginta circiter annos à Salvatore mundi Religionem nullam fuiſſe: tamdiu enim ad minimum Scriptura Evangelica & Apoſtolica caruit. Gallia quoque noſtra trecentis integris annis, quibus deſtituta fuit Scriptura, ut Hilarius teſtatur, Cardinali Baronio interprete, quid eſſet fides Chriſtiana ignoravit. Et negligentiæ accuſandus eſt ipſe Servator noſter, qui nunquam ſuos remiſerit (ſuos dico, ad differentiam Iudæorum) ad Scripturam vel Veteris, vel Novi Teſtamenti. Quid quod Sacri Scriptores partem aliquam hiſtoriæ de CHRISTI tum vita, tum doctrina, nobis enarraſſe contenti, quod reliquum erat, tanquam depoſitum quoddam, illis commiſerunt, quos poſt ſe reliquerunt, ad adminiſtrandam Eccleſiam, & Scripturæ tam veteris, quam Evangelicæ, ſcabros, ſalebroſos & difficiles locos explanandos, nihil minus curantes, quam ſcribere: ſaltem ſeptem illi Apoſtoli, qui nihil prorſus ſcripſerunt, ſed doctrinam ſuam viva voce expoſuerunt, & ad poſteros per traditionem tranſmiſerunt.

IV. Quanquam autem prolixius hac de re quam forte opus ſit, quibuſdam agere videri poſſim; cohibere tamen me non poſſum, quin huic argumento aliquantum adhuc immorer, quum hoc ſit fundamentum hæreſeos, deſumptum per imperitiam ex his verbis capitis quarti Deuteronomij. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor; nec auferetis ex eo.* Non enim animadverterunt, (ait ibidem Gloſſa) Deum tradere hic Regulam æquitatis, & hæreſin omnem repellere. Vetat enim ſanæ doctrinæ addi aliquid mali, aut detrahi aliquid de veritate. Præclarè Nicolaus de Lyra, Conſiderandum ait, eam additionem prohibitam eſſe, quæ ſenſum depravat, non verò eam, quæ eundem declarat atque illuminat, ut ſcriptum eſt in Eccleſiaſtico, capite vigeſimo quarto: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Si primi illi Patres, Eccleſiæ defenſores, cortici literæ mortuæ inſtitiſſent, ut vult Calvinus, ſæpe nudi atque inermes à veteribus hæreticis deprehenſi fuiſſent. Nam ut prædones in denſis atque aſperis ſylvis delireſcunt, non audentes in camporum planitiem prodire: ita in diverſis plerumque Scripturarum velut anfractibus Arrianus, Manichæus, Donatiſta, caſtrametatus eſt. Ibi illi opinionum ſuarum & errorum propugnacula exſtruxerunt: nec exturbari inde à veteribus illis Eccleſiæ Catholicæ archiſtrategis potuerunt, niſi admotis traditionum Apoſtolicarum & verbi non ſcripti machinis. Arrius (ut inquit non uno in loco Auguſtinus) innumeris Scripturæ locis ſeſe armabat, quæ illi non niſi per Eccleſiaſticas traditiones excuti poterant. Damnatus à Concilio per traditiones, iniuria ſe damnatum clamabat, Scripturam pro ſe facere: teſtimonia S. Scripturæ ad priorum interpretationem oppoſita, in alium ſenſum detorquebat. Dicentibus Patribus congregatis in Concilio Nicæno ad Arrium, Nonne Chriſtus ipſe inquit. *Ego & Pater unum ſumus?* Verum eſt, regerebat Arrius, ſed unitate non ſubſtantiæ, ſed voluntatis. Et nihilominus tamen per Apoſtolicæ traditionis auctoritatem hæreticus declaratus eſt in pleno Concilio. At perperam damnatum ſe eſſe ipſe conqueritur, & Scripturam pro ſe allegat. Iiſdem armis Beza, quum per ſolam Scripturam non poſſet, Arrianos Tranſylvaniæ oppugnavit. At Stator, Ochinus & alij contra proteſtantur. In hoc myſterio Trinitatis, ne tantillum quidem velle ſe à Scriptura recedere. Qua de re audire operæ precium eſt exclamationem Bezæ in libro, de punitione Hæreticorum, ubi, Catholicum certè in modum, ſic loquitur. Quid de vobis dicemus, ſancti Pa-

a *Tertullian. de præſcript.*

tres, qui tot annorum ſpatio, non voce, ſed ſcriptis, quæ nulla abolebit dies, contra auctoritatem tot Regum, Principum & Hæreticorum, tanto cum labore, non ſine effuſione ſanguinis veſtri, magnum illud myſterium Trinitatis aſſeruiſtis, num impudentes atque ignorantes vos fuiſſe confitebimur? O Athanaſi, qui hanc ob cauſſam univerſum pæne terrarum orbem peragraſti, quorſum admirabile illud Symbolum tuum tanta cum brevitate concinnaſti? Eadem ratione Calvinus, qui non niſi ex ſola Scriptura Religionem ſuam ſe formaſſe profitetur, Servetum, quem comburi dum curavit, non potuit niſi per traditionem convincere: per quam etiam Baptiſmum infantium ipſi probavit, inquiens, Infantibus ſalutarem aquam præberi quomodo feminis etiam Cœna Domini miniſtretur, licet id Scriptura non percipiat. At ille, ut & alij, iniuſte ſe condemnatum clamans, ad magnum illud atque ultimum iudicium Calvinum citat. Vicinus Apoſtolis Tertullianus, Hæreticis, inquit, traditionem potius quam Scripturam opponendam eſſe: tantum enim abeſſe, ut per ſolam Scripturam lis dirimatur, ut magis etiam foveatur. Quum Epiſcopi Africani iam iam in partes diſceſſuri eſſent ſuper Baptiſmo Hæreticorum, quem Cyprianus ipſe, unius partis caput, inefficacem eſſe aſſerebat, receptum eſt univerſaliter cum obedientia (teſte Auguſtino) hoc memorabile reſponſum, ex tripode Romano, tanquam oraculo Chriſtiani orbis, profectum: Retinendam eſſe antiquam traditionem, nec quidquam in ea invocandam. Fuit hæc ſententia Papæ Stephani, qui tunc Romæ præſidebat, à qua nullus unquam, niſi Hæreticus, appellavit. Approbandum eſſe inquit Auguſtinus Baptiſmum Hæreticorum, quamvis in ſcriptura non inveniatur, quemadmodum multa etiam alia, quæ nobis ſunt ab Apoſtolis relicta. Sanctus Chryſoſtomus ſcribit, non omnia Apoſtolos ſcriptis tradidiſſe, ſed multa ſine ſcripto, per traditionem reliquiſſe.

Hoc illud eſſe, quod ſine ſcripto de anima in animam tranſijt, inquit Sanctus Dionyſius, Hiſce invictis armis, à traditione, germana Scripturæ ſorore, ſuppeditatis, magni illi Eccleſiæ Catholicæ anteſignani vicerunt; his omnes veteres hæreticos, innumeris conflictibus falos fugato, proſtraverunt: his adverſus eos, qui arma ſumere contra Eccleſiam ſunt auſi, ducentis prœlijs & amplius, victores evaſerunt: his memoriam omnium etiam validiſſimarum hæreſium aboleverunt. Per traditionem demonſtrarunt, ſolum Deum Patrem eſſe ingenitum, ſolum Filium genitum, Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere, eundem adorandum eſſe quum id nuſquam percipiat Scriptura: & alia præterea innumera capita, quæ ipſa Chriſtianiſmi fundamenta concernunt, vel proxime illa contingunt. Sed ecce verſipellem Genevenſis Evangeliſtæ calliditatem! In Chriſtianorum cauſſa defendenda non vult ad traditiones Apoſtolicas, quæ Scripturæ interpretandæ inſerviunt, recurrere; & tamen in Iudæorum cauſſa Traditiones admittit: Chriſtianæ Eccleſiæ Traditionem capitali odio proſequitur; at eam, quæ eſt Synagogæ Iudaicæ, amplectitur. (b) *Iudæis* inquit, *multa fuiſſe relicta, & quaſi per manus tradita, quorum nulla extet mentio in Scriptura.* Et alibi, de Enocho loquens *Opinari*, ſe ait, *hanc Prophetiam cuſtoditam fuiſſe apud Iudæos, & per manus traditam, non ſcriptam; & reliquiſſe maiores poſteris ſuis in perpetuam memoriam, notabilem hanc ſententiam.* Quid autem? Prophetæ multa Iudæis tradiderunt ſine ſcriptura, & idem facere non potuerint Apoſtoli? Num, quum partiti inter ſe magnum hoc Univerſum proficiſcerentur ad capturam animarum, & ad prædicandum Evangelium, Bibliorum codicem in mantica quiſque ſua hunc in finem circumferebant, eumque auditoribus ſuis communicabant? Quot opus fuiſſet librorum eiuſmodi millibus, quot verſionibus? Equidem vix ſeſſeciſſet omnium iſtius temporis librariorum opera, nam Typographorum multis demum poſt ſæculis exſtitit induſtria Hoc enim ut vos dicitis, unicum erat fundamentum Religionis Chriſtianæ, & oraculorũ Dei ſecretus cõmentarius, & veritatis eius nuncius Maxime vero poſt ultimum teſtamentum conditum, neceſſe erat Scripturam iſtam in Neophytorum eſſe manibus. Quod ſi non niſi ex Scriptura emanabat fides, certe eam Sanctus Sixtus, aut Dionyſius in Gallicam linguam convertiſſent, ut ab hiſce populis, qui ipſis ſortito obtigerant, intelligeretur, & in aliqua Hiſtoria eius rei mentio exſtaret Hinc eſt, quod Zuinglius, vi veritatis coactus ait: Apoſtolorum tempore, nihil exſtitiſſe litteris conſignatum, ſed eos viva voce populum erudiſſe: Epiſto-

b *Calv. in Pſal.* 104.

Epiſtolas autem ſuas, non tam ad docendos populos quam ad confirmandos in eo, quod ex ore ipſorum acceperant, ſcripſiſſe. Nonne etiam Euſebius negat quidquam minus in mentem veniſſe Apoſtolis, quam vt ſcriberent? O Calviniſtæ, qui tantopere ſolam literam vrgetis, certo eo nomine digni eſtis qui vapuletis. Nam quid hoc aliud eſt, quam mendacij eam arguere? quum dicat Apoſtolus: *Fratres ſtate & tenete traditiones quas didiciſtis ſiue per epiſtolam noſtram* (c) Et vbi habemus Traditionem Eccleſiæ, aliam probationem non eſſe quærendam Chryſoſtomus ait. Scripturam vero ipſam vnde habetis, niſi per traditionem? Nam quis dixit vobis, in hoc libro contineri doctrinam ſalutis veſtræ, magisquam in Ethnicis Ariſtotelis, aut Officijs Ciceronis? Probare hoc non aliter poteſtis, quam per traditionem, relictam ab Apoſtolis, conſervatam teſtificatamque per Eccleſiam, à qua ita edocti eſtis. Præterea, ſi omnia continentur in Scriptura, mendax fuit S. Paulus pollicitus Corinthijs, ſe de reliquis, quæ eos ſcire volebat, coram diſpoſiturum, eaque ordinaturum. Hoc enim non alio modo ab ipſo præſtitum invenimus, quam per traditionem, quæ ſola Religionem Chriſtianam in orbe conſeruauit. *Promiſſionem, quam hic Apoſtolus fecit*, inquit divus Auguſtinus, (d) *ad ceremonias pertinere, in percipienda ſacra Euchariſtia obſeruandas, quas nos ex traditione Eccleſiæ didicerimus abſque Scriptura.* Scite Irenæus inquit, *Homines vt credant in Chriſtum, nec atramento indigere nec charta: nam fidem in corde portare quam cuſtodiant per traditionem*, quomodo Spartanæ, qui quum ſcriptas Leges nullas haberent, obſeruabant tamen eas, quæ inde a patrum ipſorum ætate erant ad ipſos per manus tranſmiſſæ. Tertullianus, (e) *Harum inquit & aliarum eiuſmodi diſciplinarum* (putes eum alloqui Calviniſtam) *ſi legem expoſtules, nullam inuenies traditio tibi prætendetur auctrix, conſuetudo confirmatrix, & fides obſeruatrix.* Scilicet eſt Lex quædam non ſcripta, cui teneris obedire: quæ non poteſt in dubium vocari, quamuis origo eius non appareat; nam progreſſus apparet & obſeruatio. Nam quemadmodum de Apellis picturis legimus, ijs inquam, quibus hominis alicuius imaginem effigiemque naturæ ſimilem repreſentauerat, fuiſſe eas ita ad vivum expreſſas, vt facile eſſet Phyſiognomis, poſt aliquot etiam ſæcula, facto ex tabula iudicio, de illius, qui depictus in ea olim fuerat, natura atque indole pronunciare: ita ex traditionis Apoſtolicæ antiquitate, non obſtante ſæculorum lapſu, quæ fuerit primitiva Apoſtolorum conſtitutio, ſine errore licet diiudicare. Hæc eſt illa traditio quæ præteritas res, præſentes facit; & præſentes, futuras. Vera Traditio, & veritatis vera Imago, quæ in ſenectute ſua perpetuo iuvencula, & in hyeme ſua perpetuo virens, nec corruptioni vlli, nec rubigini obnoxia eſt, ſimilis ſtatuis Demetrij, quæ poſt multos annos priſtinam pulchritudinem & nitorem retinuerunt. Quid tandem fiet de nobis, inquit Divus Baſilius, ſi quidquid non invenitur in Euangelio, reijciemus? Quis docuit nos ſcripto id, quod quotidie facimus & omnibus horis, ſigno Crucis nos munientes? Quis docuit nos, ad Orientem converſos precari? Quis docuit nos verba, quæ oſtendentes Sacramentum populo pronunciamus, benedictionem olei ſuper eo, quem baptizamus, eiuſdemapplicationem, & ceteros ritus Baptiſmi? Ex muta traditione omnia iſta habemus; quæ ſola conſervauit Religionem, fecitque, vt de ætate in ætatem, de ſæculo in ſæculum propagaretur derivareturque. Idquod inter ipſos Ethnicos etiam, ſapientes agnoverunt. Sic enim Euripides:

In rebus ad cultum deorum & cælitum
Spectantibus, noli ſophiſticarier,
Sed credo priſca quod docuit Antiquitas
Sine amplieri mentis vlla indagine.

V. Et quæſo, conſiderate hoc mecum pauliſper vos mundi Reformatores, qui tam facile ad mutandam Religionem accingimini. Si Turca aliquis, aut Iudæus Genevam veniat ad amplectendum Chriſtianiſmum, deturque ei in manus Nouum Teſtamentum, hac addita regula, nihil eſſe recipiendum, niſi quod in ſacris eius libris diſerte expreſſum ſit, quomodo poterit iſte ad Chriſtianiſmi normam ſeſe conformare, & Credo ſuum, ſiue Symbolum Apoſtolorum recitare, quod in Scriptura non reperitur, & ſi Hieronymo credimus, non niſi in tabulis cordium ſcriptum fuit, manu traditionum, non autem atramento & charta conſignatum? Quomodo adorabit Sanctam Trinitatem, quum hoc verbum nullibi extet? Quomodo credet, eſſe aliquam Scripturam Veteris Teſtamenti? Eſſe Sa-

c 2. *Epiſt. ad Theſſal.* d *Epiſt.* 18. e *De corona milit.*

cramenta, quum eorum ne nomen quidem exſtet? Quemadmodum ne illud quidem ſcriptum eſt, Deiparam virginem, ſemper Virginem manſiſſe; Sacramenta duo eſſe, Baptiſmum & Euchariſtiam, non plura, Infantes baptizandos eſſe, quod Chriſtum aut Apoſtolos unquam feciſſe, oſtendi nequit, Adhibendos eſſe in Baptiſmo parentes luſtricos; Admittendas ad Cœnam feminas, quod in Scriptura non legitur. Adeo ut auſus ſit Lutherus affirmare, numquam Virginem Mariam de Euchariſtia participaſſe (Unde Reſcius teſtatur, deliberatum fuiſſe in Palatinatu, de feminis a Cœna excludendis.) Non eſſe Baptiſmum iterandum, Primum ſeptimanæ diem, eſſe diem quietis Domini, non vero ultimum, à Deo præſcriptum Sabbathi puta. Ex triplici Legum genere, in Veteri Teſtamento divinitus ſancitarum, Ceremonialium, Iudicialium & Moralium, duo priora genera eſſe antiquata ac prohibita; Non amplius obſervatu neceſſariam eſſe illam Legem Apoſtolorum, de non comedendo ſanguine beſtiarum ſuffocatarum. Quomodo certior fiet, credenda illi eſſe multa alia, quæ una cum Catholicis tu credis, extra Scripturam? Quomodo, inquam, novitius iſte Chriſtianus ad omnia iſta tenenda ſeſe componet, ſi eum ſolius Scripturæ & privati ſui iudicij cancellis includas? Quem habebis idoneum auctorem maioris partis illarum rerum, quas ei credendas propones, niſi recurras ad illud, quod per manus traditum eſt Eccleſiæ Catholicæ: Nam velis nolis, agnoſcas oportet, illius beneficio te poſſidere, tanquam iure clientelari, omnia iſta, quæ ipſa diligenter cuſtodivit in arca ſua, in corde hominum, & maxime Paſtorum. Ab hac acceperunt iſta avi veſtri, abavis parentes, a parentibus vos, relicturi eadem poſteris veſtris & contrario autem Catholicus ipſe dicet, Corpus Sacræ Scripturæ, tam Veteris, quam Novi Teſtamenti, revera eſſe fundamentum ſalutis noſtræ, verum Dei verbum, ſeque de eo ita perſuaſum eſſe, propterea quod ſic Eccleſia pronunciet teſtaturque ita ſe edoctam eſſe ab Apoſtolis. Hæc definivit, Athanaſio teſte, non eſſe niſi quatuor Euangelia. Addetque, intelligendam eſſe Scripturam non ſecundum noſtram conceptionem priuatam, quod proprium eſt omnium Hæreticorum; ſed ſecundum Apoſtolorum oralem expoſitionem? Non minus certum eſſe, certioribus teſtimonijs comprobatum hoc eſſe iſtam interpretationem ab Apoſtolis, quam illud, eſſe iſtam Scripturam ab Apoſtolis. Apertiſque omnium illorum ſcriptis, qui ſua fidelitate & teſtificatione Traditionem illam conſeruarunt, & longa ſucceſsionis ſerie ad nos vſque tranſmiſerunt, oſtendet illi omnia, quæ credimus & facimus circa Baptiſmum, qui ianitor eſt Paradiſi, apud Divum Cyrillum, Tertullianum, Auguſtinum, Gregorium; Ritus Confirmationis, quæ nos milites efficit Ieſu Chriſti, & ordini equeſtri adſcribit, apud S. Clementem, diſcipulum Diui Petri, Ignatium, diſcipulum S. Iohannis, Tertullianum, Cyprianum. Quin Calvinum ipſum conficeri hanc antiquitatem commonſtrabit. Extremam unctionem, poſt Epiſtolam Diui Iacobi, in omnibus veteribus illi monſtrabit. ſimulque audaciam, ne dicam impudentiam Lutheri, qui in eo libro, quem de Captivitate Babylonica compoſuit, negat licitum fuiſſe ulli Apoſtolorum, Sacramentum propria auctoritate inſtituere. Sacri Chriſmatis uſum ex Hierarchia S. Dionyſij docebit, & præterea ex Tertulliano, Cypriano, Auguſtino, Crucis, quæ omnium actionum noſtrarum clauis eſt, & quaſi prodromus: Benedictionem Epiſcoporum noſtrorum, & manuum, dum populo benedicunt, elevationem tum eorundem conſecrationem, ex Dyonyſio, Anacleto, S. Clemente: Aquam benedictam ex eodem, & ex Iuſtino Martyre, S. Baſilio, S. Ambroſio; Concilium illi recitabit, celebratum ante annos mille ducentos, quo jubetur aqua ſalutari aſpergi populus: Panem benedictum, quem in Miſſa adhibemus, in Auguſtino monſtrabit. Panis, inquit, quamuis non ſit Corpus Chriſti, ſanctior tamen eſt alio pane, quo nutrimur. Altarium conſecrationes, Corporalia, Calices, Patenas, Cereos, Faces, panis & vini in Eccleſia Oblationes apud S. Dionyſium, S. Fabianum, S. Chryſoſtomum, S. Auguſtinum, S. Leonem. Denique in omnium illorum veterum ſcriptis, tanquam in tabella quadam ſpectandam illi exhibebit integram Catholicæ Eccleſiæ fidem, quam inde ab Apoſtolorum ætate tot iam continuis ſæculis ſine ulla interpretatione, inviolatam conſeruauit. Loca ipſa non adſcribo, digito ea indicaſſe contentus.

VI. Stultum eſſe, inquit iſte novę Eccleſiæ, quem in hoc libro depingo, fundator, *ad hominum interpretationes recurrere, ad intelligendam Scripturam: Humanas*

Digitized by Google

manas iſtas eſſe traditiones, quas Eccleſia Romana nobis obtrudat. Diſtinguendum erat Calvine, inter traditiones hominum, & traditiones Eccleſiæ. Contra illas clamat Dominus, traditiones terræ, aut potius traditiones Satanæ; non autem contra has, quæ non immerito appellantur traditiones Cœli, quibus ſolis verus Scripturæ ſenſus innitur, traditiones divinitus humanæ, natæ ante Scripturam. Hæc erat illa præclara admonitio *S.* Ignatij iam iam martyrio coronandi, dicentis ad Chriſtianos, non quidem, *Cuſtodite, quæ ſcripta ſunt*, ſed, *Cuſtodite traditiones Apoſtolicas*: Recordamini ea, quæ audiuiſtis prædicari, Cum qua conſonat illud Pauli, MANETE IN FIDE TRADITA. Quærit ſucceſſor Calvini (*f*) quum ad Patres, & traditiones Eccleſiaſticas remittimur, num inter Deum & homines opus ſit Mediatoribus & arbitris? Qua quidem ratione, ſi omnes omnino iudices reijcimus: nonne immortales fient lites noſtræ? Illud quidem lepidum eſt, quum ad controuerſias noſtras dirimendas talem aliquem eligendum dicit Calviniſta, qui nec ſit Papiſta, nec Evangelicus. Iam enim oportebit vel Rabbinum aliquem Iudæorum, vel Mophthin Turcarum, vel Brachmanum Indorum, controverſiarum iudicem conſtituere. Sic Arrius diſputationis ſuæ arbitrium Ethnico deferebat. Equidem perinde facitis, ut obſtinati cauſidici, originem ducentes à decrepita illa litigatrice Ptolemaide, quos litigandi libido in mutuum exitium armat. Controverſia illorum poſita eſt in interpretanda cauſſa Teſtamenti, hunc titulum pro ſua quiſque cauſſa allegat; hinc illi patrocinium quærit. Cuius litis ſi nulla pars alium iudicem velit admittere, quam illud ipſum inſtrumentum, ex quo orta eſt controverſia pendebit cauſſa uſque ad diem iudicij. Si duo Aduocati, cupientes ſuæ quiſque clientis cauſſam defendere, vnam eandemque legem tanquam deciſiuam controverſiæ, in ſuum quiſque ſenſum trahat, & ſuo negocio accommodet, alia tamen atque alia ratione neutri fides adhibetur, ſed adeuntur veteres Doctores, qui nullo iſtarum partium ſtudio, vt quarum cauſſa nondum agitata fuerat, ſuper ijs incommodis, quæ prævidebant inſtituta, formales deciſiones prodiderunt, quarum ratione futuræ controuerſiæ terminarentur, ut ille ſolus cauſſam obtineat, pro quo faciunt Doctorum reſponſa. Magnus agitatur & diuturnus iudicialis proceſſus inter Catholicum, & Lutheranum ac Calviniſtam; immo omnes qui unquam erunt, Hæreticos. Status controverſiæ vertitur in interpretatione Scripturæ, hi ſunt tituli utriuſque partis communes. Affirmat unus locum illum hoc modo modo eſſe intelligendum, idque probat per alios locos. Idem negat alter, & per collationem aliorum teſtimoniorum in aliũ ſenſum eũ detorquet: uterq; interpretationem ſuam mordicus tenet, nec vult à ſententia diſcedere. Quo pacto finis imponetur huic contentioni, niſi recurramus ad iudices ac teſtes Chriſtianæ antiquitatis, non ſuſpectos partibus, propterea quod cum noſtris litibus nihil illis fuit olim nec nunc eſt negotij? Num fieri poteſt, vt omnes ſint recuſabiles, & inter tam multos non reperiantur tot, qui ſufficiant huic cauſſæ vltimo iudicio decidendæ, poſſintque teſtari, quid Eccleſia primitiva ſemper crediderit? Agite, intrate in prima illa ſæcula quibus affirmatis Eccleſiam fuiſſe in candore ſuo & pura puritate (Calvinus veſter quingentos annos integritati eius adſcribit) eligite vobis hominem aliquem Dei, illius temporis, quem pro ſupremo iudice, vel teſte admittatis: ſi ſecus, criminis vobis intentati vos reos declarabitis. Fuit hæc conditio non ita pridem à me oblata, Miniſtro prope hanc ciuitatem Burdigalenſem concionanti *Habeamus*, inquam, *præter Biblia ſacra, ſolum D. Auguſtinum pro iudice, aut pro teſte ſententiæ, quam Eccleſia ſui temporis tenuit, vt qui eam accepit ab Apoſtolis, miniſterio præcedentis Eccleſiæ: acquieſcamus in auctoritate ac ſanctitate magni huius viri, qui lumen fuit Eccleſiæ, vel potius in illius temporis Eccleſiæ integritate, teſtificata per ipſum.* At ille, *Placet*, inquit, *ſi quidem iudicium ipſius ſit Scripturæ conſentaneum*, Hoc eſt pſeudothyrum illorum, quo ſemper ſolent elabi. Et cogitandum mihi fuerat, nunquam eos vnius Patris iudicio ſtare, nec plurium etiam, ac ne omnium quidem: & ſcire eum, inueniri in S. Auguſtino (*g*) *ſucceſſionem Eccleſiæ Catholicæ in paſtoribus & doctrinam, continuatam, inde ab Apoſtolorum Principe diuo Petro, uſque ad Pontificem Anaſtaſium, qui illius tempore præſidebat. Miſſam quam in Eccleſia noſtra canimus. Orationem pro defunctis, ſexcentis in locis. Sacrificium à matre eius expetitum, ad conſolatio-*

Pp 3 nem

f *Beza de not. Eccleſ. Laſſis. in def. Volani* g *Aug. lib. 2 de viſ. cre. cap. 17. Serm. de temp. lib. 9. cap. 14. lib. de gen. cont. Mani. lib. 2 cap. 20. ſuper Pſal. 33. Lib. 17. de ciuit. cap. 3.*

nem anima ipſius iam mortua. Omnes eos, *quorum in ſecte ſua peccato anima, aut ad æternum ignem condemnari aut igne purgatorio expiari. Sacrificium Corporis & Sanguinis Ieſu Christi ſecundum ordinem Melchiſedech, vbique terrarum in vſu fuiſſe. Miſſam, inquam, noſtram, quæ omnibus Veteris Teſtamenti Sacrificijs ſucceſſit. Redemtorem mundi, illam ipſam carnem, quam à Virgine Maria aſſumſit, manducandam nobis dediſſe, ad ſalutem noſtram, & illud ipſum corpus ſuum manibus tenuiſſe quum panem conſecratum porrigeret. Feſtorum in honorem Martyrum obſeruationem. Ceremonias Baptiſmi, Sanationem per inuocationem Sanctorum: Imagines noſtras, Obſeruationem Quadrageſimalis ieiunij, quaſi telem, inquit, ab Heretico diſceremus: Peregrinationes noſtras. Proceſſiones, quibus fœmina quædam cæca, viſum recuperauit, quum reliquias S. Stephani attigiſſet.* Denique verum Dei cultum eſſe illum, qui in Eccleſijs Catholicis viget, non autem in horteo aliquo. Has conditiones ſi detrectaueritis, Domini Miniſtri, idem de vobis ſtatuetur, quod olim de reis Romanis, qui propter recuſatum arbitrium Catonis condemnati fuerunt, propterea quod iudicio tam boni viri ſe ſubmittere renuentes, diffidere innocentiæ ſuæ viderentur. Quod ſi ſuſpectus eſt vobis Auguſtinus, hanc vobis prærogatiuam concedimus vt optionem habeatis inter omnes; nos ne vnum quidem recuſamus: Nam nec vllum inuenietis, qui veſtram Confeſſionem tenuerit: ſed omnes, vt dixi, noſtram tenuerunt. Admonet me veſtra ratio (veniam mihi date, ſi placet, ſcio enim omnes comparationes odioſas eſſe) reorum qui in cholis quæſitorijs noſtris compedibus vincti ſedentes, vt imminentem ceruicibus gladium auertant, non teſtes tantum, ſed etiam iudices detrectant, & per varia diuerticula cauſſidicorum, mille rimas quærunt, mille commiſcuntur effugia, prouocant ab vno Parlamento ad alterum: membranas extendunt, vt vitam extendant: & tandem tamen neceſſe eſt vt dedant ſe, factumque confiteantur vel in pegmate. Fugite, quantum poteſtis. Omnes tergiuerſationes veſtræ, omnia diuerticula veſtra nihil ſunt aliud quam dilationes, & mortis exigua mora. Euadere non poteſtis, quin ad extremum ſuper ſcamno ſanctæ Antiquitatis extendamini, ibique contortis funibus manus pedeſque vobis conſtringantur: hæ erunt rotæ, hæ fidiculæ, quæ veram confeſſionem à vobis extorquebunt, ſcientque, velitis nolitis, vt non loqui tantum veritatem, ſed clamare etiam compellamini. Et vos, qui extra Eccleſiam Catholicam degentes, ſentitis ab Angelo veſtro bono animam veſtram tangi, impulſuque arteriarum conſcientiæ veſtræ in paroxyſmum & continuam Melancholiam vos conijci: ſi vllum vos, tangit ſanitatis veſtræ deſiderium, relicto aëre paluſtri, in quo a Doctoribus veſtris detinemini, migrate in cœlum mitius, deambulanteſque in veterum illorum hortulis, ſyluulis & florentibus pratis, ex alueolis illorum diuerſis nunc hanc, nunc illam plantam decerpite, atque ex ijs ſalutarem potionem miſcete, non tantum leuamen aliquod morbi veſtri, ſed plenam ſanitatis reſtitutionem experturi. Omittite omnes iſtos nouos ſcriptores vtriuſque partis, eoſque ſi non vt contentioſos litigioſoſque, at ſaltem vt ſuſpectos repudiate: Eos legite, qui ſub factioſis illis omnibus Papiſtarum aut Caluiniſtarum non comprehenduntur: & auſim affirmare, non peruenturos vos vel ad tertium Sæculum, quin manus daturi ſitis, ſi quidem in ipſis fontibus eos conſpiciatis, non autem truncos mutiloſque in libris Doctorum veſtrorum, qui fucum vobis faciunt, & contra propriam conſcientiam loquentes. S. Hieronymum, S. Auguſtinum & ceteros Patres introducunt. Geſtietis ad Eccleſiam Catholicam, tanquam ad portum & aſylum vos recipere. Sed quid? plerique veſtrum contrariam rationem amplectuntur, & quemadmodum animal illud, quod natura perpetuis tenebris addixit, in lucem protractum, ſponte ſua interram remigrat, noctem requirens ſuam: ita iſti, ſi quis apud Sanctos Dionyſium, Cyprianum, Hieronymum, Baſilium, & Auguſtinum, oſtendere illis velit ſolem Eccleſiæ Catholicæ, ad Lutheri, Caluini, Bezæ, Mornæi, aut etiam primarii ſui iudicij tenebras continuo recurrunt, & quotidie magis magiſque iſtis diuerticulorum laqueis ſeſe implicant, nec redeunt ex labyrintho erroris, donec incidant in fauces Minotauri. Vno tantum homine opus fuiſſe Scriptura affirmat, qui Paralyticum deportaret in piſcinam, vt a morbo tam diuturno liberaretur. Et ad vos tam multi operam ſuam obtulerunt: vos ſaltem deportati vos patimini, & a malo, quod tamdiu animas veſtras exercet, liberabimini. Verum perinde ſopiti eſtis, ac glires, quæ ne quidem admotis ad nares ardentibus

Digitized by Google

tibus ſulphuratis expergiſcuntur. Illud habete pro veriſſimo axiomate, fieri nullo modo poſſe, vt quis Patres legat ſine præiudicio, & maneat Caluiniſta: omnemq; hac de re controuerſiam huc tandem recidere, vtrum ſtandum ſit potius iudicio vnius Caluini, aut alterius cuiuſdam talis Doctoris, quam omnium, qui inde ab Apoſtolorum temporibus ante ipſum fuerunt, Chriſtianorum & Eccleſiarum, ſiue in definiendo, quænam ſit Scriptura Canonica, ſiue in ipſa Scriptura interpretanda. Deprehendemus autem, ſemper in negotio Chriſtianæ Religionis nouitates damnatas fuiſſe per antiquitatem Eccleſiæ Chriſtianæ, & particularitatem per vniuerſalitatem communemque ſedecim integrorum ſeculorum conſenſum.

VII. Quod ſi vnius, duorum aut trium ſæculorum antiquitas antiquis illis Patribus Eccleſiæ defenſoribus clypei loco fuit aduerſos tot genera hæreſium illam oppugnantium; quantum roboris ineſſe cenſebitis tam multorum ſæculorum, quam nos poſſumus iactare, præſcriptioni? præ qua certæ modernæ iſtius Religionis riſu digna eſt vetuſtas, quæ vix triginta aut quadraginta miſeras hiemes vidit, eaſq; mille tempeſtatibus ac procellis terribiles? Quæ eſt iſta, inquit Launæus in conuerſione ſua, præclara antiquitas? Ego ipſe tam fui origini vicinus, vt à primis negotium mihi fuerit exhibitum, qui prædeceſſores non habuerunt, nec vlli alteri ſucceſſerunt. Adeo recens eſt iſta antiquitas, vt adhuc ſit in ipſo ortu ſuo. Id quod vel ſolum ſatis eſt ad euertendum, quidquid ſeſe Eccleſiæ Catholicæ audet opponere. Tu qui in precio habes vetuſtum aliquod numiſma ærugine obductum, aut columnam ſemidirutam, aut inſcriptionem pæne exeſam, quique eiuſmodi monumenta in altiore theca arcæ tuæ, tanquam cimelia quædam, aſſeruas, & magna delectatione perfunderis, dum in iſtis figuris defiguratis notiſque pretioſæ illius adeoque incuruæ vetuſtatis rugas obſeruas, quique, vt Poeta quidam canit,

Miraris veteris fragmenta exeſa Coloſſi,
Et numos tumbasque notis fugientibus olim
Inſcriptas, & quidquid habet veneranda vetuſtas.

Quid eſt cur in negotio Religionis tam parum tribuis antiquitati? illud nimirum (fatere quod conſcientia dictat) quoniam in omnibus Eccleſiæ Catholicæ angulis illa radiat atque effulget. Prætexte ſpeciem quã vultis, Miniſtri Caluiniani, & quantũ voltis, mendaci Pleſſæi præfatione negotium veſtrum fucate, diſſimulate, incruſtate; facile eſt vobis prætextum aliquem inuenire, & ictũ declinare. Sed quidquid etiam prætexatis, nihil eſt tamen, quod magis conſcientiam veſtram fodiat, quam memorabilis & vniformis ille Chriſtianæ antiquitatis conſenſus, qui olim inter mille hæreſes S. Auguſtinum & omnes Patres in Eccleſia retinuit: magnus eſt iſte & venerabilis teſtis. Nefas eſt loco mouere ſacros limites ab antiquitate conſtitutos, ad Religionis ſancta & inuiolabilia iura diſtinguenda. Semper optimum eſt quod eſt antiquiſſimum, & antiquiſſimum quod optimũ. Credere oportet veteribus, ait vnus ex Patribus noſtris, tanquam melioribus, & Deo propinquioribus: ad quos ipſe non raro nos remittit. Hæc ſunt arma veteris illius bellatricis Eccleſiæ, nunquam deponenda è manibus. Non loquor autem de humana illa antiquitate, quam Sapientes receperunt, quam nonnemo appellat ſociam ſapientiæ & vicinam diuinitatis: ſed de Chriſtiana antiquitate tantum, aut, vt dicã clarius, de illa fide, illa doctrina, quam amplexi ſecutique ſunt vnanimiter omnibus ſeculis, omnes Chriſtiani, inde ab origine ſua, à temporibus nimirum Ieſu Chriſti, hoc eſt, ij, quos audire, & quibus tanquam ipſi Deo obedire cœleſti voce iubemur, quoſque eadem negat errare poſſe ſimul omnes in idem conſentientes. Et hic quidem tam mirabilis conſenſus Spiritui noſtro teſtatur, non poſſe eundem aliunde quam à Dei ſpiritu proficiſci. Et qui alibi deprehenduntur per longum annorum ſpacium ſoli Chriſtianorum nomine appellati, ſiue Chriſtianiſmum profeſſi fuiſſe, immo qui ſunt Commiſſarij Legatiq; Dei, & bonorũ ipſius diſpẽſatores, & Cœli ianitores, vt loquitur Scriptura.

DE CALVINO, QVI OMNES ceremonias aboleuit: deque modis quibus primi Chriſtiani Paganos ad Chriſtianiſmum adduxerunt.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus quaſdam Eccleſiæ ceremonias retinuit, Caluinus omnes penitus aboleuit.*
II. *Caluini de ceremonijs iudicium.*
III. *Chriſtiani cum Paganis multa habuere communia.*

IV. *Cere-*

Digitized by Google

IV. *Ceremoniæ diuinum cultum auguſtiorem reddunt.*
V. *Diabolus ceremonias ex Eccleſia profligauit.*
VI. *Paganorum religio velut ſimia fuit Chriſtianæ.*

I. CAluino modeſtior Hæreſiarcha Lutherus, quum Eccleſiam ſuam erigeret, tum in ritibus, tum in doctrina, multa retinuit ex more Eccleſiæ Catholicæ, vt dictum eſt à me ſuperioribus libris: quin & in Epiſtola quadam ad Galliarum Regem in hanc ſententiam ſcripſit. Quum mundus non poſſit carere Ceremonijs, neſcio ad quid conducat, veteribus relictis nouas introducere. Multa apparent veteris Eccleſiæ veſtigia, in noua illa, quam ipſe conſtituit. Templorum ſtructuræ, Altaria, Ornamenta, Calices, Imagines. At Caluinus, contraria prorſus ratione, in nouam omnino formam Reformationem ſuam inſtituit, optima quæque, quæ veterum ſapientia & ſanctitas nobis reliquerat, funditus euertens. Sane doctrinæ ipſius capita hic referre, non eſt mihi propoſitum: longius enim à primario meo ſcopo recederem, & præterea quantum opus eſt, obiter ea attigi ſuperioribus Capitibus, & deinceps quoque ſubinde attingam. Illud tamen ad Hiſtoriam eius pertinere viſum eſt, ordinem Eccleſiaſticum ab ipſo inſtitutum ob oculos ponere, quum ab eo ſuum quoque mutuata ſit Gallicana Eccleſia ea, quæ ſe Reformatam appellat. Roma illorum, & Imperij ſedes, Geneua eſt: hinc profecta ſunt omnia Conſilia tum ad Religionem pertinentia, tum ad Rempublicam, quorum nos experti ſumus tragicos & deplorabiles effectus. Itaque facta conſpiratione aduerſus Eccleſiam Catholicam, generale promulgatur Edictum, quo iubentur abrogari omnes ceremoniæ, ſolitæ in Eccleſia obſeruari, ornatus, decori, & ſolennitatis gratia, tam ſancte & diuine rebus præſentibus, & myſteriorum magnitudini accommodatæ, vt ab eſſentia illorum inſeparabiles videantur. Animaduertebat enim, fieri non poſſe, vt Eccleſiam ſuam aliqua condecoraret Ceremonia, quæ nonnihil haberet Maieſtatis, niſi eam à noſtra, tanto pulchriore atque illuſtriore, deſumeret: ideoque omnem omnino earum memoriam ſtatuit abolere, ſpoliataque veteri Eccleſia, nouam ſuam prorſus pauperem, nudam atque inornatam relinquere. nec ſane abſurde; nam quũ ſit ipſa inuiſibilis, & tota ſpiritualis, Ceremonijs, quæ in contemplationem diuinitatis eam rapiant, haud indiget. Quin etiam non deſunt auctores, qui dicant, voluiſſe eum in locum diei Dominicæ diem Iouis ſubſtituere, quum Sabbathi non poſſet, ne videretur Iudaizare; nec Veneris, quem Mahumetes obſeruari iuſſit. Sed viſa eſt ea nouitas nimium periculi habere. Itaque tot auguſtarum cœleſtiumque Ceremoniarum vſum tollens, perinde fecit, vt Origenſini, qui Regis ſui odio, quum aduerſus ipſum conſpiraſſent, & vitæ ipſius inſidias ſtruxiſſent, publica lege interdixerunt vt nemo deinceps cœruleo vteretur amictu, idque hanc ſolum ob cauſſam, quod ſatellites ipſius, huius coloris veſtitu vterentur.

II. *Ceremoniæ iſtæ*, inquit Caluinus, *reliquiæ quadam ſunt, veteris Paganiſmi aut Iudaiſmi. Quid attinet, tantum auri, tantum argenti, tot vaſa precioſa, & alia einſmodi ornamenta comparare ad ſeruiendum Deo? Vana ſunt iſta omnia, & male collocata. Ad prædam, fratres, ad prædam.* Idem dicebat Pſeudopropheta ille Iudas de vnguento & balſamo precioſo, quo pedes Seruatoris vngebat ſancta Pœnitentia. *Suffimenta illa & thura* (ait Caluinus) *inuenta ſunt Ethnicorum, conſuetudines prauæ, plena idolotatria.* Sane Ethnici iis ſunt vſi. Orpheus id oſtendit in Hymnis, quos falſis ſuis dijs cecinit, cum fumigationibus thuris aliorumque odorum ſuauium. Sic Neptuno Myrrham, Ioui ſtoracem, & Æſculapio Mannam adolebant. Iudæi quoque vſi fuerunt incenſo, quod compoſitum ex duodecim ſpeciebus aromatum, gratum fragrantemque odorem ſpirans, & admirabili quadam ratione, prunis altaris iniectum, recta cœlum verſus magno impetu fumum iaculabatur, minime hac illac, vt alij fumi ſolent, aberrantem. Sed hoc non obſtitit, quo minus etiam Chriſtiani eo vterentur, vindicantes Paganiſmum, in quo moralis hæc ceremonia a Iudæis deſumta fuerat. Quam tamen Traditionem ab Apoſtolis deriuatam fuiſſe, ex quarto Canone apparet, vt manifeſtus ſit error eorum, qui Leoni Tertio eam tribuerunt. Eiuſdem meminit in Liturgia ſua Iacobus Apoſtolus, vt videre eſt etiam in Miſſis antiquis S. Baſilij & S. Chryſoſtomi, quas Chriſtiani Orientales canebant. Vide S. Dionyſium in Hierarchia ſua, D. Ambroſium in Lucam, & veteres omnes. Conſtantinus magnus thuribulum aureum miſit D. Nicolao. D. Ambroſius Angelos precatur, vt incenſo Altarium & Sacrificio aſſiſtant. Contra Caluinus incenſum reijcit: & thure non aliter abigitur, ac Aſmodæus apud Tobiam odoramentis Angeli Raphaelis Vt ſimilitudo ſit hac in re inter Caluinum & Dæmo-

nem

nem. Itaque clamat, Ceremonias noſtras olere Paganiſmum aut Iudaiſmum, uoſque eas ab Idololatris aut Iudæis didiciſſe: Noſtras non ſecus ac illorũ ſacras ædes, reſplendere auro, fumigatas eſſe thure, & lampadibus atque candelis collucere, vt olim Iouis, Martis & Veneris Templa. Pleni ſunt iſtis querelis plurimi libelli, ſparſi per orbem Chriſtianum, qui adhuc hodie manibus vulgi teruntur. Is quoque qui nuper in deſcribendis prætenſis abuſibus Miſſæ tantum operæ perdidit, Ceremonias noſtras ad Numam Pompilium auctorem refert. Quum potius dicendum illi fuiſſet cum Tertulliano. Numam omnia à Iudæis mutuatum eſſe. Profecto tempus monet, vt ab hoc morbo iam conualeſcamus. Olim excuſati poterat aliquo modo iſta ignorantia, qũum vos Mundum è ſomno ſuſcitaſtis: nunc vero etiam mulierculæ argumenta veſtra rident, & impoſturas veſtras eminus etiam vident. Dabitne autem veniam mihi æquus Lector, vagam nonnihil de hiſce Eccleſiæ Ceremonijs, quas Caluinus Ethnicas atque idololatricas malitioſe appellat? Equidem nec iniucunda nec inutilis erit iſta digreſſio ijs, quibus præcipue hunc meum laborem deſtinaui, quibus ſcrupulus aliquis inijcitur, quum vident eos, qui verum Deum adorant, ceremonias nonnullas obſeruare ijs quoque vſitatas, qui diabolum adorant.

III. Multæ fuerunt res bonæ & ſanctæ (audite, qui Reformatos vos dicitis) Ethnicis nobiſcum communes. Nam quum fuerint inter Paganos præclara quædam & ſublimia ingenia, naturali rationis lumine inſigniter præ ceteris colluſtrata: fieri non poteſt, vt non excellentes quoſdam conceptos habuerint, quales nos multos agnoſcimus, tum in conſtitutione Religionis ipſorum, tum in Reipublicæ adminiſtratione. Animam, inquit Tertullianus, multas res bonas ex ſeipſa producere, quamuis non ſit Chriſtiana. Quas eam ſolam ob cauſſam repudiare ac contemnere, quod ab iſtis auctoribus ſint inuentæ, inhumanum eſt. Primi Patres noſtri, qui Eccleſiam Dei fundauerunt, ædificauerunt ac illuſtrauerunt, quum intelligerent, conſuetudinem ſiue bonam, ſiue malam, difficillime, quidquid tandem facias, abrogari (nam vbi ſemel inualuit, vim obtinet legis) optimum rati ſunt atque vtiliſſimum, antiquas nonnullas ceremonias, quas Pagani ab Eccleſia Dei veteri rapuerant, retinere, deſtruentes interim Idololatriam, & vanam iſtam Religionem, qua addicti erant ſuperſtitioſæ adorationi peregrinæ illius & inſociabilis Deorum pluralitatis, quæ annis ter mille ſexcentis & amplius mundum infatuauerat. Itaque quum vellent Crucem Chriſti erigere, non ſunt demoliti ſemper magnifica palatia atque ædificia, dijs illorum dedicata, ſed vnius viuentis Dei honori eadem conſecrauerunt. Sanctus Martialis, qui Apoſtolorum tempore vixit, tranſiens per ciuitatem noſtram Burdegalenſem, Altare quoddam, quod Deo cuidam ignoto dedicatum ibi reperiebat, vero Deo conſecrauit, quem ſub titulo & memoria Sancti Stephani Protomartyris cognoſcendum ipſis proponebat. Idem fecerunt Apoſtoli & eorum ſucceſſores, peragrantes orbem terrarum, ad conuertendos populos: quos tamen nouiſti Euangeliſtæ eo nomine criminantur. Balæus certe teſtatur in vita Bonifacij IV. Romani Pontificis, hunc ab Imperatore Phoca Phantheon templum, plenum falſorum deorum & idololatriæ ſordibus impetraſſe, vt loco Cybeles falſorum deorum Matris, Maria Mater Ieſu Chriſti Seruatoris noſtri, vnà cum SS Martyribus, ibi coleretur atque adoraretur? Horribilis mutatio, & doctrinæ D. Pauli repugnans! efficere, vt quod conſecratum fuerat Idolis, in ſacraſanctum vſum à Chriſtianis conuertatur. Sic iſti accommodant loca Scripturæ. Sic calumniantur maiorum noſtrorum ſanctas actiones, qui ductu Spiritus ſancti, ad gloriam Dei, & honorem Eccleſiæ ipſius omnes greſſus ſuos, omnia conſilia ſua inſtituerunt. Interim non poteſt eos latere. Deum ipſum in Lege Moſaica præcepiſſe, vt ex ſpolijs Ægyptiacis Templum ſibi exſtrueretur. Nec vero, vt iſtis placet, Paganiſmum ab inferis reuocarunt, eo quod ceremonias quaſdam ex eodem retinuerunt: id ruſſus vindicantes, quod illi furati fuerant ex Lege Moſis, & ex Synagoga, quā priſci noſtri Patres voluerunt honorifice ſepelire, multas res bonas, quæ illorum fuerant, ad ſuos vſus transferentes. Quo pacto paulatim progredientes, pulcherrimum illum ordinem, qui in Eccleſia cõſpicitur, ſtabiliuerunt. Id quod breui aliquo temporis ſpatio, & velut vno momento fieri ita publice non poteſt. Nam quemadmodum in veteri Leges exornationes & ſolẽnitates cultus diuini quadringentis circiter annis demum poſt obitum Moſis fuerunt introductæ ita tribus illis primis ſecu-

lis, quæ Conſtantini tempora præceſſerunt, durâ te perſequutione, coacti ſunt Chriſtiani ſimplici Dei cultu contentieſſe, impediti quo minus poſſent ſolennem eius ordinem conſtituere, vt poſtea factum eſt, quum per conuerſionem Imperatorum pax contigit Eccleſiæ, ita vt iam poſſent cum Gentilibus pari Marte congredi. Quapropter fruſtra ſe cruciat Pleſſæus, dum conatur oſtendere, eum Dei cultum, qui hodie viget in Eccleſia Chriſtiana, ab initio talem non fuiſſe. Neque enim ignoramus, tenuitatem illam, qua tunc laborabat Eccleſia, exiguum Chriſtianorum numerum, & ignem denique perſequutionum obſtitiſſe, quo minus Templa iſta magnifica ædificarent, eaque tantis opibus & tam pulchro ornatu inſtruerent, & tanto cum apparatu Deum colerent: & nihilominus tamen cultus idem fuit, condecoratus poſtea multis ceremonijs & diuitijs, impleto ſcilicet eius rei tempore, ab Eſaia prædicto.

IV. Sane quæ pulchra ſunt, ſemper pulchra ſunt: verum vt adamas aut pyropus bracteolæ impoſitus, fulgorem acquirit multo maiorem natiuo: ita cultum diuinum multo auguſtiorem efficit pulchrarum ſanctarumq; illarum ceremoniarum acceſſio, quamuis apud Ethnicos etiam bona parte vſitatarum, ſub quibus ſublimiſſima & præſtantiſſima myſteria, non ſecus ac vuæ ſub vinearum pampinis, abſcondita latent. Sed quantumcis inſit illis pulchritudinis, erraticis tamen iſtis ingenijs non ſapiunt. Squalorem, inquiunt, & ſitum redolent. Qua in re non abſimiles mihi videntur illis, qui adeo delicatos oculos habent, vt non dignentur aſpicere tabulam aliquam, Michaelis Angeli, aut Raphaelis, aut Titiani diuina manu pictam, propterea quod omnia arrodens tempus næuum aliquem aut pallorem colori induxit. Neque enim idonei ſunt oculi illorum ad faciendum iudicium de admirabilibus lineamentis, quæ apparent in antiquitate, ſub carie tabularum iſtarum pulcerrimarum, vetuſtate & fumo pæne corruptarum. Et quemadmodum nihil intereſt, ſiue febricitantem imponas aureo precioſoque lecto, ſiue culcitræ ſtramentitiæ; quietem enim nec hic nec illic inueniet, ſed modo in hoc, modo in illud latus lecti ſeſe volutans non poterit in vno aliquo loco quieſcere, propterea quod quocumque tandem recumbat, vbique eum comitatur morbus ſuus, nec vnquam ab eo recedit anxia & moroſa febris: Ita vobis quoque ô noui Chriſtiani, quemcunque tandem cibum apponamus, nihil palato veſtro ſapit, & quidquid infunditur ex vna parte, ex altera, velut dolia Danaidum, reijcitis.

V. Non deſunt ex nouæ iſtius Religionis ſectatoribus, qui ſcrupulo aliquo conſcientiæ percuſſi, alij hoc, alij illud confitentur ac concedunt dicentes plerique, vlterius, quam oportuerit, falcem immiſſam fuiſſe in eas res, quæ plurimum habent ſanctitatis pietatisque, non decuiſſe omnes illas ceremonias relegare, quæ in Eccleſia Romana longa iam annorum ſerie viguerunt, quæ oculos noſtros erudiunt, quemadmodum verbi prædicatio, aures: conſiderandam fuiſſe ipſam ceremoniarum ſubſtantiam, quum ſint myſticæ, & rerum diuinarum ſignificationem contineant. Verum, inquiunt, Ethnici & Idololatræ earum ſunt auctores, eaſque, ad cultum falſorum deorum ſuorum procuderunt. Et honor illis defertur is, quem non merentur. Dicendum erat vobis, non auctores earum fuiſſe Ethnicos, ſed imitatores quoſdam ac mimos Diabolus enim, ſimiæ indolem referens, quæ geſtu conatur exprimere quidquid videt, volens æmulari Creatorem ſuum, ad decipiendos homines, multas ſanctiſſimas ceremonias à filijs Dei mutuatus eſt, eaſque metamorphoſi quadam ne agnoſcerentur, transformauit. Econtrario autem ad decipiendos Chriſtianos, eaſdem illas ceremonias, quum ſint illi extortæ è manibus, prorſus è medio tollere aggreditur. Diabolum inquit Iuſtinus ſub finem primæ ſuæ Apologiæ, inter Paganos baptiſmo quoque vti, & militum ſuorum frontem eodem ſigno ſignaculo ſignare (ſignum Crucis intelligens) panis oblationem & reſurrectionis memoriam itidem vt inter Chriſtianos celebrari. Et Tertullianus, Diaboli fraudem & malitiam inde ait cognoſci, quod à vero Dei cultu quædam mutuetur, vt ad fidem pertinere Chriſtianam videantur Religionem noſtram talem vos repræſentatis, Caluiniſtæ, ac ſi deſumta eſſet ex Paganiſmo, eaque eſt quotidiana veſtra exprobratio. Primis Chriſtianis idem euenit: nam impius ille Apoſtata, & Philoſophus Celſus, diſcipulus magiſtri voluptatis Epicuri, ducti zelotypia quadam, quod præclarum illum Chriſtianorum ordinem viderent, affirmabant circiter annum Seruatoris centeſimum ſexageſimum, pulcherrimum quodque quod in Chriſtianorum Religione vigeret, id eos ab Ethnicis tamquam clientelari iure poſſidere. Hoc indicium eſſe furti in ipſorum bona admiſſi. Omnes illas

vocum

Digitized by Google

vocum elegantias raptas eſſe ex Homero, Heſiodo, Platone, Pythagora & alijs. Ortam eſſe Religionem Chriſtianam ex interpolato Gentiliſmo. Idem vos nobis objicitis, Caluiniſtæ, vt ſi vobis credendum ſit, nos ſimus ſimiæ quædam Ethnicorum.

Quod ſi Orthodoxorum Patrum diuina ſcripta euoluamus, liquido conſtabit, Ethnicæ infidelitatis dogmata, fabulatumque gentilium falſam veritatem, fuiſſe ab illis, admirabili quadam dexteritate atque prudentia, ad fidei & Religionis Chriſtianæ puram veritatem reducta, dum ad oculum illis demonſtrarunt, nihil eſſe aliud Gentiliſmum, quam veræ Religionis imitatoriam quandam expreſſionem. Omnia idololatrica illorum myſteria compilata eſſe ex Lege Dei, & deſumta à Iudæis, qui ſoli habuerunt perfectam Dei cognitionem: eaque Poetas illorum temporum & ceteros viros præſtantes, non auſos fuiſſe in lucem proferre, deterritos exemplo Socratis, ſed fabulis ea inuoluiſſe, & tam ſublunaris illius, quam cœleſtis illius naturæ excellentiſſima quæque myſteria, ſub Poeticarum fictionum inuolucris occultauiſſe. Id quod clare oſtendit Iuſtinus, in admonitione ad Gentiles, de Homero loquens, qui optimos quoſque tractatus diuinæ Iliados ſuæ, & Odyſſeæ, ex libro Geneſeos hauſit. Ibi creationem mundi, ibi lapſum malorum Angelorum, ibi Paradiſi terreſtris, ibi Inferni videmus deſcriptionem. Clemens Alexandrinus in Menandro notat decem Dei Præcepta ex ordine pronunciata. Priſci Chriſtiani talibus Ethnicos dictis aggrediebantur. Facere enim non poſſum, quin hanc moleſtiam, vel potius hanc delectationem præbeam Lectori, vt veſtigia mea ſequatur per diuerſa ambulacra huius ſepti, ad agnoſcendam veterum Patrum recentis adhuc Chriſtianiſmi prudentiam. Sic enim in hortum tandem deueniet, pulcherrimis floſculis ornatum, areolis diſtinctum, & viridantibus arboribus in quincuncem velut diſpoſitis conſitum, ſummas denique verni temporis amœnitates ſpirantem: ſimulque illa cognoſcet quæ fruſtra alibi forſan quærat, Caluini inprimis malitiam, qui nouellam ſuam Eccleſiam multis pulcerrimis & ſanctis rebus nudauit, eo tantum, ne antiquitatem imitari videretur. Sed audiamus veteres Chriſtianos cum Paganis loquentes. *Vos* aiebant, *creditis Mineruam veſtram natam eſſe è cerebro Iouis, quæ fabula omnium fere Poetarum veſtrorum ingenia exercuit. Ieſus Chriſtus vera eſt Minerua & Sapientia, progenita ex Patris cœleſtis fecunda memoria. Mercurius veſter de cœlo demittitur in terras, & è terris redit in cœlum, adperferenda dijs hominibusque magni Iouis patris ſui mandata. Iuppiter iſte, quem autoritu vos adoratis. Deus eſt Cœli:* eius internuncij & Legati, ſunt Angeli, vt Mercurius Iouis veſtri. Veſter ille Danaen adamauit: & noſter, Virginem immaculatam. Illum patrem dicitis Dei illius bis nati. Quod figura eſt veri Dei Filij, qui bis eſt generatus, primum vt Deus, ab omni æternitate, deinde vt homo, in tempore. Bifrons eſt Ianus veſter: & noſter Ieſus Chriſtus duas habet Naturas, ita inter ſe diſtinctas, vt per vnam ambulet inter mortales, per alteram autem in Paradiſo imperium exerceat in Angelos. Herculem vos creditis portas inferorum effregiſſe: & à Ieſu hoc potuiſſe fieri quid eſt cur non credatis? Herculis viam affirmatis totam fuiſſe laborioſam, domuiſſe enim immaniſſima terræ monſtra: Noſter Hercules Chriſtianus cœlitus deſcendit ad venenum mortis ſanguine ſuo diluendum diſſoluendumque, & ad peccatum è mundo exturbandum. Veſter Hercules noſtri tantum figura quædam fuit. Veſter Apollo, eſt Medicus: noſter, Saluator & Sanator. Veſter Apollo propter reſtitutam Hippolyto vitam diuinitate ad tempus priuatus fuit, & terreni Regis bubulcus factus: & noſter, vt humano generi, ruina peccatorum ſuorum obruto, vitam repararet, relicto Cœlo, inter nos habitauit, ex Domino factus ſubditus & tributarius Auguſti ac Herodis. Deucalion veſter, ex hiſtoria Diluuij deſumtus. Phaethontis fabula, ex retrogradatione ſolis, facta tempore Ezechiæ: Figmentum de filijs terræ, qui Oſſā Olympo, & Pelion Oſſæ volebant ſuperimponere, tractū eſt ab ædificio Turris Nimrothi, qui Cœlos aggrediebatur conſcendere. Quidquid denique Homerus veſter, Heſiodus & alij cecinerunt, ex libris Moſis eſt hauſtum. Vos in triuijs veſtris Hermas collocatis, ſeu ligneas ſtatuas Mercurium referentes, quem deum viarum indigitatis: & nos ibidem Crucem defigimus, ſignum noſtræ Redemtionis, ad indicandum, eſſe eam regionem Chriſtianam. Mille alia exempla ex fabuloſis Ethnicorum narrationibus petiuerunt, quibus ad ſalutis ſuæ cognitionem non raro eos reuocarunt. Ita vt dici non immerito poſſit, Ethnicorum ſuperſtitionem, admirabili quadam Dei prouidentia, fuiſſe figuram, imaginem, ideam

& introductionem quandam ad amplectendam veram Religionem, ſine totali omnium immutatione & innouatione (quæ res eſt pleniſsima periculi) explicando ſolum dextrè, & trahendo in myſticum & ſanctum ſenſum id, quod illi intelligebant philoſophice & fabuloſe, ad euertendam illorum idololatriam. Quin nullum à Seruatore & redemtore mundi, dum inter homines habitauit, editum eſt miraculum, quod non Idoli alicuius nomen deleuerit. Et quamvis generatim diuinitatem ſuam aſſerere miraculis voluerit, ſpeciatim tamen eadem adhibuit ad deſtruendum Imperium Diaboli, quod poſitum erat in cultu, qui in Idolis ſuis ipſi deferebatur, & in perſona falſorum illorum deorum. Ita per nuncium, quod Angulus attulit divæ Virgini, Mercurium relegauit ad inferos, vnde prodierat: Apage deorum Legatum, internuncium, & curſorem alipedem. Per miraculum, quod fecit volens naſci ex Virgine, ecce deturbatum Parnaſſum cum omnibus Muſis. Ventis & tempeſtati imperauit: Abite Boreæ, Aeoli, & quidquid cœlum aut mare turbat. Siccis pedibus in aquarum ſuperficie ambulauit: Diſcedite Neptuni, Thetides, Tritones, & dij Marini. Aquam conuertit in vinum: Periiſti Bacche. Multiplicavit panes en occultantem ſeſe Cererem. Cæcis viſum reſtituit, & mulieres peccatrices conuertit: Ecce Cupidinem Veneremque extorres Regno ſuo. Soli Eclipſin induxit in morte ſua: En Phœbum & Dianam è catalogo deorum expunctos. Deſcendit ad inferos, viſitauit liberauitque Patres: Perijt nomen Plutonis & Proſerpinæ. Si non licet Chriſtianis, vt vos dicitis, mutuari aliquid ab Infidelibus, aut Ethnicis, ſi non licet mores conſuetudineſque illorum vſurpare, illico viuemus ſine Legibus. Pleræque enim leges noſtræ ab illis profectæ ſunt, nec ſine illorum ope leges ſancire potuimus. Iam etiam virtus ſepulta erit: Fortiſsimæ enim & generoſiſsimæ actiones, quas nunquam potuiſſet virtus producere, apud Ethnicos inueniuntur. Quid multa; Deo ipſo carebimus: nefas erit vel precari illum, vel adorare, quoniam id Gentiles fecerunt. O delicatam conſcientiam Reformatorum, quæ id, quod per ſe eſt bonum, iubet repudiare; propterea quod gentes luce Euangelica non illuminatæ id receperint & uſurpaverint. Inculcandum eſt iſtud denuo vobis, qui à recta Eccleſiæ ſemita aberraſtis: Non enim animadvertitis, minime ab Ethnicis nos ceremonias noſtras deſumere, ſed Ethnicos eas à nobis deſumpſiſſe, noſque eaſdem ab illis recipere iuſtiſsimo titulo repetentes, quod noſtrum eſt, quodque deſtinatum fuerat alijs vſibus, quam ipſorum impietati. Si Ethnicus & Turca conuincat Atheum, Deum unum eſſe, & Catholicus ijſdem illis Argumentis utatur ad idem probandum, num propterea minus erit Catholicus, aut minus Orthodoxus? Deus ſæpenumero inimicos ſuos caſtigat per inimicos ſuos: hunc imitemur, quantum humana permittit imbecillitas, pugnemus armis horum, ijſque oppugnemus arma illorum, vt vtroſque viribus Eccleſiæ expugnemus.

HÆRETICOS MULTAS RES SANctas ac bonas ex ſuis Eccleſijs profligare, eo tantum quod eædem à Catholicis cum veneratione uſurpentur.

C A P V T IV.

A R G U M E N T U M.

I. *Cur noui reformatores quæ apud Catholicos in magna habentur veneratione, inprimis Cruces, oderint ac deteſtentur.*

II. *Cur altaria ijdem ſuſtulerint.*

III. *Nomine Ieſu nullum habent honorem.*

IV. *Cur dies feſtos aboleuerint: & quo habitu vtantur.*

V. *Cur ieiunia ab Eccleſia indicta obſeruare nolint.*

VI. *Itidem in Cœna Domini non Calicibus ſed poculis & vitris vtuntur.*

I. SEd quod tantopere non faſtiditis modo diſcipuli Calvini, multas actiones Catholicas pias & ſanctas, ſed & deteſtamini, eius rei non hæc eſt vera ratio, quia hauſtæ ſunt ex Paganiſmo. Non enim odio eas proſequimini, vt Ethnicas; ſed ideo tantum, quia in uſu ſunt apud Catholicos, & quia notæ ſunt veteris Chriſtianiſmi. Quæſo enim, cur pedibus proculcatis aut confringitis venerabilem Crucem, ſalutem mundi, & fidelium animarum ſanctiſſimam tutelam? Propterea, quia Catholici eam honorant & venerantur, & in Altaribus ſuis collocant, quod Apoſtolorum

tem-

tempore fiebat, Tertulliano auctore, ſequentes doctrinam D. Auguſtini, conſentaneam veteri Traditioni Eccleſiæ, nihil recte fieri ſecundum ceremonias Religionis, niſi ſignum Crucis applicetur, ſive fronti fidelium, ſiue aquæ qua regenerantur, ſiue Chriſmati, quo vnguntur & confirmantur, ſiue ſacrificio quo nutriuntur. Et in confeſsionibus ſuis edoctum ſe affirmat à matre ſua, Crucis ſigno ſeſe munire. Audite orationem Iuliani aduerſus Chriſtianos, & per ipſius os vos loqui intelligetis. *Vos, inquit, ancylia illa à Ioue cœlitus ad Numam miſſa adorare recuſatis; interim vero Crucem ligneam adoratis, eamque in frontibus veſtris & ædibus paſſim depingitis.* Appellamur à vobis, Domini Reformatores, idololatræ Crucis; eodem modo Ethnici nos appellabant cultores Crucis. Vos frangitis Cruces; idem & illi fecerunt. Et Iudæis pariter nihil magis in votis fuit quam vt omnem Crucis memoriam abolerent. Eamque ob cauſſam iure appellaſſe eos videtur Salvator progeniem viperarum. Nam inter omnes ſerpentes ſola Vipera figuram crucis ſub maxilla gerit tanquam occultatura eam, quum reliqui ſerpentes, vt ipſe obſervavi, ſuperiori maxillæ impreſſam habeant. Ob quam rationem dixi mea ſententia (nemo enim alius id vnquam ſcripſit) *inimicos Crucis appellari à Chriſto progeniem viperarum*, vt qui conentur ſalutare ſignum Crucis occultare. Cur appellatis eam flagellum muſcarium? propterea quod priſci Patres eam appellabant diaboli flagellum. Equidem non potuiſtis occultare duorum iuuenum, Geneua Lauſannam vnà tendentium hiſtoriam, proditam ab idoneis auctoribus. *Illis iter facientibus, oritur tonitru, & crebro micat ignibus æther. Ibi vnus eorum precibus ad Deum confugiens, ſignum Crucis fronti imprimit. Cui alter, Cur quæſo inquit, muſcas à naſo abigis? Vix eloquutus erat verbum, quum ſubito ictus fulmine ambuſtuſque in terram proſternitur, altero manente incolumi, qui poſtea eam rem alijs expoſuit.* Poſſem addere ſimiles alias aliquot hiſtorias, ſi propoſiti mei ratio pateretur.

II. Cur in horreis veſtris Miniſterialibus nulla habetis altaria? propterea quod is eſt noſtrarum Eccleſiarum ornatus, & vt D. Auguſtinus & Optatus loquuntur ſedes Corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti. Altare ædificavit Noachus, quum ex Arca egrederetur; Altaria hinc inde in Terra Sancta Abrahamus ſtatuit: quos imitati ſunt Patriarchæ, Moſes, & poſtea Apoſtoli, At vos ea deſtruitis: quod idem Donatiſtæ fecerunt, quibus Optatus exprobrat, quod deſtruxerint Altaria, in quibus S. Cyprianus, S. Lucianus, & alij Martyres Deo ſacrificarint & vbi plures (nota, Calviniſta Epitheta Sacramenti Altaris) ſtipendium æternæ ſalutis, Fidei protectionem, & æternæ Reſurrectionis ſpem acceperint. Audi D. Joannem Chryſoſtomum: Altare, inquit, ſi ſubſtantiam ſpectes, ſaxum eſt, ſed ſanctificatur per hoc, quod ſuſtinet Corpus Jesu Christi.

III. Quare nomen Jeſu non veneramini, idque auditis ſine ulla honoris ſignificatione? Jdololatricum id eſſe, cum Ochino veſtro, & Magicū quiddam ſapere, cum Calvino affirmatis. Propterea quod Catholici, Pauli doctrinam ſequentes, ſanctum hoc nomen venerantur, ad quod inclinatur Cœlum, aſſurgit Terra, & infernus contremiſcit, ad cuius pronuntiationem omne genu flectitur, tum terreſtrium, tum infernalium. *Scilicet* (objecit aliquando mihi Miniſter quidam) *etiam ſunt genua ſpiritibus.* Cui ego reſpondens, *Stulte igitur*, inquam, loquitur Scriptura. *Saltem vobis ſunt, & anima olim ſua recipient.* Hoc eſt illud ſanctiſſimum nomen, quod honorant Angeli, adorant homines, & Diaboli verentur. Hoc Eccleſiæ Romanæ victricibus ſignis, hoc muris hoc ædibus, denique hoc monilibus noſtris inſculpitur, ut perpetuo oculis noſtris obverſetur: Prorſus contraria ratione, quam vos facitis, qui ubique illud expungitis atque aboletis. Nemo Calvinianæ ſectæ annulum auderet geſtare, cui inſculptum eſſet nomen Jeſu. Et ſi quis id limini ædium ſuarum inſcriberet, illico ululatum exaudires clamantium, Apage ad Papiſtas. Jn Concionibus ſuis quando audiunt pronunciari nomen Jeſus, non magis moventur ad honorem exhibendum, quam ſi Cainum nomines, aut Judam. Et erat tamen, Domini Calviniſtæ, hæc ſancta & laudabilis priſcorum Chriſtianorum conſuetudo, ut per hoc diſcernerentur à Judæis in conventibus, quod illi ad nomen Jeſu capita nudarent & genua flecterent, hi vero contra, ut auctor eſt Hieronymus, ſtarent immoti perinde ut & vos facitis, qui tamen iſto ſcrupulo non tangimini, nec tam delicatam conſcientiam habetis, quum Principem veſtrum terrenum nominari auditis. A Lutheranis non eſt abrogatus religioſus iſte mos. Certe Apoſtolus iſtorum Lutherus, libro de Concilijs, eum approbat. Et Schluſſelburgius Lutheranus, tanquam inſignem impietatem perſtringit conſuetudinem Calviniſtarum qui nullam reverentiam

nomini huic deferunt. Idem narrat, Adamum Neuſerum, qui ex Miniſtro Calviniano factus eſt Mahumetanus, nunquam in concionibus ſuis nominaſſe nomen Jeſu, ne populus, audiens nomen Redemptoris ſui, caput (id enim eſt moris in Germania) detegeret. Id quod a Magiſtro ſuo Calvino didicerat, ex Commentario in Epiſtolam ad Philippenſes.

IV. Quare aboleviſtis dies Feſtos, tanta cum religione a primis Chriſtianis inſtitutos, qui etiam rerum ad vitam humanam neceſſariarum comparatione violare ea religioni ducebant? Propterea quod Eccleſia Catholica filijs ſuis ea commendat, ut perpetuo velut in tabula quadam ante oculos habeant rerum a Chriſto & Sanctis geſtarum memoriam. Quare Miniſtri veſtri Religionis ſuæ exercitum pallio alicuius opificis aut pragmatici induti peragunt, & pileo aut capucio cooperti: quo ornatu inſtructos nō raro vidi Miniſtros: Propterea ſcilicet, quod Catholici geſtant Cucullos, Albas, & alios id genus amictus, aliquam reverentiam conciliantes, ut ſemper in Eccleſia Dei obtinuit. Etſi enim verus honos poſitus eſt in virtute, qua veluti veſtita eſt anima; neſcio tamen quomodo quandam Majeſtatem illi addat exterior ille corporis habitus, & in admirationem magnitudinis Dei nos rapiat. In Lege Naturali Noachus ſacrificans veſte ſacerdotali amiciebatur: & in ſcripta Lege ſacrorum amictuum exemplar Moſi Deus exhibuit. Quin & Romani & Græci habuerunt veſtes ſuas Pontificales, Religionis notas & inſignia. Et de Ægyptijs ſcribit Jamblichus, nunquam eos ad cultum divinum acceſſiſſe, niſi amiculo linteo indutos: unde Linigeri dicti ſunt. Et Poeta Latinus ait: *puraque in veſte ſacerdos.* Ipſe Chriſtus, quum in Cœna ſacrificaret, Taleth ſuum habuit: quod ſacræ veſtis genus fuit. Apoſtoli, teſte Clemente, in candida veſte ſacrificabant. Et ſucceſſores eorum precioſis indumentis dignitatē ſuam nunquam non inſigniverunt. Sæpè Miniſtri veſtri in cathedra conſpiciuntur tibialibus cæruleis aut albis induti, & in hyeme nonnunquam cum calopodijs. Et quamvis presbyteros noſtros paganos paſſim ad magnam inopiam redegeritis: nihilominus tamen dum rem divinam faciunt, egeſtatem illorum veſtes ſacerdotales tegunt. Neque enim tam indecenti cultu Altari aſſiſtunt, ut vos cathedras veſtras aſcenditis. Quorum tamen laceras veſtes, neceſſitas illa & paupertas, in quam ſunt ab harpijs veſtris conjecti, poſſet excuſare. At veſtræ, quamvis adhuc novæ, quam parum Eccleſiæ veſtræ, & divinis myſterijs, honoris deferatis, teſtantur.

V. Porrò explicate mihi, ſi placet, quænam ſit cauſſa, cur in veſtro grege guloſum illud & auribus carens monſtrum, venter, tot reperiat cauſſæ ſuæ patronos. Equidem eius rei aliam rationem adferre non poteſtis præter hanc unam, quia Eccleſia Catholica ieiunium inculcat, præcipiens ut ſtatis temporibus ad preces meditationesque, abſtinendo ab illis ciborum generibus, quæ carnem inſolentem reddunt, homo præparetur diſponaturque. Quæ cauſſa eſt, cur die Paraſceves nihil vobis genio detrahatur? Quæ cauſſa eſt, cur dum verus Catholicus nulla re veſcitur, quæ mortem paſſa ſit, vos cupedinariorum officinas defatigetis? Illa nimirum, quia illo die Catholicus ſeſe affligit, corpus ſuum caſtigat, nihilque præter paſſionem Domini, & Crucem ante oculos habet: omnia tum feriantur, ſola devotione excepta, idque iuxta veterem primitivæ Eccleſiæ morem, ut Epiphanius refert. Vos in ieiunijs veſtris carnis eſum permittitis; propterea quod nos piſcibus veſcimur: quumque in Eccleſia Catholica, ex praxi primitivæ Eccleſiæ, nunquam ieiunetur die Dominica, vos, contraria prorſus ratione non raro diem Solis, ieiunio deſtinatis: & in Scotia Miniſtri Calviniani ſemper in hunc diem ferias ſuas eſuriales indicunt. Idem feciſſe Arrium, & Manichæos, D. Auguſtinus & Hieronymus affirmant, qui ſpiritu quodam contradictionis afflati, ut inſultarent Catholicis, ieiunia diebus Dominicis ſervari conſtituebant, ferijs vero ſexta & ſeptima genio indulgebant. Quin illa ipſa ieiunia, quæ apud vos vigent, ſeriò vari ſunt perfacilia. Comeditis enim, quod libet. Et menſura ieiunij, cuiuſque ſtomachus aut appetitus veſter eſt. Satis eſt vobis habere illum diem nomen ieiunij Spiritualis, prout omnia veſtra ſunt Spiritualia. Quæ cauſſa eſt, cur feſto aliquo ſolenni magis ferveat opus veſtium, quam alijs diebus? Hæc ſcilicet, quia Eccleſia, poſtquam mirum in modum multiplicata eſt, & vivaciores plantas ſuas Martyrum cruore irrigavit, dies iſtos conſtituit, ut eſſent rerum, quæ in illis contigerunt memoria notabiles. In ditione Benearnenſi die lunij à Miniſtris conſtituto nulli licet opus facere, & ne exteris quidem merces ſuas per agros vehere: debetque omnis populus, qui illic maxima ex parte eſt

Catho-

Catholicus, ab opere faciendo abſtinere. Saltem ante poſtremam illam Eccleſiæ Catholicæ reſtitutionem, de qua infra actuius ſum, mos iſte obtinebat. Quo fit, vt non in eo honore habeatur, dies Dominicus à Deo inſtitutus, in quo habetur dies à Synodo indictus? Quæ cauſſa eſt, cur non precemini iunctis & eleuatis manibus? Quare rideris noſtras illas brachiorum decuſſationes, pectorum percuſsiones? Propterea, inquitis, quia id Paganiſmum & Papiſmum ſapit. Quæ cauſſa eſt, cur in cœtibus veſtris ante adventum Miniſtri non audeatis precari? Nam ſi quis procideret in genua, illico eijceretur cœtu. Quia apud nos omnes in genua proſtrati, orant aut orare debent, externiſque illis geſtibus tanto magis ſeſe humiliant, ad teſtificandum honorem, quem Creatori ſuo reddunt. Ita fecerunt primi Chriſtiani, qui quoties intrabant Eccleſias, Saluiano teſte, in terram proſternebantur.

VI. Quamobrem in Cœna veſtra vitro vtimini, non Calice? Propterea quia nos eo vtimur ex traditione Apoſtolorum, tanquam vaſe idoneo & convenienti cultui divino remotoque à communi & profano more, cuius formam cœlitus demiſſam fuiſſe, ni fallor à Ioſepho ſcriptum eſt. Nota, Calviniane, quod libro De pudicitia Tertullianus ſcribit: *Calices Chriſtianorum Saluatoris noſtri ſculpturis & imaginibus vere inſignitos fuiſſe.* Paſtoris formam repræſentantibus, Caſſander in Liturgicis ſuis fatetur, omnes Chriſtianos Orientis Calicibus vti. Quot, quæſo, Calices & vaſa ſacra ſunt à vobis liquefacta? Idem olim fecit Iulianus, qui quum in Eccleſia iam adulta tantum precioſorum vaſorum conſpiceret indignabundus exclamauit: *Proh, qualibus vaſis iſti colunt Mariæ filium!* Nec mora: omne illud aurum atque argentum conflatum, & in alios vſus converſum fuit. Quod eius ſcelus non impune Deus dimiſit. Quare *Cœnam* appellatis actionem illam veſtram, qua Corpus Chriſti per Fidem recipere vos creditis? Propterea quod à Catholicis & omni Chriſtiana antiquitate eadem appellatur Euchariſtia, hoc eſt, gratiarum actio, quod Eccleſiæ à Chriſto relicta ſit, vt mortis & paſsionis ſuæ trophæum & memoriale quoddam eſſet. Hunc cibum inquit Iuſtinus Martyr Euchariſtiam appellari. Idem tradunt Irenæus, Origines, alij. D. Bernardus Sacramentum hoc Euchariſtiam appellari tradit, eo quod non tantum omnis in eo gratia accipiatur; ſed etiã ille ipſe à quo omnis gratia promanat. Agite autem vos, quibus ſemper in ore eſt Scriptura, locum nobis oſtendite in Scriptura, aut apud veteres, vbi Sacramentum iſtud appelletur Cœna. Nã locus ille S. Pauli in priore ad Corinthios, tantum de conuiuio illo loquitur, quod ad imitationem Cœnæ illius, quæ Euchariſtiæ inſtitutionem præceſsit, Chriſtiani celebrabant quod illi vocabant Agapas. Et Paulinus noſter ſcribit ſuo tempore menſam fuiſſe in Eccleſia, quam appellabant Menſam Domini, qua à ditioribus tenuiores excipiebantur. Obſeruandum fuerat vobis, quod à S. Luca, Paulo & Ioanne ſcribitur, Dominum noſtrum poſt celebratam cœnam Diſcipulorum pedes lauiſſe, antequam Sacramentum inſtitueret, & corpus ſuum daret. Eſtque hæc omnium Doctorum ſententia Cœnam illam fuiſſe Agni Paſchalis, & Cœnam communem. Et cur non potius Saluatorem imitamini, qui ipſe eam vocat Paſcha? Omnes Euangeliſtæ Græca voce vtuntur, vnde nos Euchariſtiæ appellationẽ deſumſimus. Quid ſi apud S. Cyprianum & Bernardum inveniuntur Sermones De Cœna Domini, animaduertendum eſt, Sanctos iſtos Patres de illis Cœnationibus loqui, quæ poſt Communem & Euchariſtiæ præceptionem in Eccleſia fiebant. At quum de magno hoc Myſterio agunt, nemo illorum id appellat Cœnam, niſi raro admodum, & per Metaphoram. Ambroſius, in dictum locum ad Corinthios. *Apoſtolus*, inquit *ſatis oſtendere, myſterium Euchariſtiæ non eſſe Cœnam, quamuis celebratum ſit inter cœnandum.* Equidem ientaculi nomen aptius huic Sacramento, quam Cœnæ impoſuiſſetis. S. Paulus etiam pro nobis facit, Corinthios reprehendens, quod parum eſſent ſobrij, quodque ſeſe inebriarent, ſimulque illis exprobrans, quam tenuiter in Cœna illorum pauperes viuerent. Nam quemadmodum Dominus diſcipulos ſuos, ſic iſti pauperes inuitabant. Itaque quum dicit Paulus, *Alius famelicus eſt, alius ebrius*, non de Corporis Domini perceptione loquitur; ſed per illum, diuitem & conuiuatorem; per hunc, pauperem intelligit. Poſtea vero abrogata ſunt iſta convivia à Concilijs, quotum eſt ordinem politiamque Eccleſiæ præſcribere. Græci nihilominus veſtigia iſtius antiquitatis hodieque retinent. die enim Paſchæ. poſt ſumtam ſacram Euchariſtiam, ſolenne convivium in Eccleſia celebrant. Et illo tempore, quod inter *Paſcha* & Pentecoſten interijcitur, loco ſalutationis obuios compellant his verbis *Dominus reſuſcitatus eſt à mortuis.* Sed quid eſt cur Cœnã veſtrã ſumatis

ſtan-

ſtantes,quemadmodum Judæi Agnum Paſchalem? Quia in noſtræ Eucharıſtiæ perceptione,quum aperiendæ ſunt fores animarum noſtrarum ad recipiendum antidotum mortis & peccati, Catholici in genua procumbunt, ut & Lutherani. Cur ad menſam iſtam nonnunquam acceditis, iam paſtis? Quia magnum peccatum eſt Catholicis,Communionem recipere non ieiunos. Vidi aliquando Reformatæ Eccleſiæ homines ad S. Macarij fanum concionis audiendæ gratia proficiſcentes qui medio itinere in cauponam deflecterent,ubi ſumpto cibo, alacrius deinde pergebant ad celebrandam cœnam,ad manducandum corpus Domini, quod in ipſos per canalem velut deſcendit & diſtillat,ut Calvinus loquitur. Verum eſſe quod dico, plures præter me teſtantur. Non me latet eſſe temperantiores quoſdam,qui damnent iſtam ingluviem:ſed peccatum eſſe,paullum panis & vini ſumere,nemo dicit. Jdque propterea, quod hoc Scriptura non prohibeat. Quemadmodum ne hoc quidem, à prandio Cœnam celebrare, ut infra à me dicetur, quum ordinem quem in Cœna obſervant, deſcribemus. Videte quid dicat Auguſtinus: *Placuiſſe nimirum Spiritui ſancto,ut propter honorem & reverentiam tanti Sacramenti ante omnem quemcumq; cibum corpus Domini noſtri Chriſtianorum ora ingrediatur.* Sãctus hic Epiſcop⁹ a maioribus ſui id acceperat, illi à Tertullianoi (a) & hic ab Apoſtolis. En Traditionem Apoſtolicam. Quod ſi omnino imitari quod Dominus fecit, velletis, accumbentes deberetis panem ſumere,quod Belgæ & Scoti faciunt. Alij aliorum deberetis pedes lavare, quod diſerte Dominus præcepit, dicens: *Si ego lavi pedes veſtros, Dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Sane in Eccleſia Catholica & Epiſcopi & Monachi morem hunc obſervant. Epiſcopus, immo & ſummus Pontifex, pauperum lavat pedes, & Monachorum is, quem Gardianum ſeu Abbatem appellant, die Jovis in ſeptimana ſancta. quem ritum vos ridetis: at primi Chriſtiani omnes eum ſervarunt. Obſervanda eſt autem prudentia Eccleſiæ Dei in hoc,quod quum lotionem illam multi pro baptiſmo interpretarentur,populo ea interdixit, ut videre eſt apud D. Auguſtinum. Ex quo ſatis iam apparet cæcitas veſtra, qui ab eo, quod bonum & ſanctum eſt, non aliam ob cauſſam abhorretis, quam quia id in Eccleſia Catholica receptum eſt, aut quia Pagani, doctrinæ traditionisque Judæorum plagiarij, eo ſint uſi. Quæ cauſſa eſt, ob quam Calvinus, veſtræ doctrinæ auctor, tã nudam eam vobis exhibuerit, ut nulla appareant in ea religionis veſtigia. Neque enim inſtruere eam neceſſarijs ſuis ornamentis poterat, niſi à nobis ea mutuaretur,quod facere non voluit. Docete orbem Chriſtianum novum aliquem morem, maiore cum ardore,affectu & reverentia precandi adorandique Deum; & lubenter nos eum amplexuros experiemini. Sed de novo eſſet vobis nova Eccleſia ædificanda. Nam veſtra illa,quam iam aggrediar deſcribere,nihil tale in ſe habet.

QVOMODO CALVINVS ECCLEſiam inſtituerit, capite deſtitutam: & tam nomina quam munera Epiſcoporum & presbyterorum ex ea profligarit.

C A P V T V.

A R G U M E N T U M.

I. *Caluiniſtica Eccleſia ſordes & deformitas.*
II. *Eccleſia Caluiniſtica nullum habet caput.*
III. *Domus Dei in terris eius quæ in cœlis eſt, ſimilitudinem referre debet.*
IV. *Vnitas ſine certo capite conſeruari nequit.*
V. *Caluinus Epiſcoporum & presbyterorum nomina inducit.*
VI. *Archiepiſcoporum Burdgialenſium ſeries & ſucceſſio demonſtratiua originis ſuæ ex Apoſtolis.*
VII. *Beza ſuiſmet verbis Ioanni Drueto reditum ad Catholicos aperit.*

I. QVemadmodum in ſcriptis veterum nõ poſſumus ſine admiratione legere pulcherrimũ illum Eccleſiaſticæ Hierarchiæ ordinem, vbi apta quadam omnium regiminum poteſtatumque connexione inferiores gradus reſpondent ſuperioribus, ad ſummum vſque, ſupra quem nulla eſt in hiſce ſublunaribus alia poteſtas: Ita ex adverſo fieri non poteſt, vt quis adſpiciat Eccleſiæ Reformatæ quæ dicitur, miſerabilem Anarchiam, (quæ, miſera, iactat æqualitatem ſuam, ſtateră ſæpe inæqualem & periculoſam, damnatamque ante annos mille ducentos in perſona Arrij) quin ſimul moueatur commiſeratione illius confuſionis.

a *Tertull. ad uxor. li. 2. & de coro. Cypr. l. 2. epi. 3. Greg. Nazian. orat. in Sanct. Bapt.*

nis, quam parens ipſius Caluinus inuexit, qui nixus Erhorci illius ſententia, affirmantis, primam æquitatem eſſe æqualitatem, non modo Arrianos reſuſcitauit, ſed etiam Viclefiſtas. Viclefus enim, vt Guilhelmus VVidefortius ſcribit, quum ſpe obinendi in Anglia Epiſcopatus Vigorníenſis excidiſſet, indignatus voluit introducere in Eccleſiam ordinum confuſionem, exemplo Arrij, quem Auguſtinus teſtatur ob ſimilem repulſam, quum non poſſet ad Epiſcpatum pervenire, presbyteros æquare Epiſcopis conatum fuiſſe. Sed ô miſeros! nonne videtis, nullam eſſe maiorem inæqualitatem, quam ſervare æqualitatem inter perſonas inæquales? Quamvis autem paſſim in Antichriſto meo ſatis ad vivum expreſſerim omnes partes, & omnia lineamenta novæ iſtius Eccleſiæ, & muſteæ eius antiquitatis, idemque argumentum lepide admodum tractaverit vir præclariſſimus Rebullius, in Salmoneis ſuis, & libro de ſchiſmate: neceſſe eſt tamen ut hic quoque, ubi Anatomia facienda eſt Hæreſeos, omnia eius membra recolligam, oſtendamque ordinem eius & politiam, formamque & Ceremonias eligendorum Miniſtrorum, Seniorum & Diaconorum, Conſiſtoriorum ac Synodorum Maieſtatem Congregationum ſanctitatem & devotionem, & reliquos Religionis illorum actus.

II. Calvinus, quum novam iſtam Eccleſiam formaret, voluit eam eſſe corpus cum centum capitibus, aut potius ſine ullo omnino capite. Nam nullum eſt caput, ubi plura ſunt. Adeo hunc hominem ceperat libertatis & inæqualitatis illius ſtulta perſuaſio, ut ſola appellatio Capitis viſibilis Eccleſiæ, qua appellatur Pontifex, inviſibilis illius Vicarius, ſtomachum ipſi moveret. Atque ut fucum faceret hominibus, negabat alio capite opus eſſe, præter ſolum Chriſtum in cœlo regnantem: huic Vicarium in terra adiungere, nihil eſſe aliud, quam poteſtate atque auctoritate ſua eum ſpoliare. Parum abeſt, quin imprudentiæ eum accuſet, ob datas D. Petro Claves, ob communicatam eidem poteſtatem aperiendi & claudendi cœlos, & ob iniunctum illi munus paſcendi regendique oves ipſius. Nam quale eſt illud monſtrum novum & defforme? An Eccleſia militans quæque non poteſt eſſe non viſibilis, ſine Capite viſibili eſſe poterit. Non magis certe quam navis ſine gubernatore.

III. Quod ſi, ut Aſtrologorum fert opinio, res terreſtres ad regulam circumvolutionemque cæleſtium metiendæ ſunt, ſique, ſecundum Cabaliſtarum rationem, inferioris Sanctuarij domus ad exemplum ſuperioris Sanctuarij conformata eſt, & ſecundum ſmaragdinam illam Hermetis tabulam ſuperiora reſpondēt inferioribus, ut quæ contiguo quodam vinculo à Deo coniuncta ſunt: Nonne noſtrum eſt ordinem & dignitatem rei exactæ in hiſce in terris obſervare, quum idem fiat à creaturis cœleſtibus, Angelis ſcilicet, quorū in novem choros diſtributa eſt Hierarchia? Et inter ſphæras quoque cœleſtes ea quæ infinita eſt movetur, & nihil movet infra ſeſe mediæ moventur à ſuperiore primo mobili, & ipſæ movent inferiores: at ſupremum Cœlum omnia movet, nec à quoquam alio movetur. Eodem modo, ſi ad inferiores ſphæras deſcendamus, inter Elementa ſupremum locum Ignis tenet, medium Aer & Aqua, & Terra extremum infimumque. Homo igitur,

Cui Deus ot ſublime dedit, cœlumq; tueri
Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus,

ad ſumendum exemplar regiminis actionum humanarum ex hoc divino prototypo, in Cœlo admirabilem quandam harmoniam in tanta motuum varietate, dum corpora illa æthetea, planetæ inprimis modo ſibi appropinquant, modo digrediuntur, modo hoc modo illo aſpectu invicem opponuntur agnoſcet; in terra vero æqualitatem introducendo, omnia confundet?

IV. O miſerabilem, & indignam novella eccleſia confuſionem! An tu in una aliqua pura & integra eccleſia unitatem conformem repetturum te putas, ubi nullum certum ſit caput, à quo illa ducatur ac gubernetur? Quomodo, quæſo, populus Chriſtianus & deſerta huius Mundi, & tantis tempeſtatibus infeſtum mare tranſire poſſet, niſi Moyſen aliquem haberet cuius ductum ſequeretur? Quomodo tanta domus ſine apice, ſine columnis ſuſtentabitur? Quomodo tantum corpus ſine capite ſubſiſtet? Non magis certè quam Reſpublica ſine Regè aut ullo alio magiſtratu. Varro & Columella aiunt rem ruſticā nequaquam feliciter proceſſurā, niſi aſſidua patris familias tāquā capitis, omnium opera diſponentis obſervantis & regētis, omneſque ſua auctoritate in officio continentis, interveniat cura & ſolicitudo: & tu Calvine, audebis dicere, tantam tamque late per totum orbem terrarum diffuſam Chriſtianorum familiam, in fraterna & perpetua concordia retineri poſſe, etiamſi

capite ac rectore deſtituatur, qui ad inſtar centri ſit, ad quod omnes totius peripheriæ lineæ ducuntur? Meminerit potius illius quod Cyprianus eo tempore quo ſchiſma Africanas eccleſias inuaſit, vnitatis perturbatoribus obiecit, Eſſe ſcilicet in Eccleſia Pontificem qui Ieſu Chriſti obtineat locum cui ſi omnes uti divino iubentur mandato obediant, nullas in eccleſia turbas, nullas factiones aut ſciſſura fore.

V. Nec vero caput tantum ac ſupremam poteſtatem Calvinus, ſed ipſa etiam Epiſcoporum & Presbyterorum nomina ab eccleſia exterminare voluit: quaſi de induſtria omnem ordinem ab Apoſtolis inſtitutum,(a) & ab eorum ſucceſſoribus continuo obſervatum, everſurus. Horum enim utrumque & nomen & munus in S. Scriptura reperitur, iiſque præcipui Chriſtianæ reipublicæ fundatores ac propugnatores tam in Græca quam Latina Eccleſia, fuêre cōdecorati. Sed capitale quoddam antiquitatis odium Calvinum impulit, ut veteribus his nominibus in mūſtea illa ſua & adhuc ſpumanti eccleſia locum eſſe noluerit. Qui prima Chriſtianæ rei incunabula deſcripſerūt, inter præcipuos Eccleſiæ antiſtites Epiſcopos ponunt, qui Latine Inſpectores dici poſſunt; ut quibus non auditorum modo, ſed ipſorum etiam Presbyterorum ac Clericorum cura commendata ſit. Sic S. Scriptura (b) Epiſcopo, a Spiritu S. poſitos eſſe dicit, ut regerent Eccleſiam Dei quam acquiſivit ſanguine ſuo. In Eccleſia etiam Presbyteri ſunt qui apud divinam clementiam, ut S. Hieronymus (c) loquitur, Legatorum munere funguntur, & humani generis cauſſam agunt. Quod quidem nomen multo maius quid ac dignius ſonat quam illa SENIORUM à Calviniſtis ei ſuccenturiata vox. Quamvis autem nomen hoc cum Epiſcoporum, uti & Apoſtolorum nomine promiſcue aliquando uſurpatum fuerit, munera nihilominus & dignitates ſemper diſtinctæ manſerunt, Epiſcopis ſuper Presbyteros, non minus quam Aarone ſuper Levitas dignitatis prærogativam obtinentibus. (d) Et ſicut Epiſcopi Apoſtolis, ſic Presbyteri ſeptuaginta illis diſcipulis ſucceſſerunt. *Quomodo fieri poteſt*, inquit Epiphanius, (f) *ut Epiſcopi & Presbyteri æquales ſint? quum Epiſcoporum ordo, Patrum Eccleſiæ ſit parens. Presbyterorum quidem ordo Patres nō generat, ſed filios Eccleſiæ, per aquam regenerationis.* Nemo niſi omnis antiquitatis imperitiſſimus negabit, ſecundum Apoſtolos ſemper ab Epiſcopis Eccleſiam fuiſſe gubernatam, eoſdemque duces gregis Chriſtiani, & ovilis Paſtores fuiſſe. Sanctus Dionyſius Areopagita inquit, Epiſcopis præcipuum gubernandæ Eccleſiæ munus divina lege fuiſſe commendatum. Iſti vero confuſæ æqualitatis & inæqualis cōfuſionis auctores, qui contrarium aſſiſtunt. Sancti Ignatij, (g) S. Cypriani, (h) S. Hieronymi, (i) S. Auguſtini, (k) S. Epiphanij, omniumque aliorum Eccleſiæ Doctorum auctoritate mendacij facile conuinci poſſunt. Sanctos merito dixi, qui tales omnibus ſæculis ſunt habiti: quum novorum iſtorum pſeudoapoſtolorum, qui ſine ulla legitima vocatione, annunciando non Evangelio, ſed mendacijs ſuis ſe ingerunt, nemo hactenus admirabili Dei providentia, titulo iſto fuerit decoratus. Quin & pleræque omnes Chriſtiani orbis eccleſiæ Epiſcoporū ſuorū ſeriē ex Archivis oſtendere poſſunt: quæ non minima eſt veræ Eccleſiæ nota.

VI. Quod ſi Burdigalenſium Archiepiſcoporum catalogum & ſucceſſionem ſcire deſideras, eam tibi illa repetit à Franciſco Decoubleau de Sourdis, Illuſtriſſimo Cardinali, & religioſo Prælato cuius prædeceſſor fuit Antonius Sanſacus, ævi ſui decus: inde porro retro ad Ioannem Bellaium, Franciſcum Maumium, Carolum Gramontium, Ioannem Foxium, Andream Eſpinæum Arturum Montalban, Blaſium Greslæum Petrum Berlandum, Dauide Monfertandum, Franciſcum Vrbanum, Eliam Henricum, Bernardum Amanium, Petrum Arnoldum, Bertrandum de Gout, qui poſtea ad Pontificiam euectus fuit dignitatem, Clemens V. dictus Henricum, Robertum, Simonem, Petrum, Gerardum, Gulielmum, Eliam Bertrandum, Arduinum, Godefridum, Bertrandum, Goffredum, Arnoldum, Amatum, Andronium, Gombaldum, Goffredum, Frotarium, Gondegiſilem, Bertrandum, Leontium, Cyprianum, Leontium, Gallicerium, Amauum Delphinum, Orientalem, ac tandem ad S. Gilbertum, qui primus poſt S. Martialem fuit Epiſcopus, ſeptuageſimo circiter anno poſt mortem Chriſti Servatoris. Eodem modo Pariſienſes ad S. Dionyſium. Lugdunenſes ad S. Photinum, Toloſani ad S. Saturnium, Lemouices ad S. Martialem, Biturices ad S. Vrſinum, Viennenſes ad S. Creſcentem, Narbonenſes ad S. quendā Paullū, Aruerni ad S. Auſtremonē, Petro-

corij

a ad Heb 13.17 *Act.* 20 28 b *Act* 20. c *Homil. de Adam & Eua* d *Hier. Epiſt.* 85. *Matt.* 10 *Mar.* 3. *Act.* 6 13.15 *Act.* 20 f *Epiph. lib.* 3. *cont. hære.* g ad *Fil.* h *li* 4. *epi.* 9. & *li.* 3 *ep* 9. i *ep* 19 k *in Pſalm.* 44. *S. Ambroſ. de dign. ſacerd ca.* 5.

ſorij ad S. Frontonem, Sanctones ad S. Eutropium, Turones ad S. Iulianum, Cenomanenſes ad S. Iulianum, Bellouacenſes ad S. Lucianum, Senones ad SS. Potentianum & Sauinianum, Auguſtodunenſes ad S. Andochium, Ambianenſes ad S. Firminum (qui & Ambianenſis poſtea fuit Epiſcopus) per continuam ſucceſsionem te deducet. [l] Sic Tertullianus hæreticos ſui temporis alloquitur. *Edant, inquit, origines eccleſiarum ſuarum: euoluant ordinem epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſſiones ab initio decurrentem vt primus ille epiſcopus aliquem ex Apoſtolis vel Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerit, habuerit auctorem & anteceſſorem.* Quę vnica probatio ad tuendam veterem noſtram poſſeſsionem ſufficiens eſt; vt & defectus illæ continuæ ſucceſsionis, quę nouella Eccleſia apud ſe reperiri negare non poteſt, ſatis demonſtrat, nouam illā eſſe doctrinam, ac proinde falſam. Beza anteceſſorem Caluinum, hic ſocium nobis Farellum monſtrabit. En tibi totam ſeriem. Sed ô miſeram ſucceſsionem, quæ ad tertium gradum non pertingit! At quemadmodū Deus ipſis diabolis quandoque ad ea quæ vult miniſtris vtitur, ſic etiam non raro ab ipſorum hæreticorum ore exprimit veritatem. Cuius rei notabilem en tibi hiſtoriam, qua & caput hoc concludam.

VII. Homo quidam honeſta familia apud Mediomatrices ortus, hæreſeos abreptus torrente, ad Miniſterium fuerat adſcriptus, & in Germaniam miſſus: quod ille officium aliquamdiu exercuit, ac quidem in Heluetia eo tempore quo Henricus IV. Galliarum rex, reperito Salaſsiorum Marchionatu & non reddito, bellum Sabaudio intulit. Hominis huius operam quum Sillerius, vir tam litteris quam multarum rerum experientia ac prudentia inſtructiſsimus, commodam ſibi atque vtilem fore exiſtimaret, Geneuam eum miſit: quo ille profectus, Bezam, apud quem diuerterat, pro more ſuo ad populum phaleras iacientem, diligenter audiebat. Quodam die quum Beza textum ex cap. Act. Apoſtolorum de S. Stephano explicaret, & Catholicæ Eccleſiæ latifundia cum paruis ſui gregis, vt eum in Præfatione Pſalmodiæ Beza-Maroticæ appellat, anguſta corte compararet, tandem ad Apoſtolorum ſucceſsionem delapſus, inquit: *Quod ſi aduerſarii rogent, vbi ſit apud nos illa ſucceſſio & S. Petri ſedes? Mittamus omnino hanc quæſtionem, quum negare non poſſimus, perſonalem hanc ſucceſſionē velut, de manu in manum traditam penes Papiſtas eſſe.* Paulo poſt ad Bezam reuertitur Miniſter ille, vt & alij penſionarij. *Ecquid noui haberet* rogatus, *Mirabile quid,* inquit ille. Tum Beza. *Quidnam? aut à quo?* Tum ille. *Certè à te ipſo domine. Dixiſti enim Apoſtolicam ſucceſſionem penes Papiſtas eſſe, inde à S. Petro ad hæc vſque tempora continuato ordine. Quod ſi ita eſt ergo nos ſumus ſchiſmatici.* Ibi Beza. *Habent illi,* inquit, *ſucceſſionem perſonalem, nos vero doctrina. Quomodo vero,* aiebat Miniſter, *perſonalis ſucceſſio à doctrina ſeparari poſſit? vbi ergo illa capita ſunt in quibus hæc doctrina reſidet? quinam illi erunt Paſtores ad ouile legitime vocati?* Tandem abrupto ſermone, ne circumſtantes offenderentur, bonus ille vir probe omnibus ſaturatis ad Sillerium reuerſus, animi ſui ſcrupulum ei expoſuit, Lutetiamque primum ad Pontificis Legatum Cardinalem Florentinum, ac demum Anno M. DC Romam profectus, à S. D. N. Clemente VIII. Pontifice, cum ſeptuaginta ſex alijs, ad Catholicæ Eccleſiæ communionem receptus fuit, tandem vero in Vaſconiam venit, quod patrium ſolum ei interdictum eſſet: qui mihi ipſe conuerſionis ſuæ, cuius prima fundamenta ipſe Beza iecerat, hiſtoriam narrauit.

DE MINISTRIS, EORUM NOminis origine, receptione, & officio.

CAPVT VI.

ARGUMENTUM.

I. *Caluinus miſſo Epiſcopi nomine, Miniſtri nomen retinuit.*

II. *Nominis eius origo.*

III. *Verba Bezæ ad Lanſaci toparcham.*

IV. *Caluiniſtica Eccleſia nullos agnoſcit Doctores.*

V. *De Miniſtris: quorum officium in veteri Eccleſia fuit famulari, in noua, regere ac gubernare.*

VI. *Quomodo Miniſtri recipiantur, neſas eſt eis Latinum textum allegare, eorumque ars præcipua, Inſtitutio, Salarium.*

VII. *Quo loco monachi excucullati apud Caluiniſtas habeantur.*

VIII. *De manuum impoſitione.*

I. EQuidem quando mecum conſidero, quod nouæ illæ Eccleſiæ architectus, repudiato

l *Vide Galliam Chriſtianam.*

Epiſcopi nomine, tantis ſordibus illo quidem indigno, vili & abiecto Miniſtri titulo inſigniri voluerit, non poſſum quin cum Genebrardo exclamem id certo Spiritus S. cõſilio ſactum eſſe quum nomen illud in religionis materia infame ſit, vel certe contemtibile & abiectum. In ſacrificiis enim Miniſtri dicebantur, qui victimam immolandam ad aram ducebant, mactabant ac diſſecabant. Hinc Virgilius,

——cecidit q; inter moribunda Miniſtros,

de boue loquens, quæ antequam mactaretur, peſte exſtincta conciderat. Quamuis etiam nomen hoc generale ſit. Dicimus enim etiam Miniſtros qui circa Reges ac Principes ſunt, ad accipienda mandata. Miniſtri vero Eccleſiæ apud Catholicos dicuntur, qui vel ſacris ædibus, vel diuinis officiis inſeruiunt, vt æditui. & alij. In Sacra Scriptura Iudas à Pontificibus & ſacerdotibus Miniſtros accepiſſe dicitur (*a*) quorum opera in comprehendendo D. N. Ieſu Chriſto vteretur. Quid multis? Nouum ſane eſt, & Eccleſiæ Maieſtate indignum, nomen hoc ijs attribui qui Verbum Dei annunciant, & ſacroſancta Sacramenta adminiſtrant. Neque enim apud Ethnicos ſolum, vt iam dixi, verũ etiã in SS. literis (*b*) nomen hoc in deteriorẽ fere partẽ accipitur, vt apud SS. Euangeliſtas & alios videre eſt.

II. Quemadmodum verò alias ſæpe in hominum vita multa fortuito accidere videntur ita hoc quoque Miniſtrorum nomen caſu potius quam certo conſilio à Caluino noui ſui Euangelij præconibus tributum fuit, ſupra diximus, Caluinum quum apud Pictonas eſſet, tres præcipue ſelegiſſe quos tamquam Apoſtolos ad nouum Euangelium diſſeminandum huc illuc mitteret, nempe Verronium, Bonum hominem, & Ramaſſarium ſive Conſarcinatorem. Ex his Bonus homo Miniſter vulgo dicebatur, eo quod in Miniſtraria (nomen eſt certi loci vel Collegij in Academia) Juriſprudentiæ tyronibus Inſtitutiones Iuris prælegiſſet atque explicaſſet. Id nomen non ſolum ei deinceps quoque per Galliam diſcurſanti, & Calvini Evangelium prædicanti manſit, ſed alijs etiam ſimilis farinæ hominibus, idem munus obeuntibus tributum fuit: ut vulgo dicerentur, Meſſieurs les Miniſtres, id eſt, Domini Miniſtri: quæ nomina ut nunquam inter ſe congruunt, ita vox illa Miniſter nec Græcis nec Latinis umquam in ea ſignificatione uſurpata fuit. Hinc ijdem poſtea Paſtores dici voluerunt (quod tamen Calvinus numquam fecit) Proteſtantium ſive Lutheranorum exemplo, qui itidem repudiato Epiſcoporum nomine, Superintendentium nomen ſibi ſumpſerunt. Quamuis autem palliati hi Miniſtri vili nomine gaudeant, nihilominus tamen Epiſcopale munus & honorem ſibi arrogant, vt Balæi, Vadiani, Hoſmeiſteri, & aliorum paret exemplo. Illud vero ridiculum ac minime ferendum eſt, quod à ferula plerumque & imis inter Grammaticos ſubſellijs eiuſmodi homines ad tantum munus euehuntur, vel ipſi potius enituntur.

III. Lanſaci dominus piæ memoriæ, Eques honorariſsimus, narrauit aliquando mihi, ſe quum ex Legatione quadam reuerteretur, per Geneuam curioſitate quadam iter habuiſſe. Ibi Bezam Caluini ſucceſſorem ad ſe veniſſe, hac præfatione vſum, *Adeſſe pauperem Geneuenſem Epiſcopum, ſalutandi ipſius, & obſequia ſua deferendi cauſa:* Tum Lanſacus, *Equidem promtiori,* inquit, *animo hoc tuum officium accepturus & in complexum vltro ruiturus ſim, ſi ſimilis eſſes eius qui ſedem hanc antehac obtinuit, nimirum ab eo qui vniuerſæ Eccleſiæ præſidet miſſus: niſi prædeceſſores illi tui hac tibi ſede vltro ceſſerint: quod mihi non ſit veriſimile.* Tum Beza, *Illi*, inquit, *à Papa, ego à Deo ordinatus ſum.* Poſt multa vtrimque ſuper hac re commutata verba, Lanſacus rogauit, cur ſeruile illud Miniſtrorum nomen ſibi ſumſiſſent. Ad quod Beza nihil aliud reſpondit, quam, non ſe primum Reformationis fuiſſe auctorem, ſed deſcriptam ab alijs formam ſequutum eſſe. Non eſſe ambitioſos illos titulos affectandos, modo res ipſa adſit. Honeſtum eſſe Miniſtrorum nomen, & muneri quo funguntur conveniens. Idem tamen in Commentarijs ſuis ſuper Matthæum, (*c*) fatetur Miniſtri nomen eſſe ambiguum. Et vbi Diaconorum Eccleſiæ fit mentio, ait, Maluiſſe ſe Diaconos Græca voce, quum Miniſtros appellare. Idem tamen ambiguum nomen (ô cæcitatem!) etiam Paſtoribus ſuis tribuere non dubitarunt, Epiſcoporum interim titulum tanta ambitione affectantibus. Beza certè ipſe ita appellari gaudebat, (*d*) vt manifeſtum eſt ex illa epiſtola quam Petrus Patrocælius in Poſsiaceno Colloquio ad Bezam ſcripſit, in qua Archiepiſcopi titulum ei tribuere non veretur. Vidiſti hactenus, lector, aliqua ex parte Ariſtocraticam Caluinianæ eccleſiæ formam Quia vero eam priſcæ illi Apoſtolicæ conformem eſſe iactant, age porro an

vlla

a Ioan. 18 b *Matt. 5. & 25. Luc. 12. Mar. 14.* c *ep. 53.* d *Eſpencæus Apol l. 3. c. 21.*

vlla eius in omni Antiquitate veſtigia appareant videamus.

IV. Officia Eccleſiaſtica apud Caluinianos tripartita fere ſunt, Miniſtrorum, Seniorum, & Diaconorum. (e) Quibus apud Geneuenſes quartus ordo fuit additus, nempe Doctorum: qui tamen vnà cum doctrina iam pæne euanuit; niſi forte inuiſibiles illos facere velis Ordinario certe loco olim ipſis deſignato, iam mori ſunt. Atqui ô Caluiniſtæ, ſi veſtræ eccleſiæ exemplum à primitiua illa ſumere voluiſtis, Doctorũ ſane nomen & munus tollere non debuiſtis, qui omni tempore in Eccleſia fuerunt, vt Innocentius Papa teſtatur. Quin etiam ipſe D. Paulus Apoſtolus inter diuerſas functiones à Deo in Eccleſia inſtitutas Paſtores & Doctores nominat. Non ego tamen Doctorum munus non omnibus in locis, ſed in quibuſdã tantum Eccleſijs notum atque vſitatum fuiſſe, illis nimirum, vbi antea vel Iudæi ſynagogas, vel pagani ſcholas ſuas & litterarum gymnaſia habuerant. Eccleſiaſtica Hiſtoria Alexandrinæ Scholæ mentionem facit, poſt S. Marci Euangeliſtæ tempora inſtitutæ; vt & Doctorum in ea, Clementis, Origenis, & aliorum: nec non Cæſareanæ, cuius S. Baſilius & Gregorius Nazianzenus alumni fuerunt: itemque Antiochenæ & Epheſinæ. Curopalates Græcus Auctor, vbi de Conſtantinopolinæ Eccleſiæ Officiarijs ſcribit, SS litterarũ Doctores eis adeſſe. Eſt vero hæc inter Paſtores & Doctores differẽtia. Illi Eccleſiis, hi Scholis præſunt. Illi Theologiam practicam, hi theoricam & Scholaſticam profitentur. Paſtorum munus eſt Theologiam in politia Eccleſiarum ſuarum in opus deducere; Doctorum, explicare & docere. Illi Sacramenta adminiſtrant & animarum curam gerunt; hi Theologiæ arcana rimantur. En vobis antiquæ ac primitiuæ illius Eccleſiæ politiam atque ordinem, veſtræ omnino diſsimilem: quæ nihil ex illis priſcæ Eccleſiæ exercitijs retinere voluit, eo, vt Lunnaius loquitur, quod Miniſtri veſtri diabolo nequaquam aduerſantur.

V. Sed porro videamus, quam miſere Caluiniani omnia confundant. Miniſtri concionibus ad populum habendis vacant, adminiſtrant Sacramẽta, & ſummam in Eccleſia habent auctoritatem ac poteſtatem. Sed vt nulla vnquam inter hæreticos ac ſchiſmaticos in doctrina fuit concordia; ſic ijdem quantum ad Miniſtrorum nomẽ ac munus, immane quantum inter ſe diſsideant. Germani enim eos qui Miniſterij funguntur munere, Pfarrherrn appellant, id eſt, Paſtores: alios, Superintendentes, qui vmbram quandam Epiſcopalis dignitatis retinent: qui tamen apud Gallos & Heluetios nullo alio, quam Miniſtrorum, nomine cenſentur. Iidem à Valdenſibus olim, quorum nonnullæ adhuc exſtant reliquiæ, *Barbi* appellati ſunt. (f) Angli vero etiamnum ſuos Archiepiſcopos, Epiſcopos & Paſtores habent. Sed nobis de noſtris tantum in Gallia Caluiniſtis ſermo erit: qui Miniſtri Euangelij dici volunt. At ô boni, in primitiua Eccleſia Miniſtri fuerunt, qui vilia tantũ (etſi in Eccleſia nihil vile cenſeri debet) vel ſimplicia miniſteria obibant: apud vos vero illi veſtri Miniſtri aliorum ſunt Domini, & ſub ſeruitutis nomine imperant alijs, miſſoque titulo, pedum nihilominus retinent, & imperium in alios exercent. Sed qui Miniſtros nobis melius deſcribat quã Cayerus, inuenio neminem, vt qui tamdiu apud Caluiniſtas Miniſtri munus obierit, magnoq; in pretio ob eximias animi dotes fuerit. *Tria*, inquit, *Miniſtrorum genera vniuerſim reperio. Primum eſt eorum, qui omnibus animi viribus in litterarum ſtudia incumbunt; eoque nihil fere aliud curant aut expetunt quam librorũ copiam. Secundum genus eſt eorum qui in litterarum ſtudijs non tam anxie, verſantur: ſed magis rei faciundæ ac familiæ aliquanto lautius alendæ inuigilant: Tertio ſunt illi acerrimi diſciplinæ exactores, qui cœlum terræ miſcent, neque vnquam quieſcunt, quibus etiam Gallia noſtra omnes calamitates ac miſerias quas hactenus paſſa eſt, & adhuc patitur, & porro patietur; niſi fibula illis ponatur, ne ſe omnibus rebus immiſceant, acceptas debet. Hi magnarum domuum ſunt exploratores, impudenter ſe ingerentes, ſecreta omnia rimantes ac detegentes, ac diſſidia inter familias accendentes atque alentes: homines magna ex parte aut omnino indocti, aut ſemidocti. Hæc Cayerus.*

VI. Vbi quis inter Caluinianos Miniſterij ambit munus (cuius ſpe plerumque iuuenes diſertulos aut alia aliqua dote inſignes ineſcant) ſiue vltro, ſiue ab alijs perſuaſus, in Conſiſtorio, præſentibus Miniſtris & Senioribus (qui vt plurimum ex opificum ſunt numero, litterarum experterſ) Proponere aliquoties iubetur; tandem vero ad Colloquium admittitur. Sed inquis, quidnam rei eſt illud *Proponere*? Dicam. Datur ei caput aut verſiculus aliquis ex Biblijs, ac plerumque argumenti facilis ac vulgaris. Ibi ille ſuper ea re ſermonem vulgari ſermone habet, ac tantum quantum poteſt, expli-

e *Ord. Genen pag. 4. & 8.* f *Vid. Sot. cent prole. Brentij; Cochl. in ſept. Luth. cap. 45.*

explicat, ceteris ſilentio defixis, nec quidquam contradicentibus. Illud vero ſtudioſe cauendum omnibus eſt, ne pro concione textum Latinum allegent: quum econtra apud Catholicos concionatorem memoriam ſuam S. Scripturæ auctoritatibus Latina lingua prius citandis, deinde demum vernacula explicandis fatigare oporteat. At in nouella Eccleſia ſatis eſt neſcio quid diſſertare, tum S. Scripturæ dicta infideliter reddita ac tranſlata, cumulatim citare, non editis ſæpe vel librorum vel Auctorum nominibus. Satis eſt illis ſi dicant: Sic Patrum vnus ſcripſit, ſic ſenſit. Vix vllus inter eos eſt Latinæ linguæ, quam neceſſariam non eſſe autumant, vſus. Certe P. Viretus in Dialogis ſuis vix natam hanc Eccleſiam ignorantiæ arguit. Sed bene habet, quod in tantis eius anguſtijs interprete parum opus habent. At Catholica Eccleſia quum nullis alijs quam Orientis & Occidentis, quam late Mundus patet, limitibus concludatur, ad conſeruandam vnitatem Latina lingua, vtpote omnibus fere Mundi nationibus nota, tamquam communi vinculo vtitur. Sed ad noſtros Miniſterij candidatos redeamus: quorum qui ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium quam maxime traducere ac blaſphemare nouit, ad id munus aptiſſimus iudicatur. Sed & contra Papam ac totum ordinem Eccleſiaſticum linguam acuere, & in omni ſermone Romanum Antichriſtum intonare debet. Hoc qui facere, tum cum externo aliquo lepore Chriſti ac Domini nomen vſurpare nôrit, ſatis ſuperque ad id munus obeundum inſtructus exiſtimatur. Memini me ex hoc genere quendam in Burdigalenſi ſuburbio ad Carthuſianos concionantem audiuiſſe, qui ſermonem ſuum ita erat exorſus: Magnus ille ſcrarius (Papam intelligebat) in diaboli culina nutritus ac ſaginatus. &c. Hic fratres omnes applaudere, ſuſpirare, hominiſque mirabilem eloquentiam ad cœlum laudibus efferre, ab ore eius denique velut alterius Periclis tonantis ac fulgurantis pendere. Vbi hoc modo candidatus ille, ſine accuratiori examine, ingenij ac doctrinæ ſuæ dedit ſpecimen; is qui tum cœtui præeſt, collectis ſuffragijs, eum introducit, & vel errorem demonſtrat, vel ſi placuit, laudat. Inde dextram ſocietatis ei porrigit, vt & reliqui, non minus miſero quam ridiculo errore, vt qui ex ſigno amicitiæ & ciuilitatis, de quo S. Paullus loquitur(g), religionis ſignum faciant. Et hæc quidem egregia illa eſt manuum impoſitio, inter Caluiniſtas vſitata. Antequam vero ad Miniſterium recipiatur, neceſſe eſt vt Eccleſiæ alicuius petitio interueniat; ad quam ille mox proficiſcitur: quod ſi populo placuerit, tres aut quatuor Miniſtri conueniunt, eumque vt fratrem & ſocium accipiunt, & ad Miniſterium admittunt, non tamen prius quam Formulæ fidei ſubſcripſerit. Hæc enim verum eſt fundamentum Caluiniſticæ doctrinæ, hæc S. Scriptura eſt Caluiniſtarum. His peractis, ille ad Eccleſiam à qua expetitus fuerat, vel quam Miniſtro deſtitutam nouerint, ſe confert. Nonnunquam etiam à Miniſtrorum aliquo ad deſtinatum locum perducitur: qui concione habita, populo noui illius Miniſtri electionem ſignificat: qui vt plurimum ad menſes aliquot quibus de eo periculum faciat, eum accipit, vt apud nos pueri & equiſones à dominis recipi ſolent. Quod ſi populus acquieſcat, huius vel illius Eccleſiæ Miniſter eſſe, ſecus (ò miſeram conditionem!) faceſſere iubetur. Qui tamen in prouinciali Synodo recepti ſunt, à populo excludi non poſſunt, vt illi qui in Colloquio, vt vocant, fuerunt admiſſi. Sed hi plerumque ad alios qui minus teretes ac delicatas aures habent mittuntur.

Ad mercedem Miniſtrorum quod attinet, ea viritim colligitur, ac tenuis fere eſt, pro cuiuſque regionis vel Eccleſiæ qualitate. Anno MDLIX. quo ingens eiuſmodi hominum examen Geneua in Galliam irrupit, Copus quidam, qui Canonicus Cletiacenſis fuerat, eius pater qui Rupellæ habitauit, flagris cæſus, quod commentaria in Rabeleſij libros ſcripſiſſet, publice dicere auſus eſt, Miniſtrorum eſſe, gratis ſeruire ac populo Verbum Dei annunciare. (id quod Anabaptiſtæ faciunt) At Caluini, vt Cayerus ſcribit, longe alia mens ac ſententia erat, eoque hominem in carcerem compingi curauit, donec ſententiam retractaret. Ac quamuis Geneuenſe Conſiſtorium omnibus modis, etiam vi quodammodo hominem adigere conarentur vt ſalarium ſeu mercedem acciperet, ille tamen præfracte facere id detrectauit. Idem Cayerus hoſpitibus & tonſoribus Geneuæ notum eſſe dicit. Facile ſcilicet intelligebat Caluinus ſi Miniſtris non alia merces quam Ieſuitis & Capucinis daretur, breui de toto ſuo Miniſterio actum fore.

Quod ſi is qui Miniſterium ambit, Monachus olim fuerit, plures aliquanto & accuratiores ceremoniæ adhibentur. Aiunt enim exſpectandum eſſe

g *Ad Galat.* 2.

eſſe dum Monachiſmū ille ſuum bene concoquat & digerat, Subjecta illis ſemper eſt Religioſorum converſio. Et quemadmodum in Catholica Eccleſia ſacerdotali charactere inſigniti homines non niſi multis cum ceremonijs, habitu & ordinis ad- emtis characteribus, degradantur, & Judici ſæculari traduntur: ſic monachi ac Religioſi a Miniſtris operoſe admodum excucullantur, & difficulter ad Miniſterij ſocietatem cooptantur. Fit hoc aliquando publice pro concione, aliquando in Conſiſtorio privatim: ubi habitus religioſus ei detrahitur, non ſine execratione eius à quo primum eo indutus fuerat: pedibuſque conculcatur, aut laceratur. Frugaliores tamen nonnulli ſunt, qui (ut eſt in Apoſtatarum flagello) veſtem illam gratiori aliquo colore tinctam aſſervant, ut ex ea vel uxori cycladem, vel infantibus tuniculas faciant. Ad miniſterium recepto, vel etiam ante, ſtatim uxor quæritur, ut hoc velut trabali clavo affixus, omnem ad Catholicam Eccleſiam redeundi amittat voluntatem. Sic quidam ad nos reverſus, roganti mihi num uxorem haberet, *Non,* inquit, *in quo ſummam Dei benignitatem in me agnoſco. Si enim uxorem habuiſſem, actum de me fuiſſet.* Nec vero mirum hoc videri debet, quum libidinis flamma in nullis vehementius fere ardeat quam in ijs qui è clauſtrorum ſeptis exſilierunt, Sicut non ſpiritus, ſed caro illius ſeparationis ſeu apoſtaſiæ cauſſa ſit. Idque inde etiam manifeſtum eſt quod vix ſepulta una uxore, ſtatim aliam ambiunt. & ſic à tumulo unius in nuptialem alterius thorum uno velut ſaltu ſe immittunt. Quod ſi quis cuculli ſui & votæ olim pudicitiæ memor non ita facilem ſe ad nuptias præbeat omnium oculis ſubjicitur ac vexatur quotidie, producta memorabili hac ſententia, quam aiunt è divino Lutheri ore fuiſſe prolatam: Eum ſcilicet qui uxorem nō habeat, pie vivere non poſſe. Quaſi vero non multa Chriſtianorum fuiſſent millia, qui caſtitatem ſuam inviolabilem conſervarunt quales etiam in Judaiſmo, minus ſane quam Chriſtianiſmus perfecto, Heliæ, Heliſei, Eſaiæ, & alij fuerunt, qui continentiſſime ſemper caſtiſſimeque vixerunt. Quæritur ergo, inquam Miniſterij candidato uxor, atque etiam invito pæne obtruditur, ut tanto tenacius ſchiſmati adhæreſcat. Quin etiam uxorem non habere, peccatū putatur. Et ut Solon olim Miletum ut Thaletem videret profectus, illud vehementer admiratus eſt quod numquam uxorē duxiſſet: ſic Beza idē Jacobo Sturmio, homini Lutheri partib⁹ unice addicto probro quaſi dat. Poſtquam enim multa in eo honorifice commendaſſet, tandem addit, Nihil ei exprobrari potuiſſe, quam quod a nuptijs ſemper abhorruerit. O ingens probrum, etiam hominum innuptum turbæ virginitatem illæſam ſervare! Atque hoc illud eſt, in quo omnes fere ſchiſmatici ac hæretici conveniunt. Quis enim umquam vidit librum è Lutheranorum, Calviniſtarum, Zuinglianorum aut Anabaptiſtarum officina progreſſum, in quo continentia, caſtitas, viduitas, aut Virginitas laudetur ac ſuadeatur, quales multi à Tertulliano, S. Auguſtino, S. Chryſoſtomo & alijs ſcripti ſunt, & etiamnum manibus noſtris teruntur? Eſt ergo coniugium inſtar tenaciſſimi glutinis, quo miſeri illi clauſtrorum deſertores retinentur ne ubi iam ætatis ille calor deferbuit, etiam agnitum errorem emendare, & ad Eccleſiæ gremium recipere ſe poſſint. Memini nuper me aliquem ex hoc hominē genere ſic loquentē audiviſſe: *Quid ego miſera hac* (uxorem in horto braſſicas decapitantem) *quid miſellis iſtis* (tres infantes digito demonſtrans) *faciam? Quid his fiet ſi ad Catholicam Eccleſiam ego rediero? Deum rogo ut mihi ſit propitius Equidem non ignoro extra Eccleſiam me eſſe. Sed nullum iam reſtat remedium. Neceſſe omnino eſt, ut capra quo alligata eſt loco paſcatur.* Hæc quidem ille ita loquutus eſt. Quam multi ſunt qui nihil magis quam Catholicam Eccleſiam redire deſiderant, ſi modo ad pœnitentiam recipi poſſent? Anno MDC. qui Iubilæus fuit, Miniſter quidam Romam profectus, ſuo & quinque aliorum nomine veniam à Pontifice petijt, utque repudiatis uxoribus, in ſæculo ſibi vivere liceret. Sed Pontifex id nequaquam permittere voluit. Calviniſtis quidem excucullati iſti monachi adeo ſuſpecti ſunt, ut nemo qui Religioſus aliquando fuerit, Nationali Synodo præſidere poſſit. Vidiſti hactenus quā nullis aut paucis cum ceremonijs Miniſtri illi conſtituantur. Sed quid? quod ſæpe ſine ulla miſſione, vocatione, propoſitione, receptione, nonnulli propria auctoritate ſuggeſtum conſcendunt, ac docendi ac concionandi munus uſurpant? Certe id quidem antehac non ſemel factum. Qui loci dominus eſt, ſi aptus ad id munus fuerit vel etiam aptum ſe eſſe exiſtimarit, ſtatim Doctoris officium ſibi ſumit, ac ſubditos in fide inſtruit: ut multi in Gallia fecerunt.

VIII. Quid iam, quæſo, veteris illius & primitivæ Eccleſiæ ordinandi & conſecrandi Epiſcopos ac ſacerdotes conſuetudo ac ceremoniæ cum his

ineptijs

ineptijs commune habuerunt? Videamus ſaltim quid de Epiſcoporum conſecratione priſcus ille Gallorum Apoſtolus S. Dionyſius tradat (*b*). *Epiſcopum conſecrandum ait in genua ante altare proſterni, SS. libros capiti eius primum, ac deinde à conſecrante precibus rite peractis, manum imponi, Sacerdotibus conſecrandis itidem manus quoque ab Epiſcopo imponi: Diacones vero vno tantum genu terra innixos conſecrationem accipere: tum ſingulis crucis characterem inprimi, & ad omnes iſtas ceremonias Chriſma adhiberi.* Et hic quidem tam Epiſcopos quam ſacerdotes conſecrandi verus mos eſt, qui etiamnum in Catholica Eccleſia diligenter obſeruatur. Hic ille Epiſcopus eſt, qui gregem ſuum tanquam Imperator exercitum præcedens, a S. Hieronymo (*a*) repræſentatur. Vbi vero in Caluini eſt Eccleſia manuum illa impoſitio ab Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus vſurpata? Cuius formam Optatus deſcribit, vnà cum benedictione Epiſcopali, *Adiutorium noſtrum in nomine Domini.* Mirum vero, ceremoniam hanc a Caluiniſtis ſic plane exploſam eſſe, (*d*) quum Melanchthon in Locis ſuis Communibus Ordinem in Sacramentis adnumeret. Victorem Cayetum audiamus. *Nulla alia,* inquit, *manuum impoſitio apud ipſos vſitata eſt, quamuis ſcriptis ſuis aliter profiteantur. Equidem illud vere affirmare poſſum, meo ſolius Conſilio factum eſſe, vt ceremonia hac aliquo modo obſeruata ſit, dum ipſis demonſtraui, ſine hac pleriſque viſum iri, nullum eſſe inter ipſos verum Miniſtrum: qua tamen in Geneuenſis Eccleſia Ordinatione à Caluino* (c) *plane eſt abolita;* eo quod, vt homines iſti dicunt, ſuperiorum temporum ceremoniæ in ſuperſtitiones tranſierunt. Idem tamen Caluinus alibi concedit, *Manuum impoſitionem in veris & legitimis Ordinationibus eſſe Sacramentum.* Eam certe Donatiſtæ olim quamuis ſchiſmatici, diligenter retinuerunt, vt apud S. Auguſtinum videre eſt (*d*): vt & Lutherani hodie, qui etiamnum ea vtuntur, adeoque eam à Catholicis Epiſcopis expetere voluerunt, ſuorum ſcilicet vitium ac defectum agnoſcentes, vt manifeſtum ſit Acta & Colloquia inter ipſos habita legenti.

DE MINISTRORVM, SENIORUM, & Diaconorum officijs, de Synodis & Colloquijs, eorumque omnium multiplici abuſu.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

I. *Abuſus circa Miniſtrorum miſſionem ſeu diſtributionem*
II. *Miniſteria facile permutanda.*
III. *Miniſter quandoque à plebe eligitur atque accipitur.*
IV. *De Senioribus, & Superintendentibus.*
V. *De Diaconis & Corycæis.*
VI. *De Colloquijs, & ſynodis, & ratione quam in hiſtoria Eccleſiarum ſuarum conficienda obſeruant.*

I. QVamuis Paſtor & Grex ita inter ſe Relata ſint, vt alterum ſine altero eſſe non poſſit; apud nouos tamen iſtos Euangelicos Paſtores ſine grege reperiuntur; ijdemque ex vno loco profligati, totas prouincias peruagantur, perfugium ſibi & quæ ad vitam neceſſaria ſunt magis quam animarum ſalutem quærentes. Quum è Germania rum Geneua præcipue Miniſtros in Galliam noſtram ſturnatim aduolitantes vidimus, quamuis ad certam non eſſent deſtinati Eccleſiam, nihilominus tamen ijdem, ſi modo ſimplicem à quocumque atteſtationem, vel etiam nullam omnino attuliſſent, ab ea quæ prima vacabat Eccleſia recipiebantur, ſic vt nonnunquam duo vel tres, pudendo ſane abuſu, vni præſiderent. Atqui in Catholica Eccleſia id nequaquam permittitur, in qua ſemper vnius gregis vnus paſtor fuit. Quam vero confuſionem æqualis illa Miniſtrorum pluralitas, & pluralis æqualitas pariat, inde patet, quod ijdem munus illud ſuum inter ſe diſpertiri coacti ſunt, dum hic illa, alter altera ſeptimana præſidet, conciones ad populum habet, & alia ad Conſiſtorium perti-

h *Dion. cap 9. Cæl Hier. Concil. Nice. can. 4. diſt. 94.* a *Ad Euagr. ep. 85.* b *Lauat. de rit. Eccleſ. Tigur.* c *Fol 7.* d *Cont. Creſc. lib. 3. cap. 21 Vid. lib. de communiſt. Euang.*

pertinentia, velut ſacrorum rex adminiſtrat. Perſonatam hanc dignitatem ac functionem alius deinde, ac rurſus alius, munere velut in orbem redeunte, accipit: ſicque ex Epiſcopis rurſus ſimplices fiunt ſacerdotes, & viciſſim: vt Luna non ſæpius vultum, quam talis Eccleſiæ corpus caput ſuum mutet.

II. At quam pulcre vos, ô Reformatores ac Reformati, ac veſtræ Eccleſiæ formam expreſſit is qui de Gothis loquens, non minus in Clericorum electione inconſtantibus, *Eos*, inquit, *modo apoſtatas, modo alios ex infima fæce hominum ad Epiſcopatus munus aſſumere, vt quum veritate ad doctrinam ſuam pertrahere eos nequeant, hac dignitatis ſpecie ineſcent. Hodie ergo hunc, cras alium habere Epiſcopum; hodie Presbyterum, cras Laicum. Huic enim hominum generi non minus quam Clericis ad Eccleſiaſtica munera apud ipſos aditum patere.* Atqui, ô boni, tam arcto inter ſe vinculo Paſtor & Grex colligari eſſe debent, vt olim indiſſolubili illi Matrimonij vinculo comparari ſint (*a*). Eamque ob cauſſam Epiſcopi apud nos dum conſecrãtur, annulum tamquam deſponſationis ſuæ cum grege arrham accipiunt. Vt ergo marito cum vxore diuortium facere non licet, ſic neque Paſtori gregem ſuum deſerere, quamcumque ob cauſſam, niſi ſingularem perſonæ ſuæ perſequutionem. Vbi namque periculum commune eſt tum præcipue tamquam vigilans canis lupis ſe ſe opponat, ac virtutem ſuam in defendendis ouibus oſtendat neceſſe eſt. Aurum igne purgatur: & boni gubernatoris virtus ac peritia (quod Nicolaus Papa gregem deſerere volenti reſpondiſſe dicitur) in tempeſtate magis quam mari tranquillo elucet. S. Athanaſius ad tempus quidem à ſua diſceſſit Eccleſia; ſed eo quod ſoli ipſi periculum intentaretur. In Catholica certe Eccleſia diuortium hoc non niſi ſupremi Paſtoris conſenſu fieri poteſt. At in noua illa & ſpuria, ſi forte Miniſter nimis tenue habeat ſtipendium, ſtatim veluti milites noſtri, opimius quærit; immò abdicato priori munere, aliud lucroſius vitæ genus amplectitur. Horum ſane ego multos noui, *At in Dei Eccleſia*, ex D. Apoſtoli præcepto, *quiſque in vocatione ſua manet, ad quam vocatus eſt.*

III. Eandem confuſionem maiores noſtri in priſcis notarunt hæreticis. In Gallia vero noſtra quia ij qui primi ciuilis belli ignem accenderunt, nihil magis quam ignem formidant, in munitiſſimas vrbes plerique confugere ſolent. Neque enim illud eis perſuaſeris, *Cineres corporum ſuorum fomentum Eccleſiæ futurum* (*b*). Quod ſi Miniſter parum tutus ſibi videatur; incommoda ſimulata valetudine, aut alio quæſito prætextu, relicto grege, aliò abit. Sed & ipſi Paſtores a grege nonnũquam, quod vel eius ſermones vel mores minus placeant, abdicantur, aut negato ſtipendio, abire coguntur. Aut ſi quis aduena conſcenſo ſuggeſtu melius declamaſſe viſus ſit, ordinarius ille aut diſcedere, aut collegam hunc, velit nolit, recipere iubetur.

IV. Præter hos Miniſtros, Seniores habent, qui ſuper grege ſuo vigilant, omniaque ad Conſiſtorium commiſſa ſcandala deferunt, præcipue ſi quis Miſſæ aut Ieſuitæ alicuius concioni interfuiſſe deprehenſus ſit. Horũ munus eſt conuocare populum, vnde etiam apud Gallos *Surueillans*, id eſt, Superintendentes, appellantur. Differunt tamen hæc inter ſe nomina. Seniores enim à Græco πρεσβύτερος; Superintendentes vero à voce Ἐπίσκοπος dicti videntur. Præpoſtero ſane ordine: quum apud nouos iſtos Euangelicos Epiſcopi Miniſtrorum ſint miniſtri, aut Conſiliarij, atque ita ſummo quem in primitiua Eccleſia ſemper obtinuerunt, gradu exciderint. Quia vero pro regionum diuerſitate tam nomina quam munera iſta variant, & aliter apud Germanos aliter apud Gallos vſurpantur: nobis illud indicaſſe ſatis erit, in Caluinianæ Eccleſiæ anarchia ordinem ab eo quẽ D. Paullus tradidit, toto cœlo, quod aiunt, diſſidere. Hic enim primo loco ponit Epiſcopum (qui Gallis eſt *le ſurueillant*) ſecundo Presbyterum, tertio Diaconum: at apud Caluiniſtas Presbyteri ſeu Seniores multo pluribus ceremonijs eliguntur quam ipſi Miniſtri, qui tamen Epiſcopi videri volunt. Tribus enim continuis ſeptimanis eorum qui ad hoc munus electi ſunt, pro concione nomina proclamantur, vt omnes in eorum vitam diligenter inquirant. Ijdem Miniſtros, ſi quid forte quod enorme ipſis videatur dixerint, aut aliud quod minus placeat fecerint, deponendi, aut ſaltem ſilentium eis imponendi, donec proximo Colloquio aut Synodo certum quid decretum fuerit, habent poteſtatem. O dignos Theologicis decidendis controuerſijs iudices! Miniſtro tamen ita depoſito recurrere licet ad tres proximos Miniſtros; quorum triumuirum conſenſu ille donec de re tota ſtatuatur, reſtitui poteſt: precario interim munere fungens neq; vllam ſuper gregem ha-

S ſ beat

a *Inno. 3. lib. 1. Myſt. Miſſ. c. 61.*

b *Tertull. ad Scapulam.*

& introductionem quandam ad amplectendam veram Religionem, ſine totali omnium immutatione & innovatione(quæ res eſt plenissima periculi) explicando ſolum dextrè, & trahendo in myſticum & ſanctum ſenſum id, quod illi intelligebant philoſophice & fabuloſe, ad evertendam illorum idololatriam. Quin nullum à Seruatore & redemtore mundi, dum inter homines habitauit, editum eſt miraculum, quod non Idoli alicuius nomen deleverit. Et quamvis generatim divinitatem ſuam aſſerere miraculis voluerit, ſpeciatim tamen eadem adhibuit ad deſtruendum Imperium Diaboli, quod poſitum erat in cultu, qui in Idolis ſuis ipſi deferebatur, & in perſona falſorum illorum deorum. Ita per nuncium, quod Angelus attulit divæ Virgini, Mercurium relegauit ad inferos, vnde prodierat: Apage deorum Legatum, internuncium, & curſorem alipedem. Per miraculum, quod fecit volens naſci ex Virgine, ecce deturbatum Parnaſſum cum omnibus Muſis. Ventis & tempeſtati imperauit: Abite Boreæ, Aëoli, & quidquid cœlum aut mare turbat. Siccis pedibus in aquarum ſuperficie ambulauit: Diſcedite Neptuni, Thetides, Tritones, & dij Marini. Aquam convertit in vinum: Periiſti Bacche. Multiplicavit panes en occultantem ſeſe Cererem. Cæcis viſum reſtituit, & mulieres peccatrices convertit: Ecce Cupidinem Veneremque extorres Regno ſuo. Soli Eclipſin induxit in morte ſua: En Phœbum & Dianam è catalogo deorum expunctos. Deſcendit ad inferos, viſitavit liberavitque Patres: Perijt nomen Plutonis & Proſerpinæ. Si non licet Chriſtianis, vt vos dicitis, mutuari aliquid ab Infidelibus, aut Ethnicis, ſi non licet mores conſuetudineſque illorum vſurpare, illico vivemus ſine Legibus. Pleræque enim leges noſtræ ab illis profectæ ſunt, nec ſine illorum ope leges ſancire potuimus. Iam etiam virtus ſepulta erit: Fortiſsimæ enim & generoſiſsimæ actiones, quas vnquam potuiſſet virtus producere, apud Ethnicos inveniuntur. Quid multa; Deo ipſo carebimus: nefas erit vel precari illum, vel adorare, quoniam id Gentiles fecerunt. O delicatam conſcientiam Reformatorum, quæ id, quod per ſe eſt bonum, iubet repudiare; propterea quod gentes luce Evangelica non illuminatæ id receperint & uſurpaverint. Inculcandum eſt iſtud denuo vobis, qui à recta Eccleſiæ ſemita aberraſtis: Non enim animadvertitis, minime ab Ethnicis nos ceremonias noſtras deſumere, ſed Ethnicos eas à nobis deſumpſiſſe, noſque eaſdem ab illis recipere iuſtiſſimo titulo repetentes, quod noſtrum eſt, quodque deſtinatum fuerat alijs vſibus, quam ipſorum impietati. Si Ethnicus & Turca convincat Atheum, Deum unum eſſe, & Catholicus iiſdem illis Argumentis utatur ad idem probandum, num propterea minus erit Catholicus, aut minus Orthodoxus? Deus ſæpenumero inimicos ſuos caſtigat per inimicos ſuos: hunc imitemur, quantum humana permittit imbecillitas, pugnemus armis horum, iiſque oppugnemus arma illorum, vt vtroſque viribus Eccleſiæ expugnemus.

HÆRETICOS MULTAS RES SANctas ac bonas ex ſuis Eccleſijs profligare, eo tantum quod eædem à Catholicis cum veneratione uſurpentur.

CAPVT IV.

ARGUMENTUM.

I. *Cur novi reformatores quæ apud Catholicos in magna habentur veneratione, inprimis Cruces, oderint ac deteſtentur.*

II. *Cur altaria iidem ſuſtulerint.*

III. *Nomini Ieſu nullum habent honorem.*

IV. *Cur dies feſtos aboleuerint: & quo habitu vtantur.*

V. *Cur ieiunia ab Eccleſia indicta obſeruare nolint.*

VI. *Itidem in Cœna Domini non Calicibus ſed poculis & vitris vtuntur.*

I. SEd quod tantopere non faſtiditis modo diſcipuli Calvini, multas actiones Catholicas pias & ſanctas, ſed & deteſtamini, eius rei non hæc eſt vera ratio, quia hauſtæ ſunt ex Paganiſmo; Non enim odio eas proſequimini, vt Ethnicas; ſed ideo tantum, quia in uſu ſunt apud Catholicos, & quia notæ ſunt veteris Chriſtianiſmi. Quæſo enim, cur pedibus proculcatis cur confringitis venerabilem Crucem, ſalutem mundi, & fidelium animarum ſanctiſſimam tutelam? Propterea, quia Catholici eam honorant & venerantur, & in Altaribus ſuis collocant, quod Apoſtolorum

tem-

tempore fiebat, Tertulliano auctore, ſequentes doctrinam D. Auguſtini, conſentaneam veteri Traditioni Eccleſiæ, nihil recte fieri ſecundum ceremonias Religionis, niſi ſignum Crucis applicetur, ſive fronti fidelium, ſive aquæ qua regenerantur, ſive Chriſmati, quo unguntur & confirmantur, ſive ſacrificio quo nutriuntur. Et in confeſſionibus ſuis edoctum ſe affirmat à matre ſua, Crucis ſigno ſeſe munire. Audite orationem Iuliani adverſus Chriſtianos, & per ipſius os vos loqui intelligetis. *Vos, inquit, ancylia illa à Ioue cœlitus ad Numam miſſa adorare recuſatis: interim vero Crucem ligneam adoratis, eamque in frontibus veſtris & ædibus paſſim depingitis.* Appellamur à vobis, Domini Reformatores, idololatræ Crucis; eodem modo Ethnici nos appellabant cultores Crucis. Vos frangitis Cruces; idem & illi fecerunt. Et Iudæis pariter nihil magis in votis fuit quam ut omnem Crucis memoriam abolerent. Eamque ob cauſſam iure appellaſſe eos videtur Salvator progeniem viperarum. Nam inter omnes ſerpentes ſola Vipera figuram crucis ſub maxilla gerit tanquam occultatura eam, quum reliqui ſerpentes, ut ipſe obſervavi, ſuperiori maxillæ impreſſam habeant. Ob quam rationem dixi, mea ſententia (nemo enim alius id unquam ſcripſit) *inimicos Crucis appellari à Chriſto progeniem viperarum*, ut qui conentur ſalutare ſignum Crucis occultare. Cur appellatis eam flagellum muſcarium? propterea quod priſci Patres eam appellabant diaboli flagellum. Equidem non potuiſtis occultare duorum iuvenum, Geneva Lauſannam unà tendentium hiſtoriam, proditam ab idoneis auctoribus. *Illis iter facientibus, oritur tonitru, & crebro micat ignibus æther. Ibi unus eorum precibus ad Deum confugiens, ſignum Crucis fronti imprimit. Cui alter, Cur quaſo inquit, muſcas à naſo abigis? Vix eloquutus erat verbum, quum ſubito ictus fulmine ambuſtuſque in terram proſternitur, altero manente incolumi, qui poſtea eam rem alijs expoſuit.* Poſſem addere ſimiles alias aliquot hiſtorias, ſi propoſiti mei ratio pateretur.

II. Cur in horreis veſtris Miniſterialibus nulla habetis altaria? propterea quod is eſt noſtrarum Eccleſiarum ornatus, & ut D. Auguſtinus & Optatus loquuntur ſedes Corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti. Altare ædificavit Noachus, quum ex Arca egrederetur; Altaria hinc inde in Terra Sancta Abrahamus ſtatuit: quos imitati ſunt Patriarchæ, Moſes, & poſtea Apoſtoli. At vos ea deſtruitis: quod idem Donatiſtæ fecerunt, quibus Optatus exprobrat, quod deſtruxerint Altaria, in quibus S. Cyprianus, S. Lucianus, & alij Martyres Deo ſacrificarint & ubi plures (nota, Calviniſta Epitheta Sacramenti Altaris) ſtipendium æternæ ſalutis, Fidei protectionem, & æternæ Reſurrectionis ſpem acceperint. Audi D. Joannem Chryſoſtomum: Altare, inquit, ſi ſubſtantiam ſpectes, ſaxum eſt, ſed ſanctificatur per hoc, quod ſuſtinet Corpus Jesu Christi.

III. Quare nomen Jeſu non veneramini, idque auditis ſine ulla honoris ſignificatione? Idololatricum id eſſe, cum Ochino veſtro, & Magicũ quiddam ſapere, cum Calvino affirmatis. Propterea quod Catholici, Pauli doctrinam ſequentes, ſanctum hoc nomen venerantur, ad quod inclinatur Cœlum, aſſurgit Terra, & infernus contremiſcit, ad cuius pronuntiationem omne genu flectitur, tum terreſtrium, tum infernalium. *Scilicet* (objecit aliquando mihi Miniſter quidam) *etiam ſunt genua ſpiritibus.* Cui ego reſpondens, *Stulte igitur*, inquam, loquitur Scriptura. *Saltem vobis ſunt, & anima olim ſua recipient.* Hoc eſt illud ſanctiſſimum nomen, quod honorant Angeli, adorant homines, & Diaboli verentur. Hoc Eccleſiæ Romanæ victricibus ſignis, hoc muris hoc ædibus, denique hoc monilibus noſtris inſculpitur, ut perpetuo oculis noſtris obverſetur: Prorſus contraria ratione, quam vos facitis, qui ubique illud expungitis atque aboletis. Nemo Calvinianæ ſectæ annulum auderet geſtare, cui inſculptum eſſet nomen Jeſu. Et ſi quis id limini ædium ſuarum inſcriberet, illico ululatum exaudires clamantium, Apage ad Papiſtas. In Concionibus ſuis quando audiunt pronunciari nomen Jeſus, non magis moventur ad honorem exhibendum, quam ſi Cainum nominent, aut Judam. Et erat tamen, Domini Calviniſtæ, hæc ſancta & laudabilis priſcorum Chriſtianorum conſuetudo, ut per hoc diſcernerentur à Judæis in conventibus, quod illi ad nomen Jeſu capita nudarent & genua flecterent, hi vero contra, ut auctor eſt Hieronymus, ſtarent immoti perinde ut & vos facitis, qui tamen iſto ſcrupulo non tangimini, nec tam delicatam conſcientiam habetis, quum Principem veſtrum terrenum nominari auditis. A Lutheranis non eſt abrogatus religioſus iſte mos. Certe Apoſtolus iſtorum Lutherus, libro de Concilijs, eum approbat. Et Schluſſelburgius Lutheranus, tanquam inſignem impietatem perſtringit conſuetudinem Calviniſtarum qui nullam reverentiam nomi-

Digitized by Google

nomini huic deferunt. Idem narrat, Adamum Neuſerum, qui ex Miniſtro Calviniano factus eſt Mahumetanus, nunquam in concionibus ſuis nominaſſe nomen Jeſu, ne populus, audiens nomen Redemptoris ſui, caput (id enim eſt moris in Germania) detegeret. Id quod à Magiſtro ſuo Calvino didicerat, ex Commentario in Epiſtolam ad Philippenſes.

IV. Quare aboleviſtis dies Feſtos, tanta cum religione a primis Chriſtianis inſtitutos, qui etiam rerum ad vitam humanam neceſſariarum comparatione violare ea religioni ducebant? Propterea quod Eccleſia Catholica filijs ſuis ea commendat, ut perpetuo velut in tabula quadam ante oculos habeant rerum a Chriſto & Sanctis geſtarum memoriam. Quare Miniſtri veſtri Religionis ſuæ exercitum pallio alicuius opificis aut pragmatici induti peragunt, & pileo aut caputio cooperti: quo ornatu inſtructos nō raro vidi Miniſtros: Propterea ſcilicet, quod Catholici geſtant Cucullos. Albas, & alios id genus amictus, aliquam reverentiam conciliantes, ut ſemper in Eccleſia Dei obtinuit. Etſi enim verus honos potius eſt in virtute, qua veluti veſtita eſt anima; neſcio tamen quomodo quandam Majeſtatem illi addat exterior ille corporis habitus, & in admirationem magnitudinis Dei nos rapiat. In Lege Naturali Noachus ſacrificans veſte ſacerdotali amiciebatur: & in ſcripta Lege ſacrorum amictuum exemplar Moſi Deus exhibuit. Quin & Romani & Græci habuerunt veſtes ſuas Pontificales, Religionis notas & inſignia. Et de Ægyptijs ſcribit Jamblichus, nunquam eos ad cultum divinum acceſſiſſe, niſi amiculo linteo indutos: unde Linigeri dicti ſunt. Et Poeta Latinus ait: *puraque in veſte ſacerdos.* Ipſe Chriſtus, quum in Cœna ſacrificaret, Taleth ſuum habuit: quod ſacræ veſtis genus fuit. Apoſtoli, teſte Clemente, in candida veſte ſacrificabant. Et ſucceſſores eorum precioſis indumentis dignitatē ſuam nunquam non inſignivērunt. Sæpè Miniſtri veſtri in cathedra conſpiciuntur tibialibus cæruleis aut albis induti, & in hyeme nonnunquam cum calopodijs. Et quamvis presbyteros noſtros paganos paſſim ad magnam inopiam redegeritis: nihilominus tamen dum rem divinam faciunt, egeſtatem illorum veſtes ſacerdotales tegunt. Neque enim tam indecenti cultu Altari aſſiſtunt, ut vos cathedras veſtras aſcenditis. Quorum tamen laceras veſtes, neceſſitas illa & paupertas, in quam ſunt ab harpijs veſtris conjecti, poſſet excuſare. At veſtræ, quamvis adhuc novæ, quam parum Eccleſiæ veſtræ, & divinis myſterijs, honoris deferatis, teſtantur.

V. Porrò explicare mihi, ſi placet, quænam ſit cauſſa, cur in veſtro grege guloſum illud & auribus carens monſtrum, venter, tot reperiat cauſæ ſuæ patronos. Equidem eius rei aliam rationem adferre non poteſtis præter hanc unam, quia Eccleſia Catholica ieiunium inculcat, præcipiens ut ſtatis temporibus ad preces meditationeſque, abſtinendo ab illis ciborum generibus, quæ carnem inſolentem reddunt, homo præparetur diſponaturque. Quæ cauſſa eſt, cur die Paraſceves nihil vobis genio detrahatur? Quæ cauſſa eſt, cur dum verus Catholicus nulla re veſcitur, quæ mortem paſſa ſit, vos cupedinariorum officinas defatigetis? Illa nimirum, quia illo die Catholicus ſeſe affligit, corpus ſuum caſtigat, nihilque præter paſſionem Domini, & Crucem ante oculos habet: omnia tum feriantur, ſola devotione excepta, idque iuxta veterem primitivæ Eccleſiæ morem, ut Epiphanius refert. Vos in ieiunijs veſtris carnis eſum permittitis; propterea quod nos piſcibus veſcimur: quumque in Eccleſia Catholica, ex praxi primitivæ Eccleſiæ, nunquam ieiunetur die Dominica, vos, contraria prorſus ratione non raro diem Solis, ieiunio deſtinatis: & in Scotia Miniſtri Calviniani ſemper in hunc diem ferias ſuas eſuriales indicunt. Idem feciſſe Arrium, & Manichæos, D. Auguſtinus & Hieronymus affirmant, qui ſpiritu quodam contradictionis afflati, ut inſultarent Catholicis, ieiunia diebus Dominicis ſervari conſtituebant, ferijs vero ſexta & ſeptima genio indulgebant. Quin illa ipſa ieiunia, quæ apud vos vigent, ſervatu ſunt perfacilia. Comeditis enim, quod libet. Et menſura ieiunij, cuiuſque ſtomachus aut appetitus veſter eſt. Satis eſt vobis habere illum diem nomen ieiunij Spiritualis, prout omnia veſtra ſunt Spiritualia. Quæ cauſſa eſt, cur feſto aliquo ſolenni magis ferveat opus veſtrum, quam alijs diebus? Hæc ſcilicet, quia Eccleſia, poſtquam mirum in modum multiplicata eſt, & vivaciores plantas ſuas Martyrum cruore irrigavit, dies iſtos conſtituit, ut eſſent rerum, quæ in illis contigerunt memoria notabiles. In ditione Benearnenſi die Iunij à Miniſtris conſtituto nulli licet opus facere, & ne exteris quidem merces ſuas per agros vehere: debetque omnis populus, qui illic maxima ex parte eſt

Catho-

Catholicus, ab opere faciendo abſtinere. Saltem ante poſtremam illam Eccleſiæ Catholicæ reſtitutionem, de qua infra actuius ſum, mos eſſe obtinebat. Quo fit, vt non in eo honore habeatur, dies Dominicus à Deo inſtitutus, in quo habetur dies à Synodo indictus? Quæ cauſſa eſt, cur non precemini iunctis & eleuatis manibus? Quare rideris noſtras illas brachiorum decuſſationes, pectorum percuſsiones? Propterea, inquitis, quia id Paganiſmum & Papiſmum ſapit. Quæ cauſſa eſt, curtu cœtibus veſtris ante adventum Miniſtri non audeatis precari? Nam ſi quis procideret in genua, illico eijceretur cœtu. Quia apud nos omnes in genua proſtrati, orant aut orare debent, externiſque illis geſtibus tanto magis ſeſe humiliant, ad teſtificandum honorem, quem Creatori ſuo reddunt. Ita fecerunt primi Chriſtiani, qui quoties intrabant Eccleſias, Saluiano teſte, in terram proſternebantur.

VI. Quamobrem in Cœna veſtra vitro vtimini, non Calice? Propterea quia nos eo vtimur ex traditione Apoſtolorum, tanquam vaſe idoneo & convenienti cultui divino remotoque à communi & profano more, cuius formam cœlitus demiſſam fuiſſe, ni fallor à Ioſepho ſcriptum eſt. Nota, Calviniane, quod libro De pudicitia Tertullianus ſcribit: *Calices Chriſtianorum Saluatoris noſtri ſculpturis & imaginibus vere inſignitos fuiſſe.* Paſtoris formam repræſentantibus, Caſſander in Liturgicis ſuis fatetur, omnes Chriſtianos Orientis Calicibus vti. Quot, quæſo, Calices & vaſa ſacra ſunt à vobis liquefacta? Idem olim fecit Iulianus, qui quum in Eccleſia iam adulta tantum precioſorum vaſorum conſpiceret indignabundus exclamauit: *Proh, qualibus vaſis iſti colunt Mariæ filium!* Nec mora: omne illud aurum atque argentum conflatum, & in alios vſus converſum fuit. Quod eius ſcelus non impune Deus dimiſit. Quare *Cœnam* appellatis actionem illam veſtram, qua Corpus Chriſti per Fidem recipere vos creditis? Propterea quod à Catholicis & omni Chriſtiana antiquitate eadem appellatur Euchariſtia, hoc eſt, gratiarum actio, quod Eccleſiæ à Chriſto relicta ſit, vt mortis & paſsionis ſuæ trophæum & memoriale quoddam eſſet. Hunc cibum inquit Iuſtinus Martyr Euchariſtiam appellari. Idem tradunt Irenæus, Origines, alij. D. Bernardus Sacramentum hoc Euchariſtiam appellari tradit, eo quod non tantum omnis in eo gratia accipiatur; ſed etiã ille ipſe à quo omnis gratia promanat. Agite autem vos, quibus ſemper in ore eſt Scriptura, locum nobis oſtendite in Scriptura, aut apud veteres, vbi Sacramentum iſtud appelletur Cœna. Nã locus ille S. Pauli in priore ad Corinthios, tantum de conuiuio illo loquitur, quod ad imitationem Cœnæ illius, quæ Euchariſtiæ inſtitutionem præceſsit, Chriſtiani celebrabant quod illi vocabant Agapas. Et Paulinus noſter ſcribit ſuo tempore menſam fuiſſe in Eccleſia, quam appellabant Menſam Domini, qua à ditioribus tenuiores excipiebantur. Obſeruandum fuerat vobis, quod à S. Luca, Paulo & Ioanne ſcribitur, Dominum noſtrum poſt celebratam cœnam Diſcipulorum pedes laniſſe, antequam Sacramentum inſtitueret, & corpus ſuum daret. Eſtque hæc omnium Doctorum ſententia Cœnam illam fuiſſe Agni Paſchalis, & Cœnam communem. Et cur non potius Saluatorem imitamini, qui ipſe eam vocat Paſcha? Omnes Euangeliſtæ Græca voce vtuntur, vnde nos Euchariſtiæ appellationẽ deſumſimus. Quid ſi apud S. Cyprianum & Bernardum inveniuntur Sermones De Cœna Domini, animaduertendum eſt, Sanctos iſtos Patres de illis Cœnationibus loqui, quæ poſt Communem & Euchariſtiæ perceptionem in Eccleſia fiebant. At quum de magno hoc Myſterio agunt, nemo illorum id appellat Cœnam, niſi raro admodum, & per Metaphoram Ambroſius, in dictum locum ad Corinthios, *Apoſtolos*, inquit *ſatis oſtendere, myſterium Euchariſtiæ non eſſe Cœnam, quamuis celebratum ſit inter cœnandum.* Equidem ientaculi nomen aptius huic Sacramento, quam Cœnæ impoſuiſſetis. S. Paulus etiam pro nobis facit, Corinthios reprehendens, quod parum eſſent ſobrij, quodque ſeſe inebriarent, ſimulque illis exprobrans, quam tenuiter in Cœna illorum pauperes viuerent. Nam quemadmodum Dominus diſcipulos ſuos, ſic iſti pauperes inuitabant. Itaque quum dicit Paulus, *Alius famelicus eſt, alius ebrius*, non de Corporis Domini perceptione loquitur; ſed per illum, diuitem & conuiuatorem; per hunc, pauperem intelligit. Poſtea vero abrogata ſunt iſta convivia à Concilijs, quorum eſt ordinem politiamque Eccleſiæ præſcribere. Græci nihilominus veſtigia iſtius antiquitatis hodieque retinent. die enim Paſchæ. poſt ſumtam ſacram Euchariſtiam, ſolenne convivium in Eccleſia celebrant. Et illo tempore, quod inter *Paſcha* & Pentecoſten interijcitur, loco ſalutationis obuios compellant his verbis *Dominus reſuſcitatus eſt à mortuis.* Sed quid eſt cur Cœnã veſtrã ſumatis

ſtan-

ſtantes, quemadmodum Judæi Agnum Paſchalem? Quia in noſtræ Euchariſtiæ perceptione, quum aperiendæ ſunt fores animarum noſtrarum ad recipiendum antitodum mortis & peccati, Catholici in genua procumbunt, ut & Lutherani. Cur ad menſam iſtam nonnunquam acceditis, iam paſti? Quia magnum peccatum eſt Catholicis, Communionem recipere non ieiunos. Vidi aliquando Reformatæ Eccleſiæ homines ad S. Macarij fanum concionis audiendæ gratia proficiſcentes qui medio itinere in cauponam deflecterent, ubi ſumpto cibo, alacrius deinde pergebant ad celebrandam cœnam, ad manducandum corpus Domini, quod in ipſos per canalem velut deſcendit & diſtillat, ut Calvinus loquitur. Verum eſſe quod dico, plures præter me teſtantur. Non me latet eſſe temperantiores quoſdam, qui damnent iſtam ingluviem: ſed peccatum eſſe, paullum panis & vini ſumere, nemo dicit. Idque propterea, quod hoc Scriptura non prohibeat. Quemadmodum ne hoc quidem, à prandio Cœnam celebrare, ut infra à me dicetur, quum ordinem quem in Cœna obſervant, deſcribemus. Videte quid dicat Auguſtinus: *Placuiſſe nimirum Spiritui ſancto, ut propter honorem & reverentiam tanti Sacramenti ante omnem quemcumq; cibum corpus Domini noſtri Chriſtianorum ora ingrediatur.* Sāctus hic Epiſcop⁹ a maioribus ſuis id acceperat, illi a Tertulliano (a) & hic ab Apoſtolis. En Traditionem Apoſtolicam. Quod ſi omnino imitari quod Dominus fecit, velletis, accumbentes deberetis panem ſumere, quod Belgæ & Scoti faciunt. Alij aliorum deberetis pedes lavare, quod diſerte Dominus præcepit, dicens: *Si ego lavi pedes veſtros, Dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Sane in Eccleſia Catholica & Epiſcopi & Monachi morem hunc obſervant. Epiſcopus, immo & ſummus Pontifex, pauperum lavat pedes, & Monachorum is, quem Gardianum ſeu Abbatem appellant, die Jovis in ſeptimana ſancta, quem ritum vos ridetis: at primi Chriſtiani omnes eum ſervarunt. Obſervanda eſt autem prudentia Eccleſiæ Dei in hoc, quod quum lotionem illam multi pro baptiſmo interpretarentur, populo ea interdixit, ut videre eſt apud D. Auguſtinum. Ex quo ſatis iam apparet cæcitas veſtra, qui ab eo, quod bonum & ſanctum eſt, non aliam ob cauſſam abhorretis, quam quia id in Eccleſia Catholica receptum eſt, aut quia Pagani, doctrinæ traditionisque Judæorum plagiatij, eo ſunt uſi. Quæ cauſſa eſt, ob quam Calvinus, veſtræ doctrinæ auctor, tā nudam eam vobis exhibuerit, ut nulla appareant in ea religionis veſtigia. Neque enim inſtruere eam neceſſarijs ſuis ornamentis poterat, niſi à nobis ea mutuaretur, quod facere non voluit. Docere orbem Chriſtianum novum aliquem morem, maiore cum ardore, affectu & reverentia precandi adorandique Deum; & lubenter nos eum amplexuros experiemini. Sed de novo eſſet vobis nova Eccleſia ædificanda. Nam veſtra illa, quam iam aggrediar deſcribere, nihil tale in ſe habet.

QVOMODO CALVINVS ECCLEſiam inſtituerit, capite deſtitutam: & tam nomina quam munera Epiſcoporum & presbyterorum ex ea profligarit.

CAPVT V.

ARGUMENTUM.

I. *Caluiniſtica Eccleſia ſordes & deformitas.*
II. *Eccleſia Caluiniſtica nullum habet caput.*
III. *Domus Dei in terris eius quæ in cœlis eſt, ſimilitudinem referre debet.*
IV. *Vnitas ſine certo capite conſeruari nequit.*
V. *Caluinus Epiſcoporum & presbyterorum nomina inducit.*
VI. *Archiepiſcoporum Burdgialenſium ſeries & ſucceſſio demonſtratiua originis ſuæ ex Apoſtolis.*
VII. *Beza ſuiſmet verbis Ioanni Druete reditum ad Catholicos aperit.*

I. QVemadmodum in ſcriptis veterum nō poſſumus ſine admiratione legere pulcherrimū illum Eccleſiaſticæ Hierarchiæ ordinem, vbi apta quadam omnium regiminum poteſtatumque connexione inferiores gradus reſpondent ſuperioribus, ad ſummum vſque, ſupra quem nulla eſt in hiſce ſublunaribus alia poteſtas. Ita ex adverſo fieri non poteſt, vt quis adſpiciat Eccleſiæ Reformatæ quæ dicitur, miſerabilem Anarchiam, (quæ, miſera, iactat æqualitatem ſuam, ſtaterā ſæpe inæqualem & periculoſam, damnatamque ante annos mille ducentos in perſona Arrij) quin ſimul moueatur commiſeratione illius confuſionis,

a *Tertull. ad uxor. li. 2. & de coro. Cypr. l. 2. epi. 3. Greg. Nazian. orat. in Sanct. Bapt.*

nis, quam parens ipſius Caluinus inuexit, qui nixus Echnici illius ſententia, affirmantis, primam æquitatem eſſe æqualitatem, non modo Arrianos reſuſcitauit, ſed etiam Vicleſiſtas. Vicleſus enim, vt Guilhelmus VVideforrius ſcribit, quum ſpe obtinendi in Anglia Epiſcopatus Vigornienſis excidiſſet, indignatus voluit introducere in Eccleſiam ordinum confuſionem, exemplo Arrij, quem Auguſtinus teſtatur ob ſimilem repulſam, quum non poſſet ad Epiſcoparum pervenire, presbyteros æquare Epiſcopis conatum fuiſſe. Sed ô miſeros! nonne videtis, nullam eſſe maiorem inæqualitatem, quam ſervare æqualitatem inter perſonas inæquales? Quamvis autem paſſim in Antichriſto meo ſatis ad vivum expreſſerim omnes partes, & omnia lineamenta novæ iſtius Eccleſiæ, & muſteæ eius antiquitatis, idemque argumentum lepide admodum tractaverit vir præclariſſimus Rebullius, in Salmoneis ſuis, & libro de ſchiſmate: neceſſe eſt tamen ut hic quoque, ubi Anatomia facienda eſt Hæreſeos, omnia eius membra recolligam, oſtendamque ordinem eius & politiam, formamque & Ceremonias eligendorum Miniſtrorum, Seniorum & Diaconorum, Conſiſtoriorum ac Synodorum Maieſtatem Congregationum ſanctitatem & devotionem, & reliquos Religionis illorum actus.

II. Calvinus, quum novam iſtam Eccleſiam formaret, voluit eam eſſe corpus cum centum capitibus, aut potius ſine ullo omnino capite. Nam nullum eſt caput, ubi plura ſunt. Adeo hunc hominem ceperat libertatis & inæqualitatis illius ſtulta perſuaſio, ut ſola appellatio Capitis viſibilis Eccleſiæ, qua appellatur Pontifex, inviſibilis illius Vicarius, ſtomachum ipſi moveret. Atque ut fucum faceret hominibus, negabat alio capite opus eſſe, præter ſolum Chriſtum in cœlo regnantem: huic Vicarium in terra adiungere, nihil eſſe aliud, quam poteſtate atque auctoritate ſua eum ſpoliare. Parum abeſt, quin imprudentiæ eum accuſet, ob datas D. Petro Claves, ob communicatam eidem poteſtatem aperiendi & claudendi cœlos, & ob iniunctum illi munus paſcendi regendique oves ipſius. Nam quale eſt illud monſtrum novum & deforme? An Eccleſia militans quæque non poteſt eſſe non viſibilis, ſine Capite viſibili eſſe poterit. Non magis certe quam navis ſine gubernatore.

III. Quod ſi, ut Aſtrologorum fert opinio, res terreſtres ad regulam circumvolutionemque cæleſtium metiendæ ſunt, ſique, ſecundum Cabaliſtarum rationem, inferioris Sanctuarij domus ad exemplum ſuperioris Sanctuarij conformata eſt, & ſecundum ſmaragdinam illam Hermetis tabulam ſuperiora reſpondẽt inferioribus, ut quæ contiguo quodam vinculo a Deo coniuncta ſunt: Nonne noſtrum eſt ordinem & dignitatem rei exactæ in hiſce in terris obſervare, quum idem fiat à creaturis cœleſtibus, Angelis ſcilicet, quorũ in novem choros diſtributa eſt Hierarchia? Et inter ſphæras quoque cœleſtes ea quæ infima eſt movetur, & nihil movet infra ſeſe mediæ moventur à ſuperiore primo mobili, & ipſæ movent inferiores: at ſupremum Cœlum omnia movet, nec à quoquam alio movetur. Eodem modo, ſi ad inferiores ſphæras deſcendamus, inter Elementa ſupremum locum Jgnis tenet, medium Aer & Aqua, & Terra extremum infimumque. Homo igitur,

Cui Deus os ſublime dedit, cœlumq́; tueri
Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus,

ad ſumendum exemplar regiminis actionum humanarum ex hoc divino prototypo, in Cœlo admirabilem quandam harmoniam in tanta motuum varietate, dum corpora illa ætherea, planetæ inprimis modo ſibi appropinquant, modo digrediuntur, modo hoc modo illo aſpectu invicem opponuntur agnoſcet; in terra vero æqualitatem introducendo, omnia confundet?

IV. O miſerabilem, & indignam novellæ eccleſiæ confuſionem! An tu in una aliqua pura & integra eccleſia unitatem conformem reperturum te putas, ubi nullum certum ſit caput, à quo illa ducatur ac gubernetur? Quomodo, quæſo, populus Chriſtianus & deſerta huius Mundi, & tantis tempeſtatibus infeſtum mare tranſire poſſet, niſi Moyſen aliquem haberet cuius ductum ſequeretur? Quomodo tanta domus ſine apice, ſine columnis ſuſtentabitur? Quomodo tantum corpus ſine capite ſubſiſtet? Non magis certè quam Reſpublica ſine Rege aut ullo alio magiſtratu. Varro & Columella aiunt rem ruſticã nequaquam feliciter pceſſurã, niſi aſſidua patris familias tãquã capitis, omnium opera diſponentis obſervantis & regẽtis, omneſque ſua auctoritate in officio continentis, interveniat cura & ſolicitudo: & tu Calvine, audebis dicere, tantam tamque late per totum orbem terrarum diffuſam Chriſtianorum familiam, in fraterna & perpetua concordia retineri poſſe, etiamſi

-cotij ad S. Frontonem, Sanctones ad S. Eutropium, Turones ad S. Iulianum, Cenomanenſes ad S. Iulianum, Bellouacenſes ad S. Lucianum, Senones ad SS. Potentianum & Sauinianum, Auguſtodunenſes ad S. Andochium, Agennenſes ad S. Firmianum (qui & Ambianenſis poſtea fuit Epiſcopus) per continuam ſucceſsionem te deducet. (l) Sic Tertullianus hæreticos ſui temporis alloquitur. *Edant,* inquit, *origines eccleſiarum ſuarum: euoluant ordinem epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſſiones ab initio decurrentem vt primus ille epiſcopus aliquem ex Apoſtolis vel Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerit, habuerit auctorem & anteceſſorem.* Quę vnica probatio ad tuendam veterem noſtram poſſeſsionem ſufficiens eſt; vt & defectus illæ continuæ ſucceſsionis, quē nouella Eccleſia apud ſe reperiri negare non poteſt, ſatis demonſtrat, nouam illā eſſe doctrinam, ac proinde falſam. Beza anteceſſorem Caluinum, hic ſocium nobis Farellum monſtrabit. En tibi totam ſeriem. Sed ô miſeram ſucceſsionem, quæ ad tertium gradum non pertingit! At quemadmodū Deus ipſis diabolis quandoque ad ea quæ vult miniſtris vtitur, ſic etiam non raro ab ipſorum hæreticorum ore exprimit veritatem. Cuius rei notabilem en tibi hiſtoriam, qua & caput hoc concludam.

VII. Homo quidam honeſta familia apud Mediomatrices ortus, hæreſeos abreptus torrente, ad Miniſterium fuerat adſcriptus, & in Germaniam miſſus: quod ille officium aliquamdiu exercuit, ac quidem in Heluetia eo tempore quo Henricus IV. Galliarum rex, repetito Salaſsiorum Marchionatu & non reddito, bellum Sabaudio intulit. Hominis huius operam quum Sillerius, vir tam litteris quam multarum rerum experientia ac prudentia inſtructiſsimus, commodam ſibi atque vtilem fore exiſtimaret, Geneuam eum miſit: quo ille profectus, Bezam, apud quem diuertebat, pro more ſuo ad populum phaleras iacientem, diligenter audiebat. Quodam die quum Beza textum ex cap. Act. Apoſtolorum de S. Stephano explicaret, & Catholicæ Eccleſiæ latifundia cum parui ſui gregis, vt eum in Præfatione Pſalmodiæ Beza-Maroticæ appellat, anguſta corte compararet, tandem ad Apoſtolorum ſucceſsionem delapſus, inquit: *Quod ſi aduerſarii rogent, vbi ſit apud nos illa ſucceſſio & S. Petri ſedes? Mittamus omnino hanc quæſtionem, quum negare non poſſimus, perſonalem hanc ſucceſſionē velut, de manu in manum traditam penes Papiſtas eſſe.* Paulo poſt ad Bezam reuertitur Miniſter ille, vt & alij penſionarij. *Ecquid noui haberet* togatus, *Mirabile quid,* inquit ille. Tum Beza *Quidnam? aut à quo?* Tum ille. *Certè à te ipſo domine. Dixiſti enim Apoſtolicam ſucceſſionem penes Papiſtas eſſe, inde à S. Petro ad hæc vſque tempora continuato ordine. Quod ſi ita eſt ergo nos ſumus ſchiſmatici.* Ibi Beza. *Habent illi,* inquit, *ſucceſſionem perſonalem, nos vero doctrinæ.* *Quomodo vero,* aiebat Miniſter, *perſonalis ſucceſſio à doctrina ſeparari poſſit? vbi ergo illa capita ſunt in quibus hæc doctrina reſidet? quinam illi erunt Paſtores ad ouile legitime vocati?* Tandem abrupto ſermone, ne circumſtantes offenderentur, bonus ille vir probe omnibus ruminatis ad Sillerium reuerſus, animi ſui ſcrupulum ei expoſuit, Lutetiamque primum ad Pontificis Legatum Cardinalem Florentinum, ac demum Anno M.DC. Romam profectus, à S. D. N. Clemente VIII. Pontifice, cum ſeptuaginta ſex alijs, ad Catholicæ Eccleſiæ communionem receptus fuit, tandem vero in Vaſconiam venit, quod patrium ſolum ei interdictum eſſet: qui mihi ipſe conuerſionis ſuæ, cuius prima fundamenta ipſe Beza iecerat, hiſtoriam narrauit.

DE MINISTRIS, EORUM NOminis origine, receptione, & officio.

Capvt VI.

ARGUMENTUM.

I. *Caluinus miſſo Epiſcopi nomine, Miniſtri nomen retinuit.*
II. *Nominis eius origo.*
III. *Verba Bezæ ad Lanſaci toparcham.*
IV. *Caluiniſtica Eccleſia nullos agnoſcit Doctores.*
V. *De Miniſtris: quorum officium in veteri Eccleſia fuit famulari, in noua, regere ac gubernare.*
VI. *Quomodo Miniſtri recipiantur, nefas eſt eis Latinum textum allegare, eorumque ars præcipua, Inſtitutio, Salarium.*
VII. *Quo loco monachi excucullati apud Caluiniſtas habeantur.*
VIII. *De manuum impoſitione.*

I. EQuidem quando mecum conſidero, quod nouæ ille Eccleſiæ architectus, repudiato Epiſcopi

l *Vide Galliam Chriſtianam.*

Epiſcopi nomine, tantis ſordibus illo quidem indigno, vili & abiecto Miniſtri titulo inſigniri voluerit, non poſſum quin cum Genebrardo exclamem, id certo Spiritus S. cõſilio factum eſſe quum nomen illud in religionis materia infame ſit, vel certe contemtibile & abiectum. In ſacrificiis enim Miniſtri dicebantur, qui victimam immolandam ad aram ducebant, mactabant ac diſſecabant. Hinc Virgilius,

——*ceciditq; inter moribunda Miniſtros,*

de boue loquens, quæ antequam mactaretur, peſte extincta conciderat. Quamuis etiam nomen hoc generale ſit. Dicimus enim etiam Miniſtros qui circa Reges ac Principes ſunt, ad accipienda mandata. Miniſtri vero Eccleſiæ apud Catholicos dicuntur, qui vel ſacris ædibus, vel diuinis officiis inſeruiunt, vt æditui, & alij. In Sacra Scriptura Iudas à Pontificibus & ſacerdotibus Miniſtros accepiſſe dicitur (*a*) quorum opera in comprehendendo D. N. Ieſu Chriſto vteretur. Quid multis? Nouum ſane eſt, & Eccleſiæ Maieſtate indignum, nomen hoc ijs attribui qui Verbum Dei annunciant, & ſacroſancta Sacramenta adminiſtrant. Neque enim apud Ethnicos ſolum, vt iam dixi, verũ etiã in SS. literis (*b*) nomen hoc in deteriorẽ fere partẽ accipitur, vt apud SS. Euangeliſtas & alios videre eſt.

II. Quemadmodum verò alias ſæpe in hominum vita multa fortuito accidere videntur ita hoc quoque Miniſtrorum nomen caſu potius quam certo conſilio a Caluino noui ſui Euangelij præconibus tributum fuit, ſupra diximus, Caluinum quum apud Pictonas eſſet, tres præcipue ſelegiſſe quos tanquam Apoſtolos ad nouum Euangelium diſſeminandum huc illuc mitteret, nempe Vetronium, Bonum hominem, & Ramaſſarium ſive Conſarcinatorem. Ex his Bonus homo Miniſter vulgo dicebatur, eo quod in Miniſtraria (nomen eſt certi loci vel Collegij in Academia) Juriſprudentiæ tyronibus Inſtitutiones Iuris prælegiſſet atque explicaſſet. Id nomen non ſolum ei deinceps quoque per Galliam diſcurſanti, & Calvini Evangelium prædicanti manſit, ſed alijs etiam ſimilis farinæ hominibus, idem munus obeuntibus tributum fuit: ut vulgo dicerentur, Meſſieurs les Miniſtres, id eſt, Domini Miniſtri; quæ nomina ut nequaquam inter ſe congruunt, ita vox illa Miniſter nec Græcis nec Latinis unquam in ea ſignificatione uſurpata fuit. Hinc ijdem poſtea Paſtores dici voluerunt (quod tamen Calvinus nunquam fecit) Proteſtantium ſive Lutheranorum exemplo, qui itidem tepndiato Epiſcoporum nomine, Superintendentium nomen ſibi ſumpſerunt. Quamuis autem palliati hi Miniſtri vili nomine gaudeant, nihilominus tamen Epiſcopale munus & honorem ſibi arrogant, vt Balæi, Vadiani, Hofmeiſteri, & aliorum patet exemplo. Illud vero ridiculum ac minime ferendum eſt, quod à ferula plerumque & imis inter Grammaticos ſubſellijs eiuſmodi homines ad tantum munus euehuntur, vel ipſi potius enituntur.

III. Lanſaci dominus piæ memoriæ, Eques honoratiſsimus, narrauit aliquando mihi, ſe quum ex Legatione quadam reverteretur, per Geneuam curioſitate quadam iter habuiſſe. Ibi Bezam Caluini ſucceſſorem ad ſe veniſſe, hac præfatione vſum, *Adeſſe pauperem Geneuenſem Epiſcopum, ſalutandi ipſius, & obſequia ſua deferendi cauſa.* Tum Lanſacus. *Equidem promtiori,* inquit, *animo hoc tuum officium accepturus & in complexum vltro ruiturus ſim, ſi ſimilis eſſes eius qui ſedem hanc antehac obtinuit, nimirùm ab eo qui vniuerſæ Eccleſiæ præſidet miſſus: niſi prædeceſſores illi tui hac tibi ſede vltro ceſſerint: quod mihi non ſit veriſimile.* Tum Beza, *Illi,* inquit, *à Papa, ego à Deo ordinatus ſum.* Poſt multa vtrimque ſuper hac re commutata verba, Lanſacus rogauit, cur ſeruile illud Miniſtrorum nomen ſibi ſumſiſſent. Ad quod Beza nihil aliud reſpondit, quam, non ſe primum Reformationis fuiſſe auctorem, ſed deſcriptam ab alijs formam ſequutum eſſe. Non eſſe ambitioſos illos titulos affectandos, modo res ipſa adſit. Honeſtum eſſe Miniſtrorum nomen, & muneri quo funguntur conveniens. Idem tamen in Commentarijs ſuis ſuper Matthæum, (*c*) fatetur Miniſtri nomen eſſe ambiguum. Et vbi Diaconorum Eccleſiæ fit mentio, ait, Maluiſſe ſe Diaconos Græca voce, quam Miniſtros appellare. Idem tamen ambiguum nomen (ô cæcitatem!) etiam Paſtoribus ſuis tribuere non dubitarunt, Epiſcoporum interim titulum tanta ambitione affectantibus. Beza certè ipſe ita appellari gaudebat, (*d*) vt manifeſtum eſt ex illa epiſtola quam Petrus Patrocælius in Poſsiaceno Colloquio ad Bezam ſcripſit, in qua Archiepiſcopi titulum ei tribuere non veretur. Vidiſti hactenus, lector, aliqua ex parte Ariſtocraticam Caluinianæ eccleſiæ formam Quia vero eam priſcæ illi Apoſtolicæ conformem eſſe iactant, age porro an

vlla

a Ioan. 18 b *Matt. 5. & 25. Luc. 12. Mar. 14.* c *cap. 5.* d *Eſpencæus Apol l. 3, c. 21.*

vlla eius in omni Antiquitate veſtigia appareant videamus.

IV. Officia Eccleſiaſtica apud Caluinianos tripartita fere ſunt, Miniſtrorum, Seniorum, & Diaconorum. (e) Quibus apud Geneuenſes quartus ordo fuit additus, nempe Doctorum: qui tamen vnà cum doctrina iam pæne euanuit; niſi forte inuiſibiles illos facere velis Ordinario certe loco olim ipſis deſignato, iam mori ſunt. Atqui ô Caluiniſtæ, ſi veſtræ eccleſiæ exemplum à primitiua illa ſumere voluiſtis, Doctorũ ſane nomen & munus tollere non debuiſtis, qui omni tempore in Eccleſia fuerunt, vt Innocentius Papa teſtatur. Quin etiam ipſe D. Paulus Apoſtolus inter diuerſas functiones à Deo in Eccleſia inſtitutas Paſtores & Doctores nominat. Non ego tamen Doctorum munus non omnibus in locis, ſed in quibuſdã tantum Eccleſijs notum atque vſitatum fuiſſe, illis nimirum, vbi antea vel Iudæi ſynagogas, vel pagani ſcholas ſuas & litterarum gymnaſia habuerant. Eccleſiaſtica Hiſtoria Alexandrinæ Scholæ mentionem facit, poſt S. Marci Euangeliſtæ tempora inſtitutæ; vt & Doctorum in ea, Clementis, Origenis, & aliorum: necnon Cæſareanæ, cuius S. Baſilius & Gregorius Nazianzenus alumni fuerunt: itemque Antiochenæ & Epheſinæ. Curopalates Græcus Auctor, vbi de Conſtantinopolinæ Eccleſiæ Officiarijs ſcribit, SS litterarũ Doctores eis adeſſet. Eſt vero hæc inter Paſtores & Doctores differẽtia. Illi Eccleſiis, hi Scholis præſunt. Illi Theologiam practicam; hi theoricam & Scholaſticam profitentur. Paſtorum munus eſt Theologiam in politia Eccleſiarum ſuarum in opus deducere; Doctorum, explicare & docere. Illi Sacramenta adminiſtrant & animarum curam gerunt; hi Theologiæ arcana rimantur. En vobis antiquæ ac primitiuæ illius Eccleſiæ politiam atque ordinem, veſtræ omnino diſsimilem: quæ nihil ex illis priſcæ Eccleſiæ exercitijs retinere voluit, eo, vt Lunnaius loquitur, quod Miniſtri veſtri diabolo nequaquam aduerſantur.

V. Sed porro videamus, quam miſere Caluiniani omnia confundant. Miniſtri concionibus ad populum habendis vacant, adminiſtrant Sacramẽta, & ſummam in Eccleſia habent auctoritatem ac poteſtatem. Sed vt nulla vnquam inter hæreticos ac ſchiſmaticos in doctrina fuit concordia; ſic ijdem quantum ad Miniſtrorum nomẽ ac munus, immane quantum inter ſe diſsideant. Germani enim eos qui Miniſterij funguntur munere, Pfarrherrn appellant, id eſt, Paſtores: alios, Superintendentes, qui vmbram quandam Epiſcopalis dignitatis retinent: qui tamen apud Gallos & Heluetios nullo alio, quam Miniſtrorum, nomine cenſentur. Iidem à Valdenſibus olim, quorum nonnullæ adhuc exſtant reliquiæ, *Barbi* appellati ſunt (f) Angli vero etiamnum ſuos Archiepiſcopos, Epiſcopos & Paſtores habent. Sed nobis de noſtris tantum in Gallia Caluiniſtis ſermo erit: qui Miniſtri Euangelij dici volunt. At ô boni, in primitiua Eccleſia Miniſtri fuerunt, qui vilia tantũ (etſi in Eccleſia nihil vile cenſeri debet) vel ſimplicia miniſteria obibant; apud vos vero illi veſtri Miniſtri aliorum ſunt Domini, & ſub ſeruitutis nomine imperant alijs, miſſoque titulo, pedum nihilominus retinent, & imperium in alios exercent. Sed qui Miniſtros nobis melius deſcribat quã Cayetus, inuenio neminem, vt qui tamdiu apud Caluiniſtas Miniſtri munus obierit, magneq; in precio ob eximias animi dotes fuerit. Tria, inquit, *Miniſtrorum genera vniuerſim reperio. Primum eſt eorum, qui omnibus animi viribus in litterarum ſtudia incumbunt; eoque nihil fere aliud curant aut expetunt quam librorũ copiam. Secundum genus eſt eorum qui in litterarum ſtudijs non tam anxie verſantur, ſed magis rei faciundæ ac familiæ aliquanto lautius alendæ inuigilant: Tertio ſunt illi acerrimi diſciplinæ exactores, qui cœlum terræ miſcent, neque vmquam quieſcunt, quibus etiam Gallia noſtra omnes calamitates ac miſerias quas hactenus paſſa eſt, & adhuc patitur, & porro patietur; niſi fibula illis ponatur, ne ſe omnibus rebus immiſceant, accepta debet Hi magnarum domuum ſunt exploratores, impudenter ſe ingerentes, ſecreta omnia rimantes ac detegentes, ac diſſidia inter familias accendentes atque alentes: homines magna ex parte aut omnino indocti, aut ſemidocti. Hæc Cayetus.*

VI. Vbi quis inter Caluinianos Miniſterij ambit munus (cuius ſpe plerumque iuuenes diſertulos aut alia aliqua dote inſignes ineſcant) ſiue vltro, ſiue ab alijs perſuaſus, in Conſiſtorio, præſentibus Miniſtris & Senioribus (qui vt plurimum ex opificum ſunt numero, litteraturæ expertes) Proponere aliquoties iubetur; tandem vero ad Colloquium admittitur. Sed inquis, quidnam rei eſt illud *Proponere*? Dicam. Datur ei caput aut verſiculus aliquis ex Biblijs, ac plerumque argumenti facilis ac vulgari. Ibi ille ſuper ea re ſermonem vulgari ſermone habet, ac tantum quantum poteſt, expli-

e Ord. Geneu. pag. 4. & 5. f Vid. Sot. cont. prol. Brent. ij. Cochl. in ſept. Luth. cap. 43.

explicat, ceteris ſilentio defixis, nec quidquam contradicentibus. Illud vero ſtudioſe cauendum omnibus eſt, ne pro concione textum Latinum alleget; quum econtra apud Catholicos concionatorem memoriam ſuam S. Scripturæ auctoritatibus Latina lingua prius citandis, deinde demum vernacula explicandis fatigare oporteat. At in nouella Eccleſia ſatis eſt neſcio quid dilletare, tum S. Scripturæ dicta infideliter reddita ac tranſlata, cumulatim citare, non editis ſæpe vel librorum vel Auctorum nominibus. Satis eſt illis ſi dicant: Sic Patrum vnus ſcripſit, ſic ſenſit. Vix vllus inter eos eſt Latinæ linguæ, quam neceſſariam non eſſe autumant, vſus. Certe P. Viretus in Dialogis ſuis vix natam hanc Eccleſiam ignorantiæ arguit. Sed bene habet, quod in tantis eius anguſtijs interprete parum opus habent. At Catholica Eccleſia quum nullis alijs quam Orientis & Occidentis, quam late Mundus patet, limitibus concludatur, ad conſeruandam vnitatem Latina lingua, vtpote omnibus fere Mundi nationibus nota, tamquam communi vinculo vtitur. Sed ad noſtros Miniſterij candidatos redeamus: quorum qui ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium quam maxime traducere ac blaſphemare nouit, ad id munus aptiſſimus iudicatur. Sed & contra Papam ac totum ordinem Eccleſiaſticum linguam acuere, & in omni ſermone Romanum Antichriſtum intonare debet. Hoc qui facere, tum cum externo aliquo lepore Chriſti ac Domini nomen vſurpare nôrit, ſatis ſuperque ad id munus obeundum inſtructus exiſtimatur. Memini me ex hoc genere quendam in Burdigalenſi ſuburbio ad Carthuſianos concionantem audiuiſſe, qui ſermonem ſuum ita erat exorſus: Magnus ille ferarius (Papam intelligebat) in diaboli culina nutritus ac ſaginatus, &c. Hic fratres omnes applaudere, ſuſpirare, hominiſque mirabilem eloquentiam ad cœlum laudibus efferre, ab ore eius denique velut alterius Periclis tonantis ac fulgurantis pendere. Vbi hoc modo candidatus ille, ſine accuratiori examine, ingenij ac doctrinæ ſuæ dedit ſpecimen; is, qui tum cœtui præeſt, collectis ſuffragijs, eum introducit, & vel errorem demonſtrat, vel ſi placuit, laudat. Inde dextram ſocietatis ei porrigit, vt & reliqui, non minus miſero quam ridiculo errore, vt qui ex ſigno amicitiæ & ciuilitatis, de quo S. Paullus loquitur(g), religionis ſignum faciant. Et hæc quidem egregia illa eſt manuum impoſitio, inter Caluiniſtas vſitata. Antequam vero ad Miniſterium recipiatur, neceſſe eſt vt Eccleſiæ alicuius petitio interueniat; ad quam ille mox proficiſcitur; quod ſi populo placuerit, tres aut quatuor Miniſtri conueniunt, eumque vt fratrem & ſocium accipiunt, & ad Miniſterium admittunt, non tamen prius quam Formulæ fidei ſubſcripſerit. Hæc enim verum eſt fundamentum Caluiniſticæ doctrinæ, hæc S. Scriptura eſt Caluiniſtarum. His peractis, ille ad Eccleſiam à qua expetitus fuerat, vel quam Miniſtro deſtitutam nouerint, ſe confert. Nonnunquam etiam à Miniſtrorum aliquo ad deſtinatum locum perducitur: qui concione habita, populo noui illius Miniſtri electionem ſignificat: qui vt plurimum ad menſes aliquot quibus ſe eo periculum faciat, eum accipit, vt apud nos pueri & equiſones à dominis recipi ſolent. Quod ſi populus acquieſcat huius vel illius Eccleſiæ Miniſter eſſe, ſecus (ô miſeram conditionem!) faceſſere iubetur. Qui tamen in prouinciali Synodo recepti ſunt, à populo excludi non poſſunt, vt illi qui in Colloquio, vt vocant, fuerunt admiſſi. Sed hi plerumque ad alios qui minus teretes ac delicatas aures habent mittuntur.

Ad mercedem Miniſtrorum quod attinet, ea viritim colligitur, ac tenuis fere eſt, pro cuiuſque regionis vel Eccleſiæ qualitate. Anno MDLIX. quo ingens eiuſmodi hominum examen Geneua in Galliam irrupit, Copus quidam, qui Canonicus Cleriacenſis fuerat, eius pater qui Rupellæ habitauit, flagris cæſus, quod commentaria in Rabeleſij libros ſcripſiſſet, publice dicere auſus eſt, Miniſtrorum eſſe, gratis ſeruire ac populo Verbum Dei annunciare. (id quod Anabaptiſtæ faciunt) At Caluini, vt Cayerus ſcribit, longe alia mens ac ſententia erat, eoque hominem in carcerem compingi curauit, donec ſententiam retractaret. Ac quamuis Geneuenſe Conſiſtorium omnibus modis, etiam vi quodammodo hominem adigere conaretur vt ſalarium ſeu mercedem acciperet, ille tamen præfracte facere id detrectauit. Idem Cayerus hoſpitijs & tonſoribus Geneuæ notum eſſe dicit. Facile ſcilicet intelligebat Caluinus ſi Miniſtris non alia merces quam Ieſuitis & Capucinis daretur, breui de toto ſuo Miniſterio actum fore.

Quod ſi is qui Miniſterium ambit, Monachus olim fuerit, plures aliquanto & accuratiores ceremoniæ adhibentur. Aiunt enim exſpectandum eſſe

g *Ad Galat. 2.*

eſſe dum Monachiſmũ ille ſuum bene concoquat & digerat. Subjecta illis ſemper eſt Religioſorum converſio. Et quemadmodum in Catholica Eccleſia ſacerdotali charactere inſigniti homines non niſi mitris cum ceremonijs, habitu & ordinis adeptis characteribus, degradantur & Judici ſæculari traduntur; ſic monachi ac Religioſi a Miniſtris operoſe admodum excucullantur, & difficulter ad Miniſterij ſocietatem cooptantur. Fit hoc aliquando publice pro concione, aliquando in Conſiſtorio privatim: ubi habitus religioſus ei detrahitur, non ſine execratione eius à quo primum eo indutus fuerat: pedibuſque conculcatur, aut laceratur. Frugaliores tamen nonnulli ſunt, qui (ut eſt in Apoſtatarum Fragello) veſtem illam grauiori aliquo colore tinctam aſſeruant, ut ex ea vel uxori cycladem, vel infantibus tunicula faciant. Ad miniſterium recepto, vel etiam ante, ſtatim uxor quæritur, ut hoc velut trabali clavo affixus, omnem ad Catholicam Eccleſiam redeundi amittat voluntatem Sic quidam ad nos reverſus, roganti mihi num uxorem haberet, *Non*, inquit, *in quo ſummam Dei benignitatem in me agnoſco. Si enim uxorem habuiſſem, actum de me fuiſſet.* Nec vero mirum hoc videri debet, quum libidinis flammæ in nullis vehementius fere ardeat quam in ijs qui è clauſtrorum ſeptis exſilierunt, Sicut non ſpiritus, ſed caro illius ſeparationis ſeu apoſtaſiæ cauſſa ſit. Idque inde etiam manifeſtum eſt quod vix ſepulta vna uxore, ſtatim aliam ambiunt, & ſic à tumulo unius in nuptialem alterius thorum uno velut ſaltu ſe immittunt. Quod ſi quis cuculli ſui & votæ olim pudicitiæ memor non ita facilem ſe ad nuptias præbeat omnium oculis inceſſitur ac vexatur quotidie, producta memorabili hac ſententia, quam aiunt è divino Lutheri ore fuiſſe prolatam: Eum ſcillicet qui uxorem nõ habeat, pie vivere non poſſe. Quaſi vero non multa Chriſtianorum fuiſſent millia, qui caſtitatem ſuam inviolabilem conſervarunt quales etiam in Judaiſmo, minus ſane quam Chriſtianiſmus perfecto, Heliæ, Heliſei, Eſaiæ, & alij fuerunt, qui continentiſſime ſemper caſtiſſimeque vixerunt. Quæritur ergo, inquam Miniſterij candidato uxor, atque etiam inuito pæne obtruditur, ut tanto tenacius ſchiſmati adhæreſcat. Quin etiam uxorem non habere, peccatũ putatur. Et ut Solon olim Miletum ut Thaletem videret profectus, illud vehementer admiratus eſt quod numquã uxorẽ duxiſſet: ſic Beza idẽ Jacobo Sturmio, homini Lutheri partibꝰ unice addicto probro quaſi dat. Poſtquam enim multa in eo honorifice commendaſſet, tandem addit, Nihil ei exprobrari potuiſſe, quam quod a nuptijs ſemper abhorruerit. O ingens probrum, etiam hominum immuſtum turbæ virginitatem illæſam ſeruare! Atque hoc illud eſt, in quo omnes fere ſchiſmatici ac hæretici conveniunt. Quis enim vmquam vidit librum è Lutheranorum, Caluiniſtarum, Zuinglianorum aut Anabaptiſtarum officina progreſſum, in quo continentia, caſtitas, viduitas, aut Virginitas laudetur ac ſuadeatur; quales multi à Tertulliano, S. Auguſtino, S. Chryſoſtomo & alijs ſcripti ſunt, & etiamnum manibus noſtris teruntur? Eſt ergo coniugium inſtar tenaciſsimi glutinis, quo miſeri illi clauſtrorum deſertores retinentur ne vbi iam ætatis ille calor deferbuit, etiam agnitum errorem emendare, & ad Eccleſiæ gremium recipere ſe poſsint. Memini nuper me aliquem ex hoc hominũ genere ſic loquentẽ audiuiſſe: *Quid ego miſera hac* (vxorem in horto braſſicas decapitantem) *quid miſellis iſtis* (tres infantes digito demonſtrans) *faciam? Quid his fiet ſi ad Catholicam Eccleſiam ego rediero? Deum rogo ut mihi ſit propitius. Equidem non ignoro extra Eccleſiam me eſſe. Sed nullum iam reſtat remedium. Neceſſe omnino eſt, ut capra quo alligata eſt loco paſcatur.* Hæc quidem ille ita loquutus eſt. Quam multi ſunt qui nihil magis quam Catholicam Eccleſiam redire deſiderant, ſi modo ad pœnitentiam recipi poſſent? Anno MDC. qui Iubilæus fuit, Miniſter quidam Romam profectus, ſuo & quinque aliorum nomine veniam à Pontifice petijt, vtque repudiatis vxoribus, in ſæculo ſibi viuere liceret Sed Pontifex id nequaquam permittere voluit. Caluiniſtis quidem excucullati iſti monachi adeo ſuſpecti ſunt, vt nemo qui Religioſus aliquando fuerit, Nationali Synodo præſidere poſsit. Vidiſti hactenus quã nullis aut paucis cum ceremonijs Miniſtri illi conſtituantur. Sed quid? quod ſæpe ſine vlla miſſione, vocatione, propoſitione, receptione, nonnulli propria auctoritate ſuggeſtum conſcendunt, ac docendi ac concionandi munus vſurpant? Certe id quidem antehac non ſemel factum. Qui loci dominus eſt, ſi aptus ad id munus fuerit vel etiam aptum ſe eſſe exiſtimarit, ſtatim Doctoris officium ſibi ſumit, ac ſubditos in fide inſtruit: vt multi in Gallia fecerunt.

VIII. Quid iam, quæſo, veteris illius & primitiuæ Eccleſiæ ordinandi & conſecrandi Epiſcopos ac ſacerdotes conſuetudo ac ceremoniæ cum his

ineptijs

Digitized by Google

ineptijs commune habuerunt? Videamus ſaltem quid de Epiſcoporum conſecratione priſcus ille Gallorum Apoſtolus S. Dionyſius tradat (b). *Epiſcopum conſecrandum ait in genua ante altare proſterni, SS. libros capiti eius primum, ac deinde à conſecrante precibus rite peractis, manum imponi, Sacerdotibus conſecrandis itidem manus quoque ab Epiſcopo imponi: Diaconos vero vno tantum genu terra innixos conſecrationem accipere: tum ſingulis crucis characterem imprimi. & ad omnes iſtas ceremonias Chriſma adhiberi.* Et hic quidem tam Epiſcopos quam ſacerdotes conſecrandi vetus mos eſt, qui etiamnum in Catholica Eccleſia diligenter obſeruatur. Hic ille Epiſcopus eſt, qui gregem ſuum tanquam Imperator exercitum præcedens, a S. Hieronymo (a) repræſentatur. Vbi vero in Caluini eſt Eccleſia manuum illa impoſitio ab Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus vſurpata? Cuius formam Optatus deſcribit, vnà cum benedictione Epiſcopali, *Adiutorium noſtrum in nomine Domini.* Mirum vero, ceremoniam hanc à Caluiniſtis ſic plane exploſam eſſe, (d) quum Melanchthon in Locis ſuis Communibus Ordinem Sacramentis adnumeret. Victorem Cayetum audiamus. *Nulla alia,* inquit, *manuum impoſitio apud ipſos vſitata eſt, quamuis ſcriptis ſuis aliter profiteantur. Equidem illud vere affirmare poſſum, meo ſolius Conſilio factum eſſe, vt ceremonia hac aliquo modo obſeruata ſit, dum ipſis demonſtraui, ſine hac pleriſque viſum iri, nullum eſſe inter ipſos verum Miniſtrum: quæ tamen in Geneuenſis Eccleſiæ Ordinatione à Caluino* (c) *plane eſt abolita;* eo quod, vt homines iſti dicunt, ſuperiorum temporum ceremoniæ in ſuperſtitiones tranſierunt. Idem tamen Caluinus alibi concedit, *Manuum impoſitionem in veris & legitimis Ordinationibus eſſe Sacramentum.* Eam certe Donatiſtæ olim quamuis ſchiſmatici, diligenter retinuerunt, vt apud S. Auguſtinum videre eſt (d): vt & Lutherani hodie, qui etiamnum ea vtuntur, adeoque eam à Catholicis Epiſcopis expetere voluerunt, ſuorum ſcilicet vitium ac defectum agnoſcentes, vt manifeſtum ſit Acta & Colloquia inter ipſos habita legenti.

DE MINISTRORVM, SENIORUM, & Diaconorum officijs, de Synodis & Colloquijs, eorumque omnium multiplici abuſu.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

I. *Abuſus circa Miniſtrorum miſſionem ſeu diſtributionem.*
II. *Miniſteria facile permutanda.*
III. *Miniſter quandoque à plebe eligitur atque accipitur.*
IV. *De Senioribus, & Superintendentibus.*
V. *De Diaconis & Coryceis.*
VI. *De Colloquijs, & ſynodis, & ratione quam in hiſtoria Eccleſiarum ſuarum conficienda obſeruant.*

I. QVamuis Paſtor & Grex ita inter ſe Relata ſint, vt alterum ſine altero eſſe non poſſit; apud nouos tamen iſtos Euangelicos Paſtores ſine grege reperiuntur; ijdemque ex vno loco profligati, totas prouincias peruagantur, perfugium ſibi & quæ ad vitam neceſſaria ſunt magis quam animarum ſalutem quærentes. Quum è Germania rum Geneua præcipue Miniſtros in Galliam noſtram ſtatim aduolitantes vidimus, quamuis ad certam non eſſent deſtinati Eccleſiam, nihilominus tamen ijdem, ſi modo ſimplicem à quocumque atteſtationem, vel etiam nullam omnino attuliſſent, ab ea quæ prima vacabat Eccleſia recipiebantur, ſic vt nonnumquam duo vel tres, pudendo ſane abuſu, vni præſiderent. Atqui in Catholica Eccleſia id nequaquam permittitur, in qua ſemper vnius gregis vnus paſtor fuit. Quam vero confuſionem æqualis illa Miniſtrorum pluralitas, & pluralis æqualitas pariat, inde patet, quod ijdem munus illud ſuum inter ſe diſpertiri coacti ſunt, dum hic illa, alter altera ſeptimana præſidet, conciones ad populum habet, & alia ad Conſiſtorium perti-

b *Dion. cap 9. Cæl. Hier. Concil. Nice. can. 4. diſt. 94.* a *Ad Euagr. ep. 85.* b *Lauat. de rit. Eccleſ. Tigur.* c *Fel 7.* d *Cont. Creſc. lib. 3. cap. 21 Vid. lib. de commyſt. Euang.*

pertinentia, velut ſacrorum rex adminiſtrat. Perſonatam hanc dignitatem ac functionem alius deinde, ac rurſus alius, munere velut in orbem redeunte, accipit: ſicque ex Epiſcopis rurſus ſimplices fiunt ſacerdotes, & viciſſim: vt Luna non ſæpius vultum, quam talis Eccleſiæ corpus caput ſuum mutet.

II. Atquam pulcre vos, ô Reformatores ac Reformati, ac veſtræ Eccleſiæ formam expreſſit is qui de Gothis loquens, non minus in Clericorum electione inconſtantibus, *Eos*, inquit, *modo apoſtatas, modo alios ex infima fæce hominum ad Epiſcopatus munus aſſumere, vt quum veritate ad doctrinam ſuam pertrahere eos nequeant, hac dignitatis ſpecie inteſcent. Hodie ergo hunc, cras alium habere Epiſcopum; hodie Presbyterum, cras Laicum. Huic enim hominum generi non minus quam Clericis ad Eccleſiaſtica munera apud ipſos aditum patere.* Atqui, ô boni, tam arcto inter ſe vinculo Paſtor & Grex colligati eſſe debent, vt olim indiſſolubili illi Matrimonij vinculo comparati ſint (*a*). Eamque ob cauſſam Epiſcopi apud nos dum conſecrãtur, annulum tamquam deſponſationis ſuæ cum grege arrham accipiunt. Vt ergo marito cum vxore diuortium facere non licet, ſic neque Paſtori gregem ſuum deſerere, quamcumque ob cauſſam, niſi ſingularem perſonæ ſuæ perſequutionem. Vbi namque periculum commune eſt tum præcipue tamquam vigilans canis lupis ſe ſe opponat, ac virtutem ſuam in defendendis ouibus oſtendat neceſſe eſt. Aurum igne purgatur: & boni gubernatoris virtus ac peritia (quod Nicolaus Papa gregem deſerere volenti reſpondiſſe dicitur) in tempeſtate magis quam mari tranquillo elucet. S. Athanaſius ad tempus quidem à ſua diſceſſit Eccleſia; ſed eo quod ſoli ipſi periculum intentaretur. In Catholica certe Eccleſia diuortium hoc non niſi ſupremi Paſtoris conſenſu fieri poteſt. At in noua illa & ſpuria, ſi forte Miniſter nimis tenue habeat ſtipendium, ſtatim veluti milites noſtri, opimius quærit; immò abdicato priori munere, aliud lucroſius vitæ genus amplectitur. Horum ſane ego multos noui, *At in Dei Eccleſia*, ex D. Apoſtoli præcepto, *quiſque in vocatione ſua manet, ad quam vocatus eſt.*

III. Eandem confuſionem maiores noſtri in priſcis notarunt hæreticis. In Gallia vero noſtra quia ij qui primi ciuilis belli ignem accenderunt, nihil magis quam ignem formidant, in munitiſſimas vrbes plerique confugere ſolent. Neque enim illud eis perſuaſeris, *Cineres corporum ſuorum ſementem Eccleſiæ futurum* (*b*). Quod ſi Miniſter parum tutus ſibi videatur; incommoda ſimulata valetudine, aut alio quæſito prætextu, relicto grege, aliò abit. Sed & ipſi Paſtores a grege nonnũquam, quod vel eius ſermones vel mores minus placeant, abdicantur, aut negato ſtipendio, abire coguntur. Aut ſi quis aduena conſcenſo ſuggeſtu melius declamaſſe viſus ſit, ordinarius ille aut diſcedere, aut collegam hunc, velit nolit, recipere iubetur.

IV. Præter hos Miniſtros, Seniores habent, qui ſuper grege ſuo vigilant, omniaque ad Conſiſtorium commiſſa ſcandala deferunt, præcipue ſi quis Miſſæ aut Ieſuitæ alicuius concioni interfuiſſe deprehenſus ſit. Horũ munus eſt conuocare populum, vnde etiam apud Gallos *Surueillans*, id eſt, Superintendentes, appellantur. Differunt tamen hæc inter ſe nomina. Seniores enim à Græco πρεσβυτερος; Superintendentes vero à voce Επισκοπος dicti videntur. Præpoſtero ſane ordine: quum apud nouos iſtos Euangelicos Epiſcopi Miniſtrorum ſint miniſtri, aut Conſiliarij, atque ita ſummo quem in primitiua Eccleſia ſemper obtinuerunt, gradu exciderint. Quia vero pro regionum diuerſitate tam nomina quam munera iſta variant, & aliter apud Germanos aliter apud Gallos vſurpantur: nobis illud indicaſſe ſatis erit, in Caluinianæ Eccleſiæ anarchia ordinem ab eo quẽ D. Paullus tradidit, toto cœlo, quod aiunt, diſſidere. Hic enim primo loco ponit Epiſcopum (qui Gallis eſt *le ſurueillant*) ſecundo Presbyterum, tertio Diaconum: at apud Caluiniſtas Presbyteri ſeu Seniores multo pluribus ceremonijs eliguntur quam ipſi Miniſtri, qui tamen Epiſcopi videri volunt. Tribus enim continuis ſeptimanis eorum qui ad hoc munus electi ſunt, pro concione nomina proclamantur, vt omnes in eorum vitam diligenter inquirant. Iidem Miniſtros, ſi quid forte quod enorme ipſis videatur dixerint, aut aliud quod minus placeat fecerint, deponendi, aut ſaltim ſilentium eis imponendi, donec proximo Colloquio aut Synodo certum quid decretum fuerit, habent poteſtatem. O dignos Theologicis decidendis controuerſijs iudices! Miniſtro tamen ita depoſito recurrere licet ad tres proximos Miniſtros; quorum triumuirum conſenſu ille donec de re tota ſtatuatur, reſtitui poteſt: precario interim munere fungens neq; vllum ſuper gregem ha-

S s habens

a *Inno. 3. lib. 1. Myſt. Miſſ. c. 61.*

b *Tertull. ad ſcapulam.*

Digitized by Google

bens iuriſdictionem, adeo vt de cauſſis matrimonialibus, vti antea, tum amplius cognoſcere aut ſententiam ferre non poſſit.

V. Diaconi ſunt Eccleſiaſtici ærarij cuſtodes, qui argentum ad ſtipendia Miniſtris exſoluenda colligunt, & ægrotos viſitant, rebuſque neceſſarijs iuuant (quod munus vtpote & laborioſum & tædioſum Miniſtros nimis delicatos in hos deriuaſſe Lauaius ſcribit) & venientibus, aut alijs quibuſcumque peregrinis ex Miniſtrorum iuſſu & Conſiliò, ſtipem largiuntur. Illis qui fixum habent domicilium, nihil niſi de totius Conſiſtorij conſenſu datur; ac ne obolus quidem, niſi eis qui eandem cum ipſis profitentur religionem. Qua quidem in re tanto rigore vtuntur, vt Ludimagiſtris prohibitum ſit neminem docendum ſuſcipere, qui ſit Catholicus. Paupertatem vero alleganti, parum quid ex eleemoſynis datur, quo tanto facilius ſe ſuoſque ſuſtentet. Hoc vero officium Caluinus Diaconis tribuit, eo quod a Margarita Nauarræ regina eleemoſynæ, cuius nomine, quatuor quos Francos vocant millia, ad ipſum miſerat, male adminiſtratæ inſimularetur. Sed quæſtorculi hi Eccleſiaſtici eleemoſynis non contenti, vlterius etiam progrediuntur, & vt quidam ſcribit qui libros ipſorum & rationes inſpexit tributa ad communes ſumtus viritim indicta colligunt, qui nam apti ſint armis tractandis explorant, omniaque diligenter ad Conſiſtorium referunt. Immo velut Delphici ſunt gladij. Sunt enim Oſtiarij, Lectores, miniſtri Conſiſtorij. Iidem Miniſtris Cœnam adminiſtrantibus aſſiſtunt, & ne miſeri nimio labore rumpantur, vitrum communicantibus porrigunt. In quibuſdam locis, vt apud Pictauienſes, iidem à Cōſiſtorio pro lubitu ordinantur ac rurſus deordinantur, conciones habere & baptiſare iubentur: ac velut lampadem mutuo ſibi tradunt. Miſer ille Babinotus, quem Caluinus primum munere iſto & nomine ornauit, ſalſamentarius poſtea fuit. Alibi vero etiam præter hos neſcio qui alij ſunt officiarij, quos Cantores, Lectores, & Monitores (*Aduertiſſeurs* Gallice) vocant. *Cantoris* eſt Pſalmos intonare, cathedram ſuam habet infra ſuggeſtum, aliquanto altius eleuatam, vt ab omnibus conſpici & audiri queat: eſtque homo laicus tam vitæ genere quam veſtitu. *Lectores* populo Miniſtri aduentum expectanti, caput aliquod è Biblijs è ſuggeſtu prælegunt: qui alibi etiam Diaconi appellantur. *Monitores* plerumque ſunt ex infimo hominum genere, & oſtiatim circumeuntes, delatos ad Conſiſtorium euocant: interim vero dum illi cauſſam dicunt, oſtio adſtantes, omnia ea quæ dicuntur aut fiunt, ſollicite explorant, ac deinde coram illo conſcientiarum Tribunali, Conſiſtorio inquam, exponunt. In ditione Benearnenſi Reformati iſti ſex *Superintendentes* conſtitutos habent, qui Miniſtrorum munere non funguntur, ſed eorum tantum quæ ad Synodos congregandas vel anticipandas pertinent, curam gerunt; ſuntque homines idiotæ, omniſque litteraturæ, vt plurimum imperiti. Quinetiam albo Eccleſiaſticorum Officiorum quæſtores ſeu Eccleſiaſticarum pecuniarum Receptores adſcripti ſunt, quorum munus eſt, vt ſupra quoque dixi, non Miniſtris modo, ſed & ducibus ac militibus ſtipendia exſoluere. Sic ergo Diaconi hi veluti Iani bifrontes ſunt; vt qui facie vna cœlum, altera terram ſpectant. Atque hæc quidem officiorum Eccleſiaſticorum apud Caluiniſtas eſt ratio, longe diſſimilima ei quæ à S. Ignatio traditur, vbi inquit, Epiſcopum ſuper omnes habere poteſtatem, & in hoc filium Dei quodammodo repræſentare. Ordinem Presbyterorum nihil aliud eſſe quam ſacrum Collegium eorum qui Epiſcopo aſſiſtunt. Diaconos velut Angelorum eſſe imitatores qui miniſterium exhibeant purum & immaculatum.

VI. Porro & Miniſtrorum, Seniorum, ac Superintendentium arbitrio Colloquia inſtituuntur, & auctoritate diriguntur. Hæc vero quater vt plurimum toto anno celebrantur, ad quæ vicini Miniſtri cum ſuo quiſque Seniore conueniunt, & de doctrina diſputant, aut controuerſias, ſi quæ inter paſtores aut greges extiterint, componunt, omnia denique de quibus proxima ſynodo deliberandum videtur, colligunt. Neque enim quidquam pro rato habetur, niſi quod ſynodus ratum eſſe iuſſerit. *Synodi verò duplices ſunt, Prouinciales ac Nationales.* Generales enim ſeu Vniuerſales nullas habent: quum Angli Caluiniſtæ Gallorum nec Fidem nec Religionem, multo minus ceremonias probent. Germania quoque nihil fere cum vtriſque commune habet. Sed quid dico Germaniam? immo exiguus ille pagus Benearnenſis ſuam habet peculiarem ſibi formam. *Prouincialis ſynodus quotannis* celebratur, cui quidem Miniſtri omnes cuiuſque prouinciæ, vna cum vnò ex Senioribus interſunt: quorum deinde omnium ſuffragijs

ſragijs ex Miniſtris vnus eligitur qui tamquam præſes actionem totam dirigat. *Moderatorem appellant.* In his præcipue conſideratur, an forte vel in doctrinam vel diſciplinam vitium aliquod irrepſerit. Quibus vero oculis, quo animo ac candore id fiat, Deus nouit. Ante omnia vero ea quam à reformatis quis merito exſpectet, veritate ac fide quæ ad Eccleſiæ ſuæ pertinent hiſtoriam, congerunt, atque ex ijs deinde Annales quales videmus, conſarcinant. Populinerius non ignobilis æui noſtri ſcriptor mihi dixit, ſe non ſemel à Conſiſtorialibus reprehenſum, quod Eccleſiaſticam hiſtoriam ſcribens, multis in rebus maiorem veritatis quam partium, quas ſequebatur, rationem habuiſſet: vt qui mendacijs res ſuas promouere licitum ſibi, immo pulcrum putent. *Synodus Nationalis altero aut tertio quoque anno conuocatur*, ad quam è ſingulis prouincijs vnus Miniſter mittitur, quarum in Gallijs quindecim fere ſunt aut ſedecim, vnà cum totidem Deputatis, quos vocant, hominibus magna ex parte illiteratis. Ad hanc verò grauiſſimæ quæque cauſſæ deferuntur, ac diffinitiua ſententia deciduntur. Et quidem plenariam Synodorum eiuſmodi autoritatem tantopere illi iactant, vt quum Miniſter quidam Nationali Synodo quæ Figeaci habebatur præſidens, reprehenſus eſſet quod aureos digitis annulos geſtaret, reſponderit, id ſibi tamquam Epiſcopo & ſupremo Iudici, licere. Atqui non multo poſt in hoc Caluiniani cum Miniſtris ſuis diſpenſarunt, in quorum iam digitis, ſine vlla dignitatis prærogatiua, paſſim aurum micare cernas. Deputatis vero illis omnium Eccleſiaſticarum cauſſarum arbitrium permiſſum eſt, vt & diſciplinæ vel reſtringendæ, vel in aliam formam transfundendæ. Cayerus admirabiles, ſibique plane contrarias Reformationes in Synodis his cudi ait: quarum abſurditatem etiam multi inter ipſos intellexerint ac demonſtrarint. In Occitania & Vaſconia idem teſtatur ab Anno MDLXXI. vſque ad annum MDLXXXIII. diſciplinæ in decidendis negotijs maiorem quam ipſius Sacræ Scripturæ auctoritatem ac pondus fuiſſe, ac pleroſque ab hac inſcitia non potuiſſe deduci, in qua tamen omnis fere ſtorum hominum eruditio conſiſtit. Sed Conſiſtoria iam, & quomodo in eis viuatur, videamus.

DE CALVINIANÆ ECCLESIÆ Conſiſtorijs.

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

I. *De Conſiſtorijs eorumque mirabili confuſione.*
II. *De numero Conſiſtorialium, & poteſtate.*
III. *Quamdiu officia iſta durent.*
IV. *Seniores crimina ad Conſiſtorium deferunt.*
V. *Conſiſtoriorum nugæ ſeu hiſtoria.*

I. CAluiniſticæ Eccleſiæ Conſiſtorium ac Senatus, cuius eſt, vt Caluinus voluit, conſcientias regere ac iudicare, ad magni illius Romani Senatus exemplum, ex omni hominum genere conſtat, militibus, cauſſidicis, opificibus, ruſticanis. Quid multis? In ſacrum hoc collegium omnes, modo hominis formam habeant, cooptantur. Fruſtra hic cum illo exclames, *procul ô procul eſte profani.* Sed ô pudendam rei iam atque prophanationem ac confuſionem: An quiſquam melioris monetæ, vt ita dicam, tam viles & abiectos homines in tanto munere ſocios ſibi adiungi patiatur? Patiendum tamen eſt, quia Caluinus ita voluit, qui contra Alchymiæ regulas, ferrum ac craſſiora metalla cum ſublimi illo mineralis Mercurij ſpiritu colligere: id eſt, ex diſſimillimis inter ſe litteratorum atq; illitteratorũ ingenijs neſcio quem ſympathicum cœtum cõflare voluit. Hic mihi Antiſthenes occurrit, qui quum Athenienſibus ſuaſiſſet, vt aſinos non minus quam equos aratris iũgerent, illi vero aſinos ad laborem hunc nequaquam aptos eſſe dicerent, *Parum refert*, inquit, *apti ſint nec ne, Vos modo quod dixi facito.* Eodem modo vos modo Caluiniſtæ, ſartorem illum ſutorem, cerdonem, aut quemcumque alium, in Conſiſtorium cooptate; nec dubitate ſtatim cum ipſo *Senioris* nomine dotes omnes ad munus id neceſſarias eius animo infuſum iri. In his vero Cõſiſtorijs mercatores plerumq; ceteris præferuntur, nec ſolũ referendi, ſed etiam vnà cum patribus Conſiſtorialibus iudicandi munus exercent. In ſumma, dimiſſo Conſiſtorio, cauſſidicus ad curiam, mercator ad forum, ſutor ad ſutrinam, ruſticus ad

aratrum redit, iidem omnes qui ante. At ſi quis umquam vidit, audivit aut legit, in Eccleſia Dei eum qui ante meridiem animas iudicarit, poſt meridiem incudem tutudiſſe? Multis illud diſputatur, utrum melius ſit, Judicem malum eſſe aut ignorantem. Plerique tamen conſentiunt, ignorantiam in hoc munere periculoſiorem eſſe quam malitiam. Jlla enim velut continua quædam febris eſt, hic vero morbus ſua habet intervalla. Poteſt etiam malus bene facere ac iudicare: ſed ignorans atque imperitus ſemper cæcus, ſemper iniuſtus, ſemper malus eſt. Quid ergo boni a Conſiſtoriali illa ignorantia exſpectare quis poſſet?. niſi forte eo ipſo momento quo Conſiſtorium ingrediuntur, quadam cœlitus dalapſa afflantur ſapientia, eodem modo quo Lemnius febricitantes quoſdam ſe vidiſſe ſcribit, qui durante paroxyſmo, diſerti admodum & eloquentes fuerint; priſtinæ vero ſanitati reſtituti, ad priſtinam redierint brutalitatem.

II. Jn Calvinianis iſtis Conſiſtorijs ad minimum ſeptem iudices ſedent, ad tribunalium noſtrorum exemplum. Exiſtimabant enim ut de vita, ita de anima quoque hominis non minus quam à ſeptem iudicibus ſententiam eſſe ferendam. Fortaſſe etiam antiquam illam legem cuius apud Quintilianum fit mentio, imitari voluerunt, his verbis conceptam: *de vi ſeptem iudicent. Quod maior pars ſtatuerit, reus patiatur* Cuius etiam Agellius meminit, inquiens: *De reo ſeptem iudices cognoſcant: eaque ſententia ſit rata quam plures ex eo numero dixerint.* Sic ergo unus cauſſidicus, unus mercator, unus proxeneta, unus ſartor, unus ſutor, unus hortulanus, unus faber ferrarius, ſimulque ſeptem numero, de rebus Eccleſiaſticis decernendi animaſque ad Orcum demittendi habebunt poteſtatem. Hic enim excommunicantur fratres, & cœtibus ac Sacramentis arcentur, Miniſtro ſententiam excommunicationis è ſuggeſtu pronunciante. Quod ſi leges civiles non permittunt, ut de ſtillicidio, de via, de ſepe, aut quacumque alia re controverſa ſententiā quiſquam pronunciet, quam qui in eo ſtudio bene verſatus, & ad hoc munus aptus iudicatus fuerit: quanto minus ad animarum hoc ſeu conſcientiarum iudicium homines imperiti aſſumendi ſunt, qui tanto ſunt imperitiores quanto minus ſuam ipſi imperitiam atque ignorantiam agnoſcunt.

III. Sed & hoc primitivæ Eccleſiæ conſuetudini plane repugnat, quod officia iſta apud Calviniſtas non ſunt perpetua, ſed perſonæ vel ſingulis annis, vel altero quoque anno mutentur. Eadem nihilominus magna ambitione expetuntur: adeo ut nobilis quidam præſente Bullionio Duce, Franciæ Mareſcallo, qui eam religionem amplectitur ac magno ſtudio propugnat, dicere non dubitarit, *Si Officia iſta Conſiſtorialia venū proponantur, non minorem inde in hoc regno quam ex Caſualibus, ut vocant, pecuniam confici poſſe.* Qui his funguntur paſſim, ac præſertim Montalbani, & Bergeraci, ſedes ſuas iuxta ipſam Miniſtri habent cathedram, tamquam conſcientiarum iudices ac magiſtratus. ex quo non minus quam Conſules olim ac Dictatores apud Romanos omnib⁹ ſunt formidabiles. Jactāt enim, ſui quoque muneris eſſe Miniſtrorum auctoritatem in æquilibrio continere, ac poteſtatem moderari. Apud Genevenſes certe in ijs quæ ad eccleſiæ pertinent inſpectionem, communem habent cum Miniſtris curam. Sic quos veritate retinere non poterant, dignitatibus iſtis ſuis partibus obnoxios reddunt. Tam inſperata vero dignitas, quæ ex ſutrina ad conſcientiarum tribunal nullo ſuo merito, nulla probitatis aut doctrinæ commendatione extolluntur homines triobolares, ita inflat atque inſolentes redddit, ut ne graviſſimis quidem viris cedere ſuſtineant.

IV. Conſiſtorio, quod vel in templo, vel in Miniſtri ædibus celebratur, Miniſter præſidet. Quod ſi plures eiuſdem eccleſiæ ſint Miniſtri, Præſidis munere fungitur is cuius partes ſunt ea ſeptimana concionari, idemque ſuffragia colligit, & decreta pronunciat: ſic ut in munere hoc nec ætatis, nec ad hoc neceſſariarum virtutum & qualitatum ulla habeatur ratio. Semel vero aut bis ſingulis ſeptimanis Conſiſtorium habetur, in quo Seniorum querelæ & accuſationes contra quoſcumque in medium proferuntur. Etiamſi enim ſæpe ingentes trabes in ſuis ipſorum geſtent oculis, tamen eis aliorum ingredi ædes & minutiſſima quæque rimari, permiſſum eſt. Hi expiſcantur quomodo parentes liberos ſuos, mariti uxores, domini familiam univerſam tractent, qualem vitam ſinguli agant, quomodo rem familiarem adminiſtrent; adeo ut etiam thori coniugalis ſecreta eos latere non poſſint. Jidem hinc inde per civitatem obambulantes, aures ſemper arrectas habent; ac vel fritilli iactum, vel muſicorum inſtrumentorum ſonum, vel cantum, vel cachinnum in Reformatorum ædibus perceptum, ſtatim in iudicium vocant. Cayetus quoſdam noviſſe ſe inquit, qui ob hanc ſolum im-

por-

Digitized by Google

portunitatem ab ipſis defecerint, dicentes, *Malle ſe ultro peccata ſua ſacerdoti confiteri, quam exploratores eiuſmodi ferre, à quibus ob verbum aliquod aſperius quod vix uxori dixit, aut riſum ſolutiorem, omnibus audientibus tam ignominioſe traducantur. Neque enim vel minimum eſſe quod Conſiſterij effugiat cenſuram: quæ ipſa Hiſpanica Inquiſitione multo ſit durior.*

V. Unus ex ſenioribus Burdigalenſis noſtræ Curiæ cauſidicis narravit mihi, ſe, quum iuvenis adhuc militiæ illius reformatæ vexillis nomen dediſſet, ad Conſiſtorium aliquando fuiſſe delatum quod in virginis cuiuſdam ſinũ manum immiſiſſet; & quidem à Miniſtro, qui eandem virginem uxorem ſibi ambiebat. Jlle intellectâ accuſatione, Præſidi, & Senioribus aliiſque Conſiſtorialibus, inter quos & delator ille erat, adſidentibus, reſpondit, *Fateri ſe manum in virginis ſinum à ſe fuiſſe immiſſam, ſed non aliam ob cauſſam, quam ut ſertum ſive corollam quam iuvenis ille Miniſter* (expreſſo nomine) *ei dederat, auferret.* Addens, *nequaquam ſibi vel Miniſterij gravitate, vel Conſiſtorij dignitate, ipſius denique Eccleſiæ integritate dignum videri, ut ſalibus rebus Conſiſtorium ſeſe immiſceat. Eſſe hoc hominum otioſo & munere abutentium.* Tum Conſiſtoriales omnes magno impetu conſurrexiſſe, non aliter quam ſi blaſphemia velut tonitru fuiſſent exciti: ſe vero per oſtium celeriter erupuiſſe, ac relicto ſacrato illo Senatu, poſtremum Vale religioni illi dixiſſe. Aiebat idem, inter Conſiſtoriales illos fuiſſe ſutorem, qui pedibus ipſius paulo ante calceos induxerat. Tot tantiſque ineptijs ignoſcas Lector rogo: quæ non poſſunt non auctorum ſuorum eſſe ſimiles.

DE ABUSIBUS ET SCANDALIS quæ circa Conſiſtoria illa frequenter contingunt.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Seniores (quos vocant) vicinorum mores & facta obſervant.*
II. *De Scribis & libris Conſiſtoriorum.*
III. *Quam multis nugis ij referti.*
IV. *Intemperies Conſiſtorialium in reprehendendo veſtium luxu.*
V. *Quam inutiles ſæpe ſint Conſiſtoriales illæ admonitiones & correctiones.*
VI. *Scandala inde orta.*
VII. *Conſiſtorialis confeſſionis notabilis hiſtoria.*

I. Quid ergo eſt, quod Seniores illos ad explorandos vicinorum actus, etiam data ædes pro lubitu ingrediendi omniaque rimandi poteſtate, à Miniſtris in ſpecula veluti conſtitutos latere poſſit? Quid tu putas non dicturam mulierem cerebroſam, iracundam, zelotypam, ſtultam, quæ bili ſua & domum ſuam & totam viciniam poſſit percellere? Exploratores quidem iſti idem ſpeculum ſæpe circumferunt, quod ille qui nihil præter nomen Romani habuit, non tam ut ſuam ipſi videant turpitudinem, ſed ut aliorum errata vero maiora faciant atque oſtendant. Poſtquam Lamiæ iſtæ diligenter omnia excuſſerunt, & in commentarios relata, Conſiſtorio legenda exhibuerunt: ad reum mittitur tabellio ſiue Monitor; qui ſi non ſe ſiſtat, nomen eius à Miniſtro publice in concione citatur; quod ſi tertium vocatus, etiam emaneat, à Cœnæ communione excluditur. At ſi morigerum idem ſe præbeat filium, Conſiſtorio ſiſtitur, & capite nudo in angulo aliquo ſtans, veniam non minus ſollicite petit quam expectat: quæ tamen aliquando non datur, niſi crimen publice, ac ſæpe coram inimicis ſuis faſſo: ſicque etiam occulta crimina in lucem producuntur. Quæ ſane acerbiſſima eſt, præſertim apud cordatos ac verecundos homines, animorum tortura.

II. Dum ita cauſſa in Conſiſtoriali illo iudicio ventilatur, ſcriba penes quem Iniquitatum Eccleſiæ ſunt commentarij, & accuſationem & confeſſionem, & ſententiam diligenter perſcribit. Hic vero plerumque vxorem habet & familiam, quam etiam libri huius vitæ ac Conſiſtorialis theſauri beneficio facile poteſt alere. Quod vero ſecretum, quod ſilentium hic ſeruetur, Deus nouit. Certe non qui teſtis, ſed qui iudex etiam fuerat, ſi poſtea ei cum reo res ſit, cauſſæ ſuæ præſidium hinc petere ſine vlla religione videmus. Librorum iſtiuſmodi cuſtodes ſunt Miniſtri, qui eos non ſecus ac Parlamentorum Regiſtra inſerciunt: quibus legendis eorum vxores non tempus modo fallunt, ſed commatrum ſeu compotricum ſuarum vitam egregie depictam intuentur. Rebullius lepide ait:

Libros iſtos ſe credere, ad extremi Judicij uſum aſſervari, in quo ſcilicet, uti ſcriptum eſt, libri aperientur, in quibus hominum peccata deſcripta exſtant. Quin etiam de nondum probatis criminibus, Cayro teſte, publice quidam cognoſcere ac pronunciare voluerunt. Pendente interim proceſſu, nonnulli illud diſputabant, iuriſdictionem ſuper conſcientias penes Eccleſiam eſſe. Quin etiam, modo conniveat magiſtratus, contra maleficos ſententias ferunt, ſecundum Verbum Dei ſcilicet; & ut magiſtratus idem facit hortantur. Quibuſdam tamen in Conſiſtorijs ea quæ cum pudore revelantur, arcto teguntur ſilentio: ſiquidem mimi iſti ut verecundiam miſeris reis incutiunt, ita magno cum auditorum riſu excipiuntur. Ridiculum eſt, imò ſcurrilitatem ſapit quod apud Caſtrēſes accidiſſe memorant, ubi puella quædam accuſata quod nimis ſtulte & inepte ſe gereret, Gallici ſermonis ambiguitate decepta, exiſtimans ſe inſimulari quod Gallico laboraret morbo, iam in eo erat ut ſublata interula partes pudendas oſtenderet, atque ita oculari inſpectione accuſatores ſuos falſitatis convinceret. Alibi vero ijdem libri non tanta religione cuſtodiuntur, ſed litigantibus etiam, ut cauſſam ſuam inde meliorem faciant, traduntur. O inſignem fraternam charitatem! Equidem ipſe in cauſſa Bruſſij cuiuſdam, ad mortem poſtea damnati, Miniſtrum Moncaretenſem de ijs quæ in Cōſiſtorio agitata fuiſſent, teſtem audivi. Veritati ſcilicet homines religioſi teſtimonium, quando requirimur, perhibendum aiunt. In quo notabis Lector, admirabilem illam Conſiſtoriorum in re tam magni momenti diſſenſionem; tum aſſiſtentium perfidiam Dei nomen vane uſurpantium, dum accuſatos iureiurando obſtringunt, ita ſyncere coram ipſis tamquam corā divino tribunali, ſe quod verum eſt dicturos ac facturos: interim vero ipſum peccatum quod omnino occultandum erat, revelantium: ſiquidem Confeſſio non ad condemnationem, ſed ad pœnitentiam atque abſolutionem in Eccleſiam introducta eſt.

III. In Curia noſtra aliquando cauſſa agitabatur, in cuius informatione ne librum eiuſmodi Conſiſtorialem productum inſpexi, qui inter alia multiplices Miniſtrorum de ſtipendijs non ſolutis querelas iam incredibilem Eccleſiaſticorum bonorum ſitim calidaſque eorundem preces, uti mancerum ipſorum oſculum Clericalium proventuum adipe, qui tamen alias nauſeam ipſis movet, unctius redderetur, continebat atque ob oculos ponebat. Quid de mille alijs ineptijs & nugis dicam? Comœdiam aliquam, aut Boccatij centum Novellas legere ieiuratis. Feminarum alia cauſſam dicere iuſſa erat, quod ceruſſa faciē induxiſſet: alia quod longioribus uſa eſſet collarijs: alia quod ſaltaſſet. Saltatio enim initio pro magno peccato, adeoque graviori quam ipſa blaſphemia habebatur: quum blaſphemus verbis tantum corriperetur, quæ vero ſaltaſſet, Cœnæ communione excluderetur.

IV. Hoc vero unum dici vix poteſt quantum laboris & moleſtiæ Miniſtris exhibuerit, qui ovibus ſuis volentibus nolentibus has, ut vocabant, Chriſtianæ modeſtiæ leges imponere pertracte contēdebant. Eſt penes me Miniſtri cuiuſdam ſcriptum, in quo is inter alia narrat, fœminis ob ornatum capitis paullo exquiſitiorem Cœnæ uſu ex Synodi decreto fuiſſe interdictum; quamvis Montalbanenſes eodem rigore non uterentur. Tandem fœminis edictum alio quam qui prohibitus erat adſcito ornatu, eludentibus res in riſum abijt; Miniſter vero, qui ut velatis, ſicut Suſanna illa apud Tertullianum, non vero reticulato ac cirrato opere faſtigiatis capitibus Cœnam accederent, pertinaciter contēdebat civitate exire iuſſus fuit. Montalbani durante magno conventu Anno M. D LXXX IV. celebrato, virgo quædam crines ac caput exornandi ſex modis, & quidem ſingulis, ſed diverſo tempore, in ipſa Cœnæ celebratione uſa, dicitur: quumque Miniſtrorum unus hunc, alter illum ornatum magis probaret, non levis inde ſimultas exſtitit. Hodie certe leges illæ exoleverunt, poſtquam quindecim circiter aut viginti annos utcumque viguerunt. Quid quæris? Edentula iam & decrepita eſt iſtorum hominum eccleſia iamque alterum pedem in cymba Charontis habet. Jam vero vix uſſibi maior luxus conſpicitur. Videas ipſorum Miniſtrorum uxores vittis turritis, collarijs deauratis ampliſſimis, & cycladibus vanni in modum diſtentis, non ſecus ac ſatrapatum uxores incedere, & in templo proxime cathedram ex qua maritus concionatur, magnifice ſedere ac populo ſe oſtentare. Novi regium in Aquitania Procuratorem, cui apud Miniſtrum uxoris luxum deploranti, & ut ſub Eccleſiaſticę diſciplinæ leges redigeretur, petenti, nihil aliud reſponſū fuit, quam, abuſus ſi in conſuetudinem tranſierint, ferendos eſſe. At De a gnius Bleſſi nſis Miniſter Lineau alias dictus, nō ita laxe ac molliter ſe habuit. Quū enim A. M. DXCIX auriculas ſuas adunca illi ut

ad

ad ſalutare illud pabulū Cœnę Dominicę diligenter ſe præpararent, & qua par eſt modeſtia venirent omni veſtiū, ac præcipue cycladū inſtar vani parentium luxu depoſito, in ipſa vero Cœnæ adminiſtratione eius vxorem vidiſſet inſolentius veſtitam, accedentem accepta in ſiniſtram panis quam ei porrecturus erat buccella, ad alteram menſæ partem abſceſſit dextraque leviter impulſam faceſſere iuſsit. Id conſpicatus maritus, vehementer excandeſcens, Miniſtrum in cathedram aſcenſurum calce impetijt. Ibi mox Seniores ac reliqui conſurrexerunt, & pugnis miſcere concuſſum, cœtu eiecerunt. Femina vero illa deinde mœrore contabuit. Ecce tibi Conſiſtorialis huius diſciplinæ fructus! Nihil hic etiam frequentius, quā Miniſtrorum de non ſolutis ſtipendijs querelæ quam ob cauſſam non pauci Sacramentis priuantur, quæ ad Miniſterij ſuſtentationem contribuere aliquid recuſantibus negare, in Miniſtrorum eſt poteſtate. Ad hanc ergo Cœnam qui accedere vult, neceſſe eſt vt ſymbolam prius conferat.

V. Admonitiones vero atque obiurgationes quæ in hiſce Conſiſtorijs erga criminis alicuius delatos adhibentur, leues admodum ſunt & ſuperficiariæ; quum econtra quibus in Catholica Eccleſia vtuntur ſacerdotes, in intima pectoris deſcendant, ac vera inde ſuſpiria, nec non ſæpe ex oculis lachrymas eliciant. Quid mirum ergo, apud illos è peccatorum cœno pleroſque emergere non poſſe? Si enim cæcum ſit Conſiſtorium aut conniueat, quis viam erranti monſtrabit? Maxima quæ hic arguuntur peccata ſunt, ſi quis Catholicorum templum ingreſſus, vel concionem audierit, vel Miſſæ interfuerit. Hæc enim delicta præcipue publica pœnitentia expianda ſunt. Quum aliquando in Burdigalenſem hanc vrbem diuertiſſet regis noſtri ſoror, Miniſter quidam ex eius comitatu ædem S. Andreæ ſacram curioſitate quadam ingreſſus, notum ſibi hominē heteroclytum, nec Catholicum nec Calvinianū, Caſſandri tamē opinioni magis addictū, in angulo cuiuſdam ſacelli genibus innixū conſpexit. Digreſſus inde ad Conſiſtorium, hominem ſtatim citari iubet, accitum increpat. Ecquid reſpondes, inquiens? Numquid ego te heri in Papiſtico vidi templo? Tum alter: Si me vidiſti, inquit, ergo & tu ibidem fuiſti. Ille, Fateor ait; ſed nullas ibi preces ego fudi. Equidē, reſpondit alter, neſcieram, peccare eos qui precantur. Hæ nugæ ſunt, præ illis quæ ſequuntur.

VI. Memini vidiſſe me viduam, violatæ pudicitiæ in Conſiſtorio accuſatam. Factum illa negare non poterat, vitium temere ventris prodente. Facta ergo rei in Conſiſtorio, inde ad frequentem cœtum educitur, & infra cathedram ſtans publice peccatum ſuum ipſa deteſtari & veniam petere iubetur. E templo inde egreſſa falſa illa Magdalena innumeros fere ſpectatores habuit, huncque tandem ex hac pœnitentia fructum cepit, quod in reformata hac ſua viduitate tres adhuc partus eniza eſt. O dignos tali pœnitentia fructus! Equidem non ſanare, ſed perdere hoc fuit. Quid peccatum occultum in lucem protrahere, illamque miſeram proſtituere quaſi attinebat? Sed mitius aliquanto cum magnatibus agitur, quorum pœnitentia, nomine tantum, non crimine expreſſo, populo à Miniſtro indicatur, eiuſque nomine venia imploratur. Tædioſum ſit plura huius generis hic cōgerere. Vnum tamen adhuc addam, tanto magis notatu dignum, quod grauiſsima inde lis exorta, & in ea Curiæ noſtræ audientia quam Tournellam vocant, coram me eiuſdem Præſide, agitata eſt.

VII. Præfectus oppidi Caſtillonij in Petrocorijs vt vxoris zelotypiam & vindictæ cupiditatem aliquo modo expleret (ſic enim mihi ipſe faſſus eſt, ex Senioris cuiuſdam conſilio in Conſiſtorio Paſchatis iam inſtante feſto, aperte profeſſus eſt, bona conſcientia ad Cœnam accedere ſe non poſſe, quod cum femina maritata, quæ & ipſa cœtui adſcripta erat, adulterium commiſiſſet. Ex Conſiſtorialium Patrum decreto vocatur Mulier, Marito qui rem omnem hactenus ad eam horam ignorarat, miſerabiliter quiritante. Citata illa ad Conſiſtorium, auxilium a Curia petijt, & iuſtitiam contra iniuriam implorat, vnà cum marito. Ad Curiam vocatus Præfectus cauſſatur, cauſſam hanc ad conſcientiam ac religionem pertinere, de qua nemini niſi Deo & Paſtori ſuo rationem reddere teneatur. Quod ſi peccarit, peccaſſe ſe contra religionis ſuæ leges, quæ peccata eiuſmodi non iudici, ſed Conſiſtorio reuelare iubeant. Idque ſe a Miniſtris Senioribus facere iuſſum, maluiſſe conſcientiæ ſuæ quam mulieris iſtius honori conſulere. Quod niſi fecerit, non poſſe ſe integra conſcientia Cœnam Domini percipere. Rogare ergo vt cauſſa iſta ad eccleſiam & Conſiſtorium tanquam competentem iudicem remittatur. Econtra miſera illa, meram hanc & à ſuis ac mariti inimicis confictam calumniam eſſe demonſtrat. Quod ſi hactenus cauſſæ eiuſmodi in Conſiſto-

ſiſtorio diſceptatæ ſint, vitio id factum: neque abuſum hunc fraudi ſibi eſſe debere. Re diu multumque magnis vtrimque cauſidicorum ſtudijs non ſine Reformationis ſummo dedecore, agitata, à Curia decretum fuit, non obſtante quacumque exceptione, Præfectum iudicio ſe ſiſtere, ſimulque Miniſtrum cum duobus ſenioribus ad interrogata reſpondere debere. Tum vero omnis deformata, multum tum pollens, Galliæ pars Præfecti patrocinium ſuſcipere, de iniuria coram rege expoſtulare, quod ſcilicet Curia regulas ipſorum religioni præſcribere auderet. Quid multis? Res ad priuatum Conſilium à rege reuocata tandem omnino Conſiſtorialium fratrum ſtudio ſuppreſſa eſt. Huic facto plane germanum eſt illud quod in Sanctionibus accidit: vbi Angeacitoparcha, vt rabiem vxoris contra pellicem expleret, pro concione venuſtam iuuenculam nominauit, cum qua rē habuiſſet; quæ ex hac occaſione libidinoſæ iuuentuti, ſollicite eiuſmodi feras venanti, prædæ deinde fuit. Quod ſi omnia eiuſmodi exempla quæ in Gallia noſtra contigerunt, congerere huc velim, equidem non Caput, ſed ingens volumen conſcripturus ſim. Ex paucis his tamen Lectori facile erit de ceteris iudicium ferre. Iam ad ea quæ reſtant pergamus.

VIII. Geneuæ ciuilis magiſtratus quoque Conſiſtorio intereſt, vnde ſæpe criminales actiones reis deinde intentantur. Quis tale Conſiſtorium Hiſpanica Inquiſitione nocentius eſſe neget? In Gallijs, poſt Edictũ quod à Ianuario vocant, promulgatum, regijs Officiarijs aditus permiſſus fuit, tam ad actiones melius elucidandas, quam impediendum ne quid contra regis auctoritatem regnique vtilitatem fieret. At ſeruitute hac liberata poſtea Conſiſtoria, non amplius rerum ad religionem, ſed ab bellum potius eiuſque gerendi rationes pertinentium diſceptationi inſeruierunt. In his enim pacis ac belli conſilia procuſa, in his conſpirationes factæ ſunt; ex his ſchiſmata, rebelliones ac ſeditiones, tamquam ex equo Troiano prodierunt quę omnia ſuaues iſti homines Reipublicę negocia appellant. In his colliguntur nummi, decernuntur delectus, diſtribuuntur prouinciæ, conſtituuntur duces, vt paucis dicam, nihil aliud ſunt hæc Conſiſtoria quam ſeditionis fomites, tubæ belli, omniumque malorum incudes, vt in quibus etiam de Regibus ac Principibus in ordinem redigendis conſilia ſuſcipiuntur. Anno M. D. LXXVII. literæ à Beza ad Aquitaniæ Miniſtros ſcriptæ, interceptæ ſunt, quibus eos monebat, *darent operam, ne in ciuitates ſuas, velut liberas, ad inſtar Rupellenſis illius conformatas Reſpublicas, vlli duces aut Præfecti, niſi à Conſiſtorio & Synodo approbati reciperentur.* Sed Conſiſtorijs iſtis multum de priſtino ſplendore deceſsit. Vt enim olim in cooptandis collegis nimis moroſi erant; ita iam vltro quoſcumque prenſant, & ſi è Nobilitate quis intereſſe velit, honori id ſibi ducunt. In his etiam plauſtra querelarum plerumque congeruntur. Eſt enim iſtorum hominum mos, vt quum male alios tractent, male tamen ab alijs tractati ſe conquerantur, ac veteres iniurias non modo non emendent, ſed nouis etiam cumulent. O pulcram Caluini Reformationem! qui vnà cum puluiſculo auricularem Confeſsionem omnino expurgauit: quæ tamen mors diaboli, & peccati eſt exterminatio. Cur tibi odioſum ac ſuſpectum eſt, quod ab omni antiquitate ſemper fuit vſurpatum? (a) Ridicule enim, immo impie ineptus eſt centonum ille conſarcinator, qui proximis trecentis annis Confeſsionem hanc in Eccleſia primum vſitari cæpiſſe ait. S. Auguſtinus inquit, *Non ſatis eſſe Deo confiteri, ſed rogandum eſſe ſacerdotem, conſcientiamque penitus eſſe denudandam atque exonerandam* S. Baſilius *Eis peccata confiteri neceſſarium eſſe dicit, quibus diuinorum diſpenſatio myſteriorum commiſſa eſt.* Qui enim perfectam agere volebant pœnitentiam, peccata ſua ſanctis confitebantur. Et in Euangelio ſcriptum legimus, *populum S. Ioannis Baptiſtæ: in Actis vero baptizatos Apoſtolis peccata ſua confeſſos eſſe.* Quod ſi, Caluine, auricularis hæc Confeſsio tibi non placet, cur non illam ſaltim, q̄ in priſca Eccleſia vſitatā fuiſſe non ignoras reſtituis, vt animi ſui interiora omnibus quiſque ſordibus expurget? Confeſsioni ſane publicæ auricularem olim tempore Neſtorij Conſtantinopolitani Epiſcopi iunctam fuiſſe, negari non poteſt (b) Equidem & hoc te non latet quanta incommoda ac ſcandala ex publica illa Confeſsione naſci ſoleant, eo potiſsimum quod homines maxime verecundi ſuam ipſi turpitudinem reuelare non ſuſtineant, ſicque à pœnitentia abſterreantur, & plena peccatorum expiatione defraudentur. Recte ergo ac ſapienter in priuata hac Confeſsione Eccleſia acquieſcit, q̄ã

tuus

a *S. Dion. epiſt. ad Demoph. S. Cyrill. lib. 3. in Leuit. S. Cypr. Ser. de Lapſis. S. Aug. hom.* 10. *ſerm.* 50. *S. Chryſoſt. in Matt. hom.* 3. *Orig. in Pſ.* 33. b *Hiſt. trip. lib.* 9. *cap.* 25.

tuus quoque aſſecla Oecolampadius probauit, inquiens(c) *Confeſſionem illam quam auriculárem vocant, neminem pietatis amantem reijcere atque improbare debere.* Et ſucceſſor tuus Beza ipſe fatetur, *Oralem Confeſſionem & publicam abſolutionem ſemper in bene ordinatis Eccleſiis fuiſſe vſitatas.* Eadem nihilominus ad guſtum tuum non fuit, eo quod nimiæ iſti reformationis licentiæ aduerſaretur. Sed iam credo alia de nouo reformata religio exſpectanda nobis eſt, quæ tuam illam tantopere deformatàm reformet. Interim vero iure dicere poſſumus, Miſerabilem eſſe illum ſtatum, in quo conſcientiæ à nemine alio quam à ſeipſis gubernantur.

DE TEMPLIS, PRECIBUS, cantu, alijſque ceremonijs Calviniſtarum.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. *Chriſtiana Eccleſia à Caluiniſtis deiecta & vaſtata.*
II. *Qualia ſint Caluiniſtarum templa.*
III. *Caluiniſmus etiam quum maximè viguit, in horreis exercitus.*
IV. *Concionum ordo, & irreuerentia erga Deum.*
V. *De Concionum anteambulis.*
VI. *De Miniſtrorum habitu: & quali in primitiua Eccleſia ſacrorum miniſtri vſi ſint.*
VII. *Similitudo Chriſtiana Eccleſia cum Naui.*
VIII. *In Catholicis Eccleſiis omnia vocalia; in Caluiniſticis omnia muta ſunt.*
IX. *Precandi apud Caluiniſtas modus.*
X. *Confuſio in Cantu.*
XI. *Quid in Concionibus frequentiſſime inculcent miniſtri.*
XII. *Quam irreligioſe ſacra apud Caluiniſtas obeantur*

I. TAm primis illis è Paganiſmo in Eccleſiam ingreſsis Chriſtianis, quam eorum poſteris, ingens ſemper deſiderium fuit ac ſtudium templa atque Oratoria, quæ domus Dei vocantur, extruendi, vti omnes primitiuæ Eccleſiæ Hiſtoriographi teſtantur. Nihilominus tamen Magdeburgenſes Centuriatores impudenter aſſeuerant, (a) primis trecentis annis ne vnius templi fundamenta à Chriſtianis iaci potuiſſe. Quid? Ergo fabuloſa ſunt, quæ de magnifico illo templo, Gordiano imperante, Neocæſareæ condito, quod ad S.Baſilij vſque tempora (b) integrum manſit, à priſcis Hiſtoricis ſcripta ſunt? Cyprianus numquid, *Templa*, ait, (c) *faſtuoſis & ſuperbis clauſa humilibus aperta eſſe?* Origenes certe magnam templorum ſtragem ſub Imperatore Maximino editam deſcribit. (d) Taceo Baſilicas, Oratoria, Monaſteria, quorum frequens apud veteres ſcriptores eſt mentio. Quemadmodũ ergo primis iſtis quaſi Dei filijs nihil magis curæ fuit, quam vt diuinis iſtis extruendi ædibus pietatem ſuam ac zelum oſtenderent; poſtremi hi ac degeneres Chriſtiani vnum id negocium ſibi datum exiſtimant, vt muros templorum diruant, tecta deijciant, fundamenta effodiant, omnia deniq; ſolo æquent; ſequuti in hoc Calvini magiſtri ſui conſilium, qui abolitis omnibus ceremonijs, velut alter Diocletianus, etiam ipſas ædes ſacras diuinæ læſæ Maieſtatis reas eſſe pronunciauit, ac plane euerti iuſsit. Quam tamen hominis ſententiam neque Geneuenſis magiſtratus approbauit; ſed primarium templum D. Petro ſacrum conſeruauit in quo paſsim adhuc veteris Catholicæ eccleſiæ veſtigia apparent. Illud tamen indignum valde eſt, quod Ieſu Chriſti imaginem ſuſtulerint, quum vnius ex Epiſcopis imago adhuc extet Pone cathedram Calvini, columnæ affixam, duo ſunt ſedilia, quibus ſex Apoſtolorum, vnà cum inſcriptione nominum, effigies ſuperſtant, quæ oculos ad cathedram conuertentibus vndiquaque occurrunt. Viſuntur ibi adhuc Catholicorum tumuli & ſepulcra cum vſitata inſcriptione; REQUIESCANT IN PACE At in Gallia noſtra templa multo crudelius tractata ſunt, vbi Beza à Caluino ad diſſeminandum in patria pſeudoeuangelium miſſus, etiam omnia idololatriæ veſtigia & memoriam, vti iactabat, funditus abolere inſtituit. Atqui nec Ezechias, nec Ioſias, nec quiſquam alius piorum regum templa veri Dei cultui antea dicata deieciſſe, ſed ab idololatria & ſuperſtitionibus quibus polluta erant, repurgaſſe leguntur. (e) Longe aliter fecerunt Reformatores noſtri, qui primum ſuum furorem in pulcherrimum illud Aurelianenſe templum S. Crucis nuncupatum effuderunt. Id agre ferens

Tr Ludo-

c *Oecolamp.* 1. *Epiſt. Ioan. Schluſſ. lib.* e. *Theol. Calu. fol.* 69. a *Cent.* 2. b *Greg. Nic. in vit. Greg.* c *Cypr. Epiſt.* 55. d *Orig. in Ioan.* e 4. *Reg.* 16. 18. 22.

Ludouicus Borbonius Princeps Condæus, ſacrilegorum impetum quantum potuit inhibuit: quūque teterrimum nebulonem in ipſo tecto plumbeas laminas auro obductas effringentem, & Stentorea voce illud, *Sic deſtruetur Babylon*, intonantem, vidiſſet, colubrinam contra eum dirigi iuſſit, atque ita cœptum omittere coegit. Quum vero plebis furor, ſecretis Bezæ exhortationibus accenſus, ne ſic quidem reſtingui poſſet, portæ templi muro ducto obſtructæ fuerunt. Noctu nihilominus homines ſcelerati per feneſtras irrepentes columnarum quibus templum innitebatur fundamenta emoliti ſunt, ſicque grande illud & admirabile ædificiū vna nocte corruit quod poſt quadraginta circiter annos ſub Magno illo Henrico IV. quem Miraculorum Regem merito quis appellet, multo magnificentiùs reſtaurari cœpit. Nolo hic quæ plurima paſsim occurrunt, funeſta Caluinianæ impietatis veſtigia, templorum ac monaſteriorum ruinas, ſed eorum in quibus ipſi religionis ſuæ cultum exercent, templorum atque ædium formam Lectori ob oculos ponere.

II. Exteriorem quidem Caluiniſticorum templorum ſtructuram, eorumque ornamenta multis deſcribere haud attinet: ſiquidem loco magnificorum ædificiorum quæ antiquitùs diuino cultui conſecrata ſunt, homines iſti macellis, pecorum lanienæ deſtinatis vtuntur, quaſi augurantes horrendas illas cædes ac lanienas quibus conciones eiuſmodi occaſionem dederunt. Quod ſi horrei ſit copia præclare ſecum actum putant; neque vlla adhibent ornamenta vel aulæa, niſi illa ex aranearum filis contexta Concione finita, ibidem rurſus omnis generis beſtiæ ſtabulantur. Hæc ipſorum templa, hæc oratoria fuerunt ſine aris, ſine vllo ſacrificio. Aiebant vero Deo non minus placere orationem in ſtramentitia caſula aut quocumque alio gurguſtio quam ſub aurato laqueari effuſam. Miniſtro vix è ſuggeſtu digreſſo, hic lagenam, ille pernam, alius aliud depromit; atque ita ex domo orationis repente caupona fit. Sed ô, cæcos ac dementatos homines! qui nec ſordes iſtorum Miniſtrorum, qui Catholicæ Eccleſiæ pulchritudine tam turpiter vos ſpoliarunt, videris, nec tam ſpurcæ religionis ſentinam ſentitis.

III. In eo tamen, quod tam vilibus locis Miniſterium veſtrum exercetis, excuſari hactenus poteratis, quamdiu metu ignis, quem hæreticis paratum eſſe ſcitis, deliteſcendum vobis fuit. Nam & primi Chriſtiani olim ſecreta loca, vt vos iam horrea & ſtabula, cætibus ſuis obeundis quærebant. Quod vero etiam nunc poſtquam lucem ferre didicit hæreſis, ſordida nihilominus ac profana loca quaſi de induſtria ſactis ſuis (demus hoc nomen profano cultui) eligit, atheiſmi certe atque impietatis reum manifeſte ſe facit, ipſamque religionem ſummo contemtui exponit. In Sanctonibus quum aliquando eſſem (quam prouinciam homines iſti magna ex parte tum occuparant) memini totam fere Nobilitatem ad audiendum *Verbum Dei* (ſic dicebant) ad magnatis cuiuſdam arcem confluxiſſe: qui rogatus, vbi concionem haberi vellet? an in atrio vel cœnaculo? (quod ampliſsimum ibi erat) Nequaquam inquit; ſed in horreo. Mox ergo ſella ponitur, menſa ſternitur, cui aſsidens Miniſter, ad auditores verba faciebat. Vix finierat, quum præclarum illud templum mulis & equis repletur. Roganti mihi, cur non honeſtiorem aliquem locum Deo eiuſque cultui eligerent reſpondebant, Deum non ædificiorum elegantiam, ſed cordium puritatem in ſe colendo à nobis requirere. Hos ergo ſi audias, ſtulte fuiſſe primos Chriſtianos dices, qui in honorem Dei tam ſumtuoſa templa auro collucentia ædificarunt; vt Lucianus, non Chriſtianæ modo, ſed & omnium religionum ſubſannator, teſtatur. Stulte ergo fecit Conſtantinus Magnus, qui Conſtantinopolitani, Antiochiæ, Nicomædiæ, atque etiam Hieroſolymis tam pulchra ac magnifica templa exſtruxit, & aulæis acu pictis auroque rigentibus exornauit: vt & Conſtans Imperator. Optatus contra Donatiſtas ſcribit Chryſoſtomi libros legenti occurrent altaria auro radiantibus periſtromatis inſtrata, pauimenta marmorea, parietes aulæis fulgentes, aurata laquearia, ipſæ ædes aureis & argenteis lychnis collucentes: vt merito illud ſæculum Eccleſiæ Aureum dici poſsit. Et tamen deformati noſtri dicere audent, hæc omnia ſuperſtitionem ſapere atque omnino eſſe ſuperflua, magiſque ſuam laudandam eſſe ſimplicitatem.

IV. In magnificis hiſce *D*eformatorum auditorijs ſcamna cernuntur, ad eum modū quo in ſcholaſticorum collegiorum claſsibus, in quibus auditores ſine vllo ordine conſident. Ingredientes fœminis quas forte conſpexerint honorem exhibent; Deo nullum. Eadem reuerentia nomen Ieſu & Ieſuitæ excipitur. Nuſpiam videas vllum genu flecti. Quod ſi quis forte fecerit, ſtatim Ad Papiſtas faceſſere iubetur. Horum tempore non tam acatorū

homi-

Digitized by Google

hominum, aiunt eſſe, aqua benedicta ſe aſpergere crucis ſigno ſe ſignare, in genua ſe demittere? & ut paucis dicam, externo aliquo actu tam fidem quā reuerentiam erga Deum teſtatam facere. omnia iſta idololatriam ſapere. Sed quid dicitis, impuri homines? Ergo qui in primitiva vixerunt Eccleſia hoſque ſanctos ac religioſos ritus ac ceremonias nobis tradiderunt, idololatræ fuerunt? Accuſate ergo Deum, qui per prophetam conqueritur, ſe non tanto externo honore coli quanto terrent Principes: quibus plerique quod optimum habent offerunt. Accuſate Pſalmiſtam, qui vult ut caro ſua omniaque externa in ſe non minus in Deo exſultent, quam ipſum cor atque interni affectus. Accuſate denique S Paullum Apoſtolum, qui Confeſſioni, quæ certe externo actu fit ſalutem attribuit.

V Interea dum Miniſter vel exſpectatur, vel ad concionem ſe præparat, ſutor aliquis vel ſartor, modo legendi peritus, ſuggeſtum aſcendit, & caput aliquod ex Biblijs, aut ſi Miniſter nullus veniat, integram homiliam ex Calvini ſcriptis recitat. Sed hic abuſus Synodi ad Caſtellum Eraldi Anno M DXCVII. celebratæ decreto ſublatus eſt, ne Calvini ſcripta Verbo Dei ſubſtituta viderentur, tum præcipue ne Miniſterium, ut ita dicam, evacuaterut, populo lectoribus ac ſermonibus iam dudum magno numero procuſis contento & ſumtus in Miniſterium, ſuperfluos indicante: quum nullus fere ſit qui melius quid afferre poſſit quam ibi ſcriptum eſt Quia vero anagnoſtæ illi ut plurimum illiterati ſunt, facile cogitari poteſt quam ſcita eiuſmodi, quibus affectibus picta, quaque vocis articulatione diſtincta ſit lectio. Unde ſæpe fit, ut etiam a pueris adhuc balbutientibus corrigantur Hominem novi Jarnacenſis toparchæ accipitrarium, qui abſente aut ægrotante Fluraeo Miniſtro, depoſito paulliſper venatico ſuo apparatu, ſuggeſtum conſcendere, & ad populum (Diaconi enim munere fungebatur) verba facere ſolebat. Neque eſt ut quorundam è noſtris inſcitiam nobis hic objiciant, quam ſane in pleriſque ipſorum, etiam ijs locis ubi maxime doctis hominibus opus erat, maiorem demonſtrare poſſumus. Ac profecto non iniuria aliquid magis exquiſitum ac perfectum a Nova iſta ac recenti adhuc Religione requiri poſſit: quum experientia conſtet, temporis longinquitate rerum omnium vigorem minui, ac paullatim conſumi: quum recentia & ſpeciem habeant multo gratiorem, & vires maiores. At contra in nova hac religione fieri videmus: quæ ubi vix lucem aſpexit, nocte rurſus involvitur; vix è terra prorupit, atque iterum in cavernas eiuſdem ſe abſcondit, vix caput extulit, ac rurſus demittit, vix denique nata ſtatim denaſcitur.

VI. Adveniens Miniſter, Diaconi vel Lectoris locum occupat; quo deſcendente, ille in ſuggeſtum aſcendit, laicali habitu aut quicumque maxime ipſi placet, indutus Faius, qui Margaritæ Henrici IV ſorori a concionibus fuit, etiam dum concionaretur, gladium è latere pendentem ſemper habuit, pallio nonnunquam cærulei vel violacei, thorace flavi coloris veſtitus. Fuit inter hos Miniſtros, qui defixi in terram gladij capulo tamquam ſuggeſtui innitens, in horto concionatus eſt. Non raro accidit ut ocreis ac calcaribus induti ſuggeſtum conſcendant: quod forte tum excuſari poterat, quum velut expeditione facta, huc illuc animas prædatum circumvolitabant? poſtquam vero gladij libertate conſcientiarum libertas parta eſt, animi diſſoluti indicium videtur. Contonderius Miniſter in Turonibus veſte militari indutus, gladiumque ac pugionem utroque latere accinctus, concionari viſus eſt eoque nomine a paullo modeſtioribus in Caſtelleradenſi ſynodo accuſatus. Sed dicite nobis, Domini Miniſtri, An ſacerdotes altari ſervientes in primitiva Eccleſia ſic fuerunt veſtiti? Habitum eorum videre, ſi placet, apud Sanctum Dionyſium; tunicam ſcilicet putam Dominicæ paſſionis inſignibus, & cruce inprimis undiq; ornatam; ſtolā è collo, manipulū è manibus pendentem, tum albam interulam ac reliqua, quæ ibi deſcripta ſunt. De venturi Meſſiæ Miniſtris eorumque ornatu Propheta Ezechiel vaticinatur, inquiens, Deū ſanctis eos veſtibus veſtiturum, ut officium, coram ipſo faciant. Et Sanctus Clemens Apoſtolos nitida veſte indutos, ſacrifi caſſe teſtatur, ut & ipſorum ſucceſſores, ut ſupra oſtendi Sanctus vero Stephan' Papa ac martyr apertis verbis indicat, veſtimenta quibus ſacerdotes utuntur, ſacra eſſe, nec ad alium uſum adhiberi debere. Quumque Judæi, ut Ivo Carnutenſis inquit, tanta reverentia ac maieſtate divinum ſuum cultum peragant; quid nos facere in noſtris decet eccleſijs, in quibus non umbra, ſed ipſa veritas eſt (f) Sola certe ornamenta illa neſcio quem reſpectum ac devotionē afferūt: eoq; omnes Chriſtiani per totum Mundum diſperſi, Græci, Æthiopes, (g) Syri, Armenij,

Tra

f Opt. l. 3. in fin. Orig. hom. 12. in c. 20. Lev. g Vide Alvar. hiſt. Æthiop. cap. 12.

menij, omneſque Orientales atque Occidentales, numquam in ſacrificijs ſuis aut ceteris diuini cultus partibus profano veſtitu vti voluerunt. Soli Calviniſtæ eodem quo in foro & vbique alias vtuntur habitu, ſacra (ſi modo quidquam apud eos ſacrum) tractare nõ verentur. At profano ac communi habitu hic vtendum non eſſe, quum alij tum S Hieronymus vos docet. Vidi ego è Principibus noſtris aliquem, nouæ religioni addictum, qui tẽplum quoddam ingreſſus, eiuſque munditiem ac ornamenta, vt & Epiſcopi ac totius Cleri ſplendorem conſpicatus, cum Miniſtro ſuo deinde expoſtulauit, ſub vlmeto, vbi pila ludere pueri ſolebant, ſine vllo ornatu aut ceremonijs ſermones ſuos deblaterante.

VII. Vidimus horrea veſtra, domini Reformati, quæ ex vobis nonnulli cum paganis & Iudæis Tẽpla appellant: videte vos noſtras viciſsim eccleſias. Sic enim à primis Chriſtianis poſt S. Paullum nominatas fuiſſe, (*h*) ex Tertulliano S. Auguſtino, (*i*) Euſebio & Nicephoro diſcimus, qui eaſdem etiam Columbæ ædes appellant. Videbitis ædificia præcelſa, quorum frontiſpicium ſemper Orienti eſt obuerſum. Et quia eadem Naui quam ſimilima ſunt, S Clemente teſte: (*k*) ſtructuram eorum accuratius aliquanto vobis oſtendam, vt tanto magis eius ſtructuræ, cuius illa Noæ Arca figuram repræſentauit, cuiuſque illa piſcatoria S Petri nauicula adhuc figuram gerit, fundamenta, firmitatem ac pulcritudinem admiremini. Vt enim Mundus mari; ſic Eccleſia, fluctibus huius Mundi innatans, Naui comparatur. Magnum illud ac ſinuoſum atrium puppim repræſentat; Chorus, proram. Malus turrim; antenna, Crucem. Et quemadmodum in Naui (de maioribus loquimur) vt & in Arca illa Noetica tres plerumque ſunt contignationes; ſic Eccleſia tribus conſtat ordinibus quorum primus idemque infimus eſt Coniugatorum, ſecundus Viduarum ac cœlibum, tertius Virginũ, reliquis excelſior. Nauis in tres partes præcipuas ſecundum longitudinem diuiditur, proram, foros, & puppim; ſic Eccleſia ex tribus his partibus, ſecundum Mundi ætatem diſtributis, compoſita eſt, Lege ſcilicet Naturæ, Synagoga Moſaica, & Euangelio. In Naui penuarium eſt, in quo varia res ad alimentum pertinentes aſſeruantur: Eccleſia itidem diuerſis alimentis inſtructa eſt, ac præcipuè Sacramentis: inter quæ *Baptiſmus*, Aqua dulcis. *Corpus Domini*, Panis bis coctus eſt, quibus in hoc Mundi Oceani circumnauigantes animæ noſtræ aluntur ac ſuſtentantur. Arma vero ac tela Eccleſiæ ſunt, *orationes*, *benedictiones*, *exorciſmi*, *excõmunicationes*, *aqua & panis benedictus*, *ſacræ reliquiæ*, *aliaque id genus*, quibus non ſolum contra hoſtes nos defendimus, ſed etiam vltro eoſdem oppugnamus. Penu Eccleſiæ eſt *Sacriſtia*. Merces quibus hæc nauis onerata eſt, ſunt *merita*, *& ſatisfactiones Jeſu Chriſti*, *Deiparæ Virginis*, *& Sanctorum*, *quibus*, *vbi per ſacrificia, ſacramenta & Indulgentias noſtra facta fuerint*, *debita noſtra peccatis noſtris contracta*, *exſoluimus*, *meritiſque per ſacrificia & ſacramenta applicatis*, *gratiam Dei in hac*, *& gloriam in altera vita redimimus ac mercamur*. Nauis rectores ſũt diuerſi *Eccleſiæ Officiarij ac Prælati* Gubernator, *Papa eſt ſeu Pontifex Romanus*, *qui in puppi*, *ideſt*, *Apoſtol ca Sede*, *ad clauum ſedet*. Clauus vero vel gubernaculum eſt *pedum ſiue baculus paſtoralis*. Et baculus quidem ſiue virga ſemper iuriſdictionis inſigne fuit, etiam apud profanos. Inde non paſtores ſolum pedis, ſed & Reges ſceptris, & magnates ſcipionibus, & augures lituis vſi ſunt. Hoc baculo tamquã ſceptro Papa nauim gubernat tumultuantes coercet, errantes reducit, ignauos excitat. Reliqui Officiarij ſunt *Epiſcopi & alij Prælati*: *inter quos Confeſſarij velut ſentinam peccatorum exhauriunt*. *Prophetæ* velut in ſpecula conſtituti, non imminentes modo tempeſtates, ſed & breuia, ſyrtes ac ſcopulos naufragijs infames, vt & piratas obſeruant, vtque ab eis cauere nobis poſſimus, oſtendunt. *Concionatores* vero mores hominum ac vitam ad diuini Verbi præſcriptum, tamquam ad magneticam acum dirigunt, diuinam iram contra peccata noſtra, minas pœnarum, ac iudicia Dei certiſſima annunciant, tum piratas eorumque conatus detegunt, & vt contra eoſdẽ fortiter pugnemus exhortãtur. Anchora huius Nauis Spes eſt, quæ in Deo fundata, contra omnium hoſtiũ impetus tutos nos præſtat. Ecce tibi Nauim Catholicæ noſtræ Eccleſiæ, ecce myſticam eiuſdem ſtructurã. Tu ſodes, hæretice, eodẽ modo horrea macella, boũ & equorũ ſtabula, in quibus Verbũ Dei, ſi dijs placet, prædicaris, nobis depinge.

VIII. Hæ vero Eccleſiæ merito Dei habitacula, ſedes pietatis ac deuotionis domicilia dicuntur: in quarum medio apud primos Chriſtianos, vt apud Lactantium legere eſt, loco ceteris eminentiori Crucis ac Crucifixi ſignũ ſtatutũ fuit, ad quod in genua proſtrati fideles, oratiões ſuas ad Saluatorẽ

Cruci

h 1. *Cor.* 11. i *Adu. Val.* 1. 2 k *lib.* 2. *Conſt. cap.* 16. *Lib.* 4. *ca.* 30.

Crucifixum fundebant. (*l*) Hic ille locus eſt, vbi Chriſtianus ſingulis horis vitæ ſuæ rationes Deo reddere, reatus fateri veniam ac gratiam implorare ſacroſanctam Euchariſtiam adorare, altare in quo iuge ac perpetuum illud ſacrificium quotidie Deo offertur, deoſculari, Sanctorum reliquias vene rari, omnia denique religioſæ deuotionis exercitia obire poteſt ac debet. In noſtris eccleſijs omnia deuotionem, adeoque diuinam quandam maieſtatem ſpirant ac loquuntur; in illorum templis etiam quæ maxime ornata videntur, omnia triſtia ſunt & horrida. Adeo vt loca ipſa facile tepidos auditorũ erga diuinum cultum affectus arguant. Finita concione, hæreticorum templa clauduntur, neque cuiquam precandi cauſſa ingredi licet: alibi vero deambulationibus alijsque profanis actionibus ſeruiunt. Atqui Verbum Dei docere vos poterat, quibus vſibus templa deſtinata eſſe debeant, vt ſcilicet Deum ibi adoremus, eique vota noſtra ac preces offeramus. Numquid enim Saluator ipſe dicit, *Domus mea Domus orationis eſt* Non inquit, Concionis. Neque vero legimus in templis olim concionari aut Verbũ Dei interpretari moris fuiſſe: ſed hoc in ſynagogis, quas nos Scholas & Collegia vocamus, fiebat. Vnde S. Chryſoſtomus dicentibus: *Quid nos templa adeamus, quum nemo ibi ſit qui concionetur?* reſpondet: *Hoc illud ipſum eſt quod omnia perdit ac corrũpit.* Sed ad Reformatorum ceremonias rẽdeamus.

IX. *Miniſter conſcenſo ſuggeſtu, caput aperit, atque omnium nomine preces auſpicatur: diebus quidem feſtis*(reliquis enim certa formula non vtitur, ſed quam vult ſibi fingit)*his fere verbis conceptas: Domine Deus æterne pater omnipotens: Confitemur atque ſine vlla diſſimulatione coram diuina tua Maieſtate agnoſcimus, nos eſſe miſeros peccatores in iniquitate & corruptione conceptos, inclinatos ad malum, & inutiles* ad omne bonum, &c. Sic precante Miniſtro qui vult ingenua ſe dimittit, ac præeuntis verba tacitus ſubſequitur; qui vult itidem, tamquam lapis ſtat immotus. In Belgio Reformati iſti dum hæc faciunt, aut ſtant aut ſedent. Et ſicut Catholici in eccleſijs ſuis vultum verſus altare conuertit, ſic Caluiniſtæ noſtri in Gallia Miniſtro precanti tergum plerumque obuertunt: vt bonus ille paſtor è ſugeſtu poſticam ouium ſuarum partem aſpiciat. Peracta precatione, quæ momento fere abſoluitur, vtpote breuis admodum (qua quidem libenter illi vtuntur, vt quum cœlorũ rimas facile penetrare boni iſti ſocij dicũt: quũ tamen D. Paulus in Eccleſia ſine intermiſſione orationes fieri velit (*m*) & rex ac Propheta Dauid dies ac noctes permutatis in ſenas horas cantorum vicibus diuinas laudes decantari inſtituerit) breui inquam, peracta precatione, præcentor lectionem Pſalmi alicuius vernacula lingua intonat, cui ſtatim omnes, viri, feminæ, ſenes, pueri, adeoq; etiam cantandi plane imperiti adgrunniunt magis quam accinunt. Sed pro pudor! Maiori certe reuerentia Iudæi ſacra ſua tractant, apud quos nemini niſi Leuitis Dauidicos Pſalmos in templis decantare licet. Hic vero quiſque vocem intendunt aut remittunt prout in buccam venerit. vnde dici non poteſt quam in amœna & omni harmonia carẽs, harmonia exſiſtat, quæ tantum abeſt vt animum ad deuotionem accẽdat, vt etiã aut riſum aut indignationẽ moueat.

X. Vidi ego Lutetiæ tum quum Galli noſtri velut lymphati nouam doctrinam ac doctores cæteruatim ſequebantur, tantam ſæpe in cantu exſiſtere confuſionem, vt ille quidem in hoc angulo vnum, hic vero in altero alium verſum decantaret; neq; Miniſter quamuis manus pedeſque comploderet, in harmoniam confuſum illud tam variarum vocum chaos redigere poſſet. Quod ſi pauci tantum conveniant, mirum eſt quomodo puellæ inprimis tenuem illam & ſuauem ſuam vocem explicent, & virorum aures demulceant. Facile hic cogitari poteſt, vtrum illæ cor magis in Deo quam iuuenes in puellis & cor & oculos defixos habeant. Atqui à Cantatrice vt tibi caueas Eccleſiaſticus monet, ne in laqueos ipſius incidas. Nihil in hoc ſancta illa ac priſca Eccleſia ſtulto Caluiniſmo ſimile habuit. *Tacere feminam in Eccleſia D. Paullus*, cantare Caluinus iubet. Aiũt apud Deum nulla maris ac feminæ eſſe diſtinctionem eodem D. Paullo teſte. Hoc eodẽ teſtimonio veteres hæretici probare voluerunt, tam feminis quã viris permiſſum eſſe prædicare Verbũ Dei. Atqui hoc loco S. Apoſtolus non de munerum aut ſexus diſtinctione, ſed de æqualitate vocationis ad ſalutem æternam loquitur. Hinc Cyrillus inquit, *Virginum & vxorum labra quidem loqui & canere, ſed abſiſtentibus nõ audiendas eſſe. Quia* inquit, *feminam in Eccleſia loqui prohibeo.* Idem Tertullianus docet. S. Hieronymus nõ Pelagiũ mihi, ſed Caluinũ alloqui videtur, quãdo eũ increpat quod mulieribus non ſolum Scripturas in manus dederit, ſed eaſdem cantantes quoque audire velit. Addens Pſalmos

l Car. de poſſ. dom. & li 4 ca 26 & 27. m 1 Theſſ 1 & 5

quidem ipſis canere licere, ſed domi in cubiculis, non vero p[illegible] vitris.

XI. Abſolutis cantus verſiculis, & paucis implorato quandiuto: Spiritus auxilio Miniſter textum aliquem è Biblijs, quæ ſemper ad manum habet, prælegit. & ad ſuum ſenſum exponit. Quemadmodum vero Mimus olim quum in dijs nihil reprehenſione dignum inueniret, eorum officiarios & miniſtros calumniatus eſt; ſic Prædicantes iſti quando nihil habent quod vel in doctrina vel politia Eccleſiæ merito culpare poſſint, omne animi ſui virus in Eccleſiaſticum Ordinem effundunt, ac præcipue contra ipſum ſupremum Paſtorem debacchantur. *Ignorantia enim ratione plerumque deſtituta, conuicijs & iniurijs tamquam telo vti ſolet:* quæ tanto ſunt atrociores, quanto auctor eſt diſertior. Ac velut piſcator non nudo hamo, ſed dulci eſca induto piſcibus inhiat; ac venenum raro in fictilibus vaſis, ſed aureis poculis miſcetur; & acutum illud ferrum Mænadum thyrſis præfixum hedera & pampinis occultatur: ſic Prædicantes doctrinæ ſuæ pus atque venenum bellorum verborum catap'aſmatis tegunt: quorum omnis eloquentia eo ſpectat non vt ſaneut, ſed vt vulnerent, non vt doceant, ſed vt decipiant: vt de Ario eiuſque ſectatoribus Epiphanius teſtatur, S. Paullus vero Apoſtolus de omnibus iſtis ſeductoribus primus prædixit.

XII. Quando perorauit Miniſter, rurſus breuiores preces recitantur, & cantus Pſalmi antea incœpti continuatur aut abſoluitur. Tum omnes promiſcue proruunt, domumque abeunt. Qua vero deuotione, quo zelo hæc omnia peragi exiſtimas, Lector? Quum nemo ſit ex omnibus qui vel manus ad cœlum eleuare, vel ſuſpirium ex corde ducere audeat. Pectus enim percutere merum apud iſtos ſapit Papiſmum. Vix quiſquam eſt qui in genua ſe proſternat. In ſumma, non tepor hic, ſed frigus & gelu eſt. Quod idem in primis Lutheranis Eraſmus grauiter reprehendit (n). Ego quum captiuus in bello apud Caluiniſtas noſtros eſſem, redeuntibus in memoriam quæ in prima [illegible] videram pueritia, vix vllam Chriſtianæ religionis vmbram, vix vllum deuotæ pietatis ſignum deprehendi. Quid quæris? Sanctuli videbantur qui in ſeptimana bis, & quidem bene ſæpe ſaturo ſtomacho, concioni interfuiſſent. Feriam quintam multo lætius transigebant quam Dominicam diem; qua non raro ab eſu carnium abſtinent. Nullus erat iuſtitiæ locus. Faciebat quiſque quod vellet. Imperabant omnes, nemo parebat. Veſperi quando per hoſpitia miles diſtribuebatur, diaconus ſtans ſtantibus precationem præibat: quæ quidem non precatio, ſed præconium aut proclamatio aliqua videbatur. Hanc remiſſionem reprehendenti mihi reſponderunt, *Deum non externos geſtus, ſed animi humilitatem reſpicere: Perinde eſſe ſiue quis iaceat, ſtet aut ſedeat.* Verum hoc eſt, aiebam ego, humilitas tamen nonniſi ex humiliatione videri poteſt.

Hæ quidem ſunt ceremoniæ, hi ritus, hæc exercitia, hæc forma nouæ iſtius irreligioſæ Religionis. Quid, quod etiam vltro Catholicorum exercitia irrident? Quorſum, inquiunt, iſtæ Matutinæ, Primæ, Tertiæ, Sextæ, Nonæ, Veſperæ, Completoria? Quorſum tot orationes ac precationes, quibus miſeræ animæ, in Papiſtica Eccleſia grauantur ac cruciantur? At ſatis eſt, cum publicano illo oculos ad cœlum leuare, Deique implorare miſericordiam: qui non vult mortem peccatoris, ſed vt viuat. Quin etiam S. Ioannis, vt & Patriarcharum, tantopere Apoſtolo laudatam pietatem ſubſannant. Quod ſi publicani vobis exemplum placet; cur non placent geſtus quoque? Cur manus precantium eleuatas aut decuſſatas, cur pectoris percuſſiones, cur ſuſpiria, lachrymas ridetis? Longe aliter certe Tertullianus, apud quem, vt & Iuſtinum Martyrem, omnia iſta antiquitus etiam religioſe vſurpata videre licet. Sed de his ſatis. Iam ad Sacramenta veniamus. Licet enim Eccleſia Catholica ſeptem ſemper receperit, vt ex omnibus ſcriptoribus conſtat: Caluinus tamen duo tantum agnoſcit. Qua, quæſo, ſcripturæ auctoritate? Nulla ſane. Sed Baptiſmum Caluiniſtarum iam videamus.

DE BAPTISMO CALVINISTARUM.

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

I. *De Baptiſmo Caluiniſtarum, quem ad ſalutem neceſſarium non eſſe aiunt.*

II. Cal-

n *In Spong. ad Hutt.*

II. *Caluiniſtæ Pelagianorum & Manichæorum errores renouant.*
III. *Errant in eo, quod laicos in caſu neceſſitatis baptiſmum adminiſtrare poſſe negant.*
IV. *Nullis in eo vtuntur ceremonijs.*
V. *De ceremonijs antiquitus in baptiſmi adminiſtratione adhiberi ſolitis.*
VI. *De Patrinis & Matrinis, vt vocant, & nominum impoſitione.*

I. INuiolabilis apud illos lex fuit longo tempore obſeruata, ne quis niſi in concione baptizaretur, quamuis æger & in mortis diſcrimine eſſet infans conſtitutus. *Quum enim*, inquiunt, *Baptiſmus ſit ſolennis in Eccleſiam receptio, vt in facie totius congregationis fiat, neceſſe eſt.* Eſtque hic primus articulus Conſtitutionum Geneuenſium, titulo de Sacramentis, quas illi leges tanto in honore habent, quanto vel Auguſtanam Confeſſionem Proteſtantes, vel Catholici Euangelium. Moris autem iſtius, de quo ago, hæc eſt cauſſa, quod opinantur, ſalutem non pendere à gratia Baptiſmi. Quum enim hæc ſit diuinitus pronunciata ſententia, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluabitur, & qui non fuerit regeneratus per aquam & ſpiritum ſanctum, non poterit videre regnum Dei: iſti nihilominus, poſſe eos ſine Baptiſmo ſaluari, perfricta fronte aſſeuerant, non plus tribuentes Baptiſmo, quam vel Iudæi Purificationibus ſuis, vel lotionibus ſuis Turcæ adſcribunt. Qua quidem in re multis modis ſibi ipſis contradicunt, dum modo affirmant, *naturam noſtram totam corruptam eſſe, ortam ex infecta progenie Adam:* & mox tamen aſſerunt, infantes inde ab vtero matris ſanctificatos eſſe, & conſequenter Baptiſmum non eſſe ad ſalutem neceſſarium. Beza docet, *ineſſe infantibus fidelium ſemen & germen fidei antequam baptizentur, quippe ſanctificatis à Domino ab vtero matris.* Eſtque illi Baptiſmus nota, qua Chriſtianorum infantes à Turcarum prole diſcernantur, quemadmodum toga, & penula Romanos a Græcis diſtinguebat. Ab hoc initio profectæ ſunt hæreſes Balthazaris Pacimontani, Meninonis Friſij, Budnæi diſcipuli Serueti, aliarumque peſtium Poloniæ, Transſyluaniæ, Friſiæ. Quorſum Baptiſmus? ſcribit in 3. Cap. Matthæi Bucerus, quum & ſine eo infantes prædeſtinati ſaluentur, & qui prædeſtinati non ſunt, ad infernum etiam Baptizati deſcendant. *Latro ille*, inquiunt, *nonne fuit ciuis Cœli, ſine Baptiſmo?* Diſcant autem ex Magiſtris ſcholæ Chriſtianæ, tria eſſe genera Baptiſmi, primum in aqua, ſecundum in ſanguine per Martyrium, & tertium in lachrymis per pœnitentiam, adeo vt in cauſſa neceſſitatis, vbi non eſt copia Baptiſmi aquæ, martyrium, aut vera pœnitentia, coniuncta cum ardenti deſiderio Baptiſmi, ſufficiant ad ſalutem: at vbi nec neceſſitas eſt, nec martyrium, nec pœnitentia, nec ardens aquæ deſiderium, peccati originalis non datur remiſſio. Itaque hoc fuit à Caluino ſancitum, neceſſarium eſſe, vt infans in concione baptizetur. Vnde efficitur per eaſdem Leges Geneuenſium, quibus tenentur per Galliam Caluiniſtæ, vt parentibus oblaturis infantes ſuos Baptiſmo, quem ſine concione recipere non poſſunt, exſpectandum ſit, dum vacet Dominis Miniſtris: qua quidem ratione, ſi vel à meridie, vel noctu in lucem edatur infans, nec poſſit in diem ſequentem vſque vitam producere, vt in concione baptizetur, carendum eſt illi Baptiſmo. Quam legem magis etiam adſtrinxit Muſculus Bernenſis Superintendens, vetans, ne quis Miniſtrorum baptizaret, niſi ſolo die Dominico. Vnde quum Miniſter quidam Samuel Huberus infantem iam iam moriturum rogatu parentum noctu baptizaſſet, Muſculus rem detulit ad Senatum, quod non eſſet dies Dominicus. Huberus conſtituto ſibi die, accuſatus hæreſios & rebellionis, purgat ſeſe, allegans, fuiſſe puerulum conſtitutum in periculo mortis, nec mortis corporis ſolum, ſed animæ etiam. Replicatur, Baptiſmi priuatione non priuari hominem viſione Dei. Huberus autem pleno Senatu teſtatur, hæreticam eſſe hanc Muſculi Propoſitionem, affirmantis poſſe ſaluari infantes nondum baptizatos. Super ea lite adeunt Bezam iam ſenem (fuit enim hoc Anno M D X C V.) vnà cum Miniſtris Baſilienſibus & Tigurinis. Re diſceptata, damnatur factum Huberi, ipſe à miniſterio remouetur. Auctor eſt Reſcius in Atheiſmis Sacramenti Pœnitentiæ.

II. Sed vt in Galliam noſtram reuertamur, quamuis Miniſtri quidam paulò religioſores legem iſtam de non niſi in cōcione baptizando voluerint infringere, ad euitandum incommodum, ne miſera & innocens creatura è vita excedat priuata hoc Sacramēto: noſtro tamē tempore decretū

eſt

Digitized by Google

eſt in Synodo Figeacenſi, vt Caierus teſtatur, non eſſe baptizandum niſi in ordinarijs cœtibus. Quod ſi mori infantes contingeret, conſolandos eſſe parentes hoc argumento, quod non conſiſtat ſalus in Sacramentis, ſed in fide, & in virtute promiſſionis Dei vniuerſalis. Quod quid eſt aliud, quam Manichæorum & Pelagianorum errorem, & hæreſin ab Auguſtino tantopere & tanta cum conſtantia impugnatam ſequi? Is enim *Catholicum eſſe negat, credere, infantes originalis peccati veniam conſequi poſſe, etiam non baptiſatos.* Et alibi, *Non dubitandum eſſe ait, quin infantes, accepto baptiſmo, ob peccatum originale non puniantur.* At Caluini doctrina negat ea de cauſſa feſtinandum eſſe parentibus, ſed exſpectandum dicit, dum habeatur concio: quum ſint ſine Baptiſmo ſanctificati. Quin etiam quum aliquando deſcendenti de cathedra oblatus eſſet infans baptizandus cauſſatus ſe iam defatigatum eſſe, rem remiſit in diem poſterum ſed antequam is illuceſceret, iam exſtinctus erat infantulus, quemadmodum recitat Heſhuſius libro de Euchariſtia. *Non eſt*, inquit, *Caluinus periculum in mora.* At ſanctus ille Hipponenſis Epiſcopus affirmat eum, qui eiuſmodi doctrinam prædicet, damnare Apoſtolicam traditionem, & Eccleſiam, apud quam receptum eſt conſuetudine vt propere curratur ad offerendos Baptiſmo infantes. Vtri credendum eſt? Videte S. Ambroſium, S. Chryſoſtomum, & reliquos Patres omnes: nam prolixior forem, ſi vbique locorum, ad illorum doctrinam reſpiciens, auctoritatibus onerarem præſentem tractatum. Pictanienſes Miniſtri poſt Synodum Caſtelleraldenſem, Anno M D XCIX. celebratam, ad matrum, infantes ſuos amittentium euitandas querelas, permiſerunt, vt in priuatis ædibus, ſi velint, baptizent Miniſtri. Alibi quomodo viuatur, me latet.

III. Illum tamen Caluiniſtarum errorem ſilentio præterire non poſſum, quando negant Laicos ne quidem in cauſſa neceſſitatis, poſſe baptizare: cuius rei hæc affertur à Caluino in Epiſtolis ſuis ratio, quod magis expediat puerum nondum recepto Baptiſmo exſtingui, quam hoc modo baptizari, idque contra omnem cuiuſuis temporis Eccleſiæ determinationem. Videatur Tertullianus Tractatu de Baptiſmo. D. Auguſtinus contra Donatiſtas, Nicephorus, alij. Valde trepidatum eſt ſuper hoc negocio à Caluiniſtis in Colloquio Poſſiacenſi, quod memorabile fecerunt mala, quibus originem præbuit. Erat à Miniſtris Metenſibus ſcripto hæc propoſita quæſtio, *Vtrum infans ab obſtetrice, neceſſitate premente baptizatus, denuo baptizari debeat à Miniſtris, rogatu parentum.* Beza omnium nomine reſpondit, hunc Baptiſmum ab obſtetrice adhibitum, plurium ſuffragijs nullum iudicari, cui ſententiæ & ipſe deinde calculum ſuum adiecit. *Attamen*, inquit, *quoniam contraria opinio ne ipſa quidem deſtituta eſt ratione, praſtat Eccleſiarum Geneuenſis ac Tigurinæ deciſionibus hanc controuerſiam terminari.* Et poterat tamen certe vidiſſe id, quod Zuinglius ſcripſerat libro de vera ac falſa Religione. Hæ litteræ interceptæ non parum iuuerunt cauſſam Catholicorum, qui merito inſultabant pſeudoapoſtolis iſtis, qui nouum Euangelium in Galliam attulerant, quum eſſent ipſi adhuc in initio Chriſtianiſmi, oſtenderentque manifeſte, in deciſione præcipuorum Religionis capitum, quale hoc eſt, de quo agimus, non ſe ad Scripturam, nedum ad hanc ſolam recurrere, quãuis eam claram & omnibus expoſitam fingant, ſaltem in neceſſarijs, ſed ad ſolam Miniſtrorum ſuorum opinionem & phantaſiam, & Caluini inprimis, quem vt Apoſtolum venerantur, auctoritatem: qui ad VVeſtphalum ſcribens, deteſtatur Baptiſmum Laicorum, affirmans *ſatius eſſe, vt infans moriatur ſine Baptiſmo, quam vt feminis detur poteſtas adminiſtrandi Baptiſmum neceſſitate vrgente.* Sed perpetuo eos ambulare in lata illa via erroris, Anno M D LXXIX. Amſtelrodami, teſtatum fecit Deus miraculo. Mulier Catholica, quæ Caluiniſtæ nupſerat, filium quem enixa erat, quum ſciret à marito oblatum iri Miniſtro, clam baptizandum dedit perſonæ Laicæ. Quo facto, infans ad concionem portatur. Quem baptizaturus eodem die coram populo Miniſter, deficiente voce, verbum non potuit proloqui. Attonitus pater, puerũ impoſuit brachio, percunctatuſque vxorem, illa quod res erat, confitente, quum cognouiſſet baptizatum eſſe ritu Eccleſiæ Catholicæ, ad eam ipſe vnà cum reliqua familia per hoc factum conuerſus eſt: quæ quidem ſola miraculis claret. Beza quum colloquium inſtituiſſet cum Smidelino Brentij diſcipulo (*a*), quæſiuiſſe ex illo dicitur. *Quid facturus eſſet, ſi Ethnicus in agone conſtitutus Baptiſmum poſtularet, nec præſto eſſet Miniſter: Suaderem*, inquit, *Smidelinus, vt in fide ſua acquieſcens, non expeteres baptizari. At ſi nollet?* Beza inquit. Cui Smidelinus. *Iuberem*, inquit, *faceſſere ad omnes diabolos & mori.*

a *Colloq. Mompel.*

meri. Et Beza, *Prefecto*, inquit, *Domine Doctor, miſer futurus eſſes huius miſeri conſolator.* Nec tamen idcirco meliorem ſententiam illi aperuit, ne ſibi ipſe forte contradiceret.

III. Quod ad Ceremonias attinet, aut formulas potius, quas in Baptiſmo obſeruant, eæ vbique diuerſæ ſunt: nam apud quoſdam, qui teſtes adhibent ut Baptiſmi, vlnis tenent infantem, apud alios cum cunis humi deponitur, velut Neraci, Cleriaci, Caſtelgeluſij, & alibi. Hoc modo imbecilles iſtæ creaturæ *Diabolo*, vt Scriptura loquitur, *oppignoratæ*, Miniſtro offeruntur, qui habito Sermone quodam, & admonitione verius quam precatione, nulla præterea addita Ceremonia, paullum aquæ faciei illarum aſpergit, ſimulque hæc verba pronunciat. *Baptizo te*, &c. Quin Zuinglius *negabat adſtrictos nos eſſe debere ad aliquam formam verborum: hoc enim nihil aliud fore, quam vocibus vim aliquam virtutemque, Magorum inſtar, adſcribere.* In Anglia Signum Crucis fronti infantis imprimitur, non minus ac in Germania. Angli enim nonnihil adhuc retinuerunt ex prima antiquitate Chriſtiana, quale eſt in fronte Infantis ſignum Crucis, cuius meminit S. Dionyſius Areopagita, S. Auguſtinus & S. Baſilius. In Gallia nonnunquam accidit, vt magno numero infantium ad concionem allato, non defuerint, qui nō recepta aqua domum referrentur. Et Beza in Epiſtolis ſuis obiectum ſibi à Schluſſelburgio ſcribit, poſſe ſine aqua Baptiſmum adminiſtrari.

V. *Vbi eſt, Caluiniſta, antiquorum Chriſtianorum Exorciſmus ſuper Infante, ad eijciendum Diabolum? vbi Cruces fronti impreſſa, vbi Chriſma & oleum, quo ceu nouus Athleta vngebatur, adſcriptus ordinibus Ieſu Chriſti, ad oppugnandum poteſtates mundi? S. Auguſtinus, Vnctos nos eſſe dicit, vt tanto fortius contra diabolum luctemur. & quidem vnctionem illam oleo Catechumenorum in humeris. Chriſmate vero in capite fieri.* De quo loquuntur S. Dionyſius, Tertullianus, & omnes poſt ipſos. *Vbi impoſitio manuum Sacerdotis, ad obſtruendam viam Diabolo, & in tuto collocandum Baptizatum? Vbi renunciatur Satanæ? Vbi conſecratio aquæ Baptiſmalis, quam S. Baſilius Apoſtolicam traditionem vocat? Sal ori impoſitum? Et Candela manui? Cuius mentionem facit Epiphanius, & D. Auguſtinus in Pſalmum 65. ad ſignificandum tranſitum à tenebris mortis ad vitæ lucem. Amiculum album, quo Infans induitur?* Quæ omnia inueniuntur apud S. Dionyſium diſcipulum D. Pauli: qui ait, *Infantis baptizandi fronti ter Crucis ſignum imprimi, deinde vnctionem applicari.* Et S. Auguſtinus inquit, *Infantes afflari atque exorciſari, vt ab eis Sathanæ poteſtas expellatur.* Idem ſcribit D. Chryſoſtomus Homilia de Adamo & Eua. *Et aquam conſecrari affirmant* S. Baſilius, & S. Ambroſius, & ante hos S. Dionyſius, & S. Cyprianus.

Omnes iſti veteres tanquam Apoſtolicam traditionem hoc nobis reliquerunt. at Caluinus ait, quamuis fateatur antiquiſſimas eſſe haſce Ceremonias, *eaſdem tamen eſſe ſtultam ſuperſtitionem & Simicam imitationem Diaboli.* Sic loquebatur Iulianus Apoſtata, Gregorio Nazianzeno teſte, deridens Chriſtianos aquam Baptiſmi conſecrantes benedicenteſque, quomodo hodie Catholicos derident Caluiniſtæ. *Quum videret*, inquit Caluinus, (*b*) *Satan, ſtulta mundi crudelitate abſque negocio fere inter Euangelij exordia receptas eſſe ſuas impoſturas, ad craſſiora ludibria prorupit, ad addendum, videlicet, ſalem & ſputum.* Itaque in initio ſtatim Eccleſiam ſuam Deus Diabolo regendam permiſit, ſi Caluino credimus, immemor illius, quod alio loco dixerat, eam primis quinque Sæculis à maculis & impuritate immunem perſtitiſſe. Equidem Salis ori infantis impoſiti ſignificatio eſt, per Baptiſmum nos eſſe ſufficienter munitos aduerſus corruptionem naturalem, quemadmodum ſal omnes res à putrefactione incolumes præſtat, cuius rei meminerunt Origenes & D. Auguſtinus. *Saliua autem extremum digitum Sacerdos madefacit, eoque infantis labia, naſum & aures contingit, vtens voce, Epheta, quæ ſignificat, Aperitor, qua vſus eſt Seruator, quum ſurdum & cæcum ſanaret, vtrumque ſaliua ſua contingens.* Vide S. Ambroſium libro primo de Sacramentis. Omnes hæ Ceremoniæ introductæ ſunt ad imitationem eorum, quæ fecit ipſe Seruator. Meminiſſe debebant, quum, D. Paulo teſte (*c*), per hominis peccatum creatura ſit vanitati ſubiecta, quemadmodum vaticinatus fuerat olim ante diluuium Enochus, Diabolos omnia elementa, occulta ſua operatione corrupta & infecta in miniſterium ſuum traxiſſe: eoque opus eſſe vt benedictione creatura mundetur ac ſanctificetur, quemadmodum loquitur D. Paulus (*d*). Itaque iuxta antiquorum Doctorum teſtimonia, inprimis Tertulliani

b *Cal. l 4. c. 15. Inſt.* c *Rom. 8.* d *De Ido. & cultu fœmi.*

tulliani & S. Cypriani, *aquam Baptiſmi & reliquorum Sacramentorum materialem benedicimus, ſanctificamus, conſecramus, ad abigendam poteſtatem inimici, per aduentum Columbæ* SPIRITVS SANCTI, *qui imploratus*, expanſis alis protegit defenditque aquas ab incurſione contraria, & prætera per Miniſterium Angeli, quem Tertullianus arbitrum appellat Baptiſmi, qui non minus ſacro huic fonti, ac olim piſcinæ Bethſaidæ aſſiſtit.

VI. Suſceptores nulla lege, pro arbitrio eligunt, adeo inordinatum ordinem habent, & ipſos parentes adhibent, vt olim Iudæi ipſi filiolos ſuos circumcidendos offerebant. Opinantur enim, hanc eſſe ſimplicem recepti Baptiſmi teſtificationem, nec prætera quidquam ea in re vel fuiſſe vel eſſe efficaciæ, neque per infantis præſentationem, neque per affinitatem ſpiritualem, quæ ibi contrahitur, cuius meminit Concilium Nicenum, & Origenes, explicans locum illum D. Paulli, IASON ET LVCIVS COGNATI MEI. Reperitur vetus hæc Eccleſiæ Ceremonia extra Eccleſiam, per traditionem Apoſtolicam, quam hac in parte ſequi Caluino viſum fuit. Notauit eam S. Dionyſius, & Tertullianus vnà cum Auguſtino eiuſdem mentionem facit. Cæterus refert, per ſummam negligentiam non nunquam contigiſſe, vt maſculi pro femellis baptizarentur, permutatis etiam per errorem nominibus. Cuius rei ipſe ſe profitetur ocularem teſtem, quippe multis ſimul oblatis infantibus, adeo illos nec regulam vllam in actionibus ſuis propoſitam habere, nec quid agant attendere. Affirmatque ſibi notos eſſe, quorum animis iſte baptizandi modus ſcrupulum inieciſſet, vt qui parum digne inſtitutus ipſis videretur. Nec circa nominum impoſitionem maior eſt illorum conſenſus: quibuſdam indifferentem eam cenſentibus, alijs vero nefas exiſtimantibus eorum imponere nomina, qui habentur pro Idololatris: Qualia ſunt, Arnoldi, Georgij, Franciſci, Ludouici, Claudij, Catharinæ. Vnde fit, vt ipſe Miniſter nomen imponat, ſi ſuſceptoris non placet. Et fere Iudæorum nomina frequentius adhibentur quam Chriſtianorum. *Magnas*, inquit Gayetus, *controuerſias mouent ſuper nominibus ſanctorum ſanctarumque, quorum vſum omnem reſpuunt, & ex Biblijs ferociſſima quaque velut induſtria ſeligunt, ne quidquam, vt ipſi loquuntur, commune habeant cum Papatu:* Capellus tamen Miniſter Sedanenſis, quum Ludouici nomen, repudiatum à Miniſtro tanquam Papiſticum, filio ſuo imponi cuperet, diſtulit Baptiſmum, quoad nomen, quod ipſi placeret, daretur, prout Miniſter Launæus, poſtea factus Catholicus, in declaratione ſua ſcribit. Iam quibus contrarietatibus in hac Baptiſmi materia Eccleſiæ hoſtes ipſi ſeſe implicuerint, quæſo, Lector Catholice, mecum conſidera. Aiunt ipſi, *baptiſmum nec extra Eccleſiam Dei, nec per eos, qui non ſunt ad id munus legitime vocati, vel poſſe vel debere adminiſtrari, propterea quod ſecundum intentionem Eccleſiæ quidquam facere nemo poſſit, niſi qui ſit de Eccleſia, nec Eccleſiæ intentionem exſequi ſine legitima commiſſione.* Iam ſi Baptiſmus in Eccleſia Romana adminiſtratus, verus Baptiſmus eſt, quemadmodum ipſi fatentur, quid aliud conſequitur, niſi vt Eccleſia Romana ſit vera Eccleſia, & huius Paſtores legitimam vocationem habeant? Quod ſi, eam veram eſſe Eccleſiam, negauerint, non carent abſurditate, qui Baptiſmum eius pro legitimo habeant, quem ipſi docent extra Eccleſiam Dei adminiſtrari non poſſe, eo ipſo confitentes, Catholicam, Apoſtolicam & Romanam, veram eſſe Eccleſiam, & quod hinc efficitur, ſuam Eccleſiam erroris eſſe Synagogam. Sed de hoc quidem ſatis. Nunc Cœnam eorum videamus.

DE COENA CALVINISTARVM, eiuſque multiplice abuſu.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

I. *Idololatra & Heretici figuram aliquam Cœnæ Dominicæ ſeruant.*
II. *Ad ſacra nec altaribus nec vllo alio ornatu vtuntur.*
III. *De altaribus Catholicæ Eccleſiæ.*
IV. *Quibus ritibus Cœnam adminiſtrent.*
V. *Mos & ritus primitiuæ Eccleſiæ.*
VI. *Ingens abuſus Caluiniſtarum in porrigendo Calice.*
VII. *Caluiniſtæ ad Cœnam ſuam pane fermentato & vulgari, Catholici in Euchariſtia, exemplo Saluatoris, azymo vtuntur.*

VIII. Cal-

VIII. *Caluiniſtarum in hoc Actu irreligioſitas, & Catholicorum in eodem deuotio.*

IX. *Cœna Caluiniſtarum Peripatetica, & de nouorum Euangelicorum diuerſitate.*

X. *De benedictione quæ in Euchariſtia adhibetur.*

I. QVemadmodum diuini huius Myſterij ſimiam vel Minucam quandam imitationem vetus ille cercopithecus, diabolus, inter ipſos Idololatras introduxit, ſicut non ſine admiratione Lectoris recenſet Ieſuita Acoſta, qui cum Indiæ populis diu eſt conuerſatus: ita idem fecit inter hæreticos, cuiuſcunque ſint ſectæ, qui inſignis illius actionis Saluatoris noſtri, qua Corporis ſui manducationem inſtituit, commemorationem celebrant noua forma, nouo modo, perinde vt tota illorum fides eſt Noua. Quanquam nouam forte eam non ſine iniuria dixeris, vt quæ antiquis hæreſibus ſit ſuperinſtructa. Sed eam videamus duntaxat, quæ Caluiniſtarum eſt in Gallia. *Horum mos eſt, quater celebrare Cœnam in anno, quamuis Caluinus dixerit, nunquam debere congregari Eccleſiam ſine precibus & communicatione Cœnæ:* & Beza, ſecundus eorum Pontifex ſcripſerit, *hoc fine inſtitutam eſſe Cœnam Domini, vt continue ea reficiamur. Quæ igitur cauſſa eſt,* ait ad illum Schloſſelburgius Lutheranus, *miſerrime Cyclops cum Eccleſia tua, cur contra Dei præceptum, quater in anno celebrandam eam inſtituas?* In Eccleſia Lutherana quotidie habetur Communio, in Eccleſia Catholica ſingulis diebus & ſingulis horis matutinis, per omnem terram habitabilem, qua cognitum eſt Ieſu Chriſti nomen. At iſti non niſi quater in anno Cœnam ſuam celebrare poſſunt, idque non raro ſine aliquo præcedente ieiunio, ſine mortificatione, & à mundanis negocijs ceſſatione: quin &, vt ſupra monui, ientaculo ſumto nonnunquam ad eam accedunt. Sed iam de modo, quo eam ſumunt, videamus.

II. Initio ad concionem pro more accedunt, locus ornatu inſtructus eſt ordinario, nec quidquam præter naturalem ſimplicitatem habet. Sciendum erat Miniſtris Saluatorem noſtrum, quũ Cœnam inſtitueret, voluiſſe vt ſtratus eſſet locus, id eſt tapetibus exornatus, quemadmodum apud Lucã vox Græca ἐστρωμένον oſtendit, quam ipſorũ interpretes loco, *tapetibus inſtructum*, vulgata *ſtratũ* reddiderunt. Hoc eſt illud cœnaculum inſtructum paratumque, quod *primam Chriſtianorum Eccleſiam* vocat Proclus. Immo ipſe Dominus, vt Rabbinorum nonnulli affirmant, veſte ſacra, quam ipſi appellant Taleth, indutus fuit. Finita concione, Miniſter de cathedra deſcendit, & ante menſam mappa inſtratam conſiſtit. Et hic omnis eſt ornatus quem adhibent: hæc eorum altaria. *Menſam habent vbi comedant, & non Altaria vbi conſecrent,* dicebat de eorum ſimilibus D. Auguſtinus. Philadelphenſes hortatur S. Ignatius, *vt Altaria habeant,* quæ *venerabilia, diuina & ſancta* S. Dionyſius appellat. *Hoc altare tremendum & admiratione dignum,* inquit. D. Chryſoſtomus, *ob ſacrificium quod illi imponitur; petra eſt, ſed petra ſancta, propterea quod recipit Corpus Domini.* Et Optatus, *Altaria ſedes appellat Ieſu Chriſti.* Vſus horum Altarium non erat tantum, vt Sectarij affirmant, deuotiones Chriſtianorum & oblationes recipere, ſed etiam ſacrificia Deo offerre, vt videre eſt apud S. Dionyſium, S. Cyprianum. Sacerdotes ſanctæ Eccleſiæ, ait D. Clemens, *Hoſtiam incruentam ſuper altaribus Domini efferunt. Quum vela videris retrahi* (agnoſce conſuetudinem, quam hodie nos obſeruamus in locis, vbi altaria ſunt velo circumdata) *tunc ſuperne* (inquit D. Chryſoſtomus) *cœlum aperiri cogita, & angelos deſcendere. Indigni ſunt oculi peccatoris qui videant hæc myſteria, & aures quæ audiant.*

III. Quum adhuc eſſet Eccleſia huc illuc errans, portatilia erant Altaria, impoſitum habentia lapidem conſecratum: ſed poſtquam victoriæ eam fixam & immobilem conſtituerunt, è lapidibus exſtructa fuere Altaria. Itaq; illis in locis, vbi tuto ſedẽ figere potuerunt priſci Chriſtiani, Altaria fundauerũt, quæ in hunc vſq; diem in veteribus templis noſtris exſtãt. Et Chriſtiani, qui Indias frequẽtarunt, quas olim D. Thomæ prædicatio peragrauit, Altaria Chriſtiana cum reliquijs quibuſdam Imaginis Virginis in ſpeluncis inuenerunt. Annon videris S. Martialem ad Burdegalẽſes noſtros ſcripſiſſe, *ſe Aram Deo Iſraelis & Martyri ipſius S. Stephano dedicaſſe?* Ea ara in ciuitate Lemouicum, vbi Apoſtolus iſte Aquitaniæ quieſcit, conſpicitur, ædificata à Principe Stephano, quem ad Chriſtianiſmũ ipſe conuerterat, ante eam noctes dieſq; ardent ſeptem candelæ, iuxta antiquã iſtã fundationẽ in Parlamento noſtro & diſceptatã & confirmatam. Itaque primorum illorum Chriſtianorum prima cura erat, Altaria Deo ædificare, quæ nuperi iſti Chriſtiani deſtruxerunt: aut ſi quando ingruerent perſequutiones, ligneas aras habebant, quas honore & veneratione afficiebant. Probationem huius rei

apud ipſos veſtros Auctores Centuriatores Magdeburgenſes, quærite, iſtic videbitis, ipſos veritatis, quæ in omni antiquitate reperitur, vi inviolabili, quam abolere non potuerunt, adactos, Altarium ſtructuram conſecrationemque ad illa ipſa ſæcula referre, quibus Diſcipulorum Apoſtolorum poterat adhuc vox exaudiri. Quod ſi hi Lutherani Hiſtoriographi ſuſpecti ſunt vobis, Miniſtrum Burgonium Calvinianum adite, in hiſtoria Eccleſiaſtica edita Anno MDLXIII. *Primogenitus ille Eccleſiæ Conſtantinus Magnus, etiam nondum penitus ſub iugũ miſſo paganiſmo Eccleſias habuit, & portatiles quidem, quoties iter faceret, aut caſtra alicubi metaretur. Melius adhuc Talebotus, celebris ille Angliæ Dux militũ Franciæ olim & Vaſconiæ terror, qui nunquam in aliquo loco, vbi diutius commoraturus eſſet, ſtatiua habuit quin ſacellum è lapidibus extruendum continuo curaret, vt in ipſis caſtris ſacrum fieret.* Et illius quidem adhuc hodieque ruinæ conſpiciuntur, quod in campo illo ædificauit, vbi vna cum vita victoriam amiſit, nimirum nobili illo prœlio ad Caſtilionem, quo recuperata eſt Aquitania & in perpetuum Franciæ vnita. Nunc ad Reformatos noſtros reuertamur.

IV. Huic menſæ, cuius forte in popina aut alio loco profano vſus fuit, eritque poſtea ad res quaslibet, patina impoſita eſt plena pane vulgari, fruſtulatim in eum modum conciſo, quo ad comedendum oua aptari ſolet; vel etiam mantili inuolutus eſt is panis: ab altero latere lagenæ adſunt vnà cum vitris. In cuius rei locum *omnis ſemper antiquitas vſa eſt, vt nos hodieque facimus, Calicibus*, vt videre eſt apud Tertullianum, S. Auguſtinum, & Optatum Meleuitanum, qui impij ſacrilegij quendam arguit, quod calices Sanguinis Ieſu Chriſti confregiſſet & conflaſſet. Miniſtro aſſiſtunt Diaconi, homines fere aulici, aut ciues, ſi qui ſunt in Eccleſia, aut opifices, dum ſint membra Conſiſtorij. Atque his ita, vt dixi, præparatis, Miniſter, ſine vlla præuia manuum lotione, quam tamen, vt ex antiquis auctoribus conſtat, adhibere fuerant ſoliti primitiuæ Eccleſiæ Presbyteri, qui mos adhuc viget in Eccleſia Catholica, fruſtum panis iſtius pro ſe ſumit, idque frangens his verbis plerumque ex doctrina Caluini vtitur: *Panis quem frangimus, Communio eſt Corporis Chriſti.* Quo facto, ei, qui ex Conſiſtorio primus adſtat, tantundem porrigit inquiens: *Recordare, quod Chriſtus mortem pro te & paſſionem ſubijt.* Alij inquiunt, *Hoc eſt Corpus, quod pro te paſſum eſt.* Alij nihil dicunt penitus, contenti oculos, dum panem porrigunt, cœlum verſus ſuſtuliſſe, vt omnia procedant ex fide, verbis autem & vocibus nullus locus detur. Quaſi dixiſſet Ieſus Chriſtus, *Credite Corpus meum, & comedetis illud*; non vero, *Accipite & comedite corpus, quod traditur pro vobis.* Quo loco notate mihi pulchram nouitiæ huius Eccleſiæ politiam. In veteri Eccleſia Presbyter, ſigno Crucis facto, his verbis ad omnes & ſingulos vtebatur: *Corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti cuſtodiat animam tuam in vitam æternam, Amen.* nec vnquam verba mutabat: Contra Miniſter ad oſtendendam Spiritus ſui abundantiam, diuerſam verborum formulam in diſtribuendo pane non raro vſurpat: vnde fit, vt fratres communicantes in locum ſuum reuerſi, interrogent alij alios, quemadmodum eſt a pluribus obſeruatum, Tibi quidnam dixit? Rurſus Catholici dicunt, *Domine non Sum Dignus, &c.* quæ precatio ad imitationẽ Centurionis illius in Eccleſia primitiua vſitata fuit, Origene eius in hac actione mentionem faciente. At Calviniſta ne verbum quidem loquens, accepto pane & vino ſuo, quotam ſuam abiens mandit. Ij, quibus panem Miniſter porrigit, manum honoris gratia oſculantur: aut ſi honoratior ſit, qui panem accepturus eſt, ipſe Miniſter panem oſculatur, aut ſaltem ori propius admonet, eo ritu, quo in ciuilitatibus mundanis dantes aliquid alteri vti ſolemus. At in Eccleſia Dei qui maximus eſt, parem locum cum ceteris obtinet. Ipſe Papa è manibus pauperis alicuius Cappucini Communionem accipiens, reuerentia ab ipſo non afficitur, ſed in genua procumbens, Presbyterum ſe maiorem tunc agnoſcit: quum contra in Noua Eccleſia hominibus honorem exhibeant, nõ Deo. Diaconus viciſſim Miniſtro potum præbet, & poſt eum ipſe bibit. Deinde ei, qui proximus ſe offert, tantundem Miniſter porrigit: & is porro locum facit ſequenti, atque ita deinceps ordine quodam & ſerie alij in aliorum loca ſubeunt, perinde vt hiſtriones ſolent Comœdiam acturi. Idem faciunt Iudæi, quum erecti & feſtinantes veſcuntur Agno Paſchali cum azymis & lactucis amaris. Profanæ & omni deuotione carentis animæ certiſſimum iudicium eſt, ô Caluiniſtæ, extrema irreuerentia. *Maledictus*, inquit Ieremias, *qui opus Dei negligenter facit.* Ab Altera menſæ parte Diaconus vitrum communicantibus porrigit, inquiens iuxta Caluini doctrinam: *Poculum Benedictionis, quod benedicimus, eſt Communio*

nio

nio Sanguinis Chriſti. Quæ verba ex Epiſtola ad Corinthios deſumta ſunt. Nonnunquam ait, *Recordare, quod Sanguis Chriſti pro te effuſus eſt.* Quibuſdam in locis Magiſtratus temporales priores accedunt, & hos ſequuntur Spirituales, hoc eſt, ij qui ſunt de Conſiſtorio. Tanta ſcilicet horum eſt ignauia, vt inſtar Eſaui, pro edulio lentium primogenituram ſuam, id eſt, prærogatiuam vendiderint. Stantes panem ſumunt, aut potius euntes, & ſuam quiſque portionem mandentes. Genebrardus eueniſſe aliquando ſcribit, vt anus edentula, cui cruſta forte obrigerat, per negligentiam relicta (ſolent enim alioqui demere cruſtam) portionem ſuam, quam mandere non poſſet, in ſinum recondere fuerit coacta, alia vero exclamans dixerit: O quam durus eſt iſte, Calviniſtarum Deus: tractabilis Catholicorum. Apud Genevenſes Oblatis, vt vocant, à piſtore petitis Cœnam celebrari ſolitam, auctor eſt Caietus. Reſiduum ſi quid eſt de hoc pane, id pauperibus datur, nec quidquam reſeruatur: propterea quod in Noua hac Eccleſia Cœna celebrari nequeat niſi in eo loco vbi ſit Cœtus congregatio & eo tempore, quo vniuerſus populus eam ſumit: Vnde efficitur, vt miſero alicui Paralytico, lecto affixo, totum vitæ tempus reliquum ad mortem vſque degendum ſit ſine participatione Cœnæ Dominicæ, non minus quam captiuo, vt & ijs qui diē, huic panis diſtributioni deſtinatum obire aliqua alia ratione impediuntur. Aliter facere, Papiſticam ſuperſtitionem cenſent: quo nomine Lutheranos reprehendit Caluinus, & cum eo Muſculus, Bullingerus, alij. Quos Chemnitius Lutheranus interrogat, *quo pacto ab omni humanitate, ſimulque à doctrina D. Cypriani tam alienam Religionem habeant, vt efficaciſſimum Corporis Chriſti medicamentum negent ægrotis?* Auguſtini aliam mentem fuiſſe, *qui exhortetur ægrotos, vt ſalutare hoc viaticum mature petant.* Et deinde ad Calvinum converſo ſermone quærit, *videatne à D. Dionyſio iam olim indicatum fuiſſe, maxime bono per eum ægrotos fruſtrari qui communione eos priuet Euchariſtiæ.* Quamquam ipſe Caluinus in Epiſtolis ſuis cenſere ſe profiteatur, non eſſe denegandam Cœnam ægrotis, & cur ita ſentiat, multis grauibuſque rationibus induci ſe affirmet. Et nihilo tamen magis id fit. In quibus autem mœrorum anguſtijs neceſſe eſt verſari eos quibus aliquid reliquum eſt conſcientiæ, ſi nihil ſit aliud quod eos ſoletur, præter Miniſtri hanc affirmationem, *quod ſola fides ſit currus, quo ceu Noui quidam Heliæ in cœlum ſint rapiendi!* Parum profecto idonea cautio, quæ iam parum idoneos det fideiuſſores! Sed ad Miniſtrum, panem, vt dixi, pro concione diſtribuentem reuertamur. Is non raro bis eodem die Cœnam adminiſtrat: & tunc matutinum [illegible] famulis & ancillis tribuit, ipſe non minus quam ceteri portionem ſuam ſumens: deinde octauam horam, aut nonam, patribusfamilias & matronis impertitur. Quinetiam ſi duarum Eccleſiarum miniſterio ſit adſtrictus, mane in vna Cœnam populo diſtribuet, deinde curata cura, ad reliquas oues ſuas proficiſcetur, qui ipſi quoque prius bene paſti ad menſam Domini accedunt, hilariter Cœnam ſuam ſumturi, non negligente Miniſtro etiam de hac participare, quũ ſit ipſius, ſemper prius delibare, & primum omnium communicare. Quem abuſum quum aliquando palpandum proponerē cuidam Fratri Conſiſtoriali, oſtendens illi pietatē magnæ multitudinis hominum Catholicorum in Strand aſienſi oppido: qui quum non potuiſſent Antiſtiti ſuo, optimo & religioſiſſimo Cardinali de Sourdis, viſitanti & confirmanti populum ſuũ, confiteri tempore matutino, ab eoque Euchariſtiam accipere, ieiuni ad Veſperas vſque perſeuerabant, percepturi Corpus Creatoris ſui: quumq; oculis ipſius ſubijcerem bonos iſtos homines, qui è longinquis locis illuc confluxerant, flexiſque genibus tantiſper in templo exſpectabant. *Quorſū,* inquit, *omnia iſta? Quæ ſi Deus voluiſſet, nonne præcepiſſet?* Cui ego. *Eccleſiæ,* inquam *ſuæ, ſupremæ filiorum ſuorum Magiſtræ & ductrici ſtatuendi ſuper his rebus poteſtatem permiſit, quemadmodum Auguſtinus docet, affirmans placuiſſe Spiritui ſancto vt in honorem tanti Sacramenti Corpus Domini noſtri in os hominis Chriſtiani prius quam alius cibus intraret.*

V Sed quoniam primæuam Eccleſiæ puritatem non minus falſo quam frequenter nobis opponunt: quid eſt cur nō diſcant ex S. Clemente, hanc fuiſſe primitiuæ Eccleſiæ conſuetudinem, vt reliquias conſecrati panis collectas, cum reuerentia Corpori Ieſu Chriſti debita conſeruarent, in vſum ægrotorum, peregrinorum, & eorum, qui frequentius communicare erant ſoliti? Concilium præcipit, *vt paratam Euchariſtiam habeat Presbyter, vt ſi quis ſit æger, confeſtim eam percipiat, ne moriatur abſque communione.* Conſeruabant autem eam, quemadmodum hodie quoque facimus, in vaſe, quod Græci appellabant κιβώριον, vnde noſtrum Ciborium nomen ſumſit, vt videre eſt centum in locis. Pulchra profecto & plena Religionis anti-

antiquitas, ex Sancto Irenæo, Tertulliano, Cypriano & Divo Ambroſio petita, ad quam vobis, miſerrimi Reformatores, non vero ad novitates Lacus Genevenſis, recurrendum eſſet. Quæſivit aliquando ex me Reformatus quidam, *ubi maneret Corpus Chriſti ſi ſpecies in hierothecis iſtic tractu temporis corrumperentur.* Berengario idem quærenti pius qui Iam Pater in hunc modum reſpondit. *Panis* inquit, *divinus hominibus corruptis videtur corruptibilis? at Catholicis numquam corrumpitur cœleſtis ille panis, Eucharistia iſta, Manna iſtud. Non enim putreſit: quin hoc pane vivimus & à corruptione vindicamur, carnem immaculati iſtius agni immunem à paſſione manducantes. Vigilat Eccleſia, ne eiuſmodi eveniat incommodum, ne, inquam, Hoſtia putreſcat: poteſt enim ſacerdos ſacrificans in Altari, una vice omnes conſecratas Hoſtias ſumere, & in earum locum novas ſubſtituere. Quod ſi tamen tale aliquid contingeret, ut prorſus eſſent corruptæ ſpecies, deſinit eſſe in ijs Chriſti Corpus, non ſecus ac anima, corpore diſſoluto. Immo ſi beſtia ſacram devoraret Hoſtiam, eſſet in ea Corpus Chriſti, quomodo eſt in Athei alicuius & inimici Dei ventriculo.* Solas *ſpecies lædit beſtia illa, id eſt, minimam Sacramenti partem, at Corpus Salvatoris neutiquam, ut quod pollui corrumpive non poſſit: eſt enim glorioſum, incorruptibile & paſſionis expers, nec magis dentibus arrodi poteſt, quam gladio, quo corpus perfoditur, anima lædi. Iniuria nihilominus, qua ſpecies afficiuntur, ad Deum ſpectat, quoniam Corpus Jeſu Chriſti, cum ſpeciebus unicum conſtituit Myſterium, & unicum Sacramentum.* Præclara hæc Antiquitatis conſuetudo, qua reponebatur Euchariſtia in uſum abſentium & ægrotorum utque in Proceſſionibus circumgeſtaretur, compluribus in locis legitur apud Tertullianum, Sanctum Cyprianum, Sanctum Baſilium, Sanctum Auguſtinum, & apud primorum Regum Franciæ hiſtoricum Gregorium Turonenſem. Hinc eſt quod Concilium Nicænū Primum præcepit, ut in quaque Eccleſia ſit æditus, qui loci illius in quo Euchariſtia conſervatur, curam gerat: nam quum perſecutionis tempore non raro eveniret, ut ab Ethnicorum ſatellibus ſubito iugularentur Chriſtiani, ſacram hoſtiam linteo involutam unà ſecum domum aſportabant, ut ſi opus eſſet, ſumerent eam in puncto martyrij.

VI. Iam etſi ipſi fateantur neminem poſſe adminiſtrare Sacramentum, niſi cui publice docendi munus incumbat: nihilominus tamen contra hanc doctrinam uſus obtinet apud ipſos, ut Poculum Superintendentecium aliquis, quemadmodum iam dixi, diſtribuat, quin ipſe oculatus teſtis ſum. Miniſtrum illi, qui poculum, ſeu vitrum manu tenebat, poſtquam bibiſſet, dixiſſe, da hoc fratri tuo, & eum porro proximo porrexiſſe, & ſic deinceps ad ultimum uſque, quemadmodum fit in Germania: aut quomodo Iudæi Agnum ſuum Paſchalem comedunt. Inſignis profecto & craſſus error! Genevenſes Conſtitutiones ſtatuunt, ne quis Calicem porrigat præter eos, qui ſunt ad hoc conſtituti, ſive Diaconos & Miniſtros. Et tamen in Catechiſmo ipſorum ſcriptum eſt, ſolos eos, qui docendi munus gerunt, poſſe adminiſtrare Sacramentum. Ut neceſſe ſit illis fateri hic eſſe contradictionem, aut certe, ſe non celebrare, vel non velle celebrare Cœnam niſi ſub ſpecie ſolius panis. *S*unt apud me ſcripta cuiuſdam, qui Miniſterio renunciavit, quāvis miſera muliercula adhuc eum retineat, quo minus plenariam Apoſtaſiæ ſuæ veniam obtinere poſſit. Is hunc abuſum à ſe animadverſum ait, & Miniſtris ſæpe, quum adhuc ipſe Miniſterio fungeretur, indicatum, eamque ipſam quæſtionem vehementer diſceptatam fuiſſe Anno M.DXXXV in Synodo Bergeracenſi, ſed maiorem Miniſtrorum partem cenſuiſſe, non eſſe movendum hunc lapidem, ne occaſio daretur populo cogitandi, quod in ea re erratum eſſet. itaque concluſum fuiſſe, ut in ſua quiſque Eccleſia id quod optimum videretur, in hac re, tamquam indifferenti, faceret. O brutalem conſcientiæ libertatem, ſine lege, ſine norma, ſine freno, ſine politia, poſitā in arbitrio cuiuſque, ut ſuo more & pro libitu & credat & vivat! Sane in primitiva Eccleſia, quidquid etiam dicatis, nunquam invenietis receptum fuiſſe, ut præſente Presbytero Diaconus hoc munus in ſe ſuſciperet.

VII. Panem adhibent vulgarem, ut & Græci, quamuis iſti hanc rem adiaphoram exiſtiment, ut ex Concilio Florentino liquet, ubi Papam Eugenium ſic Græci alloquuntur: Nihil intereſt, inquiunt, utrum azymus ſit panis, an fermentatus, dummodo ſit ex frumento confectus. At Calviniſtæ communi pane haud aliam ob cauſſam uti videntur, quam quia in Eccleſia receptum eſt, ut Corpus Domini noſtri, quod veteri fermento peccati nunquam infectum fuit, conſecretur in pane azymo & cui fermentū non eſt admixtum: fermento enim hypocriſis, malitia & arrogantia in Scriptura ſignificatur. Et quidē ad imitationē Salvatoris id facimus, qui Sacramentum hoc primo azymorū die inſtituit, hoc eſt, eo tempore, quo non licebat

Iu-

Iudæis ex verbi diuini præſcripto, fermentatum panem domi ſuæ habere. Neque enim cogitandum eſt, Dominum hanc legem infringere, & Agnum Paſchalem cum pane fermentato comedere voluiſſe. Neque ſolum communis eſt panis, quem Caluiniſtæ vſurpant ſed nec myſterij illius, ad quod repræſentandum inſtitutus eſt, vllam ſimilitudinem habet. Catholicorum vero panis, ex antiqua Eccleſiæ traditione, cuius, præter Epiphanium, etiam Gregorius meminit, minutis Hoſtijs conſtat, iiſque rotundis, propterea quod ea figura ſit perfecta & in orbe ſuo totum mundum repræſentet. Præterea ad Caluiniſticum panem nulla adhibentur verba Sacramentalia, ſed precatio duntaxat aut myſterij Cœnæ declaratio: at apud Catholicos, ſicut loquitur D. Ambroſius, panis fit corpus Chriſti vi verborum Ieſ. Chriſti, dicentis *Hoc eſt Corpus meum, Hic eſt ſanguis meus.* Nam quemadmodum non eſt ſatis, de Baptiſmi inſtitutione concionem habere, ſeu adhibenda ſunt verba Sacramentalia quibus Baptiſmus perficitur: ita nec de Cœna concionari ſufficit, ſed pronunciare oportet verba Euchariſtiam efficientia, quibus vſus eſt Dominus. Panem iſtum inquit D. Cyprianus quem Dominus diſcipulis porrigebat, omnipotentia verbi carnem fieri, edi, ac non conſumi; eo quod Chriſtus etſi occiſus fuerit, ſit reſuſcitatus. Eundem edi per particulas, nihilominus integrum manere & perfectum: integrum in cœlo, & integrum in te.

VII. Sumto in hunc modum inter eundum pane & vino ad ſuum quiſque locum ſi vult, reuertitur, & argenti nonnihil in peluim conijcit, aut, vt poſt a eſt introductum in ima parte menſæ deponit, ad diſtribuendum pauperibus. Quod ſi Miniſter numeroſam prolem habet (vt eſt id genus hominum in propagando genere humano plerumque felix) tunc & ipſe partem ex Eleemoſyna illa capit: neque enim poteſt melius charitas locari. In genua procumbere in hac actione nemo audet, & ne quidem deuoti animi aut religionis geſtum ſpeciemve aliquam præ ſe ferre. Vnde quum aliquando Dominus de la Force, ex familia Caumontiorum, pater eius qui nunc in Benearnia gubernationi præeſt, ſumta Cœna, in angulo horrei in genua procidiſſet, orans, tamquam craſſo admiſſo errore, iuſſus eſt ſurgere. Verſabatur illi in memoria vetus illa pietas, quam in Eccleſia, paulo ante à ſe relicta, viderat: ſed non effugit reprehenſionem. Miniſter enim, poſtquam receſſum eum in locum ſuum, prouolutum in genua, ex ſeniore cognouit, alta voce inclamans, Surge, Domine, ſurge, inquit, ſcandalum præbes cœtui. Et ille miſer paruit, miratus tamen, prohiberi ſe Deum inuocare. Num vero ô errones miſerrimi, Catholicorum in percipienda ſacra Euchariſtia talis eſt pietas, qui ieiunant, perſeuerant in oratione, in genua procidunt? Spernit namque Deum irreuerenter quiſquis adorat. Lachrymis vultum rigant, pectus tundunt, & mille pietatis exercitijs rebellem carnem domant. Sic primi Chriſtiani, vt Cyprianus in expoſitione Orationis Dominicæ affirmat, pectus percutiebant, peccata in eo latentia deteſtantes. Pectus enim cor & affectum ſignificat; & quum is ſit fons peccati, par eſt, vt ad eleuationem Dei ſui, honorarium hanc pœnam luat. Quod ſi quis apud vos id feceris aut ſtultus, aut vt loquar cum Caluiniſtis, hypocrita haberetur. Caluinus fatetur, (a) de externis iſtis exercitijs, quæ in domanda carne occupantur, multa in veterum ſcriptis paſſim occurrere: Sed veniam præfatus, id, quod ſentiat, dicendi, nimium eos ait minutis hiſce rebus inhæſiſſe: Omnes, inquit, video aut hac in parte lapſos eſſe, aut nimis aſpere ac dure loquutos. Catholici non manum extendunt, ſed ore recipiunt, non panem, ſed ſub accidentibus panis, ſanctum Corpus Creatoris. O miraculum, ô bonitatem Dei, inquit D. Chryſoſtomus, qui in ſupernis aſsidet cum Patre, in momento manibus hominum contrectatur & datur volentibus eum recipere! Ad ſolum magni & ſupernaturalis huius myſterij nomen diaboli fremunt, Angeli tremunt, ſapientes intellectus, & vox deſtituit eloquentes. Os illud aureum, decus Græciæ, ipſos Angelos in ipſo momento conſecrationis Altari aſſiſtere & ad adorandum Deum facies ſuas inclinare, multis admirandis viſionibus confirmat. Solus Caluiniſta elato capite ſine reuerentia incedit, nec corpus proſternit, nec ſe humiliat, nulla cernitur in ipſo corporis inclinatio, nulla ſubmiſsio coram Domino ſuo, in cuius tamen fidem & obſequium non ſolum anima deuouere ſe debet, ſed etiam corpus, lingua, os, oculi, manus, genua, & omnia denique membra vnanimiter conſenſum ſuum teſtari in agnoſcendo Creatore, Redemptore & Seruatore ſuo, tanquam eo, qui mirabiliter in ipſis operatur omnia illa dona & benedictiones, quibus in hoc mundo perfruuntur, & in altero, & quidem perfectius multo, per-

a lib. 3. Inſt. cap. 4. ſect. 38.

frui

frui deſiderant. In ingenti iſta & vaſta mole totius huius Vniuerſi, nulla pars eſt, nec maxima nec minima, quæ Maieſtatem diuinam non aliqua ratione adoret, quæ bonitatis illius teſtimonium aliquod illuſtre nō reddat, & quæ laudibus eius Hymnum aliquem ſuo quodam modo non decantet. Omnia excelſæ huius manus opera eam agnoſcūt nec quiſquam fuit tam infidelis Paganus qui non per ea potuiſſet ad opificis cognitionem adduci. Hæc ſunt diplomata, hi veteres rituli, hæc documenta, quæ nulla fraus, nulla vis, nulla tyrannis abolere aut infirmare valet: quæ nos conuincunt, quantum illi debeamus. hæc clamant, omnia ab ipſo eſſe, quæ poſſidemus, ipſius bonorum nos eſſe vſufructuarios, ipſius manere proprietatem quamuis vtilitas ad tempus noſtra videatur. Et tamen tu ſolus, ô prauæ fidei Caluiniſta (nec enim alio te poſſum appellare nomine) quoniam verbis Chriſti tui fidem adhibere non vis, immotus permanebis, nec vllo ſigno Deum tuum adorabis, in illo præſertim actu Religionis tuæ maxime ſolenni, vbi ſaltem Fide illum recipis. Sed erro, forte. Nam cui honorem exhibeat in ſacris ſuis Caluiniſta? Num Deo? at is præſens non adeſt: Cœlo affixus eſt, ibi ſumitur, illuc ſcalis fidei aſcendunt. Nihil eſt apud illos ſanctum, omnia profana: Panis, panis eſt, prætereaque nihil. Ille certe panis non eſt, quem D. Cyprianus non effigie, ſed natura mutatum, & omnipotentia Dei factum carnem dicit. Et nihilo tamen minus in Orthodoxo ſuo (quamquam dicis cauſſa) proteſtantur, Eccleſiam ſuam ſemper docuiſſe, quod oporteat Sacramenta, hoc eſt, Corpus & Sanguinis Chriſti ſacra ſymbola, revereri, honorare & adorare, non tamen eiuſmodi honore, reuerentia & adoratione, quæ ſoli Deo debeantur, ſed tali cultu, qualis conuenit rebus religioſis & ſacris, & qualis Regibus, Principibus & Magiſtratibus exhiberi ſolet. Hoc igitur quum dicat Orthodoxus veſter, quid eſt, cur noſtras ſalutationes, reuerentias & corporis proſtrationes, idololatriam appelletis? Cur inquit Beza? Ex Auguſtino apparet, ſui temporis fideles adoraniſſe Chriſtū in myſteriis Cœnæ, at nos ſatius eſſe cenſemus ab huiuſmodi externa adoratione abſtinere.

IX. Hoc habent commune omnes, quæ vnquam exſtiterunt, ſectæ, vt ſint inter ſe diuiſæ, & frequenter inuicem diſcrepent, quemadmodum de Nouatianis ſcribit D. Ambroſius, & de Pelagianis S. Auguſtinus. Idem videre eſt in noſtri temporis Lutheranis & Caluiniſtis. Illi, Catholicos imitati, flexis genibus Sacramentum recipiunt, immo etiam confitentur Sacerdotibus ſuis & Miniſtris: Realem quoque Corporis præſentiam non minus agnoſcunt Paſtores, ait in viſitatione Saxonica Lutherus, docent populum, quantum ſit peccatū, ſanctiſſimum hoc Sacramentum, quo ſacrum Chriſti Corpus ſacerdos diſtribuit, non honorare. Cum omni honore adorandum eſt venerabile hoc Myſterium. Idem diſcipuli eius ſcripſerunt, Weſtphalus, Heshuſius, Chemnitius, qui Caluiniſtas, tamquam Arrianos & Neſtorianos, deteſtantur, & Cœnam eorum Deambulatoriam per ludibrium appellant. Nam erecto corpore, & velut deambulantes ad eam accedunt, ideoque Peripateticam libenter eam nuncupauerim. Verum enimuero quum non modo animarum, ſed corporum quoque creator ſit Deus, idcirco obſtricti ſumus, vt Patrum nonnemo loquutus eſt, humiliare & ſpiritus & corpora, quotieſcumque ad implorandum auxilium, aut ad participanda myſteria eius coram ipſo comparemus: Nam vt ad Deum aſcendamus, deſcenſu opus eſt; & vt tangamus Cœlum, terram pulſare oportet. Et certe vt attollaris ad Deum, primus gradus eſt, teipſum humiliare. Et quamuis in ijs actionibus, quæ ſunt in domo Dei peragendæ, præcipuæ partes ſint animæ, eſt tamen etiam corporis compoſitio in ijſdem non parum neceſſaria. Nam huius externa reuerentia excitat illius internam. Nimium certe coram Deo ſeſe humiliaſſe nemo gloriari poteſt, præſertim in magno hoc myſteriorum myſterio, vbi id agitur, vt vnum cum ipſo fiamus. Et ea eſt alioquin naturæ noſtræ infirmitas, vt hac in re ſemper aliquis in nobis inueniatur defectus, dum nos cupimus acceptos efficere illi, qui veræ humilitatis viam nobis præiuit, quum omnis noſtra etiam maxime ſubmiſſa humiliatio, nonnihil tamen habeat adhuc mundanæ gloriolæ. Qua de re elegantiſſimam ſimilitudinem nobis reliquit Epiſcopus Arelatenſis (b) qui vixit ante annos mille. *Quemadmodum*, inquit, *ſi quis de fontis alicuius limpidiſſimi, in medio herbarum florumque ſcaturientis, cryſtallina aqua cupit bibere, eum oportet inclinare ſeſe, & ad hauriendam aquam demittere: ita qui ad te venit, ô viue & clariſſime fons gratiæ, Seruator meus, niſi incuruet ſe & cum humilitate ſubmittat, impoſſibile eſt vt vel labia ſua madefaciat.* Merito igitur deridentur a Lutheranis Caluiniſtæ: neque enim par eſt hoc modo coram Deo comparere.

b *Cæſarius homilia 50.*

rere. Quin potius adeunt ſcholam S. Dionyſij, Auguſtini, Chryſoſtomi, Ambroſij, aliorumque ſapientiſsimorum Eccleſiæ Chriſtianæ anteſignanorum? Sed Caluiniſtæ viciſsim illos appellant Luthero-Papiſtas. habentque riſui Belgicos, Hollandicos & Scoticos Caluiniſtas, qui diſcumbentes, velut pranſuri, Cœnam ſumunt: vnde etiam comeſſatoriam eam appellant. Et hi quidem docent, oportere ad exemplum Domini eodem modo, quo ipſe *ſedere* Verum ad conformandum ſeſe ad hoc exemplar peromnia, *oportet & numerum ternum denum obſeruare*: quum ipſi promiſcue tot diſcumbant, quot menſa capit; quin & oporteret eos ad imitationem Saluatoris, *ſuper lectu accumbere, & cubitu inniti*: nam ad hunc modum ipſe cum Apoſtolis ſuis in ſolenni hoc conuiuio diſcubuit, extatque eius conſuetudinis mentio in Scriptura tam veteris quam Noui Teſtamenti, eademque in ſacris Tabulis optimi Patris Richeomi eleganter depicta conſpicitur. Schluſſelburgius Lutheranus, *de Belgarum Cœna* loquens, horrore affici ſe dicit quoties videat eos, non ſecus ac ebrioſos & ruſticos in caupona ſedentes, tantum bibere. Miniſtrum, in medio conſidentem, ſumto poculo, primum bibere bonum hauſtum, & plus quam in Eccleſia deceat, deinde porrigentem vitrum, dicere, *Accipite, & bibite, recordantes ſanguinem Chriſti pro vobis effuſum eſſe.* Eundem diſtribuentem panem, his verbis vti. *Accipite & comedite, recordamini & credite. Corpus Chriſti crucifixum eſſe pro vobis.* Sed ad Gallos noſtros redeamus Hi poſtquam ſumpſerunt ſuam portionem panis, & poculum ſuum biberunt, locum faciunt ceteris. *Apud Anglos* autem ij, qui comunicaturi ſunt, non ad menſam accedunt, ſed in ordinem redacti, ſuo quiſque loco ſe continent, flexis genibus, ad quos deinde Parochus ſiue Epiſcopus, veſte ſua ſacra, poſt habitam admonitionem, indutus, panem circumfert. Eum duo Diaconi ſequuntur, patenam, in qua eſt panis, geſtantes, & præterea duo famuli, vna manu cantharum vino repletum, altera vitrum quiſque tenentes. Et hoc modo inſtructi, ordine alius poſt alium Cœnam Domini adminiſtrant. *Scoti*, horum vicini, menſæ aſſident, vt Belgæ & Batavi In medio Rex, ſi adeſt ſedet, cui vtrimque aſſident Aulæ ſuæ proceres. Miniſter, non vt in Anglia, ſacra veſte indutus eſt. Qua de re ſpecialius aliquid attingam in tractatu de Schiſmate Anglicano, Scotiæ, aliarumque regionum vicinarum. Et hi ſunt hæreticorum hac in re varij ritus, quum contra omnes Catholici flexis genibus Sacramentum ſumant. Quorum vniformitas quaſi Lydius quidam lapis eſt, infallibile teſtimonium perhibens veritati & aſſiſtentiæ diuinæ, & eo ipſo, adorandum eſſe hoc Sacramentum, oſtendens Corpus enim, vt inquit Athanaſius, propterea adorari debet. quia per vnionem perſonalem factum eſt Corpus Filij Dei incarnati, Corpus annunciatum per Angelos, formatum à Spiritu ſancto, veſtimentum factum Theanthropi. Accede, inquit vetus ille Hieroſolymitanus Patriarcha inclinatus & proſtratus, venerabundus & adorabundus.

X. Et hæc quidem eſt Cœna Caluiniſtica, ab ipſis pro libitu procuſa ad nullum antiquitatis exemplar compoſita ad nullius quæ ſub Cœlo ſit, Chriſtianæ Eccleſiæ ſimilitudinem conformata, à nullo Concilio approbata, nulla tanto myſterio digna ſolemnitate conſpicua, nulla ſanctitatis nota inſignis, nec quidquam habens, quod ſapiat Religionem, quodve animi deuotionem vel tantillum excitet, omni denique ſanctificatione & benedictione, tamquam re, vt ipſi loquuntur, ludrica, deſtituta Et hæc cauſſa eſt, ob quam in Biblijs Geneuæ excuſis, inſidi iſti interpretes, ad tollendam benedictionem Euchariſtiæ, Græcam vocem, εὐλογήσας, ita reddiderunt, vt pro benedictione gratiarum actionem ſubſtituerint, quemadmodũ etiã Apoſtolus τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας nominat, ipſi ex Calice benedictionis, Calicem gratiarum actionis nobis fabricauerunt. Lutherani autem conſcientiæ plus habuerunt, vt qui hac ipſa benedictione Sacramentarios flagellent. Dominus noſter, ſupremus ille Sacerdos, vtrumque fecit, & benedicens panem & Calicem, & gratias agens: quæ duæ actiones vtut ſint in hoc myſterio inſeparabiles, ac ambæ Sacramentales, differunt tamen inter ſeſe. Neque enim ordinaria fuit hæc gratiarum actio, ſed ſolennis & inuocatiua omnipotentiæ Dei, ad implendum hoc miraculum, & benedictio ad procreandam nouam qualitatem vim & perfectionem in re benedicta, pane, videlicet, & vino In hæc enim elementa benedictio dirigebatur, vt D. Pauli verba oſtendunt *Calix benedictionis*, inquit, *cui benedicimus nonne Communio Sanguinis Chriſti eſt?* Quomodo omnes Patres hunc locum acceperunt, eoque vſi ſunt Id quod rident ſoli Caluiniſtæ, nec quam ſit ipſorum actio ridicula, videre poſſunt. Fuit aliquando in ciuitate Agineuſi, quum Nobilis quidã ſumto pane ad co-

Digitized by Google

meſſandum, eoque in duas partes ſecto, dimidiam daret virgini cuidam, inquiens, Celebremus vnà Cœnam. En reuerentiam, quam in max me ſolenni Religionis ſuæ actu adhibent: nunc reliquias Ceremonias, & quidem proxime matrimonia illorū videamus.

DE CONFUSIONE MATRIMONIORUM apud Caluiniſtas.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *De matrimonio Caluiniſtarum, & eorum confuſione.*

II. *Iidem ob commiſſum adulterium alteri nubendi ſuis faciunt poteſtatem.*

III. *Quibus ex cauſſis maritis vxores repudiare liceat.*

IV. *Quibus ex cauſis vxori etiam vivente marito, alii liceat nubere.*

V. *Compluſcula eiuſmodi repudiorum hiſtoria.*

VI. *Vera hiſtoria quæ Geneuæ contigit.*

I. ETiamſi in Sacramentariorum numero non habeat Calviniſtica hæreſis Matrimonium, rideatque eo nomine Tertullianum & S. Auguſtinum, qui vna cum reliquis veteribus Chriſtianis, hoc nomine frequenter illud inſigniunt: nobis tamen de eo dicendum eſt aliquid. In Francia deſponſati in concione ſe ſiſtunt: ibi eos Miniſter, nulla intercedente ceremonia, precatione aut benedictione, matrimonio copulat. Mos diu obtinuit, vt matrimonium non niſi in exordio concionis, & ante preces, celebraretur: ne ſcilicet, Sacramentale aliquid illi ineſſe, per errorem exiſtimaretur. Sed quum id non niſi in conſpectu populi fieri poſſet, ex quo fiebat, vt multi interea ligarentur magicis artibus, creſcente vnà cum hæreſi hoc genere incantationis (id quod vnum eſt ex ſignis Antichriſti Regnum præcedentibus) introductum eſt pluribus in locis, vt ad finem vſque concionis hic actus ſuſpenderetur, & dimiſſo demum populo celebraretur Graduum conſanguinitatis, niſi inter fratrem ſororemque, rationem non habent: nam qui ſunt his remotiores, ſine diſcrimine iunguntur, vt fratrum ſororumque inter ſe liberi, & avunculi cum neptibus. Caietus *vidiſſe ſe ait Synodos diſſidentes inter ſe inceſtuoſis nuptiis, quas approbauerint, decretoq; a ſuo earum celebrationem promouerint, alias rurſus condemnauerint. Quin & alio craſſo admodum errore eidem laborare eos ſcribit, dum, videlicet, iis in locis, vbi libertas illis indulgetur, vni marito duas vxores copulent, & vnam vxorem duobus viris nuptum dent, diciteque ad id obtinendum nihil aliud requiri præter hanc vnam rationem, aut allegationem verius, quod nimirum prior coniunx Religionem ſequi, & Geneuam aut aliò vnà migrare detrectet, ſi, videlicet, vel vir vel mulier iſtius Religionis profeſſionem ſuſceperit: nam inter maritum & vxorem hac in re nullum diſcrimen ab iſtis ſtatui, ſed pari iure vtrumque cenſeri.* Hæc Caietus. Maribus anno viceſimo, & filiabus decimo octauo licet abſque parentum conſenſu nuptias contrahere. Et ſi intra ſex hebdomadas à celebratis ſponſalibus non ineant coniugium, cogi ad hoc à Conſiſtorio poſſunt, iuxta Geneuenſes conſtitutiones.

II. Fornicationis cauſſa ita diſſoluitur apud ipſos coniugium, vt vtrique parti liceat ad ſecundas nuptias tranſire, contra expreſſum Dei verbum, & veteres Eccleſiæ conſtitutiones, quamplurimis iuſtiſſimis rationibus ſubnixas, quum mulier, quamuis adultera, nihilominus deuincta maneat viro. Diſerte enim ſcriptum eſt, *quod quicumque duxerit dimiſſam, committat adulterium*: vnde ſequitur, matrimonium adhuc durare. Et præterea hæc vox, dimiſſa, ſeparationem lecti ſignificat, non vinculi coniugalis: Nam *quod Deus coniunxit, homo ſeparare non poteſt.* Itaque ſi mulier adulterij virum conuicerit, poteſt, iuxta Leges Geneuenſium, diuortium petere, & alteri nubere, & vir item aliam vxorem ducere. Tanti eſt ipſis matrimonium, *habeturque pro contractu ciuili, à quo liceat iterum diſcedere.* Et interim clamat ex ſuperiore loco vxoratus Miniſter, nos illos eſſe quos Apoſtolus voluerit indigitare quum Nicolaitas Hæreticos, & alios matrimonium deteſtantes, notat. Verum non damnant Eccleſia matrimonium, tanquam rem illicitam, ſed cum Apoſtolo Paulo docet, *virginitatem caſtitatemque magis eſſe honorabilem* Notanda eſt præterea etiam hac in re illorum confuſio. Monachorum ad Eccleſiam Catholicā, illorum Religione relicta, redeuntium coniugia, diſſolui poſſe exiſtimant auctoritate Magiſtratus, contra expreſſum Dei verbum Nam ſi matrimonium illud eſt, non poteſt niſi morte diſſolui. Itaque hoc ipſo tacite confitentur, matrimonium id non eſſe.

eſſe, vt Caietus obſeruauit. Vnde dimiſſa Monialis, ſi quis ſit qui eam ducat poteſt ſecundas nuptias amplecti.

III. Si mulier nupta vterum ferat ex alio quam cui nupta eſt, poteſt is ea relicta aliam ducere. Anno M D LXXXI. in Synodo Neracenſi, quidam indignatus ob ignominiam Miniſterio illatam, Cotraſium Miniſtrum Caſtelmoranenſem cogere voluit, vt vxorem ſuā, quæ præmaturo partu, quinto videlicet menſe poſt nuptias filiam ediderat, quam ipſa ex Notario quodā Gleriacenſi, iam mortuo conceptam fuiſſe in facie Eccleſiæ cōfeſſa fuerat, dimitteret: qui quum nollet ea vti ſeueritate, conſcientia prohibitus, dixit, *peccatum hoc ante admiſſum fuiſſe, quam ſibi vxor vllatenus deuincta eſſet, ſeque culpam omnem, ſi qua in ipſa reſideret, condonare.* Sed non ita multo poſt patuit fraus: falſo enim Notario iſti mortuo impacta fuerat culpa, quæ reuera erat ipſius Miniſtri, vt qui cum puella illa clam ſtupri conſuetudinem antea habuiſſet.

IV. Inter Conſtitutiones Caluini etiam hic articulus inuenitur, diuortijs ianuam aperiēs, & matrimonium in lupanar transformans. *Si maritus,* inquiunt, *nequam, ab vxore diſcedat, annum integrum mulier exſpectet: eo exacto, ſi comperiatur opus eſſe, vt denuò nubat, licebit ei, prauijs proclamationibus id facere. Quod ſi, occupato iam loco, vir eius reuerſus fuerit, mulctabitur, prout videbitur æquitati cōſentaneum.* Sed formam inquiſitionis, qua de calore aut frigore iſtius fœminæ relictæ cognoſcitur, operæ precium eſt videre. *Iuſſam comparere coram Conſiſtorio, Miniſter, habita prius admonitione, ecquid de viro ſuo inaudiuerit, interrogat: qua iureiurando affirmante, ſe annū iam totum, vbi ſit, ignorare, vtrum donum continentiæ habeat, Miniſter quærit. Si reſpondeat, carnem infirmam eſſe, id dictum ſapientibus illis ſat eſt, nec mora, in poteſtatem alterius viri veniendi libertatem habet: Præſtat nubere quam vri.* Annon diſſolutus aliquis homo commodiſſimam iam rationem habet, ſuppeditatam per leges Geneuenſium, è vinculis coniugij ſeſe expediendi, vagæ libidini indulgendi, & de lecto in lectum tranſiliendi? Nonne hoc eſt viam ſternere mulieri libidinoſæ, qua ſub prætextu procurati huius diuortij, ad ſecunda vota tranſeat, aut etiam in leonum diſciplinam ſe dedat? Iam vni feminæ duo aut tres erunt viri, & vni viro duæ aut tres vxores, omnes ſuperſtites: vt Geneuæ factum eſt, vbi intra ſex menſes tertiam vxorem quidā duxit, quū duas priores, Caluino inter alios iudice, vt Lindanus affirmat, adulterij conuicisset.

V. Dici vix poteſt, quam infames commixtiones ex hiſce Geneuenſium legibus exſtiterint. Notæ ſunt hiſtoriæ & exempla plurimorum vtriuſque ſexus hominum, & illuſtrium quoq; perſonarum, quæ relictis coniugibus ſuis Geneuam, tanquam in aſylum ſe receperunt, & ſub Libertate cōſcientiæ, carnis libertatem amplexæ ſunt. Nam ſimul ac eiuſmodi mulier muros vrbis Geneuenſis attigit, illico libera eſt. Maritum oportet vel illius Religionem amplecti, vel alibi vxorem quærere. Sebaſtianus Flaſchius Mansfeldienſis Miniſter, in libro de conuerſione ſua narrat, *Collegam quendam ſuum vehementer apud ſe inſtitiſſe, vt permutationem inuicem facerent vxorum. Pudet me,* inquit, *alias enormes actiones literis diuulgare.* Vna hæc hiſtoria ſufficiet.

Quum Sabaudiæ Duci Pedemontana Regio reſtitueretur, Nobilem quendam ex Occitania dominum de Clarie ex eo bello, libido inceſſit viſendæ Geneuæ. Itaque aſſumtis ſocijs Nobili quodam Santonico, & alio quodam Aquitanico, *Lauallo* Domino, adhuc viuente, quos eadem curioſitas mouebat, Geneuam contendit. Quo vbi ventum eſt, Caluinum audiunt concionantem, quamuis eſſent omnes Catholici. Ibi Dominus de Claire ad gregem feminarum oculos circumferens, vxorem ſuam inter illas conſpicit. Attonitus, cum oculis & animo deliberat, num forte deliraret aut viſus ipſum falleret. Sed quo magis aſpicit, eo certius vxorem, & cum ea etiam filiam ſuam, agnoſcit. Impatiens moræ, finem tamen concionis exſpectat: tum ſurgente concione, ad vxorem accedit. Quæ virum ſuum aduenientem conſpicata, protinus exclamat, & ad Caluinum exeuntem accurrens, *Domine,* inquit, *ſerua me.* Ille ſubſiſtens, & Nobilem iſtum videns, iam manu tenentem filiam, quid negotij ſit interrogat: & illa, *vir*, inquit, *eſt meus qui me abductū venit.* Iuua me, obſecro. Caluinus vidēs turbam circumſiſtere vt exitum videret fabulæ, domi ſe cogniturum hac de re pronunciat: illo interim prohibito, cū vxore ſua, niſi venia impetrata, colloqui. Vocatus eo ipſo die ad Caluinum, & poſtridie ad Conſiſtorium, vxorem & filiam repetit. At illi vrgent, vt exemplum eius imitetur, Euāgelium amplectatur: Omnia relinquenda eſſe præ amore Chriſti. Itaque quum nihil obtinere poſſet, metuens peiora de Conſilio aliorum clam ſe ſubduxit, vxore & filia in poteſtate Caluini relictis. Plura id genus exempla, mihi probe cognita,

non recenſeo. Nam ſi priuatorum hominum actiones perſequi & omnium iſtorum abuſuum catalogum contexere vellem, tempus me prius quam materia deficeret. His igitur omiſſis, de cantionibus, præcipuo Religionis illorum exercitio, nonnihil dicemus.

DE PSALMORUM CANTU, QUO Caluiniſtæ multos initio ſeduxerunt.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Pſalmi Dauidici apud omnes populos, qui aliquam Dei habent cognitionem, in pretio habentur.*
II. *Pſalmorum decantatio à Pontificibus certis quibuſdam regulis conſtituta.*
III. *Etiam Turbæ Pſalmos decantant.*
IV. *Vt & omnes hæretici, exceptis Anabaptiſtis.*
V. *Populus Pſalmorum cantillatione ab hæreticis inèſcatus.*
VI. *Primorum Lutheranorum & Caluiniſtarum con ſuetudo.*
VII. *Mos decantandi Pſalmos in Catholica Eccleſia.*
VIII. *Pſalmi à nouis Euangelici profanati.*

I. OMnes populi ac nationes, quæ vllis ceremonijs aut religionis forma Deum coluerunt, ſacris illis cantibus ac Pſalmis à Spiritu S. regio Prophetæ Dauidi dictatis ſemper vſæ ſunt. Hos Iudæi increduli adhuc decantant, eodem modo quo antea in templo Salomonis. In Christiana Eccleſia preces, ex præſertim quæ Clericis in vſu, Pſalmorum verbis concipiuntur. Horas illas Canonicas ab initio Eccleſiæ ab ipſis Apoſtolis vſurpatas vti eſt in Actibus in ordinem exactiorem Damaſius reſtituit per S. Hieronymum & S. Ambroſium, vt notat in Chronologia ſua Genebrardus Hoc cantu Latina lingua concepto, Catholicæ Eccleſiæ templa, concinna & ſuaui harmonia ſemper perſonuerunt. Quin etiam ceteris hominibus ſomno ſepultis, bis centena per Chriſtianum orbem circiter Religioſorum millia, noctis ſilentium rumpunt, diuinos hos Pſalmos decantando. Eoſdem Chriſtiani omnes tam ad publicas quam priuatas preces adhibent. Græci, Armenij, Maronitæ, Syri, Iacobitæ, Moſcouitę & alij populi à Græca dependentes Eccleſia, Græca lingua eoſdem decantant, non autem vulgari: ut & Meridionales Chriſtiani, Æthiopes, & Abyſſini, magno illi Negus, quem nos Presbyterum Joannem appellamus, ſubjecti.

II Hoc idem Plinius ſecundus in epiſtolis ſuis ad Troianum de Chriſtianis perhibet: eos nimirum Deo ſuo, quem Chriſtum vocent, ante lucem *laudes decantare* Sanctus Chryſoſtomus, *Nihil inter Chriſtianos frequentius audiri dicit quam Davidis Pſalmos. In omnibus Eccleſia precibus, Davidem principium dare, medium & finem* Unde facile erroris convinci poſſunt qui ritus huius Pſalmos decantandi Cœleſtinum Papam auctorem faciunt, qui anno CCCC. Sedem tenuit. Gregorius quidem Papa ſtatuit, *ut Clerici ſoli Pſalmos in divinis officijs decantarent, ad evitandā confuſionē, quæ ſæpe accidit, populo unà cum ſacerdotibus canente.* Hic Pontifex ille fuit cognomento vere Magnus, etiam Lutheri & Calvini confeſſione; quem Deus ſ ſcitavit ad divina reformanda officia, & pulchrum illum ordinem quem adhuc in Eccleſia videmus, conſtituendum, qui antea ob continuas Gothorum, Viſigothorum, Wandalorum & aliorum hæreticorum, qui venenum ſuum in Chriſtianam Rempublicam effudetant, invaſiones ac turbas totus erat confuſus.

III. Muſulmanni etiam ſive Turcæ, quorum religio multa habet à Chriſtianis & Judæis accepta, in cœtibus ſuis Pſalmos hos Sergij apoſtatæ, Mahumetis collegæ opera traductos, Arabica lingua decantant: ut & Perſæ, Æthiopes, & Arabes. Fatetur enim pſeudo propheta ille & impoſtor maximus XII. Azore Elfurcani ſui, Pſalterium Davidi cœlitus miſſum eſſe, Vocant vero Orationem Meridionalem, cuius uſum quotidianum Mahumetes omnibus bonis Muſulmannis mandarit. Alij Septemtrionales populi qui ſub magni Chami imperio vivunt, eoſdem Pſalmos in magna habent venerationem. Ut paucis complectar, in omnibus terræ partibus divinæ laudes Davidis barbito decantantur. Quemadmodum vero omnes medicamentis ſacaratis utuntur, non tamen omnes eorum effectus ſentiunt: ſic multi quidem Davidicorum Pſalmorum dulcedinem deguſtarunt, nec tamen eorūdem verum intellectum, & quæ inde proficiſcitur ſalutem perceperunt.

IV. Ad hæreticos quod attinet, nemo umquam tam mal tioſus ac perverſus fuit qui divina hæc Cantica reijcere auſus fuerit, præter ſolas Anabaptiſtas, qui

qui tamen magnæ ſanctitatis opinionem affectant. In horum enim cœtibus nihil audias niſi vocem Prædicantis ſive Exhortantis. Primi Lutherani, poſt proſtitutã miſere vulgo Sacram Scripturam, eidem Pſalmos decantandos exhibuerunt; ſed Deus bone, quantis erroribus ac depravationibus refertos! Ex his quidam Matthelius nomine eo dementiæ vel impietatis potius progreſſus eſt, ut diceret non Davidem ſed Æſopum eorum eſſe auctorem, ſumto argumento ex nomine Aſaph, Pſalmis quibuſdam præſcripto. A Saxonibus hoc velut exercitium religionis ac partem aliquam cultus divini Galli mutuati ſunt, adeo ut omnis eorum devotio hic incluſa ſit, nec ubi apud eos cœtus obeantur, aut preces publicæ aut privatæ concipiantur, niſi mollis & effœminatus Pſalmorum, ut plurimum non intellectorum cantus adhibeatur. Et hoc illud eſt, quod dici vix poteſt, quam multas ſimplices animas inescarint, ut quod ſolum in omni ipſorum cultu, devotionis alicuius videtur habere ſpeciem, quum tam aerem quam aures auditorum divino nomine repleat.

V. Fatendum ſane eſt, novas iſtas religiones ex nulla alia re non initium modo, ſed & tanta incrementa ſumſiſſe, quam ex ſuavi hoc Pſalmorum cãtu. Hæc catena illa fuit, qua Lutherus & Calvinus, ut olim Amphion ille Thebanus, ſaxa ad novam ſuam condendam Babylonem attraxerunt. Hac tamquam fiſtula iidem deceptas animas retibus ſuis involverunt. Ubi enim quis ſonum alicuius Pſalmi audierat, & verba vel parum intellexerat, ſtatim iam in cœlum raptus ſibi videbatur, ibique cum Deo quaſi colloqui. Hoc cantu miles excubans & tædiũ noctis fallebat & frigus media hyeme depellebat; hoc opifex in officina, hoc ruſticus aratrum ſequens, labores ſuos ſolabantur: hoc integræ copiæ in acie ſtantes, ſelecto ad id cõvenientis argumenti Pſalmo, ad pugnam fortiter capeſſandam ſeſe mutuo excitabant atque exhortabantur. Mundus, fatuus ille ſapiens, ex ſpecie externa omnia iudicans, hanc Dei colendi formam initio valde ſtatim probabat, anguem in herba latentem non animadvertens. His enim velut magicis carminibus incantati miro novitatis ſtudio incendebantur, ac velut torrente quodam in abyſſum hæreſeos abripiebãtur. Hac eadem fraude veteres olim hæretici uſi ſunt, Samoſatenus enim ſuo modo Pſalmos in vulgarem linguã vertit. Eoſdem Arrius qua vellet forma traductos, ſectatoribus ſuis ad conciones euntibus, per plateas decantandas exhibuit: ut Pſalmorum cantus, teſte S. Hieronymo, tum nihil aliud fuerit quam porcorum velut grunnitus, & aſinorum rugitus. Idem peſſimus hæreſiarcha Arrius Confeſſionis ſeu Fidei articulos rhythmis & modulis comprehenſos, populo ediſcendos ac decantandos propoſuit, ut hæreſeos ſuæ venenum tanto altius in eorum animos demitteret, ut notat S. Athanaſius. Quin etiam librum, quo religionis ſuæ myſteria verſibus comprehenderat, Thaleiam inſcripſit, id eſt, Convivialẽ, Sotadis ridiculi apud Ægyptios Poetæ imitatione: unde etiã à S. Athanaſio Sotadicus appellatur, qui cibo unoque diſtentus blaſphemias ſuas per cantica iſta evomebat. Eodem modo duo Apollinares, atque hæretici, uſitatas Eccleſiæ preces, ut Sozomenus ſcribit (a) in cantus redegerunt, quos comeſſatores inter pocula, opifices in officinis, feminæ ad colum decantabant.

VI. Primi Lutherani ac Calviniſtæ ſub epularum finem Biblia ac Pſalterium tamquam menſas ſecundas ſeu bellaria inferre ſolebant. Tum una omnes canere, pueri, ſenes, Virgines, iuvenes; feminæ inprimis illam ſuam exilem ac gratam vocem ita explicare, ut iuvenum animos tamquam telo aliquo ſancirent. De quorum pleriſque illud dici poterat, quod Lacon ille de luſcinia dixit *Nil niſi vox es*. Non minus iucundum erat ſpectaculum, videre decem aut duodecim naves vectoribus utriuſque ſexus plenas, qui cantantes ac pſallentes ad conciones ſuas commeabant, & ripam ſonitu replebant, non tam ut à Deo quam ab hominibus audirentur, atque ita devotionis aliquam ſpeciem præberent.

VI. Abuſum hunc, quo tamen multæ animæ quotidie ab hæreticis capiebantur animadvertens vir magnæ doctrinæ atque auctoritatis, auctor fuit ut Pſalmos, ſummi Pontificis permiſſu ab erroribus doctorum virorum opera repurgatos, & in nouam formam ac melodiam redactis populo ante & poſt concionem decantandi poteſtas fieret. Sed conſilium hoc à prudentioribus reiectum fuit ac damnatum, dicentibus hoc modo non tantum Sacram Scripturam profanatam, ſed nouitatibus etiam feneſtram apertum iri, ac procul dubio vnitatem Eccleſiæ perturbatum iri, in qua vnius tantum linguæ ſit vſus. Hunc vero hereticorum in decantandis Pſalmis ardorem cito reſtinctum iri.

VIII. Imprudenter ſane, atque adeo impie à nouis illis Euangeliſtis factum eſt, qui diuinos hos

a *Lib. 6. cap. 32.*

cãtus tã turpiter profanatũt, ex eccleſijs in priuatorum ædes, ex ædibus in fabrorum offi . inas, piſtrinum atque ergaſtulum traductos. Neque enim par eſt, vt magni illius Prophetæ ac regis, quem SS. Trinitatis præconem ex antiquis Patribus quidam appellant, enthuſiaſmi, vt ita dicam, & cœleſtes contemplationes, in profanis paſſim locis adeoq; ipſis lauatrinis proſtituantur. Quis enim non indignetur, à veteramentario calceos ſuente diuinũ illud *Miſerere*, &c. aut à fabro ferrum verſante illud. *De profundis*, &c. ſine vlla animi attentione aut deuotione mugiri magis quam cantari audiens? Quid quod nonnulli iiſdem turpiſſime ad amores, vel iocos ac ludibria abuſi ſunt, & adhuc abutũtur? vt vidua illa, quæ Principi alicui placere cupiens, & quaſi complexus ſuos offerens, Pſalmum cxxxi. *Domine non eſt exaltatum cor meum*, &c. cantillabat. Audi hac de re non quidem Theologi, doctiſſimi tamen hominis iudicium. *Nõ ſine ratione eſt*, inquit, *quod Catholica Eccleſia promiſcuum temerarium & indiſcretum ſanctorum illorum & diuinorum Canticorum ab ipſo S. Spiritu Dauidi dictatorum vſum prohibuit. Neque enim Deus miſcendus eſt noſtris actionibus, niſi cũ plena honoris & reſpectus attentione ac reuerentia. Vox hæc nimis diuina eſt quam vt aures noſtras ſolum demulceat. Ex corde, non ex lingua producenda eſt: nec permittere oportet vt puer in officina hæc veluti ludo in medio friuolarum & vaniſſimarum cogitationum ſeſe oblectet. Quanto minus, ô Montane, Pſitaci cantus tales docendi ſunt, qui in Gallia Pſalmum aliquem Maroticum* (a) *meditantes ſæpe auditi ſunt.* Lepida cumprimis eſt hiſtoria quæ de Carnotum Vicedomino, Caluinianæ factionis homine, circumfertur. Is quum Neraci, quo cum Nauarræ Rege venerat, forte cum Miniſtro quodam de Pſalmorum cantu diſceptaret, ſibique eum velut primitiuæ Eccleſiæ incognitum, non magnopere placere oſtenderet, quum alternatiuæ Clericorum reſponſiones demonſtrent, populum ſilentium potius quam linguam & vocem cantui accommodaſſe, Miniſter econtra hanc Dei laudandi ac precandi formam, & receptam in ſua Eccleſia conſuetudinem laudaret ille, *Profecto*, inquit, *ſi vera ſunt quæ dicis, Domine Miniſter, lepide facturus ſim, ſi ego Veſtræ Maieſtati ſupplicaturus vt aliquot ſcutatorum millibus inopiam meam ſubleues, ad genua veſtra accidam, & preces meas cantillans efferam; ſimul Pſalmum accommodatis ad rem præſentem verbis auſpicatus, omnibus circumſtantibus ridendi materiam præbuit, excepto Miniſtro, qui iratus inde ſe proripuit.* Non pauci certe Caluinum hoc nomine nec iniuria reprehendunt, quod in nouella ſua Eccleſia cantus eiuſmodi cantari, & tamquam Dei Verbum adorari permiſerit. Iſta enim Pſalmorum verſio non minus apud Caluiniſtas habet auctoritatis quam apud nos vulgaris iſta Bibliorum: quum tamen ipſi Septuaginta Interpretes in ſua Verſione à Spiritu S. ducti, ſæpe magis vatum quam interpretatum munere functi videantur; vti & ipſe Dauid per præſentia ſæpe futura demonſtrat.

DE ERRORIBVS ET FALSITAtibus à Maroto in Gallica Pſalmorum verſione commiſſis.

Capvt XV.

Lectori S.

Siquidem ea quæ toto hoc capite, ab Auctore diſputantur, mere ad Gallicam, & quidem rhythmicam illam Maroti & Bezæ verſionem ſpectent, atq; extra eam linguam nullum vſum habeant, totum hoc caput omittere, vt tamen Auctori ſuus in hoc libro conſtet capitum numerus, titulũ nihilominus hoc loco ponere viſum eſt. Interim eius linguæ periti (his enim ſolis caput hoc ſcriptũ eſt) ſi quid in vtriuſque, Maroti, inquam, & Bezæ verſione Auctor deſideret, ſcire cupiat, ex ipſo fonte facile petent: Ad parem diligentiam conferendi vulgatos pſalmos cum ſacro textu inuitantur in ſuis linguis aliæ nationes, vt habeant parata verba ad exprobationes Acatholicorum.

DE CLEMENTE MAROTO, QVI primus Pſalmos Gallicis rhythmis illigauit, deque eius vita & morte.

Capvt XVI.

ARGVMENTVM.

I. *Primi Lutherano-Caluiniſtæ in Gallia Pſalmos non decantarunt.* II. *Clea à Marote paraphraſte rythmico pſalmorum ſeqq. capp. explicando.*

II. *Clemens Marotus præſtantiſſimus æui ſui Poeta.*
III. *In Italiam fugit: inde reuerſus, ex Conſilio Franciſci Vatabli, Pſalmos Dauidis in rhythmos redigit.*
IV. *Ob litterarum imperitiam, multos errores in regio illo opere vertendo committit.*
V. *Theologica Academiæ Pariſienſis Facultas Pſalmorum à Maroto verſorum publicationem impedire conatur.*
VI. *Marotus Geneuam ſe confert, flagris ibi ob flagitium cæſus.*

I. INfelices Lutherani, quorum ſupra quum Gallicani ſchiſmatis explicatem initia mentionem feci, deſerta Eccleſia hinc inde errantes, ac velut medio in mari inter breuia & ſcopulos, Scyllam & Charybdim, amiſſa ſacra illa anchora, cum præſentiſſimi naufragij metu, fluctuantes, Lutherani inquam, etſi cœtus ac conciones, quas Exhortationes vocabant, inter ſe celebrarent, nullo tamẽ initio Pſalmorum cantu vtebantur. Vnus Diaconorum vel Superintendentium aliquis vnum & alterum, prout viſum erat, cœtui prælegebat: donec tãdem A. M D XL. aulicus quidam neſcio quo œſtro percitus, repente proſilijt, & manu operi admota, ſanctum hunc librum profanis verſibus illigauit. Quis vero ille ac qualis fuerit, operæ preciũ videtur, ad poſteritatis memoriam atque vtilitatem hoc loco paucis narrare.

II. Regnante in Gallia Franciſco I. quum omnium litterarum, quarum ille munificentiſſimus erat patronus, tum vulgaris etiam Poëtices ſtudia, hactenus valde languida, mirifice reflorescere cœperunt. Et hæc quidem opera potiſſimum Clementis cuiuſdam Maroti, è Cadurcorum metropoli, quam Doucanam quidam vocant, oriundi, qui admirabili venæ felicitate, & ſingulari inuentionum Poëticarum artificio, quod Epigrammata eius teſtantur, ſui æui Poetas omnes facile ſuperabat. Erat hic Regi à cubiculis, ſummaque eius gratia, vt qui ſtudijs illis valde delectaretur, atque ipſe etiam in ijs aliquando operam ſuam poneret, florebat: ridiculus interim, dicax, ac pæne ſcurra. Iſtatus Poetis ac pictoribus omnia licere, res pias ac ſanctas verſiculis ſuis traducere cœpit. Quo nomine quum hæreſeos ſuſpectum ſe feciſſet, ac ne manus ſibi inijcerentur metueret, in Benearniam ad Margaritam reginam profugit.

III. Animaduertens vero ne hic quidem ſatis ſe tutum eſſe, Ferrariam in Italiam profectus eſt, à Duciſſa humaniter exceptus, vt & alij quos ignis metus Gallia expulerat. Eius interceſſione impetrata à rege venia, Lutetiam redijt, ac cum Franciſco Vatablo Hebraicæ linguæ Profeſſore, familiaritatem contraxit, hortante, vt relictis profanis & ridiculis argumentis, venam Poëticam ſacris potius rebus impenderet, ac Dauidis Pſalterium vertendum ſuſciperet. Erat autem Vatablus Catholicæ religionis ſtudioſiſſimus, nec quidquam minus cogitabat, quam hoc ſuum Conſilium aliquando Catholicæ religioni obfuturum. Adeò conſiderate oportet ſacra aggredi, nec eis manum admouere inconſultis Eccleſiæ præſulibus, maxime Romano Pontifice Chriſti Vicario quem Sp. S. unctio peculiariter regit.

IV. Sic ergo Marotus Vatablo vſus interprete (erat enim meliorum literarum, vt & omnium ſcientiarum imperitus) illotis manibus ſacra hæc myſteria tractanda ſuſcepit, ac Dauidicum Pſalterium ita lancinauit, truncauit ac mutauit, vt de regio illo vate non minus quam de Deiphobo dici poſſit:

Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas:

Et vix vlla regiæ illius ac diuinæ maieſtatis, quæ in Dauidico opere (quod S. Auguſtinus *S. Scripturæ & omnium ſcientiarum Compendium* appellauit) elucet, veſtigia ſuperſint: ſiue Vatablo non tantam quantam par erat, diligentiam adhibente, ſiue Maroto, numerorum anguſtijs incluſo, nimis magnam licentiam permittente.

V. Theologica Facultas Pariſienſis, cuius Nauarra & Sorbona præcipua ſunt Collegia, hoc modo hæreſi feneſtram aperiri animaduertens, grauiter ea de re apud regem conqueſta eſt, ſimulque cenſuram triginta Pſalmorum, quos Marotus iam imprimi curauerat, exhibuit, rogans *ne ſacram Scripturam ab illitterato plane homine ſic profanari, eiuſque verſionem ſine Eccleſiæ approbatione & Superiorum permiſſu edi pateretur.* Quamuis autem rex tam Marotum quam verſiculos eius inprimis amaret, eoque aliquamdiu tergiuerſaretur, tandem tamen ne quid in hoc genere amplius aliquid à Maroto ſcriptum publicaretur, edixit. Sed verum eſt profecto quod vulgo dici ſolet,

Nitimur in vetitum ſemper cupimuſque negata.

Nam & tunc ſtatim Maroti verſio tantis ſtudijs

Digitized by Google

dijs expeti cœpit, vt typographi exemplaribus inprimendis vix ſufficerent. Nec in Muſicos tantum numeros (qui hodieque etiam vſurpantur) verum etiam quam quiſque vellet modulationem redacti Pſalmi illi paſſim cantillabantur. Adeoque in aula etiam rex, regina, alij velut proprium aliquem ſibi quiſque eligebat, & ad profanas res, ſtudia ſua ac vota accommodabat.

VI. Marotus interim rurſus à carcere ſibi metuens, quod linguæ parum moderari poſſet, Geneuam profugit, vbi ad triginta Pſalmos iam editos, adhuc viginti alios addidit. Et quamuis in ſacro hoc ſtudio multum verſaretur, mores tamen mutare non poterat. *Quum ergo in praua ſchola educatus, Eccleſiaſtica cenſura ac diſciplinæ vitam ſuam ſubijcere non poſſet*, ſic loquitur Eccleſiaſtica Caluiniſtarum Hiſtoria, volens, credo, dicere, Marotum hoſpitam ſuam corrupiſſe) *in Pedemontium conceſſit, quam regionem tum Galli tenebant, atque ibi ſub regiorum Præfectorum patrocinio tutus aliquamdiu vixit, Auguſtæ Taurinorum anno ætatis ſuæ LX. mortuus.* Beza ait. *Marotum admirabili ingenij felicitate, ſine vlla litterarum aut ſcientiarum cognitione, omnes ante ſe Poetas ſuperaſſe, cumque bis religionis cauſſa regno exceſſiſſet, de Eccleſia optime fuiſſe meritum (cuius beneficij memoria ad poſteros ſemper duratura ſit) tertia Pſalmorum Dauidis parte vulgaribus rhythmis reddita, Morum vero ac vitæ, quam in aulis, vnde pietas & honeſtas fere exulent, totam pene exegerit, reformandæ ac melius inſtituendæ, exiguam curam habuiſſe.* Silentio interim præterit Beza, bonum hunc Poetam, ob præclara illa, credo, in Eccleſiam merita, Geneuæ flagris cæſum fuiſſe. Eidem mortuo idem Beza Gallico carmine parentauit, quod Pſalmorum verſioni præfixum legitur: additiſque centum reliquis (non eadem tamen felicitate & elegantia qua Marotus, etſi doctrina alijſque rebus multo inſtructior) Pſalmis, totum opus abſoluit. Quia vero dubium mihi non eſt, quin lector ſcire cupiat quiſnam ille Beza ſit toties à nobis in hanc hæretici Theatri ſcenam productus: age vitam eius ac mores ſequenti capite breuiter tamquam in tabella depingam.

DE THEODORO BEZA MAROTI imitatore, ac Pſalmodia à Caluiniſtis introducta.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I. *Theodori Bezæ natiuitas & eruditio.*
II. *Idem ſcabiei doloribus vexatus ad deſperationem pene redigitur.*
III. *Beza Eccleſiaſticum Prioratus munus adipiſcitur.*
IV. *Eccleſiæ repudium mittit, & quare.*
V *Geneuam ſe confert.*
VI. *Maroti & Bezæ Pſalmi rhythmici Muſicis numeris includuntur.*
VII. *Melodia Pſalmorum Caluiniſticorum laſciua.*
VIII. *Quando Pſalmi in concionibus decantari cœperint.*

I. THeodorus Beza natus fuit apud Vezelios Anno M D XIX. ipſo die S. Ioannis: vnde diſcipulorum quidam *alterum eum Ioannem fuiſſe* dicunt. Natiuitatem ſuam, & quomodo mirabiliter à Deo ex parentum Papiſticorum manibus liberatus fuerit, ipſe in epiſtola quodam ad Meliorem Volmarium ſcripta exponit; inter alia optans, vt parentes ſui vera Dei potius cognitione illuſtrati quam nobiles fuiſſent. O crudelis parricida! qui non corpus ſolum, ſed etiam animam eorum à quibus vitam accepiſti, quantum in te eſt, occidis, dum eos Orco tradis Sed hæc Deus vindicabit.

Fuit vero Beza multis ingenij atque animi dotibus ornatus facundus, induſtrius, Conſilio promptus, in Græcis ac Latinis litteris bene verſatus, inprimis vero ad Poeticen, ſiue Latina ſiue Gallica lingua ſcribere vellet, ab ipſa Natura veluti factus. Quid in hoc genere potuerit, libelli Anno M D. XLVIII ab ipſo editi loquūtur, in quibus effigies eius expreſſa cernitur, cum ſequenti inſcriptione:

Vos docti, doctæ præcingite tempora lauro,
Ni ſatis eſt illam vel tetigiſſe manu.

In his multa ſunt Amatoria, quibus elegantius, vel vt verius dicam, *nequius Catullus ac Tibullus nihil ſcripſerunt*, Sed quia nota eſt eius Candida, nos ad alia properemus.

II. Ante-

Digitized by Google

II. Antequam vero Eccleſiaſtico Ordini adſcriberetur, parũ à præſẽriſſimo vitæ periculo abfuit, quod ipſe in eadem ſupra citata Epiſtola deſcribit. *Se nimirum inſcijs parentibus à patruo Lutetiam abductum, vt litteris operam daret, dum puer cum pueris luderet, ſcabiem capitis ſeu porriginem contraxiſſe. Cuius curandæ quum in tanta ciuitate nullus Medicus ſatis peritus eſſet, tantis doloribus fuiſſe vexatum, vt ad memoriam eorum etiam nunc cohorreſcat. Abductum ergo à patruo in Chirurgi cuiuſdam ædes, vnà cum alio cognato ſibi puero eodem morbo laborante, in ſumma miſeria vixiſſe. Inde dum vterque ad patruum in Vniuerſitate habitantem per pontem molendinarium cemearent, comitante famulo, ſed, vt ſolet id genus, omnia alia potius quam pueros obſeruante; cognatum ſuum militari ac feroci ingenio puerum conſuluiſſe, vt quum alia ratione tantis doloribus* (ægrimonia ob pudorem in atroganti animo melius dixiſſet) *liberari non poſſent, vnà ſe in ſubiectum flumen præcipitarent. Ad Conſilium hoc ſe, natura aliquanto timidiorem, initio cohorruiſſe, tandem vero inſtantis importunitate & doloribus victum, conſenſiſſe, ſe, quamprimum alter deſiluiſſet, ſtatim ſequuturum. Dum in eo iam eſſent, & à diabolo conſtricti tenerentur, Deum ſui miſertum eſſe, illo ipſo momento patruo præter omnem opinionem interueniente: à quo domum reducti, deinde in patrui ædibus curati, ſicque miraculoſe è Sathanæ faucibus fuerint liberati.* Poſt hæc Lutetia Aurelianum profectus Beza, ad Iuriſprudentiæ ſtudia animum applicuit: inde à malo ſuo genio aliò abductus.

III. Non multo poſt enim Prioratum non procul à Lutetia nactus, genio indulgere cœpit. Reſignationem nonnulli falſitatis arguerunt, reſque in magno Conſilio diu agitata eſt. Rem vero omnem non ita pridem Fr. Carreus Subprior, vt vocant, quomodo ſe haberet, enarrauit. In eo ſtatu dum eſſet Beza, nihil aliud quam cutem curabat, feminarum inprimis conſortio delectatus. Erat enim homo bona totius corporis forma, palma ludendi peritus, ad aulicos mores compoſitus, in ſermone elegans & facundus, par quibuſcumq; negotijs; quem & concionantem non ſemel audiui, & Ludouici Borbonij Principis Condæi lateri adequitantem, ferroque accinctum vidi.

IV. Verum vt intelligatur quæ cauſſa ipſum impulerit vt hæreſin amplecteretur, rem paullo altius repetam. Inter Poemata Bezæ Epigramma legebatur, Phalecijs conſcriptum verſibus, quo ſummum deſiderium ſuum & amorem erga Audebertum quendam Aurelianenſem teſtabatur. Curia Pariſienſis impudicum aliquid latere rata, iuuenem hunc Poetam citari iubet. Is vero innocentiæ ſuæ forte diffiſus, clam ſe ſubducit, vendito Prioratu pro mille circiter & ducentis ſcutatis, ac Geneuam abit, abducta ſecum Claudia (id enim Candidæ verſibus tantopere celebratæ verum nomen erat) ſutoris cuiuſdam Pariſienſis vxore: quã deinde vxorem duxit. Geneuam non multo poſt ad eum venit Robertus Ioannis Biberij ciuis Longemeldenſis, vbi Prioratum habuerat Beza, filius, patrem ſuum turpiter, ab ipſo deceptum quærens: ſed præter verba ac promiſſiones nihil domum retulit. Quum vero Beza poſtea ad Poſſiacenſe Colloquium veniſſet, ab Eccleſijs ſumma aliqua pecuniæ collecta. & per Launæum, qui ad Catholicam deinde Eccleſiam redijt, tradita, illi ſatisfactum, & iam Bezæ quam totius Miniſterij famæ hoc modo, vti videbatur, conſultum fuit. Sed operæ pretium eſt quæ Launæus ipſe de collega ſuo ſcribat, audite.

Poſtquam Beza omnibus flagitijs ſe polluit, ſuamque ipſe infamiam verſibus ſuis diuulgauit; etiam vicini vxorem corrupit, venditiſque Eccleſiaſticis, quæ habebat, beneficijs, non tam perſequutionis quam pœnæ metu, vnà cum illa aufugit. Antequam vero diſcederet, villicos ſuos decepit, beneficiorum redditibus prius quam deberentur perceptis. Quæ res nobis in Poſſiacenſi Colloquio multum negocij exhibuit; ſiquidem vidua quædam cum liberis ſuis eò venerat, à Beza æs alienum per fraudem contractum repetens. Cuius rei expediendæ negocium mihi datum fuit. Vidua illa mihi tum dixit, ſe ac maritum pluſquam mille & ducentis libris Gallicis eſſe defraudatos. Hæc Launæus.

Illud tamen eius factum laudari poteſt, quod Nicolao Bezæ patruo ſuo & benefactori in parochiali SS. Coſmæ & Damiani Eccleſia elegans Epitaphium tribus linguis ſtatui curauit. In quo ipſe Beza genibus inſidens, cereis vndique ardentibus pictus cernitur. Latini Epiraphij initium eſt:

Marmore de Pario nullas hic ſtare columnas. &c.

quod poſtea in Geneuenſi editione ita immutauit:

Marmoreas, Lector, nullas &c.

Tandem vero totum interpolauit, vtque ſe conuerſum & à S. Spiritu illuminatum probaret, *contra Lyſetum Præſidem Epiſtolam ſub Paſſauantij nomine edidit*, quem acerbiſſime oderat, eo quod Burgundicæ nationi, cuius Procurator in Aurelianenſi

Academia fecerat, calices & ornamenta ſurrepta per ſententiam iuſſus eſſet reſtituere. De fuga Bezæ qui plura ſcire cupit, *Præfationem legat Iacobi Pelletarij Medici Cenomanenſis, in libro de Orthographia Gallica lingua*, tantopere ipſi amico, vt in Dialogis iſtis præcipuas partes loquendi ei tribuat.

Idem Beza quum Lauſannæ Græcas litteras profiteretur, edita inter alia Abrahami Sacrificantis tragœdia; nec illud ſuum.

Amplector quoque ſic & hunc & hanc & illam,

multaq; alia impudicitiæ plena, quæ cũ graui eius oppidi Senatui nõ tã facile ſe interpretaturum ac crimine purgaturum animaduerteret, vnà cum Candida ſua ſeſe rurſus ſubduxit.

V. Bezam Geneuam appulſum Caluinus non humaniter modo ſed & cupide excepit, iam tum hunc ſibi in laboribus ſocium ac deinde in Pontificatu ſucceſſorem fore præſagiens: ſuaque opera atque auctoritate effecit, vt Græcæ linguæ in Lauſannenſi Academia profeſſio ipſi demandaretur, ac poſtea Theologiæ, quam feminis quibuſdam certis diebus explicabat. Dignum ſcilicet patella operculum. Ac licet Miniſtri nonnulli, Copus, Raymundus, & Enoch, apoſtatæ omnes, tot flagitiorum comperto, & adhuc tam moribus quam veſtibus laſciuienti homini locum dandum eſſe negarent; Caluinus tamen nulli cedens, perfecit, vt ad Miniſterij functionem admitteretur: quem deinceps Beza in omni ſermone *patrem ſuum* appellauit. Nomen eius interim multis paſſim ſcriptis traducebatur. Audi quid Heshuſius Lutheranus de Beza ſenſerit ac ſcripſerit: quem ait, *non adoleſcentiam modo per illicitos amores, adulteria aliaque flagitia turpiter exegiſſe, ſed illa ipſa ſcriptis quoque & verſiculis diuulgaſſe, atque gloriam inde quæſiſſe. Incredibilem eſſe monſtri huius impudentiam, cuius turpis atque impia vita per Cynica illa, impura & deteſtanda Epigrammata toti Galliæ innotuerit. Eundem tamen ſi loquentem quis audiat, ſanctum aliquem eremitam, aut alterum Iobum immo ipſo Paullo Apoſtolo maiorem videri. Sic illum exilium ſuum, labores, vitæ integritatem ac ſanctitatem laudare.* Hæc de Beza Heshuſius: cuius reliquam vitam ſilentio prætereo, vt & id quod in Viteri hortis perpetrauit: nec non quomodo poſt Candidæ ſuæ mortem, cum vidua quadam Itali iuuencula iam ſeptuagenarius ſecundas nuptias contraxerit. Vnum tantum adhuc indicabo, vt quæ eius ſtudia & mores ad ſepulcrum vſque fuerint intelligatur.

Nobilis quidam Aquitanus Anno MDC. Roma reuertens, vnà cum Marocani regis Medico, ac per Geneuam iter faciens, Bezam inuiſit. Erat is tunica craſſo filio contexta, & ad ſuras vſque demiſſa indutus, cingulo coriaceo, cui grandis præfixa erat fibula, cinctus, barbam geſtabat oblongam, canam, & male pexam, promiſſam cæſariem, cincinnis in humeros vſque propendentibus, petaſum latum ac pinguem. Manu tenebat ſchedulas quaſdam multa litura inductas, quibus paullo ante Phaleuceos aliquot verſus inſcripſerat, Amatorios an alios, incertum ſibi Nobilis ille aiebat. Poſt acceptam ac redditam ſalutem, Beza illos ipſos verſiculos oſtendens, *ſic*, inquit, *ego tempus fallo.* Tum Nobilis apud ſe, Hem! *Itane ſanctus hic vir, iam pedem alterum in Charontis habens cymba ſenectutem ſuam tranſigit! Siccine meditationibus Theologus occupatur!* Conſtat certe, iam ætate decrepitum hunc patriarcham nugis iſtis abſtinere non potuiſſe. Fama etiam eſt, de reditu ad Eccleſiam non ſemel eum cogitaſſe. Certe ſoror ipſius ad Epiſcoporum conuentum, Henrico IV. rege, Rothomagum venit, vt neſcio quid ſecreti de fratre aperiret. At difficile eſt, ipſo Luthero teſte, vt ſectæ alicuius princeps ac caput opinionem mutet. Nolo hic recenſere, quomodo in Colloquio Poſſiacenſi tamquam nouus Apoſtolus; quomodo item in prœlio ad Druydas tamquam alter Zuinglius, ſe geſſerit: in quo tamen prœlio calcaribus magis quam gladio vſus eſt. *Hi ſcilicet campi illi ſunt, in quibus,* vt ad Angliæ reginam ſcribit, *prima Euangelij ſemina iacta ſunt.*

VII. Beza Maroto ſuccenturiatus, ita in eo labore verſatus eſt, vt Pſalmi ab ipſo verſi ab omnibus magno plauſu, etiam a Catholicis excepti ſint: vt qui faceti eſſent & modulis inſuper ad inſtrumentalem, quam vocant, Muſicam, accommodatis. Quocirca ſtatim ab ipſo Beza præſtantiſſimi aliquot Muſici, & inter alios Goudemeli quidam nomine, prece ac precio conducti, harmonias non inconcinnas eis addiderunt, ſumma cum modulorum tum ſuauitate tum varietate: à quo tamen velut aurium lenocinio Catholica Eccleſia ſemper abhorruit. Edocta ex canticis canticorum, vbi cum dixiſſet quidam, *Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Statim *à Caſto ſpiritu audiuit dici. Fuge dilecte mi, Fuge: aſſimilare Capreæ hinnuloque ceruorum, in montibus aromatum.*

VIII. Nouum hoc Pſalterium tanto ſtudio etiam

iam à Catholicis expetebatur, vt decem millia exemplarium momento diſtracta fuerint. Poſtquam vero in Caluiniſtarum cœtibus cani, & cum Catechiſmis coniungi cœperunt, eorum vſus Catholicis interdictus eſt: ſiquidem, vt Conſilium Laodicenum vult, cum hæreticis nihil commune eſſe debet, quod ab ipſis inuentum ſcilicet & concinnatum eſt.

DE CALVINISTARVM SEpultura.

Capvt XVIII.

ARGVMENTVM.

I. *Omnium religionum homines pro animabus Deum deprecati ſunt, & corpora honeſta ſepultura affecerunt.*
II. *Iudæorum conſuetudo pro defunctis deprecandi.*
III. *Quam Pagani à Iudæis mutuati ſunt.*
IV. *Caluiniſtæ ſoli hic barbari ſunt.*
V. *Defunctorum corpora honeſte habenda.*
VI. *Sepultura honeſtas ab ipſa Natura commendatur*
VII. *Impietas Caluiniſtarum quoad ſepulturas.*
VIII *Cur heretici nunc in Eccleſijs ſepeliri cupiant, primitus aſpernati.*
IV. *Sepultura cura ad Epiſcopos pertinet.*
X. *Caluiniſtarum querela.*

I. OMnes religiones, veræ, falſæ, pro mortuis precandi conſuetudinem ſemper tenuerunt. Immo ipſi quoque Ethnici, ſola Naturæ luce illuſtrati defunctis *æternam quietem precabantur*, vt ſcripta eorum legenti conſtat: adeo vt qui extremum hoc officium præſtare eis recuſaret, impius haberetur. Vt ergo pie ſine religione quadam defungi nemo poteſt, nec religio ſine Deo eſſe poteſt; ſic laudabilis hæc conſuetudo violari non poteſt quin religio, nec hæc, quin Deus ſimul violetur

II. Iudæos hac conſuetudine vſos, non modo ex libris ipſorum ritualibus, ſed ipſius S. Scripturæ quoque conſtat exemplis, Ioſephum, vide, apud quem funus Dauidis regis, Simonis Machabæi, reginæ Helenæ, &c. deſcriptum exſtat. Abrahamus Saram, Iacobus Rachelem, Iacobum tota ſamilia, Moſen, Aaron ſeptuaginta dies, Aaronē populus vniuerſus integrum menſem luxit. In Exodo ſacrificia pro mortuis, apud Hieremiam Prophetam exequiæ memorantur. Eiuſdem conſuetudinis veſtigia in libris Iobi & Tobiæ extant. Quid multis? Vnum illud ex Machabæorum libris deſumtum teſtimonium ſatis nobis eſſe debet: quod multorum ſcriptis eſt ventilatum.

III. Hanc conſuetudinem Ethnici quoque à Iudæis mutuati ſunt natura dictante *pro defunctis orationem ac curam piam eſſe exiſtimantes*, vt ex multis ipſorum ritibus, de quibus integri libri extant, & infinitis Scriptorum locis patet.

IV. At ſoli Caluiniſtæ ſine vllis ritibus mortuos ſuos terræ mandant, aut ſi ritus quoſdam adhibeant ij profani fere ſunt, & infernum magis quam cœlum ſapiunt. Satis eſſe putant, ſi dicant: Deus propitius ſit eius animæ. Conſtat quum Geneuæ de ritibus ſepulturæ reformandis in Miniſtrorū cœtu ageretur, Bezam reſpondiſſe, Papiſtis occaſionem gloriandi dandam non eſſe. Eius tamen Epitaphiū Gabriel Fabricius deſcribit, in quo Venus, Harpyæ, Bellona & Chimæra, præcipuæ Bezæ virtutes, conſpiciuntur.

V. Vile quidem corpus eſt, Dei tamen digito formatum, eoque honeſte habendum eſt. An Phidiæ opus ob materiæ vilitatem cōtemnimus? Corpus vas eſt animæ à Deo infuſæ. Templum Dei eſt, quod etiam ſi à morte deſtruatur, in extremo tamen iudicio multo glorioſius excitabitur.

VI. Sepultura honeſta Deum ipſum habet auctorem, qui Enochum & Heliam in paradiſum tranſportauit. Iobum Chryſoſtomus effuſe laudat, filios domus ruina oppreſſos honeſte ſepelientem. Et honeſtæ ſepulturæ & reſurrectionis Phœnicis ſe ipſum comburentis & renaſcentis exemplum nos admonet.

VII. Impij ſunt Caluiniſtæ, quibus perinde eſt quo loco ſepeliamur Non ita Abraham, non Iſaac, non Iacob, non Iob, non Ioſeph: qui omnes certa loca vbi ſepelirentur, ſibi elegerunt Hinc Eccleſia loca eiuſmodi ſacra atq; inuiolata eſſe voluit quæ etiam exorciſmis ac precationibus ſolenniter conſecrantur.

VIII. At Caluiniſtæ ve nihil ſibi tam viuis quam mortuis cum Catholica Eccleſia commune eſſet, in ſacris iſtis locis ſepeliri, ignominioſum initio putarunt: poſtea vero etiam vi maiorum ſepulcra ad ſuū vſum ſibi vindicarunt. Cur, quæſo? ſcilicet,

Google

quia Superbiæ natura eſt illicita expetere. At hæreticos in eccleſijs aut locis ſacris ſepeliri Eccleſia vetuit. Præpoſtera cura, corpori honeſtum vbi quieſcat locum quærere, anima interim infernos cruciatus patiente. Sed & hoc deſiderium ideo diabolus ipſis immittit, vt ſicut Catholicorum animæ Purgatorij igni ab omni labe quam adhuc habent, purgantur, atque in eo ipſo doloris ſentiunt leuamentum: ſic hæreticorum animæ tanto magis crucientur, quanto in ſanctioribus locis corpora ipſorum iacent. Illud denique operam dat diabolus, vt hæreticorum ſepultura ſacra loca profanentur ac polluantur.

IX. Sepulcrorum curam ad Epiſcopos pertinere, non vero ad ciuiles magiſtratus, multis euidentiſsimis argumentis vt & exemplis demonſtrari poteſt: id quod ex Nouella etiam XLII. apparet. Quod eo dico, vt Epiſcopi hoc ius ſuum eripi ſibi aut loca ſacra profanari non patiantur.

X. Fruſtra ergo à Catholicorum cæmiterijs vos arceri conquerimini, Calviniſtæ. Qui Eccleſiæ leges violaſtis, cur non merito pœnas detis. Nõ conuenit vt in Eccleſiis ſepeliantur pro quibus Eccleſia non orat. At vos ipſi pro mortuis orare ſuperſtitioſum eſſe dicitis. An vultis vt noſtra corpora eijciantur, & veſtra in Eccleſijs ſepeliantur? Vna enim quieſcere non poſſumus.

Sed finem iam operi impono, poſtquam Eccleſiæ rebelles ad ſepulcra deduxi. Tu Lector, interim zelum hunc meum Eccleſiæ ſeruiendi non modo agnoſce, ſed & pro virili imitare: qui in me quidem non extinguetur.

Dum ſpiritus hos reget artus.

LAUS DEO.

LIB. IX.

PARS III.

HISTORIAE DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA

Hæreſeon Sæculi

POST

FLORIMVNDI RAEMVNDI

Ætatem ſecuti, ex ipſis Sectariorum ſcriptis & Actis Collecta,

APPENDIX.

LIBER NONUS

ARGUMENTUM.

IN hoc libro continuator explicat Schiſma Caluinianum Ortum in Hollandia, inter Prædicantes & Doctores Reformatos quorum ex vna parte fuit Jacobus Arminius Doctor Leydenſis, ex altera vero parte Franciſcus Gomarus ibidem Doctor, quorum Controverſia principaliter quidem erat circa Prædeſtinationem Dei, conſequenter tamen etiam circa alios articulos, à prædeſtinatione illa dependentes, aut cum ea connexionem habentes, nimirum 2. de Univerſitate Redemptionis Chriſti, an nimirum omnes homines redemerit, eiſque meruerit, an aliquibus ſolum? 3. de Gratiæ divinæ auxilijs & concurſu cum Homine. 4. de Converſione vel Juſtificatione Hominis. 5. De Perſeverantia Fidelium in Fide. De his enim prædicti Doctores & eorum adhærentes Sectarii contradictoria aſſeruerunt, ſciſſi in *Remonſtrantes* qui Arminium ſequebantur, & *Contra-Remonſtrantes* qui Gomarum ſecuti ſunt. Quid hi ſenſerint, & quomodo ſe invicem oppreſſerint doctrina & vi ſæculari etiam, exponetur iſto libro.

INDEX CAPITUM

LIBRI NONI.

CAP. I. De Duplici ſententia Calviniſtarum circa prædeſtinationem & primo quidem eorum, qui Antelapſarij dicti ſunt, quod ante lapſum Adæ præviſum Prædeſtinationem à Deo factam aſſererent.

I. *Quid ſtatuant Antelapſarij de prædeſtinatione*

II. *Citantur Antelapſarij Authores & eorum verba, ut de eorum ſenſu non dubitetur.*

CAP. II. Proponitur ſententia eorum Calviniſtarum, qui Sublapſarij dicti ſunt, quod Dei prædeſtinationem abſolutam poſt lapſum Adæ præviſum aſſererent.

I. *Quid Sublapſarij ſtatuant de æterna Dei prædeſtinatione.*

II. *Quomodo quidã Calviniſtæ ſeſe implicent, dum velunt mediã ſectã conſtituere, irrito tamẽ conatu.*

CAP. III. Inſtructiones ipſorumet Calvinianorum pro antedictis duabus ſententijs intelligẽdis & refutandis.

I. *Quomodo vocem* Efficaciter *uſurpent.*

II. *Quomodo permiſſionem definiant Calviniani.*

III. *Frivola eorum diſtinctio inter Neceſſitatem Infallibilitatis & Coactionis.*

IV. *Quomodo intelligant hominẽ mutabilem conditũ eſſe.*

V. *Ineptas alias eorundem diſtinctiones eſſe, inter Electionem & Salvationem; & inter Reprobationem & Damnationem.*

VI. *Quod ſub Reproborum nomine etiam Fidelium Filios comprehendant Calviniani Contra Remonſtrantes, ſeu Gomariſtæ.*

VII. *Syllabus Authorũ qui è Calvinianis damnatam à Remonſtrantibus tenent ſententiã, & cur eam Syllabum ediderint.*

CAP. IV. De Caluinianis alijs contra prædictas ſententias pugnantibus, ſiue de Remonſtrantibus aut Arminianis.

I. *Sententia Remonſtrantium decem Theſibus expoſita.*

II. *Declaratio harum Theſium facta per ipſos Remonſtrantes A. 1619 14. Ian.*

III. *Quomodo conueniant Galuiniſtæ in voce Electionis intelligenda.*

IV. *Quomodo ijdem diſcrepent inter ſe.*

V. *Explicatur finaliter ſententia Remonſtrantium quoad prædeſtinationẽ in quatuor punctis conſiſtẽs, nempe cauſis, obiecto, conditionibus, diſcrimine electionis ad gratiam & gloriam.*

VI. *Remonſtrantes occurrunt quibuſdam dubijs, vel obiectionibus, de Fide, de Chriſto.*

VII. *Ordinem decretorum diuinorum in Electione ſecundum ſuam ſententiam proponunt.*

VIII *Alia eorundem Controuerſia.*

CAP. V. Quænam Catholici omnes in his Caluinianorum ſententijs deſiderent.

I. *In ſententia contra Remonſtrantium.*

II. *In ſententia Remonſtrantium, ſeu Armenianorum.*

CAP. VI. *De Confeſſione Belgica, & quæ circa eam euenerunt.*

I. *Origo eius & robur.*

II. *Summarie proponuntur eius dogmata.*

III *Errores multiplices in ea admiſſi.*

IV. *Quod hos errores ipſi Caluiniani agnouerint & oppugnarint.*

V. *Dei cura & prouidentia circa Eccleſiam Catholicam quæ ad hanc litem.*

CAP. VII. De Catechiſmo Reformatarum Eccleſiarum ſeu Heidelbergenſi, & quæ circa eum acciderũt.

I. *Author Catechiſmi Palatini ſeu Heidelbergenſis.*

II. *Eiuſdem Synopſis.*

III. *Eiuſdem abſurda quinque in 1. quæſt. & Reſponſione deprehenſa.*

IV. *Similia plura ex alijs quæſt & Reſpõſionibus excerpta*

V *Idem à Catholico feſtiuè exploſus.*

CAP. VIII. Schiſmatis inter Caluinianos Remonſtrantes & contra Remonſtrantes orti, initium & decurſus, A. 1567. ad A. 1610.

I. *Initia Schiſmatis Caluiniani inter Remonſtrantes & contra-Remonſtrantes.*

II. *Progreſſus eiuſdem ab A. 1605. ad 1609.*

III. *Acta ab A. 1609. ad Annũ 1618 quo indictum eſt Conſilium Caluinianũ vel Synodus Dordrechtana pro ſopiendo ſchiſmate.*

IV. *Dordracena ſynodi Acta.*

V. *Secuta poſt ſynodum Dordracenam.*

LIBER IX.

De duplici ſententia Caluinianorum ſeu Reformatorum circa prædeſtinationem, & primo quidem eorum, qui Antelapſarij dicti ſunt, quod ante lapſum Adami præviſum, prædeſtinationem a Deo factã aſſererent.

CAP. I.

I. *Quid ſtatuant Antelapſarij Caluiniani de Prædeſtinatione Dei circa Homines.*

II. *Citantur Authores Antelapſarij & eorum verba, ut de eorum ſenſu non poſſis dubitari.*

I. Vna eſt Sententia Caluinianorum quæ ſtatuit Deum Opt. Max ab æterno antequam homines vllos creare conſtituiſſet, aut eos vt creatos vel in pec-

peccatũ lapſos conſideraſſet, voluiſſe certos quoſdam nominatim eligere, & vitæ æternæ deſtinare, vt oſtenderet ſe liberrimè gratioſum eſſe: Multo vero maximam hominum partem, nullo merito aut culpa eorum, æterno exitio & eluctabili miſeriæ addicere, vt oſtenderet ſe iratum, potentem juſtum, id eſt liberrime ſeuerum eſſe. Hæc prima ſententia eſt, quam vt clarius explicemus, diligenter attendendum venit, ecquis iuxta hanc ſententiam tum in Electionis, tum in reprobationis Decreto ordo & concatenatio inter actus diuinos ſibi inuicem ſuccenturiatos ab ijs ſtatuatur.

Ac initio quidem duo principalia Decreta ante omnia conſideranda veniunt, quæ ſententiarum harum fundamenta ſunt, decretum ſcil. Electionis ad vitam & reprobationis ad exitium faciendæ, quod appellant Decretum de fine, quod ſcil. Deus conſtituit paucos quoſdam abſoluta voluntate vitæ æternæ, contra vero plurimos æterno exitio deſtinare atque addicere, idque ad laudem & gloriam tum miſericordiæ ſuæ, tum ſeueritatis liberrimæ. Deinde Decretum Electionis & Reprobationis, quæ iam facta eſt, exequendæ, id eſt, procurandi vt electi per certa quædam media ad finem illum ſuum, id eſt, vitam æternam: Reprobi id eſt, multo maxima humani generis pars ad æternum exitium & ineluctabilem atque ineffabilẽ miſeriam, vtpote ad finem ipſis deſtinatum, perducantur, quod appellant Decretum de medijs.

II. Non diffitemur quidem eſſe, qui vtrumque hoc decretum confundere & in vnum compingere ſtudeant, ſed quia nullo iudicio aut ratione adducti id faciunt, magnopere curandi non ſunt Latibulum enim, & effugium potius quærunt eiuſmodi Doctores, quam veritatis nudam atque apertam declarationem.

Hoc itaque fundamento ſtrato in hunc modum decreta diuina ordinant.

Primo ſtatuunt, Deum Opt. Max quod ſapientiſsimum artificem decet, de fine vltimo & architectonico, in quem omnia dirigerentur & deſinerent apud ſe cogitaſſe.

Finem autem hunc ſtatuunt fuiſſe gloriam Dei, ſiue potius gloriæ diuinæ declarationem.

Quia verò hæc in declaratione proprietatum Dei excellentiſsimarum ſita eſt, proprietates autem glorioſæ non niſi operibus & actibus glorioſis eluceſcere & exeri queant, neceſſarium fuiſſe dicunt, vt Deus opera illa faceret, in quibus veluti in ſpeculo proprietatum illarum excellentia repræſentaretur & pateſieret.

Inter proprietates autem diuinas quia excellentiſsimæ, & tantum non extremæ atq; vltimæ ſunt duæ, Miſericordia & Iuſtitia (quã alij libertatis voce ſimpliciter, alij dominij & iuris abſoluti terminis enunciare ſolent) neceſſum fuiſſe ſtatuunt, vt duo illis proprietatibus conſentanea opera fierent: Saluatio ſc. & perditio, ſiue Rejectio; idque eo etiam fine, vt ne vniuerſum alioquin imperfectum foret i. vt ne deeſſent in vniuerſo ad perfectionem & ornatum eius miſeri ſimul ac felices, id eſt, alij, qui æternis cruciatibu infernalibus plecterentur, alij qui beati eſſent.

II. Hinc ſunt illa Theologorũ taliũ pronunciata.

Prædeſtinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud ſe constitutum habuit, quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: ſed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur Itaque prout in alterutrum finem quiſque conditus eſt, ita vel ad vitam vel ad mortem prædeſtinatum dicimus. Calu. lib. 3. Inſt. cap. 21. n. 5.

Ecce cum rerum omnium diſpoſitio in manu Dei ſit, eum penes ipſum reſideat ſalutis ac mortis arbitrium, conſilio nutuque ſuo ita ordinat, vt inter homines ita naſcantur ab vtero certæ morti deuoti, qui ſuo exitio ipſius nomen glorificent. Cal. lib. 3. Inſt c. 23. n. 6.

Deus fecit æternum & immutabile Decretum, quo certos aliquos homines mera gratia ad vitam æternam quoſdã vero iuſto iudicio ad æternã damnationẽ deſtinaris, vt in illis miſericordiã, in his vero iuſtitiã ſuam declaret. Hunc finem cum Deus in Creatione hominis propoſitum ſibi habuiſſet, neceſſe fuit eum etiam cogitare de via & ratione, quam ad illum finem peruenire potuerit, vt eius miſericordia pariter & iuſtitia manifeſtaretur. Beza in Colloq. Mompel pag 523.

Si non poſſumus rationem aſſignare cur ſuos miſericordia dignetur, niſi quia ipſi ita placet. neque etiã in aliis reprobandis aliud habebimus, quam eius voluntatem. Calu. lib 3. Inſt. ca. 22. n. 3.

Quem ipſi libuit, ex mera ſua voluntate ab æterno nulla vllius ipſorũ indignitatis habita ratione odio & exitio deſtinauit. Beza de Præd. doctrina & vſu p. 147. 71.

Neceſſario quoque ſtatuendũ eſt. Ab ipſo deſtinari odio & exitio quoſcumque ipſi libuit, nullo ipſorum improbitatis, quod ad aliud decernendum attinet, habito reſpectu. Beza de Præd. doctrina &c pag. 71.

Quod ſi nos homines in quotidiana beſtiarũ mactationẽ vtimur noſtro arbitrio, neq; iniuſti aut dicimur aut re vera ſumus ſi hodie hũc bouẽ mactem⁹ alterũ nõ mactemus, quanto magis his Deo ſuũ relinquendũ arbitrium

& ab-

Digitized by Google

Sed nec ſatis erat ut hoc decretum fieret alterū accedere debebat, ut homo ille primus non pro ſe tantum peccaret, ſed in illo totum genus humanum: neque id tantum, ſed vt ita peccaret, vt ex eo peccatum aliud flueret; quo ipſo rurſum ad pœnam obligarentur æternam omnes & ſinguli, qui vmquam fuerunt, ſunt, aut erunt homines, Ieſu Chriſto excepto, & deinde inepti ad omne bonū atque ad omne malum neceſſario proclives & propenſi redderentur. Hinc enim ſunt illa:

Iterum quæro, Vnde factum eſt, vt tot gentes una cum liberis eorum infantibus æternæ morti involveret lapſus Adæ abſque remedio, niſi quia ita Deo viſum fuit?

Decretum quidem horribile fateor; inficiari tamen nemo poterit, quin præſciverit Deus quem exitum habiturus eſſet homo antequam ipſum conderet; & ideo præſciverit quia decreto ſuo ſic ordinaverat.

Item: *Fatemur factum fuiſſe Dei cōſilio ac volūtate ut Adamus lapſus ſit, & ut nos omnes in hanc conditionis miſeriam, qua nunc ſumus irretiti decideremus. Calv. inſt. lib.3.cap.21.n 7.*

Ex huiuſmodi miſero & in peccatum lapſo homine voluit Deus proſeminari tū eos quos elegerat, tum eos quos reprobaverat. Ac de Electis quidem decretum fieri oportuit, ut ex ſtatu illo miſero eriperentur: itaq; quia iuſtitia divina læſa erat per peccatū, decretū factū eſt, ut illis ſolis mediator & Redemptor cōcederetur, qui pro ipſis ſatisfaceret, & pœnas peccato debitas perſolveret. 2. Per & propter quem illi ſoli remiſſionem peccatorum, vitam æternam & Spiritum ſanctificationis conſequerentur contra peccati tum damnationem tum dominium. 3 Qui fide vera illos virtute & efficacia interna donaret, qua peccata iā ante remiſſa eſſe ſibi firmiter perſuaderent. 4. Qui illos in fide illa per omne vitæ tempus ita conſervaret, ut licet in medijs peccatorum, ſcelerum ac flagitiorū atrociſſimorum ſordibus viverent contra conſcientiam ſuam, nihilominus tamen in favore & gratia ſua retineret, & vel in ipſo extremæ vitæ articulo ad pœnitentiam reduceret, ſibique ſecundum Electionis ſuæ Decretum ad miſericordiæ ſuæ gloriam ſalvandos ſiſteret.

Hinc illa pronunciata:

Æterna Electionis arbitrio fit, quod quibuſdam Evangeliū vitæ prædicetur, & apud illos locum reperit: apud alios vero non prædicatur aut prædicatum non admittitur. Polanus de Præd. pag.59

Ex hac Electione principaliter fluit quis crediturus ſit, quis nō ſit. quis abſolvēdus, quis nō, Zepper de Præd pag. 6.

Electi fideles certo ſtatuunt à Deo Patre ſibi imputatā eſſe ſatisfactionē Chriſti in remiſſionē peccatorum, hoc eſt Deum Patrem ijs omnia peccata remiſiſſe, ſcil. antequam crederent. Textor in volumine altero.

Cur non dat gloriam Deo & ingenuè affirmat principem fidei cauſam eſſe ipſam Electionem. Itemq; principem incredulitatis cauſam eſſe Reprobationem? Piſcator contra Schafm. pag. 86.

Hinc ſequitur, idcirco ſtudere Electos omnibus operibus bonis, quia ſunt non minus ad media, quam ad finem prædeſtinati. Piſcator contra Schaf. pag 86.

Deus non reijcit ſuos ob quicquam eorum quæ faciunt. Sturmius de Prædeſt pag. 25.

Item, Deus ex æterno amore, miſericordia & gratia ſua omnia Electorum præterita, præſentia & futura peccata in Chriſto tegit, condonat, teget ac condonabit. Smout. in ſuo Scripturali va i &c. fol. 77.

Fideles ſæpenumero & horribiliter ſe peccatis contra Deum & legem ipſius polluunt, quin imo in idololatriam, ſuperſtitionem, falſam doctrinam, hæreſin, altercationes, Chriſti abnegationem, ſecuritatem, diffidentiam, licentiam vivendi, ſuperbiam, rebellionem, homicidium, adulterium, proditionem, aliaq; ſimilia prolabuntur &c. Smout. in Pater noſter. fol. 56

Nihilominus tamen credimus & hiſce non obſtantibus perſuaſum habemus nos nec totaliter nec finaliter excidere, nec excidere poſſe ex paterno amore & gratia Dei erga nos. Smout in ſuo Pater Noſter quod Synodo inſcripſit. fol. 53. 54. 55.

Reprobatos vero, qui multo maximam mundi partem conſtituunt, quod attinet, ex eodem Adamo naſci illos voluit Deus, vt iuſtitiam ſuam, id eſt, ſeveritatem liberrimam in illis manifeſtaret. Vnde neceſſum fuit, vt in lapſu illo relinquerētur, ac proinde 2. vt Chriſtus Mediator illis non daretur, qui pro ipſis mortem ſubiret, aut apud Deum intercederet, eaque propter vel in infantia ſua morerentur ſine vlla veniæ ſpe, tam qui ex fidelibus, quam qui ex infidelibus parentibus naſcituri erāt; vel ſi adoleſcerent, vt gratia ad ſalutem neceſſaria & ſufficiens illis non concederetur, ſed ſi qua daretur aliquando, ſola inefficax tantum & per ſe inſufficiens gratia offerretur, cuius auxilio neq; vellent neque poſſent obedire Deo vocanti, 4 cuius tamen rejectione incredulitatis & maioris pœnæ rei fierent, 5. vt porro defectu huius gratiæ & occaſione mandatorum, quibus non poſſent non obluctari, ruerent in omne genus peccatorum, blaſphemiarum, hæreſium &c. aut ſi quando gratiæ alicuius communioris beneficio vlterius paululum ad cognitionem veritatis, ad gaudium aliquod &

guſtũ, divinę gratię provehebetẽtur, id ipſũ nõ tantũ non prodeſſet ipſorum ſaluti, ſed ad majorẽ ipſorũ condemnationẽ faceret, donec tandẽ, fatali & inevitabili peccatorũ mole obruti, Deo occaſionem præbeant diſcretã antea juſtitiam ſive ſeveritatẽ in illos exercendi, atq; ita in æterna ipſorum & ineluctabili damnatione gloriam ſuam illuſtrandi.

Hinc ſunt illa Doctorum placita:

Ut prævisa ſanctorum fides ac opera bona cauſa non fuerunt electionis eorum, ſic prævisa impiorũ infidelitas, aut alia peccata minimè fuerũt cauſa cur à Deo fuerint reprobati, ſed ſicut illos elegit in Chriſto ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ; ſic hos reprobavit ſecundum idem propoſitũ voluntatis ſuæ. Zanchius de Nat. Dei. pag. 751.

Errant qui putant Prædeſtinationem pendere à prævisis operibus, vel à prævisa fide aut incredulitate. Imo hæc omnia Prædeſtinationis effecta ſunt. Piſcat. in Analyſi Epiſt. ad Rom. ad verſ. 11 12. 13. c. 9.

Pro Reprobis nullo modo mortuus eſt Chriſtus, ſive ſufficienter dicas, ſive efficaciter. Piſcator contra Schafm. pag. 22.

Hinc ſequitur idcirco ſtudere electos omnibus operibus bonis, quia ſunt non minus ad media quam ad finem prædeſtinati. Reprobos verò omnem conatum bene agendi omittere, quia ſunt rejecti ab hac gratia mediorum non minus quam à fine ipſo. Sturmius de Præd. pag. 13.

Quos Deus in contumeliam & mortis exitium creavit, ut iræ ſuæ organa forent & ſeveritatis exempla, eos ut in finem ſuum perveniant, nunc audiendi verbi ſui facultate privat, nunc eius prædicatione magis obſtupefacit, & indurat. Calvin. Inſt. lib. 3. cap. 24. n. 12.

Salvâ pietate licet dicere, Reprobos ideò non reſipiſcere, nec credere, nec legi Dei ſervanda ſtudere, quia ad nihil horum prædeſtinati fuerunt. Piſcat. 3 Theſ. volum. pag. 3̇4.

Reprobationis effecta ſunt. 1 defectio ſeu privatio mediorum ad ſalutem conſequendam ordinatorum, exceptâ in nonullis vocatione externâ. 2. Excæcatio & induratio, ac proinde perſeverantia in peccatis. 3. Suſcitatio ad iudicium. &c. Zanch. Miſcell. pag. 321.

Non eſt incongruum dicere, Reprobos ideò opera quæ in ipſis reprobis mala ſunt facere, quia ad ea facienda fuerunt prædeſtinati. Ibidem Zanch. in Miſcell. pag. 322.

Verum eſt reprobatos à Deo eſſe quoq; ordinatos ab æterno ut non crederent ſed ut indurarentur, ut peccarent idq; pro ex ipſius beneplacito, & ut in vaſis iræ ſuæ iuſtitiã manifeſtam redderet Deus, apparet ex variis Scripturæ locis. Danæus in Iſag. 4 part. li. 3. cap. 193.

Deum operari omnia in omnibus, non tantum in pijs, ſed etiam in impijs. Zanch. in Miſc. 428.

Qui ſunt omnium infeliciſſimi altius etiam conſcendunt, ut gravius ruant. Huc enim cuiuſdam gratiæ munere provehuntur, ut etiam aliquatenus cõmoveantur ad donũ cæleſte deguſtandũ, adeò ut ad tempus recepto ſemine videantur in Eccleſia Dei plantati, atq; etiam iter ad ſalutem aliis oſtendant. Sed hoc conſtat, Spiritũ illum adoptionis quẽ propriũ eſſe diximus illorũ qui nunquam eijciuntur foras, quiq; in arcano populi Dei perſcripti ſunt, nunquam cum illis communicari, &c. Beza in Cyclopædia ſua pag. 192.

Hic proprius eſt ordò decretorum divinorum, quem auctores primæ ſententiæ ſtatuunt.

Proponitur ſententia eorum Calvinianorum, qui Sublapſarij dicti ſunt, quod Dei prædeſtinationem abſolutam circa homines poſt lapſum Adami prævisum ordinarint.

Cap. II.

I. *Quid Sublapſarij Caluiniſtæ ſtatuant de æterna Dei prædeſtinatione.*

II. *Quomodo quidam Caluiniſtæ ſeſe implicent, dũ volunt mediã ſectã conſtituere irrito tamen conatu.*

I. ALtera ſententia eſt eorum, qui Electionis & Reprobationis divinæ obiectum ſtatuunt eſſe genus humanũ in mente divinã conſideratũ ut in Adamo lapsũ, id eſt, peccato, ac propterea æternæ condemnationi ob peccatũ illud primũ obnoxiũ, ex quo certas quaſdã ſingulares perſonas nominatim ad ſalutẽ à Deo puro meroq; voluntatis ipſius beneplacito, nulla ratione habita reſipiſcentiæ, fidei, aut obediẽtiæ, ſelectas eſſe dicunt ac ſegregatas, paulatimq; per varia media, ſiue per potentiam ſiue per ſapientiã adminiſtrata ad finẽ deſtinatum certò & inevitabiliter perduci ac promoveri eodẽ planè modo atq; ordine, quẽ ſentẽtiã prior habet.

Reprobatos quod attinet, circa illos hunc decretorũ ordinẽ inſtituũt, qui tamen cũ primo coincidit.

1. Ut iuſtitiam, id eſt, iram & ſeveritatem ſuam contra illos manifeſtaret Deus, decreuit ut in ſtatu iſto peccati relinquerentur, & nec à damnatione nec à dominio peccati unquam liberarentur.

2. Quod Deus, etsi Chriſti mors & ſatisfactio toti mundo redimendo ſufficiat, nolit tamẽ ut ulla ratione ijs, quos æterno exitio deſtinauit proſit aut proficiat, ſed expreſsè contrarium velit.

3. Quod ijs nolit gratiam ullam vel ſalutarem vel ad ſalutem ſufficientem concedere ac largiri.

4. Quod vocari tantum velit illos ad gratiam per vocationem externã cui non poſſint non reſiſtere.

5. Quod

5 Quod id ſæpe fieri velit vt tantò magis excæcentur, indurentur, & gravioribus, ac pluribus proinde criminibus implicentur.

6 Quod illuminare aliquando quidẽ eos aliquâ cognitione velit, imò gaudio & lætitia aliqua, adeoque perſuaſione tali imbui ſinat, qua non minus perſuadẽnt ſibi ſe electos eſſe, quàm electi ipſi ſed eo tantùm fine, vt excuſatio ipſis adimatur, quod neſciuerint quid fieri à ſe oporteat, vel vt de impotentia ſuâ nullo fructu convincantur, & tandem in ſublime evecti, lapſu graviore in æternorum cruciatuum Barathrum præcipitentur & ruant. Breviter, tam inſufficienti gratia donare, vt neceſſarium plane ſit illos in peccatis manere, incredulos fieri, eaque facere, per quæ graviſsimos illos, & inenarrabiles æterni ignis cruciatus. ad hoc, vt ne imperfectum, relinquatur vniverſum, miſeri in caput ſuum accerſant.

Hic eſt ſecundus decretorum divinorum ordo, quem ſecundæ ſententiæ auctores, qui ſublapſarij dici ſolent, paſsim aut ipſi ſtatuunt in ſcriptis ſuis, aut ſecundum hypotheſes & fundamenta ſua ſtatuere neceſſe habent.

II Sunt qui alium quendam ordinem decretorum divinorum ex hypothetica & conditionata Dei præſcientia deſumere ſolent, ne in abſurda illa manifeſta incidant: ſed quia neceſſum eſt vt ij vel in Arminianam ſeu Remonſtrantium ſententiam inviti recidant, vel in alteram duarum ſupradictarum relabantur, operæ-pretium non iudicauimus pluribus eorum ſententiã examinare & exponere.

Inſtructiones ipſorum Calvinianorum pro antememoratis duabus ſententijs Fratrum ſuorum intelligendis & refutandis.

Cap. III.

I. *Quomodo vocem efficaciter vſurpent.*
II. *Quomodo permiſſionem Dei definiant.*
III. *Friuolam eorum eſſe diſtinctionem, inter neceſſitatem infallibilitatis & Coactionis.*
IV. *Quomodo intelligant hominem mutabilem eſſe conditum.*
V. *Ineptas eſſe eorundem alias diſtinctiones, inter Electionem, & ſaluationem; ac inter Reprobationem & Damnationem.*
VI. *Quod Caluiniſtæ Contra-Remonſtrantes ſub Reproborum nomine etiam filios Fidelium non adultos comprehendant.*
VII. *Syllabus Authorũ & verborũ ex iis excerptorũ, quibus Calvinianorũ pars de prædeſtinatione ſententiã à Remonſtrantibus damnatam propter...*

I. Ad ſupradictas duas ſententias rectius intelligendas nonnulla añotanda ſunt, quæ maiorẽ lucẽ deſiderant, propter tenebras, quibus à nõnullis eæ non ita nuper inuolutæ ſunt & obſcuratæ.

II. Ac primùm quidẽ cum Art. 2. mentio fit mediorũ, quæ per tum Electi tum reprobi efficaciter atq; inevitabiliter perducantur, notandũ eſt, vocẽ *Efficaciter* generaliter accipi ſolere ab auctoribus ſententiæ illius, prout non tantummodò decretum effectivũ, ſed etiã permiſsivũ ſub ſe complectitur. Tam enim permiſsivum decretũ efficax illis dicitur quàm effectivum: nõ quòd permiſsio propriè efficientiã aliquam aut importet, aut ſignificet in ordine ad effectũ vel euentum; ſed quod ea poſita non minus neceſſe ſit euentũ exiſtere, quàm ſi per veram & realẽ aliquam efficientiã perduceretur.

II. Permiſsio enim illis nõ eſt impedimentorũ, quæ efficaciter euentum inhibitura eſſent, ſuſpenſio: hac enim poſita manet adhuc voluntas indeterminata & indifferens ad alterum oppoſitorum, neq; vlla peccati futuritio neceſſariò ſequitur; ſed permiſsio illis eſt vel ſubſtractio, vel nõ datio, vel nõ continuatio iſtius ſiue gratiæ, ſive influxus ſive potentiæ, qua poſitâ nõ poteſt non fieri, vt homo peccet. Eodẽ prorſus modo quo permiſsione poſita, vt lapis naturâ ſuâ grauis, manu alicuius antea ſuſtentatus in ſublimi deorſum cadat, fieri nõ poteſt, qui lapis ex alto decidat, non quòd permiſsio illa propriè efficiat, aut vim aliquã lapidi imprimat, vt cadere eũ neceſſe ſit, ſed quòd lapis naturâ ſua grauis, ſublato impedimento, pondere ſuo naturali deorſum vergat. Eadem ratione hominẽ labi neceſſe fuit poſita hac permiſsione, non quòd permittendo efficeretur lapſus, ſed quòd permiſsione poſitâ homo ſibi & ſuæ naturæ relictus non poſsit nõ peccare. Quæ cauſa etiã eſt, cur decretũ hoc divinũ de permittẽdo lapſu efficax dicatur ab ijs, etſi nõ effectivũ: ac proinde nõ minus inevitabile ſit quã ſi effectivum eſſet. Id quod propterea etiã neceſſe habẽt dicere, quia alioqui concipi nõ poſſet, qua ratione abſoluto decreto Electionis & Reprobationis ſubordinetur Decretum de permittendo lapſu, cùm hoc ipſum infallibile mediũ non foret exequendi Decretum illud; idque propterea, quòd poſitâ permiſsione libertas homini ſalua relinquatur, ita vt poſsit non peccare; Quia verò cauſa deficiens in neceſſarijs ad cauſam efficientem reducitur, hinc eſt, quòd alij

non vereantur aſſerere, Deum poſitivè ſubtraxiſſe homini gratiam, ſicut, cum quis fulcra & columnas domus ſuſtentandæ poſitas ſubducit, unde domus caſum & ruinam ſequi neceſſe eſt; alij vero diſertè affirment, Deum voluiſſe ut homo laberetur: alij ex decreto Dei arcano lapſum, alij neceſſariò peccaſſe, alij ordinatione Dei factum ut laberetur, aſſerant. Quæ omnia etſi phraſibus aliquo modo diſcriminari videantur, reipſa tamẽ in idẽ recidũt.

III. Ex quo fundamento facile apparet 1. Diſtinctionẽ illã neceſſitatis in neceſſitatẽ coactionis & neceſſitatẽ infallibilitatis, eo quo ab auctoribus his uſurpatur ſenſu, aut nullã prorſus, aut admodũ frivolam eſſe; cũ præterquã quod infallibilitas menti propriè, nõ rei aut enti competat, utraq; neceſſitas tã infallibilitatis, quã coactionis antecedens ſit, ac proinde cũ libertate conſiſtere nullo modo poſſit. Etſi verò infallibiliter dici poſſit evenire vel eventurum aliquid ex aliquo, quod ex eo tamen tanquã cauſa per vim aut pondus aliquod impreſſum agẽte, non proficiſcitur, ſed tantum quod ad poſitionem eius non poteſt non exiſtere, tamen id ipſum abundè ſufficit ad hoc, ut non minus neceſſariò tale quid evenire dicendum ſit, quam quod per coactionem aut vim efficitur. Non n. tantum vis aut impulſus violentus tollit libertatem, ſed quidlibet ad cuius poſitionem, effectum, vel eventum exiſtere neceſſe eſt, etiamſi nulla accedat ad eventũ producendum vis aut efficientia: quæ res ſi bene attẽdatur, magnã in hoc negotio toto lucẽ adferre poteſt, & non obſcurè demonſtrare multos eorum, qui Prædeſtinationem in lapſu tantum admittere velle videntur ultraque ire non audẽt, nullo prorſus iudicio id facere, & in eodem cum alijs Supralapſarijs luto hærere.

IV. Ex hoc ſequitur nullo prorſus fundamento niti, quod auctores huiuſce ſentẽtiæ hominem liberè tamen peccaſſe ex parte ſua aſſerant, cum poſitã iſtã permiſſione nõ poſſet non peccare. i. in poteſtate hominis non eſſet à peccando abſtinere: Et hac ratione, ſi quis penitus eorũ ſententiã perſpicere velit, videtur accipiendũ, cũ dicunt hominẽ mutabilẽ cõditũ fuiſſe. i. nõ quod poſita permiſſione mutare poſſet libere ſe ipſum homo interno & proprio motu ſuo à ſtatu illo in quo erat, ſed quod ex ſtatu illo in quo erat, excidere & ſic mutari eũ non tam poſſibile quã neceſſe foret. Quod quidam obſervantes dicere malunt, ideo Adamum libere peccaſſe; quia cum voluptate, cum gaudio, ſive libenter legem trãsgreſſus eſt: quæ definitio libertatis ſi obtinere debeat, iam ſummè neceſſaria ſummè libera erunt.

V. Ineptam eſſe diſtinctionem illam, qua inter Electionem & ſalvationem, inter reprobationem abſolutam ad exitium æternum, & damnationẽ ad æternum exitium ut pœnã, tanquã inter actus dominij & iudicij diſtinguitur: cum poſito abſoluto Electionis ad vitam æternã, ſiue ſaluandi decreto, ſalvatio tanquam actus iudiciarius, ſiue actus, quo ſalus tanquã præmium aliquod cõfertur, ſuccedere nullo modo poſsit, quia hac ratione finẽ ſuum primò intentũ plenariè nõ conſequeretur Deus, puta laudẽ abſolutæ miſericordiæ & gratiæ. Deinde cũ præmiũ non conferatur niſi ſub conditione officij liberè præſtandi, fine ſuo fruſtrari poſſet Deus, aut ſi fruſtrari non poſſet, eo quod ipſe efficere decernat in homine quod ab eo poſtulat, tũ conferre homini vitã ſub ratione præmij promiſsi nequeat. Deniq; quia poſito abſoluto reprobationis decreto damnationẽ tanquam reprobationis fructũ, vel ut alij, neceſſariũ conſequens exiſtere neceſſe eſt; idq; interveniente tali permiſsione peccati, qualis ſupra annotata eſt. Vbi autẽ neceſſaria eſt ex vi decreti primi peccati, & proinde damnationis futuritio, ibi damnatio tanquam actus iudiciarius locum habere nequit. Quod enim neceſſariò nulla præcedente culpa ſit, id culpæ rationem habere nequit; ac proinde quæ ſequitur punitio iuſti iudicij nomen non meretur.

VI. Ex decretorum coordinatione apparet quã ratione rectè dicatur, ab illis ſtat. 1 Deum creaſſe maximam generis humani partem, non tantùm ad exitium, ſed etiam ad damnationem. Etſi enim finis primus non ſit damnare per modum iudicij, tamẽ damnatio eſt effectũ vel conſequens potius aliquod ex intentione primi finis & decreti ſubſequentis neceſſariò fluens. Certiſsimũ autẽ eſt eũ, quẽ ex hypotheſi decreti primi incidere in damnationẽ neceſſe eſt, ne ſc. decretũ fruſtra factũ fuerit nõ minus ad dãnationẽ creatũ eſſe, quã ad exitiũ, ſi nõ tanquã ad finẽ, ſaltẽ tanquã ad neceſſariũ conſequens. Qua re obſervatã multi non minimæ notæ DD. à locutione hac ſe non abhorrere in ſcriptis ſuis palam facere non erubuerunt.

VII. Sub reproborum horum numero complecti ſolent. Contra-Rem. nõ tantũ adultos omnes gentiles incredulos, & eorũ pleroſq; tenellos & vix dũ natos liberos, quos æternis cruciatibus ad laudem divinæ ſeveritatis, etiã ante rationis vſum ex hac vita diſcedentes deſtinatos eſſe affirmant, ſed non paucos etiã fideliũ liberos a ſanguine materno adhuc-

huc-

huc calentes, tenellas illas animas vix dũ in lucem editas, tanq̃ ſi ideò naſcerẽtur vt æternũ miſeri forent. & in enarrabilibus cruciatibus animo & corpore torquerẽtur ad gloriã Dei. Quæ res etiãſi dura atq; horrida videatur, ac proinde etiã à quibuſdã Cõtra Rem. ſubinde negari aut incruſtari mirũ in modũ ſoleat, tamen ita plana ac certa eſt, vt qui hac in re hæſitant, non tã iudicio ac ratione certa adducantur, quã ſolo metu, ne vid. hæc vna palpabilis crudelitas fidẽ illis omnẽ atq; exiſtimationẽ adimat apud Matresfamilias, alioſq. quibus liberorũ ſuorum ſalus tenerrimè curæ ac cordi eſt.

Vt appareat verum eſſe quod dicimus, videatur tantummodo locus D. Paræi de Amiſſione Gratiæ & ſtatu peccati contra Bellarm. lib. 6. pag. 891:

Nec Zuinglius, nec Calvinus, nec quiſquam noſtrũ indefinitè omnes infantes ſine Baptiſmo vel in vtero matris, vel in partu, vel dũ ad Baptiſmũ geſtantur, decedentes in cœlo cũ beatis collocãt, ſed de ſolis infantibus Eccleſiæ in fœdere natis, ſi morte præveniantur, canone charitatis ita pronunciant ex ſingulari privilegio promiſſionis, parentibus & liberis facta in fœdere; Ero Deus tuus & ſeminis tui: Saluâ tamẽ Electione Dei: quæ vt olim in Abrahami & Iſaaci familia, ita deinceps in fideliũ liberis ſæpe diſcrimen fecit ac facit, nobis nec ſcrutandum nec ſugillandũ; ſed adorandũ. Rom. 9. 11. Hæc eſt noſtra & noſtrorũ DD. conſtans de hac quæſtione ſententia.

Verũ quidẽ eſt, aliud quid de infantibus fideliũ, quàm infideliũ dicere velle videtur Paræus, ſed ſi verba propius introſpicias; idẽ planè dicere iudicandus eſt. *Canonis* enim *caritatis* mentionem cum facit, indicat nõ obſcurè certã fide tenendum non eſſe, ꝙ de fideliũ liberis ait, ſed ex charitate tantũ ſtatuendũ, quæ non rarò fallitur; & ſub hoc velo multi latere hactenus ſtuduerunt, ſed fruſtrà. Dũ enim iudicij huius ex caritate profecti fundamentum allegant, promiſſionẽ divinã adferre ſolent, vti & hoc loco D. Paræus: at promiſſio non eſt iudicij charitatis, ſed fidei certiſſimæ & indubiæ fundamentũ. Deinde cum ſaluã manere vult Electionẽ, iterũ oſtendit, qua ratione verba ſua intelligi velit. Et ſanè ſi fundamentum eorum videatur, nulla cauſa eſt, cur de infantibus fideliũ in infantia morientibus aliter ſtatuant, quàm de cæteris reprobis. cum reprobatio facta ſit ex genere quidem humano lapſo, vti quidã volunt, ſed abſq; vllo reſpectu in peccatũ tanquã in cauſam meritoriã aut impulſiuã Reprobationis. Id ſi verũ ſit, cur majore infantiũ ex fidelibus natorũ commiſeratione quàm aliorũ reproborũ & ex infidelibus natorum, duci velle, aut ductũ Deum eſſe aſſerunt? Si quis dicat actualia peccata deinde intervenire in adultis, per quæ reos ſe ipſos condemnationis faciunt. Reſpõdetur ex ipſorũ principijs. 1. id in liberis eorum in infantia morientibus locum non habere. 2. Eadem peccata eſſe vel effecta vel conſequentia ſaltem Reprobationis neceſſaria & evitabilia, ac proinde per ea condemnationis reos fieri non poſſe.

Si dicant promiſſũ extare divinũ, *Ero Deus tuus & ſeminis tui*: Regeri poterit; promiſſũ illud ad infantes in infantia morientes non reſtringi, ſed ad omnes quatenus ex Abrahamo naſcituri erant extendi, ac proinde ſi id generatim accipere velint, ad omnes omninò fœderatos infantes referendum eſſe. Quod ſi admittant, Sequetur alterutrũ neceſſariò: Aut omnes infantes fidelium, ſiue moriantur, ſiue non moriantur, ſaluandos eſſe. Aut fieri poſſe, vt ij, qui ſemel electi fuerunt ex gratia Electionis excidant: Vtrum tetigerint, vlcus erit.

Accedit, quod infantes fideliũ qua tales baptizentur, i. ſigno fœderis obſignentur, nullâ habitâ ratione eius an ſuperuicturi ſint necne, idq; ex hoc maxime fundamento, quod res ſignata ipſis verè competat. Vnde ſimiliter concluditur, ſtatuendũ neceſſariò eſſe aut infantes omnes fideliũ baptizatos ſaluatum iri, aut ſi non ſalvandi ſint omnes, fieri poſſe vt ij, quibus remiſſio peccatorum ſemel obtigit, eâdẽ deinde rurſus in totũ & finaliter priventur. Aut ſi neutrũ dicatur, affirmandum erit infantibus fideliũ omnibus ac ſingulis rẽ ſignatã non competere, ſed eſſe inter eos, qui electi ſint, & qui reprobi, ac proinde omnes quotquot baptizantur hac conditione baptizandos eſſe, Si electi ſint; per conſequens electionẽ & reprobationẽ in illis qua talibus locũ habere debere. Id quod certiſſimum eſſe cùm intelligerent Argentinenſis Eccleſiæ Miniſtri, monitos concionatores omnes ſuos voluerunt in Confeſſione Argentinenſis *Eccleſiæ* Anni 1539. cui ſubſcripſerunt Bucerus, Capito, Hedio & reliqui miniſtri, vt neminem baptizarent niſi hac particulâ vel expreſſa vel ſubintellecta. *Ego, ô Deus hunc baptizo ſecundum Electionem & propoſitum divinæ voluntatis tuæ.* Vide Artic. 18. Quod deinde ſecutus ſententiæ huius ingenuus profeſſor Zanchius, ſub eadẽ hac conditione, *ſi electi ſint, vel expreſſa, vel ſubintellecta baptizari infantes fideliũ aſſerit.*

Hæc Remonſtrantes pag. 23. uſq; ad 45. Actorũ ſuorum parte ſecunda Harderwici A. 1620. in 4. editorũ quibus viſum eſt apponere & ſubnectere ſyllabũ omniũ eorũ teſtimoniorũ, ex quibus ſingula

Bulatorius hui' articuli, de prędeſtinatione membra quæ, ſi damnantur, ad oculũ exhibentur. prout a defenſoribus ante dictarum ſententiarum, ſcriptis publicis editis aſſerta fuerunt, & hodie dum reperiuntur, ad quæ hic omiſſa otio indulgere volentem lubens remitto, ne pluribus blaſphemijs referendis Ca:holicas chartas maculem.

VII. Rationes, ob quas impulſi Remonſtrantes eiuſmodi ſyllabum ediderint, ſolum addo, ſunt autem hæ.

1. Quia nulli rectius & planius ſententiã iſtam de Electione & Reprobatione ante lapſum & circa lapſum expoſuerunt, quam ij qui in ea Syllabo citantur, cùm maxima parte præcipui ſint & celeberrimi iſtius ſententiæ adſertores ac patroni.

2. Quia ipſi Contra remonſtrantes in hoc noſtro Belgio paſſim in ſcriptis ſuis, vbi de his quæſtionibus diſceptatur, ſuper horum Doctorũ cõſenſu gloriantur, & ob hoc nouitatis nos inſimulant, quod ab illis diſſentiamus. Patet hoc ex nupera contraria Declaratione Contra Remonſtrantium Illuſt. Ordd. Hollandiæ & VVeſtfriſiæ tradita Anno 1617. In qua ſententiæ ſuæ antiquitatem ex horum auctorum ſuffragio circa hæc ipſa capita ſtabiliunt, diſertè affirmãres illos ipſos ſententiæ ſuæ fuiſſe addictos, eandemque magna cum ædificatione, & vnanimi cum aſſenſu Eccleſiarum reformatarum, &c. concionibus & ſcriptis tradidiſſe, ac propagnaſſe: Probat hoc Adriani Smoutij liber, quem Concordiam indigetat, in quo prolixum eorundem auctorum Syllabum recitat, & eorum ὀρθοδοξίαν (licet infeliciter) probare conatur. Probat hoc Iacobi Triglandij miniſtri Amſtelodamenſis prolixum opus, cui titulum fecit: Defenſio doctrinæ & exiſtimationis reformatarum Eccleſiarum, in quo pro iſtorum Doctorum dictis quam maximè horridis, tanquam pro Eccleſiæ doctrina decertat, acſi Eccleſiæ ſua doctrina & exiſtimatio conſtare non poſſit, niſi integris & illæſis iſtorum D D. de prædeſtinatione placitis.

3. Quia quàm plurimi libri horum Auctorum de his ipſis quæſtionibus, partim Belgico idiomate conſcripti, partim è Latino in Belgicum verſi, in vulgus apud nos ſparſi ſunt, & indies ſparguntur, non ſine graui offendiculo & Eccleſiarum noſtrarum conturbatione. Horum ergo ſententiam in hac Synodo proponi ac refutari quam maximè neceſſium eſt.

4. Quia partim ſcriptis, partim concionibus hoc nomine accuſamur, quod ſententiam horum D D. mala fide proponamus. Vide Collat. Hagienſem pag 6. & 7 Edit Belg. & pag 20 & 38. Quæ cauſa eſt, cur ipſiſſima eorum verba hic adducere operæpretium duxerimus.

5. Quia Contra Remonſtrantes fatentur, ſe & cum Supralapſarijs & cùm Sublapſarijs Doctoribus in ſumma doctrinæ huius conuenire. Vide Collat. Hag 24 Editiòne Belg. pag 31. Triglandius in moderato Chriſtiano pag. 35. Quare etiam vtriuſque ſententiæ Doctores allegari expedit.

6. Quia vulgò Contra-Remonſtrantium ſententia nobis impingitur, & noſtra ipſis. Quare poſtulat res, vt omni Chriſtiano conſtet, quid ipſi ſuis verbis de his doctrinæ capitibus enuncient Contra Remonſtrantes, adeoque etiam illi, è quorum ſcholis & libris doctrinam, ſuam hauſerunt noſtrates.

7. Quamobrem apertè & ingenuè teſtamur nos horum Doctorum ſententiam & dicta non allegare vt eos traducamus, aut debitæ ipſorum exiſtimationi detrahamus, ſed ob rationes iam dictas. Arbitramur enim viros fuiſſe clariſſimos, & optimè de Eccleſia in multis meritos, quorum etiam neuos & lapſus tegere voluiſſemus, niſi ad horum propoſitionem & refutationem nos adigeret neceſſariæ cauſæ noſtræ defenſio, quin & ipſi Contra Remonſt. affirmando à nobis iniuriam iſtis Doctoribus fieri, nec talia ab illis doceri, adegiſſent. Non ergo hoc agendo ſepulchbra horum Doctorum impuris manibus refodere conamur, vti obijcitur, ſed vt Dei & Patris noſtri cœleſtis gloriam in horum errorum refutatione aſſeramus & vindicemus. Et profectò ſi ijs ipſis Doctoribus licuit quamplurima reprehendere in omnium fermè Veterum Patrum, & tot Eccleſiæ priſcæ luminum, Irenæi, Cypriani, Chryſoſtomi, Hieronymi, Auguſtini, & aliorum ſcriptis, cur & nobis idem non licebit in Neotericorum DD ſcriptis? Nec verentur recentes noſtri Theologi ipſius Lutheri de re Sacramentaria errores taxare & publicis ſcriptis refutare. Accedit, quod illi ipſi, quos citamus, Doctores ſententiam ſuam clam eſſe noluerint; ſed editis ſcriptis expreſſam iudicio Chriſtiani orbis ſubiecerint. Maior ad hæc habenda eſt ratio ædificationis Eccleſiarum & boni publici, quam particularis exiſtimationis horũ DD.

cui

cui tamen apud æquos iudices nihil propterea detrahetur, cùm falli & labi humanæ naturæ vitia ſint, & doctiſſimorum etiam virorum hæc ſors eſſe ſoleat, a vero ſubinde aberrare. Certè non veretur Reuerendus Epiſcopus Sariſburienſis in nupero ſuo ſcripto aduerſus Thomſonem edito VVilhelmi Perkinſij celeberrimi apud anglos Theologi ſententiam ſuper Prædeſtinationis dogmate, tali cenſurâ notare, pag. 83. *Perkinſius vir alioqui eruditus & pius in deſcriptione divinæ Prædeſtinationis, quam ille conſtraneſiram. contra veterem Eccleſiæ fidem citra lapſum Adami abſolutè, decretam conſtituit, erravit errorem non levem, cuius à doctis quibuſdam viris inita iamdudum & ſuſcepta defenſio, turbas Eccleſiæ non neceſſarias dedit, quas etiamnum non ſine ſcandalo & periculo hærere videmus. &c.* Ita Remonſtrantes.

De Caluinianis alijs contra prædictas ſententias, tanquam impias pugnantibus, ſiue de Remonſtrantibus eorumque doctrina prioribus oppoſita.

CAP. IV.

I. *Sententia Remonſtrantium de prædeſtinatione X. Theſibus expoſita.*

II. *Declaratio harum Theſium facta per ipſoſmet Remonſtrantes A. 1619. 14. Ian. exhibita in Synodo Dordracena Caluinianorum.*

III. *Quomodo conueniant Caluiniani in Voce Electionis intelligenda.*

IV. *Quomodo item inter ſe diſcrepent.*

V. *Explicatur ſinaliter ſententia Remonſtrantium, quantum ad prædeſtinationem attinet, conſiſtens in quatuor punctis; nimpe cauſis; obiecto, conditionibus, diſcrimine inter Electionem ad gratiam & ad gloriam.*

VI. *Remonſtrantes occurrunt quibuſdam dubijs & obiectionibus de Fide & Chriſto, contra aduerſarios.*

VII. *Ordinem decretorum diuinorum in Electione ſecundum ſuam ſententiam proponunt Remonſtrantes.*

I. Sententia Remonſtrantium quam in conſcientia ſua Verbo Dei conſentaneam eſſe arbitrati ſunt hactenus, & etiamnum arbitrantur, circa primum de Prædeſtinationis decreto Articulum, hæc eſt.

1. Deus non decreuit quenquam ad vitam æternam eligere, aut ab eadem reprobare ordine prius, quam eundem creare decreuerit, citra vllius obedientiæ ſeu inobedientiæ antecedentis intuitum, pro beneplacito ſuo, ad demonſtrandam gloriam, miſericordiæ & Iuſtitiæ ſuæ, vel poteſtatis & dominij abſoluti.

2. Cum decretum Dei de cuiuſque hominis tum ſalute tum exitio non ſit decretum finis abſolutè intenti; ſequitur neque eidem decreto ſubordinata eſſe media talia, per quæ ad finem deſtinatum tum Electi, tum Reprobi efficaciter atque ineuitabiliter perducantur.

3. Quare nec Deus hoc Conſilio creauit in vno Adamo omnes homines in recto ſtatu, non ordinauit lapſum, eiuſve permiſſionem, non ſubtraxit Adamo gratiam neceſſariam & ſufficientem, non procurat Euangelium prædicari, homines externè vocari: non confert illis vlla dona Spiritus S. vt iſta media eſſent per quæ eorum aliquos ad vitam perduceret, alios vitæ beneficiò deſtitueret. Chriſtus mediator non eſt ſolum executor Electionis, ſed ipſius decreti electionis fundamentum. Quod alij efficaciter vocantur, iuſtificantur, in fide perſeuerant, glorificantur, cauſa non eſt, quod abſolutè ad vitam æternam ſint electi: Neque quod alij in lapſu deſerantur, Chriſtus ijs non detur, prorſus non aut inefficaciter vocentur, indurentur, damnentur, cauſa non eſt, quod à ſalute æterna abſolutè ſint reprobati.

4. Deus non decreuit ſine interuenientibus peccatis actualibus multo maximam partem hominum, ab omni ſalutis ſpe ſecluſam in lapſu relinquere.

5. Deus ordinauit vt Chriſtus ſit propitiatio pro totius mundi peccatis; & vi illius decreti, ſtatuit credentes in ipſum Iuſtificare & ſaluare, hominibuſque media ad fidem neceſſaria & ſufficientia adminiſtrare, ea ratione quam nouit ſuam Sapientiam & Iuſtitiam decere. Nequaquam autem deſtinauit ex vi decreti abſoluti ſolis electis Chriſtum Mediatorem dare, eoſdemque ſolos fide per vocationem efficacem donare, iuſtificare, in fide conſeruare ac glorificare.

6. Nec à vita æterna, nec à medijs ad eam ſufficientibus vllus reiectus eſt abſoluto aliquo antecedaneo decreto; ſic vt meritum Chriſti, vocatio, omniaque dona Spiritus prodeſſe ad ſalutem omnibus poſſint, & re vera proſint, niſi ea ipſi in exitium ſibi eorundem abuſu vertant: ad incredulitatem autem, impietatem, peccata, tanquam media & cauſas damnationis, nemo deſtinatus eſt.

7. Electio

7. Electio Singularium perſonarum peremptoria eſt ex conſideratione fidei in Ieſum Chriſtum & perſeuerantiæ, non autem citra conſiderationem fidei & perſeuerantiæ in vera fide, tanquam conditionis in eligendo præ requiſitæ.

8. Reprobatio à vita æterna facta eſt ſecundum conſiderationem antecedaneæ infidelitatis & perſeuerentiæ in infidelitate, non autem citra conſiderationem antecedaneæ infidelitatis aut perſeuerantiæ in infidelitate.

9. Omnes fidelium liberi ſunt in Chriſto ſanctificati ita vt nullus eorum ante vſum rationis ex hac vita decedens, pereat: Nequaquam autem in reprobatorum numero cenſentur etiam nonnulli fidelium liberi in infantia ſua ante vllum peccatum, in propria perſona commiſſum, ex hac vita decedentes: adeo vt nec baptiſmi ſacrum lauacrum, nec preces Eccleſiæ ipſis vllo modo ad ſalutem prodeſſe poſſint.

10. Nulli fidelium liberi baptizati in nomine Patris, & Filij & Sp. Sancti in infantiæ ſuæ ſtatu viuentes abſoluto decreto reprobatis adſcribuntur.

II. Declaratio ſententiæ Remonſtrantium de Prædeſtinationis Decreto, in hunc modum ab eis eſt concepta. Vt de Prædeſtinationis Decreto Articulus, decem propoſitionibus à Remonſtrantibus expreſſus ſolidè ac planè intelligatur, operæpretium eſt, vt nonnulla, quæ in theſibus (vti ferè fieri ſolet) breuibus & ſuccinctis quibuſdam terminis enunciata ſunt, clarius & dilucidius oboculos proponantur, & vtriuſque partis ſententia, tum Remonſtrantium, quæ plana licet atque perſpicua ſatis ſit, tamen odioſe ſæpe proponi ſolet, tum inprimis Contra-Remonſtrantium, quæ mirum in modum occultari, abſcondi & coram populo indiatque indocto magno ſtudio & cura incruſtari ſolet, declaratione quâdam propiore in lucem eruatur & ad viuum reſecta oculis omnium ſubijciatur.

Hoc vt fiat, ad tria quædam capita ſedulo attendendum & animaduertendum eſſe arbitramur. Primum eſt, vt perſpicuè declaretur, quid per Electionem ad vitam æternam, & Reprobationem à vita æterna vtrimque intelligatur. Secundum eſt. Quis diuinorum actuum ordo in Decreto tum Electionis, tum Reprobationis ab vtraque parte conſtitui ſoleat. Tertium eſt. Qua ratione termini varij hinc inde vſurpati, & in theſibus Remonſt. expreſſi, intelligendi ſint, ne alicui amplius ſeruiant pro latibulis & χρησφυγέτοις ad ſententiam propriam & genuinam, quam in ſinu foueat, occultandum & abſcondendum.

III. Primum caput quod attinet, Electionis vocem triplici ferè ſignificatu accipi ſolere in Sacro codice fatentur Remonſtrantes.

Primo ſignificet Electionem ad gratiam Euangelicam, id eſt, vel decretum ipſum æternum de eligendo i. gratioſè vocando, & ſic quaſi eximendo, ſegregando & ſequeſtrando homines ad participationem & communionem beneficiorum ſingularium illorum, quæ Euangelico comprehenſa ſunt; quo ſenſu accipi nobis videtur ad Eph. 1. 4. cum dicitur, *Sicut elegit nos in ipſo ante iacta mundi fundamenta*, pro eligere, ſeu per Euangelium ad communionem gratiæ ſupercæleſtis euocare decreuit; tanquam ſcilicet primus auctor & fons gratiæ omnis atque miſericordiæ: vel ipſam actualem, quæ in tempore fit, ſegregationem, ſeu potius euocationem per Euangelij gratioſam prædicationem; quo ſenſu accipitur vox Electionis Ioan. 15. 19. *Quia ex mundo non eſtis, ſed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.* Electio enim hæc euocationem & ſegregationem ex mundo mundaniſque ſtudijs ſignificet neceſſe eſt 2 Pet. 1. 10. *Quapropter fratres potius ſtudete vocationem & electionem veſtram firmam facere.* Item. 1. ad Theſſ. 1. 4. *Vt qui ſciamus fratres dilecti, à Deo electionem veſtram*, id eſt, vocationem veſtram à Deo auctore profectam eſſe. De Electione enim æterna omnium Theſſalonicenſium, ad quos ſcribitur, Apoſtolum hæc dixiſſe nullo modo veriſimile eſt. Segregatio autem vel euocatio hæc, electio ſiue ſelectio appellatur duplici ferè de cauſa: vel, quia è communi hominum cætu populi ſæpe nonnulli alijs quibuſdam certo Conſilio diuino prætertitis & relictis, vti in Electione proprie dicta fieri ſolet, euocantur, & quaſi eximuntur ad audiendum, & ſic ad participandum Euangelij gratiam ſingularem, ſiue euocationi illi diuinæ morem gerant, quo ſenſu 1. ad Cor. 1. verſ. 26. 27. *ſtulta, infirma, ig[illegible] a mundo, elegiſſe*, dicitur Deus, id eſt, euocaſſe [illegible] ea, vt obedirent Deo vocanti, vel ſaltem obedire ſe profeſſi ſint, & hoc ſenſu vox Electorum in ſcripturis non raro accipitur; ſiue ad obediendum Euangelio à Deo tantum inuitentur: qua ratione de Gentilibus dicitur paſſim, quod reiectis Iudæis [illegible] *electi*

electi à Deo, id eſt, vocati ſint ad obediendum Euangelio, & ſic ad beneficia Euangelio promiſſa conſequendum eâ ratione ac via, quæ Euangelio continetur ac præſcribitur: ſiue denique vocationi jam factæ refragentur; quo ſenſu *dilecti* adhuc Iudæi increduli dicuntur *ſecundũ Electionem* Rom. 11. & paſſim populus Iſraeliticus non obſtante eo, quod rebellione & contumacia ſua Deum ſubinde fatigaret, *electus tamen Dei populus* paſſim in V. T. vocatur. Vel, quia totus aliquis populus, qui antea expers fuerat gratiæ & vocationis Euangelicæ, quaſi ex communi & vulgari illo ſtatu (citra vllam ad alios populos prætertos relationem) euocatur & eximitur ad participandum excellentem & priore longè digniorem ſtatum: quo ſenſu Gentiles Apoſtolus Petrus 1 Epiſt. 2. 9. γένος ἐκλεκτὸν appellat, quia cum antea populus non eſſent, populus facti erant, vti verſu ſequenti exponitur.

Secundo, Electionis vox ſignificare aliquando ſolet ſpecialem aliquam dignationem & ſeparationem perſonarum, vel ad ſpeciale aliquod munus & officium gerendum, quo ſenſu Luc. 6. 13. *elegiſſe duodecim Apoſtolos* dicitur Chriſtus, vel ad prærogatiuam aliquam & dignitatem ſiue eminentiam ſupra alium, citra omnem tamen excluſionem à ſalute æternâ alterius ita non electi; quo ſenſu tribuitur Deo cum de Iacob & Eſau agitur Rom. 9. verſ. 11. *Propoſitum ſecundum electionem*, quia ſcilicet dixerat, vel, vt textus habet, vocauerat, id eſt pro ſuo arbitrio pronunciauerat, *Maior ſeruiet minori*, & alibi, *Iacob dilexi, Eſau odio habui.*

Tertio, Electionis vox ſignificare ſolet deſtinationem peremptoriam ad æternam vitam & beatam immortalitatem, & hoc ſenſu ferè ſemper à Theologis in hac materia accipi ſolet, cum dicunt: Electi ſimpliciter.

Iuxta hanc triplicem vocis electionis ſignificationem, triplex etiam ſtatuatur neceſſe eſt vocis Reprobationis ſignificatio. I. à gratioſa vocatione quæ per Euangelium fit. II. à gratia ſpecialis alicuius prærogatiuæ & dignitatis ſupra alios, III. à gloria ſiue felicitate æterna.

Et in hiſce quidem, quoad ſummam rei conueniunt vnanimiter ferè Theologi Calviniani.

IV. Diſcriminantur vero inter ſe duobus ferè modis, 1. obiecti ipſius formalis circa quod tum Electio tum Reprobatio verſari creditur, conſideratione, 2 ratione ordinis, quem Deus in actibus tum eligendi tum reprobandi, quibus circa obiectum verſatur, obſeruat & vſurpat.

De obiecto tot ferè ſunt inter eos, qui Contra-Remonſtrantes dicuntur ſententiæ, quot capita, eæque tam diuerſæ, tam longè a ſe inuicem diſſitæ, vt auctores ipſi inter ſe contendant, Ex vna ſequi Deum inſipienter agere, ex altera Deum iniuſte, inique, & Tyranni in morem agere. Alia tantæ ſit ſubtilitatis, vt propria ſua vanitate euaneſcat. Alij enim obiectum Electionis & Reprobationis ſtatuunt homines communiter & indefinite conſideratos, alij vt condendos, alij vt conditos, alij vt lapſos, alij vt condendos, conditos, lapſos ſimul, alij vt ſaluabiles, damnabiles, creabiles, labiles, reparabiles; tam multiplici profecto diſcrimine, vt in perplexiſſimis labyrinthis hærere ſeſe experiatur, quiſquis in iſtas variantes Theologorum Contra-Remonſt. etiam eorum qui in hoc Conſeſſu comparent, opiniones atque placita incidit.

Remonſtrantium vero ſententiam quod attinet, vniformiter & ſimpliciter ſtatuunt, juxta Euangelij ipſius formulam, obiectum diuinæ & quidem peremtoriæ Electionis ad æternam gloriam primum & adæquatum eſſe, Omnes & ſolos auxilio diuinæ gratiæ credentes in Ieſum Chriſtum & in fide illa vera perſeuerantes vel morientes? Catholici addunt, & Mandata Dei ac Eccleſiæ obſeruantes.

Contra vero Reprobationis peremptoriæ ad æternum & lamentabile exitium obiectum primum & adæquatum eſſe, omnes & ſolos infideles, id eſt, vel ab incredulitate ſua deſiſtere nolentes, vel in fide vera non perſeuerantes. (Catholici iterum addunt: aut ſi fidem retinent, & ſecundum illius dictamen non vivant.)

V. Vt hæc ſententia Remonſtrantium pleniſſimè intelligatur, nonnulla propius elucidant Remonſtrantes.

Ac primum quidem eum de Prædeſtinatione, quæ vtramque partem, id eſt tum Electionem tum Reprobationem, complectitur, agunt Remonſtrantes, dupliciter ferè eam accipere ſolent. Primum vt ſignificet Decretum illud diuinum generale, quo conſtituit pro liberrimo ſuo arbitratu, credentes ſaluare, incredulos reprobare, id eſt, ex multis poſſibilibus vnam certam quandam rationem in mente ſua deſignare & ſtatuere, ſecundum quam ſaluare velit & damnare. Secundo vt ſignificet decretum diuinum ſpeciale, quo conſtituit iuxta præcedens illud decretum hos ſaluare, illos perdere, id eſt, hos conſideratos vt

 fideles

fideles æternæ vitæ deſtinare, illos conſideratos vt infideles, ſiue qui credere nolunt, æternæ morti atque exitio addicere. Prior actus ſimpliciter & in genere Prædeſtinatio ad vitam & ad mortem, poſterior prædeſtinatio huius vel illius ad vitam aut ad mortem rectiſſime dicitur.

Primum illud Decretum Dei liberrimum eſt, nullamque aliam cauſam habet, quam puram Dei voluntatem & arbitrium, neque vllius etiam rei præuiſionem, tanquam occaſionem aut cauſam ſui habere dici poteſt. Itaque fidei dignitas, aut meritum, aut prærogatiua quædam intrinſeca hic in conſiderationem neutiquam venit, cur videlicet Deus eam ſeligere ex aliarum rerum omnium ordine voluerit, ſiue cur citra eam non ſaluare, & per eam ſolam homines ſaluare decreuerit: ſolum diuinæ voluntatis placitum hic locum habet.

Secundum Decretum, quia priori innixum eſt, in diuina quidem voluntate fundatur, ſed fidei tamen ipſius aut infidelitatis intuitum & reſpectum præſupponit: vnde ex vna parte fides quidem & perſeuerantia in fide, veluti conditio præſtita ab homine, ac proinde tanquam cauſa ſine qua non in hoc decreto conſideranda venit. Conditio enim præſcripta & præſtita neceſſario cauſæ alicuius rationem induit: ſed nullo tamen modo tanquam cauſa quæ aut impellat aut efficiat virtute, merito, vel intrinſeca dignitate ac perfectione ſua, vt Deus hunc credentem ſaluare velit. Ex altera vero parte Infidelitas & contumacia conſideranda venit, non tantum veluti cauſa ſine qua non, iuxta prioris decreti formulam; ſed etiam tanquam meritoria cauſa propter quam Deus velit hominem hunc reprobare & condemnare, id eſt, quia intrinſeca fœditas, turpitudo & malitia, quæ in infidelitate eſt, illud meretur. Alia enim eſt ratio in Electione, quam in reprobatione: quia Electio ex gratia eſt, reprobatio ex ira & ſeueritate: ibi meritum locum habere nullo modo poteſt, hic & poteſt & debet; idquod in negotio iuſtificationis & oppoſitæ condemnationis manifeſtè liquet.

Deinde cum fideles & in fide perſeuerantes aut morientes obiectum eſſe dicimus Electionis, & infideles obiectum Reprobationis, eos tantum intelligi poſſe ac debere ſtatuimus, quibus gratia diuina aut reipſa iam facta eſt, vt credere poſſent, & iam credentes in fide perſeuerare ad finem vſque; aut quibus Deus paratus fuit gratiam illam, quæ ad fidem concipiendam & conſeruandam neceſſaria eſt, facere: ne videlicet quis nobis infantium, ſurdorum, amentium, rabioſorum, Indorum, aliorumque exempla hic alleget. Lex enim non lata, aut non intellecta, cum intelligi non poſſit, non obligat: *quomodo enim credent ei de quo nunquam audiuerunt* Rom. 10. 14. Io. 15. 22. *Si non veniſſem & locutus eſſem eis, peccatum non haberent, nunc autem non habent quod prætexant peccato ſuo.*

Tertio, quia fideles alij ſunt, qui re vera quidem in Ieſum Chriſtum credunt, ſed à fide illa vera vel ſecundis rebus deliniti, vel aduerſis fracti, vel ſpe vel metu abducti deficiunt, & in defectione illa moriuntur: Alij qui in fide illa ad finem vſque vitæ perſeuerant, aut ſaltem ſi ab ea deficiant, ſingulari, quodam gratiæ diuinæ beneficio reuocati, in fide reſtaurantur, & ad frugem redeunt, & tandem in eadem moriuntur, ac vitam hanc finiunt, hos ſolos intelligi volumus. Sicut ex aduerſo, quia infideles quidam ſunt, qui aliquamdiu quidem infideles manent, tandem tamen reſipiſcunt; quidam vero, qui etſi diu multumque vocentur, reſipiſcere tamen & credere aut nolunt, aut non admodum curant, nec operæ pretium ducunt: quidam qui ad meliorem mentem reuocati quidem ſe patiuntur: ſed mutata rurſum mente ad ingenium redeunt, & antiquum obtinent: non primi generis infideles, ſed poſterioris intelligi volumus. Quæ cauſa etiam eſt, cur peremptoriæ electionis mentionem fecerimus. Fatemur enim non illubenter, eos, qui ad tempus vera fide credunt, pro iſto tempore in gratia eſſe, & proinde non minori iure electos dici poſſe, quam iuſtificatos, ablutos, beatos, & vitæ æternæ participes: quia videlicet in ſtatu illo ſunt, in quo ſi perſeuerarent, re vera æternam gloriam & felicitatem conſecuturi eſſent. Ob quam cauſam Apoſt. 2. Tim. 2. 10. *Se ſe omnia ſuſtinere* aſſerit *propter electos* (id eſt, fideles) *vt & ipſi ſalutem conſequantur*, id eſt, ne per ipſum vllo modo ſtet, quo minus illi officij ſui accuratam rationem habere pergant, & ſic à ſalute æterna, cuius iam per fidem aliquatenus participes facti erant, excidant. Quod ipſum etiam ex eo ſatis clare confirmatur, quod ij qui vocationi diuinæ paruerunt, electi dicantur, cum tamen à fide ſua deficere poſſint, & vt ne deficiant ſerijs monitionibus & hortationibus a Deo extimulentur, imò non raro deficiant: Vnde et [illegible] Apoſtolo Petro *electionem ſuam firmam reddere* [illegible]

les monentur. Similiter ex altera parte eos, qui infideles aliquamdiu manent, & nullis monitionibus atque adhortationibus ad ſingem adduci poſſunt, quamdiu tales manent, non minus reprobatos, quam *inimicos, hoſtes Dei, iræ filios, miſeros, perditos, à vita alienos, in morte poſitos* dici poſſe; quia in ſtatu illo ſunt, in quo ſi perſeuerent, æternùm à facie Dei reijciendi & condemnandi ſunt; etiamſi fiat, vt poſtea deinde per fidem, vitam in melius commutent, & in ea fide ad finem uſque vitæ conſtanter permaneant.

Quarto, quia electio illa, quæ ad gratiam dicitur, non omnino nec prorſus excludit omnem affectum ac voluntatem communicandi gloriam ac vitam, ſed eum neceſſariò præſupponit, tenendum diligenter etiam eſt, qua ratione electio hæc ad gloriam intelligenda, & ab electione ea, quam nos definiuimus, diſtinguenda ſit. Dupliciter conſiderari poteſt gloria: vel ſub ratione finis, vel ſub ratione præmij. Sub ratione finis conſideratur, cum ex affectu & amore gloriæ ac ſalutis æternæ quam Deus creaturis ſuis communicatam cuperet, efficaciter quaſi mouetur ad conferendum & ſuggerendum ea media, quæ obtinendo iſti fini neceſſaria ſunt. Is enim efficaciter cenſetur velle finem, aut aliquid ſub ratione finis, qui amore finis mouetur ad ea media quærenda, aut ſubminiſtranda, quæ iſti fini obtinendo per ſe conducunt ac vtilia ſunt; ſiue finis ipſe obtineatur, ſiue non obtineatur: ſicut e. g. medicus cenſetur velle atque amare ægrotantium ſanitatem ſub ratione finis, quia amore ſanitatis, ſiue eo ipſo quod ægros omnes curatos velit, omnia media adhibet atque vſurpat, quæ ſanitati procurandæ conducere poſſunt: Similiter Patresfamilias liberorum ſuorum obſequium, & Miniſtri Ieſu Chriſti gregis ſibi concrediti ſanctimoniam & innocentiam amare dicendi ſunt, etiamſi fieri poſſit, vt id quod volunt & cupiunt, non obtineant, nec conſequantur. Sub ratione præmij eligit aliquos ad gloriam Deus, cum illis actu & reipſa conferre vult gloriam, tanquam fidei & obedientiæ ab ipſis præſtitæ mercedem ac præmium. Primam Electionem ad gloriam hoc loco intelligi nolumus, quia ex illa oritur decretum communicandi ea media, per quæ ad gloriam perueniri poteſt. Quæ quia reſpui & reijci poſſunt, hinc eſt, quod poſita huiuſmodi electione ad gloriam, non ponatur neceſſario gloriæ & ſalutis æternæ collatio. Quæ cauſa etiam eſt, quod illa communiter & ſine diſcrimine vllo ſe extendat ad omnes eos, qui diuinæ vocationis gratioſæ participes fiunt. Neque enim fieri poteſt, quin eos, quos Deus ex affectu beneuolo ad gratiæ Euangelicæ communionem vocat, etiam ad gloriam, quantum in ſe eſt, peruenire velit. Qui enim id vult quod ad gloriam ipſam per ſe dirigitur, etiam velle dicendus eſt gloriam ipſam: ſicut, qui alicui cibum ad conſeruandum eum in vita ſuppeditat, efficaciter etiam vitam velle, quantum in ſe eſt, dicendus omnino eſt. Sed quia ſæpe fit, vt is, cui Deus gratiam facit, eam reijciat, & is per conſequens etiam *vitam & gloriam nolle* dicitur in ſacris; imo, quod amplius eſt, *mori velle*, &c. hinc eſt, quod electionem eam ad gloriam hic intelligi velimus, quæ peremptoria eſt, & æternæ ſalutis communicationem actualem & realem ſibi coniunctam habet.

Diſtinctionem hanc neceſſariam eſſe Scripturæ loca paſſim arguunt. Ad primam pertinent hæc ſequentia, Ioan. 3.16. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum dederit, vt quiſquis credit in eum non pereat,* &c. verſ. *Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum, vt damnet mundum, ſed vt mundus ſeruetur per eum.* Ioan. 5.34 *Hæc dico vobis vt vos ſeruemini.* verſ. 40. *Sed vos non vultis venire ad me vt vitam habeatis.* 2. Corint. 5.19. *Deus erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians, non imputando eis lapſus ipſorum, poſuitque in nobis ſermonem illum reconciliationis. Itaque nomine Chriſti legatione fungimur, veluti Deo precante per nos, oramus Chriſti nomine: reconciliamini Deo.* 1. Timot. 2. 4. *Deus vult omnes homines ſeruari & ad agnitionem veritatis peruenire.* 2. Pet. 3.9. *Deus patiens eſt erga nos, nolens vllos perire, ſed omnes ad reſipiſcentiam tendere.* Et ſimilia multa alia. Ad ſecundam omnia ea pertinent, in quibus gloriæ, coronæ iuſtitiæ, mercedis præparatæ ab æterno mentio paſſim fit.

Huius itaque Electionis peremptoriæ fructus non poteſt eſſe, vel datio Seruatoris, vel fides in Seruatorem: Vtrumque enim hoc electioni iſti præſupponitur. Nec reprobationis huius fructus aut conſequens eſt, nec eſſe poteſt negatio Seruatoris & infidelitas: vtraque enim hæc Reprobationem præcedit.

VI. Etſi vero fides Electionis primæ illius, qua Deus conſtituit fideles ſeruare, fructus aliquatenus dici poſſit, quia ex decreto illo fluit neceſſi-

INDEX CAPITUM

LIBRI NONI.

CAP. I. De Duplici ſententia Calviniſtarum circa prædeſtinationem & primo quidem eorum, qui Antelapſarij dicti ſunt, quod ante lapſum Adæ prævisum Prædeſtinationem à Deo factam aſſererent.

I. Quid ſtatuant Antelapſarij de prædeſtinatione

II. Citantur Antelapſarij Authores & eorum verba, ut de eorum ſenſu non dubitetur.

CAP. II. Proponitur ſententia eorum Calviniſtarum, qui Sublapſarij dicti ſunt, quod Dei prædeſtinationem abſolutam poſt lapſum Adæ prævisum aſſererent.

I. Quid Sublapſarij ſtatuant de æterna Dei prædeſtinatione.

II. Quomodo quidã Calviniſtæ ſeſe implicent, dum volunt mediã ſectã conſtituere, irrito tamẽ conatu.

CAP. III. Inſtructiones ipſorumet Calvinianorum pro antedictis duabus ſententijs intelligẽdis & refutandis.

I. Quomodo vocem Efficacitet uſurpent.

II. Quomodo permiſſionem definiant Calviniani.

III. Frivola eorum diſtinctio inter Neceſſitatem Infallibilitatis & Coactionis.

IV. Quomodo intelligant hominẽ mutabilem conditũ eſſe.

V. Ineptas alias eorundem diſtinctiones eſſe, inter Electionem & Salvationem; & inter Reprobationem & Damnationem.

VI. Quod ſub Reproborum nomine etiam Fidelium Filios comprehendant Calviniani Contra Remonſtrantes, ſeu Gomariſtæ.

VII. Syllabus Authorũ qui è Calvinianis damnatam à Remonſtrantibus tenent ſententiã, & cur eam Syllabum ediderint.

CAP. IV. De Caluinianis alijs contra prædictas ſententias pugnantibus, ſiue de Remonſtrantibus aut Arminianis.

I. Sententia Remonſtrantium decem Theſibus expoſita.

II. Declaratio harum Theſium facta per ipſos Remonſtrantes A. 1619 14. Ian.

III. Quomodo conueniant Caluiniſtæ in voce Electionis intelligenda.

IV. Quomodo ijdem diſcrepent inter ſe.

V. Explicatur finaliter ſententia Remonſtrantium quoad prædeſtinationẽ in quatuor punctis conſiſtẽs, nempe cauſis, obiecto, conditionibus, diſcrimine electionis ad gratiam & gloriam.

VI. Remonſtrantes occurrunt quibuſdam dubijs, vel obiectionibus, de Fide, de Chriſto.

VII. Ordinem decretorum diuinorum in Electione ſecundum ſuam ſententiam proponunt.

VIII *Alia eorundem Controuerſia.*

CAP. V. Quænam Catholici omnes in his Caluinianorum ſententijs deſiderent.

I. In ſententia contra Remonſtrantium.

II. In ſententia Remonſtrantium, ſeu Armenianorum.

CAP. VI. *De Confeſſione Belgica, & quæ circa eam euenerunt.*

I. Origo eius & robur.

II. Summarie proponuntur eius dogmata.

III Errores multiplices in ea admiſſi.

IV. Quod hos errores ipſi Caluiniani agnouerint & oppugnarint.

V. Dei cura & prouidentia circa Eccleſiam Catholicam quo ad hanc litem.

CAP. VII. De Catechiſmo Reformatatum Eccleſiarum ſeu Heidelbergenſi, & quæ circa eum acciderunt.

I. Author Catechiſmi Palatini ſeu Heidelbergenſis.

II. Eiuſdem Synopſis.

III. Eiuſdem abſurda quinque in 1. quæſt. & Reſponſione deprehenſa.

IV. Similia plura ex alijs quæſt & Reſpõſionibus excerpta

V Idem à Catholico feſtinè explosus.

CAP. VIII. Schiſmatis inter Caluinianos Remonſtrantes & contra Remonſtrantes orti, initium & decurſus, A. 1567. ad A. 1610.

I. Initia Schiſmatis Caluiniani inter Remonſtrantes & contra-Remonſtrantes.

II. Progreſſus eiuſdem ab A. 1605. ad 1609.

III. Acta ab A. 1609. ad Annũ 1618 quo indictum eſt Conſilium Caluinianũ vel Synodus Dordrechtana pro ſopiendo ſchiſmate.

IV. Dordracena ſynodi Acta.

V. Secuta poſt ſynodum Dordracenam.

LIBER IX.

De duplici ſententia Caluinianorum ſeu Reformatorum circa prædeſtinationem, & primo quidem eorum, qui Antelapſarij dicti ſunt, quod ante lapſum Adami prævisum, prædeſtinationem a Deo factã aſſererent.

CAP. I.

I. Quid ſtatuant Antelapſarij Caluiniani de Prædeſtinatione Dei circa Homines.

II. Citantur Authores Antelapſarij. & eorum verba, vt de eorum ſenſu non poſſit dubitari.

I. Vna eſt Sententia Caluinianorum quæ ſtatuit Deum Opt. Max ab æterno antequam homines vllos creare conſtituiſſet, aut eos vt creatos vel in pec.

peccatū lapſos conſideraſſet, voluiſſe ceteros quoſdam nominatim eligere, & vitæ æternæ deſtinare, vt oſtenderet ſe liberrimè gratioſum eſſe: Multo vero maximam hominum partem, nullo merito aut culpa eorum, æterno exitio & ineluctabili miſeriæ addicere, vt oſtenderet ſe itarum, potentem juſtum, id eſt liberrime ſeuerum eſſe. Hæc prima ſententia eſt, quam vt clarius explicemus, diligenter attendendum venit, ecquis iuxta hanc ſententiam tum in Electionis, tum in reprobationis Decreto ordo & concatenatio inter actus diuinos ſibi inuicem ſuccenturiatos ab iis ſtatuatur.

Ac initio quidem duo principalia Decreta ante omnia conſideranda veniunt, quæ ſententiarum harum fundamenta ſunt, decretum ſcil. Electionis ad vitam & reprobationis ad exitium faciendæ, quod appellant Decretum de fine, quod ſcil. Deus conſtituit paucos quoſdam abſoluta voluntate vitæ æternæ, contra vero plurimos æterno exitio deſtinare atque addicere, idque ad laudem & gloriam tum miſericordiæ ſuæ, tum ſeueritatis liberrimæ. Deinde Decretum Electionis & Reprobationis, quæ iam facta eſt, exequendæ, id eſt, procurandi vt electi per certa quædam media ad finem illum ſuum, id eſt, vitam æternam; Reprobi id eſt, multo maxima humani generis pars ad æternum exitium & ineluctabilem atque ineffabilẽ miſeriam, vtpote ad finem ipſis deſtinatum, perducantur, quod appellant Decretum de medijs.

II. Non diffitemur quidem eſſe, qui vtrumque hoc decretum confundere & in vnum compingere ſtudeant, ſed quia nullo iudicio aut ratione adducti id faciunt, magnopere curandi non ſunt. Latibulum enim, & effugium potius quærunt eiuſmodi Doctores, quam veritatis nudam atque apertam declarationem.

Hoc itaque fundamento ſtrato in hunc modum decreta diuina ordinant.

Primo ſtatuunt, Deum Opt. Max. quod ſapientiſsimum artificem decet, de fine vltimo & architectonico, in quem omnia dirigerentur & deſinerent apud ſe cogitaſſe.

Finem autem hunc ſtatuunt fuiſſe gloriam Dei, ſiue potius gloriæ diuinæ declarationem.

Quia verò hæc in declaratione proprietatum Dei excellentiſsimarum ſita eſt, proprietates autem glorioſæ non niſi operibus & actibus glorioſis elucẽſcere & exeri queant, neceſſarium fuiſſe dicunt, vt Deus opera illa faceret, in quibus veluti in ſpeculo proprietatum illarum excellentia repræſentaretur & patefieret.

Inter proprietates autem diuinas quia excellentiſsimæ, & tantum non extremæ atq; vltimæ ſunt duæ, Miſericordia & Iuſtitia (quā alij libertatis voce ſimpliciter, alij dominij & iuris abſoluti termini enunciare ſolent) neceſſum fuiſſe ſtatuunt, vt duo illis proprietatibus conſentanea opera fierent: Saluatio ſc. & perditio, ſiue Rejectio; idque eo etiam fine, vt ne vniuerſum alioquin imperfectum foret. i. vt ne deeſſent in vniuerſo ad perfectionem & ornatum eius miſeri ſimul ac felices, id eſt, alij, qui æternis cruciatibus infernalibus plecterentur, alij qui beati eſſent.

II. Hinc ſunt illa Theologorū taliū pronunciata.

Prædeſtinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud ſe conſtitutum habuit, quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: ſed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quiſque conditus eſt, ita vel ad vitam vel ad mortem prædeſtinatum dicimus. Calu. lib. 3. Inſt. cap. 21. n. 5.

Ecce cum rerum omnium diſpoſitio in manu Dei ſit, cum penes ipſum reſideat ſalutis ac mortis arbitrium, conſilio nutuque ſuo ita ordinat, vt inter homines ita naſcantur ab vtero certæ morti deuoti, qui ſuo exitio ipſius nomen glorificent. Cal. lib. 3. Inſt. c. 23. n. 6.

Deus fecit æternum & immutabile Decretum, quo certos aliquos homines mera gratia ad vitam æternam quoſdā vero iuſto iudicio ad æternā damnationẽ deſtinauit, vt in illis miſericordiā, in his vero iuſtitiā ſuam declaret. Hunc finem cum Deus in Creatione hominis propoſitum ſibi habuiſſet, neceſſe fuit eum etiam cogitare de via & ratione, quam ad illum finem peruenire potuerit, vt eius miſericordia pariter & iuſtitia manifeſtaretur. Beza in Colloq. Mompel. pag. 523.

Si non poſſumus rationem aſſignare cur ſuos miſericordia dignetur, niſi quia ipſi ita placet: neque etiā in aliis reprobandis aliud habebimus, quam eius voluntatem. Calu. lib. 3. Inſt. ca. 22. n. 3.

Quem ipſi libuit, ex mera ſua voluntate ab æterno nulla vllius ipſorū indignitatis habita ratione odio & exitio deſtinauit. Beza de Præd. doctrina & vſu p. 147. 71.

Neceſſario quoque ſtatuendū eſt. Ab ipſo deſtinatō odio & exitio quoſcumque ipſi libuit, nulla ipſorum improbitatis, quod ad aliud decernendum attinet, habito reſpectu. Beza de Præd. doctrina &c. pag. 71.

Quod ſi nos homines in quotidiana beſtiarū mactatione vtimur noſtro arbitrio, neq; iniuſti aut dicimur aut revera ſumus ſi hodie hūc bouẽ mactemus alterū nō mactemus, quanto magis his Deo ſuū relinquendū arbitrium

& ab-

Sed nec ſatis erat ut hoc decretum fieret alterū accedere debebat, ut homo ille primus non pro ſe tantum peccaret, ſed in illo totum genus humanum: neque id tantum, ſed vt ita peccaret, vt ex eo peccatum aliud flueret; quo ipſo rurſum ad pœnam obligarentur æternam omnes & ſinguli, qui vmquam fuerunt, ſunt, aut erunt homines, Ieſu Chriſto excepto, & deinde inepti ad omne bonū atque ad omne malum neceſſario procliues & propenſi redderentur. Hinc enim ſunt illa:
Iterum quæro, Vnde factum eſt, vt tot gentes vna cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapſus Adæ abſque remedio, niſi quia ita Deo viſum fuit?

Decretum quidem horribile fateor; inficiari tamen nemo poterit, quin præſciuerit Deus quem exitum habiturus eſſet homo antequam ipſum conderet; & ideo præſciuerit quia decreto ſuo ſic ordinauerat.

Item: *Fatemur factum fuiſſe Dei cōſilio ac volūtate ut Adamus lapſus ſit, & ut nos omnes in hanc conditionis miſeriam, qua nunc ſumus irretiti decideremus. Calv. inſt. lib. 3. cap. 21. n. 7.*

Ex huiuſmodi miſero & in peccatum lapſo homine voluit Deus proſeminari tū eos quos elegerat, tum eos quos reprobaverat. Ac de Electis quidem decretum fieri oportuit, ut ex ſtatu illo miſero eriperentur: itaq; quia iuſtitia divina læſa erat per peccatū, decretū factū eſt, ut illis ſolis mediator & Redemptor cōcederetur, qui pro ipſis ſatisfaceret, & pœnas peccato debitas perſolveret. 2. Per & propter quem illi ſoli remiſſionem peccatorum, vitam æternam & Spiritum ſanctificationis conſequerentur contra peccati tum damnationem tum dominium. 3 Qui fide vera illos virtute & efficacia interna donaret, qua peccata iā ante remiſſa eſſe ſibi firmiter perſuaderent. 4. Qui illos in fide illa per omne vitæ tempus ita conſervaret, vt licet in medijs peccatorum, ſcelerum ac flagitiorū atrociſſimorum ſordibus viverent contra conſcientiam ſuam, nihilominus tamen in favore & gratia ſua retineret, & vel in ipſo extremæ vitæ articulo ad pœnitentiam reduceret, ſibique ſecundum Electionis ſuæ Decretum ad miſericordiæ ſuæ gloriam ſalvandos ſiſteret.

Hinc illa pronunciata:
Æternæ Electionis arbitrio fit, quod quibuſdam Euangeliū vitæ prædicetur, & apud illos locum reperit: apud alios vero non prædicatur aut prædicatum non admittitur. Polanus de Præd. pag. 59

Ex hac Electione principaliter fluit quis crediturus ſit, quis nō ſit, quis abſolvēdus, quis nō. Zepper de Præd pag. 6.

Electi fideles certo ſtatuunt à Deo Patre ſibi imputatā eſſe ſatisfactionē Chriſti in remiſſionē peccatorum, hoc eſt Deum Patrem ijs omnia peccata remiſiſſe, ſcil. antequam crederent. Textor in volumine altero.

Cur non dat gloriam Deo & ingenuè affirmat principem fidei cauſam eſſe ipſam Electionem. Itemq; principem incredulitatis cauſam eſſe Reprobationem? Piſcator contra Schafm. pag. 86.

Hinc ſequitur, idcirco ſtudere Electos omnibus operibus bonis, quia ſunt non minus ad media, quam ad finem prædeſtinati. Piſcator contra Schaf. pag 86.

Deus non rejicit ſuos ob quicquam eorum quæ faciunt. Sturmius de Prædeſt. pag. 25.

Item, Deus ex æterno amore, miſericordia & gratia ſua omnia Electorum præterita, præſentia & futura peccata in Chriſto tegit, condonat, teget ac condonabit. Smout. in ſuo Scripturali væ i &c. fol. 77.

Fideles ſæpenumero & horribiliter ſe peccatis contra Deum & legem ipſius polluunt, quin imo in idololatriam, ſuperſtitionem, falſam doctrinam, hæreſin, altercationes, Chriſti abnegationem, ſecuritatem, diffidentiam, licentiam, viuendi, ſuperbiam, rebellionem, homicidium, adulterium, proditionem, aliaq; ſimilia prolabuntur &c. Smout. in Pater noſter fol. 56

Nihilominus tamen credimus & hiſce non obſtantibus perſuaſum habemus nos nec totaliter nec finaliter excidere, nec excidere poſſe ex paterno amore & gratia Dei erga nos. Smout in ſuo Pater Noſter quod Synodo inſcripſit. fol. 53. 54. 55.

Reprobatos vero, qui multo maximam mundi partem conſtituunt, quod attinet, ex eodem Adamo naſci illos voluit Deus, vt iuſtitiam ſuam, id eſt, ſeueritatem liberrimam in illis manifeſtaret. Vnde neceſſum fuit, vt in lapſu illo relinquerētur, ac proinde 1. vt Chriſtus Mediator illis non daretur, qui pro ipſis mortem ſubiret, aut apud Deum intercederet, eaque propter vel in infantia ſua morerentur ſine vlla veniæ ſpe, tam qui ex fidelibus, quam qui ex infidelibus parentibus naſcituri erāt; vel ſi adoleſcerent, vt gratia ad ſalutem neceſſaria & ſufficiens illis non concederetur, ſed ſi qua daretur aliquando, ſola inefficax tantum & per ſe inſufficiens gratia offerretur, cuius auxilio neq; vellent neque poſſent obedire Deo vocanti, 4 cuius tamen rejectione incredulitatis & maioris pœnæ rei fierent, 5. vt porro defectu huius gratiæ & occaſione mandatorum, quibus non poſſent non obluctari, ruerent in omne genus peccatorum, blaſphemiarum, hæreſium &c. aut ſi quando gratiæ alicuius communioris beneficio vlterius paululum ad cognitionem veritatis, ad gaudium aliquod &

guſtũ, divinæ gratiæ provehebẽtur, id ipsũ nõ tantũ non prodeſſet ipſorum ſaluti, ſed ad majorẽ ipſorũ condemnationẽ faceret, donec tandẽ, fatali & inevitabili peccatorũ mole obruti, Deo occaſionem præbeant diſcretã antea juſtitiam ſive ſeveritatẽ in illos exercendi, atq; ita in æterna ipſorum & ineluctabili damnatione gloriam ſuam illuſtrandi.

Hinc ſunt illa Doctorum placita:

Ut prævisa ſanctorum fides ac opera bona cauſa non fuerunt electionis eorum, ſic prævisa impiorũ infidelitas, aut alia peccata minimè fuerũt cauſa cur à Deo fuerint reprobati, ſed ſicut illos elegit in Chriſto ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ; ſic hos reprobavit ſecundum idem propoſitũ voluntatis ſuæ. Zanchius de Nat. Dei. pag. 711.

Errant qui putant Prædeſtinationem pendere à prævisis operibus, vel à prævisa fide aut incredulitate. Imo hæc omnia Prædeſtinationis effecta ſunt. Piſcat. in Analyſi Epiſt. ad Rom. ad verſ. 11 12. 13. c. 9.

Pro Reprobis nullo modo mortuus eſt Chriſtus, ſive ſufficienter dicas, ſive efficaciter. Piſcator contra Schafm. pag. 21.

Hinc ſequitur idcirco ſtudere electos omnibus operibus bonis, quia ſunt non minus ad media quam ad finem prædeſtinati. Reprobos verò omnem conatum bene agendi omittere, quia ſunt rejecti ab hac gratia mediorum non minus quam à fine ipſo. Sturmius de Præd. pag. 23.

Quos Deus in vitæ contumeliam & mortis exitium creavit, ut iræ ſuæ organa forent & ſeveritatis exempla, eos ut in finem ſuum perveniant, nunc audiendi verbi ſui facultate privat, nunc eius prædicatione magis obſtupefacit, & indurat. Calvin. Inſt. lib. 3. cap. 24. n. 12.

Salvâ pietate licet dicere, Reprobos ideò non reſipiſcere, nec credere, nec legi Dei ſervandæ ſtudere, quia ad nihil horum prædeſtinati fuerunt. Piſcat. 3. Theſ. volum. pag. 3. 4.

Reprobationis effecta ſunt. 1. defectio ſeu privatio mediorum ad ſalutem conſequendam ordinatorum, exceptâ in nonullis vocatione externâ. 2. Excæcatio & induratio, ac proinde perſeverantia in peccatis. 3. Suſcitatio ad iudicium. &c. Zanch. Miſcell. pag. 321.

Non eſt impium dicere, Reprobos ideò opera quæ in ipſis reprobis mala ſunt facere, quia ad ea facienda fuerunt prædeſtinati. Ibidem Zanch. in Miſcell. pag. 122.

Verum eſt reprobatos à Deo eſſe quoq; ordinatos ab æterno ut non crederent ſed ut indurarentur, ut peccarent id propter ipſius beneplacito, & ut in vaſis iræ ſuã iuſtitiã iuſtè oſtenderet Deus, apparet ex variis Scripturæ locis. Danæus in Iſa. c. 4. part. li. 3. cap. 193.

Deum ... omnia in omnibus, non tantum in piis, ſed etiam in impiis. Zanch. in Miſc. 428.

Qui ſunt omniũ infeliciſſimi altius etiam conſcendunt, ut gravius ruant. Hac enim cuiuſdam gratiæ munere prævehuntur, ut etiam aliquatenus cõmoveantur ad donũ cæleſte deguſtandũ, adeò ut ad tempus recepto ſemine videantur in Eccleſia Dei plantati, atq; etiam iter ad ſalutem aliis oſtendant. Sed hoc conſtat, Spiritũ illum adoptionis quẽ propriũ eſſe diximus illorũ qui nunquam eijciuntur foras, quiq; in arcano populi Dei perſcripti ſunt, nunquam cum illis communicari, &c. Beza in Cyclopædia ſua pag. 192.

Hic proprius eſt ordo decretorum divinorum, quem auctores primæ ſententiæ ſtatuunt.

Proponitur ſententia eorum Calvinianorum, qui Sublapſarij dicti ſunt, quod Dei prædeſtinationem abſolutam circa homines poſt lapſum Adami prævisum ordinatiar.

Cap. II.

I. *Quid Sublapſarij Calviniſtæ ſtatuant de æterna Dei prædeſtinatione.*

II. *Quomodo quidam Calviniſtæ ſeſe implicent, dũ volunt mediã ſectã conſtituere irrito tamen conatu.*

I. ALtera ſententia eſt eorum, qui Electionis & Reprobationis divinæ obiectum ſtatuunt eſſe genus humanũ in mente divinâ conſideratũ ut in Adamo lapsũ, id eſt, peccato, ac propterea æternæ condemnationi ob peccatũ illud primũ obnoxiũ, ex quo certas quaſdã ſingulares perſonas nominatim ad ſalutẽ a Deo puro meroq; voluntatis ipſius beneplacito, nulla ratione habita reſipiſcentiæ, fidei, aut obediẽtiæ, ſelectas eſſe dicunt ac ſegregatas, paulatimq; per varia media, ſiue per potentiam ſiue per ſapientiã adminiſtrata ad finẽ deſtinatum certò & inevitabiliter perduci ac promoveri eodẽ planè modo atq; ordine, quẽ ſententia prior habet.

Reprobatos quod attinet, circa illos hunc decretorũ ordinẽ inſtituũt, qui tamen cũ primo coincidit.

1. Ut iuſtitiam, id eſt, iram & ſeveritatem ſuam contra illos manifeſtaret Deus, decreuit ut in ſtatu iſto peccati relinquerentur, & nec à damnatione nec à dominio peccati unquam liberarentur.

2. Quod Deus, utut Chriſti mors & ſatisfactio toti mundo redimendo ſufficiat, nolit tamẽ ut ulla ratione ijs, quos æterno exitio deſtinauit proſit aut proficiat, ſed expreſſè contrarium velit.

3. Quod ijs nolit gratiam ullam vel ſalutarem, vel ad ſalutem ſufficientem concedere ac largiri.

4. Quod vocari tantùm velit illos ad gratiã per vocationem externã cui non poſſint non reluctari

5. Quod

5 Quod id ſæpe fieri velit vt tantò magis excæcentur, indurentur, & gravioribus, ac pluribus proinde criminibus implicentur.

6 Quod illuminare aliquando quidẽ eos aliquâ cognitione velit, imò gaudio & lætitia aliqua, adeoque perſuaſione tali imbui ſinat, qua non minus perſuadeãt ſibi ſe electos eſſe, quàm electi ipſi ſed eo tantùm fine, vt excuſatio ipſis adimatur, quod neſciverint quid fieri à ſe oporteat, vel vt de impotentia ſuâ nullo fructu convincantur, & tandem in ſublime evecti, lapſu graviore in æternorum cruciatuum Barathrum præcipitentur & ruant. Breviter, tam inſufficienti gratia donare, vt neceſſarium planè ſit illos in peccatis manere, incredulos fieri, eaque facere, per quæ graviſſimos illos, & inenarrabiles æterni ignis cruciatus, ad hoc, vt ne imperfectum, relinquatur vniverſum, miſeri in caput ſuum acceerſant.

Hic eſt ſecundus decretorum divinorum ordo, quem ſecundæ ſententiæ auctores, qui ſublapſarij dici ſolent, paſſim aut ipſi ſtatuunt in ſcriptis ſuis, aut ſecundum hypotheſes & fundamenta ſua ſtatuere neceſſe habent.

II Sunt qui alium quendam ordinem decretorum divinorum ex hypothetica & conditionata Dei præſcientia deſumere ſolent, ne in abſurda illa manifeſta incidant: ſed quia neceſſum eſt vt ij vel in Arminianam ſeu Remonſtrantium ſententiam inviti recidant, vel in alteram duarum ſupradictarum relabantur, operæ-pretium non iudicavimus pluribus eorum ſententiã examinare & exponere.

Inſtructiones ipſorum Calvinianorum pro antememoratis duabus ſententijs Fratrum ſuorum intelligendis & refutandis.

Cap. III.

I. *Quomodo vocem efficaciter vſurpent.*
II. *Quomodo permiſſionem Dei definiant.*
III. *Frivolam eorum eſſe diſtinctionem, inter neceſſitatem infallibilitatis & Coactionis.*
IV. *Quomodo intelligant hominem mutabilem eſſe conditum.*
V. *Ineptas eſſe eorundem alias diſtinctiones, inter Electionem, & ſaluationem; ac inter Reprobationem & Damnationem.*
VI. *Quod Caluiniſtæ Contra-Remonſtrantes ſub Reproborum nomine etiam filios Fidelium non adultos comprehendant.*
VII. *Syllabus Authorũ & verborũ ex iis excerptorũ, quibus Caluinianorũ pars de prædeſtinatione ſententiã à Remonſtrantibus damnatam propterea.*

I. Ad ſupradictas duas ſententias rectius intelligendas nonnulla ãnotanda ſunt, quæ maiorẽ lucẽ deſiderant, propter tenebras, quibus a nõnullis eæ non ita nuper involutæ ſunt & obſcuratæ.

II. Ac primùm quidẽ cum Art. 1. mentio fit mediorũ, quæ per tum Electi tum reprobi efficaciter atq; inevitabiliter perducantur, notandũ eſt, vocẽ *Efficaciter* generaliter accipi ſolere ab auctoribus ſententiæ illius, prout non tantummodò decretum effectivũ, ſed etiã permiſſivũ ſub ſe complectitur. Tam enim permiſſivum decretũ efficax illis dicitur quàm effectivum: nõ quòd permiſſio propriè efficientiã aliquam aut importet, aut ſignificet in ordine ad effectũ vel eventum; ſed quod ea poſita non minus neceſſe ſit eventũ exiſtere, quàm ſi per veram & realẽ aliquam efficientiã perduceretur.

II. Permiſſio enim illis nõ eſt impedimentorũ, quæ efficaciter eventum inhibitura eſſent, ſuſpenſio: hac enim poſita manet adhuc voluntas indeterminata & indifferens ad alterum oppoſitorum, neq; vlla peccati futuritio neceſſariò ſequitur; ſed permiſſio illis eſt vel ſubſtractio, vel nõ datio, vel nõ continuatio illius ſive gratiæ, ſive influxus ſive potentiæ, qua poſitâ nõ poteſt non fieri, vt homo peccet. Eodẽ prorſus modo quo permiſſione poſita, vt lapis naturâ ſuâ gravis, manu alicuius antea ſuſtentatus in ſublimi deorſum cadat, fieri nõ poteſt, qui lapis ex alto decidat, non quòd permiſſio illa propriè efficiat, aut vim aliquã lapidi imprimat, vt cadere eũ neceſſe ſit, ſed quòd lapis naturâ ſua gravis, ſublato impedimento, pondere ſuo naturali deorſum vergat. Eadem ratione hominẽ labi neceſſe fuit poſita hac permiſſione, non quòd permittendo efficeretur lapſus, ſed quòd permiſſione poſitâ homo ſibi & ſuæ naturæ relictus non poſſit nõ peccare. Quæ cauſa etiã eſt, cur decretũ hoc divinũ de permittẽdo lapſu efficax dicatur ab ijs, etſi nõ effectivũ: ac proinde nõ minus inevitabile ſit quã ſi effectivum eſſet. Id quod propterea etiã neceſſe habẽt dicere, quia alioqui concipi nõ poſſet, qua ratione abſoluto decreto Electionis & Reprobationis ſubordinetur Decretum de permittendo lapſu, cùm hoc ipſum infallibile mediũ non foret exequendi Decretum illud; idque propterea, quòd poſitâ permiſſione libertas homini ſalva relinquatur, ita vt poſſit non peccare; Quia verò cauſa deficiens in neceſſarijs ad cauſam efficientem reducitur, hinc eſt, quòd alij

huc calentes, tenellas illas animas vix dũ in lucem editas, tanq̃ ſi ideò naſcerẽtur vt æternũ miſeri forent, & in enarrabilibus cruciatibus animo & corpore torquerẽtur ad gloriã Dei. Quæ res etiãſi dura atq; horrida videatur, ac proinde etiã à quibuſdã Contra Rem. ſubinde negari aut occultari mirũ in modũ ſoleat, tamen ita plana ac certa eſt, vt qui hac in re hæſitant, non tã iudicio ac ratione certa adducantur, quã ſolo metu; ne vid. hæc vna palpabilis crudelitas fidẽ illis omnẽ atq; exiſtimationẽ adimat apud Matresfamilias, alioſq; quibus liberorũ ſuorum ſalus tenerrimè curæ ac cordi eſt.

Vt appareat verum eſſe quod dicimus, videatur tantummodo locus D. Paræi de Amiſſione Gratiæ & ſtatu peccati contra Bellarm. lib. 6. pag. 891.

Nec Zuinglius, nec Calvinus, nec quiſquam noſtrũ indefinitè omnes infantes ſine Baptiſmo vel in vtero matris, vel in partu, vel dũ ad Baptiſmũ geſtantur, decedentes in cœlo cũ beatis collocãt, ſed de ſolis infantibus Eccleſiæ in fœdere natis, ſi morte præveniantur, canone charitatis ita pronunciant ex ſingulari privilegio promiſſionis, parentibus & liberis facta in fœdere; Ero Deus tuus & ſeminis tui: Salvâ tamẽ Electione Dei, quæ vt olim in Abrahami & Iſaaci familia, ita deinceps in fideliũ liberis ſæpe diſcrimen fecit ac facit, nobis nec ſcrutandum nec ſugillandũ, ſed adorandũ. Rom. 9. 21. Hæc eſt noſtra & noſtrorũ DD. conſtans de hac quæſtione ſententia.

Verũ quidẽ eſt, aliud quid de infantibus fideliũ, quàm infideliũ dicere velle videtur Paræus, ſed ſi verba propius introſpicias; idẽ planè dicere iudicandus eſt. *Canonis* enim *caritatis* mentionem cum facit, indicat nõ obſcurè certã fide tenendum non eſſe, quod de fideliũ liberis ait, ſed ex charitate tantũ ſtatuendũ, quæ non rarò fallitur; & ſub hoc velo multi latere hactenus ſtuduerunt, ſed fruſtrâ. Dũ enim iudicij huius ex caritate profecti fundamentum allegant, promiſſionẽ divinã adferre ſolent, vti & hoc loco D. Paræus: at promiſſio non eſt iudicij charitatis, ſed fidei certiſſimæ & indubiæ fundamentũ. Deinde cum ſaluã manere vult Electionẽ, iterũ oſtendit, qua ratione verba ſua intelligi velit. Et ſanè ſi fundamentum eorum videatur, nulla cauſa eſt, cur de infantibus fideliũ in infantia morientibus aliter ſtatuant, quam de cæteris reprobis. cum reprobatio facta ſit ex genere quidem humano lapſo, vti quidã volunt, ſed abſq; vllo reſpectu in peccatũ tanquã in cauſam meritoriã aut impulſivã Reprobationis. Id ſi verũ ſit, cur majore infantiũ ex fidelibus natorũ commiſeratione quàm aliorũ reproborũ & ex infidelibus natorum, duci velle, aut doctũ Deum eſſe aſſerunt? Si quis dicat actualia peccata deinde intervenire in adultis, per quæ reos ſe ipſos condemnationis faciunt: Reſpõdetur ex ipſorũ principijs. 1. id in liberis eorum in infantia morientibus locum non habere. 2. Eadem peccata eſſe vel effecta vel conſequentia ſaltem Reprobationis neceſſaria & evitabilia, ac proinde per ea condemnationis reos fieri non poſſe.

Si dicant promiſſũ extare divinũ, *Ero Deus tuus & ſeminis tui*: Regeri poterit; promiſſũ illud ad infantes in infantia morientes non reſtringi, ſed ad omnes quotquot ex Abrahamo naſcituri erant extendi, ac proinde ſi id generatim accipere velint, ad omnes omninò fœderatos infantes referendum eſſe. Quod ſi admittant, Sequetur alterutrũ neceſſariò: Aut omnes infantes fidelium, ſiue moriantur, ſiue non moriantur, ſaluandos eſſe. Aut fieri poſſe, vt ij, qui ſemel electi fuerunt ex gratia Electionis excidant. Vtrum tetigerint, vlcus erit.

Accedit, quod infantes fideliũ qua tales baptizentur. i. ſigno fœderis obſignentur, nullâ habitâ ratione eius an ſuperventuri ſint necne, idq; ex hoc maxime fundamento, quod res ſignata ipſis verè competat. Vnde firmiter concluditur, ſtatuendũ neceſſariò eſſe aut infantes omnes fideliũ baptizatos ſaluatum iri, aut ſi non ſalvandi ſint omnes, fieri poſſe vt ij, quibus remiſſio peccatorum ſemel obtigit, eidẽ deinde rurſus in totũ & finaliter priventur. Aut ſi neutrũ dicatur, affirmandum erit infantibus fideliũ omnibus ac ſingulis rẽ ſignatã non competere, ſed eſſe inter eos, qui electi ſint, & qui reprobi, ac proinde omnes quotquot baptizantur hac conditione baptizandos eſſe, Si electi ſint; per conſequens electionẽ & reprobationẽ in illis qua talibus locũ habere debere. Id quod certiſſimum eſſe cùm intelligerent Argentinenſis Eccleſiæ Miniſtri, monitos concionatores omnes ſuos voluerunt in Confeſſione Argentinenſis Eccleſiæ Anni 1539. cui ſubſcripſerunt Bucerus, Capito, Hedio & reliqui miniſtri, vt neminem baptizarent niſi hac particulâ vel expreſſa vel ſubintellecta. *Ego, ô Deus hunc baptizo ſecundum Electionem & propoſitum divinæ voluntatis tuæ.* Vide Artic. 18. Quod deinde ſecutus ſententiæ huius ingenuus profeſſor Zanchius, ſub eadẽ hac conditione, *ſi electi ſint, vel expreſſa, vel ſubintellectâ baptizari infantes fideliũ aſſeruit.*

Hæc Remonſtrantes pag. 23. uſq; ad 46. Actorũ ſuorum parte ſecunda Hardervvici A. 1620. in 4. editorũ quibus viſum eſt apponere & ſubnectere ſyllabũ omniũ eorũ teſtimoniorũ, ex quibus ſin-

Sulatorius hu*i*ꝰ articuli, de prædeſtinatione membra quæ iam damnatur, ad oculũ exhibentur, prout a defenſoribus ante dictarum ſententiarum, ſcriptis publicis editis aſſerta fuerunt, & hodie dum reperiuntur, ad quæ hic omiſſa otio indulgere volentem lubens remitto, ne pluribus blaſphemijs referendis Catholicas chartas maculem.

VII. Rationes, ob quas impulſi Remonſtrantes eiuſmodi ſyllabum ediderint, ſolum addo, ſunt autem hæ.

1. Quia nulli rectius & planius ſententiã iſtam de Electione & Reprobatione ante lapſum & circa lapſum expoſuerunt, quam ij qui in ea Syllabo citantur, cùm maximâ parte præcipui ſint & celeberrimi iſtius ſententiæ adſertores ac patroni.

2. Quia ipſi Contra remonſtrantes in hoc noſtro Belgio paſſim in ſcriptis ſuis, vbi de his quæſtionibus diſceptatur, ſuper horum Doctorum cõſenſu gloriantur, & ob hoc nouitatis nos inſimulant, quod ab illis diſſentiamus. Patet hoc ex nupera contraria Declaratione Contra Remonſtrantium Illuſt. Ordd. Hollandiæ & VVeſtfriſiæ tradità Anno 1617. In qua ſententiæ ſuæ antiquitatem ex horum auctorum ſuffragio circa hæc ipſa capita ſtabiliunt, diſertè affirmãtes illos ipſos ſententiæ ſuæ fuiſſe addictos, eandemque magna cum ædificatione, & vnanimi cum aſſenſu Eccleſiarum reformatarum, &c. concionibus & ſcriptis tradidiſſe, ac propugnaſſe. Probat hoc Adriani Smoutij liber, quem Concordiam indigetat, in quo prolixum eorundem auctorum Syllabum recitat, & eorum ὁμοδοξίαν (licet infeliciter) probare conatur. Probat hoc Iacobi Triglandij miniſtri Amſtelodamenſis prolixum opus, cui titulum fecit: Defenſio doctrinæ & exiſtimationis reformatarum Eccleſiarum; in quo pro iſtorum Doctorum dictis quam maximè horridis, tanquam pro Eccleſiæ doctrina decertat, acſi Eccleſiæ ſua doctrina & exiſtimatio conſtare non poſſit, niſi integris & illæſis iſtorum D D. de prædeſtinatione placitis.

3. Quia quàm plurimi libri horum Auctorum de his ipſis quæſtionibus, partim Belgico idiomate conſcripti, partim è Latino in Belgicum verſi, in vulgus apud nos ſparſi ſunt, & indies ſparguntur, non ſine graui offendiculo & Eccleſiarum noſtrarium conturbatione. Horum ergo ſententiam in hac Synodo proponi ac refutari quam maximè neceſſum eſt.

4. Quia partim ſcriptis, partim concionibus hoc nomine accuſamur, quod ſententiam horum D D. mala fide proponamus. Vide Collat. Hagienſem pag 6. & 7. Edit Belg. & pag 20 & 38. Quæ cauſa eſt, cur ipſiſſima eorum verba hic adducere operæpretium duxerimus.

5. Quia Contra Remonſtrantes fatentur, ſe & cum Supralapſarijs & cùm Sublapſarijs Doctoribus in ſumma doctrinæ huius conuenire. Vide Collat. Hag. 24 Editiòne Belg. pag. 31. Triglandius in moderato Chriſtiano pag. 35. Quare etiam vtriuſque ſententiæ Doctores allegari expedit.

6. Quia vulgò Contra Remonſtrantium ſententia nobis impingitur, & noſtra ipſis. Quare poſtulat res, vt orbi Chriſtiano conſtet, quid ipſi ſuis verbis de his doctrinæ capitibus enuncient Contra Remonſtrantes, adeoque etiam illi, è quorum ſcholis & libris doctrinam ſuam hauſerunt noſtrates.

7. Quamobrem apertè & ingenuè teſtamur nos horum Doctorum ſententiam & dicta non allegare vt eos traducamus, aut debitæ ipſorum exiſtimationi detrahamus, ſed ob rationes iam dictas. Arbitramur enim viros fuiſſe clariſſimos, & optimè de Eccleſia in multis meritos, quorum etiam nevos & lapſus tegere voluiſſemus, niſi ad horum propoſitionem & refutationem nos adigeret neceſſariæ cauſæ noſtræ defenſio, quin & ipſi Contra Remonſt. affirmando à nobis iniuriam iſtis Doctoribus fieri, nec talia ab illis doceri, adegiſſent. Non ergo hoc agendo ſepulchra horum Doctorum impuris manibus refodere conamur, vti obijcitur, ſed vt Dei & Patris noſtri cœleſtis gloriam in horum errorum refutatione aſſeramus & vindicemus. Et profectò ſi ijs ipſis Doctoribus licuit quamplurima reprehendere in omnium fermè Veterum Patrum, & tot Eccleſiæ priſcæ luminum, Irenæi, Cypriani, Chryſoſtomi, Hieronymi, Auguſtini, & aliorum ſcriptis, cur & nobis idem non licebit in Neotericorum DD. ſcriptis? Nec verentur recentes noſtri Theologi ipſius Lutheri de re Sacramentaria errores taxare & publicis ſcriptis refutare. Accedit, quod illi ipſi, quos citamus, Doctores ſententiam ſuam clam eſſe noluerint; ſed editis ſcriptis expreſſam, iudicio Chriſtiani orbis ſubiecerint. Maior ad hæc habenda eſt ratio ædificationis Eccleſiarum & boni publici, quam particularis exiſtimationis horũ DD.

cur

cui tamen apud æquos iudices nihil propterea detrahetur, cùm falli & labi humanæ naturæ vitia ſint, & doctiſſimorum etiam virorum hæc ſors eſſe ſoleat, a vero ſubinde aberrare. Certè non veretur Reuerendus Epiſcopus Sarisburienſis in nupero ſcripto aduerſus Thomſonem edito VVilhelmi Perkinſij celeberrimi apud Anglos Theologi ſententiam ſuper Prædeſtinationis dogmate, tali cenſurâ notare, pag. 83. *Perkinſius vir alioqui eruditus & pius in deſcriptione divinæ Prædeſtinationis, quam ille conſtravit ſeram. contra veteris Eccleſiæ fidem citra lapſum Adami abſolutè decretam conſtituit, erravit errorem non levem. cuius à doctis quibuſdam viris inita iamdudum & ſuſcepta defenſio turbas Eccleſiæ non neceſſarias dedit, quas etiamnum non ſine ſcandalo & periculo hærere videmus. &c.* Ita Remonſtrantes.

De Caluinianis aliis contra prædictas ſententias, tanquam impias pugnantibus, ſiue de Remonſtrantibus eorumque doctrina prioribus oppoſita.

CAP. IV.

I. *Sententia Remonſtrantium de prædeſtinatione X. Theſibus expoſita.*

II. *Declaratio earum Theſium facta per ipſoſmet Remonſtrantes A. 1619. 14. Ian. exhibita in Synodo Dordracena Caluinianorum.*

III. *Quomodo conueniant Caluiniani in Voce Electionis intelligenda.*

IV. *Quomodo item inter ſe diſcrepent.*

V. *Explicatur ſinaliter ſententia Remonſtrantium, quantum ad prædeſtinationem attinet, conſiſtens in quatuor punctis; nempe cauſis; obiecto, conditionibus, diſcrimine inter Electionem ad gratiam & ad gloriam.*

VI. *Remonſtrantes occurrunt quibuſdam dubiis & obiectionibus de Fide & Chriſto, contra aduerſarios.*

VII. *Ordinem decretorum diuinorum in Electione ſecundum ſuam ſententiam proponunt Remonſtrantes.*

I. Sententia Remonſtrantium quam in conſcientia ſua Verbo Dei conſentaneam eſſe arbitrati ſunt hactenus, & etiamnum arbitrantur, circa primum de Prædeſtinationis decreto Articulum, hæc eſt.

1. Deus non decreuit quenquam ad vitam æternam eligere, aut ab eadem reprobare ordine prius, quam eundem creare decreuerit, citra vllius obedientiæ ſeu inobedientiæ antecedentis intuitum, pro beneplacito ſuo, ad demonſtrandam gloriam, miſericordiæ & Iuſtitiæ ſuæ, vel poteſtatis & dominij abſoluti.

2. Cum decretum Dei de cuiuſque hominis tum ſalute tum exitio non ſit decretum finis abſolutè intenti; ſequitur neque eidem decreto ſubordinata eſſe media talia, per quæ ad finem deſtinatum tum Electi, tum Reprobi efficaciter atque ineuitabiliter perducantur.

3. Quare nec Deus hoc Conſilio creauit in vno Adamo omnes homines in recto ſtatu, non ordinauit lapſum, eiuſve permiſſionem, non ſubtraxit Adamo gratiam neceſſariam & ſufficientem, non procurat Euangelium prædicari, homines externè vocari: non confert illis vlla dona Spiritus S. vt iſta media eſſent per quæ eorum aliquos ad vitam perduceret, alios vitæ beneficio deſtitueret. Chriſtus mediator non eſt ſolum executor Electionis, ſed ipſius decreti electionis fundamentum. Quod alij efficaciter vocantur, iuſtificantur, in fide perſeuerant, glorificantur, cauſa non eſt, quod abſolutè ad vitam æternam ſint electi: Neque quod alij in lapſu deſerantur, Chriſtus ijs non detur, prorſus non aut inefficaciter vocentur, indurentur, damnentur, cauſa non eſt, quod à ſalute æterna abſolutè ſint reprobati.

4. Deus non decreuit ſine interuenientibus peccatis actualibus multo maximam partem hominum, ab omni ſalutis ſpe ſecluſam in lapſu relinquere.

5. Deus ordinauit vt Chriſtus ſit propitiatio pro totius mundi peccatis; & vi iſtius decreti, ſtatuit credentes in ipſum Iuſtificare & ſaluare, hominibuſque media ad fidem neceſſaria & ſufficientia adminiſtrare, ex ratione quam nouit ſuam Sapientiam & Iuſtitiam decere. Nequaquam autem deſtinauit ex vi decreti abſoluti ſolis electis Chriſtum Mediatorem dare, eoſdemque ſolos fide per vocationem efficacem donare, iuſtificare, in fide conſeruare ac glorificare.

6. Nec a vita æterna, nec à medijs ad eam ſufficientibus vllus reiectus eſt abſoluto aliquo antecedaneo decreto; ſic vt meritum Chriſti, vocatio, omniaque dona Spiritus prodeſſe ad ſalutem omnibus poſſint, & reuera proſint, niſi ea ipſi in exitium ſibi eorundem abuſu vertant: ad incredulitatem autem, impietatem, peccata, tanquam media & cauſas damnationis, nemo deſtinatus eſt.

7. Electio

7. Electio ſingularium perſonarum peremptoria eſt ex conſideratione fidei in Ieſum Chriſtum & perſeuerantiæ, non autem citra conſiderationem fidei & perſeuerantiæ in vera fide, tanquam conditionis in eligendo prærequiſitæ.

8. Reprobatio à vita æterna facta eſt ſecundum conſiderationem antecedaneæ infidelitatis & perſeuerentiæ in infidelitate, non autem citra conſiderationem antecedaneæ infidelitatis aut perſeuerantiæ in infidelitate.

9. Omnes fidelium liberi ſunt in Chriſto ſanctificati ita vt nullus eorum ante vſum rationis ex hac vita decedens, pereat: Nequaquam autem in reprobatorum numero cenſentur etiam nonnulli fidelium liberi in infantia ſua ante vllum peccatum, in propria perſona commiſſum, ex hac vita decedentes: adeo vt nec baptiſmi ſacrum lauacrum, nec preces Eccleſiæ ipſis vllo modo ad ſalutem prodeſſe poſſint.

10. Nulli fidelium liberi baptizati in nomine Patris, & Filij & Sp. Sancti in infantiæ ſuæ ſtatu viuentes abſoluto decreto reprobatis adſcribuntur.

II. Declaratio ſententiæ Remonſtrantium de Prædeſtinationis Decreto, in hunc modum ab eis eſt concepta. Vt de Prædeſtinationis Decreto Articulus, decem propoſitionibus à Remonſtrantibus expreſſus ſolidè ac planè intelligatur; operæpretium eſt, vt nonnulla, quæ in theſibus (vti ferè fieri ſolet) breuibus & ſuccinctis quibuſdam terminis enunciata ſunt, clarius & dilucidius ob oculos proponantur, & vtriuſque partis ſententia, tum Remonſtrantium, quæ plana licet atque perſpicua ſatis ſit, tamen odioſe ſæpe proponi ſolet, tum inprimis Contra-Remonſtrantium, quæ mirum in modum occultari, abſcondi & coram populo rudi atque indocto magno ſtudio & cura incruſtari ſolet, declaratione quâdam propiore in lucem eruatur & ad viuum reſecta oculis omnium ſubijciatur.

Hoc vt fiat, ad tria quædam capita ſedulo attendendum & animaduertendum eſſe arbitramur. Primum eſt, vt perſpicuè declaretur, quid per Electionem ad vitam æternam, & Reprobationem à vita æterna vtrimque intelligatur. Secundum eſt. Quis diuinorum actuum ordo in Decreto cum Electionis, tum Reprobationis ab vtraque parte conſtitui ſoleat. Tertium eſt. Qua ratione termini varij hinc inde vſurpati, & in theſibus Remonſt. expreſſi, intelligendi ſint, ne alicui amplius ſeruiant pro latibulis & χρασφυγέτοις ad ſententiam propriam & genuinam, quam in ſinu foueat, occultandam & abſcondendum.

III. Primum caput quod attinet, Electionis vocem triplici ferè ſignificatu accipi ſolere in Sacro codice fatentur Remonſtrantes.

Primo ſignificet Electionem ad gratiam Euangelicam, id eſt, vel decretum ipſum æternum de eligendo i. gratioſè vocando, & ſic quaſi eximendo, ſegregando & ſequeſtrando homines ad participationem & communionem beneficiorum ſingularium illorum, quæ Euangelico comprehenſa ſunt; quo ſenſu accipi nobis videtur ad Eph. 1. 4. cum dicitur, *Sicut elegit nos in ipſo ante iacta mundi fundamenta,* pro eligere, ſeu per Euangelium ad communionem gratiæ ſupercæleſtis euocare decreuit; tanquam ſcilicet primus auctor & fons gratiæ omnis atque miſericordiæ: vel ipſam actualem, quæ in tempore fit, ſegregationem, ſeu potius euocationem per Euangelij gratioſam prædicationem; quo ſenſu accipitur vox Electionis Ioan. 15. 19. *Quia ex mundo non eſtis, ſed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.* Electio enim hæc euocationem & ſegregationem ex mundo mundaniſque ſtudijs ſignificet neceſſe eſt 2 Pet. 1. 10. *Quapropter fratres potius ſtudete vocationem & electionem veſtram firmam facere.* Item. 1. ad Theſſ. 1. 4. *Vt qui ſciamus fratres dilecti, à Deo electionem veſtram,* id eſt, vocationem veſtram à Deo auctore profectam eſſe. De Electione enim æterna omnium Theſſalonicenſium, ad quos ſcribitur, Apoſtolum hæc dixiſſe nullo modo veriſimile eſt. Segregatio autem vel euocatio hæc, electio ſiue ſelectio appellatur duplici ferè de cauſa: vel, quia è communi hominum cœtu populi ſæpe nonnulli alijs quibuſdam certo Conſilio diuino præteritis & relictis, vti in Electione propriè dicta fieri ſolet, euocantur, & quaſi eximuntur ad audiendum, & ſic ad participandum Euangelij gratiam ſingularem, ſiue euocationi illi diuinæ morem gerant, quo ſenſu 1. ad Cor. 1. verſ. 26. 27. *ſtulta, infirma, ign[illegible] mundo, elegiſſe,* dicitur Deus, id eſt, euocaſſe ita, vt obedirent Deo vocanti, vel ſaltem obedire ſe profeſſi ſint, & hoc ſenſu vox Electorum in ſcripturis non raro accipitur; ſiue ad obediendum Euangelio à Deo tantum inuitentur: qua ratione de Gentilibus dicitur paſſim, quod reiectis Iudæis pij

electi

electi à Deo, id eſt, vocati ſint ad obediendum Euangelio, & ſic ad beneficia Euangelio promiſſa conſequendum eâ ratione ac via, quæ Euangelio continetur ac præſcribitur: ſiue denique vocationi jam factæ refragentur: quo ſenſu *diligi* adhuc Iudæi increduli dicuntur *ſecundū Electionem* Rom. 11. & paſſim populus Iſraeliticus non obſtante eo, quod rebellione & contumacia ſua Deum ſubinde fatigaret, *electus tamen Dei populus* paſſim in V. T. vocatur. Vel, quia totus aliquis populus, qui antea expers fuerat gratiæ & vocationis Euangelicæ, quaſi ex communi & vulgari illo ſtatu (citra vllam ad alios populos prætereitos relationem) euocatur & eximitur ad participandum excellentem & prorſus longè digniorem ſtatum: quo ſenſu Gentiles Apoſtolus Petrus 1 Epiſt. 2. 9. γένος ἐκλεκτὸν appellat, quia cum antea populus non eſſent, populus facti erant, vti verſu ſequenti exponitur.

Secundo, Electionis vox ſignificare aliquando ſolet ſpecialem aliquam dignationem & ſeparationem perſonarum, vel ad ſpeciale aliquod munus & officium gerendum, quo ſenſu Luc. 6. 13. *elegiſſe duodecim Apoſtolos* dicitur Chriſtus, vel ad prærogatiuam aliquam & dignitatem ſiue eminentiam ſupra alium, citra omnem tamen excluſionem à ſalute æternâ alterius ita non electi; quo ſenſu tribuitur Deo cum de Iacob & Eſau agitur Rom 9. verſ. 11. *Propoſitum ſecundum electionem*, quia ſcilicet dixerat, vel, vt textus habet, vocauerat, id eſt pro ſuo arbitrio pronunciauerat, *Maior ſeruiet minori*, & alibi, *Iacob dilexi, Eſau odio habui.*

Tertio, Electionis vox ſignificare ſolet deſtinationem peremptoriam ad æternam vitam & beatam immortalitatem, & hoc ſenſu ferè ſemper à Theologis in hac materia accipi ſolet, cum dicunt: Electi ſimpliciter.

Iuxta hanc triplicem vocis electionis ſignificationem, triplex etiam ſtatuatur neceſſe eſt vocis Reprobationis ſignificatio. I. à gratioſa vocatione quæ per Euangelium fit. II. à gratia ſpecialis alicuius prærogatiuæ & dignitatis ſupra alios, III. à gloria ſiue felicitate æterna.

Et in hiſce quidem, quoad ſummam rei conueniunt vnanimiter ferè Theologi Calviniani.

IV. Diſcriminantur vero inter ſe duobus ferè modis, 1. obiecti ipſius formalis circa quod tum Electio tum Reprobatio verſari creditur, conſideratione, 2 ratione ordinis, quem Deus in actibus tum eligendi tum reprobandi, quibus circa obiectum verſatur, obſeruat & vſurpat.

De obiecto tot ferè ſunt inter eos, qui Contra-Remonſtrantes dicuntur ſententiæ, quot capita, eæque tam diuerſæ, tam longè a ſe inuicem diſſitæ, vt auctores ipſi inter ſe contendant, Ex vna ſequi Deum inſipienter agere, ex altera Deum iniuſte, inique, & Tyranni in morem agere. Alia tantæ ſit ſubtilitatis, vt propria ſua vanitate euaneſcat. Alij enim obiectum Electionis & Reprobationis ſtatuunt homines communiter & indefinite conſideratos, alij vt condendos, alij vt conditos, alij vt lapſos, alij vt condendos, conditos, lapſos ſimul, alij vt ſaluabiles, damnabiles, creabiles, labiles, reparabiles; tam multiplici profecto diſcrimine, vt in perplexiſſimis labyrinthis hærere ſeſe expetiatur, quiſquis in iſtas variantes Theologorum Contra-Remonſt. etiam eorum qui in hoc Conſeſſu comparent, opiniones atque placita incidit.

Remonſtrantium vero ſententiam quod attinet, vniformiter & ſimpliciter ſtatuunt, juxta Euangelij ipſius formulam, obiectum diuinæ & quidem peremtoriæ Electionis ad æternam gloriam primum & adæquatum eſſe, Omnes & ſolos auxilio diuinæ gratiæ credentes in Ieſum Chriſtum & in fide illa vera perſeuerantes vel morientes? Catholici addunt, & Mandata Dei ac Eccleſiæ obſeruantes.

Contra vero Reprobationis peremptoriæ ad æternum & lamentabile exitium obiectum primum & adæquatum eſſe, omnes & ſolos infideles, id eſt, vel ab incredulitate ſua deſiſtere nolentes, vel in fide vera non perſeuerantes. (Catholici iterum addunt: aut ſi fidem retinent, & ſecundum illius dictamen non vivant.)

V. Vt hæc ſententia Remonſtrantium pleniſſimè intelligatur, nonnulla propius elucidant Remonſtrantes.

Ac primum quidem cum de Prædeſtinatione, quæ vtramque partem, id eſt tum Electionem tum Reprobationem, complectitur, agunt Remonſtrantes, dupliciter ferè eam accipere ſolent. Primum vt ſignificet Decretum illud diuinum generale, quo conſtituit pro liberrimo ſuo arbitratu credentes ſaluare, incredulos reprobare, id eſt, ex multis poſſibilibus vnam certam quandam rationem in mente ſua deſignare & ſtatuere, ſecundum quam ſaluare velit & damnare. Secundo vt ſignificet decretum diuinum ſpeciale, quo conſtituit iuxta præcedens illud decretum hos ſaluare, illos perdere, id eſt, hos conſideratos vt

fideles æternæ vitæ deſtinare, illos conſideratos vt infideles, ſiue qui credere nolunt, æternæ morti atque exitio addicere. Prior actus ſimpliciter & in genere Prædeſtinatio ad vitam & ad mortem: poſterior prædeſtinatio huius vel illius ad vitam aut ad mortem rectiſſime dicitur.

Primum illud Decretum Dei liberrimum eſt, nullamque aliam cauſam habet, quam puram Dei voluntatem & arbitrium, neque vllius etiam rei præuiſionem, tanquam occaſionem aut cauſam ſui habere dici poteſt. Itaque fidei dignitas, aut meritum, aut prærogatiua quædam intrinſeca hic in conſiderationem neutiquam venit, cur videlicet Deus eam ſeligere ex aliarum rerum omnium ordine voluerit, ſiue cur citra eam non ſaluare, & per eam ſolam homines ſaluare decreuerit: ſolum diuinæ voluntatis placitum hic locum habet.

Secundum Decretum, quia priori innixum eſt, in diuina quidem voluntate fundatur, ſed fidei tamen ipſius aut infidelitatis intuitum & reſpectum præſupponit; vnde ex vna parte fides quidem & perſeuerantia in fide, veluti conditio præſtita ab homine, ac proinde tanquam cauſa ſine qua non in hoc decreto conſideranda venit. Conditio enim præſcripta & præſtita neceſſario cauſæ alicuius rationem induit: ſed nullo tamen modo tanquam cauſa quæ aut impellat aut efficiat virtute, merito, vel intrinſeca dignitate ac perfectione ſua, vt Deus hunc credentem ſaluare velit. Ex altera vero parte Infidelitas & contumacia conſideranda venit, non tantum veluti cauſa ſine qua non, iuxta prioris decreti formulam; ſed etiam tanquam meritoria cauſa propter quam Deus velit hominem hunc reprobare & condemnare, id eſt: quia intrinſeca fœditas, turpitudo & malitia, quæ in infidelitate eſt, illud meretur. Alia enim eſt ratio in Electione, quam in reprobatione: quia Electio ex gratia eſt, reprobatio ex ira & ſeueritate: ibi meritum locum habere nullo modo poteſt. hic & poteſt & debet; id quod in negotio iuſtificationis & oppoſitæ condemnationis manifeſtè liquet.

Deinde cum fideles & in fide perſeuerantes aut morientes obiectum eſſe dicimus Electionis, & infideles obiectum Reprobationis, eos tantum intelligi poſſe ac debere ſtatuimus, quibus gratia diuina aut reipſa iam facta eſt, vt credere poſſent, & iam credentes in fide perſeuerare ad finem vſque; aut quibus Deus paratus fuit gratiam illam, quæ ad fidem concipiendam & conſeruandam neceſſaria eſt, facere: ne videlicet quis nobis infantium, ſurdorum, amentium, rabioſorum, Indorum, aliorumque exempla hic alleget. Lex enim non lata, aut non intellecta, cum intelligi non poſſit, non obligat: *quomodo enim crederent ei de quo nunquam audiuerunt* Rom. 10.14. Io. 15.22. *Si non veniſſem & locutus eſſem eis, peccatum non haberent, nunc autem non habent quod prætexant peccato ſuo.*

Tertio, quia fideles alij ſunt, qui re vera quidem in Ieſum Chriſtum credunt, ſed à fide illa vera vel ſecundis rebus deliniti, vel aduerſis fracti, vel ſpe vel metu abducti deficiunt, & in defectione illa moriuntur: Alij qui in fide illa ad finem vſque vitæ perſeuerant, aut ſaltem ſi ab ea deficiant, ſingulari, quodam gratiæ diuinæ beneficio reuocati, in fide reſtaurantur, & ad frugem redeunt, & tandem in eadem moriuntur, ac vitam hanc finiunt, hos ſolos intelligi volumus. Sicut, ex aduerſo, quia infideles quidam ſunt, qui aliquamdiu quidem infideles manent, tandem tamen reſipiſcunt; quidam vero, qui etſi diu multumque vocentur, reſipiſcere tamen & credere aut nolunt, aut non admodum curant, nec operæ pretium ducunt: quidam qui ad meliorem mentem reuocari, quidem ſe patiuntur: ſed mutata rurſum mente ad ingenium redeunt, & antiquum obtinent: non primi generis infideles, ſed poſterioris intelligi volumus. Quæ cauſa etiam eſt, cur peremptoriæ electionis mentionem fecerimus. Fatemur enim non illubentes, eos; qui ad tempus vera fide credunt, pro iſto tempore in gratia eſſe, & proinde non minori iure electos dici poſſe, quam iuſtificatos, ablutos, beatos, & vitæ æternæ participes: quia videlicet in ſtatu illo ſunt, in quo ſi perſeuerarent, re vera æternam gloriam & felicitatem conſecuturi eſſent. Ob quam cauſam Apoſt. 2. Tim. 2.10. *Se ſe omnia ſuſtinere* aſſerit *propter electos* (id eſt, fideles) *vt & ipſi ſalutem conſequantur*, id eſt, ne per ipſum vllo modo ſtet, quo minus illi officij ſui accuratam rationem habere pergant, & ſic à ſalute æterna, cuius iam per fidem aliquatenus participes facti erant, excidant. Quod ipſum etiam ex eo ſatis clare confirmatur, quod ij qui vocationi diuinæ paruerunt, electi dicantur, cum tamen à fide ſua deficere poſſint, & vt ne deficiant ſerijs monitionibus & hortationibus a Deo extimulentur, imò non raro deficiant: Vnde et [illegible] Apoſtolo Petro *electionem ſuam firmam reddere* [illegible]

lis mouentur. Similiter ex altera parte eos, qui infideles aliquamdiu manent, & nullis monitionibus atque adhortationibus ad ſingem adduci poſſunt, quamdiu tales manent, non minus reprobatos, quam *inimicos, hoſtes Dei, iræ filios, miſeros, perditos, à vita alienos, in morte poſitos* dici poſſe; quia in ſtatu illo ſunt, in quo ſi perſeuerent, æternùm à facie Dei reijciendi & condemnandi ſunt; etiamſi fiat, vt poſtea deinde per fidem, vitam in melius commutent, & in ea fide ad finem uſque vitæ conſtanter permaneant.

Quarto, quia electio illa, quæ ad gratiam dicitur, non omnino nec prorſus excludit omnem affectum ac voluntatem communicandi gloriam ac vitam, ſed eum neceſſariò præſupponit, tenendum diligenter etiam eſt, qua ratione electio hæc ad gloriam intelligenda, & ab electione ea, quam nos definiuimus, diſtinguenda ſit. Dupliciter conſiderari poteſt gloria: vel ſub ratione finis, vel ſub ratione præmij. Sub ratione finis conſideratur, cum ex affectu & amore gloriæ ac ſalutis æternæ quam Deus creaturis ſuis communicatam cuperet, efficaciter quaſi mouetur ad conferendum & ſuggerendum ea media, quæ obtinendo iſti fini neceſſaria ſunt. Is enim efficaciter cenſetur velle finem, aut aliquid ſub ratione finis, qui amore finis mouetur ad ea media quærenda, aut ſubminiſtranda, quæ iſti fini obtinendo per ſe conducunt ac vtilia ſunt, ſiue finis ipſe obtineatur, ſiue non obtineatur: ſicut e. g. medicus cenſetur velle atque amare ægrotantium ſanitatem ſub ratione finis, quia amore ſanitatis, ſiue eo ipſo quod ægros omnes curatos velit, omnia media adhibet atque vſurpat, quæ ſanitati procurandæ conducere poſſunt: Similiter Patresfamilias liberorum ſuorum obſequium, & Miniſtri Ieſu Chriſti gregis ſibi concrediti ſanctimoniam & innocentiam amare dicendi ſunt, etiamſi fieri poſſit, vt id quod volunt & cupiunt, non obtineant, nec conſequantur. Sub ratione præmij eligit aliquos ad gloriam Deus, cum illis actu & reipſa conferre vult gloriam, tanquam fidei & obedientiæ ab ipſis præſtitæ mercedem ac præmium. Primam Electionem ad gloriam hoc loco intelligi nolumus, quia ex illa oritur decretum communicandi ea media, per quæ ad gloriam perueniri poteſt. Quæ quia reſpui & reijci poſſunt, hinc eſt, quod poſita huiuſmodi electione ad gloriam, non ponatur neceſſario gloriæ & ſalutis æternæ collatio. Quæ cauſa etiam eſt, quod illa communiter & ſine diſcrimine vllo ſe extendat ad omnes eos, qui diuinæ vocationis gratioſæ participes fiunt. Neque enim fieri poteſt, quin eos, quos Deus ex affectu beneuolo ad gratiæ Euangelicæ communionem vocat, etiam ad gloriam, quantum in ſe eſt, peruenire velit. Qui enim id vult quod ad gloriam ipſam per ſe dirigitur, etiam velle dicendus eſt gloriam ipſam: ſicut, qui alicui cibum ad conſeruandum eum in vita ſuppeditat, efficaciter etiam vitam velle, quantum in ſe eſt, dicendus omnino eſt. Sed quia ſæpe fit, vt is, cui Deus gratiam facit, eam reijciat, & is per conſequens etiam *vitam & gloriam nolle* dicitur in ſacris; imo, quod amplius eſt, *mori velle*, &c. hinc eſt, quod electionem eam ad gloriam hic intelligi velimus, quæ peremptoria eſt, & æternæ ſalutis communicationem actualem & realem ſibi coniunctam habet.

Diſtinctionem hanc neceſſariam eſſe Scripturæ loca paſſim arguunt. Ad primam pertinent hæc ſequentia, Ioan. 3.16. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum dederit, vt quiſquis credit in eum non pereat;* &c. verſ. *Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum, vt damnet mundum, ſed vt mundus ſeruetur per eum.* Ioan. 5.34. *Hæc dico vobis vt vos ſeruemini.* verſ. 40. *Sed vos non vultis venire ad me vt vitam habeatis.* 2 Corint 5.19. *Deus erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians, non imputando eis lapſus ipſorum, poſuitque in nobis ſermonem illum reconciliationis. Itaque nomine Chriſti legatione fungimur, veluti Deo precante per nos, oramus Chriſti nomine: reconciliamini Deo.* 1. Timot. 2.4. *Deus vult omnes homines ſeruari & ad agnitionem veritatis peruenire.* 2. Pet. 3.9. *Deus patiens eſt erga nos, nolens vllos perire, ſed omnes ad reſipiſcentiam tendere.* Et ſimilia multa alia. Ad ſecundam omnia ea pertinent, in quibus gloriæ, coronæ iuſtitiæ, mercedis præparatæ ab æterno mentio paſſim fit.

Huius itaque Electionis peremptoriæ fructus non poteſt eſſe, vel datio Seruatoris, vel fides in Seruatorem: Vtrumque enim hoc electioni iſti præſupponitur. Nec reprobationis huius fructus aut conſequens eſt, nec eſſe poteſt negatio Seruatoris & infidelitas: vtraque enim hæc Reprobationem præcedit.

VI. Etſi vero fides Electionis primæ illius, qua Deus conſtituit fideles ſeruare, fructus aliquatenus dici poſſit, quia ex decreto illo fluit neceſſi-

tas alterius decreti illius de conferendo media talia, ſine quibus fides concipi & haberi nequit, imo per quæ ingenerari etiam fides & poteſt & ſolet; tamen revera fructus non niſi καταχρηστικῶς dici poteſt: cum ea poſita fieri nihilominus poſſit (etſi Deus per ſapientiam ſuam noverit aliter futurum) ut nemo credat, & omnes omnino infideles maneant: & alioquin etiam Reprobationis illius generalis fructus aut conſequens infidelitas etiam dicenda foret, quod abſurdum eſt.

Electionis vero quæ ad gratiam eſt, fructus dici poteſt hactenus, quod beneficio illorum mediorũ, quæ per gratiam ſuppeditantur, homo non tantum potens redditur ad credendum, ſed actu etiam credit & fidem concipit, adeo ut gratiæ, tanquam cauſæ primæ ac principali, & ſolum ſupernaturaliter operanti, tribuendum ſit, quod quis credat & in fide perſeveret. Neque tamen hoc ſenſu fructum Electionis huius dici credendum eſt, quaſi ex illa Electione, ſive potius gratiæ huius collatione, neceſſario exiſtat & oriatur fides, non aliter quam fructus ex arbore: ſic enim fides ei cui gratia iſta confertur, præſcribi non poſſet & mandari ſub comminatione æternæ pœnæ, & quidem ab eo, qui eam gratiæ illi vim atque efficacitatem ineſſe non tantum novit, ſed eandem etiam ipſe adhibet atque uſurpat ad fidem ingenerandum. Sed hac tantum ratione, quod ſine hac gratia fides ingenerari nequeat, & beneficio illius ſolius in omnibus qui credunt ea ingeneretur & efficiatur.

Per fidem intelligimus deliberatum illum & firmum animi aſſenſum ac fiduciam, quo non tantum Jeſu Chriſti veluti veræ ac divinæ inhæremus, ſed in ipſum etiam Jeſum Chriſtum Sacerdotem ac Regem unicum, Dominum noſtrum à Deo nobis datum toti recumbimus, ita ut ab eo uno ſalutem omnem ac felicitatem expectemus. Fiducia autem hæc neceſſario ſecum involvit atque importat vitæ ſanctimoniam, atque integritatem, ſive charitatem, & ut ſic conſideranda ſemper eſt: non quod ſanctimonia illa vel fidei forma ſit, vel propriè ac per ſe partem aliquam objecti conſtituat, quod in electione conſiderandum veniat; ſed quod fides, quæ eligenti Deo objicitur, ſine illa eſſe nequeat, eamque de ſe ſua fœcunditate gignat atque emanare faciat, fides enim nulla alia hic attendenda eſt quam *viva & quæ per charitatem efficax eſt*, Gal. 5.

Chriſtum cum dicimus eſſe Electionis Decreti fundamentum, non id tantum volumus, quod Chriſtus ſit caput Electorum & fons bonorum omnium quæ ipſis deſtinatur in Electione; quomodo enim hac ratione Electionis fundamentum eſſet Chriſtus? ſed quod meritum & ſatisfactionem Jeſu Chriſti filij ſui Deus præire ac præſterni voluerit antequam ullum hominem ad vitam eligeret, aut de ullo homine nominatim ſalvando quippiam ſtatuere vellet; non quod agere aliter nullo modo poſſet, ſed quod juſtitiæ ſuæ læſæ rationem habere vellet, antequam miſericordiæ fores peccatoribus aperiret ac patefaceret. Verum quidem eſſe fatemur, quod affectus ſive voluntas ſalvandi peccatores dationem aut Decretum de dando Mediatore præceſſerit; dilexiſſe enim mundum dicitur Deus, & ex dilectione filium dediſſe, Joannis 3. ſed affectus ille & voluntas peremptorium ſalvandi decretum non erat; alioquin tota ſatisfactio, propitiatio & meritum Jeſu Chriſti ſubſecutum inutile futurum fuiſſet atque fruſtraneum, quia neque poteſt, neque neceſſe habet reconciliari aut propitius reddi is, qui iam ante peremptoriè & ſummo amore aliquem diligit ad vitam æternam. Itaque Chriſtus ex ſententia noſtra decreti ipſius electionis fundamentum eſt dupliciter. Primò, quia niſi *Decretum de dando Mediatore* præceſſiſſet, non potuiſſet decretum de ſalvandis iis, qui in Mediatorem credunt, locum habere. Deinde, quia Juſtitiæ divinæ, quæ obſtabat quo minus Deus in gratiam ſimpliciter cum peccatoribus redire vellet, per Mediatorem ſatisfactum eſt, adeò ut ea ſatisfactione primum interveniente deinde æternam vitam his & illis aſſignare, & per eum ipſum Mediatorem totum ſalutis negotium adminiſtrare conſtitueret.

VII. Ex quibus omnibus manifeſto liquet, quis ordo Decretorum divinorum à nobis ſtatuatur in Electione & Reprobatione: hic videlicet:

1. Deus ad gloriam & laudem redundantis bonitatis ſuæ decrevit creare hominem ad imaginem ſuam.

2 Hac ratione creato homini legem poſuit, quã præſtari ab eo non tantum poſſibile, ſed & æquiſſimum erat, addita proinde comminatione mortis ſi eam transgrederetur.

3 Cum Adam libertimè transgreſſus eſſet legem hanc, ac proinde malo mortis ac condemnationis non ſe ipſum modo, ſed Deo ita ordinante, per naturalem generationem poſteros omnes involviſſet, manſit quidem affectus miſericordiæ in Deo ad liberandum hominem miſerum, ſed quia obſtabat

bat

bat Juſtitia, quæ læſa erat, & veritas comminationis divinæ, quo minus tranſgreſſori tali benefieret. in actum exire non voluit. Deus miſericordiam ſuam, niſi prius Juſtitiæ ſatisfactum eſſet, & ante omnia manifeſtum fieret, Deum peccatum ſeriò odiſſe & juſtitiam amare.

4. Huic autem ut ſatisfieret, Mediatorem conſtituere voluit, qui pro peccatoribus omnibus piacularis victima fieret, & pro ijs mortem ſubiret, qui per ſanguinem ſuum ad eorundem reconciliationem effuſum jus acquireret ſalutem & vitam æternam certa lege iiſdem conferendi.

5. Sanguine hoc effuſo, vel ut effuſo conſiderato, decrevit Deus ut omnes ij qui in Redemptorem illum verè crederent & in fide ad finem uſque vitæ perſeverarent, ex miſericordia & gratia ſalutis & vitæ æternæ per eum participes fierent: ij vero qui credere in illum nollent, & in incredulitate atque inobedientia illa ſua perſeveraturi eſſent, ea propter æternæ mortis & condemnationis pœna plecterentur.

6. At vero quia fieri non poterat, ut peccatores ex ſeipſis aut viribus ſuis naturalibus crederent in hunc Redemptorem ſuum, & in fide tali perſeverarent, ac proinde ut nõ credentes rei incredulitatis peragerentur, hinc eſt; quod Deus decreverit ijs media ad fidem & reſipiſcentiam neceſſaria & ſufficientia ſuppeditare per quæ aut actu & reipſa ad fidem concipiendum idonei redderentur, aut ad fidem tandem aliquando concipiendam magis magiſque diſponerentur, præpararentur, & quaſi gradibus quibuſdam proveherentur

Ex quo ultimum deinde Decretum fluit de ſalvandis nominatim illis, qui beneficio mediorum illorum credituri, & in fide perſeveraturi erant, damnandis vero vel reprobandis à ſalute illis, qui ad finem uſque vitæ impœnitentes & increduli manſuri erant, aut ſaltem in incredulitate morituri.

Hæc eſt Remonſtrantium ipſiſſima ſententia, ex Catholicis Doctoribus collecta, poſtquam agnoverunt & ſenſerunt, quod reliqui Calviniani Doctores, Factionis Gomariſticæ, ſive Ante ſive Poſtlapſarij illi ſint, Chriſtianum populum in blaſphemias & exitum æternum ſua Confeſſione Belgica, & Catechiſmo Heidelbergenſi præcipitaret. De quibus, nempe tam Confeſſione quam Catechiſmo nunc amplius agendum eſt, ut eorum medullam Catholici penetrent & Calvinianorum in Germania ora noſtra obturare.

VIII. Quemadmodum iam in Articulo de Prædeſtinatione Calviniſtæ in Hollandia diſſecti fuerunt in duas aut tres factiones, odio tanto ſeſe proſequentes, quanto aliam quamuis à ſe diſſentientem ſectam; ita quoque ijdem inter ſe diſcordes facti ſunt in alijs articulis, qui à prædeſtinatione pendent aut cum ea connexi ſunt, quorum potiſsima quatuor capita erant. nempe quæſtio, *An Chriſtus D.N. ſolum pro his paſſus ſit & mortuus, quos uti Antelapſarii dicunt, ante omne præviſum in Adamo lapſum, Deus elegit abſolutè ad ſalutem, vel ut Sublapſarij fingunt, ſolum pro his quos Deus ex maſſa perditionis, abſoluta electione prædeſtinaſſet; An pro cunctis omnino hominibus, qui ex Adam nati ſunt vel porro naſcentur,* uti defendunt Arminiani, *concedentes quod non omnes, nempe aliunde accedente impedimento, paſſionis eius fructu fruantur.* Accedebat ad hanc controverſiam alia conſequenter diſceptatio: *De Gratiæ divinæ auxilijs, & cooperatione cum ea liberi arbitrij.* Circa quam materiam abſurdas fovebant ſententias Gomariſtæ, quos idcirco Arminiani vehementer oppugnabant. Denique 5. *Controverſia eorundem erat de Perſeverantia finali Fidelium,* circa quam Gomariſtæ rurſus mire abſurda dogmata fovebant, Arminiani vero eadem æque reprobantes meliora ſubſtituere connitebantur, ipſo lumine naturæ adverſus blaſphemias adverſariorum excitati, & libris Catholicorum adiuti. Quid porro de his quatuor Controverſijs materijs ſenſerint adverſariæ partes inter Calviniſtas digladiantes, facillime ex Remonſtrantium Theſibus intelligetur, utpote è diametro oppoſitis adverſus Aſſertiones Gomariſtarum, Theſes has expreſſerunt Remonſtrantes ipſimet in Actorum ſnotum parte 2. pag. 280. quoad ſecundæ Controverſiæ caput his verbis.

IV. Theſes de Univerſalitate meriti mortis Chriſti exhibiti ſynodo Dordracena A. 1618 16. Dec.

1. Pretium redemptionis quod Chriſtus Patri ſuo obtulit, non tantum in ſe, & per ſe toti generi humano redimendo ſufficiens eſt; ſed etiam pro omnibus & ſingulis hominibus ex decreto, voluntate, & gratia Dei patris perſolutum eſt: eoque à participatione fructuum mortis Chriſti, nemo abſoluto & antecedente Dei decreto præciſe excluſus eſt.

2. Chriſtus merito mortis ſuæ Deum patrem univerſo generi humano hactenus reconciliavit, ut Pater propter ipſius meritum, ſalva Iuſtitia & veritate ſua, novum

gratia fœdus cum peccatoribus & damnationi obnoxijs hominibus inire & ſancire potuerit ac voluerit.

3. *Etſi Chriſtus pro omnibus & ſingulis hominibus reconciliationem cum Deo & remiſſionem peccatorum promeruerit, nemo tamen ſecundum Noui & gratuiti fœderis pactum, aliter, quam per fidem beneficiorum morte Chriſti partorum re ipſa ſit particeps: nec peccata hominibus peccatoribus remittuntur, antequā actu & vere in Chriſtum credant.*

4. *Credere*, Chriſtum pro ſe mortuū eſſe, *ij ſoli tenentur, pro quibus Chriſtus mortuus eſt. Reprobi vero, quos vocant,* (reliqui Calviniſtæ, nēpe Gomariſtæ) *pro quibus Chriſtus mortuus non ſit,* (vt ijdem volunt *nec ad iſtam fidem obligari, nec propter incredulitatem contrariam iuſte poſſent damnari: quin ſi qui tales Reprobi eſſent ij credere tenerentur Chriſtum pro ſe mortuum non eſſe.*

Hæc Remonſtrantium Calvinianorum contra Fratres ſuos erat ſententia prolixè in actis eorundem à pag. 281 ad 370 probata, in qua non procul abirent à veritate niſi in 2. Theſi nimium ſoli Fidei Hiſtoricæ vim, neglecta caritate dediſſent & Baptiſmum omiſiſſent in parvulis, vti viam ſalutis. Porro de Dei Gratia eiusq; operatione in Homine ijdem Remonſtrantes A. 1619. 16. Dec. xiii. exhibuerunt Theſes parte 3. Actorum ſuorum pag. 1. expreſſas, quas etiam uſque ad pag. 183 comprobare adverſus cæteros Calviniſtas allaborarunt. Sed eas ob materiæ illius ſubtilitatem omittendas iudicaui. Denique de Fidelium Perſeverantia octonas Theſes cum poſuiſſent eaſdem ad pag. 349 comprobarunt. Hæc obiter attingere neceſſarium fuit, vt ea, quæ ex Tridentino afferentur adverſus ſectarios Concilio, eluceſcant, nec contra vmbras definita putentur.

Quidnam in his Calvinianorum tam Remonſtrantium, quam Contra-Remonſtrantium ſententijs, de prædeſtinatione improbent Catholici.

Cap. V.

I. *Iudicium de duabus ſententijs Caluinianorum in Communi.*

II. *Iudicium de iiſdem magis in ſpecie.*

I. VNiverſim Eccleſia Romana, vti ſapientiſſima Eccleſiarū omniū mater, monente Apoſtolo optavit, vt à re tam ardua, qualis eſt prædeſtinatio, filij ſui lacte opus habentes, extra Theologicas Scholas & Concilia rite indicta, abſtinerent: & vt etiam hi ipſi, quibus eā de re agendi eſt poteſtas, magna ſobrietate eam materiam tractarent, quin & prohibuit de aliquot, hanc materiam concernentibus quæſtionibus, typis quicquam vulgari. Cui etiam prohibitioni ſanctiſsime Magni in Eccleſia Doctores paruiſſe noſcuntur. Damnat igitur in vtraque Calvinianorum factione auſos temerarios, quibus illi inducti illotis, vt dicitur, manibus ſanctum attingere ſunt auſi, doletque tantam blaſphemiarum copiam miſeræ plebi eſſe in manus datam, dum in foro & muro, in tranſtris & forulis de tam grandibus myſterijs, *aperto puteo abyſſi* diſputatur vt plebes garriendo & errando & blaſphemando *aërem, id eſt Eccleſiam, ac ſolem Apocalypticum* (a) nempe divinitatem, tanquam errorum eclipſibus innumeris obſcurant. Atque ideo eadem Eccleſia Romana ſpiritu Dei docta ſuos & omnes pariter alloquitur (b) *Fili caueas diſputare de altis materiis, & de occultis iudicijs; cur iſte ſic relinquitur, & ille ad tantā gratiam aſſumitur: cur etiam ille tam eximie exaltatur. Iſta omnem humanam facultatem excedunt; nec ad inueſtigandum iudicium diuinum, vlla ratio praualet vel diſputatio. Quando ergò hæc tibi ſuggerit inimicus, vel etiam quidam curioſi inquirunt homines, reſponde illud Prophetæ: Iuſtus es Domine & rectum iudicium tuum; & Iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa.* Et: *Cum quidam anxius inter metum & ſpem frequenter fluctuaret, & quadam vice mœrore confectus in Eccleſia ante quoddam altare ſe in oratione proſtrauiſſet, hæc intra ſe reuoluit dicens; ô Si ſcirem, quod adhuc perſeueraturus eſſem! ſtatimque audiuit diuinum reſponſum: Quod ſi hoc ſcires, quid facere velles? Fac nunc, quod tunc facere velles, & bene ſecurus eris. Mox que conſolatus & confortatus diuinæ ſe commiſit voluntati, & ceſſauit anxia fluctuatio.* Hæc in commune cunctis ſuadet ſpiritus Dei, maxime plebi.

2. Quid vero eruditioribus eadem Romana tenendum tradat Eccleſia, ſobrie prorſus in Tridentino Concilio exarat Seſs 6 cap. 12. tanta certè ſobrietate, vt temerarium vulgus omnino in ruborem det. Audiamus *Nemo, quamdiu in hac mortalitate viuitur, de arcano diuinæ prædeſtinationis myſterio, uſque adeo præſumere debet, vt certo ſtatuat ſe omnino eſſe in numero prædeſtinatorum: quaſi verum eſſet, quod iuſtificatus aut amplius peccare non poſſit, aut ſi peccauerit, certam ſibi reſipiſcentiam promittere*

a *Apoc cap. 9.* b *Thom. Kemp. lib. 3. Imit. Chriſti c. 58.* c *apud eund. lib. 1. c. 25.*

mittere debent: nam, niſi ex ſpeciali revelatione ſciri non poteſt, quos Deus elegerit. His adiungo ex eadem ſeſſione Canones, ex quibus optime ſeſe armabit, qui in hac palæſtra cum Calvinianis confliget, ut a neutra eorum factione perdatur.

DE IVSTIFICAtione.

CANON I.

Si quis dixerit, c hominem ſuis operibus, quæ vel per humanæ naturæ, vel per legis doctrinam fiant absque divina per Ieſum Chriſtum gratia poſſe iuſtificari coram Deo: anathema ſit. c ſup. c. 1. & 3. Rom. 3. 1. Cor. 15.

CANON II.

Si quis dixerit, ad hoc ſolum divinam gratiam per Chriſtum Ieſum dari, ut facilius homo f iuſtè vivere, ac vitam æternam promereri poſſit, quaſi per liberum arbitrium ſine gratia utrumque, ſed ægrè tamen, & difficulter poſſit, anathema ſit. f Conc. Milevit. c. 5. Conc. Afri. cap. 80. & c. ult. de conſe. diſt. 4.

CANON III.

Si quis dixerit, ſine præveniente g Spiritus ſancti inſpiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, ſperare, diligere, aut pœnitere poſſe ſicut oportet, ut ei iuſtificationis gratia conferatur, anathema ſit. g Conc. Arauſ. 2. c. 6. ſupra cap. 5. R[illegible] 5.

CANON IV.

Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium à Deo motum, & excitatum nihil cooperari aſſentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam iuſtificationis gratiam ſe diſponat, ac præparet, neque poſſe diſſentire, ſi velit, ſed veluti inanime quoddam [illegible] nihil omnino agere, mereque paſſivè ſe habere, anathema ſit.

CANON V.

Si quis liberum hominis h arbitrium poſt Adæ peccatum amiſſum, & extinctum eſſe dixerit, aut rem eſſe de ſolo titulo, immo titulum ſine re, figmentum denique à ſatana invectum in Eccleſiam: anathema ſit. h Vide Aug. lib. 1. cont. 2. epiſt. Pelag. c. 2.

CANON VI.

Si quis dixerit, i non eſſe in poteſtate hominis, vias ſuas malas facere, ſed mala opera ita, ut bona, Deum operari, non permiſſive ſolum, ſed etiam propriè & per ſe, adeo, ut ſit proprium eius opus non minus proditio Iudæ, quam vocatio Pauli: anathema ſit. i Vide Aug. lib. 1. cont. 2. epiſt. Pelag. c. 3. & Proſp. Senten. 14. ad cap. Gallorum, & re pon. ad ex abuſc. Vincent. Ioan. 1. Conc. Arauſica num. 2 circa fi.

CANON VII.

Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante iuſtificationem fiunt, quacumque ratione facta ſint, verè eſſe peccata vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur ſe diſponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare: anathema ſit.

CANON VIII.

Si quis dixerit, k gehennæ metum, per quem ad miſericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel à peccando abſtinemus, peccatum eſſe, aut peccatores peiores facere: anathema ſit. k Pſal. 17. Luc. 12. & Marc. 9. in fin.

CANON IX.

Si quis dixerit, l ſola fide impium iuſtificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad iuſtificationis gratiam conſequendam cooperetur, & nulla ex parte neceſſe eſſe eum ſuæ voluntatis motu præparari, atque diſponi, anathema ſit. l ſupra c. 1. & 2.

CANON X.

Si quis dixerit, homines, m ſine Chriſti iuſtitia, per quam nobis meruit, iuſtificari, aut per eam ipſam formaliter iuſtos eſſe: anathema ſit. m ſup. c. 7. Gal. 2. & 5. Ephe. 1. & 4.

CANON XI.

Si quis dixerit, homines iuſtificari vel ſola imputatione iuſtitiæ Chriſti, vel ſola peccatorum remiſſione, excluſa gratia, & caritate, quæ in cordibus n eorum per Spiritum ſanctum diffundatur, atque illis inhæreat; aut etiam gratiam, qua iuſtificamur, eſſe tantum favorem Dei: anathema ſit. n Rom. 5.

CANON XII.

Si quis dixerit, o fidem iuſtificantem nihil aliud eſſe, quam fiduciam divinæ miſericordiæ, peccata remittentis propter Chriſtum, vel eam fiduciam ſolam eſſe, qua iuſtificamur: anathema ſit. o ſupra cap. 9.

CANON XIII.

Si quis dixerit, omni homini ad remiſſionem peccatorum aſſequendam neceſſarium eſſe, ut credat certò, & abſque ulla hæſitatione propriæ infirmitatis & indiſpoſitionis peccata ſibi remiſſa: anathema ſit.

CANON. XIV.

Si quis dixerit, p hominem à peccatis abſolvi, ac iuſtificari ex eo, quod ſe abſolvi, ac iuſtificari certo credat; aut neminem verè eſſe iuſtificatum, niſi qui credat ſe eſſe iuſtificatum, & hac ſola fide abſolutionem & iuſtificationem perfici, anathema ſit. p ſupr. c. 9.

CA-

CANON XV.

Si quis dixerit, d *hominem renatum, & iuſtificatum teneri ex fide ad credendum, ſe certè eſſe in numero prædeſtinatorum: anathema ſit.* d Aug.c.13.lib.de correpr.& gratia,ſupr.c 12

CANON. XVI

Si a *quis magnum illud vſque in finem perſeuerantiæ donum ſe certè habiturum, abſoluta; & infallibili certitudine dixerit; niſi hoc ex ſpeciali reuelatione didicerit: anathema ſit.* a Aug.li.de bono perſeu.c.13.ſupra c.12.& 13.Gal.3.Ezech.18.

CANON XVII.

Si quis iuſtificationis gratiam non niſi prædeſtinatis ad vitam contingere dixerit; reliquos verò omnes, qui vocantur, vocari quidem, ſed gratiam non accipere, vt pote b *diuina poteſtate prædeſtinatos ad malum: anathema ſit.* b Conc.Arauſ.2.c.25.

CANON XVIII.

Si quis dixerit, c *Dei præcepta homini etiam iuſtificato, & ſub gratia conſtituto, eſſe ad obſeruandum impoſſibilia, anathema ſit.* c ſupra c.11,1.Ioan.5.

CANON XIX.

Si quis dixerit, nihil præceptum eſſe in Euangelio præter fidem, cætera eſſe indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, ſed libera: aut decem præcepta nihil pertinere ad Chriſtianos anathema ſit.

CANON. XX.

Si quis hominem iuſtificatum. & d *quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad obſeruantiam mandatorum Dei. & Eccleſiæ, ſed tantùm ad credendum: quaſi verò Euangelium ſit nuda, & abſoluta promiſſio vitæ æternæ, ſine conditione obſeruationis mandatorum: anathema ſit.* d Similis error erat Begardorum a Concil.Vienneſi damnatorum ſup.cap.11.

CANON XXI.

Si quis dixerit, Chriſtum Ieſum à Deo hominibus datum fuiſſe vt redemptorem, cui fidant, non etiam vt legiſlatorem, cui obediant: anathema ſit.

CANON XXII.

Si quis dixerit, b *iuſtificatum, vel ſine ſpeciali auxilio Dei, in accepta iuſtitia perſeuerare poſſe, vel cum eo non poſſe: anathema ſit.* b ſupr.13.

CANON XXIII.

Si quis hominem ſemel iuſtificatum dixerit c *amplius peccare non poſſe, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur, & peccat, numquam verè fuiſſe iuſtificatum, aut contra poſſe in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, niſi ex ſpeciali Dei priuilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Eccleſia: anathema ſit.* c ſup.3.14.

CANON XXIV.

Si quis dixerit, d *iuſtitiam acceptam non conſeruari, atque etiam augeri coram Deo per bona opera: ſed opera ipſa fructus ſolummodo, & ſigna eſſe iuſtificationis adeptæ, non autem ipſius augendæ cauſam: anathema ſit.* o ſup.c.10

CANON XXV.

Si quis in quolibet bono opere iuſtum c *ſaltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius eſt, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri; tantumque ob id non damnari, quia Deus eius opera non imputet ad damnationem: anathema ſit.*

CANON XXVI.

Si quis dixerit, a *iuſtos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, & ſperare æternam retributionem à Deo per eius miſericordiam, & Ieſu Chriſti meritum, ſi bene agendo, & diuina mandata cuſtodiendo vſque* b *in finem perſeuerarint: anathema ſit.* a ſupra c.16. b Mat.24.

CANON XXVII.

Si quis dixerit, c *nullum eſſe mortale peccatum, niſi infidelitatis, aut nullo alio, quantumuis graui & enormi præterquam infidelitatis, peccato ſemel acceptam gratiam amitti: anathema ſit.* c.1.Cor.6.ſupr.c.15,

CANON XXVIII.

Si quis dixerit, amiſſa per peccatum gratia, ſimul & fidem ſemper amitti, aut fidem, quæ remanet, non eſſe veram fidem; licet non ſit viua: aut eum, qui fidem ſine caritate habet, non eſſe Chriſtianum: anathema ſit.

CANON XXIX.

Si quis dixerit, eum, qui poſt Baptiſmum lapſus eſt, non poſſe per Dei gratiam reſurgere, aut poſſe quidem, ſed ſola fide amiſſam iuſtitiam recuperare ſine ſacramento Pœnitentiæ, prout ſancta Romana, & vniuerſalis Eccleſia, à Chriſto Domino, & eius Apoſtolis edocta, huc vſque profeſſa eſt, ſeruauit, & docuit: anathema ſit.

CANON XXX.

Si quis poſt acceptam iuſtificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, & reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, e *vt nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exſoluendæ vel in hoc ſæculo, vel in futuro in* f *Purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patere poſſit: anathema ſit.* e Seſſ.14.c.8. f infra Seſſ.25.in prin.

CA-

CANON XXXI.

Si quis dixerit, juſtificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur: anathema ſit. ſupra c. 12. in fin.

CANON XXXII.

Si quis dixerit hominis juſtificati bona opera ita eſſe bona Dei, ut non ſint etiam bona ipſius juſtificati merita, aut ipſum juſtificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam, & Jeſu Chriſti meritum, cujus vivum membrum eſt, fiunt, non verè mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ipſius vitæ æternæ, ſi tamen in gratia deceſſerit, conſecutionem atq; etiam gloriæ augmentum: anathema ſit.

CANON XXIII.

Si quis dixerit per hanc doctrinam Catholicam de juſtificati ne à ſancta Synodo hoc præſenti decreto expreſſam, aliqua ex parte gloriæ Dei, vel meritis Jeſu Chriſti Domini noſtri, derogari, & non potius veritatem fidei noſtræ, Dei denique ac Chriſti Jeſu gloriam illuſtrari: anathema ſit.

Atque eſt ſobria Romanæ Eccleſiæ doctrina, quæ reliquis ſubtilitatibus in hac materia ex Sp. S. dictamine definiendis manum hactenus prudenter admonere ſuperſedit, niſi in eo q S.D.N. Innocentiũ X.P.M. quædam huc pertinentia, definire neceſſitas Belgij & Galliæ coegit, quæ non incongruè præmiſſis adnecto.

JNNOCENTIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI.

Univerſis Chriſti fidelibus Salutem, & Apoſtolicam Benedictionem.

CUm occaſione Jmpreſſionis libri, cui Titulus, Auguſtinus Cornelij Janſenij Epiſcopi Jprenſis, inter alias ejus opiniones orta fuerit, præſertim in Gallijs, controverſia ſuper quinque ex illis, Cõplures Galliarum Epiſcopi apud Nos inſtiterunt, uti eaſdem Propoſitiones Nobis oblatas expenderemus, ac de unaquaque earum certam, & perſpicuam ferremus ſententiam.

Tenor verò præfatarum Propoſitionũ eſt prout ſequitur.

Prima: *Aliqua Dei præcepta Hominibus juſtis volentibus, & conantibus ſecundum præſentes, quas habent vires, ſunt impoſſibilia; deeſt quoque illis Gratia, qua poſſibilia fiant.*

Secunda: *Jnteriori Gratiæ, in ſtatu Naturæ lapſæ nunquàm reſiſtitur.*

Tertia: *Ad merendum, & demerendum in ſtatu Naturæ lapſæ non requiritur in Homine libertas à neceſſitate ſed ſufficit libertas à Coactione.*

Quarta: *Semipelagiani admittebant prævenientis Gratiæ interioris neceſſitatem ad ſingulos actus, etiam ad initium fidei & in hoc erant Hæretici, quod vellent eam Gratiam talem eſſe, cui poſſet Humana voluntas reſiſtere, vel obtemperare.*

Quinta: *Semipelagianum eſt dicere, Chriſtum pro omnibus omninò Hominibus mortuũ eſſe aut ſanguinẽ fudiſſe.*

NOS, quibus inter multiplices curas, quæ animum noſtrum aſſiduè pulſant, illa in primis cordi eſt, ut Eccleſia Dei Nobis ex Alto commiſſa, purgatis pravarum Opinionum erroribus, tutò militare, & tanquam Navis in tranquillo Mari, ſedatis omnium tempeſtatum fluctibus, ac procellis, ſecurè navigare, & ad optatum ſalutis Portum pervenire poſſit.

Pro rei gravitate, coram aliquibus S.R.E. Cardinalibus ad id ſpecialiter ſæpius congregatis, à pluribus in Sacra Theologia Magiſtris, eaſdem Quinque Propoſitiones, uti ſuprà Nobis oblatas, fecimus ſingillarim diligenter examinari, eorumque ſuffragia tum voce, tum ſcripto relato maturè conſideravimus, eoſdemque Magiſtros varijs coram Nobis actis Congregationibus, prolixè ſuper eiſdẽ, ac ſuper earum qualibet diſſerẽtes audivimus.

Cum autem ab initio hujuſcemodi diſcuſſionis ad divinum implorandum Auxilium multorum Chriſti fidelium preces, tùm privatim, tùm publicè indixiſſemus, poſtmodùm iteratis eiſdem ferventiùs, ac per Nos ſollicitè implorata Sancti Spiritus Aſſiſtentia, tandem Divino Numine favẽte, ad infraſcriptam devenimus Declarationem, & Definitionem.

Primam prædictarum Propoſitionum: *Aliqua Dei præcepta Hominibus Juſtis volentibus, & conantibus, ſecundum præſentes, quas habent Vires, ſunt impoſſibilia; deeſt quoq; illis Gratia, qua poſſibilia fiant*: Temerariam, Jmpiam, Blaſphemam, Anathemate damnatam, & Hæreticam declaramus, & ut talem dãnamus.

Secundam: *Interiori Gratiæ in ſtatu Naturæ lapſæ nunquam reſiſtitur*: Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Tertiam: *Ad merendum & demerendum in ſtatu Naturæ lapſæ non requiritur in Homine libertas à neceſſitate, ſed ſufficit libertas à Coactione*: Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Quartam: *Semipelagiani admittebant prævenientis Gratiæ Interioris neceſſitatem ad ſingulos actus, etiam ad initium Fidei, & in hoc erant Hæretici, quod vellent eam*

Gratiam talem eſſe, cui humana voluntas poſſet reſiſtere, vel obtemperare: Falſam & Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Quintam. *Semipelagianum eſt dicere, Chriſtum pro omnibus omninò hominibus mortuum eſſe, aut Sanguinem fudiſſe*, Falſam, Temerariam, Scandaloſam; & intellectam eo ſenſu, ut Chriſtus pro ſalute dumtaxat Prædeſtinatorũ mortuus ſit: Impiam, Blaſphemam, Contumelioſam, Divinæ Pietati Derogantem, & Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

An. à Nat. D.N. Jeſu Chriſti M.DC.LIII Indictione VI. &c. nona die Menſis Junij affixa & publicata Romæ, ac deinceps per alias Chriſtiani Orbis Provincias, ad quas pertinebat.

Hac damnatione perſtricta eſt Gomariſtarum doctrina, de quorum promptuarijs & ſentinis earum fuerunt eæ Propoſitiones. Etenim I. Propoſitio ab Innocentio X damnata eſt Gomariſtarum, quã Remonſtrantes damnarunt Actorum ſuorũ parte 3. Theſi 6. & oſtendunt pag 33. à Gomariſtis doctam eſſe, adductis verbis ipſorummet Authorum, ex collatione Hagienſi pag. 57. & 200. Triglandio, Geſelio, Calvino, Beza, Ztegedino, Piſcatore, Dammano, Donteclockio, Thyſio, Martyre, Zanchio, Zeppero &c. Calvinianis.

II. Propoſitio damnata ab Innocentio X. etiam eſt Gomariſtarum, uti oſtendunt Remonſtrantes Actorum ſuorum parte 3. à pag. 19. ex collationis Hagienſis pag. 207. 108. Thiſij, Triglandij, Donganí, Dammanni, Smouti, Geſelij, Zanchij, Dõteclockij, Gomari, Calvinique &c. Gomariſtarum ipſiſſimis verbis. & amplius à pag. 50 ibidem probant à Gomariſtis doceri: damnantque Theſi ſua.

III. Propoſitio ab Innocentio X. damnata eſt eorundem Gomariſtarum, qui inter Antelapſarios, & Sublapſarios mediam ſententiam inducere voluerunt, dicendo Homines eo quod à Deo ad malum ſeu peccatum non cogantur, ſed ſolum alliciendo vel arcana voluntate neceſſitentur, libere ſatis peccare, & eſſe inexcuſabiles à damnatione &c oſtendunt id & damnant Remonſtrantes in ſuis Fratribus Calvinianis tum alibi, ut Actorum ſuorum parte 3. à pag 71. cum parte 2. pag. .. ubi irrident eos qui ſperant illo effugio ſe poſſe efficere, ne dicatur Deus ad peccata cogere, ſi ſolum arcano modo & voluntate neceſſitet homines ad peccatũ.

IV. Propoſitio ab Innocentio X. damnata; etiam fuit Gomariſtarum, ut patet prolixiſſimè ex Actis Synodi Dordracenæ, in qua Gomariſtæ prævalẽtes, fratres ſuos in Schola Calvini Arminianos ob id quod docerent *Gratiam Dei talem eſſe, cui humana voluntas poſſit reſiſtere*, damnarunt, & Semipelagianos idcirco vocarunt.

V. Propoſitio ab Innocentio X. damnata, etiam eſt Gomariſtarum, uti patet ex parte 2. Actorum à Remonſtrantibus editorum à pag. 189. ad pag. 270. maximè à pag 287. ubi Remonſtrantes ſuorum Contra-Remonſtrantium verba incipiunt adnumerare, quibus impiè docent Chriſtum D. N. non pro omnibus hominibus, ſed ſolum pro Electis ſeu prædeſtinatis fuiſſe paſſum.

Habet igitur Romana Eccleſia hanc gloriam, quòd uti à ſuo Epiſcopo Innocentio I. vidit damnatos Abnegatores Gratiæ hæreticos Pelagianos; ita à ſuo Innocentio X. viderit oppreſſos, alios hæreticos, qui Gratiæ affinxerant irreſiſtibilẽ & neceſſitatẽ, & habet Eccleſiã Cathol. tam errandi, quã caritatẽ ſcindendi periculis parerè liberata, unde patri ſuo amantiſſimo ſemper gratias agat memoriamque eius in benedictione conſervet ſempiternam.

De Confeſſione Belgicarum Eccleſiarum & quænam circa eam acciderint.

CAPUT. VI.

I. *Confeſſionis illius Argumentum, origo, & robur.*
II. *Summariè contenta in ea Confeſſione dogmata.*
III. *Errores graves in ea Confeſſione admiſſi.*
IV. *Quod hos errores Armeniani ſeu Remonſtrantes agnoverunt.*
V. *Dei Providentia & in Eccleſiam Catholicam beneficentia in eo quod permiſit Remonſtrantes opprimi à Gomariſtis.*

I. CONfeſſio Eccleſiarum Belgicarum, pluribus Gallica An. 1562. Belgica ſæpius, Latina, Germanica imo Græca etiam linguis edita, conſtat XXXVII articulis cõplectibus ut Titulus ait, *ſummam doctrinæ de Deo, & æterna animarum ſalute.* Non eſt autem arbitrandum, quaſi olim Belgarum Miniſtri, aliquando in unum locum congregati, dogmata huiuſce Confeſſionis inter ſe collata, maturà deliberatione, & Doctorum hominum oppoſitione aut examine multo præmiſſo, demum conſentiendo unanimiter concluſerint, & populo credenda tenendaq; propoſuerint, uti in Sacroſanctis Eccleſ. Cathol. Concil. fieri cõſuevit. & noviſſimè in Trid. factũ fuiſſe cõſtat; ſed omnia Cõfeſſionis illius dogmata & eorum methodus, non eſt aliud quam privati doctoris in muſæo reformatæ Theologiæ conceptum temere opus (ſiquidem ſæpe poſtea

ſtea mutatum correctumque vti diverſa exemplaria conuincunt; & quidem furtive, ex Gallica Calviniſtarũ confeſsione (a) quæ A. 1561. dicitur Carolo IX. Regi oblata eſſe, ſubiecta, quo ad ſenſus plures, etſi Belgica verboſior ſit, & magis garrula. (a) In publicam tamen protruſum opus hoc, primo vnius alteriusue Miniſtri, minus ſapientis admiratione laudatum, poſtea plurium, æque parum ſapientium acceſsione approbatum in vulgarẽ ſenſim vſum inductum eſt. & ſpecioſo *nomine Eccleſiarum Belgicarum* fuit inveſtitum. Sed & ſi omnium Miniſtrorũ confeſsione ea confeſsio fuiſſet integris aliquot annis expolita ac decreta, nullam tamen maiorem vim certitudinemque obtineret, q̃ cuiuſdã Conſpirationis, ſine legitima authoritate conflatæ, cum in rebus Diuinis, *nemo habeat poteſtatem ordinandi, niſi eã ſit deſuper legitima traditione conceſſa* de qua legitima traditione poteſtatis in divinis, aut animarũ regimine ſibi conceſſæ, nemo Reformatorũ Miniſtrorũ hactenus vllum hominẽ valuit edocere, aut quenquã reddere ſecurũ, vti ipſi agnoſcunt. & faſſi ſunt tot iam annis exagitati Aquiſgranẽſi provocatione ad ſpeculũ veritatis. (b)

II. Porro Confeſsio illa Belgicarum Eccleſiarũ, continet multa dogmata, de quibus ipſi Reformati neſciunt, *an ſint ad ſalutem neceſſaria ſcitu?* multo minus, *an ſola hæc ſint explicite ſcienda*; & multo adhuc minus, *an ſint Norma fidei, ailem ſecundaria?* (nã prima Norma omnino apud eos eſſe debet ſcriptura ſacra) ſed & alia quam plurima ſunt in ea confeſſione, de quibus ipſi reſpondere neſciunt. Præcipua vero dogmata perditionem animarum concernentia in dicta confeſſione ſunt, quæ declarant quodnam ſit *Verbum Dei ſeu ſcriptura diuina* art. 3. 4. 5. 6. 7. ad quam, veluti ad Regulam confeſsio iſta Fidem noſtram iubet exigi, enumeratque tum libros Canonicos, tum ſua privata opinione Apocryphos. Deinde ex hac ita determinata ſcriptura art. 8. 9. 10. 11. eadem confeſſio narrat quid *de Deo Patre, Filio, Spirituq; S.* ſecundum ſe, credant Reformati, tum quid de eodem, *vt creatore & gubernatore omnium* art. 12. 13. 14. deinde quid *de Adami peccato & repromiſſione ei facta, & impleta per incarnationem D. N. I. Chriſti tenendum ſit art. 15. 16. 17. 18. 19. 20.* Etiam *quid Redemptor nobis præſtiterit boni.* art. 22. & 23. & *quomodo nobis applicetur iſtud bonum, ſiue ipſe Chriſtus Dominus, nempe per Fidem ſolam,* art. 24. 25. *quantumque per eam ſolatium habeant Reformati in Chriſto* art. 26. Dicit etiam aliquid eadem confeſſio *de Eccleſia Catholica, quid ſit atque, quamque ſit neceſſaria, & vnde noſci queat & quos habeat Rectores* nempe Miniſtros Seniores, & Diaconos inſtar Senatus. Ciuiles autem Dominos inſtar Magiſtratus ius dicentis, dummodo ex Miniſtrorum arbitrio decernant & agant ab art. 27. ad 33. item 36. & 37. denique *de Sacramentis duobus, ſolis vit. Baptiſmo & Cœna articulis* 34. 35.

Atque ita Finis Confeſſioni imponitur, omiſsis plurimis, *quæ neceſſario creduntur*, vti carnis Reſurrectio, *quæque agi oportet*, vt Oratio, & quæ obſeruanda ſunt vti *Præcepta Dei*, vt iure meritiſsimo pars ipſorummet Reformatorum, inſpectũ tanta imperfectione huius confeſsionis, tantaque lubricitate & falſitate dogmatum in ea contentorũ, etiam ſecundum domeſtica principia Reformatorum, eam *tamquam ſtupidam & inſulſam damnarit*, & per ſcripturam ſacram emendare ſeu eius errata demonſtrare auſa fuerit, vnde *Remonſtrantes* ab aduerſaria parte, qui Confeſsionem erraticam mordicus defendendã ſuſceperunt, ijdẽ appellati.

III. Nolo hoc loco Confeſsionis antedictæ errores ex Catholicæ Eccleſiæ principijs propalare, ac conuincere, ſed ſolum ex ipſis Remonſtrantiũ nempe fratrum ſuorum Scriptis, inter Acta ſua editis, idque quam breviſsime. Igitur limatioris ingenij, quam cæteri, craſsiores & obeſæ naris Reformati, Doctores Remonſtrantes conqueſti ſunt.

1. Confeſsionem illam Belgicam, à ſe ipſa in diuerſis exemplaribus, quæ tamen pro authenticis omnia habeantur, diſcrepare; inde euidens eſſe, non illam ſpiritus ſancti, qui in ſe ſuisque dictatis perpetuo conſtãs eſt, fuiſſe dictamen, ſed ingenij humani paulatim proficientis, & errores ſuos deprehendentis & mutãtis partũ. Aſſeruerũt proinde ijdem incũbere Synodo Reformatatũ Eccleſiarũ, vt determinẽt, quodnã ſit genuinũ exẽplar, ex quo Fidẽ debeãt cõfiteri, tã vulgus q̃ Prædicãtes eorũ.

2. Confeſſionem eandem multum diſcrepare à Confeſsionibus aliarum Eccleſiarum Reformatarum in Helvetia, Gallia, Palatinatu, Anglia editarum. Exempli loco, Belgica Confeſsio art. 29. confitetur, tertiam notã veræ Eccleſiæ eſſe. *Si diſciplina Eccleſiaſtica, vt vitia corrigãtur, obtineat* & hui' diſci-

 plinæ

a *Videndũ Geneuæ A. 1612. vel etiã alibi editũ Corpus vel Syntagma Confeſſionũ Fidei, quæ in diuerſis Regnis nomine Eccleſiarũ fuerunt edita. b Authore P. Iudoco Ked Soc. Ieſu Sapiens in Germ. edito, ad quod ſpeculũ obmutuerunt; vel ſi locuti, delirare conuicti ſunt tã Calviniani quam Lutherani Reſpondentes.*

plinæ robur art. 32. fatetur imprimis conſiſtere in *Excommunicatione.* Jam vero notorium eſt multas Reformatorum Eccleſias, nominatim Helveticam carere diſciplina eiuſmodi: unde conſequitur Helveticam Reformatorum Eccleſiam, ſecundum Belgicam Confeſſionem, non eſſe veram Eccleſiam, & tamen pag. 11 Actorũ Synodi Dordracenæ quatuor Reformatorum ex Helveria Rerumpub. Miniſtri, ut veræ Eccleſiæ Doctores admiſſi fuerunt, & in Synodo ſententiam dixerunt cum hiſce Confeſſioniſtis.

3. Miniſtri Hollandiæ compellunt iurare in verba Cõfeſſionis, & multi iurant, cum tamen *ſolum Verbum Dei ſit norma Fidei,* & ipſa Confeſſio art. 7. dicat, *ſacram Scripturã perfectè cõplecti & quodcunq; credi neceſſe eſt, in illa ſufficienter edoceri.* aut igitur Confeſſio iſta eſt ipſa Scriptura S. quod eſt evidenter falſum, aut eſt epitome Scripturæ, quod etiam eſt evidenter falſum; cum maior pars ſententiarum & verborum in ea poſitorum non ſit deſcriptura, imo contra eam pugnet. Itaq; Reformati Belgæ, admittunt novam credendi Regulam præter Scripturam ſaltem veluti *Normam ſecundariam.* Hoc ſi concedunt, quidni maiore iure Pontificij pro Norma ſecundaria teneant, uti ſemper tenuerunt, Conciliorum definitiones & SS. PP. conſentientem doctrinam à tempore Apoſtolorum propagatam, quæ centeſima parte non pugnant inter ſe, quantum Confeſſio brevis ſecum & cum ſcriptura. Audiant igitur Belgæ Cantilenam ſuam *Non addetis* &c. ex Deut. & Apocal. *maledictionem latam in apponentes ad ſcripturam.*

4. Multa eſſe in Confeſſione illa imprudẽter, ſeu temere, multa falsè, multa ſecum ipſis pugnantia poſita, in quæ tamen iurare, ut bruta, compellãtur. Exempli gratia, Jmprudẽter aſſeritur art. 4 Libros Scripturæ Canonicos eſſe eos *quibus nihil poſſit opponi.* art. 5. *cæcos ipſo contactu deprehendere, quod ea eveniant, quæ in ſcriptura prædicuntur,* & ideo abſque eccleſiæ judicio poſſe ſcire quod ſcriptura ſit Dei verbum. art. 7. Jmpudentiſſime allegatur text' ex Rom. 3. 4. & pſal. 61. 10. *de omnium hominum mendacitate & varietate* (contra Concilia, Decreta, Statuta, & ſucceſſionem in Cathedra Apoſtolica ſuper S Petro fundata) dum addit, ex *ſeipſis* (ſeu ut habent alia exemplaria *ex ſua natura* eſſe tales) nam Catholicis, contra quos textus illos allegat author Confeſſionis numquam aſſeruerunt, firmitatem decretis, Concilijſque ineſſe ab hominibus *in ſe ipſis vel natura ſua ſpectatis: ſed in promiſſa Eccleſiæ & imprimis S. Petri ſucceſſoribus aſſiſtentia indefectibili Spiritus S.*

Falſa vero iſta, cum art. 12. & ſequentibus auth Confeſſionis agens de creaturarum productione Deo, *Deum Opt. Max. facit Antelapſarium in prædeſtinatione ſua* id eſt ab æterno, ante omnem prævi ſum etiam in Adamo lapſum, certos homines nominatim elegiſſe ad vitam æternam, ut ſibi inſeruirent, ut vaſa ſeu inſtrumenta ad oſtendenda ſuam gloriam in miſericordia ſua, multo vero m ximam partem hominum æterno exitio & inel ctabili miſeriæ addixiſſe, ut oſtenderet in eis, in vaſis, gloriam ſuæ ſeueritatis iræ & poteſtatis cruciando. alibi vero eundem Deum ac Domi facit *Sublapſarium,* id eſt ex genere humano co ſiderato ut lapſo in Adam, certas quaſdam ſing lares perſonas nominatim elegiſſe ad ſalutem pu meroque placito ſuo; nulla habita ratione reſip centiæ, fidei, aut obedientiæ per gratiam rec peratæ, & eas inevitabiliter ad oſtendendum uitias miſericordiæ ſuæ in illis produci ac prom ueri ad dictam ſalutem. Reliquas perſonas ſing lares eiuſdem generis humani ad oſtendendam veritatem ſuam decreviſſe, In ſtatu lapſo relinqu re, nec à damnatione nec à peccato unquam lib tare & pro his Chriſtum Dominum non eſſe pa ſum, nec Deum voluiſſe ut eis eius paſsio prod ſet, ſed nec gratiam ullam ſalutarem conced aut largiri.

Eoſdemque tamen velit vocari ad gratiam p vocationem externam, cui debeant & non poſſ non reluctari, eo fine ut tanto magis obcæcentu indurentur & gravioribus criminibus implica gravioribus pœnis implicentur, & c. Hanc ſente tiam Authorem Confeſſionis illius Belgicæ paſſ variis verbis inculcare, aut ſupponere, eo q ſcrib talia, quæ, niſi illa ponantur, non ſubſiſtunt pate Hinc ait 12. de creaturis dicendo, *eas productas creatori ſuo inſeruirent,* talem ſervitutem intel gere. Item dicendo, *creauit angelos eoſque bonos, nuncij eius eſſent, alios in perditionem ab excellen ſua lapſos,* vafre cauſam bonitatis in illis, & pe tionis in his ſubticuiſſe, nempe meritum & meritum, ut Deum in ipſorum quoque creatio Antelapſarium poſſet efficere præ deſtinatore Aliaque eiuſdem generis de ijs inculcare, abſ nendo à mentione peccati, & uſurpando nom *perditionis, corruptionis, condemnationis æternæ;* & q in damnatis Angelis malitiam agnoſcit, non alium quam in qua creati ſunt vel quæ præcipi tionem eorum decreram, damnationemque ſe ta eſt, nempe *quod Dei omniſque boni hoſtes*

Eccle-

Eccleſia & membris eius inſidietur, veluti prædones &c. & ideo indies magis magiſque horrenda tormenta iis inſligi, Eandem ob cauſam articulo 13. Confeſsionis, authorem uſurpare nomen *Ordinationis* dicendo *quod in hoc mundo nihil abſq; ordinatione Dei eueniat*, nempe lectorē inducendo rā in ſenſum reprobū, quod ſcilicet *omnia ex ea Dei ordinatione fiant, quæ vt neceſſario fierent decreuit, quā in ſensū aliū benū ordinationis, quæ quadā permittere decreuit, & quæ dū vt neceſſario ſuccedant.* Hanc vafræ uſurpationis intentionem prodidit author idem, cum antedictis ſubiungens latendi gratia (*quamuis Deus peccatorum, quæ fiunt, neque author neque reus ſit*) confeſtim ea addit, quæ aliter proxime dictis apte ſubiungi nequeunt, niſi ordinandi vocem in peſsimo ſignificatu exponas. Subiungit enim mentioni de peccatis iſta. *Tanta enim tamque incomprehenſibilis eſt ipſius* (Dei ſcilicet) *potentia & bonitas*, vt opus ſuum *optime iuſtiſſime ordinet & exequatur etiam cum & diabolus & impij iniuſte agunt. Quæ vero ita agit, vt humanum excedant ſenſum in ea nolumus curioſe ultra quam fert captus noſter inquirere. Quin imo omni animi ſubmiſſione & reuerentia occulta nobis iudicia Dei adoramus &c.*

Hic eſt ille ſermo iniquitatis, qui cum Deum feciſſet & transformaſſet in Ante & Sublapſarium prædeſtinatorem pro Schola Calvini, eundem ne tyrannus appareat, vel dæmon, faſcijs reverentiæ, & ſubmiſsionis inuoluit, vt Chriſtianus populus ludificatus æquiuocis, pro Deo vero dæmonem adoraret. Perviderunt hanc vafritiē Gomariſticā, Doctores ipſi in Schola Caluini, dicti Remonſtrantes, eamque non ferentes ductu naturalis luminis in parte doctrinæ de prædeſtinatione à Fratribus ſuis ſeu collegis reſilierunt, & Catholicorum dogma tutum de prædeſtinatione ſunt amplexi, bellumque tam Confeſsioni huic, quæ eſt *Subuerſio*, quam eius tutoribus aliquāto animo indixerunt, collectis ad ſingulos fere Confeſsionis iſtius malæ articulos *Notis & Animaduerſionibus*, aliquādo in ſynodo æqui iudicij viris proponendis.

Has Animaduerſiones ſub nomine conſiderationum ijdem Remonſtrantes in Actorum ſuorū prima parte tempore ſynodi Dordracenæ A. 1619. produxerunt, & cum iiſdē Actis ediderunt à pag. 26. ad pag. 99. legendas. Iſtic quilibet leget prudentes limitationes & cautelas verborum, quibus imprudenter vtitur Confeſsio. Veluti articulo 13. citato admodo relata verba: *Tanta enim tamque incomprehenſibilis* hi prudenter addi optant *Deum neque per malitiæ infuſionem, nec alio ſiue interno ſiue externo impulſu aut gratiæ ſubtractione creaturis neceſſitatem imponere tale opus efficiendi, quod ſine peccato præſtari nequit & creaturas in talibus opibus non inſtrumenta mera Dei, ſed operis præcipuā eſſe.* It. cauſā ad verba illa: *Hæc doctrina de ordinatione diuina ineffabilem nobis affert conſolationem, dum ea erudimur nihil nobis fortuito nec ſine optimi patris noſtri & cæleſtis voluntate euenire poſſe*, Remonſtrantes omnino ſuadent addenda verba, per quæ excludatur peccatum, ſine voluntate patris illius imo contra eam contingens: Et rurſus ad verba: *ſine eius* (Dei) *permiſſione venia, conceſſione* (ita enim diuerſe exprimunt in diverſis exemplaribus) *& voluntate nobis Diaboli omneſque inimici nocere nequeant ineffabilem adfert conſolationem*. addunt prudenter Remonſtrantes, *non eſt valde magnum ſolatium, quod diaboli nobis ſine voluntate Dei nocere non poſſint, niſi addat & illud, Deum vero nunquam permittere vt noceant. aut ſi permittat, id cum noſtro permittere emolumento.* Ijdem magnum errorem notant ad 14. articulum, ubi Confeſsio profitetur quod *Deus ex terra puluere hominem crearit*. quo loco ſi Confeſsio velit animam humanā de potentiā materiæ eductam, patet quātus inculcetur error, ideoque oportuerat, vt corporis efformati, & animæ creatæ diſtincta conficeretur mentio. Admirantur autem Remonſtrantes dum conſiderant quod confeſsionis author cum art. 12. de creatione, & 13. de providentia Dei in regendis creaturis etiam nomine egiſſet, iterum 14. art. ad creationem Hominis relabatur, habentque iure ſuſpectum, quaſi author in 12. & 13. articulis de decreto in mente divinæ egiſſet, 14. autem executionem decretorum divinorum etiam obuoluere eſſet conatus vt Antelapſariorū inveheret blaſphemiam, qui modus agendi doloſus à genio hominis Caluiniani, præſertim accuſantibus eum fratribus ſuis non abhorret, & poſtea Remonſtrantes perſpicue oſtendent, cap. octauo. Ridiculā vere rem facit idem author Confeſsionis, cum eodem articulo 14 aſſerit *Homini de donis à Deo acceptis* (nēpe bonitatis, iuſtitiæ & ſanctitatis, & poteſtatis componendi ſe arbitrio ſuo ad voluntatē Dei per omnia, quæ prædicauerat ei donata) *poſt lapſum tantum exigua quædam illorū veſtigia* (alia exemplaria habent, *Scintillas*) *remanſiſſe, quæ tamen ſufficiant ad eum reddendum inexcuſabilem*: & Mox eodem pene halitu ait: *quidquid in nobis lucis eſt in tenebras verſum eſt, vt Scriptura nos docet dicens, Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, vbi S. Ioannes Homines tenebras appellat. Ridicula*, inquam,

ſunt hæc, quoniam & pugnantia ſunt & peſſime è ſcriptura probantur. Quomodo enim ſi homines meræ tenebræ ſunt, nihilominus ſcintillæ ſunt, aut exigua veſtigia donorum Dei? ac ſi ſint meræ tenebræ, quomodo non excuſabiles ſunt de non lucere? Fatua ſunt igitur iſta aſſumenta. Omitto quod ibidem peccatum Hominis multo magis riſu digna definitione depinxit, dicens non eſſe aliud quam *quod cum homo in honore eſſet nō intellexit &c.* quod ipſum Remonſtrantes vt plurima alia exprobrant, quæ prætereo, cum ex paucis adductis in medium cuiuis futilitas Confeſſionis Belgicæ iam tum innoteſcere poſſit, cuius occaſione in Hollandia Schiſma fuit inter Caluiniſtas meritiſſimè conflatum.

V. Elucet ex hinc ſingularis Dei in Eccleſiam ſuam Catholicam prouidentia, qui ex ipſa Schola Caluini Reformata in Cathedris Eccleſiarum Catholico populo ereptis excitauit eis aduerſarios & euerſores impiæ Confeſſionis, ſinens eos, vt hinc & inde ſtantes acies concurrere bello tanto, vt tota Europa ad ſpectaculum fuerit excitata, de cuius belli decurſu cap. 8. agetur. Interea votum eſto, vt diuinæ prouidentiæ conſideratio continuetur, à qua etiam illud eſt glorioſum Eccleſiæ Catholicæ geſtum, quod cum ſe Remonſtrantes Caluinianis Antagoniſtis ſuis opponere cœperunt, ipſimet non de ſuo paupere penu, ſed de Romanæ Eccleſiæ armamentario arma aduerſus hoſtem valitura ſumere debuerunt. Teſtantur hoc ipſi Remonſtrantium antagoniſtæ qui identidem queſti ſunt de Fratribus ſuis, quod è Ieſuitarum libris Suarezio, alijsque Papiſtis argumenta ſumpſiſſent, ad ſeſe Confeſſionemque ſuam ſuauem oppugnandam, quæ tamen argumenta, non rationum momentis aut (ſcriptura tātopere ſemper ſibi clara, & diuite & ſufficiente, & illuminante) ſed ciuilis poteſtatis violentia retundere debuerunt, imo opprimere, qua in re iterum diuinæ providentiæ radius pulcherrimus eluceſcit, dum iuſtam cauſam & bonam in Remonſtrantibus vt oſtendam oppreſſis, nō permiſit triumphare, ne contraheret ſanctitas Catholicæ doctrinæ vllam ex hoc infamiam, quod per hæreticos fuiſſet defenſa. Etiam vt mali defenſores eius intelligerent ſe fruſtra armis Catholicorū pugnare, qui nolint cum ijſdem in ijſdem eorum caſtris, nempe Eccleſia eadem viuere & militare. Ceſſet iam ab animis Catholicorū admiratio iſta: cur in Remonſtrantibus bona cauſa fuerit à Contra-Remonſtrantibus potenter oppreſſa?

De Catechiſmo Reformatarum Eccleſiarum, & quæ circa illum euenerunt.

CAP. VIII.

I. *Author Catechiſmi Reformatarum ad Rhenum Eccleſiarum ſiue Heidelbergenſis.*
II. *Eiuſdem Catechiſmi Synopſis.*
III. *Eiuſdem abſurda quinque in I. quæſtione eius & Reſponſione deprehenſa.*
IV. *Simulta plurima ex alijs quæſtionibus eius & Reſponſis detecta.*
V. *Quomodo idem Catechiſmus à Catholico ſcriptore fuerit feſtiuè exploſus.*

I. Author Catechiſmi Palatini ſeu Heidelbergenſis fuit Zacharias Vrſinus Vratiſlauienſis in Sileſia natus. Siquidem pater eius Caſparus Beer (Latine Vrſus) quondam pædagogus in Auſtria, exactus inde Vratiſlauiæ conſidens Ludimagiſtrum agendo vxorem duxit, ex qua Zachariam iſtum ſuſcepit An. 1534. 18. Iulij. Volo honeſtiſſimè eius vitam commemorare, ex Fratre eius in fide Feſto Hommio, ne queri poſſint Reformati affectibus cum eo actum eſſe. Anno igitur 1550. VVittebergam ad Studia literarum miſſus, mercatorum quorundam eleemoſynis ibi vixit, audiuitque Philippum Melanchtonem, cum quo Ann. 1553. peſtis metu expulſus VVitteberga Torgam ceſſit. Cum autem Melanchton paulo poſt alio inde eſſet euocatus, Vrſinus ad Rheni partes contendens per Heluetios & Lauſannam & Geneuam peruenit, vbi Caluini auditor factus ex Lutherano, vel Melanchtonico factus eſt Caluinianus. Diſcedenſque à Caluino librarijs munuſculis, quibus ſe alioſque inficeret, eſt donatus; ipſe vero Hæreſes tam à Melanchthone quam Caluino hauſtas partim immutatas fouit, partim aliter coxit. Geneua autem recedens Lugdunum Galliarum, deinde Pariſios profectus, Variſtauienſium fere impenſis, iſtic Ioannem Mercerum Hebrææ linguæ profeſſorem, audiendo aliquid profecit. Inde per Heluetios, Tigurum imprimis, hæreticis nobilem vrbem, tranſiens, per Sueuiam Vlmam atque Tubingam, Norimbergamque ac Franconiam, redijt VVittebergam ad veterem hæreſis Magiſtrum Melanchtonem

tonem, apud quem indies converſabatur, tanquam Caluiniſmi non iniquum ſodalem viri de eo Lutherani conquerentur & Caluinus Epiſtolis ad eum datis non obſcure ſignificauit. Apud hunc cum agit An. 1558. à Senatu Breslauienſi ad Regimen Scholæ S. Eliſabethæ, unaque Philoſophiæ ac Theologiæ initia tradenda euocatur, in qua ita verſatus eſt, vt ouina pelle tectus lupus aliquando tempore latuerit, & graſſatus fuerit; Sed cum ad cœnæ Lutheranæ & Caluinianæ materiam explicandam Methodo perueniſſet, quisnam eſſet, plane eſt detectus, nam ſcripturas torquendo, & Veteres Doctores mutilando & Melanchthonem ipſum flectendo, ad ſententiam pro Caluiniano figmento dicendam omnes cogebat. Vnde confeſtim à Lutheranis eſt veluti Sacramentarius ex loco profligatus, ſenſitque ſero Senatus, & reliqui ſe colubrum & Vrſum, tum domi, tum in exteris regionibus aluiſſe, qui tunc quidem rapere, nunc autem mactare inciperet. Voluit nihilominus tam patenter deprehenſus Leo, ſe Aſini exuuijs velare, edendo Theſes declarantes mentem ſuam, de baptiſmo & Cœna, quas ad Melanchthonem tranſmiſit: ſed Melanchthon, intellectis ijs quæ acciderant, vaſte vtrique parti velificari volens, ei ſuaſit, *vt cautè perſeueraret in Orthodoxa doctrina, &c. ſi iſtic locorum non poſſet ſubſiſtere, diſcederet; vt VVittebergam rediret.* Videns igitur Viſinus nimium arcana pectoris ſui detecta Ann. 1560. 24. Iunij Vratislauia diſceſſit, & VVittebergam rediit. vbi eodem anno paulo ante reditum hunc obierat Melanchthon 16 Febr. qui damnatam & anathematizatam ab ſe doctrinam Sacramentariorum Auguſtæ A. 1530. extremo vitæ tempore paulatim plus & amplius viſus erat profiteri, ita vt Palatinus Elector Otto Henricus pauſo ante mortem eius, Melanchthonem conſulens, de controuerſia cœnæ Heidelbergæ, inter Doctores ſuæ Academiæ Petrum Boquinum & Guilhelmum Clebitium Caluiniſtas ex vna, & Heshuſium ac Lutheranos ex altera parte, oborta, literas receperit magis fauentes Sacramentariæ opinioni quam Lutheranæ. (*a*) Vnde etiam Palatinatus mox in Caluiniſſimum fuit præcipitatus. Nam Otto Henricus Conſilium Melanchthonis ſecutus, Heshuſium & Clebitium capita factionis ortæ quidẽ amãdavit, & Caluiniſtas exinde introduxit & fouit. Vltus fuit tunc Melanchton ſe ipſum ex animi ſui deſiderio aduerſus Heshuſium, is enim Flaccianus erat, quod genus hominum inter Lutheranos Philippo erat infenſiſſimum, Ita paſſionum arbitrio, apud Nouos illos Euangelicos, ſusque deque vertebantur omnia. Cum igitur VVittebergam redux Viſinus videret ibi omnia Lutheranis oppleta, profeſſionem eo loco inter tot oculos & aures aduerſaturas ordiri metuens, ad Sacramentariorum nidum Tigurum in Helvetios 3. Octob. rediit, vbi à Petro Martyre vel pſeudo-Martyre potius & Bullingero, Simlero, Lauatero, Gualtero, Geſnero, Friſio & ſimilis farinæ hominibus eſt exceptus, tanquam ex caſtris inimicorum Transfuga, & in Synodo quadam Specimen ſuæ hæreſios dare iuſſus, dedit. At cum per literas Heidelberga datas à Thoma Eraſto Medicinæ Doctore profeſſore Sacramentariæ factionis eo euocaretur Viſinus eo & ſua & aliorum voluntate eſt profectus, qui An. *1561. 19.* Sept. eodem perueniens in ſapientiæ Collegio cœpit docere, concionandi vero munus ad quod non adeo aptus erat, delatum refugit. Docuit iſtic *Locos Communes* annis quinque, donec ei Hieronymus Zanchius ſucceſſit, qui An. 1568. 12. Febr. doctionem ſuam eſt auſpicatus. In hoc contubernio cuſus eſt Heidelbergenſis Catechiſmus nempe Petri Boquini, Emmanuelis Tremellij. (hi Sacram ſcripturam, ille Nouum, hic veſtus interpretabantur). & Hieronymi Zanchij (qui Locos Communes quaſi Scholaſticam Theologiam docebat) Editus fuit primo Catechiſmus ille nefandus, ſine exegeſi, quæ poſtea adiecta eſt, cum Flaccius Illyricus, Heshuſius & alij eum refutare incepiſſent. Sed & idem Vrſinus cum Boquino An. *1564.* menſe Aprili, cum Brentio & Smidelino collocutus eſt in Colloquio Maulbrunnenſi, indicto ad componendas controuerſias inter VVirtenbergicos & Palatinos Theologos *de Vbiquitate* tunc enato errore. Idem Viſinus à Friderico III. Electore Palatino in Ambergenſi ac Neoſtadiana Gymnaſijs fundandis eſt adhibitus, euocarunt eum quidem Bernates Heluetij ad Cathedram Loſannenſem, ſed eam ſuaſu Electoris recuſauit. Verbo abſoluam. Doctor erat qui neminem ſui cerebri doctorem naneiſci valens, diu graues labores ſuſtinuerit ſolus docendo, donec Belgam quendam, Iacobum Kimedontium aſſecutus eſt, ſibi placita loquentem, in quem oneris

a *Vlenberg. vita Melancht. cap. 14. n. 2. peucerus Narrat. de Melancht.*

oneris parte relicta vxoriæ rei operam dare cœpit Anno 1573. tanquam eſſentiali parti doctrinæ Acatholicæ. Stetit in hoc ſecundo fortunæ curſu Vrſinus vſque ad Annum 1577. cum defuncto Friderico III. Electore Palatino Caluiniano, Ludouicus IV. Filius eius ſucceſſor, Lutheranis addictus, Caluinianos Doctores profligauit, & in his etiam Vrſinū ac Kimedoncium qui 10. Octob. Heidelbergam relinquere coacti ſunt. Vrſinum tamen in Neoſtadianam Scholam vna cum Hieronymo Zanchio euocauit Ioannes Caſimirus Caluinianus ſecundo genitus Friderici III. & frater Ludouici IV.. A. 1577. vbi ſeq. A. 3. Maij profeſſionem ſuam exorſus eſt, quo tempore & Iſaiam interpretatus eſt, & aduerſus Lutheranorum *Librum Concordiæ*, edidit *Admonitionem* Neoſtadianam. Hæc, agentem demum mors A. 1583. 5. Martij abſtulit, ætatis ſuæ An. 49. monumentum ei Neoſtadij poſitum eſt in choro principalis templi. Atque hæc de Authore Catechiſmi Heidelbergenſis ſufficiunt, ex quibus patet Hominem fuiſſe mutabilem, & proprij iudicij ſervum, & qui patriam ſuam ſimulata religione perdere ſit aggreſſus & ingratus.

II. Editus fuit igitur Catechiſmus, Latino, Gallico, Germanico, Belgico imo Græco Linguarum idiomate excuſus, ac forte pluribus, quæ mihi videre non fuit datum, continet autem huiuſmodi ordinem doctrinæ initio quæſtiones duas habet PROŒMIALES, *de Maximo Solatio Reformatorum, & de mediis ſeu ſcitu neceſſarijs, vt illo Solatio Reformati frui poſſint*. Deinde TRACTATUM ſeu corpus (in Latino-Græca editione A. 1635. Lugduni Batauorum) in tres partes ſeu titulos diſſectum, primus *de Miſeria hominis* à quæſt. 3. Alter eſt *de eiuſdem Liberatione* à quæſt. 12. Tertius *de gratitudine*, à quæſt 86. Harum duæ poſteriores partes rurſus in alias minus principales diſſectæ ſunt, nimirū ſecunda quæ eſt de liberatione Hominis cōtinet doctrinam, *de Satisfactione, & Mediatore, & Fide, Symbolo Apoſtolico, deque Sacramentis*, & eorum appendice, nempe *de clauibus*. At tertia, quæ eſt de gratitudine, continet doctrinam *de Hominis conuerſione*, q 88. ſeu mortificatione Veteris Hominis q 89. & viuificatione Hominis noui q. 90. & *de bonis operibus* q. 91. *& præceptis Decalogi* q 92. *& precatione* Dominica, q. 116. ad 129. ſeu finem. Hæc eſt ipſiſſima Methodus Catechiſmi Reformati, contra quem ipſi Reformati plurima obiecerunt, quæ in Remonſtrantium Actis videre licebit lectori, cui ea legendi eſt poteſtas. Aiunt enim in hunc modum. *Ecce Catecheſis illa prædicat & inculcat* q. 1. *Maximum in vita & morte Solatium*, mox q. 3. *oblita ſui in immanem nos deturbat miſeriam, ex qua emergere non poſſimus noſtris viribus, & pauciſſimi alienis. Deinde parte ſecunda agit de pulcherrima per Chriſtum Dominum Liberatione gratioſiſſima ſine omni noſtra cooperatione, mox oblitus ſui author, parte tertia requirit ab homine & conuerſionem, & mortificationem Veteris hominis, & viuificationem noui, & bona opera, & præceptorum obſeruantiam & precationem, quaſi Liberatio Chriſti ſine his non Valeat. Imo in ipſa parte 2. oblitus ſui, ait per prædicationem & Eccleſiaſticam diſciplinam debere homini aperiri regnum Dei, quaſi Chriſtus non ſatis aſtruerit, ſed quaſi conniuere fecerit.* Ex quibus paucis patet quam miſere impingant, ſuo mei iudicio, qui aduerſus Eccleſiam Chriſti, columnam veritatis conati ſunt ſapere. & quomodo dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſint.

III. Porro idem Catechiſmus, vti ipſimet Reformati annotarunt & typis ediderunt, ſuoque Concilio Nationali exhibuerunt, continet plurima *Imprudenter dicta, periculoſa aſſerta, Fatua, falſa & pugnantia tum inter ſe, tum etiam cum ſacra ſcriptura.* Quod vt perſpicuum fiat oſtendam vel in ſola q. 1. & Reſp. eius iſta omnia accuſationis capita contineri.

Primò Imprudenter dictum eſt quod ſtatim primo quæſtione docetur Catechumenus Solatium quærere, cum non ſit hoc finis hominis, aut medium ſalutis æternæ, ſed potius *ſcientia Veritatis, & Executio boni, & baiulatio Crucis* iuxta illud pſalmi 118. *Bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doce me*, & 2. Tim. 3. *erunt homines ſe ipſos amantes, cupidi* &c. quæ capite illo toto dicuntur, ea enim aduerſus quæſtionem hanc primam Catechiſmi & Reſponſionem eius directè incedunt. Longe aliter Chriſtus & Apoſtoli prædicationem ſuam orſi ſunt dicentes: *pœnitentiam agite* &c. Sed & in eo Author Catechiſmi imprudens eſt, dum eadem quæſtione quærit de Solatio cuiuſuis hominis, & reſpondet ſolum de ſolatio, quod ſolum homo fidelis, iuxta Caluiniſtas, habere poteſt

Secundo continet Periculoſa aſſerta, tale eſt dum in Reſp. ad q. 1. dicit Reformatus ſe tenere, quod non ſolum ſit Dei cum anima, corpore & pilis omnibus ſuis, ſed *quod omnia oporteat etiam ſaluti ſuæ ſeruire*, vbi Caluiniſtæ ipſi quæriunt ſic ex Fratribus

tribus ſuis (a): *An non verba illa, occaſionem cuiquam præbere poſſint cogitandi & ſtatuendi, nec peccata quidem ſaluti ipſius Officere poſſe. præſertim cum non deſint commentatores, qui in hunc ipſum locum iſta ſcribere non vereantur. Eoque præſtet illa verba aliquo modo reſtringi, ne ſecuritati feneſtram aperiant.*

Tertio continet eadem 1. quæſtio Fatua, pro exemplo ſit, quod docet reſpondere Catechumenum *hoc eſſe Vnicum ſuum in vita & morte ſolatium, quod omnibus hominibus etiam Turcis & Iudæis eſt commune,* nempe 1. *quod animo & corpore ſit Dei,* hoc ſiquidem etiam de Turcis & Iudæis eſt verum 2. *quod ipſum redemerit Chriſtus,* quod etiam de illis verum eſt, etſi redemptionem non uſurpent, 3. *quod pilus de capite Caluiniſtæ non cadat ſine Patre cæleſti,* id etenim nec fit de capite Turcæ vel Iudæi, 4. *quod oporteat vt omnia ſaluti Caluiniſtæ ſeruiant,* enim vero id oportet quoque fieri Turcæ & Iudæo, ita enim Deus intendit ab initio, etſi non ſemper ita fiat, vti neque Caluiniſtæ, quanta enim fiunt Caluiniſtæ, quæ ſaluti eius non ſeruiunt! etſi ſeruire deberent, ſiquidem ipſe ſibi deſtruit ſeruitutem, ad ſalutem, qua multa ſibi ſeruitura fuiſſent, quemadmodum igitur ex his præmiſſis Catechiſmus ille Caluinianus docet inferre; quod ob hæc præmiſſa fiat *certus Spiritu Dei de Vita æterna,* ita quoque Turca & Iudæi ſecuri ſunt, ſine dubio de Paradiſo æterno, ex iiſdem præmiſſis, & æque imò plus quam Caluiniſtæ fiunt *prompti & parati, vt Deo vivant,* nam vtrique bona opera præter promptitudinem illam à ſe exigunt, & præſtant, quæ idem Caluiniſta, ſe omnino præſtare poſſe negat, in Reſponſ. ad q. 5. & 60. imo omnia ſua opera confitetur eſſe peccata & quod horribilius ſe natura propendere ad odium proximi & Dei ſemper, & vti habet textus ſcripturæ adiunctus, facilius æthiopem albari quam in ſe hoc odium emendari.

Quarto continet Falſa, tale eſt q. 1. aſſertum, *quod Spiritus Dei reddat unumquemque Caluiniſtam certum de vita æterna; & reddat ipſum promptum ac paratum vt Deo deinceps vivat.* Cum idem Caluiniſta teneat, quod nihil ſit credendum, niſi quod proponit ſacra ſcriptura, quo dicto hic Dictator ſe ipſum & Spiritum ſuum refutat. Accedit quod 5. & 60. quæſito aſſerat, ſe ita eſſe malũ vt Dei mandata nullo modo ſeruare poſſit. Vnde ſequitur Caluiniſtam *promptum fieri atque paratum ad id,* quod minime ab eo ſeruari poteſt, nec vnquam ſeruatur. Quanta non ſunt iſta doctrinæ nouæ portenta! Sed:

Quinto, pugnant etiam aſſerta quæſt. primæ tam inter ſe quam cum ſacra ſcriptura, nam quærens, quod ſit maximum ſolatium Caluiniſtæ in vita & morte? non docet reſpondere ſecundum Chriſti Domini doctrinam, Beatitudine, *Vitam æternam, ſiue ſpem illius & poſſeſſionem aut Dei fruitionem,* quæ vtique eſt ſummum bonum, ſecundum ſcripturam) ſed tale, quid quod æternum tenere poteſt abſque æternæ vitæ poſſeſſione, & de facto damnati homines in inferno fere totum tenent & tenebunt. Nam, *hi animo & corpore ſunt Dei, & pretioſo ſanguine Chriſti ſunt redempti pleniſſima ſolutione pro iis præſtita in cruce, & liberatione à poteſtate diaboli quantum attinet ad Chriſti opus; nec ſine voluntate patris à damnatis poteſt cadere capillus; & oporteret omnia ſaluti eorum ſeruire,* etſi id nunc non fiat, verum tamen adhuc eſt, oportere ita fieri, ſiquidem ſolum oportere exigit Caluinianus ille Catechiſmus; & certi ſunt damnati de exiſtentia vitæ æternæ, olim fide nunc euidentia, & experimento ſuo docti, & vt Deo viverent olim, nunc ne annihilentur, prompti & parati ſunt, imo vt Deo placitè vivant, etiam prompti ac parati fuerunt, & indubie ſunt per velleitates ſiue inefficacem voluntatem, quo ſenſu S. Bernardus ait: *Infernum eſſe plenum bonis voluntatibus,* nempe inefficacibus, & ſine fructu & bonis operibus. Itaque hæc Catecheſis, ob talia abominanda, Melius Sapientes Caluiniſtas adegit, vt inter Animaduerſiones ſuas etiam ponerent notam talem: *Conſiderandum eſt, ſufficiatne dixiſſe, vt ipſi deinceps viuam, promptum ac paratum reddit; an vero præſtet non nulla addere quæ inſuper ipſam actualem obedientiam exprimant ſine quâ, conſcientia non poteſt non accuſare Chriſtianum.* Ita ipſi Caluiniſtæ contra ſe, nimirum ſciebant, velleitates, & promptitudines, inefficaces longe abeſſe à præſtatione operis. à qua præſtatione volebat Conſolator ille ſuauis & Caluinianus eximere Chriſtianos, & ſic ad ſuam Eccleſiam attrahere omnes ignauos & pigros vt venirent ſecum, ad illud cœlum à S. Bernardo depictum, quod eſt plenum bonis voluntatibus ineffi-

a pag. 103. *Actorum Remonſtrantium.*

cacibus, hominum bonis operibus deſtitutorum.

IV Quod ſi tanta eſt peruerſitas in ipſo limine Catechiſmus Belgicæ, è Palatinatu aduectæ, vt ipſi Reformati eam tam patenter criminando refutare debuerint (cum tamen initio Sermonis deceat maximè ſimulare probitatem, eos qui volunt decipere, & alliunere prudentiam, qui non intendunt repelli) quid in ſequentibus, ad 129. numerum excreſcentibus quæſtionibus atque Reſponſis ſan catis ſperare licebit? Excerpam tamen & fere ex ipſismet Caluinianorum contra ſuum Catechiſmum proprium ſcriptis proponam ne Thraſonicum de ſe triumphum duci conquerantur Magni & Soli illi ſapientiæ totius deuotatores.

Acriter queruntur Caluiniſtæ tum alibi tum in Animaduerſionibus ad quæſt. 61. *Nullas fere his*, (vbi de Iuſtificatione ſua coram Deo imputata ex Chriſto agunt) *vſurpari phraſes ſacra ſcriptura viſitatas*, cum tamen alias mera Biblia & purum Dei verbum crepent. Et quidem multa teſtimonia, ſcripturæ ad margines Catechiſmi citari videmus, ſed. vti ijdem conqueruntur, parum vel nihil ſæpe ad id, ad quod citantur, idonea, *Domeſticum hoc teſtimonium verum eſt* Et in ſpecie queruntur Arminiani hæc Catechiſmi ſui dogmata nulla ſcriptura ſubnixa eſſe, videlicet quæſt. 9 vbi peccatum Adæ appellatur *Contumacia* & quæſt. 61 vbi Catechiſmus docet *Sola fide Caluiniſtam eſſe iuſtum.* Requirunt Remonſtrantes eo loco ſcripturas, ſi quas enim adduxerint eſſe falſas, corruptore Luthero. Lepore excepit olim eam aſſertionem Catholicus: dicens vere ſola fide eſſe iuſtum Caluiniſtam, quia reipſa nunquam id probari credi debere, certi non poſſe. Sed & quæſt. 114. vbi Catechiſmus docet, quod præcepto *Non concupiſces* præcipiatur, *ne vel minima cupiditate vel cogitatione aduerſus vllū Dei præceptum corda noſtra vnquam ſollicitentur: ſed vt perpetuo & ex animo peccatum omne deteſtemur contraque omni iuſtitia delectemur*: vbi Catechiſmus inſanus non videt, quod ipſum ſaluatorem faciat peccatorem, vtpote qui à dæmone & impijs eſt ſollicitatus aduerſus præceptum Dei: *mittere, Adora me* &c. 2. Nec videt quod ſomno opus habeat, & negotioſis alijs cogitationibus, quæ impediunt vt perpetuo nec peccatum deteſtari, nec iuſtitia delectari queat. Et quæſt 115. in qua Catechiſmus, cum modo expoſitus eſſet modo explicatam falſitatem contra Deum ſine ſcriptura, continuo addit quærendo: *Cur Deus velit legem ſuam adeo exactè & ſeuere prædicari, cum nemo ſit in hac vita, qui eam ſeruare poſſit?* Reſpondet: *vt in omni vita magis magiſque agnoſcamus, quantaſit natura noſtra propenſio ad peccandum &c.* Ad quæ verba Remonſtrantes iure quærunt: *An in ſcriptura S. extet teſtimonium, quod Deus Legem ſuam ea intentione tam ſeuere velit prædicari, & non potius ideo vt impleatur?* Deinde quærunt, ex quo ſcripturæ loco poſſit Catechiſmus probare, *quod*, vti ait ibid. Catechiſmus, *poſtquam ex hac vita deceſſerimus propoſitam in Lege adeo ſeuere explicata, perfectionem lati aſſequamur? Vbi*, aiunt, *quaſo id vel ſecundum verba vel ſenſum reperitur?* Videte igitur, ô Reformati, vnde vos veſtri Miniſtri reforment? è verbo Dei? an ſuiſmet cerebri ſui figmentis? vti ipſi Doctores veſtri perſpicue adeo conuincunt, vos vero in Catholica-Romana Eccleſia perſiſtentes, gaudete & exultate, quod à ſcorpionibus huiuſmodi Apocalypticis non eſtis infecti.

2. Conqueruntur etiam Remonſtrantes Caluiniani, contra ſocios ſuos Caluinianos, quod etiam multa Catechiſmus eorum Reformatus doceat contra ſcripturam. Atque in ſpecie Thomas Goſvvinius ad quæſt. 9. imo communitas Remonſtrantium parte 2. Act. pag. 105 queritur, quod Catechiſmus Reformatus dicat: *Impulſore diabolo Adamum & ſe & omnem poſteritatem donis diuinis orbaſſe*, cum ſacra ſcriptura non niſi ſuaſu eius, factum affirmet. impellendi vero vox proprie longe potentiorem vim ſignet, & debeat omnino ab ijs caueri, qui Deum faciunt Impulſorem arcanum ad peccandum, vt ſupra cap 1. de Antelapſarijs, & alibi ſæpe eſt declaratum. Feſtiuè etiam ex hoc aſſerto Catholicus nuper monſtrauit Diabolum eſſe Caluiniſtarum Deum, nam cum Catechiſmus eorum aſſerat Diabolo impulſore Adamum & ſe & poſteritatem ſuam ſpoliaſſe donis diuinis, eandemque ſpoliationem, aſſerant Caluiniſtæ, Gomarum ſequentes & Caluinum, arcano impulſu à Deo eſſe factam, vtique Caluiniſtarum Deus Diabolus erit, ex vnius eiuſdemque prædicati ſingularis argumento: imo queruntur ad eandem quæſt. Caluiniani Remonſtrantes contra ſcripturam aſſeri in Catechiſmo, *quod Adam ſua ipſius contumacia ſe ſuoſque orbarit.* ſed pergunt Remonſtrantes & amplius conqueruntur ad quæſt. 36. Catechiſmi (Reformati:) *Quod Mediator noſter ſua ſancta conceptione & natiuitate*

tate peccata in quibus concepti ſunt Caluiniſtæ, tegat, ne in conſpectum Dei veniant. Quærit enim Aſſuerus Matthiſius: *An vllo ſcripturæ teſtimonio probari poſſit, quod hic dicitur?* imo aſſerit Catechiſmum ſibi ipſi contradicere, cum dicat q. 37. 75. & alibi *ſua paſſione tanquã vnico in cruce ſacrificio peractô nos redemptos.* ſimilis eſt querela quam ad q. 60 Catechiſmi Reformati monet citatus Goſvvinius, exprobrans Catechiſmo, quod dicat Hominem in Chriſto regenitum etiamnum ad omne malũ eſſe propenſum, cum S. Ioan. 1. ep. cap 3. & alibi ſcr. s. longe aliter loquatur, non ſolum enim iuſtum promptum & paratum ad bonum & viam mandatorũ Dei, pronunciat ſcriptura, ſed etiam iuſtè agere & currere viam mandatorum, & in omnibus iuſtificationibus coram Deo & hominibus incedere & inceſſiſſe quoſdã pronunciat. Impingit in eandem ſcãdali petram Catechiſmus Reformatus q 61 in qua ſcripturis ignota dogmata proponi queruntur Remonſtrantes, & q. 62. cum accuſante Goſvvinio & Mathiſio &c. Catechiſmus ille ait: *præſtantiſſima noſtra opera eſſe peccatis inquinata.* ex Iſaiæ 64. cum conſtet ex textu iſtic de particularium hominum peruerſitate agi, non de genere humano & ipſe Caluinus & Marloratus neget ex particulari illa poſſe vniuerſalem inferri. præterquam quod mendacium euidens ſit, Abrahamum iuxta mandatum Dei euntem ad immolandum filium, obedientiam ſuam, tantopere à Deo laudatam, inquinaſſe peccatis, & ſcriptura ſacra paſſim inſignibus elogijs opera regenitorum ornet nunc *veſtes mundas, immaculatam religionem*, nunc *purpuram & byſſum* vocando, dicendoque *quod veſtimenta ſua in hoc ſæculo non inquinarint.*

Et ideo Caluiniſtæ contra Caluiniſtas concludunt, inepte Iſaiæ locum 64 repertum de panno mẽſtruato, ad omnis humani generis iniquitatem referri. Perinde ac ſi argumentari liceret, *Mulieres immundæ ſunt Menſtruis ergo omnes homines.* Denique ad quæſt. 114. Catechiſmi, dicentis, quod *qui ad Deum conuerſi ſunt præcepta Dei minime poſſint ſeruare, ſed etiam ſanctiſſimi quique, quamdiu in hac vita ſunt, habeant tantum exigua initia obedientiæ perfectæ:* Goſvvinius quærit non male, *an conueniant cum S. ſcr. hæc dicta, cum S. ſcr. non tantum faciat mentionem initij, ſed progreſſus, Gal. 6. 13. incrementi 2. Pet 3. v 15. complementi 2 Cor. 7. 1.* & Marhiſius Caluiniſta ſimiliter ad eand. quæſt. quærit, *An non ſcriptura, non ſolum initium, ſed & progreſſum in curriculo & ſtadio obedientiæ illis tribuat? & quomodo obedientia Abrahami, Pauli & ſimilium actu conuenire poſſit dictum Catechiſmi de initijs exiguis?* Lõgior ero ſi ſingulas accuſationes Reformati Catechiſmi, a Reformatis ipſis editas protulero. Ergo cæteras extra & contra ſcripturam aſſertiones eius indiculo ſubnectere contentus ero, nimirum Remonſtrantes deprehenderunt in quæſt. 6. 9 10. 34. 44. 62 64. 70. 71. 72. 114. 115. contra ſcripturam plurima aſſerta Vt vel inde patere poſſit, quam ſint fideles ſcripturæ cuſtodes & puri verbi diuini prædicatores Reformati, qui a ſuiſmet collegis, tam manifeſte coarguuntur falſi. Sed pergo ad aliud accuſationis aduerſus Caluiniſtas à Caluinianis motæ caput videlicet.

3. Manca eſt doctrina Catechiſmi Reformati, eo quod aliquam partem doctrinæ proponendo, aliam partem quæ æquè & ſæpè magis neceſſaria eſt, omittat, vel authoris ſtupore, vel calliditate. Noto ſummatiè loca, quæ talia eſſe demonſtrarunt Remonſtrantes, quæſt 1 & Reſp. eius quæſt. 3. 7. 8 9. 10 11 17 21. 22. 27. 28 34. 37. 45. 54. 64. 66. 69 71. 75. 86. 87 96 99. 107. 110 113. 118. 122. 125 imo adeo fatuum oſtendunt fuiſſe Catechiſmi authorem, vt ne quidem Titulos conuenientes nouerit præponere materiæ tractandæ, quod vitium in Titulo *de Miſeria Hominis* ante quæſt. 3. & in Tit. *de Liberatione Hominis*, ante quæſt. 12. & in Titulo *de gratitudine*, ante q. 86. perſpicuè Remonſtrantes oſtendunt Ex omni turba doctrinarum mutilarum, vnum duntaxat proponam exemplum hoc. Quæſtione 3. interrogat Catechiſmi author Caluiniſtam ſic: *Vnde tuã miſeriam cognoſcis?* & docet reſpondere ſic: *Ex Lege Dei* Hic Remonſtrantes ita conſiderant. *Num ſatis plene reſpondetur ad q. 3. hiſce verbis? an non addendum: Ex propria conſcientia mea & potentia ad Legem implendam examinatione, neque ex illa Legis diuinæ recitatione, quæ ſolum Dei poſtulatum continet, abſque annexione pœnæ miſeriam noſtram cognoſcere poſſe videmur. Imo etſi quis poſt tranſgreſſionem Legis perfectè præſtaret Legem, miſer tamen eſſe non deſineret.* Ita Remonſtrantes. Addo, quod Homines ita cæci ſint, vt audientes Legem ne quidem intelligant, & ſi quid rudicer intelligant, affectu erga ſe bono, Legem violaſſe vix agnoſcant. omitto cætera mutila & manca dogmata examinare. Et procedo ad aliud accuſationis caput.

4. Methodus Catechiſmi Reformati graves habet defectus, ut Remonſtrantes Calviniani, Calvi-

Digitized by Google

nianis objecerunt, nempe ad q.1.& ℞.eius & q.2.& in Tit.de *miſeria*.& q. 10.12.88.94 96.89. Etiam vitioſæ methodi unum adijcio exemplum verbis Calviniſtæ conceptum: Quæſtione 86.& ſequentibus uſque ad finem Catechiſmi agitur de *Gratitudine præſtanda erga Deum propter liberationem Reformatorum à miſeria*. iam vero inter Gratitudinis operâ poſt dictam liberationem, tanquam fructus ponit Catechiſmi author *Converſionem* q.88.& *mortificationem veteris hominis* q.89.& *vivificationem novi Hominis*, q.90. unde manifeſtum evadit, quod ſecundum Catechiſmum Palatinum Reformatus ſit quidem liberatus à miſeria, peccati & pœnarum, & adhuc tamen ſervus peccati & pœnarum: quoniam liberatus gratitudinis ergo debet adhuc converti ex Reſp q.88.& mortificare veterem hominem, ex ℞.ad q.98. vivificare novum hominem ex ℞. ad quæſtio.90. Hæc autem ſunt *portentoſa*, & ſolent vocati apud omnes homines *Contradictoria*, ſed apud Reformatos nuncupantur *Subtilia*. Merito igitur in ſuis ad Catecheſin Heidelbergenſem conſiderationibus, iſta conſiderando Carolus Niellius Reformatorum unus ita ſcribebat: *An non hoc loco, ubi de Gratitudine agitur, quæ liberationem à miſeria ſequitur, præter iuſtum ordinem agitur de Hominis Converſione, cum Converſio in Scripturis Sacris, videatur ubiq; ipſam Remiſſionem peccatorum antecedere. Ezech.18.Eſai.1.Luc.24.Act.3.&c.* Ita Reformatus, contra Reformatum Catechiſmum.

5. Abuſus vocum Sacrarum, in alio ſenſu, quam patitur ſcriptura. Huiuſmodi ſtilo Catechiſmus Reformatus Dei Juſtitiam & iram ſæpiſſime uſurpat *pro Tyrannide*, vel ut honeſte cum Reformatis loquar pro *ſeveritate quadam pugnante cum miſericordi natura Dei, imo iuſta*, de talibus accuſant Remonſtrantes Catechiſmi ſui q.11.n.1.q.17.num.1.q.19.&.29.& 95.uno exemplo accuſationis veritatem ſat erit monſtraſſe.q.11.Catechiſmus *vocat Deū iuſtum, cuius iuſtitia poſtulet, ut quod adverſus ſummam Dei Maieſtatem commiſſum eſt, id etiam ſummis pœnis hoc eſt ſempiternis, tum animi tū corporis ſupplicijs luatur*. Eſto. Hujus iuſtitiæ actum unum in Reſp.ad 10.q. ait eſſe *Horrendis modis iraſci cum ob innata nobis peccata, tum ob ea, quæ committimus ipſimet*. Vide quomodo jam incipiat obtrudere Tyrannidem, inque ipſomet Deo horrendos depingere modos. Et qui quæſo ſunt illi horrendi modi iraſcendi? clam ait, quod ut haberet materiam oſtendendi potentiam iræ & ſeveritatis ſuæ, maximam partem Hominū creavit in peccatis (id enim ſunt peccata innata) & arcano impulſu ad committenda alia inducit, ut ſupra cap.1.in Antelapſariorum hæreſi eſt declaratum, & hoc eſt *onus illud iræ Dei*, quod Chriſtus iuxta q.17.Catechiſmi portavit, quando pro aliquibus hominibus ſolum, ut dicūt Reformati Gomariſtæ: paſſus eſt, quaſi abſque hac paſſione omnes Homines, ad æternas pœnas fuiſſent prædeſtinati. Sed ſatis impietatis! ceſſo.

6. De evidenter falſis accuſatur Catechiſmus Reformatus à Remonſtrantibus Reformatis, in conſiderationibus ad q.1. 6.10.13.22.27.32.34.37.45.62.110.114. Exemplum duplex pono unum notatum à Matthiſio, ad q.114.ibi ait Catechiſmus, *Sanctiſſimi quique, quamdiu in hac vita ſunt habent tantum exigua initia obedientiæ, iſtius, qua obſervent præcepta Decalogi*, quam id falſum ſit, oſtendit Evangelium Matthæi 19.20.*Omnia hæc cuſtodivi à iuventute mea, quid adhuc mihi deeſt?* utique nihil, niſi Cōſiliorum Evangelicorum perfectio, nam Dominus ea ſola ſubjungit, dicens: *ſi vis perfectus eſſe. Vade, vende quæ habes & da pauperibus, & ſequere me*. Ecce hominem, conſilia Evangelica aſpernantem, ideoque nondum ſanctiſſimum uti Apoſtoli, & tamen talem, qui à iuventute præcepta Decalogi cuſtodivit &c. Addo ego ex eodem Catechiſmo aliud evidenter falſum ex Reſp. ad q.75 dicente: *Chriſtus me atque omnes fideles de* HOC FRACTO *pane* (nempe quem Hic Heidelbergæ Urſin⁹ a ſuo prædicante, alius alibi, in ſingulari accipit) *edere, & de poculo diſtributo bibere iuſſit in ſui memoriam, addens his promiſſis. PRIMVM, Corpus ſuum non minus certo pro me in cruce oblatum ac fractum, ſanguinemque ſuum pro me fuſum eſſe quam oculis certo panem Domini mihi frangi, & poculum mihi communicari. Deinde &c.* quæ infra numero 9.recenſebo inter contradictoria, nam quid quæſo falſius dici poteſt, quam iſta Chriſtum Dominum dixiſſe? produc Calviniſta teſtes, ſi potes, imo ſi probus es & non mendax, vel Impoſtor. Nam ſi non certius eſt Chriſtum pro te in Cruce oblatum eſſe, quam quod vides panem pro te frangi, certe parva eſt certitudo pro te Chriſtum fuiſſe paſſum, cum oculi ſæpe mentiantur. Et cæci Calviniſtæ ne quidem corporaliter frangi panem videre poſſint unde Chriſti paſſio.

7. De imprudenter quoque dictis accuſatur idem Catechiſmus à domeſticis ſuis Calvino Reformatis in Conſiderationibus ad quæſt.3.6.10.13.20.21.84.85.88 89 60 105.107.111.114.116. imo in præfigendo Titulo illo, qui eſt de Gratitudine ante q.86. Exemplum grandis imprudentiæ aſſu-

me

Digitized by Google

mo ex Conſiderationibus Remonſtrantium illud, quod in Reſp. ad quæſt. 5. ait Calviniſta *ſe propenſum eſſe ad odium Dei, & proximi.* & hoc teſtimonium eſt verum, utpote ingenuè libereque confitentis de ſe, abſque tormentis, cui eſt fidendum. Jam vero ſtatim ſui oblitus in Reſp. ad quæſt. 6. ait ſe *conditū à Deo vera iuſtitia & ſanctitate præditum, ut Deum ſuum rectè cognoſceret, ex animo diligeret, cum eo beatus æternum viveret.* O Hŏmo, hæc non conſiſtunt, cū tam perverſa natura Unde Remonſtrantes merito dicunt conſiderandum eſſe num Deus hominem ad hunc finem abſolute creaverit, an ſub conditione. Si abſolute, quomodo Deus fine ſuo fruſtratus eſt? & maxima pars hominum excidit, irritumque ſit Dei decretum? ſin conditionate? quomodo vera erit ſententia Gomariſtarum prædeſtinantium?

8. Inſaniam quoque, (quod in Calviniſta, ſupra omnem Antiquitatem & Concilia SS.PP. & omnes Doctores Sapiente, eſt perquam horribile crimen) in authore Catechiſmi Reformati demonſtrant Remonſtrantes domeſtici teſtes apud Animadverſiones ſuas in q. 8. 60. 104. 114. 116. quibus addeloca num. 7. de imprudenter dictis citata, cum imprudentia magna, parum abſit ab inſania. Videamus inſignem aliquam inſaniam Zachariæ Urſini, & omnium qui Catechiſmum ejus pro oraculo mirabili habent quæſtione 8. quærit, *An omnes adeo ſimus corrupti, ut ad bene agendum prorſus non ſimus idonei! & ad omne vitium proclives.* & Reſp. *Certè, niſi per Spiritū S. regeneremur.* Ibi eſt duplex inſania. 1 quod dicat Homines omnes eſſe proclives ad omne vitium, nempe ad prodigalitatem & Avaritiam; ad nimiam abſtinentiam & ingluviem, ad meticuloſitatem & nimiam audaciam, ac oppoſita inter ſe vitia, de quibus Ariſtoteles gentilis congruit in Ethicis quod magis inter ſe confligant, quam virtus, Media, ſiue cum hoc ſiue cum illo extremo. Vidiſti Lector inſaniam vnam, vide nunc & alteram, *Quæritur an non fruſtra; imo inſane addatur hoc loco conditio illa, niſi per ſpiritum S. regeneremur?* dico inſane. nam in Reſp. ad q. 60 dicit Caluiniſta ſeu *Reformatus per ſpiritum ſuum ſanctum*, ſic: Etiamnum ad omne malum propenſus ſum, *& conſcientia mea accuſat quod aduerſus omnia mandata Dei grauiter peccauerim:* Ecce inſanienter additam aurea conditionē, niſi per Spir. S. regeneremur. Nam quid illi profuit illa regeneratio! Manſit ſuo teſtimonio vt ante eā fuit, nempe propenſus ad omne malum; & peccans cōtra omnia Dei mādata, & vt dicit ad q. 1. promptus & paratus vt vivat Deo. Et ideo non eſt mirum quod poſtquam eſt renatus ex Spiritu S. & liberatus à peccatis, adhuc debet converti q. 87. & tunc, cum converſus eſt, adhuc nihil valeat Reformatus, vt ipſe teſtatur, ad q. 8. ſi poteſt æthiops mutare pellem ſuam &c:

9. Imo de Contradictorijs & pugna cum ſemetipſo accuſant Reformati Cathechiſmum ſuum reformatum, in Animaduerſionibus ſuis ad q. 6. 8. 9. 21. 36. 37. 42. 43. 44. 45. 56. 60. 67. 70. 71. 74. 75. 77. 84. 85. 87. 90. 103. 114. 116. 125. imo in hoc genere Contradictoria aſſerendi ita Reformati excellunt, vt nulla à Chriſtiana Lege introducta, vel potius ab orbe creato, nulla ſecta hominum æque in hac arte excelluerit. Atque hoc eſt Tota Calviniſtarum quam multi prædicant vel mirantur *Subtilitas.* Siquidem quicquid in Caluiniſmo reperitur ſubtile, id ſemper in duas maximas has, ſeu axiomata reſolui deprehendet, qui mecum inſpicere volet, nimirum *Duo Contradictoria poſſunt ſimul eſſe vera.* Et, *Duo Contradictoria ſimul eſſe poſſunt falſa,* ſiue quod plebs capit, Idem eſſe nigrum, & albū, eſſe calidum & ſimul eſſe frigidum. Deo gratias, pro tanta poteſtate hominibus conceſſa, quam nec ipſe Deus habet & ante Calviniſmum nemo ſciuit, fuiſſe datam. Vis mi Lector exemplo rem declarari? non credo. modo enim præcedente numero inter inſanias vnum adnumeraui. Narrabo igitur quod Coloniæ euenit. P. Fridericus Spe Soc. Jeſu Sacerdos, ipſe è nobili familia, nobilem cognatum ſuum Caluiniſtam inuiſurus ad S. Gereonē ducebat ſecum Philoſophiæ ſub ſe auditorem, viæ ſocium, aiebatque. *Duas Contradictorias poſſe ſimul eſſe veras aut certe ſimul falſas hodie diſcet Tua Caritas;* Miratur inquit ille. Subiungit P. *Tace ſolum & diſſimulata Latinæ Linguæ ſcientia ſede, quaſi orans, & intende diſputanti mihi & cognato meo.* Dictum factum, ſalutatione data & accepta, conſederunt cognati, & ſermone amico protractus eſt Caluiniſta eo, vt diceret *Prohibitum eſſe in Ser. S. cultum Sanctarum imaginum, quæ ſunt Dei & ſanctorum* eius repræſentatiuæ, notabatur dictum creta ſuper menſæ tabulam, diſcurſum deinde vago (inter declarandum quid qualeſue ſint Dei imagines & SS. eius) habito; ventum eſt ad id vt P. ille ex cognato quæreret, vbinam quæſo crucifixi Domini noſtri imago eſt prohibita, reſumens ille, ait, *non eſt earum in ſcriptura mentio.* Tunc ſubridens P. annotabat dictum id iuxta alteram cognati ſententiam, aiebatque, *Domine cognate, intellexi Reſpō-*

ſionem veſtram. ſed manet mihi ſcrupulus ille, quod qua dixit, veſtra Nobilitas ſint contradictoria; quoniam in ſcriptura prohiberi ne Dei & SS imagines colantur, & quod earum in ſcripturis nulla fiat mentio, apud homines contradictoria dici ſolent. cumque cognatus ille bonus reſpondiſſet: ita bene conſiſtere, finem ſenſim colloquio, dicto vale, fecit, & digreſſus ſocio ſuo dixit: *Nunquid contradictoria ſimul vera oſtendit?* & riſerunt pariter ore, corde autē gemebāt ſuper cæcitate cordis eius, qui contradictorias duas ſimul indicauit eſſe veras. Erat enim, vti dictum eſt Reformatus. Sed ecce adhuc ſpecimen ingenij Reformati aliud. Catechiſmus Reformatus ad q. 75. *qua ratione in cœna Domini admoneatur & cōfirmetur Caluiniſta, quod vnici ſacrificij Chriſti in cruce oblati atq; omnium bonorū eius ſit particeps?* docet Caluiniſtam reſpondere. *Quod Chriſtus iuſſerit ſe & omnes fideles de hoc* (Heidelbergæ, Geneuæ, aut Amſtelodami à prædicante N. N.) *fracto pane edere &c. addita his promiſſis Primum &c.* (quæ numero 6. antea retuli) *Deinde, animā ſuam non minus certe ipſius corpore quod pro nobis crucifixum eſt, & ſanguine, qui pro nobis fuſus eſt, ad vitam æternā ab ipſo paſci quam panē & vinū ſymbola corporis & ſanguinis Domini è manu Miniſtri accepta, ore corporis percipit Caluiniſta* & in q. ad q. 79 *Quemadmodū panis & vinum corporis vitam ſuſtentant; ſic Crucifixum corpus Chriſti & effuſum eius ſanguinem vere eſſe animæ noſtræ cibū & potū quoad vitam æternā nutriatur.* Imo plus adhuc dicit q. 76 dicens Calviniſtas eſſe carnē de carne Chriſti, & os de oſſibus eius. Ex quibus aſſertis vtq; intelligi datur, quod ſicuti reali ſubſtantiali, & ſenſibili præſentia panis & vinum introeunt in Corpus Caluiniſtæ, ita Crucifixum Corpus Domini & Sanguis eius reali, ſubſtantiali, & ſenſibili (ſaltem animæ) præſentia introeant in animam Caluiniſtæ Et ſicut in filijs non imaginarie & creditiue ſolū eſt, ſed vere & realiter caro & ſanguis parentum, ita in Calviniſta corpore etiā ſit caro & oſſa Chriſti, Veruntamen hoc idem Calviniſta examinatus negat, & ait, Chriſtum q. 76. 46. & c. eſſe & fore in cælo: *& iam non eſſe in terra ſecundū humanam naturam ſed ſolū ſecundū diuinam naturā, gratiā, ſpiritum.*

Itaq; Caluiniſta Chriſtum ſumit intra ſe, & tamen diſtat à Chriſto quantum diſtat cælum à Terra & c. Fatigor: ſunt enim ſubtilia mirabilia, hoc eſt contradictoria mendacia, quæ ſunt illis credenda

10. Qui de contradictionibus & pugnis cum ſemetipſo tam grauiter accuſatus eſt & ſecum pugnare demonſtratur, multo magis cum alijs ſuæ religionis reformatæ ſocijs repugnare præſumendus eſt, idcirco etiam, hac in parte accuſatur Cathechiſmus ille miſerrimus, à Remonſtrantibus inter Animadverſiones ſuas, ad q. 6 9 21. 34. 37 85. 103. præter alia num. 9. aſsignatas quæſtiones, in quibus ſubinde & ſecum & ſimul cum alijs ſymmyſtis pugnantia affirmat aut negat Non oportet tantā calumniam fratribus a filijs matris ſuæ impactam eſſe inultam, aut demonſtranda eſt ſaltem aliquo perſpicuo facto Agedum ergo: in ipſo ſiluæ ingreſſu, Videte Caluiniſtæ ſpecimen, quod veſter Cathechiſmus merito flagelletur. Is q. 6 dicit *quod homo ſit creatus vera iuſtitia & ſanctitate præditus, &c. vtque cum Deo beatus in æternum viueret.* quærunt ibi Remonſtrantes fratres veſtri, in ſuis Animaduerſionibus, *An non Cathecheſis cum docet*, hominē, vt cum Deo beatus in æternum viueret, à Deo cōditum eſſe, *contradicat quam plurimis Reformatæ Eccleſiæ Doctoribus?* Vtique: tangite primi & ſecundi hoc libro capitis puſillas. Ait idem Cathechiſmus q 44 in explicatione ſymboli, *quod* poſtquā Chriſtus mortuus & ſepultus eſt, *deſcendit ad Inferna, nihil aliud ſit, quam quod Chriſtus D. inenarrabilibus animi ſui anguſtiis, cruciatibus & terroribus, in quos tum antea, tum maxime in cruce pendens fuerit demerſus & Caluiniſtas ab anguſtiis & cruciatibus liberauit.* Vbi Iſaacus Fridericus Remonſtrans in conſiderationibus ſuis ſta annotat: *Cum Articulus de deſcenſu Chriſti ad Inferos in Reſponſione ad q. 44. varie à Reformatis DD. explicetur, multique per deſcenſum Chriſti ad inferos nihil aliud quam ſepulturā, vel manſionē in ſepulchro intelligendam eſſe exiſtiment, an hæc explicatio in Eccleſiis Reformatis non ſit toleranda.* Addo annon & Caluini explicatio ſit toleranda ex quo eruunt Doctores Catholici, quod Chriſtum inferni tormenta tuliſſe ſenſerit item an nō Caluiniſtæ vi explicari ad eum modum articuli ſint impaſsibiles facti, nam quiuis Caluiniſta ibi profitetur *ſe ab anguſtiis & cruciatibus inferni liberatū eſſe.*

11 Hæreſes nouas inducit etiā Reformatus Catechiſmus, nempe Stoiciſmum paradoxum de paritate omnium peccatorum. q. 11.

Et Chiliaſtarum errorem, q. 1. 52.

De Stoicorum errore in paritate peccatorū aſſerenda occupari Catechiſmū Reformatū conqueruntur Remonſtrantes in Conſiderationibus ſuis ad q. 11. ibi enim ait Cathechiſmus, *Iuſtitiā Dei poſtulare vt quod aduerſus ſummam Dei maieſtatem commiſſum eſt, id etiā in ſummis hoc eſt ſempiternis cum animi tum corporis ſupplicijs luatur.* At Remonſtrantes quærunt. *Num ſimpliciter & abſolute ſummum ſuppli-*

cium

Digitized by Google

tium mereatur, eo quod adverſus ſummam Maieſtatem Dei commiſſum ſit. & an ſcriptura hanc cauſſam ulbi alleget? Item quo modo ex illo non ſequatur, peccata omnia eſſe paria, iuxta Stoicorum axioma? Quod video nomine Chriſtiani maxime reiſciendum videtur, quod ſcriptura ſacra aperte ſatis pœnarum gradus conſtituat, graviores quibuſdam pœnas denunciet, & menſurā peccatorum non impletam quibuſdam peccatis, acceſſa quorundam impleri teſtetur: Et Gerwinus ad eadem Catechiſmi verba quærit: *quo pacto illa conveniant cum verbis Chriſti Matth 11.22 dicentis, quod tolerabilius erit Tyro & Sydoni in die Judicij, quam generationi illi cui loquebatur* Chiliaſtarum vero hæreſin videtur reſuſcitare Catechiſmus in Reſp. ad q 32 dicens in Calviniſtæ perſona *ſe ideo Chriſtianū vocari quod per fidē ſit membrū & poſtea æternum cum Chriſto regnū in omnes creaturas tenebit.* Suſpectas habent Remonſtrantes has creaturas omnes, & quærunt, quænam illæ ſint.

12. Cathechiſmus Reformatus ſancit Gomariſmum, ſive Antelapſariorum hæreſin, nam id Remonſtrantes pluribus locis convincunt ex Catechiſmi loquendi formulis, nempe n 3. Conſiderationū ſup. q. 1. & ibi enim ordo verborū cōvincit in authore Catechiſmi errorē Antelapſarij dogmatis, ait enim de Deo *me Spiritu ſuo de vita æterna certū facit, ut ei ipſi deinceps vitam promptū ac paratum reddit.* Vides hic ordinem nempe prius *vitæ æternæ certitudinem*, poſtea gratitudinis loco *vivere Deo paratū*, At Apoſtolus Rom. 8.13 14.15 aliū ordinē ſervat, & 1 Joan 3.21 nimirū Catechiſmo contrariū, cui inſiſtendum eſt contra Catechiſmum, tanquam Regula ipſius ner Catechiſmi. Idem Gomariſmus elucet ex q 9 64.65 84.88 89.90 & 114.

13 Imo Catechiſmus Reformatus Deum in operationibus ad extra ſubjicit neceſſitati alicui fatali à ſe conſictæ: oſtendunt hoc Remōſtrantes in ſuis notatis ad q 11 n 3 & ad q. 12. n. 2. dicit enim Catechiſmus *Dei iuſtitiam poſtulare, ut divina Mai. offenſa ſemper æternis ſuppliciis plectatur.* & q 12 *neceſſe eſſe*, quaſi Deo non ſit libertas condonandi peccatum ſine ſupplicio condigno

14 Denique ſuo Gomariſmo omnem ſecuritatē impietatis hac vita aperit, ut paſſim oſtendunt Remonſtrantes, dum ſola Fide & promptitudine docet Deum eſſe contentum ſine actuali obedientia

V Eundem Catechiſmum a Remonſtrantibus ad eum, quo vidimus, modum exploſum, etiam Catholicus feſtivè irriſit nam quidam non ignobilis libellis adverſus Prædicantes ſcriptis, in uno eorū, quem *Reformatum Impoſtorē* Latinè, Belgicè, *Den gereformeerden Duymendrayer* appellarunt, introduxit duas perſonas *Civilem & Claſſicum* textores illū Catholicæ, hunc Reformatæ religionis profeſſores. Quos cum forte in colloquium de ſuæ artis negotijs fortuna adegiſſet, & *Civilis* de telæ lineæ fragilitate ex infelici lini proventu eius anni multa conqueſtus fuiſſet, *Claſſicus* autem ſe iactaret de arte & mirifica dexteritate in cuiusvis ſtaminis tela reſtauranda, adeo ut ipſe nexus vix acuto ſenſu notari poſſint, *Civilis* feſtivè ſubiunxit ſi ſe ita res habeat, experimentum capturum ex connectendis ijs quæ in Reformato Catechiſmo malè cohærere vidiſſet, cum prima credendorum Regula, Scriptura Sex eiuſmodi eſſe præcipua quæ ſe quidem fatigent, quæ ſi Claſſicus apte noverit, connectere ſine dolo, ſine logis, Magnum ſibi nō ſolum Apollinem fore, ſed, & gratis è ſympoſio abiturum, & ſe in poſterum ab obſervantia anxia mandatorū Dei liberum futurum, in quibus alias multum ſit tricatus animo, aliud dictan e illo & carne aliud concupiſcente Claſſicus etſi iure excipere tunc potuiſſet, ſe det extrina male ad Theologiā evocari, quia tamen notat omnes Reformatos à Deo doctos & illuminatos eſſe nequaquam deeſſe voluit cauſæ Reformatæ & ſi fieri poſſet, etiam facere proſylitum unum, atque ita poſtulatis Civilis ſeſe audacter obtulit, & ut Civilem terreret, tres telas bombycinæ texturæ ei manum condixit, ſi non impleret dicta factis caupone in Judicem ac teſtem vocato Adſidentes igitur illo inter familiares hauſtus & colloquia, & iocos Belgicos Civilis producto Catechiſmo Reformato, quæſtionem 114 propoſuit, ac prælegit. *Poſſuntne illi, qui ad Deum converſi ſunt hæc præcepta* (Decalogi nimirum quæ prærecenſerant) *perfectè ſervare?* Reſponſio: *Minime verum etiam Sanctiſſimi quique quamdiu in hac vita ſunt habent tantum exigua initia huius obedientiæ.* Ita, ait Civilis, mihi nimium quantum à Sacræ Scripturæ dictatis abire videntur, & gnavo nexu egere. *Claſſicus* nihil metuens *Verum eſt*, inquit, *neque enim præcepta nobis à Deo data ſunt ut ſerventur hoc enim fieri nequit propter corruptionem & malitiam naturæ noſtræ, ſed ut agnoſcamus ex ijs noſtram miſeriam, uti ibidem quæſtione 115 additur, & quæſtione 3. iam ante dictum fuerat* Sic *Civilis*; rogo ergo te oſter de qui id cohæreat cū S. Lucæ de Zacharia & Eliſabetha dictis cap. 1. verſ 6. *Erāt iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela?* *Claſſicus* concionem orſus à mundi exordio & longiſſimo tempore, à Civili prohibeatur,

Digitized by Google

citatis pactis conventis, *Sine dolo, ſine legis.* Claſſicus iraſci & manu menſam pulſare. *Ciuilis* ad pacta conventa cogere itaque claſsicum inaniter ſtrepere videns Civilis, addebat: Si iſtic claſſice aqua hæres quid erit ſi tibi ingreſſero 11. Matth. cap. verſ. 30 *iugum meum ſuaue eſt & onus meum leue* & 1. Ioan 5. verſum 3. *mandata eius grauia non ſint.* etiam ex Ioſue cap. 11. ℣. 25 & 2. Paralip. cap. 15. ℣ 15. exempla legis impletæ? & exegero vt cum his Cathechiſmi Reformati aſſerta connectas? *Claſsicus* queſtus iniquum eſſe vt tot capitibus ſcripturæ ſemel & ſimul occupetur, iam ante alijs cauſis caput prægravatum, Nicotiani folij puluerem hauſit, & cum ſternutanti Bene-dictum eſſet, à Ciuili Claſſicus ægre ferre viſus eſt, eo quod creaturæ non debeant Bene-dici, quandoquidem in Formula Cœnæ Reformatæ Amſtelodami & alibi excuſa ſæpe *omnes benedicentes creaturas ſeuere excommunicantur;* cui excommunicationi Reformatæ multi cenſent etiam Deum ſubiacere, eo quod benedixerit panem, piſces &c. creaturas non paucas. Verum miſſa hac lite Ciuilis Claſſicum ad S. Lucæ caput quantocius reuocabat, qui purgato aliquantum cerebro clarior ſubtiliter reſpondit: *S. Lucam pictorem fuiſſe, quod genus hominum ſubinde pingat res paulo aliter quam res ipſa ferant.* (credo iuxta illud Horatij *pictoribus atque Poetis, quidlibet audendi &c.*) *non eſſe dubium quin & Zacharias & Eliſabeth fuerint homines peccatores,* & ſic conſtare recte cum ſcriptura Cathechiſmum Reformatum. *Ciuilis* animadverſa ſubtilitate ignotâ, & tam inopinata Claſſici, cauponem iudicem ac teſtem contractus initi *de dolo* appellabat. Caupo Judex ſe non diffiteri reſpondit, quin in eo caſu dolus vel a S Luca vel à Claſſico interuenerit, credere ſe tamen potius à Claſſico dolum eſſe ortum, eo quod iam mille ſexcentis annis S Lucas habitus ſit vir verax & bonus Sed Claſſicus perſtabat in ſententia, & cenſebat ſe tam ſubtiliter perſonam rectoris egiſſe, vt ne Gochienſis quidem Rector ſecum componi poſſe videretur. Cum in eo cardine igitur res verteretur Hoſpita Romanæ fidei, quæ vtraque auſcultauerat, manu admota ad tabellã crediti cretâ binos adſcribebat ductus numeris Sympoſij. Claſſicus videns exclamare: Domina neſcis ſcriptum eſſe. *Non furtum facies, non loqueris falſum teſtimonium &c.* Hoſpita ſubridens ait Claſſice, itane tui immemor es? audiente me dicebas, *Præcepta Dei ſeruare eſſe impoſsibile: non eſſe nobis eo fine propoſita vt ſeruemus, ſed vt miſeriam noſtram agnoſcamus.* Et nunc a me imbecilla creatura exigis, quod a vobis viri magnanimi non impetratis? quis iſte agendi modus eſt? *Alligare onera grauia aliis & digito nolle ea leuare?* quin & ipſa memini à magno illo Calvino doctum eſſe *Dei eſſe ordinatione diſpoſitum, vt mandata eius non ſeruentur.* (a) *implentem ergo Dei ordinationem noli turbare,* nec tibi ipſi obeſſe, cui iuxta Catechiſmi tui 41. *oraculum, quo omnia, etiam hoc meum contra Legem factum ſaluti tuæ ſeruire oportere certum eſt* plura etiam garrire volentem interpellat Claſſicus dicens *Mulier in Eccleſia taceat.* Illa, quid tu mihi iſta? in hoſpitio? neſcis quod *quæ infirma ſunt mundi elegit Deus vt confundat fortia?* & ne tibi vllo pacto poſſis arrogare à me irrogatam iniuriam, vide, quam ex veſtri Cathechiſmi dictamine iuſte egerim ego, tu vero me inique accuſes, dicis me furtum facere, me mentiri dum duas ſolum notò amphoras in tabella crediti vti teris ad te non allatas in hanc menſam. Sed profecto graviter erras: Audi me. Quid vi enim erres? certè. *Tu dictante Cathechiſmo tuo credis te Chriſti corpore & ſanguine quæ in terris non ſint, ſed ſolummodo in cælo ad dextram Patris conſident paſci te tam verè, quam ſymbola panis & vini à Prædicante recipis.* Ego verò tibi appoſui omnium quæ in cellâ mea ſunt amphorarum ſymbola, multo magis cum illis ſymbolizantia, quam panis & vinum cum Chriſti corpore. Atqui iſta conſumpſiſti, credibilius igitur eſt, quod quæ in cellario meo ſunt bibiſti, cum hæc tanto ſunt viciniora tibi, quanto mea cella tibi eſt vicinior quam cœlum. Riſit caupo ſubtilitate ingenij vxorij, riſit & ipſe Ciuilis, maluitq; damnum ſentire, Claſſico comune, quam tam appoſitæ cretæ notas expungi. Imo aiebat ſe ſolũ ſufficere ad ſolvendum pretium tantillum earum rerũ, quarum Symbola Claſſicus ebibiſſet. Campo vero lætatus de nouo quæſtus & corradendæ pecuniæ arte amicè vxori propinabat, ſymbola cæterarum menſurarum Hæc Actus primi in Ioco-ſeriã Fabula ſynopſis, cæteros quinque non minus feſtiuos omitto, ab alio forte transferendos.

Sic qui Catholicorum Sacra ſine
ratione ſæpe irriſerunt, cum ratione & ipſi nouiſſime
irridentur.

CA-

a *Lib 2. inſt. c. 7: v. 5. lib. 3. c. 11. v. 15. & 16. Remonſtrantes ſuæ Actor part. 3.*

Digitized by Google

QUOMODO SCHISMA CALVINO-Hollandicum cæptum, & propalatum ſit, & concurrentibus utrimque partibus xx. annis ſuſtentatum uſque ad Synodum eorum Nationalem & prædatoriam Dordraci celebratam.

CAPUT VIII.

I. *Initium Schiſmatis Calvino-Hollandici inter Remonſtrantes & Contra Remonſtrantes.*
II. *Progreſſus eius ab An.1605.ad 1609.*
III. *Secuta ab An 1609.ad An.1618.quo Synodus Dordracena indicta fuit.*
IV. *Acta in Synodo Dordracena.*
V. *Secuta poſt Synodum eandem.*
VI. *Epilogus libri noni.*

I. ANno 1597. in Confœderatis ſeu Hollandicis Provincijs Statuum inter Miniſtros verbi Reformatos, gliſcens diſſenſio de aliquot doctrinæ Chriſtianæ capitibus, ex animis per linguas & calamos in publicum erupit; quæ eâdem operâ Eccleſiæ Romanæ ſub SS PP. & Cōciliorum Sanctorum unanimi conſenſu ac traditione cohærentis felicitatem, & eorum qui ab ea deſciverunt, & ſub Reformatorum nomine, ſe in unum corpus redigere laborant, infelicitatem indicavit. Ea diſſenſio in hunc modum orta eſt ex ipſorummet doctrina.

Erant Anno dicto in Hollandia Miniſtri verborum excellentiores Caſpar Coolhaſius Lugduni Batavorum; Hermannus Herbertus Dordraci ac Goudæ ac Cornelius Wiggerus Hornæ & alij alibi qui conſideratis ſententijs Calvinianorum Miniſtrorum fratrum ſuorum, quos habebant. *De prædeſtinatione Dei circa Homines, & quæ inde pendent tum Redemptionis vel univerſalitate, vel ad certos homines aſtrictione. tum gratia Divina auxilijs, converſioneque aut Iuſtificatione Hominum, ac denique perſeverantia Fidelium in fide,* animadverterunt, tam lumine naturæ quam ſacrarum literarum ductu, multa in ijs ſententijs impia & blaſphema & aſyſtata contineri, quibus docendis & ſuam & aliorum conſcientiam iudicabant inquinari, & ideò apud ſe ſenſim ſtatuerunt eiuſmodi profanis doctrinis opponendam eſſe ſaniorem doctrinam. Porro impia doctrina Fratrum ſuorum, (quorum anteſignanus fuit Gomarus tunc Profeſſor Leydenſis, atque Groningenſis Miniſter, à quo Gomariſtæ dicti ſunt) in 1.2.3.6.7. Capitibus huius libri ſatis perſpicuè explicata eſt.

Ad Rerum geſtarum ſeriem enarrandam in hoc ſchiſmate pergo: nempe, quod cum Melior illa, & melius ſentiens ſuo iudicio, Calvinianorum pars, Remonſtrantes ferre non poſſet impiam Fratrum ſuorum doctrinam, & inter docendum ſcribēdumque aliter tam Divinæ prædeſtinationis ordinem, quam quæ illi connexa ſunt explicaret, etiam argumenta tum adverſus Authores impios, & Confeſſionem Belgicam ac Catechiſmum formaret non invalida, bilis cæterorum Miniſtrorum & zelus eorum, uti fieri ſolet *Inter ſuperbos & ſine Iudice diſſentientes,* adverſum eos concitatus eſt. Itaque ab adverſarijs Contra-Remoſtrantibus in concionibus agitari, & Synodis provincialibus affligi cæperunt. (a) Coolhaſius in Synodo Middelburgenſi Reformatorum, Herbertus in ſynodis Hollandiæ Auſtralis. Wiggerus in ſynodis quibuſdam Borealis Hollandiæ eſt oppreſſus civili magis poteſtate & multitudine adverſariorum, quam uti oportebat, ſcripturarum vel argumentorum pondere. Veruntamen cum authoribus oppreſſis cauſſa eorundem minimè eſt oppreſſa, ſiquidem Jacobus Arminius vir ſedatiore, æquiore & acri præ fratribus iudicio Miniſter Amſtelodamenſis ad eandē ſuſtētandā acceſſit, uſuſq; libris Catholicorū Doctorū, qui eā materiā ſolidiſſime pertractarunt, argumēta & rationes ex eis mutuat' cætera Reformatorū dogmata intacta relinquens, Prædeſtinationis &c. cōnexorum dogmatum ſphæram aggreſſus, Calvini, Zanchij, Bezæ, Martyris & ſimilium Rigidorum abſolute Prædeſtinantium ſententias exploſit. Invenit etiam hic mox adverſarios ſuos Symmyſtas, Amſtelodami, ſed & invenit Synergos imprimis Joannem Utenbogardum, Adrianum Borrium aliosque Theologiæ Reformatæ Lugduni Bat. Sectatores, quorum ope ſuffultus Arminius ad Collationem ſubinde & inter alios etiam Franciſcum Iunium Doctorem Calvinianum Lugduni Batavorum provocavit, Adeoque excelluit ut cum Anno

a *Acta Synodi Dordracenæ in præfat.*

1602.28. Aug. idem Iunius eſſet defunctus Utenborgardi opera & Commendatione Arminius ei in profeſſione Theologiæ ſit a Curatoribus Academiæ illius ſurrogatus. Invidebant quidam Miniſtelli cæteri Arminio eam prælationem, & quantum in ipſis fuit obnixi ſunt, ſed nihil efficientes hominem ſibi præferri ſolum doluerunt. Ipſe coactus à ſymmyſtis, ut inſtitutura prius cum D. Franciſco Gomaro de præcipuis doctrinæ capitibus collatione pro Doctoratus gradu obtinendo, ut Gommariſtæ narrant, promitteret ſe ſingulares opiniones ſuas non diſſeminaturum An. 1603. 6 & 7. Maij damnatis etiam Pelagianorum erroribus & SS. PP. Auguſtini &c. qui contra Pelagium ſcripſere, laudatis ſententijs Cathedram Doctoralē Lugduni conſcendit, promotus ab ipſomet Franciſco Gomaro, quemadmodum Lutherus olim a Carolſtadio, à quo, uti Lutherus longe abijt, ita & Arminius a Gomaro, tam doctrina quam inſtituto Porro Arminius in Cathedra collocatus ita ſe ſub initia geſſit, uti Calviniſtæ ſolent, nempe tegere mentem, diſſimulare, tempus exſpectare, idcirco ſententijs tam his quam alijs, uti fors ferebat, cum præſidebat, defendendis, operam impendit etiam contrarijs, ſed explicatione, vel uſu ambiguo vocum ſuis, & ad ſuam mentem detortis, uti Gomariſtæ queruntur. At hos viciſſim Arminiani incuſant, quod mentem ſuam, continuo, ne populo innoteſcat, occultent, certi ſe manibus matrum, quarum dilectiſſimas proles, ex cunis, etiam baptizatas, ad damnationem relegant, tanquam quoſdam Novos Pentheos eſſe diſcerpendos Quicquid vero horum ſit, Calviniſtis ſe mutuo fallere, ex principijs Reformationis ſuæ eſt uſitatum. Verumtamen Arminius pedetentim veritatem ob oculos ponere auditoribus, & argumentorum è Catholicis hauſtam vim ſtringere, & oſtentare uti ſuum dogma aggreſſus, adverſarios, exultante auditorum ſuorum numero, premebat. Ita enim inter hæreticos Noſtri Tēporis comparatum eſt, ut cum ſoli fidei, neglecta caritate, omnem tribuant ſanctimoniam; egregiè ſe mutuo depectant, & fratrem de fratre manubias reportantem læto celeuſmate excipere aveant. Studio diſputandi addebat Arminius conſilium aliud (quod à Calvino valde uſurpatum eſt) nempe libros manu ſcriptos, Catholicorum ſuppreſſo nomine vel titulo, de Controverſis ſuggerere, ac legendos tradere, inter quos Gomariſtæ etiam Societatis Jeſu Doctores fuiſſe queruntur, nempe Suareſium, quem tunc de Gratiæ auxilijs Apoſtolicæ ſedis mandato nefas erat excudi. Hunc alios ſuis Auditoribus ſuggeſſiſſe queruntur adverſarij Arminij, de quo etiam addunt quod de Zacharia Urſino, Catechiſmi Heidelbergenſis authore, Calvinoque ipſo, ac eiuſdem ſententiæ hominibus contemptim (& ſane merebantur) ſit ſæpe locutus, atque eorum argumenta de prædeſtinatione Catholicorum more eluſerit, irriſeritque, aſſerendo ſe multa habere conſideratione digniſſima annotata in Reformatæ doctrinæ Catecheſin æque ac Confeſſionem Hollandicam, quæ aliquando Synodo eſſent exhibenda. Cum igitur hiſce modis multos Auditorum ſuæ ſententiæ amantes effeciſſet, & ij vel ad miniſterium verbi, vel profeſſionem in ſcholis acceſſiſſent gnaviter doctrinæ ejus ſodalitati inſiſtebant, & adverſam partem Gomariſticā exagitabant. Id Hollādiæ Miniſtri adverſarij eorū, qui magis birā ſequebantur doctrinā de prædeſtinatione intelligētes inito conſilio deputarunt ad Arminium legatos, qui ei rumores de ipſo eiuſque doctrina ſparſos exponerent, & ſollicitudinem ſuam ſub nomine pulchro Eccleſiarum oſtenderent & rogarent, ut ſi quid in receptæ nuper Hollandorum Religionis deſideraret doctrina, id ſincerè ſuis Fratribus exponeret, quo aut ipſi per collationem, aut per ſynodum ſuper ijs quæ vel et, ſatisfieret, quibus ille quæ videbantur reſpondet, & collatione, tanquam cum deputatis habenda, ſuperſedit. Jamdudum enim nihil Sanctum aut Chriſtianæ Caritati congruum, adverſus ſe ſuæque ſententiæ aſſertores, moliri eos ſenſerat, ſed vel dolis, vel vi circumvenire ſibi reſiſtentes, ipſis eſſe deſtinatum, quorum ab hominum Colloquijs quanto quis magis ſecreverit ſe, tanto ſecuriorem ſe certo effecerit.

II. Serpebant interim & in ſcholis & in foro, & in tranſtris & piſtrinis vulgò diſceptationes, *de prædeſtinatione, de Gratia, de libero arbitrio, de perſeverantia*, & Chriſti Domini ſatisfaciendi modo, ita ut Anno 1605. 28. Julij à Conſule Urbis Leydenſis Phædone & Paulo Merula Hiſtoriarum profeſſore, uti Gomariſtæ narrant, moneretur, animum induceret cum collegis ſuis coram preſbyteris Eccleſiæ Leydenſis conferre, quod ille tempore maior doctiorque otioſum eſſe ratus eſt, omiſitq; ob quem contemptum ſuperbi illi ſecun-

de.

Digitized by Google

do inflammati, literis & dictis Arminium & ei addictos traducere paſſim ceperunt, effeceruntque vt in Arminium imbres querelarum vndique deplucrent. Itaque ad querelas aliarum ſynodorum eodē Anno imprimis Dordrechtianæ claſſis, in Roterdamenſi ſynodo 30 Auguſti collectæ, acceſſit querela, quæ ad cauendum in doctrina Calvinianorum Rigidorum turbas, vti præſeferebat, reuera vt vinceret. 8 Nouemb. decreuit vt omnes paſtores tum *Confeſſioni Belgicarum Eccleſiarum tum Cathechesi Palatina* ſubſcriberent, quod multi recuſarunt. Ipſi etiam Academiæ Leydenſis curatores accuſatoribus Arminij & IX. articulos, de quibus querebantur diſceptatis, offerentibus, ſynodum Nationalem breui indicendam reſponderunt. Valde increuit hinc ſollicitudo Gomariſtarum, qui apud Generales ſtatuum ſupplicarunt 26. Novemb. vt Nationalis tandem ſynodus, diu expectata indiceretur. Generales vero Statuum declararunt ordines omnes iam pridem in eiuſmodi ſynodum conſenſiſſe magno conſenſu atque vt ſecundum quarundam Provinciarum poſtulatum, in eâ fieret *Reuiſio Confeſſionis Belgica & Cathechiſmi Palatini*, eſſe in conſenſus ſui literis poſtulatum, tanquam conſentiendi conditionem. Hoc nuntio accepto quantum Gomariſtæ lætati ſunt audito omnium conſenſu in ſynodum, tantum cruciati fuerunt mentione eiuſmodi *Reuiſionis*, in qua ſcirent ſua recens ſubintroducta & blaſphemæ doctrinæ principia, quæ iam ſtabilita rebantur, ad cunas & ad incudem eſſe revocanda. verbo *tremor geliduſque cucurrit cuncta per oſſa pauor*. Tricatum eſt itaque multis inter Generales ſtatuum & deputatos à Gomariſtis Anno 1606. vſque in Auguſtum ne eiuſmodi *Reuiſionis* mentio litteris de convocanda Synodo insereretur. At cum menſe illo Auſtralium Hollandorum Synodus inſtaret Goringhemij celebranda, in ea poſtulatum fuit à congregatis ibi Miniſtris, vt qui *animaduerſiones in Catechesin, & Confeſſionem* annotatas, vti ferebatur, haberent, eas *Claſſibus*, Si paſtores eſſent, & ſi profeſſores *Deputatis* Eccleſiarum exhiberent, vt ea ratione ipſis ante ſynodum Nationalem ſatiſfieret per claſſes, vel demum ſynodo Nationali proponerentur. Spectabant in hoc decreto Gomariſtæ, vt fundum Arminianorum exhaurirent & ad eorum argumenta diſſoluenda, oppugnandamque ſententiam ſe poſſent præparare, ſed Arminiani cautiores, aiebant, ſe ſuas Animadverſiones tam in Confeſſionem quam Catechesin in tempore prolaturos. Interim Anno 1607. 23. Maij evocantur à Generalibus ſtatuum ex ſingulis provincijs Theologi, vt de Tempore, Loco & materia modoque ſynod. habendæ cum eis deliberaretur. Eſtque deliberatum, ac vnanimiter ab evocatis, inter quos & Arminius erat & Gomarus tunc concluſum eſt, placere vt initio futuræ æſtatis ſynodus præſcriberetur & quidem Vltraiecti in eaque ageretur *de Grauaminibus Eccleſiarum. Quatuor autem Miniſtri cum 2. ſenioribus vel Doctoribus à ſingulis ſynodis particularibus ad eam mitterentur atque vt Deputatis eiuſmodi ſeu miſſis definiendi poteſtas concederetur. Normam iudicandi Scripturam Sacram eſſe debere, conuocandos eſſe etiam Belgas extra Belgium degentes & à Generalibus ſtatuum eſſe rogandos qui ordini praeſſent*. Et in his quidem conueniebant evocati, at in alijs quibuſdam conueniri non potuit, nempe *quid pro definitiua ſententia foret habendum, Deputatorumne ad ſynodum, an & Deputantium conſenſus. 2. De Deputatorum poteſtate, ſi diſſentirent, differrentue conſenſum. 3. De Reuiſione Confeſſionis & Cathechiſmi Heidelbergenſis, in litteris conuocatoriis exprimenda omittendaue*. nam Gomariſtæ horrebant non ſolum *remiſſionem* ſuæ ſubintroductæ in Belgium doctrinæ Fatalis, ſed etiam ipſum nomen Reuiſionis, quo arbitrabantur ſeſe veluti fulmine afflatos cremari. Vnde iam tum apparebat, quâ concordia ſynodus ea eſſet celebranda, de qua tali diſſenſione in præliminaribus diſceptaretur, Itaque hæc ipſa diſcordia ſynodum, priuſquam eſſet, infecit, & moras nouas, ne cito fieret obiecit, maxime ea quam dixi mentio Reuiſiones, ad quam exhorteſcebant pleriqne miniſtri tanquam ad cauſam dicendam in Iudicio. Ex eo tempore Gomariſtæ Arminium & ſocios eius perſequi, & ei inſidias tendere cæperunt, maxime cum ille dictaret ſecutus Paulum ciuem Romanum ſe non iſtis, ſed ordinibus Generalibus obnoxium eſſe in reddenda ratione. Cauſiſque ob quas *Reuiſio* neceſſaria videretur. Exprimere tamen rationes illas tentarunt aduerſarij eius magnis moliminibus. Ac 1. orarunt Ordines Hollandiæ & Friſiæ occiduæ, vt ex ſynodis Auſtralis & Borealis vnam conflare liceret, ad difficultates tollendas, ſed id quo minus

Digitized by Google

confeſtim fieret, impediebant Conſilia Reipublicæ quæ tunc de Inducijs cum Rege Hiſpaniarum ſanciendis tractabantur, urgentia. Acta ſunt hæc circa 14 Septembris & Arminius Anno 1608. 30. Aprilis libello ſupplice impetravit ab Ordinibus, ut cauſæ ſuæ & Gomari cognoſcerentur corā Supremæ Curiæ Cōſiliarijs, & non Miniſtris verborū ſibi ad mortē infenſo ū. Peſſimè habuit id rurſum miſeros Miniſtros, qui ſibi in Eccleſiaſtica re iudicium deberi cenſebant, & eo pacto ſtatuerunt viam novo, deinde in Hollandia, nato, ſchiſmati, de poteſtate Magiſtratus Civilis in Eccleſia, de quo poſtea ſermo erit. Itaque ſupplicarunt & illi Ordinibus Hollādiæ & Friſiæ 14. Maij, ut in Synodo Provinciali cauſa Eccleſiaſtica cognoſceretur. Ordines vero media via incedentes, utrique parti ſatisfacere rati ſunt, ſi cognoſceretur coram Curia ſuprema cauſa Arminij & Gomari, iudicium vero deferretur Synodo. Itaque ad collationem inter Gomarum & Arminium tandem deventum eſt apud ſupremam Curiam Hagæ, ubi iterum lis oborta eſt Actoris partes ſubterfugiente Gomaro, Arminio ad partes rei ſe offerente, qui recuſante Gomaro partes Actoris exclamabat, *mirari ſe quandoquidem de Heterodoxia ſua varij rumores ſparſi ſint, & iā omnes Eccleſias pervaſiſſent, incendium que à ſe excitatum ipſa Eccleſia tecta ſuperare criminarentur neminem reperiri, qui accuſationem inſtituere auderet.* Hac gloriatione demum extractus eſt ad partes Actoris agendas Gomarus, qui ex autographo Arminij de Juſtificatione hominis aſſerta prodixit, *Iuſtitiam Chriſti non imputari hominibus in iuſtitiam, verum ipſam fidem ſeu Tò credere per gratioſam Dei acceptilationē, eſſe iuſtitiam noſtram; qua corā Deo iuſtificemur* quæ aſſertio plane repugnat Catechiſmo Palatino, & illorum Calvinianorum ſententiæ qui nihil in homine ullo boni, eſſe affirmant, ſed omnia merum eſſe peccatum, adeo ut neque credere in Deum bonum ſit opus, ſed ſolus Deus ſit bonus, & illius bonitate imputata homini, fiat homo bonus, ſi quis bonus cenſeri debet. Stultiſſime ſane & contra ſe ipſos docendo. Si enim imputari debet homini Juſtitia Dei, ut quid fidem exigitis ab homine? ſinite obſecro Deum imputare, & nolite exigere ab homine aliquid, quod ſit cauſa imputandi juſtitiam. Idcirco ad objecta Gomari tam fatua non fuit elinguis Arminius, ſed & ille adverſarium urſit, adeo, ut Conſiliarij Supremæ Curiæ qui collationi aderant, Ordinibus retulerint, *Controverſias quæ inter duos illos Doctores exortæ ſint, verſari potiſſimè in Subtilioribus quibuſdam de prædeſtinatione diſputationibus, quæ aut omitti, aut mutua tolerantia diſſimulari poſſint.* At Gomarus avidus honoris & victoriæ ſtudio æſtuans proteſtabatur dicens: *eas tanti eſſe momenti ut ipſe cum Arminij ſententia ſe diceret coram Deo comparere non audere*, quod ab Arminio multo melius & efficacius dicebatur, cum Gomari ſententiæ de prædeſtinatione eſſent multis blaſphemijs coopertæ, & ab Eccleſia Catholica damnatæ & porro damnandæ. Minabatur igitur Gomarus ut ſolent paſſionibus ſubjecti, & malæ cauſæ patroni, oſtentans tumultus Civitatum & Provinciarum, niſi ex ſua ſententia ſtatueretur; ſed tunc nihil evicit. Unum illud ſtatuerunt Ordines, *ut utriuſq; ſcripta conſignata in Suprema Curia conſervarentur, nemini communicanda, quoad Synodus Nationalis celebraretur.* Quæ res Gomariſtarum factionem multo magis turbavit, cum tot machinis adhibitis nondum ex Arminianis extorquere potuiſſent, quid in Calviniana doctrina improbarent, meruerentque ne tota ſubverteretur, *Catechiſmo eorum & Confeſſione* profligatis. Itaque Gomariſtarum deputati inceſſanter flagitabant ſynodum, vel Provincialem vel Nationalem. Ordines autem videntes paſſionibus æſtuare Miniſtros, eoſdem detinebant, ut ne quidem ſuas cōſuetas ſynodos celebrarent, cum tumultuum potius, quam ſanæ doctrinæ ſeminaria futura prævidèrent.

Erat iam æſtas Anno 1608. cum identidem flagitantibus Gomariſtis, ut ſynodi fierent, Ordines 28. Iunij reſponderunt quod proximo Octobri Synodum eſſent convocaturi Provincialem. Eo comperto Miniſtri Arminianis infenſi, quaſi iam tum Iudicum ſubſellia occuparent, Arminianis iterum iterumque edixerunt, ut Conſiderationes ſuas ſinguli in ſingulis Claſſibus ſuis patefacerent, deferendas ad inſtantem Synodum; qua in re iniuriam manifeſtam irrogabant modeſtis Fratribus ſuis, quorum ſe Dictatores conſtituebant illi ipſi qui nuper ab Eccleſia Catholica Tota, nec ab Apoſtolica Sede, nec Concilijs Univerſis iudicari de ſe ſinebant, prætextu libertatis Conſcientiarum. Itaque Arminiani minime ad tam indigna attenta tacæci aut fatui in Fratribus ſuis Gomariſtis deſiderabant æquum judicium, ut *quod ſibi nollent fieri alijs ne facerent*, & rogabant filios Matris ſuæ ne pugnarent contra ſe: & meritiſſime quidem

ſe-

ſe eorum iudicijs ſubtrahebant, & nihil eorum quæ atroces illi Dictatores mandabant iure ſuo prætenſo expediebant. Vbi Octobex adfuit Maior ſynodus in 2. menſes dilata eſt, & permiſſum eſt, vt ſuas particulares annuas ſynodos Miniſtri in vtraque Hollandia celebrarent; ea cautione ne Arminij cauſa reſeruata Provinciali, in ijs tractaretur. Celebrata eſt Dordraci Synodus Hollandiæ Auſtralis, & contra Ordinum iuſſum Arminij cauſa tractata eſt a furioſis Gomariſtis & denuo decretum, *vt conſiderationes ſuas Arminiani deferrent aduerſarijs ſuis, ſub pœna Cenſura Eccleſiaſtica, in contumaces ſtringenda. Idē à Petro Bertio tunc Regente Theologiei ſtudij Leydæ eſſe poſtulandum.* Sed aduerſus illud evanidum & prædatorium decretum Arminiani ab Ordinibus litteras obtinuerunt 13. Octob *vt Conſiderationes ſuas, quas haberent, non ad Gomari factionem, ſed ad ordines obſignatas tranſmitterent, vt ad Synodum aſſeruarentur.* Academia vero deputatis a ſynodo flagitatoribus reſpondit: *Gomarum nihil habere conſiderationum circa confeſſionem Belgicam aut Cathechiſmum* (quippe ex ſua mente conſarcinata) *Arminium vero ſuo tempore ſcripto reſponſurum,* Ipſe vero Ordinibus expoſuit *Quid de Prædeſtinatione diuina, de gratia, de libero arbitrio Hominis de perſeuerantia Sanctorum, de certitudine ſalutis, de perfectione Hominis in hac vita; de Deitate filij Dei, de Iuſtificatione Hominis coram Deo, aliisq; capitibus doctrina, Belgarum Reformatorum ſentiret.* aſſerens *ab aduerſa ſua parte tradi de Prædeſtinatione doctrinā qua cum Dei natura, eius ſapientia, iuſtitia & bonitate, cum natura hominis eiuſque libero arbitrio cum opere creationis, cum natura vita mortisque aterna, pecati denique eſſentia pugnaret, quaque gratiam diuinam tolleret, Dei gloria minuens, hominumque ſaluti eſſet noxia, qua Deum faceret peccati authorem, dolorem de peccatis impediret, pœnitentiam tolleret, omnem piam ſollicitudinem exterminaret ſtudium bene agendi minueret, ardorem precandi profligaret, deſperationem pareret, Euangelium euerteret, Verbi Miniſterio obeſſet, poſtremo fundamentum omnis religionis euerteret.* Neque ſanè vanè iſta dicebantur, Gomarus tamen tanquam letali ictu petitus 12 Dec. accuſationem orſus, doctrinam Arminij aliter interpretari, & cum id fruſtra fieret, inde maximè impetere, *quod Miniſtris aliis, nempe aduerſariis ſuis, toties rogatus & coactus doctrina ſua copiam non faceret & cum Catholicis ſeu Papiſtis maxime Ieſuitis in prædeſtinationis negotio & annexis ei ſentiret. Idcirco ne quid Reſp. Reformata detrimenti caperet, ſynodum Nationalem quoties opera Vtenbogardi &c. impeditam, omnine eſſe maturandam, vt remedium adhibeatur ſciſſura & apoſtaſia multorum ad Arminium deſciſcentium,* Sub hæc

III. Anno 1609 crebro à Gomariſtis vexatus eſt interim, & monitus Arminius, vt ſuas in Belgicam doctrinam Conſiderationes promiſſas ſcripto comprehenſas mitteret, qui 4 Aprilis per epiſtolam Reſpondit; *ſe id diſtuliſſe quod intellexiſſet Illuſt. Ordines Miniſtris mandaſſe, vt conſiderationes ſuas obſignatas ad ipſos mitterent, idcirco ſe conſilium mutaſſe, expectaturumque dum idem ſibi quoque Academia profeſſori mandetur.* Regens quoque Collegij Theologici P. Bertius ab ijdem monitus vt ſuas expromeret ſine tergiverſatione reſpondit, *ſe in articulis de Iuſtificatione Hominis coram Deo, de prædeſtinatione, de gratia, Dei & libero arbitrio, de perſeuerantia, denique vera fidelium, diuerſum ab Gomariſtis ſentire* Vnde multo vehementius perculſi ſunt Gomariſtæ. Itaque animoſiores paulo Arminiani, inter quos dicitur etiam Alematiæ ſe exeruiſſe præ cæteris Miniſter Adolfus Venator qui publice Arminianam in Eccleſia doctrinam tradebat. Ideo hunc Confeſtim eius adverſarij vti Pelagianum & Socinianum falſo traducere cæperunt, & eum cum quibuſdam à docendi munere ſuſpenderunt. Ille vero ſuſpenſionem illam floccipendens cum ſocijs apud Illuſt. Ordines conqueſtus mandatum impetrauit, quo eorum reſtitutio imperabatur mandabaturque inimicis eorum, vt non obſtarent, reſtitutioni, qui ad conſcientiæ ſuæ aſylum recurrentes, *id facere non poſſe reſponderunt & deprecati ſunt humillime quaſi atq; iterū ſynodum Nationalem urgere cæperunt,* cuius cum nondum eſſet opportunitas, Nova collatio inter Gomarum & Arminium inſtituta eſt, aſſumptis à quauis parte quatuor Miniſtris, habenda coram ipſo Ordinum Illuſtrium conventu. Eam collationem è ſcribis excipi volebant, Ordines vero voce ſola fieri, poſtea tamen ſcriptis comprehendendam eſſe ad iudicium ſynodi, convenit. Erant inter Collatores ex parte Arminij aſſumptos Vtenbogardum Hagæ, Bortium Leydæ, Grevinckhouium Roterdami Miniſtros, quateris antedictus Venator Alematianus, quem vt ſuſpenſum renuebant Gomariſtæ: Ex parte Gomari verò fuerunt aſſumpti Acronius Schedamæ, Rolandus Amſtelodami, Bogardus Harlemi, & Hommius Leydæ

Miniſtelli. verum nihil illi aduerſus Venatorem efficere potuerunt, ſua ſuſpenſione prætenſa, qui olim ipſius Eccleſiæ Catholicæ veram cenſuram flocci-pendendam docebant.

Initium collationis fuit factum de Iuſtificatione; *An ſcilicet Fides quà actus eſt ſecundum gratioſum Dei æſtimationem ſit ipſa Iuſtitia, qua coram Deo iuſtificamur? Deinde de Prædeſtinatione diuina. Tertio de gratia Dei & cooperatione liberi arbitrij, vltimo de Perſeuerantia veræ fidelium.* De quibus ſolis cum actum ſit ea collatione, accidit vt deinde famoſo nomine eæ res, *Quinque controverſi* articuli ſint nominati. Quam ſolide porro Arminius & eius ſocij in hiſce ſubſtiterint aduerſus Gomariſtas docent Remonſtrantium Acta parte. 2. in qua Arminiani propoſuerunt, explicarunt & defenderunt exactiſſime ſententiam ſuam ſuper quinque de prædeſtinatione eique annexis capitibus, tot ſcripturæ locis confirmata, & contrariæ ſectæ clara confutatione ſtabilita, vt mirum ſit, quomodo rationi ſuæ Gomariſtæ ſatisfaciant, niſi voluntate ſola pugnarent, oſtendentes facto ſe gratiæ Dei ſeu veritati poſſe reſiſtere, quod fieri poſſe verbo negabant, cum contra Gomari ſententia, de iiſdem capitibus nullo robore eiuſmodi, niſi Sophiſmatis & bruto multitudinis & poteſtatis ſæcularis impetu fulciatur. Hæc eo recenſentur, vt tanto tetrior Gomariſtarum appareat victoria, quo Arminianos vi demum oppreſſerunt. Cum autem quinque diſcuſſis articulis Ordinibus collationem abrumpi placuiſſet 22 Auguſti, collatoribus imperarunt vt ſcripta ſua de controverſijs oblata intra certum dierum numerum cuſtodiæ ſuæ ſubmitterent, donec ea in Synodo diſcuterentur. At hac collatione magis Reformati Gomari partium turbati ſunt & 16. Septemb. iterum poſtularunt ab Ordinibus Synodum, in qua ſcirent ſe facile aduerſarios oppreſſuros numero nondum auctos quibus Reſponſum eſt, convocatam iri Synodum cum Alcmarianæ claſſis Miniſtri ex Illuſt. Ordinum mandato de Adolpho Venatore & adhærentibus, in cœtum ſuum admittendis, paruiſſent. Ne igitur ea res moram faceret vlteriorem à Gomariſtis Deputati Alcmariā profecti, cū eius loci claſſe egerūt de abdicatorum reſtitutione, Hæc in parte paruit, & Venatore excluſo, ob graues vti dicebat cauſas, cæteros admiſit. Sed ea ratione nec Ordinibus nec Arminianis cum ſatisfeciſſent 5. Octobris denuo ad recipiendum Venatorem compulſi ſunt, cum ſenſim infirmatus Arminius ex hac vita 19. Octob. deceſſit.

Arminio è vita ſublato Gomariſtæ, vti magno adverſario liberati, ſpem certam ſibi de reliquis opprimendis faciebant, & Synodum rurſum ſollicitabant, quam eis Ordines addixerunt, cum Alcmariana Claſſis eorum mandatis paruiſſe videretur, vti decebat: quod cum pertinaces Gomariſtæ recuſarent, occaſionem dederunt Arminianæ parti acrius ipſos, vti rebelles premendi & argumentis, quibus Spiritu reſiſtere non poſſent, fortius vrgendi, qua in re multi ſcriptis & dictis operam non ignauam collocarunt, pro vindicanda Statuum & ordinum authoritate. Itaque Ann. 1610. einſmodi turbis inchoatus ad 25. Maij decurrit, cum Gomariſtarum patientia pene fracta fuit & peſſundata, itaque potenter iterum Synodum efflagitarunt. At dum id Ordines meditantur, inter ipſos de modo connocationis, & convocandis cœptum eſt diſceptari & ambigi, & non ſolum Provincialis Synodus, ſed & Minores annuæ intermittendæ fuerunt, ſtudio partium diuulſa conſenſione, in Hierarchia, carente capite ſeu Papa, Hac occaſione Arminiani cum viderent ſe excommunicatione & alijs indignis modis à ſuis Fratribus in Fide tractari, ipſe inter ſe corpus quoddam conflandam eſſe non inepte iudicarunt, cum Gomariſtas à Fide vera & religione & caritate excidiſſe ſentirent. Nec multo poſt, nimirum menſe Iunio Hollandiæ & VVeſt-Friſiæ ordinibus libellum ſupplicem, cui titulus erat *Remonſtrantia* obtulerunt, à quo eos quidam *Remonſtrantes* dictos fuiſſe contendunt. In hac illi cauſam ſuam egerunt ſtrenuè & perſpicue aduerſus tenebras Gomariſtarum, qui nec opinionibus conuenirent, nec candide illas ipſas, quas fouebant in animis, producere in lucem auderent, de predeſtinatione, de Gratia, Dei. &c. adiunctis. Ne vero maior inter Miniſtro ex hoc ſcripto concitaretur ſeditio, diligentiſſime Remonſtrantia illa eſt occultata, & dum in locum defuncti Arminij ſucceſſor quæritur, ecce tibi aduerſus Gomariſtarum factionem, ſupplicesque libellos & omnia vota, in Cathedram vacantem Steinfurto, VVeſtphaliæ oppido Caluini academia celebrato, euocatur Conradus Vorſtius, homo audax, & ſui ſenius & Gomariſtis ſuſpectus, certe Socinianiſmi ab iiſdem accuſatus,

Lega-

Digitized by Google

Legationem obijt Vtenbogardus, quod cum Gomariſtis fuiſſet compertum, inquieti homines iterum Ordines monere, & orare ne is, velut vnguis in vlcus immitteretur, præſertim cum Academia Heidelbergenſis (Gomari partium ea erat) aduerſus Vorſtium dixerit 26. Auguſt. luculentum teſtimonium Heteredoxiæ in doctrina de Deo eiuſque attributis, nempe & *quantum eſſe Deum & compoſitum & mutabilem*. ab eo defendi &c. Hinc iterum diſceptatio multa & commotio oborta eſt de Vorſtij perſona ad 18. Oct. circa quod tempus Vorſtius aduenit & ab ordinibus auditus Steinfurtum redijt. Alia diſceptatio eodem tempore oborta eſt ob perſonas examinandorum in Claſſibus pro cura animarum, cum iuſſu ordinum nemo a cura illa depelli debuit, qui ſe cum Arminianis ſentire affirmaret, quæ res a 22. Auguſt. ad Nouemb. 21. cum importunitate Gomariſtarum dum tractatur ab Ordinibus demum Collatio Hagæ Comitis decernitur inſtituenda ſuper *quinque controuerſis articulis*, inter Denos & Denos Miniſtros aut Doctores ex vtraque parte legendos. Hi Ann. 1611. ad 11. Martij conuenerunt, vbi iterum diſſenſio oborta eſt ex perſonis, qui de parte Gomari ſe ingerebant titulo Deputatorum ad ſuam collationem. His igitur exploſis multo maior de forma Collationis eſt oborta diſcordia, ita vt Ordines diſcerperentur animis. Arminiani latentes blaſphemias Gomariſtarum in apertum produci volebant, at illi occultabant obnixe, & vt expedirent ſe ſpecie quadam, profitebantur *à ſe credi & doceri quod Deus neminem condemnaret, nec ſtatuiſſet damnare quenquam, niſi iuſte propter propria ipſius peccata*, Sed in his ſimplicibus, vti videbantur Sermonibus, virus occultum tenebant, nempe futura ex vi Reprobationis cuique obuentura peccata, quod cum ordines non aduerterent, vtcunque eis acquieuunt tanquam tute de blaſphemia purgatis. Denique Feſtus Hommius fuit in ea collatione os Gomariſtarum, Adrianus Bortius aijque per vices Arminianorum. Interea è VVeſtphalia redibat Conradus Vorſtius quem ad 17. Aprilis audiendum in collatione decreuerunt ordines, ex cuius auditione iterum diſſenſio alia oritur dum Remonſtrantes eum recipiendum ad Cathedram cenſent, Gomariſtæ reijciunt, & vtrique pertinaciter propoſito inſiſtunt vſque ad eundem infecto iudicio dimiſſum. & paulo poſt Collationi finis impoſitus, nim. ſuſpenſa ſententia, nim. vt articuli in eo ſtatu manerent, quo ante collationem fuiſſent, Miniſtri in pace agerent docerentque ſuos ſententias, ſcriptoque exhiberent per collationē propoſita. Reliquam partē tamen turbæ circa Vorſtij perſonam in Prouincijs abſumpſerunt. Cumque exeunte Ann. 1611. ſtatuiſſent Ordines vt Collatores Hagienſes, ſcripto ſtatum controuerſiæ circa 5. articulos controuerſos exhiberent, vnaque ſua adderent Conſilia pacis. Remonſtrantes mutuam tolerantiam ſuggeſſerunt. Gomariſtæ vero iterum ſynodum (prædatoriam) poſtularunt.

Speciosum quidem erat Gomariſtarum Conſilium, de Synodo, veruntamen prædatorium, vtpote in quo, ſub nomine honeſto Synodi, conſpiratio vnius factionis latura eſſet in aduerſarios ſententiam præiudicatam. Itaque variè fuerunt Ordines affecti, audito vtriuſque partis Conſilio, adeo vt nihil ſtatui poſſet. At pertinaces Miniſtri è factione Gomari non quieſcebant, clamantes *non ſolum 5. articulos in controuerſiam vocari à parte Arminij, ſed plures magni momenti*, quo clamore obſtreperō 3. Dec. commoti ordines ſtatuerunt, *vt puriſſime doceretur in Scholis & Eccleſijs Euangelium nim. rum 1. perfecta Chriſti ſatisfactio pro peccatis noſtris 2. Iuſtificatio hominis coram Deo. 3. Fides ſaluifica 4. peccatum originale. 5. certitudo ſalutis. 6 Perfectio Hominis in hac vita, omnia iuxta morem & traditionem in Reformatis paſſim Eccleſijs vſitatam hactenus*. Sed id decretum emplaſtrum erat ſuppurantium vulnerum, partibus hinc & inde rem ſuam agentibus. & nihilominus decreto ſatisfacientibus, maxime tamen Gomariſtæ tumultuabantur, & in populo ſchiſma erat & ſeceſſio, capitibus ſingulis, quam elegiſſent partem ſequentibus. Quin etiam Alcmariæ ad arma deuentum eſt, cum Gomariſtæ id egiſſent, vt Magiſtratui annuo, qui æquus fuerat vtrique parti, ſuccederet amplius fauens Gomariſtis. quam molitionem, plebs Venatori Miniſtro Arminiano fauens, vindicavit, abdicato eiuſmodi Magiſtratu à Gomariſtis ſubintroducto. atque ita Gomariſtæ cauſam ſuam commendare dum conantur, deteriorem effecerunt, exilio conſecuto. Alcmariæ exemplum ſecutum eſt Roterodamum &c. At Amſtelodami alijſque locis plurimis Gomariſtæ Arminianos pepulerunt. Magiſtratus vero Gomariſtas cernens truculentius agere, non paucis locis ſeueris edictis eos, vt turbatores compeſcuit. quod illi Arminianorum Machinatione fieri interpretati,

multo

multo magis furebant. Inter hos tumultus demum alter princeps factionis Gomarus obit Ann. 1612. ex hac vita, in cuius locum euectus eſt ad Leidenſem Cathedram Doctoralem Simon Epiſcopius Remonſtrans, nuper Amſtelodamo pulſus ab adverſa factione; Hinc iterum commotio inter Gomariſtas conſecuta eſt, peruenerat iam Schiſma hoc in Vltraiectinam prouinciam, & occuparat, Geldriam item ac Tranſiſulaniam, & quidem in Vltraiectina Prou. ab Arminianorũ parte circa Auguſtum menſem præualente *Formula Regiminis Eccleſiaſtici* ex mente Vtenbogardi Hagienſis Miniſtri concepta eſt, cuius 4. & 5. Articulis cap. 2. videbant *Tolerantiam ſententiarum de 5 controverſis articulis*, vti in Hollandia tolerarentur. Et ſimilia Neomagi, Bomeliæ, Tielæ, Dauentriæ, Campis, alijſque locis gerebantur, rationabilem Arminij doctrinam vt quæ Homines Fatis ineuitabilibus liberaret, populo ac Miniſtris lubenter acceptantibus, idcirco Gomariſtarum factio rurſum communicatis Conſilijs ex ſingulis Provincijs duos ablegat ad Generales ordines Deputatos, ſola fere Vltraiectina ceſſante Provincia, qui ordines informarunt, & rogarunt, vt Synodi conuocationem diutius iam differre ceſſarent. Sed cum Vltraiectinæ Provinciæ deputati abeſſent, & Hollandiæ ac VVeſt-Friſiæ deputati dicerent, ſe non ſatis liquidis mandatis à ſuis Delegantibus eſſe inſtructos quoad Synodum, poſtulatum irritum euaſit. Legebantur tunc paſſim libelli ab vtraque parte diſſidentium editi, *Campana incendiaria; preſſior Declaratio; Via directior, & Mercurius*, alijque, quibus partes aduerſas eleuabant & deprimebant ex animi ſui ſenſu & arbitrio, ita vt compita, vici & domus perſtreperent diſputantium turbis, tanquam tubis & tympanis in bello. Cumque nullum malo huic finem reperirent Gomariſtæ, timẽtes ne plauſibilitate doctrinæ aduerſariæ opprimerentur, poſt ordines toties tentatos, Conſilio inito Guilhelmum Ludouicum Naſſouium Friſiæ gubernatorem induxerunt ſeu prece ſeu pretio ſeu vtriſque machinis, vt is Vtenbogardum Arminianum & Hommium Gomariſtam, tanquam Principes factionum ſuarum accerſitos induceret, vt ipſimet amice ac fraterne inter ſe deſpicerent, an non via aliqua honeſta componendi diſſidij appareret?

Ad hæc Hommius fertur reſpondiſſe, *ſi Remonſtrantes in ſolis 5. articulis hactenus controverſis vellent ſiſtere, nec ad aliud dogma Eccleſiarum Belgicarum conuellendum ſe extenderent, facile diſſidium Tolerantia mutua poſſe componi*; Vtenbogardus rogatus quid de hoc ipſo Conſilio ſentiret, reſpondit, *ſe arbitrari alios articulos nullos à Remonſtrantibus impeti*. Itaque hi Duum-viri aſſumptis tribus pro ſingulis factionibus perſonis moderatis, qui de hac pacis via tranſigerent amplius conſultarunt; quod conſilium Ann. 1613. 21. Ian. Ordines Collaudarunt. Ergo 27. Febr. Delphis Octo-viri adsũt, vbi *Mutua Tolerantia* ſententiarum, quoad 5. articulos tentata eſt: & Arminiani quidem confeſtim in eam conſenſere, Gomariſtæ vero, *primo de ſolis 5. articulis tolerandis cautionem poſcebant, deinde ipſam Tolerantiam mutuam circumſcribi certis terminis iubebant, ita demum ſe conſenſuros in eandem*. Conditiones autem erant hæ, *vt ſex capita Doctrinæ ab ordinibus Ann. 1611. 3. Dec. paulo ante memorata, puriſſime iuxta Euangelium per omnes Eccleſias Belgij iuſſa prædicari, Remonſtrantes iuxta Confeſſionem Belgicam, & Catechiſmum Palatinum ſuamque Theſibus expreſſam exegeſin, reciperent ſe docturos, & contrariam eis ſententiam, quæ ex quibuſdam Anti-theſibus Arminij Vorſtij Bertij & Venatoris &c. propoſita eſſet, æque reijcerent ac damnarent*. Has conditiones, cum non aliud agerent, quam vt Arminiani ſuos quinque articulos tacite damnarent, & Mutuæ Tolerantiæ nomine à Gomariſtis in ſeruitutem conſcientiæ concederent, Arminiani admittere ſane non debuerunt, nec illos, vt admitterent poſtulare decebat. Ceſſerunt tamen pacis gratia Arminiani in tantillo, ne præfracte reſponderent, ſed ſe cum reliquis Remonſtrantibus agere velle ea de re aſſeruerunt. Ita Hommius & Vtenbogardus euocati ad Ordines, eiſdem Delphis acta retulerunt, Hommio dicente: *quod ſpes pacis affulgeret, ſi Remonſtrantes ſuam circa 5. articulos ſententiam declararent*, quaſi Gomariſtæ tot Theſibus, tot libris, tot collationibus expreſſam, mentem Arminianorum nondum perſpexiſſent. Idcirco facile ordines inſidias Gomariſtarum odorati Vtenbogardum, ſeorſim audiendum cenſuerunt, qui *Gomariſtas inſidioſe agere, & Inquiſitionem Nouam ſibi aſſumere eſt conqueſtus*; *vti ipſi ordines coram audiſſent ex Feſto Hommio*. Quapropter Ordines Gomariſtis edixerunt; *vt à poſtulanda huiuſmodi declaratione ſententiæ Arminianæ, quæ adeo iam eſſet vulgo protrita, deſiſterent, & tergiuerſationibus pacem aduenientem vltro, ne impedirent*. Gomariſtis autem adhuc pertinaciter

Digitized by Google

tacitè apud ordines exhibentibus Theſes illas, in quas Arminianos conſentire, & Antitheſes quas ab Arminianis vellent damnari, Ordines ſeuere interdixerunt, *ne aut typis aut manu expreſſorum, ſcriptumve hoc cuiquam mortalium communicaretur.* Et quia apud ordines quidam ab Eccleſijs aut ſynodo Deputatorum titulo ac officio fungebantur, ijque remoram paci inijcere cenſebantur, certe Arminianis eſſent ſuſpecti, *& titulo & officio illo abſtinere iuſſi ſunt.* Tantum valuit Arminianorum æquitas & cauſa, quamdiu per Iudices incorruptos & nullarum partium fuit tractata. viſa eſt tunc ad apicem perveniſſe Arminiana res cum hæc gerabantur. nam ex hoc tempore obſtinatione Gomariſtarum, prætextu Declarationis iſtius vaſte expetitæ & non impetratæ res Arminianorum retro ferri ſpecioſo titulo cæperunt, & continuè, etiam in ſynodo ipſa, tergiverſationis quo ad Declarationem ſuæ ſententiæ criminationem paſſi ſunt, imo quaſi Romanam Catholicam religionem ſub 5. articulis reducere conarentur, invidioſe apud Perfectos Calviniſtas, traducebantur. Quæ ſuſpicio & criminatio multum Gomariſtas, imo pene ſola adiuuit, & præſentiſſimo exitij periculo exemit, Arminianos vero involuit vt ſequens hiſtoria pandet.

Erat eo tempore in authoritate apud Angliæ Regem Iacobum I. Hugo Grotius vir eruditus, is cognita cauſa controverſiarum, ſive ſponte ſuâ ſiue ab alijs, perſuaſus, ad Regem illum tanquam ſuorum Regnorum (vti volebat) ſupremum caput Eccleſiaſticum & vicinarum Eccleſiarum oraculum ſeu proëpiſcopum, vna cum Informatione de ſententia Arminianorũ & Gomariſtarũ ſcripſit literas ſuaſitque Regi, vt is ſe pacis arbitrium aut ſuaſorẽ in *Tolerantia mutua* indicenda exhiberet apud Hollandos, præſertim cum aliter componi diſsidiũ non poſſet, Rex negotium commendatum auide ſuſcepit, ſuaſit, & Ordinibus ſcripſit.

Illi vero inter ſe diſcrepabant æque ac ipſi Miniſtri, de quibus componendis agebatur, Prævaluerunt tamen rationes eorum qui *Tolerantiam ſanciendam eſſe* cenſuerunt, atque ita demum in Hollandiæ ac Weſt-Friſiæ vrbibus A. 1614. 25. Iulij ſancitum *Decretum Tolerantia mutua* eſt promulgatum, additis in rem quibuſdam Scripturæ Patrumq; ſentẽtijs, quas Gomariſtæ confeſtim arrodere cæperunt, atque per eaſdem ipſum Decretũ, aiebant enim *Fauſtũ Regienſem Epiſcopũ inter alios citatum ſemipelagianũ fuiſſe*, quo crimine etiam Arminianos onerabant. Ea igitur ratione Decretum paci conciliandæ vel ſtabiliendæ deſtinatum nouam belli materiam ſuppeditauit, Triglandio Amſtelodamenſi, ex Gomari factione, Miniſtro, vt Decretum typis oppugnaret, Vtenbogardo contra vt adverſus Triglandium defenderet, quem rurſus Triglandius egregius Calvini, Bezæ, Zanchijque & ſimilium Gomariſtarum hyperaſpiſtes, refutauit. Cum igitur Decreti vis infirmari videretur A. 1615. Septembri & Octobri menſe laboratum eſt, vt quamplurimi ſua ei nomina ſubſcriberent, quod pars præſtitit, pars autem alia zeloſior refugit, vt igitur etiam hi aliqua authoritate ad ſubſcribendum inducerentur, 21. Dec. ad ſingulas claſſes *Decretum de Tolerantia mutua* tranſmiſſum eſt, & vt ſubſcriberent Miniſtri fuit mandatum, adiecto alio Decreto quo permittebatur, *vt in Miniſtrorum vocatione, item ſeniorum electione eo liceret vti ordine, qui A. 1591. conſtitutus fuerat, ſed quibuſdam recuſantibus parum acceptatus* quod Miniſtri imperium Eccleſiaſticum ciuili Magiſtratui extortum inique, nollent ad eundem vel in parte reuolui, vtpote *Scorpionum Apocalypticorum è numero habentium coronas aureas ſuper capita ſua.* Erat quippe illo Decreto ſancitum vt electio prædictorum fieret per 4. è Magiſtratu ciuili, & 4 de presbyterio perſonas.

Hæc decreta iterum perplexos reddiderunt Gomariſticam manum, quæ tot à Deo ſollicitata ad ſanam mentem medijs ijſq; vrgentibus, ſatis oſtendit ipſo facto quod ore negabant *ſe Dei gratia poſſe & reſiſtere & acquieſcere; etiam ſibi, in tot blaſphemiis ſententiis contra Deum, gratiam abunde miniſtrari &c.* ſed libertate arbitrij, odio in partem aduerſam, *inflammati à gehenna rota*, Deputatos ex ſingulis fere, in quibus adhuc dominabantur, claſsibus, ad Ordines ablegarunt, vt gravamina Deputantium, circa huiuſmodi Decreta, ſcripto comprehenſa publicè in Haga Comitis exponerent, atque eorundem Introductionem deprecando omnino recuſarent. Invenerunt hi ante propoſitionem, cuius cauſa venerant, effugium quo Claſſes vti poſſent ad declinandum onus tranſmiſſorum Decretorum; nempe *quod diceretur, illa nondum plena ſolennique omnium Ordinum approbatione eſſe approbata, & ideo vim Legis minime obtinere.* Lætum inventum. Interea tamen contra Decreta aliquot locis tumultuatum eſt à Miniſtris Gomari, imprimis Harlemi, quibus locis ad communionis ſeparationem peruenerunt Factioſi. nolebant

enim Miniſtri in conſortium vocandorum Miniſtrorum ac Presbyterorum admittere Magiſtratum civilem, & qui ipſimet non aliunde in Hollandia à nullo alio niſi ciuili Magiſtratu, & quidem per Rebellionem excitato, erant admiſſi, nunc ingrati ſuoſmet creatores & patros ea poteſtate excludebant. Ita vt iam tum Apollonianum ſchiſma, de quo ſeq. libro agetur, natum ſerperet. Ego igitur modo Hollandia in exactum ac patens ſchiſma abijt, conventibus contra conventus celebrandis diffiſſa. Exemplo ſit Haga Comitis. Cum iſtic Gomariſta Henricus Roſæus, quod Decretis illis, prætextu conſcientiæ, obtemperare recuſaret, ſuſpenſus eſſet à munere. Miniſterij, & adhærentes deinceps in pago Riſvvicenſi vicino, mox iterum in ſeparato templo Hagæ religionis ſuæ exercitium percommodato acceptos Miniſtros vſurparunt, authoritate quorundam inter Ordines, in quibus erat etiam Mauritius Princeps Arauſicanus & Comes Guilhelmus Ludovicus Naſſouius, qui incertum quibus cauſis moti, ſanè arbitrij libertate uſi, & vti Mauritius faſſus eſt vtilitatis intuitu à Remonſtrantibus declinarunt, & pondus animumque Gomariſtis addiderunt. At e Remonſtrantium parte ſtabant alij, inprimis Aduocatus Hollandiæ, qui partem eam ſæpe fideliter adiuuit, effecitque, vt punitis ob Decreta non recepta, cum appellarent ſupremam curiam, curiæ protectio negaretur.

Annus inter hæc agebatur 1616. cum ad Amſtelodamenſe præpotens emporium Hollandiæ, Decretis illis obnixum, menſe Aprili miſſus eſt Hugo Grotius cum quibuſdam qui ſua eloquentia ſenatum induceret ad Decretorum dictorum receptionem. Isandiro Grotio, quod ad Decreta illa ſuum non acceſſiſſet ſuffragium offenſus, reſpondit ſe in ſua *quinquagenaria* (grandis ſcilicet ætatis, et quam multi in Senatu præſentes antecellebant) *religione* velle perſiſtere, nec Actis ab Ann. 1611. vſque ad huius anni 18. Martij aſſentiri, donec legitimæ Synodi conuocatione controuerſiæ Religionis componerentur. Fuit hoc alterum grande pondus, quo Gomariſtarum factio inualuit. Succedente deinde Anno 1617. Arminiani *Secundam Remonſtrantiam* Ordinibus obtulerunt, in qua ſuam cauſam è criminationibus Gomariſtarum eximebant, aduerſarios Fataliſmi & aliorum criminum reos agebant, menſe Martio. Gomariſtæ autem quæſitis extra Belgium prope & procul ſuffragijs & auxilijs, per ſuos in Fataliſmo ſodales Miniſtros effecerunt etiam hoc vt Iacobus Britaniarum Rex, 20. Martij datis literis Ordines hortaretur, vt demum poſitis inter ſe diſcordibus affectibus partium, turbationi Eccleſiarum remedium afferre mnturarent, præſertim inſtante magno illo ſyncretiſmo, & myſterio quod in Germanico Imperio tunc moliebatur Caluiniſmus, qui & Imperium illud penitus diripere & ſibi vendicare iam conſtituerat & eiecta primum à Corona & Regno Bohemiæ & Hungariæ Auſtriaca Domo ulteriora erat attenturus, ſi fortuna faueret. Horum pars magna erant & ipſe Britanni & inter ſtatus Hollandiæ non pauci, qui Conſilijs, directione, & ope Magnum illud miraculum erant patraturi, *quo Papiſmus ex toto orbe terrarum erat profligandus, omneſque Monachi & Eccleſiaſtici maximè autem Ieſuitæ Bohemorum ruſticorum Huſſiticis, tribulis (ita enim ſculptura area & typo ipſi expreſſerunt Caluiniſtæ) in infernalem orcum & latebras æternas, erant compellendi, Imperator vero Romanus penitus, ſub aquilæ ſpecie explumandus atque ad hoſpitium cereuiſiarium, ſub panis & perna ſigno ablegandus in exilium.* Eo rerum ſtatu Regis Iacobi authoritati acceſſit Mauritij principis, (qui etiam ipſe Conſiliorum in Germania erat director) voluntas, quæ vtpote potentis Gubernatoris exercituum, erat grauis. Vtriſque Zelandorum acceſſit Oratio & Legati ad idem Conitentes, vt nimirum Nationalis Synodus cogeretur, *qua vti Ordinario medio per Spiritum Sanctum propoſito,* (ita enim narrant Gomariſtæ ipſimet, quod notare poterit Catholicus) *via tandem ad pacem Religionis ſternatur*, non ſolum Eccleſijs, ſed multo magis ciuili ſtatui profuturam, ob eas quas memoraui cauſas. Dum tractatur, diſceptatur de talis Synodi, vel componendæ litis per aliam viam negotio, rumor increbuit, *Synodum eiuſmodi (vtpote Dictaturam Pontificiam vel Conciliorum iam pridem damnatorum authoritatem reſtituendo) à Libertate Provinciarum multum detracturam, & Miniſtris verbi ſceptra daturam, cum unaquaque provincia habeat ius ſupremum de Religione ſtatuendi, prout ipſi viſum eſſet, Indignum eſſe hanc libertatem alijs provincijs ſubiugari, imo armis ſi praripiatur eam eſſe defendendam.* Hinc factum eſt, vt nonnullarum Civitatum Rectores, decreverint circa 4. Auguſti conſpirando milites conſcribere qui nec Ordinibus, nec Mauritio, ſed ſibi ſolum, eſſent obſtricti iuramento, & his libertatem ſuam eſſe tutandam. Factum id Ultrajecti, Leidæ, Harle-

mi,

Digitized by Google

mi, & alijs locis compluribus, ita ut Ordines & Mauritium ea res ſollicitos, teneret, qui omni ope adniſi ſunt, ne quid Reſp. detrimenti caperet, in tam propinquis Imperij Germanici turbis dirigendis occupanda. Adiuvit Ordines Dudleius Carletonus Legatus Britanniarum Regis, cuius orationem 6. Octobris habitam nacti Arminiani, quod Gomarum redivivum ſpiraret, Libello edito refutaſſe narrantur. Generales vero Ordines ut famoſum damnaſſe, etiam Joannes Caſimirus Junius filius Franciſci Junij refutandum aſſumpſiſſe traditur menſe Decembri, & uti ſibi perſuadebat, exanimavit. Itaque tandem ad ſeq. Anni 1618. Cal. Maias Ordines Synodum Nationalem inſtituendam decernunt, ſimulque Leges conſtituunt, ſecundũ, quas, & convocatio fieret, & ipſa ſynodus dirigeretur. Et quoniam Gomariſtæ ſibi ſolis diffidebant in Arminianorum congreſſu, ut eos multitudine capitum in Synodo ſuperarent, nec quenquam Remonſtrantium in Conſeſſum admitterent, vincerentque certiſſimo, ex vicinis Regnis ac Provincijs Theologos, ſuæ farinæ & mentis eliguntur ad Nationalem Synodum, nempe Anglia, Scotia, Gallia, Germania; cumque quidam ridicule rogarent, ut eadem opera Oecumenicam Synodum ſeu Generalem indicerent, Reſponderunt id quod, inter omnia huius Synodi cauſa dicta, ſapientiſſimum fuit, nimirum: INCERTISSIMUM ESSE AN ET QUANDO SYNODUS OECUMENICA CONVOCARI POSSIT (nempe a Calviniſtis) HANC NATIONALEM QUASI OECUMENICAM ET GENERALEM FORE; (addo forte & ultimam uti prima fuit, ea ſiquidem evenerunt, ut ipſomet & piguerit & puduerit eſſe vel hanc primam celebratam) CUM EX OMNIBUS FERE REFORMATIS ECCLESIIS DEPUTATI SINT EIDEM INTERFUTURI. quæ verba ab ipſis Gomariſtis typo edita, tanquam Monumentum æternum adverſus ſe ipſos conſcriptum, ſingulariter noto. Cum illis patenter & ingenuè negent ſe eſſe Catholicam Eccleſiam toto orbe terrarum diffuſam ſecundum Scripturarum elogia de Chriſti Regno nimirum, ut patet ex Actis ipſiuſmet Synodi. Univerſa Calvinianorum Eccleſia congregata in Spiritu Urſini & Gomari, complexa Belgium cõfœderatum, Angliam, Palatinatum, Haſſiam, Helvetiam, Naſſoviam, Genevam, Bremam & Embdam, dixitque ſententiam, quam nec Helveti, nec Angli, nec Haſſi, nec Palatini, nec Genevates per omnia amplectuntur.

V. Acta in Synodo Dordracena à die 13. Novẽb. ſeſſione 1. An. 1618. uſque ad ſeſſionem 145. die 9. Maij An. 1620. edita ſunt Dordraci An. 1620 in folio magno 276. paginis, quibus altera pars Dogmatica ſubijcitur, complectẽs Iudicia Theologorum Provincialium ſuper Quinque Controverſis Remonſtrantium Articulis & hæc paginis 319. abſolvitur. Horum epitomen brevem do ex ipſis Remonſtrantium & Gomariſtarum Actis concinnatam, ab ipſis Remonſtrantibus initio Actorum ſuorum in Præfatione præfixam. Hiſce verbis:

IV. Synodus convocata eſt, in qua ij ipſi qui non tantum nobis noſtriſque ſtudijs in patria noſtra directè atque ex profeſſo ſemper adverſati fuerant, ſed tantum non inimici ac capitales hoſtes noſtri utramque paginam fecerunt. Horum iudicijs vellemus, nollemus, ſtare aut cadere oportuit cauſſam noſtram. Ab his citati ſumus, coram his iudicibus cauſſam dicere iuſſi ſumus: Et hi ſunt illi qui nos pronunciarunt, non reos tantum, ſed etiam *convictos corruptæ Religionis, ſciſſæ Eccleſiæ unitatis, graviſſimorum ſcandalorum, & intolerandæ pervicaciæ adverſus ſupremi Magiſtratus publicata in Synodo decreta & adverſus ipſam* (en tecum Theologorum) *Venerandam Synodum*: Hi ſunt illi qui a Rectoribus noſtris auxilia implorant ut *turbulentos & inquietos ſpiritus* (quos videlicet ipſi deſignaturi ſunt) *compeſcant, & Synodica decreta authoritatis ſuæ calculo adiecto ſtabiliant & immota ac perpetua reddant*. Et ecce ſucceſſum. Non multo poſt, Remonſtrantes citati aut ſilere iubentur veluti muti canes, aut exire patria cum uxoribus liberiſque. Cæteri ferme ducenti ad eorum exemplum æterno exilio mulctantur, aut prodigioſo ſilentio in libera patria adſtringuntur, & ne quid odio deſit publicantur edicta, ne quis eis vel retuncium ſuppeditet, quo vitam miſeram in exilio tolerent, inediæque moleſtiam & mendicitatis infamiam evadant; quingenti floreni in ſingulorum Remonſtrantium Miniſtrorum capita ſtatuuntur, ſub æterni carceris pœna, redire in patriam vetantur, aliaque Albanæ ſævitiæ damnata, exempla in uſum revocantur.

Hac ratione actum nobiſcum eſt, Chriſtiane Lector, & cauſſa noſtra inaudita, indefenſa, damnata eſt ab adverſarijs noſtris, quodque dignum admiratione eſt, eorum criminum, quorum ipſi ſibi non poſſunt non eſſe conſcij, non tantum *rei* ſed & *convicti* pronunciamur: Quis credat? utique ſi reos tantum nos dixiſſet Synodus, ſpeciem aliquam habuiſ-

ſet oratio: Iudicium.n.ſuum dixiſſe Synodus videri potuiſſet. At conuictos nos fuiſſe quo colore, qua ſpecie, qua veriſimilitudine dicitur? certe non aliâ quam quâ olim Nero Imperator Chriſtianos *generis humani hoſtes conuictos* pronunciauit; etenim ne pugnatum quidem aut in arenam deſcenſum, aut ad manus vnquam ventum fuit. Quippe a collatione vſque adeo abhorruit ſemper Synodus, vt ne vocem quidem ipſam in primo noſtro aditu ſuſtinuerit, ſed eius ſpem omnẽ protinus præciderit. Quoties optauimus, rogauimus, orauimus, obſecrauimus vt iuſta aliqua Collatio ſpectante & audiente Fœderato Belgio toto inſtitueretur? quam enixè ſæpenumero petivimus vtrumne in tanta doctorum hominum corona quiſquam eſſet, qui errorem nobis noſtrum oſtenderet & erroris nos ſi poſſet conuinceret? At ſemper repulſam paſſi ſumus, ad iudicandum quippe non ad diſputandum ſe conueniſſe aiebat Synodus. Et hæc cum palam publicèque geſta ſint, conuictos tamen nos pronunciare Synodus auſa fuit: Itane ergo ſine Sole, ſine puluere, ſine conflictu victoria reportata eſt, & nos, quorum animis nunquam vllæ argumentorum machinæ, vlli rationum arietes admoti ſunt, ſed qui ſolo tantum Authoritatis bruto fulmine percuſſi fuimus, etiam cum multò ante conſcientias rationibus optimis munitas obtenderemus, & vt illis ſatisfieri poſſet humiliter peteremus, nihilominus conuicti ſumus? Profecto ſi aduerſarium audire nolle, eſt eum vincere, faſces vltro ſubmittimus & victi ſumus; ſi conſcientiam aduerſarij reluctantem ſola authoritate premere atque vrgere eſt eundem conuincere, manus damus, & quia ita placet Synodo, conuicti ſumus.

Quinimo, habet etiam quo ſuam ſiue ſupinam ſocordiam, ſiue ſtupidam credulitatem tegat Petrus Molinæus cum in præfatione libri ſui, quem Anatomen Arminianiſmi inſcribit, nos non rationibus non argumentis (id n. colorem, habuiſſet) ſed *ſolo aſpectu Venerandæ Synodi (qua nullam aliam à multis retro ſæculis, nec celebriorem nec ſanctiorem nec Eccleſiæ vtiliorem fuiſſe* nimium turpi & mercenaria oratione aſſerit) *ſic perturbatos fuiſſe* ſcribere non dubitat, *vt cum ante Synodum geſtiremus in pugnam & certamen auide poſcere videremur, conuerſis artibus cæperimus φυγομαχεῖν lucemque odiſſe & moras nectere, & quidem perculſi ſiue metu ſiue conſcientia*: Habet inquam quo pudendam hanc & hyperbolicam calumniam aliquatenus obtegat: Alioquin certe indignum nomine atque famâ ſuâ fecit, vir alioquin non ineruditus nec incelebris quod limen libri ſui prætexuerit tam à vero aliena præfatione, tanquam ſi in Epicuri aliquo intermundio aut ignota regione per ſomnium ſibi narrari audiuiſſet ea, quæ in Belgio & in Synodo geſta ſunt. Equidem niſi leuiter fidem abhibere maluiſſet, quam moleſta veritatis diſquiſitione ſe fatigare, fieri vix potuiſſet, vt vir prudens in vicina Gallia tam turpem & fœdum errorem erraſſet. Quamquam ſi omnino certam detrectaſſemus moras nexuiſſemus, quid in eo reprehenſione dignum fuiſſet? An aduerſam partem iudicem non agnoſcere, ab aduerſa parte leges loquendi & ſilendi accipere nolle cum manifeſto detrimento bonæ cauſſæ & veritatis diuinæ tergiuerſari eſt & φυγομαχεῖν? Ergone Athanaſium qui nunquam non geſtiebat in pugnam contra Arianos, & certamen auide ſemper poſcebat, cum Tyri in concilio Arianos aduerſarios ſuos rerum potiri videret & ſubito inde aufugeret, ſolo aſpectu venerandæ Synodi perturbatum fuiſſe diceret Molinæus & φυγομαχεῖν cœpiſſe? Et Paulinum Epiſcopum Treuirenſem tergiverſatum cum Auxentium Epiſcopum, & ſocios eius ſiniſtra quædam contra ſe moliri intelligens ſubito Mediolano ex Concilio diſcederet? Et Cyrillum, Hilarium, Chryſoſtomum, Nazianzenum aliosque moras nectere voluiſſe eò quod ad Concilium vocari venire recuſarent? Quis credat Molinæum, cui calamus, & lingua in concionibus in libris & nuſquam non pruriunt ac geſtiunt ad pugnam contra Pontificios, tam erecti tam conſtantis animi futurum, vt certamen declinaturus non ſit, ſi Pontificios iudices agnoſcere & ex ipſorum arbitrio cauſſam ſuam agere iuberetur, etiamſi ſale & felle redundet, quibus conſpuere aduerſarios qualibet occaſione ipſi non foret difficile?

1. Sed miſſo Molinæo, quorum, amabo, criminum rei & conuicti dicimur? Primum *Corrupta Religionis*, ait Synodus: Itane mi lector? An Religionem corrumpunt ij, qui ferreas & fatales Parcarum tabulas expunctas cupiunt ex Eccleſia, in qua libera Religio locum habet? qui affirmant Deum fideles ſolos in vera fide perſeuerantes aut morientes ad ſalutem elegiſſe, infideles verò ſolos reprobaſſe, pro omnibus Chriſtum mortuum, omnibus vocatis ſufficientem gratiam dari ad credendum, fidelibus vero etiam ſingulare Spiritus S. robur ſubminiſtrari vt ad finem vſque contra omnes tentationes in fide perſeuerare poſſint; ſed tamen fieri nihilominus

minus

minus poſſe concedunt, vt vocati diuinæ vocationi morem gerere præfracte nolint, & fideles à gratia & ſalute æterna propria ſua & vincibili culpa excidant? Ergone corculum, medulla, vita & anima Religionis eſt Fatum, tam dirum tam horrendum tam ab omni recta ratione alienum, quo ſtatuitur abſque propriæ & vincibilis contumaciæ intuitu maximam generis humani partem à Deo reprobatam eſſe ad æternum & lamentabile exitium, cæteros vero ſine fidei aut obedientiæ propriæ reſpectu electos eſſe ad gloriam immortalem? Hos perire non poſſe vllis peccatis: Illos ſaluari non poſſe? Neutros plus boni facere aut mali omittere poſſe quam faciunt aut omittunt? Illos non poſſe credere cum vocantur. Hos non poſſe non credere? Bone Deus! quo non recidunt mortales cum vitam & animam religionis in eo collocant, quod religionis omnis præſentiſſimum venenum eſt? Rectius multo iudicat Suetonius, cum Tiberium Religionum negligentiorem fuiſſe ait, eo quod perſuaſionis plenus eſſet omnia fato agi. Etenim quis locus virtuti & vitio, obedientiæ & inobedientiæ, præmio & pœnæ? quæ vis monitionum, hortationum, promiſſionum, comminationum, obteſtationum, querelarum, precum, votorum, deſideriorum, gemituum? quæ neceſſitas, quæ vtilitas laboris, curæ, ſtudij, ſpei, metus, zeli aliorumque piorum conatuum, vbi fatalis & ineuitabilis actionum & euentuum omnium neceſſitas æterna lege ſancita dominatur atque obtinet? Sed quid mirum corruptæ Religionis nos accerſi ab iſtis Fatalitatis Manichaicæ adſertoribus, cum eiuſdem criminis Nero olim ſtrenuiſſimus Fati adſertor, Chriſtianos homines ſanctiſſimos inſimulauerit, cui *ob prouinciam à latronibus & his qui nouam humano generi ſuperſtitionem inculcabant*, (quo nomine Chriſtiani deſignabantur) *purgatam* monumentum in Hiſpania erectum fuit? ad cuius forte exemplum Synodus hæc Dordracena, quæ prima horrendam illam Fatalitatem ſolemniter adſerere auſa fuit, aureo ſuo nummo inſcribi iuſſit, *Religione adſerta*.

Eiuſdem commatis eſt, cum *ſciſſæ vnitatis Eccleſiæ* rei ac conuicti dicimur? Quomodo enim qui nec ipſi ſeceſſimus, nec ſeceſſionem fieri ſuaſimus, nec factam probauimus, ſed contra, vnitatem, pacem, concordiam & tolerantiam mutuam, quamdiu cauſſa cognita nondum erat, & ſpes correctionis apparebat, maioraque incommoda vitari poterant, voluimus, inculcauimus, ſuaſimus, coluimus, laudauimus, ſchiſmatis rei adeoque conuicti eſſe poſſumus? Equidem quod olim Elias Achabo dixiſſe legitur, idem & nobis hic dicere liceret. Non nos ſumus qui Iſraelem turbauimus, ſed tu O Synodus & qui tecum conſpirarunt contra ſeruos Iehouæ: Vos enim ij fuiſtis, qui doctrinam noſtram multo ante damnaſtis & intolerabilem iudicaſtis, qui reclamantibus nobis ſeceſſionem hic illic aut feciſtis ipſi, aut ſilentio veſtro approbaſtis. Actiſque manu veſtra ſignatis ſeceſſionem faciendam & vnitatem Eccleſiæ ſcindēdam eſſe iudicaſtis, aliaque eius generis plura coram Sole ipſo feciſtis: Fierine potuit, vt ſine ſcrupulo ac morſu eſſet conſcientia veſtra, cum huius criminis, reos ac conuictos nos pronunciaretis & manu veſtra ſignaretis?

Sed & quo iure ac merito rei agimur *grauiſſimorum ſcandalorum*? Etenim à ſcandalis vſque adeo abhorremus, vt ſi vel imprudentes cuiquam vllum ante hac dederimus, ſcandalum non dubitemus etiamnum rogare atque obſecrare, vt illud nobis propter D. Ieſum condonetur, quippe qui nouimus quam ſeueram ſententiam in eos ferat humani generis Seruator, qui minimo alicui fideli offendiculum dederint. At ſi qui ſcandalum ex bene factis noſtris acceperint vitio ſuo, eam culpam præſtare nec cupimus nec debemus. Etenim efficere vt, cum rectè agamus, nemo malus offendatur, nec poteſtatis nec officij noſtri eſt. Quod ſi verò à nobis ſcandala grauiſſima data ſint, neceſſum eſt vt aut vita, aut doctrina, aut docendi modo ea data dicantur: vitam quod attinet, eam laus tibi ſit D. Ieſu, inculpatam viximus; Doctrinam propoſuimus, quam in conſcientia verbo Dei conſentaneam & rationibus optimis nixam, & ad pietatem ſerio colendam ſumme vtilem ac tantum non neceſſariam duximus. Modum vero in docendo eum ſeruauimus, vt neminem læſerimus, nemini eo quod diſſentiret a nobis, moleſtiam faceſſiuerimus, nulli ægre fecerimus, abſtinentes à perſonis rem ipſam tantum cum mutuæ tolerantiæ oblatione ſemper tractauerimus niſi poſtquam neceſſitas nobis ab importunis aduerſarijs impoſita eſt authores ipſos authorumque nomina & ſcripta in lucem proferendi: qua tamen in re tantum abeſt, vt peccatum à nobis ſit contra authores illos & ſcandalum alicui iure datum, vt contra potius ex mente ſcopo & voto authorum ipſorum, notum fecerimus id, quod illi notum eſſe & perſpectiſſimum omnibus librorũ ſuorum publicatione, voluerunt. Et quorſumquiſq; tandem of-

ſenſus fuit, qui modo veritati claræ paratus fuit cedere & nec ſeruiliter mancipatus fuit ſententiæ ſuæ nec arctioris aut caſtigatioris vitæ legem ſibi dari ægre tulit? Quot hominum millia imo myriades reperiuntur, quæ ſcandalum illud diuiniſſimæ Religionis Ieſu Chriſti, Stoicum inquam illud aut Manichaicum Fatum Religioni omni inimicum, animoſe impugnatum & tantum non inuictis argumentis labefactatum & conuulſum gaudent, qui veritatem & vim pietatis orbi noſtro reſtitutam ſibi gratulantur, & Deo perpetim pro tam ſingulari beneficio gratias agunt?

4. Vltimum crimen & omnium teterrimum eſt, *Intoleranda peruicacia*, ſed quod facilius intentatur, quam probatur, & is qui Chriſtiano genio ducitur, Deo potius ſoli καρδιογνώςῃ eius iudicium relinquit, quam ſibi confidenter arrogat, imprimis in negotio Religionis, cum conſcientiæ, cuius teneritudo maxima eſt, rerum agitur: charitatis eſt, non poſſe peruicaciæ culpam dare ei, qui conſcientiam rationibus ſuis motam nudæ authoritati obtendit: Prudentiæ eſt, non velle crimen intendere quod probari non poteſt quodque eodem iure contra intendentē regerere licet. Sed contra quos crimen peruicaciæ commiſſum eſſe dicit Synodus? Contra Delegatosne? Atqui decretis eorum lubentes volentesque ſemper paruimus, niſi cum ſuperior iudex aut conſcientia vetarent: Conſcientiam tamen nunquam niſi rationibus optimis inſtructam ac ſuffultam reuerenter obtendimus: Authoritati ſoli conſcientiam cedere nec poſſe nec debere conſtanter adſeruimus: Lex n. non ſibi ſoli conſcientiam ſuæ æquitatis debet, ſed ijs etiam a quibus obſequium exſpectat, vti Tertullianus inquit. Contra Synodum vero ecquæ peruicacia, nedum intoleranda locum habere potuit? Synodus enim vti poteſtatem & authoritatem in aduerſam partē inepte & non niſi ſuperbe ſibi arrogat, ita parum Chriſtiane, atque immerito, peruicaciæ crimen impingit ijs, qui conſcientiam, licet forte erroneam prætexunt & ſcrupulum quem ſentire ſe affirmant, eximi ſibi petunt priuſquam obediant. Erudiri oportet eos, qui erudiri cupiunt & quos conſcientiæ ſuæ rationem habere nulla veriſimili ratione negari poteſt, priuſquam authoritatis contemtæ rei agi poſſunt: At conſcientiam obtendentes rationibus multis nixam erudire nolle, & nihilominus peruicaciæ arguere, eorum eſt qui dominatum in conſcientias affectant & ſpiritu Antichriſti ducuntur.

Ex hiſce luculenter apparet, eadem prorſus ratione nobiſcum egiſſe Synodum Dordracenam, qua præcedentibus ſæculis agere ſolebant ij qui aduerſarios ſuos oppreſſos cupiebant, & qualia fere ſoleant eſſe iudicia quæ pars aduerſa format, vbi tribunal nacta eſt, ex quo ſententiam de aduerſario dicat. Suſpecta merito videri debent omnia iſta, ſiue teſtimonia, ſiue acta ſiue iudicia, quæ aduerſarij ferūt aut cōmemorant. Fieri n. vix poteſt, vt nō ex affectu illo ex quo proficiſcuntur vitium trahant. Quare non eſt quod nos etiam ex Synodi huius iudicio æſtimes, Chriſtiane Lector: Sed ſi nos propius noſſe vis noſmetipſos audi.

Vidiſti ſinceram relationem Synodi Dordracenæ, quam ſi vtriuſque partis Actorū cōtuleris & Tomos fere xxx. alios inter diſſidentes editos contuleris, ſinceram deprehendes, nunc obiter quæ ſeruita ſint Synodum facile perſpicies, nempe oppreſſos eſſe Arminianos non vi doctrinæ ſed conſpiratione potentiæ, fecitque Synodus illa Arminianis, quod falſo de Synodis Catholicis hæretici ſolent queri. Videant Acta Tridentini Concilij, quanta ſecuritate, quanta humanitate, citavit protestantes, expectavit morantes?

V. Quæ Synodum Dordracenam ſecuta ſint in ipſa Hollandia ex parte Gomariſtarum facile perſpiciet Lector. nam, vt Philiſtæi Sampſone capto & in molam retruſo, biberunt ſuper Arminianis vinum in iucunditate animæ ſuæ, & quæ victores captis hoſtium caſtris facere conſueuerunt, à Gomariſtis minime defuerunt. At ex altera parte Arminianorum iniquè oppreſſorum, quis fuerit ſenſus æque Lector peruidebit, ſi æſtimare nouerit, quis ſoleat eſſe ſenſus eorum, qui a Iudicibus non competentibus, neglecta iuris forma oppreſſi ſunt. Cœlum quidem miſeri illi & terram inclamabant, ſed cœlum eis deſuper erat aheneum & terra ferrea, quoniam, etſi non tam prodigioſè vti Iudices & oppreſſores eorum offenderunt cæli & terræ Dominum, offenderant tamen in alijs multis abominationibus Caluini & Lutheri, & fecerant ſibi ex illorum inſtituto vitulos aureos, derelicta via patrum ſuorum. Ex hac ipſa tamen oppreſſione, Caluinianorum à Caluinianis, Remonſtrantium à Contraremonſtrantibus Arminianorū à Gomariſtis permiſſa, Dei iuſto iudicio magnum bonum Eccleſiæ Catholicæ eſt enatum, ſiquidem vnus oppreſſorum Bernardus Duinglo, offenſus iniquitate Gomariſtarum, collegit barbara, crudelia, Ne-

ro-

Digitized by Google

roniana & Iuliana facta & conſilia Gomariſtarum, quæ vel in Belgio, vel vllibi patrata competerat, eaque typis mandauit, ex quibus multa de Genio Caluiniſmi innotuerunt, quæ etiamnum Catholicis ſunt adiumento, tum ad cauendum, tum refellendum verſutias ac calumnias Caluiniſequarum. Inter quæ etiam eſt, cruentiſſimum Conſilium Prædicantis Gogienſis in Cliuia & facinus, qui & ipſe erat de ſecta Gomariſtarum, & Sanatum Catholicum vna cum conſule & multis per Cliuiam Catholicis, falſis à ſe confictis literis & manu Textoris Gochienſis deſcriptis, conatus eſt præcipitare in ſupplicium infame, niſi Deus abominandam Traditionem, in oculis Caluiniſtarum, producto ipſius Prædicantis autographo è ſtramentis lecti, (vbi id Textor abſcondeiat) conuictam dediſſet, perpetua tam infamia Miniſterij, quam Magiſtratuum Caluinianorum, qui tam parenter deprehenſam Proditionem, nunquam puniuerunt, ſed verbi Miniſtrum ad aliam Cathedram promouerunt, miſerum textorem qui inſtrumentum duntaxat fuerat nequam miniſtri, perpetuo carceri addixerunt. Videri poteſt ea Hiſtoria prolixe deſcripta in Schola Ieſuitica P. Iodoci Kedd aduerſus Hulſium Gomariſtam VVeſalienſem, Coloniæ typis impreſſa.

EPILOGVS LIB RI IX.

HAbes Lector Caluinianæ doctrinæ de prædeſtinatione & annexis hoc libro medullam extractam, & ſchiſma Arminiano-Gomariſticum depictum, ex ipſiſmet eorum Actis, vbi vera loquuntur. Supereſt aliud Vedelium inter & Apollonium ſchiſma de Ciuilium in Reformatos Miniſtros & eorum Eccleſias Magiſtratuum Iuriſdictione exortum, quod Liber X. tum ſchiſmata Angliæ recentia quæ XI. Liber denique Germanica Calixti, Hulſemannique Lutheranorum, quæ XII. Liber poterit complecti, ſi continuatore vita ſuperſtes operam ſcribendi permittat, Claudite iam pueri riuos ſat prata biberunt.

FINIS.

Digitized by Google

confeſtim fieret, impediebant Conſilia Reipublicæ quæ tunc de Inducijs cum Rege Hiſpaniarum ſanciendis tractabantur, urgentia. Acta ſunt hæc circa 14. Septembris & Arminius Anno 1608. 30. Aprilis libello ſupplice impetravit ab Ordinibus, ut cauſæ ſuæ & Gomari cognoſcerentur corã Supremæ Curiæ Cõſiliarijs, & non Miniſtris verborũ ſibi ad mortẽ infenſorũ. Peſſimè habuit id rurſum miſeros Miniſtros, qui ſibi in Eccleſiaſtica re iudicium deberi cenſebant. & eo pacto ſtruerunt viam novo, deinde in Hollandia, nato, ſchiſmati, de poteſtate Magiſtratus Civilis in Eccleſiã, de quo poſtea ſermo erit. Itaque ſupplicarunt & illi Ordinibus Hollãdiæ & Friſiæ 14. Maij, ut in Synodo Provinciali cauſa Eccleſiaſtica cognoſceretur. Ordines vero media via incedentes, utrique parti ſatisfacere rati ſunt, ſi cognoſceretur coram Curia ſuprema cauſa Arminij & Gomari, iudicium vero deferretur Synodo. Itaque ad collationem inter Gomarum & Arminium tandem deventum eſt apud ſupremam Curiam Hagæ, ubi iterum lis oborta eſt Actoris partes ſubterfugiente Gomaro, Arminio ad partes rei ſe offerente, qui recuſante Gomaro partes Actoris exclamabat, *mirari ſe quandoquidem de Heterodoxia ſua varij rumores ſparſi ſint, & iã omnes Eccleſias pervaſiſſent, incendiumque à ſe excitatum ipſa Eccleſia tecta ſuperare criminarentur neminem reperiri, qui accuſationem inſtituere auderet*. Hac gloriatione demum extractus eſt ad partes Actoris agendas Gomarus, qui ex autographo Arminij de Juſtificatione hominis aſſerta protulit, *Iuſtitiam Christi non imputari hominibus in iuſtitiam, verum ipſam fidem ſeu Tò credere per gratioſam Dei acceptilationẽ, eſſe iuſtitiam noſtram; qua corã Deo iuſtificemur* qua aſſertio plane repugnat Catechiſmo Palatino, & illorum Calvinianorum ſententiæ qui nihil in homine ullo boni, eſſe affirmant, ſed omnia merum eſſe peccatum, adeo ut neque credere in Deum bonum ſit opus, ſed ſolus Deus ſit bonus, & illius bonitate imputata homini, fiat homo bonus, ſi quis bonus cenſeri debet. Stultiſſime ſane & contra ſe ipſos docendo Si enim imputari debet homini Juſtitia Dei, ut quid fidem exigitis ab homine? ſinite obſecro Deum imputare, & nolite exigere ab homine aliquid, quod ſit cauſa imputandi juſtitiam. Idcirco ad objecta Gomari tam fatua non fuit elinguis Arminius, ſed & ille adverſarium urſit, adeo, ut Conſiliarij Supremæ Curiæ qui collationi aderant, Ordinibus retulerint, *Controverſias quæ inter duos illos Doctores exortæ ſint, verſari potiſſimũ in Subtilioribus quibuſdam de prædeſtinatione diſputationibus, quæ aut omitti, aut mutua tolerantia diſſimulari poſſint*. At Gomarus avidus honoris & victoriæ ſtudio æſtuans proteſtabatur dicens: *eas tanti eſſe momenti ut ipſe cum Arminij ſententia ſe diceret coram Deo comparere non audere*, quòd ab Arminio multò melius & efficacius dicebatur, cum Gomari ſententiæ de prædeſtinatione eſſent multis blaſphemijs coopertæ. & ab Eccleſia Catholica damnatæ & porro damnandæ. Minabatur igitur Gomarus ut ſolent paſſionibus ſubjecti, & malæ cauſæ patroni, oſtentans tumultus Civitatum & Provinciarum, niſi ex ſua ſententia ſtatueretur; ſed tunc nihil evicit. Unum illud ſtatuerunt Ordines, *ut utriuſq; ſcripta conſignata in Suprema Curia conſervarentur, nemini communicanda, quoad Synodus Nationalis celebraretur*. Quæ res Gomariſtarum factionem multo magis turbavit, cum tot machinis adhibitis nondum ex Arminianis extorquere potuiſſent, quid in Calviniana doctrina improbarent, metuerentque ne tota ſubverteretur, *Catechiſmo eorum & Confeſſione* profligatis. Itaque Gomariſtarum deputati inceſſanter flagitabant ſynodum, vel Provincialem vel Nationalem, Ordines autem videntes paſſionibus æſtuare Miniſtros, eoſdem detinebant, ut ne quidem ſuas cõſuetas ſynodos celebrarent, cum tumultuum potius, quam ſanæ doctrinæ ſeminaria futura præviderent.

Erat iam æſtas Anno 1608. cum identidem flagitantibus Gomariſtis, ut ſynodi fierent, Ordines 28. Iunij reſponderunt quod proximo Octobri Synodum eſſent convocaturi Provincialem. Eo comperto Miniſtri Arminianis infenſi, quaſi iam tum Iudicum ſubſellia occuparent, Arminianis iterum iterumque edixerunt, ut Conſiderationes ſuas ſinguli in ſingulis Claſſibus ſuis patefacerent, deferendas ad inſtantem Synodum; qua in re iniuriam manifeſtam irrogabant modeſtis Fratribus ſuis, quorum ſe Dictatores conſtituebant illi ipſi qui nuper ab Eccleſia Catholica Tota, nec ab Apoſtolica Sede, nec Concilijs Univerſis iudicari ſe ſinebant, prætextu libertatis Conſcientiarum. Itaque Arminiani minime ad tam indigna attentata cæci aut fatui in Fratribus ſuis Gomariſtis deſiderabant æquum iudicium, ut *quod ſibi nollent fieri alijs ne facerent*, & rogabant filios Matris ſuæ ne pugnarent contra ſe: & meritiſſime quidem ſe-

Digitized by Google

ſe eorum iudicijs ſubtrahebant, & nihil eorum quæ atroces illi Dictatores mandabant iure ſuo prætenſo expediebant. Vbi October adfuit Maior ſynodus in 2. menſes dilata eſt, & permiſſum eſt, vt ſuas particulares annuas ſynodos Miniſtri in vtraque Hollandia celebrarent: ea cautione ne Arminij cauſa, reſeruata Provinciali, in ijs tractarent. Celebrata eſt Dordraci Synodus Hollandiæ Auſtralis, & contra Ordinum iuſſum Arminij cauſa tractata eſt a furioſis Gomariſtis & denuo decretum, *vt conſiderationes ſuas Arminiani deferrent aduerſarijs ſuis, ſub pœna Cenſuræ Eccleſiaſticæ, in contumaces ſtringendæ. Idē à Petro Bertio tunc Regente Theologici ſtudij Leydæ eſſe poſtulandum.* Sed aduerſus illud evanidum & prædatorium decretum Arminiani ab Ordinibus literas obtinuerunt 13. Octob *vt Conſiderationes ſuas, quas haberent, non ad Gomari factionem, ſed ad ordines obſignatas tranſmitterent, vt ad Synodum aſſeruarentur.* Academia vero deputatis à ſynodo flagitantibus reſpondit: *Gomarum nihil habere conſiderationum circa confeſſionem Belgicam aut Cathechiſmum* (quippe ex ſua mente conſarcinatā) *Arminium vero ſuo tempore ſcripto reſponſurum,* Ipſe vero Ordinibus expoſuit *Quid de Prædeſtinatione diuina, de gratia, de libero arbitrio Hominis de perſeuerantia Sanctorum, de certitudine ſalutis, de perfectione Hominis in hac vita; de Deitate filij Dei, de Iuſtificatione Hominis coram Deo, aliiſq; capitibus doctrinæ, Belgarum Reformatorum ſentiret.* aſſerens *ab aduerſa ſua parte tradi de Prædeſtinatione doctrinā quæ cum Dei natura, eius ſapientia, iuſtitia & bonitate, cum natura hominis eiuſque libero arbitrio cum opere creationis, cum natura vitæ mortuque æterna, peccati denique eſſentia pugnaret, quæque gratiam diuinam tolleret, Dei gloriam minuens, hominumque ſaluti eſſet noxia, quæ Deum faceret peccati authorem, dolorem de peccatis impediret, pœnitentiam tolleret, omnem piam ſollicitudinem exterminaret ſtudium bene agendi minueret, ardorem precandi profligaret, deſperationem pareret, Euangelium euerteret, Verbi Miniſterio obeſſet, poſtremo fundamentum omnis religionis euerteret.* Neque ſanè vanè iſta dicebantur, Gomarus tamen tanquam letali ictu percitus 12. Dec. accuſationem orſus, doctrinam Arminij aliter interpretans, & cum id fruſtra fieret. inde maximè imperere, *quod Miniſtris aliis, nempe aduerſarijs ſuis, toties rogatus & coactus doctrinæ ſuæ copiam non faceret & cum Catholicis ſeu Papiſtis maxime deſuitus in prædeſtinationis negotio & annexu-* *ei ſentiret. Idcirco ne quid Reſp. Reformata detrimenti caperet, ſynodum Nationalem quæ per opera Vtenbogardi &c. impeditam, omnino eſſe maturandam, vt remedium adhibeatur ſciſſuræ & apoſtaſiæ multorum ad Arminium deſciſcentium,* Sub hæc

III. Anno 1609 crebro à Gomariſtis vexatus eſt interim, & monitus Arminius, vt ſuas in Belgicam doctrinām Conſiderationes promiſſas ſcripto comprehenſas mitteret, qui 4 Aprilis per epiſtolam Reſpondit; *ſe id diſtuliſſe quod intellexiſſet Illuſt. Ordines Miniſtris mandaſſe, vt conſiderationes ſuas obſignatas ad ipſos mitterent, idcirco ſe conſilium mutaſſe, expectaturumque dum idem ſibi quoque Academiæ profeſſori mandetur.* Regens quoque Collegij Theologici P. Bertius ab ijdem monitus vt ſuas expromeret ſine tergiverſatione reſpondit, *ſe in articulis de Iuſtificatione Hominis coram Deo, de prædeſtinatione, de gratia, Dei & libero arbitrio, de perſeuerantia, denique vera fidelium, diuerſum ab Gomariſtis ſentire.* Vnde multo vehementius perculſi ſunt Gomariſtæ. Itaque animoſiores paulo Arminiani, inter quos dicitur etiam Alcmariæ ſe exeruiſſe præ cæteris Miniſter Adolfus Venator qui publice Arminianam in Eccleſia doctrinam tradebat. Ideo hunc Confeſtim eius adverſarij vti Pelagianum & Socinianum falſo traducere cæperunt, & eum cum quibuſdam à docendi munere ſuſpenderunt. Ille vero ſuſpenſionem illam flocci pendens cum ſocijs apud Illuſt. Ordines conqueſtus mandatum impetrauit, quo eorum reſtitutio imperabatur mandabaturque inimicis eorum, vt non obſtarent, reſtitutioni, qui ad conſcientiæ ſuæ aſylum recurrentes, *id facere non poſſe reſponderunt & deprecati ſunt humillime quaſi atqs iterū ſynodum Nationalem vrgere cæperunt,* cuius cum nondum eſſet opportunitas, Nova collatio inter Gomarum & Arminium inſtituta eſt, aſſumptis à quauis parte quatuor Miniſtris, habenda coram ipſo Ordinum Illuſtrium conventu. Eam collationem è ſcribis excipi volebant; Ordines vero voce ſola fieri, poſtea tamen ſcriptis comprehendendam eſſe ad iudicium ſynodi, convenit. Erant inter Collatores ex parte Arminij aſſumptos Vtenbogardum Hagæ; Bortium Leydæ, Grevinckhouium Roterdami Miniſtros, quartus antedictus Venator Alcmarianus, quem vt ſuſpenſum tenuebant Gomariſtæ: Ex parte Gomari verò fuerunt aſſumpti Acronius Schedamæ, Rolandus Amſtelodami, Bogardus Harlemi, & Hommius Leydæ

Mini-

Miniſtelli. verum nihil illi aduerſus Venatorem efficere potuerunt, ſua ſuſpenſione prætenſa, qui olim ipſius Eccleſiæ Catholicæ veram cenſuram flocci-pendendam docebant.

Initium collationis fuit factum de Iuſtificatione; *An ſcilicet Fides quâ actus eſt ſecundum gratioſum Dei æſtimationem ſit ipſa Iuſtitia, qua coram Deo iuſtificamur? Deinde de Prædeſtinatione diuina. Tertio de gratia Dei & cooperatione liberi arbitrii, vltimo de Perſeuerantia vere fidelium.* De quibus ſolis cum actum ſit ea collatione, accidit vt deinde famoſo nomine eæ res, *Quinque controverſi* articuli ſint nominati. Quam ſolide porro Arminius & eius ſocij in hiſce ſubſtiterint aduerſus Gomariſtas docent Remonſtrantium Acta parte. 2. in qua Arminiani propoſuerunt, explicarunt & defenderunt exactiſſime ſententiam ſuam ſuper quinque de prædeſtinatione eique annexis capitibus, tot ſcripturæ locis confirmata, & contrariæ ſectæ clara confutatione ſtabilita, vt mirum ſit, quomodo rationi ſuæ Gomariſtæ ſatisfaciant, niſi voluntate ſola pugnarent, oſtendentes facto ſe gratiæ Dei ſeu veritati poſſe reſiſtere, quod fieri poſſe verbo negabant; cum contra Gomari ſententia, de iiſdem capitibus nullo robore eiuſmodi, niſi Sophiſmatis & bruto multitudinis & poteſtatis ſæcularis imperio fulciatur. Hæc eo recenſentur, vt tanto terrior Gomariſtarum appareat victoria, quo Arminianos vi demum oppreſſerunt. Cum autem quinque diſcuſſis articulis Ordinibus collationem abrumpi placuiſſet 2. Auguſti, collatoribus imperarunt vt ſcripta ſua de controverſijs oblata intra certum dierum numerum cuſtodiæ ſuæ ſubmitterent, donec ea in Synodo diſcuterentur At hac collatione magis Reformati Gomari partium turbati ſunt & 16 Septemb. iterum poſtularunt ab Ordinibus Synodum, in qua ſcirent ſe facile aduerſarios oppreſſuros numero nondum auctos quibus Reſponſum eſt, convocatam iri Synodum cum Alcmarianæ claſſis Miniſtri ex Illuſt. Ordinum mandato de Adolpho Venatore & adhærentibus, in cœtum ſuum admittendis, paruiſſent. Ne igitur ea res moram faceret vlteriorem à Gomariſtis Deputati Alcmariā profecti, cū eius loci claſſe egerūt de abdicatorum reſtitutione, Hæc in parte paruit, & Venatore excluſo, ob graues vt dicebat cauſas, cæteros admiſit. Sed ea ratione nec Ordinibus nec Arminianis cum ſatisfeciſſent 5. Octobris denuò ad recipiendum Venatorem compulſi ſunt. cum ſenſim infirmatus Arminius ex hac vita 19. Octob. deceſſit.

Arminio è vita ſublato Gomariſtæ, vti magno adverſario liberati, ſpem certam ſibi de reliquis opprimendis faciebant, & Synodum rurſum ſollicitabant, quam eis Ordines addixerunt, cum Alcmariana Claſſis eorum mandatis paruiſſe videretur, vti decebat: quod cum pertinaces Gomariſtæ recuſarent, occaſionem dederunt Arminianæ parti acrius ipſos, vti rebelles premendi & argumentis, quibus Spiritu reſiſtere non poſſent, fortius vrgendi, qua in re multi ſcriptis & dictis operam non ignauam collocarunt, pro vindicanda Statuum & ordinum authoritate. Itaque Ann. 1610. eiuſmodi turbis inchoatus ad 25. Maij decurrit, cum Gomariſtarum patientia pene fracta fuit & peſſundata, itaque potenter iterum Synodum efflagitarunt. At dum id Ordines meditantur, inter ipſos de modo connocationis, & convocandis cœptum eſt diſceptari & ambigi, & non ſolum Provincialis Synodus, ſed & Minores annuæ intermittendæ fuerunt, ſtudio partium diuulſa conſenſione, in Hierarchia, carente capite ſeu Papa, Hac occaſione Arminiani cum viderent ſe excommunicatione & alijs indignis modis à ſuis Fratribus in Fide tractari, ipſe inter ſe corpus quoddam conflandam eſſe non inepte indicarunt, cum Gomariſtas à Fide vera & religione & caritate excidiſſe ſentirent. Nec multo poſt, nimirum menſe Iunio Hollandiæ & VVeſt-Friſiæ ordinibus libellum ſupplicem, cui titulus erat *Remonſtrantia* obtulerunt, à quo eos quidam *Remonſtrantes* dictos fuiſſe contendunt. In hac illi cauſam ſuam egerunt ſtrenuè & perſpicue aduerſus tenebras Gomariſtarum, qui nec opinionibus conuenirent, nec candide illas ipſas, quas fouebant in animis, producere in lucem auderent, de predeſtinatione, de Gratia, Dei. &c. adiunctis. Ne vero maior inter Miniſtro ex hoc ſcripto concitaretur ſeditio, diligentiſſime Remonſtrantia illa eſt occultata, & dum in locum defuncti Arminij ſucceſſor quæritur, ecce tibi aduerſus Gomariſtarum factionem, ſuppliceſque libellos & omnia vota, in Cathedram vacantem Steinfurto, VVeſtphaliæ oppido Calvini academia celebrato, euocatur Conradus Vorſtius, homo audax, & ſui ſenius & Gomariſtis ſuſpectus, certe Socinianiſmi ab iiſdem accuſatus, Lega-

Digitized by Google

Legationem obijt Vtenbogardus. quod cum Gomariſtis fuiſſet comperium, inquieti homines iterum Ordines monere, & orare ne is, velut anguis in vlcus immitteretur, præſertim cum Academia Heidelbergenſis (Gomari partium ea erat) aduerſus Vorſtium dixerit 26. Auguſt. Inculentium teſtimonium Heteredoxiæ in doctrina de Deo eiuſque attributis, nempe & *quantum eſſe Deum & compoſitum & mutabilem.* ab eo defendi &c. Hinc iterum diſceptatio multa & commotio oborta eſt de Vorſtij perſona ad 18. Oct. circa quod tempus Vorſtius aduenit & ab ordinibus auditus Steinfurtum redijt. Alia diſceptatio eodem tempore oborta eſt ob perſonas examinandorum in Claſſibus pro cura animarum, cum iuſſu ordinum nemo a cura illa depelli debuit, qui ſe cum Arminianis ſentire affirmaret, quæ res a 22. Auguſt. ad Nouemb. 21. cum importunitate Gomariſtarum dum tractatur ab Ordinibus demum Collatio Hagæ Comitis decernitur inſtituenda ſuper *quinque controuerſis articulis*, inter Denos & Denos Miniſtros aut Doctores ex vtraque parte legendos. Hi Ann. 1611. ad 11. Martij conuenerunt, vbi iterum diſſenſio oborta eſt ex perſonis, qui de parte Gomari ſe ingerebant titulo Deputatorum ad ſolam collationem. His igitur exploſis multo maior de forma Collationis eſt oborta diſcordia, ita vt Ordines diſcerperentur animis. Arminiani latentes blaſphemias Gomariſtarum in apertum produci volebant, at illi occultabant obnixe, & vt expedirent ſe ſpecie quadam, profitebantur *à ſe credi & doceri quod Deus neminem condemnaret, nec ſtatuiſſet damnare quenquam, niſi iuſte propter propria ipſius peccata*, Sed in his ſimplicibus, vti videbatur Sermonibus, virus occultum tenebant, nempe futura ex vi Reprobationis cuique obuentura peccata, quod cum ordines non aduerterent, vtcunque eis acquierunt tanquam ritè de blaſphemia purgatis. Denique Feſtus Hommius fuit in ea collacione os Gomariſtarum, Adrianus Borrius alijque per vices Arminianorum. Interea è VVeſtphalia redibat Conradus Vorſtius quem ad 17. Aprilis audiendum in collatione decreuerunt ordines, ex cuius auditione iterum diſſenſio alia oboritur dum Remonſtrantes eum recipiendum ad Cathedram cenſent, Gomariſtæ reijciunt, & vtrique pertinaciter propoſito inſiſtunt vſque ad eundem infecto iudicio dimiſſum, & paulo poſt Collationi finis impoſitus, nim. ſuſpenſa ſententia, nim. vt articuli in eo ſtatu manerent, quo ante collationem fuiſſent, Miniſtri in pace agerent docerentque ſuos ſententias, ſcriptoque exhiberent per collationē propoſita. Reliquam partē tanti turbæ circa Vorſtij perſonam in Prouincijs abſumpſerunt. Cumque exeunte Ann. 1611. ſtatuiſſent Ordines vt Collatores Hagienſes, ſcripto ſtatum controuerſiæ circa 5. articulos controuerſos exhiberent, vnaque ſua adderent Conſilia pacis. Remonſtrantes mutuam tolerantiam ſuggeſſerunt. Gomariſtæ vero iterum ſynodum (prædatoriam) poſtularunt.

Speciosum quidem erat Gomariſtarum Conſilium, de Synodo, veruntamen prædatorium, vtpote in quo, ſub nomine honeſto Synodi, conſpiratio vnius factionis latura eſſet in aduerſarios ſententiam præiudicatam. Itaque variè fuerunt Ordines affecti, audito vtriuſque partis Conſilio, adeo vt nihil ſtatui poſſet. At pertinaces Miniſtri è factione Gomari non quieſcebant, clamantes *non ſolum 5. articulos in controuerſiam vocari à parte Arminij, ſed plures magni momenti*, quo clamore obſtrepero 3. Dec. commoti ordines ſtatuerunt, *vt puriſſime doceretur in Scholis & Eccleſijs Euangelium nimirum 1. perfecta Chriſti ſatisfactio pro peccatis noſtris 2. Iuſtificatio hominis coram Deo. 3. Fides ſaluifica 4. peccatum originale. 5. certitudo ſalutis. 6. Perfectio Hominis in hac vita, omnia iuxta morem & traditionem in Reformatis paſſim Eccleſijs vſitatam hactenus.* Sed id decretum emplaſtrum erat ſuppurantium vulnerum, partibus hinc & inde rem ſuam agentibus, & nihilominus decreto ſatisfacientibus, maxime tamen Gomariſtæ tumultuabantur, & in populo ſchiſma erat & ſeceſſio, capitibus ſingulis, quam elegiſſent partem ſequentibus. Quin etiam Alemariæ ad arma deuentum eſt, cum Gomariſtæ id egiſſent, vt Magiſtratui annuo, qui æquus fuerat vtrique parti, ſuccederet amplius fauens Gomariſtis. quam molitionem, plebs Venatori Miniſtro Arminiano fauens, vindicavit, abdicato eiuſmodi Magiſtratu à Gomariſtis ſubintroducto. atque ita Gomariſtæ cauſam ſuam commendare dum conantur, deteriorem effecerunt, exilio conſecuto. Alemariæ exemplum ſecutum eſt Roterodamum &c. At Amſtelodami alijſque locis plurimis Gomariſtæ Arminianos pepulerunt. Magiſtratus vero Gomariſtas cernens truculentius agere, non paucis locis ſeueris edictis eos, vt turbatores compeſcuit, quod illi Arminianorum Machinatione fieri interpretati,

multo

multo magis furebant. Inter hos tumultus demum alter princeps factionis Gomarus obit Ann. 1612. ex hac vita, in cuius locum euectus eſt ad Leidenſem Cathedram Doctoralem Simon Epiſcopius Remonſtrans, nuper Amſtelodamo pulſus ab aduerſa factione; Hinc iterum commotio inter Gomariſtas conſecuta eſt, peruenerat iam Schiſma hoc in Vltraiectinam prouinciam, & occuparat, Geldriam item ac Tranſiſulaniam, & quidem in Vltraiectina Prou. ab Arminianorũ parte circa Auguſtum menſem præualente *Formula Regiminis Eccleſiaſtici* ex mente Vtenbogardi Hagienſis Miniſtri concepta eſt, cuius 4. & 5. Articulis cap. 2. videbant *Tolerantiam ſententiarum de 5 controverſis articulis*, vti in Hollandia tolerarentur. Et ſimilia Neomagi, Bomeliæ, Tielæ, Dauentriæ, Campis, alijſque locis gerebantur, rationabilem Arminij doctrinam vt quæ Homines Fatis ineuitabilibus liberaret, populo ac Miniſtris lubenter acceptantibus, idcirco Gomariſtarum factio rurſum communicatis Conſilijs ex ſingulis Prouincijs duos ablegat ad Generales ordines Deputatos, ſola fere Vltraiectina ceſſante Prouincia, qui ordines informarunt, & rogarunt, vt Synodi conuocationem diutius iam differre ceſſarent. Sed cum Vltraiectinæ Prouinciæ deputati abeſſent, & Hollandiæ ac VVeſt-Friſiæ deputati dicerent, ſe non ſatis liquidis mandatis à ſuis Delegantibus eſſe inſtructos quoad Synodum, poſtulatum irritum euaſit. Legebantur tunc paſſim libelli ab vtraque parte diſſidentium editi, *Campana incendiaria; expreſſior Declaratio; Viadirector, & Mercurius*, alijque, quibus partes aduerſas eleuabant & deprimebant ex animi ſui ſenſu & arbitrio, ita vt compita, vici & domus perſtreperent diſputantium turbis, tanquam tubis & tympanis in bello. Cumque nullum malo huic finem reperirent Gomariſtæ, timẽtesne plauſibilitate doctrinæ aduerſariæ opprimerentur, poſt ordines toties tentatos, Conſilio inito Guilhelmum Ludouicum Naſſouium Friſiæ gubernatorem induxerunt ſeu prece ſeu pretio ſeu vtriſque machinis, vt is Vtenbogardum Arminianum & Hommium Gomariſtam, tanquam Principes factionum ſuarum accerſitos induceret, vt ipſimet amice ac fraternè inter ſe deſpicerent, an non via aliqua honeſta componendi diſſidij appareret?

Ad hæc Hommius fertur reſpondiſſe, *ſi Remonſtrantes in ſolis 5. articulis hactenus controverſis vellent ſiſtere, nec ad aliud dogma Eccleſiarum Belgicarum conuellendum ſe extenderent, facile diſſidium Tolerantia mutua poſſe componi*; Vtenbogardus rogatus quid de hoc ipſo Conſilio ſentiret, reſpondit, *ſe arbitrari alios articulos nullos à Remonſtrantibus impeti*. Itaque hi Duum-viri aſſumptis tribus pro ſingulis factionibus perſonis moderatis, qui de hac pacis via tranſigerent amplius conſultarunt; quod conſilium Ann. 1613. 21. Ian. Ordines Collaudarunt. Ergo 27. Febr. Delphis Octo-viri adsũt, vbi *Mutua Tolerantia* ſententiarum, quoad 5. articulos tentata eſt: & Arminiani quidem confeſtim in eam conſenſere, Gomariſtæ vero, *primo de ſolis 5. articulis tolerandis cautionem poſcebant, deinde ipſam Tolerantiam mutuam circumſcribi certis terminis iubebant, ita demum ſe conſenſuros in eandem*. Conditiones autem erant hæ, *vt ſex capita Doctrinæ ab ordinibus Ann. 1611. 3. Dec. paulo ante memorata, puriſſime iuxta Euangelium per omnes Eccleſias Belgij iuſſa prædicari, Remonſtrantes iuxta Confeſſionem Belgicam, & Catechiſmum Palatinam ſuamque Theſibus expreſſam exegeſim, reciperent ſe docturos, & contrariam eis ſententiam, quæ ex quibuſdam Anti-theſibus Arminij Vorſtij Bertij & Venatoris &c. propoſita eſſet, eaque reijcerent ac damnarent*. Has conditiones, cum non aliud agerent, quam vt Arminiani ſuos quinque articulos tacite damnarent, & Mutuæ Tolerantiæ nomine à Gomariſtis in ſeruitutem conſcientiæ concederent, Arminiani admittere ſane non debuerunt, nec illos, vt admitterent poſtulare decebat. Ceſſerunt tamen pacis gratia Arminiani in tantillo, ne præfracte reſponderent, ſed ſe cum reliquis Remonſtrantibus agere velle ea de re aſſeruerunt. Ita Hommius & Vtenbogardus euocati ad Ordines, eiſdem Delphis acta retulerunt, Hommio dicente: *quod ſpes pacis affulgeret, ſi Remonſtrantes ſuam circa 5. articulos ſententiam declararent*, quaſi Gomariſtæ tot Theſibus, tot libris, tot collationibus expreſſam, mentem Arminianorum nondum perſpexiſſent. Idcirco facile ordines inſidias Gomariſtarum odorati Vtenbogardum, ſeorſim audiendum cenſuerunt, qui *Gomariſtas inſidioſe agere, & Inquiſitionem Nouam ſibi aſſumere eſt conqueſtus; vti ipſi ordines coram audiſſent ex Feſto Homio*. Quæpropter Ordines Gomariſtis edixerunt; *vt à poſtulanda huiuſmodi declaratione ſententiæ Arminianæ, quæ adeo iam eſſet vulgo protrita, deſiſterent, & tergiuerſantibus pacem aduenientem vltro, ne impedirent*. Gomariſtis autem adhuc perti-

caciter

cacterę apud ordines exhibentibus Theſes illas, in quas Arminianos conſentire, & Antitheſes quas ab Arminianis vellent damnari, Ordines ſeuere interdixerunt, *ne aut typis aut manu expreſſorum, ſcriptumne hoc cuiquam mortalium communicaretur.* Et quia apud ordines quidam ab Eccleſijs aut ſynodo Deputatorum titulo ac officio fungebantur, ijque remoram paci inijcere cenſebantur, certe Arminianis eſſent ſuſpecti, *& titulo & officio illo abſtinere iuſſi ſunt.* Tantum valuit Arminianorum æquitas & cauſa, quamdiu per Iudices incorruptos & nullarum partium fuit tractata. viſa eſt tunc ad apicem perveniſſe Arminiana res cum hæc gerabantur. nam ex hoc tempore obſtinatione Gomariſtarum, prætextu Declarationis iſtius vafre expetitæ & non impetratæ res Arminianorum retro ferri ſpecioſo titulo cæperunt, & continuè, etiam in ſynodo ipſa, tergiverſationis quo ad Declarationem ſuæ ſententiæ criminationem paſſi ſunt, imo quaſi Romanam Catholicam religionem ſub 5. articulis reducere conarentur, invidioſe apud Perfectos Calviniſtas, traducebantur. Quæ ſuſpicio & criminatio multum Gomariſtas, imo pene ſola adiuuit, & præſentiſſimo exitij periculo exemit, Arminianos vero involuit vt ſequens hiſtoria pandet.

Erat eo tempore in authoritate apud Angliæ Regem Iacobum I. Hugo Grotius vir eruditus, is cognita cauſa controverſiarum, ſive ſponte ſuâ ſiue ab alijs, perſuaſus, ad Regem illum tanquam ſuorum Regnorum (vti volebat) ſupremum caput Eccleſiaſticum & vicinarum Eccleſiarum oraculum ſeu proëpiſcopum, vna cum Informatione de ſententia Arminianorũ & Gomariſtarũ ſcripſit literas ſuaſitque Regi, vt is ſe pacis arbitrium aut ſuaſorẽ in *Tolerantia mutua* indicenda exhiberet apud Hollandos, præſertim cum aliter componi diſsidiũ non poſſet, Rex negotium commendatum auide ſuſcepit, ſuaſit, & Ordinibus ſcripſit.

Illi vero inter ſe diſcrepabant æque ac ipſi Miniſtri, de quibus componendis agebatur, Prævaluerunt tamen rationes eorum qui *Tolerantiam ſanciendam eſſe* cenſuerunt, atque ita demum in Hollandiæ ac Weſt-Friſiæ vrbibus A. 1614. 25. Iulij ſancitum *Decretum Tolerantiæ mutuæ* eſt promulgatum, additis in rem quibuſdam Scripturæ Patrumq; ſententijs, quas Gomariſtæ confeſtim arrodere cæperunt, atque per eaſdem ipſum Decretũ, aiebant enim *Fauſtũ Regienſem Epiſcopũ inter alios citatum ſemipelagianũ fuiſſe,* quo crimine etiam Arminianos onerabant Ea igitur ratione Decretum paci conciliandæ vel ſtabiliendæ deſtinatum novam belli materiam ſuppeditauit, Triglandio Amſtelodamenſi, ex Gomari factione, Miniſtro, vt Decretum typis oppugnaret, Vtenbogardo contra vt adverſus Triglandium defenderet, quem rurſus Triglandius egregius Calvini, Bezæ, Zanchijque & ſimilium Gomariſtarum hypeτaſpiſtes, refutauit. Cum igitur Decreti vis infirmari videretur A. 1615. Septembri & Octobrimenſe laboratum eſt, vt quamplurimi ſua ei nomina ſubſcriberent, quod pars præſtitit, pars autem alia zeloſior refugit, vt igitur etiam hi aliqua authoritate ad ſubſcribendum inducerentur, 21. Dec. ad ſingulas claſſes *Decretum de Tolerantia mutua* tranſmiſſum eſt, & vt ſubſcriberent Miniſtri fuit mandatum, adiecto alio Decreto quo permittebatur, *vt in Miniſtrorum vocatione, item ſeniorum electione eo liceret vti ordine, qui A. 1591. conſtitutus fuerat, ſed quibuſdam recuſantibus parum acceptatus* quod Miniſtri imperium Eccleſiaſticum ciuili Magiſtratui extortum inique, nollent ad eundem vel in parte reuolui, vtpote *Scorpionum Apocalypticorum è numero habentium coronas aureas ſuper capitã ſua.* Erat quippe illo Decreto ſancitum vt electio prædictorum fieret per 4. è Magiſtratu ciuili, & 4. de presbyterio perſonas.

Hæc decreta iterum perplexos reddiderunt Gomariſticam manum, quæ tot à Deo ſollicitata ad ſanam mentem medijs ijſq; vrgentibus, ſatis oſtendit ipſo facto quod ore negabant *ſe Dei gratia poſſe & reſiſtere & acquieſcere; etiam ſibi, in tot blaſphemiis ſententiis contra Deum, gratiam abunde miniſtrari &c.* ſed libertate arbitrij, odio in partem aduerſam, *inflammati à gehennæ rota,* Deputatos ex ſingulis fere, in quibus adhuc dominabantur, claſsibus, ad Ordines ablegarunt, vt gravamina Deputantium, circa huiuſmodi Decreta, ſcripto comprehenſa publicè in Haga Comitis exponerent, atque eorundem Introductionem deprecando omnino recuſarent. Invenerunt hi ante propoſitionem, cuius cauſa venerant, effugium quo Claſſes vti poſſent ad declinandum onus tranſmiſſorum Decretorum; nempe *quod diceretur, illa nondum plena ſolennique omnium Ordinum approbatione eſſe approbata, & ideo vim Legis minime obtinere.* Lætum inventum. Interea tamen contra Decreta aliquot locis tumultuatum eſt à Miniſtris Gomari, imprimis Harlemi, quibus locis ad communionis ſeparationem peruenerunt Factioſi. nolebant

mi, & alijs locis complutibus, ita ut Ordines & Mauritium ea res ſollicitos, teneret, qui omni ope adniſi ſunt, ne quid Reſp. detrimenti caperet, in tam propinquis Imperij Germanici turbis dirigendis occupanda. Adiuvit Ordines Dudleius Carle tonus Legatus Britanniarum Regis, cuius orationem 6. Octobris habitam nacti Arminiani, quod Gomarum redivivum ſpiraret, Libello edito refutaſſe narrantur. Generales vero Ordines ut famoſum damnaſſe, etiam Joannes Caſimirus Junius filius Franciſci Junij refutandum aſſumpſiſſe traditur menſe Decembri, & uti ſibi perſuadebat, exanimavit. Jtaque tandem ad ſeq. Anni 1618. Cal. Maias Ordines Synodum Nationalem inſtituendam decernunt, ſimulque Leges conſtituunt, ſecundū, quas, & convocatio fieret, & ipſa ſynodus dirigeretur. Et quoniam Gomariſtæ ſibi ſolis diffidebant in Arminianorum congreſſu, ut eos multitudine capitum in Synodo ſuperarent, nec quenquam Remonſtrantium in Conſeſſum admitterent, vincerentque certiſſimo, ex vicinis Regnis ac Provincijs Theologos, ſuæ farinæ & mentis elicuerunt ad Nationalem Synodum, nempe Anglia, Scotia, Gallia, Germania; cumque quidam ridicule rogarent, ut eadem opera Oecumenicam Synodum ſeu Generalem indicerent, Reſponderunt id quod, inter omnia huius Synodi cauſa dicta, ſapientiſſimum fuit, nimirum: INCERTISSIMUM ESSE AN ET QUANDO SYNODUS OECUMENICA CONVOCARI POSSIT (nempe à Calviniſtis) HANC NATIONALEM QUASI OECUMENICAM ET GENERALEM FORE; (addo fore & ultimam uti prima fuit, ea ſiquidem evenerunt, ut ipſomet & piguerit & puduerit eſſe vel hanc primam celebratam) CUM EX OMNIBUS FERE REFORMATIS ECCLESIIS DEPUTATI SINT EIDEM INTERFUTURI. quæ verba ab ipſis Gomariſtis typo edita, tanquam Monumentum æternum adverſus ſe ipſos conſcriptum, ſingulariter noto. Cum illis patenter & ingenuè negent ſe eſſe Catholicam Eccleſiam toto orbe terrarum diffuſam ſecundum Scripturarum elogia de Chriſti Regno nimirum, ut patet ex Actis ipſiuſmet Synodi. Univerſa Calvinianorum Eccleſia congregata in Spiritu Urſini & Gomari, complexa Belgium cōfœderatum, Angliam, Palatinatum, Haſſiam, Helvetiam, Naſſoviam, Genevam, Bremam & Embdam, dixitque ſententiam, quam nec Helveti, nec Angli, nec Haſſi, nec Palatini, nec Genevates per omnia amplectuntur.

V. Acta in Synodo Dordracena à die 13. Noveb. ſeſſione 1. An. 1618. uſque ad ſeſſionem 145. die 9. Maij An. 1620. edita ſunt Dordraci An. 1620 in folio magno 276. paginis, quibus altera pars Dogmatica ſubijcitur, complectēs Iudicia Theologorum Provincialium ſuper Quinque Controverſis Remonſtrantium Articulis & hæc paginis 319. abſolvitur. Horum epitomen brevem do ex ipſis Remonſtrantium & Gomariſtarum Actis concinnatam, ab ipſis Remonſtrantibus initio Actorum ſuorum in Præfatione præfixam. Hiſce verbis:

IV. Synodus conuocata eſt, in qua ij ipſi qui non tantum nobis noſtriſque ſtudijs in patria noſtra directè atque ex profeſſo ſemper adverſati fuerant, ſed tantum non inimici ac capitales hoſtes noſtri vtramque paginam fecerunt. Horum iudicijs vellemus, nollemus, ſtare aut cadere oportuit cauſſam noſtram. Ab his citati ſumus, coram his iudicibus cauſſam dicere iuſſi ſumus: Et hi ſunt illi qui nos pronunciarunt, non reos tantum, ſed etiam *conuictos corrupta Religionis, ſciſſa Eccleſia vnitatis, grauiſſimorum ſcandalorum, & intoleranda peruicacia aduerſus ſupremi Magiſtratus publicata in Synodo decreta & aduerſus ipſam* (en iecur Theologorum) *Venerandam Synodum*: Hi ſunt illi qui à Rectoribus nouis auxilia implorant vt *turbulentos & inquietos ſpiritus* (quos videlicet ipſi deſignaturi ſunt) *compeſcant*, & *Synodica decreta authoritatis ſua calculo adiecto ſtabiliant & immota ac perpetua reddant*. Et ecce ſucceſſum. Non multo poſt, Remonſtrantes citati aut ſilere iubentur veluti muti canes, aut exire patria cum vxoribus liberiſque. Cæteri ferme ducenti ad eorum exemplum æterno exilio mulctantur, aut prodigioſo ſilentio in libera patria adſtringuntur, & ne quid odio deſit publicantur edicta, ne quis eis vel teruncium ſuppeditet, quo vitam miſeram in exilio tolerent, inediæque moleſtiam & mendicitatis infamiam euadant: quingenti floreni in ſingulorum Remonſtrantium Miniſtrorum capita ſtatuuntur, ſub æterni carceris pœna, redire in patriam vetantur, aliaque Albanæ ſæuitiæ damnata, exempla in vſum reuocantur.

Hac ratione actum nobiſcum eſt, Chriſtiane Lector, & cauſſa noſtra inaudita, indefenſa, damnata eſt ab aduerſarijs noſtris, quodque dignum admiratione eſt, eorum criminum, quorum ipſi ſibi non poſſunt non eſſe conſcij, non tantum *rei* ſed & *conuicti* pronunciamur: Quis credat? vtique ſi reos tantum nos dixiſſet Synodus, ſpeciem aliquam habuiſ-

ſet oratio: Iudicium.n.ſuum dixiſſe Synodus videri potuiſſet. At conuictos nos fuiſſe quo colore, qua ſpecie, qua veriſimilitudine dicitur? certe non aliâ quam quâ olim Nero Imperator Chriſtianos *generis humani hoſtes conuictos* pronuntiauit; etenim ne pugnatum quidem aut in arenam deſcenſum, aut ad manus vnquam ventum fuit. Quippe a collatione vſque adeo abhorruit ſemper Synodus, vt ne vocem quidem ipſam in primo noſtro aditu ſuſtinuerit, ſed eius ſpem omnẽ protinus præciderit. Quoties optauimus, rogauimus, orauimus, obſecrauimus vt iuſta aliqua Collatio ſpectante & audiente Fœderato Belgio toto inſtitueretur? quam enixè ſæpenumero petiuimus vtrumne in tanta doctorum hominum corona quiſquam eſſet, qui errorem nobis noſtrum oſtenderet & erroris nos ſi poſſet conuinceret? At ſemper repulſam paſſi ſumus, ad iudicandum quippe non ad diſputandum ſe conueniſſe aiebat Synodus. Et hæc cum palam publicèque geſta ſint, conuictos tamen nos pronunciare Synodus auſa fuit: Itane ergo ſine Sole, ſine puluere, ſine conflictu victoria reportata eſt, & nos, quorum animis nunquam vllæ argumentorum machinæ, vlli rationum arietes admoti ſunt, ſed qui ſolo tantum Authoritatis bruto fulmine percuſſi fuimus, etiam cum multò ante conſcientias rationibus optimis munitas oſtenderemus, & vt illis ſatisfieri poſſet humiliter peteremus, nihilominus conuicti ſumus? Profecto ſi aduerſarium audire nolle, eſt eum vincere, faſces vltro ſubmittimus & victi ſumus, ſi conſcientiam aduerſarij reluctantem ſola authoritate premere atque vrgere eſt eundem conuincere, manus damus, & quia ita placet Synodo, conuicti ſumus.

Quinimo, habet etiam quo ſuam ſiue ſupinam ſocordiam, ſiue ſtupidam credulitatem tegat Petrus Molinæus cum in præfatione libri ſui, quem Anatomen Arminianiſmi inſcribit, nos non rationibus non argumentis (id n. colorem, habuiſſet) ſed *ſolo aſpectu Venerandæ Synodi (qua nullam aliam à multis retro ſæculis, nec celebriorem nec ſanctiorem nec Eccleſiæ vtiliorem fuiſſe* nimium turpi & mercenaria oratione adſerit) *ſic perturbatos fuiſſe* ſcribere non dubitat, *vt cum ante Synodum geſtiremus in pugnam & certamen auide poſcere videremur, conuerſis artibus cœperimus* φυγομαχεῖν *lucemque odiſſe & moras nectere, & quidem per-culſi ſiue metu ſiue conſcientia*: Habet inquam quo pudendam hanc & hyperbolicam calumniam aliquatenus obtegat: Alioquin certe indignum nomine atque famâ ſua fecit, vir alioquin non ineruditus nec incelebris quod limen libri ſui prætexuerit tam à vero aliena præfatione, tanquam ſi in Epicuri aliquo intermundio aut ignota regione per ſomnium ſibi narrari audiuiſſet ea, quæ in Belgio & in Synodo geſta ſunt. Equidem niſi leuiter fidem adhibere maluiſſet, quam moleſta veritatis diſquiſitione ſe fatigare, fieri vix potuiſſet, vt vir prudens in vicina Gallia tam turpem & fœdum errorem erraſſet. Quamquam ſi omnino certam detrectaſſemus moras nexuiſſemus, quid in eo reprehenſione dignum fuiſſet? An aduerſam partem iudicem non agnoſcere, ab aduerſa parte leges loquendi & ſilendi accipere nolle cum manifeſto detrimento bonæ cauſſæ & veritatis diuinæ tergiuerſari eſt & φυγομαχεῖν? Ergone Athanaſium qui nunquam non geſtiebat in pugnam contra Arianos, & certamen auide ſemper poſcebat, cum Tyri in concilio Arianos aduerſarios ſuos rerum potiri videret & ſubito inde aufugeret, ſolo aſpectu venerandæ Synodi perturbatum fuiſſe diceret Molinæus & φυγομαχεῖν cœpiſſe? Et Paulinum Epiſcopum Treuirenſem tergiuerſatum cum Auxentium Epiſcopum, & ſocios eius ſiniſtra quædam contra ſe moliri intelligens ſubito Mediolano ex Concilio diſcederet? Et Cyrillum, Hilarium, Chryſoſtomum, Nazianzenum aliosque moras nectere voluiſſe eò quod ad Concilium vocati venire recuſarent? Quis credat Molinæum, cui calamus, & lingua in concionibus in libris & nuſquam non pruriunt ac geſtiunt ad pugnam contra Pontificios, tam erecti tam conſtantis animi futurum, vt certamen declinaturus non ſit, ſi Pontificios iudices agnoſcere & ex ipſorum arbitrio cauſſam ſuam agere iuberetur, etiamſi ſale & felle redundet, quibus conſpuere aduerſarios qualibet occaſione ipſi non foret difficile?

1. Sed miſſo Molinæo, quorum, amabo, criminum rei & conuicti dicimur? Primum *Corruptæ Religionis*, ait Synodus: Itane mi lector? An Religionem corrumpunt ij, qui ferreas & fatales Parcarum tabulas expunctas cupiunt ex Eccleſia, in qua libera Religio locum habet? qui affirmant Deum fideles ſolos in vera fide perſeuerantes aut morientes ad ſalutem elegiſſe, infideles verò ſolos reprobaſſe, pro omnibus Chriſtum mortuum, omnibus vocatis ſufficientem gratiam dari ad credendum, fidelibus vero etiam ſingulare Spiritus S. robur ſubminiſtrari vt ad finem vſque contra omnes tentationes in fide perſeuerare poſſint; ſed tamen fieri nihilo-

minus

Digitized by Google

minus poſſe concedunt, vt vocati diuinæ vocationi morem gerere præfracte nolint, & fideles à gratia & ſalute æterna propria ſua & vincibili culpa excidant? Ergone corculum, medulla, vita & anima Religionis eſt Fatum, tam dirum tam horrendum tam ab omni recta ratione alienum, quo ſtatuitur abſque propriæ & vincibilis contumaciæ intuitu maximam generis humani partem à Deo reprobatam eſſe ad æternum & lamentabile exitium, cæteros vero ſine fidei aut obedientiæ propriæ reſpectu electos eſſe ad gloriam immortalem? Hos perire non poſſe vllis peccatis: Illos ſaluari non poſſe? Neutros plus boni facere aut mali omittere poſſe quam faciunt aut omittunt? Illos non poſſe credere cum vocantur. Hos non poſſe non credere: Bone Deus! quo non recidunt mortales eum vitam & animam religionis in eo collocant, quod religionis omnis præſentiſſimum venenum eſt? Rectius multo iudicat Suetonius, eum Tiberium Religionum negligentiorem fuiſſe ait, eo quod perſuaſionis plenus eſſet omnia fato agi. Etenim quis locus virtuti & vitio, obedientiæ & inobedientiæ, præmio & pœnæ? quæ vis monitionum, hortationum, promiſſionum, comminationum, obteſtationum, querelarum, precum, votorum, deſideriorum, gemituum? quæ neceſſitas, quæ vtilitas laboris, curæ, ſtudij, ſpei, metus, zeli aliorumque piorum conatuum, vbi fatalis & ineuitabilis actionum & euentuum omnium neceſſitas æterna lege ſancita dominatur atque obtinet? Sed quid mirum corruptæ Religionis nos accerſi ab iſtis Fatalitatis Manichaicæ adſertoribus, cum eiuſdem criminis Nero olim ſtrenuiſſimus Fati adſertor, Chriſtianos homines ſanctiſſimos inſimulauerit, cui *ob prouinciam à latronibus & his qui nouam humano generi ſuperſtitionem inculcabant*, (quo nomine Chriſtiani deſignabantur) *purgatam* monumentum in Hiſpania erectum fuit? ad cuius forte exemplum Synodus hæc Dordracena, quæ prima horrendam illam Fatalitatem ſolemniter adſerere auſa fuit, aureo ſuo nummo inſcribi iuſſit, *Religione adſerta*.

Eiuſdem commatis eſt, cum *ſciſſæ vnitatis Eccleſiæ* rei ac conuicti dicimur? Quomodo enim qui nec ipſi ſeceſſimus, nec ſeceſſionem fieri ſuaſimus, nec factam probauimus, ſed contra, vnitatem, pacem, concordiam & tolerantiam mutuam, quamdiu cauſſa cognita nondum erat, & ſpes correctionis apparebat, maioraque incommoda vitari poterant, vrſimus, inculcauimus, ſuaſimus, coluimus, laudauimus, ſchiſmatis rei adeoque conuicti eſſe poſſumus? Equidem quod olim Elias Achabo dixiſſe legitur, idem & nobis hic dicere liceret. Non nos ſumus qui Iſraelem turbauimus, ſed tu O Synode & qui tecum conſpirarunt contra ſeruos Iehouæ: Vos enim ij fuiſtis, qui doctrinam noſtram multo ante damnaſtis & intolerabilem iudicaſtis, qui reclamantibus nobis ſeceſſionem hic illic aut feciſtis ipſi, aut ſilentio veſtro approbaſtis. Actiſque manu veſtra ſignatis ſeceſſionem faciendam & vnitatem Eccleſiæ ſcindēdam eſſe iudicaſtis, aliaque eius generis plura coram Sole ipſo feciſtis. Fierine potuit, vt ſine ſcrupulo ac morſu eſſet conſcientia veſtra, cum huius criminis, reos ac conuictos nos pronunciaretis & manu veſtra ſignaretis?

Sed & quo iure ac merito rei agimur *grauiſſimorum ſcandalorum*? Etenim à ſcandalis vſque adeo abhorremus, vt ſi vel imprudentes cuiquam vllum ante hac dederimus, ſcandalum non dubitemus etiamnunc rogare atque obſecrare, vt illud nobis propter D. Ieſum condonetur, quippe qui nouimus quam ſeueram ſententiam in eos ferat humani generis Seruator, qui minimo alicui fideli offendiculum dederint. At ſi qui ſcandalum ex bene factis noſtris acceperint vitio ſuo, eam culpam præſtare nec cupimus nec debemus. Etenim efficere vt, cum rectè agamus, nemo malus offendatur, nec poteſtatis nec officij noſtri eſt. Quod ſi verò à nobis ſcandala grauiſſima data ſint, neceſſum eſt vt aut vita, aut doctrina, aut docendi modo ea data dicantur: vitam quod attinet, eam laus tibi ſit D. Ieſu, inculpatam viximus: Doctrinam propoſuimus, quam in conſcientia verbo Dei conſentaneam & rationibus optimis nixam, & ad pietatem ſerio colendam ſumme vtilem ac tantum non neceſſariam duximus. Modum vero in docendo eum ſeruauimus, vt neminem læſerimus, nemini eo quod diſſentiret a nobis, moleſtiam faceſſiuerimus, nulli ægre fecerimus, abſtinentes à perſonis rem ipſam tantum cum mutuæ tolerantiæ oblatione ſemper tractauerimus niſi poſtquam neceſſitas nobis ab importunis aduerſarijs impoſita eſt authores ipſos authorumque nomina & ſcripta in lucem proferendi: qua tamen in re tantum abeſt, vt peccatum à nobis ſit contra authores illos & ſcandalum alicui iure datum, vt contra potius ex mente ſcopo & voto authorum ipſorum, notum fecerimus id, quod illi notum eſſe & perſpectiſſimum omnibus, librorū ſuorum publicatione, voluerunt. Et quotuſquiſq; tandem of-

ſenſus fuit, qui modo veritati claræ paratus fuit cedere & nec ſeruiliter mancipatus fuit ſententiæ ſuæ nec arctioris aut caſtigatioris vitæ legem ſibi dari ægre tulit? Quot hominum millia imo myriades reperiuntur, quæ ſcandalum illud diuiniſſimæ Religionis Ieſu Chriſti, Stoicum inquam illud aut Manichaicum Fatum Religioni omni inimicum, animoſe impugnatum & tantum non inuictis argumentis labefactatum & conuulſum gaudent, qui veritatem & vim pietatis orbi noſtro reſtitutam ſibi gratulantur, & Deo perpetim pro tam ſingulari beneficio gratias agunt?

4. Vltimum crimen & omnium teterrimum eſt, *Intoleranda peruicacia*, ſed quod facilius intentatur, quam probatur, & is qui Chriſtiano genio ducitur, Deo potius ſoli καρδιογνώστῃ eius iudicium relinquit, quam ſibi confidenter arrogat, imprimis in negotio Religionis, cum conſcientiæ, cuius teneritudo maxima eſt forum agitur: charitatis eſt, non poſſe peruicaciæ culpam dare ei, qui conſcientiam rationibus ſuis mutam nudæ authoritati obtendit: Prudentiæ eſt, non velle crimen intendere quod probari non poteſt quodque eodem iure contra intendentẽ regerere licet. Sed contra quos crimen peruicaciæ commiſſum eſſe dicit Synodus? Contra Delegatosne? Atqui decretis eorum iubentes volenteſque ſemper paruimus, niſi cum ſuperior iudex aut conſcientia vetarent: Conſcientiam tamen nunquam niſi rationibus optimis inſtructam ac ſuffultam reuerenter obtendimus: Authoritati ſoli conſcientiam cedere nec poſſe nec debere conſtanter aſſeruimus: Lex n. non ſibi ſoli conſcientiam ſuæ æquitatis debet, ſed ijs etiam a quibus obſequium exſpectat, vti Tertullianus inquit. Contra Synodum vero ecquæ peruicacia, nedum intoleranda locum habere potuit? Synodus enim vti poteſtatem & authoritatem in aduerſam partẽ inepte & non niſi ſuperbe ſibi arrogat, ita parum Chriſtiane, atque immerito, peruicaciæ crimen impingit ijs, qui conſcientiam, licet forte erroneam prætexunt & ſcrupulum quem ſentire ſe affirmant, eximi ſibi petunt priuſquam obediant. Erudiri oportet eos, qui erudiri cupiunt & quos conſcientiæ ſuæ rationem habere nulla veriſimili ratione negari poteſt, priuſquam authoritatis contemtæ rei agi poſſunt: At conſcientiam obtendentes rationibus multis nixam erudire nolle, & nihilominus peruicaciæ arguere, eorum eſt qui dominatum in conſcientias affectant & ſpiritu Antichriſti ducuntur.

Ex hiſce luculenter apparet, eadem prorſus ratione nobiſcum egiſſe Synodum Dordracenam, qua præcedentibus ſæculis agere ſolebant ij qui aduerſarios ſuos oppreſſos cupiebant, & qualia fere ſoleant eſſe iudicia quæ pars aduerſa format, vbi tribunal nacta eſt, ex quo ſententiam de aduerſario dicat. Suſpecta merito videri debent omnia iſta, ſiue teſtimonia, ſiue acta ſiue iudicia, quæ aduerſarij ferũt aut cõmemorant. Fieri. n. vix poteſt, vt nõ ex affectu illo ex quo proficiſcuntur vitium trahant. Quare non eſt quod nos etiam ex Synodi huius iudicio æſtimes, Chriſtiane, Lector: Sed ſi nos propius noſſe vis noſmet ipſos audi.

Vidiſti ſinceram relationem Synodi Dordracenæ, quam ſi vtriuſque partis Actorũ cõtuleris & Tomos fere xxx. alios inter diſſidentes editos contuleris, ſinceram deprehendes, nunc obiter quæ ſecuta ſint Synodum facile perſpicies, nempe oppreſſos eſſe Arminianos non vi doctrinæ ſed conſpiratione potentiæ, feceritque Synodus illa Arminianis, quod falſo de Synodis Catholicis hæretici ſolent queri. Videant Acta Tridentini Concilij, quanta ſecuritate, quanta humanitate, citavit proteſtantes, expectavit morantes?

V. Quæ Synodum Dordracenam ſecuta ſint in ipſa Hollandia ex parte Gomariſtarum facile perſpiciet Lector. nam, vt Philiſtæi Sampſone capto & in molam retruſo, biberunt ſuper Arminianis vinum in iucunditate animæ ſuæ, & quæ victores captis hoſtium caſtris facere conſueuerunt, à Gomariſtis minime defuerunt. At ex altera parte Arminianorum iniquè oppreſſorum, quis fuerit ſenſus æque Lector peruidebit, ſi æſtimare nouerit, quis ſoleat eſſe ſenſus eorum, qui a Iudicibus non competentibus, neglecta iuris forma oppreſſi ſunt. Cœlum quidem miſeri illi & terram inclamabant, ſed cœlum eis deſuper erat aheneum & terra ferrea, quoniam, etſi non tam prodigiosè vti Iudices & oppreſſores eorum offenderunt cæli & terræ Dominum, offenderant tamen in aliis multis abominationibus Caluini & Lutheri, & fecerant ſibi ex illorum inſtituto vitulos aureos, derelicta via patrum ſuorum. Ex hac ipſa tamen oppreſſione, Caluinianorum à Caluinianis, Remonſtrantium à Contraremonſtrantibus Arminianorũ à Gomariſtis permiſſa, Dei iuſto iudicio magnum bonum Eccleſiæ Catholicæ eſt enatum, ſiquidem vnus oppreſſorum Bernardus Dwinglo, offenſus iniquitate Gomariſtarum, collegit barbara, crudelia, Nero-

ro-

Digitized by Google

toniana & Iuliana facta & conſilia Gomariſtarum, quæ vel in Belgio, vel vllibi patrata compererat, eaque typis mandauit, ex quibus multa de Genio Caluiniſmi innotuerunt, quæ etiamnum Catholicis ſunt adiumento, tum ad cauendum, tum refellendum verſutias ac calumnias Caluiniſequarum. Inter quæ etiam eſt, cruentiſſimum Conſilium Prædicantis Gogienſis in Cliuia & facinus, qui & ipſe erat de ſecta Gomariſtarum, & Senatum Catholicum vna cum conſule & multis per Cliuiam Catholicis, falſis à ſe confictis literis & manu Textoris Gochienſis deſcriptis, conatus eſt præcipitare in ſupplicium infame, niſi Deus abominandam Traditionem, in oculis Caluiniſtarum, producto ipſius Prædicantis autographo è ſtramentis lecti, (vbi id Textor abſconderat) conuictam dediſſet, perpetuam tam infamia Miniſterij, quam Magiſtratuum Caluinianorum, qui tam patenter deprehenſam Proditionem, nunquam punierunt, ſed verbi Miniſtrum ad aliam Cathedram promouerunt, miſerum textorem qui inſtrumentum duntaxat fuerat nequam miniſtri, perpetuo carceri addixerunt. Videri poteſt ea Hiſtoria prolixe deſcripta in Schola Ieſuitica P. Iodoci Kedd aduerſus Hulſium Gomariſtam VVeſalienſem, Coloniæ typis impreſſa.

Digitized by Google

EPILOGVS LIB RI IX.

HAbes Lector Caluinianæ doctrinæ de prædeſtinatione & annexis hoc libro medullam extractam, & ſchiſma Arminiano-Gomariſticum depictum, ex ipſiſmet eorum Actis, vbi vera loquuntur. Supereſt aliud Vedelium inter & Apollonium ſchiſma de Ciuilium in Reformatos Miniſtros & eorum Eccleſias Magiſtratuum Iuriſdictione exortum, quod Liber X. tum ſchiſmata Angliæ recentia quæ XI. Liber denique Germanica Calixti, Hulſemannique Lutheranorum, quæ XII. Liber poterit complecti, ſi continuatore vita ſuperſtes operam ſcribendi permittat, Claudite iam pueri riuos ſat prata biberunt.

FINIS.

240

Digitized by Google

Digitized by Google